PATRUM APOSTOLICORUM
OPERA.

TEXTUM AD FIDEM CODICUM ET GRAECORUM ET LATINORUM, INEDITORUM COPIA INSIGNIUM,

ADHIBITIS PRAESTANTISSIMIS EDITIONIBUS,

RECENSUIT ATQUE EMENDAVIT,

NOTIS ILLUSTRAVIT, VERSIONE LATINA PASSIM CORRECTA, PROLEGOMENIS, INDICIBUS

INSTRUXIT

ALBERTUS RUD. MAX. DRESSEL.

ACCEDIT

HERMAE PASTOR

EX FRAGMENTIS GRAECIS LIPSIENSIBUS,

INSTITUTA QUAESTIONE DE VERO EIUS TEXTUS FONTE,

AUCTORE

CONSTANTINO TISCHENDORF.

LIPSIAE

J. C. HINRICHS, BIBLIOPOLA.

1857.

PATRUM APOSTOLICORUM

OPERA.

PATRUM APOSTOLICORUM
OPERA.

TEXTUM AD FIDEM CODICUM ET GRAECORUM ET LATINORUM, INEDITORUM COPIA INSIGNIUM,

ADHIBITIS PRAESTANTISSIMIS EDITIONIBUS,

RECENSUIT ATQUE EMENDAVIT,

NOTIS ILLUSTRAVIT, VERSIONE LATINA PASSIM CORRECTA, PROLEGOMENIS, INDICIBUS

INSTRUXIT

ALBERTUS RUD. MAX. DRESSEL.

ACCEDIT

HERMAE PASTOR

EX FRAGMENTIS GRAECIS LIPSIENSIBUS,

INSTITUTA QUAESTIONE DE VERO EIUS TEXTUS FONTE,

AUCTORE

CONSTANTINO TISCHENDORF.

LIPSIAE

J. C. HINRICHS, BIBLIOPOLA.

1857.

ALBERTUS RUD. MAX. DRESSEL

LECTURIS S. P.

Patrum Apostolicorum editio Coteleriana communi Theologorum iudicio inter praestantissima istiusce literaturae opera censetur. Eam sane perdiu meruit laudem, et interpretandi arte, et subsidiorum criticorum copia atque usu quo excellit. Quapropter mirum non est, quod multi adeo opinabantur, textum PP. Apostolic. iam in una illa editione praesertim per Io. Clericum recognita ita fuisse constitutum, ut in eo acquiescere possemus. Verum enimvero hoc usquequaque ita esse, praesens aetas haud amplius sentit, etsi nulla Scriptorum aevi Apostolici editio laboribus Cotelerii atque Clerici carere poterit. Etenim re accuratius perpensa facile apparet, non solum in critica, sed etiam in exegetica parte non illud eam ubivis praestare, quod in hoc genere iam expetatur. Quippe si ea, quae ad hanc illamve Theologiae disciplinam spectant, veritati magis consentanea diiudicari debebant, quam nimio Cotelerii partium studio fieri potuit, textus quoque Scriptorum alia norma atque ratione ad certiora fundamenta revocandus erat. Qui decimo septimo ac decimo octavo saeculo, et antea, Codicum manu scriptorum praesidia ad huncce textum emendandum contulerunt, ii profecto non omnem scripturae varietatem proponebant, sed eam fere quae pro ipsorum captu utilis videbatur ad rem atque apta, reliquis omnibus iisque haud raro optimis variis lectionibus silentio atque oblivione iterum sepultis. Attamen quantum lucis integra supellectile critica ipsi textus intellectui afferri, quantum tenebrarum manca ratione critica diffundi queat ac debeat, omnes, quibus huius rei iudicium est, hodie persuasum habent. Critici iudicium textus emendationem attingit atque patefacit, boni Codices manu scripti eandem perficiunt, absolvunt, veram reddunt.

Quae cum ita sint, abhinc viginti annis ex beato Augusto Neandro quaesivi, ecquid operae pretium putaret, si post Cotelerium et Clericum nova PP. Apostolicorum editio adornaretur, eaque criticis adminiculis, quae in Romanis Bibliothecis recondita cognoveram latitare, adiuta atque fulta. Auctor mihi erat vir incomparabilis ut facerem, magnopere cupiens ut horum operum, quae a nobis iam paene exulare coeperant, copia denuo fieret. Sed eidem proposito Gulielmus Iacobsonus in Anglia, in Germania Carolus I. Hefelius animum eodem tempore adiecerant, meque praevenerunt. Ast ille, quamvis opus ediderit propria peregrinaque eruditione refertum, ad paucos solummodo aevi Apostolici Scriptores respexit; hic in prima editione votis parum respondit. Idcirco pristinum consilium non demittendum putavimus, neque cum emendatiores illorum duumvirorum libri postea prodissent. Nam quae ex membranis hucusque ignotis per multos annos, ubi

licuit, Clementissimi Borussorum Regis stipendio adiuti nos primi erueramus, haud dubie eiusmodi erant ob novitatem pondusque, ut quomodocunque iuris publici facienda viderentur. Taceo reliqua, quae ab aliis intelligi malim, quam a me dici.

Elaboravi igitur editionem textu ubivis ad optimorum Codicum fidem critica cum conscientia constituto, iisque, quas egomet ipse inveni, variis lectionibus adornato. Quae hic illic in libris impressis inventae erant, eas ex parte repetere nolui, quia fides ipsarum non ubivis certa videbatur. Ac me haud inconsulto id fecisse, imo facere debuisse, mecum fatebitur, qui ex notis intellexerit, quotiens etiam quas novissimo critico debemus Codicum lectiones mea cura emendandae fuerint. Ac saepius profecto apud priores editores in illa parte post messem messore, post tectum architecto opus erat. Est forte qui dicat, nos in critica parte sacco serentes utilia inutilibus permiscuisse, albaque, ut dicitur, linea sine cura discriminis solam copiam sectatos converrisse. Aliter vero ipse sentio: quippe etiam *ἐν ἀδιαφόροις* religiose fontium auctoritatem venerari ius fasque est. Quis autem inutilia ea dixerit, quae utcunque apta fiant ad restituendum genuinum textum eorum Scriptorum, qui quae literis consignarunt, ex *τῶν αὐτοπτῶν τοῦ Λόγου* ore hauserunt?

Ac fuit quidem, cum tempus quoque opportunum concessum mihi fore arbitrarer textum commentario prorsus novo illustrandi. Quam spem cum haud inoffensa valetudo, tum maxime rerum domesticarum adversitates necessitudinesque fefellerunt, ut rarius paratae essent remissiones, quibus animus, interstitione aliqua aut negotiorum aut infortunii memoriae data, laxari indulgerique posset ad istiusmodi opus rite condendum. Idcirco virorum doctorum notas simul cum nostris subdidimus, ne diutius res tereretur. Quodsi inaequalitas incertaque ratio, quam inter textus fidem et commentariorum copiam antehac videre erat, nostro labore nonnihil evanuit, eius nos profecto non poenitebit.

Nec possum quin gratias agam Constantino Tischendorfio, Theologorum Germaniae decori, qui non solum consilio me multum adiuvans ex suae doctrinae penu summa cum benevolentia ac liberalitate hocce opus locupletavit, sed quamvis muneribus suis mirum quantum occupatus etiam nulli in promovenda ipsa editione curae pepercit. Ne multa: opus nostrum is docte inauguravit sacravitque.

Scribebam Romae prid. Cal. Sextiles 1856.

PROLEGOMENA.

I.

BARNABAS.

Quomodocunque definiendum erit de auctore scripti, cui vetus quaedam traditio Barnabae nomen praefixit, certe id ipsum haud parvi momenti habetur inter christianae antiquitatis reliquias ob rationem quam tenet sacrae scripturae V. T. diiudicandae, et locum in definienda oeconomia salutis ei assignandi. Pauli Apostoli quippe viam tenens, modo ultro progrediens, nunc retrogressus, ad Alexandrinorum allegoricum veritatis Iudaismi explicandae modum, simulque ad solidiorem Gnosticismum praebet transitum. Huius viae auctoritas pluris esset, si inclito illi Pauli Apostoli socio impigroque coadiutori attribuendum esset, qui ubivis sui iuris apparebat, recta mente atque indole excellens: id quod infra videndum. Iam vero de quo in ipsa Epistola agitur, id accuratius perscrutemur.

1. Cum filiis filiabusque auctor partiri vult ex eo, quod ipse acceperit, ut fidem atque scientiam habeant consummatam, spiritualibus nimirum donis abunde donati (c. 1). Id se facturum esse non doctoris auctoritate praeditum, sed ut parem inter pares, ut unum ex ipsis: immo se *περίψημα* esse bene scit, cuimet fratrum dilectionem mercedi fore sperat (c. 6. 1). Rerum igitur cardinem in eo verti, quod cum fide perfecta etiam scientiae, i. e. *τῆς γνώσεως*[1]) compotes fierent. Idcirco intelligendum esse, quo modo veteribus, Deo ita ordinante, non nisi vitae spes proposita fuerit, ipsum vitae exordium primo Christi adventu in terris, vitae consummatio in caelis (c. 2). Iam vero progressum divinitus in Christianismo datum ipsiusque perfectionem ostensurus est insufficientia veteris foederis, novo videlicet adimpleti verique redditi. Deus sane per V. T. Prophetas adaperuit, se non indigere hircorum ac taurorum sacrificiis, nec despicere cor contritum. Hac humana oblatione Iudaeorum hostias indicari abrogatas. Ieiunium verum misericordiam erga egenos esse. Id postquam Deus dilucide manifestaverit, per dilectum suum in simplicitate vocatis ad illorum legem, ut proselytis, haud quaquam accedendum.

Atqui nobis morum puritas omnino colenda, cum iam instet terminus adventus filii Dei (c. 2—4). Verumtamen et consortium fugiamus legem nullatenus ad nos pertinere dicentium.

---

1) Clem. Alex. Strom. II. c. 6. p. 455. ed. Pott.

Foedus quod fuerat Iudaeorum nostrum est factum, quia transgrediendo in perpetuum perdiderunt id, quod Moses accepit. Tabularum tenor per Mosen confractarum Christi dilectione novissimis temporibus in praecordiis nostris consignatus. Hac nova lege fundatis resistendum est Iniquo eiusque tentationibus. Ast ne inflentur spiritiferi quasi plene iustificati, sed in timore Dei custodiant mandata. Is enim non accepta persona, sed secundum opera iudicat. Fides nostra adiuvatur timore ac sustinentia; ei compugnant patientia et continentia (c. 2), fides caritasque coniugatae (c. 11). Vigilemus et recte intelligamus tanta signa ac portenta in populo Iudaeorum facta (excidium Hierosolymae et reliqua) quid sibi velint. Caveamus, ne vecordia obdormientes nihilominus perdamur, sicuti veteris foederis populus (c. 4).

Ex quo intelligitur, auctorem imprimis quidem contra Iudaizantes inter Christianos monere, legis autem cuiusvis despectores uti salutem haud minus periclitantes apertis verbis significare. Lex quippe Mosaica ei tanti est, ut gnosis in ipsa novam legem (*νέαν ἐντολὴν* c. 9) intueatur. Novus autem populus cum verum Dei templum sit, verum quoque sacrificium in corde is solus offert (c. 3). Is iam heic vera vita fruitur (c. 1), post tribulationes atque angustias multas in regno Messiae (c. 15) universo mundo dominaturus (c. 8). Ita edocti de iis, quae praeterierunt, nemo in retia incurrat, sed novo foedere renatus intellectu polleat. Cogitanti atque memoria repetenti quae fuerunt ac quae sunt, Christi expiatoria morte Iudaeos esse iudicatos, nos autem salvatos apparebit. Idque ita fieri debuisse iam Prophetae, divinae loquelae organa, iterum iterumque annuntiarunt. Ex eorum sensu ieiunium V. T., hircum et vaccam rubram Christum spectare auctor suis persuadere tentans (c. 5—8), circumcisionem spiritualiter intelligendam aeque ac mandata de cibis, baptismum et crucem iam in V. T. praefiguratam atque annuntiatam, Iosuam Christi typum docet (c. 9—12). Quae cum ita sint, non Iudaei, sed Christiani Dei foederis veri haeredes, sensu typorum V. T. recluso, iam constituti probantur. Unde testamentum, quod Moses a Domino accepit contrivitque, ad nos pervenit. Iudaeos autem non eius haeredes esse etiam ex eo intelligitur, quod verum sabbatum non habeant, neque templum Deo acceptum, non nisi in spirituali habitaculo exstans, id est in ecclesia christiana (c. 13—17). Quibus *γνώσεως* speciminibus adiungitur paraenetica pars (c. 19—21) de via lucis et tenebrarum. Per illam qui gradiuntur, bonis quibuscunque operibus per *γνῶσιν* facile peragendis scopus petendus; in hac vagantur, qui a Deo alienati vitiis animam perdiderunt. Dei mandata custodienda: omnibus dies retributionis aut perditionis instat.

2. Ex genuinis aeque ac interpolatis elementis Epistolam coaluisse, non sine iudicii acumine et argumentatione docta ostendere studuit Dan. Schenkel.[2]) Eum confutarunt Hefele[3]), et subtilius Hil-

2) Ueber den Brief des Barnabas, ein kritischer Versuch; Theol. Stud. u. Krit. 1837, H. 3. S. 652—686.

3) Das Sendschreiben des Apostels Barnabas aufs Neue untersucht, übersetzt und erklärt etc. Tüb. 1840. p. 196 sqq.

genfeld.[4]) Quodsi nec primigena eius integritas, nec continuus sententiarum progressus in dubium vocari possit, quaerendum iam est, ad quosnam fuerit scripta. Formula quippe salutandi neque usitata est, nec plena. Quod ei ab Origene[5]) datur *καθολικὴ* epitheton (*Γέγραπται δὴ ἐν τῇ Βαρνάβα καθολικῇ ἐπιστολῇ*), potest id vix retineri, nisi forte magnus Alexandrinorum magister etiam in hoc *πνευματικῶς* capiendus esse videatur. Eodem iure quodvis scriptum nuncupari queat „catholicum", quod christianae doctrinae elementis non prorsus caret. Huc accedit, ut in subscriptione Codicum manu scriptorum, quotquot vidimus, id frustra quaeratur (cfr. Ep. Barnabae not. 1). Nec ulla alia ratione id ab Origene dictum crediderim, quam ob generalem loquendi modum, quo auctor in salutatione utitur, nullum videlicet distinctum certumque lectorum coetum significans. Locus, qui ad quaestionem solvendam opportune in auxilium vocari potest, legitur in c. 16: *Πρὸ τοῦ ἡμᾶς πιστεῦσαι τῷ Θεῷ, ἦν ἡμῶν τὸ κατοικητήριον τῆς καρδίας φθαρτὸν καὶ ἀσθενὲς, ὡς ἀληθῶς οἰκοδομητὸς ναὸς διὰ χειρός· ὅτι ἦμεν πλήρης εἰδωλολατρείας οἶκος, καὶ εἰδωλολατρείᾳ ἦμεν οἶκος δαιμονίων, διὰ τὸ ποιεῖν ὅσα ἦν ἐναντία τῷ Θεῷ.* Ita sane loquitur, qui ipse Ethnicus fuit, et ad Christianos ex Ethnicis factos verba facit. De similibus similia dicuntur ad Clementem[6]): *Ἡ τοῦ Θεοῦ βουλὴ ἐν ἀδήλῳ γέγονε κατὰ πολλοὺς τρόπους· τὰ μὲν πρῶτα εἰσαγωγὴ κακή, συντροφία πονηρά, συνήθεια δεινή, ὁμιλία οὐ καλή, πρόληψις οὐκ ὀρθή· διὰ ταῦτα πλάνη, εἶτα ἀφοβία, ἀπιστία, πορνεία, φιλαργυρία, κενοδοξία, καὶ ἄλλα τοιαῦτα μυρία κακά, ὥσπερ καπνοῦ πλῆθος, εἰς ἕνα οἶκον οἰκοῦντα τὸν κόσμον, τῶν ἔνδοθεν οἰκούντων ἀνδρῶν ἐπεθόλωσαν τὰς ὁράσεις, καὶ οὐκ εἴασαν ἀναβλέψαντας ἐκ τῆς διαγραφῆς τὸν δημιουργήσαντα νοῆσαι Θεόν, καὶ τὸ τούτῳ δοκοῦν γνωρίσαι. διὸ τοὺς φιλαλήθεις ἔσωθεν χρὴ ἐκ στέρνων βοήσαντας ἐπικουρίαν προσκαλέσασθαι, φιλαλήθει λογισμῷ, ἵνα τις ἐντὸς ὢν τοῦ οἴκου τοῦ πεπλησμένου καπνοῦ, προσιὼν ἀνοίξῃ θύραν, ὅπως δυνηθῇ τὸ μὲν ἐκτὸς τοῦ ἡλίου φῶς εἰσκριθῆναι τῷ οἴκῳ, ὁ δὲ ἐντὸς τοῦ πυρὸς ὢν ἐκβληθῆναι καπνός.* (19) *Τὸν μὲν οὖν βοηθὸν ἄνδρα τὸν ἀληθῆ προφήτην λέγω, ὃς μόνος φωτίσαι ψυχὰς ἀνθρώπων δύναται, ὥστ' ἂν αὐτοῖς ὀφθαλμοῖς δυνηθῆναι ἡμᾶς ἐνιδεῖν τῆς αἰωνίου σωτηρίας τὴν ὁδόν.* Eo spectat frequens illa antithesis *ἡμεῖς* et *ἐκεῖνοι*, neque vbb. *ὃς εἰς τοῦτο ἡτοιμάσθη, ἵνα αὐτὸς φανείς, τὰς ἤδη δεδαπανημένας ἡμῶν καρδίας τῷ θανάτῳ καὶ παραδεδομένας τῇ τῆς πλάνης ἀνομίᾳ λυτρωσάμενος ἐκ τοῦ σκότους, διάθηται ἐν ἡμῖν διαθήκην λόγῳ* (c. 14) de aliis intelligi possunt, quam de iis, qui olim Paganismum sectabantur. Christus *φῶς ἐθνῶν*[7]) eos illuminavit, qui tenebris obfuscati erant (c. 14). Quis itidem de Iudaeis asseruerit? Monitorium illud (cap. 3), „ut non incurramus, tanquam proselyti, ad illorum legem" ad Ethnico-

4) Die apostolischen Väter, Untersuchungen über Inhalt und Ursprung der unter ihren Namen erhaltenen Schriften. Halle 1853. p. 30 sqq.

5) Contra Celsum I, 63.

6) Clementis Rom. Hom. I, 18. ed. Dressel. p. 40.

7) Isai. 42, 6. 7 et 49, 6.

Christianos spectat. Constat enim inter omnes, multos extra Palaestinam Ethnicos nonnullas ordinationes Mosaicas observasse, uti *ἐκλεκτικοί*. Huius coetus homines ante oculos habebat, qui scripsit c. 2 „nos similiter errantes". Nec mirum, quod auctor adamat praeque ceteris lubet istiusmodi gnoseos exemplis Epistolam in allegoriis enucleandis non sine artificio refercire, vocum ad rerum originem quasi permanantium deliniments gestiens. Hinc disparilitas orta in disceptando ac singula pertractando. Fuit autem id temporis gravissima, ne dicam unica quaestio illa, quid auctoritatis esset veteri foederi in evangelio, postquam Paulo Apostolo praeeunte haud levibus argumentis alii usi fuerant ad immunitatem eius a lege probandam. Noster autem, quomodo fieri potest, eam iam evanuisse cum ratiocinando docet, tum propria sua via ostendere conatur. Quamvis Iudaismo bellum indicat in Christianismum subreptitanti, aeque in alios animadvertit, sed non nisi leniter hortans, monens, suadens, obiurgans, qui solius fidei iustificatione elati bonis operibus parum vacarunt (c. 4), sequioris nimirum Gnosticismi praecursores. Inter hasce duas partes auctor rectam salutis semitam sternendam curat.

3. Quo tempore Epistola scripta fuerit, non liquet. Verumtamen Hierosolymam eversam, templum destructum, Iudaeorum populum a Romanis debellatum non ambigue significant vbb. (c. 4): „cum videritis tanta signa et monstra in populo Iudaeorum, et sic illos dereliquit Dominus". Nec alia enarrantur c. 16: *Διὰ γὰρ τὸ πολεμεῖν αὐτοὺς καθῃρέθη ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν· νῦν καὶ αὐτοὶ οἱ τῶν ἐχθρῶν ὑπηρέται ἀνοικοδομήσουσιν αὐτόν. Πάλιν ὡς ἤμελλεν ἡ πόλις καὶ ὁ ναὸς καὶ ὁ λαὸς Ἰσραὴλ παραδίδοσθαι, ἐφανερώθη.* Eos, ad quos Epistola data fuit, gravissimi illius iudicii, quo Dominus Iudaeorum populum iudicavit eorumque excidium complevit, testes fuisse, ex modo dicendi c. 4 colligitur. Cum persecutionum mentio fiat nulla, verisimile est, eam ante Plinium in Bithynia Proconsulem fuisse scriptam.

4. Levibus admodum argumentis utuntur, immo futilibus, qui veteris traditionis vestigia prementes[8]) Barnabam, Pauli Apostoli sodalem, Epistolae auctorem esse velint. Totus enim tractandi modus resque ipsae pertractatae contra eos clamitant. Barnabas Levita Cypro oriundus[9]) legis Mosaicae plus expers esse debebat, quam ex c. 7 et 8 elucet. Neque de Syris idem venditasset, circumcisione eos uti: id quod ex eo tempore melius cognitum habere debebat, quo ipse cum Paulo Apostolo Antiochiae morabatur.[10]) Certe rerum, quas dicit, scientiam doctrinamque plurium, quam par sit, auctori deesse fatendum. Quocirca iam H. Menardus, primus Epistolae edi-

---

8) I. Vossius, Notae ad Barnabae Apostoli Epistolam catholicam p. 310.; L. E. Dupin, Bibl. des auteurs etc. T. I. p. 6 sq.; N. Nourrius in apparatu ad Bibl. max. PP. T. I. Diss. 3.; Gallandius, Bibl. vet. Patrum T. I. Proleg. p. XXIX sqq.; Henke, de Epistolae, quae Barnabae tribuitur, authentia. Jen. 1827.; Rördam, Comment. de authentia Ep. Barnabae. Hafniae 1828; Franke in Guerike et Rudelbach Zeitschrift fur luth. Theol. 1840. fasc. 2.

9) Act. 4, 36 sqq.

10) Act. 11, 22. 25.; 15, 2 sqq. Gal. 2, 1. 9.

tor, authentiam eius impugnavit[11]), post eum Dan. Papebrochius[12]), Tentzelius[13]), Natalis Alexander[14]), Remi Ceillier[15]), Ittigius[16]), Moshemius[17]), Lumperus[18]), Hugius[19]), Ullmannus[20]), Neander[21]), Mynster[22]), Winer.[23]) At dicas: Heus tu, unde traditio illa apud Clementem Alex. Strom. II, 6 p. 445; II, 7 p. 447; II, 20 p. 489; V, 10 p. 683; II, 15 p. 464; II, 18 p. 472; V, 8 p. 677, Origenem contra Cels. I c. 63, Eusebium H. E. III, 25, Hieronymum de vir. illustr. c. 6, Nicephorum in Stichometria (saeculi 5)? Non dubitaverim, quin ea iam prius in Alexandrina ecclesia exstiterit, nec ab Clemente Alex. aut Origene primum fuerit inducta: retinuerunt autem, quia totius Epistolae indoles haud dissimilis esset ei, qui cum Paulo Apostolo Ethnicis evangelium salutis annuntiaverat. Traditionem igitur pie venerantes, nec ad criticum subtiliusve eius examen ulla singulari causa compulsi posteris tradiderunt, quomodo et qualem ipsi invenerant. Sin ipsius traditionis originem indagare velis, dicendum erit, nulli Apostolorum adtribui potuisse iam ob illud eorum convicium *τοὺς ἰδίους Ἀποστόλους, τοὺς μέλλοντας κηρύσσειν τὸ εὐαγγέλιον αὐτοῦ, ἐξελέξατο, ὄντας ὑπὲρ πᾶσαν ἁμαρτίαν ἀνομωτέρους* (c. 5), propriae auctoris opinioni forte consonum, nec veritati, utpote commentum. Si nihilominus semiapostolica auctoritas Epistolae impressa videbatur, ab eam desiderantibus vix alius quidam magis opportuno auctor supponi potuit, quam Barnabas, Ethnicorum et ipse doctor. Potuitne *ψευδεπίγραφον* etiam ex eo trahere originem apud Alexandrinos, quod gnosticae Clementis Romanae Homiliae[24]) Barnabam Alexandriae congredi cum eo faciunt?

Ac mihi quidem illud non levis momenti semper visum est, quod narratur in Act. 15, 37 sqq. Barnabas igitur dissensione oborta a Paulo discessit, assumtoque Ioanne Marco in Cyprum navigavit. Soliusne Ioannis Marci causa Barnabas alio perrexit, an simul aliam doctrinae viam sectaturus? Illamne, in qua heic eum gradi videmus? At enimvero summopere notandum videtur, eundem Ioannem Marcum, qui Barnabae vitam actaque perfusius scripsisse creditur, Epistolae eius mentionem facere nullam. Codex Vaticanus 1667, ex quo Papebrochius[25]) ea edidit, nec Codex Parisinus 1470 quo Tischendorfius[26]) usus est, neque Vaticanus 821, quem ego exscripsi, in hoc quidem variant.

5. In Philastrii Brixiensis Episcopi Codice quodam (ante saec.

11) In Praef. ed. nostrae Epistolae.

12) In Act. Sanct. mensis Iunii tomo secundo, p. 459. §. V. Antverp. 1698.

13) Apud Fabric. Bibl. eccles. p. 42. §. X.

14) Hist. eccles. Sec. I. c. 12. art. 8.

15) Histoire général des auteurs etc. T. I. p. 498 sqq.

16) In selectis capitibus historiae eccl. Sec. I. T. I. p. 20.

17) Commentar. de rebus Christ. ante Const. M. p. 161.

18) Historia theol. critica T. I. p. 150.

19) Zeitschrift für das Erzbisthum. Freiburg. Fasc. 2. p. 132. Fasc. 3. p. 208 sqq.

20) Studien u. Kritiken. T. I. p. 381.

21) Kirchengesch. T. I, 3. p. 733.

22) Studien und Kritiken II, 323.

23) Bibl. Realwörterbuch s. v. Barnabas.

24) Hom. I, 9.

25) Act. Sanct., mensis Iunii tomo secundo, Antverp. 1698. p. 431—436.

26) Acta Apostolorum apocrypha, Lipsiae 1851. p. 64 sqq.

IX), qui e monasterio Corbeiensi provenerat, Hugo Menardus, Congregationis S. Mauri monachus, post Epistolam Tertulliani de cibis iudaicis, Barnabae nomine insignitae Epistolae deprehendit latinam versionem veterem. Iac. Sirmondus Menardo evulgare eam ob innumeros naevos haesitanti graecum obtulit apographum, inter schedas Turriani repertum, quo adiutus textum constitueret emendatum. Mors praevenit, et pro ipso fecit Lucas Dacherius, eiusdem congregationis, qui Menardi editionem a. 1645 Parisiis in lucem emisit, graeco Turriani apographo vetere versione Corbeiensi, et inde a c. 18, ubi illa desinit, ipsius Menardi adiecta.

Post Sirmondum in tribus Mss.: Bibliothecae Vaticanae, Cardinalis Columnae et Andreae Schotti eadem Epistola graeco sermone conscripta quaerentibus sese obtulit, heic quoque, ut in Turriani apographo, cum Epistola Polycarpi ad Philippenses, quae praeit, coniuncta, et acephala. Schottiani Codicis graeci et versionis veteris apographum a Claudio Salmasio accepit Isaacus Vossius, ab hoc Iac. Usserius. Is simul cum Epistolis Ignatii id excudendum curavit Oxonii a. 1643. Omnia tamen huius editionis exemplaria cum haud exigua parte ipsius oppidi ingenti conflagratione perierunt. Itaque cum Menardi editio ex uno tantum Codice prodisset parum correcta, Epistolam Barnabae I. Vossius emendatiorem publici iuris fecit Amstelodami a. 1646, Florentino, Vaticano et Romano Theatinorum Codice usus, sed minus accurate, ne dicam obiter, ut ipse pluries compertum habui. Hac prima Vossii editione in commentariis usus sum. Recusa est Londini a. 1680. Post Vossium pro textu emendando meruerunt imprimis Fellus (Oxonii 1685), Cotelerius (Luteciae Parisiorum 1672), Clericus (Antverpiae 1698 et 1700, Amstelaedami 1724), Russelius (Londini 1746), Gallandius (Bibl. Vett. Patr. Tom. I. Venetiis 1765). Ad illorum edd. fidem Hefelius et Reithmayrus suas concinnarunt, Codicibus manu scriptis uterque destitutus. Ex Hefelianis PP. App. maxime adhibuimus editionem tertiam, passim quartam. Nostra enim iam sub prelo erat, priusquam illa huc esset allata.

In notis nostris nominabitur: Lettera Universale di San Barnaba Apostolo. Traduzione dal Greco di Don Gio. Battista Gallicciolli. In Venezia 1797.

II.

CLEMENS.

1. Non ambigitur, a quo prima, quae Clementis nomine circumfertur Epistola, nec ad quos fuerit data, sive expetita[1]), sive, ut verisimilius est, postquam Corinthiorum dissidia innotuerant, sponte transmissa. Ex initio quippe colligimus, Romanos ad Corinthios, qui

Clem. 1) Tum saltem legendum περὶ τῶν ἐξητουμένων p. περὶ τῶν ἐπιζητουμένων (c. 1).

ob munus ecclesiasticum tumultuabantur, reconciliandos animum advertisse, tardius quidem, quia et ipsi temporum calamitatibus fuerant afflicti. Idcirco tres legatos miserunt literas perlaturos (c. 59).

Seditio inter Corinthios oborta Romanis eo magis dolenda videtur, quo fidei ac virtutis eorum gloriam ubivis divulgatam foedius obfuscet, nominique Christianorum apud alios (Ethnicos) sit contemptui (c. 1. 2. 47). Illa quippe laude, quam prius meruerunt, nonnulli tumescentes, et discordia invidiaque omnia permiscentes id fecerunt, ut iam misera sit ecclesiae Corinthiorum conditio. At vero et prisco et recenti tempore nefanda impiorum invidia quantum detrimenti adtulerit, pluribus exemplis probatur (c. 3—6). Iam vero vanis contentionibus relictis, ad poenitentiam et ad Deum convertendum. Eo spectant multiplices Scripturae admonitiones; id sibi vult Christi sanguis pro omnium peccatorum salute effusus (c. 7. 8). Laudibus efferuntur, qui ob singularem obedientiam atque fidem erga Deum ex veteribus aeternis praemiis digni sunt habiti (c. 9—12). Idcirco fastu superbiaque depositis nos magis iuvat obedientia Dei, quam aures praebere iis, qui aemulatione ducti turbis intestinisque seditionibus praesunt. Christus praeclarum humilitatis exemplum reliquit imitandum, quippe qui pro peccatis nostris gravissima quaeque pertulerit. Summi V. T. viri, qui pietate erga Deum excellebant, itidem Prophetae, qui divinitus afflati digni habiti sunt qui de Messia praedicerent, humillimos sese gerebant. Davidis quoque insignia humilitatis documenta exstant (c. 13—18). Tot modesti et submissi animi exempla imitemur, pacemque quaeramus Dei splendida dona atque beneficia contemplantes, quibus se clementem praebuit erga omnem creaturam. Ipse nimirum naturae ordinem fundavit, aeternisque stabilivit legibus. Itaque nos, maximis Dei beneficiis per Christum donati ornatique secundum easdem leges vitam instituamus, turbas seditionesque abhorrescentes. Soli Deo, nec tumultuum ducibus obtemperandum. Christum veneremur, cuius sanguis pro nobis datus est, praepositis non obstrepentes, iuniores ad pietatem, mulieres ad castitatem atque temperantiam cohortantes. Id nobis faciendum scriptura iubet, cui fidem in Christo habemus (c. 19—22). Qui simplici mente ad Deum perveniunt, praemia splendida iis promisit. Deus autem verax est, qui promissis stabit. Ne addubitemus, quae non iam visuntur. Sicuti in absconditis naturae recessibus Dei omnipotentia indefessim creat, quod tardius in lucem emittatur, ita nosmet erimus: plenitudo gloriae nostrae resurrectio. Pignora autem resurrectionis ac vitae futurae multa: Christus a mortuis suscitatus, diei et noctis vicissitudo, semen in humum demissum, Phoenix avis. Resurrectionis promissio iam in V. T. exstat. Hanc igitur spem futurae vitae Dei veracitas non sinit vanam reddi aut irritam (c. 23—27). Itaque cum Dei potentia omnia complectatur, nihil facere tentemus, quod ei sit contrarium. In cordis simplicitate ad eum conversi nihil agamus, nisi quod placeat patri benigno, qui nos elegit absque merito (c. 28—30). Quomodo divinam benedictionem consequi possumus? Patriarchae benedicti sunt propter fidem, itidem reges, Prophetae, sacerdotes. Sed ne quis opinetur, bonis operibus

omnino non opus esse. Immo etiam Deum imitantes opera iustitiae operemur (c. 31—33). Mercedes nobis non deerunt, neque desunt. Non alia via (fides et iustitiae opus) ad Christum perducit (c. 34—36). Nos Christi militia sumus. Militum autem exemplo comprobatur, non solum necessarios esse qui imperent, sed etiam qui obedientiam praestent. Idcirco ne ordo lege interna stabilitus pro libitu commutetur aut confundatur, iam in V. T. sacerdotum, levitarum, laicorum munere accuratius definito provisum fuit. Id exemplum Apostoli, sancti spiritus organa, imitati per singulas civitates ecclesiae regimen praesidibus et diaconis tradiderunt. Iis divinitus institutis subiecti simus. Est igitur nequitiae opus, eos loco suo semovendi (c. 37—46).

Totius Epistolae scopus atque propositum erat ad pacem componendam et obediendum adhortatio. Illius propositi mens iam usquequaque aperta est. Subiungitur admonitio, ne Corinthii obliviscantur, quae Paulus Apostolus iis de intestinis dissidiis scripserit (c. 47). Virtus nihili censenda, si non animi submissio ei coniuncta est. Erga fratres amor homines Dei Christique similes reddit. Caritate exercenda peccatorum remissionem meremur (c. 48—50). Dissidii participes, in primis eius auctores peccatorum veniam petant, et pro virili parte ad pacem restituendam contribuant. Ita grati Deo erunt acceptique. Ipsi potius poenam sibi consciscant, exulentve, dummodo unitas repristinetur. Preces fundantur pro iis, mutua fiat admonitio, ne quis spe Christi excidat (c. 51—57).

Post trium circiter paginarum in Cod. Alexandrino lacunam sequuntur quae ad Epistolae conclusionem spectant.

2. Epistola ad Corinthios scripta est e persona ecclesiae Romanae. Quin is, qui scripsit, unus fuerit ex eius praesidibus, non dubitabit, qui c. 40—45 pensiculate perlegerit, nec quin omnino mentem Christianorum, qui Romae peregrinabantur, ubivis fideliter expresserit. Petrum et Paulum Apostolos *τοὺς ἔγγιστα γενομένους ἀθλητὰς* dicit, illum laudibus extollens, huius doctrinae viam pressius sequens. Ac sunt (Tillemontius,[2]) Constantius,[3]) Venema, Schliemann aliique), qui eum ex Israelitis ortum putent, iis nimirum fulti, quae ex c. 4. 31. 55 in usum suum convertant. Verumtamen spirituali sensu ad Christianos pertinent, quae ibi de V. T. rebus personisque pie expressa leguntur. Illorum autem opinio, auctorem ex aliqua tantum parte, fortassis ex matre esse Israelitam, levioribus argumentis niti studet, quam quae mentione digna videantur. Mosaicae quidem legis non expers est, sed etiam haud ignarus mythologiae Graecorum, nec physeos aut astronomiae, aut alius scientiae libro homini scitu dignae (c. 6. 20. 25. 55). Immo etiam vbb. *ἐπιστάμεθα πολλοὺς ἐν ἡμῖν παραδεδωκότας ἑαυτοὺς εἰς δέσμα κτλ.* (c. 55) et *Κατανοήσωμεν τοὺς στρατευομένους τοῖς ἡγουμένοις ἡμῶν, πῶς εὐτάκτως, πῶς εὐείκτως, πῶς ὑποτεταγμένως ἐπιτελοῦσι τὰ διατασσόμενα. Οὐ πάντες εἰσὶν ἔπαρχοι, οὐδὲ χιλίαρχοι, οὐδὲ ἑκατόνταρχοι, οὐδὲ πεν-*

---

2) Mémoires II. p. 149.
3) Epp. Rom. Pont. I. p. 11. (cfr. l. c. p. 41.)

τηκόνταρχοι, οὐδὲ τὸ καθεξῆς· ἀλλ' ἕκαστος ἐν τῷ ἰδίῳ τάγματι τὰ ἐπιτασσόμενα ὑπὸ τοῦ βασιλέως καὶ τῶν ἡγουμένων ἐπιτελεῖ (c. 37) non obscure auctorem esse Romanum indicant.

Ea fere ex ipsa Epistola de auctore colliguntur. Iam traditionem auscultemus.

Veteres Patres Epistolae auctorem esse ‚Clementem' perhibent. Neque vero eius nomen in fronte fert, ut plerumque fit, neque alio in loco id memorat. Eusebium Epistolam, quae adhuc exstat, ante oculos habuisse, haec verba[4]) extra dubium ponunt: *Τούτου δὴ οὖν τοῦ Κλήμεντος ὁμολογουμένη μία ἐπιστολὴ φέρεται, μεγάλη τε καὶ θαυμασία, ἣν ὡς ἀπὸ τῆς Ῥωμαίων ἐκκλησίας τῇ Κορινθίων διετυπώσατο, στάσεως τηνικάδε κατὰ τὴν Κόρινθον γενομένης.* At enim vero Eusebio antiquior Hegesippus eam cognovit. Is enim, memoratis Corinthiorum dissidiis, haec subiungit:[5]) *Καὶ ὅτι γε κατὰ τὸν δηλούμενον* (*Κλήμεντα*) *τὰ τῶν Κορινθίων κεκίνητο στάσεως, ἀξιόχρεως μάρτυς ὁ Ἡγήσιππος.* Addas:[6]) *Ἀκοῦσαί γέ τοι πάρεστι μετά τινα περὶ τῆς Κλήμεντος πρὸς Κορινθίους ἐπιστολῆς αὐτῷ* (i. e. Hegesippo) *εἰρημένα, ἐπιλέγοντος τάδε κτλ.* Attamen ex his non liquet, num Eusebius suam an Hegesippi de Epistolae auctore testimonium proponat, quamvis Hegesippus tempore, quo Epistola missa fuit, Clementem Romae degisse distincte significet.

Ireaneus[7]) cum Hegesippo testis est, Clementem, quo tempore Epistola Corinthum missa fuit (Domitiano Imperatore), Romae vixisse. Id quomodo narratur, nos dubitare non sinit, quin ipse Clemens auctoritate apud Romanos floruerit, utpote qui ipsorum mentis interpres in conscribenda Epistola exstiterit.

Dionysius Corinthius nomine Corinthiorum ecclesiae ad Romanos scripsit octoginta fere annos, postquam Romani literas illis miserant. Eius verba apud Eusebium[8]) Clementi eam auctori luculenter tribuunt.

Cum Dionysio idem asserunt Clemens Alexandrinus[9]) et Origenes.[10])

Qui de successionis ordine Romanorum episcoporum memoriae tradiderunt, Clementem Domitiano regnante Romae degisse enarrant. Eorum chorum ducit Irenaeus,[11]) cuius notitiam Eusebius[12]) fusius explanat. Neque ab iis discrepant Epiphanius,[13]) Hieronymus[14]) et Martyrologium Clementis.

Hi dum Clementem post Petrum dicunt quartum Romanorum episcopum (siquidem secundus Linus fuit et tertius Anacletus) magnopere dissentit alia traditio Epistolae Clementis ad Iacobum, Clementinis Homiliis praefixae. Etenim Petrus ibi[15]) ipsum Clementem sibi successorem suffecit. Ei assentiuntur Tertullianus[16]) et, Hieronymo[17]) teste, Latinorum plerique.

---

4) H. E. III, 16.
5) Ap. Euseb. H. E. III, 16.
6) H. E. IV, 22.
7) Haer. III, 3.
8) H. E. IV, 23.
9) Strom. I, 339; IV, 609; VI, 778.
10) De princ. II, 3 (I, 82 ed. Ruaei); in Ezech. c. 8. (III, 422.)
11) Haer. III, 3. 3.
12) H. E. III, 13, 15.
13) Haer. XXVII, 6.
14) De vir. illustr. 15.
15) c. 2. 19.
16) De praescr. haer. c. 32.
17) L. c.

Utrique traditioni interpretandi arte conciliandae iam veteres operam navarunt. Epiphanius[18]) et Rufinus Linum et Anacletum Apostolis Petro et Paulo superstitibus ecclesiae Romanae regimen quidem tenuisse, sed Clementem a Petro, cum is mortem sibi appropinquare sentiret, episcopum fuisse factum: „Cuius rei hanc accepimus esse rationem, quod Linus et Cletus fuerunt quidem ante Clementem episcopi in urbe Roma, sed superstite Petro, videlicet ut illi episcopatus curam gererent, ipse vero apostolatus impleret officium, sicut invenitur etiam apud Caesaream fecisse, ubi cum ipse esset praesens, Zachaeum tamen a se ordinatum habebat episcopum. Et hoc modo utrumque verum videbitur, ut et illi ante Clementem numerentur episcopi, et Clemens tamen post obitum Petri docendi susceperit sedem.“[19]) Ep. Ignatii ad Mariam Cassob.[20]) et auctor prioris Pontificum catalogi (a. 354) ordinem ita costituunt: Petrus, Linus, Clemens, Anacletus. Ita Augustinus,[21]) Optatus Milev.,[22]) Constitutiones Apost.[23]) Tum circa annum 67 ecclesiae Romanae eum praefuisse statuendum esset. Alius aliam viam ingressus est ad hancce discrepantiam componendam. Sed coniectari pauca quaedam possunt reapse verisimilia, id quidem παχυμερέστερον, nullo scientiarum fundo concepta, immo fusa, et vaga, et arbitraria, qualis longinqua mentis oculorum acies est, per intervalla media caligantium.

At vero cum illam traditionem, Clementem Petro successisse non ante, quam Homiliae aut Recognitiones evulgatae fuerint, inter veteres Christianos exstitisse solidis argumentis demonstrari queat, cavendum ne antiquiorem illam leviter derelinquamus. Nimirum Homiliarum aut Recognitionum auctor ob nullam aliam rationem ex Caesarea prosapia[24]) Clementem finxisse videtur, quam ut tantus vir credatur in Petri consortio fuisse. Credibile autem est, in usum suum convertisse eum Flavii Clementis Consulis nomen, quem Domitianus interemit, fortassis ob nimium rei christianae studium.[25]) Sive autem ex traditione, sive ex historia huncce Flavium Clementem fuisse illum heroem Recognitionum comperit, haud levi argumento id comprobat, Clementem episcopum Domitiano regnante vixisse. Indoles autem eius, qui Epistolam ad Corinthios nomine Romanae ecclesiae scripserit, Clementis istius, qualem literis graecis eruditum sparsim et intercise ex Homiliis et Recognitionibus scimus, persimilis est. Ita sane primo obtutu videtur. Et ut reliqua omittam, ad ea rettulisse sufficiat, quae de animi immortalitate Hom. I, 1 sqq. rimabatur, et quae leguntur in Ep. ad Cor. c. 24—27. Doctrinam quoque utrobivis propositam cum ii, qui ex Ethnicis, tum ex Iudaeis ad Christianismum venerant, absque conscientiae sollicitudine amplecti potuerunt. Paulinismus videlicet et Petrinismus, qui dicitur, sub primi saeculi finem magnopere mitigatus exstitit, asperitate utriusque

---

18) Haer. XXVII, 6.

19) Praef. ad Recogn. Gaudentium ed. Gersdorf, Lipsiae 1838. p. 2.

20) c. 4.

21) Ep. 43, ed. Venet. (II, 120).

22) De schism. Donat. II, 3.

23) VII, 46.

24) Recogn. VII, 8. Hom. IV, 7.

25) Cfr. Sueton. Domit. 15.; Cassius Dio ap. Xiphilinum ΞΖ. 14; Euseb. H. E. III, 18.; Nicephor. H. E. II, 35.; III, 18.

inde iam remissa atque relaxata. Hierarchiae specimen simile est in Ep. ad Iacobum ac Ep. ad Corinthios, temporum quidem colore utrobivis distinctum.

Est in Hermae Pastore locus ita conceptus:[26]) „Scribe ergo duos libellos, et mittes unum Clementi, et unum Graptae. Mittet autem Clemens in exteras civitates; illi enim permissum est." Ac ea verba huncce Clementem, qui ab auctore Epistolae ad Corinthios temporis ratione habita vix distat, fuisse unum ex ecclesiae praesidibus seu presbyteris, non episcopum strictiori verbi sensu, luculenter ostendunt. Quo quidem Clemente ipse Hermas, ex fidelium numero unus, non minori dignitate imbutus apparet, electus quippe, ut qui divinae voluntatis coram fidelibus sit interpres.

Is igitur Clemens Epistolam scripsisse videtur, aut suis auspiciis scribendam curasse: id quod nil rei mutat. Fuisse eum unum ex Apostolorum discipulis, ut Irenaeus[27]) reliquit, aut Apostolum, ut scripsit Clemens Alex.[28]), aut teste Hieronymo[29]) Apostolicum virum, id certe non liquet. Ex indole ipsius Epistolae eiuscemodi epitheta illos hausisse credibile est, cum ipse nullibi consuetudine alicuius Apostoli se usum fuisse dicat. Eusebius[30]) cum anno duodecimo Domitiano Imperatore sive a. 92. aerae christianae Anacleto successisse narrat.

De eius exitu vitae, vel martyrio[31]) ultima capita Epitomes de gestis Petri vera cum falsis ita permixta venditant, ut historia a fabulis vixdum distingui queat. Plus fidei habendum videtur Eusebio[32]) et Hieronymo,[33]) tertio Traiani Imperatoris anno, cum Evarestus successisset, vita eum esse defunctum tradentibus.

Nonnisi mentionem faciamus eorum opinionis, qui Clementem Romanum esse dicunt illum, quem Paulus Ap. in Ep. ad Philipp. IV, 3. laudibus effert. Oriundam esse eam, quae a variis veterum Patrum tradita est, ex interpretatione loci laudati parum accurata, iam satis a viris doctis demonstratum est. Proinde quae ab aliis dicta sunt contra eam, heic repetere supersedeamus[34]).

3. Fuerunt tamen [Io. Tolandus[35]), Salig[36]), Voetius[37]), Schwegler[38]), Baurius[39])], qui authentiam Epistolae addubitarent, aut non eam esse putarent, quam a veteribus laudatam habemus. Sed isti male opus suum inaugurarunt. Etenim iam Polycarpus ea usus fuisse videtur, verba in Ep. ad Philipp. c. 4. 9. 7. 2. 2. 4., ex Ep. ad Cor. c. 1. 5. 7. 9. 13. 21. transferens. Idem dicendum est de Irenaeo,

---

26) Vis. II, 4.
27) Haer. 3, 3.
28) Strom. IV 17. p. 609.
29) In Isai. 52.
30) H. E. III, 15.
31) Rufinus et Zosimus eum appellant martyrem. (Cfr. Lumper, historia theologico-critica, I. p. 16.)
32) H. E. III, 34.
33) Catal. vir. ill. c. 15.
34) Cfr. Gieseler Lehrb. d. Kirchengesch. I, 121., Guerike Handb. d. K. G. I, 167., Lipsius, de Clementis Romani Epistola ad Corinthios priore disquisitio, Lipsiae 1855. p. 167.
35) Catal. libb. Christo et Apostolis adscriptorum c. 18. T. I. opp. p. 392.
36) De diptychis veterum c. 3. §. 4, p. 39. Cfr. Mosheim instit. maiores p. 213.
37) Select. Disput. P. I. p. 103. Cfr. Grabe, Spicileg. T. I. p. 260.
38) Nachapostol. Zeitalter, T. II. p. 125 sqq.
39) Die ignatian. Briefe u. ihr neuester Kritiker, Tubg. 1848. p. 127 sqq.

Clemente Alex., Origene, Eusebio, Cyrillo Hier., Epiphanio, Hieronymo, quorum locos fusius expressos habes in Hefelii Prolegg. ad PP. App. p. XXIV. ed. IV. Authentiae defensores desuper exstiterunt Bunsen[40]), Ritschl[41]) et alii. Nonnulla apud veteres Patres, ut apud Basilium Lib. de spiritu sancto c. 29., n. 72. T. III. p. 61. ed. B. B. ex Clementis Ep. referuntur, quae hodie desiderantur. Unde alia dubia contra authentiam eius exorta sunt. Sed qui meminerit non parvae istius lacunae, quae Epistolae caput 57. in Codice unico excipit, minimi ea faciet, praesertim cum ii loci, qui innotuerunt ad unum omnes ad Epistolae finem pertinere videantur.

4. Quae Hier. Bignonius a. 1633, cum Epistola primum a Patr. Iunio esset vulgata, contra integritatem eius dubia movit, confutata iam ea fuerunt ab Hug. Grotio[42]). Ed. Bernardus, et Clericus in utraque PP. App. Coteleriana ed. (1698 = 1700, et 1724.) opinabantur, Clementem Alex. esse auctorem omnium illorum locorum, qui aut iisdem aut similibus verbis passim in nostra Epistola et quarto Stromatum libro confecti occurrunt. Respondit eis Wottonus[43]): ‚Irriti tamen sunt huius conatus. Qui enim hoc modo ex Clemente Alexandrino arguit, aut eum non probe novit, aut male fide agit. Eadem enim ratione actum erit de authentia et fide eorum omnium, qui a Clemente Alexandrino usquam citantur scriptorum. Nemo enim Patrum maiore licentia usus est in citandis authoribus, sive sacris, sive ethnicis; cum ei in more sit, non integra authorum verba semper recitare, sed pro arbitrio suo nunc contrahere, nunc de suo inserere, alia omittere, alia variis modis mutare.‘

Aliquam veritatis speciem prae se ferunt, quae Laur. Moshemius[44]) ad eundem finem disserit: ‚Priora decem capita quaedam habent vestigia manus fallacis, sed non ita multa: persequitur auctor constanter consilium suum. At capite XI et XII ad fidem et hospitalitatem commendandam accedit, in quo nulla plane apparet cohaerentia cum praecedentibus. Quocirca parum abest, quin haec capita existimem intrusa esse. Redit ad institutum Clemens capite XIII, et in eo pergit ad c. XXII. Hoc vero capite repente, nulla ipsum ratione invitante, ad argumentum longe aliud properat, ad resurrectionem corporum mortuorum, de qua ad caput usque XXVIII disserit. Capite XXVIII instituti sui recordari videtur iterum; atque huius capitis initium bene concinit fini capitis XXI, difficillime vero cum exitu capitis XXVII iungi potest. Quapropter quae de cadaverum in vitam reditu praecipiuntur sex capitibus, subiecta videntur esse Clementi . . . Neque melius existimo de capitibus XL—XLV et de capite LV, quibus ea legas, quae nulli potuerunt in mentem venire nisi homini, rei, quam agit, prorsus immemori.‘ Cui Hefelius[45]):

α) „Capp. XI et XII epistolae nostrae cum antecedentibus bene

---

40) Ignatius v. A. und seine Zeit. p. 189 sq.

41) Entstehung der altkathol. Kirche. Bonn 1850. p. 282.

42) Cfr. Patr. App. ed. Cleric. 1724. T. I. p. 133 sqq.

43) Comment. ad I Clem. c. 9

44) Instit. hist chr. maiores p. 214. sqq.

45) Prolegg. p. XXX.

cohaerent, quippe quae eandem cum his materiam tractent, „invidiae“ Corinthiorum exemplo „hospitalitatis,“ pietatis et fidei opponant, simulque poenas „dissensionis“ (c. XI) ostendant.“

β) „Nec capita XXIII—XXVIII a consilio Clementis remota sunt. Resurrectionis enim Clemens aut ideo meminit, quia, teste I Cor. 15, 12., nonnulli Corinthiorum resurrectionem mortuorum negabant; aut ideo, ut ea, quae Noster c. 21. et 22. de poenis improborum dixerat, probarentur.“

γ) „Capita XL—XLV aperte id agunt, ut Corinthios, contra clerum rebellantes, ad concordiam et subiectionem revocarent. Optime igitur consilio Clementis respondent, simulque arctissime cum capitibus 37 et 38 cohaerent.“

δ) „Caput denique LV nil nisi exempla eius charitatis profert, de qua capite antecedenti verba fiebant.“

ε) „Porro nonnulla capita, Moshemio displicentia, iam a veteribus laudantur et citantur, e. g. c. LV ab Origene in Ioann. I, 29; c. XXV a Cyrillo Hieros. Catech. 18, 8.“

ζ) „Omnia capita in dubium vocata in antiquissimo illo codice Alexandrino reperiuntur.“

η) „Quum epistola Clementis publice in ecclesiis praelegeretur, vix fieri poterat, ut ab homine improbo foedaretur.‘

ϑ) „Styli ac orationis diversitas nullibi in epistola nostra est reperienda.“

5. Wottonus[46]) perfusius explicat, quae in prima Clementis Epistola apostolico viro omnino digna inveniantur, et Grotius[47]) christianae antiquitatis vestigia eius extollit.

6. Epistolam scriptam esse post aliquam persecutionem, c. 1. declarat. Iam „Cotelerius“ persuasum habebat, eam Domitiano regnante (anno 96 vel 97) fuisse missam; post Neronianam (anno 68) Grabius, Pagius, Orsius, Wottonus, Gallandius aliique, ob erroneam quippe opinionem, esse Epistolae auctorem Clementem illum, de quo sermo fit Philipp. IV, 3. At enim vero verba illa c. 1. *Διὰ τὰς αἰφνιδίους καὶ ἐπαλλήλους γενομένας ἡμῖν συμφορὰς καὶ περιπτώσεις* persecutionis indolem denotant, quae post aliquod intervallum iterum incruisse videtur: id quod non convenit in Neroneanam, sed de calamitatibus opportune dici potuit, quae Christianis Domitiano regnante supervenerunt.

Totius Epistolae internam oeconomiam docte explicavit Richi Lipsius in libello, cui titulus, De Clementis Romani Epistola ad Corinthios priore disquisitio, Lipsiae 1855.

7. Apud Eusebium[48]) legimus: *Ἐν αὐτῇ δὲ ταύτῃ* (Dionysi. ad Romanos epistola) *καὶ τῆς Κλήμεντος πρὸς Κορινθίους μέμνηται ἐπιστολῆς, δηλῶν ἀνέκαθεν ἐξ ἀρχαίου ἔθους ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας τὴν ἀνάγνωσιν αὐτῆς ποιεῖσθαι. Λέγει γοῦν· τὴν σήμερον οὖν κυριακὴν ἁγίαν ἡμέραν διηγάγομεν, ἐν ᾗ ἀνεγνώκαμεν ὑμῶν τὴν*

46) Praef. p. CCVI.
47) Ep. ad Bignonium, ap. Coteler., ed. PP. App. (a. 1724.) T. I. p. 134.
48) H. E. IV, 23.

ἐπιστολήν· ἣν ἕξομεν ἀεί ποτε ἀναγινώσκοντες νουθετεῖσθαι, ὡς καὶ τὴν προτέραν ὑμῖν διὰ Κλήμεντος γραφεῖσαν. Cavendum ne altera secunda, quae dicitur Clementis Epistola heic intelligatur. Opponitur quippe *προτέραν* illud, quod de prima nostra Epistola dictum est alii cuidam Epistolae (Soteris supra memorati?). Ex canone Apostolorum numero 85 insignito Gallandius[49]) frustra conatus est, ‚secundae,' quae vocatur, ‚Clementis Epistolae' auctoritatem propagare, quam saeculo tertio obtinuisse putat. Canonem enim illum saeculo quinto exeunte confectum esse iis probabile fit, quae exposuit S. de Drey in Neue Untersuchungen über die Constitutionen und Canones der Apostel. Tübingen 1832. p. 370. 377. 445.

Sed iam Eusebius[50]) de ea haec reliquit: *Ἰστέον δὲ, ὡς καὶ δευτέρα τις εἶναι λέγεται τοῦ Κλήμεντος ἐπιστολή· οὐ μὴν ἔθ' ὁμοίως τῇ προτέρᾳ καὶ ταύτην γνώριμον ἐπιστάμεθα· ὅτι μηδὲ τοὺς ἀρχαίους αὐτῇ κεχρημένους ἴσμεν.* Sequiori tempore alii quoque, Eusebio duce, Clementem eius auctorem nuncupant. Quo magis mirandum, quod Hieronymus[51]) „Fertur et secunda eius nomine epistola, quae a veteribus reprobatur" et saec. IX. Photius Patriarcha[52]) *Ἡ δὲ λεγομένη δευτέρα πρὸς τοὺς αὐτοὺς* (Corinthios) *ὡς νόθος ἀποδοκιμάζεται* affirmarunt.

Quod Patrum antiquissimi de ea silent, id nonnulli nimii quanti ponderis perperam esse censuerunt; nam e silentio cautius argumentandum. Quae Hieronymus et Photius referunt, certe eiusmodi sunt, quae eam reddant suspectam. Addas, quod neque continentem sermonis seriem, neque consequentem sententiarum nexum servat. Summa dicendi rationis disparilitas, capitis 23 primae in c. 11 secundae Epistolae repetitio, salutandi formula desiderata, Homiliam potius quam Epistolam olere eam facit[53]). Qui Cotelerio[54]) praeeunte nihilominus Clementi eam auctori tribuunt, desideria ii potius, quam argumenta in campo posuerunt. Quod Hilgenfeld[55]) monet, oppugnari per eam non Ebionitas, sed Gnosticos (c. 9), quales Marco Aurelio imperante et Christianos persequente in Christi gregem zizania seminarent, recte id mentem propositi auctoris aperit.

8. Utraque Epistola ad nos pervenit unico libro manu scripto servata. Codex quippe antiquissimus, quem Cyrillus Lucaris Patriarcha prius Alexandrinus, tum Constantinopolitanus Carolo I. Anglorum regi a. 1628 dono misit[56]), in calce post Ioannis Apocalypsin primam, et fragmentum secundae, quae dicitur Clementis Epistolae exhibet, deinde librum Psalmorum. Membranae tamen tineis obesae et temporum iniuria lacerae permultis in locis hiabant. Proinde „Patricius Iunius" lacunas prioris Epistolae coniectando explevit, minio rubro sua notans, eam latine vertit, cumque secundae fragmento primus edidit Oxonii

---

49) Bibl. Veter. PP. T. I. Proleg. p. XV.
50) H. E. III, 38.
51) Catal. script. Eccl. c. 15.
52) Bibl. Cod. 113.
53) Cfr. Wott. l. c. Praef. p. CCVI. Morini Exercit. Biblic. lib. I. c. 5. 5. 9. Exercit. 9. Grabii Spicileg. T. I. p. 268.
54) In editionis PP. App. a. 1672. T. II. Notis p. 104.
55) Die Apost. Väter p. 115 sqq.
56) Cfr. Woide, Praef. ad editionem Codicis Alexandrini p. III, p. 15. et Tüb. theol. Quartalschrift, 1843. p. 583.

1633. Post eum „Ioach. Maderus“ lacunis literas minusculas substituit Helmestadii 1654, „Io. Bapt. Cotelerius“ textum in capita divisit, novaque versione latine donavit et Iunii coniecturas uncinis distinxit Luteciae Parisiorum 1672. Textum hic illic a Iunio parum fideliter transcriptum emendavit correxitque „Wottonus,“ eumque publicavit Cantabrigiae a. 1718. Codicem Alexandrinum denuo contulit „G. Iacobsonus,“ et quae hinc emendavit in ed. Patrum Apostololicorum „S. Clementis Romani, S. Ignatii, S. Polycarpi, Patrum Apostolicorum, quae supersunt. Accedunt S. Ignatii et S. Polycarpi Martyria. Ad fidem Codicum recensuit, annotationibus variorum et suis illustravit, indicibus instruxit“ Oxonii 1838, iterumque 1840 publici iuris fecit. Ipse eorum numerum, qui primam et secundam, quae vocatur Clementis Epistolam, typis ediderunt, fusius recensuit in Prolegg. p. LX sqq.

In commentario citabimus italas versiones duas: 1) Lettere di S. Clemente Papa I tradotte dal Greco e dal Siriaco da D. Gio. Battista Gallicciolli. In Venezia 1798. — 2) Lettera di S. Clemente Primo Papa e Martire ai Corinti col testo a fronte volgarizzata e corredata di note critiche e filologiche e di una dissertazione proemiale dall' abbate A. L. Graziani. Roma 1832.

III.

IGNATIUS.

In Bibliothecae Vaticanae Codice Regio 81 (saec. IX) et Palatino 150 (saec. XIV) Ignatii Epp. versionem latinam apostrophe excipit ita inscripta: „Incipit laus hyronis discipuli eius in eum: qui ei successerat in episcopatu.“ Verba autem haec sunt: „Sacerdos et assertor[1]) sapientissimi Dei, Ignati, immaculata stola indute[2]), perenni fonte saturate, cum angelis laudem canens, primogeniti certe amice, a peccatis liberate, a diabolo separate: agonista constitutus in stadio veritatis, adquisisti pretiosam salutem, confudisti Traianum et Senatum Romae, prudentiam tunc[3] non habentem; domesticus factus es Christo in dilectione, et[4]) fide et vita. Memor esto mei, filii tui Hyronis, ut et ego de hac vita exiens sancte sanctis connumerer, et dignum nomen merear adipisci, et de iniusta statione atque a Deo aliena extraneus inveniar[6]). Ter quaterque beate, qui ad talia pervenisti, pater Ignati, currus Israel et auriga[7]) eius: evasisti mortem fugiendo, et de terris ad caelestia evolasti, coronam deificam et magnam meruisti, et

---

Ign. 1) *assessor* Reg.
2) *inducte* Reg.
3) *nunc* Reg.
4) *et* om. Pal.
5) *hironis* Reg.
6) *atque adeo alienus inveniar* Reg.
7) *equester* Pal.

in amabili Dei agone vicisti. Memento eius, quem nutristi, beate martyr, et praesta mihi colloquium, sicut et[8]) prius faciebas[9]).“

1. Ex tribus illis[10]), qui Ignatii nomine appellati priscis temporibus vitae sanctitate eminebant, de episcopo Antiocheno hic agitur.

In Martyrio ap. Symeonem Metaph. c. 1. et in Menaeis graecis ap. Bollandum[11]) traditur, Ignatium fuisse tenellum illum, quem suis Salvator manibus elatum, simplicitatem atque integritatem commendaturus Apostolis exhibuerit[12]). Cuius narrationis origo atque principium fuisse videtur erronea scribendi ratio epitheti *Θεόφορος* pro *Θεοφόρος*, quod in Epistolis saepius occurrit. E quibus et quonam loco oriundus fuerit, non constat: unde alius alia coniectando accumulavit sine iudicii negotio, quamvis cum securitate multa atque profunda. Gregorius Abulpharagius eum „Nuraniensem“[13]) nuncupat, quod de Nura Sardiniae insulae, aut Cappadociae intelligunt. Tillemontius Syrum origine potius, quam Graecum fuisse eum putat. Alius[14]) id nomen de igne capit, Ignatium idem quod „igneum“ dicens.

Auctor Actorum Martyrii Ignatii c. 1. 3. (a Ruinarto primum ed.) et Metaphrastes c. 2. cum nonnullis veterum[15]) adseverant, usum eum fuisse Ioannis Apostoli consuetudine simul cum Polycarpo. Etiam eum a Petro Ap. edoctum scribit Gregorius Magnus.[16]) Antiochiae autem metropolis, unde christianum nomen nuper exortum fuerat, Ignatius constitutus est praesul, utrum primus, an secundus ambiguum; neque Petrusne an Paulus eum ordinarit, pro certo habemus. Constitutionum App. VII, 46 auctor Evodium a Petro Antiochenae ecclesiae praefectum scribit; Hieronymus:[17]) „Ignatius Antiochenae Ecclesiae tertius post Petrum Apostolum Episcopus.“ Idem successionis ordo ap. Nicephorum[18]) et Metaph. in Actis Mart. c. 1 et in nostris ex Cod. Vat. 866 editis. Sed idem Auctor Constitutionum l. c. Ignatium a Paulo eiusdem ecclesiae praesidem constitutum exhibet; a Petro id factum fuisse contendit Chrysostomus.[19]) Secundum Theodoreti[20]) opinionem Ignatius Petro successit. Ut prioris traditionis discrepantiam conciliarent, Evodium nonnulli a Petro constitutum, ipsomet vivente putant mortuum esse, ac Ignatium, qui Evodio succederet, ab Apostolo ordinatum. Alia litis dirimendae via a Baronio,[21]) etiam a Natali Alexandro[22]) indicatur, quippe qui propter

---

8) *siculi* p. *sicut et* Reg.

9) *solebas* (subnotatum) *faciebas* Reg. Cfr. Baronii Ann. ad annum 110. (Tom. II. p. 46.)

10) Cypr. Ep. IV, 5. Cedren. Hist. Compend. p. 452. ed. Xylandri, Basileae 1566. Zonar. Annal. III. p. 130. Editio Basileae 1557. Cfr. Baron. Martyrolog. ad diem Octobris 23.

11) Acta SS. T. I. Febr. ad diem 1.

12) Matth. 18, 3. 4.

13) Dynastiarum historia, Dynast. VII. p. 119. interprete Pocockio: *Ignatium Nuraniensem, episcopum Antiochenum, qui ad leones coniectus, ab iis discerptus est.* Cfr. Grabe.

14) Cfr. Denzinger über d. Ächtheit des bisherigen Textes der Ignatianischen Briefe. Würzburg 1849, p. 8.

15) Eusebius in Chron. a divo Hieronymo latine vulgato ad A. 11. Traiani.

16) Ep. 37. ad Anastasium Antioch. Apud Lumperum l. c. p. 246.

17) De Script. Eccl. c. 16.

18) Chronograph. ed. I. Scaliger Lugd. Batav. 1606. p. 315.

19) Hom. in S. Ignat. Mart. c. 4. p. 597. T. II.

20) Dialog. I. p. 49. T. IV.

21) Ann. 45, 14 et 71, 11.

22) Sec. I. Diss. 14. Prop. 1.

Iudaeorum et Graecorum contentionem Evodium Ignatiumque simul Antiochenae ecclesiae (alterum Iudaeis, alterum Ethnicis) praefuisse opinentur, qua tandem sopita Ignatium Evodio cessisse, postque obitum eius iterum, idque solum rexisse.

Eo munere Ignatium singulari cum cura functum esse, Acta eius Martyrii satis declarant.[23]) Eadem tradunt, a Traiano Imperatore Armenis et Parthis bellum illaturo, cum Antiochiae moraretur, Ignatium ob nimium Christi zelum ad bestias damnatum, et ad ultimum supplicium subeundum Romam missum. Quae navis militari cum custodia ipsum vehebat, Smyrnam appulit, ubi Polycarpum episcopum legatosque vicinarum ecclesiarum visere ac salutare contigit. Hinc Christi fidelibus Ephesum, Magnesiam, Tralles et Romam literas misit.

Inde Romam petens Troadem advectus est, unde Philippensibus, Smyrnaeis et Polycarpo literas misit. Abducitur Neapolim, Philippos, et Macedonia peragrata Epidamni (Dyrrhachii) navem ascendit, et Adriatico mari percurso in Tyrrhenum cum custodia ingressus est. Cum Puteolos adpellerent, ipse navem derelinquere, et Pauli Apostoli exemplo iamiam Romam pergere desiderabat. Sed tempestate oborta in altum maris pulsis id oppidum erat praetereundum. Ingreditur Portum Romanum, ubi fratres Romae salutatum pervenerant. Unde a custodibus in Urbem perductus, in amphitheatro a duobus leonibus dilaniatus est, reliquiae a fidelibus collectae Roma Antiochiam perlatae.

Eadem acta tradunt,[24]) Ignatium martyrii corona coronatum esse decimo anno Traiani, id est 20 men. Decembris a. 107. Quod cum minus respondeat historiae monumentis, ipsisque actis hic illic interpolatoris manus haud dubie vulnera inflixerit, alii aliam conciliandi modum tentarunt. Sed ni fallor, operam et oleum, ut aiunt, perdiderunt. Namque cum constet, Traianum Imperatorem a. 114 in Asiam transmisisse, arma contra Armenos et Parthos moturum, Antiochiae hiemasse, expeditionemque subsequenti anno initiasse, in primis iam G. Lloydius,[25]) Pearsonus,[26]) Pagius,[27]) Grabius,[28]) Norisius,[29]) J. Eckhel,[30]) numismaticorum facile princeps, et nuper H. Francke,[31]) statuerunt, Ignatium a Traiano a. 115 condemnatum esse, hiberna Antiochiae ponente. Tum anno duodevicesimo illius imperii martyrem obiisse dicendum: id quod parum quadrat ad tempus in Actis indicatum. Qui iis fidem habendum censent, duplicem Traiani contra Armenos et Parthos expeditionem, id quidem absque certis firmisve historiae testibus creant. Ex eorum numero sunt Tillemon-

---

23) c. 1.

24) c. 2. 7.

25) Cfr. Grabe, Spicileg. T. II. p. 22.

26) In dissertatione posthuma de anno, quo S. Ignatius a Traiano Antiochiae ad bestias erat condemnatus. Apud Smithium et Iacobsonum (T. II. p. 524 sqq. edit. II.).

27) Pagi, Critica in Annales Baronii, ad ann. 107. n. 3—6.

28) Grabe, Spicileg. T. II. p. 22.

29) Noris, epistola consularis, in T. II. Opp. omnium, ed. Baller. p. 927.

30) Doctrina numorum veterum, P. II. Vol. VI. p. 450 sqq. Vindob. 1796.

31) Francke zur Geschichte Trajans, Güstrow, 1837. p. 253 sqq.

tius[32]) et E. Corsinus,[33]) quos confutavit Eckhel in Doctrina numorum veterum P. II. Vol. VI. Vindob. 1796 p. 448—454. Mihi quidem opportunum in hac dissensione remedium acta porrigere videntur, quae ex Cod. Vat. 866 nunc primum graece prodierunt. Sic autem exordiuntur *Ἐν ἔτει πέμπτῳ τῆς βασιλείας Τραϊανοῦ καίσαρος καὶ δευτέρῳ ἔτει ἐνυπατίας Ἀττήκου καὶ Σουρβίνου καὶ Μαρκέλλου Ἰγνάτιος ἐπίσκοπος τῆς Ἀντιοχέων τοῦ θεοῦ ἐκκλησίας δεύτερος μετὰ τοὺς ἀποστόλους γενόμενος — Εὐόδιον γὰρ διεδέξατο μετὰ ἐπιμελεστάτης φρουροφυλακῆς — ἀπὸ Συρίας ἐπὶ τὴν Ῥωμαίων πόλιν παρεπέμφθη τῆς εἰς τὸν Χριστὸν ἕνεκα μαρτυρίας.* Tacent prorsus de Ignatio, a Traiano Imperatore Antiochiae condemnato, cum capitale eius iudicium coram Traiano et Senatu Romae actum referant.

2. Qui apud veteres Patres occurrunt loci Ignatiani citati, quamvis iidem sint, verbis sententiisque haud raro mirum in modum differunt. Quae ad nos pervenerunt nomine eius Epistolae, si tres illas (duas ad Ioannem Ap., ad B. Mariam unam) excipias latino sermone confectas, itidem qninque graecas (ad Mariam Cassobolitem, Tarsenses, Philippenses, Antiochenos, Heronem), quae supposititiae habentur,[34]) septem supersunt ad easdem quidem ecclesias graece scriptae, sed ita inter se discrepantes, ut alterae alterarum archetypon videri possint. Eae sunt ad Ephesios, Magnesios, Trallianos, Romanos, Philadelphenses, Smyrnaeos, Polycarpum. Breviori exemplari prolixius posthabendum, critici, quod scio, paene omnes ratum habent. Quae Carolus Meier[35]) in campum emisit argumenta, quibus breviores epitomatoris opus ex prolixioribus probaret, nullius sunt, et ab aliis iam refutata.[36]) Sed quamvis breviorem prolixiori recensioni praeferendam et nos putemus, ingenue tamen confitemur, nunquam nos dubitasse, quin utrique recensioni interpolator vulnera inflixerit. Immo quo longius studio earum occupati, eo firmius cum aliis[37]) id nobis persuasit *τὸ ἐντὸς βλέπειν καὶ φυσιογνωμονεῖν* res ibi tractatas ac modus eas pertractandi.

3. Haud pauci veterum testantur, plures Ignatium scripsisse epistolas. In medium prodeant:

a) Polycarpus ad Philipp. c. 13 (ap. Euseb. H. E. III, 36):[38]) *Τὰς ἐπιστολὰς Ἰγνατίου τὰς πεμφθείσας ἡμῖν ὑπ' αὐτοῦ, καὶ ἄλλας, ὅσας εἴχομεν παρ' ἡμῖν, ἐπέμψαμεν ὑμῖν, καθὼς ἐνετείλασθε· αἵτινες ὑποτεταγμέναι εἰσὶ τῇ ἐπιστολῇ*

---

32) Hist. des Emper. T. II. N. 17. sur Trajan. Idem, Mémoires pour servir etc. T. II. p. 195. et Not. 10. p. 583.

33) Galland. Biblioth. T. I. Proleg. p. LXI sq.

34) Cfr. Iudicia de S. Ignatii Epistolis ex I. Pearsoni Vindiciis Ignatianis excerpta et e Russeliana in ed. Iacobsonianam translata T. I. p. XXV sqq.

35) In Ullmanni Studien u. Kritiken 1836. p. 340 sqq.

36) Cfr. Hefele Prolegg. de septem Ign. Epp. (II).

37) Schmidt Versuch über die gedoppelte Recension der Briefe des Ignatius, in: Hencke, Magazin für Relig. u. Philosophie. T. III. p. 91 sqq. Opinioni suae Schmidtius postea nuntium remisit (Kirch. Gesch. T. I. p. 209 sq.), Netzius in Ullmann, Studien und Krit. 1835. p. 881 sqq., cfr. Hase, Kirchengesch. p. 70. ed. V.

38) Cfr. Pearson. Vindiciae P. I. c. 5, et Uhlhorn l. c. p. 276.

ταύτῃ· ἐξ ὧν μεγάλα ὠφεληθῆναι δυνήσεσθε. Περιέχουσι γὰρ πίστιν καὶ ὑπομονὴν καὶ πᾶσαν οἰκοδομὴν τὴν εἰς τὸν κύριον ἡμῶν ἀνήκουσαν.

b) Etiam acta martyrii Codicis Vat. 866 sub finem asserunt: *καὶ Πολύκαρπος δὲ ὁ ἐπίσκοπος τῆς Σμυρναίων παροικίας τούτων* (i. e. *ἐπιστολῶν*) *μνημονεύει λέγων κτλ.* Magistro distinctius tradidit Irenaeus,[39]) ex Ignatii Ep. ad Rom. c. 4 haec referens: *Ὡς εἶπέ τις τῶν ἡμετέρων διὰ τὴν πρὸς Θεὸν μαρτυρίαν κατακριθεὶς πρὸς θηρία· „ὅτι σῖτός εἰμι Θεοῦ, καὶ δι' ὀδόντων θηρίων ἀλήθομαι, ἵνα καθαρὸς ἄρτος εὑρεθῶ.“*

Eadem fere acta martyrii Codicis Vat. 866: *Οἶδεν δὲ τὸ μαρτύριον αὐτοῦ Εἰρηναῖος ὁ Λουγδούνου ἐπίσκοπος, καὶ τῶν ἐπιστολῶν αὐτοῦ μνημονεύει λέγων οὕτως· εἴρηκέ τις τῶν ἡμετέρων διὰ τὴν πρὸς θεοῦ μαρτυρίαν παραδοθεὶς εἰς θηρία, ὅτι σῖτός εἰμι τοῦ θεοῦ μου, καὶ δι' ὀδόντων θηρίων ἀλήθομαι, ἵνα καθαρὸς ἄρτος γένωμαι.*

De ipsa Polycarpi Ep. ad Philipp. idem Irenaeus:[40]) *Ἔστι δὲ καὶ ἐπιστολὴ Πολυκάρπου πρὸς Φιλιππησίους γεγραμμένη κτλ.*

c) Lucianus Samosatenus, Christianorum ille irrisor, in dialogo „de morte Peregrini“ haud ambiguis verbis Ignatium perstrinxisse videtur.[41]) Peregrinus §. 1. 42 *κακοδαίμων* est, ut Ignatius in Mart. c. 2. Episcopus est Peregrinus §. 11, distinctius §. 18: *ἐν Συρίᾳ δεθέντα.* Christianos captivo suo stipendia misisse adfirmat §. 13, quae narratio illinc exorta videtur, quod ecclesiae Ignatii itineri vicinae fideles ablegarunt, ei ob passionem congratulaturos. Luciani autem verba: *φασὶ δὲ πάσαις σχεδὸν ταῖς ἐνδόξοις πόλεσιν ἐπιστολὰς διαπέμψαι αὐτὸν ... καί τινας ἐπὶ τούτῳ πρεσβευτὰς τῶν ἑταίρων ἐχειροτόνησε, νεκραγγέλους καὶ νερτεροδρόμους προσαγορεύσας* (§. 41) e scriptoris calamo exisse videntur, qui Ignatii Ep. ad Smyrn. c. 11 et Polyc. c. 7 ante oculos habuerit.

d) Origenes (Proleg. in Cant. Canticor.[42]) ex Ep. Ignatii ad Rom. c. 7 transcripsit haec: „Memini aliquem sanctorum dixisse, Ignatium nomine, de Christo: „Meus autem amor cruxifixus est.“

e) Eusebius (H. E. III. 34)[43]) de Ignatii itinere et variis eius Epistolis disserens, ex illa ad Rom. c. 5. et ad Smyrn. c. 3 nonnulla exscripsit: *Ὅ τε παρὰ πλείστοις εἰσέτι νῦν διαβόητος Ἰγνάτιος, τῆς κατ' Ἀντιόχειαν Πέτρου διαδοχῆς, δεύτερος τὴν ἐπισκοπὴν κεκληρωμένος. Λόγος δ' ἔχει, τοῦτον ἀπὸ Συρίας ἐπὶ τὴν Ῥωμαίων πόλιν ἀναπεμφθέντα, θηρίων γενέσθαι βορὰν, τῆς εἰς Χριστὸν μαρτυρίας ἕνεκεν.....*

---

39) Adv. haer. V, 28. Apud Euseb. H. E. III, 36.

40) Adv. haer. III, 3. Apud Euseb. H. E. IV, 14.

41) Cfr. Pearson. Vindic. P. I. c. 2.; Düsterdieck l. c. p. 48.

42) Cfr. Pearson. Vindic. P. I. c. 7.

43) Cfr. Pearson. Vindic. P. I. c. 8.

Οὕτω δῆτα ἐν Σμύρνῃ γενόμενος, ἔνθα ὁ Πολύκαρπος ἦν, μίαν μὲν ἐπιστολὴν τῇ κατὰ τὴν Ἔφεσον ἐκκλησίᾳ γράφει, ποιμένος αὐτῆς μνημονεύων Ὀνησίμου· ἑτέραν δὲ τῇ ἐν Μαγνησίᾳ τῇ πρὸς Μαιάνδρῳ, ἔνθα πάλιν ἐπισκόπου Δάμα μνήμην πεποίηται· καὶ τῇ ἐν Τράλλεσι δὲ ἄλλην, ἧς ἄρχοντα τότε ὄντα Πολύβιον ἱστορεῖ. Πρὸς ταύταις καὶ τῇ Ῥωμαίων ἐκκλησίᾳ γράφει· ᾗ καὶ παράκλησιν προτείνει, ὡς μὴ παραιτησάμενοι τοῦ μαρτυρίου, τῆς ποθουμένης αὐτὸν ἀποστερήσαιεν ἐλπίδος. Iam sequuntur, quae capiti 5 Epistolae ad Rom., eique brevioris exempli ad amussim respondent. Post ea: *Ἤδη δ' ἐπέκεινα τῆς Σμύρνης γενόμενος, ἀπὸ Τρωάδος τοῖς τε ἐν Φιλαδελφείᾳ αὖθις διὰ γραφῆς ὁμιλεῖ, καὶ τῇ Σμυρναίων ἐκκλησίᾳ, ἰδίως τε τῷ ταύτης προηγουμένῳ Πολυκάρπῳ· ὃν οἷα δὴ ἀποστολικὸν ἄνδρα εὖ μάλα γνωρίζων, τὴν κατ' Ἀντιόχειαν αὐτῷ ποίμνην, ὡς ἂν γνήσιος καὶ ἀγαθὸς ποιμὴν παρατίθεται, τὴν περὶ αὐτῆς φροντίδα διὰ σπουδῆς ἔχειν αὐτὸν ἀξιῶν.* Quibus enunciatis Eusebius Epistolae ad Smyrn. c. 3 brevioris recensionis dimidium adiungit: *Ἐγὼ γὰρ .... καὶ ἐπίστευσαν.*

f) Athanasius quoque (de syn. Arim. et Seleuc. n. 47)[44]) testis est, utpote qui Ignatii Epistolas ad manus habuerit. Nam ex Ep. ad Ephes. c. 7 nonnulla in hisce eius sunt: *Ἰγνάτιος ουν, ὁ μετὰ τοὺς Ἀποστόλους ἐν Ἀντιοχείᾳ κατασταθεὶς ἐπίσκοπος, καὶ μάρτυς τοῦ Χριστοῦ γενόμενος, γράφων περὶ τοῦ Κυρίου, εἴρηκεν· „εἷς ἰατρός ἐστι, σαρκικὸς καὶ πνευματικὸς, γεννητὸς καὶ ἀγέννητος, ἐν ἀνθρώπῳ Θεὸς, ἐν θανάτῳ ζωὴ ἀληθινὴ, καὶ ἐκ Μαρίας καὶ ἐκ Θεοῦ."*

g) Hieronymus (De viris illustr. c. 16) duce Eusebio tradidit: „Ignatius, Antiochenae ecclesiae tertius post Petrum Apostolum episcopus, commovente persecutionem Traiano, damnatus ad bestias, Romam vinctus mittitur. Quumque navigans Smyrnam venisset, ubi Polycarpus, auditor Ioannis, episcopus erat, scripsit unam epistolam ad Ephesios, alteram ad Magnesianos, tertiam ad Trallenses, quartam ad Romanos; et inde egrediens scripsit ad Philadelpheos et ad Smyrnaeos, et proprie ad Polycarpum, commendans illi Antiochensem ecclesiam; in qua et de Evangelio, quod nuper a me translatum est, super persona Christi ponit testimonium, dicens" (ad Smyrn. c. 3): „Ego vero et post resurrectionem in carne eum vidi, et credo, quia sit. Et quando venit ad Petrum, et ad eos, qui cum Petro erant, dixit eis: Ecce, palpate me, et videte, quia non sum daemonium incorporale. Et statim tetigerunt eum et crediderunt." „Dignum autem videtur, quia tanti viri fecimus mentionem, et de epistola eius, quam ad Romanos" (c. V.) „scribit, pauca ponere." „De Syria usque," etc. etc. „Quumque iam damnatus esset ad bestias, ardore patiendi, quum rugientes audiret leones, ait:" „frumentum Christi sum, den-

---

44) Cfr. Pearson. Vindic. P. I. c. 8.

tibus bestiarum molar, ut panis mundus inveniar." (Ex Ep. ad Rom. c. IV.) „Passus est anno undecimo Traiani."

Cfr. de Hieronymi et sequioris temporis scriptorum testimoniis, quae Pearsonus congessit in Vindic. P. I c. 2. 9.

4. Neutram Epp. Ignatianarum recensionem nobis videri immunem, supra (3) iam innuimus. Ars critica in eiuscemodi rebus non requirit, ut exponas sciendi copiam, neque eget ista opinionis praedilectae suffragiorum cominus eminusque in auxilium advocatorum colluvie. Indiget vero prae caeteris omnibus aperta lectoris mente ingenuaque interpretatione. Quam qui secum adfert ad Ignatianas Epistolas legendas, quales graece exstant, centies offendetur exuberantia singulorum verborum et mandatorum cuiusvis generis. Est quidem Ignatii mens christianae charitatis fervore simillima ardoris illius, qui graphice distinguit Paulum Apostolum, est ipse Asiae filius; sed ne hinc quidem ea, quae apostolicae simplicitatis scriptori obiiciuntur, excusari possunt omnia. Idcirco Ignatii Epistolas, quales ad nostra usque tempora pervenerunt, vix omni ex parte eaedem sunt, quas Philippensibus Polycarpus c. 13 commendat. Tabulam pictam eas dixerim antiquissimi auctoris, manibus non semper piis resartam, passim non absque propriae mentis proposito: id quidem non ad systema episcopale procreandum, sed ad creatum commendandum. Unde fit, ut dicendi ratio oleat Curiae stylum, quae mandat, ordinat, imperat — novum profecto loquendi genus, quo aevo Ignatius vixit, ab ecclesiastica diplomatia videlicet alienissimum.

5. Variant viri docti de eo, quantum genuini, quantum suppostitii in ipsis asservetur. Salmasius, Blondellus, imprimis Ioan. Dallaeus (Daillé), viri mira sagacitate atque doctrinae copia praediti, authentiam earum primi addubitarunt. Dallaeus igitur a. 1666 id fecit in libro: „de scriptis, quae sub Dionysii Areopagitae et Ignatii Antiocheni nominibus circumferuntur." Contra surrexit Ioan. Pearsonus cum suis „Vindiciis Ignatianis", Cantabrigiae 1672, in Clerici edd. PP. App. (a. 1698, 1700, 1724) Tom. sec. receptis, et nuper ab Ed. Cureton Oxonii 1852 (2 Vol. 8) repetitis: „Vindiciae Epistolarum S. Ignatii, auctore Ioanne Pearson Episcopo Cestriensi. Editio nova annotationibus et praefatione ad hodiernum controversiae statum accommodata."

Sed Pearsoni „Vindiciae" applausu virorum doctorum non ubivis gaudebant. Impugnarunt eas Matth. Larroquanus, Sam. Basnagius, Casim. Oudinus aliique, respondentibus ex altera parte Nic. Nourrius[45]), Remi Ceillier[46]), Thom. M. Mamachius[47]), Lumperus[48]), omnes traditionis auctoritatem nimium quantum venerantes, aut potius pro suo captu internum eius significatum definientes. De integritate dubia moverunt etiam Neander[49]) et Netzius[50]). Nostro tempore Baurius[51]),

45) Apparat. ad Biblioth. max. Patrum T. I. p. 78 sqq.

46) Hist. general T. I. p. 626.

47) Origenes et antiq. Christ. T. IV. p. 377 sqq.

48) Hist. theol. crit. T. I. p. 266—268.

49) Kirchengeschichte T. I. p. 114.

50) Ullmann Studien und Kritiken 1835. p. 881 sqq.

51) Die sogenannten Pastoralbriefe d. A. Paulus, auf's neue kritisch untersucht, von Dr. Baur p. 87. Abgenöthigte Er-

Tubingensis academiae Professor, Ignatianas Epistolas saeculo secundo a falsario aliquo ad episcopatum praeclaro Ignatii nomine atque auctoritate commendandum Romae confictas putabat, cui Schweglerus[52]) et Hilgenfeld[53]) cum levi tantum discrimine adstipulati sunt.

Praeeuntibus Rothe[54]), Ioan. E. Huther[55]), Fr. Düsterdieck[56]), Ger. Uhlhorn[57]) — taceo *μικρολόγους*, qui nullo pondere innixi verbis humidis et lapsantibus defluunt, cum eorum argumenta bene existimentur in ore nasci, non in pectore — rem Ignatii nuperrime Hefelius[58]) iterum iterumque agere tentavit. Attamen adversariorum partibus saepius bellum indixit, quam profligavit ipsos. Laudamus diligentiam, non miramur iudicii acumen.

6. Henricus Tattam a. 1839 in Nitriae Syrorum monasterio codicem invenit, ante saec. VI, ut creditur, scriptum, qui Syriacam versionem Ignatii Epistolae ad Polycarpum asservabat. In secundo itinere tribus annis post multos alios eiusdem monasterii Codices aere comparavit; inter eos trium Ignatii Epistolarum ad Ephesios, ad Romanos, ad Polycarpum veterem Syriacam versionem, ut fertur saeculi VI vel VII, simul cum pluribus Ignatianarum Epistolarum fragmentis. Gulielmus Cureton inter Musei Britannici thesauros Syriacum fragmentum Actorum Ignatii Martyrii detexerat. Iis Codicibus adiutus publicavit: „The ancient Syriac version of the epistles of saint Ignatius to St. Polycarp, the Ephesians, and the Romans: together with extracts from his epistles, collected from the writings of Severus of Antioch, Timotheus of Alexandria, and others, edited with an english translation, and notes. Also the greek text of these three epistles, corrected according to the authority of the Syriac version. By William Cureton, M. A. London: Rivingtons. Berlin: Asher et Comp. MDCCCXLV."

Curetonus omnem lapidem movit, ut hancce Syriacam versionem unice genuinam, eaque omnia falsa esse probet, quae in breviori graeca recensione plura occurrunt. Ipsum et alios, ut id firmius sibi persuaderent, praeter indolem versionis id quoque movit, quod post illos duos, quibus prius usus fuit, Codices tertius praesto erat, eandem brevem versionem Syriacam earundem trium Epistolarum continens. Eo insuper collato, Curetonus iuris publice fecit „Corpus Ignatianum: a complete collection of the Ignatian epistles, genuine, interpolated, and spurious; together with numerous extracts from them, as quoted by ecclesiastical writers down to the tenth century; in syriac, greek, and latin: an english translation of the syriac text,

klärung. Tüb. Zeitschr. für Theol. 1836. Fasc. 3. p. 199. et 1838. Fasc. 3. p. 149 sqq. Die Ignat. Briefe u. ihr neuester Kritiker. Tübing. 1848. Cfr. Schwegler, das nachapostolische Zeitalter, T. II. p. 159—179.

52) Das nachapost. Zeitalter. T. II. p. 159 sqq.

53) Die apost. Väter. Halle 1853.

54) Anfänge der christl. Kirche. p. 715 sqq.

55) Betrachtung der wichtigsten Bedenken gegen die Aechtheit der Ignatianischen Briefe. Von Dr. Joh. Ed. Huther, in Illgenii Zeitschrift für histor. Theol. T. XI. Fasc. IV. p. 3—73.

56) De Ignatianarum epistolarum authentiae etc. Commentatio, Gottingae.

57) In Niedner Zeitschrift für histor. Theol. 1851. p. 247 sqq.

58) Prolegg. de septem Ign. Epp. (V. sqq.)

copious notes, and introduction, by William Cureton, M. A. F. R. S. Chaplain in ordinary to her Majesty the Queen. London 1849. Berlin eod. an." Oppugnat auctor imprimis Hefelium, qui iam in tertia sua PP. App. editione ita censuerat: „Curetonus nobis persuadere conatur, versionem illam Syriacam „genuino" textui Ignatiano accuratissime respondere, et omnia, quae in nostro graeco textu plura inveniuntur, ab aliis addita esse et introducta. Tantum vero abest, ut ei adstipulemur, ut versionem Syriacam non nisi epitomen Ignatianarum epistolarum, a monacho quodam Syriaco in proprios usus pios confectam, reputare possimus, praesertim cum iidem codices a Tattamo detecti et alia plura „excerpta" ex epistolis Ignatianis, nec non alios libellos asceticos, ut Curetonus ipse fatetur, contineant. Praeterea saepius inde ex eo, quod nexus sententiarum in versione Syriaca minus est arctus, apparet, monachum illum non tam interpretis, quam epitomatoris partes egisse." Neque Hefelius opinioni prius conceptae ut nuntium mitteret, in quarta sua PP. App. editione iis argumentis adductus est[59]), quae contra eum Curetoni Corpus Ignatianum fusius exponit.

Cum Curetono Christianus Carolus Iosias Bunsen Syriacae versioni palmam prae graecis Ignatianis Epistolis tribuit, opinionem suam docte et sagaciter, ut assolet, exponens atque defendens.[60])

Ac nos quidem, quod opinionem attinet ab Hefelio Curetono iisque, qui cum eo faciunt obiectam, non possumus, quin pondus argumentorum, quibus nititur, perlevius esse dicamus. Nam qui ad pios suos usus Epitomen redigit, quid, quaeso, is sibi facit cum integris Epistolarum salutandi formulis, non nisi ad eos spectantibus, quibus scribitur. Ergo ipsum exordium Epistolarum est, vaniloquium in Epitome. Omitto alia huiuscemodi non levis momenti a Curetono iam indicata[61]). Ne multa: si Epitomator versionis Syriacae auctor est, omnium, ut Tib. Gracchi vocabulo utar, Epitomatorum postremissimus dicendus est, quippe qui opus condiderit sine externa aut interna uniformitate, sine ullo certo quodam mentis proposito aut scopo, quamvis pii proprii usus essent propositi ipsi. Ipsa autem Varietas, eaque multifaria me hercle rerum etiam in Syriacis Ignatii Epistolis mihi pignus est legis atque conditionis, qua versio Syriaca facta fuerit, legem dico Epistolarum. Neque vero in Curetoni partes ire in animo est. Namque versio Syriaca exhibere videtur genuina spuriis permixta aeque ac archetypon graecum. Utri prior locus sit concedendus, id certe non definiri potest, nisi novi testes pro hac aut illa parte reperiantur superstitibus efficaciores. Alterum autem eiusdem Syriacae recensionis trium Epistolarum exemplar non tanti faciendum, quia eiusdem familiae, quam dicunt, esse potest.

Anno 1849 Lipsiae prodiit liber, cui titulus: „S. Ignatii Patris Apostolici quae feruntur Epistolae una cum eiusdem Martyrio. Collatis edd. graecis versionibusque Syriaca, Armeniaca, Latinis denuo

59) Prolegg. p. LXII.

60) Cfr. ipsius Die drei ächten und die vier unächten Briefe des Ignatius von Antiochien. Hergestellter und vergleichender Text mit Anmerkungen. Hamburg 1847.

61) Corpus Ignatianum p. IX sq.

recensuit notasque criticas adiecit Iul. Henr. Petermann." Optime is pro re critica meruit. Sed nimius amor Armeniacae literaturae, quae ei in deliciis est, iudicis aciem obfuscasse videtur, qui tanti fecit versionem Armeniacam tredecim Ignatii Epistolarum. Ea quippe non illas solum septem breviores, sed etiam sex supposititias, quae dicuntur (Mariae Cassobolitis ad Ignatium, Ignatii Ep. ad Mariam Cassobolitem, Ignatii ad Tarsenses, eiusdem ad Antiochenos, ad Heronem et ad Philippenses), id est easdem exhibet, quae vulgo interpolatas appellant, auserimque dicere harum simillimas: id quod sine magno labore capiet, qui attente perlegerit, quales nos ex Codd. mss. emendatas iam evulgamus. Petermannus igitur statuit (p. XXVI): 1) „Versio nostra saeculo p. Chr. n. quinto ex illa versione syriaca, cujus exemplar Curetonus edidit, facta est. 2) Versio illa syriaca non tres tantum, sed tredecim epistolas S. Ignatio adscriptas, easque non decurtatas, ut in editione illa leguntur, sed ita comparatas, ut Noster eas dedit, ab initio complectebatur, ita ut exinde appareat, conclusiones, quas Bunsenius secundum illam fecerit, stare non posse." Non putaverim. Rectius fortassis ille: 3) „armeniaca versio a librariis serioribus (vel lectoribus), qui graecum textum cum ea comparabant, passim interpolata et corrupta est, atque editores critici judicii plane expertes has interpolationes et corruptiones textui inseruerunt."

Bunsenius in opere: „Hippolytus und seine Zeit 1852" T. I. p. 46 et T. II p. VII sqq. Petermanno respondit. In Curetoni et Bunsenii partes ierunt Ritschl (Die Entstehung der altkatholischen Kirche, Bonn 1850, pp. 418. 577 sqq.) et Weiss (in Reuter's Repertorium 1852). Cum Baurio (Die Ignatianischen Briefe und ihr neuester Kritiker. Eine Streitschrift gegen Herrn Bunsen. Tübing. 1848), doctissimus Hilgenfeld (Die apostol. Väter. Halle 1853 p. 188 sqq.) tum graecarum tum syriacarum Epistolarum, quae Ignatio adtribuuntur authentiam addubitat.

7. Ex Epistolis, quae Ignatii esse dicuntur, primum tres illae latine conscriptae (ad Joannem Apost. duae et ad B. Virginem una) Parisiis a. 1495 in lucem prodierunt.

Iac. Faber Stapulensis a. 1498, tribus illis omissis, undecim alias e versione latina vetere Parisiis evulgavit. Hunc numerum Symphorianus Champerius Lugdunensis tribus a Fabro repudiatis auxit, quarta addita ad Mariam Cassobolitem, quam is primum notam reddidit. Quindecim igitur Ignatii nomine Epistolae tum enotuerant, sed latine tantum, quae postea saepius repetitae sunt. Nos quidem usi sumus textu rarae atque correctae editionis Venetae a. 1546.

Ex Codice Bibliothecae Augustanae primus Valentinus Hartungus Frid (Pacaeus) a. 1557 Dillingae duodecim earum graece publicavit, omissis tribus illis latine scriptis. Anno 1558 Parisiis prodierunt apud Guil. Morelium: Sancti Martyris Ignatii Antiochiae archiepiscopi Epistolae (gr. et lat.). Morelius lectori dicit p. 147: „Has B. Ignatii epistolas cum primus in lucem emisisset Graecas Valentinus Paceus, nostrisque hominibus valde desiderarentur, quod exemplarium copia non superesset, viri cum primis eruditi, ac pii, ut eas cuderem a me facile impetrarunt, qui tam piorum au-

ctorum quam hic est, editionem exoptem, ut nihil supra. Itaque librum quam potui diligentissime relegi, et cum exemplaribus Latinis contuli, ut meae me operae haud poeniteat. Nam loca quaedam ea collatione, et doctissimi hominis consilio ita mihi restituisse videor, ut neminem arbitrer hominem esse bonum, qui si velit aequo animo rem perpendere, haud fateatur ad intelligentiam non pauca collata esse." Andreas Gesnerus easdem duodecim Epp. graece cum Ioannis Brunneri interpretatione latina ex Codice Bibliothecae Gaspari a Nydpryck excudendas curavit Tiguri 1559, primus, uti ipse opinabatur, cum Pacaei editionem ignoraret. Earum septem interpolatae dicuntur, quinque supposititiae. Eiusdem recensionis sunt: Sancti Martyris Ignatii Antiochiae Archiepiscopi Epistolae (XII) gr. et lat., Antverpiae, ex officina Christophori Plantini 1566; — Sancti Martyris Ignatii, Antiochiae Archiepiscopi Epistolae. Nunc demum cum Latina interpretatione e regione Graecis apposita, in lucem editae, recognitae et Notis illustratae. Per Martialem Maestraeum, Doctorem Theologum. Parisiis 1608; — Ed. Iac. Usserii gr. et lat. Oxonii 1641. Quinque consuluit Cdd. Mss., de quibus ipse in Adnotationibus p. 4. ... Oxonienses duos Mss. (vetustiorem e Baliolensis, recentiorem e Magdalenensis Collegii Bibliotheca petitum) cum libris editis diligenter contuli. Et cum intellexissem in Bibl. V. Cl. Alexandri Petavii Senatoris Paris., Pauli filii, vetustissimum exemplar aliud conservari: quicquid et illud continebat, humanissimi Claud. Sarravii Senatoris itidem Paris. beneficium sum secutus... Huic et veterem Interpretationem aliam, hucusque ineditam, mutua duorum Mss. Codicum collatione emendatiorem factam subiunxi.

Isaacus Vossius ex Codice Mediceo 7 Plut. LVII sex breviores Ignatii Epistolas (ad Smyrnaeos, Polycarpum, Ephesios, Magnesios, Philadelphicos, Trallesios) primus graece edidit cum interpretatione vetere latina novo textui respondenti, quam Iacobus Usserius, Archiepiscopus Armachanus e duobus Mss. a. 1644 Oxonii publicaverat. Epistolam ad Romanos, quae in graeco Codice deerat, Vossius ex Usserii vetere latina versione et prolixiori graeca recensione ingenio duce restituere tentavit, et a. 1646 Amstelodami edidit: „Epistolae genuinae S. Ignatii Martyris, quae nunc primum lucem vident ex bibliotheca Florentina. Adduntur S. Ignatii Epistolae, quales vulgo circumferuntur. Ad haec S. Barnabae Epistola. Accessit universis translatio vetus." Ambigo, utri gloria tribuenda sit, in Codice Mediceo breviorem recensionem detexisse, Lucae Holstenio, an Isaaco Vossio. Ille quippe ante Vossium eam descripsisse videtur, et latine vertit. In Bibliotheca Barberiniana Romae autographum videre est. Theodoricus Ruinartus tandem Epistolam ad Romanos graece invenit latinae veteri versioni respondentem, Actis quae sincerae dicuntur Ignatii Martyrii insertam, quae Codex 1451 Bibliothecae Regiae Parisinae (prius Cod. Colbertinus 460) continet, eamque 1689 Parisiis in „Actis Martyrum sinceris" primus edidit.

Index editionum brevioris recensionis exstat ap. Iacobsonum (PP. App.) p. LXIX. Quarum praestantiores sunt, quae duce Thoma Smithio (Oxonii 1709), post eum adornarunt I. L. Frey (Basileae 1741),

Ric. Russel (Londini 1746), Andr. Gallandius (Venetiis 1765), G. Iacobson (Oxonii 1838 et 1840) et C. I. Hefele (Tubingae 1855. IV.)

Criticum penum accepimus in opere: Corpus Ignatianum: A complete collection of the Ignatian epistles, genuine, interpolated, and spurious; together with numerous extracts from them, as quoted by ecclesiastical writers down to the tenth century; in syriac, greek, and latin: an english translation of the syriac text, copious notes, and introduction, by William Cureton, M. A. F. R. S. Chaplain in ordinary to her Majesty the Queen. Berlin: Asher and Co. Reprinted from the London edition, and authorized by the proprietor for circulation on the continent only. 1849.

In nostra ed. versio latina Epistolae ad Romanos illa est, quam Hefele a Ruinarto mutuavit, passimque correxit; reliquarum vero Epp. qualis apud Hefelium aliunde petita et ab ipso emendata prostat.

Versiones italicae: Lettre genuine di Sant' Ignazio, vescovo di Antiochia, corredate degli atti del suo martirio, e la lettera di San Policarpo, vescovo di Smirne, colla circolare del suo martirio. Traduzione dal greco di D. Gio. Battista Gallicciolli. In Venezia 1798. — Le sette lettere genuine de S. Ignazio e quella di S. Policarpo agli Efesini (leg. ai Filippesii) coi loro martirj, e testo greco a fronte volgarizzate e corredate di note critiche e filologiche e di una dissertazione proemiale dall'abate A. L. Graziani. Roma 1833.

ACTA MARTYRII IGNATII.

1) Quae Ignatii Acta Martyrii hactenus innotuerunt, haec sunt:

a) Acta ab Usserio e Codice Caiensi a. 1647 latine edita.

b) Alia latina versio ex antiquissimo Cottonianae Bibliothecae Codice illis addita, ea quidem perquam interpolata[1]).

c) Acta auctore, ut videtur, Symeone Metaphraste ad diem 20. Decembris, apud Cotelerium (a. 1672) p. 991.

d) Acta auctore quodam Armenio ab Aucherio evulgata (Vitae Sanctorum T. II pag. 72 sqq.), et a Petermanno iterum excusa (S. Ignatii Patris Apostolici quae feruntur Epistolae una cum eiusdem martyrio. Collatis edd. graecis versionibusque syriaca, armeniaca, latinis etc., Lipsiae 1849. p. 496 sqq.). Aucherius nimium quantum ea ita extollit: „Nostra recensio iure meritoque cognoscitur tanquam fons et exemplar omnium, quae hucusque in cognitionem venerunt recensionum“ (Petermann, l. c. p. 498).

e) Armeniaca versio et latina illa „Vita S. Ignatii, ex vetustissimis Mss. latinis“ in Bollandi et Henschenii Actis

---

1) Utraque in Cotelerii PP. App. ed. Clericana 1724. T. II. p. 175 sqq. Cfr. Iacobson. PP. App. edit. II. T. II. p. 523.

Sanct. T. I Febr. pag. 29 sqq., unius eiusdemque originis esse videntur. Petermann quoque ita censet (l. c. p. 484. 505.); aliter Uhlhorn in Niedner, Zeitschrift für histor. Theol. 1851 p. 251.

f) In Appendice ad Acta primorum Martyrum sincera atque selecta Theodoricus Ruinartus a. 1689 Parisiis e Codice Regio 1451 (olim Colbertino 460) Acta Ignatiana alius recensionis graece edidit, novamque latinam interpretationem adiunxit. Cui graeco textui antiqua latina versio Codicis Caiensis proxime affinis est.

g) Eiusdem fontis cum Martyrio Codicis Colbertini est fragmentum syriacum eorumdem Actorum a Curetono (Corp. Ignat. pag. 222 et p. 252 sqq.) praesentatum.

h) Quae nos Acta Ignatiana ex Codice Vat. 866 primum graece deprompsimus, interpolata quidem, sed variis historiae indiciis notabiliora, maxima ex parte eadem sunt, quae latine leguntur ap. Bollandum et Henschenium (Act. Sanct. T. I Febr. pag. 29 sqq.).

2) Acta Ignatiana a Ruinarto primum edita virorum doctorum ferme consensu sincera putantur. Smithius [2]) pro omnibus loquatur: „Acta haec, quae recudi oportet, mihi quidem genuina et sincera plane videntur: licet fortasse, quod tamen vix affirmaverim, versus finem quippiam labis admistum habeant. Vetus autem Versio, quam edidit D. Usserius Armachanus ex codice Caiensi, ut cuivis ex leviuscula collatione facile constare poterit, maxime convenit cum Graeco exemplari Colbertino. Utriusque mendis, quae passim irrepsere, sublatis, editionem, quum sibi invicem mutuam lucem foenerentur, longe integriorem iam damus. A familiaribus S. Ignatii, qui illum ab Antiochia Romam usque comitati sunt, et illius ultimo et maxime glorioso agoni interfuere, descripta fuisse, multa in ipsis Actis id testatissimum reddunt [3]), et extra omne dubium ponunt; et quidem non longe post ipsius consummationem, et proximo, ut verisimillimum videtur, anno, dum res gestae cum totius itineris ratione in recenti fidelius inhaeserint memoria. Illos autem fuisse Philonem et Agathopodem, quorum meminit sanctissimus Martyr in Epistolis ad Smyrnaeos et ad Philadelphenses, hunc Antiochenae, illum vero Tarsensis Ecclesiae Diaconum, vix a quoquam dubitari aut potest, aut debet."

Idem ante et post Smithium censuerunt Usserius, Dodwellus, Ruinartus, Grabius, Tillemontius, Pearsonius, Cotelerius, Mamachius, Gallandius, Lumperus et praeeuntibus aliis Hefelius, qui dubia inde a Dallaeo, Oudino, Heumanno, Hilgenfeldio [4]), imprimis ab Uhlhorno [5]) contra authentiam mota confutare aggressus est [6]). At enimvero armis contra Uhlhornum hebetioribus utens, ipsi confitendum est [7]): „Ceterum non negem, argumentis illis authentiam actorum aliquantu-

2) Thom. Smith. praef. in Acta Martyr. S. Ign. apud Iacobsonum edit. II. T. II. p. 518.

3) c. 5. 6. 7.

4) Die apost. Väter p. 212.

5) In Niedner, Zeitschrift für histor. Theol. 1851. p. 252 sqq.

6) Prolegg. p. LXX.

7) L. c. p. LXXI.

tum suspectam reddi, sed inter authentiam suspectam et certissimam *νοθείαν* plurimum interest." Et ubi quasdam Usserii obiectiones enervare tentavit, ita concludit[8]): „Quum res ita se habeat, obiectioni Usserii nullam vim inesse facile perspicies, neque de „integritate" Actorum dubitabis, licet fortasse paucissima quaedam, aut vitio librariorum corrupta, aut manibus posteriorum addita sint."

3) Ac nos quidem ex octo recensionibus Actorum Ignatiani Martyrii foedis interpolationibus immunem putamus nullam, idque non per historiae scriptorem, sed cunctas *ὑπ' ἀσκητῶν τινων* ad pium usum confectas, idcirco pro anno, quo martyr obiit computando parum fidei atque auctoritatis.

Versio latina Actorum Martyrii Ignatii in nostra ed. est illa, quam Hefelius a Clerico et Ruinarto mutuatus erat. De versionibus eorum Italicis supra diximus, ubi mentio facta est Italorum interpretationum Ignatii Epistolarum.

IV.

POLYCARPUS.

1) In Bibliothecae Vaticanae Cod. Regio 81 post laudem „Heronis", sive praecationem nominare velis, Polycarpi ad Philippenses Epistola latine sequitur. Eam excipiunt, quae ad vitam Polycarpi resque gestas spectant, per Anonymum ex Irenaeo et Hieronymo composita. Quae cum fons sint omnium, quae de Polycarpo tradita ad nos pervenerunt, passimque a vulgato textu Scriptorum, quas dixi, recedant, illinc ea transcribere lubet:

„Polycarpus[1]), Iohannis Apostoli discipulus, et ab eo Smyrnae episcopus ordinatus, totius Asiae princeps fuit, quippe qui nonnullos Apostolorum et eorum, qui Dominum viderant, magistros habuerit[2]) et viderit. Hic propter quasdam super die[3]) Paschae quaestiones, sub Imperatore Antonino Pio, ecclesiam in Urbe regente Aniceto[4]), Romam venit, ubi plurimos credentium, Marcionis et Valentini persuasione deceptos, reduxit ad fidem. Cumque ei fortuito obvius fuisset Marcion et diceret: „Cognoscis[5]) nos?" respondit: „Cognosco primogenitum diaboli." Postea vero regnante Marco Antonino et Lucio Aurelio Commodo, quarta post Neronem[6]) persecutione, Smyrnae, sedente Proconsule in amphitheatro et universo adversus eum personante, igni traditus est. Scripsit[7]) ad Philippenses valde utilem Epistolam, quae usque hodie in Asiae conventu legitur."

---

8) L. c. p. LXXIII.

Polyc. 1) Hieronym. Catal. script. eccl. c. 17.
2) *habuit* Reg.
3) *diem* Reg.
4) *ariadeto* Reg.
5) *cognosce* Reg.
6) *neronis* Reg.
7) *Scribit* Reg.

„Quod autem hic Polycarpus, qui memorati[8]) Ignatii fidem collaudans atque confirmans Philippenses sequi hortatur, quod veritatis sit testis et ea, quae ab Apostolis ipse didicerat, semper ecclesiae tradebat, astipulatur praecipuus discipulus eius Irenaeus, nobilissimae Galliarum Lugdunensis civitatis illustris episcopus, in suo libro adversus haereses[9]) haec de eo scribens“: „Polycarpus“, inquit, „qui non solum ab Apostolis eruditus est, neque solum conversatus est cum his qui Dominum viderant, sed ab ipsis Apostolis ordinatus est Smyrnaeorum ecclesiae episcopus, quem nos quoque in prima aetate nostra vidimus. Diu enim permansit in vita, et longaeva aetate perdurans nobilis vivendo, sed moriendo nobilior extitit, quippe qui vitam martyrio terminavit. Docebat autem semper ea, quae ab Apostolis ipse didicerat, et haec ecclesiae tradebat, quae sola vera docenda sunt. Quorum testes sunt omnes ecclesiae, quae in Asia constitutae sunt: et hi per idem tempus etiam nunc Polycarpi successione perdurant. Multo autem verior et fide dignior hic auctor ecclesiae est, et veritatis testis, quam Valentinus et Marcion et caeteri perversae mentis homines; qui etiam sub Aniceto Romam perrexit et multos a supradictis haereticis in fide deceptos ad ecclesiam Dei convertit, hanc solam praedicans tenendam esse veritatem, quam ipse sciret se ab Apostolis suscepisse, quam et tradebat ecclesiae.“

„Fuit autem temporibus episcoporum ecclesiae Romanae, id est Clementis, Evaristi[10]), Alexandri, Xisti, Telesphori, Higini, Pii[11]) et Anaceti, sub quo et passus est, VI. anno Marci Aurelii[12]), quarto post Neronis persecutionem. Quod autem hic vere Irenaeus auditor fuit in pueritia eiusdem Polycarpi, ipse ad Florinum quendam haeresiarchen scribens manifestissime suis sermonibus ostendit dicens[13])“: „Haec dogmata, Floriue, quae asseris (confidenter dico) non sunt sanae sententiae; haec dogmata non sunt consona ecclesiasticae fidei. Haec dogmata ne illi quidem, qui de ecclesia pulsi sunt haeretici, potuerunt aliquando commendare. Haec dogmata impietatem docent; haec dogmata sancti illi presbyteri, qui ante nos fuerunt, nunquam pertulere: illi, qui et Apostolos viderant, quos et tu nosti. Vidi enim te, dum adhuc puer eram, in Asia apud Polycarpum, tunc quidem praeclare agentem, dum adhuc esses intra palatium et studeres placere Polycarpo. Multo enim magis mihi illius temporis rerum gestarum inhaeret memoria, quam praesentis, quia haec, quae a puero discimus, cum anima ipsa clarescunt et adhaerent ei. Unde etiam locum ipsum tibi possum dicere, in quo sedens disputabat beatus Polycarpus, et incessum illius, et vultum, et totius vitae modum, et ipsius quoque corporis habitum; sed et disputationes, quas habebat ad populum, et conversationem, quae fuerat ei cum Ioanne, quomodo narrare consueverat, ut caeterorum, qui ipsum Dominum viderant, et quomodo recordabatur omnia ac recensebat verba, quae dicta a Do-

8) Suprane in laude *hyronis?*

9) Apud Euseb. H. E. IV, 13.

10) *evaristi* Reg.

11) *higinipi* p. *Higini, Pii* Reg.

12) *VI anno marci antonii˙ lucii antonii aurelii commodi* Reg.

13) Apud Euseb. H. E. V, 19.

mino ab illis audierat, et de virtutibus eius ac doctrina. Et tamen omnia haec cum scripturis consona conferebat, quae etiam ego per misericordiam Dei, quam mihi donare dignatus est, attentius et studiosius audiens describebam non in cartis, sed in corde meo, quaeque per gratiam Dei feliciter custodio, et mecum ipse sine intermissione quodam modo rumino. Deum ego testor et in conspectu ipsius tibi affirmo, quod si quid tale audisset beatus apostolicus vir Polycarpus, exclamasset statim et aures suas obturasset ac, sicut moris erat ei, dixisset: Deus bone, in quae me tempora reservasti, ut haec audiam! nonne etiam ipsum continuo locum fugisset in quo sedens vel stans huiuscemodi verba audisset?"

„Sed ex epistolis eius," inquit, „quas scripsit ad vicinas ecclesias vel ad aliquos ex fratribus, commonens et confirmans eos et cohortans ad fidem, potest sententia eius evidenter agnosci."

„His igitur persecutionibus praefatus Irenaeus et fidem Ignatii Polycarpum manifestissime confirmasse ostendit, et se auditorem eius in pueritia fuisse certissime comprobavit, et non solum ad Philippenses, sed etiam ad vicinas ecclesias et fratres eum epistolas scripsisse perhibuit, quae nondum ad nos pervenerunt."

2. Fidem veteris de authentia nostrae Epistolae traditionis Centuriatoribus Magdeburg. et imprimis Dallaeo praeeuntibus in dubium vocarunt Semler[14]), Rösler[15]), Schwegler[16]), Hilgenfeld.[17]) Nicolaus le Nourry[18]) contra illos insurrexit, acriter eam defendens; contra hosce Hefelius[19]), Nourrii vestigia premens. In easdem partes ierunt Pearson[20]), Mosheim[21]), Lücke[22]), Uhlhorn.[23])

3. Dallaeus, cum totius Epistolae Polycarpi authentiam potius in dubium vocasset, quam firmis argumentis comprobasset suspectam, postremam, qualis exstat, eius partem omnino supposititiam esse putabat, Moynio, Bunsenio[24]) et aliis Dallaei placita approbantibus. Hefelius contra monet[25]):

a) „Iam Eusebius (Hist. eccl. III, 36) posteriorem hanc epistolae partem citat, atque ex ea (c. 13), ut ex praecedentibus, quaedam Polycarpi verba transscripsit."[26])

b) „Eusebius, ut bene Pearsonius docet[27]), nec falli, nec fallere potuit. Erat enim tota epistola omnibus exposita; erat in ecclesiis Asiaticis tunc temporis, cum scriberet Eusebius, publice lecta; norat eam Hieronymus, cuius versioni, nisi aliis occupatus, incubuisset, et tamen Eusebiana nunquam recusavit. De illa igitur particula, quam

---

14) Ad Baumgarten, Untersuchung theol. Streit. II, 36 sqq.
15) Bibliothek d. K. Väter I, 93 sq.
16) Das nachapostol. Zeitalter T. II. p. 154 sqq.
17) Die apostol. Väter, Halle 1853. p. 271 sqq.
18) Appar. ad Biblioth. max. Patr. T. I.
19) Prolegg. p. LXXVII sqq.
20) Vindiciae Ignatianae P. II. c. 5.
21) Comment. de reb. Christ. p. 162.
22) Commentar über die Briefe des Evang.-Johannes p. 3. 4.
23) In Niedner, Zeitschrift f. histor. Theologie 1851. p. 276 sqq.
24) Ignatius v. Antioch. u. seine Zeit. 1847. p. 108.
25) Prolegg. p. LXXX sqq.
26) Cfr. supra et Nourium.
27) Vindic. Ignat. P. II. cap. V.

exscripsit Eusebius, dubitari non potest, nisi etiam de tota epistola simul absque ulla ratione dubitemus."

„Quae Dallaeus ex epistola ipsa contra integritatem profert, nullius momenti esse, facile perspicies."

a) „Decentissimam epistolae clausulam c. 12 inveniri, reliqua igitur postea adiecta esse, contendit vir criticus. Sed clausulis ejusmodi „ante" finem totius epistolae S. Paulus quoque et Clemens Romanus usi sunt: cfr. ad Rom. 15, 33; ad Ephes. 3, 21; I Clem. ad Cor. capp. 20. 38. 45. 50. 58."

b) „Impostor, si Dallaeum audias, ita loquitur, ut Ignatium, quo tempore haec scripta sunt, adhuc superesse significet. „De ipso", inquit c. 13, „Ignatio, et de his, qui cum eo sunt, quod certius agnoveritis, significate." Prioris autem partis auctor (c. 9) apertissime affirmat, Ignatium iam fuisse mortuum. Futile hoc argumentum. Si enim verba illa c. 13, mendacii accusata, graeca adhuc exstarent (*καὶ περὶ Ἰγνατίου καὶ περὶ τῶν μετ' αὐτοῦ*), nemo certe contenderet, Ignatium „adhuc vivum" illis significari aut innui."

„Nuperrime Dr. Ritschl (altkath. Kirche, Bonn 1850) alio modo ac Dallaeus permultos huius epistolae locos, ex diversis capitibus, praesertim eos, qui de S. Ignatio et eius epistolis loquuntur, in suspicionem interpolationis adducere conatus est non „argumentis," sed „arbitrariis coniecturis" insistens; cui bene et copiose respondit Dr. Denzinger in Tübing. theol. Quartalschrift 1851 p. 399 —409."

4. Polycarpi ad Philippenses Epistolam haud ita multo post decessum Ignatii scriptam fuisse, exordio eius capitis 13 innui videtur. Verum enim vero cum in Codicibus manuscriptis nil nisi fragmentum graece asservatum exstet, non satis liquet, quatenus latinae veteri versioni illic ac Graeco Eusebii (H. E. III, 36) fides sit habenda, quod attinet ad diiudicandam archetypi auctoritatem atque integritatem. Qualis hodie habetur, non prorsus Interpolatoris calami expers apparet, licet eiuscemodi naevos potius glossematum vestigia existimaverim, quam expressae interpolationis.

Iacobus Faber (Stapulensis) veterem totius Epistolae latinam versionem Parisiis a. 1498 primus edidit. Inter posteriores huius versionis editiones, quas vidi, correctior est Veneta illa a. 1546 (Epistolae D. Ignatii, Polycarpi, Martialis, Antonii magni).

E Francisci Turriani apographo, a Sirmondo Halloixio concesso, hic Epistolam graece et latine primus publicavit Duaci a. 1633. Iac. Usserius Londini a. 1647 novam editionem adornavit emendatiorem, usus alio exemplo, ex Andreae Schotti apographo a Cl. Salmasio propria sua manu descripto et ab ipso Isaaco Vossio cum aliis schedis communicato, ipsaque Halloixiana editione collata. In ed. PP. App. a. 1672 p. 1019 Cotelerius eam repetivit, nova interpretatione latina adiuncta. Post Thomae Smithii editionem 1709, G. Iacobsonus, praeter nostrum Vaticanum 859. et Florentinum 21. Plut. VII. Codice Parisino 937. chartac. saec. XVI. et Cod. 20. Plut. XXIII. Bibl. Med. membr. saec. XV. versionem

veterem latinam exhibente usus, eam repetivit correctam atque emendatam Oxonii a. 1838, 1840, 1847.

De Polycarpi Epistolae et Actorum Martyrii versionibus Italicis cfr. supra ad Ignatium.

ACTA MARTYRII POLYCARPI.

1. Quae de Polycarpo per Anonymum ex Irenaeo et Hieronymo congesta supra apposuimus, martyrii eius mentionem faciunt. Sed praeclarius testimonium asservatur in Epistola encyclica nomine Smyrnensium ecclesiae de eadem re scripta. Eusebius magni eam faciebat, maiorem eius partem suae Historiae Ecclesiasticae inserens.[1]) Neque parca illius monumenti laude sequioribus temporibus personant virorum doctorum iudicia, ut Valesii (interpretis Eusebii)[2]), Smithii[3]) et aliorum.

2. Scriptam eam esse primo anno post Polycarpi martyrium, c. 18 nos edocet. Ibi enim primus dies Natalis martyris non ante celebratus apparet. Auctor eius sub finem c. 20 se esse Evarestum dicit; ibidem Marcus quidam (Martianus ap. Veterem Interp.) Epistolam ad Philomelienses pertulisse indicatur. Quod Irenaeus huius encyclicae exemplum secum habebat, Gaius, discipulus eius, id descripsit, postea Socrates Corinthius, et Pionius[4]) quidam.

3. Epistolae Smyrnensium ecclesiae nucleum sine interpolationis labe exstare, id cum iis, qui traditionem pie venerantur, tum illis persuasum est, qui non nisi sana ratione duce in eiuscemodi rebus decidendis utendum putant.[5]) At breves quasdam lacinias, imprimis narratiunculam illam de columba[6]), posteriori tempore adiunctas fuisse Heumanno et aliis visum est. Nec Hefelii[7]) opinionem reiecerim, qui de alio loco ita censet: „Equidem ultimam capitis 22 particulam, quae de Pionio loquitur, spuriam censeo et ab illo confectam, qui supposititia ista S. Polycarpi acta, quae Pionio false adscribuntur, genuinae Smyrnaeorum epistolae mala fraude adiunxit. Verbis enim *καθὼς δηλώσω ἐν τῷ καθεξῆς* Pseudo-Pionius indicat, „sequentibus“ (i. e. Actis spuriis adiectis) se declaraturum esse, quae Polycarpus per revelationem ipsi manifestaverit.“

4. Thomas Smithius, cum Smyrnam visitaret, de illo amphitheatro, ubi Polycarpus igne exstinctus est, deque eius sepulcro ita refert[8]): „Ad latera alterius portae arcis, quae ad Orientem est, adhuc

---

1) H. E. IV, 15.

2) Ad H. E. IV, 15. not. 1.

3) Schol. in Ep. Smyrn. Eccl. p. 113.

4) Cfr. c. 22. Pionio ficta quaedam Polycarpi Martyrii Acta auctori tribuuntur. P. Halloixius in vitis Patrum oriental. T. I, post eum Bollandus ea edidit in Actis Sanctorum ad diem 26 Januar.

5) Fabric. Bibl. gr. ed. Harles. T. VII. p. 51. Cfr. Neander K.G. T. I, 1. p. 186 sqq.

6) c. 16.

7) Prolegg. p. LXXXIV.

8) Notit. sept. Asiae eccles. p. 164. edit. Oxon. 1672.

visuntur duae aquilae, Romanorum insignia, largiusculae et belle quidem delineatae. Hinc inter descendendum amplum amphiteatrum ad Notapeliotem, quo S. Polycarpus martyrio coronatus est, intravimus, gradibus saxeis a Turcis ad ornandas aedes illinc sublatis. In cuius lateribus duae cavernae, quibus claudebantur leones, sibi invicem opponuntur. Sepulcrum S. Polycarpi, quod in latere montis adversus Euroaustrum adhuc conservatur, Graeci die festo, ipsius memoriae consecrato, pro more, qui apud ipsos obtinet, solemniter invisunt. Situm est in quadam aedicula, ecclesiae forte sacello, alii, per quam illuc transeundum est, contigua. In hoc monumento instaurando, si ab impressionibus aëriis, si a Turcis, si a Christianis occidentalibus, qui fragmenta marmoris quasi tot reliquias exinde tollunt, laedatur temereturque; laudabilis illorum collocatur opera, olla fictili quoque illic apposita, in quam quisque fere prae veneratione, qua erga *τὸν Μεγαλομάρτυρα* pro Christo invicta animi praesentia mori sustinentem fertur, illic ductus pauculos aspros coniicit, ut in omne aevum perennet."

Ex nostris Const. Tischendorf in Asiatico suo itinere[9]) ad Polycarpi sepulcrum videndum ivit. Ipse testatur, esse id haud procul ab oppido in latere montis, qui „Mustasia" vocatur.

5. Epistolae Smyrnensium ecclesiae editio princeps graece (non integra) et latine est Petri Halloixii in vitis Patrum oriental. T. I, Duaci a. 1633. E duabus, quae supersunt, veteribus versionibus alteram periphrasin putes. Iac. Usserius integram Ep. encycl. Londini a. 1647 ex Codice quodam Barocciano, Menologium graecum continente edidit. Cotelerius editioni suae PP. App. a. 1672, Th. Ruinartus Actis Martyrum sinceris a. 1689, Smithius editioni Epp. Ignatii et Polycarpi a. 1709 eam inseruerunt. G. Iacobsonus Codd. Barocciano 238. fol. membr., Parisino 1452. membr. et Caesareo-Vindobonensi III. Hist. Graec. Eccl. membr. pervetusto et optimae notae adiutus, bene de textu eius emendando meruit in ed. PP. App. a. 1838, et sqq.

V.

HERMAS.

1. Qui inter veteres de „Pastoris" auctore, hic illic Hermam se appellante, primi tradiderunt, Clemens Alexandrinus et Irenaeus, quis ille fuerit, non addunt. Origenes[1]) vero eum coniectat esse Hermam illum, qui a Paulo in Epistola ad Romanos data c. 16, 14 cum aliis salutatur, ita scribens: „Puto tamen, quod Hermas iste sit scriptor

---

9) Reise in den Orient (1846) T. II. p. 248.

Herm. 1) Lib. X Explicat. in Ep. ad Rom. 16, 14.

libelli illius, qui Pastor appellatur, quae scriptura valde mihi utilis videtur, et ut puto divinitus inspirata, et[2]) „„si tamen cui placet, huiusmodi scripturam recipere....““ Apud Eusebium[3]) fere eadem legimus: *Ἐπεὶ ὁ αὐτὸς Ἀπόστολος ἐν ταῖς ἐπὶ τέλει προσρήσεσι τῆς πρὸς Ῥωμαίους μνήμην πεποίηται μετὰ τῶν ἄλλων καὶ Ἑρμᾶ, οὗ φασὶν ὑπάρχειν τὸ τοῦ ποιμένος βιβλίον.* Sed Eusebius ab Origene recedens paulo post adiungit: *Ἰστέον, ὡς καὶ τοῦτο πρὸς μὲν τινῶν ἀντιλέλεκται, δι' οὓς οὐκ ἂν ἐν ὁμολογουμένοις τεθείη.* Hieronymus[4]) non aliter ac Origenes, ita referens: „Hermam (cuius Apostolus Paulus ad Romanos scribens meminit: „salutate Asyncritum, Phlegontem, Hermam, Patrobam, Hermen et qui cum eis fratres sunt“) asserunt auctorem esse libri, qui appellatur Pastor; et apud quasdam Graeciae ecclesias iam publice legitur. Revera utilis liber, multique de eo scriptorum veterum usurpavere testimonia; sed apud Latinos paene ignotus est.“ Eam veterum opinionem de Pastoris auctore sequiorum temporum scriptores retinuerunt. Hieronymi verba etiam amanuensis commendationis gratia, ut videtur, in Codice Vaticano 3848 saeculo XIV Pastori praefixit, subscripsitque Similitudini decimae:

„Explicit liber pastoris discipuli beati pauli Apostoli.“

Est autem historiae ecclesiasticae monumentum anni, ut credunt, ferme 170, vulgo Fragmentum Muratorianum, in quo haec narrantur: „Pastorem vero nuperrime temporibus nostris in urbe Roma Herma (l. Hermas) conscripsit, sedente cathedra urbis Romae ecclesiae Pio episcopo, fratre eius. Et ideo legi eum quidem oportet, sed publicare vero in ecclesia populo, neque inter prophetas completum (l. completos) numero, neque inter Apostolos in finem temporum potest.“[5])

Similia Pseudo-Tertullianus[6]):

„Iamque loco nono cathedram suscepit Hyginus,
Post hunc deinde Pius, Hermas cui germine frater,
Angelicus pastor cui[7]) tradita verba locutus.“

Neque aliter Liber Pontificalis: „Sub huius (Pii I) episcopatu frater eius Hermes librum scripsit, in quo mandatum continetur, quod ei praecepit angelus Domini, cum veniret ad eum in habitu pastoris, ut sanctum Pascha die dominica celebraretur.“[8])

2. Hermae, cuius mentio fit in Ep. ad Rom. c. 16, 14, Pastorem vix auctori tribuet, qui internam eius conditionem atque doctrinam fuerit perscrutatus. Hinc Gratzius:[9]) „Consilium, quo totum hoc opus est conscriptum, Hermae convenire omnino vix potest. Pervoluto nempe

---

2) Homil. 25 in Luc. c. 12, 58.
3) H. E. III, 3.
4) De viris illustr. c. 10.
5) Galland. Bibl. vet. Patrum. Tom. II. p. 208. Wieseler in Theol. Studien und Kritiken 1847. Fascic. IV. p. 825 sq.
6) Contra Marcion. lib. III. c. 9.
7) Ita cum Moshemio (de rebus Christ. ante Constantin. M. p. 163.) legendum. Vulgo: *quia*.
8) Apud Baron. ad ann. 159. n. 4.
9) Disquisitio in Pastorem Hermae. Partic. I. Bonnae 1820. p. 8 et 9.

hoc libro, haud difficile perspiciet unusquisque, auctorem inter alia eo maxime retulisse sua consilia, ut in controversia, primum seculo secundo orta, statuat, ipsis gravioribus peccatoribus, et moechis et apostatis, restare poenitentiam, quamvis unicam. Mirum sane videtur, quod tam parum ad hoc consilium, quod clare prodit auctor, attendebatur, qua observatione duce aetas scriptoris determinanda, nulla laborasset difficultate. Ex ipsa porro ratione et institutione huius libri in promptu esse nobis videtur, auctorem Pastoris Montanum eiusque asseclas petere cogitasse. Montano enim, una cum sociabus suis Priscilla et Maximilla, divinis revelationibus gloriantibus, quibus, quae in disciplina christiana maxime desideranda venirent, instituebantur, auctor noster alias revelationes divinitus datas opponere meditatus est.“ Favet huic disquisitioni prologus Codicis Vat. 3848, ubi est:

Liber pastoris nuntii poenitentiae.

Cuinam autem Hermae adiudicandus sit Pastor, id nos Hefelius[10]) Fragmentum Muratorianum et locum Pseudo-Tertulliani supracitatum docere censet, non dubitans, quin illius nominis frater Pii I, Romani episcopi, librum nostrum conscripserit.

Sed grave argumentum contra eam opinionem protulit Gratzius, inquiens:[11]) „si nempe auctor addictus fuisset ecclesiae latinae, Romanoque pontifici cognationis vinculo coniunctus, certe liber ipsius notior exstitisset Latinis, quam Graecis.“

At enim vero: unde compertum habemus, in Fragmento Muratoriano et loco ex Pseudo-Tertulliano citato illud scriptum innui, quod adhuc exstat, nec aliud quoddam eiusdem argumenti atque tituli? Nomen auctoris non fortuito ponendum, sed interna quadam vi atque ratione libelli indolis seu natura: οὐ θέσει τὰ ὀνόματα, ἀλλὰ φύσει. Ac nos, quibus Hefelius partium studio plus, quam necessitate, nec validioribus argumentis adductus fratri Pii I. Pastorem adtribuisse videtur, non dubitamus in partes Hilgenfeldii abire. Is[12]) enim ex eius indole asseverate definire potuit, scriptum esse librum a laico quodam, Iudaizantium partibus favente, qui ineunte saeculo secundo in ecclesia reformaret vel renovaret poenitentia praedicanda.

3. Hermae Pastor ab editoribus in tres libros divisus est. Codices, quos vidimus, divisionem illam non agnoscunt. Exhibent autem Visiones, Mandata et Similitudines inter se, non pari tamen numero partitas.

4. Libellus Pastor nominatus fuisse videtur, quia aliquis pastorali veste indutus, Hermam adloquens in Mandatis et Similitudinibus nuntii poenitentiae partes agit. Alii cum Iachmanno[13]) ethicam opusculi indolem ansam illi inscriptioni dedisse volunt, quemadmodum tres Epistolae Pauli Apostoli nuncupatae fuerint pastorales.

5. De Pastoris auctoritate in rebus theologicis, deque eius fine optime disseruerunt Iachmann: Der Hirte des Hermas. Königsberg 1835 et Hilgenfeld: Die apost. Väter p. 165 sqq.

---

10) Prolegg. p. XCIV. sqq.
11) L. c. p. 8.
12) Die apostol. Väter p. 161 et 179.
13) Der Hirte des Hermas p. 28.

6. Ad nostros usque dies graecus Pastoris innotuerat textus non nisi ex particulis, quae apud Clementem Alexandrinum, Origenem, maxime in Doctrina ad Antiochum ducem, apud Eusebium, inter Athanasii supposititia a Montfauconio edita sparsim et intercise inventa erant. Damnum quodammodo resarcivit versio vetus latina integra, fidelis ea plus, quam elegans, sed alias mendis, alias corruptionibus scatens. Ignoramus auctorem. Iam Tertulliani aevo in Africa perquam notam eam fuisse ipse indicare videtur.

Iac. Faber (Stapulensis) primus Pastorem evulgavit Parisiis a. 1513 et quidem satis correcte. Nam Cotelerii editio PP. App. Parisiis a. 1672, etsi tria Mss. is consultasset,*) haud raro in parte critica editioni principi posthabenda est. Editionem Coteleriauam emendatiorem Fabricius dedit in Cod. apocryphor. nov. test. T. III. Hamburgi a. 1719.

Alteram latinam interpretationem Pastoris, et eam integram, nos primi ex Codice Palatino 150 saec. XIV in lucem protulimus, a vulgata illa centies in melius declinantem, ambiguisque in casibus fere semper praestantiorem.

Verumtamen cum utraque versio eiuscemodi sit, ut haud raro sententia ex corruptione vix sana enucleari queat, summum restabat desiderium graeci textus post tot oblivionis saecula reperiendi. Id contigit, ut certe videtur, praeter spem. Etenim τὸν ποιμένα ex monte Atho C. Simonides Lipsiam nuperrime attulit, qui paulo post impressus in lucem exiit: „Hermae Pastor graece. Primum edidit Rudolphus Anger. Praefationem et indicem adiecit Guilielmus Dindorf. Lipsiae 1856."

In Praefatione sua (p. v. sqq.) R. Angerus de externa Codicis conditione haec scribit: „Fons autem, ex quo proxime hausimus, duplex est: tria codicis nuper in Graecia reperti folia et apographon reliquarum eius codicis partium; quae quidem omnia a C. Simonide Lipsiam perlata, postquam eorum fides diligenter explorata est, in usum bibliothecae academicae a Gersdorfio V. Ill. comparata mihique ad hanc editionem adornandam liberalissime concessa sunt."

„In his igitur coniunctis universus Hermae liber continetur usque ad initium capitis XXX. Similitudinis IX.; neque desunt praeter finem huius capitis nisi septem totius opusculi capita postrema. Singulatim tria illa codicis ipsius folia exitum Mandatorum et maiorem Similitudinum partem complectuntur, h. e. ea, quae typis expressa sunt a p. 51. lin. 21. ad p. 75. l. 29 et a p. 96. l. 22. usque ad finem. Quae si cum ambitu totius libri conferuntur, codicem integrum folia decem comprehendisse apparet, quattuor quae antecederent foliis Lipsiensibus,

*) Cot. in praefatione: „Pastor Hermae exit emendatior ac defaecatior e tribus mss. Codd.: primo Bibliothecae S. Germani supra alios veteri, bonae fidei magnaeque auctoritatis, sed mutilo: secundo recentiori et ita a libris impressis diverso ut legenti incideiit isthaec suspicio aliam complecti ab evulgata interpretationem: debetur ille Bibliothecae S. Victoris. Tertium nec adeo similem Editioni ac primum, nec adeo dissimilem ut secundum, serius offendi apud Carmelitas Excalceatos Suburbii."

intermedia duo, unum post ultimum folium Lips. positum, in quo illa, quae nunc deficiunt, perscripta essent, vix unius illa paginae spatium excedentia."

„Iam vero tria illa folia (quae „codicis Lipsiensis" vocabulo appellabimus) chartacea sunt, forma octonaria eaque maiore exarata saec. XV. ineunte vel medio."

Sed de critico eiusdem Msti. valore G. Dindorfius in altera Praefatione (p. XXVI) ita iudicat, ut eius auctoritas nequaquam omnibus numeris absoluta habenda sit, si cum interpretatione latina conferas, vel altera alteram mensuraveris. „Nam (inquit) etsi textus Graecus quem nunc primum edimus passim integrior est quam interpretatio Latina, longe maior tamen eorum locorum numerus est, qui in codice Graeco vel corrupti vel defecti sint, sed interpretis Latini ope, qui exemplari Graeco multis quam nostrum seculis antiquiore usus est, in integrum restitui possint."

Haec igitur editionis principis Hermae Graeci auctores. Iamvero C. Tischendorf, de promovendo libro nostro optime meritus, non modo totum textum Graecum ipsius opera ex fontibus scienter erutum Latinis textibus nostris adiunget, sed etiam quid de auctoritate Graeci huius textus a Simonide reperti statuendum sit, luculenta dissertatione demonstrabit.

Versio Italica: Il Pastore di Sant' Erma volgarizzato da Don Gio. Battista Galliccioli. In Venezia 1796.

DE HERMA GRAECO LIPSIENSI.

Constat inter viros doctos, duo inprimis codices a Simonide Symensi Lipsiae nuper prolatos esse qui multorum admirationem excitarent, alterum Uranii palimpsestum, alterum Pastoris Hermae qui dicitur. Atque illum quidem, non mediocri artificio ita comparatum ut viros scripturae Graecae in membranis antiquissimis adhibitae totiusque rei palaeographicae paullo imperitiores aliquamdiu falleret, ut primum nobis videre contigit, pro formis litterarum male inter se mixtis ac membranae ratione a libris palimpsestis iisque antiquissimis mirum in modum diversa sine ulla dubitatione falsum esse docuimus. Quae res a nobis, qui omnium soli codices Graecos antiquissimos in iisque palimpsestos qui supersunt longe plerosque ubique terrarum perquisivimus et cum studio tractavimus, aliter ne potuit quidem fieri, neque opinor magnam laudem habet. In Herma vero magnus ille artifex Symensis alio fraudis modo functus est. Huius enim textus quum minorem partem tribus foliis chartaceis saeculi fere decimi quarti ex Atho monte attulisset, maiorem sua manu eodem in monte exscripsisset, utrasque istas pretiosas libri pretiosissimi reliquias Graecas ut venderet atque ad edendum cederet rogatus, consensit quidem, sed praeter tria illa antiqua folia non tradidit, nec emptori nec editori, nisi quae de apographo suo in Atho monte confecto rursus Lipsiae incredibili perfidia transscripserat. Cuius ille rei duas maxime caussas habuit. Quum enim materiem quaerebat novi codicis Hermae palimpsesti fingendi, quem quidem revera brevi post successu pari fere atque audacia in lucem protulit; tum vero praevidendum sibi putabat ne, quae suspicio Rudolpho Anger viro doctissimo suborta erat, Graeca sui codicis e Latinis conversa crederentur. Propterea quicquid suspicionem eiusmodi confirmaturum videbatur libere correxit, locos iam ab antiquis scriptoribus, ut Clemente, ut Origene, ut auctore Doctrinae ad Antiochum, Graece allatos ita retractavit ut suum textum ad vetera fragmenta conformaret, lacunas Graeci textus collato Latino repertas ipsa Latina vertens explevit, alia denique multa mira temeritate mutavit. Quibus de rebus, et ad falsum Uranium et ad Hermam falsatum pertinentibus, imprimis qui factum sit ut Simonidi dudum famoso tantae tamque multiplicis fallaciae locus daretur, quum a nobis mira insolentia lacessitis, tum ab Alexandro Lycurgo, iuvene docto optimaeque spei, celeberrimi herois prole, satis expositum est alibi[1]). Ipsi qui-

1) Cf. Enthüllungen über den Simonides-Dindorfschen Uranios. Zweite zu einem Geschichtsabriss über Simonides, den Hermastext und das Leipzig-Berliner Palimpsest erweiterte, sowie mit Berichten und palaeographischen Erläuterungen

dem falsum illud Simonidis apographum ad editionem principem adhibitum ad hunc usque diem non vidimus, ut nec ipsum falsarium unquam videre contigit; folia ex Atho allata primum ante oculos habuimus medio mense Ianuario, libro duumvirorum doctissimorum R. Anger et G. Dindorf dudum evulgato.

Postquam vero perspectis vario modo hominis versutissimi dolis laudabili cura prospectum est ut eae schedae quas ad vetustum codicem, saeculi fere quarti decimi, in Atho monte ille olim conscripserat, e custodia Berolinensi Lipsiam perferrentur, mutata res est. Iam enim non tam de Simonidis fide quam de auctoritate codicis in Atho monte inventi agebatur. Ante omnia vero, quum editio mense Decembri anni praeteriti vulgata paene tota inutilis reddita esset[2]), ipse textus denuo edendus erat. Cuius rei curam ut,

---

Prof. Tischendorfs und Anderer vermehrte Auflage. Von Alexander Lykurgos. Leipzig, 1856. Uranium et virum cl. Lepsium quod attinet, cf. etiam Literarisches Centralblatt. Herausgegeben von Zarncke. 1856. Nr. 18 et 20.

2) Hoc indicari velim ad pauca haec exempla textus Simonidei in ed. pr. exhibiti, iuxta posito textu apographi in Atho monte facti. Pauca dixi; quippe enim e numero locorum fere quingentario selecta sunt.

Ed. pr.	*Ed. nostra ex apogr.*
Ταῦτα σέσωκέ σε, εἰ παραμένεις τούτοις· ἔασον ἐκείνας· καὶ πάντας σώζει τοὺς τὰ τοιαῦτα ἐργαζομένους. Ὅσοι δὲ ἐν ἀκακίᾳ καὶ ἁπλότητι διάγουσι τὸν βίον, οὗτοι κατισχύσουσι πάσης πονηρίας καὶ παραμενοῦσιν εἰς ζωὴν αἰώνιον. Μακάριοι πάντες οἱ ἐργαζόμενοι τὴν δικαιοσύνην· οὗτοι γὰρ μόνοι φθορᾷ οὐχ ὑπόκεινται. Ἐρεῖς δέ· Ἰδοὺ θλίψις ἔρχεται μεγάλη σφόδρα· καὶ εἰ δοκεῖ σοι, ἀποστράφηθι τῆς ἁμαρτίας καὶ ἐπίστρεψον αὖθις πρὸς κύριον πνεύματι ταπεινώσεως· ἐγγὺς ὁ κύριος τοῖς ἐπιστρεφομένοις, ὡς γέγραπται ἐν οἷς ἐλάλησε τὸ πνεῦμα κυρίου Μωσεῖ δι' Ἐλδὰδ καὶ Μωδὰδ τοῖς προφητεύσασιν ἐν τῇ ἐρήμῳ τῷ λαῷ. Ed. pr. pag. 9.	*Ταῦτα σέσωκέ σε, ἐὰν ἐμμείνῃς, καὶ πάντας σώζει τοὺς τὰ τοιαῦτα ἐργαζομένους. Ὅσοι δὲ ἐν ἀκακίᾳ καὶ ἁπλότητι, οὗτοι κατισχύσουσι πάσης πονηρίας, καὶ παραμένουσιν εἰς ζωὴν αἰώνιον. Μακάριοι πάντες οἱ ἐργαζόμενοι τὴν δικαιοσύνην· ἀδιάφθαρτον ἔχουσιν ἕως αἰῶνος. Ἐρεῖς δὲ Μαξίμῳ Ἰδοὺ θλίψις ἔρχεται· ἐάν σοι φανῇ, πάλιν ...· ἐγγὺς κύριος τοῖς ἐπιστρεφομένοις, γέγραπται ἐν τῷ Ἐλδὰδ καὶ Μωδὴδ τοῖς προφητεύσασιν ἐν τῇ ἐρήμῳ τῷ λαῷ.* Cf. infra Vis. II, 3.
Γράψεις δὴ νῦν βιβλία δύω, καὶ δώσεις ἓν Κλήμεντι καὶ ἓν Γραπτῇ. Καὶ Κλήμης μὲν πέμψει εἰς τὰς ἔξω πόλεις· ἐκείνῳ γὰρ ἐπιγέγραπται· Γραπτὴ δὲ νουθετήσει τὰς χήρας καὶ τοὺς ὀρφανούς. Σὺ δὲ ἀναγγελεῖς τοῖς πρεσβυτέροις τῆς ἐκκλησίας, καὶ ἀναγνώσεις τοῖς λαοῖς μετὰ τῶν προϊσταμένων. Ed. pr. pag. 9 sq.	*Γράψεις οὖν δύο βιβλιδάρια, καὶ πέμψεις ἓν Κλήμεντι καὶ ἓν Γραπτῇ. Πέμψει οὖν Κλήμης εἰς τὰς ἔξω πόλεις· ἐκείνῳ γὰρ ἐπιγέγραπται· Γραπτὴ δὲ .... τὰς χήρας καὶ τοὺς ὀρφανούς. Σὺ δὲ ἀναγνώσεις εἰς αὐτὴν τὴν πόλιν μετὰ τῶν πρεσβυτέρων τῶν προϊσταμένων τῆς ἐκκλησίας.* Cf. infra Vis. II, 4.

praeter eos quorum est editionem principem resarcire, et ipsi in nos susciperemus quid in caussa fuerit, breviter dicendum est. Quum enim editionem Patrum Apostolicorum, ab Alberto Dressel, viro doctissimo deque sacris litteris bene merito, investigandis Romanarum bibliothecarum thesauris longo ex tempore praeparatam, bibliopolae Lipsiensi aestumatissimo ut typis vulgandam susciperet suadebamus, paucis ante diebus quam princeps Graeca Hermae editio prodibat, eidem fidem dedimus Graecum Hermam nostra opera libro Dresseliano insertum iri. Quam fidem eo libentius servavimus, quoniam quae et in tribus antiquis foliis et in apographo Simonidis scripturam codicis passim non satis assecuti legendi difficultas est, nos versandis antiquis libris Graecis iisque ineditis assuetos[3]) excitavit ut textum viris doctis traderemus quam fidelissime excussum. Hoc enimvero nec per eas textus partes, quas ex ipsis tribus foliis antiquis adhibito insuper Simonidis apographo haurire licebat, factum esse, diligenti collatione instituta locis multis luculenter probatum est.[4])

βλέπω ἰδώλιον κείμενον ἐλεφάντινον, καὶ ἐπὶ τοῦ ἰδωλίου προσκεφάλαιον λινοῦν, καὶ ἐπάνω ἔκειτο ἐξηπλωμένον λευκὸν χάρπασον. Ed. pr. pag. 10.	*βλέπω συμψέλλιον κείμενον ἐλεφάντινον, καὶ ἐπὶ τοῦ συμψελλίου ἔκειτο κερβικάριον λινοῦν, καὶ ἐπάνω λεντίου ἐξηπλωμένον λίνον καρπάσιον.* Cf. infra Vis. III, 1.

3) Ut praetereamus codicum Novi et Veteris Testamenti antiquissimorum textus voluminibus novem a nobis editos, in *Actis App. apocryphis* (1851) et *Evangeliis apocryphis* (1853) libellos ante ineditos foras dedimus quattuordecim. Accedunt plura quae libro nostro *Anecdotorum sacrorum et profanorum* (1855) continentur, item quae ad edendas *Apocalypses apocryphas* praeparavimus, item scholia libri sexagesimi Basilicorum ducentis fere foliis a nobis e difficillimo codice a. 1841. descripta et ab Ill. C. Gu. Ern. Heimbach a. 1850. publici iuris facta, item alia.

4) Plerique eiusmodi errores editionis principis parum intellecto antiquo scribendi modo orti sunt. Poliores fere hi sunt. Ed. pr. pag. 52. habet *ἁμαρτίαις*, ipse codex *ἁμαρτίας*: pag. 53. codex dicitur *ἡτοιμάζων* habere, sed revera habet *ἑτοιμάζων* (simili modo *ε* saepe in cod. scriptum est): pag. 54. ed. pr. *ἀγαλλιώμενος* (in appendice: *-ωμένως*?), cod. omnino habet *ἀγαλλιωμένως* extremis litteris compendio expressis: ibidem ed. pr. *τῷ νόμῳ* et e coniectura *τὸν νόμον*, at in ipso cod. ex *τῷ νόμῳ* correctum est *τὸν νόμον*: pag. 56. ed. pr. (*καὶ*) *εὐχαριστεῖ*, cod. *εὐχαριστῶν*: ibidem ed. pr. *συνίει* (cod. *συνῆει*); at ipse cod. *συνῆκεν* habet: ibidem teste ed. pr. cod. habet *συιόντες*, quod per errorem pro *συνιόντες* typis exscriptum videtur; ipse cod. vero *συνιέντες* tuetur: pag. 59. ed. pr. *ἀγροὺς*, cod. *ἀγρὸν*: pag. 60. ed. pr. *συνευδόκησεν*, cod. *συνηυδόκησεν*: pag. 61. ed. pr. *τὰς*, sed codex *σάς*: ibidem ed. pr. *ἐκ* (*δὲ*) *τῶν*, cod. *καὶ ἐκ τῶν*: pag. 63. ed. pr. *ἤκουον αὐτὰς*, item *σύνιε αὐτὰς*, cod. vero *ἤκουον αὐτὰ* et *σύνιε αὐτά*: pag. 65. ed. pr. *ἀποβάλετε*, cod. *ἀποβάλλετε*: pag. 67. ed. pr. *ἔβαλλεν*, cod. *ἔβαλεν*: pag. 70. ed. pr. *κελεύσεις* et ex emendatione *κελεύσῃς*, cod. omnino *κελεύσῃς*: ibidem ed. pr. *θλίβονται*, cod. *θλιβήσονται*: pag. 71. ed. pr. *δοκεῖ* et e coniectura *δεῖ*, ipse vero cod. *δεῖ*: ed. pr. *ἐπεδίδουν*, cod. *ἐπεδίδοσαν*: pag. 75. ed. pr. *καρποὺς*, cod. *καρπὸν*: ibidem ed. pr. *περίζωσον*, cod. *περίζωσαι*: pag. 98. ed. pr. *ποικίλαι*, cod. *ποικίλα*: pag. 99. ed. pr. *τὸν θεὸν*, cod. *θεὸν*: 101. ed. pr. (*τὸ*) *ὄν*., sed ipse cod. *τὸ ὄν*.: pag. 105. ed. pr. *δεκάτου*(*οῦ*), sed ipse cod. *δεκάτου* (ultima syllaba compendio expressa) *οὐ*: item pag. 107. ed. pr. *δωδεκάτου* (*τοῦ*)

Iamvero in percensendo Graeco isto Hermae qui putatur textu, quem, ut maximam certe partem ex falsatis Simonidis schedis habuit, editor princeps summae antiquitati Christianae vindicandum duxit cum eoque multi litteris Christianis gratulati sunt, mox inveni quibus vehementer offenderem. Erant eiusmodi quae mihi suspicionem commoverent, Graeca a Simonide feliciter illa quidem reperta neque ullo modo ab ipso ficta (quid quod ne legendo quidem codici par erat?) non tam altero post Chr. saeculo quam aetate media orta esse, nec eum praebere textum unde vetus interpres Latinus hauserit, sed quo quis deperditum Graecum compensaverit Latina convertens.

Quae animadverteram, pro rei quae mihi videbatur gravitate facere non potui quin cum editore principe viro S. V. communicarem, non praeteriens quid lucis eandem ad quaestionem afferret nova textus Latini recensio ab Alb. Dressel ex cod. Palatino Romano hausta. Ille vero, quo explicaret nesciens, nec ignorans quantopere a falsato Simonidis apographo verum differret, quamquam non negligenda putabat a me primum observata, quorum auctoritatem magnopere augebat locus ex historia fraudis Simonideae Lipsiensis iam notissimus[5]), tamen meam in sententiam haud concessit: urgebat enim quum alia quaedam — ut *ῥᾶξαι* Mand. X, 1. collato *ῥῆξαι* apud Clementem Alexandrinum[6]) — tum eum qui inter textum ex Atho monte ad nos advectum et Graeca Hermae fragmenta a veteribus allata esset egregium consensum. Quibus diligenter perpensis ut meam mutarem sententiam moveri non potui. Quum autem, ut ex ipsa ed. pr. modo exscriptum est, quaestio in universa hac caussa gravissima sit de fontibus fideque fontium textus Graeci a Simonide inventi, nobisque hac de re longe aliter videatur atque editori principi, qui curiosa disertaque explicatione antiquissimam Graecam textus illius originem docere studuit sibique „satis superque" (pag. XV.) docuisse videtur, dicemus breviter — quemadmodum per otium licet alborum mole nunc ipsum obrutis[7]) — quibus potissimum argumentis nostra nitatur sententia.

Respicienti ad argumenta, quibus vir doctissimus Anger textum

---

sed ipse cod. *δωδεκάτου* (ut ante) *τοῦ*: ibidem ed. pr. *ἡμῶν*, e coniectura *ὑμῶν*; sed ipse cod. prim. manu correctum habet *ὑμῶν*. Inter ea quae primi legimus est Simil. IX, 24. *ἀδιστάκτως*, cuius loco ed. pr. *ἀ......* habet. Adde supra pag. 74. ed. pr. *τάγματα*, sed ipse cod. *τάγμα*.

5) Cf. Enthüllungen über den Simonid. Dind. Uranios. Zweite, vermehrte Aufl. Von Alex. Lykurgos, pag. 5. not. 1. Aegre ferendum est quod hac de re in prolegomenis ed. pr. nihil prorsus relatum est, quamquam a pag. inde XI. usque ad XXIII. quaestio tractatur „in universa hac caussa gravissima," utrum fragmenta Graeca Lipsiensia „textum contineant principalem, an ex antiqua demum interpretatione latina in sermonem graecum conversa sint more aevi potissimum medii temporibus haud inusitato."

6) At in Clemente, quem ad edendum codices pauci nec antiquitate aut bonitate excellentes adhibiti sunt, interpres Hermae Graecus aetate media ipsum *ῥάξαι*, a librariis cum trita voce *ῥῆξαι* permutatum, facile invenire poterat. Ceterum *ῥάξαι* — accentus in apographo et foliis codicis saepe contra legem positi sunt — optime respondet Latino „deiiciat," „allidat." Apud Suidam est: *ῥάξαι ἀντὶ τοῦ καταβαλεῖν· οὕτως Ἀπολλόδωρος.* Cf. etiam Steph. Thes. sub ea voce.

7) Prelum exercent editio VII. nostra Novi Testamenti critica et volumen II. Monumentorum sacrorum ineditorum.

archetypum Lipsiensibus fragmentis superesse probavit, non satis caute factum videtur quod magna ab eo vis tributa est iis, quae passim rectius in Graecis quam in Latinis editis leguntur, nec magis quod „magni in ea caussa momenti“ dicitur (pag. XXI.) quod novus Graecus textus nonnulla cum solo codice Dresdensi „ante nondum collato“ communia habet. Quum enim de „more“ quaeratur „aevi potissimum medii temporibus haud inusitato“ (pag. XI.) vetera Latina, etsi ipsa e Graecis olim fluxissent, in sermonem Graecum convertendi, quid tandem refert utrum Latinus codex conveniens cum Graeco iam collatus sit nostris temporibus necne? Sed id per se clarissimum est. Cohaeret vero cum eo quod Latinus textus plerumque editus, quem vitiosissimum esse locis plurimis apparet, in aestimanda Graeci textus praestantia pluris fit quam par est. Si enim vel maxime probatum est, Graecum eum de quo agitur textum non posse e vulgato nostro Latino, etiamsi ad bonos nonnullos codices passim corrigatur, petitum esse, tamen parum id ad exemplaria valet vetera Latina, quae homini aetatis mediae praesto fuisse ponendum est. Ad illa tanquam vulgatis multo saniora inquirentem ducere debebant ea ipsa quae ex pluribus codicibus meliora et cum Graecis convenientiora innotuerunt. Inde vero, in ea quae est de fontibus quaestione, commendatio Graeci textus a Latino profecta non modo non augetur aut confirmatur, sed etiam magnopere labefactatur. Haec ut ante omnia dicerem, ea quam ad hanc quaestionem solvendam habet gravitas fecit codicis Palatini ab Alberto Dressel nuperrime demum excussi. Nimirum illo solo plurima eorum quae ad praestantiam Graeci textus prae Latino demonstrandam a cl. Angero prolata sunt, irrita redduntur. Habet enim, ut aliquid certe exemplorum addamus, Vis. II, 4. „per te“ (Graece *διὰ σοῦ*), non „aperte“; Sim. VIII, 10. „difficile autem aliquis eorum morietur“ (Graece *δυσκόλως δέ τις αὐτῶν ἀποθανεῖται*), non „difficile autem movebuntur“; Mand. VI, 2. „fidelis“ (Graece *πιστότατος*), non „felicissimus“: cf. prolegg. ed. pr. pag. XXI. Item Mand. IV, 1. pro vulgatis: „tu autem semper memor esto domini, omnibus horis, et nunquam peccabis“ Pal. codex habet: „sed coniugis semper memor tuae carebis (fortasse potius cavebis?) hoc peccatum“ (Graece *τῆς δὲ σῆς μνημονεύων πάντοτε γυναικὸς οὐδέποτε διαμαρτήσεις*). Item Vis. II, 1. pro vulgatis „Cum vero proficiscerer cum his“ (quod ipsum Alb. Dressel recte edendum curavit „Cumis“) habet: „Cum apud regionem Cumanorum iter facerem“ (Graece *πορευομένου μου εἰς Κώμην*. Antea *εἰς Κώμας*.). Item Vis. IV, 2. pro „praesidia“ habet „flagella“ (Graece *μάστιγας*). Cf. prolegg. ed. pr. pag. XX. Quae autem in his conspicua est Palatini codicis cum Graeco textu nostro cognatio, eam quam volo gravitatem eo magis habet quoniam passim etiam sunt quibus vulgatus Latinus multo propius quam Palatinus ad Graecum accedit: hinc enim, praesertim quum codex Palatinus antiquitatis laude minime praestet, proclive est ad talem concludere codicem aliquot saeculis antiquiorem, qui quae in recentioribus sparsae inveniuntur coniunctas in se auctasque continuerit lectiones Latinas, ab interprete Graeco eiusdem aetatis expressas.

Haec igitur contra probabilitatem argumentationis in ed. pr. collatis inter se Latinis et Graecis propositae dicta sunt. Tamen ne iniquis aestimatoribus iusto plus dixisse videamur, probe scimus posse etiam talem interpretationem Latinam cogitari, quae summa fide Graecum reddat archetypum, unde si quis Graeca interpreti potius quam auctori deberi concludat, nugas agi. Nostra vero caussa longe aliter habet.

Neque vero magis acquiescendum in eo existimo, quod inter excerpta vetera et Graecum textum nostrum insignis inventa est consensio. Quid enim, quaeso, obstat quominus interpretem Graecum medii aevi excerpta vetera bene nosse collectaque habuisse statuamus? Si cui e doctis illorum temporum hominibus in mentem venerit librum Hermae ex summa antiquitate Christiana clarum ad compensandum deperditum archetypum Graece reddere: quid mirum si eum ante circumspexisse inveniamus Graeci libri fragmenta? Hanc in rem quae a cl. Angero (l. l. pag. XI.) scripta video: „illico res eo conficitur, quod, quum illa scripta sint diu antequam graecae huius libri particulae ex veterum operibus colligi coeptae sunt, tamen cum his excerptis egregie consentiunt", quid sibi velint non satis assequor. Quid enim tandem ad codicem quarti decimi vel, ut in ed. pr. statuitur, quinti decimi saeculi — ut acquiescamus in codicis antiquitate, quam ipse interpres longe superet necesse est — recentiores particularum Hermae Graecarum collectiones pertinent, quandoquidem quaeritur an quis medio aevo eiusmodi particulas in veterum operibus servatas ad Latina Graece vertenda adhibere potuerit? Qua aetate nihil frequentius fuisse scimus quam veterum interpretationes colligere indeque catenas aliosque similes libros conficere, eadem aliquem eumque Hermae interpretandi studiosum laboris sui subsidia i. e. Graeca eiusdem Hermae fragmenta ex antiquorum libris collegisse, quem tandem mirum habet?

Sed paullo accuratius dicendum est quae revera consensio inveniatur inter textum nostrum et Graeca veterum excerpta. Est enim eiusmodi ut passim verba ipsa singula, nec exceptis particulis, egregie conveniant, passim vero sat multa differant. Qua de re ita sentiendum nobis videtur, interpretem, qua laudabili esset diligentia, Graeca variis locis excerpta non utique anteposuisse Latino textui a se vertendo, nisi forte illa prorsus ad hunc quadrarent. Ceterum ut in aliis multis ita ab hac parte cl. Angeri argumentatio graviter labefactata est recuperato vero Simonidis apographo: nimirum locos plerosque Graece iam apud veteres inventos temeraria illa Simonidis invasit licentia, unde tantopere pendebat princeps editio. Instar omnium sit locus Visionis II. iam ab Origene in libro de Principiis, tantummodo fragmentis superstite, exscriptus. Ibi Graecus textus Lipsiensis ex vero haustus apographo sic habet: *Γράψεις οὖν δύο βιβλιδάρια, καὶ πέμψεις ἓν Κλήμεντι καὶ ἓν Γραπτῇ. πέμψει οὖν Κλήμης εἰς τὰς ἔξω πόλεις· ἐκείνῳ γὰρ ἐπιγέγραπται* (corruptum videtur levi litterarum permutatione ex *ἐπιτέτραπται*)· *Γραπτὴ δὲ νουθετήσει* (sic fere) *τὰς χήρας καὶ τοὺς ὀρφανούς. σὺ δὲ ἀναγνώσεις εἰς αὐτὴν τὴν πόλιν μετὰ τῶν πρεσβυτέρων τῶν προϊ-*

σταμένων τῆς ἐκκλησίας. Graecis istis mira est cum Latino textu eoque vulgato convenientia, in quo quum nihil prorsus differat praeter unum illud prius „autem", cuius loco Graece *οὖν* legitur, ex auctoritate Vaticani codicis „ergo" reponendum est. Ab iisdem vero Graecis is qui apud Origenem textus est mirum in modum differt. Ibi est enim: *Γράψεις δύο βιβλία, καὶ δώσεις ἓν Κλήμεντι καὶ ἓν Γραπτῇ. καὶ Γραπτὴ μὲν νουθετήσει τὰς χήρας καὶ τοὺς ὀρφανούς, Κλήμης δὲ πέμψει εἰς τὰς ἔξω πόλεις· σὺ δὲ ἀναγγελεῖς τοῖς πρεσβυτέροις τῆς ἐκκλησίας.* An igitur dicamus Origenem scripsisse memoriter? Minime vero: postquam enim de Pastore Hermae, libro a nonnullis despecto, deque ipso quem inde allaturus est loco plura dixit, hunc in modum pergit: *ἔστι δὲ ἡ λέξις αὕτη,* significans ad verbum se suum exemplar exscripturum. Nihilominus pro archetypo textum nostrum venditantibus certe unum reliquum est effugium: dicere enim licebit — Paulo apostolo teste omnia licent sed non omnia iuvant — diversas fuisse easque Graecas iam tertio saeculo Pastoris Hermae recensiones. Quod si cui videbitur, equidem vereor ne Origenis recensio immensum quantum praestare iudicetur alteri, etiamsi, quod revera non est, vel maxime cum omnibus conveniat quae in libro incertissimae aetatis, qui inscribitur *διδασκαλία πρὸς Ἀντίοχον Δοῦκαν,*[8]) item in homiliis Antiochi qui saeculo septimo vixit, et alibi ex Herma exscripta leguntur.

---

8) Addamus exempla duo textus Graeci ex hac ipsa Doctrina petita, unde multo probabilius fit fragmentis Lipsiensibus interpretationem Latini textus, factam illam quidem adhibitis veterum excerptis, quam ipsius Hermae antiquum textum Graecum contineri. Mand. XII, 4. apud nos sic legitur: *Οἱ δὲ ἐπὶ τοῖς χείλεσιν ἔχοντες τὸν κύριον, τὴν δὲ καρδίαν αὐτῶν πεπωρωμένην, καὶ μακρὰν ὄντες ἀπὸ τοῦ θεοῦ, ἐκείνοις αἱ ἐντολαὶ αὗται σκληραί εἰσι καὶ δύσβατοι. Θέσθε οὖν ὑμεῖς, οἱ κενοὶ καὶ ἐλαφροὶ ὄντες ἐν τῇ πίστει, τὸν κύριον ὑμῶν εἰς τὴν καρδίαν, καὶ γνώσεσθε ὅτι* etc. Eadem ita praebet Doctrina: *Οἱ δὲ ἐπὶ τὰ χείλη*[1] *ἔχοντες τὸν κύριον, τὴν δὲ καρδίαν*[2] *πεπωρωμένην, καὶ μακρὰν ὄντες ἀπὸ τοῦ κυρίου*[2b] *διὰ τὴν ἑαυτῶν ῥαθυμίαν,*[3] *ἐκείνοις αἱ ἐντολαὶ αὗται σκληραί εἰσιν καὶ δυσκατόρθωτοι.*[4] *Θέσθε οὖν ὑμεῖς, οἱ ὀλιγόψυχοι*[5] *καὶ ἐλαφροὶ*[6] *τῇ*[7] *πίστει, τὸν κύριον*[8] *ἀδιαλείπτως*[9] *εἰς τὰς καρδίας*[10] *ὑμῶν,*[11] *καὶ γνώσεσθε ὅτι* etc. Duodecim sunt quae hoc brevi loco differunt, in iisque plura non levis momenti. *κενοὶ* pro *ὀλιγόψυχοι* et *δύσβατοι* pro *δυσκατόρθωτοι* multo magis interpretationem Latinorum produnt quam varietatem eiusdem Graeci textus. Cui enim tandem in mentem venire poterat alterum pro altero scribere? Tum vero *ἐπὶ τοῖς χείλεσιν* accuratius quam *ἐπὶ τὰ χείλη* Latinis „in labiis suis" respondent. Eadem ratio est verborum *εἰς τὴν καρδίαν* (Latine „in corde") pro *εἰς τὰς καρδίας ὑμῶν, ἐλαφροὶ ὄντες ἐν τῇ* („qui leves estis in fide") pro *ἐλαφροὶ τῇ, τὴν δὲ καρδίαν αὐτῶν* („cor illorum") pro *τὴν δὲ καρδίαν* etc. Neque additamenta illa duo: *διὰ τὴν ἑαυτῶν ῥαθυμίαν* et *ἀδιαλείπτως* ad licentiam excerpentis referenda videntur, in Latino vero textu pariter atque in Graeco Lipsiensi desunt. Ceterum Palatinus codex h. l. deficit, ac possunt facile pauca illa eaque levia quae inter utrumque Graecum textum invito vulgato Latino conveniunt, ex varietate Latina derivari.

Alterum exemplum praebet Mand. V. per totum fere caput secundum. Ex iis quibus alter textus ab altero differt pauca tantum adscribamus. Text. Lips. *καὶ ἐκ τοῦ μηδενὸς ἡ γυνὴ ἢ ὁ ἀνὴρ ἐν πικρίᾳ γίνεται ἕνεκεν βιωτικῶν πραγμάτων* etc. Doctr. *καὶ οὕτως πικραίνεται ἄνθρωπος ἕνεκεν βι. πρ.* Text. Lips. *ἡ δὲ μακροθυμία μεγάλη ἐστὶ καὶ ἰσχυρὰν δύναμιν ἔχουσα καὶ στιβαρὰ καὶ εὐθυνουμένη ἐν πλατυσμῷ μεγάλῳ, ἱλαρά, ἀγαλλιωμένη, ἀμε-*

Sed iam ad gravissima sententiae nostrae argumenta progrediendum est, quae quum ab universa sermonis in Graeco textu adhibiti ratione, tum a singulis quibusdam pendent, quorum caussa non potest non ex Latinis repeti.

Ac de illo quidem, de universo Hermae Graeci sermone, iam R. Anger et G. Dindorf viri doctissimi in prolegomenis editionis principis dixerunt. Quos si audimus, „sermo est hellenisticus, qualis primis potissimum duobus p. Chr. n. saeculis, paucis tantum intermixtis aevi serioris formis, iisque propter ipsam hanc raritatem librariis potius quam scriptori attribuendis.“ Quod iudicium maximam certe partem a falsato Simonidis apographo pependisse non obliviscendum est: illud enim in falsando libello inprimis propositum erat Simonidi, adiuto illi quidem doctrina consilioque hominis Latine pariter ac Graece docti, brevi ante detectam fraudem Simonideam vita defuncti, ut quae minus recte vel barbare scripta invenisset, ad meliora revocaret. Nobis vero de incorrupta corporis delicti hoc est codicis barbarie dicendum est: barbariei enim nomen non possum quin teneam. Qua in re non id agimus, ut quaecumque vel in apographo vel in tribus antiquis foliis perperam scripta sunt — sunt autem permulta[9]) — ipsi tribuamus libri auctori, neglecta socordiae temeritatisque librariorum ratione, quamquam vitiosa vel barbara sat multa sunt, quae videndum est ne nimio studio aut praeiudicata opinione ipsi scriptori abiudicentur. Eorum ex genere, de quorum origine dubitare possis, haec sunt: *θυγατέραν*, *γυναῖκαν*, *τέσσερα*, *ἐπ' ὑδάτων*, *πρεσβύτης* pro *πρεσβῦτις*, *ὑπένεγκαν* (bis), *ἐκατάκρινας*, *ἐπερώτησα*, *ἀπεδώκασι*, *ἐρρίπτουν*, *ᾠκοδομούμενον*, *οἰκοδομημένον*, *παραγεγόνει*, *ἐλάβατε*, *ἔφεραν*, *ἐδοκοῦσαν*, *μὴ διψυχήσεις* (Visione IV. cap. 1. bis legitur), *μὴ ῥαθυμήσεις*, *ἐὰν ἔχει*, *ἐὰν ἀνέβη*, *ἐὰν θελήσετε*, *κἂν ἐπιμείνῃ καὶ μὴ μετανοήσει*, *ὅσοι ἂν ἐργάσονται*, *ὅσα ἂν ἀκούσονται*, *ἵνα συντελεῖται*, *ἵνα γίνονται καὶ γινώσκουσι*, *ἵνα μετανοήσωσι καὶ ζήσωνται*, *κατορθώσωνται*, *ἐκτείνας ἑαυτὸν καὶ προέβαλλε*, *ἐὰν λαβὼν καὶ ἐπιχέῃς*, *τὸ θηρίον*

ριμνος οὖσα, δοξάζουσα ... παραμένουσα διὰ παντὸς πραεῖα καὶ ἡσύχιος· αὕτη οὖν ἡ μακροθ. κατοικεῖ μετὰ τῶν τῆς πίστεως ἐχόντων ὁλόκληρον. Ἡ δὲ ὀξυχολία πρῶτον μὲν μωρά ἐστιν ἐλαφρά τε καὶ ἄφρων. Doctr. *ἡ δὲ μακροθ. μεγάλη ἐστὶ καὶ ὀχυρά, ἔχουσα τὴν δύναμιν ἰσχυρὰν καὶ καθημένην ἐν πλατυσμῷ μεγάλῳ· ἱλαρά, ἀγαλλιωμένη καὶ ἀμέριμνος οὖσα δοξάζει ... παραμένουσα διὰ παντὸς [ἐν] πραότητι καὶ ἡσυχίᾳ. Αὕτη οὖν ἡ μακροθ. κατοικεῖ μετὰ τῶν πίστιν ἐχόντων ὁλόκληρον. Ἡ δὲ ὀξυχ. πρῶτ. μὲν μωρία ἐστὶν καὶ ἐλαφρία φρενῶν.* Text. Lips. *βλέπε οὖν μήποτε παρενθυμηθῇς τὴν ἐντολὴν ταύτην· ἐὰν γὰρ ταύτης τῆς ἐντολῆς κυριεύσῃς, καὶ τὰς λοιπὰς ἐντολὰς δυνήσῃ φυλάξαι, ἅς σοι μέλλω ἐντέλλεσθαι.* Doctr. *βλέπε οὖν μὴ παραλογήσῃ τὴν ἐντολὴν ταύτην· ἐὰν γὰρ ταύτην φυλάξῃς, δυνήσῃ καὶ τὰς λοιπὰς τηρῆσαι.*

9) Ita pag. 1. *αὐτὴν* pro *αὐτὸν*, *ἢ* pro *εἰ*, *ἀπερρωγὸς* pro *ἀπερρωγὼς*, pag. 2. *καλεύεται* pro *βουλεύεται*, *γῆν ἐρῶντες* pro *γαυριῶντες* (?), *ὅλον τὸν οἶκον* praegresso genitivo pro *ὅλου τοῦ οἴκου*, *ἀστομάχητος* pro *ἀστονάχητος* etc. Eiusmodi vitia plerumque, sed non ubique — constantia enim nec poterat fieri nec apta videbatur — in editione nostra correximus, mentione ipsius codicis — nec magis fere apographi — scripturae nusquam neglecta.

ῥύζων, τὸ κτῆνος ἐκτείνας ἑαυτὸν, aliaque similia multa. Nonnulla ex his eo minus offendere debent, quum ex libris Novi Testamenti, editis illis quidem ad testes vetustissimos, ex LXX virorum interpretatione, pluribusque priorum duorum rei Christianae saeculorum libris egregie testata sint. Quod inprimis valet de his quae cl. Gu. Dindorfio iudice (cf. prolegg. pag. XXX) vix dubitari potest quin librarii culpa nunc legantur: ὅταν ἐπάτασσεν, ὅταν ἐτέθησαν. At ista, ut Novum Testamentum, LXX, patres apostolicos praeteream, apud ipsum Philonem saepe leguntur: cf. ed. Mang. I, 109. ὅταν φησίν I, 120. ὅταν φησίν II, 112. ὅταν εἰς ἔννοιαν ἦλθε II, 252. ὅταν ἐγίνεσθε II, 584. ὅταν εἶδε. Eiusmodi igitur etiam Hermas salva secundi saeculi auctoritate a cordato critico scripsisse credi potest. Alia vero ab eorundem temporum usu tam aliena sunt ut ea tantum optio detur, utrum homo medii aevi scripserit an post textui intulerint librarii: ad Hermam enim nullo modo referri possunt. Istiusmodi fere sunt ἀπὸ τὸν οἶκον, ἀπὸ στάδιον, ἕως ὥραν δευτέραν, εὔχρηστοι ἦσθε („utiles estote" cod. Pal.), ἀφίνουσι, ἡ θυγατέρα, ἡ ἁπλότητά σου, τιθῶ τὰ γόνατα, ἐπιθῶ τὰ γόνατα. Item ab Hermae aetate videntur abhorrere αὐθέντης (Simonides cum duce suo caute reposuerat κύριος) τοῦ πύργου, ἐνεργεσία (Simonides ἐνέργειαν), ἀντιλαμβάνετε (Sim. -βάνεσθε) ἀλλήλων, ἐμελάνωσαν (Sim. ἐμελαίνοντο). Porro obvia sunt συμψέλλιον persaepe (Sim. ubique ἐδώλιον), κερβικάριον (Sim. προσκεφάλαιον), ἱστατων: quorum similia (ut ἐξεμπλάριον in Ignatii epistolis iisque brevioribus) quamsquam temporibus apostolicis atque postea passim adhibita esse saticonstat, tamen quaeritur an Hermas adamaverit voces tam barbaras. Contrariam rationem habet vox ὠμόλινον Sim. VIII, 4. Ibi in Latinis codicibus omnibus est „sabanum" („succinge", „praecinge", „incinge te sabano"): quam vocem vix credibile est ad interpretem Latinum transituram fuisse, nisi is in Graecis σάβανον invenisset. Iamvero qui Latina rursus Graece vertebat, ὠμόλινον scribere malebat.

Quid vero de locutionibus his dicamus: Πορευομένου μου εἰς Κώμας ἐδόξαζον, Πορευομένου μου εἰς Κώμην ἀνεμνήσθην, Ταῦτα μου συμβουλευομένου καὶ διαλογιζομένου ἐν τῇ καρδίᾳ βλέπω, Τί ἔχω διψυχῆσαι, οὕτω τεθεμελιωμένου [μου]?[10]) Item de his: καὶ ἐπιθῶ τὰ γόνατά μου καὶ ἠρξάμην προσεύχεσθαι (cod. Pal. „et posui genua mea et coepi orare"), τιθῶ τὰ γόνατα καὶ ἠρξάμην προσεύχεσθαι (cod. Pal. „posui genua et coepi orare"), πεσὼν δὲ αὐτῇ πρὸς τοὺς πόδας (vulg. „procidens illi ad pedes")? Eane Latine potius quam Graece dicuntur? Scriptane videntur ab Herma an a Graeco quodam Latini textus interprete?

Item interpres, opinor, conspicuum se praebet eo quod solet invito Graeco usu coniunctionibus abstinere, quemadmodum Vis. I, 1. haec sese excipiunt: Μετὰ πολλὰ ἔτη ταύτην [ἐθεασάμην] et Μετὰ χρόνους πολλοὺς αὐτὴν εἶδον, item Μετὰ χρόνον τινὰ πορευομένου μου et Περιπατῶν ἀφύπνωσα, item Ἀποκριθεὶς αὐτῇ λέγω et

10) Tolerabiliora illis haec sunt: ὡσεὶ φρίκη μοι προσῆλθε, μόνου μου ὄντος, et θέλοντός μου εἰς τὰ δεξιὰ μέρη καθίσαι οὐκ εἴασέ με.

Γελάσασά μοι λέγει. Eadem Vis. cap. 3. quattuor haec se excipiunt: *Μετὰ τὸ πανθῆναι λέγει μοι, Λέγω κἀγώ, Λέγει μοι, Ἤκουσα μεγάλας.* Item Vis. III, 10. excipiunt se tria haec: *Ἀποκριθεὶς αὐτῷ λέγω, Ἀποκριθείς μοι λέγει, Ἀποκριθεὶς αὐτῷ πάλιν εἶπον.* Similia inveniuntur saepissime. Quo cum usu res alterae duae cohaerent: usus frequentissimus verbi *φησίν* ad eum prorsus modum quo Latini ponunt „inquit",[11]) et verborum singulorum collocatio Latina magis quam Graeca.

Porro Latine magis quam Graece dicta videntur haec: *τῶν δὲ μὴ ἐχόντων ἐδέσματα, λυμαίνεται ἡ σὰρξ αὐτῶν.* (Scilicet ad hebraismos Graecae dictionis Hermae vix concludere licet.) Item *ὤμοσε γὰρ ὁ κύριος, τοὺς ἀρνησαμένους τὸν κύριον αὐτῶν ἀπεγνωρίσθαι ἀπὸ τῆς ζωῆς αὐτῶν· τοὺς δὲ πρότερον ἀρνησαμένους, διὰ τὴν πολλὴν αὐτοῦ εὐσπλαγχνίαν ἵλεως ἐγένετο αὐτοῖς.* Huc accedunt loci plures qui, nisi adhibitis lectionibus Latinis iisque ut videtur vitiosis, vix queunt intellegi. Ita Vis. I, 2. legitur: *Ἡ δὲ εἶπε Τί στυγνὸς ὁ μακρόθυμος ... τί οὕτω κατηφὴς τῇ ἰδέᾳ καὶ οὐχ ἱλαρός; Καὶ εἶπον αὐτῇ Ὑπό τινος γυναικὸς ἀγαθωτάτης λεγούσης μοι ὅτι* etc. Eadem in cod. Palat. sic habent: „Et dixit mihi: Quid tristis es tu, longanimis"... „quid sic vultu tristis" (sic) „es et non hilari" (sic)? „Et ego dixi ei: A femina bona dicente mihi quod" etc. Haec Latine certe et dici queunt et intelleguntur, non item Graece. Vulgato vero textu extrema sic exhibente: „Domina, contumelia mihi obiecta est a femina" etc., probabile fit textum Palatinum vitio laborare eoque etiam ab interprete Graeco expresso. Simili ratione utitur locus Sim. IX, 14. Ibi Graece legitur: *Νῦν, φημί, κύριε δήλωσόν μοι διὰ τί ὁ πύργος χαμαὶ οὐκ ᾠκοδόμηται... Ἔτι, φησίν, ἄφρων εἶ καὶ ἀσύνετος. Ἀνάγκην ἔχω, φημί, κύριε πάντα ἐπερωτᾶν, διότι* etc. *Ἔτι*, quod in apographo est, omnino ab improba emendatione profectum est unius ex describentibus pro *ὅτι*: hoc ut ex Latinis codicibus, ita ex orationis continuatione perspicuum fit, unde etiam hoc sequitur, in Latino textu vulgato recte additum esse „ideo interrogas." Quod additamentum in codice Palatino desideratur, pariterque in fragmentis Graecis Lipsiensibus, quae a simili codice Latino pependisse perquam probabile est. Ut praeteream Vis. III, 1. *Λυπῇ Ἑρμᾶ*, similiaque alia, memoratu dignum est, recuperato vero Simonidis apographo etiam illud perisse Graeci tex-

---

11) Notatu dignum est, locis Hermae aliquot Doctrinae ad Antioch. Duc. insertis *λέγω* vel *λέγει* haberi, quibus iisdem textus Graecus Lipsiensis *φησὶν* ponat. Cf. Sim. VI, 3. Doctr. ad Antioch. *Καὶ λέγει μοι Οὗτός ἐστιν* et text. Gr. Lips. *Οὗτος, φησίν, ἐστίν.* Ibidem Doctr. ad Antioch. *Λέγω αὐτῷ Ἤθελον γνῶναι, κύριε* et text. Gr. Lips. *Ἤθελον, φημί, κύριε, γνῶναι.* Item cf. Mand. VI, 1. ubi Doctr. ad Ant. sic habet: *Ἐνετειλάμην σοι ἐν τῇ πρώτῃ ἐντολῇ ἵνα φυλάξῃς τὴν πίστιν καὶ τὸν φόβον, καὶ ἐγκρατεύσῃ. Ἀπεκρίθην Ναί, κύριε, οὕτως ἐστίν. Λέγει Ἀλλὰ νῦν θέλω σοι δηλῶσαι καὶ τὰς δυνάμεις αὐτῶν, ἵνα νοήσῃς τὴν δύναμιν ἣν ἔχουσι καὶ ἐνέργειαν.* Textus vero Graec. Lips.: *Ἐνετειλάμην σοι, φησίν, ἐν τῇ πρ. ἐντ. ἵνα φυλ. τὴν πίστιν καὶ τὸν φόβον καὶ τὴν ἐγκράτειαν. Ναί, φημί, κύριε. Ἀλλὰ νῦν θέλω σοι, φησίν, δηλῶσαι καὶ τὰς δυνάμεις αὐτῶν, ἵνα νοήσῃς τίς αὐτῶν τίνα δύναμιν ἔχει καὶ ἐνέργειαν.*

tus ornamentum Vis. IV. cap. 3. inventum: *ποίῳ τρόπῳ*, quod Latini *τρόπου* et *τόπου* vocabula confundentes reddunt „quo loco“ vel „quem in locum.“ Periit, inquam: ex codice enim suo in Atho monte Simonides fideli manu hausit *ποίῳ τόπῳ*. Quod vix dubito quin Graecus codex cum tot aliis e Latino assumserit: nisi quod origo Latini huius vitii in vetustioribus Graecis quaerenda est.

Denique vero si quid momenti argumentis nostris deesse videbitur, id omne compensant loci duo, quibus quae in Graecum textum vitia transiere, non possunt non ex Latinis derivari. Alter, cuius iam supra mentio iniecta est, habetur Vis. III, 3. *πανοῦργος εἶ περὶ τὰς γραφάς*, quod, quum de turri eiusque rationibus sermo sit, ineptissimum est. Fluxit vero inde quod plures Latini codices, in quibus etiam Vaticanus est Dresselii, non item Palatinus, praebent „versutum te esse circa scripturas“, confusis quippe verbis „circa structuras“ — de singulis aedificandae turris rationibus agitur, quam in rem *οἰκοδομαί* vel simile quid ab auctore scribi poterat — et „circa scripturas.“ Quae confusio ut in Latinis facillime poterat fieri, ita in Graecis fieri prorsus nequibat, nisi si quis Latina Graece verteret.

Plus etiam, si fieri potest, alter locus valet. Vis. II, 3. Graece scriptum est: *Ἐρεῖς δὲ Μαξίμῳ Ἰδοὺ θλίψις ἔρχεται.* At quid tandem Maximus iste sibi vult, quum per totum librum nulli Maximo locus sit? Quid rei esset, non latuisse videtur Simonidem, vel potius doctum Simonidis adiutorem Lipsiensem: eorum enim opera repositum atque post etiam editum est: *Ἐρεῖς δέ· ἰδοὺ θλίψις ἔρχεται μεγάλη σφόδρα*, quo cognito ad „Maximum“ explicandum non opus est Oedipo. Vulgatus textus Latinus habet: „Dices autem: Ecce magna (Vat. cod. Magna ecce) tribulatio venit.“ Inde quae Graecae lectioni lux affulget, paullo curiosius inquirenti iam satis erit. Ne tamen quicquam ad explanandam rem et ad persuadendum ipsis incredulis nobis desit, Pal. codex — id quod iam ante hos duo fere menses cum R. Anger viro doctissimo communicavi — non modo „Maxima ecce“ praebet, sed ipsum vitium Graeci textus, teste Alberto Dressel, accuratissime praeit hunc in modum: „Dicis autem maximo. Ecce tribulatio supervenit.“

Quae quum ita sint, nullus dubito quin Simonideis fragmentis Graecum textum nacti simus eum, quo quis aetate media vertens Latina deperditum Graecum ipsius qui fertur Hermae compensare studuerit. Quo de interprete iam subtilius viderint alii. Non deerunt quidem qui etiam tot argumentorum coniunctorum vim subterfugiant: nimirum sunt qui probabilitatis certique sensum aut natura non habent aut studiis amiserunt, quique verum tanquam adversarium malunt convincere quam integro animo invenire. Poterunt illi coniicere textum fragmentorum Lipsiensium, antiquissimus quum sit, ex Latinis, i. e. ineptissime illatis nonnullorum codicum Latinorum apertis vitiis, subinde esse corruptum. Quam coniecturam cum similibus omnibus concedamus aliis. Nobis vero de ipsa re, quemadmodum exposuimus, tantopere persuasum est, ut argumentorum plus afferre supersedeamus. Invenient plura qui Palatinum codicem, haud leve

editionis PP. AA. Dresselianae ornamentum, nec neglectis iis quae praeterea ex Latinis codicibus prolata sunt proferenturque, cum Graeco textu Lipsiensi contulerint.[12]) Quem textum si quis dolebit magno quo valere videbatur honore momentoque destitutum, quamvis in subsidiis libri Hermae criticis non ultimo loco ponendus sit, eum memorem esse velim, in re nulla quamvis docta aut gravi quicquam veritate nobilius esse aut maius. Quam in omni labore quominus ambeamus studiosissime, non impedit quod, ut in veteri est proverbio et ipsi satis compertum usu habemus, veritas odium parit.

Scribebam Lipsiae d. 20. m. Jul. 1856.

Constant. Tischendorf.

---

12) Hunc ipsum passim ex Graeco textu nostro corrigi posse non mirum est. Graecus enim interpres quum codicem Simonideum — id quod ipsa vitiorum, quibus tria folia saeculi XIV. laborant, frequentia docet — tum codicem Palatinum aetate anteit. Correctionis talis exemplum est Vis. III, 9. „Quando ergo operas matris earum servaveris, omnes poteris videre.“ Scribendum est consultis Graecis: - - servaveris omnes, poteris vivere.

Eandem in rem haud scio an ea quoque converti queant quae libro Pastoris Hermae in codice indeque etiam in Simonidis apographo praeposita leguntur. Leguntur illa quidem mirum in modum corrupta: quod magnam certe partem ex imperitia fluxit Simonidis in legendis primis maxime codicis sui foliis persaepe lapsi. Ceterum ab eo textu, quem editor princeps ex falsato Simonidis apographo hausit et in prolegomenis pag. IX. conatus est restituere, magnopere differt verum apographum. Nihilominus, ut iam vidit editor princeps, clarum est illud, codicis notam vel potius prologum vel maxime ab eo pendere loco hist. eccl. Eusebii (III, 3.), ubi Pastoris Hermae mentio fit. Illa vero verba interpres Latini textus ad significandam libri a se Graece vertendi antiquitatem gravitatemque aptissime labori suo praeponere poterat.

Quae supra de Graecitate Hermae Lipsiensis diximus, vim suam minime eo amittunt quod unum vel alterum ex iis quae „Latina potius quam Graeca esse“ significavimus, apud Graecos non inauditum est. Hoc enim si esset, unde tandem haberet Graecus Hermae Latini interpres sermonis patrii non ignarus? Ita, ut de *συμψέλλιον* in Steph. Thes. Ling. Graec. tractato taceamus, vocis *κεϱβικάϱιον* inter barbarismos iam Herodianus de soloecism. mentionem fecit. Ita etiam exempla sunt genitivorum absolutorum eiusdem fere — ne iusto plus dicamus — cuius reprehendimus modi, ut in Nov. Test. unum certe quamquam vix ad nostra comparabile invenitur Matth. 1, 18. *μνηστευθείσης γὰϱ τῆς μητϱὸς αὐτοῦ Μαϱίας τῷ Ἰωσήφ, πϱὶν ἢ συνελθεῖν αὐτοὺς εὑϱέθη ἐν γαστϱὶ ἔχουσα.* Quam in rem cf. Win. Gramm. d. N. T. Sprachid. pag. 187. Nihilominus in ea standum est sententia, locutiones tales tot coniunctas multo magis Graecum Latinorum interpretem eumque aevi medii antiqua Graecitate maiorem in modum fatiscente insignis quam Hermam scriptorem alterius aevi ineuntis non inglorium prodere. Quas ad locutiones si quid accedit eiusmodi quod aliter ne possit quidem nisi ex interpretandis Latinis explicari, cuius generis sunt vitia Latinis codicibus plane propria Graece versa, sani opinor iudicii est non amplius haerere in dubiis aut inter credibilia fluctuare, sed confidenter firmiterque certum sequi.

N. B. Ex ed. pr. nonnulla invito apographo male in nostram transierunt. Hinc dele 574, 15. *ταῦτα* 585, 11. *ἐν* 592. II. 1. *καὶ* 593. II. 2. *μετὰ* 594, 18. *δὲ*. Item 572, 6. apogr. habet *ὡς* pro *ὅτι* 576, 25. *γνωσθήσεται* 578, 33 sq. *μοι λέγει* 581, 25. potius *μνείαν* pro *μνήμην* et 27. *δὲ ἐπ'* 586, 22. *δουλεύσεται* (corrige -*τε*) 595, 12. *καὶ* pro *ἀπὸ* tertio 598. *ια'*. 2. *καθέδϱαν* 621, 14. *τὸ δὲ δεύτ.* et 40. *λαμπιδόνι* (corrige -*πη*-). Praeterea 578, 6. apogr. potius *αὐτῆς* quam *αὐτῇ* habet 588, 7. *ἀπόλλουσαν* 590. III. 4. *τῶν πϱοτέϱων*.

NOTITIA CODICUM.

De Romanis Patrum Apostolicorum libris calamo exaratis cum nihil fere antehac innotuerit, eorum quos vidi atque excussi non solum numerum externamque speciem, sed auctoritatem etiam paucis indicabo.

a. *Codd. bibliothecae Vaticanae.*

1. Cod. Vaticanus 859, membraneus, foliorum quaternariorum mai. 288, saec. XI graeca ac docta manu scriptus. Insunt inter alia aliorum opp. *Ὑπόμνημα εἰς ἅγιον ἀπόστολον Φίλιππον· Μεθωδίου πάτρων τοῦ σοφωτάτου εἰς τὸν ἔσχατον καιρὸν· Διονυσίου Ἀρεοπαγίτου περὶ τῆς οὐρανίας ἱεραρχίας, περὶ μυστικῆς θεολογίας, περὶ θείων ὀνομάτων, τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῶν ἐρωτικῶν ὕμνων, περὶ ἐκκλησιαστικῆς ἱεραρχίας, ἐπιστολαὶ διάφοροι· Λόγοι Ἰακώβου ἀδελφοῦ τοῦ κυρίου καὶ ἀρχιεπισκόπου Ἱεροσολύμων· Γρηγορίου Ναζιανζήνου λόγος εἰς τὸ γενέθλιον τοῦ κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ.* Sequuntur sermones Basilii, Chrysostomi et in fol. 255. *πίστις τῶν ἁγίων τιη´ τῶν ἐν Νικαίᾳ καὶ διδασκαλία,* quam excipiunt alii Eusebii, Epiphanii et Chrysostomi sermones. In fol. 151—195. Ignatii leguntur Epistolae prolixiores hoc ordine: ad Trallianos (deest initium), Magnesios, Tarsenses, Philippenses, Philadelphenses, Smyrnaeos, Polycarpum, Antiochenos, Heronem, Ephesios, Romanos. Sequitur ‚Ep. Polycarpi ad Philippenses' (fol. 195—198), quacum ea coniunctim (198—211) extat quae ‚Barnabae' nomine circumfertur. Codex est optimae notae, scribendi quidem ratio nostrorum Graecorum, idcirco ob itacismum vocales ac diphthongos haud raro permutans. Inscriptiones rubrae. Nierses ille Ghelazensis, qui eum olim possidebat, in calce Epistolae Barnabae notulam sermone Armeniaco adscripsit.

Qui cum anno 1173 obierit, facile apparet Angelum Maium, cum Iacobsono (Patres Apost. ed. pr. p. V.) Codicem ‚saeculo forsitan XIII' assignaret, in hoc quoque errasse. Signavi lit. *V.*

2. Cod. Ottobonianus 348, chartaceus, foliorum quaternariorum min., ineuntis saeculi XIV. In secundo folio: ‚Ignatii et Polycarpi martyrum beatorum Epistolae graecae.'

‚Ex Codicibus Ioannis Angeli Ducis ab Altaemps.'

Insunt autem (fol. 2—63) undecim Ignatii Epp. recensionis longioris, prima ad Trallianos acephala ut in Vat., eodemque ac illic ordine. Subsequitur (fol. 63—84) ‚Polycarpi ad Philippenses' Ep., quam fragmentum Ep. ‚Barnabae' absque distinctione excipit. Compendiis scriptus est haud raro ambiguis. Adsunt in margine scholia, adnotationes, correctiones ac coniecturae haud contemnendae. Tituli rubri. Ex uno fonte cum Vaticano fluxisse videtur. Signavi *O.*

3. Cod. Regius 30., membraneus, foliis octonariis, saeculi XI ineuntis. Insunt opp. ,Dionysii Areopagitae' cum glossis haud indoctis, necnon ad ,Ioannem Apostolum' spectantia (1—160). Post ea fragmentum Epistolae ,Ignatii ad Ephesios' exhibetur in sex foliis cum dimidio. Variae autem, quas largitus est, lectiones in pretio sunt habendae. Hic Codex nobis est *R*.

4. Cod. Vaticanus 813, chartaceus, foliorum quaternariorum 321, die 23 Novembr. anni 1378 per amanuensem absolutus. Est Menologium (,Metaphrastae mensis Decembr. a IV usque ad XX'), cui praevius *πίναξ ἄριστος τοῦ παρόντος βιβλίου*. In fol. 304—312. habes ,martyrium Ignatii.' Codex satis correctus, in cuius calce: *Εἴληφε τέλος ἡ βίβλος αὔτη ἐν μηνὴ. νοεμβρίω ΚΓ' τοῦ ἔτους ϛΩω' οη'. τῆς νῦν τρεχούσης ἰνδίκτου ὀγδόης. Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ παντοκράτορος: μέμνησθε πατρός μου τοῦ Ἰγνατίου.* Nomen ei feci *E*.

5. Cod. Vaticanus 815, membraneus, saeculi XIV ineuntis, foliorum 194 quaternariorum mai., in cuius primo legitur ,Metaphrastae mensis Decembris,' et *Πίναξ σύνθωκος ταύτης τῆς βίβλου*. Inter Sanctorum vitas habes ,martyrium Ignatii' fol. 41—51. auctore Simeone Metaph., diligenter quidem conscriptum. Codex erit *N*.

6. Cod. Vaticanus 866, membraneus, foliis dimidiatis 395, saeculi X. Ex eo (fol. 185—188) ,acta Ignatii martyris' deprompsi inedita. Alia insunt martyria, Epistolae Sanctorum similiaque adhuc parum cognita. Signavi *Vat.*

7. Cod. Regius 81, pergamenus, foliis 97 octonariis, indole atque aetate notabilis, cum accedat ad saec. IX. Inest (fol. 13—88) ,vetus latina versio duodecim Epp. Ignatii' numeris quidem rubris inscriptarum, sed absque mittentis et accipientis nomine. Sequitur ,Hironis Laus Ignatii, vetus latina versio Ep. Polycarpi ad Philippenses (89—95), vita Polycarpi' (95—97), qua absoluta amanuensis hosce versus rubros apposuit:

Huius opus scripti finaliter explicit istic.
Hic liber Ignatii radiatur dogmate sancti
Huic si quis nequam sancto subtraxerit unquam,
Ad finem vitae barathri crucietur in igne.

Librum olim possidebat Loys Cartier. Nomen dedi *Reg.*

8. Cod. Palatinus 150, membraneus, foliis quaternariis min., saeculi XIV. In fronte est manu rec. ,Maneti' 127. Tum manu vetere: In hoc volumine haec opuscula continentur tali ordine.

Primum aepistole XII beati ignatij martyris quae sub his inscriptionibus continentur.

1° ad Mariam cassobolitanam.
2° ad Trallianos.
III. ad Magnesianos.
IIII. ad Tarsenses.
V. ad Philippenses.

VI. ad Philadelphenses.
VII. ad Smirnenses.
VIII. ad Policarpum episcopum.
VIIII. ad Antiochenses.
X. ad Hyronem diaconum successorem suum.
XI. ad Aephesios.
XII. ad Romanos. Laus ignatij. Epistola beati Policarpi discipuli johannis evangeliste ad philippenses.

Epistolae VII Beati Antonij abbatis ad diversa monasteria Dei gratia liber pastoris. discipoli. pauli apostoli. quem paulus meminit. in epistola. ad romanos.

Opusculum S. Xisti pithagorici philosophi.

Inest igitur ‚Ignatii et Polycarpi Epistolarum vetus latina versio,' qualem exhibet noster Cod. Reg. De indole eius cfr. num. 10. Signavi *Pal.*

9. Cod. Vaticanus 3848 in 4° mai., membraneus, in fol. 1—40. ‚Hermae Pastorem' exhibet scriptum. Exaratus est exeunte saec. XIV. Nullae capitum sectiones; literae singularum Visionum sicuti cuiusvis Mandatorum ac Similitudinum initiales depictae; tituli minio praescripti. In folio primo:

INCIPIT PROLOGUS LIBRI PASTORIS .
IN HOC CORPORE CONTINETUR.

liber qui appellatur pastoris quem sanctus Hieronimus presbiter in cathalogo illustrium virorum inter ecclesiasticos scriptores ita meminit· dicens· Herman cuius apostolus Paulus ad Romanos scribens meminit salutate flegontam hermen patrobam herman et qui cum eis sunt fratres et asserunt auctorem esse libri qui appellatur pastor et apud quasdam graeciae ecclesias publice legitur revera utilis liber multique de eo scriptorum veterum usurpavere testimonia sed apud latinos pene ignotus est.

LIBER PASTORIS.

Liber pastoris nuntii penitentie. Mandata ac Similitudines eius quibus apparuit et locutus est herme. Cui etiam in principio apparuit ecclesia in variis figuris. Sunt ergo visiones ecclesie numero quattuor pastoris nuntii penitentie visionum numerus quinque mandata eiusdem numero duodecim similitudines ipsius numero decem.

Visiones in Cod. revera extant illae quattuor; quibus expletis inscriptio legitur: ‚Visio quinta de mandatis.' Sequuntur autem ipsa mandata, quae librario nostro sunt ‚Visio quinta.' In fine eorum:

‚Expliciunt mandata
Incipiunt similitudines Prima similitudo.'

Similitudo ‚sexta' in Codice incipit: ‚Quidam cum haberet fundum (Similitudo 5, 2); septimae exordium: ‚Post dies deinde non multos (Sim. 5, 2. sub finem); octavae initium idem est ac sextae in libb. impressis. Similitudini (in Edd. ‚septimae') sequenti deest titulus, apparet tamen locus ei apponendo apertus; Similitudo ‚nona' in Edd. est ‚octava; nona' Edd. in Cod. Vat. inscribitur ‚Similitudo' X. Ibidem (c. 13 Edd.) ita divisum

est, ut vocc. ‚*HEc* enim virgines potestates sunt,‘ loco inscriptioni apponendae praevio relicto et litt. *H* coloribus ornata, novam Similitudinem inducere videantur. Ultima (libb. impr. ‚decima‘) titulum in fronte fert nullum, littera tamen initialis *P* colore caeruleo depicta est.

Epigraphe:

Explicit liber pastoris discipuli beati pauli
Apostoli ∴ Deo gratias.

Cod. Vat. ex eodem fonte pervenit, quo illi, quibus Cotelerius et Fellus usi sunt; propius tamen accedit ad Ms. Lambethanum. Haud raro negligenter scriptus est, hic et illic manu docta correctus, bonas lectiones exhibens haud paucis pravis commixtas. Nonnunquam scribitur: ‚rubibus, scobas, lintheum, exureserunt, consumata, exarcebaverunt, impartite, exitant, exeptis, apperuisti, diffiniri, inquesierunt, exolemogesim, sinthensem‘ (synthesim), ‚set, planatavit, discipaverunt, discensiones: scrabri, coros, iradicetur, cotidiana.‘ Signavi *Vat.*

10. Cod. Palatinus 150, membraneus, formae 8^{ae}, qui in fol. 94—180 ‚Pastorem Hermae‘ scriptum habet, exaratus est saec. XIV. Nullae capitum sectiones; depictae sunt Visionum, Mandatorum, Similitudinum initiales litterae. Inscriptio:

Incipit libellus sancti pastoris. Incipit visio prima quam vidit herma.

Visionem quartam excipit inscriptio:
Expliē visio IIII quā vidit de ecclesia.
Incipiūt pastoris mandata duodecim.

Tituli Mand. VI. VII. VIII. IX. XII. non adscripti sunt; patet autem locus iis praefigendis.

In fine Mandatorum: AMEN. Expliciunt mandata pastoris numero duodecim ∴ ˍ

INCIPIVNT. SIMILITVDINES. DECEM QVAS
MECV̄ LOQVVTVS: EST. SIMILITVDO
PRIMA : ˍ

Similitudines V. VIII. X carent titulo, non tamen loco ei adscribendo. In fine Sim. nonae: *ʼAMHN*, post decimam: *ἀμήν*.

Hic Codex magni faciendus est, quippe qui *ποιμένος* latinam largiatur versionem, quae hactenus nullibi innotuerit. Quae quidem versio cum in Visionibus non paucum discrepet ab ea, quam in libris editis evulgatam legimus, hic illic in Mandatis et Similitudinibus fortasse alius textus graeci quam illa interpretatio est. Pro anxietate sua huius versionis auctor praepositionibus latinis saepius modo Graecorum utitur, in reliquis quoque non sine latinitatis iniuria graeca plus quam par est, adeo grammatico genere neglecto, reddit, fitque infidelis ob nimiam vertendi sollicitudinem atque fidelitatem ad litteram. Multas VV. doctorum coniecturas confirmat, haud paucos locos difficultatibus obstructos eleganti sententiarum conformatione ingeniose illustrat. Voces uncinis inclusas equidem addidi. Scribitur passim: ‚aethnicos, aepulatus, aegerunt, saed, haerbe, quaerele, exiebant, luxoriosis, popoli, dipsichia, excederunt, intellegere, emittis‘ (emitis), ‚chrocinum, simulachrum, hyemps, temptare, doepalatam, substulisset, emmancipiebat, histi, hii,

pampynos, extuarent' (exstarent), ,adsequuti, aspri, obsculari, percoepi, menolitha, cenasti, poene' (paene), ,abentibus, langunt.' Signavi *Pal.*

b. *Codices aliarum bibliothecarum.*

α. Romae.

11. Cod. Angelicus ,B. 2. 4,' membraneus, foliis dimidiatis, saeculo XI nitide diligenterque scriptus. Inter alias sanctorum vitas extat (fol. 61—68) ,martyrium Ignatii,' Simeonis Metaph. Codex passim emendatus est manu secunda, quam puto esse saeculi XII. Signavi *A.*

12. Ms. Barberinum 7, cuius secundo folio Lucas Holstenius inscripsit:

,S. Polycarpi Episcopi et Martyris Epistola ad Philippenses.'

,S. Barnabae Apostoli ἀκέφαλος. Ex Msto. bibliothecae S. Silvestri in Quirinali collata cum Msto. vetustiore Vatic. bibl.'

Utriusque Ep. apographum Holstenii est; textus autem ex optimo fonte provenit. Codex ipse monasterii S. Silvestri in Quirinali non superstes est, neque ille PP. Theatinorum, quem contulit I. Vossius. Ms. Vaticanum ab Holstenio allegatum est noster Cod. Vat. 859, passim tantummodo ab eo inspectus. Signavi *B.*

13. Ms. Barberinum 68:

,S. Ignatii Martyris Epistolae graecae ex Codice Vaticano 428 a Leone Allatio erutae.'

Cod. Vaticanus descriptus frustra quaeritur, cum ille numero 428 insignitus Ignatium non contineat, neque ad Vaticanum 859 aut Ottobonianum 348 ne ex longinquo quidem accedat. Lectiones praebet haud contemnendas. Ex Cod. Mediceo breviorem Ignatii Epp. recensionem exhibente varias lectiones margini Allatius apposuit, haud raro tamen suas coniecturas pro libri scripti lectionibus tacite venditans. In quarto Msti. fol. legitur:

Τοῦ ἐν Ἁγίοις Ἱερομάρτυρος Ἰγνατίου Ἀρχιεπισκόπου Ἀντιοχείας Ἐπιστολαί : ., et in pag. subsequenti:

Ἔλεγχος τῶν τοῦ Ἰγνατίου
IB Ἐπιστολῶν.

α. *Πρὸς Μαρίαν Κασσοβολίτην.*
β. *Πρὸς Τραλλησίους.*
γ. *Πρὸς Μαγνησίους.*
δ. *Πρὸς τοὺς ἐν Τάρσῳ.*
ε. *Πρὸς Φιλιππισίους, περὶ βαπτίσματος.*
ϛ. *Πρὸς Φιλαδελφεῖς.*
ζ. *Πρὸς Σμυρναίους.*
η. *Πρὸς Πολύκαρπον ἐπίσκοπον Σμύρνης.*
θ. *Πρὸς Ἀντιοχεῖς.*
ι. *Πρὸς Ἥρωνα διάκονον Ἀντιοχείας.*
ια. *Πρὸς Ἐφεσίους.*
ιβ. *Πρὸς Ῥωμαίους.* Signavi *C.*

14. Ms. Barberinum 501. In fol. 5 Holstenius notavit:

,S. Ignatii Epistolae genuinae et apostolicae simplicitatis.'

,Ex antiquissimo Codice Msto. bibliothecae Mediceae Lucas Holstenius descripsit et versionem latinam addidit.' Signavi *D.*

15. Cod. Casanatensis G. V. 14, chartaceus, foliorum octonariorum, non una eademque manu scriptus, saeculi XV. Manus saeculi XVII indiculum praemisit, quem ante hos quindecim annos ita conceptum inveni:

„S. P. N. Sophronii Archiep. Hierosolymitani Homilia pro SS. Petro et Paulo die quarta natalium.

Capita novem, quae fama erat, Ioannem Italum philosophum suos auditores docere, a Sacra Synodo damnata Indictione 15.

Didymi contra Manicheos.

Didymus hic fuit patria Alexandrius atque ab alio Didymo Alexandrino Grammatico seniore distinguendus, nec etiam confundendus cum Didymo Monacho Aegyptio.

Catena Graecorum Patrum in Evangelium Lucae.

S. Athanasii Archiepiscopi Alexandrini ad Antiochum Principem seu Ducem de plurimis variisque quaestionibus Responsiones CXXXVIII omnibus Christianis scitu utilissimae.

S. Ignatii Martyris Epistolae ad Smirnaeos, ad Polycarpum, ad Ephesios, ad Magnesianos, ad Philadelphienses, ad Tralianos, ad Mariam (duae supposititiae), ad Tarsenses.

S. Gregorii Thaumaturgi, non Theologi dicti, Neocaesareae Episcopi Metaphrasis in Ecclesiasten.

Photii epistolae duae: prima ad Nicolaum II, altera ad Michaelem Bulgarii Principem.

S. Patris nostri Simeonis Iunioris Theologi de triplici precationis modo.

S. Cyrilli Archiep. Alexandrini de mystica coena et de ablutione.

S. Dorothei Episcopi Tyri et Martyris de nominibus Apostolorum et eorum praedicationis, mortis et sepulturae loco.

S. Polycarpi Smirnaeorum Episcopi et Martyris Epistola ad Philippenses."

Quae quidem opp. in ipso Codice sequuntur alio ordine. Nam catenam illam graecorum Patrum in ev. Lucae excipiunt ‚novem (potius octo) Ignatii Epp.' in 48 foliis cum dimidio nitide scriptae. Sunt autem eaedem, quas I. Vossius ex pretioso illo Codice Mediceo 7 Plutei LVII primus evulgavit. Ac mihi quidem librum Casanatensem perlustranti, Mediceus ei fons atque exemplar fuisse diu visus est. Ut ita opinarer, cum indoles utriusque, tum ultimae Epistolae (*πρὸς τοὺς ἐν Ταρσῷ*) externa utrobivis me movit species. Casanatensis quippe eodem modo desinit quo Mediceus, eo tamen discrimine, quod illic sequuntur quattuor folia cum dimidio alba. Sed id quidem aliunde explicandum videtur. Nam ut omnium novem (vel octo) Epp. inscriptionem aliaque huiuscemodi plura omittam, ex comparatione amborum Mss. accuratius inter se instituta apparet notabilior lectionum discrepantia. Credibile tamen est, utrumque Cod. ex eodem vetustissimo archetypo, per ambages quidem, emanasse. Illud nimirum Epistolam ad Tarsenses integram habebat. Verumtamen casu quodam factum esse videtur, ut librarius Codicis Casanatensis eam illinc non transscribere potuerit, quamvis prius observatam ac mensuratam, ideoque spatium ei integrae describendae reliquerit. Quare fragmentum tantummodo ex Mediceo transscripsit. Hinc Casanatensis et Mediceus, quod ad textum Epistolae

ad Tarsenses attinet, plus solito coeunt. Quae cum ita sint, Casanatensi in multis locis plus auctoritatis tribuendum puto, quam Mediceo.

Inest quoque ‚Polycarpi Ep. ad Philippenses.' Cum ea contextim extat in 22 foliis cum dimidio ‚Ep. Barnabae,' quam quidem praevius ille indiculus ignorat. Una eademque manus utramque scripsit saec. XV, diversa quidem ab ea, quam in Epp. Ignatii vidimus. Hic Cod. erit *C.*

β. Florentiae.

16. Cod. Mediceus (Plut. LVII num. 7) membraneus, in 4⁰ mai., iudice Bandinio saeculi XI (Catal. codd. gr. Bibliothecae Laurentianae tom. II p. 347, Florentiae 1768.). Est miscellaneus. Post alia inveniuntur ‚Ignatii Epp. novem,' quales exhibet Cod. Casanatensis. Descriptus fuit per Salvinium in usum Aldrichii et ab Holstenio, pluries inde ab I. Vossio usque ad Iacobsonum collatus. Neque ego labori peperci, neque pro me C. Tischendorf, Th. Heyse, P. del Furia, siquidem etiam post aliorum curam diligentiamque probatam praecipua loca denuo religiose contulimus. Signavi *L.*

17. Cod. Mediceus (Plut. VII num. 21) chartaceus, saec. XV in 4⁰ min. Insunt (cfr. Bandinius l. c. tom. I p. 269) ‚Divi Ignatii Epistolae interpolatae XI, Polycarpi una, et Hippolyti de consummatione Mundi, et Antichristo, et de secundo adventu D. N. Iesu Chriti oratio.' Cum Ep. Polycarpi coniuncta extat ‚Barnabae Epistola', quod Bandinium effugit. Hunc quoque Codicem ego et amici pro me in omnibus locis, qui alicuius momenti videbantur, post alios iterum iterumque inspeximus. Signavi *F.*

Qui praeter hosce in Commentariis Codices passim nominabuntur, eorum notitia per alios PP. Apostol. editores iam dudum publici iuris facta est. Idcirco nostra illustratione non indigere videbantur. Confer vero quae supra in recensendis singulorum Patrum editionibus hanc in rem a nobis dicta sunt.

Index tabulae lapidi incisae.

1. Cod. Casan. Ep. S. Ign. ad Smyrn. [C]
2. Cod. Vat. 866. Fol. 186. a. [Vat.]
3. Cod. Vat. 813. Fol. 305. a. [E]
4. Cod. Vat. 815. Fol. 41. a. [N]
5. Cod. Vat. 859. Fol. 167. a. [V]
6. Cod. Casan. Finis Ep. S. Polyc. ad Phil. cum Ep. S. Barn. coniunct. [C]
7. Cod. Ottob. 348. Fol. 64. a. [O]
8. Cod. Reg. 30. Fol. 161. b. [R]
9. Cod. Palat. 150. Fol. 134. b. [Pal.]
10. Cod. Vat. 3848. Fol. 9. a. [Vat.]
11. Cod. Reg. 81. Fol. 89. a. [Reg.]

ΒΑΡΝΑΒΑ ΤΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΕΠΙΣΤΟΛΗ.[1]

BARNABAE APOSTOLI EPISTOLA.

I. *Post salutationem scriptor sese cum fratribus ex eo aliquid communicaturum annuntiat, quod ipse acceperit.*

Avete,[2] filii[3] et filiae, in nomine Domini nostri Iesu Christi, qui nos dilexit, in pace. Magnarum et honestarum Dei aequitatum[4] abundantiam sciens esse in vobis, supra modum exhilaror[5] beatis et praeclaris spiritibus vestris, quod sic naturalem[6] gratiam accepistis. Propter quod plurimum gratulor mihi, sperans[7] liberari, quia vere video in vobis infusum spiritum ab honesto[8] fonte Dei, cum[9] persuasum mihi sit hoc, et

---

1) Inscriptionem illam *Η ΦΕΡΟΜΕΝΗ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΒΑΡΝΑΒΑ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΚΑΘΟΛΙΚΗ* in editione (principe) Hug. Menardi praeviam, qui scriptum Barnaba acephalum evulgarunt post eum, varie mutaverunt. Apud Euseb. H. E. III, 25. est *ἡ φερομένη Βαρνάβα ἐπιστολή*. Origenes quidem reliquit: *Γέγραπται δὴ ἐν τῇ Βαρνάβα καθολικῇ ἐπιστολῇ* contra Cels. I, 63. Tom. XVIII. P. I. p. 116. ed. C. H. E. Lommatzsch, Berolini 1831—1848. Etiamsi obiter tantum aliquis indolis atque ingenii lineamenta huius Epistolae *φυσιογνωμονεῖν* voluerit, eam ad *proprium definitumque lectorum coetum*, nec ad *universalem* datam fuisse, facile sibi persuadebit. Verumtamen posse eam pro captu Origenis eodem iure *catholicam* denominare, quo cujusvis alius Alexandrini scriptum, nemo certe infitias ibit. Codices Biblioth. Barberinae, Casanatensis, Florentinae, Ottobonianae, Vaticanae, quos contuli, epitheton illud in subscriptione non agnoscunt. Nos quidem duce Cod. Vaticano titulum expressimus. Cfr. infra c. 21. not. 12.

2) Vetus Epistolae interpretatio latina, ea quidem mendis abundans et manca extat in Codice Corbeiensi, qui ante saec. IX. exaratus dicitur. Illinc quattuor prima capita et dimidium quinti, cum graece desint, mutuavimus. Capitum autem lemmata nostra sunt.

3) Fideles evangelio regenerati appellantur *filii*, *patres* autem Apostoli, qui eos spiritualiter genuerunt. Cfr. I. Joan. 2, 28. I Cor. 4, 15. 16. 17. Gal. 4, 19.

4) Ita Vossius correxit Cod. mendum *aequitate*. Veteri huius Ep. Interpreti *δικαίωμα* est *recte factum, rectitudo*, sed etiam *statutum, iustitiae praeceptum*. Prior significatio hic, altera reperitur in sqq. capp. Cfr. infra c. 10. 16. 21. Rom. 5, 18. et Luc. 1, 6. Rom. 1, 32. 2, 36.

5) III Joan. 4.

6) Vet. Int. infra c. 9. *τὴν ἔμφυτον δωρεὰν* vertit *naturale donum*. Unde Men. eum heic *ἔμφυτον* legisse, recte coniecit adnotans: *Naturalis gratia est firma, altius radicata, bene insita, et plantata in anima iusti.* Eodem sensu in exordio Ep. Ignatii ad Ephesios *Ἀποδεξάμενος ἐν Θεῷ τὸ πολυαγάπητόν σου ὄνομα, ὃ κέκτησθε φύσει δικαίᾳ.*

7) l. c. sperans fore, ut periculis imminentibus expediamini. Cfr. infra c. 2. initium. Forsan scribendum *sperans vos liberari*, sc. *in Christo = redimi.*

8) Forte erat *ἐξ ἀξιολόγου πηγῆς Θεοῦ*. Gallicciolli vertit: giacchè vedo veracemente trasfuso in voi lo spirito dall' autorevole fonte divino.

9) Men. Voss. et alii maiori inter-

plenus[10] sciam, quia, dum ad vos adloquor, multa mihi bona successerunt in via aequitatis Domini.[11] Ideo, fratres,[12] et ego cogito diligere vos super animam meam; quia magnitudo fidei et dilectio habitat in illo,[13] et spes vitae illius.[14] Cogitans ergo, hoc[15] quodsi curae mihi fuerit, ut vobiscum partiar

ἀφ' οὗ ἔλαβον μέρους . . . . ἐσπούδασα κατὰ μικρὸν ὑμῖν πέμψαι, ἵνα μετὰ τῆς πίστεως ὑμῶν τελείαν ἔχητε καὶ τὴν γνῶσιν.[18]	ex eo quod accepi, futurum mihi, talibus spiritu servienti,[16] hoc in mercede, adproperavi[17] pauca vobis mittere, ut fidem consummatam habeatis et scientiam.

Tres sunt ergo constitutiones[19] Domini; vitae spes, initium et consummatio. Propalavit[20] enim Dominus per Prophetas quae[21] praeterierunt, et futurorum dedit nobis initia scire. Sicut ergo locutus est, honestius et altius accedere[22] ad aram illius. Ego autem non tanquam doctor, sed unus ex vobis, demonstrabo pauca, per[23] quae in plurimis laetiores sitis.

---

punctionis signo ante *cum* distinguunt, quae cohaerent male distrahentes. Pronomen *hoc* ad sequens membrum *quia* sqq. spectat.

10) In graeco fuisse videtur ὅτι πεπεισμένος καὶ πλήρης εἰμὶ εἰδώς, vel πεπεισμένος καὶ πληροφορηθεὶς (Rom. 4, 21.). Proponunt *plenius* Men. Voss. Fortassis *plane*.

11) I. e. multum percepi spiritualem fructum ex evangelio inter vos praedicato, quippe quo in rectam semitam perducti fueritis.

12) Cod. *fors*, si Menardo fides habenda. Quod lectionis monstrum procul dubio ex usitatissimo illo siglo *frs* = *fratres* ortum esse iam vidit Vossius.

13) I. e. in hac re, in hac dilectione proximi vera consistit dilectio, vera fides et firma spes. Aliter alii hunc locum interpretantur. Schnitzerus verba *in illo* ad antecedentia *infusum spiritum* refert, hunc spiritum infusum fontem dilectionis, fidei et spei esse affirmans. *In illo* = *in Domino* esse, Henrico Rhode placet. *Hefele.* Recte Gallicciolli: per questa ragione, o fratelli, io altresì riconosco essere mia obbligazione lo amarvi piucchè la mia vita medesima: in questo consistendo la sublimità della Fede, la Carità, e la Speranza di vivere con esso.

14) Menardo *illius* idem est ac *aeternae*.

15) Editores inde a Menardo usque ad novissimum eorum Hefelium vbb. *quasi curae mihi fuerit, ut vobiscum partiar ex eo, quod accepi* uncis seu reticentiae signis a reliquis segregantes sensum obfuscarunt. Verumtamen *hoc* non abundat, uti Menardo videbatur; spectat enim ad sequens membrum. Quapropter ante commate distinxi. Codicis lect. *quasi* nihili est; dedi *quodsi*. Sensus: Cogitanti ergo mihi curae quodammodo hoc fuit, ut vobiscum partiar ex eo quod accepi, persuasus quippe, fore ut in meam ipsiusmet mercedem redundet, si animis vestris praestoler.

16) *spiritus servientes* Men., qui coni. *spiritu servientes*. Lege *spiritu servienti* cum marg. Clerici. Litera *s* in Cod. perperam afflata erat voci *spiritu* ex ea quae subsequitur.

17) Ita scribendum Clerico monente ex II Tim. 4, 9. 21. Tit. 3, 12.; *adpropiari* ed. Men.

18) Graeca habes in Clementis Alex. Strom. II c. 6. p. 445. ed. Potter.

19) Forte διατάξεις.

20) Sensus: Talem gradationem Deus iam per Prophetas indicavit. Hi enim a) praedicabant spem vitae, prophetantes, quae b) nunc evenerunt (initium vitae), et quae c) futura sunt (consummationem vitae). *H.*

21) Ita ed. Oxon. correxit *qui* apud Men.

22) Aut legas *accidite* proponente Men., aut scribe *ita honestius et altius accedere ad aram illius nos oportet.* Elocutio *ad aram Domini accedere* = *ad rerum (in spiritu et veritate) Dei cultum ascendere.* Cfr. Hebr. 13, 10. Eodem sensu in Hermae Past. Sim. 8, 2. nuntius Domini dicit: *ego eos super aram probabo.*

23) Cfr. I Joan. 1, 4.

II. *Nova Christi lex sine iugo necessitatis; unde sacrificia Iudaeorum iam vacua sunt reddita.*

Cum sint ergo dies nequissimi,[1] et contrarius habeat huius saeculi potestatem, debemus adtendentes inquirere aequitates Domini.

Τῆς[2] *μὲν οὖν πίστεως ἡμῶν εἰσὶν οἱ συλλήπτορες φόβος καὶ ὑπομονή· τὰ δὲ συμμαχοῦντα ἡμῖν μακροθυμία καὶ ἐγκράτεια. Τούτων οὖν, τὰ πρὸς τὸν Κύριον, μενόντων ἁγνῶς, συνευφραίνονται αὐτοῖς σοφία, σύνεσις, ἐπιστήμη, γνῶσις.*

Fidei ergo nostrae adiutor est timor et sustinentia; quae autem nobiscum pugnant, patientia est et continentia. Haec cum apud Dominum permanent casta,[3] conlaetantur illis sapientia et intellectus.

Adaperuit enim nobis per omnes Prophetas, quia non utitur nostris hostiis, neque victimis, neque oblationibus, haec dicens: ‚Quo[4] mihi multitudinem sacrificiorum vestrorum? dicit Dominus. Plenus sum holocaustomatibus arietum et pinguaminibus agnorum; et sanguinem hircorum et taurorum nolo; nec si veniatis videri[5] mihi. Quis enim exquisivit haec de manibus vestris? Calcare aulam meam non adiicietis. Si adtuleritis mihi similaginem, vanum; supplicamentum execratio mihi est. Neomenias[6] vestras et diem magnum non sustineo; ieiunium et ferias et dies festos vestros odit anima mea.' Haec ergo vacua fecit, ut nova lex Domini nostri Iesu Christi, quae sine iugo[7] necessitatis est, humanam[8] habeat oblationem. Dicit Dominus iterum ad illos: ‚Numquid[9] ego praecepi parentibus vestris, cum exierunt de terra Aegypti, ut offerrent mihi hostias et victimas? Sed hoc praecepi illis dicens: unusquisque[10] vestrum adversus proximum non habeat malitiam, et iuramentum mendum[11] non amet.'[12] Intelligere ergo debemus, cum non simus sine

---

Cap. II. 1) Ita Paulus ad Ephes. 5, (16.) *quoniam dies mali sunt.* Mali dicuntur dies ob nequitiam hominum, in quibus regnat peccatum. Hic autem incipit prima pars huius epistolae: et primo proponit, quare sint Dei iustificationes et mandata inquirenda; tum recenset virtutes, quibus fides nostra fulcienda sit; tandemque ostendit, quam vani fuerint Iudaei, qui universam iustitiam in suis sacrificiis et caeremoniis legalibus positam esse censuerunt, ostenditque eiusmodi sacrorum abolitionem. *Men.* Cfr. I Petr. 5, 8. Galliccioll: Ma perchè questi sono i tempi sceleratissimi, e Satana ha la signoria di questo seculo, dobbiamo con attenzione consultare le leggi del Signore.

2) Graeca ex Clem. Alex. l. l.

3) Qualora queste sieno illibate inció che riguarda il Signore, in un con esse gioiscono sapienza, intelletto, scienza e cognizione. *G.* Scientia quippe sine fide et sine virtutibus ei coniunctis inflat. Iam sequitur accuratior *δικαιωμάτων* disquisitio paulo ante commendata.

4) Isai. 1, 11—14.

5) *οὐδ' ἂν ἔρχησθε ὀφθῆναί μοι* LXX, unde Men. correxit Cod. lectionem *videre.*

6) Cfr. Clementis Rom. Hom. XIX. c. 22. p. 392. ed. Dressel. *Ἔνθεν γοῦν τις ἐκ τῆς Μωϋσέως παραδόσεως μεμαθηκώς, αἰτιώμενος τὸν λαὸν ἐπὶ ἁμαρτίας, υἱοὺς νεομηνιῶν τῶν κατὰ σελήνην καὶ σαββάτων ἀπεκάλει.* Vid. Iustin. Apol. I. n. 37.

7) Cfr. Gal. 5, 1.

8) I. e. oblatio ipsius hominis veteris foederis sacrificiis iam est substituenda.

9) Jerem. 7, 22. 23.

10) Zachar. 8, 17.

11) Cave haec mutes cum Menardo et Oxoniensibus in *mendax;* est enim prisca vox latina, ut docet Charisius Lib. I.: *Mendum in mendacii significatione dicitur; menda in culpa operis aut corporis.* Hinc factum *mendax.* *Clericus.* Cfr. A. Gelli Noct. Attic. I, 7, 5. et XX, 6, 14.

12) *habet* Ms., *habeat* coni. Men., forte *amet* vel *habeat* Cotelerius in marg. Mihi quidem in textu gr. *ἐχέτω* = *ha-*

intellectu, consilium benignitatis patris nostri; quia nobis dicit, volens nos similiter errantes[13] quaerere, quemadmodum ad illum accedamus. Nobis enim dicit: ‚Sacrificium[14] Deo cor contribulatum, et humiliatum Deus non despicit.' Certius ergo inquirere debemus, fratres, de nostra salute, ut ne quando habeat[15] introitum in nobis, et avertat[16] nos a vita nostra.

III. *Aliud est ieiunium Iudaeorum, Christianorum aliud.*

Dicit ergo iterum de his ad illos: ‚Ut[1] quid mihi ieiunatis, ut hodie audiatur vox vestra in clamore? Non tale ieiunium elegi, dicit Dominus, ut quis humiliet animam suam sine causa. Neque si curvaveris quasi circulum collum tuum, et saccum te circumdederis, et cinerem straveris; nec sic celebrabis ieiunium acceptum.' Ad nos autem sic dicit: ‚Cum[2] ieiunaveritis, solve omnem nodum iniustitiae, et[3] omnem consignationem iniquam dele; resolve suffocationes impotentium[4] commerciorum, dimitte quassatos in remissionem, et omnem cautionem malignam dissipa. Frange esurienti panem tuum, et egenos sine tecto induc in domum tuam. Cum videris nudum, vesti, et domesticos seminis tui non despicies. Tum erumpet temporaneum[5] lumen tuum, et vestimenta[6] tua cito oriuntur;[7] et praeibit ante te iustitia, et claritas Dei circumdabit te. Tunc exclamas,[8] et Deus exaudiet te; cum adhuc loqueris, dicet: ecce adsum, si abstuleris a te nodum et suadelam[9] malorum, et verbum murmurationis,

---

beto scriptum fuisse videtur = *et iuramentum eius mendum non habeto.* Cfr. Orig. contra Cels. VII, 1. T. XX. p. 1. ed. Lommatzsch ἕν', ἐξολοθρευθέντων αὐτῶν, οἱ πάντες περισπασμοῦ ἀπολυθέντες εἴπωσι τὸ ἑξῆς ἐκείνῳ, τό· ‚ἑκουσίως θύσω σοι·' λογικὴν καὶ ἄκαπνον θυσίαν προσφέροντες τῷ θεῷ τῶν ὅλων. Malitia autem derelicta λογικὴν καὶ ἄκαπνον θυσίαν, quam Deus noster non despicit, ei offerre possumus.

13) Simili modo nos errantes cum veteris foederis populo i. e. nos iudaizantes. Respicit simul intellectus plenitudinem Christianorum (Col. 2, 2.) et mentis cecitatem Iudaeorum (II Cor. 3, 14.).

14) Ps. 50, 19.

15) Menardo videtur deesse voc. *Satan*, vel *contrarius*, vel simile aliquid. Fortassis *nequam* ob antecedentium similitudinem *nequando* amanuensi excidit. Eodem modo legitur infra c. 4. *ne quando quiescentes iam vocati addormiamus in peccatis nostris, et Nequam accipiens* rlqq.

16) Ita Rhode. Ms. *evertat.* Cfr. Ignat. ad Eph. c. 17.: μὴ αἰχμαλωτίσῃ ὑμᾶς ἐκ τοῦ προκειμένου ζῆν. *H.* Rhodii emendatione vix opus erat; nam idem omnino vbb. *evertere* et *avertere* haud raro significant. Cfr. Hermae Past. Sim. 6, 2.: *et avertit* (*evertitque* Cod. Palatinus) *eos a veritate.* Iam Gallicciolli: acciochè il malvaggio non mai trovi adito in noi, e ne allontani dal nostro instituto di vita.

Cap. III. 1) Reprobat Esaias ieiunium Iudaeorum, quod cum fastu erat et tristitia affectata ad ostentationem, quale est ieiunium hypocritarum Matth. 6., et bonis operibus vacuum malisque plenum. *Men.* Isai. 58, 4. 5.

2) Forte Ἐὰν νηστεύῃς. Isai. 58, 6 — 10.

3) Vocc. *et omnem consignationem iniquam dele* ex margine irrepsisse, eoque releganda esse vidit Cotelerius, cum sint altera versio verborum πᾶσαν συγγραφὴν ἄδικον διάσπα, quae infra sic redduntur: *et omnem cautionem* sqq.

4) *Impotens* ut alibi *incontinens, insolens, effrenatus, vehemens, impatiens, sui non potens.* Sic Cic. IV. Fam. 9. Victoria etiamsi ad meliores venit, tamen eos ipsos ferociores impotentioresque reddit.

5) πρώϊμον LXX, i. e. matutinum. *Men.* Sensus: Gloriam apud Deum tibi adquires ipsum ita magnificando.

6) ἰάματα LXX, i. e. sanitates, pro quo quidam legerunt ἱμάτια. *Men.*

7) *orientur* legendum monuit Men.

8) *exclamabis* scribi vult Men.

9) χειροτονίαν LXX. Notum est

et dederis esurienti panem ex animo.' In hoc ergo, fratres, providens est et misericors Deus, quia in simplicitate crediturus esset populus, quem comparavit dilecto suo, atque ante ostendit omnibus nobis, ut non incurramus, tanquam proselyti, ad illorum legem.

IV. *Error huius temporis fugiendus, simulque iam vocatis cavendum, ne legis contemptu tanquam iustificati superbiant.*

Oportet ergo de instantibus[1] multum scrutantes scribere, quae nos[2] possint sanare. Fugiamus ab omni opere iniquitatis, et odio habeamus errorem[3] huius temporis, ut futuro diligamur.[4] Non demus animae[5] nostrae spatium, ut possit habere potestatem discurrendi cum nequissimis et peccatoribus, ne quando similemus illis. Consummata enim tentatio,[6] sicut scriptum est, [et] sicut Daniel[7] dicit, adpropinquavit. Propter hoc enim Dominus intercidit[8] tempora et dies, ut acceleret dilectus illius ad hereditatem suam. Dicit sic propheta: ,Regna[9] in terris decem regnabunt; et resurget retro pusillus,[10] qui deponet tres in unum.' De regnis similiter.[11] De hoc ipso[12] dicit iterum Daniel: ,Et[13] vidi quartam bestiam, nequam et fortem, et saeviorem caeteris bestiis marinis, et apparuerunt illi decem cornua; et ascendit aliud cornu breve in medio illorum, et deiecit cornua tria de maioribus cornibus.' Intelligere[14] ergo debemus. Adhuc[15] et rogo vos tanquam unus ex vobis, omnes amans

---

illud *digito loqui*, ut complici significetur quid dicat quidve taceat, cum in negotiis quotidianis, tum coram iudicibus. Cfr. Prov. 6, 12. 13.

Cap. IV. 1) Menardus *instantibus* iure meritoque coni. p. Cod. *histantibus*, Voss. *his talibus*, Cot. *his tantis*, vel *instantibus*. In textu graeco fuisse mihi videtur *Δεῖ οὖν περὶ τῶν ἐνεστώτων κτλ.* = de quibus nunc quaeritur. Ea autem intelligit, quae insita lege ad veteris et novi foederis conditionem invicem pertinent. Cfr. infra c. 17.

2) *non* Ms.

3) Quamcunque a legis naturalis recta semita aberrationem, praesertim ethnicorum intelligo errorem (*τὴν τῶν ἔθνων ἀνομίαν*), quo illud tempus vel maxime aegrotabat. Opera iniquitatis fugienda idem quod consortium ethnicorum saepe in PP. Apostol. scriptis sibi volunt.

4) *futura diligamus* leg. censet Men.

5) appetito. *G.*

6) Vid. Is. 10, 22. 23.

7) Dan. 9, 24. 26. 27. Copula *et* excidisse videtur. Addidi eam ante *sicut Daniel*.

8) Ita legendum monet Men. in margine, iuxta illud Danielis *Septuaginta hebdomadae abbreviatae sunt.* Cfr. Matth. 24, 22.

9) Dan. 7, 24. Etiam LXX *βασιλεῖαι*. Vulgata versio accuratius cum textu hebraico *Reges*.

10) Aliter in vulgata editione: *Et alius consurget post eos, et ipse potentior erit*, ut in textu graeco et hebraico. Verum Apostolus verba non reddidit, sed sensum, alludens ad illud parvulum cornu, quod de medio decem cornuum quartae bestiae ortum tria de cornibus primis, hoc est tres reges contrivit. Ille ergo rex, qui dicitur caeteris potentior, ab Apostolo appellatur pusillus, quia per illud parvum cornu significatur. *Men.*

11) Subaudi *dicendum est:* quae nempe cum suis regibus ab illo potentiore funditus evertentur. *Men.*

12) I. e. de hac ipsa re. Alii subaudiunt *pusillo* = Antichristo.

13) Proferri haec ex sensu potius, quam ex sacro Codice, admonet Men. Cfr. Dan. 7, 7. 8.

14) Sensus: Quidnam illud Scripturae significet, nobis est perscrutandum. — Etenim demonstrare auctori in animo est, foedus cum Deo initum ob Israelis perfidiam fuisse adnihilatum, iamque renovatum cum Novellis in fide. Commenta autem Hebraeorum mystica ad vbb. *omne cornu Israel* Thren. 2, 3. docent: *Cuncta fuerunt data in capite Israel; cumque peccaverunt, ablata sunt ab eis, et data sunt gentibus seculi. Et hoc est, quod scriptum est in Daniele 7, 7.: Ecce bestia* etc.

15) I. e. *Πέρας γέ τοι.*

super animam meam, ut attendatis vobis, et non similetis eis, qui peccata[16] sua congerunt, et dicunt: quia testamentum illorum, non[17] et nostrum est. Nostrum[18] autem, quia illi in perpetuum perdiderunt illud, quod Moyses accepit. Dicit enim Scriptura: ,Et[19] fuit Moyses in monte ieiunans XL diebus et XL noctibus; et accepit testamentum a Domino, tabulas lapideas, scriptas manu Dei.' Sed conversi in idola perdiderunt illud. Dicit enim Dominus Moysi: ,Moyses,[20] descende celerius, quia praeteriit legem populus tuus, quem eduxisti de terra Aegypti.' Et proiecit Moyses tabulas lapideas de manibus suis, et confractum est testamentum eorum, ut dilectio Iesu consignetur in praecordiis vestris in spem fidei illius.[21] Propter quod adtendamus novissimis diebus. Nihil enim proderit nobis omne tempus vitae nostrae et fidei, si non odio[22] iniquum et futuras tentationes habeamus, sicut dicit filius Dei: ,Resistamus[23] omni iniquitati, et odio habeamus eam.' Ergo considerate opera malae[24] viae. Non separatim debetis seducere[25] vos tanquam iustificati; sed in unum convenientes inquirite, quod communiter dilectis conveniat et prosit. Dicit enim Scriptura:

Οὐαὶ[26] οἱ συνετοὶ παρ' ἑαυτοῖς, καὶ ἐνώπιον αὐτῶν ἐπιστήμονες. Πνευματικοὶ γενώμεθα, ναὸς τέ-

,Vae illis, qui sibi solis intelligunt, et apud se docti videntur.' Simus spiritales, simus templum[27] consum-

---

16) I. e. opera iniquitatis et errorem, de quibus supra dixerat.

17) Ita dedi ex coniectura. Apud Menardum habes *quia testamentum illorum et nostrum est*, quam lect. editores Fr. Reithmayr excepto repetierunt. Is enim *quia testamentum illorum, et non nostrum est* evulgavit, asserens ita extare in Cod. ms. Nescio, an fides habenda. Iam de altera parte illius *erroris* disceptat, quem in capitis initio fugiendum fratribus intimaverat, i. e. de totius legis Moysaicae contemptu ex spirituali superbia. Huc spectant, quae mox leguntur: *Non separatim debetis seducere vos tamquam iustificati* sqq. Qui cum Menardo legunt *quia testamentum illorum et nostrum est*, id quidem ad Iudaistas referentes, sententiarum progressum intercidunt confunduntque.

18) Sensus: Iam nostrum profecto est illud foedus divinum, quia rlqq. Cfr. infra c. 13 et 14.

19) Exod. 31, 18. 34, 28.

20) Exod. 32, 7. Deut. 9, 12.

21) Ostendit, quomodo vetus testamentum sit etiam Christianorum, cum videlicet repudiata lege a Iudaeis, quod quidem significatur per fracturam tabularum, nova lex data est scripta, non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis, cum illis a Deo repudiatis Christiani fuerunt adoptati in novum populum, ut infra de eadem tabularum confractione agens recte docet S. Barnabas, accepto testamento a Iudaeis per idololatriam abiecto. Quod quidem testamentum intelligitur tantum de decalogo, qui in duabus tabulis Dei digito scriptis et a Moyse fractis continebatur. Origenes libro primo contra Celsum primas tabulas dicit esse legem in cordibus hominum scriptam, quae cum superfusione peccatorum esset abolita, iterum Deus dedit scriptam in excisis per Mosen tabulis lapideis, nimirum prophetico sermone praeparante animam post primum peccatum ad secundas Dei literas. *Men.*

22) Ms. *modo.*

23) Nullibi in N. T. haec Christi verba leguntur. Unde aut a quodam eius discipulo auctorem ea audisse, aut ex variis similibus locis (Iac. 4, 7. II Tim. 2, 19. et Ps. 119, 163.) sac. Scripturae ipsam sententiam conflatam esse statuendum videtur. Cfr. dictum illud Salvatoris in Act. 20, 35.

24) De lucis et tenebrarum via plura infra c. 5. 20.

25) I. e. subtrahere, nisi forte scribendum *ducere=gerere.* Cfr. Hebr. 10, 25. Tit. 1, 10.

26) Isai. 5, 21. Graeca leg. in Clem. Alex. Strom. II. c. 7. p. 447. Vocc. parenthesi inclusis vetus nostra latina versio non convenit.

27) Gal. 6, 1. I Cor. 3, 16. 17.

λειος τῷ Θεῷ. Ἐφ' ὅσον ἐστὶν ἐφ' ἡμῖν, μελετῶμεν τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ, καὶ φυλάσσειν ἀγωνιζώμεθα τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ (ἵνα ἐν τοῖς δικαιώμασιν αὐτοῦ εὐφρανθῶμεν).

matum Deo; in quantum est in nobis, meditemur[28] timorem Dei, et custodiamus mandata illius.

Dominus[29] non accepta persona iudicat mundum; unusquisque secundum quae facit accipiet. Si fuerit bonus, bonitas eum antecedit; si nequam, merces nequitiae eum sequitur.[30] Attendite, ne quando quiescentes[31] iam vocati addormiamus in peccatis nostris, et Nequam accipiens potestatem nostram[32] suscitetur,[33] et [nos] excludat a regno Domini. Adhuc et illud intelligite, cum videritis[34] tanta signa et monstra in populo Iudaeorum, et sic illos dereliquit Dominus. Attendamus ergo, ne forte, sicut scriptum est, ,multi[35] vocati, pauci electi' inveniamur.

V. *Christi morte nos salvati, Iudaei iudicati.*

Propter hoc Dominus sustinuit tradere corpus suum in exterminium, ut remissione peccatorum sanctificemur, quod est sparsione sanguinis illius.[1] Scriptum est enim de illo, quaedam ad populum Iudaeorum, quaedam ad nos. Dicit autem[2] sic: ,Vulneratus est propter iniquitates nostras, et vexatus est propter peccata nostra; sanguine illius sanati sumus. Tanquam ovis ad victimam adductus est; et sicut agnus coram tondente se, sic non aperuit os suum.' Supergratulari ergo debemus Domino, quia et praeterita nobis ostendit, et sapientes fecit, et de futuris non sumus[3] sine intellectu. Dicit autem: ,Non iniuste tenduntur retia avibus.'[4] Hoc dicit, quia iuste periet[5] homo habens viam veritatis, scientiam, et se a via tenebrosa non continet adhuc. Et ad hoc[6] Dominus sustinuit pati pro anima nostra, cum sit orbis terrarum Dominus, cui dixit[7] die ante constitutionem saeculi: ,Faciamus[8] hominem ad imaginem et similitudinem nostram.' Quomodo ergo sustinuit, cum ab hominibus hoc pateretur, discite. Prophetae, ab ipso habentes donum, in illum prophetaverunt; ille[9] autem, ut vacuam faceret mortem et de mor-

---

28) Cfr. Isai. 33, 18.
29) Cfr. I Petr. 1, 17. Gal. 2, 6. I Cor. 3, 8.
30) Cfr. Isai. 58, 8.
31) Cfr. Matth. 25, 5. sqq.
32) sopra di noi. *G.*
33) Ita coni. Men., *suscitet* Cod. In utroque deest [nos].
34) Hierosolyma urbs iam diruta erat (infra c. 16.); unde *videritis* non futuri exacti, sed perfecti temporis forma.
35) Matth. 20, 16. 22, 14. Vocc. *sicut scriptum est* glossam olent.

Cap. V. 1) I Petr. 1, 2.
2) Sc. ad nos. Cfr. Isai. 53, 5. 7.
3) In veteri Codice, ex quo Men. hanc versionem evulgavit, sic erat: *Et de futuris non simus, sumus sine intellectu.* Sed expungendum esse *simus* iam ille intellexit. Sensus: Haud ignari sumus eorum, quae ventura sunt.
4) Prov. 1, 17. Sensus: Quamvis ob nimiam Domini misericordiam sapientes redditi non simus sine intellectu, cavendum tamen nobis est, ne in retia uti aves incidamus, in via tenebrarum pereuntes. Cfr. A. Hilgenfeld: Die Apostolischen Väter. Halle 1853. p. 16.
5) Merito Vossius Menardi improbat correctionem *peribit* p. *periet*, cum non hoc minus quam alterum in usu fuerit aevo posteriori. Ita et alibi *interiet, exiet* et *transiet*, etiam apud Tibullum I, 4, 27. Cfr. Buenemann ad Lactant. IV, 13, 24.
6) E inoltre il Signore comportò patire. *G.* Forte πέρας γε.
7) Sc. pater. *Men.*
8) Gen. 1, 26.
9) Constr.: Ille autem — quia in carne oportebat eum adparere, ut vacuam faceret mortem et de mortuis resurrectionem ostenderet — sustinuit (i. e. pati

tuis resurrectionem ostenderet, quia in carne oportebat eum adparere, sustinuit, ut promissum parentibus redderet, et ipse sibi[10]

τὸν λαὸν τὸν καινὸν[11] *ἑτοιμάζων ἐπιδείξῃ*[12] *ἐπὶ τῆς γῆς ὢν, ὅτι τὴν ἀνάστασιν αὐτὸς ποιήσας κρινεῖ.*[13] *Πέρας γέ τοι*[14] *διδάσκων τὸν Ἰσραὴλ, καὶ τηλικαῦτα τέρατα καὶ σημεῖα ποιῶν, ἐκήρυξε, καὶ ὑπερηγάπησεν αὐτόν.*[15] *Ὅτε δὲ τοὺς ἰδίους Ἀποστόλους, τοὺς*[16] *μέλλοντας κηρύσσειν τὸ εὐαγγέλιον αὐτοῦ, ἐξελέξατο, ὄντας*[17] *ὑπὲρ πᾶσαν ἁμαρτίαν ἀνομωτέρους — ἵνα δείξῃ, ὅτι*[18] *οὐκ ἦλθε ‚καλέσαι δικαίους, ἀλλὰ ἁμαρτωλοὺς εἰς μετάνοιαν‘ — τότε ἐφανέρωσεν ἑαυτὸν υἱὸν Θεοῦ εἶναι. Εἰ*[19] *γὰρ μὴ ἦλθεν ἐν σαρκὶ, πῶς ἂν ἐσώθησαν οἱ ἄνθρωποι, βλέποντες*[20] *αὐτόν; ὅτι τὸν μέλλοντα μὴ εἶναι ἥλιον, ἔργον χειρῶν αὐτοῦ ὑπάρχοντα, βλέποντες οὐκ ἰσχύουσιν*[21] *εἰς τὰς ἀκτῖνας αὐτοῦ ἀντοφθαλμῆσαι. Οὐκοῦν*[22] *ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ εἰς*[23] *τοῦτο ἦλθεν ἐν σαρκὶ, ἵνα τὸ τέλειον τῶν ἁμαρτιῶν κεφαλαιώσῃ*[24] *τοῖς διώξασιν ἐν θανάτῳ τοὺς προφήτας αὐτοῦ. Οὐκοῦν εἰς τοῦτο ὑπέμεινεν.*[25] *Λέγει γὰρ ὁ Θεός· ‚τὴν πληγὴν*[26] *τῆς σαρκὸς αὐτοῦ, ὅτι ἐξ αὐτῶν,‘ [καὶ ἄλλος προφητής]·*[27] *‚ὅταν πατάξω τὸν ποιμένα, τότε σκορπισθήσεται τὰ πρόβατα τῆς ποίμνης.‘ Αὐτὸς ἠθέλησεν οὕτω*[28] *παθεῖν· ἔδει γὰρ ἵνα ἐπὶ ξύλου πάθῃ. Λέγει γὰρ ὁ προφητεύων ἐπ’ αὐτῷ· ‚φεῖσαί*[29] *μου τῆς ψυχῆς ἀπὸ ῥομφαίας, καθήλωσόν*[30] *μου τὰς σάρκας, ὅτι*[31] *πονηρευομένων συναγωγαὶ ἐπανέστησάν μοι.“ Καὶ πάλιν λέγει· ‚ἰδοὺ*[32] *τέθεικά μου τὸν νῶτον εἰς μάστιγας, καὶ τὰς σιαγόνας*[33] *εἰς ῥαπίσματα·*[34] *τὸ δὲ πρόσωπόν μου ἔθηκα ὡς στερεὰν*[35] *πέτραν.‘*

VI. *Prima atque secunda creatio passione Christi iam a prophetis annuntiata.*

Ὅτε οὖν ἐποίησεν ἐντολὴν, τί λέγει;[1] *‚Τίς*[2] *ὁ κρινόμενός μοι; Ἀντιστήτω μοι.*[3] *Ἢ τίς ὁ δικαζόμενός*[4] *μοι; Ἐγγισάτω τῷ παιδὶ κυ-*

---

potuit et passus est), ut promissum parentibus redderet, et populum novum etc. *H.*

10) In Codd. manuscriptis, quotquot alii et nosmet ipsi excussimus, graeca hucusque desiderantur. Quae subsequuntur, cum Ep. Polycarpi ad Philippenses ubivis coniuncta extant: *ἀλλὰ τὸν ὑπὲρ ἡμῶν ἀποθανόντα. καὶ δι’ ἡμᾶς ὑπὸ. τὸν λαὸν* B, *ἀποθανόντα. Καὶ δι’ ἡμᾶς ὑπὸ τὸν λαὸν* C O V, *οὐ γὰρ τὸν νῦν ἠγάπησαν αἰῶνα, ἀλλὰ τὸν ὑπὲρ ἡμῶν ἀποθανόντα καὶ δι’ ἡμᾶς ὑπὸ τὸν λαὸν* F. Interpretatio autem latina, quae versionem veterem abhinc excipit, Cotelerii est, ab Hefelio quidem iam refusa et a nobis passim correcta atque castigata.

11) *καινὸν* coni. Men., idem *κενὸν* in textu ut B C F O V, *et ipse sibi populum parans* Int. vet.

12) *ἐπιδείξῃ* Voss., *ἐπείδειξει* (sic) C, *ἐπιδείξει* B F O Men., qui legi vult *ἐπέδειξε.* In V *ἐπὶ δείξει.*

13) *κρινεῖ* recte coni. Men., *κρίνει* B C F O V cum ed. pr. Christus in iudicium vocabit mortuos ab ipso resuscitatos.

14) *πέρας δ’ ἔτι* B et var. lect. ap. Voss.

15) *non crediderunt, nec dilexerunt illum* vet. Int.

16) *τοὺς* restitui c. Men. B C O V; deest in F. In marg. Cod. C man. sec.: *ποῖοι οἱ ἀπόστολοι πρὸ τῆς ἐκλογῆς αὐτῶν.*

17) Hunc locum Origenes defendit contra Cels. I, 63. Tom. XVIII. P. I. p. 116. ed. Lommatzsch.

18) Matth. 9, 13.

19) Coniunge haec cum verbis anteced.: *in carne oportebat eum apparere.* Eandem sententiam reperies in oraculis Sibyllinis, Prooem. V, 10—15. Galland. Biblioth. T. I. *H.*

20) *ἐσώθησαν οἱ ἄνθρωποι, βλέποντες* scripsi c. F O V, *ἐσώθημεν οἱ ἄνθρωποι βλέποντες* B C, *ἐσώθημεν* (l. *ἐσώθησαν*) *ἄνθρωποι; βλέποντες* Men., *ἐσώθησαν ἄνθρωποι οἱ βλεπόντες* Voss., quam lectionem editoribus ad novissimum usque pro lubito variare pla-

populum novum parans, dum in terris degit, ostenderet, quod facta resurrectione ipse esset et iudicaturus. Porro, docens Israëlem, atque tam magna prodigia et signa faciens, praedicavit, ac illum [Israëlem] summe dilexit. Quando autem Apostolos suos, qui ipsius Evangelium essent praedicaturi, elegit, homines omni peccato iniquiores — ut ostenderet, quod non venit ‚vocare iustos sed peccatores ad poenitentiam' — tunc palam fecit, se esse filium Dei. Nisi vero in carne venisset, quomodo servati fuissent homines, cum eum viderent? quandoquidem ii, qui solem hunc aliquando desiturum, opus manuum eius, aspiciunt, non valent radios illius obtueri. Porro igitur filius Dei ideo in carne venit, ut summam imponeret peccatis eorum, qui ad mortem persecuti sunt prophetas ipsius. Ob hoc igitur passus est. Dicit enim Deus, ‚plagam carnis eius ab illis esse', et alius propheta: ‚cum percutiam pastorem, tunc dispergentur oves gregis.' Ipse autem ‚sic' pati voluit; oportebat quippe, ut in ligno pateretur. Dicit enim, qui de illo prophetavit: ‚parce animae meae a gladio; clavis confige carnes meas, quia concilia malignantium insurrexerunt in me.' Et rursus ait: ‚ecce posui dorsum meum ad flagella, et genas ad alapas; faciem autem meam posui sicut solidam petram.'

VI. *Prima atque secunda creatio passione Christi iam a prophetis annuntiata.*

Cum autem fecit, quod praeceptum ei fuerat, quid ait? ‚Quis est, qui litiget mecum? Resistat mihi. Vel quis est, qui iudicium ineat ad-

---

cuit. Vetus quoque Int.: *Quomodo possint homines sanari.*

21) *ἰσχύσουσιν* O V. Subinde addidi *τὰς* ante *ἀκτῖνας* c. B C F O V.

22) Profert aliam causam adventus Christi, ut consummarentur peccata Iudaeorum addita Christi morte. *Men.* Cfr. Matth. 23, 31. sqq.

23) Scribo *εἰς* c. B C O V, *ἐς* Men. et rlqq.

24) *κεφαλαιώσει* V.

25) *ὑπέμεινεν* scripsi c. C O V, *ὑπέμεινε* B Men. et rlqq.

26) *πληγὴν* lego c. B O V, *πηγὴν* C Men., qui auctore vet. Int. legendum proponit: *τῇ πληγῇ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ ἡμεῖς ἰάθημεν*, *plaga carnis* (*corporis* Int. vet.) *illius omnes sanati sumus.* Vid. Isai. 53, 8. Zachar. 13, 6. Qui lectionem Cod. C. *πηγὴν* retinere velit, legat is: *τὴν πηγὴν τῆς σαρκὸς αὐτοῦ, ὅτι ἐξ αὐτῶν* (i. e. *προφητῶν ἐγένετο*), *ὅταν πατάξω κτλ.*, ita ut duos locos citatos auctor in unum contexuerit.

27) [*καὶ ἄλλος προφήτης*] restitui ex Int. vet., qui legit: *Et alius propheta.* Sententiarum nexus: Dominus per prophetas praedixit, fore ut Iudaei Christum occiderent, unde ipsis interitus. Cfr. Zachar. 13, 7. Matth. 26, 31. Marc. 14, 27.

28) *οὕτως* O. I. e. cruci adfixus.

29) Ps. 21, 21.

30) Ps. 118, 120.

31) Ps. 21, 17.

32) Isai. 50, 6. 7. Cfr. Iustin. Apolog. I. n. 38.

33) *σιαγῶνας* B V.

34) *ῥαπισμὸν* B et var. lect. ap. Voss.

35) I. e. immobilis permansi.

Cap. VI. 1) Sc. ὁ *νόμος*.

2) Isai. 59, 8. 9.

3) Vocc. *Ἀντιστήτω μοι* desunt in C et ap. Men. In B ordo vbb. ita procedit: *τίς ὁ κρινόμενός μοι; ἢ τίς ὁ δικαζόμενός μοι; Ἀντιστήτω μοι· ἐγγισάτω τῷ παιδὶ κυρίου.* Apud Vossium habes *τίς ὁ κρινόμενός μοι, ἀντιστήτω μοι; ἢ τίς ὁ δικαζόμενός μοι, ἐγγισάτω τῷ παιδὶ κυρίου; κτλ.* Errat Holstenius, Vossium ex Mediceo et Codice Vat. exhibere asserens *τὶς ὁ κρινόμενός μοι; ἀντιστήτω μοι. ἢ τις ὁ δικαζόμενός μοι, ἐγγισάτω τῷ π. κ.*

4) *Quis aequalis futurus est mihi* = *εἰκασόμενος* leg. vet. Int.

ρίου. Οὐαὶ ὑμῖν· ὅτι πάντες ὑμεῖς παλαιωθήσεσθε ὡς ἱμάτιον, καὶ σὴς[5] καταφάγεται ὑμᾶς.‘ Καὶ πάλιν λέγει ὁ προφήτης· ‚ἐπεὶ[6] ὡς λίθος ἰσχυρὸς ἐτέθη εἰς συντριβήν· ἰδοὺ ἐμβαλῶ[7] εἰς τά θεμέλια Σιὼν λίθον πολυτελῆ, ἐκλεκτὸν, ἀκρογωνιαῖον, ἔντιμον.‘ Εἶτα τί λέγει; „Καὶ ὃς[8] ἐλπίσει ἐπ' αὐτὸν, ζήσεται εἰς τὸν αἰῶνα.‘ Ἐπὶ λίθον[9] οὖν ἡμῶν ἡ ἐλπίς; Μὴ γένοιτο· ἀλλ' ἐπεὶ ἐν ἰσχύει ἔθηκε τὴν σάρκα[10] αὐτοῦ ὁ κύριος. Λέγει γάρ· ‚καὶ ἔθηκέ[11] με ὡς στερεὰν πέτραν.‘ Λέγει δὲ πάλιν ὁ προφήτης· ‚λίθον[12] ὃν ἀπεδοκίμασαν οἱ οἰκοδομοῦντες, οὗτος ἐγενήθη εἰς κεφαλὴν γωνίας.‘ Καὶ πάλιν λέγει· ‚αὕτη[13] ἐστὶν ἡ ἡμέρα ἡ μεγάλη καὶ θαυμαστὴ, ἣν ἐποίησεν ὁ κύριος.‘ Ἁπλούστερον ὑμῖν[14] γράφω, ἵνα συνιῆτε· ἐγὼ περίψημα[15] τῆς ἀγάπης ὑμῶν. Τί οὖν λέγει πάλιν ὁ προφήτης; ‚Περιέσχε[16] με συναγωγὴ πονηρευομένων, ἐκύκλωσάν[17] με ὡσεὶ μέλισσαι κηρίον,‘[18] καὶ ‚ἐπὶ[19] τὸν ἱματισμόν μου ἔβαλον κλῆρον.‘ Ἐν σαρκὶ οὖν αὐτοῦ μέλλοντος φανεροῦσθαι καὶ πάσχειν, προεφανεροῦτο[20] τὸ πάθος. Λέγει γὰρ ὁ προφήτης ἐπὶ τὸν Ἰσραήλ· ‚οὐαὶ τῇ ψυχῇ αὐτῶν, ὅτι βεβούλευνται[21] βουλὴν πονηρὰν καθ' ἑαυτῶν, εἰπόντες· ‚δήσωμεν τὸν δίκαιον, ὅτι δύσχρηστος[22] ἡμῖν ἐστίν.‘ Λέγει[23] δὲ καὶ Μωσῆς αὐτοῖς· ‚ἰδοὺ[24] τάδε λέγει κύριος ὁ Θεός· εἰσέλθετε[25] εἰς τὴν γῆν τὴν ἀγαθὴν, ἣν ὤμοσε κύριος τῷ Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακὼβ, καὶ κατακληρονομήσατε[26] αὐτην, γῆν ῥέουσαν γάλα καὶ μέλι.‘ Τί λέγει ἡ γνῶσις,[27] μάθετε. Ἐλπίσατε [φησὶν,][28] ἐπὶ τὸν ἐν σαρκὶ μέλλοντα φανεροῦσθαι ὑμῖν Ἰησοῦν. Ἄνθρωπος [γὰρ] γῆ ἐστι πάσχουσα· ἀπὸ προσώπου γὰρ τῆς γῆς ἡ πλάσις τοῦ Ἀδὰμ ἐγένετο. Τί[29] οὖν λέγει· ‚[εἰς] τὴν γῆν τὴν ἀγαθὴν, τὴν ῥέουσαν γάλα καὶ μέλι‘; Εὐλογητὸς ὁ κύριος ἡμῶν, ὁ σοφίαν καὶ νοῦν θέμενος ἐν ἡμῖν τῶν κρυφίων αὐτοῦ. Λέγει γὰρ ὁ προφήτης· ‚παραβολὴν[30] κυρίου τίς νοήσει, εἰ μὴ σοφὸς καὶ ἐπιστήμων καὶ ἀγαπῶν τὸν κύριον αὐτοῦ;‘ Ἐπεὶ οὖν ἀνακαινίσας[31] ἡμᾶς ἐν τῇ ἀφέσει τῶν ἁμαρτιῶν, ἐποίησεν ἡμᾶς ἄλλον τύπον, ὡς παιδίων[32] ἔχειν τὴν ψυχὴν, ὡς

---

5) *σῆς* O, man. sec. correctum in *σής*.

6) Esa. 8, (14.) potius iuxta sensum, quam verba, quemadmodum Paulus ad Romanos: *Sic scriptum est: Ecce pono in Sion lapidem offensionis et petram scandali.* Apud Esaiam enim sic habetur: *In lapidem autem offensionis et petram. scandali duabus domibus Israel* iuxta textum hebraicum, non iuxta septuaginta interpretes, qui negationem apponunt. Tangit locum Petrus epist. I. cap. 2. *Et lapis offensionis, et petra scandali his, qui offendunt verbo, nec credunt.* Hic igitur lapis positus est in afflictionem et contritionem, eorum videlicet, qui non credent, iuxta locum Petri citatum. Est etiam lapis offensionis et petra scandali propter ignominiam crucis, ex qua multi, increduli videlicet, scandalizabuntur. *Men.*

7) *ἐμβάλλω* Men. et cum aliis Hefelius contra auctoritatem Codd. B C F O V et Int. vet., quorum lect. *ἐμβαλῶ* reposui. Isai. 28, 16. Cfr. Rom. 9, 33. I Petr. 2, 6.

8) *ὡς* Men.

9) *λίθου* Voss. Dein C ad oram: *fecit potentiam in brachio suo.*

10) *σὰρξ* Christi propter *ἰσχὺν* a Propheta *λίθος* vocatur. *H.*

11) Ita nostri Codd. omnes, *ἔθηκα* LXX in Isai. 50, 7.

12) Ps. 117, 22.

13) Ps. 117, 24. Loquitur de ea die, qua lapis reprobatus factus est in caput anguli. *H.*

14) *ὑμῖν* B C O V vet. versio lat. et Clem. Alex. recte, *ἡμῖν* Men. Voss. Tum *συνιεῖτε* V O, ad cuius oram m. sec. *συνιῆτε.* Amanuensis Cod. C hic evolvendum monet Clem. Alex. Strom. V. ubi locus extat in cap. 10.

15) Cfr. I Cor. 4, 12. 13. et Ign. ad Eph. c. 18.

16) Ps. 21, 17.

17) Ps. 117, 12.

versum me? Appropinquet puero Domini. Vae vobis, quia omnes vos veterascetis quasi vestimentum, et tinea devorabit vos!' Et iterum dicit propheta: ,quoniam sicut lapis fortis positus est in contritionem; ecce immittam in fundamenta Sionis lapidem pretiosum, electum, angularem, honorabilem.' Deinde quid loquitur? ,Et qui speraverit in illum, vivet in aeternum.' In ,lapide' ergo spes nostra? Absit; sed quia Dominus in fortitudine posuit corpus suum. Ait namque: ,et posuit me sicut solidam petram.' Adhuc autem dicit propheta: ,lapidem quem reprobaverunt aedificantes, hic factus est in caput anguli.' Et iterum ait: ,haec est dies magna et mirabilis, quam fecit Dominus.' Simplicius vobis scribo, ut intelligatis, ego, purgamentum vestrae charitatis. Quid vero porro dicit propheta? ,Obsedit me concilium malignantium, circumdederunt me sicut apes favum,' et ,super vestem meam miserunt sortem.' Cum igitur in carne esset apparituras et passurus, praemonstrata est ipsius passio. Nam in Israëlem dicit propheta: ,vae animae eorum, quia pessimum consilium inierunt adversus semetipsos, dicentes: alligemus iustum, quoniam molestus nobis est.' Sed et Moses dicit ad illos: ,ecce ista ait Dominus Deus: intrate in terram bonam, quam iuramento promisit Dominus Abrahae et Isaac et Iacob; et ut hereditatem possidete eam, terram fluentem lacte et melle.' Quid dicat cognitio, discite: ,sperate,' inquit, ,in Iesum, qui in carne manifestandus est vobis.' Homo enim est terra, quae patitur; ex substantia enim terrae formatus est Adam. Quid ergo dicit: in ,terram bonam, lacte ac melle fluentem?' Benedictus sit Dominus noster, qui sapientiam et intelligentiam occultorum suorum posuit in nobis. Dicit enim propheta: ,parabolam Domini quis intelliget, nisi sapiens et peritus et diligens Dominum suum?' Ubi igitur nos renovavit per remissionem peccatorum, alium nos fecit typum, quo tamquam puerorum animam haberemus, quemadmodum nosmet ipsi

---

18) *κυρίον* scr. C.

19) Ps. 21, 19. Cfr. Iustin. Apol. I. n. 38.

20) *προσεφανεροῦτο* C. Cfr. I Timoth. 3, 16.

21) *βεβούλευνται* B O man. sec. et Men. pro coniect. in marg., *βεβούλευται* C V O pr. man. et Men. in textu. Isai. 3, 9. Sap. 2, 12. Cfr. Iustin. Dialog. cum Tryphone n. 17.

22) *δύσχριστος* C. Dein scripsi *ἐστίν* c. O V, *ἐστί* B C et editi.

23) Ap. Clem. Alex. Strom. V, 10. p. 683.

24) Exod. 33, 1.

25) *εἰσέλθατε* B O V Tum *ὤμοσεν* O.

26) Levit. 20, 24.

27) I. e. *profundior Veteris Test. et antiquae oeconomiae divinae cognitio — homini christiano reclusa.* Cfr. Neander K. G. I, 415. *H.* In Cod. C ad oram: *Hic est cibus solidus, quem Paulus dicit in epist. ad Hebraeos* c. 5, (12—14.).

28) Vocc. [*φησὶν*] [*γὰρ*] [*εἰς*], quae etiam Metaphrastes Barnabae vetus legit, textui reddenda esse ex Clem. Alex. iam vidit Davisius.

29) Heic incipit secunda loci biblici Exod. 33, 1. interpretatio allegorica seu gnostica. *Terra illa* 1) primum humanam *Christi naturam* denotabat, nunc 2) *Christianos per salvatorem renatos* = pueros Dei innuit. *H.*

30) Haec verba in sacris libris frustra quaererentur. Similia occurrunt Esai. 40, 13. Prov. 16. Eccles. 1, 10. *Potterus in Clem. Alex.*

31) *ἀνακαινίσαι* O, in marg. *ἴσως ἀνακαινίσας.* Non mihi displiceret inf. *ἀνακαινίσαι*, si apodosis post *ἐπεὶ* sine iactura abesse posset. Coniunctio hic ut supra (*ἐπεὶ ὡς λίθος κτλ.*) certe abundat.

32) *παιδίων* ut scriberem, mihi facile persuasit Io. Franz, cum ante hos quindecim annos Berolini de loco luxurato mecum communicaret, et ita video ab Hefelio postea editum; *παιδίον* B C O V

ἂν δὲ ἀναπλασσομένους αὐτοὺς ἡμᾶς. Λέγει γὰρ ἡ γραφὴ περὶ ἡμῶν, ὡς λέγει τῷ υἱῷ· ‚ποιήσωμεν[33] κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν ἡμῶν τὸν ἄνθρωπον, καὶ ἀρχέτωσαν τῶν θηρίων τῆς γῆς, καὶ τῶν πετεινῶν τοῦ οὐρανοῦ, καὶ τῶν ἰχθύων τῆς θαλάσσης.' Καὶ εἶπε κύριος, ἰδὼν τὸ καλὸν πλάσμα, ἄνθρωπον· ‚αὐξάνεσθε,[34] καὶ πληθύνεσθε, καὶ πληρώσατε τὴν γῆν.' Ταῦτα πρὸς τὸν υἱόν. Πάλιν σοι ἐπιδείξω,[35] πῶς πρὸς ἡμᾶς δευτέραν πλάσιν ἐπ' ἐσχάτων ἐποίησεν.[36] Λέγει κύριος· ‚ἰδοὺ[37] ποιήσω τὰ ἔσχατα ὡς τὰ πρῶτα.' Εἰς[38] τοῦτο οὖν ἐκήρυξεν ὁ προφήτης· ‚εἰσέλθετε[39] εἰς γῆν ῥέουσαν γάλα καὶ μέλι, καὶ κατακυριεύσατε αὐτῆς.' Ἴδε[40] οὖν ἡμεῖς ἀναπεπλάσμεθα, καθὼς πάλιν ἐν ἑτέρῳ προφήτῃ λέγει· ‚ἰδού,[41] λέγει κύριος, ἐξελῶ τούτων, τουτέστιν ὧν προέβλεπε τὸ πνεῦμα κυρίου, τὰς λιθίνας καρδίας, καὶ βαλῶ σαρκίνας αὐτοῖς'· ὅτι ἤμελλεν[42] ἐν σαρκὶ φανεροῦσθαι, καὶ[43] ἐν ἡμῖν κατοικεῖν. Ναὸς γὰρ ἅγιος, ἀδελφοί μου, τῷ κυρίῳ τὸ κατοικητήριον ἡμῶν τῆς καρδίας. Λέγει γὰρ πάλιν κύριος[44]· ‚καὶ[45] ἐν τίνι ὀφθήσομαι τῷ κυρίῳ Θεῷ[46] μου, καὶ δοξασθήσομαι;' Λέγει· ‚ἐξομολογήσομαί σοι[47] ἐν ἐκκλησίᾳ ἐν μέσῳ ἀδελφῶν μου, καὶ ψαλῶ σοι[48] ἀναμέσον ἐκκλησίας ἁγίων.' Οὐκοῦν ἡμεῖς ἐσμεν, οὓς εἰσήγαγεν εἰς τὴν γῆν τὴν ἀγαθήν.[49] Τί οὖν τὸ γάλα καὶ μέλι; Ὅτι πρῶτον τὸ παιδίον μέλιτι, εἶτα γάλακτι ζωοποιεῖται· οὕτως[50] καί ἡμεῖς τῇ πίστει τῆς ἐπαγγελίας καὶ τῷ λόγῳ ζωοποιούμενοι ζήσομεν[51] κατακυριεύοντες τῆς γῆς. Προείρηκε δὲ ἐπάνω, ὅτι αὐξανέσθωσαν, καὶ ἀρχέτωσαν τῶν ἰχθύων. Τίς οὖν[52] ὁ δυνάμενος νῦν ἄρχειν θηρίων, ἢ ἰχθύων, ἢ πετεινῶν τοῦ οὐρανοῦ; Αἰσθάνεσθαι γὰρ ὀφείλομεν, ὅτι τὸ ἄρχειν ἐξουσία ἐστὶν, ἵνα τις ἐπιτάξας κυριεύσῃ.[53] Εἰ[54] οὖν οὐ γίνεται τοῦτο[55] νῦν, ἄρα ἡμῖν[56] εἴρηκεν. Πότε; Ὅταν καὶ αὐτοὶ τελειωθῶμεν κληρονόμοι τῆς διαθήκης κυρίου γενέσθαι.

VII. *Ieiunium typus et hircus emissarius figura Iesu passuri.*

Οὐκοῦν νοεῖτε,[1] τέκνα εὐφροσύνης, ὅτι πάντα ὁ καλὸς κύριος προεφανέρωσεν ἡμῖν, ἵνα γνῶμεν, ᾧ κατὰ πάντα εὐχαριστοῦντες ὀφεί-

---

vulg, παιδίου Dav. *Nisi efficiamini sicut parvuli* C ad oram. Dein dedi ὡς ἂν δὲ ἀναπλασσομένους αὐτοὺς ἡμᾶς ex F O V, ὡς ἂν καὶ ἀναπλασσομένους αὐτὸς ἡμᾶς B C et Men., qui quidem coni. ἀναπλασσόμενος αὐτοῖς. Lectione Codicis C admissa, supplendum aliquid erit, quod nom. αὐτός innuit. Vocabulum πνεύματι ante ἀναπλ. ex Int. lat. restitui vult Fellus: at mihi quidem interpretamentum esse videtur, participio ἀναπλασσομένους satis superque iam expressum.

33) Gen. 1, 26. Cfr. Dicta B. Albini Levitae (vel potius Alcuini) super illud Geneseos *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram.*

34) Gen. 1, 28.

35) ἐπιδείξω scripsi cum B C F O V et var. lect. ap. Voss., qui in textu c. Men. ἐνδείξω. In O V vocc. πρὸς ἡμᾶς repetuntur ante ἐπ' ἐσχάτων.

36) Sic scr. Codd. nostri omnes, ἐποίησε vulg.

37) Miror, quod Hefele quoque et Hilgenfeld l. c. p. 46. ambigunt, vel potius ignorant, ad quam S. Scripturae elocutionem haec verba sint referenda. Evolvant II Cor. 5, 17. Quare amanuensis ad marg. Codicis C recte notat: *Vetera transierunt, ecce facta sunt omnia nova.* Cfr. Ies. 43, 18. 19. Apoc. 21, 5.

38) I. e. respectu secundae huius creationis (regenerationis christianae) praedicavit propheta: *intrate* etc., i. e. *renascimini. H.*

39) εἰσέλθατε B O V.

40) Scripsi Ἴδε (attice Ἰδὲ) c. B C F O V, ἰδοὺ Men. et rlqq. editt.

denuo ficti fuerimus. Nam de nobis scriptura dicit, loquente patre ad filium: ‚faciamus hominem ad imaginem et ad similitudinem nostram; et praesint bestiis terrae, et volatilibus coeli, et piscibus maris.‘ Tum Dominus videns hominem, pulchrum figmentum suum, ait: ‚crescite et multiplicamini, et replete terram.‘ Haec ad filium. Iterum autem tibi ostendam, quo modo quoad nos ultimis temporibus secundam creationem peregerit. Dicit enim Dominus: ‚ecce faciam novissima tamquam priora.‘ Hoc respiciens praedicavit propheta: ‚intrate in terram lacte et melle fluentem, et dominamini ei.‘ Ecce igitur, nos denuo formati sumus; quemadmodum rursus in alio propheta dicit: ‚ecce,‘ inquit Dominus, ‚auferam ab eis,‘ hoc est ab eis quos spiritus Domini praevidebat, ‚corda lapidea, et immittam illis corda carnea;‘ quia in carne voluit apparere, et habitare in nobis. Templum enim sanctum, fratres mei, Domino est habitatio cordis nostri. Etenim iterum ait Dominus: ‚ubinam apparebo coram Domino Deo meo, et glorificabor?‘ Ait: ‚confitebor tibi in ecclesia, in medio fratrum meorum, et cantabo tibi in medio ecclesiae sanctorum.‘ Itaque nos sumus, quos introduxit in terram bonam. Sed quare lac et mel? Quoniam infans primum melle, tunc lacte viviscit: ita et nos, fide, quam habemus promissis Dei, et verbo praedicationis vivificati, vivemus terram possidentes. Superius vero praedixit: ‚crescant et praesint piscibus.‘ Quis potest nunc praeesse bestiis, vel piscibus, vel coeli volucribus? Scire enim debemus, ‚praeesse‘ potestatem designare, ut quis imperet ac dominetur. Etsi id nunc non contingat, promisit id sane nobis. Quando fiet? Cum et ipsi adeo perfecti erimus, ut heredes simus testamenti Domini.

VII. *Ieiunium typus et hircus emissarius figura Iesu passuri.*

Intelligite ergo, filii dilectionis ac laetitiae, quod bonus Dominus omnia nobis praemonstravit, ut cognosceremus, cui in omnibus gratias agere

---

41) Ezech. 11, 19. 36, 26. C ad oram *et dabo cor carne.*

42) Scribo *ἤμελλεν* c. B F O V et textu graeco Menardi in notis, qui quidem ed. *ἔμελλεν*, ut habes in C. Menardum secuti sunt rlqq.

43) Cfr. Ioan. 1, 14.

44) Vocem *κύριος*, quam nec vetus legit interpres, aut male additam putes, aut non ad *Deum*, sed ad *Prophetam* (David) referas. — Notes deinde, hisce verbis *tertiam* loci illius biblici explicationem allegoricam seu gnosticam incipere, quae *terram illam* de *ecclesia christiana* interpretatur. *H.*

45) Ps. 41, 3.

46) *τῷ κυρίῳ τῷ θεῷ* B C Men.

47) *ἐξομολογήσομαί σοι* B C, *ἐξομολογήσωμαι σοι* O V. Deest pron. *σοι* ap. Men. Ps. 21, 23.

48) *σοι* reposui ex B (marg.) F O V et vers. vet. lat. Similiter Ps. 21, 23. *ὑμνήσω σε* LXX.

49) *Nos sumus, quos introduxit in terram lacte et melle manantem* C ad oram.

50) Ita ex B F O V, *οὕτω* C Men.

51) *ζήσωμεν* O V. *De hac terra illud: Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram, id est dominabuntur terrae quando* C ad oram.

52) *τίς οὖν* O V, *τίς νῦν* coni. Men., *τί οὖν* B C Men. in textu, ubi deest sq. *νῦν*. Vocabula *τί οὖν ὁ δυνάμενος νῦν ἄρχειν θηρίων, ἢ ἰχθύων* in textu Cod. B. praetermissa ipsius margini adscripta extant.

53) *κηριεύσῃ* scr. C.

54) Sensus: *in praesenti quidem imperium illud in volucres etc. non tenemus, sed promissam hanc dominationem aliquando recuperabimus. H.*

55) *τοῦτον* fuit in B.

56) *ὑμῖν* C et Men., in notis *ἡμῖν* proponens. Dein *εἴρηκε* B C. vulg.

Cap. VII. 1) *νοῆτε* O V.

λομεν αἰνεῖν. Εἰ οὖν ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ὢν κύριος, καὶ μέλλων κρίνειν ζῶντας καὶ νεκρούς, ἔπαθεν,[2] ἵνα ἡ πληγὴ αὐτοῦ ζωοποιήσῃ ἡμᾶς· πιστεύσωμεν, ὅτι ὁ[3] υἱὸς τοῦ Θεοῦ οὐκ ἠδύνατο παθεῖν, εἰ μὴ δι'[4] ἡμᾶς. Ἀλλὰ καὶ σταυρωθεὶς ἐποτίζετο ὄξει καὶ χολῇ.[5] Ἀκούσατε, πῶς περὶ τούτου πεφανέρωκαν[6] οἱ ἱερεῖς τοῦ λαοῦ.[7] Γεγραμμένης ἐντολῆς αὐτοῦ, ὃς ἂν[8] μὴ νηστεύσῃ τὴν νηστείαν, θανάτῳ ἐξολοθρευθήσεται, ἐνετείλατο κύριος, ἐπεὶ καὶ αὐτὸς ὑπὲρ τῶν ἡμετέρων ἁμαρτιῶν ἤμελλε[9] τὸ σκεῦος τοῦ πνεύματος προσφέρειν θυσίαν· ἵνα καὶ ὁ τύπος ὁ γενόμενος ἐπὶ Ἰσαὰκ, τοῦ προσενεχθέντος ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον, τελεσθῇ.[10] Τί οὖν λέγει ἐν τῷ προφήτῃ; ‚Καὶ φαγέτωσαν[11] ἐκ τοῦ τράγου, τοῦ προσφερομένου τῇ νηστείᾳ ὑπὲρ πασῶν τῶν ἁμαρτιῶν.' Προσέχετε ἀκριβῶς· ‚καὶ φαγέτωσαν[12] οἱ ἱερεῖς μόνοι πάντες τὸ ἔντερον ἄπλυτον μετὰ ὄξους.' Πρὸς τί; Ἐπειδὴ ἐμὲ, εἶπεν,[13] ὑπὲρ ἁμαρτιῶν μέλλοντα τοῦ λαοῦ τοῦ καινοῦ προσφέρειν τὴν σάρκα μου, μέλλετε[14] ποτίζειν χολὴν μετὰ ὄξους· φάγετε ὑμεῖς μόνοι, τοῦ λαοῦ νηστεύοντος καὶ κοπτομένου ἐπὶ σάκκῳ[15] καὶ σποδῷ. Ἵνα δείξῃ,[16] ὅτι δεῖ αὐτὸν παθεῖν ὑπὲρ αὐτῶν. Πῶς οὖν ἐνετείλατο; προσέχετε. ‚Λάβετε[17] δύο τράγους καλοὺς καὶ ὁμοίους,[18] καὶ προσενέγκατε· καὶ λαβέτω ὁ ἱερεὺς[19] τὸν ἕνα εἰς ὁλοκαύτωμα ὑπὲρ ἁμαρτιῶν.' Τὸν δὲ ἕνα τί ποιήσουσιν; ‚Ἐπικατάρατος,[20] φησὶν, ὁ εἷς.' Προσέχετε, πῶς ὁ τύπος τοῦ Ἰησοῦ φανεροῦται. ‚Καὶ[21] ἐμπτύσατε[22] πάντες, καὶ κατακεντήσατε, καὶ περιθεῖτε[23] τὸ ἔριον τὸ κόκκινον περὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ· καὶ οὕτως εἰς ἔρημον βληθήτω.' Καὶ ὅταν γένηται οὕτως, ἄγει ὁ βαστάζων τὸν τράγον εἰς τὴν[24] ἔρημον, καὶ ἀφαιρεῖ τὸ ἔριον, καὶ ἐπιτίθησιν ἐπὶ φρύγανον τὸ λεγόμενον ῥαχίῃ,[25] οὗ καὶ τοὺς βλαστοὺς εἰώθαμεν τρώγειν ἐν τῇ χώρᾳ

---

2) *Ὁ υἱὸς Θεοῦ ἔπαθεν*, haec per *communicationem idiomatum* dicta sunt Cfr. Francke in: Zeitschrift für luth. Theol. ed. Rudelbach et Guerike. 1840. Fasc. II. p. 81. *H.* Mox *ζωοποιήσει* V.

3) Articulus deest ap. Men.

4) In his et aliis verbis mors Christi *vicaria* a Barnaba docetur. Cfr. Francke, l. c. p. 86. *H.* Scribo *δι'* c. B C F O V, *διὰ* editt. Menardum secuti.

5) Cfr. Ps. 68, 22. Matth. 27, 48. Marc. 15, 23.

6) *πεφανέρωκαν* B C O V c. Men., qui immerito substitui vult formam longiorem *πεφανερώκασι*. Cfr. Winer Grammatik d. neutest. Sprachidioms p. 72. ed. IV.

7) Men. invitis Codd. *ναοῦ* putat legendum. *οἱ ἱερεῖς* = Moyses et Aron.

8) *ὡς* p. *ὃς ἂν* Men. Levit. 23, 29.

9) *ἔμελλε* C. Subsequens *τὸ* apposui ex B (marg.) F O V. Observat *H*: I. e. *corpus suum*. Sensus est: *mandato de ieiunio Dominus typum passionis suae praebere voluit.* Si quis hunc epistolae nostrae locum solum spectaret, Barnabam Nestorianismi accusare posset, quippe qui *humanam* tantum Christi naturam (*τὸ σκεῦος*) passam esse docuerit. Quum autem Barnabas supra, in hoc ipso capite, *filium Dei* passum esse dixerit, clare apparet, doctrinam eius cum orthodoxa fide concordare. Passa est enim in cruce humana Christi natura cum divina arctissime, sed *ἀσυγχύτως* etc. coniuncta; quo fit, ut per communicationem idiomatum utrumque dici possit: α) *filius Dei passus* est, et β) Christus *corpus* suum in hostiam obtulit.

10) *τελέσθῃ* Men.

11) Non ex sacra Scriptura auctor refert; traditiones potius, quae inter primaevos Christianos invaluerunt de Iudaeorum ritibus in festo expiatorio celebratis, respicere videtur. Cfr. Num. 19, 7. 11. Iust. Dial. c. Tryph. n. 40, Tertull. adv. Iud. c. 24. adv. Marc. III. 7.

12) Vitiosam lect. suam *φευγέτωσαν*, quae prius fuit etiam in B, ipse Men. mutavit in *φαγέτωσαν*. Tum *τὸ ἔντερον* V, *τὸν ἕτερον* BC, *τὸν ἔντερον* O. Genuinam lect. iam vidit Men., etsi edd. *τὸν ἕτερον* (sic).

13) *εἶπεν* (sc. *ὁ κύριος*) coni. Dav., *εἶδον* B C O V Men.

ac laudes offerre debeamus. Si ergo Dei filius, qui est Dominus et iudicaturus est vivos ac mortuos, passus est, ut plaga ipsius vividos nos redderet; credamus, non potuisse filium Dei pati nisi propter nos. Cruci vero affixus aceto ac felle potabatur. Audite, quomodo de hac re indicia dederint sacerdotes populi iudaici. Scripto praecepto, ut, qui ieiunium non ieiunaret, morte exterminaretur, praecepit Dominus, quia et ipse pro peccatis nostris vas spiritus oblaturus erat in hostiam; ut et impleretur figura facta in Isaac, qui super altare fuit oblatus. Quid igitur dicit apud prophetam? ‚Et manducent de hirco, qui in die ieiunii offertur pro omnibus peccatis. Attendite diligenter: ‚et manducent soli ac omnes sacerdotes intestinum non lotum, cum aceto.' Ad quid? Quoniam me, inquit, pro novi populi delictis oblaturum carnem meam, potaturi estis felle cum aceto; ideo comedite vos soli, dum populus ieiunat et plangit in sacco et cinere. Haec ut ostenderet, quod oporteret ipsum mori pro illis. Quomodo igitur praecepit? Attendite. ‚Sumite,' inquit, ‚duos hircos bonos et similes, et offerte eos; et accipiat sacerdos unum in holocaustum pro peccatis.' De altero vero quid facient? ‚Maledictus,' inquit, ‚unus.' Attendite, quo pacto figura Iesu manifestetur. ‚Et conspuite illum omnes, ac lancinate; et imponite lanam coccineam circa caput eius; et sic in desertum emittatur.' Et cum ita factum fuerit, qui portat hircum, abducit eum in eremum, et aufert ab illo lanam, et ponit eam super fruticem, qui vocatur rubus, cuius germina in agris reperta solemus manducare; et huius solius vepris fructus dulces sunt.

---

14) *μέλλεται* C Men. in textu, idem *μέλλετε* in marg.

15) *σάκκου* O V.

16) *δείξει* V.

17) Cfr. Baehr., Symb. II, 679. *H.* Levit. 16, 7. sqq.

18) *οἱμοιως* absque accentu C.

19) *ἱρεὺς* O. Tum vocc. *ὑπὲρ ἁμαρτιῶν* subiunxi ex F O V marg. Codicis B et vet. Int.

20) = לַעֲזָאזֵל Cfr. Baehr l. c. p.668. *H.*

21) Haec sane notanda, cum graphice exprimant Christi passionem, quae etiam observat Tertullianus lib 1. contra Iudaeos, et lib. 3. contra Marcionem: *Unus autem eorum circumdatus coccino maledictus et consputatus et convulsus et compunctus a populo extra civitatem abiiciebatur in perditionem, manifestis notatus insignibus Christi passionis, qui coccinea circumdatus veste, et consputatus et omnibus contumeliis afflictus extra civitatem crucifixus est.* Quae quidem circumstantiae a Barnaba notatae etsi non sint in Scriptura, tamen per traditionem innotuerunt ut alia plura, quae in hac epistola continentur, quod impraesentiarum ostendere operae pretium duxi. Antiqui igitur Hebraei praeter legem scriptam habebant quasdam traditiones non scriptas, ut notum est ex Philone Iudaeo lib. de circumcisione: *ταῦτα οὖν εἰς ἀκοὰς ἦλθε τὰς ἡμετέρας ἀρχαιολογούμενα παρὰ θεσπεσίοις ἀνδράσιν, οἳ τὰ Μωσέως οὐ παρέργως διηρμήνευσαν.* Men.

22) Ita c. B O V Voss., *ἐκπτύσατε* C Int. vet. Men.

23) *περιθῆτε* O V.

24) *τὸν* Voss. in margine pro var. lect. Tum *ἀφερεῖ* C.

25) *ῥαχίηλ* Men., qui leg. putat *ῥαχόν*. Vossio auctore dedimus *ῥαχίη*. In B C O V et marg. Vossii *ῥαχίλ*. Tum *βλαστοὺς* B O V c. Vossio, *βαστοὺς* C, *βατοὺς* Men., qui in notis scribit: ‚In textu Graeco *οὗ τοὺς βατοὺς* corrupte legitur; nam *βατὸς* oxytone est *pervius*, et *βάτος* gravitone *rubus*. Lege igitur *οὗ καὶ τὰ βάτινα·* est enim *βάτινον* fructus rubi. Galenus 2 de alimentis *τῶν βάτων καρπὸν ὀνομάζουσιν οἱ παρ' ἡμῖν ἄνθρωποι βάτινον·* id est, ruborum fructum nominant homines nostri *βάτινον*.' Memini, Romae saepius me vidisse die festo S. Andreae Apostoli (30 men. Novembis) ante templum ipsi dedicatum (Sant' Andrea della Valle) populo ramos vendi cum dulci fructu (legno di Sant' Andrea seu legno santo

εὑρίσκοντες· ταύτης μόνης τῆς ῥάχου[26] οἱ καρποὶ γλυκεῖς εἰσίν.[27] Τί οὖν καὶ τοῦτο; Προσέχετε· τὸν μὲν ἕνα ἐπὶ τὸ[28] θυσιαστήριον, τὸν δὲ ἕνα ἐπικατάρατον, καὶ ὅτι[29] τὸν ἐπικατάρατον ἐστεφανωμένον; Ἐπεὶ δὲ[30] ὄψονται αὐτὸν τότε τῇ ἡμέρᾳ,[31] τὸν ποδήρη ἔχοντα τὸν κόκκινον περὶ τὴν σάρκα, καὶ ἐροῦσιν· οὐχ οὗτός-ἐστιν, ὅν ποτε ἡμεῖς ἐσταυρώσαμεν ἐξουθενήσαντες,[32] καὶ κατακεντήσαντες, καὶ ἐμπαίξαντες; Ἀληθῶς οὗτος ἦν, ὁ τότε λέγων ἑαυτὸν υἱὸν Θεοῦ εἶναι. Πῶς γὰρ ὁμοίως καὶ τί τοῦτο, ὁμοίους τοὺς τράγους καλοὺς καὶ ἴσους;[33] Ἵν' ὅταν ἴδωσιν αὐτὸν τότε ἐρχόμενον, ἐκπλαγήσονται[34] ἐπὶ τῇ ὁμοιότητι τοῦ τράγου. Οὐκοῦν ἴδε[35] τὸν τύπον τοῦ μέλλοντος πάσχειν Ἰησοῦ. Τί δὲ, ὅτι τὸ ἔριον εἰς[36] μέσον τῶν ἀκανθῶν τιθέασιν; Τύπος ἐστὶ τοῦ Ἰησοῦ τῇ ἐκκλησίᾳ κείμενος, ἵνα, ὃς[37] ἐὰν θέλῃ τὸ ἔριον ἆραι τὸ κόκκινον, δεῖ[38] αὐτὸν πολλὰ παθεῖν, διὰ τὸ εἶναι φοβερὰν τὴν ἄκανθαν, καὶ θλιβέντα κυριεῦσαι.[39] Οὕτω,[40] φησὶν, οἱ θέλοντές με ἰδεῖν, καὶ ἅψασθαί μου[41] τῆς βασιλείας, ὀφείλουσι θλιβέντες καὶ παθόντες λαβεῖν με.

VIII. *Iuvencae rubrae sacrificium typus Christi eiusdemque regni.*

Τίνα δὲ δοκεῖτε τύπον εἶναι, ὅτι ἐντέλλεται[1] τῷ Ἰσραὴλ προσφέρειν δάμαλιν τοὺς ἄνδρας, ἐν οἷς ἁμαρτίαι τέλειαι, καὶ[2] σφάξαντας κατακαίειν· καὶ αἴρειν τότε τὴν σποδὸν παιδία,[3] καὶ βάλλειν εἰς ἄγγη, καὶ περιτιθέναι τὸ ἔριον τὸ κόκκινον ἐπὶ ξύλον,[4] καὶ τὸν ὕσσωπον· καὶ οὕτω[5] ῥαντίζειν τὰ παιδία καθ' ἕνα τὸν λαόν· ἵνα ἁγνίζωνται[6] ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν; Νοεῖτε, πῶς ἁπλότητι[7] λέγει ὑμῖν. Ὁ μόσχος οὖν[8] ἐστὶν ὁ Ἰησοῦς· οἱ προσφέροντες ἄνδρες ἁμαρτωλοὶ, οἱ προσενέγκαντες αὐτὸν[9] ἐπὶ σφαγήν. Εἶτα οὐκέτι ἄνδρες [ἁμαρτωλοὶ], οὐκέτι ἁμαρτωλῶν ἡ δόξα.[10] Οἱ δὲ ῥαντίζοντες παῖδες, εὐαγγελιζόμενοι ἡμῖν τὴν ἄφεσιν

---

i. e. *diospyros lotus*), quos hic fortasse intelligendos esse prius putabam. Sed procul dubio mora rubi indicantur.

26) *ταύτης μόνης τῆς ῥάχου* coni. Voss. haec adnotans: ‚Male alius aliter emendavit. Paulo post lege: *καὶ ὅ, τι τὸν ἐπικατάρατον ἐστεφανωμένον.* Ita infra: *ὅ, τι δὲ τὸ ἔριον ἐπὶ τὸ ξύλον.* Quomodo particula *ὅτι* et in hac epistola, et apud alios autores saepissime accipitur. Male itaque viri docti haec corrigunt.' *οὕτω μόνης τῆς ῥαχοῦς* B C c. Men., qui scribi vult *τούτου ῥαχοῦ* expunctis tribus primis vocabulis; *οὕτως μόνης τῆς ῥαχοῦς* O V et Voss. in textu.

27) Ita est in F O V, *εἰσί* B C et edd.

28) *τὸ* om. Men.

29) *ὅτι* = *cur*, sicuti c. 8. *Ὅτι δὲ τὸ ἔριον*, c. 10. *Ὅτι δὲ Μωσῆς*, et alibi. Vocc. *καὶ ὅτι τὸν ἐπικατάρατον* desiderantur in B C et ap. Menardum.

30) *δὴ* B. Tum *αὐτὸν τότε. τῇ* interpungunt C V. Post *αὐτὸν* parum recte commate distinguunt Men. Voss. et alii. Davisius legit: *ἐπειδὴ ὄψονται αὐτὸν, ταύτῃ κτλ.*

31) Sc. Christum in die iudicii. *Men.* Dein *τοῦ ποδήρη* p. *τὸν ποδήρη* C.

32) *ἐξουθυνήσαντες* C.

33) Dedi *πῶς γὰρ ὁμοίως καὶ τί τοῦτο, ὁμοίους τοὺς τράγους καλοὺς καὶ ἴσους;* verbo *λέγει* subaudito. In Codd. B C F O V et var. lect. ap. Voss. est *πῶς γὰρ ὁμοίως εἰς τοῦτο κτλ.*, praetermissa tamen copula *καὶ* ante *ἴσους* in F V. Menardus in textu *πῶς γὰρ ὁμοίως καὶ τοῦτον*, sed adnotat: In textu gr. *πῶς γὰρ ὁμοίως*, male; lege *ὡς οὖν ὅμοιος.* Sic in textu gr. *καὶ τοῦτον*· l. *οὕτως.* Sensus horum est: Sicut ergo Christus similis est duobus illis hircis in die ieiunii ad populi expiationem oblatis, sic similes hircos et aequales-subaudi: offerri praecepit Moyses. Apud Cot. ad marg. pro coniectura *ὡς γοῦν ὅμοιος, κατὰ τοῦτο ὁμοίους.* Davisius proponit *πῶς γὰρ ὅμοιος; εἰς τοῦτο ὁμοίους.*

34) *ἐκπλαγίσονται* O V.

Cur vero et hoc? Attendite: ‚unum quidem super altare, alterum verum maledictum.' Et quare qui maledictus est coronatur? Quia videbunt eum illa die habentem circa corpus talarem coccineam, et dicent: nonne hic est, quem nos aliquando despectum, compunctum ac illusum crucifiximus? Vere ille est, qui tunc se dicebat esse filium Dei. Quomodo similiter et cur hocce ‚similes hircos pulchros et aequales?' Ut, cum viderint eum tunc venientem, percellantur de hirci similitudine. Vide igitur figuram Iesu passuri. Quam ob rem vero lanam in medio spinarum ponunt? Id est figura Iesu, ecclesiae proposita. Ponunt autem lanam in spinis, ut, qui voluerit lanam coccineam auferre, eo quod spina formidabilis sit, debeat plurima sufferre, et afflictatus potiri illius. Sic, inquit, qui volunt me videre et ad regnum meum pervenire, debent per afflictiones et tormenta possidere me.

VIII. *Iuvencae rubrae sacrificium typus Christi eiusdemque regni.*

Quam autem figuram putatis esse, quod praecipitur Israëli, ut homines consummatae nequitiae iuvencam afferant, et eam mactatam comburant; utque tunc pueri tollant cinerem et in vasa mittant; postea baculo alligent lanam coccineam cum hyssopo; et sic populum singulatim pueri aspergant, ut a peccatis purgetur? Aspicite, quomodo in simplicitate nobis loquatur Dominus. Vitulus iste Iesus est; homines nequam qui afferunt, sunt ii qui Dominum ad necem obtulerunt. Sed nunc non amplius sunt viri nequam, nec amplius pro peccatoribus habentur. Pueri vero aspergentes sunt qui nuntiaverunt nobis remissionem peccatorum,

---

35) *ἴδετε* legi vult Men. Cfr. Iustin. Dial. c. Tryph. n. 111.

36) *καὶ* Men., *εἰς* idem coni. in marg., ut est in B C O V. Articulum *τῶν* ante *ἀκανθῶν* om. Men. Tum *τιθέασι* B C c. edd.

37) *ὃν* C Men. in textu, *ὃς* idem in marg. Tum *ἄραι* B C O V Men. Voss.

38) *ἵνα* c. indic. praes. habes etiam I Cor. 4, 6. Gal. 4, 17. Videndum tamen, an hic et illic non potius substituenda sit forma *δῇ* ob Itacismum, vocalem *η* promiscue in scribendo usurpantem pro diphthongo *ει* eodemque modo pronunciantem.

39) *κυριεῦσαι* Codd. nostri omnes, *κυριῶσαι* Men.

40) *οὕτως* O V.

41) *ἅψασθέ μου* V O, in hoc quidem mutatum in *ἅψασθέ μου*, in C. Men. *ἅψασθαί μου*. Dein *ὀφείλουσιν* O V. Respicere videtur ad Matth. 16, 24.

Cap. VIII. 1) *ἐντέλεται* C. Cfr. Num. 19, 2 sqq. Hebr. 13, 11.

2) *καὶ* excidit editioni Men. Subinde *σφάξαντες* B C O V. *κατὰ καίειν* scr. V.

3) *παιδεία* V et pr. man. O.

4) Vocc. *ἐπὶ ξύλον* accesserunt ex F O V et Int. vet. Totus autem locus in his tribus Mss. ita sonat: *καὶ περιτιθέναι τὸ ἔριον τὸ κόκκινον ἐπὶ ξύλον. ἴδε πάλιν ὁ τοῦ σταυροῦ. τὸ ἔριον τὸ κόκκινον. καὶ τὸν ὕσσωπον κτλ.* Deesse *τῷ ξύλῳ* haud male suspicatus est Men.

5) *οὕτως* O V. Dein *παιδεία* p. *παιδία* scr. V et pr. man. O.

6) *ἁγνίζονται* V O, in hoc quidem emendatum in *ἁγνίζωνται*. Tum *ἀπὸ* c. Davisio p. *ὑπὸ* B C O V Men.

7) Cum vet. Int. Menardus scribi vult *ὁμοιότητι*.

8) Reposui *οὖν* ex B C F O V, *οὗτος* editt. secuti Men., qui vocem deleri maluerit, cum desit ap. Int. veterem. Hieronymus in c. 43. Ezechielis, ubi ad huius Epistolae auctoritatem provocat: *Vitulum autem, qui pro nobis immolatus est, et multa scripturarum loca, et praecipue Barnabae epistola, quae habetur inter Scripturas apocryphas, nominat.*

9) *προσενεγκόντες αὐτῶν* p. *προσενέγκαντες αὐτὸν* C.

10) *εἶτα οὐκέτι ἄνδρες, οὐκέτι ἁμαρτωλῶν ἡ δόξα* B C O V Men., qui proposuit: *εἶτα οὐκέτι ἄνδρες ἁμαρ-*

τῶν ἁμαρτιῶν καὶ τὸν ἁγνισμὸν τῆς καρδίας· οἷς ἔδωκε τοῦ εὐαγγελίου τὴν ἐξουσίαν — οὖσι δεκαδύο εἰς μαρτύριον τῶν φυλῶν, ὅτι δεκαδύο αἱ φυλαὶ τοῦ Ἰσραὴλ — εἰς τὸ κηρύσσειν.[11] Διὰ τί δὲ τρεῖς παῖδες οἱ ῥαντίζοντες; Εἰς μαρτύριον Ἀβραὰμ καὶ[12] Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ, ὅτι οὗτοι μεγάλοι τῷ Θεῷ. Ὅτι δὲ[13] τὸ ἔριον ἐπὶ τὸ ξύλον; Ὅτι ἡ βασιλεία τοῦ[14] Ἰησοῦ ἐπὶ ξύλῳ· διότι οἱ ἐλπίζοντες ἐπ' αὐτὸν[15] ζήσονται εἰς τὸν αἰῶνα. Διὰ τί δὲ ἅμα τὸ ἔριον καὶ τὸν[16] ὕσσωπον; Ὅτι ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ ἡμέραι[17] ἔσονται πονηραὶ καὶ ῥυπαραί, ἐν αἷς[18] ἡμεῖς σωθησόμεθα· ὅτι καὶ ἀλγῶν σάρκα[19] διὰ τοῦ ῥύπου τοῦ ὑσσώπου ἰᾶται. Καὶ διὰ τοῦτο οὕτω[20] γενόμενα ἡμῖν μέν ἐστι[21] φανερά, ἐκείνοις δὲ σκοτεινά· ὅτι οὐκ ἤκουσαν φωνῆς κυρίου.[22]

IX. *Circumcisio veteris testamenti spiritualiter intelligenda.*

Λέγει γὰρ πάλιν περὶ τῶν ὠτίων,[1] πῶς περιέτεμεν ἡμῶν καὶ τὴν καρδίαν. Λέγει ὁ κύριος ἐν τῷ προφήτῃ· ‚εἰς ἀκοὴν ὠτίου ὑπήκουσάν[2] μου.' Καὶ πάλιν λέγει· ‚ἀκοῇ[3] ἀκούσονται οἱ[4] πόῤῥωθεν, ἃ ἐποίησα γνώσονται.' Καὶ ‚περιτμηθήσεσθε,'[5] λέγει κύριος, ‚τὰς καρδίας ὑμῶν.' Καὶ πάλιν λέγει· ‚ἄκουε Ἰσραήλ, ὅτι τάδε λέγει κύριος[6] ὁ Θεός σου.' Καὶ πάλιν τὸ πνεῦμα κυρίου προφητεύει· ‚τίς ἐστιν[7] ὁ θέλων ζῆσαι εἰς τὸν αἰῶνα; Ἀκοῇ ἀκουσάτω τῆς φωνῆς τοῦ παιδός μου.' Καὶ πάλιν λέγει· ‚ἄκουε οὐρανέ, καὶ ἐνωτίζου γῆ,'[8] ὅτι κύριος[9] ἐλάλησε.' Ταῦτα εἰς[10] μαρτύριον. Καὶ πάλιν λέγει· ‚ἀκούσατε[11] λόγον κυρίου ἄρχοντες τοῦ λαοῦ τούτου.' Καὶ πάλιν λέγει· ‚ἀκούσατε,[12] τέκνα, τῆς φωνῆς βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ.' Οὐκοῦν περιέτεμεν ἡμῶν τὰς ἀκοάς, ἵνα ἀκούσαντες λόγον πιστεύσωμεν·[13] ἡ γὰρ[14] περιτομή, ἐφ' ᾗ πεποίθασιν, κατήργηται. Περιτομὴν γὰρ εἴρηκεν οὐ σαρκὸς γε-

---

τωλοί, οὐκέτι ἁμαρτιῶν ἡ δόξα. Totum membrum ab vet. Int. non agnitum Davisius censet delendum. Sed nil mutes. Sensus: Viri consummatae nequitiae iuvencam afferentes aspersione postea peccatis cum toto populo purgati sunt. Ita nosmet ipsi redemptione per Iesum Christum iam non sumus peccatores uti prius, sed fratres ipsius Deique filii, cuius iustitiae Christus passione sua ac morte expiatoria pro nobis satisfecit.

11) Cfr. Ps. 121, 4.

12) καὶ om. OV.

13) ὅτι δὲ C O V B, in cuius marg. Holstenius monet legendum ἔτι vel τί δὲ interrogative. Sequens τὸ ante ἔριον om. Men.

14) τοῦ om. O V. Deinde c. B C F O V exclusi τῷ ante ξύλῳ, quod auctore Menardo repetierunt editt. ad unum omnes.

15) Dedi ἐλπίζοντες ἐπ' αὐτὸν c. B C F O V et var. lect. ap. Voss., ἐλπίζοντες εἰς αὐτὸν vulg.

16) τὸ B C F O V.

17) ἐν αἷς = abl. instr., cui respondet praep. διὰ insequentis membri. Cfr. supra c. 7. in fine οἱ θέλοντές με ἰδεῖν, καὶ ἅψασθαί μου τῆς βασιλείας, ὀφείλουσι θλιβέντες καὶ παθόντες λαβεῖν με. Vid. et infra c. 15. nonnullorum Codd. lectionem et vulg. ἁγιάσεις αὐτὴν ἐν χερσὶ κτλ.

18) ἡμέραις Men., in notis ἡμεῖς ut B C O V Voss.

19) Vulg. art. τὴν ante σάρκα, per se quidem probabilem, omisi c. B C F O V restituique subinde lectionem ex meis quattuor Codd. et textu Menardi διὰ τοῦ ῥύπου τοῦ ὑσσώπου p. Cotelerii coniectura τοῦ ῥύπου διὰ τοῦ ὑσσώπου. Cotelerius autem et qui eum secuti sunt Hefelio non excepto, quid ῥύπος heic significet, parum capiunt. Descendit enim ex ῥύω (ῥύομαι) et ῥέω. Sensus: Siculi aegrotantes quidam sibi medentur hyssopi succo expurgante, ita nos sanati sumus lavacro et abstersione sanguinis Christi. Vocc. διὰ τοῦ ῥύπου et anteced. ἡμέρα .... ῥυπαραὶ alterutro sese interpretantur. De hyssopi virtute abstergendi Origenes Hom. octava in Lev. c. 10. Tom. IX. p. 330. ed. Lommatzsch dicit: Iungitur tamen ad emendationem leprae huius etiam coccus tortus, socia-

et purificationem cordis, quibus dedit evangelii praedicandi potestatem; quique sunt duodecim, in tribuum testimonium, quia apud Israelitas duodecim erant tribus. At cur tres pueri aspergentes? Nempe in testimonium Abrahami et Isaaci et Iacobi; quod ii magni fuerint coram Deo. Cur vero lana in ligno [baculo]? Quia in ligno Iesus dominium suum tenet, cuius causa, qui in illum sperant, vivent in aeternum. Quare autem simul lanam et hyssopum? Quoniam in regno illius erunt dies mali ac sordidi, quibus nos salvi erimus: quandoquidem qui corpore aegrotat, emundante hyssopi succo curatur. Et propter hoc quae ita se habent, nobis manifesta sunt, illis [Iudaeis] autem obscura, quia non audierunt vocem Domini.

IX. *Circumcisio veteris testamenti spiritualiter intelligenda.*

Loquitur porro scriptura de auribus nostris, quomodo eas et cor nostrum circumciderit Dominus. Ait Dominus apud Prophetam: ‚in auditu auris obedierunt mihi.' Et iterum dicit: ‚auditu audient, qui longe absunt; quae feci, scient.' Et: ‚circumcidite corda vestra,' ait Dominus. Et rursus ait: ‚audi Israel, haec dicit Dominus Deus tuus.' Iterumque spiritus Domini prophetat: ‚quis est, qui vult vivere in perpetuum? Auditione audiat vocem filii mei.' Et iterum dicit: ‚audi coelum, et auribus percipe terra, quia dominus locutus est.' Haec in testimonium. Rursusque ait: ‚audite verbum Domini principes populi huius.' Et adhuc: ‚audite filii vocem clamantis in deserto.' Ergo circumcidit aures nostras, ut audito verbo crederemus; circumcisio enim, in qua illi confidebant, abrogata est. Praecepit enim Dominus, circumcisionem non carnis esse faciendam; illi autem praeceptum hoc transgressi sunt, quia

---

tur et hyssopus. Coccus tortus figuram sacri sanguinis continet, qui de eius latere per lanceae vulnus exortus est. ‚Et hyssopus.' Hoc genus herbae naturam habere medici ferunt, ut diluatet expurget, si quae illac pectori hominum sordes ex corruptione noxii humoris inséderint. Unde et necessario in expurgatione peccatorum huiuscemodi graminis figura suscepta est. — Scripserim *ἐν αἷς ἡμεῖς σωθησόμεθα, καὶ ὅτι ἀλγῶν κτλ.*

20) *οὕτως* O V.

21) *ἔστιν* O V.

22) Art. *τοῦ* lectionis vulg. ante *κυρίου* omisi c. B C F O V.

Cap. IX. 1) *αἰτίων* Men. Tum *ἡμῶν* etiam O in textu, quod amanuensis ad oram mutavit in *ὑμῶν*. Cfr. Deut. 21, 12. Levit. 19, 23. Ep. ad Diognet. c. 4.

2) *ὑπήκουσε* legendum proponit Men. c. LXX Ps. 17, 44.

3) Isai 33, 13. Quelli che sono da lunghi perfettamente intenderanno; conosceranno quali cose io abbia adoperato. G.

4) *καὶ οἱ* p. *οἱ* Men.

5) *περιτμηθήσεται* O V, in hoc quidem *περιτμηθήσεσθε* ad oram. Ier. 4, 4.

6) Vulg. *ὁ* ante *κύριος* omisi c. B C F O V et LXX Ier. 7, 2.

7) Ita nostri quattuor Codd., *ἐστι* Men. et rlqq. Ps. 33, 13.

8) Scripsi *γῆ* p. vulg. *ἡ γῆ* c. B C F O V LXX Isai. 1, 2.

9) Dedi *κύριος* c. B C F O V LXX, vet. Int. Voss., *ὁ θεὸς* Men. et alii.

10) Sc. *circumsisionis aurium Deo acceptae. H.* Maluerim *ἐλάλησε ταῦτα εἰς μαρτύριον* c. Men. ut sit: Dominus haec locutus est, coelum et terram in testimonium (testes) advocans.

11) Isai. 1, 10.

12) Evulgavi *ἀκούσατε* ex B C F O V, *ἀκούετε* Men. Voss. et alii. Dein scripsi *βοῶντες* p. *βοώσης* c. B (marg.) F O V LXX, *βοώσης* B (textus) C vulg. Isai. 40, 3.

13) Edidi *πιστεύσωμεν* ex B F O V et marg. Voss., *πιστεύσωμην* (sic) C, *πιστεύωμεν* vulg.

14) *εἰ γὰρ* p. *ἡ γὰρ* O V. Dein *πεποίθασι* B C c. vulg.

νηθῆναι·[15] ἀλλὰ παρέβησαν, ὅτι ἄγγελος πονηρὸς ἐσόφιζεν[16] αὐτούς. Λέγει πρὸς αὐτούς· ,τάδε λέγει κύριος ὁ Θεὸς ὑμῶν' — ὅδε[17] εὑρίσκω [νέαν] ἐντολήν — ,μὴ σπείρητε ἐπὶ ἀκάνθας,[18] περιτμήθητε[19] τῷ κυρίῳ ὑμῶν.' Καὶ τί λέγει; περιτμήθητε τὸ σκληρὸν τῆς καρδίας ὑμῶν, καὶ τὸν τράχηλον ὑμῶν οὐ μὴ σκληρύνητε.[20]' Καὶ[21] πάλιν· ,ἰδοὺ λέγει κύριος·[22] πάντα τὰ ἔθνη ἀπερίτμητα, ἀκρόβυστα· ὁ δὲ λαὸς οὗτος ἀπερίτμητος καρδίᾳ.' Ἀλλ'[23] ἐρεῖς· καὶ μὴν περιτέμνεται ὁ λαὸς εἰς σφραγίδα.[24] Ἀλλὰ καὶ πᾶς Σύρος,[25] καὶ Ἄραψ, καὶ πάντες οἱ ἱερεῖς τῶν εἰδώλων. Ἆρα[26] οὖν κἀκεῖνοι ἐκ τῶν διαθηκῶν αὐτῶν εἰσίν; Ἀλλὰ καὶ οἱ[27] Αἰγύπτιοι ἐν περιτομῇ εἰσίν. Μάθετε οὖν, τέκνα, περὶ πάντων πλουσίως, ὅτι Ἀβραὰμ, ὁ πρῶτος περιτομὴν δοὺς, ἐν πνεύματι προβλέψας εἰς τὸν Ἰησοῦν[28] περιέτεμεν, λαβὼν τριῶν γραμμάτων δόγματα. Λέγει γάρ· ,καὶ[29] περιέτεμεν Ἀβραὰμ ἐκ τοῦ οἴκου αὐτοῦ ἄνδρας δέκα καὶ ὀκτὼ καὶ τριακοσίους.' Τίς οὖν ἡ[30] δοθεῖσα τούτῳ[31] γνῶσις; Μάθετε τοὺς δεκαοκτὼ πρώτους, εἶτα τοὺς τριακοσίους. Τὸ δὲ δεκαοκτὼ[32] ἰῶτα δέκα, ἦτα[33] ὀκτώ. Ἔχεις Ἰησοῦν. Ἔτι δὲ ὁ σταυρὸς[34] ἐν τῷ Ταῦ ἤμελλεν[35] ἔχειν τὴν χάριν,[36] λέγει καὶ[37] τοὺς τριακοσίους. Δηλοῖ οὖν τὸν[38] μὲν Ἰησοῦν ἐν τοῖς δυσὶν γράμμασιν, καὶ ἐν ἑνὶ τὸν σταυρόν. Οἶδεν ὁ τὴν ἔμφυτον[39] δωρεὰν τῆς διδαχῆς αὐτοῦ θέμενος ἐν ἡμῖν. Οὐδεὶς γνησιώτερον ἔμαθεν ἀπ' ἐμοῦ λόγον·[40] ἀλλ'[41] οἶδα, ὅτι ἄξιοί ἐστε ὑμεῖς.

X. *Quae Moses de escis praecepit, spiritualiter capienda, quemadmodum iam a Davide factum esse videmus.*

Ὅτι δὲ Μωσῆς[1] εἴρηκεν· ,οὐ[2] φάγεσθε χοῖρον, οὐδὲ ἀετὸν, οὐδὲ ὀξύπτερον, οὐδὲ κόρακα, οὐδὲ πάντα ἰχθὺν, ὃς[3] οὐκ ἔχει λεπίδα ἐν

---

15) *γενηθῆναι* B, *γεννηθῆναι* C O V Men. Voss.

16) Ita nostri quattuor Codd. et F, *ἐσόφισεν* vulg.

17) Scripsi *ὅδε* i. e. *ἔγωγε* p. *ὧδε*, quod coni. Men. vulgoque editores expresserunt Interpretem vet. secuti, *ὁ δὲ* idem in textu, *ο δὲ* B C F O, *ὁδέ* (sic) V, man. pr. mutatum in *ὅδε*. Deinde [*νέαν*] suppleri vult Men. auctore Int. vet. Tum *σπείρηται* p. *σπείρητε* Men. Ier. 4, 3.

18) Dedi *ἐπὶ ἀκάνθας* c. F O V, *ἐπὶ ἀκάνθαν* C, *ἐπ' ἀκάνθαν* B, *ἐπ' ἄκανθαν* (sic) Men., *ἐπ' ἀκάνθαις* Voss. et rlqq. c. LXX.

19) Vossii *δὲ* post *περιτμήθητε* omisi c. B C F O V LXX Men. Vocabula *καὶ τί λέγει; καὶ περιτμήθητε τὸ σκληρὸν τῆς καρδίας ὑμῶν* desiderantur in C B, cuius quidem margini adscribuntur. Ier. 7, 26.

20) Ita lego c. B C F O V, *σκληρύνετε* vulg.

21) *καὶ* deest in O V.

22) Exclusi vulg. art. *ὁ* ante *κύριος* c. B C F O V LXX Ier. 9, 25. 26.

23) Sic c. nostris quattuor Codd. et F p. *Ἀλλὰ* vulg.

24) Retinui *σφραγίδα* c. B F O V Voss., (*σφαγιδα* sine accentu C), quamvis puriori graecitati acceptius fuisset properispomenon; *σφράγιδα* Men. Huic veteris foederis signo *sigillum* illud filii Dei (baptismus) respondet, quo signati etiam qui mortui erant in regnum Dei intraverunt. Cfr. Hermae Past. Sim. 9, 16.

25) Adeas Cotelerium h. l. commentantem.

26) *ἄρα* B O V. Dein scripsi *αὐτῶν* (i. e. *Ἰουδαίων*) c. B C F O V, *αὐτοῦ* vulg.

27) Art. *οἱ* post Vossium restitui c. F O V, deest in B C Men. Tum *εἰσι* B C vulg.

28) *Ἰησοῦν* auctore vet. Int. coni. Dav. suffragantibus nunc O V, *υἱὸν* B C F Men. et plerique libb. impress. Ex B C F O V interpunxi post *περιέτεμεν* (C F O *περιέτεμε*) cum prius post *Ἰησοῦν* (*υἱὸν*) commate distingueretur. Neque Codd. lectionem *υἱὸν* prorsus cum nonnullis contempserim. Namque Iesus est

malus angelus docebat illos. Ait ad eos: ,haec dicit dominus Deus vester' (equidem novam heic legem invenio): ,nolite serere super spinas; circumcidimini Domino vestro.' Et quid vult sibi Dominus hisce verbis? ,Circumcidite,' dicit, ,duritiam cordis vestri, et cervicem vestram ne induretis.' Atque iterum: ,ecce, dicit Dominus, omnes gentes incircumcisae sunt, ac praeputium habent: iste vero populus' [Iudaeorum] ,corde est incircumcisus.' At inquies: et vero ille populus in signum foederis circumciditur. Verum et circumciduntur Syri omnes, ac Arabes, ac omnes sacerdotes idolorum. Hinc ergo pertinent illi quoque ad eorum testamentum? Sed et Aegyptii circumcisionem usurpant. Discite igitur, filii, de omnibus abunde, quod Abrahamus, qui primus dedit circumcisionem, in spiritu prospiciens in Iesum circumcidit, arcanam trium litterarum doctrinam adhibens. Narrat enim scriptura: ,et circumcidit Abrahamus e domo sua CCCXVIII viros.' Quae ergo illi in hoc data est cognitio? Discite primo decem et octo, dein trecentos. Decem autem et octo exprimuntur, per I decem, per H octo. Habes initium nominis Iesu. Adhuc vero crux in figura litterae T gratiam redemptionis nostrae erat signatura; quapropter ait ,trecentos.' Ostendit itaque Iesum in duabus litteris, et crucem in tertia. Scit hoc, qui profundius donum doctrinae suae posuit in nobis. Nemo magis germanum a me accepit sermonem; sed scio, vos dignos esse.

X. *Quae Moses de escis praecepit, spiritualiter capienda, quemadmodum iam a Davide factum esse videmus.*

Quare autem Moses dixit: ,non manducabitis suem neque aquilam neque accipitrem neque corvum nec ullum piscem, qui non habeat squamam?'

filius Abrahamis, ob promissionem factam, benedictum iri omnes gentes in ipsius semine.

29) Referenda videntur ad Gen. 17, 26. 27., coll. Gen. 14, 14.

30) *ἡ* om. Men.

31) *τούτῳ* B C Men., *τοῦτο* O V, *αὐτῷ* Voss. De huiuscemodi *γνώσεως* genere *H.* disputavit in libro: Das Sendschreiben des Ap. Barnabas p. 83 sq.

32) Scripsi *δεκαοκτὼ* c. OV ex analogia antecedentium, *δέκα καὶ ὀκτώ* BC c. Int. vet. et vulg. Vox *δέκα* excidit ap. Men. In F extare mihi asseritur *τὸ δέκα ὀκτὼ, ἰῶτα. ἦτα κτλ.* Cfr. Clem. Alex. Strom. VI. c. 11. p. 782. Prudentii in Psycomachiam praef. v. 56 sqq.

33) *εἶτα* C O, in hoc quidem mutatum in *ἦτα*.

34) Recepi *ἔτι δὲ ὁ σταυρὸς* ex B F O V et var. lect. ap. Voss., *ὅτι δὲ ὁ σταυρὸς* C, *ὅτι δὲ σταυρός* Men. et rlqq.

35) *ταῦ ἤμελλεν* F O V, *τ ἤμελλεν* B C. Menardi *ἤμελλεν* iam in Clerici ed. a. 1698 factum est *ἔμελλεν*, quod repetiit Hef.

36) Aliter Galliccioli: Ma perchè la croce nella *T* doveva avere il bel modello, dice e trecento.

37) *καὶ* B (in textu) C O V Int. vet. Men., *γὰρ* B in marg. Voss.

38) *τὸ* C Men. Dein *δυσὶ γράμμασι* B C c. vulg.

39) *ἔμφοιτον* V O, hic quidem correctum in *ἔμφυτον*. Cfr. supra c. 1. *naturalem = natura insitam.*

40) I. e. *ᾧ ἐμοὶ ἔθος ἐστὶν, πρὸς τοὺς γνησιωτέρους λέγεσθαι.* Intellige *γνῶσιν.* Iidem *γνησιώτεροι* sunt ac in Ignatii Ep. ad Eph. c. 12. *συμμύσται.* Cfr. Clem. Rom. Hom. XIX, 25. ed. Dressel.

41) *ἀλλὰ* vulg.

Cap. X. 1) Leges Mosaicas rituales allegorice explicantur, quemadmodum ab Origene aliisque Alexandrinis factum et ad medium aevum usque hic illic scimus continuatum.

2) Levit. 11. Deut. 14. Locus a Clem. Alex. laudatus Strom. II. c. 15. p. 464, et V. c. 8. p. 677.

3) *οὔτε πᾶν ἰχθὺν ὃ* V et O, in quo quidem *οὔτε πάντα ἰχθὺν ὃς* habes man. sec., *οὔτε πάντα ἰχθὺν, ὃς* BC

αὐτῷ;‘ Τρία ἔλαβεν ἐν τῇ συνέσει δόγματα. Πέρας γέ τοι λέγει[4] αὐτοῖς ἐν τῷ Δευτερονομίῳ· ‚καὶ διαθήσομαι[5] πρὸς τὸν λαὸν τοῦτον τὰ δικαιώματά μου.‘ Ἄρα[6] οὐκ ἔστιν ἐντολὴ Θεοῦ τὸ[7] μὴ τρώγειν; Μωσῆς δὲ ἐν πνεύματι ἐλάλησεν.[8] Τὸ οὖν χοιρίον[9] πρὸς τοῦτο εἴρηκεν· οὐ μὴ κολληθήσῃ, φησίν, ἀνθρώποις τοιούτοις, οἵτινες ὅμοιοί εἰσι χοίροις. Ὅταν γὰρ σπαταλῶσιν, ἐπιλανθάνονται τοῦ κυρίου ἑαυτῶν· ὅταν δὲ ὑστερηθῶσιν, ἐπιγινώσκουσι τὸν κύριον. Καὶ ὁ[10] χοῖρος, ὅταν τρώγῃ, οὐκ οἶδε τὸν κύριον· ὅταν δέ πεινάζῃ,[11] κραυγάζει· καὶ λαβὼν πάλιν[12] σιωπᾷ. ‚Οὐδὲ μὴ φάγῃς,[13] φησίν, τὸν ἀετὸν, οὐδὲ τὸν ὀξύπτερον, οὐδὲ τὸν ἰκτῖνα, οὐδὲ τὸν κόρακα.‘ Οὐ μὴ, φησίν,[14] κολληθήσῃ[15] ἀνθρώποις τοιούτοις, οἵτινες οὐκ οἴδασι διὰ κόπου καὶ ἱδρῶτος πορίζειν ἑαυτοῖς τὴν τροφὴν, ἀλλ'[16] ἁρπάζουσι τὰ ἀλλότρια ἐν ἀνομίᾳ αὐτῶν· καὶ ἐπιτηροῦσιν,[17] ὡς ἐν ἀκεραιοσύνῃ περιπατοῦντες.[18] Καὶ καθήμενα ἀργὰ ταῦτα ἐκζητεῖ, πῶς ἀλλοτρίας σάρκας καταφάγῃ, ὄντα λοιμὰ τῇ πονηρίᾳ αὐτῶν. Καὶ οὐ μὴ φάγῃς, φησὶ, σμύραιναν, οὐδὲ πολύποδα, οὐδὲ σηπίαν.‘ Οὐ μὴ, φησίν, ὁμοιωθήσῃ κολλώμενος ἀνθρώποις τοιούτοις, οἵτινες εἰς τέλος εἰσὶν ἀσεβεῖς, καὶ κεκριμένοι[19] τῷ θανάτῳ· ὡς καὶ ταῦτα τὰ ἰχθύδια μόνα ἐπικατάρατα ἐν τῷ βύθῳ νήχεται, μὴ κολυμβῶντα,[20] ὡς τὰ λοιπὰ, ἀλλ'[21] ἐν τῇ γῇ κάτω τοῦ βυθοῦ κατοικεῖ. Ἀλλὰ καὶ τὸν δασύποδα οὐ φάγῃ, φησίν.[22] Πρὸς τί; Οὐ μὴ γένῃ[23] παιδοφθόρος, οὐδὲ ὁμοιωθήσῃ τοῖς τοιούτοις· ὅτι ὁ λαγωὸς κατ' ἐνιαυτὸν πλεονεκτεῖ[24] τὴν ἀφόδευσιν. Ὅσα[25] γὰρ ἔτη ζῇ, τοσαύτας ἔχει τρύπας. Ἀλλ'[26] οὐδὲ τὴν ὕαιναν φάγῃ.‘ Οὐ μὴν, φησίν,[27] γένῃ μοιχὸς, οὐδὲ φθορεὺς, οὐδὲ ὁμοιωθήσῃ τοῖς τοιούτοις. Πρὸς τί; Τοῦτο[28] γὰρ τὸ ζῶον παρ' ἐνιαυτὸν ἀλλάσσει[29] τὴν φύσιν, καί ποτε μὲν ἄῤῥεν, ποτὲ δὲ θῆλυ γίνεται. Ἀλλὰ καὶ τὴν γαλῆν[30] ἐμίσησε καλῶς. Οὐ μὴ γὰρ, φησίν, ὁμοιωθήσῃ τοῖς τοιούτοις, οἵους ἀκούομεν ἀνομίαν ποιοῦν-

---

4) *τοις* (sine accentu) *λόγοις* p. *τοι λέγει* C. Post *λέγει* Men. add. *λόγοις*.

5) *διαθήσονται* C et B Men. in textu, *διαθήσομαι* uterque in marg., ut exh. O V. Deut. 4, 1.

6) *ἄρα* B C O V.

7) *τὸ* nostri omnes. Margini tamen Cod. B Holstenius rubro adscripsit *τοῦ*, ab ipso postea obliteratum.

8) *ἐλάλησε* C c. vulg.

9) Dedi *τὸ οὖν χοιρίον* c. B C F O V, *τὸ* (leg. *τὸν*) *οὖν χοῖρον* Men., *τὸ οὖν χοίριον* Voss.

10) *ὁ* om. Men. Tum *τρώγει* V O, heic quidem correctum in *τρώγῃ*.

11) *πεινάσῃ* B C O V.

12) Codd. B C post *λαβὼν* distinguunt commate, quod Men. et Voss. posuerunt post *πάλιν*.

13) In marg. B rubro scriptum est *φάγει* lineola postea inducta, in textu *φάγῃς* cum rlqq. Tum *φησὶ* B C vulg.

14) *φησὶ* B C vulg.

15) Integra lectio ap. Clem. Alex. et vet. Int. extat *οὐδὲ ὁμοιωθήσῃ*.

16) *ἀλλὰ* F O vulg. Tum *αὐτῶν* om. Men.

17) Libenter rescripserim: *ἐπιτηροῦσι τοὺς ἐν ἀκεραιοσύνῃ περιπατοῦντας· καὶ γὰρ καθήμενα ἀργὰ ταῦτα*. Vide Theophilum Antiochenum Lib. II. p. 110. De hisce porro legibus similiter *ἀλληγορεῖ* Aristeas apud Eusebium Praep. Evang. Lib. VIII. c. 9. p. 320.; alio vero modo, ne plures memorem, Cyrillus in Iulianum p. 317. et sqq. Nec mirum, cum sensus allegoricus non in ipsa re sit situs, sed a scriptoris pendeat ingenio. *Dav.* Cfr. Ps. 63, 5—7.

18) In vet. versione lat. additur *sic aves istae solae sibi non acquirentes escam.*

19) *κεχρυμμένοι* C B, heic quidem *κεχριμένοι* rubro ad marg. Illud mavult Gallicciolli, qui vertit: Non ti assomiglierai, accoppiandoti con loro, a quelli iquali finalmente sono empj, e si occultano per mettere altrui a morte. Adnotat autem: Ciò meglio fa al proposito, sapendosi che le seppie spargono il loro atramento, e i polipi non so qual umore, che non li lascia distin-

Tria dogmata in intellectu comprehendit. Porro ait illis Dominus in deuteronomio: ‚et disponam ad populum hunc praecepta mea.' Nonne ergo mandatum Dei est, ne manducent? Est; sed Moses in spiritu locutus est. Quapropter sic ‚suem' ait, quasi diceret: non adhaerebis hominibus talibus, qui similes sunt porcis. Nam cum in deliciis vivunt, Domini sui obliviscuntur; cum autem destituuntur necessariis, Dominum agnoscunt. Et quidem porcus, quando comedit, dominum non novit; quando autem esurit, clamat; et accepta iterum esca tacet. ‚Nec manducabis,' inquit, ‚aquilam, neque accipitrem, neque milvum, neque corvum.' Non adhaerebis, dicit, iis hominibus, qui nesciunt sibi labore ac sudore parare victum, sed aliena rapiunt inique; et cum videantur in simplicitate ambulare, tamen aliis insidiantur. Et aves istae, dum otiosae sedent, quaerunt, quomodo alienas carnes devorent, suntque in malitia sua pestiferae. ‚Nec manducabis,' inquit, ‚muraenam, neque polypum, neque sepiam.' Non, inquit, adhaerebis, nec similis eris huiusmodi hominibus, qui in perpetuum impii sunt, et ad mortem sunt adiudicati; quemadmodum isti pisciculi, soli maledicti, in profundo volutantur, nec ut reliqui pisces emergunt, sed in terra, quae in profundo maris est, degunt. Sed et ‚leporem,' inquit, ‚non comedes.' Quamobrem? Id est, non eris puerorum corruptor, nec similem te talibus efficies; quoniam lepus annis singulis spurcum cubile multiplicat. Quot enim annos vivit, tot habet foramina. ‚Sed nec hyaenam manducabis.' Non profecto eris, inquit, adulter, neque corruptor puerorum, neque talibus assimilaberis. Quare? Quia istud animal annuatim sexum mutat, et modo fit mas, modo femina. Sed et mustelam iusto odio prosecutus est. Dissimilem, inquit, te praebebis viris illis, quos audimus ore impuro nequitiam patrare; nec

---

guere dal suolo in cui sono: gettano poi le loro trecce, o flagelli intorno le forbici e gambe de' cancri e simili crostacei, e col loro becco forandone la buccia, li divorano.

20) *κολυμβόντα* C, man. sec. *ῶ* supra.

21) Sic Codd. nostri omnes, *ἀλλὰ* vulg. Deinde scripsimus *κάτω* c. F O V, *κατὰ* B C et libri impr.

22) Apud Voss. perperam irrepsit *ὁ* ante *φησίν*.

23) *γένηται* B O V.

24) *πλεονεκτῇ* O V. Dein *ἀφόδευσιν* C O V B, hic rubro ad marg. *ἀφόρευσιν*. Recta huius loci interpretatio pendet ab illa vocis *παιδοφθόρος*, quae praecedit. Non est *puerorum corruptor*, ut in periodo subsequenti, nec eo dicitur sensu, quo Medea *παιδοφθόρος*, sed denotat, qui in excidium rerum domesticarum pronus dispersione fortunae atque dissipatione familiae ruinam interitumque accelerat, ideoque filios perdit. Ac illud quidem ob Venerem, cuius numerosas speluncas nimis frequentat: ad eas *τὴν ἀφόδευσιν* allegorice referas. Haec autem vox significat *spurcum cubile*, quod *ἡ λεβηρὶς* (cuniculus) sive *ἡ λέπορις* quotannis novum multiplicat, ut inter omnes rei venaticae quodam modo peritos satis constat. Lepus quidem *τρύπας* nunquam fodit, et quae habet cubilia *καθ' ἡμέραν* potius renovat, non *κατ' ἐνιαυτόν*. Quare Cotelerii versio ab Hefelio repetita *quoniam lepus annis singulis anum multiplicat* ab auctoris mente prorsus aliena esse videtur. Rectius vet. Int. *quia lepus singulis annis facit ad adsellandum singula foramina.* Cfr. illi *οἰκοφθόροι* Ep. Ign. ad Eph. c. 16.

25) Vid. Clem. Alex. Paedag. II. c. 10. p. 220. 221. 223.

26) *ἀλλὰ* O c. vulg.

27) Scribo *οὐ μὴν, φησὶν* c. F O V, *οὐ μὴ, φησὶ* B C vulg.

28) Cfr. Clem. Alex. l. l. Cotel. in nostr. loc. et sqq.

29) *ἀλλάσσῃ* O V. Mox leg. *γίνεται* c. nostris omnibus, codice F non excepto, *γίγνεται* vulg.

30) *γάλην* B V, *γαλὴν* C O. Subinde *ἐμίσησεν* O V.

τας τῷ στόματι δι'[31] ἀκαθαρσίαν· οὐδὲ κολληθήσῃ[32] ταῖς ἀκαθάρτοις, ταῖς τὴν ἀνομίαν ποιούσαις τῷ στόματι. Τὸ γὰρ ζῶον τοῦτο τῷ στόματι κύει. Περὶ τῶν βρωμάτων μὲν οὖν Μωσῆς τρία δόγματα ἐν πνεύματι ἐλάλησεν· οἱ δὲ κατ' ἐπιθυμίαν τῆς σαρκὸς ὡς περὶ βρωμάτων κεταδέξαντο.[33] Λαμβάνει[34] δὲ τριῶν δογμάτων γνῶσιν Δαβὶδ, καὶ λέγει ὁμοίως· ‚μακάριος ἀνὴρ, ὃς οὐκ ἐπορεύθη[35] ἐν βουλῇ ἀσεβῶν,' καθὼς οἱ ἰχθύες πορεύονται ἐν σκότει εἰς τὰ βάθη· ‚καὶ ἐν ὁδῷ ἁμαρτωλῶν οὐκ ἔστη,' καθὼς οἱ δοκοῦντες φοβεῖσθαι τὸν κύριον, ἁμαρτάνουσιν ὡς ὁ χοῖρος· ‚καὶ ἐπὶ καθέδρᾳ[36] λοιμῶν οὐκ ἐκάθισεν,'[37] καθὼς τὰ πετεινὰ τὰ καθήμενα εἰς ἁρπαγήν. Ἔχετε τελείως καὶ περὶ τῆς γνώσεως.[38] Ἀλλ'[39] εἶπε Μωσῆς· ‚φάγεσθε πᾶν διχηλοῦν[40] καὶ μαρυκώμενον.' Τί λέγει; Ὁ[41] τὴν τροφὴν λαμβάνων οἶδε τὸν τρέφοντα αὐτὸν, καὶ ἐπ' αὐτῷ ἀναπαυόμενος εὐφραίνεσθαι δοκεῖ. Καλῶς εἶπε[42] βλέπων τὴν ἐντολήν. Τί οὖν λέγει; Κολλᾶσθαι μετὰ τῶν φοβουμένων τὸν κύριον, μετὰ τῶν μελετώντων, ὃ ἔλαβον, διάσταλμα[43] ῥήματος ἐν τῇ καρδίᾳ, μετὰ τῶν λαλούντων τὰ δικαιώματα κυρίου καὶ τηρούντων, μετὰ τῶν εἰδότων, ὅτι ἡ μελέτη ἔργον ἐστὶν[44] εὐφροσύνης, καὶ μαρυκωμένων τὸν λόγον κυρίου. Τί δὲ τὸ διχηλοῦν; Ὅτι καὶ ὁ δίκαιος[45] ἐν τούτῳ τῷ κόσμῳ περιπατεῖ, καὶ τὸν ἅγιον[46] αἰῶνα ἐκδέχεται. Βλέπετε, πῶς ἐνομοθέτησε Μωσῆς καλῶς. Ἀλλὰ πόθεν ἐκείνοις[48] ταῦτα νοῆσαι ἢ συνιέναι; Ἡμεῖς οὖν δικαίως νοήσαντες τὰς ἐντολὰς, λαλοῦμεν, ὡς ἠθέλησε κύριος. Διὰ τοῦτο περιέτεμε τὰς ἀκοὰς ἡμῶν καὶ τὰς καρδίας, ἵνα συνίωμεν ταῦτα.

XI. *Baptismus et crux in V. T. praefigurata.*

Ζητήσωμεν δὲ, εἰ ἠμέλησε[1] τῷ κυρίῳ προφανερῶσαι περὶ τοῦ ὕδατος καὶ τοῦ σταυροῦ. Περὶ μὲν τοῦ ὕδατος γέγραπται ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ, πῶς τὸ βάπτισμα, τὸ φέρον εἰς ἄφεσιν[2] ἁμαρτιῶν, οὐ μὴ προσδέξωνται,[3] ἀλλ' ἑαυτοῖς οἰκοδομήσουσιν.[4] Λέγει οὖν ὁ προφήτης· ‚ἔκστηθι[5] οὐρανὲ, καὶ ἐπὶ τούτῳ φριξάτω ἡ[6] γῆ, ὅτι δύο μεγάλα καὶ πονηρὰ ἐποίησεν ὁ λαὸς οὗτος· ἐμὲ ἐγκατέλιπον,[7] πηγὴν ζῶσαν, καὶ ἑαυτοῖς ὤρυξαν λάκκους συντετριμμένους.[8] Μὴ[9] πέτρα ἔρημός ἐστι τὸ ὄρος τὸ

---

31) Sic c. nostris Codd. omnibus, *διὰ* vulg.

32) *κολληθήσει* O V.

33) Scripsi *κατεδέξαντο* c. B C, quod accuratius respondet versioni vet. *perceperunt*; *προσεδέξαντο* F O V c. Voss. et reliquis. Excidit hoc verbum textui Menardi. Cfr. tamen c. 11. initio *οὐ μὴ προσδέξωνται.*

34) Cfr. Clem. Alex. Strom. II. c. 15. p. 464.

35) *ἐπορεύθη* C, sed ad oram *Beatus vir, qui non abiit* etc. Ps. 1, 1. Tum *καθῶς* B.

36) *καθέδραν* V, etiam B pr. man.

37) *ἐκάθισε* B C c. vulg.

38) Ita B C F O V Men., cui quidem graeca corrupta et duce vet. Int. in hunc fere modum castiganda esse videntur: *ἔχετε τελείαν περὶ τῆς βρώσεως γνῶσιν.*

39) *Ἀλλὰ* vulg. Locus laudatus ap. Clem. Alex. Strom. V. c. 8. p. 677. et Paedag. III. c. 11. p. 298.

40) *δίχηλον* Men. Tum *μαρυκώμενον* c. B O V Men., quam formam doricae dialectus cum usitatiori *μηρυκώμενον*, ut est in F, hic et infra permutare non auserim; *μαρυχόμενον* C. Lev. 11, 3.

41) *ὁ* accessit ex B F O V et Int. vet. Vbb. *τὴν τροφὴν λαμβάνων — τί οὖν λέγει* non extant in C. Cfr. Iren. V, 8.

42) *εἶπεν* O V.

adhaerebis impuris istis feminis, quae infandum facinus ore perpetrant. Animal enim illud ore concipit. Moses igitur de escis loquens tria decreta locutus est in spiritu; illi vero, iuxta carnis cupiditatem, quasi de escis simpliciter egisset, acceperunt. David vero horum trium mandatorum sensum spiritualem comprehendit, et ait similiter: ‚beatus vir, qui non abiit in concilio impiorum,' sicut ii pisces ambulant in tenebris ac maris profundo; ‚et in via peccatorum non stetit,' sicut ii qui videntur timere Dominum, et veluti sus peccant; ‚et in cathedra irrisorum non sedit,' quemadmodum aves quae ad rapinam sedent. Omnino sensus spiritualis cognitioni adtendatis. At Moses porro dixit: ‚manducabitis omne bifidum ac ruminans.' Quid ait? Ruminans est is, qui accepta esca meminit nutrientis, et satiatus de eo [nutritore] laetatus conspicitur. Recte dixit Moses, respiciens ad mandatum. Quid ergo ait? Adhaerendum esse ad eos, qui timent Dominum, qui in corde meditantur, quod acceperunt praeceptum, qui loquuntur ac servant mandata Domini, qui sciunt, meditationem opus esse laetitiae, et Domini sermonem ruminant. Quid vero sibi vult bifidum? Quod et iustus in hoc mundo ambulat, et sanctum exspectat saeculum. Videte, quam pulchre sanxerit Moses. Sed undenam illis haec intelligere ac comprehendere? Nos vero iuste mandata intelligentes loquimur, quomodo Dominus istis praeceptis sibi voluit. Propterea enim aures nostras et corda circumcidit, ut ista animadvertamus.

XI. *Baptismus et crux in V. T. praefigurata.*

Quaeramus vero, an Domino curae fuerit, praemonere de aqua et de cruce. Et quidem de aqua scriptum est in Israëlitas, quo modo baptismum, qui affert peccatorum remissionem, non sint recepturi, sed alium sibi paraturi. Dicit itaque propheta: ‚obstupeas coelum, et super hoc inhorreat terra, quia duo magna et mala fecit populus hic: me dereliquerunt, fontem vivum, et foderunt sibi cisternas contritas. Numquid petra sterilis' [aquarum expers] ‚est mons sanctus meus Sion?

43) *διάσταλμα* nec apud scriptores classicos, nec in V. et N. T., nec apud Du Cangium reperitur. Derivandum est a *διαστέλλομαι, imperare, praecipere. H.* Vox *διάσταλμα* occurrit ap. Clem. Alex. l. c. Pro *διάσταλμα* Men. legi vult *διάγαλμα*, quam vocem ego quidem non cognosco. Fortasse *διάγγελμα*.

44) Sic scr. nostri Codd., *ἐστὶ* vulg.

45) *καὶ ὁ δίκαιος* edidi ratione habita Codd. F O V, ubi est *ὁ δίκαιος. καὶ ἐν*, in B C vulg. *ὁ δίκαιος ἐν*.

46) *ἄλλον* var. lect. ap. Vossium. Margini B adscriptum est *ἴσ. ἄλλον*, postea obliteratum.

47) I. e. Iudaeis. *Men.*

Cap. XI. 1) *ἠμέλησε* scribo c. C F Men. Voss., *ἠμέλησεν* O V, *ἐμέλησε* B.

2) *εἴσφερον ἄφεσιν* leg. putat Men. Cfr. Francke l. c. p. 87 sq.

3) *προσδέξονται* O V.

4) Non necessum esse puto, ut cum Vossio et Cot. reponamus *οἰκονομήσουσι*; nam *τῷ οἰκοδομεῖν instituendi* vel *faciendi* vis inesse potest, ducta ab aedificiis metaphora. *Dav.* Intelligit Barnabas crebra et superstitiosa Iudaeorum baptismata. *Men.* Scribo *οἰκοδομήσουσιν* c. O V, *οἰκοδομήσουσι* B C vulg. Cfr. Marc. 7, 4.

5) *ἔκστηθι* B C V, *ἔκστητι* Men., *ἔκστᾶθι* O Voss. Ier. 2, 12. 13.

6) *ἡ* in C man. pr. supraadditum est.

7) *ἐγκατέλειπον* O V. In marg. C.: *Me dereliquerunt fontem vivum. De baptismo. λάκους* scr. O.

8) Fortasse hic et apud LXX legendum est *συντετρημένους* (*συντετραίνω*) = *fissas, perforatas*, ut me Tafelius V.C. monet. *H.*

9) Isai. 16, 1. 2.

ἅγιόν μου Σιών;[10] Ἔσεσθε γὰρ ὡς πετεινοῦ νοσσοὶ, ἀνιπτάμενοι νοσσιᾶς[11] ἀφῃρημένης.‘ Καὶ πάλιν λέγει ὁ προφήτης· ‚ἐγὼ[12] πορεύσομαι ἔμπροσθέν σου, καὶ ὄρη ὁμαλιῶ, καὶ θύρας χαλκᾶς συντρίψω, καὶ μοχλοὺς σιδηροῦς συνθλάσω,[13] καὶ δώσω σοι θησαυροὺς σκοτεινοὺς, ἀποκρύφους, ἀοράτους, ἵνα γνῶσιν[14] ὅτι κύριος ὁ Θεός.‘ Καὶ· ‚κατοικήσει[15] ἐν ὑψηλῷ σπηλαίῳ πέτρας ἰσχυρᾶς.‘ Εἶτα τί λέγει ἐν τῷ υἱῷ; ‚Τὸ[16] ὕδωρ αὐτοῦ πιστόν· βασιλέα μετὰ δόξης ὄψεσθε, καὶ ἡ ψυχὴ ὑμῶν μελετήσει φόβον κυρίου.‘ Καὶ πάλιν ἐν ἄλλῳ προφήτῃ λέγει· ‚ἔσται ὁ ταῦτα ποιῶν ὡς τὸ ξύλον τὸ πεφυτευμένον[17] παρὰ τὰς διεξόδους τῶν ὑδάτων, ὃ τὸν καρπὸν αὐτοῦ δώσει ἐν καιρῷ αὐτοῦ· καὶ τὸ φύλλον αὐτοῦ οὐκ ἀποῤῥυήσεται, καὶ πάντα, ὅσα ἂν ποιῇ, κατευοδωθήσεται. Οὐχ οὕτως οἱ ἀσεβεῖς, οὐχ οὕτως, ἀλλ’ ἢ[18] ὡσεὶ χνοῦς, ὃν ἐκρίπτει ὁ ἄνεμος ἀπὸ[19] προσώπου τῆς γῆς. Διὰ τοῦτο οὐκ ἀναστήσονται ἀσεβεῖς ἐν κρίσει, οὐδὲ ἁμαρτωλοὶ ἐν βουλῇ δικαίων· ὅτι γινώσκει κύριος ὁδὸν δικαίων, καὶ ὁδὸς ἀσεβῶν ἀπολεῖται.‘[20] Αἰσθάνεσθε, πῶς τὸ ὕδωρ καὶ τὸν σταυρὸν ἐπὶ τὸ αὐτὸ ὥρισεν.[21] Τοῦτο γὰρ λέγει· μακάριοι, οἳ,[22] ἐπὶ τὸν σταυρὸν ἐλπίσαντες, κατέβησαν εἰς τὸ ὕδωρ, ὅτι τὸν μὲν μισθὸν, λέγει,[23] ἐν καιρῷ αὐτοῦ· τότε, φησὶν, ἀποδώσω. Νῦν δὲ λέγει· ‚τὰ φύλλα οὐκ ἀποῤῥυήσεται.‘[24] Τοῦτο λέγει· ὅτι πᾶν ῥῆμα, ὃ ἐὰν ἐξέλθῃ ἐξ ὑμῶν διὰ τοῦ στόματος ἐν πίστει καὶ ἀγάπῃ, ἔσται[25] εἰς ἐπιστροφὴν καὶ ἐλπίδα[26] πολλοῖς. Πάλιν ἕτερος προφήτης λέγει· ‚καὶ[27] ἦν ἡ γῆ τοῦ Ἰακὼβ ἐπαινουμένη παρὰ πᾶσαν τὴν γῆν.‘ Τοῦτο[28] λέγει τὸ σκεῦος[29] τοῦ πνεύματος αὐτοῦ, ὃ δοξάσει.[30] Εἶτα τί λέγει; ‚Καὶ[31] ἦν ποταμὸς ἕλκων ἐκ δεξιῶν,[32] καὶ ἀνέβαινεν ἐξ αὐτοῦ δένδρα ὡραῖα· καὶ ὃς ἐὰν φάγῃ ἐξ αὐτῶν, ζήσεται εἰς τὸν αἰῶνα.‘ Τοῦτο λέγει, ὅτι ἡμεῖς μὲν καταβαίνομεν εἰς τὸ ὕδωρ γέμοντες ἁμαρτιῶν καὶ ῥύπου,[33] καὶ ἀναβαίνομεν καρποφοροῦντες ἐν τῇ καρδίᾳ τὸν φόβον καὶ τὴν ἐλπίδα εἰς τὸν Ἰησοῦν[34] ἔχοντες ἐν τῷ πνεύματι. ‚Καὶ ὃς[35] ἐὰν φάγῃ ἀπὸ τούτων, ζήσεται εἰς τὸν αἰῶνα.‘ Τοῦτο λέγει, ὃς ἂν, φησὶν, ἀκούσῃ[36] τούτων λαλουμένων, καὶ πιστεύσῃ, ζήσεται εἰς τὸν αἰῶνα.

---

10) *Σιὼν* LXX, *Σινᾶ* C O V vulg. In B *αἴτιόν μου σινᾶ*, ad oram *ἅγιόν*.

11) *νοσσοὶ — νοσσιᾶς* scripsi c. V O, in quo quidem posthac *νεοσσοὶ* factum est; *νεοσσοὶ — νοσσιᾶς* B C F, *νεοσσοὶ — νεοσσιᾶς* vulg. Apud LXX quoque Isai. 16, 2. occurrit forma contracta *νοσσός*. In C Men. *ἀνιστάμενοι* p. *ἀνιπτάμενοι*, B in textu *ἀνιστάμενοι*, ad oram *ἀνιπτάμενοι*. Sensus: Sine me eritis sicuti pulli nido privati.

12) Isai. 45, 2. 3. Sensus: *Per prophetam Christus de se nuntiat: ‚Ego — fons vivus* (ut supra) — *beabo vos.‘ H.*

13) *συνθλάσω* B C c. vulg., *σύνκλασω* (sic) V, *συνκλάσω* O, cui favet *συγκλάσω* LXX. *συγκλᾶν μοχλοὺς* vix dici potest.

14) *γνώσῃ* = *scias*, *ol o'*.

15) Isai. 33, 16. Sensus: *Christus est aqua perennis, in cacumine montis fontem habens. H.* *κατοικήσῃς* O V.

16) Isai. 33, 16—18. Sensus: *In perpetuum gratia Christi vobis adfluit; aliquando vero videbitis eum in maiestate, et replebimini reverentia. H.*

17) *ὡς τὸ ξύλον τὸ πεφυτευμένον* B (in textu) C O V, *ὡς τὸ ξύλον πεφυτευμένον* Men., *ὥσπερ ξύλον τὸ πεφυτευμένον* B (in marg.) Voss. In C ad oram: *Erit tamquam lignum, quod plantatum est secus decursus aquarum. De baptismo et cruce.* Cfr. Ps. 1, 3—6.

18) *ἢ* addidi c. B C F O V.

19) *ἐπὶ* Voss. male.

20) *ἀπόλειται* correctum in *ἀπολεῖται* O.

Eritis enim velut avis pulli avolantes, nido ablato.' Et rursus ait propheta: ,ego ibo ante te, et montes complanabo, et portas aeneas conteram, et vectes ferreos confringam; et dabo tibi thesauros occultos, absconditos, invisibiles, ut sciant quia ego Dominus Deus.' Et: ,habitabit in excelsa spelunca petrae fortissimae.' Deinde quid ait de Filio? ,Aqua illius fidelis' [perennis]; ,regem cum gloria videbitis, et anima vestra meditabitur timorem Domini.' Et iterum in alio propheta dicit: ,erit qui haec fecerit, tanquam lignum quod plantatum est secus decursus aquarum, quod fructum suum dabit in tempore suo; et folium eius non defluet, et omnia, quaecunque faciet, prosperabuntur. Non sic impii, non sic; sed tanquam palea, quam ventus dispellit a facie terrae. Ideo non stabunt impii in iudicio, neque peccatores in consilio iustorum; quoniam novit Dominus viam iustorum, et iter impiorum peribit.' Animadvertite, quomodo aquam et crucem simul descripsit. Illud enim significat: beati, qui, cum sperassent in crucem, descenderunt in aquam; quia mercedem, inquit, in tempore suo habebunt, id est, tunc retribuam. Nunc vero ait: ,folia non defluent.' Hoc significat: omnis sermo, qui ex ore vestro exierit in spe et caritate, erit in conversionem ac spem multis. Rursum alius propheta dicit: ,et erat terra Iacobi laudata super omnem terram.' Haec significant vas spiritus eius, quod glorificabit. Deinde quid dicit? ,Et erat fluvius a dextra fluens, et ex eo emergebant arbores pulchrae: et quicunque ex illis manducaverit, vivet in aeternum.' Hoc ait, quod nos descendimus quidem in aquam pleni peccatis ac sordibus; inde autem emergimus fructum afferentes, in corde timorem et in spiritu spem in Iesum habentes. ,Et quicunque ex illis manducaverit, vivet in aeternum.' Id dicit: quicumque eos audierit prophetantes, et crediderit, vivet in perpetuum.

---

21) *ὥρισε* B C vulg.

22) *οἱ* om. C Men.

23) Dav. leg. putat *ἕξει*.

24) Dedi *ἀποῤῥυήσεται* c. B C F O V var. lect ap. Voss, *ἀποῤῥυηθήσεται* vulg.

25) *ἐστὲ* V O, in hoc quidem mutatum in vulg.

26) *ἐπιστροφὴν δὲ καὶ ἐλπίδα* B C Men.

27) Sophon. 3, 19.

28) Clem. Alex. Strom. III, 12. p. 550. *καὶ ἦν ἡ γῆ τοῦ Ἰακὼβ ἐπαινουμένη π. π. τ. γ., φησὶν ὁ προφήτης, τὸ σκεῦος πνεύματος αὐτὸς δοξάζων* = *ipse laudans corpus humanum.* Barnabas dixit: *Haec verba significant corpus Christi, quod propheta laudibus effert.* Alias *τὴν γῆν Ἰακὼβ de novo populo Dei* seu de coetu Christianorum interpretatus sum. Cfr. libellum meum: Das Sendschreiben des Ap. Barnabas. Tübing. 1840. p. 95. *H.*

29) Voc. *σκεῦος* glorificatum Christi corpus ad sacrificium in cruce oblatum respicere (*ἐπεὶ καὶ αὐτὸς ὑπὲρ τῶν ἡμετέρων ἁμαρτιῶν ἤμελλε τὸ σκεῦος τοῦ πνεύματος προσφέρειν θυσίαν* c. 7.), vix crediderim; obstat enim verbum, sive legis *δοξάσει*, sive *δοξάζει*. Locus potius ad id prospicit tempus, quo Christus cum gloria ad mundum iudicandum adparebit.

30) Evulgavi *δοξάσει* c. C F O V et Men. ex coniectura, *δοξάζει* B Men. in textu c. Int. vet.

31) Ezech. 47, 12.

32) *δεξειῶν* O.

33) *ῥύπους* legi vult Men. Male.

34) *εἰς τὸν* $\overline{\text{ιν}}$ C. Vossii var. lect. *υἱὸν* p. *Ἰησοῦν* ex erronea interpretatione sigli $\overline{\text{ιν}}$ p. $\overline{\text{υν}}$ (*Ἰησοῦν* p. *υἱὸν*) orta esse videtur.

35) *οἷς* Men.

36) *ἀκούσει* O V. Dein scripsi *λαλουμένων* c. B (marg.) F O V var. lect. ap. Voss., *καλουμένων* B (text.) C vulg. Tum *πιστεύσει* p. *πιστεύσῃ* B C O V.

XII. *Alibi quoque in V. T. crucis et Christi mentio typica.*

Ὁμοίως πάλιν περὶ τοῦ σταυροῦ ὁρίζει ἐν ἄλλῳ προφήτῃ λέγοντι· ‚καὶ[1] πότε ταῦτα συντελεσθήσεται; Λέγει[2] κύριος· ὅταν ξύλον κλιθῇ καὶ ἀναστῇ καὶ[3] ὅταν ἐκ ξύλου αἷμα στάξῃ.‘ Ἔχεις πάλιν ἐπὶ σταυροῦ, καὶ τοῦ σταυροῦσθαι μέλλοντος. Λέγει δὲ πάλιν ἐν τῷ Μωσῇ, πολεμουμένου τοῦ Ἰσραὴλ ὑπὸ τῶν ἀλλοφύλων.[4] Καὶ ἵνα ὑπομνήσῃ αὐτοὺς πολεμουμένους, ὅτι διὰ τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν παρεδόθησαν εἰς θάνατον, λέγει εἰς[5] τὴν καρδίαν Μωσῇ τὸ πνεῦμα, ἵνα ποιήσῃ τύπον σταυροῦ, καὶ τοῦ μέλλοντος πάσχειν· ὅτι, ἐὰν μὴ ἐλπίσωσιν ἐπ' αὐτῷ, εἰς τὸν αἰῶνα πολεμηθήσονται.[6] Τίθησιν[7] οὖν Μωσῆς ἓν ἐφ' ἓν ὅπλον ἐν μέσῳ τῆς πήγης,[8] καὶ σταθεὶς ὑψηλότερος πάντων ἐξέτεινε τὰς χεῖρας,[9] καὶ οὕτω[10] πάλιν ἐνίκα[11] ὁ Ἰσραήλ. Εἶτα, ὁπόταν πάλιν καθεῖλε, πάλιν[12] ἐθανατοῦντο. Πρὸς τί; Ἵνα γνῶσιν, ὅτι οὐ δύνανται σωθῆναι, ἐὰν μὴ ἐπ' αὐτῷ[13] ἐλπίσωσιν. Καὶ ἐν ἑτέρῳ προφήτῃ λέγει· ‚ὅλην[14] τὴν ἡμέραν ἐξεπέτασα τὰς χεῖράς μου πρὸς λαὸν ἀπειθοῦντα καὶ ἀντιλέγοντα ὁδῷ δικαίᾳ μου.‘ Καὶ πάλιν Μωσῆς ποιεῖ[15] τύπον τοῦ Ἰησοῦ (ὅτι δεῖ αὐτὸν παθεῖν, καὶ αὐτὸν ζωοποιῆσαι,[16] ὃν δόξωσιν ἀπολωλεκέναι ἐν σημείῳ),[17] πίπτοντος τοῦ Ἰσραήλ. Ἐποίησε[18] γὰρ πάντα ὄφιν δάκνειν αὐτοὺς, καὶ ἀπέθνησκον,[19] ἐπειδὴ ἡ παράβασις διὰ τοῦ ὄφεως ἐν Εὖᾳ γέγονεν· ἵνα ἐλέγξῃ αὐτοὺς, ὅτι διὰ τὴν παράβασιν αὐτῶν ἐν θλίψει θανάτου παραδοθήσονται. Πέρας γέ τοι αὐτὸς Μωσῆς ἐντειλάμενος, ‚οὐκ ἔσται[20] ὑμῖν οὔτε γλυπτὸν, οὔτε χωνευτὸν εἰς Θεὸν ὑμῖν,‘ ποιεῖ, ἵνα τύπον τοῦ Ἰησοῦ δείξῃ. Ποιεῖ οὖν Μωσῆς χαλκοῦν ὄφιν, καὶ τίθησιν ἐν δοκῷ,[21] καὶ κηρύγματι καλεῖ τὸν λαόν. Ἐλθόντες οὖν ἐπὶ τὸ αὐτὸ, ἐδέοντο Μωσέως, ἵνα ὑπὲρ[22] αὐτῶν ἀνενέγκῃ δεόμενος περὶ τῆς ἰάσεως αὐτῶν. Εἶπε δὲ πρὸς αὐτοὺς Μωσῆς·

Cap. XII. 1) Ex libro apocrypho. Cfr. Ittig. hist. eccl. p. 131. sq. *II.* Quemadmodum Ignatius suos habuit interpolatores, qui illum corruperint: ita neque defuit, qui id ipsum quoque in Barnaba licere sibi crediderit. In altero enim Romano codice haec sequebantur: *καὶ πότε ταῦτα τῶν ἡρώων ἐτύγχανε, τῶν τέκνων τοῦ Σὴμ, καὶ αὐτὸς πρῶτος ἐβασίλευσεν ἐπὶ τῆς γῆς. τῷ δὲ ἑπτακοσιοστῷ ἔτει τῆς τρίτης χιλιάδος ἐκτίσθη Βαβυλὼν ἡ μεγάλη, καὶ ἐβασίλευσεν ἐν αὐτῇ Νεμρὼθ, καὶ μετὰ ταῦτα ἐποίησαν ἑαυτοῖς υἱοὶ Χὰμ βασιλέα, οὗ τὸ ὄνομα Πούτιππος, καὶ τῷ ἑπτακοσιοστῷ ἐνενηκοστῷ ἐννάτῳ ἔτει τῆς γ' χιλιάδος, ἔτει δὲ τρίτῳ τῆς βασιλείας Νεμρὼθ, ἔπεμψεν ἄνδρας δυνατοὺς ἐκ τῶν υἱῶν Ἰαφὲθ σοφοὺς πάνυ τεχνίτας καὶ ἀρχιτέκτονας, καὶ κατῆλθον ἐπὶ τὴν ἑῴαν πρὸς Μονήτονα υἱὸν Νῶε, καὶ ᾠκοδόμησαν αὐτῷ πόλιν, καὶ ἐπωνόμασαν αὐτὴν Μονήτονα κατὰ τὴν προσηγορίαν αὐτοῦ.* Sed haec satis ad gustum. Plures enim paginas nugis istis implerat impudentissimus iste nebulo. *Vossius.* In Cod. Barberino vocem *ταῦτα* eadem excipiunt, quae exscripsit Vossius, his tamen subiunctis *καὶ εἰρήνη πολλὴ γέγονεν ἐπὶ τῆς βασιλείας νεβρὼθ καὶ μονήτονος ἄχρι τῆς σήμερον, ἐπὶ δὲ τῆς βασιλείας νεβρὼθ καὶ πουτίππου υἱοῦ χὰμ οὐκ ἦν.* Holstenius hoc additamento uncinis incluso atque obliterato margini inscripsit: [*hic octo folia ex nescio quo alio opere irrepserant, scriptoris recentissimi et nugacissimi*]. Hinc suspicor, Holstenii apographum prodisse ex Cod. PP. Theatinorum a Vossio quidem collato, sed Romae non iam superstite.

2) Dedi *Λέγει* c. B C F O V Men., *καὶ λέγει* vet. Int. et Voss., cui adhaerent Cot. et qui eum repetierunt.

3) Ex. IV. Esdrae 5, 5.

4) Intelligendus Amalec. Exod. 17, 18 sqq. Menardus refert ad Iustin. Dial. c. Tryph. n. 111. p. 204. Tert. adv. Iud. c. 10. adv. Marc. III, 18.

5) *καὶ εἰς* p. *εἰς* Men. Tum *μω-*

XII. *Alibi quoque in V. T. crucis et Christi mentio typica.*

Similiter et crucem significat in alio propheta dicente: ‚et quando haec consummabuntur? Dicit Dominus: cum lignum inclinatum' [succisum] ‚denuo erectum constiterit, et cum de ligno sanguis stillaverit.' Habes iterum de cruce, et de eo, qui erat cruci affigendus, praesagium. Adhuc vero hac de re dicit in Mose, quando Israel impugnabatur ab alienigenis. Et ut commonefaceret eos, quod propter peccata sua traderentur ad mortem, ad cor Mosis dicit spiritus, ut faciat figuram crucis et eius, qui erat passurus; quia, si in hunc non speraverint, in perpetuum vincentur. Posuit itaque Moses arma super arma in medio aggeris, et omnes supereminens manus extendit, sicque rursus Israëlitae vincebant. Cum autem iterum manus demittebat, iterum occidebantur. Cur hoc? Ut cognoscerent, quod non possent servari, nisi per spem in illum. Et in alio propheta dicit: ‚tota die expandi manus meas ad populum incredulum et contradicentem viae iustae meae.' Et iterum Moses facit figuram Iesu (quod passurus esset, et vitam praebiturus ipse, quem putabant necasse in signo crucis) cadente Israel. Quoniam enim peccatum per serpentem in Eva contigit, effecit Deus, ut cuncti serpentes morderent eos; et moriebantur, ut argueret eos, quod propter peccata sua in angustias mortis essent tradendi. Denique Moses, qui praeceperat: ‚non erit vobis neque sculptile, neque conflatile in Deum vestrum,' ipse id facit, ut ostendat figuram Iesu. Facit ergo Moses serpentem aeneum, ac collocat in trabe, atque per praeconem convocat populum. Congregati igitur orabant Mosen, ut pro ipsis sacrificaret, deprecans pro sanatione eorum. Dixit autem Moses ad illos: ‚cum,' inquit, ‚aliquis ex

---

σέως O V, μωσέα B et forsan C, ubi subinde τῷ πνεῦμα.

6) *In perpetuum vincentur*, ita ut numquam victorum iugum excutere possint; nam haec est interdum vis verbi πολεμοῦμαι. *Cler.*

7) τίθησι B.

8) πήγης B, πηγμῆς C, idem est ποιγμῆς in O V, πηγῆς correctum in πηγμῆς Men., qui quidem adnotat: Loco τῆς πηγμῆς legendum puto τοῦ πήγματος, quod hoc loco est *agger*, licet improprie. Nam proprie πῆγμα seu pegma est machina lignea seu contignatio instar pontis; in qua quis stat, ut aliis eminens ab omnibus videatur, alias *pulpitum*, *catasta*, Prudentius in sancto Romano. At Vossius: Vera omnino est lectio πήγης. Πήγη vel πάγη, uti apud Hesychium, locum excelsum significat.

9) Ita crux effigiabatur.

10) οὔτω c. B C Men., οὕτως F O V Voss. et rlqq. editt.

11) Apud Men. λέγει additur ante ἐνίκα.

12) Codici C et ed. Men. vocc. καθεῖλε, πάλιν exciderunt.

13) ἐπὶ σταυρῷ *Davis*. Vetus Int.: *in cruce Christi.* Subinde ἐλπίσωσι B C vulg.

14) Isai. 65, 2. Cfr. Iustin. Apol. I. n. 35. Dial. c. Tryph. n. 97.

15) ποιεῖν C.

16) Ita Dav., ζωοποιήσουσι O V Men., qui coni. καὶ ὅτι αὐτὸς ἐζωοποίησε i. e., et quia ipse vivificavit, nempe genus humanum; ζωοποιήσουσιν B C. Tum δόξουσιν p. δόξωσιν O V. Subinde ἀπολωκέναι p. ἀπολωλεκέναι C.

17) Sc. τοῦ σταυροῦ. Cfr. Iustin. Dial. c. Tryph. n. 72. n. 94.

18) Num. 21, 6 sqq. Ioan. 3, 14.

19) ἀπέθνησκαν B (supra) O V.

20) οὐκ ἐστὲ (sic) p. οὐκ ἔσται V, οὐ κεστὲ mutatum in οὐκ ἐσταὶ (sic) O. Deut. 27, 15.

21) ἐν δοκῷ Gall., ἐνδόξως B C O V Men. et plerique editt. Rectum iam vidit Men.

22) ὑπὲρ B (textus) C c. vulg., περὶ B (marg.) O V var. lect. ap. Voss. Saepius praepositio ὑπὲρ in Codd. a librariis male permutata est c. περί.

‚ὅταν, φησίν,[23] δηχθῇ τις ὑμῶν, ἐλθέτω ἐπὶ τὸν ὄφιν τὸν ἐπὶ τοῦ ξύλου ἐπικείμενον, καὶ ἐλπισάτω πιστεύσας, ὅτι νεκρὸς ὢν δύναται ζωοποιῆσαι· καὶ παραχρῆμα σωθήσεται.‘ Καὶ οὕτως ἐποίουν. Ἔχεις καὶ[24] ἐν τούτῳ τὴν δόξαν τοῦ Ἰησοῦ, ὅτι ἐν[25] αὐτῷ πάντα, καὶ εἰς αὐτόν. Τί λέγει πάλιν Μωσῆς τῷ[26] Ἰησοῦ, τῷ τοῦ Ναυῆ[27] υἱῷ, ἐπιθεὶς αὐτῷ τοῦτο[28] ὄνομα, ὄντι προφήτῃ, ἵνα μόνον[29] ἀκούσῃ πᾶς ὁ λαὸς, ὅτι πάντα ὁ πατὴρ φανεροῖ περὶ τοῦ υἱοῦ [αὐτοῦ][30] Ἰησοῦ υἱῷ Ναυῆ; Καὶ ἐπιθεὶς τοῦτο ὄνομα, ὁπότε ἔπεμψε κατάσκοπον τῆς γῆς, [εἶπε]·[31] ‚λάβε[32] βιβλίον εἰς τὰς χεῖράς σου, καὶ γράψον ἃ λέγει κύριος· ὅτι ἐκ ῥιζῶν ἐκκόψει πάντα τὸν οἶκον τοῦ Ἀμαλὴκ ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐπ' ἐσχάτων[33] τῶν ἡμερῶν.‘ Ἴδε,[34] πάλιν Ἰησοῦς οὐχ υἱὸς ἀνθρώπου, ἀλλ' υἱὸς τοῦ Θεοῦ[35] τύπῳ καὶ[36] ἐν σαρκὶ φανερωθείς. Ἐπεὶ οὖν μέλλουσι λέγειν, ὅτι[37] ὁ Χριστὸς υἱός ἐστι Δαβὶδ, φοβούμενος καὶ συνιὼν τὴν πλάνην τῶν ἁμαρτωλῶν λέγει· ‚εἶπεν ὁ κύριος τῷ κυρίῳ μου· κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως[38] ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου.‘ Καὶ πάλιν λέγει οὕτως[39] Ἡσαΐας· ‚εἶπε κύριος τῷ Χριστῷ μου κυρίῳ,[40] οὗ ἐκράτησα τῆς δεξιᾶς αὐτοῦ, ἐπακοῦσαι ἔμπροσθεν αὐτοῦ ἔθνη, καὶ ἰσχὺν βασιλέων διαῤῥήξω.‘[41] Ἴδε, πῶς λέγει Δαβὶδ αὐτὸν κύριον καὶ υἱὸν Θεοῦ.

XIII. *De populo haerede.*

Ἀλλ' ἴδωμεν, εἰ οὗτος ὁ λαὸς κληρονόμος, ἢ ὁ[1] πρῶτος, καὶ εἰ ἡ διαθήκη εἰς ἡμᾶς, ἢ εἰς ἐκείνους.[2] Ἀκούσατε νῦν περὶ τοῦ λαοῦ, τί λέγει ἡ γραφή. Ἐδεῖτο δὲ Ἰσαὰκ περὶ Ῥεβέκκας[3] τῆς γυναικὸς αὐτοῦ, ὅτι στεῖρα ἦν· καὶ συνέλαβεν εἶτα. Καὶ[4] ἐξῆλθε Ῥεβέκκα πυθέσθαι παρὰ κυρίου, καὶ εἶπε κύριος πρὸς αὐτήν· ‚δύο[5] ἔθνη ἐν τῇ γαστρί σου, καὶ δύο λαοὶ ἐν τῇ κοιλίᾳ σου, καὶ λαὸς λαοῦ ὑπερέξει, καὶ ὁ μείζων δουλεύσει τῷ ἐλάσσονι.‘ Αἰσθάνεσθαι[6] ὀφείλετε, τίς ὁ Ἰσαὰκ, τίς ἡ Ῥεβέκκα, καὶ ἐπὶ τίνων δέδειχεν, ὅτι μείζων ὁ λαὸς οὗτος, ἢ ἐκεῖνος. Καὶ ἐν ἄλλῃ προφητείᾳ λέγει φανερώτερον ὁ Ἰακὼβ πρὸς τὸν Ἰωσὴφ τὸν υἱὸν αὐτοῦ, λέγων· ‚ἰδοὺ,[7] οὐκ ἐστέρησέ με κύριος τοῦ προσώπου σου· προσάγαγέ μοι τοὺς υἱούς σου, ἵνα εὐλογήσω αὐτούς.‘ Καὶ προσήγαγεν Ἐφραΐμ καὶ τὸν Μανασσῆ, θέλων ἵνα εὐλογηθῇ,[8] ὅτι

---

23) *φησὶ* vulg. et B C, qui subinde scr. *δειχθῇ τις* ut ediderat Men. c. lectione quidem marginali *δηχθῇ*. Num. 21, 9 sqq.

24) *δὲ* Men.

25) Coloss. 1, 16. Cfr. Hebr. 1, 2. Finis legis et prophetarum Christus.

26) *ἐν τῷ* p. *τῷ* B ad oram.

27) *ναβῆ* B.

28) Cfr. Num. 13, 17. Iustin. Dial. c. Tryph. n. 113.

29) B ad oram Holstenii manu: an leg. *μονονοῦ*. Deinde *ὁ* addidi ante *λαὸς* c. B C F O V.

30) [*αὐτοῦ*] restituit Fell. auctore Int. vet. Tum *υἱῶν* V. In B scriptum est *υἱῷ ναβῆ*.

31) [*εἶπε*] Cot. ex Int. vet.

32) Exod. 17, 14.

33) *ἐπ' αἰσχάτων* O V.

34) Codd. B C O V *εἰδὲ* idem valet ac *ἴδε*, ut Cot. c. Int. vet. recte coni. pro *οἱ δὲ* vulg.

35) Articulum *ὁ* ante *υἱὸς ἀνθ.* et *υἱὸς τ. θ.*, qui est in B C vulg., omisi c. O V sublata interpunctione ante *τύπῳ* in plerisque edd. obvia. Eo modo verborum emphasis plurimum elevatur. Ex F mihi notatur *οὐχ ὁ υἱὸς ἀνθ.*, *ἀλλ' υἱὸς τ. θ.*

36) Retineo *καὶ* c. B C Men. p. *δὲ* O V Int. vet. Voss. cum interpunctione ante *τύπῳ*. Cfr. I Tim. 3, 16.

37) Iesum non Dei, sed filium esse

vobis morsus fuerit, veniat ad serpentem in ligno positum, et credat atque speret, quod, licet ille non vivat, potest vitam praestare; et confestim servabitur.' Atque ita faciebant. Habes etiam in hoc gloriam Iesu; quod in ipso sunt omnia et in ipsum. Quid iterum dicit Moses ad Iosue, filium Navae, cum illi, prophetae, id nominis [Iosue = Iesus] imponeret, ideo solum, ut omnis populus intelligeret, Patrem de filio suo Iesu cuncta manifestasse filio Navae? Imposito igitur eo nomine, quando misit eum in exploratorem terrae [Canaan], dixit: ,accipe librum in manus tuas, et scribe quae dicit Dominus: radicibus exscissurum esse filium Dei in novissimis diebus omnem domum Amaleci.' Ecce rursum: non filius hominis, sed Dei filius Iesus, qui in figura et in carne apparuit. Quoniam vero dicturi erant, Christum esse filium Davidis, reformidans et intelligens errorem sceleratorum, ait David: ,dicit Dominus Domino meo: sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum.' Et Isaias porro ita loquitur: ,dixit Dominus Christo meo Domino, cuius apprehendi dexteram, ut obediant ei gentes, et fortitudinem regum disrumpam.' Ecce, quomodo David eum Dominum vocet et Dei filium.

XIII. *De populo haerede.*

Sed videamus, utrum hic populus haeres sit, an vero prior; et utrum testamentum ad nos, an ad illos pertineat. Audite nunc, quid scriptura dicat de populo. Orabat Isaacus Rebeccae uxoris suae causa, quod esset sterilis; et illa posthac concepit. At Rebecca egressa est ad interrogandum Dominum, et dixit Dominus ad illam: ,duae gentes in utero tuo sunt, ac duo populi in ventre tuo, atque unus populus alterum superabit, et maior' [natu] ,serviet minori.' Debetis intelligere, quis sit Isaacus, quae Rebecca, et de quibusnam declaraverit, quod populus hic sit maior quam ille. Et in alia prophetia manifestius loquitur Iacobus ad filium suum Iosephum, dicens: ,ecce, Dominus non privavit me facie tua; adduc mihi filios tuos, ut benedicam eis.' Et adduxit Ephraimum et Manassen, cupiens ut benediceretur, quia erat natu maior. Itaque

---

David, Iudaei et cum iis Iudaizantes dicturi erant. Ps. 109, 1. Matth. 22, 43—45.

38) *ἵνα* var. lect. ap. Voss.

39) *οὗτος* V O, in hoc quidem emendatum, ut iam sit *οὕτως*. In B erat *ἡ βασιλείας* p. *'Ησαΐας*. Isai. 45, 1.

40) In B *κύρῳ*, supra *ιω* sine accentu et iota subscripto. LXX quoque *Κύρῳ*, *Cyro*. Ita forte ex paronomasia.

41) *δειαῤῥήξω* Men. Voss. Cot., *διαῤῥήξω* Cler., ut exhibent B C O V.

Cap. XIII. 1) *ὁ* add. Cot.; extat quoque in B C O V.

2) Cfr. supra c. 5 et 6.

3) Inter *περὶ* et *'Ρεβέκκας* repetuntur in B vocc. *τοῦ λαοῦ*, postea expunctae. Gen. 25, 21. Rom. 9, 10—12.

4) Ita interpunxi ex B C O, cum *εἶτα*, i. e. *ἔπειτα*, prius traheretur ad membrum sequens; *συνέλαβεν· εἶτα· καὶ* V, *συνέλαβεν· εἶτα, καὶ* in F distingui ad me relatum est

5) Gen. 25, 23.

6) *αἰσθάνεσθε* V, prius etiam in O.

7) Gen. 48, 11. 9.

8) Dedi *καὶ προσήγαγεν 'Εφραῒμ καὶ τὸν Μανασσῆ, θέλων ἵνα εὐλογηθῇ* duce Cod. V, in quo habes *καὶ* cum punctis et *τὸν* ante *μανασσῆ*. In B C F O *καὶ προσήγαγεν ἐφραῒμ τὸν μανασσῆ· θέλων ἵνα εὐλογηθῇ*, ut dedit Men., coniiciens quidem *καὶ προσήγαγε τὸν Μανασσῆ, καὶ 'Εφραΐμ· θέλων δὲ Μανασσῆ*, uti est ap. Int. vet.

πρεσβύτερος ἦν· ὁ γὰρ Ἰωσὴφ προσήγαγεν εἰς τὴν δεξιὰν χεῖρα τοῦ πατρὸς Ἰακώβ. Εἶδε δὲ Ἰακὼβ τύπον τῷ[9] πνεύματι τοῦ λαοῦ τοῦ μεταξύ. Καὶ τί λέγει; Καὶ ἐποίησεν Ἰακὼβ ἐναλλὰξ τὰς χεῖρας αὐτοῦ, καὶ ἐπέθηκεν[10] [τὴν δεξιὰν] ἐπὶ τὴν κεφαλὴν Ἐφραῒμ τοῦ δευτέρου καὶ νεωτέρου, καὶ ηὐλόγησεν αὐτόν. Καὶ εἶπεν[11] Ἰωσὴφ πρὸς Ἰακώβ· ‚μετάθες[12] σου τὴν δεξιὰν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν Μανασσῆ, ὅτι πρωτότοκός μου ἐστὶν υἱός.' Καὶ εἶπεν Ἰακὼβ πρὸς Ἰωσήφ· ‚οἶδα,[13] τέκνον, οἶδα· ἀλλ' ὁ μείζων δουλεύσει τῷ ἐλάσσονι,[14] καὶ οὗτος δὲ εὐλογηθήσεται.' Βλέπετε, ἐπὶ τίνων τέθεικε, τὸν λαὸν εἶναι τοῦτον πρῶτον, καὶ τῆς διαθήκης κληρονόμον. Εἰ οὖν ἔτι καὶ διὰ τοῦ Ἀβραὰμ ἐμνήσθη,[15] ἀπέχομεν τὸ τέλειον τῆς γνώσεως ἡμῶν. Τί οὖν λέγει τῷ Ἀβραάμ, ὅτε[16] πιστεύσας ἐτέθη εἰς δικαιοσύνην; ‚ἰδοὺ τέθεικά σε[17] πατέρα ἐθνῶν τῶν πιστευόντων δι'[18] ἀκροβυστίας τῷ κυρίῳ.'

XIV. **Testamentum, quod Moses accepit, posteaque contrivit, Dominus per Iesum Christum iam renovavit.**

Ναί.[1] Ἀλλὰ τὴν διαθήκην, ἣν ὤμοσε τοῖς πατράσι δοῦναι τῷ λαῷ, εἰ δέδωκεν,[2] ζητοῦμεν. Δέδωκεν· αὐτοὶ δὲ οὐκ ἐγένοντο ἄξιοι λαβεῖν διὰ τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν. Λέγει γὰρ ὁ προφήτης· ‚καὶ[3] ἦν Μωσῆς νηστεύων ἐν ὄρει Σινᾶ, τοῦ λαβεῖν τὴν διαθήκην κυρίου πρὸς τὸν λαόν, ἡμέρας τεσσαράκοντα καὶ νύκτας τεσσαράκοντα.'[4] Καὶ[5] ἔλαβε παρὰ κυρίου τὰς δύο πλάκας γεγραμμένας τῷ δακτύλῳ τῆς χειρὸς κυρίου ἐν πνεύματι·[6] καὶ λαβὼν Μωσῆς κατέφερε πρὸς τὸν λαὸν δοῦναι. Καὶ εἶπε κύριος πρὸς Μωσῆν· ‚Μωσῆ, Μωσῆ, κατάβηθι τὸ τάχος, ὅτι ἠνόμησαν[7] ὁ λαός σου, οὓς ἐξήγαγες ἐκ γῆς Αἰγύπτου.' Καὶ συνῆκε Μωσῆς, ὅτι ἐποίησαν πάλιν χωνεύματα,[8] καὶ ἔῤῥιψεν ἐκ τῶν χειρῶν τὰς πλάκας, καὶ συνετρίβησαν αἱ πλάκες τῆς διαθήκης κυρίου. Μωσῆς μὲν γὰρ ἔλαβεν, αὐτοὶ δὲ οὐκ ἐγένοντο ἄξιοι. Πῶς δὲ[9] ἡμεῖς ἐλάβομεν, μάθετε. Μωσῆς θεράπων[10] ὢν ἔλαβεν, αὐτὸς δὲ ὁ κύριος ἡμῖν ἔδωκεν, [εἶναι][11] εἰς λαὸν κληρονομίας, δι' ἡμᾶς[12] ὑπομείνας. Ἐφανερώθη δέ, ἵνα κἀκεῖνοι τελειωθῶσι τοῖς ἁμαρτήμασι, καὶ ἡμεῖς δι' αὐτοῦ κληρονομοῦντες διαθήκην κυρίου Ἰησοῦ[13] λάβωμεν, ὃς[14] εἰς τοῦτο ἡτοιμάσθη, ἵνα αὐτὸς φανείς, τὰς ἤδη δεδαπανημένας ἡμῶν καρδίας[15] τῷ θανάτῳ καὶ παραδεδομένας[16] τῇ τῆς πλάνης ἀνομίᾳ

---

9) *τῷ* a Gallandio et Hefelio perperam omittitur. Art. *τοῦ* ante *λαοῦ* et *μεταξὺ* desideratur ap. Men.; additus est in B ad oram ante *μεταξὺ*, ubi in C non extat. Eodem sensu Act. 13, 42. *τὸ μεταξὺ σάββατον* = Sabbato insequenti. Cfr. Clem. Rom. I. Ep. ad Cor. c. 44.

10) Ita leg. c. O V, *ἐθεθήκεν* (sic) F, *ἔθηκεν* B C vulg., *transtulit* Int. vet. Subinde supplevi [*τὴν δεξιὰν*] ex Int. vet.

11) Sic scr. Codd. nostri, *εἶπε* vulg.

12) Gen. 48, 18.

13) Gen. 48, 19.

14) *ἐλάττονι* O V.

15) *ἐθνήσθη* B (ad oram) O V.

16) Scripsi *ὅτε* c. Int. vet. V O, ad cuius oram *ὅτι*, B C F vulg. Subinde Codd. *ἐπίστευσας* mutavi in participium Hefelii *τί οὖν λέγει τῷ Ἀβραάμ; ‚Ὅτι ἐπίστευσας, ἐτέθη εἰς δικαιοσύνην· ἰδοὺ τέθεικά σε πατέρα ἐθνῶν τῶν πιστευόντων διὰ ἀκροβυστίας τῷ κυρίῳ'* genuino auctoris sensui non respondet. Verum iam vidit Cotelerius. Gen. 15, 6. 17, 5. Rom. 4, 3. 11 sqq.

17) *τέθηκά σε* O V.

18) *δι'* c. Codd. nostris, *διὰ* vulg.

Cap. XIV. 1) Cum Codd. B C O V punctum pono post *Ναί*, quod spectat ad praecedentis enunciationis finem. In

Iosephus adduxit eum ad manum dexteram patris sui Iacobi. Vidit autem spiritu Iacobus figuram populi venturi. Et quid narrat scriptura? Et commutavit Iacobus manus suas, et [dexteram] posuit super caput Ephraimi, minoris ac iunioris, et benedixit illi. Dixitque Iosephus ad Iacobum: ‚transfer dexteram tuam super caput Manassis, quia primitivus filius meus est.' Et respondit Iacobus Iosepho: ‚scio, fili, scio; sed maior serviet minori; benedicetur autem etiam ille.' Aspicite, de quibusnam voluerit, esse hunc primum populum et testamenti haeredem. Si ergo adhuc et per Abrahamum populus ille commemoratus est, tunc scientia nostra ad perfectionem est redacta. Quid igitur dicit Deus Abrahamo, cum fides in iustitiam ei attributa fuerit? ‚Ecce posui te patrem gentium, quae in praeputio credunt Domino.'

XIV. *Testamentum, quod Moses accepit, posteaque contrivit, Dominus per Iesum Christum iam renovavit.*

Ita sane. Sed quaerimus, an dederit Dominus testamentum, quod patribus iuravit se populo daturum. Dedit quidem; verum illi propter peccata sua indigni fuerant qui acciperent. Dicit enim propheta: ‚et Moses in monte Sina ieiunavit quadraginta diebus et quadraginta noctibus, ut testamentum Domini ad populum acciperet.' Et accepit a Domino duas tabulas scriptas digito manus Domini, in spiritu; sumtasque Moses deferebat ad populum ut traderet. Et dixit Dominus ad Mosen: ‚Moses, Moses, descende celeriter; inique enim se gessit populus tuus, quem de terra Aegypti eduxisti.' Intellexitque Moses quod iterum fecerant imagines, et proiecit de manibus tabulas, contritaeque sunt tabulae testamenti dominici. Accepit itaque Moses testamentum; ipsi vero digni non fuerunt. Quomodo autem nos id acceperimus, discite. Moses, cum esset famulus, illud accepit; nobis autem ipse Dominus tribuit, esse in populum haereditatis, pro nobis passus. Apparuit vero, ut tum illi [Iudaei] in peccatis consummarentur, tum nos per ipsum haeredes facti Domini Iesu testamentum acciperemus, qui destinatus erat, ut ipse in terris apparens praecordia nostra, iam a morte assumta et tradita erroris in-

---

Ms. F virgula ibidem distingui mihi asserunt.

2) *δέδωκε* B C c. vulg. Suadente Io. Franz retinui *ζητοῦμεν* c. B C F O V Men. et Voss., *ζητῶμεν* Dav. ex Int. vet.

3) Exod. 24, 18. Vid. supra c. 4.

4) *μ'* B (hic et mox in textu) C Men.

5) Exod. 31, 18.

6) *πνεύματι* desideratur ap. Men. et in C, ubi tamen lacunam amanuensis adnotavit in marg.

7) Lego *ἠνόμησαν* c. C Voss., *ἠνόμησεν* B F O V c. LXX et vulg. Dein *τῆς* pro *γῆς* B. Exod. 32, 7. Deut. 9, 12.

8) *χονεύματα* B O V, quod in C man. sec. mutavit in *χονεύματι*

9) *δὲ* c. B C F O V Voss.; deest ap. Men. et alios.

10) Cfr. Hebr. 3, 5.

11) [*εἶναι*] supplevit Dav.

12) *δι' ἡμᾶς* B C F O. Eodem spectat *δι II ὑμᾶς* (sic) in V, *διὰ ἡμᾶς* vulg.

13) Ita margo Cot., *ἡμεῖς διὰ τοῦ κληρονομοῦντος διαθήκην κυρίου Ἰησοῦ* C O V Men., *διὰ τοῦ κληρονομοῦντος τὴν* (ad oram) *διαθήκην κυρίου Ἰησοῦ* B. Subinde *λάβομεν* V.

14) Heic in Mss. et Editionibus male transposita leguntur, quae infra uncis () inclusa et a nobis, duce veteri interprete, loco suo restituta sunt. Cfr. libellum meum: Das Sendschreiben des Ap. Barnabas, p. 106. *H.*

15) *καρδίας* ex Int. vet. *praecordia*. *κακίας* B C O V Men. Voss.

16) *παραδεδωμένας* B (supra) O V.

τρωσάμενος ἐκ τοῦ σκότους, διάθηται[17] ἐν ἡμῖν διαθήκην λόγῳ. Γέγραπται γάρ, πῶς αὐτῷ ὁ πατὴρ ἐντέλλεται, λυτρωσάμενος ἡμᾶς ἐκ τοῦ σκότους, ἑτοιμάσαι ἑαυτῷ λαὸν ἅγιον. Λέγει οὖν ὁ προφήτης· ‚ἐγὼ[18] κύριος, ὁ Θεός σου, ἐκάλεσά σε ἐν δικαιοσύνῃ, καὶ κρατήσω τῆς χειρός σου, καὶ ἐνισχύσω σε, καὶ ἔδωκά σε εἰς διαθήκην γένους, εἰς φῶς ἐθνῶν, ἀνοῖξαι ὀφθαλμοὺς τυφλῶν, καὶ ἐξαγαγεῖν ἐκ δεσμῶν πεπεδημένους, ἐξ οἴκου φυλακῆς καθημένους ἐν σκότει.‘ Γινώσκετε οὖν, πόθεν ἐλυτρώθημεν. (Καὶ πάλιν ὁ προφήτης λέγει· ‚ἰδού, τέθεικά σε[19] εἰς φῶς ἐθνῶν, τοῦ εἶναί σε εἰς σωτηρίαν ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς, λέγει κύριος ὁ λυτρωσάμενός σε Θεός.‘) Καὶ πάλιν ὁ προφήτης λέγει· ‚πνεῦμα κυρίου ἐπ᾽ ἐμέ, οὗ εἵνεκεν[20] ἔχρισέ με, εὐαγγελίσασθαι ταπεινοῖς χάριν· ἀπέσταλκέ με ἰάσασθαι τοὺς συντετριμμένους τὴν καρδίαν, κηρύξαι αἰχμαλώτοις ἄφεσιν, καὶ τυφλοῖς ἀνάβλεψιν, καὶ καλέσαι ἐνιαυτὸν κυρίου[21] δεκτὸν καὶ ἡμέραν ἀνταποδόσεως, παρακαλέσαι πάντας τοὺς πενθοῦντας.‘

XV. *De falso et vero Sabbato.*

Ἔτι καὶ περὶ τοῦ σαββάτου γέγραπται ἐν τοῖς δέκα λόγοις, ἐν οἷς ἐλάλησεν ἐν τῷ ὄρει Σινᾶ πρὸς Μωσῆν κατὰ πρόσωπον· ‚καὶ[1] ἁγιάσατε τὸ σάββατον κυρίου χερσὶ καθαραῖς καὶ καρδίᾳ καθαρᾷ.‘ Καὶ ἐν ἑτέρῳ λέγει· ‚ἐὰν φυλάξωσιν[2] οἱ υἱοί μου τὸ σάββατον,[3] τότε ἐπιθήσω τὸ ἔλεός μου ἐπ᾽ αὐτούς.‘ Τὸ σάββατον λέγει ἐν ἀρχῇ τῆς κτίσεως· ‚καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς ἐν ἓξ ἡμέραις τὰ ἔργα τῶν χειρῶν αὐτοῦ, καὶ συνετέλεσεν ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἑβδόμῃ,[4] καὶ κατέπαυσεν ἐν αὐτῇ,[5] καὶ ἡγίασεν αὐτήν.‘ Προσέχετε, τέκνα, τί λέγει τὸ ‚συνετέλεσεν ἐν ἓξ ἡμέραις.‘ Τοῦτο λέγει, ὅτι συντελεῖ[6] κύριος ἐν ἑξακισχιλίοις ἔτεσι τὰ πάντα· ἡ[7] γὰρ ἡμέρα παρ᾽ αὐτῷ χίλια ἔτη. Αὐτὸς δὲ μαρτυρεῖ, λέγων· ‚ἰδού,[8] σήμερον ἡμέρα ἔσται ὡς χίλια ἔτη.‘ Οὐκοῦν, τέκνα, ἐν ἓξ ἡμέραις, ἐν τοῖς ἑξακισχιλίοις ἔτεσι, συντελεσθήσεται[9] τὰ πάντα. ‚Καὶ κατέπαυσε τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἑβδόμῃ.‘ Τοῦτο λέγει· ὅταν ἐλθὼν ὁ υἱὸς αὐτοῦ καὶ[10] καταργήσει τὸν καιρὸν ἀνόμου,[11] καὶ κρινεῖ τοὺς ἀσεβεῖς, καὶ ἀλλάξει τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην καὶ τοὺς ἀστέρας, τότε[12] καλῶς καταπαύσεται ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἑβδόμῃ. Πέρας γέ τοι λέγει· ‚ἁγιάσεις αὐτὴν χερσὶ[13] καθαραῖς καὶ καρδίᾳ καθαρᾷ.‘ Εἰ οὖν, ἣν ὁ[14] Θεὸς ἡμέραν ἡγίακεν, νῦν τις δύναται ἁγιάσαι, εἰ μὴ καθαρὸς ὢν τῇ καρδίᾳ ἐν πᾶσιν, πεπλανήμεθα. Ἴδ᾽[15] οὖν· ἄρα τότε[16] καλῶς

---

17) *διάθητε* V O, heic quidem correctum in vulg.

18) Isai. 42, 6. 7.

19) *τέθηκά σε* C O V. Isai. 49, 6.

20) Scribo *εἵνεκεν* c. C O V LXX, *ἥνεκεν* F, *ἕνεκεν* B vulg. Subinde C *ἔχρισέ με* (*εἴχρισέ με* Men.) p. *ἔχρισέ με*. In O *ἔχρησέ με*, ad oram *ἔχρισέ με*. Isai. 61, 1. 2.

21) Sic Codd. nostri omnes, *κυρίῳ* Men. et var. lect. ap. Voss. Tum *ἀνταποδόσεως* BCOV LXX, *ἀναποδόσεως* Men. et alii. Cfr. Isai. 63, 4.

Cap. XV. 1) Exod. 20, 8. Deut. 5, 12.

2) *φυλάξωσι* Men. Ier. 17, 24 sqq.

3) Recepi *τὸ σάββατον* ex BCFOV Int. vet., *τὰ σάββατα* vulg. Deinde *ἐπιθή τὸ* p. *ἐπιθήσω τὸ* C.

4) *ἕκτῃ* LXX. Gen. 2, 2.

5) *ἐπ᾽ αὐτῇ* Men.

6) *συντελεῖ* est futuri Attici. Unde superflua redditur Menardi coniectura *συντελέσει*. Vocc. *ὁ Θεὸς* in B C ap. vet. Int. et Men. ante *κύριος* obvia omisi c. F O V suadente Franz. Quid, si *κύριος ὁ Θεὸς* legeris?

iquitati, redimens e tenebris, verbo suo disponat in nobis testamentum. Scriptum quippe est, quomodo Pater, redempturus nos a tenebris, illi mandaverit ut sibi pararet populum sanctum. Dicit igitur propheta: ‚ego Dominus, Deus tuus, vocavi te in iustitia, et tenebo manum tuam, et corroborabo te; et dedi te in testamentum generis, in lucem gentium, ad aperiendum oculos caecorum, et ad educendum de vinculis illigatos, de domo carceris sedentes in tenebris. Agnoscite ergo, unde simus redemti. (Et iterum propheta dicit: ‚ecce posui te in lucem gentium, ut sis in salutem usque ad extremum terrae; haec dicit Dominus redemtor tuus.') Rursus propheta dicit: ‚spiritus Domini super me, propter quod unxit me, evangelizare humilibus; misit me sanare contritos corde, praedicare captivis remissionem et caecis visum, et nuntiare annum Domini acceptum et diem retributionis, consolari omnes lugentes.

XV. *De falso et vero Sabbato.*

Adhuc et de sabbato scriptum est in decalogo seu decem verbis, quae Dominus in monte Sina locutus est ad Mosen, os ad os: ‚et sanctificate sabbatum Domini manibus mundis et puro corde.' Et alibi dicit: ‚si custodierint filii mei sabbatum, tunc ponam misericordiam meam super illos.' Sabbati meminit Scriptura in principio creationis: ‚fecitque Deus in sex diebus opera manuum suarum, et desiit die septima, et ea requievit, et sanctificavit eam.' Advertite filii, quid dicat: ‚consummavit in sex diebus.' Id ait: omnia consummabit Dominus in sex millibus annorum; nam apud illum dies aequiparatur mille annis. Ipsemet enim testatur, dicens: ‚ecce hodiernus dies erit tamquam mille anni.' Itaque, filii, in sex diebus, hoc est, in sex annorum millibus consummabuntur universa. ‚Et requievit die septima.' Hoc ait: quando veniens eius Filius tempus iniqui abolebit, ac iudicabit impios, et mutabit solem ac lunam stellasque; tunc pulchre requiescet die septima. Denique ait: ‚sanctificabis eam manibus mundis et corde puro.' Si ergo quam diem Deus sanctificavit, aliquis nunc potest sanctificare, nisi sit per omnia mundus corde, erravimus. Vide ergo: certe tunc pulchre quiescens

---

7) Cfr. II Petr. 3, 8.

8) Ps. 89, 4.

9) *συντελεσθήσονται* B C.

10) *καὶ* Int. vet.; deest in B C O V. Subinde *καταργήσῃ* B C O, in quo man. sec. *καταργήσει*.

11) *ἀνομίας* coni. Men., *ἀνόμου* Fell. In Codd. B C O V et textu Men. *αὐτοῦ*. Dein *ἀλλάξῃ* O V. Antecedens *καὶ* non est in B.

12) I. e. *verum sabbatum a secundo demum oritur Christi adventu.* De Chiliasmo Barnabae vide libellum meum: Sendschreiben des Ap. Barn. p. 119 sqq. et Francke, l. c. p. 89 sq. *H.*

13) *ἐν χερσὶ* B C F vulg. Omisi praep. *ἐν* c. O V Int. vetere. Cfr. c. 15. init.

14) *ὁ* adiunxi c. B C F O V, scripsique c. iisdem et Men. Voss. Cot. *ἡγίακεν* p. *ἡγίακε* Hef. Deinde *τί* p. *τὶς* C, *τίς* B O V. Et Men. ed. *τί* (in marg. leg. *τίς*), *τίς* Voss., uterque cum Int. vet. interrogandi signo distinguens post *πᾶσι*, pro quo scripsi *πᾶσιν* c. O V.

15) Ex Codd. B C O V lectione *εἰ δὲ* facile efficitur *ἰδέ*, ut coni. Dav.; *εἰ δ'* Men., qui c. Int. vet. legi vult *εἴδεις*. Idem subinde coni. *οὖν* p. *οὐδ'*, quod exhibent etiam nostri quattuor Codd.

16) *ὅτι* postulat Men. Tum *ἁγιάζῃ* O V, *ἡγίακε* proponit Men. Mox *δυνησώμεθα* O.

καταπαυόμενος ἁγιάζει αὐτὴν, ὅτε δυνησόμεθα αὐτοὶ δίκαια,[17] ἀπολαβόντες τὴν ἐπαγγελίαν, οὐκέτι οὔσης ἀνομίας, γεγονότων δὲ καινῶν πάντων ὑπὸ κυρίου.[18] Τότε δυνησόμεθα[19] αὐτὴν ἁγιάσαι, αὐτοὶ ἁγιασθέντες πρῶτον. Πέρας γέ τοι λέγει αὐτοῖς· ‚τὰς[20] νεομηνίας ὑμῶν καὶ τὰ σάββατα ὑμῶν οὐκ ἀνέχομαι.' Ὁρᾶτε πῶς λέγει· οὐ τὰ νῦν σάββατα ἐμοὶ δεκτὰ, ἀλλ' ὃ[21] πεποίηκα, ἐν ᾧ, καταπαύσας τὰ πάντα, ἀρχὴν ἡμέρας ὀγδόης[22] ποιήσω,[23] ὅ ἐστιν, ἄλλου κόσμου ἀρχήν. Διὸ καὶ ἄγομεν[24] τὴν ἡμέραν τὴν ὀγδόην εἰς εὐφροσύνην, ἐν ᾗ καὶ ὁ Ἰησοῦς ἀνέστη ἐκ νεκρῶν. Καὶ φανερωθεὶς ἀνέβη εἰς τοὺς οὐρανούς.[25]

XVI. *Templum spirituale Domino iam constructum.*

Ἔτι καὶ περὶ τοῦ ναοῦ ἐρῶ ὑμῖν, πῶς πλανώμενοι οἱ ταλαίπωροι ἐπὶ τὴν ὁδὸν[1] ἤλπισαν, καὶ οὐκ ἐπὶ τὸν Θεὸν αὐτὸν τὸν ποιήσαντα αὐτοὺς, ἀλλ' ὡς ὄντα οἶκον Θεοῦ. Σχεδὸν γὰρ, ὡς τὰ ἔθνη, ἀφιέρωσαν αὐτὸν ἐν τῷ ναῷ. Ἀλλὰ πῶς λέγει κύριος, καταργῶν αὐτὸν, μάθετε· ‚τίς ἐμέτρησε τὸν οὐρανὸν σπιθαμῇ, ἢ[2] τίς τὴν γῆν δρακί; Οὐκ ἐγώ;' ‚Λέγει κύριος· ὁ[3] οὐρανός μοι θρόνος, ἡ δὲ γῆ ὑποπόδιον τῶν ποδῶν μου· ποῖον οἶκον οἰκοδομήσετέ[4] μοι, ἢ τίς τόπος τῆς καταπαύσεώς μου;' Γνῶτε ὅτι ματαία ἡ ἐλπὶς αὐτῶν.[5] Πέρας γοῦν πάλιν λέγει· ‚ἰδοὺ, οἱ καθελόντες τὸν ναὸν τοῦτον, αὐτοὶ αὐτὸν οἰκοδομήσουσιν.'[6] Γίνεται.[7] Διὰ γὰρ τὸ πολεμεῖν αὐτοὺς καθηρέθη ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν· νῦν καὶ αὐτοὶ οἱ τῶν ἐχθρῶν ὑπηρέται ἀνοικοδομήσουσιν[8] αὐτόν. Πάλιν ὡς ἤμελλεν ἡ πόλις καὶ ὁ ναὸς[9] καὶ ὁ λαὸς Ἰσραὴλ παραδίδοσθαι, ἐφανερώθη. Λέγει γὰρ ἡ γραφή· ‚καὶ[10] ἔσται ἐπ' ἐσχάτων[11] ἡμερῶν, παραδώσει κύριος τὰ πρόβατα τῆς νομῆς καὶ τὴν μάνδραν καὶ τὸν πύργον αὐτῶν εἰς καταφθοράν.' Καὶ ἐγένετο καθ' ἃ[12] ἐλάλησε κύριος. Ζητήσωμεν οὖν, εἰ ἔστι[13] ναὸς Θεοῦ. Ἔστιν· ὅπου αὐτὸς λέγει ποιεῖν καὶ καταρτίζειν. Γέγραπται γάρ· ‚καὶ[14] ἔσται, τῆς ἑβδομάδος συντελουμένης οἰκοδομηθήσεται[15] ναὸς Θεοῦ ἐνδόξως[16] ἐπὶ

---

17) *δίκαιαν* leg. notat Men.

18) Hic iam Menardus et Vossius puncto distinxerunt, quod a Cotelerio (ed. a. 1672.), Clerico et aliis in commatis signum male conversum fuit.

19) *δυνησώμεθα* B, σο ad oram.

20) Isai. 1, 13.

21) ὅ dedi c. BCFOV, ἃ vulg.

22) Illa sex millia annorum desinunt die ultima (i. e. septima) ultimae hebdomadae. Ergo novum aevum, Dei regnum, sequenti octava die incipit. *H.*

23) *πονήσω* OV, *ποιήσων* proponit Voss. Ea lectio a Vossio ex inferiori Men. margine huc male transposita esse videtur. Deinde *ἐστι* vulg. In O pr. man. exaraverat *ὁ ἐστὶν. ἀλλ' οὐ κόσμου ἀρχήν.*

24) *ἄγωμεν* OV. Solemne scriptoris diei dominicae primaevo tempore celebratae testimonium.

25) Aut post *νεκρῶν* punctum ponendum est, aut dicendum, scriptorem heic Christum dominica die in coelum ascendisse docere cum Marc. 16, 14 sqq. Luc. 24, 51 contra Matth. 28, 10 sqq. Act. 1, 3. Codices etiam in hoc sequendum duxi. Nam B exh. *ἀνέστη ἐκ νεκρῶν, καὶ φανερωθεὶς κτλ.* O *ἀνέστη ἐκ νεκρῶν· καὶ φανερωθεὶς κτλ.*, planius CV *ἀνέστη ἐκ νεκρῶν. καὶ φανερωθεὶς κτλ.* Libri impr. aut *ἐν ᾗ καὶ ὁ Ἰησοῦς ἀνέστη ἐκ νεκρῶν, καὶ φανερωθεὶς ἀνέβη εἰς τοὺς οὐρανούς*, aut interpunctionem omnino negligunt.

Cap. XVI. 1) Retineo *τὴν ὁδὸν* c. BCFOV vulg., et de via (Cfr. Act. 19, 23. et 22, 4.) legis Mosaicae ad templum Domini ducente agi puto. Quae propter lectionem vulg. *τὸν Θεὸν αὐτὸν* repetendum censui c. BC pro *τὸν Θεὸν αὐτῶν*, ut est in FOV. Secundo casu admisso refriget antithesis. Interpres vet. *aedem* legit, unde *τὸν οἶκον*

sanctificat aliquis eam, cum poterimus ipsi iusta facere, accepta promissione, deleta iniquitate, novatis vero cunctis a Domino. Tunc poterimus diem illam sanctificare, si nos ipsi prius fuerimus sanctificati. Demum illis dicit: ‚novilunia vestra et sabbata vestra non fero.' Cernite, quomodo loquatur: non mihi accepta sunt praesentia sabbata, sed illud quod ego feci; quando scilicet, universis finem imponens, octavi diei faciam initium, hoc est, initium alterius mundi. Idcirco et diem octavum in laetitia agimus, quo et Iesus resurrexit a mortuis. Et cum apparuisset, ascendit ad coelos.

XVI. *Templum spirituale Domino iam constructum.*

Adhuc et de templo dicam vobis, quomodo errantes miseri non in ipsum Deum, creatorem ipsorum, spem habuerunt, sed in viam, quasi domus Dei esset. Nam fere instar gentium illum in templo venerati sunt. Sed quomodo Dominus loquatur, templumque irritum faciat, animadvertite: ‚quis mensus est coelum spithama, aut quis terram palma? Nonne ego? Dicit Dominus: coelum mihi thronus est, terra autem scabellum pedum meorum. Quam mihi domum aedificabitis, aut quis locus requietis meae?' Cognoscite, quod vana est spes illorum. Et tandem rursus ait: ‚ecce, qui destruxerunt templum hoc, ipsi illud aedificabunt.' Idque evenit. Nam quia bellum gesserunt, ab hostibus destructum est templum; nunc et ipsi hostium ministri reaedificant illud. Iterum, quod tradenda esset civitas una cum templo et cum populo Israëlitico, est declaratum. Ait quippe scriptura: ‚et erit in novissimis diebus, tradet Dominus oves pascui et ovile et turrim eorum in exitium.' Atque contigit, quemadmodum locutus est Dominus. Quaeramus itaque, an exstet adhuc templum Dei. Existit, ubi ipsemet se illud facere ac perficere testatur. Scriptum enim est: ‚et erit, hebdomada completa, aedificabitur

---

coni. Men., *τὸν δόμον* proposuit Cot., *τὸν οὐδὸν* scribi voluit Mazoch. Fortassis scribendum: *ἐπὶ τὴν ὁδὸν* (vel *θύραν*) *αὐτῶν ἤλπισαν, καὶ οὐκ ἐπὶ τὸν θεὸν τὸν ποιήσαντα αὐτοὺς κτλ.*

2) Evulgavi *ἢ* ex BCFOV Int. vet., *καὶ* vulg. LXX Isai. 40, 12.

3) *ὁ* supraadditur in C.

4) Ita BOV LXX, *οἰκοδομήσατε* C Men. In V voc. *οἶκον* man. sec. supraadditur. Isai. 66, 1.

5) I. e. gentes Israelitarum.

6) *οἰκοδομήσουσι* B C c. vulg. Isai. 49, 17.

7) Spiritaliter, ut mox videbitur. *Men.* Eadem Gallicciolli ad templum Salomonis refert observans: Veramente Giuliano apostata ordinò, che gli Ebrei riedificassero il Tempio, il che non riuscì per le fiamme che uscivano dalla terra. Ma questo essendo accaduto circa l'anno dell' Era volgare 370, non può qui essere indicato da S. Barnaba. Nabuzardan dunque generale di Nabucodonosor re di Babilonia, prese e incendiò Gerosolima col Tempio, 4 Reg. XXV. Dopo LXX anni di schiavitù, Ciro re di Persia per ordine di Dio rifabbricò il Tempio, 2 Paral. XXXVI, 22, 23. E lo reidificarono gli Ebrei ministri e sudditi di Ciro, 1 Esdr. I e II. Ciò précisamente qui dice S. Barnaba, avvertendo insieme, che tutto verificossi a puntino.

8) *ἀνοικοδομήσουσι* B Men.

9) Vocc. *καὶ ὁ ναὸς* exciderunt ap. Voss. et alios.

10) Haec, prout hic habentur, non sunt in tota Scriptura. *Men.* Cfr. Isai. c. 5. Jer. c. 15 et 25. Mich. c. 4.

11) *ἐπαισχάτῶν* (sic) V.

12) *καθὰ* B, *κατὰ* p. *καθ' ἃ* Men.

13) Iam destructo templo Hierosol. quaerit, an alterum templum successurum sit. *Men.* *ἐστὶ* O V.

14) Dan. 9, 24. 25. 27. Aggae. 2, 10.

15) *οἰκοδομηθήσονται* C Men.

16) Scripsi *ἐνδόξως* c. O V Int. vetere Clem. Alex., *ἔνδοξος* B C F vulg.

τῷ ὀνόματι κυρίου.‘ Εὑρίσκω οὖν ὅτι ἔστι[17] *ναός. Πῶς οὖν*[18] *οἰκοδομηθήσεται ἐν ὀνόματι κυρίου; μάθετε. Πρὸ*[19] *τοῦ ἡμᾶς πιστεῦσαι τῷ Θεῷ ἦν ἡμῶν τὸ κατοικητήριον τῆς καρδίας φθαρτὸν καὶ ἀσθενὲς, ὡς ἀληθῶς οἰκοδομητὸς ναὸς διὰ χειρός· ὅτι ἦμεν πλήρεις εἰδωλολατρείας οἶκος, καὶ εἰδωλολατρείᾳ ἦμεν οἶκος δαιμονίων,*[20] *διὰ τὸ ποιεῖν*[21] *ὅσα ἦν ἐναντία τῷ Θεῷ. Οἰκοδομηθήσεται δὲ ἐπὶ τῷ*[22] *ὀνόματι κυρίου, προσέχετε, ἵνα ὁ ναὸς κυρίου ἐνδόξως*[23] *οἰκοδομηθῇ. Πῶς; μάθετε. Λαβόντες τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν, καὶ ἐλπίσαντες ἐπὶ τῷ ὀνόματι κυρίου ἐγενόμεθα*[24] *καινοὶ, πάλιν ἐξ ἀρχῆς κτιζόμενοι. Διὸ ἐν τῷ κατοικητηρίῳ ἡμῶν ἀληθῶς ὁ Θεὸς κατοικεῖ ἐν ἡμῖν. Πῶς; Ὁ λόγος αὐτοῦ τῆς πίστεως, ἡ κλῆσις αὐτοῦ τῆς ἐπαγγελίας, ἡ σοφία τῶν δικαιωμάτων, αἱ ἐντολαὶ τῆς διδαχῆς, αὐτὸς ἐν ἡμῖν προφητεύων, αὐτὸς ἐν ἡμῖν κατοικῶν· τοὺς τῷ θανάτῳ δεδουλωμένους*[25] *ἀνοίγων ἡμῖν θύραν τοῦ ναοῦ, ὅ ἐστι στόμα,*[26] *μετάνοιαν διδοὺς ἡμῖν, εἰσάγει εἰς τὸν ἄφθαρτον ναόν. Ὁ γὰρ*[27] *ποθῶν σωθῆναι βλέπει οὐκ εἰς τὸν ἄνθρωπον, ἀλλ' εἰς τὸν ἐν αὐτῷ ἐνοικοῦντα καὶ λαλοῦντα ἐν*[28] *αὐτῷ, ἐκπλησσόμενος ἐπὶ τῷ μηδέποτε, μήτε τοῦ λέγοντος τὰ ῥήματα ἀκηκοέναι ἐκ τοῦ*[29] *στόματος, μήτε αὐτόν ποτε ἐπιτεθυμηκέναι ἀκούειν. Τουτέστι*[30] *πνευματικὸς ναὸς οἰκοδομούμενος τῷ κυρίῳ.*

XVII. *Prioris Epistolae partis conclusio.*

Ἐφ' ὅσον ἦν ἐν δυνατῷ καὶ ἁπλότητι δηλῶσαι ὑμῖν,[1] *ἐλπίζει μου ἡ ψυχὴ, τῇ ἐπιθυμίᾳ μου μὴ παραλελοιπέναι μέ τι τῶν ἀνηκόντων ὑμῖν*[2] *εἰς σωτηρίαν, ἐνεστώτων.*[3] *Ἐὰν γὰρ περὶ τῶν μελλόντων γράφω ὑμῖν, οὐ μὴ νοήσητε, διὰ τὸ ἐν παραβολαῖς κεῖσθαι. Ταῦτα μὲν οὕτως.*[4]

XVIII. *Altera Epistolae pars. De duabus viis.*

Μεταβῶμεν δὲ καὶ ἐπὶ ἑτέραν γνῶσιν καὶ διδαχήν. Ὁδοὶ δύο[1] *εἰσὶ διδαχῆς καὶ ἐξουσίας, ἥ τε τοῦ φωτὸς, καί ἡ*[2] *τοῦ σκότους. Διαφορὰ δὲ πολλὴ*[3] *τῶν δύο ὁδῶν. Ἐφ' ἧς μὲν γάρ εἰσι τεταγμένοι φωταγωγοὶ ἄγγελοι τοῦ Θεοῦ, ἐφ' ἧς δὲ ἄγγελοι*[4] *τοῦ σατανᾶ. Καὶ ὁ μὲν ἐστι*[5] *κύριος ἀπ' αἰώνων καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας, ὁ δὲ ἄρχων καιροῦ τῆς ἀνομίας.*

---

17) *ἔστιν* O V.

18) *οὖν* om. B (in textu) C Men.

19) Clem. Alex. Strom. II. c. 20. p. 490. Barnabas hic tristem hominis statum ante adventum Christi describit. Cfr. Francke, l. c. p. 83 sq. *H.*

20) Scripsi *ὅτι ἦμεν πλήρεις εἰδωλολατρείας οἶκος, καὶ εἰδωλολατρείᾳ ἦμεν οἶκος δαιμονίων* ex coniectura, *ὅτι ἦν πλήρης μὲν εἰδωλολατρείας οἶκος εἰδωλολατρεία ἦν οἶκος δαιμωνίων* B (in textu, *ἡ εἰδωλολατρεία* cum art. ad oram) C F O V et plerique libb. impressi c. Men., *quia pleni eramus adorationibus idolorum, et erat domus daemoniorum* Int. vet. et Clem. Alex. Holstenius ad oram Cod. B notat, vocabula [*εἰδωλολατρεία ἦν οἶκος*] ab ipso uncis inclusa, videri expungenda.

21) *ποιῆν* V.

22) *τὸ* pr. man. O.

23) *ἐνδόξως* O V Int. vet. et Clem. Alex., *ἔνδοξος* B C Men.

24) Ita B C, *ἐπὶ τῷ ὄνομα. ἐγενώμεθα* p. *ἐπὶ τῷ ὀνόματι κυρίου ἐγενόμεθα* V, *ἐπὶ τῷ ὀνόματι. ἐγενώμεθα* correctum in *ἐγενόμεθα* O. In F vocc. *τοῦ κυρίου* deesse, sed nihil aliud scio. Ante *κυρίου* vulg. add. *τοῦ.*

25) Rescripsi *τοὺς τῷ θανάτῳ δεδουλωμένους* c. B C F O V Men. Voss., quod alii perperam mutarunt in *τοῖς τῷ θανάτῳ δεδουλωμένοις.* Accusativus pendet ex verbo *εἰσάγει.* Ita enim legendum puto c. B F O V p. *εἰσάγαγε* C Men. (in textu) Voss., *εἰσήγαγε* Men. in notis.

26) Cfr. Rom. 10, 10. *καρδίᾳ γὰρ*

praeclare templum Dei, in nomine Domini.' Invenio igitur quod templum existit. Qua ratione ergo aedificabitur in nomine Domini, discite. Antequam Deo crederemus, erat cordis nostri domicilium corruptioni obnoxium et imbecille, ad modum templi vere per manus aedificati; referta siquidem eramus idololatriae domus et idolorum cultu daemonum domicilium, quia fecimus quaecumque Deo contraria sunt. Aedificabitur autem, attendite, in nomine Domini, ut templum Domini magnifice aedificetur. Quomodo? Discite. Accepta remissione peccatorum et spe habita in nomen Domini, facti sumus novi, iterum ab integro creati. Ideo in nobis, in domicilio nostro, vere Deus habitat. Quo modo? Verbum eius fidei, vocatio eius promissionis, sapientia mandatorum, praecepta doctrinae, imo ipse in nobis prophetat, ipse in nobis inhabitat; morti addictos, porta templi aperta, id est os, et poenitentia concessa, nos in templum introducit, quod destrui non potest. Is enim qui cupit esse salvus, non in hominem respicit, sed in eum qui in homine habitat, atque in eo loquitur; admirans quod nunquam neque audierit eum talia verba ore fundentem, neque ipse talia audire desideraverit. Hoc est templum spirituale Domino constructum.

XVII. *Prioris Epistolae partis conclusio.*

Quantum potuit, et sine obscuritate potuit vobis monstrari, spes mihi est, pro studio meo me nihil omisisse eorum quae ad vestram salutem spectant, quaeque sunt praesentia. Si enim de futuris scripsero vobis, non intelligetis; quoniam in abscondito positum est. Et haec quidem ad hunc modum.

XVIII. *Altera Epistolae pars. De duabus viis.*

Transeamus autem et ad alteram cognitionem atque doctrinam. Duae sunt viae doctrinae ac potestatis: una lucis, altera tenebrarum. Differentia vero multa duarum viarum. Uni siquidem praepositi sunt angeli Dei lucem praeferentes, alteri vero angeli Satanae. Ac ille quidem Dominus est a seculis et in secula; hic autem princeps temporis iniqui.

πιστεύεται εἰς δικαιοσύνην, στόματι δὲ ὁμολογεῖται εἰς σωτηρίαν. Deinde *θύραν* dedi c. V Int. vet., *θύρας* B C F O vulg. Verum iam vidit Men. in notis.

27) Reposui *γὰρ* c. B C F O V Int. vet. et var. lect. ap. Cot., *καὶ* vulg. Mox vocc. *εἰς τὸν ἄνθρωπον, ἀλλ'* Vossius praetermisit.

28) *ἐν* Dav. c. Int. vet., *ἐπ'* B C O V Men. et plerique editt.

29) *αὐτοῦ* p. *ἐκ τοῦ* B (in textu) C Men. Dein *αὐτόν* c. Dav., *αὐτὸς* B C F O V Men. et plerique editt. Tum *ἐπιθυμηκέναι* p. *ἐπιτεθυμηκέναι* C.

30) *τουτέστιν* O V.

Cap. XVII. 1) *ὑμῖν* B C F O V var. lect. ap. Cot., *ἡμῖν* vulg. et Int. vetus. Subinde *ἐλπίζῃ* V O, sed in hoc man. sec. mutatum in vulg.

2) *ἡμῖν* correctum in *ὑμῖν* O.

3) I. e. de quibus nunc disceptatur, e. g. num novum foedus veteri sit praeferendum, num adhuc valeant praecepta iudaica etc. *Il. ἐνεστότων* O V Men., qui paulo ante *ἀνοιχόντων* ut C.

4) Heic desinit vetus latina versio in Cod. Corbeiensi superstes.

Cap. XVIII. 1) De duabus viis Cfr. Const. Apost. VII, 1 sqq.

2) Lego *καὶ ἡ* c. B C F O V, *ἥ τε* vulg. Locus laud. ab Orig. de princ. III. c. 2. n. 4. p. 314. Tom. XXI ed. Lommatzsch, et Hom. 35. in Luc. p. 18. Cfr. Hermae Past. Mand. VI, 1. 2.

3) *πολὺ* scr. B C.

4) Cfr. II Cor. 12, 7.

5) *ἐστὶν* O V. Tum reposui *καὶ* ex B C F O V.

XIX. *De via lucis.*

Ἡ οὖν ὁδὸς τοῦ φωτός ἐστιν αὕτη. Ἐάν τις θέλων[1] ὁδὸν ὁδεύειν ἐπὶ τὸν ὡρισμένον τόπον, σπεύσει τοῖς ἔργοις αὐτοῦ. Ἔστιν οὖν ἡ δοθεῖσα[2] ἡμῖν γνῶσις τοῦ περιπατεῖν ἐν αὐτῇ τοιαύτη. Ἀγαπήσεις τόν σε ποιήσαντα, δοξάσεις τόν σε λυτρωσάμενον ἐκ θανάτου. Ἔσῃ ἁπλοῦς τῇ καρδίᾳ, καὶ πλούσιος τῷ πνεύματι. Οὐ κολληθήσῃ μετὰ τῶν πορευομένων ἐν ὁδῷ θανάτου. Μισήσεις πᾶν[3] ὃ οὐκ ἀρεστὸν τῷ Θεῷ, μισήσεις πᾶσαν ὑπόκρισιν. Οὐ μὴ ἐγκαταλίπῃς[4] ἐντολὰς κυρίου. Οὐχ[5] ὑψώσεις σεαυτὸν, ἔσῃ δὲ ταπεινόφρων. Οὐκ ἀρεῖς ἐπὶ σεαυτὸν δόξαν. Οὐ λήψῃ[6] βουλὴν πονηρὰν κατὰ τὸν πλησίον σου. Οὐ δώσεις τῇ ψυχῇ θράσος. Οὐ πορνεύσεις, οὐ μοιχεύσεις, οὐ παιδοφθορήσεις.[7] Οὐ μή σου[8] ὁ λόγος ὁ τοῦ Θεοῦ ἐξέλθῃ ἐν ἀκαθαρσίᾳ τινῶν. Οὐ λήψῃ[9] πρόσωπον, ἐλέγξαι τινὰ ἐπὶ παραπτώματι.[10] Ἔσῃ πραΰς, ἔσῃ ἡσύχιος. Ἔσῃ[11] τρέμων τοὺς λόγους οὓς ἤκουσας. Οὐ μὴ μνησικακήσῃς[12] τῷ ἀδελφῷ σου. Οὐ μὴ διψυχήσῃς,[13] πότερον ἔσται,[14] ἢ οὔ. Οὐ[15] μὴ λάβῃς ἐπὶ ματαίῳ ὄνομα κυρίου.[16] Ἀγαπήσεις[17] τὸν πλησίον σου ὑπὲρ τὴν ψυχήν σου. Οὐ[18] φονεύσεις τέκνον ἐν φθορᾷ, οὐδὲ πάλιν γεννηθὲν ἀνελεῖς. Οὐ μὴ ἄρῃς[19] τὴν χεῖρά σου ἀπὸ τοῦ υἱοῦ σου ἢ ἀπὸ τῆς θυγατρός σου, ἀλλ' ἀπὸ νεότητος διδάξεις φόβον κυρίου. Οὐ μὴ γένῃ ἐπιθυμῶν τὰ τοῦ πλησίον σου, οὐδὲ μὴ[20] γένῃ πλεονέκτης. Οὐδὲ κολληθήσῃ ἐκ ψυχῆς σου μετὰ ὑψηλῶν, ἀλλὰ μετὰ δικαίων καὶ ταπεινῶν ἀναστραφήσῃ.[21] Τὰ συμβαίνοντά σοι ἐνεργήματα,[22] ὡς ἀγαθὰ πρόσδεξαι. Οὐκ[23] ἔσῃ δίγνωμος, οὐδὲ δίγλωσσος· παγὶς γὰρ θανάτου ἐστὶν ἡ διγλωσσία. Ὑποταγήσῃ κυρίῳ, κυρίοις[24] ὡς τύπῳ Θεοῦ, ἐν αἰσχύνῃ καὶ φόβῳ. Οὐ μὴ ἐπιτάξῃς παιδίσκῃ ἢ δούλῳ[25] σου ἐν πικρίᾳ, τοῖς ἐπὶ τὸν αὐτὸν ἐλπίζουσι, μή ποτε οὐ φοβηθήσῃ τὸν ἐπ' ἀμφοτέροις Θεόν· ὅτι ἦλθεν οὐ κατὰ[26] πρόσωπον καλέσαι, ἀλλ' ἐφ' οὓς το πνεῦμα ἡτοίμασεν.[27] Κοινωνήσεις[28] ἐν πᾶσι τῷ πλησίον σου, οὐκ ἐρεῖς ἴδια· εἰ γὰρ ἐν τοῖς ἀφθάρτοις κοινωνοί ἐστε, πόσῳ μᾶλλον ἐν τοῖς φθαρτοῖς; Οὐκ ἔσῃ πρόγλωσσος·[29] παγὶς γὰρ στόμα[30] θανάτου. Ὅσον δύνασαι, περὶ[31] τὴν ψυχήν σου ἁγνεύσεις. Μὴ γίνου πρὸς μὲν τὸ[32]

Cap. XIX. 1) Participium haud raro loco verbi finiti apud scriptores ecclesiasticos et purioris linguae occurrit. Vid. A. Matthiae Ausführliche gr. Grammatik ed. sec. §. 556. notae 1 et 2. Subsequens *ὁδὸν* textui insero c. B C F O V. Forte *ταύτην τὴν ὁδόν*

2) *δοθῆσα* V et pr. man. O.

3) Evulgavi *πᾶν* c. B C F O V p. *ποιεῖν* vulg. Const. Apost. VII, 14.

4) *ἐγκαταλίπῃ* Voss.

5) Const. Apost. VII, 8.

6) *λήψει* V et pr. man. O. Dein *τοῦ πλησίον* p. *τὸν πλησίον* O V.

7) Ita dedi ex B C F O V et Const. Apost. VII, 2 p. *παιδοφθορεύσεις* vulg., quae vox est infimae graecitatis.

8) *σου* scripsi c. F O V, *σοι* B C vulg. Tum addidi *ὁ* ante *τοῦ θεοῦ* c. F O V Voss., deest in B C ap. Men. et qui eum sequuntur. Cfr. Clem. Rom. Ep. ad Jacobum c. 13. *ἀνεπίληπτον, πολύπειρόν τε καὶ δῆλον τὸν κατηχοῦντα εἶναι δεῖ.*

9) *λήμψῃ* V O, heic quidem emendatum in *λήψῃ*, apud Men. *λείψῃ*. Tum dedi *ἐλέγξαι* c. B C F O V var. lect. ap. Voss. p. vulg. *ἐλέγξας*. Lectionem *ἐλέγξαι* reperio etiam in duobus optimis Rom. Codd. Constitutionum Apost. VII, 10. Novam earum editionem praeparavi his maxime Mss. adiutus.

10) Ita B F O V et Const. Apost. l. c., *παραπτώματα* C vulg.

11) Isai. 66, 2. Cfr. Phil. 2, 12.

12) *μνησικακήσεις* C, correctum in vulgatum.

13) *διψήσῃς* B (in textu) C Men. et

XIX. *De via lucis.*

Via igitur lucis haec est. Si quis cupit ea via pervenire ad praefinitum locum, suis operibus id consequi studeat. Cognitio itaque nobis data in hac via ambulandı eiusmodi est. Diliges creatorem tuum, gloria afficies eum qui redemit te a morte. Eris corde simplex et spiritu dives. Non adhaerebis ad eos qui incedunt in via mortis. Odio habebis quodcumque Deo displicet, odio habeas omnem simulationem. Ne derelinquas mandata Domini. Te ipsum non exaltabis, eris autem humilis. Non assumes tibi gloriam. Non capies malum consilium adversus proximum tuum. Non dabis animae insolentiam. Non fornicaberis, non adulterium facies, pueros non corrumpes. Non ex te verbum Dei in quorundam impuritate exeat. Non accipies personam ad lapsum cuiuspiam arguendum. Eris mansuetus, eris quietus. Contremisces ad verba quae audivisti. Fratri tuo ignosces. Non ambigas, utrum futurum sit, necne. Ne assumas in vanum nomen Domini. Diliges proximum tuum plus quam animam tuam. Non interficies foetum in abortione, nec etiam interimes post nativitatem. Ne auferas manum tuam a filio tuo vel a filia tua, sed a pueritia docebis eos timorem Domini. Bona proximi tui non concupisces, nec eris avarus. Neque ex anima tua adhaerebis superbis; sed cum iustis atque humilibus proficiscaris. Quae tibi contingunt vexationes, tamquam bona admitte. Non eris inconstans nec bilinguis; laqueus enim mortis est lingua duplex. Subiicieris Domino Deo, dominis vero, ut Dei imagini, in verecundia et timore. Ne in amaritudine imperes ancillae aut servo tuo, qui in eundem sperant; ne forte non timeas Deum, qui super utrumque est, quoniam non venit vocare secundum personam, sed secundum id quos Spiritus praeparaverit. Communicabis in omnibus cum proximo tuo, nec quidquam dices proprium; si enim in incorruptis consortes estis, quanto magis in iis quae corrumpuntur? Non eris lingua praeceps; os enim laqueus est mortis. Quantum potes, castus sis anima. Noli porrigere manus tuas ad acci-

---

var. lect. ap. Voss., quod quin in textu reponerem vix me tenere potui. Idem est ac *sitire* de vehementer desiderando. Const. Apost. VII, 11. Cfr. Ep. I. Clem. ad Cor. c. 11 et 23. Jac. 1, 8.

14) Videlicet, quod Deus per Scripturas promisit seu praedixit esse venturum, nempe iudicium, merces sanctorum et malorum supplicia. *Men.*

15) *Οὐ* excidit ap. Men.

16) Ita BOV, *ἐπὶ ματαίῳ εἰς ὄνομα κυρίου* C Men. Voss. Cot. Praepositio *εἰς* abundat.

17) *ἀγαπήσης* V, *ἀγαπήσαις* mutatum in *ἀγαπήσεις* O. Cfr. Joan. 15, 13.

18) Const. Apost. VII, 3.

19) *οὐκ ἀρεῖς* Const. Apost. VII, 12. Cfr. Eph. 6, 4.

20) *ουδ'* (sine spiritu) *οὐ μὴ* p. *οὐδὲ μὴ* V. Const. Apost. VII, 4.

21) Recepi *ἀναστραφήσῃ* (*verseris*) ex BCFOV, *ἀναγραφήσῃ* vulg. Idem est *ἀναστρέφειν* ac *συμπορεύειν*.

22) *πάθη* Const. Apost. VII, 8.

23) Const. Apost. II, 6. VII, 4.

24) Cfr. Ephes. 6, 5.

25) *δούλῃ* Men., l. *δούλῳ* in marg. Const. Apost. VII, 13.

26) Reposui *οὐ κατὰ* c. BCFOV, *οὐκ ἐπὶ* vulg. Cfr. Eph. 6, 9.

27) *ἡτοίμασε* BC et plerique editt., *ἑτοίμασε* Men. Cfr. Rom. 8, 29. 30.

28) Cfr. Act. 4, 32. Const. Apost. VII, 12.

29) *πρόγνωσσος* C Men., in notis leg. *πρόγλωσσος*.

30) *στόμα* desideratur in C.

31) Ita Dav., *ὑπὲρ* BCOV Men. Voss.

32) *τοῦ* B (in textu) C. Cfr. Eccli. 4, 31. (v. 36 vulg.) Const. Apost. VII, 11.

λαβεῖν ἐκτείνων τὰς χεῖρας, πρὸς δὲ τὸ δοῦναι συσπῶν. Ἀγαπήσεις, ὡς κόρην ὀφθαλμοῦ σου, πάντα τὸν λαλοῦντά σοι τὸν[33] λόγον κυρίου. Μνησθήσῃ[34] ἡμέρας κρίσεως, ἡμέρας καὶ νυκτός. Ἐκζητήσεις καθ' ἑκάστην ἡμέραν τὰ πρόσωπα τῶν ἁγίων, ἢ[35] διὰ λόγου σκοπῶν καὶ πορευόμενος εἰς τὸ παρακαλέσαι, καὶ μελετῶν εἰς τὸ σῶσαι ψυχὴν τῷ λόγῳ· ἢ διὰ τῶν χειρῶν σου ἐργάσῃ[36] εἰς λύτρωσιν τῶν ἁμαρτιῶν σου. Οὐ διστάσεις[37] δοῦναι, οὐδὲ διδοὺς γογγύσεις. ‚Παντὶ[38] αἰτοῦντί σε δίδου·' γνώσῃ δὲ τίς ὁ τοῦ μισθοῦ καλὸς ἀνταποδότης. Φυλάξεις ἃ παρέλαβες, μήτε προστιθεὶς,[39] μήτε ἀφαιρῶν. Εἰς τέλος μισήσεις τὸν πονηρόν. Κρινεῖς[40] δικαίως. Οὐ ποιήσεις σχίσμα,[41] εἰρηνεύσεις δὲ μαχομένους συνάγων. Ἐξομολογήσῃ[42] ἐπὶ ἁμαρτίαις σου. Οὐχ[43] ἥξεις ἐν προσευχῇ σου ἐν συνειδήσει πονηρᾷ. Αὕτη ἐστὶν ἡ ὁδὸς τοῦ φωτός.

XX. *De via tenebrarum.*

Ἡ δὲ τοῦ μέλανος ὁδός[1] ἐστι σκολιὰ[2] καὶ κατάρας μεστή. Ἔστι γὰρ ὁδὸς θανάτου[3] αἰωνίου μετὰ τιμωρίας, ἐν ᾗ ἐστὶ τὰ ἀπολοῦντα[4] τὴν ψυχὴν αὐτῶν· εἰδωλολατρεία,[5] θρασύτης, ὕψος δυνάμεως, ὑπόκρισις, διπλοκαρδία, μοιχεία,[6] φόνος, ἁρπαγὴ, ὑπερηφανία,[7] παράβασις, δόλος, κακία, αὐθάδεια, φαρμακεία, μαγεία, πλεονεξία, ἀφοβία Θεοῦ. Διῶκται[8] τῶν ἀγαθῶν, μισοῦντες τὴν[9] ἀλήθειαν, [τὸ ψεῦδος] ἀγαπῶντες, οὐ γινώσκοντες μισθὸν δικαιοσύνης, οὐ κολλώμενοι ἀγαθῷ, οὐ κρίσει δικαίᾳ χήρᾳ καὶ ὀρφανῷ[10] προσέχοντες, ἀγρυπνοῦντες οὐκ εἰς φόβον Θεοῦ, ἀλλ' ἐπὶ τὸ πονηρὸν, ὧν μακρὰν καὶ πόῤῥω πραΰτης καὶ ὑπομονὴ, ἀγαπῶντες[11] μάταια, διώκοντες ἀνταπόδομα, οὐκ ἐλεοῦντες πτωχὸν, οὐ πονοῦντες ἐπὶ καταπονουμένῳ,[12] εὐχερεῖς ἐν καταλαλιᾷ, οὐ γινώσκοντες τὸν ποιήσαντα αὐτοὺς, φονεῖς τέκνων,[13] φθορεῖς πλάσματος Θεοῦ, ἀποστρεφόμενοι τὸν ἐνδεόμενον, καταπονοῦντες τὸν θλιβόμενον, πλουσίων παράκλητοι, πενήτων ἄνομοι κριταὶ, πανταμάρτητοι.

XXI. *Epilogus exhortatorius.*

Καλὸν οὖν ἐστὶ, μαθόντα τὰ δικαιώματα κυρίου, ὅσα προγέγραπται, ἐν τούτοις περιπατεῖν. Ὁ γὰρ ταῦτα ποιῶν ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ

---

33) *τὸν* accessit ex B (marg.) O V. Deinde exclusi *τοῦ* ante *κυρίου* c. B (textu) C O V Men. Apud Voss. *λογὸν τοῦ κυρίου,* in F *τὸν λόγον τοῦ κυρίου.*

34) Pron. *αὐτὸν*, quod post *μνησθήσῃ* exh. B C vulg., omisi c. F O V. Scribe saltem *αὐτοῦ*. Vocc. *ἡμέρας κρίσεως* non leguntur in C. Subinde transposui *ἡμέρας καὶ νυκτὸς* c. C, *νυκτὸς καὶ ἡμέρας* F O V vulg. Genuina tamen lectio in Cod. B latere videtur, ubi habes *μνησθήσῃ αὐτὸν καὶ ἡμέρας καὶ νυκτός*. Rectius Const. Apost. VII, 9. *μνησθήσῃ δὲ αὐτοῦ ἡμέρας καὶ νυκτός*.

35) *ἢ* dedi c. B C F O V, *καὶ* vulg. Iisdem quinque Mss. nisus *καὶ* vulg. ante *διὰ τῶν χειρῶν* commutavi in *ἢ*, interpunctione totius enunciationis sanata. Lectionem *σκοπῶν* exh. B Voss., *σκοπιῶν* C Men., *κοπιῶν* O V. Forte *διὰ λόγου κοπιῶν* i. e. instituendo et edocendo operam navans (sudans). Cfr. I. Tim. 5, 17. Tum *μελετοῖς* B.

36) *ἐργάσει* O V; in utroque deest *τῶν* ante *ἁμαρτιῶν*. In B articulum sec. man. obliteravit. Cfr. I Cor. 4, 12. Const. Apost. VII, 12.

37) *διαστάσεις* B.

38) Matth. 5, 42. Luc. 6, 30.

39) *προτιθεὶς* B, quod forsan praestat. Const. Apost. VII, 14.

40) Ibid. VII, 10.

41) Ita B O V, *σχήμα* C, *σχῆμα*

piendum, ad dandum vero contrahere. Diliges ut pupillam oculi tui omnem qui tibi loquetur verbum Domini. In memoriam tuam die noctuque revocabis iudicii diem. Exquiras quotidie vultus sanctorum, et in sermone eos perscrutans, et ad exhortandum incedens, et meditans quomodo animam verbo tuo servare possis; et manibus tuis operaberis ad redemtionem peccatorum tuorum. Non dubitabis dare, neque murmurabis, cum das. ,Omni petenti te tribue;' cognosces autem quis sit bonus mercedis retributor. Servabis quae accepisti, nec addens, nec demens. Malus odiosus tibi erit in perpetuum. Iuste iudicabis. Non facies dissidium; sed pacem conciliabis inter contendentes, eos associans. Confiteberis peccata tua. Non accedes ad orationem tuam in conscientia mala. Haec est via lucis.

XX. *De via tenebrarum.*

Via autem tenebrarum obliqua est plenaque maledictionis. Est enim via mortis aeternae cum supplicio, in qua sunt quae perdunt animam hominum: idololatria, temeritas, elatio ob potentiam, simulatio, cor duplex, adulterium, homicidium, rapina, superbia, transgressio, dolus, malitia, arrogantia, veneficium, magia, avaritia, nullus Dei timor. In qua sunt bonorum persecutores, osores veritatis, amatores mendacii, non cognoscentes mercedem iustitiae, non adiuncti ad bonum, viduae et pupillo non attendentes ex iusto iudicio, vigilantes non ad timorem Dei, sed ad malitiam, a quibus longe ac procul sunt mansuetudo et patientia, qui diligunt vana, consectantur remunerationem, non miserentur inopis, non laborant in gratiam labore ac aerumnis confecti, ad obtrectationem prompti, non cognoscentes creatorem suum, liberorum interemptores, in abortione corrumpentes Dei creaturam, aversantes egenum, opprimentes afflictum, divitum advocati, pauperum iniqui iudices; per omnia peccatores.

XXI. *Epilogus exhortatorius.*

Aequum igitur est, ut homo edoctus mandata Domini, quotquot prius scripta sunt, in eis ambulet. Qui enim ea perficit, in regno Dei

---

Men. Dein *μαχομένους* BCOV, *μαχομένοις* Men. Voss. Const. Apost. VII, 10.

42) Const. Apost. VII, 17.

43) Ibid. VII, 17.

Cap. XX. 1) Const. Apost. VII, 8.

2) *σκολιᾶ* O V.

3) Vulg. *τοῦ* ante *θανάτου* omisi c. BCFOV. Dein *ἔστιν* O V.

4) *ἀποτελοῦντα* C, *ἀπολλοῦντα* V, *ἀπολλύντα* (sic) O.

5) *εἰδωλολατρεία* BOV Cot., *ἰδωλολατρία* Men., *εἰδωλολατρία* C Voss.

6) *μοιχία* O V.

7) *ὑπερηφανεία* O V. Dein *αὐθαδία* V, *φαρμακία μαγία* OV.

8) Subaudiendum esse *Ἐν ᾗ εἰσὶ* ante *διῶκται* iam Men. animadvertit.

9) *τὴν* addidi c. B, ad cuius marg. Holstenius recte notat, supplendum esse *τὸ ψεῦδος* ante *ἀγαπῶντες*, quod in nullo nostrorum quattuor Mss. extat, nec est in F. Veram lectionem Men. iam indicavit observans: Lege *ἀγαπῶντας* hoc modo: *μισοῦντες ἀλήθειαν ἀγαπῶντας* i. e. odio habentes veritatis amatores; aut certe videtur deesse nomen *ψεῦδος* i. e. mendacium, hoc modo: *ἀγαπῶντες ψεῦδος* i. e. amantes mendacium. Cfr. Const. Apost. l. c.

10) *ὀφανῷ* B.

11) *ἀγαπόντες* F et O in textu, *ἀγαπῶντες* in marg. Dein *ἀνταπόδωμα* scr. O V.

12) Vulg. *τῷ* ante *καταπονουμένῳ* exclusi c. BCFOV. Subinde *εὐχερεῖς* BCOV, *εὐχειρεῖς* Men.

13) *τέκνοιν* V.

δοξασθήσεται· ὁ ἐκεῖνα[1] ἐκλεγόμενος μετὰ τῶν ἔργων αὐτοῦ συναπολεῖται. Διὰ τοῦτο ἀνάστασις, διὰ τοῦτο ἀνταπόδοσις. Ἐρωτῶ τοὺς ὑπερέχοντας, εἴ τινά μου γνώμης ἀγαθῆς λαμβάνετε συμβουλίαν· ἔχετε, εἰς οὓς ἐργάσασθε,[2] μεθ' ἑαυτῶν· μὴ ἐγκαταλείπητε.[3] Ἐγγὺς γὰρ ἡ[4] ἡμέρα, ἐν ᾗ συναπολεῖται πάντα τῷ πονηρῷ. Ἐγγὺς ὁ κύριος καὶ ὁ μισθὸς αὐτοῦ. Ἔτι καὶ ἔτι ἐρωτῶ ὑμᾶς· ἑαυτῶν γίνεσθε νομοθέται ἀγαθοὶ, ἑαυτῶν μένετε σύμβουλοι πιστοὶ, ἄρατε ἐξ ὑμῶν πᾶσαν ὑπόκρισιν. Ὁ[5] δὲ Θεὸς, ὁ παντὸς τοῦ κόσμου κυριεύων, δώῃ ὑμῖν σοφίαν, ἐπιστήμην, σύνεσιν, γνῶσιν τῶν δικαιωμάτων αὐτοῦ, ἐν ὑπομονῇ. Γίνεσθε δὲ θεοδίδακτοι, ἐκζητοῦντες, τί ζητεῖ κύριος ἀφ' ὑμῶν, καὶ ποιεῖτε, ἵνα σωθῆτε ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως. Εἰ δέ τίς ἐστιν ἀγαθοῦ μνεία, μνημονεύετέ μου, μελετῶντες ταῦτα, ἵνα καὶ ἡ ἐπιθυμία καὶ ἡ ἀγρυπνία εἴς τι[6] ἀγαθὸν χωρήσῃ. Ἐρωτῶ ὑμᾶς, χάριν αἰτούμενος. Ὡς ἔτι τὸ καλὸν σκεῦός[7] ἐστι[8] μεθ' ὑμῶν, μὴ ἐλλείπητε μηδενὶ αὐτῶν, ἀλλὰ συνεχῶς ἐκζητεῖτε ταῦτα, καὶ ἀναπληροῦτε πᾶσαν ἐντολήν· ἔστι γὰρ ταῦτα ἄξια. Διὸ καὶ[9] μᾶλλον ἐσπούδασα γράψαι, ἀφ' ὧν ἠδυνήθην, εἰς τὸ[10] εὐφράναι ὑμᾶς. Σώζεσθε,[11] ἀγάπης τέκνα καὶ εἰρήνης. Ὁ κύριος τῆς δόξης καὶ πάσης χάριτος μετὰ τοῦ πνεύματος ὑμῶν. Ἀμήν.[12]

Cap. XXI. 1) *ἐναντία* coniecit Men. ad ea referens, quae supra fuerant exposita. (c. 20).

2) *ἐργάσασθε* c. B C F O V Men. Voss. Cot., *εὐεργάσασθε* al. Fortassis *εἰργάσασθε*. Accipe de labore in vinea Domini.

3) *ἐγκαταλείπητε* dedi ex B F O V, *ἐγκαταλίπητε* C vulg.

4) Adscripsi ἡ c. B C F O V.

5) Locus cit. a Clem. Alex. Strom. II. c. 18. p. 472.

6) τὸ Men.

gloria cumulabitur; qui vero alia elegerit, simul cum suis operibus peribit. Propterea resurrectio, propterea retributio. Rogo vos, proceres, si bonae voluntatis meae consilium accipere velitis: habeatis vobiscum, pro quibus laborastis; ne eos derelinquatis. Prope enim est dies, in qua omnia cum malo peribunt. Prope est Dominus et merces eius. Etiam atque etiam rogo vos: estote vobis boni legislatores, vobis manete consiliarii fideles, tollite ex vobis omnem hypocrisim. Deus autem, qui universo mundo dominatur, det vobis sapientiam, scientiam, intelligentiam, cognitionem mandatorum suorum, cum perseverantia. Efficiamini autem docti a Deo, exquirentes quid a vobis requirat Dominus; et efficite ut salvi sitis in die iudicii. Si qua vero est in vobis boni recordatio, mementote mei, haec verba mea meditantes, ut et desiderium et vigilantia mea in aliquod bonum evadat. Rogo vos, gratiam postulans. Cum adhuc in hoc pulchro vase estis, in nullo horum mandatorum deficite, sed indesinenter haec exquirite, et adimplete omne mandatum; haec namque digna sunt. Quare vel maxime id operam dedi, quantum in me fuit, ut scriberem vobis quo exhilararem vos. Salvete, filii dilectionis et pacis. Dominus gloriae et omnis gratiae sit cum spiritu vestro! Amen.

---

7) *σκεῦος* = *corpus.* Supra c. 7. de corpore Christi: *ἐπεὶ καὶ αὐτὸς ὑπὲρ τῶν ἡμετέρων ἁμαρτιῶν ἤμελλε τὸ σκεῦος τοῦ πνεύματος προσφέρειν θυσίαν.* Cfr. I Thess. 4, 4.

8) *ἐστιν* O V. Deinde scripsi *ἐλλείπητε* c. B C F O V, *ἐκλείπητε* vulg.

9) *καὶ* in textu posui ex marg. B.

10) *τὰ* Men.

11) *σώζεσθαι* B.

12) Epigraphe *Ἐπιστολὴ Βαρνάβου τοῦ ἀποστόλου συνεκδήμου Παύλου τοῦ ἁγίου ἀποστόλου* est in B, *ἐπιστολὴ Βαρνάβα τοῦ ἀποστόλου συνεκδήμου Παύλου τοῦ ἁγίου ἀποστόλου* in V; nullam exhibent C F O.

ΚΛΗΜΕΝΤΟΣ

ΠΡΟΣ ΚΟΡΙΝΘΙΟΥΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗ Α.[1]

I. *Salutatio. Laus Corinthiorum ante ortum schisma.*

[Ἡ ἐκκλη]σία τοῦ Θεοῦ, ἡ παροικοῦσα[2] [Ῥώμην], τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ, τῇ πα[ροικού]σῃ Κόρινθον, κλητοῖς, ἡγι[ασμέν]οις ἐν θελήματι Θεοῦ, διὰ τοῦ [κυρίου ἡμ]ῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. [Χάρις ὑ]μῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ παντο[κράτ]ορος Θεοῦ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ πληθυνθείη. [Διὰ τὰς] αἰφνιδίους καὶ ἐπαλλήλους [γενομ]ένας ἡμῖν συμφορὰς καὶ [περ]ιπτώσεις,[3] ἀδελφοὶ, βράδιον [νομ]ίζομεν[4] ἐπιστροφὴν πεποιη[κέν]αι περὶ τῶν ἐπιζητουμένων [πα]ρ' ὑμῖν πραγμάτων,[5] ἀγαπητοὶ, τῆς τε ἀλλοτρίας καὶ ξένης[6] τοῖς ἐκλεκτοῖς τοῦ Θεοῦ, μιαρᾶς καὶ ἀνοσίου στάσεως, ἣν ὀλίγα πρόσωπα προπετῆ καὶ αὐθάδη ὑπάρχοντα εἰς τοσοῦτον ἀπονοίας ἐξέκαυσαν, ὥστε τὸ σεμνὸν καὶ περιβόητον[7] καὶ πᾶσιν ἀνθρώποις ἀξιαγάπητον ὄνομα ὑμῶν μεγάλως βλασφημηθῆναι. Τίς[8] γὰρ, παρεπιδημήσας πρὸς ὑμᾶς, τὴν πανάρετον καὶ βεβαίαν ὑμῶν πίστιν οὐκ ἐδοκίμασεν; τήν τε σώφρονα καὶ ἐπιεικῆ ἐν Χριστῷ εὐσέβειαν οὐκ ἐθαύμασεν; καὶ τὸ μεγαλοπρεπὲς τῆς φιλοξενίας ὑμῶν ἦθος οὐκ ἐκήρυξεν; καὶ τὴν τελείαν καὶ ἀσφαλῆ γνῶσιν[9] οὐκ ἐμακάρισεν; Ἀπροσωπολήπτως γὰρ πάντα ἐποιεῖτε, καὶ τοῖς νομίμοις[10] τοῦ Θεοῦ ἐπορεύεσθε, ὑποτασσόμενοι τοῖς ἡγουμένοις[11] ὑμῶν, καὶ τιμὴν τὴν κα-

---

1) Ea inscriptio est editionis principis (Patr. Junii a. 1633). In Cod. Alexandrino, qui unicus priorem Clementis Ep. cum alterius fragmento exhibet, praeter *ΚΟΡΙΝΘΙΟΥΣ Α.* nihil in fronte apparet; eadem autem epigraphe in ipsius Epistolae calce subiecta extat. Quas editores a primo ad ultimum usque, ut Codicis lacunas explerent, proposuerunt coniecturas, nos quoque eas uncinis inclusimus. In ipsis autem lacunis indicandis mira quaedam singulorum, quibus Codicem inspicere contigit, offendit discrepantia, ita ut ea criticae pars etiam post reiteratam messem messore indigere videatur. Versio latina Cotelerii est, ab Hefelio nobisque hic illic emendata; lemmatum series, qualis ex Gallandio concinnata ap. Hefelium prostat.

2) *παροικεῖν* = peregrinari, ut in exordio Ep. Polycarpi ad Philippenses, et alibi.

3) Clementis Epistolam fervente persecutione Domitiani scriptam fuisse, nec quo tempore procella Nerone imperatore in Christianos protinus exstiterit, cum aliis persuasum habeo. Namque *subitae illae ac invicem sibi succedentes calamitates* ad Domitiani potius, quam ad Neronis imperium quadrant. Favent testimonia Eusebii H. E. III, 15—17. accuratius inter se comparata. Huius Ep. cap. 5, ubi auctor ad Neronis tempora respici, nullius momenti est ad nostrum locum aliter interpretandum.

4) Ad supplendam hanc lacunam Junius primum *νομίζομεν* substituit; loco tamen iterum inspecto, reponendum ipsi

CLEMENTIS

EPISTOLA AD CORINTHIOS I.

I. *Salutatio. Laus Corinthiorum ante ortum schisma.*

Ecclesia Dei, quae Romae peregrinatur, Ecclesiae Dei, quae Corinthi peregrinatur, vocatis, sanctificatis voluntate divina, per Dominum nostrum Iesum Christum. Gratia vobis et pax ab omnipotente Deo per Iesum Christum multiplicetur. Propter subitas ac sibi invicem succedentes calamitates et casus adversos, qui nobis acciderunt, tardius, fratres, nosmet ipsos convertisse existimamus ad ea quae fuerant quaesita a vobis, dilecti, et ad seditionem impiam ac detestandam, Dei electis peregrinam et alienam, quam pauci homines temerarii et audaces in tantum insolentiae accenderunt, ut honorificum et illustre nomen vestrum, et ab omnibus amari dignum, vehementer blasphemaretur. Quis enim, apud vos diversatus, omni virtute plenam firmamque ac stabilem fidem vestram non probavit? sobriamque et moderatam in Christo pietatem non est admiratus? et splendidos ac liberales hospitalitatis vestrae mores non praedicavit? et perfectam certamque cognitionem vestram non beatam existimavit? Omnia enim sine personarum intuitu a vobis facta sunt, et in Dei legibus ambulastis, praepositis vestris subditi, et presbyteros,

---

videbatur *δυσοίζομεν*. Illud repetierunt margo Cotelerii (1672), Colomesius (1634), Wottonus. Alii *γνωρίζομεν* absque iusta causa proponunt.

5) Ex hoc dicendi modo nonnulli colligunt, Christianos, qui Corinthi degerent, literis a Romana ecclesia expetisse, ut ad ipsorum dissidia de munere ecclesiastico sedanda auctoritate sua intercederet. Fama potius de Corinthiorum seditione Romam perlatum esse videtur. Cfr. infra c. 47 et Hilgenfeld *d. Apost. Vaeter* p. 54 not. 2.

6) Cod. Alex. *ξένοις*, quod ab amanuensi, diphthongos *οι*, *ει*, *η* ob itacismum pro libitu permutante, procul dubio positum fuit pro adiect. *ξένης* itidem sonante. Idcirco de *advenis in terra* non cogitandum.

7) Simili modo infra c. 47. *τὸ σεμνὸν τῆς περιβοήτου φιλαδελφίας ὑμῶν ἐμείωσαν.*

8) *Τίς γὰρ — Θεοῦ ἐπορεύεσθε* locus citatus a Clemente Alexandrino Strom. IV. c. 17. p. 610. ed. Pott.

9) Cfr. Ep. Barnabae c. 6.

10) Hanc esse genuinam lectionem, Colomesius collegit ex sect. 3 et 40 et Clem. Alex. l. l., cum Ms. exhibeat *νόμοις*.

11) *Praesides* (*ἡγούμενοι*) non iidem sunt ac *presbyteri*. Illis quippe omnes adnumerantur, qui ecclesiae regendae ac gubernandae constituti sunt, cum presbyterorum nomine a primaevis Christianis appellarentur fratres non solum officii causa, sed etiam ob honorem. Cfr. Lipsius, de Clementis Romani Epistola ad Corinthios priore disquisitio p. 28.

θήκουσαν ἀπονέμοντες τοῖς παρ' ὑμῖν πρεσβυτέροις. Νέοις τε μέτρια καὶ σεμνὰ νοεῖν ἐπετρέπετε· γυναιξίν τε ἐν ἀμώμῳ καὶ σεμνῇ καὶ ἁγνῇ συνειδήσει πάντα ἐπιτελεῖν παρηγγέλλετε, στεργούσας[12] καθηκόντως τοὺς ἄνδρας ἑαυτῶν· ἔν τε τῷ κανόνι τῆς ὑποταγῆς[13] ὑπαρχούσας, τὰ κατὰ τὸν οἶκον σεμνῶς οἰκουργεῖν ἐδιδάσκετε, πάνυ σωφρονούσας.

II. *Continuatio laudis prioris Corinthiorum.*

Πάντες τε ἐταπεινοφρονεῖτε, μηδὲν ἀλαζονευόμενοι, ὑποτασσόμενοι μᾶλλον ἢ ὑποτάσσοντας,[1] ἥδιον διδόντες ἢ λαμβάνοντες.[2] Τοῖς ἐφοδίοις[3] τοῦ Θεοῦ ἀρκούμενοι, καὶ προσέχοντες τοὺς λόγους[4] αὐτοῦ ἐπιμελῶς, ἐστερνισμένοι[5] ἦτε τοῖς σπλάγχνοις, καὶ τὰ παθήματα αὐτοῦ ἦν πρὸ ὀφθαλμῶν ὑμῶν.[6] Οὕτως εἰρήνη βαθεῖα καὶ λιπαρὰ ἐδέδοτο πᾶσιν, καὶ ἀκόρεστος πόθος εἰς ἀγαθοποιΐαν, καὶ πλήρης πνεύματος ἁγίου ἔκχυσις ἐπὶ πάντας ἐγίνετο· μεστοί τε ὁσίας βουλῆς, ἐν ἀγαθῇ προθυμίᾳ μετ' εὐσεβοῦς πεποιθήσεως ἐξετείνατε τὰς χεῖρας ὑμῶν πρὸς τὸν παντοκράτορα Θεὸν, ἱκετεύοντες αὐτὸν ἵλεως[7] γενέσθαι, εἴ τι ἄκοντες ἡμάρτετε. Ἀγὼν ἦν ὑμῖν ἡμέρας τε καὶ νυκτὸς ὑπὲρ πάσης τῆς ἀδελφότητος,[8] εἰς τὸ σώζεσθαι μετ' ἐλέους καὶ συνειδήσεως[9] τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐκλεκτῶν αὐτοῦ. Εἰλικρινεῖς καὶ ἀκέραιοι ἦτε, καὶ ἀμνησίκακοι[10] εἰς ἀλλήλους. Πᾶσα στάσις καὶ πᾶν σχίσμα βδελυκτὸν ὑμῖν· ἐπὶ τοῖς παραπτώμασι τῶν[11] πλησίον ἐπενθεῖτε· τὰ ὑστερήματα αὐτῶν ἴδια ἐκρίνετε. Ἀμεταμέλητοι ἦτε ἐπὶ πάσῃ ἀγαθοποιΐᾳ, ‚ἕτοιμοι[12] εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθόν.' Τῇ παναρέτῳ καὶ σεβασμίῳ πολιτείᾳ κεκοσμημένοι, πάντα ἐν τῷ φόβῳ αὐτοῦ ἐπετελεῖτε· τὰ προστάγματα καὶ τὰ δικαιώματα τοῦ κυρίου ἐπὶ[13] τὰ πλάτη τῆς καρδίας ὑμῶν ἐγέγραπτο.

III. *Tristis Corinthiacae ecclesiae status post seditionem ex invidia et aemulatione obortam.*

Πᾶσα δόξα καὶ πλατυσμὸς[1] ἐδόθη ὑμῖν, καὶ ἐπετελέσθη τὸ γεγραμμένον· ‚ἔφαγεν[2] καὶ ἔπιεν, καὶ ἐπλατύνθη καὶ ἐπαχύνθη, καὶ ἀπελάκτισεν[3] ὁ ἠγαπημένος.'[4] Ἐκ τούτου ζῆλος καὶ φθόνος καὶ ἔρις καὶ στάσις, διωγμὸς καὶ ἀκαταστασία, πόλεμος καὶ αἰχμαλωσία. Οὕτως

Lipsiae 1855. Ibidem contra Rothium et alios satis demonstratum est, Clementis Epistolam nihil discriminis facere inter episcopos et presbyteros. Duorum tantum ecclesiasticorum magistratuum distinctio in ea cernitur: episcoporum seu presbyterorum, et diaconorum.

12) Quae in Ep. Polycarpi ad Philipp. c. 4. occurrunt similia, Gul. Burtono a Clemente mutuata videntur.

13) Similiter infra c. 7. *τῆς κλήσεως κανόνα*, c. 14. *τῆς λειτουργίας κανόνα*. Cfr. Gal. 6, 16.

Cap. II. 1) Eph. 5, 21. I Petr. 5, 5.

2) Act. 20, 35.

3) I. e. commeatus et apparatus, quibus opus est in militia nostra christiana. *Woll.* *Viatica* heic potius ea esse crediderim, quibus in hac peregrinatione ad victum quotidianum Christi fidelibus opus est: id quidem ob praecedentia. Cfr. I Tim. 6, 8. Hebr. 13, 5. Idem exprimit Gallicciolli: contenti della providenza che Dio vi concedeva.

4) Apud LXX saepe coniungitur verbum *προσέχειν* cum accus. *Cler.*

5) Apud Suidam et Hesychium *στερνίζομαι* = *ἐνστερνίζομαι* *complector*, quia *complecti* fit pectora coniungendo. Hinc sensu *in pectus admitto* saepius usurpatur a scriptoribus christianis. Post *ἦτε* subaudias *αὐτούς*. Cfr. Const. Apost. Prooem. in lib. I.

6) Cfr. Gal. 3, 1. Passiones Christi per communicationem idiomatum *τὰ παθήματα τοῦ Θεοῦ* vocantur, cf. Möh-

qui sunt inter vos, debito honore prosequentes. Iuvenibus, ut moderata et honesta sectarentur, mandastis; mulieribus in inculpabili, honesta et casta conscientia omnia peragere iussistis, diligentes maritos suos, prout officium postulat, et in obedientiae canone se continentes, res domesticas cum gravitate administrare docuistis, omnino honeste se gerentes.

II. *Continuatio laudis prioris Corinthiorum.*

Omnes humili animo eratis, in nulla re inani gloriationi dediti, aliis subiecti potius, quam alios vobis subiicientes, lubentius dantes, quam accipientes. Dei viatico contenti, et ad verba eius diligenter attendentes, intime recondita in visceribus servabatis verba eius, eiusque passiones vobis prae oculis erant. Sic alta et abundans pax cum inexplebili benefaciendi desiderio omnibus data fuit; plena etiam super omnes spiritus sancti effusio facta est; sanctaque voluntate pleni, sincera animi alacritate, cum pia confidentia, manus vestras ad Deum omnipotentem extendistis, supplicantes ei, ut esset erga vos animo propitio, si quid inviti peccassetis. Diu noctuque solliciti eratis pro universa fraternitate, ut numerus electorum Dei misericordia et bona conscientia salvaretur. Sinceri et simplices eratis, atque iniuriarum invicem immemores. Seditio omnis et scissura vobis abominationi erat; proximorum delicta lugebatis; illorum defectus vestros censebatis. Benefacti nullius poenitebat vos; ‚ad omne bonum opus parati.' Ornati virtutum plena et veneranda vitae ratione, omnia in timore eius peragebatis; mandata et praecepta Domini in latitudine cordis vestri scripta erant.

III. *Tristis Corinthiacae ecclesiae status post seditionem ex invidia et aemulatione obortam.*

Omnis honor et dilatatio vobis data est, et scriptum illud impletum est: ‚edit, bibit, dilatatus et incrassatus est, et recalcitravit dilectus.' Ab hoc fonte zelus et invidia et contentio et factiones, persecutio et seditio, bellum et captivitas manarunt. Sic viles contra honoratos,

---

ler, Athanas. I. pag. 6. et Lumper. hist. theol. crit. I. p. 65. *H.* ed. IV.

7) Iunius, Fell., Cotel., Colom., Ittig. et Coust. malunt *ἵλεων*. Nihil autem muto; *ἱλέως* enim, ut post Wotton. vidit Gallandius, adverbialiter usurpatum, *propitie* vel *animo propitio*, satis consonum est *τῷ γενέσθαι*. *Iac.* Cfr. II. Machab. 7, 37. Hebr. 8, 12.

8) *τὴν ἀδελφότητα ἀγαπᾶτε.* I Petr. 2, 17.

9) Fortasse legendum est *συναισθήσεως* = *commiseratione, Mitgefühl*; seu: *συναιτήσεως, communi oratione. Rhode.* *Συνδέσεως, concordia. Jun.* *Συνευδοκήσεως, harmonia animi. Dav.* Lectio Msti placet Gallandio vertenti: *unanimi consensu*, ut infra c. 34. *H.* Ego quidem vocc. *μετ' ἐλέους καὶ συνειδήσεως* (i. e. scientia) ad illum refero, qui elegit, electos salvos reddit. Cfr. II Tim. 2, 19. Fortassis ita transponendum: *εἰς τὸ σώζεσθαι τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐκλεκτῶν μετ' ἐλέους καὶ συνειδήσεως αὐτοῦ.*

10) Ita coni. Junius, postquam c. Ms. ediderat *ἀναμνησίκακοι*. Hinc Birrius *παναμνησίκακοι* proponit.

11) Ita proposuit Junius p. Msti *τοῖς*, Cotelerius et Colomesius mallent *τῶν*, vel *πλησίων*, Boisio placet *τοῖς τῶν πλησίον.*

12) Tit. 3, 1.

13) Prov. 7, 3.

Cap. III. 1) I. e. *amplitudo*. Cfr. Hermae Past. Mand. 5, 1.

2) Deut. 32, 15.

3) Ita Iunius corrigendam censet Msti lectionem *ἀπεγαλάκτισεν*.

ἐπηγέρθησαν οἱ ἄτιμοι[4] ἐπὶ τοὺς ἐντίμους, οἱ ἄδοξοι ἐπὶ τοὺς ἐνδόξους, οἱ ἄφρονες ἐπὶ τοὺς φρονίμους, οἱ νέοι ἐπὶ τοὺς πρεσβυτέρους. Διὰ τοῦτο πόῤῥω ἄπεστιν ἡ δικαιοσύνη καὶ εἰρήνη, ἐν τῷ ἀπολείπειν ἕκαστον τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐν τῇ πίστει αὐτοῦ ἀμβλυωπῆσαι, μηδὲ ἐν τοῖς νομίμοις τῶν προσταγμάτων αὐτοῦ πορεύεσθαι, μηδὲ πολιτεύεσθαι κατὰ τὸ καθῆκον τῷ Χριστῷ,[5] ἀλλὰ ἕκαστον βαδίζειν κατὰ τὰς ἐπιθυμίας αὐτοῦ τὰς πονηρὰς, ζῆλον ἄδικον καὶ ἀσεβῆ ἀνειληφότας,[6] δι᾽ οὗ[7] καὶ θάνατος εἰσῆλθεν εἰς τὸν κόσμον.

IV. *Multa mala ex hoc fonte iam antiquis temporibus profluxerunt.*

Γέγραπται γὰρ οὕτως· ‚καὶ[1] ἐγένετο μεθ᾽ ἡμέρας,[2] ἤνεγκεν Κάϊν ἀπὸ τῶν καρπῶν τῆς γῆς θυσίαν τῷ Θεῷ, καὶ Ἄβελ ἤνεγκεν καὶ αὐτὸς ἀπὸ τῶν πρωτοτόκων τῶν προβάτων, καὶ ἀπὸ τῶν στεάτων αὐτῶν. Καὶ ἐπεῖδεν[3] ὁ Θεὸς ἐπὶ Ἄβελ καὶ ἐπὶ τοῖς δώροις αὐτοῦ· ἐπὶ δὲ Κάϊν καὶ ἐπὶ ταῖς θυσίαις αὐτοῦ οὐ προσέσχεν. Καὶ ἐλυπήθη Κάϊν λίαν, καὶ συνέπεσεν τῷ προσώπῳ αὐτοῦ. Καὶ εἶπεν ὁ Θεὸς πρὸς Κάϊν· ἵνα τί περίλυπος ἐγένου; καὶ ἵνα τί συνέπεσεν τὸ πρόσωπόν σου; οὐκ ἐὰν[4] ὀρθῶς προσενέγκῃς, ὀρθῶς δὲ μὴ διέλῃς, ἥμαρτες; Ἡσύχασον· πρός σε[5] ἡ ἀποστροφὴ αὐτοῦ, καὶ σὺ[6] ἄρξεις αὐτοῦ. Καὶ εἶπε Κάϊν πρὸς Ἄβελ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ· διέλθωμεν εἰς τὸ πεδίον. Καὶ ἐγένετο ἐν τῷ εἶναι αὐτοὺς ἐν τῷ πεδίῳ, ἀνέστη Κάϊν ἐπὶ Ἄβελ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, καὶ ἀπέκτεινεν αὐτόν.‘ Ὁρᾶτε, ἀδελφοὶ, ζῆλος καὶ φθόνος ἀδελφοκτονίαν κατειργάσατο.[7] Διὰ ζῆλος[8] ὁ πατὴρ ἡμῶν Ἰακὼβ ἀπέδρα ἀπὸ προσώπου Ἠσαῦ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ. Ζῆλος[9] ἐποίησεν Ἰωσὴφ μέχρι θανάτου διωχθῆναι, καὶ μέχρι δουλείας εἰσελθεῖν. Ζῆλος φυγεῖν[10] ἠνάγκασε Μωϋσῆν ἀπὸ προσώπου Φαραὼ βασιλέως Αἰγύπτου, ἐν τῷ ἀκοῦσαι αὐτὸν ἀπὸ τοῦ ὁμοφύλου· ‚τίς σε κατέστησεν κριτὴν ἢ δικαστὴν ἐφ᾽ ἡμῶν; μὴ ἀνελεῖν με σὺ θέλεις, ὃν τρόπον ἀνεῖλες ἐχθὲς τὸν Αἰγύπτιον;‘ Διὰ ζῆλος[11] Ἀαρὼν καὶ Μαριὰμ ἔξω τῆς παρεμβολῆς ηὐλίσθησαν. Ζῆλος[12] Δαθὰν καὶ Ἀβειρὼν ζῶντας κατήγαγεν εἰς ᾅδου, διὰ τὸ στασιάσαι αὐτοὺς πρὸς τὸν θεράποντα τοῦ Θεοῦ Μωϋσῆν. Διὰ ζῆλος[13] Δαβὶδ φθόνον ἔσχεν οὐ μόνον ὑπὸ τῶν ἀλλοφύλων, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ Σαοὺλ βασιλέως Ἰσραὴλ ἐδιώχθη.

V. *Non minora novissimis temporibus inde orta sunt mala. Petri et Pauli martyrium.*

Ἀλλ᾽ ἵνα τῶν ἀρχαίων ὑποδειγμάτων παυσώμεθα, ἔλθωμεν ἐπὶ τοὺς ἔγγιστα γενομένους ἀθλητάς. Λάβωμεν τῆς γενεᾶς ἡμῶν τὰ γενναῖα ὑποδείγματα. Διὰ ζῆλον καὶ φθόνον [οἱ μέγι]στοι[1] καὶ δικαιότα-

---

4) Isai. 3, 5. Gal. 5, 19 sqq.

5) *χριστιανῷ* coni. Iunius, *τῷ ἐν χριστῷ* Davis. Sed recte Jac. contra monet, auctorem metonymice loqui, ut Paulum ap. II Cor. 1, 21. Eph. 4, 20. et alibi, ubi vox *Χριστὸς* christianam cum fidem, tum praxin complectitur.

6) Ob numerum plur. cfr. Ep. Barnabae c. 14. *ὅτι ἠνόμησαν ὁ λαός σου.*

7) Sap. 2, 24.

Cap. IV. 1) Gen. 4, 3—8.

2) Ita LXX, *a fine dierum* textus hebr., *post multos dies* vulg. interpretatio. Galliccioli: Avvenne al terminar delle stagioni.

3) *επιδεν* scr. Cod. Alex.

4) Sensus, ut iam Irenaeus IV, 34. docet, is est: *secundum quod videtur, recte et legitime obtulisti munera tua: quoad autem animam tuam, non recte —*

inglorii contra gloriosos, insipientes contra sapientes, iuvenes contra seniores insurrexerunt. Hanc ob causam procul absunt iustitia et pax, cum unusquisque Dei timorem deserat, et in fide eius caecutiat, neque in institutis praeceptorum eius ambulet, aut vitam Christo dignam degat, sed secundum pravas ipsius concupiscentias incedat, iniquam et impiam invidiam resumendo, per quam mors in mundum intravit.

IV. *Multa mala ex hoc fonte iam antiquis temporibus profluxerunt.*

Sic enim scriptum est: ‚et factum est post dies, obtulit Cain ex fructibus terrae sacrificium Domino; Abel autem obtulit et ipse de primogenitis ovium suarum et de adipibus earum. Et respexit Deus super Abel et super munera eius; super Cain autem et super sacrificia eius non advertit. Et contristatus est Cain valde, et concidit vultu suo. Et dixit Deus ad Cain: quare tristis factus es, et quare concidit vultus tuus? Nonne, si recte offeras, non autem recte dividas, peccasti? Quiesce, ad te revertitur donum tuum, et tuae iterum erit potestatis. Et dixit Cain ad Abel fratrem suum: transeamus in campum. Et factum est, dum essent in campo, surrexit Cain super Abel fratrem suum et occidit eum.‘ Videtis, fratres, propter zelum et invidiam fratricidium commissum. Propter zelum pater noster Iacob a facie fratris sui Esau aufugit. Zelus effecit, ut Ioseph ad mortem usque exagitaretur, et usque ad servitutem accederet. Zelus Mosem a facie Pharaonis regis Aegypti fugere compulit, cum popularem suum dicentem audiret: ‚quis te constituit arbitrum aut iudicem super nos? Numquid tu vis me occidere, quemadmodum occidisti heri Aegyptium?‘ Propter zelum Aaron et Mariam extra castra stabulati sunt. Zelus Dathan et Abiron vivos ad inferos detrusit, quod cum Mose Dei famulo seditiose contenderent. Propter zelum David non tantum alienigenarum invidiam sustinuit, sed regem etiam Saul persecutorem expertus est.

V. *Non minora novissimis temporibus inde orta sunt mala. Petri et Pauli martyrium.*

Sed ut vetera exempla relinquamus, ad proximos athletas veniamus. Seculi nostri generosa exempla proponamus. Propter zelum et invidiam, qui maximae et iustissimae ecclesiae columnae erant, persecutionem passi

pectore diviso, absque simplicitate cordis. Nolte (in Scheiner etc. Zeitschrift für kath. Theol. t. VI, I. p. 119.) coniicit legendum esse: *ὀρθῶς δὲ μὴ διαθῇς* sc. *τὸ προσφερόμενον* i. e. *si sacrificium non recte divisisti,* optimam partem tibi retinuisti. *H.* ed. IV.

5) I. e. *a me non recipitur donum tuum,* Nolte: *πρὸς σοῦ ἡ ἀποστροφὴ αὐτοῦ* i. e. *a te ortum est odium illius.*

6) Nolte coniicit: *καὶ σὺ ἀφέξεις αὐτοῦ* i. e. *desistas eum persequi. H.* ed. IV.

7) *κατειργάσατο* ed. pr., quod invito Ms. nonnulli mutarunt in *κατειργάσαντο.*

8) Gen. 27, 41 sqq. Ms. in casibus obliquis plerumque exhibet *ζῆλος* neutraliter. *Woll.* Cfr. Ign. ad Trall. c. 4. *τὸ γὰρ ζῆλος κτλ.* Etiam *τὸ ὕσσωπον* habes in Codd. Mss. Ep. Barnabae c. 8. not. 16.

9) Gen. 37.

10) Exod. 2, 14.

11) Num. 12, 14. 15.

12) Num. 16, 33.

13) I Reg. 18, 8 sqq. *Φθόνον ἔχειν* = *invideri,* phrasis bene graeca. *Cler.*

Cap. V. 1) Sic Iac. supplevit, spatio lacunae accuratius dimenso. Cfr. Gal. 2, 9.

τοι στύλ[οι ἐδιώ]χθησαν, καὶ ἕως θανάτο[υ ἦλθον].[2] Λάβωμεν πρὸ ὀφθαλμῶ[ν ἡμῶν] τοὺς ἀγαθοὺς[3] Ἀποστόλου[ς. Ὁ Πέτρ]ος διὰ ζῆλον ἄδικον[4] οὐχ [ἕνα, οὐ]δὲ δύο, ἀλλὰ πλείονας ὑπ[ήνεγκεν] πόνους, καὶ οὕτω μαρτυρ[ήσας] ἐπορεύθη εἰς τὸν ὀφειλ[όμενον] τόπον[5] τῆς δόξης. Διὰ ζῆλον [καὶ ὁ] Παῦλος ὑπομονῆς βραβεῖον[6] ὑ[πέσχ]εν, ἑπτάκις[7] δεσμὰ φορέσας, φ[υγα]δευθείς,[8] λιθασθείς.[9] Κῆρυξ γ[ενό]μενος ἔν τε τῇ ἀνατολῇ καὶ ἐν [τῇ] δύσει, τὸ γενναῖον τῆς πίστεως αὐτοῦ κλέος ἔλαβεν, δικαιοσύνην διδάξας ὅλον τὸν κόσμον, καὶ ἐπὶ τὸ τέρμα τῆς δύσεως[10] ἐλθὼν, καὶ μαρτυρήσας ἐπὶ τῶν ἡγουμένων.[11] Οὕτως ἀπηλλάγη τοῦ κόσμου, καὶ εἰς τὸν ἅγιον τόπον ἐπορεύθη, ὑπομονῆς γενόμενος μέγιστος ὑπογραμμός.

VI. *Continuatio. Plures alii martyres.*

Τούτοις τοῖς ἀνδράσιν ὁσίως[1] πολιτευσαμένοις συνηθροίσθη πολὺ πλῆθος ἐκλεκτῶν, οἵτινες πολλὰς αἰκίας καὶ βασάνους[2] διὰ ζῆλον παθόντες, ὑπόδειγμα κάλλιστον ἐγένοντο ἐν ἡμῖν. Διὰ ζῆλος διωχθεῖσαι γυναῖκες, Δαναΐδες καὶ Δίρκαι,[3] αἰκίσματα δεινὰ καὶ ἀνόσια παθοῦσαι, ἐπὶ τὸν τῆς π[ί]στεως βέβαιον δρόμον κατήντη[σαν], καὶ ἔλαβον γέρας γενναῖον αἱ ἀσθενεῖς τῷ σώματι. Ζῆλος ἀπηλλοτρίωσεν γαμετὰς ἀνδρῶν, καὶ ἠλλοίωσεν τὸ ῥηθὲν ὑπὸ τοῦ πατρὸς ἡμῶν Ἀδάμ· ‚τοῦτ[ο][4] νῦν ὀστοῦν ἐκ τῶν ὀστέων μου, καὶ σὰρξ ἐκ τῆς σαρκός μου.' Ζῆλος καὶ ἔρις πόλεις μεγάλας κατέστρεψεν, καὶ ἔθνη μεγάλα ἐξεῤῥίζωσεν.

---

2) *ἕως θανάτο[υ ἦλθον]* Wottonii coniectura est, *ἕως θανάτο[υ δεινοῦ]* ed. pr. Cfr. supra c. 4. *Ἰωσὴφ μέχρι θανάτου διωχθῆναι.*

3) *ἀγαστοὺς* (*mirabiles*) coni. Davis. Nolte; *ἁγίους* vel *πρώτους* coni. Iunius, alius *θείους*, est qui cum eodem Iunio *κορυφαίους* proponat, omnino contra simplicem ac castum auctoris modum dicendi. In Ep. ad Iacobum Apost. c. 1. (p. 10. ed. Dressel) Petrus Clementi est *ὁ καλὸς καὶ δόκιμος μαθητής.*

4) *διὰ τὴν ἄμετρον πρὸς ἀνθρώπους στοργὴν ...... τοῦ νῦν βίου βιαίως τὸ ζῆν μετήλλαξεν* Clem. Rom. l. c.

5) Cfr. Act. 1, 25. Ep. Polyc. ad Philipp. c. 9.

6) Cfr. I Cor. 9, 24. Hesychii interpretationem vocis *βραβεῖον* Gallandius parum sapiens vertit: *patientiae certamen sustinuit.*

7) Paulum septies in vincula coniectum esse unde cognoverit Clemens equidem non satis perspicio. Acta enim Apostolorum quum de hac re taceant, alterutrum statuendum est: aut ex ecclesiae traditione rem hausit ille, aut coniecturam fecit ex loco 2 Cor. XI, 24. Ibi quum quinquies se captivum fuisse Paulus profiteatur, Clemens fortasse simul meminit captivitatis quam apostolus et Caesareae et Romae passus est. Cfr. Zeller, Theol. Jahrb., 1848, p. 530. Ceterum ea quoque quae paullo post de Pauli morte narrantur non tam ex Actis Apostolorum quam ex alio quo fonte petita esse nemo mirabitur, qui Acta omnino nihil de extremis apostoli fatis tradere perpenderit. Neque tamen quidquam eorum quae Clemens de Paulo commemorat cum Actorum narrationibus pugnat; itaque colligi nequit, Acta Clementis aetate nondum literis mandata esse. *Lipsius* p. 128. l. c. Hebraismus est = *πολλάκις, pluries.*

8) Act. 13, 50. 14, 6. II Cor. 11, 22sqq.

9) Act. 14, 5. 19.

10) *Italiam*, in specie *Romam*, his verbis notatam putant omnes, qui duplicem Pauli captivitatem Romae negant, e. g. Baur, (Tübing. Zeitschr. 1831. IV. p. 150. Pastoralbriefe d. A. Paulus, 1835. p. 63 sqq.) et Schenkel (Stud. u. Krit. 1841. I. p. 75.), quibus *τὸ τέρμα τῆς δύσεως = τὸ τέρμα ἑαυτοῦ, ὃ ἐν τῇ δύσει.* His accedunt Matthies (Erklg. d. Pastoralbriefe 1840. p. 186.), cui *τέρμα τ. δ.* = *meta, centrum* Occidentis, ergo *Roma,* et Schrader (d. Apost. Paulus I. p. 234.), cui *τέρμα τ. δ.* est finis Occidentis *versus Orientem*, ergo Italia. Econtra de *Hispania* (Rom. 15, 24.)

sunt, et venerunt usque ad mortem. Ponamus nobis ante oculos bonos Apostolos. Propter zelum iniquum Petrus non unum aut alterum, sed plures labores sustulit, atque ita martyrium passus in debitum gloriae locum discessit. Propter zelum et Paulus patientiae praemium reportandum sustinuit, septies in vincula coniectus, fugatus, lapidatus. In oriente ac occidente verbi praeco factus, illustrem fidei suae famam sortitus est, in iustitia mundum universum instruens, et ad occidentis terminos veniens, et sub praefectis martyrium subiens. Sic e mundo migravit, et in locum sanctum abiit, patientiae summum exemplar existens.

VI. *Continuatio. Plures alii martyres.*

Viris istis sancte vitam instituentibus magna electorum multitudo aggregata est, qui supplicia multa et tormenta propter zelum passi, exemplar optimum inter nos extiterunt. Propter zelum mulieres persecutionem passae, Danaidae et Dircae, postquam gravia et nefanda supplicia sustinuerunt, ad firmum fidei cursum pertigerunt, et debiles corpore nobile praemium acceperunt. Zelus uxorum animos a maritis abalienavit, et dictum patris nostri Adami mutavit: ,hoc iam os ex ossibus meis, et caro ex carne mea.' Zelus et contentio urbes magnas evertit, et gentes numerosas funditus delevit.

---

h. l. exponunt Pearsonus, Neander (K. G. I. p. 79. et Gesch. d. Pflanzung I. p. 265.), Guerike (Beiträge p. 122.), Hug (Einl. II. p. 322.) et Olshausen (Stud. u. Krit. 1838. IV. p. 953—957.). *Hispaniae* aut alii *terrae remotiori* favent Schott (Erörterung chronol. Punkte 1832. p. 123.) et Wocher (Tüb. Quartalschrift 1830. IV, 626 sqq.). Pro *Britannia* denique, teste Jacobsono, contendunt Usserius (Brit. Eccl. Antiq. c. 1.) et Stillingsfleet, Orig. Brit. c. 1. *H.* In Ep. Clem. Rom. ad Jacobum c. 1. hic commentarius: *τὸν ἐσόμενον ἀγαθὸν ὅλῳ τῷ κόσμῳ μηνῦσαι βασιλέα, μέχρις ἐνταῦθα τῇ Ῥώμῃ γενόμενος, θεοβουλήτῳ διδασκαλίᾳ σώζων ἀνθρώπους, αὐτὸς τοῦ νῦν βίου βιαίως τὸ ζῆν μετήλλαξεν.*

11) *Sub Tigellino* et *Nymphidio Sabino*, ultimo Neronis anno Romae dominantibus. Hug (Einl. II. p. 323). Alii h. l. de duobus libertis et amicis Neronis, *Helio Caesariano* et *Polycleto* explicant, qui Nerone in Graecia degente A. 67 omnia gubernarunt. Schott. (l. c. p. 129.) et Neander (Gesch. d. Pflanz. I. 265.) h. l. ita explicant: *coram magistratibus et principibus terrae veritatem christianam professus est. H.*

Cap. VI. 1) Iunius ed. *θείως*, ad marg. veram Msti lect. *ὁσίως* adponens.

2) Ita editores Cod. lect. *πολλαῖς αἰκίαις καὶ βασάνοις* corrigendam putarunt. Coniectaverim: *οἵτινες ἐν αἰκίαις καὶ βασάνοις πολλὰ παθόντες, διὰ ζῆλον ὑπόδειγμα κάλλιστον ἐγένοντο ἐν ἡμῖν.* Zelus quippe eorum *πρὸς ζῆλον καὶ μίμησιν τῶν εἰς οὐράνιον τρίβον ὁδεύειν θελόντων καὶ ἐλπίδας ἐχόντων βασιλείας οὐρανῶν ἀπολαύειν διὰ θλίψεων καὶ πόνων πολλῶν, οἷον τὰς τῶν μαρτύρων παλαίστρας καὶ ἀγῶνας.* Cfr. Epiph. Monachi et Presb. ed. Dressel p. 45.

3) Ita Cod. Alex. teste Jacobsono. Ediderat Iunius [*Δαναΐδες καὶ Δίρκη*], quae lectio sponte sese commendat. Cotelerius substituendum monet *Δανάη τε καὶ Δίρκη*, Colomesio lubenter assentiente. Utramque Nerone Imp. fide illustres faeminas fuisse, ille opinatur, quamvis et traditio et historia de eis silescat. Boisius *εὐσεβεῖς καὶ πισταὶ* scribi vult, *ἁγναί τε καὶ δίκαιαι* Davisius. In Arte crit. Clericus coni. *ἄνευ αἰδοῦς καὶ δίκης*, *sine reverentia et iure*, h. e. irreverenter habito sexu inferiore, et contra ius et fas. Ex Act. 17, 34 et 9, 36. *Δάμαρις καὶ Δορκὰς* restituendum videtur Suschkio. Cum Ruinarto Iacobsonus ea verba esse glossema opinatur in textum intrusum.

4) Gen. 2, 23.

5) Si urbs Hierosolymae iam fuisset diruta, Clemens novissimum et celeberrimum hoc exemplum vix silentio praeteriisset. Cfr. Windischmann, vindic. Petrin. pag. 54.

VII. *Adhortatio ad poenitentiam.*

Ταῦτα, ἀγαπητοί, οὐ μόνον ὑμᾶς νουθετοῦντες ἐπιστέλλομεν, ἀλλὰ καὶ ἑαυτοὺς ὑπομιμνήσκον[τες]·[1] *ἐν γὰρ τῷ αὐτῷ ἐσμὲν σκάμμα[τι], καὶ ὁ αὐτὸς ἡμῖν ἀγὼν ἐπίκει[ται]. Διὸ*[2] *ἀπολείπωμεν τὰς κενὰς [καὶ] ματαίας φροντίδας, καὶ ἔλθω[μεν] ἐπὶ τὸν εὐκλεῆ καὶ σεμνὸν τ[ῆς ἁγίας κλή]σεως*[3] *ἡμῶν κανόνα.*[4] *[Βλέπω]μεν, τί καλὸν, καὶ τί τερπνὸν [καὶ προ]σδεκτὸν*[5] *ἐνώπιον τοῦ ποι[ήσαντ]ος ἡμᾶς. [Ἀτενίσ]ωμεν εἰς τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ, [καὶ ἴδ]ωμεν ὡς ἔστιν τίμιον τῷ Θεῷ [πατρὶ]*[6] *αὐτοῦ ὅ τι διὰ τὴν ἡμετέραν [σωτ]ηρίαν ἐκχυθὲν παντὶ τῷ κό[σμ]ῳ μετανοίας χάριν ὑπήνεγκεν. [Ἀνέλθ]ωμεν εἰς τὰς γενεὰς πάσας, [καὶ κα]ταμάθωμεν ὅτι ἐν γενεᾷ [καὶ] γενεᾷ μετανοίας τόπον ἔδω[κ]εν ὁ δεσπότης τοῖς βουλομένοις ἐπιστραφῆναι ἐπ' αὐτόν. Νῶε*[7] *ἐκήρυξεν μετάνοιαν, καὶ οἱ ὑπακούσαντες ἐσώθησαν. Ἰωνᾶς*[8] *Νινευΐταις καταστροφὴν ἐκήρυξεν· οἱ δὲ μετανοήσαντες ἐπὶ τοῖς ἁμαρτήμασιν αὐτῶν ἐξιλάσαντο τὸν Θεὸν ἱκετεύσαντες, καὶ ἔλαβον σωτηρίαν, καίπερ ἀλλότριοι τοῦ Θεοῦ ὄντες.*

VIII. *Continuatio.*

Οἱ λειτουργοὶ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ διὰ πνεύματος ἁγίου περὶ μετανοίας ἐλάλησαν, καὶ αὐτὸς δὲ ὁ δεσπότης τῶν ἁπάντων περὶ μετανοίας ἐλάλησεν μεθ' ὅρκου· „ζῶ[1] *γὰρ ἐγώ, λέγει κύριος, οὐ βούλομαι τὸν θάνατον τοῦ ἁμαρτωλοῦ, ὡς τὴν μετάνοιαν" προστιθεὶς καὶ γνώμην ἀγαθήν· „μετανοήσατε,*[2] *οἶκος Ἰσραήλ, ἀπὸ τῆς ἀνομίας ὑμῶν. Εἶπον*[3] *τοῖς υἱοῖς τοῦ λαοῦ μου· ἐὰν*[4] *ὦσιν αἱ ἁμαρτίαι ὑμῶν ἀπὸ τῆς γῆς ἕως τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἐὰν ὦσιν πυῤῥότεραι κόκκου καὶ μελανώτεραι*[5] *σάκκου, καὶ ἐπιστραφῆτε*[6] *πρός με ἐξ ὅλης τῆς καρδίας, καὶ εἴπητε Πάτερ· ἐπακούσομαι ὑμῶν ὡς λαοῦ ἁγίου."*[7] *Καὶ ἐν ἑτέρῳ τόπῳ λέγει οὕτως· ‚λούσασθε*[8] *καὶ καθαροὶ γένεσθε, ἀφέλεσθε τὰς πονηρίας ἀπὸ τῶν ψυχῶν ὑμῶν, ἀπέναντι τῶν ὀφθαλμῶν μου· παύσασθε ἀπὸ τῶν πονηριῶν ὑμῶν, μάθετε καλὸν ποιεῖν, ἐκζητήσατε κρίσιν, ῥύσασθε ἀδικούμενον, κρίνατε ὀρφανῷ, [κ]αὶ δικαιώσατε χήρᾳ· καὶ δεῦτε καὶ [δι]ελεγχθῶμεν,*[9] *λέγει. Καὶ ἐὰν ὦσιν [αἱ] ἁμαρτίαι ὑμῶν ὡς φοινικοῦν, [ὡς] χιόνα λευκανῶ· ἐὰν δὲ ὦσιν ὡς κόκκινον, ὡς ἔριον λευκανῶ. Καὶ ἐὰν θέλητε καὶ εἰσακούσητέ μου, τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς φάγεσθε· ἐὰν δὲ μὴ θέλητε μηδὲ εἰσακούσητέ μου, μάχαιρα ὑμᾶς κατέδεται· τὸ γὰρ στόμα κυρίου ἐλάλησεν ταῦτα.' Πάντας οὖν τοὺς ἀγαπητοὺς αὐτοῦ βουλόμενος μετανοίας μετασχεῖν, ἐστήριξε τῷ παντοκρατορικῷ βουλήματι αὐτοῦ.*[10]

Cap. VII. 1) Iunius ex Ms. *ὑπομνήσκον[τες]*, quod Colomesius tacite mutavit in *ὑπομιμνήσκον[τες]*. Sed illud quoque graecum est. Cfr. ea vox ap. Passow in Lexico gr. et Orph. hymn. 77, 6. ed. Herm. p. 345.

2) Cfr. Ep. Polyc. c. 7.

3) Ita supplevit Iunius, *τ[ελειώ]σεως* Millius, id quidem ad baptismum referens, cuius *κάνων* seu regula *κενῶν καὶ ματαίων*, de quibus hic sermo, *φροντίδων*, renuntiationem inprimis postularet.

4) Cfr. de Wette ad II Cor. 10, 13.

VII. *Adhortatio ad poenitentiam.*

Haec, charissimi, non tantum, ut vos officii vestri admoneamus, scribimus, sed etiam, ut nos ipsos commonefaciamus; in eadem enim arena versamur, et certamen idem nobis impositum est. Quare inanes et vanas curas relinquamus, et ad gloriosam et vanerandam sanctae vocationis nostrae lineam [metam] veniamus. Quid pulchrum, quid iucundum et acceptum coram opifice nostro sit, videamus. Sanguinem Christi intentis oculis intueamur, ut quam pretiosus sit Deo patri, consideremus, qui propter nostram salutem effusus toti mundo poenitentiae gratiam obtulit. Recurramus ad omnes mundi aetates, et discamus, quod in omni generatione, volentibus ad ipsum converti, Dominus poenitentiae locum concesserit. Noe poenitentiae praeco fuit, et qui ei obtemperarunt, salvati sunt. Ionas Ninivitis excidium praedicavit; illi autem, peccatorum poenitentiam agentes, precibus Deum placarunt, et salutem consecuti sunt, licet alieni a Deo essent.

VIII. *Continuatio.*

Divinae gratiae ministri Spiritu santo afflati de poenitentia loquuti sunt. Ipse etiam rerum omnium Dominus cum iuramento de poenitentia loquutus est: ‚vivo, inquit Dominus, nolo mortem peccatoris, sicut poenitentiam;' addens insuper dictum egregium: ‚resipiscite, domus Israel, ab iniquitate vestra. Dic filiis populi mei: si peccata vestra a terra ad coelum usque pertingant, si cocco rubriora et cilicio nigriora fuerint, et ad me ex toto corde conversi fueritis et dixeritis, Pater; tanquam populo sancto aurem vobis praebebo.' Et in alio loco sic dicit: ‚lavamini et mundamini, auferte mala ex animabus vestris, ab oculis meis, quiescite a malitiis vestris, discite facere bonum, quaerite rectum, liberate oppressum, iudicate pupillo, et iustificate viduam; et venite et disputemus, dicit Dominus. Et si fuerint peccata vestra quasi phoenicium, sicut nivem dealbabo, si autem fuerint ut coccinum, sicut lanam dealbabo. Et si volueritis et audieritis me, bona terrae comedetis; si autem nolueritis, neque exaudiveritis me, gladius devorabit vos; os enim Domini locutum est haec.' Volens igitur, omnes dilectos suos poenitentiae fieri participes, effatum illud omnipotenti sua voluntate roboravit.

---

5) Cfr. I Tim. 2, 3. 5, 4.

6) [πατρὶ] lego c. Bleekio, [αἷμα] lib. impr. Cfr. Ep. I Petr. 1, 19.

7) Cfr. Gen. 7. I Petr. 3, 20. II, 2, 5. Vid. infra c. 9.

8) Jon. 3.

Cap. VIII. 1) Ezech. 33, 11.

2) Ezech. 18, 30.

3) Ezech. 32, 12.

4) Cfr. Ps. 102, 11. Isai. 1, 18.

5) Sic Ms. Hanc formam habes saepius apud LXX et apud Strabonem XVI, 12. *Jac.*

6) Cfr. Ier. 3, 22. 19.

7) Sic Cl. Al. Paedag. l. 1. c. 10. ubi ultima ista sub Ezechielis nomine laudat, cuius etiam videntur esse superiora. Hinc itaque firmatur cl. Coteleri coniectura. *Colom.* Ed. princeps λαῷ ἁγίῳ c. Msto.

8) Isai. 1, 16—20.

9) [δι]ελεχθῶμεν Ms. ap. Wott. et Jac.

10) Sc. voluntate atque consilio eos redimendi.

IX. *Exempla Sanctorum, qui fide et obedientia etc. gratiam Dei sunt consecuti. Enoch et Noe.*

Διὸ ὑπακούσωμεν τῇ μεγαλοπρεπεῖ καὶ ἐνδόξῳ βουλήσει αὐτοῦ, καὶ ἱκέται γενόμενοι τοῦ ἐλέους καὶ τῆς χρηστότητος αὐτοῦ, προσπέσωμεν καὶ ἐπιστρέψωμεν ἐπὶ τοὺς οἰκτιρμοὺς αὐτοῦ, ἀπολιπόντες τὴν ματαιοπονίαν,[1] τήν τε ἔριν, καὶ τὸ εἰς θάνατον ἄγον ζῆλος. Ἀτενίσωμεν[2] εἰς τοὺς τελείως λειτουργήσαντας τῇ μεγαλοπρεπεῖ δόξῃ αὐτοῦ. Λάβωμεν[3] Ἐνὼχ, ὃς ἐν ὑπακοῇ δίκαιος εὑρεθεὶς μετετέθη, καὶ οὐχ εὑρέθη αὐτοῦ θάνατος. Νῶε[4] πιστὸς εὑρεθεὶς, διὰ τῆς λειτουργίας αὐτοῦ παλιγγενεσίαν κόσμῳ ἐκήρυξεν, καὶ διέσωσεν δι' αὐτοῦ ὁ δεσπότης τὰ εἰσελθόντα ἐν ὁμονοίᾳ ζῶα εἰς τὴν κιβωτόν.

X. *Continuatio. Abraham.*

Ἀβραὰμ, ὁ φίλος[1] προσαγορευθεὶς, πιστὸς εὑρέθη, ἐν τῷ αὐτὸν ὑπήκοον γενέσθαι τοῖς ῥήμασι τοῦ Θεοῦ. Οὗτος δι' ὑπακοῆς ἐξῆλθεν ἐκ τῆς γῆς αὐτοῦ, καὶ ἐκ τῆς συγγενείας αὐτοῦ, καὶ ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, ὅπως γῆν ὀλίγην, καὶ συγγένειαν ἀσθενῆ, καὶ οἶκον μικρὸν καταλιπὼν, κληρονομήσῃ τὰς ἐπαγγελίας τοῦ Θεοῦ. Λέγει γὰρ αὐτῷ· ‚ἄπελθε[2] ἐκ τῆς γῆς σου, καὶ ἐκ τῆς συγγενείας σου, καὶ ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ πατρός σου εἰς τὴν γῆν ἣν ἄν σοι δείξω· καὶ ποιήσω σε εἰς ἔθνος μέγα, καὶ εὐλογήσω σε, καὶ μεγαλυνῶ τὸ ὄνομά σου, καὶ ἔσῃ εὐλογημένος· καὶ εὐλογήσω τοὺς εὐλογοῦντάς σε, καὶ καταράσομαι τοὺς καταρωμένους σε, καὶ εὐλογηθήσονται ἔν σοι πᾶσαι αἱ φυλαὶ τῆς γῆς.' Καὶ πάλιν ἐν τῷ διαχωρισθῆναι αὐτὸν ἀπὸ Λὼτ[3] εἶπεν αὐτῷ ὁ Θεός· ‚ἀναβλέψας[4] τοῖς ὀφθαλμοῖς σου, ἴδε ἀπὸ τοῦ τόπου, οὗ νῦν σὺ εἶ, πρὸς βοῤῥᾶν καὶ λίβα[5] καὶ ἀνατολὰς καὶ θάλασσαν· ὅτι πᾶσαν τὴν γῆν, ἣν σὺ ὁρᾷς, σοὶ δώσω αὐτὴν καὶ τῷ σπέρματί σου, ἕως αἰῶνος. Καὶ ποιήσω τὸ σπέρμα σου ὡς τὴν ἄμμον τῆς γῆς· εἰ δύναταί τις ἐξαριθμῆσαι τὴν ἄμμον τῆς γῆς, καὶ τὸ σπέρμα σου ἐξαριθμηθήσεται.' Καὶ πάλιν λέγει· ‚ἐξήγαγεν[6] ὁ Θεὸς τὸν Ἀβραὰμ, καὶ εἶπεν αὐτῷ· ἀνάβλεψον εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ ἀρίθμησον τοὺς ἀστέρας, εἰ δυνήσῃ ἐξαριθμῆσαι αὐτούς· οὕτως ἔσται τὸ σπέρμα σου. Ἐπίστευσεν[7] δὲ Ἀβραὰμ τῷ Θεῷ, καὶ ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην.' Διὰ πίστιν[8] καὶ φιλοξενίαν ἐδόθη αὐτῷ υἱὸς ἐν γήρᾳ, καὶ δι' ὑπακοῆς[9] προσήνεγκεν αὐτὸν θυσίαν τῷ Θεῷ πρὸς ἓν τῶν ὀρέων ὧν ἔδειξεν αὐτῷ.

Cap. IX. 1) In simili loco Ep. Polyc. c. 2. est *ματαιολογίαν*, quam lect. Wott. heic quoque reponendam censet.

2) *Ἀτενίζωμεν* Colom., teste Jacobsono. In mea quidem Colomesii ed. a. 1694 est *Ἀτενίσωμεν*. Ed. Bernardus hunc locum ex Clem. Alex. Strom. IV, 16. p. 610. interpolatum contendit. Contra quem Wottonus: *Irriti sunt*, inquit, *huius conatus. Qui enim hoc modo ex Clemente Alexandrino arguit, aut eum non probe norit, aut mala fide agit. Eadem enim ratione actum erit de authentia et fide eorum omnium, qui a Clemente Alex. usquam citantur, scriptorum. Nemo enim Patrum maiore licentia usus est in citandis autoribus, sive sacris, sive ethnicis; cum ei in more sit, non integra autorum verba semper recitare, sed pro arbitrio suo nunc contrahere, nunc de suo*

IX. *Exempla Sanctorum, qui fide et obedientia etc. gratiam Dei sunt consecuti. Enoch et Noe.*

Quare magnificae eius et gloriosae voluntati obsequamur, et suppliciter misericordiam et benignitatem eius implorantes, relictis vanis operibus, contentione et aemulatione, quae ad mortem ducit, ad miserationem eius advolvamur et convertamur. Fixis oculis intueamur eos, qui magnificae eius gloriae perfecte inservierunt. Sumamus Enochum, qui in obedientia iustus repertus translatus fuit, neque mors eius inventa est. Noe fidelis inventus per ministerium suum mundo regenerationem praedicavit; et per eum animalia, quae in concordia arcam sunt ingressa, servavit Dominus.

X. *Continuatio. Abraham.*

Abrahamus, amicus vocatus, fidelis inventus est, eo quod verbis Dei obtemperaret. Hic per obedientiam e terra sua, e cognatione sua et domo patris sui egressus est, ut exigua terra, cognatione debili et domo parva derelicta, promissiones Dei possideret. Dicit enim ei: ‚exi de terra tua, et de cognatione tua, et de domo patris tui, et vade in terram quam tibi demonstrabo; et faciam te in gentem magnam, et benedicam tibi, et magnificabo nomen tuum, et eris benedictus; et benedicam benedicentibus tibi, et maledicam maledicentibus tibi, et benedicentur in te omnes tribus terrae.‘ Et rursus, cum a Lot secederet, dixit ei Deus: ‚respice oculis tuis, et vide a loco, in quo nunc tu es, ad aquilonem et africum et orientem et mare; quia omnem terram quam tu vides, tibi dabo eam et semini tuo usque in seculum. Et faciam semen tuum sicut arenam terrae; si poterit aliquis dinumerare arenam terrae, et semen tuum dinumerabitur.‘ Et rursus dicit: ‚eduxit Deus Abraham foras, et dixit ei: respice in coelum et numera stellas, si potes dinumerare eas; sic erit semen tuum. Et credidit Abrahamus Deo, et deputatum est ei ad iustitiam.‘ Propter fidem et hospitalitatem datus est ei filius in senectute, et per obedientiam obtulit eum in sacrificium Deo, in uno montium, quem ei ostenderat.

---

inserere, alia omittere, alia variis modis mutare.

3) Gen. 5, 24. Hebr. 11, 5.

4) Gen. 6, 8. 7, 1. Hebr. 11, 7. II Petr. 2, 5. Cfr. supra c. 7. Noe secundum Sibyll. I, 135. et Theophil. Antioch. ad Autol. III, 19. p. 129, antequam in arcam intraret, novam mundo generationem vaticinatus est, id temporis homines ad poenitentiam revocans.

Cap. X. 1) Cfr. Isai. 41, 8. II Paralip. 20, 7. Iudit. 8, 19. Jac. 2, 23. Apud Clem. Alex., qui locum recitat epitomatum, est *φίλος Θεοῦ — προσηγορεύθη*.

2) Gen. 12, 1—3.

3) Ad Gen. 18, 11. respiciens Nolte coni. *ἐν τῷ διαχωρισθῆναι Λὼτ ἀπ' αὐτοῦ. H.* ed. IV.

4) Gen. 13, 14—16.

5) I. e. meridiem versus; ita dein voc. *θάλασσαν* occidentis caeli plagam notat.

6) Gen. 15, 5. 6.

7) Rom. 4, 3.

8) Gen. 21, 22.

9) Hebr. 11, 17.

XI. *Continuatio. Lot. Poena dissensionis.*

Διὰ φιλοξενίαν[1] καὶ εὐσέβειαν Λὼτ ἐσώθη ἐκ Σοδόμων, τῆς περιχώρου πάσης κριθείσης[2] διὰ πυρὸς καὶ θείου, πρόδηλον ποιήσας ὁ δεσπότης,[3] ὅτι τοὺς ἐλπίζοντας ἐπ' αὐτὸν οὐκ ἐγκαταλείπει, τοὺς δὲ ἑτεροκλινεῖς ὑπάρχοντας εἰς κόλασιν καὶ αἰκισμὸν τίθησι. Συνεξελθούσης γὰρ αὐτῷ τῆς γυναικὸς ἑτερογνώμονος ὑπαρχούσης καὶ οὐκ ἐν ὁμονοίᾳ, εἰς τοῦτο σημεῖον ἐτέθη, ὥστε γενέσθαι αὐτὴν στήλην ἁλὸς ἕως τῆς ἡμέρας ταύτης[4] εἰς τὸ γνωστὸν εἶναι πᾶσιν, ὅτι οἱ δίψυχοι[5] καὶ οἱ διστάζοντες περὶ τῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμεως, εἰς κρίμα καὶ εἰς σημείωσιν πάσαις ταῖς γενεαῖς γίνονται.

XII. *Praemia fidei et hospitalitatis. Rahab.*

Διὰ πίστιν[1] καὶ φιλοξενίαν ἐσώθη Ῥαὰβ ἡ πόρνη. Ἐκπεμφθέντων γὰρ ὑπὸ Ἰησοῦ τοῦ τοῦ Ναυῆ κατασκόπων εἰς τὴν Ἱεριχὼ, ἔγνω ὁ βασιλεὺς τῆς γῆς, ὅτι ἥκασι κατασκοπεῦσαι τὴν χώραν αὐτῶν,[2] καὶ ἐξέπεμψεν ἄνδρας τοὺς συλληψομένους αὐτοὺς, ὅπως συλληφθέντες θανατωθῶσιν. Ἡ οὖν φιλόξενος Ῥαὰβ εἰσδεξαμένη αὐτοὺς ἔκρυψεν εἰς τὸ ὑπερῷον ὑπὸ τὴν λινοκαλάμην. Ἐπισταθέντων δὲ τῶν παρὰ τοῦ βασιλέως καὶ λεγόντων· [ἄνδρες πρός σε ἦλ]θον οἱ κατάσκοποι τῆς [γῆς ἡμῶν], ἐξάγαγε αὐτοὺς, ὁ γὰρ βα[σιλεὺς οὕ]τως κελεύει· ἡ δὲ ἀπεκρίθη· εἰσῆλθον [οἱ δύο ἄν]δρες, οὓς ζητεῖτε, πρός με, [ἀλλὰ ταχέ]ως ἀπῆλθον, καὶ πορεύο[νται· οὐχ] ὑποδεικνύουσα αὐτοῖς ἐ[κείνους]. Καὶ εἶπεν πρὸς τοὺς ἄνδρας· [γινώ]σκουσα γινώσκω ἐγὼ, ὅτι [κύριος ὁ Θεὸς] ὑμῶν παραδίδωσιν ὑμῖν [τὴν πό]λιν ταύτην, ὁ γὰρ φόβος καὶ [τρό]μος ὑμῶν ἐπέπεσεν τοῖς κ[ατοι]κοῦσιν αὐτήν.[3] Ὡς ἐὰν[4] οὖν γέ[νηται] λαβεῖν αὐτὴν ὑμᾶς, διασώσα[τέ] με, καὶ τὸν οἶκον τοῦ πατρός μο[υ]. Καὶ εἶπαν αὐτῇ· ἔσται οὕτως, ὡς ἐλάλησας ἡμῖν. Ὡς ἐὰν οὖν γνῷ[ς] παραγινομένους ἡμᾶς, συνάξεις πάντας τοὺς σοὺς ὑπὸ τὸ στέγος σου, καὶ διασωθήσονται· ὅσοι γὰρ ἐὰν εὑρεθῶσιν ἔξω τῆς οἰκίας, ἀπολοῦνται. Καὶ προσέθεντο αὐτῇ δοῦναι[5] σημεῖον, ὅπως κρεμάσῃ ἐκ τοῦ οἴκου αὐτῆς κόκκινον· πρόδηλον ποιοῦντες,[6] ὅτι διὰ τοῦ αἵματος τοῦ κυρίου λύτρωσις ἔσται πᾶσι τοῖς πιστεύουσιν καὶ ἐλπίζουσιν ἐπὶ τὸν Θεόν.[7] Ὁρᾶτε, ἀγαπητοὶ, οὐ μόνον πίστις, ἀλλὰ προφητεία ἐν τῇ γυναικὶ γέγονεν.

Cap. XI. 1) Gen. 19. II Petr. 2, 6. 7. Wottonus existimat, S. Patrem procul dubio respicere ad II Petr. 2, 6.; luculentum sane testimonium, secundam beati Petri epistolam ab initio usque canonicam fuisse, atque ab ecclesia Romana acceptam. *Jac.*

2) *κρίνειν = punire:* frequens in libb. N. T. ea significatio. Cfr. Ioann. 18, 31. Rom. 2, 12.

3) Nominativus absolutus scriptoribus hellenisticis familiaris est. Cfr. Winer, Gramm. des neutest. Sprachidioms p. 168. edit. IV. *H.* Vid. quoque Clem. Rom. Hom. I. init. lectionem Codicis Ottoboniani *δεδυνημένος* p. *δεδύνημαι* a me notatam.

4) Quamvis multi veterum Patrum (e. g. Irenaeus adv. haer. IV, 31.) tanquam adhuc manentis huius statuae mentionem fecerint, et Iosephus Flavius, eiusdem cum Clemente aetatis (Antiq. I. 11, 4.), nonnullique recentiorum oculis se eam usurpasse narrent, fabulam tamen esse, et nescio quid ab accolis spectatorum oculis subiectum fuisse, quod illi statuam hanc esse nugabantur, hi imprudenter credebant, iam liquidis argumentis demonstratum est. *Frey.*

5) Eodem sensu infra c. 23. Cfr. Iac. 1, 8. Hermae Past. Vis. 1, 1. 4, 1.

XI. *Continuatio. Lot. Poena dissensionis.*

Propter hospitalitatem et pietatem Lot e Sodoma salvus evasit, quum tota regio in circuitu igne et sulphure puniretur; Domino palam faciente, quod non derelinquat sperantes in ipsum, contra vero, qui a mandatis eius declinant, suppliciis et tormentis puniat. Uxor enim eius, quae una cum eo egressa est, cum ab eo dissentiret nec in concordia persisteret, in signum propterea posita, et salis statua usque in hodiernum diem facta est; ut omnibus innotesceret, quod animo dubii et de potentia divina haesitantes in iudicium et signum omnibus generationibus proponantur.

XII. *Praemia fidei et hospitalitatis. Rahab.*

Propter fidem et hospitalitatem Rahab meretrix incolumis servata est. Missis enim a Josue filio Navae ad urbem Iericho speculatoribus, rescivit terrae rex, quod regionem eorum exploraturi venissent, et viros emisit, qui eos comprehenderent, ut comprehensi necarentur. Eos igitur hospitalis Rahab suscipiens, in solario domus sub lini stipula occultavit. Supervenientibus autem viris a rege missis ac dicentibus: viri ad te ingressi sunt regionis nostrae exploratores, educ eos, sic enim imperat rex; illa autem respondit: ingressi sunt duo viri ad me, quos quaeritis, sed confestim abierunt et vadunt; non ostendens eis illos. Et dixit ad viros: sciens scio, quod Dominus Deus vester urbem hanc vobis tradit; timor enim et pavor vestri incessit incolas eius. Simulac igitur capere illam vobis contigerit, incolumem me servate et domum patris mei. Et dixerunt ei: sic erit, ut loquuta es nobis. Simulac igitur nos appropinquantes cognoveris, cognatos tuos omnes sub tecto tuo congregabis, et servabuntur; quotquot vero extra domum tuam invenientur, peribunt. Praeterea ei signum dederunt, ut nempe funiculum coccineum e domo sua demitteret, manifestum facientes, quod omnibus, qui credunt et sperant in Deum, per sanguinem Domini redemtio futura sit. Videte, dilecti, non solum fides, sed etiam prophetia in muliere fuit.

Cap. XII. 1) Ios. 2. Hebr. 11, 31. Clem. Alex. ut solet, fusiorem nostri narrationem abbreviavit l. c.

2) *αὐτῶν* Ms. Sic vertit etiam Iunius, licet ediderit *αὐτοῦ*, quod repetiit vertitque Colomesius (1691), et alii post eum.

3) *Τοῖς κατοικοῦσιν αὐτήν.* Lectum ergo Clementi comma versiculi 9. cap. 2. Iosuae, quod a multis editionibus abest, in Complutensi vero ita effertur: *καὶ κατέπτησσον πάντες οἱ κατοικοῦντες τὴν γῆν ἀφ' ὑμῶν Cotel.*

4) *Ὡς ἐὰν* = *ὡς ἂν* (Winer, Gramm. ed. IV. p. 285 sq.) = simulac. Herm. ad Vig. 943 sq. *H.*

5) *προσέθεντο δοῦναι* = *ἔδωκαν* ex Hebraismo. Colomesius: *Et ut signum daret addiderunt*, uti ante verterunt Iunius et Cotelerius contra historiae fidem. Non enim Rahab speculatoribus, sed speculatores Rahab signum dederunt. Verumtamen quia *οὐ μόνον πίστις, ἀλλὰ προφητεία ἐν τῇ γυναικὶ γέγονεν*, Rahab exploratoribus signum illud indicasse, indicatum ab ipsis accepisse, scriptorem credidisse aliquis putaverit.

6) Allegoricae huic interpretationi plures vett. adstipulantur. Cfr. Iustin. Dial. c. Tryph. n. 111. Iren. adv. haer. IV, 20. n. 12. ed. Massuet. et alii.

7) Haec verba non aliam interpretationem patiuntur nisi hanc, quae proxime ad Pauli doctrinam accedit. Diserte enim dicuntur morte Christi expiata esse peccata eorum, qui spem et fiduciam in Deo posuerint. Neque id contrarium est Paulinae doctrinae, quod *fideles* tantum peccatorum veniam Christi morte accipere dicuntur. *Lipsius* p. 82. l. c.

XIII. *Adhortatio ad humilitatem.*

Ταπεινοφρονήσωμ[εν] οὖν, ἀδελφοί, ἀποθέμενοι[1] πᾶσ[αν] ἀλαζονείαν καὶ τύφος[2] καὶ ἀφρ[ο]σύνην καὶ ὀργάς· καὶ ποιήσωμ[εν] τὸ γεγραμμένον (λέγει[3] γὰρ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· ,μὴ καυχ[ά]σθω[4] ὁ σοφὸς ἐν τῇ σοφίᾳ αὐτοῦ, μηδὲ ὁ ἰσχυρὸς ἐν τῇ ἰσχύϊ αὐτ[οῦ], μηδὲ ὁ πλούσιος ἐν τῷ πλούτῳ αὐτοῦ· ἀλλ' ἢ ὁ καυχώμενος ἐν κυρίῳ καυχάσθω, τοῦ ἐκζητεῖν αὐτόν, καὶ ποιεῖν κρίμα καὶ δικαιοσύν[ην]') μάλιστα μεμνημένοι τῶν λόγων τοῦ κυρίου Ἰησοῦ, οὓς ἐλάλησεν διδάσκω[ν] ἐπιείκειαν καὶ μακροθυμίαν. [Οὕ]τως γὰρ εἶπεν· ,ἐλεεῖτε,[5] ἵνα ἐλεη[θῆ]τε· ἀφίετε, ἵνα ἀφεθῇ ὑμῖν· ὡ[ς] ποιεῖτε, οὕτω ποιηθήσεται ὑμ[ῖν]· ὡς δίδοτε, οὕτως δοθήσεται [ὑμῖν]· ὡς κρίνετε, οὕτως κριθήσετ[αι ὑμῖν· ὡς χρη]στεύεσθε, οὕτως χρη[στευθή]σεται ὑμῖν· ᾧ μέτρῳ με[τρεῖτε], ἐν αὐτῷ μετρηθήσεται ὑμῖν.' [Ταύτῃ τ]ῇ ἐντολῇ καὶ τοῖς παραγγέλ[μασι] τούτοις στηρίξωμεν ἑαυ[τοὺς πρὸς][6] τὸ πορεύεσθαι ὑπηκόους [ἡμᾶ]ς τοῖς ἁγιοπρεπέσι λόγοις αὐ[τοῦ], ταπεινοφρονοῦντες. [Φησ]ὶν γὰρ ὁ ἅγιος λόγος· ,ἐπὶ[7] τίνα [ἐπι]βλέψω, ἀλλ' ἢ ἐπὶ τὸν πραῢν καὶ [ἡσύ]χιον καὶ τρέμοντά μου τὰ λόγια;'

XIV. *Magis Deo obediendum est, quam auctoribus seditionis.*

[Δί]καιον οὖν καὶ ὅσιον, ἄνδρες ἀδελ[φ]οί, ὑπηκόους ἡμᾶς μᾶλλον γενέ[σ]θαι τῷ Θεῷ, ἢ τοῖς ἐν ἀλαζονείᾳ καὶ ἀκαταστασίᾳ μυσαροῦ ζήλους ἀρχηγοῖς ἐξακολουθεῖν. Βλάβην γὰρ οὐ τὴν τυχοῦσαν, μᾶλλον δὲ κίνδυνον ὑποίσομεν μέγαν, ἐὰν ῥιψοκινδύνως ἐπιδῶμεν ἑαυτοὺς τοῖς θελήμασι τῶν ἀνθρώπων, οἵτινες ἐξακοντίζουσιν[1] εἰς ἔριν καὶ στάσεις, εἰς τὸ ἀπαλλοτριῶσαι ἡμᾶς τοῦ καλῶς ἔχοντος. Χρηστευσώμεθα αὐτοῖς[2] κατὰ τὴν εὐσπλαγχνίαν καὶ γλυκύτητα τοῦ ποιήσαντος ἡμᾶς. Γέγραπται γάρ· ,χρηστοὶ[3] ἔσονται οἰκήτορες γῆς, ἄκακοι δὲ ὑπολειφθήσονται ἐπ' αὐτῆς· οἱ δὲ παρανομοῦντες ἐξολεθρευθήσονται ἀπ' αὐτῆς.' Καὶ πάλιν λέγει· ,εἶδον[4] ἀσεβῆ ὑπερυψούμενον καὶ ἐπαιρόμενον ὡς τὰς κέδρους τοῦ Λιβάνου· καὶ παρῆλθον, καὶ ἰδού, οὐκ ἦν, καὶ ἐξεζήτησα τὸν τόπον αὐτοῦ, καὶ οὐχ εὗρον. Φύλασσε ἀκακίαν, καὶ ἴδε εὐθύτητα, ὅτι ἐστὶν ἐγκατάλειμμα[5] ἀνθρώπῳ εἰρηνικῷ.'

XV. *Adhaerendum est iis qui pacem colunt, non iis qui eam colere simulant.*

Τοίνυν κολληθῶμεν τοῖς μετ' εὐσεβείας εἰρηνεύουσιν, καὶ μὴ τοῖς μεθ' ὑποκρίσεως βουλομένοις[1] εἰρήνην. Λέγει γάρ που· ,οὗτος[2] ὁ λαὸς

Cap. XIII. 1) Cfr. I Petr. 2, 1.

2) Genere neutr. ut in Concil. Ephes. Canon. 8. *ἐξουσίας τύφος κοσμικῆς* ap. Routh. Script. Eccles. Opusc. p. 395. Ita supra c. 4. et 9. *τὸ ζῆλος*. Editi ante Jac. *τύφον* contra fidem Msti.

3) Parenthesin Hef. opportune interposuit.

4) Ier. 9, 23. 24. I Cor. 1, 31. II Cor. 10, 17.

5) Haec verba nec Evangelio Matth. 6, 12—15. 7, 1. 2, nec Luc. 6, 36—38. omnino *σύμφωνα* sunt.

6) Praep. *πρὸς* adiecit Jac., cum septem vel octo literarum lacuna in Ms. excipiat tres illas *εαυ*.

7) Isai. 66, 2.

Cap. XIV. 1) Boisius supplet *λόγους* vel *ῥήματα*. Sed nihil addendum; vox enim *ἐξακοντίζω* saepius legitur

XIII. *Adhortatio ad humilitatem.*

Humilis ergo mente simus, fratres, fastum omnem, superbiam, amentiam et iras deponentes; et quod scriptum est, faciamus (dicit enim Spiritus sanctus: ‚non glorietur sapiens in sapientia sua, et non glorietur fortis in fortitudine sua, et non glorietur dives in divitiis suis; sed qui gloriatur, in Domino glorietur, in quaerendo illum, et faciendo ius et iustitiam') memoria praecipue recolentes sermones Domini Iesu, quos aequitatem et longanimitatem docens loquutus est. Sic enim dixit: ‚misereminі, ut misericordiam consequamini; dimittite, ut vobis dimittatur; prout facitis, ita vobis fiet; sicut datis, ita vobis retribuetur; sicut iudicatis, ita iudicabimini; sicut benigni estis, ita benignitatem experiemini; qua mensura metimini, eadem vobis mensurabitur.' Hoc praecepto et his mandatis stabiliamus nos ipsos, ut in obedientia sanctorum eloquiorum eius cum omni humilitate semper ambulemus. Dicit enim verbum sanctum: ‚super quem respiciam, nisi super humilem et quietum et trementem sermones meos?'

XIV. *Magis Deo obediendum est, quam auctoribus seditionis.*

Iustum igitur et pium est, viri fratres, Deo potius obedientes nos esse, quam in superbia et turbulentia detestandae aemulationis duces et auctores sequi. Detrimentum enim non leve, immo vero grande periculum sustinebimus, si praecipitanter voluntatibus hominum nos tradiderimus qui ad contentionem et seditiones collineant, ut nos ab eo, quod rectum et bonum est, abalienent. Benigni erga ipsos simus, secundum misericordiam et dulcedinem creatoris nostri. Scriptum est enim: ‚benigni incolae erunt terrae, innocentes relinquentur in ea; iniqui vero exterminabuntur ab illa.' Et rursus dicit: ‚vidi impium superexaltatum et elevatum sicut cedros Libani; et transivi, et ecce, non erat; et quaesivi locum illius, et non inveni. Custodi innocentiam, et vide aequitatem, quoniam sunt reliquiae homini pacifico.'

XV. *Adhaerendum est iis qui pacem colunt, non iis qui eam colere simulant.*

Adhaereamus itaque iis, qui cum pietate pacem colunt, non autem iis, qui cum simulatione pacem volunt. Dicit enim alicubi: ‚populus hic

---

verbum neutrum. *Woll.* Vertit Gallicciolli: i quali tirano al dissidio, adnotans: iaculantur = collineant = hanno di mira.

2) Iunius, Fellus et Colomesius malunt ἀλλήλοις = *mites erga nos invicem simus.* Forte legendum est ἑαυτοῖς, quod saepissime pro ἀλλήλοις usurpatur. *Jac.*

3) Prov. 2, 21. 22.

4) Ps. 36, 35—37. Locus abhinc ad c. 16. usque recitatur a Clem. Alex. Strom. IV, 5. p. 577.

5) Per ἐγκατάλειμμα memoriam intelligit Euthymius; quae duplici modo conservatur, vel per prolem, vel per bona opera. Ingeniosissimus vero Ferrandus locum hunc ita παραφράζει· *Erit tempus quo insonti homini merces congruens rependetur.* Uterque ad Hymnographi mentem. *Colom.*

Cap. XV. 1) λαλουμένοις mavult Dav., βουλευομένοις = suadentibus coni. Cler.

2) Isai. 29, 13. Marc. 7, 6. Matth. 15, 8.

τοῖς χείλεσίν με τιμᾷ, ἡ δὲ καρδία αὐτῶν πόῤῥω ἄπεστιν ἀπ' ἐμοῦ.' Καὶ πάλιν· ,τῷ στόματι[3] αὐτῶν εὐλογοῦσαν,[4] τῇ δὲ καρδίᾳ αὐτῶν [κα]-τηρῶντο.' [Κ]αὶ πάλιν λέγει· ,ἠγάπησαν[5] αὐτὸν τῷ στόματι αὐτῶν, καὶ τῇ γλώσσῃ αὐ[τ]ῶν ἐψεύσαντο αὐτόν· ἡ δὲ καρδία [α]ὐτῶν οὐκ εὐθεῖα μετ' αὐτοῦ, οὐδὲ ἐπιστώθησαν ἐν τῇ διαθήκῃ αὐτοῦ. Ἄλαλα[6] γενηθήτω τὰ χείλη τὰ δόλια, [καὶ[7] ἐξολεθρεύσαι κύριος πάντα τὰ χείλη τὰ δόλια καὶ] γλῶσσαν μεγαλοῤῥήμονα, τοὺς εἰπόντας· τὴν γλῶσσαν ἡμῶν μεγαλύνωμεν,[8] τὰ χείλη ἡμῶν παρ' ἡμῖν ἐστί· τίς ἡμῶν κύριός ἐστιν; Ἀπὸ τῆς ταλαιπωρίας τῶν πτωχῶν, καὶ ἀπὸ τοῦ στεναγμοῦ τῶν πενήτων νῦν ἀναστήσομαι, λέγει κύριος, θήσομαι ἐν σωτηρίᾳ, παῤῥησιάσομαι ἐν αὐτῷ.'[9]

XVI. *Christus exemplum humilitatis.*

Ταπεινοφρονούντων γάρ ἐστιν ὁ Χριστὸς, οὐκ ἐπαιρομένων ἐπὶ τὸ ποίμνιον αὐτοῦ. Τὸ σκῆπτρον[1] τῆς μεγαλωσύνης τοῦ Θεοῦ, ὁ κύριος ἡμῶν Χριστὸς Ἰησοῦς, οὐκ ἦλθεν ἐν κόμπῳ ἀλαζονείας οὐδὲ ὑπερηφανίας, καίπερ[2] δυνάμενος· ἀλλὰ ταπεινοφρονῶν, καθὼς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον περὶ αὐτοῦ ἐλάλησεν. Φησὶ γάρ· ,κύριε,[3] τίς ἐπίστευσε τῇ ἀκοῇ ἡμῶν; καὶ ὁ βραχίων Κυρίου τίνι ἀπεκαλύφθη; Ἀνηγγείλαμεν[4] ἐναντίον αὐτοῦ· ὡς παιδίον, ὡς ῥίζα ἐν γῇ διψώσῃ, οὐκ ἔστιν[5] εἶδος αὐτῷ οὐδὲ δόξα· καὶ εἴδομεν αὐτὸν, καὶ οὐκ εἶχεν εἶδος οὐδὲ κάλλος, ἀλλὰ τὸ εἶδος αὐτοῦ ἄτιμον, ἐκλεῖπον παρὰ τὸ εἶδος τῶν ἀνθρώπων· ἄνθρωπος ἐν πληγῇ ὢν καὶ πόνῳ, καὶ εἰδὼς φέρειν μαλακίαν, ὅτι ἀπέστραπται[6] τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, ἠτιμάσθη καὶ οὐκ ἐλογίσθη. Οὗτος τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν φέρει, καὶ περὶ ἡμῶν ὀδυνᾶται, καὶ ἡμεῖς ἐλογισάμεθα αὐτὸν εἶναι ἐν πόνῳ καὶ ἐν πληγῇ καὶ ἐν κακώσει.[7] Αὐτὸς δὲ ἐτραυματίσθη διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν καὶ μεμαλάκισται διὰ τὰς ἀνομίας ἡμῶν. Παιδεία εἰρήνης ἡμῶν ἐπ' αὐτόν·[8] τῷ μώλωπι αὐτοῦ ἡμεῖς ἰάθημεν. Πάντες ὡς πρόβατα ἐπλανήθημεν, ἄνθρωπος τῇ ὁδῷ αὐτοῦ ἐπλανήθη· καὶ κύριος παρέδωκεν αὐτὸν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν, καὶ αὐτὸς διὰ τὸ κεκακῶσθαι οὐκ ἀνοίγει τὸ στόμα. Ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη, καὶ ὡς ἀμνὸς ἐναντίον τοῦ κείραντος ἄφωνος, οὕτως οὐκ ἀνοίγει τὸ στόμα αὐτοῦ. Ἐν τῇ ταπεινώσει ἡ κρίσις αὐτοῦ ἤρθη.[9] Τὴν γενεὰν[10] αὐτοῦ τίς διηγήσεται; ὅτι αἴρεται ἀπὸ τῆς γῆς ἡ ζωὴ αὐτοῦ. Ἀπὸ τῶν ἀνομιῶν τοῦ λαοῦ μου ἥκει εἰς θάνατον. Καὶ δώσω τοὺς πονηροὺς ἀντὶ τῆς ταφῆς αὐτοῦ, καὶ τοὺς πλουσίους ἀντὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ· ὅτι ἀνομίαν οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ εὑρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ. Καὶ κύριος βού-

---

3) Ps. 61, 5.

4) Ita Ms., pro qua lect. Iunius, Cot., Colom. et alii exhibent formam *εὐλόγουν* ab LXX interpretibus mutuatam. Huiusmodi Dorismus offendere non debebat, cum frequens sit ap. scriptores Alexandrinos aliosque. Cfr. Sturzius de dialecto Maced. et Alex. c. 9. Winer, Gramm. des neutest. Sprachidioms p. 73. ed. IV. et Buttm. Gramm. §. 93. V, 1.

5) Ps. 77, 36. 37.

6) Ps. 30, 19.

7) Ps. 11, 4—6. Verba *καὶ ἐξολεθρεύσαι — τὰ δόλια καὶ* uncis inclusa restituit Wottonus ex LXX. Librarius, a priore *δόλια* oculos suos ad *γλῶσσαν* post alterum *δόλια* convertens, mancum reddidit hunc locum. *Wott.*

8) *μεγαλυνοῦμεν* LXX et Clem. Alex. l. l.

9) Sc. *τῷ πτωχῷ* etc. Singularis collective pro plurali. *H.*

Cap. XVI. 1) Locus laud. ab Hieronymo in Isai. 52, 13. Cfr. Hebr. 1, 8. 8, 1.

2) Hieron. legisse videtur: *καίπερ*

labiis me honorat, cor autem eorum longe abest a me.' Et rursus: ,ore suo benedicebant, et corde suo maledicebant.' Et rursus dicit: ,dilexerunt eum in ore suo, et lingua sua mentiti sunt ei: cor autem eorum non rectum cum eo, nec fideles habiti sunt in testamento eius. Muta fiant labia dolosa, et disperdat Dominus universa labia dolosa et linguam magniloquam, eos qui dixerunt: linguam nostram magnificemus, labia nostra apud nos sunt; quis noster dominus est? Propter miseriam inopum et gemitum pauperum nunc exsurgam, dicit Dominus; ponam eos in salutari, confidenter agam cum illis.'

XVI. *Christus exemplum humilitatis.*

Christus enim eorum est qui humiliter de se sentiunt, non eorum qui supra gregem eius sese efferunt. Sceptrum maiestatis Dei, Dominus noster Iesus Christus, non venit in iactantia superbiae et arrogantiae, quamvis potuerit; sed in humilitate, prout Spiritus Sanctus de eo loquutus est. Dicit enim: ,Domine, quis credidit nuntio nostro? Et brachium Domini cui revelatum est? Annunciavimus coram ipso: quasi parvulus est, sicut radix in terra sitienti; non est species ei neque gloria; et vidimus eum, et non habebat speciem, neque decorem; sed species eius erat inhonorata, deficiens prae filiis hominum. Homo est, in plaga et molestia positus, et sciens ferre dolorem; quia aversa est facies eius, despecta et pro nihilo reputata. Iste peccata nostra portat, et pro nobis dolet; et nos reputavimus eum esse merito in labore et in plaga et in afflictione. Ipse autem vulneratus est propter nostra peccata, et afflictus propter nostras iniquitates. Punitio ad nostram pacem super eum venit; livore eius nos sanati sumus. Omnes quasi oves erravimus, homo in via sua erravit; et Dominus tradidit eum propter iniquitates nostras, et ipse, adflictus licet, non aperit os. Sicut ovis ad victimam ductus est, et sicut agnus coram tondente mutus, sic non aperit os suum. In humilitate sua tandem liberatus est a poena. Generationem eius quis enarrabit, cum de terra tollatur vita eius? Ab iniquitatibus populi mei ductus est ad mortem. Et liberabo impios ob sepulchrum eius, et divites ob mortem eius; quia iniquitatem non fecit, neque dolus inventus est in ore eius. Et Dominus vult mundare eum a plaga. Si obtuleritis

---

πάντα δυνάμενος; vertit enim: *cum possit omnia. Burton.*

3) Isai. c. 53, 1 sqq.

4) *ἀνετείλαμεν, exorti sumus.* Ita cl. Is. Vossius. Sic Es. 42, 9. pro *ἀναγγεῖλαι*, legendum *ἀνατεῖλαι.* Sic enim Codex Alex. et antiquissimus Esaiae liber, quem Procopio suo praefixit Iohannes Curterius. *Colom.*

5) *ὅτι οὐκ ἔστιν* Iunius et qui eum secuti sunt, sed contra fidem Msti teste Iacobsono.

6) Visum prae pudore avertit vel abscondit.

7) Nos quidem opinabamur, eum esse immundum sive *in dolore* (LXX), patique propter sua ipsius peccata a Deo percussum.

8) Punitionem, quae nobis debebatur, ut pace frueremur, ipse in se recepit. *Colom.*

9) I. e. maxima denique miseria (in cruce) poenae et tormenta eius consummabantur, et finem attigerunt. *H.*

10) Ob ea, quae subsequuntur, Gallicciollius *τὴν γενεὰν* non de mystica aut inenarrabili generatione verbi accipiendum, sed ad literam de pravitate illius temporis hominum putat esse intelligendum: ,dessa è peró letteralmente un' esclamazione di stupore del Profeta, il quale indica tanta essere stata la pravità degli uomini ai tempi del Salvatore, che non sia possibile descriverla, o immaginarla. Lo fanno sentire manifestamente le parole che seguono.'

λεται καθαρίσαι αὐτὸν τῆς πληγῆς.[11] Ἐὰν δῶτε[12] περὶ ἁμαρτίας, ἡ ψυχὴ ὑμῶν ὄψεται σπέρμα μακρόβιον. Καὶ κύριος βούλεται ἀφελεῖν ἀπὸ τοῦ πόνου τῆς ψυχῆς αὐτοῦ, δεῖξαι αὐτῷ φῶς, καὶ πλάσαι τῇ συνέσει,[13] δικαιῶσαι δίκαιον εὖ δουλεύοντα πολλοῖς·[14] καὶ τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν αὐτὸς ἀνοίσει. Διὰ τοῦτο αὐτὸς κληρονομήσει πολλούς, καὶ τῶν ἰσχυρῶν μεριεῖ σκῦλα, ἀνθ' ὧν παρεδόθη εἰς θάνατον ἡ ψυχὴ αὐτοῦ, καὶ τοῖς ἀνόμοις ἐλογίσθη· καὶ αὐτὸς ἁμαρτίας πολλῶν ἀνήνεγκεν, καὶ διὰ τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν παρεδόθη.' Καὶ πάλιν αὐτός[15] φησιν· ,ἐγὼ[16] δέ εἰμι σκώληξ, καὶ οὐκ ἄνθρωπος· ὄνειδος ἀνθρώπων καὶ ἐξουθένημα λαοῦ. Πάντες οἱ θεωροῦντές με ἐξεμυκτήρισάν με, ἐλάλησαν ἐν χείλεσιν, ἐκίνησαν κεφαλήν· ἤλπισεν ἐπὶ κύριον, ῥυσάσθω αὐτόν, σωσάτω αὐτόν, ὅτι θέλει αὐτόν.' Ὁρᾶτε, ἄνδρες ἀγαπητοί, τίς ὁ ὑπογραμμὸς ὁ δεδομένος ἡμῖν· εἰ γὰρ ὁ κύριος οὕτως ἐταπεινοφρόνησεν, τί ποιήσομεν ἡμεῖς, οἱ ὑπὸ τὸν ζυγὸν τῆς χάριτος αὐτοῦ δι' αὐτοῦ ἐλθόντες;[17]

XVII. *Sancti, praecipue Abraham, Iob et Moses, exempla humilitatis.*

Μιμηταὶ γενώμεθα κἀκείνων, οἵτινες[1] ἐν δέρμασιν αἰγείοις καὶ μηλωταῖς περιεπάτησαν, κηρύσσοντες τὴν ἔλευσιν τοῦ Χριστοῦ· λέγομεν δὲ Ἠλίαν καὶ Ἐλισσαῖον,[2] ἔτι δὲ καὶ Ἰεζεκιήλ,[3] τοὺς προφήτας· πρὸς τούτοις καὶ τοὺς μεμαρτυρημένους. Ἐμαρτυρήθη μεγάλως Ἀβραάμ, καὶ φίλος[4] προσηγορεύθη τοῦ Θεοῦ, καὶ λέγει, ἀτενίζων εἰς τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ, ταπεινοφρονῶν· ,ἐγὼ[5] δέ εἰμι γῆ καὶ σποδός.' Ἔτι δὲ καὶ περὶ Ἰὼβ οὕτω γέγραπται· ,Ἰὼβ[6] ἦν δίκαιος καὶ ἄμεμπτος, ἀληθινός, θεοσεβής, ἀπεχόμενος ἀπὸ παντὸς κακοῦ.' Ἀλλ' αὐτὸς ἑαυτοῦ κατηγ[ορῶν εἶπεν]· ,οὐδεὶς[7] καθαρὸς ἀπὸ ῥύπ[ου, ἐὰν καὶ] μιᾶς ἡμέρας ἡ ζωὴ αὐτο[ῦ].' Μωϋσῆς πιστὸς[8] ἐν ὅλῳ [τῷ οἴκῳ] αὐτοῦ ἐκλήθη, καὶ διὰ τῆς [ὑπηρε]σίας[9] αὐτοῦ ἔκρινεν ὁ Θεὸς [Αἴγυπτον][10] διὰ τῶν μαστίγων καὶ τῶν [αἰκι]σμάτων αὐτῶν· ἀλλὰ κἀκε[ῖνος] δοξασθεὶς μεγάλως οὐκ ἐμ[εγα]λοῤῥημόνησεν, ἀλλ' εἶπεν, ἐ[κ τῆς] βάτου χρηματισμοῦ αὐτῷ διδο[μέ]νου·[11] ,τίς[12] εἰμι ἐγώ, ὅτι με πέμπ[εις]; Ἐγὼ δέ εἰμι ἰσχνόφωνος καὶ βρ[α]δύγλωσσος.' Καὶ πάλιν λέγει· ,ἐγὼ[13] δέ εἰμι ἀτμὶς ἀπὸ κύθρας.'

XVIII. *David exemplum humilitatis.*

Τί δὲ εἴπωμεν ἐπὶ τῷ μεμαρτυρημένῳ Δαβίδ; πρὸς ὃν εἶπεν ὁ Θεός· ,εὗρον[1] ἄνδρα κατὰ τὴν καρδίαν μου, Δαβὶδ τὸν τοῦ Ἰεσσαί, ἐν ἐλέει αἰωνίῳ ἔχρισα αὐτόν.' Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς λέγει πρὸς τὸν Θεόν· ,ἐλέησόν με,[2] ὁ Θεός, κατὰ τὸ μέγα ἔλεός σου, καὶ κατὰ τὸ πλῆθος τῶν οἰκτιρμῶν σου ἐξάλειψον τὸ ἀνόμημά μου. Ἐπὶ πλεῖον πλῦνόν με ἀπὸ τῆς ἀνομίας μου, καὶ ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας μου καθάρισόν με·

---

11) ταῖς πληγαῖς Iun. Colom., qui Codicis lectionem τῆς πληγῆς margini pro coniectura apponit.
12) Ita ed. princeps, δῶται coni. Colom. Sed Codicis lectio bene stat.
13) Gallicciolli: riempierlo d'intelligenza = πλῆσαι.
14) I. e. πᾶσιν. Eodem sensu Rom. 5, 15. 19. Dan. 12, 2. coll. Ioann. 5, 28.
15) I. et ipse Christus.
16) Ps. 21, 7—9. Hebr. 11, 37.
17) ἐλθόντος Ms.

Cap. XVII. 1) Hebr. 6, 12, 11, 37. Clem. Alex. Strom. IV, 17. p. 610 sq., qui addit καὶ τριχῶν καμηλείων πλέγμασιν.
2) Ita Iun. c. Clem. Alex., Ἐλισαιὲ Ms.
3) καὶ Ἰωάννην addit Clem. Alex.
4) Cfr. supra c. 10.
5) Gen. 18, 27.
6) Iob. 1, 1.
7) Iob. 14, 4. 5.
8) θεράπων addit Clem. Alex. l. c. Cfr. Num. 12, 7. Hebr. 3, 2—5.

pro peccatis, anima vestra videbit semen longaevum. Et vult Dominus eum auferre e dolore animae, ostendere ei lucem, et formare intelligentia, iustificare iustum, bene servientem multis; et peccata eorum ipse portabit. Propterea ipse possidebit multos, et fortium dividet spolia, pro eo quod tradita est ad mortem anima eius, et in iniquis reputatus est, et ipse peccata multorum tulit, et propter iniquitates eorum traditus est.' Et rursus ille dicit: ,ego autem sum vermis et non homo, opprobrium hominum et abiectio plebis. Omnes videntes me deriserunt me, locuti sunt labiis, moverunt caput, dicentes: speravit in Domino, eripiat eum, salvum faciat eum, quoniam vult eum.' Videtis, viri dilecti, quale nobis exemplar sit propositum; si enim Dominus ita se humiliavit, quid faciemus nos, qui sub iugum gratiae eius per ipsum venimus?

XVII. *Sancti, praecipue Abraham, Iob et Moses, exempla humilitatis.*

Imitatores simus etiam eorum qui in caprinis et ovinis pellibus adventum Christi praedicantes circumierunt, Eliam dicimus et Elisaeum et Ezechielum prophetas; et cum his eos qui in scriptura praeclarum testimonium consecuti sunt. Magno testimonio ornatus est Abraham, et Dei amicus appellatus est; et ipse gloriam Dei intente respiciens in humilitate dixit: ,ego autem sum terra et cinis.' Praeterea et de Iob sic scriptum est: ,Iob erat iustus et sine crimine, verax, colens Deum, abstinens ab omni malo.' Sed se ipsum accusans dixit: ,nemo mundus a sorde, etsi unius diei sit vita eius. Moses in tota Dei domo fidelis appellatus est, et per eius ministerium Deus Aegyptum iudicavit plagis et vexationibus. Sed ille, honore magno affectus, grandia non est locutus, sed cum ex rubo oraculum divinum ei daretur, dixit: ,quis sum ego, ut me mittas? Gracili voce et tarda lingua sum.' Et rursus dicit: ,ego autem sum ollae vapor.'

XVIII. *David exemplum humilitatis.*

Quid autem de David, qui egregium testimonium obtinuit, dicemus? Ad quem loquutus est Deus: ,inveni hominem secundum cor meum, David, Iesse filium; in misericordia sempiterna unxi eum.' Atqui ille etiam dicit ad Deum: ,miserere mei, Deus, secundum magnam misericordiam tuam; et secundum multitudinem miserationum tuarum dele iniquitatem meam. Amplius lava me ab iniquitate mea, et a peccato meo munda

---

9) Ita Colomesius ad oram, [*προστα*]*σίας* c. Iunio in textu.

10) Ita supplevit Wottonus, [*ῥῦσαι τὸν Ἰσραὴλ*] Iunius, [*λαὸν αὐτοῦ Ἰσραὴλ*] Iac. ex mente Millii, uterque ad tribulationes id referens, quas in diserto Israelitae perpessi sunt. Cfr. Clem. Rom. Hom. 19, 22. in fine p. 392. ed. Dressel.

11) Ita Ms. ap. Iunium, non *δι*[*δομέ*]*νου*, ut exh. Colom.

12) Exod. 3, 11. 4, 10.

13) In Pentatencho eiusmodi verba Mosis non reperies.

Cap. XVIII. 1) Ps. 88, 21. Act. 13, 22.

2) Ps. 50, 3—19.

3) Ita Ms., *εὐθὺ* Iunius. Illa neutr. forma est ap. LXX etiam II Sam. 19, 18.

ὅτι τὴν ἀνομίαν μου ἐγὼ γινώσκω, καὶ ἡ ἁμαρτία μου ἐνώπιόν μού ἐστι διαπαντός. Σοὶ μόνῳ ἥμαρτον, καὶ τὸ πονηρὸν ἐνώπιόν σου ἐποίησα· ὅπως ἂν δικαιωθῇς ἐν τοῖς λόγοις σου, καὶ νικήσῃς ἐν τῷ κρίνεσθαί σε. Ἰδοὺ γὰρ ἐν ἀνομίαις συνελήφθην, καὶ ἐν ἁμαρτίαις ἐκίσσησέ με ἡ μήτηρ μου. Ἰδοὺ γὰρ, ἀλήθειαν ἠγάπησας. Τὰ ἄδηλα καὶ τὰ κρύφια τῆς σοφίας σου ἐδήλωσάς μοι. Ῥαντιεῖς με ὑσσώπῳ, καὶ καθαρισθήσομαι· πλυνεῖς με, καὶ ὑπὲρ χιόνα λευκανθήσομαι. Ἀκουτιεῖς με ἀγαλλίασιν καὶ εὐφροσύνην, ἀγαλλιάσονται ὀστᾶ τεταπεινωμένα. Ἀπόστρεψον τὸ πρόσωπόν σου ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν μου, κα[ὶ] πάσας τὰς ἀνομίας μου ἐξάλειψ[ον]. Καρδίαν καθαρὰν κτίσον ἐν ἐμο[ὶ], ὁ Θεὸς, καὶ πνεῦμα εὐθὲς[3] ἐγκαίνισον ἐν τοῖς ἐγκάτοις μου. Μὴ ἀπο[ῤῥί]ψῃς με ἀπὸ τοῦ προσώπου σου, [καὶ τὸ πνεῦ]μα τὸ ἅγιόν σου μὴ ἀντανέ[λῃς ἀπ' ἐ]μοῦ. Ἀπόδος μοι τὴν ἀγαλ[λίασιν τ]οῦ σωτηρίου σου, καὶ πνεύματι [ἡγεμο]νικῷ στήρισόν με. Διδά[ξω ἀνό]μους τὰς ὁδούς σου, καὶ ἀ[σεβεῖ]ς ἐπιστρέψουσιν ἐπί σε. [Ῥῦσαί] με ἐξ αἱμάτων, ὁ Θεὸς, ὁ Θεὸς τῆς [σωτ]ηρίας μου. [Ἀγαλλ]ιάσεται ἡ γλῶσσά μου τὴν [δικ]αιοσύνην σου. Κύριε, τὸ στόμα μου [ἀν]οίξεις, καὶ τὰ χείλη μου ἀναγ[γ]ελεῖ τὴν αἴνεσίν σου. Ὅτι εἰ ἠ[θ]έλησας θυσίαν, ἔδωκα ἄν· ὁλοκαυτώματα οὐκ εὐδοκήσεις. Θυσία τῷ Θεῷ πνεῦμα συντετριμμένον· καρδίαν συντετριμμένην καὶ τεταπεινωμένην ὁ Θεὸς οὐκ ἐξουθενώσει.[4]

XIX. *Haec exempla imitantes pacem quaeramus.*

Τῶν τοσούτων οὖν καὶ τοιούτων οὕτως μεμαρτυρημένων τὸ ταπεινόφρον[1] καὶ τὸ ὑποδεὲς[2] διὰ τῆς ὑπακοῆς, οὐ μόνον ἡμᾶς, ἀλλὰ καὶ τὰς πρὸ ἡμῶν γενεὰς βελτίους ἐποίησεν, τούς τε καταδεξαμένους[3] τὰ λόγια αὐτοῦ[4] ἐν φόβῳ καὶ ἀληθείᾳ. Πολλῶν[5] οὖν καὶ μεγάλων καὶ ἐνδόξων μετειληφότες[6] πράξεων, ἐπαναδράμωμεν ἐπὶ τὸν ἐξ ἀρχῆς παραδεδομένον ἡμῖν τῆς εἰρήνης σκοπὸν, καὶ ἀτενίσωμεν εἰς τὸν πατέρα καὶ κτιστὴν τοῦ σύμπαντος κόσμου, καὶ ταῖς μεγαλοπρεπέσι καὶ ὑπερβαλλούσαις αὐτοῦ δωρεαῖς τῆς εἰρήνης εὐεργεσίαις τε κολληθῶμεν.[7] Ἴδωμεν αὐτὸν κατὰ διάνοιαν, καὶ ἐμβλέψωμεν τοῖς ὄμμασι τῆς ψυχῆς εἰς τὸ μακρόθυμον αὐτοῦ βούλημα. Νοήσωμεν, πῶς ἀόργητος[8] ὑπάρχει πρὸς πᾶσαν τὴν κτίσιν αὐτοῦ.

XX. *Pacem et concordiam a Deo amari, harmonia mundi et ordo naturae demonstrat; unde multa nobis adfluunt benficia.*

Οἱ οὐρανοὶ τῇ διοικήσει αὐτοῦ σαλευόμενοι ἐν εἰρήνῃ ὑποτάσσονται αὐτῷ· ἡμέρα τε καὶ νὺξ τὸν τεταγμένον ὑπ' αὐτοῦ δρόμον διανύουσιν, μηδὲν ἀλλήλοις ἐμποδί[ζ]οντα. Ἥλιός τε καὶ σελήνη, ἀστέ[ρ]ων τε χοροὶ κατὰ τὴν διαταγὴν [α]ὐτοῦ ἐν ὁμονοίᾳ δίχα πάσης [π]αρεκβάσεως ἐξελίσσουσιν [το]ὺς ἐπιτεταγμένους αὐτοῖς ὁρισμούς. Γῆ κυοφοροῦσα, κατὰ τὸ θέλημα αὐτοῦ τοῖς ἰδίοις καιροῖς τὴν παμπληθῆ[1] ἀνθρώποις τε καὶ θηρσὶν καὶ πᾶσιν τοῖς οὖσιν ἐπ' αὐτὴν ζώοις ἀνατέλλει

Cap. XIX. 1) Iunius ita correxit Msti. lect. *ταπεινόφρονον* a Iacobsono evulgatam. Cfr. supra c. 17.

2) *Ὑποδέομαι egeo, humiliter rogo. Ὑποδεὴς = inferior, subditus. Scapula.*

3) L. *καταδεξομένους* in futuro; ita et superiores et praesentes et posteros, ut par est, memorat. *Dar.*

me; quoniam iniquitatem meam ego cognosco, et peccatum meum coram me est semper. Tibi soli peccavi, et malum coram te feci, ut iustificeris in sermonibus tuis, et vincas, cum judicaris. Ecce enim, in iniquitatibus conceptus sum, et in peccatis concepit me mater mea. Ecce enim, veritatem dilexisti. Incerta et occulta sapientiae tuae manifestasti mihi. Asperge me nunc hyssopo, et mundabor; lava me, et super nivem dealbabor. Auditui meo da gaudium et laetitiam, et exultabunt ossa mea humiliata. Averte faciem tuam a peccatis meis, et omnes iniquitates meas dele. Cor mundum crea in me, Deus, et spiritum rectum innova in visceribus meis. Ne proiicias me a facie tua, et spiritum tuum sanctum ne auferas a me. Redde mihi laetitiam salutaris tui, et spiritu, qui carni imperat, confirma me. Docebo iniquos vias tuas, et impii ad te convertentur. Libera me de sanguinibus, Deus, Deus salutis meae. Decantabit lingua mea iustitiam tuam. Domine, os meum aperies, et labia mea annuntiabunt laudem tuam. Quoniam, si voluisses sacrificium, dedissem utique; sed holocaustis non delectaris. Sacrificium Deo spiritus contribulatus; cor contritum et humiliatum Deus non despiciet.'

XIX. *Haec exempla imitantes pacem quaeramus.*

Talium igitur et tantorum, qui tam clarum elogium consecuti sunt, humilitas et per obedientiam subjectio non tantum nos, sed et generationes ante nos meliores reddidit, eos nempe qui in timore et veritate susceperunt eloquia eius. Quare multorum magnorumque et illustrium gestorum participes facti recurramus ad pacis scopum nobis ab initio traditum, et totius mundi parentem et creatorem diligenter intueamur, atque illius magnificis et exsuperantibus donis pacis et benefactis firmiter adhaereamus. Cogitatione contemplemur eum, et mentis oculis longanimam ejus voluntatem intueamur. Videamus, quantopere clementem se praebeat erga omnem creaturam suam.

XX. *Pacem et concordiam a Deo amari, harmonia mundi et ordo naturae demonstrat; unde multa nobis adfluunt beneficia.*

Coeli, gubernatione eius commoti, in pace ei subiiciuntur; dies etiam et nox nullo sibi invicem impedimento constitutum ab eo cursum absolvunt. Sol et luna et siderum chori secundum eius mandatum sine ullo errore in concordia sibi constitutas dispositiones evolvunt. Terra gravida secundum eius voluntatem suis temporibus hominibus, feris et omnibus quae super eam sunt animantibus alimentum in abundan-

4) Ad nom. respicit praecedentis verbi *ἐποίησεν*, qui est *Θεός*.

5) Imitari videtur auctorem Ep. ad Hebr. 12, 1.

6) Participes *πράξεων* sumus, quia earum memoriam nobis prodit S. Scriptura. *Dav.*

7) Teneamus pacem aeque firmam, ac ea in rerum natura tenetur. *H.*

8) Harmoniam mundi (c. 20.) instituens, clementem se praebet Deus erga omnem creaturam. *H.*

Cap. XX. 1) Ms. babet *πανπληθῆ*. Apud LXX et Scriptores Alexandrinos *ν* saepe non colliquescit, sed retinetur. *Jac.* Eadem scribendi ratio haud raro in Codd. Laurentiano et Casanatensi, qui breviorem Epp. Ignatii recensionem exhibent.

τροφὴν, μὴ διχοστατοῦσα, μηδὲ ἀλλοιοῦσά τι τῶν δεδογματισμένων ὑπ' αὐτοῦ. Ἀβύσσων τε ἀνεξιχνίαστα καὶ νερτέρων ἀνεκδιήγητα κρίματα[2] τοῖς αὐτοῖς[3] συνέχεται προστάγμασιν. Τὸ κύτος[4] τῆς ἀπείρου θαλάσσης, κατὰ τὴν δημιουργίαν αὐτοῦ συσταθὲν εἰς τὰς συναγωγὰς, οὐ παρεκβαίνει τὰ περιτεθειμένα[5] αὐτῇ κλεῖθρα, ἀλλὰ καθὼς διέταξεν αὐτῇ, οὕτως ποιεῖ. Εἶπεν γάρ· ‚ἕως[6] ὧδε ἥξεις, καὶ τὰ κύματά σου ἐν σοὶ συντριβήσεται.' Ὠκεανὸς[7] ἀνθρώποις ἀπέραντος, καὶ οἱ μετ' αὐτὸν κόσμοι ταῖς αὐταῖς ταγαῖς[8] τοῦ δεσπότου διευθύνονται. Καιροὶ ἐαρινοὶ, καὶ θερινοὶ, καὶ μετοπωρινοὶ, καὶ χειμερινοὶ ἐν εἰρήνῃ μεταπαραδιδόασιν ἀλλήλοις. Ἀνέμων σταθμοὶ κατὰ τὸν ἴδιον καιρὸν τὴν λειτουργίαν αὐτῶν ἀπροσκόπως ἐπιτελοῦσιν· ἀέναοί τε πηγαὶ πρὸς ἀπόλαυσιν καὶ ὑγίειαν δημιουργηθεῖσαι, δίχα ἐλλείψεως παρέχονται τοὺς πρὸς ζωῆς ἀνθρώποις μαζούς· τά τε ἐλάχιστα τῶν ζώων τὰς συνελεύσεις αὐτῶν ἐν εἰρήνῃ καὶ ὁμονοίᾳ ποιοῦνται. Ταῦτα πάντα ὁ μέγας δημιουργὸς καὶ δεσπότης τῶν ἁπάντων ἐν ὁμονοίᾳ καὶ εἰρήνῃ προσέταξεν εἶναι, εὐεργετῶν τὰ πάντα, ὑπερεκπερισσῶς δὲ ἡμᾶς τοὺς προσπεφευγότας τοῖς οἰκτιρμοῖς αὐτοῦ, διὰ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα[9] καὶ ἡ μεγαλωσύνη εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

XXI. *Obtemperemus Deo, non seditionis auctoribus, ne innumera illius beneficia nobis in condemnationem cedant. Adhortationes.*

Ὁρᾶτε, ἀγαπητοὶ, μὴ αἱ εὐεργεσίαι αὐτοῦ αἱ πολλαὶ γένωνται εἰς κρίμα πᾶσιν ἡμῖν, ἐὰν μὴ ἀξίως αὐτοῦ πολιτευόμενοι τὰ καλὰ καὶ εὐάρεστα ἐνώπιον αὐτοῦ ποιῶμεν μεθ' ὁμονοίας. Λέγει γάρ που· ‚πνεῦμα[1] κυρίου λύχνος ἐρευνῶν τὰ ταμιεῖα τῆς γαστρός.' Ἴδωμεν, πῶς ἐγγύς ἐστιν, καὶ ὅτι οὐδὲν λέληθεν αὐτὸν τῶν ἐννοιῶν ἡμῶν, οὐδὲ τῶν διαλογισμῶν ὧν ποιούμεθα. Δίκαιον οὖν ἐστὶν, μὴ λειποτακτεῖν ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ θελήματος αὐτοῦ. Μᾶλλον ἀνθρώποις ἄφροσι καὶ ἀνοήτοις καὶ ἐπαιρομένοις καὶ ἐγκαυχωμένοις ἐν ἀλαζονείᾳ τοῦ λόγου αὐτῶν προσκόψωμεν, ἢ τῷ Θεῷ. Τὸν κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν, οὗ τὸ αἷμα ὑπὲρ ἡμῶν ἐδόθη, ἐντραπῶμεν, τοὺς προηγουμένους[2] ἡμῶν αἰδεσθῶμεν, τοὺς πρεσβυτέρους ἡμῶν τιμήσωμεν, τοὺς νέους παιδεύσωμεν τὴν παιδείαν τοῦ φόβου τοῦ Θεοῦ, τὰς γυναῖκας ἡμῶν ἐπὶ τὸ ἀγαθὸν διορθωσώμεθα.[3] Τὸ ἀξιαγάπητον τῆς ἁγνείας ἦθος ἐνδειξάσθωσαν, τὸ ἀκέραιον τῆς πραΰτητος αὐτῶν βούλημα ἀποδειξάτωσαν, τὸ ἐπιεικὲς τῆς γλώσσης αὐτῶν διὰ τῆς φωνῆς[4] φανερὸν ποιησάτωσαν, τὴν ἀγάπην αὐτῶν μὴ κατὰ προσκλίσεις,[5] ἀλλὰ πᾶσι τοῖς φοβουμένοις τὸν Θεὸν ὁσίως, ἴσην παρεχέτωσαν. Τὰ τέκνα ὑμῶν τῆς ἐν Χριστῷ παιδείας μεταλαμβανέτωσαν· μαθέτωσαν τί ταπεινοφροσύνη παρὰ Θεῷ ἰσχύει, τί ἀγάπη

---

2) *Κρίματα* = *οἰκονομίαι Suidas.* Ergo = *rationes, dispositiones.* Wottono placet *κλίματα*, *tractus*, sive *regiones.* Birrius existimat, S. Patrem scripsisse *χρύμματα*, *occultae voragines* (vox Graecis insolens). Iunius et alii malunt *κύματα*, *undae. H.* Gallicciollio h. l. *κρίματα* idem sunt quod *κρίσεις* = *separationes, segregationes.* Praestat *κλίματα.* Antiquissima illa Graecorum traditio de terris trans Oceanum sitis postea rumoribus per Phoenices, Carthaginienses et Gaditanos undique sparsis confirmata est. Cfr. Alex. v. Humboldt Kritische Untersuchungen über d. hist. Entw. der geogr. Kenntnisse von d. Neuen Welt etc. übers. v. J. L. Ideler, Berlin 1835. Vol. I. p. 111 sq. Subtilius rem

tia profert, non haesitans, neque mutans quidquam eorum quae ab illo decreta sunt. Abyssorum investigabilia, et profundi inenarrabiles institutiones eisdem legibus continentur. Moles immensi maris, per ordinationem eius in cumulos coagmentata, circumposita sibi claustra non transgreditur, sed prout ei praecepit, ita facit. Dixit enim: ‚huc usque venies, et in te ipso conterentur fluctus tui.' Oceanus hominibus impermeabilis, et qui trans ipsum sunt mundi, eisdem Domini dispositionibus gubernantur. Vernae, aestivae, autumnales et hyemales tempestates in pace aliae aliis succedunt. Ventorum stationes peculiari suo tempore munus suum sine offendiculo obeunt; fontes etiam perennes, ad usum et sanitatem facti, ubera sine defectu ad vitam hominum sustentandam praebent; et animalia minima in pace et concordia coetus suos faciunt. Haec omnia magnus opifex et omnium Dominus in concordia et pace fieri iussit, benefaciens omnibus, superabundanter autem nobis, qui ad miserationes eius confugimus, per Dominum Iesum Christum, cui gloria et maiestas in secula seculorum. Amen.

XXI. *Obtemperemus Deo, non seditionis auctoribus, ne innumera illius beneficia nobis in condemnationem cedant. Adhortationes.*

Videte, dilecti, ne beneficia eius, quae multa sunt, nobis omnibus in condemnationem cedant, nisi digne illo viventes bona et accepta in conspectu eius cum concordia fecerimus. Dicit enim alicubi: ‚spiritus Domini lucerna scrutans cavernas ventris.' Consideremus, quam prope sit, et quod cogitationum nostrarum et colloquiorum, quae habemus, nihil ipsum lateat. Aequum est igitur, ut non simus transfugae a voluntate eius. Homines stultos et insipientes, elatos et in sermonis sui iactantia gloriantes potius quam Deum offendamus. Dominum Iesum Christum, cuius sanguis pro nobis datus est, pie veneremur, praepositos nostros revereamur, seniores nostros honoremus, iuvenes in disciplina timoris Dei erudiamus, uxores nostras ad id quod bonum est dirigamus. Amabiles castitatis mores ostendant, puram et sinceram mansuetudinis suae voluntatem demonstrent, linguae suae moderationem voce manifestam faciant, charitatem suam sine personarum acceptione omnibus Deum sancte timentibus aequalem exhibeant. Liberi vestri disciplinae Christi participes sint; discant quantum humilitas apud Deum valeat, quid casta charitas apud Deum possit, quemadmodum timor eius

---

diiudicavit Lipsius p. 151. not. 3. l. c.

3) Nolte coni. *αὐτοῦ* sc. *θεοῦ* *H.* ed. IV.

4) Gen. 1, 9.

5) Iob. 38, 10. Ps. 103, 9.

6) Iob. 38, 11.

7) Clem. Alex. Strom. V, 12. p. 693.

8) L. *ἐπιταγαῖς* vel *διαταγαῖς* Iun. Fell.

9) Paulum Ap. non solum in finem, sed in exordium ac medium Epp. suarum *δοξολογίαν* introducentem, noster etiam in hoc imitatur. Rom. 11, 36. Cfr. Apoc. 1, 6.

Cap. XXI. 1) Prov. 20, 27. ex memoria prolatum. Haec et sqq. usque ad finem c. 22. levi cum discrepantia recitantur a Clem. Alex. Strom. IV, 17. p. 611.

2) Cfr. Lipsius l. c. p. 28.

3) Cfr. Ep. Polycarpi ad Phil. c. 4.

4) Praestare videtur Clem. Alex. *διὰ τῆς σιγῆς*. Compescant linguam suam mulieres.

5) Cfr. 1 Tim. 5, 21.

ἁγνὴ παρὰ τῷ Θεῷ δύναται, πῶς ὁ φόβος αὐτοῦ καλὸς καὶ μέγας καὶ σώζων πάντας τοὺς ἐν αὐτῷ ὁσίως ἀναστρεφομένους ἐν καθαρᾷ διανοίᾳ. Ἐρευνητὴς[6] γάρ ἐστιν ἐννοιῶν καὶ ἐνθυμήσεων· οὗ ἡ πνοὴ αὐτοῦ ἐν ἡμῖν ἐστιν, καὶ ὅταν θέλῃ, ἀνελεῖ[7] αὐτήν.

XXII. *Adhortationes hae roborantur fide christiana, quae miseriam peccatorum praedicat.*

Ταῦτα δὲ πάντα βεβαιοῖ ἡ ἐν Χριστῷ πίστις· καὶ γὰρ αὐτὸς[1] δια τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου οὕτως προσκαλεῖται ἡμᾶς· ‚δεῦτε,[2] τέκνα, ἀκούσατέ μου, φόβον κυρίου διδάξω ὑμᾶς. Τίς ἐστιν ἄνθρωπος ὁ θέλων ζωὴν, ἀγαπῶν ἡμέρας ἰδεῖν ἀγαθάς; Παῦσον τὴν γλῶσσάν σου ἀπὸ κακοῦ, καὶ χείλη τοῦ[3] μὴ λαλῆσαι δόλον. Ἔκκλινον ἀπὸ κακοῦ, καὶ ποίησον ἀγαθόν. Ζήτησον εἰρήνην, καὶ δίωξον αὐτήν. Ὀφθαλμοὶ κυρίου ἐπὶ δικαίους, καὶ ὦτα αὐτοῦ πρὸς δέησιν αὐτῶν· π[ρόσωπον δὲ] κυρίου ἐπὶ ποιοῦντας κακ[ὰ, τοῦ ἐξολε]θρεῦσαι ἐκ γῆς τὸ μνημ[όσυνον] αὐτῶν. Ἐκέκραξεν[4] ὁ δ[ίκαιος], καὶ ὁ κύριος εἰσήκουσεν αὐτ[οῦ, καὶ ἐκ] πασῶν τῶν θλίψεων α[ὐτοῦ ἐῤῥύ]σατο αὐτόν. Πολλαὶ[5] αἱ μάσ[τιγες] τοῦ ἁμαρτωλοῦ, τοὺς δὲ ἐ[λπίζον]τας ἐπὶ κύριον ἔλεος κυκλώσε[ι].‘

XXIII. *Estote humiles. Credite Christum esse venturum.*

Ὁ οἰκτίρμων κατὰ πάντα κ[αὶ εὐερ]γετικὸς πατὴρ ἔχει σπλάγχνα ἐ[πὶ] φοβουμένους αὐτὸν, ἠπίως [τε] καὶ προσηνῶς τὰς χάριτας αὐτ[οῦ] ἀποδιδοῖ τοῖς προσερχομένοι[ς] αὐτῷ ἁπλῇ διανοίᾳ. Διὸ μὴ διψυχῶμεν, μηδὲ ἰνδαλλέσθω[1] ἡ ψυχὴ ἡμῶν ἐπὶ ταῖς ὑπερβαλλούσαις καὶ ἐνδόξοις δωρεαῖς αὐτοῦ. Πόῤῥω γενέσθω ἀφ' ἡμῶν ἡ γραφὴ αὕτη, ὅπου λέγει·[2] ‚ταλαίπωροί εἰσιν οἱ δίψυχοι, οἱ διστάζοντες τὴν ψυχὴν, οἱ λέγοντες· ταῦτα ἠκούσαμεν καὶ ἐπὶ τῶν πατέρων ἡμῶν, καὶ ἰδοὺ γεγηράκαμεν, καὶ οὐδὲν ἡμῖν τούτων συμβέβηκεν.‘ Ὦ ἀνόητοι,[3] συμβάλετε ἑαυτοὺς ξύλῳ· λάβετε ἄμπελον. Πρῶτον μὲν φυλλοῤῥοεῖ, εἶτα βλαστὸς γίνεται, εἶτα φύλλον, εἶτα ἄνθος, καὶ μετὰ ταῦτα ὄμφαξ, εἶτα σταφυλὴ παρεστηκυῖα. Ὁρᾶτε ὅτι ἐν καιρῷ ὀλίγῳ εἰς πέπειρον καταντᾷ[4] ὁ καρπὸς τοῦ ξύλου. Ἐπ' ἀληθείας ταχὺ καὶ ἐξαίφνης τελειωθήσεται τὸ βούλημα αὐτοῦ, συνεπιμαρτυρούσης καὶ τῆς γραφῆς· ‚ὅτι[5] ταχὺ ἥξει, καὶ οὐ χρονιεῖ, καὶ ἐξαίφνης ἥξει ὁ κύριος εἰς τὸν ναὸν αὐτοῦ, καὶ ὁ ἅγιος,[6] ὃν ὑμεῖς προσδοκᾶτε.‘

---

6) Cfr. Hebr. 4, 12.

7) *ἀνελεῖ* coniectura est Davisii p. *ἀνέλει* Cod. Ms. (teste Iacobsono), et Clem. Alex.

Cap. XXII. 1) Vid. Clem. Alex. l. l.

2) Ps. 33, 11—18.

3) *σοῦ* margo Cotelerii et Colomesii c. LXX et Clem. Alex.

4) Variant LXX et Clem. Alex. Adeas Schleusneri Lexicon in LXX, ibid. voc. *κεκράγω.*

5) Ps 31, 10.

Cap. XXIII. 1) Vb. *ἰνδάλλεσθαι* Fello exponente = *φαντάζεσθαι*. Haud raro occurrit ap. Homerum. Cfr. *φυσιοῦσθαι* 1 Cor. 4, 6.

2) Iunius mallet *λέγεται*. Haec verba ex Apocrypha quadam Scriptura desumta fuisse censent Cotelerius et Grabius,

bonus est et magnus, servans omnes qui in ipso sancte versantur in pura mente. Est enim cogitationum et consiliorum mentis scrutator, cuius spiritus est in nobis; et quum voluerit, auferet eum.

XXII. *Adhortationes hae roborantur fide christiana, quae miseriam peccatorum praedicat.*

Haec autem omnia confirmat fides, quae est in Christo. Ipse enim per Spiritum sanctum ita nos compellat: ,venite filii, audite me; timorem Domini docebo vos. Quis est homo, qui vult vitam, diligens dies videre bonos? Prohibe linguam tuam a malo, et labia, ne loquantur dolum. Declina a malo, et fac bonum. Quaere pacem, et persequere eam. Oculi Domini super iustos, et aures eius in preces eorum; vultus autem Domini super facientes mala, ut perdat de terra memoriam eorum. Clamavit iustus, et Dominus exaudivit eum, et ex omnibus tribulationibus eius liberavit eum. Multa sunt flagella peccatoris, sperantem autem in Domino misericordia circumdabit.'

XXIII. *Estote humiles. Credite Christum esse venturum.*

Misericors in omnibus et benignus pater viscera erga timentes eum habet, gratiasque suas benigne et suaviter largitur iis qui ad ipsum simplici mente accedunt. Quare animo duplici ne simus, neque super eximiis et honorificis donis eius efferatur anima nostra. Longe a nobis absit Scriptura haec, ubi dicitur: ,miseri sunt, qui animo sunt duplices et dubii, dicentes: Haec audivimus etiam tempore patrum nostrorum, et ecce, consenuimus, et nihil horum nobis accidit.' O fatui, comparate vos arbori; vitem sumite. Primum quidem foliis nudatur, germen postea fit, folium deinde et flos, posthaec uva acerba, tandem demum uva matura. Videtis quod in exiguo tempore fructus arboris ad maturitatem perducitur. In veritate, brevi et subito voluntas eius perficietur; scriptura etiam testimonium perhibente, ,quod statim venturus sit, neque tardabit, et statim veniet Dominus in templum suum, et sanctus, quem vos exspectatis.'

Spicil. 1. 268. Quam sententiam tuetur Orellius, in Selectis Patrum Ecclesiae Capitibus ad *'Εξήγησιν* pertinentibus, Turici, 1830. Contra autem Wottonus coniicit loca S. Iacob. 1, 8. et II S. Petr. 3, 3. 4. inter se collata in animo Clementis fuisse. Sententiam quod attinet, idem comparat Barnabae Epist. c. 19. *Οὐ μὴ διψυχήσῃς πότερον ἔσται, ἢ οὔ*, et Hermae Vis. 3, 4. sicut a Clemente Alexandrino citatur, Strom. I. *Θείως τοίνυν ἡ δύναμις ἡ τῷ Ἑρμᾷ κατὰ ἀποκάλυψιν λαλοῦσα τὰ ὁράματα, φησὶ, καὶ τὰ ἀποκαλύμματα διὰ τοὺς διψύχους, τοὺς διαλογιζομένους ἐν ταῖς καρδίαις, εἰ ἄρα ἔστι ταῦτα, ἢ οὐκ ἔστιν.* Quos locos iam indicaverat Cotelerius. *Jac.*

3) Cfr. Matth. 24, 32. Vocc. *Ὦ ἀνόητοι — ξύλου* fere eadem leg. in fragm. illo Ep. II. ad Corinth. c. 11, cuius auctor Clemens Romanus esse vulgo dicitur.

4) Verbum hoc Novi Foederis Scriptoribus usitatissimum est. Cfr. Act. 20, 15. 25, 13. 26, 7. I Cor. 10, 11. 14, 36. *Jac.*

5) Habac. 2, 3. Malach. 3, 1. Cfr. Hebr. 10, 37.

6) *Ἄγγελος* LXX.

XXIV. *Futuram resurrectionem Deus continue nobis in natura ostendit.*

Κατανοήσωμεν, ἀγαπητοί, πῶς ὁ δεσπότης ἐπιδείκνυται διηνεκῶς ἡμῖν τὴν μέλλουσαν ἀνάστασιν ἔσεσθαι, ἧς τὴν ἀπαρχὴ[ν] ἐποιήσατο τὸν κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν ἐκ νεκ[ρῶν] ἀναστήσας. Ἴδωμεν, ἀγαπητοί, τὴν κατὰ και[ρὸν] γινομένην ἀνάστασιν. Ἡμέρ[α καὶ] νὺξ ἀνάστασιν ἡμῖν δηλοῦσ[ιν]· κοιμᾶται[2] ἡ νύξ, ἀνίσταται ἡ[μέρα]· ἡ ἡμέρα ἄπεισιν, νὺξ ἐπέρ[χεται. Βλέπωμ]εν τοὺς καρπούς· ὁ σπόρος [κόκκου] τίνα τρόπον γίνεται; Ἐξῆλ[θεν[3] ὁ σ]πείρων καὶ ἔβαλεν εἰς τὴν γῆν, [καὶ βληθέ]ντων σπερμάτων, ἅτινα πέ[πτωκεν] εἰς τὴν γῆν ξηρὰ καὶ γυμνά, δι[αλύεται]. Εἶτ' ἐκ τῆς διαλύσεως ἡ μεγα[λειότ]ης τῆς προνοίας τοῦ δεσπότου [ἀνίσ]τησιν αὐτά, καὶ ἐκ τοῦ ἑνὸς πλεί[ονα] αὔξει, καὶ ἐκφέρει καρπόν.

XXV. *Phoenix resurrectionis nostrae imago.*

[Ἴδω]μεν τὸ παράδοξον σημεῖον, τὸ [γι]νόμενον ἐν τοῖς ἀνατολικοῖς [τό]ποις, τουτέστιν τοῖς περὶ τὴν Ἀραβίαν. Ὄρνεον γάρ ἐστιν, ὃ προσονομάζεται Φοῖνιξ.[1] Τοῦτο μονογενὲς ὑπάρχον ζῇ ἔτη πεντακόσια· γενόμενόν τε ἤδη πρὸς ἀπόλυσιν τοῦ ἀποθανεῖν αὐτό, σηκὸν ἑαυτῷ ποιεῖ ἐκ λιβάνου καὶ σμύρνης καὶ τῶν λοιπῶν αρωμάτων, εἰς ὃν πληρωθέντος τοῦ χρόνου εἰσέρχεται, καὶ τελευτᾷ. Σηπομένης δὲ τῆς σαρκὸς σκώληξ τις γεννᾶται, ὃς ἐκ τῆς ἰκμάδος τοῦ τετελευτηκότος ζώου ἀνατρεφόμενος πτεροφυεῖ. Εἶτα γενναῖος γενόμενος αἴρει τὸν σηκὸν ἐκεῖνον, ὅπου τὰ ὀστᾶ τοῦ προγεγονότος ἐστίν, καὶ ταῦτα βαστάζων διανύει[2] ἀπὸ τῆς Ἀραβικῆς χώρας ἕως τῆς Αἰγύπτου εἰς τὴν λεγομένην Ἡλιούπολιν. Καὶ ἡμέρας, βλεπόντων πάντων, ἐπιπτάς, ἐπὶ τὸν τοῦ ἡλίου βωμὸν τίθησιν αὐτά, καὶ οὕτως εἰς τοὐπίσω ἀφορμᾷ. Οἱ οὖν ἱερεῖς ἐπισκέπτονται τὰς ἀναγραφὰς τῶν χρόνων, καὶ εὑρίσκουσιν αὐτὸν πεντακοσιοστοῦ ἔτους πεπληρωμένου ἐληλυθέναι.

XXVI. *Resurgemus igitur, quod et S. Scriptura testatur.*

Μέγα καὶ θαυμαστὸν οὖν νομίζομεν εἶναι, εἰ ὁ δημιουργὸς τῶν ἁπάντων ἀνάστασιν ποιήσεται τῶν ὁσίως αὐτῷ δουλευσάντων ἐν πεποιθήσει πίστεως ἀγαθῆς, ὅπου καὶ δι' ὀρνέου δείκνυσιν ἡμῖν τὸ μεγαλεῖον τῆς ἐπαγγελίας αὐτοῦ; [Λέγει] γάρ που· ‚καὶ[1] ἐξαναστήσεις με, καὶ ἐξομολογήσομαί σοι.‘ [κ]αί· ‚ἐκοιμήθην[2] καὶ ὕπνωσα, ἐξη[γ]έρθην, ὅτι σὺ μετ' ἐμοῦ εἶ.‘ [Καὶ] πάλιν Ἰὼβ λέγει· ‚καὶ[3] ἀναστήσεις [τὴ]ν σάρκα μου ταύτην, τὴν ἀναντλήσασαν ταῦτα πάντα.‘

XXVII. *Spe resurrectionis adhaereamus Deo, omnipotenti et omniscienti.*

Ταύτῃ οὖν τῇ ἐλπίδι προσδεδέσθωσαν αἱ ψυχαὶ ἡμῶν τῷ πιστῷ ἐν ταῖς ἐπαγγελίαις καὶ τῷ δικαίῳ ἐν τοῖς κρίμασιν. Ὁ παραγγείλας

Cap. XXIV. 1) I Cor. 15, 20. 23. Col. 1, 18. Act. 4, 10.

2) Tertullianus de resurr. §. 12. hunc locum eleganter reddidit. Clementem Rom. in hoc cap. et sequenti haud dubie ante oculos habuit, aut uterque alium eundem auctorem. Cfr. Epiphanius in Ancorato §. 84. Opp. Tom. II. p. 88. ed. Petav. Soph. Trachin. 94.

3) Matth. 13, 3. Luc. 8, 5.

Cap. XXV. 1) Locus recitatus ap. Cyrillum Hier. Catech. 18, 8. Cfr. Herodot. 2, 73. col. Achill. Tat. 3, 25. Tacit. Ann. 6, 28. Lucian. de m. Per.

XXIV. *Futuram resurrectionem Deus continue nobis in natura ostendit.*

Consideremus, dilecti, quemadmodum Dominus futuram resurrectionem continuo nobis ostendat, cuius primitias Dominum Iesum Christum fecit, suscitans eum a mortuis. Intueamur, dilecti, resurrectionem, quae omni tempore fit. Dies et nox resurrectionem nobis ostendunt; nox cubat, exurgit dies; abit dies, nox ingruit et insequitur. Intueamur fruges; seminatio grani quomodo fiat. Egressus est seminator, et semen in terram iecit, et iactis seminibus quae nuda et arida in terram ceciderunt dissolvuntur. Deinde ex dissolutione magna divinae providentiae potentia ea resuscitat, ac ex uno plura fiunt, et fructum producunt.

XXV. *Phoenix resurrectionis nostrae imago.*

Contemplemur signum mirabile, quod in partibus orientis, scilicet in Arabia et viciniis, fit. Avis est quae Phoenix vocatur. Haec unigena existens annos quingentos vivit, quumque iam morte dissolvenda est, e thure, myrrha et reliquis aromatibus loculum sibi struit, quem completo annorum spatio ingreditur, et vitam deponit. Ex carne vero eius putrefacta vermis quidam nascitur, qui animalis defuncti humore nutritus plumescit. Auctis postea viribus loculum tollit, in quo ossa parentis recondita sunt, eaque portans iter ex Arabica regione in Aegyptum et urbem, quae Heliopolis dicitur, perficit. Ac spectantibus omnibus diurno tempore advolans, super altare Solis illa collocat, atque ita, unde venerat, regreditur. Sacerdotes commentarios temporum diligenter inspiciunt, et impleto anno quingentesimo rediisse illam comperiunt.

XXVI. *Resurgemus igitur, quod et S. Scriptura testatur.*

An magnum igitur et admirabile arbitrabimur, si rerum omnium opifex resurgere eos faciat, qui in bonae fidei confidentia religiose illi inservierunt, cum per volucrem promissionis suae magnificentiam abunde nobis patefaciat? Dicit enim alicubi: ,suscitabis me, et confitebor tibi;' et: ,dormivi et soporatus sum; surrexi, quia tu mecum es.' Et rursus Iob dicit: ,et carnem hanc meam resuscitabis, quae omnia haec passa est.'

XXVII. *Spe resurrectionis adhaereamus Deo, omnipotenti et omniscienti.*

Hac igitur spe animi nostri ad eum adstringantur, qui fidelis est in promissionibus, et iustus in iudiciis. Qui mentiri vetuit, multo mi-

---

27. Philostr. V. A. 3, 49. Tzetz. Chil. 5, 397 sqq. Plin. H. N. 10, 2. Ovid. Met. 14, 392 sqq. Pomp. Mel. 3, 8. Stat. Silv. 2, 4. 36. — Bochart. Hieroz. Tom. III. p. 809. Wernsdorf. Poet. M. T. 3. p. 290. Vid. etiam Creuzer, Symb. et Mytholog. edit. III. T. II. p. 163, et R. I. F. Henrichsen, de Phoenicis fabula apud Graecos, Romanos et populos orientales. Particula I et II, Havniae 1825 et 1827. Piper, Mythologie der christlichen Kunst (Weimar 1847). I, 446 sqq. Gundert, Zeitschrift für luther. Theologie (1854), p. 451 sqq. Hilgenfeld l. c. p. 64. not. 18.

2) Ita coni. Cler., *διανεύει* Ms.

Cap. XXVI. 1) Cotelerius et Colomesius haec deprompta credunt ex Ps. 27 (28.), 7, alii e scripto quodam apocrypho.

2) Cfr. Ps. 3, 6.

3) Iob. 19, 25. 26. Hieronym. de hoc loco: ,nullus tam aperte post Christum, quam iste ante Christum de resurrectione loquitur.' Opp. T. II. p. 438. ed. Vallars.

μὴ ψεύδεσθαι, πολλῷ μᾶλλον αὐτὸς[1] οὐ ψεύσεται· οὐδὲν γὰρ ἀδύνατον παρὰ τῷ Θεῷ, εἰ μὴ τὸ ψεύσασθαι. Ἀναζωπυρησάτω οὖν ἡ πίστις αὐτοῦ ἐν ἡμῖν, καὶ νοήσωμεν ὅτι πάντα ἐγγὺς αὐτῷ ἐστιν. Ἐν λόγῳ τῆς μεγαλωσύνης αὐτοῦ συνεστήσατο τὰ πάντα, καὶ ἐν λόγῳ δύναται αὐτὰ καταστρέψαι. ‚Τίς[2] ἐρεῖ αὐτῷ· τί ἐποίησας; ἢ τίς ἀντιστήσεται τῷ κράτει τῆς ἰσχύος αὐτοῦ;ʻ Ὅτε θέλει, καὶ ὡς θέλει, ποιήσει πάντα, καὶ[3] οὐδὲν μὴ παρέλθῃ[4] τῶν δεδογματισμένων ὑπ' αὐτοῦ. Πάντα ἐνώπιον αὐτοῦ εἰσὶ, καὶ οὐδὲν λέληθεν τὴν βουλὴν αὐτοῦ. ‚Εἰ οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται δόξαν Θεοῦ, ποίησιν δὲ χειρῶν αὐτοῦ ἀναγγέλλει τὸ στερέωμα. Ἡ ἡμέρα τῇ ἡμέρᾳ ἐρεύγεται ῥῆμα, καὶ νὺξ νυκτὶ ἀναγγέλλει γνῶσιν· καὶ οὐκ εἰσὶ λόγοι οὐδὲ λαλιαὶ, ὧν οὐχὶ ἀκούονται[6] αἱ φωναὶ αὐτῶν.ʻ

XXVIII. *Deus omnia videt, ergo fugiamus peccata.*

Πάντων οὖν βλεπομένων καὶ ἀκουομένων,[1] φοβηθῶμεν αὐτὸν, καὶ ἀπολείπωμεν φαύλων ἔργων μιαρὰς ἐπιθυμίας, ἵνα τῷ ἐλέει αὐτοῦ σκεπασθῶμεν ἀπὸ τῶν μελλόντων κριμάτων. Ποῦ γάρ τις ἡμῶν δύναται φυγεῖν ἀπὸ τῆς κραταιᾶς χειρὸς αὐτοῦ; Ποῖος δὲ κόσμος δέξεταί τινα τῶν αὐτομολούντων ἀπ' αὐτοῦ; Λέγει γάρ που τὸ γραφεῖον·[2] ‚ποῦ[3] ἀφήξω, καὶ ποῦ κρυβήσομαι ἀπὸ τοῦ προσώπου σου; Ἐὰν ἀναβῶ εἰς τὸν οὐρανὸν, σὺ εἶ ἐκεῖ· ἐὰν ἀπέλθω εἰς τὰ ἔσχατα τῆς γῆς, ἐκεῖ ἡ δεξιά σου· ἐὰν καταστρώσω[4] εἰς τὰς ἀβύσσους, ἐκεῖ τὸ πνεῦμά σου.ʻ Ποῖ[5] οὖν τις ἀπέλθῃ, ἢ ποῦ ἀποδράσῃ ἀπὸ τοῦ τὰ πάντα ἐμπεριέχοντος;

XXIX. *Et accedamus ad Deum in sanctitate cordis.*

Προσέλθωμεν οὖν αὐτῷ ἐν ὁσιότητι ψυχῆς, ἁγνὰς[1] καὶ ἀμιάντους χεῖρας αἴροντες πρὸς αὐτὸν, ἀγαπῶντες τὸν ἐπιεικῆ καὶ εὔσπλαγχνον πατέρα ἡμῶν, ὃς ἐκλογῆς[2] μέρος ἐποίησεν ἑαυτῷ. Οὕτω γὰρ γέγραπται· ‚ὅτε[3] διεμέριζεν ὁ ὕψιστος ἔθνη, ὡς διέσπειρεν υἱοὺς Ἀδὰμ, ἔστησεν ὅρια ἐθνῶν κατὰ ἀριθμὸν ἀγγέλων Θεοῦ. Ἐγενήθη μερὶς κυρίου λαὸς αὐτοῦ Ἰακὼβ, σχοίνισμα κληρονομίας αὐτοῦ Ἰσραήλ.ʻ Καὶ ἐν ἑτέρῳ τόπῳ λέγει· ‚ἰδοὺ,[4] κύριος λαμβάνει ἑαυτῷ ἔθνος ἐκ μέσου ἐθνῶν, ὥσπερ λαμβάνει ἄνθρωπος τὴν ἀπαρχὴν αὐτοῦ τῆς ἅλω· καὶ ἐξελεύσεται ἐκ τοῦ ἔθνους ἐκείνου ἅγια ἁγίων.ʻ

Cap. XXVII. 1) Hebr. 6, 18. Tit. 1, 2.

2) Sap. 12, 12. 11, 22.

3) Matth. 24, 35.

4) Wottonus Fello et Colomesio assentitur, restituentibus *παρῆλθε*, ni forte inseramus *ὥστε*, et legamus, *ὥστε καὶ οὐδὲν μὴ παρέλθῃ*. *Jac.* Sed cfr. Matth. 24, 34 sq.

5) Ps. 18, 2. 3. 4.

6) I. e. qui non audiantur, auditi non percipiantur.

Cap. XXVIII. 1) Subaud. *ὑπ' αὐτοῦ*. *Bois.*

2) Lectionem *γραφεῖον* nonnullis suspectam alii viri docti tuentur. His accedat Simonius, qui eandem illustrat in Bibl. Chois. 1, 273. et in Critiq. de la Bibl. Dupin 3, 70. iterumque hac de

nus ipse mentietur; nihil enim Deo impossibile praeterquam mentiri. Exsuscitetur itaque in nobis fides eius, et quod omnia ipsi propinqua sint, consideremus. Verbo maiestatis suae constituit omnia, et verbo suo potest illa evertere. ,Quis dicet ei: quid fecisti? Vel quis fortitudinis eius robori resistet?' Quando vult, et quomodo vult, omnia faciet; neque quidquam ab eo semel decretum praeteribit. Omnia coram ipso sunt, nihilque consilium eius latuit. ,Si coeli enarrant gloriam Dei; opus manuum eius annuntiat firmamentum. Dies diei eructat verbum, et nox nocti indicat scientiam; et non sunt loquelae neque sermones, quorum non audiantur voces.'

XXVIII. *Deus omnia videt, ergo fugiamus peccata.*

Cum omnia igitur eius oculis et auribus pateant, metuamus eum, et impuras cupiditates pravorum operum deseramus, ut a futuro iudicio eius misericordia tegamur. Quonam enim quis nostrum a potente eius manu fugere potest? Quis mundus quempiam ab eo transfugam recipiet? Dicit enim alicubi Scriptura: ,quo ibo, et ubi a facie tua occultabor? Si ascendero in coelum, tu illic es; si ad terrae extrema abiero, dextra tua illic; si stratum posuero in abysso, illic est spiritus tuus.' Quo igitur abibit quispiam, vel quo aufugiet ab eo, qui omnia complectitur?

XXIX. *Et accedamus ad Deum in sanctitate cordis.*

Accedamus ergo ad eum in sanctitate animae, castas et impollutas manus elevantes ad illum, diligentes benignum et misericordem patrem nostrum, qui nos sibi ipsi electionis partem fecit. Sic enim scriptum est: ,quando dividebat altissimus gentes, quando disseminavit filios Adae, constituit terminos gentium secundum numerum Angelorum Dei. Et factus est pars Domini Iacob, funiculus haereditatis eius Israel.' Et in alio loco dicit: ,ecce Dominus tollit sibi gentem e medio gentium, prout homo primitias areae suae tollit; et ex gente illa sancta sanctorum egredientur.'

---

re agit p. 33. Respons. ad Vossium, qui immerito existimavit vocem *γραφεῖον* ab Aquila fuisse confictam. *Galland.*

3) Ps. 138, 7—10.

4) LXX *καταβῶ* vim textus hebraici minus accurate reddit, quam Clementis Rom. versio.

5) Hanc Cod. Ms. lectionem etiam Clericus expressit in ed. a. 1698, idem *Ποῦ* in ed. a. 1724. mendose.

Cap. XXIX. 1) Cfr. I Tim. 2, 8.

2) Iunius, Fellus, Colom. et Cotel. mallent *ὃς ἡμᾶς ἐκλογῆς*, Boisius *ὅς ἡμᾶς*, vel *τὰ ἔθνη*, quod probat Wottonus propter ea quae sequuntur citata e Deuteronomio. *οὓς ἐκλογῆς* potius rescribendum esse putat Davisius, ut ad vocem *ἡμῶν* referatur. Davisium sequuntur Gallandius et Schoenemannus. Irenaeus I, 6, 4. p. 31. ed. Massuet. *ἑαυτοὺς δὲ ὑπερυψοῦσι, τελείους ἀποκαλοῦντες καὶ σπέρματα ἐκλογῆς.* *Iac.*

3) Deut. 32, 8. 9.

4) Recte observavit Freyius, hunc locum Clementem efformasse tum ex Num. 18, 27. tum ex II Paral. 31, 14, ut sensus sit: Deus sibi ex reliquis hominibus separavit nos, et fecit *ἐκλογῆς μέρος*, ut ex area decerpitur *ἡ ἀπαρχὴ* Deo sacra, quae fit *ἅγια ἁγίων*. *Galland.*

XXX. *Faciamus quae placent, fugiamus quae displicent Deo, ut benedicamur.*

Ἁγίου οὖν μερὶς ὑπάρχοντες ποιήσωμεν τὰ τοῦ ἁγιασμοῦ πάντα, φεύγοντες καταλαλιάς, μιαράς τε καὶ ἀνάγνους[1] συμπλοκάς, μέθας τε καὶ νεωτερισμοὺς καὶ βδελυκτὰς ἐπιθυμίας, μυσαρὰν μοιχείαν, βδελυκτὴν ὑπερηφανίαν. ‚Θεὸς[2] γάρ, φησίν, ὑπερηφάνοις ἀντιτάσσεται, ταπεινοῖς δὲ δίδωσι χάριν.' Κολληθῶμεν οὖν ἐκείνοις, οἷς ἡ χάρις ἀπὸ τοῦ Θεοῦ δέδοται. Ἐνδυσώμεθα τὴν ὁμόνοιαν, ταπεινοφρονοῦντες, ἐγκρατευόμενοι, ἀπὸ παντὸς ψιθυρισμοῦ καὶ καταλαλιᾶς πόῤῥω ἑαυτοὺς ποιοῦντες, ἔργοις δικαιούμενοι,[3] καὶ μὴ λόγοις. Λέγει γάρ· ‚ὁ τὰ πολλὰ λέγων[4] καὶ ἀντακούσεται· ἢ ὁ εὔλαλος οἴεται εἶναι δίκαιος; Εὐλογημένος γεννητὸς γυναικὸς ὀλιγόβιος. Μὴ πολὺς ἐν ῥήμασιν γίνου.' Ὁ ἔπαινος ἡμῶν[5] ἔστω ἐν Θεῷ, καὶ μὴ ἐξ αὐτῶν· αὐτεπαινέτους γὰρ μισεῖ ὁ Θεός. Ἡ μαρτυρία τῆς ἀγαθῆς πράξεως ἡμῶν διδόσθω ὑπ' ἄλλων, καθὼς ἐδόθη τοῖς πατράσιν ἡμῶν τοῖς δικαίοις. Θράσος καὶ αὐθάδεια καὶ τόλμα τοῖς κατηραμένοις ὑπὸ τοῦ Θεοῦ· ἐπιείκεια καὶ ταπεινοφροσύνη καὶ πραΰτης παρὰ τοῖς εὐλογημένοις ὑπὸ τοῦ Θεοῦ.

XXXI. *Videamus qua ratione benedictionem divinam consequamur.*

Κολληθῶμεν οὖν τῇ εὐλογίᾳ αὐτοῦ, καὶ ἴδωμεν τίνες αἱ ὁδοὶ τῆς εὐλογίας. Ἀνατυλίξωμεν τὰ ἀπ' ἀρχῆς γενόμενα. Τίνος χάριν[1] ηὐλογήθη ὁ πατὴρ ἡμῶν Ἀβραάμ; Οὐχὶ δικαιοσύνην καὶ ἀλήθειαν διὰ πίστεως ποιήσας; Ἰσαὰκ[2] μετὰ πεποιθήσ[εως, γινώ]σκων[3] τὸ μέλλον, ἡδέ[ως ἐγένε]το θυσία. Ἰακὼβ[4] μετὰ ταπεινοφρ[οσύνης] ἐξεχώρησεν τῆς γῆς αὐ[τοῦ δι' ἀδελ]φὸν,[5] καὶ ἐπορεύθη πρὸς [Λαβὰν], καὶ ἐδούλευσεν· καὶ ἐδόθ[η αὐτῷ] τὸ δωδεκάσκηπτρον[6] τοῦ [Ἰσραήλ].

XXXII. *Non per nos ipsos nec per opera nostra, sed per fidem iustificamur.*

[Εἴ] τις καθ' ἓν ἕκαστον εἰλικρι[νῶς] κατανοήσῃ, ἐπιγνώσεται [τα με]γαλεῖα τῶν ὑπ' αὐτοῦ δεδομέ[νων] δωρεῶν.[1] Ἐξ αὐτοῦ[2] γὰρ ἱερεῖ[ς] καὶ λευῖται πάντες οἱ λειτουργ[οῦν]τες τῷ θυσιαστηρίῳ τοῦ Θεοῦ· ἐξ αὐτοῦ ὁ κύριος Ἰησοῦς τὸ κατὰ σάρκα· ἐξ αὐτοῦ[3] βασιλεῖς καὶ ἄρχοντες καὶ ἡγούμενοι, κατὰ τὸν Ἰούδαν· τὰ δὲ λοιπὰ σκῆπτρα αὐτοῦ οὐκ ἐν μικρᾷ δόξῃ ὑπάρχουσιν, ὡς ἐπαγγειλαμένου τοῦ Θεοῦ· ‚ὅτι[4] ἔσται τὸ σπέρμα σου ὡς οἱ ἀστέρες τοῦ οὐρανοῦ.' Πάντες οὖν ἐδοξάσθησαν καὶ ἐμεγαλύνθησαν, οὐ δι' αὐτῶν, ἢ τῶν ἔργων αὐτῶν, ἢ τῆς δικαιοπραγίας, ἧς κατειργάσαντο, ἀλλὰ διὰ τοῦ θελήματος αὐτοῦ. Καὶ ἡμεῖς

Cap. XXX. 1) *ἀνάγνους* proposuit Iunius, *λάγνους* ex Reverendi parentes coniectura legi vult Colomesius, *ἁγνοὺς* est in Cod. Ms.

2) Prov. 3, 34. Iac. 4, 6. I Petr. 5, 5.

3) Cfr. Lipsius l. c. §. 3. *De iustificatione et fide. De bonis operibus.*

4) Iob. 11, 2. 3.

5) Haec et proxime sequentia composita videntur ex Rom. 2, 29. I Cor. 4, 5. II Cor. 10, 17. 18. Prov. 27, 2.

Cap. XXXI. 1) Cfr. Iac. 2, 21.

2) Haec repugnare videntur sacris literis Gen. 22, 7 sqq. Quum tamen Isaacus ne minimam quidem obiecisse remoram, aut vel suspirium aut querelam emisisse legatur, haud inepte concluditur,

XXX. *Faciamus quae placent, fugiamus quae displicent Deo, ut benedicamur.*

Cum igitur portio Sancti simus, faciamus omnia quae ad sanctitatem pertinent, obtrectationes devitantes, impuros ac impudicos complexus, ebrietates, novarum rerum studia, concupiscentias abominandas, detestandum adulterium, exsecrabilem superbiam. ‚Deus enim, inquit, superbis resistit, humilibus autem dat gratiam.' Adglutinemur igitur iis, quibus gratia a Deo concessa est. Induamus concordiam, humiles, continentes, ab omni susurro et obtrectatione procul recedentes, operibus, non autem verbis nos iustificantes. Dicit enim: ‚qui multa dicit, et vicissim audiet; aut vir verbosus putat se esse iustum? Benedictus natus mulieris, brevis vitae; ne multus sis in verbis.' Sit laus nostra in Deo, et non a nobis ipsis; odit enim Deus eos qui semetipsos laudant. Testimonium bonarum nostrarum actionum ab aliis nobis exhibeatur, sicut patribus nostris, qui iusti erant, exhibitum est. Temeritas, arrogantia et audacia maledictis a Deo; moderatio vero, humilitas et mansuetudo illis qui a Deo benedicti sunt.

XXXI. *Videamus, qua ratione benedictionem divinam consequamur.*

Eius igitur benedictioni firmiter adhaereamus, et quaenam sint benedictionis viae, videamus. Animo repetamus, quae ab initio facta sunt. Cuius gratia Abraham pater noster benedictus fuit? Nonne, quia iustitiam et veritatem per fidem operatus est? Isaac cum confidentia, quasi futurum cognoscens, libenter factus est sacrificium. Iacob in humilitate ob fratrem secessit e terra sua, et profectus est ad Laban, et servivit; et data sunt ei duodecim sceptra Israelis.

XXXII. *Non per nos ipsos nec per opera nostra, sed per fidem iustificamur.*

Si quis animo sincero singula perpenderit, donorum, quae a Deo tributa sunt, magnificentiam intelliget. Ab illo enim orti sunt sacerdotes omnes et Levitae, qui altari Dei inserviunt; ab illo Dominus Iesus secundum carnem; ab illo reges, principes et duces per familiam Iudae. Nec reliquae eius tribus in parvo honore sunt, promittente scilicet Domino: ‚erit semen tuum tanquam stellae coeli.' Ii ergo omnes gloriam et amplitudinem consecuti sunt, non per seipsos, aut opera sua, aut iustas actiones, quas fecerunt, sed per voluntatem eius. Et

---

promto paratoque animo voluntati Dei se subiecisse. *Frey.*

3) *ὡς γινώσκων* legi vult Wocherus.

4) Gen. 28, 29.

5) Edd. exhibent *αὐ[τοῦ φεύγων ἀδελ]φόν*. Supplementum scilicet tredecim literarum. At lacuna haec minor est quam ea quae proxime antecedit, ubi sex tantum desiderantur. *Jac.*

6) *Τὸ δωδεκάσκηπτρον = τὸ δωδεκάφυλον, σκῆπτρον* enim pro *φυλῇ* sumitur, ut I Reg. 11, 31 (35). *Iunius.*

Cap. XXXII. 1) *Τὰ μεγαλεῖα τῶν ὑπ' αὐτοῦ δεδομ[ένων] δωρεῶν* non de donis intelligenda sunt a Deo Iacobo tributis, sed de beneficiis a Iacobo *in nobis* collocatis. *Lipsius* l. c. p. 55. not. 2.

2) Subaud. *Ἰακώβ*. Lectio Cod. Ms. *αὐτῶν* referenda ad *δωρεῶν*.

3) Rom. 9, 5.

4) Gen. 22, 17. 28, 4.

οὖν διὰ θελήματος αὐτοῦ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ κληθέντες,[5] οὐ[6] δι' ἑαυτῶν δικαιούμεθα, οὐδὲ διὰ τῆς ἡμετέρας σοφίας ἢ συνέσεως ἢ εὐσεβείας ἢ ἔργων, ὧν κατειργασάμεθα ἐν ὁσιότητι καρδίας, ἀλλὰ διὰ τῆς πίστ[ε]ως, δι' ἧς πάντας τοὺ[7] ἀπ' αἰῶνος ὁ παντοκράτωρ Θεὸς ἐδικαίωσεν· ᾧ ἔστω ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

XXXIII. *Ne derelinquamus vero bona opera et charitatem. Operum bonorum Deus ipse nobis exemplum.*

Τί[1] οὖν ποιήσωμεν, ἀδελφοί; Ἀργήσωμεν ἀπὸ τῆς ἀγαθοποιΐα[ς], καὶ ἐγκαταλείπωμεν τὴν ἀγάπη[ν]; Μηθαμῶς[2] τοῦτο ἐάσαι ὁ δεσπότ[ης] ἐφ' ἡμῖν γε γενηθῆναι,[3] ἀλλὰ σπεύσωμεν μετὰ ἐκτενεία[ς] καὶ προθυμίας πᾶν ἔργον ἀγαθ[ὸν] ἐπιτελεῖν. Αὐτὸς[4] γὰρ ὁ δημιουργὸς καὶ δ[εσπό]της τῶν ἁπάντων ἐπὶ τοῖς ἔρ[γοις] αὐτοῦ ἀγαλλιᾶται. Τῷ γὰρ παμμεγεθεστάτῳ αὐτ[οῦ] κράτει οὐρανοὺς ἐστήρισε[ν], καὶ τῇ ἀκαταλήπτῳ αὐτοῦ συ[νέσει διεκόσ]μησεν αὐτούς· γῆν τε [διεχώρ]ισεν ἀπὸ τοῦ περιέχον[τος αὐτ]ὴν ὕδατος, καὶ ἥδρασεν [ἐπὶ τὸ]ν ἀσφαλῆ τοῦ ἰδίου βου[λήμα]τος θεμέλιον· τά τε ἐν αὐ[τῇ ζ]ῶα φοιτῶντα τῇ ἑαυτοῦ [προστά]ξει ἐκέλευσεν εἶναι· θάλασ[σάν τε κ]αὶ τὰ ἐν αὐτῇ ζῶα προδημι[ουργή]σας ἐνέκλεισεν τῇ ἑαυτοῦ [δυ]νάμει. Ἐπὶ πᾶσι τὸ ἐξοχώτατον [κα]ὶ παμμέγεθες κατὰ διάνοιαν [ἄ]νθρωπον, ταῖς ἱεραῖς καὶ ἀμώμοις χερσὶν ἔπλασεν τῆς ἑαυτοῦ εἰκόνος[5] χαρακτῆρα. Οὕτως γάρ φησιν ὁ Θεός· ‚ποιήσωμεν[6] ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν ἡμετέραν· καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον, ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς.' Ταῦτα οὖν πάντα τελειώσας ἐπῄνεσεν αὐτὰ καὶ ηὐλόγησεν καὶ εἶπεν· ‚αὐξάνεσθε[7] καὶ πληθύνεσθε.' Ἴδωμεν[8] ὅτι τε[9] ἐν ἔργοις ἀγαθοῖς πάντες ἐκοσμήθησαν οἱ δίκαιοι· καὶ αὐτὸς οὖν ὁ κύριος, ἔργοις ἑαυτὸν κοσμήσας, ἐχάρη. Ἔχοντες οὖν τοῦτον τὸν ὑπογραμμὸν,[10] ἀόκνως προσέλθωμεν τῷ θελήματι αὐτοῦ· ἐξ[11] ὅλης ἰσχύος ἡμῶν ἐργασώμεθα ἔργον δικαιοσύνης.

XXXIV. *Bonis operibus magna apud Deum merces. Concordia iuncti precemur eam a Domino.*

Ὁ ἀγαθὸς ἐργάτης μετὰ παῤῥησίας λαμβάνει τὸν ἄρτον τοῦ ἔργου αὐτοῦ, ὁ νωθρὸς καὶ παρειμένος οὐκ ἀντοφθαλμεῖ τῷ ἐργοπαρέκτῃ αὐτοῦ. Δέον οὖν ἐστὶν, προθύμους ἡμᾶς εἶναι εἰς ἀγαθοποιΐαν· ἐξ αὐτοῦ[1] γάρ ἐστι τὰ πάντα. Προλέγει γὰρ ἡμῖν· ‚ἰδοὺ[2] ὁ κύριος, καὶ ὁ μισθὸς αὐτοῦ πρὸ προσώπου αὐτοῦ, ἀποδοῦναι ἑκάστῳ κατὰ τὸ ἔργον αὐτοῦ.' Προτρέπεται οὖν ἡμᾶς ἐξ ὅλης τῆς καρδίας ἐπ' αὐτῷ,

---

5) Quae quidem vocatio non solum *per Christum*, sed etiam *in Christo* facta esse dicitur: est igitur Christus non tam instrumentum quam ipsum ut ita dicam principium vocationis. *Lipsius* p. 74. l.c.

6) Vid. supra c. 30. not. 3.

7) Ita Ms., *τοὺς* c. Iunio Colomesius et alii.

Cap. XXXIII. 1) Partem huius capitis Angelus Maius in Codice quodam Bibliothecae Vaticanae extare asserit Script. Vett. nova Collection. T. VII. p. 84. Melius profecto fuisset, si ipsum locum exscripsisset, aut Msti numerum indicasset, unde alii varr. lectt. in publicum usum verterent. Codicem adhuc quaero.

2) Ita Ms., non *μηδαμῶς*, uti in libris impressis ante Iacobsonum. Ignatius scribit ad Magn. c. 7. (not. 5.) *οὐ ἄμεινον οὐθέν ἐστιν.*

nos igitur, ex voluntate eius in Christo Iesu vocati, non per nos ipsos iustificamur, neque per sapientiam nostram aut intelligentiam aut pietatem aut opera, quae in cordis sanctitate operati sumus, sed per fidem, per quam omnipotens Deus ab initio omnes iustificavit; cui sit gloria in secula seculorum. Amen.

XXXIII. *Ne derelinquamus vero bona opera et charitatem. Operum bonorum Deus ipse nobis exemplum.*

Quid igitur faciemus, fratres? Cessabimus a bonis operibus, et charitatem derelinquemus? Neutiquam hoc apud nos fieri permittat Dominus, sed cum diligentia et animi alacritatę omne opus bonum peragere festinemus. Ipse enim opifex et Dominus omnium in operibus suis exultat. Coelos enim suprema sua et maxima potentia stabilivit, illosque incomprehensibili sua sapientia ornavit; terram etiam ab aqua, quae illam ambit, separavit, et super immobile propriae voluntatis fundamentum firmavit; et animalia, quae in illa versantur, iussu suo praecepit esse; mare etiam, et quae in illo vivunt animalia, cum prius creasset, potentia sua inclusit. Ad haec animal excellentissimum et intellectus dignitate celsissimum, hominem, imaginis suae characterem, sacris et intaminatis manibus formavit. Sic enim dicit Deus: ‚faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram; et creavit Deus hominem, masculum et foeminam creavit eos.‘ Haec igitur omnia cum perfecisset, laudavit ea et benedixit, dixitque: ‚crescite et multiplicamini.‘ Videamus iustos omnes bonis operibus ornatos fuisse; ipse etiam Dominus, operibus seipsum ornans, gavisus est. Habentes itaque hoc exemplar, ad voluntatem eius impigre accedamus, et totis nostris viribus opus iustitiae operemur.

XXXIV. *Bonis operibus magna apud Deum merces. Concordia iuncti precemur eam a Domino.*

Bonus operarius bono animo panem operis sui accipit; segnis vero et remissus locatorem suum non audet intueri. Oportet ergo nos ad bonum faciendum promto animo esse; a Deo enim omnia porriguntur. Praedicit enim nobis: ‚ecce Dominus, et merces eius coram ipso, ut reddat unicuique secundum opus suum.‘ Itaque adhortando nos ad ipsum convertit toto corde, ne segnes et desides simus ad omne opus

3) Ita Iunius; et mihi quidem aoristus in hoc loco aptior esse videtur. Schoenemannus habet *ἐφ᾽ ἡμῖν γενηθῆναι*. Editores vero caeteri exhibent *γεγενηθῆναι*, quasi praeteritum *γεγενῆσθαι* desiderantes. *Iac.*

4) Recitatur hic locus ap. Ioann. Damasc., Sacrae Parall. Lib. I. a. §. VIII. Tom. II. p. 310. ed. Le Quien.

5) Ergo ex Clementis sententia Dei in nobis imago est, non oris sublimitas, sed mentis celsitudo. *Bois.*

6) Gen. 1, 26. 27.

7) Gen. 1, 28.

8) *εἴδομεν* mavult Iunius.

9) *τε* coni. Birrius, *τὸ* Ms.

10) Cfr. supra c. 5. *ὑπομονῆς γενόμενος μέγιστος ὑπογραμμός.*

11) *καὶ ἐξ* legi vult Boisius, a quo non dissentit Wottonus.

Cap. XXXIV. 1) I. e. *τοῦ ἐργοπαρέκτου*, scil. *τοῦ Θεοῦ*. *Boisius.*

2) Isai. 40, 10. 62, 11. Apoc. 22, 12.

μὴ ἀργοὺς μήτε παρειμένους εἶναι[3] ἐπὶ πᾶν ἔργον ἀγαθόν. Τὸ καύχημα ἡμῶν καὶ ἡ παῤῥησία ἔστω ἐν αὐτῷ· ὑποτασσώμεθα τῷ θελήματι αὐτοῦ· κατανοήσωμεν τὸ πᾶν πλῆθος τῶν ἀγγέλων αὐτοῦ, πῶς τῷ θελήματι αὐτοῦ λειτουργοῦσιν παρεστῶτες. Λέγει γὰρ ἡ γραφή· ‚μύριαι[4] μυριάδες παρειστήκεισαν αὐτῷ, καὶ χίλιαι χιλιάδες ἐλειτούργουν αὐτῷ, καὶ ἐκέκραγον·[5] ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος κύριος σαβαώθ, πλήρης πᾶσα ἡ κτίσις τῆς δόξης αὐτοῦ.‘ Καὶ ἡμεῖς οὖν ἐν ὁμονοίᾳ ἐπὶ τὸ αὐτὸ συναχθέντες, τῇ συνειδήσει, ὡς ἐξ ἑνὸς στόματος βοήσωμεν πρὸς αὐτὸν ἐκτενῶς, εἰς τὸ μετόχους ἡμᾶς γενέσθαι τῶν μεγάλων καὶ ἐνδόξων ἐπαγγελιῶν αὐτοῦ. Λέγει γάρ· ‚ὀφθαλμὸς[6] οὐκ εἶδεν, καὶ οὖς οὐκ ἤκουσεν, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, ὅσα ἡτοίμασεν τοῖς ὑπομένουσιν αὐτόν.‘

XXXV. *Immensa est haec merces. Quomodo assequemur illam?*

Ὡς μακάρια καὶ θαυμαστὰ τὰ δῶρα τοῦ Θεοῦ, ἀγαπητοί. Ζωὴ ἐν ἀθανασίᾳ, λαμπρότης ἐν δικαιοσύνῃ, ἀλήθεια ἐν παῤῥησίᾳ, πίστις ἐν πεποιθήσει, ἐγκράτεια ἐν ἁγιασμῷ· καὶ ταῦτα[1] ὑπέπιπτεν πάντα ὑπὸ τὴν διάνοιαν ἡμῶν. Τίνα οὖν ἄρα ἐστὶν τὰ ἑτοιμαζόμενα τοῖς ὑπομένουσιν; Ὁ δημιουργὸς καὶ πατὴρ τῶν αἰώνων, ὁ πανάγιος, αὐτὸς γινώσκει τὴν ποσότητα καὶ τὴν καλλονὴν αὐτῶν. Ἡμεῖς οὖν ἀγωνισώμεθα εὑρεθῆναι ἐν τῷ ἀριθμῷ τῶν ὑπομενόντων αὐτὸν, ὅπως μεταλάβωμεν τῶν ἐπηγγελμένων δωρεῶν. Πῶς δὲ ἔσται τοῦτο, ἀγαπητοί; Ἐὰν ἐστηριγμένη ᾖ ἡ διάνοια ἡμῶν πίστεως[2] πρὸς τὸν Θεὸν, ἐὰν ἐκζητῶμεν τὰ εὐάρεστα καὶ εὐπρόσδεκτα αὐτῷ, ἐὰν ἐπιτελέσωμεν τὰ ἀνήκοντα τῇ ἀμώμῳ βουλήσει αὐτοῦ, καὶ ἀκολουθήσωμεν τῇ ὁδῷ τῆς ἀληθείας, ἀποῤῥίψαντες ἀφ᾽ ἑαυτῶν πᾶσαν ἀδικίαν[3] καὶ ἀνομίαν, πλεονεξίαν, ἔρεις, κακοηθείας τε καὶ δόλους, ψιθυρισμούς τε καὶ καταλαλιάς, θεοστυγίαν, ὑπερηφανίαν τε καὶ ἀλαζονείαν, κενοδοξίαν[4] τε καὶ ἀφιλοξενίαν[5]. Ταῦτα γὰρ οἱ πράσσοντες στυγητοὶ τῷ Θεῷ ὑπάρχουσιν· οὐ μόνον[6] δὲ οἱ πράσσοντες αὐτὰ, ἀλλὰ καὶ οἱ συνευδοκοῦντες αὐτοῖς. Λέγει γὰρ ἡ γραφή· ‚τῷ δὲ ἁμαρτωλῷ[7] εἶπεν ὁ Θεός· ἵνα τί σὺ διηγῇ τὰ δικαιώματά μου, καὶ ἀναλαμβάνεις τὴν διαθήκην μου ἐπὶ στόματός σου; Σὺ δὲ ἐμίσησας παιδείαν, καὶ ἐξέβαλες[8] τοὺς λόγους μου εἰς τὰ ὀπίσω. Εἰ ἐθεώρεις κλέπτην, συνέτρεχες αὐτῷ[9], καὶ μετὰ μοίχων τὴν μερίδα σου ἐτίθεις. Τὸ στόμα σου ἐπλεόνασε κακίαν, καὶ ἡ γλῶσσά σου περιέπλεκεν δολιότητα. Κ[αθ]ήμενος κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ σου κατελάλεις, καὶ κατὰ τοῦ υἱοῦ τῆς μητρός σου ἐτίθεις σκάνδαλον. Τα[ῦ]τα ἐποίησας καὶ ἐσίγησα· ὑπέλαβες, ἄνομε, ὅτι ἔσομαί σοι ὅμοιος.

---

3) Davisius vult: *προτρέπεται οὖν ἡμᾶς ἐξ ὅλης τῆς καρδίας ἐπὶ τὸ μὴ ἀργοὺς, μηδὲ παρειμένους εἶναι.*

4) Dan. 7, 10.

5) Isai. 6, 3.

6) Haec tamquam e Bibliis petita laudat etiam Paulus. At nonnulli veteres (e. g. Origen. Tract. 35. §. 117. in S. Matt.) ea *ἐκ τῶν Ἠλία ἀποκρύφων* desumta statuerunt; quos acriter, ut solet, refellit Hieronymus, Epist. 101 (scil. edd. Vett.; Ep. 57. §. 9. ed. Vallars; Ep. 33. ed. Bened.) et ad Esaiae cap. 64. (Opp. tom. IV. p. 760. ed. Vallars). Vide cl. I. A. Fabricium, Cod. Pseud. V. T. p. 1072. *Davis.*

Cap. XXXV. 1) Est oppositio inter ea bona quae in hac vita ex Dei gratia consequimur, et ea quae in altera vita exspectamus. Similis *ῥῆσις* illi dicto

bonum. Gloriatio nostra et fiducia in ipso sit; voluntati eius subiiciamur, et multitudinem universam angelorum eius diligenter consideremus, quomodo adstantes voluntatem eius exequantur. Dicit enim Scriptura: ‚dena millia denum millium assistebant ei, et mille millia deserviebant ei et clamabant: Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Sabaoth; plena est omnis creatura gloria eius.' Et nos ergo conscientia ducti, in concordia in unum congregati, tanquam ex uno ore ad ipsum clamemus, ut magnarum et gloriosarum promissionum eius participes fiamus. Dicit enim: ‚oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quanta praeparavit exspectantibus eum.'

XXXV. *Immensa est haec merces. Quomodo assequemur illam?*

Quam beata, dilecti, et mirabilia sunt dona Dei! Vita in immortalitate, splendor in iustitia, veritas in libertate, fides in confidentia, temperantia in sanctitate; attamen haec omnia sub intellectum nostrum cadunt. Quaenam igitur sunt, quae exspectantibus eum praeparantur? Sanctissimus opifex et seculorum pater solus quantitatem et pulchritudinem eorum novit. Nos igitur, ut promissorum donorum participes fiamus, in numero exspectantium eum reperiri summo studio contendamus. Quomodo autem hoc fiet, dilecti? Si fidei in Deum cognitio nostra stabilita fuerit, si grata illi et accepta diligenter quaesiverimus, si quae ad inculpatam eius voluntatem spectant fecerimus, et viam veritatis sequuti fuerimus, abiicientes a nobis omnem iniustitiam, iniquitatem, avaritiam, contentiones, malitias et fraudes, susurrationes et obtrectationes, odium Dei, superbiam, fastum, vanam gloriam et inhospitalitatem; qui enim haec faciunt, Deo odio sunt, neque illi solum qui haec faciunt, sed et qui eis consentiunt. Dicit enim Scriptura: ‚peccatori autem dixit Deus: quare tu enarras iustitias meas, et assumis testamentum meum per os tuum? Tu enim odisti disciplinam et proiecisti sermones meos retrorsum. Si videbas furem, currebas cum eo, et cum adulteris portionem tuam ponebas. Os tuum abundavit malitia, et lingua tua concinnabat dolos. Sedens adversus fratrem tuum loquebaris, et filio matris tuae ponebas laqueum. Haec fecisti et tacui; existimasti, inique,

---

S. Ioann. Ep. I. 3, 2.: *νῦν τέκνα Θεοῦ ἐσμὲν, καὶ οὔπω ἐφανερώθη, τί ἐσόμεθα. Frey.*

2) Non opus est, ut scribamus *διὰ πίστεως*, quod placet Iunio, Boisio, Fello, Cotelerio, Colomesio et aliis, aut c. Wottono legamus *πίστει*.

3) Rom. 1, 29—32.

4) *καινοδοξίαν* = studium rerum novarum Birrius auctorem scripsisse opinatur. Saepissime sane *ε* p. *αι* in Mss. positum. Cfr. Ep. Barnab. c. 5. not. 11. *τὸν λαὸν τὸν καινὸν*, ubi Codd. nostri omnes exhibent *τὸν λαὸν τὸν κενὸν*.

5) Sic scribendum censent Wottonus et Millius, *φιλοτιμίαν* malunt Iunius et Fellus, *φιλοδοξίαν* Birrius, *φιλοξενίαν* Cotelerius, Colomesius et alii margini apponunt. In Ms. est *φιλοξενίαν*.

6) Ex hoc loco constare potest, Clementem legisse Rom. 1, 32.: *οὐ μόνον δὲ οἱ ποιοῦντες, ἀλλὰ καὶ οἱ συνευδοκοῦντες τοῖς πράσσουσιν.* Hanc esse veram ac genuinam lectionem, optimo iure contendit Millius. *Woll.*

7) Ps. 49, 16—23.

8) Sic Iunius c. LXX, *ἐξάβαλλες* Ms., *ἐξέβαλλες* Wottonus et alii.

9) Pronomen hoc extat in Ms., uti Millius iam dudum testatus est. *Jac.*

Ἐλέγξω σε, καὶ παραστήσω σε κατὰ πρόσωπόν σου. Σύνετε δὴ ταῦτα, οἱ ἐπιλανθανόμενοι τοῦ Θεοῦ, μήποτε ἁρπάσῃ ὡς λέων[10], *καὶ μὴ ᾖ ὁ ῥυόμενος. Θυσία αἰνέσεως δοξάσει με, καὶ ἐκεῖ ὁδὸς, ἣν*[11] *δείξω αὐτῷ τὸ σωτήριον τοῦ Θεοῦ.*'

XXXVI. *Omnis beatitudo nobis per Christum tribuitur.*

Αὕτη ἡ ὁδὸς, ἀγαπητοὶ, ἐν ᾗ εὕρομεν τὸ σωτήριον ἡμῶν, Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν ἀρχιερέα[1] *τῶν προσφορῶν ἡμῶν, τὸν προστάτην καὶ βοηθὸν τῆς ἀσθενείας ἡμῶν. Διὰ τούτου ἀτενίζομεν*[2] *εἰς τὰ ὕψη τῶν οὐρανῶν, διὰ τούτου ἐνοπτριζόμεθα τὴν ἄμωμον καὶ ὑπερτάτην ὄψιν αὐτοῦ, διὰ τούτου ἠνεῴχθησαν ἡμῶν οἱ ὀφθαλμοὶ τῆς καρδίας*[3], *διὰ τούτου*[4] *ἡ ἀσύνετος καὶ ἐσκοτωμένη διάνοια ἡμῶν ἀναθάλλει εἰς τὸ θαυμαστὸν αὐτοῦ φῶς, διὰ τούτου ἠθέλησεν ὁ δεσπότης τῆς ἀθανάτου γνώσεως ἡμᾶς γεύσασθαι, ὅς*[5] *ὢν ἀπαύγασμα τῆς μεγαλωσύνης αὐτοῦ, τοσούτῳ μείζων ἐστὶν ἀγγέλων, ὅσῳ διαφορώτερον ὄνομα κεκληρονόμηκεν. Γέγραπται γὰρ οὕτως· ‚ὁ ποιῶν*[6] *τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα, καὶ τοὺς λειτουργοὺς αὐτοῦ πυρὸς φλόγα.' Ἐπὶ δὲ τῷ υἱῷ*[7] *αὐτοῦ οὕτως εἶπεν ὁ δεσπότης· ‚υἱός μου*[8] *εἶ σὺ, ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε· αἴτησαι παρ' ἐμοῦ, καὶ δώσω σοι ἔθνη τὴν κληρονομίαν σου, κ[αὶ τὴν κατά]σχεσίν σου τὰ πέρατα τ[ῆς γῆς].' Καὶ πάλιν λέγει πρὸς αὐ[τόν· ‚κάθου]*[9] *ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν [θῶ τοὺς] ἐχθρούς σου ὑποπόδιο[ν τῶν πο]δῶν σου.' Τίνες οὖν οἱ [ἐχθροί]*[10]*; Οἱ φαῦλοι καὶ ἀντιτασσ[όμενοι] τῷ θελήματι τ[οῦ Θεοῦ]*[11].

XXXVII. *Christus dux noster, nos milites eius; quilibet suum ordinem et stationem suam observet, ut membra corporis.*

Στρατευσώμεθα[1] *οὖν, ἄνδ[ρες ἀδελ]φοὶ, μετὰ πάσης ἐκτενεί[ας ἐν τοῖς] ἀμώμοις προστάγμασιν [αὐτοῦ]. Κατανοήσωμεν τοὺς στρατ[ευο]μένους τοῖς ἡγουμένοις ἡ[μῶν], πῶς εὐτάκτως, πῶς εὐείκτω[ς]*[2], *πῶς*

---

10) Vocc. *ὡς λέων* non leg. ap. LXX.

11) *ἣν* tuentur Chrysostomus, Hieronymus, Theodoretus et alii, Euthymio *καθ' ἣν* exponente; *ᾗ* LXX.

Cap. XXXVI. 1) Hic videtur esse unus ex iis locis, quae Photio displicuerunt, qui cap. 126. Bibliothecae haec habet: *Αἰτιάσαιτο δὲ ἄν τις αὐτὸν ἐν ταύταις· .... καὶ τρίτον, ὅτι ἀρχιερέα καὶ προστάτην τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ἐξονομάζων, οὐδὲ τὰς θεοπρεπεῖς καὶ ὑψηλοτέρας ἀφῆκε περὶ αὐτοῦ φωνάς.* Quod si tanto Critico displicuerit, quod Iesum vocat Clemens *Ἀρχιερέα*, petivit eam vocem ex S. Paulo, Heb. 4, 15. (addas 2, 17. 3, 1. 5, 10). Neque ab eius usu abhorret B. Ignatius, Epist. ad Philad. (c. 2). Eadem igitur Clementi licentia concedatur, praesertim quum S. Pater alibi agnoscit *τὰ παθήματα τοῦ Χριστοῦ* esse *τὰ παθήματα τοῦ Θεοῦ*, eum esse *τὸ σκῆπτρον τῆς μεγαλωσύνης τοῦ Θεοῦ·* nec non distinguit humanam a Divina natura, cum dicit *ὁ Κύριος Ἰησοῦς τὸ κατὰ σάρκα* (c. 32.): eique tribuit *δόξαν καὶ μεγαλωσύνην* (c. 20.), quae soli supremo Deo debentur, *εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.* Iesus autem, cum sit unicus Christianae professionis *ἀρχιερεὺς*, dicitur *ἀρχιερεὺς τῶν προσφορῶν ἡμῶν*, quia omnes nostrae *προσφοραὶ* sive oblationes non aliter a Deo accipiuntur eique gratae sunt, quam ex intercessione summi Pontificis nostri Iesu Christi *τοῦ μεγάλου, διεληλυθότος τοὺς οὐρανοὺς, τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ.* — *Woll.*

2) Ita dedi cum Iunio, Fello, Colomesio, Ittigio, Freyio, Wottono et Schoenemanno. Cod. Ms. exhibet *ἀτενίσωμεν.* Boisius, Cotelerius, Coustantius, Russelius, Hornemannus mallent *ἀτενίσωμεν .... ἐνοπτρισώμεθα.* *Jac.*

quod ero tibi similis. Arguam te, et statuam te contra faciem tuam. Intelligite utique haec, qui obliviscimini Deum, ne quando rapiat vos tanquam leo, et non sit qui eripiat. Sacrificium laudis honorificabit me, et illic iter, quo ostendam illi salutem Dei.

XXXVI. *Omnis beatitudo nobis per Christum tribuitur.*

Haec est via, dilecti, in qua salutare nostrum invenimus, Iesum Christum, oblationum nostrarum pontificem, infirmitatis nostrae patronum et auxiliatorem. Per hunc coelorum altitudinem aspicimus; per hunc vultum eius immaculatum et excelsum speculamur; per hunc oculi cordis nostri aperti sunt; per hunc insipiens et obscurata mens nostra in admirabilem eius lucem reflorescit; per hunc voluit Dominus nos immortalem cognitionem gustare; per hunc, qui maiestatis Dei splendor existens, tanto maior est angelis, quanto excellentius nomen sortitus est. Scriptum enim est: ‚qui facit angelos suos spiritus, et ministros suos ignis flammam.' De filio autem suo sic dixit Dominus: ‚filius meus es tu, ego hodie genui te; postula a me, et dabo tibi gentes haereditatem tuam, et possessionem tuam terminos terrae.' Et iterum dicit ad eum: ‚sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum.' Quinam autem sunt inimici? Homines perversi, et qui divinae voluntati resistunt.

XXXVII. *Christus dux noster, nos milites eius; quilibet suum ordinem et stationem suam observet, ut membra corporis.*

Militemus igitur, viri fratres, omnibus viribus sub inculpatis eius praeceptis. Consideremus milites, qui sub ducibus nostris merent, quam ordinate, quam obedienter, quam submisse imperata exequantur.

---

3) Eandem locutionem usurpat B. Paulus Ephes. 1, 18. Jac.

4) Videtur S. Pater alludere ad Rom. 1. 21. et I Petr. 2, 9. *Woll.* Locus recitatus a Clem. Alex. Strom. IV, 17 p. 613.

5) Hebr. 1, 3. 4.

6) Ps. 103, 4. Hebr. 1, 7. Cfr. Lipsius l. c. p. 97.

7) *ἐπὶ δὲ τοῦ υἱοῦ* coni. Bois.

8) Ps. 2, 7. 8. Hebr. 1, 5.

9) Ps. 109, 1. Hebr. 1, 13.

10) Iunius dederat *οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ*, Wottonus reposuit *ἐχθροὶ κυρίου.* Hiatus autem non est plurium quam sex literarum. *Jac.*

11) In hoc loco Wottonum secutus sum, qui cernere poterat in Cod. Msto. *τοῦ Θεοῦ*, quae voces hodie quidem non exstant. Legimus autem adhuc *ΑΝΤΙΤΑΣΣ* ..... *ΤΩΘΕΛΗΜΑΤΙ ΤΩΘΕΛΗΜΑ* ... *Ι* ... lacuna post *ΑΝΤΙΤΑΣΣ* non capiente plures quam quinque vel sex literas. Lectio ergo illa, quam de suo tacite dederat Iunius, quam exhibent Edd. omnes ante Wottonum, nec non Russelius et Hornemannus, *ἀντιτασσ[όμενοι τοῦ Θεοῦ] τῷ θελήματι τὸ θέλημα ἴδιον*, Msti fidei non minus quam sermonis usui repugnat. *Jac.*

Cap. XXXVII. 1) Christiana Religio saepius comparatur militiae propter labores indefessos et pericula, dum eius officia rite peragamus, subeunda. Huius militiae Christus dux est, quem oportet sequamur et vestigiis eius insistamus, ut ab eo mercedem accipiamus. Hinc S. Ignatius (Ep. ad Polycarpum c. 6.) *Ἀρέσκετε ᾧ στρατεύεσθε, ἀφ' οὗ καὶ τὰ ὀψώνια κομίζεσθε.* Vid. II Tim. 2, 3. 4. *Woll.*

2) Haec lectio, a Millio iamdudum probata, quam margini adponunt Iunius, Fellus et Colomesius, quin vera sit equidem nullus dubito; legimus enim in Codice Msto *ΕΥΕΙΚΤΩ.* Pergamenae reliquiae lacerae literam ultimam *Ω* tantum non integram adhuc exhibent: librarius, ut videtur, pro *Υ* scripserat *Ι*,

ὑποτεταγμένως ἐπιτελ[οῦ]σι τὰ διατασσόμενα. Οὐ πάντ[ες] εἰσὶν ἔπαρχοι, οὐδὲ χιλίαρχοι, οὐδὲ ἑκατόνταρχοι, οὐδὲ πεντηκόνταρχοι, οὐδὲ το καθεξῆς· ἀλλ' ἕκαστος[3] ἐν τῷ ἰδίῳ τάγματι τὰ ἐπιτασσόμενα ὑπὸ τοῦ βασιλέως καὶ τῶν ἡγουμένων ἐπιτελεῖ. Οἱ μεγάλοι δίχα τῶν μικρῶν οὐ δύνανται εἶναι, οὔτε οἱ μικροὶ δίχα τῶν μεγάλων· σύγκρασίς τίς ἐστιν ἐν πᾶσι, καὶ ἐν τούτοις χρῆσις. Λάβωμεν τὸ σῶμα ἡμῶν. Ἡ κεφαλὴ δίχα τῶν ποδῶν οὐδέν ἐστιν, οὕτως οὐδὲ οἱ πόδες δίχα τῆς κεφαλῆς· τὰ δὲ ἐλάχιστα μέλη τοῦ σώματος ἡμῶν ἀναγκαῖα καὶ εὔχρηστά εἰσιν ὅλῳ τῷ σώματι. Ἀλλὰ[4] πάντα συμπνεῖ, καὶ ὑπο[τα]γῇ μιᾷ χρῆται εἰς τὸ σώζεσθαι ὅλον τὸ σῶμα.

XXXVIII. *Subiiciant se membra ecclesiae, et nemo se extollat; nam omnia bona divinitus accepimus.*

Σωζέσθω οὖν ἡμῶν ὅλ[ον] τὸ σῶμα ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, καὶ ὑποτασσέσθ[ω][1] ἕκαστος τῷ πλησίον αὐτοῦ, καθὼ[ς] καὶ ἐτέθη ἐν τῷ χαρίσματι αὐτοῦ. Ὁ ἰσχυρὸς μὴ ἀτημελείτω[2] τὸν ἀσθενῆ, ὁ δὲ ἀσθενὴς ἐντρεπέτω τὸν ἰσχυρόν· ὁ πλούσιος ἐπιχορηγείτω τῷ πτωχῷ, ὁ δὲ πτωχὸς εὐχαριστείτω τῷ Θεῷ, ὅτι ἔδωκεν αὐτῷ δι' οὗ ἀναπληρωθῇ αὐτοῦ τὸ ὑστέρημα. Ὁ σοφὸς[3] ἐνδεικνύσθ[ω] τὴν σοφίαν αὐτοῦ μὴ ἐν λόγοις[4], ἀλλ' ἐν ἔργοις ἀγαθοῖς· ὁ ταπεινοφρονῶν μὴ ἑαυτῷ[5] μαρτυρείτ[ω], ἀλλ' ἐάτω ὑφ' ἑτέρου ἑαυτὸν μ[αρ]τυρεῖσθαι. Ὁ ἁγνὸς[6] ἐν τῇ σαρκὶ ....[7] καὶ μὴ ἀλαζονευέσθω, γινώσ[κων ὅτι ἕτ]ερός ἐστιν ὁ ἐπιχορηγῶν [αὐτῷ] τὴν ἐγκράτειαν. Ἀναλογι[σώμ]εθα οὖν, ἀδελφοί, ἐκ ποίας [ὕλης] ἐγενήθημεν, ποῖοι καὶ τί[νες εἰ]σήλθομεν εἰς τὸν κόσμον, [ὡς[8] ἐκ τ]οῦ τάφου καὶ σκότους. [Ὁ ποιή]σας ἡμᾶς καὶ δημιουργήσας [εἰσή]γαγεν εἰς τὸν κόσμον αὐτοῦ, [προ]ετοιμάσας τὰς εὐεργεσίας [αὐτ]οῦ, πρὶν ἡμᾶς γεννηθῆναι. [Ταῦ]τα οὖν πάντα ἐξ αὐτοῦ ἔχοντες [ὀ]φείλομεν[9] κατὰ πάντα εὐχαριστεῖν [αὐ]τῷ· ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

XXXIX. *Non est quo extollamur.*

Ἄφρονες καὶ ἀσύνετοι καὶ μωροὶ καὶ ἀπαίδευτοι χλευάζουσιν ἡμᾶς καὶ μυκτηρίζουσιν, ἑαυτοὺς βουλόμενοι ἐπαίρεσθαι ταῖς διανοίαις αὐτῶν. Τί γὰρ δύναται θνητός; ἢ τίς ἰσχὺς γηγενοῦς; Γέγραπται γάρ· „οὐκ[1] ἦν μορφὴ πρὸ ὀφθαλμῶν μου, ἀλλ' ἢ αὔραν καὶ φωνὴν ἤκουον· τί γάρ; μὴ καθαρὸς ἔσται βροτὸς ἔναντι κυρίου; ἢ ἀπὸ τῶν ἔργων αὐτοῦ ἄμεμπτος ἀνήρ, εἰ κατὰ παίδων αὐτοῦ οὐ πιστεύει, κατὰ δὲ ἀγγέλων αὐτοῦ σκολιόν τι ἐπενόησεν; Οὐρανὸς[2] δὲ οὐ καθαρὸς ἐνώπιον αὐτοῦ· ἔα[3] δέ, οἱ κατοικοῦντες οἰκίας πηλίνας, ἐξ ὧν καὶ αὐτοὶ ἐκ τοῦ αὐτοῦ πηλοῦ ἐσμέν. Ἔπαισεν αὐτοὺς σητὸς τρόπον, καὶ ἀπὸ πρωΐθεν ἕως ἑσπέρας οὐκ ἔτι εἰσίν· παρὰ τὸ μὴ δύνασθαι αὐτοὺς ἑαυτοῖς βοηθῆσαι ἀπώλοντο. Ἐνεφύσησεν αὐτοῖς, καὶ ἐτελεύτησαν, παρὰ τὸ μὴ ἔχειν αὐτοὺς σοφίαν. Ἐπικάλεσαι[4] δέ, εἴ τίς σοι

---

syllaba proxime sequente *EI* eius menti obversante; et literam *I* ex incuria praetermissam supra lineam postea adpinxit. Edd. omnes, Iunium secuti, praebent **εὐεκτικῶς**, *corpore bene habito*, *impigre*, *strenue*, quam vocem Fellus, qui ipse Mstum non inspexit, strenue tuetur. Birrius reponit vel **εὐεικτικῶς** vel denique si mavis **εὐεκθυμῶς**. *Iac.*

3) Vid. infra c. 41. et I Cor. 15, 23.

Non omnes sunt praefecti, neque chiliarchae, neque centuriones, neque quinquagenarii, et sic deinceps; unusquisque vero in suo ordine et statione, quae a rege et ducibus imperantur, peragit. Magni sine parvis, et parvi sine magnis consistere nequeunt; mixti sunt omnes, et inde usus. Exemplo nobis sit corpus nostrum. Caput sine pedibus nihil est, prout neque pedes sine capite; minima autem corporis nostri membra universo corpori necessaria et utilia sunt. Imo cuncta conspirant, et una eademque subiectione ad conversationem totius corporis utuntur.

XXXVIII. *Subiiciant se membra ecclesiae, et nemo se extollat; nam omnia bona divinitus accepimus.*

Servetur itaque corpus nostrum in Christo Iesu, et unusquisque proximo suo subiiciatur iuxta ordinem, in quo per gratiam eius positus est. Fortis ne negligat imbecillem, imbecillis fortem revereatur; dives pauperi largiatur, pauper Deum laudet, quod ei dederit per quem eius inopia suppleatur. Sapiens non in verbis, sed in bonis operibus sapientiam suam manifestet; humilis non sibi testimonium ferat, sed ab altero sibi ferri sinat. Qui carne castus est, ne insolescat, cum sciat alium esse, qui continentiae donum ipse tribuat. Consideremus ergo, fratres, ex qua materia facti simus, qui et quales mundum ingressi simus, tanquam ex sepulchro et tenebris. Qui nos fecit et condidit, praeparatis prius benefactis suis, antequam nasceremur, in mundum suum nos introduxit. Haec igitur omnia cum ab eo habeamus, in omnibus gratias ipsi agere debemus, cui est gloria in secula seculorum. Amen.

XXXIX. *Non est quo extollamur.*

Stulti unice et insipientes, et fatui et imperiti derident nos ac subsannant, dum cogitationibus suis se extollere cupiunt. Quid enim potest mortalis, aut quale robur terrigenae? Scriptum enim est: ,non erat figura ante oculos meos, sed auram et vocem audiebam dicentem: quid enim? numquid homo coram Domino mundus erit, vel de operibus suis inculpabilis vir, si servis suis non confidit, et in angelis suis prava animadvertit? Coelum quoque non est mundum ante eum; multo minus habitantes domos luteas, ex quibus et ipsi de eodem luto sumus. Devoravit illos tanquam tinea, et a mane usque ad vesperam ultra non sunt; eo, quod non possunt sibi ipsis subvenire, perierunt. Insufflavit eis, et interierunt, quia non habebant sapientiam. Invoca autem, si quis tibi

4) I. e. *quin etiam, quin potius*, ut saepius ap. script. eccl. Quare Davisii coniectura *ἄμα* non indigemus.

Cap. XXXVIII. 1) Eph. 5, 21. I Petr. 5, 5.

2) Sic Wott. In Ms. *τμμελείτω*, Millius *Μήτε ἀμελείτω*.

3) Locus citatus a Clem. Alex. Strom. IV, 17. p. 613.

4) *μὴ λόγοις μόνον* Clem. Alex.

5) Prov. 27, 2.

6) Cfr. Ignat. ad Polyc. c. 5. Tert. de virgg. vel. c. 13. In hoc loco Cotelerius sibi visus est videre unum ex illis, in quibus Clemens, iuxta relationem Epiphanii (haer. 30, 15.) et Hieronymi (contra Iovinian. Lib. I. c. 12. Opp. T. II. p. 258. ed. Vallars.), pro Virginitate per epistolas suas locutus fuerat. *Jac.*

7) Membrana lacera spatium forsitan trium aut quatuor literarum post *σαρκὶ* linquit (*Jac.*), quod Nolte per *σιγάτω* explendum putat. (*H.* ed. IV.)

8) Ps. 138, 15.

9) I Thess. 5, 18.

Cap. XXXIX. 1) Iob. 4, 16—18.

2) Iob. 15, 15.

3) Iob. 4, 19—21.

4) Iob. 5, 1—5.

ὑπακούσεται, ἢ εἴ τινα ἁγίων ἀγγέλων ὄψῃ[5]*· καὶ γὰρ ἄφρονα ἀναιρεῖ ὀργή, πεπλανημένον δὲ θανατοῖ ζῆλος. Ἐγὼ δὲ ἑώρακα ἄφρονας ῥίζας βαλόντας, ἀλλ' εὐθέως ἐβρώθη αὐτῶν ἡ δίαιτα. Πόῤῥω γένοιντο οἱ υἱοὶ αὐτῶν ἀπὸ σωτηρίας· κολαβρισθείησαν ἐπὶ θύραις ἡσσόνων, καὶ οὐκ ἔσται ὁ ἐξαιρούμενος· ἃ γὰρ ἐκείνοις ἡτοίμασται, δίκαιοι ἔδονται, αὐτοὶ δὲ ἐκ κακῶν οὐκ ἐξαίρετοι ἔσονται."*

XL. *Servemus ordinem in ecclesia a Deo institutum.*

Προδήλων[1] *οὖν ἡμῖν ὄντων τούτων, καὶ ἐγκεκυφότες εἰς τὰ βάθη*[2] *τῆς θείας γνώσεως, πάντα*[3] *τάξει ποιεῖν ὀφείλομεν, ὅσα ὁ δεσπότης ἐπιτελεῖν ἐ[κέλ]ευ[σε]ν κατὰ καιροὺς τεταγμένους. Τάς τε προσφορὰς καὶ λειτουργίας ἐπιτελεῖσθαι, καὶ οὐκ εἰκῇ ἢ ἀτάκτως ἐκέλευσεν γίνεσθαι, ἀλλ' ὡρισμένοις καιροῖς καὶ ὥραις. Ποῦ τε καὶ διὰ τίνων ἐπιτελεῖσθαι θέλει, αὐτὸς ὥρισεν τῇ ὑπερτάτῃ αὐτοῦ βουλήσει, ἵν' ὁσίως πάντα τὰ γινόμενα ἐν εὐδοκήσει εὐπρόσδεκτα εἴη τῷ θελήματι αὐτοῦ. Οἱ οὖν τοῖς προστεταγμένοις καιροῖς ποιοῦντες τὰς προσφορὰς αὐτῶν, εὐπρόσδεκτοί τε καὶ μακάριοι· τοῖς γὰρ νομίμοις τοῦ δεσπότου ἀκολουθοῦντες οὐ διαμαρτάνουσιν. Τῷ γὰρ ἀρχιερεῖ ἴδιαι λειτουργίαι δεδομέναι εἰσίν, καὶ τοῖς ἱερεῦσιν ἴδιος ὁ τόπος*[4] *προστέτακται, καὶ λευΐταις ἴδιαι διακονίαι ἐπίκεινται· ὁ λαϊκὸς*[5] *ἄνθρωπος τοῖς λαϊκοῖς προστάγμασιν δέδεται.*

XLI. *Continuatio.*

Ἕκαστος ὑμῶν, ἀδελφοί, ἐν τῷ ἰδίῳ τάγματι εὐχαριστείτω Θεῷ, ἐν ἀγαθῇ συνειδήσει ὑπάρχων, μὴ παρεκβαίνων τὸν ὡρισμένον τῆς λειτουργίας αὐτοῦ κανόνα, ἐν σεμνότητι. Οὐ πανταχοῦ, ἀδελφοί, προσφέρονται θυσίαι ἐνδελεχισμοῦ ἢ εὐχῶν ἢ περὶ ἁμαρτίας καὶ πλημμελίας, ἀλλ' ἢ ἐν Ἱερουσαλὴμ μόνῃ· κἀκεῖ δὲ οὐκ ἐν παντὶ τόπῳ προσφέρεται, ἀλλ' ἔμπροσθεν τοῦ ναοῦ πρὸς τὸ θυσιαστήριον, μωμοσκοπηθὲν τὸ προσφερόμενον διὰ τοῦ ἀρχιερέως[1] *καὶ τῶν προειρημένων λειτουργῶν. Οἱ οὖν παρὰ τὸ καθῆκον τῆς βουλήσεως αὐτοῦ ποιοῦντές τι, θάνατον τὸ πρόστιμον ἔχουσιν. Ὁρᾶτε,*[2] *ἀδελφοί, ὅσῳ πλείονος κατηξιώθημεν γνώσεως, τοσούτῳ μᾶλλον ὑποκείμεθα κινδύνῳ.*

XLII. *Ordo ministrorum in ecclesia a Christo constitutus; Episcopi et Diaconi ab Apostolis ordinati.*

Οἱ ἀπόστολοι ἡμῖν εὐηγγελίσθησαν[1] *ἀπὸ τοῦ κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς ἀπὸ τοῦ Θεοῦ. Ἐξεπέμφθη ὁ Χριστὸς οὖν*

---

5) *ὄψει* Iunius et al.

Cap. XL. 1) Cfr. Clem. Alex. l. l. p. 613.

2) Rom. 11, 33.

3) I Cor. 14, 40.

4) I. e. ordo sacri ministerii, ut infra c. 44. et apud Ignat. ad Polyc. c. 1., ad Smyrn. c. 6. Cfr. Polyc. ad Philipp. c. 11. *Jac.* Ex hoc capite et sequenti colligitur, Epistolam nostram stante adhuc templo Hierosolymitano scriptam esse. Non ignoro, quomodo per figuram quandam grammaticam, adductis quibusdam exemplis (e. g. Ioseph. Antiq. III, 10.) conentur istud eludere viri quidam docti (Lardner), qui ad Domitiani aut Traiani imperium aetatem huius epistolae referre malunt. Verum, ni fallor, neutiquam sunt similia ab illis allata exempla huic tam simplici et historicae Clementis *ῥήσει*. *Frey.* Non negare possum, V. T. hierarchiam quae vocatur h. l. ad Christia-

respondeat, vel si quem sanctorum angelorum aspicias; etenim insipientem perimit ira, stultum autem occidit zelus. Ego autem vidi stultos, radices mittentes; sed statim absumta est illorum habitatio. Longe fiant filii eorum a salute, et contemnantur ante ianuas minorum, et non erit qui eripiat. Quae enim illis parata sunt, iusti comedent; ipsi vero de malis non liberabuntur.'

XL. *Servemus ordinem in ecclesia a Deo institutum.*

Cum igitur haec nobis sint manifesta et in profunda divinae cognitionis nos introspiciamus, cuncta ordine debemus facere, quae nos Dominus statutis temporibus peragere iussit. Oblationes scilicet et officia sacra perfici, neque temere vel inordinate fieri praecepit, sed statutis temporibus et horis. Ubi etiam et a quibus celebrari vult, ipse excelsissima sua voluntate definivit, ut religiose omnia secundum eius beneplacitum adimpleta accepta essent voluntati eius. Qui ergo assignatis temporibus oblationes suas faciunt, accepti et beati sunt; Domini enim mandata sequentes non aberrant. Summo quippe sacerdoti sua munera tributa sunt, sacerdotibus locus proprius assignatus est, et Levitis sua ministeria incumbunt. Homo laicus praeceptis laicis constringitur.

XLI. *Continuatio.*

Unusquisque vestrum, fratres, in suo ordine, in bona conscientia, praescriptam ministerii sui regulam non transgrediens, in honestate Deo gratias agat. Non in omni loco, fratres, offeruntur sacrificia perpetua vel votiva vel pro peccatis et delictis, sed Hierosolymis tantum; neque illic in quovis loco fit oblatio, sed in atrio templi ad altare, diligenter prius inspecto sacrificio a summo sacerdote et praedictis ministris. Qui igitur praeter id, quod voluntati eius consentaneum est, aliquid faciunt, mortis supplicio puniuntur. Videtis, fratres, quo maiori cognitione digni sumus habiti, eo graviori periculo obnoxii sumus.

XLII. *Ordo ministrorum in ecclesia a Christo constitutus; Episcopi et Diaconi ab Apostolis ordinati.*

Apostoli nobis iussu Domini Iesu Christi evangelizaverunt, Iesus Christus iussu Dei. Missus est igitur Christus a Deo, et Apostoli a Chri-

---

norum societatem accommodari; ipsa verba *τόπος* et *διακονία* quibus usus est Clemens demonstrant, illud ad presbyteros (Cfr. c. 44.: *Ἀπὸ τοῦ ἱδρυμένου αὐτοῖς τόπου*), hoc ad diaconos referri. Sed summus pontifex non episcopus est, sed Christus. Cfr. c. 36.: *Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν ἀρχιερέα τῶν προσφορῶν ἡμῶν*, c. 58.: *διὰ τοῦ ἀρχιερέως καὶ προστάτου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.* *Lipsius* p. 25. l. c.

5) Credibile est, vocem *λαϊκὸς* usitatam apud Hellenistas fuisse, ut significaretur alienus a tribu Levis, aut etiam prosapia Aaronis. Quibus verisimile fit, iam a primaevis scriptoribus Christianorum vocem *λαϊκὸς* adhibitam esse ad significandum eum, qui sacro nullo ministerio fungebatur. *Cler.*

Cap. XLI. 1) Sacerdotium potius inferioris ordinis (*τῶν ἱερέων*) officium erat *τοῦ μωμοσκοπεῖν τὰς θυσίας*, adstante tamen summo sacerdote. Vocc. *διὰ τοῦ ἀρχιερέως κτλ.* cum *προσφέρεται .... πρὸς τὸ θυσιαστήριον* forte coniungenda putat. Frey.

2) Clem. Alex. l. l. p. 613.

Cap. XLII. 1) Forte pro *εὐηγγελίσαντο*. *Wott.* Cfr. Ioann. 17, 18. 20,21. Lipsius monet l. c. p. 119.: Vb. *εὐ-*

ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, καὶ οἱ ἀπόστολοι ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ· ἐγένοντο οὖν ἀμφότερα εὐτάκτως ἐκ θελήματος Θεοῦ. Παραγγελίας οὖν λαβόντες, καὶ πληροφορηθέντες[2] διὰ τῆς ἀναστάσεως τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ πιστωθέντες[3] ἐν τῷ λόγῳ τοῦ Θεοῦ, μετὰ πληροφορίας πνεύματος ἁγίου[4] ἐξῆλθον, εὐαγγελιζόμενοι τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ μέλλειν ἔρχεσθαι. Κατὰ χώρας οὖν καὶ πόλεις κηρύσσοντες καθίστανον[5] τὰς ἀπαρχὰς αὐτῶν, δοκιμάσαντες τῷ πνεύματι, εἰς ἐπισκόπους[6] καὶ διακόνους τῶν μελλόντων πιστεύειν. Καὶ τοῦτο οὐ καινῶς· ἐκ γὰρ δὴ πολλῶν χρόνων ἐγέγραπτο περὶ ἐπισκόπων καὶ διακόνων. Οὕτως γάρ που λέγει ἡ γραφή· ‚καταστήσω[7] τοὺς ἐπισκόπους αὐτῶν ἐν δικαιοσύνῃ, καὶ τοὺς διακόνους αὐτῶν ἐν πίστει.‘

XLIII. *Moses olim contentionem de sacerdotali dignitate ortam sedavit.*

Καὶ τί θαυμαστὸν, εἰ οἱ ἐν Χριστῷ πιστευθέντες[1] παρὰ Θεοῦ ἔργον τοιοῦτο, κατέστησαν τοὺς προειρημένους; ὅπου καὶ ὁ μακάριος, ‚πιστὸς θεράπων[2] ἐν ὅλῳ τῷ οἴκῳ‘, Μωϋσῆς[3] τὰ διατεταγμένα αὐτῷ πάντα ἐσημειώσατο ἐν ταῖς ἱεραῖς βίβλοις, ᾧ καὶ ἐπηκολούθησαν οἱ λοιποὶ προφῆται, συνεπιμαρτυροῦντες τοῖς ὑπ' αὐτοῦ νενομοθετημένοις. Ἐκεῖνος γὰρ, ζήλου ἐμπεσόντος περὶ τῆς ἱερωσύνης, καὶ στασιαζουσῶν τῶν φυλῶν, ὁποία αὐτῶν εἴη τῷ ἐνδόξῳ ὀνόματι κεκοσμημένη, ἐκέλευσεν[4] τοὺς δώδεκα φυλάρχους προσενεγκεῖν αὐτῷ ῥάβδους, ἐπιγεγραμμένας ἑκάστης φυλῆς κατ' ὄνομα. Καὶ λαβὼν αὐτὰς ἔδησεν, καὶ ἐσφράγισεν[5] τοῖς δακτυλίοις τῶν φυλάρχων, καὶ ἀπέθετο αὐτὰς εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ μαρτυρίου ἐπὶ τὴν τράπεζαν τοῦ Θεοῦ. Καὶ κλείσας τὴν σκηνὴν ἐσφράγισεν τὰς κλεῖδας, ὡσαύτως καὶ τὰς ῥάβδους, καὶ εἶπεν αὐτοῖς· ἄνδρες ἀδελφοὶ, ἧς ἂν φυλῆς ἡ ῥάβδος βλαστήσῃ, ταύτην ἐκλέλεκται ὁ Θεὸς εἰς τὸ ἱερατεύειν καὶ λειτουργεῖν αὐτῷ. Πρωΐας δὲ γενομένης, συνεκάλεσεν πάντα τὸν Ἰσραὴλ, τὰς ἑξακοσίας χιλιάδας τῶν ἀνδρῶ[ν, καὶ ἐπε]δείξατο τοῖς φυλάρχοις [τὰς σφρα]γῖδας, καὶ ἤνοιξεν τὴ[ν σκηνὴν] τοῦ μαρτυρίου καὶ προσ[ήνεγκεν] ῥάβδους. Καὶ εὑρέθη ἡ ῥ[άβδος] Ἀαρὼν οὐ μόνον βεβλα[στηκυῖα], ἀλλὰ καὶ καρπὸν ἔχουσα. Τί δοκεῖτε, ἀγαπητοί; Οὐ πρ[οέγνω] Μωϋσῆς τοῦτο μέλλειν [ἔσεσθαι]; Μάλιστα ᾔδει· ἀλλ' ἵνα μὴ ἀκ[αταστα]σία γένηται ἐν τῷ Ἰσραὴλ, οὕτω[ς[6] ἐποί]ησεν, εἰς[7] τὸ δοξασθῆναι τ[ὸ ὄνο]μα ‚τοῦ ἀληθινοῦ καὶ μόνου [Θεοῦ],‘[8] ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ηγγελίσθησαν haud dubie sensu passivo accipiendum est; *ἡμῖν* est dativus qui vocatur commodi. Verte: apostoli evangelium nobis praedicandum a Christo acceperunt.

2) Rom. 4, 21.

3) II Tim. 3, 14.

4) I Thess. 1, 5.

5) In Compositis saepius usurpatur *ἱστάνω*, e. g. *καθιστάνω*. *Scapula*. Cfr. Schneideri Lex. gr. s. v. *καθιστάνω*. Ms. *καθέστανον*, male. *H.*

6) Cfr. quae annotarunt ad h. l. *Cot. Coust.* et *Rothe* (Anfänge p. 207). *H.* Hic locus potius apud Clementem illorum unus est, in quibus episcoporum nomen ad presbyteros pertinere apparet.

7) Isai. 60, 17.

sto; et factum est utrumque ordinatim ex voluntate Dei. Itaque acceptis mandatis, et per resurrectionem Domini nostri Iesu Christi plena certitudine imbuti, Deique verbo confirmati, cum certa Spiritus Sancti fiducia egressi sunt, annunciantes regni Dei adventum. Per regiones igitur et urbes verbum praedicantes, primitias earum, spiritu cum probassent, constituerunt episcopos et diaconos eorum qui credituri erant. Neque hoc quidem novum institutum fuit; multis enim retro seculis de episcopis et diaconis scriptum est. Sic enim alicubi dicit scriptura: ‚constituam episcopos eorum in iustitia, et diaconos eorum in fide.'

XLIII. *Moses olim contentionem de sacerdotali dignitate ortam sedavit.*

Et quid mirum, si, quibus in Christo a Deo hoc munus commissum fuit, praedictos constituerint? quandoquidem beatus Moyses, ‚fidelis servus in universa domo,' omnia, quae ipsi mandata erant, in sacris libris notaverit; quem caeteri prophetae sequuti sunt, iis quae ab ipso sancita sunt testimonium pariter perhibentes. Ille enim, cum aemulatio pro sacerdotio incidisset, et tribus inter se dissentirent quaenam illarum glorioso illo nomine ornanda esset, iussit duodecim tribuum principes afferre sibi virgas, quae uniuscuiusque tribus nomen inscriptum haberent. Quas cum accepisset, in fasciculum ligavit, et annulis principum tribuum signavit, et in tabernaculo testimonii super mensam Dei deposuit eas. Clausoque tabernaculo claves similiter et virgas signavit, et dixit eis: viri fratres, cuius tribus virga germinaverit, hanc elegit Deus, quae ipsi sacra faciat et ministret. Mane autem facto congregavit universum populum Israel, sexcenta millia virorum, et tribuum principibus sigilla ostendit, tabernaculum testimonii aperuit, et virgas protulit. Et inventa est virga Aaronis non tantum germinasse, sed et fructum ferens. Quid, dilecti, vobis videtur? An hoc futurum non praesciverat Moyses? Maxime noverat; verum ne seditio in populo Israel oriretur, ita se gessit, ut nomen ‚veri et solius Dei' glorificaretur, cui sit gloria in secula seculorum. Amen!

Cap. XLIII. 1) *πιστεύοντες* ed. Iunius, germana Codicis lectione *πιστευθέντες* pro coniectura ad oram reiecta. Cfr. Tit. 1, 3.

2) Hebr. 3, 2. 5. Num. 12, 7.

3) Commate heic distinguunt Cot., Colom. et al., supplentque *ὅς*.

4) Referendo virgarum historiam (Num. c. 17.) b. Clemens adiicit nonnullas circumstantias admodum verisimiles, atque ut videtur desumtas ex Hebraeorum traditionibus. Cum vero duodecim virgas ponit, eadem in sententia versatur ac *Philo Iudaeus* Lib. III. de Vita Mosis (Opp. ed. Mangey, T. II. p. 162.), Augustinus (Serm. 245. Append. T. V. ed. Bened.). *Cot.*

5) De hoc silent prorsus sacrae literae; censendum igitur est, petitum fuisse ex indubitata aliqua traditione. *Woll.*

6) Pitra in Spicileg. Solesm. I. p. 293. legendum coni. *ἐνόησεν*, quia in fragmento veteris versionis latinae a S. Paulo Nolano ut putat exaratae legitur *sciebat.* *H.* ed. IV.

7) In fragmento apud Pitram l. l. legitur: *ut honorabilis Aaron inveniretur.*

8) Ioann. 17, 3.

XLIV. *Apostolorum institutio, ne de munere sacerdotali contentio fiat. Legitime electos ac recte viventes de munere suo per nefas deiecistis.*

Καὶ οἱ ἀπόστολοι ἡμῶν ἔγνωσαν διὰ τοῦ κυρίου[1] ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅτι ἔρις ἔσται ἐπὶ τοῦ ὀνόματος τῆς ἐπισκοπῆς.[2] Διὰ ταύτην οὖν τὴν αἰτίαν πρόγνωσιν εἰληφότες τελείαν κατέστησαν τοὺς προειρημένους,[3] καὶ μεταξὺ[4] ἐπινομὴν[5] δεδώκασιν, ὅπως, ἐὰν κοιμηθῶσιν, διαδέξωνται ἕτεροι δεδοκιμασμένοι ἄνδρες τὴν λειτουργίαν αὐτῶν. Τοὺς οὖν κατασταθέντας[6] ὑπ' ἐκείνων, ἢ μεταξὺ ὑφ' ἑτέρων ἐλλογίμων[7] ἀνδρῶν, συνευδοκησάσης[8] τῆς ἐκκλησίας πάσης, καὶ λειτουργήσαντας ἀμέμπτως τῷ ποιμνίῳ τοῦ Χριστοῦ μετὰ ταπεινοφροσύνης, ἡσύχως καὶ ἀβαναύσως, μεμαρτυρημένους τε πολλοῖς χρόνοις ὑπὸ πάντων, τούτους οὐ δικαίως νομίζομεν ἀποβαλέσθαι τῆς λειτουργίας. Ἁμαρτία γὰρ οὐ μικρὰ ἡμῖν ἔσται, ἐὰν τοὺς ἀμέμπτως καὶ ὁσίως προσενεγκόντας τὰ δῶρα[9] τῆς ἐπισκοπῆς ἀποβάλωμεν. Μακάριοι οἱ προοδοιπορήσαντες πρεσβύτεροι, οἵτινες ἔγκαρπον καὶ τελείαν ἔσχον τὴν ἀνάλυσιν.[10] οὐ γὰρ εὐλαβοῦνται, μή τις αὐτοὺς μεταστήσῃ ἀπὸ τοῦ ἱδρυμένου αὐτοῖς τόπου. Ὁρῶμεν γάρ, ὅτι ἐνίους ὑμεῖς μεταγάγετε καλῶς πολιτευομένους ἐκ τῆς ἀμέμπτως αὐτοῖς τετιμημένης λειτουργίας.[11]

Cap. XLIV. 1) In Ms. siglum $\overline{XY}$ = *Χριστοῦ.*

2) I. e. aut de *dignitate episcopali,* ut *ὄνομα* significet *ἀξίωμα;* aut de *re ipsa,* adeoque de *nomine* rem ipsam denotante. *Hammond.*

3) Hoc est, Episcopos et Diaconos. Apostoli constituerunt inspectores et ministros iis qui credituri erant, aeque in Ecclesiis Romana et Corinthia ac in aliis. Qua in re obiter observandum, Petri partes atque auctoritatem non plus valuisse quam aliorum; Clemens enim quosvis commemorat *ἀποστόλους,* atque *ἀποστόλους ἡμῶν* vocat. *Gul. Burton.* Cfr. supra c. 42.

4) *μεταξὺ* = *μετέπειτα,* uti postmodo, et Act. 13, 42. Ep. Barnab. c. 13. not. 9, et alibi.

5) *Ἐπινομή,* a *νέμω* derivatum, apud antiquos de iure *pascendi in alieno* et de *depastione ignis* [Stephani Thes.] usurpatur. Sed vox ista fortasse etiam a *νόμος* derivari potest, ita ut *praeceptum, ordinationem* significet. Hammondus et Wottonus verterunt: *seriem, modum successionis,* eo innixi, quod vox *ἐπινέμω* aliquando significet *καταλέγειν,* i. e. *catalogo adscribere,* Hesychio *ἐπίνομος* est = *κληρονόμος,* quo fultus Rothe (Anfäng. p. 374 sq.) reddit: *testamentarische Verfügung,* quasi Apostoli vi *testamenti* ordinassent, ipsis (Apostolis) defunctis (*ἐὰν κοιμηθῶσιν*) ipsorum (Apostolorum) munus (*τὴν λειτουργίαν αὐτῶν*), presbyteros et diaconos (*ἐπισκοπή* sensu latiori) eligendi, ad alios probatos et eximios viros (i. e. *Episcopos* nostro sensu) transire debere. Rothe enim autumat, *brevi* tantum ante mortem suam Apostolos ordinem Episcopatus instituisse, quum antea non nisi Presbyteri (qui et Episcopi vocabantur) et Diaconi existerent. Sed viro docto accedere nobis non lubet, ut ex nostra versione latina elucet. Nolte coni. (l. l, p. 228.) *ἔτι νόμον δεδώκασιν.* In fragm. vet. vers. lat. apud Pitram l. l. legitur: *hanc formam tenentes, ἐπινομή* = *forma* = praeceptum. *H.* ed. IV. Rothii opinionis commenta explosit Lipsius l. c. p. 16 sqq., ita locum explicans: ,Clemens presbyteros et diaconos ab apostolis statim ut illi prima ecclesiae fundamenta posuerunt constitutos esse narrat; deinde vero ne intestinae contentiones de recenti munere orirentur, eosdem apostolos praeceptum addidisse, ut his presbyteris et diaconis alii viri probati succederent. Ex hoc ipso enim, quod munus ecclesiasticum ab apostolis originem traheret, luculenter apparere nefas esse, si quis eos qui vel ab ipsis apostolis vel ab aliis viris probatis apostolorum iussu

XLIV. *Apostolorum institutio, ne de munere sacerdotali contentio fiat. Legitime electos ac recte viventes de munere suo per nefas deiecistis.*

Apostoli quoque nostri per Iesum Christum Dominum nostrum cognoverunt, contentionem de nomine Episcopatus oborituram; ob eam ergo causam, perfecta praescientia praediti, constituerunt praedictos, ac deinceps ordinationem dederunt, ut, quum illi decessissent, ministerium eorum alii viri probati exciperent. Constitutos itaque ab illis, vel deinceps ab aliis viris eximiis consentiente universa ecclesia, quique inculpate gregi Christi deservierunt cum humilitate, quiete, nec illiberaliter, et longo tempore ab omnibus testimonium praeclarum reportarunt, hos putamus munere suo non iuste deiici. Non enim leve erit peccatum nostrum, si eos, qui sancte et sine reprehensione munera obtulerunt, episcopatu eiicimus. Beati presbyteri, viam prius emensi, qui fructuosam perfectamque dissolutionem consequuti sunt; non enim verentur ne quis eos transferat de loco ipsis constituto. Videmus enim, quod vos nonnullos honeste viventes ab officio, quod inculpate et cum honore exequebantur, dimovetis.

---

ad ecclesiam gubernandam constituti essent, de loco deiicere conaretur. Nemo non intelligit eos qui iam ἕτεροι ἐλλόγιμοι ἄνδρες appellantur, diversos esse ab iis qui paullo ante iisdem fere verbis vocati sunt ἕτεροι δεδοκιμασμένοι ἄνδρες. Nam utrique ex presbyterorum quidem et diaconorum numero sunt; sed ii de quibus antea sermo erat, sunt successores eorum presbyterorum qui ab apostolis olim constituti erant. Postea vero ἕτεροι ἐλλόγιμοι ἄνδρες ipsis apostolis opponuntur, ita ut statim appareat, eorum presbyterorum qui ab apostolis neque vero a decessoribus eorum ordinati sint mentionem fieri. Ab hac interpretatione etiam ii parum discedunt, qui nuper vocem ἐπινομὴν mutandam esse censuerunt. Ex quo numero fuit Bunsen, qui in libro, Ignatius v. Antiochien u. seine Zeit, p. 98 sqq., Turnerum (apud Usserium de epp. Ign. §. 18.) secutus ἐπινομὴν in ἐπιμονὴν correxit, et Ritschl (altkath. Kirche, p. 371.) qui ἐπιστολὴν legendum esse censuit. Neutra tamen emendatione opus est.[1]

6) Locus hic, si quis alius, apprime utilis ad intelligendum, quae fuerint partes Cleri et Plebis in Episcoporum ordinatione. *Κατάστασις* ad Apostolos et Episcopos, *συνευδόκησις* ad Plebem spectabat. Item optime illustrant b. Cyprianus Ep. 68. ed. Bened. (67 ed. Fell.) et Origenes, hom. 6. in Levit. (Opp. T. II. p. 216. ed. Bened.). *Fell.*

7) A Tito, Timotheo et aliis coadiutoribus Apostolorum, quibus munus Episcopos, Presbyteros et Diaconos instituendi commissum erat. *H.*

8) Moraliter ergo populus adsistebat et morali acceptatione populi clericis rite electis opus erat. Cfr. Cyprian. Ep. 55. p. 82, Ep. 68. p. 118. ed. Bened. 1726: *sacerdos plebe praesente sub omnium oculis deligatur, et dignus atque idoneus publico iudicio ac testimonio comprobetur, ... ut plebe praesente vel detegantur malorum crimina, vel bonorum merita praedicentur.*

9) Nimis audacter pronuntiat Bernardus neminem veterum ita sine adiecto simpliciter locutum esse. Ignatius in Ep. ad Smyrn. c. 7. Eucharistiam vocat τὴν δωρεὰν τοῦ Θεοῦ, et in Const. Apost. 8, 12. legimus οἱ διάκονοι προσαγέτωσαν τὰ δῶρα τῷ ἐπισκόπῳ πρὸς τὸ θυσιαστήριον. Plura exempla huius significationis e scriptoribus non tantum vetustatis habentibus congessit Cotelerius, qui notat etiam Eucharistiam ab Aethiopibus *Corban* appellari, i. e. δῶρον. Marc. 7, 11. Cfr. Suicer. Thes. Eccl. vocc. δωρεὰ et δῶρον. *Iac.* Referendam τὴν ἐπισκοπὴν esse ad presbyteros, sponte apparet.

10) Cfr. II Tim. 4, 6.

11) Cum sedulam curam iis praestare soliti simus, quae in honore ac pretio habemus, λειτουργίαν τιμᾶν dicuntur, qui munera sua diligenter obeunt. *Davis.*

XLV. *Improborum est, iustos vexare et deiicere.*

Φιλόνεικ[οί] ἐστε, ἀδελφοί, καὶ ζηλωταὶ περὶ [μὴ] ἀνηκόντων εἰς σωτηρίαν.[1] *Ἐν[κύπτετε]*[2] *εἰς τὰς γραφάς, τὰς ἀληθεῖς [ῥήσεις] πνεύματος τοῦ ἁγίου. Ἐπίστασθε*[3] *[ὅτι οὐδ]ὲν ἄδικον, οὐδὲ παραπε[ποιημ]ένον γέγραπται ἐν αὐταῖς. [Οὐ γὰρ ε]ὑρήσετε δικαίους ἀποβε[βλημ]ένους ἀπὸ ὁσίων ἀνδρῶν. [Ἐδιώ]χθησαν δίκαιοι, ἀλλ' ὑπὸ ἀνό[μων]· ἐφυλακίσθησαν,*[4] *ἀλλ' ὑπὸ [ἀνο]σίων· ἐλιθάσθησαν ὑπὸ πα[ραν]όμων· ἀπεκτάνθησαν [ὑπ]ὸ τῶν μιαρῶν καὶ ἄδικον ζῆλον [ἀ]νειληφότων. Ταῦτα πάσχοντες [ε]ὐκλεῶς ἤνεγκαν. [Τί γ]ὰρ εἴπωμεν, ἀδελφοί; Δανιὴλ*[5] *ὑπὸ τῶν φοβουμένων τὸν Θεὸν [ἐ]βλήθη εἰς λάκκον λεόντων; [Ἢ]*[6] *Ἀνανίας καὶ Ἀζαρίας καὶ Μισαὴλ ὑπὸ τῶν θρησκευόντων τὴν μεγαλοπρεπῆ καὶ ἔνδοξον θρησκείαν τοῦ ὑψίστου κατείρχθησαν εἰς κάμινον πυρός; Μηθαμῶς τοῦτο γένοιτο. Τίνες οὖν οἱ ταῦτα δράσαντες; Οἱ στυγητοὶ καὶ πάσης κακίας πλήρεις εἰς τοσοῦτο ἐξήρισαν*[7] *θυμοῦ, ὥστε τοὺς ἐν ὁσίᾳ καὶ ἀμώμῳ προθέσει δουλεύοντας τῷ Θεῷ εἰς αἰκίαν περιβαλεῖν, μὴ εἰδότες ὅτι ὁ ὕψιστος ὑπέρμαχος καὶ ὑπερασπιστής ἐστιν τῶν ἐν καθαρᾷ συνειδήσει λατρευόντων τῷ [πα]ναρέτῳ ὀνόματι αὐτοῦ· ᾧ ἡ δόξ[α εἰς] τοὺς αἰῶνας τῶν αἰ[ώνων. Ἀ]μήν. [Ο]ἱ δὲ ὑπομένοντες ἐν πεποιθήσει δόξαν καὶ τιμὴν ἐκληρονόμησαν, ἐπήρθησάν τε καὶ ἐπαφρόδιτοι ἐγένοντο ἀπὸ τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ μνημοσύνῳ αὐτῶν, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.*

XLVI. *Adhaereamus iustis. Dissensio vestra perniciosa est.*

Τοιούτοις οὖν ὑποδείγμασι κολληθῆναι καὶ ἡμᾶς δεῖ, ἀδελφοί. Γέγραπται γάρ· ‚κολλᾶσθε[1] *τοῖς ἁγίοις, ὅτι οἱ κολλώμενοι αὐτοῖς ἁγιασθήσονται.' Καὶ πάλιν ἐν ἑτέρῳ τόπῳ λέγει· ‚μετὰ ἀνδρὸς ἀθώου ἀθῶος ἔσῃ,*[2] *καὶ μετ' ἐκλεκτοῦ ἐκλεκτὸς ἔσῃ, καὶ μετὰ στρεβλοῦ διαστρέψεις.' Κολληθῶμεν οὖν τοῖς ἀθώοις καὶ δικαίοις· εἰσὶν δὲ οὗτοι ἐκλεκτοὶ τοῦ Θεοῦ. Ἵν[α]*[3] *τί ἔρεις, καὶ θυμοί, καὶ διχοστασίαι, καὶ σχίσματα, πόλεμός τε ἐν ὑμῖν; Ἢ*[4] *οὐχὶ ἕνα Θεὸν ἔχομεν καὶ ἕνα Χριστόν; καὶ ἓν πνεῦμα τῆς χάριτος τὸ ἐκχυθὲν ἐφ' ἡμᾶς, καὶ μία κλῆσις ἐν Χριστῷ; Ἵνα τί διέλκομεν καὶ διασπῶμεν τὰ μέλη τοῦ Χριστοῦ, καὶ στασιάζομεν πρὸς τὸ σῶμα τὸ ἴδιον, καὶ εἰς τοσαύτην ἀπόνοιαν*[5] *ἐρχόμεθα, ὥστε ἐπιλαθέσθαι ἡμᾶς, ὅτι μέλη ἐσμὲν ἀλλήλων; Μνήσθητε τῶν λόγων Ἰησοῦ τοῦ κυρίου ἡμῶν. Εἶπε γάρ· ‚οὐαὶ*[6] *τῷ ἀνθρώπῳ ἐκείνῳ· καλὸν ἦν αὐτῷ εἰ οὐκ ἐγεννήθη, ἢ ἕνα τῶν ἐκλεκτῶν μου σκανδαλίσαι· κρεῖττον ἦν αὐτῷ, περιτεθῆναι μύλον καὶ καταποντισθῆναι εἰς τὴν θάλασσαν, ἢ ἕνα τῶν μικρῶν μου σκανδαλίσαι.' Τὸ σχίσμα ὑμῶν πολλοὺς διέστρεψεν, πολλοὺς εἰς ἀθυμίαν ἔβαλεν, πολλοὺς εἰς δισταγμόν, τοὺς πάντας ἡμᾶς εἰς λύπην· καὶ ἐπίμονος ὑμῶν ἐστὶν ἡ στάσις.*

Cap. XLV. 1) Cfr. illud *τι τῶν ἀνηκόντων ὑμῖν εἰς σωτηρίαν* c. 17. Ep. Barnab.

2) Ita Ms. Cfr. tamen supra c. 40. *ἐγκεκυφότες εἰς τὰ βάθη τῆς θείας γνώσεως.*

3) *ἐπίστασθαι* Ms.

4) *ἐφυλακίσθησαν* in Ms. invenerunt Millius et Iacobsonus, *ἐφυλάχθησαν* evulgarunt Iunius, Colomesius et alii.

5) Dan. 6, 16.

6) Dan. 3, 20.

7) Male nonnulli textum immutare

XLV. *Improborum est, iustos vexare et deiicere.*

Contentiosi estis, fratres, et in rebus, quae ad salûtem minime pertinent, accensi zelo. Scripturas diligenter inspicite, quae Spiritus sancti vera sunt oracula. Attendite, in illis nihil iniustum neque perversum scriptum esse. Non enim a viris sanctis invenietis iustos reiectos. Persecutionem passi sunt iusti, sed ab iniquis; in carcerem sunt coniecti, sed ab impiis; lapidati sunt, sed a nefariis; occisi sunt, sed a scelestis et iniusto zelo abreptis. Haec patientes gloriose tulerunt. Quid enim, fratres, dicemus? Daniel in speluncam leonum ab eis qui Deum timebant coniectus est? An Ananias, Azarias et Misael conclusi sunt in fornacem ignis ab eis qui magnificum et gloriosum altissimi cultum observabant? Absit prorsus! Quinam igitur haec patrarunt? Abominandi et omni malitia pleni eo furoris rixati sunt, ut eos, qui in sancta et inculpata voluntate Deo servierunt, tormentis iniecerint, ignorantes, Altissimum propugnatorem et defensorem eorum esse, qui in pura conscientia nomen eius virtute plenum colunt, cui sit gloria in secula seculorum, Amen! Illi vero, in fiducia patienter tolerantes, gloriae et honoris haeredes facti sunt, et a Deo exaltati et gratiosi sunt effecti in memoria ipsorum, in secula seculorum, Amen!

XLVI. *Adhaereamus iustis. Dissensio vestra perniciosa est.*

Talibus igitur exemplis et nos adhaerere oportet, fratres. Scriptum enim est: ‚Sanctis vos adiungite, quia, qui illis adhaerent, sanctificabuntur.' Et rursus in alio loco: ‚cum viro innocente innocens eris, et cum electo electus eris, et cum perverso perverteris.' Quare innocentibus et iustis iungamus nos; ii quippe sunt electi Dei. Cur inter vos sunt contentiones, irae, dissensiones, schismata et bellum? Nonne unum Deum et unum Christum habemus? Nonne unus est Spiritus gratiae, qui super nos effusus est, et una vocatio in Christo? Cur divellimus et discerpimus membra Christi, et contra proprium corpus seditionem movemus, eoque vesaniae devenimus, ut alios aliorum membra esse obliviscamur? Recordamini verborum Iesu Domini nostri. Dixit enim: ‚vae homini illi! Bonum erat ei si natus non fuisset, quam ut unum ex electis meis scandalizaret; melius erat ut ei mola circumponeretur et demergeretur in mare, quam ut unum de pusillis meis scandalizaret.' Schisma vestrum multos pervertit, multos in animi deiectionem, multos in vacillationem, omnes nos in tristitiam coniecit, nos omnes moerore affecit; et adhuc seditio vestra persistit.

---

voluerunt. De voce ἐξερίζω v. Steph. Thes. (edit. nov.) et Passow, Lex. gr. *H.*

8) Sic nos legendum putamus. Ms. habet ἔπαφρον i. e. quod spuma obductum renidet et albescit. Davisius coniicit ἐπαιθέριοι, Boisius ἐλαφροὶ, *solutis vinculis*, vel ἀνέπαφοι, *intacti* sc. *ab igne. H.* ed. IV.

Cap. XLVI. 1) Haec verba in S. Scriptura frustra quaeruntur. Cfr. Clem. Alex. Strom. V, 8. p. 677.

2) Ps. 17, 26. 27.

3) Iac. 4, 1.

4) Eph. 4, 4—6.

5) Vid. supra c. 1. εἰς τοσοῦτον ἀπονοίας.

6) Quod antiquis non insolens fuit, multa testimonia Clemens in unum coniungit: nempe Matth. 26, 24. Luc. 17, 2. Matth. 18, 6. Marc. 9, 12. *Cot.* Cfr. Clem. Alex. Strom. III, 18. p. 561.

XLVII. *Discordia vestra recens peior est priori, quae Pauli temporibus fuit.*

Ἀναλάβετε τὴν ἐπιστολὴν[1] τοῦ μακαρίου Παύλου τοῦ ἀποστόλου. Τί πρῶτον ὑμῖν ἐν ἀρχῇ τοῦ εὐαγγελίου[2] ἔγραψεν; Ἐπ' ἀληθείας πνευματικῶς ἐπέστειλεν ὑμῖν, περὶ αὐτοῦ τε καὶ Κηφᾶ τε καὶ Ἀπόλλω, διὰ τὸ καὶ τότε προσκλίσεις ὑμᾶς πεποιῆσθαι. Ἀλλ' ἡ πρόσκλισις ἐκείνη ἥττονα[3] ἁμαρτίαν ὑμῖν προσήνεγκεν· προσεκλίθητε γὰρ ἀποστόλοις μεμαρτυρημένοις καὶ ἀνδρὶ δεδοκιμασμένῳ παρ' αὐτοῖς. Νυνὶ δὲ κατανοήσατε, τίνες ὑμᾶς διέστρεψαν καὶ τὸ σεμνὸν[4] τῆς περιβοήτου φιλαδελφίας ὑμῶν ἐμείωσαν. Αἰσχρά, ἀγαπητοί, καὶ λίαν αἰσχρά, καὶ ἀνάξια τῆς ἐν Χριστῷ ἀγωγῆς, ἀκούεσθαι[5], τὴν βεβαιοτάτην καὶ ἀρχαίαν[6] Κορινθίων ἐκκλησίαν δι' ἓν ἢ δύο πρόσωπα στασιάζειν πρὸς τοὺς πρεσβυτέρους. Καὶ αὕτη ἡ ἀκοὴ οὐ μόνον εἰς ἡμᾶς ἐχώρησεν, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς ἑτεροκλινεῖς[7] ὑπάρχοντας ἀφ' ἡμῶν· ὥστε καὶ βλασφημίας ἐπιφέρεσθαι τῷ ὀνόματι κυρίου διὰ τὴν ὑμετέραν ἀφροσύνην, ἑαυτοῖς δὲ κίνδυνον ἐπεξεργάζεσθαι.

XLVIII. *Redeatis ad fraterni amoris studium.*

Ἐξάρωμεν οὖν τοῦτο ἐν τάχει, καὶ προσπέσωμεν τῷ δεσπότῃ, καὶ κλαύσωμεν ἱκετεύοντες αὐτόν, ὅπως ἵλεως γενόμενος ἐπικαταλλαγῇ ἡμῖν, καὶ ἐπὶ τὴν σεμνὴν τῆς φιλαδελφίας ἡμῶν [καὶ][1] ἁγνὴν ἀγωγὴν ἀποκαταστήσῃ ἡμᾶς. Πύλη γὰρ δικαιοσύνης ἀνεῳγυῖα εἰς ζωὴν αὕτη, καθὼς γέγραπται· ,ἀνοίξατέ μοι[2] πύλας δικαιοσύνης. εἰσελθὼν ἐν αὐταῖς ἐξομολογήσομαι[3] τῷ κυρίῳ· αὕτη ἡ πύλη τοῦ κυρίου· δίκαιοι εἰσελεύσονται ἐν αὐτῇ.' Πολλῶν[4] οὖν πυλῶν ἀνεῳγυιῶν, ἡ ἐν δικαιοσύνῃ αὕτη ἐστὶν ἡ ἐν Χριστῷ[5], ἐν ᾗ μακάριοι πάντες οἱ εἰσελθόντες, καὶ κατευθύνοντες τὴν πορείαν αὐτῶν ἐν ὁσιότητι καὶ δικαιοσύνῃ, ἀταράχως πάντα ἐπιτελοῦντες. Ἤτω τις πιστός, ἤτω δυνατὸς γνῶσιν ἐξειπεῖν, ἤτω σοφὸς ἐν διακρίσει λόγων, ἤτω ἁγνὸς ἐν ἔργοις· τοσούτῳ[6] γὰρ μᾶλλον ταπεινοφρονεῖν ὀφείλει, ὅσῳ δοκεῖ μᾶλλον μείζων εἶναι, καὶ[7] ζητεῖν τὸ κοινωφελὲς πᾶσιν, καὶ μὴ τὸ ἑαυτοῦ.

XLIX. *Charitatis encomium.*

Ὁ ἔχων ἀγάπην ἐν Χριστῷ, τηρησάτω τὰ τοῦ Χριστοῦ παραγγέλματα. Τὸν δεσμὸν[1] τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ τίς δύναται ἐξηγήσασθαι; Τὸ μεγαλεῖον τῆς καλλονῆς αὐτοῦ τίς ἀρκεῖ, ὡς ἔδει, εἰπεῖν; Τὸ

Cap. XLVII. 1) I Cor. 3, 13 sqq.

2) I. e. in primordiis evangelicae praedicationis.

3) ἥττονα proposuit Dav.; in Ms. ἧττον. Cfr. Ioann. 19, 11.

4) Cfr. supra c. 1. *Νέοις τε μέτρια καὶ σεμνὰ νοεῖν ἐπετρέπετε.*

5) Leg. ἀκούεται, ut monent Iunius, Boisius, Fellus, Colomesius et al.

6) I. e. *in ipsis Evangelii primordiis fundata.* Nequaquam solide ex hoc epitheto inferunt viri docti, tempore demum Domitiani aut Traiani scriptam fuisse hanc epistolam, cum tempore Neronis *antiqua* nequiverit appellari ecclesia. *Frey.*

7) Ethnicos haud dubie intelligit, respiciens ad illud in Ep. ad Rom. 2, 24. τὸ γὰρ ὄνομα τοῦ θεοῦ δι' ὑμᾶς βλασφημεῖται ἐν τοῖς ἔθνεσιν. Cfr. I Tim. 6, 1.

Cap. XLVIII. 1) Καὶ interponendum ex Clem. Alex. Strom. IV, 17 p. 613, ut vidit Wottonus post Cot. et Colom.

XLVII. *Discordia vestra recens peior est priori, quae Pauli temporibus fuit.*

Epistolam beati Pauli Apostoli in manus sumite. Quid primum vobis in principio Evangelii scripsit? Certe divinitus inspiratus de seipso, de Cepha et Apollo ad vos literas dedit, quia etiam tum inter vos factiones et partium studia fuerant. Sed factio ista minus vobis intulit peccatum; propendebatis enim in Apostolos praeclaro testimonio celebres, et in virum ab illis probatum. Nunc vero, qui sint qui vos perverterint, et nominatissimi amoris vestri fraterni decus imminuerint, vobiscum perpendite. Turpia, fratres, turpia valde et christiana vivendi ratione indigna audire debemus, firmissimam scilicet et antiquam Corinthiorum ecclesiam propter unum aut alterum hominem contra presbyteros seditionem movere. Et hic quidem rumor non tantum ad nos, sed ad eos etiam, qui a nobis alieni sunt, manavit; ita ut propter vestram amentiam blasphemiae nomini Domini inferantur, et vobis ipsis periculum creetur.

XLVIII. *Redeatis ad fraterni amoris studium.*

Auferamus igitur hoc celeriter; pedibus Domini advolvamur, et flentes suppliciter imploremus eum, ut propitius factus nobis reconcilietur, et pristinae nostrae decorae et castae fraterni amoris conversationi nos restituat. Haec enim vita porta iustitiae est ad vitam aperta, sicut scriptum est: ‚aperite mihi portas iustitiae; ingressus in eas confitebor Domino; haec porta Domini, iusti intrabunt in eam.‘ Cum igitur multae portae apertae sint, ea quae est iustitiae, eadem et in Christo est; beati omnes, qui in eam intrarunt, et iter suum in sanctitate et iustitia direxerunt, omnia imperturbate peragentes. Sit aliquis fidelis, sit potens in enarranda cognitione sublimiori, sit sapiens in sermonum diiudicatione, sit castus in operibus; tanto humilior esse debet, quanto maior esse videtur, et quaerere debet quod omnibus utile est, non solum sibi.

XLIX. *Charitatis encomium.*

Qui charitatem in Christo habet, servet Christi mandata. Vinculum charitatis Dei quis potest enarrare? Quis pulchritudinis eius magnificentiam, prout par est, eloqui valet? Altitudo, ad quam evehit, charitas

---

2) Ps. 117, 19. 20. Locus extat ap. Clem. Alex. Strom. I, 7. p. 338. 339.

3) Ms. ἐξομολογήσωμαι. Vocales ω et ο etiam in antiquissimis Codd. haud raro a librariis confunduntur.

4) Citantur haec a Clem. Alex. Strom. VI, 8 p. 772, tamquam ex S. Barnaba, lapsu memoriae, vel levi incuria aut errore; supra enim (Strom. I, 7. p. 339.) Clementi, ut mihi videtur, ea tribuit. Jac. Matth. 7, 13. 14.

5) Cfr. Ignat. ad Philad. c. 9. αὐτὸς ὢν θύρα τοῦ πατρὸς, δι᾽ ἧς εἰσέρχονται κτλ. Hermae Past. Sim. 9, 12. Porta vero *Filius Dei est, qui solus est accessus ad Deum.*

6) Matth. 23, 11.

7) I Cor. 10, 33. Apud Clem. Alex. Strom. IV, 18. p. 613.

Cap. XLIX. 1) Coloss. 3, 14. Hieronymus (Opp. T. VII. p. 606. ed. Vallars) in Eph. 4, 1. adnotat: ‚Potest et in Christi vinculis et in carcere pro martyrio constitutus haec scribere: melius autem est, si vinctum in Christi charitate dicamus. Cuius rei et Clemens ad Corinthios testis est, scribens *‚Vinculum charitatis Dei quis poterit enarrare?*‘

ὕψος[2], εἰς ὃ ἀνάγει ἡ ἀγάπη, ἀνεκδιήγητόν ἐστιν. Ἀγάπη κολλᾷ ἡμᾶς τῷ Θεῷ· ἀγάπη[3] καλύπτει πλῆθος ἁμαρτιῶν· ἀγάπη πάντα ἀνέχεται, πάντα μακροθυμεῖ· οὐδὲν βάναυσον ἐν ἀγάπῃ, οὐδὲν ὑπερήφανον· ἀγάπη σχίσμα οὐκ ἔχει, ἀγάπη οὐ στασιάζει, ἀγάπη πάντα ποιεῖ ἐν ὁμονοίᾳ· ἐν τῇ ἀγάπῃ ἐτελειώθησαν πάντες οἱ ἐκλεκτοὶ τοῦ Θεοῦ· δίχα ἀγάπης οὐδὲν εὐάρεστόν ἐστιν τῷ Θεῷ. Ἐν ἀγάπῃ προσελάβετο ἡμᾶς ὁ δεσπότης· διὰ τὴν ἀγάπην, ἣν ἔσχεν πρὸς ἡμᾶς, τὸ αἷμα[4] αὐτοῦ ἔδωκεν ὑπὲρ ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, ὁ κύριος ἡμῶν, ἐν θελήματι Θεοῦ, καὶ τὴν σάρκα[5] ὑπὲρ τῆς σαρκὸς ἡμῶν, καὶ τὴν ψυχὴν ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ἡμῶν.

L. *Oremus, ut digni habeamur charitate.*

Ὁρᾶτε, ἀγαπητοὶ, πῶς μέγα καὶ θαυμαστόν ἐστιν ἡ ἀγάπη, καὶ τῆς τελειότητος αὐτῆς οὐκ ἔστιν ἐξήγησις. Τίς ἱκανὸς ἐν αὐτῇ εὑρ[εθῆναι], εἰ μὴ οὓς ἂν καταξιώσῃ [ὁ Θεός; Εὐχώμε]θα οὖν καὶ αἰτώμεθα ἀπ[ὸ τοῦ ἐλέ]ους[1] αὐτοῦ, ἵνα ἐν ἀγάπῃ [ζῶμεν], δίχα προσκλίσεως ἀνθρω[πίνης], ἄμωμοι. Αἱ γενεαὶ πᾶσαι [ἀπὸ Ἀδὰμ][2] ἕως τῆςδε ἡμέρας παρῆ[λθον], ἀλλ' οἱ ἐν ἀγάπῃ τελειωθέν[τες], κατὰ τὴν τοῦ Θεοῦ χάριν, ἔχου[σιν] χῶρον εὐσεβῶν. οἳ φανερ[οῦν]ται[3] ἐν τῇ ἐπισκοπῇ τῆς βασιλ[είας] τοῦ Χριστοῦ. Γέγραπται γάρ· „εἴσελ[θε] εἰς τὰ ταμεῖα[4] μικρὸν ὅσον ὅσο[ν][5], ἕως οὗ παρέλθῃ ἡ ὀργὴ καὶ θ[υμός] μου, καὶ[6] μνησθήσομαι ἡμέρ[ας] ἀγαθῆς, καὶ ἀναστήσω ὑμᾶς [ἐκ] τῶν θηκῶν ὑμῶν.' Μακάριοί ἐσμεν, ἀγαπητοὶ, εἰ τὰ [προσ]τάγματα τοῦ Θεοῦ ἐποιοῦμεν ἐ[ν ὁ]μονοίᾳ ἀγάπης, εἰς τὸ ἀφεθῆ[ναι] ἡμῖν δι' ἀγάπης[7] τὰς ἁμαρτίας [ἡμῶν][8]. Γέγραπται γάρ· ‚μακάριοι[9], ὧν [ἀφέ]θησαν αἱ ἀνομίαι, καὶ ὧν ἐπεκ[αλύ]φθησαν αἱ ἁμαρτίαι. Μακάριος [ἀνὴρ], οὗ οὐ[10] μὴ λογίσηται κύριος ἁμαρτίαν, οὐδέ ἐστιν ἐν τῷ στόματι αὐτ[οῦ] δόλος.' Οὗτος ὁ μακαρισμὸς ἐ[γέ]νετο ἐπὶ τοὺς ἐκλελεγμένους ὑπὸ τοῦ Θεοῦ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ κυρίου ἡμ[ῶν], ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶ[ν]ας τῶν αἰ[ώ]νων. Ἀμήν.

---

2) Vocc. *τὸ ὕψος — καταξιώσῃ ὁ Θεὸς* cap. seq. ap. Clem. Alex. Strom. IV, 18. p. 613. extant multifarie variata.

3) I Petr. 4, 8. I Cor. 13, 4 sqq. Iac. 5, 20.

4) Gal. 1, 4. Ioann. 3, 16. I Ioann. 4, 9. 10.

5) Paene eadem habentur a B. Irenaeo forsan respiciente hunc locum: *Τῷ ἰδίῳ οὖν αἵματι λυτρωσαμένου ἡμᾶς τοῦ Κυρίου, καὶ δόντος τὴν ψυχὴν ὑπὲρ τῶν ἡμετέρων ψυχῶν, καὶ τὴν σάρκα τὴν ἑαυτοῦ ἀντὶ τῶν ἡμετέρων σαρκῶν*. [V. 1, 1. p. 292, ed. Massuet.]. Ex sententia igitur utriusque Patris Iesus Christus Dominus noster dedit *τὴν ψυχὴν καὶ σάρκα ἑαυτοῦ ἀντάλλαγμα τῆς ψυχῆς καὶ τῆς σαρκὸς ἡμῶν*, quod plane evertit impium Socini dogma, Iesum Christum non praestitisse satisfactionem plenam et vicariam: nec non Apollinaris dogma, eum non habuisse animam rationalem, quum locum eius suppleverit *ὁ λόγος*: ut enim animas nostras redimeret, dedit animam suam, i. e. humanam; quum aliter non fuisset proprium sacrificium pro anima humana. *Wott.* Haec enim non significare possunt: Christus carnem dedit suam ut nostram carnem beatam redderet; sed nil nisi hoc: Christus carnem dedit suam ut ne nostra caro interiret, aeternis poenis affecta. *Lipsius* p. 82 l. c.

Cap. L. 1) Hanc Millii coniecturam, praeeunte Gallandio, admisit Iacobsonus pro lectione Iuniana *αἰτώμεθα [εἶναι*

inenarrabilis est. Charitas nos Deo agglutinat; charitas peccatorum multitudinem tegit; charitas omnia sustinet, omnia patienter tolerat; nihil sordidum in charitate, nihil superbum; charitas schisma non habet; charitas seditionem non movet; charitas omnia in concordia facit; in charitate omnes Dei electi perfecti sunt facti; sine charitate nihil Deo acceptum est. In charitate nos Dominus sibi assumsit; propter charitatem, quam erga nos habuit, Dominus noster Iesus Christus voluntate divina sanguinem suum pro nobis tradidit, et carnem pro carne nostra, et animam pro animabus nostris.

L. *Oremus ut digni habeamur charitate.*

Videtis, dilecti, quam magna et admiranda sit charitas, et quod perfectio eius nequeat enarrari. Quis est idoneus, ut in ipsa inveniatur, praeter eos, quos Deus dignos esse voluerit? Oremus igitur et petamus ab illius misericordia, ut in charitate vivamus, sine propensione aliqua humana, et inculpati. Generationes omnes ab Adam usque in hodiernum diem praeterierunt; qui vero per Dei gratiam in charitate sunt consummati, locum piorum obtinent, et in visitatione regni Christi manifestabuntur. Scriptum enim est: ,ingredere in cubicula paululum quantulumcunque, donec ira mea et furor pertranseat; et recordabor diei boni, et suscitabo vos e sepulchris vestris.' Beati sumus, dilecti, si praecepta Domini in charitatis concordia impleverimus, ut per charitatem peccata nostra nobis remittantur. Scriptum enim est: ,beati, quorum remissae sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata. Beatus vir, cuius peccatum Dominus non imputabit, neque est in ore eius dolus.' Haec beatitudinis praedicatio ad eos pertinet, qui per Iesum Christum Dominum nostrum a Deo sunt electi, cui sit gloria in secula seculorum. Amen.

ἀξί]ους. Subinde p. *αὐτοῦ* Iunius, Fellus, Colomesius et alii mallent *αὐτῆς* sc. *ἀγάπης*.

2) Nullam lacunam indicant Iun., Galland., Russel., Schoenemann. et alii. Spatium autem in Ms. certe extat.

3) *φανερ[ωθήσον]ται* Iun., Colom., Galland. et alii supplent ex Clem. Alex.

4) Isai. 26, 20. Sensus est: *aliquot temporis sepulchris erunt tecti, tunc resurgent. Il.*

5) *Ὅσον* geminatum habes etiam Hebr. 10, 37. *Iac.*

6) Simile nonnihil habes in libro apocrypho IV Esdr. 2, 16. *Colom.* Respexisse auctorem ad Ezech. 37, 12. 13. putat Galland.

7) Animadverte hic Clementem eamdem plane vim Charitati ad remissionem peccatorum seu Iustificationem consequendam tribuere, quam tribuit Fidei Apostolus Paulus, cuius tamen mentem ignorare aut ab ea deflectere non potuit Clemens: immo eadem plane utitur forma loquendi, *Οὗτος ὁ μακαρισμὸς ἐγένετο ἐπὶ κτλ.* qua Paulus ad Rom. 4, 9. *Ὁ μακαρισμὸς οὖν οὗτος κτλ.* tandemque idem Davidis testimonium adhibet ad confirmationem huius doctrinae de Charitatis efficacia ad Iustificationem, ex quo Fidei vim sine operibus docuerat Paulus, Rom. 4, 6—8. ut longe clarissimum sit, nunquam sanctos hos viros tam subtilem notionem Fidei animo concepisse, quae sanctitatem Charitatemque ab ea removeret. Patet etiam quomodo intelligendum, quod c. 32. inculcarat. *Frey.*

8) Sic edd. usque ad Wottonum, et recte quidem, ut Iacobsonus contra illum notat.

9) Ps. 32, 1. 2.

10) Ita se habet Cod. Ms., Vat. Codex LXX interp. exhibet ᾧ. Sic S. Paulus ad Rom. 4, 8. *Wott.*

LI. *Dissidii participes, praesertim auctores, confiteantur peccatum ipsorum.*

Ὅσα [οὖ]ν παρέ[βη]μεν διά τινος τῶν [τοῦ] ἀντικε[ιμέ]νου[1], ἀξιώσωμεν [συγγνώμην]. καὶ ἐκεῖνοι δὲ, οἵτι[νε]ς ἀρχηγ[οὶ τῆς] στάσεως καὶ διχοστασίας ἐγεν[ήθ]ησαν, ὀφείλουσιν τὸ κοινὸν τῆς ἐλπίδος σκοπεῖν. Οἱ γὰρ μετὰ φόβου καὶ ἀγάπης πολιτευόμενοι ἑαυτοὺς θέλουσιν μᾶλλον αἰκίαις[2] περιπίπτειν, ἢ τοὺς πλησίον· μᾶλλον δὲ ἑαυτῶν κατ[ά]γνωσιν φέρουσιν, ἢ τῆς παραδεδομένης ἡμῖ[ν] καλῶς καὶ δικαίω[ς] ὁμοφωνίας. Καλὸν γ[ὰρ] ἀνθρώπῳ ἐξομολογεῖσθαι περὶ τ[ῶν] παραπτωμ[ά]των, ἢ σκληρῦναι τὴν καρδίαν αὐτ[οῦ], καθὼς ἐσκληρύνθη ἡ καρδία τῶν στασιαζόντων[3] πρὸς τὸν θεράποντα τοῦ Θεοῦ Μωϋσῆν· ὧν τὸ [κρί]μα πρόδηλον ἐγενήθη. Κατέβ[η]σαν γὰρ εἰς ᾅδου ζῶ[ν]τες, καὶ θά[νατος κατέπιεν αὐ]τούς. Φαραὼ[4] καὶ ἡ στρα[τιὰ αὐτ]οῦ, καὶ πάντες οἱ ἡγούμε[νοι Αἰγ]ύπτου, τά τε ἅρματα καὶ οἱ [ἀναβά]ται αὐτῶν οὐ δι' ἄλλην τινὰ [αἰτία]ν ἐβυθίσθησαν εἰς θάλασσαν [ἐρυθρ]ὰν καὶ ἀπώλοντο, ἀλλὰ διὰ [τὸ σκλη]ρυνθῆναι αὐτῶν τὰς ἀσυ[νέτου]ς καρδίας, μετὰ τὸ γενέσθαι [τὰ σημ]εῖα [καὶ] τὰ τέρατα ἐν γῇ Αἰγύ[πτου] διὰ [τοῦ θ]εράποντος τοῦ Θεοῦ [Μ]ωϋσέως.

LII. *Talis confessio Deo placet.*

Ἀπροσδεὴς[1], ἀδελφοὶ, [ὁ] δεσπότης ὑπάρχει τῶν ἁπάντων· [οὐ]δὲν οὐδενὸς χρῄζει, εἰ μὴ τὸ [ἐξ]ομολογεῖσθαι αὐτῷ. Φησὶ γὰρ [ὁ] ἐκλεκτὸς Δαβίδ· ‚ἐξομολογήσο[μ]αι[2] τῷ κυρίῳ, καὶ ἀρέσει αὐτῷ ὑπὲρ [μ]όσχον νέον, κέρατα ἐκφέροντα καὶ ὁπλάς· ἰδέτωσαν πτωχοὶ καὶ εὐφρανθήτωσαν.' Κ[αὶ πά]λιν λέγει· ‚θῦσον[3] τῷ Θεῷ θυσίαν αἰ[νέ]σεως, καὶ ἀπόδος τῷ ὑψίστῳ τὰς εὐχάς σου· καὶ ἐπικάλεσαί με ἐν ἡμέρᾳ θλίψεώς σου, καὶ ἐξελοῦμαί σε, καὶ δοξάσεις με. Θυσία[4] γὰρ τῷ Θεῷ πνεῦμα συντετριμμένον.'

LIII. *Mosis charitas erga populum suum.*

Ἐπίστασθε γὰρ, καὶ καλῶς ἐπίστασθ[ε τὰ]ς ἱερὰς γραφὰς, ἀγαπητοὶ, [καὶ ἐγκε]κύφατε εἰς τὰ λόγια τοῦ [Θεοῦ. Εἰς ἀ]νάμνησιν οὖν ταῦτα [λάβετε]. Μωϋσέως γὰρ ἀναβά[ντος εἰ]ς[1] τὸ ὄρος, καὶ ποιήσαν[τος[2] τεσσαρ]άκοντα ἡμέρας καὶ τεσ[σαράκοντ]α νύκτας ἐν νηστείᾳ [καὶ ταπειν]ώσει, εἶπεν πρὸς αὐτὸν [ὁ κύριος· „Μωϋ]σῆ[3], Μωϋσῆ, κατάβηθι [τὸ τάχος] ἐντεῦθεν, ὅτι ἠνόμησεν [ὁ λαός σ]ου, οὓς ἐξήγαγες ἐκ γῆς [Αἰγύπτο]υ· παρέβησαν ταχὺ ἐκ [τῆς ὁδο]ῦ, ἧς ἐνετείλω αὐτοῖς, [ἐποίησα]ν ἑαυτοῖς χωνεύματα.' [Καὶ εἶπε]ν κύριος πρὸς αὐτόν· ‚λελάλη[κα[4] πρός] σε ἅπαξ καὶ δὶς, λέγων· [ἑώρακα] τὸν λαὸν τοῦτον, καὶ ἰδοὺ, λαὸς [σ]κληροτράχηλος· ἔασόν [με ἐξολ]εθρεῦσαι αὐτοὺς, καὶ ἐξα[λείψω τὸ] ὄνομα αὐτῶν ὑποκά[τωθεν] τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ποιήσω [σε εἰς ἔθ]νος μέγα καὶ θαυμαστὸν [καὶ πολ]ὺ μᾶλλον ἢ τοῦτο.' [Εἶπε δὲ Μ]ωϋσῆς· ‚μηθαμῶς[5], κύριε· [ἄφες τὴν ἁ]μαρτίαν τῷ λαῷ τούτῳ, ἢ κἀμὲ ἐξάλειψον ἐκ βίβλου ζώντων.' Ὢ μεγάλης ἀγάπης, ὢ

Cap. LI. 1) Sc. δόλων vel ἐνεδρῶν. *Wott.* Cfr. Ep. Barnab. c. 2. *Cum sint ergo dies nequissimi, et contrarius habeat huius saeculi potestatem.*

2) Cod. Ms. οἰκίαις.

3) Num. 16.

4) Exod. 14.

LI. *Dissidii participes, praesertim auctores, confiteantur peccatum ipsorum.*

Quaecunque igitur per aliquas adversarii suggestiones deliquimus, veniam et indulgentiam imploremus; illi vero, qui seditionis et dissensionis principes exstiterunt, communem spem contemplari debent. Qui enim in timore et charitate vitam degunt, se ipsos potius quam proximos in cruciatus incidere volunt, et se ipsos potius quam pulchre et iuste traditam nobis consensionem subire vituperationem volunt. Melius enim est homini, peccata sua confiteri, quam indurare cor suum; prout induratum est eorum cor, qui contra Moysem famulum Domini seditionem concitarunt, quorum condemnatio manifesta fuit. Descenderunt enim in infernum vivi, et mors eos absorpsit. Pharao una cum exercitu suo, et omnes praefecti Aegypti, currus etiam et consistentes in eis non aliam ob causam rubri maris profundo immersi sunt et perierunt, quam quod stulta eorum corda, post tot signa et miracula ostensa per famulum Dei Moysen in terra Aegypti, indurata fuerint.

LII. *Talis confessio Deo placet.*

Nullius rei, fratres, indigus est Dominus omnium; nihil a quoquam desiderat, praeterquam ut ipsi fiat confessio. Dicit enim electus David: ‚confitebor Domino, et placebit ei super vitulum novellum, cornua producentem et ungulas; videant pauperes et laetentur.‘ Et rursus dicit: ‚immola Deo sacrificium laudis, et redde Altissimo vota tua. Et invoca me in die tribulationis tuae, et eruam te, et glorificabis me. Sacrificium enim Deo spiritus contribulatus.‘

LIII. *Mosis charitas erga populum suum.*

Nostis autem, dilecti, et probe nostis sacras Scripturas, et penitius in divina eloquia introspexistis. Illa igitur in memoriam revocate. Cum Moyses in montem ascendisset, et quadraginta dies noctesque quadraginta in ieiunio et humilitate transegisset, dixit ad eum Dominus: ‚Moyses, Moyses, descende velociter hinc, quia iniquitatem fecit populus tuus, quos eduxisti de terra Aegypti; transgressi sunt cito de via, quam mandasti eis, et fecerunt sibi fusilia. Et dixit Dominus ad illum: locutus sum ad te semel et iterum, dicens: Vidi populum hunc, et ecce, populus dura cervice est; sine me exterminare eos, et delebo nomen eorum sub coelo; et faciam te in gentem magnam et mirandam, et hac numerosiorem.‘ Dixit autem Moyses: ‚neutiquam Domine; remitte huic populo peccatum, vel etiam me dele de libro viventium.‘ O charitatem magnam!

Cap. LII. 1) Cfr. Act. 17, 25. et Ep. ad Diogn. c. 3.

2) Ps. 68, 31—33. Clem. Alex. l. c. p. 614.

3) Ps. 49, 14. 15.

4) Ps. 50, 19.

Cap. LIII. 1) *ἀναβαί[νοντος εἰ]ς* edd. ante Iacobsonum.

2) *ποιεῖν χρόνον* = *διατρίβειν*. Cfr. Act. 15, 33. 18, 23. 20, 3. II Cor. 11, 25. Iac. 4, 13.

3) Exod. 32, 7 sqq. Deut. 9, 12 sqq.

4) Cfr. Clem. Alex. Strom. IV, 19. p. 617.

5) Exod. 32, 32.

τελειότητος ἀνυπερβλήτου! Παῤῥησιάζεται θεράπων πρὸς κύριον, αἰτεῖται ἄφεσιν τῷ πλήθει, ἢ καὶ ἑαυτὸν ἐξαλειφθῆναι μετ' αὐτῶν ἀξιοῖ.

LIV. *Qui charitate plenus est, omne damnum subit, dummodo pax ecclesiae restituatur.*

Τίς οὖν ἐν ὑμῖν γενναῖος, τίς εὔσπλαγχνος, τίς πεπληροφορημένος ἀγάπης; Εἰπάτω[1]· ‚εἰ δι' ἐμὲ στάσις καὶ ἔρις καὶ σχίσματα, ἐκχωρῶ, ἄπειμι, οὗ ἐὰν βούλησθε, καὶ ποιῶ τὰ προστασσόμενα ὑπὸ τοῦ πλήθους· μόνον τὸ ποίμνιον τοῦ Χριστοῦ εἰρηνευέτω μετὰ τῶν καθεσταμένων πρεσβυτέρων.' Τοῦτο ὁ ποιήσας ἑαυτῷ μέγα κλέος ἐν κυρίῳ περιποιήσεται, καὶ πᾶς τόπος δέξεται αὐτόν. ‚Τοῦ γὰρ κυρίου[2] ἡ γῆ καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς.' Ταῦτα οἱ πολιτευόμενοι τὴν ἀμεταμέλητον πολιτείαν τοῦ Θεοῦ ἐποίησαν καὶ ποιήσουσιν.

LV. *Huius charitatis exempla.*

Ἵνα[1] δὲ καὶ ὑποδείγματα ἐθνῶν ἐνέγκωμεν· πολλοὶ βασιλεῖς καὶ ἡγούμενοι, λοιμικοῦ τινὸς ἐνστάντος καιροῦ, χρησμοδοτηθέντες, παρέδωκαν ἑαυτοὺς εἰς θάνατον, ἵνα ῥύσωνται διὰ τοῦ ἑαυτῶν αἵματος τοὺς πολίτας. Πολλοὶ ἐξεχώρησαν ἰδίων πόλεων, ἵνα μὴ στασιάζωσιν ἐπὶ πλεῖον. Ἐπιστάμεθα πολλοὺς ἐν ἡμῖν παραδεδωκότας[2] ἑαυτοὺς εἰς δεσμὰ, ὅπως ἑτέρους λυτρώσονται[3]. Πολλοὶ ἑαυτοὺς παρέδωκαν εἰς δουλείαν, καὶ λαβόντες τὰς τιμὰς αὐτῶν, ἑτέρους ἐψώμισαν[4]. Πολλαὶ γυναῖκες ἐνδυναμωθεῖσαι διὰ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ, ἐπετελέσαντο πολλὰ ἀνδρεῖα. Ἰουδὶθ[5] ἡ μακαρία, ἐν συγκλεισμῷ οὔσης τῆς πόλεως, ᾐτήσατο παρὰ τῶν πρεσβυτέρων, ἐαθῆναι αὐτὴν ἐξελθεῖν εἰς τὴν παρεμβολὴν τῶν ἀλλοφύλων· παραδοῦσα οὖν ἑαυτὴν τῷ κινδύνῳ, ἐξῆλθεν δι' ἀγάπην τῆς πατρίδος καὶ τοῦ λαοῦ, τοῦ ὄντος ἐν συγκλεισμῷ· καὶ παρέδωκεν κύριος Ὀλοφέρνην ἐν χειρὶ θηλείας. Οὐχ ἧττονι[6] καὶ ἡ τελεία κατὰ πίστιν Ἐσθὴρ κινδύνῳ ἑαυτὴν παρέβαλεν, ἵνα τὸ δωδεκάφυλον τοῦ Ἰσραὴλ, μέλλον ἀπολέσθαι, ῥύσηται. Διὰ γὰρ τῆς νηστείας καὶ τῆς ταπεινώσεως αὐτῆς ἠξίωσεν τὸν παντεπόπτην δεσπότην, Θεὸν τῶν αἰώνων· ὃς ἰδὼν τὸ ταπεινὸν τῆς ψυχῆς αὐτῆς ἐῤῥύσατο τὸν λαὸν, ὧν χάριν ἐκινδύνευσεν.

LVI. *Admoneamus et corripiamus nos invicem; qui talem castigationem non renuit, Deum habet protectorem.*

Καὶ ἡμεῖς οὖν ἐντύχωμεν[1] περὶ τῶν ἔν τινι παραπτώματι[2] ὑπαρχόντων, ὅπως δοθῇ αὐτοῖς ἐπιείκεια καὶ ταπεινοφροσύνη, εἰς τὸ εἶξαι αὐτοὺς μὴ ἡμῖν, ἀλλὰ τῷ θελήματι τοῦ Θεοῦ. Οὕτως γὰρ ἔσται αὐτοῖς ἔγκαρπος καὶ τελεία ἡ πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τοὺς ἁγίους μετ' οἰκτιρμῶν μνεία[3]. Ἀναλάβωμεν παιδείαν, ἐφ' ᾗ οὐδεὶς ὀφείλει ἀγανα-

---

Cap. LIV. 1) Locus recitatur ap. Epiph. haer. 27, 6.
2) Ps. 23, 1.

Cap. LV. 1) Huc referenda, quae ap. Origenem leg. in Ev. Ioan. Tom. VI, 36. Tom. I. P. I. p. 262; et ib. Tom. XXVIII, 14. p. 355. ed. Lommatzsch.
2) Cfr. Rom. 16, 4. Philipp. 2, 30.
3) λυτρώσωνται placet Schoenemanno. Illud *servos Dei ex necessitate redimere* (Herm. Past. Mand. 8.), a Iacobsono citatum, huc non spectat.
4) Eadem elocutio ap. Paulum Apost. I Cor. 13, 3.

O insuperabilem perfectionem! Famulus Dominum libere alloquitur, pro plebe remissionem postulat, vel seipsum una cum eis deleri petit.

LIV. *Qui charitate plenus est, omne damnum subit, dummodo pax ecclesiae restituatur.*

Quis igitur inter vos generosus, quis misericors, quis charitate plenus? Dicat: ‚si propter me seditio et discordia et schismata orta sunt, discedo, abeo, quocunque volueritis, et quae multitudo iusserit, facio; solum Christi grex in pace degat cum constitutis presbyteris.' Qui hoc fecerit, magnam sibi gloriam in Domino conciliabit, et omnis locus eum excipiet. ‚Domini enim est terra et plenitudo eius.' Haec faciunt et facient, qui divinam, cuius nunquam poenitet, vitam vivunt.

LV. *Huius charitatis exempla.*

Ut autem etiam exempla gentium proferamus: multi reges et gubernatores, pestifero tempore saeviente, cum oraculo essent admoniti, morti se ipsos tradiderunt, ut suo sanguine cives liberarent. Multi, ne diutius seditio duraret, a civitatibus suis secesserunt. Multos inter nos cognovimus, qui se ipsos in vincula coniecerunt, ut alios redimerent. Multi in servitutem se ipsos addixerunt, et accepto pretio sui alios cibarunt. Multae mulieres, gratia divina corroboratae, virilia multa gesserunt. Beata Iudith, cum urbs circumsessa esset, rogavit seniores, ut sibi liceret in alienigenarum castra exire; et periculo se obiiciens, propter amorem patriae populique obsessi egressa est; et tradidit Deus Olophernem in manus mulieris. Non minori periculo etiam perfecta in fide Esther, ut duodecim tribus Israel ab instanti exitio liberaret, se ipsam obiecit. Nam in ieiunio et humiliatione precata est rerum omnium inspectorem Dominum, seculorum Deum; qui animi eius humilitatem cernens populum liberavit, cuius gratia illa periculum subierat.

LVI. *Admoneamus et corripiamus nos invicem; qui talem castigationem non renuit, Deum habet protectorem.*

Oremus igitur et nos pro eis, qui in aliquod peccatum lapsi sunt, ut moderatio et humilitas eis concedatur, ut non nobis, sed voluntati divinae cedant. Sic enim misericors mentio eorum apud Deum et sanctos fructuosa erit, et finem suum consequetur. Assumamus, dilecti, disciplinam, propter quam nemo irasci debet. Admonitio, qua alii alios commone-

---

5) Iudith. 8, 30. Clem. Alex. l. l. p. 617.

6) Ita Iac. in altera ed., in priori cum relqq. edd. *οὐχ ἧττον αὖ*, Ms. *HTTONEI.* Esther. 7 et 8.

Cap. LVI. 1) *ἐντυγχάνειν* = oratione intercedere.

2) Gal. 6, 1.

3) *μνεία*, vox Paulina, Rom. 1, 9. Hilgenfeld (die Apost. Vaeter) p. 90, not. 5. (assentiente Gundert, Zeitschr. für luther. Theol. 1854, 479.), verba difficillima interpretatur sic, ut *τοὺς ἁγίους* ad ecclesiam referat: ‚Die fürbitte um die wiederaufnahme der gefallenen wird noch an Gott und an die heiligen, also an die gemeinde gerichtet.' Quod fieri nequit. Deprecatio enim illa (*ἡ μετ' οἰκτιρμῶν μνεία*) commune est totius ecclesiae officium. Ergo si vera esset Hilgenfeldi interpretatio, ecclesia semet ipsam imploravisset. Quae quum ita sint, non possumus non de Sanctorum invocatione quae vocatur co-

κτεῖν, ἀγαπητοί. Ἡ νουθέτησις, ἣν ποιούμεθα εἰς ἀλλήλους, καλή ἐστιν καὶ ὑπεράγαν ὠφέλιμος· κολλᾷ γὰρ ἡμᾶς τῷ θελήματι τοῦ Θεοῦ. Οὕτως γάρ φησιν ὁ ἅγιος λόγος· ‚παιδεύων[4] ἐπαίδευσέν με ὁ κύριος, καὶ τῷ θανάτῳ οὐ παρέδωκέν με· ὃν γὰρ ἀγαπᾷ κύριος, παιδεύει, μαστιγοῖ δὲ πάντα υἱὸν, ὃν παραδέχεται.‘ ‚Παιδεύσει[5] με γὰρ,‘ φησὶν ‚‚δίκαιος ἐν ἐλέει, καὶ ἐλέγξει με, ἔλαιον[6] δὲ ἁμαρτωλῶν μὴ λιπανάτω τὴν κεφαλήν μου.‘ Καὶ πάλιν λέγει· ‚μακάριος[7] ἄνθρωπος, ὃν ἤλεγξεν ὁ κύριος· νουθέτημα δὲ παντοκράτορος μὴ ἀπαναίνου, αὐτὸς γὰρ ἀλγεῖν ποιεῖ, καὶ πάλιν ἀποκαθίστησιν· ἔπαισεν, καὶ αἱ χεῖρες αὐτοῦ ἰάσαντο. Ἑξάκις ἐξ ἀναγκῶν ἐξελεῖταί σε, ἐν δὲ τῷ ἑβδόμῳ οὐχ ἅψεταί[8] σου κακόν. Ἐν λιμῷ ῥύσεταί σε ἐκ θανάτου, ἐν πολέμῳ δὲ ἐκ χειρὸς σιδήρου λύσει σε, καὶ ἀπὸ μάστιγος γλώσσης σε κρύψει, καὶ οὐ μὴ φοβηθήσῃ, κακῶν ἐπερχομένων. Ἀδίκων καὶ ἀνόμων καταγελάσῃ, ἀπὸ δὲ θηρίων ἀγρίων οὐ μὴ φοβηθῇς· θῆρες γὰρ ἄγριοι εἰρηνεύσουσίν σοι. Εἶτα γνώσῃ ὅτι εἰρηνεύσει σου ὁ οἶκος, ἡ δὲ δίαιτα τῆς σκηνῆς σου οὐ μὴ ἁμάρτῃ. Γνώσῃ δὲ ὅτι πολὺ [τὸ σπέρμα σου], τὰ δὲ τέκνα σου ὥσπερ [τὸ παμβό]τανον τοῦ ἀγροῦ. Ἐλεύσ[ῃ δὲ ἐν τά]φῳ, ὥσπερ σῖτος ὥριμο[ς, κατὰ και]ρὸν θεριζόμενος, ἢ ὥσ[περ θημω]νία ἅλωνος, καθ’ ὥραν συ[γκομι]σθεῖσα.‘ Βλέπετε, ἀγαπητ[οί, ὅτι] ὑπερασπισμός ἐστιν τ[οῖς παιδευ]ομένοις ὑπὸ τοῦ [δ]εσπό[του· καὶ γὰρ] ἀγαθὸς ὢν παιδε[ύει ὁ Θεὸς], εἰς τ[ὸ νουθετ]ηθῆναι ἡμᾶς διὰ τῆς ὁσίας [παι]δείας αὐτοῦ.

LVII. *Seditionis auctores presbyteris sese subiiciant, ne Deus eos perdat.*

Ὑμεῖς οὖν, οἱ τὴν καταβολὴν [τῆς] στάσεως ποιήσαντες, ὑποτ[άγη]τε τοῖς πρεσβυτέροις[1], καὶ παι[δεύ]θητε εἰς μετάνοιαν, κάμψαν[τες] τὰ γόνατα τῆς καρδίας ὑμῶν[2]. Μάθετε ὑποτάσσεσθαι, ἀποθέμενοι τὴν ἀλαζόνα καὶ ὑπερήφανον τῆς γλώσσης ὑμῶν αὐθάδ[ειαν]· ἄμεινον γάρ ἐστιν ὑμῖν, [ἐν] τῷ ποιμνίῳ τοῦ Χριστοῦ μικροὺς καὶ ἐλλογίμους εὑρεθῆναι, ἢ καθ’ ὑπεροχὴν δοκοῦντας ἐκριφῆναι ἐκ τῆς ἐλπίδος αὐτοῦ. Οὕτως γὰρ λέγει ἡ πανάρετος σοφία[3]. ‚ἰδοὺ, προήσομ[αι ὑμῖ]ν ἐμῆς πνοῆς ῥῆσιν, διδάξω [δὲ ὑμᾶς] τὸν ἐμὸν λόγον. Ἐπ[ειδὴ ἐκάλουν], καὶ οὐχ ὑπηκούσα[τε, καὶ ἐξέτει]νον λόγους, καὶ οὐ [προσ-

---

gitare. Comparanda sunt quae leguntur sub finem cap. 45.: [Ο]ἱ δὲ ὑπομένοντες ἐν πεποιθήσει δόξαν καὶ τιμὴν ἐκληρονόμησαν, ἐπήρθησάν τε καὶ ἔπαρφοι ἐγένοντο ἀπὸ τοῦ θεοῦ ἐν τῷ μνημοσύνῳ αὐτῶν εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν. Quibus statim adduntur haec (c. 46.): τοιούτοις οὖν ὑποδείγμασι κολληθῆναι καὶ ἡμᾶς δεῖ, ἀδελφοί. Γέγραπται γάρ· ‚κολλᾶσθε τοῖς ἁγίοις, ὅτι οἱ κολλώμενοι αὐτοῖς ἁγιασθήσονται.‘ Sancti igitur appellantur ii qui ob nomen Domini quod constanter profitebantur cruciatibus ac morte affecti sunt; ac videtur sententia verborum prope accedere ad ea, quae in Apocalypsi Ioannea de summis Sanctorum honoribus praedicantur. Sanctos autem in extremo iudicio iudicum vice functuros esse quum vulgo ut videtur Christiani sibi persuasissent (cfr. I Cor. 6, 2; Apoc. 20, 4.), non prorsus incredibile est, iam Clementis tempore illos oratos esse, ut mortis supplicium ab hominibus qui in peccatum incidissent averterent eosque auxilio suo adiuvarent. Conferri potest etiam locus aliquis qui apud Philonem reperitur Opp. ed. Mang., II, 436: Δευτέρῳ δὲ (sc. παρακλήτῳ τῶν πρὸς τὸν πατέρα καταλλαγῶν, quo homines utuntur), τῇ τῶν ἀρχηγετῶν τοῦ ἔθνους ὁσιότητι· ὅτι ταῖς ἀφειμέναις σωμάτων ψυχαῖς ἄπλαστον καὶ γυμνὴν ἐπιδεικνυμέναις πρὸς τὸν ἄρχοντα θεραπείαν τὰς ὑπὲρ υἱῶν καὶ θυγατέρων ἱκετείας

facimus, bona est et apprime utilis, voluntati enim divinae nos agglutinat. Sic enim dicit sacer sermo: ,castigans castigavit me Dominus, et morti non tradidit me; quem enim diligit Dominus, arguit; flagellat autem omnem filium, quem suscipit. Corripiet enim,' ait, ,me iustus in misericordia, et increpabit me; oleum autem peccatorum non impinguet caput meum.' Et rursus dicit: ,beatus homo, quem arguit Dominus; monitionem vero Omnipotentis ne renuas; ipse enim dolere facit, et rursus restituit; percussit, et manus eius sanaverunt. Sexies de necessitatibus eruet te, et in septimo non tanget te malum. In fame liberabit te a morte, in praelio vero de manu ferri solvet te, a flagello linguae abscondet te, et non timebis a malis venientibus. Iniustos et iniquos deridebis, et feroces bestias non timebis; bestiae enim ferae pacatae erunt tibi. Deinde scies, quod in pace erit domus tua, habitatio autem tabernaculi tui non deficiet. Scies autem, quod multum semen tuum, et liberi tui erunt quasi omnis herba campi. Et venies in sepulchrum, tanquam frumentum maturum, quod in tempore messuerunt, vel sicut acervus areae, in tempore comportatus.' Videtis, dilecti, protegi eos, qui a Domino castigantur; cum enim bonus sit, castigat nos Deus, ut sancta eius disciplina commonefiamus.

LVII. *Seditionis auctores presbyteris sese subiiciant, ne Deus eos perdat.*

Vos igitur, qui seditionis fundamenta iecistis, in obedientia subditi estote presbyteris, et correctionem suscipite in poenitentiam, genua cordium vestrorum flectentes. Discite subiici, deponentes gloriosam et superbam linguae vestrae arrogantiam; melius enim est in grege Christi parvos et bonae famae reperiri, quam nimis splendentes spe illius [Christi] eiici. Sic enim dicit sapientia omnem virtutem complectens: ,ecce, proferam vobis mei spiritus dictionem, docebo autem vos meum sermonem. Quoniam vocabam, et non obediistis, et extendebam verba, et non atten-

---

οὐκ ἀτελεῖς εἰώθασι ποιεῖσθαι· γέρας αὐτοῖς παρέχοντος τοῦ πατρὸς τὸ ἐπήκοον ἐν εὐχαῖς. Ibi quum V. T. Sancti pro mortuorum animabus intercedere dicantur, ut Deus benevole eas accipiat, haud procul abesse videtur Philo ab ipsa Sanctorum invocatione. Statuere igitur possumus, eandem doctrinam etiam a Clementis sensu non alienam fuisse. Quod tamen non tam manifestum est, ut omnem me dubitationem disiecisse existimem. Quamobrem si quis illud *καὶ τοὺς ἁγίους* interpolatori alicui adscribere malit, equidem non obstrepuerim. *Lipsius* p. 44 l. c.

4) Ps. 117, 18. Prov. 3, 12. Hebr. 12, 6.

5) Ps. 140, 5.

6) I. e. reiicio gaudia a peccatoribus mihi parata. *H.*

7) Iob. 5, 17—26.

8) Sic Edd. omnes. Codex Mstus exhibet *OY* in fine lineae, et in initio alterius *ΚΟΨΕΤΑΙ*, unde Millius dat *οὐκ ὄψεται*, quo sensu equidem prorsus nescio. Apud LXX Intt. legimus sec. Cod. Alex. *οὐχ ἅψηται*, sec. Cod. Vat. *οὐ μὴ ἅψηται.* *Iac.*

Cap. LVII. 1) *πρεσβύτεροι* = ecclesiae praesides absque ulla distinctione, eo quidem sensu, quo saepius occurrunt in Hermae Past.

2) Haec phrasis in Patribus et Conciliis frequens, desumpta videtur ex Oratione Manassis, quam quaedam Biblia complectuntur, quamque referunt Constitutiones Apostolicae lib. 2. cap. 22. Multas vero similes in Scriptoribus sacris et Ecclesiasticis invenies. *Cot.*

3) Prov. 1, 23—31. Librum Proverbiorum etiam Clemens Alex. Strom. II, 22. p. 501. *πανάρετον σοφίαν* appellat, itemque Hegesippus, Irenaeus etc. apud Euseb. H. E. I, 22. *Cot.*

*είχετε], ἀλλ' ἀκύρους ἐποι[εῖτε ἐμὰς] βουλὰς, τοῖς δὲ ἐμ[οῖς ἐλέγχοις] ἠπειθήσατε· τοιγαρ[οῦν κἀγὼ] τῇ ὑμετέρᾳ ἀπωλεί[ᾳ ἐπιγελάσο]μαι· καταχαροῦμαι δὲ, [ἡνίκα ἂν] ἔρχηται ὑμῖν ὄλεθρο[ς, καὶ ὡς ἂν ἀ]φίκηται ὑμῖν ἄφνω θ[όρυβος, ἡ δὲ] καταστροφὴ ὁμοία κ[αταιγίδι πα]ρῇ, ἢ ὅταν ἔρχηται ὑμ[ῖν θλίψις] καὶ πολιορκία. Ἔσται γ[άρ, ὅταν ἐπι]καλέσησθέ με, ἐγὼ δὲ [οὐκ εἰσα]κούσομαι ὑμῶν· ζητ[ήσουσίν] με κακοὶ, καὶ οὐχ εὑρή[σουσιν]. Ἐμίσησαν γὰρ σοφίαν, [τὸν δὲ φό]βον τοῦ κυρίου οὐ προείλα[ντο, οὐδὲ] ἤθελον ἐμαῖς προσέχ[ειν βουλαῖς]· ἐμυκτήριζον δὲ ἐμοὺ[ς ἐλέγχους]. Τοιγαροῦν ἔδονται τῆς [ἑαυτῶν] ὁδοῦ τοὺς καρποὺς, [καὶ τῆς ἑαυτῶν] ἀσεβείας πλησθήσον[ται] ********* ************ ιπον*[4].

LVIII. *Deus omnibus ipsum invocantibus bona spiritualia tribuat.*

Ὁ παντεπόπτης Θεὸς [καὶ] δεσπότης τῶν πνευμάτων καὶ κύριος [πά]σης σαρκὸς, ὁ ἐκλεξάμενος [τὸ]ν κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν, καὶ ἡμᾶς δι' αὐτοῦ [εἰ]ς λαὸν περιούσιον[1]*, δῴη πάσῃ [ψ]υχῇ ἐπικεκλημένῃ τὸ μεγαλο[π]ρεπὲς καὶ ἅγιον ὄνομα αὐτοῦ, [π]ίστιν, φόβον, εἰρήνην, ὑπομονὴν, μακροθυμίαν, ἐγκράτειαν, ἁγνείαν καὶ σωφροσύνην, εἰς εὐαρέστησιν τῷ ὀνόματι αὐτοῦ, διὰ τοῦ ἀρχιερέως καὶ προστάτου ἡμῶν*[2] *Ἰησοῦ Χριστοῦ· δι' οὗ αὐτῷ δόξα καὶ μεγαλωσύνη, κράτος, τιμὴ, καὶ νῦν καὶ εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.*

LIX. *Corinthii missos a Clemente cito remittant, rescribantque de concordia restituta. Benedictio.*

Τοὺς δὲ ἀπεσταλμένους ἀφ' ἡμῶν Κλαύδιον Ἔφηβον καὶ Οὐαλέριον Βίτωνα, σὺν καὶ Φορτουνάτῳ[1]*, ἐν εἰρήνῃ μετὰ χαρᾶς ἐν τάχει ἀναπέμψατε πρὸς ἡμᾶς, ὅπως θᾶττον τὴν εὐκταίαν καὶ ἐπιποθήτην*[2] *ἡμῖν εἰρήνην καὶ ὁμόνοιαν ἀπαγγέλλωσιν· εἰς τὸ τάχιον καὶ ἡμᾶς χαρῆναι περὶ τῆς εὐσταθείας ὑμῶν. Ἡ χάρις τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μεθ' ὑμῶν, καὶ μετὰ πάντων πανταχῇ τῶν κεκλημένων ὑπὸ τοῦ Θεοῦ καὶ δι' αὐτοῦ· δι' οὗ αὐτῷ δόξα, τιμὴ, κράτος καὶ μεγαλωσύνη, θρόνος αἰώνιος, ἀπὸ τῶν αἰώνων εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.*

Κλήμεντος πρὸς Κορινθίους ἐπιστολὴ α'[3].

---

4) Iunius, cui forte codicem conferre contigit, priusquam a bibliopego anglico praescissus fuerat et in corio compactus, diserte statuit, folium integrum hoc loco excidisse. *Iac.* Fortasse nonnulla, quae, ab antiquis e Clemente Romano citata, in Epistola nostra non leguntur, huius lacunae spatium olim explerunt. *H.*

Cap. LVIII. 1) Imitatur Paulum ad Tit. 2, 14. At Paulus e LXX hanc loquutionem mutuavit. *Dav.*

2) Hic, suspicari licet, unus est ex

distis, sed irrita fecistis mea consilia, et meis increpationibus rebelles fuistis; itaque et ego vestra perditione ridebo, gaudebo autem, cum venerit vobis interitus, et quoties advenerit vobis subito tumultus, eversio autem similis procellae affuerit, vel cum venerit vobis tribulatio et oppressio. Erit enim, cum invocabitis me, ego autem non exaudiam vos; quaerent me mali, et non invenient. Oderunt enim sapientiam, timorem autem Domini non assumserunt, neque volebant meis attendere consiliis; subsannabant autem meas redargutiones. Ergo comedent viae suae fructus, et sua ipsorum impietate saturabuntur************************

LVIII. *Deus omnibus ipsum invocantibus bona spiritualia tribuat.*

Inspector omnium Deus, et Dominus spirituum et herus universae carnis, qui elegit Dominum Iesum Christum, et nos per eum in populum peculiarem, det omni animae, quae gloriosum et sanctum nomen eius invocaverit, fidem, timorem, pacem, patientiam, aequanimitatem, continentiam, castitatem et pudicitiam, ut nomini eius recte placeat, per summum sacerdotem et patronum nostrum Iesum Christum, per quem illi gloria, maiestas, potestas, honor, et nunc et in secula seculorum. Amen!

LIX. *Corinthii missos a Clemente cito remittant, rescribantque de concordia restituta. Benedictio.*

Missos autem a nobis Claudium Ephebum et Valerium Bitonem cum Fortunato in pace cum gaudio ad nos brevi remittite, ut citius optabilem nobisque desideratissimam pacem et concordiam annuntient, ut et nos de statu vestro recte ordinato citius gaudeamus. Gratia Domini nostri Iesu Christi sit vobiscum et cum omnibus ubique vocatis a Deo et per ipsum; per quem illi gloria, honor, potentia, maiestas et dominatio sempiterna, a seculis in secula seculorum. Amen!

Clementis ad Corinthios Epistola I.

---

iis locis quae Photio displicuerunt, Biblioth. 126. At eodem modo S. Paulum et B. Ignatium de Christo locutos esse demonstrat Wottonus. Vide supra c. 36. *Iac.* Cfr. Hebr. 4, 15. 2, 17. 3, 1. 10.

Cap. LIX. 1) Forsan legendum *σὺν Γαΐῳ Φορτουνάτῳ;* nam Ephebo et Vitoni sunt data sua praenomina. *Dav.* *Fortunatus* idem esse videtur, qui a I. Paulo memoratur I Cor. 16, 17. *Wott.*

2) Non est, quod ea Codicis forma cum nonnullis vulg. mutemus in *ἐπιπόθητον.*

3) Wottono et Iacobsono testibus ita subscribitur in Ms.

ΚΛΗΜΕΝΤΟΣ

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Β.[1]

I. *Magnifice de Christo, qui ad salutem nos vocavit, sentiendum est.*

Ἀδελφοί, οὕτως δεῖ ὑμᾶς φρονεῖν περὶ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὡς περὶ Θεοῦ, ὡς περὶ κριτοῦ[2] ζώντων καὶ νεκρῶν· καὶ οὐ δεῖ ἡμᾶς μικρὰ φρονεῖν περὶ τῆς σωτηρίας[3] ἡμῶν· ἐν τῷ γὰρ φρονεῖν ἡμᾶς μικρὰ περὶ αὐτοῦ μικρὰ καὶ ἐλπίζομεν λαβεῖν. Καὶ οἱ ἀκούοντες, ὥσπερ μικρῶν[4], ἁμαρτάνομεν, οὐκ εἰδότες, πόθεν ἐκλήθημεν, καὶ ὑπὸ τίνος, καὶ εἰς ὃν τόπον, καὶ ὅσα ὑπέμεινεν Ἰησοῦς Χριστὸς παθεῖν ἕνεκα ἡμῶν. Τίνα οὖν ἡμεῖς αὐτῷ δώσομεν ἀντιμισθίαν, ἢ τίνα καρπὸν ἄξιον, οὗ ἡμῖν αὐτὸς ἔδωκεν; Πόσα δὲ αὐτῷ ὀφείλομεν ὅσια[5]; Τὸ φῶς γὰρ ἡμῖν ἐχαρίσατο· ὡς πατὴρ υἱοὺς ἡμᾶς προσηγόρευσεν· ἀπολλυμένους ἡμᾶς ἔσωσεν. Ποῖον οὖν αἶνον αὐτῷ δώσομεν, ἢ μισθὸν[6] ἀντιμισθίας ὧν ἐλάβομεν; πηροὶ ὄντες τῇ διανοίᾳ, προσκυνοῦντες λίθους καὶ ξύλα καὶ χρυσὸν καὶ ἄργυρον καὶ χαλκόν, ἔργα ἀνθρώπων· καὶ ὁ βίος ἡμῶν ὅλος ἄλλο οὐδὲν ἦν, εἰ μὴ θάνατος. Ἀμαύρωσιν οὖν περικείμενοι, καὶ τοιαύτης ἀχλύος γέμοντες ἐν τῇ ὁράσει, ἀνεβλέψαμεν, ἀποθέμενοι ἐκεῖνο, ὃ περικείμεθα, νέφος τῇ αὐτοῦ θελήσει. Ἠλέησεν γὰρ ἡμᾶς, καὶ σπλαγχνισθεὶς ἔσωσεν, θεασάμενος ἐν ἡμῖν πολλὴν πλάνην καὶ ἀπώλειαν, καὶ μηδεμίαν ἐλπίδα ἔχοντας σωτηρίας, εἰ μὴ τὴν παρ' αὐτοῦ. Ἐκάλεσεν[7] γὰρ ἡμᾶς οὐκ ὄντας, καὶ ἠθέλησεν ἐκ μὴ ὄντος εἶναι ἡμᾶς.

II. *Ecclesia, prius sterilis, vocatione gentium mire foecunda.*

‚Εὐφράνθητι[1], στεῖρα, ἡ οὐ τίκτουσα· ῥῆξον καὶ βόησον, ἡ οὐκ ὠδίνουσα, ὅτι πολλὰ τὰ τέκνα τῆς ἐρήμου, μᾶλλον ἢ τῆς ἐχούσης τὸν ἄνδρα.‘ Ὃ εἶπεν· ‚εὐφράνθητι, στεῖρα, ἡ οὐ τίκτουσα,‘ ἡμᾶς εἶπεν· στεῖρα γὰρ ἦν ἡ ἐκκλησία ἡμῶν πρὸ τοῦ δοθῆναι αὐτῇ τέκνα. Ὃ δὲ εἶπεν· ‚βόησον ἡ οὐκ ὠδίνουσα,‘ τοῦτο λέγει, τὰς προσευχὰς ἡμῶν

---

1) Alius alium huius Epistolae titulum de suo evulgavit, cum in Codice Ms. extet nullus. Primum tamen versum *Ἀδελφοὶ οὕτως δεῖ ὑμᾶς φρονεῖν* literis miniatis ibidem habes exaratum.

2) Ioann. 5, 22. 27. Act. 10, 42. 17, 31. II Tim. 4, 1.

3) *Μικρὰ φρονεῖν περὶ τῆς σωτηρίας*, ut Iudaei, Messiae regnum in *terris* somniantes. Tortinus emendat *περὶ τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς σωτηρίας ἡμῶν*. Idem arbitratur Clementem in animo habuisse Ebionaeos. *Iac.*

4) Sententia non absoluta esse videtur, quare iam Iun., Colom. et alii proposuerunt *Καί τοι ἀκούοντες ὡς περὶ*

CLEMENTIS

EPISTOLA II.

I. ***Magnifice de Christo, qui ad salutem nos vocavit, sentiendum est.***

Fratres, ita sentire vos oportet de Iesu Christo, tanquam de Deo, tanquam de iudice vivorum et mortuorum; nec decet nos humilia sentire de salute nostra; dum enim humiliter sentimus de illo, parva etiam nos accepturos speramus. Quique negligenter haec audimus, quasi tenuia sint, peccamus, nescientes, unde vocati simus et a quo et in quem locum, et quanta sustinuerit Iesus Christus pati propter nos. Quam igitur nos ei dabimus remunerationem, aut quem fructum dignum eorum, quae nobis ipse dedit? Quanta vero ei debemus beneficia? Nam lucem nobis largitus est; tanquam pater filios nos appellavit; pereuntes nos servavit. Qualem ipsi laudem tribuemus, aut mercedem, qua compensemus quae accepimus? qui mente eramus debiles, adorantes lapides et ligna et aurum et argentum et aes, hominum opera; et tota vita nostra nihil aliud erat, quam mors. Obscuritate igitur circumdati, et visum tali caligine plenum habentes, oculos recuperavimus, eam nebulam, qua cingebamur, illius voluntate deponentes. Nam miseratus est nos, et visceribus commotus salvos fecit, cum spectasset in nobis multum errorem atque interitum, nec ullam nos habere spem salutis, nisi eam, quae ab ipso est. Vocavit enim nos, qui non eramus, et voluit e nihilo esse nos.

II. ***Ecclesia, prius sterilis, vocatione gentium mire foecunda.***

‚Laetare sterilis, quae non paris; erumpe et clama, quae non parturis; quoniam multi filii desertae, magis quam eius, quae habet virum.' Quod dixit: ‚laetare sterilis, quae non paris,' nos indicat; sterilis enim erat ecclesia nostra, antequam ei dati essent filii. Quod vero dixit: ‚clama, quae non parturis,' hoc dicit: preces nostras plane ad Deum refe-

---

μικρῶν, Boisius *Καὶ εἰ ἀκούομεν τῶν περὶ Χριστοῦ, ὥσπερ μικρῶν*, Wottonus *Καὶ ἡμεῖς οἱ ἀκούοντες τούτων, ὥσπερ μικρῶν*, Birrius *Καὶ οἱ παρακούοντες, ὥσπερ μικρῶν*, cuius sensum versio latina reddit. Nolte coni. *καὶ ὢν ἀκούοντες*.

5) *Ὅσια = beneficia*, ut saepius apud LXX. *H.* Potius = *iusta*, *officia*, *munia*, *iura*, omnino id quod inviolabile est atque sanctum.

6) Ps. 115, 3.

7) Rom. 4, 17. Osee 2, 23. Rom. 9, 25.

Cap. II. 1) Isai. 54, 1. Gal. 4, 27.

ἁπλῶς ἀναφέρειν πρὸς τὸν Θεὸν, μὴ ὡς αἱ ὠδίνουσαι ἐκκακῶμεν[2]. Ὃ δὲ εἶπεν· ‚ὅτι πολλὰ τὰ τέκνα τῆς ἐρήμου, μᾶλλον ἢ τῆς ἐχούσης τὸν ἄνδρα‘· ἐπεὶ ἔρημος ἐδόκει εἶναι ἀπὸ τοῦ Θεοῦ ὁ λαὸς ἡμῶν, νυνὶ δὲ πιστεύσαντες πλείονες[3] ἐγενόμεθα τῶν δοκούντων ἔχειν Θεόν. Καὶ ἑτέρα δὲ γραφὴ λέγει· ‚ὅτι[4] οὐκ ἦλθον καλέσαι δικαίους, ἀλλὰ ἁμαρτωλούς.‘ Τοῦτο λέγει, ὅτι δεῖ τοὺς ἀπολλυμένους σώζειν. Ἐκεῖνο γάρ ἐστιν μέγα καὶ θαυμαστὸν, οὐ τὰ ἑστῶτα στηρίζειν, ἀλλὰ τὰ πίπτοντα. Οὕτως καὶ ὁ Χριστὸς ἠθέλησεν σῶσαι[5] τὰ ἀπολλύμενα, καὶ ἔσωσεν πολλοὺς, ἐλθὼν καὶ καλέσας ἡμᾶς ἤδη ἀπολλυμένους.

III. *Confiteamur Christum, facientes mandata eius, et ex corde eum honorantes.*

Τοσοῦτον οὖν ἔλεος ποιήσαντος αὐτοῦ εἰς ἡμᾶς, πρῶτον μὲν ὅτι ἡμεῖς, οἱ ζῶντες, τοῖς νεκροῖς θεοῖς οὐ θύομεν, καὶ οὐ προσκυνοῦμεν αὐτοῖς, ἀλλὰ ἔγνωμεν δι' αὐτοῦ τὸν πατέρα τῆς ἀληθείας· τίς ἡ γνῶσις ἡ πρὸς αὐτὸν, ἢ τὸ μὴ ἀρνεῖσθαι, δι' οὗ ἔγνωμεν αὐτόν; Λέγει δὲ καὶ αὐτός· ‚τὸν ὁμολογήσαντά με[1] ἐνώπιον τῶν ἀνθρώπων, ὁμολογήσω αὐτὸν ἐνώπιον τοῦ πατρός μου.‘ Οὗτος οὖν ἐστὶν ὁ μισθὸς ἡμῶν, ἐὰν αὐτὸν[2] ὁμολογήσωμεν, δι' οὗ ἐσώθημεν. Ἐν τίνι δὲ αὐτὸν ὁμολογοῦμεν; Ἐν τῷ ποιεῖν ἃ λέγει, καὶ μὴ παρακούειν αὐτοῦ τῶν ἐντολῶν, καὶ μὴ μόνον χείλεσιν αὐτὸν τιμᾶν, ἀλλ' ἐξ ὅλης καρδίας[3] καὶ ἐξ ὅλης τῆς διανοίας. Λέγει δὲ καὶ ἐν τῷ Ἡσαΐᾳ· ‚ὁ λαὸς οὗτος[4] τοῖς χείλεσίν με τιμᾷ, ἡ δὲ καρδία αὐτῶν πόῤῥω ἄπεστιν ἀπ' ἐμοῦ.‘

IV. *Quis Christum vere confiteatur.*

Μὴ μόνον οὖν αὐτὸν καλῶμεν κύριον· οὐ γὰρ τοῦτο σώσει ἡμᾶς. Λέγει γάρ· ‚οὐ[1] πᾶς ὁ λέγων μοι, κύριε, κύριε, σωθήσεται, ἀλλὰ ὁ ποιῶν τὴν δικαιοσύνην.‘ Ὥστε οὖν, ἀδελφοὶ, ἐν τοῖς ἔργοις αὐτὸν ὁμολογῶμεν, ἐν τῷ ἀγαπᾶν ἑαυτοὺς[2], ἐν τῷ μὴ μοιχᾶσθαι, μηδὲ καταλαλεῖν ἀλλήλων, μηδὲ ζηλοῦν, ἀλλ' ἐγκρατεῖς εἶναι, ἐλεήμονας, ἀγαθούς· καὶ συμπάσχειν ἀλλήλοις ὀφείλο[μεν], καὶ μὴ φιλαργυρεῖν. Ἐν τ[ού]τοις ἔργοις ὁμολογῶμεν [αὐτὸν][3], καὶ μὴ ἐν τοῖς ἐναντίοις· καὶ οὐ δεῖ ἡμᾶς φοβεῖσθαι το[ὺς] ἀνθρώπους μᾶλλον, ἀλλὰ τὸν Θεόν. Δ[ιὰ] τοῦτο, ταῦτα ἡμῶν πρασσόν[των], εἶπεν ὁ κύριος· ‚ἐὰν[4] ἦτε μετ' ἐμο[ῦ] συνηγμένοι ἐν τῷ κόλπῳ μο[υ], καὶ μὴ ποιῆτε τὰς ἐντολάς μο[υ], ἀποβαλῶ ὑμᾶς, καὶ ἐρῶ ὑμῖν· ὑπάγετε[5] ἀπ' ἐμοῦ, οὐκ οἶδα ὑμᾶς, πόθεν ἐστὲ, ἐργάται ἀνομίας.‘

V. *Contemnamus mundum, et contendamus ad alterius vitae felicitatem.*

Ὅθεν, ἀδελφοὶ, καταλείψαντες τὴν παροικίαν τοῦ κόσμου τούτου, ποιήσωμεν τὸ θέλημα τοῦ καλέσαντος ἡμᾶς, καὶ μὴ φοβηθῶμεν ἐξελ-

---

2) Sic coniecit Cotelerius. Lectionem Msti *ἐγκακῶμεν* retinet Iacobsonus c. Woltono vertenti: ‚ut preces nostras simpliciter ad Deum perferamus, neque, ut parturientes, vociferemur.‘ Vertit Galicciolli: *Giubila tu che non provavi i dolori del parto,* vuol significare che noi offriamo le nostre preghiere a Dio senza fastidj, come fanno le partorienti.

3) Ita loquens se Gentilem indicat, non Iudaeum. *Coustant.*

4) Matth. 9, 13. Luc. 5, 32.

ramus, non — parturientium instar — deficientes. Quod autem dixit: ,quia multi filii desertae, magis quam eius, quae habet virum;' id dixit, quoniam populus noster desertus esse videbatur et Deo orbatus, nunc vero, cum credimus, plures facti sumus iis, qui Deum habere censebantur. Alia quoque Scriptura ait: ,non veni vocare iustos, sed peccatores.' Hoc dicit, quod debeat pereuntes servare. Id enim magnum et admirabile est: fulcire, non quae stant, sed quae cadunt. Sic et Christus servare voluit pereuntia, et multos servavit, veniens vocansque nos iam pereuntes.

III. *Confiteamur Christum, facientes mandata eius, et ex corde eum honorantes.*

Cum igitur tantam misericordiam erga nos ipse fecerit: primo quidem, quod nos, qui vivimus, diis mortuis non sacrificamus, nec adoramus eos, sed per ipsum cognovimus patrem veritatis; quaenam est cognitio ad eum perducens, nisi ut non negemus illum, per quem eum cognovimus? Ait vero etiam ipse: ,qui me confessus fuerit coram hominibus, confitebor eum coram patre meo.' Haec est itaque merces nostra, si eum confitemur, per quem servati sumus. In quonam autem illum confitebimur? Faciendo quae dicit, et mandata illius non spernendo, nec solum labiis eum honorando, sed ex toto corde et ex tota mente. Dicit enim in Esaia: ,populus iste labiis me honorat; cor autem eorum longe abest a me.'

IV. *Quis Christum vere confiteatur.*

Non solum igitur ipsum vocemus Dominum; id enim non salvabit nos. Dicit enim: ,non omnis qui dicit mihi: Domine, Domine, salvabitur, sed qui facit iustitiam.' Itaque, fratres, in operibus ipsum confiteamur, in diligendo alii alios, in non adulterando, neque obtrectando invicem, neque aemulando, sed vivendo in continentia, misericordia, bonitate; et compassione mutua duci debemus, non pecuniae cupiditate. In hisce operibus confiteamur eum, non autem in contrariis; nec timendi nobis sunt homines, sed Deus. Idcirco nobis haec facientibus dixit Dominus: ,si fueritis mecum congregati in sinu meo, et non feceritis mandata mea, abiiciam vos, et dicam vobis: discedite a me, nescio vos, unde sitis, operarii iniquitatis.

V. *Contemnamus mundum, et contendamus ad alterius vitae felicitatem.*

Idcirco, fratres, derelicta peregrinatione mundana, faciamus voluntatem eius, qui vocavit nos, et ex mundo hoc exire non timeamus. Ait

---

5) Matth. 18, 11.

Cap. III. 1) Matth. 10, 32.

2) Ita Wott. Ms. *οὖν*, male. Nihil mutat Birrius; nam *οὖν = τοίνυν*. *Gall.*

3) Matth. 22, 37.

4) Isai. 29, 13.

Cap. IV. 1) Matth. 7, 21.

2) Ita Ms. i. e. *ἀλλήλους*. Cfr. infra c. 12 et Ep. I. c. 14. Libb. impr. *αὐτοὺς*, cuius loco *αὐτὸν* i. e. *τὸν Κύριον*, substituunt Iunius, Colomesius et Wottonus. *Iac.*

3) Ms. membrana heic lacerata, et teste Iacobsono a bibliopego anglicano inhumaniter abscissa. Unde alii *Θεὸν* substituunt, vel praeeunte Iunio *τὸν Θεὸν*, vel *αὐτὸν* auctore Rothio.

4) Non est in S. Scriptura. Forsitan ex Evangelio secundum Aegyptios. *Wott.*

5) Matth. 7, 23. Luc. 13, 27.

θεῖν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου. Λέγει γὰρ ὁ κύριος· ‚ἔσεσθε[1] ὡς ἀρνία ἐν μέσῳ λύκων.‘ Ἀποκριθεὶς[2] δὲ ὁ Πέτρος αὐτῷ λέγει· ‚ἐὰν[3] οὖν διασπαράξωσιν οἱ λύκοι τὰ ἀρνία;‘ Εἶπεν ὁ Ἰησοῦς τῷ Πέτρῳ· ‚μὴ φοβείσθωσαν[4] τὰ ἀρνία τοὺς λύκους μετὰ τὸ ἀποθανεῖν αὐτά, καὶ[5] ὑμεῖς μὴ φοβεῖσθε τοὺς ἀποκτείνοντας ὑμᾶς, καὶ μηδὲν ὑμῖν δυναμένους ποιεῖν· ἀλλὰ φοβεῖσθε τὸν μετὰ τὸ ἀποθανεῖν ὑμᾶς ἔχοντα ἐξουσίαν ψυχῆς καὶ σώματος, τοῦ βαλεῖν εἰς γεένναν πυρός.‘ Καὶ γινώσκετε, ἀδελφοί, ὅτι ἡ ἐπιδημία ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ τῆς σαρκὸς ταύτης μικρά ἐστιν καὶ ὀλιγοχρόνιος, ἡ δὲ ἐπαγγελία τοῦ Χριστοῦ μεγάλη καὶ θαυμαστή ἐστιν, καὶ ἀνάπαυσις τῆς μελλούσης βασιλείας καὶ ζωῆς αἰωνίου[6]. Τί οὖν ἐστὶν ποιήσαντας ἐπιτυχεῖν αὐτῶν, εἰ μὴ τὸ ὁσίως καὶ δικαίως ἀναστρέφεσθαι, καὶ τὰ κοσμικὰ ταῦτα ὡς ἀλλότρια ἡγεῖσθαι, καὶ μὴ ἐπιθυμεῖν αὐτῶν; Ἐν γὰρ τῷ ἐπιθυμεῖν ἡμᾶς κτήσασθαι ταῦτα ἀποπίπτομ[εν] τῆς ὁδοῦ τῆς δικαίας.

VI. *Seculum praesens et futurum duo inimici. Spreto illo, hoc diligamus. Aliter nulla salutis spes.*

Λέγει δὲ ὁ κύριος· ‚οὐδεὶς οἰκέτης[1] δύναται δυσὶ κυρίοις δουλεύε[ιν].‘ Ἐὰν ἡμεῖς θέλωμεν καὶ Θεῷ δ[ουλ]εύειν καὶ μαμωνᾷ, ἀσύμφο[ρ]ον ἡμῖν ἐστίν. ‚Τί[2] γὰρ τὸ ὄφελος, ἐάν τις τὸν ὅλον κόσμον κερδήσῃ, τὴν δὲ ψυχὴν ζημιωθῇ;‘ Ἔστιν δὲ οὗτος ὁ αἰὼν καὶ ὁ μέλλων δύο ἐχθροί. Οὗτος λέγει μοιχείαν καὶ φθορὰν καὶ φιλαργυρίαν καὶ ἀπάτην· ἐκεῖνος δὲ τούτοις ἀποτάσσεται. Οὐ δυνάμεθα οὖν τῶν δύο φίλοι εἶναι· δεῖ δὲ ἡμᾶς τούτῳ ἀποταξαμένους ἐκείνῳ χρᾶσθαι[3]. Οἰώμεθα[4], ὅτι βέλτιόν ἐστιν τὰ ἐνθάδε μισῆσαι, ὅτι μικρὰ καὶ ὀλιγοχρόνια καὶ φθαρτά· ἐκεῖνα δὲ ἀγαπῆσαι, τὰ ἀγαθὰ καὶ ἄφθαρτα. Ποιοῦντες γὰρ τὸ θέλημα τοῦ Χριστοῦ, εὑρήσομεν ἀνάπαυσιν· εἰ δὲ μήγε, οὐδὲν ἡμᾶς ῥύσεται ἐκ τῆς αἰωνίου κολάσεως, ἐὰν παρακούσωμεν τῶν ἐντολῶν αὐτοῦ. Λέγει δὲ καὶ ἡ γραφὴ ἐν τῷ Ἰεζεκιήλ· ‚ὅτι[5] ἐὰν ἀναστῇ Νῶε καὶ Ἰὼβ καὶ Δανιήλ, οὐ ῥύσονται τὰ τέκνα αὐτῶν ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ.‘ Εἰ δὲ καὶ οἱ τοιοῦτοι δίκαιοι οὐ δύνανται ταῖς αὐτῶν δικαιοσύναις ῥύσασθαι τὰ τέκνα αὐτῶν, ἡμεῖς, ἐὰν μὴ τηρήσωμεν τὸ βάπτισμα ἁγνὸν καὶ ἀμίαντον, ποίᾳ πεποιθήσει εἰσελευσόμεθα εἰς τὸ βασίλειον τοῦ Θεοῦ; Ἢ τίς ἡμῶν παράκλητος ἔσται, ἐὰν μὴ εὑρεθῶμεν ἔργα ἔχοντες ὅσια καὶ δίκαια;

VII. *Certandum est nobis, ut coronemur.*

Ὥστε οὖν, ἀδελφοί μου, ἀγωνισώμεθα, εἰδότες ὅτι ἐν χερσὶν ὁ ἀιών[1], καὶ ὅτι εἰς τοὺς φθαρτοὺς ἀγῶνας καταπλέουσιν[2] πολλοί, ἀλλ' οὐ πάντες στεφανοῦνται, εἰ μὴ οἱ πολλὰ κοπιάσαντες καὶ καλῶς ἀγωνισάμενοι. Ἡμεῖς οὖν ἀγωνισώμεθα, ἵνα πάντες στεφανωθῶμεν. Ὥστε θῶμεν[3] τὴν ὁδὸν τὴν εὐθείαν, ἀγῶνα τὸν ἄφθαρτον, καὶ πολλοὶ εἰς

Cap. V. 1) Matth. 10, 16.

2) De dicto Christi lego Luc. 10, 3; at de tali colloquio Christi cum Petro, quale hic commemoratur, reperio nihil. Fortasse sumta sunt ex Apocrypha aliqua Historia. *Bois.*

3) Luc. 10, 3.

4) Frustra in S. Scriptura quaeritur. Locus ergo interpolatus.

5) Matth. 10, 28. Luc. 12, 4. 5.

6) Omnino legendum *ἀιώνιος*: hanc enim opponit *ἐπιδημίᾳ τῇ ἐν κόσμῳ*

enim Dominus: ,eritis velut agni in medio luporum.' Respondens autem Petrus ei ait: ,si autem lupi agnos discerpserint?' Respondit Iesus Petro: ,ne timeant agni post mortem suam lupos, et vos nolite timere eos, qui occidunt vos, et deinde nihil vobis possunt facere; sed timete eum, qui postquam mortui fueritis, habet potestatem animae et corporis, ut mittat in gehennam ignis.' Et scitote, fratres, quod peregrinatio carnis huius in hoc mundo brevis est ac parvi temporis; promissio autem Christi magna et admirabilis est, atque requies futuri regni ac vitae aeternae. Quid igitur faciendo ea consequi poterimus, nisi sancte iusteque vivendo ac operando, et mundana haec tanquam aliena putando, nec illa concupiscendo? Dum enim ea possidere concupiscimus, excidimus a via iusta.

VI. *Seculum praesens et futurum duo inimici. Spreto illo hoc diligamus. Aliter nulla salutis spes.*

Dicit autem Dominus: ,nullus servus potest duobus dominis servire.' Si nos volumus et Deo servire et mamonae, incommodum nobis est. ,Nam quae utilitas, si quis universum mundum lucretur, animam autem detrimento afficiat?' Porro hoc seculum et futurum sunt duo inimici. Illud praedicat adulterium, corruptelam, avaritiam et fraudem; hoc vero istis renuntiat. Non ergo possumus amborum amici esse; oportet autem, ut illi valedicentes hoc utamur. Putemus melius esse, quae hic sunt odisse, quia parva et exigui temporis et corruptioni obnoxia sunt; illa autem diligere, utpote bona et incorrupta. Facientes enim voluntatem Christi, requiem inveniemus; sin minus, nihil nos ab aeterno supplicio eripiet, si mandata illius contemnamus. Dicit enim Scriptura in Ezechiele: ,si Noe et Iob et Daniel resurgant, non eruent liberos suos, qui sunt in captivitate.' Quodsi tantopere iusti viri non possunt iustitiis suis eruere liberos suos, nos, nisi baptisma purum et immaculatum servaverimus, qua confidentia intrabimus in regiam Dei? Aut quis advocatus noster erit, si non inveniamur opera pia et iusta habentes?

VII. *Certandum est nobis, ut coronemur.*

Quocirca, fratres mei, certemus, scientes quia saeculum militia est, et quia ad corruptibilia certamina multi adpellunt, sed non omnes coronantur nisi qui plurimum laboraverint et praeclare certarint. Nos igitur certemus, ut omnes coronemur. Ergo curramus viam rectam, certamen incorruptibile, et multi ad ipsum navigemus atque certemus, ut et

---

τούτῳ, quam *μικρὰν* et *ὀλιγοχρόνιον* dixit. *Dav.*

Cap. VI. 1) Matth. 6, 24. Luc. 16, 13.

2) Matth. 16, 26.

3) Ita Ms., *χρῆσθαι* Iun., Colom. et alii vulg.

4) Ms. *οἰόμεθα*, litt. *ω* et *ο* heic quoque permutatis.

5) Ezech. 14, 14. 20.

Cap. VII. 1) Ita Ms., *ἀγὼν* malunt Fell., Cotel., Const., Colom., idque Schoemannus exhibet in contextu. Nil mutes. Nam *ἐν χερσὶν εἶναι* = *pugnare*; *in manibus interfecerunt* = *inter pugnandum.* Cfr. Iob. 7, 6.

2) F. *καταπαλαίουσιν*, *lucta vincunt.* *Woll.* Nihil mutant Birrius et Freyius, quibus elegans videtur significatio *navigationis* ad situm Corinthi, ubi ludi Isthmici celebrabantur. *Gall.*

αὐτὸν καταπλεύσωμεν καὶ ἀγωνισώμεθα, ἵνα [κ]αὶ στεφανωθῶμεν. Καὶ εἰ [μ]ὴ δυνάμεθα ἅπαντες στεφα[ν]ωθῆναι, κἂν ἐγγὺς τοῦ στεφάνου γενώμεθα. Εἰδέναι ἡμᾶς δεῖ, ὅτι ὁ τὸν φθαρτὸν ἀγῶνα ἀγωνιζόμενος, ἐὰν εὑρεθῇ φθείρων, μαστιγωθεὶς[4] αἴρεται, καὶ ἔξω βάλλεται τοῦ σταδίου. Τί δοκεῖτε; Ὁ τὸν τῆς ἀφθαρσίας ἀγῶνα φθείρας, τί παθεῖται; Τῶν γὰρ μὴ τηρησάντων, φησίν, τὴν σφραγῖδα[5] ‚ὁ σκώληξ[6] αὐτῶν οὐ τελευτήσει, καὶ τὸ πῦρ αὐτῶν οὐ σβεσθήσεται, καὶ ἔσονται εἰς ὅρασιν πάσῃ σαρκί.'

VIII. *Quamdiu in hoc mundo sumus, poenitentiam agamus et carnem castam servemus.*

Ὡς[1] οὖν ἐσμὲν ἐπὶ γῆς, μετανοήσωμεν· πηλὸς γάρ ἐσμεν εἰς τὴν χεῖρα τοῦ τεχνίτου. Ὃν τρόπον γὰρ ὁ κεραμεύς, ἐὰν ποιῇ σκεῦος, καὶ ἐν ταῖς χερσὶν αὐτοῦ διαστραφῇ ἢ συντριβῇ, πάλιν αὐτὸ ἀναπλάσσει· ἐὰν δὲ προφθάσῃ εἰς τὴν κάμινον τοῦ πυρὸς αὐτὸ βαλεῖν, οὐκέτι βοηθήσει αὐτῷ· οὕτως καὶ ἡμεῖς, ἕως ἐσμὲν ἐν τούτῳ τῷ κόσμῳ, ἐν τῇ σαρκὶ ἃ ἐπράξαμεν πονηρά, μετανοήσωμεν ἐξ ὅλης τῆς καρδίας, ἵνα σωθῶμεν ὑπὸ τοῦ κυρίου, ἕως ἔχομεν καιρὸν μετανοίας. Μετὰ γὰρ τὸ ἐξελθεῖν ἡμᾶς ἐκ τοῦ κόσμου, οὐκέτι δυνάμεθα ἐκεῖ ἐξομολογήσασθαι ἢ μετανοεῖν ἔτι. Ὥστε, ἀδελφοί, ποιήσαντες τὸ θέλημα τοῦ πατρός, καὶ τὴν σάρκα ἁγνὴν τηρήσαντες, καὶ τὰς ἐντολὰς τοῦ κυρίου φυλάξαντες, ληψόμεθα ζωὴν αἰώνιον. Λέγει γὰρ ὁ[2] κύριος ἐν τῷ εὐαγγελίῳ· ‚εἰ τὸ μικρὸν οὐκ ἐτηρήσατε, τὸ μέγα τίς ὑμῖν δώσει; Λέγω γὰρ ὑμῖν· ὅτι ὁ πιστὸς ἐν ἐλαχίστῳ καὶ ἐν πολλῷ πιστός ἐστιν.' Ἄρα οὖν τοῦτο λέγει· ‚τηρήσατε[3] τὴν σάρκα ἁγνὴν καὶ τὴν σφραγῖδα ἄσπιλον, ἵνα τὴν αἰώνιον ζωὴν ἀπολάβητε.'[4]

IX. *In carne iudicabimur; ergo praeparemus nos in tempore.*

Καὶ[1] μὴ λεγέτω τις ὑμῶν, ὅτι αὕτη ἡ σὰρξ οὐ κρίνεται, οὐδὲ ἀνίσταται. Γνῶτε, ἐν τίνι ἐσώθητε, ἐν τίνι ἀνεβλέψατε, εἰ μὴ ἐν τῇ σαρκὶ ταύτῃ ὄντες. Δεῖ[2] οὖν ἡμᾶς ὡς ναὸν Θεοῦ φυλάσσειν τὴν σάρκα. Ὃν τρόπον γὰρ ἐν τῇ σαρκὶ ἐκλήθητε, καὶ ἐν τῇ σαρκὶ ἐλεύσεσθε. Ὡς[3] Χριστὸς ὁ κύριος, ὁ σώσας ἡμᾶς, ὢν μὲν τὸ πρῶτον πνεῦμα[4], ἐγένετο σάρξ, καὶ οὕτως ἡμᾶς ἐκάλεσεν· οὕτως καὶ ἡμεῖς ἐν ταύτῃ τῇ σαρκὶ ἀποληψόμεθα τὸν μισθόν. Ἀγαπῶμεν οὖν ἀλλήλους, ὅπως ἔλθωμεν πάντες εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ. Ὡς[5] ἔχομεν καιρὸν τοῦ ἰαθῆναι, ἐπιδῶμεν ἑαυτοὺς τῷ θεραπεύοντι Θεῷ, ἀντιμισθίαν αὐτῷ διδόντες. Ποίαν; Τὸ μετανοῆσαι ἐξ εἰλικρινοῦς καρδίας. Προγνώστης γάρ ἐστιν τῶν πάντων, καὶ εἰδὼς ἡμῶν τὰ ἐν καρδίᾳ.

---

3) *τρέχωμεν* mavult Iun., *θέωμεν* Cot. et Colom. pro coniectura in marg. Sic alii vulg. Wottonus leg. putat *Ὥστε θῶμεν τὴν ὁδὸν τὴν εὐθεῖαν εἰς ἀγῶνα κτλ.* Davius mallet *βῶμεν*. Birrius: *θῶμεν* relinquo B. Clementi, verum a *τίθημι* natum: *ponamus vel proponamus viam rectam pro curriculo nobis* i. e. viam virtutis, quod incorruptum certamen interpretatur.

4) Nolte coni. *δέρεται*, *verberatur*, collato ep. Ignat. ad Polyc. c. 3.

5) *Baptismum* intelligas. Cfr. Ep. Barnabae c. 9. not. 24.

6) Isai. 66, 24.

Cap. VIII. 1) Nolte mavult *ἕως*. Ita Hef. edidit in ed. IV.

2) ὁ art. Wott. restituit ex Ms. Cfr. Luc. 16, 10—12. Apud Iren. II, 64. (34. p. 169. ed. Massuet.) locus recita-

coronemur. Etsi non possumus omnes coronari, saltem prope coronam simus. Scire vos oportet, quod, qui certamen corruptibile certat, si inveniatur corrumpens et peccans, flagellatus aufertur et extra stadium proiicitur. Quid vobis videtur? Qui incorruptionis certamen corruperit, quid patietur? De iis enim, qui sigillum non servaverint, ait: ‚vermis eorum non morietur, et ignis eorum non extinguetur; et erunt in visionem omni carni.'

VIII. *Quamdiu in hoc mundo sumus, poenitentiam agamus et carnem castam servemus.*

Quamdiu ergo in terris degimus, poenitentiam agamus; lutum quippe sumus in manu artificis. Quemadmodum enim figulus, si vas fecerit, illudque in manibus eius distortum fuerit aut contritum, rursus illud refingit; sin vero illud in fornacem ignis mittere praefiniverit, non amplius ei succurret; ita et nos, quamdiu in hoc mundo sumus, peccatorum, quae in carne gessimus, ex toto corde poenitentiam agamus, ut a Domino salvemur, dum ponitentiae tempus habemus. Postquam enim e mundo eximus, non amplius possumus ibi confiteri, aut poenitentiam agere. Quare, fratres, voluntatem Patris facientes et carnem castam servantes et mandata Domini custodientes consequemur vitam aeternam. Dicit enim Dominus in Evangelio: ‚si parvum non servastis, quis magnum vobis dabit? Dico enim vobis: qui fidelis est in minimo, et in maiori fidelis est.' Hoc ergo dicit: ‚servate carnem castam, et sigillum immaculatum, ut recipiatis vitam aeternam.

IX. *In carne iudicabimur; ergo praeparemus nos in tempore.*

Et nemo vestrum dicat, quod haec caro non iudicatur, neque resurgit. Agnoscite, in quo servati estis, in quo visum recepistis, nisi dum in hac carne vivitis. Nos ergo decet carnem sicut templum Dei custodire. Quemadmodum enim in carne vocati estis, ita in carne venietis. Quemadmodum Christus Dominus, qui nos servavit, cum primum esset spiritus, caro factus est, atque sic vocavit nos; ita etiam nos in hac carne mercedem recipiemus. Diligamus igitur nos invicem, ut veniamus omnes in regnum Dei. Donec tempus habemus, in quo sanemur, dedamus nos medico Deo, remunerationem ipsi tribuentes. Quam? Poenitentiam ex sincero corde. Namque praescius omnium est,

---

tur: *si in modico fideles non fuistis, quod magnum est, quis dabit vobis?* Grabius haec ex Evang. secundum Aegyptios prodisse suspicatur.

3) Modus dicendi eiusmodi est, ut cum Wottono statuendum videatur, non esse haec directam Evangelii orationem, sed potius Clementis antecedentium interpretamentum, quomodo frequenter occurrit in Ep. Barnabae.

4) *ἀπολάβωμεν* in Ms. est. Idem defendit Nolte collato Rom. 7, 4. Editores vero plerique praeeunte Iunio mutarunt in *ἀπολάβητε*. Nobiscum facit Hef. ed. IV.

Cap. IX. 1) I Cor. 15, 12.

2) I Cor. 3, 16. 6, 19.

3) Ita c. Millio leg. videbant Davisius, Freyius, Schoenemannus et alii ob apodosin, *εἰς* Ms.

4) *Πνεῦμα = τὸ θεῖον ἐν Χριστῷ*, ut apud Pastorem Hermae lib. III. Sim. 5, 5. Baumgarten-Crusius, Lehrb. d. Dogmengesch. II. p. 1052. *H.* Cfr. I Petr. 1, 11. Theophil. ad Autolyc. 2, 14.

5) Gal. 6, 10.

Δῶμεν οὖν αὐτῷ αἶνον[6], *μὴ ἀπὸ στόματος μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ καρδίας, ἵνα ἡμᾶς προσδέξηται ὡς υἱούς. Καὶ γὰρ εἶπεν ὁ κύριος· ‚ἀδελφοί μου*[7] *οὗτοί εἰσιν οἱ ποιοῦντες τὸ θέλημα τοῦ πατρός μου.‘*

X. *Vitio relicto virtutem persequamur, et bona promissa mundanis praeponamus deliciis.*

Ὥστε, ἀδελφοί μου, ποιήσωμεν τὸ θέλημα τοῦ πατρὸς, τοῦ καλέσαντος ἡμᾶς ἵνα ζήσωμεν, καὶ διώξωμεν μᾶλλον τὴν ἀρετὴν, τὴν δὲ κακίαν καταλείψωμεν, ὡς προοδοίπορον τῶν ἁμαρτιῶν[1] *ἡμῶν, καὶ φύγωμεν τὴν ἀσέβειαν, μὴ ἡμᾶς καταλάβῃ κακά. Ἐὰν γὰρ σπουδάσωμεν ἀγαθοποιεῖν, διώξεται ἡμᾶς εἰρήνη. Διὰ ταύτην γαρ τὴν αἰτίαν οὐκ ἔστιν εὑρεῖν ἄνθρωπον*[2], *οἵτινες παράγουσι φόβους ἀνθρωπίνους, προῃρημένοι μᾶλλον τὴν ἐνθάδε ἀπόλαυσιν, ἢ τὴν μέλλουσαν ἐπαγγελίαν. Ἀγνοοῦσιν γὰρ, ἡλίκην ἔχει βάσανον ἡ ἐνθάδε ἀπόλαυσις, καὶ οἵαν τρυφὴν ἔχει ἡ μέλλουσα ἐπαγγελία. Καὶ εἰ μὲν αὐτοὶ μόνοι ταῦτα ἔπρασσον, ἀνεκτὸν ἦν· νῦν δὲ ἐπιμένουσιν κακοδιδασκαλοῦντες τὰς ἀναιτίους*[3] *ψυχὰς, οὐκ εἰδότες ὅτι δισσὴν ἕξουσιν τὴν κρίσιν, αὐτοί τε καὶ οἱ ἀκούοντες αὐτῶν.*

XI. *Divinis promissis fidem habentes serviamus Deo, et erit nobis beatitudo aeterna.*

Ἡμεῖς οὖν ἐν καθαρᾷ καρδίᾳ δουλεύσωμεν τῷ Θεῷ, καὶ ἐσόμεθα δίκαιοι· ἐὰν δὲ μὴ δουλεύσωμεν, διὰ τοῦ μὴ πιστεύειν ἡμᾶς [τῇ] ἐπαγγελίᾳ τοῦ Θεοῦ, ταλαίπωρ[οι] ἐσόμεθα. Λέγει γὰρ καὶ ὁ προ[φη]τικὸς λόγος· ‚ταλαίπωροί[1] *εἰσ[ιν] οἱ δίψυχοι, οἱ διστάζοντες τ[ῇ] καρδίᾳ, οἱ λέγοντες· ταῦτα πά[ντα] ἠκούσαμεν καὶ ἐπὶ τῶν πατ[έ]ρων ἡμῶν, ἡμεῖς δὲ*[2] *ἡμέραν ἐξ ἡμέρας προσδεχόμενοι ουδὲν τούτων ἑωράκαμεν*[3]. *Ἀνόητοι, συμβάλετε ἑαυτοὺς ξύλῳ· λάβετε ἄμπελον. Πρῶτον μὲν φυλλοῤῥοεῖ, εἶτα βλαστὸς γίνεται, μετὰ ταῦτα ὄμφαξ, εἶτα σταφυλὴ παρεστηκυῖα. Οὕτως καὶ ὁ λαός μου ἀκαταστασίας καὶ θλίψεις ἔσχεν· ἔπειτα ἀπολήψεται τὰ ἀγαθά.‘ Ὥστε, ἀδελφοί μου, μὴ διψυχῶμεν, ἀλλὰ ἐλπίσαντες ὑπομείνωμεν, ἵνα καὶ τὸν μισθὸν κομισώμεθα. Πιστὸς γάρ ἐστιν ὁ ἐπαγγειλάμενος τὰς ἀντιμισθίας ἀποδιδόναι ἑκάστῳ τῶν ἔργων αὐτοῦ. Ἐὰν οὖν ποιήσωμεν τὴν δικαιοσύνην ἐναντίον τοῦ Θεοῦ, εἰσήξομεν εἰς τὴν βασιλείαν αὐτοῦ, καὶ ληψόμεθα τὰς ἐπαγγελίας, ‚ἃς*[4] *[οὓς] οὐκ ἤκουσεν, οὐδὲ ὀφθαλμὸς ἴδεν, οὐδὲ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου ἀνέβη.‘*

XII. *Exspectemus quotidie regnum Dei.*

Ἐκδεχώμεθα οὖν καθ' ὥραν τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ ἐν ἀγάπῃ καὶ δικαιοσύνῃ, ἐπειδὴ οὐκ οἴδαμεν τὴν ἡμέραν τῆς ἐπιφανείας τοῦ

---

6) Ita Fell. et alii. Ms. *αἰώνιον*. Birrius affirmat, scripsisse Clementem *αἶνον αἰώνιον*. *Gall.*

7) Matth. 12, 50.

Cap. X. 1) *τιμωριῶν* Iunio coniectante in marg. exhibent Cot., Colom. aliique, Boisius mavult *τῆς ἀπωλείας*. Gallandio auctor ad illud Iacobi 1, 15. *ἡ ἐπιθυμία συλλαβοῦσα τίκτει ἁμαρτίαν* respexisse videtur.

2) Ms. habet *ΑΝΟΝ*. i. e. *ἄνθρωπον*, forte pro *ΑΝΘΝ*, i. e. *ἂν Θεόν*. Ita Wott., qui legendum esse putat: *οὐκ ἔστιν (αὐτοῖς) εὑρεῖν ἂν Θεὸν*

et quae in corde nostro versantur novit. Demus itaque illi laudem, non ab ore solum, sed etiam ex corde, ut nos tanquam filios suscipiat. Etenim dominus dixit: ‚fratres mei sunt ii, qui faciunt voluntatem patris mei.'

X. *Vitio relicto virtutem persequamur, et bona promissa mundanis praeponamus deliciis.*

Ergo, fratres mei, faciamus voluntatem patris, qui vocavit nos, ut vivamus; et persequamur potius virtutem, vitium autem derelinquamus, veluti praecursorem scelerum nostrorum; et fugiamus impietatem, ne nos mala comprehendant. Nam si bene agere studuerimus, consectabitur nos pax. Hanc ob causam eam [pacem] non reperient homines, qui humanis timoribus ducuntur, praeponentes voluptatem praesentem repromissioni futurae. Ignorant enim quantum habeat tormentum huius seculi voluptas, et quales habeat delicias futura promissio. Ac quidem, si ipsi soli ista facerent, tolerabile esset; iam vero perseverant, insontes animas pravis doctrinis imbuere, nescientes quod duplicem habebunt condemnationem, et ipsi, et qui audiunt eos.

XI. *Divinis promissis fidem habentes serviamus Deo, et erit nobis beatitudo aeterna.*

Nos ergo in corde puro Deo serviamus, et erimus iusti; quodsi autem non servierimus, non credendo promissis Dei, miseri erimus. Dicit enim et sermo propheticus: ‚miseri sunt, qui animo duplices et corde dubii sunt, qui dicunt: haec omnia audivimus etiam tempore patrum nostrorum; nos vero diem de die exspectantes nihil horum vidimus. O fatui, comparate vos arbori; vitem sumite. Primum quidem foliis nudatur, germen postea fit, posthaec uva acerba, tandem demum uva matura. Ita et populus meus agitationes et pressuras tulit; deinde bona excipiet.' Itaque, fratres mei, animo ne duplices simus, sed sperantes sustineamus, ut et mercedem reportemus. Fidelis enim est qui pollicitus est, se unicuique redditurum secundum opera eius. Si ergo fecerimus iustitiam coram Deo, in regnum illius ingrediemur, et accipiemus promissiones, ‚quas auris non audivit, nec oculus vidit, quaeque in cor hominis non ascenderunt.'

XII. *Exspectemus quotidie regnum Dei.*

Igitur in horas regnum Dei exspectemus in charitate et iustitia, quandoquidem nescimus diem adventus Dei. Interrogatus enim a quodam

---

κτλ. Forte legendum: *οὐκ ἔστιν εὑρεῖν* [*αὐτὴν* sc. *τὴν εἰρήνην*] *ἄνθρωπον* [pro *ἀνθρώπους*] *κτλ. Il.* Ita iam Gallicciolli locum luxuriatum restituit, puncto, quod vulg. post *ἄνθρωπον* legebatur, in virgulam mutato. Nolte deleto *ἄνθρωπον*, legi vult *αὐτήν*.

3) Cfr. Ign. ad Eph. c. 16.

Cap. XI. 1) Eadem legimus supra in Clem. I. Ep. ad Cor. c. 23.

2) Voc. *υἱοὶ* Wott. praepostere hic inseruit, literis quibusdam Msti interlinearibus parum intellectis.

3) Wottonus eodem errore seductus interponit *ἔτι*.

4) Cfr. Isai. 64, 4. I Cor. 2, 9.

Θεοῦ. Ἐπερωτηθεὶς γὰρ αὐτὸς ὁ κύριος ὑπό τινος[1], πότε ἥξει αὐτοῦ ἡ βασιλεία, εἶπεν· ‚ὅταν ἔσται τὰ δύο ἕν, καὶ τὸ ἔξω ὡς τὸ ἔσω, καὶ τὸ ἄρσεν μετὰ τῆς θηλείας, οὔτε ἄρσεν οὔτε θῆλυ.‘ Τὰ δύο δὲ ἕν ἐστιν, ὅταν λαλῶμεν αὐτοῖς[2] ἀλήθειαν, καὶ ἐν δυσὶ σώμασιν ἀνυποκρίτως εἴη μία ψυχή. Καὶ τὸ ἔξω ὡς τὸ ἔσω, τοῦτο λέγει· τὴν ψυχὴν λέγει τὸ ἔσω, τὸ δὲ ἔξ[ω] τὸ σῶμα λέγει. Ὃν τρόπον οὖν σου τὸ σῶμα φαίνεται, οὕτως καὶ ἡ ψυχή σου δήλη[3] ἔστω ἐν [τοῖς] καλοῖς ἔργοις. Καὶ τὸ ἄρσεν μετὰ τῆς θηλείας οὔτε ἄρσεν, οὔτε θῆλυ, τοῦτ[ο][4] ******************

Cap. XII. 1) *Πυνθανομένης τῆς Σαλώμης* ap. Clem. Alex. Strom. III, 13. p. 553. Quae ad Salomen dicta sunt, in Evangelio secundum Aegyptios haberi, idem Clem. Alex. existimat (l. l. c. 9.)

ipse Dominus, quando venturum esset regnum ipsius, dixit: ,cum duo erunt unum, et quod foris ut id quod intus, et masculum cum femina, neque mas neque femina. ,Duo' autem sunt ,unum,' quando alter ad alterum loquemur veritatem, et in duobus corporibus sincere et absque simulatione fuerit una anima. ,Et quod foris est, ut quod intus,' hoc ait: animam vocat, ,quod intus;' et corpus, ,quod foris.' Quomodo igitur corpus tuum conspicuum est, ita et anima tua manifesta sit in bonis operibus. ,Et masculum cum femina, neque mas neque femina,' hoc ***************

2) I. e. ἀλλήλοις. Cfr. supra c. 4. not. 2.

3) δῆλος Ms.

4) Reliqua in Codice desiderantur. Huius autem loci supplementum petas ex Clem. Alex. Strom. III. c. 9.

ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΙΓΝΑΤΙΟΥ

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ.[1]

ΠΡΟΣ ΕΦΕΣΙΟΥΣ ΙΓΝΑΤΙΟΣ.[2]

Ἰγνάτιος, ὁ καὶ Θεοφόρος[3], τῇ εὐλογημένῃ ἐν μεγέθει[4] Θεοῦ πατρὸς πληρώματι[5], τῇ προωρισμένῃ[6] πρὸ αἰώνων, εἶναι[7] διὰ παντὸς εἰς δόξαν παράμονον, ἄτρεπτον, ἡνωμένην[8] καὶ ἐκλελεγμένην ἐν πάθει ἀληθινῷ, ἐν θελήματι τοῦ πατρὸς καὶ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, τῇ ἐκκλησίᾳ τῇ ἀξιομακαρίστῳ, τῇ οὔσῃ ἐν Ἐφέσῳ τῆς Ἀσίας[9], πλεῖστα ἐν Ἰησοῦ Χριστῷ καὶ ἐν ἀμώμῳ χάριτι[10] χαίρειν.

---

1) Titulum debes Codici Laurentiano Mediceo), qui quidem *α΄ τοῦ ἁγίου ἰγνατίου ἐπιστολαὶ σμυρναίοις* in fronte fert notatum; *τοῦ ἁγίου Ἰγνατίου ἐπισκόπου σμυρναίοις*: — *α΄* inscriptio est Cod. Casanatensis. Titulum enim in utroque Ms. excipit Epistola ad Smyrnaeos. Tria sunt, quae Ignatii Epistolae, si excipias illam ad Romanos datam, praecipue spectant. Idcirco bellum indicunt *τοῖς σαββατίζουσι* = Iudaizantibus in Christi evangelio, monarchiam episcopalem commendant, quia in concordia atque unione cum ecclesiae praesidibus unice salus sit, unde quoque, quicumque *αἱρέσεις* Christi gregi inferre tentent, reiiciendi sint omnes.

2) Ita inscribo c. C. L. et Holstenii apographo, ubi est *πρὸς ἐφεσίους ἰγνάτιος*: — Ad oram numerus *Γ΄*. Etiam Cod. Caien. *Ignatius Ephesiis.* Deest nom. *ΙΓΝΑΤΙΟΣ* in versione Armen. et libb. impr. Cum Ignatius Antiochia vinctus Romam perduceretur, Smyrnam appulit, ubi Polycarpus fuit episcopus. Ephesii eo Onesimum episcopum cum diacono Burrho, Croco, Euplo, Frontone miserunt ad eum salutandum. Unde Ignatius occasionem capit caritatis eorum celebrandae (c. 1. 21. 2.). Monet eos deinde, ut omnes uniti in ecclesiae disciplina perseverantes episcopo et presbyterio obediant (c. 3—6.), caveantque a fatuis atque pravis doctrinis (c. 7—10.). Sequitur Epistolae pars admonitoria, quae in singularum rerum eo spectantium disquisitione uberius versatur (c. 11—20.). — Prooemium et primum huius Epistolae caput, nonnullis parvi momenti exceptis, Syrus (ap. Cureton) vertit. Ex eo et Armenio (ap. Petermannum), quae maioris ponderis esse videbantur, lectiones adnotavi.

3) Cfr. Wernsdorf, de Ignatio *Θεοφόρῳ*, in eiusdem Memoria C. Timothei Seidelii, Helmst. 1758. 4. Vocabulum *Θεοφόρος* in omnibus epistolis Ignatianis ab alio quodam additum putat Düsterdieck, *de Ignat. epist. authentia.* Gotting. 1843. p. 89. *H.* Düsterdieckii librum me non vidisse doleo. Similem laudem sui ipsius contradicere modestiae atque humilitati (Ep. ad Magn. c. 11. 12 et 14.) facile aliquis crediderit illius, qui pluries (infra c. 8. et alibi) infra c. 3. semet ipsum adeo *περίψημα* affirmet. Illud

SANCTI IGNATII

EPISTOLAE.

AD EPHESIOS.

Ignatius, qui et Theophorus, ecclesiae merito beatae, quae est Ephesi in Asia — benedictae Dei patris magnitudine cum plenitudine, praedestinatae ante secula, ut in permanentem et immutabilem gloriam semper esset unita, et vera passione, per voluntatem Patris et Iesu Christi, Dei nostri, electa — plurimam in Iesu Christo et in gratia perfecta salutem.

AD EPHESIOS.

*Ignatius, qui et Theophorus, benedictae in magnitudine Dei Patris cum plenitudine, praedestinatae ante secula, ut sit semper in gloria durabilis, incommutabilis, unita et electa, in vera passione, in voluntate Dei Patris et Iesu Christi Dei nostri; Ecclesiae merito beatissimae, quae est Ephesi in Asia, plurimam in Iesu Christo et gratia irreprehensibili salutem.

Σαῦλος ὁ καὶ Παῦλος (Act. 13, 9.) parum commode comparatur, cum propter adliterationem, quam dicunt, vix casu effectam, tum ob allegoriam utriusque vocis proprio significatui insitam. *Fuisse* tamen Ignatium *ἐκ τῶν θεοφόρων ἀνδρῶν* unum, nemo certe negabit. Alii quoque longe eo inferiores illud sibi epitheton apud *alios* meruerunt. Cfr. Epiphanii monachi et presbyteri Edita et Inedita cura A. Dressel p. 45. *ἔδοξε κἀμοὶ ποθοῦντι καὶ ζητοῦντι ὧδε κἀκεῖσε, ἐρευνῆσαι καὶ ἐκλέξασθαι παρὰ αὐτοπτῶν καὶ θεοφόρων ἀνδρῶν τὰ περὶ τούτων, ἀπό τε Κλήμεντος Ῥώμης καὶ Εὐαγρίου Σικελοῦ καὶ Ἐπιφανίου τῆς Κύπρου.*

4) Cfr. Eph. 1, 19. I Cor. 2, 5.

5) *Καὶ πληρώματι* Interpolator vulg., Syrus et vet. Int. lat. Exclusimus particulam c. Codd. C L, sicuti c. nostris recens. prolixioris B F O R V et Armenio, id quidem absque sententiarum nexus iniuria. Cfr. Eph. 3, 19.

6) Cfr. Eph. 1, 4. 3, 11.

7) *εἶναι*, a Vossio omissum, ex C L; legitur quoque ap. Interpol. et in versionibus.

8) Cfr. Eph. 4, 3 sqq.

9) Vocc. *τῆς Ἀσίας* ab Armenio transposita, Syrus non leg.

10) *H.* ed. IV. *χαρᾷ*: ‚ita ex interpolatore et versionibus Syr. et Arm. restituendum est.‘

*) Altera versio harum Ign. epistolarum debetur Holstenio. Distinximus ubique praefixa stellula. Praeterea cf. Prolegg.

I. *Laus Ephesiorum ob legationem ipsi missam. Laus Onesimi.*

Ἀποδεξάμενος[11] *ἐν Θεῷ τὸ πολυαγάπητόν σου ὄνομα*[12], *ὃ κέκτησθε φύσει δικαίᾳ, κατὰ πίστιν καὶ ἀγάπην ἐν Ἰησοῦ Χριστῷ, τῷ σωτῆρι ἡμῶν. Μιμηταὶ ὄντες Θεοῦ, ἀναζωπυρήσαντες*[13] *ἐν αἵματι Θεοῦ*[14], *τὸ συγγενικὸν ἔργον τελείως ἀπηρτίσατε. Ἀκούσαντες γὰρ δεδεμένον ἀπὸ Συρίας ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ ὀνόματος καὶ ἐλπίδος*[15], *ἐλπίζοντα τῇ προσευχῇ ὑμῶν ἐπιτυχεῖν ἐν Ῥώμῃ θηριομαχῆσαι, ἵνα διὰ τοῦ μαρτυρίου ἐπιτυχεῖν δυνηθῶ μαθητὴς εἶναι τοῦ*[16] *ὑπὲρ ἡμῶν ἑαυτὸν ἀνενεγκόντος Θεῷ προσφορὰν καὶ θυσίαν. Ἐπεὶ*[17] *οὖν τὴν πολυπληθίαν ὑμῶν ἐν ὀνόματι Θεοῦ ἀπείληφα ἐν Ὀνησίμῳ, τῷ ἐν ἀγάπῃ ἀδιηγήτῳ, ὑμῶν δὲ ἐν σαρκὶ*[18] *ἐπισκόπῳ· ὃν εὔχομαι κατὰ Ἰησοῦν Χριστὸν ὑμᾶς ἀγαπᾶν, καὶ πάντας ὑμᾶς αὐτῷ ἐν ὁμοιότητι εἶναι. Εὐλογητὸς γὰρ ὁ χαρισάμενος ὑμῖν ἀξίοις οὖσι τοιοῦτον ἐπίσκοπον κεκτῆσθαι.*

II. *Laus reliquorum legatorum. Exhortatio ad obedientiam erga episcopum et presbyterium.*

Περὶ[1] *δὲ τοῦ συνδούλου μου Βούῤῥου*[2], *τοῦ κατὰ Θεὸν διακόνου ὑμῶν ἐν πᾶσιν*[3] *εὐλογημένου, εὔχομαι παραμεῖναι αὐτὸν εἰς τιμὴν ὑμῶν καὶ τοῦ ἐπισκόπου. Καὶ Κρόκος δέ, ὁ Θεοῦ ἄξιος καὶ ὑμῶν, ὃν ἐξεμπλάριον τῆς ἀφ' ὑμῶν ἀγάπης ἀπέλαβον, κατὰ πάντα με ἀνέ-*

---

11) Vocc. *Ἀποδεξάμενος — ἡμῶν* transeundo inserviunt ex prooemio ad ipsam Epistolam, suntque iungenda cum *χαίρειν* sc. *λέγει*. Cfr. infra ad Smyrn. c. 1. *Δοξάζων* et lectionem Cod. Ottoboniani *δεδυνημένος* p. *δεδύνημαι* in summo c. 1. Hom. I Clementis ad Rom. ed. A. Dressel.

12) I. e. *vestrum nomen* = *vos*. De modo loquendi vid. Gal. 6, 1. Notum quoque est illud *nomen Latinum* = *omnes Romani* in A. Gellii Noct. Attic. I, 2. Sensus: in Onesimo (vid. paulo infra c. 2.) episcopo vestro vosmet ipsos Ephesios suscepi praesentes. ‚Ex interpolatore et versionibus Syr. et Arm. restituendum est *ὑμῶν*.' *H.* ed. IV.

13) Sc. *ὑμᾶς*. Cfr. II Tim. 1, 6. Sed potius sensu intransitivo intelligas, ut Clem. Rom. ad Cor. I, 27. *Ἀναζωπυρησάτω οὖν ἡ πίστις αὐτοῦ ἐν ἡμῖν* et LXX Gen. 45, 27.

14) I. e. salutifera Christi passione ac morte. In sententiae fine *ἀπηρτίσατε* Vossius ex Interpol., *ἀπαντῖσατε* mutatum in *ἀπαντήσατε* C, *ἀπαρτίσατε* L. Graziani: avete perfettamente compita un opera a voi connaturale. Equidem advb. *τελείως* (*ταχέως* legisse videtur Syrus) idem significare dixerim, quod *πρὸς τὸ τέλος*. Tum fortassis legendum ac distinguendum *Μιμηταὶ ὄντες Θεοῦ, ἀναζωπυρήσαντες ἐν αἵματι Θεοῦ τὸ συγγενικὸν ἔργον, τελείως ἀπηντήσατε.*

15) Heic apodosis *ἰδεῖν ἐσπουδάσατε* ex vet. Int. et Syro inserenda. (Inseruit textui *H.* ed. IV.) Forte scribendum *Ἀκούσαντες γάρ με* (c. Syro) *δεδεμένον ἀπὸ Συρίας ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ ὀνόματος καὶ ἐλπίδος, καὶ ἐλπίζοντα τῇ προσευχῇ ὑμῶν .... θυσίαν, ἰδεῖν ἐσπουδάσατε.*

16) *Θεοῦ* Syrus, vocc. sqq. *ὑπὲρ ἡμῶν ἑαυτὸν ἀνενεγκόντος Θεῷ προσφορὰν καὶ θυσίαν* omittens.

17) Coniunctionis *ἐπεὶ* vera vis effugit illos, qui nil nisi particulae *οὖν* significationi eam augmentandae inservire opinentur. Protasi enim, quam inducit, non deest apodosis; incipit quippe vocc. *Πρέπον οὖν ἐστὶν* cap. sq. Deinde *πολυπληθίαν* C, quod unice rectum; *πολυπληρίαν* L Iacobsono minus accurate asserente. Nam ex eodem Ms. Holstenius prius, et post me etiam Th. Heysius transcripsit *πολυπληθίαν*.

18) Interpolator una cum Syro et Armenio vocc. *ἐν σαρκὶ* non leg. Cfr. I Petr. 2, 25.

I. *Laus Ephesiorum ob legationem ipsi missam. Laus Onesimi.*

Suscepi vestrum in Deo valde dilectum nomen, quod vobis comparastis indole proba secundum fidem et charitatem in Iesu Christo, salvatore nostro. Cum imitatores sitis Dei, ad vitam revocati per sanguinem Dei, opus fraternitatis perfecte absolvistis. Postquam enim audistis, me vinctum e Syria pro communi nomine et spe, [videre festinastis] me sperantem, quod vestris precibus consequar, ut Romae adversus bestias pugnem, ut per martyrium adipisci possim discipulus esse illius, qui se ipsum pro nobis obtulit Deo oblationem et hostiam. Suscepi ergo in nomine Dei multitudinem vestram in Onesimo, inenarrabilis charitatis viro, vestro autem in carne episcopo; quem iuxta Iesum Christum a vobis amari, cuique similes vos omnes fieri opto. Benedictus enim, qui gratia sua vos talem episcopum possidere dignatus est.

* I. Suscepi vestrum in Deo exoptatissimum nomen, quod possidetis natura iusta, secundum fidem et caritatem in Iesu Christo Salvatore nostro. Cum imitatores sitis Dei, excitantes in sanguine Christi cognatum opus perfectum et absolutum reddidistis; tum, cum audissetis me ex Syria vinctum pro communi nomine et spe adduci, sperantem vestris precibus me consecuturum, ut Romae ad bestias pugnem, quo per martyrium consequi possim, ut eius sim discipulus, qui semet ipsum pro nobis obtulit Deo oblationem et hostiam. Postquam igitur numerosam vestram multitudinem in nomine Dei excepi in Onesimo, ineffabilis caritatis viro, vestro autem secundum carnem Episcopo, quem vos omnes secundum Iesum Christum diligere, eidemque universos similes esse opto. Benedictus enim, qui vobis pro vestro merito talem habere dedit Episcopum.

II. *Laus reliquorum legatorum. Exhortatio ad obedientiam erga episcopum et presbyterium.*

De conservo autem meo Burrho, secundum Deum diacono vestro, in omnibus benedicto, oro, ut semper vobis et episcopo sit honori. Sed et Crocus, et Deo et vobis dignus, quem exemplar vestrae charitatis accepi, per omnia me recreavit, quomodo et ipsum refrigeret pater Iesu

* II. De Burrho autem conservo nostro, vestro secundum Deum Diacono in omnibus benedicto oro, ut permaneat ad vestrum et Episcopi honorem. Crocus etiam Deo vobisque dignus, quem exemplar vestrae caritatis accepi, per omnia me recreavit: quomodo et ipsum refrigeret

Cap. II. 1) In vers. Syriaca haec et sequentia desunt usque ad medium cap. tertium. Hefelio pius ille monachus, qui versionem Syriacam elaboravit, omnia omisisse videtur, quae ipsi et usui suo ascetico minus congrua minusve necessaria putabat. Paraeneticos vero Epistolarum Ignatianarum locos omnesque ad vitam bene instituendam exhortationes sedulo eum collegisse. Casu ea Petermannus excidisse putat, cum extent ap. Armenium. Vix crediderim.

2) Male in Pseudoignatio *Βίῤῥου*: male in veteri versione Borro. Burrhus est nomen Romanum satis vulgare; non autem Birrus, Byrrus, aut Borrus. *Vossius.*

3) *πᾶσιν* C L, *πᾶσι* Voss.

παυσεν[4], *ὡς καὶ αὐτὸν ὁ πατὴρ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀναψύξαι*[5], *ἅμα Ὀνησίμῳ καὶ Βούῤῥῳ καὶ Εὔπλῳ καὶ Φρόντωνι*[6], *δι' ὧν πάντας ὑμᾶς κατὰ ἀγάπην εἶδον. Ὀναίμην*[7] *ὑμῶν διὰ παντὸς, ἐάνπερ ἄξιος ὦ. Πρέπον οὖν ἐστὶν*[8], *κατὰ πάντα τρόπον δοξάζειν Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν δοξάσαντα ὑμᾶς, ἵνα ἐν μιᾷ ὑποταγῇ ἦτε κατηρτισμένοι τῷ αὐτῷ*[9] *νοῒ καὶ τῇ αὐτῇ γνώμῃ, καὶ τὸ αὐτὸ λέγητε πάντες περὶ τοῦ αὐτοῦ, ἵνα ὑποτασσόμενοι*[10] *τῷ ἐπισκόπῳ καὶ τῷ πρεσβυτερίῳ κατὰ πάντα ἦτε ἡγιασμένοι.*

III. *Sine omni superbia — amore ductus — vos adhortor ad unitatem.*

Οὐ[1] *διατάσσομαι ὑμῖν*[4] *ὡς ὤν τις. Εἰ γὰρ καὶ δέδεμαι ἐν τῷ ὀνόματι*[2], *οὔπω ἀπήρτισμαι ἐν Ἰησοῦ Χριστῷ. Νῦν γὰρ ἀρχὴν ἔχω τοῦ μαθητεύεσθαι, καὶ προσλαλῶ ὑμῖν ὡς συνδιδασκαλίταις*[3] *μου. Ἐμὲ γὰρ ἔδει ὑφ' ὑμῶν ὑπαλειφθῆναι*[4] *πίστει, νουθεσίᾳ, ὑπομονῇ, μακροθυμίᾳ. Ἀλλ' ἐπεὶ ἡ ἀγάπη οὐκ ἐᾷ με σιωπᾶν περὶ ὑμῶν, διὰ*[5] *τοῦτο προέλαβον παρακαλεῖν ὑμᾶς, ὅπως συντρέχητε τῇ γνώμῃ τοῦ Θεοῦ. Καὶ γὰρ Ἰησοῦς Χριστὸς, τὸ ἀδιάκριτον ἡμῶν*[6] *ζῆν, τοῦ πατρὸς*[7] *ἡ γνώμη, ὡς καὶ οἱ ἐπίσκοποι, οἱ κατὰ τὰ πέρατα*[8] *ὁρισθέντες, ἐν*[9] *Ἰησοῦ Χριστοῦ γνώμῃ εἰσίν.*

IV. *Presbyterii unitatem cum episcopo imitemini.*

Ὅθεν[1] *πρέπει ὑμῖν συντρέχειν τῇ τοῦ ἐπισκόπου γνώμῃ, ὅπερ καὶ ποιεῖτε. Τὸ γὰρ ἀξιονόμαστον ὑμῶν πρεσβυτέριον, τοῦ Θεοῦ*

---

4) Vox Paulina; I Cor. 16, 18 et 20. *Iac.*

5) Ita C L vet. Int., *ἀναψύξει* Voss., Cott., Smith. c. Interpol. suffragante Armenio. Praestat fut., siquidem vaticinantis est. Cfr. II Tim. 1, 16. Act. 3, 19.

6) *φρόντονι* L C, in hoc quidem correctum in *φρόντωνι*.

7) Phrasin hanc Apostolicam, a D. Pauli Epistola ad Philem. ut videtur desumptam, saepius usurpat Ignatius. *Iac.* *ὠναίμην* scr. C L.

8) *ἐστι* Iac. et qui eum repetierunt, invitis Codd. C L.

9) Vocc. *τῷ αὐτῷ νοῒ καὶ τῇ αὐτῇ γνώμῃ, καὶ τὸ αὐτὸ λέγητε πάντες περὶ τοῦ αὐτοῦ* a vet. Int. et Armenio omissa, nonnullis male inserta esse videntur ex I Cor. 1, 10. Extant autem in utroque Ms. Neque video, cur iis memoriae suae infixis Ignatius pro simili fine non aeque uti potuerit. Centies nimirum integras N. T. sententias suis consociatas promiscue profert.

10) *ἐπιτασσόμενοι* C L Voss. Iac. *ὑποτασσόμενοι* Interpol. Int. vet. et Armenius. Auctor noster vb. *ὑποτάσσεσθαι* cum gen. coniungit et dat. Cfr. infra c. 5, Ep. ad Trall. c. 2.

Cap. III. 1) E capite tertio Syrus nil nisi unicam sententiam *Ἀλλ' ἐπεὶ ἡ ἀγάπη οὐκ ἐᾷ με σιωπᾶν περὶ ὑμῶν, διὰ τοῦτο προέλαβον παρακαλεῖν ὑμᾶς, ὅπως συντρέχητε τῇ γνώμῃ τοῦ Θεοῦ* in usus suos convertit, eamque cum fine capitis primi male coniunxit. Multo aptius haec sententia cum verbis proxime eam antecedentibus (*vos praeceptores mei estis*) cohaeret. *II.*

2) *τὸ ὄνομα* absolute positum habes infra c. 7 et in Ep. ad Philad. c. 10. *Iac.* Mihi quidem convenienter suppressa videntur vocc. *Ἰησοῦ Χριστοῦ*, quia deinceps casu mutato exprimenda erant.

3) Graziani: e parlo a voi come a miei colleghi nel magistero. Ephesios doctores esse aeque ac semet ipsum dicit, et cum paulo ante disciplina se initiatum affirmasset, iam ut ab ipsis Ephesiis praeceptoribus in fide confirmetur, meritoque desiderat.

4) l. c. *ungi, excitari, instrui, ad certamen praeparari. Pearson.*

5) Iacobsono Ignatius respexisse videtur Ep. ad Philem. v. 8. 9.

6) *ἡμῶν* Voss. c. Int. vet. suffragante Arm. et Ep. ad Trall. c. 1, *ὑμῶν* C L. Cfr. Ioann. 15, 5. Coloss. 3, 4.

Christi, una cum Onesimo et Burrho et Euplo et Frontone, per quos vos omnes quoad charitatem vidi. Fruar vobis perpetuo, si dignus fuero. Decet itaque vos omnibus modis glorificare Iesum Christum, qui glorificavit vos, ut in obedientia una sitis perfecti, eadem mente, eademque sententia, idemque dicatis de eodem omnes, ut subiecti episcopo et presbyterio per omnia sanctificati sitis.

Pater Iesu Christi una cum Onesimo, Burrho, Euplo et Frontone, per quos vos omnes in caritate vidi: ita perpetuo vobis fruar, si meruero. Convenit ergo omnibus modis glorificare Iesum Christum, qui glorificat vos, ut in una obedientia sitis perfecti, eadem mente, eademque sententia, idemque dicatis de eodem omnes, ut subiecti Episcopo et Presbyterio per omnia sitis sanctificati.

III. *Sine omni superbia — amore ductus — vos adhortor ad unitatem.*

Non praecipio vobis, quasi sim aliquis. Quamvis enim vinctus sum propter nomen Christi, nondum tamen perfectus sum in Iesu Christo. Nunc enim incipio discipulus esse, et alloquor vos ut condoctores meos. Nam oportebat me a vobis confirmari fide, admonitione, patientia, aequanimitate. At cum charitas non sinat me tacere de vobis, propterea anteverti vos admonere, ut uniamini in sententia Dei. Etenim Iesus Christus, inseparabilis nostra vita, sententia Patris est, ut et episcopi, per tractus terrae constituti, in sententia Iesu Christi sunt.

* III. Non praecipio vobis, quasi sim aliquis; quamvis enim vinctus sim hoc nomine, nondum tamen perfectus sum in Iesu Christo. Nunc enim incipio discipulus esse, et alloquor vos ut condiscipulos meos. Me enim oportebat a vobis subinstitui fide, admonitione, patientia, longanimitate: sed quandoquidem charitas non sinit me tacere de vobis, propterea anteverti vos admonere, ut concurratis cum voluntate Dei. Nam et Iesus Christus vita vestra Patris est voluntas: sicut et Episcopi suis quique locis constituti in Iesu Christi voluntate sunt.

IV. *Presbyterii unitatem cum episcopo imitemini.*

Unde decet vos in episcopi sententiam concurrere, quod et facitis. Nam memorabile vestrum presbyterium, dignum Deo, ita coaptatum est

* IV. Unde et vos decet accedere sententiae Episcopi, quemadmodum et facitis: nam memorabile illud vestrum Presbyterorum collegium dignum Deo

---

7) Vid. Ioann. 14, 9. Matth. 11, 27.

8) Forsitan τὴν χάριτα. Cfr. Ep. ad Magn. c. 2. *Markland.* At si iam Paulus Ap. dicere potuit, in omnem terram exiisse sonum Evangelistarum et in fines orbis terrae, quid mirum, quod Ignatius de Episcopis ubivis constitutis loquitur? Cfr. Hermae Past. Sim. 8, 3. *Hac autem lege Filius Dei praedicatus est in omnibus finibus orbis terrae.* Ign. Ep. ad Rom. c. 2. extr. εἰς δύσιν ἀπὸ ἀνατολῆς.

9) Ita C L. Magis ex more Auctoris esset c. vet. Int. γνώμη, praepositione ἐν exclusa.

Cap. IV. 1) In vers. Syr. c. 4. desideratur.

ἄξιον, οὕτως συνήρμοσται τῷ ἐπισκόπῳ, ὡς χορδαὶ κιθάρᾳ[2]. Διὰ τοῦτο ἐν τῇ ὁμονοίᾳ ὑμῶν καὶ συμφώνῳ ἀγάπῃ Ἰησοῦς Χριστὸς ᾄδεται. Καὶ οἱ κατ' ἄνδρα δὲ χορὸς γίνεσθε, ἵνα σύμφωνοι ὄντες ἐν ὁμονοίᾳ, χρῶμα Θεοῦ λαβόντες ἐν ἑνότητι, ᾄδητε[3] ἐν φωνῇ μιᾷ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ τῷ πατρὶ, ἵνα ὑμῶν καὶ ἀκούσῃ, καὶ ἐπιγινώσκῃ[4], δι' ὧν εὖ πράσσετε, μέλη ὄντας τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ. Χρήσιμον οὖν ἐστὶν, ὑμᾶς ἐν ἀμώμῳ ἑνότητι εἶναι, ἵνα καὶ Θεοῦ πάντοτε μετέχητε.

V. *Laus et utilitas huius unitatis.*

Εἰ[1] γὰρ ἐγὼ ἐν μικρῷ χρόνῳ τοιαύτην συνήθειαν ἔσχον πρὸς τὸν ἐπίσκοπον ὑμῶν, οὐκ ἀνθρωπίνην[2] οὖσαν, ἀλλὰ πνευματικὴν, πόσῳ μᾶλλον ὑμᾶς μακαρίζω, τοὺς ἐνκεκραμένους[3] αὐτῷ[4] ὡς ἡ ἐκκλησία Ἰησοῦ Χριστῷ, καὶ ὡς[5] Ἰησοῦς Χριστὸς τῷ πατρὶ, ἵνα πάντα ἐν ἑνότητι σύμφωνα ᾖ. Μηδεὶς πλανάσθω· ἐὰν μή τις ᾖ ἐντὸς τοῦ θυσιαστηρίου, ὑστερεῖται[6] τοῦ ἄρτου τοῦ Θεοῦ. Εἰ γὰρ ἑνὸς καὶ δευτέρου προσευχὴ τοσαύτην ἰσχὺν ἔχει, πόσῳ μᾶλλον ἥ τε τοῦ ἐπισκόπου καὶ πάσης τῆς[7] ἐκκλησίας; Ὁ οὖν μὴ ἐρχόμενος ἐπὶ τὸ αὐτὸ, οὗτος ἤδη ὑπερηφανεῖ, καὶ ἑαυτὸν διέκρινεν. Γέγραπται γάρ· ‚ὑπερηφάνοις[8] ὁ Θεὸς ἀντιτάσσεται.' Σπουδάσωμεν οὖν μὴ[9] ἀντιτάσσεσθαι τῷ ἐπισκόπῳ, ἵνα ὦμεν Θεοῦ[10] ὑποτασσόμενοι.

VI. *Respiciatis episcopum ut Christum ipsum. Onesimus hac in re vos laudat.*

* Καὶ ὅσον[1] βλέπει τις σιγῶντα[2] ἐπίσκοπον, πλειόνως αὐτὸν[3] φοβείσθω· πάντα[4] γὰρ ὃν πέμπει ὁ οἰκοδεσπότης εἰς ἰδίαν οἰκονομίαν,

---

2) Eadem similitudine utitur etiam in Ep. ad Philad. c. 1. de Episcopo ipsorum verba faciens. *Usser.* Frequens acceptumque est veteribus Christianis symbolum citharae chordis intentae, maxime in gemmis. Cfr. Clem. Alex. Paedagog. III, 11. *Αἱ δὲ σφραγῖδες ἡμῖν ἔστων πελειὰς, ἢ ἰχθὺς, ἢ ναῦς οὐρανοδρομοῦσα (al. οὐροδρομοῦσα), ἢ λύρα μουσικὴ, ᾗ κέχρηται Πολυκράτης· ἢ ἄγκυρα ναυτικὴ, ἣν Σέλευκος ἐνεχαράττετο τῇ γλυφῇ κτλ.*

3) *ᾄδετε* C L, ut ad finem sectionis *μετέχετε*, in C quidem man. sec. mutatum in *μετέχητε*. Illud repetiit Voss. Coniunctio *ἵνα* in N. T. quoque cum indicativo occurrit. I Cor. 4, 6 et Gal. 4, 17. Cfr. Winer Gramm. ed. 4ae. p. 266.

4) Salvinio praeeunte scripsi *ἐπιγινώσκῃ* c. vet. Int. et Armenio, quorum ille legebat: *καὶ ἐπιγινώσκῃ, δι' ὃν εὖ πράσσετε.* In utroque Cod. habes *ἐπιγινώσκων*. Subinde *δι' ὧν εὖ πράσσετε* C L, *δι' ὧν ἐπράσσετε* Voss. Advb. *εὖ* suspectum habeo: tautologiam quippe adumbrat.

Cap. V. 1) Syrus interpres quintum quoque caput neglexit.

2) = *σαρκικήν.*

3) *ἐνκεκραμένους* L C, in hoc quidem *γ* sec. man. supra, *ἐγκεκραμένους* edd. praeter Iacobsonianam.

4) Conieceram *αὐτῷ*, quod nunc a Petermanno ex Armenio repositum video; *οὕτως* C L. Interpolator *τοὺς ἀνακρεμαμένους αὐτῷ* = qui pendetis ad eum.

5) *ὁ* auctore Vossio Cotelerius, Cler., Russel., Hornemannus et qui Vossium repetierunt, *ὡς* C; *ὡς ὁ* male protulit Iacobsonus ex L, in quo etiam Tischendorfio mihi asserente exaratum est *ὡς* sine *ὁ*, sicuti legitur in Holstenii apographo.

6) *ὑστερεῖτε* et sub finem cap. *ἀντιτάσσεσθε* L C, in hoc quidem utrobivis *αι* man. sec. supra notato.

7) *τῆς* C L. Articulum cum Vossio omiserunt editores omnes usque ad Iacobsonum, et post eum Hef. in pr. ed.

8) Cfr. Prov. 3, 34. Iac. 4, 6. I Petr. 5, 5.

9) Vocc. *ἀντιτάσσεται. σπουδάσωμεν οὖν μὴ* in textu Codicis C praetermissa margini adscripsit manus sec.

episcopo, ut chordae citharae. Propter hoc in consensu vestro et concordi charitate Iesus Christus canitur. Sed et vos singuli chorus estote, ut consoni per concordiam, melos Dei recipientes in unitate, cantetis voce una per Iesum Christum Patri; quo et vos audiat, et agnoscat ex iis quae bene operamini, membra esse vos Filii ipsius. Utile itaque est, in immaculata unitate vos esse, ut et semper participetis Deo.

ita cooptatum est consentitque Episcopo, ut chordae ipsi citharae. Propterea in vestro consensu et concordi charitate Iesus Christus canitur, et singuli quique unum simul chorum constituite, ut communi animorum concentu consono Christi chroma in unitate accipientes canatis una voce per Iesum Christum Patri. Proinde utile est, vos in unione immaculata esse, ut Dei ubique sitis participes.

V. *Laus et utilitas huius unitatis.*

Si enim ego brevi temporis spatio talem consuetudinem contraxi cum episcopo vestro, quae non humana, sed spiritualis est; quanto vos beatiores iudico, coniunctos ei sicuti ecclesia Iesu Christi, et sicuti Iesus Christus Patri; ut omnia per unitatem consentiant. Nemo erret: nisi quis intra altare sit, privatur pane Dei. Si enim unius atque alterius precatio tantas vires habet; quanto magis illa, quae episcopi est et totius ecclesiae. Qui igitur in conventum non venit, hic iam superbia elatus est, et seipsum separavit atque iudicavit. Scriptum est enim: ‚superbis Deus resistit.‘ Studeamus igitur episcopo non resistere, ut Dei simus subiecti.

* V. Si enim ego brevi temporis spatio talem consuetudinem coniunxi cum vestro Episcopo, quae non humana, sed spiritualis est, vos beatiores iudico ita eidem admixtos ex multis, ut Ecclesia Iesu Christo, et ut Iesus Christus Patri, ut omnia in unitate consentiant. Nemo erret; nisi quis intra altare sit, privatur pane Dei. Si enim unius et alterius oratio tantam vim habet, quanto magis Episcopi et totius Ecclesiae. Qui ergo in unum non convenit, hic iam despicit alios, et se ipsum segregavit. Scriptum est enim: Superbis Deus resistit. Studeamus ergo non resistere Episcopo, ut simus Dei subiecti.

VI. *Respiciatis episcopum ut Christum ipsum. Onesimus hac in re vos laudat.*

Et quamdiu quis episcopum tacentem videt, tanto magis eum revereatur; quemcunque enim paterfamilias mittit ad gubernandam familiam

* VI. Et quo magis tacitum quis videt Episcopum, eo magis eum revereatur. Quemcunque enim mittit paterfamilias ad res suas admini-

---

10) *θεοῦ* C L, *θεῷ* coni. Salvin. Antonius in Melissa lib. II. cap. 3. serm. 173. hunc locum laudat sic: *σπουδάσατε μὴ ἀντιτάσσεσθαι τῷ ἐπισκόπῳ, ἵνα ἦτε θεῷ ὑποτασσόμενοι.*

Cap. VI. 1) *ὅσον* C L et Antonius l. c., vet. Int. *quantum*, Arm. *quando*, *ὅσῳ* c. Vossio Cotelerius, et qui eum sequuntur. Caput sextum Syrus non vertit.

2) I. e. silentio suo improbantem.

3) *σαυτὸν* erat in C, *πλειόνωσαυτὸν* scriptum habes in L.

4) Cfr. Matth. 24, 25.

οὕτως δεῖ ἡμᾶς αὐτὸν δέχεσθαι, ὡς αὐτὸν τὸν[5] πέμψαντα. Τὸν οὖν ἐπίσκοπον δηλονότι[6] ὡς αὐτὸν τὸν κύριον δεῖ προσβλέπειν[7]. Αὐτὸς μὲν οὖν Ὀνήσιμος ὑπερεπαινεῖ ὑμῶν τὴν ἐν Θεῷ εὐταξίαν, ὅτι πάντες κατὰ ἀλήθειαν ζῆτε, καὶ ὅτι ἐν ὑμῖν οὐ δὲ μία[8] αἵρεσις κατοικεῖ· ἀλλ' οὐδὲ ἀκούετέ τινος πλέον, ἤπερ[9] Ἰησοῦ Χριστοῦ λαλοῦντος ἐν ἀληθείᾳ.

VII. *Cavete ab haereticis; Christus — θεάνθρωπος — unus medicus est.*

Εἰώθασι γάρ τινες δόλῳ πονηρῷ τὸ ὄνομα[1] περιφέρειν, ἄλλα τινὰ[2] πράσσοντες ἀνάξια Θεοῦ· οὓς δεῖ ὑμᾶς ὡς θηρία ἐκκλίνειν. Εἰσὶν γὰρ κύνες λυσσῶντες, λαθροδῆκται[3]· οὓς δεῖ ὑμᾶς φυλάσσεσθαι, ὄντας δυσθεραπεύτους[4]. Εἷς ἰατρός ἐστιν, σαρκικός τε καὶ πνευματικός, γεννητὸς καὶ ἀγένητος[5], ἐν σαρκὶ γενόμενος Θεός, ἀθάνατος ἐν ζωῇ ἀληθινῇ[6], καὶ ἐκ Μαρίας καὶ ἐκ Θεοῦ, πρῶτον παθητὸς καὶ τότε ἀπαθής[7], Ἰησοῦς Χριστός, ὁ κύριος ἡμῶν[8].

VIII. *Ne seducamini. Vos estis magni et spirituales, ego minimus.*

Μὴ[1] οὖν τις ὑμᾶς ἐξαπατάτω, ὥσπερ οὐδὲ ἐξαπατᾶσθε, ὅλοι ὄντες Θεοῦ. Ὅταν γὰρ μηδεμία ἐνείρισται ἔρις ἐν ὑμῖν, ἡ δυναμένη ὑμᾶς βασανίσαι, ἄρα[2] κατὰ Θεὸν ζῆτε. Περίψημα[3] ὑμῶν, καὶ ἁγνίζωμαι[4] [ὑφ'] ὑμῶν Ἐφεσίων ἐκκλησίας, τῆς διαβοήτου τοῖς αἰῶσιν. Οἱ σαρκικοὶ τὰ πνευματικὰ πράσσειν οὐ δύνανται, οὐδὲ οἱ πνευματικοὶ τὰ σαρκικά·

---

5) *τὸν* in margine Cod. C additur man. sec.

6) Scripsi *δηλονότι* c. C L, *δῆλον ὅτι* vulg.

7) Ita edd. Voss. In Codd. C L et Holstenii apograph. *προβλέπειν*.

8) *οὐ δὲ μία* C L, *οὐδεμία* editt.

9) *εἴπερ* C L = *ἤπερ*, ut ed. Iac.

Cap. VII. 1) Vid. supra c. 3. Deest capitis septimi versio Syriaca.

2) *ἄλλα τινὰ* Markland., *ἀλλὰ τινὰ* Voss. suffragante C, *ἄλλά τινα* L favente Int. vet. Cfr. Ep. ad Smyrn. c. 4.

3) Vossii error *λαθροδήκται* in prima quoque ed. Hef. occurrit.

4) Sensus: In summo periculo atque aeternae salutis suae discrimine sunt. Sed quis eos sanet? Non homines, sed Christus; ipsi sunt relinquendi. Cfr. Rothe, Anf. p. 767. *H.*

5) Ita scripsi monitus scholio man. sec. orae Codicis C apposito: *ἀναγνωστέον ἀγένητος τοῦτ' ἔστι μὴ ποιηθείς.* In utroque Cod. *γεννητὸς καὶ ἀγέννητος*, cui scripturae iam Iacobsonus nostram substituit, cum in pluribus Mss. Athanasii (de Synodis) locum nostrum citantibus ita scriptum fuerit.

6) Edidi *ἀθάνατος ἐν ζωῇ ἀληθινῇ* duce Ms. Casanatensi, quod exhibet *ἐν ἀθανάτω* (sine iota subscr.) *ζωῇ ἀληθινῇ*, in L *ἐν ἀθανάτω ζωῇ ἀληθινῇ* absque iota subscr., *ἐν ἀθανάτω ζωῇ ἀληθινῇ* Voss. Vocc. *ἀθάνατος ἐν ζωῇ ἀληθινῇ* praedicatum sunt ad praec. *Θεός*. Lectio ex Athanasio, Theodoreto et Gelasio ab editoribus recepta *ἐν θανάτῳ ζωὴ ἀληθινὴ* sermonis progressum turbat et male diffindit. Holstenius Codd. lectionem retinet vertitque: *Unus est medicus corporalis et spiritualis, genitus et ingenitus, factus in carne, Deus in vera immortali vita et ex Maria et ex Deo.*

7) Cfr. Ep. ad Polyc. c. 3. Christus omnes carnis infirmitates atque affectus post resurrectionem exuerat.

8) Vocc. *Ἰησοῦς Χριστός, ὁ κύριος ἡμῶν* ex Theodoreto, Gelasio et vet. Interprete addi iubet Voss. Favet Armenius.

Cap. VIII. 1) Initium huius capitis: (*Μὴ οὖν … ὅλοι ὄντες Θεοῦ*) Syrus omisit, et ea, quae sequuntur, immediate cum unica illa sententia, quam e capite tertio mutuatus est, coniunxit; non inepte. Melius vero ea, quae sequitur, exhortatio ad unitatem cum capitibus 4—8 cohaeret. *H.*

2) *ἆρα* C L et edd., quod Iac. in ed. secunda permutavit cum *ἄρα*.

3) Cfr. infra c. 18. et I Cor. 4, 13.

suam, hunc ita accipere debemus, ut illum ipsum qui mittit. Manifestum igitur est, quod episcopum respicere oporteat ut ipsum Dominum. Et ipse quidem Onesimus supra modum laudat vestrum decentem divinumque ordinem, quod omnes secundum veritatem vivatis, et quod inter vos omnino nulla haeresis delitescat; sed neque auditis aliquem amplius, quam Iesum Christum, qui loquitur in veritate.

strandas, cum vos ita suscipere oportet, ut illum ipsum qui mittit. Unde certo apparet, Episcopum ita ut proprium Dominum suscipiendum esse. Proinde ipse Onesimus laudat vestrum* in Deo bene compositum ordinem, quod omnes secundum veritatem vivatis, et quod nulla inter vos delitescat haeresis, neque auditis quemquam praeterquam Iesum Christum loquentem in veritate.

VII. *Cavete ab haereticis; Christus — θεάνθρωπος — unus medicus est.*

Solent enim nonnulli malo dolo nomen quidem circumferre, alia quaedam patrantes, indigna Deo; quos oportet vos ut feras evitare. Sunt enim canes rabidi, clam mordentes; quos a vobis vitari oportet, ut morbo difficulter curabili laborantes. Medicus autem unus est, et carnalis et spiritualis, factus et non factus, in homine existens Deus, immortalis in vita vera, et ex Maria et ex Deo, primum passibilis et tunc impassibilis, Iesus Christus, Dominus noster.

* VII. Solent enim nonnulli dolo malo nomen circumferre, sed quaedam indigna Deo perpetrant, quos oportet nos tanquam feras evitare; sunt enim canes rabidi ex improviso mordentes; quos cavere vos oportet, cum remedia illis opponere difficile sit. Unus est medicus corporalis et spiritualis, genitus et ingenitus, factus in carne, Deus in vera immortali vita, ex Maria et ex Deo, primum passibilis, et tum impassibilis.

VIII. *Ne seducamini. Vos estis magni et spirituales, ego minimus.*

Ne quis igitur vos seducat, sicut nec seducimini; toti namque estis Dei. Cum enim nulla lite implicemini, quae vos discruciare possit, profecto secundum Deum vivitis. Purgamentum vestri sum, et lustrandus a vestra Ephesiorum ecclesia, celeberrima in seculis. Carnales spiritualia exercere nequeunt, neque spirituales carnalia; sicut nec fides, quae in-

*VIII. Ne quis igitur vos seducat, sicut nec seducimini, cum toti sitis Dei. Cum enim nulla in vobis est contentio, quae vos torquere possit, utique secundum Deum vivitis. Ego retrimentum vestrum et piacularis victima vestrae Ephesinae Ecclesiae celeberrimae per secula. Carnales spiritualia exercere nequeunt; sicut nec fides ea, quae sunt

---

Syrus vertit, ac si legisset *τέρπομαι* (*τέρψομαι*) *ὑμῶν καὶ δέομαι* (*δεήσομαι*) *ὑπὲρ ὑμῶν*. Simili modo Armenius. Bunsen (Hippolyt. II. p. XIV sqq.) legendum esse coniecit: *περίψημα ὑμῶν καὶ ἅγνισμα ὑμῶν Ἐφεσίων* (*τῆς*) *ἐκκλησίας τῆς διαβοήτου* = nur Schmutz s. was ihr auswerfet, das ists auch was euch heiliget, denn durch die Ueberwindung desselben werdet ihr reiner und stärker i. e. omne malum proiicientes fortiores et sanctiores efficimini. (*H.* ed. IV.)

4) *ἁγνίζομαι* C, et Tischendorfio post me adnotante L, non *ἀγνίζομαι* ut scri-

ὥσπερ οὐδὲ ἡ πίστις[5] τὰ τῆς ἀπιστίας, οὐδὲ ἡ ἀπιστία τὰ τῆς πίστεως. Ἃ δὲ καὶ κατὰ σάρκα πράσσετε, ταῦτα πνευματικά ἐστιν· ἐν Ἰησοῦ γὰρ Χριστῷ πάντα πράσσετε.

IX. *Falsis doctoribus non praebuistis aures, vos, templa Dei.*

Ἔγνων[1] δὲ παροδεύσαντάς τινας ἐκεῖθεν[2], ἔχοντας κακὴν διδαχήν· οὓς οὐκ εἰάσατε σπεῖραι εἰς ὑμᾶς, βύσαντες τὰ ὦτα, εἰς τὸ μὴ παραδέξασθαι τὰ σπειρόμενα ὑπ' αὐτῶν, ὡς ὄντες λίθοι ναοῦ πατρὸς[3], ἡτοιμασμένοι εἰς οἰκοδομὴν Θεοῦ πατρὸς, ἀναφερόμενοι εἰς τὰ ὕψη διὰ τῆς μηχανῆς Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅς[4] ἐστιν σταυρὸς, σχοινίῳ χρώμενοι τῷ πνεύματι τῷ ἁγίῳ· ἡ δὲ πίστις ὑμῶν ἀναγωγεὺς ὑμῶν, ἡ δὲ ἀγάπη ὁδὸς ἡ ἀναφέρουσα εἰς Θεόν. Ἐστὲ[5] οὖν καὶ σύνοδοι πάντες, θεοφόροι καὶ ναοφόροι[6], χριστοφόροι, ἁγιοφόροι[7], κατὰ πάντα κεκοσμημένοι ἐντολαῖς Ἰησοῦ Χριστοῦ· οἷς καὶ ἀγαλλιῶμαι, ὅτι ἠξιώθην, δι' ὧν γράφω, προσομιλῆσαι ὑμῖν καὶ συγχαρῆναι, ὅτι κατ' ἄλλον βίον[8] οὐδὲν ἀγαπᾶτε εἰ μὴ μόνον τὸν Θεόν.

X. *Orate pro aliis, sitis mites, humiles etc.*

Καὶ ὑπὲρ τῶν ἄλλων δὲ ἀνθρώπων ἀδιαλείπτως προσεύχεσθε[1]. Ἔστιν γὰρ ἐν αὐτοῖς ἐλπὶς μετανοίας, ἵνα Θεοῦ τύχωσιν. Ἐπιτρέψατε οὖν αὐτοῖς κἂν ἐκ τῶν ἔργων ὑμῖν μαθητευθῆναι. Πρὸς[2] τὰς ὀργὰς αὐτῶν ὑμεῖς πραεῖς, πρὸς τὰς μεγαλοῤῥημοσύνας[3] αὐτῶν ὑμεῖς ταπεινόφρονες, πρὸς τὰς βλασφημίας αὐτῶν ὑμεῖς τὰς προσευχὰς, πρὸς τὴν πλάνην αὐτῶν ὑμεῖς ἑδραῖοι τῇ πίστει, πρὸς τὸ ἄγριον αὐτῶν ὑμεῖς ἥμεροι. Μὴ σπουδάζοντες ἀντιμιμήσασθαι αὐτοὺς, ἀδελφοὶ αὐτῶν

---

bit Iacobsonus. Praepositio [ὑφ'] in utroque Cod. desideratur, sed addendum esse videtur ex Int. vet., nisi admittere velis Vossii coniecturam περίψημα ὑμῶν ἐγὼ, καὶ ἅγνισμα ὑμῶν Ἐφεσίων κτλ.

5) In marg. C man. sec. *fides non potest facere, quae sunt infidelitatis.*

Cap. IX. 1) Ex hoc capite Syrus nil nisi verba ἡτοιμασμένοι . . . ἀναφέρουσα εἰς Θεόν in suam versionem transtulit, eaque cum fine capitis octavi coniunxit. Arctius vero ἡτοιμασμένοι κ. τ. λ. cum verbis proxime antecedentibus ὡς ὄντες λίθοι cohaerent. *H.*

2) Intelligenda videtur Smyrnaeorum civitas, ubi Docetarum secta id temporis multos sequaces habebat: nisi forte obstat ἐκεῖθεν, quae quidem vox nec apud Interpol. nec apud Armenium, a quo *ad vos* additur. Fuerunt etiam qui de Epheso dictum putarent, sed cfr. c. 6. ἐν ὑμῖν οὐδεμία αἵρεσις κατοικεῖ.

3) πρσ L. teste Tischendorfio, non προς quomodo adnotavit Iacobsonus.

4) ὅς CL, ὅ Voss. Utrumque Ignatianum est. Vid. Ep. ad Magn. c. 10 et 15.

5) Ἐστὲ οὖν κ. τ. λ. usque ad finem huius capitis apud Syrum desunt, qui hanc sententiam ideo omisisse videtur, quippe quae ipsi minus fuerit perspicua. *H.*

6) Nihil hic est mutandum. Vetus interpres vertit *templiferi*. Intelligendum autem istud non de materiato templo, sed de spirituali, quod in pectoribus nostris erigere debemus. *Voss.*

7) ἁγιοφόροι C, ἀγνοφόροι Voss. Ast in L extat ἁγιοφόροι Heysio mihi affirmante, scriptura quidem ambigua et prompta ad errorem. Unde Hefelius in notis emendandus.

8) Secundam vitam hanc christianam quae alia est a naturali. *Smith.*

Cap. X. 1) προσεύχεσθαι CL.

2) Syrus et Armenius hunc locum libere verterunt.

3) μεγαλορημοσύνας scr. CL. Ad absolvendam syntaxin Smithius ex Interpol. commendat ἀντιτάξατε. Cfr. Coloss. 1, 23.

credulitatis sunt, nec incredulitas, quae fidei. Quae vero et secundum carnem agitis, ea spiritualia sunt; in Iesu Christo enim omnia agitis.

incredulitatis, nec incredulitas, quae sunt fidei. Quae autem etiam secundum carnem facitis, ea spiritualia sunt; omnia enim in Christo Iesu facitis.

IX. *Falsis doctoribus non praebuistis aures, vos, templa Dei.*

Novi autem, nonnullos illic transiisse, qui habent perversam doctrinam; quos non permisistis seminare inter vos, et obturastis aures, ne reciperetis quae ab ipsis sunt disseminata, ut qui lapides sitis templi Patris, praeparati in Dei Patris aedificium, sublati in alta per machinam Iesu Christi, quae est crux, Spiritu sancto pro fune utentes; fides autem vestra vos sursum trahit, charitas vero via deducens ad Deum. Estis igitur et viae comites omnes, Deiferi et Templiferi, Christiferi, Sanctiferi, per omnia ornati praeceptis Iesu Christi; propter quos exulto, quod dignus habitus sim, per ea, quae scribo, colloqui vobiscum, et simul gaudere; quia, ratione alterius vitae habita, nihil diligitis praeter solum Deum.

* IX. Novi autem nonnullos obiter isthic divertentes, qui habent doctrinam perversam. Quam ut inter vos disseminent, nequaquam permittite, obturantes aures, ne ab ipsis disseminata recipiant; quippe qui estis lapides templi Patris praeparati ad aedificationem Dei Patris, sublati in altum per machinam Iesu Christi, quae est crux, pro funiculo utentes spiritu sancto. Fides autem vestra est, quae vos elevat; charitas autem via sursum ad Deum perducens. Estis igitur omnes Deiferi et templiferi Christiferi et sanctiferi, per omnia ornati praeceptis Iesu Christi. Et gaudeo, quod per haec, quae scribo, vos alloqui meruerim, et congaudere, quod in reliqua vita nihil diligitis praeter solum Deum.

X. *Orate pro aliis, sitis mites, humiles etc.*

Sed et pro aliis hominibus indesinenter orate. Est enim ipsis spes poenitentiae, ut Deum nanciscantur. Permittite itaque ipsos, saltem ex operibus, a vobis erudiri. Sitis vos adversus iras eorum mites, adversus magniloquentias eorum humiles, eorum maledictis opponite vos preces, adversus errorem eorum vos firmi permanete in fide, adversus efferos mores illorum vos mansueti sitis. Non ipsos contra imitari

* X. Et pro aliis hominibus indesinenter oratis. Est enim in ipsis spes poenitentiae, quod Deum nanciscentur. Permittatis, rogo, eis, ut etiam ex operibus discipuli vestri fiant. Adversus iras eorum vos mansueti, adversus iactantiam eorum vos humiles estote. Contra blasphemias ipsorum vos orationes opponite; contra errores ipsorum vos stabiles in fide, contra illorum feritatem vos mansueti, nequaquam eos contra imi-

εὑρηθῶμεν τῇ ἐπιεικείᾳ· μιμηταὶ δὲ τοῦ[4] *κυρίου σπουδάζωμεν εἶναι, κἄν τις πλέον ἀδικηθῇ καὶ ἀποστερηθῇ καὶ ἀθετηθῇ, ἵνα*[5] *μὴ τοῦ διαβόλου βοτάνη*[6] *τις εὑρεθῇ ἐν ὑμῖν· ἀλλ' ἐν πάσῃ ἁγνείᾳ καὶ σωφροσύνῃ μένετε*[7] *ἐν Ἰησοῦ Χριστῷ, σαρκικῶς καὶ πνευματικῶς.*[8]

XI. *Novissima iam sunt tempora; timeamus Dominum; orate pro me.*

Ἔσχατοι καιροί·[1] *λοιπὸν αἰσχυνθῶμεν, φοβηθῶμεν τὴν μακροθυμίαν τοῦ Θεοῦ, ἵνα μὴ ἡμῖν εἰς κρίμα γένηται. Ἢ γὰρ τὴν μέλλουσαν ὀργὴν φοβηθῶμεν, ἢ τὴν ἐνεστῶσαν χάριν ἀγαπήσωμεν· ἓν τῶν δύο.*[2] *Μόνον*[3] *ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ εὑρεθῆναι, εἰς τὸ ἀληθινὸν ζῆν. Χωρὶς τούτου μηδὲν ὑμῖν πρεπέτω, ἐν ᾧ*[4] *τὰ δεσμὰ περιφέρω, τοὺς πνευματικοὺς μαργαρίτας, ἐν οἷς γένοιτό μοι ἀναστῆναι τῇ προσευχῇ ὑμῶν, ἧς γένοιτό μοι ἀεὶ μέτοχον εἶναι, ἵνα ἐν*[5] *κλήρῳ Ἐφεσίων εὑρεθῶ τῶν χριστιανῶν, οἳ καὶ τοῖς ἀποστόλοις πάντοτε συνῄνεσαν ἐν δυνάμει Ἰησοῦ Χριστοῦ.*

XII. *Laus Ephesiorum. Martyrium instans.*

Οἶδα τίς εἰμι καὶ τίσιν γράφω. Ἐγὼ κατάκριτος, ὑμεῖς ἠλεημένοι·[1] *ἐγὼ ὑπὸ κίνδυνον, ὑμεῖς ἐστηριγμένοι. Πάροδός*[2] *ἐστε τῶν εἰς Θεὸν ἀναιρουμένων· Παύλου συμμύσται,*[3] *τοῦ ἡγιασμένου,*[4] *τοῦ*

4) Uhlhorn: Das Verhältniss der kürz. griech. Recens. der Ign. Br. zur Syr. Uebers. p. 40. legi vult: *μὴ σπουδάζοντες ἀντιμιμήσασθαι αὐτοὺς ἀδελφοὶ αὐτῶν εὑρεθῶμεν. τῇ ἐπιεικείᾳ δὲ μιμηταὶ τοῦ.*

5) Ed. princeps: *τίς πλέον ἀδικηθῇ, τίς ἀποστερηθῇ, τίς ἀθετηθῇ, ἵνα κτλ.* Cui lectioni nimis languenti Marklandus aliam substituendam censuit, eamque parenthesi segregandam: *εἶναι, (τίς πλέον ἠδικήθη; τίς ἀπεστερήθη; τίς ἠθετήθη;) ἵνα κτλ.* Pearsonus locum ita restituit: *οὗ τίς πλέον ἀδικηθῇ κτλ.* interrogative. Hefelius Marklandi vestigia premens: *εἶναι (τίς πλέον ἀδικηθεὶς, τίς ἀποστερηθεὶς, τίς ἀθετηθείς;), ἵνα.* Membrum nullo modo ad Christum spectat (esset enim prorsus *ἀσύνδετον* in sententiarum progressu glossamque redoleret), sed unice ad Christi imitatores est referendum. Codd. C L exhibent: *εἶναι· τίς πλέον ἀδικηθεῖ· τίς ἀποστερηθεῖ· τίς ἀθετηθεῖ·* Retineo hanc lectionem et levi mutatione scribo: *εἶναι, κἂν τις πλέον ἀδικηθῇ καὶ ἀποστερηθῇ καὶ ἀθετηθῇ, ἵνα.* Nihil in utroque Ms. frequentius, quam permutatio diphth. *ει* et *η*. Cfr. I Cor. 6, 7. Vocc. *ἵνα μὴ ..... ὀφθήσονται* sub finem c. 14. Syrus non vertit.

6) Eadem metaphora infra Ep. ad Philadelph. c. 3. et ad Trall. c. 6.

7) Cum utroque Cod. restitui *μένετε* ab Iacobsono sine causa transformatum in *μένητε*. Membrum cum *ἀλλ' ἐν* exordiens pendet a praeced. *ἵνα* non nisi vi retortum.

8) Extrema capitis verba de Eucharistia intelligi vult amanuensis Codicis C.

Cap. XI. 1) Nulla distinctio in Codd. C L. Cum Interpolatore nonnulli interpungunt post *λοιπόν*. Sed Pauli Ap. loquendi usus (I Cor. 7, 29.) suadet, ut interpungendi signum *ante* ponatur.

2) Maiori interpunctione distinxi post *δύο* c C L, ex quo Tischendorfius mihi exscripsit: *ἀγαπήσωμεν· ἓν τῶν δύο· μόνον*, uti est in C. Fugit hocce Vossium et Iacobsonum. Rectius alii editores comma vel punctum post *δύο* posuere. Notat Gall.: In Parallelis Damascenicis Rupefucaldinis extat fragmentum, quod hunc locum sic exhibet: *ἀγαπήσωμεν ἐν τῷ νῦν βίῳ, μόνον ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ εὑρεθῶμεν.*

3) Supplendum *ὡς*. Sic infinit. *εὑρεθῆναι* habet, unde pendeat.

4) Lectionem *τῷ* Codd. C L tacite correxit Voss. Scribendum fortasse *τούτῳ*, puncto post *πρεπέτω* posito. Cfr. Polyc. ad Philipp. c. 1.

5) Sic Voss. c. Interpol. et Int. vet., *ἑνὶ* C L et Holstenii apographum. Scribendum fortassis *ἐν ἑνὶ κλήρῳ*.

Cap. XII. 1) *ἠλεημένοι* C L, *ἐλεημένοι* libb. impr. ante Iac. auctore Vossio.

conati, fratres eorum inveniamur per benignitatem, imitatores autem Domini studeamus esse, etiamsi quis plures iniurias passus fuerit, plures rerum suarum iacturas, maiores contemptus, ne herba aliqua diaboli in vobis inveniatur; sed in omni puritate et temperantia maneatis, in Iesu Christo, carnaliter et spiritualiter.

tari studentes. Fratres eorum inveniamur benignitate: imitatores autem Domini esse studeamus (quis plures iniurias, quis rerum suarum iacturam, quis contemtum perferat?), ne quod diaboli germen in vobis inveniatur; sed in omni puritate et temperantia permanete in Iesu Christo et corporaliter et spiritualiter.

XI. *Novissima iam sunt tempora; timeamus Dominum; orate pro me.*

Tempora sunt novissima; ceterum poenitentiae vacantes timeamus Dei longanimitatem, ne in iudicium nobis cedat. Aut enim futuram timeamus iram, aut praesentem gratiam diligamus; unum ex duobus. Modo in Christo Iesu inveniamur ad veram vitam vivendam. Sine ipso nihil vos deceat, in quo vincula circumfero spirituales margaritas, in quibus resurgere mihi contingat oratione vestra, cuius me opto semper fieri participem, ut inveniar in sorte Ephesiorum Christianorum, qui et Apostolis semper consenserunt in virtute Iesu Christi.

*X. Ceterum tempora sunt novissima; revereamur et timeamus Dei longanimitatem, ne nobis fiat in iudicium. Aut enim futuram timebimus iram, aut praesentem gratiam amabimus. Unum dumtaxat ex duobus, ut in Iesu Christo ad veram vitam obtinendam inveniamur. Sine ipso nihil deceat. In quo vincula circumfero spiritales margaritas. In quibus mihi resurgere contingat vestris precibus, quarum mihi semper participem esse liceat, ut inveniar in sorte Ephesinorum Christianorum: qui et iam Apostolis semper praebuerunt assensum in virtute Iesu Christi.

XII. *Laus Ephesiorum. Martyrium instans.*

Scio, quis sim et quibus scribam. Ego condemnatus, vos misericordiam assecuti; ego periculo obnoxius, vos confirmati. Transitus estis eorum, qui ita interficiuntur, ut ad Deum veniant; Pauli symmystae, qui

*XII. Scio quis sum, et quibus scribo. Ego morti addictus, vos misericordiam consecuti: ego periculo obnoxius, vos firmati: Transitus ad Deum [abreptis] patet [per vos,] Pauli Symmystas, qui sanctificatus

2) Ut antea *παροδεύσαντας*, et in Epist. ad Rom. versus finem, (c. 9.) *οὐχ ὡς παροδεύονται*. Hesychius: *Πάροδος· διάβασις*. Ephesum petebant, qui ex Oriente iter versus Romam instituebant. Haec non intellexit Interpolator; itaque reddidit *παραδοθεὶς γε ἐγὼ, ἀλλὰ τῶν διὰ Χριστὸν ἀναιρουμένων [ἐλάχιστος·]* sensu plane nullo. In Ms. Anglicano *παραδοθεὶς γε τῶν*, et in Msti margine *περίοδός ἐστε τῶν*. Sed vetus Codex recte exhibet *πάροδος*, eamque vocem Interpres agnoscit. Sensus est, *Vos in Epheso, per quam transeunt illi, qui in Oriente condemnati Romam mittuntur. Pearson.* Hic locus explicandus est ex Act. Apost. 20, 16. *Markland.* Forsitan *Πάρεδροι. Toup.* Cfr. I Cor. 16, 7. *Οὐ θέλω γὰρ ὑμᾶς ἄρτι ἐν παρόδῳ ἰδεῖν.*

3) Qui participes facti estis Mysterii S. Pauli, a Domino immediate revelati, et ad Ephesios praecipue explicati, ut ipse explicat Epes. 3, 4. *Pearson.*

4) *ἁγιασμένου* C L.

μεμαρτυρημένου, ἀξιομακαρίστου, οὗ γένοιτό μοι ὑπὸ τὰ ἴχνη εὑρεθῆναι, ὅτ' ἂν Θεοῦ ἐπιτύχω, ὃς ἐν πάσῃ[5] ἐπιστολῇ μνημονεύει ὑμῶν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.

XIII. *Convenite saepius ad cultum Dei.*

Σπουδάζετε οὖν πυκνότερον[1] συνέρχεσθαι εἰς εὐχαριστίαν Θεοῦ καὶ εἰς δόξαν.[2] Ὅταν[3] γὰρ πυκνῶς ἐπὶ τὸ αὐτὸ γίνεσθε, καθαιροῦνται αἱ δυνάμεις τοῦ Σατανᾶ, καὶ λύεται ὁ ὄλεθρος αὐτοῦ ἐν τῇ ὁμονοίᾳ ὑμῶν τῆς πίστεως. Οὐδέν ἐστιν ἄμεινον εἰρήνης, ἐν ᾗ πᾶς πόλεμος καταργεῖται[4] ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων.

XIV. *Teneatis fidem et charitatem, et operibus vos Christianos praebeatis.*

Ὧν[1] οὐδὲν λανθάνει ὑμᾶς, ἐὰν τελείως εἰς Ἰησοῦν Χριστον ἔχητε τὴν πίστιν καὶ τὴν ἀγάπην, ἥτις ἐστὶν ἀρχὴ ζωῆς καὶ τέλος. Ἀρχὴ[2] μὲν πίστις, τέλος[3] δὲ ἀγάπη. Τὰ δὲ δύο, ἐν ἑνότητι γενόμενα, Θεοῦ ἐστιν·[4] τὰ δὲ ἄλλα πάντα εἰς καλοκἀγαθίαν ἀκόλουθά ἐστιν. Οὐδεὶς πίστιν ἐπαγγελλόμενος ἁμαρτάνει, οὐδὲ ἀγάπην κεκτημένος μισεῖ. Φανερὸν[5] το δένδρον ἀπὸ τοῦ καρποῦ αὐτοῦ· οὕτως οἱ ἐπαγγελλόμενοι Χριστιανοὶ εἶναι, δι' ὧν πράσσουσιν ὀφθήσονται. Οὐ γὰρ νῦν ἐπαγγελίας[6] τὸ ἔργον, ἀλλ' ἐν δυνάμει πίστεως ἐάν τις εὑρεθῇ εἰς τέλος.

XV. *Non loquentes solum, sed et silentes Dominum profiteamur.*

Ἄμεινόν[1] ἐστιν σιωπᾶν[2] καὶ εἶναι, ἢ λαλοῦντα μὴ εἶναι. Καλὸν[3] τὸ διδάσκειν, ἐὰν ὁ λέγων ποιῇ. Εἷς οὖν διδάσκαλος, ὃς εἶπεν, καὶ

---

5) Non in unaquaque, sed in una tota ipsius Epistola.

Cap. XIII. 1) Cfr. ad Polyc. c. 4, ubi *πυκνότερον* Pearsonus de confertis et plenis, non de crebris conventibus exponit. Quae quidem expositio rem ipsam non mutat. In Ep. Clem. Rom. ad Iacobum c. 17. p. 22. ed. Dressel *οὗ εἵνεκεν πειρᾶσθε, κατὰ πάσας συνόδους ἔρχεσθαι.* Amanuensis Cod. C. orae adscripsit: *περὶ τῆς εὐχαριστίας.* Ac mihi quidem sub capitis finem de Agapis quoque sermo esse videtur.

2) Intelligendum fortasse de glorificando Deo gratiarum actione et hymnis canendis (cfr. supra c. 4. Ep. ad Smyrn. c. 7, ad Polyc. c. 4.). Magis tamen placet Rothii coniectura *εἰς δοχὴν*, quae vox ap. LXX Interpretes saepius est convivium.

3) *ὅταν* C, *ὅτ' ἂν* L Voss. et rlqq. editt.

4) *καταργεῖτε* C, in marg. *ται.*

Cap. XIV. 1) Nil nisi finis capitis 14. (*Οὐχ ὅτι ἐπαγγελία τὸ ἔργον, ἀλλ' ἐν δυνάμει πίστεως εὑρεθῇ τις ἂν εἰς τέλος*) ap. Syrum.

2) Cfr. Rom. 1, 17.

3) Cfr. I Tim. 1, 5.

4) Graziani: Queste due cose poi insieme unite sono *opera* di Dio. Vet. Int. et Arm. leg. *θεός ἐστιν*, quomodo Damasceni Excerpta de fide ac pietate in Deum, ubi totum caput recitatur.

5) Matth. 12, 33. In C ad oram man. sec. *manifesta arbor a fructu.*

6) Praecedens *νῦν* Syr. et Arm. non agnoscunt. Recte Gallicciolli: Perchè il tutto non consiste mica nella professione, ma nella virtù della fede, se uno vi perseveri sino alla fine. Cfr. Iac. 2, 20. 26. Gal. 5, 5.

Cap. XV. 1) Syrus huius cap. sententiam *Ἄμεινόν ἐστιν σιωπᾶν καὶ εἶναί (τι), ἢ λαλοῦντα μὴ εἶναι, ἵνα δι' ὧν λαλεῖ πράσσῃ, καὶ δι' ὧν σιγᾷ γινώσκηται* interpretatur. Legit sicut Armenius *καὶ εἶναί τι* p. *καὶ εἶναι.* In vers. Syr. sequentia desiderantur usque ad c. 18.

sanctificatus, martyrium consecutus, et digne beatus est, ad cuius vestigia contingat mihi ut inveniar, quando Dei particeps fio, qui tota epistola memor vestri est in Christo Iesu.

et testimonium consecutus est, meritoque beatissimus praedicatur, cuius in vestigiis utinam ego inveniar, cum Deum nactus fuero, qui in omnibus epistolis suis vestrum meminit in Christo Iesu.

XIII. *Convenite saepius ad cultum Dei.*

Date itaque operam, ut crebrius congregemini ad gratias Deo agendas, et ad eum laudandum. Quando enim saepius in eundem locum convenitis, labefactantur vires Satanae, et concordia vestrae fidei solvitur exitium, quod ille infert. Nihil praestantius pace est, qua aboletur omne bellum coelestium et terrenorum.

* XIII. Date itaque operam, ut crebrius congregemini ad Eucharistiam gloriamque Dei. Quando enim frequenter in unum convenitis, labefactantur vires Satanae, et exitium ac pernicies eius vestro in fide consensu dissolvitur. Nihil praestantius est pace, qua omne bellum oboletur coelestium et terrestrium.

XIV. *Teneatis fidem et charitatem, et operibus vos Christianos praebeatis.*

Quorum nihil vos latet, si perfecte habueritis in Iesum Christum fidem et charitatem, quae initium vitae et finis sunt. Principium quidem fides, finis vero charitas. Haec autem duo in unum coeuntia a Deo sunt; omnia vero alia ad probitatem consectanea sunt. Nullus fidem profitens peccat, neque charitatem possidens odit. Manifesta est arbor ex fructu suo; similiter, qui profitentur se Christianos esse, ex iis, quae faciunt, cernentur. Non enim nunc professione opus est, sed si quis in virtute fidei inveniatur usque ad finem.

* XIV. Quorum nihil vos latet, si perfectam in Iesum Christum habetis fidem et caritatem, quae initium vitae est et finis. Initium quidem fides, finis autem caritas; duo autem ista quoties in unum coeunt, Dei sunt, cetera autem omnia ad probitatem consentanea sunt. Nemo fidem professus peccat; nec caritatem possidens odit. Dignoscitur arbor ex fructu suo; sic qui se Christianos esse profitentur, ex iis, quae faciunt, perspiciuntur. Res non iam in professione consistit, sed si quis in virtute fidei inveniatur usque ad finem.

XV. *Non loquentes solum, sed et silentes Dominum profiteamur.*

Melius est, tacere et esse, quam loquentem non esse. Bonum est docere, si, qui dicit, faciat. Unus igitur doctor, qui dixit, et factum

* XV. Praestat tacere et esse, quam loquendo non esse. Pulchrum est docere, si qui dicit, idem faciat. Unus ergo magister, qui dixit,

2) Sententia cohaeret cum extremo c. 14. Idcirco non sensu generali cum Italis intelligenda, sed Smitho monente *esse Christianum sine strepitu verborum* interpretanda.

3) Cfr. Rom. 2, 21.

ἐγένετο· καὶ[4] ἃ σιγῶν δὲ πεποίηκεν, ἄξια τοῦ πατρός ἐστιν. Ὁ λόγον Ἰησοῦ κεκτημένος ἀληθῶς δύναται καὶ τῆς ἡσυχίας αὐτοῦ ἀκούειν, ἵνα τέλειος ᾖ, ἵνα δι' ὧν λαλεῖ πράσσῃ[5], καὶ δι' ὧν σιγᾷ γινώσκηται. Οὐδὲν λανθάνει τὸν κύριον, ἀλλὰ καὶ τὰ κρυπτὰ ἡμῶν ἐγγὺς αὐτῷ ἐστίν. Πάντα οὖν ποιῶμεν, ὡς αὐτοῦ ἐν ἡμῖν κατοικοῦντος, ἵνα ὦμεν αὐτοῦ ναοὶ, καὶ αὐτὸς ᾖ ἐν ἡμῖν Θεὸς ἡμῶν· ὅπερ καὶ ἔστιν[6] καὶ φανήσεται πρὸ προσώπου ἡμῶν· ἐξ ὧν δικαίως ἀγαπῶμεν αὐτόν.

XVI. *Qui fidem falsis doctrinis corrumpunt, in ignem aeternum ibunt.*

Μὴ πλανᾶσθε, ἀδελφοί μου. Οἱ οἰκοφθόροι[1] βασιλείαν Θεοῦ οὐ κληρονομήσουσιν. Εἰ οὖν οἱ κατὰ σάρκα ταῦτα πράσσοντες ἀπέθανον, πόσῳ μᾶλλον, ἐάν [τις][2] πίστιν Θεοῦ ἐν κακῇ διδασκαλίᾳ φθείρῃ, ὑπὲρ ἧς Ἰησοῦς Χριστὸς ἐσταυρώθη; Ὁ τοιοῦτος, ῥυπαρὸς γενόμενος, εἰς τὸ πῦρ τὸ ἄσβεστον χωρήσει, ὁμοίως καὶ ὁ[3] ἀκούων αὐτοῦ.

XVII. *Cavete a falsis haereticorum doctrinis.*

Διὰ τοῦτο μύρον ἔλαβεν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ[1] ὁ κύριος, ἵνα πνέῃ τῇ ἐκκλησίᾳ ἀφθαρσίαν. Μὴ ἀλείφεσθε δυσωδίαν τῆς διδασκαλίας τοῦ ἄρχοντος τοῦ αἰῶνος τούτου· μὴ αἰχμαλωτίσῃ ὑμᾶς ἐκ τοῦ προκειμένου ζῆν. Διὰ τί δὲ οὐ πάντες φρόνιμοι γινόμεθα, λαβόντες Θεοῦ γνῶσιν, ὅ ἐστιν Ἰησοῦς Χριστός; Τί μωρῶς ἀπολλύμεθα, ἀγνοοῦντες το χάρισμα, ὃ πέπομφεν ἀληθῶς ὁ κύριος;

XVIII. *Gloria crucis. Christi nativitas et baptismus.*

Περίψημα[1] τὸ ἐμὸν πνεῦμα τοῦ σταυροῦ, ὅ ἐστιν σκάνδαλον[2] τοῖς ἀπιστοῦσιν, ἡμῖν[3] δὲ σωτηρία καὶ ζωὴ αἰώνιος. Ποῦ σοφός;[4]

---

4) Partic. καὶ Iacobsonus restituit ex L. Agnoscunt eam Cod. C Int. vet. et Arm. Smithus: Christus sui ipsius gloriae peruniversam vitam, etiam quando maxime mira et divina missione prorsus digna praestitisset, non velificatus est, utpote ab omni ostentatione vacuus.

5) Ita ed. Vossius, λαλῇ πράσσει C L.

6) Cfr. I Ioann. 3, 2.

Cap. XVI. 1) Et Vedelius vertit *familiarum corruptores*. Contra Hilgenfeldii opinionem (d. apostol. Väter p. 192.), agi h. l. de fatuarum doctrinarum propagatoribus, quorum opera Dei domus pessumdetur, totus clamat sententiarum nexus. Ii potius ab Ignatio denotantur, in quos scriptum est in Hermae Pastore (Sim. 5, 7.): ‚Et corpus hoc tuum custodi mundum atque purum, ut spiritus ille, qui inhabitaverit in eo, testimonium referat illi, et tecum fuisse iudicetur. Atque etiam vide, ne quando persuadeatur tibi, interire corpus hoc, et abutaris eo in libidine aliqua. Si enim corpus tuum maculaveris, maculabis etiam eodem tempore et Spiritum sanctum; et si maculaveris Spiritum sanctum, non vives.' Cfr. I Cor. 6, 9. 10.

2) [τις] ex Int. vet. inserendum esse iam monuit Cot., deest in C L.

3) ὁ art. ab editoribus praetermissum inseruit Iac. ex L, suffragante C.

Cap. XVII. 1) αὐτοῦ Hef., αὐτοῦ C L et rlqq. editt. Cfr. Ioann. 12, 7.

Cap. XVIII. 1) Syrus, qui hanc sententiam reddidit, haec habet: Adorat spiritus meus crucem hanc, quae est scandalum iis, qui non credunt, vobis vero in salutem et in vitam aeternitatis. Reliqua huius capitis in hac vers. desiderantur, sed supplentur ex alia versione, cuius fragmentum dedit Cureton l. l. pp. 44. 45. *Petermann.* Bunsen l. l. pro περίψημα legi vult προσκύνημα, ut explicetur προσκυνεῖ τὸ ἐμὸν πνεῦμα τὸν σταυρόν. Assentientem habet Nolte l. l. p. 231.

2) Cfr. I Cor. 1, 18.

3) ὑμῖν vertit Armenius c. Syro.

4) Cfr. I Cor. 1, 20.

est; sed et quae silens fecit, digna Patre sunt. Qui verbum Iesu possidet. vere potest et silentium ipsius audire, ut perfectus sit, ut per ea, quae loquitur, operetur, et per silentium suum cognoscatur. Nihil latet Dominum, sed et arcana nostra prope ipsum sunt. Omnia itaque faciamus, quasi ipso in nobis habitante; ut illius simus templa, et ipse sit in nobis Deus noster; quomodo et est et apparebit ante faciem nostram; ideo iuste diligimus ipsum.

et facta sunt. Et quae tacendo fecit, digna sunt Patre. Qui sermonem Iesu possidet, revera potest etiam silentium eius audire, ut perfectus sit, ut per ea, quae loquitur, agat, et interim, dum silet, cognoscatur. Nihil latet Dominum, cum et arcana nostra ipsi vicina patent. Omnia igitur quasi ipso in nobis habitante faciamus, ut nos illius templa simus, et ipse sit in nobis Deus noster; quemadmodum et est, et apparebit ante faciem nostram; unde et iure ipsum amamus.

XVI. *Qui fidem falsis doctrinis corrumpunt, in ignem aeternum ibunt.*

Ne erretis, fratres mei. Familiarum perturbatores regnum Dei non hereditabunt. Si autem ii, qui secundum carnem haec operati sunt, morte sunt affecti; quanto magis, si quis fidem Dei prava doctrina corrumpat, pro qua Iesus Christus crucifixus est? Talis, inquinatus factus, in ignem inextinguibilem ibit; similiter et qui audit ipsum.

*XVI. Ne erretis, fratres mei. Corruptores familiarum regnum Dei non haereditabunt. Si igitur secundum carnem haec facientes mortui sunt, quanto magis si quis fidem Dei mala doctrina corrumpat, pro qua Iesus Christus crucifixus est: eiusmodi homo sordibus contaminatus in ignem inextinguibilem ibit; similiter et is, qui ipsum audit.

XVI. *Cavete a falsis haereticorum doctrinis.*

Ob id Dominus in capite suo accepit unguentum, ut ecclesiae spiret incorruptionem. Ne ungamini tetro odore doctrinae principis huius seculi; ne captivos vos abducat a proposita vita. Cur vero non omnes prudentes sumus, accepta Dei cognitione, quod est Iesus Christus? Quid fatue perimus, non agnoscentes donum, quod vere misit Dominus?

*XVII. Ideo unguentum in capite suo accepit, ut Ecclesiae incorruptionem aspiraret. Non ungamini tetro odore doctrinae principis huius seculi. Ne vos captivet, ut ex eius proposito vivatis. Verum cur non omnes sumus prudentes, cum acceperimus cogitationem Dei, qui est Iesus Christus? Quid stulte perimus, ignorantes donum, quod revera Dominus misit?

XVIII. *Gloria crucis. Christi nativitas et baptismus.*

Purgamentum meus spiritus est crucis, quae incredulis scandalum, nobis vero salus est et vita aeterna. Ubi sapiens? Ubi disputator? Ubi

*XVIII. Spiritus meus retrimentum est crucis, quae incredulis scandalum est, nobis autem salus et vita aeterna. Ubi sapiens? Ubi con-

Ποῦ συζητητής; Ποῦ καύχησις τῶν λεγομένων συνετῶν; Ὁ γὰρ Θεὸς ἡμῶν Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς ἐκυοφορήθη ὑπὸ Μαρίας κατ'[5] *οἰκονομίαν Θεοῦ, ἐκ σπέρματος μὲν Δαβὶδ, πνεύματος δὲ ἁγίου· ὃς ἐγεννήθη καὶ ἐβαπτίσθη,*[6] *ἵνα τῷ πάθει τὸ ὕδωρ καθαρίσῃ.*

XIX. *Tria mysteria clamoris.*

Καὶ[1] *ἔλαθεν τὸν ἄρχοντα τοῦ αἰῶνος τούτου ἡ παρθενία Μαρίας καὶ ὁ τοκετὸς αὐτῆς, ὁμοίως καὶ ὁ θάνατος τοῦ κυρίου· τρία μυστήρια κραυγῆς,*[2] *ἅτινα ἐν ἡσυχίᾳ Θεοῦ ἐπράχθη. Πῶς*[3] *οὖν ἐφανερώθη τοῖς αἰῶσιν; Ἀστὴρ ἐν οὐρανῷ ἔλαμψεν ὑπὲρ*[4] *πάντας τοὺς ἀστέρας, καὶ τὸ φῶς αὐτοῦ ἀνεκλάλητον ἦν, καὶ ξενισμὸν παρεῖχεν ἡ καινότης αὐτοῦ. Τὰ δὲ λοιπὰ πάντα ἄστρα, ἅμα ἡλίῳ καὶ σελήνῃ, χορὸς*[5] *ἐγένετο τῷ ἀστέρι· αὐτὸς*[6] *δὲ ἦν ὑπερβάλλων τὸ φῶς αὐτοῦ ὑπὲρ πάντα. Ταραχή τε ἦν, πόθεν ἡ καινότης ἡ ἀνόμοιος αὐτοῖς. Ὅθεν*[7] *ἐλύετο πᾶσα μαγεία, καὶ πᾶς δεσμὸς ἠφανίζετο κακίας· ἄγνοια καθῃρεῖτο,*[8] *παλαιὰ βασιλεία διεφθείρετο, Θεοῦ ἀνθρωπίνως φανερουμένου εἰς καινότητα ἀϊδίου ζωῆς. Ἀρχὴν δὲ ἐλάμβανεν τὸ*[9] *παρὰ Θεῷ ἀπηρτισμένον.*[10] *Ἔνθεν τὰ πάντα συνεκινεῖτο,*[11] *διὰ τὸ μελετᾶσθαι θανάτου κατάλυσιν.*

XX. *Iterum vobis scribam.*

Ἐάν με καταξιώσῃ Ἰησοῦς Χριστὸς ἐν τῇ προσευχῇ ὑμῶν, καὶ θέλημα ᾖ, ἐν τῷ δευτέρῳ βιβλιδίῳ, ὃ μέλλω γράφειν ὑμῖν, προσδηλώσω ὑμῖν, ἧς ἠρξάμην οἰκονομίας εἰς τὸν καινὸν ἄνθρωπον Ἰησοῦν Χριστὸν,[1] *ἐν τῇ αὐτοῦ πίστει καὶ ἐν τῇ αὐτοῦ ἀγάπῃ, ἐν πάθει αὐτοῦ*

---

5) Loquitur ex more Pauli Ap. Vid. Coloss. 1, 25. 1 Tim. 1, 4.

6) C ad oram *βάπτισμα*.

Cap. XIX. 1) Exordium c. 19. Syrus vertit, mutans tamen et abbrevians. Locus citatus ab Orig. Hom. 6. in Lucam (Opp. Tom. V. p. 104. ed. Lommatzsch.), a Basilio Hom. 25. de sancta Christi nativitate (Opp. I. p. 507. D. ed. Morel.), Hieronymo ad Matth. cap. 1. (Opp. VII. p. 12. ed. Vallars.), Iovio Monacho *ἐν οἰκονομικῇ πραγματείᾳ* lib. VII. cap. 31. apud Photium, Biblioth. Cod. 222., apud Eusebium ad Stephanum, Quaest. I. a Maio editum (in Scriptorum Vet. Nov. Collect. tom. I. p. 3.), nec non apud Andream Hierosolymitanum, Cretensium Archiepiscopum, in nativitatem B. Virginis Hom. 2., quae inter Codd. Graecos Mss. Oxoniensis Acad. Biblioth. publ. a D. Henr. Savilio donatos habetur.

2) Graziani: tre misteri strepitosi. Cfr. supra c. 15.

3) Haec et sequentia, quae S. Ignatius de stella Magorum profert, a Syro abbreviata, et ita cum antecedentibus *Θεοῦ ἐπράχθη* coniuncta sunt, ut nil habeat nisi hoc: *per stellam. H.*

4) Similia leguntur in Protevangelio Iacobi §. 21. *Iac.*

5) *χωρὸς* C, sine litura etiam L teste Tischendorfio. Corrige Iac. in notis.

6) Vocc. *αὐτὸς . . . . ἀνόμοιος αὐτοῖς* Syrus non legit.

7) Syrus legisse videtur *ὅθεν τοῦ υἱοῦ φανερουμένου ἠφανίζετο μαγεία, καὶ πᾶς δεσμὸς καθῃρεῖτο, καὶ παλαιὰ βασιλεία καὶ ἄγνοια κακίας διεφθείρετο*, omissis vocibus *εἰς καινότητα ἀϊδίου ζωῆς.*

8) *καθῃρῆτο* C L.

9) I. e. Verbum caro factum est.

10) Versio Syriaca huius Epistolae desinit in vbb. *παρὰ Θεῷ ἀπηρτισμένον.*

11) H. e. in regno Satanae, eo quod mali Spiritus sibi metuere inceperint; quod iam Christus, carne assumpta, mortem ipsam vel moriendo dissolvere esset propositurus. *Smith.*

Cap. XX. 1) I. e. oeconomiam seu dispensationem salutis ad Iesum Christum spectantem, de qua in prima hac Epistola agere coepi, pluribus in altera vobis patefaciam.

gloriatio eorum, qui dicuntur prudentes? Deus enim noster Iesus Christus in utero gestatus est a Maria, iuxta dispensationem Dei, ex semine quidem Davidis, Spiritu autem sancto; qui natus est, et baptizatus est, ut passione aquam purificaret.

quisitor? Ubi gloriatio eorum, qui dicuntur intelligentes? Deus enim noster Iesus Christus in utero gestatus est a Maria iuxta dispensationem Dei, ex semine quidem David, de spiritu autem sancto. Qui natus est et baptizatus, ut sufferendo aquam mundaret.

XIX. *Tria mysteria clamoris.*

Et principem huius mundi latuit Mariae virginitas et partus ipsius, similiter et mors Domini; tria mysteria clamoris, quae in silentio Dei patrata sunt. Quomodo igitur manifestatus est seculis? Stella in coelo fulsit, splendore exsuperans omnes stellas, et lux illius ineffabilis erat, et stuporem incussit ipsius novitas. Omnia autem reliqua astra, una cum sole et luna, chorus fuere stellae; ipsa vero lumen suum extendebat super omnia. Et perturbatio erat, unde prodiret novitas illis dissimilis. Quare soluta est omnis magia, et omne vinculum malitiae est abolitum; ignorantia destructa est, vetus regnum est labefactatum, Deo humanitus manifestato, in novitatem vitae aeternae. Initium vero nunc sumsit, quod ab initio apud Deum paratum erat. Inde omnia commovebantur, quia ille mortis abolitionem meditabatur.

* XIX. Et latuit principem huius mundi Mariae virginitas et partus ipsius, similiter et Mors Domini. Tria mysteria clamoris, quae in silentio Dei patrata sunt. Quomodo igitur manifestata sunt seculis? Stella in coelo fulsit super omnes stellas, et lumen eius erat ineffabile, et stuporem incutiebat eius novitas. Omnia autem reliqua astra una cum sole et luna chorum agebant huic stellae: ipsa autem luce superabat omnes eratque perturbatio, unde haec dissimilis novitas ipsis prodiret. Unde dissolvebatur omnis magia et omne vinculum malitiae evanuit. Ignorantia destructa est, vetus regnum abolitum, ubi Deus humano more manifestatus est ad novitatem vitae aeternae. Principium vero accepit perfectum illud et absolutum Dei opus: unde omnia commovebantur, eo quod meditaretur mortis abolitionem.

XX. *Iterum vobis scribam.*

Si me dignatus fuerit Iesus Christus propter orationem vestram, et voluntas sit, in secundo libello, quem scripturus sum vobis, declarabo vobis, quam inceperam formationem in novum hominem Iesum Christum, per fidem in eum et per ipsius dilectionem, per passionem et resur-

* XX. Si me dignabitur Iesus Christus per orationem vestram et voluntas eius sit, in secundo libello quem vobis scripturus sum, hoc etiam praedicabo vobis, quam coeperim dispensationem in novum hominem Iesum Christum, in fide eius, et in eius caritate, in passione eius

καὶ ἀναστάσει· μάλιστα[2] ἐὰν ὁ κύριός μοι ἀποκαλύψῃ, ὅτι[3] οἱ κατ' ἄνδρα κοινῇ πάντες ἐν χάριτι ἐξ ὀνόματος συνέρχεσθε ἐν μιᾷ πίστει καὶ ἐν Ἰησοῦ Χριστῷ,[4] τῷ κατὰ σάρκα ἐκ γένους Δαβίδ, τῷ υἱῷ ἀνθρώπου καὶ υἱῷ Θεοῦ, εἰς τὸ ὑπακούειν ὑμᾶς τῷ ἐπισκόπῳ καὶ τῷ πρεσβυτερίῳ ἀπερισπάστῳ διανοίᾳ, ἕνα ἄρτον κλῶντες,[5] ὅς ἐστιν φάρμακον ἀθανασίας, ἀντίδοτος τοῦ μὴ ἀποθανεῖν, ἀλλὰ ζῆν ἐν Ἰησοῦ Χριστῷ διὰ παντός.

XXI. *Orate pro me et valete.*

Ἀντίψυχον[1] ὑμῶν ἐγώ, καὶ ὃν[2] ἐπέμψατε εἰς Θεοῦ τιμὴν εἰς Σμύρναν, ὅθεν καὶ γράφω ὑμῖν, εὐχαριστῶν τῷ κυρίῳ, ἀγαπῶν Πολύκαρπον ὡς καὶ[3] ὑμᾶς. Μνημονεύετέ μου, ὡς καὶ ὑμῶν Ἰησοῦς Χριστός. Προσεύχεσθε ὑπὲρ τῆς ἐκκλησίας τῆς ἐν Συρίᾳ, ὅθεν δεδεμένος εἰς Ῥώμην ἀπάγομαι, ἔσχατος ὢν τῶν ἐκεῖ πιστῶν, ὥσπερ[4] ἠξιώθην εἰς τιμὴν Θεοῦ εὑρεθῆναι. Ἔρρωσθε[5] ἐν Θεῷ πατρὶ καὶ ἐν Ἰησοῦ Χριστῷ, τῇ κοινῇ ἐλπίδι ἡμῶν.[6]

---

2) Nolte cum eoque *Hef.* ed. IV. *προδηλώσω.*

3) Scribam vobis, praesertim si Deo favente nuntius mihi contigerit, vos perseverare in unitate cum episcopo. Alii (e. g. Wocherus in versione Epistolarum S. Ignatii germanica) post *ἀποκαλύψῃ* *punctum* ponunt, et apodosin ad *ὅτι* etc. initio capitis sequentis quaerunt = *quia vos uniti estis, et ea re me recreatis, — ideo et ego vos recreem. H.* Post *ἀποκαλύψῃ* in C L et apogr. Holstenii distinctio omnino nulla. Rectius certe ex more scriptoris membrum *ὅτι οἱ κατ' ἄνδρα* ad antecedentia trahitur. Bunsen post *ἀποκαλύψῃ* colon ponens novam quandam revelationem a scriptore exspectatam putat. Contra dixit Uhlhorn l. l. p. 51.

4) In C orae adscriptum „*παράνει* (?) *ταύτην τὴν μαρτυρίαν ὁ Θεοδώρητος.*" Praeter Theodoreti Dial. 1. extat in Gelasii lib. de Duabus Naturis, ex quo locum mancum Vossius ita restitui vult: *κοινῇ οὖν πάντες ἐν χάριτι ἐξ ὀνόματος συνέρχεσθε ἐν μιᾷ πίστει, καὶ ἐνὶ Ἰησοῦ Χριστῷ τῷ κατὰ σάρκα κτλ.* Sed non opus hac emendatione erat, si Voss. Codicem L accuratius excussisset, quippe qui sicuti C exaratum habeat, ut impressum est. Ille autem ed. *συντρέχεσθε* p. *συνέρχεσθε*, vocc. *ἐν μιᾷ πίστει καὶ* praetermissis.

5) Graziani: che ognuno di voi e tutti in comune caritatevolmente vi riunite per nome in una medesima fede, e nel solo Gesu Cristo. Cfr. Ep. ad Polyc. c. 4. et ad Smyrn. c. 13.

6) *κλῶντες* Voss., *κλῶντος* L C, in cuius marg. *περὶ εὐχαριστίας.*

Cap. XXI. 1) Mire variant viri docti in hac voce interpretanda. Recte Holstenius *Vos mea mihi anima cariores habeo.*

2) *ὧν* vel *οὓς* coniecit Cotelerius; sed nil mutes: = *καὶ αὐτοῦ, ὃν* i. e.

rectionem ipsius; maxime, si Dominus mihi revelaverit, quod vos ad unum omnes nominatim per gratiam convenitis in una fide et in uno Iesu Christo — qui, secundum carnem ex genere David, filius est hominis et filius Dei — ut obediatis episcopo et presbyterio mente indivulsa, frangentes panem unum, qui pharmacum immortalitatis est, antidotum, ne moriamur, sed vivamus semper in Iesu Christo.

et resurrectione. Praesertim si Dominus mihi revelaverit, quod omnes viritim ac nominatim in communi gratia congregamini in una fide et in Iesu Christo, oriundo secundum carnem ex genere David, filio hominis et filio Dei, ut obediatis vos Episcopo et Presbyterorum collegio, mente indivulsa unum panem frangentes, qui est medicamentum immortalitatis, antidotum, ne moriamur, sed ut perpetuo vivamus in Iesu Christo.

XXI. *Orate pro me et valete.*

Vos mea mihi anima cariores habeo, ut et illum, quem ad honorem Dei misistis Smyrnam, unde et scribo vobis, gratias agens Domino, diligens Polycarpum, ut et vos. Memineritis mei, sicut et vestri Iesus Christus. Orate pro ecclesia, quae est in Syria, unde vinctus Romam abducor, novissimus fidelium eorum qui ibi sunt, cum dignus sim habitus inveniri ad honorem Dei. Valete in Deo patre et in Iesu Christo, communi spe nostra.

*XXI. Vos mea mihi anima cariores habeo, ut et illum, quem ad honorem Dei misistis Smyrnam, unde et scribo vobis, gratias agens Domino, et diligens Polycarpum, sicut et vos. Memores estote mei, sicut et vestri Iesus Christus. Orate pro Ecclesia, quae est in Syria, unde vinctus Romam abducor, novissimus fidelium, qui ibi sunt, qualis ad honorem Dei inveniri merui. Valete in Deo Patre et Iesu Christo, communi spe nostra.

Onesimum episcopum, in quo tota Ephesiorum ecclesia quodam modo apud Ignatium praesens aderat.

3) *καὶ* praetermisit Hef. invitis Codd.

4) *ὅσπερ* Interpol., *qualis ad honorem Dei inveniri merui* Holsten., *siccome* Graziani. Semper, ut monet Hef., coniungendum erit cum antecedente *δεδεμένος*.

5) *ἔῤῥωσθεν* C.

6) In ed. Vossiana subscribitur *ΠΡΟΣ ΕΦΕΣΙΟΥΣ.* Nil tale quid in Codd. CL.

ΜΑΓΝΗΣΙΕΥΣΙΝ ΙΓΝΑΤΙΟΣ.[1]

Ἰγνάτιος, ὁ καὶ Θεοφόρος, τῇ εὐλογημένῃ ἐν χάριτι Θεοῦ πατρὸς, ἐν Ἰησοῦ Χριστῷ τῷ[2] σωτῆρι ἡμῶν, ἐν ᾧ ἀσπάζομαι τὴν ἐκκλησίαν τὴν οὖσαν ἐν Μαγνησίᾳ τῇ πρὸς Μαιάνδρῳ,[3] καὶ εὔχομαι ἐν Θεῷ πατρὶ καὶ ἐν Ἰησοῦ Χριστῷ πλεῖστα χαίρειν.

I. *Causa epistolae et pia vota.*

Γνοὺς ὑμῶν τὸ πολυεύτακτον τῆς κατὰ Θεὸν ἀγάπης, ἀγαλλιώμενος προειλόμην[4] ἐν πίστει Ἰησοῦ Χριστοῦ προσλαλῆσαι ὑμῖν. Καταξιωθεὶς γὰρ ὀνόματος[5] θεοπρεπεστάτου, ἐν οἷς περιφέρω δεσμοῖς ᾄδω τὰς ἐκκλησίας, ἐν αἷς ἕνωσιν εὔχομαι σαρκὸς καὶ πνεύματος Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ διαπαντὸς ἡμῶν[6] ζῆν, πίστεώς τε[7] καὶ ἀγάπης, ἧς οὐδὲν προκέκριται, τὸ δὲ κυριώτερον Ἰησοῦ καὶ πατρός· ἐν ᾧ ὑπομένοντες τὴν πᾶσαν ἐπήρειαν τοῦ ἄρχοντος τοῦ αἰῶνος τούτου καὶ διαφυγόντες Θεοῦ τευξόμεθα.[8]

II. *Gaudeo legatis vestris.*

Ἐπεὶ[1] οὖν ἠξιώθην ἰδεῖν ὑμᾶς διὰ Δάμα τοῦ ἀξιοθέου ὑμῶν ἐπισκόπου, καὶ πρεσβυτέρων ἀξίων Βάσσου καὶ Ἀπολλωνίου,[2] καὶ τοῦ

---

1) *ΙΓΝΑΤΙΟΣ* Iacobsonus adscripsit ex L; C quoque nomen agnoscit, a Vossio et rlqq. editt. neglectum. At opus eo est in fronte cuiuslibet Epistolae ita inscriptae, utpote quae huc illucve missa fuerit non absque mittentis nomine. Syrus hancce Epistolam non interpretatus est. Adeas tamen Curetonum (pp. 29. 47.) de locis a scriptoribus Syr. ex ea passim laudatis. Extat eius versio Armen. integra. — Ephesiorum exemplo Magnesiae prope Maeandrum in Ionia sitae cives Christiani Smyrnam delegarunt Damam episcopum cum presbyteris Basso et Apollonio ac Sotione diacono ad Ignatium visendum consolandumque (c. 2. 15). Idcirco charitas eorum laudatur per episcopum cognita, cuius ne quis contemnat iuventutem admonet (c. 1. 3—7). Provide fugiendi, qui legem Mosaicam simul cum Christi evangelio observant (c. 8—11). Sequitur Epistolae pars exhortatoria (c. 12—15). Praeclara heic scriptoris eduntur documenta humilitatis: sed Magnesii quoque, quamvis sint *χριστοφόροι* et *θεοῦ* gemant (c. 14.), ne inflentur arrogantia caveant, humilitati studeant ac in precibus memores sint Ignatii et Syriae ecclesiae.

2) *τῷ* art. C L tuentur contra Vossium.

3) *πρὸς μεάνδρῳ* C, *προσμεάνδρωι* (sic) scr. L.

4) Graziani: vi ho prevenuto in ragionar con voi nella fede di Gesù Cristo. Quae explicatio vix sustineri potest. Melius: *elegi vos, quibus litteras mitterem.*

5) Faber Stapulensis putat, nomen hoc esse Christianum; alii *Martyris* aut *Confessoris*. Mihi videtur esse nomen, quod illi ab omnibus tributum est, sc. *Θεοφόρος*. *Confessoris* nomen adeo antiquum esse minime videtur; *Martyrem* autem nunquam se appellat Ignatius. Et omnino illa *ἐν οἷς περιφέρω δεσμοῖς*, potius sequentibus *ᾄδω τὰς Ἐκκλησίας* adiungenda videntur. *Pearson.* Interpol. *ἀξιωθεὶς γὰρ ὀνόματος θείου καὶ ποθεινοῦ*. Wocherus *dignitatem* intelligit, quo sensu *ὄνομα* exponunt in Ep. ad Phil. 2, 9. *Iac.*

6) *ἡμῶν* L teste quoque Tischendorfio, *ὑμῶν* C.

7) *τε* om. Voss. et rlqq. editt. ante

AD MAGNESIOS.

Ignatius, qui et Theophorus, benedictae gratia Dei patris in Iesu Christo salvatore nostro, in quo saluto ecclesiam, quae Magnesiae est ad Maeandrum, optoque in Deo patre et in Iesu Christo plurimam salutem.

IGNATIUS MAGNESIIS.

* Ignatius, qui et Theophorus, benedictae per gratiam Dei Patris in Iesu Christo, Salvatore nostro, in quo saluto Ecclesiam, quae est Magnesiae ad Maeandrum, optoque in Deo Patre et in Iesu Christo plurimum gaudere.

I. *Causa epistolae et pia vota.*

Cum charitatem vestram religiosam perbene ordinatam cognovissem, exsultans vos in fide Iesu Christi alloqui decrevi. Ornatus enim honorificentissimo nomine Dei, in vinculis, quae circumfero, laudo ecclesias, quibus unionem opto cum carne et spiritu Iesu Christi, qui sempiterna est vita nostra, et unionem in fide et charitate, cui nihil praeferendum; maxime vero unionem cum Iesu et Patre, in quo, omnem principis huius seculi vim sustinentes et evadentes, Deo potiemur.

* I. Cum cognoverim caritatem vestram secundum Deum optime ordinatam, exultans animo proposui, in fide Iesu Christi vos alloqui. Cum enim nomen augustissimum divina dignatione meruerim in his vinculis, quae circumfero, laudibus effero Ecclesias, in quibus opto, semper vivere unionem carnis et spiritus Iesu Christi Salvatoris nostri, fidei quoque et caritatis, qua nihil praestantius, et quod maius est, Iesu et Patris, in quo sustinentes omnes insultus violentos huius seculi et effugientes, Deum consequemur.

II. *Gaudeo legatis vestris.*

Cum itaque dignus sim habitus, videre vos per Damam episcopum vestrum Deo dignum, et per dignos presbyteros Bassum et Apollonium,

* II. Quoniam ergo dignus fui, videre vos per Damam, sanctum Episcopum vestrum, dignosque Presbyteros Bassum et Apollonium et

---

Smithium; adest in Codd. C L. Lectionis τε vestigium Pearsonus recognovit in vet. Int., qui leg. τό.

8) Fugit Vossii aciem lectio τευξόμεθα in L, cum imprimendum curaverit φευξόμεθα, illud quidem de coniectura notis adscribens. Cum libro Laurentiano Codex C quoque exhibet τευξόμεθα.

Cap. II. 1) Protasin hinc inchoatam scriptor iterum inducit c. 6, ibique absolvit. Cfr. Ep. ad Eph. c. 1. Ἐπεὶ οὖν κτλ.

2) ἀπολονίου C L.

συνδούλου μου διακόνου Σωτίωνος,[3] οὗ ἐγὼ ὀναίμην,[4] ὅτι ὑποτάσσεται τῷ ἐπισκόπῳ ὡς χάριτι Θεοῦ,[5] καὶ τῷ πρεσβυτερίῳ ὡς νόμῳ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

III. *Honorate iuvenilem episcopum vestrum.*

Καὶ ὑμῖν δὲ πρέπει μὴ συγχρᾶσθαι[1] τῇ ἡλικίᾳ τοῦ ἐπισκόπου, ἀλλὰ κατὰ δύναμιν[2] Θεοῦ πατρὸς πᾶσαν ἐντροπὴν αὐτῷ ἀπονέμειν, καθὼς ἔγνων καὶ τοὺς ἁγίους πρεσβυτέρους, οὐ προσειληφότας[3] τὴν φαινομένην νεωτερικὴν τάξιν,[4] ἀλλ' ὡς φρονίμους ἐν Θεῷ συγχωροῦντας αὐτῷ· οὐκ αὐτῷ δέ, ἀλλὰ τῷ πατρὶ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τῷ πάντων ἐπισκόπῳ. Εἰς τιμὴν οὖν ἐκείνου τοῦ θελήσαντος,[5] ἡμᾶς πρέπον ἐστὶν ἐπακούειν κατὰ μηδεμίαν ὑπόκρισιν· ἐπεὶ οὐχ' ὅτι[6] τὸν ἐπίσκοπον τοῦτον τὸν βλεπόμενον πλανᾷ τις, ἀλλὰ τὸν ἀόρατον παραλογίζεται. Τὸ δὲ τοιοῦτον[7] οὐ πρὸς σάρκα[8] ὁ λόγος, ἀλλὰ πρὸς Θεόν, τὸν τὰ κρύφια εἰδότα.

IV. *Male nonnulli sine episcopo agunt.*

Πρέπον οὖν ἐστίν, μὴ μόνον καλεῖσθαι Χριστιανούς, ἀλλὰ καὶ εἶναι· ὥσπερ καί τινες ἐπίσκοπον μὲν καλοῦσιν,[1] χωρὶς δὲ αὐτοῦ πάντα πράσσουσιν. Οἱ τοιοῦτοι δὲ οὐκ εὐσυνείδητοί μοι εἶναι φαίνονται, διὰ τὸ μὴ βεβαίως[2] κατ' ἐντολὴν συναθροίζεσθαι.[3]

V. *Talibus proposita est mors, quia characterem Christianorum*, τὴν ἀγάπην, *non habent, et cupiditatibus suis non moriuntur.*

Ἐπεὶ οὖν τέλος τὰ πράγματα ἔχει, καὶ[1] ἐπίκειται τὰ δύο ὁμοῦ, ὅ τε θάνατος καὶ ἡ ζωή, καὶ ἕκαστος εἰς τὸν ἴδιον τόπον[2] μέλλει χω-

3) *ζωτίωνος* C L.

4) Vid. ad Eph. c. 2.

5) I. e. *favori et benignitati divinae* illum in ista excelsa dignitate constituenti; vel fortasse *χάρις* hic ponitur vice *τοῦ χάρισμα*. Aliter legebat Interpolator iunctim *χάριτι Θεοῦ ἐν νόμῳ Ἰησοῦ Χριστοῦ*. *Smith.*

Cap. III. 1) *Couti* vet. Int., *καταχρᾶσθαι abuti* Iunius et Holstenius. Vertit Graziani: Ma eziandio a voi conviene, che non profittiate dell' età giovanile del Vescovo.

2) Gallicciolli explicat: *summa vi a Deo vobis insita.* Forte: *considerantes in eo facultatem divinam.*

3) Ita C L, *προειληφότας* substituit Iunius, *ἀφορῶντας=respicientes* Interpol.

4) Ita Mss. Notat Hefelius: Germanice: sichtliche Iugendlichkeit. Alia monet Rothe, Anf. p. 436—441, cui *φαινομένη νεωτερικὴ τάξις = ordo episcopalis*, ut male videtur, *nuper demum institutus.* Cfr. I. Andr. Bosii Exercit. ad locum Ignatii, quo viri docti quidam putarunt, Episcopi unius supra Presbyteros eminentiam vocari *νεωτερικὴν τάξιν*, Bosii Opusc. hist. p. 477.

5) I. e. qui nos amat. *H.* Vertas *qui ita* vel *eum voluit*, commate distinguens post *θελήσαντος*. Petermannus c. Cot., Smith., Armenio, Interpol. legere maluit *θελήσαντος ὑμᾶς πρέπον*, licet hi interpretes vocem *ὑμᾶς* non ad *θελήσαντος*, sed ad *πρέπον* referant.

6) Cfr. Herm. ad Vig. p. 790. n. 253. *H.*

7) *τοιοῦτον* C L, *τοιοῦτο H.*

8) Gallicciolli: Una cosa tale non è conto, che debba rendersi agli uomini.

Cap. IV. 1) *I. e. iusta auctoritate* constitutum fatentur; illo tamen inconsulto omnia agunt. *Smith.*

2) I. e. quod non *firma* fide, neque *stabili* ordine, iuxta *praeceptum* Christi et Apostolorum ad sacros coetus se conferant. *Smith.* Ut in Ep. Barnabae c. 6, sic heic quoque *ἐντολὴν* absolute ponitur p. *ἐντολὴν Χριστοῦ.*

3) Ita C L; *συναθροίσεσθαι* Vossii ed. pr. (1646.), *συναθροίσασθαι* ed. altera.

Cap. V. 1) *καὶ* tuentur C L vet. Int., *καὶ πρόκειται* Interpol.

2) Sic de Iuda, Act. 1, 25. Cfr. Clem. Rom. I. ad Cor. c. 5. Polyc. ad Philipp. c. 9.

et per conservum meum Sotionem diaconum, quo utinam fruar, quia subditus est episcopo ut benignitati Dei, et presbyterio ut legi Iesu Christi.

conservum meum Sotionem Diaconum, ex quo mihi bene sit, quia obedit Episcopo ut gratiae Dei et Presbyterio tanquam legi Iesu Christi.

III. *Honorate iuvenilem episcopum vestrum.*

Sed et vos decet, non familiarius uti aetate episcopi, sed respectu potentiae Dei patris omnem impertiri illi reverentiam, quemadmodum cognovi sanctos facere presbyteros, qui non excipiunt adversus conspicuam illius conditionem iuvenilem, sed ut prudentes in Deo ei cedunt; non ei autem, sed patri Iesu Christi, omnium episcopo. In honorem igitur illius, qui eum voluit, nos decet obedire sine ulla hypocrisi; quia non solum episcopum hunc visibilem quis fallit, sed invisibilem decipere conatur. Tale facinus non ad carnem referendum est, sed ad Deum, qui abscondita cognoscit.

* III. Vos autem non abuti decet aetate Episcopi, sed secundum virtutem Dei Patris omnem reverentiam eidem exhibere: quod et sanctos Presbyteros facere novi, non excipientes, quod recentior ille ordo videatur, sed ut prudentes in Deo eundem admittentes; sed non tam ipsum, quam Patrem Iesu Christi universorum Episcopum. Quocirca ad honorem illius, qui ita voluit, decet nos obedire sine ulla simulatione, quandoquidem non visibilem hunc Episcopum quis fallit, sed invisibilem decipit. Ratio autem eiusmodi rei non ad carnem spectat, sed ad Deum, qui abscondita novit.

IV. *Male nonnulli sine episcopo agunt.*

Decet itaque non modo vocari Christianos, sed etiam esse; quemadmodum nonnulli episcopum quidem nominant, sed omnia sine eo faciunt. Tales vero non bona conscientia mihi praediti esse videntur, quia non firmiter secundum praeceptum congregantur.

* IV. Convenit ergo, nos Christianos non tantum vocari, sed et esse. Sicuti enim nonnulli nomine quidem Episcopi utuntur, sed sine eo omnia faciunt. Tales autem haudquaquam bona conscientia mihi praediti videntur, quia non solida firmitate secundum praeceptum congregantur.

V. *Talibus proposita est mors, quia characterem Christianorum, τὴν ἀγάπην, non habent, cupiditatibus suis non moriuntur.*

Quia autem res finem habent, etiam duo haec simul instant, mors et vita, et unusquisque in proprium locum iturus est. Quemadmodum

* V. Quandoquidem igitur res finem habent, etiam duo haec simul imminent, mors et vita, et unusquisque in proprium locum abiturus est.

ρεῖν. Ὥσπερ γάρ ἐστιν νομίσματα δύο, ὃ μὲν Θεοῦ, ὃ δὲ[3] κόσμου, καὶ ἕκαστον αὐτῶν ἴδιον χαρακτῆρα ἐπικείμενον ἔχει· οἱ ἄπιστοι τοῦ κόσμου τούτου, οἱ δὲ πιστοὶ ἐν ἀγάπῃ χαρακτῆρα Θεοῦ πατρὸς διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ ἐὰν μὴ αὐθαιρέτως ἔχωμεν[4] τὸ ἀποθανεῖν εἰς τὸ αὐτοῦ πάθος, τὸ ζῆν αὐτοῦ οὐκ ἔστιν ἐν ἡμῖν.

VI. *Tenete concordiam.*

Ἐπεὶ οὖν ἐν τοῖς προγεγραμμένοις προσώποις τὸ πᾶν πλῆθος ἐθεώρησα ἐν πίστει καὶ ἀγάπῃ,[1] παραινῶ, ἐν ὁμονοίᾳ Θεοῦ σπουδάζετε[2] πάντα πράσσειν, προκαθημένου τοῦ ἐπισκόπου εἰς τόπον Θεοῦ, καὶ τῶν πρεσβυτέρων εἰς τόπον συνεδρίου τῶν ἀποστόλων, καὶ τῶν διακόνων, τῶν ἐμοὶ γλυκυτάτων, πεπιστευμένων διακονίαν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὃς πρὸ αἰώνων παρὰ πατρὶ ἦν, καὶ ἐν τέλει ἐφάνη. Πάντες οὖν, ὁμοήθειαν Θεοῦ λαβόντες, ἐντρέπεσθε ἀλλήλοις,[3] καὶ μηδεὶς κατὰ σάρκα βλεπέτω[4] τὸ πλησίον, ἀλλ' ἐν Ἰησοῦ Χριστῷ ἀλλήλους διαπαντὸς ἀγαπᾶτε. Μηδὲν ἔστω ἐν ὑμῖν, ὃ δυνήσεται ὑμᾶς μερίσαι, ἀλλ' ἑνώθητε τῷ ἐπισκόπῳ[5] καὶ τοῖς προκαθημένοις, εἰς τύπον[6] καὶ διδαχὴν ἀφθαρσίας.

VII. *Agite nihil sine episcopo et presbyteris; sitis unum templum Dei.*

Ὥσπερ οὖν ὁ κύριος ἄνευ τοῦ πατρὸς οὐδὲν ἐποίησεν,[1] ἡνωμένος ὤν, οὔτε δι' ἑαυτοῦ, οὔτε διὰ τῶν ἀποστόλων· οὕτως μηδὲ ὑμεῖς ἄνευ τοῦ ἐπισκόπου καὶ τῶν πρεσβυτέρων μηδὲν πράσσετε.[2] Μηδὲ πειράσητε εὔλογόν τι φαίνεσθαι[3] ἰδίᾳ[4] ὑμῖν. Ἀλλ' ἐπὶ τὸ αὐτὸ μία προσευχή, μία δέησις, εἷς νοῦς, μία ἐλπὶς, ἐν ἀγάπῃ, ἐν τῇ χαρᾷ τῇ ἀμώμῳ· Εἷς[5] ἐστὶν Ἰησοῦς Χριστὸς, οὗ ἄμεινον οὐθέν[6] ἐστιν. Πάν-

3) Ita scribendum duce Cod. L iam vidit Iacobsonus. Praebent autem C I. ὁ μὲν — ὁ δὲ, quod Vossius tacite mutavit in τὸ μὲν — τὸ δὲ, idque rlqq. editt., excepto Aldrichio, repetierunt. Hefelius Codicis Med. lectionem ex Iacobsono minus accurate in notis descripsit. Articulus autem non solum in N. T. (Rom. 9, 21. Matth. 21, 35. Act. 27, 44. 1 Cor. 11, 21.), sed etiam a scriptoribus optimae notae pro relativo ponitur. Cfr. Thucyd. 3, 66, οὓς μὲν ἐν χερσὶν ἀπεκτείνατε κτλ.

4) Ita L, ἔχομεν C Voss. Tum ἐπιθανεῖν ex typothetae, opinor, incuria ap. Voss.

Cap. VI. 1) Ita coniecit Vossius, ἠγάπησα C L et Interpolator in Codd. B F, sicut in editionibus Pacaei et Vedelii; ἠγάπησα scr. O V. Ceteroquin Vossius et Hefelius Ms. Med. ἀγάπησα praebere parum recte asserunt. Sensus: fidem et charitatem totius fidelis Magnesiorum populi in illis praesentem contemplatus sum. Nolte l. l. p. 231. legendum esse suspicatus est ἀγάπῃ, ὑμᾶς παραινῶ.

2) In C pr. man. σπουδάζεται, man. sec. ε supra.

3) Bunsen: Die 3 ächten etc. mavult ἀλλήλους.

4) Ita C L. Vossius in contextu κλεπτέτω, in notis Codd. scriptionem tamquam coniecturam proponens. Subinde est in Codd. C L τῷ πλησίον, unde dedi τὸ πλησίον. Cfr. Ep. Barnabae c. 19. Interpolator τὸν πλησίον.

5) In C man. sec. orae monitorium adscripsit: ἑνώθητε τῷ ἐπισκόπῳ.

6) τόπον exhibere Vossium parum accurate scribunt Iacobsonus et Petermannus, notulam illius et contextum permiscentes.

Cap. VII. 1) ἐποίησε Voss. invitis Mss.

2) πράσσεται C.

3) φαίνεσθε C, αι supra.

4) I. e. extra communionem Episcopi et Presbyterorum, in conventiculis. *Smith.*

5) Pro Εἷς interpr. vetus ὃς legit probante Bunsenio l. l. p. 132.

6) οὐδὲν scr. C L.

enim sunt numismata duo, alterum quidem Dei, alterum autem mundi, et unumquodque proprium characterem habet impositum; ita infideles mundi huius, fideles autem in charitate characterem Dei Patris per Iesum Christum habent, per quem nisi propensa nobis est voluntas mori iuxta ipsius passionem, nec vita ipsius in nobis est.

Sunt enim velut duo nummi, alter Dei, alter mundi, quorum uterque propriam notam impressam habet: infideles huius mundi, fideles autem in charitate figuram Dei Patris per Iesum Christum, per quem nisi sponte mori velimus in passionem eius, vita eius non est in nobis.

VI. *Tenete concordiam.*

Cum itaque in personis supra dictis omnem multitudinem in fide et charitate conspexissem, hortor ut in concordia omnia peragere studeatis, episcopo praesidente loco Dei, et presbyteris loco senatus apostolici, et diaconis, mihi suavissimis, concreditum habentibus ministerium Iesu Christi, qui ant esecula apud patrem erat, et in fine apparuit. Omnes igitur, acceptis iisdem divinis moribus, vos mutuo revereamini, et nemo secundum carnem spectet proximum, sed in Iesu Christo vos invicem semper diligatis. Nihil sit in vobis, quod possit vos dirimere, sed uniamini episcopo et praesidentibus, in typum et demonstrationem immortalitatis.

* VI. Quandoquidem itaque in personis supracommemoratis totam multitudinem vidi in fide et dilexi; hortor ut in concordia Dei omnia agere studeatis, Episcopo praesidente loco Dei, et Presbyteris loco collegii Apostolici, et Diaconis mihi suavissimis, quibus concreditum est ministerium Iesu Christi, qui ante secula erat apud Patrem, et in fine apparuit. Omnes ergo concordiam Dei accipientes reveremini vos invicem, et nemo secundum carnem spectet proximum, sed in Iesu Christo vos invicem semper diligite. Nihil sit in vobis, quod vos dividere possit: sed unamini Episcopo et iis, qui ad formam et doctrinam incorruptibilitatis vobis praesident.

VII. *Agite nihil sine episcopo et presbyteris; sitis unum templum Dei.*

Quemadmodum igitur Dominus sine Patre, ipsi unitus, nihil fecit, neque per se ipsum, neque per apostolos; ita neque vos sine episcopo et presbyteris quidquam peragatis. Neque aggrediamini, ut quidquam a vobis separatim factum decens appareat. Sed in unum convenientibus una sit oratio, una precatio, una mens, una spes, in charitate, in gaudio sancto. Unus est Iesus Christus, quo nihil praestantius est. Omnes

* VII. Quemadmodum ergo Dominus sine Patre nihil neque per se, neque per Apostolos faciebat, quia ipsi unitus erat, ita nec vos sine Episcopo et Presbyteris quicquid agite; nec tentate ut privatim quid rectum vobis videatur; sed in commune una oratio, una supplicatio, una mens, una spes in charitate, in gaudio inculpato; sicut unus est Iesus Christus, quo nihil praestantius est. Omnes igitur ad instar

τες οὖν ὡς εἰς [ἕνα][7] ναὸν συντρέχετε[8] Θεοῦ, ὡς ἐπὶ[9] ἓν θυσιαστήριον, ὡς ἐπὶ ἕνα Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν ἀφ' ἑνὸς πατρὸς προελθόντα, καὶ εἰς ἕνα ὄντα καὶ χωρήσαντα.[10]

VIII. *Cavete a falsis doctrinis Iudaizantium.*

Μὴ πλανᾶσθε[1] ταῖς ἑτεροδοξίαις[2] μηδὲ μυθεύμασιν[3] τοῖς παλαιοῖς, ἀνωφελέσιν οὖσιν. Εἰ γὰρ μέχρι νῦν κατὰ [νόμον][4] Ἰουδαϊσμὸν ζῶμεν, ὁμολογοῦμεν χάριν μὴ εἰληφέναι. Οἱ γὰρ θειότατοι προφῆται κατὰ Χριστὸν Ἰησοῦν ἔζησαν.[5] Διὰ τοῦτο καὶ ἐδιώχθησαν, ἐνπνεόμενοι[6] ὑπὸ τῆς χάριτος αὐτοῦ, εἰς τὸ πληροφορηθῆναι τοὺς ἀπειθοῦντας, ὅτι εἷς Θεός ἐστιν, ὁ φανερώσας ἑαυτὸν διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, ὅς ἐστιν αὐτοῦ Λόγος ἀΐδιος, οὐκ ἀπὸ Σιγῆς[7] προελθὼν, ὃς κατὰ πάντα εὐηρέστησεν τῷ πέμψαντι αὐτόν.

IX. *Vivamus cum Christo.*

Εἰ οὖν οἱ ἐν παλαιοῖς πράγμασιν[1] ἀναστραφέντες εἰς καινότητα ἐλπίδος ἦλθον,[2] μηκέτι σαββατίζοντες, ἀλλὰ κατὰ κυριακὴν ζῶντες,[3]

---

7) Ita locum sanare volunt Vossius, Toupius et Iacobsonus ex vet. Int., cui favet Arm. Deest [*ἕνα*] in C L. Maluerim: *Πάντες οὖν ὡς εἰς ἐπὶ ναὸν συντρέχετε Θεοῦ*, ut vertit Holstenius: *omnes igitur ad instar unius in templum Dei concurrite.* Id sibi vult Interpolator.

7) Ita Voss. c. L., approbante nunc etiam C; *συνέρχεθε* Salvinius, qui ad oram reponit *συνέρχεσθε*. Benc. Cfr. Ep. ad Eph. c. 3. et 13.

9) *ἐπεὶ* C., idem Heysio videbatur extare in L; *ἐπὶ* apographum Holstenii.

10) *χωρήσαντα* L., *χωρίσαντα* C. I. e. simul cum eo versantem et consistentem. Cfr. Hermae Past. nunc primum a nobis editum Sim. 5, 6. Bunsenii coniectura est *καὶ εἰς ἕνα ἀναχωρήσαντα.*

Cap. VIII. 1) *πλανᾶσθαι* C L.

2) Haec est secunda huius Epistolae pars, qua eos maxime praemunit contra Haereticos, eos praecipue, qui Iudaismum introducere conabantur, contra quos clare et expresse disputat. Erant autem ea tempestate ii, qui Divinam Christi naturam negabant, ut Ebionitae, Cerinthiani, Nazaraei, et Helxaitae. Vid. Vindicias Ignat. p. 55. (P. 2.) *Pearson.* Cfr. Düsterdieck, de Ignatianarum Epist. authentia p. 55. sqq.

3) Cfr. I Tim. 1, 4. 4, 7. Tit. 1, 14.

4) Legit Interpres *κατὰ Ἰουδαϊσμόν*. Et certe haec lectio ferri potest. Quod si *τὸ νόμον* abiicere nolis, legendum esset, *Ἰουδαϊκὸν*, vel potius *κατὰ νόμον Ἰουδαϊσμοῦ ζῶμεν*. Sed non puto. Omnino verum est Ignatium scripsisse *κατὰ νόμον ζῶμεν*. *Νόμος* specialiter in veterum Christianorum libris accipitur pro lege Mosis. Quod cum nescirent isti magistri, qui Ignatium depravarunt, alterum pro Glossa addidere. *Vossius.* Cfr. infra c. 10, ubi est *κατὰ χριστιανισμὸν ζῆν*. In utroque Ms. *κατὰ νόμον Ἰουδαϊσμὸν ζῶμεν.*

5) Ad oram Codicis C man. sec. *κατὰ χριστὸν οἱ προφῆται ἔζησαν.*

6) *ἐνπνεόμενοι* scr. C L. Edd. *ἐμπν.*

7) Ignatiano - mastiges contendunt, fieri hic mentionem *Σιγῆς* Valentini Gnostici, et inde apparere, epistolam nostram non ab Ignatio esse exaratam. Respondent *Cotel.* (ad h. l.) *Pearsonus* (Vindic. P. II. c. 4. sqq.) et *Rothe* (Anf. p. 726.) Ignatium dixisse: Christus est verbum Dei aeternum quod non instar humani sermonis post *silentium* s. e *silentio* progreditur, non *iunius* est silentium, sed *aeternum.* Simili modo am Interpol. hunc locum explicuit. Sed in famoso libro Hippolyti nuper detecto, quod false Origenis Philosophumena inscribitur (Oxon. 1851.), fragmentum ex *τῇ Ἀποφάσει μεγάλῃ* Simonis Magi servatum est (p. 173.) e quo luce clarius perspicimus Simonem in systemate suo gnostico primum locum dedisse *τῇ Σιγῇ*, quae cum *Βύθῳ* Valentini comparanda est. Legimus ibi p. 173. *λέγει γὰρ Σίμων διαῤῥήδην περὶ τούτου ἐν τῃ*

itaque velut in unum templum Dei concurrite, velut ad unum altare, velut ad unum Iesum Christum, qui ab uno patre procedit, et ad unum reversus est, et cum uno perseverat.

unius in templum Dei concurrite, ut ad unum altare, ut ad unum Iesum Christum, ab uno Patre procedentem et existentem in uno, et redeuntem ad unum.

VIII. *Cavete a falsis doctrinis Iudaizantium.*

Ne seducamini alienis doctrinis, neque veteribus fabulis, quae sunt inutiles. Si enim adhuc iuxta [legem] Iudaismum vivimus, confitemur, nos gratiam non accepisse. Divinissimi namque prophetae iuxta Iesum Christum vixerunt. Ob hoc et persecutionem passi sunt, gratia ipsius inspirati, ut, qui erant increduli, certi redderentur quod unus sit Deus, qui seipsum manifestaverit per Iesum Christum filium suum, qui est Verbum eius aeternum, non e Sige progrediens, quique in omnibus ei, qui ipsum miserat, complacuit.

* VIII. Ne seducamini falsis opinionibus, neque fabulis antiquis, quae nulli bona sunt. Si enim adhuc iuxta legem Iudaico more vivimus, fatemur nos non accepisse gratiam. Etenim divinissimi Prophetae secundum Christum Iesum vixerunt, ideoque persecutionem passi sunt, gratia eius inspirati, ut non credentes plena fide crederent, quod unus Deus est, qui manifestavit semetipsum per Iesum Christum filium suum, qui est verbum ipsius aeternum, non ex silentio procedens, qui per omnia bene placuit ei, qui misit ipsum.

IX. *Vivamus cum Christo.*

Si igitur, qui in veteri rerum ordine degerunt, ad novam spem pervenerunt, non amplius sabbatum colentes, sed iuxta dominicam viven-

* IX. Si ergo ii, qui in vetustis rebus versabantur, ad novitatem spei pervenerunt, non amplius sabbata colentes, sed per diem domini-

---

Ἀποφάσει οὕτως· Ὑμῖν οὖν λέγω ἃ λέγω, καὶ γράφω ἃ γράφω. τὸ γράμμα τοῦτο· δύο εἰσὶ παραφυάδες τῶν ὅλων αἰώνων, μήτε ἀρχὴν μήτε πέρας ἔχουσαι, ἀπὸ μιᾶς ῥίζης, ἥτις ἐστὶ δύναμις, σιγή, ἀόρατος, ἀκατάληπτος, . . . ἥτις ἐστὶ μεγάλη δύναμις. Ignatium in loco isto ad hanc Simonis *Σιγὴν* respicere contenderunt *Denzinger* (Tübing. theol. Quartalschr. 1852. p. 442 sqq. et Bunsen (Hippol. I. p. 44 sq.) quamvis hic epist. nostram spuriam putet. Contradicit Hilgenfeld: die apost. Vät. p. 232. Simonis Magi fragmentum istud Uhlhorno l. l. p. 299. ignotum erat, quo factum ut Pearsonii sententiae accederet et Denzingeri priorem libellum (Die Aechtheit des bisherigen Textes der ign. Briefe 1849.) iniuste vituperaret. *II.* ed. IV. In C manus recens orae adscripsit: *Ἐν ἀντιγράφῳ τετυπωμένῳ· ὅς ἐστιν αὐτοῦ λόγος οὐ ῥητὸς ἀλλ' οὐσιώδης. οὐ γάρ ἐστι λαλιᾶς ἐνάρθρου φώνημα ἀλλ' ἐνεργείας θεικῆς οὐσία γεννητή. ὃς πάντα.*

Cap. IX. 1) Forsitan *δόγμασιν. Markland.* Interpolator *γράμμασιν.* Usserius Iudaeos ad Christianismum conversos intelligit. Pearsonus confert Epiphanium contra Ebionem disputantem, *ὅτι οὐ χρὴ βαπτισμοῖς χρῆσθαι καὶ ἔθεσιν ἀνωφελέσιν.* Haer. XXX. c. 21. Opp. 1. p. 145. ed. Petav. *Iac.*

2) *ἦλθον* C L, *ἤλυθον* Voss.

3) *κυριακὴν ζωὴν ζῶντες* C L. Praeeunte Petermanno exclusi *ζωὴν* c. vet. Int. et Arm.

ἐν ᾗ καὶ ἡ ζωὴ ἡμῶν ἀνέτειλεν δι' αὐτοῦ καὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ — ὅν τινες[4] ἀρνοῦνται, δι' οὗ μυστηρίου ἐλάβομεν τὸ πιστεύειν, καὶ διὰ τοῦτο ὑπομένομεν,[5] ἵνα εὑρεθῶμεν μαθηταὶ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ μόνου διδασκάλου ἡμῶν — πῶς ἡμεῖς δυνησόμεθα ζῆσαι χωρὶς αὐτοῦ, οὗ καὶ οἱ προφῆται μαθηταὶ ὄντες τῷ πνεύματι ὡς διδάσκαλον αὐτὸν προσεδόκουν; Καὶ διὰ τοῦτο, ὃν δικαίως ἀνέμενον, παρὼν[6] ἤγειρεν αὐτοὺς ἐκ νεκρῶν.

X. *Nolite iudaizare.*

Μὴ οὖν ἀναισθητῶμεν τῆς χρηστότητος[1] αὐτοῦ. Ἂν γὰρ ἡμᾶς μιμήσηται,[2] καθὰ πράσσομεν, οὐκ ἔτι ἐσμέν. Διὰ τοῦτο, μαθηταὶ αὐτοῦ γενόμενοι, μάθωμεν κατὰ Χριστιανισμὸν ζῆν. Ὃς γὰρ ἄλλῳ ὀνόματι καλεῖται πλέον τούτου,[3] οὐκ ἔστιν τοῦ Θεοῦ. Ὑπέρθεσθε[4] οὖν τὴν κακὴν ζύμην, τὴν παλαιωθεῖσαν καὶ ἐνοξίσασαν, καὶ μεταβάλεσθε εἰς νέαν ζύμην, ὅ ἐστιν Ἰησοῦς Χριστός. Ἁλίσθητε ἐν αὐτῷ, ἵνα μὴ διαφθαρῇ τις ἐν ὑμῖν, ἐπεὶ ἀπὸ τῆς ὀσμῆς ἐλεγχθήσεσθε.[5] Ἄτοπόν ἐστιν, Χριστὸν Ἰησοῦν λαλεῖν,[6] καὶ ἰουδαΐζειν. Ὁ γὰρ Χριστιανισμὸς οὐκ εἰς Ἰουδαϊσμὸν ἐπίστευσεν, ἀλλ'[7] Ἰουδαϊσμὸς εἰς Χριστιανισμόν, ὡς[8] πᾶσα γλῶσσα πιστεύσασα εἰς Θεὸν συνήχθη.[9]

XI. *Non castigans, sed vos praemuniens haec scribo.*

Ταῦτα δέ, ἀγαπητοί μου, οὐκ ἐπεὶ ἔγνων τινὰς ἐξ ὑμῶν οὕτως ἔχοντας,[1] ἀλλ' ὡς μικρότερος ὑμῶν θέλω προφυλάσσεσθαι[2] ὑμᾶς, μὴ ἐμπεσεῖν εἰς τὰ ἄγκιστρα τῆς κενοδοξίας, ἀλλὰ πεπληροφορῆσθαι[3] ἐν τῇ γεννήσει καὶ τῷ πάθει καὶ τῇ ἀναστάσει τῇ γενομένῃ ἐν καιρῷ τῆς

---

4) *ὅν τινες* Voss., *οἵτινες* C L.

5) *ὑπομένωμεν* C L. Qua lectione recepta puncto post *πιστεύειν* distinguas.

6) *παρ' ὧν* C, *παρ' ὧν* (sic, et primitus quidem) L. Matth. 27, 52.

Cap. X. 1) *χριστότητος* C L. Respicere videtur v. 4. c. 2. D. Pauli Ep. ad Rom.

2) *μιμήσηται* cum Augustano a Pacaeo edito et nostris (recensionis prolix.) B O V, *μιμήσεται* L, *μιμῆσθαι* C, *τιμήσεται* coni. Voss. et alii. Tum *πράσσωμεν* C L Voss, *πράσσομεν* Interpol. et Int. vet. Cfr. Ps. 130, 3.

3) In C vocc. *ὃς γὰρ ἄλλῳ ὀνόματι καλεῖται πλέον τούτου* man. sec. ad oram repetuntur. Graziani: Giacchè chiunque con altro nome chiamasi, fuor di questo, non è di Dio.

4) *Ὑπέρθεσθε* C L., et ita c. Augustano et Anglicano nostri Codd. B F O V recens. prolixioris; *ἀπόθεσθε* Interpolator vulg., Int. vet. (*deponite*) et Arm. Cfr. I Cor. 5, 7.

5) Metaphoram Auctor persequitur, ut solet; nam ex putredine malus odor. *Pearson.* Cod. Mstus exhibet *ὀρμῆς*. Certissimam Vossii correctionem post Usser., Pearson. et Smith. in textum admisi. Cfr. Ep. ad Eph. c. 17. *δυσωδίαν τῆς διδασκαλίας*. *ἐλεγχθήσεσθε* quoque Vossius ut emendationem profert; sed ita revera legit Codex Mediceus, non *ἐλεγχθήσετε*. *Iac.* Cod. C quoque *ὀρμῆς ἐλεγχθήσεσθε*.

6) *λαλεῖν* C L., non *καλεῖν* ut Vossio auctore ed. Cot.

7) Ita scripsi c. C L., *ἀλλὰ* Voss. et rlqq. editt.

8) Pro *ὡς* Bunsenio l. l. p. 132. scribendum videbatur *ᾧ*, idque recepit *H.* ed. IV.

9) Cfr. Ioann. 10, 16. Coniectaverim *συνηχηθῇ* (*συνηχέω*) sensu medii intr. Cfr. Soph. Oedp. Col. 1500.

Cap. XI. 1) I. e. non quod cognoverim aliquos vestrum Iudaismum sectari. *Iac.*

2) *προφυλάσσεσθε* C L.

3) *πεπληροφορεῖσθαι* C, et Heysio notante etiam L.

tes, in qua et vita nostra exorta est per ipsum et mortem ipsius (quam quidam negant, per quod mysterium fidem accepimus, et propter hoc sustinemus, ut inveniamur discipuli Iesu Christi, solius doctoris nostri), quomodo nos poterimus vivere sine ipso, quem etiam prophetae, cum essent spiritu discipuli eius, ut doctorem exspectabant? Et propter hoc is, quem iuste praestolabantur, adveniens suscitavit ipsos ex mortuis.

eam vitam viventes, in qua et vita nostra per ipsum mortemque eius exorta est; quem nonnulli negant: per quem mysterium credendi accepimus, ideoque sustinemus, ut inveniamur discipuli Iesu Christi, unici magistri nostri: quomodo nos poterimus vivere sine ipso, cuius etiam Prophetae discipuli cum essent spiritu, ut magistrum eum expectabant? Ideoque quem iuste expectarunt, ille praesens excitavit eos a mortuis.

X. *Nolite iudaizare.*

Absit ergo a nobis, non moveri benignitate eius. Si enim nos imitetur secundum ea quae facimus, iam perimus. Proptera, discipuli eius effecti, discamus secundum Christianismum vivere. Qui enim alio nomine vocatur praeter hoc, non est Dei. Abiicite igitur malum fermentum, inveteratum et acimum, et transmutamini in novum fermentum, quod est Iesus Christus. Saliamini in ipso, ut non corrumpatur aliquis e vobis, quoniam ab odore redarguemini. Absurdum est, Christum Iesum profari, et iudaizare. Christianismus enim non in Iudaismum credidit, sed Iudaismus in Christianismum, ut omnis lingua credens ad Deum congregaretur.

* X. Non ergo stupido animo negligamus benignitatem eius. Si enim nostro nos exemplo castigaverit secundum quod agimus, non amplius subsistimus. Quocirca discipuli eius effecti discamus Christiano ritu vivere. Qui enim alio nomine vocatur praeterquam hoc, ille non est Dei. Abiicite ergo malum hoc fermentum, obsoletum et acidum, et transmutemini in novum fermentum, quod est Iesus Christus. Sale conspergimini in ipso, ne quis computrescat in vobis, quia fervoris impetus vos arguet. Absurdum est Christum Iesum vocare, et iudaizare. Neque enim Christianismus in Iudaismum credidit, sed Iudaismus in Christianismum: sicut omnis lingua credens in Deum adunata est.

XI. *Non castigans, sed vos praemuniens haec scribo.*

Haec autem scribo, dilecti mei, non quod cognoverim, aliquos vestrum hoc animo affectos esse, sed, minor vobis, cautum vobis cupio, ne incidatis in hamos inanis doctrinae, sed ut plene certi reddamini de nativitate et passione et resurrectione, quae contigit tempore praefecturae

* XI. Haec autem scribo, dilecti mei, non quod sciam, aliquos vestrum sic affectos esse, sed ut minor vestrum cupio praeservare vos, ne incidatis in hamos inanium opinionum, sed ut plenam fiduciam habeatis in nativitate, et passione, et resurrectione, quae contigit tem-

ἡγεμονίας Ποντίου Πιλάτου· πραχθέντα[4] ἀληθῶς καὶ βεβαίως ὑπὸ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τῆς ἐλπίδος ἡμῶν, ἧς ἐκτραπῆναι μηδενὶ ὑμῶν γένοιτο.

XII. *Vos enim meliores me estis.*

Ὀναίμην ὑμῶν κατὰ πάντα, ἐάνπερ ἄξιος ὦ. Εἰ γὰρ καὶ δέδεμαι, πρὸς ἕνα τῶν λελυμένων ὑμῶν οὐκ εἰμι. Οἶδα ὅτι οὐ φυσιοῦσθε· Ἰησοῦν γὰρ Χριστὸν ἔχετε ἐν ἑαυτοῖς. Καὶ μᾶλλον, ὅταν[1] ἐπαινῶ ὑμᾶς, οἶδα ὅτι ἐντρέπεσθε, ὡς γέγραπται, ὅτι[2] ‚ὁ δίκαιος ἑαυτοῦ κατήγορος.'

XIII. *Confirmemini in fide et unione.*

Σπουδάζετε οὖν βεβαιωθῆναι ἐν τοῖς δόγμασιν τοῦ κυρίου καὶ τῶν ἀποστόλων, ἵνα πάντα, ὅσα ποιῆτε, κατευοδωθῆτε σαρκὶ καὶ πνεύματι, πίστει καὶ ἀγάπῃ, ἐν[1] υἱῷ καὶ πατρὶ καὶ ἐν πνεύματι, ἐν ἀρχῇ καὶ ἐν τέλει, μετὰ τοῦ ἀξιοπρεπεστάτου ἐπισκόπου ὑμῶν, καὶ ἀξιοπλόκου πνευματικοῦ στεφάνου τοῦ πρεσβυτερίου ὑμῶν, καὶ[2] τῶν κατὰ Θεὸν διακόνων. Ὑποτάγητε τῷ ἐπισκόπῳ καὶ ἀλλήλοις, ὡς Ἰησοῦς Χριστὸς τῷ πατρὶ κατὰ σάρκα,[3] καὶ οἱ ἀπόστολοι τῷ Χριστῷ καὶ τῷ πατρὶ καὶ τῷ πνεύματι· ἵνα ἕνωσις ᾖ σαρκική τε καὶ πνευματική.[4]

XIV. *Orate pro me et pro ecclesia Syriae.*

Εἰδὼς ὅτι Θεοῦ γέμετε,[1] συντόμως παρεκέλευσα ὑμᾶς. Μνημονεύετέ μου ἐν ταῖς προσευχαῖς ὑμῶν, ἵνα Θεοῦ ἐπιτύχω, καὶ τῆς ἐν Συρίᾳ ἐκκλησίας — ὅθεν οὐκ ἄξιός εἰμι καλεῖσθαι·[2] ἐπιδέομαι γὰρ τῆς ἡνωμένης ὑμῶν ἐν Θεῷ προσευχῆς καὶ ἀγάπης — εἰς τὸ ἀξιωθῆναι τὴν ἐν Συρίᾳ ἐκκλησίαν διὰ τῆς ἐκκλησίας ὑμῶν δροσισθῆναι.

---

4) Quasi ἃ ἐπράχθησαν, vel coniunge cum praecedentibus. *Cotel.* Praepone ἅ εἰσι, propter Grammaticae rationem; uti habet Vet. Int. *quae facta sunt. Smith.* Supra Ep. ad Eph. c. 9. ἅτινα ἐπράχθη. *Iac.*

Cap. XII. 1) ὅταν C, ὅτ' ἂν L Voss., Iac.
2) Prov. 18, 17.

Cap. XIII. 1) Ignatius Filium ante Patrem nominat (ut Apostolus II Cor. 13, 13.), quod Remy Ceillier (histoire générale T. I. p. 622.) vetustissimae antiquitatis signum putat. Cfr. Düsterdieck l. c. p. 27. *H.*
2) καὶ deest in C.
3) Christus homo (κατὰ σάρκα), non Christus ὁ λόγος Deo Patri subditus ab Ignatio dicitur.
4) Cfr. Eph. 4, 4. ἓν σῶμα καὶ ἓν πνεῦμα = concordia et unitas extra ecclesiam sicuti in ea ipsa.

Cap. XIV. 1) Heic et plus in recens. longiori imitatur Paul. Ap. ad Rom. 15, 14.
2) In C fuit καλεῖσθαι, quod mutatum est in καλεῖσθε, supra iterum αι.

Pontii Pilati; quae vere et indubitanter gesta sunt a Iesu Christo, spe nostra, a qua averti nemini vestrum accidat.

pore praesidatus Pontii Pilati, quae vere firmiterque facta sunt a Christo Iesu, spe nostra, a qua exorbitare quemquam vestrum ne sinat Deus.

XII. *Vos enim meliores me estis.*

Fruar vobis in omnibus, siquidem dignus sum. Etsi enim ligatus sum pro Christo, comparandus tamen non sum uni vestrum, qui ligati non estis. Novi, quod hac laude non superbitis; Iesum enim Christum habetis in vobis. Et magis, cum laudo vos, scio quod erubescitis, sicut scriptum est: ‚iustus sui est accusator.'

* XII. Utinam fruar vobis per omnia, modo dignus sim. Ego enim licet vinctus, nulli vestrum solutorum comparandus sum. Scio, quod non inflemini; nam Iesum Christum habetis in vobismetipsis. Quin potius cum laudo vos, scio vos rubore suffundi, sicut scriptum est: ‚iustus sui accusator est.'

XIII. *Confirmemini in fide et unione.*

Studete igitur confirmari in doctrinis Domini et Apostolorum, ut omnia, quae facitis, prospere vobis succedant, carne et spiritu, fide et caritate, in Filio et Patre et Spiritu, in principio et in fine, cum dignissimo episcopo vestro, et digne contexta spirituali corona presbyterii vestri, et cum diaconis, Deo placentibus. Subiecti estote episcopo et vobis mutuo, ut Iesus Christus Patri secundum carnem, et Apostoli Christo et Patri et Spiritui; ut unio sit et carnalis et spiritualis.

* XIII. Date ergo operam ut confirmemini in dogmatibus Domini et Apostolorum, ut omnia, quae facitis, recta procedant via, carne spirituque, fide et caritate, in filio et Patre et in spiritu, in principio et in fine; cum dignissimo Episcopo vestro, et cum bene contexta spiritali corona Presbyterio vestro, et Dei ministris Diaconis. Subiecti estote Episcopo et vobis mutuo, sicut Iesus Christus Patri, secundum carnem, et Apostoli Christo et Patri et spiritui, ut unio sit carnalis simul et spiritalis.

XIV. *Orate pro me et pro ecclesia Syriae.*

Cum sciam vos Deo plenos esse, brevibus vos cohortatus sum. Memores estote mei in orationibus vestris, ut Deum assequar, et ecclesiae, quae in Syria est — unde non sum dignus vocari, indigeo enim unita vestra in Deo oratione et charitate — ut ecclesia, quae in Syria est, mereatur per ecclesiam vestram irrorari.

* XIV. Cum sciam, vos Dei plenos esse, breviter vos cohortatus sum. Memores estote mei in orationibus vestris, ut Deum consequar, et Ecclesiae, quae in Syria est (cuius ego membrum vocari non sum dignus; opus enim mihi est unita in Deo oratione vestra et caritate), ut Ecclesia Syriae mereatur per vestram Ecclesiam refrigerari.

XV. *Salutant vos Ephesii et ceterae ecclesiae.*

Ἀσπάζονται ὑμᾶς Ἐφέσιοι[1] ἀπὸ Σμύρνης, ὅθεν καὶ γράφω ὑμῖν, παρόντες εἰς δόξαν Θεοῦ, ὥσπερ καὶ ὑμεῖς, οἳ κατὰ πάντα με ἀνέπαυσαν, ἅμα Πολυκάρπῳ, ἐπισκόπῳ Σμυρναίων. Καὶ αἱ λοιπαὶ δὲ ἐκκλησίαι ἐν τιμῇ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀσπάζονται ὑμᾶς. Ἔῤῥωσθε ἐν ὁμονοίᾳ Θεοῦ, κεκτημένοι ἀδιάκριτον[2] πνεῦμα, ὅς ἐστιν Ἰησοῦς Χριστός.

ΤΡΑΛΛΙΑΝΟΙΣ ΙΓΝΑΤΙΟΣ.[1]

Ἰγνάτιος, ὁ καὶ Θεοφόρος, ἠγαπημένῃ Θεῷ, πατρὶ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐκκλησίᾳ ἁγίᾳ, τῇ οὔσῃ ἐν Τράλλεσιν[2] τῆς Ἀσίας, ἐκλεκτῇ καὶ ἀξιοθέῳ, εἰρηνευούσῃ ἐν σαρκὶ καὶ αἵματι [καὶ][3] τῷ πάθει Ἰησοῦ Χριστοῦ, τῆς ἐλπίδος ἡμῶν ἐν τῇ εἰς αὐτὸν ἀναστάσει· ἣν καὶ[4] ἀσπάζομαι ἐν τῷ πληρώματι,[5] ἐν ἀποστολικῷ[6] χαρακτῆρι, καὶ εὔχομαι πλεῖστα χαίρειν.

I. *Laus vestra per Polybium mihi innotuit.*

Ἄμωμον διάνοιαν καὶ ἀδιάκριτον[7] ἐν ὑπομονῇ ἔγνων ὑμᾶς ἔχοντας, οὐ κατὰ χρῆσιν, ἀλλὰ κατὰ φύσιν,[8] καθὼς ἐδήλωσέν μοι Πολύβιος, ὁ ἐπίσκοπος ὑμῶν, ὃς παρεγένετο θελήματι Θεοῦ καὶ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐν Σμύρνῃ, καὶ οὕτως μοι συνεχάρη δεδεμένῳ ἐν Ἰησοῦ

Cap. XV. 1) Non Ephesii, qui negociandi causa Smyrnae degebant, sed illi, qui cum Onesimo episcopo Epheso Ignatium eo venerant salutatum.

2) Ita c. Interpol. Vossius, in cuius textu *διάκριτον*, ut exh. C L. Cfr. ad Eph. c. 3, ad Trall. c. 1.

1) Sic inscribunt C L. — Aequa ac aliarum civitatum charitate impulsi, qui Tralles inhabitabant, fratres Polybium episcopum Smyrnam delegaverunt (c. 1. 12.), ut Ignatio ob vincula congratulentur. Is naturali Trallianorum mentis candore atque fide ex ipso episcopo cognita, laude eos celebrat, ob obedientiam erga ipsum, presbyteros et diaconos adque mutuum amorem atque unitatem, ut assolet, cohortatur (c. 2. 3.). Humilitate sibi opus esse (c. 4.); quamvis coelestia tradere posset praecepta, discipulum se esse affirmat (c. 5.). Ab erroneis doctrinis custodite vos, praesertim a Docetis, id quidem mansuetudine, fide et charitate colenda (c. 6—11.). Saluto vos una cum legatis ecclesiarum Smyrnae praesentibus; manete in fide et charitate, et in orationibus vestris mei et Syriae ecclesiae memores estote (c. 12. 13.). Versio Syriaca a Curetono edita Epistolae ad Trallianos cap. 4. et 5. ita exhibet, ut ea annectat illis, quae ex Ep. ad Romanos desumpta profert ultima. Argumentum sane utriusque capitis ob indolem et hic et illic locum habere potest, quamquam eum facilius tuetur in Ignatio graeco. Curetonus vero utrumque cap. Epistolae ad Rom. adiudicat, eam ad Trallianos denotans suspectam. Armenii interpretationem ap. Petermannum evolvas.

2) *ἐν τράλεσιν* C L.

3) [*καὶ*] ex Int. vet. inseri vult Voss.; deest in C L. Mihi quidem abundare videtur, quia *τῷ πάθει* appositio est praecedentium. Versio Arm. a textu gr. vel maxime discrepat.

4) *καὶ* particulam a Vossio praetermissam praebent C L.

5) I. e. cuius ecclesiae omnia saluto membra. *Smith.*

6) Uti hic sibi (episcopo), ita infra c. 2. presbyteris quoque Ecclesiae Trallianae auctoritatem quandam apostolicam tribuit Ignatius. *Iac.* Smithius salutandi formam, qua Apostoli utebantur, intelligit. Holstenius: *Apostolico more.* Gra-

XV. *Salutant vos Ephesii et ceterae ecclesiae.*

Salutant vos Ephesii e Smyrna, unde haec scribo vobis, qui praesentes adsunt in Dei gloriam, ut et vos, qui me una cum Polycarpo episcopo Smyrnaeorum in omnibus recrearunt. Et ceterae ecclesiae in honorem Iesu Christi vos salutant. Valete, Deo uniti, spiritum possidentes inseparabilem, qui est Iesus Christus.

* XV. Salutant vos Ephesii ex Smyrna, unde et scribo vobis, ubi praesentes adsunt ad gloriam Dei, sicut et vos, qui per omnia me refocillarunt una cum Polycarpo Smyrnensium Episcopo. Ceterae quoque Ecclesiae in honore Iesu Christi vos salutant. Valete in concordia Dei, indivulsum possidentes spiritum, qui est Iesus Christus.

AD TRALLIANOS.

Ignatius, qui et Theophorus, dilectae a Deo, patre Iesu Christi, ecclesiae sanctae, quae est Trallibus Asiae, electae et Deo dignae, pacem habenti in carne et sanguine et passione Iesu Christi, spei nostrae, quando resurgemus ad eum; quam et saluto in plenitudine, in apostolico charactere, cuique plurimam opto salutem.

*IGNATIUS TRALLIANIS.

* Ignatius, qui et Theophorus, dilectae Deo Patri Iesu Christo Ecclesiae sanctae, quae est Trallibus Asiae, electae et Deo dignae, pacem habenti in carne et sanguine per passionem Iesu Christi, spei nostrae, et resurrectionem in ipsum, quam in plenitudine Apostolico more saluto, et plurimum salvere opto.

I. *Laus vestra per Polybium mihi innotuit.*

Constanter inculpatam et inseparabilem in sustinentia mentem cognovi vos habere, non usu solum, sed indole, quemadmodum id mihi episcopus vester Polybius indicavit, qui Smyrnae adfuit per voluntatem Dei et Iesu Christi, quique mihi vincto in Iesu Christo ita congratulatus est, ut omnem

* I. Inculpatam et non fictam mentem in patientia vos habere cognovi, idque non usu, sed naturae beneficio, quemadmodum significavit mihi Polybius Episcopus vester, qui Smyrnae adfuit per voluntatem Dei et Iesu Christi, mihique vincto in Iesu Christo ita congratulatus est,

---

ziani versioni italicae *καὶ* inserit: la quale io saluto eziandio nella pienezza, e nell' apostolico carattere.

7) Cfr. supra Ep. ad Eph. c. 3.

8) Trallianorum fidem et constantiam non posse tantum cognosci ex quotidianis eorum exercitiis et bonis operibus; sed etiam ex naturali eorum bonitate. Ita enim accipienda haec Ignatii verba, atque si scripsisset *οὐ κατὰ χρῆσιν μόνον, ἀλλὰ κατὰ φύσιν*, idque satis trito loquendi genere.

Χριστῷ, ὥστε με τὸ πᾶν πλῆθος ὑμῶν ἐν αὐτῷ θεωρεῖσθαι.[9] Ἀποδεξάμενος οὖν τὴν κατὰ Θεὸν εὔνοιαν δι' αὐτοῦ, ἔδοξα εὑρεῖν[10] ὑμᾶς, ὡς ἔγνων,[11] μιμητὰς ὄντας Θεοῦ.

II. *Estote subiecti episcopo, presbyteris et diaconis.*

Ὅταν[1] γὰρ τῷ ἐπισκόπῳ ὑποτάσσησθε[2] ὡς Ἰησοῦ Χριστῷ, φαίνεσθέ μοι οὐ κατὰ ἄνθρωπον[3] ζῶντες, ἀλλὰ κατὰ Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν δι' ἡμᾶς[4] ἀποθανόντα, ἵνα πιστεύσαντες εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ, τὸ ἀποθανεῖν ἐκφύγητε. Ἀναγκαῖον οὖν ἐστὶν, ὥσπερ ποιεῖτε, ἄνευ τοῦ ἐπισκόπου μηδὲν πράσσειν ὑμᾶς· ἀλλ' ὑποτάσσεσθε[5] καὶ τῷ πρεσβυτερίῳ, ὡς τοῖς ἀποστόλοις Ἰησοῦ Χριστοῦ, τῆς ἐλπίδος ἡμῶν, ἐν ᾧ διάγοντες εὑρεθησώμεθα.[6] Δεῖ[7] δὲ καὶ τοὺς διακόνους, ὄντας μυστηρίου[8] Ἰησοῦ Χριστοῦ, κατὰ πάντα τρόπον πᾶσιν ἀρέσκειν. Οὐ γὰρ βρωμάτων καὶ ποτῶν εἰσὶν διάκονοι, ἀλλ' ἐκκλησίας Θεοῦ ὑπηρέται. Δέον οὖν αὐτοὺς φυλάσσεσθαι[9] τὰ ἐγκλήματα ὡς πῦρ.

III. *Honorate diaconos, episcopum et presbyteros.*

Ὁμοίως πάντες ἐντρεπέσθωσαν τοὺς διακόνους ὡς ἐντολὴν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ τὸν ἐπίσκοπον ὡς Ἰησοῦν Χριστὸν, ὄντα υἱὸν τοῦ πατρὸς,[1] τοὺς δὲ πρεσβυτέρους ὡς συνέδριον Θεοῦ, καὶ ὡς σύνδεσμον[2] ἀποστόλων. Χωρὶς τούτων ἐκκλησία οὐ καλεῖται. Περὶ ὧν πέπεισμαι ὑμᾶς οὕτως ἔχειν. Τὸ γὰρ ἐξεμπλάριον τῆς ἀγάπης ὑμῶν ἔλαβον, καὶ ἔχω μεθ' ἑαυτοῦ[3] ἐν τῷ ἐπισκόπῳ ὑμῶν, οὗ αὐτὸ τὸ κατάστημα

---

9) Ita utriusque Cod. lectio *θεωρῆσθε* explicari, et sensu medii intelligi potest; *θεωρῆσαι* ex Interpolatore et vet. Int. Vossius, quem seq. editt. excepto Iacobsono et qui eum repetierunt. Sensus profecto activi modi praestat.

10) *ἐδόξα εὑρὼν* C L et Interpol.; *εὑρεῖν* p. *εὑρὼν* proposuit Voss. Interpres vet. et Arm. leg. *ἐδόξασα εὑρών*.

11) *ἔγνω* C, man. pr. lit. *ν* postea adscripta.

Cap. II. 1) *ὅταν* C, *ὁτ' ἂν* L Voss. Iac.

1) Dedi *ὑποτάσσησθε* c. C L. Nam in hoc quoque Cod. Tischendorfius ita scriptum esse certiorem me fecit contra Iacobsonum, qui *ὑποτάσσεσθε* ut Vossius et libb. impr.

3) Ita C L, quod in *ἀνθρώπινον* pervertit Vossius, *κατὰ τὸ ἀνθρώπινον* sine necessitate proponens in notis. Utriusque nostri Codicis lectio occurrit ap. Interpol. Cfr. 1 Cor. 15, 32. Gal. 3, 15.

4) Int. vet. *vos*.

5) *ὑποτάσσεσθε* scripsi c. C L et Armenio. Vossius quoque eam lectionem retinendam censet in notis, etsi haec evulgavit *ὑποτάσσεσθαι* c. vet. Int., Antioch. serm. 124. et aliis, quos sqq. Smith. et Iac.

6) *εὑρεθησώμεθα* C Holstenii apographum et Voss., *inveniamur* vet. Interpres. In L et ap. Interpolatorem *εὑρεθησόμεθα*, alio prorsus sensu.

7) Dicit, non debere esse quemquam, cui non placeant omnibus modis diaconi. *Voss.*

8) Recepi e marg. Codicis C lectionem *μυστηρίου* docta manu adscriptam; in textu est *μυστήριον*, ut scr. L; *μυστηρίων* Int. vet. et Paraphrastes. Ultimam lectionem commendat Vossius, haec addens: Sensum non percepere interpretes, qui tamen satis est clarus. Dicit enim, non debere esse quemquam, cui non placeant omnibus modis diaconi. Illos enim non esse ministros esculentorum et poculentorum; sed ministros mysteriorum Dei, sive Sacramentorum. Ait itaque, diaconos quidem immunes esse debere ab omni peccato; et ut ipsos decet, vitare crimina, tamquam ignem: alios vero debere tales debita reverentia prosequi. Miror autem Antiochum, qui Sermone 124. haec Ignatii citat, ita illa mutasse, ut id, quod de diaconis hic dicitur, presbyteris adtribuat: modo apud illum locus sit integer, nec aliqua exciderint verba. — Armenius legisse videtur *συμμύστας*.

9) *φυλάσσεσθε* L, *φυλάσσεσθε* C ut supra.

multitudinem vestram in eo contemplatus sim. Excipiens enim per ipsum vestram, quae secundum Deum est, benevolentiam, vos ipsos, quos cognovi imitatores Dei, invenisse videbar.

ut universam multitudinem vestram in eo contemplatus sim. Accipiens ergo probansque istam secundum Dei benevolentiam, visus sum mihi per ipsum deprehendisse vos imitatores esse Dei.

II. *Estote subiecti episcopo, presbyteris et diaconis.*

Cum enim episcopo subiecti sitis ut Iesu Christo, videmini mihi, non secundum hominem, sed secundum Iesum Christum vivere, qui propter nos mortuus est, ut credentes in mortem ipsius mortem effugiatis. Necessarium itaque est, quemadmodum facitis, ut sine episcopo nihil agatis, sed et presbyterio subditi sitis, ut Apostolis Iesu Christi, spei nostrae, in quo conversantes inveniamur. Oportet autem et diaconos, qui sunt ministri mysterii Iesu Christi, omni modo omnibus placere. Non enim ciborum et potuum ministri sunt, sed ecclesiae Dei ministri. Oportet igitur, ut sibi caveant a criminibus tanquam ab igne.

* II. Quando enim Episcopo subiecti estis ut Iesu Christo, videmini mihi non secundum hominem vivere, sed secundum Iesum Christum, qui propter nos mortuus est, ut credentes in mortem eius, mortem effugiatis. Necesse itaque est, quemadmodum facitis, nihil vos sine Episcopo agere. Sed et Presbyterio subiecti estote, ut Apostolis Iesu Christi, qui spes nostra est, in quo viventes inveniamur. Oportet et Diaconos, mysteriorum Christi ministros, omni modo cunctis placere: neque enim ciborum et potuum ministri sunt, sed Ecclesiae Dei subserviunt. Decet ergo eos sibi cavere a criminibus tanquam ab igne.

III. *Honorate diaconos, episcopum et presbyteros.*

Cuncti similiter revereantur diaconos ut mandatum Iesu Christi, et episcopum ut Iesum Christum, filium patris, et presbyteros ut senatum Dei et concilium Apostolorum. Sine his ecclesia non vocatur. De his vos ita sentire persuasum habeo. Exemplar enim charitatis vestrae accepi et mecum habeo in episcopo vestro; cuius ipse habitus magna disciplina

* III. Similiter quoque omnes revereantur Diaconos ut Iesum Christum, sicut et Episcopum qui Patris typum gerit, Presbyteros autem ut consessum Dei et collegium Apostolorum. Sine his non vocatur Ecclesia. De quibus et vos ita sentire, persuasum habeo. Exemplar enim caritatis vestrae accepi et mecum habeo in Episcopo vestro, cuius ipsa

---

Cap. III. 1) Ita Smithius restituit ex Int. vet. In Mss. C L *τοὺς διακόνους, ὡς ἰησοῦν χριστὸν. ὡς καὶ τὸν ἐπίσκοπον ὄντα υἱὸν τοῦ πατρὸς.* Cfr. infra c. 13. Ep. ad Smyrn. c. 8.

2) *σύνδεσμον* reponendum monuit Voss., *σύνδεσμος* C L.

3) *μεθ' ἑαυτοῦ* C L, quod Voss. tacite mutavit in *μετ' ἐμαυτοῦ* c. Interpolatore. Notus est graecismus ille, quo *ἑαυτοῦ* in omnibus casibus permutari potest cum *ἐμαυτοῦ* et *σεαυτοῦ*. Vid. Buttmann Gram. ed. undecimae pag. 361. Not. 5. Ioann. Franzius tamen Codd. scripturae non confidendum esse putabat.

μεγάλη μαθητεία, ἡ δὲ πραότης αὐτοῦ δύναμις· ὃν[4] λογίζομαι καὶ τοὺς ἀθέους ἐντρέπεσθαι, ἀγαπῶντας, ὡς οὐ φείδομαι ἑαυτοῦ. Πότερον δυνάμενος γράφειν ὑπὲρ τούτου εἰς τοῦτο ᾠήθην, ἵνα ὢν κατάκριτος ὡς ἀπόστολος ὑμῖν διατάσσωμαι;[5]

IV. *Humilitate et mansuetudine mihi opus est.*

Πολλὰ φρονῶ ἐν Θεῷ· ἀλλ' ἐμαυτὸν μετρῶ,[1] ἵνα μὴ ἐν καυχήσει ἀπόλωμαι. Νῦν γάρ με δεῖ πλέον φοβεῖσθαι, καὶ μὴ προσέχειν τοῖς φυσιοῦσίν με. Οἱ γὰρ λέγοντές[2] μοι μαστιγοῦσίν με. Ἀγαπῶ μὲν γὰρ τὸ παθεῖν· ἀλλ' οὐκ οἶδα, εἰ ἄξιός εἰμι. Τὸ[3] γὰρ ζῆλος πολλοῖς μὲν οὐ φαίνεται, ἐμὲ δὲ πλέον πολεμεῖ. Χρῄζω οὖν πραότητος, ἐν ᾗ καταλύεται ὁ ἄρχων τοῦ αἰῶνος τούτου.

V. *Non sublimes doctrinas vobis tradam.*

Μὴ οὐ δύναμαι[1] τὰ ἐπουράνια γράψαι; Ἀλλὰ[2] φοβοῦμαι, μὴ νηπίοις οὖσιν ὑμῖν βλάβην παραθῶ.[3] Καὶ συγγνωμονεῖτέ μοι, μήποτε, οὐ δυνηθέντες χωρῆσαι, στραγγαλωθῆτε.[4] Καὶ γὰρ ἐγὼ, οὐ καθ' ὅ,τι[5] δέδεμαι, καὶ δυνάμενος [νοεῖν][6] τὰ ἐπουράνια, καὶ τὰς τοποθεσίας[7] τὰς ἀγγελικὰς, καὶ τὰς συστάσεις τὰς ἀρχοντικὰς, ὁρατά τε καὶ ἀόρατα. Παρὰ τοῦτο ἤδη[8] καὶ μαθητής εἰμι· πολλὰ[9] γὰρ ἡμῖν[10] λείπει, ἵνα Θεοῦ μὴ λειπώμεθα.[11]

VI. *Abstinete a veneno haereticorum.*

Παρακαλῶ οὖν ὑμᾶς, οὐκ ἐγὼ, ἀλλ' ἡ ἀγάπη Ἰησοῦ Χριστοῦ, μόνῃ τῇ χριστιανῇ τροφῇ χρῆσθαι, ἀλλοτρίας δὲ βοτάνης[1] ἀπέχεσθαι,

---

4) Huius loci corruptelam alius alio modo sanari vult. Equidem legerim: *ὃν λογίζομαι καὶ τοὺς ἀθέους ἐντρέπεσθαι, [οὐ μόνον ὑμᾶς, οὓς ἀγαπῶ,] ἀγαπῶντας, ὡς οὐ φείδομαι ἑαυτοῦ. Πότερον δυνάμενος κτλ.* Cfr. Ep. ad Philadelph. c. 5. initium. In Mss. C L *ἑαυτὸν* p. *ἑαυτοῦ*. Hefelius in verbo *ᾠήθην* reddendo Pearsonum secutus vertit: *Num, quum hac de re scribere mihi liceret, in tantam mei existimationem deveni, ut quamvis condemnatus, velut Apostolus vobis praeciperem?*

5) *διατάσσομαι* C L.

Cap. IV. 1) *μετρῷ* cum iota subscr. C. Sententiarum nexus: non tanti me esse opinor, ut vobis constituam, sicuti Apostolus. Multum quidem in Deo sentio; sed metior me ipse, ne peream gloriando.

2) Nolte mavult *οἱ καλὰ λέγοντες*.

3) *τὸ* C L, *ὁ* tacite ed. Voss., et cum eo rlqq. usque ad Iacobsonum. Cfr. Clem. Rom. I. Ep. ad Cor. c. 4. Dicit autem martyrii desiderium, sibimet ipsi plus, quam aliis cognitum.

Cap. V. 1) Interpol., vet. Int., Syrus et Armenius inserunt pron. *ὑμῖν*. Sequens membrum id superfluum reddit.

2) Cfr. I Cor. 3, 1. 2.

3) Nolte cum Interpol. legi vult *παραθῶμαι*.

4) Ita ex Interpol. Vossius, *στράγγαλον θῆτε* scr. C L.

5) *καθ' ὅ, τι* scripsi c. C, *καθ' ὅτι* absque spiritu L Heysio mihi notante, *καθότι* libb. impr.

6) Ita monente Vossio supplendum ex Int. vet. et Interpolatore. Favent vers. Syr. et Arm.

7) I. e. *officia et dignitates*, ut ad Smyrn. c. 6.: *τόπος μηδένα φυσιούτω*. Cfr. etiam ad Polyc. c. 1. *Pearson.*

8) *εἰ δη* C L.

9) Cfr. I Cor. 13, 9. Syrus et Armenius h. l. paulo liberius verterunt. Fragmentum tamen Syr. Severi Antiocheni (Cfr. Cureton. l. c. pp. 40. 100.) gr. textui ad amussim respondet.

10) *ἡμῖν* C L, quod in textu Vossiano perversum est in *ὑμῖν*. Genuinam vero lectionem Voss. in notis indicat.

11) Gallicciolli: In quanto a questo

est, mansuetudo vero eius potentia; quem, ut existimo, et impii ipsi reverentur, quibus etiam placet quod ego mihi non parcam. Num, cum hac de re scribere mihi licuerit, in tantam mei existimationem deveni, ut, quamvis condemnatus, velut Apostolus vobis praeciperem?

animi vultusque aequalitas magnum documentum; cuius mansuetudo virtutem praefert, ut ipsos quoque impios eum revereri existimem. Non contineo me, quia diligo vos, quamvis acrius hac de re scribere possem: ideo scilicet, quia iam addictus tanquam Apostolus vobis praecipio.

IV. *Humilitate et mansuetudine mihi opus est.*

Multa sapio in Deo; sed mihi ipsi modum adhibeo, ne gloriando peream. Nunc enim plus mihi timendum est, nec aures illis sunt praebendae, qui me inflant. Qui enim me laudant, flagellant me. Nam diligo quidem pati; sed nescio an dignus sim. Vehementia enim mea multis quidem non apparet, me vero acrius impugnat. Opus itaque mihi mansuetudine, qua princeps seculi huius destruitur.

*IV. Magna sentio in Deo; sed me ipsum metior, ne gloriando peream. Nunc enim magis mihi timendum est, nec attendi, qui me inflant. Laudantes enim me flagellant. Nam cupio quidem pati; sed nescio utrum dignus sim. Nam aemulatio (inimici) multis quidem non apparet, sed me vehementius oppugnat. Quocirca mansuetudine mihi opus est, qua evertitur princeps huius seculi.

V. *Non sublimes doctrinas vobis tradam.*

Nonne possem coelestia scribere? At, ne parvulis vobis damnum inferam, metuo. Ac mihi ignoscite; ne, ista capere non valentes, strangulemini. Nam et ego, non ideo quod vinctus sum, et coelestia intelligere possum, et locos angelorum, et coetus constitutionesque principatuum, visibilia et invisibilia. Respectu harum rerum adhuc discipulus sum; multa enim nobis desunt, ne a Deo absimus.

*V. Nonne possem de rebus coelestibus scribere? Sed vereor, ne vobis adhuc parvulis obsim, et ignoscite mihi, ne, cum capere haud possitis, strangulemini. Etenim ego, non quia vinctus sum, et res coelestes, seriesque Angelorum et ordines principatuum, visibilia etiam et invisibilia intelligere possum, ideo iam discipulus quoque sum: multa enim desunt nobis, ne a Deo destituamur.

VI. *Abstinete a veneno haereticorum.*

Obsecro itaque vos, non ego, sed charitas Iesu Christi, solo christiano alimento uti, ab aliena autem herba abstinere, quae est haeresis.

*VI. Quocirca obsecro vos, non quidem ego, sed caritas Iesu Christi, ut solo Christiano nutrimento utamini, abstineatis autem ab herba

---

sono ancora discepolo: imperciocchè molte cose ci mancano, acciochè Dio non ci manchi (Cioè, siamo ancora indietro assai nella cognizione delle cose divine, per poter dire, che esse non ci mancano).

Cap. VI. 1) Cfr. ad Philad. c. 3.; ad Ephes. c. 10.

ἥτις ἐστὶν αἵρεσις. Οἱ καὶ ἰοῖς παρεμπλέκουσιν[2] Ἰησοῦν Χριστὸν, καταξιοπιστευόμενοι·[3] ὥσπερ θανάσιμον φάρμακον διδόντες μετὰ οἰνομέλιτος, ὅπερ ὁ ἀγνοῶν ἡδέως λαμβάνει, ἐν ἡδονῇ κακῇ[4] τὸ ἀποθανεῖν.

VII. *Custodite vos ab haereticis.*

Φυλάττεσθε οὖν τοὺς τοιούτους.[1] Τοῦτο δὲ ἔσται ἡμῖν μὴ φυσιουμένοις, καὶ οὖσιν ἀχωρίστοις Θεοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ τοῦ ἐπισκόπου, καὶ τῶν διαταγμάτων τῶν ἀποστόλων. Ὁ ἐντὸς θυσιαστηρίου ὢν καθαρός ἐστιν· [ὁ δὲ ἐκτὸς ὢν οὐ καθαρός ἐστιν]·[2] τοῦτ᾽ ἔστιν, ὁ χωρὶς ἐπισκόπου καὶ πρεσβυτερίου καὶ διακόνου[3] πράσσων τι,[4] οὗτος οὐ καθαρός ἐστιν τῇ συνειδήσει.

VIII. *Contra diaboli insidias muniamini mansuetudine, fide et charitate.*

Οὐκ ἐπεὶ ἔγνων τοιοῦτόν τι ἐν ὑμῖν, ἀλλὰ προφυλάσσω ὑμᾶς ὄντας μου ἀγαπητοὺς, προορῶν[1] τὰς ἐνέδρας τοῦ διαβόλου. Ὑμεῖς οὖν τὴν πραϋπάθειαν[2] ἀναλαβόντες ἀνακτίσασθε ἑαυτοὺς ἐν πίστει, ὅ[3] ἐστιν σὰρξ τοῦ κυρίου, καὶ[4] ἐν ἀγάπῃ, ὅ ἐστιν αἷμα Ἰησοῦ Χριστοῦ. Μηδεὶς ὑμῶν κατὰ τοῦ πλησίου[5] ἐχέτω. Μὴ ἀφορμὰς δίδοτε τοῖς ἔθνεσιν, ἵνα μὴ δι᾽ ὀλίγους ἄφρονας τὸ ἐν Θεῷ πλῆθος βλασφημῆται.[6] ‚Οὐαὶ[7] γὰρ, δι᾽ οὗ ἐπὶ ματαιότητι τὸ ὄνομά μου ἐπί τινων βλασφημεῖται.'

---

2) Sic ex vet. Interprete et ex Interpolatore restituit Vossius. Ms. οἱ καιροὶ παρεμπλ.; male. Οἱ καὶ ῥυπαροῖς Cot. Οἱ μιαροὶ Smith. Οἱ καὶ αἱρετικοὶ Pears. Simpliciter καὶ παρεμπλέκουσιν legit Ioannes Damasc. *H.* οἱ καιροὶ παρεμπλέκουσιν C c. L. Armenius legisse videtur aut οἳ καὶ ἑαυτοὺς παρεμπλέκουσιν Ἰησοῦ Χριστῷ, aut οἳ καὶ ἑαυτοῖς παρεμπλέκουσιν Ἰησοῦν Χριστόν.

3) Ms. κατ᾽ ἀξίαν πιστευόμενοι. Sed ex Io. Damasceno restituto καταξιοπιστευόμενοι. Est autem teste *Scapula* καταξιοπιστεύομαι apud Suidam = *dico adversus aliquem, quae fide indigna sunt.* Lectionem Msti Cotelerius interpretatur: *ratione dignitatis* (loci) *quam obtinent, fidem adepti.* Wocherus: *iure quodam iis creditur, quippe qui fabulis suis vera quaedam et egregia, christianas nempe doctrinas admisceant. H.* κατ᾽ ἀξίαν πιστευόμενοι in C quoque exaratum est.

4) κακῇ c. Int. vet. et Io. Damasc. κάκει C L diphthongo ει et vocali η ut saepius permutatis.

Cap. VII. 1) Ita Interpolator, τοῖς τοιούτοις C L invita Grammatica, quae accusativum requirit.

2) Haec addenda sunt ex vet. Int. et Interpolatore. *Voss.* Videndum, an non praestet interpretatio Armenii, qui legisse videtur ὁ ἐντὸς θυσιαστηρίου ὢν καθαρός ἐστιν, ὁ δὲ χωρὶς ἐπισκόπου καὶ πρεσβυτερίου πράσσων τι κτλ.

3) *H.* ed. IV. cum Interpol. legit διακόνων.

4) In C pr. man. πράσσοντι, man. sec. ω supra.

Cap. VIII. 1) πρὸ ὁρῶν scr. C L.

2) Ita C et L, in quo quidem τὴν art. pr. man. suprascriptus apparet. In ed. Vossiana excusum: ὑμεῖς ουν πραεῖαν εὐπάθειαν, quem typographi errorem, ab ipso Vossio in commentariolo notatum, male repetiit Smithius. Nolte l. l. p. 232. coniecit πνεύματος εὐπάθειαν.

3) Pro utriusque Cod. lect. ὅς tacite Vossius impressit ὅ, a Cot. et a plerisque aliis repetitum; ἥ coni. Salvinius.

4) καὶ ex L C, in quo ἐν praep.

Isti etiam venenis suis Iesum Christum miscent, loquentes, quae fide sunt indigna; similis iis, qui mortiferum pharmacum cum vino mulso dant, quod qui ignorat, libenter, in voluptate noxia mortem, accipit.

aliena, quae est haeresis. De occasione obiter implicant Iesum Christum, quibus dignitas fidem conciliat, quasi letale venenum dantes cum mulso, quod ignarus libens laetusque accipit, atque hic mors subest.

VII. *Custodite vos ab haereticis.*

A talibus igitur vos custodite. Hoc autem fiet, si nec inflati nec avulsi fueritis a Deo Iesu Christo et episcopo et praeceptis Apostolorum. Qui intra altare est, mundus est [qui vero extra est, non est mundus]; hoc est, qui sine episcopo et presbyterio et diaconis quidpiam agit, is non est mundus in conscientia.

* VII. Cavete igitur tales. Quod quidem facietis, si non inflemini, et inseparabiliter adhaereatis Deo Iesu Christo et Episcopo et praeceptis Apostolorum. Qui intra altare est, mundus est, hoc est, qui sine Episcopo et Presbyterio et Diacono aliquid facit, hic nequaquam purus est conscientia.

VIII. *Contra diaboli insidias muniamini mansuetudine, fide et charitate.*

Non quod noverim tale quid inter vos, haec scribo; sed praemunire volo vos, ut filios meos charissimos, prospiciens insidias diaboli. Vos itaque, mansuetudinem assumentes, regenerate vosmet ipsos in fide, quae est caro Domini, et in charitate, quae est sanguis Iesu Christi. Nemo vestrum adversus proximum quidquam habeat. Ne ansam detis gentibus, ne propter paucos insipientes multitudo, quae est in Deo, blasphemetur. ,Vae enim ei, per quem in vanitate nomen meum apud aliquos blasphematur.'

* VIII. Non quod agnorim tale quid in vobis, sed ut praeservem vos mihi dilectos, praevidens insidias diaboli. Vos itaque mansuetudinem assumentes, reficite vosmetipsos in fide, quae est caro Domini, et in dilectione, quae est sanguis Iesu Christi. Nemo vestrum contra proximum quidquam habeat. Nolite occasiones dare gentibus, ut propter paucos insipientes multitudo in Deo coniuncta blasphemetur. ,Vae enim illi, per quem propter vanitatem nomen meum ab aliquibus blasphematur.'

---

man. sec. suprascripta apparet. Deest καὶ in ed. principe; addendum id esse (ex Interpol.) iam monet Cot. in marg. Cfr. ad Eph. c. 14.; ad Smyrn. c. 6.

5) Restitui πλησίον c. C, Vossio et rlqq. editt. usque ad Iacobsonum, qui scripsit πλησίον. Sic teste quoque Tischendorfio in Ms. Mediceo exaratum est. Cfr. Matth. 5, 23. Subinde τι additur in Parall. Damasc. Rupef.

6) βλασφημεῖται C L.

7) Isai. 52, 5.

IX. *Nolite audire eos, qui sine Christo loquuntur. Historia Christi.*

Κωφώθητε οὖν, ὅταν ὑμῖν χωρὶς Ἰησοῦ Χριστοῦ λαλῇ τις, τοῦ ἐκ γένους Δαβὶδ, τοῦ ἐκ Μαρίας, ὅς[1] ἀληθῶς ἐγεννήθη, ἔφαγέν τε καὶ ἔπιεν, ἀληθῶς ἐδιώχθη ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου, ἀληθῶς ἐσταυρώθη καὶ ἀπέθανεν, βλεπόντων τῶν ἐπουρανίων καὶ[2] ἐπιγείων καὶ ὑποχθονίων· ὃς καὶ ἀληθῶς ἠγέρθη ἀπὸ νεκρῶν, ἐγείραντος αὐτὸν τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, ὡς[3] καὶ κατὰ τὸ ὁμοίωμα ἡμᾶς, τοὺς πιστεύοντας αὐτῷ, οὕτως ἐγερεῖ ὁ πατὴρ αὐτοῦ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, οὗ[4] χωρὶς τὸ ἀληθινὸν ζῆν οὐκ ἔχομεν.

X. *Si Christus non vere passus est, frustra ego vincula fero.*

Εἰ δὲ, ὥσπερ τινὲς ἄθεοι ὄντες, τουτέστιν ἄπιστοι, λέγουσιν, τὸ δοκεῖν πεπονθέναι αὐτὸν, αὐτοὶ ὄντες τὸ δοκεῖν, ἐγὼ τί δέδεμαι, τί δὲ εὔχομαι θηριομαχῆσαι; Δωρεὰν οὖν ἀποθνήσκω· ἄρα[1] οὐ καταψεύδομαι τοῦ κυρίου;

XI. *Fugite mortiferas Docetarum plantationes.*

Φεύγετε οὖν τὰς κακὰς παραφυάδας, τὰς γεννώσας καρπὸν θανατηφόρον, οὗ ἐὰν γεύσηταί[1] τις, παρ' αὐτὰ ἀποθνήσκει. Οὗτοι γὰρ οὐκ εἰσὶν φυτεία[2] πατρός. Εἰ γὰρ ἦσαν, ἐφαίνοντο ἂν κλάδοι τοῦ σταυροῦ, καὶ ἦν ἂν ὁ καρπὸς αὐτῶν ἄφθαρτος· δι' οὗ ἐν τῷ πάθει αὐτοῦ προσκαλεῖται ὑμᾶς, ὄντας μέλη αὐτοῦ. Οὐ δύναται οὖν κεφαλὴ χωρὶς γεννηθῆναι ἄνευ μελῶν, τοῦ Θεοῦ ἕνωσιν ἐπαγγελλομένου, ὅς[3] ἐστιν αὐτός.

Cap. IX. 1) *ὡς* C; ex L. Heysius mihi retulit *ὃς* cum o subambiguo. Locus laudatus a Theodoret. Dial. I. p. 51. Cfr. Ep. ad Smyrn. c. 1.

2) *καὶ* Iac. add. ex L, nunc approbante C.

3) Ita coniecit Smithius duce vet. Interprete; *κατὰ τὸ ὁμοίωμα· ὃς καὶ ἡμᾶς τοὺς πιστεύοντας* C L. Apud Voss. habes *ὡς* p. *ὃς* cum eodem verbb. ordine. Ego cum Marklando expungenda puto verba *ὁ πατὴρ αὐτοῦ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ*, et loco pronominis mutato cum Petermanno scribendum: *ὃς καὶ κατὰ τὸ ὁμοίωμα ἡμᾶς τοὺς πιστεύοντας αὐτῷ οὕτως ἐγερεῖ, οὗ χωρὶς τὸ ἀληθινὸν ζῆν οὐκ ἔχομεν.* Cfr. I Cor. 15, 49. Bunsenio scribendum videbatur *ὃς καὶ – – οὕτως ἐγερεῖ [ὁ πατὴρ αὐτοῦ] ἐν Χριστῷ.*

4) Cfr. Ioann. 3, 36. 5, 40. 14, 6. 20, 31.

Cap. X. 1) Ita C L, *Ἄρα* Hef., qui membrum antecedens interrogative sumit. — Vossius levi mutatione emendat (*ἀρὰ οὖν*). Sed Lectio Codicis Medicei, quam vetus Interpres sequitur, retinenda videtur: et merito quidem, si verba interrogative accipiantur: *Nonne*, si Christus, ut ipsi blasphemant, putative solum *passus sit*, ipse *moriendo Dominum* Christum splendido hoc *mendacio traducam? Smith.* Interpolator habet *Δωρεὰν οὖν ἀποθνήσκω· ἄρα καταψεύδομαι τοῦ σταυροῦ τοῦ Κυρίου.* Aldrichius, quem sequitur Hornemannus, punctum interrogationis ad *ἀποθνήσκω* positum mavult: *certe de Domino mendacium non fingo.* Ruchatus vertit: C'est donc inutilement que je meurs. Je mens donc en faveur du Seigneur. Wocherus: Also sterbe ich vergeblich? Also rede ich sogar vom Herrn lügenhaft? Chevallier Wakium secutus: Then do I die in vain. Verely I lie not against the Lord. *Iac.* Imitatur Paulum Ap. de Christi *resurrectione* disserentem.

Cap. XI. 1) *γεύσηταί* C, *γεύσητε* supra *αι* pr. man. L., *γεύσεται* Voss.

IX. *Nolite audire eos, qui sine Christo loquuntur. Historia Christi.*

Obturate igitur aures vestras, cum vobis quispiam loquitur sine Iesu Christo, qui ex genere Davidis, qui ex Maria, qui vere natus est, edit et bibit, vere persecutionem passus est sub Pontio Pilato, vere crucifixus et mortuus est, videntibus coelestibus et terrestribus et subterraneis; qui et vere resurrexit a mortuis, resuscitante ipsum patre ipsius, quemadmodum ad eius similitudinem et nos, ei credentes, pater eius ita resuscitabit in Iesu Christo, sine quo veram vitam non habemus.

* IX. Obsurdescite igitur, cum quis vobis sine Iesu Christo loquitur, qui de genere David ex Maria vere natus est, et manducavit ac bibit, qui vere persecutionem passus sub Pontio Pilato, vere crucifixus et mortuus est, videntibus coelestibus et terrestribus et inferis; qui etiam vere resuscitatus est a mortuis, excitante illum Patre eius iuxta similitudinem, quod et nos credentes ipsi eodem modo excitabit Pater eius in Christo Iesu, sine quo veram vitam non habemus.

X. *Si Christus non vere passus est, frustra ego vincula fero.*

Si vero, ut quidam athei, hoc est infideles, aiunt, eum secundum apparentiam esse passum, ipsi secundum apparentiam tantum existentes, ad quid ego vinctus sum, cur opto cum bestiis depugnare? Frustra itaque morior. Nonne ego falsa de Domino loquor?

* X. Sin autem, ut quidam athei, hoc est increduli, aiunt, ipse opinione tantum passus est, cum ipsi mera sint opinio, ego quid vinctus sum? Quid opto, feris obiici? Frustra igitur morior? Falso igitur Dominum praedico.

XI. *Fugite mortiferas Docetarum plantationes.*

Fugite ergo malas propagines, quae gignunt mortiferum fructum, quem si quis gustarit, statim moritur. Isti enim non sunt plantatio Patris. Si enim essent, apparerent utique rami crucis, et esset utique fructus illorum incorruptibilis. Per hanc crucem Christus in passione sua invitat vos, qui estis membra eius. Non potest igitur caput seorsum nasci sine membris, unionem promittente Deo, qui est ipse.

* XI. Fugite ergo malos stolones, qui fructum gignunt letiferum: quem si quis gustaverit, statim morietur. Hi enim non sunt plantatio Patris. Nam si essent, apparerent utique rami crucis, essetque fructus eorum incorruptibilis. Quocirca in passione sua incitat vos, membra sua. Non potest utique caput seorsim nasci sine membris, cum Deus unionem promittat, qui est ipse.

---

2) Cfr. Matth. 15, 13.

3) Ita Ms., testimonium doctrinae de divinitate Christi exhibens. Vet. Interpres: *quod*; sed non est, quod cum Vossio mutemus ὅ, vel cum Aldrichio ἥ. *H.* Etiam in Codice C ὅς, idque ob attractionem. Non de divina Christi natura agitur, sed de unione Dei ab ipso non discrepante. Fortasse: ὡς. Cfr. Eph. 5, 30. I Cor. 6, 15.

XII. *Manete in unitate et charitate.*

Ἀσπάζομαι ὑμᾶς ἀπὸ Σμύρνης, ἅμα ταῖς συμπαρούσαις μοι[1] ἐκκλησίαις τοῦ Θεοῦ, οἵ[2] κατὰ πάντα με ἀνέπαυσαν σαρκί τε καὶ πνεύματι. Παρακαλεῖ ὑμᾶς τὰ δεσμά μου, ἃ[3] ἕνεκεν Ἰησοῦ Χριστοῦ περιφέρω, αἰτούμενος Θεοῦ ἐπιτυχεῖν· διαμένετε ἐν τῇ ὁμονοίᾳ ὑμῶν καὶ τῇ μετ' ἀλλήλων προσευχῇ. Πρέπει γὰρ ὑμῖν τοῖς καθ' ἕνα, ἐξαιρέτως καὶ[4] τοῖς πρεσβυτέροις, ἀναψύχειν τὸν ἐπίσκοπον εἰς τιμὴν πατρὸς, Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ἀποστόλων. Εὔχομαι ὑμᾶς ἐν ἀγάπῃ ἀκοῦσαί μου, ἵνα μὴ εἰς μαρτύριον[5] ὦ[6] ἐν ὑμῖν γράψας. Καὶ περὶ ἐμοῦ δὲ προσεύχεσθε, τῆς ἀφ' ὑμῶν ἀγάπης χρῄζοντος ἐν τῷ ἐλέει τοῦ Θεοῦ, εἰς τὸ καταξιωθῆναί με τοῦ κλήρου, οὗ περίκειμαι[7] ἐπιτυχεῖν, ἵνα μὴ ἀδόκιμος εὑρεθῶ.[8]

XIII. *Valete, orate pro ecclesia Syriae, etc.*

Ἀσπάζεται ὑμᾶς ἡ ἀγάπη Σμυρναίων καὶ Ἐφεσίων. Μνημονεύετε ἐν ταῖς προσευχαῖς ὑμῶν τῆς ἐν Συρίᾳ ἐκκλησίας· ὅθεν καὶ οὐκ ἄξιός εἰμι λέγεσθαι, ὢν ἔσχατος ἐκείνων. Ἔῤῥωσθε ἐν Ἰησοῦ Χριστῷ, ὑποτασσόμενοι τῷ ἐπισκόπῳ ὡς τῇ ἐντολῇ, ὁμοίως καὶ τῷ[1] πρεσβυτερίῳ. Καὶ οἱ κατ' ἄνδρα ἀλλήλους ἀγαπᾶτε ἐν ἀμερίστῳ καρδίᾳ. Ἁγνίζεται[2] [ὑφ'] ὑμῶν τὸ ἐμὸν πνεῦμα, οὐ μόνον νῦν, ἀλλὰ καὶ ὅταν Θεοῦ ἐπιτύχω. Ἔτι γὰρ ὑπὸ κίνδυνόν εἰμι· ἀλλὰ πιστὸς ὁ πατὴρ ἐν Ἰησοῦ Χριστῷ, πληρῶσαί μου τὴν αἴτησιν καὶ ὑμῶν· ἐν ᾧ εὑρεθείητε ἄμωμοι.

Cap. XII. 1) Ita recte Interpolator et Int. vet., μου C L Voss.

2) Si quis ad Grammatices canonas restringere ista velit, legendum fuerit αἳ κατὰ πάντα. Sed retinenda est haec lectio, quam etiam Vetus Interpres agnoscit. *Ecclesia* enim pro illis, qui *Ecclesiae* erant *membra*. Non adfirmarem haec, nisi toties viderem in Ignatio istam loquendi formulam occurrere. *Vossius.* Interpolator maioris explicationis causa, ut constructio inde salva fieret, et quidem non inficete, ὧν οἱ ἡγούμενοι. *Smith.*

3) Cfr. Eph. 6, 20. Coloss. 4, 3.

4) καὶ ἐξαιρέτως inverti vult Iac.

5) Cfr. ad Philad. c. 6.

6) In C ὢν, litera ν postea erasa.

7) Ita Ms. Nonnulli mutarunt. Vedelius legit παράκειμαι, i. e. *propinquus sum = quam propediem consequar*; Smithius: ὑπόκειμαι, *cui subiaceo. Iac.* In C quoque περίκειμαι.

8) εὑρεθῷ C, εὑρεθῶ: (sic) L duobus punctis; nescit Heysius, quo casu.

Cap. XIII. 1) In C fuit τὸ, quod man. sec. mutavit in τῷ. Cfr. supra c. 3.; ad Magn. c. 2.

2) Dedi ἁγνίζεται ex C, in quo quidem diphthongo αι erasa man. sec. scripsit ἁγνίζετε. Prior lectio unice quadrat ad vbb. οὐ μόνον νῦν κτλ. Vossius (coni. ἅγνισμα) ed. ἁγνίζετε ex L, quod repetiit Iacobsonus, ἁγνίζηται proposuerunt Cot. et alii. Subinde adiunxi [ὑφ'] hortante Franzio. Cfr. Ep. ad Eph. c. 8.

XII. *Manete in unitate et charitate.*

Saluto vos e Smyrna, una cum ecclesiis Dei, quae mecum sunt, quae in omnibus me recrearunt quoad corpus et spiritum. Vincula mea, quae propter Iesum Christum fero, vos obsecrant: permanete in concordia vestra et oratione mutua. Decet enim singulos vestrum, et praecipue presbyteros, recreare episcopum in honorem Patris, Iesu Christi et Apostolorum. Opto ut in charitate me audiatis, ne haec scribens in testimonium contra vos sim. Sed et orate pro me, qui in Dei misericordia charitate vestra indigeo, ut dignus fiam qui assequar sortem mihi instantem, ne reprobus inveniar.

*XII. Saluto vos e Smyrna una cum Ecclesiis Dei, quae mecum sunt, qui per omnia me refocillant et carne et spiritu. Obsecrant vos vincula mea, quae propter Iesum Christum circumfero, orans ut Dei compos fiam. Permanete in mutua concordia, et in coniuncta oratione. Decet enim vos singulos, et praecipue Presbyteros, refrigerare Episcopum in honorem Patris Iesu Christi et Apostolorum. Rogo vos, ut in caritate me audiatis, ne in testimonium vobis sim, qui haec scribo. Orate etiam pro me, qui caritate vestra indigeo in misericordia Dei, ut eius dignatione sortem illam adipisci merear, quam assequi contendo, ne reprobus inveniar.

XIII. *Valete, orate pro ecclesia Syriae, etc.*

Salutat vos charitas Smyrnaeorum et Ephesiorum. Memores estote in omnibus orationibus vestris ecclesiae, quae est in Syria; de qua et non sum dignus, qui dicar, qui sim eorum ultimus. Valete in Iesu Christo, subiecti episcopo ut Dei praecepto, et similiter presbyterio. Ac singillatim omnes alter alterum diligite corde indivulso. Lustratur a vobis spiritus meus, non solum nunc, sed et quando Deum nactus fuero. Adhuc enim in periculo versor; sed fidelis est Pater in Iesu Christo, ut impleat petitionem meam et vestram; in quo opto ut inveniamini sine macula.

*XIII. Salutat vos caritas Smyrnaeorum et Ephesiorum. Memores estote in orationibus vestris Ecclesiae, quae est in Syria, cuius ego membrum vocari non sum dignus, cum sim ultimus ipsorum. Valete in Iesu Christo subiecti Episcopo, tanquam praecepto, similiter et Presbyterio. Et singillatim vos invicem diligite indivulso corde. Purificate vos meum spiritum non modo nunc, sed etiam cum Deum nactus fuero; etenim adhuc in periculo versor; sed fidelis est Pater in Iesu Christo adimplere petitionem meam et vestram, in quo sine macula inveniamini.

ΠΡΟΣ ΡΩΜΑΙΟΥΣ.[1]

Ἰγνάτιος, ὁ καὶ Θεοφόρος, τῇ ἠλεημένῃ ἐν μεγαλειότητι πατρὸς ὑψίστου καὶ[2] Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ μόνου υἱοῦ αὐτοῦ ἐκκλησίᾳ ἠγαπημένῃ καὶ πεφωτισμένῃ ἐν θελήματι τοῦ θελήσαντος τὰ πάντα, ἅ ἐστιν κατὰ ἀγάπην Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, ἥτις καὶ προκάθηται ἐν τόπῳ[3] χωρίου Ῥωμαίων, ἀξιόθεος,[4] ἀξιοπρεπὴς, ἀξιομακάριστος, ἀξιέπαινος, ἀξιεπίτευκτος, ἀξίαγνος καὶ προκαθημένη τῆς ἀγάπης,[5] χριστώνυμος,[6] πατρώνυμος, ἣν καὶ ἀσπάζομαι ἐν ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ, υἱοῦ πατρός· κατὰ σάρκα καὶ πνεῦμα ἡνωμένοις πάσῃ ἐντολῇ αὐτοῦ, πεπληρωμένοις χάριτος Θεοῦ ἀδιακρίτως, καὶ ἀποδιϋλισμένοις[7] ἀπὸ παντὸς ἀλλοτρίου χρώματος, πλεῖστα ἐν Ἰησοῦ Χριστῷ, τῷ Θεῷ ἡμῶν, ἀμώμως[8] χαίρειν.

I. *Spero vos vinctus videre.*

Ἐπευξάμενος[9] Θεῷ ἐπέτυχον ἰδεῖν ὑμῶν τὰ ἀξιόθεα πρόσωπα, ὡς καὶ πλέον ᾐτούμην λαβεῖν· δεδεμένος [γὰρ][10] ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ ἐλπίζω ὑμᾶς ἀσπάσασθαι, ἐάν περ θέλημα τοῦ Θεοῦ ᾖ τοῦ ἀξιωθῆναί με εἰς τέλος εἶναι. Ἡ μὲν γὰρ ἀρχὴ εὐοικονόμητός ἐστιν, ἐάν[11] περ χάριτος ἐπιτύχω, εἰς τὸ τὸν κλῆρόν μου ἀνεμποδίστως ἀπολαβεῖν. Φοβοῦμαι γὰρ τὴν ὑμῶν ἀγάπην, μὴ αὐτή με ἀδικήσῃ. Ὑμῖν γὰρ εὐχερές[12] ἐστιν, ὃ θέλετε ποιῆσαι· ἐμοὶ δὲ δύσκολόν ἐστι τοῦ Θεοῦ ἐπιτυχεῖν, ἐάν περ ὑμεῖς φείσησθέ[13] μου.

1) Epistolam ad Romanos, qualis heic legitur, cum ipsius martyrio debemus Ruinarto, qui ex Cod. Colbertino 1451 (prius 460) a. 1689 utrumque edidit. In Codd. Casanatensi et Laurentiano ea desideratur. Duplex versionis Syriacae et Armeniacae huius Epistolae recensio extat. Syriacas habes ap. Curetonum p. 16 sqq. et p. 68 sqq., hanc quidem mancam; Armeniacarum autem alteram reperies in ed. Epp. Const. p. 85 sqq., alteram in martyrio Ignatii, quod exhibetur in vitis Sanctorum (Venet. 1810—14 XII. Voll. 8.) tom. X. p. 95 sqq. — In sequentibus eas, quae seorsim editae sunt, versiones Syr. et Arm. numero 1., illas vero, quae in Actis S. Ignatii leguntur, numero 2. praeeunte Petermanno designabuntur.

Priusquam relinqueret Smyrnam, Ignatius fratribus in Urbe degentibus scribendum duxit, non quidem in episcopo vel legatis praesentibus, sed caritatis vinculo atque spiritus unitate arcte sibi coniunctis. Literas idcirco mittit per Ephesios, qui Romam eum praecesserunt (c. 10). Fratres quidem in oratione sibi iam apparuisse; sed fore sperat, ut ipsos in Urbe salutaret (c. 1). Veritus tamen, ne ob nimium hominis amorem intercedant ac martyrii coronam sibi intercipiant, iterum iterumque eos obtestatur rogatque, ut patiendi desiderio incensum omnino adiuvent, quo Christi fiat (c. 2—9).

2) Ex membro *καὶ Ἰησοῦ Χριστοῦ . . . . . τοῦ Θεοῦ ἡμῶν* Syrus 1. solummodo vocem *ἐκκλησίᾳ* vertit.

3) Intelligo Urbem et agrum Romanum ei proximum. Nam inter omnes constat, villas cum longis ambulacris splendidaque aedificia ruralia inde a collibus Tusculanis usque ad Tiberis insulam sacram haud procul ab Ostiorum civitate terram Romae adiacentem spisse id temporis occupasse. Inibi etiam christianos sive liberos sive servili conditione degisse, quis neget? Errat autem, qui veteribus novam miscens h. l. vestigia episcopatuum suburbicariorum inveniat, quos Romani Pontifices sequiori tempore Tusculi, Albani, Velitris, Ostiae etc. instituerunt.

4) Ac fuit quidem, cum hunc locum foede corruptum putarem ob nimia epitheta certatim congesta. Sed iam aliter me credere faciunt versiones Syr. et Arm. fere eadem exhibentes.

5) Pulchra *ἀντανάκλασις*, et a nostro

AD ROMANOS.

Ignatius, qui et Theophorus, ecclesiae misericordiam consecutae in magnificentia Patris altissimi et Iesu Christi, filii eius unici; ecclesiae dilectae et illuminatae voluntate eius, qui vult omnia, quae sunt secundum charitatem Iesu Christi, Dei nostri; quae etiam praesidet in loco regionis Romanorum, digna Deo, digna decore, digna quae beata praedicetur, digna laude, digna quae voti compos fiat, digne casta, universo coetui charitatis praesidens, Christi et Patris nomine insignita, quam et saluto in nomine Iesu Christi, filii Patris; iis, qui secundum carnem et spiritum cuivis ipsius praecepto sunt adunati, gratia Dei inseparabiliter repleti et ab omni alieno colore sunt expurgati, plurimam in Iesu Christo, Deo nostro, et intaminatam opto salutem.

I. *Spero vos vinctus videre.*

Deum precatus impetravi, ut Deo dignos vultus vestros cernerem, et plus, quam petebam, acciperem; vinctus enim in Iesu Christo vos salutare spero, siquidem voluntas Dei sit, ut dignus habear, qui ad finem perveniam. Recte enim dispositum est principium, si gratiam consequar, sortem meam sine impedimento accipiendi. Timeo enim vestram charitatem, ne ea mihi noceat. Vobis enim facile est, quod vultis facere; mihi vero difficile est, Deo potiri, si vos mihi parcere studetis.

---

saepius usurpata. Dixerat, *ἥτις προκάθηται ἐν τόπῳ*, *quae in loco* maxime *praesidebat*; nunc eandem *in charitate* etiam *praeeminere* Ecclesiam ostendit; et inter reliqua epitheta sane praeclara has etiam laudes inserit, quod inter reliquas Ecclesias Romana in operibus misericordiae et charitatis eminebat. Id vero nos docet Dionysius Corinthiorum Episcopus in Epist. ad Romanos, 55. post hanc anno scripta, apud Euseb. H. E. IV. 23. Vide ibi plura. *Pearson.*

6) Vossius et post eum Smithius commendant *χριστόνομος* c. vet. Int. = *Christi habens legem.* Ac ita verterunt Syr. et Arm. interpretes, sequentia vero mutantes atque abbreviantes.

7) Int. noster *abstractis* reddidit; Vetus vulgatus *ablutis*; Morelius magis proprie *expurgatis* ac *defaecatis* exposuit. Notum enim est ex Matth. 23, 24. quid sit *διυλίζειν τὴν κώνωπα*. *Usser.* Cfr. ad Philad. c. 3.

8) Syrus 1. ap. Cureton. post *ἀμώμως* commate interpungit.

9) Ita uterque vet. Int. et varii Codd. Symeonis Metaph., idem coniecit Vossius; *ἐπεὶ εὐξάμενος* Ms., cumque Interpolatore nostri Codd. B F O V, Syrus 2. et uterque Arm. Syrus 1. *πάλαι*, vel *πρῶτον* vel tale quid p. *ἐπεὶ* legisse videtur, vocc. *ὡς καὶ πλέον ᾐτούμην λαβεῖν* omissis.

10) [*γὰρ*] ex utraque versione vet. latina et Interpolatore addendum esse, iam vidit Vossius. Adest quoque in Codd. B O V et ap. Arm. 2.; *καὶ νῦν δεδεμένος* Arm. 1., *νῦν δὲ δεδεμένος* Syr. 1.; discrepat Syr. 2.

11) Curetono Syr. 1. legisse videtur *ἐάνπερ ἐπιτύχω τὸν κλῆρόν μου εἰς πέρας ἀνεμποδίστως ἀπολαβεῖν*. Eum vertisse *πέρατος* loco *χάριτος* putat Petermannus.

12) Martyrii desiderio flagrans B. Ignatius verebatur, ne Romani vel precibus ad Deum et homines, vel pecunia, aut per vim eum a supplicio eximerent. Mos quippe erat Christianorum, tantum quantum poterant niti, ut fratres propter fidem captos et damnatos liberarent: quod discimus ex Const. Apost. IV. §. 9. V. §§. 1, 2. ex Luciani Peregrino (§. 12.) et ex Eusebio H. E. VI. 40. Quamvis autem id a Romanis effici nequiverit, amoris est nihilo minus omnia tuta timere. *Cotel.* Symeon Metaph. habet *ποιῆσαι ὃ θέλετε.*

13) Interpolator, vet. lat. interpretes, Syr. 1. et Arm. 1. *ἐάνπερ ὑμεῖς μὴ φείσησθέ μου*, quae lectio sensum non mutat.

II. *Nolite me martyrio eripere.*

Οὐ γὰρ θέλω ὑμᾶς[1] *ἀνθρωπαρεσκῆσαι, ἀλλὰ Θεῷ ἀρέσαι, ὥσπερ καὶ ἀρέσκετε. Οὐ γὰρ ἐγώ ποτε ἕξω καιρὸν τοιοῦτον Θεοῦ ἐπιτυχεῖν· οὔτε ὑμεῖς, ἐὰν σιωπήσητε, κρείττονι ἔργῳ ἔχετε ἐπιγραφῆναι. Ἐὰν γὰρ*[2] *σιωπήσητε ἀπ' ἐμοῦ, ἐγὼ γενήσομαι Θεοῦ·*[3] *ἐὰν δὲ ἐρασθῆτε τῆς σαρκός μου, πάλιν ἔσομαι τρέχων.*[4] *Πλέον μοι μὴ παράσχησθε τοῦ σπονδισθῆναι*[5] *Θεῷ, ὡς ἔτι θυσιαστήριον ἕτοιμόν ἐστιν· ἵνα ἐν ἀγάπῃ χορὸς γενόμενοι ᾄσητε τῷ πατρὶ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ὅτι*[6] *τὸν ἐπίσκοπον Συρίας ὁ Θεὸς κατηξίωσεν εὑρεθῆναι εἰς δύσιν ἀπὸ ἀνατολῆς μεταπεμψάμενος.*[7] *Καλὸν τὸ δῦναι ἀπὸ κόσμου πρὸς Θεόν, ἵνα εἰς αὐτὸν ἀνατείλω.*

III. *Rogate potius Deum, ut ad martyrium mihi vires suppeditet.*

Οὐδέποτε ἐβασκάνατε οὐδένα· ἄλλους ἐδιδάξατε.[1] *Ἐγὼ δὲ θέλω, ἵνα κἀκεῖνα βέβαια ᾖ, ἃ μαθητεύοντες ἐντέλλεσθε.*[2] *Μόνον μοι δύναμιν αἰτεῖσθε ἔσωθέν τε καὶ ἔξωθεν, ἵνα μὴ μόνον λέγω, ἀλλὰ καὶ θέλω, ἵνα μὴ μόνον λέγωμαι χριστιανὸς, ἀλλὰ καὶ εὑρεθῶ. Ἐὰν γὰρ εὑρεθῶ,*[3] *καὶ λέγεσθαι δύναμαι, καὶ τότε πιστὸς εἶναι, ὅταν κόσμῳ μὴ φαίνωμαι. Οὐδὲν φαινόμενον ἀγαθόν.*[4] *‚Τὰ γὰρ βλεπόμενα*[5] *πρόσκαιρα· τὰ δὲ μὴ βλεπόμενα αἰώνια.' Ὁ γὰρ Θεὸς ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἐν πατρὶ ὢν μᾶλλον φαίνεται.*[6] *Οὐ σιωπῆς μόνον τὸ ἔργον, ἀλλὰ μεγέθους ἐστὶν ὁ Χριστιανισμός.*[7]

IV. *Sinite me ferarum dentibus moli, ut panis Christi inveniar.*

Ἐγὼ γράφω ταῖς ἐκκλησίαις, καὶ ἐντέλλομαι πᾶσιν, ὅτι ἐγὼ ἑκὼν ὑπὲρ Θεοῦ ἀποθνήσκω, ἐάν περ ὑμεῖς μὴ κωλύσητε. Παρακαλῶ ὑμᾶς,

---

Cap. II. 1) *ὑμᾶς* c. Mss. B F (in quo *ὑμᾶς ἀνθρωποπαρεσκῆσαι*) O V, Interpol., vet. Int., Syr. 2., Arm. 1. et 2.; *ὑμῖν* Colb. Vocc. *Οὐ γὰρ θέλω* .... *ἀρέσκετε* ap. Syr. 1. desiderantur.

2) *οὖν* reperio in Cod. Angelico (A.). Graziani: Imperocchè se voi terrete silenzio intorno a me, (Galliccioili: se per me tacete) io diverrò di Dio.

3) Syr. 1. legisse videtur *ἐγὼ γενήσομαι λόγος Θεοῦ*. Similiter Syr. 2., nec non verss. Arm.

4) *φωνὴ* proposuit Vossius c. vet. Int. Ita Syr. 1. et 2., qui reliqua huius Epistolae non vertit. Apud Arm. 1. *τρέχων*, Arm. 2. *φωνή*. Cfr. tamen I Cor. 9, 24. Ad Polyc. c. 7. Sensus: iterum mihi currendum erit de certaminis praemio obtinendo; iterum ero lontanus a meta.

5) Cfr. II Tim. 4, 6. Philipp. 2, 17.

6) Syr. 1. legisse videtur *ὅτι τὸν ἐπίσκοπον κατηξίωσεν εἶναι (εὑρεθῆναι) Θεοῦ, ἀπὸ ἀνατολῆς εἰς δύσιν αὐτὸν καλῶν.*

7) Postquam ex Oriente eum evocavit vel arcessivit. Cfr. Xenoph. Anab. I, 1. *Κῦρον δὲ μεταπέμπεται.*

Cap. III. 1) Hanc gloriam moriendi pro Christo nemini adhuc invidistis: vos, inquam, qui alios exemplo et hortatibus ad martyrium pro nomine Christi subeundum animare soliti fuistis. *Smith.*

2) Membrum *Ἐγὼ* .... *ἐντέλλεσθε* ap. Syr. 1. et Arm. 1. non occurrit, salvoque sensu deesse potest.

3) *καὶ εὑρεθῶ* Ms. Exclusi *καὶ* particulam c. vet. Int., Interpol. (deest etiam in Codd. B F O V), Syr. 1., Arm. 1 et 2.

4) Ita vet. Int., fragmentum Syr. Timothei Alex. ap. Cureton. p. 42. una cum Syr. 1., Arm. 1 et 2.; *αἰώνιον* Ms. Colbert. et Interpol. (etiam Codd. B F O V).

II. *Nolite me martyrio eripere.*

Nolo enim vos hominibus placere, sed placere Deo, quemadmodum et vos ei placetis. Nec enim ego unquam tale tempus Deo potiendi attingam; nec vos, si silueritis, meliori operi inscribi poteritis. Si enim de me silueritis, ego Dei fiam; si autem carnem meam amaveritis, denuo mihi erit currendum. Nolite plus mihi praebere, quam ut immoler Deo, dum adhuc altare paratum est; ut in charitate chorus effecti canatis Patri in Christo Iesu, quod Deus episcopum Syriae inveniri dignatus est, ab Oriente in Occidentem eum arcessens. Bonum est, a mundo occidere ad Deum, ut in ipso oriar.

III. *Rogate potius Deum, ut ad martyrium mihi vires suppeditet.*

Nulli unquam invidistis; alios docuistis. Ego vero illa quoque firma esse volo, quae docetis et praecipitis. Vires tantum mihi et internas et externas petite, ut non solum loquar, sed et velim; ut non solum dicar Christianus, sed et inveniar. Si enim inventus fuero, etiam dici potero Christianus, et tunc fidelis esse valebo, cum mundo amplius non apparebo. Nihil, quod apparet, bonum est. ‚Quae enim videntur, temporalia sunt; quae vero non videntur, aeterna sunt.‘ Namque ipse Deus noster Iesus Christus iterum in patre existens magis manifestatur. Non silentii tantum, sed magnitudinis opus est Christianismus.

IV. *Sinite me ferarum dentibus moli, ut panis Christi inveniar.*

Ego ecclesiis scribo, omnibusque mando, quod lubens pro Deo moriar, siquidem vos me non impediatis. Obsecro vos, ne intempestivam

---

5) Locus ex II Cor. 4, 18. translatus deest ap. vet. Int., Syrum 1., in fragm. Syr., Arm. 1 et 2. *H.* ed. IV. uncinis inclusit.

6) Christus ex quo ad patrem rediit, novae creaturae spiritu suo manifestior fit, glorioseque apparet operando.

7) Ita Cod. Colb. cuius, si Clericum audias, sententia est, Christianam religionem non esse quae timido silentio premi debeat, sed quam *μεγαληγορία* (quod vult Ignatius voce *μεγέθους*) comitetur necesse est, qualem in antecedentibus et sequentibus verbis animadvertere est. Msti lectionem cum Vossio ita refingunt Smithus et Ruchatus ex Int. vet.: *Οὐ πεισμονῆς τὸ ἔργον, ἀλλὰ μεγέθους ἐστὶν ὁ Χριστιανός, μάλιστα ὅταν μισῆται ὑπὸ κόσμου.* Symeon Metaphr. habet: *Οὐ πεισμονῆς τὸ ἔργον, ἀλλὰ μεγέθους ἐστὶν ὁ Χριστιανός· ὅταν μισῆται ὑπὸ κόσμου, φιλεῖται παρὰ Θεοῦ.* Nimis audacter nec tamen feliciter emendat Toupius, qui ad marginem exemplaris sui: ‚Lego *οὐχ ἕδρας ἔργον, οὐδ' ἀμβολᾶς*, ut respexerit Bacchylid. et Int. Vet. forsitan *sessionis.*‘ Quam quidem locutionem laudatam habes a Dionysio Halic. in libro *Περὶ Συνθέσεως Ὀνομάτων*: p. 234. ed. Upton., nec non ab Athenaeo XIV. 30. V. 289. Schweigh. Mire Wakius: A Christian is not a work of opinion, but of greatness of mind, (especially when he is hated by the world.) Wocherus praestat: Nicht blos in Stilleseyn bestehet das Christenthum, sondern in der (geistigen) Grösse. *Iac.* Interpolator *οὐ πεισμονῆς τὸ ἔργον, ἀλλὰ μεγέθους ἐστὶν ὁ Χριστιανός.* Metaphrastes hanc sententiam in nostris quidem Codd. AEN omisit. Interpres vet., Syr. 1. et Arm. 2. leg. videntur *Οὐ πεισμονῆς τὸ ἔργον, ἀλλὰ μεγέθους ἐστὶν ὁ Χριστιανισμός, ὅταν μισῆται ὑπὸ κόσμου.* In Timothei libro contra concil. Chalced. (cfr. Cureton l. l. p. 42.) vertitur: *Non est opus hoc persuasionis, sed magnitudinis est Christianus, quando odio habetur a mundo.*

μὴ εὔνοια ἄκαιρος γένησθέ μοι. Ἄφετέ με θηρίων εἶναι βοράν, δι ὧν ἔνεστιν Θεοῦ ἐπιτυχεῖν. Σῖτός[1] εἰμι Θεοῦ, καὶ δι' ὀδόντων θηρίων ἀλήθωμαι, ἵνα καθαρὸς ἄρτος εὑρεθῶ τοῦ Χριστοῦ. Μᾶλλον[2] κολακεύσατε τὰ θηρία, ἵνα μοι τάφος γένωνται, καὶ μηδὲν καταλίπωσι τοῦ σώματός μου, ἵνα μὴ κοιμηθεὶς βαρύς τινι γένωμαι. Τότε ἔσομαι μαθητὴς ἀληθῶς τοῦ Χριστοῦ, ὅτε οὐδὲ τὸ σῶμά μου ὁ κόσμος ὄψεται. Λιτανεύσατε τὸν Χριστὸν ὑπὲρ ἐμοῦ, ἵνα διὰ τῶν ὀργάνων τούτων[3] θυσία εὑρεθῶ. Οὐχ ὡς Πέτρος καὶ Παῦλος[4] διατάσσομαι ὑμῖν. Ἐκεῖνοι ἀπόστολοι, ἐγὼ κατάκριτος· ἐκεῖνοι ἐλεύθεροι,[5] ἐγὼ δὲ μέχρι νῦν δοῦλος. Ἀλλ' ἐὰν πάθω, ἀπελεύθερος[6] Ἰησοῦ, καὶ ἀναστήσομαι ἐν αὐτῷ ἐλεύθερος. Νῦν μανθάνω δεδεμένος μηδὲν ἐπιθυμεῖν.[7]

V. *Mori cupio.*

Ἀπὸ Συρίας[1] μέχρι Ῥώμης θηριομαχῶ,[2] διὰ γῆς καὶ θαλάσσης, νυκτὸς καὶ ἡμέρας, δεδεμένος δέκα λεοπάρδοις,[3] ὅ ἐστι στρατιωτῶν τάγμα· οἳ καὶ εὐεργετούμενοι[4] χείρους γίνονται. Ἐν δὲ τοῖς ἀδικήμασιν αὐτῶν μᾶλλον μαθητεύομαι, ‚ἀλλ'[5] οὐ παρὰ τοῦτο δεδικαίωμαι.' Ὀναίμην[6] τῶν θηρίων τῶν ἐμοὶ ἡτοιμασμένων, καὶ εὔχομαι ἕτοιμά μοι εὑρεθῆναι· ἃ καὶ κολακεύσω, συντόμως με καταφαγεῖν, οὐχ ὥσπερ τινῶν δειλαινόμενα οὐχ ἥψαντο. Κἂν αὐτὰ δὲ ἄκοντα μὴ θελήσῃ, ἐγὼ προσβιάσομαι.[7] Συγγνώμην μοι ἔχετε·[8] τί μοι συμφέρει, ἐγὼ γινώσκω. Νῦν ἄρχομαι μαθητὴς εἶναι.[9] Μηδέν με ζηλώσῃ τῶν ὁρατῶν καὶ ἀοράτων, ἵνα Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐπιτύχω. Πῦρ καὶ σταυρὸς, θηρίων τε συστάσεις, ἀνατομαὶ, διαιρέσεις,[10] σκορπισμοὶ ὀστέων, συγκοπὴ μελῶν, ἀλησμοὶ ὅλου τοῦ σώματος, κακαὶ κολάσεις τοῦ διαβόλου ἐπ' ἐμὲ ἐρχέσθωσαν, μόνον ἵνα Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐπιτύχω.

Cap. IV. 1) Praeclarae sententiae ab Ignatio scripturae nunc et in agone postea ore editae varias lectiones, absque sensus diversitate, colliges ex Interpolatore, Interpretibus, Actis Ignatii, ac Menaeo Graecorum, nec non ex Irenaeo V. 28. Eusebio, H. E. III, 36. Rufino ibidem. Hieronymus: ‚Cumque iam damnatus esset ad bestias, ardore patiendi, cum rugientes audiret leones, ait: Frumentum Christi sum, dentibus bestiarum molar, ut panis mundus inveniar.' (De Vir. Illust. c. 16. Opp. 2. p. 843. ed. Vallars.) *Cotel.*

2) *μᾶλλον δὲ* Cod. Angelicus. (A).

3) Gallicciolli: per tali mezzi. Graziani: per mezzo di questi stromenti.

4) Ignatius Petri et Pauli idcirco meminit, quod inter omnes Christi discipulos et sectatores ipsi evangelio praedicando et docendo eminebant, ideoque auctoritate quadam insigniti reliquis praestabant. Unde miror, quod Iacobsonus eorum Ignatium meminisse scribit, quippe qui ex sanctis Apostolis solis Christianis Romanis interfuerint.

5) I. e. saeculi infirmitatum vinculis expediti.

6) Cfr. I Cor. 7, 22.

7) *ἐπιθυμεῖν κοσμικὸν ἢ μάταιον* Ms. Colbert. et Interpol. (etiam Codd. BFOV). Vocc. *κοσμικὸν ἢ μάταιον* excludenda videbantur c. vet. Int., Syr. 1., Arm. 1 et 2. Rectum iam vidit Vossius p. 300.

Cap. V. 1) Citatur integra haec sectio ab Eusebio, H. E. III, 36. et Hieronymo in Script. Eccl. Catalogo: ex cuius translatione Latina novam Graecam concinnavit interpres ipsius Sophronius. Producuntur ista a Gilda quoque, in Epistola qua castigat Clerum Britanniae, sed ex Rufiniana Eusebii versione. *Usser.* Imitatus est hunc locum auctor in exordio illius Epistolae, qualis sub Ignatii nomine ad Tarsenses scripta circumfertur.

mihi benevolentiam exhibeatis. Sinite me ferarum cibum esse, per quas Deum consequi licet. Frumentum sum Dei, et per ferarum dentes molar, ut purus panis Christi inveniar. Feris potius blandimini, ut mihi sepulchrum fiant, nihilque mei corporis relinquant; ne, postquam obdormiero, gravis alicui fiam. Tunc vere Christi discipulus ero, cum neque corpus meum mundus videbit. Christum pro me supplicate, ut per haec instrumenta hostia inveniar. Non ut Petrus et Paulus vobis praecipio. Illi apostoli, ego condemnatus; illi liberi, ego usque nunc servus. Sed si patiar, libertus Iesu ero, et in ipso resurgam liber. Nunc vinctus disco nil concupiscere.

V. *Mori cupio.*

A Syria Romam usque cum bestiis pugno, terra marique, noctu et interdiu, alligatus ad decem leopardos, quae est militum turma; qui etiam beneficio accepto peiores sunt. Illorum autem iniuriis magis erudior, ,sed propter hoc non iustificatus sum.' Utinam fruar bestiis mihi praeparatis, quas et opto mihi promtas inveniri; quibus et blandiar ut cito me devorent, non ut quosdam veritae non tetigerunt. Si autem illae repugnantes noluerint, ego eas vi impellam. Veniam mihi date; quid mihi prosit, ego novi. Nunc incipio discipulus esse. Nemo visibilium et invisibilium mihi invideat, ut Iesum Christum assequar. Ignis et crux, ferarum catervae, lacerationes, distractiones, disiunctiones ossium, concisio membrorum, totius corporis contusiones, dira diaboli tormenta in me veniant; solummodo ut Iesum Christum consequar.

---

2) Cfr. I Cor. 15, 32, ubi quoque *ἐθηριομάχησα ἐν Ἐφέσῳ* de certatione cum hominibus belluinis explicandum est. *Iac.*

3) Voce *λεόπαρδος* offenderunt Basnagius, Baurius et alii, vocabulum illud ante Constantini aetatem obtinuisse negantes. Sed iam Pearsonus (Vindiciae Ignatianae II. p. 92.) clare demonstravit, ante Constantini tempora hoc vocabulum non solum apud Latinos, sed etiam apud Graecos in usu fuisse. Arctior provinciarum Romani imperii nexus effecit, ut multa vocabula latina a Graecis reciperentur. Cfr. Ignat. ad Polyc. c. 6. Huther, die wichtigsten Bedenken gegen die Aechtheit der Ignatian. Briefe in Illgenii: Zeitschrift für histor. Theol. T. XI. P. IV. p. 54 sqq. et Düsterdieck l. c. p. 66. Cfr. Steph. thes. l. gr. ed. Hase s. v. *λεόπαρδος*. *H.* Plura h. l. congessit Cotelerius ad vocem illam Ignatio vindicandam.

4) Intelligenda sunt, si Wocherum audias, beneficia militibus collata a Christianis, qui eos mansuetiores erga Ignatium per munera reddere sperarent. *Iac.*

5) Respiciunt haec ad I Cor. 4, 4.

6) Chrysostomus in Ignatii nostri Encomio (c. 5. Op. II. p. 599. ed. Ben.): *Ἀκούσας ὅτι οὗτος αὐτὸν τῆς τιμωρίας ὁ τρόπος μένει, Ἐγὼ τῶν θηρίων ἐκείνων ὀναίμην, ἔλεγεν.* Hieronymus in vita eiusdem: ,Utinam fruar bestiis.' *Usser.* Aliter Pearsonus: potiar feris *potius quam* his leopardis.

7) Non displicet *παραβήσομαι*, quod invenio in Cod. E.

8) Vocc. *Συγγνώμην μοι ἔχετε* om. Arm. 1.'

9) Vocc. *Νῦν ἄρχομαι μαθητὴς εἶναι* Syrus non leg.

10) Vocc. *ἀνατομαὶ, διαιρέσεις* ap. Eusebium et Hieronymum hunc locum laudantes non extant, neque a Syro 1. vertuntur, nec a vet. Int. lat. Praebent ea omnes nostri Codd. recens. prolixioris, Arm. 2.; *διαίρεσις* Arm. 1. sine praec. *ἀνατομαί.*

VI. *Morte mea veram vitam assequar.*

Οὐδέν μοι ὠφελήσει τὰ πέρατα[1] τοῦ κόσμου, οὐδὲ αἱ βασιλεῖαι τοῦ αἰῶνος τούτου. Μᾶλλόν[2] μοι ἀποθανεῖν εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν, ἢ βασιλεύειν τῶν περάτων τῆς γῆς. „Τί[3] γὰρ ὠφελεῖται ἄνθρωπος, ἐὰν κερδήσῃ τὸν κόσμον ὅλον, τὴν δὲ ψυχὴν αὐτοῦ ζημιωθῇ;" Ἐκεῖνον ζητῶ, τὸν ὑπὲρ ἡμῶν ἀποθανόντα· ἐκεῖνον θέλω, τὸν δι' ἡμᾶς ἀναστάντα. Ὁ δὲ τοκετός[4] μοι ἐπίκειται. Σύγγνωτέ μοι, ἀδελφοί· μὴ ἐμποδίσητέ μοι ζῆσαι, μὴ θελήσητέ με[5] ἀποθανεῖν, τὸν τοῦ Θεοῦ θέλοντα εἶναι, κόσμῳ μὴ χαρίσησθε.[6] Ἄφετέ με καθαρὸν φῶς λαβεῖν· ἐκεῖ παραγενόμενος ἄνθρωπος Θεοῦ ἔσομαι. Ἐπιτρέψατέ μοι μιμητὴν εἶναι τοῦ πάθους τοῦ Θεοῦ μου. Εἴ τις αὐτὸν ἐν ἑαυτῷ ἔχει, νοησάτω ὃ θέλω, καὶ συμπαθείτω μοι, εἰδὼς τὰ συνέχοντά με.

VII. *Mori desidero, nam amor meus crucifixus est.*

Ὁ ἄρχων τοῦ αἰῶνος τούτου[1] διαρπάσαι με βούλεται, καὶ τὴν εἰς Θεόν μου γνώμην διαφθεῖραι. Μηδεὶς οὖν τῶν παρόντων ὑμῶν βοηθείτω αὐτῷ· μᾶλλον ἐμοῦ γίνεσθε,[2] τουτέστιν τοῦ Θεοῦ. Μὴ λαλεῖτε Ἰησοῦν Χριστὸν, κόσμον δὲ ἐπιθυμεῖτε. Βασκανία ἐν ὑμῖν μὴ κατοικείτω. Μηδ' ἂν ἐγὼ παρὼν παρακαλῶ ὑμᾶς, πείσθητέ μοι· τούτοις δὲ μᾶλλον πείσθητε, οἷς γράφω ὑμῖν. Ζῶν [γὰρ][3] γράφω ὑμῖν, ἐρῶν τοῦ ἀποθανεῖν. Ὁ ἐμὸς ἔρως[4] ἐσταύρωται, καὶ οὐκ ἔστιν ἐν ἐμοὶ πῦρ φιλόϋλον·[5] ὕδωρ[6] δὲ ζῶν καὶ λαλοῦν ἐν ἐμοί, ἔσωθέν μοι λέγον· δεῦρο πρὸς τὸν πατέρα. Οὐχ ἥδομαι τροφῇ φθορᾶς, οὐδὲ ἡδοναῖς τοῦ βίου τούτου. Ἄρτον[7] Θεοῦ θέλω, ἄρτον οὐράνιον, ἄρτον ζωῆς, ὅς ἐστιν σὰρξ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, τοῦ γενομένου ἐν ὑστέρῳ ἐκ σπέρματος Δαβὶδ καὶ Ἀβραάμ· καὶ πόμα Θεοῦ[8] θέλω, τὸ αἷμα αὐτοῦ, ὅ ἐστιν ἀγάπη ἄφθαρτος, καὶ ἀέναος ζωή.

Cap. VI. 1) Ita c. Interpol., vet. Int., Arm. 1 et 2.; *τερπνὰ* Cod. Colbert. et Metaph. Cfr. ad Eph. c. 3. Syrus 1. ex hoc capite nil nisi vocc. *ὁ δὲ τοκετός μοι ἐπίκειται* vertit, annectitque illis perpulchris *ὁ ἐμὸς ἔρως ἐσταύρωται κτλ.* cap. sq.

2) Erat antea *καλὸν*, et in versione *bonum*, quod est loquendi genus ex Hebraica lingua desumptum, nec infrequens. Sed Graeca sequuti sumus, et *μᾶλλον* rem maioris momenti interpretamur. *Cler.* Favet Arm. 2. Attamen cum versione vet. latina, omnibus nostris Codd. recens. interpolatae, Metaph., fragmento ap. Timotheum Alex., quod haec et proxime sequentia usque ad capitis finem Syriace exhibet, et Arm. 1. praeferendum videtur *καλόν*.

3) Hic locus ex Ev. Matth. 16, 26. transcriptus neque ap. vet. Int., nec in fragm. Timothei, nec in vers. Arm. legitur.

4) Cfr. Phil. 1, 21. Saepissime *τοκετὸς* pro *lucro* sumitur. Toupio et Wochero est *τοκετὸς* = *partus*. *Iac.* Gallicciolli: Questo è l'interesse, che mi preme. Graziani: Questa è l'usura che mi attende.

5) *μοι* Cod. Colbertinus, quam lectionem Iac. repetiit. Iam Voss. et Cot. c. vet. Int., Interpol. et Metaph. dederunt *με*.

6) *χαρίσησθε* omnes nostri Codd. Interpolatoris. Scriptura Ms. Colb. *χαρήσησθε* idem valet ob Itacismum. Favent verss. Syr. et Arm. In vetere int. lat. et Arm. 2. sequitur additamentum: *neque per materiam seducatis.*

Cap. VII. 1) Cfr. Ev. Ioann. 16, 11.

2) Forte excidit *βοηθοί*. *Cler.* Simplicius Gallicciolli: Piutosto siate miei: voglio dire di Dio.

3) [*γὰρ*] ex vet. Int. addendum monet

VI. *Morte mea veram vitam assequar.*

Nihil mihi proderunt termini mundi, neque huius seculi regna. Praestat mihi, in Iesu Christo mori, quam finibus terrae imperare. ‚Quid enim prodest homini, si universum mundum lucretur, animae vero suae detrimentum patiatur?' Illum quaero, qui pro nobis mortuus est; illum volo, qui propter nos resurrexit. Hoc mihi lucrum impendet. Ignoscite mihi, fratres! Ne me vivere impediatis; ne velitis me mori; me Dei esse cupientem mundo ne tradatis. Sinite me purum lumen percipere; ubi illuc advenero, homo Dei ero. Concedite mihi imitatorem esse passionis Dei mei. Si quis illum in seipso habet, intelligat quid velim, et commiseratur mei, sciens quae me coarctent.

VII. *Mori desidero, nam amor meus crucifixus est.*

Princeps huius seculi rapere me vult, meamque erga Deum voluntatem corrumpere. Nemo ergo vestrum, qui adestis, illum adiuvet; mei potius, id est Dei, efficiamini. Non loquimini Iesum Christum, mundum concupiscentes. Invidia in vobis ne habitet. Neque, si ego praesens vos orarem, credatis mihi; his potius, quae vobis scribo, credatis. Vivens enim scribo vobis, mori desiderans. Amor meus crucifixus est, nec est in me ignis materiae amans; sed vivens et loquens aqua in me est, mihi interius dicens: veni ad Patrem. Non delector alimento corruptibili, neque voluptatibus huius mundi. Panem Dei volo, panem coelestem, panem vitae, qui est caro Iesu Christi, filii Dei, qui posteriori tempore ex semine David et Abraham factus est; et potum Dei volo, sanguinem ipsius, qui est charitas incorruptibilis et vita perennis.

Smithius. Particulam tuentur etiam Codd. B F O V recens. interpolatae.

4) Exhibent hunc locum Syr. 1., nec non fragmentum Syr. Dionysii Areopagitae de divinis nominibus Lib. III. c. 4. ap. Cureton. Laudatur quoque ab Origene in Cant. Canticorum Prolog. Tom. XIV. P. I. p. 302, ed. Lommatzsch.

5) Ita habet codex Colbertinus cum Symeone Metaphrasta et Menaeis graecis. Interpolator exhibet *φιλοῦν τι*, cui respondet vetus interpretatio latina: *non est in me ignis amans aliquam aquam* (*Aquam* autem pertinet ad sequentia). His ducibus Pearsonus, Smithius et Iacobsonus legendum esse suadent: *φιλοῦντι = ἐρῶντι, in me amante non est ignis, sed aqua* etc. Syrus vertit: *nec est in me ignis in alio amore*; quo fit, ut Curetonus (p. 99. n. 34.) eum quoque *φιλοῦντι* legisse putet. *H.* Margo Cod. Ottob. *φιλόϋλον*.

6) Frommannus in Prolusione ad hunc locum conscripta (Coburgi 1758) et cum eo Sprengerus (Thesaur. Rei Patrist. 1, 470.) Ignatium ad Christi verba in Ev. Ioann. 7, 38. respexisse putant. Intelligunt autem *ὕδωρ λαλοῦν* de Spiritu Sancto monitore, qui Ignatio mortem martyrio subeundam revelaverit.

7) Hunc locum Grabius et Wocherus de Sacramento Eucharistiae explicant; de ipsius Dei fruitione in coelo, seu de aeterna visionis Dei beatitudine, Usserius et Halloixius. *Iac.* Cfr. Ioann. 6, 32. 45. 51. Syrus legit: *ἄρτον Θεοῦ θέλω, ὅς ἐστιν σὰρξ Χριστοῦ, καὶ τὸ αἷμα αὐτοῦ. Πόμα θέλω, ὅ ἐστιν ἀγάπη ἄφθαρτος.* Aliis igitur Syrus usus est signis interpunctionis, nec non omisit *ἄρτον οὐράνιον, ἄρτον ζωῆς*, et *τοῦ υἱοῦ — Ἀβραάμ. H.*

8) *Θεοῦ* non agnoscitur ab Interpol. vet. Int., Syro 1. Arm. 1 et 2. Desunt quoque vocc. *καὶ ἀέννaος ζωὴ* in versione vet. lat. et Syr.

VIII. *Faveatis mihi.*

Οὐκέτι[1] *θέλω κατα ἀνθρώπους ζῆν.*[2] *Τοῦτο δὲ ἔσται, ἐὰν ὑμεῖς θελήσητε.*[3] *Θελήσατε, ἵνα καὶ ὑμεῖς θεληθῆτε. Δι' ὀλίγων γραμμάτων*[4] *αἰτοῦμαι ὑμᾶς· πιστεύσατέ μοι. Ἰησοῦς δὲ Χριστὸς ὑμῖν ταῦτα φανερώσει*[5]*, ὅτι ἀληθῶς λέγω· τὸ ἀψευδὲς στόμα, ἐν ᾧ ὁ πατὴρ ἐλάλησεν ἀληθῶς. Αἰτήσασθε περὶ ἐμοῦ, ἵνα ἐπιτύχω. Οὐ κατὰ σάρκα ὑμῖν ἔγραψα, ἀλλὰ κατὰ γνώμην Θεοῦ. Ἐὰν πάθω, ἠθελήσατε· ἐὰν ἀποδοκιμασθῶ,*[6] *ἐμισήσατε.*

IX. *Orate pro ecclesia Syriae. Salutatio.*

Μνημονεύετε ἐν τῇ προσευχῇ ὑμῶν τῆς ἐν Συρίᾳ ἐκκλησίας, ἥτις ἀντὶ ἐμοῦ ποιμένι τῷ Θεῷ χρῆται.[1] *Μόνος αὐτὴν Ἰησοῦς Χριστὸς ἐπισκοπήσει, καὶ ἡ ὑμῶν ἀγάπη. Ἐγὼ δὲ αἰσχύνομαι ἐξ αὐτῶν λέγεσθαι· οὐδὲ γὰρ ἄξιός εἰμι, ὢν*[2] *ἔσχατος αὐτῶν καὶ ἔκτρωμα. Ἀλλ' ἠλέημαί τις εἶναι, ἐὰν Θεοῦ ἐπιτύχω. Ἀσπάζεται*[3] *ὑμᾶς τὸ ἐμὸν πνεῦμα καὶ ἡ ἀγάπη τῶν ἐκκλησιῶν τῶν δεξαμένων με εἰς ὄνομα Ἰησοῦ Χριστοῦ, οὐχ*[4] *ὡς παροδεύοντα. Καὶ γὰρ αἱ μὴ προσήκουσαί*[5] *μοι τῇ ὁδῷ, τῇ κατὰ σάρκα, κατὰ πόλιν με προῆγον.*

X. *Conclusio.*

Γράφω[1] *δὲ ὑμῖν ταῦτα ἀπὸ Σμύρνης δι' Ἐφεσίων τῶν ἀξιομακαρίστων. Ἔστιν δὲ καὶ ἅμα ἐμοὶ σὺν ἄλλοις πολλοῖς Κρόκος,*[2] *τὸ ποθητόν μοι ὄνομα. Περὶ τῶν προελθόντων με ἀπὸ Συρίας εἰς Ῥώμην εἰς δόξαν τοῦ Θεοῦ, πιστεύω ὑμᾶς ἐπεγνωκέναι, οἷς καὶ δηλώσατε ἐγγύς με ὄντα. Πάντες γάρ εἰσιν ἄξιοι τοῦ Θεοῦ καὶ ὑμῶν· οὓς πρέπον ὑμῖν ἐστὶν κατὰ πάντα ἀναπαῦσαι. Ἔγραψα δὲ ὑμῖν ταῦτα τῇ πρὸ ἐννέα καλανδῶν Σεπτεμβρίων [τουτέστιν Αὐγούστου εἰκάδι τρίτῃ].*[3] *Ἐῤῥῶσθε εἰς τέλος, ἐν ὑπομονῇ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἀμήν.*[4]

Cap. VIII. 1) Cap. octavum et maiorem noni partem Syrus non vertit.

2) Loquendi modus Paulo Apostolo perfamiliaris. Cfr. Rom. 3, 5. I Cor. 9, 8. Gal. 3, 15.

3) Vetus lat. Int., Metaph., Codd. BFOV recens. interpolatae *θέλητε*. Solummodo in marg. Ottoboniani *θελήσηται*, mutatum in *θελήσητε*. *θελήσατε οὖν ἵνα καὶ ὑμεῖς θεληθῆθε.*

4) Cfr. Gal. 6, 11. Ep. ad Polyc. c. 7. Pro subsequente *αἰτοῦμαι* Ignatium procul dubio *παρακαλῶ* scripsisse censet Vossius.

5) Cod. A *φανερώσει* supra *οι*. Optandi modus praestat.

6) *Si reprobus efficiar, si repudier,* Marc. 8, 31. *Pearson.* Si a morte liberabor, quasi reiectaneus, et hoc honore quem tanto animi cum fervore ambio prorsum indignus. *Smith.*

Cap. IX. 1) I. e. Christo: ut ex immediate sequentibus clarissime liquet. Male ergo habet Interpolator: *τῷ Κυρίῳ, τῷ εἰπόντι, ἐγώ εἰμι ὁ ποιμὴν ὁ καλός.* Hac enim superflua explicatione enervat testimonium, quod ubique in his Epistolis ingerit S. Ignatius, de Divinitate Christi. *Smith.* Vertit Graziani: Vi sovvegna nella vostra preghiera della chiesa, che é nella Siria, la quale *ora* ha in mia vece Iddio per pastore.

2) Phrasis Paulina. Cfr. I Cor. 15, 8. 9.

3) Hinc versio Syrica 1. denuo incipit extenditurque usque ad capitis finem.

4) I. e. *non tanquam advenam ecclesias illas in itinere festino praetergredientem, sed tanto cum amore et zelo,*

VIII. *Faveatis mihi.*

Nolo amplius secundum homines vivere. Id autem fiet, si vos volueritis. Velitis precor, ut et vos benevolentiam inveniatis. Paucis litteris peto a vobis: credite mihi. Iesus Christus vobis haec patefaciet, quod vera loquar; ipse os verax, in quo Pater vere locutus est. Petite pro me, ut consequar. Non secundum carnem, sed secundum mentem Dei vobis scripsi. Si patiar, bene mihi voluistis; sin reiiciar, odistis.

IX. *Orate pro ecclesia Syriae. Salutatio.*

Memores estote in precibus vestris ecclesiae Syriae, quae mei loco Deo pastore utitur. Solus Iesus Christus illam vice episcopi reget, atque vestra charitas. Ego autem erubesco, ex eorum numero dici; non enim sum dignus, utpote qui sim ultimus eorum et abortivus. Verum misericordiam consecutus sum, ut essem aliquis, si Deum consequar. Salutat vos meus spiritus et charitas ecclesiarum, quae me exceperunt in nomine Iesu Christi, non ut transeuntem. Etenim ecclesiae, quae nihil ad me pertinebant in via, quae secundum carnem est, me per civitates comitabantur.

X. *Conclusio.*

Scribo autem haec vobis e Smyrna per Ephesios dignissimos, qui beati praedicentur. Mecum etiam est cum aliis multis Crocus, desideratum mihi nomen. De his, qui me e Syria Romam usque praecesserunt ad gloriam Dei, credo, vos eos cognovisse; annuntiate quoque iis, me prope esse. Omnes enim Deo et vobis digni sunt, et eos in omnibus recreare vos decet. Haec scripsi vobis ante diem IX Calendas Septembris [hoc est vicesima tertia Augusti]. Valete, fortes usque in finem, sustinentes pro Iesu Christo. Amen.

---

ac si essem illarum episcopus. Smith. Vocc. *Οὐχ ὡς παροδεύοντα* Syrus 1. non vertit; leguntur in Arm. 1 et 2.

5) Pearsonus ecclesias ab Ignatii iurisdictione pendentes intelligit. Gallicciolli quoque vertit: le quali a me non appartengono in via carnale. Rectius locus explicatur de ecclesiis a via, per quam proficiscebantur, remotis. Id Graziani exprimit: Mentre quelle, che non erano contigue a me nella via, che io faceva secondo la carne, mi accompagnarono di cittade in cittade. Voces *τῇ κατὰ σάρκα* librarii additamentum esse cum Ruchato non crediderim. Oppositioni potius inserviunt *viae secundum Deum* seu *spirituali*, sicuti *τὰ βλεπόμενα* et *τὰ ἀόρατα* se invicem opponuntur. Tuentur eas Syr. 1. et Arm. 2. Saepius *προάγειν* = *προπέμπειν*, ut est in Ep. ad Tit. 3, 13.

Cap. X. 1) Syrum cap. quartum et quintum Epistolae ad Trallianos antecedentis nono ad Romanos annexisse, suo loco diximus. Post ea Syriaca versio cum ultima decimi cap. sententia ita finit: *ἔῤῥωσθε εἰς τέλος ἐν ὑπομονῇ Ἰησοῦ Χριστοῦ [τοῦ Θεοῦ ὑμῶν]*.

2) Christiani Epheso obviam Crocum miserant Ignatio salutando, cum eorum finibus adpropinquaret. Cfr. ad Eph. c. 2.

3) [*τουτέστιν Αὐγούστου εἰκάδι τρίτῃ*] nec a vet. Int. nec ab Interpol. agnoscitur. Est autem glossa expellenda. Eiusmodi interpretamento ad Romanos scribenti vix opus erat. Reperitur quidem ap. Arm. 1. (22 Aug.) et Arm. 2. (24 Aug.).

4) Vox *Ἀμὴν* ex Ignatii calamo certe non exiit: nullius recens. brevioris Epistolae fini appositum reperitur. Quare alienae manus additamentum esse dixerim.

ΦΙΛΑΔΕΛΦΕΥΣΙΝ ΙΓΝΑΤΙΟΣ.[1]

Ἰγνάτιος, ὁ καὶ Θεοφόρος, ἐκκλησίᾳ Θεοῦ πατρὸς καὶ κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, τῇ οὔσῃ ἐν Φιλαδελφίᾳ τῆς Ἀσίας,[2] ἠλεημένῃ καὶ ἡδρασμένῃ[3] ἐν ὁμονοίᾳ Θεοῦ, καὶ ἀγαλλιωμένῃ ἐν τῷ πάθει τοῦ κυρίου ἡμῶν ἀδιακρίτως,[4] καὶ[5] ἐν τῇ ἀναστάσει αὐτοῦ πεπληροφορημένῃ ἐν παντὶ ἐλέει· ἣν ἀσπάζομαι ἐν αἵματι[6] Ἰησοῦ Χριστοῦ· ἥτις ἐστὶν χαρὰ αἰώνιος καὶ παράμονος, μάλιστα ἐὰν ἐν ἑνὶ ὦσιν σὺν τῷ ἐπισκόπῳ καὶ τοῖς σὺν αὐτῷ πρεσβυτέροις καὶ διακόνοις, ἀποδεδειγμένοις ἐν γνώμῃ[7] Ἰησοῦ Χριστοῦ, οὓς κατὰ τὸ ἴδιον θέλημα ἐστήριξεν ἐν βεβαιωσύνῃ, τῷ ἁγίῳ αὐτοῦ πνεύματι.

I. *Laus episcopi.*

Ὃν[8] ἐπίσκοπον ἔγνων, οὐκ[9] ἀφ' ἑαυτοῦ, οὐδὲ δι' ἀνθρώπων κεκτῆσθαι τὴν διακονίαν, τὴν εἰς τὸ[10] κοινὸν ἀνήκουσαν, οὐδὲ κατὰ κενοδοξίαν, ἀλλ' ἐν ἀγάπῃ Θεοῦ πατρὸς καὶ κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ· οὗ καταπέπληγμαι τὴν ἐπιείκειαν, ὃς σιγῶν[11] πλείονα δύναται τῶν μάταια λαλούντων. Συνευρύθμισται[12] γὰρ ταῖς ἐντολαῖς, ὡς χορδαῖς κιθάρα. Διὸ μακαρίζει μου ἡ ψυχὴ τὴν εἰς Θεὸν αὐτοῦ γνώμην, ἐπιγνοὺς ἐνάρετον καὶ τέλειον[13] οὖσαν, τὸ ἀκίνητον αὐτοῦ καὶ τὸ ἀόργητον αὐτοῦ ἐν πάσῃ ἐπιεικείᾳ Θεοῦ ζῶντος.

---

1) Nomen *ΙΓΝΑΤΙΟΣ* in Codd. CL praevium. Uterque autem signat *μαγνησιεῦσιν φιλαδελφεῦσιν. Ἰγνάτιος:* — Cuius inscriptionis primam partem epigraphen esse Epistolae praecedentis, nemo non vidit. — Relicta Smyrna Ignatius Troadem appulit, unde scripsit Philadelphensibus Mysiae, quorum oppidum in itinere peragraverat (c. 11. 3. 6. 7). Laudibus extollitur eorum episcopus, cui nusquam non obediendum, itidemque dissidia evitanda (c. 1—3). Poenitentes recipiendi, unitas Dei cultu observanda, Iudaismus evangelio non permiscendus, cum unus summus Pontifex sit Iesus Christus (c. 3—9). Rogat Philadelphenses, ut legatum Antiochiam mittant, pro nonnullis nominatim iis gratias agens (c. 10. 11).

2) I. e. Lydiae. Eiusdem ecclesiae mentio fit Apoc. 1, 11. 3, 7.

3) *ἠλεημένῃ καὶ ἡδρασμένῃ* (c. sp. leni) C, et Heysio contra Iacobsonum asserente etiam L absque tamen iota subscripto, *ἐλεημένῃ καὶ ἑδρασμένῃ* Voss.

4) Cfr. supra ad Eph. c. 3. Magn. c. 15. Trall. c. 1. Rom. in inscript. Galliciolli: senza contenzioni. Graziani: e che esulta nella passione del Signor nostro inseparabilmente.

5) Iac. ex L adiunxit *καὶ*, approbante C.

6) I. e. in Christo, qui passione sua ac morte nos redemit, redemptos caritatis vinculo colligavit.

7) Cfr. supra ad Magn. c. 15. *ἐν τιμῇ*. Armenius: *voluntate;* Holstenius: *iuxta mentem;* Graziani: col parere.

8) *ὃν* C et apogr. Holstenii; Iacobsono olim in mentem venerat *Ὧν* asserenti: „Neque spiritum neque accentum habet haec vox in Msto, ubi vocales o et ω saepissime permutantur.' Ast Petrus del Furia *ὃν* in L destincte extare contra Iacobsonum mihi testis est. Nihil igitur mutandum. Respicit episcopum paulo ante indicatum. Inscriptionis a primo capite separatio nimirum in autographo erat nulla.

AD PHILADELPHENSES.

Ignatius, qui et Theophorus, ecclesiae Dei Patris et Domini Iesu Christi, quae est Philadelphiae in Asia, misericordiam consecutae, et firmatae in concordia cum Deo, et exultanti passione Domini nostri inseparabiliter, ac per resurrectionem eius plene instructae de omni misericordia; quam saluto in sanguine Iesu Christi; quae ecclesia est gaudium meum sempiternum et stabile, maxime, si uniti sunt cum episcopo et presbyteris eius et diaconis, iuxta sententiam Christi designatis, quos secundum propriam voluntatem suam firmavit in stabilitate, per sanctum suum Spiritum.

*IGNTAII EPISTOLA AD PHILADELPHENSES.

Ignatius, qui et Theophorus, Ecclesiae Dei Patris et Domini Iesu Christi, quae est Philadelphiae in Asia, misericordiam consecutae et firmatae in concordia Dei, et exultanti in passione Domini nostri sine haesitatione, et in resurrectione eiusdem firmiter credenti in omni misericordia; quam saluto in sanguine Iesu Christi, quod est gaudium sempiternum et stabile, maxime si unum sint cum Episcopo et adiunctis ipsi Presbyteris et Diaconis designatis iuxta mentem Iesu Christi, quos secundum propriam voluntatem firmant in stabilitate sancto suo spiritu.

I. *Laus episcopi.*

Hunc episcopum cognovi, non a seipso, neque per homines, neque ob inanem gloriam, sed charitate Patris et Domini Iesu Christi obtinuisse ministerium regendi coetum. Valde admiratus sum eius modestiam, qui silendo potentior est, quam qui vana loquuntur. Consonus enim est mandatis, ut cithara chordis. Quapropter beatum praedico mentem eius piam, eam virtutibus ornatam et perfectam sciens, et immobilitatem eius ac lenitatem instar mansuetudinis Dei vivi.

* I. Quem Episcopum cognovi non a semetipso neque per homines adeptum esse hoc in commune pertinens ministerium, neque per vanam gloriam, sed in caritate Dei Patris et Domini Iesu Christi. Cuius obstupui modestiam; qui tacitus plus potest, quam alii vana loquentes. Est enim instructus mandatis divinis, ut cithara fidibus. Quapropter ex animo beatum eum dico ob istam in Deum sententiam, quam virtutibus deditam perfectamque novi, ut et immobilitatem et lenitatem eius, qui vivit in omni mansuetudine Dei.

---

9) Cfr. Gal. 1, 1.

10) Ita c. Interpol., Voss. et rlqq. editt., τὸν C L.

11) Cfr. supra ad Ephes. c. 6 et 15. Hic illius episcopi modestiam laudat et admiratur S. Ignatius, qui se mitem ac mansuetum erga immorigeros gessit, et tacuisse visus est, isthoc tamen silentio potentior, potestate episcopali commodo maiori cum fructu usurus. *Smith.*

12) Cfr. supra ad Eph. c. 4.

13) τέλειον C L, τελείαν editt. ante Iac.

II. *Tenete unionem cum episcopo, et fugite pravas doctrinas.*

Τέκνα οὖν φωτὸς καὶ[1] *ἀληθείας, φεύγετε τὸν μερισμὸν καὶ*[2] *τὰς κακοδιδασκαλίας· ὅπου μὲν*[3] *ὁ ποιμήν ἐστιν, ἐκεῖ ὡς πρόβατα ἀκολουθεῖτε. Πολλοὶ γὰρ λύκοι*[4] *ἀξιόπιστοι*[5] *ἡδονῇ κακῇ αἰχμαλωτίζουσιν*[6] *τοὺς θεοδρόμους·*[7] *ἀλλ' ἐν τῇ ἑνότητι ὑμῶν οὐχ ἕξουσιν τόπον.*

III. *Fugite schismaticos.*

Ἀπέχεσθε τῶν κακῶν βοτανῶν,[1] *ἅστινας οὐ γεωργεῖ Ἰησοῦς Χριστός, διὰ τὸ μὴ εἶναι αὐτοὺς*[2] *φυτείαν πατρός. Οὐχ ὅτι παρ' ὑμῖν μερισμὸν εὗρον,*[3] *ἀλλ' ἀποδιϋλισμόν.*[4] *Ὅσοι γὰρ Θεοῦ εἰσὶν καὶ Ἰησοῦ Χριστοῦ, οὗτοι μετὰ τοῦ ἐπισκόπου εἰσίν· καὶ ὅσοι ἂν μετανοήσαντες ἔλθωσιν ἐπὶ τὴν ἑνότητα τῆς ἐκκλησίας, καὶ*[5] *οὗτοι Θεοῦ ἔσονται, ἵνα ὦσιν κατὰ Ἰησοῦν Χριστὸν ζῶντες. Μὴ πλανᾶσθε, ἀδελφοί μου· εἴ τις σχίζοντι ἀκολουθεῖ, βασιλείαν Θεοῦ οὐ κληρονομεῖ· εἴ τις ἐν ἀλλοτρίᾳ*[6] *γνώμῃ περιπατεῖ, οὗτος τῷ πάθει οὐ συγκατατίθεται.*[7]

IV. *Utamini una Eucharistia.*

Σπουδάσατε[1] *οὖν μιᾷ εὐχαριστίᾳ*[2] *χρῆσθαι· μία γὰρ σὰρξ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ ἓν ποτήριον εἰς ἕνωσιν τοῦ αἵματος αὐτοῦ, ἓν θυσιαστήριον, ὡς εἷς ἐπίσκοπος, ἅμα τῷ πρεσβυτερίῳ καὶ διακόνοις, τοῖς συνδούλοις μου· ἵνα, ὃ ἐὰν πράσσητε, κατὰ Θεὸν πράσσητε.*

Cap. II. 1) Ante *τέκνα* Noltio l. l. p. 234. videbatur *ὡς* inserendum, praeeunte Interpolatore. *καὶ* inserendum ex vet. Interprete, lat. et Arm. Cfr. Ioann. 12, 36. I Thess. 5, 5.

2) *καὶ* excidit ed. Vossianae.

3) Scripsi *ὅπου μὲν* c. C, *ὅπου δὲ* L teste etiam Tischendorfio, quod cum Vossio expresserunt editt. omnes.

4) Cfr. Act. 20, 29.

5) Vox *ἀξιόπιστοι* non tantum accipitur de illis, qui fide digni sunt; sed etiam de iis, qui tales videntur. *Voss.* Cfr. ad Trall. c. 6.; ad Polyc. c. 3.

6) *αἰχμαλωτίζουσιν* C L, *αἰχμαλωτίζουσι* Hef. ex Cot. Cfr. II Tim. 3, 6.

7) Cfr. I. Conr. Schwarz, Observ. de *θεοδρόμοις* Ignatii, in Miscell. Lips. nov. I. 223. *H.*

Cap. III. 1) Cfr. supra ad Trall. c. 6. Matth. 15, 13.

2) *αὐτοὺς* C L metaphora haud inusitata p. *αὐτάς*, ut Vossius leg. censet c. Interpolatore. Codex Aug. longioris recens. quoque sec. Pacaeum habuit *αὐτούς*, idem in nostris Cod. F O V. Subinde *φυτίαν* C L Holstenii apogr., Voss.

3) Ex hoc loco, sicuti e capp. 7. et 8. Whistonus recte colligit, Ignatium aliquod temporis Philadelphiae adfuisse. Contra quam Hefelius verisimilius esse opinatur, legatos tantum Philadelphensium ad ipsum Troade degentem venisse. More suo potius heic Ignatium loqui, ac si in legatis totam ecclesiam Philadelphensem conspexisset. Ast loci ad hanc explicationem sustinendam citati Ep. ad Trall. c. 8. et Magn. 11. nihil omnino probant; nam aliud est *γιγνώσκειν*, aliud *εὑρεῖν*.

4) Ita coni. Vossius p. utriusque Cod. lectione *ἀποδιϋλισμένον*. Ego quidem duabus participii litteris praepositioni *ἐν* conflatae adiunxerim *χῷ*, ita ut habeas *ἀποδιϋλισμὸν ἐν Χριστῷ*. Si Codd. scripturam retines, supple *μερισμόν*. Cfr. inscriptio Ep. ad Rom.

5) *καὶ* Vossius ex Interpol. textui inserendum docet. Adest autem particula in Codd. C et L, a Vossio heic quoque minus accurate descripto.

6) Cfr. supra Ep. ad Trall. c. 6. *ἀλλοτρίας βοτάνης ἀπέχεσθαι, ἥτις ἐστὶν αἵρεσις.* Ep. ad Rom. inscr. *ἀλλοτρίου χρώματος.*

II. *Tenete unionem cum episcopo, et fugite pravas doctrinas.*

Filii itaque lucis et veritatis, fugite divisionem et pravas doctrinas; ubi quidem pastor est, eodem ut oves sequamini. Multi enim lupi, fide digni habiti, perniciosis voluptatibus eos capiunt, qui ad Deum currunt; sed in vestra concordia non habebunt locum.

* II. Quocirca filii lucis veritatis fugite dissidium et perversas doctrinas. Ubi vero pastor est, illuc et oves sequimini. Multi enim lupi speciosi eos, qui in Dei stadio currunt perniciosae voluptatis illicio captivos comprehendunt; sed in vestra concordia nullus ipsis dabitur locus.

III. *Fugite schismaticos.*

Abstinete ab herbis noxiis, quas Iesus Christus non colit, quia non sunt plantatio Patris. Non quod apud vos divisionem invenerim, sed defaecationem. Quotquot enim Dei et Iesu Christi sunt, hi sunt cum episcopo; et quotquot poenitentia ducti redierint ad unitatem ecclesiae, et hi Dei erunt, ut secundum Iesum Christum vivant. Ne erretis, fratres mei. Si quis schisma facientem sectatur, regni divini haereditatem non consequitur; si quis ambulat in aliena doctrina, is non assentitur passioni.

* III. Abstinete ab noxiis herbis, quas non excolit Iesus Christus, quia non sunt plantatio Patris. Non quod dissidium apud vos invenerim, sed animum purum et defaecatum. Quotquot enim Dei sunt et Iesu Christi, hi cum Episcopo sunt, et quotquot poenitentia ducti redierint ad unitatem Ecclesiae, hi Dei erunt, ut vivant secundum Iesum Christum. Ne erretis, fratres mei. Si quis dissidii auctorem sectatur, regnum Dei non hereditat. Si quis in falsa opinione ambulat, hic passioni refragatur.

IV. *Utamini una Eucharistia.*

Studeatis igitur una Eucharistia uti; una enim est caro Domini nostri Iesu Christi, et unus calix in unitatem sanguinis ipsius, unum altare, sicut unus episcopus, cum presbyterio et diaconis, conservis meis; ut, quod faciatis, secundum Deum faciatis.

* IV. Quocirca operam date, ut una Eucharistia utamini: una enim est caro Domini nostri Iesu Christi, et unus calix in unionem sanguinis eius, unum altare, sicut unus Episcopus cum Presbyterio et Diaconis conservis meis: ut, quicquid facitis, secundum Deum faciatis.

---

7) I. e. non consentit huic veritati, Christum sanguine suo fundasse ecclesiam, quam schismate evertere conatur. *Smith.*

Cap. IV. 1) Ita C L, *Σπουδάζετε* c. Vossio editt. ante Iac. In C. man. sec. orae adscripsit: *εὐχαριστία.* Franzius quidem lectionem *σπουδάσατε* nihili putabat.

2) I. e. *coena Domini,* ut e sequentibus verbis *σάρξ τοῦ κυρίου* et *ποτήριον* elucet. Etiam a S. Iustino (Apol. I, 66.) coena Domini *εὐχαριστία* vocatur. Cfr. ad hunc locum Rothe, Anf. p. 470, et Io. E. Pfeiffer, de Ignatio, Communioni privatae adverso. Erlang. 1764. 4. *Il.* Graziani: Ponete cura dunque di far uso d'una medesima Eucaristia.

V. *Orate pro me, qui confugio ad Evangelium et Apostolos. Honorate etiam prophetas V. T.*

Ἀδελφοί μου, λίαν ἐκκέχυμαι ἀγαπῶν ὑμᾶς, καὶ ὑπεραγαλλόμενος ἀσφαλίζομαι ὑμᾶς· οὐκ ἐγὼ δὲ, ἀλλ' Ἰησοῦς Χριστὸς, ἐν ᾧ δεδεμένος φοβοῦμαι μᾶλλον, ὡς ἔτι[1] ὢν ἀνάρπαστος. Ἀλλ' ἡ προσευχὴ ὑμῶν εἰς Θεόν με ἀπαρτίσει, ἵνα, ἐν ᾧ κλήρῳ ἠλεήθην, ἐπιτύχω, προσφυγὼν τῷ εὐαγγελίῳ ὡς σαρκὶ Ἰησοῦ, καὶ τοῖς ἀποστόλοις ὡς πρεσβυτερίῳ ἐκκλησίας.[2] Καὶ τοὺς προφήτας δὲ ἀγαπῶμεν, διὰ τὸ καὶ αὐτοὺς εἰς τὸ εὐαγγέλιον κατηγγελκέναι, καὶ εἰς αὐτὸν ἐλπίζειν,[3] καὶ αὐτὸν ἀναμένειν· ἐν ᾧ καὶ πιστεύσαντες ἐσώθησαν, ἐν ἑνότητι Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὄντες ἀξιαγάπητοι καὶ ἀξιοθαύμαστοι ἅγιοι, ὑπὸ Ἰησοῦ Χριστοῦ μεμαρτυρημένοι, καὶ συνηριθμημένοι ἐν τῷ εὐαγγελίῳ τῆς κοινῆς ἐλπίδος.

VI. *Nec tamen Iudaismum admittite.*

Ἐὰν δέ τις Ἰουδαϊσμὸν ἑρμηνεύῃ ὑμῖν,[1] μὴ ἀκούετε αὐτοῦ. Ἄμεινον γάρ ἐστιν παρὰ ἀνδρὸς περιτομὴν ἔχοντος Χριστιανισμὸν[2] ἀκούειν, ἢ παρὰ ἀκροβύστου Ἰουδαϊσμόν.[3] Ἐὰν δὲ ἀμφότεροι περὶ Ἰησοῦ Χριστοῦ μὴ λαλῶσιν, οὗτοι ἐμοὶ στῆλαί εἰσιν καὶ τάφοι νεκρῶν,[4] ἐφ' οἷς γέγραπται μόνον ὀνόματα ἀνθρώπων. Φεύγετε οὖν τὰς κακοτεχνίας καὶ ἐνέδρας τοῦ ἄρχοντος τοῦ αἰῶνος τούτου, μήποτε θλιβέντες τῇ γνώμῃ αὐτοῦ ἐξασθενήσετε[5] ἐν τῇ ἀγάπῃ. Ἀλλὰ πάντες ἐπὶ τὸ αὐτὸ γίνεσθε ἐν ἀμερίστῳ καρδίᾳ. Εὐχαριστῶ δὲ τῷ Θεῷ μου, ὅτι εὐσυν-

---

Cap. V. 1) *ὥς ἐστι* p. *ὡς ἔτι* C. Dein *ἀνάρπαστος* c. C L, *ἀναπάρτιστος* = *imperfectus* Interpol., Int.vet. et Arm., quae quidem lectio facile ex sq. *ἀπαρτίσει* oriri potuit. Vocem *ἀνάρπαστος* Ignatio satis convenire, Vossius et Pearsonus ostenderunt. Veteres autem *ἀναρπάστους* nuncuparunt, qui ex provinciis vocati non sine vi a patria suisque abducebantur. Sic Iosephus Antiq. Iud. XIV. 8, 4. p. 622. ed. Hudson. *Δικαίως δὲ ἔλεγεν Ἀριστόβουλον μὲν εἰς Ῥώμην ἀνάρπαστον γεγονέναι.* Gallicciolli: temo maggiormente, come se non ancora fossi strascinato via. Forte cum Cod. Casanatensi scribendum: *ὥς ἐστι ὢν ἀνάρπαστος* = *ὡς ἔχει ἀνάρπαστος.*

2) H. A. Niemeyer in Fries et Schroeter Oppositionsschrift I, 2. p. 14. hunc locum ita explicat: *εὐαγγέλιον* est = *summa vitae et actorum Iesu; ἀπόστολοι* = *narrationes Apostolorum de Christo.* Sensus: adhaereo iis, quae Christus praedicavit et fecit, quasi adhuc ipse vivat: adhaereoque narrationibus Apostolorum, quasi ipsi adhuc ut quondam presbyterium ecclesiae constituant. Sed et Prophetas V. T. recipio, quippe qui Iesum annuntiaverint. Cfr. quoque Rothe Anf. p. 732. et Gieseler, Versuch über d. Entstehung der schriftlichen Evangelien p. 157, qui ante Niemeyerum monuerat, *εὐαγγέλιον* nostri loci non de *scripto evangelio* esse accipiendum. Lessingius (Opp. ed. Lachmann. T. XI. p. 567.) ita scribendum esse putat: *προσφυγὼν τῷ ἐπισκόπῳ ὡς σαρκὶ Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ τοῖς πρεσβυτέροις ἐκκλησίας ὡς ἀποστόλοις.* Alii *εὐαγγέλιον* de scriptis Evangeliis, *ἀπόστολοι* de scriptis Apostolorum, *προφῆται* de scriptis Prophetarum seu de V. T. accipiunt. Male Eichhornius de Prophetis *novi* foederis seu doctoribus christianis somniat. *H.*

3) Vet. Int. vertit: *et in Christum sperare.*

Cap. VI. 1) *ἡμῖν* C L, pro quo Voss. recte dedit *ὑμῖν.*

2) Quaere, an ut Antiochiae primo nomen *Χριστιανὸς*, ita ab Ignatio, Antiochiae episcopo, primum usurpata vox *Χριστιανισμός*? *Pearson.*

3) C in marg. man. recentiore: *Contra Rabinos.*

V. *Orate pro me, qui confugio ad Evangelium et Apostolos. Honorate etiam prophetas V. T.*

Fratres mei, valde effusus sum in amorem vestri, et valde laetatus roboro vos; non ego vero, sed Iesus Christus, cuius gratia vinctus plus timeo, cum adhuc in ius eripiar. Sed oratio vestra ad Deum me perficiet, ut sorte per misericordiam mihi assignata potiar, confugiens ad Evangelium tanquam ad corporaliter praesentem Christum, et ad Apostolos tanquam ad praesens ecclesiae presbyterium. Sed et Prophetas diligamus, quia et ipsi Evangelium annuntiaverint, et in Christum speraverint, et ipsum exspectaverint; per quem et credentes salutem consecuti sunt, Iesu Christo uniti; cum essent sancti, amore et admiratione digni, a Iesu Christo testimonium adepti, et connumerati in Evangelio spei communis.

* V. Fratres mei, nimis effusus sum amore vestri, et superexultans gaudio praemunio vos; non autem ego, sed Iesus Christus, in quo vinctus plus timeo, ut postea adhuc imperfectus: sed praecatio vestra ad Deum me perficiet, ut, in qua sorte vocatus sum, eam consequar, confugiens ad Evangelium, tanquam ad carnem Iesu, et ad Apostolos, velut ad Presbyterium Ecclesiae. Sed et Prophetas deligimus, eo quod et ipsi in Evangelium enuntiarunt, et in ipsum Iesum sperarunt eumque expectarunt; in quo etiam credentes salutem consecuti sunt, in unitate Iesu Christi, viri sancti; digni, quos amemus et admiremur, a Iesu Christo testimonium adepti, et connumerati in Evangelio spei communis.

VI. *Nec tamen Judaismum admittite.*

Si quis autem vobis Iudaismum praedicet, ne audiatis eum. Melius est enim, a viro circumciso Christianismum audire, quam ab habente praeputium Iudaismum. Si autem utrique de Iesu Christo non loquantur, isti mihi columnae sepulchrales et mortuorum sunt monumenta, quibus hominum nomina dumtaxat inscripta sunt. Fugite igitur malas artes et insidias principis seculi huius, ne quando prudentia eius oppressi in charitate langueatis. Sed omnes uniti sitis indivulso corde. Gratias autem ago Deo meo, quod quoad vos bona gaudeam conscientia, nec possit

* VI. Si quis autem Iudaismum vobis interpretatur, illum non audite; melius enim est ab homine circumciso Christianismum audire, quam a non circumciso Iudaismum. Si vero utrique de Iesu Christo non loquantur, hi mihi cippi sepulcrales et monumenta sunt mortuorum, quibus hominum nomina dumtaxat inscripta sunt. Fugite ergo malas artes, et insidias principis huius seculi, ne quando sententia eius afflicti in caritate infirmemini: sed omnes in unum conspirate corde indivulso. Gratias autem ago Deo meo, quod bene conscius mihi sum de vobis,

---

4) Holstenius: *hi mihi cippi sepulcrales et monumenta sunt mortuorum.*

5) *ἐξασθενήσετε* dedi c. C, in quo *ἐξασθενήσεται* supra ε. Idem valet Codicis L *ἐξασθενήσεται*, quod impressit Voss. coniiciens *ἐξασθενήσετε*. Apud Interpol. habes *ἐξασθενήσητε*, quod expressit Iac., utpote grammaticae canonibus magis conveniens.

εἰδητός εἰμι ἐν ὑμῖν, καὶ οὐκ ἔχει τις καυχήσασθαι, οὔτε λάθρα, οὔτε φανερῶς, ὅτι ἐβάρησά[6] τινα ἐν μικρῷ ἢ ἐν μεγάλῳ. Καὶ πᾶσι δὲ, ἐν οἷς ἐλάλησα, εὔχομαι, ἵνα μὴ εἰς μαρτύριον[7] αὐτὸ κτήσωνται.[8]

VII. *S. Spiritu impellente vos ad unitatem adhortatus sum.*

Εἰ γὰρ καὶ κατὰ σάρκα μέ τινες ἠθέλησαν πλανῆσαι, ἀλλὰ τὸ πνεῦμα οὐ πλανᾶται, ἀπὸ Θεοῦ ὄν. Οἶδεν[1] γὰρ, πόθεν ἔρχεται, καὶ ποῦ ὑπάγει, καὶ τὰ κρυπτὰ ἐλέγχει. Ἐκραύγασα μεταξὺ ὤν, ἐλάλουν μεγάλῃ φωνῇ·[2] τῷ ἐπισκόπῳ προσέχετε καὶ τῷ πρεσβυτερίῳ καὶ διακόνοις. Οἱ δὲ ὑποπτεύσαντές[3] με, ὡς προειδότα τὸν μερισμόν τινων, λέγειν ταῦτα. Μάρτυς δέ μοι, ἐν ᾧ δέδεμαι, ὅτι ἀπὸ σαρκὸς ἀνθρωπίνης οὐκ ἔγνων. Τὸ δὲ πνεῦμα ἐκήρυσσεν, λέγον[4] τάδε· χωρὶς τοῦ ἐπισκόπου μηδὲν ποιεῖτε, τὴν σάρκα ὑμῶν ὡς ναὸν Θεοῦ τηρεῖτε,[5] τὴν ἕνωσιν ἀγαπᾶτε, τοὺς μερισμοὺς φεύγετε, μιμηταὶ γίνεσθε Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὡς καὶ αὐτὸς τοῦ πατρὸς αὐτοῦ.

VIII. *Studete unitati. Christus loco documentorum est.*

Ἐγὼ μὲν οὖν τὸ ἴδιον ἐποίουν, ὡς ἄνθρωπος εἰς ἕνωσιν κατηρτισμένος. Οὗ δὲ μερισμός ἐστιν καὶ ὀργὴ, Θεὸς οὐ κατοικεῖ. Πᾶσιν οὖν μετανοοῦσιν ἀφίει ὁ κύριος, ἐὰν μετανοήσωσιν εἰς ἑνότητα Θεοῦ καὶ συνέδριον τοῦ ἐπισκόπου. Πιστεύω τῇ χάριτι Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὃς λύσει ἀφ' ὑμῶν πάντα δεσμόν.[1] Παρακαλῶ δὲ ὑμᾶς, μηδὲν κατ' ἐριθείαν πράσσειν,[2] ἀλλὰ κατὰ χριστομαθίαν. Ἐπεὶ ἤκουσά τινων λεγόντων, ὅτι, ἐὰν μὴ ἐν τοῖς ἀρχαίοις[3] εὕρω, ἐν τῷ εὐαγγελίῳ οὐ πιστεύω· καὶ λέγοντός μου αὐτοῖς, ὅτι γέγραπται, ἀπεκρίθησάν μοι, ὅτι πρόκειται.[4] Ἐμοὶ δὲ ἀρχαῖά[5] ἐστιν Ἰησοῦς Χριστὸς, τὰ ἄθικτα ἀρχαῖα[6]

---

6) I. e. nemini iugum Iudaismi imponere studui. Cfr. quoque II Cor. 12, 13. *H.*

7) Cfr. ad Trall. c. 12.

8) κτήσωνται C, κτίσωνται L.

Cap. VII. 1) Cfr. Ioann. 3, 8. Orae Codicis C. man. sec. adscripsit: *τὸ πνεῦμα ἀπὸ θεοῦ ὂν οἶδεν, πόθεν ἔρχεται καὶ ποῦ ὑπάγει.*

2) *Locutus sum magna voce, voce Dei* vet. Int.

3) Ita Interpolator, *πτέσαντες* C L. Voss.; *ὑπώπτευσαν* vel *ὑπωπτεύσαντο* = *suspicati sunt* ap. vet. Int. coni. Cot. Nolte coni. *πιέσαντες* = affirmarunt.

4) *λέγων* C L.

5) *τηρῆτε* C L. Cfr. I Cor. 3, 16. 6, 19.

Cap. VIII. 1) Ita etiam Armenius. Apud Interpol. additur *ἀδικίας*.

2) Cfr. Ep. ad Philipp. 2, 3.

3) In priori ed. mea cum Vossio in notis, Rothio (Anfänge d. chr. Kirche p. 339.) et Arndtio (in Ullmanni Studien u. Krit. 1839. I. p. 182.) Interpolatorem secutus lectionem codicis ms. *ἀρχαίοις* in *ἀρχείοις* (*archivis* = *documentis*) mutavi. Nunc vero re melius perpensa lectionem codicis, quam Credner (Beitr. I, 15.), Niemeyer (Oppositionsschrift I, 2. p. 21.), Düsterdieck (de Ignatiarum epist. authentia etc. p. 56. not.) et Iacobsonus defendunt, quaeque a veteri Interprete latino agnita est, retinendam puto. Ignatius contra *Iudaizantes* verba facit, qui Christi adventum et passionem in *veteribus vaticiniis* (*ἐν τοῖς ἀρχαίοις*) praenunciatam negabant. *H.* Lectionem *ἀρχαίοις* confirmat etiam Cod. Casanatensis.

4) I. e. hoc ipsum proponitur demonstrandum. *Arndt.* Bene Ruchatus: c'est cela qui est en question. Alii legendum putant: *οὐ πρόκειται, non liquet. H.* Eodem modo Graziani: mi risposero, che questa è la controversia. (Gallicciolli: Questo è ciò che si cerca). Aliter Holstenius: *Audivi enim quosdam dicentes: nisi in archivis, hoc est in Evangelio invenero, non credo; et cum dicerem ipsis, quod in scripturis habetur, responderunt mihi, id omnibus patere.*

5) Ms. habet *ἀρχεῖα*. Qui vero supra lectionem codicis ms. *ἀρχαίοις* retinet, hic et paulo inferius *ἀρχαῖα* legat oportet. *H.* Etiam Cod. C c. Interpol. in Mss. B F O V. *ἀρχεῖα*.

6) *ἄθηκτα ἀρχεῖα* C L.

quisquam gloriari, vel secreto vel palam, a me quemquam gravatum esse aut in parvo, aut in magno. Et omnibus, ad quos locutus sum, opto, ne in testimonium id cedat contra ipsos.

nec habet quisquam, quod glorietur, vel secreto vel palam, me gravasse quemquam, vel in parvo vel in magno. Et omnes oro, inter quos locutus sum, ne illud in testimonium mihi conservent.

VII. *S. Spiritu impellente vos ad unitatem adhortatus sum.*

Quamquam enim nonnulli secundum carnem me decipere voluerint, spiritus tamen non decipitur, a Deo ortus. Novit enim, unde veniat, et quo vadat, et secreta coarguit. Clamavi, cum praesens essem, locutus sum magna voce: episcopo obedite et presbyterio et diaconis. Quidam autem suspicati sunt, me, ut praescium schimatis quorundum, haec dixisse. Testis autem mihi is est, pro quo vinctus sum, quod a carne humana id non cognoverim. Sed Spiritus annuntiavit, dicens: sine episcopo nihil facite, carnem vestram ut Dei templum custodite, unionem amate, dissidia fugite, imitatores este Iesu Christi, sicut et ipse patris sui.

* VII. Quamquam enim nonnulli secundum carnem me seducere voluerunt; sed spiritus a Deo profectus non decipitur. Scit enim, unde venit, et quo vadit, et secreta coarguit. Exclamavi voce magna inter eos, quibus loquebar: Episcopo attendite, et Presbyterio, et Diaconis; at illi suspicabantur, me haec dicere, quasi dissidium nonnullorum praesciverim. Mihi autem testis est ille, in quo vinctus sum, quod ab carne humana non cognoverim: sed spiritus annuntiabat, sic dicens: sine Episcopo nihil facite. Carnem vestram ut templum Dei custodite. Unitatem diligite: dissidia fugite: imitatores Christi estote, sicut et ipse fuit Patris sui.

VIII. *Studete unitati. Christus loco documentorum est.*

Ego itaque, quod meum erat, feci, ut homo ad unionem destinatus. Ubi autem divisio est et ira, ibi Deus non habitat. Omnibus igitur poenitentibus remittit Deus, si se convertant ad unionem cum Deo et ad communionem cum episcopo. Credo gratiae Iesu Christi, qui solvet a vobis omne vinculum. Obsecro autem vos, ut nihil contentiose agatis, sed iuxta Christi doctrinam. Cum audirem quosdam dicentes: nisi invenero in antiquis vaticiniis, Evangelio non credo, et dicente me ipsis: scriptum est, responderunt mihi: hoc demonstrandum est. Mihi vero loco antiquitatis est Iesus Christus, incorrupta et antiqua dogmata mihi sunt

* VIII. Ego itaque, quod meum erat, feci, ut homo ad unitatem compositus. Ubi autem dissidium est et ira, ibi Deus non habitat. Omnibus poenitentibus remittit Deus, si poenitentia reducantur ad unitatem Dei et ad communionem Episcopi. Credo gratiae Iesu Christi, qui solvet a vobis omne vinculum. Obsecro autem vos, ut nihil per contentionem agatis, sed omnia iuxta Christi disciplinam. Audivi enim quosdam dicentes: nisi in archivis, hoc est, in Evangelio invenero, non credo, et cum dicerem ipsis, quod in scripturis habetur, responderunt mihi, id omnibus patere. Mihi autem pro archivis est Iesus Christus: illibata

ὁ σταυρὸς αὐτοῦ καὶ ὁ θάνατος καὶ ἡ ἀνάστασις αὐτοῦ καὶ ἡ πίστις ἡ δι' αὐτοῦ· ἐν οἷς θέλω ἐν τῇ προσευχῇ ὑμῶν δικαιωθῆναι.

IX. *Bonum est V. T., melius Novum Foedus.*

Καλοὶ καὶ οἱ ἱερεῖς[1], κρεῖσσον δὲ ὁ ἀρχιερεὺς, ὁ πεπιστευμένος τὰ ἅγια τῶν ἁγίων, ὃς μόνος πεπίστευται τὰ κρυπτὰ τοῦ Θεοῦ·[2] αὐτὸς ὢν[3] θύρα τοῦ πατρὸς, δι' ἧς εἰσέρχονται Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακὼβ καὶ οἱ προφῆται καὶ οἱ ἀπόστολοι καὶ ἡ ἐκκλησία. Πάντα[4] ταῦτα εἰς ἑνότητα Θεοῦ. Ἐξαίρετον δέ τι ἔχει τὸ εὐαγγέλιον, τὴν παρουσίαν τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ,[5] τὸ πάθος αὐτοῦ καὶ τὴν ἀνάστασιν. Οἱ γὰρ ἀγαπητοὶ προφῆται κατήγγειλαν εἰς αὐτόν· τὸ δὲ εὐαγγέλιον ἀπάρτισμά ἐστιν ἀφθαρσίας.[6] Πάντα[7] ὁμοῦ καλά ἐστιν, ἐὰν ἐν ἀγάπῃ πιστεύητε.[8]

X. *Congratulemini Antiochenis de fine persecutionis.*

Ἐπειδὴ[1] κατὰ τὴν προσευχὴν ὑμῶν καὶ κατὰ τὰ σπλάγχνα, ἃ ἔχετε ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ἀπηγγέλη μοι, εἰρηνεύειν[2] τὴν ἐκκλησίαν τὴν ἐν Ἀντιοχείᾳ τῆς Συρίας· πρέπον ἐστὶν ὑμῖν, ὡς ἐκκλησίᾳ Θεοῦ, χειροτονῆσαι διάκονον εἰς τὸ πρεσβεῦσαι ἐκεῖ Θεοῦ πρεσβείαν, εἰς τὸ συγχαρῆναι αὐτοῖς ἐπὶ τὸ αὐτὸ γενομένοις, καὶ δοξάσαι τὸ ὄνομα. Μακάριος ἐν Ἰησοῦ Χριστῷ, ὃς καταξιωθήσεται τῆς τοιαύτης διακονίας· καὶ ὑμεῖς δοξασθήσεσθε. Θέλουσιν δὲ ὑμῖν οὐκ ἔστιν ἀδύνατον, ὑπὲρ ὀνόματος Θεοῦ· ὡς καὶ αἱ ἔγγιστα ἐκκλησίαι ἔπεμψαν ἐπισκόπους, αἱ δὲ πρεσβυτέρους καὶ διακόνους.

Cap. IX. 1) *οἱ ἱερεῖς = sacerdotes iudaici = vetus oeconomia; ἀρχιερεὺς = Christus = novum foedus.* Aliter Rothe, Anf. p. 731 sq., qui *ἱερεῖς* de Christianis ecclesiae Philadelphensis accipit, et ita explicat: *preces quidem vestrae pro me bonae sunt, multo vero meliores preces Christi. H.* Sententiarum nexus Rothii explicationi non favet. Subinde *κρείσσων* ap. Interpol.

2) Aludit ad sancta Sanctorum templi veteris. Cfr. Hebr. 2, 17. 9, 25.

3) *ὢν* C. L. Vossii *ἂν* mendum puto. Cfr. Ioann. 10, 7. 9.

4) Veteris et Novi Testamenti oeconomia ad redintegrationem hominis cum Deo spectat.

5) *σωτῆρος* p. *κυρίου* Interpolator; utrumque reddit vet. Int. *praesentiam Salvatoris Domini nostri Iesu Christi;* Arm. *At praecellentia existit in evangelio, adventus Salvatoris Domini nostri Iesu Christi.*

6) I. e. Evangelio *ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ* et vita in hoc regno aeterna instituta est. Aliter h. l. explicat Heringius: perfecta doctrina, quae semper manebit, post quam nihil amplius revelabitur. *Iac.* In marg. C. man. sec. rescripsit sententiam *τὸ εὐαγγέλιον ἀπάρτισμά ἐστιν ἀφθαρσίας.*

7) Gallicciolli: Tutte insieme queste cose sono belle, se in carità le crediate.

8) Ita C L, *πιστεύετε* Int. vet, quod expresserunt Voss. et qui eum repetierunt.

Cap. X. 1) *ἐπειδὴ* C L, *ἐπεὶ δὲ* auct. Vossio Cotelerius, Smithius et alii. Proximum *καὶ* addidit Iac. ex L, suffragante nunc C. Articulus *τὰ* ante *σπλάγχνα* excidit etiam tertiae et quartae ed. Hefelianae.

2) Ignatio antequam Asiam relinqueret, persecutionem contra christianos Antiochiae excitatam cessisse innotuit. Id elucet ex h. l. et ex Ep. ad Smyrn. c. 11. (cfr. ad Polyc. c. 7.).

crux eius et mors et resurrectio eius et fides, quae per ipsum: quibus iustificari volo per preces vestras.

archiva sunt crux eius et mors, et resurrectio illius, et fides per ipsum: in quibus cupio per orationem vestram iustificari.

IX. *Bonum est V. T., melius Novum Foedus.*

Boni quidem sunt sacerdotes, praestantior autem est summus pontifex, cui credita sunt sancta sanctorum, cui soli secreta Dei sunt tradita; qui ipse est ianua Patris, per quam ingrediuntur Abraham et Isaac et Iacob, et prophetae et apostoli et ecclesia. Omnia haec ad unionem cum Deo. Eximium autem quidquam habet Evangelium, nimirum adventum Domini nostri Iesu Christi, passionem ipsius ac resurrectionem. Dilecti namque prophetae annuntiaverunt eum; Evangelium vero est perfectio vitae aeternae. Omnia simul bona sunt, modo in charitate credatis.

*IX. Boni utique sunt sacerdotes; melior autem est summus sacerdos, cui credita sunt sancta sanctorum: qui solus sibi commissa habet secreta Dei. Hic est porta ad Patrem, per quam ingrediuntur Abraham et Isaac et Iacob; item Prophetae et Apostoli, et Ecclesiae: omnia haec ad unitatem Dei. Eximium autem quid habet Evangelium, nimirum adventum Domini nostri Iesu Christi passionemque eius et resurrectionem. Etenim dilecti Prophetae annuntiaverunt de ipso: Evangelium vero perfectio est incorruptibilitatis. Omnia simul bona sunt, si in caritate creditis.

X. *Congratulemini Antiochenis de fine persecutionis.*

Cum mihi nuntiatum sit, per orationem vestram et commiserationem, qua movemini in Christo, ecclesiam Antiochenam in Syria pacem obtinuisse; decet vos, ut Dei ecclesiam, eligere diaconum, qui obeat ibi legationem Dei, qui cum illis, in unum congregatis, simul gaudeat, et glorificet nomen. Beatus ille in Iesu Christo, qui dignus habitus fuerit eiusmodi ministerio; et vos quoque glorificabimini. Volentibus autem vobis hoc non est impossibile, pro nomine Dei, ut et quaedam proximae ecclesiae miserunt episcopos, nonnullaé presbyteros et diaconos.

*X. Quoniam vero per orationem vestram et per viscera, quae habetis in Christo Iesu, nuntiatum est mihi, Ecclesiam Antiochenam in Syria pacatam esse, decet vos, ut Dei Ecclesiam, eligere Diaconum ad obeundam isthic Dei legationem, ut in unum coniuncti gaudeatis ipsis, et glorificetis nomen Dei. Beatus ille in Iesu Christo, qui ministerio isto fungi merebitur: et vos quoque glorificabimini. Volentibus autem vobis non est difficile pro nomine Dei, sicut et vicinae Ecclesiae partim Episcopos miserunt, partim Presbyteros et Diaconos.

XI. *Gratias vobis ago, quod comites meos benevole suscepistis. Salutant vos fratres in Troade.*

Περὶ δὲ Φίλωνος[1] *τοῦ διακόνου ἀπὸ Κιλικίας, ἀνδρὸς μεμαρτυρημένου, ὃς καὶ νῦν ἐν λόγῳ Θεοῦ ὑπηρετεῖ μοι ἅμα Ῥέῳ Ἀγαθόποδι,*[2] *ἀνδρὶ ἐκλεκτῷ, ὃς ἀπὸ Συρίας μοι ἀκολουθεῖ, ἀποταξάμενος τῷ βίῳ, οἳ καὶ μαρτυροῦσιν ὑμῖν, κἀγὼ τῷ Θεῷ εὐχαριστῶ ὑπὲρ ὑμῶν, ὅτι ἐδέξασθε αὐτούς, ὡς καὶ ὑμᾶς ὁ κύριος. Οἱ δὲ ἀτιμάσαντες αὐτοὺς λυτρωθείησαν ἐν τῇ χάριτι τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἀσπάζεται ὑμᾶς ἡ ἀγάπη τῶν ἀδελφῶν τῶν ἐν Τρωάδι· ὅθεν καὶ γράφω ὑμῖν διὰ Βούῤῥου,*[3] *πεμφθέντος ἅμα ἐμοὶ ἀπὸ Ἐφεσίων καὶ Σμυρναίων εἰς λόγον τιμῆς. Τιμήσει αὐτοὺς ὁ κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, εἰς ὃν ἐλπίζουσιν σαρκὶ, ψυχῇ, πίστει, ἀγάπῃ, ὁμονοίᾳ. Ἔῤῥωσθε ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, τῇ κοινῇ ἐλπίδι ἡμῶν.*

ΣΜΥΡΝΑΙΟΙΣ ΙΓΝΑΤΙΟΣ.[1]

Ἰγνάτιος, ὁ καὶ Θεοφόρος, ἐκκλησίᾳ Θεοῦ πατρὸς καὶ τοῦ ἠγαπημένου Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἠλεημένῃ ἐν παντὶ χαρίσματι, πεπληρωμένῃ ἐν πίστει καὶ ἀγάπῃ, ἀνυστερήτῳ οὔσῃ παντὸς χαρίσματος,[2] *θεοπρεπεστάτῃ*[3] *καὶ ἁγιοφόρῳ,*[4] *τῇ οὔσῃ ἐν Σμύρνῃ τῆς Ἀσίας, ἐν ἀμώμῳ πνεύματι καὶ*[5] *λόγῳ Θεοῦ, πλεῖστα χαίρειν.*

I. *Glorifico Deum propter fidem vestram.*

Δοξάζων[6] *Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν Θεὸν, τὸν οὕτως ὑμᾶς σοφίσαντα· ἐνόησα γὰρ ὑμᾶς κατηρτισμένους ἐν ἀκινήτῳ πίστει, ὥσπερ καθηλω-*

Cap. XI. 1) Pseudo-Ignatius ita haec accepisse videtur, tamquam si Philo testimonium a Cilicibus consecutus fuerit. Sed si verum sit, quod legitur in Epistola ad Tarsenses, illum fuisse Tarsi Diaconum; non dubito, quin illud *ἀπὸ Κιλικίας* referendum sit ad praecedens, non autem ad id quod sequitur. *Vossius.* Manifestum est Philonem e Cilicia oriundum, non in Cilicia, sed cum Ignatio in Troade, ut perhibent, fuisse, quum hanc Epistolam exararet: ita Hebr. 13, 24. *οἱ ἀπὸ τῆς Ἰταλίας* homines sunt Itali, eo ipso tempore quo Epistola ad Hebraeos conscripta fuit, extra Italiam cum istius Epistolae Scriptore alibi, quo in loco non liquet, versantes. Cfr. S. Matth. 15, 1. (Marc. 7, 1.) Act. 17, 13. *Orellius.*

2) In C *ῥέῳ· ἀγαθόποδι.* Eodem modo interpunctum esse in L certiorem me fecit Tischendorfius. Unde inter duo nomina *καὶ* copulam excidisse aliquis suspicari queat. Cfr. tamen ad Smyrn. c. 10. Armenius: *cum Rheo fratre et Agathopode.*

3) Cfr. ad Smyrn. c. 12., ad Ephes. c. 12.

1) Ita lac. et apographum Holstenii; *σμυρναίοις* sine *Ἰγνάτιος* C, et teste Petro del Furia etiam L. — Ex Troade Ignatius Burrhum cum literis misit Smyrnam (c. 12.). Firma Smyrnaeorum fide in Christi nativitatem ac passionem laudata, illos impugnat (c. 2—7.), qui Docetarum more Iesum Christum vere vixisse, passum esse, aut resurrexisse negent, et propterea vacui sint recta fide atque caritate. Obtemperandum ecclesiae praesidibus, coniunctimque cum iis standum (c. 8. 9). Gratias agit, Syriae ecclesiam commendat, nominatim salutat (c. 10—13).

2) Respicere videtur I Cor. 1, 7. Cfr. ad Polyc. c. 2.

3) *θεοπρεπεστάτης* C. Vide infra capp. 11. 12.

4) I. e. quae sanctis referta est, eosque quasi parere videtur. *Pearson.* Gallicciolli: che è degnissima di Dio, e ferace di santità.

5) *καὶ* textui Vossiano exciderat.

6) Dedi *Δοξάζων* duce Cod. Casanatensi, ubi habes *Δοξάζων*, littera

XI. *Gratias vobis ago, quod comites meos benevole suscepistis. Salutant vos fratres in Troade.*

Quod autem Philonem Cilicem diaconum attinet, virum laudatum, qui et nunc Dei causa mihi ministrat, una cum Rheo Agathopode, viro electo, qui a Syria me comitatur, vitae renuntians, quique vobis bonum testimonium perhibent; et ego Deo gratias ago pro vobis, quia illos suscepistis, sicut et vos Dominus. Iis vero qui illos ignominia affecerunt, condonet gratia Christi. Salutat vos charitas fratrum in Troade, unde et scribo vobis per Burrhum, qui missus est mecum ab Ephesiis et Smyrnaeis, honoris causa. Honoret eos Dominus Iesus Christus, in quem sperant carne, anima, fide, charitate, concordia. Valete in Christo Iesu, communi spe nostra.

* XI. Ceterum de Philone Diacono ex Cilicia, viro testimonium habente, qui nunc etiam in sermone Dei mihi ministrat, uno cum Rheo et Agathopode, viro electo, qui inde a Syria me comitatur, cum vitae suae renuntiarit, quique testimonium vobis perhibent: et ipse Deo gratias ago pro vobis, quod suscepistis ipsos, sicut et vos Dominus. Illi autem, qui contumelia eos affecerunt, liberentur per gratiam Iesu Christi. Salutat vos caritas fratrum, qui sunt in Troade, unde et scribo vobis per Burrhum, ab Ephesiis simul et Smyrnensibus honoris causa ad me missum. Remunerabit eos Dominus Iesus Christus, in quem sperant carne, anima, fide, caritate et concordia. Valete in Christo Iesu, communi spe nostra.

AD SMYRNAEOS.

Ignatius, qui et Theophorus, ecclesiae Dei patris et dilecti Iesu Christi, omne donum per misericordiam consecutae, repletae fide et charitate, nulla gratia destitutae, Deo dilectissimae et sanctiferae, quae est Smyrnae in Asia, in sancto spiritu et in verbo Dei plurimam salutem.

IGNATIUS SMYRNENSIBUS.

* Ignatius, qui et Theophorus, Ecclesiae Dei Patris et dilecti Iesu Christi, misericordiam consecutae in omni dono, plene instructae in fide et caritate, nullius gratiaé experti, Deo dignissimae, et sacrosanctae, quae est Smyrnae in Asia, in immaculato spiritu et Verbo Dei, salutem plurimam.

I. *Glorifico Deum propter fidem vestram.*

Glorifico Iesum Christum Deum, qui vos adeo sapientes reddidit; observavi enim, perfectos vos esse in fide immobili, ut clavis affixos

* I. Glorifico Iesum Christum Deum, qui ita vos erudivit; cognovi enim vos absolute perfectos in fide immobili, utpote una affixos cruci

---

quidem ν man. sec. duabus lineolis subnotata; Δοξάζων L sine ullo emendationis vestigio. Cfr. Ep. ad. Eph. initium. Interpolator, vet. Int., fragmentum Syriacum (Cureton. p. 32.) et Arm. Δοξάζω.

μένους[7] *ἐν τῷ σταυρῷ τοῦ κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, σαρκί τε καὶ πνεύματι,*[8] *καὶ ἡδρασμένους*[9] *ἐν ἀγάπῃ ἐν τῷ αἵματι Χριστοῦ, πεπληροφορημένους*[10] *εἰς τὸν κύριον ἡμῶν, ἀληθῶς ὄντα ἐκ γένους Δαβὶδ κατα σάρκα, υἱὸν Θεοῦ κατὰ θέλημα*[11] *καὶ δύναμιν Θεοῦ, γεγενημένον ἀληθῶς ἐκ παρθένου, βεβαπτισμένον ὑπὸ Ἰωάννου, ἵνα*[12] *πληρωθῇ πᾶσα δικαιοσύνη ὑπ' αὐτοῦ, ἀληθῶς ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου καὶ Ἡρώδου τετράρχου καθηλωμένον*[13] *ὑπὲρ ἡμῶν ἐν σαρκί. Ἀφ' οὗ καρποῦ*[14] *ἡμεῖς ἀπὸ τοῦ θεομακαρίτου*[15] *αὐτοῦ πάθους, ἵνα*[16] *ἄρῃ σύσσημον εἰς τοὺς αἰῶνας διὰ τῆς ἀναστάσεως εἰς τοὺς ἁγίους καὶ πιστοὺς αὐτοῦ, εἴτε ἐν Ἰουδαίοις, εἴτε*[17] *ἐν ἔθνεσιν, ἐν ἑνὶ σώματι τῆς ἐκκλησίας αὐτοῦ.*

II. *Christus vere in carne passus est. Contra Docetas.*

Ταῦτα[1] *γὰρ πάντα ἔπαθεν δι' ἡμᾶς, ἵνα σωθῶμεν. Καὶ ἀληθῶς ἔπαθεν, ὡς καὶ ἀληθῶς ἀνέστησεν ἑαυτόν,*[2] *οὐχ' ὥσπερ ἄπιστοί τινες λέγουσιν, τὸ δοκεῖν*[3] *αὐτὸν πεπονθέναι, αὐτοὶ τὸ δοκεῖν*[4] *ὄντες· καὶ καθὼς φρονοῦσιν καὶ συμβήσεται αὐτοῖς, οὖσιν ἀσωμάτοις καὶ δαιμονικοῖς.*

7) Immobilitatem et firmitatem fidei illorum illustrat, dum eos adeo stabiles pronunciat, ac si clavis quibusdam fixi essent cruci Christi. *Χριστῷ συνεσταύρωμαι.* Gal. 2, 20. Cfr. 6, 14. In Actis Pionii *καθηλώσεις* illius Martyris memorabantur, ut tradit Eusebius. (H. E. IV, 15.) Eleganter haec exprimuntur a Clem. Alex. Paedag. III, 12. (p. 303. ed. Potter.) Greg. Naz. 276. A. (Tom. I. ed. Morel.) Vide etiam Theodotum Ancyranum, p. 25.) *πῶς ὁ Κύριος τῆς δόξης ἐσταύρωται, εἰ μὴ ἄρα ἕνωσιν πρὸς τὸν καθηλωθέντα ἐκτήσατο;* Ps. 119, 121. *Καθήλωσον τὰς σαρκάς μου* de Christo aliqui interpretati sunt, ut Barnabas p. 219. (ed. Voss. c. 4). *Pearson.*

8) I. e. ex integro ac sine ullo defectu. *Smith.*

9) *ἡδρασμένους* C L., *ἑδρασμένους* Voss. et editt. ante Iacobsonum. Particulam *καὶ* antecedentem deesse ap. Voss. Cot. Cler., idem minus accurate scribit.

10) Locus laudatus a Theodoreto Dial. I. T. IV. p. 49. ed. Schulze.

11) *θεότητα* leg. Theodoretus, *φύσιν* Arm.

12) Cfr. Matth. 3, 15.

13) *Καθηλωμένον* C L, illic quidem *ν* supra. Etiam in nostris Codd. interpolatis O V habes *καθηλωμένου.*

14) Sc. *ligni;* Christus, pendens in ligno, quasi fructus eius intelligitur. Cfr. ad. Trall. c. 11. *Pears.*

15) *θεομακαρίτου* dedi ex C. Nec aliud quidquam in Cod. Med. apparet, quamvis lac. inter rugas illius hoc loco replicatas ς p. τ facillime latere posse opinetur. Interpolator *θεομακαρίστου,* quod repetierunt editt. excepto Vossio, qui quidem impressit *θεομακαρίου.*

16) Isai. 5, 26. 49, 22.

17) *ἔντε — ἔντε* L. C, in hoc quidem emendatum man. sec. in *εἶτε — εἶτε.*

Cap. II. 1) Omnia quandam passionem includebant; multa enim sustinuit praeter crucem. *Δι' ἡμᾶς,* phrasis praecipue notanda: an *loco nostri?* ut duo dicat, an *pro nobis,* an *propter nos?* Rom. 4, 25. I Cor. 8, 11. II Cor. 8, 9. I Thess. 5, 10. I Petr. 1, 20. Finis passionum Christi *ἵνα σωθῶμεν·* plane Apostolice. Cfr. Polycarp. ad Philipp. c. 8. *Pearson.* Refert Hef. ad Ioannis doctrinam de carne Christi. I Ioann. 4, 2. 1, 1. 2, 22.

2) Cfr. infra c. 7. *σάρκα τοῦ σωτῆρος ἡμῶν . . . . ἣν ὁ πατὴρ ἤγειρεν.* Ep. ad Trall. c. 9. Ioann. 10, 17. Ep. ad Rom. 4, 24.

cruci Domini Iesu Christi, quoad carnem et animam, et firmatos in charitate per sanguinem Christi, persuasissimum habentes, Dominum revera esse ex genere David secundum carnem, filium Dei secundum voluntatem et potentiam Dei, natum vere ex virgine, baptizatum a Ioanne, ut impleretur ab eo omnis iustitia, vere sub Pontio Pilato et Herode tetrarcha clavis confixum pro nobis in carne. Ex hoc fructu nos sumus per divine beatam passionem eius, ut per resurrectionem suam in secula elevet vexillum pro sanctis et fidelibus suis, sive in Iudaeis, sive in gentibus, in uno corpore ecclesiae suae.

Domini Iesu Christi, tam carne, quam spiritu, et stabilitos in caritate in sanguine Christi, plena firmaque fide credentes in Dominum nostrum vere oriundum ex genere David secundum carnem, filium Dei secundum voluntatem et virtutem Dei, vere natum ex Virgine, baptizatum a Ioanne, ut impleretur ab ipso omnis iustitia; sub Pontio Pilato et Herode tetrarcha vere cruci affixum pro nobis in carne: de quo fructu nos sumus per divinam beatamque eius passionem, ut tolleret signum in secula per resurrectionem sanctis et fidelibus suis, sive in Iudaeis, sive in gentibus fuerint in uno corpore Ecclesiae suae.

II. *Christus vere in carne passus est. Contra Docetas.*

Omnia autem haec passus est propter nos, ut salutem consequeremur. Et revera passus est, ut et revera seipsum rescuscitavit; non, ut quidam infideles dicunt, secundum apparentiam eum passum esse, ipsi secundum apparentiam existentes; et quaemadmodum sapiunt, sic et continget eis, quippe qui phantastici sint et diabolici.

*II. Haec enim omnia passus est propter nos, ut salvaremur; et vere passus est, quemadmodum et vere resuscitavit semetipsum. Non ut quidam ineruditi eum sola opinione passum affirmant, ipsi sola opinione existentes, et ut sentiunt, ita quoque eveniet ipsis, qui corpore cassi et daemoniaci sunt.

---

3) Unde hi Haeretici *Δοκηταί*. Eorum origo a Simone Mago. His autem maxime in Episcopatu infestus est S. Ignatius. Nam Menander, discipulus Simonis et Doceta, Ignatio synchronus fuit. De eo Iustinus Martyr paucis annis post Ignatii Martyrium: *Μένανδρον . . . ἐν Ἀντιοχείᾳ γενόμενον, πολλοὺς ἐξαπατῆσαι διὰ μαγικῆς τέχνης οἴδαμεν.* (Apol. 1. c. 26. Opp. p. 59. ed. Ben.) Menandri discipulus erat Saturnilus, ut tradit Irenaeus, I, 22. (24, 2. p. 100. ed. Massuet.) et post eum Epiphanes; qui etiam docuit Salvatorem *putative visum hominem*, et *τὰ πάντα ἐν τῷ δοκεῖν πεποιηκέναι*. *Pearson.* Cfr. ad Trall. c. 10.

4) Eiusmodi paronomasiae saepius apud Ignatium leguntur, e. g. in inscriptione epistolae ad Polycarpum, in Ep. ad Rom. c. 8, ad Trall. c. 5. *H.*

III. *Christus et post resurrectionem in carne fuit.*

Ἐγὼ[1] γὰρ καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἐν σαρκὶ αὐτὸν οἶδα καὶ πιστεύω ὄντα. Καὶ ὅτε πρὸς τοὺς περὶ[2] Πέτρον ἦλθεν, ἔφη αὐτοῖς· ‚λάβετε,[3] ψηλαφήσατέ[4] με, καὶ ἴδετε, ὅτι οὐκ εἰμὶ δαιμόνιον ἀσώματον.' Καὶ εὐθὺς αὐτοῦ ἥψαντο, καὶ ἐπίστευσαν, κραθέντες[5] τῇ σαρκὶ αὐτοῦ καὶ τῷ πνεύματι. Διὰ τοῦτο καὶ θανάτου κατεφρόνησαν, ηὑρέθησαν δὲ ὑπὲρ θάνατον. Μετὰ[6] δὲ τὴν ἀνάστασιν συνέφαγεν αὐτοῖς καὶ συνέπιεν ὡς σαρκικὸς, καίπερ πνευματικῶς ἡνωμένος τῷ πατρί.

IV. *Cavete vobis ab haereticis istis. Nisi Christus vere passus esset, nec ego paterer.*

Ταῦτα δὲ παραινῶ ὑμῖν, ἀγαπητοὶ, εἰδὼς ὅτι καὶ ὑμεῖς οὕτως ἔχετε. Προφυλάσσω δὲ ὑμᾶς ἀπὸ τῶν θηρίων τῶν ἀνθρωπομόρφων, οὓς οὐ μόνον δεῖ ὑμᾶς μὴ παραδέχεσθαι, ἀλλ' εἰ δυνατόν ἐστι μηδὲ συναντᾶν, μόνον δὲ προσεύχεσθαι ὑπὲρ αὐτῶν, ἐάν πως μετανοήσωσιν, ὅπερ δύσκολον. Τούτου δὲ ἔχει ἐξουσίαν Ἰησοῦς Χριστὸς, τὸ ἀληθινὸν ἡμῶν ζῆν. Εἰ[1] γὰρ τὸ δοκεῖν ταῦτα ἐπράχθη ὑπὸ τοῦ κυρίου ἡμῶν, κἀγὼ τὸ[2] δοκεῖν δέδεμαι. Τί δὲ καὶ ἑαυτὸν[3] ἔκδοτον δέδωκα τῷ θανάτῳ, πρὸς πῦρ, πρὸς μάχαιραν, πρὸς θηρία; Ἀλλ' ἐγγυς μαχαίρας ἐγγὺς Θεοῦ,[4] μεταξὺ θηρίων μεταξὺ Θεοῦ· μόνον ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ. Εἰς τὸ συμπαθεῖν[5] αὐτῷ πάντα ὑπομένω, αὐτοῦ με ἐνδυναμοῦντος τοῦ τελείου ἀνθρώπου γενομένου.

V. *Periculum erroris Docetarum.*

Ὅν τινες ἀγνοοῦντες ἀρνοῦνται, μᾶλλον δὲ ἠρνήθησαν[1] ὑπ' αὐτοῦ, ὄντες συνήγοροι τοῦ θανάτου μᾶλλον, ἢ τῆς ἀληθείας· οὓς οὐκ ἔπει-

---

Cap. III. 1) Laudant h. l. Euseb. H. E. III, 36. et Theodoret. Dial. II. l. c. p. 127. Refert Hef. ad C. W. Fr. Walch: *num Ignatius Christum post resurrectionem in carne viderit.* Programma pasch. Gotting. 1772.

2) *περὶ* in C man. pr. superadditum. Ad oram: *οἱ περὶ Πέτρον.*

3) Cum eiusmodi elocutio apud nullum quattuor Evangelistarum extet, iam Eusebius H. E. l. c. quaerit *οὐκ οἶδα, ὁπόθεν τοῖς ῥητοῖς κέχρηται.* Hieronymus in cat. scriptorum eccl. ex evangelio Nazaraeorum eam provenisse putat. Pearsono tamen ex traditione desumpta videtur, cum Vedelius contendat, conflatam fuisse eam ex evang. Lucae 24, 36—40.

4) *ψηλαφήσετέ* C, man. sec. *α* supra.

5) Recepi *κραθέντες* ex CL, quod unice genuinum sensum antecedentium reddet; *κρατηθέντες* auctore Vossio editt. omnes, minus ex indole linguae graecae. Dein *τὸ πνεύματι* C, man. sec. *τῷ* supra. Armenius leg. videtur *οἱ κραθέντες τῇ σαρκὶ καὶ τῷ αἵματι αὐτοῦ.* Noltius l. l. malebat *ἀνακραθέντες.*

6) Cfr. Act. 10. 41. S. Augustini Ep. 49.

Cap. IV. 1) Cfr. Theodoret. Dial. I. l. c. p. 50.

2) *τὸ* C L, *τῷ* Theodoretus Dial. I. p. 50, Vossius et alii. Sed cum illud non minus graecum sit, quam hoc, Codicum auctoritatem etiam *ἐν ἀδιαφόροις* religiose sequamur. Cfr. Ep. ad Trall. c. 10. initio.

3) *ἑαυτὸν* C L = *ἐμαυτὸν*, ut libb. imp. Vossium secuti ante Iacobsonum. Cfr. ad Trall. c. 3.

4) *Ἐγγὺς - - μεταξὺ Θεοῦ* ex apocrypha Doctrina Petri sumta videntur. Cfr. Denzinger l. c. p. 102. *H.* ed. IV.

5) Cfr. Rom. 8, 17. *εἴπερ συμπάσχομεν, ἵνα καὶ συνδοξασθῶμεν.*

Cap. V. 1) Similem *ἐπανόρθωσιν* Pearsonus indicat in inscript. Ep. ad Polyc. *ἐπισκόπῳ — μᾶλλον ἐπεσκοπημένῳ* (vulg.). Cfr. Matth. 10, 33. Luc. 12, 9.

III. *Christus et post resurrectionem in carne fuit.*

Ego enim scio, et post resurrectionem eum in carne fuisse, et credo eum adhuc in carne esse. Et quando ad Petrum et socios eius venit, eis dixit: ‚apprehendite, palpate me, et videte, quod non sim daemonium incorporale.' Et confestim ipsum tetigerunt et crediderunt, mixti eius carni et spiritui. Propter hoc etiam mortem contemserunt, et mortis sunt inventi victores. Post resurrectionem autem cum illis comedit et bibit, ut carnalis, quamvis spiritualiter unitus esset Patri.

* III. Ego enim etiam post resurrectionem in carne ipsum novi, et esse credo: etenim quando ad Petrum sociosque eius venit, ait ipsis: ‚Accipite, palpate me, et videte, quod non sum daemonium incorporeum.' Et statim eum contrectarunt et crediderunt, mixti eius carni et spiritui. Quapropter et mortem contempserunt; nam morti superiores inventi fuerunt. Post resurrectionem vero cum ipsis comedit et bibit tanquam carnalis, licet spiritualis unitus esset cum Patre.

IV. *Cavete vobis ab haereticis istis. Nisi Christus vere passus esset, nec ego paterer.*

De his autem admoneo vos, charissimi, quamvis vos idem sentire sciam. Sed praemunio vos contra feras, humana specie indutas, quos non solum oportet vos non recipere, sed, si possibile est, neque obviam eis fieri, solum vero pro eis orare, num aliquam poenitentiam agant, quod admodum difficile est. Huius autem potestatem habet Iesus Christus, qui vera est vita nostra. Si autem illud ad apparentiam tantum a Domino nostro peractum est, et ego ad apparentiam tantum vinctus sum. Cur vero et meipsum tradidi morti, ad ignem, ad gladium, ad bestias? Verum, qui prope gladium, prope Deum est, qui cum bestiis, cum Deo est; dummodo sit in nomine Iesu Christi. Ut simul cum illo patiar, omnia sustineo, ipso roborante me, qui perfectus homo factus est.

* IV. De his autem commoneo vos, carissimi, sciens et vos ita sentire: sed praemunio vos contra feras humanam formam prae se ferentes, quas vos non modo non suscipere, sed occursum quoque earum, si fieri potest, vitare decet; solumque pro iis orare, si quando poenitentia ducantur, quod difficile est. Illud vero in sua potestate solum habet Iesus Christus, vera nostra vita. Si enim sola opinione ista facta fuere a Domino nostro, et ego opinione solum vinctus sum. Cur vero meipsum morti obtuli, ad ignem, ad gladium, ad feras? Sed vicinus gladio, vicinus Deo; septus feris, septus Deo: tantum in nomine Iesu Christi, ut ipsi compatiar. Omnia sustineo, ipso me confortante, qui perfectus homo natus est.

V. *Periculum erroris Docetarum.*

Eum stulti quidam abnegant, potius autem ab eo abnegantur, patroni mortis magis, quam veritatis; quibus nec prophetiae persuasere,

* V. Quem nonnulli ignorantes negant, vel potius negati sunt ab ipso, cum sint patroni mortis potius, quam veritatis, quos nec Prophe-

σαν αἱ προφητεῖαι, οὐδ' ὁ νόμος Μωσέως,[2] ἀλλ' οὐδὲ μέχρι νῦν τὸ εὐαγγέλιον, οὐδὲ τὰ ἡμέτερα τῶν κατ' ἄνδρα παθήματα. Καὶ γὰρ περὶ ἡμῶν τὸ αὐτὸ φρονοῦσιν.[3] Τί[4] γάρ με ὠφελεῖ τις, εἰ ἐμὲ ἐπαινεῖ, τὸν δὲ κύριόν μου βλασφημεῖ, μὴ[5] ὁμολογῶν αὐτὸν σαρκοφόρον; Ὁ δὲ τοῦτο μὴ λέγων τελείως αὐτὸν ἀπήρνηται, ὢν[6] νεκροφόρος. Τα δὲ ὀνόματα αὐτῶν, ὄντα ἄπιστα, οὐκ ἔδοξέν μοι[7] ἐγγράψαι. Ἀλλα μηδὲ γένοιτό μοι αὐτῶν μνημονεύειν, μέχρις οὗ μετανοήσωσιν[8] εἰς το πάθος, ὅ ἐστιν ἡμῶν ἀνάστασις.

VI. *Qui non credit in sanguinem Christi, iudicabitur, etsi angelus esset. Haereticis istis etiam virtutes desunt.*

Μηδεὶς πλανάσθω. Καὶ[1] τὰ ἐπουράνια, καὶ ἡ δόξα τῶν ἀγγέλων, καὶ οἱ ἄρχοντες ὁρατοί τε καὶ ἀόρατοι, ἐὰν μὴ πιστεύσωσιν[2] εἰς τὸ αἷμα Χριστοῦ,[3] κἀκείνοις κρίσις ἐστίν. ,Ὁ[4] χωρῶν χωρείτω.' Τόπος μηδένα φυσιούτω· τὸ γὰρ ὅλον ἐστὶν[5] πίστις καὶ ἀγάπη, ὧν οὐδὲν προκέκριται. Καταμάθετε δὲ τοὺς ἑτεροδοξοῦντας εἰς τὴν χάριν Ἰησοῦ Χριστοῦ τὴν εἰς ἡμᾶς ἐλθοῦσαν, πῶς ἐναντίοι εἰσὶν τῇ γνώμῃ τοῦ Θεοῦ. Περὶ ἀγάπης οὐ μέλει αὐτοῖς, οὐ περὶ χήρας, οὐ περὶ ὀρφανοῦ, οὐ περὶ θλιβομένου, οὐ περὶ δεδεμένου ἢ λελυμένου, οὐ περὶ πεινῶντος[6] ἢ διψῶντος.

VII. *Haeretici isti abstinent ab Eucharistia, carnem Christi eam esse negantes. Recedamus ab iis.*

Εὐχαριστίας καὶ προσευχῆς ἀπέχονται,[1] διὰ τὸ μὴ ὁμολογεῖν, τὴν εὐχαριστίαν σάρκα εἶναι τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τὴν ὑπὲρ τῶν[2] ἁμαρτιῶν ἡμῶν παθοῦσαν, ἣν τῇ χρηστότητι ὁ πατὴρ ἤγειρεν.

---

2) Cfr. Luc. 24, 44.

3) I. e. qui incarnationem Christi impugnant, illi universos homines evertunt, eorum redemtionem per mortem Christi negantes. Seu: qui dicunt, Christum *κατὰ τὸ δοκεῖν* tantum esse passum, ii nos quoque *κατὰ τὸ δοκεῖν* (i. e. in vanum) pati contendant necesse est. *H.* Aliter Gallicciolli adnotans: Non già che costoro pensassero nei martiri patimenti fantastici e in apparenza, come pensavano di Cristo; ma il santo cava ciò come illazione. Simil maniera fu nel capo antecedente.

4) Eadem habes ap. Theodoret. Dial. I. p. 50.

5) Cfr. I Ioann. 4, 2. 3. Christus dicitur *σαρκοφόρος*, Ignatius *θεοφόρος*, is qui negat incarnationem Christi *νεκροφόρος*, i. e. *qui vivens portat funus suum*, i. e. qui ipse mortuus est. *H.* Particulam *μὴ* in textu Codicis C. omissam man. sec. orae adscripsit.

6) *ὢν* C, man. sec. *ὧν* in marg.

7) *ἔδοξέν μοι* C L, *ἔδοξέ μοι* editt.

8) I. e. donec resipiscant, et Christum reapse mortuum esse et e mortuis resurrexisse credant. De modo loquendi cfr. infra c. 9. *εἰς Θεὸν μετανοεῖν* et Ep. ad Philad. c. 8. *ἐὰν μετανοήσωσιν εἰς ἑνότητα Θεοῦ.*

Cap. VI. 1) Cfr. Gal. 1, 8. Ephes. 1, 21.

2) *πιστεύσωσιν* recte substituit Voss., *πιστεύσωμεν* C L.

3) Apud Cureton. p. 42. Timothei Alexandrini fragmentum Syriacum post *Χριστοῦ* exhibet *ὅ ἐστι Θεοῦ*, in altero fragmento p. 48. est *ὅς ἐστι Θεός.*

4) Vid. Matth. 19, 12.

5) *ἐστὶν* ex C L, *ἐστὶ* editt. In marg. C man. sec. *οὔτε πίστις ἀγάπης προκέκριται, οὔτε ἀγάπη πίστεως.* Cfr. Ep. ad Magn. c. 1.

6) *πεινόντος* C, man. sec. *ώ* (sic) in marg. Iacobsonus in utraque ed. periodum subsequentem traxit ad c. 6. a verbis *Οἱ οὖν* septimum exordiens.

Cap. VII. 1) Verba *Εὐχαριστίας καὶ προσευχῆς ἀπέχονται* desunt in Pseudo-Ignatio, cum tamen citentur a Theodoreto, Dial. III. hoc modo: *Εὐχαριστίας καὶ προσφορὰς οὐκ ἀποδέχονται.* (IV, 1.

nec Mosis lex, sed nec Evangelium in hunc usque diem, neque nostrae singulorum passiones. Nam et de nobis idem sentiunt. Quid enim mihi prodest, si quis me laudet, Dominum autem meum blasphemet, eum carnem assumsisse negans? Qui vero id non profitetur, is prorsus eum negavit, ipse funus portans. Nomina vero eorum, cum sint infidelia, non visum mihi est scribere. Et absit a me, ut eorum mentionem faciam, donec revertantur ad passionem Christi, quae est nostra resurrectio.

tiae persuasere, neque lex Mosaica, neque ipsum Evangelium hactenus, neque nostri, quos singuli perferimus, cruciatus: nam et de nobis idem sentiunt. Quid enim mihi prodest, si quis me laudet, Dominum autem meum blasphemet, non confitens ipsum carne indutum? Qui vero id non dicit, prorsus ipsum negavit, cadaver circumferens. Ceterum nomina eorum, cum sint infidelia, his literis inserere non libuit. Sed absit a me, ut eorum mentionem faciam, donec resipiscant ad passionem, quae est nostra resurrectio.

VI. *Qui non credit in sanguinem Christi, iudicabitur, etsi angelus esset. Haereticis istis etiam virtutes desunt.*

Nemo erret. Et si coelestes, et gloria angelorum, et principes visibiles et invisibiles non credant in sanguinem Christi, et ipsi iudicabuntur. ‚Qui capere potest, capiat.' Locus neminem efferat; totum enim est fides et charitas, quibus nihil praestantius. Considerate vero eos, qui de gratia Iesu Christi, quae ad nos venit, alienam opinionem tuentur, quomodo contrarii sint divinae voluntati. Non charitas eis curae est, non vidua, non pupilla, non oppressus, non vinctus vel solutus, non esuriens vel sitiens.

* VI. Nemo erret, et coelestia, et gloria Angelorum, et principes visibiles et invisibiles. Si non credimus in sanguinem Christi, etiam illis iudicium est. ‚Qui capit, capiat:' locus neminem inflet: totum namque et praecipuum est fides, et caritas, quibus nihil praestantius est. Considerate autem eos, qui aliena sentiunt de gratia Iesu Christi, quae in nos pervenit, quomodo adversentur sententiae Dei circa dilectionem: nulla ipsis cura est neque de vidua, neque de pupillo, neque de afflicto, neque de vincto; neque de liberato, neque de esuriente aut sitiente.

VII. *Haeretici isti abstinent ab Eucharistia, carnem Christi eam esse negantes. Recedamus ab iis.*

Ab Eucharistia et oratione abstinent, eo quod non confiteantur, Eucharistiam carnem esse salvatoris nostri Iesu Christi, quae pro peccatis nostris passa est, quamque Pater benignitate sua suscitavit. Qui ergo

* VII. Eucharistia et oratione abstinent, eo quod non confitentur Eucharistiam carnem esse Salvatoris nostri Iesu Christi, quae pro peccatis nostris passa est, quam sua benignitate Pater resuscitavit.

---

p. 231. ed. Schulze). Nostram tamen lectionem etiam agnoscit Armachani vetus versio. *Vossius*. Codd. C L membrum exhibent integrum, sicuti vet. Int. et Arm.

2) τῶν Iac. recepit ex L, approbante nunc C, in cuius marg. man. sec. περὶ τῆς εὐχαριστίας. Vid. supra c. 2. et Ep. ad Trall. c. 9.

Οἱ οὖν ἀντιλέγοντες τῇ δωρεᾷ τοῦ Θεοῦ συζητοῦντες ἀποθνήσκουσιν.[3] *Συνέφερε*[4] *δὲ αὐτοῖς ἀγαπᾶν,*[5] *ἵνα καὶ ἀναστῶσιν. Πρέπον οὖν ἐστὶν ἀπέχεσθαι τῶν τοιούτων, καὶ μήτε κατ' ἰδίαν περὶ αὐτῶν λαλεῖν, μήτε κοινῇ· προσέχειν*[6] *δὲ τοῖς προφήταις, ἐξαιρέτως δὲ τῷ εὐαγγελίῳ, ἐν ᾧ τὸ πάθος ἡμῖν δεδήλωται, καὶ ἡ ἀνάστασις τετελείωται.*[7] *Τοὺς δὲ μερισμοὺς φεύγετε, ὡς ἀρχὴν κακῶν.*[8]

VIII. *Nihil sine episcopo peragatur.*

Πάντες τῷ ἐπισκόπῳ ἀκολουθεῖτε, ὡς Ἰησοῦς Χριστὸς τῷ πατρί· καὶ τῷ πρεσβυτερίῳ, ὡς τοῖς ἀποστόλοις· τοὺς δὲ διακόνους ἐντρέπεσθε, ὡς Θεοῦ ἐντολήν.[1] *Μηδεὶς χωρὶς*[2] *τοῦ ἐπισκόπου τι πρασσέτω τῶν ἀνηκόντων εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Ἐκείνη βεβαία εὐχαριστία ἡγείσθω, ἡ ὑπὸ τὸν ἐπίσκοπον οὖσα, ἢ ᾧ ἂν αὐτὸς ἐπιτρέψῃ.*[3] *Ὅπου ἂν φανῇ ὁ ἐπίσκοπος, ἐκεῖ τὸ πλῆθος ἔστω· ὥσπερ ὅπου ἂν ᾖ*[4] *Χριστὸς Ἰησοῦς, ἐκεῖ ἡ καθολικὴ*[5] *ἐκκλησία. Οὐκ ἐξόν ἐστιν χωρὶς τοῦ ἐπισκόπου οὔτε βαπτίζειν, οὔτε ἀγάπην ποιεῖν· ἀλλ' ὃ ἂν ἐκεῖνος δοκιμάσῃ, τοῦτο καὶ τῷ Θεῷ εὐάρεστον, ἵνα ἀσφαλὲς*[6] *ᾖ καὶ βέβαιον πᾶν ὃ πράσσεται.*

IX. *Honorate episcopum. Me in omnibus recreastis.*

Εὔλογόν ἐστιν λοιπὸν[1] *ἀνανῆψαι, καί, ὡς ἔτι καιρὸν*[2] *ἔχομεν, εἰς Θεὸν μετανοεῖν. Καλῶς ἔχει, Θεὸν καὶ ἐπίσκοπον εἰδέναι. Ὁ τιμῶν ἐπίσκοπον ὑπὸ Θεοῦ τετίμηται· ὁ λάθρα ἐπισκόπου τι πράσσων τῷ διαβόλῳ λατρεύει. — Πάντα οὖν ὑμῖν ἐν χάριτι περισσευέτω· ἄξιοι γάρ ἐστε. Κατὰ πάντα με*[3] *ἀνεπαύσατε, καὶ ὑμᾶς Ἰησοῦς Χριστός. Ἀπόντα με καὶ παρόντα ἠγαπήσατε. Ἀμείβοι*[4] *ὑμῖν Θεός, δι' ὃν πάντα ὑπομένοντες αὐτοῦ τεύξεσθε.*

---

3) Ita C L, *ἀποθνήσκουσι* Voss. et alii.

4) *Συνέφερε* cum C, *Συνέφερεν* L. et vulg.

5) Graziani, qui vertit: ‚Sarebbe poi utile per loro l'acquetarso' nec de diligendis iis, qui aliter in hac re sentiunt, nec de Agapis explicat, sed de coena Domini celebranda.

6) *προσέχει* C, *ν* man. sec. additum.

7) Graziani: e in cui leggiamo essere stata consumata la risurrezione.

8) Ad oram Codicis C: *μερισμὸς ἀρχὴ κακῶν.* Haec ultima cap. sententia ap. Iacobsonum exordium est subsequentis.

Cap. VIII. 1) Vid. Ep. ad Trall. c. 13.

2) Vet. Int. *sine Episcopo*, quod est *ἄνευ*, non satis plene. *Separatim ab Episcopo, vel seorsim. Χωρὶς* nunc ut adverbium, nunc ut praepositio Graecis usurpatur. Ubi adverbium est, clare *separationem* indicat; sed et eadem significatio est, ubi loco praepositionis ponitur. Vide Gatak. Msc. pp. 2. 3. (Opp. Crit. 410. 411.) ubi ex loco Xenophontis haec optime explicantur. S. Io. 15, 5. *χωρὶς ἐμοῦ*, ad quem locum vide Bezam. *Pearson.*

3) *ἐπιστρέψῃ* C in textu, *ἐπιτρέψῃ* ad oram.

4) *ᾗ* in C man. sec. supraadditum.

5) Galliciolli adnotat: Cioè, quel ceto, ove è Cristo, debbe di certo confessarsi essere una porzione della Chiesa di lui Cattolica.

6) *ἵνα ἀσφαλὲς* C Voss., *ἵν' ἀσφαλὲς* Iac. c. L.

Cap. IX. 1) Cfr. Ep. ad Eph. c. 11.

2) Cfr. Gal. 6, 10.

3) *μὲν* C. Legendum fortasse *κατὰ πάντα μὲν ἀνεπαύσατέ με.*

4) Ita diphthongis transpositis explicanda est scriptio *ἀμοίβει* in utroque Cod. obvia, *Ἀμείβῃ* cum Vossio editt. ante Iacobsonum.

contradicunt huic dono Dei, altercantes moriuntur. Utile autem esset illis diligere, ut et resurgerent. Decet itaque abstinere a talibus, et nec in privato nec in communi colloquio de illis verba facere; attendere autem prophetis, praecipue autem Evangelio, in quo passio nobis ostensa, et resurrectio perfecte demonstrata est. Divisiones autem fugite, ut principium malorum.

Quicumque igitur muneri divino contradicunt, disquirendo moriuntur. Conduceret autem ipsis caritas, ut et resurgerent. Decet igitur abstinere ab eiusmodi, nec privatim nec publice de illis loqui; attendere autem Prophetis, et omnium maxime Evangelio, in quo nobis passio ob oculos posita, et resurrectio perfecte explicata est. Separationem autem fugite, ut fontem malorum.

VIII. *Nihil sine episcopo peragatur.*

Omnes episcopo obtemperate, ut Iesus Christus Patri; et presbyterio ut apostolis; diaconos autem revereamini ut Dei mandatum. Separatim ab episcopo nemo quidquam faciat eorum, quae ad ecclesiam spectant. Valida Eucharistia habeatur illa, quae sub episcopo peragitur, vel sub eo, cui ipse concesserit. Ubi comparuerit episcopus, ibi et multitudo sit; quemadmodum ubi fuerit Christus Iesus, ibi catholica est ecclesia. Non licet sine episcopo neque baptizare, neque agapen celebrare; sed quodcunque ille probaverit, hoc et Deo est beneplacitum, ut firmum et validum sit omne quod peragitur.

* VIII. Omnes Episcopum sequimini, ut Iesus Christus Patrem, et Presbyterorum collegium, tanquam Apostolos; Diaconos autem revereamini, ut praeceptum divinum. Sine Episcopo nemo quicquam faciat eorum, quae spectant ad Ecclesiam. Ea Eucharistia rata habeatur, quae sub Episcopo fuerit vel cui ipse concesserit. Ubi comparuerit Episcopus, ibi et multitudo sit: quemadmodum ubi est Christus, ibi Ecclesia catholica. Non licet sine Episcopo neque baptizare, neque agapen celebrare; sed quicquid ille probaverit, hoc et Deo gratum erit, ut firmum ratumque sit, quicquid agitur.

IX. *Honorate episcopum. Me in omnibus recreastis.*

Rationi ceterum convenit, iterum sobrios fieri, et dum adhuc tempus habemus, ad Deum per poenitentiam redire. Bonum est, Deum et episcopum honorare. Qui honorat episcopum, a Deo honoratus est; qui clam episcopo aliquid agit, diabolo servit. — Omnia nunc abundanter vobis gratia largiatur; digni enim estis. Omni modo me recreastis, et vos Iesus Christus. Absentem me et praesentem dilexistis. Retribuat vobis Deus, propter quem omnia sustinentes ipsum adipiscemini.

* IX. Consentaneum est deinceps iam resipiscere, et dum adhuc tempus habemus, ad Deum per poenitentiam converti. Bonum est, Deum et Episcopum agnoscere. Qui honorat Episcopum, honoratur a Deo, qui clam Episcopum aliquid facit, diabolo obsequium praestat. Omnia igitur vobis cum gratia fiant; digni enim estis. Per omnia me recreastis: ita et vos recreet Iesus Christus. Absentem me et praesentem dilexistis; retribuat vobis Deus, propter quem omnia sustinentes ipso potiemini

X. *Comites meos benevole suscepistis; non deerit vobis merces.*

Φίλωνα καὶ Ῥέον[1] Ἀγαθόπουν, οἳ ἐπηκολούθησάν μοι εἰς λόγον Θεοῦ, καλῶς ἐποιήσατε ὑποδεξάμενοι ὡς διακόνους Χριστοῦ Θεοῦ· οἳ καὶ εὐχαριστοῦσιν τῷ κυρίῳ ὑπὲρ ὑμῶν,[2] ὅτι αὐτοὺς ἀνεπαύσατε κατὰ πάντα τρόπον. Οὐδὲν ὑμῖν οὐ μὴ ἀπολεῖται.[3] Ἀντίψυχον ὑμῶν τὸ πνεῦμά μου καὶ τὰ δεσμά μου,[4] ἃ οὐχ ὑπερηφανήσατε,[5] οὐδὲ ἐπῃσχύνθητε. Οὐδὲ ὑμᾶς ἐπαισχυνθήσεται ἡ τελεία πίστις, Ἰησοῦς Χριστός.[6]

XI. *Mittite legatum ad Antiochenos ob pacem restitutam.*

Ἡ προσευχὴ ὑμῶν ἀπῆλθεν[1] ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν τὴν ἐν Ἀντιοχείᾳ τῆς Συρίας· ὅθεν δεδεμένος θεοπρεπεστάτοις δεσμοῖς, πάντας ἀσπάζομαι, οὐκ ὢν ἄξιος ἐκεῖθεν εἶναι, ἔσχατος αὐτῶν, ὢν κατὰ θέλημα[2] δὲ [Θεοῦ] κατηξιώθην, οὐκ ἐκ συνειδότος,[3] ἀλλ' ἐκ χάριτος Θεοῦ, ἣν εὔχομαι τελείαν μοι δοθῆναι, ἵνα ἐν τῇ προσευχῇ ὑμῶν Θεοῦ ἐπιτύχω.[4] Ἵνα οὖν τέλειον ὑμῶν γένηται τὸ ἔργον καὶ ἐπὶ γῆς καὶ ἐν οὐρανῷ, πρέπει εἰς τιμὴν Θεοῦ χειροτονῆσαι[5] τὴν ἐκκλησίαν ὑμῶν θεοπρεσβύτην[6], εἰς τὸ γενόμενον ἕως Συρίας συγχαρῆναι αὐτοῖς, ὅτι εἰρηνεύουσιν, καὶ ἀπέλαβον τὸ ἴδιον μέγεθος, καὶ ἀπεκατεστάθη αὐτοῖς τὸ ἴδιον σωματεῖον.[7] Ἐφάνη μοι οὖν[8] ἄξιον πρᾶγμα, πέμψαι τινὰ τῶν ὑμετέρων[9] μετ' ἐπιστολῆς, ἵνα συνδοξάσῃ τὴν κατὰ Θεὸν αὐτοῖς γενομένην

Cap. X. 1) *ῥέων* in utroque Ms. Observat Vossius: ‚Lego *Ῥέον*. Reo Agathopodi erat nomen bono huic viro, quem laudat Ignatius. Male autem inde duo nomina efformarunt interpretes. Neque contenti hoc errore, pro *Reo* substituerunt *Gaium* et *Gavium*. Sed et Agathopodis nomen quam varie corruptum fuerit, videsis apud Armachanum. Unum id esse nomen, adparet cum ex hoc loco, tum etiam magis ex epistola ad Philadelphenses (c. 11.): *ὑπηρετεῖ μοι ἅμα Ῥέῳ Ἀγαθόποδι ἀνδρὶ ἐκλεκτῷ, ὃς ἀπὸ Συρίας κτλ.* Hic est, puto, ille Agathopus, ad quem scribit Valentinus Haereticus apud Clementem *Στρωμ.* III. *Οὐαλεντῖνος δὲ ἐν τῇ πρὸς Ἀγαθόποδα ἐπιστολῇ, κτλ.* In inscriptionibus nomen Agathopus saepius occurrit.' Unde miror, quod post *Ῥέον* in ed. Vossiana *καὶ* copula inserta est.

2) *ἡμῶν* C L.

3) Graziani: Nulla per voi sarà perduto.

4) Loquitur tamquam martyr, vitam suam eorum loco positurus; ideoque addit *καὶ τὰ δεσμά μου*. *Pearson.* Cfr. Ep. ad Eph. c. 21; ad Polyc. c. 2 et 6.

5) *ὑπεριφανήσατε* L C, in hoc quidem man. sec. *η* ad oram. Tum *ἐπαισχύνθητε* Voss. et C in textu, *η* ad oram.

6) Iesus Christus fidei auctor et consummator. Hebr. 12, 2.

Cap. XI. 1) An fama solum, an literis, an affectu? Effectu, procul dubio. *Iac.* Cfr. ad Philad. c. 10., ad Polyc. c. 7.

2) *ἔσχατος αὐτῶν, ὢν κατὰ θέλημα* dedi ex C, *ἔσχατος αὐτῶν ὤν, κατὰ θέλημα* Voss. et rlqq. editt. vel eadem vel pleniori interpunctione post *ὢν* distinguentes. Particula *δὲ* primitivo suo loco a librariis remota esse videtur, utpote quae minus vulgatae lectioni respondeat. Vix me tenere potui, quin post *ὢν* eam collocarem, aut cum tribus meis recensionis longioris Codd. prorsus excluderem. Dein nonnulli reponunt *Θεοῦ* post *δὲ* c. vulg. Interpolatoris textu. Sed in Codd. B O V l. c. deest *τοῦ Θεοῦ*, ita ut *θέλημα* absolute capiendum sit, Cfr. Ep. Polycarpi ad Philipp. c. 7. Sola favet versio vetus lat. Armenius leg. videtur *κατὰ οὖν θέλημά μου*.

3) *Non quod mihimet ipsi vel minimum sim conscius, quasi ipse meruissem. Smith.* *συνειδότως* C, *ος* supra man. sec. In Cod. Med. teste Tischendorfio *συνειδότως*.

4) In C voc. *ἐπιτύχω* varie mutatum marginique tandem appositum est.

5) Cfr. II Cor. 8, 19. Ep. ad Philad. c. 10.

X. *Comites meos benevole suscepistis; non deerit vobis merces.*

Philonem et Rheum Agathopodem, qui me secuti sunt Dei causa, ut ministros Christi Dei suscipientes, bene fecistis. Ii quoque Domino gratias agunt propter vos, quod omnibus modis illos refeceritis. Nil horum vobis erit amissum. Vicissim recreent vos spiritus meus et vincula mea, quae non contemsistis, quorumque vos non puduit. Nec vestrum pudebit perfectam fidem, Iesum Christum.

*X. Philonem, Rheum et Agathopum, comites meos ad verbum Dei, quod excepistis, bene fecistis, tanquam ministros Christi Dei: qui etiam gratias Domino pro vobis agunt, quod omnibus modis ipsos refocillastis. Nihil vobis de beneficio perit; nam ego vicissim pro anima vestra impendere paratus sum spiritum meum et vincula mea, quae non despexistis, nec ob ea erubuistis. Quare nec de vobis erubescet consummata fides nostra Iesus Christus.

XI. *Mittite legatum ad Antiochenos ob pacem restitutam.*

Oratio vestra pervenit ad ecclesiam, quae est Antiochiae in Syria; unde vinculis Deo maxime placentibus ligatus [abductus], omnes saluto, illo episcopatu fungi non dignus, utpote illorum infimus, ex quibus [Dei] voluntas me dignata est, non iuxta conscientiam meam, sed ex gratia Dei, quam perfectam mihi dari opto, ut per orationem vestram Deum consequar. Ut nunc opus vestrum absolutum fiat coram Deo et hominibus, decet ad Dei honorem, ut ecclesia vestra eligat sacrum legatum, qui, cum ad Syriam usque venerit, congratuletur illis, quod pacem consecuti sint, et suam receperint magnitudinem, ac restitutum sit illis suum corpus. Digna igitur mihi res est visa, ut aliquem vestrum mittatis cum epistola, qui una cum illis glorificet tranquillitatem, quam iuxta Dei vo-

*XI. Oratio vestra pervenit ad Ecclesiam Antiochenam, quae est in Syria, unde ego vinctus vinculis Deo dignissimis omnes saluto: de cuius numero haberi dignus non sum; utpote novissimus eorum, quorum ex voluntate dignus habitus fui; non ex mea conscientia, sed ex gratia Dei: quam perfectam mihi concedi opto, ut per vestram orationem Deum assequar. Ut igitur perfectum sit opus vestrum et in terra et in coelo, decet ad Dei honorem, ut Ecclesia vestra eligat legatum sacrum, qui in Syriam profectus gratuletur ipsis, quod pacem consecuti fuerint, et suam receperint magnitudinem, et restitutum sit illis suum corpusculum. Operae igitur pretium mihi visum fuit, ut aliquem vestrum mittatis cum epistola, ut una cum illis Deum glorificet ob tranquillitatem,

---

6) Ita C L, θεοπρεπεστάτην Vossius, subaudiens τινά, vel τινά πρεσβεύσοντα.

7) Quaero, an intelligendum sit corpusculum seu collegium presbyterorum, an ipsa christianorum grex persecutionis procella dissipata.

8) οὖν om. Vossius invitis Codd.

9) ὑμετέρων C L Interpol. vet. Int. Magis placet ἡμετέρων, ut invenio in prima edit. Hefelii.

εὐδίαν, καὶ ὅτι λιμένος ἤδη ἐτύγχανεν[10] *τῇ προσευχῇ ὑμῶν. Τέλειοι ὄντες, τέλεια καὶ φρονεῖτε. Θέλουσιν*[11] *γὰρ ὑμῖν εὐπράσσειν Θεὸς ἕτοιμος εἰς τὸ παρασχεῖν.*

XII. *Salutationes.*

Ἀσπάζεται ὑμᾶς ἡ ἀγάπη τῶν ἀδελφῶν τῶν ἐν Τρωάδι, ὅθεν καὶ γράφω ὑμῖν διὰ Βούῤῥου,[1] *ὃν ἀπεστείλατε μετ' ἐμοῦ ἅμα Ἐφεσίοις, τοῖς ἀδελφοῖς ὑμῶν, ὃς*[2] *κατὰ πάντα με ἀνέπαυσεν. Καὶ ὤφελον*[3] *πάντες αὐτὸν ἐμιμοῦντο, ὄντα ἐξεμπλάριον Θεοῦ διακονίας. Ἀμείψεται αὐτὸν ἡ χάρις κατὰ πάντα. Ἀσπάζομαι τὸν ἀξιόθεον ἐπίσκοπον, καὶ θεοπρεπέστατον πρεσβυτέριον, τοὺς συνδούλους*[4] *μου διακόνους, καὶ τοὺς κατ' ἄνδρα καὶ κοινῇ πάντας, ἐν ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ τῇ σαρκὶ αὐτοῦ καὶ τῷ αἵματι, πάθει τε καὶ ἀναστάσει, σαρκικῇ τε καὶ πνευματικῇ, ἐν ὀνόματι,*[5] *ἐν ἑνότητι Θεοῦ καὶ*[6] *ὑμῶν. Χάρις ὑμῖν, ἔλεος, εἰρήνη, ὑπομονὴ διὰ παντός.*

XIII. *Salutationes.*

Ἀσπάζομαι τοὺς οἴκους τῶν ἀδελφῶν μου σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις, καὶ τὰς παρθένους, τὰς λεγομένας χήρας.[1] *Ἔῤῥωσθέ μοι ἐν δυνάμει πνεύματος.*[2] *Ἀσπάζεται ὑμᾶς Φίλων,*[3] *σὺν ἐμοὶ ὤν. Ἀσπάζομαι τὸν οἶκον Ταουΐας, ἣν εὔχομαι ἑδρᾶσθαι πίστει καὶ ἀγάπῃ σαρκικῇ τε καὶ πνευματικῇ. Ἀσπάζομαι Ἄλκην,*[4] *τὸ ποθητόν μου ὄνομα, καὶ Δάφνον τὸν ἀσύγκριτον, καὶ Εὔτεκνον καὶ πάντας κατ' ὄνομα. Ἔῤῥωσθε ἐν χάριτι Θεοῦ.*[5]

---

10) Forte legendum *ἐτύγχανον* cum versione Armeniaca. *H.* ed. IV.

11) Hunc locum Semipelagianismi suspectum habet Baumgarten-Crusius, Lehrb. d. Dogm. G. II, 1107.

Cap. XII. 1) *βύῤῥου* C L. Cfr. ad Eph. c. 2.; ad Philad. c. 11.

2) *δς* C L, quod expressit etiam Int. vet. et Arm., *ὅτι* Voss.

3) *ὤφελον* dedi ex C, in quo est *ὄφελον*, *ω̆* supra man. sec. Editores Vossium secuti dederunt lectionem Cod. L. *ὄφελον*.

4) *καὶ* ante *τοὺς συνδούλους* inserunt Smith. Cot. Russel. cum vet. Interprete contra utriusque Codicis auctoritatem. Etiam Arm. *et diaconis sociis.*

5) Iam praecessit *ἐν ὀνόματι* [*Ἰησοῦ Χριστοῦ*]. Itaque non opus est repetere illa verba, quae hic locum non habent. Delenda proinde et irreptitia, vel ex similitudine sequentium vel repetitione priorum. *Vossius.* Apud Interpolatorem Codd. summo consensu: *πάθει τε καὶ ἀναστάσει, σαρκικῇ τε καὶ πνευματικῇ ἑνότητι Θεοῦ καὶ ὑμῶν. Iac.*

6) In C *καὶ* man. sec. textu superadditum.

Cap. XIII. 1) Ita etiam vet. Int. et Arm. Rectum habere videtur Interpolator *καὶ ἀειπαρθένους, καὶ τὰς χήρας.*

2) *H.* ed. IV. *πατρός* cum vet. Interpr. et versione Armeniaca.

3) Vid. supra c. 10.

4) *ἄλκην* C. Eodem modo id nomen scribitur in L teste Tischendorfio. Dein *τὸ ποθητόν μου ὄνομα* C L, *τὸ ποθητόν μοι ὄνομα* Voss. Cot. Vocc. *καὶ Δάφνον τὸν ἀσύγκριτον, καὶ Εὔτεκνον καὶ πάντας κατ' ὄνομα* Vossius Codici Laurentiano librarii culpa excidisse falso asserit. Adsunt enim in L et C, agnoscunturque ab Interpolatore et Int. vet. Smithius ex Rom. 16, 14. scribendum putat *Ἀσύγκριτον*.

5) His verbis subiicitur in Cod. Mediceo *ΣΜΥΡΝΑΙΟΙΣ ΑΠΟ ΤΡΩΑΔΟΣ.* Verum autem non est quod in notis ad hunc locum asserit Vossius, omnibus Epistolis addi ad quos sint perscriptae. Ad finem Epp. ad Polycarpum et ad Magnesianos quidem talis epigraphe legitur; caeteris autem deest. *Iac.* In C

luntatem sunt consecuti, et quod ecclesia illa per orationem vestram portu iam sit potita. Cum perfecti sitis, etiam perfecta excogitetis. Cupientibus enim vobis bene agere Deus ad largiendum paratus est.

quam in Deo consecuti sunt, et quod vestrae orationis beneficio portum iam obtinuerint. Cum perfecti sitis, perfecta quoque sentite. Vobis enim benefacere cupientibus Deus ad bonum largiendum paratus est.

XII. *Salutationes.*

Salutat vos charitas fratrum, qui Troade sunt, unde et scribo vobis per Burrhum, quem mecum misistis una cum Ephesiis, fratribus vestris, qui omni modo me recreavit. Atque utinam omnes illum imitentur, cum sit exemplar divini ministerii. Remuneretur ipsum gratia per omnia. Saluto episcopum Deo dignum, et Deo dilectissimum presbyterium, conservos meos diaconos, singillatimque ac in universum omnes, in nomine Iesu Christi, et in carne eius et sanguine, passione et resurrectione corporali simul et spirituali, in nomine, in unione Dei vobiscum. Gratia vobis, misericordia, pax, patientia sit semper.

* XII. Salutat vos caritas fratrum, quae est Troade: unde et scribo vobis per Byrrhum, quem misistis mecum una cum Ephesiis fratribus vestris, quia per omnia me refocillavit. Et utinam omnes ipsum imitarentur, cum sit exemplar divini ministerii. Retribuatur illi gratia per omnia. Saluto Deo dignum Episcopum, et divinis exornatum dotibus Presbyterium, et conservos meos Diaconos, et unumquemque singillatim, et in universum omnes, in nomine Iesu Christi, et in carne eius et sanguine: item in passione eius et resurrectione carnali et spirituali: in nomine et in unitate Dei et vestra. Gratia vobis, misericordia, pax et patientia sit semper.

XIII. *Salutationes.*

Saluto familias fratrum meorum cum uxoribus et liberis, et virgines, vocatas viduas. Fortes sitis in virtute Spiritus. Salutat vos Philo, qui mecum est. Saluto Taviam et domum eius, quam opto firmari fide et charitate corporali et spirituali. Saluto Alcen, desiderabile mihi nomen, et Daphnum incomparabilem, et Eutecnum, omnesque nominatim. Valete in gratia Dei.

* XIII. Saluto familias fratrum meorum cum uxoribus et liberis et virgines, quae appellantur viduae. Incolumes mihi estote in virtute spiritus. Salutat vos Philo, qui mecum est. Saluto familiam Taviae, quam opto solidari fide et caritate corporali et spirituali. Saluto Alcen, desiderabile mihi nomen, et incomparabilem illum Daphnum, optimorum filiorum parentem, et omnes nominatim. Valete in gratia Dei.

Data ad Smyrnenses ex Troade.

σμυρναίοις ἀπὸ Τρωάδος πρὸς Πολύκαρπον Ἰγνάτιος: — $\bar{\beta}$ $\bar{\beta}$ (sic). Ex L. Petrus del Furia mihi notavit $\bar{B}$ *σμυρναίοις ἀπὸ Τρωάδος πρὸς Πολύκαρπον Ἰγνάτιος.*

ΠΡΟΣ ΠΟΛΥΚΑΡΠΟΝ ΙΓΝΑΤΙΟΣ.[1]

Ἰγνάτιος, ὁ καὶ Θεοφόρος, Πολυκάρπῳ ἐπισκόπῳ ἐκκλησίας Σμυρναίων,[2] μᾶλλον ἐπισκοπημένῳ[3] ὑπὸ Θεοῦ πατρὸς καὶ κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, πλεῖστα χαίρειν.

I. *Laus et adhortatio.*

Ἀποδεχόμενός σου τὴν ἐν Θεῷ γνώμην,[4] ἡδρασμένην ὡς ἐπὶ πέτραν ἀκίνητον, ὑπερδοξάζω,[5] καταξιωθεὶς τοῦ προσώπου[6] σου τοῦ ἀμώμου, οὗ ὀναίμην[7] ἐν Θεῷ. Παρακαλῶ σε ἐν χάριτι,[8] ᾗ ἐνδέδυσαι,[9] προσθεῖναι[10] τῷ δρόμῳ σου, καὶ πάντας παρακαλεῖν, ἵνα σώζωνται. Ἐκδίκει[11] σου τὸν τόπον ἐν πάσῃ ἐπιμελείᾳ σαρκικῇ τε καὶ πνευματικῇ. Τῆς ἑνώσεως φρόντιζε, ἧς οὐδὲν ἄμεινον. Πάντας βάσταζε, ὡς καὶ σὲ ὁ κύριος. Πάντων ἀνέχου ἐν ἀγάπῃ, ὥσπερ καὶ ποιεῖς. Προσευχαῖς σχόλαζε ἀδιαλείπτοις.[12] Αἰτοῦ[13] σύνεσιν πλείονα ἧς ἔχεις. Γρηγόρει, ἀκοίμητον πνεῦμα[14] κεκτημένος. Τοῖς κατ' ἄνδρα κατὰ βοήθειαν[15] Θεοῦ λάλει. Πάντων τὰς νόσους βάσταζε, ὡς τέλειος ἀθλητής. Ὅπου πλείων[16] κόπος, πολὺ κέρδος.

---

1) Ea inscriptio ex CL et apogr. Holstenii. — Ignatio e Troade repente proficiscendum erat Neapolim in Macedonia sitam (c. 8.). Priusquam eo pergeret, Polycarpo Smyrnaeorum episcopo scripsit Epistolam, quae ab exordio ad finem usque pastoralis exhortatio est. Fusius quippe disserit de iis, quae episcopum eiusque gregem deceant exornentque.
Sunt, qui hanc Epistolam in dubium vocent eo maxime moti, quod Ignatius post Smyrnaeos ad eorum quoque episcopum, idque seorsim scripserit. Obstant autem Eusebius, qui in Hist. eccl. III, 36. ex ipsius Polycarpi Epistola ad Philippenses testimonium affert: *Ἐγράψατέ μοι καὶ ὑμεῖς καὶ Ἰγνάτιος κτλ.* Obstant Hieronymus, Chrysostomus, Antiochus, Io. Damascenus et alii scriptores veterum, quippe qui episcopum Antiochenum Epistolam ad Polycarpum dedisse clare reliquerint. Nostra aetate dubia illa maxime confutarunt Hutherus (in Illgenii Zeitschr. für histor. Theol. T. XI. p. 62 sqq.) et Düsterdieckius, *de Ignatianarum Epistolarum authentia* etc. p. 42 sqq. Versio Syriaca Epistolae in duobus Codicibus extat, quorum alter saec. sexto, octavo alter exaratus esse dicitur. Ex vetustiori eam Curetonus edidit, variis lectionibus e recentiori allatis textum illustrans. Utriusque Ms. Syriaci versio usque ad finem capitis sexti extenditur, graeco textui quasi ad amussim respondens. Nil nisi duae sententiae ex reliqua parte desumptae illic adiunguntur.

2) *Πολυκάρπῳ ἐπισκόπῳ Σμύρνης* Syrus, *Πολυκάρπῳ ἐπισκόπῳ ἐκκλησίας Σμύρνης πόλεως* Armenius.

3) Pulchra epanorthosis et plane Apostolica. Gal. 4, 9. *Pearson.* Vairlenius, ut redderet quantum licebat paronomasiam hancce, dedit in versione sua, *inspectori, immo qui inspectus est a Deo.* Verborum lusus hab. Ignat. ad Trall. capp. 5. 10., ad Rom. 8., ad Smyrn. capp. 2. 5. 10., ad Polyc. c. 3., a quibus minime abhorruerunt Scriptores Sacri, e. g. Paulus ad Philem. 11, 20. *Iac.* Cum utroque Ms. restitui *ἐπισκοπημένῳ*, quod iam expressit Vossius. Eam lectionem Iacobsonus mutavit in *ἐπεσκοπημένῳ* auctore, ut scribit, Cotelerio. Sed neque princeps Cotelerii editio, neque secunda aut tertia Clerici aliud exh., quam *μᾶλλον [δὲ] ἐπισκοπημένῳ.*

4) Vertit Gallicciolli: Approvando i tuoi divini sentimenti. Id sibi vult illud ad Rom. c. 7. *τὴν εἰς Θεόν μου γνώμην.*

5) *ὑπερδοξάζω [Θεὸν]* Syr. et Arm. Iam Holstenius: *summis Deum laudibus veho.*

6) Cum captivus Smyrnae essem.

7) Loquendi modus Ignatio perfamiliaris. Cfr. Ep. ad Eph. c. 2., ad Magn. c. 2. et 12., ad Rom. c. 5.

8) Smithius contra utriusque Cod. et Interpolatoris auctoritatem addit *Θεοῦ* ex Int. vet. Nec Syr. neque Arm. eam vocem tuentur.

AD POLYCARPUM.

Ignatius, qui et Theophorus, Polycarpo, episcopo ecclesiae Smyrnaeorum, qui ipse potius episcopum habet Deum patrem et Dominum Iesum Christum, plurimam salutem.

*EPISTOLA IGNATII AD POLYCARPUM.

*Ignatius, qui et Theophorus, Polycarpo Ecclesiae Smyrnensis Episcopo, vel potius sub Episcopo Deo Patre et Domino Iesu Christo, salutem plurimam.

I. *Laus et adhortatio.*

Piam mentem tuam, velut supra petram immobilem fundatam, comprobans, summis eveho laudibus, quod dignus sim habitus sancta tua facie, qua utinam semper frui possim in Deo. Obsecro te per gratiam, qua indutus es, ut augeas cursum tuum, omnesque adhorteris, ut salventur. Defende locum tuum in omni cura carnali et spirituali. Unitatis curam habe, qua nihil melius. Omnes perfer, ut et te perfert Dominus. Omnes tolera in charitate, sicut et facis. Precibus vaca perpetuis. Postula sapientiam maiorem quam habes. Vigila, insomnem spiritum possidens. Singulis loquere, ut potes Deo adiuvante. Cunctorum aegrotationes porta, sicut perfectus athleta. Ubi plus laboris, ibi magnum lucrum.

*I. Probans animum tuum in Deo firmatum, velut super petram immobilem, summis Deum laudibus eveho, quod tuam inculpatam faciem videre meruerim, qua utinam in Deo fruar. Obsecro te per gratiam, qua indutus es, ut cursum tuum promoveas, omnesque horteris, ut salventur. Vindica et tuere locum tuum cum omni diligentia tam corporali, quam spirituali. Unitatis curam habe, qua nihil melius. Omnes porta, quemadmodum te Dominus; omnes tolera in caritate, sicut et facis. Precibus vaca sine intermissione. Postula intellectum ampliorem, quam habes. Vigila, spiritum insomnem habens. Singulis secundum adiutorium Dei loquere. Omnium infirmitates perfer, ut athleta perfectus. Ubi plus laboris, ibi plus emolumenti.

---

9) Imitatur S. Paulum, qui voce *ἐνδύω* et *ἐνδύομαι* hoc sensu saepe utitur, e. g. Eph. 6, 14. Col. 3, 12. *Pears.*

10) Conf. *πληροῦν τὸν δρόμον·* Act. 13, 25. *τελειοῦν τὸν δρόμον*, Act. 20, 24. II Tim. 4, 7. *Pearson.* In C *προσθῆναι.*

11) I. e. *vindica*, *tuere*. Graziani: Custodici (Gallicciolli: Sostieni) il tuo posto. Petermannus quaerit, Syr. et Arm. an legerint *τὸ πρέπον* p. *τὸν τόπον*.

12) *ἀδιαλείπτοις* om. Syr. et Arm.

13) Nil habet hic locus rusticitatis seu arrogantiae, ut Dallaeus contendebat. Fraterno tantum amore ductus beatus Ignatius Polycarpum suum ad ecclesiam studiose fovendam ac preces assidue fundendas hortatus est. *Duesterdieck.*

14) Apud Damascenum, qui hunc locum citat, legitur *ἀκοίμητον ὄμμα*, quod idem est; intelligit enim *ὄμμα τῆς ψυχῆς*. *Pears.* Interpolator, Int. vet., Syr. et Arm. tuentur *πνεῦμα*. In Ep. Clementis Rom. ad Iacobum. c. 12. *Οἱ μὲν οὖν τῆς ἐκκλησίας διάκονοι τοῦ ἐπισκόπου συνετῶς ῥεμβόμενοι ἔστωσαν οἱ ὀφθαλμοί.*

15) *ὁμοήθειαν* Interpol., vet. Int. Lectio corrupta ex *βοήθειαν*, quod exhibent C L. Apud Syr. et Arm. *κατὰ θέλημα* seu *βουλὴν Θεοῦ.*

16) *πλεῖον* C L. Syrus ap. Cureton. cum Antiochio *ὅπου [γὰρ] πλείων κόπος, πολὺ [καὶ] κέρδος.*

II. *Continuatio adhortationum.*

Καλοὺς μαθητὰς ἐὰν φιλῇς,[1] χάρις σοι[2] οὐκ ἔστιν· μᾶλλον τοὺς λοιμοτέρους[3] ἐν πραότητι ὑπότασσε. Οὐ πᾶν τραῦμα τῇ αὐτῇ ἐμπλάστρῳ θεραπεύεται. Τοὺς παροξυσμοὺς[4] ἐμβροχαῖς[5] παῦε. Φρόνιμος[6] γίνου ὡς ὄφις ἐν ἅπασιν, καὶ ἀκέραιος ὡς ἡ[7] περιστερά. Διὰ τοῦτο σαρκικὸς εἶ καὶ πνευματικός, ἵνα τὰ φαινόμενά σου εἰς πρόσωπον κολακεύῃς· τὰ δὲ ἀόρατα[8] αἴτει, ἵνα σοι φανερωθῇ, ὅπως μηδενὸς λείπῃ, καὶ παντὸς χαρίσματος περισσεύῃς. Ὁ καιρὸς ἀπαιτεῖ σε, ὡς κυβερνῆται ἀνέμους,[9] καὶ ὡς χειμαζόμενος λιμένα, εἰς τὸ Θεοῦ ἐπιτυχεῖν. Νῆφε ὡς Θεοῦ ἀθλητής· τὸ θέμα ἀφθαρσία καὶ ζωὴ αἰώνιος, περὶ ἧς καὶ σὺ πέπεισαι. Κατὰ πάντα σου ἀντίψυχον[10] ἐγὼ καὶ τὰ δεσμά μου, ἃ ἠγάπησας.

III. *Continuatio.*

Οἱ δοκοῦντες ἀξιόπιστοι εἶναι[1] καὶ ἑτεροδιδασκαλοῦντες,[2] μή σε καταπλησσέτωσαν. Στῆθι ἑδραῖος ὡς ἄκμων[3] τυπτόμενος. Μεγάλου ἐστὶν ἀθλητοῦ τὸ δέρεσθαι καὶ νικᾶν. Μάλιστα δὲ ἕνεκεν Θεοῦ πάντα ὑπομένειν ἡμᾶς δεῖ, ἵνα καὶ αὐτὸς ἡμᾶς ὑπομείνῃ. Πλέον[4] σπουδαῖος γίνου οὗ εἶ. Τοὺς καιροὺς καταμάνθανε. Τὸν ὑπὲρ καιρὸν[5] προσδόκα, τὸν ἄχρονον, τὸν ἀόρατον, τὸν δι' ἡμᾶς ὁρατὸν, τὸν ἀψηλάφητον, τὸν ἀπαθῆ, τὸν δι' ἡμᾶς παθητὸν, τὸν κατὰ πάντα τρόπον δι' ἡμᾶς ὑπομείναντα.

IV. *Continuatio.*

Χῆραι μὴ ἀμελείσθωσαν. Μετὰ[1] τὸν κύριον σὺ αὐτῶν φροντιστὴς ἔσο. Μηδὲν ἄνευ γνώμης σου γινέσθω, μηδὲ σὺ ἄνευ Θεοῦ [γνώμης][2] τι πρᾶσσε· ὅπερ οὐδὲ πράσσεις, εὐσταθής.[3] Πυκνότερον[4]

Cap. II. 1) *φιλῇς [μόνον]* Syr. ap. Cureton.

2) *χάρισσοι* fuit in C.

3) Cfr. Act. 24, 5.

4) Syrum, quem Armenius repetit, aut *παρόξυσμα*, aut prorsus aliud vocabulum legisse, aut locum parum intellexisse Curetonus censet.

5) *ἐν βροχαῖς* C L.

6) Cfr. Matth. 10, 16.

7) Dedi *ὡς ἡ* cum C L, *ὡσεὶ* impresserunt Vossius et cum eo rlqq. editores. Prolixiores sunt huius sententiae verss. Syr. et Arm.

8) I. e. arcana vitia quorumdam. *Iun.* Arcana mysteria Dei, aut: quae in futuro evenient. *Smith.*

9) *ναῦν* leg. Syrus.

10) *Pro anima tua* (tui vice) Syr., *persona mea sit* (erit) *vice personae tuae* Arm. Cfr. ad Eph. c. 21., ad Smyrn. c. 10.

Cap. III. 1) *εἶναί τι* p. *ἀξιόπιστοι εἶναι* Syr. et Arm. Cfr. Gal. 6, 3. Ign. Ep. ad Tars. c. 9.

2) Cfr. 1 Tim. 1, 3. et 6, 3.

3) *ἀθλητὴς* Syr., *vir fortis* Arm.

4) Vocc. *Πλέον σπουδαῖος κτλ.* usque ad capitis finem Syriace etiam extant ap. Severum, patriarcham Antiochenum. Cfr. Cureton. l. l.

5) Ita C et apogr. Holstenii seiunctim, *ὑπερχαιρὸν* Petrus del Furia contra Iacobsonum mihi transcripsit ex L, idque est in ed. principe. Scribe saltem *ὑπέρχαιρον*, alio quidem sensu = *nimis maturus.*

Cap. IV. 1) *διὰ* Syr; vocc. *Μετὰ τὸν κύριον* om. Arm.

2) [*γνώμης*], quod deest in C L, ex Interpol. inseruit Vossius: adest quoque ap. Syr., Arm. et in homilia de unico utriusque Testamenti legislatore, S. Chrysostomo adscripta.

3) *ὅπερ οὐδὲ πράσσεις. Εὐστάθει* Syrus c. Interpol. et fere Arm.

4) *Πυκνότερον* Pearsonus de confertis et plenis, non de crebris conventibus intelligit. Cfr. ad Eph. c. 13.

II. *Continuatio adhortationum.*

Bonos discipulos si amaveris, nullam inde mereris gratiam; potius pestilentiores in mansuetudine subiice. Non omne vulnus eodem emplastro curatur. Impetus febriles superfusionibus seda. Prudens esto, sicut serpens, in omnibus, et simplex ut columba. Idcirco corporalis es et spiritualis, ut quae coram te apparent, placide tractes; invisibilia autem petas ut manifestentur tibi, ne tibi quidquam desit et omni dono abundes. Tempus expetit te, ut gubernator ventos, et ut tempestate iactatus portum, ut cum tuis Deum assequaris. Sis sobrius ut Dei athleta; praemium propositum est immortalitas et vita aeterna, de qua et tibi persuasum est. In omnibus vicissim recreeris me et vinculis meis, quae dilexisti.

* II. Bonos discipulos si amas, nulla tibi debetur gratia. Potius deteriores mansuetudine ad obsequium coge. Non omne vulnus eodem emplastro curatur. Exacerbatiores accessiones perfusionibus seda. Prudens esto in omnibus ut serpens, et simplex ut columba. Ideo carnalis es et spiritualis, ut ea, quae tibi ad oculum apparent, blande molliterque tractes. Quae autem non videntur, postula, ut ea tibi manifestentur, ne quicquam tibi desit, et omni gratia abundes. Hoc tempus te flagitat, sicut gubernatores ventos, et tempestate vexatus portum, ut Deum assequaris. Sobrius esto, ut athleta Dei. Praemium propositum incorruptio est, et vita aeterna, de qua et tu omnino es persuasus. Libenter ego pro te impendam et animum, et vincula haec, quae amasti.

III. *Continuatio.*

Qui videntur fide digni esse, et aliena docent, te non perterrefaciant. Sta firmus ut incus, quae percutitur. Magni athletae est, caedi et vincere. Maxime vero propter Deum omnia sustinere nos oportet, ut et ipse nos sustineat. Studiosior fias, quam es. Tempora perpende. Eum, qui ultra tempus est, exspecta, intemporalem, invisibilem, propter nos visibilem, impalpabilem, impatibilem, propter nos patibilem, qui omni modo propter nos sustinuit.

* III. Ii, qui fidem mereri videntur, et aliena docent, non te perterrefaciant. Sta firmus, velut incus, quae percutitur. Magni athletae est caedi, et vincere. Maxime autem propter Deum omnia nobis sustinenda sunt, ut et ipse nos sustineat. Magis te sedulum et diligentem exhibe, quam es: temporis occasiones disce: eum, qui supra tempus est, expecta, carentem tempore, invisibilem et propter nos visibilem, impalpabilem, impassibilem, et propter nos passibilem, et nullum non patientiae modum propter nos exercentem.

IV. *Continuatio.*

Viduae ne negligantur. Post Dominum tu earum curator sis. Nihil sine tua voluntate fiat, neque tu quidquam sine Dei voluntate agas; quod nec facis, cum sis constans. Crebrius conventus fiant. Nominatim

* IV. Viduae non negligantur. Post Dominum tu earum curator esto. Nihil sine tuo arbitrio agatur, neque tu sine Deo quicquam facito, sicut nec facis constans et bene compositus. Crebriores celebren-

συναγωγαὶ γινέσθωσαν. Ἐξ ὀνόματος πάντας ζήτει.[5] *Δούλους*[6] *καὶ δούλας μὴ ὑπερηφάνει· ἀλλὰ μηδὲ αὐτοὶ φυσιούσθωσαν, ἀλλ' εἰς δόξαν Θεοῦ πλέον δουλευέτωσαν, ἵνα κρείττονος ἐλευθερίας ἀπὸ Θεοῦ τύχωσιν. Μὴ ἐράτωσαν ἀπὸ τοῦ κοινοῦ*[7] *ἐλευθεροῦσθαι, ἵνα μὴ δοῦλοι εὑρεθῶσιν ἐπιθυμίας.*[8]

V. *Quid coniuges, coelibes, sponsos moneat episcopus.*

Τὰς κακοτεχνίας[1] *φεῦγε· μᾶλλον δὲ περὶ τούτων ὁμιλίαν ποιοῦ.*[2] *Ταῖς ἀδελφαῖς μου προσλάλει, ἀγαπᾶν τὸν κύριον, καὶ τοῖς συμβίοις ἀρκεῖσθαι σαρκὶ καὶ πνεύματι. Ὁμοίως καὶ τοῖς ἀδελφοῖς μου παράγγελλε ἐν ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἀγαπᾶν τὰς συμβίους*[3] *ὡς ὁ κύριος τὴν ἐκκλησίαν. Εἴ τις δύναται ἐν ἁγνείᾳ μένειν εἰς τιμὴν τοῦ κυρίου*[4] *τῆς σαρκὸς, ἐν ἀκαυχησίᾳ μενέτω. Ἐὰν καυχήσηται, ἀπώλετο· καὶ ἐὰν γνωσθῇ πλέον τοῦ ἐπισκόπου, ἔφθαρται. Πρέπει*[5] *δὲ τοῖς γαμοῦσι καὶ ταῖς γαμουμέναις, μετὰ γνώμης τοῦ ἐπισκόπου τὴν ἕνωσιν ποιεῖσθαι, ἵνα ὁ γάμος ᾖ κατὰ Θεὸν, καὶ μὴ κατ' ἐπιθυμίαν. Πάντα*[6] *εἰς τιμὴν Θεοῦ γινέσθω.*

VI. *Officia gregis christiani.*

Τῷ ἐπισκόπῳ προσέχετε,[1] *ἵνα καὶ ὁ Θεὸς ὑμῖν. Ἀντίψυχον*[2] *ἐγὼ τῶν ὑποτασσομένων τῷ ἐπισκόπῳ, πρεσβυτέροις, διακόνοις· καὶ μετ' αὐτῶν μοι τὸ μέρος γένοιτο σχεῖν ἐν Θεῷ. Συγκοπιᾶτε ἀλλήλοις,*

---

5) I. e. universos nominatim ad congressus sacros convoca. *Iac.* Vertit Graziani: Ricerca di tutti nominatamente. Aliter Gallicciolli: chiama tutti a nome, absurde adnotans: Qui le ragunanze sono quelle che altrimente si dicono *sinassi*. Vedesi sino dal primo secolo l'uso di chiamare a nome i concorrenti, per sapere chi convenisse, o no.

6) Cfr. Neander, Kirchengesch. I. p. 300. *H.*

7) Aut de communi Christianorum aerario, aut de ipsorum communitate atque unitate intelligendum.

8) Editi ante Iacobsonum *τῆς ἐπιθυμίας* auct. Vossio. Articulus in utroque Cod. deest.

Cap. V. 1) Non cum Hefelio *malas doctrinas et haereses*, sed *huius saeculi artificia* intellexerim. Graziani: Fuggi le male arti = gl'inganni, le furberie. Gallicciolli: Fuggi gli astuti artifizi.

2) *ὁμιλίαν μὴ ποιοῦ* c. Interpolatore Vossius, Cotelerius, Smithius et alii invito utroque Cod., vet. Int., Syr. et Arm. Deest *μὴ* etiam in Mss. B F O V recens. proliziorem exhibentibus.

3) Vocc. *τὰς συμβίους*, quae ex vulg. et Int. vet. Vossius supplenda monet, reapse extabant in L, suntque in C. Cfr. Eph. 5, 25.

4) I. e. eius, qui corpora nostra resuscitat, et cuius membra corpora nostra sunt. Cfr. 1 Cor. 6, 14. 15. *Iac.* Holstenius Interpretem vet. sequens *ad honorem Domini carnis*, sicuti vertit Gallicciolli: a onor del Signore della carne. Aliter Graziani: ad onor della carne del Signore. Syrus quoque et Arm. *εἰς τιμὴν τῆς σαρκὸς τοῦ κυρίου.*

5) Videatur Neander, l. c. p. 321. *H.*

6) Cfr. 1 Cor. 10, 31.

Cap. VI. 1) Hic est locus (usque ad *ἐν τῇ ἀναστάσει ὑμῶν παθητήν.* c. 7.), quo maxime evertere conati sunt quidam (Sculletus, Vedelius, Usserius) huius Epistolae auctoritatem. Quid enim, inquiunt, itane sui oblitus fuit Ignatius, ut nesciret, se ad Episcopum scribere? Non certe: ipsi videntur obliti esse praecedentium verborum, qui haec carpunt. Supra enim dixit Ignatius, *προσλάλει, παράγγελλε*, etc. Non itaque Polycarpo scribit, ut Episcopo obediat; sed rogat eum, ut hortetur Smyrnaeos haec facere. Quorsum enim alias omnia ista, quae sequuntur, *συγκοπιᾶτε, συντρέχετε, ἀρέσκετε*, etc., quae non uni dicuntur? Apparet ergo, esse fictionem personae Polycarpi, Smyrnaeos hortantis. *Vossius.* Quia ad Smyrnae Episcopum destinata Epistola ex more antiquo le-

omnes quaere. Servos et ancillas ne contemnas; sed nec ipsi superbiant, verum ad gloriam Dei plus serviant, ut potiorem libertatem a Deo consequantur. Non desiderent communibus sumptibus e servitute redimi, ne servi inveniantur cupiditatis.

tur conventus. Nominatim omnes inquire. Servos et ancillas ne despicias; sed nec ipsi inflentur, sed ad gloriam Dei officiosius serviant, ut meliorem libertatem a Deo consequantur. Neque communi impensa manumitti velint, ne servi inveniantur concupiscentiae.

V. *Quid coniuges, coelibes, sponsos moneat episcopus.*

Malas artes fuge; magis autem de illis coram populo loquere. Sororibus meis dicito, ut Dominum ament, et maritis contentae sint carne ac spiritu. Similiter et fratribus meis manda in nomine Iesu Christi, ut diligant coniuges suas sicut Dominus ecclesiam. Si quis potest in castitate manere, ad honorem eius, qui Dominus est carnis, in humilitate maneat. Si glorietur, periit; et si se maiorem episcopo censeat, interiit. Decet vero, ut sponsi et sponsae de sententia episcopi coniugium faciant, ut nuptiae secundum Dominum sint, non secundum cupiditatem. Omnia ad honorem Dei fiant.

* V. Malas artes fuge; imo de his nec verba facito. Sororibus meis dicito, ut Dominum ament, et coniugibus suis contentae sint et carne et spiritu. Similiter et fratribus meis praecipe in nomine Iesu Christi, ut coniuges suas ament, sicut Dominus Ecclesiam. Si quis in castitate permanere potest ad honorem Domini carnis, sine iactantia permaneat: Si gloriatus fuerit, periit, et si cuiquam notus sit praeter Episcopum, periit ei castitas. Sponsos autem sponsasque cum assensu Episcopi coniugari decet, ut nuptiae sint secundum Deum, non secundum concupiscentiam. Omnia ad honorem Dei fiant.

VI. *Officia gregis christiani.*

Episcopo attendite, ut et Deus vobis attendat. Utinam ego vicissim recreare possim eos, qui subditi sunt episcopo, presbyteris, diaconis; et utinam mihi contingat, cum illis partem habere in Deo. Collaborate

* VI. Episcopo attendite, ut et Deus vobis. Eos ut propriam animam diligo, qui parent Episcopo, Presbyteris et Diaconis, et cum ipsis contingat mihi partem habere in Deo. Collaborate invicem, una

---

genda etiam erat Smyrnensibus, ideo sanctissimus Martyr intermiscet praecepta ad populum: exemplo Apostoli, qui in I ad Tim. multa praecipit omnibus Reipublicae Christianae ordinibus; aitque sicut hic (IV. 12.): *Nemo adolescentiam tuam contemnat;* et Tit. 2, 15. *Nemo te contemnat. Cotel.* Sic B. Paulus ad Philipp. 4, 3. Episcopo sive Ecclesiae Philippensis fratri alicui eximio seorsim scribit. Smithius conferri iubet personarum imitationes, quas legimus Apoc. 2, 10. Kistius censet hanc Epistolam potius inscribendam esse ad *Polycarpum* et *Presbyterium. Iac.* Vid. Ep. ad Smyrn. c. 13. Not. 4.

2) Cfr. supra c. 2., ad Smyrn. c. 10., ad Ephes. c. 21.

συναθλεῖτε,[3] *συντρέχετε, συμπάσχετε, συγκοιμᾶσθε, συνεγείρεσθε, ὡς Θεοῦ οἰκονόμοι καὶ πάρεδροι καὶ ὑπηρέται. Ἀρέσκετε ᾧ στρατεύεσθε, ἀφ' οὗ καὶ τὰ ὀψώνια*[4] *κομίζεσθε. Μή τις ὑμῶν δεσέρτωρ*[5] *εὑρεθῇ. Τὸ βάπτισμα ὑμῶν μενέτω*[6] *ὡς ὅπλα, ἡ πίστις ὡς περικεφαλαία, ἡ ἀγάπη ὡς δόρυ, ἡ ὑπομονὴ ὡς πανοπλία. Τὰ δεπόσιτα*[7] *ὑμῶν τὰ ἔργα ὑμῶν, ἵνα τὰ ἄκκεπτα ὑμῶν ἄξια κομίσησθε.*[8] *Μακροθυμήσατε οὖν μετ' ἀλλήλων ἐν πραότητι, ὡς ὁ Θεὸς [μεθ']*[9] *ὑμῶν. Ὀναίμην*[10] *ὑμῶν διὰ παντός.*

VII. *Mittite legatum ad Antiochenos ob pacem restitutam.*

Ἐπειδὴ[1] *ἡ ἐκκλησία ἡ ἐν Ἀντιοχείᾳ τῆς Συρίας εἰρηνεύει, ὡς ἐδηλώθη μοι, διὰ τὴν προσευχὴν ὑμῶν, κἀγὼ εὐθυμότερος ἐγενόμην ἐν ἀμεριμνίᾳ Θεοῦ, ἐάν περ διὰ τοῦ παθεῖν Θεοῦ ἐπιτύχω, εἰς τὸ εὑρεθῆναί με ἐν τῇ ἀναστάσει*[2] *ὑμῶν μαθητήν.*[3] *Πρέπει,*[4] *Πολύκαρπε θεομακαριστότατε, συμβούλιον ἀγαγεῖν θεοπρεπέστατον, καὶ χειροτονῆσαί τινα, ὃν ἀγαπητὸν λίαν ἔχετε καὶ ἄοκνον, ὃς*[5] *δυνήσεται θεόδρομος καλεῖσθαι· τοῦτον καταξιῶσαι,*[6] *ἵνα πορευθεὶς εἰς Συρίαν δοξάσῃ ὑμῶν τὴν ἄοκνον ἀγάπην εἰς δόξαν Χριστοῦ. Χριστιανὸς ἑαυτοῦ ἐξουσίαν οὐκ ἔχει, ἀλλὰ Θεῷ σχολάζει. Τοῦτο τὸ ἔργον Θεοῦ ἐστὶν καὶ ὑμῶν, ὅταν αὐτῷ ἀπαρτίσητε.*[7] *Πιστεύω γὰρ τῇ χάριτι, ὅτι*[8] *ἕτοιμοί*

---

3) *συναθλῆτε* scr. C L Voss.

4) Et ex hoc et ex sequentibus locis voluerunt ostendere viri docti, epistolam hanc non esse Ignatii, vel saltem hanc partem; quod in ea tot Latina vocabula occurrerent. Nam, inquiunt, itane rudis fuit Ignatius linguae Graecae, ut nesciret, quid *depositum*, quid *accipere*, quid *desertorem* sermo Graecus vocet? Fefellit, ut puto, viros doctissimos iudicium suum. Omnia enim haec verba desumta sunt ex militia et iure Romano; neque Graecis minus nota, quam Romanis; imo etiam vernaculis notiora. Quis est, qui nesciat, omnia militaria vocabula etiam apud Graecos obtinuisse? Hoc qui ignorat, nunquam Tacticos legit; e quibus discere est, non tantum officia, partes exercitus, militum exercitia, similiaque, sed etiam leges militares Latine fuisse scriptas et recitatas. Eadem quoque est ratio in iure Graeco-Romano, cuius innumera vocabula, una cum imperio, in Graeciam fuere translata. Hoc nos nescire non patiuntur veterum Iurisconsultorum libri. Non itaque mirandum, si notiora forent vulgo vocabula ista, *ὀψώνιον* pro stipendio militari, *δεσέρτωρ*, *δεπόσιτα*, *ἄκκεπτα*, quam illa, quae antiquioribus Graecis in usu fuerant. In actis Smyrnaeae Ecclesiae de Polycarpo habes *κομφέκτωρ*, et sexcenta alibi id genus, etiam in libris novi foederis. Miror autem, quid veteri interpreti in mentem venerit, ut pro *desertore* substitueret *ociosum.* Quis enim nescit in militia desertores vocari *λειποτακτοῦντας*? Posterior aetas non eos tantum, sed et rebelles et proditores ita adpellat. *Voss.*

5) Perquam eleganter *δεσέρτωρ* et *μενέτω* opponuntur; nec inscite subiungitur *δεπόσιτα*, cui voci respondet nomen *ἄκκεπτα*. *Cotel.* Miratur Vossius quid Int. Vet. in mentem venerit ut pro *desertore* substituerit otiosum. Cod. Mstus adhuc exhibet vocem *ἀργός* margini hoc modo adscriptam; atque hoc glossema inusitatioris *δεσέρτωρ* transtulit Int. vet. *Iac.* In textu Codicis C *δεσέρτωρ*, cui vox *ἀργός* man. alia margini adscripta cum signo ⁒ respondet.

6) Ita vocabulo utitur Ignatius, quia desertores arma abiiciebant. *Pears.*

7) *διπόσητα* C L.

8) Hoc C L Interpol., *κομίζησθε* auct. Vossio editt. ante Iac.

9) Praepositio, quae excidit utrique Ms., leg. ap. Interpol., Syr. et in fragmentis Damascenicis Rupefucaldinis.

10) Cfr. supra c. 1. Ep. ad Eph. c. 2.

Cap. VII. 1) *Ἐπειδὴ* Iac. c. L, confirmante nunc C; *Ἐπεὶ δὲ* Vossius, et qui cum eo faciunt. Syrus ex hoc cap. non nisi dictum *Χριστιανὸς ἐξουσίαν ἑαυτοῦ οὐκ ἔχει, ἀλλὰ Θεῷ σχολάζει* vertendo sibi elegit. Vid. supra Ep. ad Smyrn. c. 11. ad Philad. c. 10.

vobis mutuo; una certate, una currite, compatimini, una dormite, una exsurgite, ut Dei administratores, familiares et ministri. Placete illi, cui militatis, a quo et stipendia fertis. Nemo vestrum desertor inveniatur. Baptismus vester maneat velut arma, fides ut galea, charitas ut hasta, patientia ut tota armatura. Deposita vestra sint opera vestra, ut accepta vestra digne reportetis. Longanimes igitur estote alter ad alterum in mansuetudine, ut et Deus erga vos. Utinam fruar vobis perpetuo.

certate, simul currite, compatimini invicem, simul quiescite, simul exurgite, ut Dei dispensatores, assessores et ministri. Placete illi, cui militatis, a quo et stipendia recipitis: nemo vestrum desertor inveniatur. Baptismus maneat velut arma, fides ut galea, caritas ut hasta, patientia ut armatura totum corpus protegens. Deposita vestra sunt opera vestra, ut accepta vestra digna reportetis. Longanimes ergo estote invicem cum mansuetudine, sicut et Deus cum vobis. Semper vobis frui cuperem.

VII. *Mittite legatum ad Antiochenos ob pacem restitutam.*

Quia vero ecclesia, quae est Antiochiae in Syria, ut mihi relatum est, pace fruitur per preces vestras; et ego nunc tranquilliore animo sum in securitate Dei; si modo per passionem Deum assequar, ut in resurrectione discipulus vester inveniar. Decet, Polycarpe, in Deo beatissime, concilium cogere Deo decentissimum, et eligere aliquem, quem valde charum habeatis et impigrum, qui poterit divinus cursor appellari; illumque eo dignari honore, ut in Syriam profectus impigram charitatem vestram ad Dei gloriam celebret. Christianus sui potestatem non habet, sed Deo vacat. Hoc est opus Dei et vestrum, quando id in illius honorem perfeceritis. Confido enim gratiae, vos paratos esse ad opus hoc

* VII. Postquam Ecclesia Antiochena Syriae pacata est, sicut significatum est mihi, per orationem vestram, et ego tranquilliori sum animo in securitate Dei; si forte per passionem Deum assequar, ut in resurrectione discipulus vester inveniar. Oportet te, beatissime Polycarpe, concilium sacrosanctum agere, et eligere aliquem vobis carissimum et impigrum, ut cursor divinus appellari possit, et decernere, ut ille in Syriam profectus praedicet impigram caritatem vestram ad gloriam Christi. Christianus sui potestatem non habet, sed Deo vacat. Hoc est opus Dei et vestrum; quando id ipsum perfeceritis. Credo enim gratiae, quod parati estis ad praestanda bona opera Deo congruen-

---

2) Ita C L, et ex Mss. nostris recens. longioris B, *αἰτήσει* Interpolator c. vet. Int., unde Cot. coniecit *ἀναιτήσει*. Armenius: *precibus vestris et discipulus vester invenior.*

3) *παθητὴν* cum aliis Iacobsonus ex Ms. Unde Pearsonus: Quaere, an ut a *μαθεῖν μαθητὴς*, ita a *παθεῖν παθητής*. Sed Codex C distincte scribit *μαθητὴν*, et ita est in Holstenii apographo Codicis Med., nec non ap. Vossium. Ita etiam vet. Int. et Arm. Medicei Codicis scripturam *παθητὴν* mendum puto.

4) Haec refert S. Polycarpus in Ep. ad Phil. c. 13. *Pears.*

5) Ita C L, *ὡς* Voss., et qui eum recitarunt.

6) Sic Voss. recte, *καταξιῶσε* C L.

7) Ita L C, in quo quidem prius fuit *αὐτῷ ἀπαρτήσητε*. Apud Voss. *αὐτὸ ἀπαρτίσητε*, quod libb. impr. usque ad Iac. male repetierunt.

8) Transpone verba: *ὅτι τῇ χάριτι* h. e. *διὰ τῆς χάριτος*. *Smith.*

ἐστε εἰς εὐποιΐαν Θεῷ ἀνήκουσαν. Εἰδὼς οὖν ὑμῶν τὸ σύντονον τῆς ἀληθείας, δι' ὀλίγων ὑμᾶς γραμμάτων παρεκάλεσα.

VIII. *Et aliae ecclesiae legatos vel epistolas Antiochiam mittant. Salutationes.*

Ἐπεὶ[1] πάσαις ταῖς ἐκκλησίαις οὐκ ἠδυνήθην[2] γράψαι, διὰ τὸ ἐξαίφνης πλεῖν με ἀπὸ Τρωάδος εἰς Νεάπολιν, ὡς τὸ θέλημα[3] προστάσσει· γράψεις ταῖς ἔμπροσθεν ἐκκλησίαις, ὡς Θεοῦ γνώμην κεκτημένος, εἰς τὸ καὶ αὐτοὺς τὸ αὐτὸ ποιῆσαι, οἱ μὲν δυνάμενοι πεζοὺς πέμψαι, οἱ δὲ ἐπιστολὰς διὰ τῶν ὑπό σου πεμπομένων· ἵνα δοξασθῆτε[4] αἰωνίῳ ἔργῳ, ὡς ἄξιος ὤν. Ἀσπάζομαι πάντας ἐξ ὀνόματος, καὶ τὴν τοῦ Ἐπιτρόπου σὺν ὅλῳ τῷ οἴκῳ αὐτῆς καὶ τῶν τέκνων. Ἀσπάζομαι Ἄτταλον τὸν ἀγαπητόν μου. Ἀσπάζομαι τὸν μέλλοντα καταξιοῦσθαι τοῦ εἰς Συρίαν πορεύεσθαι. Ἔσται ἡ χάρις μετ' αὐτοῦ διὰ παντὸς, καὶ τοῦ πέμποντος αὐτὸν Πολυκάρπου. Ἐῤῥῶσθαι ὑμᾶς διὰ παντὸς[5] ἐν Θεῷ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ[6] εὔχομαι, ἐν ᾧ διαμείνητε[7] ἐν ἑνότητι Θεοῦ καὶ ἐπισκοπῇ.[8] Ἀσπάζομαι Ἄλκην,[9] τὸ ποθητόν μου ὄνομα. Ἔῤῥωσθε ἐν κυρίῳ.

Cap. VIII. 1) Syrus unam sententiam ex cap. octavo ea quidem ratione recitat, ac si legisset: Ἀσπάζομαι τὸν καταξιούμενον τοῦ εἰς Ἀντιοχείαν πορεύεσθαι ἀντὶ ἐμοῦ, καθὼς ἐνετειλάμην σοι. Ultima vbb. ἀντὶ ἐμοῦ, καθὼς ἐνετειλάμην σοι, nec ab Armenio agnita, alienae manus additamentum esse videntur.

2) ἠδυνήθη C.

3) I. e. mandatum imperatoris, seu militum, qui Ignatium ducebant, seu voluntas Dei. Θέλημα absolute ponitur Ep. ad Smyrn. c. 11. *Iac.*

4) *Ut glorificeris* vet. Int. Sed legerim potius ἵνα δοξασθῇτε αἰωνίῳ ἔργῳ, ὡς ἄξιον.

5) Vocc. καὶ τοῦ πέμποντος αὐτὸν πολυκάρπου. Ἐῤῥῶσθαι ὑμᾶς διὰ παντὸς a Vossio praetermissa restituit Iac. ex L. Extant ea etiam in C.

6) χ̄ῡ C L, i. e. χριστοῦ.

7) διαμείνηται C, ε supra.

8) Lege ἐπισκόπου, ut habent codices Augustanus et Leicestrensis (epistolae interpolatae). *Smith.* Mihi quidem lectio ἐπισκοπῇ sequiori aetate non absque consilio facta esse videtur ex priori

bonum, ad Deum pertinens. Cum itaque scirem vehemens vestrum erga veritatem studium, brevi epistola vos adhortatus sum.

tia. Cum igitur noverim intensum vestrum veritatis, brevibus literis vos cohortatus sum.

VIII. *Et aliae ecclesiae legatos vel epistolas Antiochiam mittant. Salutationes.*

Cum omnibus ecclesiis scribere non potuerim, quod repente a Troade Neapolim, iussu ita postulante, navigaverim; tu, qui sententiae Dei sis compos, scribes vicinis ecclesiis, ut et ipsi idem faciant, qui possint, pedites mittant, alii vero epistolas per eos, qui a te mittentur; ut glorificeris aeterno opere, quemadmodum dignus es. Saluto omnes nominatim, et Epitropi uxorem cum tota domo sua et liberis. Saluto Attalum mihi charum. Saluto eum, qui profectione in Syriam dignus habebitur. Gratia in perpetuum cum illo erit et cum mittente illum Polycarpo. Opto vos semper valere in Deo nostro Iesu Christo, per quem in unione cum Deo et episcopatu permaneatis. Saluto Alcen, desiderabile mihi nomen. Valete in Domino.

* VIII. Quoniam cunctis Ecclesiis scribere non potui, quod repente a Troade Neapolim navigare cogar, aliorum voluntate ita iubente, scribes ceteris porro Ecclesiis, ut qui Dei voluntatem teneas, quo et ipsi idem faciant. Et qui possunt pedites mittant; alii vero literas per eos, qui a te mittuntur, ut opere hoc aeterno glorificemini, sicut mereris. Saluto omnes nominatim, et uxorem Episcopi cum tota familia sua et liberis. Saluto dilectum mihi Attalum: saluto designandum ad iter in Syriam. Erit cum illo gratia semper, et cum eo, qui mittit illum, Polycarpo. Opto, vos semper valere in Deo nostro Iesu Christo, in quo permanete in unitate et tutela Dei. Saluto Alcem, desiderabile mihi nomen. Valete in Domino.

ἐπισκόπου. In Cod. B recens. longioris invenio *ἐπισκόπου*, man. sec. ῃ sine ι subscripto supra. Etiam Arm. *ἐπισκόπου*.

9) *ἄλκην* CL. Cfr. Ep. ad Smyrn. c. 13. In C deest epigraphe *ΠΡΟΣ ΠΟΛΥΚΑΡΠΟΝ*, quam Vossius subiecit ex L.

ΜΑΡΤΥΡΙΟΝ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΙΕΡΟΜΑΡΤΥΡΟΣ ΙΓΝΑΤΙΟΥ ΤΟΥ ΘΕΟΦΟΡΟΥ.

I. *Ignatii cura pastoralis et martyrii desiderium.*

Ἄρτι[1] *διαδεξαμένου τὴν Ῥωμαίων ἀρχὴν Τραϊανοῦ, Ἰγνάτιος, ὁ τοῦ ἀποστόλου Ἰωάννου μαθητὴς,*[2] *ἀνὴρ ἦν*[3] *τοῖς πᾶσιν ἀποστολικὸς, καὶ ἐκυβέρνα τὴν ἐκκλησίαν Ἀντιοχέων ἐπιμελῶς,*[4] *τοὺς*[5] *πάλαι χειμῶνας μόλις παραγαγὼν τῶν πολλῶν ἐπὶ Δομετιανοῦ διωγμῶν, καθάπερ κυβερνήτης ἀγαθὸς, τῷ οἴακι τῆς προσευχῆς καὶ τῆς νηστείας, καὶ τῇ συνεχείᾳ τῆς διδασκαλίας, τῷ τόνῳ τῷ πνευματικῷ,*[6] *πρὸς τὴν ζάλην τὴν ἀντικειμένην ἀντεῖχεν· δεδοικὼς μή τινα τῶν ὀλιγοψύχων ἢ ἀκεραιοτέρων ἀποβάλῃ. Τοιγαροῦν ηὐφραίνετο μὲν ἐπὶ τῷ τῆς ἐκκλησίας ἀσαλεύτῳ, λωφήσαντος πρὸς ὀλίγον τοῦ διωγμοῦ· ἤσχαλλεν δὲ καθ' ἑαυτὸν, ὡς μήπω τῆς ὄντως εἰς Χριστὸν ἀγάπης ἐφαψάμενος, μηδὲ τῆς τελείας τοῦ μαθητοῦ τάξεως. Ἐνενόει γὰρ τὴν διὰ μαρτυρίου γινομένην ὁμολογίαν πλεῖον αὐτὸν προσοικειοῦσαν τῷ κυρίῳ. Ὅθεν ἔτεσιν ὀλίγοις ἔτι παραμένων τῇ ἐκκλησίᾳ, καὶ λύχνου*[7] *δίκην θεϊκοῦ τὴν ἑκάστου φωτίζων διάνοιαν διὰ τῆς τῶν [θείων]*[8] *γραφῶν ἐξηγήσεως, ἐπετύγχανεν τῶν κατ' εὐχήν.*

II. *Ignatius a Traiano condemnatur.*

Τραϊανοῦ γὰρ μετὰ ταῦτα ἐννάτῳ[1] *ἔτει τῆς αὐτοῦ βασιλείας, ἐπαρθέντος ἐπὶ τῇ νίκῃ τῇ κατὰ Σκυθῶν καὶ Δακῶν*[2] *καὶ ἑτέρων πολλῶν ἐθνῶν, καὶ νομίσαντος ἔτι λείπειν αὐτῷ πρὸς πᾶσαν ὑποταγὴν τὸ τῶν χριστιανῶν θεοσεβὲς σύστημα, καὶ εἰ μὴ τὴν τῶν δαιμόνων*[3] *ἕλοιτο λατρείαν μετὰ πάντων ὑπεισιέναι τῶν ἐθνῶν, διωγμὸν ὑπομένειν ἀπειλήσαντος, πάντας*[4] *τοὺς εὐσεβῶς ζῶντας ἢ θύειν ἢ τελευτᾶν κατηνάγκαζεν. Τότε τοίνυν φοβηθεὶς ὑπὲρ τῆς Ἀντιοχέων ἐκκλησίας ὁ γενναῖος τοῦ Χριστοῦ στρατιώτης, ἑκουσίως*[5] *ἤγετο πρὸς Τραϊανὸν, διάγοντα μὲν κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν κατὰ τὴν Ἀντιόχειαν, σπουδάζοντα δὲ ἐπὶ Ἀρμενίαν καὶ Πάρθους. Ὡς δὲ κατὰ πρόσωπον ἔστη Τραϊα-*

Cap. I. 1) Notum est, Traianum a. 98 p. Chr. n. Nervae Imperatori successisse. Sive autem Ignatius secundum Usserium et Burtonum a. 107 martyrium subiit, sive a. 112 secundum alios, sive a. 115, uti videtur Greswellio, sive opinantibus Pearsono et Clerico a. 116, vox *Ἄρτι* non de Imperatore nuper facto intelligi potest, sed de novello est capienda.

2) De discipulatu S. Ignatii sub cura et institutione S. Ioannis Apostoli altum silent Scriptores Ecclesiastici; quorum plerique omnes, in enarrandis Sanctorum Martyriis occupati, parentum, patriae, nataliumque memoriam, et universam illorum vitae praecedentis rationem, institutum, reliquasque *περιστάσεις* litteris mandare posterisque tradere neglexerint. Interim ex horum Actorum fide statuendum videtur, Ignatium fuisse auditorem S. Ioannis, licet de tempore et loco, sive in Palaestina, sive in Syria, sive potius una cum S. Polycarpo (quod asseritur c. 3.) in Asia Minori, nondum constet. *Smith.*

3) Lege *ἐν* pro *ἦν*, quod in Codice suo non habebat vet. Int., particula *καὶ*, quae sequitur, deleta. *Smith.*

4) Voc. *ἐπιμελῶς*, quam Interpretes vett. excludunt, Petermanno serius videtur addita. In graeco exemplari, quo usus est Armenius, subinde fuisse videtur *τοὺς πολλοὺς χειμῶνας Δομετιανοῦ τοῦ βασιλέως παραγαγὼν καθάπερ κτλ.*

5) *ὃς* ante *τοὺς* inserit Grabius c. vet. Int. Caien.

6) Ms. *τῷ πνεύματι*, male. Legendum aut *τοῦ πνεύματος*, aut *τῷ πνευ-*

MARTYRIUM SANCTI HIEROMARTYRIS IGNATII THEOPHORI.

I. *Ignatii cura pastoralis et martyrii desiderium.*

Cum non ita pridem imperium Romanorum excepisset Traianus, Ignatius, Apostoli Ioannis discipulus, vir erat in omnibus apostolicus, et ecclesiam Antiochenorum summa cura regebat, cum veteres procellas multarum sub Domitiano persecutionum aegre praeteriisset; quippe qui instar boni gubernatoris gubernaculo precum ac ieiunii, et assiduitate docendi, et perpetua contentione spiritus, tempestati contrariae restitit; veritus, ne quem timidiorum aut simpliciorum amitteret. Quamobrem gaudebat quidem ecclesiae tranquillitate, quiescente ad breve tempus persecutione; dolebat autem animo, quod nondum veram erga Christum charitatem, neque perfectum discipuli ordinem esset assecutus. Reputabat enim animo, confessione, quae per martyrium fit, fore, ut ipse similior fieret Christo. Unde paucis annis adhuc in ecclesia moratus, et divinae instar lucernae intellectum cuiusque interpretatione [divinarum] scripturarum illustrans, votorum suorum compos factus est.

II. *Ignatius a Traiano condemnatur.*

Posthaec enim Traianus, nono imperii sui anno, victoria de Scythis et Dacis aliisque multis gentibus reportata elatus, ad subiectionem omnium sibi adhuc pium Christianorum coetum deesse ratus, persecutionemque, nisi daemonum cultum cum omnibus gentibus amplecterentur, minatus, omnes religiose viventes aut sacrificare aut mori cogebat. Tum vero pro Antiochena ecclesia pertimescens generosus Christi miles sponte ductus est ad Traianum, qui eo tempore Antiochiae quidem morabatur, sed contra Armeniam et Parthos ire festinabat. Ut vero in conspectu

---

ματικῷ. Posterior emendatio praeferenda est; nam uterque vetus Interpres latinus habet: *spirituali.* Clerico placet *τῷ ἐντόνῳ πνεύματι*, *firmo et constanti;* Smithio *πόνῳ πνευματικῷ. lac.* Syrus legisse videtur *νηστείας τῆς συνεχοῦς καὶ τῇ διδασκαλίᾳ τῶν πόνων τῶν πνευματικῶν*, aut neglectis punctis Ribui *τοῦ πόνου τοῦ πνευματικοῦ* vel *πνεύματος.* Armenius *τῇ διδασκαλίᾳ καὶ τῷ πόνῳ τῷ πνευματικῷ* vel *τοῦ πνεύματος.*

7) Cfr. Ioann. 5, 35.

8) [*θείων*] ab utroque Int. vet. om., neque a Syro agnoscitur; *τῶν ἁγίων γραφῶν* legisse videtur Armenius.

Cap. II. 1) Usserius et Smithius lect. *quartum* ap. vet. Int. Cottonianum mutant in *nonum.* Grabius in textu graeco *ιθ´ = δεκάτῳ ἐννάτῳ ἔτει* scriptum fuisse suspicatur.

2) Primum contra Dacos bellum gestum est quarto Traiani consulatu, eoque confectum. Sed hic de secundo agitur, quo debellato Decebalus rex sibi ipse mortem conscivit, et coloniae in Daciam Romanae missae sunt. Hinc Traianus denominatus est Dacius, uti legitur in columna eius triumphali, quae Romae superstes est.

3) H. ed. IV. recepit *ἔλοιντο*, suadente Noltio l. c. p. 235. propter nomen *πληθυντικὸν* Christianorum coetus. Syrus: *ut daemones colerent.* Cfr. Petermann, Ign. Epp. p. 453 sq.

4) Ms. inserit *ὁ φόβος* ante *πάντας*, invito tamen utroque vet. Int. et Syro.

5) Ignatius sponte se contulit ad Traianum, ut eum placaret expositione doctrinae christianae, aut si minus eum placare posset, totam iram eius ipse exciperet, ecclesiamque Antiochenam sic metu liberaret. *Cler.*

νοῦ τοῦ βασιλέως· ‚τίς εἶ, κακόδαιμον, τὰς ἡμετέρας σπουδάζων διατάξεις ὑπερβαίνειν, μετὰ τὸ[6] καὶ ἑτέρους ἀναπείθειν, ἵνα κακῶς ἀπολῶνται;' Ἰγνάτιος εἶπεν· ‚οὐδεὶς Θεοφόρον ἀποκαλεῖ κακοδαίμονα· ἀφεστήκασι γὰρ ἀπὸ τῶν δούλων τοῦ Θεοῦ τὰ δαιμόνια. Εἰ δέ, ὅτι τούτοις ἐπαχθής εἰμι, καὶ[7] κακόν με πρὸς τοὺς δαίμονας ἀποκαλεῖς, συνομολογῶ. Χριστὸν γὰρ ἔχων ἐπουράνιον βασιλέα, τὰς τούτων καταλύω ἐπιβουλάς.' Τραϊανὸς εἶπεν· ‚καὶ τίς ἐστιν Θεοφόρος;' Ἰγνάτιος ἀπεκρίνατο· ‚ὁ Χριστὸν ἔχων ἐν στέρνοις.' Τραϊανὸς εἶπεν· ‚ἡμεῖς οὖν σοι δοκοῦμεν κατὰ νοῦν μὴ ἔχειν Θεούς, οἷς καὶ χρώμεθα συμμάχοις πρὸς τοὺς πολεμίους;' Ἰγνάτιος εἶπεν· ‚τὰ δαιμόνια τῶν ἐθνῶν Θεοὺς προσαγορεύεις πλανώμενος· εἷς γάρ ἐστιν Θεός, ὁ ποιήσας τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ τὴν θάλασσαν, καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς· καὶ εἷς Χριστὸς Ἰησοῦς, ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ ὁ μονογενής, οὗ τῆς βασιλείας ὀναίμην.' Τραϊανὸς εἶπεν· ‚τὸν σταυρωθέντα λέγεις ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου;' Ἰγνάτιος εἶπεν· ‚τὸν ἀνασταυρώσαντα τὴν ἐμὴν ἁμαρτίαν μετὰ τοῦ ταύτης εὑρετοῦ, καὶ πᾶσαν καταδικάσαντα δαιμονικὴν πλάνην καὶ κακίαν ὑπὸ τοὺς πόδας τῶν αὐτὸν ἐν καρδίᾳ φορούντων.' Τραϊανὸς εἶπεν· ‚σὺ οὖν ἐν ἑαυτῷ φέρεις τὸν σταυρωθέντα;' Ἰγνάτιος εἶπεν· ‚ναί· γέγραπται γάρ· ‚‚ἐνοικήσω[8] ἐν αὐτοῖς, καὶ ἐμπεριπατήσω.'' Τραϊανὸς ἀπεφήνατο· ‚Ἰγνάτιον προσετάξαμεν, τὸν ἐν ἑαυτῷ λέγοντα περιφέρειν τὸν ἐσταυρωμένον, δέσμιον ὑπὸ στρατιωτῶν γενόμενον ἄγεσθαι παρὰ τὴν μεγάλην Ῥώμην, βρῶμα[9] γενησόμενον θηρίων εἰς τέρψιν τοῦ δήμου.' Ταύτης ὁ ἅγιος μάρτυς ἐπακούσας τῆς ἀποφάσεως, μετὰ χαρᾶς ἐβόησεν· ‚εὐχαριστῶ σοι, δέσποτα, ὅτι με τελείᾳ τῇ πρός σε ἀγάπῃ τιμῆσαι κατηξίωσας, τῷ ἀποστόλῳ σου Παύλῳ δεσμοῖς συνδήσας σιδηροῖς.' Ταῦτα εἰπών, καὶ μετ' εὐφροσύνης περιθέμενος τὰ δεσμά, ἐπευξάμενος πρότερον τῇ ἐκκλησίᾳ, καὶ ταύτην παραθέμενος μετὰ δακρύων τῷ κυρίῳ, ὥσπερ κριὸς ἐπίσημος, ἀγέλης καλῆς ἡγούμενος, ὑπὸ θηριώδους στρατιωτικῆς δεινότητος συνηρπάζετο, θηρίοις αἱμοβόροις ἐπὶ τὴν Ῥώμην ἀπαχθησόμενος πρὸς βοράν.

III. *Ignatius Smyrnam navigat.*

Μετὰ πολλῆς τοίνυν προθυμίας καὶ χαρᾶς, ἐπιθυμίᾳ τοῦ πάθους κατελθὼν ἀπὸ Ἀντιοχείας εἰς τὴν Σελεύκειαν,[1] ἐκεῖθεν εἴχετο τοῦ πλοός· καὶ προσχὼν μετὰ πολὺν κάματον[2] τῇ Σμυρναίων πόλει, σὺν πολλῇ χαρᾷ καταβὰς τῆς νηός, ἔσπευδε τὸν ἅγιον Πολύκαρπον, τὸν Σμυρναίων ἐπίσκοπον, τὸν συνακροατήν, θεάσασθαι· ἐγεγόνεισαν γὰρ πάλαι μαθηταὶ τοῦ ἁγίου[3] ἀποστόλου Ἰωάννου· παρ' ᾧ καταχθείς, καὶ πνευματικῶν αὐτῷ κοινωνήσας χαρισμάτων, καὶ τοῖς δεσμοῖς ἐγκαυχώμενος, παρεκάλει συναθλεῖν[4] τῇ αὐτοῦ προθέσει, μάλιστα μὲν κοινῇ πᾶσαν ἐκκλησίαν (ἐδεξιοῦντο γὰρ τὸν ἅγιον διὰ τῶν ἐπισκόπων καὶ πρεσβυτέρων καὶ διακόνων αἱ τῆς Ἀσίας πόλεις καὶ ἐκκλησίαι, πάντων ἐπειγομένων πρὸς αὐτόν, εἴ πως μέρος[5] χαρίσματος λάβωσι πνευματικοῦ)·

---

6) *τοῦ* mavult Smithius.
7) *καὶ* abundare videtur Smithio. Syrus et *adversus spiritus immundos sum.*
8) Cfr. Levit. 26, 12. II Cor. 6, 16.
9) Ipse Ignatius ad Rom. c. 6 scripsit: *Ἄφετέ με θηρίων εἶναι βοράν.* Cfr. Euseb. H. E. VIII, 13.
Cap. III. 1) Erat *Seleucia* (*Seleucia*

Traiani imperatoris stetit: ‚quis es,‘ inquit, ‚o cacodaemon, qui nostra mandata transgredi niteris, simulque aliis suades, ut male pereant.‘ Ignatius respondit: ‚nemo Theophorum vocat cacodaemonem; abscesserunt enim daemonia a servis Dei. Sin vero, quia iis infestus sum, me etiam malum in daemonas vocas, assentior. Cum enim habeam Christum coelestem regem, insidias illorum dissolvo.‘ At Traianus, ‚quis est,‘ ait, ‚Theophorus?‘ Ignatius respondit: ‚is, qui habet Christum in pectore.‘ Tum Traianus, ‚annon videmur tibi,‘ inquit, ‚et nos in animo gestare Deos nostros, quibus adversus hostes adiutoribus utimur?‘ Ignatius respondit: ‚daemonia gentium errans vocas Deos; est enim unus Deus, qui coelum et terram et mare et omnia, quae sunt in iis, fecit; et unus Christus Iesus, filius Dei unigenitus, cuius regno utinam fruar!‘ Traianus dixit: ‚illum dicis, qui sub Pontio Pilato crucifixus est?‘ Ignatius respondit: ‚eum, qui in crucem sustulit peccatum meum cum eius inventore, et omnem errorem daemoniacum, omnemque malitiam damnans subiecit pedibus eorum, qui ipsum in corde gerunt.‘ At Traianus, ‚ergo,‘ ait, ‚geris in te crucifixum?‘ Ignatius respondit: ‚imo; scriptum enim est: habitabo et ambulabo inter eos.‘ Traianus sententiam tulit: ‚Ignatium, qui in se ipso circumferre crucifixum contendit, iussimus in vincula a militibus coniectum abduci Romam magnam, ut sit pastus ferarum ad delectationem populi.‘ Sententiam hanc cum sanctus martyr audisset, pro gaudio exclamavit: ‚gratias tibi ago, Domine, quia me perfecta erga te charitate honorare dignatus es, qui me cum Apostolo tuo Paulo in ferrea vincula conieceris.‘ Haec cum dixisset, et hilari animo vincula suscepisset, cumque prius orasset pro ecclesia, et eam cum lacrimis Domino commendasset, instar arietis insignis, qui egregium gregem ducit, ferina et militari acerbitate correptus est, abducendus Romam ad pastum cruentarum ferarum.

III. *Ignatius Smyrnam navigat.*

Cum multa ergo alacritate et laetitia, patiendi cupiditate, Antiochia Seleuciam descendit, et illinc navi vectus est; cumque post multos labores ad Smyrnensium urbem adpulisset, multa cum laetitia e navi descendit, ac sanctum Polycarpum, Smyrnensium episcopum, quondam condiscipulum suum, videre festinavit. Fuerant enim olim sancti apostoli Ioannis discipuli. Apud quem diversatus, cum eum spiritualium charismatum participem fecisset, suis etiam vinculis esset gloriatus, orabat eum, ut vellet propositum ipsius adiuvare; et maxime quidem hoc rogabat totam ecclesiam (exceperant enim sanctum illum virum civitates atque ecclesiae Asiae per episcopos et presbyteros et diaconos, cum omnes ad eum festinarent, si forte partem charismatis spiritualis ab eo acciperent);

---

nempe *Pieriae*) urbs maritima, 130 stadiis ab *Antiochia* dissita, ut in Persicorum lib. 2. docet Procopius (p. 62. l. 15. ed. Hoeschel.); ex qua, ut Paulus et Barnabas (Act. XIII, 4.), ita nunc iter suum maritimum iniit Ignatius. *Usser.*

2) Cfr. Ep. ad Rom. c. 5.

3) Adiect. *ἁγίου* excluditur ab Int. vet. Caien. et Syro, non in Cod. Cotton.

4) I. e. precibus a Deo petere, ut Ignatium gloria martyrii donaret, eique constantiam praeberet. *Cler.*

5) Phrasis Paulina. Cfr. Rom. 1, 11.

ἐξαιρέτως δὲ τὸν ἅγιον Πολύκαρπον, ἵνα, διὰ τῶν θηρίων θᾶττον ἀφανὴς τῷ κόσμῳ γενόμενος, ἐμφανισθῇ τῷ προσώπῳ τοῦ Χριστοῦ.

IV. *Ignatius scribit ecclesiis, praesertim Romanae.*

Καὶ ταῦτα οὕτως ἔλεγεν, καὶ οὕτως διεμαρτύρατο, τοσοῦτον ἐπεκτείνων τὴν πρὸς Χριστὸν ἀγάπην, ὡς οὐρανοῦ μέλλων[1] ἐπιλαμβάνεσθαι διὰ τῆς καλῆς ὁμολογίας καὶ τῆς τῶν συνευχομένων ὑπὲρ τῆς ἀθλήσεως σπουδῆς, ἀποδοῦναι δὲ τὸν μισθὸν ταῖς ἐκκλησίαις ταῖς ὑπαντησάσαις αὐτῷ διὰ τῶν ἡγουμένων, γραμμάτων εὐχαριστῶν[2] ἐκπεμφθέντων πρὸς αὐτάς, πνευματικὴν μετ' εὐχῆς καὶ παραινέσεως ἀποσταζόντων[3] χάριν. Τοιγαροῦν τοὺς πάντας ὁρῶν εὐνοϊκῶς διακειμένους περὶ αὐτόν, φοβηθεὶς μή ποτε ἡ τῆς ἀδελφότητος στοργὴ τὴν πρὸς κύριον αὐτοῦ σπουδὴν ἐκκόψῃ,[4] καλῆς ἀνεῳχθείσης αὐτῷ θύρας τοῦ μαρτυρίου, οἷα πρὸς τὴν ἐκκλησίαν ἐπιστέλλει Ῥωμαίων, ὑποτέτακται.

Legitur hic Epistola S. Ignatii ad Romanos. *Vide supra p. 164 sqq.*

V. *Ignatius a Smyrna Romam ducitur.*

Καταρτίσας[1] τοίνυν, ὡς ἠβούλετο, τοὺς ἐν Ῥώμῃ τῶν ἀδελφῶν ἄκοντας διὰ τῆς ἐπιστολῆς, οὕτως ἀναχθεὶς ἀπὸ τῆς Σμύρνης (κατεπείγετο γὰρ ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν ὁ Χριστοφόρος[2] φθάσαι τὰς φιλοτιμίας[3] ἐν τῇ μεγάλῃ Ῥώμῃ,[4] ἵνα ἐπ' ὄψεσι τοῦ δήμου Ῥωμαίων θηρσὶν ἀγρίοις παραδοθείς, τοῦ στεφάνου τῆς ἀθλήσεως ἐπιτύχῃ) προσέσχε τῇν Τρωάδι. Εἶτα ἐκεῖθεν καταχθεὶς ἐπὶ τὴν Νεάπολιν, διὰ Φιλίππων παρώδευεν Μακεδονίαν,[5] περὶ καὶ[6] τὴν Ἤπειρον,[7] τὴν πρὸς Ἐπίδαμνον,[8] ἐν τοῖς παραθαλαττίοις νηὸς ἐπιτυχών, ἔπλει τὸ Ἀδριατικὸν πέλαγος, κἀκεῖθεν ἐπιβὰς τοῦ Τυῤῥηνικοῦ, καὶ παραμείβων νήσους τε καὶ πόλεις, ὑποδειχθέντων τῷ ἁγίῳ Ποτιόλων, αὐτὸς μὲν ἐξελθεῖν ἔσπευδεν, κατ' ἴχνος βαδίζειν ἐθέλων τοῦ ἀποστόλου[9] Παύλου. Ὡς δὲ ἐπιπεσὸν βίαιον πνεῦμα οὐ συνεχώρει, τῆς νηὸς ἐκ πρύμνης ἐπειγομένης, μακαρίσας τὴν ἐν ἐκείνῳ τῷ τόπῳ τῶν ἀδελφῶν ἀγάπην, οὕτω παρέπλει. Τοιγαροῦν ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ καὶ νυκτὶ τῇ αὐτῇ οὐρίοις ἀνέμοις προσχρησάμενοι, ἡμεῖς μὲν ἄκοντες ἀπηγόμεθα, στένοντες ἐπὶ τῷ ἀφ' ἡμῶν μέλλοντι χωρισμῷ τοῦ δικαίου γίνεσθαι. Τῷ δὲ κατ' εὐχὴν ἀπέβαινεν σπεύδοντι θᾶττον ἀναχωρῆσαι τοῦ κόσμου, ἵνα φθάσῃ πρὸς ὃν ἠγάπησεν κύριον. Καταπλεύσας γοῦν εἰς τοὺς λιμένας Ῥωμαίων, μελλούσης λήγειν τῆς ἀκαθάρτου φιλοτιμίας, οἱ μὲν στρατιῶται ὑπὲρ τῆς βραδυτῆτος ἤσχαλλον, ὁ δὲ ἐπίσκοπος χαίρων κατεπείγουσιν ὑπήκουσεν.

Cap. IV. 1) *μέλλων* p. Codicis lect. *μέλλειν* reponi vult Iacobsonus c. Toupio.

2) *εὐχαριστικῶν* proponit Grab., *εὐχαρίτων* Toup.

3) Fere idem sibi vult *δροσισθῆναι* in Ign. Ep. ad Magn. c. 14.

4) Timebat nempe, ne Ecclesia Romana, eius amore permota, amicos adhiberet apud Traianum, non inclementem caeteroqui Principem, ut veniam sibi impetrarent; quod si factum fuisset, egregiam occasionem constantiae suae Deo et hominibus probandae amitteret. *Clericus.*

Cap. V. 1) I. e. *componere animos aliter sentientium, eosque ad id probandum, quod ipse cupiebat, adducere. Cler.*

2) Christiani Ephesini erant (Ep. ad Eph. c. 9.): *ναοφόροι*, *χριστοφόροι*, *ἁγιοφόροι.*

ac prae ceteris sanctum Polycarpum, ut citius per feras, inconspicuus in mundo factus, coram Christo compareret.

IV. *Ignatius scribit ecclesiis, praesertim Romanae.*

Atque haec sic dicebat et sic contestabatur, usque adeo extendens amorem in Christum, ut per pulchram confessionem et studium eorum, qui pro eius certamine simul Deum orabant, coelum esset accepturus, utque ecclesiis, quae ipsi per rectores suos occurrerant, mercedem redderet, gratias agens literis ad eas missis, e quibus gratia spiritualis cum votis et adhortationibus stillabat. Cum ergo omnes erga se benevole affectos cerneret, veritus est, ne fratrum charitas studium eundi ad Deum incideret, dum pulchra ipsi esset aperta martyrii ianua. Quae ad ecclesiam Romanorum scripsit, subiecta sunt.

Legitur hic Epistola S. Ignatii ad Romanos. Vide supra p. 164 *sqq.*

V. *Ignatius a Smyrna Romam ducitur.*

Postquam ergo, ut volebat, epistola sua repugnantes fratres Romanos composuisset, a Smyrna solvens (urgebatur enim a militibus Christophorus, ut ad publica spectacula magnae Romae properaret, quo prae oculis populi Romani feris bestiis traditus coronam certaminis consequeretur) adpulit Troadem. Deinde illinc Neapolin ductus, per Philippos peragravit Macedoniam et ad eam Epiri partem, quae ad Epidamnum sita est, in maritimis locis navi inventa, per Adriaticum mare navigavit; inde Tyrrhenum ingressus, insulas et civitates transiit; ostensisque sancto viro Puteolis, ipse quidem egredi cupiebat, cum vellet per vestigia Pauli Apóstoli incedere. Cum vero irruens ventus vehementior id non pateretur, nave a puppi impulsa, beatam praedicavit charitatem fratrum illius loci, et sic praeternavigavit. Igitur uno die et nocte eadem secundis ventis usi abducebamur, nos quidem inviti, gementes ob separationem iusti illius a nobis mox futuram. At ei ex voto res contingebat, festinanti e mundo discedere. Quare cum navigando pervenisset in portus Romanorum, finisque immundi spectaculi immineret, milites tarditatem aegre ferebant; at episcopus gaudens urgentibus parebat.

---

3) Per hasce *φιλοτιμίας* intelligo ludos solennes, magno sumptu ac studio a munerum publicorum magistratuumque candidatis, qui inde gratiam et applausum plebis Romanae captabant, pro more exhiberi solitos. *Smith.*

4) *In magna civitate* vet. Int. Caien.

5) Adde *πεζῇ*, ut legebat vet. Int. *Smith.* Cfr. Act. 16, 11. 12. Ignatius via Egnatia, Thessalonicam cum Dyrrachio (= Epidamno) iungenti usus est. Cfr. Tafel, Epistola gratulatoria ad universitatem Gotting. 1837. pp. 3. 15., et Dissert. de via Egnatia Tubing. 1841. p. 16. sqq. *H.*

6) *περὶ καὶ* transponit Clericus, quem postquam in edd. prioribus etiam Hef. secutus esset, nuper recepit *πέρα* (= ultra, darüber hinaus) pro *περί*, addita hac nota: Revera Ign. non per Adriaticum mare Epidamnum (Epirum), sed ab Epidamno ad Adriaticum mare pervenit. Uhlhorn (Zeitschr. für histor. Theol. 1851. p. 268.) pro *περί* legi vult *πεζῇ*, adhibita versione vetere; contra ipsius Codicis lectionem defendit Nolte Zeitschr. für kathol. Theol. Wien 1854. p. 235. *H. ed. IV.*

7) I. e. Epirus nova (septentrionalis) seu Illyris graeca, distinguenda ab Epiro vetere (meridionali). *H. ed. IV.*

8) I. e. vel Epidamni vel Apolloniae; ex utraque urbe via Egnatia initium cepit. Cfr. Tafel l. l. diss. I. p. 2 et 3. *H. ed. IV.*

9) Vid. Act. 28, 13. 14.

VI. *Ignatius Romae a bestiis devoratur.*

Ἐκεῖθεν οὖν ἐώσθησαν ἀπὸ τοῦ καλουμένου Πόρτου[1] (διεπεφήμιστο γὰρ ἤδη τὰ κατὰ τὸν ἅγιον μάρτυρα)· συναντῶμεν[2] τοῖς ἀδελφοῖς φόβῳ καὶ χαρᾷ πεπληρωμένοις, χαίρουσιν μὲν ἐφ' οἷς ἠξιῶντο τῆς τοῦ Θεοφόρου συντυχίας, φοβουμένοις δὲ, διότι περ ἐπὶ θάνατον[3] ὁ τοιοῦτος ἤγετο. Τισὶ δὲ καὶ παρήγγελλεν ἡσυχάζειν, ζέουσι καὶ λέγουσι καταπαύειν τὸν δῆμον πρὸς τὸ μὴ ἐπιζητεῖν ἀπολέσθαι τὸν δίκαιον· ὃς εὐθὺς γνοὺς τῷ πνεύματι, καὶ πάντας ἀσπασάμενος, αἰτήσας τε παρ' αὐτῶν τὴν ἀληθινὴν ἀγάπην, πλείονά τε τῶν ἐν τῇ ἐπιστολῇ[4] διαλεχθεὶς, καὶ πείσας μὴ φθονῆσαι τῷ σπεύδοντι πρὸς τὸν κύριον, οὕτω μετὰ γονυκλισίας πάντων τῶν ἀδελφῶν, παρακαλέσας τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ ὑπὲρ τῶν ἐκκλησιῶν, ὑπὲρ τῆς τοῦ διωγμοῦ καταπαύσεως, ὑπὲρ τῆς τῶν ἀδελφῶν εἰς ἀλλήλους ἀγάπης, ἀπήχθη μετὰ σπουδῆς εἰς τὸ ἀμφιθέατρον. Εἶτα εὐθὺς ἐμβληθεὶς κατὰ τὸ πάλαι[5] πρόσταγμα τοῦ Καίσαρος, μελλουσῶν καταπαύειν τῶν φιλοτιμιῶν (ἦν γὰρ ἐπιφανὴς,[6] ὡς ἐδόκουν, ἡ λεγομένη τῇ Ῥωμαϊκῇ φωνῇ τρισκαιδεκάτη,[7] καθ' ἣν σπουδαίως συνῄεσαν), οὕτως θηρσὶν ὠμοῖς παρὰ τῷ ναῷ[8] παρεβάλλετο, ὡς παρ' αὐτὰ τοῦ ἁγίου μάρτυρος Ἰγνατίου πληροῦσθαι τὴν ἐπιθυμίαν, κατὰ τὸ γεγραμμένον· „ἐπιθυμία[9] δικαίου δεκτή“ ἵνα μηδενὶ τῶν ἀδελφῶν ἐπαχθὴς διὰ τῆς συλλογῆς τοῦ λειψάνου γένηται, καθὼς φθάσας ἐν τῇ ἐπιστολῇ τὴν ἰδίαν ἐπεθύμει γενέσθαι τελείωσιν. Μόνα γὰρ τὰ τραχύτερα τῶν ἁγίων αὐτοῦ λειψάνων περιελείφθη, ἅτινα εἰς τὴν Ἀντιόχειαν ἀπεκομίσθη, καὶ ἐν λίνῳ[10] κατετέθη, θησαυρὸς ἀτίμητος, ὑπὸ τῆς ἐν τῷ μάρτυρι χάριτος τῇ ἁγίᾳ ἐκκλησίᾳ καταλειφθέντα.[11]

VII. *Ignatius mortuus adparet dormientibus.*

Ἐγένετο δὲ ταῦτα τῇ πρὸ δεκατριῶν[1] καλανδῶν Ἰαννουαρίων, τουτέστιν Δεκεμβρίῳ εἰκάδι, ὑπατευόντων παρὰ Ῥωμαίοις Σύρα καὶ Σενεκίου τὸ δεύτερον.[2] Τούτων αὐτόπται γενόμενοι, μετὰ δακρύων κατ' οἶκόν τε παννυχίσαντες, καὶ πολλὰ μετὰ γονυκλισίας καὶ δεήσεως παρακαλέσαντες τὸν κύριον πληροφορῆσαι[3] τοὺς ἀσθενεῖς ἡμᾶς ἐπὶ τοῖς

Cap. VI. 1) Intellige Portum a Claudio Imp. aedificatum, postea a Traiano ampliatum et civitate auctum. Iam nihil aliud superest illius inclytae civitatis, quam in paludibus medii aevi palatium semidirutum, cui nomen Episcopatus suburbicarii *Porto* affixum est.

2) Ita Iac. restituit cum Cod. Parisino, ex quo Ruinartus ediderat *σὺν αὐτῷ μέν*. Illud etiam vet. Int. legisse iam monuit Smith.

3) Coniectura Toupii est *διότι τὴν ἐπὶ θάνατον*, et postea *ἡσυχάζειν, σίζουσι*.

4) In Ep. ad Rom. c. 7. *Βασκανία ἐν ὑμῖν μὴ κατοικείτω κτλ.*

5) Sic loquitur Martyrii scriptor, quia ante aliquot menses sententiam pronuntiarat Traianus. *Cler.*

6) Nempe *ἑορτή*. Eo die et sqq. celebrabantur *Sigillaria*; de quibus vide Lipsium, Saturnal. 1, 4. („Ipsa Saturnalia constabant diebus quinque; at Sigillaria, quae subsequebantur, binis.") *Clericus*. *Sigillaria* Usserius item intelligit, quorum Saturnalibus ‚adiecta celebritas,' ut habet Macrobius, (Saturn.) 1. 10. ab Usserio indicatus, ‚in septem dies discursum publicum et laetitiam religionis extendit.' Huic solennitati non adeo bene convenire *φιλοτιμίας* nuncupationem arbitratur Smithus. Temporum autem ratio in Martyrologiis incertissima est. Vid. Pearson. Opp. Posth. p. 26. *Iac.*

VI. *Ignatius Romae a bestiis devoratur.*

Illinc ergo abierunt ab eo, qui dicitur Portus (iam vero sparsa erat sancti martyris fama); obviamus fratribus metu et gaudio repletis, gaudentibus quidem, quod congressu Theophori Deus ipsos esset dignatus, timentibus autem, quod talis vir ad mortem duceretur. Quosdam etiam monuit, ut quiescerent, qui fervebant aiebantque, se populum esse sedaturos, ne virum iustum ad necem quaereret. Qui cum confestim rem spiritu cognovisset et omnes salutasset, et ab iis verum amorem pluribus verbis, quam in epistola, petiisset, iisque persuasisset, ne sibi inviderent ad Dominum festinanti, nunc, postquam cuncti fratres genua flexissent, ipseque filium Dei pro ecclesiis et pro cessatione persecutionis et pro mutuo fratrum inter se amore precatus esset, abductus est confestim in amphitheatrum. Dein illico in id immissus ex mandato Caesaris pridem dato, fine spectaculorum imminente (erat enim solemnis, ut putabant, dies qui dicitur Romana lingua tertius decimus, quo studiose convenerant), sic crudelibus feris iuxta templum est obiectus, ut illico sancti martyris Ignatii impleretur desiderium, prout scriptum est: ‚desiderium iusti est acceptum;‘ ut nempe nulli fratrum gravis fieret ob suarum reliquiarum collectionem, quemadmodum prius in epistola optaverat, suam consummationem fieri. Solae enim duriores sanctarum eius reliquiarum partes relictae et Antiochiam ablatae sunt, atque in linteo depositae, ut thesaurus inaestimabilis, ob martyris gratiam sanctae ecclesiae relictae.

VII. *Ignatius mortuus adparet dormientibus.*

Contigerunt vero haec a. d. XIII Calendas Ianuarias, hoc est, Decembris vigesima, Consulibus apud Romanos iterum Sura et Senecione. Horum nos ipsi spectatores facti, cum in lacrimis totam noctem exegissemus, et genibus flexis multaque oratione Dominum, ut nos infirmos

---

7) Sc. ante Calendas Ianuarias, ut ex c. 7. apparet: *ἐγένετο δὲ ταῦτα τῇ πρὸ δεκατριῶν Καλανδῶν Ἰαννουαρίων.* Die illo celebrabantur binis diebus *Sigillaria*, adiecta *Saturnalibus. H.*

8) Erat Amphitheatrum aut Iovi Latiari, aut Stygio, et Dianae sacrum, quamobrem mirum non est, hic templi mentionem fieri. *Cler.* Vetus Interpres non legit *τῷ ναῷ*, habet enim: *ab impiis*, fortasse legens: *παρὰ τῶν ἀνοσίων* sive *ἀνόμων. Smith.*

9) Prov. 10, 24.

10) Vet. versio: *et in capsa reposita;* ideo Dr. Nolte pro *λίνῳ* legendum putat *λίκνῳ* = in sporta. *H. ed. IV.*

11) Vid. Euseb. H. E. IV, 15. Cfr. Chrysost. orat. in S. Ignat. c. 5. Opp. T. II. p. 660. ed. Montf.

Cap. VII. 1) Ignatii festum Graeci vigesima die mensis Decembris celebrant, qua ipsum passum fuisse Acta testantur; Latini vero die prima Februarii; an ob aliquam sacrarum eius reliquiarum translationem? Plures enim fuisse constat. *Ruinart.*

2) I. e. quum ambo coniuncti unacum secundo Consules essent. Primo illi unacum consules erant anno Christi 102, et quidem Senecio III, Sura II. Secunda vice ii iuncti munere fungebantur anno Christi 107, et quidem Senecio IV, Sura III. Videatur Pagi, Critica ad ann. 102 et 107. *H.*

3) I. e. ut nos certiores faceret, num Ignatii martyrium Deo esset acceptum. *Cler.*

προγεγονόσιν, μικρὸν ἀφυπνώσαντες, οἱ μὲν ἐξαίφνης ἐπιστάντα καὶ περιπτυσσόμενον ἡμᾶς ἐβλέπομεν, οἱ δὲ πάλιν ἐπευχόμενον ἡμῖν ἑωρῶμεν τὸν μακάριον Ἰγνάτιον, ἄλλοι δὲ σταζόμενον ὑφ' ἱδρῶτος ὡς ἐκ καμάτου πολλοῦ παραγενόμενον, καὶ παρεστῶτα τῷ κυρίῳ. Μετὰ πολλῆς τοίνυν χαρᾶς ταῦτα ἰδόντες, καὶ συμβαλόντες τὰς ὄψεις τῶν ὀνειράτων, ὑμνήσαντες τὸν Θεὸν, τὸν δοτῆρα τῶν ἀγαθῶν, καὶ μακαρίσαντες τὸν ἅγιον, ἐφανερώσαμεν ὑμῖν καὶ τὴν ἡμέραν καὶ τὸν χρόνον, ἵνα κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ μαρτυρίου συναγόμενοι,[4] κοινωνῶμεν τῷ ἀθλητῇ καὶ γενναίῳ μάρτυρι Χριστοῦ, καταπατήσαντι τὸν διάβολον, καὶ τὸν τῆς φιλοχρίστου αὐτοῦ ἐπιθυμίας τελειώσαντι δρόμον, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ πατρὶ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος σὺν τῷ ἁγίῳ πνεύματι[5] εἰς αἰῶνας. Ἀμήν.

---

4) I. e. *τὰ γενέθλια* sancti martyris celebremus. Ea Chrysostomi adhuc temporibus esse celebrata, ex sermone eius in S. Ignatium perspicimus. Vide Chrysost. Opp. ed. Montf. T. II. p. 600 sqq. *H.*

de iis, quae facta fuerant, certos faceret, essemus precati, ac paululum obdormissemus; alii statim adstantem eum nosque complectentem vidimus, alii rursus pro nobis orantem beatum Ignatium conspeximus, alii vero sudore stillantem, tanquam a multo labore advenientem atque adstantem Domino. Cum ergo multo cum gaudio ista vidissemus, et somniorum visa contulissemus, Deum datorem bonorum laudavimus, sanctum virum beatum praedicavimus, vobis et diem et tempus significavimus, ut tempore martyrii eius convenientes communionem nostram testificemur cum athleta et generoso martyre Christi, qui conculcavit diabolum et desiderii sui, ex amore Christi profecti, cursum explevit, in Christo Iesu, Domino nostro, per quem et cum quo Patri sit gloria et potentia cum Spiritu sancto, in secula. Amen!

---

5) Vetus Int. Caien. *cum Spiritu Sancto, in sancta Ecclesia in secula seculorum. Amen* = *ἐν τῇ ἁγίᾳ ἐκκλησίᾳ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.*

ΙΓΝΑΤΙΩ ΜΑΡΙΑ ΕΚ ΚΑΣΣΟΒΗΛΩΝ.[1]

Μαρία προσήλυτος Ἰησοῦ Χριστοῦ, Ἰγνατίῳ Θεοφόρῳ μακαριωτάτῳ, ἐπισκόπῳ ἐκκλησίας ἀποστολικῆς τῆς κατὰ Ἀντιόχειαν, ἐν Θεῷ Πατρὶ καὶ[2] Ἰησοῦ ἠγαπημένῳ χαίρειν καὶ ἐῤῥῶσθαι.

MARIAE PROSELYTAE CHASSAOBOLORUM AD IGNATIUM EPISCOPUM ANTIOCHIAE EPISTOLA.

Maria Proselyta Iesu Christi, Ignatio Theophoro beatissimo Episcopo Ecclesiae Apostolicae eius, quae secundum Antiochiam, in Deo Patre et Iesu dilecto gaudere et valere.

*IGNATIO MARIA EX CASSOBELIS.

*Maria proselyta Iesu Christi Ignatio Theophoro, beatissimo Episcopo Ecclesiae Apostolicae, quae est Antiochiae, in Deo Patre et Iesu Christo dilecto, gaudium et salutem. Continuam tibi in ipso laetitiam et sanitatem precamur.

1. *Πάντοτέ σοι[3] εὐχόμεθα τὴν ἐν αὐτῷ χαράν τε καὶ ὑγείαν. Ἐπειδὴ, θαυμάσιε, καὶ[4] παρ' ἡμῖν ὁ Χριστὸς ἐγνωρίσθη υἱὸς εἶναι τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος, καὶ ἐν ὑστέροις καιροῖς[5] ἐνηνθρωπηκέναι διὰ παρθένου Μαρίας, καὶ σπέρματος Δαβὶδ καὶ Ἀβραὰμ, κατὰ τὰς περὶ αὐτοῦ ὑπ' αὐτοῦ προῤῥηθείσας φωνὰς παρὰ τοῦ τῶν προφητῶν χοροῦ· τούτου ἕνεκεν παρακαλοῦμεν ἀξιοῦντες ἀποσταλῆναι ἡμῖν παρὰ τῆς σῆς συνέσεως Μάριν τὸν ἑταῖρον ὑμῶν, ἐπίσκοπον τῆς Ἡμελάπης Νέας πόλεως, τῆς πρὸς τῷ Ζαρβῷ, καὶ*

I. Semper tibi oramus secundum illud, quod in ipso, gaudium et sanitatem. Quia miraculis et apud nos Christus cognitus est Filius esse Dei viventis, et in posterioribus temporibus inhumanatum esse per Virginem Mariam ex semine David et Abraham; secundum eas, quae de ipso ab ipso praedictae sunt, voces a Prophetarum choro: huius gratia deprecamur, dignificantes mitti nobis a tuo intellectu Marim amicum nostrum, Episcopum Emelapes Neapoleos eius, quae ad Zarbo,[1] et Eulo-

*I. Quandoquidem, o vir admirande, etiam nos agnoscimus, Christum esse filium Dei viventis, cumque extremis temporibus humanam assumpsisse naturam ex Maria Virgine, et semine David et Abraham, secundum voces de ipso per ipsum a Prophetarum choro praedictas; ea propter te rogamus, et a tua prudentia ad nos mitti petimus Marin, amicum vestrum, Episcopum nostrae civitatis Neapolis ad Zarbum, et Eulogium

---

1) In Cod. Casanatensi haec Epist. Num. ζ extat insignita. Unde apparet, librarium putasse, serie non interrupta eam cum praecedentibus esse coniungendam.

2) *καὶ* C D; excidit ed. Vossianae.

3) Lectionem Codd. C D *πάντοτέ σοι* pro coniectura Vossius commendat ex Int. vet., cum minus accurate evulgasset *πάντες τέ σοι*.

4) *θαυμάσιε καὶ* C D, *θαυμασίως* Voss.

5) *καιροῖς* C D, *χρόνοις* Voss.

1) l. *Zarbum.* Cur.

Εὐλόγιον, Κασσόβηλον[6] *πρεσβύτερον, ὅπως μὴ ὦμεν ἔρημοι τῶν προστατῶν τοῦ θείου λόγου· καθάπου*[7] *καὶ Μωσῆς λέγει· Ἐπισκεψάσθω Κύριος ὁ Θεὸς ἄνθρωπον, ὃς ὁδηγήσει τὸν λαὸν τοῦτον, καὶ οὐκ ἔσται ἡ συναγωγὴ Κυρίου ὡσεὶ πρόβατα οἷς οὐκ ἐστὶ*[8] *ποιμήν.*

gium, et Sobelum Presbyterum, ut non simus desolati praepositis divini verbi: quemadmodum et Moyses dicit:[2] ‚Provideat Dominus Deus hominem, qui ducat populum hunc; et non erit Synagoga Domini ut oves, quibus non est pastor.‘

Cassobelum Presbyterum, ne destituamur verbi divini praefectis, sicuti et Moses quodam loco dicit: ‚provideat Dominus Deus hominem, qui ducat populum hunc; et non erit Synagoga Domini sicut oves, quibus non est pastor.‘

II. *Ὑπὲρ δὲ τοὺς νέους εἶναι τοὺς προγεγραμμένους, δείσεις*[1] *μηδὲν, ὦ μακάριε. Γινώσκειν γάρ σε θέλω, ὡς ὑπερφρονοῦσι*[2] *σαρκὸς, καὶ τῶν ταύτης παθῶν ἀλογοῦσιν, αὐτοὶ ἐν ἑαυτοῖς,*[3] *προσφάτῳ νεότητι ἱερωσύνης ἀστράπτοντες πολιάν. Ἀνάσκαλον δὲ τῶν λογισμῶν σου διὰ τοῦ δοθέντος σοι παρὰ τοῦ Θεοῦ διὰ Χριστοῦ Πνεύματος αὐτοῦ, καὶ γνώσῃ ὡς Σαμουὴλ μικρὸν παιδάριον*[4] *ὁ βλέπων ἐκλήθη, καὶ τῷ χορῷ τῶν προφητῶν ἐγκατελεχθεὶς, τὸν πρεσβύτην Ἡλεὶ*[5] *παρανομίας ἐξελέγχει, ὅτι παραπλῆγας*

II. Pro eo autem, quod iuvenes sunt praescripti, formides nihil, o beate. Cognoscere enim te voloi quod sapiunt super carnem, et ipsius passiones non sentiunt ipsi in seipsis, recenti iuventute sacerdotii refulgentes canitie. Perscrutare autem cogitationem[1] tuam per datum tibi a Deo per Christum Spiritum ipsius, et cognosces quod Samuel,[2] parvus puerulus, Videns vocatus est: et choro Prophetarum connumeratus, presbyterum Eli transgressionis redarguit, quoniam insa-

*II. Quod autem illi, de quibus iam scripsi, iuvenes sint, de eo nihil metuas, o beate. Cupio enim te scire, quod carnem despiciunt, nec passionum eius ullam rationem habent, dum in ipsorum viridi iuventute sacerdotis canitie resplendent. Revolve cogitationes tuas per spiritum, qui tibi datus est a Deo per Christum, et scies, quomodo Samuel, parvulus adhuc puer, vocatus fuerit videns; et choro Prophetarum connumeratus senem Elei iniquitatis arguerit, quod filios vecordes Deo

---

6) Dedi *Κασσόβηλον* ex D p. *καὶ Σόβηλον*, quod est in C, ap. Voss. et Int. vet. Fortasse scribendum *ἐκ Κασσοβήλων*. Armenius *sacerdotem Caspalonis*.

7) *καθάπου* C D, *καθάπερ* Voss.

8) *ἐστὶ* C, *ἐστὶν* D vulg.

Cap. II. 1) *δείσῃς* C, ad oram man. sec. *δείσεις*.

2) *ὑπερφρονοῦσι* D, *ὑπερφρονοῦσιν* C Voss. Vossii *τε* post *σαρκὸς* non est in C D.

3) *αὐτοῖς* C, *ἑ* (sic) man. rec. supra.

4) *οὖν* inseruit Voss. invitis Codd.

5) *ἠλεὶ* C.

2) Num. 27, 16 sq.

Cap. II. 1) al. *cognitionem*. Cur.

2) 1 Sam. 3, 20. 9, 9. 19.

υἱεῖς Θεοῦ τῶν[6] *πάντων αἰτίου προτετιμήκει, καὶ παίζοντας*[7] *εἰς τὴν ἱερωσύνην καὶ*[8] *εἰς τὸν λαὸν ἀσελγαίνοντας εἴασεν ἀτιμωρήτους.*

nientes filios Deo omnium causae praehonoravit, et ludentes in sacerdotium et in populum luxuriantes dimisit impunitos.

omnium auctori praetulerit, et sacerdotium ludibrio habentes, populoque nequiter insultantes incastigatos reliquerit.

III. *Δανιὴλ δὲ ὁ σοφὸς, νέος ὤν, ἔκρινεν*[1] *ὠμογέροντάς τινας, δείξας ἐξώλεις αὐτοὺς καὶ οὐ πρεσβυτέρους εἶναι, καὶ τῷ γένει Ἰουδαίους ὄντας, τῷ τρόπῳ Χαναναίους ὑπάρχειν. Καὶ Ἱερεμίας, διὰ τὸ*[2] *νέον παραιτούμενος τὴν ἐγχειριζομένην αὐτῷ πρὸς τοῦ Θεοῦ προφητείαν, ἀκούει· Μὴ λέγε, νεώτερος εἰμί· διότι πρὸς πάντας, οὓς ἐὰν ἐξαποστελῶ σε, πορεύσῃ, καὶ κατὰ πάντα, ὅσα ἂν ἐντείλωμαί σοι, λαλήσεις,*[3] *ὅτι μετὰ σοῦ ἐγώ εἰμι. Σολομῶν δὲ ὁ σοφός, δυοκαίδεκα τυγχάνων ἐτῶν, συνῆκε τὸ μέγα τῆς ἀγνωσίας τῶν γυναικῶν ἐπὶ τοῖς σφετέροις τέκνοις ζήτημα, ὡς*[4] *πάντα τὸν λαὸν ἐκστῆναι ἐπὶ τῇ τοσαύτῃ τοῦ παιδὸς σοφίᾳ, καὶ φοβηθῆναι οὐχ ὡς μειράκιον, ἀλλ' ὡς τέλειον ἄνδρα. Τὰ*

III. Daniel[1] autem sapiens, iuvenis existens, iudicavit crudeles senes quosdam, ostendens adulteros ipsos, et non seniores esse, et genere Iudaeos existentes, modo Chananaeos existere. Et Ieremias,[2] propter iuventutem renuens tributam ipsi a Deo prophetiam, audit: ‚Non dicas, quoniam iunior sum, quia ad omnes quoscunque mittam te, ibis, et secundum omnia, quaecunque mando tibi, loqueris, quia tecum ego sum.' Salomon[3] autem sapiens, duodecim existens annorum, intellexit magnam ignorantiae mulierum de suis filiis quaestionem, ut omnis populus obstupesceret de tanta pueri sapientia, et timeret non ut puerum, sed ut perfectum virum. Aenigmata autem

* III. Sapiens autem ille Daniel adhuc adolescens crudos quosdam senes iudicabat, ostendens eos perditos nebulones, non senes esse, et quamvis genere Iudaeos, moribus Chananaeos existere. Et Ieremias, propter iuventutem commissum sibi a Deo Prophetae munus detrectans, audit: ‚Noli dicere: puer sum: quoniam ad omnia, quae mittam te, ibis, et universa, quaecunque mandavero tibi, loqueris; quia tecum ego sum.' Salomon autem ille sapiens, cum duodecim haberet annos, intellexit magnam illam mulierum suos liberos non agnoscentium quaestionem: ita ut universus populus obstupesceret ad tantam pueri sapientiam, eumque non ut puerum, sed ut virum perfectum timeret. Aenigmata autem

---

6) Scripsi *τῶν* c. D, *τοῦ* C Voss.
7) Ita C D. *πέζοντας* Curetonus (Corpus Ignatianum, Berlin 1849).
8) *καὶ* C; deest in D Voss.

Cap. III. 1) In C obliteratum est *καὶ* ante *ἔκρινεν*.
2) *τὸν* C, ad oram *τὸ* man. rec.
3) *λαλήσῃς* C, supra *ει* man. rec., *λαλήσῃς* D Voss.
4) Sic C D, *ὥσπερ* Cureton.

Cap. III. 1) Dan. 13.
2) Ier. 1, 7.
3) 1 Reg. 3 et 10.

δὲ αἰνίγματα τῆς Αἰθιόπων βασιλίδος, φορὰν ἔχοντα ὥσπερ τὰ τοῦ Νείλου ῥεύματα, οὕτως ἐπελύσατο, ὡς ἔξω ἑαυτῆς γενέσθαι τὴν οὕτως σοφήν.

Aethiopum Reginae, lationem habentia quemadmodum Nili fluentia, sic solvit, ut extra seipsam fieret ipsa sic sapiens.

Reginae Aethiopum, quae impetu largo sicuti Nili fluenta manabant, ita dissolvit, ut mulierem tam sapientem exterreret admiratio.

IV. Ἰωσίας δὲ ὁ θεοφιλής, ἄναρθρα σχεδὸν ἔτι φθεγγόμενος, ἐλέγχει τοὺς τῷ πονηρῷ πνεύματι κατόχους, ὡς ψευδολόγοι καὶ λαοπλάνοι τυγχάνουσιν, δαιμόνων τε ἐκκαλύπτει τὴν ἀπάτην, καὶ τοὺς οὐκ ὄντας θεοὺς παραδειγματίζει, καὶ τοὺς ἱερωμένους αὐτοῖς, νήπιος ὤν, κατασφάζει, βωμούς τε αὐτῶν ἀνατρέπει, καὶ θυσιαστήρια νεκροῖς λειψάνοις μιαίνει, τεμένη τε καθαιρεῖ, καὶ τὰ ἄλση[1] ἐκκόπτει, καὶ τὰς στήλας συντρίβει, καὶ τοὺς τῶν ἀσεβῶν τάφους ἀνορύττει, ἵνα μηδὲ σημεῖον ἔτι τῶν πονηρῶν ὑπάρχῃ· οὕτω τις ζηλωτὴς ἦν τῆς εὐσεβείας καὶ τῶν ἀσεβῶν τιμωρός, ἔτι ψελλίζων τῇ γλώσσῃ.[2] Δαβὶδ δέ, ὁ[3] προφήτης ὁμοῦ καὶ βασιλεύς, ἡ τοῦ σωτηρίου κατὰ σάρκα ῥίζα, μειράκιον χρίεται ὑπὸ Σαμουὴλ εἰς βασιλέα· φησὶν γάρ που αὐτός· Ὅτι μικρὸς ἤμην ἐν τοῖς ἀδελφοῖς μου καὶ νεώτερος ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ πατρός μου.

IV. Iosias autem Dei amator, inarticulate fere adhuc loquens, redarguit malo spiritu detentos, quod falsiloqui et populi seductores existerent, daemonumque revelat deceptionem, et eos non existentes deos demonstrat, et sacratos ipsis, puer existens, interficit, delubraque ipsorum evertit, et altaria mortuis reliquiis inquinat, templaque delet, et saltus succidit, et columnas conterit, et impiorum sepulcra suffodit, ut neque signum amplius malorum existat. Sic quidem zelotes erat religionis et impiorum punitor, adhuc balbutiens lingua. David autem, Propheta simul et Rex, Salvatoris secundum carnem radix, puer ungitur a Samuele in regem. Ait enim alicubi ipse: ‚Cum parvus eram inter fratres meos et iunior in domo patris mei.‘

*IV. Iosias vero ille Dei amantissimus vixdum articulata voce loquens arguit maligno spiritu detentos tanquam mendaces et seductores populi, daemonumque imposturam detegit, et deos fictitios explodit, et sacerdotes eorum puer adhuc occidit, arasque ipsorum subvertit, et altaria mortuorum reliquiis contaminat, fana diruit et lucos excidit, statuasque confringit, sepulchra quoque impiorum suffodit, ne ullum porro signum sceleratorum superesset. En tantus erat pietatis zelator et impiorum vindex, qui lingua adhuc balbutiebat. David autem Propheta simul et Rex, Salvatoris secundum carnem radix, adolescentulus a Samuele in Regem inungitur. Ipse enim alicubi ait: ‚quia parvus eram inter fratres meos, et iunior in domo patris mei.‘

Cap. IV. 1) ἄλση C.
2) Sic C D, γλώττῃ vulg.
3) δὲ excidit ap. Voss.

V. *Καὶ ἐπιλείψει με ὁ χρόνος, εἰ πάντας ἀνιχνεύειν βουλοίμην τοὺς νεότητι εὐαρεστήσαντας*[1] *Θεῷ, προφητείαν τε καὶ ἱερωσύνην καὶ βασιλείαν ὑπὸ Θεοῦ ἐγχειρισθέντας. Ὑπομνήσεως δὲ ἕνεκα αὐτάρκη καὶ τὰ εἰρημένα. Ἀλλά σε ἀντιβολῶ, μή σοί τις*[2] *περιττὸς εἶναι δόξω καὶ φανητιῶσα· οὐ γὰρ διδάσκουσά σε, ἀλλ᾽ ὑπομιμνήσκουσα τὸν ἐμὸν ἐν Θεῷ πατέρα, τούτους παρεθέμην τοὺς λόγους· γινώσκω γὰρ τὰ ἑαυτῆς μέτρα, καὶ οὐ συμπαρεκτείνω ἑαυτὴν*[3] *τοῖς τηλικούτοις ὑμῖν. Ἀσπάζομαί σου τὸν ἅγιον κλῆρον,*[4] *τὸν ὑπὸ τὴν σὴν κηδεμονίαν ποιμαινόμενον. Πάντες οἱ παρ᾽ ἡμῖν πιστοὶ προσαγορεύουσίν*[5] *σε. Ὑγιαίνειν με κατὰ Θεὸν προσεύχου, μακάριε ποιμήν.*

V. Et deficiet mihi tempus, si omnes investigare voluero, qui in iuventute bene placuerunt Deo, prophetia et sacerdotio et regno a Deo donati. Rememorationis autem gratia sufficiunt et haec dicta. Sed te deprecor, ne tibi quaedam superba esse videar et ostentatrix. Non enim docens te, sed submemorans meum in Deo patrem hos apposui sermones. Cognosco enim mei ipsius mensuras, et non coextendo meipsam tantis vobis. Saluto tuum sanctum Clerum, sub tua cura pastum. Omnes apud nos fideles salutant te. Sanam me esse secundum Deum ora, beate Pastor.

*V. Et tempus me deficeret, si omnes illos pervestigare velim, qui in iuventute Deo placuerunt, et quibus propheticum munus et sacerdotium ac regnum a Deo commissum fuit. Memoriae autem renovandae ea, quae dixi, sufficiunt. Sed rogo te, ne qua tibi ultra modum loquax aut ostentationis cupida videar. Neque enim ut te doceam, sed ut meum in Deo Patrem de his commonefaceam, hosce sermones protuli. Cognosco enim meum modulum, nec meipsam vobis tantis viris exaequo. Saluto sanctum tuum clerum, qui sub tua cura pascitur. Omnes apud nos fideles te compellant. Prosperam mihi valetudinem tuis apud Deum precibus exora, beate pastor.

Cap. V. 1) Ita C, *εὐαριστήσαντας* D vulg.

2) *μή τίς σε* ed. Cureton invitis Codd. C D.

3) *ἑαυτῆς — ἑαυτὴν* C D, *ἐμαυτῆς — ἐμαυτὴν* Voss.

4) Vossius heic inserit voce. *καὶ τὸν φιλόχριστόν σου λαὸν* a neutro Codice, nec ab Int. vet. agnita.

5) Ita C D, *προσαγορεύουσί* vulg.

[1]ΠΡΟΣ ΜΑΡΙΑΝ ΕΙΣ ΝΕΑΠΟΛΙΝ ΤΗΝ[2] ΠΡΟΣ ΤΩ ΖΑΡΒΩ ΙΓΝΑΤΙΟΣ.

Ἰγνάτιος, ὁ καὶ Θεοφόρος, τῇ ἠλεημένῃ ὑπὸ[3] Θεοῦ Πατρὸς ὑψίστου, καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ ὑπὲρ ἡμῶν ἀποθανόντος, πιστοτάτῃ, ἀξιοθέῳ, χριστοφόρῳ θυγατρὶ Μαρίᾳ πλεῖστα ἐν Θεῷ χαίρειν.

IGNATII ANTIOCHENAE ECCLESIAE EPISCOPI ET MARTYRIS EPISTOLA AD MARIAM CASSOBOLITAM.[1]

Ignatius, qui et Theophorus, misericordiam consecutus[2] et gratiam Dei Patris altissimi, et Domini nostri Iesu Christi, qui pro nobis mortuus est, fidelissimae, Deo dignae, Christiferae filiae[3] Mariae plurimam in Deo Salutem.

* MARIAE DEGENTI NEAPOLI AD ZARBUM IGNATIUS.

* Ignatius, qui et Theophorus, misericordiam consecutae per gratiam Dei Patris altissimi, et Domini Iesu Christi pro nobis mortui, fidelissimae, Deo dignae, Christiferae Mariae filiae Mariae, plurimam in Deo salutem.

I. *Κρεῖττον μὲν γράμματος ὄψις, ὅσῳ περ μέρος οὖσα τοῦ χοροῦ τῶν αἰσθήσεων, οὐ μόνον οἷς μεταδιδοῖ[4] τὰ φιλικὰ, τιμᾷ τὸν λαμβάνοντα, ἀλλὰ καὶ οἷς ἀντιδέχεται τὸν ἐπὶ τοῖς κρείττοσι πόθον πλουτεῖ· πλὴν δεύτερος, φασὶν,[5] λιμὴν καὶ ὁ τῶν γραμμάτων τρόπος, ὃν ὥσπερ ἀγαθὸν ὅρμον δεδέγμεθα[6] παρὰ τῆς σῆς πίστεως πόῤῥωθεν,*

I. Optima quidem figuratio literae, velut pars chori sensus continens; non solum his, quibus impertit affectum, honorat accipientem, sed et in ipsis, qui suscipiunt, amplius auget desiderium. Et quomodo navigantibus in tempestate gratus est portus, ita et nobis literarum tuarum acceptabilis est modus, quem tanquam tutissimum solatium a tua fidelissima mente de longinquo susce-

* I. Eo quidem melior literis est aspectus, quod cum sit pars una chori sensuum, non solum amicitiae officia communicando accipientem honorat, sed etiam iis, quae vicissim recipit, rerum praestantiorum desiderio ditescit. Verum secundus, quod aiunt, portus est et literarum ratio, quam velut commodam stationem a fide tua accepimus, ut qui

---

1) Haec inscriptio in C D et apud Voss. In exemplari Barberino *τοῦ ἁγίου Ἱερομάρτυρος Ἰγνατίου Ἀρχιεπισκόπου Θεουπόλεως Ἀντιοχείας Ἐπιστολαί: —*

Πρὸς Μαρίαν.
Ἐπιστολὴ α'.

Ex quo alius alium titulum consarcinavit. In C numerum *II* in fronte fert.

2) *τὴν* D C (in hoc erat *τῆς*) Cot., *τῆς* Voss.

3) Scripsi *ὑπὸ* c. B, *χάριτι* C D Med. (ap. Leonem Allatium), quo spectant vet. Int. et Arm.

4) *μεταδιδεῖ* C D.

5) Ita B C D, *φασὶ* vulg.

6) *δεδείγμεθα* D.

1) *Incipiunt epistole beati ignati episcopi antiochiensis. et martiris. atque discipuli. beati. iohannis. evangeliste. admariam cassobolitam. prima.* Pal.; *Incipiunt epistolae sancti Ignatii martyris numero XII. Incipit prima.* Reg.

2) f. *consecutae.* Cur.

3) *filiae* non est in Reg.

ὥσπερ δι' αὐτῶν ἰδόντες[7] *τὸ ἔν σοι καλόν. Αἱ γὰρ τῶν ἀγαθῶν, ὦ πάνσοφε γύναι, ψυχαὶ ταῖς καθαρωτέραις*[8] *ἐοίκασι πηγαῖς· ἐκεῖναί τε γὰρ τοὺς παριόντας, κἂν μὴ διψῶσιν, αὐτῷ τῷ εἴδει*[9] *ἐφέλκονται αὐτοὺς ἀρύσασθαι τοῦ πότου· ἥ τε σὴ*[10] *σύνεσις παρεγγυᾷ, μετασχεῖν ἡμᾶς παρακελευομένη τῶν ἐν τῇ ψυχῇ σου βλυζόντων θείων πομάτων.*[11]

pimus, conspicientes in eo illud, quod in te est bonum. Omnium namque bonorum, o sapientissima mulierum, tuam animam purissimis fontibus assimilamus, illis videlicet, qui transeuntes etiam non sitientes visione sui[4] attrahunt potum haurire. Ita et tuae prudentiae pollicitatio constringit nos, iubens de illis sanctis liquoribus, qui in anima tua redundant,[5] haustum sumere.

per eas velut de longinquo pulchras animi tui dotes perspexerimus. Nam animae bonorum, o faeminarum praestantissima, similes sunt limpidissimis fontibus. Illi enim transeuntes, etiamsi non sitiant, sua pulchritudine ad potum hauriendum pertrahunt; et tua prudentia ad divinorum fluentorum in anima tua scaturientium participationem nos incitat.

II. *Ἐγὼ δὲ, ὦ μακαρία, οὐκ ἐμαυτοῦ*[1] *νῦν τοσοῦτον, ὅσον*[2] *ἄλλων γενόμενος, ταῖς πολλῶν*[3] *τῶν ἐναντίων γνώμαις ἐλαύνομαι, τὰ μὲν φυγαῖς, τὰ δὲ φρουραῖς, τὰ δὲ δεσμοῖς· ἀλλ' οὐδενὸς τούτων ἐπιστρέφομαι· ἐν δὲ τοῖς ἀδικήμασιν αὐτῶν μᾶλλον μαθητεύομαι, ἵνα Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐπιτύχω. Ὀναίμην τῶν δεινῶν τῶν ἐμοὶ ἡτοιμασμένων, ἐπειδὴ οὐκ ἄξια τὰ παθήματα τοῦ νῦν καιροῦ πρὸς τὴν μέλλουσαν δόξαν ἀποκαλύπτεσθαι εἰς ἡμᾶς.*[4]

II. Ego autem, o beata,[1] non meis tantum nunc, quantum aliorum plurimorum[2] contrariis sententiis exagitor, quae quidem sunt fugae et carceres ac vincula. Sed nichil horum declino. In iniustitiis autem eorum magis edoceor, ut Iesum merear adipisci. Lucror enim[3] periculis mihi praeparatis, quia non sunt condignae passiones huius temporis ad futuram gloriam, quae revelabitur in nobis.[4]

* II. Ego vero, o beata, non tam mea nunc quam aliena in potestate constitutus, variis adversariorum sententiis exagitor, partim exiliis, partim custodiis, partim vinculis. Sed nihil istorum curo, sed eorum iniuriis magis erudior, ut Iesu Christi compos fiam. Prosint mihi supplicia praeparata, quando quidem non sunt condignae passiones huius temporis ad futuram gloriam, quae revelabitur in nos.

---

7) Scripsi *δι' αὐτῶν ἰδόντες* c. C D, *δι' ἑαυτῶν εἰδότες* B, *δι' ἑαυτῶν ἰδόντες* Voss.
8) *καθαρωτάταις* B, Med. ap. Allatium, vetus vulg. versio.
9) *διψῶσιν, αὐτῷ τῷ εἴδει* C D, *διψῶσι, τῷ εἴδει* B Voss.
10) *σὴ* om. B.
11) *ναμάτων* B.
Cap. II. 1) *ἐμαυτὸν* C; idem prius in D.
2) *ὅσων* C.
3) *πολλῶν* B C et uterque Int. vet., *πολλαῖς* D, fortasse Arm., Voss.
4) *εἰς ἡμᾶς* om. B.

4) *sui* c. Pal. Reg. ed. Veneta 1546, *sua* vulg. ap. Cureton.
5) *qui in anima gustum tua redundant* Reg.
Cap. II. 1) *oblam* p. *o beata* Pal.
2) *plicamorum* Pal.
3) *ego* Pal.
4) Rom. 8, 18.

III. *Τὰ δὲ ὑπὸ σοῦ διὰ τῆς ἐπιστολῆς κελευσθέντα*[1] *ἀσμένως ἐπλήρωσα· ἐν οὐδενὶ ἀμφιβάλλων, ὧν αὐτὴ*[2] *καλῶς ἔχειν δεδοκίμακας. Ἔγνων γάρ σε κρίσει*[3] *Θεοῦ τὴν μαρτυρίαν τοῖν*[4] *ἀνδροῖν πεποιῆσθαι, ἀλλ' οὐ χάριτι σαρκικῇ· πάνυ δέ με ἐπῆσαν*[5] *καὶ αἱ συνεχεῖς σου τῶν γραφικῶν χωρίων μνῆμαι· ἃς ἀναγνοὺς, οὐδὲ μέχρις ἐννοίας ἐνεδοίασα*[6] *περὶ τὸ πρᾶγμα· οὐ γὰρ εἶχόν τισιν ὀφθαλμοῖς ἐκδραμεῖν, ὧν εἶχον ἀναντίῤῥητον ὑπὸ σοῦ τὴν ἀπόδειξιν. Ἀντίψυχόν σου γενοίμην ἐγὼ, ὅτι φιλεῖς Ἰησοῦν τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος· διὸ καὶ αὐτὸς ἐρεῖ σοι· Ἐγὼ τοὺς ἐμὲ φιλοῦντας ἀγαπῶ· οἱ δὲ ἐμὲ ζητοῦντες εὑρήσουσιν εἰρήνην.*

III. Quae autem per Epistolam a te intimata sunt, prompte adimplevi: de nullo eorum dubitans, quos tu bene habere probasti. Agnovi enim, te[1] iudicio Dei testimonium memoratis viris perhibuisse, et non gratia carnali. Non valde autem assidua fuerunt spatia, in quibus tua scripta perlegerem; neque adhuc negotium mente perceperam:[2] nec enim habui quomodo oculis percurrerem illam ineffabilem tuae sententiae relationem. Pro anima tua ego efficiar, quoniam diligis Dominum Iesum filium Dei vivi. Propter quod et ipsi tibi dicit:[3] ‚Ego eos, qui me diligunt, diligo; et qui quaerunt me invenient pacem.'[4]

* III. Quae vero per epistolam iubes, lubens perfeci, nihil ambigens de iis quae ipsa recte se habere probaveris. Scio enim, te divino iudicio testimonium perhibuisse de duobus istis viris, non carnali benevolentia. Admodum vero me delectaverunt crebri illi abs te commemorati sripturarum loci; quibus lectis ne cogitatio quidem ulla ambigendi hac de re mihi suborta est. Neque enim habebam, quibus oculis subterfugerem ea, quorum irrefrangibilem a te videbam demonstrationem adductam. Animam meam libens pro te impenderem, quia Iesum filium Dei viventis diligis. Quare et ipse tibi dicit: ‚Ego diligentes me diligo; et qui me quaerunt, pacem invenient.'

IV. *Ἐπέρχεταί δέ μοι λέγειν, ὅτι ἀληθινὸς ὁ λόγος, ὃν ἤκουον περὶ σοῦ, ἔτι οὔσης σοῦ ἐν τῇ Ῥώμῃ παρὰ τῷ μακαρίῳ πάπᾳ Λίνῳ,*[1]

IV. Obvenit itaque mihi dicere, quia verus est sermo, quem audivi de te, causante[1] Romae apud beatum Papam Anacletum,[2] cui successit

* IV. Meo autem animo occurrit, ut dicam verum fuisse sermonem, quem de te audiveram, cum adhuc Romae esses apud beatum Papam

---

Cap. III. 1) *κελευσθέντα* C D, *κελευθέντα* B Voss.

2) *αὐτῇ* sine iota C, ad oram man. rec. *αὐτὴ*.

3) *κρίσως* C, ad oram man. rec. *κρίσει*.

4) *τοῖς* (sic) B.

5) Dedi *ἐπῆσαν* cum marg. Codicis C, ubi est man. rec. *ἴσ ἔπεισαν* (sic); *ἦσαν* textus C D et Voss, *ἦσαν* al. Subsequens *καὶ* deest in D Voss.

6) *ἐνεδύασα* B.

Cap. IV. 1) *Λίνῳ* Med. ap. Allatium, *λήνῳ* C D, *Ἀναγκλήτῳ* absque sp. B. In marg. C man. rec. *Κλήμης διάδοχος λήνου.*

Cap. III. 1) *agnovi te enim* invertit Pal.

2) *neque adhuc mente negotium perceperam* Pal.

3) *dicit* c. Pal. Reg. ed. Veneta 1546. *dixit* vulg. ap. Cureton.

4) Prov. 8, 17.

Cap. IV. 1) *causantem* Reg.

2) *cletum* tribus litt. ante erasis Pal., *anemcletum* Reg.

ὃν διεδέξατο τὰ νῦν ὁ ἀξιομακάριστος Κλήμης, ὁ Πέτρου καὶ Παύλου ἀκουστής. Καὶ νῦν προσέθηκας ἐπ' αὐτῷ ἑκατονταπλασίως, καὶ προσθείης[2] *γε ἔτι, ὦ αὕτη. Σφόδρα ἐπεθύμουν ἐλθεῖν*[3] *πρὸς ὑμᾶς, ὥστε συναναπαύσασθαι ὑμῖν. Ἀλλ' οὐκ ἐν ἀνθρώπῳ ἡ ὁδὸς αὐτοῦ. Ἐπέχει γάρ μου τὴν πρόθεσιν, οὐ συγχωροῦσα εἰς πέρας*[4] *ἐλθεῖν, ἡ στρατιωτικὴ φρουρά· ἀλλ' οὔτε ἐν οἷς εἰμὶ, δρᾶν τι ἢ παθεῖν οἷός τε ἐγώ. Διὸ δεύτερον τῆς ἐν φίλοις παραμυθίας*[5] *τὸ γράμμα λογιζόμενος, κατασπάζομαι τὴν ἱεράν σου ψυχὴν, παρακαλῶν*[6] *προσθῆναι τῷ τόνῳ.*[7] *Ὁ γὰρ παρὼν πόνος ὀλίγος, ὁ δὲ προσδοκώμενος μισθὸς πολύς.*

beatitudine dignus Clemens, Petri et Pauli auditor. Et nunc adiecisti super eum centupliciter[3] et adhuc adiicies tu ipsa.[4] Valde enim desiderabam venire ad vos, et conrequiescere vobiscum; sed non mihi fuit opportunum.[5] Praepediebat enim propositum meum, non sinens illo pergere, militaris custodia: quia nullus talia perfecit vel passus est, qualia ego. Quapropter[6] secunda consolatio est inter amicos, conscriptis[7] se invicem relevare. Saluto sacratissimam animam tuam, rogans superadiicere ad propositum tuum. Praesens enim labor parvus est; merces vero, quae speratur, multa est.

Linum, cui nunc successit beatissimus Clemens, Petri et Pauli auditor. Et nunc adiecisti huic centuplum, et plura insuper adiicias, o Maria. Vehementer desideravi, venire ad vos, ut una vobiscum refrigerem; ,verum non est in hominis potestate via eius.' Impedit enim propositum meum, neque ad finem pervenire permittit militaris custodia; sed ille est rerum mearum status, ut nec facere, nec admittere quicquam possim. Quocirca secundum solatium inter amicos literas esse ratus. Saluto sacram tuam animam, hortans te, ut magis magisque vires eius intendas. Praesens enim labor exiguus; merces autem, quae expectatur, magna est.

V. *Φεύγετε*[1] *τοὺς ἀρνουμένους τὸ πάθος Χριστοῦ καὶ τὴν κατὰ σάρκα γέννησιν· πολλοὶ δέ εἰσιν ἄρτι οἱ ταύτην νοσοῦντες τὴν ἀῤῥωστίαν. Τὰ δὲ ἄλλα σοι παραινεῖν εὔηθες, κατηρτισμένη μὲν παντὶ*

V. Fuge eos,[1] qui negant passionem Christi et nativitatem eius secundum carnem. Multi vero sunt modo,[2] qui hanc sanitatem infirmare conantur. Sed tu contra huiusmodi consuesce etiam alios monere,[3] quia

* V. Fugite eos, qui passionem Christi et nativitatem eius secundum carnem negant. Multi autem iam sunt hoc morbo laborantes. De ceteris vero te admonere stultum esset, quae et omnis operis ac sermonis boni

---

2) Ita Med. ap. Allatium, Voss.; *προσθείη* D et sec. man. C, in quo fuisse videtur *πρόσθες*, ut exhibet B. Vetus Int. nostri Codicis Pal. leg. videtur *καὶ προσθεῖσά γε ἔτι σαυτήν.*

3) Vox *ἐλθεῖν* add. man. rec. ad oram C. Tum *καὶ* p. *ὥστε* B, vulg. vet. versio.

4) *τέλος* Med., versio Usserii.

5) *παραμυθείας* D.

6) *παρακαλῶ* B.

7) Ita lego c. B C D (*robori* vet. Int. ap. Usser.), *πόνῳ* exhibere dicitur Cod. Nydpruccianus.

Cap. V. 1) Ita C D Med., *φεῦγε* B.

3) *centumpliciter* Pal. Reg.

4) *adiciens te ipsam* Pal.

5) Ier. 10, 23.

6) *Propter quod* Reg.

7) *scriptis* Pal. Reg.

Cap. V. 1) *fugigiteos* Pal. Scribendum *fugite eos.*

2) *Multi sunt enim* Pal., *Multi sunt enim modo* Reg.

3) *morere* Pal.

ἔργῳ καὶ λόγῳ ἀγαθῷ, δυναμένη δὲ καὶ ἄλλους νουθετεῖν ἐν Χριστῷ. Ἄσπασαι πάντας τοὺς ὁμοίους σου,[2] *ἀντεχομένους τῆς ἑαυτῶν σωτηρίας ἐν Χριστῷ. Ἀσπάζονταί σε οἱ πρεσβύτεροι, καὶ οἱ*[3] *διάκονοι, καὶ πρὸ*[4] *πάντων ὁ ἱερὸς Ἥρων. Ἀσπάζεταί σε Κασσιανὸς*[5] *ὁ ξένος μου, καὶ ἡ ἀδελφή μου ἡ*[6] *γαμετὴ αὐτοῦ, καὶ τὰ φίλτατα αὐτῶν τέκνα.*[7] *Ἐῤῥωμένην σε σαρκὶ καὶ πνεύματι ὑγείαν*[8] *ὁ Κύριος ἁγιάσει*[9] *ἀεὶ, καὶ ἴδοιμί σε ἐν Χριστῷ τυγχάνουσαν*[10] *τοῦ στεφάνου.*[11]

in omni opere et verbo bono perfecta es; potens etiam alios erudire in Domino. Salutant te Presbyteri et Diaconi;[4] prae omnibus vero sanctus Hyron.[5] Salutant te Cassianus hospes meus, et soror mea coniux eius, et dulcissimi filii eorum. Incolumem te carnali et spirituali salute Dominus sanctificet semper, et videam te in Domino consecutam coronam.[6]

perfectionem consecuta es, et alios in Christo exhortari potes. Saluta omnes tui similes, satagentes suae in Christo salutis. Salutant te Presbyteri et Diaconi, et ante omnes sacer Hero. Salutat te Cassianus hospes meus et soror mea, eius uxor, et carissimi eorum liberi. Te corporis spiritusque incolumitate gaudentem Dominus semper sanctificet, et ego te coronam in Christo assecutam videam. Mariae ex Antiochia.

---

2) *τοὺς ὁμοίως σοι* C D, *τοὺς ὁμοίους σοι* B.

3) *οἱ* om. C D.

4) *πρὸς* C.

5) *κασιανὸς* C D.

6) *καὶ ἡ* vet. Int. Usserii; supraadditum extat *καὶ* in D.

7) *τέκνα* om. C, Int. Usserii.

8) Dedi *Ἐῤῥωμένην σε σαρκὶ καὶ πνεύματι ὑγείαν* ex B, *Ἐῤῥωμένην σε σαρκικὴν καὶ πνευματικὴν ὑγείαν* Med., *Ἐῤῥωμένην σαρκικὴν καὶ πνευματικὴν ὑγείαν* C D Voss.

9) *ἁγιάσει* Med. B, in quo *ἀεὶ* deest; *ἁγιάσει* C, ad oram *ἁγιάσοι*, ac ita in D.

10) Ita C D, *τυχοῦσαν* B.

11) Post *στεφάνου* Codd. C D Med. exh. *ΜΑΡΙΑ ἈΠΟ ἈΝΤΙΟΧΕΙΑΣ.*

4) *diacones* Pal.

5) Ita Pal., *hiron* Reg.

6) Sequitur subscriptio *Explicit ad mariam cassobolitanam* in Pal., *Explicit prima* in Reg.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΡΟΣ ΤΡΑΛΛΗΣΙΟΥΣ.[1]

Ἰγνάτιος, ὁ καὶ Θεοφόρος, τῇ ἠγαπημένῃ παρὰ Θεοῦ Πατρὸς καὶ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίᾳ ἁγίᾳ, τῇ οὔσῃ ἐν Τράλλεσιν,[2] ἐκλεκτῇ καὶ ἀξιοθέῳ, εἰρηνευούσῃ ἐν[3] σαρκὶ καὶ πνεύματι Ἰησοῦ Χριστοῦ, τῆς ἐλπίδος ἡμῶν, ἐν πάθει τῷ διὰ σταυροῦ καὶ θανάτου καὶ ἀναστάσει· ἣν καὶ ἀσπάζομαι ἐν τῷ πληρώματι, ἐν ἀποστολικῷ χαρακτῆρι, καὶ εὔχομαι πλεῖστα χαίρειν.

I. Ἄμωμον διάνοιαν καὶ ἀνυπόκριτον[4] ἐν ὑπομονῇ ἔγνων ὑμᾶς ἔχοντας, οὐ κατὰ χρῆσιν, ἀλλὰ κατὰ κτῆσιν,[5] καθὼς ἐδήλωσέ[6] Πολύβιος ὁ ἐπίσκοπος ὑμῶν, ὃς παρεγένετο θελήματι Θεοῦ Πατρὸς καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, συνεργείᾳ Πνεύματος, ἐν Σμύρνῃ, καὶ οὕτως μοι συνεχάρη[7] δεδεμένῳ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ὥστε με τὸ πᾶν πλῆθος ὑμῶν ἐν αὐτῷ θεωρῆσαι. Ἀποδεξάμενος οὖν τὴν κατὰ Θεὸν ὑμῶν εὔνοιαν δι' αὐτοῦ, ἔδοξα εὑρὼν ὑμᾶς[8] μιμητὰς ὄντας Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ σωτῆρος.

II. Τῷ ἐπισκόπῳ ὑποτάσσεσθε ὡς τῷ Κυρίῳ·[1] αὐτὸς γὰρ ἀγρυπνεῖ ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ὑμῶν ὡς λόγον ἀποδώσων Θεῷ. Διὸ καὶ φαίνεσθέ μοι οὐ κατὰ ἄνθρωπον ζῶντες, ἀλλὰ κατὰ Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν δι' ἡμᾶς ἀποθανόντα, ἵνα πιστεύοντες εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ διὰ τοῦ βαπτίσματος κοινωνοὶ τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ γένησθε.[2] Ἀναγκαῖον οὖν ἐστὶν, ὅσαπερ[3] ποιεῖτε, ἄνευ τοῦ ἐπισκόπου μηδὲν πράττειν ὑμᾶς. Ἀλλ' ὑποτάσσεσθε[4] καὶ τῷ πρεσβυτερίῳ, ὡς ἀποστόλοις Ἰησοῦ Χριστοῦ, τῆς ἐλπίδος ἡμῶν, ἐν ᾧ διάγοντες ἐν αὐτῷ εὑρεθησόμεθα. Δεῖ δὲ καὶ τοὺς διακόνους, ὄντας μυστηρίων Χριστοῦ Ἰησοῦ, κατὰ πάντα τρόπον[5] ἀρέσκειν· οὐ γὰρ βρωτῶν[6] καὶ ποτῶν εἰσὶ διάκονοι, ἀλλ' ἐκκλησίας Θεοῦ ὑπηρέται· δέον οὖν αὐτῶν τὰ ἐγκλήματα φυλάττεσθαι,[7] ὡς πῦρ φλέγον. Αὐτοὶ μὲν οὖν ἔστωσαν τοιοῦτοι.

III. Ὑμεῖς δὲ ἐντρέπεσθε αὐτοὺς ὡς Χριστὸν Ἰησοῦν, οὗ φύλακές εἰσι τοῦ τόπου·[1] ὡς καὶ ὁ ἐπίσκοπος τοῦ Πατρὸς τῶν ὅλων τύπος ὑπάρχει· οἱ δὲ πρεσβύτεροι, ὡς συνέδριον Θεοῦ καὶ σύνδεσμος ἀπο-

---

Ad Trallianos Epistola in Codd. F O U acephala extat. Notula in O monet: *Πρὸς τραλλησίους ἐπιστολὴ δευτερ:— λείπει ἡ ἀρχὴ τῆς πρὸς τραλλησίους ἐπιστολῆς, τῆς δὲ πρώτης τὸ πᾶν.* Alienis praemissis, in quinta pagina Epistola nostra ita exorditur, sicuti in F: *ὡς ἡ κατ' αὐτὰ οὖν πραότης, ἐν ᾗ καταλύεται ὁ ἄρχων* (c. 4.). Simili modo Cod. V, cuius margini manus rec. inscripsit: *ἐντεῦθεν ἄρχεται ἡ δευτέρα ἐπιστολὴ, ἤγουν τὸ κείμενον· λείπει δὲ ὅμως ἡ ἀρχή. τὸ ἄνωθεν δὲ οὐκ ἔστι τοῦ ἰγνατίου. ὁ ἀπογραφεὺς ἡμάρτανεν, σύγχεων φυρτὴν ἀμφοτέραν.*

1) *πρὸς τραλλησίους β'* B, in cuius margine: Med. *β' τραλλήνους.*

2) *Τράλλεσιν τῆς Ἀσίας* Med.

3) *ἐν* om. Voss. Tum *αἵματι τῷ πάθει* p. *πνεύματι* Med.

4) *ἀδιάκριτον* Med.

5) *φύσιν* Med.

6) *ἐδήλωσεν* B Med, ubi subinde leg. *μοι Πολύβιος.*

7) *οὗτός μοι συνεχάρει* B.

8) *ὑμᾶς ὡς ἔγνων* Med.

Cap. II. 1) *ὅταν γὰρ τῷ ἐπισκόπῳ ὑποτάσσεσθε ὡς Ἰησοῦ Χριστῷ* Med. ad sensum, non tamen ad verbum.

2) *τὸ ἀποθανεῖν ἐκφύγητε* p. *διὰ*

EIUSDEM EPISTOLA AD TRALLIANOS. SCRIPTA EX SMYRNA.[1]

Ignatius, qui et Theophorus, dilectae a Deo Patre et Domino Iesu Christo Ecclesiae sanctae, quae est in Trallis, electae et Deo dignae, pacificatae in carne et Spiritu Iesu Christi, spei nostrae, in passione per crucem et mortem atque resurrectionem: quam et saluto in plenitudine Apostolicae formae, et opto plurimum in Deo gaudere.[2]

I. Immaculatum animum et sine dolo in perseverantia cognovi vos habere, non in usitationem, sed in possessionem, secundum quod significavit mihi Polybius[3] Episcopus vester, qui pervenit voluntate Dei Patris et Iesu Christi Filii eius, cooperatione Spiritus, ad Smyrnam, et sic mihi congratulatus est vincto in Christo Iesu, ita ut omnem plenitudinem vestram in ipso conspicerem. Suscipiens ergo eum secundum Deum, vestram benevolentiam[4] per ipsum agnovi, inveniens vos imitatores esse Iesu Christi Salvatoris nostri.

II. Episcopo subiecti estote sicut Domino. Ipse enim vigilat pro animabus vestris tanquam rationem redditurus Deo.[1] Propter quod videmini mihi non secundum hominem vivere, sed secundum Iesum Christum,[2] qui pro nobis mortuus est, ut credentes in morte eius per baptismum communicantes resurrectionis eius efficiamur. Necessarium est enim, vos nichil praeter Episcopum facere, neque aliquid agere. Sed et Presbyteris subditi estote, ut Apostolis Iesu Christi, spei nostrae, in quo perseverantes, in ipso inveniamur. Oportet ergo et Diaconis, qui sunt in ministerium[3] Iesu Christi, in omni modo placere. Non enim in cibo et potu sunt ministri, sed ministri Ecclesiae Dei. Oportet ergo praecepta eorum observare,[4] sicut ignem ardentem. Ipsi vero sint tales.

III. Vos autem reveremini eos tanquam Dominum[1] Iesum Christum, quoniam custodes sunt loci eius: sicut Episcopus forma est Patris omnium; Presbyteri vero sicut consessus[2] Dei et coniunctio[3] Apostolorum

---

τοῦ βαπτίσματος κοινωνοὶ τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ γένησθε Med.

3) *ὥσπερ* Med.

4) *ὑποτάσσεσθαι* B.

5) *τρόπον πᾶσιν* Med.

6) *βρωμάτων* Med.

7) *αὐτοὺς φυλάττεσθαι* p. *αὐτῶν τὰ ἐγκλήματα φυλάττεσθαι* Med.

Cap. III. 1) *ὁμοίως πάντες ἐντρεπέσθωσαν τοὺς διακόνους ὡς Ἰησοῦ Χριστοῦ ὡς καὶ τὸν ἐπίσκοπον ὄντα υἱὸν τοῦ πατρός. τοὺς δὲ πρεσβυτέρους, ὡς συνέδριον θεοῦ καὶ ὡς σύνδεσμον ἀποστόλων* p. *φλέγον. Αὐτοὶ μὲν οὖν ἔστωσαν τοιοῦτοι· ὑμεῖς δὲ ἐντρέπεσθε αὐτοὺς ὡς Χριστὸν Ἰησοῦν, οὗ φύλακες εἰσὶ τοῦ τόπου* Med.

1) *Incipit eiusdem ad trallianos* Pal., *Incipit secunda* Reg.

2) *et obto te plurimum in domino gaudere* Reg.

3) *polusbius* Pal. Reg.

4) *vestram benivolentiam* Pal.; *benivolentiam vestram* Reg.

Cap. II. 1) Heb. 13, 17.

2) Ita Reg. ed. Veneta 1546 c. textu gr., *Christum Iesum* Pal. vulg.

3) *ministri* p. *in ministerium* Pal.

4) *praecepta observare eorum* Reg.

Cap. III. 1) *dominum nostrum* Pal.

2) *consensus* Pal.

3) *convinctio* esse videtur in Pal.

στόλων Χριστοῦ. Χωρὶς τούτων ἐκκλησία ἐκλεκτὴ οὐκ ἔστιν,[2] οὐ συνάθροισμα ἁγίων,[3] οὐ συναγωγὴ ὁσίων· πέπεισμαι δὲ καὶ ὑμᾶς οὕτω διακεῖσθαι. Τὸ γὰρ ἐξεμπλάριον τῆς ἀγάπης[4] ἔλαβον καὶ ἔχω μετ' ἐμαυτοῦ ἐν τῷ ἐπισκόπῳ ὑμῶν, οὗ αὐτὸ τὸ κατάστημα μεγάλη μαθητεία, ἡ δὲ πρᾳότης αὐτοῦ δύναμις, ὃν[5] λογίζομαι καὶ τοὺς ἀθέους ἐντρέπεσθαι. Ἀγαπῶν ὑμᾶς, φείδομαι συντονώτερον ἐπιστεῖλαι, ἵνα μὴ δόξω τισὶν εἶναι προσάντης,[6] ἢ ἐπιδεής. Δέδεμαι μὲν διὰ Χριστὸν, ἀλλ' οὐδέπω Χριστοῦ ἄξιός εἰμι· ἐὰν δὲ τελειωθῶ, τάχα γενήσομαι.

IV. Οὐχ ὡς ἀπόστολος διατάσσομαι,[1] ἀλλ' ἐμαυτὸν μετρῶ, ἵνα μη ἐν καυχήσει ἀπόλωμαι. Καλὸν δὲ τὸ ἐν Κυρίῳ καυχᾶσθαι. Κἂν ἐῤῥωμένος ὦ τὰ κατὰ Θεὸν, πλεῖόν με δεῖ φοβεῖσθαι, καὶ μὴ προσέχειν τοῖς εἰκῆ φυσιοῦσί με· οἱ γάρ με ἐπαινοῦντες μαστιγοῦσιν·[2] Ἀλλ' οὐκ οἶδα, εἰ ἄξιός εἰμι· ὁ γὰρ ζῆλος τοῦ ἐχθροῦ πολλοῖς μὲν οὐ φαίνεται, ἐμὲ δὲ[3] πολεμεῖ. Χρήζω οὖν πρᾳότητος, ἐν ᾗ καταλύεται ὁ ἄρχων τοῦ αἰῶνος τούτου ὁ διάβολος.

V. Μὴ γὰρ οὐκ ἐβουλόμην ὑμῖν μυστικώτερα γράψαι;[1] ἀλλὰ φοβοῦμαι, μὴ νηπίοις οὖσιν ὑμῖν βλάβην παραθῶμαι· καὶ σύγγνωτέ[2] μοι, μὴ[3] οὐ δυνηθέντες χωρῆσαι τὴν ἐνέργειαν στραγγαλωθῆτε. Καὶ γὰρ ἐγὼ, οὐ καθ' ὅτι δέδεμαι, καὶ δύναμαι νοεῖν τὰ ἐπουράνια, καὶ τὰς ἀγγελικὰς[4] τάξεις, καὶ τὰς τῶν ἀγγέλων καὶ στρατειῶν[5] ἐξαλλαγὰς, δυνάμεών τε καὶ κυριοτήτων διαφορὰς, θρόνων τε καὶ ἐξουσιῶν παραλλαγὰς, αἰώνων τε[6] μεγαλότητας, τῶν τε Χερουβεὶμ καὶ Σεραφεὶμ[7] τὰς ὑπεροχὰς, τοῦ τε Πνεύματος τὴν ὑψηλότητα, καὶ τοῦ Κυρίου τὴν βασιλείαν, καὶ ἐπὶ πᾶσι τὸ τοῦ παντοκράτορος Θεοῦ[8] ἀπαράθετον. Ταῦτα γινώσκων ἐγὼ, οὐ πάντως ἤδη τετελείωμαι, ἢ μαθητής εἰμι οἷος Παῦλος καὶ Πέτρος·[9] πολλὰ γάρ μοι[10] λείπει, ἵνα Θεοῦ μὴ απολειφθῶ.

VI. Παρακαλῶ οὖν ὑμᾶς, οὐκ ἐγὼ, ἀλλ' ἡ ἀγάπη Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἵνα τὸ αὐτὸ λέγητε[1] πάντες, καὶ μὴ ᾖ ἐν ὑμῖν σχίσματα· ἦτε δὲ κατηρτισμένοι τῇ αὐτῇ γνώμῃ καὶ τῷ αὐτῷ νοΐ. Εἰσὶ γάρ τινες ματαιολόγοι καὶ φρεναπάται, οὐ Χριστιανοὶ, ἀλλὰ χριστέμποροι, ἀπάτῃ περιφέροντες τὸ ὄνομα τοῦ[2] Χριστοῦ, καὶ καπηλεύοντες τὸν λόγον τοῦ εὐαγγελίου, καὶ[3] τὸν ἰὸν προσπλέκοντες τῆς πλάνης τῇ γλυκείᾳ[4] προσηγορίᾳ, ὥσπερ οἰνομέλιτι κώνειον[5] κεραννύντες, ἵνα ὁ πίνων, τῇ γλυκυτάτῃ[6] κλαπεὶς ποιότητι τὴν γευστικὴν αἴσθησιν, ἀφυλάκτως τῷ θα-

2) οὐ καλεῖται p. ἐκλεκτὴ οὐκ ἔστιν Med.
3) ἁγίον B.
4) ἀγάπης ὑμῶν Med.
5) Ita B F O V, ὃν recensio brev.
6) προσαίτης Med.
Cap. IV. 1) ὡς Ἀπόστολος ὑμῖν διατάσσομαι πολλὰ φρονῶν ἐν Θεῷ Med.
2) Med. addit ἀγαπῶμεν γὰρ τὸ παθεῖν.
3) δὲ πλέον Med.
Cap. V. 1) μὴ οὐ δύναμαι τὰ ἐπουράνια γράψαι Med.
2) συγγνωμενεῖτε Med.
3) μή ποτε Med.
4) εὐαγγελικὰς F.
5) στρατιῶν F O V.
6) δὲ B.
7) χερουβὶν καὶ σεραφὶν O V, χερουβὶμ καὶ νῦν σεραφὶμ F.
8) πᾶσιν, τὸ τοῦ Παντοκράτορος Θεοῦ B.
9) ταῦτα γινώσκων ἐγὼ, οὐ πάντος ἤδη τετελείομαι, ἢ μαθητής εἰμι, οἷος Παῦλος, καὶ Πέτρος B; παρὰ

Christi. Sine ipsis enim ecclesia electa[4] non est, neque collectio sanctorum, neque congregatio sancta.[5] Confido enim et vos sic consistere. Exempla autem caritatis vestrae accepi, et habeo penes meipsum in Episcopo vestro, quoniam ipsius institutio magna doctrina est. Nam et mansuetudo eius virtus est, quam arbitror etiam illos, qui sine Deo sunt, revereri. Quia autem diligo vos, parco frequentius vobis scribere,[6] ne videar aliquibus contrarius aut taediosus esse. Vinctus sum enim pro Christo, sed nondum Christo dignus sum. Si autem consummavero, forsitan ero.

IV. Non sicut Apostolus praecipio, sed metior meipsum; ne in gloriatione mea peream. Bonum est enim in Domino gloriari.[1] Et si salvatus fuero apud Deum, plus me oportet timere, et non attendere ad eos qui magnificant me. Hi[2] vero qui me laudant, potius flagellant. Eligo enim[3] pati: sed nescio si dignus sim.[4] Zelus[5] enim inimici multis non videtur: me autem impugnat. Debeo ergo esse mansuetus, ut dissolvatur princeps huius seculi[6] Diabolus.

V. Nunquid non poteram vobis secretiora scribere? Sed timeo ne parvulis vobis constitutis laesionem imponam. Et ignoscite mihi: quia non valetis ferre onera vinculorum, quemadmodum ego vinctus sum. Et possum quidem intelligere caelestia: Angelorum scilicet atque Archangelorum ordines, Militiarum diversitates, Virtutum et Dominationum differentias, Sedium atque Postestatum distantias, Aeternorum magnificentias, Cherubin et Seraphin excellentias, Spiritus sublimitatem, Domini regnum, et super haec omnia omnipotentis[1] Dei incomparabilitatem. Haec igitur ego cognoscens, non omnino perfectus[2] sum, aut discipulus esse possum qualis Paulus aut Petrus. Multum enim mihi[3] restat, ne a Deo derelinquar.

VI. Rogo autem vos, non ego, sed dilectio Iesu Christi,[1] ut idipsum dicatis omnes, et non sint in vobis schismata;[2] sitis autem perfecti in eodem sensu, et in eadem scientia.[3] Sunt enim quidam vaniloqui et mentis seductores, non Christiani, sed Christum mercantes, seductione circumferentes nomen Christi, et cauponantes verbum Evangelii, et venenum erroris commiscentes dulci blandimento, sicut oenomelli virus admiscentes, ut qui biberit illius potus gustabilem sensum, dulcedine ca-

---

τοῦτο καὶ μαθητής εἰμι Med. In F O V vocc. transpositio: *πέτρος καὶ παῦλος.*

10) *ἡμῖν* Med.

Cap. VI. 1) *λέγετε* O V, illic *η* supra.

2) *τοῦ* om. B F O V.

3) *ἵνα καί* F O V.

4) *γλυκίᾳ* O V.

5) *κώνιον* F O V.

6) *γλυκυτάτου* B.

4) *electa ecclesia* transponit Reg.

5) *neque congregatio sancta neque collectio sanctorum* ordinant Pal. Reg.

6) *frequentius scribere vobis* Reg.

Cap. IV. 1) I Cor. 1, 31.

2) *hii* Reg.

3) *quidem* Pal.

4) Ita ex Pal., *sum* Reg. vulg.

5) *zelum* Reg.

6) *princeps seculi huius* Pal. Reg.

Cap. V. 1) Sic ex Pal. p. *omnitenentis* Reg. vulg.

2) *profectus* Pal.

3) *multum mihi enim* Pal.

Cap. VI. 1) Ita Pal. Reg. ed. Veneta 1546 c. textu gr., *Christi Iesu* Curetonus c. vulg.

2) *scimata* Pal. Reg.

3) I Cor. 1, 10.

νάτῳ περιπαρῇ. Παραινεῖ τις τῶν παλαιῶν· Μηδεὶς ἀγαθὸς[7] λεγέσθω, κακῷ τὸ ἀγαθὸν κεραννύς. Λέγουσι γὰρ Χριστὸν, οὐχ ἵνα Χριστὸν κηρύξωσιν, ἀλλ' ἵνα Χριστὸν ἀθετήσωσιν·[8] καὶ οὐ νόμον[9] συστήσουσιν, ἀλλ' ἵνα ἀνομίαν καταγγείλωσιν.[10] Τὸν μὲν γὰρ Χριστὸν ἀλλοτριοῦσι τοῦ Πατρὸς· τὸν δὲ νόμον[11] τοῦ Χριστοῦ καὶ τὴν ἐκ Παρθένου γέννησιν διαβάλλουσιν· ἐπαισχυνόμενοι τὸν σταυρὸν, τὸ πάθος ἀρνοῦνται, καὶ τὴν ἀνάστασιν οὐ πιστεύουσιν·[12] τὸν Θεὸν ἄγνωστον εἰσηγοῦνται· τὸν Χριστὸν ἀγέννητον νομίζουσιν·[13] τὸ δὲ Πνεῦμα, οὐδὲ ὅτι ἔστιν, ὁμολογοῦσιν.[14] Τινὲς δὲ[15] αὐτῶν τὸν μὲν Υἱὸν ψιλὸν ἄνθρωπον εἶναι λέγουσι· ταὐτὸν[16] δὲ εἶναι Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ Πνεῦμα Ἅγιον· καὶ τὴν κτίσιν, ἔργον[17] Θεοῦ οὐ διὰ Χριστοῦ, ἀλλ' ἑτέρου τινὸς ἀλλοτρίας δυνάμεως.

VII. Ἀσφαλίζεσθε οὖν τοὺς[1] τοιούτους, ἵνα μὴ λάβητε βρόχον ταῖς ἑαυτῶν ψυχαῖς. Καὶ τὸν βίον ὑμῶν ἀπρόσκοπον τίθεσθε[2] πᾶσιν ἀνθρώποις, ἵνα μὴ γένησθε[3] παγὶς τῇ σκοπιᾷ,[4] καὶ ὡς δίκτυον ἐκτεταμένον. Ὁ μὴ ἰώμενος γὰρ ἑαυτὸν[5] ἐν τοῖς ἔργοις ἑαυτοῦ, ἀδελφός ἐστι[6] τοῦ λυμαινομένου ἑαυτόν. Ἐὰν οὖν καὶ ὑμεῖς ἀποθῆσθε[7] φυσίωσιν, ἀλαζονείαν,[8] τύφον, ὑπεροψίαν, δυνατὸν ὑμῖν ἐστὶν[9] εἶναι ἀχωρίστοις[10] Θεοῦ. Ἐγγὺς γάρ ἐστι[11] τοῖς φοβουμένοις αὐτόν· καὶ, Ἐπὶ τίνα, φησὶν, ἐπιβλέψω, ἀλλ' ἢ ἐπὶ τὸν ταπεινὸν καὶ ἡσύχιον, καὶ τρέμοντά μου τοὺς λόγους; Αἰδεῖσθε δὲ καὶ τὸν ἐπίσκοπον ὑμῶν, ὡς Χριστὸν, καθ' ὃ[12] ὑμῖν οἱ μακάριοι διετάξαντο[13] ἀπόστολοι. Ὁ ἐντὸς τοῦ θυσιαστηρίου ὢν,[14] καθαρός ἐστιν·[15] διὸ καὶ ὑπακούει τῷ ἐπισκόπῳ καὶ τοῖς πρεσβυτέροις· ὁ δὲ ἐκτὸς ὢν, οὗτός ἐστιν ὁ χωρὶς τοῦ ἐπισκόπου καὶ τῶν πρεσβυτέρων καὶ τῶν διακόνων τι πράσσων· ὁ τοιοῦτος μεμίανται τῇ συνειδήσει, καὶ ἔστιν ἀπίστου χείρων.[16] Τί γάρ ἐστιν ἐπίσκοπος; ἀλλ' ἢ πάσης ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας ἐπέκεινα πάντων κρατῶν, ὡς οἷόν τε ἄνθρωπον κρατεῖν μιμητὴν γινόμενον[17] κατὰ δύναμιν Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ. Τί δὲ πρεσβυτέριον; ἀλλ' ἢ σύστημα ἱερὸν, σύμβουλοι καὶ συνεδρευταὶ τοῦ ἐπισκόπου. Τί δὲ διάκονοι; ἀλλ' ἢ μιμηταὶ τῶν ἀγγελικῶν δυνάμεων, λειτουργοῦντες αὐτῷ λειτουργίαν καθαρὰν καὶ ἄμωμον· ὡς Στέφανος ὁ ἅγιος Ἰακώβῳ τῷ μακα-

---

7) ἀγαθῶς O V, illic correctum.

8) ἀθετήσωσιν B F O V, ἀθετήσωσι vulg.

9) μόνον F O V.

10) καταγγείλωσιν B O V, καταγγείλωσι F vulg.

11) τὸν μὲν νόμον F. Sequens καὶ om. B O V.

12) πιστεύουσιν B, πιστεύουσι F O V vulg.

13) νομίζουσιν B, νομίζουσι F O V vulg.

14) ὁμολογοῦσιν B O V, ὁμολογοῦσι F vulg.

15) δ' F O V.

16) τ' αὐτὸν scr. B O V.

17) ἔργων B.

Cap. VII. 1) τοὺς om. B.

2) τίθεσθαι O V, ε in utroque supra.

3) γένητε B.

4) τῆς κοπιᾶς c. σ supraaddito V, in cuius marg. τῇ σκοπιᾷ man. correctoris; τῆς σκοπιᾶς O, τῇ σκοπιᾷ man. sec. ad oram. Ita etiam F, sed var. lect. marginalis pr. manu.

5) ἐμαυτὸν V. Tum αὐτοῦ p. ἑαυτοῦ F O.

6) ἐστιν B. Mox λυμαινομαίνου O V.

7) ἀπόθεσθε O U, η in illo supra.

8) ἀλαζωνίαν O V.

9) δυνατόν ἐστιν ὑμῖν F; ἔσται Med.

10) ἀχωρίστους F O V, ἀχορίστους B.

11) ἐστι om. F O V. Subsequens τοῖς reposui c. B F O V Cot., deest ap. Voss. et alios.

plus inobservanter morti addicatur. Monet autem quidam antiquorum, ut nemo bonus dicatur, qui malum bono admiscuerit. Nominant enim Christum, non ut Christum praedicent, sed ut Christum spernant; et legem proferunt, non ut legem statuant, sed ut legi contraria annuncient. Christum enim alienant a Patre: legem vero Christi et nativitatem ex Virgine abiiciunt, crucem erubescentes, et passionem negantes, et resurrectioni non credentes. Deum[3] incognitum profitentur; Christum ingenitum putant,[4] et neque quia est Spiritus Sanctus, confitentur. Quidam vero eorum Filium hominem purum esse dicunt: alii autem ipsum dicunt esse Patrem, ipsum Filium, ipsumque[5] Spiritum Sanctum; et creaturam non opera[6] Dei esse per Christum dicunt, sed alterius cuiusdam extraneae virtutis.

VII. Cavete ergo a talibus, ne sumatis laqueos animabus vestris: et vitam vestram inexplorabilem apponite omnibus hominibus, ne efficiamini muscipula explorationis, et sicut retia extensa.[1] Qui enim sibi non parcit in operibus suis, frater est polluentis semetipsum.[2] Si ergo et vos deponatis naturalem superbiam, inflatilem et tumidam extollentiam, possibile erit vobis, inseparabiles esse a Deo. ‚Prope est enim Dominus timentibus eum‘:[3] et, ‚In quem‘, inquit,[4] ‚respiciam, nisi in humilem, et quietum, et trementem[5] verba mea?‘ Veneramini autem et Episcopum vestrum sicut Christum, secundum quod vobis beati Apostoli praeceperunt. Qui enim intra altare est constitutus, mundus est: propter quod obedite Episcopo vestro et Presbyteris. Qui vero[6] extra altare est constitutus, extra Episcopum est et Presbyteros et Diaconos aliquid agens: qui talis fuerit, pollutus est conscientia,[7] et est deterior infideli. Quid est enim Episcoqus, nisi omnem principatum et potestatem[8] illorum omnium tenens, quemadmodum deceat hominem tenere, imitatorem Dei factum[9] secundum virtutem? Quid est Presbyterium,[10] nisi constitutio sancta, consiliarii et confessores Episcopi? Quid[11] etiam Diaconi, nisi imitatores Christi, ministrantes Episcopo sicut Christus Patri, et operantes illi operationem mundam et immaculatam? quomodo sanctus Stephanus

---

12) *καθὰ* p. *καθ'* δ B F O V. Subinde *ἡμῖν* p. *ὑμῖν* B.

13) *ἐτάξαντο* F, syllaba *δι* supra-addita, spirituque deleto. In V ante *ἀπόστολοι* art. *οἱ*, qui in O lineola inductus est.

14) *ὢν* (sic) V; sic et paulo post.

15) Ita B O V, *ἐστι* F vulg.

16) *χεῖρον* O V, in marg. illius correctum.

17) *γενόμενον* O V.

4) *dominum* Reg.

5) *Deum incognitum putant* p. *Deum incognitum profitentur; Christum ingenitum putant* Pal.

6) *ipsum* Pal.

7) *opera non* inv. Pal.

Cap. VII. 1) Hos. 5, 1.

2) Prov. 18, 9.

3) Ps. 85, 9.

4) *in quid* scr. Reg. Praeterea vide Esa. 66, 2.

5) *timentem* Reg.

6) *enim* Reg. In Codice Pal. *Qui enim extra altare est ipse utique extra episcopum est.*

7) *est pollutus conscientia* Reg. Praeterea cf. I Tim. 5, 8.

8) *potestatum* Pal. Idem subinde *illorum tenens omnium*, Reg. *omnium illorum tenens.*

9) *siculi debet hominum* (erat *omnum* in Reg.) *tenere imitator factus dei.* Pal. Reg.

10) *quid presbyteri* extare videtur in Reg.

11) *Qui* Pal., *Quis* Reg.

ρίῳ, καὶ Τιμόθεος καὶ Λῖνος Παύλῳ, καὶ Ἀνάκλητος[18] καὶ Κλήμης Πέτρῳ. Ὁ τοίνυν τούτων[19] παρακούων, ἄθεος πάμπαν εἴη ἄν, καὶ δυσσεβὴς, καὶ[20] ἀθετῶν Χριστὸν, καὶ τὴν αὐτοῦ διάταξιν σμικρύνων.

VIII. Ἐγὼ δὲ ταῦτα ὑμῖν ἐπιστέλλω, οὐχ ὅτι ἔγνων τοιούτους τινὰς ἐν ὑμῖν· ἀλλὰ μὴ δὲ[1] συγχωρήσειέν ποτε ὁ Θεὸς τοιοῦτον εἰς ἀκοὰς ἐλθεῖν τὰς ἐμὰς,[2] ὁ μὴ φεισάμενος[3] τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ διὰ τὴν ἁγίαν ἐκκλησίαν·[4] ἀλλὰ προορῶν τὰς ἐνέδρας τοῦ πονηροῦ, ταῖς παραγγελίαις προασφαλίζομαι ὑμᾶς, ὡς τέκνα μου ἀγαπητὰ καὶ πιστὰ ἐν Χριστῷ, προποτίζων ὑμᾶς τὰ φυλακτικὰ τῆς λοιμικῆς[5] τῶν ἀνυποτάκτων νόσου, ἧς ὑμεῖς ἀποφεύγετε τὴν νόσον εὐδοκίᾳ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν. Ὑμεῖς οὖν ἀναλαβόντες πρᾳότητα, γίνεσθε[6] μιμηταὶ παθημάτων Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ ἀγάπης αὐτοῦ,[7] ἣν ἠγάπησεν ἡμᾶς, δοὺς ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν λύτρον, ἵνα τῷ αἵματι αὐτοῦ καθαρίσῃ[8] ἡμᾶς παλαιᾶς δυσσεβείας, καὶ ζωὴν ἡμῖν παράσχηται,[9] μέλλοντας ὅσον οὐδέπω ἀπόλλυσθαι ὑπὸ τῆς ἐν ἡμῖν[10] κακίας. Μηδεὶς οὖν ὑμῶν[11] τὶ κατὰ τοῦ πλησίον ἐχέτω· Ἄφετε γὰρ, φησὶν ὁ Κύριος ἡμῶν,[12] καὶ ἀφεθήσεται ὑμῖν. Μὴ ἀφορμὰς[13] δίδοτε τοῖς ἔθνεσιν, ἵνα μὴ ὀλίγων τινῶν ἀφρόνων εἵνεκεν ὁ λόγος καὶ ἡ διδασκαλία βλασφημῆται. Οὐαὶ γὰρ, φησὶν ὁ Προφήτης ὡς[14] ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ, δι' οὗ τὸ ὄνομά μου βλασφημεῖται[15] ἐν τοῖς ἔθνεσιν.

IX. Κωφώθητε οὖν, ὅταν ὑμῖν χωρὶς Ἰησοῦ Χριστοῦ λαλῇ τις, τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, τοῦ γενομένου ἐκ Δαβὶδ,[1] τοῦ[2] ἐκ Μαρίας· ὃς[3] ἀληθῶς ἐγεννήθη καὶ ἐκ Θεοῦ καὶ ἐκ παρθένου, ἀλλ' οὐχ ὡσαύτως· οὐδὲ γὰρ ταὐτὸ,[4] Θεὸς καὶ ἄνθρωπος· ἀληθῶς ἀνέλαβε[5] σῶμα· Ὁ Λόγος γὰρ[6] σὰρξ ἐγένετο, καὶ ἐπολιτεύσατο ἄνευ ἁμαρτίας. Τίς γὰρ, φησὶν, ἐξ ὑμῶν ἐλέγχει με περὶ ἁμαρτίας; ἔφαγε[7] καὶ ἔπιεν ἀληθῶς· ἐσταυρώθη καὶ ἀπέθανεν ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου· ἀληθῶς δὲ, καὶ οὐ δοκήσει, ἐσταυρώθη καὶ ἀπέθανεν,[8] βλεπόντων οὐρανίων, καὶ ἐπιγείων, καὶ καταχθονίων. οὐρανίων μὲν ὡς τῶν ἀσωμάτων φύσεων· ἐπιγείων δὲ,[9] Ἰουδαίων καὶ Ῥωμαίων καὶ τῶν παρόντων κατ' ἐκείνου καιροῦ ἀνθρώπων, σταυρουμένου τοῦ Κυρίου· καταχθονίων[10] δὲ ὡς τοῦ πλήθους τοῦ συναναστάντος τῷ Κυρίῳ. Πολλὰ γὰρ, φησὶν,[11] σώματα τῶν κεκοιμημένων ἁγίων ἠγέρθη, τῶν μνημείων ἀνεῳχθέντων· καὶ κατῆλθεν εἰς ᾅδην[12] μόνος, ἀνῆλθε δὲ μετὰ πλήθους· καὶ ἔσχισε[13]

---

18) Ita B F et in marg. O, ἀνέγκλητος O in textu et V. Haec quidem scribendi ratio antiquior esse videtur.

19) τοῦτον O V, illic τούτων ad oram.

20) καὶ om. F O V.

Cap. VIII. 1) μηδὲ scr. F.

2) ἐμᾶς F.

3) φησάμενος O V, φεισάμενος illic ad oram.

4) Ordine inverso Ἐκκλησίαν ἁγίαν B.

5) λυμικῆς F O V.

6) γίνεσθαι O, supra ε.

7) Ita locum restituti ex Codd. F O V, quorum secundus exh. ιῦ ante καὶ, primus et tertius χῦ. Vetus Int. *Christi*, ut Med.; γίνεσθε μιμηταὶ παθημάτων καὶ ἀγάπης αὐτοῦ B et vulg.

8) καθαρίσῃ F, ι correct. ex η.

9) παράσχειται O V, illic η ad oram.

10) ὑμῖν F O V, secundus in marg. ἴσως ἡμῖν.

11) ὑμῶν c. F O V vet. Int. Cot., ἡμῶν B Voss. et alii.

12) ἡμῶν c. F O V Cot., ὑμῶν B Voss. et alii.

13) ἀφορμᾶς V. Subinde δίδωτε F.

14) ὥς B.

15) βλασφημῆται F O V, in O εῖ ad

beatissimo Iacobo, et Timotheus et Linus Paulo, et Anacletus et Clemens Petro. Qui igitur istis inobediens fuerit, hic sine Deo omnino erit,[12] et impius, et contempnens Christum, et ordinationem ipsius minorans.

VIII. Ego vero haec vobis mando,[1] non quod aliquos inter vos tales agnoverim: nec permittat Deus aliquando aliquid huiusmodi in auribus meis introire, qui Filio suo non pepercit[2] propter sanctam Ecclesiam; sed praevidens seditiones Iniqui, praemonitione conforto vos sicut filios meos[3] carissimos et fideles in Domino, praepotans vos medicamine praemuniente contra imminentem pestilentiam, quam etiam vos tanquam morbum fugite, beneplaciti in Christo Domino nostro. Vos ergo succincti mansuetudine, imitatores estote passionum Christi et dilectionis eius, qua dilexit nos, dans semetipsum[4] pro nobis redemptionem, ut nos sanguine suo mundaret antiquae impietatis, et vitam nobis praestaret, incipientibus[5] iam perire pro malitia, quae erat in nobis.[6] Nemo ergo vestrum adversus proximum aliquid habeat, dicente Domino: ‚Dimittite, et dimittetur vobis.' Nolite occasionem dare gentibus, ne propter aliquos paucos insipientes[7] verbum Domini et doctrina blasphemetur, ne in vobis compleatur, quod propheta ex persona Dei ad huiusmodi dicit: ‚Quoniam per vos nomen meum blasphematur in gentibus.'

IX. Obturate ergo[1] aures vestras, quando vobis quis sine Iesu Christo Filio Dei loquitur: qui factus est ex semine David per Mariam; qui vere natus est ex Deo et ex Virgine: quia hoc ipsum est quod et Deus. Suscepit enim vere corpus: ‚Verbum,' inquit, ‚caro factum est, habitavit sine peccato in nobis.'[2] ‚Quis enim,' inquit,[3] ‚ex vobis arguet me de peccato?' Manducavit enim vere et bibit; et crucifixus est, et mortuus sub Pontio Pilato. Sed et secundum placitum voluntatis suae vere crucifixus est, et vere mortuus, videntibus caelestibus et terrestribus et infernis: caelestibus quidem tanquam incorporalibus naturis: terrestribus vero ut Iudaeis et Romanis et caeteris hominibus, qui tunc eodem tempore praesto erant, quando crucifixus est Dominus: infernis autem ut multitudine eorum, qui cum Domino resurrexerunt: ‚Multa,' inquit, ‚corpora sanctorum dormientium resurrexerunt de monumentis patefactis.'[4] Descendit enim in infernum solus; ascendit vero cum multitudine: et

---

oram et notula: *Θεοδόρητος ἐν διαλόγῳ.* Tum *ἔθνεσιν* B F O V, *ἔθνεσι* vulg.

Cap. IX. 1) *ἐκ γένους Δαβὶδ* Med.
2) *τοῦ* om. F.
3) *ὡς* Med.
4) *τ' αὐτὸν* B V, *ταυτὸν* F O.
5) *ἀνέλαβεν* B O V.
6) *γὰρ* om. F O V.
7) *ἔφαγεν* B.
8) *ἀπέθανεν* c. B F O V, *ἀπέθανε* vulg.
9) *τὲ* B F O V c. Voss.
10) *ὑποχθονίων* Med.
11) *φησὶν* B O V, *φησὶ* F vulg.
12) *ἔδου* F, quod praestat. Tum *ἀνῆλθεν* B.
13) *ἔσχισεν* B.

12) *diserit* Pal., *deserit* Reg.

Cap. VIII. 1) *mandans* Pal. Reg.
2) Rom. 8, 32.
3) *vestros* Pal.
4) *semetipsum* om. Pal., *se ipsum* scr. Reg.
5) Exclusi vulg. et Pal. *nobis* post *incipientibus* c. Reg.
6) Cfr. ad haec et sqq. Mt. 6, 14. Mc. 11, 25. Luc. 6, 37. Tit. 2, 5. I Tim. 6, 1. Esa. 52, 5. Ezech. 36, 23.
7) Inter vocc. *insipientes* et *verbum* lacunae signum in Reg.

Cap. IX. 1) *Obdurate autem* Pal. Reg.
2) Ioh. 1, 14, 8, 46.
3) *inquit* om. Reg.
4) Matth. 27, 52.

τὸν ἀπ᾽ αἰῶνος φραγμὸν, καὶ τὸ μεσότοιχον αὐτοῦ ἔλυσεν·[14] καὶ ἀνέστη διὰ τριῶν ἡμερῶν, ἐγείραντος αὐτὸν τοῦ Πατρός· καὶ τεσσαράκοντα ἡμέρας συνδιατρίψας τοῖς Ἀποστόλοις, ἀνελήφθη πρὸς τὸν Πατέρα· καὶ ἐκάθισεν[15] ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ, περιμένων ἕως ἂν τεθῶσιν οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ. Τῇ οὖν παρασκευῇ τρίτῃ ὥρᾳ[16] ἀπόφασιν ἐδέξατο παρὰ τοῦ Πιλάτου, συγχωρήσαντος τοῦ Πατρός· ἕκτῃ ὥρᾳ ἐσταυρώθη· ἐννάτῃ ἀπέπνευσεν·[17] πρὸ ἡλίου δύσεως ἐτάφη· τὸ Σάββατον ὑπὸ γῆν μένει ἐν τῷ μνημείῳ, ᾧ ἀπέθετο αὐτὸν Ἰωσὴφ ὁ ἀπὸ Ἀριμαθίας·[18] ἐπιφωσκούσης κυριακῆς ἀνέστη ἐκ[19] τῶν νεκρῶν κατὰ τὸ εἰρημένον[20] ὑπ᾽ αὐτοῦ· Ὥσπερ ἦν Ἰωνᾶς ἐν τῇ κοιλίᾳ τοῦ κήτους τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας, οὕτως ἔσται καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ καρδίᾳ τῆς γῆς τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας. Περιέχει οὖν ἡ μὲν παρασκευὴ τὸ πάθος· τὸ Σάββατον τὴν ταφήν· ἡ κυριακὴ τὴν ἀνάστασιν.

X. *Εἰ δὲ*, ὥσπερ τινὲς ἄθεοι ὄντες, τουτέστιν ἄπιστοι, λέγουσι, τῷ[1] δοκήσει γεγενῆσθαι[2] αὐτὸν ἄνθρωπον, οὐκ ἀληθῶς ἀνειληφέναι σῶμα, καὶ τῷ[3] δοκεῖν τεθνηκέναι, πεπονθέναι οὐ τῷ ὄντι· τίνος ἕνεκεν[4] ἐγὼ δέδεμαι, καὶ[5] εὔχομαι θηριομαχῆσαι; δωρεὰν οὖν ἀποθνήσκω· ἄρα[6] καταψεύδομαι τοῦ σταυροῦ τοῦ Κυρίου. Καὶ περιττὸς ὁ προφήτης· Ὄψονται εἰς ὃν ἐξεκέντησαν, καὶ κόψονται ἐφ᾽ ἑαυτοῖς ὡς ἐπὶ ἀγαπητῷ. Οὐκοῦν ἄπιστοι αὐτοὶ, οὐχ ἧττον τῶν σταυρωσάντων αὐτόν. Ἐγὼ δὲ οὐ τῷ[7] δοκεῖν ἔχω τὰς ἐλπίδας ἐπὶ τῷ ὑπὲρ ἐμοῦ ἀποθανόντι, ἀλλὰ τῷ ὄντι· ἀληθείας γὰρ ἀλλότριον τὸ ψεῦδος. Ἀληθῶς τοίνυν ἐγέννησε Μαρία σῶμα, Θεὸν ἔνοικον ἔχον·[8] καὶ ἀληθῶς ἐγεννήθη ὁ Θεὸς Λόγος ἐκ τῆς παρθένου, σῶμα ὁμοιοπαθὲς ἡμῖν ἠμφιεσμένος· ἀληθῶς γέγονεν ἐν μήτρᾳ, ὁ πάντας ἀνθρώπους ἐν μήτρᾳ[9] διαπλάττων· καὶ ἐποίησεν ἑαυτῷ σῶμα ἐκ τῶν τῆς παρθένου σπερμάτων,[10] πλὴν ὅσον ἄνευ ὁμιλίας[11] ἀνδρός· ἐκυοφορήθη, ὡς καὶ ἡμεῖς,[12] χρόνων[13] περιόδοις· καὶ[14] ἀληθῶς ἐτέχθη, ὡς καὶ ἡμεῖς· καὶ ἀληθῶς ἐγαλακτοτροφήθη, καὶ τροφῆς κοινῆς καὶ πότου μετέσχεν, ὡς καὶ ἡμεῖς· καὶ τρεῖς δεκάδας ἐτῶν πολιτευσάμενος, ἐβαπτίσθη ὑπὸ Ἰωάννου ἀληθῶς, καὶ οὐ δοκήσει· καὶ τρεῖς ἐνιαυτοὺς κηρύξας τὸ εὐαγγέλιον, καὶ ποιήσας σημεῖα καὶ τέρατα, ὑπὸ τῶν ψευδοϊουδαίων

---

14) *ἔλυσεν* O V, *ἔλυσσεν* B, *ἔλυσε* F vulg.

15) *ἐκάθησεν* F.

16) Cod. O in marg. hanc glossam sec. man. praebet: *Ἀθανάσιος ἐν τῷ περὶ παρθενίας λόγῳ· μετὰ τρίτην ὥραν συνάξεις ἐπιτέλει, ὅτι ταύτῃ τῇ ὥρᾳ ἐπάγη τὸ ξύλον τοῦ σταυροῦ. ἕκτῃ ὥρᾳ ἐπιτέλει τὰς προσευχὰς μετὰ κλαυθμοῦ καὶ ψαλμῶν καὶ δεήσεως, ὅτι ἐν αὐτῇ τῇ ὥρᾳ ἐκρεμάσθη ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ. ἐννάτῃ ὥρᾳ πάλιν ἐν ὕμνοις καὶ δοξολογίαις μετὰ δακρύων ἱκέτευε, ὅτι ἐν αὐτῇ τῇ ὥρᾳ ὁ κύριος κρεμάμενος ἐπὶ τοῦ σταυροῦ ἀπέδωκε τὸ πνεῦμα. καὶ μετὰ τὴν σύναξιν τῆς ἐννάτης ἔσθιε τὸν ἄρτον σου εὐχαριστήσασα τῷ θεῷ ἐπὶ τῆς τραπέζης σου.*

17) Ita B F O V, *ἀπέπνευσε* vulg.

18) *Ἀριμαθείας* B F O V.

19) *ἀπὸ* F.

20) *εἰρημένων* B.

Cap. X. 1) *τὸ* B F O V.

2) *γεγενεῖσθαι* O V.

3) *τὸ* B.

4) *τί* p. *τίνος ἕνεκεν* Med.

5) *τί δὲ* Med.

6) *ἄρα οὐ* Med.

7) *οὕτω* p. *οὐ τῷ* V.

8) *ἔχων* O V, in illo ad oram correctum.

9) Vocc. *ὁ πάντας ἀνθρώπους ἐν μήτρᾳ* non sunt in F O V.

dirupit maceriam,[5] quae erat a seculo, et medium parietem eius[6] dissolvit; et resurrexit tertia die, resuscitante eum Patre; et post dies, quos[7] conversatus est cum Apostolis, assumptus est ad Patrem: et sedit[8] ad dexteram eius, expectans donec ponantur omnes inimici eius sub pedibus ipsius. Die ergo Parasceve tertia hora accepit sententiam a Pilato, permittente Patre; sexta vero crucifixus est; nona autem emisit spiritum: ante solis vero occasum[9] depositus est de cruce et sepultus in monumento novo. Sabbato vero mansit sub terra in sepulchro, in quo posuit eum Ioseph ab Arimathia.[10] Dominica autem die resurrexit a mortuis, secundum quod dictum est ab eo: sicut fuit Ionas in ventre ceti tribus diebus et tribus noctibus, sic erit Filius hominis in corde terrae tribus diebus et tribus noctibus.[11] Continet ergo[12] dies Parasceve passionem eius, Sabbatum vero sepulturam et requiem, Dominica autem resurrectionem.

X. Quidam autem tanquam sine Deo increduli et infideles dicunt, eum putative tantum fuisse hominem, et non verum corpus suscepisse, atque putative passum et mortuum. Ego vero pro passione et morte Domini mei vinctus[1] sum, et opto ad bestias pugnare. Si enim putative et non vere passus est atque[2] mortuus, ergo ego gratis moriturus sum mendacia de cruce Domini confingens. Sed et Propheta superflue dixit:[3] ‚Videbunt in quem compunxerunt, et plangent super[4] seipsos tanquam super dilectum, et dolebunt dolore tanquam super primogenitum.' Ergo infideles illi et increduli non minus sunt, quam illi, qui eum crucifixerunt. Ego autem[5] sic devovi spem habere in eum, qui pro me vere mortuus est, quia alienum est ab eo mendacium. Vere etenim peperit Maria corpus,[6] Deo in eo habitante; et vere natus est Deus Verbum ex Virgine, corpus similiter nobis passibile sine peccato induens. Vere conceptus est in utero, et factus est in[7] vulva; formans et faciens sibi corpus ex Virgine, sine semine scilicet et collocutione viri: portatusque in utero, sicut et nos tempore portati sumus: et vere lactatus est, et nutritus, sicuti et nos,[8] et cibo et potu, sicuti et nos, usus est; et triginta annos agens baptizatus est a[9] Iohanne in veritate et non in phantasmate: et tribus annis praedicavit Evangelium, et fecit signa et pro-

---

10) *αἱμάτων* B. In Med. *ἐκ τῆς παρθένου.*

11) *ὁμηλίας* O V, *ὁμιλίας* illic ad oram.

12) Ordo vocc. *ἀνδρός· ὡς καὶ ἡμεῖς ἐκυοφορήθη* in K.

13) *χρόνον* V, idem fuisse videtur in O.

14) *καὶ* suprascriptum in F.

5) *dirupit materiam* Pal., *disrupit matheriam* Reg.

6) *eius* om. Pal.

7) Sic ex Pal. Reg., *quibus* vulg.

8) *sedet* Pal. Praeterea cf. Heb. 1, 13. 10, 12 sq.

9) *ante solis occasum vero* Reg.

10) *ab arimarimathia* Pal.

11) Vocc. *sic erit Filius hominis in corde terrae tribus diebus et tribus noctibus* non leg. in Pal. Reg. Praeterea cf. Matth. 12, 40.

12) *autem* Reg.

Cap. X. 1) *victus* Reg.

2) *ac* Pal., *et* Reg.

3) Zach. 12, 10.

4) *inter* Pal. Reg.

5) *autem* om. Reg.

6) *corpus maria peperit* transp. Pal.

7) Lacuna in Reg. inter *in* et *vulva.*

8) *sicuti et nos* ex Pal. Reg. (*sicut et nos* ed. Veneta 1546) p. *sicut nos* vulg.

9) *ab* Pal. Ceterum cf. Luc. 3, 23.

καὶ Πιλάτου τοῦ ἡγεμόνος, ὁ κριτὴς ἐκρίθη, ἐμαστιγώθη,[15] ἐπὶ κόῤῥης[16] ἐῤῥαπίσθη, ἐνεπτύσθη, ἀκάνθινον στέφανον καὶ πορφυροῦν ἱμάτιον ἐφόρησεν,[17] κατεκρίθη, ἐσταυρώθη ἀληθῶς, οὐ δοκήσει, οὐ[18] φαντασίᾳ, οὐκ ἀπάτῃ· ἀπέθανεν ἀληθῶς, καὶ ἐτάφη, καὶ ἠγέρθη ἐκ[19] τῶν νεκρῶν, καθὼς[20] που προσηύχετο λέγων, Σὺ δὲ Κύριε ἀνάστησόν με, καὶ ἀνταποδώσω αὐτοῖς· καὶ ὁ πάντοτε ἐπακούων αὐτῷ Πατὴρ ἀποκριθεὶς λέγει· Ἀνάστα ὁ Θεὸς, κρῖνον[21] τὴν γῆν, ὅτι σὺ κατακληρονομήσεις ἐν πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν. Ὁ τοίνυν ἀναστήσας αὐτὸν Πατὴρ, καὶ ἡμᾶς δι' αὐτοῦ ἐγερεῖ, οὗ χωρὶς τὸ ἀληθινῶς ζῆν οὐχ ἕξει τις· λέγει γὰρ, ὅτι Ἐγώ εἰμι ἡ ζωή· ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ, κἂν ἀποθάνῃ, ζήσεται· καὶ πᾶς ὁ ζῶν καὶ πιστεύων εἰς ἐμὲ, κἂν ἀποθάνῃ,[22] ζήσεται εἰς τὸν αἰῶνα. Φεύγετε οὖν[23] τὰς ἀθέους αἱρέσεις· τοῦ διαβόλου γάρ εἰσιν ἐφευρέσεις, τοῦ ἀρχεκάκου ὄφεως, τοῦ διὰ τῆς γυναικὸς ἀπατήσαντος Ἀδὰμ τὸν πατέρα τοῦ γένους ἡμῶν.

XI. Φεύγετε δὲ αὐτοῦ καὶ τὰς κακὰς παραφυάδας. Σίμωνα τὸν πρωτότοκον· αὐτοῦ υἱὸν, καὶ Μένανδρον, καὶ Βασιλίδην, καὶ ὅλον αὐτοῦ τὸν ὀρυγμαδὸν τῆς κακίας, τοὺς ἀνθρωπολάτρας, οὓς καὶ ἐπικαταράτους λέγει Ἱερεμίας[1] ὁ προφήτης. Φεύγετε καὶ τοὺς ἀκαθάρτους Νικολαΐτας, τοὺς ψευδωνύμους, τοὺς φιληδόνους, τοὺς συκοφάντας.[2] Οὐ γὰρ ἦν τοιοῦτος ὁ τῶν ἀποστόλων Νικόλαος. Φεύγετε καὶ τὰ[3] τοῦ πονηροῦ ἔγγονα, Θεόδοτον καὶ Κλεόβουλον, τὰ γεννῶντα καρπὸν θανατηφόρον, οὗ ἐάν τις γεύσηται, παραυτίκα ἀποθνήσκει, οὐ τὸν πρόσκαιρον θάνατον, ἀλλὰ τὸν αἰώνιον. Οὗτοι οὐκ εἰσὶ φυτεία Πατρὸς,[4] ἀλλ' ἔγγονα κατηραμένα. Πᾶσα δὲ, φησὶν ὁ Κύριος, φυτεία ἣν οὐκ ἐφύτευσεν ὁ Πατήρ μου ὁ ἐπουράνιος,[5] ἐκριζωθήτω. εἰ γὰρ ἦσαν τοῦ Πατρὸς κλάδοι, οὐκ ἂν ἦσαν ἐχθροὶ τοῦ σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ[6] τῶν ἀποκτεινάντων τὸν τῆς δόξης Κύριον· νῦν δὲ τὸν σταυρὸν ἀρνούμενοι καὶ τὸ πάθος ἐπαισχυνόμενοι καλύπτουσι τὴν Ἰουδαίων παρανομίαν, τῶν θεομάχων, τῶν κυριοκτόνων· μικρὸν γὰρ εἰπεῖν, προφητοκτόνων. Ὑμᾶς δὲ παρακαλεῖ Χριστὸς εἰς τὴν αὐτοῦ ἀφθαρσίαν, διὰ τοῦ πάθους αὐτοῦ[7] καὶ τῆς ἀναστάσεως, ὄντας μέλη αὐτοῦ.

XII. Ἀσπάζομαι ὑμᾶς ἀπὸ Σμύρνης ἅμα ταῖς συμπαρούσαις μοι[1] ἐκκλησίαις τοῦ Θεοῦ, ὧν οἱ ἡγούμενοί με κατὰ πᾶν ἀνέπαυσαν, σαρκὶ

---

15) *ἐμαστηγώθη* O V, illic *ι* supra.

16) *κόρης* B, *κάρης* F O V. Ultimi duo scr. *ἐραπίσθη*.

17) Ita F O V, *ἐφόρησε* B vulg.

18) *οὐδὲ* F.

19) *ἀπὸ* F.

20) *καθῶς* F.

21) *κρίνον* F V.

22) Vocc. *ζήσεται· καὶ πᾶς ὁ ζῶν — ἀποθάνῃ* eiicienda videntur; desunt reapse in F O V vet. Int. et Ev. Ioan. 11, 26.

23) *οὖν* om. B.

Cap. XI. 1) *ἱερεμίας* F.

2) Vocc. *φεύγετε καὶ τοὺς ἀκαθάρτους — τοὺς συκοφάντας* om. B. Subinde vocc. *οὐ γὰρ ην τοιοῦτος ὁ τῶν ἀποστόλων νικόλαος* c. O V et vet. Int. in textu posui. F in textu et O ad oram: *καὶ γὰρ ἦν τοιοῦτος ὁ τῶν ἀποστόλων νικόλαος*. Desunt ea in B vulg.

3) *τὸν* O V, *τὰ* illic ad oram.

4) *φυτεία τοῦ πατρὸς* F O V.

5) *οὐράνιος* F O V.

6) *ἀρα* mendose Voss.

7) B Voss. *αὐτοῦ*.

Cap. XII. 1) *μου* F O V.

10) *condemnatusque* p. *condemnatus est* Reg.

11) *fantasia neque fallacia* Pal., *fantasie neque fallacie* Reg. *e* litera utrobivis subnotata.

12) *et* ex Reg. ed. Veneta 1546.

digia coram falsis Iudaeis: et a Pilato praeside Iudex iudicatus est, flagellatus est, colaphis caesus est, consputus est, spineam coronam purpuream que vestem portavit, condemnatus est,[10] crucifixus est vere, voluntarie complacens, non phantastice; neque fallaciter[11] mortuus est, sed vere; et[12] sepultus est, et resurrexit a mortuis, sicut ipse alicubi orans Patrem dicebat: ‚Tu autem, Domine, resuscita me, et reddam illis':[13] et Pater, qui eum semper[14] exaudit, respondes ait: ‚Exsurge Deus, iudica terram, quoniam tu haereditabis in omnibus gentibus.'[15] Qui ergo resuscitavit eum Pater, ipse etiam nos per eum resuscitaturus est, non sine vera vita, hoc[16] est non sine ipso, qui ait: ‚Ego sum vita: qui credit in me, licet moriatur, vivet;[17] et omnis qui vivit, et credit in me,[18] non morietur in aeternum.' Fugite autem[19] illas sine Deo haereses: Diaboli enim sunt adinventio, serpentis auctoris malorum, qui per mulierem seduxit Adam patrem generis nostri.

XI. Fugite vero et malas[1] soboles eius: Simonem dico, primogenitum generis ipsius, et Menandrum,[2] et Basilidem, et totam collectionem malignitatis ipsius, et illos hominis[3] cultores Hebionitas,[4] quos maledictos esse Ieremias propheta asseruit. Fugite quoque et illos immundissimos falsi nominis Nicolaitas,[5] amatores libidinis, malos calumniatores; non enim talis fuit Apostolorum minister Nicolaus.[6] Fugite etiam ipsius Nequissimi nepotes, Theodotum scilicet et Cleobulum,[7] qui generant fructum mortiferum; de quo si quis degustaverit, statim morietur, non morte temporali, sed aeterna. Hi[8] autem omnes non sunt plantatio Dei Patris, sed progenies Maledicti. ‚Omnis autem plantatio,'[9] inquit Deus, ‚quam non plantavit Pater meus caelestis, eradicabitur.' Quod si fuissent rami Patris, non utique essent inimici crucis Christi: sed sunt illorum qui occiderunt Dominum gloriae.[10] Nunc autem crucem negantes et passionem erubescentes, operiunt[11] Iudaeorum iniquitates, illorum scilicet, qui et Deo rebelles extiterunt, et Dominum occiderunt.[12] Parum est enim eos dicere Prophetarum esse interfectores. Vos ergo invitat Christus ad[13] suam incorruptionem, per passionem suam et resurrectionem,[14] qui estis membra eius.

XII. Saluto vos de Smyrna una cum compraesentibus[1] mihi Ecclesiis Dei, quae, et praesidentes,[2] me requieverunt in omnibus, carne et

---

13) Psalm. 41, 10.
14) Is ordo vocc. Reg., *semper eum* Pal. vulg. Ceterum cf. Ioh. 11, 42.
15) Psalm 82, 8.
16) *qui hoc* Pal.
17) *vivit* Reg. Ceterum cf. Ioh. 11, 25 sq.
18) *Et omnis qui credit et vivit in me* transp. Reg.
19) *autem* om. Reg.
Cap. XI. 1) *malos* Pal.
2) *meandrum* Pal. Reg.
3) *hominis* om. Pal.
4) Ita scr. Pal. Reg.
5) *nicholaitas* Reg.
6) *nicholaus* Pal. Reg.
7) *cleobolum* Pal. Reg.
8) *hii* Reg.
9) Vocc. *Dei Patris; sed progenies Maledicti. Omnis autem plantatio* non sunt in Pal. Ceterum cf. Matth. 15, 13.
10) Phil. 3, 18. I Cor. 2, 8.
11) *et operiunt* Reg.
12) I Thess. 2, 15.
13) Inter *ad* et *suam* parvulam lacunam exh. Reg.
14) *suam* add. Pal.
Cap. XII. 1) *praesidente* Reg.
2) *quae et praecedentes* Pal., *quae* (i man. sec. supra) *et praesente* Reg.

τε καὶ πνεύματι. Παρακαλεῖ ὑμᾶς τὰ δεσμά μου, ἃ ἕνεκεν Ἰησοῦ Χριστοῦ περιφέρω, αἰτούμενος Θεοῦ ἐπιτυχεῖν. Διαμένετε ἐν τῇ ὁμονοίᾳ τῇ πρὸς ἀλλήλους καὶ τῇ προσευχῇ. Πρέπει γὰρ ὑμῖν τοῖς καθ' ἕνα, ἐξαιρέτως καὶ τοῖς πρεσβυτέροις, ἀναψύχειν τὸν ἐπίσκοπον, εἰς τιμὴν Πατρὸς,[2] *καὶ εἰς τιμὴν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ἀποστόλων. Εὔχομαι ὑμᾶς ἐν ἀγάπῃ ἀκοῦσαί μου, ἵνα μὴ εἰς μαρτύριον ὦ ὑμῖν γράψας. Καὶ περὶ ἐμοῦ δὲ προσεύχεσθε, τῆς ἀφ' ὑμῶν ἀγάπης χρῄζοντος*[3] *ἐν τῷ ἐλέει τοῦ Θεοῦ, εἰς τὸ καταξιωθῆναί με τοῦ κλήρου, οὗ περίκειμαι, ἐπιτυχεῖν, ἵνα μὴ ἀδόκιμος εὑρεθῶ.*

XIII. *Ἀσπάζεται ὑμᾶς ἡ ἀγάπη Σμυρναίων*[1] *καὶ Ἐφεσίων. Μνημονεύετε ἡμῶν*[2] *τῆς ἐν Συρίᾳ ἐκκλησίας, ὅθεν οὐκ ἄξιός εἰμι λέγεσθαι, ὢν ἔσχατος τῶν ἐκεῖ. Ἔῤῥωσθε ἐν Κυρίῳ Ἰησοῦ Χριστῷ, ὑποτασσόμενοι τῷ ἐπισκόπῳ,*[3] *ὁμοίως καὶ τοῖς πρεσβυτέροις*[4] *καὶ τοῖς διακόνοις· καὶ οἱ κατὰ ἄνδρα, ἀλλήλους ἀγαπᾶτε ἐν ἀμερίστῳ καρδίᾳ. Ἀσπάζεται*[5] *ὑμᾶς τὸ ἐμὸν πνεῦμα, οὐ μόνον νῦν, ἀλλὰ καὶ ὅταν Θεοῦ ἐπιτύχω. Ἔτι γὰρ ἐπικίνδυνος*[6] *εἰμί· ἀλλὰ πιστὸς ὁ Πατὴρ Ἰησοῦ Χριστοῦ πληρῶσαί μου τὴν αἴτησιν καὶ ὑμῶν, ἐν ᾧ εὑρεθείημεν*[7] *ἄμωμοι. Ὀναίμην*[8] *ὑμῶν ἐν Κυρίῳ.*

---

2) Vulg. *τοῦ* ante *πατρὸς* omisi c. B F O V.

3) *χρίζοντος* O V, illic *ή* supra.

Cap. XIII. 1) *σμυρνέων* F O V.

2) *ὑμῶν* O V, *ἐν ταῖς προσευχαῖς ὑμῶν* Med.

3) *ὡς τῇ ἐντολῇ* add. Med.

4) *τῷ πρεσβυτερίῳ* Med.

5) *ἀγνίζεται* Med.

6) *ἐπικινδυνὸν* F O V, *ὑπὸ κινδυνὸν* Med.

7) *εὑρεθείητε* Med.

8) *ὀνέμειν* (sic) O V, *ὀναίμην* illic ad oram.

In V subscribitur *τοῦ ἁγίου ἰγνατίου ἱερομάρτυρος ἐπιστολὴ β' πρὸς τραλλησίους.*

spiritu. Postulant vos vincula mea, quae propter Iesum Christum porto, rogans Deum, ut mereamini in consensu et oratione invicem permanere. Decet enim unumquemque vestrum bene deservire Presbyteris; Episcopum[3] et in honorem Dei Patris et in honorem Iesu Christi atque Apostolorum venerari. Deprecor vos ex affectu audire me, ut non sit in testimonium, quod vobis scripsi. Et orate pro me, indigente misericordia Dei ac vestra caritate, ut merear consequi sortem, cui subiaceo, ne reprobus inveniar.

XIII. Salutat vos dilectio Smyrnaeorum et Ephesiorum. Memor est vestri Ecclesia quae est in Syria, unde non sum dignus dici ultimus eorum qui ibi sunt. Incolumes estote in Christo Iesu, subiecti Episcopo, similiter ut Presbyteris atque Diaconis. Omnes invicem diligite[1] corde inseparabili. Castificet vos spiritus meus,[2] non solum nunc, sed et[3] quando Deum meruero adipisci. Adhuc enim in periculo sum: sed fidelis est Pater Iesu Christi, adimplere petitionem meam et vestram, in qua inveniamur immaculati et acquisiti in Domino. Amen.[4]

---

3) *episcoporum* Pal. Reg., in quo subinde *et* om.

Cap. XIII. 1) *diligite* des. in Reg.
2) *sanctus* Reg.
3) *et* tuentur Reg. ed. Veneta 1546 c. textu gr., des. in Pal. et ap. Cureton.
4) *adquisivi vos in domino* p. *et acquisiti in Domino. Amen* Pal. Reg. Ille subinde: *Explicit ad trallianos*, hic *Explicit secunda.*

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΕΠΙΣΤΟΛΗ[1] ΠΡΟΣ ΜΑΓΝΗΣΙΟΥΣ.

Ἰγνάτιος, ὁ καὶ Θεοφόρος, τῇ εὐλογημένῃ[2] *ἐν χάριτι Θεοῦ Πατρὸς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ σωτῆρι,*[3] *ἐν ᾧ ἀσπάζομαι τὴν ἐκκλησίαν τὴν οὖσαν ἐν Μαγνησίᾳ τῇ*[4] *πρὸς Μαιάνδρῳ, καὶ εὔχομαι ἐν Θεῷ Πατρὶ καὶ Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν· ἐν ᾧ πλεῖστα χαίρειν ὑμᾶς εἴη.*

I. *Γνοὺς ὑμῶν τὸ πολυεύτακτον τῆς κατὰ Θεὸν*[5] *ἀγάπης, ἀγαλλιώμενος προειλόμην*[6] *ἐν πίστει Ἰησοῦ Χριστοῦ προσλαλῆσαι ὑμῖν. Ἀξιωθεὶς*[7] *γὰρ ὀνόματος θείου καὶ ποθεινοῦ, ἐν οἷς περιφέρω δεσμοῖς, ᾄδω τὰς ἐκκλησίας, ἐν*[8] *αἷς ἕνωσιν εὔχομαι σαρκὸς καὶ πνεύματος Ἰησοῦ Χριστοῦ· ὅς ἐστι*[9] *σωτὴρ πάντων ἀνθρώπων, μάλιστα δὲ πιστῶν· οὗ*[10] *τῷ αἵματι ἐλυτρώθητε· δι' οὗ ἔγνωτε Θεὸν, μᾶλλον δὲ ὑπ'*[11] *αὐτοῦ ἐγνώσθητε· ἐν ᾧ ὑπομένοντες, τὴν πᾶσαν ἐπήρειαν*[12] *τοῦ αἰῶνος τούτου διαφεύξεσθε. Πιστὸς γὰρ, ὅς*[13] *οὐκ ἐάσει ὑμᾶς πειρασθῆναι ὑπὲρ ὃ δύνασθε.*

II. *Ἐπεὶ οὖν ἠξιώθην ἰδεῖν ὑμᾶς*[1] *διὰ Δαμᾶ τοῦ ἀξιοθέου ὑμῶν ἐπισκόπου καὶ πρεσβυτέρων Θεοῦ ἀξίων, Βάσσου καὶ Ἀπολλωνίου, καὶ τοῦ συμβιωτοῦ μου διακόνου Ζωτίωνος, οὗ ἐγὼ ὀναίμην, ὅτι ὑποτάσσεται*[2] *τῷ ἐπισκόπῳ καὶ τῷ πρεσβυτερίῳ, χάριτι Θεοῦ ἐν νόμῳ Ἰησοῦ Χριστοῦ.*

III. *Καὶ ὑμῖν δὲ πρέπει μὴ καταφρονεῖν τῆς ἡλικίας τοῦ ἐπισκόπου, ἀλλὰ κατὰ γνώμην Θεοῦ Πατρὸς πᾶσαν ἐντροπὴν αὐτῷ ἀπονέμειν, καθὼς ἔγνων καὶ τοὺς ἁγίους πρεσβυτέρους οὐ*[1] *πρὸς τὴν φαινομένην ἀφορῶντας νεότητα, ἀλλὰ πρὸς τὴν ἐν Θεῷ φρόνησιν. Ἐπείπερ οὐχ οἱ πολυχρόνιοί εἰσι σοφοὶ, οὐδὲ οἱ γέροντες ἐπίστανται σύνεσιν·*[2] *ἀλλὰ πνεῦμά ἐστιν ἐν βροτοῖς. Δανιὴλ μὲν γὰρ ὁ σοφὸς δωδεκαετὴς γέγονε κάτοχος τῷ θείῳ πνεύματι, καὶ τοὺς μάτην τὴν πολιὰν φέροντας πρεσβύτας, συκοφάντας καὶ ἐπιθυμητὰς ἀλλοτρίου κάλλους ἀπήλεγξεν.*[3] *Σαμουὴλ δὲ παιδάριον ὂν μικρὸν, τὸν ἐνενηκονταετῆ*[4] *Ἡλεὶ διελέγχει, τοῦ Θεοῦ προτετιμηκότα τοὺς ἑαυτοῦ παῖδας. Ὡσαύτως καὶ Ἱερεμίας ἀκούει πρὸς τοῦ Θεοῦ· Μὴ λέγε, ὅτι νεώτερός εἰμι. Σολομῶν δὲ καὶ*

---

1) Numerum Γ': add. O V; *Τοῦ Αὐτοῦ Πρὸς Μαγνησίους* B.
2) *εὐλογομένῃ* B.
3) *ἡμῶν* add. Med. et vet. Int., deest in B F O V.
4) *τῆς* (sic) B. Tum *μεάνδρῳ* O V.
5) *θεοῦ* B.
6) *προειλάμην* O V.
7) *καταξιωθεὶς* Med., quod praestat. Mox *καὶ* deest in B O V; *θεοπρεπεστάτου* p. *θείου καὶ ποθεινοῦ* Med.
7) *ἐν* om. Voss.
9) *ἐστιν* B.
10) *οὗ* deest in B, ubi extare relativum in Med. notat Allatius.
11) *ὑπο* sine accentu B.
12) *ἐπηρεῖαν* B O Voss., *ἐπηρείαν* V. Subsequitur *ἄρχοντος* in Med.
13) *ὡς* O V, illic ad oram *ὅς*. Tum *ἐάσῃ* O V.

Cap. II. 1) *ὑμᾶς* om. O V. Subinde *διαδαγμα* (sic) p. *διὰ Δαμᾶ* V, *διάδαγμα* O, ad oram *διὰ δάμᾶ* (sic), *δια Δάμα* B.
2) *ὑποτάσσετε* O V, illic *ut* supra.

Cap. III. 1) *οὓς* O V, illic ad oram *οὐ*.
2) *οὐδὲ οἱ γέροντες, οἳ ἐπίστανται σύνεσιν* legit Cod. noster Reg. (lat.)

EIUSDEM EPISTOLA AD MAGNESIANOS. SCRIPTA EX SMYRNA.[1]

Ignatius, qui et Theophorus, benedictae Ecclesiae[2] gratia Dei Patris in Christo Iesu salvatore nostro; in quo saluto Ecclesiam, quae est in Magnesia iuxta Maeandrum,[3] et oro in Deo[4] Patre et Christo Iesu[5] Domino nostro: in quo plurimum vos gaudere opto.

I. Cognoscens vestram secundum Deum bene dispositam dilectionem, exsultans assumpsi in fide Iesu Christi alloqui vos. Dignus effectus sancti atque desideratissimi nominis, in his quae gesto vinculis, cano[6] Ecclesias, in quibus laudare opto carne et spiritu Iesu Christi,[7] qui[8] est salvator omnium hominum, maxime fidelium: cuius sanguine redempti estis, per quem cognovistis Deum, immo cogniti estis[9] ab eo; in quo sustinentes, seculi huius temptationem effugite. Fidelis autem est,[10] qui non permittet[11] temptari vos super id, quod potestis sufferre.[12]

II. Quoniam ergo merui videre vos per Deo dignum Episcopum vestrum Damam[1] et Deo dignos Presbyteros, Bassum scilicet et Apollonium, et convivam meum Zotionem, quem ego nutrivi, quoniam subditus est Episcopo et Presbyteris in gratia Dei et lege Iesu Christi.

III. Et vos oportet non contempfere aetatem Episcopi, sed secundum[1] ordinationem Dei Patris omnem venerationem ei exhibere, secundum quod cognovi etiam sanctos Presbyteros ei deferre, non propter iuventutem, quae in eo videtur, arbitrantes eum contemnendum, sed in[2] sapientia Dei ei obedire. Quoniam[3] quidem non longi temporis sunt sapientes, neque senes, qui[4] sciunt prudentiam: sed spiritus est in hominibus. Denique Daniel[5] sapientissimus, duodecim[6] annorum effectus, Spiritu Sancto repletus est, et illos seniores, canitiem vanam habentes, calumniatores et alienae pulcritudinis appetitores esse manifestavit. Samuel[7] etiam, cum esset puer pusillus, nonagenarium Heli[8] sacerdotem per increpationem redarguit, quod filios suos honorificaret super Deum. Similiter et Hieremias[9] audit[10] a Domino: Noli dicere, quia iuvenis sum

---

3) *ἀπήλεγξεν* O V Med., *ἀπήλεγξε* F vulg.; *ἀπέδειξεν* B.
4) *δν, μικρὸν τὸν ἐνενήκοντα ἔτη* scr. O V. Iidem *ἠλὶ* p. *Ἠλεί.*

1) *Incipit ad Magnesianos scripta ex smyrna* Pal., *Incipit tertia* Reg.
2) *Ecclesiae* om. Pal., *gratie* p. *Ecclesiae gratia Dei* Reg.
3) *meandirum* Reg.
4) *domino* Reg.
5) Sic ex Pal. Reg. consentiente textu gr., *Iesu Christo* vulg.
6) *canos* Pal.
7) *christi iesu* ordinat Reg.
8) I Tim. 4, 10.
9) *estis* om. Reg. Ceterum cf. Gal. 4, 9.
10) Ita Reg., *est autem* Pal. vulg.
11) *permittit* Pal. Reg.
12) I Cor. 10, 13.

Cap. II. 1) *daman* Pal.

Cap. III. 1) *sed* (*et id* man. pr. supra) *secundum* Reg.
2) *in* om. Pal.
3) Iob. 32, 8 sq.
4) *qui* adsumpsi ex Reg.
5) Dan. 13.
6) *XII* Reg.
7) I Sam. 3.
8) Ita scr. Pal. Reg.
9) *Geremias* scr. Pal. Ceterum cf. 1, 7.
10) *audito* Reg.

Ἰωσίας· ὁ μὲν δωδεκαετὴς βασιλεύσας τὴν φοβερὰν ἐκείνην καὶ δυσερμήνευτον ἐπὶ ταῖς γυναιξὶ[5] κρίσιν ἕνεκα τῶν παιδίων ἐποιήσατο· ὁ δὲ ὀκταετὴς ἄρξας τοὺς βωμοὺς καὶ τὰ τεμένη[6] κατέῤῥιπτε,[7] καὶ τὰ ἄλση κατεπίμπρα·[8] δαίμοσι γὰρ ἦν, ἀλλ' οὐ Θεῷ ἀνακείμενα· καὶ τοὺς ψευδιερεῖς κατέσφαττεν,[9] ὡς ἂν φθορέας καὶ ἀπατεῶνας[10] ἀνθρώπων, ἀλλ' οὐ θειότητος λατρευτάς. Τοιγαροῦν οὐ τὸ[11] νέον εὐκαταφρόνητον, ὅταν[12] Θεῷ ἀνακείμενον ᾖ· ἀλλ' ὁ τὴν γνώμην μοχθηρὸς, κἂν πεπαλαιωμένος[13] ᾖ ἡμερῶν κακῶν. Νέος ἦν ὁ Χριστοφόρος Τιμόθεος· ἀλλ' ἀκούσατε, οἷα γράφει αὐτῷ ὁ διδάσκαλος· Μηδείς σου τῆς νεότητος καταφρονείτω,[14] ἀλλὰ τύπος γίνου τῶν πιστῶν ἐν λόγῳ, ἐν ἀναστροφῇ. Πρέπον οὖν ἐστὶ[15] καὶ ὑμᾶς ὑπακούειν τῷ ἐπισκόπῳ ὑμῶν, καὶ κατὰ μηδὲν αὐτῷ ἀντιλέγειν· φοβερὸν γάρ ἐστι τῷ τοιούτῳ ἀντιλέγειν· οὐ γὰρ τουτονὶ τὸν βλεπόμενον πλανᾷ τις, ἀλλὰ τὸν ἀόρατον παραλογίζεται, τὸν μὴ δυνάμενον παρά τινος παραλογισθῆναι· τὸ δὲ τοιοῦτο οὐ πρὸς ἄνθρωπον, ἀλλὰ πρὸς Θεὸν ἔχει τὴν ἀναφοράν. Τῷ γὰρ Σαμουὴλ λέγει ὁ Θεός· Οὐ σὲ παρελογίσαντο,[16] ἀλλ' ἐμέ. Καὶ ὁ Μωσῆς φησίν· Οὐ γὰρ καθ' ἡμῶν[17] ὁ γογγυσμὸς, ἀλλὰ κατὰ Κυρίου τοῦ Θεοῦ. Οὐδεὶς ἔμεινεν ἀτιμώρητος, ἐπαρθεὶς κατὰ τῶν κρειττόνων· οὔτε γὰρ τῷ νόμῳ Δαθὰν καὶ Ἀβειρῶν[18] ἀντεῖπαν,[19] ἀλλὰ Μωσεῖ· καὶ ζῶντες εἰς ᾅδου κατηνέχθησαν. Κορὲ δὲ καὶ οἱ συμφρονήσαντες αὐτῷ κατὰ Ἀαρὼν διακόσιοι πεντήκοντα, πυρίφλεκτοι γεγόνασιν. Ἀβεσσαλὼμ[20] πατραλοίας γενόμενος, ἐκκρεμὴς[21] ἐν φυτῷ γέγονε καὶ ἀκῖσιν ἐβλήθη τὴν κακόβουλον καρδίαν. Ἀβεδδαδὰν[22] ὡσαύτως τῆς κεφαλῆς ἀφαιρεῖται δι' ὁμοίαν αἰτίαν. Ὀζίας λεπροῦται, κατατολμήσας ἱερέων καὶ ἱερωσύνης. Σαοὺλ ἀτιμοῦται, μὴ περιμείνας τὸν ἀρχιερέα Σαμουήλ. Χρὴ οὖν καὶ ὑμᾶς αἰδεῖσθαι τοὺς κρείττονας.

IV. *Καὶ πρέπον ἐστὶ μὴ μόνον καλεῖσθαι Χριστιανοὺς, ἀλλὰ καὶ εἶναι· οὐ γὰρ τὸ λέγεσθαι, ἀλλὰ τὸ εἶναι μακάριον ποιεῖ. Εἴ τινὲς ἐπίσκοπον μὲν λέγουσι, χωρὶς δὲ αὐτοῦ[1] πάντα ποιοῦσι, τοῖς τοιούτοις ἐρεῖ καὶ αὐτὸς, ὅς[2] καὶ ὁ ἀληθινὸς καὶ πρῶτος ἐπίσκοπος καὶ μόνος φύσει ἀρχιερεύς· Τί με καλεῖτε Κύριε Κύριε,[3] καὶ οὐ ποιεῖτε ἃ λέγω;*

---

5) *γυναιξὶν* B.
6) *τεμένει* O V, in illo correctum.
7) *κατεῤῥίπου* O V, illic *κατεῤῥίπτου* man. sec.
8) *κατεμπίπρα* O V. Tum *δαίμοσιν* B.
9) *κατασφάττει* O V, illic man. sec. mutatum in *κατεσφάττει*.
10) *ἀπαταιῶνας* O V.
11) *τὸν* O, *τὸ* ad oram.
12) Ita F V, *ὅτ' ἂν* B O vulg.
13) *μοχθηρὰν, κἂν πεπαλαιωμένον* B O V. Fortasse scribendum *ἀλλὰ τὸ τὴν γνώμην μοχθηρὸν, κἂν πεπαλαιωμένον*.
14) *καταφρονείτο* OV, illic emendatum.
15) *ἐστὶν* B O V.
16) *παρελογήσαντο* O V.
17) *ἡμῶν* B F O V LXX Cler., *ὑμῶν* Voss. et alii.
18) *ἀβιρῶν* O V.
19) *ἀντεῖπαν* c. B F O V, *ἀντεῖπον* vulg. Mox *μωσῇ* scr. F O V.
20) *ἀβεσαλὼν* O V. Subinde *πατρολύας* O V, illic man. sec. correctum.
21) *ἐκκρεμνῆς* O V.
22) *Ἀχὰβ καὶ Ναμᾶν* p. *Ἀβεδδαδὰν* Med.

Cap. V. 1) *αὐτῷ* B.
2) *ὡς* O V.
3) Secundum *Κύριε* excidit ap. Voss.

11) Sic Reg., *duodecimo anno aetatis suae* Pal. vulg. Ceterum cf. III Reg. 3.

ego. Salomon quoque et Iosias in iuventute mirifici et sapientes in operibus suis apparuerunt. Salomon quidem duodecimo aetatis suae anno[11] regnare incipiens, arduam et ininterpretabilem[12] mulierum pro parvulis quaestionem terribili iudicio dissolvit. Iosias[13] vero octo annorum existens, aras et monumenta subvertere coepit, lucos excidere et templa deiicere, quae non Deo, sed daemonibus fuerant consecrata. Nam et pseudo-sacerdotes interfecit, ut corruptores et seductores hominum, non divinitati, sed diabolo servientes. Propter quod non est contempnenda iuventus, cum Deo adiacuerit, sed illa aetas, quae sententiae nocet, etiam[14] si inveterata fuerit dierum malorum. Iuvenis fuit et Christoferus[15] Timotheus: sed audite, qualia ei scripsit magister. Nemo, inquit, iuventutem tuam contempnat: sed forma esto fidelium in verbo, in conversatione. Dignum est ergo vos obedire Episcopo vestro, et in nullo ei contradicere. Terribile est enim tali contradicere. Non enim istum visibilem quis spernit; sed illum[16] invisibilem in eo contempnit, qui non potest ab aliquo contempni. Hic autem non ab homine, sed a Deo habet promotionem. Dicit enim Deus Samueli[17] de comtemptoribus eius: Non te spreverunt, sed me. Nam et Moyses populo adversus se murmuranti ait:[18] Non enim adversus nos murmurastis, sed[19] adversus Dominum Deum. Nemo enim inultus remansit, qui se contra potiores extulit. Denique in lege, Dathan[20] et Abiron[21] Moysi resistentes, vivi ad inferos depositi sunt. Sed et Chore et qui conspiraverunt cum eo adversus Aaron ducenti quinquaginta,[22] igne consumti sunt. Absalon etiam,[23] parricida existens, divino iudicio arbori appensus est; sed et cor eius, quod mala cogitaverat, sagittis infixum est. Nam et Achab[24] et Dadan nichilominus propter similem causam[25] capite plexus est. Ozias[26] quoque leprosus factus est, qui contra sacerdotes sacerdotium arripere ausus est.[27] Saul[28] etiam sacrificare praesumens, regali dignitate dehonoratus est, non expectans principem sacerdotum Samuelem. Oportet ergo et nos revereri potiores.

IV. Et dignum est non solum vocari nos Christianos, sed etiam esse. Non enim dici,[1] sed esse facit beatum.[2] Quidam autem Episcopum quidem vocant, et praeter ipsum omnia faciunt. Talibus ergo[3] etiam ipse Christus dicit, qui et verus et primus est Episcopus et solus natura Pontifex: Quid me vocatis Domine, Domine, et non facitis quae dico?[4]

---

12) *ininterpretabilem* c. Pal. Reg. et Veneta 1546, *interpretabilem* Vossius, et c. aliis vulg. et Coretonus.

13) IV Reg. 23.

14) *et etiam* Pal. Ceterum cf. Dan. 13, 52.

15) *fuit etiam Christoforus* Pal., *fuit etiam Christiferus* Reg. Ceterum cf. I Tim. 4, 12.

16) *illud* erat in Pal.

17) I Sam. 8, 7.

18) Exod. 16, 8.

19) Vocc. *se murmuranti ait: Non enim adversus nos murmurastis, sed* non leg. in Pal.

20) *datam* Pal. Ceterum cf. Num. 16.

21) Ea scriptura in Pal. Reg.

22) *CCtt Lta* Reg.

23) II Sam. 18.

24) *aab* Pal., *ahab* Reg.

25) *causam* om. Pal.

26) 2 Chron. 26.

27) *ausus est arripere* Reg.

28) I Sam. 13.

Cap. IV. 1) Recepi *dici* ex Reg. favente textu gr., *dicere* Pal. vulg.

2) *beatos* Pal.

3) *igitur* Pal., deest *ergo* in Reg.

4) Luc. 6, 46.

οἱ γὰρ τοιοῦτοι οὐκ εὐσυνείδητοι, ἀλλ'[4] εἴρωνές τινες καὶ μόρφωνες εἶναί μοι φαίνονται.

V. *Ἐπεὶ οὖν τέλος τὰ πράγματα ἔχει, καὶ πρόκειται ζωὴ ἡ ἐκ φυλακῆς, καὶ θάνατος ὁ ἐκ παρακοῆς, καὶ ἕκαστος τῶν ἡρημένων[1] εἰς τὸν τόπον τοῦ εὑρεθέντος μέλλει χωρεῖν, φύγωμεν τὸν θάνατον, καὶ ἐκλεξώμεθα τὴν ζωήν. Δύο γὰρ λέγω χαρακτῆρας ἐν ἀνθρώποις εὑρίσκεσθαι· καὶ τὸν μὲν νομίσματος, τὸν δὲ παραχαράγματος. Ὁ θεοσεβὴς ἄνθρωπος νόμισμά ἐστιν ὑπὸ Θεοῦ χαραχθέν· ὁ ἀσεβὴς ψευδώνυμον νόμισμα, κίβδηλον, νόθον, παραχάραγμα, οὐχ ὑπὸ Θεοῦ, ἀλλ' ὑπὸ διαβόλου ἐνεργηθέν. Οὐ[2] δύο φύσεις ἀνθρώπων λέγω, ἀλλὰ τὸν ἕνα ἄνθρωπον, ποτὲ[3] μὲν Θεοῦ, ποτὲ δὲ διαβόλου γίνεσθαι· ἐὰν εὐσεβῇ τις, ἄνθρωπος Θεοῦ ἐστὶν, ἐὰν δὲ ἀσεβῇ τις, ἄνθρωπος τοῦ διαβόλου, οὐκ ἀπὸ τῆς φύσεως, ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἑαυτοῦ γνώμης γινόμενος. Οἱ ἄπιστοι εἰκόνα ἔχουσι τοῦ ἄρχοντος τῆς πονηρίας, οἱ δὲ[4] πιστοὶ εἰκόνα[5] ἔχουσι τοῦ ἄρχοντος Θεοῦ Πατρὸς καὶ Ἰησοῦ Χριστοῦ· δι' οὗ ἐὰν[6] μὴ αὐθαιρέτως ἔχωμεν τὸ ὑπὲρ ἀληθείας ἀποθανεῖν εἰς τὸ αὐτοῦ πάθος, τὸ ζῆν αὐτοῦ οὐκ ἔστιν ἐν ἡμῖν.*

VI. *Ἐπεὶ οὖν ἐν τοῖς προγεγραμμένοις προσώποις τὸ πᾶν πλῆθος ἐθεώρησα ἐν πίστει καὶ ἀγάπῃ,[1] παραινῶ, ἐν ὁμονοίᾳ Θεοῦ σπουδάσατε[2] πάντα πράττειν, προκαθημένου τοῦ ἐπισκόπου εἰς τόπον Θεοῦ, καὶ τῶν πρεσβυτέρων εἰς τόπον συνεδρίου τῶν ἀποστόλων, καὶ τῶν διακόνων τῶν ἐμοὶ γλυκυτάτων, πεπιστευμένων διακονίαν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὃς πρὸ αἰῶνος[3] παρὰ τῷ Πατρὶ γεννηθεὶς, ἦν λόγος Θεός,[4] μονογενὴς υἱός· καὶ ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων ὁ αὐτὸς διαμένει· τῆς γὰρ βασιλείας αὐτοῦ οὐκ ἔσται τέλος, φησὶ[5] Δανιὴλ ὁ προφήτης. Πάντες οὖν ἐν ὁμονοίᾳ ἀλλήλους ἀγαπήσωμεν, καὶ μηδεὶς κατὰ σάρκα βλεπέτω[6] τὸν πλησίον, ἀλλ' ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. Μηδὲν ἔστω ἐν ὑμῖν, ὃ δυνήσεται ὑμᾶς μερίσαι, ἀλλ' ἑνώθητε τῷ ἐπισκόπῳ, ὑποτασσόμενοι τῷ Θεῷ δι' αὐτοῦ ἐν Χριστῷ.*

VII. *Ὥσπερ οὖν ὁ Κύριος ἄνευ τοῦ Πατρὸς οὐδὲν ποιεῖ·[1] Οὐ δύναμαι γὰρ, φησὶ, ποιεῖν ἀπ' ἐμαυτοῦ[2] οὐδέν· οὕτω καὶ ὑμεῖς ἄνευ τοῦ ἐπισκόπου, μηδὲ πρεσβύτερος, μηδὲ διάκονος, μηδὲ λαϊκός·[3] μηδέ τι φαινέσθω ὑμῖν[4] εὔλογον παρὰ τὴν ἐκείνου γνώμην· τὸ γὰρ τοιοῦτον παράνομον καὶ Θεοῦ ἐχθρόν. Πάντες ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἐν τῇ προσευχῇ ἅμα συνέρχεσθε·[5] μία δέησις ἔστω κοινὴ, εἷς νοῦς, μία ἐλπὶς ἐν ἀγάπῃ,*

---

4) *ἀλλὰ* B.

Cap. V. 1) *εἰρημένων* O V.

2) *οὐ* addidit Morelius ex vulg. Int. Adest neg. in B F O V. Male eam praetermisit Voss.

3) *τότε* O V.

4) *δὲ* addidi ex B.

5) *χαρακτῆρα* Med.

6) *ἂν* O V. Iidem mox *ἔχομεν*.

Cap. VI. 1) *ἠγάπησα* p. *ἀγάπῃ* O V, *ἠγάπησα* B F.

2) *σπουδάζετε* Med.

3) *αἰώνων* Med.

4) *παρὰ πατρὶ ἦν καὶ ἐν τέλει ἐφάνη* Med., rlqq. usque ad *Πάντες οὖν* omissis.

5) *φησὶν* O V.

6) *βλέπει* B. Fortasse *βλέπῃ*.

Cap. VII. 1) *ἐποίησεν οὔτε δι' ἑαυτοῦ, οὔτε διὰ τῶν Ἀποστόλων* p. *ποιεῖ* Med.

2) *ἀφ' ἑαυτοῦ* O V, illic mutatum in vulg.

3) *μὴ διάκονος, μὴ λαϊκός* B O V. Ex Med. *εἴτε πρ. εἴτε διάκ. εἴτε λαϊκ.* notat Allatius.

tales enim non bonae scientiae, sed derisores et simulatores mihi esse[5] videntur.

V. Quoniam vero[1] negotia finem habent, et adiacet quidem vita ex observatione, mors vero ex inobedientia, et necesse est ut unusquisque in locum, quem sibi de praedictis elegerit, in futuro esse[2] praecipiatur, fugiamus itaque mortem, et eligamus vitam. Duos enim characteres dico in hominibus inveniri: unum quidem verum monetae signaculum, alium vero adulterinum.[3] Pius enim homo et religiosus vera moneta est, quae a Deo formata vel expressa[4] est. Impius vero et irreligiosus falsa moneta est, noxia, adultera, prava,[5] quae non a Deo, sed a Diabolo facta est. Haec autem asserens non duas[6] naturas hominum esse dico, sed unum eundemque hominem, qui aliquando quidem Dei, aliquando autem[7] Diaboli efficitur. Si quis igitur pius fuerit, homo Dei est; si quis vero[8] impius extiterit, Diaboli est, non ex sua sententia factus. Infideles enim imaginem habent Principis nequitiae; fideles autem formam habent auctoris omnium Dei Patris et Christi Iesu filii eius. Propter quod si non elegerimus pro veritate mori in passione ipsius,[9] vita eius non est in nobis.

VI. Et quoniam in praescriptis personis multitudinem vestri contemplatus sum in fide et dilectione, moneo ut unanimes in Deo omnia facere festinetis, assidente Episcopo in loco Dei, et Presbyteris in loco consistorii Apostolorum, et Diaconis dulcissimis mihi, quibus creditum est ministerium Iesu Christi,[1] qui ante[2] secula genitus est a Patre, Deus Verbum, unigenitus Filius: et[3] in consummatione seculorum ipse permanet. Regni enim eius[4] non erit finis, inquit Daniel propheta. Omnes[5] in concordia invicem diligamus, et nemo secundum carnem[6] consideret proximum suum, sed secundum Christum Iesum. Nichil sit in vobis, quod vos possit separare, sed adunamini Episcopo, subiecti per ipsum Deo in Christo.

VII. Sicuti ergo Dominus sine Patre nichil facit: Non enim possum, inquit,[1] a me ipse facere quicquam: sic etiam et vos sine Episcopo; sive Presbyter, sive[2] Diaconus, sive Laicus. Non ergo aliquid rationabile vobis videatur extra ipsius sententiam; tale etenim iniquum[3] est et Deo inimicum. Omnes in id ipsum ad orationem simul convenite. Una deprecatio sit communis, unus animus, una spes, dilectio immaculata in

---

4) *ὑμεῖν* correctum ex *ὑμεῖς* O.
5) *συνέρχεσθαι* OV, illic correctum.

5) *esse* erasum in Reg.

Cap. V. 1) *ergo* Pal.
2) *esse* des. in Pal.
3) *adulterum* Pal. Reg.
4) *expressum* Reg.
5) *paracaraxina* (*-chma?*) Pal. Reg.
6) *non duas asserens* inv. Reg. Subinde *hominum naturas* Pal.
7) *autem* om. Reg.
8) *si vero quis* Pal. Reg.
9) *eius* Pal., ubi subinde des. vocc. *vita eius*.

Cap. VI. 1) Ita Pal. Reg. ed. Veneta 1546 c. textu gr., *Christi Iesu* vulg.
2) *qui an ante* Reg.
3) *et verbum* erat in Reg.
4) *ipse permanet et regni eius* exh. Pal. Ceterum cf. Dan. 2, 44. et 7, 14. 27.
5) *omnia* Pal.
6) Is ordo vocc. in Pal. Reg., *secundum carnem nemo* vulg.

Cap. VII. 1) *ait* Reg. Ceterum cf. Ioh. 5, 30.
2) *seu* Pal. Reg.
3) *etenim et iniquum* Pal.

ἐν πίστει τῇ ἀμώμῳ, τῇ εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν, οὗ ἄμεινον οὐδέν ἐστιν.[6] *Πάντες ὡς εἷς εἰς τὸν ναὸν Θεοῦ συντρέχετε, ὡς ἐπὶ ἓν θυσιαστήριον, ἐπὶ*[7] *ἕνα Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν ἀρχιερέα τοῦ ἀγεννήτου Θεοῦ.*

VIII. *Μὴ πλανᾶσθε ταῖς ἑτεροδοξίαις, μηδὲ μύθοις ἐνέχετε,*[1] *καὶ γενεαλογίαις ἀπεράντοις, καὶ Ἰουδαϊκοῖς τύφοις· Τὰ ἀρχαῖα παρῆλθεν, ἰδοὺ γέγονε καινὰ τὰ πάντα. Εἰ γὰρ μέχρι νῦν κατὰ νόμον Ἰουδαϊκὸν καὶ περιτομὴν σαρκὸς ζῶμεν, ἀρνούμεθα τὴν χάριν εἰληφέναι. Οἱ γὰρ θειότατοι προφῆται κατὰ Ἰησοῦν Χριστὸν ἔζησαν. Διὰ τοῦτο καὶ ἐδιώχθησαν, ἐμπνεόμενοι ἀπὸ τῆς χάριτος, εἰς τὸ πληροφορηθῆναι τοὺς ἀπειθοῦντας,*[2] *ὅτι εἷς Θεός ἐστιν ὁ παντοκράτωρ, ὁ φανερώσας ἑαυτὸν διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ*[3] *τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, ὅς ἐστιν αὐτοῦ λόγος,*[4] *οὐ ῥητός, ἀλλ' οὐσιώδης· οὐ γάρ ἐστι*[5] *λαλιᾶς ἐνάρθρου φώνημα, ἀλλ' ἐνεργείας θεϊκῆς οὐσία γεννητή· ὃς πάντα κατευαρέστησε τῷ πέμψαντι αὐτόν.*[6]

IX. *Εἰ οὖν οἱ ἐν παλαιοῖς*[1] *γράμμασιν ἀναστραφέντες εἰς καινότητα ἐλπίδος ἦλθον ἐκδεχόμενοι Χριστόν, ὡς ὁ Κύριος διδάσκει λέγων· Εἰ ἐπιστεύετε Μωσεῖ,*[2] *ἐπιστεύσατε ἂν ἐμοί· περὶ γὰρ ἐμοῦ ἐκεῖνος ἔγραψεν·*[3] *καί, Ἀβραὰμ ὁ πατὴρ ὑμῶν ἠγαλλιάσατο, ἵνα ἴδῃ τὴν ἡμέραν τὴν ἐμήν, καὶ εἶδεν,*[4] *καὶ ἐχάρη· πρὶν γὰρ Ἀβραὰμ ἐγώ εἰμι· πῶς ἡμεῖς δυνησόμεθα*[5] *ζῆσαι χωρὶς αὐτοῦ; οὐ καὶ οἱ προφῆται ὄντες δοῦλοι, τῷ πνεύματι προεώρων αὐτόν, καὶ ὡς διδάσκαλον ἀνέμενον, καὶ προσεδόκων ὡς Κύριον καὶ σωτῆρα λέγοντες· Αὐτὸς ἥξει καὶ σώσει ἡμᾶς. Μηκέτι οὖν σαββατίζωμεν*[6] *Ἰουδαϊκῶς, καὶ ἀργίαις*[7] *χαίροντες. Ὁ μὴ ἐργαζόμενος γὰρ μὴ ἐσθιέτω. Ἐν ἱδρῶτι*[8] *γὰρ τοῦ προσώπου σου φαγῇ*[9] *τὸν ἄρτον σου, φασὶ τὰ λόγια. Ἀλλ' ἕκαστος ὑμῶν σαββατιζέτω πνευματικῶς, μελέτῃ νόμου*[10] *χαίρων, οὐ σώματος ἀνέσει, δημιουργίαν Θεοῦ θαυμάζων, οὐκ ἕωλα*[11] *ἐσθίων, καὶ χλιαρὰ πίνων, καὶ μεμετρημένα*[12] *βαδίζων, καὶ ὀρχήσει*[13] *καὶ κρότοις νοῦν οὐκ ἔχουσι χαίρων· καὶ μετὰ*[14] *τὸ σαββατίσαι ἑορταζέτω πᾶς φιλόχριστος τὴν κυριακήν, τὴν ἀναστάσιμον, τὴν βασιλίδα,*[15] *τὴν ὕπατον πασῶν τῶν ἡμερῶν, ἣν περιμένων ὁ προφήτης ἔλεγεν· Εἰς τὸ τέλος, ὑπὲρ τῆς ὀγδόης, ἐν ᾗ καὶ ἡ ζωὴ ἡμῶν ἀνέτειλεν,*[16] *καὶ τοῦ θανάτου γέγονε*[17] *νίκη ἐν Χριστῷ· ὃν*[18] *τὰ τέκνα τῆς ἀπωλείας ἀρνοῦνται, οἱ ἐχθροὶ τοῦ σωτῆρος, ὧν ὁ*

---

6) *ἐστι* B F vulg.
7) *ὡς ἐπὶ* p. *ἐπὶ* O V vet. Int.
Cap. VIII. 1) *μύθους ἀνέχετε* O V, *μύθοις ἀνέχετε* B.
2) *ἀπιστοῦντας* B vet. Int.
3) *χριστὸν* (sic) B.
4) *λόγος ἀΐδιος* Med.
5) *ἐστιν* O V.
6) *ἐν πᾶσιν εὐάρεστος τῷ ὑποστήσαντι* p. *ὃς πάντα κατευαρέστησε τῷ πέμψαντι αὐτὸν* O V Med. In B *κατευαρέστησεν*.
Cap. IX. 1) *ἐν παλαιοῖς* c. Med., deest praep. in B F O V.
2) *ἐπιστεύσατε μωσῇ* O V.
3) Ita B O V, *ἔγραψε* F vulg.
4) *ἴδεν* O V.
5) *δυνησώμεθα* O V.
6) *σαββατίζομεν* O V, in illo ω ad oram.
7) Ita F O V, *ἀργείαις* B Voss.
8) *ἱδρώτητι* O V.
9) *φαγῆ* (perisp.) O V.
10) *νομων* O V. Tum *οὐ σώματος ἀνέστει* O, man. sec. *ἀνέσει* ad oram.
11) *οὐχ ἔολα* O V, in illius marg. *οὐκ ἕωλα*.
12) *μεμετριμένα* V.
13) *ὀρχίσει* O V, in illo *ή* ad oram.
14) *μετὰ* B O V, *κατὰ* Voss.
15) *τὴν βασιλίδα* B F O V; deest ap. Voss.

fide Christi Iesu,[4] qua[5] nichil aliud melius est.[6] Omnes adunati ad templum Dei concurrite, sicut ad unum altare, sicut ad unum Iesum Christum, Pontificem ingeniti[7] Dei Patris.

VIII. Nolite errare in aliena gloria; neque intendatis fabulis et genealogiis interminatis et Iudaicis inflationibus;[1] Vetera enim transierunt, et ecce facta sunt omnia nova.[2] Si enim nunc usque[3] secundum legem Iudaicam et circumcisionem carnis vivamus, negamus nos gratiam[4] accepisse. Sancti enim Prophetae secundum Iesum[5] Christum vixerunt; ideoque et persecutionem passi sunt, inspirati gratia ad manifestationem incredulis, quia unus est Deus[6] omnipotens, qui manifestavit seipsum per Iesum Christum Filium suum, qui est[7] Verbum ipsius, non prolativum scilicet, sed substantiale,[8] non locutio articulatae vocis, sed operatio Deitatis; substantia scilicet genita, in omnibus bene complacens substitutori.

IX. Si ergo ex antiquis Scripturis conversi ad vacuam spem venerunt expectantes Christum, sicuti ipse Dominus docet dicens:[1] Si crederetis Moysi, crederetis utique et mihi; de me enim ille scripsit. Nam et Abraham, inquit,[2] pater vester exultavit, ut videret diem meum; et vidit, et gavisus est: Ante Abraham enim, inquit, ego sum: Quomodo nos poterimus[3] vivere sine ipso? cui et Prophetae servi fuerunt, spiritu praevidentes eum, et tanquam magistrum expectabant, et sperabant ut Dominum et Salvatorem dicentes: Ipse veniet et salvabit nos.[4] Non ergo sabbatizemus Iudaice, ut feriis gaudentes. Qui enim non operatur, inquit,[5] non manducet. Et iterum:[6] In sudore enim[7] vultus tui manducabis panem tuum, dicunt Eloquia. Sed unusquisque vestrum[8] sabbatizet spiritualiter, meditationi Legis congaudens, non corporis dimissione fabricationem Dei admirans velut Iudaeus, non omnia comedens, et tepidum bibens, et mensurate ambulans, et saltationes atque plausum manuum nunc habens. Sed pro sabbatizatione[9] diem festum celebret omnis Christianus Dominicam resurrectionem, regalem, eminentissimam omnium dierum, de qua Propheta expectans dicebat: In finem, pro octava: in qua[10] die et vita nostra exorta est, et mortis in Christo facta victoria, quem filii perditionis negant, inimici scilicet Salvatoris, quorum deus venter est;[11]

---

16) Ita B O V, *ἀνέτειλε* F vulg.
17) *γέγονεν* B.
18) *ὢν* O V, illic *ἦν* ad oram. In textu Cod. B *ὃν*, in marg. *ἦν* Med.

4) *iesu christi* transp. Pal. Reg.
5) *cuius* Pal., *cui* Reg.
6) *est* om. Pal.
7) *ingenitum* Pal.
Cap. VIII. 1) I Tim. 1, 4.
2) *nova omnia* transp. Pal. Ceterum cf. II Cor. 5, 17.
3) Vocc. *nunc usque* non sunt in Pal.
4) *gratiam* om. Pal.
5) *Iesum* om. Reg.
6) *Deus* om. Pal.
7) *est* des. in Reg.
8) *substantia* Pal.
Cap. IX. 1) Ioh. 5, 46.
2) Ioh. 8, 56. 58.
3) *quo modo poterimus nos* Reg.
4) *et salvos nos faciet* Pal. Ceterum cf. Esa. 35, 4.
5) II Thess. 3, 10.
6) Gen. 3. 19.
7) *enim* adiunxi ex Reg.; leg. quoque in textu gr.
8) *nostrum* Pal. Reg.
9) *sabbatizare* Pal. Reg.
10) *quo* Pal. Reg. Ceterum cf. Psalm. 6 et 11 inscript.
11) Phil. 3, 19.

θεὸς ἡ κοιλία, οἱ τὰ ἐπίγεια φρονοῦντες· οἱ φιλήδονοι καὶ οὐ φιλόθεοι, μόρφωσιν εὐσεβείας ἔχοντες, τὴν δὲ δύναμιν αὐτῆς ἠρνημένοι· οἱ χριστέμποροι,[19] τὸν λόγον καπηλεύοντες καὶ τὸν Ἰησοῦν πωλοῦντες· οἱ τῶν γυναικῶν φθορεῖς καὶ τῶν ἀλλοτρίων ἐπιθυμηταί, οἱ χρηματολαίλαπες·[20] ὧν ῥυσθείητε ἐλέει Θεοῦ διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

X. Μὴ οὖν ἀναίσθητοι ὦμεν τῆς χρηστότητος αὐτοῦ. Ἐὰν μιμήσηται[1] ἡμᾶς, καθὰ καὶ[2] πράσσομεν, οὐκ ἔτι ἐσμέν. Ἐὰν γὰρ ἀνομίας παρατηρήσῃς, Κύριε, Κύριε,[3] τίς ὑποστήσεται; Γενώμεθα οὖν ἄξιοι τῆς ἐπωνυμίας ἧς εἰλήφαμεν. Ὃς γὰρ ἂν ἄλλῳ ὀνόματι καλεῖται πλεῖον τούτου, οὗτος οὐκ ἔστι[4] τοῦ Θεοῦ· οὐ γὰρ[5] δέδεκται τὴν προφητείαν τὴν λέγουσαν περὶ ἡμῶν, ὅτι κληθήσεται ὀνόματι καινῷ, ᾧ[6] ὁ Κύριος ὀνομάσει αὐτόν, καὶ ἔσται λαὸς ἅγιος. Ὅπερ καὶ πεπλήρωται πρώτως[7] ἐν Συρίᾳ· ἐν Ἀντιοχείᾳ γὰρ ἐχρημάτισαν οἱ μαθηταὶ Χριστιανοί, Παύλου καὶ Πέτρου θεμελιούντων τὴν ἐκκλησίαν. Ὑπέρθεσθε[8] οὖν τὴν κακὴν ζύμην, τὴν παλαιωθεῖσαν, τὴν σεσηπυῖαν· καὶ μεταβάλλεσθε εἰς νέαν ζύμην χάριτος.[9] Ἁλίσθητε ἐν Χριστῷ, ἵνα μὴ ὁ ἀλλότριος ὑμῶν κυριεύσῃ. Ἄτοπόν ἐστιν Ἰησοῦν Χριστὸν λαλεῖν ἐπὶ γλώσσης, καὶ τὸν πανσθέντα Ἰουδαϊσμὸν ἐπὶ διανοίας ἔχειν· οὐ γὰρ Χριστιανισμός, οὐκ ἔστιν Ἰουδαϊσμός·[10] εἷς γάρ ἐστιν ὁ Χριστός, εἰς ὃν πᾶν ἔθνος πιστεῦσαν, καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογησαμένη εἰς Θεὸν συνήχθη· καὶ γέγοναν[11] οἱ λιθώδεις τῇ καρδίᾳ τέκνα τοῦ Θεοῦ, φίλοι Ἀβραάμ· καὶ ἐν τῷ σπέρματι αὐτοῦ ἐνευλογήθησαν[12] πάντες οἱ τεταγμένοι εἰς ζωὴν αἰώνιον ἐν Χριστῷ.

XI. Ταῦτα δέ, ἀγαπητοί μου, οὐκ ἐπέγνων τινὰς ἐξ ὑμῶν οὕτως ἔχοντας, ἀλλ' ὡς μικρότερος ὑμῶν θέλω προφυλάσσεσθαι ὑμᾶς, μὴ ἐμπεσεῖν εἰς τὰ ἄγκιστρα τῆς κενοδοξίας, ἀλλὰ πληροφορεῖσθαι[1] ἐν Χριστῷ, τῷ πρὸ πάντων μὲν αἰώνων γεννηθέντι παρὰ τοῦ Πατρός, γενωμένῳ[2] δὲ ὕστερον ἐκ Μαρίας τῆς παρθένου δίχα ὁμιλίας[3] ἀνδρός· καὶ πολιτευσαμένῳ[4] ὁσίως, καὶ πᾶσαν νόσον καὶ μαλακίαν θεραπεύσαντι ἐν τῷ λαῷ, καὶ σημεῖα καὶ τέρατα ποιήσαντι, ἐπ' εὐεργεσίᾳ ἀνθρώπων· καὶ τοῖς ἐξοκείλασιν[5] εἰς πολυθεΐαν τὸν ἕνα καὶ μόνον

---

19) *χρησιέμποροι* O V, illic correctum. Subinde muta Vossii *τοῦ* in *τόν*.

20) *χρηματολέλαπαις* O V, in illo *ε* supra *αι*.

Cap. X. 1) *μιμήσηται* c. B O V, *μιμήσηται* F c. *ε* supra, *μωμήσηται* Voss. Cler.

2) *καὶ* adieci ex F O V Med., deest in B vulg.

3) Alterum *κύριε* om. Voss.

4) *ἔστιν* B.

5) *γὰρ* om. B O V.

6) *ᾧ* c. F O V, *ὃ* B vulg.

7) *πρῶτος* O V, illic *πρώτως* man. sec.

8) *ὑπέρθεσθε* c. B F O V, *ἀπόθεσθε* Voss. Cler.

9) *χαίριτος* V.

10) *οὐ γὰρ χριστιανισμὸς εἰς ἰουδαϊσμὸν, ἀλλὰ ἰουδαϊσμὸς εἰς χριστιανισμὸν* p. *οὐ γὰρ χριστιανισμός, οὐκ ἔστιν Ἰουδαισμός* Med.

11) *γέγοναν* c. B F O V, *γεγόνασιν* vulg. Deinde *ὕπατον* p. *λιθώδεις* O V.

12) *ἐνευλογήθησάν τε* O V.

Cap. XI. 1) *πεπληροφορεῖσθε* O V.

2) *γεννώμενον* B O V.

3) *ὁμηλίας* O V, illic *η* mutatum in *ι*.

4) *πολιτευσάμενον* B O V. Iidem in sequentibus pro tertio participii casu constanter quartum exhibent: *θεραπεύ-*

qui terrena sapiunt; amatores voluptatum, et non Dei; speciem quidem pietatis habentes, virtutem autem eius abnegantes;[12] Christum mercantes, verbum Dei in tabernis praedicantes et Dominum Iesum Christum vendentes, mulierum corruptores, aliena concupiscentes et pecuniarum amatores, a quibus eruamini misericordia Dei[13] faciente per Dominum nostrum Iesum Christum.

X. Non enim sentimus utilitatem eius, nisi nos temptaverit. Secundum autem[1] quod agimus, iam non erimus, nisi ipse nos[2] miseratus fuerit. Si enim iniquitates[3] observaverit, quis sustinebit? Efficiamur ergo digni cognomento, quod accepimus. Qui enim alio nomine praeter istud[4] vocatur, hic non est Dei. Non enim suscepit[5] prophetiam dicentem de nobis: Quoniam vocabitur nomine novo, quo Dominus vocabit[6] eum, et erit populus sanctus. Quod et completum est primo in Antiochia Syriae, ubi adquisierunt discipuli nomen Christianum,[7] Petro et Paulo fundantibus[8] Ecclesiam. Abiicite ergo malum vetus fermentum, quod corrumpit[9] et putrefacit, et percipite novum gratiae fermentum. Exultate in Christo, ut non alienus dominetur vestri. Ineptum est enim, Iesum Christum[10] lingua tantum proferre, et Iudaismum in animo habere. Non enim Christianitas in Iudaismum credidit, sed Iudaismus in Christianitatem. Omnes denique gentiles aequaliter crediderunt, et[11] omnis lingua Christum confessa ad Dominum collecta est, et facti sunt lapidei corde filii amici Dei Abrahae, et in semine eius benedicti sunt omnes, qui in vitam aeternam deputati sunt in Christo.

XI. Haec autem, dilectissimi mihi, taliter scribens, non agnovi aliquos ex vobis sic habere; sed sicut minimus vestrum[1] volo vos conservatos esse, ut non incidatis in hamos[2] inanis gloriae, sed ut ad plenum instructi sitis[3] in Christo, qui ante secula genitus est a Patre, postea autem factus ex Maria virgine sine collocutione viri; et inhabitans sancte et[4] sine querela, omnem infirmitatem omnemque languorem curavit in populo, et signa atque prodigia pro beneficiis hominum fecit, et illis qui longe erant, et eis qui prope in multitudine,[5] unum et solum verum

---

σαντα — ποιήσαντα — καταγγείλαντα (καταγγέλλοντα B) — ὑποστάντα — ὑπομείναντα — ἀποθανόντα — ἀναστάντα — ἀνελθόντα — καθεσθέντα — ἐρχόμενον.

5) *ἐξώκλασιν* O V.

12) II Tim. 3. 4 sq.

13) *Dei* des. in Reg.

Cap. X. 1) *autem* leg. post *agimus* in Pal. Reg.

2) *nos* om. Pal. Reg.

3) *iniquitates enim* transp. Pal. Ceterum cf. Ps. 130, 3.

4) *istum* Pal. Reg.

5) *suscipit* Pal.

6) *vocavit* Reg. Ceterum cf. Esa. 62, 2. 12.

7) Act. 11, 26.

8) *paulo et petro fundantibus* Pal. Reg., in quo subinde des. *Ecclesiam.*

9) I Cor. 5, 7.

10) *christum iesum* inv. Reg.

11) Cf. ad haec et sqq. Phil. 2, 11. Matth. 3, 9. Iac. 2, 23. Gen. 22, 18. Gal. 3, 16.

Cap. XI. 1) *vester* Pal.

2) *inum p. in hamos* Pal., *in animos* Reg., prius *in amos.*

3) *simus* Pal.

4) *et* om. Pal. Reg.

5) Ita Pal. Reg. ed. Veneta 1546., *in multitudinem* vulg.

ἀληθινὸν Θεὸν[6] καταγγείλαντι, τὸν ἑαυτοῦ πατέρα· καὶ τὸ πάθος ὑποστάντι, καὶ πρὸς τῶν χριστοκτόνων Ἰουδαίων ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου ἡγεμόνος καὶ Ἡρώδου βασιλέως καὶ σταυρὸν ὑπομείναντι, καὶ ἀποθανόντι· καὶ ἀναστάντι, καὶ ἀνελθόντι εἰς τοὺς οὐρανοὺς πρὸς τὸν ἀποστείλαντα, καὶ καθεσθέντι ἐν δεξιᾷ αὐτοῦ, καὶ ἐρχομένῳ ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων μετὰ δόξης πατρικῆς, κρῖναι ζῶντας καὶ νεκροὺς, καὶ ἀποδοῦναι ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ. Ταῦτα ὁ γνοὺς ἐν πληροφορίᾳ καὶ πιστεύσας, μακάριος· ὥσπερ νῦν[7] καὶ ὑμεῖς φιλόθεοι καὶ φιλόχριστοί ἐστε ἐν πληροφορίᾳ τῆς ἐλπίδος ἡμῶν, ἧς ἐκτραπῆναι μηδενὶ ὑμῶν[8] γένηται.

XII. *Ὀναίμην ὑμῶν κατὰ πάντα, ἐάνπερ ἄξιος ὦ·[1] εἰ γὰρ καὶ δέδεμαι, πρὸς ἕνα τῶν λελυμένων ὑμῶν οὐκ εἰμί. Οἶδα ὅτι οὐ φυσιοῦσθε· Ἰησοῦν γὰρ ἔχετε ἐν ἑαυτοῖς. Καὶ μᾶλλον ὅταν ἐπαινῶ ὑμᾶς, οἶδα ὅτι ἐντρέπεσθε, ὡς γέγραπται· Δίκαιος ἑαυτοῦ κατηγόρος· καὶ, Λέγε σὺ τὰς ἁμαρτίας σου πρῶτος, ἵνα δικαιωθῇς· καὶ, Ὅταν ποιήσητε πάντα τὰ διατεταγμένα ὑμῖν, λέγετε ὅτι δοῦλοί ἐσμεν ἀχρεῖοι· ὅτι τὸ ἐν ἀνθρώποις ὑψηλὸν, βδέλυγμα παρὰ Θεῷ· ὁ Θεὸς γάρ, φησίν, ἱλάσθητί μοι τῷ ἁμαρτωλῷ. Διὰ τοῦτο οἱ μεγάλοι ἐκεῖνοι Ἀβραὰμ καὶ Ἰακὼβ, γῆν καὶ σποδὸν ἔμπροσθεν τοῦ Θεοῦ ἑαυτοὺς ἴσον[2] ὠνόμαζον· καὶ ὁ Δαβὶδ, Τίς εἰμι ἐγὼ ἐναντίον σοῦ Κύριε, ὅτι ἐδόξασάς με ἕως τούτου; Καὶ Μωσῆς, ὁ παρὰ πάντας ἀνθρώπους πραότατος, λέγει πρὸς Θεόν· Ἰσχνόφωνος καὶ βραδύγλωσσός εἰμι ἐγώ. Ταπεινοφρονεῖτε οὖν καὶ αὐτοί,[3] ἵνα ὑψωθῆτε· Ὁ ταπεινῶν γὰρ[4] ἑαυτὸν, ὑψωθήσεται, καὶ ὁ ὑψῶν ἑαυτὸν, ταπεινωθήσεται.*

XIII. *Σπουδάσατε οὖν βεβαιωθῆναι ἐν τοῖς δόγμασι τοῦ Κυρίου καὶ τῶν ἀποστόλων, ἵνα πάντα, ὅσα ποιεῖτε, κατευοδωθήσηται[1] σαρκί τε καὶ πνεύματι, πίστει καὶ ἀγάπῃ, μετὰ τοῦ ἀξιοπρεπεστάτου ἐπισκόπου ὑμῶν, καὶ ἀξιοπλόκου καὶ πνευματικοῦ στεφάνου τοῦ πρεσβυτερίου[3] ὑμῶν, καὶ τῶν[4] κατὰ Θεὸν διακόνων. Ὑποτάγητε τῷ ἐπισκόπῳ καὶ ἀλλήλοις, ὡς ὁ Χριστὸς τῷ Πατρὶ, ἵνα ἕνωσις ᾖ κατὰ Θεὸν ἐν ὑμῖν.*

XIV. *Εἰδὼς ὑμᾶς πεπληρωμένους παντὸς ἀγαθοῦ, συντόμως παρεκάλεσα ὑμᾶς ἐν ἀγάπῃ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Μνημονεύετέ μου ἐν ταῖς προσευχαῖς ὑμῶν, ἵνα Θεοῦ ἐπιτύχω, καὶ τῆς ἐν Συρίᾳ ἐκκλησίας, ἧς οὐκ ἄξιός εἰμι καλεῖσθαι ἐπίσκοπος. Ἐπιδέομαι γὰρ τῆς ἡνωμένης[1] ὑμῶν ἐν Θεῷ προσευχῆς καὶ ἀγάπης, εἰς τὸ ἀξιωθῆναι τὴν ἐν Συρίᾳ ἐκκλησίαν, διὰ τῆς εὐταξίας ὑμῶν, ποιμανθῆναι ἐν Χριστῷ.*

---

6) *Θεὸν* om. Voss.
7) *οὖν* B O V.
8) Ita F et recensio brev., *ἡμῶν* B O V Voss.
Cap. XII. 1) *ὢν* V.
2) *ἴσον* supplevi ex B O V et nonnullis edd., deest in F, ap. Voss., Cler.
3) *αὐτοῖς* V.
4) *ὁ γὰρ ταπεινῶν* B.
Cap. XIII. 1) *κατευοδοθήσηται* O V.
2) *ἀξιονίκου* B. Unde diiudices Usserii censuram in Morelium.
3) *στεφάνου τοῦ πρεσβυτερίου* c. O V, *Στεφάνου τοῦ πρεσβυτέρου* B F Voss. Cler.
4) *τῶν* praetermisit Voss.

Caq. XIV. 1) *ἑνωμένης* O V, *ἡνομένης* Med.

6) *ad* (punctis subnotatum) *eum* Pal.
7) *sedit* Reg.
8) *eius* Reg.
9) *vestrae* Pal.

Deum Patrem suum annunciavit: et passionem pertulit, et ab interfectoribus suis Iudaeis sub Pontio Pilato Praeside et Herode Rege crucem sustinuit, et mortuus est atque resurrexit, et in caelos ascendit ad illum, qui misit eum,[6] et sedet[7] ad dexteram eius, venturusque est in consummatione seculi in gloria paterna iudicare vivos et mortuos, et reddere unicuique secundum opera sua.[8] Haec qui in pleno cognoverit et crediderit, beatus est: quomodo et vos amici Dei, et amatores Christi estis in plenitudine spei nostrae,[9] a qua nulli vestrum[10] averti contingat.

XII. Adquisivi vos in omnibus, siquidem dignus ero. Si enim vinctus sum, sed ad solutionem[1] omnium vestrum non sum vinctus. Scio enim, quia non inflamini, quia Iesum habetis in vobis. Et magis cum laudavero vos, scio, quia reveremini, sicut scriptum est, quoniam[2] Iustus sui accusator est in primordio sermonis. Et, Dic tu,[3] inquit, primus peccata tua, ut iustificeris. Et, Cum feceritis, inquit,[4] omnia quae mandata sunt vobis, dicite: Servi inutiles sumus. Quoniam in hominibus, qui se exaltaverit, delinquit ante Deum. Dicit enim Deus:[5] Propitius factus sum peccatori. Propter quod magni illi, Abraham et Iob, terram et cinerem semet ipsos ante Deum nominaverunt.[6] Et David: Quis[7] sum ego, ait, coram te Domine, quoniam glorificasti me usque nunc?[8] Nam et Moyses, supra omnes homines mansuetissimus,[9] dicit ad Deum: Gracilis voce et tardus lingua sum ego.[10] Humiles ergo estote et vos ipsi, ut exaltemini. Qui enim se humiliaverit, exaltabitur, et qui se exaltaverit, humiliabitur.[11]

XIII. Studete itaque confirmari in dogmatibus Domini et Apostolorum, ut ex omnibus, quae facitis, dirigamini in viam rectam carne et spiritu, fide et dilectione, cum honore digno Episcopo vestro, et corona digno[1] atque sprirituali Stephano Presbytero vestro, et secundum Deum[2] Diaconis. Subiecti estote Episcopo et invicem, quomodo Iesus Patri, ut laus sit in vobis secundum Deum.

XIV. Videns[1] vos repletos omnibus bonis, compendiose rogavi vos in dilectione Iesu Christi. Mementote mei in orationibus vestris, ut Deum merear adipisci,[2] et Ecclesiae, quae est in Syria, cuius non sum dignus vocari Episcopus.[3] Indigeo enim vestra illa laudabili[4] in Deo oratione et dilectione, ut dignus sim illam, quae in Syria est, Ecclesiam per bonam opinationem[5] vestram pascere in Christo.

---

10) *nostrum* Pal. Reg., in quo dein *contingat.*

Cap. XII. 1) *absolutionem* p. *ad solutionem* Pal.
2) Prov. 18, 17.
3) *tu tibi* Reg. Ceterum cf. Esai. 43, 9.
4) Luc. 17, 10. 16, 15.
5) Luc. 18, 13.
6) Gen. 18, 27. Iob. 30, 19.
7) *quid* Reg. Ceterum cf. I Chron. 17, 16.
8) Vocc. *quoniam glorificasti me usque nunc* c. Pal. Reg. ed. Veneta 1546, desunt eadem in vulg. ap. Cureton.
9) Num. 12, 3.
10) Exod. 4, 10.
11) Luc. 14, 11. 18, 14.

Cap. XIII. 1) *digna* Pal.
2) *deo* Pal.

Cap. XIV. 1) *videntem* Pal. Reg. Quartus casus ad praeced. *Deum* respicit.
2) *adipisci merear* inv. Reg.
3) *apostolus* Pal. Reg.
4) *illa laudabili vestra* Reg.
5) *opinionem* Reg.

XV. *Ἀσπάζονται ὑμᾶς Ἐφέσιοι ἀπὸ Σμύρνης, ὅθεν καὶ γράφω ὑμῖν, παρόντες εἰς δόξαν Θεοῦ, ὥσπερ καὶ ὑμεῖς, οἳ κατὰ πάντα με ἀνεπαύσατε, ἅμα Πολυκάρπῳ. Καὶ αἱ[1] λοιπαὶ δὲ ἐκκλησίαι ἐν τιμῇ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀσπάζονται ὑμᾶς. Ἔῤῥωσθε ἐν ὁμονοίᾳ, πνεῦμα κεκτημένοι ἀδιάκριτον ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ διὰ θελήματος Θεοῦ.*

XV. Salutant vos Ephesii de Smyrna, unde scribo vobis, praesentes in gloria Dei; quomodo in omnibus refecistis me, simul cum Polycarpo. Et caeterae Ecclesiae in honore[1] Iesu Christi salutant vos. Incolumes estote in unanimitate, possidentes inseparabilem spiritum in Christo Iesu per voluntatem Dei.[2]

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΕΝ ΤΑΡΣΩ ΙΓΝΑΤΙΟΣ.[1]

Ἰγνάτιος, ὁ καὶ Θεοφόρος, τῇ σεσωσμένῃ ἐν Χριστῷ ἐκκλησίᾳ, ἀξιεπαίνῳ,[2] καὶ ἀξιομνημονεύτῳ, καὶ[3] ἀξιαγαπητῷ, τῇ οὔσῃ ἐν Ταρσῷ, ἔλεος, εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ Πατρὸς καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ πληθυνθείη διὰ παντός.

EIUSDEM EPISTOLA AD TARSENSES. SCRIPTA EX PHILIPPIS.[1]

Ignatius, qui et Theophorus, salutem consecutae in Christo Ecclesiae, laude dignae et memoria dignae, et dilectione dignae, quae est in Tharso, misericordia et pax a Deo Patre et Domino Iesu Christo.

*AD TARSENSES IGNATII EPISTOLA.

* Ignatius, qui et Theophorus, salvatae in Christo, laudandae, memorandae et adamandae Ecclesiae, quae Tarsi est, misericordia et pax a Deo Patre et Domino Iesu Christo multiplicetur semper.

I. *Ἀπὸ Συρίας μέχρι Ῥώμης θηριομαχῶ· οὐχ ὑπὸ ἀλόγων θη-*

I. Satiatus sum in omnibus, a Syria usque ad Romam cum bestiis

* I. A Syria Romam usque ad bestias pugno, non quod a brutis

Cap. XV. 1) *αἱ* om. O V; illic sec. cura supraadditum.

Subiicitur in V *τοῦ ἁγίου ἱερομάρτυρος Ἰγνατίου. πρὸς Μαγνησίους ἐπιστολὴ Γ'.*

Cap. XV. 1) *in honorem* Pal. Reg.

2) Subinde *Explicit ad magnesianos* Pal., *Explicit III* Reg.

1) Ita C D Voss., *τοῦ αὐτοῦ πρὸς τοὺς ἐν Ταρσῷ. Ἐπιστολὴ δ'* B, *Τοῦ αὐτοῦ πρὸς τοὺς ἐν Ταρσῷ ἐπιστολὴ τετάρτη* O, *τοῦ αὐτοῦ ἐπιστολὴ Δ' πρὸς τοὺς ἐν Ταρσῷ Ἰγνάτιος* V.

2) *ἀξιεπαινέτῳ* B O V.

3) *καὶ* om. B O V. *ἀξιογαπητῷ* scr. B.

1) *Incipit ad tarsenses scripta de philippis* Pal., *Incipit IIII* Reg.

ρίων βιβρωσκόμενος· ταῦτα γὰρ, ὡς ἴστε,[4] Θεοῦ θελήσαντος ἐφείσαντο τοῦ Δανιήλ· ἀλλ' ὑπὸ[5] ἀνθρωπομόρφων, οἷς ὁ[6] ἀνήμερος θὴρ ἐμφωλεύων νύττει με ὁσημέραι[7] καὶ τιτρώσκει· ἀλλ' οὐδενὸς λόγον ποιοῦμαι τῶν δεινῶν, οὐδὲ ἔχω τὴν ψυχὴν τιμίαν ἐμαυτῷ,[8] ὡς ἀγαπῶν[9] αὐτὴν μᾶλλον ἢ τὸν Κύριον. Διὸ ἕτοιμός εἰμι πρὸς πῦρ, πρὸς θηρία, πρὸς ξίφος, πρὸς σταυρὸν, μόνον ἵνα Χριστὸν[10] ἴδω[11] τὸν σωτῆρά μου καὶ Θεὸν, τὸν[12] ὑπὲρ ἐμοῦ ἀποθανόντα. Παρακαλῶ οὖν ὑμᾶς ἐγὼ ὁ δέσμιος Χριστοῦ, ὁ διὰ γῆς[13] καὶ θαλάττης ἐλαυνόμενος· Στήκετε ἐν τῇ πίστει ἑδραῖοι, ὅτι ὁ δίκαιος[14] ἐκ πίστεως ζήσεται· γίνεσθε ἀκλινεῖς, ὅτι Κύριος κατοικίζει μονοτρόπους ἐν οἴκῳ.

depugnans; non ab irrationalibus scilicet bestiis comestus: illae enim voluntate Dei pepercerunt Danieli;[2] sed humanam figuram habentibus, quae[3] sunt immanes bestiae. Obsident enim me nocte ac die, et[4] devorant. Sed nulli[5] iniquorum istorum facio sermonem; neque habeo animam meam tam honorabilem mihi, ut plus eam, quam Dominum[6] diligam. Propter quod paratus sum ad ignem, ad bestias, ad gladios, ad crucem, tantum ut Christum videam salvatorem meum et Deum, qui pro me mortuus est. Rogo ergo vos ego[7] vinctus Christi, qui per terram et mare exagitor: ‚state[8] in fide confirmati, quoniam iustus ex fide vivit. Estote indeclinabiles et unanimes in fide, quoniam Dominus habitare facit unanimes in domo.'[9]

feris devorer (hae namque, ut nostis, Deo ita volente pepercerunt Danieli), sed a feris humana forma praeditis, in quibus immitis illa fera suas latebras habens, quotidie me pungit et sauciat. Sed nihili facio quamcunque adversitatem, nec meam mihi animam praetiosam habeo, ut eam plus amem, quam Dominum. Quocirca paratus sum ad ignem, ad bestias, ad gladium, ad crucem, dummodo Christum, Salvatorem meum et Deum pro me mortuum, videam. Obsecro igitur vos ego vinctus Christi, qui terra marique exagitor, ‚state in fide constantes, quia iustus ex fide vivet. Estote immobiles, quia Dominus habitare facit unius moris in domo.'

---

4) *ἴσται* V O, in hoc man. sec. ε supra.

5) *ἀλλ' ὑπὸ* B F O V, *ὑπὸ δὲ* C D Voss.

6) *ὡς* C D. Tum *ἐμφωλεύει, ὃς* p. *ἐμφωλεύων* B O V. Lege: *ἐν οἷς ὡς ἀνήμερος θὴρ ἐμφωλεύει, ὃς κτλ.*

7) *ὡς ἡμέραι* scr. O V.

8) *ἐν αὐτῷ* p. *ἐμαυτῷ* C D.

9) *ἀγαπᾶν* B O V.

10) *τὸν χριστὸν* C D Voss. Omisi art. c. B O V.

11) *εἴδω* O V.

12) *τὸν* om. D.

13) *γῆς καὶ γῆς* p. *γῆς* V O, in hoc quidem subnotando mutatum in vulg. Mox *θαλάσσης* C D.

14) Ita C D, *γίνεσθε ὅτι ὁ δίκαιος* B O V Voss.

2) Dan. 6.

3) *qui* Pal. Reg. Adverbium esse videtur.

4) Ita Pal., *ac* vulg.

5) *nulli* om. Pal. Ceterum cf. Act. 20, 24.

6) *deum* Reg.

7) *ego* om. Pal.

8) Cf. ad haec et sqq. I Cor. 16, 13. Hab. 2, 4. Gal. 3, 11. Ps. 68, 6.

9) Vocc. *in domo* des. in Pal.

II. *Ἔγνων ὅτι τινὲς τῶν τοῦ Σατανᾶ ὑπηρετῶν ἐβουλήθησαν ὑμᾶς ταράξαι· οἱ μὲν, ὅτι Ἰησοῦς δοκήσει ἐγεννήθη, καὶ δοκήσει ἐσταυρώθη, καὶ δοκήσει ἀπέθανεν·*[1] *οἱ δὲ, ὅτι οὐκ ἔστιν υἱὸς τοῦ δημιουργοῦ· οἱ δὲ, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ ἐπὶ πάντων Θεός· ἄλλοι δὲ, ὅτι ψιλὸς ἄνθρωπός ἐστιν· ἕτεροι δὲ, ὅτι ἡ σὰρξ αὕτη οὐκ ἐγείρεται, καὶ δεῖ τὸν ἀπολαυστικὸν βίον ζῆν καὶ*[2] *μετιέναι· τοῦτον*[3] *γὰρ εἶναι πέρας τῶν ἀγαθῶν τοῖς μετ' οὐ πολὺ φθαρησομένοις. Τοσούτων κακῶν ἑσμὸς εἰσεκώμασεν· ἀλλ' ὑμεῖς οὐδὲ πρὸς ὥραν εἴξατε*[4] *τῇ ὑποταγῇ αὐτῶν. Παύλου γάρ ἐστε πολῖται καὶ μαθηταὶ, τοῦ ἀπὸ Ἱεροσολύμων*[5] *καὶ κύκλῳ μέχρι τοῦ Ἰλλυρικοῦ πεπληρωκότος τὸ εὐαγγέλιον, καὶ τὰ στίγματα τοῦ Χριστοῦ ἐν τῇ σαρκὶ περιφέροντος.*

II. Agnovi enim, quoniam quidam ex ministris Sathanae voluerunt vos conturbare: quorum quidam dicunt, quia Iesus putative natus est, et putative crucifixus; quidam vero, quia non est filius eius qui fecit mundum; alii autem, quia ipse est ille, qui est super omnia Deus; alii quoque,[1] quia homo est purus; quidam vero, quia caro eius non resurrexit,[2] et quia oportet fruibilem vitam habere, atque hanc esse finem bonorum, qui non post multum corrumpitur.[3] Qui quidem illis multorum malorum agger[4] cumulatus est. Sed vos non intendatis mandatis[5] eorum. Pauli enim estis cives et discipuli, qui ab Hierosolymis et in circuitu[6] usque ad Illyricum replevit Evangelio, et stigmata Christi in corpore suo portavit.[7]

* II. Novi, quosdam ministrorum Satanae voluisse vos turbare; quorum alii asseverant Iesum opinione tantum natum, et opinione crucifixum: alii vero eum filium creatoris negant. Alii ipsum super omnia Deum, alii merum hominem esse affirmant: alii carnem hanc non resurgere, et vitam voluptuariam vivendam studioque persequendam aiunt; hunc enim finem bonorum mortalibus mox perituris esse. Tantorum malorum agmen se proterve ingessit. Sed vos ne ad horam quidem ad obtemperandum illis cedite. Pauli enim cives et discipuli estis, qui ab Hierosolymis et in circuitu usque ad Illyricum explevit Evangelium, et stigmata Christi in carne sua circumtulit.

III. *Οὗ μεμνημένοι πάντως γινώσκετε, ὅτι Ἰησοῦς ὁ Κύριος*[1] *ἀληθῶς ἐγεννήθη ἐκ Μαρίας, γενόμενος ἐκ γυναικὸς, καὶ ἀληθείᾳ*

III. Cuius memores estote omnimodis, et cognoscite, quia Dominus Iesus Christus vere natus est de Maria, factus ex muliere, et vere

* III. Cuius cum memineritis, omnino cognoscitis, quod Iesus Dominus vere natus est ex Maria, factus ex muliere, et vere crucifixus

Cap. II. 1) Sic C D, *ὅτι Ἰησοῦς δοκήσει ἐγεννήθη καὶ δοκήσει ἐσταυρώθη* B O V, *ὅτι Ἰησοῦς δοκήσει ἐσταυρώθη, καὶ δοκήσει ἀπέθανεν* Voss.
2) Vocc. *ζῆν καὶ* om. B O V.
3) Scripsi *τοῦτον* c. C D O V, *τοῦτο* B F Voss.
4) *ἤξατε* O V.
5) *Ἱροσολύμων* V.

Caq. III. 1) *Χριστὸς* B.

Cap. II. 1) *aliique* p. *alii quoque* Pal. Reg.
2) *surrexit* Reg. Subinde *atque* p. *et* Pal.
3) *qui non corripitur post multum* Reg.
4) *ager* Pal.
5) Sic c. Pal. Reg., *mendaciis* vulg. invito textu graeco. Ceterum cf. Gal. 2, 5.
6) *ierosolimis et in circuitum* Reg. Ceterum cf. Rom. 15, 19.
7) Gal. 6, 17.

ἐσταυρώθη. Ἐμοὶ γὰρ, φησὶν,[2] *μὴ γένοιτο καυχᾶσθαι, εἰ μὴ ἐν τῷ σταυρῷ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ.*[3] *καὶ ἀληθείᾳ ἔπαθε, καὶ*[4] *ἀπέθανεν, καὶ ἀνέστη· Εἰ παθητὸς γὰρ, φησὶν, ὁ Χριστὸς, εἰ πρῶτος ἐξ ἀναστάσεως νεκρῶν· καὶ, Ὃ ἀπέθανεν,*[5] *τῇ ἁμαρτίᾳ ἀπέθανεν ἐφάπαξ·*[6] *ὃ δὲ ζῇ, τῷ Θεῷ ζῇ.*[7] *Ἐπεὶ τίς χρεία δεσμῶν, Χριστοῦ μὴ ἀποθανόντος;*[8] *τίς χρεία ὑπομονῆς;*[9] *τίς χρεία μαστίγων; τί δήποτε,*[10] *Πέτρος μὲν ἐσταυροῦτο; Παῦλος δὲ καὶ Ἰάκωβος μαχαίρᾳ ἐτέμνοντο; Ἰωάννης δὲ ἐφυγαδεύετο ἐν Πάτμῳ; Στέφανος δὲ ἐν λίθοις ἀνῃρεῖτο παρὰ*[11] *τῶν κυριοκτόνων Ἰουδαίων; ἀλλ᾽ οὐδὲν τούτων εἰκῇ· ἀληθείᾳ γὰρ ἐσταυρώθη ὁ Κύριος ὑπὸ τῶν δυσσεβῶν.*

crucifixus est: in qua cruce gloriatur[1] Paulus dicens: ,Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri[2] Iesu Christi.' Et vere passus est,[3] et mortuus, et resurrexit. ,Si[4] enim passibilis', inquit, ,Christus, si primus ex mortuis resurrexit.' Et,[5] ,Qui mortuus est peccato, mortuus est semel; quod autem vivit, vivit[6] Deo.' Insuper, quae necessitas vinculorum, Christo non mortuo? Quae necessitas tolerantiae, aut quae necessitas flagellorum? Quid, quod Petrus crucifixus est, Paulus et Iacobus gladio[7] obtruncati sunt, Iohannes in Patmos relegatus est; sed et Stephanus a Domini interfectoribus Iudaeis lapidibus extinctus est? Sed nec in hoc quidem est victoria.[8] Vere enim crucifixus est Dominus ab impiis.

est. ,Mihi enim,' inquit, ,absit gloriari, nisi in cruce Domini Iesu.' Et vere mortuus est, et resurrexit. Ait enim: ,si passibilis Christus, si primus ex resurrectione mortuorum.' Et ,quod mortuus est, peccato mortuus est semel; quod autem vivit, vivit Deo.' Quae enim utilitas vinculorum, Christo non mortuo? Quae utilitas sufferentiae? Quae utilitas flagrorum? Cur Petrus crucifixus? Cur Paulus et Iacobus gladio percussi, Ioannes autem in Pathmum relegatus est, et Stephanus lapidibus interemptus a Iudaeis, qui Dominum trucidaverunt? Verum nihil horum temere factum. Etenim revera ab impiis crucifixus est Dominus.

IV. *Καὶ ὅτι*[1] *οὗτος ὁ γεννηθεὶς ἐκ γυναικὸς υἱός ἐστι*[2] *τοῦ Θεοῦ·*

IV. Et quia iste, qui natus est ex muliere, filius est Dei;[1] et qui

* IV. Et hic ipse, qui ex muliere natus est, filius est Dei: idem-

---

2) *φησὶν* C D O V, *φησὶ* B F vulg.
3) *τοῦ* B vulg. ante *Ἰησοῦ* omisi c. C D O V.
4) *ἔπαθε, καὶ* om. C D. Subinde *ἀπέθανεν* iidem, *ἀπέθανε* B O V Voss.
5) *ἀπέθανεν* C D, *ἀπέθανε* B O V. Voss.
6) *ἐφ᾽ ἅπαξ* C D O V.
7) *ζῇ τῷ θεῷ* est ordo vocc. in O V.
8) *ἀποθανόντος* B C D F O V, *ἐπιθανόντος* Voss.
9) Vocc. *τίς χρεία ὑπομονῆς* des. in O V.
10) *δέ ποτε* B.
11) *παρὰ* C vulg., *πρὸς* B O V, *πρὸς παρὰ* D.

Cap. IV. 1) *ὅτι* om. C D.
2) *ἐστιν* C D.

Cap. III. 1) *gloriatus* Reg. Pal., in quo dein *dicit* p. *dicens.*
2) *mei* Pal. Ceterum cf. Gal. 6, 14.
3) *est* om. Pal.
4) Act. 26, 23.
5) Rom. 6, 10.
6) *vivit* deest in Pal.
7) Ita Pal., *gladiis* Reg. vulg. Ceterum cf. ad haec Act. 12, 2. Apoc. 1, 9. Act. 7, 59.
8) Vocc. *est victoria* desunt in Pal.

Cap. IV. 1) *filius dei est* Reg.

καὶ ὁ[3] σταυρωθεὶς, πρωτότοκος πάσης κτίσεως, καὶ Θεὸς Λόγος· καὶ αὐτὸς ἐποίησε τὰ πάντα· λέγει γὰρ ὁ ἀπόστολος· Εἷς Θεὸς ὁ Πατὴρ, ἐξ οὗ τὰ πάντα, καὶ εἷς Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, δι' οὗ τὰ πάντα. Καὶ πάλιν·[4] Εἷς γὰρ Θεὸς, καὶ εἷς μεσίτης Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ἄνθρωπος Ἰησοῦς Χριστός· καὶ, Ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη τὰ[5] πάντα, τὰ[6] ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς, ὁρατά τε[7] καὶ ἀόρατα· καὶ αὐτός ἐστι[8] πρὸ πάντων, καὶ τὰ πάντα ἐν αὐτῷ συνέστηκεν.[9]

crucifixus est, primogenitus est omnis creaturae et Deus Verbum; et ipse[2] fecit omnia iussione Patris: Apostolus conroborat dicens:[3] ‚Unus Deus Pater, ex quo omnia, et unus Dominus Iesus Christus, per quem omnia.' Et iterum:[4] ‚Unus enim Deus, unus et mediator Dei et hominum, homo Iesus Christus.'[5] ‚Qui[6] est imago Dei invisibilis, primogenitus universae creaturae, quoniam in ipso creata sunt omnia, quae sunt in caelo et quae sunt in terra, visibilia et invisibilia; et ipse est ante omnes,[7] et omnia in ipso constant.'

que crucifixus; primogenitus omnis creaturae, et Deus verbum, et ipse fecit omnia. Dicit enim Apostolus: ‚unus Deus Pater, ex quo omnia; et unus Dominus Iesus Christus, per quem omnia.' Et rursum: ‚Unus enim Deus, et unus mediator Dei et hominum, homo Iesus Christus. Et in ipso creata sunt omnia, quae in coelo et in terra, visibilia et invisibilia, et ipse est ante omnia, et omnia in ipso constant.'

V. *Καὶ ὅτι οὐκ αὐτός ἐστιν ὁ ἐπὶ πάντων Θεὸς καὶ Πατὴρ,[1] ἀλλ' υἱὸς ἐκείνου, οὗ[2] λέγει· Ἀναβαίνω πρὸς τὸν Πατέρα μου, καὶ Πατέρα ὑμῶν, καὶ Θεόν μου καὶ Θεὸν ὑμῶν· καὶ, Ὅτε ὑποταγεῖ[3] αὐτῷ τὰ πάντα, τότε[4] καὶ αὐτὸς ὁ Υἱὸς ὑποταγήσεται τῷ ὑποτάξαντι αὐτῷ τὰ πάντα, ἵνα ᾖ ὁ*

V. Et quia non est ipse ille, qui est super omnia Deus, sed filius ipsius, qui et[1] ascendere se ad eum profitetur dicens:[2] ‚Ascendo ad Patrem meum et ad Patrem vestrum, ad Deum meum et ad Deum vestrum.' Et,[3] ‚Quando ei fuerint omnia subiecta, tunc et ipse subiectus erit illi, qui ei subdidit omnia,

* V. Tum etiam quod ipse non sit super omnia Deus et Pater, sed filius ipsius, de quo ait: ‚Ascendo ad Patrem meum, et Patrem vestrum; et ad Deum meum, et Deum vestrum. Et cum subiecta fuerint illi omnia, tunc et ipse subiectus erit ei, qui subiecit sibi omnia,

---

3) *ὁ* non leg. in C D.
4) *καὶ πάλιν* non est in B O V.
5) *τὰ* om. O.
6) *τὰ* om. B.
7) *τε* om. B F O V Voss.
8) *ἐστιν* C D.
9) *συνέστηκε* B F Voss.
Cap. V. 1) *καὶ πατὴρ* c. B F O V Int. Usserii, deest in C D vet. vulg. versione, Voss.
2) *οὗ* c. C D, deest in B O V Voss.
3) Ita C, *ὅτε ὑποταγῇ* D V, unde orta videtur lectio Codd. B O *ὅταν ὑποταγῇ*.
4) Ita BC F O V, *ἵνα τότε* D Voss. Tum *ὁ υἱὸς* c. B F O V, deest in C D Voss.

2) *deus* Pal.
3) I Cor. 8, 6.
4) I Tim. 2, 5.
5) *christus iesus* transp. Pal. Reg.
6) Col. 1, 15 sqq.
7) *et ipse ante est omnes* Reg.

Cap. V. 1) *et* om. Pal.
2) Io. 20, 17.
3) I Cor. 15, 28.

Θεὸς τὰ πάντα[5] *ἐν πᾶσιν. Οὐκοῦν ἕτερός ἐστιν ὁ ὑποτάξας, καὶ ὁ*[6] *ὢν τὰ πάντα ἐν πᾶσιν· καὶ ἕτερος ᾧ ὑπετάγη, ὅς*[7] *καὶ μετα πάντων*[8] *ὑποτάσσεται.*

ut sit Deus omnia in omnibus.' Ergo alius est ille, qui subiecit Filio omnia in omnibus; et alius Filius, cui subiecta sunt omnia, qui et post haec omnia subiectus erit illi, qui ei subdidit omnia.

ut sit Deus omnia in omnibus.' Ergo alius est, qui subiecit, et qui est omnia in omnibus: et alius, cui subiecta sunt, qui etiam cum omnibus subiicitur.

VI. *Καὶ οὔτε ψιλὸς ἄνθρωπος, δι' οὗ*[1] *καὶ ἐν ᾧ γέγονε τὰ πάντα· Πάντα γὰρ δι' αὐτοῦ ἐγένετο· Ἡνίκα ἐποίει τὸν οὐρανὸν, συμπαρήμην αὐτῷ, καὶ ἐκεῖ ἤμην παρ' αὐτῷ*[2] *ἁρμόζουσα, καὶ προσέχαιρέ*[3] *μοι καθ' ἡμέραν. Πῶς δ' ἂν*[4] *ὁ ψιλὸς ἄνθρωπος ἤκουσεν·*[5] *Κάθου ἐκ δεξιῶν μου; πῶς δὲ καὶ ἔλεγεν·*[6] *Πρὶν Ἀβραὰμ γενέσθαι ἐγώ εἰμι; καὶ, Δόξασόν*[7] *με τῇ δόξῃ σου ᾗ εἶχον πρὸ τοῦ τὸν κόσμον εἶναι;*[8] *Ποῖος δὲ ἄνθρωπος ἔλεγεν·*[9] *Καταβέβηκα ἐκ τοῦ*

VI. Et non est homo purus ille,[1] per quem et in quo facta sunt omnia. ,Omnia enim,' inquit,[2] ,per ipsum facta sunt:' sicut et[3] in libro Sapientiae ipse de seipso refert dicens:[4] ,Cum faceret caelum, aderam illi.' Et iterum: ,Ego[5] eram apud eum componens; et congaudebat michi quotidie.' Quomodo autem homo purus audiret: ,Sede ad dexteram meam?'[6] Aut quomodo diceret:[7] ,Antequam Abraham fieret ego sum?' Vel[8] illud, quod ait: ,Glorifica me[9] illa gloria, quam habui apud te prius, quam mundus fieret?' Quis autem homo posset dicere: ,Descendi de caelo, non ut facerem[10]

* VI. Neque merus homo est, per quem et in quo facta sunt omnia. ,Nam omnia per ipsum facta sunt:' ,quando faciebat coelos, aderam ipsi;' et ibi ,cum eo eram componens, et adgaudebat mihi quotidie.' Et quomodo merus homo audivit: ,Sede a dextris meis?' Quomodo autem dicebat: ,antequam Abraham fieret, ego sum?' Et ,clarifica me claritate tua, quam habui prius, quam mundus esset?' Qualis autem homo dicebat: ,Descendi de coelo, non ut faceam voluntatem

---

5) Vocc. *ἵνα ᾖ ὁ θεὸς τὰ πάντα* om. O V.

6) *ὁ* deest in B F O V Voss. Tum *πᾶσι* B vulg.

7) *ὑπετάγει ᾧ* V, *ὑποτάγει ᾧ* B.

8) *πάντα* Cureton.

Cap. VI. 1) *ὁ δι' οὗ* B F O V; exclusi art. c. C D.

2) *αὐτῷ* desideratur in D.

3) *προσέχαιρέν* C D.

4) *δ' ἄρ'* Cureton.

5) *ἤκουσεν* C D O V, *ἤκουσε* B F Voss.

6) *ἔλεγε* B F Voss.

7) *δόξασόν* (Ioan. 17, 5.) C D vulg., *δοξάσεις* B, *δοξάσῃς* O V. Deinde deest *σου* in B O V.

8) *γίνεσθαι* B O V.

9) *ἐρεῖ* B O V.

Cap. VI. 1) *et non est purus homo ille* Reg.

2) Io. 1, 3.

3) *facta sunt. Et* Reg.

4) Prov. 8, 27. 30.

5) *Ego et* erat in Reg.

6) Heb. 1, 13.

7) Heb. 8, 58.

8) *ut* Pal.

9) *me pater* Reg. Cf. Joh. 17, 5.

10) *faciam* Pal. Reg. Ceterum cf. Ioh. 6, 38.

οὐρανοῦ, οὐχ ἵνα ποιῶ τὸ θέλημα τὸ ἐμὸν, ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με; Περὶ ποίου δὲ ἀνθρώπου ἔλεγεν τὸ[10] *Ἦν τὸ φῶς τὸ ἀληθινὸν, ὃ φωτίζει πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον· ἐν τῷ κόσμῳ ἦν, καὶ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ ὁ κόσμος αὐτὸν οὐκ ἔγνω· εἰς τὰ ἴδια ἦλθεν,*[11] *καὶ οἱ ἴδιοι αὐτὸν οὐ παρέλαβον; Πῶς οὖν ὁ τοιοῦτος ψιλὸς ἄνθρωπος, καὶ ἐκ Μαρίας ἔχων τὴν ἀρχὴν τοῦ εἶναι, ἀλλ' οὐχὶ Θεὸς Λόγος, καὶ Υἱὸς μονογενής;*[12] *Ἐν ἀρχῇ γὰρ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεὸν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος. Καὶ ἐν ἄλλοις· Κύριος ἔκτισέν*[13] *με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ· πρὸ τοῦ αἰῶνος ἐθεμελίωσέν*[14] *με· πρὸ δὲ πάντων βουνῶν γεννᾷ με.*

voluntatem meam, sed voluntatem eius, qui misit me?' Vel de quo homine diceretur:[11] ‚Erat lumen verum, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. In hoc[12] mundo erat, et mundus per ipsum factus[13] est; et mundus eum non cognovit. In sua[14] venit, et sui eum non receperunt?' Quomodo ergo huiusmodi homo est purus,[15] ex Maria demum habens initium, ut esset; et non potius Deus Verbum, et Filius unigenitus? de quo dictum est:[16] ‚In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum. Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nichil.' Et paulo post: ‚Vidimus gloriam eius, gloriam tanquam unigeniti a Patre, plenum gratia[17] et veritate.' Et iterum: ‚Unigenitus, qui est in sinu Patris, ipse enarravit.' Qui[18] et per Salomonem refert dicens: ‚Dominus creavit me principium viarum suarum in opera sua; ante secula fundavit me; ante omnes autem colles genuit[19] me.'

meam, sed voluntatem eius, qui misit me?' De quali autem homine dictum est illud: ‚Erat lux vera, quae illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. In mundo autem erat, et mundus per ipsum factus est, et mundus eum non cognovit. In propria venit et sui eum non receperunt?' Talis ergo quomodo merus homo, et qui ex Maria essentiae ceperit exordium, et non potius Deus verbum, et filius unigenitus? ‚Nam in principio erat verbum, et verbum erat apud Deum, et Deus erat verbum.' Et alibi: ‚Dominus creavit me initium viarum suarum in opera sua, ante seculum fundavit me; et ante omnes colles generat me.'

VII. *Ὅτι δὲ καὶ ἀνίστανται*[1] *τὰ σώματα ἡμῶν, λέγει· Ἀμὴν*

VII. Et quoniam resuscitaturus est corpora nostra, dicit: ‚Amen dico

* VII. Quod autem nostra quoque corpora resurgunt, ait: ‚Amen

10) *τὸ* om. B O V Voss.
11) *ἦλθε* B.
12) Ord. vocc. *μονογενὴς υἱὸς* in B F O V Voss.
13) *ἔκτισέν* C D.
14) *ἐθεμελίωσέ* C D.
Cap. VII. 1) *ἀνίστανται* C D, *ἀνίσταται* B O V Voss.

11) Io. 1, 9 sqq.

12) *hoc* om. Pal.
13) *factum* Pal.
14) *propria* Reg.
15) *homo purus est* Reg.
16) Io. 1, 1. 3. 14. 18.
17) *gloria* Reg.
18) *Quae* Pal. Ceterum cf. Prov. 8, 22 sqq.
19) *generat* Reg.

λέγω ὑμῖν, ὅτι ἔρχεται ὥρα, ἐν ᾗ πάντες οἱ ἐν τοῖς μνημείοις ἀκούσονται τῆς φωνῆς τοῦ υἱοῦ[2] *τοῦ Θεοῦ, καὶ οἱ ἀκούσαντες ζήσονται. Καὶ ὁ ἀπόστολος· Δεῖ γὰρ τὸ φθαρτὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀφθαρσίαν, καὶ τὸ θνητὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀθανάσιαν. Καὶ ὅτι δεῖ σωφρόνως ζῆν καὶ δικαίως, καθὼς Παῦλος πάλιν λέγει·*[3] *Μὴ πλανᾶσθε· οὔτε μοιχοὶ, οὔτε ἀρσενοκοῖται,*[4] *οὔτε πόρνοι, οὔτε λοίδοροι, οὔτε μέθυσοι, οὔτε κλέπται*[5] *βασιλείαν Θεοῦ κληρονομήσουσιν·*[6] *καὶ, Εἰ οἱ νεκροὶ*[7] *οὐκ ἐγείρονται, οὐδὲ Χριστὸς ἐγήγερται· κενὸν ἄρα τὸ κήρυγμα ἡμῶν, κενὴ δὲ καὶ ἡ πίστις ἡμῶν·*[8] *ἔτι ἐστὲ ἐν ταῖς ἁμαρτίαις ὑμῶν·*[9] *ἄρα καὶ οἱ κοιμηθέντες ἐν Χριστῷ ἀπώλοντο. Εἰ ἐν τῇ ζωῇ ταύτῃ ἠλπικότες ἐσμὲν ἐν Χριστῷ μόνον, ἐλεεινότεροι πάντων ἀνθρώπων ἐσμέν. Εἰ νεκροὶ*

vobis, quoniam venit[1] hora, in qua omnes, qui in monumentis sunt,[2] audient vocem Filii Dei, et qui audierint, vivent.' Quod etiam Apostolus confirmat dicens: ,Oportet enim[3] corruptibile hoc induere incorruptionem, et mortale hoc induere immortalitatem.' Et quia oportet caste ac iuste vivere, secundum quod[4] iterum dicit: ,Nolite errare: neque fornicarii,[5] neque molles, neque masculorum concubitores, neque maledici, neque ebriosi, neque fures, neque rapaces regnum Dei possidebunt.' Et,[6] ,Si mortui non resurgunt, neque Christus resurrexit. Vacua est ergo praedicatio nostra, vacua et fides nostra, et adhuc estis in peccatis vestris. Ergo et qui dormierunt in Christo, perierunt. Si in hac vita tantum sperantes sumus in Christo, miserabiliores sumus omnibus hominibus.

dico vobis, quia venit hora, in qua omnes, qui in monumentis sunt, audient vocem Dei; et qui audient, vivent.' Et Apostolus: ,Oportet enim corruptibile hoc induere incorruptionem, et mortale hoc induere immortalitatem.' Tum quod sobrie pieque vivendum, rursum dicit: ,Nolite errare; neque adulteri, neque molles, neque fornicarii, neque maledici, neque ebriosi, neque fures regnum Dei haereditare possunt.' Item: ,Si mortui non resurgunt, neque Christus resurrexit. Inanis est ergo praedicatio nostra, vana est et fides vestra; adhuc enim estis in peccatis vestris. Ergo qui dormierunt in Christo, perierunt. Si in hac vita tantum in Christo sperantes simus, miserabiliores sumus omni-

---

2) *τοῦ υἱοῦ* om. C D Voss.
3) Ita B F O V, *σωφρόνως καὶ εὐσεβῶς ζῆν, πάλιν λέγει* C D. Apud Voss. *σωφρόνως εὐσεβῶς ζῆν, πάλιν λέγει.*
4) Ita B F O, om. *οὔ. ἀρσ.* C D Voss.
5) *οὔτε κλέπται* om. O V.
6) *κληρονομήσουσιν* c. O V, *οὐ κληρονομήσουσι* B F et Arm. (illud in N. T. ed. Lachmanni, hoc in ed. Griesb. et Tisch. I Cor. 6, 9. 10.); *κληρονομῆσαι δύνανται* C D Voss.
7) *καὶ εἰ οἱ νεκροὶ* edidi c. F, *καὶ οἱ νεκροὶ* O V, *καὶ νεκροὶ* C, *εἰ* ad oram. *καὶ, εἰ νεκροὶ* B D Voss.
8) *ἡμῶν* c. C F, *ὑμῶν* B D O V Voss.
9) Vocc. *ἔτι ἔστε ἐν ταῖς ἁμαρτίαις ὑμῶν* om. B F O V.

Cap. VII. 1) *veniet* Reg. Ceterum cf. Io. 5, 25.
2) *qui sunt in monumentis* Pal. Reg.
3) *enim* ex Pal., deest in Reg. vulg. Ceterum cf. I Cor. 15, 53.
4) Vocc. *secundum quod* recepi ex Pal. Reg., des. eadem in nonnullis vulg. et ap. Cureton.
5) *fornicari* Pal. Cf. ad haec I Cor. 6, 9 sqq.
6) I Cor. 15, 13 sqq.

οὐκ ἐγείρονται, φάγωμεν καὶ πίωμεν, αὔριον γὰρ ἀποθνήσκομεν. Οὕτω δὲ διακείμενοι, τί διοίσομεν ὄνων καὶ κυνῶν,[10] *οἱ μηδὲν τοῦ μέλλοντος φροντίζοντες; μόνου*[11] *τοῦ φαγεῖν φροντίζουσιν, εἰς ὄρεξιν ἐρχόμενοι καὶ τῶν μετὰ τὸ φαγεῖν; ἀνεπίστατοι*[12] *γάρ εἰσι τοῦ νοῦ, τοῦ κινοῦντος ἔνδοθεν.*

Si mortui non resurgunt, manducemus[7] et bibamus; crastina enim moriemur.' Si autem sic confidimus, quae est differentia hominum et canum vel asinorum, qui nichil de futuro cogitant; qui comestionis tantummodo appetitores sunt, et post comestionem inscii sunt, quid interius moveatur?

bus hominibus. Si mortui non resurgunt, manducemus et bibamus; cras enim moriemur.' Sic autem affecti, quid differemus ab asinis et canibus, qui sine ulla futurorum cura de edendo tantum solliciti sunt, ubi appetitus adest, et de iis, quae cibum subsequuntur? Nesciunt enim illud, quod interius movet.

VIII. *Ὠναίμην ὑμῶν ἐν Κυρίῳ. Νήφετε· πᾶσαν ἕκαστος κακίαν ἀπόθεσθε, καὶ τὸν θηριώδη θυμόν, καταλαλιάν, συκοφαντίαν, αἰσχρολογίαν, εὐτραπελίαν, ψιθυρισμόν, φυσίωσιν, μέθην, λαγνείαν, φιλαργυρίαν, φιλοδοξίαν, φθόνον, καὶ πᾶν τὸ τούτοις συνῳδόν. Ἐνδύσασθε δὲ τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, καὶ τῆς σαρκὸς πρόνοιαν μὴ ποιεῖσθε*[1] *εἰς ἐπιθυμίας. Οἱ πρεσβύτεροι, ὑποτάσσεσθε τῷ ἐπισκόπῳ, οἱ διάκονοι, τοῖς πρεσβυτέροις· ὁ λαός, τοῖς πρεσβυτέροις καὶ τοῖς διακόνοις. Ἀντίψυχος*[2] *ἐγὼ τῶν φυλαττόντων ταύτην τὴν εὐταξίαν· καὶ ὁ Κύριος εἴη μετ' αὐτῶν διηνεκῶς.*

VIII. Adquisivi[1] vos in Domino. Elaborate[2] unusquisque omnem malitiam deponere, et ferocem animum, et maliloquium,[3] et calumniam, et turpiloquium, malam[4] conversationem, susurrationem, inflationem malignam, avaritiam, inanem gloriam, invidiam, et omnia, quae[5] his similia sunt. ‚Induite autem Dominum nostrum Iesum Christum, et carnis curam[6] ne feceritis in concupiscentiis.' Presbyteri subditi estote[7] Episcopo, Diaconi Presbyteris, populus Diaconis. Pro animabus hanc ordinationem custodientibus ego efficiar: et Dominus sit cum eis indesinenter.

IX. *Οἱ ἄνδρες, στέργετε τὰς γαμετὰς ὑμῶν· αἱ γυναῖκες, τοὺς ὁμοζύγους· οἱ παῖδες, τοὺς γονεῖς*

IX. Commendo vobis, o viri, diligite coniuges vestras: et vos mulieres, diligite compares vestros.[1]

---

10) *καὶ κυνῶν* om. O V.

11) *μόνου* c. C D, *μόνον* B F O V vulg. Tum *εἰσὶν ὀρεκτικοὶ* p. *φροντίζουσιν, εἰς ὄρεξιν ἐρχόμενοι* B O V.

12) *ἀνεπίστατοι* c. C D, *ἀνεπίστητοι* B Voss., *ἀνεπιστάτητοι* F O V. Dein *εἰσιν τὸν νοῦν* B O V. Post primam syllabam verbi *κινοῦντος* (*κοινοῦντος* O) finiunt Codd. C D, sicuti Med.

Cap. VIII. 1) *ποιῆσθε* O V.

2) *ἀντίψυχον* O V.

7) *ergo* add. Pal. Reg.

Cap. VIII. 1) *Acquisi* Pal.

2) *et laborate* Pal. Reg.

3) *maliloquia* Reg.

4) *et malam* Pal.

5) *qui* Pal.

6) *et curam carnis* Reg. Cf. ad haec Rom. 13, 14.

7) *estote presbyteri subditi* Pal. Reg.

Cap. IX. 1) *compares vestros diligite* Reg.

αἰδεῖσθε·[1] *οἱ γονεῖς, τὰ τέκνα ἐκτρέφετε ἐν παιδείᾳ καὶ νουθεσίᾳ Κυρίου. Τὰς ἐν παρθενίᾳ*[2] *τιμᾶτε, ὡς ἱερείας Χριστοῦ· τὰς ἐν σεμνότητι χήρας, ὡς θυσιαστήριον Θεοῦ. Οἱ κύριοι, μετὰ φειδοῦς τοῖς δούλοις ἐπιτάσσετε· οἱ δοῦλοι, μετὰ φόβου τοῖς κυρίοις ἐξυπηρετεῖτε.*[3] *Μηδεὶς ἐν ὑμῖν ἀργὸς ἔστω· μήτηρ γὰρ τῆς ἐνδείας ἡ ἀργία. Ταῦτα οὐκ ἐπιτάττω, ὡς ὤν τι, εἰ καὶ δέδεμαι· ἀλλ' ὡς ἀδελφὸς ὑπομιμνήσκω. Εἴη Κύριος μεθ' ὑμῶν.*

Filii, honorate parentes: et vos parentes,[2] filios nutrite in eruditione et disciplina Domini. Eas,[3] quae in virginitate sunt, honorate, sicut sacras Christi: viduas pudicas ut sacrarium Dei veneramini. Domini, cum parcitate estote. Servi, cum timore dominis[4] deservite. Nemo otiosus in vobis sit.[5] Mater enim egestatis est vacuitas. Haec autem dicens, non impero, quantum oportet: et si quidem vinctus sum, tanquam fratres commemoro: et si Dominus est vobiscum.[6]

X. *Ὀναίμην ὑμῶν τῶν προσευχῶν· προσεύχεσθε,*[1] *ἵνα Ἰησοῦ ἐπιτύχω. Παρατίθεμαι ὑμῖν τὴν ἐν Ἀντιοχείᾳ*[2] *ἐκκλησίαν. Ἀσπάζονται ὑμᾶς αἱ ἐκκλησίαι Φιλιππησίων, ὅθεν καὶ γράφω ὑμῖν. Ἀσπάζεται ὑμᾶς Φίλων ὁ διάκονος ὑμῶν, ᾧ καὶ ἐγὼ εὐχαριστῶ, σπουδαίως ὑπηρετοῦντί μοι*[3] *ἐν πᾶσιν. Ἀσπάζεται ὑμᾶς Ἀγαθόπους ὁ διάκονος, ὁ ἐκ Συρίας, ὃς ἀκολουθεῖ μοι ἐν Χριστῷ. Ἀσπάσασθε ἀλλήλους ἐν ἁγίῳ φιλήματι. Ἀσπάζομαι πάντας καὶ πάσας, τοὺς ἐν Χριστῷ. Ἔρρωσθε σώματι καὶ ψυχῇ καὶ πνεύματι ἑνὶ, καὶ ἐμοῦ μὴ ἐπιλάθησθε. Ὁ Κύριος μεθ' ὑμῶν.*

X. Adquisivi vos. Orationibus vestris incumbite, ut Iesum merear adipisci. Commendo vobis Ecclesiam, quae est in Antiochia. Salutant vos electae Ecclesiae Philippensium, unde et scribo vobis. Salutat vos Philon diaconus vester, cui et ego gratias ago, bene mihi servienti in omnibus. Salutat vos Agathopus diaconus de Syria, qui[1] me sequitur in Christo. Salutate invicem in osculo sancto.[2] Saluto universos et universas, qui sunt in Christo. Incolumes estote corpore et anima[3] et spiritu, et mei ne[4] obliviscamini. Et sit Deus vobiscum.[5]

Cap. IX. 1) *αἰνεῖσθε* Voss., *προηγεῖσθε* B O V.
2) *παρθενείᾳ* O.
3) In Codd. B O V invertitur *οἱ δοῦλοι — ἐξυπηρετεῖτε· οἱ κύριοι — ἐπιτάσσετε*, quod ed. Vossius. Russelius et Curetonus, consentiente Int. lat. et Arm., ut nos in textu.

Cap. X. 1) *προσεύχετε* B.
2) *ἐν ἀντιοχείαν* O V mendose.
3) *ἐμοὶ* B.
In V epigraphe: *τοῦ ἁγίου ἱερομάρτυρος Ἰγνατίου ἐπιστολὴ Δ' πρὸς τοὺς ἐν Ταρσῷ.*

2) Eph. 6, 4.
3) *easque* Reg.
4) *domini* Pal.
5) *Nemo in vobis ociosus sit* Pal.
6) *vobiscum est* Reg.
Cap. X. 1) *que* Reg.
2) II Cor. 13, 12.
3) Ita ex Reg., *animo* Pal. vulg.
4) *non* Reg.
5) Subscriptio: *Explicit ad tarsenses* in Pal., *Explicit quarta* in Reg.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΠΡΟΣ ΦΙΛΙΠΠΗΣΙΟΥΣ ΠΕΡΙ ΒΑΠΤΙΣΜΑΤΟΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗ.[1]

Ἰγνάτιος, ὁ καὶ Θεοφόρος, ἐκκλησίᾳ Θεοῦ ἠλεημένῃ ἐν πίστει καὶ ὑπομονῇ, καὶ ἀγάπῃ ἀνυποκρίτῳ, τῇ οὔσῃ ἐν Φιλίπποις, ἔλεος, εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ Πατρὸς καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅς ἐστι σωτὴρ πάντων ἀνθρώπων, μάλιστα πιστῶν.

I. *Μεμνημένοι τῆς ἀγάπης ὑμῶν καὶ τῆς ἐν Χριστῷ σπουδῆς, ἧς ἐνεδείξασθε εἰς ἡμᾶς, πρέπον ἡγησάμεθα γράψαι πρὸς τὴν φιλάδελφον ὑμῶν κατὰ Θεὸν ψυχικὴν ἀγάπην, ὑπομιμνήσκειν ὑμᾶς τοῦ ἐν Χριστῷ ὑμῶν δρόμου, ἵνα τὸ αὐτὸ λέγητε πάντες, σύμψυχοι, τὸ ἓν φρονοῦντες, τῷ αὐτῷ κανόνι τῆς πίστεως στοιχοῦντες, ὡς Παῦλος ὑμᾶς ἐνουθέτει. Εἰ γὰρ εἷς ἐστιν ὁ τῶν ὅλων Θεὸς, ὁ Πατὴρ τοῦ Χριστοῦ, ἐξ οὗ τὰ πάντα· εἷς δὲ καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς, ὁ τῶν ὅλων Κύριος, δι' οὗ τὰ πάντα· ἓν δὲ καὶ Πνεῦμα Ἅγιον, τὸ ἐνεργῆσαν ἐν Μωσῇ καὶ προφήταις καὶ ἀποστόλοις· ἓν δὲ καὶ τὸ βάπτισμα, τὸ εἰς τὸν θάνατον τοῦ Κυρίου διαδιδόμενον·[2] μία[3] καὶ ἡ ἐκλεκτὴ Ἐκκλησία· μία ὀφείλει[4] εἶναι καὶ ἡ κατὰ Χριστὸν πίστις. Εἷς γὰρ Κύριος, μία πίστις, ἓν βάπτισμα, εἷς Θεὸς καὶ Πατὴρ πάντων, καὶ διὰ πάντων, καὶ ἐν πᾶσιν.*

II. *Εἷς οὖν Θεὸς καὶ Πατὴρ, καὶ οὐ δύο, οὐδὲ τρεῖς· εἷς ὁ ὢν, καὶ οὐκ ἔστι[1] πλὴν αὐτοῦ, ὁ μόνος ἀληθινός· Κύριος γὰρ, φησὶν, ὁ Θεός σου, Κύριος εἷς ἐστίν.[2] Καὶ πάλιν· Οὐχ εἷς Θεὸς ἔκτισεν[3] ἡμᾶς; οὐχ εἷς Πατὴρ πάντων ἡμῶν; Εἷς δὲ καὶ Υἱὸς, Λόγος Θεός. Ὁ μονογενὴς[4] γάρ, φησὶν, ὁ ὢν εἰς τοὺς κόλπους τοῦ Πατρός. Καὶ πάλιν· Εἷς Κύριος Ἰησοῦς Χριστός. Καὶ ἐν ἄλλῳ· Τί ὄνομα αὐτῷ, ἢ τί ὄνομα τῷ Υἱῷ, ἵνα γνῶμεν; Εἷς δὲ καὶ ὁ Παράκλητος. Ἓν γὰρ, φησὶν,[5] καὶ Πνεῦμα, ἐπειδὴ ἐκλήθημεν ἐν μιᾷ[6] ἐλπίδι τῆς κλήσεως ἡμῶν. Καὶ πάλιν· Ἓν πνεῦμα ἐποτίσθημεν· καὶ τὰ ἑξῆς. Πάντα δὲ ταῦτα τὰ χαρίσματα δηλονότι[7] ἐνεργεῖ ἓν καὶ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα. Οὔτε οὖν τρεῖς πατέρες, οὔτε τρεῖς υἱοὶ, οὔτε τρεῖς παράκλητοι· ἀλλ' εἷς πατὴρ, καὶ εἷς υἱὸς, καὶ εἷς παράκλητος. Διὸ καὶ[8] ὁ Κύριος ἀποστέλλων τοὺς ἀποστόλους μαθητεῦσαι πάντα τὰ ἔθνη,[9] ἐνετείλατο*

---

1) *ἐπιστολὴ* accessit ex B, ubi numerus *ε'*.

2) Dedi *διαδιδόμενον* c. F, *διὰ διδόμενον* O V, *διδόμενον* B vulg.

3) Vulg. *δὲ* post *μία* exclusi c. tribus meis Codd. et F.

4) *ὀφείλῃ* O V, in illo *ὀφείλει* man. sec.

Cap. II. 1) *ἔστιν* O V.

2) Ita O V, *ἐστί* B Voss.

3) *ἔκτισε* O.

4) *ὁμογενὴς* p. *ὁ μονογενὴς* B.

5) Ita O V, *φησὶ* B F Voss.

6) *μίᾳ* (sic) B.

7) Ita F O V, *δῆλον ὅτι* B Voss.

8) *καὶ* om. B. Subsequens *ὁ* accessit ex O V.

9) *ἔθνης* V.

1) *Incipit eiusdem ad philippenses de baptismo scripta de endamno per euphanium* Pal., *Incipit* V Reg.

2) I Tim. 4, 10.

3) *ostenditis* Reg.

4) al. *decens esse* Cur.

5) *nostri* Pal. Reg.

6) *ait* Pal. Locus laudatus est I Cor. 8, 6.

EPISTOLA AD PHILIPPENSES, DE BAPTISMO.
PER EUPHANIUM LECTOREM NAVEM IAM ASCENSURUM.

Ignatius, qui et Theophorus, ex imperio Dei Patris misericordiam consecutae, in fide et patientia et dilectione sine dolo, Ecclesiae, quae est Philippis, misericordia et pax a Deo Patre, et Domino Iesu Christo, qui est salvator omnium hominum, maxime fidelium.[2]

I. Memores caritatis vestrae et sollicitudinis, quae est in Christo, quam ostendistis[3] in nobis, decenter[4] arbitrati sumus, scribere ad fraternam in Domino unanimitatis vestrae dilectionem, commemorans vos cursus vestri[5] in Christo, ut idipsum dicatis omnes, unum sentientes, in hoc ipso fidei canone fixi, sicuti et Paulus erudiens vos dicit:[6] ‚Unus est enim[7] omnium Deus, Pater Christi, ex quo omnia; et unus Dominus noster Iesus Christus, filius Dei unigenitus, dominator universorum, per quem omnia.' Unus autem etiam Spiritus Sanctus, qui operabatur in Moyse et Prophetis et Apostolis. Unum quoque et baptisma, quod datur in morte Christi. Una itaque etiam Ecclesia[8] esse debet, et una fides, quae est in Christo, secundum dictum eiusdem Apostoli dicentis: ‚Unus Dominus,[9] una fides, unum baptisma, unus Deus et Pater omnium, qui est super omnes, et per omnes, et in omnibus.'[10]

II. Unus ergo est[1] Deus et Pater, et non duo vel tres: unus scilicet qui est, et non est[2] praeter eum, solus verus. ‚Dominus enim,'[3] inquit, ‚Deus tuus, Dominus unus[4] est.' Et iterum: ‚Nonne unus Deus creavit nos; et unus pater est omnium nostrum?'[5] Unus quoque et filius, Deus Verbum. ‚Unigenitus', inquit,[6] ‚qui est in sinu Patris.' Et rursum:[7] ‚Unus Dominus Iesus Christus.' Et alibi:[8] ‚Quod est nomen eius; aut quod est nomen filii eius?' Scitote autem, quia unus est etiam Spiritus Sanctus[9] Paracletus; sicut idem Paulus ait:[10] ‚Unus Spiritus, sicut vocati estis in una spe[11] vocationis vestrae.' Et iterum:[12] ‚Omnes,' inquit, ‚in[13] uno spiritu[14] potati sumus.' Manifeste autem omnia[15] dona gratiarum ipse unus atque idem Spiritus operatur.[16] Ergo neque tres sunt Patres, neque tres Filii, sed neque tres Paracleti; sed unus Pater, et unus Filius, et unus Paracletus. Propter quod et Dominus mittens Apostolos docere omnes gentes, praecepit eis,[17] baptizare eas in nomine

---

7) *enim* adposui ex Pal. Reg. ed. Veneta 1546.
8) Ita Pal. Reg., *Ecclesia etiam* vulg.
9) *deus* Pal. Reg. Ceterum cf. Eph. 4, 5 sq.
10) *et per omnes et in omnes et in omnibus* Pal.
Cap. II. 1) *Unus est ergo* Reg.
2) *est* addidi c. Reg. et ed. Veneta 1546.
3) *Dominus enim qui est* Reg.
4) *verus* Pal. Locus est Deut. 6, 4.
5) *nostrum* om. Pal., *vestrum* leg. Reg. Locus est Mal. 2. 10.
6) Ioh. 1, 18.
7) I Cor. 8, 6.
8) Prov. 30, 4.
9) *Sanctus* om. Reg. Uterque Cod. constanter *paraclitus*.
10) Eph. 4, 4.
11) *in unam spem* Pal.
12) I Cor. 12, 13.
13) *in* om. Pal.
14) Vocc. *in uno spiritu* des. in Reg.
15) *omnia* recepi ex Pal. Reg. ed. Veneta 1546.
16) I Cor. 12, 11.
17) Matth. 28, 19.

αὐτοῖς βαπτίζειν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ[10] Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος· οὔτε εἰς ἕνα τριώνυμον, οὔτε εἰς τρεῖς ἐνανθρωπήσαντας,[11] ἀλλ' εἰς τρεῖς ὁμοτίμους.

III. Εἷς γὰρ ὁ ἐνανθρωπήσας, οὔτε ὁ Πατὴρ, οὔτε ὁ Παράκλητος, ἀλλὰ μόνος[1] ὁ Υἱός· οὐ δοκήσει, οὐ φαντασίᾳ, ἀλλ' ἀληθείᾳ. Ὁ Λόγος γὰρ[2] σὰρξ ἐγένετο. Ἡ γὰρ σοφία ᾠκοδόμησεν ἑαυτῇ οἶκον. Καὶ ἐγεννήθη ὡς ἄνθρωπος ὁ Θεὸς Λόγος, μετα σώματος ἐκ τῆς παρθένου, ἄνευ ὁμιλίας ἀνδρός. Ἡ παρθένος γὰρ ἐν γαστρὶ λήψεται, καὶ τέξεται υἱόν. Ἀληθῶς οὖν ἐγεννήθη, ἀληθῶς ηὐξήθη,[3] ἀληθῶς ἔφαγε[4] καὶ ἔπιεν, ἀληθῶς ἐσταυρώθη, καὶ ἀπέθανε, καὶ ἀνέστη. Ὁ ταῦτα πιστεύσας, ὡς ἔχει, ὡς γεγένηται, μακάριος· ὁ ταῦτα μὴ πιστεύσας,[5] ἐναγὴς, οὐχ ἧττον τῶν τὸν Κύριον σταυρωσάντων. Ὁ γὰρ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου χαίρει, ὅταν τις ἀρνῆται τὸν σταυρόν. Ὄλεθρον γὰρ ἑαυτοῦ[6] γινώσκει τὴν ὁμολογίαν τοῦ σταυροῦ. Τοῦτο γάρ ἐστι τὸ τρόπαιον κατὰ τῆς αὐτοῦ δυνάμεως· ὅπερ ὁρῶν φρίττει, καὶ ἀκούων φοβεῖται.[7]

IV. Καὶ πρὶν μὲν γένηται ὁ σταυρὸς, ἔσπευδε γενέσθαι τοῦτο·[1] καὶ ἐνήργει[2] ἐν τοῖς υἱοῖς τῆς ἀπειθείας, ἐνήργει ἐν Ἰούδᾳ, ἐν Φαρισαίοις, ἐν Σαδδουκαίοις, ἐν πρεσβύταις, ἐν νέοις, ἐν ἱερεῦσιν[3]. Μέλλοντος δὲ γίνεσθαι, θορυβεῖται,[4] καὶ μετάμελον ἐμβάλλει τῷ προδότῃ, καὶ βρόχον αὐτῷ δείκνυσιν,[5] καὶ ἀγχόνην διδάσκει· φοβεῖ δὲ καὶ τὸ γύναιον, ἐν ὀνείροις αὐτὸ καταταράττων, καὶ παύειν πειρᾶται τὰ κατὰ τὸν[6] σταυρὸν, ὁ πάντα κάλων[7] κινῶν εἰς τὴν αὐτοῦ κατασκευήν· οὐ μεταγινώσκων ἐπὶ τῷ[8] τοσούτῳ κακῷ· εἰ γὰρ ἂν[9] οὐ πάντα ἦν πονηρός· ἀλλ' ἐπῄσθετο[10] τῆς ἑαυτοῦ ἀπωλείας. Ἀρχὴ γὰρ αὐτῷ καταδίκης ὁ τοῦ Χριστοῦ σταυρὸς, ἀρχὴ θανάτου, ἀρχὴ ἀπωλείας· διὸ καὶ ἔν τισιν ἐνεργεῖ ἀρνεῖσθαι τὸν σταυρὸν, τὸ πάθος ἐπαισχύνεσθαι, τὸν θάνατον δόκησιν καλεῖν, τὴν ἐκ παρθένου γέννησιν περικόπτειν, τὴν φύσιν αὐτὴν διαβάλλειν ὡς μυσαράν.[11] Ἰουδαίοις συμμαχεῖ εἰς ἄρνησιν τοῦ σταυροῦ, Ἕλλησιν εἰς συκοφαντίαν μαγείας,[12] αἱρετικοῖς εἰς φαντασίαν. Ποικίλος γάρ ἐστιν ὁ τῆς[13] κακίας στρατηγὸς, κλεψίνους, ἄστατος, ἑαυτῷ ἐναντίος· καὶ ἄλλα μὲν προβαλλόμενος, ἕτερα δὲ δεικνὺς· σοφὸς γάρ ἐστι τοῦ κακοποιῆσαι, τὸ δὲ καλὸν ὅ τι ποτέ ἐστιν ἀγνοεῖ· ἀγνοίας γὰρ[14] πεπλήρωται, δι' ἑκούσιον παράνοιαν. Πῶς γὰρ οὐκ ἔστι[15] τοιοῦτος, ὃς μηδὲ[16] πρὸ ποδῶν τῶν ἑαυτοῦ λόγον[17] βλέπει;

---

10) ἐ Voss.

11) ἐνανθρωπίσαντας O V.

Cap. III. 1) μόνον V.

2) γὰρ om. O.

3) Vocc. ἀληθῶς ηὐξήθη om. O V.

4) ἔφαγεν B.

5) πιστεύσας scripsi c. B F O V, πιστεύων Voss.

6) ἑαυτῶν Voss., haud dubie calami lapsu.

7) φοβῆται O V, in illo φοβεῖται ex correctura.

Cap. IV. 1) τοῦτο F O V, τοῦτον B Voss. Illud quidem ad antecedens ἀρνεῖσθαι τὸν σταυρὸν referendum.

2) ἐνείργη V, prius etiam O.

3) Ita O V, ἱερεῦσιν c. puncto sub lit. ν F, ἱερεῦσι B Voss.

4) θορυβῆται V, et prius O.

5) δείκνυσι B F Voss.

6) τὸ O V.

7) καλὸν O V, in illius marg. κάλων.

8) τῷ om. F O V.

9) Scripsi εἰ γὰρ ἂν (suppl. μετέγνω) c. F O, idem est ἡ γὰρ ἂν in V; ἦ γὰρ ἂν B Voss.

10) ἔπαισθαιτὸ O V, ἐτήσθετο B.

11) In O V forma posterior μυσεράν.

12) μαγίας O V.

13) τῆς typotheta negligens ap. Voss. pervertit in τοῦ.

Patris et Filii et Spiritus Sancti, non in unum quendam trinomium, neque in tres unius eiusdemque honoris.

III. Quia unus est tantum, qui homo factus est; non Pater scilicet, neque Paracletus, sed solus Filius: non putative[1] neque in phantasmate, sed certissima veritate. ‚Verbum enim caro factum est, et habitavit[2] in ea.' ‚Sapientia namque aedificavit sibi domum.' Et factus est sicut homo Deus Verbum cum corpore, quod suscepit, ex virgine: non ex collocutione scilicet aut semine viri. ‚Virgo enim,' inquit,[3] ‚in utero concipiet, et pariet filium.' Vere ergo[4] natus est, et vere crevit; vere manducavit,[5] et bibit; vere crucifixus est et mortuus, et resurrexit. Qui haec credit, sicut habet, quo modo natus est, beatus est. Qui autem haec non credit, non minus est ab eis, qui eum crucifixerunt. Princeps enim mundi in hoc gaudet, quando quis crucem negaverit. Interitum enim sibi ipsi esse cognoscit confessionem crucis. Hoc est enim trophaeum contra eius virtutem: quod videns expavescit, et audiens timet.

IV. Nam et antequam facta esset crux,[1] festinabat facere hoc, et operavit in filiis[2] diffidentiae. Operatus est autem in Iuda,[3] in Pharisaeis, in Sadducaeis, in senioribus, in iuvenibus, et in[4] Sacerdotibus. Cum autem properaret, ut fieret, conturbatur;[5] et postea desperationem[6] immisit proditori, et laqueum ei ostendit, et suspendium eum docuit: et mulieri immisit timorem in somnio, ipse conturbans et compescere temptans patibulum crucis, ipse omnia evocans et movens in suam praeparationem; non recognoscens: in tantum enim mala[7] erant non omnia. Malignus autem sentiebat suam perditionem.[8] Initium enim illi fuit ad damnationem crux Christi, principium mortis, initium perditionis. Propter quod in aliquibus quidem operatur negare crucem, passionem erubescere: qui mortem putant vocare Virginis generationem, circumcidere ipsam naturam, et diffamare quasi odiosam. Iudaeorum auxiliator est[9] ad negationem crucis, Paganorum ad calumniam magiae, Haereticorum ad phantasiam. Multiformis enim est[10] malitiae princeps, furans sensus, contrarius sibimet ipsi; et alia quidem immittens, alia vero ostentans. Sapiens est[11] enim ad malefaciendum; quod bonum est autem, nescit aliquando. Ignorantia enim[12] repletus est per inobedientiam. Quomodo enim non sit talis, qui non sibi proponit suum sermonem?

---

14) γὰρ om. B O V.
15) ἔστιν O V.
16) μήτε O V.
17) λόγων O V.

Cap. III. 1) *putatur* Pal.
2) *inhabitavit* Pal. Reg. Locus est Io. 1, 14. Tum sequitur Prov. 9, 1.
3) *inquit propheta* Reg. Ceterum cf. Esai. 7, 14.
4) *ergo* om. Reg.
5) *vere et manducavit* Pal. Reg.
6) *qui crucifixerunt eum* Reg.

Cap. IV. 1) *crux vestra* Pal.
2) *operari in filios* Pal. Reg. Ceterum cf. Eph. 2, 2.
3) *Operatus est autem invidia* Pal., *operatus autem invidia* Reg.
4) *in* om. Reg.
5) *conturbabatur* Pal. Reg.
6) *desperationem* om. Pal. Reg. Ceterum cf. Matth. 27, 3. 19.
7) *tantum mala enim* Reg.
8) *superam ditionem* p. *suam perditionem* Reg.
9) *auxiliatores* p. *auxiliator est* Pal. Reg. Subinde *adnegationem* scr. Pal., *abnegationem* p. *ad negationem* Reg.
10) *est enim* inv. Pal.
11) *est* om. Reg. Locus est Ier. 4, 22.
12) *et enim* Pal.

V. *Εἰ γὰρ ψιλὸς ἄνθρωπος ὁ Κύριος, ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος μόνον, τί περικόπτεις τὴν γέννησιν τῆς κοινῆς τῶν ἀνθρώπων φύσεως; τί δὲ, ὡς παράδοξόν τι ἐπ' ἀνθρώπου γενόμενον, τὸ πάθος δόκησιν καλεῖς; καὶ τὸν θάνατον τοῦ θνητοῦ δόξαν νομίζεις; Εἰ δὲ Θεὸς καὶ ἄνθρωπος, τί παράνομον καλεῖς τὸν τῆς δόξης Κύριον, τὸν τῇ φύσει ἄτρεπτον; τί παράνομον λέγεις τὸν νομοθέτην, τὸν ἀνθρωπείαν*[1] *ψυχὴν ἔχοντα; Ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, καὶ τέλειος ἄνθρωπος, οὐκ ἐν ἀνθρώπῳ κατοικήσας. Πῶς δὲ καὶ Μάγος οὗτος, ὁ πάλαι μὲν πᾶσαν αἰσθητὴν καὶ νοητὴν φύσιν κατασκευάσας γνώμῃ Πατρός· ἐν δὲ τῇ ἐνανθρωπήσει*[2] *πᾶσαν νόσον καὶ μαλακίαν θεραπεύσας;*

VI. *Πῶς δὲ οὐχ οὗτος Θεὸς,*[1] *ὁ νεκροὺς ἀνιστῶν, χωλοὺς ἀρτίους ἀποστέλλων, λεπροὺς καθαρίζων, τυφλοὺς ὀμματῶν, τὰ ὄντα ἢ αὔξων ἢ μεταβάλλων, ὡς τοὺς πέντε ἄρτους, καὶ*[2] *τοὺς δύο ἰχθύας, καὶ τὸ ὕδωρ εἰς οἶνον, τὸν δὲ σὸν στρατὸν ῥήματι μόνον φυγαδεύων; τί δὲ κακίζεις τὴν φύσιν τῆς παρθένου, καὶ τὰ μόρια ἀποκαλεῖς*[3] *αἰσχρά; πάλαι ταῦτα πομπεύων, καὶ γυμνοῦσθαι κελεύων, ἄῤῥενας μὲν εἰς ὄψιν θηλειῶν, θηλείας*[4] *δὲ εἰς ἀκόλαστον ἐπιθυμίαν ἀῤῥένων. Νῦν αἰσχρά σοι ταῦτα νενόμισται, καὶ σεμνὸς εἶναι προσποιῇ,*[5] *σὺ τὸ τῆς πορνείας πνεῦμα, ἀγνοῶν ὅτι τότε γίνεται αἰσχρόν τι, ὅταν παρανομίᾳ ῥυπανθῇ· ἁμαρτίας δὲ ἀπούσης, οὐδὲν τῶν γενομένων αἰσχρὸν, οὐδὲν φαῦλον, ἀλλὰ πάντα καλὰ λίαν· καὶ σὺ μὴ βλέπων, κακίζεις αὐτά;*

VII. *Πῶς δὲ πάλιν οὐκ ἔτι σοι δοκεῖ ὁ Χριστὸς εἶναι ἐκ τῆς παρθένου, ἀλλ' ὁ ἐπὶ πάντων Θεὸς, ὁ ὢν ὁ παντοκράτωρ; τίς οὖν ὁ τοῦτον ἀποστείλας, εἰπέ· τίς ὁ τούτου κυριεύων; γνώμῃ δὲ τίνος οὗτος ἐπειθάρχησεν;*[1] *νόμων δὲ ποίων*[2] *πληρωτὴς γέγονεν, ὁ μήτε γνώμῃ τινὸς, μήτε ἐξουσίᾳ εἴκων; καὶ τὸν Χριστὸν ἐξαιρῶν τῆς γεννήσεως, τὸν ἀγέννητον νομοθετεῖς*[3] *γεγεννῆσθαι, καὶ σταυρῷ προσηλῶσθαι τὸν ἄναρχον· τίνος συγχωρήσαντος, οὐκ ἔχω εἰπεῖν· ἀλλὰ γὰρ οὐ λέληθάς με*[4] *τοῦ παλιμβόλου· οὐδ' ἀγνοῶ, ὅτι διὰ λοξὰ καὶ δίδυμα βαίνεις·*[5] *ἀγνοεῖς δὲ σὺ τίς ὁ γεννηθεὶς, ὁ πᾶν εἰδέναι προσποιούμενος.*

VIII. *Πολλὰ γάρ σε λανθάνει· ἡ παρθενία*[1] *Μαρίας, ὁ παράδοξος τοκετός· ὅστις ὁ ἐν τῷ σώματι· ὁ ἡγούμενος ἀστὴρ τῶν ἐν ἀνατολῇ, τῶν τὰ δῶρα κομιζόντων Μάγων· Ἀρχαγγέλου ἀσπασμὸς πρὸς παρθένον· παρθένου παράδοξος σύλληψις μεμνηστευμένης· παιδὸς προδρόμου κηρυκεία*[2] *ἐπὶ τῷ ἐκ τῆς παρθένου, καὶ ἐν κοιλίᾳ σκίρτησις ἐκ τοῦ προθεωρουμένου· ἀγγέλων ὕμνοι ἐπὶ τῷ τεχθέντι· ποιμένων εὐαγ-*

Cap. V. 1) *ἀνθρωπίαν* O V.
2) *ἐνανθρωπίσῃ* scr. O V.
Cap. VI. 1) *Θεὸς* desideratur in O V.
2) *ἡ* sine accentu O V.
3) *ἀποκαλεῖς* O Voss., *ἀπολαλεῖς* B V.
4) *θηλίων, θηλίας* V, simile aliquid in O man. sec.
5) Altera forma *προσποιεῖ* est in O V.
Cap. VII. 1) Ita O V, *ἐπειθάρχησε* B Voss., *ἐπιθάρχησε* F.
2) *ποίου* B.
3) *νομοθέτης* O V, in illo man. sec. ad oram: *οἶμαι γραπτέον· νομοθετεῖς.*
4) *λέλυθάς με* V.
5) *οὐδ' ἀγνοῶ διὰ λοξὰ καὶ δίδυμα βαίνεις* B, *οὐδ' ἀγνοῶ διὸ δόξῃ καὶ δίδυμα βαίννεις* (*βαίνεις* man. sec.) O, *οὐδ' ἀγνοῶ ὅτι διὸ δόξῃ καὶ δίδυμα βαίννεις* V.
Cap. VIII. 1) *παρθενεία* O V.

V. Si enim homo purus est Dominus, ex anima et corpore, quid circumcidis nativitatem communem naturae hominum? Quid, tanquam parvam gloriam in homine factam, passionem simulationem vocas, et mortem mortalis gloriam existimas? Si Deus est et[1] homo, quid iniquum vocas Dominum gloriae,[2] illum videlicet natura[3] immutabilem? Quid sine lege dicis legislatorem, qui non humanam animam habuit? Verbum[4] caro factum est, Verbum homo, sed non in homine. Quomodo igitur magus est ille,[5] qui in principio omnem sensibilem et intelligibilem[6] naturam voluntate Patris praeparavit? qui, cum esset in carne, omnem infirmitatem[7] atque languorem curavit?

VI. Quomodo autem non est Deus ille,[1] qui mortuos resuscitavit, claudos sanavit, leprosos mundavit, caecos illuminavit, de quinque panibus et duobus piscibus tot millia hominum saturavit,[2] aquam in vinum convertit, tuumque exercitum verbo tantum fugavit? Quid ergo pessimas naturam Virginis, et membra turpia vocas? haec olim praeseminans, et nudari iubens masculos in facie faeminarum, faeminas vero in illicitum desiderium masculorum. Nunc omnia tibi turpia videntur, et pudicum teipsum facis, cum tu sis fornicationis spiritus. Ignoras, quia tunc fit aliquid[3] turpe, quando illicite perficitur? Caeterum nichil turpe est, quod sine peccato geritur, nichil pravum, sed omnia bona valde: et tu, non videns, pessimas ea?

VII. Quomodo rursum non tibi videtur esse Christus ex virgine, sed ille, qui est super omnia Deus, ille scilicet omnia potens? Quis ergo est, qui hunc misit, dicito; quisve, qui huic dominatur; vel cuius sententiae subiectus fuit, aut cuius legem adimplevit? Tu qui, nullius sententiam vel potestatem habens,[1] Christum separas a generatione, et Legislatorem ingenitum esse pronuncias, et cruci affixum illum, qui est sine principio. Cuius ergo permissu hoc factum est,[2] non habeo dicere. Non enim me latuisti tuo antiquo consilio; neque ignoro, quoniam curve et lubrice incedis. Tu autem ignoras, quis[3] est qui natus est, qui[4] omnia scire te fingis.

VIII. Multa enim te latent: virginitas scilicet Mariae, gloriosus partus, de cuius corpore Deus processit; stella Orientis, quae apparuit munera ferentibus Magis; Archangeli salutatio ad Virginem facta; Virginis gloriosa conceptio, et desponsatae puellae praedicatio, et in utero Virginis gestientis infantis praevisio; Angelorum hymnus gloriam agen-

---

2) *κηρυκεία* B, *κηρυκία* F O V Voss.

Cap. V. 1) *et* om. Reg.
2) I Cor. 2, 8.
3) *naturam* Pal.
4) *verbum enim* Pal. Reg. Locus est Io. 1, 14.
5) *iste* Pal. Reg.
6) *sensibilem et insensibilem intelligibilem* Reg.
7) *infirmitatem omnem* inv. Rég.

Cap. VI. 1) *iste* Pal. Reg. Ceterum cf. Matth. 11, 5. Io. 6, 9 sq. 2, 9. Luc. 8, 30.
2) Vocc. *de quinque panibus et duobus piscibus tot millia hominum saturavit* non extant in Reg.
3) *aliquod* Reg.

Cap. VII. 1) *habeas* Pal. Subinde *separas christum* inv. Reg.
2) *cuius ergo permissum hoc factum esse* Pal.
3) *qui* Pal. Reg.
4) *quia* Pal.

γελία· Ἡρώδου φόβος ἐπὶ ἀφαιρέσει βασιλείας, νηπιοκτόνων[3] πρόσταγμα· εἰς Αἴγυπτον μετανάστασις· ἐκεῖθεν ἐπὶ τὰ τῆδε ἐπάνοδος· σπάργανα παιδικά· ἀπογραφὴ ἀνθρωπίνη· γαλακτοτροφία· ὄνομα πατρὸς οὐ σπείραντος· φάτναι, διὰ τὸ μὴ εἶναι τόπον· οὐδεμία παρασκευὴ ἀνθρωπίνη· αὐξήσεως προκοπή· ἀνθρώπινα ῥήματα· πεῖνα, δίψα,[4] ὁδοιπορία, κόπος· θυσιῶν προσκομιδαί· ἔπειτα[5] καὶ περιτομή· βάπτισμα· φωνὴ Θεοῦ ἐπὶ τῷ βαπτιζομένῳ, ὅστις καὶ πόθεν, μαρτυρία Πνεύματος καὶ Πατρὸς[6] ὑπεράνωθεν· φωνὴ Ἰωάννου προφήτου, σημαίνουσα πάθος διὰ τῆς τοῦ ἀμνοῦ προσηγορίας· σημείων διαφόρων ἐνέργειαι, ἰάσεις ποικίλαι· ἐπιτίμησις δεσποτική, προστάττουσα θαλάττῃ καὶ ἀνέμοις· πνεύματα πονηρὰ φυγαδευόμενα, σεαυτὸν στρεβλούμενον, ἐκ τῆς τοῦ φαινομένου δυνάμεως αἰκιζόμενον, οὐκ ἔχοντα ὅ τι ποιήσῃς.

IX. Ταῦθ' ὁρῶν, ἰλλιγγιᾷς·[1] καὶ ὅτι παρθένος ἡ τεκοῦσα, ἠγνόεις· ἀλλ' ἐξέπληττέ σε[2] ἡ τῶν ἀγγέλων ὑμνολογία, ἡ τῶν μάγων προσκύνησις, ἡ τοῦ ἀστέρος ἐπιτολή. Εἰς ἄγνοιαν σὺ παλινδρομεῖς,[3] διὰ τὰ εὐτελῆ· μικρὰ γάρ σοι δοκεῖ σπάργανα, πάθη, περιτομή, γαλακτοτροφία· ἀνάξιά σοι ταῦτα κατὰ Θεοῦ κατεφαίνετο. Πάλιν εἶδες[4] ἄνθρωπον, τεσσαράκοντα ἡμέρας καὶ νύκτας ἄγευστον μείναντα τροφῆς ἀνθρωπίνης, ἀγγέλους διακονοῦντας, οὓς καὶ ἔφριττες, ἰδὼν πρῶτον ὡς κοινὸν ἄνθρωπον βαπτιζόμενον, καὶ τὴν αἰτίαν ἀγνοῶν· μετὰ[5] δὲ τὴν νηστείαν πεινῶντα κατεθάρσεις πάλιν, καὶ ἐπείραζες ὡς κοινὸν ἄνθρωπον, ἀγνοῶν ὅστις εἴη. ἔλεγες γάρ· Εἰ υἱὸς εἶ τοῦ Θεοῦ, εἰπὲ ἵνα οἱ λίθοι οὗτοι ἄρτοι γένωνται. τὸ γάρ, Εἰ υἱὸς εἶ, ἀγνοίας[6] ἐστίν· εἰ γὰρ ὄντως ἐγίνωσκες, ἠπίστω[7] ὅτι δημιουργῷ καὶ τὸ μὴ ὂν ποιῆσαι, καὶ τὸ ὂν[8] μεταβαλεῖν, ἐπ' ἴσης[9] δυνατόν. Καὶ διὰ γαστρὸς πειράζεις τὸν τρέφοντα πάντας τοὺς τροφῆς δεομένους· καὶ πειράζεις[10] τὸν τῆς δόξης Κύριον, ἐπιλαθόμενος ἐκ κακονοίας, ὅτι οὐκ ἐπ' ἄρτῳ μόνῳ ζήσεται ἄνθρωπος, ἀλλ' ἐπὶ παντὶ ῥήματι ἐκπορευομένῳ διὰ στόματος Θεοῦ. Εἰ γὰρ ἐγίνωσκες, ὅτι υἱὸς Θεοῦ ἦν,[11] ἐγίνωσκες, ὅτι ὁ ἐν τεσσαράκοντα ἡμέραις καὶ ἰσαρίθμοις[12] νυξὶν ἀνενδεὲς ποιήσας τὸ σῶμα, καὶ εἰς τὸ διηνεκὲς ἐδύνατο τοῦτο[13] ποιῆσαι. Διὰ τί οὖν[14] πεινᾷ; ἵνα δείξῃ, ὅτι κατ' ἀλήθειαν ἀνέλαβε[15] σῶμα ὁμοιοπαθὲς ἀνθρώποις· διὰ μὲν τοῦ πρώτου, ἔδειξεν ὅτι Θεός· διὰ δὲ τοῦ δευτέρου, ὅτι καὶ ἄνθρωπος.

---

3) *νηπιοκτόνον* V.
4) *δίψη* O V.
5) *ἐπειδὴ* B F O V. In vers. Arm. des. vocc. *ἔπειτα καί*.
6) *θεοῦ* O V vet. lat.
Cap. IX. 1) *ἡ λιγγιᾶς* p. *ἰλλιγγιᾷς* V. Illud fuit in O, iam mutatum in *ἡ λιγγιὰς*.
2) *ἐξέπληττέν σε* O V.
3) *πάλιν δρομεῖς* O, *παλινδρομεῖς* ad oram.
4) *ἴδες* O V.
5) *κατὰ* Voss. Tum *πεινῶντι* O V Cureton.
6) *ἀγνοία* O, *ἀγνοί* (sic) V.
7) *ἐπίστω* O V.
8) *τὸ μὴ ὢν — τὸ ὢν* O V, in illo ad oram emendatum.
9) *ἐφ' ἴσις* O V, in illo correctum ad oram.
10) *πειράζῃς* V, et prius O.
11) *εἰ* O V, ad illius oram *ἦν* man. sec.
12) *ἰσαρίθμον* O V.
13) *το* absque accentu p. *τοῦτο* V; deest *τοῦτο* in O.
14) *οὐ* O V, in illius marg. *οὖν*.
15) *ἔλαβε* O V.

tium, et pastorum annunciatio;[1] Herodis timor in extollentia regni, praeceptio ad parvulorum necem; in Aegyptum transmigratio, atque exinde[2] reversio; cunabula[3] infantilia; descriptio humana; lactis nutritio; nomen patris non seminantis; praesepe ubi positus est, eo quod non fuerat[4] locus; nulla humana praeparatio; provectus aetatis; crementum corporis; humana loquela: sed et quod esuriit, sitivit, iter ambulavit, laboravit; sacrificiorum oblatio, circumcisio; baptismum, vox Dei desuper ad baptizatum,[5] quis vel unde fuerit testificatio Spiritus et Dei; vox Iohannis Prophetae significantis[6] passionem per agni appellationem; diversorum signorum operatio, variae curationes; imperium Domini, quo mari imperavit, et ventos sedavit, et spiritus iniquos fugavit; teipsum torquens, et de manifestatione virtutis suae affligens.

IX. Haec omnia videns, non habes quid[1] facias, nisi[2] tenebrosas vertigines. Et quia virgo peperit, ignoras; sed confudit[3] te Angelorum laudatio, Magorum adoratio, stellae apparitio. Ignorantiam igitur olim incurristi per contumaciam. Parva tibi videntur cunabula, passiones, circumcisio, lactis nutritio. Indigna tibi haec Deo esse videntur. Iterumne vidisti hominem quadraginta diebus et quadraginta noctibus[4] ingustabilem existentem cibo humano, et Angelos ei[5] ministrantes, quos et tu timebas? videns primo, quasi communem hominem, baptizatum, et causam ignorans. Post ieiunium vero esurienti insidiabaris, et tentabas quasi communem hominem, ignorans quis[6] esset; dicebas enim: ‚Si Filius Dei es.'[7] Ignorantiae id[8] est. Nam si vere cognosceres, scires sine dubio, quia quae impossibilia videntur ad faciendum, et difficilia ad convertendum, factori omnia possibilia sunt. Et propter ventrem temptas[9] eum, qui pascit omnes esca indigentes: et audes temptare Dominum gloriae, oblitus per tuam malitiam, ‚quia non in pane solo vivit homo, sed in omni verbo, quod procedit ex ore Dei.'[10] Si scires, quia Filius Dei erat, cognosceres utique, quia in quadraginta diebus et quadraginta noctibus[11] inindigens faciens corruptibile corpus, etiam[12] in continuatione hoc facere poterat. Sed idcirco esuriit, ut ostenderet, quia vere suscepit corpus passibile, simile hominibus. Propterea in[13] primo ostendit, quia Deus erat; et in secundo, quia et[14] homo fuit.

Cap. VIII. 1) *himno glorie ad gentium pastores anuntiatio* Reg.
2) *inde* Pal.
3) *cunacula* Pal.
4) *fuerit* Pal. Reg. Forte legendum *fuit*.
5) *baptistmum* Pal. Scripsi subinde *quis* c. Pal. Reg., *quid* vulg.
6) Ea lectio Graeca accurate reddens ex Reg., *dei vox iohannis prophetia significantis* Pal., *Dei vox; Iohannis prophetia significans* vulg.

Cap. IX. 1) *quod* Reg.
2) *nisi et* Pal.
3) Sic ex Pal., *confundit* Reg. vulg.
4) *XL diebus et XL noctibus* Reg.
5) *et* Pal.
6) *qui* Reg.
7) *esset* Pal. Locus est Matth. 4, 3.
8) *id* om. Reg.
9) *temptans* Pal. Reg.
10) *quod praecedit in* (c. punctis suppositis) *ex ore dei* Pal. Ceterum cf. Matth. 4, 4.
11) *in XL diebus et XL noctibus* Reg.
12) Sic Pal. Reg. ed. Veneta 1546, *et* vulg.
13) *In* dedi ex Reg., *et* Pal. vulg.
14) *et* reposui c. Reg. et ed. Veneta 1546.

X. *Σὺ οὖν ὁ ἐκπεσὼν ἐκ τῆς ὑψηλοτάτης δόξης, ὡς ἀστραπὴ, τολμᾷς λέγειν τῷ Κυρίῳ· Βάλε σεαυτὸν ἐντεῦθεν κάτω· ᾧ τὰ ἐνόντα λελόγισται ὡς μὴ ὄντα· καὶ εἰς κενοδοξίαν προκαλέσαι*[1] *τὸν οὐκ ἐπιδεικτιῶντα; καὶ προσποιῇ τὴν γραφὴν ἀναγινώσκειν περὶ αὐτοῦ· Ὅτι τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ ἐντελεῖται περὶ σοῦ, καὶ ἐπὶ χειρῶν ἀροῦσί σε, τοῦ μὴ προσκόψαι πρὸς λίθον τὸν πόδα σου; Καὶ τὰ λοιπὰ προσποιῇ ἀγνοεῖν, κλέπτων ἃ*[2] *περὶ σοῦ καὶ τῶν σῶν προπόλων*[3] *προεφήτευσεν· Ἐπὶ ἀσπίδα καὶ βασιλίσκον ἐπιβήσῃ, καὶ καταπατήσεις*[4] *λέοντα καὶ δράκοντα.*

XI. *Εἰ τοίνυν σὺ πάτημα τῶν ποδῶν τοῦ Κυρίου, πῶς πειράζεις*[1] *τὸν ἀπείραστον, ἐπιλαθόμενος τοῦ νομοθέτου παρακελευομένου· Ὅτι οὐκ ἐκπειράσεις Κύριον τὸν Θεόν σου; Ἀλλὰ καὶ τολμᾷς, ἐναγέστατε, τὰ τοῦ Θεοῦ ἔργα οἰκειοῦσθαι, καὶ σοὶ παραδεδόσθαι λέγειν*[2] *τὴν τούτων ἀρχήν· καὶ τὴν σὴν πτῶσιν προτείνεις τῷ Κυρίῳ, καὶ διδόναι τὰ αὐτοῦ αὐτῷ ἐπαγγέλλῃ, ἐὰν πεσὼν ἐπὶ τῆς γῆς προσκυνήσῃ*[3] *σοι; καὶ πῶς οὐκ ἔφριξας τοιαύτην φωνὴν κατὰ τοῦ δεσπότου προήκασθαι, ὦ πάντων πονηρῶν πνευμάτων πονηρότερον ἐκ κακονοίας πνεῦμα; Διὰ γαστρὸς ἡττήθης, καὶ διὰ κενοδοξίας ἠτιμάσθης· διὰ φιλοχρηματίας καὶ φιλαρχίας εἰς ἀσέβειαν ἐφέλκῃ.*[4] *Σὺ ὁ Βελίαρ,*[5] *ὁ δράκων, ὁ ἀποστάτης, ὁ σκολιὸς ὄφις, ὁ τοῦ Θεοῦ ἀποστὰς, ὁ τοῦ Χριστοῦ χωρισθεὶς, ὁ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἀλλοτριωθεὶς, ὁ τοῦ χοροῦ τῶν ἀγγέλων ἐξωσθεὶς, ὁ τῶν νόμων τοῦ Θεοῦ ὑβριστὴς, ὁ τῶν νομίμων ἐχθρὸς, ὁ τοῖς πρωτοπλάστοις*[6] *ἐπαναστὰς καὶ τῆς ἐντολῆς ἐξώσας*[7] *τοὺς οὐδὲν ἀδικήσαντάς σε, ὁ τῷ Ἄβελ ἐπαναστήσας τὸν ἀνθρωποκτόνον Κάϊν, ὁ τῷ Ἰὼβ ἐπιστρατεύσας, λέγεις τῷ Κυρίῳ· Ἐὰν πεσὼν προσκυνήσῃς μοι; Ὢ τῆς τόλμης, ὢ τῆς παραπληξίας. Δοῦλος δραπέτης, δοῦλος μαστιγίας, ἀφηνιᾷς τοῦ καλοῦ δεσπότου. Δεσπότῃ τηλικούτῳ, Θεῷ πάντων τῶν*[8] *νοητῶν καὶ αἰσθητῶν λέγεις· Ἐὰν πεσὼν προσκυνήσῃς μοι;*

XII. *Ὁ δὲ Κύριος μακροθυμεῖ,*[1] *καὶ οὐκ εἰς τὸ μὴ ὂν ἀναιρεῖ τὸν ἀπὸ ἀγνοίας τοιαῦτα θρασυνόμενον, ἀλλὰ πρᾴως ἀποκρίνεται· Ὕπαγε Σατανᾶ. Οὐκ εἶπεν· Ὕπαγε ὀπίσω μου· οὐ γὰρ ὑποστρέψαι οἷός τε· ἀλλά· Ὕπαγε Σατανᾶ, ἐν οἷς ἐπλέξω· ὕπαγε, ἐν οἷς ἠρεθίσθης*[2] *ἐκ κακονοίας· ἐγὼ γὰρ, ὅστις εἰμὶ, γινώσκω, καὶ ὑπὸ τίνος ἀπέσταλμαι, καὶ ὃν χρὴ προσκυνεῖν ἐπίσταμαι. Κύριον γὰρ τὸν Θεόν σου προσκυνήσεις, καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις. Οἶδα τὸν ἕνα, ἐπίστα-*

Cap. X. 1) *προκαλεῖσθαι* O V. Forma medii praestare videtur.
2) *οὐ* B O V.
3) *προπολλῶν* scr. O V.
4) *καταπαιήσης* O V, ille quidem *καταπατήσεις* man. sec.

Cap. XI. 1) *πειράζης* O V, in illo *πειράζεις* sec. cura.
2) *λέγειν* Usserius reposuit ex Nydpruc. et vet. Int., deest in B O V, idque sine damno.
3) *προσκυνήσει* V, et prius O.
4) *ἐφέλκει* O V, in illo *ἐφέλκῃ* ex correctura.
5) *βελίας* O V.
6) *πρωτοπλάσταις* O V.
7) *ἠκείσας* (c. sp. asp.) O V.
8) *τῶν* om. O V. Iidem scr. *ἐσθητῶν*.

Cap. XII. 1) *μακροθυμῇ* O V, in illo correctum. Vossii *μακροθυμοῖ* emendandum.
2) *ἠρεθήσθης* O V. Illic vocc. praecedentia *ἐπλέξω ὕπαξε ἐν οἷς* (sic) in marg. supplentur.

X. Tu ergo, qui tanquam fulgur de sublimi gloria cecidisti,[1] audes dicere Domino:[2] ,Mitte te hinc deorsum;' cui ea, quae sunt, aestimantur quasi quae non sint; et ad inanem gloriam provocas eum, qui non extollitur? Et fingis te Scripturas de eo legere dicens: ,Scriptum est enim, quoniam Angelis suis mandavit de te, ut in manibus tollant te, ne quando offendas ad lapidem pedem tuum?' Et fingis te sequentia ignorare; furans ea, quae de te ac tuis[3] ministris prophetavit dicens: ,Super aspidem et basiliscum ambulabis, et conculcabis leonem et draconem?'

XI. Si ergo conculcatio es[1] pedum Domini, quomodo temptas intemptabilem, immemor legislatoris, qui dixit:[2] ,Non temptabis Dominum Deum tuum?' Et audes, impudentissime, opera Dei assumere et dicere, quia tibi traditus est[3] principatus eorum: et casum tuum extendis contra Dominum[4] et promittis, te dare ei, quae sunt ipsius,[5] dicens: ,Haec omnia tibi dabo, si cadens in terram adoraveris me?' Quomodo non timuisti talem vocem contra Dominum emittere, tu qui omnium spirituum malignorum[6] malignissimus es; et pro malitia[7] ventre et pectore in terra repere iussus es, et per inanem gloriam inhonoratus es; qui per avaritiam et arrogantiam ad impietatem deductus es? Tu incensor, draco, apostata, serpens perplexus, a Deo discedens, a Christo separatus, a Sancto Spiritu[8] alienatus, et a choro Angelorum exulatus; iniuriator legis Dei, et legitimorum inimicus; qui super protoplastos insurrexisti, et a mandato Dei eos avertisti, qui nichil te laeserunt; qui adversus Abel Cain fratricidam[9] excitasti; qui in Iob mala exercuisti: tu ergo huiusmodi dicis Domino: ,Si cadens[10] adoraveris me?' O audacia. O puniende serve fugitive, serve flagellande, exterminator bonorum. Domino dominorum, perfecto Deo omnium intelligibilium atque sensibilium dicis: ,Si cadens adoraveris me?'

XII. Dominus autem longanimis est,[1] qui non in praesenti interfecit eum, qui per ignorantiam et audaciam talia dicit; sed mansuete respondet dicens: ,Vade Satana.'[2] Non dixit: Revertere post me; non enim est reversurus aliquando;[3] sed, Vade, inquit, Satana,[4] in ea, quae tibi elegisti; vade, in quibus provocatus es a tua malitia. Ego autem scio, quis sum,[5] et a quo sum missus,[6] et[7] scio, quem debeo adorare. ,Dominum enim,'[8] inquit, ,Deum tuum adorabis, et ipsi[9] soli servies.' Scio

Cap. X. 1) Luc. 10, 18.
2) Matth. 4, 6.
3) *de te atque de tuis* Pal., *de te ac de tuis* Reg. Ceterum cf. Ps. 91, 13.
Cap. XI. 1) *est* Pal.
2) Deut. 6, 16.
3) *traditus tibi est* Pal.
4) *dominum tuum* Reg.
5) *illius* Pal. Praeterea cf. Matth. 4, 9.
6) *malignorum spirituum* inv. Pal. Reg.
7) *pro tua malitia* Reg. Locus est Gen. 3, 14.
8) *a spiritu sancto* Pal. Reg.
9) *fratricidam* ex Reg., *parricidam* Pal. vulg.
10) *in terram* add. Reg.
Cap. XII. 1) *est* om. Pal., in quo des. subsequens *qui*.
2) *vade retro me satanas* Pal., *vade retro satanas* Reg. Cf. Matth. 4, 10. 16, 23.
3) *aliquando reversurus* transp. Reg.
4) *satanas* Pal. Reg.
5) *cognosco qui sum* Pal. Reg.
6) *missus sum* inv. Reg.
7) *et* recepi ex Pal. Reg. ed. Veneta 1546.
8) *enim* om. Pal. In Reg. *dominum enim deum tuum inquit* (supra add.) *adorabis*. Cf. Matth. 4, 10. Deut. 6, 13.
9) *ipsi* ex Pal. Reg., *illi* vulg.

μαι τὸν μόνον, οὗ σὺ ἀποστάτης γέγονας. Οὐκ εἰμὶ ἀντίθεος, ὁμολογῶ τὴν ὑπεροχήν· ἐπίσταμαι τὸν τῆς ἐμῆς γεννήσεως αἴτιον, τὸν Πατέρα.

XIII. *Ταῦτα, ἀδελφοὶ, ἀπὸ διαθέσεως τῆς πρὸς ὑμᾶς ἠναγκάσθην ἐπιστεῖλαι, εἰς δόξαν Θεοῦ παραινῶν, οὐχ ὡς ὤν τι,*[1] *ἀλλ' ὡς ἀδελφός. Ὑποτάσσεσθε τῷ ἐπισκόπῳ, τοῖς πρεσβυτέροις, τοῖς διακόνοις. Ἀγαπᾶτε ἀλλήλους ἐν Κυρίῳ, ὡς Θεοῦ ἀγάλματα. Ὁρᾶτε οἱ ἄνδρες, ὡς ἴδια μέλη τὰς γαμετὰς στέργετε· αἱ γυναῖκες, ὡς ἓν οὖσαι τῇ συναφείᾳ,*[2] *στέργετε τοὺς ἑαυτῶν ἄνδρας. Εἴ τις ἁγνεύει ἢ ἐγκρατεύεται, μὴ ἐπαιρέσθω, ἵνα μὴ ἀπολέσῃ*[3] *τὸν μισθόν. Τὰς ἑορτὰς μὴ ἀτιμάζετε· τὴν τεσσαρακοστὴν μὴ ἐξουθενεῖτε· μίμησιν γὰρ περιέχει τῆς τοῦ Κυρίου πολιτείας· μετὰ τὴν τοῦ πάθους ἑβδομάδα μὴ παροράτε τετράδα καὶ παρασκευὴν νηστεύοντες, πένησιν ἐπιχορηγοῦντες τὴν περισσείαν. Εἴ τις κυριακὴν ἢ σάββατον νηστεύει, πλὴν ἑνὸς σαββάτου τοῦ Πάσχα,*[4] *οὗτος χριστοκτόνος*[5] *ἐστίν.*

XIV. *Αἱ προσευχαὶ ὑμῶν ἐκταθείησαν εἰς τὴν Ἀντιοχείας ἐκκλησίαν, ὅθεν καὶ δέσμιος ἀπάγομαι εἰς Ῥώμην. Ἀσπάζομαι τὸν ἅγιον ἐπίσκοπον Πολύκαρπον· ἀσπάζομαι τὸν ἅγιον ἐπίσκοπον Βιτάλιον,*[1] *καὶ τὸ ἱερὸν πρεσβυτέριον, καὶ τοὺς συνδούλους μου τοὺς διακόνους· ὧν ἐγὼ ἀντίψυχος*[2] *γενοίμην. Ἔτι συντάσσομαι τῷ ἐπισκόπῳ καὶ τοῖς πρεσβυτέροις ἐν Κυρίῳ· Εἴ τις μετὰ Ἰουδαίων ἐπιτελεῖ τὸ πάσχα, ἢ τὰ σύμβολα τῆς ἑορτῆς αὐτῶν δέχεται, κοινωνός ἐστι τῶν ἀποκτεινάντων τὸν Κύριον καὶ τοὺς ἀποστόλους αὐτοῦ.*

XV. *Ἀσπάζονται ὑμᾶς Φίλων καὶ Ἀγαθόπους οἱ διάκονοι. Ἀσπάζομαι τὸ σύστημα τῶν παρθένων, τὸ τάγμα τῶν χηρῶν· ὧν καὶ ὀναίμην. Ἀσπάζομαι τὸν λαὸν Κυρίου, ἀπὸ μικροῦ ἕως μεγάλου. Ἀπέστειλα ὑμῖν ταῦτά μου τὰ γράμματα δι'*[1] *Εὐφανίου τοῦ ἀναγνώστου, ἀνδρὸς θεοτιμήτου καὶ πιστοτάτου, συντυχὼν περὶ Ῥηγειόνα,*[2] *ἀναγομένου ἐν πλοίῳ. Μέμνησθέ μου τῶν δεσμῶν, ἵνα τελειωθῶ*[3] *ἐν Χριστῷ. Ἔῤῥωσθε σαρκὶ, ψυχῇ, πνεύματι, τέλεια φρονοῦντες, ἀποστρεφόμενοι τοὺς ἐργάτας τῆς ἀνομίας, καὶ τοῦ λόγου τῆς ἀληθείας φθορεῖς, ἐνδυναμούμενοι ἐν τῇ χάριτι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.*

Cap. XIII. 1) *οὐκ ὤν τι* p. *οὐχ ὡς ὤν τι* O V.
2) *τῆς συναφείας* O V.
3) *ἀπολέσει* O V, *ἀπολέσῃ* ille ad oram.
4) Ita ex Nydpruc. Usser., *μόνου* p. *σαββάτου τοῦ Πάσχα* O V, *σαββάτου* sine *τοῦ Πάσχα* B.
5) *χρηστοκτόνος* V, et prius O.
Cap. XIV. 1) *βητάλιον* V O, heic mutatum in *βιτάλιον*.
2) *ἀντίψυχον* F O V, quod Ignatiano usui loquendi magis respondet.

Cap. XV. 1) Ita F O V, *διὰ* B vulg. Subinde *εὐφανείου* F O V.
2) *ῥηγίονα* O V, *Ῥηγειύνα* B.
3) *τελειωθῇ* O V.
In V epigraphe: *τοῦ ἁγίου ἱερομάρτυρος Ἰγνατίου ἐπιστολὴ πρὸς φιλιππησίους περὶ βαπτίσματος.*

enim et novi unum solum, cui non denego servire, a quo tu apostata factus es. Non enim[10] sum antitheus, hoc[11] est contrarius Deo, sed confiteor[12] eminentiam: et non recuso adorare eum, quem novi nativitatis meae auctorem et dominum atque[13] meae perseverantiae custodem. ‚Ego enim,' inquit,[14] ‚vivo propter Patrem.'

XIII. Haec autem, fratres, per dispositionem Dei coactus sum mittere ad vos, monens vos ad gloriam Dei, non quasi extraneus, sed sicut frater. Subiecti estote Episcopo et Presbyteris et Diaconis. Diligite invicem in Domino, sicut Dei simulacra. Videte ergo viri, diligite uxores vestras sicut propria membra. Mulieres vero, sicut unitatis tactu vestros viros amate.[1] Qui castus est, vel continens, non extollatur, ne perdat[2] mercedem suam. Dies festos nolite dehonorare. Quadragesimam vero nolite quasi[2] pro nichilo habere: imitationem enim continet Domini conversationis. Hebdomadam etiam[3] passionis nolite despicere. Quarta feria et sexta[4] ieiunate, pauperibus reliquias porrigentes. Quicunque Dominicam[5] aut Sabbatum ieiunaverit, praeter unum Sabbatum Paschae, ipse est Christi interfector.[6]

XIV. Orationes vestrae protendantur ad Ecclesiam Antiochiae, unde et[1] vinctus ducor ad Romam. Saluto sanctum Episcopum Polycarpum. Saluto sanctum Episcopum Vitalem, et sacrosanctum Presbyterium,[2] et conservos meos Diaconos:[3] pro quorum animabus ego efficiar. Adhuc dico Episcopis et Presbyteris in Domino: Quicunque cum Iudaeis Pascha egerit, aut solennia dierum festorum eorum susceperit, communis est eis, qui Dominum et Apostolos eius occiderunt.

XV. Salutant vos Philon et Agathopus diaconi. Saluto[1] congregationem virginum, legionem viduarum, a quibus et[2] adiutus sum. Saluto populum Domini, a minimo usque ad maximum. Transmisi vobis haec mea scripta per Euphanium[3] lectorem, virum Deo honorabilem et fidelissimum, qui mihi occurrit in regionem[4] iam navem ascensuro. Mementote vinculorum meorum, ut consummer in Christo. Incolumes estote carne et anima et spiritu, perfecta sentientes, devitantes operarios iniquitatis et corruptores verbi veritatis, confortati in gratia Domini nostri Iesu Christi.[5]

---

10) *enim* om. Pal.
11) *id* Reg.
12) *contrarius* Pal.
13) *ac* Pal. Subsequens *meae* non est in Pal. Reg.
14) *inquit* des. in Reg. Cf. Io. 6, 57.
Cap. XIII. 1) *viros vestros amate* Reg.
2) *quasi* recepi ex Pal.
3) *enim* Pal.
4) *Quarta vero et sexta feria* Reg. Membrum *Quarta feria et sexta ieiunate: pauperibus reliquias porrigentes* non est in Pal.
5) *dominum* Pal.
6) *ipse christi est interfector* Reg.

Cap. XIV. 1) *unde et unde et* Reg., secundo loco subnotatum.
2) *presbiterum* Pal.
3) *diacones* Reg.

Cap. XV. 1) *saluta* supra o pr. man. Reg.
2) *et* om. Reg.
3) *eustanium* Reg.
4) *in regione* Pal., quod praestat.
5) Subscriptio *Explicit ad philippenses* in Pal., *Explicit* V in Reg.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΡΟΣ ΦΙΛΑΔΕΛΦΕΙΣ.[1]

Ἰγνάτιος, ὁ καὶ Θεοφόρος, ἐκκλησίᾳ Θεοῦ Πατρὸς καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, τῇ οὔσῃ ἐν Φιλαδελφίᾳ, ἐν ἀγάπῃ ἠλεημένῃ, καὶ ἡδρασμένῃ ἐν ὁμονοίᾳ Θεοῦ, καὶ ἀγαλλομένῃ[2] ἐν τῷ πάθει τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ[3] ἀδιακρίτως, καὶ ἐν τῇ ἀναστάσει αὐτοῦ πεπληροφορημένῃ ἐν παντὶ ἐλέει· ἣν ἀσπάζομαι ἐν αἵματι Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἥτις ἐστὶ χαρὰ αἰώνιος καὶ παράμονος· μάλιστα τοῖς[4] ἐν ἑνὶ οὖσι[5] σὺν τῷ ἐπισκόπῳ καὶ τοῖς πρεσβυτέροις καὶ διακόνοις, ἀποδεδειγμένοις ἐν θελήματι Θεοῦ Πατρὸς, διὰ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὃς κατὰ τὸ ἴδιον βούλημα[6] ἐστήριξεν αὐτοῦ βεβαίως τὴν ἐκκλησίαν ἐπὶ τῇ πέτρᾳ, οἰκοδομῇ πνευματικῇ,[7] ἀχειροποιήτῳ, ᾗ συγκλήσαντες οἱ ἄνεμοι καὶ οἱ ποταμοὶ οὐκ ἴσχυσαν αὐτὴν ἀνατρέψαι, ἀλλὰ μηδὲ ἰσχύσειάν ποτε τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας, ἀλλ' ἐξασθενήσειαν δυνάμει Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν.

I. Θεασάμενος ὑμῶν τὸν ἐπίσκοπον ἔγνων, ὅτι οὐκ ἀφ' ἑαυτοῦ, οὐδὲ δι' ἀνθρώπων ἠξιώθη τὴν διακονίαν, τὴν εἰς τὸ κοινὸν ἀνήκουσαν, ἐγχειρισθῆναι, οὐδὲ κατὰ κενοδοξίαν, ἀλλ' ἐν ἀγάπῃ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ Πατρὸς, τοῦ ἐγείραντος αὐτὸν ἐκ νεκρῶν· οὗ καταπέπληγμαι[8] τὴν ἐπιείκειαν,[9] ὃς σιγῶν πλέον δύναται τῶν πλέον[10] λαλούντων· συνήρμοσται γὰρ ταῖς ἐντολαῖς Κυρίου καὶ τοῖς δικαιώμασιν, ὡς χορδαὶ τῇ κιθάρᾳ, καὶ ἔστιν ἄμεμπτος, οὐχ ἧττον Ζαχαρίου τοῦ ἱερέως. Διὸ μακαρίζει μου ἡ ψυχὴ τὴν εἰς Θεὸν αὐτοῦ γνώμην, ἐπιγνοὺς ἐνάρετον καὶ τελείαν οὖσαν, τὸ ἀκίνητον αὐτοῦ καὶ το ἀόργητον ἐν πάσῃ ἐπιεικείᾳ Θεοῦ ζῶντος.

II. Ὡς τέκνα οὖν φωτὸς ἀληθείας, φεύγετε τὸν μερισμὸν τῆς ἑνότητος καὶ τὴν κακοδιδασκαλίαν[1] τῶν αἱρεσιωτῶν, ἐξ ὧν μολυσμὸς ἐξῆλθεν εἰς πᾶσαν τὴν γῆν. Ὅπου δὲ ὁ ποιμήν ἐστιν, ἐκεῖ ὡς πρόβατα[2] ἀκολουθεῖτε· πολλοὶ γὰρ λύκοι κωδίοις ἠμφιεσμένοι, ἡδονῇ κακῇ αἰχμαλωτίζουσι τοὺς θεοδρόμους· ἀλλ' ἐν τῇ ἑνότητι ὑμῶν οὐχ ἕξουσι τόπον.

III. Ἀπέχεσθε οὖν τῶν κακῶν βοτανῶν, ἅστινας Ἰησοῦς Χριστὸς οὐ γεωργεῖ, ἀλλ' ὁ ἀνθρωποκτόνος θήρ, διὰ τὸ μὴ εἶναι αὐτὰς[1]

---

1) Τοῦ αὐτοῦ πρὸς Φιλαδελφεῖς. Ἐπιστολή. ς'. B.

2) ἀγαλλο—ομένῃ B, versum claudens, novumque exordiens.

3) Χριστοῦ accessit ex F O V.

4) τοῖς recepi ex margine Codicis O, suadente vet. Int.

5) ὦσιν O V.

6) Sic B F O V, θέλημα recensio brev., Cureton. Subinde ἐστήρισεν O V.

7) οἰκοδο πνι V, μῇ ad oram; οἰκοδομη πνι, supra η θ ~ man. sec. O; in B οἰκοδομῇ πνεύματι.

8) καταπέπλειγμαι O V, η in illo supra.

9) ἐπιείκιαν O V, illic correctum in ἐπιείκειαν.

10) πλέων B.

Cap. II. 1) τῆς κακοδιδασκαλίας B O V.

2) πρόβατον O V.

Cap. III. 1) Sic B, αὐτοὺς F O V c. utroque Cod. recensionis brevioris.

EIUSDEM EPISTOLA AD PHILADELPHIENSES. EX TROIA.[1]

Ignatius, qui et Theophorus, Ecclesiae Dei Patris et Domini nostri Iesu Christi, quae est in Philadelphia, misericordiam consecutae in dilectione, et confirmatae in concordia et exultatione Dei, in passione Domini nostri indiscrete, et in resurrectione eius repletae in omni misericordia: quam et saluto in sanguine Iesu Christi, quod est gaudium sempiternum et singulare: maxime iis,[2] qui sunt in unum cum Episcopo et cum Presbyteris et cum Diaconis, probatis in voluntate Dei Patris, per Dominum Iesum Christum, qui secundum suam voluntatem solidavit firmiter Ecclesiam eius super petram, aedificio spirituali[3] non manu facto, quam flumina inundantia et flantes venti non valuerunt subvertere; nec valeant aliquando spiritus nequitiae, sed debilitentur virtute Domini nostri Iesu Christi.

I. Videns autem Episcopum vestrum cognovi, quia non a semet ipso, neque ab hominibus[4] promotus est in ministerium ad communionem pertinens,[5] neque per inanem gloriam, sed in dilectione Iesu Christi et Dei Patris, qui resuscitavit eum a mortuis: cuius expavesco mansuetudinem, quomodo tacens amplius potest a loquente.[6] Aptus est enim mandatis Domini et iustitiae eius, sicut chordae[7] citharae; et est irreprehensibilis,[8] non minus a Zacharia sacerdote.[9] Propter quod beatificat anima mea illius secundum Deum[10] dispositionem, cognoscens innocentem et[11] perfectam et immobilem et sine ira circa omnes eius mansuetudinem, tanquam Dei vivi.

II. Sicut[1] ergo filii lucis, vere[2] fugite divisionem unitatis et malam doctrinam[3] Haereticorum, ex[4] quibus exivit coinquinatio in omnem terram. Ubi ergo[5] Pastor est, illuc sicut oves congregemini.[6] Multi[7] enim lupi pellibus ovium induti voluntate[8] mala captivant decurrentes ad Deum; sed in unitate vestra non inveniunt locum.

III. Abstinete itaque vos a verbis[1] malis, quae Iesus Christus non seminavit, sed hominum interfectrix bestia: propter quod non sunt plan-

---

1) *Incipit eiusdem ad philadelphienses* Pal., *Incipit VI* Reg.
2) *iis* om. Pal. Reg.
3) *spiritali* Pal. Locus est Matth. 16, 18.
4) Gal. 1, 1.
5) *promotus est ministerium ad communionem pertinentem* Pal., *promotus est in ministerium ad comunitionem pertinentem* Reg.
6) *a loquente potest* exaratum in Pal.
7) *corde* Pal. Reg.
8) *inreprehensibilis* scr. Pal.
9) *Zacharia propheta sacerdote* Pal. Cf. Luc. 1, 5 sq.
10) *domini* Reg.
11) *et* om. Pal.

Cap. II. 1) *Sic* Reg.
2) *lucis verae* Pal. Reg.
3) *malae doctrinae* Pal. Reg. Secundum casum exhibent etiam Codd. nostri gr. B O V.
4) *de* Reg. Ceterum cf. Ier. 23, 15.
5) *et* Pal.
6) *congregamini* Pal. Reg.
7) Matth. 7, 15.
8) l. *voluptate*. Cur.

Cap. III. 1) l. *herbis*. Cur.

φυτείαν Πατρὸς, ἀλλὰ σπέρμα τοῦ πονηροῦ. Οὐχ ὅτι παρ' ὑμῖν μερισμὸν εὗρον,[2] *ταῦτα γράφω, ἀλλὰ προασφαλίζομαι ὑμᾶς ὡς τέκνα Θεοῦ· ὅσοι γὰρ Χριστοῦ εἰσίν, οὗτοι μετὰ τοῦ ἐπισκόπου εἰσίν·*[3] *ὅσοι δ' ἂν ἐκκλίνωσιν αὐτοῦ, καὶ τὴν κοινωνίαν ἀσπάζωνται μετὰ τῶν κατηραμένων, οὗτοι σὺν αὐτοῖς ἐκκοπήσονται· οὐ γάρ εἰσι*[4] *γεώργιον Χριστοῦ, ἀλλ' ἐχθροῦ σπορά· οὗ ῥυσθείητε πάντοτε εὐχαῖς τοῦ προκαθεζομένου ὑμῶν ποιμένος, τοῦ πιστοτάτου καὶ πρᾳοτάτου.*[5] *Παρακαλῶ οὖν ὑμᾶς ἐν Κυρίῳ· ὅσοι ἂν μετανοήσαντες ἔλθωσιν ἐπὶ τὴν ἑνότητα τῆς ἐκκλησίας, προσδέχεσθε*[6] *αὐτοὺς μετὰ πάσης πρᾳότητος, ἵνα διὰ τῆς χρηστότητος καὶ τῆς ἀνεξικακίας ἀνανήψαντες ἐκ τῆς τοῦ διαβόλου παγίδος, ἄξιοι Ἰησοῦ Χριστοῦ γενόμενοι, σωτηρίας αἰωνίου τύχωσιν ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Χριστοῦ. Ἀδελφοὶ, μὴ πλανᾶσθε· εἴ τις σχίζοντι ἀπὸ*[7] *τῆς ἀληθείας ἀκολουθεῖ, βασιλείαν Θεοῦ οὐ κληρονομήσει· καὶ εἴ τις οὐκ ἀφίσταται τοῦ ψευδολόγου κήρυκος, εἰς γέενναν κατακριθήσεται· οὔτε γὰρ εὐσεβῶν ἀφίστασθαι χρὴ, οὔτε δὲ δυσσεβέσι*[8] *συγκεῖσθαι δεῖ· εἴ τις ἐν ἀλλοτρίᾳ γνώμῃ περιπατεῖ, οὗτος οὐκ ἔστι*[9] *Χριστοῦ, οὔτε τοῦ πάθους αὐτοῦ κοινωνός· ἀλλ' ἔστιν ἀλώπηξ,*[10] *φθορεὺς ἀμπελῶνος Χριστοῦ· τῷ τοιούτῳ μὴ συναναμίγνυσθε, ἵνα μὴ συναπόλησθε αὐτῷ· κἂν πατὴρ ᾖ, κἂν υἱὸς, κἂν ἀδελφὸς, κἂν οἰκεῖος· Οὐ φείσεται γάρ σου, φησὶν, ὁ ὀφθαλμὸς ἐπ' αὐτῷ. Τοὺς μισοῦντας οὖν τὸν Θεὸν μισεῖν χρὴ καὶ ὑμᾶς καὶ ἐπὶ τοῖς ἐχθροῖς αὐτοῦ ἐκτήκεσθαι·*[11] *οὐ μὴν καὶ τύπτειν αὐτοὺς ἢ διώκειν, καθὼς τὰ ἔθνη τὰ μὴ εἰδότα τὸν Κύριον καὶ Θεόν· ἀλλ' ἐχθροὺς μὲν ἡγεῖσθαι, καὶ χωρίζεσθαι ἀπ' αὐτῶν· νουθετεῖν δὲ αὐτοὺς, καὶ ἐπὶ μετάνοιαν παρακαλεῖν, ἐὰν ἄρα ἀκούσωσιν, ἐὰν ἄρα ἐνδῶσιν.*[12] *Φιλάνθρωπος γάρ ἐστιν ὁ Θεὸς ἡμῶν, καὶ πάντας ἀνθρώπους θέλει σωθῆναι καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν· διὸ τὸν ἥλιον αὐτοῦ ἀνατέλλει ἐπὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθοὺς, καὶ βρέχει τὸν ὑετὸν*[13] *ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους· οὗ τῆς χρηστότητος θέλων καὶ ἡμᾶς*[14] *εἶναι μιμητὰς ὁ Κύριος, λέγει, Γίνεσθε τέλειοι, καθὼς καὶ ὁ Πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος τέλειός ἐστιν.*

IV. *Ἐγὼ πέποιθα εἰς ὑμᾶς ἐν Κυρίῳ, ὅτι οὐδὲν ἄλλο φρονήσετε· διὸ καὶ θαῤῥῶν γράφω τῇ ἀξιοθέῳ ἀγάπῃ ὑμῶν παρακαλῶν ὑμᾶς, μιᾷ πίστει, καὶ ἑνὶ κηρύγματι, καὶ μιᾷ εὐχαριστίᾳ χρῆσθαι· μία γάρ ἐστιν ἡ σὰρξ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, καὶ ἓν αὐτοῦ τὸ αἷμα τὸ ὑπὲρ ἡμῶν ἐκχυθέν· εἷς καὶ*[1] *ἄρτος τοῖς πᾶσιν ἐθρύφθη, καὶ ἓν ποτήριον τοῖς ὅλοις διενεμήθη· ἓν θυσιαστήριον πάσῃ τῇ ἐκκλησίᾳ, καὶ εἷς ἐπίσκοπος, ἅμα τῷ πρεσβυτερίῳ, καὶ τοῖς διακόνοις, τοῖς συνδούλοις*

---

2) *εὕρων* O V.
3) Ita B F O V Cler., *εἰσὶ* Voss.
4) *εἰσιν* O V.
5) Vocc. *καὶ πρᾳοτάτου* in textu Cod. O praetermissa, ad oram addita extant.
6) *προσδέχεσθαι* O V, ε illic supra.
7) *ἐπὶ* Voss. mendose.
8) *δυσσεβέσιν* O V.
9) *ἔστιν* O V.
10) *ἀλώπιξ* O V, η in illo supra, *ἀλλύπηξ* B.
11) *εκτετηκέσθαι* sine spiritu C, *ἐκτετικέσθαι* V.
12) Ita O V, *ἐνδῶσι* B F Vulg.
13) *τὸν ὑετὸν* om. O V.
14) *ἡμᾶς* c. B F O V vet. Int. Cler., *ὑμᾶς* Voss. et al. male.
Cap. IV. 1) *γὰρ* O V.

2) *plantationes* Pal.
3) *igitur* Pal. Reg.
4) *scribo vobis* Reg.
5) *cum* om. Reg.

tatio[2] Patris, sed seminarium Nequissimi. Non ergo[3] separationem inveniens apud vos haec scribo:[4] sed inveniens vos ut filios Dei. Quotquot enim sunt Christi, ipsi sunt cum[5] Episcopo. Qui autem declinant eum, vel communionem eius, et sociant se[6] maledicis, ipsi cum illis simul[7] abscindentur. Non enim sunt agricolae Christi, sed Inimici seminarium: a quibus eruamini semper precibus assidentis Pastoris vestri fidelissimi et mitissimi. Rogo itaque vos[8] in Domino: quicunque poenitentes venerint ad unitatem Ecclesiae, suscipite eos cum omni mansuetudine, ut per utilitatem et bonam demonstrationem de luto et muscipula[9] Diaboli eruti et digni Iesu Christo[10] effecti, sempiternam salutem percipiant in regno Christi. Nolite ergo errare, fratres. Quicunque enim separatum a veritate fuerit secutus,[11] regnum Dei non haereditabit: et qui non discesserit a falsiloquo praedicatore, in Gehennam[12] damnabitur. Unde nec a iustis[13] discedere, neque iniustis appropinquare oportet. Quicunque enim in aliena sententia ambulaverit, ipse non est Christi, nec passionis eius particeps, sed est fraudator et corruptor vineae Christi. Tali ne commisceamini, ne simul cum eo pereatis: nec si pater sit, vel filius, aut frater, aut domesticus. ‚Non enim,' inquit, ‚parcat[14] oculus tuus super eum.' Qui ergo odio habent Deum, oportet etiam vos eos odire, et super inimicos eius tabescere. Non quidem nos persequi eos aut percutere oportet, secundum Gentes, quae non noverunt Deum:[15] sed inimicos arbitrari, et separari ab eis, et monere eos, et ad poenitentiam provocare, si[16] forte audiant et adquiescant. Amator enim hominum est Deus noster, et vult omnes homines salvos fieri, et ad agnitionem veritatis venire.[17] Propter quod et Solem suum oriri facit super bonos et malos, et pluit super iustos et iniustos.[18] Cuius utilitatis etiam nos Dominus volens esse imitatores, dicit: ‚Estote perfecti, sicut et Pater vester caelestis perfectus est.'[19]

IV. Ego confido de[1] vobis in Domino, quia nichil aliud sapietis.[2] Propterea fiducialiter scribo Deo dignae dilectioni[3] vestrae, rogans vos, ut instetis uni fidei, uni praedicationi, una gratiarum actione[4] utentes. Una enim est[5] caro Domini Iesu,[6] et unus eius sanguis, qui pro nobis effusus est, unus etiam panis pro omnibus confractus, et unus calix totius Ecclesiae: et unus[7] Episcopus, simul cum omni Presbyterio, et Dia-

6) *se cum* Pal.
7) *simul* om. Pal. Subinde *abscinduntur* Pal. Reg.
8) *Rogo vos itaque* Pal.
9) *et amuscipula* Pal. Ceterum cf. II Tim. 2, 26.
10) *Christo* Pal. Reg. ed. Veneta 1546, *Christi* vulg. ap. Cureton.
11) *Qui enim separatus a veritate secutus* Pal., *Qui enim separatum a veritate secutus fuerit* Reg.
12) *gehenna* Reg.
13) *Unde neque ab iustis* Pal., *Unde itaque nec a iustis* Reg.
14) *parcat inquit* inv. Reg. Ceterum cf. Ps. 139, 21.
15) I Thess. 4, 5.
16) *ne* Pal. Reg.
17) *provenire* Pal. Cf. I Tim. 2, 4.
18) Matth. 5, 45.
19) Matth. 5, 48.
Cap. IV. 1) *in* Pal.
2) *sapitis* Reg.
3) *dilectionis* Pal.
4) *actiones* Pal.
5) *est est* p. *enim est* Pal., *est enim* inv. Reg.
6) *iesus* Reg.
7) Subsequuntur litt. *ea* cum punctis suppositis in Pal.

μου· ἐπείπερ καὶ εἷς ἀγέννητος, ὁ Θεὸς καὶ Πατήρ· καὶ εἷς Μονογενὴς Υἱὸς, Θεὸς λόγος καὶ ἄνθρωπος· καὶ εἷς ὁ Παράκλητος, τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας· ἓν δὲ καὶ τὸ κήρυγμα, καὶ ἡ πίστις μία, καὶ τὸ βάπτισμα ἓν, καὶ μία ἡ[2] ἐκκλησία, ἣν ἱδρύσαντο οἱ ἅγιοι ἀπόστολοι ἀπὸ περάτων ἕως περάτων, ἐν τῷ αἵματι τοῦ Χριστοῦ, οἰκείοις[3] ἱδρῶσι καὶ πόνοις. Καὶ ὑμᾶς οὖν χρὴ, ὡς λαὸν περιούσιον καὶ ἔθνος ἅγιον, ἐν ὁμονοίᾳ πάντα ἐν Χριστῷ ἐπιτελεῖν. Αἱ γυναῖκες, τοῖς ἀνδράσιν ὑποτάγητε ἐν φόβῳ Θεοῦ· αἱ παρθένοι, τῷ Χριστῷ ἐν ἀφθαρσίᾳ, οὐ βδελυσσόμεναι γάμον, ἀλλὰ τοῦ κρείσσονος ἐφιέμεναι· οὐκ ἐπὶ διαβολῇ[4] συναφείας, ἀλλ' ἕνεκα τῆς τοῦ νόμου[5] μελέτης. Τὰ τέκνα, πειθαρχεῖτε τοῖς γονεῦσιν ὑμῶν, καὶ στέργετε αὐτοὺς, ὡς συνεργοὺς Θεοῦ εἰς τὴν ὑμετέραν γέννησιν. Οἱ δοῦλοι, ὑποτάγητε τοῖς κυρίοις ἐν Θεῷ, ἵνα Χριστοῦ ἀπελεύθεροι γένησθε. Οἱ ἄνδρες, ἀγαπᾶτε τὰς γυναῖκας ὑμῶν, ὡς ὁμοδούλους Θεῷ, ὡς οἰκεῖον σῶμα, ὡς κοινωνοὺς βίου, καὶ συνεργοὺς τεκνογονίας. Αἱ παρθένοι, μόνον τὸν Χριστὸν πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχετε καὶ τὸν αὐτοῦ Πατέρα ἐν ταῖς εὐχαῖς, φωτιζόμεναι ὑπὸ τοῦ Πνεύματος. Ὀναίμην ὑμῶν τῆς ἁγιωσύνης, ὡς Ἠλία,[6] ὡς Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ, ὡς Μελχισεδὲκ, ὡς Ἐλισσαίου,[7] ὡς Ἱερεμίου, ὡς τοῦ βαπτιστοῦ Ἰωάννου, ὡς τοῦ ἠγαπημένου μαθητοῦ, ὡς Τιμοθέου, ὡς Τίτου, ὡς Εὐοδίου,[8] ὡς Κλήμεντος, τῶν ἐν ἁγνείᾳ ἐξελθόντων τὸν βίον. Οὐ ψέγω δὲ[9] τοὺς λοιποὺς μακαρίους, ὅτι γάμοις προσωμίλησαν,[10] ὧν ἐμνήσθην ἄρτι· εὔχομαι γὰρ ἄξιος Θεοῦ εὑρεθεὶς, πρὸς τοῖς ἴχνεσιν αὐτῶν εὑρεθῆναι ἐν τῇ βασιλείᾳ, ὡς Ἀβραὰμ, καὶ Ἰσαὰκ, καὶ Ἰακὼβ, ὡς Ἰωσὴφ, καὶ Ἰσαΐου, καὶ τῶν ἄλλων προφητῶν· ὡς Πέτρου, καὶ Παύλου, καὶ τῶν ἄλλων ἀποστόλων, τῶν γάμοις προσομιλησάντων· οὐχ[11] ὑπὸ προθυμίας τῆς περὶ τὸ πρᾶγμα, ἀλλ'[12] ἐπ' ἐννοίας ἑαυτῶν τοῦ γένους[13] ἔσχον ἐκείνους. Οἱ πατέρες, ἐκτρέφετε τοὺς ἑαυτῶν παῖδας ἐν παιδείᾳ καὶ νουθεσίᾳ Κυρίου· καὶ διδάσκετε αὐτοὺς τὰ ἱερὰ γράμματα καὶ τέχνας, πρὸς τὸ μὴ ἀργίᾳ[14] χαίρειν. Καλῶς δὲ, φησὶν, ἐκτρέφει πατὴρ δίκαιος, ἐπὶ υἱῷ συνετῷ εὐφρανθήσεται ἡ καρδία αὐτοῦ. Οἱ κύριοι, εὐμενῶς τοῖς οἰκέταις προσέχετε, ὡς ὁ[15] ἅγιος Ἰὼβ ἐδίδαξεν· μία γὰρ φύσις, καὶ ἓν τὸ γένος τῆς ἀνθρωπότητος· ἐν γὰρ Χριστῷ οὔτε δοῦλος, οὔτε ἐλεύθερος. Οἱ ἄρχοντες, πειθαρχείτωσαν[16] τῷ Καίσαρι· οἱ στρατιῶται, τοῖς ἄρχουσιν· οἱ διάκονοι, τοῖς πρεσβυτέροις, ἀρχιερεῦσιν· οἱ πρεσβύτεροι, καὶ οἱ διάκονοι, καὶ ὁ λοιπὸς κλῆρος, ἅμα παντὶ τῷ λαῷ καὶ τοῖς στρατιώταις καὶ τοῖς ἄρχουσι καὶ τῷ Καίσαρι, τῷ ἐπισκόπῳ· ὁ ἐπίσκοπος τῷ

---

2) ἡ om. O V.

3) οἰκεῖος O, ad oram οἰκείοις.

4) διαβολῆς O V, illic διαβολῇ ad oram.

5) τῶν νόμων O V.

6) Ηλίας (sine spir.) B.

7) Ελισσαίου (sine spir.) B.

8) Ἐυωδίου B V, forsan O.

9) ψέγων p. ψέγω δὲ B O V. Participium eleganter cum antecedentibus coniungitur, si modo pro puncto post βίον minori signo distinguas.

10) προσομίλησαν V. Subinde τούτων p. ὧν B O V.

11) ἀλλ' B O V.

12) ἀλλ' om. B O V.

13) αὐτοὺς p. ἑαυτῶν τοῦ γένους O V, αὐτὸς p. ἑαυτῶν τοῦ γένους B. Ad oram Codicis O his ultimis exadverso amanuensis scripsit: *notandum*.

14) ἀργείᾳ O V.

15) ὁ om. O. Deinde ἐδίδαξεν c. O V, ἐδίδαξε B vulg.

conis conservis meis. Quia et unus[8] est ingenitus Deus Pater, et unus unigenitus Filius, Deus Verbum et homo, et unus Paracletus,[9] Spiritus veritatis. Una etiam praedicatio et fides una, et unum Baptisma,[10] et una Ecclesia; quam fundaverunt sancti Apostoli, a finibus usque ad fines, in sanguine Christi, propriis sudoribus et laboribus. Et vos ergo oportet, sicut populum sacerdotalem et gentem sanctam, in concordiam omnes in Christo consummari.[11] Mulieres vero viris vestris subditae estote in timore Dei: Virgines Christo in incorruptione,[12] non execrantes nuptias, sed meliora diligentes; non in criminatione contagii,[13] sed propter legis meditationem. Filii,[14] subditi estote parentibus vestris, et diligite eos, tanquam cooperarios[15] Dei ad vestram generationem. Servi, subditi estote dominis vestris in Deo, ut Christi liberti efficiamini. Viri, diligite uxores vestras, sicut conservas in Deo, ut proprium corpus; sicut socias vitae, et cooperatrices ad filiorum procreationem.[16] Virgines, solum Christum prae oculis habete et eius Patrem in animabus vestris, illuminatae a[17] Spiritu Sancto. Memor sum sanctitatis vestrae, sicut Heliae,[18] sicut Iesu Nave, sicut Melchisedech, sicut Helisaei, sicut Hieremiae, sicut Iohannis Baptistae, sicut dilectissimi discipuli, sicut Timothei, sicut Titi, sicut Euodii, sicut Clementis, vel eorum, qui in castitate de vita exierunt. Non detraho[19] autem caeteris beatis, qui nuptiis copulati fuerunt; quorum nunc memini. Opto enim Deo dignus ad vestigia[20] eorum in regno ipsius inveniri, sicut Abraham et Isaac et Iacob, sicut Ioseph et Isaias,[21] et caeteri Prophetae, sicut Petrus et Paulus,[22] et reliqui Apostoli, qui nuptiis fuerunt sociati: qui non libidinis causa, sed posteritatis[23] subrogandae gratia coniuges habuerunt. Patres,[24] nutrite filios vestros in eruditione et disciplina Domini, et docete eos sacras litteras et artes honestas, ut non otio gaudeant. ‚Bene enim', inquit,[25] ‚nutrit pater iustus; in filio autem sapiente[26] laetabitur cor eius.' Domini, benigne in domesticos vestros intendite, sicut sanctus Iob docuit. Una enim est natura, et unum genus hominum. In Christo[27] autem neque servus est, neque liber. Principes, subditi estote Caesari; milites, Principibus: Diaconi, Presbyteris et[28] sacerdotibus. Presbyteri vero et Diaconi atque omnis clerus, simul cum omni populo et militibus atque principibus, sed et Caesare,[29] obediant Episcopo. Episcopus vero Christo,

---

16) *πειθαρχήτωσαν* O V, illic vulg. ad oram.

8) *et quia unus* Pal.

9) *paraclitus* Pal. Reg., in quo des. subsequens *spiritus*.

10) Eph. 4, 5.

11) *consumari* scr. Reg. Ceterum cf. 1 Pet. 2, 9.

12) *incorruple* p. *in incorruptione* leg. videtur Pal.

13) *coniugii* Pal., *contagii* ad oram.

14) *Filioli* Pal.

15) *operarios* Pal., *coperarios* Reg.

16) *progenerationem* Pal.

17) *ab* Pal. Reg.

18) *elie* scr. Pal.

19) *traho* Reg.

20) *vestia* Reg.

21) *esaias* Pal. Reg., *ysaias* illic scr. in notula marginali.

22) *et Paulus* om. Pal.

23) *potestatis* erat in Pal.

24) Eph. 6, 4.

25) Cf. ad haec Prov. 23, 24. Iob. 31, 13. 15.

26) Gal. 3, 28.

27) *sapiente* Pal. Reg. ed. Veneta 1546 Col., *sapientiae* nonnulli vulg.

28) *ut* Pal. Reg.

29) *cesar* Pal. Subinde des. *obediant* in Reg.

Χριστῷ, ὡς ὁ Χριστὸς τῷ Πατρί· καὶ οὕτως ἡ ἑνότης διὰ πάντων σώζεται. Ἔστωσαν δὲ καὶ αἱ χῆραι[17] μὴ ῥεμβοὶ, μὴ λίχναι,[18] μὴ περιτροχάδες, ἀλλ' ὡς Ἰουδὶθ ἡ σεμνοτάτη, ὡς ἡ Ἄννα ἡ σωφρονεστάτη. Ταῦτα οὐχ ὡς ἀπόστολος διατάσσομαι· τίς γάρ εἰμι ἐγὼ; ἢ τίς ὁ οἶκος τοῦ πατρός μου; ἵνα ἰσότιμον ἐμαυτὸν[19] ἐκείνων εἴπω· ἀλλ' ὡς συστρατιώτης ὑμῶν, ὑποφωνητοῦ τάξιν ἐπέχων.

V. Ἀδελφοί μου, λίαν ἐκκέχυμαι ἀγαπῶν ὑμᾶς, καὶ ὑπεραγαλλόμενος ἀσφαλίζομαι ὑμᾶς· οὐκ ἐγὼ δὲ, ἀλλὰ δι' ἐμοῦ ὁ Κύριος Ἰησοῦς, ἐν ᾧ δεδεμένος φοβοῦμαι μᾶλλον· ἔτι γάρ εἰμι ἀναπάρτιστος· ἀλλ' ἡ προσευχὴ ὑμῶν εἰς Θεόν με ἀπαρτίσει,[1] ἵνα ἐν ᾧ ἐκλήθην[2] ἐπιτύχω, προσφυγὼν[3] τῷ εὐαγγελίῳ ὡς σαρκὶ Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ τοῖς ἀποστόλοις ὡς πρεσβυτερίῳ ἐκκλησίας. Καὶ τοὺς προφήτας δὲ ἀγαπῶ, ὡς Χριστὸν καταγγείλαντας, ὡς τοῦ αὐτοῦ πνεύματος μετασχόντας, οὗ καὶ οἱ ἀπόστολοι. Ὡς γὰρ οἱ ψευδοπροφῆται καὶ οἱ ψευδαπόστολοι, ἓν καὶ τὸ αὐτὸ εἵλκυσαν[4] πονηρὸν καὶ ἀπατηλὸν καὶ λαοπλάνον πνεῦμα· οὕτω καὶ οἱ προφῆται καὶ οἱ ἀπόστολοι, ἓν καὶ τὸ αὐτὸ Ἅγιον Πνεῦμα, ἀγαθὸν, καὶ ἡγεμονικὸν, ἀληθές τε καὶ διδασκαλικὸν ἔλαβον παρὰ Θεοῦ δια Ἰησοῦ Χριστοῦ.[5] Εἷς γὰρ ὁ Θεὸς παλαιᾶς καὶ καινῆς διαθήκης· εἷς ὁ μεσίτης Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, εἵς τε δημιουργίαν νοητῶν καὶ αἰσθητῶν, καὶ πρόνοιαν πρόσφορον καὶ κατάλληλον· εἷς δὲ καὶ ὁ Παράκλητος, ὁ ἐνεργήσας ἐν Μωσῇ[6] καὶ προφήταις καὶ ἀποστόλοις. Πάντες οὖν οἱ ἅγιοι ἐν Χριστῷ ἐσώθησαν, ἐλπίσαντες εἰς αὐτὸν καὶ αὐτὸν ἀναμείναντες· καὶ δι' αὐτοῦ σωτηρίας ἔτυχον,[7] ὄντες ἀξιαγάπητοι καὶ ἀξιοθαύμαστοι ἅγιοι, ὑπὸ Ἰησοῦ Χριστοῦ μεμαρτυρημένοι ἐν τῷ εὐαγγελίῳ τῆς κοινῆς ἐλπίδος.

VI. Ἐάν τις Θεὸν νόμου καὶ προφητῶν κηρύττῃ[1] ἕνα, Χριστὸν δὲ ἀρνῆται[2] υἱὸν εἶναι Θεοῦ, ψεύστης ἐστὶν, ὡς καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ ὁ διάβολος· καὶ ἔστιν ὁ τοιοῦτος τῆς κάτω περιτομῆς ψευδοιουδαῖος. Ἐάν τις ὁμολογῇ Χριστὸν Ἰησοῦν Κύριον, ἀρνῆται δὲ τὸν Θεὸν τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν, οὐκ εἶναι λέγων τὸν οὐρανοῦ καὶ γῆς ποιητὴν Πατέρα τοῦ Χριστοῦ, ὁ τοιοῦτος ἐν τῇ ἀληθείᾳ οὐχ ἕστηκεν, ὡς καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ ὁ διάβολος· καὶ ἔστιν ὁ τοιοῦτος Σίμωνος τοῦ μάγου, ἀλλ' οὐ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος μαθητής. Ἐάν τις λέγῃ μὲν ἕνα Θεὸν, ὁμολογῇ[3] δὲ καὶ Χριστὸν Ἰησοῦν, ψιλὸν δὲ ἄνθρωπον εἶναι νομίζῃ[4] τὸν Κύριον, οὐχὶ Θεὸν μονογενῆ, καὶ σοφίαν, καὶ λόγον Θεοῦ, ἀλλ' ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος αὐτὸν μόνον[5] εἶναι νομίζῃ,[6] ὁ τοιοῦτος

---

17) χεῖραι O, ad oram correctum.
18) λίχνοι O V.
19) ἑαυτὸν B O V, quod idem efficit.

Cap. V. 1) ἀπαρτήσει O V.
2) ἐκλίθην O, ἐκλήθην in marg.
3) προσφυγὼς B.
4) εἱλήφεσαν B.
5) εὐθὲς πνεῦμα add. B O V.
6) Μωσεῖ B.
7) Vossii ἔτυχεν emendandum.

Cap. VI. 1) κηρύττει B O V.
2) ἀρνεῖται O V heic et infra.
3) λέγει—ὁμολογεῖ V, prius etiam O.
4) νομίζει O F.
5) μόνον om. O V.
6) νομίζει O V.

sicut Christus Patri: et ita unitas per omnia conservatur.[30] Sint[31] autem viduae non vagae, neque gulosae, neque protervae, sed pudicae et sobriae, sicut Iudith et Anna. Haec autem non sicut Apostolus praecipio: Quis[32] enim sum ego, aut quae domus patris mei, ut aequalem me illis dicam? sed sicut[33] commilito vester, obedientiae ordinem continens.

V. Fratres mei, valde pronus sum ad dilectionem vestram, superexultans de unanimitate vestra. Moneo enim vos; non ego, sed Dominus Iesus per me, in quo vinctus sum. Adhuc magis timeo, quia nondum perfectus sum: sed oratio vestra faciet me perfectum apud Deum, ut eum,[1] in quo vocatus sum, merear adipisci, confugiens ad Evangelium tanquam ad corpus Iesu Christi, et ad Apostolos[2] tanquam ad Presbyterium Ecclesiae. Et Prophetas quidem diligo, ut Christum praenunciantes, continentes[3] eius spiritum, sicut[4] et Apostoli. Sicuti enim Pseudoprophetae et Pseudo-apostoli unum eundemque[5] malignum, et seductorem, et populum errare facientem Spiritum assumpserunt: sic iterum veri Prophetae et veri Apostoli unum eundemque sanctum,[6] bonum, principalem et verum atque doctorem, per Christum acceperunt Spiritum. Unus enim Deus veteris et novi Testamenti:[7] Unus et Mediator Dei et hominum, ad facturam intelligibilium[8] et sensibilium, et providentiam gerens omnium. Unus quoque et Paracletus,[9] qui operabatur in Moyse et Prophetis et Apostolis. Omnes enim sancti in Christo salvati sunt, in ipsum sperantes atque ipsum[10] expectantes: et per ipsum salutem adepti sunt, qui erant digni dilectione et digni laude, sanctificati a Christo Iesu, testificantes in Evangelio spei communis.[11]

VI. Si quis Deum Legis et Prophetarum unum[1] praedicaverit, Christum autem negaverit Filium esse Dei, mendax est, quomodo et Pater eius Diabolus;[2] et est huiusmodi inferioris circumcisionis Pseudo-iudaeus. Si autem quis confitetur Christum Iesum[3] Dominum, negat autem Deum Legis et Prophetarum Patrem esse Christi, hic in veritate non stat, quomodo nec pater eius Diabolus; et est huiusmodi Simonis Magi, et non Spiritus Sancti discipulus.[4] Si quis autem dicit unum Deum, confiteturque[5] Christum Iesum, hominem vero purum putans Dominum,[6] et non Deum unigenitum, et sapientiam et Verbum Dei, sed ex anima et corpore eum solum[7] esse existimans, huiusmodi serpens est seductor, errorem

---

30) Sic Reg., *conservetur* Pal., *servatur* vulg.

31) *Sunt* Pal. Ceterum cf. Iud. 8, 4. 6. Luc. 2, 36 sq.

32) *qui* Pal.

33) *sicut* des. in Reg.

Cap. V. 1) *illum* Pal. Reg.

2) Vocc. *tamquam ad corpus Iesu Christi, et ad Apostolos* non leg. in Pal.

3) *continens* Pal.

4) *siculi* Pal. Reg.

5) *eundem* Pal.

6) *spiritum* Pal., qui pergit *et bonum,* in Reg. *et verum,* supra *et* in marg. *bonum.* Cf. I Tim. 2, 5.

7) *intelligibilum* Pal.

8) *paraclitus* Pal. Reg.

9) *ipsum* om. Reg.

10) *communi* Pal. Reg.

Cap. VI. 1) *unum non* Pal.

2) Ioh. 8, 44.

3) *iesum christum* ordinat Reg.

4) *sancti spiritus discipulus* Pal. Reg.

5) *confitetur namque et* Pal. Reg.

6) *putans deum* p. *purum putans Dominum* Pal.

7) *solum* deest in Pal. Reg.

ὄφις ἐστὶν, ἀπάτην καὶ πλάνην κηρύττων ἐπ' ἀπωλείᾳ ἀνθρώπων· καὶ ἔστιν ὁ τοιοῦτος πένης τὴν διάνοιαν, ὡς ἐπικαλεῖται Ἐβίων.[7] Ἐάν τις ταῦτα μὲν ὁμολογῇ,[8] φθορὰν δὲ καὶ μολυσμὸν καλῇ τὴν νόμιμον μίξιν, καὶ τὴν τῶν παίδων γένεσιν, ἤ τινα τῶν βρωμάτων βδελυκτὰ, ὁ τοιοῦτος ἔνοικον ἔχει τὸν δράκοντα τὸν ἀποστάτην. Ἐάν τις Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ Ἅγιον Πνεῦμα ὁμολογῇ, καὶ τὴν κτίσιν ἐπαινῇ, δόκησιν δὲ λέγῃ[9] τὴν ἐνσωμάτωσιν, καὶ τὸ πάθος ἐπαισχύνηται· ὁ τοιοῦτος ἤρνηται τὴν πίστιν, οὐχ ἧττον τῶν χριστοφόνων Ἰουδαίων. Ἐάν τις ταῦτα μὲν ὁμολογῇ, καὶ ὅτι Θεὸς λόγος ἐν ἀνθρωπίνῳ σώματι κατῴκει, ὢν ἐν αὐτῷ[10] ὁ λόγος, ὡς[11] ψυχὴ ἐν σώματι, διὰ τὸ ἔνοικον εἶναι Θεὸν, ἀλλ' οὐχὶ ἀνθρωπείαν[12] ψυχὴν, λέγῃ[13] δὲ τὰς παρανόμους μίξεις ἀγαθόν τι εἶναι, καὶ τέλος εὐδαιμονίας ἡδονὴν τίθηται,[14] οἷος ὁ ψευδώνυμος Νικολαΐτης, οὗτος οὔτε φιλόθεος, οὔτε φιλόχριστος εἶναι δύναται, ἀλλὰ φθορεὺς τῆς οἰκείας[15] σαρκὸς, καὶ διὰ τοῦτο τοῦ Ἁγίου Πνεύματος κενὸς, καὶ τοῦ Χριστοῦ ἀλλότριος. Οἱ τοιοῦτοι πάντες στῆλαί εἰσι καὶ τάφοι νεκρῶν, ἐφ' οἷς γέγραπται μόνον ὀνόματα νεκρῶν ἀνθρώπων. Φεύγετε οὖν τὰς κακοτεχνίας καὶ ἐνέδρας τοῦ πνεύματος τοῦ νῦν ἐνεργοῦντος ἐν τοῖς υἱοῖς τοῦ αἰῶνος τούτου, μή ποτε οἱ θλιβέντες ἐξασθενήσητε[16] ἐν τῇ ἀγάπῃ· ἀλλὰ πάντες ἐπὶ τὸ αὐτὸ γίνεσθε ἐν ἀμερίστῳ καρδίᾳ, καὶ ψυχῇ θελούσῃ, σύμψυχοι, τὸ ἓν φρονοῦντες, πάντοτε τὰ αὐτὰ περὶ τῶν αὐτῶν δοξάζοντες, ἔν τε ἀνέσει[17] καὶ κινδύνοις, καὶ ἐν λύπαις, καὶ ἐν χαρμοναῖς. Εὐχαριστῶ[18] τῷ Θεῷ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅτι εὐσυνείδητός εἰμι ἐν ὑμῖν, καὶ οὐκ ἔχει τις καυχήσασθαι, οὔτε λάθρα, οὔτε φανερῶς, ὅτι ἐβάρησά τινα ἢ ἐν μικρῷ, ἢ ἐν μεγάλῳ. Καὶ πᾶσιν, ἐν οἷς ἐλάλησα, εὔχομαι, ἵνα μὴ εἰς μαρτυρίαν αὐτὸ κτήσωνται.

VII. Εἰ γὰρ κατὰ σάρκα με[1] ἠθέλησάν τινες πλανῆσαι, ἀλλὰ τὸ πνεῦμά μου οὐ πλανᾶται· παρὰ γὰρ Θεοῦ αὐτὸ εἴληφα· οἶδε γὰρ, πόθεν ἔρχεται καὶ ποῦ ὑπάγει, καὶ τὰ κρυπτὰ ἐλέγχει. Ἐκραύγασα γὰρ,[2] μεταξὺ ὢν ἐλάλουν, μεγάλῃ φωνῇ· οὐκ ἐμὸς ὁ λόγος, ἀλλὰ Θεοῦ· Τῷ ἐπισκόπῳ προσέχετε, καὶ τῷ πρεσβυτερίῳ καὶ τοῖς διακόνοις. Εἰ δὲ ὑποπτεύετέ με, ὡς προμαθόντα τὸν μερισμόν τινων λέγειν ταῦτα· μάρτυς μοι, δι' ὃν δέδεμαι, ὅτι ἀπὸ στόματος ἀνθρώπου οὐκ ἔγνων. Τὸ δὲ Πνεῦμα ἐκήρυξέ μοι λέγον[3] τάδε· Χωρὶς ἐπισκόπου μηδὲν ποιεῖτε·[4] τὴν σάρκα ὑμῶν ὡς ναὸν Θεοῦ τηρεῖτε· τὴν ἕνωσιν ἀγαπᾶτε, τοὺς μερισμοὺς φεύγετε· μιμηταὶ γίνεσθε Παύλου καὶ τῶν ἄλλων ἀποστόλων, ὡς καὶ αὐτοὶ τοῦ Χριστοῦ.

---

7) ἐπὶ κλίνη βιῶν p. ἐπικαλεῖται Ἐβιών O V, ἐπίκλην Ἐβιὼν B.
8) ὁμολογεῖ O V.
9) λέγει O V.
10) ἑαυτῷ O V.
11) Dedi ὡς c. B F O V p. ὥσπερ καὶ vulg.
12) ἀνθρωπίαν O V.
13) λέγει O V.
14) τίθεται O V.
15) οἰκίας O V, illic correctum in vulg.
16) ἐξασθενήσετε O V.
17) ἀνέσει om. O V.
18) εὐχαριστῶς V, εὐχαρτίστῶς c. dupl. accentu O.

Cap. VII. 1) μὲν O V.
2) γὰρ om. B O V.
3) λέγων O V, illic *o* supra.
4) ποιῆτε B.

8) *hebion* Pal. Reg.
9) *christum* Pal.
10) *qui* Pal. Reg.
11) Vocc. *propter quod inhabitare dicimus Deum in corpore* desunt in Pal.

praedicans ad perditionem hominum; huiusmodi pauper est sensu, sicuti vocatur et adinventor ipsius erroris Ebion.[8] Si quis enim haec confitetur, corruptionem vero et coinquinationem vocat legitimam mixtionem et filiorum procreationem, aut aliquam escam execrabilem putat, huiusmodi cohabitatorem habet Draconem apostatam. Si quis enim Patrem[9] et Filium et Spiritum Sanctum confitetur, et creaturam laudat, simulationem vero dicit incarnationem, et passionem erubescit confiteri, huiusmodi fidem abnegat, nichilo minus quam[10] interfectores Christi Iudaei. Si quis autem haec confessus fuerit, et quia Deus Verbum in humano corpore habitavit, sicut et anima in corpore: propter quod inhabitare dicimus Deum in corpore,[11] sed non in humana anima; dicit autem quasdam[12] iniquas mixtiones aliquid boni esse, et finem beatitudinis voluptatem ponit, qualis ille falso nomine Nicolaita,[13] hic[14] neque Dei amicus, neque Christi amator esse potest, sed corruptor propriae carnis; et propterea a[15] Spiritu Sancto desertus[16] est, et a Christo alienus. Huiusmodi omnes statuae sunt exanimes et sepulcra mortuorum, in quibus scripta sunt tantummodo nomina hominum defunctorum. Fugite ergo malas artes et insidias Spiritus, qui operatur in filiis seculi huius,[17] ne quando tribulati infirmemini in dilectione: sed omnes in idipsum[18] estote inseparabiles corde, et in[19] unanimitate unum semper sentientes in idipsum, de hoc ipso glorificantes, in requie, et in periculis, et in tristitiis, et in gaudiis. Gratias ago Deo per Iesum[20] Christum, quia bene mihi[21] conscius sum in vobis, et non habet quis, unde gloriari, neque absconse, neque publice, quod gravaverim[22] aliquem aut in modico aut in magno. Et omnes quibus locutus sum deprecor, ut non in testimonium illud possideant.

VII. Si enim secundum carnem me voluerunt quidam oberrare, sed spiritus meus non oberrat; a Deo etenim eum accepi: novit[1] enim unde venerit et quo eat, et occulta arguet.[2] Clamavi enim voce magna inter eos, quibus loquebar, non meum sermonem, sed Dei proferens: Episcopo[3] intendite, et Presbyterio[4] et Diaconis. Hi[5] vero despexerunt me, tanquam prohibentem divisionem quorundam fieri. Haec autem dicenti testis est mihi propter quem vinctus sum, quia de ore humano hoc non cognovi; sed Spiritus mihi praeconisavit,[6] dicens haec:[7] Praeter Episcopum ne feceritis. Carnem vestram sicut templum Dei servate. Unitatem diligite, divisionem fugite. Imitatores[8] estote Pauli et caeterorum Apostolorum, quomodo et ipsi Christi.

---

12) *quosdam* Pal., *quidam* Reg.
13) *nicholaita* Pal. Reg.
14) *hic autem* Pal. Reg.
15) *ab* Pal.
16) *desertor* Reg.
17) Eph. 2, 2.
18) *in ipsum* p. *omnes in idipsum* Reg.
19) *in* om. Reg. Totum membrum *estote inseparabiles corde; et in unanimitate unum semper sentientes in idipsum* des. in Pal.
20) *deum* Pal.
21) *quia mihi bene* Reg.
22) *gravituerim* Reg.

Cap. VII. 1) *novi* Reg.
2) *argueret* Reg.
3) *episcopus* Reg., *episcopo* ad oram.
4) *Presbyterio* c. Pal. Reg. ed. Veneta 1546, *Presbyteris* vulg.
5) *hii* Reg.
6) *praeconavit* Pal. Reg.
7) *haec* adscripsi ex Pal. (*dicens: hec praeter*) Reg. (*dicens. hec praeter*) et ed. Veneta 1546.
8) I Cor. 11, 1.

VIII. *Ἐγὼ μὲν οὖν τὸ ἴδιον ἐποίουν, ὡς ἄνθρωπος εἰς ἕνωσιν κατηρτισμένος, ἐπιλέγων καὶ τοῦτο, ὅτι οὗ διάστασις γνώμης, καὶ ὀργὴ, καὶ μῖσος, ἐκεῖ Θεὸς οὐ κατοικεῖ. Πᾶσιν οὖν τοῖς μετανοοῦσιν ἀφίησιν*[1] *ὁ Θεὸς, ἐὰν συνδράμωσιν εἰς ἑνότητα Χριστοῦ, καὶ συνεδρείαν*[2] *τοῦ ἐπισκόπου. Πιστεύω τῇ χάριτι Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅτι λύσει ἀφ᾿ ἡμῶν*[3] *πάντα σύνδεσμον ἀδικίας. Παρακαλῶ οὖν ὑμᾶς· μηδὲν κατ᾿ ἐρίθειαν*[4] *πράσσετε, ἀλλὰ κατὰ χρηστομάθειαν·*[5] *ἤκουσα γάρ τινων λεγόντων, ὅτι ἐὰν μὴ ἐν τοῖς ἀρχείοις εὕρω τὸ εὐαγγέλιον,*[6] *οὐ πιστεύω· τοῖς δὲ τοιούτοις ἐγὼ λέγω, ὅτι ἐμοὶ ἀρχεῖά ἐστιν Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς, οὗ παρακοῦσαι πρόδηλος ὄλεθρος. Αὐθεντικόν μοι*[7] *ἐστὶν ἀρχεῖον ὁ σταυρὸς αὐτοῦ καὶ ὁ θάνατος, καὶ ἡ ἀνάστασις αὐτοῦ, καὶ ἡ πίστις ἡ περὶ τούτων· ἐν οἷς θέλω ἐν τῇ προσευχῇ ὑμῶν δικαιωθῆναι. Ὁ ἀπιστῶν τῷ εὐαγγελίῳ, πᾶσιν ὁμοῦ ἀπιστεῖ· οὐ γὰρ προκρίνεται*[8] *τὰ ἀρχεῖα τοῦ Πνεύματος. Σκληρὸν τὸ πρὸς κέντρα λακτίζειν, σκληρὸν τὸ*[9] *Χριστῷ ἀπιστεῖν, σκληρὸν τὸ ἀθετεῖν τὸ κήρυγμα τῶν ἀποστόλων.*

IX. *Καλοὶ μὲν οἱ ἱερεῖς*[1] *καὶ οἱ τοῦ λόγου διάκονοι· κρείσσων*[2] *δὲ ὁ ἀρχιερεὺς, ὁ πεπιστευμένος τὰ ἅγια τῶν ἁγίων, ὃς μόνος πεπίστευται τὰ κρυπτὰ τοῦ Θεοῦ. Καλαὶ αἱ λειτουργικαὶ*[3] *τοῦ Θεοῦ δυνάμεις. Ἅγιος δὲ*[4] *ὁ Παράκλητος, καὶ ἅγιος ὁ Λόγος, ὁ τοῦ Πατρὸς υἱὸς, δι᾿ οὗ ὁ Πατὴρ τὰ πάντα πεποίηκεν,*[5] *καὶ τῶν ὅλων προνοεῖ· οὗτός ἐστιν ἡ πρὸς τὸν Πατέρα ἄγουσα ὁδὸς, ἡ πέτρα, ὁ φραγμὸς, ἡ κλεὶς, ὁ ποιμὴν, τὸ ἱερεῖον, ἡ θύρα τῆς γνώσεως, δι᾿ ἧς εἰσῆλθον Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακὼβ, Μωσῆς, καὶ ὁ σύμπας τῶν προφητῶν χορὸς, καὶ οἱ στῦλοι τοῦ κόσμου οἱ ἀπόστολοι, καὶ ἡ νύμφη τοῦ Χριστοῦ, ὑπὲρ ἧς, φέρνης λόγῳ, ἐξέχεε*[6] *τὸ οἰκεῖον αἷμα, ἵνα αὐτὴν ἐξαγοράσῃ. Πάντα ταῦτα εἰς ἑνότητα τοῦ ἑνὸς καὶ μόνου ἀληθινοῦ Θεοῦ. Ἐξαίρετον δέ τι ἔχει τὸ εὐαγγέλιον, τὴν παρουσίαν τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τὸ πάθος, αὐτὴν τὴν ἀνάστασιν. Ἃ γὰρ οἱ προφῆται κατήγγελον,*[7] *λέγοντες· Ἕως ἂν*[8] *ἔλθῃ, ᾧ ἀπόκειται, καὶ αὐτὸς προσδοκία ἐθνῶν, ταῦτα ἐν τῷ εὐαγγελίῳ πεπλήρωται· Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Πάντα οὖν ὁμοῦ καλὰ, ὁ νόμος, οἱ προφῆται, οἱ ἀπόστολοι, τὸ πᾶν συνάθροισμα τὸ δι᾿ αὐτῶν πιστεῦσαν· μόνον ἐὰν ἀγαπῶμεν ἀλλήλους.*

Cap. VII. 1) *ἀφιεῖ* O V.
2) *συνεδρίαν* O V.
3) *ἡμῶν* B F O V vet. Int. Cler., quamvis in versione et in commentario dederit *vobis*, ut Voss. in textu gr.
4) *ἐρίθιαν* V.
5) Dedi *χρηστομάθειαν* ex marg. Codicis O, in cuius textu et F V *χριστομάθιαν*, illic mutatum in vulg. *χριστομάθειαν*.
6) *τοῦ εὐαγγελίου* B O V. Qua lectione admissa, supple *τὸν νόμον* vel *τὰ παραγγέλματα* vel simile aliquid.
7) *ἄθικτόν μοι* B O V.
8) *πρόκειται* B O V.
9) *τῷ* O V.

Cap. IX. 1) *ἱρεῖς* V.
2) *κρείσσω* V; idem fuisse videtur in O.
3) *λειτουργεῖαι, καὶ* O; idem in V sine interpunctione.
4) *δὲ* om. B O V.
5) Ita O V, *πεποίηκε* B F vulg.
6) *ἐξέχεεν* O V.
7) *κατήγγειλον* O V.
8) *ἂ* Voss. Tum *ὃ* p. *ᾧ* O V, illic *ᾧ* ad oram.

Cap. VIII. 1) *Ego meum quidem quod fuit* Pal.
2) *hoc* Reg.
3) *odium fuerit* Pal.

VIII. Ego quidem, quod meum fuit,[1] feci, ut homo[2] in unitate perfectus, adiiciens etiam hoc, quia ubi dissensio mentis et iracundia et odium,[3] illic Deus non habitat. Omnibus igitur poenitentibus dimittit Deus, si ad unitatem Christi concurrerint, et ad consensum Episcopi. Credo gratiae Iesu Christi, quia solvit a nobis omne vinculum iniustitiae. Rogo autem vos, ut nichil secundum irritationem[4] agatis, sed secundum Christi dimicationem. Audivi enim quosdam dicentes: Si non invenero Evangelium in antiquis, non credam. Talibus autem ego dico, quia mihi antiquitas[5] Iesus Christus est, cui non obedire, manifestus et irremissibilis interitus est.[6] Principatus eius est crux, et mors ipsius, et[7] resurrectio, et fides in omnibus his: in quibus volo vos in orationibus vestris iustificari. Qui non credit Evangelio, omnibus[8] simul non credit, quia non praeiudicatur antiquitati[9] spiritus. Durum[10] est enim, contra stimulum calcitrare; durum etiam, Christo non credere; durum quoque, praedicationem Apostolorum spernere.

IX. Boni enim sunt sacerdotes[1] et sermonis ministri; melior autem est Pontifex, cui credita sunt sancta sanctorum, cui soli commissa sunt secreta Dei. Bona sunt etiam officia virtutis Dei;[2] bonus quoque[3] Spiritus Sanctus, qui est super omnia sancta[4] sanctissimus, et verbi minister. Sed super omnes sanctos sanctissimus est summus Pontifex, et[5] Princeps Pontificum;[6] qui est legatus et minister Patris, et princeps legionum militiae caelestis:[7] per quem Pater omnia fecit,[8] atque omnem providentiam gerit. Ipse est[9] via, quae ducit ad Patrem; ipse petra, maceria,[10] clavis,[11] pastor, sacerdotium, ianua scientiae et[12] agnitionis: per quam introiit[13] Abraham et Isaac et Iacob, Moyses quoque, et[14] omnis chorus Prophetarum, et columnae mundi Apostoli, et sponsa Domini Ecclesia; pro qua sanguinem suum fudit, ut eam redimeret. Omnia igitur haec in unitate unius et unigeniti veri Dei. Quid autem praecipuum habet Evangelium? Praesentiam adventus Salvatoris nostri Iesu Christi, passionem, sed et ipsam resurrectionem. Quae enim Prophetae annunciaverunt dicentes: ‚Donec veniat, cui repositum est,[15] et ipse erit expectatio gentium:' haec in Evangelio completa sunt, dicente Domino:[16] ‚Pergite et docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti.' Omnia ergo simul bona sunt: Lex, Prophetae, Apostoli, omnis congregatio, quae per ipsos credidit. Solum autem restat, ut nos invicem[17] diligamus.

---

4) *secundum christi dimicationem,* supra *irrit* Reg.

5) *quia antiquitas mihi* Pal.

6) *est interitus* inv. Pal. Reg.

7) *atque* Pal.

8) *hominibus* Pal.

9) *antiquitate* Ral. Reg.

10) Act. 9, 5 et 26, 14.

Cap. IX. 1) *Boni enim sacerdotes sunt* Reg.

2) *domini* Pal.

3) *quoque et* Pal.

4) *sancta* om. Reg.

5) Vocc. *summus Pontifex, et* non leg. in Pal. Reg.

6) *sacerdotum dei* Pal., *sacerdotum* Reg.

7) *legionem celestis militiae* Pal.

8) *facit* Pal. Cf. Heb. 1, 2.

9) *enim* Reg. Cf. Io. 14, 6. 10, 11 et 9.

10) *macheria* Reg.

11) *clavus* Pal.

12) *et* om. Pal. Reg.

13) *introivit* Reg.

14) *atque* Pal. Reg.

15) *reposita sunt* Pal. Reg. Ceterum cf. Gen. 49, 10.

16) Matth. 28, 19.

17) *ut invicem nos* Reg.

X. Ἐπειδὴ κατὰ τὴν προσευχὴν ὑμῶν[1] καὶ τὰ σπλάγχνα, ἃ ἔχετε ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ,[2] ἀπηγγέλη[3] μοι εἰρηνεύειν τὴν ἐκκλησίαν τὴν ἐν Ἀντιοχείᾳ τῆς Συρίας, πρέπον ἐστὶν ὑμῖν, ὡς ἐκκλησίᾳ Θεοῦ, χειροτονῆσαι ἐπίσκοπον, εἰς τὸ πρεσβεῦσαι ἐκεῖ Θεοῦ πρεσβείαν, εἰς τὸ συγχωρηθῆναι αὐτοῖς ἐπὶ τὸ αὐτὸ γενομένοις καὶ δοξάσαι τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ. Μακάριος ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ὃς κατηξιώθη τῆς τοιαύτης διακονίας· καὶ ὑμεῖς δὲ σπουδάσαντες, ἐν Χριστῷ δοξασθήσεσθε. Θέλουσι δὲ ὑμῖν, οὐ πᾶσιν[4] ἀδύνατον, ὑπὲρ ὀνόματος Θεοῦ, ὡς καὶ ἀεὶ αἱ ἔγγιστα ἐκκλησίαι ἔπεμψαν ἐπισκόπους, αἱ δὲ πρεσβυτέρους καὶ διακόνους.

XI. Περὶ δὲ Φίλωνος τοῦ διακόνου, ἀνδρὸς ἀπὸ Κιλικίας μεμαρτυρημένου, ὃς καὶ νῦν ἐν λόγῳ ὑπηρετεῖ[1] μοι, ἅμα Γαΐῳ[2] καὶ Ἀγαθόποδι, ἀνδρὶ ἐκλεκτῷ, ὃς ἀπὸ Συρίας μοι ἀκολουθεῖ, ἀποταξάμενοι τῷ βίῳ, οἳ καὶ μαρτυροῦσιν ὑμῖν· κἀγὼ τῷ Θεῷ εὐχαριστῶ περὶ ὑμῶν, ὑπὲρ ὧν ἐδέξασθε αὐτούς· προσδέξεται καὶ ὑμᾶς ὁ Κύριος. Οἱ δὲ ἀτιμάσαντες αὐτοὺς, λυτρωθείησαν[3] ἐν τῇ χάριτι Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ μὴ βουλομένου τὸν θάνατον[4] τοῦ ἁμαρτωλοῦ, ἀλλὰ τὴν μετάνοιαν. Ἀσπάζεται ὑμᾶς ἡ ἀγάπη τῶν ἀδελφῶν τῶν ἐν Τρωάδι, ὅθεν καὶ γράφω ὑμῖν διὰ Βούργου, πεμφθέντος ἅμα ἀπὸ Ἐφεσίων καὶ Σμυρναίων, εἰς λόγον τιμῆς· οὓς ἀμείψεται ὁ Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, εἰς ὃν ἐλπίζουσι[5] σαρκὶ, ψυχῇ, πνεύματι, πίστει, ἀγάπῃ, ὁμονοίᾳ. Ἔρρωσθε ἐν Κυρίῳ Ἰησοῦ Χριστῷ, τῇ κοινῇ ἐλπίδι ἡμῶν, ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι.

Cap. X. 1) ἡμῶν B.
2) ἐν τῷ Χριστῷ Ἰησοῦ O V.
3) ἀπηγγέλλει O V.
4) πᾶσαν O V, illic πᾶσιν ad oram.

Cap. XI. 1) ὑπηρετῇ O V, in illo correctum.
2) γαΐῳ O, γαΐῳ B V.
3) λυτρωτείησαν scr. B.
4) εἰς τὸν θάνατον O V.
5) ἐλπίζουσιν O V.

Subscriptio in V: τοῦ ἁγίου ἱερομάρτυρος Ἰγνατίου ἐπιστολὴ πρὸς φιλαδελφεῖς.

X. Quoniam secundum orationem vestram et viscera, quae habetis in Domino Iesu, annunciatum est mihi pacificare Ecclesiam, quae est in Antiochia Syriae, decet[1] vos, tanquam Ecclesiam Dei, ordinare Episcopum ad mittendum illuc[2] visitationem Dei; concedere eis in idipsum constitutis glorificare nomen Dei. Beatus est in Christo Iesu, qui dignus effectus fuerit tali ministerio: et vos quidem festinantes, glorificamini in Christo. Volunt autem vobis, quod non est omnibus impossibile, pro nomine Dei, quomodo et semper vicinae Ecclesiae consueverunt, mittere nobis[3] Episcopos, Presbyteros[4] et Diaconos.

XI. De Philone vero Diacono, viro religioso a Cilicia, qui nunc mihi in verbo Dei ministrat, una cum Gaio et Agathopo,[1] viro electo, qui a Syria me sequitur, testificor vobis, quia renunciaverunt seculo, et martyrium perpetrare assumpserunt. Et ego gratias ago Deo pro vobis, rogans ut suscipiatis eos in Domino, ut et vos suscipiat Iesus Christus. Qui enim eos diffamaverunt,[2] redempti sunt in gratia Iesu Christi, qui non vult mortem peccatoris, sed poenitentiam.[3] Salutat vos dilectio fratrum, qui sunt in Troia, unde et[4] scribo vobis per Burgum,[5] qui missus est simul ab Ephesiis[6] et Smyrnaeis, ad verbum honoris: quos redimet[7] Dominus Iesus Christus,[8] in quem sperant carne et anima, spiritu et fide,[9] dilectione et concordia. Incolumes estote in Domino Iesu Christo, communi[10] spe nostra, in Spiritu Sancto.[11]

Cap. X. 1) *decet enim* Pal. Reg.
2) *ad visitandum illic* Pal. Reg.
3) *vobis* Pal. Reg.
4) *et presbyteros* Pal.

Cap. XI. 1) *chatopo* Reg.
2) *dehonoraverint* Pal., *dehonoraverunt* Reg.
3) *et* restitui ex Pal. Reg. ed. Veneta 1546.
4) Ezech. 33, 11. 2 Pet. 3, 9.
5) *burgium* Reg.
6) *effesiis* Pal., *epheisiis* Reg.
7) *redimat* Pal. Reg.
8) *dominus Iesus Iesus Christus* Pal.
9) *carne anima et spiritu fide dilectione et concordia* Pal. Reg.
10) *cum omni* Reg.
11) Subscribitur *Explicit ad philadelphienses* in Pal., *Explicit VI* in Reg.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΡΟΣ ΣΜΥΡΝΑΙΟΥΣ.[1]

Ἰγνάτιος, ὁ καὶ Θεοφόρος, ἐκκλησίᾳ Θεοῦ Πατρὸς ὑψίστου καὶ τοῦ ἠγαπημένου υἱοῦ αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἠλεημένῃ ἐν παντὶ χαρίσματι, πεπληρωμένῃ[2] ἐν πίστει καὶ ἀγάπῃ, ἀνυστερήτῳ οὔσῃ παντὸς χαρίσματος, θεοπρεπεστάτῃ καὶ ἁγιοφόρῳ, τῇ οὔσῃ ἐν Σμύρνῃ τῆς[3] Ἀσίας, ἐν ἀμώμῳ πνεύματι καὶ λόγῳ Θεοῦ πλεῖστα χαίρειν.

I. *Δοξάζω τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα τοῦ Κυρίου ἡμῶν[4] Ἰησοῦ Χριστοῦ, τὸν δι᾽ αὑτοῦ[5] οὕτως ὑμᾶς σοφίσαντα· ἐνόησα γὰρ ὑμᾶς κατηρτισμένους ἐν ἀκινήτῳ πίστει, ὥσπερ καθηλωμένους ἐν τῷ σταυρῷ τοῦ Κυρίου ἡμῶν[6] Ἰησοῦ Χριστοῦ, σαρκί τε καὶ πνεύματι, καὶ ἑδρασμένους ἐν ἀγάπῃ ἐν τῷ αἵματι τοῦ Χριστοῦ· πεπληροφορημένους,[7] ὡς ἀληθῶς, εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν[8] Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν τοῦ Θεοῦ υἱὸν, τὸν πρωτότοκον πάσης κτίσεως, τὸν Θεὸν Λόγον, τὸν μονογενῆ υἱόν· ὄντα δὲ ἐκ γένους Δαβὶδ κατὰ σάρκα, ἐκ Μαρίας τῆς παρθένου, βεβαπτισμένον ὑπὸ Ἰωάννου, ἵνα πληρωθῇ πᾶσα δικαιοσύνη ὑπ᾽ αὐτοῦ· πολιτευσάμενον[9] ὁσίως ἄνευ ἁμαρτίας, καὶ ἐπὶ[10] Ποντίου Πιλάτου καὶ Ἡρώδου τοῦ τετράρχου καθηλωμένον ὑπὲρ ἡμῶν ἐν σαρκὶ ἀληθῶς· ἀφ᾽ οὗ καὶ ἡμεῖς ἐσμὲν, ἀπὸ τοῦ θεομακαρίστου αὐτοῦ πάθους, ἵνα ἄρῃ σύσσημον εἰς τοὺς αἰῶνας, διὰ τῆς ἀναστάσεως, εἰς τοὺς ἁγίους καὶ πιστοὺς αὐτοῦ, εἴτε ἐν Ἰουδαίοις, εἴτε ἐν ἔθνεσιν, ἐν ἑνὶ σώματι τῆς ἐκκλησίας αὐτοῦ.*

II. *Ταῦτα γὰρ πάντα ἔπαθε[1] δι᾽ ἡμᾶς· καὶ ἀληθῶς ἔπαθεν,[2] καὶ οὐ δοκήσει, ὡς καὶ ἀληθῶς ἀνέστη· ἀλλ᾽ οὐχ ὥσπερ τινὲς τῶν ἀπίστων, ἐπαισχυνόμενοι τὴν τοῦ ἀνθρώπου πλάσιν, καὶ τὸν σταυρὸν, καὶ αὐτὸν τὸν θάνατον, λέγουσιν, ὅτι δοκήσει, καὶ οὐκ ἀληθείᾳ ἀνείληφε τὸ ἐκ τῆς παρθένου σῶμα, καὶ τῷ[3] δοκεῖν πέπονθεν· ἐπιλαθόμενοι τοῦ εἰπόντος· Ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο· καὶ, Λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον, καὶ διὰ τριῶν ἡμερῶν ἐγερῶ αὐτόν· καὶ, Ἐὰν ὑψωθῶ ἀπὸ τῆς γῆς, πάντας ἑλκύσω[4] πρὸς ἐμαυτόν. Οὐκοῦν ὁ Λόγος ἐν σαρκὶ ᾤκησεν· Ἡ σοφία γὰρ ἑαυτῇ ᾠκοδόμησεν οἶκον. Ὁ Λόγος τὸν ἑαυτοῦ ναὸν, λυθέντα ὑπὸ τῶν χριστομάχων Ἰουδαίων, ἀνέστησε[5] τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ. Ὁ Λόγος, ὑψωθείσης αὐτοῦ τῆς σαρκὸς, κατὰ τὸν ἐν τῇ ἐρήμῳ χαλκοῦν ὄφιν, πάντας εἵλκυσε πρὸς ἑαυτὸν εἰς σωτηρίαν αἰώνιον.*

---

1) Ita V Voss., *τοῦ αὐτοῦ πρὸς σμυρναίους ἐπιστολὴ ζ´* B F O, in hoc quidem *ἑβδόμη* p. *ζ´*.
2) Ita c. F O V, *πεπληροφορημένη* B Voss.
3) *τῆς* bis in V.
4) *ὑμῶν* B.
5) *αὑτοῦ* ex B vet. Int., *αὐτοῦ* F O V vulg.
6) *ἡμῶν* om. Curetonus c. recensione brev. et vet. versione vulg. Dein *Χριστοῦ* om. B.
7) *πεπληροφορουμένους* O V, *η* in illo supra.
8) *ἡμῶν* om. B.
9) *πολιτευσάμενος* O V, quod mutandum esse censeo in *πολιτευσαμένου*, cum iidem Codd. etiam paulo post exhibeant *καθηλωμένου* p. *καθελωμένον*. In B vulg. *πολιτευσάμενον — καθηλωμένον*.
10) *ἀπὸ* Voss. invitis Codd.
Cap. II. 1) *ἔπαθεν* O V.
2) Cum F O V *ἔπαθεν* p. *ἔπαθε* B Vulg.
3) *τὸ* O V, illic ad oram *τῷ*.
4) *ἐκλύσω* O, *ἑλκύσω* ad oram.
5) *ἀνέστησεν* O V.

EIUSDEM EPISTOLA AD SMYRNENSES. EX TROIA.

Ignatius, qui et Theophorus, Ecclesiae Dei Patris altissimi et dilectissimi filii eius Iesu Christi, misericordiam consecutae et gratia repletae, in fide et dilectione fundatae[2] et totius gratiae Deo[3] decentissimae, sanctificatae,[4] quae est in Smyrna, immaculatae spiritu[5] et verbo Dei plurimam salutem.

I. Glorifico Deum et Patrem Domini nostri Iesu Christi, qui per seipsum vos tantum[6] illuminavit. Agnovi enim vos perfectos esse in fide immobili, tanquam clavis[7] affixos cruci Domini Iesu Christi, carne et spiritu, et confirmatos in caritate in sanguine Christi, et vere ad plenum instructos in Domino nostro Iesu Christo, filio Dei, primogenito totius creaturae;[8] Deo Verbo, unigenito Filio, qui est ex genere David secundum carnem,[9] et ex Maria virgine, baptizatus a Iohanne, ut adimpleretur in[10] eo omnis iustitia. Qui[11] conversatus sancte sine peccato, et[12] sub Pontio Pilato et Herode Tetrarcha vere clavis confixus est pro nobis in carne. A quo et nos sumus, a divina et beata eius passione; ut tollat secum[13] sibi coniunctos in secula per resurrectionem, ad sanctos et fideles suos, sive ad Iudaeos sive ad Gentes, in unum corpus Ecclesiae suae.

II. Haec enim omnia passus est pro nobis. Et vere passus est; non putative, sed vere, sicuti et resurrexit. Sed non sicut quidam infidelium, erubescentes plasmationem hominis, et crucem, et ipsam mortem, dicunt;[1] quasi putative et non vere suscepit corpus ex virgine, et putative passus est: immemores illius qui dixit: ‚Verbum caro factum est, et habitavit[2] in nobis.' Et iterum:[3] ‚Solvite templum hoc, et ego in triduo resuscitabo illud.' Et[4] in alio loco: ‚Cum exaltatus fuero a terra, omnia traham[5] ad meipsum.' Ergo Verbum in carne habitavit.[6] ‚Sapientia enim aedificavit sibi domum.[7]' Verbum ergo templum sui ipsius ab adversariis[8] resolutum, resuscitavit tertia die. Verbum utique exaltata carne sua, velut illo aeneo[9] serpente in eremo, omnes attraxit ad se ad salutem aeternam.

---

1) *Incipit eiusdem ad smyrnenses scripta de troia per burgum* Pal., *Incipit VII* Reg.

2) *infraudate* Pal.

3) *dei* Pal., *dono* Reg.

4) *sanctificare* Pal., ubi dein *myrna* p. *Smyrna*.

5) *in spiritu* Pal.

6) *tantum vos* ordinat Pal.

7) *clavis* mutatum in *clavos* Pal.

8) Sic Pal. Reg. ed. Veneta 1546, *naturae* nonnulli vulg. Cf. Col. 1, 15.

9) Rom. 1, 3.

10) *ab* Pal., *in eo* om. Reg. Cf. Matth. 3, 15.

11) *Qui* om. Pal. Reg.

12) *et* adscripsi ex Pal. Reg.

13) *secundum* Pal., *secum* pr. man. supraadditum in Reg.

Cap. II. 1) *ducunt* erat in Pal.

2) *verbum enim caro factum est et habitabit* Pal. Cf. Io. 1, 14.

3) Io. 2, 18.

4) *et* pr. man. supraadditum in Reg., vocc. *in alio loco* omissis; *Et alio loco* Pal. Cf. Io. 12, 32.

5) *adtraham* Pal., *attraham* Reg., tum in utroque *me* p. *meipsum*.

6) *in carne inhabitabit* Pal., *habitavit in carne* Reg.

7) Prov. 9, 1.

8) *suis* inser. Pal. Reg. Scribendum forte *ab adversariis Iudaeis*.

9) *ereo* Pal. Reg., qui scribunt *in heremo*. Cf. Num. 21, 9. Io. 3, 14.

III. Ἐγὼ δὲ οὐκ ἐν τῷ γεννᾶσθαι καὶ σταυροῦσθαι γινώσκω αὐτὸν ἐν σώματι γεγονέναι μόνον, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἐν σαρκὶ[1] αὐτὸν οἶδα, καὶ πιστεύω ὄντα. Καὶ ὅτε πρὸς τοὺς περὶ Πέτρον ἦλθεν, ἔφη αὐτοῖς· Λάβετε, ψηλαφήσατέ με, καὶ ἴδετε, ὅτι οὐκ εἰμὶ δαιμόνιον ἀσώματον· πνεῦμα γὰρ σάρκα καὶ ὀστέα οὐκ ἔχει, καθὼς ἐμὲ θεωρεῖτε ἔχοντα· καὶ τῷ Θωμᾷ λέγει· Φέρε τὸν δάκτυλόν σου ὧδε[2] εἰς τὸν τύπον τῶν ἥλων, καὶ φέρε τὴν χεῖρά σου, καὶ βάλε εἰς τὴν πλευράν μου· καὶ εὐθὺς ἐπίστευσεν,[3] ὡς αὐτὸς εἴη ὁ Χριστός. Διὸ καὶ Θωμᾶς φησὶν αὐτῷ· Ὁ Κύριός μου, καὶ ὁ Θεός μου. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ θανάτου κατεφρόνησαν· μικρὸν γὰρ εἰπεῖν, ὕβρεων καὶ πληγῶν. Οὐ μὴν δὲ, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὸ ἐπιδεῖξαι ἑαυτὸν αὐτοῖς, ὅτι ἀληθῶς ἀλλ' οὐ τῷ[4] δοκεῖν ἐγήγερται· καὶ συνέφαγεν αὐτοῖς, καὶ συνέπιεν, ἄχρις ἡμερῶν ὅλων τεσσαράκοντα· καὶ οὕτω σὺν τῇ σαρκὶ, βλεπόντων αὐτῶν,[5] ἀνελήφθη πρὸς τὸν ἀποστείλαντα αὐτὸν, σὺν αὐτῇ πάλιν ἐρχόμενος μετὰ δόξης καὶ δυνάμεως. Φασὶ γὰρ τὰ λόγια· Οὗτος ὁ[6] Ἰησοῦς, ὁ ἀναληφθεὶς ἀφ' ὑμῶν εἰς τὸν οὐρανὸν, οὕτως ἐλεύσεται, ὃν τρόπον ἐθεάσασθε αὐτὸν πορευόμενον εἰς τὸν οὐρανόν. Εἰ δὲ ἄνευ σώματος φασὶν ἔρχεσθαι ἐπὶ συντελείᾳ τοῦ αἰῶνος, πῶς αὐτὸν καὶ ὄψονται[7] οἱ ἐκκεντήσαντες, καὶ ἐπιγνόντες[8] κόψονται ἐφ' ἑαυτοῖς; ἀσωμάτων γὰρ οὔτε εἶδος, οὔτε χαρακτήρ ἐστιν, ἢ τμῆμα[9] ζώου μορφὴν ἔχοντος, διὰ τὸ ἁπλοῦν τῆς φύσεως.

IV. Ταῦτα δὲ παραινῶ ὑμῖν, ἀγαπητοὶ, εἰδὼς ὅτι καὶ ὑμεῖς οὕτως ἔχετε. Προφυλάσσω δὲ ὑμᾶς ἀπὸ τῶν θηρίων τῶν ἀνθρωπομόρφων, ἃ[1] οὐ μόνον ἀποστρέφεσθαι χρὴ, ἀλλὰ καὶ φεύγειν· μόνον δὲ προσεύχεσθε[2] ὑπὲρ αὐτῶν, ἐάν πως μετανοήσωσιν. Εἰ γὰρ τῷ[3] δοκεῖν ἐν σώματι γέγονεν ὁ Κύριος, καὶ τῷ δοκεῖν ἐσταυρώθη, κἀγὼ τῷ δοκεῖν δέδεμαι. Τί δὲ καὶ ἐμαυτὸν ἔκδοτον δέδωκα τῷ θανάτῳ,[4] πρὸς πῦρ, πρὸς μάχαιραν, πρὸς θηρία; Ἀλλ' οὐ τῷ[5] δοκεῖν, ἀλλὰ τῷ ὄντι πάντα ὑπομένω διὰ Χριστὸν, εἰς τὸ[6] συμπαθεῖν αὐτῷ, αὐτοῦ με ἐνδυναμοῦντος· οὐ γάρ μοι τοσοῦτον σθένος.

V. Ὃν τινες ἀγνοοῦντες ἠρνήσαντο, καὶ συνηγοροῦσι τῷ ψεύδει μᾶλλον ἢ τῇ ἀληθείᾳ· οὓς οὐκ ἔπεισαν αἱ προφητεῖαι, οὐδ' ὁ νόμος

Cap. III. 1) In O V distinguitur: *ἀνάστασιν. ἐν σαρκὶ κτλ.*
2) Ita B Cler., *ᾧδε* Voss., Cureton.; deest in O V.
3) *ἐπίστευσεν* dedi c. F O V ratione habita eorum, quae antecedunt et quae sequuntur, *ἐπίστευσαν* B vulg. et vet. Int.
4) *τὸ* O V, *τῷ* ad illius oram.
5) *αὐτὸν* O.
6) *ὁ* om. O V.
7) *ὄψωνται* O V.
8) *ἐπιγνῶνντες* (sic) V.
9) Ita c. B F O V, *σῆμα* Voss.

Cap. IV. 1) *οὓς* O V. Haud male.
2) *προσεύχεσθαι* O V.
3) *τὸ* O V, *τῷ* in illius marg.
4) *τί δὲ καὶ ἐμαυτὸν ἐκδέδωκα τῷ Δο* (sic) *θανάτῳ* p. *τί δὲ καὶ ἐμαυτὸν ἔκδοτον δέδωκα τῷ θανάτῳ* V, *τί δὲ ἐμαυτὸν ἐκδέδωκα τῷ — θανάτῳ* (sic) O.
5) *τὸ* O V, in illo correctum ut ante.
6) *τῷ* B.

Cap, III., 1) *non* om. Reg.
2) *natum esse* Pal., ad oram *Non*, quod lineola inserendum monet post *natum*.
3) *non solum* Reg.
4) Luc. 24, 39.
5) *dixit* Reg. Cf. Io. 20, 27.
6) Io. 20, 28.

III. Ego autem non[1] solum natum eum[2] et crucifixum in corpore factum scio, sed etiam post resurrectionem in carne eum novi, et credo esse. Et quando ad eos, qui cum Petro erant, venit, ait illis: ‚Palpate me, et videte, quia non[3] sum daemonium incorporeum. Spiritus enim carnem et ossa non habet, sicut me videtis habere.'[4] Et Thomae dicit:[5] ‚Iniice digitum tuum in fixuram clavorum, et affer manum tuam, et mitte in latus meum; et noli esse incredulus, sed fidelis.' Et statim crediderunt, quia ipse erat Christus. Propter quod et Thomas ait illi:[6] ‚Deus meus, et Dominus meus.' Propterea ergo mortem contempserunt, parum dicentes esse,[7] iniurias et plagas et alia nonnulla propter ipsum sustinere. Nam et postquam ostendit se eis, quia vere et non putative resurrexisset,[8] manducavit cum eis et bibit per dies quadraginta, et sic videntibus eis assumptus[9] est cum carne ad eum, qui miserat illum, in qua et iterum venturus est[10] ,cum gloria et virtute, secundum quod dictum est ab Angelis ad Apostolos: ‚Hic Iesus,[11] qui assumptus est a vobis in caelum, sic veniet, quemadmodum vidistis eum ascendentem in caelum.'[12] Si ergo sine corpore dicunt eum venturum esse in consummatione[13] seculi, quomodo visuri sunt eum illi, qui compunxerunt in eum, et cognoscentes plangent inter se? Nam[14] incorporalium neque species, neque figura, sed neque[15] effigies quidem aliqua animalis formae haberi poterit, in qua fixura[16] clavorum vel lanceae foramen appareat, propter simplicitatem naturae.

IV. Haec autem moneo vos, carissimi, sciens quia et[1] vos sic habetis. Praecustodio autem vos a bestiis hominum figuras[2] habentibus: quas non solum devitare, sed etiam fugere vos oportet. Tantum orate pro illis, ut[3] forte poeniteant. Si enim putative in corpore fuit Dominus, et putative crucifixus est, ergo et ego putative[4] vinctus sum. Quare autem et meipsum tradidi[5] ad mortem, ad ignem, ad gladium, ad bestias? Sed non putative, sed vere omnia sustineo[6] propter Christum, ad compatiendum ei, ipso me confortante, quia non est mihi tanta virtus.

V. Quem profecto[1] quidam ignorantes[2] negaverunt, et consentiunt magis mendacio quam veritati. Quos non persuaserunt Prophetae, neque

---

7) *parum esse dicentes* Pal. Reg.
8) *surrexit* Pal., *resurrexit* Reg., qui pergit *manducavit cum eis per dies XL et bibit*. Ceterum cf. Act. 1, 3 et 10, 41.
9) *absumptis* Pal.
10) *est* om. Pal.
11) Act. 1, 11.
12) *Hic iesus qui absumptus est cum carne ad eum qui miserat illum quemadmodum vidistis eum ascendentem in caelum sic veniet* Pal.
13) *cosumationem* Pal. Postea cf. Zach. 12, 10. Apoc. 1, 7.
14) *cum* Pal. Reg.
15) *nec* Pal. Reg., qui pergit *effigies quidem aliquam animalis formam habere possit in qua figurae clavorum vel lanceae foramen apparuerat*.
16) *fixure* Pal.

Cap. IV. 1) *et* ex Pal. Reg. ed. Veneta 1546.
2) *a bestiis figuras* (erat *figuratas*) *hominum* Reg.
3) *ne* Pal. Reg.
4) Is ordo vocc. in Pal. Reg., *et putative ego* Cureton. Dein Pal. *devinctus* p. *vinctus*.
5) *tradidit* Reg.
6) *sed vere sustineo omnia* Pal.

Cap. V. 1) *ergo* Pal. Reg.
2) *ignorantes* om. Reg.

ὁ Μωσέως, ἀλλ' οὐδὲ μέχρι νῦν τὸ εὐαγγέλιον, ἀλλ' οὐδὲ τὰ ἡμέτερα τῶν[1] κατ' ἄνδρα παθήματα. Καὶ γὰρ περὶ ἡμῶν[2] τὸ αὐτὸ φρονοῦσι. Τί γὰρ ὠφελεῖ, εἰ ἐμὲ ἐπαινεῖ τις, τὸν δὲ Κύριόν μου βλασφημεῖ, μὴ ὁμολογῶν αὐτὸν σαρκοφόρον Θεόν; Ὁ δὲ τοῦτο μὴ λέγων, τελείως αὐτὸν ἀπήρνηται, ὢν νεκροφόρος. Τὰ δὲ ὀνόματα αὐτῶν, ὄντα ἄπιστα, νῦν οὐκ ἔδοξέ μοι ἐγγράψαι· μηδὲ γένοιτό με αὐτῶν μνημονεύειν, μέχρις οὗ μετανοήσουσιν.[3]

VI. Μηδεὶς πλανάσθω. Ἐὰν μὴ πιστεύσῃ,[1] Χριστὸν Ἰησοῦν ἐν σαρκὶ πεπολιτεῦσθαι, καὶ ὁμολογήσῃ τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, καὶ τὸ πάθος, καὶ τὸ αἷμα, ὃ ἐξέχεεν ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου σωτηρίας, οὐ τῆς ζωῆς[2] αἰωνίου τεύξεται, κἂν βασιλεὺς ᾖ, κἂν ἱερεὺς, κἂν ἄρχων, κἂν ἰδιώτης, κἂν δεσπότης ἢ δοῦλος, κἂν ἀνὴρ[3] ἢ γυνή. Ὁ χωρῶν χωρείτω, ὁ ἀκούων ἀκουέτω. Τόπος, καὶ ἀξίωμα, καὶ πλοῦτος μηδένα φυσιούτω· ἀδοξία, καὶ πενία,[4] μηδένα ταπεινούτω· τὸ γὰρ ὅλον[5] ἐστὶν πίστις ἡ εἰς Θεὸν, καὶ ἡ εἰς Χριστὸν ἐλπὶς, ἡ τῶν προσδοκωμένων ἀγαθῶν ἀπόλαυσις, ἀγάπη τε περὶ τὸν Θεὸν καὶ τὸ ὁμόφυλον· Ἀγαπήσεις[6] γὰρ Κύριον τὸν Θεόν σου ἐξ ὅλης τῆς καρδίας σου καὶ ἐξ ὅλης τῆς διανοίας σου,[7] καὶ τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν· καὶ ὁ Κύριος φησίν· Αὕτη ἐστὶν ἡ αἰώνιος ζωὴ, τὸ γινώσκειν τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεὸν, καὶ ὃν ἀπέστειλεν Ἰησοῦν Χριστόν· καὶ Ἐντολὴν καινὴν δίδωμι ὑμῖν, ἵνα ἀγαπᾶτε ἀλλήλους· ἐν ταύταις ταῖς δυσὶν ἐντολαῖς ὅλος ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται κρέμανται. Καταμάθετε οὖν τοὺς ἑτεροδοξοῦντας, πῶς νομοθετοῦσιν ἄγνωστον εἶναι τὸν Πατέρα τοῦ Χριστοῦ· πῶς ἄπιστον ἔχθραν μετ' ἀλλήλων ἔχουσιν.[8] Ἀγάπης αὐτοῖς οὐ μέλει, τῶν προσδοκωμένων ἀλογοῦσι, τὰ παρόντα ὡς ἑστῶτα λογίζονται, τὰς ἐντολὰς παρορῶσι, χήραν καὶ ὀρφανὸν περιορῶσιν, θλιβομένων διαπτύουσι,[9] δεδεμένον γελῶσι.

VII. Τὸν σταυρὸν ἐπαισχύνονται, τὸ πάθος χλευάζουσι, τὴν ἀνάστασιν κωμῳδοῦσιν·[1] ἔγγονοί[2] εἰσι τοῦ ἀρχεκάκου πνεύματος, τοῦ τὸν Ἀδὰμ διὰ τῆς γυναικὸς τῆς ἐντολῆς ἐξώσαντος,[3] τοῦ τὸν Ἄβελ διὰ τοῦ Κάϊν ἀποκτείναντος, τοῦ τῷ Ἰὼβ ἐπιστρατεύσαντος, τοῦ κατηγοροῦντος Ἰησοῦ τοῦ υἱοῦ[4] Ἰωσεδὲκ, τοῦ ἐξαιτησαμένου σινιασθῆναι τῶν

Cap. V. 1) Sic B F O V, τὰ Voss.
2) ἡμῶν c. O V vet. Int., ὑμῶν B Voss.
3) μετανοήσουσιν c. O V, μετανοήσωσιν vulg., vet. Int., μετανοήσωσι F. Confidit absque dubio.

Cap. VI. 1) πιστεύσει et mox ὁμολογήσει O V.
2) οὐ τῆς ζωῆς B vet. Int. Voss., ὅτι ζωῆς O V Cler.
3) κἂν ἀνὴρ B vet. Int.; deest in F O V ap. Voss. et in textu Cler.
4) πένεια O V.
5) ὅλων B. Subinde ἐστὶν O V, ἐστὶ B vulg.
6) ἀγαπήσῃς O V, illic mutatum in ἀγαπήσεις.
7) Recepi vocc. καὶ ἐξ ὅλης τῆς διανοίας σου, ex O V; desunt in B F vulg. vet. Int.
8) Allatius post ἔχουσιν colon, quod sequitur in recensione breviori, ex Med. in hunc modum marg. Cod. B inscripsit: περὶ ἀγάπης οὐ μέλει αὐτοῖς, οὐ περὶ χήρας, οὐ περὶ ὀρφανοῦ, οὐ περὶ θλιβομένου, οὐ περὶ δεδομένου, οὐ περὶ λελυμένου, οὐ περὶ πεινῶντος, οὐ περὶ διψῶντος. Εὐχαριστίας καὶ προσευχῆς ἀπέχονται, διὰ τὸ μὴ ὁμολογεῖν τὴν εὐχαριστίαν σάρκα εἶναι τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τὴν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν παθοῦσαν τῷ . . . τῇ χρηστότητι ὁ πατὴρ ἤγειρεν.
9) περιορῶσιν, θλιβομένων δια-

Lex Moysi; sed nec nunc usque Evangelium, nec nostrae speciales passiones.[3] Nam et de nobis hoc ipsum sentiunt. Quid enim me iuvat, si me quis laudaverit, Dominum autem meum blasphemaverit;[4] si non eum confessus fuerit[5] incarnatum esse Deum?[6] Hoc autem qui non dixerit, perfecte eum negat, sicut mortuum baiulans. Nomina vero eorum infidelia non[7] est mihi nunc visum scribere; sed neque contingat mihi, ut mentionem eorum faciam, donec poeniteant.

VI. Nemo seipsum seducat. Si enim non crediderit, Christum Iesum in carne fuisse conversatum, et confessus fuerit crucem eius, et passionem, et sanguinem, quem effudit[2] pro mundi salute, vitam aeternam non consequetur, sive rex fuerit, sive sacerdos, seu princeps, seu[3] privatus, seu dominus, sive servus, seu[4] vir, sive mulier. ‚Qui capit, capiat, et qui audit, audiat.'[5] Locus ergo et dignitas atque divitiae neminem inflent; ignobilitas et paupertas nullum humiliet; sed cum his omnibus fides sit in Deum et in Christum, et spes fruitionis[6] futurorum bonorum, cum dilectione, quae est circa Deum et circa proximum. ‚Diliges enim Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et proximum tuum sicut teipsum.'[7] Sed et Dominus dicit: ‚Haec est[8] vita aeterna, ut cognoscant te solum verum Deum, et quem misisti Iesum Christum.' Et illud Iohannis:[9] ‚Mandatum novum do vobis, ut diligatis invicem. In his enim duobus mandatis tota lex pendet, et Prophetae.'[10] Discite ergo eos, qui taliter[11] docent, quomodo legem ponunt, incognitum esse Patrem Christi praedicantes, quomodo etiam infidelem inimicitiam cum invicem habent. Dilectionem enim futurorum negligunt, praesentia dissimulant, quae ventura sunt tanquam praesentia[12] esse putant, et tanquam somnium et phantasiam existimant: mandata contempnunt, viduam et orphanum despiciunt, tribulatum respuunt,[13] vinctum derident.

VII. Crucem erubescunt, passionem deludunt, resurrectionem frustrant.[1] Huiusmodi omnes nepotes sunt illius inveterati malorum nequissimi[2] spiritus, qui et Adam per mulierem mandatum transgredi persuasit, qui et Abel per Cain occidit, qui et Iob decipere conatus est, qui et Iesu filio Iosedech resistere temptavit, qui et Apostolorum fidem sub-

---

πτύουσι dedi c. O V p. *περιορῶσι*, *θλιβόμενον διαπτύουσι* B vulg. Ex Cod. F mihi notatur *παρορῶσι*. *θλιβομένων διαπτύουσι*. Subinde *δεδεμένων* V.

Cap. VII. 1) *κομοδοῦσιν* O V.

2) *ἔκγονοί* B.

3) *ἐξεώσαντος* O V.

4) *τῷ* O V.

3) *passiones speciales* inv. Reg.

4) *blasphemasverit* scr. Reg.

5) *fuerit* om. Reg.

6) *dominum* Reg.

7) *non* supra add. in Reg.

Cap. VI. 1) Is ordo vocc. in Pal. Reg. ed. Veneta 1546, *Iesum Christum* vulg.

2) *effundit* Pal.

3) *sive* Pal. Reg.

4) *sive* Reg.

5) Matth. 19, 12. 13, 43.

6) *fruitionibus* Pal.

7) Luc. 10, 27.

8) *est enim* Pal. Reg. Ceterum cf. Io. 17, 3.

9) Io. 13, 34.

10) Matth. 22, 40.

11) f. *aliter*. Cur.

12) *nī instantia* (sic) p. *praesentia* Pal. Reg.

13) *despiciunt* Reg., ubi subinde *vinctum despiciunt* (subnotatum) *derident*.

Cap. VII. 1) *frustant* Reg.

2) *nequissimi* accessit ex Pal.

ἀποστόλων τὴν πίστιν, τοῦ τὸ[5] Ἰουδαϊκὸν πλῆθος ἐπεγείραντος τῷ Κυρίῳ, τοῦ καὶ νῦν ἐνεργοῦντος ἐν τοῖς υἱοῖς τῆς ἀπειθείας, ὧν ῥύσεται ὁ Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, ὁ δεηθεὶς μὴ ἐκλείπειν τὴν πίστιν τῶν ἀποστόλων, οὐχ ὡς μὴ αὐταρκῶν φυλάξαι αὐτὴν, ἀλλ' ὡς χαίρων τῇ τοῦ Πατρὸς ὑπεροχῇ. Πρέπον[6] οὖν ἐστὶν, ἀπέχεσθαι τῶν τοιούτων, καὶ μήτε κατ' ἰδίαν[7] περὶ[8] αὐτῶν λαλεῖν, μήτε κοινῇ, προσέχειν δὲ νόμῳ καὶ προφήταις, καὶ τοῖς εὐαγγελισαμένοις ὑμῖν τὸν σωτήριον λόγον.

VIII. Τὰς δὲ δυσωνύμους αἱρέσεις καὶ τοὺς τὰ σχίσματα ποιοῦντας φεύγετε, ὡς ἀρχὴν κακῶν. Πάντες τῷ ἐπισκόπῳ ἀκολουθεῖτε, ὡς ὁ Χριστὸς Ἰησοῦς τῷ Πατρί· καὶ τῷ πρεσβυτερίῳ δὲ, ὡς τοῖς ἀποστόλοις· τοὺς δὲ διακόνους ἐντρέπεσθε, ὡς Θεοῦ ἐντολὴν διακονοῦντας. Μηδεὶς χωρὶς ἐπισκόπου τὶ πρασσέτω τῶν ἀνηκόντων εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Ἐκείνη βεβαία εὐχαριστία[1] ἡγείσθω, ἡ ὑπὸ τὸν[2] ἐπίσκοπον οὖσα, ἢ ᾧ ἂν αὐτὸς ἐπιτρέψῃ.[3] Ὅπου ἂν φανῇ ὁ ἐπίσκοπος, τὸ πλῆθος ἔστω ὥσπερ ὅπου ὁ Χριστὸς, πᾶσα ἡ οὐράνιος στρατιὰ παρέστηκεν, ὡς ἀρχιστρατήγῳ τῆς δυνάμεως Κυρίου, καὶ διανομεῖ πάσης νοητῆς φύσεως. Οὐκ ἐξόν ἐστι[4] χωρὶς ἐπισκόπου οὔτε βαπτίζειν, οὔτε προσφέρειν, οὔτε θυσίαν[5] προσκομίζειν, οὔτε δοχὴν ἐπιτελεῖν· ἀλλ' ὃ ἂν ἐκείνῳ δοκῇ κατ' εὐαρέστησιν Θεοῦ, ἵνα ἀσφαλὲς[6] ᾖ καὶ βέβαιον πᾶν, ὃ ἂν πράσσητε.[7]

IX. Εὔλογόν ἐστι λοιπὸν ἀνανῆψαι ἡμᾶς, ὡς ἔτι καιρὸν ἔχομεν εἰς Θεὸν μετανοεῖν· ἐν γὰρ τῷ ᾅδῃ οὐκ ἔστιν ὁ ἐξομολογούμενος· Ἰδοὺ γὰρ ἄνθρωπος, καὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ πρὸ προσώπου αὐτοῦ. Τίμα, φησίν, υἱὲ τὸν Θεὸν, καὶ βασιλέα· ἐγὼ δὲ φημί· Τίμα μὲν τὸν Θεὸν, ὡς αἴτιον τῶν ὅλων καὶ Κύριον· ἐπίσκοπον δὲ, ὡς ἀρχιερέα, Θεοῦ εἰκόνα φοροῦντα, κατὰ μὲν τὸ ἄρχειν, Θεοῦ, κατὰ δὲ τὸ ἱερατεύειν, Χριστοῦ· καὶ μετὰ τοῦτον, τιμᾶν χρὴ καὶ βασιλέα. Οὔτε γὰρ Θεοῦ τις κρείττων, ἢ παραπλήσιος ἐν πᾶσι τοῖς οὖσιν· οὔτε δὲ ἐν ἐκκλησίᾳ ἐπισκόπου τι μεῖζον ἱερωμένου Θεῷ ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου παντὸς σωτηρίας· οὔτε βασιλέως τις παραπλήσιος ἐν ἄρχουσιν, εἰρήνην καὶ εὐνομίαν τοῖς ἀρχομένοις πρυτανεύοντος. Ὁ τιμῶν ἐπίσκοπον, ὑπὸ Θεοῦ τιμηθήσεται· ὥσπερ οὖν ὁ ἀτιμάζων αὐτὸν, ὑπὸ Θεοῦ κολασθήσεται. Εἰ γὰρ ὁ βασιλεῦσι μὲν ἐπεγειρόμενος,[1] κολάσεως ἄξιος δικαίως[2] γενήσεται, ὥς γε παραλύων τὴν κοινὴν εὐνομίαν· πόσῳ δοκεῖτε χείρονος[3] ἀξιωθήσεται τιμωρίας, ὁ ἄνευ ἐπισκόπου τι ποιεῖν προαιρούμενος, καὶ τὴν ὁμόνοιαν διασπῶν, καὶ τὴν εὐταξίαν συγχέων; ἱερωσύνη γάρ ἐστι τὸ πάντων[4]

---

5) τοῦτο p. τοῦ τὸ V.
6) πρέπων V.
7) καθ' ἰδίαν scr. O.
8) Ita B F O V, μετ' Voss.
Cap. VIII. 1) εὐχαριστεία O V.
2) τῶν O, τὸν ad oram.
3) ἐπιτρέψει O V.
4) ἔστιν O V.
5) οὐσίαν O V. Quae varia lectio fere monet, ut huius passus auctorem illo tempore vixisse statuamus, quo in Ecclesia nota illa controversia de οὐσία fervebat eamque vocem p. θυσία introduxisse.
6) ἀσφαλὴς V.
7) ὃδ ἂν πράσσετε O V.

Cap. IX. 1) ὁ βασιλεῦσι μὲν ἐπεγειρόμενος dedi ex O, in cuius quidem textu est ut in V ὃ βασιλεῦσι μὴ ἐπεγειρόμενος, sed μὲν in marg.; ὁ βασιλεῦσιν ἐπεγειρόμενος B vulg., ὁ βασιλεὺς μὲν ἐπεγειρόμενος V.
2) ἀξίως καὶ δικαίως p. ἄξιος δικαίως O V.
3) χειρόνως O V, in hoc prius χείρονως.

vertere voluit, qui[3] Iudaeorum multitudinem adversus Dominum suscitavit, qui[4] et nunc operatur in filiis diffidentiae, a quibus eruat nos Dominus Iesus Christus, qui Patrem deprecatus est,[5] ut non deficeret fides Apostolorum: non quod non sufficeret custodire eam; sed tanquam gaudens de Patris eminentia, ipsum pro eis deprecatus est. Dignum est ergo, a talibus abstinere, et neque proprium cum his, neque commune habere colloquium,[6] sed intendere Legi et Prophetis, et evangelizantibus[7] vobis salutare verbum.

VIII. Nefandas vero haereses et schismáta facientes[1] fugite, sicut principatum malorum. Omnes Episcopum sequimini, sicut Iesus Christus Patrem; Presbyteros, sicut Apostolos: Diaconos autem veneramini, sicut mandato Dei ministrantes. Nemo praeter Episcopum aliquid agat eorum, quae ad Ecclesiam pertinent. Firma Eucharistia reputetur, quae ab Episcopo concessa fuerit. Ubi Episcopus praesens fuerit, illuc et plebs congregetur: sicuti et ubi Christus est, omnis militia caelestis[2] adest tanquam principi militiae virtutis Domini, et ipse est dispensator totius intelligibilis naturae. Propterea non licet sine Episcopo neque offerre, neque sacrificium immolare, neque Missas celebrare:[3] sed si ei visum fuerit, secundum beneplacitum Dei; tunc demum tutum et firmum[4] erit.

IX. Ergo omnia, quaecunque agitis et facitis,[1] iam mutabilia sunt: ut corrigamus nos in Deo, cum tempus habemus poenitendi. Quod enim incertum est, non habet confessionem. ‚Ecce[2] enim homo,' inquit, ‚et opera eius coram eo.'[3] Sicut scriptum est:[4] ‚Honora,' inquit, ‚fili Deum et Regem.' Ego autem dico: Honorate[5] quidem Deum, ut[6] auctorem omnium et Dominum; Episcopum autem tanquam principem sacerdotum, imaginem Dei ferentem: principatum quidem secundum Deum; sacerdotium vero secundum Christum. Et post hunc honorare oportet etiam Regem.[7] Nemo enim potior est Deo, neque similis ei: neque Episcopo in Ecclesia honorabilior, sacerdotium Deo gerenti[8] pro mundi salute. Neque regi quis similis est in exercitu, pacem et benevolentiam omnibus principibus cogitanti. Qui enim honorat[9] Episcopum, a Deo honorabitur: et qui dehonoraverit eum, a Deo dampnabitur. Si enim quis contra Regem insurgens dampnatione dignus est, quomodo ille evadere ultionem poterit,[10] qui praeter Episcopum aliquid egerit? Sacer-

---

4) *πᾶν τῶν* O V, illic ad oram *πάντων.*

3) Zach. 3, 1.
4) *qui* ex Pal., ubi quidem fuisse videtur *et*, quod exh. Reg. vulg.
5) Eph. 2, 2.
6) Luc. 22, 32.
7) *colloquium habere* transp. Reg. In Pal. habes: *neque cum mulieribus eorum habere* (vocc. *eorum habere* man. sec. add.) *colloquium.*
8) *evangelicantibus* Pal.
Cap. VIII. 1) *facientibus* Pal.
2) *celestis militia* Reg.
3) In Reg. *Dochen caenam celebrare* man. sec. ad oram.
4) *firmum et tutum* ordinat Pal.

Cap. IX. 1) Vocc. *et facitis* om. Pal., qui subinde *tam rationabilia sint;* in Reg. *iam rationabilia sunt.*
2) *Et ecce* Pal. Cf. Esai. 62, 11.
3) *eo* om. Pal.
4) Prov. 24, 21.
5) *honorare* Pal. Reg.
6) *et* Pal. Reg.
7) In Pal. notula *differentia inter episcopum et regem* sec. man. in marg.
8) *gerenti deo* inv. Pal. Reg.
9) *honorat* ex Pal. Reg. ed. Veneta 1546 p. *honoraverit* vulg.
10) *ille ultionem evadere poterit* Pal., *ultionem ille evadere poterit* Reg.

ἀγαθῶν ἐν ἀνθρώποις ἀναβεβηκός· ἧς ὁ καταμανείς, οὐκ ἄνθρωπον ἀτιμάζει, ἀλλὰ Θεόν, καὶ Χριστὸν Ἰησοῦν, τὸν πρωτότοκον, καὶ μόνον τῇ φύσει τοῦ Πατρὸς ἀρχιερέα. Πάντα οὖν ὑμῖν μετ' εὐταξίας ἐπιτελείσθω ἐν Χριστῷ. Οἱ λαϊκοὶ τοῖς διακόνοις ὑποτασσέσθωσαν· οἱ διάκονοι τοῖς πρεσβυτέροις· οἱ πρεσβύτεροι τῷ ἐπισκόπῳ· ὁ ἐπίσκοπος τῷ Χριστῷ, ὡς αὐτὸς τῷ Πατρί. Κατ' ἐμὲ[5] *ἀνεπαύσατε, ἀδελφοί, καὶ ὑμᾶς Ἰησοῦς ὁ Χριστός. Ἀπόντα με καὶ παρόντα*[6] *ἠγαπήσατε· ἀμείψεται ὑμᾶς ὁ Θεός, δι' ὃν ταῦτα εἰς τὸν δέσμιον αὐτοῦ ἐνεδείξασθε. Εἰ γὰρ καὶ μή εἰμι ἱκανός, ἀλλὰ τὸ τῆς προθυμίας ὑμῶν μέγα· Ὁ τιμῶν γὰρ προφήτην εἰς ὄνομα προφήτου, μισθὸν προφήτου λήψεται· δηλονότι*[7] *καὶ ὁ τιμῶν δέσμιον Ἰησοῦ Χριστοῦ μαρτύρων λήψεται μισθόν.*

X. *Φίλωνα καὶ Γαΐον καὶ Ἀγαθόποδα, οἳ ἐπηκολούθησάν μοι εἰς λόγον Θεοῦ, διάκονοι Χριστοῦ ὄντες, καλῶς ἐποιήσατε ὑποδεξάμενοι ὡς διακόνους Χριστοῦ· οἳ καὶ σφόδρα εὐχαριστοῦσι τῷ Κυρίῳ ὑπὲρ ὑμῶν, ὅτι αὐτοὺς ἀνεπαύσατε κατὰ πάντα τρόπον. Οὐδὲν ὑμῖν παραλογισθήσεται, ὧν εἰς αὐτοὺς ἐποιήσατε· δῴη ὑμῖν ὁ Κύριος εὑρεῖν ἔλεος παρὰ Κυρίου ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ. Ἀντίψυχον ὑμῶν τὸ πνεῦμά μου καὶ τὰ δεσμά μου, ἃ οὐχ ὑπερηφανήσατε*[1] *οὐδὲ ἐπησχύνθητε· διὸ οὐδὲ ὑμᾶς ἐπαισχυνθήσεται ἡ τελεία ἐλπίς, Ἰησοῦς ὁ Χριστός.*

XI. *Αἱ προσευχαὶ ὑμῶν ἤγγισαν εἰς τὴν Ἀντιοχέων ἐκκλησίαν, καὶ εἰρηνεύεται·*[1] *ὅθεν δεδεμένος πάντας ἀσπάζομαι, οὐκ ὢν ἄξιος ἐκεῖθεν ἔσχατος αὐτῶν ὤν· κατὰ δὲ θέλημα τοῦ Θεοῦ*[2] *κατηξιώθην, οὐκ ἐκ συνειδήσεως ἐμῆς, ἀλλ' ἐκ χάριτος Θεοῦ· ἣν εὔχομαι τελείαν μοι δοθῆναι, ἵνα ἐν ταῖς προσευχαῖς ὑμῶν Θεοῦ ἐπιτύχω. Ὅπως οὖν ὑμῶν τὸ ἔργον τέλειον γένηται ἐπὶ τῆς γῆς καὶ ἐν τῷ οὐρανῷ, πρέπει εἰς Θεοῦ τιμήν, χειροτονῆσαι τὴν ἐκκλησίαν ὑμῶν θεοπρεσβύτην, εἰς τὸ γενόμενον ἐν Συρίᾳ συγχαρῆναι αὐτοῖς, ὅτι εἰρηνεύουσι, καὶ ἀπέλαβον τὸ ἴδιον μέγεθος, καὶ ἀπεκατεστάθη αὐτοῖς τὸ ἴδιον σωμάτιον. Ὃ ἐφάνη μοι ἄξιον, τοῦτο ἐστίν, ὥστε πέμψαι τινὰ τῶν ὑμετέρων μετ' ἐπιστολῆς, ἵνα συνδοξάσῃ*[3] *τὴν κατὰ Θεὸν αὐτοῖς γενομένην εὐδίαν,*[4] *καὶ ὅτι λιμένος εὐόρμου τετύχηκα, Χριστοῦ, διὰ τῶν προσευχῶν ὑμῶν. Τέλειοι ὄντες, τέλεια καὶ φρονεῖτε· θέλουσι γὰρ ὑμῖν εὖ πράττειν, καὶ ὁ Θεὸς ἕτοιμός ἐστιν*[5] *εἰς τὸ παρασχεῖν.*

---

5) Dedi *κατ' ἐμὲ* p. *καθό με* vulg. In B F O *καθά με*, V *καθάμε* (sic).

6) *με* add. O V.

7) *δηλονότι* F O V, *δῆλον ὅτι* B vulg., ap. Vossium c. signo distinctionis minimae interposito.

Cap. X. 1) *ὑπεραφανήσατε* B, *ὑπερηφανεύσατε* O V. Vocc. subsqq. *οὐδὲ ἐπησχύνθητε* des. in O; *ἐπαισχύνθητε* scr. V.

Cap. XI. 1) *εἰρηνεύετε* O V.

2) *κατὰ θέλημα* p. *κατὰ δὲ θέλημα τοῦ θεοῦ* B O V. Etiam Codd. C I. breviorem recensionem exhibentes vocc. *τοῦ θεοῦ* repudiant.

3) *συνδοξάσει* O V, illic correctum.

4) *εὐδείαν* O V.

5) *ἑτοίμους* p. *ὁ Θεὸς ἕτοιμός ἐστιν* O V, in illo *ὁ Θεὸς ἑτοιμὸς εἰς* in marg. Etiam in B *ἐστιν* deest.

11) *Sacerdolium est summa* Pal., *Sacerdotium enim summa* Reg.

dotium enim summa est[11] omnium bonorum, quae in hominibus constant: quod[12] si quis dehonoraverit, Deum dehonorat, et Dominum Iesum Christum[13] primogenitum totius creaturae, et solum natura principem sacerdotum Dei. Omnia vobis bene[14] ordinate, quae[15] mandata sunt in Christo. Laici Diaconis subditi sint;[16] Diaconi Presbyteris:[17] Presbyteri Episcopo; Episcopus Christo, sicut ipse Patri. Secundum quod vos[18] me refecistis, fratres, et vos Dominus Iesus Christus.[19] Absentem me et praesentem dilexistis: retribuet vobis Deus, propter quem[20] tanta in vincto eius ostendistis. Et si quidem non sum sufficiens, sed tamen devotio vestra grandis est. ‚Si quis enim honoraverit Prophetam in nomine Prophetae, mercedem Prophetae accipiet.'[21] Manifeste et qui honorat vinctum Christi Iesu, mercedem martyrum accipiet.[22]

X. Philonem et Gaium et Agathopum, qui me sequuntur in verbo Dei, qui sunt ministri Christi, bene fecistis suscipere eos sicut ministros Dei: qui et maximas gratias agunt Domino pro vobis, quia[1] refecistis eos omnibus modis.[2] Nichil vobis reputabitur ad peccatum de his, quae eis impendistis. Det vobis Dominus invenire misericordiam apud Dominum in illa die.[3] Pro animabus vestris spiritus meus et vincula mea sint,[4] quae non sprevistis, et[5] non erubuistis. Haec est perfecta spes in Christo Iesu.

XI. Orationes vestrae appropinquarunt[1] ad Antiochenam Ecclesiam, cui et pacifici estis. Unde et vinctus omnes saluto. Unde[2] et non sum dignus esse ultimus eorum; sed secundum Dei voluntatem dignus effectus sum, non ex mea providentia, sed ex gratia Dei. Quam opto perfectam mihi tribui, ut per vestras orationes Deum merear adipisci, ut opus meum[3] perfectum sit in caelo et in terra. Decet ergo vos in honorem Dei, curam gerere Deo dignae Ecclesiae, quae est in Syria, et congratulari eis, quia pacifici sunt, et perceperunt[4] suam magnificentiam, et restituta est eis in corpore eorum.[5] Sed mihi visum est, mittere aliquem vestrum illuc cum Epistola, ut glorificent tranquillitatem, quae eis secundum Deum contigit et quietem. Ego vero[6] merui portum tutissimum in Christo orationibus vestris. Cum sitis perfecti, perfecta cogitate, sapite, sentite. Volentibus enim vobis bene agere, etiam Deus paratus est vobis praestare.

---

12) *quem* Pal. Reg.
13) *Christum* des. in Pal. Reg. Cf. Coloss. 1, 15.
14) Sic ex Pal. Reg., *bene vobis* vulg.
15) *quae* deest in Pal. Reg.
16) *diaconis sint subditi* Pal.
17) Ita C Pal. Reg. ed. Veneta 1546, *Presbytero* nonnulli vulg.
18) *vos* om. Pal. Reg.
19) *reficiat* man. sec. supraadd. in Pal.
20) *quod* Reg.
21) Matth. 10, 41.
22) *percipiet* Pal. Reg.
Cap. X. 1) *quoniam* Pal. Reg.
2) Vocc. *omnibus modis* om. Pal. *omnimodis* exh. Reg.
3) *in die illa* Reg. Ceterum cf. 2 Tim. 1, 18.
4) *sint* supraadd. in Reg.
5) *et quae* al. Reg.

Cap. XI. 1) *appropinquaverunt* Pal., ubi subinde *ad antiochiam ecclesiam.*
2) *Unde* om. Pal.
3) *vestrum* Pal. Reg. ed. Veneta 1546, ut textus gr.
4) *pepercerunt* Reg.
5) *ipsorum* Pal. Reg.
6) *vero* non est in Pal. Reg.

XII. Ἀσπάζεται ὑμᾶς ἡ ἀγάπη τῶν ἀδελφῶν ὑμῶν τῶν ἐν Τρωάδι· ὅθεν καὶ γράφω ὑμῖν διὰ Βούῤῥου, ὃν ἀπεστείλατε μετ' ἐμοῦ ἅμα Ἐφεσίοις, τοῖς ἀδελφοῖς[1] ὑμῶν· ὃς κατὰ πάντα με ἀνέπαυσεν.[2] Καὶ ὄφελον πάντες αὐτὸν ἐμιμοῦντο, ὄντα ἐξεμπλάριον Θεοῦ διακονίας. Ἀμείψεται αὐτὸν ἡ χάρις τοῦ Κυρίου κατὰ πάντα. Ἀσπάζομαι τὸν ἀξιόθεον ἐπίσκοπον ὑμῶν Πολύκαρπον, καὶ τὸ θεοπρεπὲς πρεσβυτέριον, καὶ τοὺς χριστοφόρους[3] διακόνους τοὺς συνδούλους μου,[4] καὶ τοὺς κατὰ ἄνδρα καὶ κοινῇ πάντας, ἐν ὀνόματι Χριστοῦ Ἰησοῦ καὶ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ, καὶ τῷ αἵματι, πάθει τε καὶ ἀναστάσει, σαρκικῇ τε καὶ πνευματικῇ, ἑνότητι Θεοῦ καὶ ὑμῶν. Χάρις ὑμῖν, ἔλεος, εἰρήνη, ὑπομονὴ διὰ παντὸς ἐν Χριστῷ.

XIII. Ἀσπάζομαι τοὺς οἴκους τῶν ἀδελφῶν μου, σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις, καὶ ἀειπαρθένους[1] καὶ τὰς χήρας. Ἔῤῥωσθέ μοι ἐν δυνάμει Πνεύματος. Ἀσπάζεται ὑμᾶς Φίλων ὁ[2] συνδιάκονος, ὁ ὢν σὺν ἐμοί. Ἀσπάζομαι τὸν οἶκον Γαυΐας, ἣν εὔχομαι ἡδρᾶσθαι πίστει καὶ ἀγάπῃ σαρκικῇ τε καὶ πνευματικῇ. Ἀσπάζομαι Ἄλκην, τὸ ποθητόν μοι ὄνομα, καὶ Δάφνον τὸν ἀσύγκριτον, καὶ Εὔτεκνον, καὶ πάντας κατ' ὄνομα.[3] Ἔῤῥωσθε ἐν χάριτι Θεοῦ καὶ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, πεπληρωμένοι Πνεύματος Ἁγίου καὶ σοφίας θείας καὶ ἱερᾶς.

Cap. XII. 1) συναδελφοῖς B O V.
2) ἀνέπαυσεν O V, ἀνέπαυσε B F vulg.
3) χρηστοφόρους V.
4) Vocc. τοὺς συνδούλους μου sicuti καὶ ante κοινῇ des. in O V.

Cap. XIII. 1) ἀειπαρθένους O V. Deinde τὰς ante χήρας om. B.
2) ὁ B.
3) κατὰ ὄνομα B.
In fine V: τοῦ ἁγίου ἱερομάρτυρος Ἰγνατίου ἐπιστολὴ πρὸς σμυρνέους.

XII. Salutat vos dilectio fratrum vestrorum, quae est in Troia: unde et scribo vobis per Burgum, quem misistis mecum una cum Ephesiis, fratribus vestris: qui me refecit in omnibus. Et debuerant quidem omnes eum imitari,[1] quia exemplum est ministerii Dei. Retribuetur[2] ei gratia Domini in omnibus. Saluto Deo dignum Episcopum vestrum Polycarpum, et Deo decentissimum Presbyterium, et Christiferos Diaconos conservos meos:[3] et specialiter et generaliter omnes in nomine Iesu Christi, et in carne eius, et in sanguine ipsius,[4] et in passione et in resurrectione carnali et spirituali, in unitate Dei et vestra. Gratia vobis et misericordia, pax[5] et patientia in omnibus in Christo.

XIII. Saluto domos fratrum meorum, cum uxoribus et filiis, sed et virgines et viduas. Incolumes estote in virtute Dei Patris. Salutat vos Philon condiaconus, qui est mecum. Saluto domum Gaviae, quam opto firmari in fide[1] et dilectione carnali et spirituali.[2] Saluto Alcen,[3] desiderabile mihi nomen, et Daphnum[4] incomparabilem et bonum filium, et omnes nominatim. Incolumes estote in gratia Dei Domini nostri Iesu Christi, repleti Spiritu Sancto et sapientia sancta atque divina.[5] Amen.

Cap. XII. 1) *imitari omnes* p. *omnes eum imitari* Reg.
2) *Retribuet* Reg.
3) *Christoforum* (erat *Christoforus*) *diaconos conservos meos* (erat *diaconus conservus meus*) Pal., *et christoforus diaconus conservus meus* Reg. p. *et Christiferos Diaconos conservos meos* vulg.
4) *ipsius* om. Pal.
5) *et pax* Pal.

Cap. XIII. 1) *in christo fide* exh. Reg.
2) *spiritali* Pal.
3) *alcen* Pal., ambigo de Reg.
4) *dasnumin* Pal. *dafnumin* Reg.
5) *individua* Reg. Subsequens *Amen* non est in Pal. Reg. Illic *Explicit ad smyrnenses*, heic *Explicit VII.*

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΠΡΟΣ ΠΟΛΥΚΑΡΠΟΝ ΕΠΙΣΚΟΠΟΝ ΣΜΥΡΝΗΣ.[1]

Ἰγνάτιος ἐπίσκοπος Ἀντιοχείας, ὁ καὶ μάρτυς Ἰησοῦ Χριστοῦ, Πολυκάρπῳ ἐπισκόπῳ ἐκκλησίας Σμυρναίων, μᾶλλον ἐπεσκοπημένῳ ὑπὸ Θεοῦ Πατρὸς καὶ κυρίου[2] Ἰησοῦ Χριστοῦ, πλεῖστα χαίρειν.

I. *Ἀποδεχόμενος τὴν ἐν Θεῷ σου γνώμην ἡδρασμένην ὡς ἐπὶ πέτραν ἀκίνητον, ὑπερδοξάζω καταξιωθεὶς τοῦ προσώπου σου τοῦ ἀμώμου, οὗ ὀναίμην ἐν Θεῷ. Παρακαλῶ σε ἐν χάριτι, ᾗ ἐνδέδυσαι, προσθεῖναι[3] τῷ δρόμῳ σου, καὶ πάντας παρακαλεῖν, ἵνα σώζωνται.[4] Ἐκδίκει σου τὸν τόπον ἐν πάσῃ ἐπιμελείᾳ, σαρκικῇ τε καὶ πνευματικῇ.[5] Τῆς ἑνώσεως φρόντιζε, ἧς οὐδὲν ἄμεινον·[6] πάντας βάσταζε, ὡς καὶ σὲ ὁ Κύριος· πάντων ἀνέχου ἐν ἀγάπῃ, ὥσπερ καὶ[7] ποιεῖς· προσευχαῖς σχόλαζε ἀδιαλείπτοις· αἰτοῦ σύνεσιν πλείονα, ἧς ἔχεις· γρηγόρει, ἀκοίμητον πνεῦμα κεκτημένος· τοῖς κατὰ ἄνδρα κατὰ ὁμοήθειαν λάλει Θεοῦ. πάντων τὰς νόσους βάσταζε ὡς τέλειος ἀθλητής, ὡς καὶ ὁ Κύριος πάντων· αὐτὸς γάρ, φησί, τὰς ἀσθενείας ἡμῶν ἔλαβεν,[8] καὶ τὰς νόσους ἡμῶν ἐβάστασεν. Ὅπου πλείων[9] κόπος, πολὺ κέρδος.*

II. *Καλοὺς μαθητὰς ἐὰν φιλῇς, χάρις σοι οὐκ ἔστιν·[1] μᾶλλον δὲ τοὺς λοιμοτέρους ἐν πραΰτητι ὑπότασσε. Οὐ πᾶν τραῦμα τῇ αὐτῇ ἐμπλάστρῳ[2] θεραπεύεται· τοὺς παροξυσμοὺς ἐμβροχαῖς[3] παῦε. Φρόνιμος[4] γίνου ὡς ὄφις[5] ἐν πᾶσιν, καὶ ἀκέραιος[6] εἰσαεὶ ὡς ἡ περιστερά. Διὰ τοῦτο ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος εἶ, σαρκικὸς καὶ πνευματικός, ἵνα τὰ φαινόμενά σοι εἰς πρόσωπον ἐπανορθώσῃς,[7] τὰ δὲ ἀόρατα αἴτῃς, ἵνα σοι φανερωθείῃ· ἵνα μηδέν σοι λείπῃ, καὶ παντὸς χαρίσματος περισσεύῃς. Ὁ καιρὸς ἀπαιτεῖ σε εὔχεσθαι. Ὥσπερ γὰρ κυβερνήτῃ ἄνεμος συμβάλλεται, καὶ ὡς νηῒ χειμαζομένῃ λιμένες εὔθετοι εἰς σωτηρίαν, οὕτω καὶ σοὶ ἡ εὐχὴ πρὸς[8] τὸ ἐπιτυχεῖν Θεοῦ. Νῆφε ὡς Θεοῦ ἀθλητής, οὗ τὸ θέλημα ἀφθαρσία καὶ ζωὴ αἰώνιος, περὶ ἧς καὶ σὺ πέπεισαι. Κατὰ πάντα σοῦ ἀντίψυχος ἐγὼ καὶ τὰ δεσμά μου, ἃ ἠγάπησας.*

III. *Οἱ δοκοῦντες ἀξιόπιστοι εἶναι, καὶ ἑτεροδιδασκαλοῦντες, μή σε καταπλησσέτωσαν· στῆθι δὲ ἑδραῖος ὡς ἄκμων τυπτόμενος. Μεγάλου ἐστὶν ἀθλητοῦ, δέρεσθαι καὶ νικᾶν· μάλιστα δὲ ἕνεκεν[1] Θεοῦ πάντα ὑπομένειν ἡμᾶς δεῖ, ἵνα καὶ αὐτὸς ἡμᾶς ἀναμείνῃ εἰς τὴν βασιλείαν. Πλεῖον πρόσθες[2] τῇ σπουδῇ, οὗ εἶ· συντονώτερον δράμε· τοὺς καιροὺς[3] καταμάνθανε, ὡς ἐνταῦθα εἶ, νίκησον· ὧδε γάρ ἐστι τὸ*

---

1) *Τοῦ αὐτοῦ πρὸς Πολύκαρπον ἐπίσκοπον Σμύρνης* c. B O Voss. In V additur *ἐπιστολὴ* post *αὐτοῦ*.
2) *κυρίου* adiunxi c. B F O V.
3) *προσθῆναι* O V.
4) *σώζονται* O V, illic correctum.
5) *σαρκικῇ τε καὶ πνευματικῇ* tuentur B F O V; desunt ap. Voss.
6) In O ex adverso: *ὅρα τοῦτο*.
7) *καὶ* excidit ap. Voss.
8) *ἔλαβεν* c. O V, *ἔλαβε* B F vulg.
9) *πλεῖον* O V.

Cap. II. 1) *ἔστιν* c. B O V, *ἔστι* F vulg.
2) *ἐμπλάτρῳ* O V.
3) *ἐν βροχαῖς* O V.
4) *φρόνημος* O V, illic *ι* supra.
5) Vulg. *ὁ* ante *ὄφις* suppressi c. B F O V, scripsique c. ultimis duobus *ἐν πᾶσιν* p. *ἐν πᾶσι* B F vulg.
6) *ἀκαίρεος* O V.

AD POLYCARPUM EPISCOPUM SMYRNENSIUM. DE ILLUMINATIS.[1]

Ignatius Episcopus Antiochiae, qui et martyr Iesu Christi, Polycarpo Episcopo[2] Smyrnensium.

I. Suscipiens in Deo sententiam tuam[3] tanquam supra immobilem petram firmatam, quoniam desidero promereri faciem tuam immaculatam, quam acquisivi[4] in Domino. Rogo te in gratia Dei, qua indutus es, adiicere ad cursum tuum, et rogare omnes, ut salventur[5] in Christo. Defende[6] locum tuum in omni diligentia spirituali. Unitatis curam habeto, qua[7] nichil melius est. Omnes baiula, quo modo et te Dominus.[8] Omnes suffer in dilectione. Orationibus indesinenter vaca: ampliorem prudentiam, quam habes, postula. Vigila, inobdormibilem spiritum possidens: secundum adiutorium Dei loquere. Omnium infirmitates baiula, ut perfectus athleta: quomodo et Dominus omnium. ‚Ipse enim,' inquit,[9] ‚infirmitates nostras portavit, et languores nostros abstulit.' Ubi enim magnus fuerit labor, ibi[10] etiam maius lucrum est.

II. Si bonos discipulos amaveris, non est tibi gratia; magis autem pestiferos subiuga in mansuetudine. Non omne vulnus uno emplastro curatur. Acredines enbroche[1] compesce. Astutus esto ut serpens, et simplex ut columba.[2] Propterea enim ex anima et corpore,[3] carnaliter et spiritualiter extas, ut omnia, quae tibi ostensa fuerint, in facie corrigas: quae autem[4] invisibilia fuerint, pete ut manifestentur tibi,[5] ut nichil tibi restet, sed totius gratiae abundans sis. Tempus deposcit te tanquam gubernatorem, prosperum ventum petere, et sicut navem periclitantem portum aptum ad salutem requirere. Sic et te, Dei athleta, ut nubem incorruptionis et vitam aeternam percipias: pro qua et tu confidis. In omnibus pro anima tua ego efficiar et vincula mea, quae dilexisti.

III. Qui se arbitrantur fide dignos esse et aliter docent, non te circumveniant; sed sta firmus, sicut incus,[1] quae percutitur. Magni enim athletae est, vapulare et vincere. Maxime autem pro Deo oportet nos omnia sustinere, ut et ipse sustineat nos in regno. Plurimum adde ad festinationem; continuanter curre: tempora cognosce, ut in ipsis sem-

---

7) *ἐπανορθοῦσαι* O, *ἐπανορθοῦσσάι* V.

8) Vocc. *ἡ εὐχὴ πρὸς* om. B O V. Etiam subsequens *τὸ* deest in B.

Cap. III. 1) *ἔνεχε* O V.

2) *πρόσθε* B.

3) *χειρούς* B.

1) *Incipit eiusdem ad Spolycarpum* (*S* c. puncto supposito) *episcopum de illuminatis* Pal., *Incipit VIII* Reg.

2) *ecclesiae* inserit Pal. ut textus gr.

3) *Suscipiens tuam sententiam* sine *in Deo* Reg.

4) *quam et adquisivi* Pal. Reg.

5) *et rogare ut omnes salventur* Pal.

6) *defendo* Pal.

7) *cui* Pal. Reg.

8) *christus* Reg.

9) Esai. 53, 4. Matth. 8, 17.

10) *illic* Pal. Reg.

Cap. II. 1) *embroche* Pal., *embrochae* Reg.

2) Matth. 10, 16.

3) Vocc. *et corpore* des. in Reg.

4) *autem tibi* Reg.

5) *ut tibi manifestentur* Reg.

Cap. III. 1) *intus* leg. videtur Pal., *incus* Reg. secundis curis.

στάδιον, ἐκεῖ δὲ οἱ στέφανοι. Προσδόκα Χριστὸν τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ, τὸν ἄχρονον ἐν χρόνῳ, τὸν ἀόρατον τῇ φύσει, ὁρατὸν ἐν σαρκί· τὸν ἀψηλάφητον καὶ ἀναφῆ ὡς ἀσώματον· δι' ἡμᾶς δὲ ἁπτὸν καὶ ψηλαφητὸν ἐν σώματι· τὸν ἀπαθῆ ὡς Θεόν, δι' ἡμᾶς δὲ παθητὸν ὡς ἄνθρωπον, τὸν κατὰ πάντα τρόπον δι' ἡμᾶς ὑπομείναντα.

per vineas. Hic enim est[2] stadium, illic corona. Expecta[3] Christum filium Dei, intemporalem in tempore, invisibilem natura, visibilem in carne, inpalpabilem et intactum, ut incorporeum; corporeum vero propter nos et contrectabilem:[4] inpassibilem, ut Deum; passibilem vero propter nos, ut[5] hominem,[6] secundum omnem modum propter nos sustinentem.

IV. *Αἱ χῆραι μὴ ἀμελείσθωσαν· μετὰ τὸν Κύριον σὺ αὐτῶν φροντιστὴς ἔσο. Μηδὲν ἄνευ τῆς γνώμης σου γενέσθω, μηδὲ σὺ ἄνευ Θεοῦ γνώμης τι πράσσε· ὅπερ οὐδὲ πράττεις, εὐστάθει. Πυκνότερον*[1] *συναγωγαὶ γινέσθωσαν· ἐξ ὀνόματος πάντας ζήτει·*[2] *δούλους καὶ δούλας μὴ ὑπερηφάνει· ἀλλὰ μηδὲ αὐτοὶ φυσιούσθωσαν, ἀλλ' εἰς δόξαν Θεοῦ πλεῖον*[3] *δουλευέτωσαν, ἵνα κρείττονος ἐλευθερίας τύχωσιν ἀπὸ Θεοῦ. Μὴ αἱρέτωσαν*[4] *ἀπὸ τοῦ κοινοῦ ἐλευθεροῦσθαι, ἵνα μὴ δοῦλοι εὑρεθῶσιν*[5] *ἐπιθυμίας.*

V. *Τὰς κακοτεχνίας φεῦγε, μᾶλλον δὲ περὶ τούτων ὁμιλίαν μὴ*[1] *ποιοῦ. Ταῖς ἀδελφαῖς μου προσλάλει ἀγαπᾶν τὸν Κύριον, καὶ τοῖς συμβίοις ἀρκεῖσθαι σαρκὶ καὶ πνεύματι. Ὁμοίως καὶ τοῖς ἀδελφοῖς μου παράγγελλε, ἐν ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἀγαπᾶν τὰς συμβίους, ὡς ὁ Κύριος τὴν Ἐκκλησίαν. Εἴ τις δύναται ἐν ἁγνείᾳ μένειν, εἰς τιμὴν τῆς σαρκὸς τοῦ Κυρίου, ἐν ἀκαυχησίᾳ μενέτω· ἐὰν καυχήσηται, ἀπώλετο· καὶ ἐὰν γνωσθῇ πλὴν τοῦ ἐπισκόπου, ἔφθαρται. Πρέπει δὲ τοῖς γαμοῦσι καὶ ταῖς γαμούσαις, μετὰ γνώμης τοῦ ἐπισκόπου τὴν ἕνωσιν ποιεῖσθαι, ἵνα ὁ γάμος ᾖ κατὰ Κύριον, καὶ μὴ κατ' ἐπιθυμίαν. Πάντα εἰς τιμὴν Θεοῦ γινέσθω.*

VI. *Τῷ ἐπισκόπῳ προσέχετε, ἵνα καὶ ὁ Θεὸς ὑμῖν. Ἀντίψυχον ἐγὼ τῶν ὑποτασσομένων ἐπισκόπῳ, πρεσβυτερίῳ, διακόνοις· μετ' αὐτῶν μοι τὸ μέρος γένοιτο ἔχειν*[1] *παρὰ Θεοῦ.*[2] *Συγκοπιᾶτε ἀλλήλοις, συναθλεῖτε, συντρέχετε, συμπάσχετε, συγκοιμᾶσθε, συνεγείρεσθε, ὡς Θεοῦ οἰκονόμοι καὶ πάρεδροι καὶ ὑπηρέται. Ἀρέσκετε, ᾧ στρατεύεσθε, ἀφ' οὗ καὶ τὰ ὀψώνια κομίσεσθε.*[3] *Μήτις ὑμῶν δεσέρτωρ*[4] *εὑρεθῇ. Τὸ*

Cap. IV. 1) *πράττεις, εὐστάθει. Πυκνότερον* B O V; ultimi quidem duo *ποικνότερον*, in O emendatum.
2) *πάντα ἐζήτει* O V, in illius marg. *πάντας ζήτει*.
3) *πλείονα* O V.
4) *ἐράτωσαν* O V c. recens. brev.
5) *ἐλευθερωθῶσιν* O V.

Cap. V. 1) *μὴ* om. B F O V.

Cap. VI. 1) *ἔχειν* B O, *ὄχειν* c. spir. V.
2) *θεῷ* O V.
3) Ita B, *ὀψόνια κομίσησθε* O V.
4) *δεσέλτωρ* O V, ad illius oram *δεσέρτωρ*.

2) *hic est enim* Pal. Reg.
3) *illic vero corona expectat* p. *illic corona. Expecta* Pal. Reg., in quo punctum post *expectat*.
4) *corporeum vero et contrectabilem propter nos* ordo vocc. in Pal. Reg.
5) vocc. *nos ut* supraadd. in Reg.
6) Subsequitur epigraphe *Explicit ad policarpum* in Pal., *Explicit VIII* in Reg.

βάπτισμα ὑμῶν μενέτω[5] ὡς ὅπλα· ἡ πίστις ὡς περικεφαλαία· ἡ ἀγάπη ὡς δόρυ, ἡ ὑπομονὴ ὡς πανοπλία, τὰ δεπόσιτα ὑμῶν, τὰ ἔργα ὑμῶν, ἵνα τὰ ἄκκεπτα[6] ὑμῶν ἄξια Θεοῦ κομίσησθε. Μακροθυμεῖτε[7] οὖν μετ' ἀλλήλων ἐν πραΰτητι, καὶ ὁ Θεὸς μεθ' ὑμῶν. Ὀναίμην ὑμῶν διὰ παντός.

VII. Ἐπειδὴ ἡ ἐκκλησία ἡ ἐν Ἀντιοχείᾳ τῆς Συρίας εἰρηνεύει, ὡς ἐδηλώθη μοι, διὰ τῆς προσευχῆς ὑμῶν, κἀγὼ εὐθυμότερος[1] ἐγενόμην ἐν ἀμεριμνίᾳ Θεοῦ, ἐάν περ διὰ τοῦ παθεῖν Θεοῦ ἐπιτύχω, εἰς τὸ εὑρεθῆναί με ἐν τῇ αἰτήσει[2] ὑμῶν μαθητήν. Πρέπει, Πολύκαρπε θεομακαριστότατε, συμβούλιον ἀγαγεῖν θεοπρεπέστατον, καὶ χειροτονῆσαι, εἴ τινα ἀγαπητὸν λίαν ἔχετε καὶ ἄοκνον, ὃς δυνήσεται θεόδρομος καλεῖσθαι· τοῦτον καταξιῶσαι πορευθῆναι εἰς Συρίαν, ἵνα πορευθεὶς εἰς Συρίαν δοξάσῃ[3] ὑμῶν τὴν ἄοκνον ἀγάπην, εἰς δόξαν Θεοῦ. Ὁ Χριστιανὸς ἐξουσίαν ἑαυτοῦ οὐκ ἔχει, ἀλλὰ Θεῷ σχολάζει. Τοῦτο τὸ ἔργον Θεοῦ ἐστὶν[4] καὶ ὑμῶν, ὅταν αὐτὸ ἀπαρτίσητε. Πιστεύω γὰρ τῇ χάριτι, ὅτι ἕτοιμοί ἐστε εἰς εὐποιΐαν Θεῷ ἀνήκουσαν· εἰδὼς ὑμῶν το σύντομον τῆς ἀληθείας, δι' ὀλίγων ὑμᾶς γραμμάτων[5] παρεκάλεσα.

VIII. Ἐπεὶ οὖν πάσαις ταῖς ἐκκλησίαις οὐκ ἠδυνήθην γράψαι διὰ τὸ ἐξαίφνης πλεῖν με ἀπὸ Τρωάδος εἰς Νεάπολιν, ὡς τὸ θέλημα προστάσσει, γράψεις ταῖς ἔμπροσθεν ἐκκλησίαις, ὡς Θεοῦ γνώμην κεκτημένος, εἰς τὸ καὶ αὐτοὺς τοῦτο ποιῆσαι· οἱ μὲν δυνάμενοι πεζοὺς πέμψαι, οἱ δὲ ἐπιστολὰς διὰ τῶν ὑπὸ σοῦ πεμπομένων, ἵνα δοξασθῆτε ἐν αἰωνίῳ ἔργῳ, ὡς ἄξιοι ὄντες.[1] Ἀσπάζομαι πάντας ἐξ ὀνόματος, καὶ τὴν τοῦ Ἐπιτρόπου σὺν ὅλῳ τῷ οἴκῳ αὐτῆς καὶ τῶν τέκνων· ἀσπάζομαι Ἄτταλον τὸν ἀγαπητόν μου· ἀσπάζομαι τὸν μέλλοντα καταξιοῦσθαι εἰς Συρίαν πορεύεσθαι· ἔσται ἡ χάρις μετ' αὐτοῦ διὰ παντὸς, καὶ τοῦ πέμποντος αὐτὸν[2] Πολυκάρπου. Ἐῤῥῶσθαι ὑμᾶς διὰ παντὸς Θεῷ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ εὔχομαι, ἐν ᾧ διαμείνατε[3] ἐν ἑνότητι Θεοῦ καὶ ἐπισκοπῇ.[4] Ἀσπάζομαι Ἄλκην τὸ ποθητόν μοι ὄνομα. Ἀμήν. Ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ εἴη μεθ' ὑμῶν.[5] Ἔῤῥωσθε ἐν Κυρίῳ.

---

5) *μαινέτω* O V, illic ε supra.
6) *ἄσκεπτα* O V. Tum *κομίσεσθε* p. *κομίσησθε* B.
7) *μακροθυμήτε* O V, in illo *μακροθυμεῖτε* ad oram.
Cap. VII. 1) *εὐθυμώτερος* O V.
2) *αἰτήσει* F O V, *ἀναστάσει* B.
3) *δοξάσει* O V, illic mutatum in *δοξάσῃ*.
4) *ἐστὶν* O V, *ἐστὶ* B.
5) *ὑμῶν πραγμάτων* p. *ὑμᾶς γραμμάτων* O V.
Cap. VIII. 1) Coniecturam *ὡς ἄξιοι ὄντες* p. vulg. *ὡς ἄξιος ὢν* recepi ex marg. Codicis O.
2) *αὐτὸν αὐτὸν* V.
3) *διαμείνετε* B O V.
4) *ἐπισκόπου* B *ῇ* (sine ι subscr.) supra.
5) Recepi coniecturam margini lio, Ott. appositam *ἴσως· ἡ χάρις τοῦ θεοῦ εἴη μεθ' ὑμῶν*, cum vocc. post *ἡ χάρις* in vulg. textu huc usque deessent.
Subscriptio in V: *τοῦ ἁγίου ἱερομάρτυρος Ἰγνατίου ἐπιστολὴ πρὸς πολύκαρπον ἐπίσκοπον σμύρνης.*

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΕΠΙΣΤΟΛΗ[1] ΠΡΟΣ ΑΝΤΙΟΧΕΙΣ.

Ἰγνάτιος, ὁ καὶ Θεοφόρος, ἐκκλησίᾳ ἠλεημένῃ ὑπὸ Θεοῦ, ἐκλελεγμένῃ ὑπὸ Χριστοῦ, παροικούσῃ ἐν Συρίᾳ, καὶ πρώτῃ Χριστοῦ ἐπωνυμίαν λαβούσῃ, τῇ ἐν Ἀντιοχείᾳ, ἐν Θεῷ Πατρὶ καὶ Κυρίῳ Ἰησοῦ Χριστῷ, χαίρειν.

I. *Ἐλαφρά μοι καὶ κοῦφα τὰ δεσμὰ ὁ Κύριος πεποίηκεν,[2] μαθόντι[3] εἰρηνεύειν ὑμᾶς, καὶ ἐν πάσῃ ὁμονοίᾳ σαρκικῇ τε καὶ πνευματικῇ διάγειν. Παρακαλῶ οὖν ὑμᾶς ἐγὼ ὁ δέσμιος ἐν Κυρίῳ, ἀξίως περιπατῆσαι τῆς κλήσεως ἧς ἐκλήθητε, φυλαττόμενοι τὰς εἰσκομασάσας[4] αἱρέσεις τοῦ Πονηροῦ, ἐπ' ἀπάτῃ καὶ ἀπωλείᾳ τῶν πειθομένων αὐτῷ· προσέχειν δὲ τῇ τῶν Ἀποστόλων διδαχῇ, καὶ νόμῳ καὶ προφήταις πιστεύειν· πᾶσαν Ἰουδαϊκὴν καὶ Ἑλληνικὴν ἀποῤῥίψαι πλάνην· καὶ μήτε πλῆθος θεῶν ἐπεισάγειν, μήτε τὸν Χριστὸν ἀρνεῖσθαι προφάσει τοῦ ἑνὸς Θεοῦ.*

II. *Μωσῆς τε γὰρ ὁ πιστὸς θεράπων τοῦ Θεοῦ εἰπών, Κύριος ὁ Θεός σου, Κύριος εἷς ἐστίν·[1] καὶ τὸν ἕνα καὶ μόνον κηρύξας Θεόν, ὡμολόγησεν εὐθέως καὶ τὸν Κύριον ἡμῶν λέγων· Κύριος ἔβρεξεν ἐπὶ Σόδομα καὶ Γόμοῤῥα παρὰ Κυρίου πῦρ καὶ θεῖον· καὶ πάλιν· Εἶπεν ὁ Θεός· ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν· καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον, κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν· καὶ ἑξῆς· Ἐν εἰκόνι Θεοῦ ἐποίησε[2] τὸν ἄνθρωπον. Καὶ ὅτι γενήσεται ἄνθρωπος, φησίν·[3] Προφήτην ὑμῖν ἀναστήσει Κύριος ἐκ τῶν ἀδελφῶν ὑμῶν, ὡς ἐμέ.*

III. *Οἱ δὲ Προφῆται, εἰπόντες ὡς ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ, Ἐγὼ Θεὸς πρῶτος, καὶ ἐγὼ μετὰ ταῦτα, καὶ πλὴν ἐμοῦ οὐκ ἔστι[1] Θεός, περὶ τοῦ Πατρὸς τῶν ὅλων λέγουσιν[2]. Καὶ περὶ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· Υἱός, φησίν,[3] ἐδόθη ἡμῖν, οὗ ἡ ἀρχὴ ἐπὶ τοῦ ὤμου αὐτοῦ ἐστὶν ἄνωθεν, καὶ καλεῖται τὸ ὄνομα αὐτοῦ μεγάλης βουλῆς ἄγγελος, θαυμαστός, σύμβουλος, Θεὸς ἰσχυρός, ἐξουσιαστής. Καὶ περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως αὐτοῦ· Ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ[4] λήψεται, καὶ τέξεται υἱόν, καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ. Καὶ περὶ τοῦ πάθους· Ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη, καὶ ὡς ἀμνὸς ἐναντίον τοῦ κείραντος αὐτὸν ἄφωνος· Κἀγὼ ὡς[5] ἀρνίον ἄκακον ἀγόμενον τοῦ θύεσθαι.*

---

1) *ἐπιστολὴ* adsumpsi ex V, ubi Θ' ad oram; *Τοῦ αὐτοῦ πρὸς ἀντιοχεῖς ἐπιστολὴ ἐννάτη* O, *Τοῦ αὐτοῦ πρὸς ἀντιοχεῖς* B Voss.
2) *πεποίηκε* B F Voss.
3) *μαθόντι* dedi ex O V, *μαθόντα* B Voss.
4) Evulgavi *εἰσκομασάσας* c. F O V = *irruentes*, *εἰσκομισάσας* B Voss.
Cap. II. 1) *ἐστί* B F Voss.
2) *ἐποίησα* O V.
3) *φησὶ* B F Voss.
Cap. III. 1) *ἔστιν* O V.
2) *λέγουσι* B F Voss.
3) *φασὶν* B Voss.
4) Vocc. *ἐν γαστρὶ* des. in O V.
5) *ὡς* om. Voss., *ὡς ὡς* (sic) V.

1) *Incipit ad antiochenses scripta a philippis* Pal., *Incipit VIIII* Reg.
2) Act. 11, 26.
3) *pacificos vos esse* Pal. Reg.

EIUSDEM EPISTOLA AD ANTIOCHENSES. SCRIPTA EX PHILIPPIS.[1]

Ignatius, qui et Theophorus, Ecclesiae Antiochensi misericordiam a Christo consecutae, habitanti in Syria, quae prima Christi cognomen accepit,[2] quae est in Antiochia; in Deo Patre et Domino Iesu Christo, salutem.

I. Levia mihi et inonerosa vincula fecit Dominus, cum didicissem vos pacificos esse,[3] et in omni concordia carnali et spirituali vos transigere. Rogo igitur vos ego vinctus in Domino, digne ambulare vocatione, qua vocati estis,[4] custodientes vos ab introeuntibus haeresibus malignis, ad seductionem et perditionem consentientium[5] eis; intendere autem Apostolorum doctrinae, et Legi atque Prophetis credere; omnem Iudaicum atque Paganicum errorem abiicere; et neque multitudinem Deorum admittere, neque Christum ad excusationem unius Dei negare.

II. Moyse[1] fideli famulo Dei ad populum dicente: ,Dominus Deus tuus Deus unus est.' Et unum atque[2] solum praedicans Deum, confessus est statim etiam Dominum nostrum dicens:[3] ,Pluit Dominus super Sodomam et Gomorram ignem et sulphur a Domino de caelo.' Et iterum:[4] ,Et dixit Deus: faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram.' Et rursum: ,Et fecit Deus hominem; ad imaginem Dei fecit illum.'[5] Et paulo post: ,Ad imaginem Dei fecit hominem.' Et quia nasciturus erat homo, sic ait: ,Prophetam suscitabit vobis[6] Dominus Deus vester de fratribus vestris, sicut me.'

III. Nam et Prophetae ex persona Dei dixerunt:[1] ,Ego Deus primus, et ego post haec, et praeter me non est Deus.' Hoc autem de Patre omnium dixerunt. De Domino vero[2] nostro Iesu Christo rursum Prophetae proclamaverunt[3] dicentes: ,Ecce puer natus est nobis, et filius datus est nobis, cuius initium est desuper: et[4] vocabitur,' inquiunt, ,nomen eius magni consilii Angelus, admirabilis, consiliarius, Deus fortis, potestatem habens, Princeps pacis.' Nam et de incarnatione eius ex Virgine dicunt: ,Ecce Virgo in utero concipiet, et pariet filium, et vocabitur[5] nomen eius Emmanuel.' Et de passione eius nichilominus adiecerunt, dicentes: ,Sicut ovis ad occisionem ductus est, et sicut agnus coram tondente se[6] sine voce.' Et iterum, ipse de se ipso referens, dicit:[7] ,Ego autem, sicut agnus innocens, ductus sum ad immolandum.'

---

4) Eph. 4, 1.
5) *et persecutionem credentium* Pal.
Cap. II. 1) *Moysi* Pal. Subsequens *fideli* non est in Reg. Ceterum cf. Deut. 6, 4. Marc. 12, 29.
2) *ac* Pal.
3) Gen. 19, 24.
4) Gen. 1, 26 sq.
5) *ad imaginem dei fecit eum* Pal., *ad imaginem dei fecit eos* Reg. Cf. ad sequentia Gen. 5, 1. 9, 6.
6) *Prophetam vobis suscitabit* Pal. Reg., in quo dein des. vocc. *de fratribus vestris*. Ceterum cf. Deut. 18, 15. Act. 3, 22. 7, 37.
Cap. III. 1) Esa. 44, 6.
2) *vero* om. Reg.; subseq. *nostro* non leg. Pal.
3) *clamaverunt* Reg. Ceterum cf. Esa. 9, 6.
4) *et* om. Pal.
5) *vocabunt* Pal. Cf. Esa. 7, 14. Matth. 1, 23.
6) *se* om. Reg. Cf. Esai. 53, 5. Act. 8, 32.
7) *ait* Reg. Cf. Ier. 11, 19.

IV. *Οἵ τε Εὐαγγελισταὶ εἰπόντες τὸν ἕνα Πατέρα μόνον ἀληθινὸν Θεὸν, καὶ τὰ κατὰ τὸν Κύριον ἡμῶν οὐ παρέλιπον,*[1] *ἀλλ' ἔγραψαν· Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεὸν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος· οὗτος ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν Θεόν· πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο,*[2] *καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν ὃ γέγονε. Καὶ περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως· Ὁ Λόγος, φησὶ, σὰρξ ἐγένετο, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν·*[3] *καὶ, Βίβλος γενέσεως*[4] *Ἰησοῦ Χριστοῦ υἱοῦ Δαβὶδ, υἱοῦ Ἀβραάμ. Οἱ δὲ Ἀπόστολοι εἰπόντες, ὅτι*[5] *Θεὸς εἷς ἐστὶν, εἶπον οἱ αὐτοὶ, ὅτι εἷς καὶ μεσίτης Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων. καὶ τὴν ἐνσωμάτωσιν καὶ τὸ πάθος οὐκ ἐπῃσχύνθησαν· τί γάρ φησιν; ἄνθρωπος Ἰησοῦς Χριστὸς, ὁ δοὺς ἑαυτὸν ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς καὶ σωτηρίας.*

V. *Πᾶς οὖν, ὅστις ἕνα καὶ μόνον καταγγέλλει Θεὸν, ἐπ' ἀναιρέσει τῆς τοῦ Χριστοῦ θεότητος, ἐστὶ*[1] *διάβολος, καὶ ἐχθρὸς πάσης δικαιοσύνης· ὅ τε ὁμολογῶν Χριστὸν, οὐ τοῦ ποιήσαντος*[2] *τὸν κόσμον υἱὸν, ἀλλ' ἑτέρου τινὸς ἀγνώστου, παρ' ὃν ἐκήρυξεν ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται, οὗτος ὄργανόν ἐστιν αὐτοῦ τοῦ διαβόλου· ὅ τε τὴν ἐνανθρώπησιν παραιτούμενος, καὶ τὸν σταυρὸν ἐπαισχυνόμενος, δι' ὃν*[3] *δέδεμαι, οὗτός ἐστιν ἀντίχριστος· ὅ τε ψιλὸν ἄνθρωπον λέγων τὸν Χριστὸν, ἐπάρατός ἐστι κατὰ τὸν Προφήτην, οὐκ ἐπὶ Θεῷ πεποιθὼς, ἀλλ' ἐπὶ ἀνθρώπῳ·*[4] *διὸ καὶ ἄκαρπός ἐστι, παραπλησίως τῇ ἀγριομυρίκῃ.*[5]

VI. *Ταῦτα γράφω ὑμῖν, ὡς τοῦ Χριστοῦ νεολείᾳ,*[1] *οὐ συνειδὼς ὑμῖν τὸ τοιοῦτο φρόνημα, ἀλλὰ προφυλαττόμενος ὑμᾶς, ὡς πατὴρ τὰ ἑαυτοῦ τέκνα. Βλέπετε οὖν τοὺς κακεντρεχεῖς ἐργάτας, τοὺς ἐχθροὺς τοῦ σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ, ὧν τὸ τέλος ἀπώλεια, ὧν ἡ δόξα ἐν τῇ αἰσχύνῃ αὐτῶν. Βλέπετε τοὺς κύνας τοὺς ἐνεοὺς, τοὺς ὄφεις τοὺς συρομένους, τὰ φιλόδορα δρακόντια, τὰς ἀσπίδας, τοὺς βασιλίσκους, τοὺς σκορπίους· οὗτοι γάρ εἰσι θῶες ἀλωποὶ, ἀνθρωπόμιμοι πίθηκοι.*

VII. *Παύλου καὶ Πέτρου γεγόνατε μαθηταί· μὴ ἀπολέσητε*[1] *τὴν παραθήκην· μνημονεύσατε Εὐοδίου τοῦ ἀξιομακαρίστου ποιμένος ὑμῶν,*[2] *ὃς πρῶτος ἐνεχειρίσθη παρὰ τῶν Ἀποστόλων τὴν ὑμετέραν*[3] *προστασίαν. Μὴ καταισχύνωμεν τὸν πατέρα· γενώμεθα γνήσιοι παῖδες, ἀλλὰ μὴ νόθοι. Οἴδατε, ὅπως συνανεστράφην μεθ' ὑμῶν· ἃ*[4] *παρὼν ἔλεγον ὑμῖν, ταῦτα καὶ ἀπὼν γράφω· Εἴ τις οὐ φιλεῖ τὸν Κύριον Ἰησοῦν,*

Cap. IV. 1) *παρέλειπαν* O V.
2) *γένετο* (sic) B.
3) *ὑμῖν* O, ad oram *ἡμῖν*.
4) *γεννήσεως* O V.
5) *ὅ* (sic) V, *ὁ* O.
Cap. V. 1) *ἔστιν* O V.
2) *ποιήσαντον* V O, heic man. sec. *ποιήσαντος*.
3) *ὃ* Voss.
4) Scrib. V O, *ἄνων* id est *ἀνθρώπων*, O ad oram *ἀνθρώπῳ*.
5) *ἀγριομηρύκῃ* O V.
Cap. VI. 1) Recepi lectionem *ὡς τοῦ χριστοῦ νεολείᾳ* ratione habita nostris Mss. Ex iis *ὁ τοῦ χριστοῦ νεολέα* O V, cuius marg. *ὡς* adscriptum; *ὡς τοῦ χριστοῦ νεολέα* F; *ὦ τοῦ χριστοῦ νεελαία* B Voss.
Cap. VII. 1) *ἀπολέσηται* V O, in hoc man. sec. *ἀπολέσητε*.
2) *ἡμῶν* O V.
3) *ἡμετέραν* O, ad oram man. sec. *ὑμετέραν*.
4) *ὡς* O V.

Cap. IV. 1) *dicentes* in Reg. exh. post *Patrem* Cf. Io. 17, 3.
2) *ea* addidi c. Pal. Reg. ed. Veneta 1546.
3) *prescripserunt* Pal.

IV. Nam et Evangelistae dicentes,[1] unum solum verum Deum esse Patrem, etiam ea,[2] quae ad Dominum nostrum Iesum Christum pertinent, non praetermiserunt, sed potius perscripserunt[3] dicentes: ‚In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum.[4] Hoc erat in principio apud Deum. Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nichil.' Sed et de incarnatione eius subiunxerunt dicentes:[5] ‚Et Verbum caro factum est, et habitavit in nobis.' Et iterum:[6] ‚Liber,' inquiunt, ‚generationis Iesu Christi, filii David,[7] filii Abraham.' Apostoli quoque Christi[8] asserentes, quia Deus unus est, adiecerunt dicentes:[9] ‚Unus Deus, unus et mediator Dei et hominum.' Et de incarnatione eius ac[10] passione non erubuerunt; sed potius fiducialiter subiunxerunt dicentes:[11] ‚Homo Christus Iesus, qui dedit semet ipsum pro seculi vita.'

V. Omnis ergo, qui unum Deum annunciat, intercipit autem Christi divinitatem, filius est Diaboli, et inimicus omnis iustitiae. Qui autem non confitetur Christum filium esse eius, qui fecit mundum, sed alterius cuiusdam incogniti, praeter eum quem praedicat Lex et Prophetae, hic organum est ipsius Diaboli. Quicunque autem incarnationem Christi[1] recusat, et crucem eius erubescit, propter quam ego vinctus sum,[2] hic est Antichristus. Quicunque vero purum hominem dicit esse Christum, maledictus est secundum dictum Prophetae,[3] non in Deum fidens, sed in hominem tantum. Propterea et infructuosus est, quemadmodum tamariscus, quae[4] est in deserto.

VI. Haec scribo vobis, cum sim Christi novellum olivae, non ignorans,[1] vos taliter sapere: sed praecustodio vos, sicut pater filios suos. Videte ergo malignos operarios, inimicos crucis Christi; quorum finis interitus, quorum Deus venter est, quorum gloria in confusione eorum.[2] Videte canes rabidos, serpentes supra[3] pectus repentes, dracones squamosos, aspides, basiliscos, scorpios. Hi enim sunt thoes vulpes, sed et simiae[4] humana imitantes.

VII. Pauli et Petri facti estis discipuli: nolite perdere[1] depositum, quod vobis commendaverunt. Mementote digne beatissimi Evodii Pastoris vestri, qui primus vobis ab Apostolis antistes ordinatus est. Non confundamus patrem; sed efficiamur certi filii, et non adulterini. Scitis, qualiter conversatus sum inter vos.[2] Quae ergo praesens dicebam vobis, haec nunc et absens scribo. Si quis non diligit Dominum Iesum,

---

4) Vocc. *hoc erat in principio apud deum, et deus erat verbum* heic sequuntur in Pal. deleta. Cf. Io. 1, 1 sqq.
5) Io. 1, 14.
6) Matth. 1, 1.
7) *filii David* om. Pal. Subinde *filii abrahe* Pal. Reg.
8) *Christi quoque* inv. Reg.
9) I Cor. 8, 4. 6. Gal. 3, 20.
10) *atque* Pal. Reg.
11) I Tim. 2, 5 sq.
Cap. V. 1) *Christi incarnationem* transp. Reg.
2) *propter quem vinctus ego sum* Reg.
3) Ier. 17, 6.
4) *transmaritium quod* Pal. Reg.

Cap. VI. 1) *ignoram* Pal.
2) *ipsorum* Pal. Reg. Cf. Phil. 3, 18 sq.
3) Ita Pal. Reg., *super* vulg.
4) *sime* Reg.

Cap. VII. 1) *prodere* Pal.
2) *conversatus sim vobiscum* Pal., *conversatus sum vobiscum* Reg. Ceterum cf. I Cor. 16, 22.

ἤτω ἀνάθεμα. Μιμηταί μου γίνεσθε. Ἀντίψυχον ὑμῶν γενοίμην, ὅταν Ἰησοῦ ἐπιτύχω. Μνημονεύετέ μου τῶν δεσμῶν.

VIII. Οἱ πρεσβύτεροι, ποιμάνατε τὸ ἐν ὑμῖν ποίμνιον, ἕως ἀναδείξῃ ὁ Θεὸς τὸν μέλλοντα ἄρχειν ὑμῶν· ἐγὼ γὰρ ἤδη σπένδομαι, ἵνα Χριστὸν κερδήσω. Οἱ διάκονοι γινωσκέτωσαν, οἵου εἰσὶν ἀξιώματος, καὶ σπουδαζέτωσαν ἄμεμπτοι εἶναι, ἵνα ὦσι[1] μιμηταὶ Χριστοῦ. Ὁ λαὸς ὑποτασσέσθω τοῖς πρεσβυτέροις καὶ τοῖς διακόνοις. Αἱ παρθένοι γινωσκέτωσαν, τίνι καθιέρωσαν ἑαυτάς.

IX. Οἱ ἄνδρες στεργέτωσαν τὰς ὁμοζύγους, μνημονεύοντες, ὅτι μία ἑνὶ, οὐ πολλαὶ ἑνὶ ἐδόθησαν ἐν τῇ κτίσει. Αἱ γυναῖκες τιμάτωσαν τοὺς ἄνδρας, ὡς σάρκα ἰδίαν· μηδὲ ἐξ ὀνόματος αὐτοὺς τολμάτωσαν καλεῖν· σωφρονιζέτωσαν δὲ, μόνους ἄνδρας τοὺς ὁμοζύγους εἶναι νομίζουσαι, οἷς καὶ ἡνώθησαν κατὰ γνώμην Θεοῦ. Οἱ γονεῖς, τὰ τέκνα παιδεύετε[1] παιδείαν ἱεράν. Τὰ τέκνα, τιμᾶτε τοὺς γονεῖς, ἵνα εὖ ὑμῖν ᾖ.

X. Οἱ δεσπόται, μὴ ὑπερηφάνως τοῖς δούλοις προσέχετε, μιμούμενοι τὸν τλητικὸν Ἰὼβ εἰπόντα· Εἰ δὲ καὶ ἐφαύλισα κρῖμα θεράποντός μου ἢ θεραπαίνης μου, κρινομένων αὐτῶν πρός με· τί γὰρ ποιήσω, ἐὰν ἔτασίν μου ὁ Κύριος ποιήσηται;[1] καὶ τὰ ἑξῆς ἐπίστασθε. Οἱ δοῦλοι, μὴ παροργίζετε τοὺς δεσπότας ἐν μηδενὶ, ἵνα μὴ κακῶν ἀνηκέστων ἑαυτοῖς[2] αἴτιοι γένησθε.

XI. Μηδεὶς ἀργὸς ἐσθιέτω, ἵνα μὴ ῥεμβὸς[1] γένηται καὶ πορνοσκόπος. Μέθη, ὀργὴ, φθόνος, λοιδορία, κραυγὴ, βλασφημία μηδὲ ὀνομαζέσθω ἐν ὑμῖν. Αἱ χῆραι μὴ σπαταλάτωσαν, ἵνα μὴ καταστρηνιάσωσι τοῦ λόγου. Τῷ Καίσαρι ὑποτάγητε, ἐν οἷς ἀκίνδυνος ἡ ὑποταγή. Τοὺς ἄρχοντας μὴ ἐρεθίζετε εἰς παροξυσμὸν, ἵνα μὴ δῶτε ἀφορμὴν τοῖς ζητοῦσι καθ' ὑμῶν.[2] Περὶ δὲ γοητείας,[3] ἢ παιδεραστίας, ἢ φόνου,[4] περιττὸν τὸ γράφειν, ὁπότε ταῦτα καὶ τοῖς ἔθνεσιν ἀπηγόρευται πράττειν. Ταῦτα οὐχ ὡς ἀπόστολος παρακελεύομαι, ἀλλ' ὡς σύνδουλος ὑμῶν ὑπομιμνήσκω ὑμᾶς.

XII. Ἀσπάζομαι τὸ ἅγιον πρεσβυτέριον. Ἀσπάζομαι τοὺς ἱεροὺς διακόνους, καὶ τὸ ποθεινόν μοι ὄνομα, ὃν ἐπίδοιμι ἀντὶ ἐμοῦ ἐν πνεύματι ἁγίῳ, ὅταν Χριστοῦ ἐπιτύχω· οὗ ἀντίψυχον γενοίμην. Ἀσπάζομαι ὑποδιακόνους, ἀναγνώστας, ψάλτας, πυλωρούς, τοὺς κοπιῶντας,

---

Cap. VIII. 1) ὦσιν O V.

Cap. IX. 1) παιδεύεται B.

Cap. X. 1) ποιήσεται V O, in cuius marg. ποιήσηται, ποιήσετε B.
2) αὐτοῖς O V.

Cap. XI. 1) ῥεμπτὸς O V; iidem πορνοκόπος.
2) ἡμῶν O V.
3) γοητίας O V, in hoc man. sec. γοητείας.
4) φθόνου O, ad oram ἴσως φόνου.

3) *dei* Pal.
4) Col. 4, 18.
Cap. VIII. 1) *quae* Pal. Cf. I Pet. 5, 2.
2) *vobis erit* p. *est in vobis* Pal., *erit vobis* Reg.
3) II Tim. 4, 6. Phil. 3, 8.

sit anathema. Imitatores mei[3] estote. Pro animabus vestris ego efficiar, quando Christum meruero adipisci. Mementote vinculorum meorum.[4]

VIII. Presbyteri, pascite gregem qui[1] in vobis est, donec ostendat Deus eum, qui futurus est in vobis[2] rector. Ego autem nunc festino, ut Christum lucrifaciam.[3] Diaconi agnoscant, cuius sint dignitatis, et studeant esse inculpabiles, ut sint Christi imitatores. Populus subditus sit Presbyteris et Diaconis. Virgines cognoscant, cui se consecraverunt.

IX. Viri diligant coniuges[1] suas, memores, quia una uni, et non multae uni[2] in principio creaturae datae sunt in possessionem. Mulieres honorificent viros suos, ut[3] carnem suam: et non audeant proprio nomine eos vocare. Sciant autem, solos viros suos compares esse,[4] quibus et coniunctae sunt secundum ordinationem Dei. Parentes,[5] erudite filios eruditione sancta. Filii, honorate parentes, ut bene sit vobis, et sitis longaevi super terram.

X. Domini, nolite superbe servis uti, imitantes patientissimum Iob dicentem:[1] ‚Si prave iudicavi servum meum, aut ancillam meam, iudicer ego ab eis: quid enim faciam, si interrogationem Dominus fecerit[2] de me?' et caetera, quae sequuntur, bene nostis. Servi, nolite ad iracundiam in aliquo provocare dominos,[3] ne forte aliquid mali fiat vobis, et vos ipsi vobis eritis rei.

XI. Nemo otiosus manducet,[1] ne vagus et fornicarius efficiatur. Ebrietas, iracundia, invidia, maliloquium, clamor, blasphemia non nominetur in vobis.[2] Viduae non in deliciis agant, ne per luxuriam abiiciant verbum. Caesari subditi estote in his, in quibus sine periculo est ipsa subiectio.[3] Principes nolite exasperare, ne detis occasiones adversum vos[4] quaerentibus eas. De maleficiis autem et veneficiis, vel homicidio, ex abundanti est scribere vobis,[5] quando haec etiam[6] in Gentibus abominabile sit agere. Haec autem non sicut Apostolus praecipio, sed sicut conservus vester commemorans vos.

XII. Saluto sanctum Presbyterium. Saluto sacrosanctos Diaconos, et desiderabile mihi nomen eius,[1] quem reservavi pro me in Spiritu sancto, cum Christum meruero adipisci: pro cuius anima ego efficiar. Saluto subdiaconos, lectores, cantores, ostiarios,[2] laborantes, exorcistas

---

Cap. IX. 1) *uxores* Reg.
2) Vocc. *et non multae uni* des. in Reg. Ceterum cf. Mal. 2, 15. Matth. 19, 4 sq.
3) *sicut* Reg.
4) *suos solos viros compares suos esse* Pal.; add. *suos* post *compares* etiam in Reg.
4) *Parentes vero* Pal. Cf. Eph. 6, 3.
Cap. X. 1) Iob. 31, 13 sq.
2) *fecerit dominus* inv. Pal. Reg.
3) *dominus provocare* Pal., *dominos provocare* Reg.

Cap. XI. 1) *manducat* Pal.
2) Eph. 5, 3.
3) *suggestio* Reg.
4) *ne detis occasionem adversum nos* Pal.
5) *ex abundantia est scribere vobiscum* Reg.
6) *quando etiam haec* Pal.

Cap. XII. 1) *eius* om. Reg.
2) *hostiarios* Pal. Reg.

ἐπορκιστάς, ὁμολογητάς. Ἀσπάζομαι τάς[1] φρουροὺς τῶν ἁγίων πυλώνων, τὰς ἐν Χριστῷ διακόνους. Ἀσπάζομαι τὰς χριστολήπτους[2] παρθένους, ὧν ὀναίμην ἐν Κυρίῳ Ἰησοῦ. Ἀσπάζομαι τὸν λαὸν Κυρίου ἀπὸ μικροῦ ἕως μεγάλου, καὶ πάσας τὰς ἀδελφάς μου ἐν Κυρίῳ.

XIII. *Ἀσπάζομαι Κασσιανὸν, καὶ τὴν ὁμόζυγον αὐτοῦ, καὶ τὰ φίλτατα αὐτοῦ τέκνα. Ἀσπάζεται ὑμᾶς Πολύκαρπος, ὁ ἀξιοπρεπὴς ἐπίσκοπος, ᾧ καὶ μέλει[1] περὶ ὑμῶν· ᾧ καὶ παρεθέμην ὑμᾶς ἐν Κυρίῳ. Καὶ πᾶσα δὲ ἐκκλησία[2] Σμυρναίων μνημονεύει ὑμῶν ἐν ταῖς προσευχαῖς ἐν Κυρίῳ. Ἀσπάζεται ὑμᾶς Ὀνήσιμος, ὁ Ἐφεσίων ποιμήν. Ἀσπάζεται ὑμᾶς Δημᾶς, ὁ Μαγνησίας ἐπίσκοπος. Ἀσπάζεται ὑμᾶς Πολύβιος, ὁ Τραλλαίων. Ἀσπάζεται[3] ὑμᾶς Φίλων καὶ Ἀγαθόπους, οἱ διάκονοι, οἱ συνακόλουθοί μου. Ἀσπάσασθε[4] ἀλλήλους ἐν ἁγίῳ φιλήματι.*

XIV. *Ταῦτα ἀπὸ Φιλίππων γράφω ὑμῖν. Ἐῤῥωμένους ὑμᾶς ὁ ὢν μόνος ἀγέννητος, διὰ τοῦ πρὸ αἰώνων γεγεννημένου, διαφυλάξει πνεύματι καὶ σαρκί· καὶ ἴδοιμι ὑμᾶς ἐν τῇ τοῦ Χριστοῦ βασιλείᾳ. Ἀσπάζομαι τὸν ἀντ' ἐμοῦ μέλλοντα ἄρχειν ὑμῶν· οὗ καὶ ὀναίμην ἐν Χριστῷ. Ἔῤῥωσθε Θεῷ καὶ Χριστῷ, πεφωτισμένοι[1] τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι.*

Cap. XII. 1) *τοὺς* O V.
2) *χρηστολήμπτους* O V.
Cap. XIII. 1) *μέλλει* erat in V.
2) *ἡ* ante *ἐκκλησία* omisi c. F O V, adest in B Voss.
3) *ἀσπάζεται* c. F O V et versione vet. vulg., *ἀσπάζονται* B Voss. Int. Usserii.
4) *ἀσπάζεσθαι* B, ob permutationem vocalis *ε* cum dipht. *αι* idem ac *ἀσπάζεσθε*.

Cap. XIV. 1) *πεφωτισμένον* V.
Subscriptio in V: *τοῦ ἁγίου ἱερομάρτυρος Ἰγνατίου ἐπιστολὴ πρὸς Ἀντιοχεῖς Θ'*.

atque confessores. Saluto custodes sanctarum portarum, Diaconissas, quae sunt in Christo. Saluto susceptrices Christi virgines, quas ego nutrivi in Domino Iesu. Saluto pudicissimas viduas. Saluto plebem Domini[3] a minimo usque ad maximum, et omnes sorores meas in Domino.

XIII. Saluto Cassianum hospitem meum, et coniugem eius, et amabiles natos eius. Salutat vos Polycarpus, digne decentissimus Episcopus, qui et curam vestri[1] gerit; cui et commendavi vos in Domino. Et omnis Ecclesia Smyrnensium memor est vestri in orationibus[2] apud Deum. Salutat vos Onesimus, Ephesiorum Pastor. Salutat vos Damas, Magnesiae Episcopus. Salutat vos Polybius,[3] Trallianorum antistes. Salutat vos Philon et Agathopus diaconi, qui me sequuntur. Salutate invicem in osculo sancto.[4]

XIV. Haec autem a Philippis scribo vobis. Incolumes vos ille, qui est solus ingenitus, per illum, qui est ante secula natus,[1] spiritu et carne custodiat: et videam vos in regno Christi. Saluto eum qui pro[2] me futurus est princeps vester: quem et adquisivi[3] in Christo. Incolumes estote Deo et Christo, illuminati Spiritu Sancto.[4]

---

3) *dei* Pal.

Cap. XIII. 1) *vestram* Pal.

2) *vestris* (lineola subnotatum) inserit Reg.

3) *polibius* scr. Pal. Reg.

4) 2 Cor. 13, 12.

Cap. XIV. 1) *qui ante secula natus est* Pal. Reg.

2) Ita Pal. Reg. (heic quidem *p'* = *pro* et *post*) ed. Veneta 1546, *post* vulg. Dein *venturus* p. *futurus* Pal.

3) *quae et adquisivi* Pal., *quae et dequisivi* Reg.

4) Subscriptio *Explicit ad antiocenses* in Pal., *Explicit nona* in Reg.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΕΠΙΣΤΟΛΗ[1] ΠΡΟΣ ΗΡΩΝΑ ΔΙΑΚΟΝΟΝ ΑΝΤΙΟΧΕΙΑΣ.[2]

Ἰγνάτιος, ὁ καὶ Θεοφόρος, τῷ θεοτιμήτῳ καὶ ποθεινοτάτῳ, σεμνοτάτῳ,[3] χριστοφόρῳ, πνευματοφόρῳ, γνησίῳ τέκνῳ ἐν πίστει καὶ ἀγάπῃ, Ἥρωνι διακόνῳ Χριστοῦ, ὑπηρέτῃ Θεοῦ, χάρις, ἔλεος καὶ εἰρήνη ἀπὸ τοῦ παντοκράτορος Θεοῦ, καὶ Χριστοῦ Ἰησοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν, τοῦ μονογενοῦς αὐτοῦ υἱοῦ, τοῦ δόντος ἑαυτὸν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν,[4] ὅπως ἐξέληται ἡμᾶς ἐκ τοῦ ἐνεστῶτος αἰῶνος πονηροῦ, καὶ σώσῃ[5] εἰς τὴν βασιλείαν αὐτοῦ τὴν ἐπουράνιον.

I. *Παρακαλῶ σε ἐν Θεῷ, προσθεῖναι τῷ δρόμῳ σου, καὶ ἐκδικεῖν σου τὸ ἀξίωμα. Τῆς συμφωνίας τῆς πρὸς τοὺς ἁγίους φρόντιζε· τοὺς ἀσθενεστέρους βάσταζε, ἵνα πληρώσῃς τὸν νόμον τοῦ[6] Χριστοῦ. Νηστείαις καὶ δεήσεσι σχόλαζε, ἀλλὰ μὴ ἀμέτρως, ἵνα μὴ σαυτὸν καταβάλῃς· οἴνου καὶ κρεῶν μὴ πάντῃ ἀπέχου· οὐ γάρ ἐστι βδελυκτά· Τὰ γὰρ ἀγαθὰ τῆς γῆς, φησὶ, φάγεσθε. Καὶ, Ἔδεσθε κρέα ὡς λάχανα. Καὶ, Οἶνος εὐφραίνει καρδίαν ἀνθρώπου, καὶ ἔλαιον ἱλαρύνει, καὶ ἄρτος στηρίζει·[7] ἀλλὰ μεμετρημένως καὶ εὐτάκτως, ὡς Θεοῦ χορηγοῦντος. Τίς γὰρ φάγεται, ἢ τίς πίεται παρὲξ αὐτοῦ; ὅ, τι εἴη[8] καλὸν, αὐτοῦ· καὶ εἴ τι ἀγαθὸν, αὐτοῦ. Τῇ ἀναγνώσει πρόσεχε, ἵνα μὴ μόνον αὐτὸς εἰδῇς[9] τοὺς νόμους, ἀλλὰ καὶ ἄλλοις αὐτοὺς ἐξηγῇ, ὡς Θεοῦ ἀθλητής. Οὐδεὶς στρατευόμενος ἐμπλέκεται ταῖς τοῦ βίου πραγματείαις,[10] ἵνα τῷ στρατολογήσαντι ἀρέσῃ,[11] ἐὰν δὲ καὶ ἀθλῇ τις, οὐ στεφανοῦται, ἐὰν μὴ νομίμως ἀθλήσῃ.[12] Ἀντίψυχόν σου ἐγὼ ὁ δέσμιος.*

II. *Πᾶς ὁ λέγων παρὰ τὰ διατεταγμένα, κἂν ἀξιόπιστος ᾖ, κἂν νηστεύῃ, κἂν παρθενεύῃ, κἂν σημεῖα ποιῇ, κἂν προφητεύῃ, λύκος σοι φαινέσθω ἐν προβάτου δορᾷ, προβάτων φθορὰν κατεργαζόμενος. Εἴ τις ἀρνεῖται τὸν σταυρὸν, καὶ τὸ πάθος ἐπαισχύνεται, ἔστω σοι ὡς αὐτὸς ὁ ἀντικείμενος, κἂν ψωμίσῃ τὰ ὑπάρχοντα πτωχοῖς, κἂν ὄρη μεθιστᾷ, κἂν παραδῷ τὸ σῶμα εἰς καῦσιν, ἔστω σοι βδελυκτός. Εἴ τις φαυλίζει τὸν νόμον ἢ τοὺς προφήτας, οὓς ὁ Χριστὸς παρὼν ἐπλήρωσεν, ἔστω σοι ὡς Ἀντίχριστος.[1] Εἴ τις ἄνθρωπον ψιλὸν[2] λέγῃ τὸν Κύριον, Ἰουδαῖός ἐστι χριστοκτόνος.*

III. *Χήρας τίμα, τὰς ὄντως χήρας· ὀρφανῶν προΐστασο· ὁ Θεὸς γάρ ἐστι πατὴρ τῶν ὀρφανῶν, καὶ κριτὴς τῶν χηρῶν. Μηδὲν ἄνευ*

---

1) *ἐπιστολὴ* accessit ex O V.
2) *ἥρωνι* c. sp. leni O V constanter; absque spiritu et accentu B hic et infra capp. 6. 7. 8.
3) *σεμνοτάτῳ* om. O V.
4) *ἡμῶν ἑαυτὸν* B.
5) *ἐκ τοῦ ἐνεστῶτος αἰῶνος πονηροῦ. καὶ σώσει* O V.
6) *τοῦ* om. B.
7) *στηρίζει* c. B F, *στερίζει* O V Voss.
8) Dedi *ὅ,τι εἴη* ex B, *ὅτι εἴτι* F O Voss.
9) *οἶδες* O V, in illo vulg. manu sec.
10) *πραγματίαις* V, et O man. sec.
11) *ἀρέσει* V, et prius O.
12) *ἀθλήσει* V, prius etiam O.

Cap. II. 1) *ὡς ὁ Ἀντίχριστος* V.
2) *ψίλον* om. V, *μόνον* exh. B. Subinde *λέγει* p. *λέγῃ* V.

1) *Incipit eiusdem ad hyronem ecclesie antiochene diaconum quem dominus per rivelationem ei ostendit sessurum in sede eius* Pal. *Incipit X* Reg.
2) *hyroni* Pal., *hironi* Reg.

EIUSDEM AD HERONEM ECCLESIAE ANTIOCHENAE DIACONUM, QUEM EI DOMINUS OSTENDIT SESSURUM IN SEDE IPSIUS. EX PHILIPPIS.[1]

Ignatius, qui et Theophorus, a Deo honorabili, desiderabili, pudico, Christifero, spiritifero, in fide et dilectione, Heroni[2] diacono Christi, ministro Dei, gratia et misericordia et pax ab omnipotente Deo, et Christo Iesu Domino nostro, unigenito filio eius, qui[3] dedit semet ipsum pro peccatis nostris, ut redimeret nos de hoc praesenti seculo maligno, et salvos faceret in regnum suum caeleste.

I. Rogo te in Domino, adiicere ad cursum tuum, et defendere dignitatem tuam: consonantiae, quae est ad Sanctos, curam gerere. Infirmiores suffer, ut adimpleas legem Christi.[4] Ieiuniis[5] et orationibus vaca; sed non ultra mensuram, ne teipsum deiicias. Vino et carnibus non ex toto abstineas; non enim sunt abominabiles. ‚Bona,' inquit, ‚terrae comedetis.'[6] Et, ‚Carnes ut olera manducabitis.'[7] Sed et,[8] ‚Vinum laetificat cor hominis, et oleum exhilarat, et panis confirmat.' Sed et mensurate et ordinate, tanquam Deo concedente. Quis enim manducat, aut quis bibit, praeter eum? quoniam quicquid bonum est, eius, et quicquid optimum, ipsius. Lectioni intende, ut non solum ipse scias leges, sed etiam aliis eas exponas,[9] ut Dei athleta. ‚Nemo militans Christo[10] implicat se negotiis secularibus,[11] ut placeat ei, cui se probavit. Sed nec vir[12] athleta coronabitur, nisi legitime certaverit.'[13] Pro anima tua ego vinctus sum.

II. Omnis igitur, qui dixerit praeter illa quae tradita sunt, tametsi[1] fide dignus sit, tametsi ieiunet, tametsi virginitatem servet, tametsi signa faciat, tametsi prophetet,[2] lupus tibi pareat[3] in grege ovium corruptionem operans. Si quis crucem negaverit, et passionem erubuerit, sit tibi tanquam adversarius: tametsi[4] substantiam suam pauperibus tribuat, tametsi montes transferat, tametsi corpus suum combustioni tradat, sit tibi execrabilis et abominabilis. Si quis infalsaverit Legem et[5] Prophetas, quos Christus praesens adimplevit, sit tibi tanquam Antichristus. Si quis hominem tantum dixerit Dominum, Iudaeus est Christi interfector.

III. Viduas[1] honora, quae vere viduae sunt. Pupillos tuere.[2] Deus enim pater est pupillorum, et iudex viduarum. Nichil sine Episcopis

3) Gal. 1, 4.
4) Gal. 6, 2.
5) *ieiunis* Reg.
6) *manducabitis* Pal. Cf. Esai. 1, 19.
7) *et olera comeditis* p. *ut olera manducabitis* Pal. Cf. Gen. 9, 3.
8) Ps. 104, 15. Item ad sqq. cf. Eccl. 2, 25. Zach. 9, 17. LXX.
9) *expone* Pal.
10) *deo* Reg. Cf. 2 Tim. 2, 4 sq.
11) *secularibus* om. Pal.
12) *Sed necui* (mutatum in *nec ui*) Pal., *Sed nec quis* Reg.
13) *certet* Pal.

Cap. II. 1) *tamen si* Pal., et ita constanter in hoc capite; prius quidem ubivis erat *tametsi*.
2) In Reg. collocatur *tametsi prophetet. tametsi signa faciat.*
3) In marg. *appareat*. Cor.
4) I Cor. 13, 2 sq.
4) *et* des. in Pal.

Cap. III. 1) I Tim. 5, 3.
2) Ps. 68, 5.

τῶν ἐπισκόπων πράττε· ἱερεῖς γάρ εἰσιν,[1] *σὺ δὲ διάκονος τῶν ἱερέων· ἐκεῖνοι βαπτίζουσιν, ἱερουργοῦσιν, χειροτονοῦσιν, χειροθετοῦσιν·*[2] *σὺ δὲ αὐτοῖς διακόνει,*[3] *ὡς Στέφανος ὁ ἅγιος ἐν Ἱεροσολύμοις Ἰακώβῳ καὶ τοῖς πρεσβυτέροις. Τῶν συνάξεων μὴ ἀμέλει· ἐξ ὀνόματος πάντας ἐπιζήτει. Μηδείς σου τῆς νεότητος καταφρονείτω, ἀλλὰ τύπος γίνου τῶν πιστῶν ἐν λόγῳ, ἐν ἀναστροφῇ.*

IV. *Οἰκέτας μὴ ἐπαισχύνου· κοινὴ*[1] *γὰρ ἡμῖν καὶ αὐτοῖς ἡ φύσις. Γυναῖκας μὴ βδελύττου· αὗται γάρ σε*[2] *γεγέννηκαν*[3] *καὶ ἐξέθρεψαν· ἀγαπᾶν οὖν χρὴ τὰς αἰτίας τῆς γεννήσεως, μόνον δὲ ἐν Κυρίῳ, ἄνευ δὲ γυναικὸς ἀνὴρ οὐ παιδοποιήσει· τιμᾶν οὖν χρὴ τὰς συνεργοὺς τῆς γεννήσεως. Οὔτε ἀνὴρ χωρὶς γυναικὸς, οὔτε γυνὴ χωρὶς ἀνδρὸς, εἰ μὴ ἐπὶ τῶν πρωτοπλάστων·*[4] *τοῦ γὰρ Ἀδὰμ τὸ σῶμα ἐκ τῶν τεσσάρων στοιχείων· τῆς δὲ Εὔας ἐκ τῆς πλευρᾶς τοῦ Ἀδάμ· καὶ ὁ παράδοξος δὲ τοκετὸς τοῦ Κυρίου, ἐκ μόνης τῆς παρθένου, οὐ βδελυκτῆς οὔσης τῆς νομίμου μίξεως, ἀλλὰ θεοπρεποῦς τῆς γεννήσεως· ἔπρεπε γὰρ τῷ δημιουργῷ, μὴ τῇ συνήθει*[5] *ἀποχρήσασθαι γεννήσει, ἀλλὰ τῇ παραδόξῳ καὶ ξένῃ, ὡς δημιουργῷ.*

V. *Ὑπερηφανείαν*[1] *φεῦγε· ὑπερηφάνοις γὰρ*[2] *ἀντιτάσσεται Κύριος. Ψευδολογίαν βδελύττου· Ἀπολεῖς γὰρ, φησὶ,*[3] *πάντας τοὺς λαλοῦντας τὸ ψεῦδος. Φθόνον φυλάττου· ἀρχηγὸς γὰρ αὐτοῦ ἐστιν*[4] *ὁ διάβολος, καὶ διάδοχος ὁ Κάϊν, ἀδελφῷ βασκάνας, καὶ ἐκ φθόνου φόνον κατεργασάμενος. Ταῖς ἀδελφαῖς μου παραίνει ἀγαπᾶν τὸν Θεὸν, καὶ μόνον ἀρκεῖσθαι τοῖς ἰδίοις ἀνδράσιν· ὁμοίως καὶ τοῖς ἀδελφοῖς μου παραίνει ἀρκεῖσθαι ταῖς ὁμοζύγοις. Παρθένους φύλαττε, ὡς Χριστοῦ κειμήλια. Μακρόθυμος ἔσο, ἵνα ᾖς πολὺς ἐν φρονήσει. Τῶν πενήτων μὴ ἀμέλει, ἐν οἷς ἂν εὐπορῇς· Ἐλεημοσύναις γὰρ καὶ πίστεσιν ἀποκαθαίρονται*[5] *ἁμαρτίαι.*

VI. *Σεαυτὸν ἁγνὸν τήρει, ὡς Θεοῦ οἰκητήριον· ναὸς Χριστοῦ ὑπάρχεις, ὄργανον εἶ τοῦ πνεύματος. Οἶδας, ὅπως σε ἀνέθρεψα· εἰ καὶ ἐλάχιστός εἰμι, ζηλωτής μου γενοῦ· μίμησαί μου τὴν ἀναστροφήν· οὐ καυχῶμαι ἐν κόσμῳ, ἀλλ' ἐν Κυρίῳ. Ἥρωνι τῷ ἐμῷ τέκνῳ παραινῶ· Ὁ δὲ καυχώμενος ἐν Κυρίῳ καυχάσθω. Ὀναίμην σου, παιδίον ποθεινόν· οὗ φύλαξ γένηται ὁ μόνος ἀγέννητος Θεὸς καὶ ὁ Κύριος*

Cap. III. 1) *εἰσιν* c. F O V, *εἰσι* B Voss.

2) *ἱερουργοῦσιν, χειροτονοῦσιν, χειροτεθοῦσιν* (sic) V, et prima man. O, sine *ν* B F Voss.

3) Dedi *διακόνει* ex F O V, idem sibi vult *διακονῇ* in B, *διακονεῖς* Voss. et vet. Int.

Cap. IV. 1) *κοινὴ* c. F; *κοινῇ* V O, in hoc *κοινὴ* cura correctoris; *κοινωνεῖ* B Voss.

2) Ita ex F, *αὐταὶ γάρ σε* O V, *αὐταί σε γὰρ* B Voss.

3) *γεγέννηκαν* c. F O V, *γεγεννήκασι* B Voss.

4) *πρώτων* ante *πρωτοπλάστων* omisi c. F O V vet. Int.; extat in B Voss. Forsan mutandum est in *μόνων*.

5) *συνηθείᾳ* O V, illic quidem man. sec. emendatum.

Cap. V. 1) Ita F O V, *ὑπερηφανίαν* B Voss.

2) *γὰρ* om. B.

3) *φησὶ* om. B O V.

4) Vocc. *αὐτοῦ ἐστιν* des. in O V.

5) *ἀποκαθαίρωνται* V, quod prius fuisse videtur etiam in O. Coniunctivus non displicet.

3) *Sine episcopis nil agas* Reg.

4) *ministrans* Pal.

5) *ierosolimis* Pal. Reg.

agas.[3] Sacerdotes enim sunt; tu vero minister sacerdotum. Illi enim baptizant, sacerdotium agunt, ordinant, manus imponunt; tu vero eis ministras,[4] sicut sanctus Stephanus Iacobo et Presbyteris in Hierosolymis.[5] Congregationem noli negligere: nominatim omnes require. Nemo[6] adolescentiam tuam contempnat; sed forma esto fidelium in verbo et conversatione.

IV. Domesticos ne confundas; communis est enim[1] nobis et ipsis[2] natura. Mulieres noli execrari; ipsae enim pariunt et nutriunt. Diligi ergo oportet eas[3] generationis causa, tantum in Domino, quia sine muliere vir omnino generare non potest. Honorare ergo oportet eas, ut cooperarias generationis, quia[4] neque vir sine muliere, neque mulier sine viro aliquando originem sortiri potuerit,[5] nisi in solis illis protoplastis: quia corpus Adae ex quattuor elementis factum est,[6] Eva vero de[7] latere Adae. Gloriosum vero habitaculum Domini in[8] sola Virgine. Execrabilis quidem non[9] videtur legitima commixtio, sed Deo condecens est ipsius generationis ordinatio. Decebat enim Opificem,[10] non secundum humanam consuetudinem[11] nativitate uti, sed gloriose et nove, ut decebat, nasci Factorem.

V. Superbiam fuge;[1] ,Superbis enim Deus resistit.' Falsiloquium execrare. ,Perdes enim,' ait,[2] ,omnes, qui loquuntur mendacium.' Invidiam cave. Auctor enim eius[3] Diabolus, et successor ipsius Cain fratri invidens et de invidia homicidium perpetrans. Sorores meas mone Deum diligere, et solis viris suis sufficere debere. Similiter et fratres meos mone, suis coniugibus debere sufficere.[4] Virgines custodi, tanquam Christi sacramenta. Longanimis esto, ut sis multus prudentia. Pauperibus, secundum quod habueris, benefacere ne neglexeris. ,Eleemosyna[5] enim et fide purgantur peccata.'

VI. Teipsum castum custodi, tanquam Dei habitaculum: templum Christi[1] constitutus, et organum Spiritus sancti existens. Scito,[2] quo modo[3] te enutrierim. Etsi minimus quidem sum, aemulator meus esto; et imitare conversationem meam. Non enim glorior in mundo, sed in Domino. Heronem[4] filium meum moneo, ut qui gloriatur, in Domino glorietur:[5] cuius et memini filii[6] desiderabilis: cui custos fiat illè[7] solus

---

6) I Tim. 4, 12.
Cap. IV. 1) *in* Pal., ubi fuit *enim*.
2) *ipsi* Reg.
3) *Diligi ergo eas oportet* Pal. Reg.
4) I Cor. 11, 11.
5) Sic Reg., *potuit* Pal. vulg.
6) *est factum* inv. Pal.
7) *ex* Reg.
8) *in* c. Pal., *ex* Reg. vulg.
9) *non* des. in Reg.
10) *Opificem* om. Reg.
11) *secundum consuetudinem humanam* Reg.
Cap. V. 1) Ad haec cf. Iac. 4, 5. 1 Pet. 5, 6.
2) *ait* des. in Pal. Reg. Cf. Ps. 5, 6.
3) *enim* heic iterum inseritur in Reg. Forte leg. *est*, quod Pal. exh. post *diabolus*.
4) *sufficere* des. in Pal., *sufficere debere* transp. Reg.
5) *Elemosina* scr. Pal. Reg., in quo supraadd. *enim*. Cf. Prov. 15, 27.
Cap. VI. 1) *enim* Reg.
2) *sciens* Pal. Reg.
3) *modo* om. Reg.
4) *hyronem* Pal., *hironem* Reg.
5) I Cor. 1, 31. II Cor. 10, 17.
6) *fili* Reg.
7) *illè fiat* inv. Reg.

Ἰησοῦς Χριστός. Μὴ πᾶσι πίστευε, μὴ πᾶσι[1] θάῤῥει, μηδὲ ἄν τις ὑποκορίζηταί σε·[2] πολλοὶ γάρ εἰσιν ὑπηρέται τοῦ Σατανᾶ· καὶ ὁ ταχὺ ἐμπιστεύων, κοῦφος τῇ καρδίᾳ.

VII. Μέμνησο τοῦ Θεοῦ, καὶ οὐχ ἁμαρτήσεις ποτέ. Μὴ γίνου δίψυχος ἐν προσευχῇ σου· μακάριος γὰρ ὁ μὴ διστάσας. Πιστεύω γὰρ εἰς τὸν Πατέρα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ εἰς τὸν μονογενῆ Υἱὸν, ὅτι δείξει μοι ὁ Θεὸς Ἥρωνα ἐπὶ τοῦ θρόνου μου· πρόσθες οὖν ἐπὶ τῷ δρόμῳ. Παραγγέλλω σοι ἐπὶ τοῦ Θεοῦ τῶν ὅλων, καὶ ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ, παρόντος καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, καὶ τῶν λειτουργικῶν ταγμάτων· φύλαξόν μου τὴν παραθήκην, ἣν ἐγὼ καὶ ὁ Χριστὸς παρεθέμεθά σοι, καὶ μὴ ἑαυτὸν ἀνάξιον κρίνῃς τῶν δειχθέντων[1] περὶ σοῦ τῷ Θεῷ. Παρατίθημί σοι τὴν ἐκκλησίαν Ἀντιοχέων. Πολυκάρπῳ[2] παρεθέμην ὑμᾶς ἐν Κυρίῳ Ἰησοῦ Χριστῷ.

VIII. Ἀσπάζονταί σε οἱ ἐπίσκοποι Ὀνήσιμος, Βίτος, Δάμας, Πολύβιος, καὶ πάντες οἱ ἀπὸ Φιλίππων ἐν Χριστῷ, ὅθεν καὶ ἐπέστειλά σοι. Ἄσπασαι τὸ θεοπρεπὲς πρεσβυτέριον. Ἄσπασαι τοὺς ἁγίους συνδιακόνους σου,[1] ὧν ἐγὼ ὀναίμην ἐν Χριστῷ, σαρκί τε καὶ πνεύματι. Ἄσπασαι τὸν λαὸν Κυρίου, ἀπὸ μικροῦ ἕως μεγάλου κατ' ὄνομα, οὓς παρατίθημί σοι, ὡς Μωσῆς Ἰησοῦ τῷ μετ' αὐτὸν στρατηγῷ· καὶ μή σοι φανῇ βαρὺ τὸ λεχθέν· εἰ γὰρ καὶ μή ἐσμεν τοιοῦτοι, οἷοι ἐκεῖνοι, ἀλλ' οὖν γε εὐχόμεθα γενέσθαι, ἐπειδὴ καὶ τοῦ Ἀβραάμ ἐσμεν παῖδες. Ἴσχυε οὖν, ὦ Ἥρων, ἡρωϊκῶς καὶ ἀνδρικῶς· σὺ γὰρ εἰσάξεις ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ ἐξάξεις τὸν λαὸν Κυρίου τὸν ἐν Ἀντιοχείᾳ, καὶ οὐκ ἔσται ἡ[2] συναγωγὴ Κυρίου ὡς πρόβατα, οἷς οὐκ ἔστι ποιμήν.

IX. Ἄσπασαι Κασσιανὸν τὸν ξένον μου, καὶ τὴν σεμνοτάτην αὐτοῦ ὁμόζυγον, καὶ τὰ φίλτατα αὐτῶν παιδία·[1] οἷς δῴη[2] ὁ Θεὸς εὑρεῖν ἔλεον παρὰ Κυρίου, ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ τῆς εἰς ἡμᾶς διακονίας· οὓς καὶ παρατίθημί σοι ἐν Χριστῷ. Ἄσπασαι τοὺς ἐν Λαοδικείᾳ[3] πιστοὺς ἅπαντας κατ' ὄνομα ἐν Χριστῷ. Τῶν ἐν Ταρσῷ μὴ ἀμέλει, ἀλλὰ συνεχέστερον αὐτοὺς ἐπίβλεπε, ἐπιστηρίζων αὐτοὺς εἰς[4] τὸ εὐαγγέλιον. Μάριν τὸν ἐν Νεαπόλει τῇ πρὸς Ἀναζαρβῷ ἐπίσκοπον, προσαγορεύω ἐν Κυρίῳ. Πρόσειπε δὲ καὶ τὴν σεμνοτάτην Μαρίαν, τὴν[5] θυγατέρα μου τὴν πολυμαθεστάτην, καὶ τὴν κατ' οἶκον αὐτῆς ἐκκλησίαν, ἧς ἀντίψυχον γενοίμην, τὸ ἐξεμπλάριον τῶν εὐσεβῶν γυναικῶν. Ὑγιαίνοντά σε

Cap. VI. 1) *πᾶσιν — πᾶσιν* O V.
2) *ὑποκορύζηταί σε* O V.
Cap. VII. 1) *δοχθέντων* O V, in quibus deest *τῷ* ante *Θεῷ*.
2) *πολυκάρπου* O V, in illo emendatum.
Cap. VIII. 1) *μου* B.
2) *ἡ* om. O V.
Cap. IX. 1) *παιδεία* O V.
2) *δώσει* O V.
3) *λαοδικία* O V.
4) *εἰς* deest in O V.
5) Vocc. *Μαρίαν, τὴν* non agnoscunt O V. Ea desiderari manus sec. in marg. Codicis O cruce apposita admonere voluisse videtur.

8) Eccl. 19, 4.
Cap. VII. 1) Iac. 1, 6. 8.
2) *nostri* om. Pal.
3) *hyronem* Pal. In Reg. ordo vocc. *in sede mea hironem.*
4) *spiritu sancto* transp. Pal. Reg.
5) I Tim. 6, 20.
6) *Iesus* om. Pal. Reg.
7) *comdamus* (sic) Reg.

ingenitus, Deus et Dominus Iesus Christus. Noli omnibus credere, neque de omnibus praesumere, ne quis te subintret. Multi enim sunt ministri Sathanae: et qui cito credit, levis est corde.[8]

VII. Memento Dei, et nunquam peccabis. Noli esse duplex animo in oratione tua. Beatus est enim, qui non dubitaverit.[1] Credo ergo in Patrem Domini nostri[2] Iesu Christi, et in unigenitum eius Filium, quia ostendet mihi Deus Heronem[3] in sede mea. Ergo adde ad cursum tuum. Praecipio tibi coram Deo, qui est super omnia et coram Christo, praesente et Sancto Spiritu,[4] et coram ministrantibus legionibus: custodi depositum meum,[5] quod ego et Dominus Iesus[6] Christus commendavimus[7] tibi, et ne indignum te iudicaveris eorum, quae ostensa sunt mihi de te a Deo.[8] Commendo ergo tibi Ecclesiam Antiochensium. Commendavi[9] vos Polycarpo in Domino Iesu Christo.

VIII. Salutant te Episcopi Onesimus,[1] Vitus, Damas, Polybius,[2] et omnes a Philippis in Christo,[3] unde scripsi tibi. Saluta Deo decens Presbyterium. Saluta sanctos condiaconos tuos, quos ego nutrivi in Domino, in carne et spiritu.[4] Saluta populum Domini a pusillo[5] usque ad magnum secundum nomina,[6] quae tibi commendo, sicut Moyses Iesu duci exercitus.[7] Et non tibi videatur onerosum, quod dictum est de te. Et si tales non sumus, quales illi fuerunt; sed tamen oramus ut tales efficiamur, quia et Abrahae filii sumus. Confortare ergo, Hero,[8] potenter et viriliter age. Tu enim introduces et educes ex hoc nunc populum[9] Domini, qui est in Antiochia, et non erit[10] Synagoga Domini sicut oves non habentes pastorem.

IX. Saluta Cassianum hospitem meum, et illam pudicissimam eius coniugem, et dilectissimos filios eorum: quibus[1] det Deus invenire misericordiam apud Dominum in illa die ministrationis, quae[2] est ad nos: quos et commendo tibi in Christo. Saluta eos, qui sunt in Laodicea[3] fideles omnes[4] secundum nomina in Christo. Eos,[5] qui sunt in Tarso,[6] noli negligere; sed assidue[7] eis intende, confirmans eos in[8] Evangelio. Marium Episcopum, qui est in Neapoli secus Zarbo,[9] saluto in Domino. Intende etiam pudicissimae Mariae filiae meae, quae est multum doctissima, et ei quae in domo eius[10] Ecclesiae, quae facta est mihi pro anima mea[11] exemplum piissimarum mulierum. Sanum te et in omnibus

8) *Deo* scripsi c. Pal. p. *Domino* vulg. Neutrum in Reg.
9) *commendavi autem* Pal. Reg.
Cap. VIII. 1) *honesimus* Pal. Reg.
2) *polibius* Pal., *polisbius* Reg.
3) Vocc. *in Christo* non agnoscit Reg.
4) *spiritus* Pal.
5) *minimo* Reg. In marg. Cur.: al. *minimo usque ad maximum.*
6) *omnia* Reg. Item Cur. in marg.
7) *episcopus* Pal. Cf. Deut. 31.
8) *hyron* Pal., *hiro* Reg.
9) *nunc nunc populum* Pal.
10) *est* Pal.

Cap. IX. 1) 2 Tim. 1, 18.
2) *qui* Reg.
3) *laoditia* Pal., *laodicia* Reg.
4) Sequuntur vocc. *qui sunt* subnotata in Reg.
5) *et eos* Pal.
6) Ita scr. Pal., *Tharso* Reg. vulg.
7) *assiduis* erat in Pal., qui subinde exh. *eos.*
8) *in* om. Pal.
9) *carbo* Pal., *tarbo* Reg.
10) *eius eius est* Pal. Cf. Col. 4,15.
11) *mea* om. Pal. Reg.

καὶ ἐν πᾶσιν εὐδοκιμοῦντα ὁ Πατὴρ τοῦ Χριστοῦ δι' αὐτοῦ τοῦ[6] μονογενοῦς φυλάττοι[7] ἐπὶ μήκιστον βίου χρόνον εἰς ὠφέλειαν τῆς τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίας. Ἔρρωσο ἐν Κυρίῳ καὶ προσεύχου, ἵνα τελειωθῶ.

ΙΓΝΑΤΙΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΝΤΙΟΧΕΙΑΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΡΟΣ ΕΦΕΣΙΟΥΣ.[1]

Ἰγνάτιος, ὁ καὶ Θεοφόρος, τῇ εὐλογημένῃ ἐν[2] μεγέθει Θεοῦ Πατρὸς πληρώματι, τῇ καὶ προωρισμένῃ πρὸ αἰώνων εἶναι διὰ παντὸς εἰς δόξαν παράμονον, ἄτρεπτον, ἡνωμένην, καὶ ἐκλελεγμένην, ἐν πάθει ἀληθινῷ, ἐν θελήματι Θεοῦ Πατρὸς καὶ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, τῇ ἐκκλησίᾳ τῇ ἀξιομακαρίστῳ,[3] τῇ οὔσῃ ἐν Ἐφέσῳ τῆς Ἀσίας, πλεῖστα ἐν Ἰησοῦ Χριστῷ[4] καὶ ἐν ἀμώμῳ χαρᾷ χαίρειν.

I. Ἀποδεξάμενος[5] ὑμῶν ἐν Θεῷ τὸ πολυπόθητον ὄνομα, ὃ κέκτησθε φύσει δικαίᾳ, κατὰ[6] πίστιν καὶ ἀγάπην ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Σωτῆρι[7] ἡμῶν, μιμηταὶ ὄντες Θεοῦ φιλανθρωπίας, ἀναζωπυρήσαντες ἐν αἵματι Χριστοῦ, τὸ συγγενικὸν ἔργον τελείως ἀπηρτίσατε·[8] ἀκούσαντες γάρ με δεδεμένον ἀπὸ Συρίας ὑπὲρ Χριστοῦ, τῆς κοινῆς ἐλπίδος, πεποιθότα[9] τῇ προσευχῇ ὑμῶν ἐπιτυχεῖν ἐν Ῥώμῃ θηριομαχῆσαι, ἵνα διὰ τοῦ μαρτυρίου δυνηθῶ μαθητὴς εἶναι τοῦ ὑπὲρ ἡμῶν ἑαυτὸν ἀνενεγκόντος[10] Θεῷ προσφορὰν καὶ θυσίαν. Ἐπεὶ[11] οὖν τὴν πολυπλήθειαν ὑμῶν ἐν ὀνόματι Θεοῦ ἀπείληφα ἐν Ὀνησίμῳ, τῷ ἐπ' ἀγάπῃ ἀδιηγήτῳ, ὑμῶν δὲ ἐπισκόπῳ· ὃν εὔχομαι κατὰ Χριστὸν Ἰησοῦν ὑμᾶς ἀγαπᾶν, καὶ πάντας ὑμᾶς ἐν ὁμοιώματι αὐτοῦ εἶναι. Εὐλογητὸς γὰρ ὁ Θεός, ὁ χαρισάμενος ὑμῖν τοιούτοις οὖσιν,[12] τοιοῦτον ἐπίσκοπον κεκτῆσθαι ἐν Χριστῷ.

II. Περὶ δὲ τοῦ συνδούλου ἡμῶν Βίῤῥου,[1] τοῦ κατὰ Θεὸν διακόνου ὑμῶν καὶ ἐν πᾶσιν εὐλογημένου, εὔχομαι παραμεῖναι αὐτὸν ἄμωμον, εἰς τιμὴν τῆς ἐκκλησίας καὶ τοῦ ἐπισκόπου ὑμῶν τοῦ μακαριωτάτου. Κρόκος δέ, ὁ Θεοῦ ἄξιος καὶ ὑμῶν, ὃν ὡς ἐξεμπλάριον τῆς ἀφ' ὑμῶν ἀγάπης ἀπελάβομεν, κατὰ πάντα με ἀνέπαυσεν,[2] καὶ τὴν

---

6) τοῦ repetitur in V.

7) φυλάττει O V, in illo man. sec. φυλάττοι.

Subscriptio in V: τοῦ ἁγίου ἱερομάρτυρος Ἰγνατίου ἐπιστολὴ πρὸς Ἥρωνα διακοναν (sic) ἀντιοχείας.

1) Ita R, ubi numerus α' ad oram; τοῦ αὐτοῦ πρὸς Ἐφεσίους B; τοῦ αὐτοῦ ἐπιστολὴ πρὸς ἐφεσίους V, et O c. num. ια'.

2) ἐν om. R. Exclusi vulg. καὶ ante πληρώματι c. B F O R V.

3) θεομακαρίστῳ R.

4) Ordo vocc. in R Χριστῷ Ἰησοῦ.

5) Dedi Ἀποδεξάμενος ex F O R V, suffragante recens breviori et Int. vet. Ἀπεδεξάμην B vulg.

6) καὶ κατὰ Cureton.

7) κυρίῳ R.

8) ἀπηρτήσατε O V, in illo quidem correctum, ἀπηρτίσασε (sic) F.

9) πεποιθότες F O R V. Haud male.

10) ἀνενέγκαντος F O V,

11) ἐπεὶ B F O R V vet. Int. Ἐγὼ μὲν Voss. Dein πολυπάθειαν p. πολυπλήθειαν F O V.

probabilem[12] Pater Christi aevo longiore per ipsum Unigenitum suum custodiat ad utilitatem Ecclesiae.[13] Incolumis in Domino ora pro me, ut consummer.[14]

AD EPHESIOS. DE UNITATE, SCRIPTA EX SMYRNA.[1]

Ignatius, qui et[2] Theophorus, benedictae, magnitudine[3] Dei Patris repletae, et praedestinatae ante secula, ut sit semper[4] in singulari gloria, inconvertibilis, et adunata, et electa, in passione vera, in voluntate Dei Patris et Domini nostri Iesu Christi[5] Salvatoris, Ecclesiae beatitudine[6] dignae, quae est Ephesi Asiae, plurimam[7] in Iesu Christo et immaculato gaudio salutem.

I. Suscipiens vestrum in Deo multum desiderabile nomen, quod possedistis natura iusta, secundum fidem et dilectionem in Christo Iesu Salvatore nostro; cum sitis imitatores humanitatis Dei, ut[8] vivificati in sanguine Christi, congenuinum opus perfecte[9] consummate. Audientes[10] enim me vinctum de Syria pro Christo, spe[11] communi, confidentem orationibus vestris, ut merear Romae cum[12] bestiis dimicare: ut per martyrium possim discipulus eius[13] esse, qui pro nobis seipsum obtulit[14] Deo hostiam, et oblationem in odorem[15] bonae suavitatis. Quoniam ergo suscepi multitudinem vestram in nomine Dei in Onesimo,[16] dilecto praeceptore nostro, vestro autem Episcopo, obsecro eum secundum Iesum Christum diligere vos, et vos omnes in concordia eius in ipso esse. Benedictus enim Deus, qui vobis talibus talem Episcopum donavit habere in Christo.

II. Pro conservo autem nostro Burro, secundum Deum diacono vestro et in omnibus benedicto, deprecor permanere eum immaculatum in honore Ecclesiae et beatissimi Episcopi vestri. Crocus vero Deo dignus, quem tanquam exemplar dilectionis vestrae suscepi, in omnibus me refecit, et catenam meam non erubuit,[1] simul cum Onesiphoro et

---

12) Ita F O V, *οὖσι* B R Voss.
Cap. II. 1) *βήῤῥου* R, *η* secundis curis.
2) Ita O V; *ἀνέπαυσε* B F R Voss.

12) *probalem* Reg.
13) *suc* add. Pal.
14) In Pal. subscribitur: *Explicit ad hyronem discipulum anthiochene ecclesiae diaconum et successorem suum*, in Reg. *Explicit X.*
1) *Incipit eiusdem ad effesios scripta de smyrna de unitate* Pal., *Incipit XI* Reg.
2) *et* om. Reg.
3) *et magnitudine* Pal.
4) *semper* (subnotatum) *ut sit semper* Reg.
5) *Christi* om. Reg.
6) *beatitudini* Reg.
7) *plurima* Pal.
8) *et* Reg.
9) *vel connatale* inserit Pal.
10) *audiente* Pal.
11) *et spe* Pal.
12) *cum* des. in Pal. Reg.
13) *eius* supraadditum in Reg. Deest subsq. *esse* in Pal.
14) *obtulit seipsum* ordo in Reg. Cf. Eph. 5, 2.
15) *odore* Pal.
16) *honesimo* Pal. Reg.

Cap. II. 1) 2 Tim. 1, 16.

ἄλυσίν[3] μου οὐκ ἐπῃσχύνθη,[4] ὡς καὶ αὐτὸν ὁ Πατὴρ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀναψύξει, ἅμα Ὀνησίμῳ καὶ Βίῤῥῳ[5] καὶ Εὔπλοϊ[6] καὶ Φρόντωνι,[7] δι' ὧν πάντας ὑμᾶς[8] κατὰ ἀγάπην εἶδον· ὀναίμην ὑμῶν διὰ παντὸς, ἐάν περ ἄξιος ὦ. Πρέπον[9] οὖν ὑμᾶς ἐστι κατὰ πάντα τρόπον δοξάζειν Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν δοξάσαντα ὑμᾶς, ἵνα ἐν μιᾷ ὑποταγῇ ἦτε κατηρτισμένοι τῷ αὐτῷ νοῒ καὶ τῇ αὐτῇ γνώμῃ, καὶ τὸ αὐτὸ λέγητε[10] πάντες περὶ τοῦ αὐτοῦ, ἵνα ὑποτασσόμενοι τῷ ἐπισκόπῳ καὶ τῷ πρεσβυτερίῳ κατὰ πάντα ἦτε ἡγιασμένοι.

III. Οὐ διατάσσομαι ὑμῖν, ὡς ὤν τι. Εἰ γὰρ καὶ δέδεμαι διὰ τὸ ὄνομα,[1] οὔπω ἀπήρτισμαι ἐν Ἰησοῦ Χριστῷ. Νῦν γὰρ ἀρχὴν ἔχω τοῦ μαθητεύεσθαι, καὶ προσλαλῶ ὑμῖν, ὡς ὁμοδούλοις· ἐμὲ γὰρ ἔδει παρ' ὑμῶν ὑπομνησθῆναι πίστει, νουθεσίᾳ, ὑπομονῇ, μακροθυμίᾳ. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ ἀγάπη οὐκ ἐᾷ με σιωπᾶν περὶ ὑμῶν, διὰ τοῦτο προέλαβον παρακαλεῖν ὑμᾶς, ὅπως συντρέχητε[2] τῇ γνώμῃ τοῦ Θεοῦ. Καὶ γὰρ Ἰησοῦς Χριστὸς πάντα κατὰ γνώμην πράττει τοῦ Πατρὸς, ὡς αὐτός που λέγει· Ἐγὼ τὰ ἀρεστὰ αὐτοῦ[3] ποιῶ πάντοτε. Οὐκοῦν καὶ ἡμᾶς χρὴ ζῆν κατὰ γνώμην Θεοῦ ἐν Χριστῷ, καὶ ζηλοῦν[4] ὡς Παῦλος· μιμηταὶ γάρ μου, φησίν,[5] γίνεσθε, καθὼς κἀγὼ Χριστοῦ.

IV. Ὅθεν καὶ ὑμῖν πρέπει συντρέχειν τῇ τοῦ ἐπισκόπου γνώμῃ, τοῦ κατὰ Θεὸν ποιμαίνοντος ὑμᾶς· ὅπερ καὶ ποιεῖτε αὐτοὶ, σοφισθέντες ὑπὸ τοῦ πνεύματος. Τὸ γὰρ ἀξιονόμαστον πρεσβυτέριον, ἄξιον ὂν τοῦ Θεοῦ, οὕτω[1] συνήρμοσται τῷ ἐπισκόπῳ, ὡς χορδαὶ κιθάρᾳ, συνδεδεμένοι οὕτω τῇ ὁμονοίᾳ καὶ συμφώνῳ ἀγάπῃ, ἧς[2] ἐστὶν ἀρχηγὸς καὶ φύλαξ Ἰησοῦς ὁ Χριστός. Καὶ οἱ κατ' ἄνδρα δὲ χορὸς γένεσθε[3] εἷς, ἵνα σύμφωνοι ὄντες ἐν ὁμονοίᾳ, συνάφειαν Θεοῦ λαβόντες, ἐν ἑνότητι ἓν γένησθε[4] τῇ συμφωνίᾳ τῷ Θεῷ καὶ[5] Πατρὶ καὶ τῷ ἠγαπημένῳ υἱῷ αὐτοῦ[6] Ἰησοῦ Χριστῷ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν· Δὸς γὰρ αὐτοῖς, φησί, Πάτερ ἅγιε, ἵνα ὡς ἐγὼ καὶ σύ[7] ἕν ἐσμεν, καὶ αὐτοὶ ἐν ἡμῖν ἓν ὦσιν.[8] Χρήσιμον οὖν ἐστὶν ὑμᾶς ἐν ἀμώμῳ ἑνότητι συνημμένους Θεῷ, μιμητὰς εἶναι Χριστοῦ, οὗ καὶ μέλη ὑπάρχετε.

V. Εἰ γὰρ ἐγὼ ἐν μικρῷ χρόνῳ τοιαύτην συνήθειαν ἔσχον πρὸς τὸν ἐπίσκοπον ὑμῶν, οὐκ ἀνθρωπίνην οὖσαν, ἀλλὰ πνευματικὴν, πόσῳ

---

3) ἄλλυσόν (sic) F.
4) ἐπαισχύνθη scr. F O V.
5) ὀνισήμω καὶ βήῤῥω O V, βήῤῥω F, βήῤῥω prius βίῤῥω R.
6) εὐπλοὶ (oxytonon) F O V, εὐπλόη R.
7) φρόντονι F O V.
8) ὑμᾶς bis legitur in V.
9) πρέπων O V. Dein ἐστὶν O V.
10) λέγετε F V O, hic λέγητε man. sec.

Cap. III. 1) Vulg. αὐτοῦ post ὄνομα exclusi c. B F O R V. Dein ordo vocc. in R ἐν χριστῷ ἰησοῦ.
2) συντρέχετε O V.
3) Dedi αὐτοῦ c. O R V, αὐτῷ B F vulg.
4) ζηλοῖν V.
5) Ita O V, φησὶ B R vulg.

Cap. IV. 1) οὕτω c. F R, οὕτως B O V vulg.
2) ᾗ R.
3) Sic B O R V, ἰησοῦς χριστός. καὶ οἱ κατ' ἄνδρα δὲ χορὸς γενέσθω F, Ἰησοῦς Χριστός. Καὶ οἱ κατ' ἄνδρα δὲ, ὁ χορὸς γένεσθε Voss.
4) γένεσθε F O R V.
5) καὶ accessit ex R.
6) καὶ τῷ ἠγαπημένῳ αὐτοῦ υἱῷ F.
7) σοὶ O V, illic σὺ ad oram.
8) Ita O V, ὦσι B F R vulg.

Burro[2] et Euplo et Frontone, quibus refrigeret[3] Pater Domini nostri Iesu Christi, per quem omnes vos in dilectione habui. Adquisivi vos in omnibus, si quidem dignus fuero. Dignum est enim, vos omnimodis[4] glorificare Iesum Christum, qui et[5] vos glorificavit, ut in una praeceptione[6] perfecti sitis, in eodem sensu[7] et in eadem scientia, ut idipsum dicatis omnes de eo ipso, ut subiecti Episcopo et Presbyterio,[8] secundum omnia sanctificati.

III. Non praecipio vobis, quasi aliquid sim. Et siquidem vinctus sum pro nomine Iesu Christi, tamen necdum[1] consummavi. Nunc enim initium habeo eruditionis, et[2] alloquor vos tanquam conservos. Me autem oportebat a vobis commoneri fide, monitione, patientia, longanimitate. Quoniam dilectio non permittit me[3] tacere de vobis, propterea praeveni rogare vos, ut concurratis dispositioni[4] Dei, quia et Iesus Christus omnia secundum dispositionem Dei[5] Patris agit, sicut et ipse in quodam loco dicit:[6] ‚Ego, quae placita sunt ei, facio semper.‘ Ergo et nos oportet secundum dispositionem Dei vivere in Christo, et aemulari secundum quod Paulus ait: ‚Imitatores mei[7] estote, sicut et ego Christi.‘

IV. Unde et vos decet Pastorum dispositionem sequi,[1] qui secundum Deum vos pascunt: quod et[2] ipsi facitis, sapienter a[3] Spiritu Sancto instructi. Illud vero digne nominandum et Deo dignum Presbyterium ita coaptatum sit Episcopo, quomodo chordae in cithara colligatae. Ita et ipsi in concordia et consona dilectione, cuius dux et custos est Iesus Christus. Et qui sunt sigillatim,[4] omnes unus chorus fiant, ut consonantes facti in unanimitate, coniunctionem Dei[5] in similitudinem morum recipientes, in unitate[6] unum effecti consensu Deo Patri et dilectissimo filio eius[7] Iesu Christo Domino nostro, secundum quod ipse Patrem rogans dicit: ‚Da illis, Pater sancte, ut sicut ego et tu unum sumus, ita et hi[8] in nobis unum sint.‘ Utile est enim[9] vos sine macula in unitate coniunctos Deo imitatores esse Christi, cuius et membra estis.

V. Si enim ego[1] in parvo tempore talem consuetudinem habui circa Episcopum vestrum, quae non humana sed spiritalis[2] fuit, quanto

---

2) *honesiforo et borro* Pal.
3) *refugeret* Pal.
4) Ita ex Pal. Reg., *omnimodis vos* vulg.
5) *et* om. Reg.
6) Dedi *praeceptione* ex Pal. Reg., *perfectione* vulg. Cf. I Cor. 1, 10.
7) *sensum* (*m* c. puncto) Pal., ubi dein *sententia* p. *scientia*.
8) *presbitero* leg. videntur Pal. Reg.
Cap. III. 1) *nedum* Reg.
2) *et* om. Pal.
3) *me permittit* inv. Pal., *me promittit* Reg.
4) *ut curratis dispositione* Reg.
5) *Dei* om. Reg.
6) Io. 8, 29.
7) *dei* Pal., ubi tamen erat *mei*. Cf. I Cor. 11, 1.
Cap. IV. 1) *dispositionem pastorum sequi* Reg.
2) *etiam* Pal. Reg.
3) *ab* Pal.
4) *singulatim* Reg.
5) *domini* Reg.
6) *unanimitate* Pal.
7) *eius filio* Pal.
8) *hii* Reg. Cf. Io. 17, 11. 21.
9) *utile enim est* Reg.
Cap. V. 1) *ergo* p. *enim ego* Reg.
2) *spiritualis* Reg.

μᾶλλον ὑμᾶς μακαρίζω τοὺς ἀνακρεμαμένους[1] αὐτῷ, ὡς ἡ ἐκκλησία τῷ Κυρίῳ Ἰησοῦ, καὶ ὁ Κύριος τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ αὐτοῦ, ἵνα πάντα ἐν ἑνότητι σύμφωνα ᾖ. Μηδεὶς πλανάσθω· ἐὰν μή τις ἐντὸς ᾖ τοῦ θυσιαστηρίου, ὑστερεῖται τοῦ ἄρτου τοῦ Θεοῦ. Εἰ γὰρ ἑνὸς καὶ δευτέρου προσευχὴ τοσαύτην ἰσχὺν ἔχει, ὥστε τὸν Χριστὸν ἐν αὐτοῖς ἑστάναι, πόσῳ μᾶλλον ἥ τε τοῦ ἐπισκόπου καὶ πάσης τῆς ἐκκλησίας προσευχὴ σύμφωνος, ἀνιοῦσα πρὸς Θεὸν πίστει, πείσει παρασχεθῆναι[2] αὐτοῖς[3] πάντα τὰ ἐν Χριστῷ αἰτήματα. Ὁ οὖν τῶν τοιούτων χωριζόμενος καὶ μὴ συνερχόμενος ἐν βουλῇ θυσιῶν καὶ ἐκκλησίᾳ πρωτοτόκων ἀπογεγραμμένων ἐν οὐρανῷ, λύκος ἐστὶν ἐν προβάτου δορᾷ ἥμερον ἐπιδεικνὺς μορφήν. Σπουδάσατε, ἀγαπητοί, ὑποταγῆναι τῷ ἐπισκόπῳ καὶ τοῖς πρεσβυτέροις καὶ τοῖς διακόνοις· ὁ γὰρ τούτοις ὑποτασσόμενος, ὑπακούει[4] Χριστῷ τῷ προχειρισαμένῳ αὐτούς· ὁ δὲ ἀπειθῶν αὐτοῖς, ἀπειθεῖ Χριστῷ Ἰησοῦ· ὁ δὲ ἀπειθῶν τῷ Υἱῷ, οὐκ[5] ὄψεται τὴν ζωὴν, ἀλλ' ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ μένει ἐπ' αὐτόν· αὐθάδης γάρ ἐστι καὶ δύσερις, ὑπερήφανος, ὁ μὴ πειθαρχῶν τοῖς κρείττοσιν. Ὑπερηφάνοις δὲ, φησὶν, ὁ Θεὸς ἀντιτάσσεται, ταπεινοῖς δὲ δίδωσι χάριν· καὶ, Ὑπερήφανοι παρηνόμουν ἕως σφόδρα. λέγει δὲ καὶ ὁ Κύριος πρὸς τοὺς ἱερεῖς, Ὁ ὑμῶν ἀκούων, ἐμοῦ ἀκούει· καὶ ὁ ἐμοῦ ἀκούων, οὐκ ἀκούει ἐμοῦ, ἀλλὰ[6] τοῦ πέμψαντός με[7] Πατρός· ὁ ὑμᾶς ἀθετῶν, ἐμὲ ἀθετεῖ· ὁ δὲ ἐμὲ ἀθετῶν, ἀθετεῖ τὸν πέμψαντά με.[8]

VI. Ὅσῳ οὖν[1] βλέπετε σιωπῶντα τὸν ἐπίσκοπον, πλεῖον αὐτὸν φοβεῖσθε. Πάντα γὰρ ὃν πέμπει[2] ὁ οἰκοδεσπότης εἰς ἰδίαν οἰκονομίαν, οὕτως αὐτὸν δεῖ ἡμᾶς δέχεσθαι, ὡς αὐτὸν τὸν πέμψαντα. Τὸν οὖν ἐπίσκοπον δηλονότι[3] ὡς αὐτὸν τὸν Κύριον δεῖ προσβλέπειν, τῷ Κυρίῳ παρεστῶτα· ὁρατικὸν δὲ ἄνδρα καὶ ὀξὺν[4] τοῖς ἔργοις βασιλεῦσι δεῖ παρεστάναι, καὶ μὴ παρεστάναι[5] ἀνθρώποις νωθροῖς. Αὐτὸς μέντοι Ὀνήσιμος ὑπερεπαινεῖ ὑμῶν τὴν ἐν Θεῷ εὐταξίαν,[6] ὅτι πάντες κατὰ ἀλήθειαν ζῆτε, καὶ ὅτι ἐν ὑμῖν οὐδεμία[7] αἵρεσις κατοικεῖ· ἀλλ' οὐδὲ ἀκούετέ τινος ἢ μόνου Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ ἀληθινοῦ ποιμένος καὶ διδασκάλου, καί ἐστε, ὡς Παῦλος ὑμῖν ἔγραφεν, ἓν σῶμα καὶ ἓν πνεῦμα, διὰ τὸ καὶ[8] ἐν μιᾷ ἐλπίδι κεκλῆσθαι τῆς πίστεως· ἐπείπερ καὶ εἷς Κύριος, μία πίστις, ἓν βάπτισμα, εἷς Θεὸς καὶ πατὴρ πάντων, ὁ ἐπὶ πάντων

Cap. V. 1) ἀνακεχραμμένους O R V, ἀνακεχραμένους F.
2) Dedi πρὸς Θεὸν πίστει, πείσει παρασχεθῆναι ex Codd. F O R V, ubi habes πρὸς θεὸν. πίστει παρασχεθῆναι. In B ut vulg. πρὸς Θεὸν, πείσει παρασχεθῆναι.
3) Post αὐτοῖς puncto distinguitur in R.
4) ὑπακούσει B V.
5) οὐχ F.
6) Edidi ex R οὐκ ἀκούει ἐμοῦ, ἀλλὰ pro quibus Codd. B F O V et vulg. nil nisi vocem ἀκούει exhibent.
7) In B fuit μου, iam μεν.
8) ἀποστείλαντά με F O V.

Cap. VI. 1) οὖν om. F O V.
2) πέμψει R.
3) δηλονότι c. F R V, δῆλον ὅτι B O vulg.
4) ὀξὺ F.
5) παρεστάναι om. R contra LXX.
6) ὑπερεπαινεῖ τὴν ἐν θεῷ εὐταξίαν ὑμῶν F.
7) οὐδὲ μία scr. F.
8) καὶ om. R c. vet. Int.

3) *deum* Pal.
4) *patrem suum* p. *suum et Patrem* Reg.

magis vos beatifico, qui pendetis ad eum, quomodo Ecclesia ad Dominum Iesum, et ipse Dominus ad Dominum[3] suum et Patrem[4], ut omnia in unitate sibi consonantia sint. Nemo oberret. Si quis non fuerit intra altare, fraudabitur pane Dei. Si enim unius aut duorum oratio tantam habet virtutem,[5] ut Christus in eis consistat, quanto magis immaculati sacerdotis et sancti populi supplicatio consonanter adscendens ad Deum persuadet praestare eis omnes petitiones in Christo. Qui ergo a talibus separatur et non convenerit in congregationem sacrificiorum, Ecclesiam[6] primogenitorum descriptorum in caelo, lupus est in grege ovium mansuetam demonstrans[7] figuram. Festinate ergo, dilectissimi, subditi esse Episcopo et Presbyteris et Diaconis. Qui enim istis subditus fuerit, Christo obedit, qui eis hoc[8] concessit. Qui vero eis non consenserit, Iesu Christo non consentit. Qui autem Filio non consenserit, non videbit vitam, sed ira Dei manebit super eum.[9] Huiusmodi ergo temerarius est, horribilis[10] et superbus, qui non est subditus potioribus. ‚Superbis enim,‘ inquit, ‚Deus[11] resistit; humilibus autem dat gratiam.‘ Et iterum: ‚Superbi inique egerunt[12] usque valde.‘ Dicit etiam Dominus sacerdotibus: ‚Qui enim vos audierit, me audit,[13] et qui me audierit, audiet illum,[14] qui me misit: et qui vos spernit, me spernit; qui autem me spernit, spernit eum, qui me misit.‘

VI. Quando ergo videtis tacere Episcopum, plus eum timete. Omnem itaque, quem mittit paterfamilias pro sua dispensatione, sic nos oportet suscipere, quemadmodum ipsum qui mittit. Ergo Episcopum manifeste sicut ipsum Dominum oportet contemplari,[1] Domino assistentem. Prospectorem enim[2] verum[3] et acutum in operibus suis, regibus oportet assistere, et non assistere hominibus infirmis. Ipse autem Onesimus[4] laudat vestram in Deo bonam[5] dispensationem, quia omnes secundum veritatem[6] vivitis, et[7] quia nulla haeresis inter vos habitat. Sed nec obeditis alicui, nisi soli[8] Iesu Christo vero pastori et doctori, et estis, quemadmodum Paulus vobis[9] scripsit, unum corpus et unus spiritus, quoniam in una spe fidei conclusi estis. ‚Unus enim Dominus, una fides, unum baptisma, unus Deus et Pater omnium, qui super omnes[10]

---

5) *veritatem* Reg. Ceterum cf. Matth. 18, 20.

6) *Ecclesiam* des. in Pal. Cf. Heb. 12, 23.

7) *monstrans* Pal. Reg.

8) Ita prius Pal., ubi iam *qui eis non consessit* (sic) *usu* (forte *iesu*) *christo non consentit. Qui autem filio non consenserit, non videbit vitam.*

9) Io. 3, 36.

10) *et horribilis* Pal. Reg.

11) *deus inquit* transp. Reg. Cf. I Pet. 5, 5. Iac. 4, 6.

12) *egerunt* ex Reg., *gesserunt* Pal. vulg. Cf. Ps. 118, 51.

13) *audiet* Reg. Cf. Luc. 10, 16.

14) *eum* Reg.

Cap. VI. 1) Prov. 22, 29.

2) *enim* om. Pal.

3) Cor. in marg. *virum*.

4) *honesimus* Reg.

5) Vocc. *in Deo bonam* om. Reg. Subinde erat *dispositionem* in Pal.

6) *deum* Reg.

7) *et* om. Reg.

8) *soli* des. in Reg.

9) *vobis paulus* inv. Pal. Reg. Cf. Eph. 4, 4 sqq.

10) *omnia* Reg.

καὶ διὰ πάντων καὶ ἐν πᾶσιν.[9] *Ὑμεῖς μὲν οὖν ἐστὲ τοιοῦτοι, ὑπὸ τοιῶνδε παιδευτῶν στοιχειωθέντες, Παύλου τοῦ Χριστοφόρου καὶ Τιμοθέου τοῦ πιστοτάτου.*[10]

VII. *Τινὲς δὲ φαυλότατοι εἰώθασι δόλῳ πονηρῷ τὸ ὄνομα περιφέρειν, ἄλλα τινὰ πράσσοντες ἀνάξια Θεοῦ καὶ φρονοῦντες ἐναντία τῆς τοῦ Χριστοῦ διδασκαλίας, ἐπ' ὀλέθρῳ ἑαυτῶν καὶ τῶν πειθομένων αὐτοῖς· οὓς δεῖ*[1] *ὑμᾶς ὡς θηρία ἐκκλίνειν· δίκαιος γὰρ ἐκκλίνας, σώζεται εἰς τὸν αἰῶνα· πρόχειρος δὲ γίνεται καὶ ἐπίχαρτος ἀσεβῶν ἀπώλεια· εἰσὶ γὰρ κύνες*[2] *ἐνεοί, οὐ*[3] *δυνάμενοι ὑλακτεῖν, λυσσῶντες,*[4] *λαθροδῆκτοι, οὓς φυλάσσεσθαι χρή· ἀνίατα γὰρ νοσοῦσιν. Ἰατρὸς δὲ ἡμῶν ἐστὶν ὁ μόνος ἀληθινὸς Θεὸς, ὁ ἀγέννητος*[5] *καὶ ἀπρόσιτος, ὁ τῶν ὅλων κύριος, τοῦ δὲ μονογενοῦς πατὴρ καὶ γεννήτωρ· ἔχομεν ἰατρὸν καὶ τὸν Κύριον ἡμῶν Θεὸν Ἰησοῦν τὸν*[6] *Χριστὸν, τὸν πρὸ αἰώνων υἱὸν μονογενῆ καὶ λόγον, ὕστερον δὲ καὶ ἄνθρωπον ἐκ Μαρίας τῆς παρθένου· ὁ λόγος γὰρ σὰρξ ἐγένετο· ὁ ἀσώματος ἐν σώματι, ὁ ἀπαθὴς ἐν παθητῷ σώματι, ὁ ἀθάνατος ἐν θνητῷ σώματι,*[7] *ἡ ζωὴ ἐν φθορᾷ, ὅπως θανάτου καὶ φθορᾶς ἐλευθερώσῃ*[8] *καὶ ἰατρεύσῃ τὰς ψυχὰς ἡμῶν, καὶ ἰάσηται αὐτὰς νοσηλευθείσας ἐν ἀσεβείᾳ, καὶ πονηραῖς ἐπιθυμίαις.*

VIII. *Μὴ οὖν τις ὑμᾶς ἐξαπατάτω,*[1] *ὥσπερ*[2] *οὐδὲ ἐξαπατᾶσθε· ὅλοι γάρ ἐστε Θεοῦ. Ὅταν γὰρ μηδεμία ἐπιθυμία ἐν ὑμῖν ὑπάρχῃ,*[3] *δυναμένη ὑμᾶς ῥυπᾶναι καὶ βάσανον ἐπαγαγεῖν, ἄρα κατὰ Θεὸν ζῆτε καὶ ἐστὲ*[4] *Χριστοῦ. Περίψημα δὲ*[5] *ὑμῶν καὶ τῆς ἁγνοτάτης*[6] *Ἐφεσίων ἐκκλησίας, τῆς διαβοήτου καὶ πολυϋμνήτου τοῖς αἰῶσιν, ἐκβάλλετε. Οἱ σαρκικοὶ τὰ πνευματικὰ πράττειν οὐ δύνανται, οὐδὲ οἱ πνευματικοὶ τὰ σαρκικὰ, ὥστε οὐδὲ ἡ πίστις τὰ τῆς ἀπιστίας, οὐδὲ ἡ ἀπιστία*[7] *τὰ τῆς πίστεως. Ὑμεῖς δὲ, πλήρεις ὄντες τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, οὐδὲν σαρκικὸν, ἀλλὰ πνευματικὰ*[8] *πάντα πράσσετε· ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τελειοῦσθε, ὅς ἐστι σωτὴρ πάντων ἀνθρώπων, μάλιστα πιστῶν.*

IX. *Ἔγνων δέ τινας παροδεύσαντας δι' ὑμῶν, ἔχοντας κακὴν διδαχὴν ἀλλοκότου καὶ πονηροῦ πνεύματος· οἷς οὐκ ἐδώκατε πάροδον σπεῖραι τὰ ζιζάνια, βύσαντες τὰ ὦτα, εἰς τὸ μὴ παραδέξασθαι τὴν ὑπ'*

---

9) *πᾶσι* B O V.

10) *παύλῳ τῷ χριστοφόρῳ, καὶ τιμοθέῳ τῷ πιστοτάτῳ* B F O R V. Excidisse videtur praepositio tertium casum regens.

Cap. VII. 1) *δὲ* O in textu, *δεῖ* ad oram.

2) *κοίνες* V.

3) *οἱ* R.

4) *λυσσοῦντες* O V. Subinde *λαθροδῆκτοι* c. B O R V, *λαθρόδηκτοι* F, *λαθροδῆκται* vulg.

5) *ἀγέννητος* ex F O R V, *ἀγένητος* B Voss.

6) *τὸν* om. B.

7) Vocc. *ὁ ἀθάνατος ἐν θνητῷ σώματι* non leg. in R.

8) *ἐλευθερώσει* O V, iidem *ἰατρεύσει*. Deinde vocc. *ψυχὰς ὑμῶν, καὶ ἰάσηται αὐτὰς* desiderantur in ed. Vossiana.

Cap. VIII. 1) *ἐξατάτω* V.

2) *ὅπερ* F O R V.

3) *ὑπάρχῃ* c. B F R, *ὑπάρχει* O V vulg.

4) *ἔσται* scr. B.

5) *δὲ* particulam et vb. *ἐκβάλλετε* sub periodi finem in Cod. Nydpruc. addita omittunt B F O R V.

6) *ἁγιωτάτης* R.

7) *ἀπιστείας — ἀπιστεία* O V, illud etiam in F, ubi deest membrum *οὐδὲ ἡ ἀπιστία τὰ τῆς πίστεως*.

8) *πνεύματι καὶ* p. *πνευματικὰ* O V, *πνεύματι* F.

et per omnes et in omnibus.' Vos ergo estote tales[11], qui a tali eruditi estis, hoc est, a Paulo Christifero et Timotheo fidelissimo.[12]

VII. Quidam autem[1] fallaces consueverunt dolo maligno nomen[2] Christi circumportare; sed aliquanta indigna Deo agentes et contraria doctrinae Christi sapientes, ad interitum suum sibimet ipsis consentiunt: quos oportet vos tanquam bestias declinare. ,Iustus' inquit,[3] ,declinans evadet in aeternum: extraneus etenim[4] atque alienus erit ab impiorum perditione.[5] Sunt igitur canes[6] muti, non valentes latrare, rabidi occulte: quos observare oportet, insanabilem languorem habentes.' Medicus autem noster est solus verus Deus, ingenitus et invisibilis, Dominus omnium, Unigeniti vero pater et genitor. Habemus autem medicum etiam Dominum nostrum et Deum[7] Iesum Christum, ante secula[8] Filium unigenitum et in principio Verbum, postea vero et hominem ex Maria Virgine: ,Verbum enim,' inquit, ,caro factum est.'[9] Incorporalis in corpore, impassibilis in corpore passibili, immortalis in corpore mortali, vita in corruptione, ut de morte et corruptione liberet et curet animas nostras, et sanet eas infusas morbo impietatis et iniquis desideriis.

VIII. Nullus ergo vestrum seducatur: quod et de vobis confido; unum etenim omnes estis.[1] Quando enim nichil in vobis fuerit, quod vos potuerit[2] coinquinare et tormentum superinducere, secundum Deum vivitis:[3] et erit Christi[4] subiectio vestra et Ecclesiae Ephesiorum, quae est auxiliatrix et multum laudabilis. Carnales enim[5] spiritualia non possunt agere, neque spirituales[6] carnalia: sicut nec[7] fides ea, quae sunt[8] infidelitatis, neque infidelitas ea, quae sunt fidei. Vos vero repleti Spiritu Sancto, nichil carnale, sed omnia spiritualia[9] agite. Unusquisque vestrum perfectus[10] sit in Christo Iesu, qui est salvator omnium hominum, maxime[11] fidelium.

IX. Agnovi enim aliquos ex vobis a via veritatis discedentes malam doctrinam habere alieni et nequissimi spiritus. Quibus non tribuistis secus viam seminare zizania,[1] obturantes aures ad non[2] suscipiendum errorem,

---

11) *tales estote* transp. Reg.
12) *fidelissimo* des. in Reg.

Cap. VII. 1) *igitur* Pal. Reg.
2) *maligno* (seq. parvula lacuna) *nomen* Reg.
3) Cf. Prov. 10, 25. 11, 3. Esai. 56, 10.
4) *enim* Reg. Subinde *et* (subnotatum) *et* p. *atque* Pal.
5) *proditione* Pal.
6) *carne* Pal.
7) Vocc. *et Deum* transcripsi ex Pal. Reg.
8) *natum* interponunt Pal. Reg.
9) *est* om. Pal. Cf. Io. 1, 14.

Cap. VIII. 1) *omnes enim estis unum* (supraadd.) Pal., *omnes etenim unum estis* Reg.
2) *poterit* Pal. Reg.
3) *vivetis* Pal. Reg.
4) *Christi* des. in Pal.
5) *enim* supraadd. in Reg. Subinde *spiritalia* Pal.
6) *spiritales* Pal.
7) *et* Pal. Reg.
8) *sunt* supraadscriptum in Reg.
9) *spiritalia* Pal.
10) *profectus* Pal.
11) *maxime autem* Pal. Reg. Ceterum cf. I Tim. 4, 10.

Cap. IX. 1) *zizaniam* Pal. Reg.
2) *dominum* Pal.

αὐτῶν[1] *καταγγελλομένην πλάνην, πεπεισμένοι τὸ λαοπλάνον*[2] *πνεῦμα, οὐ τὰ Χριστοῦ, ἀλλὰ τὰ ἴδια λαλεῖν· ψευδολόγον*[3] *γάρ ἐστι· τὸ δὲ Ἅγιον Πνεῦμα οὐ τὰ ἴδια, ἀλλὰ τὰ τοῦ Χριστοῦ, καὶ οὐκ ἀφ᾽ ἑαυτοῦ, ἀλλ᾽*[4] *ἀπὸ τοῦ Κυρίου, ὡς καὶ ὁ Κύριος τὰ*[5] *παρὰ τοῦ Πατρὸς ἡμῖν κατήγγελλεν·*[6] *Ὁ λόγος γὰρ, φησὶν, ὃν ἀκούετε, οὐκ ἔστιν ἐμὸς, ἀλλὰ τοῦ πέμψαντός με Πατρός· καὶ περὶ τοῦ Πνεύματος τοῦ Ἁγίου· Οὐ λαλήσει,*[7] *φησὶν, ἀφ᾽ ἑαυτοῦ, ἀλλ᾽ ὅσα ἂν ἀκούσῃ παρ᾽ ἐμοῦ. Καὶ περὶ ἑαυτοῦ φησὶ πρὸς τὸν Πατέρα· Ἐγώ σε, φησὶν, ἐδόξασα ἐπὶ τῆς γῆς· τὸ ἔργον, ὃ ἔδωκάς μοι, ἐτελείωσα· ἐφανέρωσά σου τὸ ὄνομα τοῖς ἀνθρώποις. Καὶ περὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος· Ἐκεῖνος ἐμὲ δοξάσει, ὅτι ἐκ τοῦ ἐμοῦ λαμβάνει. Τὸ δὲ πλάνον πνεῦμα ἑαυτὸ*[8] *κηρύττει, τὰ ἴδια λαλεῖ, αὐτάρεσκον γάρ ἐστιν· ἑαυτὸ*[9] *δοξάζει, τύφου γάρ ἐστι μεστόν·*[10] *ψευδολόγον ὑπάρχει, ἀπατηλὸν, θωπευτικὸν, κολακευτικὸν,*[11] *ὕπουλον, ῥαψῳδὸν, φλύαρον,*[12] *ἀσύμφωνον, ἀμετροεπὲς, γλίσχρον, ψοφοδεὲς, οὗ τῆς ἐνεργείας*[13] *ῥύσεται ὑμᾶς*[14] *Ἰησοῦς ὁ*[15] *Χριστὸς, ὁ θεμελιώσας ὑμᾶς*[16] *ἐπὶ τὴν πέτραν ὡς λίθους ἐκλεκτοὺς, εὐαρμολογουμένους εἰς οἰκοδομὴν θείαν*[17] *Πατρὸς, ἀναφερομένους*[18] *εἰς τὰ ὕψη*[19] *διὰ Χριστοῦ τοῦ ὑπὲρ ἡμῶν σταυρωθέντος, σχοίνῳ χρωμένους τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι· πίστει δὲ ἀναγομένους,*[20] *καὶ ἀγάπῃ κουφιζομένους ἐκ γῆς πρὸς οὐρανὸν, συνοδοιποροῦντας*[21] *ἅμα ἀμώμοις. Μακάριοι γὰρ, φησὶν, οἱ ἄμωμοι ἐν ὁδῷ, οἱ πορευόμενοι ἐν*[22] *νόμῳ Κυρίου· ὁδὸς δέ ἐστιν ἀπλανὴς, Ἰησοῦς ὁ*[23] *Χριστός· Ἐγὼ γὰρ, φησὶν, εἰμὶ ὁ ὁδὸς καὶ ἡ ζωή· ὁδηγεῖ δὲ ἡ ὁδὸς πρὸς τὸν Πατέρα· Οὐδεὶς γὰρ, φησὶν,*[24] *ἔρχεται πρὸς τὸν Πατέρα, εἰ μὴ δι᾽ ἐμοῦ. Μακάριοι οὖν ἐστὲ ὑμεῖς οἱ Θεοφόροι, πνευματοφόροι, ναοφόροι, ἁγιοφόροι,*[25] *κατὰ πάντα κεκοσμημένοι ἐν ταῖς ἐντολαῖς Ἰησοῦ Χριστοῦ, βασίλειον ἱεράτευμα, ἔθνος ἅγιον, λαὸς εἰς περιποίησιν· δι᾽ οὓς ἀγαλλιώμενος ἠξιώθην, δι᾽ ὧν γράφω, προσομιλῆσαι τοῖς ἁγίοις τοῖς οὖσιν ἐν Ἐφέσῳ, τοῖς πιστοῖς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. Χαίρω οὖν ἐφ᾽ ὑμῖν, ὅτι μὴ τῇ ματαιότητι προσέχετε· οὐδὲ κατὰ σάρκα ἀγαπᾶτε, ἀλλὰ κατὰ Θεόν.*

X. *Καὶ ὑπὲρ τῶν ἄλλων δὲ ἀνθρώπων ἀδιαλείπτως προσεύχεσθε· ἔστι γὰρ αὐτοῖς ἐλπὶς μετανοίας, ἵνα Θεοῦ τύχωσιν·*[1] *μὴ ὁ πίπτων γὰρ οὐκ ἀνίσταται; ἢ ὁ ἀποστρέφων οὐκ ἐπιστρέφει; Ἐπιστρέψατε οὖν αὐ-*

Cap. IX. 1) *ὑπὲρ αὐτῶν* B.
2) *λαοπνάνον* R.
3) *ψευδολόγων* F O.
4) *ἀλλ᾽* c. R, *ἀλλὰ* B F O V vulg.
5) *τὰ* om. F O V.
6) *ἀπήγγελλεν* R.
7) *λαλῆσε* (sic) V.
8) *ἑαυτὸν* O V, in illius marg. emendatum.
9) *ἑαυτὸν* O R, utrobivis correctum in *ἑαυτὸ*. Ambigua est scriptura Cod. V, supra cuius o habes ∸
10) Vocc. *τύφου γάρ ἐστι μεστὸν* omittenda esse videntur c. R et vet. Int.
11) *κολακευτικὸν* des. in F O V.
12) *φλοίαρον* scr. O V.
13) *ἐνεργίας* F.
14) *ἡμᾶς* F O R V vet. Int.
15) *ὁ* addidi ex R.
16) *ἡμᾶς* F c. vet. Int.
17) *Θεοῦ* F.
18) *ἀναφερομένοι*(paroxytonon) O V, *ἀναφερόμενοι* F R.
19) *υψει* V.
20) *ἀναγόμενοι* R, *ἀναγώμενοι* F V O, in hoc o supra. Mox *κουφιζόμενοι* p. *κουφιζομένους* F O R V.
21) *συνοδοιποροῦντας* B, *συνοδοιποροῦντες* F O R V, *ὁδοιποροῦντας* Voss.
22) *ἐν* praetermisit Voss.
23) *ὁ* om. F O V.
24) *φησὶν* des. in B F O R V.
25) Vocc. *πνευματοφόροι, ναοφόροι, ἁγιοφόροι* non sunt in R, et reapse abundant; *ναοφόροι* om. F O V.

Cap. X. 1) *τύχωσιν* O V, *τύχωσι* B F R vulg.

qui ab ipsis praedicatur, scientes[3] quia huiusmodi spiritus est erroris, non ea quae sunt Christi, sed sua loquens. Falsiloquus etenim est. Sanctus autem Spiritus non sua propria loquitur, sed ea quae sunt Christi, nec a semetipso, sed a Domino, sicut et Dominus ea quae a Patre audivit nobis annunciat.[4] ‚Sermo,' inquit, ‚quem[5] audistis, non est meus, sed eius, qui me misit.' De Sancto vero Spiritu[6] dicit: ‚Non enim loquetur a se, sed quaecunque audierit a me.' De se autem ait[7] Patri: ‚Ego te glorificavi[8] super terram, opus perfeci, quod dedisti mihi ut facerem; manifestavi nomen tuum hominibus.' De Spiritu Sancto ait: ‚Ille me glorificabit,[9] quia de meo accipiet, et annunciabit vobis.' Ergo uterque[10] eorum ipsum glorificat, a quo et accepit, quod faceret; et ipsum praedicat, atque eius verba pronunciat. Erroris autem spiritus seipsum praedicat, sua propria dicens: sibi placens etenim est, et seipsum glorificat. Acerbus namque est, plenus extans falsiloquio, seductor, lubricus, superbus,[11] arrogans, verbosus, dissonus, immensuratus, nigriformis, tumidus. De cuius operationibus liberavit nos Iesus Christus, fundans nos super petram tanquam[12] lapides electos, qui apti sunt ad aedificium[13] Dei Patris, elevati in altum a Christo, qui pro nobis crucifixus est; confortatos Spiritu Sancto, in fide introductos,[14] et dilectione elevatos a terra ad caelum,[15] ambulantes immaculate. ‚Beati enim,' inquit, ‚immaculati in via, qui ambulant in lege Domini.'[16] Via enim sine errore est Iesus Christus, sicut[17] ipse ait: ‚Ego sum via, veritas[18] et vita.' Deducit autem haec via ad Patrem: ‚Nemo enim,'[19] inquit, ‚venit[20] ad Patrem nisi per me.'[21] Beati ergo estis vos Deiferi, Spiritiferi, sanctiferi, templiferi, in omnibus ornati in mandatis Iesu Christi, regnum[22] sacerdotale et[23] gens sancta, populus in adquisitionem: in quibus exsultans dignus effectus sum, per quos scribo, alloqui sanctos qui sunt Ephesi, fideles in Christo Iesu.[24] Gaudeo enim in vobis, quia vanitati non intenditis,[25] neque ea, quae secundum carnem sunt, diligitis, sed ea, quae sunt secundum Deum.

X. Et[1] pro aliis hominibus orate indesinenter;[2] est enim in illis spes, ut Deum mereantur adipisci. ‚Nunquid qui cadit,' inquit,[3] ‚non adiiciet, ut resurgat? aut qui avertitur, non convertitur?'[4] Convertimini ergo

---

3) *scientes* deest in Reg.
4) *Neque a semetipso sed ea quae sunt christi. Neque a semetipso: sed a domino, sicuti et dominus ea quae a patre audivit nobis annunciat* p. *nec a semetipso —— annunciat* Pal.; *neque nunciat* intermediis omissis Reg.
5) *quem* (erat *quo*) *modo* Pal. Ceterum cf. Io. 14, 24.
6) Sic dedi ex Pal. Reg., *De Spiritu Sancto* vulg. Cf. Io. 16, 13.
7) *autem* Reg.
8) *clarificavi* Reg. Cf. Io. 17, 4. 6.
9) *clarificabit* Reg. Cf. Io. 16, 14.
10) *uter vestrum* Pal.
11) *superciliosus* Pal.
12) *fides* (c. punctis subpositis) interponit Pal.
13) *edificium sanctum* Pal. Reg.
14) *introductos* om. Reg.
15) *confortatos spiritu sancto in fide introductos in fide et dilectione elevatos ad celum* Pal.
16) Ps. 119, 1.
17) *sicuti* Pal. Cf. Io. 14, 6.
18) *et veritas* Pal.
19) *enim* des. in Reg.
20) *veniet* Pal. Reg.
21) Vocc. *per me* margini adscripta in Pal.
22) *genus* Pal. Cf. I Pet. 2, 9.
23) *et* om. Reg.
24) Eph. 1, 1.
25) *non vanitati intenditis* Pal. Reg.
Cap. X. 1) al. *Sed.* Cur.
2) *indesinenter orate* inv. Pal.
3) Ier. 8, 4.
4) *convertetur* Reg.

τοῖς[2] *μαθητευθῆναι ὑμῖν. Γίνεσθε οὖν διάκονοι Θεοῦ καὶ στόμα Χριστοῦ. λέγει γὰρ ὁ Κύριος· Ἐὰν ἐξαγάγητε*[3] *ἐξ ἀναξίου τίμιον, ὡς στόμα μου ἔσεσθε. Γίνεσθε πρὸς τὰς ὀργὰς αὐτῶν ὑμεῖς ταπεινόφρονες· ἀντιτάξατε πρὸς τὰς βλασφημίας αὐτῶν ὑμεῖς τὰς ἐκτενεῖς εὐχάς· αὐτῶν πλανωμένων στήκετε ὑμεῖς ἐν τῇ πίστει ἑδραῖοι· νικήσατε τὸ ἄγριον ἦθος ἐν ἡμερότητι, τὸ ὀργίλον πρᾳότητι·*[4] *Μακάριοι γὰρ οἱ πρᾳεῖς· καὶ Μωσῆς πρᾷος παρὰ πάντας ἀνθρώπους καὶ Δαβὶδ πρᾷος σφόδρα· διὸ καὶ*[5] *παραινεῖ Παῦλος, Δοῦλον, λέγων,*[6] *Κυρίου οὐ δεῖ μάχεσθαι, ἀλλ' ἤπιον εἶναι πρὸς πάντας, διδακτικὸν, ἀνεξίκακον, ἐν πρᾳότητι παιδεύοντα τοὺς ἀντιδιατιθεμένους· μὴ σπουδάζοντες*[7] *ἀμύνεσθαι τοὺς ἀδικοῦντας ὑμᾶς· Εἰ ἀνταπέδωκα γαρ, φησὶν,*[8] *τοῖς ἀνταποδιδοῦσί μοι κακά· ἀδελφοὺς αὐτοὺς ποιήσωμεν τῇ ἐπιεικείᾳ·*[9] *εἴπατε γὰρ τοῖς μισοῦσιν ὑμᾶς. Ἀδελφοὶ ἡμῶν ἐστὲ, ἵνα τὸ ὄνομα του*[10] *Κυρίου δοξασθῇ· καὶ μιμησώμεθα τὸν Κύριον, ὃς λοιδορούμενος οὐκ ἀντελοιδόρει, σταυρούμενος οὐκ ἀντέτεινεν,*[11] *πάσχων οὐκ ἠπείλει,*[12] *ἀλλ' ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν προσηύχετο· Πάτερ ἄφες αὐτοῖς, οὐκ οἴδασιν ὃ ποιοῦσιν. Εἴ*[13] *τις πλέον ἀδικηθεὶς πλείονα ὑπομείνῃ,*[14] *οὗτος μακάριος· εἴ τις ἀποστερηθῇ, εἴ*[15] *τις ἀθετηθῇ διὰ τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου, οὗτος ὄντως Χριστοῦ ἐστί. Βλέπετε, μὴ τοῦ Διαβόλου βοτάνη εὑρεθῇ ἐν ὑμῖν· πικρὰ γάρ ἐστι καὶ ἁλμυρά τις αὕτη. Νήψατε, σωφρονήσατε*[15] *ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.*

XI. *Ἔσχατοι καιροὶ λοιπόν εἰσιν· αἰσχυνθῶμεν, φοβηθῶμεν τὴν μακροθυμίαν τοῦ Θεοῦ· μὴ τοῦ πλούτου τῆς χρηστότητος αὐτοῦ καὶ τῆς ἀνοχῆς καταφρονήσωμεν· ἢ*[1] *γὰρ τὴν μέλλουσαν ὀργὴν φοβηθῶμεν, ἢ τὴν ἐνεστῶσαν χαρὰν ἀγαπήσωμεν ἐν τῷ νῦν βίῳ· ἔστω δὲ ἡ ἐνεστῶσα χαρὰ καὶ ἡ ἀληθινὴ, τὸ*[2] *μόνον ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ εὑρεθῆναι, εἰς τὸ ἀληθινῶς ζῆν. Χωρὶς τούτου μηδ' ἂν*[3] *ἀναπνεῦσαί ποτε ἔλησθε· οὗτος γάρ μου ἡ ἐλπὶς, οὗτος τὸ καύχημα, οὗτος ὁ*[4] *ἀνελλιπὴς πλοῦτος, ἐν ᾧ τὰ δεσμὰ ἀπὸ Συρίας μέχρι Ῥώμης περιφέρω, τους πνευματικοὺς μαργαρίτας, ἐν οἷς γένοιτό μοι τελειωθῆναι τῇ προσευχῇ ὑμῶν μέτοχον τῶν παθημάτων Χριστοῦ, καὶ κοινωνὸν τοῦ θανάτου αὐτοῦ γενέσθαι, καὶ τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως, καὶ τῆς ἀνεκλιποῦς*[5] *ζωῆς, ἧς γένοιτό μοι ἐπιτυχεῖν, ἵνα ἐν κλήρῳ Ἐφεσίων εὑρεθῶ τῶν Χριστιανῶν, οἳ καὶ*

---

2) *αὐτοῖς* ex BFORV, *αὐτοὺς* vulg.
3) *ἐξαγάγηται* F.
4) Vulg. *ἐν* ante *πρᾳότητι* omisi c. BFORV.
5) *καὶ* inserui ex R.
6) *λέγω* notatur ex F.
7) *δουδάζοντες* (sic) in Cod. F extare mihi asseritur.
8) *φησὶ* BFR vulg.
9) *ἐπιεικίᾳ* FOV.
10) *τοῦ* om. R.
11) *ἀντέτεινεν* c. FOV, *ἀντέτεινε* R, *ἀντεῖπε* B vulg.
12) *ἠπήλει* OV.
13) *εἴ* c. FORV. *Ἐάν* B vulg. Tum *πλεῖον* p. *πλέον* R.
14) *ὑπομείνει* scr. FOV.
15) *εἴ — εἴ* c. FORV, *ἐάν — ἐάν* B vulg.
16) *σωφρονίσατε* R.

Cap. XI. 1) Ita BFORV, *μᾶλλον* Voss.
2) Vocc. *ἔστω δὲ ἡ ἐνεστῶσα χαρὰ καὶ ἡ ἀληθινή, τὸ* desunt in BFORV, ut in exemplari Augustano.
3) *ἂν* om. B. Subinde *ἁγνεῦσαι* p. *ἀναπνεῦσαι* FORV. Tum *ἔλοισθε* p. *ἔλησθε* R.
4) *ὁ* accessit ex R. Subinde *ἀνεκλειπὴς* p. *ἀνελλιπὴς* FOV.
5) *ἀνεκλειποῦς* FOV, *ἀνεκλείπτου* R.

ad doctrinam. Estote ministri Dei et os Christi. Dicit enim Dominus: ‚Si abduxeritis[5] pretiosum ab indigno, sicut[6] os meum eritis.' Estote ad iracundias eorum humiles; renunciate blasphemiis eorum. Vos vero orationi instate; illis errantibus vos stabiles estote, radicati in fide. Vincite eorum ferocem consuetudinem[7] per vestram mansuetudinem, et iracundiam per lenitatem. ‚Beati enim,' inquit, ‚mites.'[8] Nam et Moyses mansuetus erat[9] supra omnes homines, et David[10] mitis valde. Propter quod Paulus[11] monet dicens: ‚Servum autem Domini non oportet litigare, sed mitem esse ad omnes, docibilem, patientem, cum omni modestia corripientem eos qui resistunt.' Nolite festinare ulcisci nocentes[12] vos. ‚Si reddidi enim,'[13] inquit, ‚retribuentibus mihi mala.' Fratres eos faciamus per mansuetudinem. Dicite itaque his, qui vos[14] oderunt: Fratres nostri estis, ut nomen Domini glorificetur. Imitemur scilicet Dominum, qui[15] cum malediceretur non maledicebat, cum crucifigeretur non contradicebat, cum pateretur non comminabatur, sed pro inimicis suis[16] orabat, dicens: ‚Pater dimitte illis, quia nesciunt[17] quid faciunt.' Cui[18] plus nocetur, ampliora sustineat. Beatus[19] qui abiectus et reprobatus fuerit propter nomen Domini; ipse etenim[20] vere est Christi. Videte, ne herba Diaboli inveniatur in vobis; amara etenim est, et salsa.[21] Ergo sobrii estote et casti in Christo Iesu.

XI. Iam enim novissima tempora sunt. Revereamur[1] et timeamus longanimitatem Dei, et non simus divitiarum aut[2] utilitatum eorum appetitores. Futuram iracundiam plus timeamus, quam praesentem gratiam diligamus. Praesens enim gratia est, ut inveniamur in Christo Iesu,[3] et in veritate vivamus. Extra hoc autem nec respirare oportet aliquando. Haec enim est[4] spes mea, haec exultatio, hae[5] denique indeficientes divitiae. In quo et vincula mea a Syria usque ad Romam suffero,[6] spirituales margaritas, in quibus mihi contingat[7] consummari orationibus vestris participem passionum Christi et communem[8] morti eius fieri, et a mortuis resurrectioni et vitae[9] sempiternae, quam mihi[10] contingat percipere, ut in sorte Ephesiorum Christianorum inveniar, qui et cum Apo-

5) *abduxeris* Pal. Cf. Ier. 15, 19.
6) *sicut* des. in Reg.
7) *ferocem eorum consuetudinem* Pal.
8) *vos mites* Reg. Cf. Matth. 5, 5.
9) *erat* om. Reg. Cf. Num. 12, 3.
10) *mansuetus* (subnotatum) inserit Reg. Cf. I Sam. 24.
11) *et paulus* Pal. Cf. 2 Tim. 2, 24 sq.
12) *volentes* Reg.
13) *enim* om. Pal. Reg.; in illo subinde *retribuentibus inquit mihi mala.* Cf. Ps. 7, 4.
14) *vos* des. in Reg.
15) I Pet. 2, 23.
16) *suis* om. Pal. Cf. Luc. 23, 34.
17) *nesciunt enim* p. *quia nesciunt* Pal. Reg.
18) *Qui* scr. Reg.
19) Matth. 5, 11.
20) *enim* Pal.
21) *falsa* Pal. Reg. Cf. ad sq. I Pet. 4, 7.

Cap. XI. 1) *revereamus* Pal. Ceterum cf. Rom. 2, 4.
2) *atque* Reg.
3) *Iesu* des. in Reg.
4) *haec est enim* Pal. Reg.
5) *hec* Reg.
6) *suffecero* Reg. Subinde *spiritales* Pal.
7) *contingat mihi* inv. Pal.
8) *comune* Pal.
9) Vocc. *et vitae* des. in Pal., solum *et* deest in Reg.
10) *mihi* supraadd. in Reg.

τοῖς ἀποστόλοις πάντοτε συνῆσαν[6] *ἐν δυνάμει*[7] *Ἰησοῦ Χριστοῦ, Παύλῳ, Ἰωάννῃ, Τιμοθέῳ τῷ πιστοτάτῳ.*

XII. *Οἶδα τίς εἰμι, καὶ τίσι*[1] *γράφω· ἐγὼ μὲν*[2] *ὁ ἐλάχιστος Ἰγνάτιος, καὶ*[3] *τοῖς ὑπὸ κίνδυνον καὶ κρίσιν παρόμοιος· ὑμεῖς δὲ ἠλεημένοι, ἐστηριγμένοι ἐν Χριστῷ· παραδοθείς γε ἐγὼ, ἀλλὰ*[4] *τῶν διὰ Χριστὸν ἀναιρουμένων, ἀπὸ τοῦ αἵματος Ἄβελ τοῦ δικαίου ἕως τοῦ*[5] *αἵματος Ἰγνατίου τοῦ ἐλαχίστου.*[6] *Ὑμεῖς δὲ*[7] *Παύλου συμμύσται ἐστὲ, ἡγιασμένου, μεμαρτυρημένου, ὅτι σκεῦός ἐστιν ἐκλογῆς, οὗ γένοιτό*[8] *μοι ὑπὸ τὰ ἴχνη εὑρεθῆναι, καὶ τῶν λοιπῶν ἁγίων, ὅταν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐπιτύχω, ὃς πάντοτε ἐν ταῖς δεήσεσιν αὐτοῦ μνημονεύει ὑμῶν.*[9]

XIII. *Σπουδάζετε οὖν πυκνότερον*[1] *συνέρχεσθαι εἰς εὐχαριστίαν*[2] *Θεοῦ καὶ δόξαν· ὅταν γὰρ ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνεχῶς γίνησθε,*[3] *καθαιροῦνται αἱ δυνάμεις τοῦ Σατανᾶ, καὶ ἄπρακτα αὐτοῦ ἐπιστρέφει τὰ πεπυρωμένα βέλη πρὸς ἁμαρτίαν· ἡ γὰρ ὑμετέρα*[4] *ὁμόνοια καὶ σύμφωνος πίστις αὐτοῦ μὲν ἐστιν ὄλεθρος, τῶν δὲ ὑπασπιστῶν αὐτοῦ βάσανος. Οὐδὲν ἄμεινον τῆς κατὰ Χριστὸν εἰρήνης, ἐν ᾗ πᾶς πόλεμος καταργεῖται,*[5] *ἀερίων καὶ ἐπιγείων πνευμάτων· Οὐ γάρ ἐστιν ἡμῖν ἡ πάλη πρὸς αἷμα καὶ σάρκα, ἀλλὰ πρὸς τὰς ἀρχὰς, πρὸς τὰς ἐξουσίας, πρὸς τοὺς κοσμοκράτορας*[6] *τοῦ σκότους, πρὸς τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας ἐν τοῖς ἐπουρανίοις.*

XIV. *Οὐκοῦν οὐ λήσεται ὑμᾶς τι τῶν νοημάτων τοῦ Διαβόλου, ἐὰν, ὡς Παῦλος, τελείως εἰς Χριστὸν ἔχητε*[1] *τὴν πίστιν καὶ τὴν ἀγάπην, ἥτις ἐστὶν ἀρχὴ ζωῆς καὶ τέλος· ἀρχὴ ζωῆς πίστις, τέλος δὲ ἀγάπη· τὰ δὲ δύο ἐν ἑνότητι γενόμενα Θεοῦ ἄνθρωπον ἀποτελεῖ· τὰ δὲ ἄλλα*[2] *πάντα εἰς καλοκἀγαθίαν ἀκόλουθά ἐστιν. Οὐδεὶς πίστιν ἐπαγγελλόμενος ὀφείλει*[3] *ἁμαρτάνειν, οὐδὲ ἀγάπην κεκτημένος μισεῖν τὸν ἀδελφόν· ὁ γὰρ εἰπών· Ἀγαπήσεις Κύριον τὸν Θεόν σου, εἶπεν·*[4] *καὶ τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν.*[5] *Οἱ ἐπαγγελλόμενοι Χριστοῦ εἶναι; οὐκ ἐξ ὧν λέγουσι μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐξ ὧν πράττουσι, γνωρίζονται· ἐκ γὰρ τοῦ καρποῦ τὸ δένδρον γινώσκεται.*[6]

---

6) *συνεῖσαν* O V, in illo *συνῆσαν* man. sec.

7) *δυνάμει* deest in F, ubi invertitur *χριστῷ ἰησοῦ.*

Cap. XII. 1) *τίσιν* O V.

2) *μὲν* om. B F O R V.

3) *καὶ* nonnulli c. Vossio om. contra auctoritatem Codd. B F O R V.

4) Vocc. *ἐγὼ, ἀλλὰ* non leg. in B F O R V.

5) *τοῦ* om. F O R V.

6) *τοῦ ἐλαχίστου* c. B F O R V, *ἐλάχιστος* vulg.

7) *Ὑμεῖς δὲ* non leg. in B F O R V.

8) *γέννοιτό* male Voss.

9) *ὑμῶν* ex B F O R V vet. Int., *ἡμῶν* vulg.

Cap. XIII. 1) *ποικνότερον* O V.

2) *εὐχαριστείαν* O V.

3) Ita R, *συνεχῶς ἐπὶ τὸ αὐτὸ γένησθε* B F O V vulg.

4) *ἡμετέρα* O V.

5) *κατεργεῖται* B, *κατεργῆται* O V, in illo *ῄ* man. sec. Subinde *ἀερείων* O V, ille *ἀερίων* man. sec.

6) Dedi *πρὸς τὰς ἐξουσίας, πρὸς τοὺς κοσμοκράτορας* ex R p. *καὶ πρὸς ἐξουσίας, καὶ πρὸς τοὺς κοσμοκράτορας* B O V vulg., *καὶ πρὸς τὰς ἐξουσίας, καὶ πρὸς τοὺς κοσμοκράτορας* F.

Cap. XIV. 1) *ἔχηται* F, *ἔχετε* O R V.

2) *δ' ἄλλα* R.

3) *ὀφείλη* V, prius etiam O.

4) *εἶπε* B F R vulg.

5) *ἑαυτὸν* F R.

6) *γινώσκεται τὸ δένδρον* inv. B.

stolis semper conversati sunt in virtute Iesu Christi, Paulo, Ioanne et Timotheo fidelissimo.

XII. Scio,[1] qui sum, et quibus scribo. Ego itaque minimissimus sum,[2] et supplex, sub periculis, et iudiciis, et lege constitutus. Vos vero consecuti[3] estis misericordiam, firmi in Christo. Traditus sum autem propter Deum generi interfectorum a sanguine Abel iusti usque ad sanguinem Ignatii minimissimi.[4] Pauli enim sancti estis conministri,[5] et martyrium consummantis, qui est vas electionis, sub cuius vestigia merear inveniri, et caeterorum sanctorum, quando Iesum Christum merear[6] adipisci: qui semper[7] in suis orationibus memor est vestri.[8]

XIII. Festinate ergo frequenter convenire ad eucharistiam et[1] gloriam Dei. Quando enim assidue hoc ipsum agitur, expelluntur virtutes Satanae, qui actus[2] suos convertit in sagittas ignitas[3] ad peccatum. Vestra autem concordia et consonans fides ipsius est interitus et consentaneis eius tormentum. Nichil enim melius est, quam pacem habere in Christo, in qua omne telum[4] evacuatur aeriorum[5] et terrestrium spirituum.[6] ‚Non est[7] enim nobis colluctatio adversus carnem et sanguinem, sed adversus principatus et potestates et[8] adversus mundi rectores tenebrarum harum, adversus spiritualia[9] nequitiae in caelestibus.'

XIV. Ergo nolite vos vulnerare in[1] aliqua contagione[2] Diaboli, sicuti et Paulus dicit, habentes in Christum fidem[3] et dilectionem, quae[4] est principium vitae et finis. Principium quidem vitae est fides, finis vero eius est dilectio: ambae vero[5] simul iunctae, in unitate[6] factae, hominem Dei perficiunt: sed et caetera omnia, quae in[7] benevolentia sequuntur, consummant. Nemo fidem annuncians debet peccare, neque dilectionem possidens debet fratrem suum odire. Qui enim dixit: ‚Diliges[8] Dominum Deum tuum ex toto corde tuo,' ipse iterum ait: ‚Et proximum tuum sicut[9] teipsum.' Qui enim annunciant esse[10] se Christi, non ex quibus dicunt tantummodo, sed ex quibus agunt, agnoscuntur. ‚Ex fructu enim arbor cognoscitur.'[11]

Cap. XII. 1) *enim* inserunt Pal. Reg.
2) *sum* om. Pal. Reg.
3) Ita erat in Reg., nunc *seculi vero*. Subsequens *estis* deest in Pal. Reg.
4) Matth. 23, 35.
5) *ministri* Reg.
6) *meruero* Pal. Reg.
7) *semper* om. Pal.
8) *memor nostri sit* leg. videtur Pal., *memor sit vestri* exh. Reg.

Cap. XIII. 1) *et* supra adscr. in Pal.
2) *aptus* Pal.
3) Eph. 6, 16.
4) *caelum* Pal.
5) *aerium* Reg.
6) *spiritum* Pal.
7) *est* om. Reg., ubi transp. *colluctatio nobis*. Cf. Eph. 6, 12.
8) *et* om. Pal. Reg.
9) *spiritalia* Pal.

Cap. XIV. 1) *ex* Pal.
2) *cogitatione* Reg.
3) *in christum habentes spem* Pal. Reg.
4) *qui* Pal. Reg.
5) *vero* om. Pal. Reg., qui subinde exhibent *simul coniunctae*.
6) *unitatem* Reg.
7) *quenam* p. *quae in* erat in Pal.
8) *proximum* male heic inserit Reg. Cf. Luc. 10, 27.
9) *tanquam* Pal. Reg.
10) *esse* supraadd. in Reg., ubi subinde *christum* p. *se Christi*.
11) Matth. 12, 33.

XV. *Ἄμεινόν ἐστι*[1] *σιωπᾶν καὶ εἶναι, ἢ λαλεῖν καὶ μὴ εἶναι· οὐκ ἐν λόγῳ ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ἐν*[2] *δυνάμει. Καρδίᾳ πιστεύεται, στόματι δὲ ὁμολογεῖται· τῇ μὲν εἰς δικαιοσύνην, τῷ δὲ εἰς σωτηρίαν. Καλὸν τὸ διδάσκειν, ἐὰν ὁ λέγων*[3] *ποιῇ· ὃς γὰρ ἂν ποιήσῃ*[4] *καὶ διδάξῃ,*[5] *οὗτος μέγας ἐν τῇ βασιλείᾳ. Ὁ Κύριος ἡμῶν καὶ Θεὸς Ἰησοῦς ὁ*[6] *Χριστὸς, ὁ υἱὸς τοῦ ζῶντος, πρῶτον ἐποίησεν,*[7] *καὶ τότε ἐδίδαξεν, ὡς μαρτυρεῖ Λουκᾶς, οὗ ὁ ἔπαινος ἐν τῷ εὐαγγελίῳ διὰ πασῶν τῶν ἐκκλησιῶν. Οὐδὲν λανθάνει τὸν Κύριον, ἀλλὰ καὶ τὰ κρυπτὰ ἡμῶν ἐγγὺς αὐτοῦ*[8] *ἐστίν. Πάντα οὖν ποιῶμεν, ὡς αὐτοῦ ἐν ἡμῖν κατοικοῦντος, ἵνα ὦμεν αὐτοῦ ναοὶ, καὶ αὐτὸς ἐν ἡμῖν*[9] *Θεός. Χριστὸς ἐν ἡμῖν λαλείτω, ὡς καὶ ἐν Παύλῳ· τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον διδασκέτω ἡμᾶς τὰ Χριστοῦ φθέγγεσθαι παραπλησίως αὐτῷ.*

XVI. *Μὴ πλανᾶσθε, ἀδελφοί μου· οἱ οἰκοφθόροι βασιλείαν Θεοῦ οὐ κληρονομήσουσιν· εἰ δὲ οἱ τοὺς ἀνθρωπίνους οἴκους διαφθείροντες θανάτῳ καταδικάζονται, πόσῳ μᾶλλον οἱ τὴν Χριστοῦ διδασκαλίαν*[1] *νοθεύειν ἐπιχειροῦντες αἰωνίαν τίσουσι*[2] *δίκην; ὑπὲρ ἧς σταυρὸν καὶ θάνατον ὑπέμεινεν*[3] *ὁ Κύριος Ἰησοῦς ὁ τοῦ Θεοῦ μονογενὴς υἱός· οὗ*[4] *τὴν διδασκαλίαν ὁ ἀθετήσας, λιπανθεὶς*[5] *καὶ παχυνθεὶς εἰς γέενναν*[6] *χωρήσει. Ὁμοίως δὲ καὶ πᾶς ἄνθρωπος, ὁ τὸ διακρίνειν παρὰ Θεοῦ εἰληφὼς, κολασθήσεται, ἀπείρῳ ποιμένι ἐξακολουθήσας, καὶ ψευδῆ δόξαν ὡς ἀληθῆ*[7] *δεξάμενος. Τίς κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος, ἢ Χριστῷ πρὸς Βελίαρ;*[8] *ἢ τίς μερὶς πιστοῦ πρὸς ἄπιστον, ἢ ναῷ Θεοῦ μετὰ εἰδώλων; φημὶ δὲ κἀγώ· τίς κοινωνία ἀληθείας πρὸς ψεῦδος, ἢ δικαιοσύνης*[9] *πρὸς ἀδικίαν, ἢ δόξης πρὸς ψευδοδοξίαν;*[10]

XVII. *Διὰ τοῦτο μύρον ἔλαβεν ὁ Κύριος ἐπὶ τῆς*[1] *κεφαλῆς, ἵνα ἡ ἐκκλησία πνέῃ τὴν ἀφθαρσίαν. Μύρον γὰρ, φησὶν, ἐκκενωθὲν ὄνομά σου·*[2] *διὰ τοῦτο νεάνιδες ἠγάπησάν σε, εἵλκυσάν σε·*[3] *ὀπίσω*[4] *εἰς ὀσμὴν μύρων σου δραμούμεθα. Μὴ ἀλειφέσθω τις*[5] *δυσωδίαν*[6] *διδασκαλίας τοῦ αἰῶνος τούτου. ἡ ἁγία τοῦ Θεοῦ ἐκκλησία μὴ αἰχμαλωτισθῇ ὑπὸ τῆς πανουργίας αὐτοῦ, ὡς ἡ πρώτη γυνή.*[7] *Διὰ τί λογικοὶ ὄντες, οὐ*

Cap. XV. 1) *ἐστιν* O V.
2) *ἀλλὰ ἐν* B.
3) *λέγω* O V, in illo cum signo correcturae, *λέγει* F.
4) *ποιήσει* O V.
5) *διδάξει* O V.
6) *ὁ* adiunxi ex B F O R V.
7) *ἐποίησε* B F R vulg.
8) *αὐτῷ* O R V. Subinde *ἐστιν* c. O V, *ἐστι* B R vulg.
9) *ὑμῖν* B.

Cap. XVI. 1) *διδασκαλίαν* c. B F O R V vet. Int., *ἐκκλησίαν* vulg.
2) *τίσουσιν* O V.
3) *σταυρὸν ὑπέμεινεν καὶ θάνατον* ordo vocc. in R.
4) *υἱοῦ* O V, ad illius oram correctum in vulg.
5) *λειπανθεὶς* F V.
6) *γέεναν* O.
7) *ἀληθῶς* F O V.
8) *βελίαν* O V, illic correctum in vulg.
9) *δικαιοσύνη* O R V. Eadem tria Mss. et F mox *δόξη* p. *δόξης*.
10) *ἀδοξίαν* R, *ψευδοξίαν* B V.

Cap. XVII. 1) *τῆς* addidi ex F O R V, deest in B vulg.
2) Ita LXX, *σοι* B F O V.
3) *εἵλκυσάν σε* om. F.
4) *αὐτῶν* post *ὀπίσω* exh. F O V.
5) *τις* om. B F O R V.
6) *δυσωδείαν* B. Subinde *διδασκαλίαν* B F O R V.
7) *γυνὴ εὔα* F; *εὔα* additur ad oram in O.

XV. Melius est igitur tacere et esse, quam dicere et non esse, quia non in verbo est regnum Dei, sed in virtute.[1] ‚Corde enim creditur ad iustitiam, ore[2] autem confessio fit ad salutem.' Bonum est igitur docere, sed si fecerit ea quae dixerit. ‚Qui enim docuerit et fecerit, hic magnus vocabitur[3] in regno caelorum.'[4] Dominus autem noster et Deus Iesus Christus, qui est filius[5] Dei vivi, primo videlicet fecit, et sic docuit, sicut testificatur Lucas, ‚cuius laus est in Evangelio per omnes Ecclesias.'[6] Nichil enim latet Dominum, sed etiam occulta nostra coram ipso sunt. Omnia ergo faciamus tanquam ipso in nobis habitante,[7] ut simus eius templa, et ipse habitet in nobis. Dominus itaque Christus[8] in nobis loquatur, sicut et in Paulo: Spiritus Sanctus nos doceat, quae sunt Christi, respondere adiuncti illi.

XVI. Nolite errare, fratres mei, et ne sitis masculorum concubitores, quia huiusmodi regnum Dei non possidebunt.[1] Qui enim habitacula humana corrumpunt, morti condempnabuntur. Quomodo non magis qui Christi doctrinam corrumpere[2] conantur, sempiternam dampnationem percipient, propter crucem et mortem, quam sustinuit Dominus Iesus unigenitus Dei filius? cuius doctrinam quicunque depravaverit,[3] abiectus et pollutus in gehennam proiicietur.[4] Similiter autem et omnis homo, qui spernit[5] quod a Deo accepit, damnabitur. Qui imperitum pastorem secutus fuerit, et falsam gloriam tanquam veram susceperit, particeps Christi[6] esse non poterit. ‚Quae enim societas luci cum tenebris? aut Christo cum Belial?[7] aut quae pars fideli cum infideli? aut templo Dei cum idolis?' Dico autem et ego: Quae communicatio veritati[8] ad mendacium? aut quae societas iustitiae cum iniustitia? aut verae gloriae cum falsa gloria?

XVII. Propterea unguentum accepit Dominus in capite, ut Ecclesia fragret[1] incorruptione. ‚Unguentum enim[2] exinanitum est,[3]' inquit, ‚nomen tuum; propterea adolescentulae dilexerunt te, attraxerunt te naribus: post te in odorem[4] unguentorum tuorum curremus.' Ne ungatur[5] quis fetore doctrinae[6] huius seculi: sancta Dei Ecclesia non captivetur ab astutia illius, sicut prima mulier Eva. Quapropter[7] cum simus rationa-

---

Cap. XV. 1) I Cor. 4, 20.
2) *oris* Pal., dein *affert in salutem,* Reg. *fit in salutem.* Cf. Rom. 10, 10.
3) *est* Pal.
4) *dei* Pal. Reg. Cf. Matth. 5, 19.
5) *qui est christus filius* Pal.
6) II Cor. 8, 18.
7) *in nobis revelante* (subnotatum) *habitante* Reg.
8) *iesus* Pal., postmodo *loquitur* p. *loquatur.*

Cap. XVI. 1) *possidebitores* Reg. Cf. I Cor. 6, 9 sq.
2) *dirumpere* Pal., *disrumpere* Reg.
3) *pessimaverit* Pal. Reg.
4) *in ghehennam proicitur* Reg.
5) *spernet* Reg.
6) *christi particeps* transp. Pal. Reg.
7) 2 Cor. 6, 14 sqq.
8) *veritatis* erat in Pal.

Cap. XVII. 1) Pro *fragret* lacuna in Pal., *inflagret* Reg.
2) *enim* om. Reg. Ceterum cf. Cantic. 1, 3 sqq. LXX.
3) *est* om. Reg., ex quo et Pal. accessit subsq. *inquit.*
4) *odore* Reg.
5) *unguatur* Pal., *ungetur* Reg.
6) *iustitie* Pal. Subinde *simul huius seculi* Reg.
7) *Quipropter* Pal., a supra. Cf. 2 Cor. 11, 3.

γινόμεθα φρόνιμοι;[8] *διὰ τί ἔμφυτον τὸ*[9] *περὶ Θεοῦ παρὰ Χριστοῦ*[10] *λαβόντες κριτήριον, εἰς ἄγνοιαν*[11] *καταπίπτομεν, καὶ*[12] *ἐξ ἀμελείας ἀγνοοῦντες τὸ χάρισμα ὃ εἰλήφαμεν, ἀνοήτως ἀπολλύμεθα;*

XVIII. *Ὁ σταυρὸς τοῦ Χριστοῦ τοῖς μὲν ἀπίστοις σκάνδαλόν ἐστιν,*[1] *τοῖς δὲ πιστοῖς σωτηρία καὶ ζωὴ αἰώνιος. Ποῦ σοφός; ποῦ συζητητής; ποῦ καύχησις τῶν λεγομένων*[2] *δυνατῶν;*[3] *ὁ γὰρ τοῦ Θεοῦ υἱὸς, ὁ πρὸ αἰώνων γεννηθεὶς, καὶ τὰ πάντα γνώμῃ τοῦ Πατρὸς συστησάμενος, οὗτος ἐκυοφορήθη ἐκ Μαρίας, κατ' οἰκονομίαν Θεοῦ,*[4] *ἐκ σπέρματος μὲν Δαβὶδ, διὰ*[5] *Πνεύματος δὲ Ἁγίου. Ἰδοὺ γὰρ, φησὶν, ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ λήψεται, καὶ τέξεται υἱὸν, καὶ κληθήσεται Ἐμμανουήλ. Οὗτος ἐγεννήθη, καὶ*[6] *ἐβαπτίσθη ὑπὸ Ἰωάννου, ἵνα πιστοποιήσηται*[7] *τὴν διάταξιν τὴν ἐγχειρισθεῖσαν*[8] *τῷ Προφήτῃ.*

XIX. *Καὶ ἔλαθε τὸν ἄρχοντα τοῦ αἰῶνος τούτου ἡ παρθενία Μαρίας, καὶ ὁ τοκετὸς αὐτῆς, ὁμοίως καὶ ὁ θάνατος τοῦ Κυρίου· τρία μυστήρια κραυγῆς, ἅτινα ἐν ἡσυχίᾳ ἐπράχθη, ἡμῖν δὲ ἐφανερώθη.*[1] *Ἀστὴρ ἐν οὐρανῷ ἔλαμψεν ὑπὲρ πάντας τοὺς πρὸ αὐτοῦ, καὶ τὸ φῶς αὐτοῦ ἀνεκλάλητον ἦν, καὶ ξενισμὸν παρεῖχεν ἡ καινότης αὐτοῦ τοῖς ὁρῶσιν αὐτόν. Τὰ δὲ λοιπὰ πάντα ἄστρα, ἅμα ἡλίῳ καὶ σελήνῃ, χορὸς ἐγίνοντο τῷ ἀστέρι· αὐτὸς δὲ ἦν ὑπερβάλλων αὐτὰ*[2] *τῷ φανῷ. Ταραχή τε ἦν, πόθεν ἡ καινότης ἡ φαινομένη. Ἔνθεν ἐμωραίνετο σοφία κοσμικὴ, γοητεία*[3] *ὗθλος ἦν, καὶ γέλως*[4] *ἡ μαγεία· πᾶς θεσμὸς κακίας ἠφανίζετο, ἀγνοίας ζόφος διεσκεδάννυτο, καὶ τυραννικὴ ἀρχὴ καθῃρεῖτο,*[5] *Θεοῦ ὡς ἀνθρώπου φαινομένου, καὶ ἀνθρώπου ὡς Θεοῦ ἐνεργοῦντος· ἀλλ' οὔτε τὸ πρότερον δόξα, οὔτε τὸ δεύτερον ψιλότης, ἀλλὰ τὸ μὲν ἀλήθεια, τὸ δὲ οἰκονομία. Ἀρχὴν δὲ ἐλάμβανε*[6] *τὸ παρὰ Θεῷ ἀπηρτισμένον·*[7] *ἔνθεν τὰ πάντα συνεκινεῖτο*[8] *διὰ τὸ μελετᾶσθαι θανάτου κατάλυσιν.*

XX. *Στήκετε, ἀδελφοὶ, ἑδραῖοι ἐν τῇ πίστει Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ἐν τῇ αὐτοῦ ἀγάπῃ, ἐν πάθει αὐτοῦ καὶ ἀναστάσει. Πάντες ἐν χάριτι ἐξ ὀνόματος συναθροίζεσθε κοινῇ, ἐν μιᾷ πίστει Θεοῦ Πατρὸς καὶ*[1] *Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ μονογενοῦς αὐτοῦ υἱοῦ, τοῦ καὶ πρωτοτόκου πάσης*

---

8) *φρόνημοι* O V.
9) *τὸν* O V, illic *ν* punctis subnotatum.
10) Vulg. *τοῦ* ante *Χριστοῦ* omisi c. B F O R V.
11) *ἄγνειαν* F.
12) *καὶ* deest in B F O R V. Tum *ἀμελίας* O V.

Cap. XVIII. 1) *ἐστι* B F R vulg.
2) Literae *λεγο* ultimae sunt in Cod. R.
3) *δυνατὸν* F.
4) *Θεοῦ* om. B F O V.
5) *διὰ* non est in B F O V.
6) *καὶ* non extat in B O V.
7) *πιστοποιήσεται* O V, illic quidem *η* supra.
8) *ἐγχειρισθῆσαν* O V.

Cap. XIX. 1) Nulla interpunctio post *ἐφανερώθη* in O V.
2) *αὐτοὺς* B F O V.
3) *γοητεία* c. F O V, *γοητία* B vulg.
4) *γέλος* O V, illic mutatum in *γέλως*. Subinde *ἡ μαγίας* V.
5) *καθαιρεῖτο* F O V,
6) *ἐλάμβανεν* F O V.
7) *ἀπηρτησμένον* F V O, heic mutatum in vulg.
8) *συνεκεινεῖτο* OV, in illo quidem correctum.

Cap. XX. 1) *καὶ* om. F O V.

biles,[8] non efficiamur stulti? Quare plantationem, quam a Deo per Christum accepimus, non custodimus, sed in iudicium per ignorantiam ex negligentia incidimus, ignorantes gratiam quam accepimus, et nescienter[9] perimus?

XVIII. Quia crux Christi[1] infidelibus quidem scandalum est, fidelibus autem[2] salus et vita aeterna. Ubi sapiens? ubi scriba? ubi conquisitor? ubi exultatio dictorum? Filius autem Dei, qui ante secula genitus[3] est, et omnia dispositione Patris constituit, ipse in utero portatus est a Maria, secundum Dei[4] dispositionem, ex semine David et Spiritu Sancto. ‚Ecce enim,' inquit, ‚Virgo[5] in utero concipiet et pariet filium: et vocabitur nomen eius Emanuel.' Ipse baptizatus est a Iohanne, ut fidelem[6] faceret ordinationem, quae tradita est Prophetis a Deo.

XIX. Et latuit principem huius seculi[1] virginitas Mariae, et partus eius; similiter et mors Domini. Tria[2] mysteria clamavit in silentio. Dei enim opera nobis manifestata sunt.[3] Stella in caelo effulsit[4] super omnes, quae ante ipsam erant: et lux eius inaestimabilis et nova atque[5] peregrina apparuit videntibus eam. Caetera autem[6] sidera simul cum sole et luna corusca facta sunt illi stellae; illa vero superabat omnes splendore suo: et facta est perturbatio, unde[7] fuisset illa novitas, quae apparuerat. Hinc hebetata est sapientia huius mundi, maleficia adnullabantur, magica deridebantur,[8] iniquitas et malitia exterminabantur, tenebrae et ignorantia dissipabantur, et tyranni principatus abolebantur,[9] Deo ut homine apparente, et homine[10] sicut Deo operante. Sed neque primo gloria, neque secundo puritas: sed illa veritas, et illa[11] conversatio principatum accepit a Deo. Perfecta omnia in illo[12] constabant: propter quod meditatus est mortis solutionem.

XX. State ergo, fratres, firmi in fide Iesu Christi et in[1] dilectione eius atque resurrectione. Omnes in omnibus, in[2] gratia, in eius nomine congregamini communiter; in una fide Dei Patris, et Christi Iesu, Filii eius unigeniti, et primogeniti totius creationis,[3] secundum carnem qui-

---

8) *rationales* Pal. Reg.

9) *nescientes* mutatum in *nescienter* Pal., *nescientes* Reg.

Cap. XVIII. 1) *christi crux* inv. Reg. Cf. 1 Cor. 1, 18. 23. 20.

2) *autem* om. Pal. Subinde *vita eterna et salus* Reg.

3) *natus* Pal. Reg.

4) *Dei* des. in Pal. Reg. Subinde *dispensationem* Reg.

5) *virgo inquit* ordo vocc. in Pal. Reg. Cf. Matth. 1, 23. Esai. 7, 4.

6) *fidem* Reg.

Cap. XIX. 1) *principem saeculi huius* Pal.

2) *tua enim* Pal., *tria enim* Reg., in quo dein *clamavi*.

3) *nobis opera manifestata* absque *sunt* Pal.

4) *effulsit* c. Pal. Reg., *fulsit* vulg.

5) *atque* des. in Pal., ubi erat *peregrine*.

6) *vero* Pal. Reg.

7) *ut* Pal.

8) *magie deridebantur* Pal., *magia deridebatur* Reg.

9) *abolebatur* Pal. Reg.

10) *hominem* erat in Pal.

11) *ipsa* Pal.

12) *in illo omnia* ordo in Pal. Reg.

Cap. XX. 1) *in* om. Reg.

2) *in* om. Reg., ubi hiat versio inter *gratia* et *eius*.

3) Col. 1, 15.

κτίσεως, κατὰ σάρκα δὲ ἐκ γένους Δαβίδ, ἐφοδηγούμενοι[2] *ὑπὸ τοῦ Παρακλήτου· ὑπακούοντες τῷ ἐπισκόπῳ καὶ τῷ πρεσβυτερίῳ ἀπερισπάστῳ διανοίᾳ· ἕνα ἄρτον κλῶντες, ὅ ἐστι φάρμακον ἀθανασίας, ἀντίδοτος τοῦ μὴ ἀποθανεῖν, ἀλλὰ ζῆν ἐν Θεῷ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ, καθαρτήριον ἀλεξίκακον.*

XXI. *Εἴην ὑμῶν ἀντίψυχον, καὶ ὧν ἐπέμψατε εἰς Θεοῦ τιμὴν εἰς Σμύρναν, ὅθεν καὶ γράφω ὑμῖν, εὐχαριστῶν τῷ Κυρίῳ, ἀγαπῶν Πολύκαρπον ὡς καὶ ὑμᾶς. Μνημονεύετέ μου, ὡς καὶ ὑμῶν Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς ὁ εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας. Προσεύχεσθε ὑπὲρ τῆς ἐκκλησίας Ἀντιοχέων τῆς ἐν Συρίᾳ, ὅθεν δεδεμένος εἰς Ῥώμην ἀπάγομαι, ἔσχατος ὢν τῶν ἐκεῖ πιστῶν, ὅσπερ*[1] *ἠξιώθην εἰς Θεοῦ τιμὴν φορέσαι ταυτασὶ τὰς ἁλύσεις. Ἔρρωσθε ἐν Θεῷ Πατρὶ καὶ Κυρίῳ Ἰησοῦ Χριστῷ, τῇ κοινῇ ἐλπίδι ἡμῶν, ἐν Πνεύματι Ἁγίῳ· ἔρρωσθε. Ἀμήν· ἡ χάρις.*[2] *Ἰγνατίου Ἐφεσίοις.*

---

2) *ἐποδηγούμενοι* BF.
Cap. XXI. 1) *ὥσπερ* OV.
2) Nulla interpunctio post *χάρις* in OV. In V haec subscriptio: *τοῦ ἁγίου ἱερομάρτυρος Ἰγνατίου πρὸς Ἐφεσίους ια'.*

dem ex genere David: eruditi a Paracleto:[3] obedientes Episcopo et Presbyterio impraevaricabili[4] sensu: frangentes panem, qui[5] est medicamentum immortalitatis, antidotum non moriendi, sed vivendi in Deo per Iesum Christum, catharticum expellens malum sit in nobis.[6]

XXI. Pro animabus vestris ego[1] efficiar, et[2] quem misistis in honorem Dei ad Smyrnam, unde et scribo vobis,[3] gratias agens Domino, diligens Polycarpum quomodo et vos. Memores mei estote, sicut et[4] vestri Iesus Christus, qui est benedictus in secula. Orate pro Ecclesia Antiochensium, quae est in Syria, unde et vinctus ducor ad Romam, qui sum ultimus illorum fidelium, unde dignus effectus sum in honorem[5] Dei has sufferre catenas. Incolumes estote in Deo Patre et Domino Iesu Christo, communi spe, in Spiritu Sancto. Amen.[6]

---

4) *paraclito* scr. Pal. Reg.
5) *in praevaricatione*, supra *bili* Reg.
6) *quod* Reg.
7) *vobis* videtur esse in Pal.
Cap. XXI. 1) *ergo* Reg.
2) *et* om. Pal. Subinde *que* p. *quem* Reg.
3) *vobis* deest in Reg.
4) *et* des. in Pal.
5) *honore* Pal.
6) Voc. *Amen* Codd. Pal. Reg. non agnoscunt. Ille *Explicit epistola sancti ignatii ad ephesios*, hic *Explicit XI.*

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΠΡΟΣ ΡΩΜΑΙΟΥΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗ.[1]

Ἰγνάτιος, ὁ καὶ Θεοφόρος,[2] τῇ ἠλεημένῃ ἐν μεγαλειότητι ὑψίστου Θεοῦ Πατρὸς καὶ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ μονογενοῦς αὐτοῦ υἱοῦ, ἐκκλησίᾳ ἠγαπημένῃ[3] καὶ πεφωτισμένῃ ἐν θελήματι[4] Θεοῦ τοῦ ποιήσαντος τὰ πάντα ἅ ἔστι,[5] κατὰ πίστιν καὶ ἀγάπην Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ Θεοῦ καὶ[6] σωτῆρος ἡμῶν, ἥτις προκάθηται ἐν τόπῳ χωρίου Ῥωμαίων, ἀξιόθεος,[7] ἀξιοπρεπὴς, ἀξιομακάριστος, ἀξιέπαινος, ἀξιοεπίτευκτος,[8] ἀξίαγνος, καὶ προκαθημένη τῆς ἀγάπης, Χριστώνυμος,[9] Πατρώνυμος, Πνευματοφόρος, ἣν καὶ ἀσπάζομαι ἐν ὀνόματι Θεοῦ παντοκράτορος καὶ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ· τοῖς κατὰ σάρκα καὶ πνεῦμα ἡνωμένοις[10] πάσῃ ἐντολῇ αὐτοῦ, πεπληρωμένοις πάσης χάριτος Θεοῦ ἀδιακρίτως καὶ ἀποδιϋλισμένοις ἀπὸ παντὸς ἀλλοτρίου χρώματος, πλεῖστα ἐν Θεῷ καὶ Πατρὶ καὶ Κυρίῳ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ ἀμώμως[11] χαίρειν.

I. *Ἐπεὶ εὐξάμενος[12] τῷ Θεῷ ἐπέτυχον ἰδεῖν ὑμῶν τὰ ἀξιόθεα[13] πρόσωπα, οὓς καὶ πλέον ᾐτούμην[14] λαβεῖν· δεδεμένος γὰρ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ἐλπίζω ὑμᾶς ἀσπάσασθαι, ἐάν περ θέλημα ᾖ τοῦ ἀξιωθῆναί με εἰς τέλος εἶναι·[15] ἡ μὲν γὰρ ἀρχὴ[16] εὐοικονόμητός ἐστιν, ἐάν περ χάριτος ἐπιτύχω, εἰς τὸ τὸν κλῆρόν μου εἰς πέρας ἀνεμποδίστως ἀπολαβεῖν. Φοβοῦμαι γὰρ τὴν ἀγάπην ὑμῶν, μὴ αὐτή με ἀδικήσῃ·[17] ὑμῖν γὰρ εὐχερές ἐστιν, ὃ θέλετε, ποιῆσαι· ἐμοὶ δὲ δύσκολόν ἐστι τοῦ Θεοῦ[18] ἐπιτυχεῖν, ἐάν περ ὑμεῖς μὴ[19] φείσησθέ μου προφάσει φιλίας σαρκίνης.[20]*

II. *Οὐ θέλω γὰρ ὑμᾶς ἀνθρωπαρεσκῆσαι, ἀλλὰ Θεῷ ἀρέσαι, ὥσπερ[1] καὶ ἀρέσκετε· οὔτε γὰρ ἐγὼ ἕξω[2] ποτὲ καιρὸν[3] τοιοῦτον, ὥστε Θεοῦ ἐπιτυχεῖν· οὔτε ὑμεῖς, ἐὰν σιωπήσητε,[4] κρείττονι ἔργῳ ἔχετε ἐπιγραφῆναι.[5] Ἐάν τε γὰρ σιωπήσητε ἀπ' ἐμοῦ, ἐγὼ γενήσομαι Θεοῦ· ἐὰν δὲ ἐρασθῆτε τῆς σαρκός μου, πάλιν ἔσομαι τρέχων. Πλεῖον δέ με παρέχεσθε τοῦ σπονδισθῆναι Θεῷ, ὡς ἔτι θυσιαστήριον ἕτοιμόν ἐστιν· ἵνα ἐν ἀγάπῃ χορὸς γενόμενοι, ᾄσητε τῷ Πατρὶ ἐν Χριστῷ Ἰη-*

---

1) *τοῦ αὐτοῦ πρὸς ῥωμαίους ἐπιστολὴ ιβ'* O, *τοῦ αὐτοῦ ἐπιστολὴ πρὸς ῥωμαίους ιβ'* V, *τοῦ αὐτοῦ πρὸς Ῥωμαίους ιβ'* B.

2) In marg. Codicis O additur: *ἐπίσκοπος τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ ἁγίας τοῦ θεοῦ ἐκκλησίας*, sicuti est ap. Symeonem Metaph.

3) *ἡγιασμένη* B O V, hic in marg. *ἠγαπημένη*, ut Cod. Colbertinus.

4) *τῷ* ante *θελήματι* superadditum extat in O.

4) *ἐστὶν* O V.

6) *καὶ* textui Codicis O superadditur c. Metaph., consentiente utroque vet. Int., deest in B F V vulg.

7) *ἀξιόθεος* om. B. Epitheta *ἀξιόθεος — πνευματοφόρος* in O man. sec. uncis includuntur, neque extant ap. Metaph.

8) *ἀξιοεπίστευκτος* O V, illic *ἀξιεπίτευκτος* ad oram.

9) Ita B, *χριστόνυμος* O V.

10) *ἡνωμένοις* O, *ἡνωμένην* ad oram. Idem *πεπληρωμένοις*, supra *ην*.

11) Vocc. *ἀδιακρίτως — ἀμώμως* man. sec. uncis inclusa extant in O.

12) *Ἐπεὶ εὐξάμενος* B F O V, *Ἐπευξάμενος* vulg. Proximus art. *τῷ* lineola subnotatur in O.

13) *ἀξιοθέντα* O ad oram.

14) *ἡ τούμὴ* (sic) V, *ἡ τουμὴν* O, *ν* man. sec. additum. In eodem vocc. *οὓς — λαβεῖν* manus sec. uncis inclusit.

15) *τοῦ θεοῦ ἢ τοῦ ἀξιωθῆναί με καὶ εἰς τέλος οὕτως εἶναι* margo Cod. O.

AD ROMANOS. DE SMYRNA PER EPHESIOS SCRIPTA.[1]

Ignatius, qui et Theophorus, misericordiam consecutae[2] in magnitudine Dei altissimi, Patris Iesu Christi unigeniti eius filii,[3] Ecclesiae sanctificatae et illuminatae[4] in voluntate Dei, qui fecit omnia quae sunt, secundum fidem et dilectionem Iesu Christi, Dei et Salvatoris nostri: quae et praesidet in loco regionis Romanorum; Deo dignae,[5] eminentia dignae, beatudine dignae, laude dignae, fide dignae, castitate dignae, fundatae in dilectione et fide[6] Christi, paternum nomen habenti, spiritiferae: quam et saluto in nomine Dei[7] omnipotentis et Iesu Christi filii eius, qui est secundum carnem et spiritum: adunatis in mandato eius, repletis gratia Dei inseparabiliter et ablutis ab omni alieno colore atque immaculatis, plurimam in Deo Patre et Domino nostro[8] Iesu Christo salutem.

I. Deprecans Deum merui videre dignos vultus[9] vestros, sicuti[10] plurimum optabam promereri. Vinctus enim in Christo Iesu, spero vos salutare, siquidem fuerit voluntas illius, qui dignum me faciat usque in finem propositum meum consummare.[11] Illa vero[12] principia bonae conversationis sunt: siquidem per gratiam meruero[13] sortem meam usque in finem sine impedimento percipere. Timeo enim dilectionem vestram, ne ipsa me laedat. Vobis enim facile est, quod vultis, facere; mihi autem difficile est[14] Deum promereri: tamen potero, si vos peperceritis mihi occasione amicitiae carnalis.

II. Nolo igitur vos homini placere, sed Deo, sicuti et complacuistis. Nec enim ego habui aliquando tale tempus, ut Deum promeruissem.[1] Ergo et si[2] vos tacueritis, meliori operi[3] conscribemini. Si enim tacueritis de me, ego efficior Dei; si autem dilexeritis carnem meam, iterum ero currens. Multum enim mihi praestatis, si me offeratis Deo, cum iam altare paratum est: ut, in dilectione chorus effecti, cantetis

---

16) *εὐχῇ* O ad oram.
17) *ἀδικήσει* O V, illic emendatum.
18) *δύσκολόν ἐστιν θεοῦ* O V.
19) *μὴ* subnotatur in O.
20) Vocc. *προφάσει φιλίας σαρκίνης* uncis criticis in O a reliquis segregata.
Cap. II. 1) *δὴ* inserit margo O.
2) *ἄλλον* additur in O.
3) *καιρὸν ποτὲ* invertit O.
4) Vocc. *ἐὰν σιωπήσητε* uncis seclusa in O.
5) Post *ἐπιγραφῆναι* signum ⌉ in O, ubi sequens *γὰρ* subnotatur.

1) *Incipit eiusdem ad romanos scripta de smyrna per ephesios* Pal., *Incipit XII* Reg.
2) *consecutus* Pal.
3) *eius filii sui* Pal. Reg.
4) *illuminata* erat in Pal.
5) Subsequuntur in Reg. vocc. *fide dignae castitate dignae* lineolis subnotata.
6) *lege* p. *et fide* Pal., *et lege* Reg.
7) *deo*, supra *i* Pal.
8) *nostro* recepi ex Pal. Reg.
9) *dignos o vultus* Pal.
10) *sicut* Pal.
11) *consumare* Pal. Reg.
12) *vero* om. Reg.
13) *meruro* (sic) *per gratiam* inv. Reg.
13) *et mihi difficile* p. *mihi autem difficile est* Reg.
Cap. II. 1) *ut promeruissem deum* Reg.
2) *si et* inv. Reg.
3) *opere* Pal. Reg.

σοῦ, ὅτι τὸν ἐπίσκοπον Συρίας κατηξίωσεν ὁ Θεὸς εὑρεθῆναι, εἰς δύσιν ἀπὸ ἀνατολῆς[6] μεταπεμψάμενος, καὶ[7] τῶν ἑαυτοῦ παθημάτων μάρτυρα καλῶν,[8] τοῦ διελθεῖν αὐτὸν[9] ἀπὸ κόσμου πρὸς[10] Θεὸν, ἵνα εἰς αὐτὸν ἀνατείλω.[11]

III. Οὐδέποτε ἐβασκάνατε οὐδενί, ἄλλους ἐδιδάξατε. Ἐγὼ δὲ θέλω ἵνα κἀκεῖνα βέβαια ᾖ, ἃ μαθητεύοντες ἐντέλλεσθε. Μόνον δύναμιν[1] αἰτεῖσθέ μοι ἔσωθέν τε καὶ ἔξωθεν, ἵνα μὴ μόνον λέγω, ἀλλὰ καὶ θέλω, ὅπως μὴ μόνον λέγωμαι Χριστιανὸς, ἀλλὰ καὶ εὑρεθῶ. Ἐὰν γὰρ εὑρεθῶ, καὶ λέγεσθαι δύναμαι, καὶ τότε πιστὸς εἶναι,[2] ὅταν[3] κόσμῳ μὴ φαίνωμαι. Οὐδὲν φαινόμενον, αἰώνιον. Τὰ γὰρ βλεπόμενα, πρόσκαιρα· τὰ δὲ μὴ βλεπόμενα, αἰώνια. Οὐ πεισμονῆς[4] τὸ ἔργον, ἀλλὰ μεγέθους ἐστίν. Ὁ Χριστιανὸς, ὅταν μισῆται ὑπὸ τοῦ[5] κόσμου, φιλεῖται παρὰ Θεοῦ· Εἰ ἐκ τοῦ κόσμου γὰρ, φησὶ, τούτου ἦτε, ὁ κόσμος ἂν ἐφίλει τὸ ἴδιον· νυνὶ δὲ οὐκ ἐστὲ ἐκ τοῦ κόσμου, ἀλλ' ἐγὼ ἐξελεξάμην ὑμᾶς· μείνατε παρ' ἐμοί.

IV. Ἐγὼ γράφω πάσαις ταῖς ἐκκλησίαις, καὶ ἐντέλλομαι[1] πᾶσιν, ὅτι ἐγὼ ἑκὼν ὑπὲρ Θεοῦ ἀποθνήσκω, ἐάν περ ὑμεῖς μὴ κωλύσητε. Παρακαλῶ οὖν[2] ὑμᾶς, μὴ εὔνοια ἄκαιρος γένησθέ[3] μοι. Ἄφετέ με θηρίων εἶναι βρῶμα,[4] δι' ὧν ἐστὶ[5] Θεοῦ ἐπιτυχεῖν. Σῖτός εἰμι τοῦ Θεοῦ, καὶ δι' ὀδόντων θηρίων ἀλήθομαι,[6] ἵνα καθαρὸς ἄρτος Θεοῦ[7] εὑρεθῶ. Μᾶλλον κολακεύσατε τὰ θηρία, ἵνα μοι[8] τάφος γένωνται, καὶ μηδὲν καταλείπωσι[9] τῶν τοῦ σώματός μου, ἵνα μὴ κοιμηθεὶς[10] βαρύς τινι εὑρεθήσομαι· τότε δὲ ἔσομαι μαθητὴς ἀληθὴς[11] Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅτε οὐδὲ τὸ σῶμά μου[12] ὁ κόσμος ὄψεται. Λιτανεύσατε[13] τὸν Κύριον[14] ὑπὲρ ἐμοῦ, ἵνα διὰ τῶν ὀργάνων τούτων Θεῷ θυσία[15] εὑρεθῶ. Οὐχ ὡς Πέτρος καὶ Παῦλος διατάσσομαι ὑμῖν· ἐκεῖνοι ἀπόστολοι Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐγὼ δὲ ἐλάχιστος· ἐκεῖνοι ἐλεύθεροι, ὡς δοῦλοι Θεοῦ, ἐγὼ δὲ μέχρι νῦν δοῦλος· ἀλλ' ἐὰν[16] πάθω, ἀπελεύθερος γενήσομαι Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ἀναστήσομαι ἐν αὐτῷ ἐλεύθερος. Νῦν μανθάνω, ἐν αὐτῷ δεδεμένος, μηδὲν ἐπιθυμεῖν κοσμικὸν ἢ μάταιον.[17]

---

6) *τοῦτον* interponit margo O.
7) *καὶ* om. B O V.
8) *καλὸν* O ad oram.
9) *τοῦ διαλυθῆναι* p. *τοῦ διελθεῖν αὐτὸν* B, *τὸ διαλυθῆναι* O V.
10) *πρὸς* c. B F O V recens. brevior, *εἰς* vulg.
11) O cum rlqq. *ἀνατείλω*, man. sec. *μεν* supra annexum.
Cap. III. 1) *μοι* add. in marg. O. Subinde *ἐτεῖσθέ* O V, *αἰ* illic supra. Vocc. *αἰτεῖσθέ μοι ἔσωθέν τε καὶ ἔξωθεν ἵνα μὴ μόνον λέγωμαι ἀλλὰ καὶ θέλω* in O subnotantur scribiturque ad oram *αἰτησάστε δοθῆναι παρὰ θεοῦ*.
2) Margo O add. *ὀφθήσομαι*.
3) *ὅτε* O V.
4) *πλεισμονῆς* (sic) O V. In illo vocc. *οὐ πλεισμονῆς — παρ' ἐμοί* intra uncos apparent.
5) *τοῦ* accessit ex F O V.
Cap. IV. 1) *ἐντελοῦμαι*, sq. pron. *ἐγὼ* omisso, B V O, heic mutatum in vulg.
2) *οὖν* addidi ex O V et vet. lat. vers.
3) *γένεσθέ* O V, in illo *γένησθέ* man. sec.
4) Marg. O *βοράν*.
5) *ἐστὶν* O V.
6) *ἀλίθομαι* V.
7) *τοῦ χριστοῦ* marg. O et vet. vulgata vers.
8) *μὴ* subnotatur in O, ad oram *μοι*. Dein *γένηνται* p. *γένωνται* O V.

Deo Patri in Christo Iesu, quoniam episcopum Syriae dignum fecit Deus inveniri in Occidente, ab Oriente praemittens suam passionem, martyrem bonum, proficiscentem de mundo ad Deum, ut in ipso oriar.[4]

III. Nunquam fascinastis aliquem, alios[1] docuistis. Ego autem rogo ut secundum illa firma, quae[2] docti estis, ex omni virtute optetis mihi, ut non solum dicar, sed etiam inveniar Christianus. Si autem inventus fuero, et dici possum, et tunc esse fidelis, quando mundo non comparuero. Nichil enim de his, quae videntur, aeternum est. ‚Quae enim[3] videntur,' inquit, ‚temporalia sunt; quae autem non videntur, aeterna sunt:' non solum in opere, sed etiam in magnitudine. Christianitas enim est, quae oditur a mundo, amatur a Deo, quia non est ab hominibus, sed ex Deo. ‚Si enim essetis,' inquit,[4] ‚de mundo, mundus, quod suum est,[5] diligeret: nunc autem quia non estis de mundo, propterea odit vos mundus; sed ego elegi vos: manete in me.'

IV. Ego scribo omnibus Ecclesiis, et omnibus[1] mando: quia voluntarie pro Deo morior, si vos non praepedieritis. Rogo itaque vos, ut non frustra sit in me dilectio vestra. Sinite[2] me, ut bestiarum esca sim, per quam possum[3] Deum promereri. Triticum Dei sum: dentibus bestiarum molar,[4] ut mundus panis Dei inveniar. Magis autem blandimini bestiis, ut mihi sepulchrum sint, et nichil relinquant de meo corpore, ut non obdormiens gravis alicui inveniar. Tunc vero[5] ero discipulus Iesu Christi, cum corpus meum mundus non viderit.[6] Deprecamini Dominum[7] pro me, ut per has operationes[8] sacrificium inveniar. Non sicut Petrus et Paulus praecipio vobis. Illi enim[9] Apostoli Iesu Christi sunt, ego autem[10] minimissimus; illi vero liberi sicut servi Dei, ego autem usque nunc servus. Sed si passus fuero, libertus ero Iesu Christi,[11] et resurgam[12] in eo liber. Nunc[13] disco vinctus, nichil mundi[14] concupiscere, aut aliquid vanum.

---

9) *καταλείπωσιν* O.
10) *κοιμηθῆς* OV.
11) *ἀληλῆς* erat in O.
12) *ἔτι* interponit margo O.
13) *λειτανεύσατε* OV.
14) *τῶ χῶ* O ad oram.
15) *καθαρὰ* accedit in marg. O.
16) *ἀλλ' ἐὰν* c. FOV, *ἀλλὰ ἐὰν* B vulg.
17) *μάται* V.

4) *moriar* Pal.

Cap. III. 1) *aliquos* Pal.
2) *ut secundum illam formam quam* Reg.
3) *enim* supra *non* Pal., ubi subinde des. vocc. *videntur, inquit, temporalia sunt: quae autem non*. Cf. 2 Cor. 4, 18.
4) Io. 15, 19. 4.

5) *erat* Reg.

Cap. IV. 1) Vocc. *Ecclesiis, et omnibus* desunt in Pal.
2) *sinete* erat in Pal.
3) *possim* Pal. Reg.
4) *molar* om. Reg.
5) *vere* Reg.
6) Ita ex Pal. Reg., *videat* vulg.
7) *deum* Reg.
8) *orationes*, supra *pe* Reg.
9) *etiam* Pal. Dein *sunt iesu christi* transp. Reg.
10) *autem sum* Reg.
11) I Cor. 7, 22.
12) *resurgo* Pal. Reg.
13) *Nihil* Pal.
14) *mundum* Reg. Subinde *concupisco* (erat *concupiscere*) Pal.

V. *Ἀπὸ Συρίας μέχρι Ῥώμης*[1] *θηριομαχῶ, διὰ γῆς καὶ θαλάσσης, νυκτὸς καὶ ἡμέρας, ἐνδεδεμένος δέκα λεοπάρδοις, ὅ ἐστι*[2] *στρατιωτικὸν τάγμα, οἳ καὶ εὐεργετούμενοι χείρους*[3] *γίνονται· ἐν δὲ τοῖς ἀδικήμασιν αὐτῶν μᾶλλον μαθητεύομαι, ἀλλ' οὐ παρὰ τοῦτο δεδικαίωμαι. Ὀναίμην τῶν θηρίων τῶν ἐμοὶ ἡτοιμασμένων, ἃ καὶ εὔχομαι σύντομά*[4] *μοι εὑρεθῆναι· ἃ καὶ κολακεύσω, συντόμως με καταφαγεῖν, οὐχ ὥσπερ τινῶν δειλαινόμενα οὐχ ἥψαντο· κἂν αὐτὰ δὲ*[5] *ἑκόντα μὴ θέλῃ, ἐγὼ προσβιάσομαι. Συγγνώμην μοι ἔχετε· τί μοι συμφέρει, ἐγὼ γινώσκω· νῦν ἄρχομαι μαθητὴς εἶναι. Μηδέν με ζηλῶσαι τῶν ὁρατῶν καὶ τῶν ἀοράτων,*[6] *ἵνα Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐπιτύχω. Πῦρ καὶ σταυρὸς, θηρίων τε συστάσεις, ἀνατομαὶ, διαιρέσεις, σκορπισμοὶ ὀστέων, συγκοπαὶ μελῶν, ἀλυσμοὶ*[7] *ὅλου τοῦ σώματος καὶ κόλασις τοῦ διαβόλου ἐπ' ἐμὲ ἐρχέσθω, μόνον ἵνα Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐπιτύχω.*

VI. *Οὐδέν με ὠφελήσει τὰ πέρατα*[1] *τοῦ κόσμου, οὐδὲ αἱ βασιλεῖαι αἱ*[2] *τοῦ αἰῶνος τούτου. Καλὸν ἐμοὶ ἀποθανεῖν διὰ Ἰησοῦν Χριστὸν, ἢ βασιλεύειν τῶν περάτων τῆς γῆς. Τί γὰρ ὠφελεῖται ἄνθρωπος, ἐὰν τὸν κόσμον ὅλον κερδήσῃ,*[3] *τὴν δὲ ψυχὴν αὐτοῦ*[4] *ἀπολέσῃ;*[5] *Τὸν Κύριον ποθῶ, τὸν υἱὸν τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ*[6] *καὶ Πατρὸς, Ἰησοῦν τὸν Χριστόν. Ἐκεῖνον ζητῶ, τὸν ὑπὲρ ἡμῶν ἀποθανόντα καὶ ἀναστάντα. Συγγνωμονεῖτέ μοι, ἀδελφοί· μὴ ἐμποδίσητέ μοι εἰς ζωὴν φθάσαι· Ἰησοῦς γάρ ἐστιν ἡ ζωὴ τῶν πιστῶν· μὴ θελήσητέ με ἀποθανεῖν· θάνατος γάρ ἐστιν ἡ ἄνευ Χριστοῦ ζωή. Τοῦ Θεοῦ θέλοντά με εἶναι, κόσμῳ μὴ χαρίσησθε. Ἄφετέ με καθαρὸν φῶς λαβεῖν· ἐκεῖ παραγενόμενος, ἄνθρωπος Θεοῦ ἔσομαι. Ἐπιτρέψατέ μοι μιμητὴν εἶναι πάθους Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ μου. Εἴ τις αὐτὸν ἐν ἑαυτῷ*[7] *ἔχει, νοησάτω ὃ θέλω, καὶ συμπαθείτω μοι, εἰδὼς τὰ συνέχοντά με.*

VII. *Ὁ ἄρχων τοῦ αἰῶνος τούτου διαρπάσαι με βούλεται, καὶ τὴν εἰς τὸν Θεόν μου γνώμην διαφθεῖραι.*[1] *Μηδεὶς οὖν τῶν παρόντων ὑμῶν βοηθείτω αὐτῷ· μᾶλλον ἐμοὶ γένεσθε, τοῦτ' ἔστιν*[2] *τοῦ Θεοῦ.*[3] *Μὴ λαλεῖτε*[4] *Ἰησοῦν Χριστὸν, κόσμον δὲ προτιμᾶτε. Βασκανία ἐν ὑμῖν μὴ κατοικείτω·*[5] *μηδὲ ἐὰν ἐγὼ ὑμᾶς παρὼν παρακαλῶ, πεισθῆτε·*[6] *τούτοις δὲ μᾶλλον πιστεύσατε, οἷς γράφω ὑμῖν. Ζῶν γὰρ γράφω ὑμῖν, ἐρῶν τοῦ διὰ Χριστὸν ἀποθανεῖν· ὁ ἐμὸς ἔρως ἐσταύ-*

Cap. V. 1) *αὐτῆς* inseri vult margo Codicis O.
2) *ἐστὶν* O V.
3) *χεῖρον* O V, ille vulg. ad oram.
4) *ἕτοιμα* marg. O.
5) *ἐὰν* interponit B.
6) Vocc. *μηδέν με — ἀοράτων* uncis distinguuntur in O.
7) Ita B, *ἀλεσμοὶ* F O V vet. Int.

Cap. VI. 1) *τερπνὰ* O ad oram.
2) *αἱ* recepi e textu O.
3) *κερδήσει* O V, illic correctum.
4) Ita F, *αὐτοῦ* B O V.
5) Vocc. *τὴν δὲ ψυχὴν αὐτοῦ ἀπολέσῃ* subnotantur in O, supplenturque ex adverso: *καὶ ζημιωθῇ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ.*
6) *Θεοῦ* non leg. in O V.
7) *ἐνταῦθα* p. *ἐν ἑαυτῷ* B O V, in hoc quidem vulg. ad oram. Legendum suspicor *ἐν ταὐτῷ.*

Cap. VII. 1) *διαφθῆραι* O V.
2) Ita O V, *ἐστι* B vulg.
3) Scripsi *τοῦ Θεοῦ* c. B F O V, vet. Int., *τῷ Θεῷ* vulg. Dativus ex falso parallelismo grammaticali ortus esse videtur.
4) Dedi *μὴ λαλεῖτε* c. O V, vet. Int., *μὴ λαλῆτε* B vulg.
5) *κατοικήτω* V, prius etiam O.
6) *πισθήτε* (sic) O V.

V. A Syria usque ad Romam cum bestiis depugno, per terram et mare, nocte et[1] die, vinctus[2] cum decem leopardis, hoc est, cum[3] militari custodia, qui ex beneficiis peiores fiunt. In iniustitiis autem eorum magis edoceor; sed nec in hoc quidem iustificor. Utinam fruar bestiis, quae mihi praeparatae[4] sunt, de quibus opto compendium mihi inveniri; et[5] illiciam, ut celerius me commedant, ne sicut in aliis territae sunt, et non eos tetigerunt: et si ipsae noluerint,[6] ego eis vim faciam. Ignoscite mihi: ego scio quid[7] mihi expediat. Nunc incipio[8] esse discipulus. Nulli[9] aemulor visibilium et invisibilium, ut Iesum Christum merear adipisci. Ignis, crux, bestiarumque constantia, abscissio, separatio, confractio ossium,[10] dissipatio membrorum, interitus totius corporis et damnatio Diaboli, omnia in me veniant, ut Iesum Christum merear adipisci.

VI. Nichil me iuvant, quae[1] sunt mundi huiûs, neque regnum temporale. Bonum est mihi mori[2] in Iesu Christo,[3] quam regnare in[4] finibus terrae. ‚Quid enim prodest homini, si totum mundum lucretur, animam vero suam perdat?‘[5] Dominum[6] namque desidero Filium veri Dei, et Patrem Iesu Christi. Ipsum utique[7] quaero, et illum qui pro nobis[8] mortuus est et resurrexit. Ignoscite mihi, fratres, ne mihi impediatis ad vitam; Iesus enim est vita fidelium.[9] Et ne velitis me mori; mors enim est[10] vita sine Christo. Dei volens esse, mundo non placeam. Sinite me puram lucem percipere. Illuc perveniens, homo Dei ero. Concedite mihi ut sim imitator passionis[11] Christi, Dei mei. Qui eum vult in seipso[12] habere, intelligat quod volo, et compatiatur mihi, sciens quid[13] sit in me.

VII. Princeps[1] mundi huius diripere me vult, et in iudicio Dei mei dirumpere.[2] Nemo ergo de praesentibus vobis auxilietur ei;[3] magis autem mei adiutores[4] estote, hoc est, Dei. Nolite dicere Iesum Christum, mundum honorantes. Fascinus in vobis non habitet, neque, si vos praesens rogavero, consentiatis mihi. His autem magis consentite,[5] quae scribo vobis. Vivus enim vobis scribo, desiderans mori pro Christo. Meus enim[6] amor crucifixus est, et non est in me: aqua au-

---

Cap. V. 1) *ac* Pal. Reg.
2) *vinctum* Pal. Dein *lopardis* Reg.
3) *cum* om. Pal. Reg.
4) Ita ex Pal. Reg., *paratae* vulg.
5) *ut* Pal. Reg.
6) *noluerunt* erat in Pal.
7) Sic Pal. Reg. et alii vulg., *quod* Cureton.
8) *mihi* inserit Pal.
9) *enim* interponunt Pal. Reg.
10) *os suum* Pal. Reg.
Cap. VI. 1) *qui* Pal.
2) *mori* om. Reg.
3) *christo iesu* inv. Pal. Reg.
4) *in* om. Pal. Reg.
5) Matth. 16, 26. Luc. 9, 25.
6) *Deum* Reg.
7) *utique deum* Pal.
8) Vocc. *pro nobis* des. in Reg.
9) *est fidelium vita* Pal.
10) *et* Reg.
11) *passionum* Pal. Subinde restitui *Christi* ex Pal. Reg.
12) *in se ipso vult* transp. Pal. Reg.
13) *quod* Pal.

Cap. VII. 1) *enim* inserit Reg.
2) *disrumpere* Pal. Reg.
3) *illi* Pal. Reg.
4) *adiutores mei* inv. Pal.
5) *conscendite* Reg. Subinde *quem* Pal.
6) *autem* Reg.

ρωται, καὶ οὐκ ἔστιν ἐν ἐμοὶ πῦρ φιλοῦν τι·[7] ὕδωρ δὲ[8] ζῶν, ἀλλόμενον[9] ἐν ἐμοί, ἔσωθέν μοι λέγει· Δεῦρο πρὸς τὸν Πατέρα. Οὐχ ἥδομαι τροφῇ φθορᾶς,[10] οὐδὲ ἡδοναῖς τοῦ βίου τούτου.[11] Ἄρτον τοῦ Θεοῦ θέλω, ἄρτον οὐράνιον, ἄρτον ζωῆς, ὅ ἐστι σὰρξ Ἰησοῦ τοῦ Χριστοῦ τοῦ υἱοῦ[12] τοῦ Θεοῦ, τοῦ γενομένου ἐν ὑστέρῳ ἐκ σπέρματος Δαβὶδ καὶ Ἀβραάμ· καὶ πόμα θέλω τὸ αἷμα[13] αὐτοῦ, ὅ ἐστιν ἀγάπη ἄφθαρτος καὶ ἀέννaος ζωή.

VIII. Οὐκ ἔτι θέλω κατὰ ἀνθρώπους ζῆν· τοῦτο δὲ ἔσται, ἐὰν ὑμεῖς θέλητε.[1] Χριστῷ συνεσταύρωμαι· ζῶ δὲ οὐκ ἔτι ἐγώ, ἐπειδήπερ ζῇ ἐν ἐμοὶ ὁ Χριστός.[2] Δι' ὀλίγων γραμμάτων αἰτοῦμαι ὑμᾶς, μὴ παραιτήσασθέ με· πιστεύσατέ μοι, ὅτι τὸν Ἰησοῦν φιλῶ τὸν ὑπὲρ ἐμοῦ παραδοθέντα. Τί ἀνταποδώσω τῷ Κυρίῳ περὶ πάντων, ὧν ἀνταπέδωκέ μοι; Αὐτὸς δὲ ὁ Θεὸς καὶ Πατήρ, καὶ Κύριος[3] Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς φανερώσει ὑμῖν ταῦτα, ὅτι ἀληθῶς λέγω. Καὶ ὑμεῖς συνεύξασθέ μοι, ἵνα τοῦ σκοποῦ τύχω ἐν Πνεύματι Ἁγίῳ. Οὐ κατὰ σάρκα ὑμῖν ἔγραψα, ἀλλὰ κατὰ γνώμην Θεοῦ· ἐὰν πάθω, ἠγαπήσατε· ἐὰν ἀποδοκιμασθῶ, ἐμισήσατε.[4]

IX. Μνημονεύετε ἐν τῇ εὐχῇ[1] ὑμῶν τῆς ἐν Συρίᾳ ἐκκλησίας, ἥτις[2] ἀντ' ἐμοῦ ποιμένι χρῆται τῷ Κυρίῳ τῷ εἰπόντι· Ἐγώ εἰμι ὁ ποιμὴν ὁ καλός· καὶ μόνος αὐτὴν ἐπισκοπήσει, καὶ ἡ ὑμῶν εἰς[3] αὐτὸν ἀγάπη. Ἐγὼ δὲ καὶ αἰσχύνομαι ἐξ αὐτῶν λέγεσθαι· οὐ γάρ εἰμι ἄξιος, ὢν ἔσχατος αὐτῶν καὶ ἔκτρωμα· ἀλλ' ἠλέημαί τις εἶναι, ἐὰν Θεοῦ ἐπιτύχω. Ἀσπάζεται ὑμᾶς τὸ ἐμὸν πνεῦμα, καὶ ἡ ἀγάπη τῶν ἐκκλησιῶν τῶν δεξαμένων με[4] εἰς[5] ὄνομα Ἰησοῦ Χριστοῦ, οὐχ ὡς παροδεύοντα· καὶ γὰρ αἱ μὴ προσήκουσαί μοι τῇ ὁδῷ[6] κατὰ πόλιν με προήγαγον.

X. Γράφω δὲ ὑμῖν ταῦτα ἀπὸ Σμύρνης διὰ Ἐφεσίων τῶν ἀξιομακαρίστων. Ἔστι δὲ ἅμα ἐμοὶ σὺν πολλοῖς καὶ ἄλλοις Κρόκος, τὸ ποθητὸν ὄνομα. Περὶ[1] τῶν προσελθόντων ἀπὸ Συρίας εἰς Ῥώμην εἰς δόξαν Θεοῦ, πιστεύω ὑμᾶς ἐπεγνωκέναι· οἷς καὶ δηλώσετε,[2] ἐγγύς με

---

7) φιλοῦλον p. φιλοῦν τι margo O.

8) μᾶλλον inserit margo O.

9) ἀλλόμενον (sic) O, ex adverso καὶ λαλοῦν.

10) φθορᾷ V.

11) τοῦ V.

12) Scripsi τοῦ χριστοῦ τοῦ υἱοῦ c. F O V. Deest τοῦ ante υἱοῦ in B. Ap. Voss. et Cler. Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ υἱοῦ, quod ap. Cureton. est Ἰησοῦ[τοῦ] Χριστοῦ τοῦ υἱοῦ.

13) πόμα B V O, cuius margo θεοῦ θέλω τὸ αἷμα.

Cap. VIII. 1) Margo O: θελήσηται mutatum in θελήσητε. θελήσατε οὖν ἵνα καὶ ὑμεῖς θεληθῆθε.

2) Vocc. Χριστῷ συνεσταύρωμαι — ἐμοὶ ὁ Χριστὸς in O uncis inclusa.

3) ὁ ante κύριος omisi c. B.

4) Uncis segregantur Vocc. ἐὰν — ἐμισήσατε in O.

Cap. IX. 1) προσευχῇ margo O.

2) εἴ τις p. ἥτις O V, illic correctum.

3) καὶ ἡ ὑμῶν ἡ εἰς O V.

4) με om. O V, adponitur tamen illius marg.

5) Ita B O V, ὡς Cod. Nydpruc., vetus vulg. versio.

6) Margo O adiungit τῇ κατὰ σάρκα.

Cap. X. 1) περὶ subnotatur in O. Ibidem προσελθόντων, supra praep. συν, et in fine μοι.

2) δηλώσεται V, ε supra.

tem alia viva[7] manet in me intrinsecus mihi dicens: Veni ad Patrem. Non comedo[8] escam corruptionis, neque voluptates vitae huius desidero.[9] Panem[10] Dei volo, panem caelestem, panem vitae, quae[11] est caro Iesu Christi Filii Dei, qui natus est in novissimo ex semine David et Abrahae: et potum volo sanguinem[12] eius, qui est dilectio incorruptibilis et vita aeterna.

VIII. Iam nolo secundum homines[1] vivere: hoc autem erit, si vos volueritis.[2] Christo[3] crucifigor; iam ego non vivo, quoniam vivit[4] in me Christus. Per modica[5] scripta rogo vos, ne mihi obsistatis.[6] Credite mihi, quia Iesum diligo, quoniam et ipse dilexit me, et seipsum tradidit pro me. Quid retribuam Domino[7] pro omnibus, quae retribuit mihi?[8] Ipse autem Deus et[9] Pater et Dominus Iesus Christus manifestabit[10] vobis[11] haec omnia, quia[12] vero dico. Et vos simul condeprecamini mecum, ut laborem consequar in Spiritu Sancto. Non secundum carnem vobis scripsi, sed secundum dispositionem Dei. Si autem passus fuero, dilexistis me; sed si reprobatus fuero,[13] odio me habuistis.

IX. Mementote in orationibus vestris illius, qui pro me recturus est Ecclesiam, quae est in Syria. Credite Domino dicenti:[1] ‚Ego sum pastor bonus;' et solus eam visitabit,[2] et sit vestra in eo[3] dilectio. Ego autem et erubesco ex ipsis dici. Non enim[4] sum dignus esse ultimus eorum[5] aut purgamentum: sed miserabilis sum[6] nunc, donec Deum merear adipisci. Salutat vos spiritus meus,[7] et dilectio ecclesiarum, quae me susceperunt, sicut nomen Iesu Christi. Habentes enim[8] me non quasi transeuntem, aspiciebant[9] viam meam et per civitatem[10] me deducebant.

X. Haec igitur scribo vobis de Smyrna per Ephesios beatitudine dignos. Est autem[1] mecum simul cum aliis Crocus, desiderabile mihi nomen. Ex his, qui advenerunt de Syria ad Romam in gloria Dei, credo vos agnoscere, quae mihi mandastis,[2] adhuc proxime constituto.

---

7) *aqua autem viva alia* Pal. Reg.
8) *comedam* Pal. Reg.
9) *neque desidero voluntatem vite* Pal., *neque desidero voluntatem vite huius* Reg.
10) *enim* interponit Pal.
11) *qui* Reg.
12) *sanguinis* Pal.
Cap. VIII. 1) *hominem* Pal.
2) *voluerit* Pal.
3) *In christo* Pal. Cf. Gal. 2, 19.
4) Sic dedi ex Pal. Reg., *quia iam ego non vivo; vivit vero* vulg.
5) *Pro modica* p. *Per modica* Pal.
6) *observetis* Pal. Reg.
7) Sic ex Pal., *ei* vulg. Neutrum in Reg.
8) Ps. 115, 12.
9) *et* c. Pal. Reg. ac nonnullis vulg., deest ap. Cureton.
10) *manifestavit* Pal. Reg.
11) *nobis* Reg.
12) *qua* Pal.
13) Vocc. *dilexistis me: sed si reprobatus fuero* om. Pal.
Cap. IX. 1) Io. 10, 11.
2) *et solus causa visitavit* Pal., *et solus visitavit eam* Reg.
3) *ea* Pal.
4) *enim non* inv. Pal.
5) *eorum* om. Reg. Subinde erat *autem* in Pal.
6) *miserabiliter* (fuisse videtur *miserabilium*) p. *miserabilis sum* Pal.
7) *sanctus* Reg.
8) *enim* des. in Pal. Reg.
9) *et aspiciebant* Pal. Reg.
10) *pro civitate* Pal.
Cap. X. 1) *enim* Pal. Reg.
2) *mandatis* Pal.

ὄντα· πάντες γάρ εἰσιν ἄξιοι Θεοῦ καὶ ὑμῶν· οὓς πρέπον ἐστὶν ὑμῖν κατὰ πάντα ἀναπαῦσαι. Ἔγραψα δὲ ὑμῖν ταῦτα τῇ πρὸ ἐννέα καλανδῶν Σεπτεμβρίων. Ἔῤῥωσθε εἰς τέλος,[3] ἐν ὑπομονῇ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Omnes enim digni sunt Deo: et apud vos me oportet in omnibus requiescere. Scripsi vobis haec nono[3] Calendas Septembris. Incolumes estote usque in finem in patientia Iesu Christi. Amen.[4]

---

3) *ἀγαπητοὶ* add. O ad oram. Epigraphe *τέλος* in B, *τέλος τῶν ἐπιστολῶν τοῦ ἁγίου ἱερομάρτυρος ἰγνατίου τοῦ θεοφόρου πατριάρχου θεουπόλεως τῆς ἀντιοχείας* in O, *τοῦ ἁγίου ἱερομάρτυρος Ἰγνατίου πατριάρχου θεοῦ πόλεως ἀντιοχείας ἐπιστολὴ πρὸς ῥωμαίους ιβ'* in V.

3) IX Pal., VIIII Reg.

4) *Amen* om. Pal. Reg. Subscribitur *Expliciunt epistole sancti ignatii martyris discipuli iohannis evangeliste et episcopi e* (cum supposito puncto) *antiochie. Incipit laus hyronis discipuli eius in eum: qui ei successerat in episcopatu* in Pal., *Expliciunt XII Epistole sancti Ignatii martyris antiocensis. Incipit laus Hyronis discipuli sui atque successoris in eum* in Reg.

[B. IGNATII AD S. IOHANNEM,

APOSTOLUM ET EVANGELISTAM, EPISTOLA.

IOHANNI SANCTO SENIORI, IGNATIUS, ET QUI CUM EO SUNT FRATRES.

De tua mora dolemus graviter, allocutionibus et consolationibus tuis roborandi. Si tua absentia protendatur, multos de nostris destituet. Properes igitur venire: quia credimus expedire. Sunt et hic multae de nostris mulieribus, Mariam Iesu videre cupientes, et quotidie a nobis ad vos discurrere volentes; ut eam contingant, et ubera eius tractent, quae Dominum Iesum aluerunt, et quaedam secretiora eius percunctentur ipsam. Sed et Salome quam diligis, filia Annae, Hierosolymis quinque mensibus apud eam commorans, et quidam alii noti referunt eam omnium gratiarum abundam, et omnium virtutum, more virginis, virtutis et gratiae foecundam. Et, ut dicunt, in persecutionibus et afflictionibus est hilaris; in penuriis et indigentiis non querula: iniuriantibus grata, ad molesta laetatur: miseris et afflictis coafflicta condolet, et subvenire non pigrescit. Contra vitiorum autem pestiferos conflictus in pugna fidei disceptans enitescit. Nostrae novae religionis et poenitentiae est magistra, et apud fideles omnium operum pietatis ministra. Humilibus quidem est devota, et devotis devotius humiliatur: et mirum ab omnibus magnificatur, cum a Scribis et Pharisaeis ei detrahatur. Praeterea multi multa alia referunt de eadem: tamen omnibus per omnia non audemus fidem concedere, nec tibi referre. Sed, sicut nobis a fide dignis narratur, in Maria matre Iesu, humanae naturae natura sanctitatis angelicae sociatur. Et haec talia excitaverunt viscera nostra: et cogunt valde desiderare adspectum huius (si fas sit fari) coelestis prodigii, et sacratissimi monstri. Tu autem diligenti modo disponas, cum desiderio nostro, et valeas. Amen.]

[AD EUNDEM, ALTERA.

IOHANNI SANCTO SENIORI, SUUS IGNATIUS.

Si licitum est mihi apud te, ad Hierosolymae partes volo adscendere, et videre fideles Sanctos qui ibi sunt: praecipue Mariam matrem Iesu, quam dicunt universis admirandam, et cunctis desiderabilem. Quem enim non delectet videre eam et alloqui, quae verum Deum de se peperit, si nostrae sit fidei et religionis amicus? Similiter et illum venerabilem Iacobum, qui cognominatur Iustus: quem referunt Christo Iesu simillimum facie, vita et modo conversationis, ac si eiusdem uteri frater esset gemellus. Quem, dicunt, si videro, video et ipsum Iesum secundum omnia corporis eius lineamenta. Praeterea caeteros sanctos, et sanctas. Heu, quid moror? quid detineor? Bone praeceptor, properare me iubeas, et valeas. Amen.]

[B. IGNATII AD S. MARIAM

VIRGINEM, MATREM DOMINI NOSTRI IESU CHRISTI, EPISTOLA.

CHRISTIFERAE MARIAE, SUUS IGNATIUS.

Me neophytum, Iohannisque tui discipulum, confortare et consolari debueras. De Iesu enim tuo percepi mira dictu, et stupefactus sum ex auditu. A te autem, quae semper ei fuisti familiaris et coniuncta, et secretorum eius conscia, desidero ex animo fieri certior de auditis. Scripsi tibi etiam alias, et rogavi de eisdem. Valeas: et neophyti qui mecum sunt, ex te et per te et in te confortentur. Amen.]

ΜΑΡΤΥΡΙΟΝ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΚΑΙ ΕΝΔΟΞΟΥ[1] ΙΕΡΟΜΑΡΤΥΡΟΣ ΙΓΝΑΤΙΟΥ ΤΟΥ ΘΕΟΦΟΡΟΥ.

I. *Ἄρτι Τραϊανοῦ τὰ τῆς Ῥωμαίων βασιλείας σκῆπτρα παραλαβόντος τῆς Ἀντιοχέων ἐκκλησίας ἐπίσκοπος ὁ καὶ κλήσει καὶ πράγματι θεοφόρος Ἰγνάτιος ἦν. Πέτρον μὲν γὰρ τὸν μέγαν Εὔοδος διαδέχεται, Εὔοδον δὲ Ἰγνάτιος· ᾧ[2] τοῦ τρόπου τε καὶ τῆς ἀρετῆς ζηλωτὴς γίνεται. Τούτῳ δὴ τῷ θεοφόρῳ[3] φασὶ κομιδῇ ὄντι νηπίῳ τὸν Χριστὸν ἔτι[4] τὰς ἐν κόσμῳ διατριβὰς ποιούμενον τὰς ἀχράντους τε αὐτῷ ἐπιθεῖναι χεῖρας, καὶ πρὸς τὸ πλῆθος ἀποβλέψαντα ‚Ἐὰν μή τις‘, εἰπεῖν, ‚ταπεινώσῃ ἑαυτὸν ὡς τὸ παιδίον τοῦτο, οὐ μὴ εἰσέλθῃ εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν· καὶ ὃς ἐὰν ἓν τῶν τοιούτων παιδίων[5] δέξηται ἐν τῷ ἐμῷ ὀνόματι, ἐμὲ δέχεται‘‘ ὁποῖος ἔσται προκόπτων τὴν ἡλικίαν Ἰγνάτιος, ἐντεῦθεν παραδηλῶν[6] καὶ τὴν ἀποστολικὴν ἐκείνου διδασκαλίαν σοφῶς[7] ὑποφαίνων.*

II. *Οὗτος τοίνυν ὁ θεῖος Ἰγνάτιος ἅμα Πολυκάρπῳ τῷ τῆς κατὰ Σμύρναν ἐκκλησίας ἡγησαμένῳ μαθητὴς Ἰωάννου τοῦ εὐαγγελιστοῦ γίνεται· καὶ αὐτῷ μόνῳ φοιτήσας πᾶσάν τε ἀρετῆς ἰδέαν καὶ μάλιστα τὴν ἱερεῖ πρέπουσαν φιλοπόνως ἐξασκηθεὶς, εἶτα καὶ ἱερεὺς κοινῇ πάντων ὁμοῦ τῶν ἀποστόλων ψήφῳ χειροτονεῖται καὶ τῆς Ἀντιοχέων ἐπίσκοπος προχειρίζεται· παραλαβὼν δὲ τὴν ἐκκλησίαν καὶ ἱδρῶτι συχνῷ[1] καὶ μόχθῳ τὸ τῆς εὐσεβείας ἐν[2] αὐτῇ κήρυγμα κατασπείρας, ἀποστολικόν τε διὰ πάντων βίον[3] ἐπιδειξάμενος καὶ τέλειος διάκονος ἤδη[4] τῶν τοῦ Χριστοῦ μυστηρίων ἀναφανεὶς, καὶ μάρτυς ὕστερον γίνεται, θηρίοις δι' ἐκεῖνον παραδοθεὶς, ὡς μικρὸν ἄνωθεν ἀναλαβὼν ὁ λόγος δηλώσει.*

III. *Τραϊανῷ γὰρ τῷ Ῥωμαίων αὐτοκράτορι τῇ κατὰ Σκυθῶν ἐπαρθέντι νίκῃ, καὶ μὴ μέχρι τούτου στῆσαι τὴν εὐδαιμονίαν ἀνεχομένῳ, ἀλλὰ περαιτέρω ταύτην βουλομένῳ προαγαγεῖν καὶ πολλοὺς ἑτέρους τῇ Ῥωμαίων ἀρχῇ παραστήσασθαι· τοῦτο πρὸ τῶν ἄλλων ὁ κατὰ Χριστιανῶν εἴτουν εὐσεβείας πόλεμος κράτιστον αὐτῷ καὶ λυσιτελὲς ἐνομίζετο. Ἐκείνως μὲν γὰρ τὸ κοινὸν ὠφελεῖν μόνον· οὕτω[1] δὲ καὶ τοὺς αὐτοῦ θεοὺς θεραπεύειν καὶ συνεργοὺς αὐτοὺς κατὰ τῶν πολεμίων ἐπάγεσθαι. Ἀμέλει καὶ διωγμὸν κατὰ τῆς εὐσεβοῦς πίστεως χαλεπὸν ἐπάγει, καὶ διατάγματα κατὰ τῆς ὑπηκόου πάσης ἐκτίθεται, ὥστε ἢ πάντας αὐτῷ κοινωνοὺς εἶναι τῆς ἀσεβείας, ἢ Χριστιανοὺς ἔτι μένοντας τιμωρίαις ποικίλαις καὶ θανάτοις χαλεποῖς ἐκδίδοσθαι. Ὑπῆρξε δὲ τότε Τραϊανῷ τῇ Ἀντιοχέων ἐπιδημεῖν, οἷα δὴ μέλλοντι κατὰ Περσῶν ἐκστρατεύειν καὶ παρασκευαζομένῳ παρ' αὐτῇ τὰ πολέμια. Ἐνταῦθα γοῦν καὶ μηνύεται αὐτῷ τὰ κατα τὸν θεοφόρον Ἰγνάτιον, ὡς εἴη τε τὰ Χριστιανῶν πρεσβεύων καὶ Χριστὸν ἴσα καὶ θεοῖς[2] τιμᾶν τοὺς ἀνθρώπους ἀναπείθων, καὶ ταῦτα σταυρὸν ὑπὸ Πιλάτου κατακριθέντα καὶ θάνατον, ὡς τὰ περὶ αὐτοῦ διδάσκουσιν ὑπομνήματα· νομοθετεῖ τε παρθενίαν καὶ*

---

1) *καὶ ἐνδόξου* adsumpsi ex A.

2) *ᾧ* dedi ex coniectura, *οὗ* proposuit Cotelerius. Deest pron. in AEN vulg.

3) *καὶ* ante *θεοφόρῳ*, quod deesse in aliis asserit Cot., omisi c. AEN.

4) *ἔτι* transposui c. AEN; prius legebatur ante *ποιούμενον*.

MARTYRIUM SACROSANCTI ET GLORIOSI MARTYRIS IGNATII THEOPHORI.

I. Cum Traianus sumpsisset sceptra Romanorum Imperii, erat Antiochenae ecclesiae Episcopus et nomine et re Theophorus Ignatius. Nam magno quidem Petro succedit Evodus, Evodo autem Ignatius, cui fit et morum et virtutis aemulator. Huic Theophoro, cum esset plane puer, aiunt Christum adhuc versantem in mundo, ei intemeratas manus imposuisse, et ad populum intuendo dixisse: ‚Nisi quis seipsum humiliaverit ut hic puellus, non intrabit in regnum caelorum; et qui unum ex talibus pueris susceperit in nomine meo, me suscipit;' qualisnam futurus esset aetate proficiens Ignatius, hinc ostendens et apostolicam illius doctrinam aperte indicans.

II. Hic ergo divinus Ignatius simul cum Polycarpo, qui Smyrnensi praefuit ecclesiae, fit discipulus Ioannis Evangelistae; et cum ad eum solum ventitasset atque omnem virtutis speciem et eam maxime, quae decet sacerdotem, diligenter exercuisset, sacerdos deinde eligitur communi sententia omnium simul Apostolorum, et Antiochenus creatur Episcopus. Cum autem assumpsisset ecclesiam, et multo sudore ac labore in ea seminasset praeconium pietatis, et zelum per omnia apostolicum doctrinamque ostendisset ac exstitisset perfectus minister Christi mysteriorum, fit quoque postea martyr, bestiis propter illum traditus, ut paulo altius repetens declarabit oratio.

III. Traiano enim Romanorum Imperatori, victoria quam de Scythis habuerat elato, nec sustinenti suam hucusque sistere felicitatem, sed volenti eam ulterius producere et Romanorum imperio multos alios subiungere, adversus Christianos, seu adversus pietatem, bellum ei ante alia visum est optimum esse ac expedire. Nam illo quidem modo putabat se uni prodesse Reipublicae; sic quoque Deos suos colere, eosque inducere, ut opem ferant adversus hostes. Gravem itaque ac difficilem persecutionem infert adversus piam fidem, et proponit edicta per universam terram, quae eius parebat imperio, uti aut essent cum eo omnes impietatis participes, aut adhuc manentes Christiani afficerentur variis suppliciis et acerbis mortibus. Contigerat, ut tunc Traianus versaretur Antiochiae, utpote qui esset expeditionem suscepturus contra Persas, et bellum ibi pararet. Hic ergo ei de Theophoro significatur Ignatio, quod et religionem teneret Christianam, et hominibus persuaderet, Christum tamquam Deos honorarent, idque cum fuisset a Pilato cruce condemnatus et morte, ut docent eius Acta; et ferret legem de servanda

---

5) *παιδίον* A. Cfr. Matth. 18, 5.
6) *παραδηλὸν* A.
7) Al. *σαφῶς* Col.

Cap. II. 1) Al. *πολλῷ* Col.
2) *ἐν* om. E. Mendum *καταπσείρας* editionis Cler. a. 1724. repetiit Petermannus.

3) *ζῆλον καὶ διδασκαλίαν* p. *βίον* AEN et var. lect. ap. Cot.
4) In al. *ἤδη* deest teste Cot. Subinde *τὸν* erat in A.

Cap. III. 1) Dedi *ἐκείνως — οὕτω* c. A, in quo prius *ἐκεῖνος*, ut in EN vulg.; *οὕτως* N, *οὗτος* E vulg.
2) *θεόν* var. lect. ap. Cot.

πλούτου καὶ τρυφῆς καὶ τῶν ἄλλων τοῦ βίου τερπνῶν κατολιγωρεῖν· καὶ τὸ δὴ χαλεπώτατον, μήτε θεοὺς ἡγεῖσθαι, μήτε τινὰ λόγον τῶν αὐτοκρατόρων τίθεσθαι.

IV. Ταῦτα ὡς ἤκουσε Τραϊανὸς, μεταπεμψάμενος αὐτίκα τὸν ἅγιον, συμπαρούσης αὐτῷ καὶ τῆς συγκλήτου βουλῆς, Σὺ εἶ, φησὶν, ὁ λεγόμενος Θεοφόρος ὁ τῶν ἡμετέρων καταπαίζων[1] προστάξεων καὶ τὴν Ἀντιοχέων πᾶσαν ἀνάστατον[2] ποιῶν, ὀπίσω τε πάντας τοῦ ὑπὸ σοῦ κηρυττομένου Χριστοῦ ἐπαγόμενος καὶ μηδὲ ψιλοῦ τοὺς θεοὺς ὀνόματος ἀξιῶν; Καὶ ὁ θεῖος Ἰγνάτιος, Ἐγώ εἰμι, ἔφη. Ὁ δὲ,[3] Καὶ τί ἐστι θεοφόρος; διεπυνθάνετο. Πρὸς ὃν ὁ μάρτυς, Ὁ τὸν Χριστὸν ἐν τῇ ψυχῇ περιφέρων,[4] ἔφη. Καὶ ὁ βασιλεύς· σὺ οὖν ὁ ἐν ἑαυτῷ τὸν Χριστὸν περιφέρων;[5] Ναὶ,[6] φησί· γέγραπται γάρ· ,Ἐνοικήσω[7] ἐν αὐτοῖς καὶ ἐμπεριπατήσω.' Τί δὲ ἡμεῖς; οὐ σοὶ δοκοῦμεν θεῶν μεμνῆσθαι διηνεκῶς καὶ τούτους ἐν τῇ ψυχῇ φέρειν[8] ἀεὶ, συμμάχους τε αὐτοὺς κατὰ τῶν ἐχθρῶν ἐπαγόμενοι καὶ δι' αὐτῶν πάντα ποιοῦντες τὰ κατὰ γνώμην; Καὶ ὑπολαβὼν ὁ θεῖος Ἰγνάτιος, Φεῦ ὅτι τὰ εἴδωλα, ἔφη, τῶν ἐθνῶν θεοὺς, βασιλεῦ, ὀνομάζεις. Εἷς γὰρ θεὸς[9] ἀληθὴς, ὃς οὐρανοῦ τε καὶ γῆς καὶ θαλάσσης καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς πάντων ἐστὶ ποιητής· εἷς Χριστὸς Ἰησοῦς[10] ὁ τοῦ θεοῦ μονογενὴς υἱὸς, οὗ τῆς βασιλείας οὐκ ἔσται[11] τέλος· ὃν εἰ καὶ[12] αὐτὸς ἐπέγνως, ὦ[13] βασιλεῦ, πολλῷ ἂν ἦτε ἁλουργίς σοι αὕτη καὶ τὸ διάδημα καὶ ὁ βασιλικὸς θρόνος βεβαιότερα.[14]

V. Καὶ ὁ βασιλεύς· τὰ μὲν πολλὰ ταῦτα χαίρειν ἐῶμεν. Σὺ δὲ εἰ βούλει,[1] φησὶν, Ἰγνάτιε, τὰ μεγάλα τῷ ἐμῷ κράτει χαρίσασθαι καὶ τοῖς ἐμοῖς τοῦ λοιποῦ συντάττεσθαι φίλοις, τῆς τοιαύτης γνώμης μεταβαλὼν θῦσον σὺν ἡμῖν τοῖς θεοῖς· καὶ αὐτίκα, ἴστωσαν αὐτοὶ πάντες, ἀρχιερέα σε τοῦ μεγάλου καταστήσω Διὸς καὶ πατέρα τῆς βουλῆς ὀνομάσω. Πρὸς ταῦτα ὁ θεοφόρος· χάριτας μὲν παρέχειν, ὦ βασιλεῦ, καὶ πᾶσι καλὸν, μάλιστα δὲ βασιλεῦσιν, ὅσῳ καὶ αὐτοὶ δυνατοὶ τὰ μείζω πάλιν ἀντιχαρίζεσθαι,[2] ἀλλὰ τὰς λυσιτελεῖς πάντως καὶ ὠφελίμους ἀμφοτέροις· τὰς δὲ βλάπτειν καὶ μάλιστά γε ψυχὴν δυναμένας καὶ σφοδροτέραν[3] αὐτῇ τοῦ πυρὸς τὴν γέενναν ὑπανάπτειν οὐχ ὁ διδοὺς μόνον, ἀλλὰ καὶ ὁ αἰτῶν αὐτὸς ἀθλιώτατος. Θαυμαστὴ δέ σου, βασιλεῦ, καὶ μεγαλόδωρος ἡ ἐπαγγελία. Τί γὰρ ἐμοὶ τὸ τοῦ παρὰ σοὶ[4] μεγίστου Διὸς καταστῆναι ἀρχιερέα καὶ βουλῆς πατέρα κληθῆναι, ἱερεῖ τε ὄντι Χριστοῦ καὶ θυσίαν αὐτῷ καθ' ἑκάστην αἰνέσεως θύοντι, ἤδη δὲ καὶ ὅλον ἐμαυτὸν καταθύσειν[5] ἐπειγομένῳ καὶ σύμφυτον θέσθαι τῷ τοῦ θανάτου αὐτοῦ ὁμοιώματι;

VI. Καὶ ὁ βασιλεύς· τίνι δὲ σπεύδεις ἑαυτὸν καταθῦσαι; τῷ ἐπὶ Ποντίου σταυρωθέντι Πιλάτου; Ναὶ, φησὶν ὁ μέγας Ἰγνάτιος, τῷ τὴν ἁμαρτίαν ἀνασταυρώσαντι καὶ τὸν εὑρετὴν αὐτῆς διάβολον καθελόντι καὶ πᾶσαν διὰ τοῦ σταυροῦ τὴν ἐκείνου δύναμιν καταργήσαντι. Αὖθις

Cap. IV. 1) καταπέζων E.
2) ἀνάστατον πᾶσαν ordo vocc. in E N. Apud Cot. alii subsequentia ita exhibent: καὶ τοὺς ἀνὰ τὴν πόλιν κατόπιν.
3) Vocc. ὁ δὲ om. A.
4) περιφέρεις A.
5) σὺ οὖν ὁ ἐν ἑαυτῷ τὸν χριστὸν περιφέρων; dedi ex A p. σὺ οὖν ἐν ἑαυτῷ τὸν χριστὸν περιφέρεις; E N vulg.
6) δαὶ scr. N.

virginitate, et de contemnendis divitiis ac deliciis et aliis, quae sunt in vita iucunda; quodque est omnium gravissimum, quod non oporteat putare esse Deos, et nullam Imperatorum ducendam rationem.

IV. Haec postquam audivit Traianus, Sancto statim arcessito, cum una etiam adesset Senatus: Tune es, inquit, qui diceris Theophorus, qui nostra iussa ludificaris, et omnem evertis Antiochiam, omnesque facis sequaces Christi a te praedicati, nec solo nomine Deos dignaris? Divinus autem Ignatius: Ego sum, inquit. Ille vero: Et quid sibi vult, interrogavit, illud Theophorus? Cui martyr: Qui Christum, inquit, circumfert in anima. Imperator autem: Tu ergo Christum in teipso circumfers? Certe, inquit. Scriptum est enim: ‚Habitabo in eis et inambulabo.' Quid vero nos, non videmur tibi Deorum assidue meminisse, ac eos semper in anima circumferre, eosque inducere ad opem ferendam contra hostes, nec non per eos omnia facere, quae sunt ex animi sententia? Respondens autem divinus Ignatius: Hei mihi, inquit, simulacra gentium, o Imperator, Deos nominas? Unus enim Deus verus, qui caeli, terrae, maris et omnium, quae sunt in ipsis, est creator. Unus Christus Iesus, Dei filius unigenitus, cuius regni non erit finis. Quem si tu agnosceres, o Imperator, et purpura ipsa et diadema et thronus regius tibi firmiora essent et longe stabiliora.

V. Imperator vero: Haec multa mittamus. Tu autem si velis, inquit, o Ignati, meae potentiae rem facere gratissimam, et de caetero referri in numerum meorum amicorum, hac mente mutata Diis nobiscum sacrifica, et statim (sciant isti omnes) te Magni Iovis constituam Pontificem, et Patrem nominabo Senatus. Ad haec Theophorus: Gratias quidem praebere, o Imperator, omnibus quidem est pulcrum, maxime autem Imperatoribus, quod possint ipsi amplius iterum gratificari; sed eas, quae sunt omnino utrisque utiles et conducibiles. Sin vero eiusmodi sunt, quae possint laedere et maxime animam, ac vehementiorem igne gehennam succendere, non is solum qui dat, sed etiam qui petit, et ipse fit miserrimus. Admirabilis autem, o Imperator, et munifica est tua promissio. Quid enim mea refert, Maximi apud te Iovis constitui Pontificem, et vocavi Patrem Senatus, qui sum Christi sacerdos ac ei quotidie sacrifico sacrificium laudis, et iam vero totum meipsum propero immolare ac efficere complantatum eius mortis similitudini?

VI. Imperator vero: Cuinam autem festinas teipsum immolare? Eine qui a Pontio Pilato in crucem fuit actus? Profecto, magnus inquit Ignatius, ei, qui peccatum crucifixit, eiusque inventorem destruxit diabolum, et omnem eius potentiam per crucem abolevit. Rursus autem Impe-

7) II Cor. 6, 16.
8) Al. *περιφέρειν*. *Cot.*
9) *εἷς ϑεὸς γὰρ* E.
10) *Ἰησοῦς Χριστὸς* p. *εἷς Χριστὸς Ἰησοῦς* A.
11) *ἔσται* A, *ἔστι* EN vulg.
12) *ὃν καὶ εἰ* A.
13) *ὦ* om. E. Idem *πολλῶν* p. *πολλῷ*.
14) *ἦσαν κομιδῇ μονιμώτερα* p. *βεβαιότερα* AE. Post *βεβαιότερα* Coteleriο asserente add. in Al. *ἦσαν καὶ κομιδῇ μονιμώτερα*.
Cap. V. 1) *βούλῃ* (sic) N.
2) *χαρίζεσϑαι* E, *ἀντιχαρίσασϑαι* A.
3) *σφοδροτέραν* ex AEN, *σφοδρότερον* vulg.
4) *σοῦ* E.
5) Al. *καταϑύειν*. *Cot.*

οὖν ὁ βασιλεὺς, Ἐοικάς μοι, φησὶν, Ἰγνάτιε, κρίσεως ὀρθῆς καὶ φρενὸς[1] ὑγιῶς ἐχούσης ἔρημος τὸ παράπαν εἶναι. Οὐ γὰρ ἂν οὕτω φανερῶς ταῖς τῶν Χριστιανῶν γραφαῖς ἐξηπάτησο, ἀλλ' ἔγνως πάντως ἡλίκον ἀγαθὸν[2] βασιλικοῖς πείθεσθαι διατάγμασι καὶ θεοῖς μετὰ πάντων προσφέρειν θυσίας. Πρὸς ταῦτα μείζονι πάλιν ὁ ἅγιος χρησάμενος παῤῥησίᾳ, Εἰ καὶ θηρίοις ἀναλώσεις, ἔφη, εἰ καὶ σταυρῷ με κατακρινεῖς, εἰ καὶ αὐτῷ ξίφει[3] καὶ πυρὶ παραδώσεις, ἃ τῆς σῆς ἐξουσίας ἐστὶν, οὐκ ἄν ποτε θυσίαν ἐγὼ δαίμοσι προσενεγκεῖν ἀνάσχοιμι· οὔτε γὰρ θάνατον δέδοικα, οὔτε ποθῶ τὰ παρόντα ὧν ὑμεῖς κύριοι παρέχειν τὰς ἀπολαύσεις· ἀλλὰ τῶν μελλόντων ἐφίεμαι μόνων, καὶ σπουδή μοι πᾶσα πρὸς τὸν ὑπὲρ ἐμοῦ ἀποθανόντα διαβῆναι Χριστόν.

VII. Ἐφ' οἷς ἐξ ἀγχινοίας[1] δῆθεν ἡ σύγκλητος ἐπιλαβέσθαι βουλομένη τοῦ μάρτυρος, Τί δὲ συνομολογεῖς, ἔφησαν, καὶ αὐτὸς τεθνάναι σου τὸν θεόν; Καὶ πῶς ἂν ὁ θάνατον ὑποστὰς καὶ θάνατον ἐπάρατον, οὗτος[2] ἑτέρους ὠφελῆσαι δυνατὸς ἔσται; Οἱ θεοὶ δὲ ἀθάνατοί τε εἰσὶ καὶ παρ' ἡμῶν λέγονται. Ἐκ τούτου λαβόμενος ἀφορμῆς[3] ὁ θεῖος Ἰγνάτιος, ὥστε ὁμοῦ μὲν τοὺς ἐκείνων διαμυκτηρίσαι θεοὺς, ὁμοῦ δὲ καὶ τοῦ τῆς οἰκονομίας μυστηρίου θύραν αὐτοῖς παρανοῖξαι, καὶ οὕτως εἰς πίστιν χειραγωγῆσαι τῆς τοῦ Χριστοῦ γνώσεως, οὕτω διετίθει τοὺς λόγους· ὁ ἐμὸς κύριος καὶ θεὸς Ἰησοῦς Χριστὸς πρῶτα μὲν ἄνθρωπος ἐγένετο δι' ἡμᾶς καὶ τὴν σωτηρίαν τὴν ἡμετέραν, καὶ σταυρὸν ἐθελούσιον καὶ θάνατον καὶ ταφὴν κατεδέξατο· πλὴν ἀλλ' ἀνέστη πάλιν τρίτην ἡμέραν τοῦ ἐχθροῦ τὸ κράτος καταβαλὼν, καὶ εἰς οὐρανοὺς ἀνῆλθεν, ὅθεν ἐλήλυθεν,[4] συναναστήσας ἡμᾶς τοῦ τῆς ἁμαρτίας πτώματος καὶ εἰσαγαγὼν αὖθις εἰς τὸν παράδεισον, οὗ κακῶς ἐξεβλήθημεν, καὶ μείζοσι[5] τῶν προτέρων ἀγαθοῖς[6] δωρησάμενος. Ὅτι δὲ τοιοῦτόν τι τῶν παρ' ὑμῖν νομιζομένων θεῶν τις ἐπεδείξατο,[7] οὐδεὶς τῶν πάντων ἂν ἰσχυρίσαιτο. Ἄνθρωποι γὰρ οὗτοι κακοῦργοι κομιδῆ καὶ φθορεῖς γενόμενοι, καὶ πολλὰ ἐπὶ βλάβῃ καὶ διαφθορᾷ τῆς ἡμετέρας ζωῆς τε καὶ τῆς καταστάσεως ἐργασάμενοι μικράν τινα δόξαν θεῶν καὶ φαντασίαν τοῖς ἀλογωτέροις τῶν ἀνθρώπων ἀλογώτατα παρασχόμενοι, εἶτα τῶν παραπετασμάτων ὕστερον τῆς ἀπάτης συνελκυσθέντων· ἐξαιρεθείσης τε τῆς σκηνῆς ὅπερ ἦσαν ἠλέγχθησαν, αἰσχρῶς τὸν βίον ἀπολιπόντες καὶ θανάτῳ διὰ τὴν τῶν πολλῶν ἀπώλειαν ἀθανάτῳ παραδοθέντες. Ἀμέλει καὶ Ζεὺς μὲν ὁ πρῶτος ὑμῖν[8] καὶ μέγιστος τῶν θεῶν ἐν Κρήτῃ τέθαπται, Ἀσκληπιὸς δὲ κεραυνῷ βέβληται, Ἀφροδίτης ὁ τάφος[9] ἐν Πάφῳ δείκνυται, καὶ ὑπὸ πυρὸς Ἡρακλῆς ἀνάλωται. Τοιούτων γὰρ ἀληθῶς, μᾶλλον δὲ καὶ πολλῷ[10] χειρόνων τὰ ἐκείνων ἄξια.

VIII. Τούτων οὕτω ῥηθέντων Ἰγνατίῳ τῶν λόγων ὁ βασιλεὺς ἅμα τῇ συγκλήτῳ δείσας, μὴ τῆς διαλέξεως εἰς[1] πλέον ἐκτεινομένης διασεισθείη μὲν τὰ Ἑλλήνων καὶ πρὸς ἀπιστίαν[2] ἢ καὶ μυκτηρισμὸν ἀποβλέψειεν, ἀνθήσει[3] δὲ τὰ τῆς εὐσεβείας καὶ τὸ ἐπισκοτοῦν αὐτῇ τῆς πλάνης νέφος ἐξαιρεθείη,[4] τοῦτον μὲν ὑπὸ δεσμοῖς καὶ φρουρᾷ

Cap. VI. 1) φρενῶς N.
2) ἀγαθῶν N.
3) Ita AEN, ξίφει Cot., Cler.

Cap. VII. 1) ἀγνοίας E, quod praestat.
2) οὕτως AEN.
3) ἀφορμὴν E.

rator: Videris mihi, inquit, o Ignati, recto omnino carere iudicio et sana mente. Non enim tam aperte fuisses deceptus scripturis Christianorum, sed cognovisses omnino, quantum sit bonum, Edictis parere Imperatoriis, et Diis sacrificia offerre cum omnibus. Ad haec Sanctus, utens rursus maiore dicendi libertate: Etiamsi bestiis, inquit, consumpseris, etiamsi me cruce condemnaveris, licet ipsi gladio et igni tradideris, quae sunt in tua potestate, nunquam ego patiar daemonibus offerre sacrificium. Neque enim metuo mortem, neque desidero praesentia, quae est in potestate vestra praebere fruenda; sed sola desidero futura, et a me omne adhibetur studium, ut transeam ad Christum, qui pro me est mortuus.

VII. Propter quae volens Senatus martyrem arguere, sollerter nimirum: Quid autem tu quoque, dixerunt, confiteris Deum tuum esse mortuum? Quo modo vero, qui subiit mortem, eamque exsecrandam, poterit ille prodesse aliis? Dii autem et sunt immortales, et dicuntur a nobis. Ex hoc occasione accepta simul et irridendi illorum Deos, et eis aperiendi ianuam mysterii de suscepta carnis dispensatione, sicque deducendi ad fidem Christi cognitionis, divinus Ignatius ita verba fecit: Meus Dominus et Deus Iesus Christus primum quidem propter nos homo factus est et propter nostram salutem, sponteque crucem suscepit et mortem et sepulturam. Ceterum rursus tertio die resurrexit, inimici deiecta et prostrata potentia, atque ascendit in caelos, unde venerat, nos simul a lapsu peccati faciens resurgere et rursus introducens in paradisum, ex quo male fueramus eiecti, nosque donans bonis maioribus, quam erant ea quae praecesserant. Quod autem ex iis, qui a vobis censentur Dii, ullus tale quid fecerit, nullus hominum asseruerit. Nam cum isti fuissent homines malefici et exitiosi, et multa fecissent ad damnum corruptelamque nostrae vitae et status, valde vilem autem Deorum opinionem ac speciem hominibus, qui sunt a ratione paulo alieniores, citra ullam rationem praebuissent, contractis postea velis deceptionis et scena ablata, deprehensi sunt ii qui erant, quippe qui turpiter e vita excesserint, et morti immortali traditi sint propter multorum interitum. Iupiter quidem certe, qui est vobis primus et maximus Deorum, in Creta est sepultus; Aesculapius vero fulmine fuit percussus. Sepulcrum Veneris ostenditur Paphi, et Hercules fuit ab igne consumptus. Nam eorum res ac vita talia vere, immo et multo deteriora merebantur.

VIII. Cum haec sic dicta fuissent ab Ignatio, Imperator simul cum Senatu timens, ne si esset eius sermo prolixior, res quidem gentilium labefactarentur, et vel non crederentur, vel haberentur ludibrio, vera autem floreret religio, et tolleretur nubes erroris, quae ei offundit tenebras, illum quidem coniicit in vincula, et in tutissima collocat custodia.

---

4) *ἐλήλυθε* N. Teste Cotelerio Al. ante inserunt *καὶ*.
5) *μείζονα* marg. Cot.
6) *ἀγαθῶν* marg. Cot.
7) In N. *εἰς* adiungitur verbo *ἐπεδείξατο*. Ibidem *ἰσχυρήσαιτο*.
8) Al. *ὑμῶν*. Cot.
9) Al. *Πάφῳ τῆς κύπρου*. Cot.
10) *πολλῶν* A.
Cap. VIII. 1) *εἰς* om. E.
2) *ἀπιστείαν* N.
3) *ἀνθήσῃ* A, mutatum in *ἀνθήσαι* aut *ἀνθήσει*.
4) *ἐξερεθείη* E.

καθίστησι τῇ ἀσφαλεστάτῃ· αὐτὸς δὲ παρ' ὅλην νύκτα διασκεψάμενος, πῶς ἂν αὐτὸν ἀξίως ἀμύναιτο, καὶ τίνι τρόπῳ τῆς παρούσης ὑπεξαγάγοι ζωῆς, θηρίοις ἔγνω παραδοῦναι βορὰν[5] καὶ ὑπ' ἐκείνων διασπαραχθέντα τὸν ἅγιον ἀπολέσθαι. Οὗτος γὰρ βαρύτατος θανάτου τρόπος διεσκέφθη τῷ βασιλεῖ. Ἕωθεν οὖν περὶ τούτου καὶ τῇ συγκλήτῳ κοινωσαμένου[6] τὴν μὲν[7] γνώμην καὶ αὐτοὶ ἐπῄνουν· πλὴν οὐκ ἐν Ἀντιοχείᾳ συνεβούλευον δεῖν γενέσθαι τὴν ἔκδοσιν, ἵνα μὴ ποθεινὸν, φησὶν,[8] οὕτω καὶ μᾶλλον ἐπίδοξον παρὰ τοῖς οἰκείοις πολίταις τὸν Ἰγνάτιον ἐργασώμεθα μαρτυρικῷ δῆθεν τέλει τὴν ζωὴν καταλύοντα· ὥστε προσήκειν, ἔφασκον, εἰς Ῥώμην αὐτὸν ἀπαχθέντα δεσμώτην ἐκεῖ τοῖς θηρσὶν ἐκδοθῆναι. Οὕτω γὰρ τῷ μήκει τε τῆς πορείας χαλεπωτέραν ὑφέξει[9] τὴν κόλασιν καὶ ἅμα Ῥωμαίοις ἀγνοούμενος ὅστις εἴη καθάπερ εἷς τῶν κακούργων ἀναιρεθῆναι δόξειε, καὶ οὐδὲ βραχείας τὸ μετὰ ταῦτα μνήμης παρ' ἐκείνοις ἀξιωθήσεται.

IX. Τούτου τοιγαροῦν ἀρέσαντος καὶ τῆς κατ' αὐτοῦ ψήφου παραυτίκα ἐξενεχθείσης παρίστησιν ἀπὸ τῆς φυλακῆς αὐτὸν, καὶ πάλιν ὁ βασιλεὺς τελευταίαν αὐτῷ ταύτην τὴν πεῖραν προσαγαγών.[1] Καὶ πρῶτα μὲν πολὺς ἦν ταῖς τῶν ἀγαθῶν ἀπαγγελίαις τὸν ἀθλητὴν ὑποσαίνων καὶ καταψῶν· ἔπειτα δὲ καὶ πλεῖον[2] πάλιν ταῖς ἀπειλαῖς δεδιττόμενος.[3] Ὡς δὲ μήτε[4] πρὸς τὰς ὑποσχέσεις ἐνδιδόντα εἶδε, μήτε πρὸς τὰς ἀπειλὰς ὑποπτήσσοντα παντάπασι[5] τὴν μεταβολὴν ἀπογνοὺς, εἰς ἔργον τὰ ἐπηγγελμένα[6] ἐξῆγε· καὶ βαρύτερα τῶν προτέρων αὐτῷ δεσμὰ περιθεῖναι κελεύσας τάγματι στρατιωτικῷ παραδίδωσι, καὶ εἰς Ῥώμην ἐκπέμπει ἐντειλάμενος, ἡνίκα τοῖς πολίταις ἡμέρα πανηγύρεως ἐπιστῇ, θηρίοις αὐτὸν εἰς τέρψιν τοῦ θεάτρου κοινὴν ἐκδοθῆναι·[7] ὥστε κατὰ τὸν θεῖον Παῦλον καὶ αὐτὸν θέατρον[8] γενέσθαι τῷ κόσμῳ καὶ ἀγγέλοις καὶ ἀνθρώποις.

X. Ὁ μάρτυς τοίνυν τὴν τελευταίαν ἀπόφασιν ἐκείνην[1] λαβὼν καὶ τῷ θεῷ μεγάλῃ βοῇ τὰ εἰκότα εὐχαριστήσας μεθ' ἡδονῆς ὅσης καὶ φαιδρότητος τα δεσμὰ περιτίθεται. Καὶ ὁ μὲν βασιλεὺς ἐξῄει κατὰ Περσῶν μετὰ τῆς ὑπ' αὐτὸν στρατιᾶς. Ὁ θεοφόρος δὲ τῇ ἐκκλησίᾳ πρότερον ἐπευξάμενος καὶ τὴν ποίμνην σὺν δάκρυσι[2] παραθέμενος τῷ θεῷ[3] δέσμιος ἠκολούθει τοῖς στρατιώταις. Εἶθ' οὕτως τὴν Σελεύκειαν οὐ διαμέλλων, οὐκ ἀθυμῶν, οὐ πάσχειν τι σκυθρωπὸν[4] ὅλως ὑποφαινόμενος, ἀλλὰ ποσὶν εὐπροθύμοις καταλαβὼν εἰς πλοῖόν τε ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν ἐμβάλλεται καὶ σὺν αὐτοῖς εἰς Σμύρναν καταίρει. Ἐνταῦθα Πολύκαρπον ἀσπάζεται τὸν θεῖον ἀπόστολον, ὃν προεστάναι τῆς κατὰ Σμύρναν ἐκκλησίας συμφοιτητὴν Ἰγνατίῳ γενόμενον ἀνωτέρω[5] φθάσας ὁ λόγος ἐδήλωσεν.[6] Τοῦτον οὖν ἀσπάζεται σεμνυνόμενος ἐπὶ[7] τοῖς δεσμοῖς καὶ χαίρων. Τί γὰρ καὶ εἶχεν αὐτὸν πλέον σεμνῦναι ἢ τὸ ὑπὲρ οὕτως ἀγαπήσαντος δεσπότου πάσχοντα καθορᾶσθαι; Εἶτα καὶ τοῖς λοιποῖς ἐπισκόποις πρεσβυτέροις τε καὶ διακόνοις τοὺς προσήκοντας ἀσπασμοὺς ἀποδούς· ἐπεὶ πολλοὶ[8] συνέθεον ἀπὸ τῶν τῆς Ἀσίας ἐκκλη-

---

5) βορρὰν N.
6) Al. κοινολογησαμένου ap. Cot., κοινωσαμένῳ N.
7) μὲν accessit ex AEN et marg. Cot.
8) Al. φασὶν ap. Cot.
9) ἐφέξει erat in A.
Cap. IX. 1) προσάγων (sic) AEN.
2) πλείων A. lit. ν erasa, πλεῖων N.
3) δεδειττόμενος N.
4) μὴ δὲ F.

Ipse autem cum tota nocte apud se cogitasset, quonam modo eum ulcisceretur pro meritis, et quonam modo e praesenti vita subduceret, statuit illum feris tradere devorandum, ut dilaniatus ab eis Sanctus interiret. Visus est enim Imperatori hic mortis modus longe gravissimus. Cum hanc rem ergo Senatui mane communicasset, ipsi quoque eius quidem laudarunt sententiam; sed consuluerunt, ne haec bestiis obiectio fieret Antiochiae: Ne, aiebant, sic magis desideratum et gloriosum apud suos cives reddamus Ignatium, martyrii nimirum fine e vita excedentem. Quamobrem dicebant oportere eum Romam abduci vinctum, et illic tradi bestiis. Sic enim et prolixitate itineris gravius subibit supplicium, simulque Romanis quisnam sit ignorantibus videbitur esse peremptus tamquam unus ex maleficis, et ne minima quidem erit postea eius apud illos memoria.

IX. Cum hoc ergo placuisset et in ipsum lata fuisset protinus sententia, Imperator illum rursus producit e custodia, hoc eius postremum faciens periculum. Et primo quidem multum bonorum promissis athletam deliniebat ac demulcebat; deinde etiam rursus minis magis territans. Postquam autem eum vidit nec cedere promissis, neque minas formidare, desperans omnino fore ut mutaretur, ad effectum deduxit ea quae denunciata fuerant. Et cum iussisset prioribus graviora ei imponi vincula, tradit cohorti militari et mittit Romam, praecipiens, cum advenisset civibus dies festus publicae celebritatis ludorumque solemnium, eum tradi bestiis ad communem theatri delectationem, ut convenienter ei, quod dixit divinus Paulus, ipse quoque fieret ‚spectaculum mundo, et angelis, et hominibus.'

X. Martyr ergo cum ultimam illam accepisset sententiam, Deoque clamore magno, ut consentaneum erat, egisset gratias, cum magna voluptate et laetitia sibi imponit vincula. Et Imperator quidem egreditur contra Persas cum suo exercitu. Theophorus autem ubi ecclesiae prius bene est precatus et gregem suum Deo commendavit cum lacrimis, vinctus sequebatur milites. Deinde sic Seleuciam non cunctans, non animum despondens, non se aliquid grave omnino pati prae se ferens, sed alacribus venit pedibus, et a militibus in navem immittitur atque cum eis appellit Smyrnam. Hic salutat Polycarpum divinum apostolum, quem Smyrnensi praefuisse ecclesiae, cum Ignatii fuisset condiscipulus, iam superius diximus ac declaravimus. Eum ergo salutat, glorians atque gaudens de vinculis. Quid enim ei poterat esse maiori ornamento, quam adspici pati pro Domino, qui eum sic dilexerat? Deinde postquam reliquis Episcopis et Presbyteris et Diaconis reddidisset decentes salutationes (quoniam multi concurrebant ex ecclesiis Asiae et civitatibus

5) *παντάπασιν* N.

6) *ἐψηφισμένα* A E N et Al. ap. Cot.

7) Ita A, et ita invenio ap. Petermannum; *ἐνδοθῆναι* E N vulg.

8) I Cor. 4, 9.

Cap. X. 1) Ordo vocc. in E *ἐκείνην ἀπόφασιν*.

2) *δάκρυσιν* N.

3) Ita A E N p. *τῷ θεῷ παραθέμενος* vulg.

4) Al. *σκυθρωπῶν*. Cot.

5) In N manu sec. *ὡς* supra additum ante *ἀνωτέρω*.

6) *ἐδήλωσε* A E N.

7) *σεμνυνόμενος ὑπὸ* E.

8) *πολὺ* N.

σιῶν καὶ τῶν[9] πόλεων, καὶ ὄψιν ἐκείνην ἰδεῖν καὶ καλοῦ νάματος ἀπολαῦσαι ῥέοντος τῆς ἐκείνου γλώττης· αὐτὸς τὰ προσήκοντα παραινῶν εὔχεσθαι ὑπὲρ αὐτοῦ πάντας ἠξίου, ὥστε διὰ τῶν θηρίων θᾶττον ἀναλῦσαι πρὸς τὸν ποθούμενον καὶ τῷ ἐκείνου θείῳ προσώπῳ ἐμφανισθῆναι.

XI. Ὁρῶν δὲ καὶ λίαν αὐτοὺς περιπαθῶς ἔχοντας καὶ οἱονεὶ τῆς ἐκείνου ψυχῆς ἐκκρεμαμένους καὶ ζημίαν οὐ φορητὴν ἡγουμένους τὸν χωρισμὸν αὐτοῦ καὶ τὸν θάνατον, δείσας τε καὶ περὶ τῶν ἐν τῇ Ῥώμῃ πιστῶν, μὴ καὶ αὐτοὶ παραπλησίως διατεθέντες οὐκ ἀνέξονται ἰδεῖν αὐτὸν ἐκδιδόμενον τοῖς θηρίοις, ἀλλὰ χεῖρας ἀντιπάλους τοῖς ἐπιτετραμμμένοις τὴν ἔκδοσιν ἐπιβάλωσι, καὶ τὴν διανοιγεῖσαν αὐτῷ τοῦ μαρτυρίου κλείσωσι θύραν, ἔγνω πρὸς αὐτοὺς ἐπιστεῖλαι, ὥστε καὶ τούτους ὑπὲρ αὐτοῦ εὔχεσθαι, μὴ ἐμποδισθῆναι τὸν δρόμον αὐτῷ τῆς ἀθλήσεως,[1] ἀλλὰ διὰ τῶν θηρίων, ὥσπερ εἴρηται, θᾶττον πρὸς τὸν ἐρώμενον ἀναλῦσαι δεσπότην. Ἄξιον δὲ καὶ αὐτῆς ἐκείνης ἐπιμνησθῆναι τῆς ἐπιστολῆς ἐχούσης ἐπὶ λέξεως οὕτως.

XII. Ἰγνάτιος, ὁ καὶ Θεοφόρος, ἐπίσκοπος τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ ἁγίας τοῦ θεοῦ ἐκκλησίας, τῇ ἠλεημένῃ[1] ἐν μεγαλειότητι πατρὸς ὑψίστου, καὶ Κυρίου[2] Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ μόνου υἱοῦ αὐτοῦ, ἐκκλησίᾳ ἠγαπημένῃ καὶ πεφωτισμένῃ ἐν τῷ[3] θελήματι τοῦ θελήσαντος τὰ πάντα, ἅ ἐστι κατὰ ἀγάπην Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ θεοῦ ἡμῶν· ἥτις καὶ προκάθηται ἐν τόπῳ χωρίου Ῥωμαίων· ἣν καὶ ἀσπάζομαι ἐν ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ, κατὰ σάρκα καὶ πνεῦμα ἡνωμένην πάσῃ ἐντολῇ αὐτοῦ, πεπληρωμένην χάριτος θεοῦ, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ θεῷ χαίρειν.

Ἐπεὶ εὐξάμενος θεῷ ἐπέτυχον ἰδεῖν ὑμῶν τὰ ἀξιοθέατα πρόσωπα, δεδεμένος ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ ἐλπίζω ὑμᾶς ἀσπάσασθαι,[4] ἐάν περ θέλημα τοῦ θεοῦ ᾖ τοῦ ἀξιωθῆναί με καὶ εἰς τέλος οὕτως εἶναι. Ἡ μὲν γὰρ εὐχὴ εὐοικονόμητός ἐστιν, ἐάν περ τῆς χάριτος ἐπιτύχω, τὸν κλῆρόν μου ἀνεμποδίστως ἀπολαβεῖν. Φοβοῦμαι γὰρ τὴν ὑμῶν ἀγάπην, μὴ αὐτή με ἀδικήσῃ. Ὑμῖν γὰρ εὐχερές ἐστι ποιῆσαι ὃ θέλετε· ἐμοὶ δὲ δύσκολόν ἐστι τοῦ θεοῦ ἐπιτυχεῖν, ἐάν περ ὑμεῖς φείσησθέ μου.

XIII. Οὐ γὰρ θέλω, ὑμᾶς ἀνθρωπαρεσκῆσαι, ἀλλὰ θεῷ ἀρέσαι, ὥσπερ δὴ καὶ ἀρέσκετε. Οὐ γὰρ ἐγὼ ἄλλον ἕξω καιρόν ποτε θεοῦ ἐπιτυχεῖν, οὔτε ὑμεῖς. Ἐὰν οὖν[1] σιωπήσητε ἀπ' ἐμοῦ, ἐγὼ γενήσομαι θεοῦ· ἐὰν δὲ ἐρασθῆτε τῆς σαρκός μου, πάλιν ἔσομαι τρέχων. Πλέον δέ μοι παράσχεσθε σπονδισθῆναι θεῷ, ὡς ἔτι[2] θυσιαστήριον ἕτοιμόν ἐστιν, ἵνα ἐν ἀγάπῃ χορὸς γενόμενοι ᾄσητε τῷ πατρὶ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ὅτι τὸν ἐπίσκοπον Συρίας ὁ θεὸς κατηξίωσεν εὑρεθῆναι εἰς δύσιν, ἀπὸ ἀνατολῆς τοῦτον μεταπεμψάμενος. Καλὸν τὸ δῦναι ἀπὸ κόσμου πρὸς θεόν, ἵνα εἰς[3] αὐτὸν ἀνατείλωμεν.

XIV. Οὐδέποτε ἐβασκήνατε οὐδενί, ἄλλους ἐδιδάξατε. Ἐγὼ δὲ θέλω, ἵνα κἀκεῖνα βέβαια ᾖ, ἃ μαθητεύοντες ἐντέλλεσθε. Μόνον μοι

---

9) τῶν om. E.

Cap. XI. 1) ἀσκήσεώς E.

Cap. XII. 1) ἠλειμμένῃ var. lect. ap. Cot.

2) κυρίου om. AE, uti Cod. Colber-

cum ad videndum illud spectaculum, tum ut pulcro fruerentur fluento, quod scaturiebat ex illius lingua) ipse ea quae par erat suadens, rogabat omnes, ut pro ipso orarent, quo per feras cito resolveretur ad eum quem desiderabat, et appareret ante illius divinam faciem.

XI. Videns autem eos tum valde anxios, tum quodammodo pendentes ab illius anima, tum non ferendum damnum existimantes separationem eius et mortem, de iis quoque qui Romae erant fideles timens, ne et ipsi similiter affecti non sustinerent eum videre tradi bestiis, sed manus adversas illis admoverent, quibus mandatum erat eum tradere, ac ei clauderent apertam ianuam martyrii, statuit ad ipsos scribere, ut ii quoque pro eo orarent, ne cursus sui certaminis ei impediretur, sed per feras, sicut dictum est, cito resolveretur ad dilectum Dominum. Operae pretium est autem, illius quoque mentionem facere epistolae, quae sic habet ad verbum.

XII. ‚Ignatius, qui et Theophorus, Episcopus sanctae Dei ecclesiae quae est Antiochiae, ecclesiae misericordiam consecutae in maiestate patris altissimi et Domini Iesu Christi solius eius filii, dilectae et illuminatae in voluntate eius, qui voluit omnia, quae sunt secundum caritatem Iesu Christi Dei nostri, quae etiam praesidet in loco regionis Romanorum, quam et saluto in nomine Iesu Christi, secundum carnem et spiritum unitam omni eius mandato, impletam gratia Dei, salutem in Christo Iesu Deo.‘

Cum Deum precatus obtinuerim, ut viderem spectabiles vultus vestros, vinctus in Christo Iesu spero, me vos salutaturum, si Dei fuerit voluntas, ut dignus habear, qui et sic ad finem perveniam. Meum enim rite succedit votum, si gratiam fuero consecutus, ut sortem meam percipiam sine impedimento. Timeo enim vestram caritatem, ne ipsa me iniuria afficiat. Vobis enim facile est facere quod vultis; mihi autem difficile est Deum assequi, si vos mihi peperceritis.

XIII. Non enim volo, vos hominibus placere, sed Deo, sicut etiam placetis. Nam neque ego unquam habebo aliud tempus Deum assequendi, neque vos. Si igitur silueritis de me, ego Dei efficiar; sin vero carnem meam amaveritis, rursus ero currens. Plus autem mihi praebete, ut Deo immoler, dum adhuc ara parata est, ut effecti chorus in caritate canatis patri in Christo Iesu, quod Episcopum Syriae dignatus sit Dominus, ut inveniretur in Occidente, cum arcessens ab Oriente. Pulcrum est, a mundo occidere ad Deum, ut ad ipsum exoriamur.

XIV. Nulli unquam invidistis, alios docuistis. Ego autem volo, illa quoque esse firma ac stabilia, quae docentes praecipitis. Solum

---

tinus et ex nostris in Ep. ad Rom. interpolatis BOV.

3) τῷ non leg. A E; deest quoque in Cod. Colbertino et in BV recens. interpol. Ep. ad Rom.

4) Al. θεάσασθαι. Cot.

Cap. XIII. 1) οὖν in textum recepi ex A, ubi supra adscriptum est.

2) ἕτοιμον E male.

3) πρός E.

δύναμιν αἰτήσασθε δοθῆναι παρὰ θεοῦ, ἵνα μὴ μόνον λέγωμαι Χριστιανὸς, ἀλλὰ καὶ εὑρεθῶ καὶ λέγεσθαι δύνωμαι· καὶ τότε πιστὸς εἶναι ὀφθήσομαι, ὅτε κόσμῳ[1] μὴ φαίνομαι.[2] Οὐδὲν γὰρ φαινόμενον, αἰώνιον· ἐπεὶ καὶ τὰ βλεπόμενα,[3] πρόσκαιρα· τὰ δὲ μὴ βλεπόμενα, αἰώνια.

XV. Ἐγὼ γράφω ταῖς ἐκκλησίαις καὶ ἐντέλλομαι πᾶσιν, ὅτι ἐγὼ ἑκὼν ὑπὲρ θεοῦ ἀποθνήσκω, ἐάν περ ὑμεῖς μὴ κωλύσητε. Παρακαλῶ ὑμᾶς, μὴ εὔνοια ἄκαιρος γένησθέ μοι.[1] Ἄφετέ με[2] θηρίων εἶναι βορὰν, δι᾽ ὧν ἔνεστι[3] θεοῦ ἐπιτυχεῖν. Σῖτός εἰμι θεοῦ, καὶ δι᾽ ὀδόντων θηρίων ἀλήθομαι, ἵνα καθαρὸς ἄρτος εὑρεθῶ τοῦ Χριστοῦ. Μᾶλλον δὲ[4] κολακεύσατε τὰ θηρία, ἵνα μοι τάφος γένωνται, καὶ μηδὲν καταλείπωσι[5] τοῦ σώματός μου, ἵνα μὴ κοιμηθεὶς βαρὺς γένωμαι. Τότε ἔσομαι μαθητὴς ἀληθὴς τοῦ Χριστοῦ, ὅτε οὐδὲ τὸ σῶμά μου ἔτι ὁ κόσμος ὄψεται. Λιτανεύσατε τῷ Χριστῷ[6] ὑπὲρ ἐμοῦ, ἵνα διὰ τῶν ὀργάνων τούτων θυσία καθαρὰ εὑρεθῶ. Οὐχ ὡς Πέτρος καὶ Παῦλος διατάσσομαι ὑμῖν. Ἐκεῖνοι ἀπόστολοι, ἐγὼ κατάκριτος· ἐκεῖνοι ἐλεύθεροι, ἐγὼ δὲ μέχρι νῦν δοῦλος· ἀλλ᾽ ἐὰν θελήσητε,[7] ἀπελεύθερος Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ἀναστήσομαι ἐν αὐτῷ ἐλεύθερος. Νῦν μανθάνω δεδεμένος, μηδὲν ἐπιθυμεῖν κοσμικὸν ἢ μάταιον.

XVI. Ἀπὸ Συρίας μέχρι[1] Ῥώμης αὐτῆς θηριομαχῶν[2] ἀπὸ γῆς καὶ θαλάσσης, νυκτὸς καὶ ἡμέρας, δεδεμένος δέκα λεοπάρδοις, ὅ[3] ἐστι στρατιωτικὸν τάγμα· οἳ καὶ εὐεργετούμενοι χείρους γίνονται. Ἐν δὲ τοῖς ἀδικήμασιν αὐτῶν μᾶλλον μαθητεύομαι. Ὀναίμην τῶν θηρίων τῶν ἐμοὶ ἡτοιμασμένων· καὶ εὔχομαι ἕτοιμά μοι εὑρεθῆναι· ἃ καὶ κολακεύσω, συντόμως με καταφαγεῖν, οὐχ ὥσπερ τινῶν δειλαινόμενα οὐχ ἥψαντο. Κἂν αὐτὰ δὲ ἄκοντα μὴ θελήσειεν, ἐγὼ δὲ παραβιάσομαι.[4] Συγγνώμην ἔχετέ μοι· τί μοι[5] συμφέρει, ἐγὼ γινώσκω. Νῦν ἄρχομαι μαθητὴς εἶναι, ἵνα Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐπιτύχω. Πῦρ καὶ σταυρὸς, θηρίων τε συστάσεις, ἀνατομαὶ, διαιρέσεις, σκορπισμοὶ ὀστέων, συγκοπὴ μελῶν, ἀλεσμοὶ ὅλου τοῦ σώματος καὶ κολάσεις τοῦ διαβόλου ἐπ᾽ ἐμὲ ἐρχέσθωσαν, μόνον ἵνα[6] Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐπιτύχω.

XVII. Οὐδέν με ὠφελήσει τὰ τερπνὰ τοῦ κόσμου, οὐδὲ αἱ βασιλεῖαι τοῦ αἰῶνος τούτου. Καλόν μοι ἀποθανεῖν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ἢ βασιλεύειν τῶν περάτων τῆς γῆς. Τί[1] γὰρ ὠφελεῖται ἄνθρωπος, ἐὰν κερδήσῃ τὸν κόσμον ὅλον, καὶ ζημιωθῇ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ;[2] Ἐκεῖνον ζητῶ, τὸν ὑπὲρ ἡμῶν ἀποθανόντα. Σύγγνωτέ μοι, ἀδελφοί· μὴ ἐμποδίσητέ μοι ζῆσαι· μὴ[3] θελήσητέ με ἀποθανεῖν. Ἄφετέ με καθαρὸν φῶς λαβεῖν. Ἐκεῖ γὰρ παραγενόμενος, ἄνθρωπος θεοῦ ἔσομαι. Ἐπιτρέψατέ μοι μιμητὴν εἶναι τοῦ πάθους τοῦ Χριστοῦ. Εἴ τις αὐτὸν ἐν ἑαυτῷ ἔχει, νοησάτω ὃ θέλω, καὶ συμπαθησάτω μοι, εἰδὼς τὰ συνέχοντά με.

Cap. XIV. 1) Al. καὶ κόσμῳ. Col. 2) Al. φαίνωμαι. Col. 3) II Cor. 4, 18.

Cap. XV. 1) ἄκερος γενέσθαι μου E, ἄκαιρος γενοίσθε μου N, ἄκαιρος γένησθέ μου (supra οι) A. 2) ἄφετέ μοι correctum in με A. 3) Al. ἐστί. Col. 4) δὲ addidi ex A.

rogate, dari mihi vires a Deo, ut non tantum dicar Christianus, sed etiam inveniar et dici possim; et tunc videbor esse fidelis, quando mundo non apparebo. Nihil enim, quod apparet, est aeternum, quandoquidem ‚quae videntur, temporalia sunt, quae autem non videntur, aeterna.'

XV. Ego scribo ecclesiis et omnibus mando, quod ego lubens pro Deo morior, si vos non prohibueritis. Rogo vos, ne intempestiva benevolentia mihi efficiamini. Sinite me ferarum esse cibum, per quas licet Deum consequi. Sum Dei frumentum, et molor per dentes ferarum, ut Christi inveniar mundus panis. Immo feris potius blandimini, ut fiant mihi sepulcrum, et nihil relinquant mei corporis, ne sopitus fiam gravis. Tunc ero verus Christi discipulus, quando nec corpus quidem meum adhuc videbit mundus. Pro me Christo supplicate, ut per haec organa inveniar hostia munda. Non sicut Petrus et Paulus vobis praecipio. Illi Apostoli, ego condemnatus; illi liberi, ego autem servus usque in hodiernum diem; sed si volueritis, libertus Iesu Christi, ac exsurgam in ipso liber. Nunc disco vinctus, nihil mundanum cupere aut inane.

XVI. A Syria usque ad Romam ipsam pugno cum bestiis terra marique, noctu et diu, vinctus decem leopardis, qui sunt cohors militaris: qui etiam si beneficio afficiantur, fiunt deteriores. In eorum vero iniuriis magis disco. Utinam fruar bestiis mihi paratis: et opto, ut mihi promptae inveniantur; quibus etiam blandiar, quo me protinus devorent, non sicut quosdam timore affectae non tetigerunt. Quodsi etiam invitae noluerint, ego vi adigam. Ignoscite mihi; scio quid mea intersit. Nunc incipio esse discipulus, ut Iesum Christum assequar. Ignis et crux, bestiarum irruptiones, dissectiones, divisiones, discerptiones ossium, concisio membrorum, triturae totius corporis et diaboli tormenta super me veniant, ut tantummodo consequar Iesum Christum.

XVII. Nihil mihi proderunt mundi iucunditates, neque regna huius seculi. Melius est mihi mori in Christo Iesu, quam regnum obtinere usque ad fines terrae. ‚Quid enim prodest homini, si mundum universum lucretur, et suae animae detrimentum patiatur?' Illum quaero, qui pro nobis est mortuus. Ignoscite mihi, fratres: ne sitis mihi impedimento, quo minus vivam: ne me velitis mori. Sinite me puram lucem accipere. Cum illuc enim venero, ero homo Dei. Permittite mihi, ut sim imitator passionis Christi. Si quis ipsum in seipso habet, intelligat quod volo, et mei moveatur commiseratione, cum sciat quae me constringant.

---

5) *καταλίπωσι* A.
6) *τὸν χριστὸν* A ex correctura.
7) *θελήσειτε* mutatum in *θελήσητε* A.
Cap. XVI. 1) Ita A E N et Codd. Colb. B O V, *μέχρις* vulg.
2) Al. *θηριομαχῶ*. *Cot.*
3) Al. *ὅπερ*. *Cot.*
4) *παραβήσομαι* E. Haud male.
5) *με* E.
6) *ἵνα* deest in Al. *Cot.*
Cap. XVII. 1) Matth. 16, 26.
2) Al. *ἑαυτοῦ*. *Cot.*
3) *μὴ δὲ* A E N et Al. in marg. apud Cot.

XVIII. Ὁ ἄρχων τοῦ αἰῶνος τούτου διαρπάσαι με βούλεται καὶ τὴν εἰς θεόν μου γνώμην διαφθεῖραι. Μηδεὶς οὖν τῶν παρόντων βοηθείτω[1] αὐτῷ· μᾶλλον ἐμοὶ γένεσθε, τουτέστι τοῦ θεοῦ. Μὴ λαλεῖτε Ἰησοῦν Χριστὸν,[2] κόσμον δὲ ἐπιθυμεῖτε. Βασκανία ἐν ὑμῖν μὴ κατοικείτω· μὴ δ' ἂν ἐγὼ παρὼν παρακαλῶ[3] ὑμᾶς, πεισθῆτε μοι·[4] τούτοις δὲ μᾶλλον πείσθητε, οἷς ἐγὼ γράφω ὑμῖν. Ἐξ ὧν γὰρ γράφω ὑμῖν, ἐρῶ τοῦ ἀποθανεῖν. Ὁ[5] ἐμὸς ἔρως ἐσταύρωται· καὶ οὐκ ἔστιν ἐν ἐμοὶ πῦρ φιλόϋλον· ὕδωρ δὲ μᾶλλον ζῶν καὶ λαλοῦν ἐν ἐμοὶ, ἔσωθέν μοι λέγον· δεῦρο πρὸς τὸν πατέρα. Οὐχ ἥδομαι τροφῇ φθορᾶς, οὐδὲ ἡδοναῖς ταῖς τοῦ βίου τούτου. Ἄρτον θεοῦ θέλω, ἄρτον οὐράνιον, ἄρτον ζωῆς, ὅ[6] ἐστι σὰρξ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ, τοῦ γενομένου ἐν ὑστέρῳ ἐκ σπέρματος Δαβὶδ καὶ Ἀβραάμ· καὶ πόμα θεοῦ θέλω, τὸ αἷμα αὐτοῦ, ὅ ἐστιν ἀγάπη ἄφθαρτος καὶ ἀέννaος ζωή.

XIX. Οὐκ ἔτι θέλω κατὰ ἀνθρώπους ζῆν· τοῦτο δὲ ἔσται, ἐὰν ὑμεῖς θελήσητε. Θελήσατε οὖν, ἵνα καὶ ὑμεῖς θεληθῆτε. Δι' ὀλίγων γραμμάτων αἰτοῦμαι ὑμᾶς, πιστεύσατέ μοι. Ἰησοῦς δὲ Χριστὸς ὑμῖν ταῦτα φανερώσει,[1] τὸ ἀψευδὲς στόμα, ὅτι ἀληθῆ λέγω. Αἰτήσασθε περὶ ἐμοῦ, ἵνα ἐπιτύχω. Οὐ κατὰ σάρκα ὑμῖν ἔγραψα, ἀλλὰ κατὰ γνώμην θεοῦ, ἐὰν πάθω.

XX. Μνημονεύετε ἐν τῇ προσευχῇ ὑμῶν τῆς ἐν Συρίᾳ ἐκκλησίας, ἥτις ἀντὶ ἐμοῦ[1] ποιμένι τῷ θεῷ κέχρηται. Μόνος αὐτὴν Ἰησοῦς Χριστὸς[2] ἐπισκοπήσει, καὶ ἡ ὑμῶν ἀγάπη. Ἀσπάζεται ὑμᾶς τὸ ἐμὸν πνεῦμα καὶ ἡ ἀγάπη τῶν ἐκκλησιῶν τῶν δεξαμένων με εἰς ὄνομα Ἰησοῦ Χριστοῦ, οὐχ ὡς παροδεύοντα. Καὶ γὰρ αἱ μὴ προσήκουσαί μοι τῇ ὁδῷ τῇ κατὰ σάρκα, κατὰ πόλιν με προῆγον.

XXI. Γράφω δὲ ὑμῖν ταῦτα ἀπὸ Σμύρνης δι' Ἐφεσίων τῶν ἀξιομακαρίστων. Ἔστι δὲ σὺν ἄλλοις πολλοῖς ἅμα ἐμοὶ καὶ Κρόκος, τὸ ποθητόν[1] ὄνομα, τῶν συνελθόντων μοι ἀπὸ Συρίας εἰς δόξαν θεοῦ. Ἔγραψα ὑμῖν ταῦτα τῇ πρὸ ἐννέα καλανδῶν Σεπτεμβρίου.[2] Ἔῤῥωσθε εἰς τέλος, ἀγαπητοὶ, ἐν ὑπομονῇ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἀμήν.

XXII. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν τὰ τῆς ἐπιστολῆς. Αὐτὸς δὲ μετὰ βραχὺ ἀπὸ Σμύρνης ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν ἀναχθεὶς καὶ προσχὼν τῇ Τρωάδι καὶ Νεαπόλει παρῄει διὰ Φιλίππων καὶ Μακεδονίας πεζῇ, τὰς παρὰ τὴν ὁδὸν ἐκκλησίας ἐπισκοπῶν καὶ διδάσκων ἐν αὐταῖς, παρακαλῶν, διαλεγόμενος, τοὺς ἀκεραιοτέρους τῶν ἀδελφῶν ἀσφαλιζόμενος καὶ πάντας ἐγρηγορέναι καὶ νήφειν παρασκευάζων. Φθάσας δὲ τὴν ἐν Ἐπιδάμνῳ Ἤπειρον[1] καὶ τὸ Ἀδριατικόν τε καὶ Τυῤῥηνικὸν πέλαγος διαπλεύσας εἰς τοὺς[2] ἐν τῇ Ῥώμῃ Ποτιόλους καταίρει. Ἐπιξενωθεὶς δὲ μετὰ τῶν στρατιωτῶν τοῖς ἐκεῖσε πιστοῖς, καὶ τὸν ἐν κυρίῳ καὶ αὐτοῖς μεταδοὺς[3] ἀσπασμὸν τὴν[4] Ῥώμην καταλαμβάνει, καὶ τῷ ἐπάρχῳ τῆς πόλεως ἐμφανίζεται. Οὗτος τοίνυν τὸν θεοφόρον ἰδὼν[5] καὶ τὰ βασιλικὰ δεξάμε-

---

Cap. XVIII. 1) βοηθήτω scr. B.
2) χριστὸν Ἰησοῦν collocat E.
3) παραβαλῶ fuisse videtur in A.
4) μου E.
5) ὁ non est in E N.
6) Al. ὅς. Cot.

Cap. XIX. 1) φανερώσει, supra οι, A.

XVIII. Princeps huius seculi me vult diripere et corrumpere meam in Deum sententiam. Nemo ergo ex iis, qui adsunt, illi opem ferat; estote mei potius, hoc est Dei. Ne loquamini Iesum Christum, mundum vero desideretis. Ne habitet in vobis invidia; nec si ego quidem praesens vos rogem, parete mihi; iis autem parete potius, quae ego ad vos scribo. Ex iis enim, quae scribo ad vos, mori cupio. Meus amor est cruci affixus: et non est in me ignis amans materiae; aqua autem potius viva et in me loquens, quae intus mihi dicit: Veni ad patrem. Non delector nutrimento corruptionis, neque voluptatibus huius vitae. Panem Dei volo, panem caelestem, panem vitae, qui est caro Iesu Christi filii Dei, qui postea natus est ex semine Davidis et Abrahami; ac potum Dei volo, eius sanguinem, qui est caritas incorrupta et vita perennis.

XIX. Non amplius volo vivere sicut homines; hoc autem erit, si vos volueritis. Velitis ergo, ut vos quoque Deus velit. Brevibus literis peto a vobis; mihi credite. Iesus vero Christus vobis haec aperiet, qui est os non mendax, quod vera dico. Petite pro me, ut consequar. Non secundum carnem vobis scripsi, sed secundum Dei sententiam, si patiar.

XX. Mementote in oratione vestra ecclesiae Syriae, quae pro me utitur pastore Deo. Solus ipsam Iesus Christus visitabit ac vice Episcopi reget, et vestra caritas. Salutat vos meus spiritus et caritas ecclesiarum, quae me susceperunt in nomine Iesu Christi, non tamquam transeuntem. Etenim quae me non convenerunt in via, quae est secundum carnem, me deduxerunt in civitatibus.

XXI. Scripsi autem haec ad vos Smyrna per Ephesios merito beatos. Est vero mecum cum multis aliis Crocus quoque, nomen desiderabile, eorum qui mecum venerunt e Syria ad gloriam Dei. Ista vobis scripsi nono Kalend. Septembris. Valete perpetuo, dilecti, in tolerantia Iesu Christi. Amen.

XXII. Sed est haec quidem epistola. Ipse autem paulo post Smyrna deductus a militibus cum appulisset Troadam et Neapolim, transiit pedes per Philippos et Macedoniam, eas quae sunt in via invisens ecclesias, atque in eis docens, exhortans, disserens, fratrum simpliciores ac imbecilliores confirmans et efficiens, ut omnes vigilarent essentque sobrii. Cum vero pervenisset Epidamni Epirum ac mare transmisisset Adriaticum et Tyrrhenum, appellit Romanorum Puteolos. Hospitio autem exceptus simul cum militibus ab iis, qui illic erant fidelibus, traditaque illic quoque salutatione in Domino, venit Romam, et sistitur ante Praefectum Urbis. Is ergo Theophorum intuitus, litterisque Imperatoris acceptis, cum

---

Cap. XX. 1) Ita AEN, *ἀντ' ἐμοῦ* vulg.

2) *Χριστὸς* deest in Al. *Cot.*

Cap. XXI. 1) *πόθηνὸν* N A, in hoc quidem *ποθεινὸν* secundis curis.

2) *σεπτεβρίου* E et var. lect. apud Cot.

Cap. XXII. 1) *τὴν ἐπιδάμνω ἤπειρον* E, *τὴν ἐν ἐπιδάμνω ἤπειρον* N.

2) *τοὺς* restitui ex A, *τὰς* EN vulg.

3) Al. *ἀποδοὺς*. *Cot.*

4) *εἶτα τὴν* Al. apud Cot.

5) *εἰδὼν* N.

νος γράμματα, ἡμέρας ἐπιστάσης εὐκαίρου, ἡνίκα δημοτελὴς ὑπῆρχε τοῖς Ῥωμαίοις πανήγυρις, κατὰ μέσον αὐτὸν εἰσάγει τὸ θέατρον, ὥσπερ οὖν εἶχε τὸ πονηρὸν ἐκεῖνο τοῦ βασιλέως ἐπίταγμα.

XXIII. *Τῆς πόλεως οὖν πάσης τοῦ θεάτρου προκαθημένης μετὰ θερμοῦ πνεύματος καὶ ὀφθαλμῶν ἤδη θέας ἐρώντων,*[1] *ἅτε πανταχοῦ τῆς φήμης διαγγειλάσης, τὸν τῆς Συρίας ἐπίσκοπον μέλλειν σήμερον θηριομαχεῖν, ἐπιστραφεὶς πρὸς τὸ πλῆθος ἐκεῖνος μετὰ γενναίου λίαν καὶ ἀτρέστου*[2] *φρονήματος, οἷα δὴ καὶ καυχώμενος ἐπὶ τῇ δοκούσῃ ταύτῃ διὰ Χριστὸν αἰσχύνῃ καὶ μεγαλοφρονῶν·*[3] *Ἄνδρες, ἔφη, Ῥωμαῖοι, καὶ τοῦ παρόντος ἀγῶνός μοι*[4] *θεαταί, οὐ φαύλου τινὸς ἕνεκεν ἐμοὶ ταῦτα, οὐδὲ πονηρῶν πράξεων ὑπέχοντι δίκην, ἀλλ' ὥστε θεοῦ ἐπιτυχεῖν, οὗπερ ἐρῶ καὶ ἀπλήστως*[5] *ἐφίεμαι. Σῖτος γάρ εἰμι αὐτοῦ καὶ δι' ὀδόντων θηρίων ἀλήθομαι, ἵνα καθαρὸς αὐτῷ ἄρτος γένωμαι. Ταῦτα εἶπε· καὶ ἀφεθέντες οἱ λέοντες διεσπάσαντό τε αὐτὸν εὐθὺς καὶ κατέφαγον, μόνων ἐκείνου τῶν τραχυτέρων ὀστῶν ἀπεχόμενοι,*[6] *ἔργῳ τῆς εὐχῆς τῷ ἀνδρὶ*[7] *πληρωθείσης, ὥστε τάφον αὐτῷ τὰ θηρία γενέσθαι καὶ μηδὲν ὑπολειφθῆναι*[8] *τοῦ σώματος· οἱονεὶ περὶ πλείονος τοῦ θεοῦ θεμένου τὴν εὐχὴν καὶ τὸν ἔρωτα τοῦ θεράποντος ἐνεγκεῖν εἰς πέρας, ἢ τὸ ἄψαυστον αὐτὸν τοῖς λέουσιν ἀποδεῖξαι, τῷ οἰκείῳ ὀνόματι περιθεῖναι*[9] *δόξαν.*

XXIV. *Ἐπεὶ δὲ ταῦτα ἐξέβη καὶ τέλος ἔλαβεν, οἱ κατὰ τὴν Ῥώμην πιστοί, οἷς καὶ ζῶν ἔτι ὁ θεοφόρος ἐπέστειλε,*[1] *μετὰ τὸ διαλυθῆναι τὸ θέατρον συνελθόντες καὶ τὰ ὀστᾶ ποθούσαις χερσὶν ἀνελόμενοι, καὶ σεβασμίως αὐτὰ περιστείλαντες, ἔξω τῆς πόλεως ἐν ἐπισήμῳ κατέθεντο τόπῳ, εἰκάδα τότε τοῦ Δεκεμβρίου μηνὸς ἄγοντος. Ταῦτα δὲ καὶ εἰς Ἀντιόχειαν ὕστερον τὴν τοῦ μάρτυρος ἀνεκομίσθη πατρίδα, καὶ διπλῆν αἱ μεταξὺ πόλεις τὴν εὐλογίαν ἐτρύγησαν· πρότερόν τε ἡνίκα δέσμιος ἐξ Ἀντιοχείας ὁ μάρτυς εἰς Ῥώμην κατήγετο, καὶ νῦν, ὅτε μετὰ λαμπρῶν τῶν τροπαίων ἐκεῖθεν ἀνεκομίζετο, καθάπερ μέλισσαι κηρίον τοῦτον περιπτάμεναι.*

XXV. *Λέγεται γοῦν, ὅτι μετὰ τὴν μαρτυρικὴν τοῦ ἀνδρὸς τελείωσιν πενθούντων τὴν ἐκείνου στέρησιν τῶν ἐν τῇ Ῥώμῃ πιστῶν, καὶ οὐδὲν ὅλως τῆς ὀδύνης παραμύθιον δεχομένων, ὕμνοις τε σχολαζόντων ἐπιταφίοις καὶ παννυχίσιν, αὐτὸς ὄναρ ἐπιφαινόμενος καὶ οἱονεὶ περιβάλλων αὐτοὺς καὶ περιπτυσσόμενος, ὅσοι δηλαδὴ καὶ ἀξίους ἑαυτοὺς πρότερον τῆς ἐκείνου κατέστησαν συνουσίας, ὁμαλὲς αὐτοῖς καὶ πρᾳότερον ἐποίει τὸ πένθος καὶ τῆς ὀδύνης τὸ ἄγριον ἀπεσβέννυ. Ἕτεροι δὲ πάλιν ἰδεῖν αὐτὸν ἔφησαν ἱδρῶτι καταῤῥεόμενον, καθάπερ ἄρτι τῶν*[1] *τῆς ἀθλήσεως ἀναπεπνευκότα πόνων καὶ σωτηρίαν τῇ τε πόλει καὶ πᾶσι πιστοῖς ἐπευχόμενον.*

XXVI. *Τοιοῦτον μὲν δὴ τὸ τοῦ θεοφόρου τέλος, οὗτοι οἱ ἀγῶνες, τοιοῦτοι*[1] *οἱ πρὸς Χριστὸν αὐτοῦ περιφανεῖς*[2] *ἔρωτες. Μαρτυρεῖ δὲ*

Cap. XXIII. 1) Al. *ὁρώντων*. *Cot.* 2) *ἀτρέπτου* A E var. lect. ap. Cot. 3) *μέγα φρονῶν* A E N et Al. ap. Cot. 4) Al. *μου*, in al. deest. *Cot.* 5) *ἀπλήστω* erat in A. 6) *ἀποσχόμενοι* A E N et var. lect. ap. Cot.

dies advenisset opportunus, quando erat dies festus et celeber populi Romani, inducit eum in medium theatrum, sicut nempe iubebat improbum illud Edictum Imperatoris.

XXIII. Cum ergo universa civitas sederet in theatro ardenti spiritu et oculis iam spectaculum aventibus, utpote quod iam fama ubique annunciasset, Syriae Episcopum cum feris esse hac die pugnaturum, conversus ille ad populum cum plane generoso et intrepido animo, ut qui gloriaretur ac sibi magnopere placeret ob apparentem hanc pro Christo ignominiam: Viri, inquit, Romani et praesentis huius certaminis spectatores, non haec mihi fiunt ob aliquod maleficium, neque ut luam poenas pravorum facinorum, sed ut Deum assequar, cuius quidem teneor desiderio, et quem cupio insatiabiliter. Sum enim eius frumentum et molor per dentes bestiarum, ut fiam ei purus panis. Haec dixit atque dimissi leones eum statim dilacerarunt ac devorarunt a solis durioribus illius ossibus abstinentes, reapse votis viro impletis, ut bestiae fierent ei sepulcrum et nihil reliquum esset corporis, utpote quod Deus pluris faceret famuli preces et amorem ad finem perducere, quam efficere, ut non tangeretur a leonibus, quo suo nomini tribueret gloriam.

XXIV. Postquam autem haec evenerunt et finem acceperunt, qui Romae erant fideles, ad quos adhuc vivens Theophorus scripserat Ignatius, ubi dimissum fuit theatrum, convenientes, cum ossa cupientibus manibus sustulissent eaque honorifice ac reverenter composuissent, deposuerunt in loco insigni extra Urbem mense Decembris vigesimum diem tunc habente. Haec postea deportata sunt in patriam martyris Antiochiam, et quae inter utramque urbem sunt civitates, duplicem percepere benedictionem, tum prius quando martyr vinctus ducebatur Romam ex Antiochia, tum nunc quando cum praeclaris tropaeis illinc referebatur, tamquam apes favum illum circumvolantes.

XXV. Ac dicitur quidem, quod post viri per martyrium consummationem, cum lugerent illius privationem ii qui Romae erant fideles, et nullam omnino acciperent doloris consolationem, vacarent vero sepulcralibus hymnis ac vigiliis, ipse in somnis apparens et eos quasi amplectens, qui scilicet se ipsos prius praebuerant dignos illius consuetudine, luctum eis effecit facilem ac leniorem, et doloris sedavit vehementiam. Alii rursus dixerunt, se vidisse eum sudore diffluentem, tamquam qui nuper respirasset a laboribus decertationis, et precantem pro salute civitatis omniumque fidelium.

XXVI. Hic quidem fuit exitus Theophori, haec sunt certamina, hi conspicui eius amores in Christum. Et fert testimonium Irenaeus Lug-

---

7) Is ordo vocc. in AEN, *τῷ ἀνδρὶ τῆς εὐχῆς* vulg.

8) *ὑποληφθῆναι* N, *ὑπολελεῖφθαι* Al. ap. Cot.

9) *περιθῆναι* scr. EN.

Cap. XXIV. 1) *ἐπέστελε* E.

Cap. XXV. 1) *τὸν* E.

Cap. XXVI. 1) *τοιοῦτον* N.
2) *περιμανεῖς* AEN, *περικαλλεῖς* Al. ap. Cot.

καὶ Εἰρηναῖος ὁ Λουγδάνων[3] ἐπίσκοπος, ἀνὴρ λόγου ἄξιος, διὰ πολλῆς μνήμης τὰ τοῦ θεοφόρου ποιούμενος. Ἀλλὰ μὴν καὶ Πολύκαρπος ὁ τῆς κατὰ Σμύρναν ἐκκλησίας προστὰς, ὅστις αὐτῷ καὶ εἰς Ἰωάννου[4] συνεφοίτα τοῦ εὐαγγελιστοῦ[5] τε[6] καὶ θεολόγου,[7] καὶ δεσμώτην ἐξ Ἀντιοχείας ἀγόμενον εἰς[8] Ῥώμην ἠσπάσατο, καθὼς ἤδη καὶ μεμαθήκαμεν, τοιαῦτά που[9] τῶν αὐτοῦ γράφων ἐπιστολῶν· ‚Παρακαλῶ ὑμᾶς, ἀδελφοὶ, πειθαρχεῖν καὶ πᾶσαν ὑπομονὴν ἀσκεῖν, ἣν ἴδετε[10] κατ' ὀφθαλμοὺς οὐ μόνον ἐν τοῖς μακαρίοις Ἰγνατίῳ καὶ Ῥούφῳ καὶ Ζωσίμῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν ἄλλοις πολλοῖς[11] τοῖς ἐξ ὑμῶν, καὶ ἐν αὐτῷ Παύλῳ καὶ τοῖς σὺν αὐτῷ πεπιστευκόσιν. Ὅτι οὗτοι πάντες οὐκ εἰς κενὸν ἔδραμον, οὐδὲ εἰς κενὸν ἐκοπίασαν, ἀλλ' ἐν πίστει καὶ δικαιοσύνῃ τῇ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, διὸ καὶ εἰς τὸν ὀφειλόμενον τόπον εἰσὶν ἄρτι παρὰ κυρίου,[12] ᾧ καὶ συνέπαθον. Οὐ γὰρ τὸν νῦν αἰῶνα ἠγάπησαν, ἀλλὰ τὸν ὑπὲρ ἡμῶν ἀποθανόντα καὶ ἀναστάντα Χριστόν.' Οὕτω μὲν οὖν ὁ θεῖος Ἰγνάτιος ἐν ταῖς ἱεραῖς ἐκείνων ψυχαῖς ἔκειτο· καὶ θηρίων γαστέρας ἑαυτῷ θέσθαι τάφον ἐπιθυμήσας, ἀνδρῶν φιλοθέων μᾶλλον ψυχαῖς κατοικεῖ.

XXVII. Βασιλεὺς δὲ Τραϊανὸς τὰ κατὰ τὸν θεοφόρον τοῦτον Ἰγνάτιον ὕστερον[1] ἐκμαθὼν, ὅπως τε γενναίως[2] τὸν τοῦ μαρτυρίου ἆθλον ἀνύσειε, καὶ ὅπως κατὰ τὴν ἐκείνου ψῆφον θηρίων βορὰ γένοιτο· ἀκούσας δὲ πολλὰ καὶ περὶ τῶν κατὰ χώρας Χριστιανῶν, ὡς ἄρα οὐδὲν παρὰ τοὺς νόμους πράττοιεν ἀνόσιόν τε δρῶσιν οὐδὲν, ἀλλ' ἅμα ἕῳ διανιστάμενοι Χριστόν τε ὡς υἱὸν θεοῦ προσκυνοῦσιν, ἐγκράτειάν τε πᾶσαν ἀσκοῦσιν ἔν τε βρωτῶν ὁμοίως καὶ ποτῶν μεταλήψει, καὶ ὅσα νόμος ἀπαγορεύει, τούτων οὐδενὸς ἅπτονται· ταῦτα ἐκεῖνον ἀκούσαντα, μετάνοιάν τε εἰσελθεῖν τῶν ἤδη γεγενημένων, καὶ δόγμα τοιοῦτον ἐκθεῖναι λέγεται, ὥστε τὸ[3] τῶν Χριστιανῶν φῦλον ἐκζητεῖσθαι μὲν καὶ γνώριμον πανταχοῦ καθίστασθαι, εὑρισκομένους δὲ μὴ ἀναιρεῖσθαι μὲν, πλὴν μηδὲ πάλιν ἀρχὰς ἢ δημοσίων πραγμάτων ἐγχειρίζεσθαι διοικήσεις. Οὕτως οὐχ ἡ ζωὴ μόνον Ἰγνατίου, ἤδη δὲ καὶ[4] ἡ τελευτὴ πολλῶν πρόξενος ἀγαθῶν κατέστη, καύχημα τῆς ἐν Χριστῷ πίστεως, εὐσεβείας ἐπίδοσις, παράκλησις πρὸς τοὺς κατὰ θεὸν πόνους καὶ προσκαίρου ζωῆς καταφρόνησις, ἐγκράτειά τε τῶν βλαβερῶν καὶ βίου καθαριότητος[5] ἐπιμέλεια, χάριτι[6] καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ πατρὶ δόξα καὶ τῷ ἁγίῳ καὶ ζωοποιῷ πνεύματι νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων· Ἀμήν.

---

3) Pro *Λουγδούνων.* Cot.
4) Al. *Ἰωάννην.* Cot.
5) Al. *τὸν εὐαγγελιστήν.* Cot.
6) *τε* om. A.
7) *θεολόγον* Var. lect. ap. Cot.
8) Al. inser. *Σμύρναν τε καί.* Cot.
9) Ep. ad Philipp. c. 9.
10) *εἴδετε* A N, *εἴδεται* E.

dunensis Episcopus, vir magni faciendus, qui Theophori multam facit mentionem. Quin etiam Polycarpus, Smyrnensis ecclesiae Antistes, qui cum eo ventitavit ad Ioannem Evangelistam et Theologum, quique cum captivus ille Romam duceretur Antiochia, eum, sicut iam vidimus, salutavit, haec alicubi scribens in suis epistolis: ‚Rogo vos, fratres, ut obediatis et omnem exerceletis tolerantiam, quam vidistis oculis non solum in beatis Ignatio, Rufo et Zosimo, sed etiam in multis aliis ex vobis, et in ipso Paulo et iis, qui cum ipso crediderunt. Quia ii omnes non in vanum cucurrerunt, neque in vanum laboraverunt, sed in fide et iustitia, quae est in Christo Iesu. Quamobrem et sunt nunc in loco, qui eis debetur apud Dominum, cum quo et passi sunt. Non enim praesens seculum dilexerunt, sed Christum, qui pro nobis mortuus est et resurrexit.‘ Sic ergo situs erat divinus Ignatius in sacris illorum animis; et cum desiderasset bestiarum ventres sibi sepulcrum efficere, in piorum virorum magis habitat animis.

XXVII. Imperator autem Traianus cum de Theophori huius Ignatii rebus postea didicisset, et quam fortiter peregisset certamen martyrii, quodque ut ipse tulerat sententiam a bestiis fuisset devoratus; cumque multa etiam audivisset de Christianis, qui erant per regiones, quod scilicet nihil praeter leges facerent, neque rem ullam agerent impiam, sed diluculo surgentes et Christum adorarent tamquam Dei filium, omnemque exercerent abstinentiam in cibo ac potu sumendo, et nihil tangerent ex iis quae lex prohiberet; cum ille, inquam, haec audivisset, tum ductus esse poenitentia eorum quae facta fuerant, tum dicitur tale Decretum proposuisse, ut gens Christianorum exquireretur quidem atque omnibus esset cognita, inventi autem non interficerentur, sed neque magistratus gererent, neque susciperent ullam Reipublicae administrationem. Sic non vita solum Ignatii, sed iam mors quoque fuit multorum bonorum conciliatrix, gloriatio fidei quae in Christo est, argumentum pietatis, adhortatio ad divinos labores, et contemtio temporariae vitae, item continentia a noxiis ac studium vitae puritatis, gratia et benignitate Domini nostri Iesu Christi, cum quo patri gloria et sancto ac vivifico spiritui nunc et semper et in secula seculorum. Amen.

11) Deest in Al. *Cot.*
12) Al. *κυρίῳ. Cot.*
Cap. XXVII. 1) Deest in Al. Cot.
2) *γενναίος* supra ω E, *γενναῖος* N, *γενναῖον* Al. ap. Cot.
3) *τῷ* N.
4) Al. *ἀλλ' ἤδη καὶ. Cot.*
5) *καθαρότητος* E et Al. ap. Cot.
6) Vocem *χάριτι* in E lacuna praecedit. Forte excidit *τοῦτο δέ.*

ΜΑΡΤΥΡΙΟΝ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΙΓΝΑΤΙΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΝΤΙΟΧΕΙΑΣ.

I. *Ἐν ἔτει πέμπτῳ τῆς βασιλείας Τραϊανοῦ Καίσαρος καὶ δευτέρῳ ἔτει ἐνυπατίας Ἀττήκου καὶ Σουρβίνου καὶ Μαρκέλλου Ἰγνάτιος ἐπίσκοπος τῆς Ἀντιοχέων τοῦ θεοῦ ἐκκλησίας δεύτερος μετὰ τοὺς ἀποστόλους γενόμενος — Εὐόδιον γὰρ διεδέξατο μετὰ ἐπιμελεστάτης φρουροφυλακῆς — ἀπὸ Συρίας ἐπὶ τὴν Ῥωμαίων πόλιν παρεπέμφθη τῆς εἰς τὸν Χριστὸν ἕνεκα μαρτυρίας. ἦσαν δὲ οἱ φυλάσσοντες αὐτὸν Τραϊανοῦ προτίκτορες δέκα τὸν ἀριθμὸν, ἀνήμεροί τινες καὶ θηριώδη τὸν τρόπον ἔχοντες. οἳ καὶ διὰ τῆς Ἀσίας δέσμιον ἦγον τὸν μακάριον· ἐκεῖθεν δὲ ἐπὶ Θρᾴκην καὶ Ῥήγιον διὰ γῆς καὶ θαλάσσης ὑποπιέζοντες τὸν ὅσιον ἡμέρας καὶ νυκτὸς, καί τοι καθ' ἑκάστην πόλιν εὐεργετούμενοι ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν· ἀλλ' οὐδὲν τούτων ἐπράϋνεν τῶν ἀνημέρων τὰς ὀργὰς, ἀλλ' ἀτάκτοις καὶ ἀναιδέσιν ὀφθαλμοῖς ἐξέθλιβον τὸν ἅγιον, ὥς που καὶ αὐτὸς ἐν ἐπιστολῇ γράφει λέγων· ἀπὸ Συρίας μέχρι Ῥώμης θηριομαχῶ[1] διὰ γῆς καὶ θαλάσσης ἀγόμενος, ἐνδεδεμένος δέκα λεοπάρδοις, οἵτινές εἰσι στρατιωτικὸν τάγμα· οἳ καὶ εὐεργετούμενοι χείρους γίνονται.[2] Ἄραντες οὖν ἐκ Ῥηγίου παραγίνονται ἐν τῇ Ῥώμῃ.*

II. *Καὶ προσήνεγκαν τῷ αὐτοκράτορι Τραϊανῷ τὴν ἄφιξιν αὐτοῦ. καὶ ἐκέλευσε ὁ αὐτοκράτωρ εἰσαχθῆναι αὐτὸν, παρούσης καὶ τῆς συγκλήτου. καί φησι πρὸς αὐτόν· σὺ εἶ Ἰγνάτιος, ὁ τὴν Ἀντιοχέων πόλιν ἀνάστατον ποιήσας; ὡς καὶ εἰς ἀκοὰς ἐμὰς ἐλθεῖν, ὅτι πᾶσαν τὴν Συρίαν μετέβαλες ἀπὸ τοῦ ἑλληνισμοῦ εἰς τὸν χριστιανισμόν. Ἰγνάτιος εἶπεν· Εἴθε, βασιλεῦ, οἷός τε ἤμην καὶ σὲ μεταβαλεῖν ἀπὸ τῆς εἰδωλολατρείας καὶ προσαγαγεῖν τῷ τῶν ὅλων θεῷ, καὶ φίλον Χριστοῦ καταστῆσαι, καὶ ἰσχυροτέραν σου ποιῆσαι τὴν ἀρχήν. Τραϊανὸς εἶπεν· εἰ βούλει μοι χάριτας καταθέσθαι καὶ ἐν τοῖς ἐμοῖς φίλοις καταριθμεῖσθαι, μεταθέμενος τὴν γνώμην θῦσον τοῖς θεοῖς· καὶ ἔσῃ ἀρχιερεὺς τοῦ μεγάλου Διὸς, καὶ βασιλεύσεις σὺν ἐμοί. Ἰγνάτιος εἶπεν· χάριτας δεῖ παρέχειν, βασιλεῦ,[1] τὰς μὴ βλαπτούσας ψυχὴν, οὐ τὰς ἀπαγούσας εἰς τὴν αἰώνιον κόλασιν. τὰς δὲ ἐπαγγελίας σου, ἃς ἐπηγγείλω διδόναι μοι, οὐδενὸς λόγου ἀξίας κρίνω· οὔτε γὰρ θεοῖς, οἷς οὐ γινώσκω, λατρεύω, οὔτε ὁ Ζεὺς, ὅστις ἐστὶν, ἐπίσταμαι, οὔτε βασιλείας κοσμικῆς ἐφίεμαι. τί γὰρ ὄφελος θήσομαι, ἐὰν ὅλον τὸν κόσμον κερδήσω, τὴν δὲ ψυχήν μου ζημιωθῶ; Τραϊανὸς εἶπεν· ἔοικάς μοι αἰσθήσεως ἐμφρόνου ἄμοιρος εἶναι, διὰ τοῦτο ἐξευτελίζεις μου τὰς ἐπαγγελίας. ὅθεν ἐὰν εἰς ἀγανάκτησίν με ἀγάγῃς, πάσαις αἰκίαις σε τιμωρήσομαι οὐ μόνον ὡς ἀνήκοον, ἀλλὰ καὶ ὡς ἀχάριστον καὶ μὴ πειθόμενον ἱερᾶς συγκλήτου καὶ οὐ θύοντα. Ἰγνάτιος εἶπεν· ποίει τὸ δοκοῦν σοι, βασιλεῦ, ἐγὼ γὰρ οὐ θύω. οὔτε γὰρ πῦρ, οὔτε σταυρὸς, οὔτε θηρίων θυμὸς, οὔτε ἀφαίρεσις μελῶν ποιοῦσίν με ἀποστῆναι ἀπὸ θεοῦ ζῶντος. οὐ γὰρ τὸν νῦν ἀγαπῶ αἰῶνα, ἀλλὰ τὸν ὑπὲρ ἐμοῦ ἀποθανόντα καὶ ἀναστάντα Χριστόν. ἡ σύγκλητος εἶπεν· ἡμεῖς οἴδαμεν, ὅτι οἱ θεοὶ ἀθάνατοί εἰσιν· σὺ δὲ πῶς ἔφης, Ἰγνάτιε, ὅτι ὁ Χριστὸς ἀπέθανεν;*

1) *θηριομαχῶν* Vat. Plura eiusmodi menda tacite correxi in Codice describendo.

2) Ep. ad Rom. c. 5.

1) *βασιλεὺς* Vat.

Ἰγνάτιος εἶπεν· ὁ ἐμὸς κύριος εἰ καὶ ἀπέθανεν, δι' οἰκονομίαν ἀπέθανεν, ἀλλὰ διὰ τριῶν ἡμερῶν ἀνέστη· οἱ δὲ ὑμέτεροι θεοὶ ἀπέθανον μὲν ὡς θνητοί, οὐκ ἠγέρθησαν δὲ ὡς θεοί. αὐτίκα γοῦν Ζεὺς μὲν ἐν Κρήτῃ τέθαπται, Ἀσκλήπιος κεραυνῷ βληθεὶς ἐν Κυθήνῃ,[2] Ἀφροδίτη ἐν Πάφῳ μετὰ Κινύρου τέθαπται, Ἡρακλῆς πυρὶ ἀνήλωται. τοιούτων γὰρ τιμωριῶν ἄξιοι ἦσαν οἱ θεοὶ ὑμῶν, ἐπεὶ ἀκρατεῖς καὶ κακοποιοὶ ὑπῆρχον καὶ ἀνθρώπων φθορεῖς· ὁ δὲ ἡμέτερος κύριος ἀνῃρέθη κατὰ σάρκα ὑπὸ ἀνθρώπων πονηρῶν οὐ φερόντων αὐτοῦ τοὺς ἐλέγχους, πᾶσαν εὐεργεσίαν παρεσχηκὼς καὶ ἀχαριστηθεὶς ὑπὸ ἀπίστων. Τραϊανὸς εἶπεν· ἐγώ σοι παραινῶ, ἐκκλῖναι τὸν θάνατον, καὶ προσδραμεῖν τῇ ζωῇ. Ἰγνάτιος εἶπεν· καλῶς μοι παραινεῖς, ὦ βασιλεῦ· φύγω γὰρ τὸν αἰώνιον θάνατον, καὶ προσφεύγω τῇ αἰωνίῳ ζωῇ. Τραϊανὸς εἶπεν· καὶ πόσοι εἰσὶ θάνατοι; Ἰγνάτιος εἶπεν· δύο· ὁ μὲν πρόσκαιρος, ὁ δὲ αἰώνιος· οὕτω δὲ καὶ ζωαὶ δύο· ἡ μὲν ὀλιγοχρόνιος, ἡ δὲ αἰώνιος. Τραϊανὸς εἶπεν· θῦσον τοῖς θεοῖς καὶ τὰς τιμωρίας ἔκκλινον· οὐ γάρ εἶ σὺ τῆς γερουσίας ἀμείνων. Ἰγνάτιος εἶπεν· ποίοις θεοῖς θέλεις θύσω; τῷ δεκατρεῖς μῆνας διὰ μοιχείαν ἐν πίθῳ κατειρχθέντι; ἢ τῷ πεπεδημένῳ τὰς βάσεις χαλκῷ; ἢ τῷ ἀστοχήσαντι τῆς μαντικῆς καὶ ὑπὸ γυναικὸς νικηθέντι; ἢ τῷ ὑπὸ Τιτάνων διασπωμένῳ ἀνδρογύνῳ; ἢ τοῖς τὰ τοῦ Ἡλίου οἰκοδομήσασι τείχη καὶ τὸν μισθὸν ἀποστερηθεῖσιν; ἢ ταῖς τὰ ἀνδρῶν ἔργα μιμουμέναις, τὰ δὲ τῶν γυναικῶν ἔργα ἐκλαθομέναις; αἰδοῦμαι λέγειν θεοὺς γόητας καὶ φθορεῖς παίδων καὶ μοιχοὺς εἰς ἀετὸν καὶ[3] ταῦρον καὶ χρυσὸν καὶ κύκνον καὶ δράκοντα, ὡς ὑμεῖς λέγετε, μεταβαλλομένους, οὐκ ἐπ' ἀγαθῷ τινι, ἀλλ' ἐπὶ διαλύσει ἀλλοτρίων γάμων, οὓς ἔχρην βδελύττεσθαι, οὐχὶ δὲ καὶ προσκυνεῖν. τούτοις ὑμῶν εὔχονται αἱ γυναῖκες, ἵνα ὑμῖν τὴν σωφροσύνην φυλάττωσιν.[4] Τραϊανὸς εἶπεν· ἐγώ σοι παραίτιος τῆς εἰς τους θεοὺς βλασφημίας γέγονα, μὴ αἰκισάμενός σε. Ἰγνάτιος εἶπεν· εἴρηκά σοι καὶ πάλαι, ὅτι ἑτοίμως ἔχω πρὸς πᾶσαν αἰκίαν καὶ παντοῖον θανάτου τρόπον, ἐπειδὴ σπεύδω πρὸς τὸν ἀθάνατον θεόν. Τραϊανὸς εἶπεν· ἐὰν μὴ θύσεις, μεταμεληθήσῃ. πρὶν οὖν παθεῖν, φεῖσαι σεαυτοῦ. Ἰγνάτιος εἶπεν· εἰ μὴ ἐφειδόμην ἐμαυτοῦ, ἐποίουν ὃ προσέταττες. Τραϊανὸς εἶπεν· ταῖς μολυβδίσιν[5] αἰκίσατε αὐτοῦ τὰ μετάφρενα. Ἰγνάτιος εἶπεν· ἐπέτεινάς μοι, βασιλεῦ, τὸν εἰς θεὸν πόθον. Τραϊανὸς εἶπεν· τοῖς ὄνυξι τὰς πλευρὰς αὐτοῦ καταξάνατε καὶ ἅλσιν ἀνατρίψατε. Ἰγνάτιος εἶπεν· ὅλος μου ὁ νοῦς πρὸς θεὸν ἀνατέταται, καὶ ὧν πάσχω λόγον οὐ ποιοῦμαι. Τραϊανὸς εἶπεν· θῦσον τοῖς θεοῖς. Ἰγνάτιος εἶπεν· τάχα τοῖς τῶν Αἰγυπτίων κελεύεις με θῦσαι βοῒ καὶ τράγου ἤβῃ[6] καὶ πιθήκῳ καὶ ἀσπίδι ἰοβόλῳ καὶ κυνὶ λέοντι[7] καὶ κροκοδείλῳ, ἢ τῷ Περσικῷ πυρὶ ἢ θαλάσσης ὕδατι ἢ ἐπιχθονίῳ Πλάτωνι ἢ Ἑρμῇ κλέπτῃ. Τραϊανὸς εἶπεν· εἰπόν σοι· θῦσον. ταῦτα γάρ σε λέγοντα οὐδὲν ὠφελήσει. Ἰγνάτιος εἶπεν· εἰπόν σοι· οὐ θύω, οὐδὲ ἀφίσταμαι τοῦ θεοῦ τοῦ ἑνὸς καὶ μόνου, ὃς ἐποίησεν τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ[8] τὴν θάλασσαν καὶ πάντα τὰ

---

2) Ita scr. Vat. Forte ἐν Κιθαιρῶνι.

3) καὶ addidi ex coniectura.

4) φυλάξωσιν Vat.

5) μολιβέσιν Vat.

6) τράγω. ἤβι Vat. Fortasse τράγῳ καὶ ἴβη (aut ἴβιδι).

7) κυνή. λεοντι (sic) Vat. Forte inserendum est καί, aut scribendum κυνί, λέοντι.

8) Adiunxi καὶ copulam

ἐν αὐτοῖς, τοῦ θεοῦ τῶν πνευμάτων,[9] τοῦ βασιλέως παντὸς αἰσθητοῦ καὶ νοητοῦ, ὃς ἔχει πάσης σαρκὸς ἐξουσίαν. Τραϊανὸς εἶπεν· τί γάρ σε κωλύει, κἀκεῖνον, εἴπερ ἔστιν, θεὸν σέβειν, καὶ τούτους, οὓς κοινῇ πάντες ὁμολογοῦμεν; Ἰγνάτιος εἶπεν· ἡ φυσικὴ διάγνωσις, ὅταν ᾖ καθαρὰ, οὐ συγκρίνει τῇ ἀληθείᾳ τὸ ψεῦδος, τῷ φωτὶ τὸ σκότος, τῷ γλυκεῖ τὸ πικρόν. τοῖς γὰρ ταῦτα μὴ διακρίνουσι ἐπήρτηται τὸ οὐαί. τίς γὰρ συμφώνησις Χριστῷ πρὸς Βελίαρ, ἢ τίς μερὶς πιστῷ μετὰ ἀπίστων; τίς δὲ συγκατάθεσις ναῷ θεοῦ καὶ εἰδώλοις; Τραϊανὸς εἶπεν· ἁπλώσαντες αὐτοῦ χεῖρας πλήσατε πυρός. Ἰγνάτιος εἶπεν· οὔτε πῦρ τὸ καυστικὸν, οὔτε θηρίων ὀδόντες, οὔτε σκορπισμὸς ὀστέων, οὐ συγκοπαὶ μελῶν, οὔτε ἀλεσμοὶ ὅλου τοῦ σώματος, οὐχ αἱ τοῦ διαβόλου κολάσεις μεταστήσουσίν με τῆς πρὸς θεὸν ἀγάπης. Τραϊανὸς εἶπεν· πάπυρον ἐλαίῳ βάψαντες καὶ ἅψαντες τὰς πλευρὰς αὐτοῦ φλέξατε. Ἰγνάτιος εἶπεν· δοκεῖς μοι, βασιλεῦ, ἀγνοεῖν, ὅτι ὁ θεὸς ἐν ἐμοί ἐστιν, ὃς καὶ δύναμίν μοι ἐπιχορηγεῖ καὶ στεῤῥὰν ποιεῖ μου τὴν ψυχήν· οὔτε γὰρ ἂν οἷός τε ἤμην φέρειν σου τας βασάνους. Τραϊανὸς εἶπεν· σιδήριος τάχα τις εἶ καὶ ἀπεσκληκώς· ἢ γὰρ ἂν ἐνεδίδους λοιπὸν τοῖς μώλωψιν ἀλγυνόμενος θῦσαι τοῖς θεοῖς. Ἰγνάτιος εἶπεν· οὐχ ὡς μὴ αἰσθανόμενος, βασιλεῦ, τῶν βασάνων φέρω καὶ καρτερῶ ταῦτα, ἀλλ' ὡς τῆς πρὸς θεὸν εὐνοίας ἐλπίδι τῶν ἀγαθῶν ἐπικουφιζούσης μου τὰς ὀδύνας· οὔτε γὰρ πῦρ φλέγον, οὔτε ὕδωρ ἐπικλύζον σβέσαι ποτὲ δυνήσεται τὴν πρὸς θεὸν ἀγάπην. Τραϊανὸς εἶπεν· ἐνέγκαντες πῦρ καὶ ἁπλώσαντες εἰς τὸ ἔδαφος τὴν ἀνθρακιὰν στήσατε ἐπ' αὐτὴν τὸν Ἰγνάτιον, ἵνα καὶ οὕτως πεισθῇ εἶξαι καὶ θῦσαι τοῖς θεοῖς. Ἰγνάτιος εἶπεν· τὸ καυστικὸν τοῦ πυρός σου εἰς ὑπόμνησίν με ἄγει ἐκείνου τοῦ πυρὸς καὶ αἰωνίου καὶ ἀσβέστου, καί τοι πρόσκαιρον ὄν. Τραϊανὸς εἶπεν· οἶμαι ὅτι[10] γοητείας ἐστὶ, καταφρονεῖν τῶν βασάνων· ἢ[11] γὰρ ἂν εἶξαις ἡμῖν τοσαῦτα παρ' ἡμῶν αἰκισθείς. Ἰγνάτιος εἶπεν· οἱ δαίμονας ἀποστρεφόμενοι ὡς ἀποστάτας θεοῦ καὶ εἴδωλα βδελυσσόμενοι πῶς ἂν εἶεν γόητες, εἰπέ μοι. ὑμεῖς γὰρ μᾶλλον ταῦτα οἱ σεβόμενοι τοῖς τοιούτοις ληρῳδήμασιν ὑπόκεισθε· ἡμῖν δὲ νενομοθέτηται, φαρμάκους μὴ ἐᾶν ζῆν, μήδε ἐπαοιδοὺς, μήδε κληδονιζομένους, ἀλλὰ καὶ τῶν τὰ περίεργα πραττόντων τὰς βίβλους κατακαίειν εἰώθαμεν ὡς ἀποῤῥήτους. οὐκοῦν οὐχ ἐγὼ γόης ἀλλ' ὑμεῖς προσκυνοῦντες τοῖς δαίμοσιν. Τραϊανὸς εἶπεν· τοὺς θεοὺς, Ἰγνάτιε, ἀπέκαμον εἰς σὲ, καὶ λοιπὸν ἀπορῶ, ποίαις χρήσομαι βασάνοις πρὸς τὸ πεῖσαί σε εἶξαι τοῖς προσταττομένοις σοι. Ἰγνάτιος εἶπεν· μὴ κάμνε, βασιλεῦ, ἀλλ' ἢ πυρὶ παραδίδου, ἢ ξίφει τέμνε, ἢ βυθῷ ἐπίῤῥιπτε, ἢ θηρίοις ἐκδίδου, ἵνα πεισθῇς, ὅτι τούτων ἡμῖν οὐδὲν δεινὸν διὰ τὴν πρὸς θεὸν ἀγάπην.

III. Τραϊανὸς εἶπεν· τίνα ἐλπίδα ἐκδέχῃ,[12] Ἰγνάτιε, τούτοις ἐναποθνήσκων, οἷς πάσχων ὑπομένεις, οὐκ ἔχω λέγειν. Ἰγνάτιος εἶπεν· οἱ ἀγνοοῦντες τὸν θεὸν, τὸν ἐπὶ πάντων κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ἀγνοοῦσι καὶ τὰ ἡτοιμασμένα ἀγαθὰ, ὅθεν ἐνταῦθα λογίζονται τὴν ὕπαρξιν αὐτῶν εἶναι μόνον ὡς καὶ τῶν ἀλόγων ζώων· οὐδὲν δὲ πλέον μετὰ τὴν ἐνθένδε ἀπαλλαγὴν φαντάζονται. ἡμεῖς δὲ οἱ γινώσκοντες

9) τὸν θν τὸν πνῶν (sic) Vat.
10) Addidi ὅτι.
11) ἡ Vat.
12) ἐκδέχει Vat. ut supra μεταμεληθήσει.

τὴν εὐσέβειαν ἴσμεν, ὅτι μετὰ τὴν ἐντεῦθεν ἀπαλλαγὴν ἀναστάντες ἀΐδιον ζωὴν ἕξομεν ἐν Χριστῷ ἀνελλιπῆ καὶ ἀδιάδοχον, ἧς ἀπέδρα ὀδύνη καὶ λύπη καὶ στεναγμός. Τραϊανὸς εἶπεν· ἐγὼ καταλύσας ὑμῶν τὴν αἵρεσιν διδάξω ὑμᾶς σωφρονεῖν καὶ μὴ διαμάχεσθαι τοῖς Ῥωμαίων δόγμασιν. Ἰγνάτιος εἶπεν· καὶ τίς δύναται, βασιλεῦ, θεοῦ οἰκοδομὴν καταλῦσαι; κἂν γὰρ ἐπιχειρήσῃ τις, οὐδὲν αὐτῷ πλέον ὑπάρχει, ἢ τὸ θεομάχον εἶναι· ὁ γὰρ Χριστιανισμὸς οὐ μόνον οὐ καταλυθήσεται ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων, ἀλλ' ὁσημέραι δυνάμει Χριστοῦ εἰς αὔξησιν ἐπιδώσει καὶ μέγεθος κατὰ τὰ αὐτά·[1] καὶ ὡσαύτως ἔχων προκοπὴν λαμπρότητος, ὁμοῦ καὶ σεμνότητος, ἐκλάμψει[2] μαρμαρυγάς. πλησθήσεται γὰρ σύμπασα ἡ γῆ τοῦ γνῶναι τὸν κύριον, ὡς ὕδωρ πολὺ κατακαλύψαι θαλάσσας· οὐ καλῶς γαρ, βασιλεῦ, αἵρεσιν ἀποκαλεῖς τὸν Χριστιανισμόν· πολὺ γὰρ αἵρεσις Χριστιανισμοῦ κεχώρισται· Χριστιανισμὸς γὰρ τοῦ ὄντος[3] θεοῦ ἐπίγνωσίς ἐστιν, καὶ τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ αὐτοῦ, καὶ τῆς κατὰ σάρκα ἐπιδημίας αὐτοῦ, καὶ Μωϋσέως συνεπομένων καὶ τῶν τῆς πολιτείας καλῶν τῇ ἀδιαψεύστῳ θρησκείᾳ·[4] τίνα δὲ ἡμῶν ἔγνως στάσιν καὶ πόλεμον ἀγαπᾶν, οὐχὶ δὲ ὑποτασσομένους ἄρχουσιν, οἷς ἀκίνδυνος ἡ ὑποταγή; ὁμονοοῦντας[5] εἰρηνικῶς ἐν τοῖς φυλάκοις, ἀποτείνοντας πᾶσι τὰς ὀφειλάς· τοῖς τὸν φόρον, τὸν φόρον, τοῖς τὸν φόβον, τὸν φόβον, τοῖς τὸ τέλος, τὸ τέλος, τοῖς τὴν τιμὴν, τὴν τιμὴν, σπεύδοντας μηδενὶ μηδὲν ὀφείλειν, ἢ τὸ ἀγαπᾶν ἀλλήλους· δεδιδάγμεθα γὰρ παρὰ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μὴ μόνον τὸν πλησίον ἀγαπᾶν, ἀλλὰ καὶ τὸν ἐχθρὸν[6] εὐποιεῖν, καὶ εὐεργετεῖν τοὺς μισοῦντας ἡμᾶς, καὶ εὔχεσθαι ὑπὲρ τῶν ἐπηρεαζόντων ἡμᾶς καὶ διωκόντων· τί δέ σοι προσέκρουσε τὸ Χριστιανισμοῦ κήρυγμα, ἐξότου ἤρξατο, εἰπέ· ἆρα μή τι νεώτερον συμβέβηκεν ἐπὶ τὴν Ῥωμαίων ἀρχήν; οὐχὶ δὲ καὶ ἡ πολυαρχία εἰς μοναρχίαν μετέπεσεν, καὶ Αὔγουστος ὁ σὸς πρόγονος, ἐφ' οὗ ὁ ἡμέτερος σωτὴρ ἐτέχθη ἐκ παρθένου καὶ ἐγένετο ὁ πρώην θεὸς λόγος ὢν ἄνθρωπος δι' ἡμᾶς, μόνος[7] οὐχὶ αἰῶνα ὅλον ἐβασίλευσεν πεντήκοντα ὅλοις ἐνιαυτοῖς καὶ ἑπτὰ πρὸς μῆσιν ἄλλοις, κρατήσας τῆς τῶν Ῥωμαίων ἀρχῆς καὶ μοναρχήσας ὡς οὐδεὶς ἕτερος τῶν πρὸ αὐτοῦ; οὐ πᾶν φῦλον αὐτῷ ὑπετάγη; καὶ ἡ πρότερον ἀμιξία τῶν ἐθῶν καὶ τὸ πρὸς ἀλλήλους μῖσος διελύθη ἐκ τῆς τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἐπιδημίας. ἡ σύγκλητος εἶπεν· ναὶ, ταῦτα οὕτως ἔχει, ὡς εἶπας, Ἰγνάτιε. ἀλλὰ τοῦτο ἀγανακτοῦμεν, ὅτι τὴν περὶ τοὺς θεοὺς θρησκείαν κατέλυσεν. Ἰγνάτιος εἶπεν· ὦ λαμπρὰ γερουσία, ὥσπερ τὰ ἀλογώτερα τῶν ἐθνῶν καθυπέταξε τῇ Ῥωμαίων ἀρχῇ, ἣν οἱ ἡμέτεροι λόγοι σιδήραν ῥάβδον ἀποκαλοῦσιν, οὕτως καὶ τὰ πονηρὰ ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων ἐξήλασε πνεύματα, ἕνα καὶ μόνον καταγγείλας τὸν ἐπὶ πάντων θεόν. καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς πικρᾶς αὐτῶν δουλείας ἀπήλλαξεν, αἱμοβόρων καὶ ἀνιλέων ὄντων αὐτῶν. οὐ τῷ θανάτῳ τῶν φιλτάτων ὑμῶν ἐνετρυφῆσαν;[8] οὐκ ἐμφυλίοις πολέμοις ὑμᾶς ἐμίαινον; οὐκ ἀσχημονεῖν ὑμᾶς ἠνάγκαζον γυμνοὺς θεατρίζοντες, καὶ τὰς γυναῖκας ὑμῶν γυμνὰς ὡς ἐν αἰχμαλωσίᾳ πομπεύοντες,[9]

1) Forte leg. αὐτοῦ.
2) ἐκλάμπουσα Vat.
3) τοῦ ὄντος ὄντως Vat.
4) καὶ μωυσέως συνεπομένω καὶ τῆς τῶν πολιτείας καλῶν τῇ αδιαψευστα (sine accentu) θρισκεία Vat.
5) ὁμονοοῦντες Vat.
6) τῶν ἐχθρῶν Vat.
7) μόνον Vat.
8) ἐνετρυφῶσαν Vat.
9) πομπεύοντας Vat.

αἵμασι κοινοῦντες τὴν γῆν, καὶ τὸν καθαρὸν ἀέρα ἀκαθαρσίαις θολοῦντες; ἐρωτήσατε Σκύθας, εἰ μὴ τῇ Ἀρτέμιδι ἀνθρώπους ἔθυον· πάντως γὰρ ὑμεῖς ἀρνεῖσθε αἰσχυνόμενοι τὴν τῷ Κρόνῳ σφαττομένην παρθένον. καὶ Ἕλληνες ἐγκαυχῶνται ἐπὶ ταῖς τοιαύταις ἀνθρώπων θυσίαις, παρὰ βαρβάρων τὸ τοιοῦτον παραλαβόντες κακόν. Τραϊανὸς εἶπεν· νὴ τοὺς θεοὺς, ἐκπλήττομαί σε, Ἰγνάτιε, τῆς πολυμαθίας, εἰ καὶ μὴ ἐπαινῶ τῆς θρησκείας. Ἰγνάτιος εἶπεν· καὶ τί κατέγνως τῆς θρησκείας ἡμῶν τῆς θείας; Τραϊανὸς εἶπεν· ὅτι τὸν δεσπότην ἥλιον οὐ προσκυνεῖτε, οὔτε τὸν οὐρανὸν, οὐ τὴν ἱερὰν σελήνην τὴν πάντροφον. Ἰγνάτιος εἶπεν· καὶ τίς ἂν ἕλοιτο, βασιλεῦ, προσκυνεῖν τὸν ἥλιον τὸν ἐν σχήματι ὄντα, τὸν ἐν αἰσθήσει ὑποπίπτοντα καὶ ἀποβάλλοντα καὶ πάλιν ἐκ πυρὸς ἀναλαμβάνοντα τὴν ἀποβληθεῖσαν θερμότητα, τὸν [ἐν] ἐκλείψει οὔπω μενόντα,[10] τὸν μὴ δυνάμενόν ποτε ἀμεῖψαι τὴν ἑαυτοῦ τάξιν παρὰ τὴν γνώμην τοῦ ἐπιτάξαντος αὐτῷ τὸν δρόμον τελεῖν; οὐρανὸς δὲ πῶς προσκυνητὸς, ὁ νέφεσι καλυπτόμενος, ὃν ὡσεὶ δέῤῥιν ἐξέτεινεν ὁ δημιουργὸς καὶ ὡς καμάραν ἔπηξεν καὶ ὡς κύβον ἥδρασεν; ἢ σελήνην αὐξοῦσαν καὶ μειουμένην καὶ πάθεσιν ὑποκειμένην; ἀλλ' ὅτι λαμπρὸν τὸ φῶς ἔχουσιν, διὰ τοῦτο προσκυνεῖσθαι ὀφείλουσιν, οὐ πάντως ἀληθὴς ὁ λόγος. εἰς φαῦσιν γὰρ ἀνθρώποις, ἀλλ' οὐκ εἰς προσκύνησιν ἐδόθησαν· πεπαίνειν καὶ θερμαίνειν τοὺς καρποὺς προσετάχθησαν, λαμπρύνειν τὴν ἡμέραν καὶ φωτίζειν τὴν νύκτα· καὶ οἱ ἀστέρες τοῦ οὐρανοῦ εἰς σημεῖα ἐτάχθησαν καὶ εἰς καιροὺς καὶ εἰς τροπὰς καὶ τῶν τὴν θάλασσαν πλεόντων παραμυθίαν· ἀλλ' οὐθὲν τούτων προσκυνητὸν, οὐχ ὕδωρ, ὃν Ποσειδῶνα καλεῖτε, οὐ πῦρ, ὃν Ἥφαιστον λέγετε, οὐκ ἀέρα, ὃν Ἥραν ὀνομάζετε, οὐ γῆν, ἣν Δημήτραν καλεῖτε, οὐ καρπούς· ταῦτα γὰρ πάντα κἂν ᾖ πρὸς σύστασιν ἡμετέραν, ἀλλ' ὅμως φθαρτά εἰσι καὶ ἄψυχα. Τραϊανὸς εἶπεν· οὐ καλῶς ἔλεγον ἐν ἀρχαῖς, ὅτι σὺ εἶ ὁ ἀναστατώσας τὴν ἀνατολὴν, μὴ σέβεσθαι τοὺς θεούς; Ἰγνάτιος εἶπεν· καὶ ἀγανακτεῖς, ὦ βασιλεῦ, ὅτι τὰ μὴ ὄντα προσκυνητὰ παραινοῦμεν μὴ σέβειν, ἀλλὰ τὸν θεὸν τὸν ἀληθινὸν, τὸν ζῶντα, τὸν ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς, τὸν μονογενῆ υἱὸν αὐτοῦ, καὶ τὸ ἅγιον αὐτοῦ πνεῦμα; αὕτη γὰρ μόνη ἀληθὴς θρησκεία κρατοῦσα καὶ ὁμολογουμένη θείοις τε καὶ πνευματικοῖς δόγμασιν ἀβρυνομένη· ἡ δὲ καθ' ὑμᾶς διδασκαλία τοῦ ἑλληνισμοῦ ἄθεος, πολυθεία εὐανάτρεπτος ἀστάτως περιφερομένη, ἐπ' οὐδεμιᾷ βεβαιώσει ἑστηκυῖα· ἡ γὰρ ἀνεξέλεγκτος[11] παιδεία πλανᾶται· πῶς γὰρ οὐκ ἔστι παντοίων λόγων ψευδῶν πεπλανημένη, ποτὲ μὲν λέγουσα, δώδεκα εἶναι τοὺς καθόλου τοῦ κόσμου θεοὺς, πάλιν δὲ πλείονας ὑπειληφυῖα; Τραϊανὸς εἶπεν· οὐκ ἔτι σου φέρω τὴν ἀλαζονίαν· δεινῶς γὰρ ἡμῶν κατακερτομεῖς, στωμυλίᾳ λόγων νικᾶν ἡμᾶς θέλων. θῦσον οὖν· ἀρκεῖ γάρ σοι, ὅσα κατεῤῥητόρευσας ἡμῶν. εἰ δὲ μή γε, πάλιν σε αἰκισάμενος ὕστερον θηρίοις σε παραδώσω. Ἰγνάτιος εἶπεν· ἕως πότε ἀπειλεῖς, καὶ οὐ ποιεῖς ἃ ἐπαγγέλλῃ; ἐγὼ γὰρ Χριστιανός εἰμι καὶ οὐ θύω πονηροῖς δαίμοσιν, ἀλλὰ προσκυνῶ τὸν ἀληθινὸν θεὸν τὸν πατέρα τοῦ κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, τὸν φωτίσαντά με φῶς γνώσεως, τὸν ἀνοίξαντά μου τοὺς ὀφθαλμοὺς εἰς κατανόησιν τῶν θαυμασίων αὐτοῦ· αὐτὸν γὰρ τιμῶ καὶ σέβω· αὐτὸς γὰρ θεός ἐστι καὶ κύριος καὶ βασι-

---

10) οὐ πομένοντα (sic) Vat. 11) ἀνεξέλεκτος Vat.

λεύς, ὁ μακάριος καὶ μόνος δυνάστης. Τραϊανὸς εἶπεν· κραβατοπυρίαις σε ἀναιρῶ, ἐὰν μὴ μετανοήσῃς. Ἰγνάτιος εἶπεν· καλὸν, ὦ βασιλεῦ, ἡ ἐκ κακῶν μετάνοια, ἡ δὲ ἐξ ἀγαθῶν ὑπόδικός ἐστιν· ἐπὶ τὰ κρείττω γὰρ χρὴ τρέχειν ἡμᾶς, οὐκ ἐπὶ τὰ χείρονα. Τραϊανὸς εἶπεν· τοῖς ὄνυξι τὸν νῶτον αὐτοῦ καταξέσαντες λέγετε αὐτῷ· πείσθητι τῷ αὐτοκράτορι, καὶ θῦσον τοῖς θεοῖς κατὰ τὸ δόγμα τῆς συγκλήτου. Ἰγνάτιος εἶπεν· ἐγὼ τὸ δόγμα τοῦ θεοῦ φοβοῦμαι τὸ λέγον· οὐκ ἔσονταί σοι θεοὶ ἕτεροι πλὴν ἐμοῦ, καὶ ὁ θυσιάζων θεοῖς ἑτέροις ἐξολοθρευθήσεται. συγκλήτου δὲ καὶ βασιλέως παρανομεῖν με κελευόντων οὐκ ἀκούσω· οὐ λήψῃ[12] γὰρ πρόσωπον δυνάστου, οἱ θεῖοι νόμοι διαγορεύουσιν, καὶ οὐκ ἔσῃ μετὰ πολλῶν ἐπὶ κακίᾳ. Τραϊανὸς εἶπεν· ὄξος σὺν ἁλσὶ καταχέετε αὐτοῦ τῶν πληγῶν. Ἰγνάτιος εἶπεν· πάντα μοι ταῦτα ὑπὲρ τῆς τοῦ θεοῦ ὁμολογίας γινόμενα ἴσθι μισθῶν εἶναι πρόξενα. οὐκ ἄξια γὰρ τὰ παθήματα τοῦ νῦν καιροῦ πρὸς τὴν μέλλουσαν δόξαν ἀποκαλυφθῆναι. Τραϊανὸς εἶπεν· φεῖσαι σεαυτοῦ λοιπὸν, ἄνερ, καὶ εἶξον τοῖς προσταττομένοις σοι, ἐπεὶ χείροσι χρήσομαι κατά σου βασάνοις. Ἰγνάτιος εἶπεν· τίς ἡμᾶς χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ; θλίψις ἢ στενοχωρία, ἢ διωγμὸς, ἢ λιμὸς, ἢ γυμνότης, ἢ κίνδυνος, ἢ μάχαιρα; πέπεισμαι γὰρ, ὅτι οὔτε ζωὴ, οὔτε θάνατος ἐκστῆσαί με τῆς εὐσεβείας δυνηθήσεται, θαῤῥήσαντα τῇ δυνάμει τοῦ Χριστοῦ. Τραϊανὸς εἶπεν· οἴει νικῆσαί με τῇ καρτερίᾳ; φιλόνικον γὰρ ζῶον ὁ ἄνθρωπος. Ἰγνάτιος εἶπεν· οὐκ οἴομαι, ἀλλὰ πιστεύω τῷ θεῷ, ὅτι ἐνίκησα καὶ νικήσω, ἵνα πεισθῇς, ὁπόσον μεταξὺ εὐσεβείας καὶ ἀσεβείας. Τραϊανὸς εἶπεν· λαβόντες αὐτὸν καὶ περιθέντες αὐτῷ σίδηρα καὶ τοὺς πόδας αὐτοῦ ἀσφαλισάμενοι εἰς τὸ ξύλον, βάλλετε[13] αὐτὸν εἰς τὴν ἐσωτέραν φυλακὴν, καὶ μηδεὶς αὐτὸν ὅλως ἐπὶ τῆς εἱρκτῆς ὁράτω· καὶ τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας ἄρτον μὴ φαγέτω, ἵνα μετὰ τὰς τρεῖς ἡμέρας θηρίοις βληθεὶς οὕτω τοῦ ζῆν ὑπεξέλθῃ. ἡ σύγκλητος εἶπεν· καὶ ἡμεῖς σύμψηφοι τῆς κατὰ αὐτοῦ ἀποφάσεως γινόμεθα· πάντας γὰρ ἡμᾶς ἐνύβρισε μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος, μὴ εἴξας θῦσαι τοῖς θεοῖς, ἀλλ' εἶναι Χριστιανὸς διαβεβαιούμενος. Ἰγνάτιος εἶπεν· εὐλογητὸς ὁ θεὸς καὶ πατὴρ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὃς τῇ πολλῇ αὐτοῦ ἀγαθότητι ἠξίωσέ με κοινωνὸν τῶν παθημάτων τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ γενέσθαι καὶ μάρτυρα τῆς θεότητος αὐτοῦ ἀληθῆ καὶ πιστόν.

IV. Τῇ δὲ τρίτῃ ἡμέρᾳ Τραϊανὸς προσκαλεσάμενος τὴν σύγκλητον καὶ τὸν ἔπαρχον πρόεισιν ἐπὶ τὸ ἀμφιθέατρον, συνδραμόντος καὶ τοῦ δήμου Ῥωμαίων· ἤκουσαν γὰρ, ὅτι ὁ ἐπίσκοπος Συρίας μέλλει θηριομαχεῖν· καὶ ἐκέλευσεν ὁ αὐτοκράτωρ εἰσαχθῆναι αὐτόν. ὡς δὲ ἐθεάσατο αὐτὸν, ἔφη πρὸς αὐτόν· ἐγὼ θαυμάζω, ὅτι ζῇς μετὰ τοσαύτας αἰκίας καὶ τοσαύτην λιμόν. καὶ νῦν πείσθητί μοι, ὅπως καὶ τῶν προκειμένων κακῶν ἀπαλλαγῇς· καὶ ἡμᾶς τοῦ λοιποῦ φίλους ἕξεις. Ἰγνάτιος εἶπεν· ἔοικάς μοι μορφὴν μὲν ἔχειν ἀνθρώπου, τρόπους δὲ ἀλωποῦ σείοντος μὲν τῇ κέρκῳ, ἐπιβουλεύοντος δὲ τῇ γνώμῃ, φιλανθρώπου ῥήματα πλαττόμενος καὶ βουλευόμενος μηδὲν ὑγιές. ἄκουε γοῦν μετὰ παῤῥησίας, ὡς οὐδείς μοι λόγος ἔσται[1] τοῦ θνητοῦ καὶ ἐπικήρου βίου

12) λείψει Vat.
13) βάλετε Vat.

1) Forte ἐστὶ.

τούτου διὰ Ἰησοῦν, ὃν ποθῶν ἄπειμι πρὸς αὐτόν· σῖτος γάρ ἐστιν ἀθανασίας καὶ πόμα ζωῆς αἰωνίου. ὅλος αὐτοῦ εἰμὶ καὶ πρὸς αὐτὸν ἐκτέτακά μου τὴν διάνοιαν· καὶ ὑπερορῶ σου τὰ βασανιστήρια, καὶ τῆς δόξης σου διαπτύω. Τραϊανὸς εἶπεν· ἐπειδὴ ἀλαζών ἐστι καὶ ὑπερόπτης, δύο λέοντας ἐπ' αὐτὸν ἐάσατε, ὅπως μηδὲ λείψανον αὐτοῦ ὑπολείπωνται. ὡς δὲ ἐθεάθη τὰ θηρία, θεασάμενος αὐτὰ ὁ μακάριος ἔφη πρὸς τὸν δῆμον· ἄνδρες Ῥωμαῖοι, τοῦ δὲ ἀγῶνος θεαταὶ, οὐ φαύλης τινὸς ἕνεκα μομφῆς ταῦτα πάσχω, ἀλλ' ἕνεκα εὐσεβείας· σῖτος γάρ εἰμι τοῦ θεοῦ καὶ δι' ὀδόντων θηρίων ἀλήθομαι, ἵνα ἄρτος καθαρὸς γίνωμαι. ἀκούων δὲ ταῦτα ὁ Τραϊανὸς, μεγάλως ἐξεπλήττετο λέγων· μεγάλη ἡ ὑπομονὴ τῶν Χριστιανῶν· τίς γὰρ Ἑλλήνων ἢ βαρβάρων ὑπέμενεν τοιαῦτα παθεῖν ἕνεκα θεοῦ ἰδίου, οἷα οὗτος, ὑπὲρ οὗ πεπίστευκε, πάσχει; Ἰγνάτιος εἶπεν· οὐκ ἀνθρωπίνης δυνάμεώς ἐστι τὸ στέργειν τὰ τοιαῦτα, προθυμίας δὲ μόνης καὶ πίστεως ἐφελκομένης εἰς βοήθειαν Χριστόν.

Καὶ ταῦτα εἰπόντος αὐτοῦ ἔδραμον πρὸς αὐτὸν οἱ λέοντες, καὶ ἐξ ἑκατέρων τῶν μερῶν προσπεσόντες ἀπέπνιξαν αὐτὸν μόνον, οὐκ ἔθιγον αὐτοῦ τῶν σαρκῶν, ἵνα τὸ λείψανον αὐτοῦ ἦν φυλακτήριον τῇ Ῥωμαίων πόλει, ἐν ᾗ καὶ Πέτρος ἐσταυρώθη, καὶ Παῦλος ἀπετμήθη τὴν κεφαλὴν, καὶ Ὀνήσιμος ἐτελειώθη ἐν δόξῃ Χριστοῦ.

Ὁ δὲ Τραϊανὸς ἐξαναστὰς, ἐν θαυμασμῷ ἦν ἐκπληττόμενος. ἧκει δὲ αὐτῷ καὶ γράμματα παρὰ Πλινίου Σεκούνδου ἡγεμῶνος, κινηθέντος ἐπὶ τῷ πλήθει τῶν γενομένων μαρτύρων ὡς ἀτρώτως ὑπὲρ τῆς πίστεως ἀναιρεθέντων, ἅμα δὲ ἐν τῷ αὐτῷ μηνύοντα μηδὲν ἀνόσιον, μηδὲ παρὰ τοὺς νόμους πράττειν αὐτοὺς, πλὴν τοῦ γε ἅμα τῇ ἕῳ διεγειρομένους καὶ τὸν Χριστὸν τοῦ θεοῦ δίκην προσκυνεῖν καὶ ὑπὲρ τούτου δίκην ὑπέχειν· τὸ δὲ μοιχεύειν καὶ φονεύειν καὶ τὰ συγγενῆ τούτοις ἀθέμιτα πλημμελήματα καὶ αὐτοὺς ἀπαγορεύειν, πάντα δὲ πράττειν ἀκολούθως·[2] πρὸς αὐτὸν [γέγραπται,] Τραϊανὸν ἐπ' ἐννοίᾳ λαβόντα τὰ κατὰ τὸν μακάριον καὶ ἅγιον Ἰγνάτιον προβάντα — ἦν γὰρ πρόμαχος τῶν λοιπῶν μαρτύρων — δόγμα τοιοῦτον τεθηκέναι, τὸ Χριστιανῶν φῦλον ἐκζητεῖσθαι μὲν, εὑρεθὲν δὲ μὴ ἀναιρεῖσθαι.[3] τὸ δὲ λείψανον τοῦ μακαρίου Ἰγνατίου ἐκέλευσε τοῖς θέλουσι πρὸς ταφὴν ἀκωλύτως ἔχειν. οἱ δὲ κατὰ τὴν Ῥώμην ἀδελφοὶ, οἷς καὶ ἐπεστάλκει, ὥστε μὴ παραιτησαμένους αὐτὸν τῆς ποθουμένης μαρτυρίας ἀποστερήσειν[4] ἐλπίδος, λαβόντες αὐτοῦ τὸ σῶμα ἀπέθεντο ἐν τόπῳ, ἔνθα ἦν ἐξὸν ἀθροιζομένους αἰνεῖν τὸν θεὸν καὶ τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα ἐπὶ τῇ τελειώσει τοῦ ἁγίου καὶ μακαρίου ἐπισκόπου καὶ μακαρίου μάρτυρος Ἰγνατίου· μνήμη γὰρ δικαίων μετ' ἐγκωμίων γίνεται.

Οἶδεν δὲ[5] τὸ μαρτύριον αὐτοῦ Εἰρηναῖος ὁ Λουγδούνου ἐπίσκοπος, καὶ τῶν ἐπιστολῶν αὐτοῦ μνημονεύει λέγων οὕτως· εἴρηκέ τις τῶν ἡμετέρων διὰ τὴν πρὸς θεοῦ μαρτυρίαν παραδοθεὶς εἰς θηρία, ὅτι σῖτός εἰμι τοῦ θεοῦ μου, καὶ δι' ὀδόντων θηρίων ἀλήθομαι, ἵνα καθαρὸς ἄρτος γένωμαι.[6] καὶ Πολύκαρπος δὲ ὁ ἐπίσκοπος τῆς Σμυρναίων

---

2) Plin. Epp. X, 96.
3) Plin. Epp. X, 97.
4) ἀποστερήσει Vat.
5) αὐτοῦ inserit Vat.
6) Iren. adv. haer. V, 28.

παροικίας τούτων μνημονεύει λέγων· παρακαλῶ ὑμᾶς, ἀδελφοί, πειθαρχεῖν καὶ ἀσκεῖν πᾶσαν ὑπομονὴν, ἣν εἴδετε κατ᾽ ὀφθαλμοὺς, οὐ μόνον ἐν τοῖς μακαρίοις Ἰγνατίῳ καὶ Ῥούφῳ καὶ Ζωσίμῳ καὶ ἐν ἄλλοις πολλοῖς τοῖς ἐξ ἡμῶν, καὶ ἐν αὐτῷ τῷ Παύλῳ καὶ τοῖς σὺν αὐτῷ πεπιστευκόσιν, ὅτι οὗτοι πάντες οὐκ εἰς κενὸν ἔδραμον, οὐδ᾽ εἰς κενὸν ἐκοπίασαν, ἀλλ᾽ ἐν πίστει καὶ δικαιοσύνῃ· καὶ ὅτι εἰς τὸν ὀφειλόμενον αὐτοῖς τόπον εἰσὶν παρὰ κυρίῳ, ᾧ καὶ συνέπαθον· οὐ γὰρ τὸν νῦν αἰῶνα ἠγάπησαν, ἀλλὰ τὸν ὑπὲρ ἡμῶν ἀποθανόντα Χριστὸν καὶ ἀναστάντα ἐπόθησαν.[7] καὶ μετὰ βραχέα δέ· τὰς ἐπιστολὰς Ἰγνατίου τὰς πεμφθείσας ἡμῖν ὑπ᾽ αὐτοῦ καὶ ἄλλας, ὅσας εἴχομεν παρ᾽ ἡμῖν ἐπιστολὰς, ἔπεμψα ὑμῖν, καθὼς ἐνετείλασθε· αἵτινές εἰσιν ὑποτεταγμέναι τῇ ἐπιστολῇ ταύτῃ· ἐξ ὧν μεγάλως ὠφεληθήσεσθε· περιέχουσι γὰρ πίστιν καὶ ὑπομονὴν τὴν εἰς τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν.[8]

Τοιοῦτον γὰρ Ἰγνατίου τὸ μαρτύριον· διαδέχεται δὲ μετ᾽ αὐτὸν τὴν Ἀντιοχείας ἐπισκοπὴν Ἥρων. καὶ ἔστιν ἡ μνήμη τοῦ θεοφιλεστάτου καὶ γενναίου μάρτυρος Ἰγνατίου μηνὶ Δεκεμβρίῳ κ᾽ χάριτι τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

7) Polyc. ad Phil. c. 9. 8) Ibid. c. 13.

ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΠΟΛΥΚΑΡΠΟΥ

ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΣΜΥΡΝΗΣ ΚΑΙ ΙΕΡΟΜΑΡΤΥΡΟΣ

ΠΡΟΣ

ΦΙΛΙΠΠΗΣΙΟΥΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗ.[1]

SANCTI POLYCARPI

SMYRNAEORUM EPISCOPI ET HIEROMARTYRIS

AD

PHILIPPENSES EPISTOLA.

Πολύκαρπος καὶ οἱ σὺν αὐτῷ πρεσβύτεροι τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ τῇ παροικούσῃ Φιλίππους·[2] *ἔλεος ὑμῖν*[3] *καὶ εἰρήνη παρὰ Θεοῦ παντοκράτορος καὶ κυρίου*[4] *Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν πληθυνθείη.*

Polycarpus et qui cum eo presbyteri ecclesiae Dei, quae peregrinatur Philippis: misericordia vobis et pax a Deo omnipotente et a Domino Iesu Christo salvatore nostro multiplicetur.

*INCIPIT EPISTOLA BEATI POLYCARPI SMYRNAEORUM ECCLESIAE EPISCOPI AD PHILIPPENSES.[1]

Polycarpus[2] et qui cum eo sunt Presbyteri Ecclesiae Dei, quae est Philippis: misericordia vobis et pax a Deo omnipotente et Iesu Christo Salvatore nostro abundet.

---

1) Ea inscriptio in Codd. B C F O V. Versioni Coteleriananae correctiori accessit interpretatio latina vetus integra, quam duobus Bibliothecae Vatic. Mss. Reg. et Pal. adiutus emendavi. Argumentum totius Epistolae titulo illorum Codicum clare indicatur.

2) *Φιλίππους* Iacobsonus restituit ex V, quod reperio etiam in O; *φιλίπποις* B C L P et libri ante Routhium impressi. Tum opus erat *ἐν* praepositione. Utraque dicendi ratio occurrit in Inscript. Ep. Circul. Smyrnensium de Polycarpi Martyrio. Saepius autem qui exemplar Vaticanum exaravit, ι levi tractu addito confudit cum υ: id quod ex eius var. lect. ad Epistolas Barnabae et Ignatii Interpol. a me allatis, satis superque intelliges. Quare in similibus auctoritas unius Codicis V reliquis non semper anteponenda est. Recte Gallicciolli: che soggiorna in Filippi, *peregrinantem* innuens. Cfr. inscript. Clementis Rom. I Ep. ad Cor.

3) *ἡμῖν* C.

4) *κυρίου* om. F O P V vet. Int.

1) Ita dedi ex Reg., ubi inscriptio: *Incipit Epistola beati Policarpi Smirneorum ecclesie episcopi ad Philippenses confirmantis fidem eorum.* In Pal.: *Incipit epistola beati polycarpi martyris episcopi smirneorum discipuli iohannis evangeliste ad philippenses confirmantis fidem eorum.* Libr. impr.: *S. Polycarpi Martyris, Smyrnaeorum Episcopi, discipuli S. Iohannis Evangelistae, ad Philippenses Epistola.*

2) *Policarpus* Pal. Reg.

I. *Laus ob benignitatem erga fratres vinctos et ob fidem firmam.*

Συνεχάρην ὑμῖν μεγάλως ἐν κυρίῳ[5] *ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ, δεξαμένοις*[6] *τὰ μιμήματα τῆς ἀληθοῦς ἀγάπης, καὶ προπέμψασιν, ὡς ἐπέβαλεν*[7] *ὑμῖν, τοὺς ἐνειλημμένους τοῖς ἁγιοπρεπέσι δεσμοῖς, ἅτινά ἐστι*[8] *διαδήματα τῶν ἀληθῶς ὑπὸ Θεοῦ καὶ τοῦ κυρίου ἡμῶν ἐκλελεγμένων· καὶ ὅτι ἡ βεβαία τῆς πίστεως ὑμῶν ῥίζα, ἐξ*[9] *ἀρχαίων καταγγελλομένη χρόνων, μέχρι νῦν διαμένει, καὶ καρποφορεῖ εἰς τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, ὃς ὑπέμεινεν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν ἕως θανάτου καταντῆσαι, ‚ὃν*[10] *ἤγειρεν ὁ Θεὸς, λύσας τὰς ὠδῖνας τοῦ ᾅδου.‘ ‚Εἰς*[11] *ὃν οὐκ ἰδόντες*[12] *πιστεύετε, πιστεύοντες δὲ ἀγαλλιᾶσθε χαρᾷ ἀνεκλαλήτῳ καὶ δεδοξασμένῃ·‘ εἰς ἣν πολλοὶ*[13] *ἐπιθυμοῦσιν εἰσελθεῖν, εἰδότες ὅτι ‚χάριτί*[14] *ἐστε σεσωσμένοι, οὐκ ἐξ ἔργων,‘ ἀλλὰ θελήματι Θεοῦ, διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ.*

Magnopere congavisus sum vobis in Domino nostro Iesu Christo, quod verae charitatis imagines suscepistis, et quod prout decuit vos, comitati estis eos, qui implicati sunt vinculis, quae sanctis conveniunt, quaeque diademata sunt eorum, qui vere sunt a Deo et Domino nostro electi; et quod firma fidei vestrae radix, ab antiquis temporibus annunciata, usque adhuc permanet ac fructum affert in Domino nostro Iesu Christo, qui pro peccatis nostris usque ad mortem devenire sustinuit, ‚quem resuscitavit Deus, solutis doloribus inferni.‘ ‚In quem non videntes creditis, credentes autem exsultatis laetitia inenarrabili et glorificata;‘ in quam multi desiderant introire, scientes quod ‚gratia estis salvati, non ex operibus,‘ sed voluntate Dei per Iesum Christum.

* I. Congratulatus[3] sum vobis magnifice in Domino nostro Iesu Christo, suscipiens imitabilia verba dilectionis, quam ostendistis[4] in illis, qui praemissi sunt, viris sanctis, decorosis vinculis connexis,[5] quae sunt coronae electae Deo, illius veri regni, per Dominum nostrum Iesum Christum; et quia firmitas fidei vestrae a principio usque nunc permanet et fructificat in Domino nostro[6] Iesu Christo, qui sustinuit pro peccatis nostris usque ad mortem: ‚quem resuscitatavit Deus, dissolvens dolores inferni. Quem cum non videritis, nunc diligitis; in quem nunc non aspicientes, creditis: credentes autem gaudebitis gaudio inenarrabili et glorificato:‘ in quod[7] multi desiderant introire, scientes quia ‚gratia salvi facti estis,[8] non ex operibus,‘ sed in voluntate Dei, per Iesum Christum.

---

5) *ἐν κυρίῳ* B C O, *ἐν τῷ κυρίῳ* F P V.
6) *δεξαμένοις* O, in marg. sec. man. *δεξάμενος*, postea obliteratum.
7) *ἐπέβαλλεν* O V. Mox *ἐνειλημένους* C, *ἐνειλημμένοις* B. Dein *ἁγιοπρεπέσιν* O V.
8) *ἐστιν* O V.
9) Vid. I Phil. 1, 5.
10) Act. 2, 24.
11) I Pet. 1, 8.
12) *εἰδόντες* C. Vocc. *πιστεύοντες δὲ ἀγαλλιᾶσθε* desunt in B C F O P V.
13) *πολλὰ* C.
14) Ephes. 2, 8. 9.

3) *congratus* Pal.
4) Ita dedi ex Reg. p. *ostenditis* vulg., *ostendis* Pal.
6) *connexi* Pal. Reg.
6) *nostro* reposui ex Reg. Ita latina versio graecis respondet.
7) *quem* Pal. Reg.
8) *estis salvi facti* Pal., *salvi estis facti* Reg.

II. *Adhortatio ad virtutem.*

,Διὸ[1] ἀναζωσάμενοι τὰς ὀσφύας ὑμῶν'[2] ,δουλεύσατε[3] τῷ Θεῷ ἐν φόβῳ' καὶ ἀληθείᾳ, ἀπολιπόντες τὴν κενὴν ματαιολογίαν καὶ τὴν τῶν πολλῶν πλάνην, ,πιστεύσαντες[4] εἰς τὸν ἐγείραντα τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν[5] ἐκ νεκρῶν, καὶ δόντα αὐτῷ δόξαν' καὶ θρόνον ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ· ᾧ ὑπετάγη[6] τὰ πάντα ἐπουράνια καὶ ἐπίγεια· ᾧ πᾶσα πνοὴ λατρεύει·[7] ὃς[8] ἔρχεται κριτὴς ζώντων καὶ νεκρῶν· οὗ τὸ αἷμα ἐκζητήσει ὁ Θεὸς ἀπὸ τῶν ἀπειθούντων αὐτῷ. Ὁ[9] δὲ ἐγείρας αὐτὸν ἐκ νεκρῶν καὶ ἡμᾶς ἐγερεῖ, ἐὰν ποιῶμεν αὐτοῦ τὸ θέλημα, καὶ πορευώμεθα[10] ἐν ταῖς ἐντολαῖς αὐτοῦ, καὶ ἀγαπῶμεν ἃ ἠγάπησεν, ἀπεχόμενοι[11] πάσης ἀδικίας, πλεονεξίας, φιλαργυρίας, καταλαλιᾶς, ψευδομαρτυρίας· ,μὴ[12] ἀποδιδόντες κακὸν ἀντὶ κακοῦ, ἢ[13]

,Propter quod succincti lumbos vestros servite Deo in timore' et veritate, relinquentes inane vaniloquium et vulgi errorem, ,credentes in eum, qui Dominum nostrum Iesum Christum a mortuis suscitavit, eique gloriam dedit' ac sedem ad dextram suam; ,cui subiecta sunt omnia coelestia et terrestria; cui omnis spiritus servit; qui venit iudex vivorum et mortuorum; cuius sanguinem Deus requiret ab iis, qui non credunt in illum. Is vero, qui ipsum suscitavit e mortuis, et nos suscitabit, si fecerimus voluntatem eius et in ipsius mandatis ambulaverimus, ac dilexerimus ea quae ipse dilexit, abstinentes ab omni iniustitia, fraudatione, avaritia, obtrectatione, falso testimonio; ,non reddentes malum pro malo, nec

* II. ,Propter quod succincti lumbos vestros servite Deo cum timore[1]' et in veritate: dimisso inani[2] vaniloquio et multo errore. ,Credite' ergo[3] ,in illum, qui resuscitavit Dominum nostrum Iesum Christum ex mortuis, et dedit ei[4] gloriam,' et sedem in dextera sua; cui subiecta sunt omnia caelestia et terrestria et subterranea; cui omnis spiritus servit;[5] qui venturus est iudicare vivos et mortuos; cuius sanguinem requiret[6] Deus ab eis qui non crediderunt in eum: qui et resuscitavit eum a mortuis; qui et nos resuscitaturus est in vita, si fecerimus voluntatem eius, et ambulaverimus in mandatis ipsius, et dilexerimus quae[7] ipse dilexit; abstinentes nos ab omni iniustitia, hoc est, a concupiscentia, ab avaritia, a[8] detractione, a falso testimonio; ,non reddentes malum pro malo, aut

---

Cap. II. 1) Vid. I Petr. 1, 13. Ephes. 6, 14. Cfr. Clementis Rom. I Ep. ad Cor. c. 9.

2) Iacobsonus ex F P V restituit pron. *ὑμῶν*, quod agnoscit ex nostris etiam O; deest tamen in B C. Minus accurate ille scribit, Codd. exhibere *ἀπολείποντες*. Nam in F O V est *ἀπολειπόντες* cum accentu aoristi, quod ex Itacismo idem est ac *ἀπολιπόντες* in B C.

3) Ps. 2, 11.

4) I Petr. 1, 21. Cfr. Ign. ad Trall. c. 9, ad Smyrn. c. 7 et 2.

5) *χὺ* (i. e. *Χριστὸν*) in C expunctum est.

6) *ὑπετείη* B.

7) *λατρεύσει* B C.

8) Cfr. Act. 17, 31. *οἷ* B.

9) Cfr. I Cor. 6, 14. II Cor. 4, 14. Rom. 8, 11.

10) *πορευόμεθα* B C O.

11) Vid. I Thess. 5, 22.

12) I Petr. 3, 9.

13) *οὐ* B.

Cap. II. 1) *timorem* Pal. cum puncto sub lit. *m*. Idem pergit *et in veritate*.

2) *inani* non est in Pal. Reg.

3) *ergo* om. Pal. Reg.

4) *ei* om. Reg.

5) *deseruit* Pal.

6) *requirit* Reg.

7) *quem* Pal.

8) *ac* Pal.

λοιδορίαν ἀντὶ λοιδορίας,' ἢ γρόνθον ἀντὶ γρόνθου, ἢ κατάραν ἀντὶ κατάρας· μνημονεύοντες[14] δὲ ὧν εἶπεν ὁ κύριος διδάσκων· ,μὴ[15] κρίνετε, ἵνα μὴ κριθῆτε· ἀφίετε,[16] καὶ ἀφεθήσεται ὑμῖν· ἐλεεῖτε, ἵνα ἐλεηθῆτε· [ἐν] ᾧ μέτρῳ μετρεῖτε, ἀντιμετρηθήσεται ὑμῖν·'[17] καὶ ὅτι ,μακάριοι οἱ πτωχοὶ[18] καὶ οἱ διωκόμενοι ἕνεκεν δικαιοσύνης, ὅτι αὐτῶν ἐστιν ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ.'[19]

maledictum pro maledicto,' nec pugnum pro pugno, nec exsecrationem pro exsecratione; memores autem eorum quae dixit Dominus docens: ,nolite iudicare, ne iudicemini; dimittite, et dimittetur vobis; misceremini, ut misericordiam consequamini; [in] qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis;' et: ,beati pauperes, et qui persecutionem patiuntur; quoniam ipsorum est regnum Dei.'

iniuriam pro iniuria,' aut contumeliam pro contumelia, aut maledictum pro maledicto. Mementote quae[9] Dominus docens dixit: ,Nolite iudicare, ne iudicemini: dimittite, et dimittetur vobis;' miseremini, et Dominus miserebitur vestri;[10] ,qua enim mensura mensi fueritis, eadem remetietur[11] vobis.' Et quod dictum est: ,Beati pauperes spiritu,[12] et qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, quoniam ipsorum est regnum caelorum.'

III. *Non arroganter haec scribo. Paulus praeceptor vester est.*

Ταῦτα, ἀδελφοί, οὐκ[1] ἐμαυτῷ ἐπιτρέψας γράφω ὑμῖν περὶ[2] τῆς δικαιοσύνης, ἀλλ' ἐπεὶ ὑμεῖς προεπεκαλέσασθέ με.[3] Οὔτε γὰρ[4] ἐγώ,

Haec, fratres, non quod mihi arrogem, scribo vobis de iustitia; sed quia vos provocastis me. Ne-

*III. Haec autem, fratres mei, non a meipso imperans scribo vobis de iustitia, sed quoniam vos provocastis. Propter quod neque ego, neque

---

14) μνημονεύοντες c. B C F O P V, μνημονεύσαντες vulg. ante Iacobsonum Deinde ὃν p. ὧν C.

15) Matth. 7, 1. In PP. Ap. scriptis varii loci ex N. T. desumpti haud raro in unum congesti reperiuntur. Cfr. Clem. Rom. I Ep. ad Cor. c. 13. et alibi.

16) Luc. 6, 37. Matth. 6, 12. 14.

17) Vocc. ἐλεεῖτε — ἀντιμετρηθήσεται ὑμῖν in C non extant, nec in Salmasiano exemplari. ἐλεᾶτε B F O P V. Cfr. Luc. 6, 36. Praepositionem ἐν ante ᾧ μέτρῳ deleri vult Smithius. Deest reapse in B O V et Heysio mihi asserente in F. Matth. 7, 2. Luc. 6, 38.

18) In Ev. Matth. 5, 3. legitur οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι, et vet. Int. vulg. *pauperes spiritu;* in nostris Codd. Pal. Reg. *pauperes in spiritu*, quod quidem praedicatum deest ap. Luc. 6, 20.

19) In O extant vocc. τῶν οὐρανῶν ante τοῦ Θεοῦ subnotata.

Cap. III. 1) Similia legimus in Ignatii Ep. ad Eph. c. 3.

2) ἐπὶ Cler., id quidem opinor ex nullius Codicis suffragio.

3) προεπηλακίσασθέ με p. προεπεκαλέσασθέ με C F P, προεπελακίσασθέ με O, πρὸ ἐπελακίσασθέ με V, προεπιλακίσεσθέ με B. Ad lectionem προεπικαλέσασθέ με investigandam Halloixio non opus erat interprete vetere, ut Iacobsono videtur, sed transpositione literarum λκ. Quae cum primitivo suo loco amotae essent, neque vox προεπελακέσασθε graece extaret, librarii ε mutarunt in ι, ut fieret προεπελακίσασθε. Ea certe lectio absurda est: absurdum quippe, Christianos Philippenses contumeliis Polycarpum affecisse.

4) γὰρ bis legitur in C.

9) *quod* Pal. Reg.

10) *vobis* Pal.

11) Ita Pal. Reg., *remetietur eadem* vulg.

12) *in spiritu* Pal. Reg.

οὔτε ἄλλος ὅμοιος ἐμοὶ δύναται κατακολουθῆσαι τῇ σοφίᾳ[5] τοῦ μακαρίου καὶ ἐνδόξου Παύλου· ὃς γενόμενος ἐν ὑμῖν, κατὰ πρόσωπον τῶν τότε[6] ἀνθρώπων ἐδίδαξεν ἀκριβῶς καὶ βεβαίως τὸν περὶ ἀληθείας λόγον· ὃς καὶ ἀπὼν ὑμῖν ἔγραψεν ἐπιστολὰς,[7] εἰς ἃς ἐὰν ἐγκύπτητε, δυνηθήσεσθε οἰκοδομεῖσθαι εἰς τὴν δοθεῖσαν ὑμῖν πίστιν, ‚ἥτις ἐστὶ[8] μήτηρ πάντων ἡμῶν,‘[9] ἐπακολουθούσης τῆς ἐλπίδος, προαγούσης τῆς ἀγάπης, τῆς εἰς Θεὸν καὶ Χριστὸν καὶ εἰς τὸν πλησίον. Ἐὰν γάρ τις τούτων ἐντὸς ᾖ,[10] πεπλήρωκεν ἐντολὴν δικαιοσύνης· ὁ γὰρ ἔχων ἀγάπην μακράν ἐστι[11] πάσης ἁμαρτίας.

que enim ego, neque alius mei similis beati et gloriosi Pauli sapientiam assequi potest; qui cum esset apud vos, coram hominibus tunc viventibus perfecte ac firmiter verbum veritatis docuit; qui et absens vobis scripsit epistolas, in quas si intueamini, aedificari poteritis in fide, quae vobis est data, ‚quaeque est mater omnium nostrum,‘ subsequente spe, praecedente charitate in Deum et in Christum et in proximum. Si quis enim intra haec fuerit, mandatum iustitiae implevit; nam qui charitatem habet, longe est ab omni peccato.

alius similis[1] mei poterit sequi sapientiam beati et gloriosi Pauli: qui fuit apud vos, et visus est secundum faciem illis, qui tunc erant, hominibus; qui docuit certissime atque firmissime verbum veritatis; qui et absens scripsit[2] vobis Epistolas, ad quas deflectamini,[3] ut possitis aedificari in fide, quae data est mater omnium nostrum,[4] subsequente spe, praecedente dilectione,[5] quae est in Deo, et in Christo, et in proximo. Si enim quis horum intrinsecus repletus fuerit mandatis iustitiae, et habuerit dilectionem, longe est ab omni peccato.

IV. *Fugiamus avaritiam; doceamus nos ipsos, uxores et viduas.*

‚Ἀρχὴ[1] δὲ πάντων χαλεπῶν φιλαργυρία.‘ Εἰδότες οὖν, ὅτι ‚οὐδὲν[2] εἰσηνέγκαμεν εἰς τὸν κόσμον, ἀλλ' οὐδὲ ἐξενεγκεῖν τι ἔχομεν,‘ ὁπλι-

‚Principium autem omnium malorum est habendi cupiditas.‘ Scientes ergo, quod ‚nihil intulimus in hunc mundum, sed nec auferre quid

* IV. Principium autem omnium malorum est avaritia.[1] Scitote ergo,[2] quia ‚nihil intulimus in hunc mundum, neque auferre possumus.‘ Arme-

---

5) Vid. II Petr. 3, 15.
6) *τότε ἂν* (sine accentu) p. *τότε* B.
7) Epistolas de *una* epistola dici, monet Cotelerius, qui et plura exempla affert. Consentit ei de Wette, Einl. in d. N. T. edit. tertia §. 150. Not. d. Alii divum Paulum plures epistolas ad Philippenses scripsisse putant, e. g. Feilmoser, Einl. ins N. T. Tübingen 1830. Cf. ep. S. Pauli ad Philipp. 3, 1. 18. 4, 15 sq. *H.* ed. IV.
8) *ἐστὶν* O V. Gal. 4, 26.
9) *ἡμῶν* B C F P O V vet. Int. Cot., *ὑμῶν* Cler.
10) *πλήρης* addi vult Routhius.
11) *ἐστιν* O V.
Cap. IV. 1) I Tim. 6, 10.
2) I Tim. 6, 7.

Cap. III. 1) Sic ordinavi cum Pal. Reg., *similis alius* vulg. Subinde *mihi* p. *mei* Pal.
2) *scribo* Pal.
3) *deflectimini* Reg.
4) *vestrorum* Pal., *vrm* Reg.
5) Sequuntur in Pal. vocc. *quae est in dilectione* obliterata.
Cap. IV. 1) *avaritia est* Pal.
2) *autem* Reg.

σώμεθα[3] τοῖς ὅπλοις τῆς δικαιοσύνης, καὶ[4] διδάξωμεν[5] ἑαυτοὺς πρῶτον, πορεύεσθαι ἐν τῇ ἐντολῇ τοῦ κυρίου· ἔπειτα καὶ τὰς γυναῖκας ὑμῶν ἐν τῇ δοθείσῃ αὐταῖς πίστει καὶ ἀγάπῃ καὶ ἁγνείᾳ, στεργούσας τοὺς ἑαυτῶν ἄνδρας ἐν πάσῃ ἀληθείᾳ, καὶ ἀγαπώσας πάντας ἐξ ἴσου ἐν πάσῃ ἐγκρατείᾳ, καὶ τὰ τέκνα παιδεύειν τὴν παιδείαν τοῦ φόβου τοῦ Θεοῦ· τὰς χήρας σωφρονούσας περὶ τὴν τοῦ κυρίου πίστιν, ἐντυγχανούσας ἀδιαλείπτως[6] περὶ πάντων, μακρὰν οὔσας πάσης διαβολῆς,[7] καταλαλιᾶς, ψευδομαρτυρίας, φιλαργυρίας καὶ παντὸς κακοῦ· γινωσκούσας ὅτι εἰσὶ θυσιαστήριον[8] Θεοῦ, καὶ ὅτι πάντα μωμοσκοπεῖται,[9] καὶ λέληθεν αὐτὸν οὐδὲν, οὔτε λογισμῶν, οὔτε ἐννοιῶν, οὔτ' ἔτι[10] τῶν κρυπτῶν τῆς καρδίας.

valemus, armemur armis iustitiae, et doceamus primum nos ipsos, ambulare in mandato Domini, deinde et vestras uxores, ambulare in fide ipsis tradita et in charitate et castitate, amantes viros suos in omni veritate, ac diligentes cunctos aequaliter, in omni continentia, et erudire filios in disciplina timoris Dei; viduas vero doceamus, esse prudentes circa fidem Domini, interpellantes sine intermissione pro omnibus, longe recedentes ab omni calumnia, detrectatione, falso testimonio, avaritia et omni malo; cognoscentes, quod altare Dei sint, et quod ille omnia clare perspiciat, nihilque eum lateat, nec ratiociniorum, nec cogitationum, nec adeo quidquam occultorum cordis.

mur armis iustitiae; et doceamus nosmet[3] ipsos primum, ambulare in mandatis Domini: et post hoc etiam[4] mulieres vestras, in fide, quae data est eis, et dilectione, et castitate, amantes suos viros in omni veritate et caritate; diligentes omnes aequaliter in omni continentia; et filios erudire in disciplina et timore Dei. Viduae vero pudicae circa fidem Dei[5] interpellent incessanter pro omnibus, elongantes se[6] ab omnibus diabolicis detractionibus, et falso testimonio, et ab omni malo; cognoscentes seipsas, quia sunt sacrarium Dei: quoniam omnia Deus prospicit, et nichil eum latet, neque cogitatio, neque conscientia, neque aliquod[7] abditum cordis.

---

3) Vid. Eph. 6, 11.

4) Cfr. Clem. Rom. I Ep. ad Cor. capp. 1 et 21.

5) *διδαξώμεθα* B C. Plenior forma non displicet. Ea recepta, supple *διδάσκωμεν* post *ἔπειτα*.

6) *ἀδιαλήπτως* scr. B, vocc. *περὶ τὴν τοῦ κυρίου πίστιν, ἐντυγχανούσας* praetermissis. Cfr. I Thess. 5, 17.

7) Ita B C V; in O *διαβολῆς* subnotatur, ad oram *διαβολικῆς* man. sec., quod est in F P.

8) *θυσιαστήριον* B F O P V vet. Int., *θυσιαστήρια* C c. libb. impressis ante Iac. Intellige viduas in unum ordinem colligatas. Ad h. l. respexisse videtur auctor Constitutionum Apostol. II, 26.

9) *πάντα μωμοσκοπεῖται* p. vulg. *ἡμῶν σκοπεῖται* C V, *μώμῳ σκοπεῖται* B et in textu O, *μῶμος* man. sec. ad oram. Lectionem Codd. C V a Iac. in textu positam agnoscunt quoque F P, quorum ille *μώμω — σκοκεῖται* exhibet, *μόμο* orae libri adscripto; hic *μόμος — σκοπεῖται*. Cfr. Clem. Rom. I Ep. ad Cor. c. 41. Subinde *καὶ λέλυθεν* B.

10) Scripsi *οὔτ' ἔτι* c. B, ut ed. Haloixius, *οὔτε τι* C F O P V Iac. cum aliis.

3) *nos* Pal.

4) *hec autem* p. *hoc etiam* Reg.

5) Vocc. *circa fidem Dei* non legit Reg.

6) *se elongantes* invertit Pal.

7) *aliud* Reg.

V. *Officia diaconorum, iuvenum et virginum.*

Εἰδότες οὖν, ὅτι ‚Θεὸς οὐ μυκτηρίζεται,‘[1] ὀφείλομεν ἀξίως τῆς ἐντολῆς αὐτοῦ καὶ δόξης περιπατεῖν. Ὁμοίως διάκονοι ἄμεμπτοι κατενώπιον αὐτοῦ τῆς δικαιοσύνης, ὡς Θεοῦ καὶ Χριστοῦ[2] διάκονοι, καὶ οὐκ ἀνθρώπων· μὴ διάβολοι, μὴ δίλογοι,[3] ἀφιλάργυροι, ἐγκρατεῖς περὶ πάντα, εὔσπλαγχνοι, ἐπιμελεῖς, πορευόμενοι κατὰ τὴν ἀλήθειαν τοῦ κυρίου, ὃς ἐγένετο διάκονος[4] πάντων· ᾧ ἐὰν εὐαρεστήσωμεν ἐν τῷ νῦν αἰῶνι, ἀποληψόμεθα[5] καὶ τὸν μέλλοντα, καθὼς ὑπέσχετο ἡμῖν ἐγεῖραι ἡμᾶς ἐκ νεκρῶν, καὶ ὅτι ἐὰν πολιτευσώμεθα[6] ἀξίως αὐτοῦ, ‚καὶ συμβασιλεύσομεν‘[7] αὐτῷ, εἴγε πιστεύομεν. Ὁμοίως καὶ νεώτεροι ἄμεμπτοι ἐν πᾶσιν,[8] πρὸ παντὸς προνοοῦντες ἁγνείας, καὶ χαλιναγωγοῦντες ἑαυτοὺς

Scientes ergo, quod ‚Deus non irridetur,‘ debemus digne mandato ac voluntate eius ambulare. Similiter diaconi in conspectu iustitiae eius inculpati esse debent, sicut ministri Dei et Christi, non hominum; ne calumniatores sint, ne bilingues, nec avari, sed continentes in omnibus, misericordes, seduli, incedentes iuxta veritatem Domini, qui omnium minister factus est; cui si in hoc seculo placuerimus, recipiemus et futurum, quemadmodum pollicitus est nobis, quod resuscitabit nos e mortuis, quodque, si digne ipso vivamus, ‚etiam cum eo regnabimus,‘ siquidem credimus. Simili modo et iuvenes in omnibus inculpabiles sint, ante omnia solliciti de castitate, ac se ab omni

* V. Scientes ergo,[1] quia ‚Deus non irridetur,‘[2] debemus digne in mandatis eius et gloria ambulare. Similiter Diaconi inculpabiles sint in conspectu iustitiae eius,[3] sicut Dei et Christi ministri, et non hominum: non criminatores, neque[4] detractores, neque avari; sed omnia tolerantes, in omnibus misericordes, diligentes in omnibus, ambulantes in veritate Domini, qui factus est minister omnium: cui si complaceamus in hoc seculo, percipiemus ea, quae futura sunt, secundum quod promisit[5] resuscitare nos a mortuis: et si digne eo conversati fuerimus, et si crediderimus, ‚conregnabimus cum eo.‘ Iuvenes similiter inculpabiles sint in omnibus; omnem ignorantiam praevidentes,[6] refrenantes semet ipsos[7] ab

---

Cap. V. 1) *μυκτηρίζεται* BC, *μοικτειρίζεται* F P V O, in hoc quidem *υ* supra *οι*. Gal. 6, 7.

2) Ita B C F O P V et Int. vet., *ὡς Θεοῦ ἐν Χριστῷ* Haloix. et al.

3) *δίλογοι* F O P V, *δίγλωσσοι* BC et var. edd. Vid. I Tim. 3, 3.

4) Cfr. Matth. 20, 28.

5) *ἀπολειψόμεθα* O, lect. vulg. man. sec. margini adscripta. Tum *καθὰ* p. *καθὼς* B.

6) *πολιτευσόμεθα* B. Vid. Philipp. 1, 27.

7) Ita c. Int. vet. legendum esse vidit Routhius, Codd. F P suffragantibus; *συμβασιλεύσωμεν* B C O V et libb. prius impressi. Cfr. II Tim. 2, 12.

8) Ita scr. OV, *πᾶσι* B C F vulg.

Cap. V. 1) *autem* Reg.

2) Ita reposui ex Reg., *deridetur* Pal. et vulg.

3) *eius iustitiae* ordinat Pal.

4) *non* Reg.

5) Ita reposui c. Pal. Reg., ex quibus hic *promisit nos resuscitare a mortuis* Libri impr. *repromisit.*

6) *providentes* Reg.

7) *semet ipsos* reposui ex Pal. Reg. p. *se* vulg.

ἀπὸ παντὸς κακοῦ. Καλὸν γὰρ τὸ ἀνακόπτεσθαι[9] *ἀπὸ τῶν ἐπιθυμιῶν ἐν τῷ κόσμῳ, ὅτι πᾶσα ‚ἐπιθυμία*[10] *κατὰ τοῦ πνεύματος στρατεύεται·‘ καὶ ‚οὔτε*[11] *πόρνοι, οὔτε μαλακοὶ, οὔτε ἀρσενοκοῖται*[12] *βασιλείαν Θεοῦ κληρονομήσουσιν,‘ οὔτε οἱ ποιοῦντες τὰ ἄτοπα. Διὸ δέον ἀπέχεσθαι ἀπὸ πάντων τούτων, ὑποτασσομένους*[13] *τοῖς πρεσβυτέροις καὶ διακόνοις, ὡς Θεῷ καὶ Χριστῷ· τὰς παρθένους ἐν ἀμώμῳ καὶ ἁγνῇ συνειδήσει περιπατεῖν.*

malo refrenantes. Bonum enim est, abscindi a cupiditatibus mundi, quia omnis ‚cupiditas militat adversus spiritum,‘ et ‚neque fornicarii, neque molles, neque masculorum concubitores regnum Dei possidebunt,‘ neque qui absona faciunt. Quare oportet ab his omnibus abstinere, subiici autem presbyteris et diaconis, tanquam Deo et Christo; virgines vero oportet in immaculata et casta conscientia degere.

omni malo. Bonum est enim abscindi[8] ab omnibus concupiscentiis mundi: quoniam omnis ‚concupiscentia adversus spiritum militat:[9]‘ quia ‚neque fornicarii, neque molles, neque masculorum concubitores regnum Dei possidebunt,‘ neque illicita facientes. Propter quod[10] abstineri oportet ab omnibus his. Subiecti estote Presbyteris et Diaconis,[11] sicut Deo et Christo. Virgines[12] in immaculata et casta conscientia ambulate.

VI. *Officia presbyterorum et officia communia.*

Καὶ οἱ πρεσβύτεροι δὲ εὔσπλαγχνοι, εἰς πάντας ἐλεήμονες, ἐπιστρέφοντες τὰ ἀποπεπλανημένα,[1] *ἐπισκεπτόμενοι πάντας ἀσθενεῖς, μὴ ἀμελοῦντες χήρας, ἢ ὀρφανοῦ, ἢ πένητος· ἀλλὰ ‚προνοοῦντες*[2] *ἀεὶ τοῦ καλοῦ ἐνώπιον Θεοῦ καὶ ἀν-*

Et presbyteri sint ad commiserationem proni, misericordes erga cunctos, aberrantia reducentes, visitantes infirmos omnes, non negligentes viduam, aut pupillum, aut pauperem; sed ‚solliciti semper de bono coram Deo et hominibus,‘ ab-

* VI. Et Presbyteri simplices sint,[1] in omnibus misericordes, omnes ab errore convertentes, omnes infirmos visitantes, viduas et pupillos et pauperes non negligentes: sed semper ‚providentes bona coram Deo et

---

9) Ita B C F O P V et Int. vet., *ἀνακύπτεσθαι* vulg. ante Usserium. In V art. *τῶν* ante *ἐν τῷ κόσμῳ* non solum otiose abundat, sed sequentium nexum distorquet. Quare invitis rlqq. Codd. recipiendus non est.

10) I Petr. 2, 11.

11) I Cor. 6, 9. 10.

12) *ἀρσενοκεῖται* C.

13) Obedientia alias episcopo, hic claris verbis pariter presbyteris et diaconis praestanda commendatur.

Cap. VI. 1) Lege *τοὺς ἀποπεπλανημένους*, nisi forte *πρόβατα* intelligatur. Iun. *ἀποπλανημένα* V O, heic quidem correctum in vulg.

2) Rom. 12, 17. II Cor. 8, 12.

8) *obscidi* Pal. Reg.

9) *adversus christum militeat* Reg.

10) *Propter* Pal., man. sec. *propterea* p. *Propter quod.*

11) *diaconib.* (sic) Reg.

12) *autem* add. Pal. Reg. Subsequens *in* adiunxi ex Pal. Subinde deest *immaculata* in Reg. Tum *ambulare* h. *ambulate* Pal. Reg.

Cap. VI. 1) *sint* non est in Pal. Reg. Tum ex membro antecedenti supplendum erit *ambulate.*

θρώπων,‘ ἀπεχόμενοι πάσης ὀργῆς, προσωποληψίας, κρίσεως ἀδίκου· μακρὰν ὄντες πάσης φιλαργυρίας· μὴ ταχέως πιστεύοντες κατά τινος· μὴ ἀπότομοι ἐν κρίσει, εἰδότες ὅτι πάντες ὀφειλέται[3] ἐσμὲν ἁμαρτίας. Εἰ[4] οὖν δεόμεθα τοῦ κυρίου, ἵνα ἡμῖν ἀφῇ, ὀφείλομεν καὶ ἡμεῖς ἀφιέναι· ἀπέναντι γὰρ τῶν τοῦ κυρίου καὶ Θεοῦ ἐσμὲν ὀφθαλμῶν, καὶ ‚πάντας[5] δεῖ παραστῆναι τῷ βήματι τοῦ Χριστοῦ, καὶ ἕκαστον ὑπὲρ ἑαυτοῦ[6] λόγον δοῦναι.‘ Οὕτως οὖν δουλεύσωμεν αὐτῷ μετὰ φόβου καὶ πάσης εὐλαβείας, καθὼς αὐτὸς ἐνετείλατο, καὶ οἱ εὐαγγελισάμενοι ἡμᾶς[7] ἀπόστολοι, καὶ οἱ προφῆται, οἱ προκηρύξαντες τὴν ἔλευσιν τοῦ κυρίου ἡμῶν· ζηλωταὶ περὶ τὸ καλὸν, ἀπεχόμενοι τῶν[8] σκανδάλων καὶ τῶν ψευδαδέλφων καὶ τῶν ἐν ὑποκρίσει φερόντων[9] τὸ ὄνομα τοῦ κυρίου, οἵτινες ἀποπλανῶσι κενοὺς ἀνθρώπους.

stinentes ab omni ira, acceptione personarum, iudicio iniusto; longe recedentes ab omni avaritia; non cito credentes adversus aliquem; non severi nimium in iudicio, scientes, nos omnes debitores esse peccati. Si ergo deprecamur Dominum, ut nobis dimittat, debemus et nos dimittere; nam coram Domini et Dei oculis sumus, et ‚omnes ante tribunal Christi stare, et unumquemque pro se rationem reddere oportet.‘ Sic itaque serviamus illi cum timore et omni reverentia, sicut praecepit ipse, et Apostoli, qui nobis evangelium annuntiarunt, et prophetae, qui Domini nostri adventum praesignificarunt; studiose, quod bonum est, sectantes, abstinentes a scandalis et a falsis fratribus et ab iis, qui in hypocrisi nomen Domini ferunt, qui vanos homines in errorem inducunt.

hominibus.‘ Abstinete vos[2] ab omni iracundia, a[3] iudicio iniusto: longe estote ab omni avaritia.[4] Non cito consentiatis adversus aliquem, ne praevaricemini in iudicio, scientes[5] quia debitores sumus peccati. Si ergo deprecamur Dominum, ut nobis dimittat, debemus etiam nos dimittere. Ante[6] conspectum enim oculorum Domini[7] sumus, et ‚omnes oportet astare ante tribunal Christi, et unumquemque pro se rationem reddere.‘ Sic[8] ergo serviamus ei cum timore et omni reverentia, secundum quod evangelizaverunt nobis Apostoli Domini, et Prophetae annunciaverunt[9] adventum Domini nostri Iesu Christi; zelantes bona, abstinentes vos a[10] scandalis, et falsis fratribus, et qui in hypocrisim portant nomen Domini, qui aberrare faciunt inanes homines.

---

3) *ὀφειλέταις* C, ς lineola deletum.
4) Matth. 6, 12. 14.
5) Rom. 14, 10. 12.
6) *ἑαυτοῦ* B C, *αὐτοῦ* O V.
7) *ἡμᾶς* B C, *ὑμᾶς* F O V. *εὐαγγελίζεσθαί τινα* = evangelium alicui nuntiare, ut Luc. 3, 18. Act. 14, 15. 16, 10.
8) *τῶν* deest in B C.
9) Cfr. Ign. ad Eph. c. 7.: *δόλῳ πονηρῷ τὸ ὄνομα περιφέρειν.* Iac.

4) Is ordo vocc. in Pal. Reg., *longe ab omni avaritia estote* vulg.
5) Inter *iudicio* et *scientes* lacuna quinque literis adscribendis aperta extat in Reg.
6) Membrum *Ante conspectum enim . . . . . rationem reddere* Cod. Pal. post *Domini nostri Iesu Christi* collocat.
7) *dei* Reg. Forte *Domini et Dei*, ut graeca.
8) *Si* Pal. Reg.
9) *nobis* addit Pal.
10) *ab* Reg., ubi mox deest *hypocrisim*. Idem *oberrare* p. *aberrare*.

2) *vos* om. Pal.
3) *ab* Pal.

VII. *Fugite Docetas, et perseverate in ieiuniis et oratione.*

,Πᾶς γὰρ, ὃς ἂν μὴ ὁμολογῇ,[1] *Ἰησοῦν Χριστὸν ἐν σαρκὶ ἐληλυθέναι, ἀντίχριστός ἐστιν·ʻ*[2] *καὶ ὃς ἂν μὴ ὁμολογῇ τὸ μαρτύριον τοῦ σταυροῦ, ἐκ τοῦ διαβόλου ἐστίν·*[3] *καὶ ὃς ἂν*[4] *μεθοδεύῃ τὰ λόγια τοῦ κυρίου πρὸς τὰς ἰδίας ἐπιθυμίας, καὶ λέγῃ*[5] *μήτε ἀνάστασιν μήτε κρίσιν εἶναι,*[6] *οὗτος πρωτότοκός ἐστι τοῦ Σατανᾶ. Διὸ ἀπολιπόντες*[7] *τὴν ματαιότητα τῶν πολλῶν καὶ τὰς ψευδοδιδασκαλίας, ἐπὶ τὸν ἐξ ἀρχῆς ἡμῖν παραδοθέντα*[8] *λόγον ἐπιστρέψωμεν, ,νήφοντες*[9] *πρὸς τὰς εὐχὰς,ʻ καὶ προσκαρτεροῦντες νηστείαις, δεήσεσιν αἰτούμενοι τὸν παντεπόπτην Θεὸν, μὴ*[10] *εἰσενεγκεῖν ἡμᾶς εἰς πειρασμὸν, καθὼς εἶπεν ὁ κύριος· ,τὸ*[11] *μὲν πνεῦμα πρόθυμον, ἡ δὲ σὰρξ ἀσθενής.ʻ*

,Omnis enim, qui non confessus fuerit, Iesum Christum in carne venisse, antichristus est;ʻ et qui non confessus fuerit martyrium crucis, ex diabolo est; et qui eloquia Domini ad desideria sua traduxerit, dixeritque nec resurrectionem nec iudicium esse, hic primogenitus est Satanae. Ideo multorum vanitate falsisque doctrinis relictis ad traditam nobis ab initio doctrinam revertamur, ,vigilantes in orationibusʻ et perseverantes in iuiuniis, precibus rogantes omnium conspectorem Deum, ,ne nos inducat in tentationem,ʻ sicut dixit Dominus: ,spiritus quidem promtus est, caro autem infirma.ʻ

* VII. ,Omnisʻ enim ,qui non confitetur Iesum Christum in carne venisse, hic Antichristus est;[1] et qui non confitetur martyrium[2] crucis, ex Diabolo est; et qui deviaverit eloquia Domini[3] ad propria desideria, et dixerit neque resurrectionem neque iudicium esse, hic primogenitus est Satanae. Propter quod relinquentes vanitatem multorum et falsas doctrinas, ad illud, quod traditum est nobis[4] a principio, verbum[5] revertamur. Sobrii simus[6] in orationibus, et ieiunia tolerantes; supplicationibus petentes omnium prospectorem Deum,[7] ,nen os[8] inducat in temptationem,ʻ secundum quod dixit Dominus: ,Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma.ʻ

Cap. VII. 1) *ὁμολογεῖ* V O, *ὁμολογῆν* mutatum in *ὁμολογεῖν* C. Vocc. *Ἰησοῦν Χριστὸν — καὶ ὃς ἂν μὴ ὁμολογῇ* omissis, Cod. F et teste Iacobsono P exh.: *Πᾶς γὰρ ὃς ἂν μὴ ὁμολογῇ τὸ μαρτύριον τοῦ σταυροῦ.* Similia supra scripserat c. 2. ex I Ioan. 4, 3. Vetus Int. nostri Cod. Reg. legit *μυστήριον* p. *μαρτύριον.*

2) *ἐστι* B vulg.

3) *ἐστί* B vulg.

4) *οἱ* (sine accentu) *ἄν* p. *ὃς ἄν* B.

5) *λέγει* scr. C O V.

6) *εἶναι* om. B F O P V.

7) Ita dedi ex B C c. Haloixio. Eodem spectat *ἀπολειπόντες* (cum accentu aoristi) Codd. F O V, vocali *ι* et diphthongo *ει* secundum Itacismum permutatis. Unde corrigendus est Iacobsonus, ex Codd. F(L)V *ἀπολείποντες* afferens. Cfr. supra c. 2.

8) Cfr. Ep. Iudae 3.

9) I Petr. 4, 7.

10) Matth. 6, 13. 26, 41.

11) Matth. 26, 41. Marc. 14, 38.

Cap. VII. 1) *est* bis extat in Pal., ultimum tamen duabus lineolis segregatum.

2) *misterium* Reg.

3) *dei* Reg.

4) *vobis* Reg.

5) *verborum* Pal.

6) *simus* om. Pal. Reg. Tum minori signo post *revertamur* distinguendum.

7) Ita lego c. Pal. (*prosspectorem deum*) et Reg., in quo erat *prospectatem dm̄.* Faber St. *prosperatorem Dominum,* ap. Iac. *perspectorem Dominum.* Vid. supra c. 4. *quoniam omnia Deus prospicit.*

8) *vos* Pal.

VIII. *Perseverate in spe et in patientia.*

Ἀδιαλείπτως[1] *οὖν προσκαρτερῶμεν τῇ ἐλπίδι ἡμῶν καὶ τῷ ἀῤῥαβῶνι τῆς δικαιοσύνης ἡμῶν, ὅς ἐστι Χριστὸς Ἰησοῦς, ‚ὃς*[2] *ἀνήνεγκεν ἡμῶν τὰς ἁμαρτίας τῷ ἰδίῳ σώματι ἐπὶ τὸ ξύλον,‘ ‚ὃς*[3] *ἁμαρτίαν οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ εὑρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ·‘ ἀλλὰ δι᾽ ἡμᾶς, ἵνα*[4] *ζήσωμεν ἐν αὐτῷ, πάντα*[5] *ὑπέμεινεν.*[6] *Μιμηταὶ οὖν γενώμεθα τῆς ὑπομονῆς αὐτοῦ·*[7] *καὶ ἐὰν πάσχωμεν*[8] *διὰ τὸ ὄνομα αὐτοῦ, δοξάζωμεν*[9] *αὐτόν. Τοῦτον γὰρ ἡμῖν τὸν ὑπογραμμὸν ἔθηκε*[10] *δι᾽ ἑαυτοῦ, καὶ ἡμεῖς τοῦτο*[11] *ἐπιστεύσαμεν.*

Indesinenter ergo perseveremus in spe nostra et pignore iustitiae nostrae, quod est Christus Iesus, ‚qui peccata nostra in corpore suo super lignum pertulit, qui peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore eius;‘ sed propter nos, ut in ipso vivamus, omnia sustinuit. Imitatores igitur simus patientiae eius; et si patiamur propter nomen eius, gloria illum afficiamus. Hoc enim exemplum nobis posuit in se ipso, et nos id credidimus.

* VIII. Indeficienter ergo toleremus[1] propter spem nostram et pignus iustitiae, quod est Iesus[2] Christus; ‚qui sustulit peccata nostra in corpore suo super lignum; qui peccatum non fecit, nec inventus est dolus[3] in ore eius;‘ sed propter nos omnia sustinuit, ‚ut vivamus in ipso.‘ Imitatores ergo efficiamur tolerantiae eius, et si passi fuerimus pro nomine eius, glorificemus eum. Hoc enim nobis indicium[4] posuit de seipso, et nos hoc credidimus.[5]

IX. *Exerceatis patientiam exemplo Ignatii etc.*

Παρακαλῶ[1] *οὖν πάντας ὑμᾶς πειθαρχεῖν τῷ λόγῳ τῆς δικαιοσύνης, καὶ ἀσκεῖν πᾶσαν ὑπομονήν,*[2]

Rogo itaque vos omnes, ut obediatis verbo iustitiae, et omnem pa-

* IX. Rogo igitur omnes vos,[1] insistere verbo iustitiae[2] et patientiae,

---

Cap. VIII. 1) *ἀδιαλήπτως* B.
2) I Petr. 2, 24.
3) I Petr. 2, 22.
4) I Ioan. 4, 9.
5) Ita scr. Ignat. ad Polyc. c. 3.
6) *ὑπέμεινε* B C vulg.
7) *αὐτοῦ* deest in F O P V.
8) Act. 5, 41. I Petr. 4, 16.
9) Ita B C F V et a sec. man. O ad oram c. vet. Int., *δοξάζομεν* O in textu et vulg. ante Iac.
10) *ἔθηκεν* C.
11) Lego *τούτῳ*, vel si retineatur *τοῦτο*, subintellige *εἶναι*. *Smith.*

Cap. IX. 1) Totum cap. nonum habes quoque ap. Euseb. Hist. eccl. III, 36.
2) *ὑπομένειν* V, *ὑπομόνειν* O, ad oram *ἀσκεῖν*. Tum scripsi *ἣν καὶ εἴδετε* c. B C F Euseb., idem est *ἴδατε* in V, ubi haud raro *ε* permutatum habes cum *α* (cfr. Ep. Barnabae c. 6. not. 25 et 39); *ἣν καὶ ἴδατε* O in tetxu, *εἴδετε* ad oram; *ἣν καὶ ἴδετε* Iac., ante quem *καὶ* desiderabatur. Errat tamen quod ad Codd. F V.

Cap. VIII. 1) *Indeficienter autem toleramus* Reg.
2) *Iesus* om. Reg.
3) *nec dolus inventus est* Reg.
4) *iudicium* Pal. Reg., ut ed. Faber St.
5) *credimus* Pal., *credimus supra di* Reg.

Cap. IX. 1) Ita colloco ex Pal. Reg. cum Fab. St. p. *vos omnes* Iac.
2) *eius* Reg.

ἣν καὶ εἴδετε κατ' ὀφθαλμοὺς, οὐ μόνον ἐν τοῖς μακαρίοις Ἰγνατίῳ καὶ Ζωσίμῳ[3] καὶ Ῥούφῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν ἄλλοις τοῖς ἐξ ἡμῶν,[4] καὶ ἐν αὐτῷ Παύλῳ καὶ τοῖς λοιποῖς[5] ἀποστόλοις· πεπεισμένων,[6] ὅτι οὗτοι πάντες οὐκ εἰς[7] κενὸν ἔδραμον, ἀλλ' ἐν πίστει καὶ δικαιοσύνῃ· καὶ ὅτι εἰς[8] τὸν ὀφειλόμενον αὐτοῖς τόπον εἰσὶ παρὰ τῷ κυρίῳ, ᾧ καὶ συνέπαθον. Οὐ γὰρ τὸν νῦν[9] ἠγάπησαν αἰῶνα, ἀλλὰ τὸν ὑπὲρ ἡμῶν ἀποθανόντα,[10] καὶ δι' ἡμᾶς ὑπὸ [τοῦ Θεοῦ ἀνασταθέντα].[11]

tientiam exerceatis, quam et ante oculos habetis, non solum in beatis Ignatio et Zosimo et Rufo, sed etiam in aliis, qui ex nobis, ac in ipso Paulo ceterisque Apostolis; utpote qui simus persuasi, quod hi omnes in vacuum non cucurrerint, sed in fide ac iustitia; et quod in debito ipsis loco sint apud Dominum, cum quo et passi sunt. Non enim praesens seculum dilexerunt, sed eum, qui pro nobis mortuus est, ac propter nos a Deo est resuscitatus.

quam[3] et oculata[4] fide vidistis, non solum in beatissimis illis[5] Ignatio scilicet[6] et Zosimo et Rufo, sed et in aliis, qui ex vobis sunt, et[7] in ipso Paulo, et caeteris Apostolis, confidentes quia hi[8] omnes non in vacuum[9] concurrerunt, sed in fide et iustitia; et ad debitum sibi locum a[10] Domino, cui et compassi sunt, abierunt, quia non hoc praesens[11] seculum dilexerunt, sed eum qui[12] pro ipsis et pro nobis mortuus est, et a Deo resuscitatus.

---

3) Martyrologium Rom. indicat, Rufi et Zosimi martyrum diem natalem Philippis Macedoniæ 18 Decembris celebrari.

4) ἡμῶν dedi ex C Euseb., ὑμῶν BFOV vet. int. et vulg. Subinde τῳ (sine accentu) O', ad oram αὐτῷ. Deest praep. ἐν ante αὐτῷ in B.

5) ἄλλοις V et O, cuius margini adscriptum est λοιποῖς.

6) Restitui πεπεισμένων ex C, quam lectionem unice genuinam puto; πεπεισμένους O V et vulg., πεπεισμένοις B. Genitivus cum ἡμῶν coniungendus, quartus casus pendet a Παρακαλῶ, tertius respicit ad λοιποῖς.

7) Cfr. Philipp. 2, 16. Gal. 2, 2.

8) Cfr. Clem. Rom. 1 Ep. ad Cor. c. 5.

9) νοῦν C in textu, νῦν pr. man. in marg.

10) Ita Codd. nostri omnes Cot. et ed. Clerici a 1698, τὸν ὑπὲρ ὑμῶν ὑποθανόντα eiusdem ed. a. 1724.

11) Vocc. uncis inclusa Usserius ex Eusebio et Nicephoro supplevit. In O hoc Polycarpi Ep. fragmentum cum Ep. Barnabae ita coniuncta extat: ἀποθανόντα. καὶ δι' ἡμᾶς ὑπὸ τὸν λαὸν τὸν κενόν. Ad oram man. sec. ,Euseb. habet καὶ δι' ἡμᾶς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἀναστάντα, quae lectio convenit cum his, quas latinas habemus.' Atque eandem lectionem nuper defendit Nolte, explicans: *resurgens iussu Dei*, collato Win. in Gramm. ed. V. p. 442. Simili enimvero modo alterius finem, exordium alterius Epistolae, quantum graece superest, exhibent Codd. B C F V. Vid. quae scripsimus Ep. Barnbae c. 5 not. 10.

Latina ab hoc inde loco extant in vetere versione a Iacobo Fab. Stapulensi a. 1498. Parisiis evulgata. Quae vero infra ad c. 13. exhibuimus graeca, Eusebius servavit.

3) *quam* deest in Pal.

4) *oculta* fuit in Reg.

5) *in his beatissimis* p. *in beatissimis illis* Pal.

6) *scilicet* reposui ex Pal. Reg. et Fab. St., postquam a Iacobsono exclusum erat.

7) Post *et* in Reg. quattuor literarum lacuna, quam excipiunt vocc. *in ipso* sqq.

8) *hii* Reg.

9) *in vano* p. *in vacuum* Pal., *in vacuo* Reg.

10) *a* om. Reg.

11) *praesens* accessit ex Pal., *in hoc saeculo* p. *hoc saeculum* Reg.

12) *qui* excidit Codici Reg.

Adhortatio ad virtutes.

* X. In his ergo state, et Domini exemplar sequimini, firmi in fide et immutabiles, fraternitatis[1] amatores, diligentes invicem, in veritate sociati, mansuetudinem Domini[2] alterutri praestolantes, nullum despicientes. Cum potestis[3] benefacere, nolite differre, quia ‚eleemosyna[4] de morte liberat.' Omnes vobis invicem subiecti estote, ‚conversationem[5] vestram irreprehensibilem habentes in gentibus,' ut ex bonis operibus vestris et vos laudem accipiatis, et Dominus in vobis non blasphemetur. Vae[6] autem illi, per quem nomen Domini blasphematur. Sobrietatem ergo docete omnes; in qua et vos conversamini.

Contristatus sum pro Valente. Cavete vobis ab avaritia.

* XI. Nimis contristatus sum pro Valente, qui presbyter factus est[1] aliquando apud vos; quod sic ignoret is[2] locum, qui datus est ei. Moneo itaque vos, ut abstineatis[3] ab avaritia,[4] et sitis casti et[5] veraces. Abstinete vos ab omni malo. Qui autem in his non potest se gubernare,[6] quomodo alii[7] hoc pronuntiat? Si quis non abstinuerit se[8] ab avaritia, ab idololatria[9] coinquinabitur, et tanquam inter gentes iudicabitur. Qui autem[10] ignorant iudicium Domini? ‚An[11] nescimus, quia sancti mundum iudicabunt?' sicut[12] Paulus docet. Ego[13] autem nichil tale sensi in vobis, vel audivi, in quibus laboravit beatus Paulus, qui estis laudati[14] in principio epistolae eius. De vobis etenim[15] gloriatur in omnibus ecclesiis, quae Deum solae tunc cognoverant;[16] nos[17] autem nondum noveramus.

Cap. X. 1) Cfr. 1 Pet. 2, 17.

2) Sic Halloix. et Faber Stapulensis, et sic Cod. L. Libb. impr. omittunt *Domini*. Pro *praestantes* Al. *praesentantes*. *Iacobsonus*. Voc. *Domini* extat in Cotelerii editione a. 1672, Clerici a. 1698, apud Graziani et in Codd. Pal. Reg., ex quo dedi *praestolantes* p. *praestantes* vulg.

3) *possitis* Pal. Reg.

4) Tob. 4, 10. 12, 9.

5) 1 Petr. 2, 12.

6) Cfr. Isai. 52, 5. et Ign. ad Trall. c. 8. Pronomen *illi* om. Pal. Reg.

Cap. XI. 1) *factus est presbiter* Pal., *presbiter est factus* Reg., in quo ante desideratur *sum*.

2) *ignoretis* p. *ignoret is* Pal. Reg.

3) *moneo itaque ut abstineatis vos* Pal. Reg.

4) Presbyter iste pecunias pauperum avertisse videtur, cuius facinoris uxor eius particeps fuerat. *Woch.* Iacobsono autem et aliis ὁ πλεονέκτης est = *adulter*, quia sua uxore non est contentus; ut docet Suicerus e Clem. Alex. Strom. III. p. 552; *avaritia* = πλεονεξία = *adulterium*, cuius flagitii et presbyter Valens et eius uxor accusari videntur. *H.*

5) *et* om. Pal. Reg.

6) Pal. transponit *Qui autem non potest se in his gubernare*, Reg. *Qui autem non potest in his se gubernare*.

7) Cfr. 1 Tim. 3, 5. Gallandius leg. censet *aliis*. In Pal. *quo modo hoc aliud pronuntiatur*.

8) *se abstinuerit* Pal. Reg.

9) *idolatria* Pal. Reg.

10) *autem* om. Pal. Reg.

11) *Aut* Pal. Reg. 1 Cor. 6, 2.

12) Verba: *sicut Paulus docet*, Crednero (Einl. i. d. N. T. p. 445) suspecta sunt, quia Polycarpus nusquam nomen scriptoris ab ipso citati proferat. *H.*

13) Cfr. Ign. ad Magn. c. 11 et ad Trall. c. 8.

14) [*laudati*] vel simile quid suppleri vult Smithus. Cfr. Philip. 1, 5 sq. Reg. *qui estis in principio ecclesiae eius*. Nolte (ut notat *H.* in ed. IV.) 4. l. p. 236. nihil addit, respiciens ad 2 Cor. 3, 2 sq. ubi Paulus ad Cor. scribit: *epistola nostra vos estis*.

15) *enim* Pal.

16) *quae solae tunc dominum cognoverant* Pal.

17) Per *nos* Polycarpum ipsum intelligit Usserius; rectius forsitan *Smyrnenses* Cotelerius, Smith., Ruchat. Cfr. Act. 16, 6. 12. cum 19, 10. *Iac. cognoveramus* p. *noveramus* Pal. Reg.

Valde ergo, fratres, contristor pro illo et pro[18] coniuge eius; quibus det Dominus poenitentiam veram.[19] Sobrii ergo estote et vos in hoc; ‚et[20] non sicut inimicos tales existimetis,' sed sicut passibilia membra et errantia eos revocate, ut omnium vestrum corpus salvetis. Hoc enim agentes, vos ipsos aedificatis.

Ignoscite ei. Deus vobis virtutes tribuat. Orate pro omnibus, etiam pro inimicis.

* XII. Confido enim vos bene exercitatos esse in sacris literis, et nichil vos latet; michi[1] autem non est concessum. Modo, ut his scripturis dictum est, ‚irascimini[2] et nolite peccare,' et ‚sol[3] non occidat super iracundiam vestram.' Beatus, qui meminerit;[4] quod[5] ego credo esse in vobis. Deus autem et Pater Domini nostri Iesu Christi, et ipse sempiternus pontifex, Dei filius[6] Iesus Christus, aedificet vos in fide et veritate, et in[7] omni mansuetudine, et sine iracundia, et[8] in patientia et longanimitate[9] et tolerantia et castitate; et det vobis sortem et partem inter sanctos suos, et nobis vobiscum et omnibus, qui sunt sub caelo, qui credituri sunt[10] in Dominum nostrum[11] Iesum Christum et in ipsius Patrem, qui ‚resuscitavit[12] eum a mortuis.' Pro omnibus sanctis orate. Orate[13] etiam pro regibus et potestatibus et[14] principibus, atque[15] pro persequentibus et odientibus vos, et pro inimicis crucis; ut fructus vester manifestus sit in omnibus, ut sitis in illo perfecti.

XIII. *Epistolas vestras Antiochenis tradam. Vobis epistolas Ignatii mitto.*

Ἐγράψατέ[1] *μοι καὶ ὑμεῖς καὶ Ἰγνάτιος,*[2] *ἵνα, ἐάν τις ἀπέρχηται*

Scripsistis ad me et vos et Ignatius, ut, si quis forte e Smyrna

* XIII. Scripsistis mihi et vos et Ignatius,[3] ut si quis[4] vadit ad Syriam,

---

18) *pro* om. Reg.
19) *vestram* Reg.
20) II Thess. 3, 15.
21) Cfr. I Cor. 12, 26.

Cap. XII. 1) Ex eadem mente haec profert, qua illa humilitatis Ignatius in Ep. ad Eph. c. 3. *Νῦν γὰρ ἀρχὴν ἔχω τοῦ μαθητεύεσθαι, καὶ προσλαλῶ ὑμῖν ὡς συνδιδασκαλίταις μου. Ἐμὲ γὰρ ἔδει ὑφ' ὑμῶν ὑπαλειφθῆναι πίστει, νουθεσίᾳ, ὑπομονῇ, μακροθυμίᾳ.* Post *modo* haud dubie praeceptum morale excidit, unde sequens membrum pendeat. Pal. exhibet: *non est concessum modo uti his scripturis dictum est enim.* At ne ea quidem lectio lacunam explet, quam ante *dictum* esse suspicor.

2) Ps. 4, 5.
3) Eph. 4, 26.
4) Gallicciolli: Beato chi di ciò terrà memoria. Al. *crediderit.*
5) *qd quod* Pal. Fortasse *id quod.*
6) *eius* inserit Pal. In Reg. *ipse sempiternus dei filius eius* p. *et ipse sempiternus pontifex, Dei filius Iesus.*
7) *in* om. Pal.
8) *et* deest in Pal.
9) *et in longanimitate* Pal. Reg.
10) *sunt* om. Reg.
11) *et deum* inserit Pal. In Reg. *et dominum nostrum et deum* p. *Dominum nostrum.*
12) Gal. 1, 1.
13) 1 Tim. 2, 2.
14) *atque* Pal.
15) *et* Pal. Matth. 5, 44.

Cap. XIII. 1) Graeca ex Euseb. H. E. III, 36. desumpta.
2) Cfr. Ign. Ep. ad Polycarp. c. 8.
3) *Scripsistis mihi ignathius et vos* Reg.
4) *qui* Pal.

εἰς Συρίαν,[5] καὶ τὰ παρ' ὑμῶν ἀποκομίσῃ γράμματα· ὅπερ ποιήσω, ἐὰν λάβω καιρὸν εὔθετον, εἴτε ἐγώ, εἴτε ὃν πέμψω πρεσβεύσοντα καὶ περὶ ὑμῶν. Τὰς[6] ἐπιστολὰς Ἰγνατίου τὰς πεμφθείσας ἡμῖν ὑπ' αὐτοῦ, καὶ ἄλλας, ὅσας εἴχομεν παρ' ἡμῖν, ἐπέμψαμεν ὑμῖν, καθὼς ἐνετείλασθε· αἵτινες ὑποτεταγμέναι εἰσὶ τῇ ἐπιστολῇ ταύτῃ· ἐξ ὧν μεγάλα ὠφεληθῆναι δυνήσεσθε. Περιέχουσι γὰρ πίστιν καὶ ὑπομονὴν καὶ πᾶσαν οἰκοδομήν, τὴν εἰς τὸν κύριον ἡμῶν ἀνήκουσαν.

in Syriam proficisceretur, vestras quoque literas eo deferret; quod quidem perficiam, si tempus opportunum nactus fuero; vel ego ipse, vel per alium quempiam, quem legatum et pro vobis mittam. Epistolas Ignatii, quas ad me misit, et cunctas alias, quas habemus, ad vos misimus, sicut mandastis; quas quidem huic epistolae subiecimus. Ex iis magnum fructum percipere vobis licebit. Continent enim fidem et patientiam et aedificationem omnem, ad Dominum nostrum pertinentem.

deferat literas meas, quas fecero ad vos; si habuerimus tempus opportunum, sive ego, seu legatus, quem misero pro vobis. Epistolas sane Ignatii, quae transmissae sunt vobis ab eo,[7] et alias quantascunque apud nos habuimus, transmisimus vobis, secundum quod mandastis: quae sunt subiectae[8] huic Epistolae, ex quibus magnus vobis erit[9] profectus. Continent enim fidem, patientiam, et omnem aedificationem ad Dominum nostrum pertinentem. Et[10] de ipso Ignatio,[11] et de his,[12] qui cum eo sunt, quod certius agnoveritis, significate.

Commendo vobis Crescentem. Valete.

*XIV. Haec vobis scripsi per Crescentem, quem in praesentem[1] diem commendavi vobis, et nunc commendo. Conversatus est enim nobiscum inculpabiliter; credo quia et vobiscum[2] similiter. Sororem autem eius habebitis commendatam, cum venerit ad vos. Incolumes estote in Domino Iesu Christo. Gratia ipsius[3] cum omnibus vobis. Amen.

5) I. e. *Antiochiam.* Ignatius (c. 7.) Polycarpo mandaverat, ut ipse legatum ad ecclesiam Antiochenam mitteret ob pacem restitutam, et (c. 8.) huic legato simul epistolas aliarum ecclesiarum gratulatorias traderet. Praeter hoc Ignatii mandatum Philippenses quoque ipsi Polycarpum precibus adierant, ut ipsorum epistolam suo legato traderet ad Antiochenos perferendam. His votis se responsurum esse Polycarpus pollicetur. *H.*

6) Designantur duae Ignatii epistolae, una ad Polycarpum, altera ad Polycarpi seu Smyrnensem ecclesiam. *Cot.*

7) *habeo* p. *ab eo* Reg., *abeo* Pal.

8) *subiunctae* Pal.

9) *magnus erat vobis* Reg.

10) Quae sequuntur a solo vet. Interprete servata ad nos pervenerunt.

11) Polycarpus de morte Ignatii iam certior factus erat (vide c. 9.); sed circumstantias, dicta etc., ut videtur, ignorabat. *Iac.*

12) *ipsis* Reg.

Cap. XIV. 1) Hanc editionis principis et Fabri Stapulensis lectionem praetulimus, praeeunte cl. Routhio, qui suspicatur Polycarpum scripsisse ὃν μέχρι τοῦ παρόντος ὑμῖν συνέστηκα, καὶ νῦν συνίστημι. Vulgatum *in praesenti* exhibent Codd. Laur. et Magd. *Iac.* Etiam nostri Pal. Reg. *in praesenti.*

2) *vobis* Reg.

3) *ipsius* accessit ex Reg. In Pal. *in gratia cum omnibus vestris. Amen.* Ibidem subscribitur: *Explicit epistola beati Πολυκάρπου ad philippenses.* In Reg. *Explicit epistola beati Policarpi ad Philipenses.*

ΤΗΣ ΣΜΥΡΝΑΙΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

ΠΕΡΙ

ΜΑΡΤΥΡΙΟΥ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΠΟΛΥΚΑΡΠΟΥ

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΕΓΚΥΚΛΙΟΣ.[1]

Ἡ ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ, ἡ παροικοῦσα[2] Σμύρναν, τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ, τῇ παροικούσῃ ἐν Φιλομηλίῳ,[3] καὶ πάσαις ταῖς κατὰ πάντα τόπον τῆς ἁγίας καὶ[4] καθολικῆς ἐκκλησίας παροικίαις·[5] ἔλεος, εἰρήνη καὶ ἀγάπη ἀπὸ Θεοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ πληθυνθείη.

ECCLESIAE SMYRNENSIS

DE

MARTYRIO SANCTI POLYCARPI

EPISTOLA CIRCULARIS.

Ecclesia Dei, quae Smyrnae peregrinatur, ecclesiae Dei, quae Philomelii peregrinatur, et omnibus ubique terrarum sanctae et catholicae paroeciis: misericordia, pax et charitas a Deo Patre et Domino nostro Iesu Christo multiplicetur.

Cum mihi pro textu huius opusculi emendando nova in bibliotheca Vaticana investigare adminicula non contigerit, Iacobsonum in criticis fere repetivi, qui e Codd. Vindobonensi, Parisino et Barocciano haud paucos eius locos emendavit. Ipsi autem rerum gestarum narrationi Interpolator asceticus vim intulisse mihi videtur plus, quam par esset. — 1) Eusebius postquam locutus est de Polycarpi martyrio (H. E. IV, 15.) ita pergit: *ἔστι δὲ ἡ γραφὴ ἐκ προσώπου, ἧς αὐτὸς ἐκκλησίας ἡγεῖτο, ταῖς κατὰ Πόντον παροικίαις τὰ κατ' αὐτὸν ἀποσημαίνουσα διὰ τούτων.* Cfr. Neander, Kirchengesch. T. I. p. 107 sqq.

2) Cfr. Clem. Rom. I Ep. ad Cor. c. 1., inscript. Ep. Polyc. ad Philipp., et ad Diognetum c. 5.

3) Ita legendum cum Cod. Vindob., cum vet. Int. et Euseb. Hist. eccl. IV, 15. Reliqui Codd. *Φιλαδελφίᾳ. Iac.* Philomelium est Phrygiae magnae oppidum, cuius meminit Cic. 3 Fam. 8 et 15 et Verr. 85. Nunc *Ilgun* vocatur.

4) *καὶ* om. Vind. Cfr. Ign. ad Smyrn. c. 8.

5) Accipitur parochia vel *late* pro tota dioecesi, ut apud Augustin. Epist. 261. [209 ed. Ben.], et hac significatione apud Christianos sequioris aevi denotabat *territorium et regionem Episcopi* . . . . vel *stricte* pro districtu ecclesiarum quarumvis *particularium*; quae significatio eo invaluit tempore, postquam nomen dioeceseos regionibus Episcopis assignatis tribui coepit. *Boehmer.* Ius Paroch. III. 3. 2. *Iac.*

I. *De martyrio Polycarpi et sociorum scribimus.*

Ἐγράψαμεν ὑμῖν, ἀδελφοί, τὰ κατὰ τοὺς μαρτυρήσαντας,[6] καὶ τὸν μακάριον Πολύκαρπον, ὅστις ὥσπερ ἐπισφραγίσας τῇ μαρτυρίᾳ[7] αὐτοῦ κατέπαυσε τὸν διωγμόν. Σχεδὸν γὰρ πάντα τὰ προάγοντα ἐγένετο, ἵνα ἡμῖν ὁ κύριος ἄνωθεν ἐπιδείξῃ τὸ κατὰ τὸ εὐαγγέλιον μαρτύριον. Περιέμενεν γάρ, ἵνα παραδοθῇ, ὡς καὶ ὁ κύριος,[8] ἵνα μιμηταὶ καὶ ἡμεῖς αὐτοῦ γενώμεθα, μὴ μόνον σκοποῦντες τὸ καθ' ἑαυτούς, ἀλλὰ καὶ τὸ κατὰ τοὺς πέλας. Ἀγάπης γὰρ ἀληθοῦς καὶ βεβαίας ἐστὶν, μὴ μόνον ἑαυτὸν θέλειν σώζεσθαι, ἀλλὰ καὶ πάντας τοὺς ἀδελφούς.

II. *Martyrum mira constantia.*

Μακάρια μὲν οὖν καὶ γενναῖα τὰ μαρτύρια πάντα, τὰ κατὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ γεγονότα. Δεῖ γὰρ[1] εὐλαβεστέρους ἡμᾶς ὑπάρχοντας, τῷ Θεῷ τὴν κατὰ πάντων ἐξουσίαν ἀνατιθέναι.[2] Τὸ γὰρ γενναῖον αὐτῶν[3] καὶ ὑπομονητικὸν καὶ φιλοδέσποτον τίς οὐκ ἂν θαυμάσειεν· οἳ μάστιξι μὲν καταξανθέντες, ὥστε[4] μέχρι τῶν ἔσω φλεβῶν καὶ ἀρτηριῶν τὴν τῆς σαρκὸς οἰκονομίαν θεωρεῖσθαι, ὑπέμειναν, ὡς καὶ τοὺς περιεστῶτας ἐλεεῖν καὶ ὀδύρεσθαι·[5] τοὺς δὲ καὶ εἰς τοσοῦτον γενναιότητος ἐλθεῖν, ὥστε μήτε γρύξαι μήτε στενάξαι τινὰ αὐτῶν, ἐπιδεικνυμένους ἅπασιν ἡμῖν, ὅτι ἐν ἐκείνῃ τῇ ὥρᾳ βασανιζόμενοι, τῆς σαρκὸς ἀπεδήμουν οἱ μάρτυρες τοῦ Χριστοῦ, μᾶλλον δὲ, ὅτι παρεστὼς ὁ κύριος ὡμίλει αὐτοῖς; Καὶ προσέχοντες τῇ τοῦ Χριστοῦ χάριτι τῶν κοσμικῶν κατεφρόνουν βασάνων, διὰ μιᾶς ὥρας τὴν αἰώνιον κόλασιν ἐξαγοραζόμενοι. Καὶ τὸ πῦρ ἦν αὐτοῖς ψυχρὸν τὸ τῶν ἀπηνῶν βασανιστῶν. Πρὸ ὀφθαλμῶν γὰρ εἶχον φυγεῖν τὸ αἰώνιον καὶ μηδέποτε σβεννύμενον πῦρ, καὶ τοῖς τῆς καρδίας ὀφθαλμοῖς ἀνέβλεπον τὰ τηρούμενα τοῖς ὑπομείνασιν ἀγαθά, ‚ἃ[6] οὔτε οὖς ἤκουσεν, οὔτε ὀφθαλμὸς ἴδεν, οὔτε ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου ἀνέβη,' ἐκείνοις δὲ ὑπεδείκνυτο ὑπὸ τοῦ κυρίου, οἵπερ μηκέτι ἄνθρωποι, ἀλλ' ἤδη ἄγγελοι ἦσαν. Ὁμοίως δὲ καὶ εἰς τὰ θηρία κριθέντες ὑπέμειναν[7] δεινὰς κολάσεις, κήρυκας μὲν ὑποστρωννύμενοι, καὶ ἄλλαις ποικίλαις βασάνοις κολαφιζόμενοι, ἵνα, εἰ δυνηθείη, ὁ τύραννος διὰ τῆς ἐπιμόνου κολάσεως εἰς ἄρνησιν αὐτοὺς τρέψῃ.

III. *Germanici constantia. Polycarpi mors postulatur.*

Πολλὰ γὰρ ἐμηχανᾶτο κατ' αὐτῶν ὁ διάβολος. Ἀλλὰ χάρις τῷ Θεῷ· κατὰ πάντων γὰρ οὐκ ἴσχυσεν. Ὁ γὰρ γενναιότατος Γερμανικὸς[1] ἐπεῤῥώννυεν αὐτῶν τὴν δειλίαν διὰ τῆς ἐν αὐτῷ ὑπομονῆς· ὃς καὶ ἐπισήμως ἐθηριομάχησεν. Βουλομένου γὰρ τοῦ ἀνθυπάτου[2] πεί-

---

6) Ita Codd. Par. Vind. In Cod. Barocc. deest τὰ teste Iacobsono.

7) Eusebius διὰ τῆς μαρτυρίας. *Usser.*

8) Cod. Vind. περιέμενεν γ'ρ παραδοθῆναι καθὼς καὶ ὁ Κύριος. *Iac.*

Cap. II. 1) Ita Iacobsonus e Codice Vindob. Male editi: καὶ γάρ, sensu plane nullo. Cotelerius e coniectura χρὴ ad oram libri posuerat. Sensus est: quum Dei voluntate omnia regantur, etiam Polycarpus et socii iuxta divinam voluntatem martyrio sunt coronati. *H.*

2) Ita Cod. Vind.; Cod. Paris. αὐτῷ ἀνατιθέναι. Cod. Barocc. ἀνατεθῆναι, ut annotat Iac.

I. *De martyrio Polycarpi et sociorum scribimus.*

Scripsimus vobis, frates, de martyribus et de beato Polycarpo, qui martyrio suo, velut signaculo quodam, persecutioni finem imposuit. Fere enim cuncta, quae praecesserunt, ideo evenerunt, ut nobis Dominus desuper ostenderet martyrium, Evangelio congruum. Exspectavit enim tradi, sicut et Dominus, ut et nos ipsius essemus imitatores, non solum nostra considerantes, sed et ea, quae ad proximos pertinent. Charitatis enim verae ac solidae est, non modo se ipsum velle servari, sed etiam omnes fratres.

II. *Martyrum mira constantia.*

Beata et generosa fuerunt cuncta martyria, quae iuxta voluntatem Dei evenerunt. Cum enim nos religiosiores simus, Deo omnium rerum potestatem adscribamus oportet. Quis enim generositatem eorum et patientiam et erga Dominum charitatem non admiretur, qui flagellis adeo lacerati, ut ad intimas usque venas et arterias corporis structura cerneretur, tamen sustinuerunt; ita, ut etiam adstantes miserarentur et plangerent, ipsi vero eo fortitudinis venirent, ut nemo illorum neque murmuraret neque ingemisceret, omnibus ostendentes, quod martyres Christi hora ista, qua torquebantur, extra carnem fuerint, aut potius, quod Dominus assistens cum ipsis esset collocutus? Atque ad Christi gratiam adtendentes mundana tormenta spernebant, unius horae spatio se ab aeterna poena redimentes. Frigidusque ipsis videbatur ignis crudelium carnificum. Prae oculis enim habebant fugam illius ignis, qui aeternus est et nunquam exstinguetur, et oculis cordis respiciebant ad ea bona, quae reservantur sustinentibus, ,quae nec auris audivit nec oculus vidit, quae nec in cor hominis ascenderunt,' quae vero a Domino monstrata sunt iis, utpote qui non homines amplius, sed iam angeli essent. Similiter qui ad bestias erant condemnati, graves cruciatus pertulerunt, super murices prostrati, variisque aliis tormentis excruciati, ut, si fieri potuisset, tyrannus eos assiduitate supplicii ad negationem Christi adduxisset.

III. *Germanici constantia. Polycarpi mors postulatur.*

Multa enim adversus illos diabolus machinatus est. Sed gratia sit Deo; nam neminem iste vincere potuit. Fortissimus enim Germanicus eorum timiditatem constantia sua corroboravit; quippe qui splendide cum bestiis pugnaverit. Nam cum proconsul eum flectere vellet diceretque,

---

3) Cod. Par. *Τὸ γὰρ γενναῖον αὐτοῦ:* Cod. Vind. *Τὸ γὰρ γενναῖον, καὶ ὑπομονητικὸν, κτλ. Iac.* Graziani: Giàcchè la generosità, la tolleranza, e l'amor loro verso del Signore chi mai non ammirerà?

4) Cod. Vind. *καταξανθέντες τοσοῦτον ὥστε* asserente Iac.

5) *αὐτοὺς* add. Vind.

6) I Cor. 2, 9.

7) Ita reposuit Iac. e Codd. Vind. et Par.; Cod. Barocc. *χρόνον*, pro qua voce *ἔπαθον* e coniectura dederat Patr. Iunius.

Cap. III. 1) Eius memoriam Ian. 19. Latinorum celebrant martyrologia. *Usser.* Martyrologium Rom.: *Smyrnae natalis b. Germanici M., qui cum primaevae aetatis venustate floreret, sub Marco Antonino et Lucio Aurelio* sqq.

2) Infra c. 21. proconsul nominatus est Lucius Statius Quadratus.

θειν αὐτὸν, καὶ λέγοντος,[3] τὴν ἡλικίαν αὐτοῦ κατοικτεῖραι, ἑαυτῷ ἐπισπάσατο τὸ θηρίον προσβιασάμενος, τάχιον τοῦ ἀδίκου καὶ ἀνόμου βίου αὐτῶν ἀπαλλαγῆναι βουλόμενος. Ἐκ τούτου οὖν πᾶν τὸ πλῆθος, θαυμάσαν[4] τὴν γενναιότητα τοῦ θεοφιλοῦς καὶ θεοσεβοῦς γένους τῶν Χριστιανῶν, ἐπεβόησεν· ‚αἶρε τοὺς ἀθέους· ζητείσθω Πολύκαρπος.'

IV. *Quintus apostata.*

Εἷς δὲ, ὀνόματι Κόϊντος, Φρὺξ, προσφάτως ἐληλυθὼς ἀπὸ τῆς Φρυγίας, ἰδὼν τὰ θηρία ἐδειλίασεν. Οὗτος δὲ ἦν ὁ παραβιασάμενος ἑαυτόν τε καί τινας προσελθεῖν[1] ἑκόντας. Τοῦτον ὁ ἀνθύπατος, πολλὰ ἐκλιπαρήσας, ἔπεισεν ὀμόσαι καὶ ἐπιθῦσαι. Διὰ τοῦτο οὖν, ἀδελφοὶ, οὐκ ἐπαινοῦμεν τοὺς προδιδόντας ἑαυτούς·[2] ἐπειδὴ οὐχ' οὕτως διδάσκει[3] τὸ εὐαγγέλιον.

V. *Polycarpi secessus et visio.*

Ὁ δὲ θαυμασιώτατος Πολύκαρπος, τὸ μὲν πρῶτον ἀκούσας οὐκ ἐταράχθη, ἀλλ' ἐβούλετο κατὰ πόλιν μένειν· οἱ δὲ πλείους ἔπειθον αὐτὸν ὑπεξελθεῖν. Καὶ ὑπεξῆλθεν εἰς ἀγρίδιον, οὐ μακρὰν ἀπέχον ἀπὸ τῆς πόλεως· καὶ διέτριβε μετ' ὀλίγων,[1] νύκτα καὶ ἡμέραν οὐδὲν ἕτερον ποιῶν, ἢ προσευχόμενος περὶ πάντων καὶ τῶν κατὰ τὴν οἰκουμένην ἐκκλησιῶν· ὅπερ ἦν σύνηθες αὐτῷ. Καὶ προσευχόμενος ἐν ὀπτασίᾳ γέγονε πρὸ τριῶν ἡμερῶν τοῦ συλληφθῆναι αὐτόν· καὶ εἶδεν προσκεφάλαιον αὐτοῦ ὑπὸ πυρὸς κατακαιόμενον. Καὶ στραφεὶς εἶπεν πρὸς τοὺς συνόντας αὐτῷ προφητικῶς· ‚δεῖ με ζῶντα καυθῆναι.'[2]

VI. *Polycarpus a servulo proditur. Herodes irenarcha.*

Καὶ ἐπιμενόντων τῶν ζητούντων αὐτὸν, μετέβη εἰς ἕτερον ἀγρίδιον· καὶ εὐθέως ἐπέστησαν οἱ ζητοῦντες αὐτόν. Καὶ μὴ εὑρόντες, συνελάβοντο παιδάρια δύο, ὧν τὸ ἕτερον βασανιζόμενον ὡμολόγησεν. Ἦν γὰρ καὶ ἀδύνατον λαθεῖν αὐτὸν, ἐπεὶ καὶ οἱ προδιδόντες αὐτὸν οἰκεῖοι ὑπῆρχον.[1] Καὶ ὁ εἰρήναρχος,[2] ὁ καὶ κληρονόμος,[3] τὸ αὐτὸ ὄνομα, Ἡρώδης ἐπιλεγόμενος, ἔσπευδεν εἰς τὸ στάδιον αὐτὸν εἰσαγαγεῖν· ἵνα ἐκεῖνος μὲν τὸν ἴδιον κλῆρον ἀπαρτίσῃ, Χριστοῦ κοινωνὸς γενόμενος· οἱ δὲ προδόντες αὐτὸν τὴν αὐτοῦ[4] τοῦ Ἰούδα ὑπόσχοιεν τιμωρίαν.

VII. *Polycarpus a persecutoribus invenitur.*

Ἔχοντες οὖν τὸ παιδάριον, τῇ παρασκευῇ, δείπνου ὥρᾳ, ἐξῆλθον διωγμῖται καὶ ἱππεῖς, μετὰ τῶν συνήθων αὐτοῖς ὅπλων, ‚ὡς[1] ἐπὶ

---

3) Ita coniecit Iunius, et ita edidit Iac. ex Cod. Parisino, *λέγειν* Vind. Barocc. et prius libb. impr.

4) Ita Vind. Parisin. p. *θαυμάσας* Barocc. et vulg.

Cap. IV. 1) Gallicciolli: costui aveva sollecitato se stesso e alcuni altri a presentarsi volontarj.

2) *προδιδόντας ἑαυτοῖς* Vind., *προσιόντας ἑαυτοῖς* Paris. Barocc. et libb. impr. ante Iac. Nolte coniecit, notante *H.* in ed. IV., *προσιέντας ἑαυτοὺς* (*προσίημι* = mittere, tradere).

3) Iubet enim potius Evangelium, fugere ad aliam civitatem (Matth. 10, 23.); ita tamen, ut, si fugere non liceat, mors constanter feratur. *Cler.*

Cap. V. 1) Ita Cod. Par., *καὶ ἔτριβε*

ut suam ipse aetatem miseraretur, ille bestiam ultro ad se attraxit eique vim intulit, cupiens velocius ex iniusta et iniqua illorum hominum vita effugere. Exinde autem universa multitudo, fortitudinem pii ac religiosi Christianorum generis admirata, exclamavit: ‚tolle impios; Polycarpus requiratur!"

IV. *Quintus apostata.*

Quidam vero, nomine Quintus, natione Phryx, qui nuper ex Phrygia advenerat, cum vidisset bestias, timore perculsus est. Hic autem erat, qui se ipsum et alios quosdam impulerat, ut ultro accederent. Huic proconsul multis obsecrationibus persuasit iurare ac sacrificare. Propter hoc igitur, fratres, non laudamus eos, qui sponte sese offerunt; quandoquidem non ita docet Evangelium.

V. *Polycarpi secessus et visio.*

Polycarpus autem, vir maxime admirabilis, primum, re audita non turbatus, in urbe permanere volebat; plerique tamen ei persuaserunt, ut secederet. Et secessit in villam, non multum ab urbe dissitam; ubi cum paucis mansit, diu noctuque nil aliud agens, nisi quod oraret pro universis et pro omnibus per orbem ecclesiis; quod ipsi erat solemne. Et cum oraret, triduo antequam comprehenderetur, visio ei obtigit, viditque cervical suum incendio conflagrans. Et conversus ad socios prophetice dixit: ‚oportet me vivum comburi.'

VI. *Polycarpus a servulo proditur. Herodes irenarcha.*

Instantibus autem iis qui quaerebant eum, in aliam villam migravit; et statim aderant exploratores. Cumque illum non reperissent, duos servulos comprehenderunt, quorum alter, tormentis subditus, confessus est. Impossibile autem erat latere ipsum, cum proditores domestici eius essent. Irenarcha vero, vel cleronomus, quod item munus est, nomine Herodes, in stadium illum ducere properabat, ut hic sortem suam impleret, Christi consors factus; proditores autem ipsius Iudae poenas subeant!

VII. *Polycarpus a persecutoribus invenitur.*

Habentes ergo puerulum, feria sexta, sub horam coenae, egressi sunt persecutores et equites cum consuetis armis, ‚tanquam adversus

---

μετ᾽ ὀλίγων ἀδελφῶν Vind., *ἔτριβε μετ᾽ ὀλίγον* Barocc. et prius libb. impr.

2) Ita Codd. Vind. Paris. Barocc., *κατακαυθῆναι* vulg. ante Iac.

Cap. VI. 1) *Ἦν γὰρ ... ὑπῆρχον* ex Interpolatoris manu esse, censet Dalrymplius. *Iac.*

2) Irenarchae munus erat, seditiosos homines et pacis publicae turbatores comprehendere. *Vales.*

3) *Κληρονόμοι* sunt magistratus sorte electi. *Cot.* Cum aliis Giallicciolli et Graziani *εἰρηνάρχους* et *κληρονόμους* eosdem fuisse magistratus putant. Mihi quidem vocc. *ὁ καὶ κληρονόμος, τὸ αὐτὸ ὄνομα* glossematis speciem prae se ferre videntur.

4) Lege *αὐτήν.* Iac.

Cap. VII. 1) Matth. 26, 55.

ληστὴν τρέχοντες.‘ Καὶ ὀψὲ τῆς ὥρας συνεπελθόντες,[2] ἐκεῖνον μὲν εὗρον ἔν τινι δωματίῳ κατακείμενον, ἐν[3] ὑπερῴῳ· κἀκεῖθεν ἠδύνατο εἰς ἕτερον χωρίον ἀπελθεῖν, ἀλλ' οὐκ ἐβουλήθη, εἰπών· ‚τὸ[4] θέλημα τοῦ Θεοῦ[5] γενέσθω.‘ Ἀκούσας δὲ αὐτοὺς παρόντας,[6] καὶ καταβὰς, διελέχθη αὐτοῖς· θαυμαζόντων τῶν παρόντων τὴν ἡλικίαν αὐτοῦ καὶ τὸ εὐσταθὲς, καὶ[7] ὅτι τοσαύτη σπουδῇ ἐχρήσαντο τοῦ συλληφθῆναι τοιοῦτον πρεσβύτην ἄνδρα. Εὐθέως οὖν αὐτοῖς ἐκέλευσε παρατεθῆναι φαγεῖν καὶ πιεῖν ἐν ἐκείνῃ τῇ ὥρᾳ, ὅσον ἂν βούλωνται· ἐξητήσατο δὲ αὐτοὺς, ἵνα δῶσιν αὐτῷ ὥραν πρὸς τὸ προσεύξασθαι ἀδεῶς. Τῶν δὲ ἐπιτρεψάντων, σταθεὶς προσηύξατο, πλήρης ὢν τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ, οὕτως, ὥστε ἐπὶ δύο ὥρας μὴ δύνασθαι σιωπῆσαι, καὶ ἐκπλήττεσθαι τοὺς ἀκούοντας, πολλούς τε μετανοεῖν ἐπὶ τῷ ἐληλυθέναι ἐπὶ τοιοῦτον θεοπρεπῆ πρεσβύτην.

VIII. *Polycarpus in urbem ducitur.*

Ὡς δὲ κατέπαυσε τὴν προσευχὴν, μνημονεύσας ἁπάντων καὶ τῶν πώποτε[1] συμβεβηκότων αὐτῷ, μικρῶν τε καὶ μεγάλων, ἐνδόξων τε καὶ ἀδόξων, καὶ ἁπάσης τῆς κατὰ τὴν οἰκουμένην καθολικῆς ἐκκλησίας, τῆς ὥρας ἐλθούσης τοῦ ἐξιέναι, ἐν ὄνῳ καθίσαντες αὐτὸν, ἦγον εἰς τὴν πόλιν, ὄντος σαββάτου[2] μεγάλου. Καὶ ὑπήντα αὐτῷ ὁ εἰρήναρχος Ἡρώδης καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ Νικήτης ἐπὶ τὸ ὄχημα,[3] οἳ καὶ μεταθέντες αὐτὸν ἐπὶ τὴν καροῦχαν, ἔπειθον παρακαθεζόμενοι καὶ λέγοντες· ‚τί γὰρ κακόν ἐστιν εἰπεῖν, κύριος[4] Καῖσαρ, καὶ ἐπιθῦσαι, καὶ τὰ τούτοις ἀκόλουθα, καὶ διασώζεσθαι;‘ Ὁ δὲ τὰ μὲν πρῶτα οὐκ ἀπεκρίνατο αὐτοῖς· ἐπιμενόντων δὲ αὐτῶν, ἔφη· ‚οὐ μέλλω ποιεῖν, ὃ συμβουλεύετέ μοι.‘ Οἱ δὲ ἀποτυχόντες τοῦ πεῖσαι αὐτὸν, δεινὰ ῥήματα ἔλεγον αὐτῷ, καὶ μετὰ σπουδῆς καθῄρουν αὐτὸν ἀπὸ τοῦ ὀχήματος,[5] ὡς καὶ κατιόντα ἀπὸ τῆς καρούχας ἀποσυρῆναι τὸ ἀντικνήμιον. Καὶ μὴ ἐπιστραφεὶς ὡς οὐδὲν πεπονθὼς, προθύμως μετὰ σπουδῆς ἐπορεύετο, ἀγόμενος εἰς τὸ στάδιον, θορύβου τηλικούτου ὄντος ἐν τῷ σταδίῳ, ὡς μηδὲ ἀκουσθῆναί τινα δύνασθαι.

IX. *Polycarpus Christo Domino suo non maledicit.*

Τῷ δὲ Πολυκάρπῳ, εἰσιόντι εἰς τὸ στάδιον, φωνὴ ἐξ οὐρανοῦ ἐγένετο· ‚ἴσχυε καὶ ἀνδρίζου, Πολύκαρπε.‘ Καὶ τὸν μὲν εἰπόντα οὐδεὶς εἶδεν, τὴν δὲ φωνὴν τῶν ἡμετέρων οἱ παρόντες ἤκουσαν. Καὶ [λοιπὸν][1] προσαχθέντος αὐτοῦ, θόρυβος ἦν μέγας ἀκουσάντων, ὅτι Πολύκαρπος συνείληπται. Λοιπὸν προσαχθέντα αὐτὸν ἀνηρώτα ὁ ἀνθύπατος, εἰ αὐτὸς εἴη Πολύκαρπος. Τοῦ δὲ ὁμολογοῦντος, ἔπειθεν ἀρνεῖσθαι, λέγων· ‚αἰδέσθητί σου τὴν ἡλικίαν,‘ καὶ ἕτερα τούτοις ἀκόλουθα, ὡς

---

2) Hanc lectionem Usserius ex Eusebii scriptura *ἐπελθόντες* (H. E. IV, 15.) Smitho probante commendavit; *συναπελθόντες* vulg.

3) *ἐν* ap. Iac. accessit ex Vind.

4) Cfr. Matth. 6, 10. Act. 21, 14.

5) Ita Codd. Vind. Paris. Barocc. p. *κυρίου* vulg.

6) Sic Iacobsonus e Codd. Vind. et Paris. Vulg. *ἀκούσας οὖν τοὺς παρόντας.*

7) Ita Cod. Paris., lectio vulg. *εὐσταθὲς, τινὲς ἔλεγον· ἡ τοσαύτη*

latronem proficiscentes.‘ Et sub vespertinum tempus advenientes, illum in superiori cubiculo parvae cuiusdam domus discumbentem invenerunt; unde in aliud praedium abire poterat, sed noluit, dicens: ‚fiat voluntas Dei.‘ Cum vero eos adstantes audisset ac descendisset, cum eis collocutus est, mirantibus iis, qui aderant, aetatem eius et constantiam, quodque ipsi tanto studio usi fuerint ad huiusmodi virum senem comprehendendum. Statim nunc illa hora iis cibum et potum apponi iussit, quantum vellent; petiit autem ab illis, ut ipsi darent horae spatium ad libere orandum. Quod cum concessissent, stans orabat, plenus gratia Dei; adeo ut per duas horas tacere non posset, ac obstupescerent auditores, multosque eorum poeniteret, quod adversus senem, Deo tantopere gratum, venissent.

VIII. *Polycarpus in urbem ducitur.*

Cum autem precationem finiisset, in qua mentionem fecerat omnium qui aliquando cum ipso congressi fuerant, parvorum quidem et magnorum, clarorum et obscurorum, totiusque per orbem terrarum catholicae ecclesiae; cumque hora proficiscendi venisset, asino eum imponentes, in urbem duxerunt die magni sabbati. Et occurrit ei Herodes irenarcha, ac pater eius Nicetas, curru vecti, qui et eum in carrucam suam transtulerunt, assidentesque hortabantur, dicentes: ‚quid enim mali est, dicere dominus Caesar, et sacrificare atque ita salvum evadere?‘ Ille autem primum quidem eis non respondit; sed cum instarent, dixit: ‚facturus non sum, quod suadetis mihi.‘ Tum illi, frustrati spe flectendi eum, contumeliosa ei verba dixerunt, et cum vehementia deiecerunt eum e curru, adeo, ut e carruca exiens tibiam distraheret. Sed nequaquam commotus, et quasi nihil mali passus esset, alacriter et propere pergebat, ductus ad stadium. Tantus vero erat in stadio tumultus, ut nemo posset audiri.

IX. *Polycarpus Christo Domino suo non maledicit.*

Polycarpo autem, intranti in stadium, vox e coelo contigit: ‚fortis esto et viriliter age, Polycarpe!‘ Et eum quidem, qui vocem emisit, nemo vidit; vocem autem ii audierunt, qui ex nostris praesentes erant. Ceterum introducto illo magnus erat tumultus eorum, qui Polycarpum comprehensum esse audierunt. De cetero adductum eum interrogavit proconsul, an ipse esset Polycarpus. Cumque annueret, hortabatur ille, ut negaret, dicens: ‚reverere aetatem tuam,‘ aliaque his consentanea quae

---

σπουδὴ, ἢ τοῦ συλληφθῆναι τοιοῦτον πρεσβύτην ἄνδρα ἦν;

Cap. VIII. 1) Sic Codd. Vind., Paris., Barocc. p. *ποτὲ* vulg.

2) Vulgo dies sabbati intelligitur, qui Paschatis solemnia praecedebat. Attamen Orsi Ist. lib. 4. §. 4. adnotat: Secondo i calcoli più sicuri il martirio di s. Policarpo seguì li 23 febbraio; nè si può render ragione di questo sabbato grande, che non è certo il sabbato santo.

3) *ἐπὶ τὸ ὄχημα* glossema esse videtur. *Iac.*

4) Codices omnes habent *κύριος* Editi. *κύριε. Iac.*

5) *ἀπὸ τοῦ ὀχήματος* Iac. glossema esse putat.

Cap. IX. 1) Voc. [*λοιπὸν*] uncinis segregavit Iac.

ἔθος αὐτοῖς λέγειν·[2] ‚ὄμοσον τὴν Καίσαρος τύχην, μετανόησον, εἰπέ· αἶρε τοὺς ἀθέους.‘[3] Ὁ δὲ Πολύκαρπος ἐμβριθεῖ τῷ προσώπῳ εἰς πάντα τὸν ὄχλον τῶν ἐν τῷ σταδίῳ ἀνόμων ἐθνῶν ἐμβλέψας, καὶ ἐπισείσας αὐτοῖς τὴν χεῖρα, στενάξας τε καὶ ἀναβλέψας εἰς τὸν οὐρανὸν, εἶπεν· ‚αἶρε τοὺς ἀθέους.‘[4] Ἐγκειμένου δὲ τοῦ ἀνθυπάτου καὶ λέγοντος· ‚ὄμοσον, καὶ ἀπολύω σε, λοιδόρησον τὸν Χριστόν·‘ ὁ Πολύκαρπος ἔφη· ‚ὀγδοήκοντα καὶ ἓξ ἔτη ἔχω δουλεύων αὐτῷ, καὶ οὐδέν με ἠδίκησεν· καὶ πῶς δύναμαι βλασφημῆσαι τὸν βασιλέα μου, τὸν σώσαντά με;

X. *Polycarpus se Christianum profitetur, et de Christo loqui vult.*

Ἐπιμένοντος δὲ πάλιν αὐτοῦ καὶ λέγοντος· ‚ὄμοσον τὴν Καίσαρος τύχην,‘ ἀπεκρίνατο· ‚εἰ κενοδοξεῖς, ἵνα ὀμόσω τὴν Καίσαρος τύχην, ὡς σὺ λέγεις, προσποιεῖ[1] δὲ ἀγνοεῖν με, τίς εἰμι· μετὰ παῤῥησίας ἄκουε, Χριστιανός εἰμι. Εἰ δὲ μαθεῖν θέλεις τὸν τοῦ Χριστιανισμοῦ λόγον, δὸς ἡμέραν, καὶ ἄκουσον.‘ Ὁ ἀνθύπατος ἔφη· ‚πεῖσον[2] τὸν δῆμον.‘ Ὁ δὲ Πολύκαρπος εἶπεν· ‚σὲ μὲν καὶ λόγου ἠξίωσα· δεδιδάγμεθα γὰρ ἀρχαῖς[3] καὶ ἐξουσίαις ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τεταγμέναις τιμὴν κατὰ τὸ προσῆκον, τὴν μὴ βλάπτουσαν ἡμᾶς, ἀπονέμειν· ἐκείνους δὲ οὐχ ἡγοῦμαι ἀξίους, τοῦ ἀπολογεῖσθαι αὐτοῖς.‘

XI. *Nec bestiarum, nec ignis minae Polycarpum perterrent.*

Ὁ δὲ ἀνθύπατος πρὸς αὐτὸν εἶπε· ‚θηρία ἔχω, τούτοις σε παραβαλῶ, ἐὰν μὴ μετανοήσῃς.‘ Ὁ δὲ εἶπεν· ‚κάλει, ἀμετάθετος γὰρ ἡμῖν ἡ ἀπὸ τῶν κρειττόνων ἐπὶ τὰ χείρω μετάνοια· καλὸν δὲ μετατίθεσθαί με ἀπὸ τῶν χαλεπῶν ἐπὶ τὰ δίκαια.‘ Ὁ δὲ πάλιν πρὸς αὐτόν· ‚πυρί σε ποιῶ δαπανηθῆναι, εἰ τῶν θηρίων καταφρονεῖς, ἐὰν μὴ μετανοήσῃς.‘ Ὁ δὲ Πολύκαρπος·[1] ‚πῦρ ἀπειλεῖς τὸ πρὸς ὥραν καιόμενον, καὶ μετ' ὀλίγον σβεννύμενον· ἀγνοεῖς γὰρ τὸ τῆς μελλούσης κρίσεως καὶ αἰωνίου κολάσεως τοῖς ἀσεβέσι τηρούμενον πῦρ. Ἀλλὰ τί βραδύνεις; Φέρε, ὃ βούλει.‘[2]

XII. *Polycarpus ad rogum damnatur.*

Ταῦτα δὲ καὶ ἄλλα πλείονα λέγων, θάρσους καὶ χαρᾶς ἐνεπίμπλατο, καὶ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ χάριτος ἐπληροῦτο, ὥστε οὐ μόνον μὴ συμπεσεῖν, ταραχθέντα[1] ὑπὸ τῶν λεγομένων πρὸς αὐτὸν, ἀλλὰ τοὐναντίον τὸν ἀνθύπατον ἐκστῆναι, πέμψαι τε τὸν ἑαυτοῦ κήρυκα, ἐν μέσῳ τῷ σταδίῳ κηρῦξαι τρίτον· ‚Πολύκαρπος ὡμολόγησεν ἑαυτὸν Χριστιανὸν εἶναι.‘ Τούτου λεχθέντος ὑπὸ τοῦ κήρυκος, ἅπαν τὸ πλῆθος ἐθνῶν τε καὶ Ἰουδαίων τῶν τὴν Σμύρναν κατοικούντων, ἀκατασχέτῳ θυμῷ καὶ μεγάλῃ φωνῇ ἐπεβόα· ‚οὗτός ἐστιν ὁ τῆς ἀσεβείας[2] διδάσκαλος, ὁ πατὴρ τῶν Χριστιανῶν, ὁ τῶν ἡμετέρων θεῶν καθαιρέτης, ὁ πολλοὺς διδάσκων μὴ θύειν, μηδὲ προσκυνεῖν τοῖς θεοῖς.‘ Ταῦτα λέ-

---

2) Ita Vind., ὡς ἔστιν αὐτοῖς ἔθος λέγειν Paris., ὡς ἔθος αὐτοῖς λέγειν Barocc. Ap. Euseb. ἃ σύνηθες αὐτοῖς ἐστὶ λέγειν. Lectio vulg. λέγων.

3) I. e. Christianos. Cfr. Chrysost. Hom. 46. in Act. Apost.

4) Vox alio certe sensu, quam ante Polycarpo intellecta atque prolata. Ac mihi quidem eos significare videtur, qui Dii non sunt.

Cap. X. 1) Ita Codd. Barocc. et Vind., Cod. Paris. προσποιῇ. Infra c.

isti proferre solent: ,iura per fortunam Caesaris, resipisce, conclama: tolle impios.' Tunc Polycarpus gravi ac severo vultu turbam omnem sceleratorum, qui in stadio erant, gentilium contuens, manumque in eos porrigens, simulque gemens ac coelum suspiciens dixit: ,tolle impios.' Urgente vero proconsule atque dicente: ,iura, et dimitto te, maledic Christo,' Polycarpus respondit: ,octoginta et sex anni sunt, ex quo servio ei, nec me ulla affecit iniuria; et quomodo possim maledicere regi meo, qui salvum me fecit?'

X. *Polycarpus se Christianum profitetur, et de Christo loqui vult.*

Urgente rursus illo et dicente: ,iura per fortunam Caesaris,' respondit: ,si vanam ex eo quaeris gloriam, ut ego per Caesaris fortunam, ut tu ais, iurem, simulas autem nescire quis sim, palam audi: Christianus sum. Si vero christianae doctrinae rationem vis discere, da diei spatium et audi.' Proconsul dixit: ,persuade populo.' Polycarpus respondit: ,te quidem sermone dignum puto; edocti enim sumus, principibus et potestatibus, a Deo ordinatis, prout decet, honorem nobis non nocentem deferre; illos vero indignos puto, quibus rationem reddam.

XI. *Nec bestiarum, nec ignis minae Polycarpum perterrent.*

At proconsul ad ipsum dixit: ,bestias habeo; his te obiiciam, nisi convertaris.' Ipse vero respondit: ,arcesse eas, nos enim mutari non possumus conversione a melioribus ad deteriora; bonum autem est, me a malis ad iusta transire.' Rursus iste ad Polycarpum: ,quandoquidem bestias spernis, igni te tradam consumendum, nisi sententiam mutes.' Cui Polycarpus: ,ignem minaris, qui ad horae spatium ardet, ac paulo post exstinguitur; ignoras enim illum futuri iudicii et aeternae poenae ignem, qui impiis reservatur. Verum quid moraris? Profer, quodcunque volueris.'

XII. *Polycarpus ad rogum damnatur.*

Haec vero atque alia plura cum diceret, fiducia et gaudio replebatur, illiusque vultus plenus gratiae erat, adeo, ut non solum non concideret, iis quae ad eum dicta essent territus; sed contra proconsul stuperet, suumque mitteret praeconem ter in medio stadio proclamaturum: ,Polycarpus confessus est, Christianum se esse.' Quod ubi pronuntiasset praeco, universa multitudo gentilium ac Iudaeorum, qui Smyrnam incolebant, effrenata ira et magna voce conclamabat: ,hic impietatis est praeceptor, pater Christianorum, Deorum nostrorum eversor, qui multos docet, ne sacrificent, neve Deos adorent.' Haec dicentes clamabant rogabant-

---

11. *ὃ βούλει.* Male in libb. impr. *προσποιεῖς.* Apud Euseb. *προσποιούμενος ἀγνοεῖν ὅστις εἰμί. Iac.*

2) I. e. *audire te volo, si a populo prolationem supplicii poteris impetrare.* Neandro proconsul Ignatium servare voluisse videtur. Vide eius Historiam eccl. I. 1. p. 169. *H.* (ed. IV.)

3) Cfr. Rom. 13, 1. 7. Tit. 3, 1.

Cap. XI. 1) *Ὁ ἅγιος Πολύκαρπος λέγει* Vind.

2) Sc. aut bestias, aut ignem.

Cap. XII. 1) Sic Barocc. Euseb., *ταραχθέντος* Vind. Paris.

2) Pro *ἀσεβείας* restituendum esse *Ἀσίας*, Eusebii, Rufini et veteris Interpretis consentiens hic evincit auctoritas. *Usser.*

γοντες ἐπεβόων καὶ ἠρώτων τὸν Ἀσιάρχην[3] Φίλιππον, ἵνα ἐπαφῇ τῷ Πολυκάρπῳ λέοντα. Ὁ δὲ Φίλιππος ἔφη, μὴ εἶναι ἐξὸν αὐτῷ, ἐπειδὴ πεπληρώκει[4] τὰ κυνηγέσια. Τότε ἔδοξεν αὐτοῖς ὁμοθυμαδὸν ἐπιβοῆσαι, ὥστε τὸν Πολύκαρπον ζῶντα[5] κατακαυθῆναι. Ἔδει γὰρ τὸ τῆς φανερωθείσης ἐπὶ τοῦ προσκεφαλαίου ὀπτασίας πληρωθῆναι, ὅτε ἰδὼν αὐτὸ καιόμενον προσευχόμενος, εἶπεν ἐπιστραφεὶς τοῖς σὺν αὐτῷ πιστοῖς προφητικῶς· ‚δεῖ με ζῶντα κατακαυθῆναι.‘

XIII. *Rogus exstruitur.*

Ταῦτα οὖν μετὰ τοσούτου τάχους ἐγίνετο, θᾶττον τοῦ λεχθῆναι, τῶν ὄχλων παραχρῆμα συναγόντων ἔκ τε τῶν ἐργαστηρίων καὶ βαλανείων ξύλα καὶ φρύγανα· μάλιστα Ἰουδαίων προθύμως, ὡς ἔθος αὐτοῖς, εἰς ταῦτα ὑπουργούντων. Ὅτε δὲ ἡ πυρκαϊὰ ἡτοιμάσθη, ἀποθέμενος ἑαυτῷ πάντα τὰ ἱμάτια, καὶ λύσας τὴν ζώνην αὐτοῦ, ἐπειρᾶτο καὶ ὑπολύειν ἑαυτόν· μὴ πρότερον τοῦτο ποιῶν, διὰ τὸ ἀεὶ ἕκαστον τῶν πιστῶν σπουδάζειν, ὅστις τάχιον τοῦ χρωτὸς αὐτοῦ ἅψηται· παντὶ[1] γὰρ καλῷ, ἀγαθῆς ἕνεκεν πολιτείας, καὶ πρὸ τῆς μαρτυρίας ἐκεκόσμητο. Εὐθέως οὖν αὐτῷ περιετίθετο τὰ πρὸς τὴν πυρὰν ἡρμοσμένα ὄργανα. Μελλόντων δὲ αὐτῶν καὶ προσηλοῦν,[2] εἶπεν· ‚ἄφετέ με οὕτως· ὁ γὰρ δούς μοι ὑπομεῖναι τὸ πῦρ, δώσει καὶ χωρὶς τῆς ὑμετέρας ἐκ τῶν ἥλων ἀσφαλείας, ἀσάλευτον ἐπιμεῖναι τῇ πυρᾷ.‘

XIV. *Polycarpi precatio.*

Οἱ δὲ οὐ καθήλωσαν μὲν, ἔδησαν δὲ αὐτόν. Ὁ δὲ ὀπίσω τας χεῖρας ποιήσας καὶ προσδεθεὶς, ὥσπερ κριὸς ἐπίσημος[1] ἐκ μεγάλου ποιμνίου εἰς προσφορὰν ὁλοκάρπωμα[2] δεκτὸν τῷ Θεῷ ἡτοιμασμένον, ἀναβλέψας εἰς τὸν οὐρανὸν, εἶπε· ‚κύριε ὁ Θεὸς, ὁ παντοκράτωρ, ὁ τοῦ ἀγαπητοῦ καὶ εὐλογητοῦ παιδός σου Ἰησοῦ Χριστοῦ πατὴρ, δι᾽ οὗ τὴν περὶ σοῦ ἐπίγνωσιν εἰλήφαμεν, ὁ Θεὸς ἀγγέλων καὶ δυνάμεων, καὶ πάσης τῆς κτίσεως, καὶ παντὸς τοῦ γένους τῶν δικαίων, οἳ ζῶσιν ἐνώπιόν σου· εὐλογῶ σε, ὅτι ἠξίωσάς με τῆς ἡμέρας καὶ ὥρας ταύτης, τοῦ λαβεῖν με μέρος ἐν ἀριθμῷ τῶν μαρτύρων σου, ἐν τῷ ποτηρίῳ[3] τοῦ Χριστοῦ σου, εἰς ἀνάστασιν ζωῆς αἰωνίου, ψυχῆς τε καὶ σώματος, ἐν ἀφθαρσίᾳ πνεύματος ἁγίου· ἐν οἷς προσδεχθείην ἐνώπιόν σου σήμερον ἐν θυσίᾳ πίονι καὶ προσδεκτῇ, καθὼς προητοίμασας καὶ προεφανέρωσας καὶ ἐπλήρωσας,[4] ὁ ἀψευδὴς καὶ ἀληθινὸς Θεός. Διὰ τοῦτο καὶ περὶ πάντων αἰνῶ σε, εὐλογῶ σε, δοξάζω σε, σὺν τῷ αἰωνίῳ καὶ ἐπουρανίῳ Ἰησοῦ Χριστῷ, ἀγαπητῷ σου παιδί· μεθ᾽ οὗ σοὶ καὶ πνεύματι ἁγίῳ ἡ δόξα, καὶ νῦν καὶ εἰς τοὺς μέλλοντας αἰῶνας. Ἀμήν.‘

---

3) *Asiarchae* erant, qui ludos sacros in honorem Deorum pro salute provinciae suae statis temporibus procurabant. Quod vero spectacula, quae ab illis dabantur, sacra erant, inde *sacerdotes* sunt appellati. *Mader.* Valde onerosum erat hoc sacerdotium, atque idcirco nonnisi opulentiores ad id gerendum eligebantur. Hinc est, quod Strabo observat, Asiarchas fere ex Trallianis desumtos fuisse, propterea quod eius urbis cives totius Asiae opulentissimi essent. *Vales.* Idem iste Philippus infra c. 21. ἀρχιερεὺς Τραλλιανὸς appellatur. *Iac.*

4) Ita Codices, teste Iacobsono, omisso augmento plusquamperfecti, quod saepius fieri testatur Winer Gramm. §. 12. *N.* 8. p. 69. ed. IV. *H.*

5) E Codd. Vind. et Paris. reposui ζῶντα, quam vocem Eusebii, Rufini, et Int. Vet.

que Philippum Asiarcham, ut leonem adversus Polycarpum emitteret. At Philippus id sibi licere negavit, quia ludum bestiarium iam explevisset. Tunc placuit illis, uno consensu clamare, ut Polycarpus vivus combureretur. Necesse enim erat, ut visio illa de cervicali impleretur, quae ei ostensa fuerat, cum inter orandum illud ardens videret, et conversus ad fideles adstantes prophetice diceret: ,oportet me vivum comburi.'

XIII. *Rogus exstruitur.*

Haec porro citius peracta sunt quam pronuntiata, cuncta plebe confestim ex officinis ac balneis ligna et sarmenta congerente; praecipue Iudaeis alacri animo, ut solent, ad ista iuvantibus. Cum autem rogus apparatus esset, Polycarpus sibi detractis omnibus vestimentis et cingulo soluto, conabatur etiam se excalceare; quod prius non faciebat, quia semper cuncti fideles contendebant, quisnam celerius corpus eius tangeret; omni enim bono propter sanctos mores suos ille etiam ante martyrium ornatus erat. Illico nunc ille omnibus instrumentis circumdabatur, quae pro rogo parata erant. Cum vero et clavis ipsum affigere vellent, dixit: ,sinite me sic; qui enim mihi dat ignem pati, dabit et sine vestra ex clavis cautione, immotum in pyra permanere.'

XIV. *Polycarpi precatio.*

Illi ergo non quidem clavis defixerunt, sed ligaverunt eum. Hic vero manibus in tergum reiectis ac vinctus, tanquam aries insignis ex magno grege ad oblationem, victima acceptabilis Deo praeparata, coelum intuitus dixit: ,Domine Deus omnipotens, pater dilecti ac benedicti filii tui Iesu Christi, per quem tui notitiam accepimus, Deus angelorum et virtutum, ac universae creaturae, totiusque generis iustorum in conspectu tuo viventium, benedico tibi, quoniam me hac die atque hac hora dignatus es, ut partem acciperem in numero martyrum tuorum, in calice Christi tui, ad resurrectionem in vitam aeternam, animae et corporis, in incorruptione per Spiritum sanctum; inter quos utinam suscipiar hodie coram te in sacrificio pingui et accepto, quemadmodum praeparasti et mihi praemonstrasti et nunc adimplevisti, Deus, mendacii nescius ac verax. Quapropter de omnibus laudo te, benedico tibi, glorifico te, cum sempiterno et coelesti Iesu Christo, dilecto tuo filio, cum quo tibi et Spiritui sancto gloria, et nunc et in futura secula. Amen.'

---

auctoritate freti, hic esse legendum monuerunt Usserius et Smithus. Cod. Barocc. *Πολύκαρπον ἐπιβοῆσαι κατακαυθῆναι.* Pro *κατακαυθῆναι* Eusebius *κατακαῆναι. Iac.*

Cap. XIII. 1) *ἐν παντὶ* Euseb.

2) Non videntur haec ita intelligenda, quasi Polycarpi manus clavis transfixuri essent, et palo adfixuri; non fuisset enim haec exigua pars supplicii [quam carnifices non remisissent]. Crediderim ergo, catenas, quibus revinctae erant ad tergum manus, palo clavis adfixas fuisse, ne moverentur. *Cler.*

Cap. XIV. 1) In Martyrio Ignat. c. 2. *ὥσπερ κριὸς ἐπίσημος, ἀγέλης καλῆς ἡγούμενος.*

2) A graecis Interpretibus Hebraeorum עלה non per *ὁλοκαύτωμα* solum redditur, sed interdum etiam per *ὁλοκάρπωμα*, ut Lev. 1, 14. 16, 24. *Usser.*

3) Matth. 20, 22. 26, 39. Marc. 10, 38.

4) Patefecerat enim ei Deus fore, ut Christi causa combureretur, quod nunc impletum videbat. *Cler.*

XV. *Polycarpus igne non laeditur.*

Ἀναπέμψαντος δὲ αὐτοῦ τὸ Ἀμὴν, καὶ πληρώσαντος τὴν εὐχὴν, οἱ τοῦ πυρὸς ἄνθρωποι ἐξῆψαν τὸ πῦρ. Μεγάλης δὲ ἐκλαμψάσης φλογὸς, θαῦμα μέγα εἴδομεν, οἷς ἰδεῖν ἐδόθη· οἳ καὶ ἐτηρήθημεν, εἰς τὸ ἀναγγεῖλαι τοῖς λοιποῖς τὰ γενόμενα. Τὸ γὰρ πῦρ[1] καμάρας εἶδος ποιῆσαν, ὥσπερ ὀθόνη πλοίου ὑπὸ πνεύματος πληρουμένη, κύκλῳ περιετείχισε τὸ σῶμα τοῦ μάρτυρος· καὶ ἦν μέσον οὐχ ὡς σὰρξ καιομένη, ἀλλ' ὡς ἄρτος ὀπτώμενος, ἢ ὡς χρυσὸς καὶ ἄργυρος ἐν καμίνῳ πυρούμενος. Καὶ γὰρ εὐωδίας[3] τοσαύτης ἀντελαβόμεθα, ὡς λιβανωτοῦ πνέοντος, ἢ ἄλλου τινὸς τῶν τιμίων ἀρωμάτων.

XVI. *Polycarpus pugione transfigitur.*

Πέρας οὖν ἰδόντες οἱ ἄνομοι, οὐ δυνάμενον αὐτοῦ τὸ σῶμα ὑπὸ τοῦ πυρὸς δαπανηθῆναι, ἐκέλευσαν προσελθόντα αὐτῷ κομφέκτορα[1] παραβῦσαι ξιφίδιον. Καὶ τοῦτο ποιήσαντος, ἐξῆλθε περιστερὰ[2] καὶ πλῆθος αἵματος, ὥστε κατασβέσαι τὸ πῦρ, καὶ θαυμάσαι πάντα τὸν ὄχλον, εἰ τοσαύτη τις διαφορὰ μεταξὺ τῶν ἀπίστων καὶ τῶν ἐκλεκτῶν· ὧν εἷς καὶ οὗτος γεγόνει[3] ὁ θαυμασιώτατος μάρτυς Πολύκαρπος, ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις διδάσκαλος ἀποστολικὸς καὶ προφητικὸς γενόμενος, ἐπίσκοπός τε τῆς ἐν Σμύρνῃ καθολικῆς ἐκκλησίας. Πᾶν γὰρ ῥῆμα, ὃ ἐξαφῆκεν ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ, καὶ ἐτελειώθη καὶ τελειωθήσεται.

XVII. *Polycarpi corpus Christianis non traditur.*

Ὁ δὲ ἀντίζηλος καὶ βάσκανος καὶ πονηρὸς, ὁ ἀντικείμενος[1] τῷ γένει τῶν δικαίων, ἰδὼν τό τε μέγεθος αὐτοῦ τῆς μαρτυρίας, καὶ τὴν ἀπ' ἀρχῆς ἀνεπίληπτον πολιτείαν, ἐστεφανωμένον τε τῷ τῆς ἀφθαρσίας στεφάνῳ, καὶ βραβεῖον ἀναντίῤῥητον ἀπενηνεγμένον, ἐπετήδευσεν, ὡς μηδὲ τὸ λείψανον αὐτοῦ ὑφ' ἡμῶν ληφθῆναι,[2] καίπερ πολλῶν ἐπιθυμούντων τοῦτο ποιῆσαι, καὶ κοινωνῆσαι τῷ ἁγίῳ αὐτοῦ σαρκίῳ. Ὑπέβαλε γοῦν Νικήτην τὸν τοῦ Ἡρώδου πατέρα, ἀδελφὸν δὲ Ἄλκης,[3] ἐντυχεῖν τῷ ἄρχοντι, ὥστε μὴ δοῦναι αὐτοῦ τὸ σῶμα ταφῇ· ‚μὴ, φησὶν, ἀφέντες τὸν ἐσταυρωμένον, τοῦτον ἄρξωνται σέβεσθαι.' Καὶ ταῦτα εἶπον, ὑποβαλλόντων καὶ ἐνισχυόντων τῶν Ἰουδαίων, οἳ καὶ ἐτήρησαν,

---

Cap. XV. 1) Quod ignis fornicis praebens speciem steterit, id causis physicis tribui posse censet Dalrymplius. *Iac.*

3) Ita scriptor asceticus loquitur suis ipsius affectibus plus consentaneum, quam physicae. Aliter quidem Iacobsono videtur scribenti: Exstitisse quidem fragrantiam affirmant Smyrnaei; e corpore autem Polycarpi eam effluxisse non dicunt. Neque mirum, uti monuerunt tum Iortinus tum Dalrymplius, quum sarmenta e balneis, officinis, ergasteriisque raptim comportata fuerant, si ligna nonnulla interessent odorata et aromatica.

Cap. XVI. 1) *Confectores* = qui bestias in amphitheatro *conficiebant*; si quando enim bestiae efferatae stragem populo minarentur, ii immittebantur, qui eas *conficerent* et occiderent. *Iac.*

2) De hac columba ne verbum quidem legitur apud Eusebium, Rufinum et Nicephorum; quo fit, ut falsa a multis lectio Codicum sit putata. Moynius pro περιστερὰ conicit ἐπ' ἀριστερᾷ = *a sinistra.* Ipsi accesserunt complures viri docti. Ruchatus scribendum censuit περὶ στέρνα, Editor Bibliothecae Bremensis Cl. III. p. 429. conicit περὶ στέρνου vel περὶ στέρνων. Heumannus in Exam. *fabulae de columba e Polycarpi rogo evo-*

XV. *Polycarpus igne non laeditur.*

Et postquam ,Amen' emisisset, precationemque complevisset, ministri ignis ignem accenderunt. Cum vero ingens flamma emicasset, grande miraculum vidimus, nos, quibus illud spectare concessum fuit, qui et ideo reservati sumus, ut aliis, quae contigerunt, annuntiaremus. Ignis enim fornicis speciem praebens, tanquam navis velum a vento repletum, in circulo corpus martyris circumdedit; quod, in medio positum, non ut caro assa videbatur, sed veluti panis coctus, vel sicut aurum et argentum in fornace candens. Tantam autem nos percepimus suavitatem odoris, ac si thus aut aliud quoddam pretiosorum aromatum oluisset.

XVI. *Polycarpus pugione transfigitur.*

Tandem igitur cernentes improbi, corpus eius ab igne non posse consumi, iusserunt confectorem propius accedere pugioneque eum transfigere. Quod cum ille fecisset, evolavit columba, et effluxit tanta sanguinis copia, ut ignem exstingueret, utque universa plebs miraretur, tantum esse discrimen inter infideles et electos; quorum unus hic fuit maxime admirandus martyr Polycarpus, qui nostris temporibus apostolicus et propheticus doctor exstitit, atque catholicae ecclesiae Smyrnensis episcopus. Omne enim verbum, quod ore suo emisit, aut impletum est aut implebitur.

XVII. *Polycarpi corpus Christianis non traditur.*

Sed cum aemulus ille et invidus et malus, iustorumque generi adversus, insigne illius martyrium cerneret, moresque ab ineunte aetate irreprehensos, et eum corona immortalitatis coronatum, praemiumque sine controversia reportantem; operam dedit, ne reliquiae eius a nobis aufferentur, quamvis multi id facere et sancto illius corpore participes fieri cuperent. Suggessit ergo diabolus Nicetae, Herodis patri, fratri autem Alces, adire proconsulem, ne corpus illius ad sepeliendum traderet: ,ne,' inquit, ,relicto crucifixo, hunc colere incipiant.' Atque haec dicebant, suggerentibus et instantibus Iudaeis, qui quoque observaverant nos, ex

---

lante statuit, monachos hoc prodigio Acta nostra auxisse. Mihi quidem longe verisimilius videtur, lectorem quempiam in animo habuisse, ad oram Codicis notare locum epistolae, ubi animam suam efflavit b. Polycarpus; ideoque, mori ecclesiae veteris obsecutum, vocem *περιστερὰ* margini adscripsisse, qua scilicet significaret, animam b. Martyris illo temporis momento e corpore liberatam, sub columbae specie ad coelum evolasse. Columbarum enim imagines etiam Christianorum sepulchris frequenter exsculptae sunt. *Iac.* Addidit ad haec *H.* ed. IV. Imago columbae apud veteres signum erat animae e corpore migrantis et in epitaphiis etc. saepe depingebatur, quo factum ut temporum progressu de multis Martyribus fama divulgaretur, ipsorum animos sub specie columbarum e corporibus mortuis evolasse. Cf. Döllinger, Hippol. 1853. p. 63. Nolte coni. *ἐξῆλθε περίπτερα αἵματος κατὰ πλῆθος* = *scintillarum instar sanguis spargebatur versus multitudinem.* Cf. Cant. Cantic. 8, 6.

3) Ita Iacobsonus e Codicibus. Plusquamperf. sine augmento ut supra c. 12. Vulg. *γέγονεν.*

Cap. XVII. 1) Cfr. Clem. Rom. I. Ep. ad Cor. c. 51.

2) *ληφθῆναι* Vind. Paris., *ληφθείη* vulg. ante Iac. Cfr. Mart. Ign. c. 6.

3) *Alcen* quandam salutat Ign. Ep. ad Smyrn. c. 13., ad Polyc. c. 8. Proconsulem more suo Archontem appellat.

μελλόντων ἡμῶν ἐκ τοῦ πυρὸς λαμβάνειν· ἀγνοοῦντες, ὅτι οὔτε τὸν Χριστόν ποτε καταλιπεῖν δυνησόμεθα, τὸν ὑπὲρ τῆς τοῦ παντὸς κόσμου τῶν σωζομένων σωτηρίας παθόντα [ἄμωμον ὑπὲρ ἁμαρτωλῶν],[4] οὔτε ἕτερόν τινα σέβεσθαι. Τοῦτον μὲν γὰρ υἱὸν ὄντα τοῦ Θεοῦ προσκυνοῦμεν· τοὺς δὲ μάρτυρας, ὡς μαθητὰς καὶ μιμητὰς τοῦ κυρίου, ἀγαπῶμεν ἀξίως, ἕνεκα εὐνοίας ἀνυπερβλήτου τῆς εἰς τὸν ἴδιον βασιλέα καὶ διδάσκαλον· ὧν γένοιτο καὶ ἡμᾶς συγκοινωνούς[5] τε καὶ συμμαθητὰς γενέσθαι.

XVIII. *Polycarpi corpus comburitur. Reliquiae.*

Ἰδὼν οὖν ὁ [ἑκατόνταρχος][1] κεντυρίων τὴν[2] τῶν Ἰουδαίων γενομένην φιλονεικίαν, θεὶς αὐτὸν ἐν μέσῳ τοῦ πυρὸς ἔκαυσεν. Οὕτω τε ἡμεῖς ὕστερον ἀνελόμενοι τὰ τιμιώτερα λίθων πολυτελῶν καὶ δοκιμώτερα ὑπὲρ χρυσίον ὀστᾶ αὐτοῦ, ἀπεθέμεθα ὅπου καὶ ἀκόλουθον ἦν. Ἔνθα ὡς δυνατὸν ἡμῖν συναγομένοις ἐν ἀγαλλιάσει καὶ χαρᾷ παρέξει ὁ κύριος ἐπιτελεῖν τὴν τοῦ μαρτυρίου αὐτοῦ ἡμέραν γενέθλιον, εἴς τε τὴν τῶν ἠθληκότων μνήμην, καὶ τῶν μελλόντων ἄσκησίν τε καὶ ἑτοιμασίαν.

XIX. *Laus Polycarpi martyris.*

Τοιαῦτα τὰ κατὰ τὸν μακάριον Πολύκαρπον, ὃς σὺν τοῖς ἀπὸ Φιλαδελφίας δωδέκατος ἐν Σμύρνῃ μαρτυρήσας, μόνος ὑπὸ πάντων μνημονεύεται,[1] ὥστε καὶ ὑπὸ τῶν ἐθνῶν ἐν παντὶ τόπῳ λαλεῖσθαι· οὐ μόνον διδάσκαλος γενόμενος ἐπίσημος, ἀλλὰ καὶ μάρτυς ἔξοχος, οὗ τὸ μαρτύριον πάντες ἐπιθυμοῦσιν μιμεῖσθαι, κατὰ τὸ εὐαγγέλιον Χριστοῦ γενόμενον. Διὰ τῆς ὑπομονῆς γὰρ καταγωνισάμενος τὸν ἄδικον ἄρχοντα, καὶ οὕτως τὸν τῆς ἀφθαρσίας στέφανον ἀπολαβὼν σὺν τοῖς ἀποστόλοις καὶ πᾶσι δικαίοις ἀγαλλιώμενος, δοξάζει τὸν Θεὸν καὶ πατέρα, καὶ εὐλογεῖ τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν σωτῆρα τῶν ψυχῶν ἡμῶν,[3] καὶ κυβερνήτην τῶν σωμάτων ἡμῶν, καὶ ποιμένα τῆς κατὰ τὴν οἰκουμένην καθολικῆς ἐκκλησίας.[4]

XX. *Mittite hanc epistolam fratribus.*

Ὑμεῖς μὲν οὖν ἠξιώσατε διὰ πλειόνων δηλωθῆναι ὑμῖν τὰ γενόμενα· ἡμεῖς δὲ κατὰ τὸ παρὸν ἐπὶ κεφαλαίῳ μεμηνύκαμεν διὰ τοῦ ἀδελφοῦ ἡμῶν Μάρκου. Μαθόντες οὖν ταῦτα καὶ τοῖς ἐπέκεινα ἀδελφοῖς τὴν ἐπιστολὴν διαπέμψασθε,[1] ἵνα καὶ ἐκεῖνοι δοξάζωσιν τὸν κύριον, τὸν ἐκλογὰς ποιοῦντα ἀπὸ τῶν ἰδίων δούλων. Τῷ[2] δυναμένῳ πάντας ἡμᾶς εἰσαγαγεῖν ἐν τῇ αὐτοῦ χάριτι καὶ δωρεᾷ εἰς τὴν αἰώνιον αὐτοῦ βασιλείαν, διὰ τοῦ παιδὸς αὐτοῦ τοῦ μονογενοῦς Ἰησοῦ Χριστοῦ· ᾧ ἡ δόξα, τιμὴ, κράτος, μεγαλοσύνη, εἰς αἰῶνας. Ἀμήν. Προσαγορεύετε πάντας τοὺς ἁγίους. Ὑμᾶς οἱ σὺν ἡμῖν προσαγορεύουσιν, καὶ Εὐάρεστος, ὁ γράψας, πανοικεί.

---

4) Parenthesis ista neque in Eusebio habetur, neque in Rufino, neque in vetere nostro Interprete. *Usser.* Interpolata fuisse videtur a librario quopiam, qui in animo habebat 1 Petr. 3, 18. *Iac.*

5) Ita Iac. ex Cod. Paris. et Euseb. p. *κοινωνοὺς* vulg.

Cap. XVIII. 1) Cod. Vind. vocem [*ἑκατόνταρχος*] non exhibet teste Iac.

2) *τὴν* accessit ex Vind.

Cap. XIX. 1) Eusebius habet *δώδεκα*. Apud Eusebium Strothius et Heinichenius exhibent *δώδεκα τοῖς ἐν Σμύρνῃ μαρτυρήσασι. Iac.*

igne eum extracturos; ignari, quod nec Christum, qui pro salute omnium, qui in toto mundo salvi fient, passus et [inculpatus pro peccatoribus], unquam derelinquere poterimus, neque alium quemquam colere. Illum enim utpote filium Dei adoramus; martyres vero tamquam Domini discipulos et imitatores merito diligimus, propter illorum eximiam erga regem ac magistrum suum benevolentiam; quorum utinam et nos fiamus consortes ac condiscipuli.

XVIII. *Polycarpi corpus comburitur. Reliquiae.*

Videns autem centurio a Iudaeis ortam contentionem, corpus in medio ignis positum exussit. Atque ita nos postea ossa illius gemmis pretiosissimis exquisitiora et super aurum probatiora tollentes, ubi decebat, deposuimus. Quo etiam loci nobis, ut fieri poterit, in exsultatione et gaudio congregatis, Dominus praebebit, natalem martyrii eius diem celebrare, tum in memoriam eorum qui certamina pertulerunt, tum ut posteri exercitati sint et parati [ad eadem sustinenda].

XIX. *Laus Polycarpi martyris.*

Haec de beato Polycarpo, qui cum iis, qui ex Philadelphia, duodecimus Smyrnae martyrium est passus, sed solus ab omnibus celebratur, ita ut a gentilibus quoque ubique locorum memoretur; qui non solum doctor insignis exstitit, sed etiam martyr eximius, cuius martyrium, evangelio Christi congruum, omnes imitari desiderant. Postquam enim sustinendo iniustum praesidem vicit, sicque immortalitatis coronam recepit, cum apostolis omnibusque iustis exsultans, Deum ac patrem glorificat, et benedicit Domino nostro Iesu Christo, animarum nostrarum salvatori, et corporum nostrorum gubernatori, nec non pastori catholicae in toto orbe ecclesiae.

XX. *Mittite hanc epistolam fratribus.*

Vos quidem petieratis, ut cuncta, quae gesta sunt, fusius vobis exponerentur; nos vero impraesentiarum summatim indicavimus per fratrem nostrum Marcum. Quae quidem cum legeritis, epistolam fratribus remotioribus transmittatis, ut et ipsi glorificent Dominum, qui ex suis famulis delectum facit. Ei, qui omnes nos gratia sua atque indulgentia in regnum suum aeternum potest inducere per unigenitum filium suum Iesum Christum, ipsi sit gloria, honor, imperium, maiestas, in secula. Amen! Salutate omnes sanctos. Vos, qui nobiscum sunt, salutant, et qui scripsit haec, Evarestus cum omni domo sua.

---

2) Apud Euseb. *ὑπὸ πάντων μᾶλλον μνημονεύεται.*

3) *Ἰησοῦν — ψυχῶν ἡμῶν* e Cod. Paris. restituit Iac.

4) Post haec subiungit Cod. Vind. *καὶ τὸ πανάγιον καὶ ζωοποιὸν Πνεῦμα· ὅθεν καὶ ἡμεῖς ἅπαντες τὸν μὲν Χριστὸν προσκυνοῦμεν, ὡς υἱὸν ἀληθινὸν ὄντα τοῦ Θεοῦ· τοὺς δὲ μάρτυρας, ὡς μιμητὰς καὶ μαθητὰς τοῦ Κυρίου ἀγαπῶμεν ἀξίως· ὧν γένοιτο καὶ ἡμᾶς πάντας σὺνκοινωνοὺς* (sic.; *συγκοι* alia manus alio atramento ad oram). *αὐτῶν γενέσθαι, καὶ ἐπιτυχεῖν τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, σὺν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.* Caetera, usque ad finem epist. non agnoscit Cod. Vind. *Iac.*

Cap. XX. 1) *διαπέμψατε* proposuerunt Usserius et Smithus.

2) Cfr. Rom. 16, 25—27.

XXI. *Martyrii tempus.*

Μαρτυρεῖ δὲ ὁ μακάριος Πολύκαρπος μηνὸς Ξανθικοῦ[1] *δευτέρᾳ ἱσταμένου, πρὸ ἑπτὰ καλανδῶν Μαΐων,*[2] *σαββάτῳ μεγάλῳ,*[3] *ὥρᾳ ὀγδόῃ.*[4] *Συνελήφθη δὲ*[5] *ὑπὸ Ἡρώδου, ἐπὶ ἀρχιερέως*[6] *Φιλίππου Τραλλιανοῦ, ἀνθυπατεύοντος Στατίου*[7] *Κοδράτου, βασιλεύοντος δὲ εἰς τοὺς αἰῶνας Ἰησοῦ Χριστοῦ· ᾧ ἡ δόξα, τιμὴ, μεγαλοσύνη, θρόνος αἰώνιος, ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν. Ἀμήν.*

XXII. *Salutatio. Epistolae transscriptores.*

Ἐῤῥῶσθαι ὑμᾶς εὐχόμεθα, ἀδελφοὶ, στοιχοῦντας τῷ κατὰ τὸ εὐαγγέλιον λόγῳ Ἰησοῦ Χριστοῦ· μεθ' οὗ δόξα τῷ Θεῷ καὶ πατρὶ καὶ ἁγίῳ πνεύματι, ἐπὶ σωτηρίᾳ τῇ τῶν ἁγίων ἐκλεκτῶν· καθὼς ἐμαρτύρησεν ὁ μακάριος Πολύκαρπος, οὗ γένοιτο ἐν τῇ βασιλείᾳ Ἰησοῦ Χριστοῦ πρὸς τὰ ἴχνη εὑρεθῆναι ἡμᾶς.

Ταῦτα μετεγράψατο μὲν Γάϊος,[1] *ἐκ τῶν Εἰρηναίου, μαθητοῦ τοῦ Πολυκάρπου, ὃς καὶ συνεπολιτεύσατο τῷ Εἰρηναίῳ. Ἐγὼ δὲ Σωκράτης ἐν Κορίνθῳ ἐκ τῶν Γαΐου ἀντιγράφων ἔγραψα. Ἡ χάρις μετὰ πάντων.*

Ἐγὼ δὲ πάλιν Πιόνιος ἐκ τοῦ προγεγραμμένου ἔγραψα, ἀναζητήσας αὐτὰ, κατὰ ἀποκάλυψιν φανερώσαντός μοι τοῦ μακαρίου[2] *Πολυκάρπου· καθὼς δηλώσω ἐν τῷ καθεξῆς· συναγαγὼν αὐτὰ ἤδη σχεδὸν ἐκ τοῦ χρόνου κεκμηκότα, ἵνα κἀμὲ συναγάγῃ ὁ κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς μετὰ τῶν ἐκλεκτῶν αὐτοῦ, εἰς τὴν οὐράνιον βασιλείαν αὐτοῦ,*[3] *ᾧ ἡ δόξα, σὺν πατρὶ καὶ ἁγίῳ πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.*

Cap. XXI. 1) Smyrnaei a 25 die Martii Xanthicum suum inchoarunt. *Usser.* De chronologia huius capitis Hef. conferri vult Ideler, Handb. der Chronol. T. I. p. 419. 430.

2) Longe meliori Codice usus est Constantinopolitanus Chorographus, Siculorum Fastorum auctor, qui legit *Ἀπριλλίων*. Verum enim Polycarpi natalem in 26 Martii esse statuendum, et Asiani anni ratio et magni Sabbati character evincit, licet apud Latinos 26 Ian., apud Graecos 23 Febr. celebretur. Ex quibus etiam characteribus manifeste deprehenditur, anno vulgaris aerae christianae 169, et imperii M. Aurelii nono passionem eius contigisse. *Usser.* Cui adstipulatur Pagius ad ann. 167 n. 3 et 4. Anni 161 rem agit Stieren, über d. Todesjahr Justins, in Illgenii Zeitschr. f. d. histor. Theol. 1842. fasc. I. p. 34. *H.*

3) Vid. supra c. 8.

XXI. *Martyrii tempus.*

Martyrium autem passus est beatus Polycarpus Xanthici mensis ineuntis die secundo, ante septimum Calendas Maias, magno sabbato, hora octava. Captus est autem ab Herode, sub pontifice Philippo Tralliano, proconsule Statio Quadrato, regnante autem in secula Iesu Christo, cui sit gloria, honor, maiestas, thronus sempiternus, a generatione in generationem. Amen!

XXII. *Salutatio. Epistolae transscriptores.*

Optamus, fratres, vos valere ac incedere in evangelico sermone Iesu Christi; cum quo gloria sit Deo, et Patri et Spiritui sancto, ob sanctorum electorum salutem; quemadmodum beatus Polycarpus martyrium pertulit, ad cuius vestigia utinam inveniamur in regno Iesu Christi!

Atque haec ex codice Irenaei, discipuli Polycarpi, descripsit Caius, qui et ipse cum Irenaeo conversatus est. Ego vero Socrates Corinthi ex Caii exemplari haec descripsi. Gratia sit cum omnibus.

Et posthaec ego Pionius ex suprascriptis haec exaravi, postquam illa perquisivissem, et beatus Polycarpus ea per revelationem mihi manifestasset, ut in sequentibus declarabo. Collegi ea, propemodum ex temporis diuturnitate fatiscentia, ut me quoque cum electis suis in regnum suum coeleste colligat Dominus Iesus Christus, cui sit gloria cum Patre et Spiritu sancto, in secula seculorum. Amen!

---

4) I. e. ante meridiem; non enim de Romana, sed de Asiatica horas computandi ratione hic est sermo, eadem scilicet, qua nos hodie utimur. *Iac.*

5) *δὲ* ex Paris. addit Iac.

6) Qui prius (c. 12.) *ἀσιάρχης*, nunc *ἀρχιερεὺς* appellatur. *Usser.*

7) *Στρατίου* ed. etiam Iac. ex Codd., quod cum vet. Int. in *Statii* mutandum.

Cap. XXII. 1) Vitam Polycarpi 'primum graece conscripsisse Caium, S. Irenaei Lugdunensis Episcopi discipulum,' non recte hinc collegit P. Halloixius. Nam aliud nihil hinc deduci potest, quam ex Irenaei exemplaribus Gaium, ut ex Gaii exemplaribus Socratem Corinthium, praesentem hanc Smyrnensis Ecclesiae Epistolam transcripsisse. *Usser.*

2) Vocc. *τοῦ μακαρίου* e Codd. Paris. et Barocc. in textum admissa.

3) Verba *εἰς τὴν — αὐτοῦ* praetermiserat Usserius. *Iac.*

HERMAE[1] PASTOR.

LIBER PRIMUS,

QUI INSCRIBITUR:

VISIONES.

VISIO I.

Contra turpes et elatas cogitationes, et negligentem Hermae filiorum castigationem.

(A) I. Qui enutriverat me, vendidit[2] quandam puellam Romae. Post multos autem annos hanc visam ego recognovi,[3] et coepi eam diligere ut sororem. Exacto autem tempore aliquo,[4] lavari eam in flumine Tiberi vidi, et porrexi ei manum, et eduxi eam e flumine.[5] Visaque ea cogitabam in corde meo, dicens: ,felix essem, si talem uxorem, et specie et moribus, sortitus essem.' Hoc solum, nec ultra quicquam cogitavi. Post tempus autem aliquod, cum iis cogitationibus proficiscens, honorificabam creaturam Dei, cogitans quam magnifica et pulcra sit.[6] Et dum ambulassem, obdormivi. Et spiritus me rapuit,[7] et tulit me per quendam locum ad dexteram, per quem non poterat homo iter facere. Erat autem locus ille in rupibus, et abruptus, et invius[8] ab aquis. Cumque transissem locum illum, veni ad planitiem, et genibus positis coepi orare Dominum, et confiteri peccata mea. Et orante me apertum est[9] caelum, et video mulierem illam, quam concupieram, salutantem me de caelo et dicentem: ,Herma, ave.' Et ego prospiciens illam dico ei: ,domina, quid tu heic facis?'[10] Ac[11] illa respondit mihi: ,recepta sum huc,[12] ut

---

Titulus iste in libb. impressis praevius auctoritate Mss. niti videtur nulla, ab editoribus quippe pro cuiuslibet commodo atque arbitrio confictus. In Codice Vaticano 3848 haec inscriptio:

INCIPIT PROLOGUS LIBRI PASTORIS - IN HOC CORPORE CONTINETUR

liber qui appellatur pastoris quem sanctus Hieronimus presbiter in cathalogo illustrium virorum inter ecclesiasticos scriptores ita meminit· dicens· Herman cuius apostolus Paulus ad Romanos scribens meminit· salutate flegontam hermen patrobam herman et qui cum eis sunt fratres· et asserunt auctorem esse libri qui appellatur pastor et apud quasdam gretie ecclesias publice legitur. Revera utilis liber· multique de

INCIPIT LIBELLUS SANCTI PASTORIS.

INCIPIT VISIO PRIMA, QUAM VIDIT HERMA.

(B) I. Qui me nutrivit, vendidit me in urba Roma cuidam[1] feminae nomine Radae. Post multum temporis eam cognovi et coepi quasi sororem amare. Quam cum postea in flumine, qui appellatur Tiberis, lavantem [se] vidissem, porrexi ei manum, et produxi eam. Et bonam speciem eius considerans, coepi in animo meo cogitare dicens: beatus essem, si talem uxorem haberem bonis moribus et optima specie. Cumque hoc solum cogitassem et postea venissem apud civitatem Ostiorum ét gratularer in omnibus creaturis Dei, quòd magnae et ornatae et potentes essent, ambulans obdormivi. Et spiritus me sustulit, et tulit me in altam viam, per quam homo ambulare non poterat; erat enim rupibus et scissuris delabentibus conrosa.[2] Transiens ergo flumen illud veni in locis mollibus, et posui genua mea et coepi orare Dominum et confiteri mea peccata. Me autem orante apertum est caelum, et video feminam illam, quam desideraveram, salutantem me de caelis [et] dicentem: ave Herma. Respiciens autem eam dixi ei: domina, quid ibi facis? Quae respondit mihi: sursum sublata sum, ut tua peccata redarguam apud

---

eo scriptorum veterum usurpaverunt testimonia. Sed apud latinos pene ignotus est.
liber pastoris
Liber pastoris nuntii penitentie. Mandata ac similitudines eius quibus apparuit et locutus est herme. Cui etiam in principio apparuit ecclesia in variis figuris. Sunt ergo uisiones ecclesie numero quattuor pastoris nuntii penitentie uisionum numerus quinque· mandata eiusdem numero duodecim· similitudines ipsius numero decem.

Capitum lemmata Cotelerii sunt.

2) *vendit* Vat. Esse Hermam Roma oriundum, hinc male nonnulli colligunt; Romae plus minusve temporis eum vixisse, haud dubie illinc apparet, quod Tiberim ac civitatem Ostiorum viamque Appiam (Campanam) et agrum Cumanum praesens vidit.

3) *cognovi* Vat., vocc. *autem* et *visam* omissis.

4) *post tempus aliquod* p. *Exacto autem tempore aliquo* Vat.

5) *duxi eam de flumine* Vat., qui ante scr. *libris.*

6) Exhibet Vat. *Visaque ea dixi. felix essem si talem uxorem haberem. et speciem cum vidissem cogitabam in corde meo dicens. felix essem si talem uxorem haberem et spetie et moribus. Hoc solum cogitavi nec ultra aliquid cogitavi. post tempus aliquod proficiscens cum his cogitationibus proficiscens honorificans creaturam dei· quam magnifica et pulcherrima sit.*

7) Spiritus afflatu ad visionem obtuendam idoneus superne redditur.

8) *abrupens* p. *abruptus, et invius* Vat.

9) *est* om. Vat., ex quo dedi, suffragante editione principe (Fabri Stapulensis) et Codice Palatino 150. *mulierem illam, quam concupieram* p. *mulierem, quam concupiveram* vulg.

10) *quid hic facis domina* Vat.

11) *Ac* p. *At* cum. Vat.

12) *precepta sum* p. *recepta sum hue* Vat.

1) In Cod. Palatino prima manus scripserat *qumdā*, unde radendo factum est *cuidā*. Deinde distincte *radae.*

2) *conrosas* Pal.

peccata tua arguam apud Dominum.'[13] ,Domina,' inquam, ,num tu me argues?' ,Non,' inquit. ,Sed audi verba, quae tibi dictura sum. Deus, qui in caelis habitat, et condidit ex nihilo ea quae sunt, et multiplicavit propter sanctam ecclesiam suam, irascitur tibi, quoniam peccasti in me.' Respondens dico ei: ,domina, si in te ego peccavi, ubi, aut quo in loco,[14] aut quando tibi turpe verbum[15] locutus sum? Nonne semper te quasi dominam[16] arbitratus sum? Nonne semper te veritus[17] velut sororem? Quid in me[18] commentiris haec tam nefanda?' Tunc illa arridens mihi ait: ,in corde tuo ascendit concupiscentia nequitiae. An[19] non videtur tibi, viro iusto rem iniquam esse, si ascenderit in corde mala concupiscentia? Peccatum est ei, et quidem grande. Iustus enim vir iusta[20] cogitat. Cogitante ergo illo quae iusta sunt, et recte eo incedente,[21] in caelis propitium habebit Dominum in omni negotio suo. Qui autem nefanda cogitant in cordibus suis, mortem et captivitatem sibi[22] assumunt; maxime ii,[23] qui seculum hoc diligunt, et gloriantur in divitiis suis, et qui non exspectant futura bona: vacuantur animae eorum. Haec autem faciunt dubii, qui non habent spem in Domino, et contemnunt et negligunt vitam suam.[24] Sed tu ora ad Dominum, et sanabit peccata tua, totiusque domus tuae, et omnium sanctorum.'

(A) II. Postquam autem locuta est[1] verba haec, clausi sunt caeli. Et ego totus eram in maerore[2] et metu, et dicebam intra me: ,si hoc mihi peccatum adscribitur, quo modo potero salvus esse, aut quo modo exorabo Dominum pro peccatis meis abundantissimis? Quibus[3] verbis rogabo Dominum, ut mihi propitius sit?' Haec me recogitante et discernente in corde meo, video contra me cathedram[4] de lanis candidis, sicut nix, factam magnam. Et venit mulier anus in veste splendida, habens librum in manu; et sedit sola,[5] et salutavit me: ,Herma, ave.' Et ego maestus et plorans dixi: ,domina, ave.' Et illa dixit mihi: ,quid maestus es, Herma, qui eras patiens et modestus et semper hilaris?' Respondens dico ei: ,domina, contumelia mihi[6] obiecta est a muliere optima, dicente, quod[7] peccavi in eam.' Ac[8] illa dixit mihi: ,absit a servo Dei res ista. Sed forte in corde tuo ascendit illius concupiscentia.[9] Est quidem in servis Dei talis cogitatio peccatum inferens. Non enim debet haec cogitatio abhorrenda esse in servo Dei, neque spiritus probatus concupiscere malum

---

13) *a domino* p. *apud Dominum* Vat., qui pergit *domina nec tu me arguis. Non inquit sed audivi verba que tibi incipio dicere· dominus qui in celis.* Laudatum hunc locum habemus apud Orig. Tom. I. comment. in Ioann. I, 1. T. I. P. I. p. 37. ed. Lommatzch. Cfr. infra Mand. 1.

14) *et ubi aut in quo loco* Vat.

15) *Vulg.* pron. *aliquod* post *verbum* exclusi c. Pal. Vat.

16) *ac si deam* p. *quasi dominam* Vat.

17) *veritus* (Fab. Stap. *veritus sum*) p. *reveritus sum* ex Vat.

18) *mei* p. *in me* Vat., cum quo subinde mutavi *comminisceris* in *commentiris. Quid michi commentaris* Fab. St.

19) *Aut* p. *An* Vat., mox *sevam rem esse si ascendit in corde illius mala concupiscentia peccatum ei quidem magnum.*

20) *iuste* Vat.

21) *ingrediente illo* p. *eo incedente* Vat.

22) *sibi* adiunxi ex Pal. Vat. et Fab. St.

23) *hi* Vat., qui repetit post *divitiis suis* vocc. *mortem et captivitatem sibi assumunt.*

24) *et contempnunt negligunt viam suam* Vat.

Dominum. Dico ego ei: tu ergo me accusas? Et ait mihi: ego non; sed audi sermones meos, quos incipio tibi dicere. Deus, qui habitat in caelis, et fecit ex nihilo, ut essent omnia abundare et crescere propter sanctam ecclesiam suam, irascitur[3] tibi, quoniam peccasti in me. Respondens autem dixi ei: in te quomodo peccavi, aut quando tibi impudicum verbum locutus sum? Non semper te verecundatus sum quomodo sororem? Quid in me mentiris haec iniqua et immunda? Illa autem ridens dixit mihi: in corde tuo ascendit concupiscentia iniqua. Aut non tibi videtur homini iusto iniqua res esse, si ascenderit in corde eius iniqua concupiscentia? Peccatum est, et magnum. Dicebas mihi: vir iustus iusta cogitat. Quando autem iusta cogitat, ipse se corrigit, et gratia eius in caelis erit, et propitium habebit Dominum in omni negotio suo. Qui autem iniqua cogitant in cordibus suis, mortem et captivitatem sibi adquirent; maxime illi, qui seculum hoc sibi vindicant, et luxuriantes in divitiis suis gloriam venturam negligunt. Non resistunt iisdem luxuriis[4] animae suae non habentes spem vitae; ipsi enim de se et de vita sua desperant. Tu autem ora ad Dominum, et dimittet tibi peccata tua et totius domus tuae et omnium sanctorum.

(B) II. Et cum locuta fuisset verba ista, clusi[1] sunt caeli. Et ego totus in timore eram tremens et tristis. Dicebam autem in corde meo: si hoc peccatum mihi adscribitur, quomodo possum salvari, aut quomodo Dominum Deum propitiare in his peccatis possum meis, aut quibus verbis eum rogare, ut mihi propitietur in his quae cogitavi? Et me hoc disputante[2] in corde meo, video contra me cathedram candidam de lanis niveis factam magnam. Et veniens quaedam femina senior in veste limpida, habens librum in manibus, et sedens sola salutavit me dicens: ave Herma. Et ego tristis et plorans dixi ei: ave domina. Et dixit mihi: quid tristis es tu, longanimis et sine iracundia et omnia ridens? Quid sic vultu tristi[3] es et non hilari? Et ego dixi ei: a femina bona dicente mihi, quod peccassem in ea. Et illa dixit mihi: nequaquam super servum Domini hoc negotium. Sed forte in corde tuo [concupiscentia] ascendit de ipsa. Est quidem servis Dei cogitatio peccatum adferens. Iniqua autem cogitatio est[4] timida in omni casto spiritu et

---

Cap. II. 1) *postquam locuta est autem* Vat. Respicit animo ancipite homines sive δυψύχους. Cfr. Ep. Iac. 1, 8. Vis. 3, 4.

2) *memore* Vat.

3) *plenissimis. Quantis* p. *abundantissimis? Quibus* Vat.

4) I. e. ex adverso positam sellam. *Fabricius.*

5) *singularis* Vat. *Mulier anus* (Pal. *femina senior*) Hermam salutans figura Ecclesiae est. Huc spectant, quae Hieron. scribit in Osee ad c. 7, 9.

6) *mihi* ponitur post *est* in Vat.

7) *quī* Vat.

8) Ita c. Vat., *Et* Pal., *At* vulg. Sequens *mihi* non est in Vat.

9) *illa* p. *illius concupiscentia* Vat. *Concupiscentiae* voce usum fuisse auctorem ex notione in scholis recepta, ut docet Oxon., vix persuasum sibi habebit, qui haec et quae sequuntur, attente legerit.

3) *irascor* Pal.

4) *et luxoriantes indi divitiis suis gloriam venturam negligent. Non resistens hisdem luxoriis* Pal.

Cap. II. 1) Ita scribit Pal.

2) *disputantem* Pal.

3) *tristis* Pal.

4) *et* Pal.

opus; et praecipue Hermas, qui est continens ab omni concupiscentia scelesta,[10] et est omni simplicitate plenus et innocentia magna.'

(A) III. ,Verumtamen[1] non causa tua irascitur Deus, sed propter domum tuam, quae nefas admisit in Dominum et in parentes suos. Et tu cum sis amator filiorum, non commonuisti domum tuam, sed dimisisti illos conversari violenter.[2] Propter hoc enim[3] irascitur tibi Dominus; sed sanabit[4] omnia quae ante gesta sunt mala in domo tua. Propter illorum enim peccata et iniquitates consumtus es a secularibus negotiis.[5] Iam enim misericordia Dei miserta[6] est tui et domus tuae, et conservavit te in gloria. Tu tantum noli vagari, sed animaequus[7] esto, et conforta domum tuam. Tanquam aerarius producens opus suum exponit ei cui vult, sic et tu verbum quotidianum iustum doçens abscindes grande peccatum.[8] Ne desinas ergo commonere natos tuos; scit enim Dominus, quod[9] poenitentiam agent ex toto corde suo, et scribet[10] te in libro vitae.' Cumque finisset verba haec, ait mihi: ,vis audire me legentem?' Dico ei:[11] ,domina, volo.' ,Esto ergo auditor.' Et revoluto libro legebat gloriose,[12] magnifice et mirifice, quae non poteram in memoria retinere. Erant enim verba terrifica,[13] quae non poterat homo sustinere. Novissima tamen verba memoriae mandavi;[14] erant enim pauca[15] et utilia nobis: ,ecce Deus virtutum, qui invisibili virtute et magno sensu suo condidit mundum, et honorifico consilio circumdedit decorem creaturae suae, et fortissimo[16] suo verbo confixit caelum, et fundavit terram[17] super aquas, et virtute sua potenti condidit sanctam ecclesiam suam,[18] quam benedixit; ecce, transferet caelos ac montes, colles[19] ac maria, et omnia plana fient electis eius, ut reddat illis repromissionem, quam repromisit, cum multo honore et gaudio, si servarint[20] legitima Dei, quae acceperunt in magna fide.'

(A) IV. Cumque consumasset legendo, exsurrexit de cathedra; et venerunt quattuor iuvenes, et tulerunt cathedram[1] ad orientem. Et vocavit me ad se, et tetigit pectus meum aitque mihi: ,placuit tibi lectio mea?'

---

10) In Vat. enuntiatio ita sonat: *Non enim cogitatio hec debet esse abhorrenda servo dei et spetie probatus concupiscere in malum opus et precipue herma qui est continens ab omni pollutione scelesta.* Ex Codice. Carmelit. Paris. Cotelerius affert *spiritu probatus*, quod praestat, nisi scripseris *castus spiritus et probatus.*

Cap. III. 1) *sed* Vat., ex quo reposui *causa tua* p. *causa tui*, et favente Pal. *Deus* p. *Dominus.* In Vat. *irascetur* p. *irascitur.* Quid significet Hermae *domus*, distinctius dicitur Vis. 2, 2.

2) *conviolari seve* p. *conversari violenter* Vat.

3) *enim* om. Vat.

4) *sanauit* Vat.

5) Hinc et ex verbis: *negotationibus implicitus es* (Vis. 2, 3.) coniecit Cotta (Kirchengesch. I. p. 648.), Hermam exercuisse mercaturam, divitiasque suas filiorum nequitia perdidisse. Similiter Fleury (hist. eccl. T. I. Lib. 2. §. 44.) suspicatur, Hermam fuisse *laicum*, a filiis ad inopiam redactum (*consumtus a secularibus negotiis*). Contra Dodwellus et Tillemontius Hermam *clericum* fuisse opinantur. Cfr. Iachmannus, Der Hirte des Hermas, Königsberg 1835. p. 26 et 27. *H.*

6) *miserata* Vat. Ibidem mox om. *te.*

7) *animequius* Vat.

8) *tamquam errarius producens domum opus suum opricuum ei cui vult. sic et tu verbum cotidianum iuste dicens absides grande peccatum* Vat.

9) *deus qm̄* p. *Dominus, quod* Vat.

10) *scribit* Vat. In Pal. *et scribentur*

probato, si desideravit opus iniquum, et maxime tu, qui abstines ab omni desiderio iniquo, et [es] totius simplicitatis et innocentiae magnae.

(B) III. Sed non propter hoc irascitur tibi Deus, sed ut domum tuam quae iniqua egit ante Dominum et in vobis parentibus suis corrigas. Tu autem satis diligens filios tuos non monebas domum tuam, sed reliquisti eos, ut multum corrumperentur. Propter hoc ergo irascitur tibi Deus; sed purgabit omnem iniquitatem suam, quae ante facta est in domo tua. Propter illorum autem peccata et iniquitates tu corruptus es a secularibus actibus. Sed in multa miseratione Dominus misertus est tibi et domui tuae, et conservavit domum tuam. Sicut enim faber ferrarius molliens opus suum et quomodo voluerit perficiet:[1] ita et sermo iustus quotidianus convincit omnem iniquitatem. Non deficias ergo monens filios tuos; scio autem, quod iam poenitentiam agent ex omni corde suo,[2] et scribentur in libris vitae sanctorum. Et postquam locuta est haec verba, dixit mihi: vis audire me legentem? Et ego dixi: etiam domina. Et ait mihi: esto audiens: audi laudes Dei. Et cum audissem magna et mirabilia, non potui ea in mente habere: omnia autem verba terribilia, quae non potest homo portare. Novissima autem verba in mente habui; erant autem nobis consentanea et mansueta: Ecce Deus virtutum, qui omnia virtute sustentabili et sensu suo magno aedificans seculum et magno consilio ponens decorem creaturae suae et fortissimo verbo[3] suo configens caelum et fundans terram super aquam, et potenti virtute aedificans sanctam ecclesiam suam, quam et benedixit — ecce transferet caelos et montes et colles et maria, et omnia plana fient electis eius, ut reddat eis promissionem, quam promisit, cum multa gloria; et gaudium [erit magnum,] si servaverint legitima Dei sui, quam acceperunt cum magna fide.

(B) IV. Cum ergo finisset legens et se levasset de cathedra, venerunt quattuor iuvenes et tulerunt cathedram et ierunt ad orientem. Vocans autem me tetigit pectus meum et ait mihi: placuit tibi lectio mea? Et

---

in libris vitae sanctorum. Cfr. Phil. 4, 3. Apoc. 20, 15.

11) *ei* om. Vat.

12) *glorias* Vat.

13) In libro apocrypho Esdrae IV. 6, 17. auditur *sonus eius sicut sonus aquarum multarum.* Plura persimilia Esdrae et Hermae Pastoris' congessit Iachmann l. c. p. 65.

14) *Novissima tamen verba in verba memoria mandari* Vat.

15) *modica* Vat.

16) Vocc. *circumdedit decorem creaturae suae, et fortissimo* des. in Vat.

17) *terras* Vat.

18) *suam* om. Vat.

19) *colles* om. Vat., ubi mox c. ed. pr. et Cot. *plena* p. *plana*, quod quidem distincte exhibet Pal. Vid. II Petr. 3, 5. Loquitur de *electis* (Cfr. Rom. 8, 33. Matth. 22, 16. Ioan. 13, 18. Eph. 1, 4.), docens simul hominis libertatem Sim. 8, 6. 11. Vide Iachmann p. 78.

20) *si servarint* Vat., *si servaverint* Vict. ap. Cot. et Pal., *servaverint* absque *si* Cot.

Cap. IV. 1) *tricum* (sic) *cathedram* p. *cathedram* Vat.

Cap. III. 1) *perficiet eum* Pal., ubi postmodum *convincit omne iniquitatem.*

2) *quod iam penitentiam agebunt ex omni corde tuo* Pal.

3) *vero* Pal.

Dico ei; ‚domina, haec mihi novissima placent; priora autem saeva et dura sunt.‘ Ac[2] illa ait mihi: ‚haec novissima iustis,[3] priora autem refugis et ethnicis.‘ Et cum loqueretur mecum, duo quidam viri apparuerunt, et sustulerunt illam humeris,[4] et abierunt, ubi et cathedra erat, ad orientem. Hilaris autem discessit. Et cum iret,[5] ait mihi: ‚confortare, Herma!‘

VISIO II.

Rursum de negligenti uxoris loquacis et filiorum libidinosorum castigatione, et eius moribus.

(A) I. Cum vero proficiscerer Cumis[1] circa illud tempus quo et anno priore, ambulans commemoratus sum anni prioris visionem. Rursumque me abstulit spiritus, et duxit[2] me in eundem locum, quo anno priore.[3] Cumque venissem ad illum locum, positis genibus[4] coepi orare Dominum, et honorificare nomen eius, quod dignum me arbitratus sit, et manifestaverit mihi peccata pristina. Et cum surrexissem ab oratione, video[5] contra me anum illam, quam et anno superiore[6] videram, ambulantem et legentem libellum aliquem. Et ait mihi: ‚potes haec electis Dei renuntiare?‘ Dico ei: ‚domina, tanta[7] in memoria retinere non possum; da autem mihi libellum, et describam.‘ ‚Accipe,‘ inquit, ‚et restitues mihi eum.‘[8] Ut autem accepi, in quendam locum agri secedens,[9] descripsi omnia ad litteram; non inveniebam enim syllabas. Cumque consummassem scripturam[10] libelli, subito de manu mea raptus est libellus; a quo autem, non vidi.

(A) II. Post quindecim autem dies, cum ieiunassem, multumque Dominum rogassem,[1] revelata est mihi scientia scripturae. Erat autem scriptura haec: ‚semen tuum, Herma, deliquit in Dominum,[2] et prodiderunt parentes suos in nequitia[3] magna. Et audierunt proditores parentum, et prodentes[4] profecerunt. Sed etiamnunc adiecerunt peccatis suis libidines et commaculationes[5] nequitiae, et sic impleverunt iniquitates suas.

---

2) Ita Vat., *et* Pal., *At* vulg.

3) Cotelerii mendum *istis* ab ipso correctum, repetiit Cler. c. lectione Lamb. *iustis* ad oram, ac si ea fuisset nova.

4) *eam in humeris* p. *illam humeris* Vat.

5) Sic ex Pal. Vat., *abiret* vulg.

Vis. II. 1) Ita edidi duce Cod. Pal. In Vat. sicuti in rlqq. Mss. et libr. impr. *cum his* suppl. *cogitationibus*. Verum iam vidit Cotelerius.

2) *spetie et eduxit* p. *spiritus et duxit* Vat., i. e. per apocalypsin.

3) *priore* c. Vat. et Fab. St., *primo* Cot.

4) *genubus* Vat. Vocc. *Cumque venissem ad illum locum, positis genibus coepi orare Dominum* Gallandius non inique textui inseruit ex Cod. Carmel.; extant eadem in Vat. et pauca cum varietate in Pal.

5) *audiri* Vat.

6) *priore* Vat. Cfr. Vis. 1, 2.

7) *tanta* non est in Vat.

8) Ita ex Vat., *restituas mihi illum* vulg.

9) *sedens* Vat., *in uno loco sedi* Pal. Cfr. Clemens Alex. Strom. VI, 15. p. 806. Veteres scriptione continua multum quoque temporis post saeculum secundum non solum in nummis et lapidibus signandis, sed in libris etiam conscribendis usos fuisse, testes sunt Codd. manu scripti SS. Bibliorum Gr., Virgilii et Ternetii, qui in bibliotheca Vaticana numeris 1209. 3225. 3226. signati asservantur, ut de multis aliorum auctorum palimpsestis

ego dixi: haec novissima mihi placent; priora autem dura et difficillima. Et ait mihi: haec novissima iustis, priora autem gentibus et qui praevaricatores sunt. Cum autem loqueretur mihi, duo quidam viri paruerunt et sustulerunt eam manibus suis et ierunt, ubi et cathedra, ad orientem. Hilaris enim ibat. Et cum iret, dixit mihi: viriliter age.

VISIO SECUNDA.

(B) I. Cum apud regionem Cumanorum iter facerem, eo tempore quo antea fueram, ambulans memoratus sum prioris visionis. Et iterum tulit me spiritus et duxit in eo loco, ubi et antea. Veniens ergo ad illum[1] locum posui genua et coepi orare Deum et laudare nomen eius, quoniam dignum me duxit et nota mihi fecit peccata mea priora. Et cum surrexissem ab oratione, video contra me illam seniorem, quam videram, ambulantem et librum legentem. Et ait mihi: potes haec electis Dei nuntiare? Et ego dixi ei: haec tanta memor esse non possum; sed da mihi ipsum librum, ut scribam mihi illum. Accipiens autem librum, in uno loco sedi et scripsi omnia per ordinem. Non autem inveniebam per syllabas declinare ipsam scripturam. Et cum finissem omnem scripturam eiusdem libri, subito idem[2] liber a nescio quo raptus est de manibus meis.

(B) II. Post quindecim autem dies, cum ieiunarem et multum Dominum orarem, demonstrata est mihi notitia ipsius scripturae. Erant autem scripta haec: semen tuum Herma deliquit in Domino, et blasphemaverunt Dominum et tradiderunt parentes suos in nequitia magna. Et audierunt traditores parentum, et tradentes eos nihil sibi profuerunt. Sed superaddiderunt peccatis luxurias et compositiones iniquitatum, et

---

nostro tempore proditis taceam. Quae cum ita sint, mirantur viri docti, quod Hermas *syllabas* desideret, cum ne *voces* quidem in scriptione continua reperiantur separatae. Ast in hoc loco ab interpretibus tantum agitato nihil cum offendit, qui genuinum eius sensum capiat. Hermas quippe in libro illo non quaerit, quod invenire nequit. Nihil sane ex libro intelligit, utpote quem legere non possit. Legere autem non potuit id, quod syllabatim oculis dividere, iamque eo ipso tempore mente comprehendere (*συλλαμβάνειν*) non valebat. Unde nihil aliud notat novi, quam quod nec ore nec oculis nec mente scripturam illam potuerit syllabatim efferre. Favet huic interpretationi lectio Codicis Pal. *Non autem inveniebam per syllabas declinare ipsam scripturam*, sive vocem *syllaba* proprio suo sensu sive de *verbis* accipias, ut est ap. Martial. 1, 62. de Catullo:

Verona docti syllabas amat vatis,
Marone felix Mantua est,

ubi intelligas numeros et versus.

10) *scripturas* Vat.

Cap. II. 1) Ita est in Vat. et ap. Fab. St., *dominum orarem* Pal., *rogassem Dominum* Cot. Revelata est Hermae scientia scripturae libelli ei traditi.

2) *deliquid in domino* Vat.

3) *equiciam* Vat.

4) Sic Cod. G. (Sanct. Germ.) ap. Cot., cuius textus et Vat. *prudentes*, ut ed. Fab. St. Recte Galliccioli: Porsero orecchio a quelli che si fan beffe de' genitori, e nelle loro onte quelli sopravanzarono. Aliter Pal. in secundo membro. Agitur autem in primo de Christianis parentibus apud iudices paganos denuntiatis.

5) *commoderationes* Vat., *compositiones* Pal., quod praestat.

Vis. II. 1) *illud* Pal.

2) *sibito ide* scr. Pal. Ultima vox fortassis transcriptio est verbi *ἴδε* (*ἰδού*) = *ecce*. Tum legas *subito ecce* vel *ecce subito*.

Sed impropera verba haec filiis tuis omnibus et coniugi tuae, quae futura est soror tua.[6] Et ipsa enim compescat linguam suam, in qua malignatur. Sed[7] auditis verbis his continebit se, et consequetur[8] misericordiam. Erudietur enim, postquam improperaveris illi haec verba, quae mandavit ille dominator,[9] ut tibi revelentur. Tunc remittentur[10] illis peccata, quae[11] iampridem peccaverunt, et omnibus sanctis, qui peccaverunt usque in hodiernum diem, si ex toto corde suo egerint poenitentiam, et abstulerint[12] a cordibus suis dubitationes. Iuravit enim dominator ille per gloriam suam super electos suos, praefinita ista die[13] etiamnunc si peccaverit aliquis, non habiturum illum salutem. Poenitentiae enim iustorum habent fines. Impleti[14] sunt dies poenitentiae omnibus sanctis; gentibus autem poenitentia usque in novissimo die.[15] Dices ergo eis qui praesunt ecclesiae, ut dirigant vias suas[16] in iustitia, ut recipiant in pleno repromissionem cum multa gloria. Permanete[17] ergo, qui operamini iustitiam, et sic facite, ut sit transitus vester cum sanctis angelis. Felices vos, quicunque sustinetis pressuram supervenientem magnam, et quicunque non negaverit vitam suam. Iuravit enim Dominus per Filium suum: qui denegaverit Filium et se, spondentes se vitam illius, et ipsi denegaturi sunt illum in advenientibus diebus.[18] Ii[19] autem qui nunquam[20] denegaverint, ob nimiam misericordiam propitius factus est illis.'

(A) III. 'Tu autem, Herma, noli meminisse iniuriarum[1] filiorum tuorum, sed nec sororem tuam negligas; sed cura, ut emendentur[2] a pristinis peccatis. Erudientur[3] enim doctrina ista, si tu iam non fueris memor iniuriae[4] illorum. Memoria enim iniuriarum[5] mortem operatur, oblivio vero earum vitam aeternam. Tu autem,[6] Herma, magnas tribulationes seculares sustinuisti propter praevaricationes domus tuae, quoniam illas, ut ad te nihil pertinentes, neglexisti,[7] et in negotiationibus tuis malignis implicitus es. Sed illud te salvum faciet, quod non discesseris a Deo

---

6) Durante primo Christianae pietatis ardore, coniugati subinde, ex consensu, thori commerciis abstinebant, et uxor in sororem cessit. *Oxon.* Cfr. Tertull. lib. I. ad uxor. c. 6. Vid. cap. seq. et Sim. 9, 11. Clemens Alex. Strom. III, c. 6. VI, c. 12.

7) Ita G, Vat., Galliciolli, *et* Cot. c. Fab. St. Maiori signo distinxi post *malignatur* c. Vat. Pal.

8) *habebit* Vat.

9) *improbareris hec verba illi que mandavit illi dominator* Vat.

10) *emittentur* Vat.

11) *qui* Vat., ubi des. vocc. *et omnibus sanctis, qui peccaverunt.*

12) *abstulerunt* Vat.

13) *quod si super statuta die adhuc peccatum fuerit* Pal. Interpunctione post *die* c. Vat. sublata alius nascitur sensus. Iam non de die iudicii locus accipiendus esse videtur. Neque autem de illa die cogitaverim, qua Hermas oraculum accepit, sed de ea, quam Dominus sapienter sibi praefixit, hominibus certe ignotam.

14) *repleti* Vat.

15) *et gentibus autem penitentie usque in novissima die* Vat.

16) *suas* om. Vat.

17) Prius *permanente* Vat.

18) Ita iam edidit Fab. St., nescio an Codd. auctoritate nisus. Coniectando potius ita confictus mihi esse videtur totus locus. At si coniectura necesse est, proposuerim hanc, quae ad Mss. proprius accedit: *Iuravit enim Dominus per filium suum: qui denegaverint filium seque, despondent vitam suam, quia eum denegaturi sunt etiam in advenientibus diebus.* In Codd. Carmel. Bodl. Lamb. Vat. *qui denegaverit filium seque despondentes vitam suam qui nunc denegaturi sunt in*

sic completae sunt iniquitates ipsorum. Sed increpa his sermonibus filios tuos omnes et uxorem tuam, quae incipit soror tua esse, et non abstinet lingua, in qua nequiter agit. Audiens enim haec verba evadet, et habebit misericordiam post istam increpationem tuam et horum sermonum, quos[1] mihi mandavit Dominus ut tibi manifestentur, quando dimittuntur eis omnia peccata, quae ante peccaverunt. Et omnibus quidem dimissio erit, qui peccaverunt usque in hunc diem, si ex omni corde poenitentiam egerint et tulerint de cordibus suis dubietatem. Iuravit enim Dominus per gloriam suam super electos suos, quodsi super statuta die adhuc peccatum fuerit, non habere eos salutem. Poenitentia autem iustorum habet finem. Completi sunt dies poenitentiae omnibus sanctis; nam et gentibus poenitentia est usque ad novissimum diem. Dic ergo prioribus ecclesiae, ut corrigant vias suas ad iustitiam, ut recipiant plenam promissionem cum magna gloria, perseveranter operantes iustitiam. Et nolitis in quibusdam dubii[2] esse, ut fiat iter vestrum cum angelis sanctis. Beati vos, qui perseveratis in tribulatione, quae supervenit magna, et qui non negent vitam suam. Iuravit enim Dominus per filium suum, eos qui negaverunt Dominum suum desperatos haberi a vita sua, qui nunc[3] incipiunt negare in diebus supervenientibus. Nam his, qui primum negaverunt, propter multam misericordiam suam propitiabitur Deus.

(B) III. Tu autem ne memor sis malitiae filiorum tuorum, nec[1] demittas sororem tuam, ut purgentur a peccatis suis. Corripientur[2] autem correptione iusta, si tu memor non fueris malorum illorum; malitiae autem memoria mortem operatur aeternam. Tu autem multas tribulationes habuisti proprias propter praevaricationes domus tuae, quoniam non tibi pertinet de ipsis, sed recogitasti et in negotiis tuis nequissimis circuisti et te involvisti. Sed salvaberis eo, quod non recessisti a Deo vivo.

---

advenientibus diebus. Genuinus sensus latet in Pal. Coniectura nostra aut lectione Codicis Pal. recepta, deest quidem apodosis illa, quam habemus Matth. 10, 33. Sed alia heic, quam illic, exposcitur, neque ea caremus. Felices praedicat, quicumque sustinent pressuram supervenientem magnam et quicumque non negaverint vitam suam; despondent i. e. amittunt vitam suam Dominum negantes, quia etiam diebus affuturis idem facient. Cfr. Sim. 9, 28. 26.

19) *Hi* Vat.

20) Legas c. Pal. *primum* i. e. *semel.* Nam qui numquam denegaverint, iis profecto nimia illa Dei misericordia non opus est.

Cap. III. 1) *malorum* Vat. Iam uxor Hermae soror facta est ipsi.

2) *sinas, sed ut emendetur* p. *negligas, sed cura, ut emendetur* Vat.

3) *erudietur* Vat.

4) *malorum malicie* Vat.

5) *malorum* Vat.

6) *oblivio enim malorum vitam eternam cooperatur. Tu enim* Vat., postea *habuisti* p. *sustinuisti.*

7) *quoniam non pertinuit ad te de illis* p. *quoniam illas, ut ad te nihil pertinentes, neglexisti* Vat.

Cap. II. 1) *quae* Pal.

2) *perseverantes operantes iustitiam. Et non in quibusdam dubios* Pal.

3) Legerim *quia iam nunc.*

Cap. III. 1) *et* Pal. Quam lectionem si retinere malueris, saltem scribendum tibi erit *et dimittas sorori tuae* (sc. *malignitatem*). Sic Tacit. III. Hist. 55. *His tributa dimittere, alios immunitatibus iuvare.*

2) *corripiantur* Pal.

vivo. Et simplicitas tua et singularis continentia salvum facient te,[8] si permanseris. Et omnes salvos facient, quicunque huiuscemodi operantur,[9] et ingrediuntur in innocentia et simplicitate. Hi, qui huiusmodi sunt, invalescent adversus omnes nequitias,[10] et permanebunt in vitam aeternam. Felices omnes, qui operantur iustitiam; non absumentur usque in vitam aeternam.[11] Dices autem: ecce[12] magna tribulatio venit. Si tibi videtur, iterum nega.[13] Prope est Dominus convertentibus, sicut scriptum est in Heldam et Modal,[14] qui vaticinati sunt in solitudine populo.'

(A) IV. Revelatum autem est mihi, fratres, dormienti[1] a iuvene specioso et dicente mihi: ,anum illam, a qua accepisti libellum, quam putas esse?' Et ego dixi: ,Sibyllam.'[2] ,Erras,' inquit, ,non est.' ,Quae est ergo,[3] Domine?' Et dixit mihi: ,ecclesia Dei est.' Et dixi ad illum: ,quare ergo anus est?' ,Quoniam,' inquit, ,omnium prima creata est,[4] ideo anus; et propter illam mundus factus est.' Post haec autem visionem vidi in domo mea, et venit illa anus, et interrogavit me, si iam libellum dedissem senioribus.[5] Et respondi: adhuc non.' Ac[6] illa dixit: ,bene fecisti; habeo enim quaedam verba adiicere[7] tibi. Cum autem consummavero omnia verba, aperte scientur ab[8] electis.' *Scribe[9] ergo duos libellos, et mittes unum Clementi, et unum Graptae.[10] Mittet autem Clemens[11] in exteras civitates; illi enim permissum est. Grapte[12] autem commonebit viduas et orphanos. Tu autem leges in hac civitate cum senioribus, qui praesunt ecclesiae.'

*Γράψεις δύο βιβλία, καὶ δώσεις ἓν Κλήμεντι, καὶ ἓν Γραπτῇ. Καὶ Γραπτὴ μὲν νουθετήσει τὰς χήρας καὶ τοὺς ὀρφανούς. Κλήμης

---

8) *et nimia continentia hec salvum fecerunt te* Vat.

9) *Et omnes salvum faciet — operatur* Vat.

10) *invalescunt adversus omnem nequitiam* Vat.

11) *assummentur usque in eternum* Vat. Melius Pal. *non peribunt usque in saeculum.*

12) Dixerit forsan aliquis: Persecutio instat permagna, qui in fide permanere potero? *dices autem magna ecce* Vat.

13) Scilicet fretus sponsionibus de misericordia divina, quas temere adhibet liber apocryphus, sub Eldadi et Medadi nomine conscriptus. *Oxon.*

14) *scriptum i nelda et i nelda* Vat. Istorum prophetarum nomina Num. 11, 26. 27. in Hebraeo et in Vulgata sunt *Eldad et Medad* Cot. Liber apocryphus, qui eorum nomine ferebatur, iam diu periit. Cfr. Fabricius Cod. pseudepigr. V. T. I, p. 801 sq. In Nicephori Stichometria invenitur liber Ἐλὰδ καὶ Μωδὰδ ac notatur ex 400 stichis constare. Ἐλδὰδ καὶ Μωδὰδ est in Synopsi Athanasii, in Pal. *heldat et modat.*

Cap. IV. 1) *Revelatum est fratres dormiente* Vat.

2) Non inde sequitur, Hermam libros nostros Sibyllinos legisse. Cotelerius putat, in Graeco exstitisse προφῆτιν, quam latinus interpres verterit *Sibyllam*; sicut infra Lib. II. Mand. VI. ἀγγέλους *Genios* reddidit. Sed si supra Vis. II, 1. *Cumis* legendum est, obvia satis est causa, quare Hermas anum Sibyllam esse coniecerit. *Gall. Oxon.*

3) *que ergo est* V.

4) *Quoniam omnium prior creata est inquit* Vat. Ut Clemens Alexandrinus ecclesiam coelestem et terrestrem discernit, ita et Hermas; cui ecclesia coelestis quasi Aeon quidam est, prima Dei creatura, cuius gratia mundus creatus est. Cfr. Rothe, Anfänge etc. p. 612. Not. 42,

Nam simplicitas et multa abstinentia tua, hae[3] salvaverunt te. Et si perseveraveris, tu et omnes salvabuntur, qui eadem agunt et ambulant sine malitia cum simplicitate. Tales enim vincent omnem nequitiam et permanent in vitam aeternam. Beati omnes, qui operantur iustitiam; non peribunt usque in seculum. Dicis autem: maxima ecce tribulatio supervenit. Si placuerit tibi, iterum negaris. Iuxta est[4] Dominus his qui convertuntur ad ipsum, quemadmodum scriptum est in Heldat et Modat,[5] qui prophetaverunt ad populum in deserto.

(4) IV. Revelatum est autem mihi, fratres, dormienti a iuvene specioso dicente mihi: illam seniorem, a qua librum accepisti, quam putas esse? Et ego dixi: Sibyllam. Erras, ait mihi: non est Sibylla. Et ego dixi: quis ergo est? Et ait mihi: ecclesia est. Et dixi ei: quare senior? Et ait mihi: quoniam prior omnium creata est, propterea senior est, eo quod propter ipsam seculum creatum est. Postea iterum visionem vidi in domo mea: venit illa senior et interrogavit me, si librum dedissem prioribus ecclesiae. Et cum negassem me eis dedisse,[1] ait mihi: bene fecisti; habeo enim[2] aliqua verba addere. Cum ergo omnia verba finiero, per te nota fient electis. Et scribe duos libros: unum mittes Clementi,[3] quem scriptum mittet in alias civitates. Illi autem, ut supra dictum est, monebunt[4] viduas et orphanos. Tu autem legis ea in ista civitate cum senioribus et maioribus natu ecclesiae.

δὲ πέμψει εἰς τὰς ἔξω πόλεις. Σὺ δὲ ἀναγγελεῖς τοῖς πρεσβυτέροις τῆς ἐκκλησίας.

---

ubi Iachmanni sententia (p. 86.) emendatur. *II.* Mihi quidem non de tempore, sed de excellentia auctorem modo Hebraeorum hic loqui videtur. In mundo quippe creando omnia Dei consilia ad ecclesiam spectabant. Cfr. Ep. Barnabae c. 12. not. 25.

5) Qui praesunt Ecclesiae, vide infra.

6) Ita Vat., *At* vulg.

7) *adicere* Vat., *addere* Pal., *edicere* vulg.

8) *ab* om. Vat.

9) Ita Vat., eadem constructio in Pal., et supra c. 1. *Accipe — restitues.* Apud Fab. St. et Cot. *Scribes.* Inde a *Scribe* usque *ecclesiae* legitur Graece in Orig. Philocal. c. 1. ex lib. IV c. 2. de Princ., unde adscripsimus. Neutrum libellorum Hermae, postquam omnia revelata fuerint, scribendorum ab eo diversum esse credo, quem adhuc ante oculos habemus. Si enim libellum intelligeret ab anu muliere acceptum, utendum ei erat verbo *describere* ut supra c. 1. Vid. Apoc. 1, 11. Clementem Romanum hic respici credunt. Grapte aeque ac Clemens fidelibus notissima esse debebat, cum praeter nomen eius nihil aliud Hermae indicetur. Sunt, qui diaconissam, vel viduarum et orphanorum praesidem, vel ipsius Hermae uxorem fuisse eam opinentur. Cognomen Grapte haud raro occurrit in inscriptionibus lapid.; apud Grut. 434, 4. *Mamercia Grapte.* Aliter narrat Pal.

10) *grappate* Vat.

11) *Mitte ergo clementi* p. *Mittet autem Clemens* Vat.

12) *grappate* Vat.

3) *haec* Pal. Forte = *haece.* Cfr. Bentley ad Ter. Andr. I, 1, 99.

4) *Dicis autem maximo. Ecce tribulatio supervenit tibi si placuerit tibi iterum negare iusta* (fuit *iuxta*) *es* Pal.

5) *in heldat et modat*: sic Pal.

Cap. IV. 1) *dedissem* Pal.

2) Post *enim* in Pal. pron. *me* lineola subnotatur.

3) Hoc loco nonnulla exciderunt.

4) *monebant* et infra *civita* (Italice) Pal.

VISIO III.

De triumphantis ecclesiae structura et variis hominum reproborum ordinibus.

(A) I. Visio, quam vidi, fratres, visio talis erat. Cum ieiunassem frequenter, et precatus essem Dominum, ut mihi ostenderet revelationem, quam pollicitus est ostendere per anum illam; eadem nocte apparuit mihi anus illa,[1] et dixit mihi: ‚quoniam sic langues et sollicitus es[2] ad sciendum omnia, veni in agrum, ubi vis, et circa horam sextam manifestabo me tibi, et ostendam tibi quae oporteat te videre.' Rogavi illam, dicens: ‚domina, in quem locum agri?' ‚Ubi,' inquit, ‚vis, elige locum bonum, secretum.' Antequam autem[3] loqui coepissem et dicere ei locum, ait mihi:[4] ‚veniam, ubi vis.' Fui ergo, fratres, in agro, et observavi[5] horas, et veni in locum, ubi constitueram[6] ei venire. Et video subsellium positum; erat cervical lineum, et super linteum expansum carbasinum. Videns haec posita, et neminem esse in loco,[7] stupere coepi, et capilli mei exsurrexerunt, et quasi horror[8] me comprehendit, cum essem solus. Ad[9] me autem reversus, et memoratus gloriam Dei, et accepta audacia, positis genibus confitebar Deo iterum peccata, quae prius. Ecce venit illuc[10] cum iuvenibus sex, quos et ante videram, et stetit post me[11] et audiebat me orantem, et confitentem Domino[12] peccata mea. Et tangens me dixit: ‚desine iam pro peccatis tuis tantum orare. Ora et[13] pro iustitia, ut accipias partem ex ea in domo tua.' Et erexit me de loco, et apprehendit manum meam, et adduxit me ad subsellium, et ait illis iuvenibus: ‚ite et aedificate.' Postquam autem discesserunt iuvenes, et nos soli fuimus,[14] ait mihi: ‚sede heic.'[15] Dico ei: ‚domina, sine seniores ante sedere.' ‚Quod tibi dico,' inquit, ‚sede.'[16] Cumque vellem sedere ad dexteram partem, non est passa,[17] sed annuebat mihi manu, ut ad sinistram partem sederem. Cogitante autem[18] me, et maesto existente, quod non sivit me ad dextram[19] partem sedere, ait mihi: ‚quid maestus es, Herma? Locus, qui est ad dextram, illorum est[20] qui iam meruerunt Deum, et passi sunt causa nominis eius.[21] Tibi autem superest multum, ut cum illis sedeas. Sicut manes, in simplicitate tua permane, et sedebis cum illis, et[22] quicunque fuerint operati illorum opera, et sustinuerint quae illi sustinuerunt.'

(A) II. Dico ei: ‚domina, vellem scire, quae sustinuerunt.' ‚Audi,' inquit: ‚feras bestias, flagella, carceres, cruces, causa nominis eius.[1] Propter hoc illorum sunt dextrae partes sanctitatis, et quisquis patietur[2] pro-

Vis. III. 1) *apparuit mihi illa anus* Vat.
2) *quoniam sic egens es et sollicitus* Vat. Similiter Esdras (IV, 9, 26.) in campum Ardath nominatum mittitur. Vid. Lachmann p. 65.
3) *ei* addit Vat.
4) *mihi* om. Vat.
5) *extimari* Vat.
6) *constituerem* Vat.
7) *eum locum* p. *loco* Vat.
8) *horripilatio* Vat.
9) *apud* Vat., ibidem *gloria* p. *gloriam*. Ita peccatores et poenitentiam agentes orare consuevisse, ceteros stantes, monet Hef.
10) *Et ecce venit ibi* Vat.
11) *orantem* post *me* exclusi c. Vat. et Fab. St.

VISIO TERTIA.

(B) I. Visio, quam vidi, fratres, talis est. Cum ieiunassem frequenter et rogassem Deum, ut mihi revelaret visionem,[1] quam repromiserat mihi per illam seniorem, in ipsa nocte paruit mihi illa senior et ait mihi: quia sic perseveras in oratione et ita argutus es ad cognoscenda omnia, veni in agrum, ubi mavis,[2] et circa horam quintam apparebo tibi, et ostendam tibi quae oportet te videre. Interrogavi eam dicens: domina, in quo loco agri? Et ait mihi: ubi tu vis. Et elegi[3] locum bonum, semotum. Et antequam dicerem ei de loco, ait mihi: venio ibi, ubi vis. Cum ergo venissem, fratres, in loco agri illius hora opportuna, sicut promiseram me venturum, vidi scamnum positum eburneum, et supra scamnum cervical lineum, et supra scamnum sparsum carbasinum. Et cum vidissem haec ita posita et nullum ibidem praesentem, stuporatus factus sum et tremor me habuit solum, et capilli mei steterunt, et frigidus factus sum. Et cum apud me reversus fuissem et memoratus gratiae Dei, confirmatus sum, et posui genua mea et coepi iterum confiteri Deo peccata mea. Et cum tetigisset me illa senior, ait mihi: silentium habe, et pro peccatis tuis noli interrogare; interroga autem de iustitia, ut[4] accipias partem ex ea in domo tua. Et levavit me manu sua et duxit me ad scamnum, et ait iuvenibus: ite, aedificate. Et cum recessissent iuvenes, solis nobis derelictis[5] ait mihi: sede hic. Et ego dixi ei: dimitte, senior,[6] primo sedere. Et ait mihi: quod tibi dico, fac et sede[7] hic. Volente autem me sedere in parte dextra, non permisit mihi,[8] sed manu sua annuit mihi, ut in parte sinistra sederem. Disputante autem me et triste [existente], quoniam non permisisset me in parte dextra sedere, ait mihi: tristaris, quoniam in parte dextra non sedisti? Aliorum locus est: eorum, qui iam placuerunt Deo, et passi sunt pro nomine eius. Tibi autem multa restant, ut cum ipsis sedeas. Sed quomodo manes, in simplicitate tua permane; et sedebis cum eis tu et omnes, quicunque fecerint, quod illi fecerunt, et passi fuerint ea, quae passi sunt.

(B) II. Et dixi ei: domina, volebam scire, quae passi sunt. Et ait mihi: audi nunc: flagella, carceres, tristitias magnas, cruces, bestias, propter nomen Dei. Ideo ipsorum est pars dextra sanctificationis, et

---

12) *Deo* Vat.
13) *et* om. Vat., idem *ut accipies*.
14) *facti sumus* Vat., coniunct. *autem* ante omissa.
15) *hic* Vat.
16) Ordo vocc. in Vat. *sede inquit*.
17) *mihi* adiungit Vat., qui mox *manum* loco abl.
18) *Recogitante ergo* Vat.
19) *dexteram* Vat. Ita constanter.
20) Des. *est* in Vat. Laureolam martyrum gloria peculiari praefulgere, studiose docent omnes scriptores veteres. *Oxon.*
21) *sui* Vat.
22) *et* deest in Vat.
Cap. II. 1) Vocc. *cruces, causa nominis eius* des. in Vat.
2) *fuerit passus* Vat.
Vis. III. 1) Ante *visionem* in Pal. praep. *de* punctis suppositis excluditur.
2) *manes* aut *maues* Pal.
3) *elige* vulg.
4) *aut* Pal.
5) *derelictos* erat in Pal.
6) *senior* correctum ex *seniore* in Pal.
7) Ante *sede* expungitur *c* litera in Pal.
8) *me* Pal.

pter nomen Dei; reliquorum autem sinistrae partes sunt. Sed utrisque, et eis qui ad dexteram, quique[3] ad sinistram sedent, sunt dona et promissiones; tantum quod ad dextram sedentes[4] habent gloriam quandam. Tu autem cupidus es sedere ad dextram cum eis; sed exiguitates tuae multae sunt. Emundaberis[5] autem ab exiguitatibus tuis. Sed et omnes, qui dubii non fuerint, emundabuntur ab omnibus peccatis in hunc diem.' Et cum haec dixisset, volebat abire. Et procidens[6] illi ad pedes, rogavi illam per Dominum, ut mihi demonstraret quod repromiserat visum. At illa rursus apprehendit manum meam, et erexit me, et fecit sedere super subsellium ad sinistram, et elevata virga quadam splendida, dixit mihi: ‚vides rem magnam?'[7] Dico ei: ‚domina, nihil video.' ‚Ecce, non vides contra te turrim magnam, quae aedificatur super aquas, lapidibus quadris splendidis?' In quadrato enim aedificabatur turris ab illis sex iuvenibus, qui venerant cum illa. Alia autem multa millia virorum adportabant lapides. Quidam autem[8] de profundo trahebant lapides; alii de terra[9] transferebant, et porrigebant illis sex iuvenibus. Porro illi[10] accipiebant, et aedificabant. Eos autem,[11] qui de profundo extrahebantur lapides, omnes sic imponebant[12] in structuram; politi enim erant, et convenientes commissurae cum illis lapidibus, sicque[13] coniungebantur alius ad alium, ita ut commissurae eorum non paterent.[14] Et in hunc modum apparebat structura turris tanquam ex uno lapide aedificata. Caeteros[15] autem lapides, qui afferebantur de terra, quosdam quidem reiiciebant, quosdam vero adaptabant[16] in structuram. Alios[17] excidebant et proiiciebant longe a turri. Alii autem lapides multi[18] circa turrim positi erant, et non utebantur illis ad[19] structuram. Erant enim quidam ex illis[20] scabrosi; alii autem scissuras habebant, alii vero candidi et rotundi,[21] non convenientes in structuram turris. Videbam autem alios lapides proiici longe a turri, et incidentes in viam,[22] et non manentes in via, sed volvi de via in locum desertum; alios autem in ignem incidentes et ardentes; alios cadentes secus aquam, nec posse volvi[23] in aquam, volentibus quidem eis intrare in aquam.

(A) III. Et cum haec mihi demonstrasset, volebat recedere.[1] Dico ei: ‚domina, quid mihi prodest haec vidisse, et non scire, quae sint[2] hae res?' Respondens dixit mihi: ‚versutus es homo, volens scire ea, quae

---

3) Ita est in Vat., *Sed utrisque eis, et qui ad dextram, et qui ad sinistram sedent* Cot.

4) *tantum qui ad dexteram et* p. *tantum quod ad dextram sedentes* Vat.

5) *emendabris* (sic) Vat., paulo post *emendabuntur* p. *emundabantur*. Cf. Vis. 2, 2.

6) *ire procedens* p. *abire*, *Et procedens* Vat.

7) *et elevata virga quadam splendida et dixit mihi. Vides magnam rem* Vat., ubi mox desiderantur vocc. *nihil video. Ecce, non vides contra te turrim magnam.* Idem *quadratis* p. *quadris*, et *autem* p. *enim*.

8) In Vat. *Alii autem multa milia hominum apportabant lapides quidam quidem.*

9) Vocc. *de terra* non leg. in Vat.

10) *Porro illi* om. Vat.

11) *quidem* Vat.

12) Dedi *imponebant* c. Carmel. Lamb. Vat. Fabro St. et var. lect. ap. Cot., in cuius textu *ponebantur*. Eadem dicendi ratio infra c. 5 not. 3. *et imponuntur in structuram*. Codex Bodl. *ponebant*; at tum rectius Pal. *ponebant in eadem fabrica*.

13) *et sic* Vat.

14) *parerent* Vat., qui annectit: *et sic parebat structuram turris.* Huius loci mentionem facit Orig. Philocal. c. 8.

qui ita passi fuerint; caeterorum autem pars sinistra est. Utrorumque autem una donatio est et una promissio. Illi autem soli ad dextram[1] sedent et habent gloriam quandam. Si autem et tu desideras sedere cum ipsis, reliquiae tuae satis sunt. Munda[2] ergo te a reliquiis tuis. Et omnes, qui non sunt dubii,[3] mundabuntur ab omnibus peccatis hac die. Haec igitur dicens volebat recedere. Cadens autem ad pedes eius rogavi illam[4] per Dominum adiurans, ut mihi ostenderet quam promiserat visionem. Illa autem accipiens manum meam levavit me in scamnum, et fecit me in parte sinistra sedere, et ipsa [sedit] in parte dextra. Et levans virgam longam[5] ait mihi: vides magnam rem? Dico ei: nihil video. Illa autem dixit mihi: ecce, non vides contra te turrem magnam, quae aedificatur supra aquam lapidibus quadratis candidis? In quadro autem aedificabatur ipsa turris a sex viris, qui venerunt cum ipsa. Alia autem multitudo virorum transferebant lapides: quidam ex altitudine fundamentorum, quidam ex ipsa terra, et tradebant sex viris. Quos cum acciperent, aedificabant. Illos, qui de fundamentis eruebantur, omnes sic ponebant in eadem fabrica; apti enim erant et pares eidem[6] iuncturae cum aliis similibus lapidibus, et ita iungebantur alter ad alterum, ut nulla[7] eorum iunctura pareret. Parebat autem aedificatio turris quasi ex uno lapide aedificata. Alii autem lapides, qui erant[8] sublati a terra, quidam eorum reprobabantur, quidam in aedificio ponebantur, alii concidebantur et longe proiiciebantur a turre. Alii autem iacebant, et de eis in eadem fabrica non utebantur. Erant autem ex iis scabiosi et scissuras habentes, alii minimi ac modici effecti, et alii albi et rotundi, qui non erant apti[9] in fabrica. Videbam autem et alios lapides proiectos longe a turre et venientes in viam[10] et non perseverantes in ipsa, sed volutantes in aliam viam; alios autem in ignem cadentes iuxta aquam et non sufficientes volutari in aquam, et maxime volentes venire ad aquam.

(*) III. Ostendens autem mihi haec, voluit currens recedere. Dico ei: domina, quid mihi prodest haec videnti et non cognoscenti, quae sint res istae? Respondens autem dixit mihi: exquisitissimus homo es

---

(Comment. in Ossee) Tom. XIII. P. III. p. 304. ed. Lommatzch. Visionis explanationem invenies infra c. 3. et sqq. Sim. 9, 3. 4. 6. 7. 15. 16. 32.

15) *ceteri* Vat.

16) *quosdam autem ponebant* Vat.

17) *autem* inserit Vat.

18) *multi lapides* ordo vocc. in Vat. Locum habes laudatum a Didymo in Catena ad Iobi 8, 17. 18. p. 202. ed. Long. 1637.

19) *in* Vat.

20) *his* Vat.

21) *alii autem rotundi et candidi* Vat.

22) *venientes in via* Vat., absque sq. *volvi*.

23) *alios autem cadentes secus aquam non posse volvi* Vat.

Cap. III. 1) *recurrere* Vat.

2) *sunt* Vat.

Cap. II. 1) *ad dextra* Pal., dein *quendam* p. *quandam*, maluerim *quondam*.

2) *multa* Pal.

3) Prius *dubiis* Pal.

4) *illum* Pal.

5) *virga longa* Pal.

6) *eadem* Pal.

7) *nullo* Pal.

8) *erat* Pal.

9) *acti* mutatum in *atti* italico Pal.

10) *in via* Pal., ubi paulo post *in alia via* — *in igne* — *in aqua*.

circa turrim sunt.' ,Ita,' inquam, ,domina, ut fratribus annuntiem, et hilariores fiant, et haec audientes honorificent Dominum cum multa gloria.' Et illa ait: ,audient quidem multi; et cum audierint, quidam ex eis[3] gaudebunt, quidam autem flebunt. Sed et[4] isti audientes, si poenitentiam egerint, et ipsi gaudebunt. Audi nunc similitudinem[5] turris omnia haec, et hactenus mihi[6] de revelatione molestior esse noli. Revelationes enim istae finem habent; impletae sunt enim. Sed tu non desinis petendo[7] revelationes; improbus enim es. Turris quidem, quam vides aedificari, ego sum ecclesia,[8] quae tibi apparui, et modo et prius. Quodcunque igitur[9] volueris, interroga de turri, et revelabo tibi, ut gaudeas cum sanctis.' Dico ei: ,domina, quoniam me semel dignum arbitrata es, ut omnia mihi reveles, revela.' Ait mihi: *,quodcunque oportuerit tibi revelari,[10] revelabitur, tantum ut cor tuum apud Dominum sit, et ne dubites, quodcunque videris.' Interrogavi illam: ,quare turris[11] aedificata est super aquas, domina?' Respondit:[12] ,dixeram tibi et prius, versutum te esse, circa structuras diligenter[13] inquirentem; igitur invenies[14] veritatem. Quare ergo[15] super aquas aedificatur turris, audi: quoniam vita vestra per aquam salva facta est,[16] et fiet. Fundata est[17] enim verbo omnipotentis et honorifici nominis; continetur autem[18] ab invisibili virtute Dei.'

(A) IV. Respondens dico ei: ,magnifice habent se[1] res hae. Illi autem iuvenes sex, qui aedificant, qui sunt, domina?' ,Ili sunt sancti[2] angeli Dei, qui primo constituti sunt, quibus tradidit Dominus universam creaturam suam, creandi et[3] aedificandi et dominandi creaturae illius. Per hos enim consummabitur structura[4] turris.' ,Caeteri autem, qui apportant lapides, qui sunt?' ,Et ipsi sancti angeli Domini: sed illi sunt his excellentiores.[5] Cum ergo consummata fuerit structura[6] turris, omnes simul epulabuntur iuxta turrim, et honorificabunt Dominum, quoniam consummata erit[7] structura turris.' Interrogavi eam, dicens: ,vellem[8] scire exitum lapidum, et vim eorum, qualis sit.' Respondens autem[9] dixit mihi: nunquid tu prae omnibus melior es,[10] ut tibi id[11] revele-

* ὅ ἐὰν ἐνδέχεται σοι ἀποκαλυφθῆναι, ἀποκαλυφθήσεται.

---

3) *quidem ex his* Vat.

4) *et* deest in Vat.

5) Ita Vat., *et parabolas* Pal., *de similitudine* vulg.

6) *mihi* om. Vat., ubi esse videtur *nolui* p. *noli*.

7) Vulg. *in* ante *petendo* omisi c. Vat. Editi *importunus* p. *improbus*. *Oxon*. Galicciolli vertit: Ma tu non finisci mai di chiedere rivelazioni, e sei insaziabile.

8) *ego ecclesia sum* Vat. Structura Ecclesiae, qualis heic graphice describitur in primaevis veterum Christianorum cryptis, quae Neapoli sunt, fucis colorum effigiata cernitur. Vid. Christ. Fr. Bellermann: Über die ältesten christlichen Begräbnissstätten und besonders die Katakomben zu Neapel mit ihren Wandgemälden. Hamburg 1839. p. 77. Eiusdem picturae insigne fragmentum vidimus in crypta quadam cymeterii S. Calixti, loculo Sixti episcopi vicina, inter viam Appiam et Ardeatinam a cl. P. Iosepho Marchio prope Urbem nuper detectum. Secundi autem saeculi ego cum aliis, quibus huius rei iudicium est, id esse opus crediderim. In cryptae Romanae pictura etiam candida et ingens petra quadrata apparet, ea quidem vetus, sed cum nova porta, super qua turris aedificari iussum erat. Cfr. Sim. 9, 2. 3.

9) *erga* Vat.

volens cognoscere ea, quae ad turrem pertinent. Et ego dixi: etiam domina, ut fratribus meis nuntiem, et audientes cognoscant Dominum in multa gloria et laetitia. Et illa dixit mihi: audient quidem multi, sed quidam eorum audientes exultabunt, et quidam plorabunt. Sed et isti, si audierint et poenitentiam egerint, et ipsi exultabunt. Audi ergo et parabolas huius turris, quas[1] revelo tibi, et nunquam me fatiges de iisdem. Revelationes autem istae finem habent, quoniam completae sunt. Non autem relinquetur revelatio, quae postulata fuerit,[2] vacua. Turris enim quam vides, quae aedificatur, ego sum ecclesia, quae parui tibi modo et antea. Quid ergo nunc vis interrogare de turre? Et revelo tibi, ut gaudeas cum sanctis. Et dixi ei: domina, quia semel dignum me fecisti, ut omnia mihi reveles, revela. Illa autem dixit mihi: quicquid poterit tibi revelari,[3] revelabitur, tantum cor tuum apud Deum sit et non dubius sis in his, quae videris. Et ego interrogavi eam: quare turris supra aquam[4] fabricabitur? Et illa ait mihi: dixi tibi iam et primo: et tu quaeris diligenter; ergo requirens invenis veritatem. Propter quid turris supra aquam[5] fabricatur, audi, inquit: quoniam vita vestra per aquam salvata est et salvabitur. Fundata est enim turris verbo omnipotentis et gloriosi nominis et invisibilis virtutis Domini.

(B) IV. Et respondens ei dixi: domina, magne et mirabiliter habet se res haec. Sex autem viri illi, qui aedificabant, qui sunt isti? Et illa dixit mihi: isti sancti angeli, qui primo creati sunt, quibus tradidit Dominus omnem creaturam suam incrementare et superaedificare, et dominare totius creaturae. Per istos ergo finietur aedificatio turris. Et ego dixi: illi, qui transferebant lapides, qui erant? Illa autem dixit mihi: et isti sancti sunt angeli Dei; illi enim sex praecessores eorum sunt. Finietur ergo aedificatio turris, et omnes simul exultabunt in circuitu turris, et laudabunt Deum, quoniam completa est aedificatio turris. Interrogavi eam dicens: domina, vellem scire lapidum illorum exitum et virtutem illorum, qualis est. Et respondens ait mihi: non quia

---

10) *revelare* Vat., qui interpunctione vitiata vb. *ait* reiicit post *revelabitur.* Extant haec graece in Clem. Alex. Strom. II, 1. p. 430., unde adscripsimus.

11) *turris quare* Vat.

12) *Respondit* om. Vat.

13) *versutu te esse circa scripturas diligent* imperfecte Vat.

14) *inveniens* Vat.

15) *ergo* om. Vat.

16) *perquam salva facta es* Vat.

17) *est* om. Vat.

18) *continentur enim* p. *continetur autem* Vat.

Cap. IV. 1) *se habent* Vat.

2) Adiunxi *sancti* ex Pal. Vat. et Fab. St.

3) *creandi et* ex Vat. p. *struendi* Cot.

4) *structam* Vat.

6) *et ipsi sancti angeli domini? Hi autem praecellentes illos* Vat. Diversos angelorum gradus non ignorat N. T. Cfr. I Thess. 4, 16. Ephes. 1, 21. 3, 10. I Petr. 3, 22.

6) *structuram* Vat. lineola *m* literae calamo supposita.

7) *erit* om. Vat.

8) *volebam* Vat.

9) *autem* om. Vat.

10) *sis es* p. *es* Vat.

11) *id* excludit Vat.

Cap. III. 1) *quos* Pal., qui scr. *hisdem* p. *iisdem.*

2) Expungitur *est* ante *fuerit* in Pal.

3) *revelare* prius Pal.

4) *aqua* Pal.

5) *aqua* Pal.

tur? Alii enim priores te sunt et meliores te, quibus oportebat revelari visiones istas;[12] sed ut honorificetur nomen Dei, tibi revelatum est, et revelabitur *propter dubios, qui cogitant in cordibus suis, utrumne sint haec, an non sint.[13] Dic illis, quod[14] haec omnia sunt vera, et nihil extra veritatem est; sed omnia firma et certa, quae[15] fundata sunt.'

(A) V. ,Audi nunc et de lapidibus, qui sunt in structura. Lapides quidem illi quadrati et albi, convenientes in commissuris suis, ii[1] sunt apostoli et episcopi et doctores et ministri, qui ingressi sunt in clementia Dei, et episcopatum gesserunt, et docuerunt, et ministraverunt sancte et modeste electis Dei, qui dormierunt, quique adhuc sunt, et semper cum illis convenerunt, et in se pacem habuerunt, et se invicem audierunt. Propter hoc et in structuram turris conveniunt commissurae[2] eorum. Qui vero de profundo trahuntur, et imponuntur in structuram,[3] et conveniunt commissurae eorum cum caeteris lapidibus, qui iam aedificati sunt; ii[4] sunt, qui iam dormierunt, et passi sunt causa nominis Domini.' ,Caeteri autem lapides, qui adportabantur a terra, volo scire qui sunt, domina?'[5] Ait: ,eos quidem, qui in terram[6] vadunt, et non sunt politi, illos Deus probavit,[7] quoniam ingressi sunt in aequitatem Domini, et direxerunt vias[8] in mandatis eius. Qui autem afferuntur, et ponuntur in structura turris, ii[9] sunt novelli in fide, et fideles. Commonentur[10] autem ab angelis ad benefaciendum, propterea quod non est inventa nequitia in illis.' ,Quos autem reiiciebant et ponebant iuxta turrim, qui sunt illi?' Ait mihi: ,ii sunt, qui peccaverunt,[11] et voluerunt poenitentiam agere; propter hoc non sunt longe proiecti a turre, quoniam utiles erunt in structura,[12] si poenitentiam egerint. Qui ergo poenitentiam acturi sunt, si egerint poenitentiam, fortes erunt in fide, si nunc poenitentiam egerint, dum aedificatur turris. Nam si consummata fuerit structura, iam quis[13] non habet locum, ubi ponatur, sed erit reprobus; solummodo autem hoc habebit, qui iam[14] ad turrim positus est.'

(A) VI. ,Qui autem recidebantur, et longe proiiciebantur a turre, vis scire,[1] qui sunt?' ,Volo,' inquam, ,domina.' ,Ii[2] sunt filii iniqui-

* *διὰ τοὺς διψύχους, τοὺς διαλογιζομένους ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν,*

---

12) Ita Vat., annuente Pal., *has* vulg. Quae sequuntur: *propter dubios — an non sint*, graece extant in Clem. Alex. Strom. I, 29. p. 426., ut apposuimus.

13) *utrum ve* (*n* aliena man. supra) *sint an ne* Vat. absque *haec* et sq. *sint*.

14) *quoniam* Vat. Pal.

15) Ita scripsi c. G. Vat. et Fab. St. *firma, certeque* Cot.

Cap. V. 1) *Ili* Vat., ubi *ingrediuntur* p. *ingressi sunt*, dein *sanctis* p. *electis*, sub enuntiationis finem *alterutrum* p. *invicem*. Cotelerius distinctos hierarchiae ordines hic notatos esse dulce somniat. Accuratior loci explicatio petenda est ex Sim. 9, 3. 4. 15. 16.

2) *structurae* Vat.

3) Ita Bodl. Vat. Cot., *et imponuntur in structura* prima Hefelii ed. cum Gallandio. In Pal. *et positi in aedificatione*. Cfr. supra c. 2, not. 12.

4) *hi* Vat.

5) Ita Vat. et Fab. St. annuente Pal., *qui sint Domina?* Cot. H. puncto distinguit post *domina*.

6) Reponendum censeo cum Pal. *in aedificationem*, exclusa Hefelii opinione de fundamentis, etiamsi vulg. lectionem retineas. Indicari videntur homines iusti Veteris Testamenti.

7) *hos deus probabit* Vat., ubi labiales haud raro permutatae.

tu dignitosior es super omnes, ut tibi reveletur (alii enim priores tui sunt et meliores te, quibus debebunt revelari visiones istae), sed ut laudaretur nomen Dei, tibi revelata sunt et revelabuntur propter eos, qui dubii sunt, qui disputant in cordibus suis, si vere haec ita sunt, aut non. Dic[1] eis, quoniam haec omnia vera sunt, et nihil extra veritatem est, sed omnia fortia et firma et fundata sunt.

(a) V. Audi nunc de lapidibus, qui vadunt in aedificationem. Et quidem lapides albi et pares in coniunctione sua, isti sunt apostoli et episcopi et magistri et ministri, qui ambulaverunt in castitate et sanctitate Dei, quidam dormientes et quidam adhuc viventes, et semper sibi consentientes et secum pacem habentes et alterno audientes. Propterea in aedificatione turris pares sunt in iuncturis suis. Et dixi ei: qui autem de profundo levati sunt et positi in aedificatione et conveniunt in iuncturis eorum cum aliis lapidibus, qui ex aedificatione erunt, qui sunt? Et illa dixit mihi: isti sunt, qui patiuntur propter nomen Domini. Et dixi ei: alii autem lapides, qui de terra prolati sunt, volo scire qui sunt, domina? Et illa ait mihi: illi quidem, qui in aedificationem[1] vadunt non dolati, istos Dominus probavit, quoniam ambulaverunt in sanctitate ante Dominum et correxerunt in se mandata eius. Et dixi ei: qui autem adducti et positi in aedificatione, qui sunt? Illa autem dixit mihi: isti non[2] sunt in fide et fideles. Monentur autem ab angelis in bonis factis, quoniam inventa est in eis malitia. Et dixi: qui autem reprobabantur et proiiciebantur, qui sunt? Et ait mihi: isti sunt, qui delinquebant et poenitentiam facere volebant. Propter[3] hoc non longe proiecti sunt a turre, quoniam utiles erunt in aedificatione, si poenitentiam egerint. Si ergo coeperint poenitentiam agere et egerint, fortes erunt[4] in fidem, si veram poenitentiam gesserint, cum adhuc turris aedificatur. Si autem turris peraedificata fuerit, non habebunt locum, et inutiles erunt; solum tamen hoc habebunt, quoniam iuxta turrem iacebunt.

(a) VI. Concisos autem et longe proiectos a turre vis scire? Isti sunt filii iniquitatis. Crediderunt autem subdole: omnis malitia non

εἰ ἄρα ἐστὶ ταῦτα, ἢ οὐκ ἔστιν.

8) *vias* des. in Vat. In Pal. *Et illa ait mihi. Illi quidem qui in aedificatione vadunt non dolati: istos dominus probavit; quoniam ambulaverunt in sanctitate ante dominum: et correxerunt in se mandata eius.* Gallicciolli: Ella risposemi: quelli che vanno in terra, e non furono puliti, Dio gli approvò perchè camminarono le vie giuste del Signore, e con dirittura ordinarono i loro costumi a tenore dei mandamenti di lui.

9) *hi* Vat.

10) *commoventur* esse videtur in Vat., qui dein *propter quod* p. *propterea quod.*

11) *Quos autem proiciebant et reiciebant iuxta turrim qui sunt? Hi sunt, qui peccaverunt* Vat.

12) *structuram* Vat. Cfr. c. 6 not. 3.

13) *quis* des. in Vat.

14) *quoniam* p. *qui iam* Pal. Vat. Cot. ad oram.

Cap. VI. 1) Interrogationis terminus heic est in Vat., vocc. *qui sunt? Volo, inquam, domina* praetermissis.

2) *hi* Vat. Puncto post *iniquitatis* p. commate posito, exclusi vulg. *qui* post *Et*, suffragante Pal. et ed. pr.

Cap. IV. 1) *de* Pal.

Cap. V. 1) *edificatione* Pal.

2) Corrige *non*.

3) *volebant. non propter* Pal., ibidem *erant* p. *erunt.*

4) *erant supra* u Pal.

tatis. Et crediderunt in simulatione, et omnis nequitia non discessit ab eis. Propter hoc non habent salutem, quoniam non sunt utiles in structura,[3] propter nequitias suas. Quapropter[4] excisi sunt et longe proiecti propter iram Domini, quia exacerbaverunt eum. Caeteros autem lapides, quos vidisti complures positos, non euntes in structuram, ii[5] quidem, qui scabrosi erant, hi sunt, qui cognoverunt veritatem, nec permanserunt in ea, nec coniuncti sunt sanctis; propter hoc inutiles sunt. Qui autem scissuras habebant, hi sunt,[6] qui alius adversus alium in cordibus discordiam habent, et non habent pacem inter se; in praesentia[7] quidem pacem habentes, cum autem unus ab alio discesserit, nequitia eorum in cordibus permanet. Hae sunt ergo scissurae, quas habent lapides. Qui vero curti[8] sunt, ii sunt, qui crediderunt quidem, plurimam partem habentes[9] iniquitatis; propter hoc curti et non integri sunt.' ,Candidi autem et rotundi, et non convenientes in structuram turris, qui sunt, domina?' Respondens mihi dixit: ,usquequo stultus es et insensatus, et omnia interrogas, et nihil intelligis? Hi sunt habentes[10] quidem fidem, habentes autem et divitias huius seculi. Cum ergo venerit tribulatio, propter divitias suas et negotiationes suas[11] abnegant Dominum.' Respondens dico ei: ,domina, quando ergo utiles erunt Domino?' ,Cum circumcisae,' inquit, ,fuerint divitiae eorum, quae eos delectant, tunc[12] erunt utiles Domino ad aedificium. Sicut enim lapis rotundus, nisi decisus fuerit et abiecerit ab se aliquid,[13] non potest quadratus fieri; sic et, qui divites sunt in hoc seculo, nisi circumcisae fuerint divitiae eorum, non possunt Domino utiles esse. A te primum scito. Quando dives fuisti, inutilis eras; nunc vero utilis es et aptus vitae tuae; nam et tu ipse ex eis[14] lapidibus fuisti.'

(A) VII. ,Caeteros autem lapides, quos vidisti longe proiectos a turri, et currentes in via, et volvi de via in loca deserta, ii[1] sunt, qui crediderunt quidem, dubitatione autem sua reliquerunt viam suam veram, putantes, se meliorem viam posse invenire. Errant[2] autem, et miseri sunt, ingredientes in desertas vias.[3] Qui autem cadebant in ignem et ardebant, ii sunt, qui in perpetuum[4] abscesserunt a Deo vivo, nec amplius illis ascendit in corda, poenitentiam agere, propter desideria libidinum suarum et scelerum, quae operantur.' ,Caeteri vero, qui cadebant iuxta aquas, et non poterant volvi in aquas,[5] qui sunt?' ,Ii[6] sunt, qui verbum audierunt, volentes baptizari in nomine Domini; quibus cum venit in memoriam sanctitas veritatis, retrahunt se,[7] ambulantque rursus post desideria sua scelesta.'[8] Consummavit igitur enarrationem turris. Ego

---

3) *structuram* Vat.

4) *Et propter hoc* Vat. Ibidem *proiecti sunt.* Adnotat H: Qui fidem tantum simulant, excludentur ab ecclesia, quae est *sancta*. Cfr. Rothe, Anf. p. 600.

5) *hi* Vat., cum quo et Fab. St. eieci Cotelerii *et* ante *nec*; Pal. *et non.*

6) Vocc. *hi sunt*, mox *discordiam* non leg. in Vat.

7) *persona* Lamb. Vat., quo tendit Codicis Pal. *personam.* Illa quidem lectio esse videtur genuina, *in presentia* vero eiusdem interpretamentum.

8) *cruti* Vat., qui dein om. *ii sunt.*

9) *habent* Vat. iteratque mox *cruti* p. *curti.*

10) Pronomine *qui* ante *habentes* interposito omittitur seq. *autem* in Vat.

11) *suas* accessit ex Pal. Vat. et Fab. St.

12) *tum* Vat.

13) Ordo vocc. in Vat. *aliquid a se,*

recessit ab eis. Propterea non habebunt salutem, quoniam non sunt utiles in aedificatione propter malitiam suam. Ideo concisi et longe proiecti sunt propter iracundiam Domini, quoniam exacerbaverunt eum. Caeteros vero, quos vidisti multos iacentes, positos in aedificationem non ire, isti aliquando scabiosi erant, qui cognoverunt veritatem et non permanserunt in ea.[1] Et dixi ei: qui autem scissuras habebant, qui erant? Et ait mihi: isti sunt, qui adversum se divisionem[2] habebant, et non erant secum pacifici, in personam habentes pacem. Recedentes autem a se, malitia eorum in cordibus eorum perseverabat. Ipsae ergo scissurae erant, quae erant in lapidibus illis. Illi autem lapides, qui breves et minimi erant, isti sunt, qui crediderunt quidem et maiorem partem habent iustitiae; aliquantam autem partem habent iniquitatis: propterea breves et non consumati sunt. Et ego dixi: albi ergo et rotundi et qui non aequantur in aedificatione, qui sunt, domina? Et illa dixit mihi: usque quo non sentis, sed semper interrogas et nihil intelligis? Isti sunt, qui habent quidem fidem, et habent divitias huius seculi. Quando fit tribulatio, propter divitias suas et propter negotiationes suas negant Deum suum. Et respondens dixi ei: domina, quando ergo utiles erunt in aedificatione? Et illa dixit mihi: quando circumcisa fuerit substantia eorum, quae confortat eos, tunc utiles erunt Deo. Sicut lapis rotundus, nisi praecisus fuerit et amittat aliquid de se, non poterit quadratus fieri: sic et divites seculi huius, nisi praecisa fuerit eorum substantia, non poterunt Domino utiles fieri. A te autem ipso primo intellige: quando dives eras, inutilis eras; modo autem utilis es,[3] et proderit vitae tuae. Utiles estote Deo: et tu autem utilior de ipsis lapidibus eris.

(B) VII. Alios autem lapides, quos vidisti longe a turre proiectos et cadentes in viam[1] et volventes se de via in aliam viam, isti sunt credentes quidem; per dubietatem suam dimittunt viam suam veram, sperantes se meliorem viam invenire. Et falluntur in miseriis suis, ambulantes in viis perversis. Qui[2] autem cadunt in ignem et ardent, isti sunt, qui praevaricant a Deo vivo. Et nunquam ascendit illis in corde poeniteri propter concupiscentias libidinum suarum et malitias, quas operantur. Et ego dixi: alii autem lapides cadentes iuxta aquam et qui non poterant volvi in aquam, dic mihi, qui erant? Illa autem dixit mihi: isti sunt, qui verbo audierunt et volentes baptizari in nomine Domini. Quando venit illis in mentem castitas veritatis, poenitentur et ambulant iterum post concupiscentias iniquitatis suae. Finit ergo

---

dein *divites qui*, tum *eorum divitiae fuerint*. Matth. 19, 21—24.

14) *eis* om. Vat.

Cap. VII. 1) *Hi* Vat., qui exh. *a dubitatione*. Idem *relinquit* p. *reliquerunt*. Vid. II Petr. 2, 15.

2) *Erant* Vat.

3) *in desertis viis* Vat.

4) *Hi sunt qui in fine* Vat., mox *in corde*.

5) *aquam* Vat.

6) *Hi* Vat.

7) *cum venerit in memoria sanctitas veritatis retrahent se* Vat.

8) *ambulantque rursus primo desideria sua scelestia* Vat.

Cap. VI. 1) *eam* Pal.

2) *divisione* Pal.

3) *est* Pal.

Cap. VII. 1) *via* Pal. cum *in* supra addito.

2) *Quibus* erat in Pal., postmodo est *in igne*. Infra *verbo* non correximus.

vero,[9] cum adhuc essem improbus, interrogavi illam: ‚an iis omnibus lapidibus,[10] qui proiecti sunt, nec conveniebant in structuram turris, an est poenitentia, et habebunt locum in turre hac?' ‚Habent,' inquit, ‚poenitentiam; sed in hac turre[11] non possunt convenire; alio autem[12] loco ponentur multo inferiore; et hoc, cum cruciati fuerint, et impleverint[13] dies peccatorum suorum. Et propter hoc transferentur, quoniam perceperunt[14] verbum iustum. Et tunc illis continget transferri de poenis, si ascenderint in corda ipsorum[15] opera, quae operati sunt scelesta. Quodsi non ascenderint in corda[16] ipsorum, non erunt salvi propter duritiam cordis sui.'

(A) VIII. Cum ergo destiti interrogare[1] illam de omnibus istis, ait mihi: ‚vis aliud videre aliquid?'[2] Cumque cupidus essem ad videndum, hilaris factus sum vultu. Respiciens me subrisit, et ait mihi: ‚vides septem[3] mulieres circa turrim?' ‚Video,' inquam, ‚domina.' ‚Turris haec,' inquit, ‚ab iis[4] supportatur secundum praeceptum Domini. Audi nunc[5] effectus earum. Prima quidem earum,[6] quae continet manu, ‚fides' vocatur; per hanc salvi fient[7] electi Dei. Alia vero, quae succincta est et viriliter agit, ‚abstinentia' vocatur; haec filia est fidei.[8] Quisquis ergo secutus fuerit illam, felix fiet[9] in vita sua, quoniam ab omnibus operibus malis abstinebit. Credens autem, quoniam si abstinuerit se[10] ab omni concupiscentia, haeres erit vitae aeternae.' ‚Caeterae autem,' inquam,[11] ‚domina, quinque quae sunt?' ‚Filiae,' inquit, ‚invicem sunt. Vocatur autem quaedam ‚simplicitas,' alia ‚innocentia,' alia ‚modestia,' alia ‚disciplina,' alia autem ‚caritas.' Cum ergo servaveris opera matris earum, omnia poteris[12] custodire.' ‚Volebam[13] scire, domina, quam quaeque earum habeat virtutem.' ‚Audi,' inquit: ‚virtutes aequales habent, connexae autem ad invicem sunt[14] virtutes earum, et sequuntur se invicem sicut natae sunt. Ex fide[15] nascitur abstinentia, de abstinentia simplicitas, de simplicitate innocentia, de innocentia modestia, de modestia disciplina et caritas.[16] Harum ergo opera sancta et pudica et recta sunt. Quicunque ergo servierit his, et invaluerit tenere opera earum, in turri[17] habebit habitaculum cum Sanctis Dei.' Interrogavi eam[18] de temporibus, si iam consummatio est? Illa autem exclamavit voce magna, dicens: ‚insensate homo! nonne vides turrim adhuc[19] aedi-

---

9) *qui* Vat. *Improbus* ut supra c. 3.

10) *an hi omnes lapides* Vat. enuntiationem ita terminans: *si est illis penetentia et habebuntur in turrim hanc.*

11) *turri* Vat.

12) *enim* Vat.

13) *replecerint* Vat. Falluntur quotquot de Purgatorio intelligunt. Haud dubium quin loquatur de Poenitentia. *Cot.*

14) *praeceperunt* Vat., in sententiae fine *istud* p. *iustum.*

15) *in cor eorum* Vat.

16) *ascenderit in corde* Vat.

Cap. VIII. 1) *desini interrogando* Vat.

2) *aliquid* accessit ex Vat., ubi ante *videre* literae *ve d* apparent uti vocabuli membra disiecta.

3) *sex* Vat.

4) *his* Vat. vb. *inquit* omisso.

5) *nunc* excidit exemplari Vat.

6) *enim* Vat.

7) *fiant* Vat. Matth. 9, 22. Marc. 5, 34. 10, 52. Luc. 7, 50. 8, 48. 17, 19. Act. 26, 18. Rom. 3, 22. 28. 5, 1. Apud Clem. Alex. Strom. II, 12. p. 458., ubi ecclesia manu contineri dicitur. Editio Oxoniensis: Manus contracta, rectissime Fidem repraesentat, qua divina promissa apprehendimus. Aliter Pal. *Prima quidem ipsarum quae tenet manus fides vocatur.*

8) *continentia vocatur hec est filia dei* Vat.

9) *fiat* Vat.

ea, quae referebat de turri. Et iterum interrogavi illam, si omnes lapides isti ascendentes et non apti in turre, si est illis poenitentia, et habebunt locum in turre hac.[3] Et ait mihi: habent quidem poenitentiam, sed in ista turre non possunt convenire; in alio autem loco poterunt convenire multo minore. Et hoc postquam[4] tormentis afflicti fuerint, et complebuntur dies peccatorum suorum. Et ideo transferentur, quoniam receperunt verbum iustum. Et tunc contingit eis transferri de tormentis suis propter opera, quae operati sunt mala. Si autem non ascenderit in corde eorum [poenitentia], non salvabuntur propter durum cor eorum.

(B) VIII. Et cum pausassem interrogans eam de omnibus his, dixit mihi: vis aliud videre? Et ego aliquid desiderans, factus sum vultu meo gaudens. Illa itaque respiciens ait mihi: vides septem feminas in circuitu turris? Et dixi ei: video, domina. Et ait mihi: turris haec[1] ab istis portatur iuxta dispositionem Domini. Audi ergo operas earum. Prima quidem ipsarum, quae tenet manus, fides vocatur: per hanc salvantur electi Dei. Alia autem, quae praecincta est et viriliter agit, abstinentia vocatur: haec filia est fidei. Quicunque secutus fuerit illam, beatus erit in vita sua, quoniam omnium malorum operum evadet credens, quoniam evadet ab eadem concupiscentia iniqua, et haereditabit vitam aeternam. Et dixi ei: illae aliae, quae sunt, domina? Et ait mihi: filiae suae alterutro[2] sunt. Vocantur enim una simplicitas, alia disciplina, alia innocentia, alia castitas et alia caritas.[3] Quando ergo operas matris earum servaveris, omnes poteris videre. Dixi itaque ei: volebam cognoscere, domina, quaeque[4] earum quam virtutem habet. Et ait mihi: audi virtutes ab alterutro. Virtutes ipsarum, quas habent, tenentur ab alterutro, et sequuntur[5] alterutro, sicut natae sunt. De fide ergo nascitur abstinentia, de abstinentia simplicitas, de simplicitate innocentia, de innocentia castitas, de castitate disciplina, de disciplina caritas. Harum ergo opera casta, sancta et divina sunt. Quisquis ergo servierit istis et potuerit tenere opera earum, in turre habebit habitationem cum sanctis.[6] Cum autem interrogassem eam[7] de temporibus, illa exclamavit voce magna dicens: insensibilis homo, non vides, turrem adhuc aedificari? Usque

---

10) Ita dedi c. Vat., *abstinebit; credens, quod, si se continuerit* Cot.

11) *inquam* sicuti mox *inquit* excid. libro Vat., ubi subinde *alterutrum* p. *invicem.*

12) *servaveritis — poteritis* Vat., quae lectio locum suum tuetur.

13) *Volo* Vat., ubi *que quam earum* (*quaeque earum quam* Pal.) p. *quam quaeque earum.*

14) *Tenentur autem ab invicem* p. *connexae autem ad invicem sunt* Vat.

15) Sensum huius loci putat Cl. Potterus expressisse Clementem Alex. l. c. hisce verbis: *Καὶ πάλιν· Προηγεῖται (praecedit) μὲν πίστις· φόβος δὲ οἰκοδομεῖ, τελειοῖ δὲ ἡ ἀγάπη. Gall.*

16) Cf. ad haec Pal.

17) *turrim* Vat.

18) *eam* c. Pal. Vat. et Fabr. St., *illam* Cot.

19) Ita transcripsi ex Pal., *super* Vat., unde vulg. lectionem *semper* parum commode provenisse puto.

3) *in turrem hanc* Pal.

4) Vocc. *et hoc postquam* bis scribuntur in Pal. Infra servavimus *in corde.*

Cap. VIII. 1) *hanc* Pal.

2) Post *alterutro* expungitur *domina* Pal.

3) *claritas* erat in Pal.

4) *quis* Pal.

5) *sequentur* Pal.

6) Post *sanctis* erasum est *tuis* in Pal.

7) *ea* Pal.

ficari? Quando ergo consummata fuerit[20] turris et aedificata, habet finem; sed et cito consummabitur. Noli me amplius interrogare quicquam. Sufficiat[21] tibi et omnibus Sanctis commemoratio ista, et renovatio spirituum vestrorum. Sed non tibi haec soli[22] revelata sunt, sed ut omnibus demonstres ea. Post triduum enim intelligere te oportet, Herma, verba haec, quae tibi incipio dicere, ut loquaris ea omnibus[23] in auribus Sanctorum, ut audientes ea, cum fecerint, emundentur a nequitiis suis, sed et tu[24] cum illis.'

(A) IX. 'Audite me ergo,[1] filii: ego vos enutrivi in[2] multa simplicitate et innocentia et modestia, propter misericordiam Dei, quae super vos stillavit in iustitia, ut sanctificemini et iustificemini ab omni nequitia et omni pravitate; vos autem non vultis requiescere a nequitiis vestris. Nunc ergo audite me, et pacem habete alius cum[3] alio, et visitate vos alterutum, et suscipite vos invicem, et nolite soli creaturas Dei percipere; abundantius etiam impertite egentibus. Quidam enim compluribus cibis infirmitatem carnis suae contrahunt, et violant carnem suam.[4] Aliorum autem, qui non habent escas, marcescit caro ipsorum, propter id, quod non habent sufficientem cibum; et propter hoc[6] consumitur corpus eorum. Haec igitur intemperantia nociva[7] est vobis habentibus et non communicantibus iis, qui egent. Attendite iudicium superveniens. Qui eminentiores estis, inquirite esurientes, dum adhuc turris non est consummata. Postquam enim consummata fuerit[8] turris, voletis benefacere, et non habebitis locum. Videte ergo vos, qui gloriamini in divitiis vestris, ne forte ingemiscant ii,[9] qui egent, et gemitus eorum ascendat[10] ad Dominum, et excludamini cum bonis vestris extra ianuam turris. Nunc itaque vobis dico, qui praeestis ecclesiae, et amatis primos consessus:[11] nolite similes[12] fieri maleficis. Et malefici quidem venena sua in pixidibus baiulant;[13] vos autem venenum vestrum et pharmacum[14] in corde continetis, et non vultis purgare corda vestra, et permiscere sensum vestrum puro cordi,[15] ut habeatis misericordiam a rege magno. Videte ergo, filii, ne[16] forte hae dissensiones vestrae fraudent vitam vestram. Quomodo vos erudire vultis electos Dei, cum ipsi[17] non habeatis disciplinam? Commonete[18] ergo vos invicem, pacatique estote inter vos,[19] ut et ego coram patre vestro astans, rationem reddam pro vobis Domino.'

---

20) *fuerit* non est in Vat.

21) *aliquid. Sufficient* p. *quidquam. Sufficiat* Vat.

22) *solo* Vat., qui mox *demonstrares* p. *demonstres ea.*

23) *omnibus* addidi ex Vat. (*omnia* Pal.) i. e. in omnium sanctorum auribus. Quae se dicturam promittit, in capite proximo subsequuntur.

24) *tu* om. Vat.

Cap. IX. 1) *ergo* non est in Vat.

2) *et* Vat. Ecclesiae nomine Hermas ut propheta alloquitur non filios suos, sed primo omnes fideles, seu ecclesiae filios, secundo eos, qui ecclesiae praesunt. Hinc in extremo capite: *ut et ego coram patre vestro astans, rationem reddam pro vobis Domino.*

3) *in* Vat. Idem in sqq. ponit *in alterutrum*, omittit *vos* exhibetque *sibi* p. *soli.* Quae hic et sub capitis finem commendantur praecepta, in mentem revocant quae legimus in Ep. Barnab. c. 19. *Ἐκζητήσεις καθ' ἑκάστην ἡμέραν τὰ πρόσωπα τῶν ἁγίων, ἢ διὰ λόγου σκοπῶν καὶ πορευόμενος εἰς τὸ παρακαλέσαι, καὶ μελετῶν εἰς τὸ σῶσαι ψυχὴν τῷ λόγῳ.* Recte Gallicciolli: e non vogliate godervi soli le cose create da Dio i. e. *creaturas.* Vid. Iob. 13, 17.

4) *enim quidam cum pluribus cibis*

dum compleatur turris, quae fabricatur, habebunt finem. Sed cito peraedificabitur. Iam noli me interrogare aliquid; sufficiat tibi commonitio haec et sanctis, et renovatio spiritus vestri. Sed non tibi soli revelata sunt ista, sed ut omnibus nunties.[8] Illa post dies tres intelligere te oportet. Primo quidem mando tibi verba haec, quae incipio tibi dicere: loquere ea omnia in auribus sanctorum, ut audientes ea et facientes mundentur a nequitiis suis, et tu cum ipsis.

(B) IX. Audite me, filii. Ego vos enutrivi in multa simplicitate et innocentia et castitate propter misericordiam Domini eius, qui desuper stillavit iustitiam suam, ut iustificemini et sanctificemini ab omni nequitia et ab omni vacatione.[1] Vos autem recedite a nequitiis vestris. Nunc ergo audite me, et pacem habete in vobis ipsis et visitate alterutros et suscipite alterutros et nolite soli, quae a Deo creata sunt, accipere infrunite, sed date etiam eis, qui dehabent. Qui autem a multis escis imbecillitatem corporis adquirunt, et fatigant carnem suam; et qui non habet escam, fatigatur caro eius eo, quod sufficienter non habeat escam: et corrumpitur caro eorum. Haec ergo intemperantia nocens est eis, qui abundant et non porrigunt[2] eis, qui dehabent. Videte ergo iudicium venturum. Qui autem plus habetis, quaerite esurientes, usque quo turris non est completa. Postea autem cum completa fuerit turris, velle habetis benefacere, et non habebitis locum. Videte ergo vos, qui luxuriamini in divitiis vestris, ne forte suspirent qui egent, et suspirium eorum ascendat ad Dominum, et excludamini cum omnibus divitiis vestris foris portam turris. Modo ergo dico prioribus ecclesiae et his qui primas sessiones amant: nolite esse similes maleficis. Malefici autem maleficia sua in thecis[3] suis portant; vos autem mala vestra et acta in cordibus vestris inserta habetis, et non vultis purgare corda vestra, et temperare vestram sapientiam[4] in unum et in corde puro vestro, ut habeatis misericordiam a rege magno. Videte ergo filii, ne forte hae dissensiones vestrae deserant vitam vestram. Quomodo vos vultis corripere electos Dei, ipsi non habentes disciplinam? Corripite ergo alterutros, et pacem habete in vobis, ut et ego ante patrem hilaris adstans rationem pro vobis omnibus reddam Domino vestro.

---

infirmitatem carnis sue assumunt sed et convolant carnem suam Vat.

5) *id* excludit Vat.

6) Recepi *propter hoc* ex Vat., qui subinde *consummuntur*. Tum voc. *corpus* esset quartus casus.

7) *nocua* Vat., ubi mox habes *his* p. *iis*.

8) Haec non contradicunt iis, quae vulg. legitur supra c. 8. *nonne vides turrim semper aedificari?* Nam *semper* idem est ac *adhuc*, quod exhibet Pal. Turris autem consummatio affutura est die consummationis totius saeculi.

9) *hi* Vat.

10) *ascendit* Vat. Vid. Iac. 5, 4.

11) *consessus* om. Vat.

12) *similis* Vat., ibidem *maleficis* erat *maleficus*. Cfr. Matth. 23, 6. Marc. 12, 39. Luc. 11, 43. 20, 46.

13) *venena sua in buxides et* (expunctum) *baiulant*. Vat.

14) *medicamentum* Vat.

15) *corde* Vat.

16) *ne* excidit exemplo Vat.

17) *ipsis* Vat.

18) *Commonente* Vat., dein *alterutrum* p. *vos invicem*.

19) Ita Vict. Carmel. Lamb. Vat. favente Pal. c. Fab. St., *eos* Cot.

8) *nuntietis* Pal.

Cap. IX. 1) Scribendum opinor *praevaricatione*.

2) *porrigent* Pal.

3) *thetis* Pal.

4) *vestra sapientia* Pal.

(A) X. Cumque desiisset[1] mecum loqui, venerunt illi sex iuvenes, qui aedificabant, et tulerunt eam[2] ad turrim, et alii quattuor sustulerunt subsellium, et abierunt ipsi iterum in turrim. Horum faciem non vidi, quoniam aversi[3] erant. Euntem illam rogabam, ut mihi revelaret de tribus figuris, in quibus mihi apparuit. Respondens autem[4] mihi dixit: ‚de his alium te oportet interrogare, ut tibi reveletur.' Apparuit autem mihi, fratres, prima visione, anno superiore,[5] valde anus, et in cathedra sedens. Alia autem[6] visione faciem quidem iuvenilem habebat, carnem autem et capillos aniles, et stans mihi loquebatur; hilarior autem erat, quam[7] primum. Tertia autem visione tota iunior[8] erat et aspectu decora, tantum quod capillos aniles habebat; hilaris autem facie erat, et super subsellium sedens. De his ipsis maestus eram valde, donec[9] cognoscerem visionem hanc. Video anum illam in visu noctis dicentem mihi: ‚omnis rogatio humilitate eget;[10] ieiuna ergo, et percipies a Domino, quod postulas.' Ieiunavi ergo diem unam.[11] Eadem nocte apparuit mihi iuvenis, et ait: ‚quid tu frequenter petis revelationes in oratione?[12] Vide, ne multa[13] postulans noceas carni tuae. Sufficiant tibi revelationes istae.[14] Nunquid poteris fortiores revelationes videre, quam quas[15] vidisti?' Respondens ei dico: ‚domine, hoc solum peto pro tribus figuris illius anus, ut integra fiat revelatio.' Respondit mihi: ‚vos non insensati estis; sed dubitationes vestrae vos insensatos[16] faciunt, eo quod non habetis cor vestrum ad Dominum.' Respondi illi et dixi: ‚sed a te ea diligentius cognoscamus.'[17]

(A) XI. ‚Audi,' inquit, ‚de figuris, quas inquiris. In prima[1] quidem visione quare anus tibi apparuit super cathedram sedens? Quoniam spiritus vester antiquior et iam[2] marcidus est, et non habens vim a vestris infirmitatibus et dubitatione cordis. Sicut enim seniores, qui non habent spem renovandi, et nihil aliud expectant nisi dormitionem suam; sic et vos infirmati a secularibus negotiis tradidistis vos in socordiam,[3] et non proiecistis a vobis sollicitudinem in Domino, et confusus[4] est sensus vester, et inveterastis in tristitiis vestris.' ‚Quare ergo super cathedram sedebat, volebam cognoscere, domine?' Respondit: ‚quoniam omnis infirmus[5] super cathedram sedet propter infirmitatem suam, ut contineatur infirmitas eius. Ecce habes figuram primae visionis.'

Cap. X. 1) *desinisset* Vat.

2) Sic leg. Pal. Vat. et Fab. St., *illam* Cot., *a turri* p. *ad turrim* Vat., qui scr. *subtulerunt* p. *sustulerunt* et *ierunt* p. *abierunt*.

3) Revocavi lect. *aversi* c. Pal. Fab. St. et Cot. *adversi* Vat. = ad turrim versi. At simplicius illud, quod ap. Hef. parum commode in hoc commutatum. Cfr. Vis. 4, 3. extrem.

4) *autem* excludit Vat. Discrepat Pal. *de his postea debes me interrogare, ut tibi reveletur.*

5) *priore* Vat. omisso voc. *fratres*, tum *in cathedram*. Vis. 1, 2 sq.

6) *quidem* Vat. absque sqq. *quidem* et *mihi*.

7) Vocc. *erat, quam* om. Vat. Cfr. Vis. 2, 1 sq.

8) *iuvenior* Vat., qui *quidem* p. *quod*, deinde *in fine* p. *facie*. Cfr. Vis. 3, 1 sq.

9) Voci *donec* adscribendae lacuna aperta extat in Vat.; ibidem *revelationem* p. *visionem*.

10) Antiochus hom. 106.: *χωρὶς δὲ ταπεινοφροσύνης οὐκ ἔστιν εὐπρόσδεκτον γενέσθαι προσευχήν*. In Vat. *participes* p. *percipies*.

11) *unum diem* Vat.

(B) X. Quando autem cessavit loquens mecum, venerunt sex viri, qui aedificabant turrem. Et tulerunt eam in turrem, et alii quattuor tulerunt scamnum.[1] Horum personam non vidi, quoniam aversi erant. Eunte autem illa[2] interrogabam, ut mihi revelaret de tribus personis, in quibus mihi paruit. Quae respondens dixit mihi: de his postea debes me interrogare, ut tibi reveletur. Visa enim mihi est, fratres, prima quidem visione annotina satis senior, et super cathedra sedens. Alia autem visione faciem iuvenis habebat, carnem[3] autem et capillos senioris, et stans loquebatur mihi; hilarior autem erat quam ante. Tertia autem visione visa est mihi tota iuvenis et formosa specie; solum autem capillos senioris habebat. Hilaris autem in finem erat et super scamnum sedens. Propter hoc satis tristis eram, ut cognoscerem visionem istam. Video itaque seniorem ipsam[4] in visione dicentem mihi: omnis interrogatio humilitate[5] opus habet. Crede ergo et accipies, quod quaeris ad Dominum. Ieiunavi una die.[6] Et ipsa nocte visus est iuvenis et ait mihi quoniam tu sub manu petiturus es visiones in prece, vide ne satis potens noceas carni tuae.[7] Sufficiunt tibi visiones istae: ne putes fortiores visiones his, quibus vidisti, videre. Respondens autem dixi ei: domine, hoc solum quaero de tribus formis praedicatae senioris, ut visio perfecta fiat. Respondens autem dixit mihi: quam diu insensati estis? Nam et dubietates vestrae ipsae vos insensatos faciunt, et quod non habeatis cor vestrum paratum ad Dominum. Respondens dixi illi: a te autem domine diligentius ea cognoscere debemus.

(B) XI. Audi, inquit, de formis, [de] quibus interrogas. Prima quidem visione propter quid senior tibi apparuit in cathedra sedens? Quoniam spiritus[1] senior et fatigatus et non habens virtutem a luxuriis vestris et dubietatibus. Sicut autem seniores non habentes spem renovari nihil aliud sperant, ni dormitionem propriam: sic et vos fatigati a secularibus actibus tradidistis vos anxietatibus et non proiecistis solicitudinem vestram in Dominum; sed obtusus est sensus vester et veteres[2] facti estis in cogitationibus vestris. Et dixi ei: propter quid ergo in cathedra sederat, volo cognoscere domine. Qui dixit mihi: quoniam omnis aegrotans in cathedra sedet propter aegritudinem suam, ut contineatur imbecillitas corporis eius. Habes formam visionis primae.

---

12) *orationem* Vat., voc. *visione* ante *revelationes* expuncto.
13) *Videas ne multum* Vat.
14) Ita Pal. Vat., *hae* vulg.
15) *quod* Vat.
16) Vocc. ordo in Vat. *insensatos vos*; cum eodem *habetis* p. vulg. *habeatis*.
17) Praetuli lectionem Vat. *cognoscamus* vulg. *cognoscemus*.

Cap. XI. 1) *priori* p. *in prima* Vat.
2) Ita Vat. et Fab. St. p. Cotelerii *etiam*, quae lectio mentem scriptoris non reddit. Vis. 2, 4. senectutis causa erat ecclesiae: *quoniam omnium prima creata est*.

3) *accidias* Vat. Fortassis *anxietates*.
4) *concussus* Vat.
5) *infirmis* Vat.

Cap. X. 1) In Pal. enunciatio languet: *et tulerunt eam in ea et alii quattuor tulerunt scamnum: et tulerunt eam in turre*.
2) *illam* erat in Pal.
3) *carne* Pal.
4) *ipsa* Pal.
5) *humilitatem* Pal.
6) Lege potius *unam diem*.
7) *carnem tuam* Pal.
Cap. XI. 1) *spiritu* Pal.
2) *veteris* Pal.

(A) XII. ‚Secunda autem visione vidisti illam stantem, et iuvenilem faciem habentem, et hilariorem quam pristinam;[1] carnem autem et capillos aniles. Audi, inquit, et hanc parabolam. Cum senior iam fuerit aliquis, desperat de se ipso[2] propter infirmitatem suam et paupertatem, et[3] nihil aliud expectat, nisi diem extremum vitae suae. Deinde subito illi[4] relicta est hereditas, et audiens exsurgit, hilarisque factus induit virtutem; et iam non discumbit, sed stat, et liberatus[5] est a prioribus maeroribus, et iam non sedet, sed viriliter agit. Ita et vos, audita revelatione,[6] quam Deus vobis revelavit. Quia misertus est Dominus vestri,[7] et renovavit spiritum vestrum, et deposuistis infirmitates vestras; accessit vobis fortitudo, et invaluistis in fide, et visa Deus fortitudine vestra gavisus est. Propter hoc demonstravit vobis structuram turris; et alia ostendet,[8] si ex toto corde pacem habueritis inter vos.'

(A) XIII. ‚Tertia autem visione vidisti illam adolescentiorem, honestam et hilarem, et serenum vultum eius.[1] Sicut enim, si alicui maesto[2] supervenerit nuntius bonus aliquis, statim oblitus est maeroris, nihilque aliud expectat, nisi annuntiationem quam audivit, et confortatur de cetero, et renovatur spiritus eius[3] propter gaudium quod accepit; sic et vos renovationem accepistis spirituum vestrorum, videntes haec bona. Et quia super subsellium vidisti sedentem, fortis positio est,[4] quoniam quattuor pedes habet subsellium, et fortiter stat. Nam et mundus per quattuor elementa continetur. Qui ergo poenitentiam egerint integre, iuniores erunt; et qui ex toto corde poenitentiam egerint, erunt fundati.[5] Habes in pleno revelationem; nihil amplius postules de revelandis.[6] Si quid autem oportuerit, revelabitur tibi.'

VISIO IV.

De tentatione et tribulatione hominibus superventura.

(A) I. Visionem vidi, fratres, post dies viginti pristinae visionis, figuram tribulationis superventurae.[1] Proficiscebar[2] in illa via Campana; a via autem publica in villam sunt fere[3] stadia decem. Raro[4] autem iter fit per locum illum. Et solus ambulans rogabam Dominum, ut revelationes eius, quas mihi ostendit per sanctam ecclesiam suam, confirmaret, et daret poenitentiam omnibus servis suis, qui scandalizati sunt;

Cap. XII. 1) *pro pr pristina* (sic) p. *quam pristinam* Vat.
2) *se ipsum* p. *de se ipso* Vat.
3) *et* excidit Vat.
4) *Deinde illi subito* Vat., idem *exurexit* p. *exurgit.*
5) *superatus* leg. videtur Vat.
6) Ita (*audientes hanc visionem* Pal.) var. lect. ap. Cot., qui in textu c. Fab. St. *audite revelationem* ut Vat.
7) *vobis* Vat.
8) *ostendit* Vat.

Cap. XIII. 1) *Tertiam autem visionem vidisti illam adolescentiorem et bonam et hylarem et bene vultum eius* Vat.
2) *si in alicui moesto* Vat. Ibidem *nihil* p. *nihilque;* deest prox. *et* ante *confortatur.*
3) *et renovatur eius spiritus* Vat.
4) *est* des. in Vat. (suspicor etiam in Lamb.)
5) In Vat. des. vocc. *integre, iuniores erunt; et qui ex toto corde poenitentiam egerint, erunt fundati.* In Pal. *perfecte* p. *integre,* quam vocem invito Gallandio bene locum suum tueri censeo.

(B) XII. In secunda autem visione vidisti eam stantem et faciem iuvenem habentem, et hilarem[1] magis quam ante, et corpus et capillos senioris. Et hanc ergo similitudinem audi. Quando aliquis senior desperat de se propter imbecillitatem et mendicitatem suam, nihil aliud expectat, nisi diem novissimum vitae suae. At si postea subito ei relinquatur haereditas, et audiens surrexit, et gaudens effectus[2] induit se fortitudinem, et non iam iacens, sed stans renovabatur in spiritu, qui iam corruptus erat a prioribus suis defectionibus: non iam sedit, sed viriliter agit. Sic et vos audientes hanc visionem, quam vobis Dominus revelavit. Quoniam misertus est super vos Dominus et renovavit spiritum et deposuit languores vestros: et accessit vobis fortitudo et potestas, et potentes effecti estis in fide. Et videns Dominus fortitudinem vestram gavisus est. Et propterea nunciavit vobis fabricam turris. Et alia quidem nuntiabit, si ex totis praecordiis pacem habueritis in vobis.

(B) XIII. Tertia autem visione vidisti illam iuvenem, et bonam et hilarem, [ac] speciosa [fuit] facies sua. Sicut enim [si] alicui tristi venerit nuntius bonus, statim obliviscitur priorem tristitiam et nihil aliud expectat nisi nuntium quod audivit, et fortis efficitur de caetero in bono; etenim renovatur[1] spiritus propter gaudium quod accepit: sic et vos renovationem accepistis spiritus vestri videntes haec bona. Et quoniam super scamnum vidisti illam sedentem, fortis positio, quia quattuor habet pedes scamnus[2] et fortis stat. Siquidem et seculum per quattuor angulos continetur. Qui ergo perfecte poenitentiam egerint, renovabuntur et fundati in toto corde suo poenitentiam agent. Habes perfecte omnem revelationem. Nunquam iam aliud quaeras; si autem rogaveris, revelabitur tibi.

VISIO QUARTA.

(B) I. Visio, quam vidi, fratres, [haec erat.] Post dies viginti prioris diei usque ad advenientem diem ibam in agrum per viam Campanam. De strata publica sunt quasi stadia decem; raro autem ambulatur ipse locus.[1] Solus autem ambulans rogabam Dominum, ut revelationes et visiones, quas[2] mihi ostendit per sanctam ecclesiam suam, fortes faceret, et viderem poenitentiam servorum Dei, qui scandalizabantur, ut lauda-

---

6) *revelatis* Vat.

Vis. IV. 1) Tribulationem intelligit sub Domitiano. *Oxon.*

2) *proficiscebam* erat in Vat.

3) *in villa sunt vero* Vat. Est ille Viae Appiae tractus, qui Campaniam percurrit.

4) *Rare* Vat., deinde *eum* p. *illum.* Sequens periodus cum hacce sine *Et* copulatur.

Cap. XII. 1) *hilaris* Pal.

2) Maluerim *gaudio affectus.* In Pal. haec habes: *Aut si postea subito ei relinquatur haereditas: et audiens surrexit et gaudens affectus induit se fortitudinem et non iam iacens sed stans renovabatur in spiritu: quod iam corruptum erat a prioribus suis defectionibus: et non iam sedit sed viriliter agens.*

Cap. XIII. 1) *et renovatur enim* Pal.

2) Sic Pal. distincte.

Vis. IV. 1) *Visio quam vidi fratres: post dies viginti prioris diei, usque ad advenientem diem ibam in agrum per via campana: de strata publica: sunt quasi stadia decem. Raro autem ambulatur ipse locus* Pal.

2) *quae* Pal.

ut honorificetur nomen eius magnum et honorificum; et, quia me dignum existimavit,[5] ut ostenderet mihi mirabilia sua, et cum honorificarem, et gratias agerem. Tanquam vox mihi respondit: ,ne dubites, Herma!' Intra me ergo coepi cogitare et dicere: ,ego quid habeo dubitare, sic fundatus a Domino, et qui vidi honorificas res?' Progressus sum paululum, fratres, et ecce video pulverem usque ad caelum. Coepi dicere intra me: ,nunquid iumenta veniunt, et pulverem excitant?' Distabat autem a me[6] tanquam stadium. Et ecce, video magis magisque[7] pulverem exsurgentem, adeo ut suspicarer, esse aliquid divinitus. Pusillum autem[8] resplenduit sol, et ecce video bestiam magnam veluti cetum, et ex ore eius locustae igneae procedebant. Erat autem statura bestiae illius pedes fere centum, caput autem habebat tanquam vas urnale.[9] Coepi flere et invocare Dominum, ut me liberaret ab illa. Deinde recordatus sum verbi,[10] quod audieram: ,ne dubites, Herma.' Indutus ergo, fratres, fidem Dei, et memoratus quae[11] docuit me magnalia, audenter in bestiam me tradidi. Sic autem veniebat bestia illa,[12] ita ut posset in ictu civitatem delere. Veni prope illam, et tam grandis bestia extendit se in terram, et nihil nisi linguam proferebat, et in totum non movit se, donec pertransissem[13] illam totam. Habebat autem bestia illa[14] super caput colores quattuor: nigrum, deinde rubeum et sanguinolentum, inde[15] aureum, deinde album.

(A) II. Postquam autem pertransivi bestiam[1] illam, progressus sum fere pedes triginta; et ecce occurrit mihi virgo quaedam exornata, tanquam de thalamo prodiens, tota in albis, et calceamentis albis circumdata, et usque ad faciem mitram habens,[2] pro tegumento autem habebat capillos nitidos. Cognovi ergo a pristinis visionibus, quoniam ecclesia est; et hilarior factus sum. Salutavit autem me dicens:[3] ,ave tu, homo.' Et illam resalutavi dicens: ,domina, ave.' Respondens autem[4] dixit mihi: ,nihil tibi occurrit, homo?' Dico ei: ,domina, occurrit mihi[5] talis bestia, quae possit populum consumere; sed virtute Dei et singulari[6] eius misericordia evasi illam.' ,Bene effugisti,' inquit, ,quoniam solitudinem et sollicitudinem tuam ad Dominum proiecisti,[7] et cor tuum aperuisti ad eum, credens, quod per nullum alium poteris salvus esse, nisi per magnum et honorificum nomen eius. Propter hoc misit Dominus angelum

---

5) *extimavit* Vat., sub finem *ut et gratias agerem.* Periodi explicationem omnium praestantissimam praebet lectio Codicis Pal.

6) *Sic erat autem* p. *Distabat autem a me* Vat.

7) *Magis magisque video* p. *Et ecce, video magis magisque* Vat., cui excidit seq. *esse.*

8) *autem* om. Vat., ubi mendum *locute* p. *locustae.*

9) *Erat autem statura bestie illius fere pedes centum. caput quidem habebat tamquam urnalem* Vat. De ceto, quod Iachm. (p. 49. 59.) aliique centum pedibus praeditum invito Herma asserunt, cfr. Apoc. 11, 7. 12, 3. 13, 1 sq. 17, 8 sq. Clarius, ut solet, etiam de isto Pal.

10) *rememoratus sum verbum* p. *recordatus sum verbi* Vat.

11) Ita dedi c. Lamb. Pal. Vat. et Fab. St., *quis* Cot.; tum *in me bestiam tradidi* Vat.

retur nomen eius gloriosum, quoniam dignum iudicavit, ut ostenderet mihi mirabilia sua. Et laudante me et gratias ei agente, quasi sonus vocis mihi respondit et ait mihi: noli dubius esse. Ego autem mecum cogitare coepi dicens: ego quid habeo dubius esse, ita fundatus a Domino, et qui viderim tam gloriosas res? Et accessi modicum, et ecce video pulverem quomodo in caelum ferebatur. Et coepi dicere mecum: putas[3] animalia veniunt et pulverem levant. Sic autem erat longe hoc a me, quasi stadium unum. Cum fieret ergo amplior pulveris spissitudo, sensi aliquid esse divinum. Modicum autem eluxit sol, et ecce video magnam bestiam quasi aliquem cetum, et ex ore eius locustae igneae exibant. Erat autem bestia longior quasi pedum centum, et caput habens quasi laguenam.[4] Unde cum coepissem plorare et rogare Dominum, ut me liberaret a bestia, memoratus sum sermonis, quem audieram: noli dubius esse. Induens ergo me, fratres, fidem Domini, et in mentem habui eorum magnorum quae docuerat me, et confirmatus tradidi me bestiae. Sic autem veniebat bestia rugiens, quasi posset civitatem exterminare. Veni igitur iuxta illam;[5] at bestia volvebat se in terra, et nihil aliud faciebat nisi linguam[6] proferebat, et in totum non se movebat, quamdiu transivi illam. Habebat autem ipsa bestia super caput colores quattuor: nigrum et igneum sive sanguineum, et aurosum et album.

(B) II. Quando autem transivit me illa bestia, et accessit quasi pedes triginta, ecce obvia mihi venit virgo ornata quasi de thalamo procedens in albis calceamentis et albis vestibus operta usque ad frontem, et mitra erat opertorium eius; habebat autem capillos albos. Cognovi ergo ex prioribus visionibus, quoniam ecclesia est, et hilaris effectus sum. Illa autem salutavit me dicens: ave homo. Et ego illam resalutavi: ave domina. Illa respondens ait mihi: nihil [tibi accurrit?] Dico ei: etiam domina, talis bestia, quae poterat populos consumere; sed virtute Domini et miseratione eius evasi ab ipsa. Bene, inquit, evasisti, quoniam sollicitudinem tuam in Dominum proiecisti, et cor tuum aperuisti apud Dominum, credens, quia per nullum poteras salvari, nisi per magnum et gloriosum nomen [ipsius.] Propter hoc Dominus destinavit angelum suum,

---

12) *illa bestia* ordo in Vat., tum *possit* p. *posset*.
13) *transirem* Vat.
14) *illa bestia* transp. Vat.
15) *deinde* Vat.

Cap. II. 1) *bestiam* accessit ex Vat. et Fab. St., suffragante Pal., subinde *progressum* p. *progressus sum* Vat.

2) *virgo quaedam exornata tamquam de thalamo progrediens tota in albis et calciamentis albis circumdata ut usque ad faciem mitram* (sine *habens*) Vat. Vid. Apoc. 21, 2. et lachm. l. c. p. 61.

3) *Et ego illam salutavi dicens* Vat.
4) *autem* om. Vat.
5) Vocc. *occurrit mihi* des. in Vat.
6) *nimia* Vat.
7) *proiecisti ad dominum* ordinatur in Vat., tum *quia* p. *quod* Vat. Pal. Vid. I Petr. 5, 7. et Act. 4, 12.

3) Sic Pal. Fortasse scr. *potis*.
4) Ita scr. Pal.
5) *illa* Pal.
6) *lingua* Pal.

suum, qui est super bestias, cui[8] nomen est Hegrin, et obturavit os eius, ne te dilaniaret. Magnam tribulationem effugisti propter fidem tuam, et qui talem bestiam non dubitasti. Vade ergo, et enarra electis Dei magnalia ipsius, et dices illis, quod[9] bestia haec figura est pressurae superventurae. Si ergo praeparaveritis vos, *poteritis effugere illam,[10] si cor vestrum fuerit purum ac sine macula, et reliquos dies vitae vestrae[11] servieritis Deo sine querela. Immittite[12] sollicitudines vestras super Dominum, et ipse diriget eas. Credite[13] Deo, qui estis dubii, quoniam omnia potest, et avertere iram suam a vobis, et mittere vobis praesidia. Vae dubiis iis,[14] qui audierint verba haec, et contempserint; melius erat illis non nasci.'

(A) III. Interrogavi eam de illis quattuor coloribus, quos habebat bestia in capite. At[1] illa respondit mihi dicens: ,iterum tu curiosus es, de rebus[2] huiusmodi interrogans.' Et dixi: ,domina, demonstra mihi, quid sint illa.' ,Audi,' inquit: ,illud nigrum mundus est, in quo commoramini: igneum autem et sanguinolentum, quoniam oportet seculum hoc per sanguinem et ignem deperire; aurea[3] autem pars vos estis, qui effugistis seculum hoc. Sicut enim per ignem aurum probatur et utile fit; sic et vos probamini, qui habitatis[4] in illis. Qui igitur permanserint et perseveraverint[5] et probati fuerint, ab eis purgabuntur. Et sicut aurum emundatur,[6] et remittit sordem suam; sic et vos abiicietis omnem tristitiam et angustiam, et emundabimini in structuram turris. Alba autem pars superventuri est[7] seculi, in quo habitabunt electi Dei, quoniam immaculati et puri erunt electi Dei in vitam aeternam. Tu ergo ne desinas loqui haec[8] auribus sanctorum. Habetis et figuram tribulationis superventurae[9] magnae. Nam si vos volueritis, nihil erit. In mente[10] habete ista, quae praescripta sunt.' Haec cum dixisset, discessit. Non vidi autem, quem in locum abierit.[11] Strepitus autem factus est, et aversus sum retrorsum metuens: et putabam bestiam illam advenire.[12]

*ἐκφεύξεσθε τὴν ἐνέργειαν τοῦ ἀγρίου, ἐὰν ἡ καρδία ὑμῶν γένηται

---

8) *cuius* Vat. Pal. Hieronymus in Comment. ad proph. Habac. 1, 14. Hermae librum stultitiae condemnandum esse censet, cum angelum quemdam, nomine *Tyri*, reptilibus praeesse scribat. Sed angelus ille non *Tyrus*, sed *Hegrin* ab Herma appellatur, et procul dubio *Tyri* vox apud Hieronymum librariorum vitio ortum debet. Cotelerius duas coniecturas ad nomen *Hegrin* explicandum nobis reliquit: 1) Fortasse scriptum fuisse *εγρηγ* i. e. compendiosa scriptura pro *ἐγρήγορος*, vigil, עִיר, quo nomine apud Danielem 4, 10. et 20. angelus significatur; pro *εγρηγ* autem scriptum seu lectum fuisse *εγρην*. 2) Fortasse Hermam hoc fere modo scripsisse: *ἔπεμψε κύριος ἄγγελον αὐτοῦ, ὅς ἐστιν ἐπὶ θηρίον, ᾧ ὄνομα ἄγριον, misit Deus angelum suum super bestiam, cui* (bestiae) *nomen est τὸ ἄγριον*, i. e. *ferum*. Huic interpretationi favet Clem. Alex. (Strom. IV, 9. p. 596.), eique adstipulatur Nourrius; priori autem patrocinatur Lücke (Einleit. in d. Offenbarung Iohannis) p. 145. not. 2. Cfr. quoque Ittigium, l. c. p. 168. Cfr. Apoc. 9, 11.: *ἄγγελος Ἀββαδών*. *H.* Attamen Hieronymus illic Hermam nec nominat, nec accusat. Dicit potius, scriptum quoddam apocryphum stulte narrare, quemdam angelum nomine Tyri praeesse reptilibus, et in hanc similitudinem piscibus quoque et arboribus et bestiis universis proprios in custodiam angelos assignatos. Ultima Hieronymi verba melius quadrant ad Clementis Romani Recogn. I, 45. In Codice Pal. est *tegri*. Fortassis vocem habes ex *θήγειν* (acuere, excitare, instigare) et *ἄγριον* (ferum) ab Herma ex Graeco Iudaeo facto Christiano modo Hebraeorum conflatam, sed librariorum incuria mutilatam. Legendum propono Thegrin.

qui super bestias est, cuius nomen est Tegri,[1] et lusit[2] os eius, ne te consumeret. Magnam tribulationem evasisti propter fidem tuam, et quia talem bestiam videns non fuisti dubius. Vade ergo et refer electis Domini, et dic illis, quoniam bestia haec forma est tribulationis magnae. Si ergo paraveritis vos et poenitentiam feceritis ex toto corde vestro ad Dominum, poteritis evadere illam, si cor vestrum fuerit mundum et immaculatum, et caeteros vitae vestrae dies servieritis[3] immaculati. Proicite sollicitudines vestras in Dominum, et ipse corriget eas. Credite Domino, quia omnia[4] potest, et avertit iracundiam suam a vobis. Vobis autem, qui dubii[5] estis, mittet flagella. Vae audientibus haec verba et contemnentibus ea; melius erat enim non nasci.

(B) III. Et interrogavi eam de quattuor coloribus, quos habet super caput suum. Illa autem respondens ait mihi: iterum exquaeris de talibus rebus? Dico ei: etiam domina, nota fac mihi, quae sunt haec. Audi, ait: nigredo seculum hoc est, in quo habitatis: igneum autem vel sanguineum, quoniam debet seculum hoc per sanguinem et ignem perire; aurosum autem vos estis, qui evadetis seculum hoc. Quoniam autem aurum probatur per ignem et bonum invenitur: sic et vos probamini in vobis. Qui ergo perseverat et igni probatur, ab ipso purgabitur: et quomodo aurum dimittet sordem, sic et vos dimittitis omnem tristitiam et angustiam, et purgamini et utiles eritis in fabrica turris. Album autem, quod erat, mundus venturus est, in quo habitabunt electi Dei, quoniam mundi et sine macula erunt hi, qui eliguntur a Deo in vitam aeternam. Tu ergo noli intermittere loquens in auribus sanctorum. Habetis et formam tribulationis venturae. Si autem et vos volueritis, nihil erit. In mente habete, quae ante scripta sunt. Haec dicens recessit, et non vidi, quo loco iit; nebula autem fuit. Et ego reversus sum retro timens et sperans, quoniam bestia venit.

καθαρὰ καὶ ἄμωμος,

---

9) *quoniam* Vat. Pal.

10) *effugere* p. *poteritis effugere illam* Vat.

11) *vestrae* om. Vat.

12) *iniuncte* Vat. Scribe saltem *iniungite*. Idem *dirigit eos* p. *diriget eas* ex Lambeth., *corriget eas* Pal., *dirigat eas* Cot. Cfr. Ps. 54, 23. Matth. 6, 25. Luc. 12, 22. Phil. 4, 6.

13) *creditis* Vat., dein om. *et* ante *avertere*, tum *suffragia* p. *praesidia*.

14) *his* Vat. Matth. 26, 24. Marc. 14, 21.

Cap. III. 1) *Ac* Vat.

2) *de illis* (expunctum) *rebus* Vat.

3) *aureum* Vat. Cfr. II Petr. 2, 20.

4) *habitis* mendose Vat. Subsequens *in illis* ad huius mundi homines referunt. Praestat lectio Codicis Pal. *sic et vos probamini in vobis*. Cfr. I Petr. 1, 7.

5) Vocc. *et perseveraverint* non leg. in Vat. Commate distinxi post *fuerint*, cum prius interpungeretur post *eis* = huius mundi hominibus. Eo spectat Pal. *Qui ergo perseverat et igni probatur ab ipso purgabitur.*

6) Ita Fab. St. et Cot. in textu, ut videtur sine Codd. auctoritate, cum C et G exhibeant *emendatur* aeque ac Lamb. Vat., mox quoque *emendamini* p. *emundabimini* Vat.

7) *supervenientur* p. *superventuri est* Vat.

8) *loquendo* p. *loqui haec* Vat.

9) *superveniente* Vat.

10) *mentem* Vat., mox *perscripta* p. *praescripta*.

11) *quo loco abiit* p. *quem in locum abierit* Vat.

12) *et adversus sum retro metuens. et putabam illam bestiam venire* Vat. Similis strepitus auditus est IV Esdr. 10, 26.

Cap. II. 1) *tegri*: sic Pal.

2) non muto in *illusit*.

3) *servitae* Pal.

4) *omnes* Pal.

5) *dubi* Pal.

LIBER[1] SECUNDUS

QUI INSCRIBITUR:

MANDATA.

Prooemium.

Cum orassem domi, et consedissem[2] supra lectum, intravit vir quidam reverenda facie, habitu pastorali, pallio albo amictus, peram in humeris, et virgam in manu gestans, et salutavit me. Et ego resalutavi eum.[3] Protinusque consedit iuxta me, et ait mihi: ‚missus sum ab illo[4] venerabili nuntio, ut habitem tecum reliquos dies vitae tuae.' Et ego putabam, ipsum[5] ad temptandum me venisse. Et dico ei: ‚tu enim quis es? Ego enim novi,[6] cui traditus sum.' Ait mihi: ‚non cognoscis me?' ‚Non,' inquam. ‚Ego,' inquit, ‚sum pastor ille,[7] cui traditus es.' Adhuc loquente eo figura eius mutata est. Cumque cognovissem, esse[8] eum, cui traditus fueram, confusus sum, protinusque metus me subiit, et totus maerore confectus sum, quia sic respondi ei nequiter et insipienter.[9] Ait mihi: ‚noli confundi, sed virtutem concipe animo in mandatis meis, quae daturus sum tibi. Missus sum enim, inquit, ut, quae vidisti superius, omnia tibi rursus ostendam; praecipue quae ex eis[10] utilia sunt vobis. Primum omnium mandata mea et species similitudinum[11] scribe; reliqua autem, sicut ostendero tibi, sic ea scribes. Ideo autem praecipio[12] tibi, primum mandata mea et similitudines scribere, ut subinde legendo facilius ea custodire possis.' Scripsi[13] igitur mandata et similitudines, ita ut praecepit mihi. Quae audita si custodieritis, atque in his ambulaveritis, et exercueritis ea mente pura, recipietis a Domino, quae pollicitus est[14] vobis. Sin autem iis[15] auditis non egeritis poenitentiam, sed adhuc adieceritis ad delicta vestra, a Domino adversa recipietis. Haec omnia praecepit mihi scribere ‚pastor' ille, nuntius poenitentiae.[16]

---

1) Visionem quartam excipit in Vat. rubra inscriptio: *Visio quinta de mandatis.*

2) *et cum sedissem* C, Lamb., Vat., qui mox pergit *intravit quidam vir dignitosam faciem habitu pastorali amictus pallium album peram gestans in humerum et virgam in manu et salutavit me.* Cfr. Matth. 10, 11. Colligimus ex Tertull. de orat. c. 12, ubi Hermae locus citatur, adsignata oratione fuisse quibusdam morem assidendi. Cuius quidem rei rationem Tertullianus non perspiciens, Hermae dicta ad ordinem narrationis, non ad instar disciplinae spectare recte adnotat. Vid. IV. Esdr. 3, 1. Vis. 1, 3.

3) Ante *eum* in Vat. est *ipsum* c. punctis suppositis.

4) Sic leg. Pal. Vat. et Fab. St., *eo* vulg. Dein *mee vite* p. *vitae tuae* Vat.

5) *eum* Vat.

6) *novi* pr. man. supraaddidit in Vat. Angelus Hermae custos, qui Vis. 2, 4 et Vis. 3, 10. iuvenis speciosus fuerat, iam adest habitu pastorali missus *ab eo venerabili nuntio.* Nuntium (ἄγγελον) illum venerabilem opinor esse Christum. Id certe desumitur ex Sim. 9, 1. 5, 4. Mand.

INCIPIUNT PASTORIS MANDATA DUODECIM.

(B) Cum orassem domi, et consedissem supra lectum, intravit vir quidam facie dignitosa, habitu pastorali, amictus pelle alba, peram gestans in humero et virgam in manu, et salutavit me. Et ego resalutavi eum, protinusque consedit iuxta me et ait mihi: missus sum ab illo venerabili nuntio, ut habitem tecum reliquos dies vitae.[1] Putavi enim, [eum] ad temptandum me venisse. Dico ei: tu autem quis es?[2] Ego autem novi eum, cui sum traditus. Ait mihi: non cognoscis me? Non, inquam. Et dixit mihi: ego sum ille pastor, cui traditus es. Et adhuc loquente eo, figura eius mutata est. Cumque cognovissem, esse eum[3] cui fueram traditus, confusus sum protinus; metusque in mentem intravit, et totus sum maerore confectus, quod sic ei respondissem nequiter et inscienter. Et ait mihi: noli confundi, sed virtutem concipe animo in mandatis meis, quae daturus sum tibi. Missus sum enim, inquit, ut, quae vidisti superius, omnia tibi rursus ostendam, quae illorum praecipue sint vobis utilia. Primo omnium mandata mea et species et similitudines scribe; reliqua autem sicuti ostendero tibi, scribes, ut subinde legendo facilius possis custodire ea. Scripsi igitur mandata et similitudines, sicut praecepit mihi. Quae audita si custodieritis atque in his ambulaveritis et ea exercueritis mente pura, recipietis a Domino quaecunque pollicitus est[4] vobis. Sin vero eis auditis non[5] egeritis poenitentiam, sed adhuc ad delicta vestra adieceritis, a Domino recipieritis adversa. Haec omnia sic scribere mihi praecepit pastor ille nuntius poenitentiae.

5, 1. Sim. 10, 1. 2. coll. Vis. 3, 9. Archangelo quidem Michaeli, cui omnium fidelium custodia curae est, simili modo locus nuntii poenitentiae prior adsignatur. Sim. 8, 3.

7) *sum ille pastor* Vat., omisso praec. *inquit*.

8) *esse* om. Vat., posthac *in me intravit* p. *me subiit*.

9) Ita est in Vat. favente Pal. et var. lect. apud Cot., *quia sic ei responderam insipienter* idem in textu c. Fab. St.

10) *que ex praecipue* p. *praecipue quae ex eis* Vat., cui excidit pron. *eis*, ut liquet ex Pal.

11) *primum omnia mea et species similitudinem* Vat. Quo *reliqua* referenda sint, quae se Hermae ostensurum promittit, commode colligitur ex Codice Pal. Ibi enim post ultimum Similitudinis 9 vocabulum puncto distincto apponitur *'AMHN*. Quod cum in fine quoque Similitudinis 10 ibidem factum sit (*ἀμήν*), non dubito, quin amanuensis libros Mandatorum et Similitudinum illic expletos esse, novamque sectionem cum Sim. 10 incipere ex antiquo apographo absque arbitrio signaverit. Codex quoque Vat. id sibi vult. Nam spatium vacuum, quod antecedit Similitudinem 10, titulo soli praescribendo amplius est. *Reliqua* ergo habes in Sim. 10. Haud male divisio incipere potuisset iam inde a Sim. 9, 1.

12) *principio* vitiose Vat.

13) Liber Hermae quodammodo Ethica christiana nominari potest. Cfr. Iachm. l. c. p. 44. *H.*

14) *est* des. in Vat.

15) *his* Vat., cui excidit, ut Lamb., *ad* ante *delicta*.

16) *Ἄγγελος τῆς μετανοίας* etiam apud Clem. Alex. (quis dives c. 42. ad fin. p. 961.) nobis occurrit. *H.*

1) Post *vitae* pron. *tuae* deletum est in Pal. Postea potius *eum* ex *enim* corrige.

2) Erat *est* in Pal.

3) *esse cum eum* Pal., ubi deinde *in mente intravit*.

4) *es* Pal.

5) *et* Pal.

MANDATUM I.

De fide in unum Deum.

(A) *‚Primum omnium crede, quod[1] unus est Deus, qui omnia creavit et consummavit, et ex nihilo omnia fecit. Ipse capax universorum solus immensus est,[2] qui nec verbo definiri, nec mente concipi potest. Crede igitur in eum, et time eum, et timens habe abstinentian. Haec custodi, et abiice abs te omnem concupiscentiam et[3] nequitiam, et indue virtutem iustitiae, et vives Deo, si custodieris mandatum hoc.'

MANDATUM II.

De fugienda obtrectatione, et eleemosyna facienda in simplicitate.

(A) † Dixit mihi: ‚simplicitatem habe, et innocens esto; et[1] eris sicut infans, qui nescit malitiam, quae perdidit vitam hominum. Primum de nullo male loquaris, neque libenter audias male loquentem. Sin[2] vero et tu audieris, particeps eris peccati male loquentis; et credens tu quoque peccatum habebis,[3] quia credidisti male loquenti de fratre tuo. Perniciosa est detractio,[4] inconstans daemonium est; nunquam in pace consistit, sed semper in discordia manet. Contine te[5] ab illa, et semper pacem habe cum fratre tuo. Indue constantiam sanctam, in qua nulla sunt peccata, sed omnia laeta sunt; et benefac[6] de laboribus tuis. Omnibus inopibus[7] da simpliciter, nihil dubitans cui des. Sed omnibus da; omnibus enim Deus dari vult de suis donis.[8] Qui ergo accipiunt, reddent rationem Deo, quare acceperunt, et ad[9] quid. Qui autem accipiunt ficta necessitate, reddent rationem; qui autem dat, innocens erit. Sicut enim accepit[10] a Domino, ministerium consummavit, nihil dubitando, cui daret et cui non daret; et fecit hoc ministerium simpliciter et[11] gloriose ad Deum. Custodi ergo mandatum hoc, sicut tibi locutus sum, ut poenitentia tua simplex inveniatur, et possit domui tuae bene fieri; et cor mundum habe.'

* *Πρῶτον πάντων πίστευσον, ὅτι εἷς ἐστὶν ὁ Θεὸς, ὁ τὰ πάντα κτίσας καὶ καταρτίσας, καὶ ποιήσας ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι τὰ πάντα. Εἷς Θεὸς μόνος ὁ πάντα χωρῶν, μόνος δὲ ἀχώρητος ὤν.*

† *Ἁπλότητα ἔχε, καὶ ἄκακος γενοῦ, καὶ ἔσο ὡς τὰ νήπια τὰ μὴ γινώσκοντα πονηρίαν, τὴν ἀπολοῦσαν τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων. Πρῶτον μὲν μηδενὸς καταλάλει, μηδὲ ἡδέως ἄκουε τοῦ καταλαλοῦντος·*

Mand. I. 1) *quia* Vat., cui dein excidit pron. *qui* et *ex* praep. Graeca sunt: *πρῶτον πάντων πίστευσον, ὅτι εἷς ἐστὶν ὁ Θεὸς, ὁ τὰ πάντα κτίσας καὶ καταρτίσας, καὶ ποιήσας ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι τὰ πάντα.* Sapientissimo Mandato hoc usi sunt olim SS. Patres, usi et Haeretici Ariani, cum hoc discrimine, quod illi quidem optimo iure id fecerint, hi vero pessimo exemplo, singularique impudentia, quasi neget Ecclesia unum esse Deum, cunctorum creatorem. *Cot.* Cfr. Vis. 1, 1.: *condidit ex nihilo ea, quae sunt.*

2) Huc usque Mand. istud Graece exhibet auctor *Doctrinae ad Antiochum Ducem* editae a Montfauconio T. III. Opp. S. Athanasii p. 252. n. 1, ubi alia praeterea ex Pastore desumpta invenies.

3) *concupiscentiam et* om. Vat., ubi post *vives* interponitur *cum.*

Mand. II. 1) *et* om. Vat., ubi *infantes qui nesciunt* p. *infans, qui nescit.* Ab initio usque ad verba: *omnia laeta sunt* habemus Graece Doctr. ad Antioch. n. 2. p. 253. Fere eadem in Antiochi homil. 29.

MANDATUM PRIMUM PASTORIS.

(B) Primo omnium crede, esse unum Deum, qui omnia creavit et consummavit, et ex nihilo cuncta fecit. Ipse caput universorum, solus immensus, qui nec verbis definiri, nec mente concipi potest. Huic ergo crede, et metue eum, metuque accepto tene abstinentiam. Haec custodi, et abicis[1] a te omnem nequitiam, omnemque indues virtutem aequitatis, et vives Deo, si custodieris hoc mandatum.

MANDATUM SECUNDUM.

(B) Ait mihi: simplicitatem tene et innocens esto, sicut infantes, qui ignorant nequitiam, quae vitam perdit hominum.[1] Ante omnia de nullo male opineris, neque libenter audias eum, qui absenti detrahit. Sin autem et tu audieris,[2] particeps eris huius; si enim consenseris detrahenti et id, quod de absente dictum fuerit, credideris, eris et tu ei similis, et contra fratrem tuum perniciosus, et adstringeris peccato eiusdem detrahentis. Malum enim est, aliquem infamare, et instabile daemonium, nunquam in pace consistens, sed in discordia semper habitans. Abstine ergo te ab eo, et eris semper quietus inter omnes. Indue te autem temperantiam, verecundiam, modestiam, in qua nulla offensa est, nulla nequitia, sed cuncta plana[3] atque laeta. Exerce bonitatem, et de fructu laborum tuorum, quos tibi tribuit Deus, omni inopi praesta simpliciter, nihil dubitans cui sit dandum. Omnibus tribue; universis enim Deus dari vult de suis donis. Accipientes vero reddent rationem Deo, quare et ad[4] quid acceperint. Quicunque enim acceperint coacti aut[5] aliqua necessitate, a crimine innocentes erunt; qui vero fallaciter acceperint, rationem dabunt. Ille autem, qui dat, innoxius erit, cum enim hoc ministerium, quod a Domino accipitur, simpliciter apud Deum gestum[6] fuerit. Quicunque ergo tam simpliciter ministrat, vivit Deo. Custodi itaque mandatum hoc, sicut tibi dixi, in poenitentia tua, et domui tuae cum simplicitate, et cor tuum sit mundum et indeficiens apud Deum.

εἰ δὲ μὴ, καὶ σὺ ἀκούων ἔνοχος ἔσῃ τῆς ἁμαρτίας τοῦ καταλαλοῦντος .... Πονηρὸν γὰρ πνεῦμά ἐστιν ἡ καταλαλιὰ, καὶ ἀκατάστατον δαιμόνιον, μηδέποτε εἰρηνεῦον, ἀλλὰ πάντοτε ἐν διχοστασίαις κατοικοῦν. Ἄπεχε οὖν ἀπ' αὐτοῦ, καὶ εἰρήνην ἕξεις μετὰ πάντων. Ἔνδυσαι δὲ τὴν ἁπλότητα καὶ τὴν σεμνότητα, ἐν οἷς οὐδέν ἐστι πρόσκομμα πονηρὸν, ἀλλὰ πάντα ὁμαλὰ καὶ ἱλαρά.

---

2) *Sin* etiam Pal., *si* Vat. Idem *peccatis* p. *peccati.*

3) *credens et tu habebis peccatum* p. *et credens, tu quoque peccatum habebis* Vat.

4) *decertatio* Vat., quae lect. sensum prorsus permutat.

5) *Abstine te* p. *Contine te* Vat.

6) *et fac bene* Vat.

7) Cfr. Antioch. hom. 98.

8) *donis* c. Pal. Vat. Fab. St. et Cot. = *ἐκ τῶν ἰδίων δωρημάτων* Antioch., *bonis* Hef. c. Gallandio invitis Codd. Locus mutilatus in ed. Cler. a. 1724.

9) *ut* Lamb. Vat. Pal.

10) *accipit* Vat., qui mox ut Lamb. *cui dare, cui non dare.*

11) *et* om. Vat.

Mand. I. 1) Corrige *abicies.*

Mand. II. 1) *hominem* Pal.

2) *audiendo* Pal.

3) *plena* erat in Pal.

4) *ut* Pal.

5) Pal. prius *ut.* Ibidem extat siglum qc post *dabunt.*

6) *gesta* Pal.

MANDATUM III.

De fugiendo mendacio, et Hermae poenitentia ob simulationem.

(A) *Iterum mihi dixit: ,veritatem dilige, et omnis sermo verus[1] ex ore tuo procedat; ut spiritus, quem Dominus constituit in carne tua, verax inveniatur apud cunctos[2] homines, et Dominus magnificetur, qui dedit spiritum in te; quia Deus verax est in omni verbo, et non est mendacium in ipso. *Qui ergo[3] mentiuntur, abnegant Dominum, non reddentes Deo depositum, quod[4] acceperunt. *Acceperunt enim spiritum sine mendacio. Hunc si mendacem reddunt,[5] coinquinant mandatum Domini, et fraudatores fiunt.' His ego auditis vehementer flevi.[6] Qui cum flentem me videret, dixit mihi: ,quid ploras?' Et dixi: ,quoniam, domine, nescio, an possim salvus esse.' ,Quare?' inquit. Et dixi: ,quia nunquam, domine, verum locutus sum verbum in vita mea,[7] sed semper in simulatione vixi, et mendacium pro veritate affirmavi omnibus; et non mihi quisquam contradixit, sed fides habita est verbo meo. Quo modo[8] ergo potero vivere, cum sic egerim?' Et dixit mihi: ,tu quidem bene et vere sentis; oportebat enim te, sicut Dei servum, in veritate ambulare,[9] et malam conscientiam cum spiritu veritatis non coniungere, nec tristitiam Spiritui Dei sancto et vero facere.' Et dixi illi:[10] ,nunquam, domine, haec verba tam diligenter audivi.' Et dixit mihi: ,nunc audis; cura deinceps,[11] ut et illa, quae prius locutus es falsa pro negotiis tuis, his verbis et illa fidem recipiant. Possunt enim et illa fidem recipere,[12] si vera locutus fueris deinceps; †et si veritatem servaveris, poteris vitam consequi. Et quicunque audierit hoc mandatum, et fecerit, et recesserit a mendacio, vivet Deo.'

MANDATUM IV.

De dimittenda adultera.

(A) ††.Mando,' ait, ,tibi, ut castitatem custodias, et non ascendat[1] tibi cogitatio cordis de alieno matrimonio, aut de fornicatione; haec enim

* *Ἀλήθειαν ἀγάπα, καὶ πᾶσα ἀλήθεια ἐκ τοῦ στόματός σου ἐκπορευέσθω, ἵνα τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ κατοικῇ σοι .... Οἱ γὰρ ψευδόμενοι ἀθετοῦσι τὸν Θεόν .... Ἔλαβον γὰρ πνεῦμα ἀληθείας, καὶ ἐγένοντο οἰκητήρια τοῦ ἀληθινοῦ πνεύματος.*

† *ἐὰν οὖν τὴν ἀλήθειαν φυλάξῃς, δυνήσῃ σεαυτῷ ζωὴν περιποιήσασθαι.*

Mand. III. 1) *verax* Bodl. Lamb. Vat. Ad priora ista quadrant Graeca servata Doctr. ad Antioch. n. 3.

2) *cunctos* non est in Vat.

3) *autem* Vat.

4) *quem* Vat.

5) *reddant* Vat.

6) Ita dedi ratione habita lect. Bodl. Vat. et Fab. St.: *His ergo auditis vehementer flevi*, Cot. *His auditis, ego vehementer flevi.*

7) *verbum locutus sum in vita* p. *verum locutus sum verbum in vita mea* Vat.; ibidem *cum* p. *in*, dein *firmavi* p. *affirmavi*, mox *priusquam*, aliena manu *quisquam* stylo cerussato supra, tum transp. *est habita.* In hunc modum se accusat Prudentius Prooem. in lib. Cathem. v. 8 sq.

Mox docuit toga
Infectum vitiis falsa loqui, non sine crimine.

Cfr. infra *locutus es falsa pro negotiis tuis*, et Vis. 1, 3.

MANDATUM TERTIUM.

(B) Iterum dicit mihi: ama veritatem, et omnis veritas de ore tuo procedat, ut spiritus, quem Dominus constituit in hoc corpore, verax apud cunctos homines inveniatur, atque ita Dominus honoretur, qui habitat supra te. Et quidem Dominus verax est in omnibus verbis suis, nullumque apud eum mendacium est. Laedunt igitur eum, quicunque mentiuntur, fraudatoresque Domini esse incipiunt, non reddentes ei commendatum sibi spiritum, sicut acceperunt. Acceperunt enim spiritum sine aliquo mendacio. Hunc si mendacem reddiderunt, rationem dabunt; maculaverunt etiam mandatum Domini, et facti sunt fraudatores adversus eum. Haec autem cum ego audissem, vehementissime flevi. Qui cum me flentem videret, ait: cur lacrimas profundis? Et dixi: quoniam ignoro domine, an possim salutem habere. Et ait mihi: quare? Et dixi: nunquam in tota vita mea verum locutus sum sermonem, sed semper cum omnibus callide vixi et mendacium meum pro vero adfirmavi, nec quisquam mihi contradixit, sed[1] fides habita est verbis meis. Quemadmodum vivere possim, cum sic me gesserim? Et ait mihi: tu quidem vere et bene sentis. Oportebat enim te, sicut Dei servum, cum veritate ambulare, nec[2] malam conscientiam iungere ad spiritum veritatis, nec laedere spiritum sanctum atque verum. Et dixi: nunquam domine id audivi. Et ait mihi: nunc audis. Custodi ea, ut ea[3] quae prius perperam egisti, posterioribus factis tuis in veritate approbatis illa quoque priora fidem consequantur. Nam his in veritate repertis, et illa quasi vera comprobabuntur, si ex hoc tempore curaveris ut sermo tuus mendaciis careat; et si amaveris veritatem, poteris perpetuam vitam tibi adquirere. Et quicunque huic praecepto obtemperaverit, et abstinuerit se ab omni mendaciorum, vivet Deo.

MANDATUM QUARTUM.

(B) Praecipio tibi, inquit, custodire castitatem, nec intret in cogitationem tuam[1] aut mulieris alienae cupiditas, aut adulterii mentio, aut

†† *Φύλασσε τὴν ἁγνείαν, καὶ μὴ ἀναβαινέτω ἐπὶ τὴν καρδίαν σου περὶ γυναικὸς ἀλλοτρίας, ἢ περὶ πορνείας τινὸς, ἢ περὶ τοιούτων ὀνομάτων· τοῦτο γὰρ ποιῶν ἁμαρτίαν μεγάλην ἐργάζῃ . . . Βλέπε οὖν· ἀπέχου ἀπὸ τῆς ἐνθυμήσεως ταύτης.*

---

8) *Quemadmodum* Vat.

9) *ambulare in veritate,* Vat., ubi *et* p. *nec,* exciditque *et* post *sancto.* Ephes. 4, 30.

10) *dixit mihi* erat in Vat.

11) *Custodi a modo* p. *cura deinceps* Lamb. *Custodi āmodo* Vat., quod idem est. Latinitatis senescentis *a modo* = *inde iam* vel *deinceps.* Mox *locuta* p. *locutus* et *perticipant* p. *recipiant* Vat.

12) *percipere* Lamb. Vat., uterque *a modo* (*ammodo* scr. Vat.) p. *deinceps.* Ad extrema rursus cf. Doctr. ad Antioch. l. l.

Mand. IV. 1) Haec usque ad verba: *ab hac cogitatione* magnam partem Graece inveniuntur Doctr. ad Antioch. n. 4. (Iam Clericus recte ediderat *ἀναβαινέτω* p. *ἀναμενέτω,* quod repetiit Hef.)

Mand. III. 1) *atn* (*attamen*) in Pal. praecedit coniunctionem *sed.*

2) *ne* Pal.

3) *eam* Pal. Fortasse *iam.*

Mand. IV. 1) *in cogitatione tua* Pal.

parit peccatum magnum.[2] Tu autem semper[3] memor esto Domini, omnibus horis, et nunquam peccabis. Si enim haec cogitatio in cor tuum ascenderit tam mala,[4] magnum peccatum facis; et qui haec faciunt, viam mortis sequuntur. Vide ergo tu; abstine te ab hac cogitatione. Ubi enim castitas manet in corde hominis iusti, nunquam ibi ascendere debet[5] cogitatio mala.' Et dixi illi: ,domine, permitte mihi pauca verba dicere tibi.'[6] ,Dic,' inquit. Et dixi illi: ,domine, si quis habuerit uxorem fidelem in Domino, et hanc invenerit in adulterio, nunquid peccat vir, si convivat cum illa?' Et dixit mihi: ,quandiu nescit[7] peccatum eius, sine crimine est vir vivens cum illa. Si autem scierit vir, uxorem[8] suam deliquisse, et non egerit poenitentiam mulier, et permanet in fornicatione sua, et convivit cum illa vir; reus erit peccati eius, et particeps moechationis eius.' Et dixi illi: ,quid ergo, si permanserit in vitio suo mulier?' Et dixit: ,dimittat illam vir, et vir per se maneat. Quodsi dimiserit mulierem[9] suam, et aliam duxerit, et ipse moechatur.' Et dixi illi: ,quid si mulier dimissa poenitentiam egerit, et voluerit ad virum suum reverti, nonne[10] recipietur a viro suo?' Et dixit mihi: ,imo, si non receperit eam vir,[11] peccat, et magnum peccatum sibi admittit; sed debet recipere peccatricem, quae poenitentiam egit; sed[12] non saepe. Servis enim Dei poenitentia una est.[13] Propter poenitentiam ergo non[14] debet, dimissa coniuge sua, vir aliam ducere. Hic actus similis est et in viro et in muliere. Non solum moechatio est illis, qui carnem suam coinquinant; sed et is,[15] qui simulacrum facit, moechatur. Quodsi in his factis perseverat, et poenitentiam non agit, recede ab illa, et noli convenire[16] cum illa; alioquin et tu particeps eris peccati eius. Propter hoc praeceptum est vobis, ut coelibes maneatis, tum vir, tum mulier;[17] potest enim in huiusmodi poenitentia esse. Sed et ego non do occasionem, ut haec ita[18] agantur; sed ne amplius, qui peccaverit, peccet. De prioribus autem peccatis eius Deus, qui potestatem habet sanitatem dandi, dabit remedium, quia ipse est, qui habet potestatem omnium.'

(A) II. Iterum[1] interrogavi, et dixi: ,quoniam dominus existimavit me dignum esse, ut mecum habites[2] semper; pauca verba mihi edissere,[3]

---

2) *quia hoc facit peccatum magnum* Lamb. Vat.

3) *semper* reiicitur post *Domini* in Vat.

4) *in corde tuo ascenderit sic* p. *in cor tuum ascenderit tam mala* Vat.

5) *non ibi debet ascendere* Vat.

6) Ita c. Lamb. Vat., *permitte me pauca verba tecum loqui* vulg.

7) *nescis* Vat.

8) *mulierem* Vat., dein *eget* p. *egerit*, tum *ea* p. *illa* et *peccatis suis* p. *peccati eius*. Cotelerius: Citatur iste locus a Petro Lombardo lib. IV. Sententiarum dist. 35. n. 5, et a Gratiano Caus. 34, mutatusque in Canonem cernitur apud Gregorium IX Decret. lib. 5 tit. 16 cap. 3. Consimilia autem ubique nancisceris; in legibus Atticis et Romanis, in Scriptoribus profanis, in Canonibus, in Patribus.

9) *uxorem* Vat. Matth. 5, 2. 19, 9. Marc. 10, 11. I Cor. 7, 11. Cfr. Cot. ad h. l.

10) *non* Vat.

11) Vulg. *suus* post *vir* exclusi c. Pal. Vat.

12) *et* Vat.

13) *una poenitentia est* ordo vocc. Vat. Prudenti admodum consilio Hermas homines cupiens pariter deterrere a desperatione, atque a confidentia, sermonem toto hoc Tractatu ita temperat, ut poenitentiam interdum ostendat, interdum occultet; modo proponat omnibus, modo quibusdam deneget, aut absolute, aut nisi illam cito susceperint; aliquando resipiscendi semel dumtaxat locum det, aliquando saepius. *Cot.* Ego quidem lectionem vulgatae recensionis vitiatam censeo. Genuinum quippe totius loci sensum suppetitat Pal. *Omnis quae poenitentiam*

aliquid his simile vitium; magnum enim delictum admittis, si quid horum feceris. Sed coniugis semper memor tuae carebis hoc peccatum. Quodsi huiusmodi desideria in cor tuum penetraverint, aut his similia, graviter peccabis. Talis concupiscentia servo Dei maximum delictum est, et quicunque rem tam scelestam admittit, mortem sibi fabricat. Vide ergo tu: abstine te ab hac cogitatione. Nam ubi sanctitas habitat, ibi nequitia non debet cor hominis violare.[2] Iustitiam observa. Dico illi: permitte mihi domine, ut te pauca interrogem. Dic, inquit. Domine, si uxorem quis, inquam, habeat in Domino fidelem, et eam postea adulteram deprehendat, quaero an peccet, si cum illa vivat. Et dixit mihi: quandiu delicta illius ignoraverit, non peccat; si autem illius peccatum cognoverit, et mulier poenitentiam sui non egerit, sed in eadem nequitia perseveraverit, delinquet vir, si cum ea vivat, et particeps conscientiae eius fiet. Quid ergo, inquam, faciat maritus, si uxor in eodem vitio perseveraverit? Dimittat, inquit, illam, et ipse[3] contineat. Quodsi dimissa illa aliam uxorem duxerit, et ipse adulterium committit. Si autem, inquam, domine, postea, quae ab eodem dimissa est mulier, et gerit poenitentiam et ad maritum suum reverti voluerit, non recipietur? Et dixit mihi: si recepta non fuerit, peccabit maritus et grande[4] in se delictum admittet. Omnis, quae poenitentiam delictorum agit, recipi quidem cum venia debet, sed non ad singula; servo enim Dei una poenitentiae venia indulgetur. Ideo ergo maritus post divortium uxoris aliam non debet ducere, ne poenitentiae occasionem mulieri auferat. Haec res tam viro, quam mulieri communis est. Adulterium autem non is[5] tantum admittit, qui carnem suam inquinat; sed et ille, qui similia hominibus huius seculi, quos et ethnicos vocamus, facit, et ipse adulter est. Ideo si quis in eiusmodi actibus permanebit, et poenitentiam non egerit, abstinebis a conversatione eius. Sin autem [non recedas,] et ipse in consortium delictorum eius venies. Hac ex causa praecipitur et viro et mulieri, ut si divortium fecerint, uterque se intra se custodiant, quia poterit in eiusmodi factis poenitentia[6] locum habere. Ego autem, inquit, non do occasionem, ut eiusmodi actus ad effectum perveniat; sed ut desinat peccare, qui usque adhuc peccavit. Nam de prioribus delictis eius est, qui mederi potest omnia: ille, qui habet omnium rerum potestatem.

(B) II. Iterum dixi illi: quia[1] me Dominus dignum habuit, cum quo semper habitares, paucarum interrogationum mihi etiam nunc praesta

---

delictorum agit: recipi quidem cum venia debet: sed non ad singula. Servo enim dei una paenitentiae venia indulgetur.

14) *non ergo* Vat.

15) Pron. *is* non extat in Vat.

16) Ita Vat., tautologice *convivere* vulg., dein *sin autem* p. *alioquin* Lamb. Vat., qui mox exhibet *peccatis* p. *peccati*. De divortio in casu idololatriae H. refert ad *Augusti* Handb. d. chr. Archaeol. T. III. p. 151, monens, hic agi de coniuge christiana in idololatriam *relapsa*, non de coniuge infideli, ut I Cor. 7, 15.

17) *propter hoc peccatum est nobis super nos hoc manere sine muliere sine viro*, Vat., expuncto pron. *hoc* ante *manere*. Clarius omnino Pal., quem confer.

18) *sic* Vat.

Cap. II. 1) *Item* Vat.

2) *habile* mendose Vat.

3) *dixere* Vat., dein *obduratum* p. *obturatum* ut Lamb.

2) *non debet nec cor hominis violare* Pal.

3) Adde *se*. Postea *dimissam illam* Pal.

4) *grandem* Pal.

5) *his* Pal.

6) *paenitentiam* Pal.

Cap. II. 1) *qui* Pal., ubi deinde mutavi *interrogationem* in *interrogationum*.

quia non intelligo quicquam, et cor meum obturatum est a pristina conversatione; et sensum mihi aperi, quia vehementer obtusus[4] sum, et in totum nihil intelligo.' Et respondens dixit mihi: ,ego praepositus sum[5] poenitentiae, et omnibus poenitentiam agentibus sensum do. An[6] non tibi videtur, poenitentiam agere magnam sapientiam esse; quoniam, qui poenitentiam agit, sensum magnum adipiscitur?[7] Sentit enim se peccasse, et fecisse[8] nequiter in conspectu Domini, et recordatur intellectu, quod deliquit, et poenitentiam agit, et iam[9] non operatur nequiter, sed operatur bene, et humiliat animam suam, et torquet eam, quia peccavit. Vides ergo, quod[10] poenitentia sensus est magnus.' Et dixi illi: ,propter hoc, domine, diligenter inquiro omnia, quoniam peccator sum; ut sciam, quae[11] operer, et vivam; quia multa sunt peccata mea.' Et dixit mihi: ,vives, si haec mandata mea[12] custodieris; et quicunque audierit et fecerit mandata haec, vivet Deo.'

(A) III. Et dixi illi: ,etiam nunc, domine, audivi a quibusdam doctoribus, quod alia poenitentia non est, nisi illa, cum in aquam[1] descendimus et accipimus remissionem peccatorum nostrorum, ulterius[2] non peccare, sed in castitate permanere.' Et ait mihi: ,recte audisti. Nunc autem, quia[3] diligenter omnia inquiris,[4] et hoc tibi demonstro, non dans occasionem illis, qui credituri sunt, aut qui nuper[5] crediderunt Domino. Qui enim iam crediderunt, aut qui credituri sunt,[6] poenitentiam peccatorum non habent, sed remissionem. Illis[7] enim,[8] qui vocati sunt ante hos dies, posuit Dominus poenitentiam; quoniam cogitationes omnium[9] praecordiorum novit Deus, et scit infirmitatem hominum, et multiplicem nequitiam diaboli, qua molitur aliquid sinistri servis Dei, et maligne insidiatur illis. Misericors ergo Dominus misertus est figmenti sui,[10] et posuit poenitentiam istam, et potestatem poenitentiae huius mihi dedit. Et ideo dico tibi, quod[11] post vocationem illam magnam et sanctam, si quis temptatus fuerit a diabolo et peccaverit, unam poenitentiam habet.

---

4) *stultus* Vat., qui *intonitus mihi* p. *in totum nihil*.

5) *sum* excid. Vat. Cfr. Mand. Prooem.

6) *Aut* Vat.

7) *accipit* Vat. Cfr. Clem. Alex. Strom. II, 12. p. 458.

8) *Sentit quia peccavit quia fecit* Vat.

9) Ita Lamb. Vat., *amplius* vulg.

10) *quia* Vat.

11) *quibus* Vat.

12) *mandata mea hec* Vat., cui excid. vocc. *et fecerit*.

Cap. III. 1) *quam* Vat.

2) *iam* Vat. Consule Cod. Pal., qui cum genuina lectione commentarium simul exhibet haud dubie optimum. Agitur autem de peccatorum venia in baptismo nobis oblata, et de poenitentia peccati post baptismum admissi per nuntium huncce poenitentiae moderanda. Cfr. Clem. Alex. l. c. p. 459.

3) *qui* Vat.

4) Ita Pal. Lamb., *quaeris* Vat. Fab. St. Cot. Dare non vult occasionem prave intelligendi doctrinam suam.

5) Scripsi *nuper* c. Pal., *modo* Lamb., neutrum ap. Fab. St. et Cot. Baptizati aeque ac baptizandi non habent poenitentiam, sed peccatorum veniam mera electionis gratia.

6) Libro Vat. exciderunt membra: *aut qui modo crediderunt Domino. Qui enim iam crediderunt, aut qui credituri sunt.*

7) *Illos* Vat.

8) Expectes: *autem*. Particulam male vertit vetus Interpres. Sensus est: iis autem, qui *post* baptismum in peccata sunt delapsi, misericors Deus poenitentiam concessit. *H.* At centies Hermae versione particulae *autem* et *enim* permutantur,

patientiam, quia nihil intelligo, et quoniam cor mihi a praecedentibus actibus meis excaecatum est, prudentia me indue; sum enim stultissimus et nihil omnino sapio. Et ille mihi dixit: ego poenitentiae praepositus sum, et omnibus se in meliora mutantibus prudentiam tribuo. An putas non hoc ipsum, quod quis prioris vitae poenitentiam agit, sapientiam esse? Et dixi illi: vere poenitentia magna prudentia est. Intelligit enim, qui peccavit, malitiam suam et delicta, quae coram Deo fecit. Nam ascendit in cor illius actus sui memoria, poenitet eum, et ultra, quod malum est, non facit, sed transfert[2] se in id quod bonum est, et abundanter bonum exercet, et animam suam humilem facit et torquet propter praecedentia peccata. Vides ergo, ait, quod poenitentia prudentia est maxima. Et [dixi:] ideo diligenter te interrogo: primo quia sum maleficiorum plenus, denique quia ignoro, qualiter agens recte vivere possim; multa sunt enim et varia peccata mea. Et ait mihi: vives, si praecepta mea custodieris et secundum illa egeris; sed et alius, quicunque haec eadem audierit et observaverit, vivet Deo.

(B) III. Et dixi illi: audivi quosdam[1] magistros viae nostrae dicentes, non esse aliam ullam poenitentiam et veniam quam illam unam, cum omnes in aquam descenderint et acceperint priorum peccatorum absolutionem. Et ait mihi: recte audisti, et sic se res habet. Oportet enim omnium vitiorum absolutionem consecutos ultra non peccare, sed in castitate vivere. Quia tamen omnia diligenter inquiris, hoc quoque tibi indico, non dans occasionem errori his, qui credituri sunt, aut eis, qui nuper in fidem[2] Dei introierunt, quod dimissionem priorum peccatorum suorum non habeant, postquam in Deo esse coeperunt. Nam ex consuetudine peccantes non possunt singulis temporibus delictorum suorum impunitatem consequi, quia semel a Domino vocatis poenitentia indulta est. Ipse enim, qui omnium viscera et cor praeviderat, et qui infirmitatem hominum noverat, et sciebat futurum, ut diaboli multiplex nequitia aliquid servis suis malefaceret, misericordiam suam creaturae suae indulsit, et huic[3] poenitentiae occasionem dedit, cui me praefecit. Sed dico tibi, inquit: qui post illam magnam et sanctam poenitentiae dignationem, qua homines suos ad vitam perpetuam Dominus vocavit, posteaquam a diabolo temptatus[4] peccaverit, unam poenitentiae indulgentiam habet. Nam si frequenter poenitentitiam actorum suorum

---

quarum quippe notiones haud raro levi momento discrepent, sicuti γὰρ et δὲ.

9) *quoniam omnium cogitationes* Vat. et parum accurate *sic* p. *scit*, tum *quia facit aliquid* p. *qua molitur aliquid sinistri servis Dei, et.*

10) *misertus figmento suo* p. *misertus est figmenti sui* Vat.

11) *quoniam* Vat., ubi *magnum* sine *et*. Praestat lectio Codicis Pal. *Sed dico tibi inquit qui post illam magnam et sanctam paenitentie dignationem qua homines,* (lege *omnes?*) *suosad vitam perpetuam dominus vocavit, posteaquam* (delendum *quam?*) *a diabolo temptans* (leg. *temptatus*) *peccaverit unam paeniteniae indulgentiam habet.* De vocatione illa magna et sancta non ambigo; esse eam inaugurationem baptismo recepto ad ecclesiam Christi intelliget, qui hoc loco attente lecto singula accuratius perpenderit. Cfr. Sim. 9, 17. *Quoniam, inquit, universae nationes, quae sub coelo sunt, audierunt et crediderunt, et uno nomine Filii Dei vocati sunt.*

2) *transferet* Pal.

Cap. III. 1) *quos* Pal.

2) *fide* Pal.

3) *hac* Pal.

4) *temptans* Pal.

Si autem subinde peccet,[12] et poenitentiam agit, non proderit homini talia agenti; difficile enim vivet Deo.' Et ego dixi:[13] ,domine, revixi, ubi tam diligenter audivi haec mandata. Scio enim, si postea[14] nihil adiecero peccatis meis, salvus ero.' Et dixit: ,salvus eris,[15] inquam; et omnes, quicunque fecerint haec mandata, salvi erunt.'

(A) IV. Et iterum[1] dixi illi: ,domine, quoniam patienter me audis, etiam hoc mihi demonstra.' ,Dic,' inquit. Et dixi:[2] ,si vir vel mulier alicuius decesserit, et nupserit aliquis illorum, nunquid peccat?' Qui nubit, non peccat,' inquit; ,sed si per se manserit, magnum sibi conquirit[3] honorem apud Dominum. Serva ergo castitatem et pudicitiam,[4] et vives Deo. Haec, quae tecum loquor et mando tibi, custodi deinceps,[5] ex quo mihi traditus es,[6] et in domo tua habito; et prioribus peccatis tuis erit remissio, si[7] haec mandata mea custodieris. Sed et omnibus erit remissio, qui mandata mea custodierint.'[8]

MANDATUM V.

De tristitia cordis et patientia.

(A) I. * ,Aequanimis,'[1] inquit, ,esto et patiens; et omnium operum nequissimorum dominaberis, et operaberis omnem iustitiam. Quodsi patiens fueris,[2] Spiritus sanctus, qui habitat in te, mundus erit, et non obscurabitur ab aliquo nequissimo spiritu; sed gaudens dilatabitur, et epulabitur in vase, in quo inhabitat, et apparebit Domino hilaris in pace magna. Quodsi iracundia aliqua supervenerit,[3] continuo Spiritus sanctus, qui in te est, angustiabitur, et quaeret discedere. Suffocatur enim a spiritu nequissimo, et* non habet locum apparendi Domino,[4] sicut vult; tribulatur enim ab iracundia. †Utrique ergo spiritus cum pariter inhabitant, perniciosum est homini. Si quis enim assumat absinthii[5] pu-

* *Φύλασσε τὴν ἄνειαν καὶ μακροθυμίαν καὶ γίνου συνετὸς, καὶ πάντων τῶν πονηρῶν ἔργων κατακυριεύσεις, καὶ ἐργάσῃ πᾶσαν δικαιοσύνην. Ἐὰν γὰρ μακρόθυμος ἔσῃ, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, κατοικοῦν ἐν σοὶ, καθαρὸν ἔσται, μὴ σκοτούμενον ὑπὸ πονηροῦ πνεύματος, μὴ μειούμενον ὑπὸ τῆς ὀξυχολίας. . . .*

---

12) *peccat* Vat. — Sententiam hanc de una poenitentia ob graviora scelera ratam habuit primitiva Ecclesia; nec displicuit Tertulliano Pastor noster, quamdiu inter Catholicos versabatur. *Oxon.*

13) *dixit* erat in Vat., qui dein *ut* p. *ubi.*

14) *primo ea* p. *postea* Vat.

15) *eris* non leg. Vat.

Cap. IV. 1) *item* Vat., ubi mox repetuntur vocc. *patienter me.*

2) *Et dixi* excid. Vat. et scr. *discesserit alicuius* p. *alicuius decesserit* et *eorum* p. *illorum.* Vix argumentari hinc possis cum Mosheim (Institt. mai. p. 225.) et aliis, Hermae interrogationem ad ipsius res domesticas tendere, et uxorem, quae in Vis. 2, 2. 3. viva nominabatur, iam vita fuisse defunctam. Filii Hermae (Mand. 12, 3. Sim. 7.) non tota eius domus sunt. Interrogatio ista sensu potius extenso ac generali capiatur; iam enim Hermas loco est intercessoris et oratoris omnium fidelium, postquam in libro Visionum totius ecclesiae vatis munere functus est.

3) *facit* Vat. Cfr. Cot. h. l. commentantem.

4) *pudicitatem* Hef. Latinorum, quod sciam, nemo illa voce usus est.

5) *ammodo* Vat. Scribe saltem *a modo.*

6) Dedi *mihi traditus es* ex Pal. Vat. et Fab. St., *tibi traditus sum* Cot.

7) *qui* Vat., idem *custodierint* p. *custodieris.*

agit, eiusmodi sectae homo nihil proficiet, et difficile vivet Deo. Et dixi illi: domine, renovatus sum, et vita mihi retributa est, haec a te diligenter audiens. Scio enim futurum, si prioribus peccatis nihil adiecero, salvum me esse posse. Et ait mihi: salvus eris et tu et omnis, quicumque eadem fecerit.

(B) IV. Interrogavi deinde illum et dixi: domine, quatenus per patientiam tuam mihi indulgere coepisti, etiam hoc mihi explana. Et dixit mihi: dic. Et dixi illi: mulier, domine, vel vir dormitionem si acceperit unus ex illis et alter post mortem alterius nuptias cognoverit, quaero si, cum hoc fecerit, peccat aut non. Et ait mihi: non peccat. Sed si continuerit se et sic manserit, magnam sibi gloriam adquirit apud Deum; nam si nuptias fecerit, non peccat. Serva igitur sanctitatem et castitatem, et vives Deo. Haec, quae tibi dico et deinceps dicturus sum, custodi. Ex hoc enim tempore vel ex quo mihi traditus es, habitabo in domo tua,[1] et ideo a prioribus delictis tuis absolveris et tu et omnes, qui similiter praeceptis meis paruerint et castitatem custodierint.[1]

MANDATUM QUINTUM.

(B) Constans, inquit, et aequo animo esto et prudens, et omnium malorum operum dominaberis et operabis omnem iustitiam. Si enim longanimis fueris, spiritus ille sanctus, qui intra te est, incontaminatus et mundus erit, et a tenebris mali spiritus non tenebricabitur, et habitabit amplecte in cute,[1] et magnum gaudium fruetur cum vase, in quo habitat, et serviet Domino in hilaritate magna, habens intra se omnium rerum abundantiam. Sed si iracundia aliqua introierit, continuo spiritus ille sanctus, qui tener est, angustatur, non habens locum mundum, et quaerit inde recedere; suffocatur enim ab illo malo spiritu, nec potest Domino suo servire, nec facere secundum[2] voluntatem suam, quia violatur vitio iracundiae. Dominus autem in aequanimitate et magnanimitate habitat; ira autem diaboli hospitium est. Duo ergo spiritus diversi in eadem

†Ἀμφότερα οὖν τὰ πνεύματα ἀσύμφορόν ἐστιν ἐν ταὐτῷ κατοικεῖν. Ἐὰν γὰρ λαβὼν ἀψινθίου μικρὸν εἰς κεράμιον μέλιτος ἐπιχέῃς, οὐχὶ ὅλον τὸ μέλι ἀφανίζεται; καὶ τοσοῦτον μέλι ὑπὸ τοῦ ἐλαχίστου ἀψινθίου ἀπόλλυται . . .

---

8) Enunciatio: *Sed et omnibus erit remissio, qui mandata mea custodierint* non invenitur in Vat.

Mand. V. 1) *Animequies* p. *Aequanimis* Vat., ubi mendum *iporum* p. *operum* Longe maiorem partem totius Mand. V. Graece exhibet Doctr. ad Antioch. n. 5.

2) *Ouidsi paciens fuerit* Vat., qui dein *tenebricabitur ab alio iniquissimo spiritu*, tum *speciose habet et epulabitur cum vase cum quo inhabitat* p. *dilatabitur* —— *inhabitat.*

3) *teneril* Vat., ubi ante *aliqua* expungitur *magna*. Idem *qui est in te angustiabitur et querit recedere.*

4) Revocavi voc. *Domino*, quod H. contra librorum script. et impr. fidem in prima sicuti in ultima editione c. Gallandio exclusit.

5) *sumat abscinthii* Vat., mox *exterminabitur totum mel.*

Cap. IV. 1) *in domum tuam* Pal.

Mand. V. 1) *incude* p. *in cute* Pal.

2) *secundum facere* p. *nec facere secundum* Pal. Ex more auctoris esset quoque lectio *nec potest Domino suo servire, facere secundum voluntatem suam.*

sillum, et mittat in amphoram mellis; nonne totum mel exterminabitur? Et tantum mellis a modico absinthio disperit, et perdit dulcedinem[6] mellis; et iam non habet gratiam apud dominum suum, quoniam totum mel amarum factum est et usum suum perdidit. *Sed si in mel[7] non mittatur absinthium, dulce erit, et in usu domino suo. Vide enim, quam sit aequanimitas dulcior melle,[8] et utilis erit domino, qui in ipsa commoratur; nam iracundia inutilis est. Si ergo mixta fuerit iracundia aequanimitati,[9] contribulatur animus, et non est utilis Deo oratio illius.' Et dixi illi: ,vellem[10] scire, domine, nequitiam iracundiae, ut custodiam me ab illa.' Et dixit mihi: ,scies; et si non custodieris te ab illa, perdes spem tuam cum tota[11] domo tua. Sed recede ab illa. Ego enim tecum sum nuntius aequitatis, et omnes, qui ab ea[12] recedunt, quicunque poenitentiam egerint ex totis praecordiis suis, vivent Deo; sed et cum illis ero, et conservabo omnes; iustificati enim sunt omnes, qui poenitentiam egerint, a sanctissimo nuntio.

(A) II. †,Audi nunc,' inquit, ,nequitiam iracundiae, quam prava quamque noxia est, et quo pacto[1] servos Dei evertit. Qui enim pleni sunt fide, non potest nocere illis,[2] quoniam virtus Dei est cum illis; evertit enim dubios et vacuos. Quotiens enim[3] viderit tales homines, iniicit se in corda eorum, et de nihilo aut vir aut mulier amaritudinem percipit propter res, quae sunt in usu, aut pro convictu, aut pro aliquo verbo, si quod forte incidit, supervacuo, aut pro amico aliquo, aut debito, aut pro his similibus rebus supervacuis. Haec enim stulta sunt et supervacua et vana servis Dei. Aequanimitas autem valida est[4] et fortis, et habet virtutem magnam, et sedet in amplitudine magna, hilaris, in pace

*'Εὰν δὲ εἰς τὸ μέλι οὐ βληθῇ τὸ ἀψίνθιον, γλυκὺ εὑρίσκεται τὸ μέλι, καὶ εὔχρηστον πάντως γίνεται τῷ δεσπότῃ. Βλέπε οὖν, ὅτι ἡ μακροθυμία γλυκυτάτη ἐστὶν ὑπὲρ τὸ μέλι, καὶ εὔχρηστός ἐστι τῷ κυρίῳ, καὶ ἐν αὐτῇ κατοικεῖ· ἡ δὲ ὀξυχολία τὴν μακροθυμίαν μιαίνει.

†"Ακουε δὲ καὶ τὴν ἐνέργειαν τῆς ὀξυχολίας, πῶς πονηρά ἐστιν, καὶ πλανᾷ τοὺς δούλους τοῦ Θεοῦ, καὶ καταστρέφει τῇ ἑαυτῆς ἐνεργείᾳ· οὐκ ἀποπλανᾷ δὲ τοὺς ὄντας πλήρεις ἐν τῇ πίστει, οὐδὲ ἐνεργῆσαι δύναται εἰς αὐτούς, ὅτι ἡ δύναμις τοῦ κυρίου μετ' αὐτῶν ἐστιν· ἀλλὰ

6) Puncto post *dulcedinem* posito, Vat. voc. *mellis* trahit ad sequens membrum, omittit dein *mel* exhibetque *perdit usum suum,* quod pron. invitis Codd. et edd. H. c. Gallandio praetermisit.

7) *melle* Vat.

8) Hunc locum laudat et illust. Clem. Alex., oppresso Hermae nomine, in Eclog. ex Script. Proph., c. 45. p. 1000. *Gall. Vide enim quantum animequitas dulcissima est plus quam mel* Vat.

9) *animequitati* absque *iracundia* Vat., dein *anima* p. *animus,* pergitque *et non est utilis oratio deo illius.*

10) *volebam* Vat., ubi ante *iracundiae* expungitur *ut c.*

11) *tota* om. Vat.

12) *quicunque* p. *qui ab ea* Vat., cui postea excid. vocc. *vivent Deo.*

Cap. II. 1) *pessima est et quomodo* p. *prava quamque noxia est, et quo pacto* Vat. Cf. Doctr. ad Antioch. n. 5 p. 253 sq.

2) *Qui enim pleni sunt in fide non potest aliquid facere illis* Vat., sub finem sententiae *vacuos et dubios.* Opponit *vacuos* (*senza fede* Gallicciolli) illis, qui *pleni* sunt fide.

sede habitantes invicem contrarii et inutiles sunt, et male est homini, in quo utrique habitant. Sic quomodo si in vase mellis absinthium adicias, utique plenitudinem vasculi dulcissimi corrumpis, quia omnem dulcedinem suam ex modico amaritudinis amittit et desinet gratiam mellis habere apud dominum suum eo, quod vitio amaritudinis usum sui amisit. Nam si absinthium non iungatur melli, mel dulce invenietur, et utile fiet illi, a quo comparatum est. Vides ergo, quod longanimitas melle dulcior est, et est necessaria Deo, quia in illa habitat; ira autem est amara et inutilis. Si ergo iungatur aequanimitati, non erit utilis Deo oratio illius. Et dixi ei: domine, volebam cognoscere, quae sunt vires iracundiae, ut possim ab illis abstinere. Audi, inquit: nisi illa carueris, et tu et domus tua perdetis omnem spem salutis. Sed abstinete ab ea; ego autem tecum sum. Caeteri quoque omnes carebunt illa, qui bona fide[3] et toto animo poenitentiam egerint. Cum ipsis enim ero[4] et custodibo eos. Omnes enim huiusmodi homines a sanctissimo nuntio in numero proborum recipiuntur.

(B) II. Audi nunc, quae malitia sit iracundiae[1] calliditas, et qualiter servos Dei pervertat nequitia, et quemadmodum illos ab iustitia abigat. Sed non abigit eos qui pleni sunt fidei, nec potest in illis vim suam exercere, quia virtus Domini cum illis est; avertit autem illos qui sunt leves et duplici et incerta anima. Cum ergo huiusmodi homines incurrit, constantiam illorum evertit, et in cor illorum penetrat, et ex minimis rebus maritus vel mulier invicem irascuntur causa vel earum rerum, quae ad victum quotidianum pertinent, vel etiam ex qualibet modica occasione aut etiam mentione[2] amicorum facta, aut de dando, aut de accipiendo, aut eiusmodi simillimis stultis rebus. Omnia enim haec fatua sunt et inania et inepta et inutilia servis Dei; aequanimitas autem magna et fortis est, et validam et grandem virtutem possidet, et est semper in securitate hilaritatis et in amplitudine sui composita, laeta et hilaris, et

ἀποπλανᾷ τοὺς διψύχους. Ὅταν γὰρ ἴδῃ τοὺς τοιούτους ἀνθρώπους εὐσταθοῦντας, παρεμβάλλει ἑαυτὴν εἰς τὴν καρδίαν τοῦ ἀνθρώπου· καὶ οὕτως πικραίνεται ἄνθρωπος ἕνεκεν βιωτικῶν πραγμάτων, ἢ φίλου τινὸς, ἢ περὶ δόσεως καὶ λήψεως, ἢ περὶ τοιούτων μιαρῶν πραγμάτων. Ταῦτα πάντα μωρά ἐστιν καὶ κενὰ καὶ ἀσύμφορα τοῖς δούλοις τοῦ Θεοῦ. Ἡ δὲ μακροθυμία μεγάλη ἐστὶ καὶ ὀχυρὰ, ἔχουσα τὴν δύναμιν ἰσχυρὰν καὶ καθημένην ἐν πλατυσμῷ μεγάλῳ· ἱλαρὰ, ἀγαλλιωμένη, καὶ

---

3) Ita Vat., *Quoties enim* Fab. St. p. vulg. *Quoties autem.* Idem *iniciet se in corda hominum.* In Pal. est *et ex minimis rebus* p. *et de nihilo.* Dein *pro convicta aut pro ullo aliquo* absque sq. *forte* Vat., tum *aliquo amico*, et *de his* p. *pro his.*

4) *Animequitas enim et valida* p. *Aequanimitas autem valida est* Vat., postea *et sedet in amplitudinem magnam hylari in pace gaudens* sine *in* ante *omnia.* Vox *amplitudo* a scriptoribus quoque optimae notae isto sensu usurpatur ex definitione Cic. 2. Invent. 55. *Amplitudo est potentiae, aut maiestatis, aut aliorum copiarum magna abundantia.* Idem 2. Tusc. 26. *Amplitudo animi.* Cfr. πλατυσμὸς in I Clem. Rom. ad Cor. c. 3.

3) *bonam fidem* Pal.

4) *vero* erat in Pal., ubi fut. *custodibo* offendit.

Cap. II. 1) Fortasse *et* addendum.

2) *mentionem* prius Pal.

gaudens, et honorificans Dominum in omni tempore mansuete. Haec enim aequanimitas[5] habitat cum benefidentibus; nam iracundia stulta est et levis et fatua. De stultitia vero nascitur amaritudo, et[6] ex amaritudine iracundia, ex iracundia vero furor. Hic ex tot malis creatis furor operatur[7] peccatum magnum et insanabile. Cum enim haec omnia in uno vase sunt, ubi et Spiritus sanctus moratur, non capit hos vas, sed supereffluit;[8] quoniam tener spiritus non potest cum malo spiritu immorari, recedit et habitat cum mansueto.[9] Deinde, cum recesserit ab homine, in[10] quo habitabat, fit homo vacuus a Spiritu sancto, et postea repletur spiritibus malignis, et obcaecatur a cogitatione mala. Sic omnibus iracundis contingit. Recede ergo tu ab iracundia, et indue animaequitatem, et resiste iracundiae; et invenieris cum pudicitia et castitate a Deo.[11] Vide ergo, ne forte negligas hoc mandatum; si enim huic mandato obedientiam praestiteris, caetera[12] mandata mea, quae tibi mandaturus sum, poteris servare. Confirma ergo[13] nunc te in mandatis istis, ut vivas Deo; et quicunque servaverint haec mandata, vivent Deo.'

MANDATUM VI.

De agnoscendis uniuscuiusque hominis duobus Geniis, et utriusque inspirationibus.

(A) I. *,Praeceperam,' inquit, ,tibi in primo mandato, ut custodires[1] fidem et timorem et continentiam.' ,Etiam,' inquam, ,domine.' ,Et dixit:[2] ,sed nunc tibi volo monstrare virtutes horum mandatorum, ut

ἀμέριμνος οὖσα, δοξάζει τὸν κύριον ἐν παντὶ καιρῷ, μηδὲν ἔχουσα ἐν ἑαυτῇ πικρὸν, παραμένουσα διὰ παντὸς [ἐν] πραότητι καὶ ἡσυχίᾳ. Αὕτη οὖν ἡ μακροθυμία κατοικεῖ μετὰ τῶν πίστιν ἐχόντων ὁλόκληρος· ἡ δὲ ὀξυχολία πρῶτον μὲν μωρία ἐστὶν καὶ ἐλαφρία φρενῶν, εἶτα ἐκ τῆς ἀφροσύνης γίνεται πικρία, [ἐκ δὲ τῆς πικρίας] θυμὸς, ἐκ δὲ τοῦ θύμου ὀργὴ, ἐκ δὲ τῆς ὀργῆς μῆνις. Εἶτα ἡ μῆνις ἐκ τοσούτων κακῶν συνισταμένη, γίνεται ἁμαρτία μεγάλη καὶ ἀνίατος. Ὅταν γὰρ πάντα τὰ ἀνθρώπινα ταῦτα ἐν ἑνὶ ἀγγείῳ κατοικεῖ, ὅπου καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐ χωρεῖ ἐκεῖνο τὸ ἄγγος, ἀλλ' ὑπερπλεονάζει τὸ τρυφερὸν πνεῦμα, μὴ ἔχον συνήθειαν μετὰ πονηροῦ πνεύματος καὶ σκληρότητος κατοικεῖν· ὑποχωρεῖ οὖν ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου τούτου, καὶ ζητεῖ κατοικεῖν μετὰ πραότητος καὶ ἡσυχίας. Εἶτα ὅταν ἀποστῇ ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου, οὗ κατοικεῖ, γίνεται ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος κενὸς ἀπὸ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου, καὶ λοιπὸν πεπληρωμένος τῶν πνευμάτων τῶν πονηρῶν, καὶ ὅλος ἀποτυφλοῦται ἀπὸ τῆς διανοίας τῆς ἀγαθῆς· οὕτως οὖν συμβαίνει πᾶσι τοῖς ὀξυχόλοις. Ἀπέχου οὖν ἀπὸ τῆς ὀξυχολίας τοῦ πονηροῦ

---

5) *animequitas* sine *habitat* Vat.

6) *et* sicuti sq. *vero* om. Vat.

7) *facit* p. *furor operatur* Vat., ubi des. *et* ante *insanabile*.

8) *non capit hoc vas sed superfluit* Vat., dein *morari* p. *immorari*. Vas (Pal. *unum vas hominis*) non animam, sed totum hominem significat, id quod etiam ex Mand. 11.: *Vacuis enim vasis quod committitur, non effluit* colligitur.

9) Habitatum vadit in animo mansueto.

10) *cum* Vat., qui exh. *et postea repellitur a spiritibus malis.* Cfr. Luc. 11, 26.

11) *a* om. Vat.

12) *Si ergo huic mandato dominationem egeris et cetera* Vat.

13) *ergo* om. Vat., paulo post *et vi-*

omni sollicitudine absoluta Dominum suum laudibus benedicit, omni tempore sine ulla amaritudine permanens semper composita et quieta. Haec ergo aequanimitas habitat cum eis qui fidem plenam habent; iracundia autem primo fatua, deinde levis et stulta est. Nascuntur autem ex ea imprudentia et vilis,[2] ex vile animositas, ex animositate furor, ex furore insania. Unde[3] insania tot malis concepta fit maximum et insatiabile peccatum, et cum tam multi spiritus mali in unum vas hominis introierint, ubi et ille sanctus spiritus habitat, incipiunt angustiae vasis non posse diversos spiritus capere, sed superfluos spiritus abicere. Et ille tenerrimus spiritus non potest cum illo magno spiritu unum vas inhabitare,[4] nec duritiam illius pati, quia consuetudinem eius abhorret. Fugit autem ab homine tali et quaerit, ubi quiete[5] et tranquille habitet. Cum enim recesserit ab homine illo, ubi habitaverit, fit ille continuo vacuus ab spiritu iusto, et repletus caeteris malis spiritibus mente[6] inconstans huc illucque deducitur, et omnis illi cogitatio prudentiae excaecatur et fallitur. Sic autem provenit omnibus iracundis. Tolle te ab iracundia, quae est illius mali spiritus, et indue aequanimitatem, et resiste omni iracundiae et amaritudini, et eris cum sanctitate, quae[7] est amabilis Deo. Vide, ne unquam hoc praeceptum per negligentiam amittas. Nam si huius mandati mei[8] dominatus fueris, caetera quoque praecepta potueris custodire, quae tibi deinceps dicturus sum. In quibus ut confirmes te et constans animo sis, suadebo tibi, sed et caeteros, qui voluerint haec servare, ut et ipsi[9] eandem viam sequantur.

[MANDATUM SEXTUM.]

(B) Ecce[1] tradidi, inquit, tibi primo mandato meo, ut custodires fidem cum timore et continentia. Ita est, inquam, domine. Sed nunc, inquit, volo tibi indicare vires earum, ut scias, unaquaeque quam vim

δαίμονος· ἔνδυσαι δὲ τὴν μακροθυμίαν, καὶ ἀντίστηθι τῇ ὀξυχολίᾳ, καὶ ἔσῃ ἐπαινούμενος μετὰ σεμνότητος τοῖς ἠγαπημένοις ὑπὸ κυρίου. Βλέπε οὖν, μὴ παραλογήσῃ τὴν ἐντολὴν ταύτην· ἐὰν γὰρ ταύτην φυλάξῃς, δυνήσῃ καὶ τὰς λοιπὰς τηρῆσαι· ἴσχυε οὖν ἐν αὐταῖς καὶ ἐνδυναμοῦ, καὶ νικήσεις, καὶ ζήσεις.

**Ἐνετειλάμην σοι ἐν τῇ πρώτῃ ἐντολῇ, ἵνα φυλάξῃς τὴν πίστιν καὶ τὸν φόβον, καὶ ἐγκρατεύσῃ. Ἀπεκρίθην· ναί, κύριε, οὕτως ἐστίν. Λέγει· ἀλλὰ νῦν θέλω σοὶ δηλῶσαι καὶ τὰς δυνάμεις αὐτῶν, ἵνα νοήσῃς τὴν δύναμιν ἣν ἔχουσι καὶ ἐνέργειαν· διπλαῖ γάρ εἰσιν· κεῖνται*

---

vas p. *ut vivas*. Cfr. Matth. 19, 17. I Ioan. 3, 24.

Mand. VI. 1) *custodieris* Vat. In sententiae fine dedi ex Pal. *continentiam* p. *poenitentiam* Vat. vulg. Ita latina versio et graecis convenit, quae cum maiore totius Mand. VI. parte extant in Doct. ad Antioch. n. 6. p. 254. Verum vidit A. Fabricius.

2) *Et dixit* om. Vat., qui transp. *tibi nunc*, ac scribit *quomodo positi sunt ad iustum et iniustum*. Posita = proposita.

2) Exspectasses *vilitas*.

3) *vide* Pal., posthac *vasa* p. *vasis*.

4) Ita emendavi Codicis Pal. lectionem *in unum vas habitare*.

5) *quietem* Pal.

6) *mentem* Pal. puncto lit. *m* supposito.

7) *qua* Pal.

8) *huius mandatis me* Pal.

9) *et ipsi quoque* Pal.

Mand. VI. 1) *tradidit* Pal.

scias effectus illorum, quo modo ipsa posita sunt ad iustum pariter et iniustum. Tu itaque crede iusto,[3] iniusto autem nihil crede. Iustitia enim rectam viam habet, at[4] iniustitia pravam. Sed tu rectam viam custodi, pravam autem relinque. Prava autem via non habet exitum bonum, sed offendicula multa habet;[5] aspera est et spinosa, et ducit ad interitum, et noxia est hominibus ambulantibus in illa. Qui autem viam rectam petunt,[6] aequaliter ambulant sine offensione, quia non est aspera neque spinosa. Vides igitur, quod[7] melius est per hanc viam incedere. Ibis enim,' inquit, ,et quicunque ex toto corde crediderint in Domino, ibunt per illam.'

(A) II. * ,Audi nunc,' inquit, ,primum de fide. Duo sunt Genii[1] cum homine: unus aequitatis, et unus iniquitatis.' Et ego dixi illi: ,quo modo, domine, scire potero, quod duo sunt Genii cum homine?' ,Audi,' inquit, ,et intellige. Aequitatis Genius lenis est et verecundus, mansuetus et quietus.'[2] Cum ergo in cor tuum ascenderit, continuo loquitur tecum de iustitia, de pudicitia, de castitate, de benignitate, de venia,[3] de caritate et de pietate. Haec omnia cum ascenderint in cor tuum,[4] scito, quod Genius aequitatis tecum est; huic ergo Genio crede et operibus eius. Accipe nunc et Genii[5] iniquitatis opera. Primum amarus, iracundus et stolidus est;[6] et opera illius perniciosa sunt, et evertunt servos Dei. Cum ergo in cor tuum ascenderint haec, intelliges ab operibus eius, hunc esse Genium iniquitatis.'[7] Et dixi ei:[8] ,quomodo, domine, intelligam?' ,Audi,' inquit, ,et intellige. Cum iracundia tibi accesserit, aut amaritudo, intellige eum in te esse;[9] deinde cupiditas multo-

γὰρ ἐπὶ δικαίῳ καὶ ἀδίκῳ. Σὺ οὖν πίστευε τῷ δικαίῳ, τῷ δὲ ἀδίκῳ μηδὲν πιστεύσῃς. Τὸ γὰρ δίκαιον ὀρθὴν ὁδὸν ἔχει, τὸ δὲ ἄδικον στρεβλήν.

**Δύο εἰσὶν ἄγγελοι μετὰ τοῦ ἀνθρώπου, εἷς τῆς δικαιοσύνης, καὶ εἷς τῆς πονηρίας· καὶ ὁ μὲν τῆς δικαιοσύνης ἄγγελος τρυφερός ἐστι καὶ αἰσχυντηρὸς καὶ πρᾶος καὶ ἰσχυρός. Ὅταν οὖν οὗτος ἐπὶ τὴν καρδίαν σου ἀναβῇ, εὐθέως λαλεῖ μετὰ σοῦ περὶ δικαιοσύνης, περὶ ἁγνείας, περὶ σεμνότητος, καὶ περὶ αὐταρκείας, καὶ περὶ παντὸς ἔργου δικαίου, καὶ περὶ πάσης ἀρετῆς ἐνδόξου. Ταῦτα πάντα ὅταν εἰς τὴν καρδίαν σου ἀναβῇ, γίνωσκε, ὅτι ὁ ἄγγελος τῆς δικαιοσύνης μετὰ σοῦ ἐστιν·*

---

3) *Sed tu credis iusto* Vat., dein *credas* p. *crede*.

4) *at* om. Vat. Plura de duabus viis invenies in Ep. Barnabae c. 18—20. et Constitt. Apost. V, 1.

5) Non dissuadente Pal. adiunxi *habet* ex Fab. St. et Vat., ubi transpositio *aspera et spinosa est*, dein *nociva* p. *noxia*.

6) *Qui autem rectam viam petiunt* Vat., mox *et* p. *neque*.

7) *Vides ergo quoniam* Vat., in fine sententiae *ire* p. *incedere*.

Cap. II. 1) *nuntii* Vat. Ita in sq. enuntiatione. Cotelerius adnotat: ,Ms. codex Bibliothecae S. Victoris toto hoc capite nomen *Nuncii* et *Nunciorum* usurpat, non autem *Genii* et *Geniorum*. Citatur autem iste locus et approbatur ab Origene lib. 3. *περὶ ἀρχῶν* cap. 2., et Homil. 35. in Lucam, atque a Cassiano Coll. 8. cap. 17., 13 cap. 12. Eoque respiciunt Origeniana haec Homil. 12. in Lucam, *Unicuique duo assistunt Angeli, alter iustitiae, alter iniquitatis. Si bonae cogitationes in corde nostro fuerint, et in animo iustitia pullularit, haud dubium, quin nobis loquatur Angelus Domini.*

et quam efficaciam[2] habeant. Duplex enim est potentia eorum, et posita sunt iusto et iniusto. Sed tu crede iustitiae, et in id, quod iniustum est, fidem ne habueris. Si iustitia autem rectam[3] viam habet, iniustitia perversam viam habet. Sed tu rectam viam ingredere, et perversam dimitte. Via autem mala multa offendicula habet, et aspera est et spinis plena,[4] et est nocibilis illis, qui per eam iter faciunt. Illi autem, qui rectam viam ambulant, molliter et plane et sine offensione perveniunt; neque enim aspera est, neque spinosa. Sed multo utilius est hanc viam ambulare. Et dixi ei: placet et mihi, domine, hanc viam ambulare. Et ambulabis, inquit, et tu et quicunque simpliciter ex omni corde ad Deum convertuntur.[5]

(B) II. Audi nunc, inquit, de fide. Duo sunt nuntii cum homine: unus iustitiae, et unus nequitiae. Et dixi ei: quomodo ergo, domine, potero cognoscere vim illorum, cum ambo angeli mecum fuerint? Audi, inquit, et intellige. Iustitiae nuntius tenerrimus et verecundus est, et modestus et quietus. Hic ergo cum in cor tuum ascenderit, continuo invenies temetipsum loquentem de iustitia, de sanctitate, de castitate, de fragilitate, de omni opere probitatis et de omni virtute honesta. Haec universa cum in cor tuum ascenderint, scito nuntium iustitiae tecum esse. Huic ergo crede, et opera eius suscipe. Haec autem sunt opera nuntii nequitiae, qui super iustitia est. Audi nunc et illius nuntii nequitiae opera. Primo omnium iracundus est et amarus et stultus, et facta illius nequissima sunt, quae evertunt servos Dei. Cum ergo hic in cor tuum penetraverit, agnosce illum a factis ipsius. Quomodo, inquam, domine intelligam illum, non scio. Audi, inquit. Cum tibi iracundia accesserit, scito quod ipse intra te est; deinde cum desideraveris actus

τούτῳ οὖν πίστευε καὶ τοῖς ἔργοις αὐτοῦ, καὶ ἐγκρατὴς αὐτοῦ γενοῦ. Ὅρα οὖν καὶ τοῦ ἀγγέλου τῆς πονηρίας τὰ ἔργα· πρῶτον πάντων ὀξύχολός ἐστι καὶ πικρὸς καὶ ἄφρων, καὶ τὰ ἔργα αὐτοῦ πονηρὰ καταστρέφοντα τοὺς δούλους τοῦ Θεοῦ. Ὅταν αὐτὸς ἐπὶ τὴν καρδίαν σου ἀναβῇ, γνῶθι αὐτὸν ἐπὶ τῶν ἔργων αὐτοῦ. — Πῶς κύριε νοήσω αὐτόν; — Λέγει· ἄκουε λεπτομερῶς καὶ [προσεχὴς] γίνου· ὅταν ὀξυχολία σοί τις προσέλθῃ ἢ πικρία, γίνωσκε ὅτι αὐτός ἐστιν ἐν σοί· εἶτα λοιπὸν

Si vero mala fuerint in corde nostro versata, loquitur nobis Angelus Diaboli.' Graeca sunt ex Doctr. ad Antioch. l. c.

2) *Equitatis nuncius tener est et verecundus et mansuetus et quietus* Vat.

3) *indulgentia* Vat., ubi deest *et* ante *de pietate*. Gallandius vulg. *οὕτως* mutavit in *οὗτος*, nunc suffragante Codice Pal., ubi legitur: *hic ergo cum in cor tuum ascenderit.*

4) *in cor tuum* om. Vat., qui pergit *scito quoniam nuncius aequitatis*, mox *nuncio* p. *Genio*. In Pal. *Sic ergo crede*, sed correximus *Huic* etc.

5) *nuncii* Vat.

6) *et iracundus et stultus* p. *iracundus et stolidus est* Vat.

7) *Cum ergo in cor tuum ascenderit intelliges eum ab operibus eius quia hic est nuntius iniquitatis* Vat.

8) Vocc. *Et dixi ei* non sunt in Vat.

9) *quia est in te* p. *eum in te esse* Vat.

2) *efficiam* Pal.

3) *rectum* Pal., qui addit *enim* post *iniustitia*.

4) *et spera et spinibus plena est* Pal.

5) *convertur* Pal.

rum operum et optimorum ciborum et ebrietatum, et appetentia[10] multarum rerum alienarum, et superbia et multiloquia et ambitio, et quaecunque iis similia sunt. Haec ergo cum in cor tuum ascenderint, intellige Genium iniquitatis tecum esse.[11] Tu ergo cum cognoveris opera illius, recede ab illis[12] omnibus, et nihil illi crede; quia mala sunt opera illius, et non conveniunt servo Dei. Habes ergo utrorumque Geniorum opera.[13] Intellige nunc, et crede Genio[14] aequitatis, quia doctrina illius bona est. Licet enim[15] sit felicissimus homo, et cogitatio alterius Genii ascendat in cor illius, oportet illum virum aut mulierem peccare. Si autem etiam nequissimus[16] vir fuerit aut mulier, et ascenderint in cor illius opera Genii aequitatis, necesse est illum aut illam aliquid boni facere. Vides ergo, quod[17] bonum est, Genium aequitatis sequi. Si ergo illam[18] secutus fueris, et credideris operibus illius, vives Deo; et qui crediderint operibus illius, vivent Deo.'

MANDATUM VII.

De Deo timendo et Daemone non metuendo.

(A) *,Time,'[1] inquit, ,Dominum, et mandata eius custodi. Servans enim praecepta Dei, eris potens in omni actu, et omne negotium tuum[2] erit incomparabile. Timens enim Dominum, omnia bona operaberis.[3] Hic est timor, quo[4] timere oportet, ut salvus esse possis. Diabolum autem ne timeas; timens enim Dominum, dominaberis illius;[5] quia virtus in illo nulla est. In quo autem virtus non est, is ne timendus quidem est.[6] In quo vero[7] virtus gloriosa est, is etiam timendus est. Omnis enim virtutem habens etiam timendus est;[8] nam qui virtutem non habet, ab omnibus contempnitur. Time plane facta diaboli, quoniam maligna sunt; metuens enim Dominum timebis, et opera diaboli non facies, sed abstinebis te ab eis. Duplex enim timor est. Si enim malum operari vo-

ἐπιθυμίαι πράξεων πολλῶν, καὶ πολυτέλεια ἐδεσμάτων καὶ κραιπαλῶν πολλῶν, καὶ ποικίλων τροφῶν, καὶ οὐ δεόντων, καὶ ἐπιθυμίαι γυναικῶν, καὶ πλεονεξίαι, ὑπερηφανία τε καὶ ἀλαζονεία, καὶ ὅσα τούτοις παραπλήσια. Ταῦτα οὖν ὅταν ἐπὶ τὴν καρδίαν σοῦ ἀναβῇ, γίνωσκε ὅτι ἄγγελος τῆς πονηρίας ἐστὶν ἐν σοί. Σὺ οὖν ἐπιγνοὺς τὰ ἔργα αὐτοῦ, ἀπόστα ἀπ' αὐτοῦ, καὶ μηδὲν αὐτῷ πίστευε. Ἔχεις οὖν ἀμφοτέρων τῶν ἀγγέλων τὰς ἐνεργείας.

---

10) *ebrietates desiderium* p. *ebrietatum, et appetentia* Vat. Librarium duxerim scribere voluisse *ebrietatis;* frequens enim est litt. *e* et *i* in Ms. Vat. permutatio. Idem *ambitiositas* p. *ambitio* et *his* p. *iis*. Versio Codicis Pal. *Deinde cum desideraveris actus multos et cybos luxuriosos, et ebrietates et dilitias multarum et variarum voluptatum: et cupidinem mulierum et avaritiam* sqq. propius ad Graeca accedit.

11) *in corde tuo ascenderint intellige quia nuntius iniquitatis est tecum* Vat.

12) *his* Vat., in eodem *credas* p. *crede*, posthac *servis* p. *servo*.

13) *nuncium operum* p. *Geniorum opera* Vat.

14) *nuncio* Vat.

15) *enim* om. Vat., ubi *huius nuncii* p. *alterius Genii*, paulo post *corde* p. *cor*.

16) *iniquissimus* (sic) absque *etiam* Vat., ibidem *ascenderit in corde illius opera nuncii iniquitatis*.

17) *quia* Vat., et *nuncium* p. *Genium*.

multos et cibos luxuriosos, et ebrietates, et delitias multarum et variarum voluptatum, et cupidinem mulierum, et avaritiam, et fraudem, et superbiam, et licentiam, et quae his similia sunt et proxima. Haec cum intra te cogitaveris, scias quod tecum est nuntius ille nequitiae. Tu ergo cognoscens opera eius, fuge ab illo et nihil illi credas, quia facta illius mala sunt et inutilia servis Dei. Habes ecce utriusque nuntii opera. Intellige ergo illa,[1] et crede nuntio iustitiae, et recede ab eo, qui nequam est, quia doctrina illius in omni actu mala est. Si autem fidelis quis homo sit, et cogitatio huius angeli penetravit in cor eius, oportet illum virum sive mulierem peccare. Si autem iniqua aliqua fuerit mulier, et introierit in cor eius opera iustitiae, necesse est eam aliquid boni facere, in quod[2] spiritus veritatis dirigitur. Vides ergo, qui bonum est, a nuntio nequitiae abstinere, et nuntio bono adquiescere. De fide ergo mandatum hoc est, ut operibus boni nuntii et iusti credas, et operatus[3] in eis vivas Deo, et credas, quia facta illius nuntii nequitiae mala sunt, et abstineas ab ipsis, et vives Deo.

[MANDATUM SEPTIMUM.]

(B) Time igitur Deum tuum, dicebat mihi, et custodi praecepta illius. Quae si observaris, fortis et constans in omni actu tuo et potens eris. Si enim timueris Deum, omnia recte ages, quia hic est timor, quem timere debes, et salvus eris. Diabolum autem ne timueris, [Deum timens] dominari incipis diabolo, quia ille sine ulla virtute et timore est. In quo autem virtus non est, timeri non debet. Sed Dominus, in quo est virtus praeclara, timeri debet, quia ipse timorem habet; hic[1] autem, qui caret virtute, contemptibilis est. Time ergo actus diaboli, quia mali sunt, et abstine ab illis. Duo sunt timores, hoc est cum malum facere volueris, timebis Dominum et non facies illud. Timor ergo Domini validus et magnus et praeclarus est. Time ergo illum,

* *Φοβοῦ τὸν κύριον καὶ φύλασσε τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ· καὶ ἔσῃ δυνατὸς ἐν πράξει, καὶ ἡ πρᾶξίς σου ἀσύγκριτος ἔσται. Φοβούμενος τὸν κύριον, πάντα καλὰ ἐργάσῃ· οὗτός ἐστιν ὁ φόβος, ὃν δεῖ σε φοβηθῆναι· τὸν διάβολον μὴ φοβηθῇς, ὅτι δύναμις ἐν αὐτῷ οὐκ ἔστιν, οὐδὲ φόβος· ἐν ᾧ δὲ ἡ δύναμις ἡ ἔνδοξος, καὶ φόβος ἐν αὐτῷ. Πᾶς γὰρ ὁ δύναμιν ἔχων καὶ φόβον ἔχει· ὁ δὲ μὴ ἔχων δύναμιν ὑπὸ πάντων καταφρονεῖται.*

---

18) *illum* non est in Vat., ubi habes singularem num. *crediderit — vivet.*

Mand. VII. 1) Ecclesiastes 12, 13. Graece extat Mand. VII. exceptis paucis in Doctr. ad Antioch. n. 7. p. 255. et Antioch. hom. 127. Cfr. Clem. Alex. Strom. II, 12. p. 456.

2) *tuum* contra lib. Ms. et impr. fidem praetermisit H. c. Gallandio.

3) *operabis* Vat.

4) *quem* Vat., ubi *et ut* p. *ut.*

5) *istius* fuisse videtur in Vat.

6) *nec timor* p. *is ne timendus quidem est* Vat.

7) *Nam in quo* p. *In quo vero* Vat., idem *et timor in illo est* p. *is etiam timendus est.*

8) *et timorem habet* p. *etiam timendus est* Vat.

Cap. II. 1) *illas* Pal.

2) *quo* Pal.

3) *operatis* Pal.

Mand. VII. 1) *his* Pal.

lueris; timens Dominum, ne id quidem[9] facias. Si autem[10] bonum operari volueris; *timor utique[11] Domini validus et ingens et gloriosus est. Time igitur Deum, et vives. Et quicunque eum metuerint, custodientes mandata eius, eorum vita est apud Dominum; non custodientium autem, nec vita in illis est.'[12]

MANDATUM VIII.

Declinandum est a malo, et facienda bona.

(A) ,Dixi tibi,' inquit, ,quod creaturae[1] Domini duplices sunt, et †abstinentia duplex est. A quibusdam ergo abstinere[2] oportet, a quibusdam vero non.' ,Manifesta,' inquam, ,mihi,[3] domine, a quibus abstinere oportet, et a quibus non.' ,Audi,' inquit: ††,a malo abstine, et noli illud facere;[4] a bono autem abstinere te[5] noli, sed fac illud. Si enim abstinueris a bono, et non id feceris, peccabis. Abstine te[6] igitur ab omni malo, et scies omnem iustitiam.' ,Quales,' inquam,[7] ,malignitates sunt hae, a quibus abstinere oportet?' ,Audi,' inquit: †††,ab adulteriis, ebrietatibus et comessationibus[8] malignis, ab esca nimia, a lautitia et inhonestate, a superbia, ab abnegatione, a mendacio, a detractione, a nequitia ficta, a recordatione iniuriae et a fama pessima. Haec enim[9] sunt opera iniquitatum, a quibus abstinere oportet servum Dei. Qui enim ab iis[10] abstinere non potest, vivere Deo non potest. Audi nunc, inquit, et sequentia eorum. Adhuc ergo sunt mala sequentia horum, et quidem multa sunt adhuc, a quibus abstinere oportet servum Dei:[11] a furto, ab abnegatione,[12] a falso testimonio, a cupiditate, a superbia, et quaecunque iis similia sunt. Videntur ergo tibi haec mala esse,[13] an non? — Et

**Ὁ δοῦλος οὖν τοῦ κυρίου ἰσχυρός ἐστι καὶ [ἔνδοξος]. Φοβήθητι οὖν τὸν κύριον καὶ ζήσῃ αὐτῷ, φυλάσσων τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ εἰς τοὺς αἰῶνας.*

†Ἡ ἐγκράτεια διπλῆ ἐστίν. Ἐπί τινων γὰρ δεῖ σε ἐγκρατεύεσθαι, ἐπί τινων δὲ οὐ δεῖ.

†† Τὸ πονηρὸν ἐγκρατεύεσθαι καὶ μὴ ποιεῖν αὐτό· τὸ δὲ ἀγαθὸν μὴ ἐγκρατεύου, ἀλλὰ ποίει αὐτό.

†††Ἐγκρατεύου ἀπὸ πάσης πονηρίας, ἀπὸ μεθύσματος, ἀνομίας, ἀπὸ τροφῆς πονηρᾶς, ἀπὸ ἐδεσμάτων πολλῶν καὶ πολυτελῶν, πλούτου,

---

9) Codici Vat. excidit *quidem.*
10) *enim* Vat.
11) *itaque* Vat. Doctr. ad Antioch. l. c.
12) *erit* Vat.

Mand. VIII. 1) *quia creationes* p. *quod creaturae* Vat. Etiam Mand. VIII. maxima ex parte Graece datur Doctr. ad Antioch. n. 8, Antioch. homil. 79.
2) *et a quibusdam abstineri* Vat. Medium activo hic et infra praeferendum.
3) Vat. collocat *mihi inquam*, mox *abstineri* p. *abstinere.*
4) *a malo abstine te te et noli id facere sed fac illud* antepenultimum et penultimum voc. cum punctis suppositis.
5) Adiunxi *te* ex more scriptoris c. Lamb. Vat. Illic quidem subinde *noles.*
6) *te* accessit ex Vat., ubi scriptum *Abstinete*; ibidem paulo post *scias* p. *scies.* Gall. coniicit *facies.* Antiochus *ἐργαζόμενος.* Coniecturam confirmat Pal.
7) *enim* Vat., ubi invertitur *oportet abstinere.*
9) *Audi inquit. Ab ebrietatibus ab adulteriis a conviviis* Vat., dein *a superbia ab abnegantia et mendatio. a nequitia ficta et a memoria malignitatis.*

et vives Deo et tu et quicunque timuerit illum et praecepta illius custodierit. Nam et omnis rerum natura Deum timet.[2] Hi ergo vivent in perpetuum, qui timent illum, et praecepta illius custodiverint. Hi autem, qui [non] timent Deum, et praecepta illius negligunt, non erunt in vita.[3]

[MANDATUM OCTAVUM.]

(B) Omnis igitur creatura Dei, dicebat mihi, duplex est; nam et omnis abstinentia duplex est. In quibusdam autem abstinentia necessaria est, et in quibusdam abstineri non debet. Et dixi illi: demonstra mihi, domine, a quo[1] abstinere debeam, et a quo non abstinere debeam. Et dixit mihi: a malo abstine, et a bono noli abstinere. Nam quomodo si a bono actu te abstinueris, delictum admittis,[2] sic cum a malis rebus abstinueris, iustitiam magnam operaris, et gratiam consequeris. Abstine ergo ab omni malo, et id quod bonum est age. Et dixi illi: quales sunt domine nequitiae istae, a quibus me abstinere debeo? Audi, inquit: abstine ab adulterio, ab ebrietate, ab iniustitia, a delitiis plurimis et luxuriosis, et commessationibus multis, praeabundantia census, a supervacua exultatione et a conscientia mala, a profunda sapientia[3] et a persuasione superbiae, a mendacio et a detractione, ab hypocrisi et ab omni memoria malitiae, sed et ab omni blasphemia. De inlatione autem iniuriarum memor esse noli, maledictionem ne senseris. Hae autem malae operae[4] in vita hominum nequiores omnium sunt. Ab his ergo abstinere se debet servus Dei, quoniam qui ab illis non abstinuerit, vivere Deo non poterit. Audi, inquit, et sequentia. Quae sunt, inquam, adhuc domine? Et dixit mihi: adhuc alia multa sunt, a quibus omnibus servus Dei abstinere debeat: ne furtum faciat, ne abneget, ne testimonium falsum dicat, ne alienum concupiscat, ne res turpes adamet, ne illudat homines, ne sint gloriosi ne sint superbi, et quae cum his similia sunt. Haec non putas mala esse? inquit. Et ait mihi: maxime iniqua haec servis

καυχήσεως, ὑψηλοφροσύνης καὶ ὑπερηφανίας, καὶ ψεύδους, καὶ καταλαλιᾶς, καὶ ὑποκρίσεως, καὶ μνησικακίας, καὶ πάσης βλασφημίας. Ταῦτα τὰ ἔργα πονηρά ἐστι τῇ ζωῇ τῶν ἀνθρώπων. Τούτων οὖν τῶν ἔργων δεῖ ἐγκρατεύεσθαι τὸν δοῦλον τοῦ Θεοῦ. Ὁ γὰρ μὴ ἐγκρατευόμενος τούτων οὐ δύναται ζῆσαι τῷ Θεῷ. Ἄκουε δὲ καὶ τὰ ἀκόλουθα τούτων. — Καὶ πολλά εἰσιν, ἀφ' ὧν δεῖ τὸν δοῦλον τοῦ Θεοῦ ἐγκρατεύεσθαι. κλοπὴ, ψεῦδος, ἀποστέρησις, ψευδομαρτυρία, πλεονεξία, ἀλαζονεία, καὶ ὅσα τούτοις ὅμοια. Εἰ οὖν δοκεῖ σοι πονηρὰ εἶναι ταῦτα; — Καὶ

---

9) *enim* om. Vat., qui annectit *opera omnium iniquitatum.* Maluerim *Haec enim omnia sunt opera iniquitatum.*

10) *in his* p. *ab iis* Vat.

11) Sic dedi ex Vat. Apud Cot. *Et quidem multa sunt adhuc, a quibus abstinere debet servus Dei.*

12) *anegatione* scr. Vat., tum *his* p. *iis.*

13) *esse mala* Vat.

2) Omisi vocc. *sed praecepta illius non custodit*, quae in Pal. praepostere occurrunt post *timet.*

3) *vitam* Pal.

Mand. VIII. 1) *quid* p. *a quo*, dein *a quid* p. *a quo* Pal.

2) *amittis* Pal., item *magna* p. *magnam.*

3) *sapientiae* Pal. Adiectivum *profundus* h. l. idem est ac *immensus*, *immodicus* ut habes in Salust. epist. Mithrid. ad Arsac. *Cupido profunda imperii et divitiarum*; vel *arcanus*, *ignotus*, quo utitur Quintil. declam. IV, 17. *Secreta et profunda ars* i. e. divinandi, hariolandi.

4) *haec autem male opere* Pal.

quidem[14] valde mala sunt servis Dei. — Ab his ergo omnibus debet se[15] abstinere servus Dei. Abstine te[16] ergo ab omnibus his, ut vivas Deo, et scribaris cum abstinentibus. A quibus ergo[17] debeas abstinere, illa sunt. A quibus autem[18] non debeas te abstinere, audi. Ab omnibus bonis[19] operibus noli te abstinere, sed fac illa. Audi, inquit, virtutem bonorum operum, quae debeas operari, ut salvus esse possis. Primum omnium est fides, timor Domini, caritas, concordia, aequitas, veritas, patientia, castitas. Iis[20] nihil est melius in vita hominum qui haec custodierint et fecerint in vita sua. Deinde horum sequentia audi. Viduis administrare, orphanos et pauperes non despicere, et servos Dei ex necessitate redimere, hospitalem esse (hospitalitate[21] enim invenitur aliquando fructus bonus), non[22] contradicere; quietum esse, humillimum[23] fieri omnium hominum, maiores natu colere, studere iustitiae,[24] fraternitatem conservare, contumelias sufferre, aequanimem esse, lapsos a fide non proiicere, sed aequanimes facere, peccantes admonere, debitores non premere, et si qua iis similia sunt. Videntur tibi haec esse bona, an non?' ‚Quid enim melius est,' inquam, ‚verbis istis?'[25] ‚Vive ergo,' inquit, ‚in his mandatis, et noli ab eis recedere.[26] Si enim custodieris haec omnia mandata, vives Deo; et omnes, qui custodierint haec mandata, vivent Deo.'[27]

MANDATUM IX.

Postulandum a Deo assidue et sine haesitatione.

(A) *Iterum dixit mihi: ‚tolle a te dubitationem, et nihil omnino[1] dubites. Petens[2] aliquid a Domino, ne dicas intra te: quo modo vero[3]

λίαν πονηρὰ τοῖς δούλοις τοῦ Θεοῦ. — Ἐγκράτευσαι οὖν ἀπὸ πάντων, ἵνα ζήσῃς τῷ Θεῷ, καὶ ἐγγραφήσῃ μετὰ τῶν ἐγκρατευομένων. Ἃ μὲν οὖν δεῖ ἐγκρατεύεσθαι, ταῦτά ἐστιν. Ἃ δὲ δεῖ σε μὴ ἐγκρατεύεσθαι, ἀλλὰ ποιεῖν, ἄκουε· πάντων πρῶτον πίστις, φόβος κυρίου, ὁμόνοια, ἀγάπη, ῥήματα δικαιοσύνης, ἀλήθεια, ὑπομονή· τούτων ἀγαθώτερον οὐδέν ἐστιν ἐν τῇ ζωῇ τῶν ἀνθρώπων· ταῦτα ἐάν τις φυλάσσει, καὶ μὴ ἐγκρατεύεται ἀπ' αὐτῶν, μακάριός ἐστιν ἐν τῇ ζωῇ αὐτοῦ. Εἶτα τούτων τὰ ἀκόλουθα ἄκουε· χήραις ὑπηρετεῖν, καὶ ὀρφανοὺς ὑστερουμένους ἐπισκέπτεσθαι, ἐξ ἀνάγκης λυτρώσασθαι τοὺς δούλους τοῦ Θεοῦ, φιλόξενον εἶναι (ἐν γὰρ τῇ φιλοξενίᾳ εὑρίσκεται ἀγαθοποίησις)· ἡσύχιον εἶναι, ἐνδεέστερον γενέσθαι, πάντα ἄνθρωπον πρεσβύτην σέβεσθαι,

---

14) Scripsi *Et quidem* c. Vat. et Fab. St. p. *Equidem* vulg.

15) *se* accessit ex Vat.

16) *te* adiunxi c. Vat., ubi *ut scribaris* p. *scribaris*, membro *ut vivas Deo* omisso.

17) *ergo* non est in Vat., paulo post *hec* p. *illa*.

18) *autem* om. Vat., ex quo addidi sq. *te*.

19) *bonis* des. in Vat., qui praebuit *te* ante *abstinere* c. sq. varietate *et* p. *sed*.

20) *horum* Vat., tum *hec qui custodierit et fecerit in vita sua*.

21) *in hospitio* p. *hospitalitate* Vat.

22) *noli* Vat.

23) *humiliorem* Vat. — Vetus Interpres forte legit: *ἐνδεέστερον γενέσθαι πάντων ἀνθρώπων*. Sic et Antiochus. Aliter Pseudo-Athanasius. *Gall.*

24) *iustitiam* Vat., mox *animequum* — *animequos* p. *aequanimem* — *aequanimes*, et *monere* p. *admonere*. Ex Fab. St. et Codd. Pal. Vat., quorum uterque

Dei sunt. Ab his ergo omnibus abstinere debent, qui Deo serviunt. Abstine ergo ab istis malis, ut vivas Deo et ascribaris in numero eorum, qui ab ipsis abstinuerunt. Haec sunt, iniquit, quibus[5] carere debeas, et quae agere debeas. Ubi autem bonum opus fuerit, noli fugere, sed age illud. Et dixi illi: domine, et de iis,[6] quae bona sunt, expone mihi, ut in illis vivam et serviam eis, et possim agendo ea salvus esse. Audi, inquit, et eorum, qui boni sunt actus, quibus abstinere non debeas, sed age illa. Est autem ante omne fides, timor Dei, caritas, concordia, verba iustitiae, amor sanctus, veritas et patientia: his melius nihil est in vita hominum. Haec qui custodierit et non abstinuerit ab eis, beatissimam vitam agit. Et iterum dixit mihi: audi etiam subsequentia horum:[7] viduis ministrare, orphanis et egentibus succurrere, de necessitatibus redimere servos Dei, hospitalem esse (propter hospitium enim invenitur benefaciendi occasio), nemini adversarium esse, quietum esse, humiliorem esse hominibus, maiores natu revenerari, exercere iustitiam, fraternitatem custodire, iniuriam ferre, aequanimem esse, animo laborantes precibus erigere, vexatos in fide Dei non spernere, sed in viam rectam revocare et eos aequanimes facere, peccantes corripere, aere alieno oppressos non esse, et si qua his similia sunt et tibi bona esse videntur, age illa. Et dixi ei: domine, quid autem melius his inveniri potest? Vive ergo, inquit, in eis, et noli ab ipsis abstinere. Sic itaque custodi hoc praeceptum, ut id quod bonum est facias, et ab eo quod malum est te abstineas, et vivas Deo et tu et caeteri, qui haec custodierint.

[MANDATUM NONUM.]

(B) Ait mihi iterum: vide, ne fictus sis, nec nunquam in eis, quae a Deo petes, inconstanti et duplici animo fueris, nec apud te[1] aestima-

ἀσκεῖν δικαιοσύνην, ἀδελφότητα συντηρεῖν, ὕβριν ὑποφέρειν, μακρόθυμον εἶναι, ἀμνησίκακον, κάμνοντας τῇ ψυχῇ παρακαλεῖν, ἐσκανδαλισμένους ἀπὸ τῆς πίστεως μὴ ἀποβαλέσθαι, ἀλλ᾽ ἐπιστρέφειν καὶ ἐνθύμους ποιεῖν, ἁμαρτάνοντας νουθετεῖν, χρεώστας μὴ θλίβειν, ἐνδεεῖς μὴ λυπεῖν, καὶ ὅσα τούτοις ὅμοιά ἐστιν. Δοκεῖ σοι ταῦτα ἀγαθὰ εἶναι; — Τί γὰρ δύναται τούτων ἀγαθώτερον εἶναι; — Γύμναζε σεαυτὸν ἐν τούτοις, καὶ μὴ ἐγκρατεύου πάντων, καὶ ζήσῃ τῷ Θεῷ.

Ἆρον ἀπὸ σοῦ τὴν διψυχίαν, καὶ μηδενὸς ὅλως διψυχήσῃς, αἰτήσασθαι παρὰ τοῦ Θεοῦ, λέγων ἐν σεαυτῷ, ὅτι πῶς δυνήσομαι αἰτήσασθαι

---

postmodo *his* p. *iis*, accessit in fine *sunt*.

25) *horum verborum* p. *inquam, verbis istis* Vat.

26) *Vive ergo in hec mandata et noli ab his recedere* Vat.

27) Cfr. Mand. 5, 2 extr.

Mand. IX. 1) *ex toto* p. *omnino* Vat. Graecum Mand. IX. textum habes Doctr. ad Antioch. n. 9. p. 256. et Antioch. hom. 85. Praeterea fragmentum edidit Grabius in Spic. Patr. I. p. 303. Ibi differt *ἆρον σεαυτοῦ* et *μηδὲν ὅλως*.

2) *potens* erat in Vat.

3) *quoniam quomodo* p. *quomodo vero* Vat., et *accipere* p. *obtinere*.

5) *quae* Pal.

6) *eorum* p. *de iis* Pal., mox *agendum* p. *agendo*.

7) *harum* Pal., postea *peccante si* p. *peccantes*.

Mand. IX. 1) Ita explico Codicis Pal. siglum *apre*.

possum aliquid petere a Domino, et obtinere, cum sim peccator tantorum malorum in Dominum? Noli hoc[4] cogitare, sed ex totis praecordiis convertere ad Dominum. Pete sine dubitatione, et scies misericordiam[5] Domini, quod non te derelinquet, sed petitionem animae tuae adimplebit. Non est enim Deus sicut homines memores iniuriarum; sed est immemor iniuriarum, et miseretur figmenti sui.[6] Ergo purifica cor tuum ab omnibus vitiis huius seculi, et observa praedicta verba tibi a Deo data, et accipies omnia bona, quae petis, et ex[7] omnibus petitionibus tuis nihil deerit tibi, si sine dubitatione petieris a Domino.[8] Qui ergo tales non sunt, omnino nihil impetrant eorum, quae petunt.[9] Nam qui pleni sunt fide,[10] omnia petunt fidentes, et accipiunt a Domino, quia sine dubitatione petunt. Omnis enim dubitans homo, si non[11] poenitentiam egerit, difficile Deo vivet. *Purifica ergo cor tuum a dubitatione, et indue fidem, et crede Deo; et omnia, quae petieris, accipies. Sed si petas aliquando petitionem, et non accipias, noli dubitare, quia non cito[12] acceperis petitionem animae tuae. Forsitan enim propter temptationem, aut pro peccato tuo, quod tu ignoras, tardius accipies[13] petitionem tuam.· Sed tu noli desinere petendo petitionem animae tuae, et accipies. Si autem cessaveris[14] petendo, de te queraris, non de Deo, quod non dederit tibi. Vide ergo dubitationem hanc, quam[15] perniciosa sit et saeva, et multos radicitus evellat a fide, etiam valde fideles et firmos. Etenim haec dubitatio filia est diaboli, et valde nequiter agit cum servis[16] Dei. †Contempne ergo dubitationem; et dominaberis illius[17]

παρὰ τοῦ κυρίου [καὶ] λαβεῖν, ἡμαρτηκὼς τοσαῦτα εἰς αὐτόν; Μὴ διαλογίζου ταῦτα, ἀλλ' ἐξ ὅλης καρδίας σου ἐπίστρεψον πρὸς κύριον, καὶ αἰτοῦ παρ' αὐτοῦ ἀδιστάκτως, καὶ γνώσῃ τὴν πολυευσπλαγχνίαν αὐτοῦ, ὅτι οὐ μή σε ἐγκαταλείπῃ, ἀλλὰ τὸ αἴτημα τῆς ψυχῆς σου πληροφορήσει. Οὐκ ἔστι γὰρ ὁ Θεὸς ὡς οἱ ἄνθρωποι μνησικακοῦντες, ἀλλ' αὐτὸς ἀμνησίκακός ἐστι καὶ σπλαγχνίζεται ἐπὶ τὴν ποίησιν αὐτοῦ. Σὺ οὖν καθάρισον τὴν καρδίαν σου ἀπὸ πάντων τῶν ματαίων τούτων, καὶ τῶν προειρημένων σοι ῥημάτων, καὶ αἰτοῦ παρὰ τοῦ κυρίου, καὶ λήψῃ, καὶ ἀπὸ πάντων τῶν αἰτημάτων σου ἀστέρητος ἔσῃ, ἐὰν ἀδιστάκτως αἰτήσεις. Ἐὰν δὲ διστάσῃς ἐν τῇ καρδίᾳ σου, οὐδὲν οὐ μὴ λήψῃ τῶν αἰτημάτων σου. Οἱ γὰρ διστάζοντες εἰς τὸν Θεόν, οὗτοί εἰσιν ὡς δίψυχοι, καὶ οὐδὲν ὅλως λαμβάνουσι τῶν αἰτημάτων αὐτῶν. Οἱ δὲ ὁλοτελεῖς ὄντες ἐν τῇ πίστει πάντα αἰτοῦνται, πεποιθότες ἐπὶ τὸν Θεόν, καὶ λαμβάνουσιν, ὅτι ἀδιστάκτως αἰτοῦνται, μηδὲν διψυχοῦντες. Πᾶς γὰρ δίψυχος ἀνήρ, ἐὰν μὴ μετανοήσει, δυσκόλως σωθήσεται.

---

4) *hoc* om. Vat.

5) *quia te non* p. *quod non te* Vat., dein *replebit* p. *adimplebit.*

6) *memores malorum, sed immemor malorum et miseretur figmento suo* Vat.

7) *et ob* p. *ex* Vat. Cfr. Matth. 7, 11. 21, 22. Graecis magis convenit versio Codicis Pal.

8) *deo* Vat.

9) Languet Vat. *Qui ergo tales non sunt in fide omnia petunt fidentes ex toto nihil impetrat ex petitionibus suis.*

10) *in fide* Vat.

11) *sive* p. *si non* Vat.

12) *quod cito non* Vat.

13) *accipias* Vat.

14) *cessareritis* Vat., deinde *quereris* p. *queraris.*

15) *quia* Vat., ubi *est et sit* p. *sit et*, dein *et* p. *etiam.*

veris, quemadmodum possis aliquid petere aut impetrare, cum tam multa peccaveris. Noli quidem haec cogitare, sed ex toto animo ad Dominum tuum revertere, et roga illum sine haesitatione et deliberatione, et statim cognosces[2] multam misericordiam illius, quomodo te non contempnit, sed animae tuae desiderium implet. Non est enim Deus hominibus similis, qui iniuriarum memores sunt, sed ipse exorabilis est [et] miseretur operi suo. Unde tu iam munda animam tuam ab omnibus vanitatibus huius seculi et ab his, quae tibi paulo ante praecepta sunt. Pete a Domino petitionem cum fide, et omnia, quae poposceris, crede, et consequeris. Si autem aliqua deliberatio cor tuum penetraverit, nihil ex eis, quae petis, impetrabis. Nam qui de Deo deliberat, duplici et ficto animo est, et nihil unquam ex eis, quae petit, impetrat. Qui autem fide plena et integra omnia petunt fidentes in Deo, consequentur quae rogant, quia non in haesitatione, neque fictum cogitantes petunt. Omnis enim fictus nisi poenitentiam huius delicti sui egerit, difficile salvus erit. Munda igitur animam tuam ab hoc delicto et indue fidem, quae fortis est, et crede omnia desideria tua te a Deo impetraturum. Et quando aliqua petitio tua a Domino tibi tardius praestatur, noli fatigari, quod ad horam[3] non consecutus sis; forsitan enim aut propter temptationem aliquam, aut aliquem errorem tuum, quem[4] ipse ignoras, tardius consequeris quod petis. Tu autem noli intermittere, quo minus perseveres petere animae tuae desiderium, et impetrabis illud; nam si haesitaveris in petitione, de te queraris,[5] non de eo, qui dare consuevit. Iterum ait mihi: hoc peccatum, duplicem animo esse, malum est et stultum, et multos a fide radicitus evellit, quamquam et fideles et fortes sint; quia haec haesitatio filia diaboli[6] est, et valde se nequiter agit in Dei servos. Contempne ergo illa, et superior illis[7] esto, et in omni actu tuo

* *Καθάρισον οὖν τὴν καρδίαν σου ἀπὸ τῆς διψυχίας· ἔνδυσαι δὲ τὴν πίστιν, ὅτι ἰσχυρά ἐστι, καὶ πίστευε τῷ Θεῷ, ὅτι πάντα τὰ αἰτήματά σου, ἃ αἰτῇ, λήψῃ. Καὶ ἐὰν αἰτησάμενός ποτε παρὰ τοῦ κυρίου αἴτημά τι; καὶ [μὴ ἀπολήψῃ], μὴ διψυχήσεις, ὅτι τάχιον οὐκ ἔλαβες τὸ αἴτημα τῆς ψυχῆς σου· πάντως γὰρ διὰ πειρασμόν τινα ἢ παράπτωμά τι, ὃ σὺ ἀγνοεῖς, οὐκ ἔλαβες. Σὺ οὖν μὴ διαλίπῃς εὐχόμενος τὸ αἴτημα τῆς ψυχῆς σου, ἕως οὗ ἀπολήψῃ αὐτό. Ἐὰν δὲ ἐκκακήσῃς καὶ διψυχήσῃς αἰτούμενος, ἑαυτὸν αἰτιῶ, καὶ μὴ τὸν διδόντα σοι. . . . Βλέπε οὖν τὴν διψυχίαν ταύτην· πονηρὰ γάρ ἐστι καὶ ἀσύνετος, καὶ πολλοὺς ἐκριζοῖ ἀπὸ τῆς πίστεως, καί γε λίαν πιστοὺς καὶ ἰσχυρούς. . .*

† *Καταφρόνησον οὖν αὐτῆς ἐν παντὶ πράγματι, ἐνδυσάμενος τὴν πίστιν τὴν ἰσχυρὰν καὶ δυνατήν· ἡ γὰρ πίστις πάντα ἐπαγγέλλεται, πάντα τελειοῖ· ἡ δὲ διψυχία, μὴ καταπιστεύουσα ἑαυτήν, πάντων ἀποτυγχάνει ἔργων αὐτῆς, ὧν πράσσει. . . .*

---

16) *ad servos* p. *cum servis* Vat. Locum laudat Athanas. de Decr. Nic. Syn. n. 4. T. I. p. 211.

17) *eius* Vat.

2) *cognoscis* Pal.

3) *ad hora* Pal.

4) *quam* Pal.

5) *Nam si haesitaberis in petitionem de te quereris* Pal., qui deinde scr. *duo* p. *de eo.*

6) *diabolo* Pal.

7) *illa* Pal.

in omni re. Indue firmam fidem et potentem. Fides[18] enim omnia repromittit, et omnia consummat; dubitatio autem non credit, se aliquid impetraturam omnibus operibus suis,[19] quae agit. Vides ergo, inquit, quod fides desursum est a Deo, et habet virtutem magnam.[20] Dubitatio autem terrenus spiritus est et a diabolo, virtutem non habens. *Tu igitur serva virtutem[21] fidei, a dubitatione autem recede, quae non habet virtutem; et vives Deo, et omnes vivent Deo, quicunque haec egerint.'

MANDATUM X.

De animi tristitia, et non contristando Spiritum Dei, qui in nobis est.

(A) I. †,Longe[1] fac a te omnem tristitiam; etenim haec soror est dubitationis et iracundiae.' ,Quo modo,' inquam, ,domine, soror est harum? Aliud mihi videtur tristitia, aliud iracundia, aliud dubitatio.' Et ait: ,sine sensu non intelligis.[2] Tristitia enim omnium spirituum nequissimus[3] est, et pessima servis Dei; et omnium spiritus exterminat,[4] et cruciat[5] Spiritum sanctum; et iterum salvum facit.' ,Ego,' inquam, ,domine, insipiens sum, et non intelligo quaestiones istas:[6] quo modo possit cruciare, et iterum salvum facere, non intelligo.' ,Audi,' inquit, ,et intellige. Hi, qui[7] nunquam exquisierunt veritatem, neque inquisierunt de maiestate, sed tantum crediderunt, sunt involuti in negotiis hominum ethnicorum. [Et alius mendax Prophetes[8] est, qui perdit sensus servorum Dei, dubiorum autem, non illorum qui fidunt in Domino plene. Illi ergo dubii quasi ad divinum Spiritum[9] veniunt, et interrogant illum, quid illis futurum sit. Et ille[10] mendax Prophetes, nullam habens in se virtutem Spiritus divini, loquitur illis secundum interrogationem illorum, et implet animas illorum promissis, sicut illi volunt. Ille autem Prophetes inanis est, et inania respondet inanibus. Quicquid enim[11] interrogatur a vanis hominibus, vana respondet illis. Quaedam[12] autem verba vera loquitur. Diabolus enim adimplet[13] eum spiritu suo, ut deiiciat aliquem ex iustis.'

(B) II. ,Quicunque ergo fortes sunt in fide Domini, et induti sunt veritate,[1] talibus spiritibus non iunguntur, sed discedunt ab illis. Quot-

**Σὺ οὖν δούλευε τῇ εὐχῇ σου, τῇ δυνάμει τῆς πίστεως, καὶ ζήσῃ τῷ Θεῷ, καὶ πάντες οἱ καταφρονήσαντες.*

†Ἆρον ἀπὸ σοῦ τὴν λύπην· καὶ γὰρ αὕτη ἀδελφή ἐστι τῆς διψυχίας καὶ τῆς ὀξυχολίας. Πῶς, κύριε, ἀδελφή ἐστιν αὐτῆς; Ἄλλο γάρ μοι

---

18) *fidelibus* Vat.

19) *sibi omni imperare operum suorum* p. *se aliquid impetraturam omnibus operibus suis* Vat.

20) *quia fides a sursum est a deo et quia magnam habet virtutem* Vat.

21) *habenti* interponit Vat. Graecorum vbb. *καὶ πάντες οἱ καταφρονήσαντες* versio in Pal. est *et caeteri qui id sentiunt.*

Mand. X. 1) Graeca ad hoc Mand. leg. Doctr. ad Antioch. n. 11. p. 257.

2) *intelliges* Vat. i supra.

3) *nequior* Vat. Dein revocavi *pessima* sine ulla sana ratione et contra textus graeci, Codd. et libb. impr. fidem a nonnullis vulg. c. Fab. St. mutatum in *pessimus.*

4) Lectionem vulg. *et omnium spiritus exterminat* corrigas ex Cod. Pal.

5) *contribulat* Vat.

6) *et non intelligo similitudines istas* Pal., subinde *quomodo potest contribulare* Vat. Cfr. II Cor. 7, 10.

7) *qui* excidit Vat., ubi mox *sed tm̄ crediderunt et sunt voluti in negociis et diviciis omi hominum ethnicorum.*

8) Cfr. Mand. 11.; Clem. Romani Hom. 2, 15. et 3, 23 sq. Quae uncis

indue fidem, quae est valida et fortis. Fides enim[8] omnia repromittit, et quae repromittit, perficit; haesitatio autem, quae et dipsychia est, in nulla re sibi confidit, et ideo ab omni actu suo excidit. Vides ergo, quod fides superna a Domino venit, et habet virtutem magnam: dipsychia autem terrenus spiritus[9] a diabolo est, quia vires non habet. Tu itaque servi fidei,[10] quae virtutem habet, et dipsychia abstine, quae sine ulla virtute est, et vives Deo tu et caeteri, qui id sentiunt.

MANDATUM DECIMUM.

(B) Tolle a te, inquit, tristitiam; nam et ea soror est dipsychiae et iracundiae. Quomodo, inquam, domine, soror harum est? Mihi enim aliud videtur esse iracundia, aliud dipsychia, et aliud tristitia. Imprudens, inquit, homo es,[1] [quia] non intelligis, quod tristitia omnibus malis spiritibus nequior est et nequam servis Dei, et eos magis hic spiritus, quam ullus alius subvertit et sanctum spiritum exterit, et iterum salvum facit. Et ego illi dixi: domine, stultus sum ego, et non intelligo similitudines istas. Quomodo enim potest tristitia spiritum sanctum exterere, et iterum salvum facere? Non intelligo. Audi, inquit. Illi, qui nunquam scrutati sunt veritatem, neque divinitatem exquisierunt, sed tantummodo crediderunt, et postea involvuntur rerum varietatibus et census, et amicitiis diversorum hominum ⁝[2] et plurimis actibus huius seculi impliciti sunt, non intelligunt divinitatis similitudines. Obscurantur enim ab actibus suprascriptis et dispereunt et fiunt inutiles et ab spinis et herbis occupantur; et eo, quod tantum crediderunt, et in actibus secularibus errantes toto sensu exciderunt et nihil omnino de iustitia intelligunt,[3] quia quando audiunt de iustitia, sensus illorum in actibus ipsorum est, et nihil omnino intelligunt. Qui autem Dominum timent et scrutant de veritate et [de] divinitate diligenter inquirunt, et cor in Deum habentes omnia, quae eis dicuntur, intelligunt et cito sentiunt, quia timor Domini in illis est. Ubi autem Dominus habitat, ibi et prudentia magna est. Adhaere ergo Domino tuo, et omnia intelliges.

(B) II. Audi ergo nunc, inquit, quomodo tristitia spiritum sanctum vexat, et quomodo iterum salvat. Quando ille, qui dipsychus est, aliquem

δοκεῖ ὀξυχολία, καὶ ἄλλο διψυχία, καὶ ἄλλο λύπη. Λέγει· — διὰ τί οὐ νοεῖς τὰ λεγόμενά σοι; Οὐ νοεῖς, ὅτι ἡ λύπη πάντων τῶν παθῶν πονηροτέρα ἐστὶν καὶ δεινοτάτη τοῖς δούλοις τοῦ Θεοῦ, καὶ παρὰ πάντα τὰ πνεύματα καταφθείρει τὸν ἄνθρωπον; . . .

---

inclusimus, ea, rectius ut videtur, recensio Pal. infra demum habet: cf. Mand. XI. ad sign. ⁝ usque idem sign.

9) *Spiritum* uti sq. *et* des. in Vat.

10) *illum* Vat., ibidem om. *in se*, tum *eorum* p. *illorum*.

11) *Quotquot autem* Vat., ubi *omnibus* p. *hominibus* et *respondit* p. *respondet*.

12) Laudatur locus a Clem. Alex. Strom. I, 17. p. 369. Eandem doctrinam reperies Recogn. IV, 21. 22. VIII, 60. Pseudo-Ambros. ad I Thess. 5, 21. *Cot.*

13) Ita est in Lamb. Vat., *implet* vulg. In fine *illis* p. *iustis* Vat.

Cap. II. 1) Sic c. Lamb. Vat. et Fab. St., *veritatem* Cot. Dein *iungitur* p. *iunguntur* et *descendunt* p. *discedunt* Vat.

8) *quae* Pal.

9) *terrenum spiritum* Pal., ubi dein maluerim *virtutes* p. *vires*.

10) *dei* Pal.

Mand. X. 1) *est* Pal., in extr. periodo *faciet*.

2) Nota diversitatem recensionis Pal. ab altera.

3) *intelligant* Pal., dein *sensus illorum in actus ipsorum est.*

quot autem[2] dubii sunt, et subinde poenitentiam agunt, consulunt tanquam ethnici, et permagnum sibi peccatum congerunt, idolis servientes. Quicunque ergo tales sunt, interrogant pro negotio quolibet, simulacra[3] colunt, et stulti sunt et inanes a veritate. Omnis enim[4] spiritus a Deo datus non interrogatur; sed habens virtutem divinitatis, a se omnia loquitur, quia desursum est a virtute divini spiritus. Qui autem interrogatus, loquitur secundum desiderium,] et aliis[5] multis rebus huius seculi. Huiusmodi[6] non intelligunt quaestiones divinitatis; obscurantur enim iis[7] negotiis, et corrumpuntur, et confringuntur. Sicut vites bonae, quae negliguntur, ab herbis et spinis premuntur et necantur;[8] sic et homines, qui talibus[9] crediderunt, ii negotiis et actionibus multis inciderunt, et evacuantur a sensu suo, et nihil omnino intelligunt, de divitiis cogitantes.[10] Sed si quando audierint de Domino, sensus eorum in negotiis ipsorum[11] est. *Qui autem timorem Domini habent, et scrutantur de Deo veritatem, cogitationem omnem habent ad Dominum. Omnia, quae dicuntur eis, percipiunt,[12] et statim intelligunt, quia[13] habent timorem Domini in se. Ubi enim Spiritus Domini inhabitat, ibi et sensus multus adiungitur. Adiunge ergo te Domino; et omnia intelliges ac[14] senties.'

(A) III. †,Audi nunc, insipiens, quemadmodum tristitia cruciat[1] Spiritum sanctum, et quo modo salvum facit. Cum dubius inciderit in negotium aliquod,[2] et non provenit[3] illi propter dubitationem; tristitia haec intrat in hominem,[4] et tristem facit Spiritum sanctum, et vexat eum. Deinde iterum[5] iracundia cum accesserit homini pro negotio aliquo, vehementer irascitur; et haec ira intrat in praecordia irascentis, et vexatur[6] in negotio suo, quod agit, et postea poenitet, quod male fecerit. Utraeque ergo res[7] laedunt Spiritum sanctum, dubitatio et tristitia: dubitatio, quia non successit actus eius; et tristitia,[8] quia fecit iracundiam Spiritui.

*Οἱ δὲ φόβον ἔχοντες Θεοῦ, καὶ ἐρευνῶντες περὶ Θεοῦ ἔργων καὶ ἀληθείας, καὶ τὴν καρδίαν ἔχοντες πρὸς κύριον, πάντα τὰ λεγόμενα αὐτοῖς τάχιον νοοῦσιν καὶ συνιοῦσιν, ὅτι — τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ ἔχουσιν ἐν ἑαυτοῖς. Ὅπου γὰρ ὁ κύριος κατοικεῖ, ἐκεῖ καὶ σύνεσις πολλή. Κολλήθητι οὖν τοῦ κυρίου, καὶ πάντων νοήσεις.

†Ἄκουε οὖν, πῶς ἡ λύπη ἐκτρίβει τὸ πνεῦμα, καὶ πάλιν σώζει. Ὅταν ὁ δίψυχος ἐπιβάληται πρᾶξαί τι, καὶ ἀποτύχῃ διὰ τὴν διψυχίαν αὐτοῦ, ἡ λύπη ἐκπορεύεται εἰς τὸν ἄνθρωπον, καὶ λυπεῖ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ στενοχωρεῖ αὐτό. Εἶτα πάλιν ὀξυχολία ὅταν κολληθῇ

---

2) *enim* Vat., in quo vox *subeunde* (sic) punctis suppositis excluditur ante *subinde*, dein *magnum* p. *permagnum* et *inferunt* p. *congerunt*. Vertit Gallicciolli: Ciaschedunr dunque che sono forti in fede del Signore, e vestiti di verità, non fanno colleganza con ispiriti di tal genia, ma da essi diloggiano. Quanti poi sono dubbii, e di quando in quando mutano sentenza, li consultano come gli Etnici, e tirano adosso di se un grande peccato, servendo a idoli.

3) *simulacrum* Vat.

4) *enim* om. Vat., postmodo *datur* p. *datus*. Gallicciolli: Perchè ogni spirito dato da Dio non si esamina: ma avend' esso la virtù della divinità, di per se medesimo parla tutto, perchè viene dall' alto dalla potenza dello Spirito divino.

5) Fortasse: *de aliis. Fell.* Ita vertit Gallicciolli.

6) *Huiusmodi* om. Vat.

7) *obscuratur ex his* p. *obscurantur*

actum explicare vult, [et cum] exciderit ab eius affectu propter vitium dipsychiae suae, tristitia in illum intrat et spiritum sanctum vexat et conterit, quia id, quod agere voluit, perficere non potuit. Sic et iracundus, cum aliquid graviter iratus et ab ira recesserit et cum de iniquitate, qua operatus est, poenituerit, quod malum ipsum fecerit, et tristari coeperit, tristitiam spiritui sancto adferre videtur. Sed haec[1] tristitia speratur salutem habere, quia de facto eo quod erat malum poenitentiam agit. Ambo ergo actus tristitiae tristari faciunt spiritum sanctum. Et illa quidem, quae ex dipsychia est tristitia, quia non impetravit desiderium suum, iniqua tristitia est. Haec autem tristitia, quae ex iracundia est, quia egit, quod non debuit agere, non mala tristitia est. Ab utrisque ergo tristitiis, quae iracundia et dipsychia [sunt], spiritus ille sanctus vexatur. Aufer itaque a te tristitiam[2] et noli laedere in spiritum sanctum, qui in te habitat, ne petat a Deo et recedat abs te. Spiritus ille, qui a Deo datus est, in hoc corpore tristitiam non sustinet, nec angustias tales.

(B) III. Indue te itaque hilaritatem,[1] quae semper Deo grata est, et esto illi probabilis, et in illa gloriare. Omnis autem hilaris homo operatur bene et semper, quae bona sunt, cogitat, et contempnit tristitiam. Homo autem tristis semper nequam est. Ipsum est eius primum delictum, quod laedit spiritum sanctum, qui illi a Deo hilaris datus est. Deinde secundo loco quam pessimam rem admittit ille, qui contristat[2] spiritum sanctum, neque confitetur Deo. Semper autem tristis hominis oratio non habet virtutem ascendere in sacrarium Domini. Quare, inquam, domine? Et ait mihi: quia tristitia in corde[3] eius sedet. Mixta autem

τῷ ἀνθρώπῳ περὶ πράγματός τινος, καὶ λίαν πικρανθῇ, καὶ ποιήσῃ τι κακὸν, πάλιν ἡ λύπη εἰσπορεύεται εἰς τὴν καρδίαν τοῦ ἀνθρώπου τοῦ ὀξυχολήσαντος, καὶ λυπεῖται ἐπὶ τῇ πράξει αὐτοῦ, ᾗ ἔπραξεν, καὶ μετανοεῖ, ὅτι πονηρὸν εἰργάσατο. Αὕτη οὖν ἡ λύπη δοκεῖ σωτηρίαν ἔχειν, ὅτι τὸ πονηρὸν πράξας μετενόησεν. [Ἀμφότεραι δὲ τῶν] πράξεων λυποῦσι τὸν ἄνθρωπον· [ἡ μὲν λύπη, ὅτι] ἀπέτυχε τῆς πράξεως, ἡ δὲ ὀξυχολία, ὅτι ἔπραξε τὸ πονηρόν. Ἀμφότερα οὖν λυπηρά ἐστι τῷ πνεύματι τῷ ἁγίῳ. Ἆρον οὖν ἀπὸ σοῦ τὴν λύπην, καὶ μὴ θλῖβε τὸ

---

enim iis Vat. Gallicciolli: Cotali non intendono ciocchè richieda la Divinità, perchè restano intenebrati da cotali negozii, e si corrompono, e si conquidono.

8) *nocentur* Vat.

9) *talibus* om. Vat.

10) *agentes* Vat.

11) *eorum* Vat. Gallicciolli: E se mai sentano a parlare di Dio, il loro intendimento è occupato negli interessi.

12) *precipiunt* Vat.

13) *qui* Vat.

14) *intelliges ac* om. Vat.

Cap. III. 1) *contribulat* Vat.

2) *in negotio aliquo* Vat.

3) *pervenit* Vat.

4) *in homine* Vat., qui finit *et tristem facit spiritum et quomodo salvum facit sanctum et tribulat eum.*

5) *item* Vat.

6) *et hec ira intrat in vecordia irascentis et tribulatur* Vat., ubi deest *postea.*

7) *Uterque ergo* p. *Utraeque ergo res* Vat.

8) Voce. *dubitatio, quia non successit actus eius; et tristitia* des. in Vat.

9) *nocere* Vat.

Cap. II. 1) *hae* Pal.

2) *tristitia* Pal.

Cap. III. 1) *hilaritatem*; sic Pal.

2) *contristans* Pal.

3) *cor* Pal.

Aufer ergo tristitiam a te, et noli offendere[9] Spiritum sanctum, qui in te habitat; ne roget Dominum, et discedat[10] a te. Spiritus enim Dei, qui datus est in carnem,[11] tristitiam non sustinet. Indue te ergo[12] hilaritate, quae semper habet gratiam apud Dominum; et laetaberis in ea.[13] Omnis enim hilaris vir bene operatur, et bona sapit,[14] et contempnit iniustitiam. Vir autem tristis male facit, quia[15] tristem facit Spiritum sanctum, qui datus est homini hilaris. Et iterum[16] male facit, quod tristis orat Dominum, et non ante facit exomologesin, et non impetrat a Deo, quod petit. Semper enim oratio tristis hominis non habet virtutem, ut ascendat[17] ad altare Dei.' Et dixi illi: ,domine, quare non habet virtutem oratio tristis hominis, ut ascendat[18] ad altare Domini?' *,Quoniam,' inquit,[19] ,tristitia sedet in corde eius. Cum ergo mixta fuerit oratio viri cum tristitia, non patietur orationem mundam[20] ascendere ad altare Dei. Sicut enim vinum aceto mixtum eandem suavitatem non habet; sic et [21] tristitia Spiritui sancto mixta eandem orationem mundam non habet. Munda ergo te a tristitia mala, et vives Deo; et omnes vivent Deo, qui proiecerint a se tristitiam, et induerint hilaritatem.'[22]

MANDATUM XI.

Spiritus et Prophetas probari ex operibus; et de duplici spiritu.

(A) Ostendit mihi sedentes in subselliis homines, et unum sedentem in cathedra.[1] Et dixit mihi: ,vides illos, qui in scampnis sedent?' ,Video,' inquam, ,domine.' ,Illi,' inquit,[2] ,sunt fideles; et ille, qui in cathedra sedet, spiritus terrestris est.[3] Nam in ecclesiam vivorum[4] non accedit, sed refugit; applicat autem se dubiis et[5] vacuis, et in angulis et abditis locis divinat illis, et delectat illos, loquendo secundum omnia desideria cordis eorum.* Vacuis enim vasis quod committitur, non effluit;[6] sed conveniunt alius ad alium.[7] Cum autem venerit in turbam virorum iustorum,,[8] habentium spiritum divinitatis, et oratio illorum fit ad Dominum, exinanitur homo ille, quoniam spiritus ille terrestris fugit ab illo, et

πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ ἐν σοὶ κατοικοῦν, μήποτε ἐντεύξηται τῷ Θεῷ, καὶ ἀποστῇ ἀπὸ σοῦ. Τὸ γὰρ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, τὸ δοθὲν εἰς την σάρκα ταύτην, λύπην σαρκικὴν οὐχ ὑποφέρει, οὐδὲ στενοχωρίαν. — Ἔνδυσαι οὖν τὴν ἱλαρότητα, τὴν πάντοτε ἔχουσαν χάριν παρὰ τῷ Θεῷ, καὶ εὐπρόσδεκτον οὖσαν αὐτῷ, καὶ ἐντρύφησον ἐν αὐτῇ. Πᾶς γὰρ ἱλαρὸς ἀνὴρ ἀγαθὰ ἐργάζεται, καὶ ἀγαθὰ φρονεῖ, καὶ καταφρονεῖ τῆς

10) *recedat* Vat. Graeca in Antioch. hom. 25. *Ἐντυγχάνειν* compellare, colloqui, orare, non modo indigi et auxilium quaerentis. *Cot.*

11) *in carne* Vat.

12) *ergo* om. Vat., subinde exhibens *hylaritatem* p. *hilaritate.*

13) *eam* Vat.

14) *et in bona sapit* Vat. In fine *tristitiam* p. *iniustitiam* proponit Gallandius: ita videri contextum graecum postulare. Favet Pal. *et contempnit tristitiam.*

15) *quod* Vat., in quo des. sq. *sanctum* et *est.* Postmode restitui ex Pal. *hilaris* p. vulg. *hilari.* Illud iam coniecit Fabricius.

16) *item* Vat., absque sequentis membri coniunctione *quod.* In Pal. recte *neque confitetur Deo* p. *et non ante facit exomologesin.* Non placet Cotelerii explicatio: confessio *laudis* divinae, non *peccatorum.* Contrarium Galliccioli: È altresì opera malamente orando al Signore con tristezza, nè prima confessa i suoi peccati, onde non impetra da Dio ciocchè domanda.

17) *Ascendat* coniecit Gall. p. *accedat*

tristitia cum oratione neque permittit puram et mundam orationem ascendere in sacrarium Dei. Semper autem tristis infirmam habet postulationem apud Dominum, nec potest ascendere in sacrarium eius. Et sicut vinum aceto[4] commixtum in id ipsum saporem non habet [et] utriusque materiae suavitatem disperdit: sic et tristitia iuncta cum spiritu sancto non potest integram postulationem ad Dominum habere. Mundum ergo te praesta a tristitia, quae est nequam, et vives Deo et tu et omnes quicunque illa caruerint et induerint omnem Domini hilaritatem.

MANDATUM UNDECIMUM.

(B) Ostendit mihi super subsellia sedentes homines, et alium quendam hominem in cathedra[1] sedentem. Et ait mihi: vides hos, qui in subselliis sedent? Video, inquam, Domine. Hi sunt, inquit, fideles, et hic, qui in cathedra sedet, ⁝ pseudopropheta est, qui omnem sensum servorum Dei disperdit. Eorum autem disperdit, qui dipsychi sunt, non eorum, qui vere fideles sunt. Hi autem dipsychi veniunt ad eum, quasi ad divinum, et interrogant eum de futuris. At ille, qui nullam intra se spiritus sancti virtutem habet, loquitur cum illis secundum illorum interrogationes, et respondet illis ea, quae scit convenire aut voluntati, aut negotiationi illorum, et implet animos eorum secundum desiderium ipsorum. Et cum sit ipse inanis et vanus, vanis et inanibus hominibus res supervacuas adfirmat. Quicquid autem interrogatus fuerit, secundum uniuscuiusque hominis vanitatem respondet,[2] quaedam tamen et vera verba interponit. Impletur enim a diabolo spiritus illius, ut aliquem ex eis, qui iusti sunt et probi, adlidat. Quicunque ergo fortes in fide permanent dominica et vestiti sunt veritatem, ab eiusmodi conversationibus se abstinent et

ματαίας λύπης. Ὁ δὲ λυπηρὸς ἀνὴρ πάντοτε ὀργίζεται καὶ ἀνομίαν ἐργάζεται, μὴ ἐντυγχάνων, μηδὲ ἐξομολογούμενος τῷ Θεῷ. Πάντοτε γὰρ λυπηροῦ ἀνδρὸς ἡ ἔντευξις οὐκ ἔχει δύναμιν τοῦ ἀναβῆναι ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον τοῦ Θεοῦ.

*... *ὅτι ἡ λύπη ἐγκάθηται εἰς τὴν καρδίαν αὐτοῦ. Μεμιγμένη οὖν ἡ λύπη ἡ κοσμικὴ μετὰ τῆς ἐντεύξεως, οὐκ ἀφίησι τὴν ἔντευξιν ἀναβῆναι καθαρὰν εἰς τὸ θυσιαστήριον. Ὥσπερ γὰρ ὄξος οἴνῳ μεμιγμένον τὴν αὐτὴν ἡδονὴν οὐκ ἔχουσιν* [lege *ἔχει*]· *οὕτως καὶ λύπη μεμιγμένη μετὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος, τὴν αὐτὴν ἔντευξιν* [*οὐκ ἔχει*]. *Καθάρισον οὖν ἑαυτὸν ἀπὸ τῆς λύπης πονηρᾶς ταύτης, καὶ ζήσῃ τῷ Θεῷ.*

---

vulg. Coniecturae favet Pal. Hinc recte Gallicciolli: perchè sempre l'orazione dell' uomo attristato è senza virtù, nè può salire all' altare di Dio.

18) *oratio hominis ut accedat* Vat.

19) *inquit* non est in Vat.

20) *non pacietur oratio munda* Vat.

21) *enim* Vat., ubi dein om. *eamdem.*

22) *proiecerunt —— induerunt hylaritatem* Vat.

Mand. XI. 1) *Ostende mihi sedentes in subsidiis homines et alterum sedentem in cathedram* Vat.

2) *inquit* om. Vat.

3) *facit spiritus tristres* (sic) Vat.

4) *in ecclesia virorum* Vat.

5) *et* om. Vat., dein exh. *et in addicis locis et in angulis dividat illis.*

6) *compositum non frangitur* p. *quod committitur, non effluit* Vat.

7) *alius* erat in Vat.

8) *in turba iustorum virorum* Vat., qui collocat *illorum oratio* et *ille spiritus,* deinde *neque quicquam* p. *nec quidquam.*

4) *acetum* Pal.

Mand. XI. 1) *cathedram* Pal. Ad ea quae signis ⁝ circumdedimus cf. p. 468. n. 8.

2) *respondit* Pal.

obmutescit, nec quicquam potest loqui. Sicut in apotheca, si obturaveris[9] vinum vel oleum, et inter illa vasa posueris amphoram vacuam, et rursum obturamentum deponere volueris, amphoram illam, quam posuisti, vacuam invenies; sic et Prophetae[10] vacui, cum venerint inter spiritus iustorum, quales veniunt, tales inveniuntur. [Spiritus[11] omnium hominum terrestis est et levis, et virtutem non habet in totum, et multa loquitur.' Et dixi: ,quo modo igitur[12] scire potest aliquis eos?'[13] ,Audi,' inquit, ,de utrisque vasis; et sicut dico tibi, sic probabis Prophetam Dei, et falsum Prophetam.[14] Primum itaque[15] proba hominem, qui habet spiritum Dei; quia spiritus, qui desursum est, quietus est[16] et humilis, et recedit ab omni nequitia et desiderio vano huius seculi, et omni homine se facit humiliorem, et nemini respondet interrogatus, nec singulis respondet; neque cum vult, homini loquitur spiritus Dei, sed tunc loquitur,[17] cum vult Deus. Cum ergo venerit homo, qui habet spiritum Dei, in ecclesiam iustorum,[18] habentium fidem Dei, et oratio fit ad Dominum; tunc nuntius sanctus divinitatis implet hominem illum spiritu sancto,[19] et loquitur in turba, sicut Deus vult. Sic ergo dinoscitur spiritus divinitatis in quocunque[20] spiritus divinitatis loquitur. [21]Audi nunc et de spiritu terrestri, vacuo et fatuo, virtutem non habente. Primum autem[22] hunc homo putatur spiritum habere; exaltat enim[23] se, et vult primam cathedram habere;[24] et improbus est et verbosus, et in deliciis conversatur, et in voluptatibus multis, et mercedem accipit[25] divinationis suae. Quodsi[26] non acceperit, non divinat. Itane[27] spiritus Dei potest mercedes accipere et divinare? Non convenit haec facere Dei Prophetam]. Habes utrorum-

9) *stipaveris* p. *si obturaveris* Vat. i. e. in vasis positum. Mox *aut inter* p. *et inter*, dein *et item deponere volueris stipationem* p. *et rursum obturamentum deponere volueris* i. e. si obturamentum amphorae vacuae levas, iterum eam invenies vacuam.

10) *prophetes* Vat., ibidem *inter spiritum.*

11) Vbb. uncis inclusa in Vat. sicuti in aliis Mss. prius consultis, excepto Codice Lamb., infra leguntur Mand. 12. c. 1 et 2. post vbb. *morti tradit servas Dei.* Haud ita Pal., quem confer. Iam Wakius hic ea inserenda esse ex Codice Lamb. et e textu graeco Pseudo-Athanasii docuit. Gallicciolli quoque ea hic vertit observans: Qui principia il pezzo trasportato *da me*, sino a quelle parole, *Non lice ciò fare a un profeta di Dio.* — *Primum* p. *Spiritus* exhibent Mss. Angl. et Vat.

12) *ergo* Vat.

13) Clarius omnia in Pal.: *Quomodo inquam domine cognoscit homo: quis eorum propheta sit: et quis pseudopropheta.*

14) *prophetam falsum* transp. Vat.

15) *ita* Vat.

16) *deorsus est quietus* p. *qui desursum est, quietus est* Vat., ibidem *desiderio huius seculi vano et omnium hominum facit se humiliorem.*

17) *loquitur homini loq.* (sic) p. *homini loquitur* Vat.

18) *istorum* Vat.

19) *spiritus sanctus* p. *spiritu sancto* Vat.

20) *quia quicumque* p. *in quocumque* Vat.; *quia, quicumque spiritu divinitatis loquitur, loquitur, sicut Dominus vult* Bodl. et Lamb. Differt Pal.

21) Hic apud Cot. incipit c. 2. Mand. 12.

22) *enim* absque *hunc* Vat.

23) Deest *enim* in Vat.

24) *habere* om. Vat.

25) *mercedes accipiet* Vat. In Bodl.: *Primum enim homo, qui putetur spiritum habere, exultat se* sqq. Praestat Pal. Cotelerius adnotat: Eadem vitia in mendacibus Montanistarum Prophetis redarguuntur apud Eusebium hist. eccl. V, 16 et 18.

26) *Quidsi* Vat.

27) *Ita nunc* Vat.

3) *his* Pal., posthac *terrenis et levus.*

4) *respondit* Pal.

5) *per sermonem ut cognosces propheta* Pal.

minime ad eos adeunt. Quicunque autem dipsychi sunt sortientes sicut et gentes, et frequenter poenitentiam agunt, et divinis demorantur sine emendatione, maiora sibi delicta adquirunt, servientes superstitioni vacuae. Nam qui prophetam de aliquo actu interrogat, vacuus a veritate et impudens est. Omnis autem spiritus a Deo datus non interrogatur, sed habens virtutem divinitatis per semet ipsum omnia dicit, quia de sursum est a virtute spiritus sancti. Hic[3] autem spiritus, qui ad interrogata respondet[4] secundum singulorum hominum voluntatem, ⁝ terrenus et levis et sine virtute est, et non loquitur nisi interrogatus. Quomodo, inquam, domine, cognoscit homo, quis eorum propheta sit, et quis pseudopropheta? Audi, inquit, de utrisque. Per sermonem cognosces prophetam;[5] pseudoprophetam, qui spiritum divinum non habet, de secta vitae eius probabis. Propheta[6] enim, qui spiritum divinum de caelo habet, placidus et modestus est. Quietam etiam et compositam sapientiam habet. Abstinet ipse ab omni nequitia et voluptatibus vanis huius seculi. Hominibus tam[7] se humiliorem praestat, et nihil omnino interrogat. Etiam[8] secreta loquitur. Neque autem in homine positum est, ut, cum ille voluerit, spiritus loquatur; sed tunc sermonem habet, cum Deus illum loqui vult. Cum ergo ille homo spiritum divinum habens in concilium[9] hominum bonorum fidem divini spiritus habentium introierit, et postulatio coetus eorum apud Deum fuerit, tunc nuntius illius spiritus prophetici, qui super positus est ei, implet homines, et impletus ille spiritu sancto loquitur cum illa turba, quomodo Dominus iubet. Sic ergo manifestabatur spiritus ille sanctus. Quae autem ad agnoscendam virtutem illius spiritus sancti pertinent, haec sunt. Audi nunc et de spiritu terreno, qui est levis et sine virtute, plenus stultitia. In primis homo ille, qui vult videri spiritu divino plenus, magnificat se et vult principatum cathedrae. Superbus autem et improbus et verbosus est, et in multa luxuria et in delitiis plurimis agit, et mercedes professionis suae accipit,[10] et nisi acceperit, tacet. Propheta autem habens spiritum sanctum mercedem non accipit;[11] non enim capit facere haec Dei prophetam. Mercedem autem accipientibus prophetis terrenus est spiritus. Nec in concilium[12] hominum proborum accedit; quin immo iungit se hominibus malis et vanis, in angulis agit, et deludit eos sermone suo loquens iuxta desiderium eorum voluntatis, vanis hominibus vana respondens; nam vas inane cum aliis aeque inanibus iunctum non vexatur, sed compositum cum eis consentit. Cum autem idem ille in coetum[13] hominum proborum et spiritum divinitatis habentium venerit, et oratio ab istis facta fuerit, vacuus invenitur homo ille. Est spiritus terrenus, qui est in illo. Timore perterritus fugit ab illo, et fit sine sensu, et totus confringitur, et loqui nihil potest. Si enim in apotheca vinum vetus stipes, et inter caetera plena vacuum vasculum ponas, postea etiam cum eandem apothecam exhaurias, vasculum vacuum positum vacuum invenies. Sic et prophetae, qui sunt inanes, cum venerint inter eos, qui sunt spiritus sancti, quales

6) *prophetam* Pal.
7) Forte *tamen*.
8) *ait* Pal.
9) *concilio* Pal.
10) *aget* — *accipiet* Pal.
11) *accepite* Pal., *i* supra priori *e*. Postea ex eodem est *prophetam*.
12) *concilio* Pal., ubi deinde *iunget* p. *iungit*, tum *voluntate* p. *voluntatis*.
13) *coetu* Pal.

que[28] Prophetarum vitam. Proba ergo de vita et de[29] operibus hominem, qui dicit, se spiritum sanctum habere. Tu autem crede spiritui venienti a Deo, habenti virtutem. Spiritui autem terrestri vacuo, quia[30] a diabolo est, in quo fides non est neque virtus, credere noli. Audi ergo similitudinem, quam tibi dicturus[31] sum. Accipe lapidem, et mitte in caelum; aut iterum accipe siphonem aquae, et eiacula in caelum; et vide, si possis pertundere caelum.'[32] ,Quo modo,' inquam, ,domine, haec fieri possunt?[33] Utraque enim, quae dixisti, fieri non possunt.' ,Sicut ergo,' inquit,[34] ,haec fieri non possunt; sic spiritus terrestris sine virtute est, et sine effectu. Accipe[35] nunc virtutem, desursum venientem, in hac similitudine. Grando minimum granum est; et cum cadit super caput hominis, quomodo dolores praestat? Aut iterum,[36] vide stillicidium, quod a tegula cadit in terram, et cavat lapidem. Sic igitur minima, quae desursum cadunt[37] super terram, magnam habent virtutem. Adiunge te ergo huic habenti virtutem, et ab illo vacuo recede.'

MANDATUM XII.

De duplici cupiditate. Dei mandata non esse impossibilia, et diabolum non metuendum credentibus.

(A) I. Iterum dixit mihi: *,tolle[1] a te omnem cupiditatem malam, et indue cupiditatem bonam et sanctam. Indutus enim cupiditatem bonam, oderis malam,[2] et refrenabis eam, sicut volueris. Horrenda est enim[3] cupiditas mala, et difficile mitigatur. † Horribilis est valde et fera, et feritate sua consumit homines; maxime si inciderit in eam[4] servus Dei, et nisi sapiens fuerit, consumetur ab illa pessime. ††Consumit autem tales, qui non habent vestem cupiditatis bonae, et implicat illos negotiis huius seculi, et tradit[5] illos morti.' ,Quae sunt,' inquam, ,domine, opera cupiditatis malae, quae tradunt[6] homines morti? Demonstra mihi, ut recedam ab illis.' ,Audi,' inquit, ,in quibus operibus cupiditas mala morti tradit[7] servos Dei.'

(A) II. ††† Primum omnium[1] cupiditas mala est, concupiscere uxorem alienam, vel mulierem concupiscere virum alienum, et lautitias concu-

* *Ἆρον ἀπὸ σοῦ πᾶσαν ἐπιθυμίαν πονηρὰν, ἔνδυσαι τὴν ἐπιθυμίαν τὴν ἀγαθὴν καὶ σεμνήν. Ἐνδεδυμένος γὰρ τὴν ἐπιθυμίαν ταύτην, μισήσεις τὴν πονηρὰν ἐπιθυμίαν.*

† *Ἀγρία γὰρ ἐπιθυμία εἰς τάδε ἀνεμπεσεῖ, εἰς λύπην [ἐὰν μὴ ᾖ] συνετὸς, δαπανᾶται ὑπ' αὐτῆς δεινῶς.*

28) *utrumque* Vat. esse videtur genitivus contractus.

29) *de* adscripsi ex Pal. Vat. et Fab. St.

30) Ita est in Pal. Vat. et ap. Fab. St., *qui* Cot.

31) *daturus* Vat.

32) *aut item accepisti fontem aque et stifoniam in celum et vide si possit pertingere celum* Vat.

33) Dedi *possunt* ex Pal. Vat. et Fab. St.; nonnulli impr. male *possent* c. Cot.

34) *enim* p. *ergo inquit* Vat.

35) I. e. quaere et mente accipe. Gallicciolli: Impara. In Vat. *accipe nunc virtutem a sursum venientem in hanc similitudinem.*

36) *item* Vat.

37) *caudunt* erat in Vat., qui subinde in p. *super* omisso sq. *habent.*

venerunt, tales erunt. Habes utriusque prophetae sectam. Proba ergo illos de vita eorum et de factis hominum, qui dicunt se spiritus sancti baculos esse. Tu autem crede spiritui sancto, qui a Deo venit, et illi spiritui[14] terreno et vacuo nihil credideris, quia in illo virtus nulla est, quia a diabolo venit. Audi ergo et hanc similitudinem, quam tibi dicturus sum. Tolle lapidem et mitte in caelum, et vide, si potes illum contingere. Aut certe tolle de fonte aquam et torque in caelum; vide, si potes caelum pertundere. Quomodo, inquam, domine, haec fieri possunt? Utraque enim impossibilia dixisti. Et ait mihi:[15] quomodo enim haec fieri non possunt, sic et spiritus terreni infirmi sunt et inertes. Accipe nunc virtutem, quae a Deo venit. Et adiecit grandinis minimum granum, cum ceciderit super caput hominis, dolorem magnum; et stillicidium, quod de gulis in terram cadit, lapidem pertundit. Vides ergo, quod ea, quae desuper veniunt in terram, magnae virtutis sunt. Sic et spiritus divinus, qui e caelo venit, fortis est. Huic, inquit, crede, et ab illo altero abstine te.

[MANDATUM DUODECIMUM.]

(B) Dixit[1] mihi: tolle a te omne desiderium malorum et indue te desiderium, quod est bonum et sanctum. Illo enim desiderio bono indutus odies omne malum desiderium, et pervenies ad bonum, sicuti vis. Agrestis est autem mala concupiscentia, et difficile mansuetatur, quia atrox est, et violenter[2] feritate sua homines consumit, praecipue si in Dei servum inciderit. Quodsi parum prudens fuerit, atrociter ab ea cunsumitur. Disperdit autem eos, qui non sunt vestiti sanctitatis desiderium, et sunt involuti huius seculi vitiis. Hos ergo morti tradit. Quae,[3] inquam, domine, facta sunt illius malae concupiscentiae, quae homines morti tradet? Demonstra mihi, ut ab his abstineam. Audi, inquit, in quibus actibus morte[4] adficit nequam voluntas servos Dei.

(B) II. Ante omnia cupiditas mulieris alienae aut viri licentia ex abundantia census et multis supervacuis cibis quotidiecopi osis, et aliis

†† *Δαπανᾷ δὲ τούτους, μὴ ἔχοντας ἔνδυμα ἐπιθυμίας ἀγαθῆς, ἀλλ' ἐμπεφυρμένους τῷ αἰῶνι τούτῳ· τούτους οὖν παραδίδωσιν εἰς θάνατον. — Ποῖα, κύριε, εἰσὶ τῆς ἐπιθυμίας τῆς πονηρᾶς τὰ παραδιδόντα τοὺς ἀνθρώπους εἰς θάνατον; Γνώρισόν μοι, ἵνα φύγω ἀπ' αὐτῶν. Ἄκουσον.*

††† *Πρῶτον πάντων ἐπιθυμία γυναικὸς, καὶ πολυτέλεια πλούτου, ἥ ἐστι φιλαργυρία, καὶ ἐδεσμάτων πολλῶν καὶ ματαίων, καὶ μεθύσματος*

Mand. XII. 1) Multa huius quoque Mand. Graece inveniuntur Doctr. ad Antioch. n. 10 p. 256 sqq.

2) Languet Vat., ubi *et inde omnem cupiditatem bonam odies malam* p. *et indue — oderis malam.*

3) *autem* Vat.

4) *in ea* Vat., paulo post *consumitur* p. *consumetur.*

5) *tradet* Vat. Cfr. Matth. 22, 11.

6) *tradent* Vat.

7) *in quibus operibus cupiditatis mala morti tradet* Vat.

Cap. II. 1) Duce Cod. Pal. restitui c. Mss. Angl. et Vat. *Primum omnium,* transpositum quidem a librariis in Mand. 11. Eadem Mss., Palatino ut dixi excepto, male hic exhibent *sed.*

14) *spiritu* Pal.

15) *mi* Pal.

Mand. XII. 1) *Sit* Pal., qui deinde *induite* p. *indue te.*

2) *veritaenter* (?) Pal.

3) *qua* Pal.

4) *morti* Pal.

piscere divitiarum, et[2] multitudinem ciborum supervacuorum, et ebrietatem multam, et delicias multas. Fatuae enim sunt deliciae multae, et voluptates multae supervacuae sunt servis Dei. Haec ergo cupiditas mala est et[3] perniciosa, quae morti dat servos Dei. Haec enim[4] cupiditas a diabolo est. Quicunque ergo recesserint a cupiditate mala, vivent Deo. Nam quicunque subiecti fuerint cupiditati malae, in perpetuum morientur;[5] mortifera enim est haec cupiditas mala. Tu ergo indue cupiditatem iustitiae, et armatus timore Domini,[6] resiste cupiditati malae. Timor enim habitat in cupiditate bona.[7] Et cupiditas mala, cum viderit te armatum timore Domini resistente[8] sibi, fugiet a te longe, et non comparebit ante te, timens arma tua, et obtinebis victoriam, et coronaberis ob illam, et pervenies ad cupiditatem bonam, et trades victoriam Deo, quam acceperis, et servies ei operando, sicut volueris.[9] *Si autem servieris cupiditati bonae, et subditus[10] ei fueris; poteris dominari super cupiditatem malam, et erit subdita tibi, sicut ipse volueris.'

(A) III. †,Vellem[1] scire, domine, quo modo servire debeam cupiditati bonae.' ,Audi,'[2] inquit: ,habe timorem Dei et fidem in Deo, et veritatem ama, et iustitiam dilige, et fac bene.[3] Haec operando probatus eris servus Domini,[4] et servies Deo; et omnes, quicunque servierint cupiditati bonae, vivent Deo.' ††Consummatis his mandatis duodecim dixit mihi:[5] ,habes haec mandata, ambula in his; et audientes homines hortare, ut poenitentiam agant, et poenitentia eorum munda fiat[6] reliquis diebus vitae eorum. Et ministerium hoc, quod tibi do,[7] explica diligenter; et multum consequeris fructum,[8] et invenies gratiam apud omnes, qui poenitentiam agent et credent verbis tuis. Ego enim tecum sum, et cogam illos credere.' Et dixi illi: †††,domine, haec mandata magna et praeclara sunt, et exhilarare[9] cor hominis possunt, qui potuerit custodire mandata haec. Sed[10] nescio, domine, an possint mandata haec ab homine custodiri.' *Ait mihi:[11] haec mandata facile custodies, et non erunt dura; sed si[12] tamen in cor tuum posueris non posse haec[13] ab homine custodiri, non custodies ea.[14] Nunc autem dico tibi: si non custodieris haec mandata et omiseris,[15] non eris salvus, neque filii tui, neque domus tua; quia ipse iudicaveris, quod non possint haec mandata ab homine custodiri.'

---

2) *et* om. Vat.

3) Copulam *et* ap. Hef. praetermissam restitui ex Vat. Mox dedi c. Fab. St. et Vat. *morti dat* p. *mortificat* vulg.

4) *etenim* p. *Haec enim* Vat.

5) *in perpetuo moriuntur* Vat.

6) *domini timore* transp. Vat.

7) *in cupiditatem bonam* Vat.

8) *resistentem* Vat., ubi *fingit* p. *fugiet*, mox *parebit* p. *non comparebit*, dein *accipies* p. *obtinebis*, tum *ab illa* p. *ob illam*.

9) Vulg. *ipse* ante *volueris* relegavimus c. Vat. sub finem enunciationis, quae sequitur.

10) *supertus* Vat. Forte *superatus*. Ex eodem et Fab. St. accessit *ipse* sub finem sententiae. Graeca invenies, ubi supra.

Cap. III. 1) *Volebam* Vat.

2) *Et* Vat.

3) *fac bene* ex Vat. suffragante Oxon. p. vulg. *fac bonum*.

4) *dei* Vat., mox *qui* p. *quiumque*.

5) *mihi* om. Vat.

6) *fiet* Vat. Ex Doctr. ad Antioch. n. 13. p. 259.

7) *quod dico tibi do* Vat.

8) *fructum* om. Vat.

9) *sunt et praeclara et exhylare* p. *magna et praeclara sunt, et exhilarare* Vat. Graeca l. c. n. 21. p. 263.

10) Simili errore Trypho Iudaeus, disceptans cum Iustino Martyre, praecepta Evangelica, quae admiratur et praedicat, a nemine posse servari suspicatur. *Cot.*

luxuriis multis et stultis. Omnis autem luxuria fatua est et inanis servis Dei. Haec sunt ergo concupiscentiae malae, quae servos Dei morte adficiunt. Filia est autem haec mala concupiscentia diaboli. Debebis ergo abstinere ab eius omnibus desideriis, ut si illis vacuus fueris, vivas Deo. In quoscunque enim eiusmodi voluntas dominata fuerit, et quicunque ei[1] non restiterit, perpetuo morietur. Mortiferae autem hae sunt voluntates. Indue ergo tu desiderium iustitiae, et armatus timore Domini resiste illi malae voluntati. Timor enim Dei habitat in desiderio bono. Porro autem si te illa malarum rerum voluntas armatum contra se videat timore[2] Dei sibi resistente fugiet a te longe, et postea tibi non occurrit timore armorum tuorum. Tu ergo accepta victoria et coronatus de illa, veni ad desiderium iustitiae. Et bene ibi trade te iustitiae,[3] et trade ei victoriam, quam accepisti, et servi actibus, qui illi placent. Cum enim servieris, poteris illius mali desiderio dominari et subiugare idem.[4]

πολλοῦ, διαφόρων γεύσεων, καὶ ἑτέρων τρυφῶν πολλῶν, καὶ μωρῶν, καὶ δόξης ἀνθρωπίνης καὶ ματαίας. Πᾶσα τρυφὴ μωρά ἐστι καὶ κενὴ τοῖς δούλοις τοῦ Θεοῦ.

** Ἐὰν δὲ δουλεύσῃς τῇ ἐπιθυμίᾳ τῇ ἀγαθῇ, καὶ ὑποταγῇς αὐτῇ, δύνασαι κατακυριεῦσαι τῆς ἐπιθυμίας τῆς πονηρᾶς, καὶ ὑποτάξαι αὐτὴν, καθὼς βούλει.*

† Ἤθελον γνῶναι, ποίοις τρόποις δεῖ με δουλεῦσαι τῇ ἐπιθυμίᾳ τῇ ἀγαθῇ. Ἄκουε· ἔργασαι δικαιοσύνην καὶ ἀρετὴν ἀληθείας, καὶ φόβον κυρίου, καὶ πίστιν, καὶ ἀγάπην. Ταῦτα ἐργαζόμενος εὐάρεστος ἔσῃ δοῦλος Θεοῦ. —

†† Καὶ συντελέσας τὰς δώδεκα ταύτας ἐντολὰς λέγει· — πορεύου ἐν ταῖς ἐντολαῖς ταύταις, καὶ παρακάλει καὶ τοὺς ἀκούοντας πορεύεσθαι ἐν αὐταῖς, ἵνα ἡ μετάνοια αὐτῶν καθαρὰ γένηται τὰς λοιπὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς αὐτῶν.

††† Κύριε, αἱ ἐντολαὶ αὗται μεγάλαι καὶ καλαὶ καὶ δυναταί εἰσιν, δυνάμεναι εὐφρᾶναι τὴν καρδίαν τοῦ δυναμένου τηρῆσαι αὐτάς. Οὐκ οἶδα, κύριε, εἰ δύνανται αἱ ἐντολαὶ αὗται ὑπὸ πολλῶν φυλαχθῆναι, διότι σκληραί εἰσιν. Ἐμβλέψας δὲ αὐτὸν ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ μετὰ πολλῆς αὐστηρίας εἶπεν· ἄνανδρε, ἀκηδιαστά, ῥάθυμε καὶ ὀλιγόψυχε, οὐκ οἶδας, ὅτι, ἐὰν ἐν σοὶ ἑαυτῷ προθῇ ὅτι δύνανται φυλαχθῆναι, εὐκόλως αὐτὰς φυλάξεις, καὶ οὐκ ἔσονται σκληραί; Εἰ δὲ ἀναβῇ ἐπὶ τὴν καρδίαν σου, οὐ δύνασθαι αὐτὰς ὑπὸ ἀνθρώπων φυλαχθῆναι, οὐ φυλάξεις αὐτάς.

In Vat. transp. *hec mandata custodire ab homine.*

11) *mihi* om. Vat.

12) *si* des. in Vat.

13) *haec* adscripsi ex Fab. St. et Vat., suadente quoque textu gr.

14) *hec* Vat.

15) *dissimulaveris* Lamb. Vat.; hic *filii* absque *tui*, uterque dein *iudicasti* p. *iudicaveris*. In Vat. invertitur *custodiri ab homine.*

Cap. II. 1) *eis* Pal., dein *haec* p. *hae.*

2) *timorem — resistentem* Pal.

3) Ita commutavi lectionem Codicis Palatini *veni ad desiderium iustitiae. Bene tradit et ibi iustitiae.* Non solum ut ad iustitiae desiderium veniat, sed ut totum se ipsi iustitiae tradat admonetur. Aut scribas: *Bene tradet te illud ipsi iustitiae.* Deinde correxi *quae* in *qui.*

4) *cum* Pal. Ab hoc inde loco desideratur geminus textus recensionis Palatinae usque ad V. medium.

(A) IV. Haec mihi vehementer iracunde[1] locutus est, ita ut conterreret me valde. Vultum enim suum mutaverat, ita[2] ut non posset homo sustinere iram eius. Et cum vidisset me conturbatum totum et confusum, coepit loqui moderatius et hilarius, dicens: ‚stulte et insensate,[3] inconstans et *ignorans maiestatem Dei, quam magnus quamque mirabilis sit, qui orbem creavit propter hominem, et omnem creaturam subiecit homini, et omnem potestatem dedit illi, ut dominetur horum mandatorum *Dominari, inquit, potest omnium horum mandatorum,[4] qui habet Dominum in corde suo. *Qui autem habent Dominum in labiis suis, et cor illorum obtusum est, et longe sunt a Domino, illis mandata haec dura sunt et difficilia. *Ponite ergo vobis, qui vacui et leves estis in fide, Dominum[6] vestrum in corde habere; et intelligetis quod nihil facilius est[7] his mandatis, neque dulcius, neque mansuetius, neque sanctius; et convertite vos ad Dominum Deum, et relinquite diabolum et voluptates eius, quia[8] malae sunt et amarae et immundae, et nolite timere diabolum,[9] quia in vobis potestatem non habet. Ego enim vobiscum sum nuntius potentiae, qui dominor illius. Diabolus autem timorem facit, sed timor illius vanus est. Nolite ergo timere eum, et fugiet a vobis.‘

(A) V. Et dixi illi: ‚domine, audi me pauca verba dicentem tibi.‘ ‚Dic,‘ inquit. ‚Homo,‘ inquam, ‚cupit quidem[1] mandata Dei custodire, et nemo est, qui non petat a Domino, ut possit mandata eius servare; sed diabolus durus est, et potentia sua dominatur in Dei servos.‘ Et dixit: †‚non[2] potest dominari in Dei servos, qui ex totis praecordiis in Dominum credunt. Potest autem diabolus luctari, sed vincere non potest. Si enim resistitis illi,[3] fugiet a vobis confusus. Nam quicunque fide[4] pleni non sunt, timent diabolum, quasi potestatem habentem. Diabolus enim temptat servos Dei, et si invenerit vacuos, exterminat. Sicut enim homo, cum implevit amphoras bono vino,[5] et inter illas amphoras paucas semiplenas posuit, et venit, ut temptet et gustet amphoras, non temptat plenas; scit enim, quod[6] bonae sunt; semiplenas autem gustat, ne sint acidae factae, cito enim semiplenae amphorae acescunt, et perdunt saporem vini; sic et[7] diabolus venit ad homines servos Dei, ut[8] temptet illos. Quicunque autem pleni sunt fide,[9] resistunt ei fortiter; et ille recedit ob eis,[10] quia non habet locum intrandi. Tunc vadit ad illos, qui non sunt in fide pleni, et quoniam habet locum, inde intrat in illos, et quaecunque vult, facit illis, et fiunt famuli eius.‘

(A) VI. ‚Sed vobis dico ego nuntius poenitentiae:[1] ne timeatis diabolum. Missus enim sum, ut vobiscum sim,[2] quicunque ex totis praecordiis egeritis poenitentiam; ut confirmem vos in fide. Credite

---

Cap. IV. 1) *iracundie* Vat., deinde *et ita et* p. *ita ut*.
2) *ita* om. Vat., ubi *possit* p. *posset*.
3) *fatue* Vat., cui excidit sq. *et*; idem *magna* p. *magnus*.
4) *omnium mandatorum horum* Vat.
5) *et* om. Vat. exhibens quidem *autem* post *illis*, utrumque graeco textui parum cohaerens. In eodem *sunt dura*. Vid. Isai. 29, 13. Matth. 15, 8. Ioan. 12, 40. II Cor. 3, 4.
6) Sic textus gr. et Vat., *Dominum Deum* vulg. Subinde *vestrum et in corde habete* Vat.

(B) V. — — — [Sicut enim homo, cum impleverit vascula bono vino,] et inter ipsa vascula pauca non plena reliquerit, cum venerit postea omnia vascula[1] recognoscere non tanquam plena (scit enim, quia plena non sunt), temptat autem illa, quae plena sunt; cito enim sema[2] vasa acetant: sic et diabolus venit ad omnes servos Dei temptans eos. Illi autem, qui pleni sunt fide, resistunt ei fortiter, et ille recedit ab eis, quia quo intret locum non habet. Vadet ergo tunc ad eos, qui pleni sunt, et locum habens penetrat in illos, et quae vult facit illis, et fiunt iam illius servi.

(B) VI. Ergo diabolum timere nolite; missus sum enim ut vobiscum essem, qui poenitentiam ex toto corde acturi estis, ut vos firmos faciam in fide. Credite ergo Deo vos, qui propter peccata vestra de-

*Οὐ νοεῖς τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ, πῶς μεγάλη ἐστὶ καὶ ἰσχυρὰ καὶ θαυμαστή· ὅτι ἔκτισεν τὸν κόσμον διὰ τὸν ἄνθρωπον, καὶ τὴν ἐξουσίαν ἅπασαν ἔδωκεν αὐτῷ κυριεύειν πάντων τῶν ἐπὶ τῆς γῆς; Εἰ οὖν πάντων τούτων ὁ ἄνθρωπος κύριός ἐστι, καὶ πάντων δύναται κατακυριεῦσαι, πῶς οὐ δυνήσεται καὶ τούτων τῶν ἐντολῶν κατακυριεῦσαι; — Ὥστε πασῶν τῶν ἐντολῶν τούτων κατακυριεῦσαι ὁ ἄνθρωπος, ὁ ἔχων τὸν κύριον ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ. Οἱ δὲ ἐπὶ τὰ χείλη ἔχοντες τὸν κύριον, τὴν δὲ καρδίαν πεπωρωμένην, καὶ μακρὰν ὄντες ἀπὸ τοῦ κυρίου διὰ τὴν ἑαυτῶν ῥαθυμίαν, ἐκείνοις αἱ ἐντολαὶ αὗται σκληραί εἰσιν καὶ δυσκατόρθωτοι. Θέσθε οὖν ὑμεῖς, οἱ ὀλιγόψυχοι καὶ ἐλαφροὶ τῇ πίστει, τὸν κύριον ἀδιαλείπτως εἰς τὰς καρδίας ὑμῶν, καὶ γνώσεσθε, ὅτι οὐδέν ἐστιν εὐκολώτερον τῶν ἐντολῶν τούτων, οὔτε γλυκύτερον, οὔτε ἡμερώτερον. — Βλέπε στερεῶς, καὶ ἐξ ὅλης τῆς καρδίας ἐπίστρεφε πρὸς κύριον, καὶ μὴ φοβηθῇς τὸν διάβολον· δύναμις γὰρ ἐν αὐτῷ οὐκ ἔστιν κατὰ τῶν δούλων τοῦ Θεοῦ. Ὁ Θεὸς γάρ ἐστιν ὁ παρέχων τὴν νίκην. Ὁ διάβολος μόνον φόβον ἔχει· ὁ δὲ φόβος αὐτοῦ τόνους οὐκ ἔχει. Μὴ φοβηθῇς οὖν αὐτὸν, καὶ φεύξεται ἀπὸ σοῦ.

†Οὐ δύναται γὰρ καταδυναστεύειν τῶν δούλων τοῦ Θεοῦ τῶν ἐξ ὅλης καρδίας ἐλπιζόντων ἐπ' αὐτόν. Δύναται οὖν ὁ διάβολος παλαῖσαι· καταπαλαῖσαι δὲ οὐ δύναται. Ἐὰν οὖν ἀντιστῇς αὐτὸν (lege αὐτῷ), νικηθεὶς φεύξεται ἀπὸ σοῦ κατῃσχυμμένος.

---

7) *quia nihil est facilius* Vat.

8) *que* Lamb. Vat., *qui* mendose Hef. III. Ceterum huc cf. Doctr. ad Antioch. n. 12. p. 258.

9) *diabolum* om. Vat.

10) Ita ex Vat. emendanda videtur libb. impr. lectio *poenitentiae*, quae huic sententiarum nexui parum respondet.

Cap. V. 1) *quidem cupit* omisso vb. *inquam* Vat.

2) Ab hoc inde usque *confusus* cf. Graece Doctr. ad Antioch. n. 12. p. 258.

3) *sibi* Vat. Iac. 4, 7.

4) Praep. *in* ante *fide* abundat in Vat.

5) *boni vini* Vat., qui transp. *semiplenas paucas*, additque *et* ante *non temptat*.

6) *quia* Vat.

7) *et* om. Vat.

8) *et* Vat. Locus citatur ab Origene ad Matth. 24, 42.

9) *Quicumque enim pleni sunt in fide* Vat.

10) *illis* Vat.

Cap. VI. 1) *Sed ego vobis dico nunc poenitentiae* Vat.

2) *Missus sum ego* (c. punctis suppositis) *enim cum vobis sum*, supra ultimo vocabulo ambigua correctoris signa in Vat.

Cap. V. 1) *vasculi* Pal.

2) Fortasse legendum erit *semiplena*.

ergo vos,[3] qui propter delicta vestra obliti estis Deum, et qui[4] salutem vestram obiicientes peccatis vestris, gravatis vitam vestram: quodsi[5] conversi fueritis ad Dominum ex totis praecordiis vestris, et servieritis ei secundum voluntatem ipsius, dabit remedium animabus vestris, posthabitis peccatis vestris prioribus; et habebitis potestatem dominandi omnibus operibus diaboli. *Minas autem illius in totum timere nolite; sine virtute enim sunt, sicut hominis mortui nervi.[6] Audite ergo me,[7] et timete Dominum omnipotentem, qui potest vos[8] salvos facere et perdere; et custodite mandata eius, ut vivatis Deo.'[9] ‚Et dixi illi: ‚domine, modo[10] confirmatus sum in omnibus mandatis Domini, quandiu mecum es; scio, quod[11] confringes omnem virtutem diaboli. Sed et nos exsuperabimus[12] illum, si possumus mandata haec, quae praecepisti, Domino confirmante custodire.' ‚Custodies,' inquit, ‚si cor tuum purificaveris ad Dominum. Sed et omnes custodient, qui purificaverint corda sua a vanis cupiditatibus huius seculi, et vivent[13] Deo.'

LIBER TERTIUS,

QUI INSCRIBITUR:

SIMILITUDINES.

SIMILITUDO I.

Nos, quia in hoc mundo permanentem civitatem non habemus, debere inquirere futuram.

(A) Et dixit mihi: ‚scitis, vos Domini servos in peregrinatione[2] morari. Civitas enim[3] vestra longe est ab hac civitate. Si ergo scitis civitatem vestram, in qua habitaturi estis; quid heic[4] emitis agros, et apparatis lautitias et aedificia et habitationes supervacuas? Haec enim qui comparat in hac civitate, non cogitat[5] in suam civitatem redire. O stulte, o dubie et[6] miser homo, qui non intelligis, haec omnia aliena esse, et sub[7] alterius potestate: Dicit enim tibi[8] dominus civitatis huius: aut legibus utere meis, aut recede de civitate mea. Tu ergo quid facies, qui habes legem in civitate tua?[9] Nunquid propter agros tuos, aut propter aliquos apparatus tuos, poteris negare legem tuam? Quodsi[10] negaveris, et volueris

**Μὴ δὲ τὴν ἀπειλὴν αὐτοῦ δειλιάσῃς· ἄτονος γὰρ ὡς νεκροῦ νεῦρα.*

---

3) *vos* adiunxi ex Vat., ubi subinde *qui qui propter dilicta vestra.*

4) *qui* om. Vat., ibidem *adicietis* p. *obiicientes.*

5) *quia si* Vat., tum *dabit rimedium peccatis vestris prioribus et habebitis potestatem dominandi omnium operum diaboli.* Cfr. Antioch. hom. 77. Wakius ita hunc locum restituit: Obliti estis Deum et salutem vestram; et qui adiicientes peccatis vestris, gravatis vitam vestram. Fortasse leges: qui salutem vestram abiicientes . . . gravatis vitam vestram. *H.* In Pal.: *Credite ergo deo: vos qui propter peccata vestra desperantes de vita et adponentes delictis vestris: oneratis reliquum tempus vitae vestrae.*

6) *sine virtute sunt enim sicut mortui hominis nervi* Vat. *Minas* usque *perdere* cf. Graece Doctr. ad Antioch. n. 12. p. 258.

sperantes de vita et adponentes delictis vestris [delicta] oneratis reliquum tempus vitae vestrae. Nam si ad Dominum reversi fueritis ex omni animo vestro, et iuste egeritis caeteros dies reliquae vitae vestrae, et recte ei servieritis secundum illius voluntatem, dabit veniam prioribus delictis vestris, et habebitis virtutem dominandi in facta diaboli. Minas autem eiusdem diaboli timere nolite; est enim tam infirmus, quam hominis mortui nervi. Audite ergo me, et timete Dominum, qui potest et servare et disperdere. Custodite itaque praecepta haec, et vivetis Deo. Dico illi: domine, nunc constitutus et firmatus sum in omnibus Dei dignationibus, quia tu mecum es,[1] et scio, quia vires diaboli comminues, et sic |illius dominabimur et vincemus facta illius. Et spero, me, domine, iam posse praecepta ista, quae mihi dedisti, te domino nostro me confirmante custodire. Et dixit mihi: ,custodies, si cor tuum mundum et simplex ad Dominum fuerit, et omnes, qui tales erunt, custodient, et[2] cum ab omnibus vanis desideriis huius seculi mundaverint animam suam, vivent Deo.[3]

INCIPIUNT SIMILITUDINES DECEM, QUAS MECUM LOCUTUS EST.

SIMILITUDO PRIMA.

(B) Dixit[1] itaque mihi: ,scitis quod peregre habitatis vos omnes, servi Dei. Civitas enim vestra longe ab hac civitate posita est. Ergo si nostis coloniam, in qua habitaturi estis, quid hic emitis agros, et praeparatis aedificia et habitationes supervacuas? Haec enim qui comparat[2] in hac urbe, non cogitat in urbem suam redire. O stulte ac dubie et miser homo, qui non intelligis, haec omnia aliena esse et sub alterius potestate esse! Dicit enim tibi dominus huius urbis aut his qui habent potestatem regionis huius: in urbe mea nolo ut consistes, sed exi de ea, quia non pares legibus nostris. Tu igitur, qui habes agros et aedificia aliosque multos apparatus, cum expelleris ab eo, quid facturus es? Tu itaque, qui habes in urbe tua propriam legem, propter agros tuos caeterarumque rerum apparatus, descisces a lege tua, et parebis legibus huius urbis. Vide ergo, ne sit tibi pernitiosum, desciscere[3] a lege tua.

— *Μᾶλλον φοβήθητι τὸν κύριον, τὸν δυνάμενον σῶσαι καὶ ἀπολέσαι.*

---

7) In Vat. irrepsit *dominum* ante *me.*
8) *vos* om. Vat.
9) *et custoditis mandata eius et vivatis deo* Vat. Matth. 10, 28. Luc. 12, 5.
10) *modo domine* Vat.
11) *quoniam* Vat.
12) *superabimus* Vat., qui inv. *hec mandata.*
13) *vivet* Vat.
1) In Vat. epigraphe rubra:
Expliciunt mandata.
Incipiunt similitudines.
Prima similitudo.
2) *imperegre* p. *in peregrinatione* Vat. Hebr. 13, 14. Laudat h. l. Antioch. hom. 15.
3) *enim* om. Vat.
4) *hic* Pal. Vat.
5) *in cogitat* p. *non cogitat* Vat.
6) *et* non est in Vat.
7) De Hermae doctrina, *bona terrestria sub potestate Diaboli esse*, cfr. Semler (in Baumgarten, theol. Streit. T. II. p. 14.) *H.*
8) *tibi* om. Vat.
9) *in civitatem tuam* Vat.
10) *Quidsi* Vat.

Cap. VI. 1) *est* erat in Pal.
2) *et qui* Pal.
3) In Pal. sequitur *AMEN.*

Similitudo I. 1) *Dicit* Pal.
2) *quae comperat* p. *qui comparat* Pal.
3) *descisces* Pal.

redire in civitatem tuam, non recipieris, sed excluderis inde. Vide ergo, ut,[11] sicut peregre consistens, nihil amplius compares tibi, quam sit necessarium et sufficiens tibi; et paratus esto, ne, cum voluerit dominus civitatis huius expellere te, contradicas legi eius; et eas in civitatem tuam, ut utaris lege tua, sine iniuria hilaris. Vos igitur videte,[12] qui servitis Deo et habetis eum in cordibus vestris: operamini opera Dei, memores mandatorum et promissorum eius, quae promisit; et credite ei, quod faciet vobis,[13] si mandata eius custodieritis. Pro agris ergo, quos emere voIueritis, redimite animas de necessitatibus, prout quisque potest; et viduas absolvite, orphanis iudicate, et opes ac divitias vestras in huiusmodi operibus consumite.[14] In hoc enim vos Dominus locupletavit, ut huiusmodi ministeria expleatis.[15] Multo melius est haec facere, quam agros aut[16] domos emere; quoniam haec omnia peribunt in seculo; at[17] quae pro nomine Dei feceris, invenies in civitate tua,[18] et habebis gaudium sine tristitia et timore. Divitias ergo gentium nolite[19] cupere; perniciosae sunt enim servis Dei: de propriis autem,[20] quas habetis, ea agite, quibus possitis consequi gaudium. Et nolite adulterare, nec alterius uxorem[21] tangere, neque concupiscere: concupisce tuum opus, et salvus eris.'

SIMILITUDO II.

Ut vitis ulmo fulcitur, sic dives oratione pauperis iuvatur.

(A) Cum ambularem in agrum, et considerarem ulmum et vitem, et cogitarem[1] intra me de fructibus earum, apparuit mihi angelus, et dixit mihi: ,quid diu[2] intra te cogitas?' Et dixi illi: ,de hac vite et ulmo disputo, domine, quoniam fructus illarum[3] decori sunt.' Et dixit mihi: ,hae duae arbores in exemplum positae sunt servis Dei.' Et dixi illi: ,vellem[4] scire, domine, harum arborum exemplum, quod dicis.' ,Audi,' inquit: ,vides hanc vitem et hanc[5] ulmum?' ,Video,' inquam, ,domine.' ,Haec vitis,'[6] inquit, ,fructifera est, ulmus autem lignum sine fructu est; sed vitis haec, nisi applicita[7] fuerit ulmo, et super illam requieverit, non potest multum fructum facere. Iacens enim in terra malos fructus dat, quia non pendet[8] super ulmum; sed si suspensa fuerit vitis super ulmum, et pro se et pro ulmo fructum dat. Vide ergo, quod[9] ulmus fructum dat non minorem, quam vitis, sed potius maiorem.' ,Quo modo,' inquam, ,domine, maiorem, quam vitis?' ,Suspensa,' inquit, ,ad ulmum fructum multum et bonum dat; iacens autem

---

11) Sic plerique libb. impr., *tu* codd. Quae quidem lectio retineri potest, si in reliquis convenias cum Pal. Deinde *quod sit necessarius sufficiens tibi* Vat., ibidem mox *ut* p. *ne*.

12) *Videte igitur vos* Vat., qui mox om. *Deo*.

13) *memores mandatorum et promissionum eius qui permisit et credite ei et quia faciet vobis* Vat.

14) *et viduas iustificate orphanos iudicate et opes vestras et divitias vestras in eiusmodi consumite* Vat. Cfr. Isai. 1, 17. Mand. 8.

15) *explicetis* Vat.

16) *facere hec quam agros et* Vat.

17) *Nam* Vat.

18) *in civitatem tuam* Vat.

19) *noli* Vat.

20) *proprias ergo* p. *de propriis autem* Vat., pron. *ea* dein omisso.

21) *uxorem* om. Vat. Matth. 5, 27. 28. Gallicciolli vertit: Desidera quello che è tuo, e sarai salvo. Alium sensum exprimit Pal.

Similitudo II. 1) *disputarem* Pal. Vat.

2) *diu* om. Pal. Vat., in utroque *disputas* p. *cogitas*.

Etenim si volueris postea reverti in urbem tuam, excluderis ab ea, et non recipieris, si ab eius discesseris lege. Vide itaque tu sicut peregrinus hic habitans,[4] ne quid amplius praepares tibi, quam quod sit necessarium, quod sufficiat ad victum, paratusque sis, ut cum voluerit dominus huius urbis expellere te, [non] contradicens legibus eius recedas, et venias in urbem tuam, utarisque lege tua sine iniuria laetus. Vos igitur, qui servitis Deo eumque in praecordiis vestris habetis, opera eius facite, memores mandatorum promissionumque eius, quascunque[5] promisit se facturum eis, qui credunt ei et mandata eius custodierint. Pro agris igitur emendis animos de necessitatibus redimite, prout quis potest. Viduas et pupillos fovete, nec vos avertatis ab illis, et opes vestras omnes et apparatus in huiusmodi agros domusque impendite, quia[6] propterea haec accepistis a Deo. Ob hoc ergo Dominus locupletavit, ut huiusmodi ministeria exerceatis. Multo enim melius est, tales domos agrosque mercari, quos inventuri estis in urbe vestra, cum intraveritis in illam. Eae iucunditates bonae hilaresque sunt sine moestitia et timore. Nolite igitur exterarum gentium iucunditates adpetere: inconveniens autem est vobis servis Domini: sed magis propriam abundantiam exercere in his, ex quibus possitis consequi gaudium. Adulterare autem nolite, neque adtingere alienum, nec concupiscatis illud; nocens enim res est alienum concupiscere.[7] Magis autem tuum opus exerce, et habebis salutem.

SIMILITUDO SECUNDA.

(B) Cum ambularem in agro, et considerarem ulmum et vitem, et disputarem de eis et de fructibus earum, apparuit mihi pastor ille, et ait mihi: quid tu intra te disputas de hac vite et ulmo? Disputo, inquam, domine, quam sint invicem altera[1] alteri decori. Et dixit mihi: hae duae arbores in exemplo positae sunt Dei servis. Volebam, inquam, domine, nosse hoc, quod dicis de exemplis arborum harum. Et dixit mihi: vitis haec fructifera est; ulmus autem sterile lignum est. Sed haec vitis nisi applicata fuerit ulmo, non potest copiosum ferre fructum. Iacens enim super terram putrescit, non suspensa ex ulmo. At cum adiecta est vitis ulmo, et pro se et pro ulmo fructum adfert. Vides ergo etiam ulmum ferre fructum, non minorem quam vitem, sed maiorem, quoniam vitis suspensa ab ulmo copiosum fructum et bonum praestat; in terra autem iacens exiguum et nugacem[2] adferet. Haec

---

3) *illorum* Vat.

4) *Volebam* Lamb. Pal. Vat., hic deinde *quos* p. *quod.*

5) *hanc* deest in Vat.

6) Laudat h. l. Orig. hom. X, 2. in Iosuam Tom. XI. P. I. p. 102. ed. Lommatzsch. Servius ad Virgilii Georg. I, 2. . . . *ulmisque adiungere vites* notat: et hoc secundum Italiae situm locutus est, in qua vites altius elevantur. Ex hoc quoque loco H. librum nostrum in Italia scriptum esse colligit.

7) *applicata* Pal. Vat., in quo mox *refrigerit* p. *requieverit.*

8) *Iacens autem in terram malum fructum dat quia pendet* Vat.

9) *quia et* Vat., dein *magis* p. *potius.*

4) *habita* Pal., mox erat *sic* p. *sis.*

5) *quecumque* Pal.

6) *qui* Pal.

7) *concupisci* Pal.

Sim. II. 1) *alter* Pal., ubi *decorem* (forte *decores*) p. *decori.*

2) *nuga* Pal.

in terra exiguum et pessimum fructum dat.[10] Haec igitur similitudo posita est servis Dei, pauperi et diviti.'[11] Respondi inquiens: ,domine, demonstra mihi.' ,Audi,' inquit: ,dives habet opes, a Domino vero pauper est; distrahitur enim citra[12] divitias suas, et valde exiguam habet orationem ad Dominum; et quam habet, inertem habet et non habentem virtutem. Cum igitur dives praestat pauperi quae illi opus sunt;[13] pauper orat ad Dominum pro divite, et Deus praestat diviti omnia bona, quia pauper dives est in oratione, et virtutem magnam habet apud Dominum oratio eius. Tunc ergo dives praestat omnia pauperi, quia sentit illum exaudiri a Domino, et libentius ac[14] sine dubitatione praestat ei omnia, et curat ne quid ei desit. Pauper Deo gratias agit pro divite, quia opus[15] faciunt a Domino. Apud homines ergo ulmus non putatur dare fructum,[16] et nesciunt neque intelligunt, quod, si societas advenerit viti, et vitis duplum dat fructum, et pro se et pro ulmo. Sic et pauperes pro locupletibus[17] orantes ad Dominum exaudiuntur, et augentur opes eorum, quoniam praestant pauperibus ex opibus suis. Fiunt igitur ambo consortes bonorum operibus bonis.[18] Quicunque igitur haec fecerit, non deseretur a Domino, ac erit[19] scriptus in libro vitae. Felices igitur,[20] qui possident, et sentiunt se locupletari; qui hoc enim senserit, poterit aliquid administrare.'[21]

SIMILITUDO III.

Ut hyeme virides arbores ab aridis, sic in hoc seculo iusti ab iniustis internosci non possunt.

(A) Ostendit mihi arbores multas abiectis foliis, quae mihi velut aridae videbantur; omnes enim similes erant. Et dixit mihi: ,vides arbores has?'[1] ,Video,' inquam, ,domine, similes aridis.' Respondens dixit mihi: ,hae arbores in similitudinem[2] sunt horum,[3] qui in seculo morantur.' Respondi inquiens: ,domine, cur velut aridis[4] similes sunt?' ,Quoniam,' inquit, ,nec iusti, nec iniusti cognoscuntur, sed similes sunt in hoc seculo.[5] Hoc enim seculum iustis hyems est, quia[6] non agnoscuntur, cum peccatoribus habitantes. Sicut in hyeme omnes arbores[7] abiectis foliis aridis similes sunt, nec potest cognosci, quae sunt aridae aut quae virides; sic et in hoc seculo nec iusti nec iniusti cognoscuntur, sed similes sunt omnes.'

10) Vocc. *iacens autem in terra exiguum et pessimum fructum dat* non extant in Lamb. Vat.

11) *Hec igitur posita est in servos dei in pauperem et divitem* Vat.

12) *citra,* quod unice rectum, dedi ex Fab. St. et Vat., *circa* vulg. Deest in Vat. proxim. *habet,* desiderantur quoque in enunciationis fine vocc. *non* et *virtutem.*

13) *Cum igitur praestat dives pauperi que opus sunt* Vat.

14) *ac* excidit Vat., ubi mox invertitur *ne quid desit ei.*

15) *opes* Vat.

16) *fructum* excidit Codici Vat., qui pergit *et nesciunt nec intelligunt quoniam nisi siccitas evenerit vitis et vitis duplum dat fructum et per se et pro ulmo.* Verum huius loci sensum lucidius reddit Codex Pal.

17) *locupletantibus* Vat.

18) Ita legitur in Vat., *Sunt igitur ambo consortes bonorum operum suorum* vulg.

19) *Quicumque ergo hec egerint non deseruntur a domino. Ad erit* Vat.

20) *igitur* om. Vat.

21) *ministrare* Vat.

ergo similitudo posita est in personis servorum Dei, pauperis et divitis. Quemadmodum, inquam, domine, demonstra mihi. Audi, inquit. Dives quidem opes habet; ad Deum vero inops est. Protractus enim circa divitias suas exiguam orationem ad Dominum possidet, eamque habet inertem et fatuam[3] nullamque vim apud Dominum possidentem. Quando autem reficitur[4] pauper a divite, praestanturque ei quae sunt necessaria, credet utique dives, quoniam si operatur in pauperem, poterit apud Deum mercedem operis invenire. Intelligit enim,[5] pauperis orationem beatam esse, et adeundi ad Deum vim magnam habere. Praestat ergo dives pauperi omnia sine dubio, ac[6] pauper subministratis sibi ad victum necessariis gratias agit Deo pro eo, qui tribuit illi. Quomodo ergo ille dives festinat pro paupere, ne quid ei desit in omni vita sua: sic et pauper orat pro divite. Uterque ergo sunt in opere. Alter enim operatur oratione, in qua beatus est, et reddi facit mercedem a Domino. Similiter et dives de his, quae accepit a Domino, sine dubitatione praestat pauperi. Hoc quoque opus magnum est acceptumque Domino, quia dives intellexit et Domini opus fecit in pauperem. Ex donis Domini fecit et ministravit, et recte complevit ministerium suum. Apud homines ergo ulmus non putatur adferre fructum, et nesciunt neque intelligunt, quod cum siccitas fuerit, ulmus aquam habens nutrit vitem, vitisque perennem aquam possidens duplum dat fructum et pro se et pro ulmo. Sic et pauperes[7] pro locuplete adeuntes orationibus suis ad Dominum augent divitias eorum, rursusque locupletes praestantesque pauperibus quaecunque illis opus sunt, replent animas eorum. Fuerunt[8] ergo ambo consortes operis aequi. Quicunque ergo haec ita fecerint, non deserentur a Deo, sed erunt inscripti in libro viventium. Felices, qui habent et sentiunt, quomodo a Domino locupletantur. Qui autem hoc senserint, poterunt aliquid boni operari.

SIMILITUDO TERTIA.

(B) Ostendit mihi arbores foliis abiectis, quae velut aridae mihi videbantur esse; omnes enim similes erant. Et ait mihi: vides, inquit, has arbores? Video, inquam, domine, similes et aridas esse. Et dixit mihi: hae arbores, quas vides, hi sunt, qui in hoc seculo agunt. Quare, inquam, domine, velut aridae, aut velut similes sunt? Quoniam, inquit, neque iusti, neque iniqui in hoc seculo dinoscuntur, sed similes sunt. Hoc enim seculum iustis hyems est, nec dinoscuntur cum peccatoribus habitantes. Sicut enim hyeme abiectis foliis arbores similes sunt, neque apparent quae aridae et quae vivae sunt: sic et in hoc seculo neque aequi neque iniqui dinoscuntur, similesque sunt omnes.

Sim. III. 1) *Vides inquit has arbores* Vat.
2) Vocc. *Respondens dixit mihi* omissis Vat. exh. *similitudines* p. *similitudinem*.
3) Ex Vat. Fab. St. et Cot. restitui *horum* p. *hominum* Lamb. Fell.
4) *Respondi inquam domine velut aridas* Vat.
5) *similes sunt huic seculo* Vat.
6) Ita c. Vat., *qui* vulg.
7) *sicut hyeme arbores omnes* Vat.

3) *eumque — fatuum* Pal.
4) *reficietur* Pal.
5) *Intellegenim* p. *Intelligit enim* Pal.
6) *ac si* Pal.
7) *pauperis* Pal., dein *augerit* p. *augent*.
8) *fuerint* Pal.

SIMILITUDO IV.

Ut aestate viridae arbores ab aridis fructu et virentibus foliis internoscuntur, sic in futuro seculo iusti ab iniustis beatitudine differunt.

(A) Ostendit mihi iterum[1] arbores multas, quarum aliae frondes emittebant, aliae aridae erant. Et dixit mihi: ‚videsne has[2] arbores?‘ Respondi: ‚video, domine, alias aridas, et alias frondentes.‘[3] ‚Hae arbores,‘ inquit, ‚quae virides sunt, iusti sunt, qui habitaturi sunt in futuro seculo.[4] Illud enim futurum seculum aestas est iustis; peccatoribus autem hyems. Cum ergo illuxerit[5] misericordia Domini, tunc declarabuntur, qui serviunt Deo, et omnibus perspicui erunt. Sicut enim aestate[6] fructus arboris cuiuscunque paret et declaratur; sic et iustorum factum declaratur et parebit,[7] et omnes hilares et gaudentes in illo seculo restituentur. Nam exterae[8] gentes, peccatores scilicet, sicut arbores, quas vidisti aridas, tales inveniuntur aridi et sine fructu in illo seculo, et sicut arida ligna comburentur, et palam fiet quoniam male fecerunt in omni tempore vitae suae; et comburentur ideo, quia peccaverunt et peccatorum suorum non egerunt poenitentiam. Sed et caeterae gentes comburentur, quia non agnoverunt Deum[9] creatorem suum. Tu ergo fac fructum bonum, ut in aestate cognoscatur fructus tuus, et abstine te a multis negotiis,[10] et nihil delinques. Quicunque enim multa negotia agunt, multa delinquunt; quia constricti[11] sunt circa negotia sua, et non serviunt Deo. Nam quo modo potest homo, qui non servit Deo, aliquid petere et accipere a Deo? Qui enim serviunt Deo,[12] petunt et accipiunt sua desideria. Quodsi unum negotium tractat[13] aliquis, poterit servire Deo; quoniam non alienatur animus eius a Domino,[14] sed pura mente servit Deo. Hoc ergo si feceris, poteris in venturo[15] seculo habere fructum; sed et omnes qui fecerint haec, fructum ferent.‘

SIMILITUDO V.

De vero ieiunio et eius mercede; tum et de corporis munditia.

(A) I. Cum ieiunarem et sederem in monte quodam, et gratias agerem Deo pro omnibus quae fecerat mecum, video pastorem illum sedentem iuxta me et haec dicentem mihi: ‚quid tam mane huc venisti?‘ Respondi: ‚quoniam, domine, stationem habeo.‘[2] ‚Quid est,‘ inquit,

Sim. IV. 1) *item* Vat.
2) *vides* p. *videsne has* Vat.
3) *frondescere* Vat., praecedente copula *et* praetermissa.
4) *in seculum futurum* Vat.
5) *luxerit* Vat., ad oram *illuxerit.*
6) Exclusi vulg. præp. *in* ante *aestate* c. Pal. Vat.
7) Ita evulgavi ex Vat. p. *declaratur et patet; sic et iustorum factum declarabitur et patebit* Cot., nisi quod illic habes *perebunt* p. *parebit.* In ed. pr. *declaratur et paret — declarabitur et parebit.*
8) Cum Pal. Vat. dedi *exterae* p. vulg. *ceterae.* Respicit auctor ad eos, qui extra Christi ovile servantur. Deest *scilicet* in Vat., ubi sublatis litt. *qu* post *quas,* punctum supponitur litt. finalibus *st* in *vidistist.* Cfr. Matth. 3, 10. 7, 19.
9) *dominum* Vat. Vid. Rom. 1, 20.
10) *in eo statere cognoscantur fructus tuus et abstine cum multis negotiis* Vat.

SIMILITUDO QUARTA.

(B) Ostendit mihi arbores altas, quarum aliquae frondes emittebant, aliae erant aridae. Et ait mihi: vides has arbores? Video, inquam, domine, alias ex illis frondescere, alias aridas esse. Hae, inquit, arbores, quae aridae sunt, iusti sunt, qui habitaturi sunt in sequenti[1] seculo. Illud enim seculum aestas est iustis, iniquis vero hyems. Cum igitur inluxerit misericordia Domini, tunc declarabuntur servientes Deo, et omnibus palam fient. Sicut enim aestate fructus uniuscuiusque arboris manifestatur, et cognoscitur qualis unusquisque est: sic et iusti et fructus eorum manifestabuntur, omnesque parebunt laetantes, qui minimi erant in seculo isto. Exterae vero gentes et peccatores sicut arbores illae, quas vidisti aridas, tales invenientur, aridi et sine fructu in seculo illo: et sicut arida ligna comburentur, et manifestabuntur, quoniam opera eorum iniqua fuerunt in vita ipsorum. Peccatores ergo comburentur, quia deliquerunt, neque delictorum suorum egerunt poenitentiam. Gentes autem eo, quod non cognoverunt creatorem suum, comburentur. Tu igitur intra te fer[2] fructum, ut in aestate illa fructus tui cognoscantur. Abstine te ab actu plurimarum rerum, et nihil peccaveris. Quicunque enim multas res agunt, multa necesse est delinquant protracti circa negotia sua, quia nec serviunt Domino. Quomodo ergo potest huiusmodi homo petere aliquid a Domino, cum non serviat illi? Servientes autem Domino accipient desideria sua; non servientes enim nihil omnino accipient. Quodsi unam rem exercuerit aliquis, poterit Domino quoque servire. Non enim alienabitur animus eius a Domino, sed pura mente serviet[3] illi. Haec si feceris, poteris in seculo veniente habere fructum; et tu et omnes, quicunque hoc fecerint, fructum vitae habebunt.

SIMILITUDO QUINTA.

(B) Cum ieiunarem et sederem in monte quodam gratiasque Deo agerem ob ea, quae fecerat mihi, video pastorem illum sedentem iuxta me. Et ait mihi: quid tam[1] mane huc venisti? Quoniam, inquam, domine, stationem habeo. Et dixit mihi: quid est statio? Ieiuno,[2] inquam.

---

11) *agunt delinquent multa quid constricta* Vat.

12) *domino* Vat., ubi non est *sua* ante *desideria*.

13) *tractat negotium* Vat.

14) *deo* Vat.

15) *veniente* p. *in venturo* Vat.

Sim. V. 1) *et haec* p. vulg. *ac* c. Vat.; in Bodl. quoque extat *haec*, quod des. ap. Fab. St. et Cot.

2) Locus classicus de ieiunio a veteribus Christianis stationum diebus observato. Derivatur autem *statio* de frequenti eorum Symbolo militiae (*Statio de militari exemplo nomen accipit, nam et militia Dei sumus* Tertul. de orat. c. 14. Cfr. Ep. Ignat. ad Polycarp. c. 6. *Ἀρέσκετε ᾧ στρατεύεσθε, ἀφ' οὗ καὶ τὰ ὀψώνια κομίζεσθε. Μήτις ὑμῶν δεσέρτωρ εὑρεθῇ.* Tert. ad mart. c. 3. *vocati sumus ad militiam dei vivi, iam tunc, cum in sacramenti verba respondimus.* Vid. Fabric. Cod. Apoc. N. T. III. p. 298.): Sensus autem spiritualis id spectat, quod statio vigiliaeque in exercitu vel classe Romana: *Unus nauta stationis perpetuae interdiu noctuque iacit in scapha.* Petron. Satyr. 102.

Sim. IV. 1) Ante *sequenti* amanuensis Codicis Pal. duas priores syllabas voc. *presen[ti]* exaravit, posteaque delevit.

2) *fers* Pal.

3) *servient* Pal.

Sim. V. 1) *iam* Pal.

2) *ieiuno*: sic Pal.

,statio?' Et dixi: ,ieiunium.' Et dixit: ,quid est illud ieiunium?' ,Sicut solebam,' inquam, ,sic ieiuno.' ,Nescitis,' inquit, ,Deo ieiunare; neque est ieiunium hoc, quod vos[3] ieiunatis, Deo, nihil proficientes.' ,Quare,' inquam, ,domine, ita dicis?' ,Dico certe,' inquit, ,non esse[4] ieiunium hoc, quod putatis vos ieiunare; sed ego te docebo, quod sit ieiunium plenum acceptumque Deo. Audi,' inquit: ,Dominus non desiderat tale ieiunium supervacuum;[5] sic enim ieiunando nihil praestas aequitati. Ieiuna certe verum ieiunium tale.[6] Nihil in vita tua nequiter facias; sed mente pura servi Deo, custodiens mandata eius, et in praecepta eius ingrediaris,[7] neque admiseris desiderium nocens in animo tuo. Crede autem Domino, si haec feceris, timoremque[8] eius habueris, atque abstinueris ab omni negotio malo, Deo te victurum. Haec si feceris, ieiunium magnum consummabis acceptumque Domino.'[9]

(A) II. ,Audi similitudinem, quam dicturus sum tibi, ad ieiunium pertinentem.[1] Quidam, cum haberet fundum servosque multos, in quadam parte fundi sui posuit vineam successoribus; deinde peregre profectus elegit servum, quem habebat fidelissimum ac sibi probatum, eique assignavit vineam, praecipiens ut vitibus iungeret palos; quod si fecisset, et mandatum suum[3] consummasset, libertatem eidem se daturum promisit. Nec praeterea quicquam aliud[4] praecepit illi, quod in ea faceret; atque ita peregre profectus est. Postquam autem servus ille curam apprehendit, fecit[5] quaecunque praeceperat dominus. Cumque depalasset vineam illam, et animadvertisset eam herbis repletam, coepit secum ita cogitare,[6] dicens: peregi quod mihi praeceperat dominus; fodia mnunc vineam hanc, et erit formosior, cum fuerit[7] fossa, et extractis herbis maiorem dabit fructum, et[8] non suffocabitur ab herbis. Aggressus deinde fodit, et omnes herbas,[9] quae in ea erant, extraxit; atque ita evasit vinea[10] speciosissima ac laeta, non suffocata ab herbis. Post aliquantum vero[11] temporis venit dominus eius, et ingressus est vineam. Quam cum depalatam vidisset decenter ac circumfossam,[12] et extractas herbas ab ea, et laetas esse vites, ex facto hoc servi sui gaudium cepit.[13] Adhibito itaque filio, quem charum et haeredem habebat, et amicis, quos in consilio advocabat,[14] indicat ea quae servo suo facienda mandasset, et quae praeterea ille fecisset. At[15] illi protinus gratulati sunt servo illi, quod tam plenum testimonium domini sui assecutus fuisset. Ait deinde illis: ego quidem huic servo libertatem promisi, si custodisset mandatum meum,[16] quod dederam; et custodivit illud, et praeterea opus

---

3) *vos* addidi ex Pal. Vat. Cfr. Ep. Barnab. c. 3.

4) *dico enim quoniam non est* Vat., posthac *docebo quod est* p. *te docebo, quod sit.*

5) *est* addit Vat. Forte *quod supervacuum est.*

6) Adhortatio *Ieiuna certe verum ieiunium tale* non invenitur in Vat.

7) *et praeceptis eius ingrediens* Vat. Cfr. infr. c. 3.

8) *metumque* Vat., deinde *et* p. *atque.*

9) *deo* Vat.

Cap. II. 1) *pertinentem* ultima vox est Similitudinis V in Cod. Vat., ubi subsequitur rubra inscriptio *Similitudo VI.*

2) *fundi eius vineam a futuris* Vat., idem *eligit* p. *elegit.*

3) *eius* Vat., dein *donaturum* p. *daturum.* Cfr. Matth. 20., Luc. 20.

4) *quicquam* p. *quidquam aliud* Vat., qui pergit *praecepit illi ut quid in ea facere deberet. Atque ita profectus est peregre.*

Quod est autem ieiunium istud? Et dixi ei: sicut solebam, domine, sic ieiuno. Nescitis, inquit, Deo ieiunare. Hoc enim ieiunium, quod vos facitis, nihil proficit. Quare, inquam, domine, haec dicis? Et dixit mihi: non est hoc ieiunium, quod vos putatis ieiunare. Sed ego te docebo, quid sit ieiunium plenum acceptumque Domino. Et dixi ei: felicem me facies domine, si sciero, quod ieiunium acceptum sit Domino. Audi, inquit, tu. Deus non tale ieiunium desiderat supervacuum. Sic[3] enim ieiunando nihil praestas aequitatis. Ieiunium tale est, ut nihil in vita tua nequiter facias; sed mente pura servi Domino. Custodiens mandata eius praeceptisque eius ingrediens nullum admiseris desiderium nocens animae tuae. Crede autem Deo; quoniam si haec feceris, et timueris eum, et abstinueris te ab omni negotio nocivo, vives Deo. Quae cum sic feceris, consummabis ieiunium acceptum Deo.

(B) II. Audi igitur similitudinem, quam dicturus sum tibi pertinentem ad ieiunium. Quidam cum haberet fundum servosque multos, et in partem eius vineam posuisset, elegit servum, quem sibi fidelissimum ac probatissimum habebat. Cui peregre afuturus adsignavit vineam illam, praecipiens ut vitibus iungeret palos, promisitque ei, si mandatum eius diligenter fecisset, libertatem. Nec quidem aliud praecepit illi in vinea facere. Cumque profectus esset dominus peregre, explicuit servus quaecunque iusserat dominus. Et cum vineae palos iunxisset et animadverteret[1] eam herbis repletam, coepit secum cogitare dicens: haec quidem peregi, quae dominus meus mihi praeceperat. Fodiam et nunc vineam hanc, ut sit formosior, extractisque herbis maiorem fructum dabit non suffocata ab illis. Coepit deinde et effodit omnes herbas, quae in ea erant. Quibus extractis coepit ita vinea illa esse speciosissima ac laeta, nec suffocata ab herbis. Verum cum post aliquantum temporis dominus eiusdem rediens in vineam intrasset[2] in eam, et vidisset decenter eam depalatam ac defossam, extractisque herbis laetas esse vites, coepit propter servi factum gaudere. Adhibito itaque filio, quem carum heredemque habebat, et amicos, quos in concilio advocabat, indicat ea, quae servo suo facienda praeceperat, et quae propterea fecisset. Illi protinus gratulati sunt huic servo, quod tam plenum testimonium domini sui adsequutus esset. Ait deinde illis: ego, inquit, huic servo libertatem promisi, si custodisset mandatum meum. Ille propter hoc maius opus fecit in

---

5) *Postquam servus ille apprehendit et fecit* Vat.

6) *disputare* p. *ita cogitare* Vat.

7) Vocc. *cum fuerit* om. Vat.

8) *et* des. in Vat.

9) *extractas* add. Vat.

10) In Vat. litera *m* cum lineola supposita p. *vinea*.

11) *vero* om. Vat.

12) *fossam* Vat.

13) Revocavi Cotelerii *cepit* p. Fabri St. et Hefelii *coepit*, cum *gaudium coepit*, quod sciam, Romanorum dixerit nemo; *accepit* Vat. Cfr. in extremo hoc cap. *percepit iterum maximum gaudium*.

14) *provocabat* Vat. supra *ad*. Ultimi membri copulam *et*, sine qua sensus claudicat, adiunxi ex Lamb. Pal. Vat. et Fab. St.

15) *ac* Vat., deinde *ei servo*.

16) *meum* om. Lamb. Vat., et iis quae seq. redditur reapse superfluum. Idem mox *et preterea adiecit opus bonum in vineam quod mihi validissime placuit*.

3) *si* Pal., ubi dein *prestat*.

Cap. II. 1) *animadvertere* Pal.
2) *intrans* Pal.

bonum adiecit in vineam, quod mihi quam plurimum placuit. Pro hoc igitur opere, quod fecit, volo eum filio meo facere cohaeredem; quoniam, cum sensisset quid esset bonum, non omisit,[17] sed fecit illud. Hoc consilium domini et filius et amici eius[18] comprobaverunt, ut fieret scilicet hic servus cohaeres filio. Post dies deinde non multos, convocatis amicis, paterfamilias[19] misit de coena sua servo illi cibos complures. Quos cum accepisset ille, sustulit ex eis, quod sufficiebat sibi;[20] reliquum autem conservis suis distribuit. Quibus acceptis illi laetati sunt, et coeperunt illi optare, ut[21] maiorem gratiam apud dominum inveniret ob ea quae fecerat ipsis. Haec omnia cum audisset dominus eius, percepit iterum[22] maximum gaudium; et convocatis rursum amicis et filio, exponit factum servi sui de cibis suis, quos ei miserat. Illi itaque tanto magis assenserunt patrifamilias, ipsum servum cohaeredem filio debere fieri.'[23]

(A) III. Dico ei: ,domine, has similitudines non novi, neque intelligere possum, nisi eas tu mihi exponas.'[1] ,Omnia,' inquit, ,exponam[2] tibi, quaecunque locutus fuero tecum, aut ostendero tibi. Mandata Domini custodi, et eris probatus, et scriberis in numero eorum,[3] qui custodiunt mandata eius. Si autem praeter ea quae mandavit Dominus aliquid boni adieceris, maiorem dignitatem tibi conquires, et honoratior apud Dominum eris, quam eras futurus.[4] Igitur si custodieris mandata Domini, et[5] adieceris etiam ad ea stationes has, gaudebis; maxime, si secundum mandatum meum servaveris ea.' Dico ei: ,quicquid mihi praeceperis, domine, servabo; scio enim te mecum futurum.' ,Ero,' inquit, ,tecum, qui tale propositum habes. Sed et cum omnibus ero, quicunque idem[6] propositum habuerint. Ieiunium hoc, inquit, custoditis mandatis Domini, valde bonum est. Sic[7] igitur servabis illud. * Primum[8] omnium cave ab omni probro et turpi verbo, et ab omni noxia cupiditate, et purifica sensum tuum ab omni vanitate seculi huius. Si haec custodieris, erit hoc ieiunium iustum. Sic[9] ergo facies. Peractis, quae supra scripta sunt, † illo die, quo ieiunabis, nihil omnino gustabis, nisi panem et aquam; et computata quantitate cibi, quem ceteris diebus comesturus eras, sumptum[10] diei illius, quem facturus eras, repones et dabis viduae et pupillo aut inopi; et sic consummabis humilitatem animae tuae, ut qui ex ea acceperit, satiet animam suam, et pro te adeat Do-

* *Πρῶτον πάντων φύλαξαι νηστεύειν ἀπὸ παντὸς ῥήματος πονηροῦ καὶ ἀκοῆς πονηρᾶς· καὶ καθάρισόν σου τὴν καρδίαν ἀπὸ παντὸς μολυσμοῦ, καὶ μνησικακίας, καὶ αἰσχροκερδίας.*

† *Καὶ ἐν ἡμέρᾳ, ᾗ νηστεύεις, ἀρκέσθητι ἄρτῳ καὶ λαχάνοις καὶ ὕδατι, εὐχαριστῶν τῷ Θεῷ· συμψηφίσας δὲ τὴν ποσότητα τῆς δαπάνης*

---

17) *quod esset bonum non dissimulavit* Vat.

18) *eius* om. Vat., *coheres filio hic servus* transponens. Ibidem sequitur inscriptio rubra *Similitudo VII.*

19) *Post dies deinde paucos convocatis paterfamilias amicis* Vat.

20) *ex hiis quod sufficeret sibi.* Vat.

21) *et* suppositis punctis Vat., omisso deinde *inveniret*, idem *eis* p. *ipsis.*

22) *item* Vat.

23) *Illi itaque magis assenserunt patrifamilie eum servum coheredem debere fieri filio* Vat.

Cap. III. 1) *exsolvas* Vat.

vineam, quod mihi valde placuit. Pro hoc igitur facto volo illum filio meo facere coheredem, quoniam sensit quid esset bonum et utile, et non dissimulavit facere illud. Hoc consilium domini filius et amici comprobaverunt, ut fieret ille servus filio coheres. Post dies deinde paucos epulatus paterfamilias misit de coena illi servo suo cibos complures. Quos cum accepisset et sustulisset, quod sibi sufficiebat, reliquum conservis distribuit. Illi cum accepissent, laetati sunt, [et] optare coeperunt, ut maiorem gratiam apud dominum perciperet.[3] Haec cum iterum audisset dominus, repletus maximo gaudio convocavit rursus amicos et filios,[4] et eis factum servi de cibis, quos ad eum miserat, pertulit. Illi autem multo magis rogaverunt patremfamilias, ut eundem servum filio faceret coheredem.

(B) III. Dico ei: ego, domine, has similitudines nec novi, nec intelligere possum, nisi eas tu mihi exsolvas. Omnia, inquit, exsolvam tibi, quaecunque locutus fuero tecum, aut ostendero tibi. Et si mandata Domini custodieris, eris probatus Deo, et scriberis in numero eorum, qui mandata eius custodierunt. Sic autem aliquid boni feceris super mandatum Dei, maiorem dignitatem tibi adquiris, et eris acceptior Deo, quam quod eras futurus. Si ergo mandata Dei custodieris, et superposueris nonnihil operibus, gaudebis. Dico ei: domine, quicquid praeceperis mihi, servabo; scio enim, te mecum futurum. Ero, inquit, tecum, quia tam bonum propositum habes. Sed et cum omnibus ero, quicunque tale propositum habuerint. Ieiunium hoc custodi in mandatis Domini; valde enim bonum est. Primo omnium cave ab omni obprobrio turpique verbo et noxia cupiditate, et purifica sensum tuum ab omni vanitate seculi huius. Si haec custodieris, erit hoc ieiunium iustum. Illo die, quo ieiunabis, custoditis his, quae audisti, sic facies. Nichil edes, nisi panem et aquam, et computa praetium reliquorum sumptuum, quod erogaturus eras, et inde da viduae et pupillo et inopi. Et sic perfectam facies humilitatem animae tuae proficientem, et qui a te perceperint, satient animam suam, et pro hoc opere vadet ad Dominum oratio tua.

τοῦ ἀρίστου, οὗ ἔμελλες ἐσθίειν κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν, δὸς χήρᾳ ἢ ὀρφάνῳ ἢ στερουμένῳ, πρὸς ὃν δὴ σαφῶς ἐμπλήσας τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν, εὔξεται ὑπέρ σου πρὸς κύριον. Ἐὰν οὖν τελέσῃς τὴν νηστείαν,

---

2) *exsolvam* Vat., ubi expungitur *tibi* ante *tecum*.

3) *eorum* deest in Vat.

4) *Sin autem praeter ea quam quod mandavit dominus aliquid boni feceris maiorem dignitatem dignitatem* (subnotatum) *tibi acquiris honestior apud dominum eris quam quod eras futurus* Vat.

5) *et* excidit Vat., qui collocat *has stationes* absque vocc. *ad ea*.

6) *tale* Vat.

7) *Si* Vat.

8) Ex Doctr. ad Antioch. n. 16. p. 261. Merita laude Hermae doctrinam de spirituali ieiunio celebrat A.Neander, Kirch. Gesch. T. I. p. 413.

9) *Si* Vat.

10) *cibi ceteris quem editurus eras diebus sumptuum* Vat. Ex eodem et Pal. accessit *et* ante *pupillo* (*aut pupillo et inopi* Fab. St.). Deinde *consumatis*, p. *consummabis* Vat., cum quo scripsi *ex ea* p. vulg. *ex eo*. Pastor maxime austerum genus *Xerophagiae* praecepit. — Nihil frequentius inculcant sancti patres, quam praeclaram hanc ieiunii cum eleemosyna consociationem. *Cot.* Huc referas Antioch. hom. 7.

3) *perciperent* Pal.

4) Mutandum esse videtur in *filium*.

minum Deum oratio eius. Si igitur sic[11] consummaveris ieiunium tuum, quemadmodum praecipio tibi, erit hostia tua accepta Domino, et scribetur hoc ieiunium tuum. Haec statio sic acta est bona, hilaris et accepta Domino.[12] Haec tu si servaveris cum liberis tuis et tota domo tua, custoditis his felix[13] eris. Et quicunque haec audita custodierint,[14] felices erunt; et quicquid petierint a Domino, obtinebunt.'

(A) IV. Et deprecatus sum eum, ut mihi explanaret hanc similitudinem de fundo et domino, ac vinea et servo, qui depalaverat vineam, et herbis quae extractae de vinea erant, et de filio, et de amicis quos in consilio adhibuerat. Intellexi enim, esse illud[2] similitudinem. Ait mihi: ,valde audax es ad interrogandum. Nihil enim debes interrogare; nam si oportuerit demonstrari,[3] demonstrabitur tibi.' Dico ei: ,domine, quaecunque ostenderis mihi, nec declaraveris, frustra videro illa, si non intellexero quidnam sint;[4] et similitudines, si quas proposueris et non exposueris, frustra audiero eas.'[5] Respondit mihi rursus dicens: ,quicunque Dei servus est, Dominumque[6] habet in praecordiis suis, petit ab eo intellectum, et obtinet; et omnem similitudinem explicat, et intelligit verba Domini, quae inquisitione egent. Quicunque vero inertes sunt[7] et pigri ad orandum, illi dubitant petere a Domino; cum sit Dominus tam profundae bonitatis, ut petentibus a se cuncta sine intermissione tribuat.[8] Tu ergo, qui confirmatus es ab illo venerabili nuntio, et accepisti orationem tam potentem, cum piger non sis, cur iam[9] a Domino intellectum non petis, et accipis?' Dico ei: ,cum te praesentem habeam, necesse est ut a te petam et interrogem; tu enim omnia mihi ostendis et loqueris, cum ades.[10] Nam si sine te ea[11] viderem vel audirem, tunc Dominum rogarem ut ostenderet mihi.'

(A) V. Et respondit: ,dixeram tibi et[1] paulo ante, callidum te esse et audacem, qui solutiones similitudinum interrogas. Sed quia[2] ita es pertinax, solvam tibi hanc, quam desideras, similitudinem, ut omnibus notam facias eam. Audi nunc, inquit, et percipe animo. Orbem terrarum fundus ille[3] significat, qui in similitudinem est positus. Dominus autem fundi demonstratur esse is,[4] qui creavit cuncta, et consummavit, et virtutem illis dedit. Filius autem Spiritus sanctus[5] est. Servus vero

ὡς ἐνετειλάμην σοι, ἔσται ἡ θυσία σου δεκτὴ ἐνώπιον κυρίου, καὶ ἐγγεγραμμένη ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἐν ἡμέρᾳ τῆς ἀνταποδόσεως τῶν ἡτοιμασμένων ἀγαθῶν τοῖς δικαίοις.

---

11) *Si sic igitur* Vat.

12) *hec statio sic gesta bona hylaris est et accepta a Domino* Vat.

13) *salvus* Vat.

14) *et quicumque audita custodierint ea* Vat., deinde *accipient* p. *obtinebunt.*

Cap. IV. 1) Ita c. Mss. Oxon. Pal. Vat. p. vulg. *precatus*, deinde *illam* p. *hanc* Pal. Vat., tum in hoc *deplantaverat* p. *depalaverat.*

2) *illud esse* Vat.

3) *demonstrare* Vat.

4) *nec demonstraveris frustra videbo illa· si non intellexero quidnam fuerant* Vat.

5) *et non absolveris frustra audiam eas* (erat *eam*) Vat.

6) *quem* p. *Dominumque* Vat., dein *accipit* p. *obtinet*, tum *absolvit* p. *explicat*, in fine *questionem fecerunt* p. *inquisitione egent.*

7) *sunt* om. Vat.

8) *cum sit dominus profunde bonitatis petentibus et a se cunctis sine intermissione tribuere* Vat.

9) *iam cur* inv. Vat. Venerabilem

Et si[1] consummaveris ieiunium, ut mandavi tibi, hostia tua accepta erit apud Dominum, et scribetur ieiunium tuum et statio tua, quia sic cum hilaritate gesta est, et erit accepta Domino. Haec tu si servaveris cum liberis tuis et tota domo tua, felix eris, et tu et quicunque audit et custodit ea, beatus erit, et quicquid petent, a Domino accipient.

(B) IV. Itaque deprecatus sum illum, ut mihi explanaret similitudinem illam de fundo dominoque et vinea et servo, qui depalaverat vineam, herbasque extraxerat de eadem vinea, et filio amicisque, quos in consilio adhibuerat. Intellexi enim, illud esse similitudinem. Et ait mihi: audax valde es ad interrogandum. Nihil omnino debetis[1] interrogare; nam si oportuerit demonstrari, tibi demonstrabitur. Domine, quaecunque ostenderis mihi, si non demonstraveris, frustra erunt, quia non intelligo quidnam sint, et similitudines, quas mihi proposueris, frustra audiero eas. Et dixit mihi: quicunque Dei servus est, Dominumque in praecordiis habet, petit ab eo intellectum[2] et accipit, omnemque similitudinem solvit, et intelligit verba Domini, quae dicuntur in similitudinibus. Quicunque vero inertes sunt pigrique ad orandum, illi dubitant petere a Domino. Cum sit autem Dominus profusae bonitatis, omnibus a se petentibus sine intermissione tribuet. Tu vero, qui confirmatus ab illo venerabili nuntio accepisti orationem tam potentem, cum piger non sis, cur non a Domino intellectum petis et accipis? Tunc dixi illi: domine, cum praesentem te habeam, necesse est ut a te petam teque interrogem; tu enim mihi ostendis omnia et loqueris tu mecum. Nam si sine te ea[3] viderem, tunc Dominum rogarem, ut demonstraret mihi.

(B) V. Et dixit mihi: iam et paulo ante dixeram tibi, te et callidum esse et audacem, qui solutiones similitudinum interrogas. Sed quatinus[1] ita pertinax es, exsolvam tibi et hanc quam desideras similitudinem agri et omnium, ut omnibus nota facias ea. Audi nunc, inquit, et percipe animo. Orbem terrarum significat hic fundus, qui in similitudine est positus. Dominus autem fundi, qui creavit cuncta et fecit, virtutemque illis dedit. Servus vero filius Dei est; vinea autem populus, quem plan-

---

illum nuntium Hef. vult esse *iuvenem illum speciosum*, de quo sermo fit Vis. 2, 4 et Vis. 3, 10 sqq., et a quo missum se esse profitetur angelus in habitu Pastoris in Prooem. Mandatorum. Equidem Christum hoc nomine significari pro certo habeo, qui Mand. 5, 1. etiam *sanctissimus nuntius* est. Cfr. not. 6. ad Mand. Prooemium.

10) *Tu enim mihi omnia ostendis et loqueris mihi· audes* Vat.

11) *eam* Vat.

Cap. V. 1) *et* adscripsi ex Fab. St. Pal. Vat., in quo *te callidum esse et audacem qui solutionis similitudines interrogas.*

2) *quamvis* Vat. De pertinacia in petendo H. conferri vult Luc. 11, 8.

3) *sic fundus* p. *fundus ille* Vat. Scribe saltem *hic fundus* c. Pal.

4) *is* deest in Vat., ibidem *ille* p. *illis.*

5) Sub vocabulo: *Spiritus sanctus* hic intelligi *divinam Christi naturam τὸ θεῖον ἐν Χριστῷ*, docent Ittig. l. c. p. 159. (praeeuntibus Grotio, Bullo et Benedictinis), Münscher, Handb. d. D. G. T. I. p. 390. et Baumgarten-Crusius, Lehrb. d. D. G. T. II. p. 1052. Contra Iachmannus l. c. p. 70. et 71. tertiam trinitatis personam verbis illis significari contendit. Sed ex cap. seq. clare elucet, *divinam* Christi naturam hic a Nostro intelligi. *H.* Nulla mentio filii Dei, qui spiritus sanctus sit, h. l. in Pal.; sed ibidem de eo clare disseritur in cap. sequente.

Cap. III. 1) *sic* Pal.

Cap. IV. 1) Maluerim *debes.*

2) *intellectus* Pal.

3) *eam* Pal.

Cap. V. 1) ita scr. Pal.

ille Filius Dei est. Vinea autem populus est, quem[6] servat ipse. Pali vero nuntii sunt,[7] qui a Domino praepositi sunt ad continendum populum eius. Herbae autem, quae evulsae sunt de vinea, admissa sunt servorum Dei. Cibi vero, quos de coena misit illi, mandata sunt, quae per Filium dedit populo suo. Amici autem illi, quos in consilio advocavit, angeli[8] sunt sancti, quos primo creavit. Absentia[9] vero illius patrisfamilias tempus est, quod in adventum eius restat.' Dico ei: ,domine, magnifice[10] et mire omnia haec se habent, atque honeste: nunquid ergo, domine, inquam, haec poteram intelligere? Ne quidem quispiam praeterea homo, tametsi valde prudens sit, poterit intelligere ea.[11] Sed nunc mihi demonstra, domine,[12] quod quaero.' ,Quaere, quod vis,' inquit.[13] ,Quare,' inquam, ,Filius Dei in similitudine hac servili loco ponitur?'[14]

(A) VI. ,Audi,' inquit, ,in servili conditione non ponitur Filius Dei, sed in magna potestate et imperio.'[1] Et dixi: ,quo modo,[2] inquam, domine? Non intelligo.' ,Quoniam,' inquit, ,eis, quos Filio suo tradidit, Filius eius nuntios praeposuit[3] ad conservandos singulos; ipse autem plurimum laboravit, plurimumque perpessus est, ut aboleret delicta eorum. Nulla enim vinea potest fodi sine labore ac dolore. Deletis[4] igitur peccatis populi sui, ipse eisdem monstravit itinera vitae, data eis lege, quam a Patre acceperat. Vides,' inquit,[5] ,esse dominum populi, accepta a Patre suo omni potestate. Quare[6] autem Dominus in consilio adhibuerit Filium de haereditate, et bonos angelos? Quia nuntius vadit[7] ille Spiritus sanctus, qui infusus est omnium primo in corpore, in quo habitaret Deus. Collocavit enim eum intellectus in corpore, ut ei videbatur.[8] Hoc ergo corpus, in quod inductus[9] est Spiritus sanctus, servivit illi Spiritui, recte in modestia ambulans et caste, neque omnino maculavit Spiritum illum. Cum igitur corpus illud paruisset omni tempore Spiritui sancto, recteque et caste laborasset cum eo, nec succubuisset in omni tempore; fatigatum corpus illud serviliter conversatum est, sed fortiter cum Spiritu sancto comprobatum Deo receptum est.[10] Placuit igitur Deo huiusmodi potens cursus;[11] quia maculatus non esset in terra, possi-

---

6) *quam* Lamb. Idem esse videtur *qm̄* Codicis Vat.

7) *sunt* om. Vat.

8) *nuntii* Vat.

9) *Absentio* Vat.

10) *magnifice domine* collocat Vat., ubi c. Pal. sine sensus iniuria proxim. *haec* et mox *inquam* om.

11) *eam* Vat.

12) *Sed nunc iam mihi domine demonstra* Vat.

13) *dic si quid vis inquit* Vat.

14) Non displicet lectio Codicis Vat. *in similitudinem ac servili loco ponitur.*

Cap. VI. 1) *filius dei non* (erat nos) *ponitur sed in magnam potestatem et imperium* Vat. Ex eodem est *Et dixi* pro *Ei dixi*.

2) *Et dixi· Quemadmodum* Vat.

3) *Quoniam inquit eum quem filio suo tradidit et filius eius nuntius proposuit* Vat.

4) *delictis* Vat., ubi deest seq. *peccatis*.

5) Ita Pal. Vat., *igitur* vulg. Forte *Vides igitur, inquit.* Subinde *dominum esse* inv. Vat.

6) In Vat. inseritur *inquit* punctis subnotatum, in fine *honestos* p. *et bonos angelos*.

7) Recepi in textum coniecturam Anonymi in Halle'sche allgem. Litteratur-Zeitung 1840. Nr. 118. Editi exhibent: *Quia nuntius audit illum Spiritum sanctum, qui infusus est omnium primus in corpore.* Grabius coniecit: *Quare autem Dominus in consilio adhibuerit Filium de haereditate, honestosque nuntios, audi. Spiritum sanctum, qui creatus est omnium primus, in quo habitaret Deus, collocavit;*

tavit ipse; pali vero nuntii, qui a Domino praepositi sunt ad continendum populum eius; herbae autem, quae sunt de vinea evulsae, admissa servorum Dei sunt; cibi vero, quos de mensa misit, mandata sunt ad eos;[2] amici, quos in consilio vocavit, nuntii sunt sancti, quos primos creavit; absentia vero ipsius patrisfamiliae tempus est, quod in adventum eius restat. Dico ei: magnifice, domine, et mire se omnia habent atque honeste. Nunquid ergo, domine, haec poteram intelligere? Sed neque quisquam homo, etiam si valde prudens fuisset, haec intelligere poterat. Illud quoque, quod quaero, demonstra mihi, domine. Quare, inquam, filius Dei[3] in similitudinem servi loco ponitur.

(B) VI. Audi, inquit. In servili conditione[1] non ponitur filius Dei, sed in magnam potestatem et imperium. Et dixi: quomodo, domine? Non intelligo. Et dixit mihi: quoniam vineam Deus plantavit, id est populum creavit, eumque filio suo tradidit, filiusque Dei nuntios praeposuit ad conservandos singulos; ipse autem plurimum laboravit plurimumque perpessus est, ut aboleret delicta eorum. Nulla enim vinea potest fodi sine dolore vel labore. Delictis igitur populi sui passus, ipse populo demonstravit iter vitae data lege, quam a patre audivit. Vides, inquit, dominum eum esse populi, accepta a patre suo omni potestate.[2] Et iterum dixit mihi: quare autem dominus in consilium adhibuit filium de hereditate honestosque nuntios, audi. Spiritui illi sancto,[3] qui creatus est omnium purus in corpore, in quo habitaret, Deus fundavit atque statuit electum corpus, quod ei placuit. Hoc ergo corpus, in quo deductus est spiritus sanctus, paruit eidem spiritui recte cum modestia et castitate ambulans, nec omnino eundem spiritum maculavit. Unde cum idem corpus recte atque caste eidem spiritui[4] paruisset, et omni opere fatigatum non succubuisset, sed viriliter et fortiter ab eodem conservatum esset, probatum a Deo cum spiritu sancto receptum[5] est. Placuit enim Domino huius corporis cursus, quia maculatum non est in terra, possidens

---

in dilecto corpore, quod ei videbatur. Semlerus coniecit: *Quare — filium de haereditate, bonos angelos, nunc audi. Illum spiritum sanctum, qui creatus est omnium primus, in corpore, in quo habitaret, Deus collocavit, in dilecto corpore, quod ei videbatur. H.* Vulgata lectio libb. impr. est quoque in Vat., qui quidem exh. *creatus* p. *infusus.* Genuinam loci versionem restituas ex Codice Pal. Quo facto difficultates, quae praesertim voci *intellectus* inhaerent (vocabulum *intellectus* autem librariorum incuria ex *electo* vitiatum suspicor) evanescent ad unam omnes. Scribas igitur: *Et iterum dixit mihi: quare autem dominus in consilium adhibuit filium de hereditate honestosque nuntios, audi. Spiritui illi sancto, qui creatus est omnium purus in corpore, in quo habitaret, Deus fundavit atque statuit electum corpus, quod ei placuit.*

8) *collocavit scilicet intellectus quod ei videbatur* Vat.

9) *inductus* Vat., vocc. praeced. *in quod* praetermissis; idem *servis ei* p. *servivit illi.*

10) *Cum igitur corpus hoc paruisset omni tempore spiritui sancto recte atque caste ac laborasset cum nec succubuisset in omni tempore fatigatus corpus illam* (sic) *serviliter conversatum est sed fortiter cum spiritum comprobatum deo receptum est* Vat.

11) *placuit ergo deo huiuscemodi poteris cursus* Vat.

2) *eum* erat in Pal.

3) *de* Pal.

Cap. VI. 1) *conditio* Pal.

2) *omnem potestatem* Pal.

3) *spiritum illum sanctum* Pal.

4) *spiritu* Pal.

5) *fatigatus — conservatus — probatus — receptus* Pal.

dens in se Spiritum sanctum. In consilio advocavit ergo Filium et nuntios bonos,[12] ut et huic, scilicet corpori, quod servisset Spiritui sancto sine querela, locus aliquis consistendi daretur, ne videretur mercedem servitutis suae perdidisse. Accipiet enim mercedem omne corpus purum ac sine macula repertum, in quo habitandi gratia constitutus fuerit Spiritus sanctus. Habes et huius similitudinis expositionem.'[13]

(A) VII. ‚Percepi,' inquam, ‚domine, tuam[1] voluntatem, audita hac expositione.' ‚Audi ulterius,'[2] inquit: ‚Et corpus hoc tuum custodi mundum atque purum, ut spiritus ille, qui inhabitaverit in eo, testimonium referat illi, et tecum fuisse iudicetur. Atque etiam vide, ne quando persuadeatur tibi,[3] interire corpus hoc, et abutaris eo in libidine aliqua. Si enim corpus tuum maculaveris, maculabis etiam eodem tempore et Spiritum sanctum; et si maculaveris Spiritum sanctum, non vives.'[4] Et dixi: ‚quid, si per ignorantiam aliquam id[5] admissum est, antequam audirentur verba haec? Quo pacto[6] assequitur salutem is, qui maculavit corpus suum?' ‚Prioribus,' inquit, ‚rebus, quae per ignorantiam admissae sunt,[7] remedium tribuere solus Deus potest; eius enim est omnis potestas. Sed nunc custodi te; et cum sit Dominus omnipotens et[8] misericors, prioribus admissis remedium dabit, si in futurum non maculaveris corpus tuum et spiritum. Consortes sunt enim ambo, et alteruter sine altero non coinquinatur.[9] Utrumque ergo[10] conserva mundum, et vives Deo.'

SIMILITUDO VI.[1]

De duplici genere hominum voluptariorum, et eorum morte, defectione et poenarum duratione.

(A) I. Cum sederem domi, et glorificarem Dominum pro omnibus quae videram, et de mandatis cogitarem,[2] ea valde bona esse et magna et honesta ac laeta, et quae possint salutem hominum afferre; intra me ipsum haec dicebam: ‚felix ero, si in his mandatis ambulavero; et quicunque in his ambulaverit, vivet Deo.' Dum haec loquor[3] mecum, video eum, quem et prius, sedentem iuxta me, et haec mihi dicentem: ‚quid dubitas de mandatis meis, quae tibi praecepi? Bona sunt, nihil omnino dubitaveris; sed indue fidem Domini, et ambulabis in eis. Ego enim in illis[4] dabo tibi vires. Haec mandata utilia sunt his, qui delictorum suorum ante admissorum[5] acturi sunt poenitentiam, si in futurum in iis ambula-

12) *honestos nuntilios* (sic) Vat., dein scripsi *servisset* p. vulg. *servivit* c. Lamb. Pal. Vat., *servivisset* Fab. St. Vbb. *locus aliquis consistendi* (*locus aliqui habitandi* Pal.) non refero ad aeternam quietem Christo concessam, sed sensu ampliori capio ea de consistendo in uno eodemque cum Patre habitaculo, postquam ab ipso receptus fuit.

13) *exsolutiones* Vat.

Cap. VII. 1) *tuam* excidit Vat., qui *exolutione* p. *expositione*.

2) *nunc* Vat. Copulam *Et* in sequentis enuntiationis exordio addidi ex Pal. Vat., puncto c. utroque Ms. et Cot. ante posito. Hefelii mediae distinctionis signum non placet, quippe quod coniungat, quae melius separentur. Dedi ex Vat. *inhabitaverit* p. *inhabitabit* vulg., idem in fine *videtur* p. *iudicetur*.

3) *tibi* om. Vat., ubi postea *abutaris eum*.

4) *Si corpus enim tuum maculaveris corpus tuum non vives* Vat. reliquis, quae interponuntur, exclusis.

5) *id* non est in Vat.

in se spiritum sanctum. Propterea in consilium advocavit filium nuntiosque honestos,[6] ut et huic quoque corpori, quod servisset spiritui sine querela, locus aliqui habitandi daretur, ne videretur hoc corpus purum ac sine macula sine mercede inveniri, in quo habitandi gratia conlocatus fuisset spiritus sanctus. Ecce, inquit, habes et huius similitudinis exsolutionem.

(B) VII. Et ego dixi: percepi gaudium, domine, audita hac exsolutione.[1] Et dixit mihi:[2] iterum audi. Et nunc corpus hoc tuum custodi mundum atque purum, ut spiritus ille, qui inhabitat in eo, testimonium reddat illi, et salvetur corpus tuum. Vide ergo, ne aliquando persuadearis et in cor tuum ascendat, quod corpus tuum pereat, et abutaris eo[3] in libidinibus. Quodsi corpus tuum maculaveris, maculabis momento spiritum sanctum, et si maculaveris corpus tuum,[4] non vives. Dico ei: domine, quodsi per ignorantiam aliquid admissum est, antequam audirentur haec verba, quomodo salvatur homo, qui maculat corpus suum? Et ait mihi: de prioribus quidem factis, quae per ignorantiam admissa sunt, remedium tribuere solus Deus potest; illius enim est omnis potestas. Sed custodi nunc te, et misericors Dominus fortasse prioribus delictis remedium dabit, si in futurum corpus vel spiritum tuum non maculaveris; consortes enim ambo sunt, et alter sine altero non inquinatur. Utraque ergo conserva munda, et vives Deo.

SIMILITUDO SEXTA.

(B) Cum sederem domi et orarem Deum ob ea quae videram, et de mandatis eius disputarem, esse ea bona, fortia ac honesta et laeta, et quae possint salutem homini adferre, dicebam intra me haec: felix ero, si in his mandatis ambulavero, et si qui in eis ambulaverit, beatus erit. Et haec intra me dum loquor, video eum, [quem et prius,] subito iuxta me sedere. Et ait mihi: quid dubitas de mandatis, quae tibi praecepi? Bona sunt, et nihil omnino dubitaveris; sed indue fidem Domini, et in his ambulaveris; ego enim in illis dabo tibi vires. Haec mandata utilia sunt his, qui delictorum suorum acturi sunt poenitentiam. Si enim non

---

6) *quemadmodum* p. *Quo pacto* Vat. absque seq. *salutem.*

7) Dedi *quae per ignorantiam admissae sunt* ducibus Mss. C., Lamb., Vat., ubi *que per ignorantiam admiserunt:* cui lectioni favet Pal. *de prioribus quidem factis, quae per ignorantiam admissa sunt;* vulg. *qui per ignorantiam admiserunt.* Cfr. Clem. Rom. Hom. XIX, 22. ed. Dressel.

8) *et* excidit Vat., qui in fine *ac spiritum.*

9) *Consortes enim sunt ambo alterutrum et sine altero non inquinatur* Vat.

10) *enim* Vat., cum quo et Pal. et Fab. St. subinde scripsi *conserva* p. *serva* vulg.

Sim. VI. 1) *Similitudo VIII* inscribit Vat.

2) *disputarem* Vat., qui pron. *ea* reiicit post seq. *esse;* idem deinde *salutem hominis afferre intra me dicebam hec.*

3) Sic rectius Lamb. Pal. Vat. p. *loquerer* vulg. In Mss. Pal. Vat. vocc. *quem et prius* non extant, sub finem *et dicentem hec mihi* inv. Vat.

4) *in illis* om. Vat.

5) *ante gestorum* Vat. absque seq. *sunt*, tum *in his ambulaverit.*

6) *honesto* Pal., deinde *spiritu* p. *spiritui.*

Cap. VII. 1) *auditam hanc exsolutionem* Pal.

2) Ante *iterum* interpunxi cum Pal.

3) *ei* Pal.

4) Scribendum esse videtur *spiritum sanctum* p. *corpus tuum.*

verint. Quicunque igitur agitis poenitentiam, abiicite a vobis nequitiam huius seculi. Induite vero[6] omnem virtutem et aequitatem, et poteritis custodire haec mandata; neque deinceps peccetis. Si enim deinceps non peccaveritis, plurimum ex prioribus recidetis. In mandatis meis ambulate, et vivetis Deo. Haec a me dicta sunt vobis.' Postquam haec mecum locutus est,[7] ait mihi: ,eamus in agrum, et pastores pecorum[8] tibi ostendam.' ,Eamus,' inquam, ,domine.' *Et venimus in quendam campum; et illic[9] ostendit mihi iuvenem pastorem, vestitum synthesim vestimentorum colore coccineo. Pascebat autem pecora copiosa, et[10] pecora illa velut in voluptatibus erant, et plurimis deliciis, et hilaritate exsultabant, et exsultantia discurrebant huc atque illuc. Et ipse pastor vehementem[11] ex grege suo percipiebat voluptatem; et vultus pastoris illius valde hilaris erat, inter pecora discurrentis.

(A) II. Ait mihi angelus: ,vides autem hunc pastorem?'[1] ,Video,' inquam, ,domine.' Et dixit mihi: ,hic nuntius dulcedinis ac voluptatis est. Hic ergo corrumpit mentes servorum Dei, et avertit[2] eos a veritate, oblectans cupiditatibus; et pereunt. Obliviscuntur enim mandata Dei vivi, et in luxuriis conversantur et in[3] deliciis vanis, et corrumpuntur ab hoc nuntio malo, aliqui eorum usque ad mortem, aliqui vero usque ad defectionem.' Dico ei: ,domine, non intelligo, quid sit ,ad mortem,' et[4] quid ,ad defectionem.' ,Audi,' inquit: ,quaecunque pecora vidisti valde laeta et exsultantia, ii sunt qui in perpetuum[5] a Deo discesserunt, et tradiderunt se desideriis huius seculi. Iis[6] ergo non est per poenitentiam regressus ad vitam; quoniam quidem adiecerunt ad reliqua delicta sua, et nomen Domini nefandis insectati sunt verbis. Huiusmodi homines morti sunt destinati. Quae vero vidisti pecora non exsultantia, sed uno

* *Ἦλθον εἰς πεδίον, καὶ [δείκνυσί μοι] παῖδα νεανίσκον ἐνδεδυμένον σύνθεσιν ἐνδυμάτων κροκαίων, βόσκοντα πρόβατα πολλὰ λίαν· καὶ τὰ πρόβατα ταῦτα ἦν ὡσεὶ τρυφῶντα καὶ λίαν σπαταλῶντα, καὶ ἱλαρὰ, σκιρτῶντα ὧδε κἀκεῖ. Καὶ αὐτὸς ὁ ποιμὴν πάνυ ἱλαρὸς ἐπὶ τῷ ποιμνίῳ αὐτῷ* (lege *αὐτοῦ*) *ἦν, καὶ περιέτρεχε τὰ πρόβατα. Καὶ ἄλλα πρόβατα σπαταλῶντα καὶ τρυφῶντα ἐν τόπῳ ἑνὶ, οὐ μέντοι σκιρτῶντα.*

† *Καὶ λέγει μοι· βλέπεις τὸν ποιμένα τοῦτον; Βλέπω, φημὶ, κύριε. Οὗτος, φησιν, ἄγγελος τρυφῆς καὶ ἀπάτης ἐστίν· οὗτος ἐκτρίβει τὰς ψυχὰς τῶν δούλων τοῦ Θεοῦ, καὶ καταστρέφει ἀπὸ τῆς ἀληθείας, ἀπατῶν αὐτὰς ταῖς ἐπιθυμίαις ταῖς πονηραῖς, ἐν αἷς ἀπόλλυνται ἐπιλαν-*

6) *ergo* Vat., qui exhibet *et poteris hec custodire mandata nec potest hoc adiciatis. Nichil ergo adiciencientes* (sic) *plurimum ex prioribus recidetis.*

7) *locutus est mecum* Vat.

8) *pecorum pastores* inv. Vat. Quia hisce in Visionibus multi *Pastores* apparent, eapropter Hermae opus Origenes appellat librum de Pastoribus. *Cot.* At Benedictinus editor, lectione hac reiecta, locum Origenis T. I. p. 140. col. 2, D. ex Mss. sic restituit: *sed et Pastoris liber. Gall.*

9) *ibi* Vat. Graeca sunt in Doctr. ad Antioch. n. 18. p. 261. 262. Recte Pastori Angelo illecebrarum, dulcedinis ac voluptatis datur Synthesis coccinea, quam nemo nescit vestem fuisse preciosam, elegantem, coenatoriam, indicem laetitiae, atque a mollioribus solitam indui. *Cot.*

10) Codici Vat. exciderunt vocc. *pecora copiosa, et,* sub finem scr. *et exultantes discurrebant huc illuc.*

11) *vehementer* Vat., in fine *discurrens.* Ista Pseudo-Athanasii (doctr. ad Antioch.: *Aliasque vidi oves, luxuriantes*

ambulaverint in eis, frustra agent poenitentiam. Quicunque igitur agitis poenitentiam, abicite a vobis omnem nequitiam seculi huius, quae consumit vos, et induite vos omnem virtutem aequitatis, ut possitis custodire haec mandata, ut non postea aliquid adiciatis ad peccata vestra. Nihil igitur adicientes exceditis a prioribus peccatis vestris, et in mandatis meis ambulatis, et vivetis Deo. Haec a[1] me dicta sint vobis. Et cum haec locutus esset, ait mihi: eamus in agrum, ut pastorem pecorum tibi ostendam. Et ego dixi: eamus, domine. Venimus in campo quodam, ubi ostendit mihi iuvenem pastorem, vestitum habentem colore vestimentorum crocinum, pascentem pecora[2] copiosa. Eaque pecora velut in delitiis erant, et satis luxuriabantur, et in hilaritate exultabant discurrentia huc et illuc. Et ipse pastor magnam ex suo grege percipiebat voluptatem; et vultus eius valde hilaris erat, et inter pecora discurrebat.

(B) II. Ait mihi: vides, inquit, pastorem hunc? Video, inquam, domine. Hic est, inquit, nuntius dulcedinis ac voluptatis. Hic ergo corrumpit mentes servorum Dei, evertitque eos a veritate, et astricti[1] cupiditatibus nequissimis, in quibus pereunt, obliviscuntur mandata veri Dei, et voluptatibus delitiisque vanis conversantur. Et corrumpuntur ab hoc nuntio [aliqui usque ad mortem], aliqui vero usque ad defectionem. Dico ei: domine, non intelligo, quid sit ad mortem, et quid sit ad defectionem. Audi, inquit: quaecunque pecora vidisti valde laeta et exultantia, hi sunt qui in perpetuo a Deo exciderunt, adhaerentque voluptatibus seculi huius. His ergo non est locus per poenitentiam regrediendi ad vitam. Adiecerant enim ad alia delicta sua etiam aliud maius, ut Domini nomen nefandis insequerentur blasphemiis. Huiusmodi ergo homines morti sunt destinati. Nam pecora, quae vidisti non exul-

θανόμενοι τῶν ἐντολῶν τοῦ ζῶντος τοῦ Θεοῦ, καὶ πορευόμενοι [ἐν] ταῖς ματαίαις τρυφαῖς καὶ ἀπάταις τοῦ βίου τούτου. Διὸ καὶ ἀπόλλυνται ὑπὸ τοῦ ἀγγέλου τούτου εἰς θάνατον καὶ καταφθοράν. Λέγω αὐτῷ· οὐ γινώσκω, κύριε, τί ἐστιν εἰς θάνατον καὶ καταφθοράν. Καὶ λέγει μοι· ἄκουέ, φησιν. Ἃ εἶδες πρόβατα ἱλαρὰ καὶ σκιρτῶντα, οὗτοί εἰσιν οἱ ἀπεσπασμένοι ἀπὸ τοῦ Θεοῦ εἰς τέλος, καὶ παραδεδωκότες ἑαυτοὺς ταῖς ἐπιθυμίαις τοῦ αἰῶνος τούτου. Ἐν τούτοις μετάνοια ζωῆς οὐκ ἔστιν, ὅτι καὶ τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ δι' αὐτοὺς βλασφημεῖται· τῶν τοιούτων ἡ ζωὴ θάνατός ἐστιν. Ἃ δὲ εἶδες μὴ σκιρτῶντα, ἀλλὰ καὶ ἐν τόπῳ βοσκόμενα, οὗτοί εἰσιν οἱ παραδεδωκότες μὲν τῇ τρυφῇ καὶ ἀπάτῃ ἑαυτούς, εἰς δὲ τὸν κύριον μὴ βλασφημήσαντες. Οὗτοι οὖν κατεφθαρ-

---

et deliciantes uno in loco, nec tamen exsultantes, veteri Interpreti restituenda, e cuius versione librarii incuria videntur excidisse. Apud ipsum namque paullo post haec leguntur: *Quae vero vidisti pecora non exsultantia* etc., quae sane omissa praecedentia arguunt. *Gall.*

Cap. II. 1) *Ait mihi vides hunc pastorem* Vat. Cf. Doctr. ad Antioch. n. 18. 19.
2) *vertit* Vat.
3) *in* adiunxi ex Vat., mox cum eodem et Fab. St. *eorum*, idem om. *malo*, tum exh. *alii* p. *aliqui.*
4) *et* om. Vat.
5) *hi sunt qui in perpetuo* Vat.
6) *his* Vat., ibidem *adiecerunt ad relicta delicta sua etiam nomen domini in nefandis secuti sunt verbis.*

Sim. VI. 1) *ad* Pal.
2) *pascen* mendose Pal.
Cap. II. 1) *astrictos* Pal.

loco vescentia,[7] ii sunt qui tradiderunt se quidem deliciis ac voluptatibus, nihil vero nefandum in Dominum locuti sunt. Hi igitur non[8] defecerunt a veritate, ideoque repositam adhuc habent spem vitae in poenitentia. Defectio enim habet spem aliquam redintegrationis;[9] mors vero perpetuo tenetur interitu.' Rursum progressi sumus paululum, et ostendit mihi pastorem magnum, et velut agrestem figuram habentem, amictum pelle alba caprina, peram gestantem in humero, et manu virgam nodosam et valde duram, et flagellum in manu, aspectum autem trucem et saevum habebat, ut posset terrere aliquos:[10] talis erat aspectus eius. Hic ergo accipiebat ab illo iuvene pastore ea pecora, quae delicias[11] quidem agebant, sed non exsultabant; et compellebat[12] ea in praecipitem locum quendam ac spinosum tribulisque confertum, usque adeo, ut de spinis et tribulis se non possent explicare; sed implicita ibi pascebantur spinis et tribulis, et graves cruciatus experiebantur ex verberibus eius: agebat enim ea, et nec consistendi eis locum aut tempus permittebat.

(A) III. * Cum viderem ergo[1] sic ea flagellari et miserias experiri, dolebam pro eis, quia valde cruciabantur, nec ulla requies eis dabatur. Dico ad pastorem illum, qui erat mecum: ,quis est, domine, hic pastor tam implacabilis et tam amarus, qui nullo modo miseratione[2] movetur adversus haec pecora?' ,Hic,' inquit, ,pastor, de[3] iustis quidem nuntius est, sed praepositus poenae. Huic ergo traduntur, qui a Deo aberraverunt,[4] et servierunt desideriis ac voluptatibus seculi huius. Punit ergo eos, sicut meruit unusquisque eorum, saevis variisque poenis.' ,Vellem,' inquam, ,nosse, domine,[5] varias has poenas, cuiusmodi essent.' ,Audi,' inquit: ,variae poenae atque tormenta haec sunt, quae homines

μένοι εἰσὶν ἀπὸ τῆς ἀληθείας· ἐν τούτοις ἐλπίς ἐστι μετανοίας, ἐν ᾗ δύνανται ζῆσαι. Ἡ καταφθορὰ οὖν ἐλπίδα ἔχει ἀναστάσεως ἕως (dele) *τινός· ὁ δὲ θάνατος ἀπώλειαν ἔχει αἰώνιον. Πάλιν προέβημεν μικρὸν, καὶ δείκνυσί μοι ἕτερον ποιμένα μέγαν, ὡς ἄγριον τῇ ἰδέᾳ, περικείμενον δέρμα αἴγιον λευκὸν, καὶ πήραν τινὰ εἶχεν ἐπὶ τὸν ὦμον, καὶ ῥάβδον σκληρὰν λίαν, καὶ ὄζους ἔχουσαν, καὶ τὸ βλέμμα εἶχεν πικρὸν, ὥστε φοβηθῆναί με αὐτόν. Οὗτος οὖν ὁ ποιμὴν παρελάμβανε τὰ πρόβατα ἀπὸ τοῦ ποιμένος τοῦ πρώτου τοῦ νεανίσκου, ἐκεῖνα τὰ σπαταλῶντα καὶ τρυφῶντα, μὴ σκιρτῶντα δὲ, καὶ ἔβαλλεν αὐτὰ εἴς τινα τόπον κρημνώδη καὶ ἀκανθώδη καὶ τριβολώδη· ὥστε ἀπὸ τῶν ἀκανθῶν καὶ τριβόλων μὴ δύνασθαι ἐκπλέξαι τὰ πρόβατα, ἀλλ' ἐμπλέκεσθαι ταῖς ἀκάνθαις καὶ τριβόλοις, καὶ λίαν ἐταλαιπώρουν δερόμενα ὑπ' αὐτοῦ· καὶ ὧδε κἀκεῖ περιέλαυνεν αὐτά· καὶ ὅλως ἀνάπαυσιν αὐτοῖς οὐκ ἐδίδου, οὐδὲ ἵσταντο.*

---

7) *exultantes — vescentes* Vat., dein *hii* p. *ii*, in fine *in domino loculi sunt.*

8) *non* et mox *spem* om. Vat., in fine est *penitentiam.* In graecis quoque deest *οὐκ.* Sensus: defecerunt quidem a veritate, spes autem iis est etc.

9) *reintegrationis* Vat., tum *mors vero in perpetuo tenetur interitu.*

10) *et velud agrestam figuram amictum pelle alba caprinam peram gestantem in humero et in manu virgam nodosam et vehementer durum flagellum in manu. Aspectum autem amarum et sevum habebat ut possit horrere aliquis* Vat.

11) *deliciis* Vat. Excidit haud dubie praep. *in.*

12) *compellebant* Vat., dein exh. *Usque adeo de spinis et tribulis non possent se explicare· sed implicita ibi pascentur spinas et tribulos et graves cruciatus*

tantia, sed uno loco vescentia, hi sunt qui tradiderunt se quidem delitiis ac voluptatibus; nihil autem nefandi in Dominum loquuti sunt. Hi igitur corrupti defecerunt a veritate, ideoque adhuc repositam habent spem vitae in poenitentia. Defectio ergo habet aliquam spem redintegrationis; mors vero perpetuo tenetur in interitu. Cumque aliquantulum progressi essemus, ostendit mihi pastorem magnum, velut agrestem figuram, amictum pelle alba caprina, peram gestantem in humero et virgam in manu nodosam ac vehementer duram et flagellum grande. Aspectum[2] autem amarum saevumque habebat, ut etiam posset horreri. Hic pastor accipiebat ab illo iuvene pastore ea pecora, quae in delitiis quidem [se] gerebant, sed non exultabant. Eaque compellebat et in praecipitem locum quendam ac spinosum dolisque[3] repletum mittebat usque eo, ut de spinis tribulisque non possent se explicare, sed implicita ibi pascerentur. Spinas tribulosque et graves cruciatus experiscebantur, agebatque ea[4] huc et illuc, nec ullam eis requiem dabat, nec consistere eis ullo loco permittebat.

(B) III. Quae cum viderem ego sic flagellari et miserias experisci, dolebam pro eis, quod tantum cruciarentur, et nulla eis requies daretur. Dico illi pastori, qui mecum erat: quis est, domine, hic pastor tam implacabilis et amarus, qui nullo modo movetur in iniuria horum pecorum? Et dixit mihi: hic, inquit, pastor de iustis quidem nuntius est; sed praepositus est poenae. Huic ergo tradentur hi, qui a Deo exerraverunt, et servierunt desideriis ac voluptatibus seculi huius. Punit itaque eos, sicut meruit quisque eorum, saevis variis poenis. Volebam, inquam, domine, nosse varias poenas has, cuiusmodi sunt. [Audi, inquit: variae poenae atque tormenta haec sunt,] quae homines quotidie in vita sua

* *Βλέπων οὖν αὐτὰ ἐγὼ οὕτως μαστιζόμενα καὶ ταλαιπωροῦντα, ἐλυπούμην ἐπ' αὐτοῖς, ὅτι οὕτως ἐβασανίζοντο, καὶ ἀνοχὴν ὅλως οὐκ εἶχον. Καὶ λέγω τῷ ἀγγέλῳ τῷ μετ' ἐμοῦ λαλοῦντι· κύριε, τίς ἐστιν οὗτος ὁ ποιμὴν, ὁ ἄσπλαγχνος καὶ πικρός; Καὶ λέγει μοι· οὗτός ἐστιν ὁ ἄγγελος τῆς τιμωρίας· ἐκ δὲ τῶν ἀγγέλων δικαίων ἐστὶ, τεταγμένος δὲ ἐπὶ τῆς τιμωρίας. Παραλαμβάνει οὖν τοὺς ἀποπλανηθέντας ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, καὶ πορευθέντας ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις αὐτῶν· καὶ τιμωρεῖται αὐτοὺς, καθὼς ἄξιοί εἰσιν, δειναῖς καὶ ποικίλαις τιμωρίαις. Λέγω αὐτῷ· ἤθελον γνῶναι, κύριε, τὰς ποικίλας ταύτας τιμωρίας, ποταπαί εἰσιν. Ἄκουε, φησίν· αἱ ποικίλαι τιμωρίαι καὶ βάσανοι, βιωτικαί εἰσι βάσανοι.*

---

experibantur ex verbis eius, seq. *eis* omittens.

Cap. III. 1) *Cum ergo viderem* Vat., mendose dein *qui quia* p. *quia*. Cf. Doctr. ad Antioch. n. 19.

2) *miseratione* om. Vat.

3) *de* protuli ex Pal. Vat. et cum textu graeco p. vulg. *pro*. Huc spectat Orig. hom. I, 1. in Ps. 37. T. XII. P. II. p. 241. ed. Lommatzsch.

4) *erraverunt* Vat., deinde *mundi* p. *huius seculi*.

5) *Volebam inquam domine nosce* Vat., ex quo in fine dedi *essent* p. *sunt* vulg.

2) *aspectu* Pal.

3) Ita, nec aliud Pal., ubi deinde *possunt* mutatum in *possint* p. *possent*, tum *impliciti* p. *implicita*.

4) *eos* Pal.

quotidie in vita sua[6] patiuntur. Alii enim detrimenta patiuntur, alii inopiam, alii diversas acrimonias;[7] quidam inconstantiam, alii iniurias ab indignis patientes, multaque alia exercitia et incommoda. Plurimi enim inconstanti consilio multa conantur, nec quicquam conducit eis;[8] et dicunt in actibus suis successum se non habere. Succurrunt iis ea, quae[9] nequiter fecerunt, et Dominum causantur. Cum igitur perpessi fuerint omnem vexationem et omne[10] incommodum, tunc traduntur mihi ad bonam admonitionem, et firmantur in fide Domini, et per reliquos dies vitae serviunt Domino mente pura. Et cum coeperint delictorum agere poenitentiam, tunc ascendunt in praecordia[11] eorum opera sua, in quibus se nequiter exercuerunt; et tunc dant Deo honorem, dicentes, iustum iudicem eum esse, meritoque se omnia esse perpessos secundum facta sua.[12] In reliquum vero serviunt Deo mente pura, et successum habent in negotiis suis omnibus, accipientes a Domino quaecunque poscunt. Et tunc gratias agunt Domino, quod sint mihi traditi; nec iam quicquam crudelitatis patiuntur.'

(A) IV. Dico illi:[1] ,etiam nunc, domine, demonstra mihi.' ,Quid inquiris?' inquit.[2] Dixi ei: ,an per idem tempus crucientur, qui discedunt a timore Dei, quantum usi fuerint falsa dulcedine ac voluptatibus?'[3] Ait mihi: ,per idem tempus etiam cruciantur.' Et dixi ei: ,exiguum igitur[4] cruciantur; oportebat autem[5] eos, qui sic percipiunt voluptates, ut Dominum obliviscantur, septies tantum pati poenarum.' Ait mihi: ,fatuus es, nec intelligis huius poenae virtutem.' Et dixi: ,si enim intelligerem, domine, non interrogarem, ut demonstrares mihi.' * ,Audi,' inquit, ,quanta sit vis utriusque, dulcedinis ac poenae.[6] Dulcedinis[7] una hora suo spatio terminatur; poenae[8] vero una hora triginta dierum vim possidet. Quicunque igitur uno die perceperit fallacem[9] dulcedinem ac voluptatem, unoque die cruciatus sit, anni spatium dies ille cruciatus eius valebit. Ita, quot dies perceperit quisque voluptatem, totidem annis cruciatur. Vides igitur, inquit, exiguum esse tempus mundanae[10] dulcedinis ac voluptatis, poenae vero tormentorumque amplius.'

Επὰν γὰρ ἀποστῶσι τοῦ Θεοῦ, νομίζοντες ἐν ἀναπαύσει εἶναι καὶ πλούτῳ, τότε τιμωροῦνται οἱ μὲν ζημιούμενοι, οἱ δὲ ὑστερούμενοι, οἱ δὲ ἀσθενείαις ποικίλαις περιπίπτοντες, ἄλλοι ἐν ἀκαταστασίαις, ἕτεροι ὑβριζόμενοι ὑπὸ τῶν ἐλαττόνων, καὶ ἑτέραις ποικίλαις πράξεσι. Πολλοὶ γὰρ ἀκαταστάντες ἐν ταῖς βουλαῖς αὐτῶν ἐπιβάλλονται εἰς πολλὰ πράγματα, καὶ οὐδὲν αὐτοῖς ὅλως ὑποβαίνει, καὶ δυσχεραίνουσιν, καὶ οὐ γινώσκουσιν, ὅτι διὰ τὰ πονηρὰ, ἃ ἔπραξαν, οὐκ εὐοδοῦνται· καὶ λοιπὸν αἰ[τιῶνται] τὸν κύριον, καὶ οὐκ ἀνέχονται τὰς λοιπὰς ἡμέρας αὐτῶν ἐπιστρέψαντες δουλεῦσαι τῷ Θεῷ ἐν καθαρᾷ καρδίᾳ. Ἂν δὲ μετανοήσωσι καὶ ἀνανήψωσι, τότε συνιῶσι, ὅτι διὰ τὰ ἔργα αὐτῶν τὰ πονηρὰ οὐκ εὐοδοῦντο· καὶ οὕτως δοξάζουσι τὸν κύριον, ὅτι δίκαιος κριτής ἐστιν, καὶ δικαίως ἔπαθον, καὶ ἐπαιδεύθησαν κατὰ τὰς πράξεις αὐτῶν.

---

6) *in vita sua cotidie* transponit Vat.

7) *detrimentis — inopia — diversis egrimoniis* Vat., et sub finem *multisque aliis exercitiis incommodis.*

8) *ne quicquam pervenit eis.*

9) *sucurrit his que* (erat *qui*) Vat.

10) *omne* non leg. in Vat., ubi mox *in fidem domini. et reliquos dies serviunt.*

11) *tunc ascendent in praecordiis* Vat., dein *gesserunt* p. *exercuerunt*, quod man. recens margini adscripsit.

12) *meritoque se omnia esse passos*

patiuntur. Alii enim detrimentis puniuntur, alii inopia, alii diversis aegrimoniis, quidam inconstantia. Alii iniurias ab indignis patientes, multis incommodis fatigati, inconstantes effecti plurima consiliantur, et nihil ad effectum perducunt. Et ducunt se in actibus suis nihil proficientes;[1] nec succurrit illis, quae nequiter fecerunt. Adhuc et Dominum Deum causantur, cum fuerint passi omnem vexationem et incommodum. Tunc tradentur mihi ad bonam admonitionem, et firmantur in fide Domini. Et reliquos dies vitae suae serviunt Domino mente pura, cum coeperint delictorum agere poenitentiam. Tunc ascendunt[2] in praecordiis eorum opera sua, in quibus nequiter gesserunt, et tunc Deo dant honorem dicentes, iustum eum iudicem esse, meritoque se omnia passos secundum sua unumquemque[3] facta. In reliquo vero serviunt Domino mente pura, et successum habent in negotiis suis omnibus, accipientes a Domino quaecunque petierint. Et tunc Deo gratias agent, quod sic mihi traditi sunt, nec iam quicquam crudele patiuntur.

(B) IV. Dico ei: etiam nunc, domine, hoc mihi demonstra. Et dixit mihi: quid inquiris adhuc? Et ego dixi: domine, dic mihi, si[1] per idem tempus crucientur, qui desciscunt a metu Dei, per quantum abusi fuerint dulcedinem ac voluptatem[2] seculi. Ait mihi: per idem tempus cruciantur. Et dixi: multum exiguum, domine, cruciantur, cum oporteat eos, qui sic percipiunt voluptates et Dominum obliviscuntur, septies tantum pati poenas. Et dixit mihi: fatuus es, nec intelligis vires huius poenae. Et ego dixi: domine, si intelligerem, non interrogarem te, ut monstrares mihi. Audi, inquit, quae ita sunt. Una dulcedinis hora suo spatio terminatur; poenae vero una hora triginta dierum vim possidet. Quicunque igitur uno die abusus fuerit dulcedinem ac voluptatem, unius diei horae sunt duodecim. Erat[3] ergo eius cruciatus anni spatium. Itaque quot dies perceperit quis voluptatem, totidem annis cruciatur. Vides ergo, exiguum esse tempus dulcedinis ac voluptatis, poenae vero ac tormentorum amplum.

*"Ἄκουε οὖν ἀμφοτέρων τὴν δύναμιν, τῆς τρυφῆς καὶ τοῦ βασάνου. Τῆς τρυφῆς καὶ τῆς ἀπάτης ὁ χρόνος ὥρα ἐστὶ μία· τῆς δὲ βασάνου ὧραι τριάκοντα ἡμερῶν δύναμιν ἔχουσαι. Ἐὰν οὖν μίαν ἡμέραν τις τρυφήσῃ καὶ ἀπατηθῇ, μίαν δὲ ἡμέραν βασανισθῇ, ἐνιαυτοῦ ὁλοκλήρου ἰσχὺν ἔχει ἡ ἡμέρα ἐκείνη τῆς βασάνου. Ὅσας οὖν ἡμέρας τρυφήσῃ τις, τοσούτους ἐνιαυτοὺς βασανισθήσεται. Βλέπεις οὖν, ὅτι τῆς τρυφῆς καὶ ἀπάτης ὁ χρόνος οὐδέν ἐστιν, τῆς δὲ τιμωρίας καὶ βασάνου πολύς.

---

secundum facta sua scilicet quisque eorum Vat., cuius lectionis sensus in Codice Pal. clarius expressus legitur.

Cap. IV. 1) *ei* Vat.

2) *Quid inquit requiris* Vat.

3) *dixi ei. Si per idem tempus crucientur quo discendunt a metu quantum usi fuerint dulcedine ac voluptatibus* Vat. ad cuius oram man. sec. *quo discedunt a viciis.*

4) *inquam* Vat.

5) *enim* Vat., in fine *penas.*

6) *voluptatis* Vat.

7) *Dulcedinis* om. Vat. Cf. Doctr. ad Antioch. l. c.

8) *pena* Vat.

9) *fallacem* om. Vat., ubi *unoquoque* p. *unoque*, tum *cruciatus* absque *ille.* Locus laudatur ab Origene hom. VIII. in Num. T. X. p. 71. ed. Lommatzsch.

10) *tempus esse* Vat., voc. *mundanae* omisso.

Cap. III. 1) *perficere* Pal.

2) *ascendit* Pal.

3) *unusquisque* Pal.

Cap. IV. 1) *sic* Pal.

2) Ita Pal. nonnunquam.

3) Potius *erit* legendum.

(A) V. Dixi ei: ,domine, quoniam non intelligo omnino[1] tempora haec dulcedinis, voluptatis ac poenae, lucidius mihi de his expone.' Respondit mihi dicens: ,insipientia tua tibi perseveranter inhaeret.[2] Nonne vis potius mentem tuam purificare, et Deo servire? Vide, ne forte tempore exacto tu insipiens reperiaris.[3] Audi nunc, quemadmodum vis, quo facilius intelligas. * Qui uno die commiserit se deliciis ac[4] voluptatibus, et fecerit quicquid appetit animus eius, plurima repletur stultitia, nec intelligit quid admittat; ac die postero obliviscitur quid fecerit pridie; dulcedo enim et voluptas mundana[5] nullam memoriam habent propter stultitiam, quae insita est illis. Cum vero uno die accesserit homini[6] cruciatus ac poena, toto anno torquetur; magnam enim memoriam possidet poena. Toto igitur anno dolens meminit, et tunc recordatur dulcedinis illius vanae ac voluptatis, et sentit propterea se poenas pati.[7] Quicunque igitur se dulcedini et voluptati tali tradiderint,[8] sic puniuntur; quoniam vitam habentes ipsi se reddunt obnoxios morti.' † Dixi ei: ,quae sunt, domine, voluptates noxiae?'[9] ,Omni,' inquit, ,homini voluptas est, quodcunque libenter facit. Etenim iracundus, satisfaciens moribus suis, percipit voluptatem suam; et adulter et ebriosus et detractor[10] et mendax et cupidus et fraudator et quicunque iis simile aliquid admittit, morbo suo parens, percipit ex ea re voluptatem. Hae omnes dulcedines ac voluptates noxiae[11] sunt servis Dei. Propter has itaque cruciantur, et patiuntur poenas. Sunt etiam voluptates salutem[12] hominibus afferentes. Multi enim,[13] opera bonitatis facientes, percipiunt voluptatem, dulcedine sua tracti. Haec ergo voluptas utilis est servis Dei,[14] et vitam parat huiusmodi hominibus. Illae vero noxiae,[15] quae supra dictae sunt, tormenta et poenas pariunt. Quicunque vero permanserint[16] in illis, nec admissorum suorum egerint poenitentiam, mortem sibi acquirent.'

SIMILITUDO VII.[1]

Poenitentibus faciendos esse poenitentiae dignos fructus.

(A) Post dies paucos video illum in eo campo,[2] in quo pastores illos ante videram, et ait mihi: ,quid inquiris?' ,Veni,' inquam, ,rogare

** Ὁ τρυφῶν καὶ ἀπατώμενος, καὶ πράσσων ἃ βούλεται, πολλὴν ἀφροσύνην ἐνδέδυται· ἀντὶ γὰρ τῆς τρυφῆς καὶ ἀπάτης ἑκάστης ἡμέρας ἀποτίσει βάσανον μεγάλην, ἐνιαυτὸν τῇ ἡμέρᾳ.*

† Καὶ λέγω τῷ ἀγγέλῳ· ποῖαι τρυφαί εἰσι βλαβεραί; Λέγε μοι. Πᾶσα πρᾶξις σαρκικὴ τρυφή ἐστιν. Νῦν ἡδέως ποιεῖ αὐτήν. [Ὁ γὰρ] ὀξύχολος τῷ ἑαυτοῦ πάθει τὸ ἱκανὸν ποιῶν τρυφᾷ· ὁμοίως καὶ ὁ μοι-

---

Cap. V. 1) Ita Pal. Vat. et Fab. St. p. *omnia* Cot. Subinde in Vat. *tempora haec dulcedinis ac voluptatis pene.*

2) *stultitia tua perseveranter tibi heret* Vat.

3) *ne quando tempore exacto tu stultus reperiaris* Vat.

4) Textui reddidi vocc. *deliciis ac* a Gallandio et Hefelio in quarta quoque editione praetermissa. Subinde *et facit quicquid desiderat animus eius plurima stultitia repletus est nec intelligit quid admittit* Vat.

5) *mundana* om. Vat., in fine *illi* p. *illis*. Graeca ex Doctr. ad Antioch. l. c. desumpta neque versioni vulg., neque illi omnino conveniunt, quam evulgavi ex Pal.

6) *hominis* Vat., deinde *torqueretur.*

(B) V. Et dixi ei: domine, quoniam non intelligo omnino tempora haec dulcedinis ac voluptatis et poenae, lucidius de his mihi expone. Ait mihi: stultitia tua tibi perseveranter haeret, nec vis mente tua purificari[1] et servire Deo. Vide, ne aliquando tempore peracto stultus reperiaris. Audi ergo nunc, sicut vis, quo[2] facilius intelligas. Qui uno die commisit se delitiis ac voluptatibus et facit, quicquid desiderat anima eius, maxima est stultitia repletus, nec intelligit quid admittat. Et sic postea obliviscitur quid egit pridie. Dulcedo et voluptas memoriam non habent propter stultitiam, quae inest illis. Cum vero uno die accesserit homini cruciatus atque poena, toto torquetur anno; magnam enim memoriam possidet poena. Toto anno dolens meminit tunc et recordatur dulcedinis illius ac voluptatis, et sentit propterea se pati poenas. Quicunque ergo se dulcedini voluptatibusque tradiderint, sic puniuntur, quoniam talem vitam habentes morti se obnoxios fecerunt. Et dixi ei: quae sunt, domine, voluptates nocivae huiusmodi? Et dixit mihi: omnis actus delitiarum, [et] quodcunque delitiosus homo libenter facit. Nam iracundus in sua opera luxuriatur, et adulter et ebrius et infamator et mendax et cupidus et fraudator, et quicunque his similia facit, morbo suo satisfacit. Luxuriatur ergo et iste in actu suo. Hae omnes dulcedines[3] ac voluptates nocivae sunt Dei servis. Propter has autem cruciantur, et patiuntur poenas. Sunt autem et voluptates salvantes homines; multi enim opera bonitatis facientes delectantur, propria voluntate ducti. Haec ergo delectatio utilis est Dei servis, et vitam parat huiusmodi hominibus. Illae vero delectationes nocivae prius relatae tormenta pariunt; et qui permanserint in illis, nec admissorum gesserint poenitentiam, mortem sibi adquirent.

SIMILITUDO SEPTIMA.

(B) Post paucos dies, cum in eodem campo me vidisset, in quo pastores illos prius videram, ait mihi: quid hic quaeris? Et ego respondi:

χὸς, καὶ ὁ μέθυσος, καὶ ὁ κατάλαλος, καὶ ὁ ψεύστης, καὶ ὁ πλεονέκτης, καὶ ὁ ἀποστερητὴς, καὶ ὅσα τοιαῦτα· τρυφῶσι γὰρ ἐν τῇ αὐτῶν πράξει. Αὗται δὲ αἱ πράξεις βλαβεραί εἰσι τοῖς δούλοις τοῦ Θεοῦ. Εἰσὶ δὲ καὶ τρυφαὶ σώζουσαι τοὺς ἀνθρώπους. Πολλοὶ γὰρ ἀγαθὰ ἐργαζόμενοι τρυφῶσιν· αὕτη οὖν ἡ τρυφὴ τοῖς δούλοις τοῦ Θεοῦ περιποιεῖται ζωὴν, αἱ δὲ προειρημέναι τρυφαὶ βάσανον.

Magnam memoriam p. *torquetur; magnam enim memoriam.*

7) *meminit. Tunc recordatur et dulcedinis illius ac voluptatis et sentit propterea se pati penas* Vat.

8) *tradiderunt* absque *tali* Vat.

9) *nocue* Vat. Graece l. c.

10) *adulter et ebrius et fraudator* Vat., mox *quicumque hiis simile admittit aliquid.*

11) *nocue* Vat.

12) *saltem* Vat., *salutem* man. sec. ad oram; in fine *ferentes.*

13) *Multa* p. *Multi enim* Vat.

14) *dei servis* transponit Vat., paulo post *eiusmodi* p. *huiusmodi.*

15) *nocue* Vat., deinde *relicta* p. *dictae.* Lege saltem *relatae*, ut habet Pal.

16) *permanserit* Vat.

Sim. VII. 1) Desideratur in Cod. Vat. huius Similitudinis titulus, cui tamen adscribendo spatium relictum est vacuum. *P* litera minio est depicta.

2) *in campo illo* Vat., in fine *inquis* p. *inquiris.* Cfr. Sim. 6, 1.

Cap. V. 1) *purificare* Pal.

2) *quod* Pal.

3) *haec omnes dulcedinis* Pal.

te, domine, ut pastorem illum praepositum poenae iubeas de mea domo[3] exire, quia vehementer me affligit.' Et respondens, ,necesse est,' inquit, ,patiaris incommoda et vexationes; sic enim praecepit de te ille nuntius bonus, quia temptare te vult.'[4] ,Quod,'[5] inquam, ,domine, tam grave peccatum admisi, ut huic nuntio traderer? ,Adverte,'[6] inquit. ,Complura[7] quidem habes peccata, sed non tam multa, ut huic nuntio debeas tradi; sed multa delicta et scelera domus tua commisit, ideoque factis eorum ille bonus nuntius exacerbatus iussit te aliquantum temporis vexationem experiri, ut et illi admissorum suorum agant poenitentiam, et abluant se ab omni cupiditate huius seculi. *Cum itaque[8] egerint poenitentiam et purificati fuerint, tunc discedet a te nuntius ille, qui praepositus est poenae.' Dico ei: ,domine, si ita illi se[9] gesserunt, ut exasperarint nuntium bonum, ego quid feci?' Respondens, ,aliter,'[10] inquit, non possunt illi vexationem pati, nisi tu, qui caput es totius domus, labores. Quicquid enim tu passus[11] fueris, necesse est ut et illi sentiant; quamdiu vero tu bene stabilitus fueris, illi nullam vexationem possunt experiri.' Et dixi: ,sed ecce iam nunc, domine, agunt[12] poenitentiam ex totis praecordiis suis.' ,Et ego scio,' inquit, ,ex[13] totis praecordiis eos agere poenitentiam. Nunquid ergo,' ait, ,protinus putas aboleri delicta eorum, qui agunt poenitentiam? Non proinde continuo; sed oportet eum, qui agit poenitentiam, affligere[14] animam suam, et humilem animo se praestare in omni negotio, et vexationes multas variasque perferre; cumque perpessus fuerit omnia, quae illi instituta fuerint, tunc forsitan, qui eum creavit et qui formavit universa, commovebitur erga eum clementia sua, et aliquod remedium dabit; idque ita, si viderit eius, qui poenitentiam agit, cor purum esse ab omni opere nequissimo. Tibi autem et domui tuae vexari nunc expedit, et multam vexationem pati necesse est, sicut praecepit[15] nuntius Domini, qui te mihi tradidit. Quin potius gratias agas Domino, quod praescius futuri dignum te habuit, cui praediceret tribulationem instare valentibus eam sustinere.'[16] Dico ei: ,et tu, domine, mecum esto, et facile omnem vexationem sustinebo.' ,Ego,' inquit, ,ero tecum, sed et rogabo nuntium illum, qui praepositus est poenae,[17] ut levius te affligat; sed et exiguo tempore patieris adversa, iterumque tuo loco restitueris, tantummodo in humilitate animi persevera. Pare Domino mente pura, domusque tua ac nati;[18] et in mandatis eius ambula,

---

3) *preposilum pena iubeas de domo mea* Vat.

4) *inquit eos incommoda et vexationes pati. Sic enim praecepit de te illi nuntius honestus quia temptare vult.*

5) *Quid* Vat.

6) *Audi* Vat.

7) *Cum plura* p. *Complura* Vat., qui membro *sed non tam multa, ut huic nuntio debeas tradi* omisso pergit *sed multa delicta domus tua et scelera commisit. Ideoque ex factis eorum ille honestus nuntius exacerbatus iussit te aliquantulum.* Vocc. *domus tua* filios Hermae non absque ipsius uxore (Gallicciolli: la tua famiglia) significant. Vid. Vis. 1, 3. et Vis. 2, 2.

8) *igitur* Vat.

9) *se* deest in Vat., ubi mox *ut exasperent nuntium honestum.*

10) *Aller* Vat.

11) *passurus* Vat., qui om. *et* ante *illi.*

12) *agant* Vat., qui c. Pal. et Fab. St. praebuit *ex*, quod ante *totis* deest ap. Cot.

13) *ex* addidi c. Fab. St. Pal. Vat., in quo quidem deest sq. *eos.*

14) *cruciare* Pal., *cruciari* Vat., qui

veni, domine, rogare, ut pastorem praepositum poenae iubeas de domo mea exire, quia vehementer me affligit. Et dixit mihi: necesse est, ut patiaris incommoda et vexationes; hoc enim praecepit de te nuntius ille honestus, quia temptare te vult. Et ego dixi: quod[1] enim, domine, tam grande delictum admisi, ut huic nuntio traderer? Et ait mihi: complura quidem peccata habes, sed non tamen multa, ut huic nuntio debeas tradi. Sed domus tua copiosa delicta et scelera commisit; idcirco nuntius ille honestus exacerbatus est, et iussit te aliquod temporis vexationem experiri, ut et illi admissorum agant poenitentiam, et abluant se ab omni cupiditate seculi huius. Cum igitur egerint poenitentiam, purificatique fuerint, discedet[2] a te nuntius poenae. Et ego dixi: domine, si illi gesserunt, ut exacerbarent nuntium illum honestum, quid ego feci? Ait mihi: aliter illi non possunt sentire vexationem, nisi tu, qui caput es totius domus, labores; quicquid enim tu passus fueris, et illi sentiant necesse est. Etenim quandiu[3] tu commode habueris, nulla illi vexatione patientur. Sed iam, inquam, domine, egerunt poenitentiam ex totis praecordiis suis. Et ait mihi: scio quidem, quoniam poenitentiam egerunt ex totis praecordiis suis, sed non, ut tu putas, protinus debere[4] delicta eorum, qui agunt poenitentiam, aboleri. Oportet enim eum, qui agit poenitentiam, cruciare animam suam, et in omni negotio humilem se gerere, et vexationes multas variasque perferre. Cumque perpessus fuerit omnia, fortasse qui creavit et confirmavit omnia, movebitur in eum clementia sua, et aliquod salutis remedium dabit ei, si tamen viderit eius, qui poenitentiam agit, praecordia esse pura ab omni opere nequitiae. Tibi autem domuique tuae nunc vexari expedit. Quid multa tibi dico? Vexationem ut patiaris necesse est, sicut praecepit nuntius Domini, qui te mihi tradidit. Et hoc gratias age Domino, quod te dignum habuit, cui hoc istud praediceret, ut validius id sustineres praescius futuri. Dico ei: domine, tu mecum esto, et facile omnem vexationem sustinebo. Et dixit mihi: et ego ero tecum, et illum nuntium praepositum poenae rogabo, ut te levius adfligat. Exiguo tamen tempore patieris adversa, et sic in locum tuum restitueris. Submissus tantum persevera in humilitate animi, et pete [a] Domino mente pura domusque tua et nati tui, et

---

deinde *agere p. praestare*, in altero membro pergens *Cumque perpessus fuerit omnia que instituerint. Et tunc forsitan qui creavit et confirmavit universa commovebit eum clementia sua et aliquod remedium dabit atque ita.* De Hermae doctrina Hef. refert ad Semlerum in Baumgarten, theol. Streit. l. c. p. 14. not. 16 et 19.

15) *Tibi autem et domui tue nunc vexari expitit* (sic) *quod multam vexationem patiaris. Necesse est sicut praecepit* Vat.

16) In Vat. haec legimus: *quin potius agis gratias deo quod dignum te habuit cui praedicent incommodum tibi instare volentibus id sustinere praescius futuri.*

17) *pene* amanuensis margini adscripsit in Vat., ubi mox *patieris adversa. Itemque volo cum restitueris tantummodo cum humilitate.* Io. Morinus in Commentario historico de disciplina in administratione poenitentiae XIII primis seculis in ecclesia observata, poenitentiam inter primaevos Christianos non diuturnam fuisse hinc argumentatur.

18) Vocc. *ac nati* omissis pergit Vat. *et in mandatis meis ambula que praecepi tibi.*

Sim. VII. 1) *quid* Pal.

2) *discedit* Pal.

3) Ita emendavi textum Codicis Pal. *et illi sentient. Necesse est enim iamdiu.*

4) Scripserim *debent.*

quae praecepit tibi; et poenitentia tua poterit esse firma atque pura. Et si haec custodieris cum domo tua, incommoda a te recedent; sed et ab omnibus, quicunque in his mandatis[19] ambulaverint, omnis vexatio recedet.'

SIMILITUDO VIII.[1]

Electorum et poenitentium peccatorum multa sunt genera; omnes autem pro poenitentiae et bonorum operum suorum modo habebunt mercedem.

(A) I. Ostendit mihi salicem tegentem[2] campos ac montes, sub cuius umbram venerunt omnes, qui vocati erant in nomine Domini. Et iuxta salicem illam[3] stabat nuntius Domini valde praeclarus et sublimis; et secabat cum falce magna[4] ab illa salice ramos, et populo illi, qui erat sub umbra salicis illius, exiguas et quasi cubitales virgas porrigebat. Postquam autem accepissent universi, deposuit falcem, et arbor illa integra permansit, sicut antea videram eam; quam ego rem mirabar,[5] atque intra me disputabam. Ait ad me pastor ille: ,desine mirari, quod arbor illa tot[6] ramis praecisis permanserit integra; sed expecta. Nunc demonstrabitur tibi, quid significet angelus[7] ille, qui populo porrexit virgas.' Et rursus eas ab his reposcebat;[8] et quo quisque eas perceperat ordine, eodem etiam vocabatur ad illum, virgasque reddebat; quas cum acciperet ille, considerabat. A quibusdam enim[9] accipiebat aridas et putridas, velut a tinea tactas; et[10] iubebat eos, qui huiusmodi virgas tradiderant, secerni et seorsum statui. Alii porrigebant aridas quidem, sed non[11] tactas a tinea; et hos seorsum statui iubebat. Alii porrigebant semiaridas virgas; et hi[12] quoque seorsum statuebantur. Quidam autem dabant virgas suas semiaridas et scissuras habentes; et hi[13] seorsum statuebantur. Alii porrigebant virgas suas virides scissuras habentes, et hi segregabantur.[14] Alii virgas suas afferebant, quarum dimidia pars arida erat, dimidia vero viridis; et hi[15] seorsum statuebantur. Alii virgas suas afferebant, quarum duae partes virides[16] erant, tertia vero arida; et hi seorsum statuebantur. Alii virgas suas afferebant, quarum duae partes erant aridae, tertia vero viridis; et hi[17] seorsum statuebantur. Quidam porrigebant[18] virgas suas paululum aridas, exiguissimum enim aridum erat in virgis eorum, id est, ipsum cacumen, scissuras vero habebant; et hi seorsum statuebantur. Aliorum autem in virgis exiguum erat viride,

---

19) *meis* addit Vat., ubi in fine leg. *recedit*.

Sim. VIII. 1) *Similitudo VIIII* in Vat.

2) *tangentem* Vat., ubi *umbra* p. *umbram*. Salix haec magna Evangelium populis terrarum orbis annunciatum figurat.

3) *iuxta illam salicem* Vat.

4) Deest *magna* in Vat., subinde *de ea* p. *ab illa*, tum repetitur *qui* primo tamen loco expunctum, mox *salicis eius exiguas ac veluti cubitales*. ,Nuntius autem ille magnificus et bonus Michael est' infra c. 3. Similiter Palmae populo porriguntur in Libro IV Esdr. 2, 45. Distributio virgarum singillatim facta ad Evangelium singulis annunciatum respicit.

5) *sicut ante videram. Quo nomine* (subnotatum) *mirabar* Vat., cuius orae man. sec. adscripsit *maxime* p. *nomine*.

6) *tot* Oxon. Pal., *tota* Fab. St. et Cot., item Vat.

7) *nuntius* Vat., idem *porrexerat* p. *porrexit*.

8) Ita Lamb. Pal. Vat., *reposcit* Cot., qui ante *ab illis*; copula *et* subinde exclusa *quo quisque ista qne acceperat* Vat., mox *virgamque* p. *virgasque*. Ex eodem et Fab. St. dedi *acciperet* p. Cot. *acceperat*.

9) *enim* om. Vat.

in mandatis, quae praecepi tibi, ambula, et age poenitentiam tuam puram ac firmam, et omne incommodum a te recedet; et ab universis, quicunque in his mandatis meis ambulaverint,[5] omnis vexatio recedet.

SIMILITUDO OCTAVA.

(B) Ostendit mihi arborem salicem tegentem campos ac montes, sub cuius umbram[1] venerunt omnes vocati in nomine Domini. Et ecce nuntius honestus valdeque sublimis caedebat falce magna de eadem salice ramos, populique illi, qui sub umbram eius venerant, exiguas virgulas velut cubitales accipiebant. Cum omnes virgas accepissent, deposuit falcem, et ipse arbor integra permansit, sicut eam ante videram. Quod ipsum admirari in[2] animo meo videbar. Tunc ait mihi pastor: desine mirari, quod arbor haec tot ramis decisis integra permanserit. Expecta igitur, et cum universa videris, tunc demonstrabitur tibi, quid significet. Nuntius autem ille, qui populo porrexerat virgas, rursus eas ab eis reposcebat. Quo quisque loco acceperat, eodem vocabatur, virgamque reddebat. Quascunque autem virgas accipiebat, considerabat eas. A quibusdam enim accipiebat aridas, et veluti a tinea putridas, et iubebat illos separari. A quibusdam emancipiebat aridas quidem, sed non vexatas a tinea; hos quoque seorsum statui iubebat. Et alii porrigebant pseudoaridas, et ipsi separatim ponebantur; alii etiam semiaridas scissurasque habentes, et ipsi seorsum statuebantur. Alii porrigebant virgas suas virides scissuras habentes, et hi segregabantur. Quidam vero porrigebant virgas suas, quarum duae partes virides erant et tertia arida; hi quoque deponebantur. Alii porrigebant virgas suas paulo minus totas virides, exiguum autem in summum aridas; et isti separabantur. Alii autem adtulerunt virgas suas, sicut acceperunt ab angelo. Et hoc maxima pars

---

10) *et* deest in Vat. In c. 6. dicuntur esse ‚transfugae et ecclesiae proditores, qui inter reliqua sua delicta nefandis verbis Dominum insectati, *nomen eius negaverunt, quod super eos erat invocatum.*'

11) *non* om. Vat. Intellige prioribus similes (c. 6.): ‚ficti enim erant, et doctrinas pravas intulerunt, et perverterunt servos Dei.'

12) *hii* Vat. ‚Hi dubii sunt (c. 7.); nec enim vivi sunt, nec mortui.'

13) *hii* Vat. ‚Dubii sunt et maledici' secundum c. 7.

14) Vbb. *Alii porrigebant — segregabantur* inserui ex Codice Pal. Recte iam Wakius h. l. vulgatae recensioni similia excidisse coniecit, quia ii, qui virgas adferebant, virides quidem, sed scissuras habentes infra c. 5 et 7 memorentur. Hi ‚fideles semper fuerunt et boni, sed habentes inter se quamdam invidiam et zelum de principatu et dignitate' (c. 7.).

15) *hii* Vat. ‚Hi sunt negotiationibus involuti, neque appliciti sanctis' secundum c. 8.

16) *viride* Vat., deinde des. *et hi*. Intellige eos ex c. 8., qui ‚compluribus modis depravati negaverunt Dominum.'

17) *hii* Vat. Ii notantur, qui (c. 9.) fideles quidem remanebant, sed divitiis nimium gaudentes ac superbia inflati adamabant ethnicorum consortium.

18) *porrigebat* Vat., dein *paulominus* p. *paululum*. Cum Vat. Cot. revocavi *ipsum cacumen* p. aliorum *ipsarum cacumen*. Mox *et hii* p. *et hi* Vat. Ex c. 10. ii, qui parumper deliquerunt propter inanes voluptates et minutas cogitationes, quas intra se habuerunt.

5) *ambulaverit* Pal.

Sim. VIII. 1) *umbra* Pal.
2) *admirans an* p. *admirari in* Pal.

reliquum vero aridum; et hi seorsum[19] statuebantur. Alii veniebant afferentes virgas suas sicut acceperant virides, maximaque pars populi huiusmodi virgas porrigebat, et magnum ex his[20] nuntius ille gaudium cepit; et hi seorsum statuebantur. Alii afferebant virgas suas virides, et pampinos habentes; et hi[21] seorsum statuebantur. Et hos quoque nuntius ille magna cum hilaritate excipiebat.[22] Alii afferebant virgas suas virides, ex quibus excreverant pampini earum, qui pampini quosdam fructus afferebant.[23] Qui huiusmodi virgas porrigebant, valde hilares erant vultu; sed et nuntius ipse quidem ex eis magnam laetitiam percipiebat; nec minus pastor ille cum eo ex eadem causa hilaritatem capiebat.

(A) II. Tunc nuntius Domini coronas iussit afferri. Allatae sunt autem[1] coronae velut ex palmis factae, et coronavit eos viros nuntius, in quorum virgis pampinos invenerat et fructum; et iussit eos ire in turrim. Sed et illos viros misit in turrim, in quorum virgis[2] sine fructu invenerat pampinos, dato eis sigillo. Nam vestem eandem habebant, id est, candidam sicut nivem; cum qua[3] iubebat ipsos ire in turrim. Nec minus et eos, qui reddiderant virgas suas sicuti acceperant[4] virides, data eis veste candida; et sic eos dimisit ire in turrim. His consummatis ait ad pastorem illum: ,ego vado; tu vero dimitte hos intra muros, in eo loco, quo[5] quisque meruit habitare, consideratis prius virgis eorum diligenter; tamen, ne quis te fallat, considera. Sed et si quis te praeterierit, inquit, ego eos super aram[6] probabo.' His ad pastorem dictis recessit. Postquam ille discesserat, ait mihi pastor: ,accipiamus ab omnibus virgas, et plantemus illas, si possint revirescere[7].' Dico ei: ,domine, istae, quae sunt aridae virgae, quo modo possunt revirescere[8]?' Ait mihi: ,arbor ista salix est, et[9] semper amat vitam. Si plantatae ergo fuerint hae virgae, exiguumque humoris acceperint, plurimae ex eis revirescent[10]. Temptabo enim, et suffundam eis aquam; et si qua[11] earum potuerit vivere, gratulabor ei; quodsi non, certe non videbor ego negligens fuisse.' Iussit deinde me[12] vocare eos. Et sicut steterunt quisque eorum, venerunt ordine suo, virgasque suas tradiderunt[13]; quas acceptas ille singulas plantavit ordinibus suis. Et postquam plantasset omnes, aquam multam supereffudit[14] illis, ita ut tegerentur ab aqua, neque ab ea exstarent. Deinde, cum irrigasset illas, ait mihi: ,eamus, et post[15] paucos dies revertamur, et visitemus eas. Qui creavit enim hanc arborem, vivere vult omnes eos, qui ex ea acceperunt[16] virgas. Ego

19) *hii* p. *hi seorsum* Vat. In c. 10. ii, qui crediderunt quidem Deo, in sceleribus vero conversati sunt.

20) *huiusmodi virg. porrigebant. Magnum ex his* Vat., mox *hii* p. *hi*. Ii intelliguntur, qui (c. 3.) modesti sunt atque iusti, et qui valde pura mente vixerunt, et custodierunt mandata Dei.

21) *hii* Vat. Ii sunt, qui (c. 3.) vexationem sustinuerunt propter legem, non obierunt autem mortem; sed nec abnegaverunt sanctam legem.

22) *magna hylaritate capiebat* Vat.

23) *afferebant quodammodum quendam fructum* p. *quosdam fructus adferebant* Vat., qui pergit *virorum eorum. Qui huiusmodi*, mox transponit *ipse nuntius*, tum *ex ipsis* p. *ex eis*.

Cap. II. 1) *enim* absque *coronae* Vat., dein *viros quorum in virgis pampinorum invenerat fructum*. In turrim coronati mandantur, qui cum diabolo luctati legi satisfecerunt, ut apparet ex c. 3.

2) *quorum in virgis* absque *sine fructu* Vat., ubi deest *eis*.

3) *quibus* Vat., sine seq. *ipsos*.

4) *sicut et acceperat* Vat., ubi sub finem om. *ire*.

populi fecit; ex quibus magnum gaudium ille nuntius accepit, et ipsos separatim statuit. Alii quoque adtulerunt virgas virides pampinos habentes; et hi separatim positi sunt, et in his ille angelus gaudebat. Alii etiam adferebant virgas suas virides pampinosque habentes quique pampini fructum quendam ferebant. Ipsi enim valde hilares erant, et nuntius ipse magnam laetitiam de ipsis habebat; ipse quoque pastor ex illis hilaris erat.

(B) II. Tunc nuntius Domini coronas iussit [adferri.] Quae cum allatae essent velut ex palmis factae, coronavit eos, quorum virgas virides pampinos et fructus habebant, et eos in turrim iussit ire. Sed [et] eos ibi iussit ire, quorum virgas pampinos sine fructu habentes invenerat, dato eis sigillo. Nam vestem candidam omnes habebant sicut nix hi, quos in turrim[1] mittebat. Eos quoque in eandem turrim[2] misit, qui tales virgas reddebant quales acceperant, datis eis sigillis et vestem candidam. His consummatis ait ad illum pastorem: ego eo; tu cura istos dimittere in murum, in quo quisque meruit haberi,[3] consideratis diligenter prius virgis eorum; sed vide, ne quis te fallat. Si quis[4] tamen te praeterierit, ego illos supra altare probabo. His pastori[5] dictis iit. Et cum recessisset angelus, ait mihi ille pastor: accipiamus ab omnibus virgas et plantemus illas, si[6] forte aliquae ex ipsis poterunt revivescere. Et ait mihi: arbor haec salix est, et genus eius semper amat vitam. Et si plantatae fuerint hae[7] virgae, et vel minimum humorem acceperint, plurimae ex illis revivescent. Deinde temptabo et suffundam eis aquam; et si qua earum[8] vivere poterit, gratulabor illi; quodsi non vixerit, non ego videbor negligens. Deinde iussit me ille pastor eos vocare, sicut quisque eorum steterant. Et cum venissent per ordinem,[9] et virgas suas eidem pastori tradidissent, ille a singulis acceptas virgas plantavit propriis ordinibus; et cum omnes plantasset, aquam copiosam suffudit illis sic, ut tegerentur ab aqua, neque extarent. Quod cum fecisset, ait mihi: eamus, et post paucos dies revertamur ut eas visitemus, quia qui creavit hanc arborem, omnes illos, qui ex ea ramos acceperunt, vivere vult.

---

5) *in quo* p. *in eo loco, quo* Vat., idem *considerans* p. *consideratis*, mox vocc. *diligenter; tamen* omissis. Nuntio tradentur ad agendam pœnitentiam, ut colligitur ex c. 3.

6) *Supra altare* Pal. Cfr. Ep. Barnabae c. 1. *accedere ad aram illius.* Turris simul ecclesiam effigiat.

7) *et plantemus eas si possunt reviviscere* Vat.

8) *reviviscere* Vat.

9) *et* des. in Vat. Hilarius Pictaviensis ad Psalm. 136.: Lignorum salicum natura ea est, ut arefacta licet, si modo aquis adiuvantur, virescant: deinde excisa atque in humido fixa, radicibus se ipsa demergant. Cfr. Hieronym. ad eundum locum. *Cot.*

10) *exiguumque humorem acceperunt plurimae ex his revivescent* Vat.

11) *si quam* p. *et si qua* Vat., deinde *Quid si certe ego non videbor* p. *quodsi non, certe non videbor ego.*

12) *me deinde* transp. Vat.

13) *virgasque tradiderunt suas* Vat.

14) *effudit* Vat.

15) Ita man. sec. ad oram Vat., in textu *primo* subnotatum.

16) *vult eos omnes qui ex ea acceperant* Vat.

Cap. II. 1) *turri* Pal.

2) *eadem turri* Pal.

3) *in muro in quo quis meruit habere* Pal.

4) *quid* Pal.

5) *pastoris* Pal.

6) *et* Pal.

7) *haec* Pal.

8) *eorum* Pal.

9) *ordine* Pal.

autem spero, cum sint aqua superinfusae hac virgae,[17] plurimas victuras humore capto.'

(A) III. Dico ei: ,arbor haec, domine, demonstra mihi, quid sit; valde enim moveor, quod tot ramis recisis[1] integra videatur esse; nec omnino quicquam de ea minus videtur esse, quo maxime stupeo.' ,Audi,' inquit: ,arbor haec magna,[2] quae campos tegit ac montes totamque terram, lex est Dei in totum orbem terrarum data. Hac autem lege Filius Dei praedicatus est in omnibus finibus orbis terrae. Populi vero stantes sub umbra ii[3] sunt, qui audierunt praedicationes eius, et crediderunt. Nuntius autem ille magnificus et bonus[4] Michael est, qui populi huius habet potestatem, et gubernat eos. Hic enim[5] in corde eorum, qui crediderunt, inserit legem. Visitat igitur eos, quibus dedit legem,[6] si eam custodierunt. Videt autem uniuscuiusque virgam, et ex eis multas labefactas. Illae enim virgae Domini lex sunt.[7] Cognoscit autem[8] deinde omnes eos, qui non servaverunt legem, sciens sedem uniuscuiusque eorum.' Dico ei: ,quare, inquam, domine, alios dimisit in turrim, alios tibi heic[9] reliquit?' ,Hi,[10]' inquit, ,quicunque supergressi sunt legem, quam ab eo acceperunt, in mea relicti sunt potestate, ut admissorum agant poenitentiam; qui autem satisfecerunt legi et servaverunt eam, sub illius potestate sunt.' ,Qui sunt ergo, domine,' inquam,[11] ,in turrim euntes coronati?' Ait mihi: ,quicunque luctati cum diabolo vicerunt eum,[12] illi sunt coronati. Illi[13] autem sunt, qui, ut servarent legem, perpessi sunt iniqua. Illi vero, qui virides virgas pampinosque sine fructu habentes tradiderunt, propter eandem quidem legem[14] vexationem sustinuerunt, non obierunt autem mortem; sed nec abnegaverunt sanctam legem. Hi[15] vero, qui virides, sicut acceperant, tradiderunt, modesti sunt atque iusti, et qui[16] valde pura mente vixerunt, et custodierunt mandata Dei. Reliqua autem scies, cum consideravero illas[17] virgas, quas plantavi et irrigavi.'

(A) IV. Post paucos vero[1] dies reversi sumus; eodemque loco consedit nuntius ille magnificus,[2] ego autem astiti ei. Tunc ait mihi: ,succinge te sabano,[3] et ministra mihi.' Succinxi me sabano mundo, quod erat factum ex sacco.[4] Ut autem vidit me cinctum et paratum illi ministrare, ait: ,voca[5] viros illos, quorum virgae plantatae sunt, suo quemque ordine, sicut porrexerunt illas.' Et duxit me in campum; et vocavi[6]

---

17) *cum sint adaquate virge hee* Vat.

Cap. III. 1) *precisis* Vat., ubi *videtur* p. *videatur*, deinde *Quo nomine* p. *quo maxime.*

2) *Hec arbor magna* Vat., qui scr. *atque* p. *ac*, tum *lex dei est in toto orbe terrarum data. Hec autem lex filius dei est praedicatus.*

3) *hi* Vat., dein *praedicationem* p. *praedicationes.*

4) *Nuncius ,ille' autem magnus et honestus* (sic) Vat. Refert Hef. ad Semlerum in Baumgarten, theol. Streit. l. c. p. 8. not. 10.

5) *autem* (c. punctis suppositis) *enim* Vat.

6) *suam* addit Vat., dein *custodierint* p. *custodierunt*, et pergit: *Vident autem uniuscuiusque eis multas vexatas.*

7) *lex est* p. *Domini lex sunt* Vat. In Pal. *Uniuscuiusque enim virga lex est* = Evangelium cuivis praedicatum.

8) *cognoscens* p. *Cognoscit autem* Vat., qui *et sciens* p. *sciens sedem.*

9) *heic* om. Vat.

10) *Hii* Vat. sine subseq. *inquit*, mox exh. *in meam relicti sunt potestatem ut agant admissorum suorum penitentiam.*

11) *inquam domine* inv. Vat.

Propter quod ego spero, cum sint adaquatae hae virgae humore accepto plurimas ex eis victuras.

(B) III. Et dixi illi:[1] monstra mihi, domine, quid sit haec arbor. Valdè enim miror, quod tot ramis decisis integra videtur esse. Et dixit mihi: audi. Arbor haec magna, quae campos et omnem tellurem tegit,[2] lex est Dei data in toto orbe terrarum. Lèx autem filius Dei est praedicaturus in universis finibus orbis terrae. Populus vero stans sub umbra eius hi sunt, qui audierunt praedicationem eius et crediderunt. Nuntius autem ille magnus et honestus Michael, qui populi huius habet potestatem, gubernatque eos hic in praecordiis eorum, qui crediderunt, inserit[3] legem, visitatque eos, quibus dedit legem, an custodierint eam. Uniuscuiusque enim virga lex est. Vides ergo multas ex virgis inutiles esse factas, cognoscesque eos, qui non servaverunt legem, et videbis habitationem uniuscuiusque eorum. Et dixi ei: quare alios dimisit, et alios in turrim misit, alios tibi dimisit? Audi, inquit. Quicunque transgressi sunt legem, quam a Deo acceperunt, in mea sunt potestate relicti, ut admissorum agant poenitentiam. Qui autem iam satisfecerunt legi, poenitentiamque suam custodierunt, sub alterius sunt potestate.[4] Et dixi ei: domine, qui sunt in turrem euntes coronati? Ait mihi: quicunque luctati sunt cum diabolo et vicerunt eum, illi sunt coronati; id est ipsi sunt, qui custodierunt legem, et perpessi sunt omnia. Illi vero, qui virides virgas pampinosque sine fructu habebant, hi sunt, qui se tradiderunt propter eandem legem, et vexationem sustinentes non abnegaverunt legem suam, nec mortem gustaverunt. Eos autem, quos vides tales, quales acceperunt, reddidisse, hi sunt modesti atque iusti, qui valde pura mente viventes custodierunt mandata Domini. De reliquis autem virgis, cum consideravero illas virgas, quas plantavi et irrigavi, dicturus sum tibi.

(B) IV. Verum post paucos dies cum reversi fuissemus, consedit pastor loco illius nuntii magni, et adsistebam ego ei. Et ait mihi: praecinge te sabano, et ministra mihi. Cumque praecinxissem me sabano, quod de sacco fuerat factum,[1] et ille videret me praecinctum et paratum ut illi ministrarem, ait mihi: voca, inquit, illos, quorum virgae plantatae sunt, suo ordine, sicut ante porrexerant virgas in campo. Et vocavi

---

12) *Quicumque cum diabolo luctati vicerunt eum* Vat.

13) *Hi* Vat., ubi additur *eam* ante *legem.*

14) *propter eandem legem quidem* Vat., deinde *vero legem* p. *autem mortem,* in fine *abnegaverunt suam legem.*

15) *Hii* Vat., dein *acceperunt* p. *acceperant.*

16) *modesti sunt iusti et* p. *modesti sunt atque iusti, et qui* Vat., in fine *domini.*

17) *considerabo has* p. *consideravero illas* Vat.

Cap. IV. 1) *vero* om. Vat.

2) *magnus* Vat.

3) *incinge te sanabo* Vat. In Pal. correctius *sabano*, = linteo sive linteamine.

4) *Incinxi me sanabo mundo qui erat ex sacco factus* Vat., in cuius marg. a man. sec. legitur *al' sac̃oe*, quod spectat ad *sacco.*

5) *ut autem me vidit cinctum et paratum sibi ministrare. Voca inquit* Vat., qui voc. *quemque* omisso in fine scr. *eas.*

6) *et eduxit in campo et vocavit* Vat., ubi *agminibus* p. *ordinibus.*

Cap. III. 1) Vocc. *et dixi illi* repetuntur in Pal.

2) *teget* Pal.

3) *inservit* Pal.

4) *potestatem* Pal.

Cap. IV. 1) *Cumque pr. me sabato qui* (potius *quod e?*) *de sacco fuerat factum* Pal.

omnes, qui etiam universi constiterunt ordinibus suis. Ait deinde ad illos:[7] ‚quisque virgam suam extrahat,[8] et ad me afferat.' Et primo tradiderunt, qui aridas et putridas[9] habuerunt. Et quorum[10] putridae et aridae repertae sunt virgae, iussit eos stare seorsum. Deinde porrexerunt, qui aridas quidem, sed non putridas habuerunt. Aliqui eorum tradiderunt virgas virides, quidam vero aridas et putridas,[11] velut a tinea tactas. Eos, qui virides tradiderunt, iussit seorsum stare; illos[12] vero, qui aridas et putridas tradiderunt, cum primis stare iussit. Porrexerunt deinde illi, qui semiaridas habuerant,[13] et scissuras habentes; multi ex illis virides porrexerunt, nec scissuras habentes; quidam vero virides, pampinos habentes et in pampinis fructum;[14] sicut illi, qui in turrim iverunt,[15] coronati. Alii porrexerunt aridas, et non putridas; quidam vero, sicut fuerant,[16] semiaridas et scissuras habentes. Iussit unumquemque eorum seorsum stare, alios suo quemque ordine,[17] alios seorsum.

(A) V. Deinde porrexerunt, qui habuerant virides quidem virgas,[1] sed scissuras habentes. Hi[2] omnes virides tradiderunt, suoque ordine steterunt. Gaudium autem[3] ex his percepit hic pastor, quod omnes politae essent, et deposuissent scissuras suas. Deinde porrexerunt, qui dimidiam viridem, et dimidiam aridam habuerunt;[4] quorumdam vero[5] inventae sunt totae virides, aliorum semiaridae, aliorum virides et pampinos habentes. Hi omnes dimissi sunt, unusquisque in suum ordinem.[6] Tradiderunt deinde, qui habuerunt[7] duas partes virgarum suarum virides, tertiamque aridam; multi ex eis virides porrexerunt, multi semiaridas, caeteri vero aridas et non putridas. Hi omnes dimissi sunt in suum quisque ordinem.[8] Deinde porrigebant, qui habuerant[9] in virgis suis duas partes aridas, tertiamque partem viridem; multi quoque[10] ex eis porrexerunt semiaridas, quidam vero aridas et putridas, alii autem semiaridas et scissuras habentes, pauci vero virides. Hi igitur omnes constiterunt in suo quisque ordine.[11] Deinde porrexerunt, qui tertium habuerant viride,[12] reliquum vero aridum. Horum virgae maiori[13] ex parte inventae sunt virides, ramusculos habentes, et in eis ramusculis fructum; et reliquae virides totae. Ex his virgis gaudium vehementer percepit pastor ille,[14] quia sic invenerat eas. Abierunt et illi in ordines suos.[15]

(A) VI. Postquam autem omnium virgas considerasset, ait mihi: ‚dixeram tibi,[1] arborem hanc diligere vitam. Vides, quod[2] multi egerunt

7) *Ait deinde suos ad illos* Vat.
8) *quisque suam virgam extrahat* Vat.
9) *putridas et aridas* ordo in Vat.
10) *que* Vat., ubi vero mox *virgae eorum.*
11) *Aliqui eorum tradiderunt virgas aridas quidem vero putridas* Vat.
12) *Eos* Vat., in fine *cum primatis tradere iussit.*
13) *habuerunt* Vat. pron. *illi* ante excluso.
14) *et pampini fructum* Vat.
15) *ierunt* Vat.
16) *sicuti fuerunt* Vat.
17) *quoque suo agmine* p. *suo quemque ordine* Vat.

Cap. V. 1) *qui habebant virides quidem absque virgas* Vat.
2) *Hii* Vat., mox *agmine* p. *ordine.*
3) *autem* om. Vat., dein *quod omnes mutati essent et deposuissent suas scissuras.*
4) *habuerunt* Vat.
5) *vero* non est in Vat.
6) *Hii omnes dimissi sunt in suum quoque agmen* Vat.
7) *habuerunt* Vat., ubi dein des. *aridam.*
8) *agmen* Vat.

omnes. Qui cum venissent, et locis suis stetissent, ait illis: virgam suam unusquisque extrahat, et mihi adferat. Primi ergo [erant,] qui aridas virgas putresque tradiderunt. Et iussit eos seorsum stare. Illi iterum, qui aridas virgas et non putres habuerunt, aliqui ex iisdem[2] virides, aliqui aridas putresque velut a tinea tactas tradiderunt. Omnes separati sunt, et singuli ad sibi similem positi sunt. Deinde alii, qui virgas semiaridas scissurasque habentes tenebant, multi ex illis virides tradiderunt sine scissuris; quidam vero virides pampinosque habentes et in pampinis[3] fructum sicut illi habuerunt, qui in turrem abierunt coronati; et ex his iussit ad sibi similem poni. Obtulerunt quoque et illi virgas suas, qui putres et aridas habuerunt; alii aridas nec putres; quidam semiaridas scissurasque habentes, sicut et ante obtulerunt: et eos iussit ad sibi similes poni separatos.

(B) V. Illi etiam, qui virides scissurasque habentes virgas habuerunt, hi omnes virides tradiderunt, et in agmine suo[1] iussi steterunt; gaudiumque ex eis habitum est, quod omnes essent mutatae, et scissuras deposuissent. Illi, qui dimidias virides, dimidias aridas habuerant, quorumdam virgae inventae sunt virides, quorumdam semiaridae, aliquorum aridae putresque, aliorum virides pampinosque habentes: et isti omnes missi sunt unusquisque ad suum agmen. Illi etiam, qui in virgis duas partes[2] virides, et tertiam aridam habuerunt, multi ex his tradiderunt virides; quidam vero semiaridas; alii aridas putresque: et hi omnes in suo agmine unusquisque steterunt. Alii vero porrigebant virgas suas, quae[3] duas partes aridas habuerunt, tertiam autem partem viridem. Et multi ex his tradiderunt semiaridas; aliqui aridas et putres; aliqui semiaridas et scissuras minimas habentes; alii virides tradiderunt: et hi omnes steterunt in suo agmine. Deinde illi, qui virgas suas virides habebant, et minimum aridum et scissuras habentes: ex his aliqui virides dederunt; quidam autem ex eis virides pampinosque habentes obtulerunt; et, ut iussi sunt, ierunt unusquisque in suum agmen. Hi autem, qui in virgis suis minimum viride,[4] reliquum aridum habuerunt, horum virgae maiori ex parte inventae sunt virides ramosque habere et in ramulis fructum. Et caeterorum virgae totae virides inventae sunt: de quibus pastor ille magnum gaudium percepit, quod tales inventi essent; et isti iussi ierunt unusquisque ad suum agmen.

(B) VI. Cumque omnium virgas considerasset, ait mihi: dixeram tibi, arborem hanc amare vitam. Vides, inquit, quia multi egerint poe-

---

9) *habuerunt* Vat., ex quo adieci *partem* favente Pal.

10) Deest *quoque* in Vat., dein *enim* p. *autem*.

11) *Hi igitur constituerunt omnes in suo quisque agmine* Vat.

12) *qui minimum habebant viridem* Vat.

13) *maiore* Vat.

14) *Ex his virgis percepit vehementer hic pastor* Vat.

15) *in sua agmina* Vat.

Cap. VI. 1) Cfr. supra c. 2.

2) *quoniam* Vat.

2) *hisdem* Pal.

3) *pampinos* Pal., deinde *in turre*.

Cap. V. 1) *sui* Pal., postmodum *mutati*.

2) *parte* Pal.

3) *qui* Pal.

4) *viridum* Pal., ubi deinde scripsi c. vulg. lect. *maiori ex parte* p. *maior pars*.

poenitentiam, et assecuti sunt salutem.' ,Video,' inquam, ,domine.' ,Ut scias,' inquit, ,bonitatem et clementiam Domini[3] magnam et honorandam esse, qui dedit spiritum iis, qui digni erant agere poenitentiam.' Et dixi: ,quare ergo, domine, non omnes egerunt poenitentiam[4]?' Ait mihi: ,quorum viderat[5] Dominus puras mentes futuras, et servituros ei ex totis praecordiis, illis[6] tribuit poenitentiam. At quorum aspexit[7] dolum et nequitias, et animadvertit ad se fallaciter reversuros, negavit iis ad poenitentiam regressum, ne rursus legem eius nefandis maledicerent verbis.' Dico ei: ,nunc mihi, domine, demonstra, qualis sit locus cuiusque eorum, qui virgas reddiderunt, et sedes eorum;[8] ut auditis his et creditis, ii,[9] qui non custodierunt integrum sed dissipaverunt sigillum, quod acceperunt, agnitis suis factis poenitentiam agant, et accepto a te sigillo Domino dent honorem, quod sit super eos motus clementia sua, et miserit te, ut spiritus eorum renoves.' ,Audi,' inquit: ,quorum virgae et[10] aridae et putridae repertae sunt, et velut a tinea tactae; hi[11] sunt transfugae et ecclesiae proditores, qui inter reliqua sua delicta nefandis verbis Dominum insectati, ,nomen eius negaverunt, quod super eos erat invocatum.' Hi igitur[12] omnes mortui sunt Deo, atque etiam neminem eorum vides egisse poenitentiam, tametsi audierint mandata mea, quae tu eis protulisti; ab huiusmodi ergo hominibus abest vita. Hi quoque, qui aridas et non putridas tradiderunt, non procul ab illis fuerunt; ficti enim erant, et doctrinas pravas intulerunt, et perverterunt servos Dei,[13] praecipue eos, qui peccassent, nec sinentes eos ad poenitentiam redire, sed doctrinis fatuis detinentes. Hi ergo habent ad spem regressum; atque etiam multos vides agere poenitentiam, ex quo eis mandata mea protulisti; et adhuc agent poenitentiam.[14] Quicunque vero non egerint poenitentiam, ii[15] et patientiam perdiderunt, et vitam suam amittent. At his, qui[16] egerint, murus imprimis coepit esse sedes eorum; quidam vero etiam in[17] turrim ascenderunt. Vides igitur, inquit, in poenitentia[18] peccantium inesse vitam, non agentium vero poenitentiam mortem paratam.'

(A) VII. ,De his vero,[1] qui semiaridas virgas porrexerunt, et scissuras habuerunt, audi. Quorum tantummodo semiaridae[2] erant virgae,

---

3) *Domini* des. in Vat., subinde leg. *magnam et honestam esse qui dedit spiritum his qui diligunt.*

4) Membrum *Et dixi: quare ergo, domine, non omnes egerunt poenitentiam?* non est in Vat.

5) *viderit* Vat.

6) *illis* om. Vat. In Sim. 9, 33. legimus: cumque vidisset Dominus bonam atque puram poenitentiam eorum, et posse eos in ea permanere, iussit priora peccata eorum deleri. Cotelerius adnotat: Imprudenter existimatum fuit, in verbis Hermae caveri debere Pelagianismum. Neque illa dubitationem habere mihi videntur. Deus illis dedit poenitentiam, a quibus vidit mentes puras gestum iri, nempe per gratiae auxilium, per spiritum divinitus concessum, ut loquitur Pastor.

7) *ac quorum respexit* Vat., dein *ad se fallaciter reversos negavit his ad paenitentiam regressum ne quando rursus.*

8) *locus quibusque eorum qui virgas reddiderunt. Sedes eorum* Vat.

9) *hii* Vat., mox *factis agant penitentiam,* et *mei* p. *super eos.*

10) *et* adscripsi ex Vat.

11) *Hii* Vat., cui excidit copula *et* ante *ecclesiae*, tum *insecuti* p. *insectati,* ibidem *quod in eos erat invocatum.* Cfr. Iac. 2, 7.

12) *igitur* om. Vat., qui invertit *vides eorum*, dein *tam et si audierunt mandata mea, que eis pertulisti ab eiusmodi hominibus. Ergo tu habes ita.*

13) *tradiderunt prope ab illis erant ficti enim et doctrinas inferebant pravas et pervertebant dei servos* Vat. Scripsi

nitentiam, et adsecuti sunt salutem. Et dixi: video, domine. Ut scias, inquit, bonitatem atque clementiam magnam Domini, quoniam grandis et gloriosa est, qui dedit spiritum his, qui digni erant agere poenitentiam. Quare ergo, domine, inquam, non omnes egerunt poenitentiam? Quorum, inquit, vidit Deus puras mentes futuras et servituras ei ex totis praecordiis suis, ipsis tribuit poenitentiam. Alios enim animadvertit fallaciter ad se reversuros, et interdixit illis[1] ingressum poenitentiae, ne rursum legem eius in futuro seculo nefandis maledicerent verbis. Et dixi ei: demonstra nunc mihi, domine, quales singuli eorum, qui[2] virgas reddiderunt, sed et quae eorum utilitas, aut quae eorum, qui non custodierunt sigillum integrum, quod acceperunt, sed non [?] dissipaverunt id, ut agnitis suis factis accepto a te sigillo agant poenitentiam, et dent Domino honorem, qui in eos clementia sua motus misit te, ut spiritum eorum renovaret. Et dixit mihi: audi, inquit. Quorum virgae aridae putresque et veluti a tinea tactae repertae sunt, hi sunt transfugae ecclesiae et proditores, qui addiderunt adhuc ad delicta sua, quod nefandis verbis Dominum persecuti sunt, nomenque eius, quod in eos erat invocatum, erubuerunt. Hi igitur in totum mortui sunt Deo, et idcirco nullus eorum egit poenitentiam. Nam etsi audierint haec mandata mea, quae eis ostensurus sum, nihil proficient. Ab eiusmodi hominibus abest vita. Hi vero, qui aridas et non putres virgas tradiderunt, iuxta illos erant, qui aridas virgas putresque habuerant. Hypocritae enim erant, et doctrinas pravas inferebant, pervertentes Dei servos, praecipue eos, qui delicta commisissent. Non enim in toto sinebant eos agere poenitentiam, sed doctrinis fatuis eos detinebant. Vides ergo, multos habere spem regrediendi et agendi poenitentiam. Ex quo enim eis pertulisti mandata mea, aliqui ex eis, qui tales sunt, adhuc agent poenitentiam. Quicunque autem non egerint poenitentiam, amittent vitam suam. Isti autem, qui egerunt poenitentiam, boni evaserunt, et sedes eorum in primis muris esse[3] coeperunt. Quidam vero etiam in turrem ascenderunt. Vides igitur, in poenitentia peccantium inesse vitam; non agentibus vero poenitentiam, mortem paratam.

(B) VII. De his vero, qui semiaridas scissurasque habentes porrexerunt, audi.[1] Quorum semiaridae erant virgae, dubii sunt, quia nec

---

dein c. eodem *nec* p. *non* vulg., tum male exh. *doctrinas* p. *doctrinis*.

14) Vbb. *ex quo eis mandata mea protulisti; et adhuc agent poenitentiam* des. in Vat.

15) *ii* om. Vat., et ni fallor Lamb., quibus Codicibus lectionem evulgatam debes. Magis tamen placet Cotelerii *ii et poenitentiam, et vitam suam amittent.* Tum poenitentia indicat spem salutis, quae ex poenitentia recte peracta nobis contingit. Eo spectat Pal. *Quicumque autem non egerint paenitentiam amittent vitam suam.*

16) *hi* p. *his, qui* Vat., ubi deest *imprimis.*

17) Praep. *in* bis legitur in Vat.

18) *penitentiam* Vat.

Cap. VII. 1) *vero* om. Vat., ubi deinde *habebant* p. *habuerunt.*

2) *arid semiaride* (sic) Vat., ubi dein desunt vocc. *erant* — *enim* — *sunt.*

Cap. VI. 1) *illi* Pal.

2) *quae* mutatum in *quai* Pal., mox *eum* p. *id.*

3) *ecce* Pal.

Cap. VII. 1) *habentes: aut* p. *habentes porrexerunt, audi* Pal.

hi dubii sunt; nec enim vivi sunt nec mortui. At hi, qui semiaridas et scissuras habentes tradiderant, et dubii sunt et maledici,[3] de absentibus detrahentes, et nunquam inter se pacem habentes, et inter se invidentes. Et iis quidem proposita est poenitentia;[4] vides enim ex his aliquos poenitere. Quicunque vero eorum cito egerunt poenitentiam, hi in turri habent sedem; at ii, qui tarde egerunt,[5] in muris habitant. Qui vero non egerunt poenitentiam, sed in suis permanserunt[6] factis, morte morientur. At vero hi, qui virides quidem virgas, sed scissuras habentes tradiderunt, fideles semper fuerunt et boni, sed habentes inter se quandam invidiam et zelum[7] de principatu et dignitate. Verum omnes huiusmodi insipientes sunt et fatui,[8] qui habent inter se aemulationem de principatu. Attamen hi, cum sint alioqui boni, si auditis mandatis istis emendaverint se, et cito per suasionem meam egerint poenitentiam, in turri denique incipient habitare, sicut et hi, qui egerunt digne poenitentiam.[9] Quodsi quis eorum rursus ad dissensionem redierit, repelletur[10] a turri, et vitam suam perdet. Vita enim eorum, qui custodiunt mandata Domini, in mandatis consistit, non in principatu, aut[11] aliqua dignitate. Per patientiam enim et humilitatem animae vitam homines[12] consequentur; per seditiones vero et contemptum legis mortem sibi acquirent[13].'

(A) VIII. ,Qui vero in virgis suis dimidium aridum habebant, et dimidium[1] viride, hi sunt negotiationibus involuti, neque appliciti sanctis; ideoque etiam dimidium eorum vivit, dimidium vero[2] mortuum est. Multi igitur ex illis, auditis mandatis,[3] egerunt poenitentiam, et in turri habitare coeperunt; quidam vero eorum in totum destiterunt. His igitur non est locus poenitentiae; a negotiatione enim sua nefanda in Dominum locuti sunt,[4] et eum abnegaverunt. Propter hanc igitur nequitiam amiserunt vitam. Multi vero ex his dubiam mentem induerunt. Adhuc et iis[5] est regressus; qui, si cito poenitentiam egerint, in turri sedem habebunt; si vero tardius egerint, in muris habitabunt; si autem non egerint, mortem sibi acquirent. At hi, qui duas partes virgarum suarum virides habuerunt, et tertiam aridam, compluribus modis depravati[6] negaverunt Dominum. Ex his igitur multi egerunt poenitentiam, atque ita[7] in turri habitare coeperunt; et multi a Deo in perpetuum recesserunt. Illi[8] igitur in totum amiserunt vitam. Quidam vero, dubia mente concepta, dissensiones concitaverunt; iis[9] adhuc regressus est, si cito egerint poenitentiam, nec voluptatibus suis remorati fuerint; si autem permanserint in factis suis, mortem sibi acquirent.'

---

3) *habentes tradiderunt· et hii dubii sunt et maledicti* Vat., dein *intra se pacem habentes.*

4) *Et his quidem adhuc postposita penitentia* Vat.

5) *Quicumque vero ex his cito gesserunt* (erat *gerunt*) *penitentiam et in turrim habent sedem. At hi qui tarde gesserunt* Vat.

6) *egerint — permanserint* Vat.

7) *Atque vero hi* (erat *his*) *qui virides quidem virgas sed scissuras quidem habentes tradiderunt fideles et boni semper fuerunt. sed habentes inter se quandam invidiam et gelu* scr. Vat. Apud Cot. *contentionem* p. *zelum*, quam lectionem iam evulgaverat Fab. St.

8) *Sed omnes huiusmodi fatui sunt* Vat.

9) *Sed hi cum sint aliter boni si auditis mandatis meis emendaverint se cito* (supraadditur *et*) *persuasionis egerint paenitentiam in turrim igitur incipiunt habitare· sicut et hi qui egerint digne paenitentiam* Vat.

10) *ad descensionem rediret expelletur* Vat.

vivi nec mortui sunt; de absentibus enim detrahebant, et inter se nunquam pacem, sed assiduas[2] dissensiones habebant. Nam et his adhuc posita est poenitentia, et vides iam aliquos ex eis agere poenitentiam. Quicunque enim eorum egerint poenitentiam, in turre[3] habent sedem; at hi, qui tardius egerint poenitentiam, in muris habitabunt; qui autem non egerint, comburentur. Hi autem, qui virides virgas scissurasque habentes tradiderunt, fideles semper bonique fuerunt; sed habent inter se aemulationes de principatu et vita et dignitate quadam. Sed huiusmodi homines fatui sunt, qui de principatu certantur.[4] Et de ipsis tamen, qui boni fuerunt, auditis mandatis meis emundaverunt se, et cito hac persuasione egerunt poenitentiam, et in turre habitare coeperunt. Quodsi quis eorum rursus ad dissensionem redierit, expelletur a turri, vitamque perdit. Vita enim vocatorum Dei in mandatis custodiendis est. In mandatis autem, non [in] principatu, aut de gloria aliqua est, sed de patientia et animi humilitate hominibus vita erit a Domino, in seditiosis autem et contemptoribus legis mors.

(B) VIII. Illi enim, qui in virgis suis dimidium aridum, dimidium viride habebant,[1] hi sunt negotiationibus involuti, nec omnino sanctis adpliciti, et ideo dimidiae eorum virgae vivunt, dimidiae mortuae sunt. Multi tamen ex eis, auditis mandatis meis, egerunt poenitentiam, et in turre[2] habitare coeperunt. Quidam vero in totum destiterunt; his itaque non est locus poenitentiae. Propter negotiationes autem suas in Dominum nefanda locuti sunt, eumque abnegaverunt, et propter hanc nequitiam amiserunt vitam. Nam et multi ex eis dubiam vitam induerunt. Quibus adhuc per celerem poenitentiam regressio est ad vitam, et in turre sedem habebunt.[3] Si enim tarde egerint poenitentiam, habitabunt in muris;[4] nam si non egerint poenitentiam, et isti perdunt vitam suam. Hi vero, qui duas partes virgarum suarum virides, et tertiam aridam habuerunt, compluribus generibus inficiantes Deum negaverunt. Ex his igitur multi egerunt poenitentiam, atque in turre habitare coeperunt. Et multi a Deo in perpetuum recesserunt, qui et in fine[5] amiserunt vitam. Quidam vero ex ipsis dubii, dubia mente conlecta, dissensiones fecerunt. His adparata est regressio, si cito egerint poenitentiam, nec in voluptatibus fuerint remorati. Si autem in suis factis permanserint, et isti mortem sibi acquirent.

---

11) *aut* man. sec. additur in marg. Vat.
12) *hominis* Vat.
13) *acquirunt* Vat.
Cap. VIII. 1) *dimidium vero* p. *et dimidium* Vat.
2) *vero* om. Vat.
3) *ex his mandatis meis auditis* Vat., dein *in turrin* (sic).
4) Exhibet Pal. *propter negotiationes autem suas in dominum nefanda loquuti sunt.*
5) *his* Vat., mox *Qui si cito egerint paenitentiam in turrim.*
6) *suarum habuerunt virides et tertiam aridam cum* (expunctum) *compluribus generibus inficiati* Vat.
7) *ita* om. Vat.
8) *Hi* Vat., ubi expungitur *ad* ante *amiserunt.*
9) *His* Vat., qui mox scr. *nec in voluptatibus.*

2) *assiduae* Pal.
3) *turrem* Pal.
4) Forma medii est.
Cap. VIII. 1) *viridem habebunt* (mutatum in *habebant*) Pal. Infra *virent.*
2) *turrem* Pal.
3) *habebant* Pal.
4) *muros* Pal.
5) *finem* Pal.

(A) IX. ,Qui vero porrexerunt virgas suas, quarum duae partes aridae fuerant,[1] et tertia viridis, fideles quidem fuerunt, sed locupletati et exsaturati bonis, apud exteras gentes celebriores esse cupierunt, et in superbiam magnam inciderunt, et sublimia coeperunt spirare, et veritatem deserere; neque appliciti sunt iustis, sed cum exteris gentibus convixerunt; et haec illis vita dulcior visa est: a Deo tamen non recesserunt, et in fide perseveraverunt, sed opera fidei non exercuerunt. Multi igitur ex illis egerunt poenitentiam, et sedes eorum in turri esse coeperunt.[2] Alii vero viventes cum exteris gentibus, et elati vanitatibus suis, in perpetuum a Deo defecerunt, nationum[3] facinoribus et operibus servientes. Huiusmodi ergo homines annumerati sunt exteris nationibus. Alii ex his dubiam mentem habere coeperunt, non[4] sperantes, se propter facta sua assequi posse salutem; alii dubii facti dissensiones excitaverunt. His igitur et illis,[5] qui propter facta sua dubii esse coeperunt, adhuc est regressus; sed haec poenitentia cita esse debet,[6] ut sit in turri sedes eorum. His vero, qui non agunt poenitentiam, sed permanent in voluptatibus suis, mors prope est.'

(A) X. ,At[1] hi, qui virgas virides porrexerunt, exceptis cacuminibus earum, quae sola arida erant et scissuras habebant, semper boni atque fideles et probi erga Deum fuerunt sed parumper deliquerunt propter inanes voluptates et minutas cogitationes, quas intra se habuerunt. Auditis ergo verbis meis[2] plurimi egerunt poenitentiam celeriter, et in turri habitare coeperunt. Quidam autem ex his evaserunt[3] dubii; quidam adiecerunt ad dubiam mentem etiam dissensiones movere. In his igitur etiamnunc spes est regressus, quia boni semper fuerunt; difficile autem movebuntur.[4] Qui vero virgas suas aridas porrexerunt, exceptis cacuminibus earum, quae sola erant viridia,[5] crediderunt quidem Deo, in sceleribus vero conversati sunt, nunquam tamen a Deo recesserunt, sed semper nomen Domini libenter tulerunt, et libenter in hospitiis suis Dei servos susceperunt. Audito igitur hoc, regressi, sine mora egerunt poenitentiam,[6] et omnem virtutis aequitatem exercuerunt. Aliqui vero eorum mortem obierunt, et alii libenter adversa passi sunt,[7] memores factorum suorum.'

(A) XI. Postquam finisset[1] omnium virgarum explanationes, ait mihi: ,vade, et dic omnibus ut agant poenitentiam, et vivent Deo; quia motus

---

Cap. IX. 1) *fuerunt* Vat. absque seq. *et*, dein *et exacti apud exteras gentes honestiores esse cupiere. Superbiam magnam induerunt et sublimia ceperunt sperare et veritatem desinerunt neque appliciti sunt iustis sed exteris gentibus coniunxerunt. Et hec illis vita dulcior visa est. A deo vero non recesserunt*, reliquis usque ad enunciationis finem exclusis.

2) *in turrim esse ceperunt* Vat.

3) *et ericti* (sic) *vanitatibus eorum in perpetuum a deo destiterunt nationum nationum* (sic) Vat.

4) *nisi* Vat, qui *facta assequi* p. *facta sua assequi posse*, dein *facti sunt* p. *facti*.

5) *illis* om. Vat.

6) *Sed hec penitentia citata debet esse* Vat.

Cap. X. 1) *Ac* Vat., dein *quae sole aride et scissuras habebant semper boni atque fideles et honesti apud dominum fuerunt sed nimium delinquerunt propter inanes et nimias disputationes quas inter se habuerunt.*

2) *meis* om. Vat.

(B) IX. Qui ergo virgas suas porrexerunt, quarum duae partes erant aridae, tertia viridis, hi fideles quidem fuerunt, sed locupletes facti sunt, et apud exteras gentes honestiores visi sunt, et superbiam magnam adsumpserunt, et semitam suam asperam fecerunt. Nec adplicaverunt se iustis, sed cum exteris gentibus viventes haec illis vita dulcior visa est. Non tamen a Deo penitus recesserunt, sed in fide perseveraverunt, opera autem fidei non exercuerunt. Unde multi ex illis egerunt poenitentiam, sedesque[1] eorum in turre erit. Alii vero ex iisdem[2] viventes cum exteris gentibus, ducti vanitatibus gentium a Deo destiterunt, gentium factis operibusque servientes. Huiusmodi ergo homines computati sunt exteris nationibus. Et aliqui ex ipsis dubiam mentem habere coeperunt desperantes propter facta sua; alii dubii facti dissensiones excitaverunt. Utrisque ergo adhuc regressio est ad vitam; sed haec poenitentiam citata esse debet, ut sit in turre sedes[3] eorum. Ili vero, qui non agent poenitentiam, sed permanent in voluptatibus suis, mors eis prope adposita est.

(B) X. Illi quoque, qui virgas suas virides exceptis cacuminibus earum, scissuras tamen habentes porrexerunt, boni semperque fideles et honesti apud Deum fuerunt; sed minimum deliquerunt propter exiguas voluptates minimasque disputationes, quas inter se habuerunt. Auditis vero verbis meis plurimi celeriter egerunt poenitentiam, et in turre habitare coeperunt. Quidam autem ex his dubia mente evaserunt, et dissensiones moverunt. Quibus adhuc spes reversionis est, quia[1] in bonis semper fuerunt; difficile autem aliquis eorum morietur. Illi autem, qui virgas suas aridas exceptis cacuminibus earum, quae sola erant viridia, tradiderunt, ipsi crediderunt quidem,[2] in sceleribus vero conversati sunt; sed nunquam a Deo recesserunt, nomenque Domini semper libenter habuerunt, et in hospitiis suis Dei servos libenter susceperunt. Qui audito hoc mox regressi sunt, et egerunt poenitentiam, omnemque virtutem aequitatis exercent. Alii vero compressos libenter susceperunt; qui audito hoc mox regressi sunt, et egerunt poenitentiam, omnemque virtutem aequitatis exercent. Alii vero compressi[3] libenter patiuntur cognoscentes operas suas, quas operati sunt.

(B) XI. Post exsolutiones autem omnium virgarum ait mihi: vade; dic omnibus ut agant poenitentiam et vivant Deo, quoniam Dominus

---

3) *evacuerunt* Vat.

4) *In his igitur nunc spes etiam est regressus quia autem boni semper difficile movebuntur* Vat.

5) *que sole erant virides* Vat., dein *in sceleribus vero conversi sunt sed numquam a deo recesserunt semperque*, sub finem invertit *servos dei.*

6) *egerunt sine mora penitentiam* absque seq. *et* exh. Vat.

7) *Aliqui vero eorum morte obierunt et libenter paciuntur* Vat.

Cap. XI. 1) *fuisset* Vat., dein *exsolutione* p. *explanatione.*

Cap. IX. 1) *sedisque* Pal.
2) *hisdem* Pal.
3) *sedis* Pal.

Cap. X. 1) *qui* Pal.
2) *exceptis cacuminibus eorum quae solae erant virides tradiderunt; ipsi crediderunt tamen* Pal.
3) *compressis* Pal.

dominus magna clementia sua misit me, ut poenitentiam nuntiarem omnibus, his etiam, qui non merentur propter facta[2] sua assequi salutem. Sed patiens est Dominus, et invitationem[3] per Filium suum factam vult conservare.' Dico ei: ,spero, domine, fore, ut[4] auditis his universi agant poenitentiam. Credo enim, unumquemque, agnitis suis factis et accepto Dei timore, ad poenitentiam regressurum.' Ait mihi: ,quicunque ex[5] toto corde egerint poenitentiam, et purificaverint se ab omni nequitia, quae supra dicta est, et non adiecerint adhuc ad delicta sua quicquam, accipient a Domino remedium priorum peccatorum suorum, si nihil dubitaverint de mandatis his, et vivent Deo. Qui vero adiecerint, inquit, ad delicta sua, et conversati fuerint in cupiditatibus seculi huius, dampnabunt se ipsos ad mortem.[6] Tu vero ambula in mandatis meis,[7] et vives Deo; et quicunque ambulaverint in his, et recte ea exercuerint, vivent Deo.' Postquam vero[8] haec omnia mihi ostendit, ait mihi: ,reliqua[9] post dies paucos tibi ostendam.'

SIMILITUDO IX.[1]

Aedificandae militantis et triumphantis ecclesiae mysteria maxima.

(A) I. Postquam scripsi mandata et similitudines pastoris illius, nuntii poenitentiae, venit[2] ad me et dixit mihi: ,volo ostendere tibi, quaecunque spiritus[3] tibi ostendit, qui in effigie ecclesiae locutus est tecum.[4] Ille enim spiritus Filius Dei est. Et quia[5] infirmior eras corpore, non ante per nuntium[6] declaratum est tibi, quam firmatus es a spiritu, auctusque viribus, ut etiam nuntium possis videre. Tunc[7] enim bene quidem ac magnifice aedificatio turris ab ecclesia tibi ostensa est; sed ut a virgine monstrata cuncta vidisti. Nunc autem per nuntium illustraris,[8] per eundem quidem spiritum. Sed oportet te omnia diligenter videre; idcirco enim in domum tuam[9] missus sum habitare ab illo nuntio venerando, ut, cum omnia potenter videris, nihil ut prius expavescas.' Et duxit me in ascensum montis Arcadiae;[10] et consedimus in cacumine eius. Et ostendit mihi campum magnum, et circa eum duodecim montes, alia atque alia[11] figura. Quorum primus niger erat[12]

---

2) *quia motus dominus in magna sua clementia misit me ut penitentiam omnibus darem et quidem quibusdam non merentibus propter facta* Vat.

3) *mutationem* Vat.

4) *quoniam* p. *fore ut* Vat., in fine *agent penitentiam.*

5) Recepi *ex* auct. Pal. Vat. et Fab. St., quod mori scriptoris melius respondet, quam nudus abl.; Codici Vat. excidit seq. pron. *quae*, subinde scr. *supradicta sunt et non adiecerunt*, tum *peccatorum suorum primorum*, mox *meis* p. *his*. Fortassis scribendum *his mandatis meis*. Hermae doctrinam praedestinationis dogmati non favere, hic quoque locus testis est.

6) *Qui vero inquit adiecerint ad delicta sua et conversi fuerunt in desideriis huius seculi dampnabunt se ad mortem* Vat.

7) Ita Pal. Vat., *istis* vulg.

8) *enim* Vat.

9) *Reliqua autem* Vat.

Sim. IX. 1) *Similitudo X.* in Vat.

2) Pastor ille nuntius poenitentiae.

3) Spiritus Dei, i. e. Filius Dei, in Visionibus per figuram Ecclesiae mysteria sua Hermae aperuisse contenditur. Cfr. Vis. 4, 1.: ubi *Dominus* revelationes per *ecclesiam* ostendisse dicitur. Nunc Pastor eadem per figuram *turris aedificandae* (cfr. infra c. 3 sqq.) Hermae ostendit. *H.* Vertit quoque Gallicciolli: Voglio farti intendere cheunque lo Spirito ti dimostrò. Aliter Pal., ubi habes: *Volo tibi*

misertus est, et misit me poenitentiam dare omnibus, et quidem quibusdam non merentibus salvari propter acta sua; sed longanimis est Dominus, et vult ecclesiam suam, quae est filii sui, salvare. Dico ei: [spero, domine, fore, ut auditis his universi agant poenitentiam.] Credo enim[1] unumquemque agnitis suis factis, acceptoque Dei timore, ad poenitentiam recurrere. Et ait mihi: quicunque ex totis praecordiis suis egerint poenitentiam, et purificaverint se ab omnibus operibus nequitiae, quae supra sunt relata,[2] neque adhuc ad delicta sua quicquid adiecerint, accipient a Domino remedium priorum peccatorum suorum, si nihil dubitaverint de istis mandatis meis, et Deo vivent. Qui vero ad delicta sua adiecerint, et conversati fuerint in desideriis huius seculi, damnabunt se ad mortem. Tu vero in mandatis meis ambula, et cum Deo vives; tu et quicunque in ipsis ambulaverint et ea exercuerint recte, vivent Deo. Et postquam haec ostendit, dixit mihi: et reliqua post paucos dies tibi ostendam.

SIMILITUDO NONA.

(B) Postquam scripsi mandata et similitudines pastoris illius, nuntii poenitentiae, venit ad me et ait mihi: volo tibi ostendere, quae spiritus sanctus tibi ostendit, qui in effigie ecclesiae locutus est tecum. Ille enim spiritus filius Dei est. Sed quoniam infirmior eras corpore, non per nuntium declaratum est tibi. Cum autem confirmatus esses ab spiritu, auctusque viribus effectus esses, ut possis videre nuntium, tunc quidem ostensa[1] est tibi per ecclesiam structura turris: bene et modeste omnia ut a virgine vidisti. Nunc vero per nuntium vides, per eundem ipsum spiritum; oportet enim te diligentius omnia a me discere. Idcirco enim datus sum ab illo honesto nuntio in domo tua habitare, ut omnia potenter videas, [et] nihil timeas ut prius. Deinde duxit me in Arcadia in montem quendam uberem,[2] et in cacumine montis ipsius posuit me. Et ostendit mihi campum magnum, et circa campum duodecim montes, alium[3] videre alia figura. Primus mons niger erat quasi fuligo; secundus

---

ostendere quae spiritus sanctus tibi ostendit. Sim. 5, 6.

4) *tibi* Vat.

5) *quia quia* Vat.

6) I. e. *per eundem Spiritum*=*Filium Dei.* Cfr. paulo infra: *nunc autem per nuntium illustraris, per eundem quidem Spiritum. H.* Vid. Cod. Pal. Excidit *es* Codici Vat., qui leg. in fine *posses videre.*

7) Antea Filius Dei in figura turris (Vis. 3, 2 sqq.) et *virginis* (Vis. 4, 2 sq.) tecum locutus est; nunc cum ipsum videbis tecum loquentem. *H.*; *bene ac* (*et* Cot.) *modeste* p. *quidem ac magnifice* Vat., posthac *sed ut ad virginem.* In Pal. *Tunc quidem ostensum est tibi per ecclesiam structuram turris bene et modeste omnia ut a virgine vidisti.*

8) *adlustraris* Vat.

9) *in domo tua* Vat., dein *dignitoso* (Pal. *honesto*) p. *venerando.* Venerandus ille nuntius est Christus. Cfr. Sim. 10, 2.

10) *in accadie* Vat., vocc. *ascensum montis* omissis. Cfr. IV Esdr. 2, 33.

11) *aliaque* p. *alia atque alia* Vat. De his montibus=*gentibus*, quibus Evangelium praedicatum est, cfr. infra c. 17 sqq. *H.* Quid singulus quisque duodecim montium significet, pluribus docetur infra c. 19—29.

12) *fuit* Vat., idem *2ª* p. *secundus.* Sic in sequentibus numeri arabici inveniuntur pro numeris vocabulo expressis.

Cap. XI. 1) *ei* Pal.

2) *relati* Pal.

Sim. IX. 1) *ostensum* Pal., ibidem *structuram.*

2) *monte quodam ubere* Pal.

3) *alia* Pal.

sicut fuligo; secundus glabrus sine herbis; tertius spinis et tribulis plenus; quartus habebat semiaridas herbas, quarum superior pars erat viridis, proxima autem a radicibus arida; quaedam etiam herbae, cum sol incanduisset, aridae fiebant. Quintus mons asperrimus erat, sed herbas[13] virides habebat. Sextus mons scissuris erat plenus,[14] quibusdam minoribus, quibusdam vero maioribus; sed in illis scissuris erant herbae non valde quidem laetae,[15] sed velut marcidae esse videbantur. Septimus vero mons delectabiles[16] habebat herbas, et totus fertilis erat; et omne genus pecudum et volucrum caeli pabulum carpebant ex illo; et quantum vescebantur ex illo, tanto laetiores herbae crescebant. Octavus mons fontibus erat repletus, et ex illis fontibus adaquabatur omne genus creaturae Dei.[17] Nonus mons nullam omnino aquam habebat,[18] et totus destitutus erat; sed et mortiferos serpentes alebat, et hominibus perniciosos. Decimus mons proceras arbores continebat, totusque erat umbrosus;[19] et sub umbra pecudes iacebant requiescentes ac ruminantes. Undecimus mons densissimis arboribus repletus erat; et arbores illae aliis atque aliis oneratae videbantur fructibus, ut, quisquis videret, cuperet edere de fructibus earum.[20] Duodecimus mons candidus erat totus, et aspectum habebat delectabilissimum, et ispe sibi summum[21] praestabat decorem.

(A) II. In medio vero campo candidam et ingentem petram mihi[1] ostendit, quae de ipso campo surrexerat; et petra illa altior montibus illis erat, et quadrata erat;[2] ita ut posset totum orbem sustinere. Vetus autem mihi videbatur esse, sed habebat novam portam, quae nuper videbatur exsculpta.[3] Et porta illa clariorem splendorem quam sol habebat;[4] ita ut mirarer vehementer lumen[5] eius. Circa vero portam illam stabant virgines duodecim;[6] ex quibus quattuor, quae obtinebant angulos portae, digniores[7] mihi videbantur esse, sed et caeterae dignae erant; stabant autem in quattuor partibus portae. Erat autem et id ad gratiam illarum virginum, quod illae binae et binae vestitae erant linteis tunicis, et decenter succinctae, exertis brachiis dextris, tanquam fascem aliquem[8] levaturae. Sic erant paratae; vehementer enim hilares erant, atque promptae. Haec cum vidissem, mecum ipse mirabar, quod tam magnas et praeclaras res viderem. Et rursus mirabar propter virgines illas, quod tam decorae et delicatae essent, et ita constanter ac fortiter starent,[9] tanquam totum caelum portaturae. Et cum haec intra me cogitarem,[10]

---

13) *herbas* om. Vat.

14) *plenus erat* collocatur in Vat.

15) Ita Mss. Lamb. Vict. Carm. Vat. suffragante Pal. c. Fab. St., *latae* Cot. Coniunctione *sed* dein omissa, Vat. transponit *videbatur esse*.

16) *hylares* Vat., dein *fertulis* p. *fertilis*, tum *pecudum et volucres celi pabula capiebant* (erat *carpiebant*), postea *tantum* p. *tanto*.

17) *adaquebatur* (sic) *omne genus domini creature* Vat.

18) *omnino habebat aquam* Vat., deinde *serpentes habebat et homines pernitiosos*.

19) *mons habebat arbores magnas et totus umbrosus erat* Vat., in fine *et ruminantes*.

20) *aliis atque aliis ordinate erant fructibus ut si quis vidisset concupiscent edere de fructibus earum* Vat.

21) *hylarissimum habebat et ipse summum sibi* Vat.

Cap. II. 1) *ingentem mihi petram* Vat.

2) *quadrata* p. *et quadrata erat* Vat. ‚Petra haec et porta Filius Dei est' infra c. 12.

3) *sculpta* Vat. Cur petra sit vetus, nova autem porta, infra c. 12. fusius explicatur.

4) *Porta autem ipsa plusquam sol*

erat[4] sine herbis; tertius spinis tribulisque plenus. Quartus habebat herbas semiaridas, quarum superior pars erat viridis, proxima autem pars a radicibus sicca; quaedam vero herba eiusdem montis, cum sol incaluisset, virides fiebant. Quintus mons asper erat, sed virides herbas habebat. Sextus autem mons totus scissuris erat plenus, quibusdam exiguis, quibusdam vero scissuris maioribus. Sed scissurae illae herbas habebant, non valde quidem laetas; magis enim velut marcidae videbantur. Septimus vero mons hilares herbas habebat, totusque erat fertilis, et omne genus[5] pecudum volucrumque vescebantur in eodem monte. Quantoque vescebantur illae volucres vel pecora, tanto herbae montis ipsius laetiores crescebant. Octavus quoque mons fontibus plenus erat, et ex his fontibus adaquabantur omne genus Domini creaturae. Nonus mons nullam omnino aquam habebat, totusque erat destitutus, et mortiferas serpentes habebat hominibus omnibus pernitiosas.[6] Decimus mons habebat maximas arbores, opacusque erat totus, et sub umbra arborum pecudes[7] iacebant requiescentes et rumigantes. Undecimus mons densis arboribus [repletus] erat, arboresque illae aliis atque aliis ornatae erant fructibus, ita ut quicunque vidisset, concupisceret manducare de fructibus earum. Duodecimus vero mons totus candidus erat et aspectum hilarem[8] habebat, sibique mons ille summum praebebat decorem.

(B) II. Iam[1] in medio campo ostendit mihi petram magnam candidam, quae de ipso exsurrexerat campo. Eaque petra altior illis montibus erat, et ita erat quadrata, ut posset totum orbem sustinere. Vetus autem erat petra illa, portam excisam habens, cuius dolatio nuper facta mihi videbatur. Porta autem ipsa plus quam sol splendebat, ita ut ego mirarer in splendore portae eius. Circa portam autem ipsam stabant virgines duodecim, ex quibus quattuor, quae tenebant angulos eiusdem portae dignitosiores mihi esse videbantur; nam et caeterae dignitosae erant. Stabant autem in quattuor partibus[2] portae, et in medio earum binae virgines vestitae linteas tunicas et decenter cinctae erant, nudatis humeris dextris tamquam aliquem fascem portantas: sic erant paratae. Valde enim hilares erant et alacres. Haec cum vidissem, iterum me ipse mirabar, quod tam magnas res et praeclaras ipse videbam. Sed rursus movebar propter virgines illas, quod ita fortiter starent, tanquam caelum

---

splendebat Pal. Ad caelestem Christi maiestatem ea referas.

5) *lumem* (sic) absque *vehementer* Vat.

6) *Circa enim eam portam stabant duodecim virgines* Vat.

7) *dignitosiores* Vat., dein *et dignose cetere*. Videre licet ex c. 13. et 15. nec non ex Vis. 3, 8. dona Spiritus sancti per has duodecim virgines significari. Laudatus locus noster ab Orig. hom. 13. in Ezech. et ab antiquo Auctore operis imperfecti in Matth. 19, 28. Vid. Cotelerium ad h. l.

8) *Inerat autem inter gratiam earum virginum et he bine vestite lineis tunicis et decem intincte exercis* (sic) *brachiis dexteris tamquam aliquam fascem* Vat. *Gratia* = venustas, ut Quintil. Prooem. l. 6. Gratia in vultu, iucunditas in sermone.

9) *quod tam delicate essent et ita fortiter starent* Vat., in fine *portandum haberent* p. *portaturae*.

10) *disputarem* Vat.

4) *quasi fuligo erat. Secundus* Pal.

5) *omnis* Pal.

6) *pernitiosae* Pal.

7) *pecora* Pal.

8) *aspectu hilare* Pal.

Cap. II. 1) *Nam* Pal.

2) *partes* Pal.

ait ad me pastor ille: ‚quid intra te disputas atque torqueris,[11] et ipse tibi solicitudinem adiicis? Quaecunque non potes intelligere, noli attendere,[12] tanquam si sapiens sis; sed roga Dominum, ut accepto sensu intelligas ea. Quaecunque post te sunt, non potes videre; quae[13] vero sunt ante te, vides. In his igitur, quae non potes videre, noli torqueri; et eorum intelligentiam cape, quae tu vides.[14] Desine esse curiosus. Ego autem demonstrabo tibi cuncta, quaecunque debeo ostendere; nunc autem reliqua considera.'

(A) III. Et cum haec dixisset mihi, suspexi;[1] et ecce, vidi venisse sex viros excelsos ac venerandos, et omnes similes vultu; et vocasse quandam multitudinem virorum; et hi, qui venerant vocati ab illis, et ipsi quoque[2] excelsi et fortes erant. Iusserunt autem illi sex eos turrim quandam[3] super eam portam aedificare. Magnus vero tunc fremitus coepit esse decurrentium circa portam huc atque illuc, eorum virorum,[4] qui ad aedificandam turrim convenerant. Virgines vero illae, quae stabant circa portam, iubebant[5] eis aedificationem turris accelerare. Ipsae autem exporrexerunt manus suas, tanquam aliquid accepturae ab illis. Tunc illi sex iusserunt, ut ex quodam profundo lapides attollerent,[6] et in aedificationem turris praepararent. Et elevati sunt[7] decem lapides candidi, quadrati, circumcisi. Postquam vero sex illi advocaverunt[8] has virgines, iusserunt eas universos lapides, quicunque in turris aedificationem mittendi essent, portare; et translatos per portam tradere eis, qui aedificaturi erant turrim illam. Continuo hae virgines eosdem lapides, qui prius elevati erant de profundo, inter se elevare coeperunt pariter omnes.[9]

(A) IV. Qui[1] autem steterunt circa portam, sic[2] etiam portabant,[3] ut, qui videbantur esse fortiores, ad angulos ponerentur; caeteri vero lapides ad latera[4] subiiciebantur. Atque ita universos lapides pertulerunt, eosque per portam[5] translatos aedificantibus, sicut iussae erant, tradiderunt. Illi vero excipientes exstruxerunt[6] illos. Haec autem aedificatio super illam petram magnam et portam fiebat, atque ab iis[7] tota turris sustentabatur. Horum autem decem lapidum structura totam portam illam replevit, quae in fundamento turris illius[8] esse coepit. Post

---

11) *aut conqueris* p. *atque torqueris* Vat., in fine *adducis*.

12) *perpendere* Vat.

13) *qui* Vat.

14) *noli torquere · et eorum dominare que vides* Vat.

Cap. III. 1) *inspexi* Vat., subinde *et ecce vidi venisse viros extensos dignitosos et similes vultu.* Viri sex excelsi infra c. 12. esse dicuntur nuntii dignitate conspicui, dextera lævaque Filium Dei circumstantes. Cfr. Vis. 3, 3 et 4 de sex viris iuvenibus. In Pal. *et vocaverunt aliquantam multitudinem virorum.*

2) *quoque* om. Vat.

3) *Iusserunt autem eos illi ex turre quadam* Vat. Ex c. 13. discimus, turri ecclesiam significari, quae petrae et portae i. e. Christo supraedificatur.

4) *huc et illuc virorum eorum* Vat.

5) *videbant* Vat., in fine *accelerari* (prius *accelerare*) *oportere* p. *accelerare.*

6) Coniunctione *ut* exclusa, *ascendere* Vat., in fine *aptari* p. *praepararent.*

7) *ascenderunt* p. *elevati sunt* Vat. Retinui Codd. lectionem *circumcisi.* Cotelerius ex c. 5. et 16. minus accurate argumentatur, reponendum esse *nec circumcisi.* At ex ipso ultimo loco elucet, lapides hosce non opus habuisse circumcisione, quia in aequitate vixerunt, et in magna castitate quieverunt (Pal.); solum-

portarent. Pastor autem considerans me ita ait: quid intra te disputas et moveris, et tibi ipse dolorem infers? Quaecunque enim non potes intelligere, noli temptare, tanquam sis sapiens; sed roga Dominum, ut accepto sensu intelligas[3] ea. Quae autem retro sunt, videre non potes; quae autem in ante sunt, videre poteris. Noli sic te ante torquere. Quae autem videre potes, eorum dominare, et de reliquis noli persertus esse;[4] ego enim tibi omnia demonstrabo.

(B) III. Et iterum ait mihi: aspice nunc et caetera. Et ecce vidi sex viros venisse, altos honestosque et consimiles aspectu. Et vocaverunt aliquantam multitudinem virorum; et illi, qui venerant viri altissimi, satis boni et potentes erant. Et iusserunt illi praedicti sex viri aedificare supra petram illam turrem[1] altam, et super portam ipsam. Erat autem magnus tumultus virorum illorum, qui venerant ad aedificandam turrem huc et illuc discurrentium iuxta portam. Virgines autem, quae circa portam stabant, dicebant viris illis, ut festinarent et turrem illam aedificarent. Porrigebant autem manus virgines illae, quasi aliquid accepturae a viris illis essent. Illi autem sex viri, qui praedictam multitudinem adduxerunt, iubebant de profundo aliquo lapides subire, et ire in structuram[2] turris illius. Subierunt ergo decem lapides candidi, quadrati. Illi autem sex viri vocaverunt virgines illas, iusseruntque eis ut omnes lapides, quicunque in structuram essent ituri, portarent, et transirent per portam, et porrigerent viris illis, qui aedificaturi erant turrem illam. Virgines ergo illae decem primos illos lapides, qui de profundo subierunt, ponebant sibi invicem, unaquaeque[3] lapidem, et simul portabat.

(B) IV. Sicut ergo stabant circa portam singulae sub angulo, sic fortiter subicientes se lapides illos, portabant omnes lapides. Et omnes portam transferebant, prout iussae fuerant, et porrigebant illis viris, qui aedificabant turrem. Illi autem sex excipiebant lapides illos, et componebant ad structuram. Et aedificatio turris supra petra et supra porta illa magna fiebat. Aptati sunt ergo illi decem lapides, et impleverunt totam petram. Ipse autem in fundamento turris positi sunt, quia petra et porta sustinent totam turrem. Post illos itaque decem

---

modo autem sigillum non habuerunt. Fuerunt igitur circumcisis pares illi viri iusti (decem lapides), qui primo *mundi* seculo vitam degebant. De profundo attolluntur, siquidem ante Christi adventum defuncti sunt. Cfr. infra c. 15 et 16. Auctoris sensum plane reddit Galliccioll: Furono dunque estratte dieci pietre candide, quadrate, scapezzate d'intorno.

8) *vocaverunt* Vat., ibidem *quicumque in turris eius edificatione ituri essent et translatos per portas tradere eis qui edificaturi essent.*

9) *qui primi ascenderunt de profundo inter se allevare ceperunt omnes pariter* Vat.

Cap. IV. 1) Cfr. supra c. 3.

2) *sicut* Vat.

3) *portabant omnes lapides* Pal.

4) *a lateribus* p. *ad latera* Vat.

5) *eosdem per portas* Vat., in fine *iusserant tradiderant*, et Mss. Angl. *iusserant* p. *iussae erant* i. e. illi sex viri excelsi ac venerandi c. 3.; Pal. *iussae fuerant*, quod praestat.

6) *exstruserunt* Vat. secundum italicam scribendi rationem, quae consonantes *x* et *s* frequenter permutat.

7) *his* Vat.

8) *illius* om. Vat.

3) *intelliges* Pal.

4) *est* Pal.

Cap. III. 1) Expungitur *et* ante *turrem* in Pal.

2) *structura* Pal.

3) *unusquisque* Pal.

illos vero decem lapides alii viginti[9] quinque elevati sunt[10] de profundo; et hi structi sunt in aedificationem turris eiusdem, per illas virgines levati, sicut priores. Post hos alii triginta quinque[11] elevati sunt;[12] et hi similiter in eodem opere aptati sunt. Post hos quadraginta[13] lapides ascenderunt, et hi omnes adiecti sunt in structuram turris illius. Quattuor ergo ordines[14] coeperunt esse in fundamento turris illius; desierunt enim lapides extrahi[15] de profundo; paulisper et hi, qui aedificabant, quieverunt. Iterum illi[16] sex viri multitudini illi imperaverunt, ut de illis duodecim montibus adportarent lapides ad aedificationem turris eiusdem. Illi autem excidebant de universis montibus variorum colorum lapides, et deferentes[17] eos porrigebant virginibus; quos illae accipientes transferebant, et in aedificationem turris porrigebant. In qua[18] cum structi essent illi, candidi variique fiebant; et similiter omnes priores[19] mutabant colores. Quidam vero ab ipsis viris porrigebantur; qui cum in eam aedificationem venissent, quales ponebantur, tales et[20] permanebant. Hi nec candidi fiebant, nec varii; quoniam non[21] erant a virginibus per portam translati. Hi ergo lapides deformes erant in aedificatione.[22] Quos cum animadvertissent illi sex viri, iusserunt tolli, et suo loco reponi unde delati fuerant.[23] Et dicunt ad illos, qui lapides illos[24] adferebant: ‚omnino vos nobis ad aedificationem hanc lapides porrigere nolite, sed iuxta turrim ponite eos, ut[25] hae virgines translatos porrigant illos; nisi enim ab his virginibus translati fuerint per hanc portam, colores suos mutare non possunt; nolite igitur frustra laborare.'

(A) V. Effecta est autem structura illo die, sed turris consummata non est; futurum enim erat ut aedificaretur,[1] propterea etiamnunc et quaedam dilatio facta est. Et iusserunt illi sex eos, qui aedificabant, abire[2] et veluti aliquandiu quiescere; illis vero virginibus praeceperunt, ne a turri discederent. Propterea autem videbantur mihi relictae, ut custodirent turrim illam.[3] Postquam autem omnes[4] recesserunt, dico ad pastorem illum: quare,' inquam,[5] ‚domine, non est peracta aedificatio turris?' ‚Non enim,' inquit, ‚ante consummari potest, quam veniat[6] dominus eius, et structuram hanc probet, ut, si quos lapides non bonos in ea invenerit, mutentur; ad voluntatem enim eius aedificatur haec turris.' ‚Vellem,'[7] inquam, ‚domine, scire quid significet aedificatio turris huius, et de hac petra et de hac porta cognoscere, et de montibus et de virginibus et de lapidibus, qui extracti sunt[8] de profundo, nec circumcisi

---

9) Denotatur secundum seculum virorum iustorum ante adventum Christi.

10) *ascenderunt* p. *elevati sunt* Vat., idem scr. *et hi structi sunt in edificatione eiusdem turris per illas virgines levati sunt sicut prioris.*

11) Significantur Domini prophetae ac ministri V. T. Cfr. infra c. 15.

12) *ascenderunt* p. *elevati sunt* Vat.

13) *quadraginta III—c* Vat. punctis tamen additamento suppositis, in fine *turris eiusdem.* Apparet ex Vis. 3, 5. et Sim. 9, 15., hos esse Apostolos et Doctores praedicationis Filii Dei.

14) *ergo ornes ordines* (sic) Vat.

15) *ascendere* Vat., ibidem *paulisper etiam et hi.*

16) *Item hi* Vat., dein *huic p. illi,* tum *aedificationem eiusdem turris.* Cfr. supra c. 1. Observat. H.: Postquam ii lapides, qui iustos demortuos *ante* adventum Christi significant, in structuram turris positi erant, Dominus etiam lapides e montibus, i. e. fideles e populis christianis, apportari iussit.

17) *montibus lapides variis coloribus et apportantes* Vat.

18) *quam* Vat.

lapides alii subierunt ex profundo illi viginti quinque; et isti apti sunt in structuram turris. Portabantur autem a virginibus, sicuti et priores lapides. Et postea subierunt triginta quinque lapides; et ipsi similiter aptati sunt in turre. Post hos etiam subierunt lapides quadraginta; et hi omnes adiecti sunt in structuram turris, et facti sunt ordines quattuor in fundamentis turris. Et pausaverunt ex fundamentis ascendentes lapides; pausaverunt autem modicum aedificantes turrem. Et iterum sex viri illi iusserunt praedictae multitudini, ut de montibus suprascriptis ad aedificandam turrem lapides adferrent. Transferebantur ergo ex omnibus montibus lapides coloribus variis, et dolati a viris illis porrigebantur virginibus. Virgines autem transferebant illos per portam; transferebant autem eos in structuram turris. Cumque structi fuissent illi lapides, varii candidi fiebant similesque, et priores mutabant colores. Quidam vero lapides, qui a multitudine virorum porrigebantur in structuram turris, non fiebant candidi; sed quales positi erant, tales permanebant, quia non erant a virginibus illis per portam portati. Hi ergo lapides deformes erant in aedificatione[1] turris illius. Quod cum animadvertissent illi sex viri, iusserunt eos[2] tolli, et poni in loco suo, unde adportati fuerant. Translatisque eis[3] unumquemque deposuerunt, et dixerunt viris illis, qui lapides gestabant: omnino vos in hac aedificatione lapides ponere nolite, sed iuxta turrem eos ponite, ut hae virgines per portam translatos porrigant eos in structuram. Si non enim ab his virginibus portati fuerint per hanc portam, colores suos mutare non possunt. Nolite ergo frustra laborare.

(B) V. Et facta est illa die ea structura, sed turris consummata non est; futurum enim erat ut a se aedificaretur. Dilatio ergo aedificationis facta est, iusseruntque illi sex viri eos, qui aedificabant, recedere et aliquantum requiescere. Virginibus vero illis praeceperunt, ne a turre discederent, sed eam custodirent. Postquam recesserunt omnes, dico ad pastorem illum: domine, quare non est peracta aedificatio turris huius? Non potest, inquit, ante consummari,[1] quam veniat dominus eius, et structuram hanc probet, ut si quos lapides nugas invenerit in ea, mutet eos, quia ad voluntatem ipsius haec turris aedificatur. Volebam, inquam, domine, scire, quid significet aedificium turris huius, sed et de hac petra et de porta agnoscere, ut de montibus et lapidibus, qui ascenderunt

---

19) *et similes omnes et priores* p. *et similiter omnes priores* Vat.

20) *et* om. Vat.

21) *nec* Vat.

22) *edificationem* Vat.

23) *et loco suo deferri unde apportati erant* Vat.

24) *hos lapides* p. *lapides illos* Vat.

25) *illos et* p. *eos, ut* Vat. Ex eodem addidi seq. *illos* (*porrigant illos. Nisi*), non dissuadente Pal. In Vat. des. vocc. *non possunt.*

Cap. V. 1) *futurum enim ut edificetur* Vat. Nota bene lectionem Codicis Pal.

2) *recedere* Vat., qui pergit *et veluti quiescere aliquid. His vero virginibus praeceperunt ne a turre recederent.*

3) *mihi videbantur et illam turrim* inv. Pal.

4) *omnes* accessit ex Pal. Vat.

5) *inquam* addidi c. Vat. et Fab. St.

6) *veniet* Vat.

7) *Volebam* Vat.

8) *ascenderunt* p. *extracti sunt* Vat.

Cap. IV. 1) *aedificationem* Pal.

2) *ego* Pal.

3) *translatique* absque seq. *eis* Pal.

Cap. V. 1) *consumare* Pal., postea *invenerit in eum mutet eum quia.*

sunt, sed sicut ascenderunt, sic missi sunt[9] in structuram; et quare primum lapides decem in fundamento[10] structi sunt, deinde viginti quinque, deinde quadraginta; item de illis lapidibus, qui positi sunt in structuram, iterumque sublati et in locum suum relati.[11] De omnibus his, domine, desiderium animae meae comple, et omnia mihi demonstra.' Et dixit mihi: ,si arduus,' inquit,[12] ,non fueris, omnia cognosces, et videbis reliqua, quae futura sunt huic turri, et omnes similitudines diligenter cognosces.' Et venimus post dies paucos in eundem locum, ubi[13] sederamus, et dixit mihi: ,perveniamus ad turrim; dominus enim eius venturus est, ut consideret[14] eam.' Venimus igitur illuc,[15] et neminem alium quam virgines illas invenimus. Et interrogavit eas, an affuisset[16] ibi dominus turris illius? Et responderunt, continuo eum adfuturum, ut consideret structuram illam.[17]

(A) VI. Post pusillum vero video multitudinem virorum magnam venientem, et in medio eorum ita excelsum virum,[1] ut magnitudine sua ipsam turrim superaret; et circa eum sex illos, quos in aedificatione[2] imperare videram, et eos omnes, qui aedificarunt turrim illam, et praeterea alios quamplures dignitate splendidos viros. Virgines vero illae, quae custodiebant turrim illam, adcurrerunt, et osculatae sunt eum,[3] et prope eum coeperunt ambulare. Ille autem tam diligenter considerabat structuram illam, ut singulos lapides contrectaret; quin etiam[4] singulos virga, quam in manu tenebat, feriebat. Ex quibus quidam, cum essent percussi, nigri[5] fiebant velut fuligo; quidam autem tanquam scabri; quidam quasi[6] scissuras habentes, quidam curti; quidam nec nigri, nec albi;[7] quidam asperi, nec cum caeteris lapidibus convenientes; quidam plurimas maculas habentes. Hae sunt varietates lapidum illorum, qui in structura illa non idonei[8] reperti sunt. Iussit eos dominus omnes de turri[9] deponi, et iuxta eam relinqui, et alios lapides afferri, et loco eorum reponi. Et interrogaverunt eum, qui aedificabant, ex quo monte vellet afferri, et reponi in locum eiectorum? De montibus quidem vetuit afferri, sed ex campo quodam, qui prope erat, iussit afferri.[10] Foderunt enim campum illum, et invenerunt lapides[11] splendidos, quadratos, quosdam vero etiam rotundos.[12] Quicunque autem erant in illo campo, omnes

---

9) *ierunt* p. *missi sunt* Vat.

10) *fundamentis* Vat.

11) *et loco suo relati* Vat.

12) *inquit* inserui c. Fab. St. et Vat., ubi tamen iterum legitur post *omnia*; illic quidem scriptoris modo minus consentit.

13) *Et venimus in eundem locum post dies paucos ut* Vat.

14) *considerat* Vat.

15) *ibi* Vat., qui pergit *et neminem alium invenimus quam virgines illas.*

16) *si fuisset* p. *an affuisset* Vat.

17) *continuo eum venturum esse ut consideret illam structuram* Vat.

Cap. VI. 1) Ex coll. c. 3 et 12 hic est Filius Dei. Haud raro etiam in S. libris ingentis proceritatis vel dimensionis res aut personae apparent. Cfr. Apoc. 21, 17. Et in Epiph. Haer. XIX, 4. Elcesaitarum auctor de Christo: *εἶτα δὲ διαγράφει χριστόν τινα εἶναι δύναμιν, οὗ καὶ τὰ μέτρα σημαίνει, εἰκοσιτεσσάρων μὲν σχοινίων τὸ μῆκος, ὡς μιλίων ἐνενήκοντα ἕξ, τὸ δὲ πλάτος σχοινίων ἕξ, μιλίων εἰκοσιτεσσάρων, καὶ τὸ πάχος ὁμοίως τερατευόμενος καὶ τοὺς πόδας καὶ τὰ ἄλλα μυθολογήματα.* Similiter de spiritu Sancto Haer. LIV, 1. Plura collegit Thilo in Act. Thomae p. 137., vid. Hilgenfeld: Die Apostolischen Väter p. 152.

2) *in ea edificatione* Vat. ubi deindes. *videram*. Cum eodem scripsi *aedificarunt* p. *aedificaverunt* vulg.; idem *mul-*

de profundo, nec sunt circumcisi, sed sicut ascenderunt, ierunt in structuram; et quare primum in fundamentis decem lapides instructi sunt; deinde de viginti quinque et triginta et quinque ac quadraginta et de lapidibus illis, qui sunt positi in structuram, et iterum sublati et positi sunt in locum suum. De omnibus his refice animum meum, domine, et demonstra mihi illa. Et ille mihi dixit: si non fueris protervus, omnia cognosces; post paucos enim dies veniemus huc, et reliqua videbis, quae futura sunt huic turri, omnesque similitudines diligenter cognosces. Unde cum postea, ut dixit, venissemus ad eum locum, ubi primo sederamus, ait mihi: eamus ad turrem; dominus enim eius venturus est, ut consideret eam. Deinde venimus ad turrem illam, et omnino nemo erat circa eam,[2] nisi virgines illae tantum, quas pastor interrogavit, si fuisset ibi dominus turris. Quae responderunt, venturum dominum et consideraturum structuram turris.

(B) VI. Et ecce paululum video magnum agmen virorum venientium, mediumque in his ita excelsum virum, ut magnitudo eius ipsam turrem superaret, et circa eum[1] alios sex, quos in aedificatione videram ante imperare, dextra atque sinistra cum illo ambulantes. Omnes ergo hi, qui in structura[2] fuerant operati, cum illo venerunt; sed et alii multi dignitosi erant circa illum. Virgines autem illae, quae custodiebant turrem, accesserunt ad eum, et osculantes prope eum circa turrem coeperunt ambulare. Ille autem vir dignitosus virgam tenens in manu,[3] ut singulos lapides consideraret, eandem turrem diligenter circuibat. Et cum illi lapides virga ab eo fuissent percussi, nigri veluti fuligo[4] fiebant; quidam autem tanquam scabiosi; quidam scissuras habentes; quidam breves [et] mutili; quidam nec nigri, nec albi; quidam ita asperi, ut nec cum caeteris convenientes essent; et quidam plurimas maculas habebant. Hae varietates erant lapidum illorum, qui in structura[5] nugaces sunt reperti. Quos omnes ille dignitosus iussit de turre deponi, [et] iuxta eam relinqui, aliosque lapides adferri, et in loco eorum poni. Interrogaverunt autem illi, qui aedificabant, ex quo monte iuberet ille dignitosus lapides adferri et loco eorum poni. Ille autem de montibus illis adferri lapides vetavit; sed iussit ex eo campo, qui prope erat, adferri. Foderunt ergo campum illum, et invenerunt lapides decem splendidos, quadratos, quosdam etiam rotundos. Quicunque enim lapides erant in eo

---

tos dignitosos p. *quam plures dignitate splendidos viros.*

3) *accurrerent osculari eum* Vat., cui deest seq. pron. *eum.*

4) *ut singulos lapides pertractaret. Qui etiam* Vat.

5) Hi sunt transfugae ac nefanda in Dominum loquentes c. 19.

6) *quasi* om. Vat.

7) Vocc. *quidam nec nigri, nec albi* des. in Vat.

8) *lapidum eorum qui in structa* (sic) *illa non boni* Vat.

9) *turre* Vat., extrema in periodo *apponi.* Quosnam fidelium lapides illi depositi et reprobati significent, pluribus explanatur infra c. 13. Cfr. Vis. 3, 5. 6.

10) *qui erat prope iussit apportari* Vat. Cfr. infra c. 29 et 30.

11) *et invenierunt etiam lapides* Vat.

12) Cfr. infra c. 30.

2) *eum* Pal.

Cap. VI. 1) *eam* Pal., deinde *in aedificationem.*

2) *ergo hos qui in structuram* Pal.

3) *manum* Pal.

4) *fulgo* Pal.

5) *structuram* Pal.

allati sunt, et per portam[13] transportati a virginibus illis; et qui ex eis quadrati erant, deformati[14] sunt, et positi in loco eiectorum. At vero qui[15] rotundi, non sunt adiecti in structuram; quoniam duri erant, et longum esse videbatur[16] circumcidere eos; sed positi sunt circa turrim, tanquam futurum esset ut circumciderentur et in structuram mitterentur; valde enim splendidi erant.

(A) VII. Haec cum vidisset vir ille dignitate praecipuus,[1] et dominus totius turris, vocavit hunc pastorem, et tradidit ei lapides, qui reprobati erant et positi circa turrim; et ait ad illum: ‚communda diligenter lapides hos, et apta[2] in structuram turris, ut cum caeteris possint convenire; eos autem, qui non conveniunt, longe a turri proiicies.' Haec cum praecepisset ei, cum omnibus, cum quibus venerat ad turrim, abiit. Virgines autem illae steterunt circa turrim, custodientes eam. Et dixi ad pastorem illum: ‚quonam modo possunt lapides hi in structuram huius turris, cum reprobati sint, redire?[3]' Et dixit mihi: ‚ego quidem[4] de lapidibus istis maiorem partem circumcidam, et adiiciam in structuram, et convenient cum caeteris.' Et dixi: ‚quomodo, domine, possunt circumcisi[5] eundem locum implere?' ‚Quicunque,' inquit, ‚minores inventi fuerint, in mediam structuram ibunt; maiores vero deforis ponentur, et continebunt eos.' Haec cum dixisset[6] mihi, ‚eamus,' inquit, ‚et post triduum revertamur; et emundatos hos lapides in structuram adiiciam.[7] Ea enim, quae sunt circa turrim, commundari debent omnia; ne forte[8] subito paterfamilias superveniat, et immunda ea, quae circa turrim sunt, inveniat, et ita aspernetur; et hi lapides non mittantur in structuram turris huius, et ego negligens paterfamilias videar esse.' Post triduum[9] autem cum venissemus ad eandem turrim, ait mihi: ‚consideremus hos lapides omnes, et videamus, qui ex eis possunt in structuram[10] ire.' Dico ei: ‚consideremus, domine.'

(A) VIII. Primum omnium coepimus considerare eos, qui nigri fuerant. Quales enim a structura depositi fuerant, tales sunt reperti. Iussit eos a turri moveri, et seorsum reponi.[1] Deinde consideravit eos, qui scabrosi fuerant; et multos ex eis[2] circumcidi iussit, et per virgines eos in structuram turris aptari; illae autem sublatos eos aptaverunt in media structura. Reliquos autem iussit cum illis nigris reponi;[3] nam

---

13) In Vat. habes *erant in eodem loco* (expunctum) *campo omnes allati* (erat *ablati*) *sunt per portam.*

14) *Deformare* infra c. 8. = in aliam formam ex pristina redigere. Sed heic locum suum non tuetur: textus est vitiatus. Cur enim lapidibus quadratis alia induenda est forma? Genuina lectio est in Codice Pal.: *Quicumque enim lapides erant in eo campo: omnes adlati sunt: et per portam illati a virginibus: et secti quadrati positi sunt loco electorum.*

15) *Ac vero hi qui* Vat.

16) *quoniam et durum erat et tarde videbatur* Vat., tum *posita* cum *i* supra, postea *irent* p. *mitterentur.*

Cap. VII. 1) *dignitosus* p. *dignitate praecipuus* Vat., ubi *prolati* p. *reprobati.*

2) *communda diligenter lapides et pone* Vat.

3) *Et dixi ad pastorem illum. Quemadmodum possunt hi lapides in structuram eiusdem turris cum sint reprobati redire.* (sic p.?) Vat.

4) *quidem* adiunxi c. Vat.

5) erat *circumcidi* in Vat.

6) *dixissem* Vat.

campo, omnes adlati sunt. Et per portam illati a virginibus et secti quadrati, positi sunt loco electorum.[6] Illi enim, qui rotundi erant,[7] non sunt positi in structuram, quoniam duri erant ad dolandum, tantumque videbatur ut circumciderentur. Sed positi sunt iuxta turrem, ut postea circumciderentur;[8] valde enim splendidi erant.

(B) VII. Cumque ille vir dignitosus dominusque turris illius omnia complesset, vocavit hunc pastorem, tradiditque ei lapides omnes, qui iuxta turrem erant reprobati de structura, et ait illi: diligenter communda hos lapides, et pone illos in structuram turris, qui tamen possunt coniungi cum aliis; eos autem, qui inconvenientes sunt, longe[1] a turre proice illos. Haec cum praecepisset pastor ille dignitosus, exit a turre, cum quibus venerat. Virgines autem illae stabant circa turrem custodientes eam. Et ego dixi ad pastorem illum: quemadmodum possunt hi lapides reprobati rursus in structuram turris ire? Et dixit mihi: vides, inquit, hos? Video, inquam, domine. Ego, inquit, de lapidibus istis maiorem partem circumcidam, et adiciam in structuram turris; et convenient cum caeteris lapidibus. Et ego dixi: quomodo possunt, domine, isti lapides circumcisi eundem locum explere? Et dixit mihi: quicunque minores fuerint reperti, in mediam structuram ibunt; maiores vero quicunque fuerint inventi, exteriores ponentur,[2] et continebunt eos. Et cum haec mecum locutus esset, ait mihi: eamus, et post biduum revertamur; et commundabimus hos lapides, et adiciemus eos in turris structuram. Ea enim, quae sunt circa turrem, commundari debent,[3] ne quando dominus subito superveniat et ea, quae sunt circa turrem, inveniat immunda, et spernat ea; et nec isti lapides ibunt in structuram, et ego negligens apud eum apparebo. Cumque post biduum venissemus ad eam turrem, ait mihi: consideremus hos lapides universos et videamus, an possint in structuram ire. Et dixi ei: ut vis, domine, consideremus.

(B) VIII. Primo omnium coepimus considerare eos, qui nigri fuerunt. Qui de structura depositi erant, tales sunt reperti. Iussit eos a turre tolli seorsumque poni. Inde consideravit eos, qui scabri evaserunt. Multos ex eis secuit, et iussit virginibus illis tollere eos, et adicere in aedificium. Et sustulerunt eos illae virgines, et posuerunt in mediam structuram turris. Reliquos autem, qui nigri effecti sunt,

---

7) *et commundos hos lapides adiciam in structuram* Vat.

8) *ne quando* p. *ne forte* Vat., dein *supervenerit* p. *superveniat*, tum *et ita asperentur et non sunt hic lapides* in *structuram*.

9) *biduum* Vat.

10) *eam* inserit Vat.

Cap. VIII. 1) *a turre moveri* (erat *movere*) *et seorsum poni*.

2) *his* Vat.

3) *poni* Vat.

6) Praestat *eiectorum* vulg. Cfr. infra c. 18.

7) Voc. *non sunt positi in structuram: quoniam duri erant* bis scribuntur in Pal. Deinde *tantumque* (*tandumque* Pal.) idem est ac *longumque*. In extrema sententia habes *circumcideretur*.

8) *circumcideretur* Pal.

Cap. VII. 1) *longe* repetitur in Pal.

2) *ponebunt* Pal.

3) *debet* Pal.

et hi evaserunt nigri. Deinde considerabat eos, qui scissuras habebant; et ex illis[4] multos circumcidi iussit, et per illas virgines adiici in structuram. Hi deforis positi sunt, quoniam integri inventi sunt; reliqui autem propter multitudinem scissurarum non potuerunt deformari;[5] propterea proiecti sunt ab aedificatione turris. Deinde considerabat eos, qui curti facti erant; multi ex illis scissuras habebant, et nigri evaserant; alii vero scissuras magnas habebant, quos iussit apponi cum illis, qui eiecti erant; reliquos autem commundatos et deformatos[6] adiici iussit in structuram, quos sublatos virgines illae in media structura aptaverunt; infirmiores enim erant. Deinde considerabat eos, qui dimidii quidem albi, dimidii autem nigri fuerant reperti; et multi ex illis nigri inventi sunt. Iussit et hos transferri ad illos, qui reiecti[7] erant. Reliqui vero toti candidi inventi sunt; et hi sublati sunt a virginibus et aptati in eadem turri[8]. Exteriores autem positi sunt, qui[9] integri inventi sunt, ita ut possent continere eos, qui in medio constructi erant; nihil enim eis recisum est. Deinde considerabat eos, qui duri et asperi fuerunt[10]. Pauci ex his abiecti[11] sunt, quoniam non poterant circumcidi, valde enim duri reperti sunt; reliqui autem deformati[12] sunt, et in media structura a virginibus aptati; infirmiores enim erant. Deinde considerabat illos,[13] qui maculas habebant; et ex eis pauci reperti sunt nigri, et hi[14] ad caeteros adiecti sunt. Qui vero superfuerant, candidi et integri inventi sunt; et hi a virginibus in structuram aptati sunt, et deforis positi, propter fortitudinem suam.

(A) IX. Venit deinde ut consideraret[1] eos lapides, qui candidi et rotundi erant; et ait mihi: ‚quid faciemus de his lapidibus?' Et ego dixi: ‚domine, nescio.' ‚Nihil ergo,' inquit, ‚excogitas de his?'[2] ‚Ego,' inquam, ‚artem hanc, domine, non novi, nec lapidarius sum, nec possum intelligere quicqnam.' Et dixit: ‚non vides, eos valde rotundos esse?[3] Quodsi voluero eos quadratos redigere, plurimum[4] mihi ex his recidendum est; sed necesse est aliquos ex his in structuram turris transire.'[5] Et dixi: ‚si necesse est, quid igitur te implicas,[6] et non eligis, si quos habes eligere, et aptas in structuram illam?' Et elegit,[7] quos vidit maximos et splendidissimos, et deformavit eos; quos sublatos virgines illae in exterioribus partibus structurae posuerunt. Reliqui vero, qui superfuerunt, repositi sunt in eundem campum, unde sumpti erant;[8] abiecti vero non sunt, ‚quoniam,' inquit, ‚adhuc exiguum deest huic turri,

---

4) *his* Vat., dein *per eas virgines.*

5) *deformari* c. Pal. Vat. et Clerici marg. p. Fab. St. et Cotelerii *afformari,* quae Clerico monente inepta vox est. Gallicciolli: ma ad altre per la moltitudine delle fessure, non si puotè dar conveniente figura.

6) *deformatos* c. Pal. Vat. p. Fabri St. et Cotelerii *afformatos.* In Vat. habes: *multi ex his scissuras habuerunt et nigri evaserunt. Alii vero scissuras magnas habentes iussit hos poni cum his qui reiecti erant. Reliquos autem commundos et deformatos adici iussit in structuram. Quos oblatos.*

7) *dimidii quidem nigri reperti fuerant. Multi ex his nigri inventi sunt iussit et eos transferri ad eos qui reiecti* absque *erant* Vat.

8) *turre* Vat.

9) *quoniam* Vat., dein *contineri* p. *contineri,* tum *instructi* p. *constructi,* ibidem *ex eis* p. *eis.*

10) *erant* Vat.

11) Lego *ex his abiecti* p. *ex his adiecti* vulg., *ab his abiecti* Vat.

iussit cum illis nigris poni. Illos autem consideravit, qui scissuras habebant; et ex his multos circumcidit, et iussit per virgines adici in structuram. Et foris positi sunt, quia salvi inventi sunt. Reliqui autem propter multitudinem scissurarum deformari non potuerunt, et ab aedificatione turris proiecti sunt. Deinde consideravit eos, qui breves et inutiles fuerunt. Multi inventi sunt in illis nigri, alii scissuras magnas habentes. Iussit et eos seponi cum his, qui relicti erant; reliquos autem commundatos et deformatos iussit in structuram adici; quos sublatos virgines illae in media structura, quia infirmiores erant, aptaverunt. Deinde consideravit eos, qui dimidii albi erant, dimidii nigri. Multi ex his nigri inventi sunt; et eos iussit tolli, et poni iuxta eos, qui reiecti erant. Caeteri candidi toti inventi sunt, et a virginibus sublati in structura turris[1] apti sunt, quoniam integri inventi sunt, et nihil erat ex eis recisum. Exteriores positi sunt, ut eos, qui in medio recisi positi erant, continerent. Deinde consideravit eos, qui erant duri et asperi. Pauci ex eis abiecti sunt, qui ante poterant circumcidi; valde enim duri erant. Reliqui autem[2] deformati sunt, et in media structura, quia infirmiores erant, a virginibus positi erant. Deinde consideravit eos, qui maculas habuerant. Etiam ex his pauci evaserunt nigri, et separati inter reliquos positi sunt; caeteri vero candidi et integri a virginibus portati in structuram propter firmitatem suam exteriores positi sunt a virginibus.

(B) IX. Venit deinde ut consideraret illos albos et rotundos, et ait mihi: quid facimus de his lapidibus? Et dixi ei: domine, ego, quid scio?[1] Et ait mihi: nullum ergo de eis excidere cogitas? Et ego dixi ei: domine, artem hanc ego non habeo, nec lapidarius sum, nec possum intelligere quicquam. Et ait mihi: non vides, istos lapides valde rotundos esse? Quos si voluero redigere quadratos, multum ex eis recidendum est; et necesse est, aliquos ex eis in structuram poni.[2] Et dixi ei: domine, si necesse est hoc fieri, quid non eligis, si quos vis, et in structura maximos et splendidos aptas?[3] Et mox deformavit aliquantos, quos sublatos virgines illae in exterioribus partibus structurae posuerunt. Et caeteri in eodem campo, unde fuerant sublati, non abiecti, sed repositi sunt, quoniam adhuc modicum deest ad structuram turris. Forsitan

---

12) Scripsi *deformati* c. Pal. Vat. p. *formati* vulg.
13) *illos* om. Vat.
14) *et ex his nigri pauci reperti sunt et hi* (prius *his*) Vat.

Cap. IX. 1) *considerare* p. *ut consideraret* Vat.
2) Duo membra *Et ego dixi: domine, nescio. Nihil ergo, inquit, excogitas de his?* exemplum Vat. non agnoscit.
3) *esses* Vat.
4) *multum* Vat.
5) *ire* Vat.
6) *quid te tricas* p. *quid igitur te implicas* Vat., qui mox *elig eligere* (sic) p. *eligere.*

7) *eligit* Vat.; mox cum eodem Lamb. et Pal. *deformavit* p. Fab. St. *efformavit* et Cotelerii *afformavit.*
8) *in eodem campo unde sumpti fuerunt* Vat.

Cap. VIII. 1) *turri* Pal.
2) *autem* bis extat in Pal.
Cap. IX. 1) *qui* Pal. Tum est adverb.
2) Mirum sane, quod heic legimus, cum inter omnes constet ac usque ad hunc diem in multis ruinis videre sit, antiquos in turribus exstruendis praesertim seculo secundo frequenter usos fuisse lateribus rotundis, rotundisque testis atque concavis.
3) *aptes* Pal.

quod aedificandum erit, et forsitan vult dominus hos lapides aptari in ea structura, quia valde candidi sunt.'[9] Vocatae sunt deinde[10] mulieres speciosissimae duodecim, nigra veste vestitae, incinctae, et exertis humeris, capillisque solutis. Videbantur autem mihi hae mulieres agrestes esse. Et iussit eas pastor ille tollere lapides illos,[11] qui de structura eiecti erant, et eos referri in montes, unde ablati fuerant. Et illae gaudentes sustulerunt omnes, et reportaverunt eos, unde extracti fuerant. Postquam autem nullus lapis circa turrim iaceret, ait mihi: ,circumeamus hanc turrim, et videamus, nunquid aliquid[12] desit illi.' Coepimus ergo circumire eam. Et ut vidit eam[13] decenter aedificatam, coepit valde hilaris esse; ita enim decenter aedificata fuerat, ut, qui vidisset, concupisceret structuram eius; quoniam quasi de uno lapide videbatur esse, nec usquam commissura apparebat, sed ex petra una videbatur exsculpta.

(A) X. Ego autem huiusmodi turrim attente considerans valde laetabar.[1] Et ait mihi: ,affer calcem et testas minutas,[2] ut formas eorum lapidum, qui sublati sunt de structura et iterum repositi,[3] expleam; ea enim, quae circa turrim sunt, omnia aequari debent.' Et feci sicut iussit mihi,[4] et attuli ad eum. Et ait mihi: ,praesto adsis[5] mihi; et cito hoc opus perficietur.'[6] Complevit ergo formas illorum lapidum,[7] et iussit locum mundari circa turrim. Tunc virgines illae apprehenderunt scopas, et mundaverunt totum, et sustulerunt excrementa,[8] et sparserunt aquam; quo completo factus est locus delectabilis,[9] et turris decora. Ait deinde mihi: ,omnia commundata sunt; si venerit Dominus hanc turrim consummare, nihil inveniet, quod de nobis queratur.' Haec cum dixisset, volebat abire.[10] At[11] ego apprehendi peram eius, et coepi rogare eum per Dominum, ut mihi omnia, quae ostenderat, explicaret. Ait mihi: ,habeo modicam occupationem, at omnia tibi explicabo; exspecta autem me heic,[12] dum venio.' Dico ei: ,domine, quid heic[13] solus faciam?' Respondit: ,non es solus, omnes enim virgines tecum sunt.' Et dixi: ,trade me, domine, ergo eis.' At[14] ille vocavit illas, et dixit eis: ,commendo vobis hunc, donec venio.' Remansi igitur cum virginibus illis. Illae autem hilares erant et affabiles mihi, praecipue tamen quattuor, quae caeteras praecedebant dignitate.

(A) XI. Dicunt mihi deinde virgines illae: ,hodie pastor ille huc venturus non est.' Et ego dixi: ,quid ergo ego[1] faciam?' Et dicunt

---

9) *quod edificandum erat* (c. punctis suppositis) *erit forsitan vult dominus eos lapides aptari in ea structura que valde candida est* Vat.

10) *Vocate deinde sunt* Vat., ubi in extrema sententia *capillis non dissolutis.* Harum mulierum nomina sunt: perfidia, intemperantia, incredulitas, voluptas in c. 15. Cfr. c. 13 et 18.

11) *tollerare lapides eos* Vat., ubi des. vocc. *et eos referri in montes, unde ablati fuerant. Et illae gaudentes sustulerunt omnes, et reportaverunt eos, unde extracti fuerant.*

12) *ne quid* p. *numquid aliquid* Vat., ibidem seq. *illi* correctum est ex *ille.*

13) Vox *eam* emendata est in Vat., ibidem ordinatur *valde hylaris esse cepit,* postbac *nec alicubi commissura parebat· sed ex petra illa videbatur exsculpta.* Locus citatur ab Orig. in Comment. ad Osee T. II. p. 439. ed. Ruae.

Cap. X. 1) *Ego autem eiusmodi considerans bene valde letus eram.*

enim placet domino huius turris, et hos lapides in eadem structura aptari iubebit, quoniam splendidi sunt nimis. Et ecce mulieres duodecim valde speciosissimae nigra veste vestitae et ab humeris cinctae et capillis solutis: hae[4] visae sunt mihi silvaticae esse. Et iussit eis pastor ille tollere lapides illos, qui de structura abiecti erant, et referre in montes, unde fuerant allati. Illae autem cum hilaritate tulerunt, et reportaverunt eos ibi, unde eiecti erant. Verum cum essent omnes lapides sublati, nec aliquis lapis circa turrem relictus esset, ait mihi: circumeamus turrem et videamus, ne aliquid desit illi. Et cum coepisset circumire eam, vidit illam decenter aedificatam, et valde hilaris esse coepit. Ita enim eleganter erat aedificata, ut ex uno lapide speraretur esse structa. Commissura enim vel iunctura nulla apparebat, sed ex[5] petra illa turris nobis videbatur esse culta, et erat quasi monolitha.

(B) X. Unde ego circumiens cum eo hilaris eram, talia dona videns. Et ait mihi pastor ille: vade et adfer[1] calcem et testam minutam, ut lapidum illorum, qui sublati erant de structura, formam repleam; nam et ea, quae circa turrem sunt, omnia aequari debent. Et feci ego sicut iussit mihi, et id, quod iusserat, adtuli ad eum. Et ait mihi: praesto esto; cito opus hoc efficitur. Implevit ergo formas lapidum illorum, qui de structura erant ablati, iussitque eundem locum scopari, et in circuitu eiusdem turris commundari. Tunc virgines illae acceptis scopis munditias fecerunt, totumque stercus sustulerunt, et aquam sparserunt. Quo facto locus ille evasit hilaris, et decori fuit eidem turri. Tunc ait mihi: omnia commundata sunt. Si venerit dominus, ut consideret hanc turrem, non habebit de nobis queri. Haec cum dixisset, volebat a me ire. Ego autem adpraehensa pera eius rogavi eum per Dominum, ut mihi omnia, quae ostenderat, exsolveret. Ille autem dixit mihi: pusillum habeo occupationis, et omnia tibi exsolvam; sed exspecta me hic, cum[2] venio. Et ego illi dixi: domine, quid hic facturus sum solus? Nam illae virgines omnes tecum sunt. Ego ergo rogavi illum, ut me ipse illis traderet. Ille autem vocavit eas, et dixit illis: commendo vobis hunc, dum venio; et mox discessit. Remansi igitur cum illis virginibus. Illae autem mihi hilares satis et affabiles erant, praecipue[3] tamen illae quattuor, quae erant dignitosissimae.

(B) XI. Et coeperunt ad me ita dicere: ille pastor huc hodie venturus non est. Et ego dixi: quid ergo faciam? Et illae mihi dixerunt:

---

2) *et testa minuta* Vat.
3) *iterum repositos* p. *et iterum repositi* Vat.
4) *me* Vat.
5) *sis* Vat.
6) *efficietur* Vat.
7) *formas lapidum eorum* Vat., qui om. *locum.*
8) *et substulerunt stercus* Vat.
9) *hylaris* Vat.
10) *ire* Vat.
11) *Ac* Vat., in fine *exsolveret.*
12) *at omnia tibi exsolvam. Expecta me autem hic* Vat.
13) *hic* Vat.
14) *Ac* Vat.
Cap. XI. 1) *ego* om. Vat.
4) *haec* Pal.
5) *sed ex* repetitur in Pal., ubi haud dubie scribendum *sculpta* p. *culta.*
Cap. X. 1) *adfers* cum puncto supra *d* lit. posito Pal., ibidem *de structuram.*
2) Forte *dum.*
3) *praecipuae* Pal.

mihi: ,usque in vesperam exspecta, si forsan venerit et loquetur tecum; sin minus,[2] nobiscum, dum veniat, manebis.' Dixi eis: ,exspectabo eum usque ad vesperam; quodsi non venerit, domum ibo, et revertar mane.' Responderunt mihi: ,nobis assignatus[3] es; non potes recedere a nobis.' Et dixi: ,ubi manebo?' Dicunt mihi: ,nobiscum[4] dormies ut frater, non ut maritus; frater enim noster es, et de caetero tecum habitare paratae sumus; valde enim carum te habemus.' Ego autem erubescebam cum eis manere. Ea vero, quae ex illis prima esse videbatur, amplexata me est,[5] et osculari me coepit. Caeterae vero, cum vidissent me amplexari ab illa, et ipsae coeperunt me ut fratrem osculari, et ducere circa turrim, et ludere mecum.[6] Quaedam autem ex illis psalmos canebant, quaedam choros ducebant. Ego autem circa turrim in[7] silentio laetus cum eis ambulabam, et videbar mihi iunior factus esse. Postquam vero vespera esse coepit, domum repente abire volebam; illae autem retinuerunt me, et non permiserunt abire.[8] Mansi ergo illa nocte cum eis iuxta eandem turrim.[9] Straverunt autem[10] tunicas suas linteas in terram, et me in medio collocaverunt, nec quicquam aliud faciebant, nisi quod[11] orabant. Sed et[12] ego cum illis sine intermissione orabam, neque minus quam illae. Quae cum me sic orantem vidissent, ingens gaudium[13] perceperunt; et cum eis illic fui[14] usque ad diem posterum. Et cum adorassemus Dominum, tunc venit pastor ille, et ait ad illas: ,nullam ei fecistis iniuriam?'[15] Et dixerunt ei: ,ipsum interroga.' Dico ei: ,domine, magna voluptas me cepit,[16] quod mansi cum eis.' Et dixit mihi: ,quid coenasti?' Et dixi: ,coenavi, domine, tota nocte verba Domini.' ,Bene,' inquit, ,te acceperunt?' Et dixi: ,bene,[17] domine.' ,Nunquid vis nunc audire?' Et dixi: ,volo,[18] domine; et primum, sicut te interrogavero, rogo ut sic mihi demonstres.' ,Quemadmodum vis,' inquit, ,sic tibi rem explanabo,[19] nec quicquam te celabo.'

(A) XII. ,Primum omnium, domine,' inquam, ,hoc[1] mihi demonstra; petra haec et porta quid sunt?' ,Audi,' inquit: ,petra haec et porta Filius Dei est.' ,Quonam pacto,'[2] inquam, ,domine, petra vetus est, porta autem nova?' ,Audi,' inquit, ,insipiens, et intellige. Filius quidem Dei omni[3] creatura antiquior est, ita ut in consilio Patri suo adfuerit ad condendam creaturam. Porta autem propterea nova est, quia in consummatione novissimis[4] diebus apparebit, ut, qui assecuturi sunt salutem,

---

2) *Usque in vespera expecta eum. Si venerit forsan loquetur tecum· si minus* Vat.

3) *consignatus* Vat.

4) *enim* inserit Vat.; eiusdem *enim* post *de caetero* locum suum non tuetur.

5) *prima videbatur esse amplexa est me* Vat. Illa est *fides* secundum c. 15.

6) *et ipsae ceperunt me osculare et ducebant circa turrim et ludebant mecum* Vat.

7) *in* om. Vat., qui postmodo *et videbar in velut iuniorem esse factus.*

8) *Postquam vero vesper cepit· domum ire volebam· Ille autem detinuerunt me et non permiserunt me ire* Vat.

9) *Mansi eadem nocte cum eis ad eandem turrim* Vat.

10) *autem* om. Vat.

11) *quod* deest in Vat.

12) *et* om. Vat., ubi *orabam sine intermissione· nec.*

13) *Que cum vidissent me orantem magnum gaudium* Vat.

14) *ibi* p. *illic fui* Vat.

15) *Ne forte fecistis ei iniuriam* Vat.

usque in vesperum exspecta eum, si venerit, utique loquetur tecum: quodsi non venerit, manebis nobiscum, dum venerit. Et ego dixi eis: exspectabo eum usque in vesperum; quodsi non venerit, domum ibo, et revertar mane. Illae autem virgines responderunt mihi: nobis adsignatus es; non potes discedere a nobis. Et ego dixi: ubi ergo manebo? Et illae dixerunt: nobiscum dormies, sed sicut frater, non utut maritus; frater enim noster es. A modo tecum mansurae sumus; valde enim te diligimus. Ego autem erubescebam cum illis manere. Illa vero, quae ex his prima videbatur esse, amplectitur me, oscularique coepit. Caeterae quoque, cum vidissent me amplexatum ab illa, et ipsae coeperunt me osculari, et ducere me circa turrem, et ludere mecum. Ego vero quasi iuvenior factus etiam ipse ludebam. Quaedam enim ducebant choros, quaedam cantabant; ego vero silentium [praestans] cum eis circa turrem ambulabam. Hilaris autem eram cum illis, et postquam vespera esse coepit, ire domum volebam. Illae autem virgines non dimiserunt, sed detinuerunt me, et ego mansi cum illis illa nocte ad turrem. Straverunt autem in terra tunicas lineas suas,[1] et me in medio conlocaverunt. Nihil aliud autem faciebant, nisi orabant; unde et ego non minus quam illae sine intermissione cum illis orabam. Gaudebant autem et illae, quod sic et ego orabam. Denique cum mansissem cum illis, etiam pastor ille hora secunda venit, et ait ad virgines illas: nunquid iniuriam illi fecistis? Et illae dixerunt: interroga ipsum. Ego autem respondi: voluptatem percepi, domine, quod mansi cum ipsis. Et ille dixit mihi: quid coenasti? Et ego dixi: coenavi, domine, verba Domini tota nocte. Et ille dixit: bene te acceperunt? Et ego dixi: etiam, domine. Et ait mihi: ecce nunc, quid vis audire primum? Et ego dixi: sicuti ab initio mihi ostendisti, domine, sic rogo te, domine, ut quomodo rogavero, sic enunties mihi. Quemadmodum vis, [inquit,] sic tibi exsolvam, nec quicquam te celabo.

(B) XII. Et ego dixi: primo omnium, domine, hoc mihi domonstra de petra et de porta. Et dixit mihi: petra et porta filius Dei est. Et ego dixi: quemadmodum, domine? nam petra vetus est, porta autem nova. Illa autem dixit mihi: intellige, insipiens. Filius quidem Dei antiquior est totius creaturae Dei, ita ut consilio fuerit patri suo in constituenda tota creatura, quae est in ipso. Et ego dixi: domine, porta haec quare nova est? Ille autem dixit mihi: quoniam in consummatione novissimi diei apparebit, ut qui sunt accepturi salutem, per eam intret

16) *magnam voluptatem cepi* Vat.

17) *ita* Vat.

18) *Ita* Vat., ubi deest seq. *et*, dein *me* p. *mihi*.

19) *Quem ad modum inquit vis sic tibi exolvam* Vat.

Cap. XII. 1) Vocc. *inquam, hoc* om. Vat.

2) *Quemadmodum* Vat. sine subseq. *inquam*. Cfr. I Cor. 10, 4. Ioan. 10, 7. 9.

3) *omni* man. sec. supplevit ad oram Vat., qui enuntiationem terminat *ita ut consilio fuerit patri suo constituendo eam creaturam*. Cfr. Ioan. 1, 1—3. 10.

4) *In novissimis* vulg. Cum Vat. exclusi *in* praep., quam ex antecedentibus irrepsisse crediderim. In Vat. *est* (cum puncto supposito) *apparuit* p. *apparebit*. Cf. Pal. Notat Gall.: Mss. Angl. et Carm. *apparuit*. Vulgata lectio confirmari potest ex Hebr. 10, 28. quo forte respexit Hermas. Altera vero Mss. ex Heb. 1, 1. 2.

Cap. XI. 1) *sua* Pal.

per eam intrent in regnum Dei. Vidisti,' inquit, ,lapides illos,[5] qui per portam translati sunt, in structuram turris collocatos; eos vero, qui non erant translati per portam, abiectos in locum suum?' Et dixi: ,vidi, domine.' ,Sic,' inquit, ,nemo intrabit in regnum Dei, nisi qui acceperit[6] nomen Filii Dei. Si enim in civitatem aliquam volueris intrare, et civitas illa cincta[7] sit muro, et unam habuerit tantummodo portam, nunquid poteris aliunde intrare civitatem illam, nisi per portam, quam habet?' ,Et quonam modo,'[8] inquam, ,domine, aliter fieri potest?' ,Sicut ergo,' inquit, ,in illam[9] urbem non potest aliter intrari, quam per portam eius; ita nec in regnum Dei potest aliter intrari, nisi per nomen Filii eius, qui est ei carissimus.' Et dixit mihi: ,vidisti turbam eorum, qui aedificabant[10] turrim illam?' ,Vidi,' inquam, ,domine.' Et dixit mihi:[11] ,illi omnes nuntii sunt dignitate venerandi. His igitur velut muro[12] cinctus est Dominus. Porta[13] vero Filius Dei est, qui solus est accessus ad Deum.[14] Aliter ergo nemo intrabit ad Deum,[15] nisi per Filium eius. Vidisti,' inquit, ,illos sex viros, et in medio eorum praecelsum virum illum ac magnum,[16] qui circa turrim ambulavit, et lapides de structura reprobavit?' ,Vidi,' inquam, ,domine.' ,Ille,' inquit, ,praecelsus[17] Filius Dei est; et illi sex nuntii sunt dignitate conspicui, dextra laevaque eum circumstantes. Ex his,' inquit, ,excellentibus nuntiis nemo sine eo intrabit ad Deum.'[18] Et dixit: ,quicunque ergo nomen eius non acceperit, non intrabit in regnum Dei.'[19]

(A) XIII. Et dixi:[1] ,quid est deinde haec turris?' ,Haec,' inquit, ,ecclesia est.' ,Et virgines hae, quae sunt, domine?' Et dixit mihi:[2] ,hae,' inquit, ,spiritus sancti sunt; non aliter enim homo potest in regnum Dei intrare, nisi hae induerint[3] eum veste sua. Etenim nihil proderit tibi[4] accipere nomen Filii Dei, nisi etiam et vestem earum[5] acceperis ab eis. Hae namque[6] virgines potestates sunt Filii[7] Dei. Ita frustra nomen eius portabit quis, nisi etiam potestates eius portaverit.' Et dixit mihi:[8] ,vidisti lapides illos, qui abiecti sunt? Illi[9] enim nomen quidem portarunt, vestem autem illarum non induerunt.' Et dixi: ,quae est vestis earum, domine?' ,Ipsa,' inquit, ,nomina vestis earum est.[10]

---

5) *Vidistis inquit eos lapides* Vat., sub periodi finem *in loco suo*.

6) *acceperint* Vat.

7) *fuerit* Vat., qui ordinat *portam tantummodo*.

8) *Et quemadmodum* Vat.

9) *eamdem* Vat., ex quo c. Pal. et ed. pr. accessit proximum *aliter*; ille subinde *intrare* p. *intrari*, sicuti postmodo.

10) *edificaverunt* Vat.

11) *mihi* addidi c. Fab. St. Pal. Vat., in quo quidem deest seq. *illi*, idem *dignosi* p. *dignitate venerandi*.

12) *velut in muro* Vat.

13) Hinc nonnulli deducere conati sunt, Hermam doctrinae de ὁμοουσίᾳ contradicere. Cfr. Iachm. l. c. p. 71. Simili figura de *porta* seu *ostio* Dominus ipse usus est. Ioan. 10, 9. *H.*

14) *dominum* Pal. Vat. Cfr. Ioan. 14, 6.

15) *dominum* Vat.

16) *in medio eorum honestum virum et magnum* Vat., in fine *portavit* p. *reprobavit*.

17) *honestus* Vat., ubi *nuncii sunt dignitosi dextera levaque eum contenentes*.

18) *Et his inquit dignitosis nunciis nemo sine hoc intrabit in regnum ad domini* habes in Vat., ubi librarius vocabulis *in regnum* puncta supposuit.

19) Vocc. *regnum dei* in Vat. erasa transparent.

Cap. XIII. 1) Simili modo similitudines in IV Esdr. 2, 44—48. explicantur. Cfr. Iachm. l. c. p. 64. et Vis. 1, 3. *H.*

in regnum Dei. Et postea coepit dicere mihi: vidisti lapides illos, qui per portam ierunt, et redierunt iterum in turris structuram, et eos, qui non redierunt, sed rursus in locum suum abiecti sunt? Et ego dixi: vidi, domine. Et ille dixit: ideoque sic in regno Dei nemo intrat nisi acceperit nomen filii Dei. Et adiecit: sic est, inquit; sicut qui in urbem aliquam ire voluerit, et illa cincta sit muro et non habeat nisi unam tantummodo portam, nunquid potest aliquis intrare eam, nisi per portam eius? Et ego dixi ei: domine, quomodo autem aliter fieri potest? Et ait mihi: utique quomodo aliter non potest aliquis intrare in civitatem illam,[1] nisi per portam eius, ita nec in regnum Dei potest homo aliter intrare, nisi per nomen filii eius, qui est ei carus. Et ait mihi: vidisti illam turbam, quae aedificabat[2] turrem? Vidi, inquam, domine. Et ait mihi: illi omnes nuntii sunt illius dignitosi. Ipsis ergo velut muro cinctus est Dominus; porta vero filius Dei est, cui portae unus est introitus ad Dominum. Ergo nemo aliter intrat, nisi per filium eius. Et iterum dixit mihi: vidisti illos sex viros, et in medio eorum honestum atque magnum virum, qui circa turrem ambulavit, et lapides structurae reprobavit? Vidi, inquam, domine. Et ait mihi: ille vir honestus filius Dei est, et illi sex honesti nuntii sunt dextra laevaque eum continentes; nam et [ex] sex istis dignitosis nuntiis nemo intrat ad Deum patrem eius nisi per filium. Quicunque ergo nomen eius non acceperit, non intrat in regnum Dei.

(B) XIII. Et dixi ei: domine, turris haec quid est? Et ait mihi: turris haec ecclesia est. Et dixi ei: domine, virgines hae quae sunt? Et dixit: sancti spiritus sunt. Non aliter homo in regno Dei potest inveniri, nisi hae virgines eum sua veste induerint. Si enim solum nomen acceperit, habitum autem ab istis non acceperit, nihil proderit. Hae autem virgines potestates sunt filii Dei. Si ergo nomen quidem eius geras, virtutem autem ac potentiam eius non feras,[1] frustra nomen eius feres. Et iterum dixit mihi: vidisti lapides illos, qui sunt abiecti? Et ego dixi: vidi. Et ait mihi: illi quidem nomen Dei tulerunt, vestem autem harum non induerunt. Dico ei: domine, dic mihi, quae est vestis illarum? Et ille ait mihi: quicunque nomen filii Dei[2] portat, harum quo-

---

2) *mihi* om. Vat.

3) *has induerit* Vat. Spiritus sanctus respectu multiplicium donorum suorum per plures virgines repraesentatur, tamen *unus* statim dicitur. *Oxon.* Cfr. infra c. 15. et Vis. 3, 8. Matth. 22, 11. Rom. 13, 14.

4) *tibi proderit* collocatur in Vat.

5) *harum* Vat.

6) *Hec enim* Vat., ubi *H* litera depicta apparet, ac si alius similitudinis exordium fuisset notandum.

7) *Filii* om. Vat. Post voc. *Dei* dimidium versus relictum est vacuum. Lacunam excipiunt haec: *ita sine causa nomen portabit nisi etiam potestates eius tulerit.*

8) *mihi* om. Vat., qui *eos lapides* p. *lapides illos.*

9) *hii* Vat., dein *tulerunt* p. *portarunt*, tum *harum* p. *illarum.*

10) *Ipsa inquit nomen earum vestis est* Vat.

Cap. XII. 1) *civitate illa* Pal., ubi similiter *regno.*

2) *aedificabatur* Pal.

Cap. XIII. 1) *feres* Pal.

2) Exclusi Codicis Pal. alterum *portat* ante *dei,* ibidem est *debent.*

Quicunque ergo,' inquit, ,nomen Filii[11] Dei portat, harum quoque nomina portare debet; nam et Filius nomina portat earum. Quoscunque,' inquit, ,lapides vidisti in structura remansisse per manus harum traditos, earum potestate vestiti sunt.[12] Ideoque totam turrim concordem[13] vides cum petra, et velut ex uno lapide factam. Sic quoque ii, qui crediderunt Deo per Filium eius, induti sunt spiritum hunc.[14] Ecce unus erit spiritus, et unum corpus, et unus color vestium eorum; sed et illi assequentur ista, qui portaverint[15] nomina virginum harum.' Et dixi: ,quare ergo, domine, abiecti sunt lapides, qui reprobati fuerunt, cum ipsi per portam translati fuerint,[16] et traditi per manus virginum harum in structuram turris huius?' ,Quoniam,' inquit, ,cura tibi est, omnia diligenter inquirere, audi de iis[17] lapidibus, qui abiecti sunt. Hi omnes nomen Filii Dei[18] acceperunt, sed et potestatem virginum harum. His ergo spiritibus acceptis consummati fuerunt, et in numerum servorum Dei redacti, et unum corpus eorum esse coepit atque una vestis; eandem[19] enim sentiebant aequitatem, quam pariter exercebant. At[20] vero postquam viderunt mulieres illas, quas advertisti nigra veste vestitas, exertis humeris et solutis crinibus, concupiverunt solicitare illas ob pulcritudinem earum, et induti sunt potestate earum; virginum vero proiecerunt amictum. Hi igitur abiecti sunt a domo Dei, et traditi mulieribus illis. At hi, qui[21] non sunt corrupti pulcritudine earum, in domo Dei remanserunt. Habes,' inquit,[22] ,horum lapidum, qui abiecti sunt, explicationem.'

(A) XIV. Et dixi: ,si qui[1] ergo, domine, hominum, qui huiusmodi sunt, egerint poenitentiam, et abiecerint cupiditatem mulierum illarum,[2] et conversi redierint ad virgines, et earum potestatem induerint, nonne intrabunt in domum Dei?' ,Intrabunt,' inquit, ,si abiecerint[3] omnia opera mulierum illarum, et harum virginum resumpserint potestatem, et in operibus earum ambulaverint. Et ideo intermissio facta est struendi, ut, si hi egerint poenitentiam, adiiciantur in structuram turris, si autem[4] non egerint poenitentiam, alii struantur loco eorum, et illi tunc abiiciantur in toto.' Ad haec omnia gratias egi Domino, quod in omnes, in quibus invocatum est nomen eius, motus clementia miserit praesidem nuntium poenitentiae ad nos, qui deliquimus ei; et quod renovaverit spiritus nostros iam certe deficientes, neque habentes spem salutis, nunc vero recreatos ad redintegrationem vitae.[5] Et dixi: ,nunc, domine, demonstra

---

11) *Filii* om. Vat., sub finem leg. *Etenim filius nomina portat* absque *earum*. Oxon. de nomine Filii Dei ab electis gestato refert ad Apoc. 2, 17. 3, 12. 14, 1.

12) *in structura remisisse traditos per manus earum · harum potestate vestiti sunt* Vat.

13) *concordem* non exh. Vat. — Hermam de *unitate ecclesiae* loqui monet Rothe, Anf. d. christl. Kirche p. 596. *II.* Cfr. Orig. Philoc. c. 8.

14) *hi qui crediderunt dominum per filium eius induti sunt hoc spiritum* Vat., *induti hos spiritus* Pal., i. e. induti his virtutibus.

15) *tulerint* Vat.

16) *qui reprobati sunt. Cum et ipsi translati sunt* Vat., in fine *huius turris*. Cfr. supra c. 6 et Vis. 3, 5.

17) *his* Vat.

18) *dei filii* transp. Vat.

19) *consummati sunt et in numero servorum dei redacti sunt et unum corpus eorum cepit esse atque una vestis ad eandem* Vat.

20) *Ac* Vat., deinde *animadvertisti* p. *advertisti*, mox *humeris et dissolutis crinibus concuperunt enim eas sollicitari pulcritudinem earum*, in fine erat *admictum*.

21) *Ac qui* p. *At hi, qui* Vat.

22) *inquit* om. Vat. in fine leg. *exolutionem*.

que nomina portare debet, quia et ipse filius Dei harum nomina portat. Quoscunque igitur vidisti lapides in turris structuram[3] processisse traditos per manus harum virginum, et mansisse in eadem structura, harum sunt potestate vestiti. Ideoque vidisti[4] totam turrem monolitham cum petra factam. Si quoque et illi, qui per filium eius credunt Domino, induti hos spiritus, erunt in uno spiritu et in unum corpus,[5] et unus color vestium eorum [erit,] quia et isti, qui tulerunt nomina virginum, sic erunt. Et ego iterum interrogavi illum: qui sunt illi lapides, qui per portam vel per manus virginum translati in structuram[6] turris postea reiecti sunt? Quare reprobati sunt, domine? Ille autem dixit mihi: quia curae tibi est, omnia diligenter inquirere, audi et de istis lapidibus, qui abiecti sunt. Illi quidem omnes nomen filii Dei acceperunt, sed et potestatem[7] virginum harum acceperunt; et his spiritibus acceptis confirmati sunt, et erant cum servis Domini. Et erat eorum unum corpus atque unus spiritus, quod idem sentiebant, et aequitatem pariter exercebant. Post aliquantum autem temporis persuasi sunt a mulieribus, quas vidisti nigra veste vestitas, nudatis humeris et capillis solutis et specie formosas. Quas cum vidissent, concupierunt et induti sunt potentiam illarum, et harum virginum potentiam abiecerunt. Ipsi sunt ergo, qui abiecti sunt a domo Dei, et traditi sunt mulieribus illis. Alii autem, qui non sunt corrupti pulcritudine earum, in domo Dei remanserunt. Et ait mihi: ecce habes et horum lapidum, qui abiecti sunt, exsolutionem.

(B) XIV. Et ego dixi: quid ergo, domine, isti homines, si egerint poenitentiam, et abiecerint[1] cupidinem mulierum illarum, et redierint ad has virgines, et induerint poenitentiam earundem virginum, si non fuerint in opera mulierum illarum morati, non intrabunt in domum Dei? Et ait mihi: intrabunt, si abiecerint omnia opera mulierum illarum, et istarum virginum resumpserint potentiam,[2] et in operibus ipsarum ambulaverint. Nam ideo intermissio facta est struendae turris, ut si egerint poenitentiam, adiciantur in ipsius structuram turris. Si autem non egerint poenitentiam, alii in loco illorum in structuram[3] ibunt, et illi in aeternum abiecti erunt. Ad singula haec gratias egi Deo, quod in omnes, in quos invocatum est nomen eius, motus misericordiam suam profuderit, et ad nos, qui deliquimus in eum, nuntium poenitentiae miserit, et renovaverit spiritus nostros, nosque iam defectos neque spem salutis habentes recreaverit, redintegratione dando[4] nobis vitam. Nunc ergo, domine, de-

Cap. XIV. 1) *Et si quis* absque *dixi* Vat. Cfr. Vis. 3, 7.

2) *earum* Vat., dein *et harum potestatem induerint non intrabunt in domo dei.*

3) *abiecerunt* erat in Vat.

4) Membrum *egerint poenitentiam, adiiciantur in structuram turris, si autem* non agnoscit Vat.; in eodem subinde erat *non erint,* mox leg *et hi* p. *illi,* in fine *in totum in totum,* postremis duobus vocc. lineola subsignatis.

5) *Ad hec singula gratias dominum quidem in omnes in quibus invocatum est nomen eius invocatum* (c. punctis suppositis) *motus clementia miserit presidem nuncii penitentie ad nos qui delinquimus ei et quod renovaverit spiritus nostros. Iam enim defectus neque habentes spem salutis recreati ad reintegrationem vite* Vat.

3) *structura* Pal.

4) *vidi* Pal.

5) *erant in uno spiritu et in unum corpus* Pal.

6) *structura* Pal.

7) *potestate* Pal.

Cap. XIV. 1) *abicerent* Pal.

2) *penitentiam* Pal.

3) *structura* Pal.

4) *recrearit rediisset grando* Pal.

mihi, quare non in terra aedificatur haec[6] turris, sed supra petram et portam?' ,Quoniam,' inquit, ,insipiens et sine intellectu es,[7] ideo interrogas.' Et dixi: ,necesse habeo, domine, omnia te interrogare, quoniam nihil omnino intelligo; responsa enim omnia magna[8] et praeclara sunt, et quae homines vix intelligere possunt.' ,Audi,' inquit: ,nomen Filii Dei magnum et immensum est, et totus ab eo sustentatur orbis.'[9] ,Si ergo,' inquam, ,omnis Dei creatura per Filium eius sustentatur, cur non et eos sustinet, qui invitati sunt ab eo, et nomen eius ferunt, et in praeceptis eius ambulant?'[10] ,Nonne[11] etiam vides,' inquit, ,quod sustinet eos, qui ex totis praecordiis portant nomen eius? Ipse igitur fundamentum est[12] eorum, et libenter portat eos, qui non negant nomen eius, sed libenter sustinent illud.'

(A) XV. Et dixi: ,demonstra mihi, domine, nomina virginum harum et mulierum illarum, quae nigra veste sunt indutae.'[1] ,Audi,' inquit: ,nomina virginum,[2] quae potentiores sunt, quae obtinuerunt angulos portae. Haec sunt nomina earum:[3] prima vocatur ,fides,' secunda ,abstinentia,' tertia ,potestas,' quarta ,patientia.' Caeterae autem, quae infra has consistunt,[4] his nominibus vocantur: ,simplicitas, innocentia, castitas, hilaritas, veritas, intelligentia,[5] concordia, caritas.' Quicunque itaque portant haec nomina et nomen Flii Dei, in regnum Dei poterunt intrare. Audi[6] nunc mulierum nomina, quae nigra veste vestitae sunt. Ex his quattuor potentiores sunt: quarum prima ,perfidia,' secunda ,intemperantia,' tertia ,incredulitas,' quarta[7] ,voluptas' nominatur. Sequentes vero harum sic nominantur: ,tristitia, malitia, libido, iracundia, mendacium, stultitia, inflatio, odium.' Hos spiritus qui portat Dei servus, regnum[8] Dei videbit quidem, sed non intrabit in illud.' ,Lapides vero illi,[9] domine, qui de profundo in structura aptati sunt, qui sunt?' ,Decem,' inquit, qui in fundamentis collocati sunt, primum seculum[10] est; sequentes viginti quinque, secundum seculum[11] est iustorum virorum. Illi autem triginta quinque, Prophetae Domini ac[12] ministri sunt. Quadraginta vero Apostoli et doctores sunt praedicationis Filii Dei.' Et dixi: ,cur ergo, domine, virgines illae etiam hos lapides in structuram turris porrexerunt, translatos per portam?' Et dixit: ,hi enim primi spiritus illos portaverunt,[13] et

---

6) *haec* om. Vat. Cfr. supra c. 3.

7) *es* in Vat. ponitur post *insipiens*.

8) *quoniam nihil omnino intelligo responsa. Omnia enim magna* exh. Vat., in fine *possint*.

9) *magnum est, et immensum est et totus sustentatur ab eo orbis* Vat. Cf. Pal. Splendidum sane atque amplum orthodoxae auctoris nostri christologiae testimonium. Cfr. Hebr. 1, 3.

10) *Sic ergo omnis dei creatura per filium eius sustinetur. Cur et eos non sustineat qui mutati sunt ab eo et nomen eius ferunt et in eius praeceptis ambulant* Vat.

11) *Atque* Vat.

12) *est fundamentum* transp. Vat., dein *quoniam* p. *qui*, in fine *sed sustinent eum libenter.* Non mutavi *illud* quod Hef. in textum recepit ex Clerici marg., quia eandem lectionem c. Lamb. praebet etiam Pal.; *ipsum* Fab. St., *illum* Cot.

Cap. XV. 1) *vestite* Vat.

2) Cfr. Vis. 3, 8. Locum laudant Orig. hom. 13. in Ezech. et Auctor operis imperf. in Matth. 19, 28.

3) Maiori signo distinxi c. Fab. St. Pal. Vat. post *portae*, dedique cum iisdem *Haec sunt nomina earum* p. Cot. *haec sunt*, deinde *2a — 3a — 4a* Vat.

4) *que inter has constiterunt* Vat.

monstra mihi, quare non haec turris in terra aedificata est, sed supra petra et supra porta? Et ait mihi: quare insipiens es et sine intellectu, [ideo interrogas.] Et dixi ei: necesse habeo, domine, omnia te interrogare, quia nihil omnino intelligere possum; omnia enim magna et praeclara sunt, et hominibus difficillima ad intellectum. Et dixit mihi: audi. Nomen filii Dei magnum et inmensum est, et totum mundum ipse est qui sustinet. Si ergo omnis creatura Dei per filium sustinetur, quid putas eos [non sustineri,] qui vocati sunt ab illo? Nomen enim eius ferunt, et in praeceptis eius ambulant. Vides, inquit, quomodo sustinet eos, qui ex totis praecordiis nomen eius portant. Ipse autem fundamentum est eorum, et libenter eos sustinet, quoniam et ipsi non erubescunt nomen eius ferre, sed libenter illud ferunt.

(8) XV. Et dixi ei: monstra mihi, domine, nomina virginum harum, vel illarum mulierum, quae nigra veste vestitae sunt. Et dixit mihi: audi nomina harum virginum, quae sunt potentiores, quaeque stant in angulis portae. Haec sunt nomina earum: prima fides, secunda abstinentia, tertia patientia, quarta magnanimitas. Illae autem aliae, quae iuxta ipsas sunt, his nominibus vocantur: simplicitas, innocentia, concordia, caritas, castitas, hilaritas, veritas et prudentia. Quicunque ergo portat haec nomina et nomen filii Dei, in regnum Dei poterit intrare. Audi nunc, inquit, et mulierum illarum nomina, quae nigram vestem habent. Hae sunt quattuor potentiores, quarum prima perfidia, secunda intemperantia, tertia incredulitas, quarta dulcedo seculi, et sequentes illarum ita vocantur: maestitia, nequitia, libido, iracundia, mendacium, stultitia, detractio et odium. Hos spiritus qui portat Dei servus, regnum quidem Dei videbit, sed non poterit intrare in illud. Et dixi ei: domine, illi lapides, qui de profundo in structuram turris sunt aptati, qui sunt? Et dixit mihi: illi primi decem, qui in fundamentis sunt conlocati, primae scripturae genesis[1] sunt; illi autem sequentes viginti et quinque secundum seculum est iustorum virorum; illi autem triginta quinque prophetae Domini ac ministri; quadraginta vero apostoli doctoresque: hi sunt praedicatores filii Dei. Et dixi illi: domine, quare ergo etiam istos lapides virgines illae in structuram turris porrexerunt, et per portam eos transtulerunt? Et dixit mihi: illi sunt primi, qui spiritus harum virginum portaverunt. Et sic ab invicem omnino non recesserunt, ut

5) *et veritas· Intelligentia* p. *veritas, intelligentia* Vat.

6) Cfr. supra c. 13.

7) *2a — 3a — 4a* Vat., subinde *dulcedo* in textu, man. sec. *voluptas* ad oram.

8) *dei servos in regnum* Vat.

9) *illi* om. Vat., qui *structuram aptati sunt. Qui sunt domine·*

10) *secundum* Vat., ad oram man. sec. *seculum.*

11) *seculum* in textu omissum sec. man. margini apponitur in Vat., subinde *est sanctorum virorum* Cfr. supra capp. 3. 4. Est, qui Hermam secundo seculo vixisse hinc desumat. Ast ex c. 16. non de ecclesiae, sed de virorum iustorum V. T. secundo seculo hic agi elucet. Primum seculum (ὁ πρῶτος αἰών) referendum esse videtur ad decem Patriarchas ante diluvium superstites (Gen. 5). Cfr. Hilgenfeld p. 154. l. c.

12) *ac* om. Vat. Cfr. supra c. 4.

13) *Hi enim spiritus primi portaverunt eos* Vat., deinde *hi spiritus eius usque in diem quietis· Qui nisi hi spiritus hos spiritus,* in fine *huius turris.*

Cap. XV. 1) *genesi* Pal., postea *predicatoresque*, fortassis scribendum *praedicatores regni.*

omnino alius ab alio non recesserunt, nec spiritus ab hominibus, nec homines a spiritibus; sed iuncti fuerunt hi spiritus eis usque ad diem quietis; qui nisi hos spiritus secum habuissent, non fuissent utiles structurae turris huius.

(A) XVI. Et dixi: ‚etiamnunc, domine, demonstra mihi.' ‚Quid quaeris?' inquit. ‚Quare,' inquam, ‚de profundo hi lapides[1] ascenderunt, et positi sunt in structuram turris huius, cum[2] iampridem portaverint spiritus iustos?' ‚Necesse est,' inquit, ‚ut[3] per aquam habeant ascendere, ut requiescant. Non poterant enim in regnum Dei aliter intrare, quam ut deponerent mortalitatem prioris vitae. Illi[4] igitur defuncti sigillo Filii Dei signati sunt, et intraverunt in regnum Dei. Antequam enim accipiat homo nomen Filii Dei, morti destinatus est; at ubi accipit illud sigillum,[5] liberatur a morte, et traditur vitae. Illud autem sigillum[6] aqua est, in quam descendunt homines morti obligati, ascendunt vero vitae assignati; et illis igitur praedicatum est illud[7] sigillum, et usi sunt eo, ut intrarent in regnum Dei.' Et dixi: ‚quare ergo, domine, et illi[8] quadraginta lapides ascenderunt cum illis de profundo, iam habentes illud sigillum?' Et dixit: ‚quoniam hi Apostoli et doctores, qui praedicaverunt nomen Filii Dei, cum habentes fidem eius[9] et potestatem defuncti essent, praedicaverunt illis, qui ante obierunt, *et ipsi dederunt eis hoc sigillum. Descenderunt igitur in aquam cum illis, et iterum[10] ascenderunt. Sed hi[11] vivi ascenderunt; at illi,[12] qui fuerunt ante defuncti, mortui quidem descenderunt, sed vivi ascenderunt. Per hos igitur vitam receperunt, et cognoverunt Filium Dei; ideoque ascenderunt cum eis, et convenerunt in structuram turris; nec circumcisi, sed integri aedificati sunt, quoniam aequitate pleni cum summa castitate defuncti sunt; sed tantummodo hoc sigillum defuerat eis. Habes horum explanationen.'[13]

**καὶ αὐτοὶ ἔδωκαν αὐτοῖς τὴν σφραγίδα τοῦ κηρύγματος. Κατέβησαν οὖν μετ' αὐτῶν εἰς τὸ ὕδωρ, καὶ πάλιν ἀνέβησαν. Ἀλλ' οὗτοι ζῶντες κατέβησαν, καὶ πάλιν ζῶντες ἀνέβησαν· ἐκεῖνοι δὲ οἱ προκεκοιμημένοι νεκροὶ κατέβησαν, ζῶντες δὲ ἀνέβησαν. Διὰ τούτων οὖν*

Cap. XVI. 1) Ex profundo allati sunt lapides 10 et 25 et 35 et 40, i. e. viri iusti primi et secundi seculi, Prophetae V. T., et Apostoli N. T. Cfr. supra c. 3 et 4. Cur et Apostoli N. T. ex profundo adducti fuerint, mox perspicies. *H.* Subinde *ascenderant* Vat.

2) Sensus est: cur viri probi Veteris Testamenti *novae* ecclesiae adaptantur, quum ipsi iam dudum ante adventum Christi in iustitia sint mortui? Respondetur: baptismo illi indigebant. *H.* Postmodo *portaverunt* Vat.

3) *ut* om. Vat. — Quandoquidem lavatio corporibus competit, non animis, Noster necessario intelligit Baptismum Metaphoricum et Mysticum, bona videlicet, quae in Baptismate a Deo conceduntur. Quod ergo dicit, istud est: Patriarchae, Prophetae, caeterique homines iusti, ante Christi adventum denati, cum virtutibus abundassent, ad ingrediendum in regnum Dei indigebant solummodo sigillo Filii Dei, seu Baptismate; (Baptisma enim ita passim apud Patres appellatur, rationemque denominationis illius reddit Theologus Gregorius Orat. 40.) hoc est, indulgentia baptismali. Quocirca Apostoli et doctores Evangelistae ipsi baptizati praedicaverunt post mortem suam iustis mortuis Baptismum ac fidem; descenderuntque cum illis in aquam; eo modo quo Philippus et Eunuchus Act. VIII, 38. descenderunt in aquam, ut hunc ille baptizaret; atque ex aqua ascenderunt; cum hac differentia, quod Apostoli, utpote iam donati lavacro regenerationis, vivi descenderint et ascenderint; iusti vero, quia

nec spiritus ab ipsis hominibus, neque ab spiritibus ipsi homines recederent, sed permanserunt isti spiritus cum illis usque ad quietem illorum. Nisi autem hos spiritus secum habuissent, non fuissent digni ad structuram huius turris.

(B) XVI. Dico illi iterum: domine, etiamnunc demonstra. Et ait mihi: quid quaeris? Et dixi ei: domine, quare, qui de profundo ascenderunt, positi sunt in structuram turris? Et ait mihi: qui iam pridem portaverunt spiritus istos, ideo necesse habebant per aquam ascendere, ut redivivi fiant et reviviscant; non poterant enim aliter in regnum Dei introire, nisi mortalitatem primae vitae suae deposuissent. Acceperant ergo et isti, qui quieverunt, signum filii Dei, et intraverunt in regnum Dei. Antequam enim portet homo nomen filii Dei, mortuus est; cum accipit hoc sigillum, deponit mortalitatem, et sumit[1] vitam; sigillum autem aqua est. In aquam[2] ergo descendunt mortui, et vivi ascendunt. Nam et illis praedicatum est hoc sigillum; ipsi quoque usi sunt illo,[3] ut intrarent in regnum Dei. Et dixi illi: domine, quare ergo et illi quadraginta lapides cum hoc[4] sigillo de profundo cum illis ascenderunt? Et ait mihi: isti sunt apostoli [et] doctores qui praedicaverunt nomen filii Dei, qui descendentes in virtute et fide filii Dei et iis qui obierant praedicaverunt.[5] Et ipsi quadraginta dederunt illis hoc sigillum.[6] Unde et ipsi apostoli descenderunt cum illis in aquam[7] et iterum ascenderunt soluti. Vivi descenderunt, et qui fuerant ante defuncti, soluti sunt; mortui enim descenderunt, et vivi ascenderunt. Propter hoc vitam receperunt, et cognoverunt nomen filii Dei. Ideoque et cum eis in turrem ascenderunt, et convenerunt in structuram turris. Non enim circumcisi sunt, quia sicut erant, integri aedificati sunt, quoniam in aequitate fuerunt, et in magna castitate quieverunt; solummodo autem sigillum non habuerunt. Habes et horum exsolutionem.

ἐζωοποιήθησαν, καὶ ἐπέγνωσαν τὸ ὄνομα τοῦ υἱοῦ [τοῦ] Θεοῦ· διὰ τοῦτο καὶ συνανέβησαν μετ' αὐτῶν, καὶ συνήρμοσαν εἰς τὴν οἰκοδομὴν τοῦ πύργου, καὶ ἀλατόμητοι συνῳκοδομήθησαν· ἐν δικαιοσύνῃ ἐκοιμήθησαν καὶ ἐν μεγάλῃ ἁγνείᾳ· μόνον δὲ τὴν σφραγίδα ταύτην οὐκ ἔσχον.

Baptismi antea erant expertes, mortui descenderint, ascenderint vivi. Hic mihi videtur sensus esse obscurissimi loci, atque a multis non intellecti. *Cot.*

4) *Et hii* Vat.

5) *Antequam enim nomen dei filii accipiat homo morti destinatus est ubi et accipit hoc sigillum* Vat.

6) *hoc sigillum autem* Vat., dein *ablati morte* p. *morti obligati.*

7) *hoc* Vat., tum *intrent* p. *intrarent.*

8) *hi* Vat., in fine *habentes hoc sigillum.*

9) Voce *fidem* in Vat. omissa leg. *eius*, cui iungitur man. sec. ad oram *sigillum*, dein *qui praedicaverunt his* p. *praedicaverunt illis.* Cum eodem et Fab. St. in fine dedi *hoc sigillum* p. Cot. *illud signum*, quod minus Graecis consentit. Clem. Alex. Strom. II, 9. p. 452. Cfr. Strom. VI, 6. p. 764.

10) *item* Vat.

11) *hii* Vat. Post corrigendum *descenderunt.*

12) *Ac alii* Vat.

13) *exsolutionem* Vat.

Cap. XVI. 1) *sumet* Pal., deinde *aquae* p. *aqua est.*

2) *aqua* Pal.

3) *illum* Pal., dein *in regno.*

4) *haec* Pal.

5) Ita reformavi lectionem Pal. *qui ascendentes in virtute: et fide filii dei: qui obierant et praedicaverant.*

6) *illius hoc sigillum* Pal.

7) *aqua* Pal.

(A) XVII. Et dixi: ,nunc iterum,[1] domine, et de montibus illis mihi demonstra, quare varii, et alia atque alia sunt figura.' ,Audi,' inquit: ,hi duodecim montes, quos vides, duodecim sunt gentes,[2] quae totum obtinent orbem. Praedicatus est ergo in eis Filius Dei[3] per eos, quos ipse ad illos misit.' ,Quare autem,' inquam[4] ,varii sunt, et alia atque alia figura?' ,Audi: hae duodecim gentes, quae totum obtinent[5] orbem, duodecim nationes sunt; et sicut eos montes vidisti varios, ita et[6] hae gentes. Sensus quoque et actus uniuscuiusque montis te[7] docebo.' ,Prius,' inquam, ,domine, hoc mihi demonstra: cum sint tam varii hi montes, quonam pacto in structuram huius turris convenerint, unoque redigantur colore, et non minus splendidi sint, quam qui ascenderunt ex profundo?'[8] ,Quoniam,' inquit, ,universae nationes, quae sub caelo sunt, audierunt et crediderunt, et uno nomine Filii[9] Dei vocati sunt. Accepto igitur eius sigillo, eandem omnes prudentiam eundemque sensum acceperunt; et una fides atque caritas eorum fuit,[10] et spiritus virginum harum cum eius nomine ferebant. Ideoque structura turris huius concolor videbatur, et fulgebat usque ad solis claritatem. At vero postquam ita senserunt,[11] unum corpus eorum coepit esse omnium. Quidam tamen ex eis[12] maculaverunt se, et proiecti sunt de genere iustorum, et iterum redierunt ad statum pristinum, atque etiam deteriores quam prius evaserunt.

(A) XVIII. ,Quo modo,'[1] inquam, ,domine, deteriores, qui cognoverunt Dominum?' Et dixit: ,is[2] quidem, qui non novit Dominum, si nequiter vivit, manet in eo[3] nequitiae suae poena. At[4] qui novit Dominum, omnino abstinere se debet ab omni nequitia, et magis magisque servire bonitati. Nonne ergo ille,[5] qui bonitatem sequi debebat, si nequitiae praeferat partes, plus peccare videtur, quam is, qui deliquit ignorans Dei virtutem? Ideoque hi quidem[6] morti destinati sunt; at[7] vero hi, qui cognoverunt Dominum, atque eius mirabilia opera viderunt, si nequiter vivunt, duplo amplius punientur, et ipsi morientur in aevum. Sicut ergo vidisti, postquam eiecti sunt lapides de turri,[8] qui reprobati erant, traditi sunt spiritibus perniciosis atque saevis; et ita purificatam turrim vidisti, ut crederetur[9] ex uno lapide esse tota; ita et ecclesia Dei, cum purificata fuerit, eiectis ex ea malis atque fictis, scelestis[10] et dubiis, et quicunque nequiter in ea se gesserunt, ac variis nequitiae peccatorum

---

Cap. XVII. 1) *item* Vat.

2) Duodecim Hebraeorum tribus sunt gentes illae, quarum loco post Evangelium per Apostolos iis annuntiatum successit populus Christi. Recte autem populus Dei possidere dicitur totum orbem seu Dei mundum. Attamen praestat lectio, quam largitur Codex Pal.

3) *filius dei in eis* ordinatur in Vat., tum *hos* p. *illos*.

4) *inquam* om. Vat., qui dein *alia et alia*.

5) *possident* Pal.

6) *et ita* transp. Vat.

7) *te* om. Vat.

8) *prius inquam domine demonstra cum sint tamquam varii hii montes quemadmodum in structuram huius turris convenerunt unoquoque rediguntur colore et non* (c. lineola supposita) *splendidi sunt tam* (man. sec. supra additum) *quam qui ascenderunt de profundo* Vat. Cfr. supra c. 4.

9) *crediderunt uno nomine filio* Vat.

10) *fuit* non est in Vat., idem *earum* p. *harum*.

11) *Ac vero postquam intra se sentiunt* Vat.

12) *Quidam autem ex his* Vat., dein *item* p. *iterum*, tum *potius* p. *quam prius*.

(B) XVII. Et dixi illi: domine, nunc et de montibus mihi demonstra: quare alia et alia figura, et varie habebant?[1] Et dixit mihi: audi et de his. Duodecim montes, quos vides, (vides duodecim?) sunt gentes, quae totum obtinent orbem. Praedicatus est ergo in his per apostolos filius Dei. Et dixi ei: domine, quare varii sunt, aut alia et alia figura, demonstra mihi. Audi, inquit. Hae duodecim gentes, quae totum possident orbem, duodecim sunt nationes. Variae[2] sunt autem intellectu; et sicut memoratos montes vidisti varios, tales sunt et harum gentium intellectus atque sensus. Demonstrabo autem tibi uniuscuiusque actus. Et dixi ei: domine, primo hoc mihi demonstra: cum sint tam varii hi montes, quando in structura positi [sunt] turris huius lapides. eorum, quomodo uno colore sunt facti et splendidi non minus quam hi lapides, qui ascenderunt de profundo? Et dixit mihi: quoniam universae nationes, quae sub caelo erant, cum audissent, crediderunt in nomen filii Dei; acceptoque eius sigillo unam omnes prudentiam, unumque sensum receperunt; et [una] fides eorum atque caritas erat, spiritusque virginum harum cum eius nomine induebantur; ideoque et structura turris ut sol in uno colore erat. Postquam autem[3] convenerunt in unum, et unum corpus esse coepit, quidam ex eis semet ipsos maculaverunt, et expulsi sunt de genere iustorum; et iterum facti sunt multo deteriores, quam ante fuerant.

(B) XVIII. Et dixi ei: domine, quare deteriores facti sunt, qui cognoverunt Deum? Et ait mihi: is qui non cognovit Deum, si nequiter vivit, manet ei nequitiae suae poena. At is qui cognovit Deum, iam non debet agere nequiter, sed bonitatem exercere. Si igitur ille, qui bonitatem sequi debet, nequiter fecerit, non ipse tibi magis videbitur nequiter[1] agere, quam ille, qui ignoret Deum? Ideoque illi, qui non cognoverunt Deum, et nequiter agunt, morti sunt destinati. Qui autem cognoverunt Deum, et opera eius et mirabilia viderunt, et nequiter vivunt, dupliciter punientur, et in aeternum morientur. Sic igitur purificatur ecclesia Dei. Quomodo vidisti lapides eiectos traditos spiritibus perniliosis, et ipsi enim abicientur; eorum autem, qui purificati permanserunt, erit unum corpus, quomodo et turris illa facta est ex uno lapide, posteaquam purificata est: sic erit ecclesia Dei, cum purificata fuerit, abiectis ex ea malis atque fictis et male opinantibus dubiisque; et quicunque nequiter gesserunt, et ipsi variis generibus eiicientur. Et erit

---

Cap. XVIII. 1) *Quemadmodum* Vat., ubi *domine* non leg.

2) In Vat. erat *his.*

3) *cum* Vat.

4) *At his quidem* Vat.. Fortasse legendum *At is* (cfr. Pal.), cum *quidem* ex antecedenti periodo hic male repetatur. Mox *abstinere omnino* transponitur in Vat.

5) *iste* Vat., dein *sequi debeat nequitie se praeferat,* mox *delinquit* p. *deliquit.*

6) *quidem* om. Vat.

7) *Ac* Vat., deinde *miracula et opera* p. *mirabilia opera*, postmodo *si nequiter vivunt duplicius punientur et hi morientur in evo.*

8) *de turre* Vat.

9) *atque purificatam ita eam turrim ut credetur* Vat.

10) *et scelestis* Vat., idem *gesserunt* p. *se gesserunt, ac.*

Cap. XVII. 1) *varia habebant* Pal. Paullo aliter infra.

2) *varii* Pal.

3) *aut* Pal.

Cap. XVIII. 1) *magis videbitur peius nequiter* Pal.

generibus, erit[11] unum corpus eius, unus intellectus, unus sensus, una fides eademque caritas; et tunc Filius Dei laetabitur inter illos, et recipiet voluntate pura populum suum.'[12] Et dixi: ,domine,[13] magnifice et honorifice se habent cuncta. Nunc mihi demonstra effectum et vim uniuscuiusque montis, ut omnis anima in Domino fidens[14] auditis his honoret magnum ac mirabile et sanctum nomen eius.' ,Audi,' inquit, ,varietatem[15] horum montium, id est, duodecim gentium.'

(A) XIX. ,De[1] primo monte nigro qui crediderunt, transfugae sunt, ac nefanda in Dominum loquentes, et proditores servorum Dei.[2] Illis[3] proposita mors est, poenitentia non est; ideoque nigri sunt, quia genus eorum scelestum est. De secundo vero monte glabroso[4] ficti sunt, qui crediderunt, et doctores sunt[5] nequitiae; et hi proximi sunt superioribus, non habentes inter se fructum aequitatis. Sicut enim mons[6] eorum sterilis est[7] ac sine fructu, ita et huiusmodi homines habent quidem nomen, fide vero inanes sunt, neque est in eis ullus fructus veritatis. His tamen data est poenitentia, si cito eam sequuntur; sin autem tardant,[8] erunt et ipsi mortis priorum consortes.' ,Quare,' inquam, domine, iis[9] quidem aditus est ad poenitentiam, prioribus vero non est? Paene enim eorum eadem sunt admissa.'[10] ,Ideo,' inquit, ,est his per poenitentiam[11] regressus ad vitam, quia nihil in Dominum suum locuti sunt nefandum, neque proditores servorum Dei fuerunt; sed per quandam habendi[12] cupiditatem fefellerunt homines, ducentes eos secundum cupiditates peccantium; ideo dabunt quandam eius rei poenam; sed tamen iis proposita est poenitentia,[13] quia nihil in Dominum suum dixerunt nefandum.'

(A) XX. ,De tertio vero monte, qui spinas et tribulos habebat, tales sunt, qui crediderunt, divites quidam, quidam autem plurimis obstricti negotiis:[1] tribuli enim divitiae sunt, spinae vero,[2] qui multis obligati sunt negotiis. Hi ergo,[3] qui plurimis obligati sunt negotiis variisque rebus, non adiungunt se servis Dei, sed aberrant, ab his negotiis revocati, a quibus suffocantur. Etiam et hi, qui divites sunt, ipsi difficiles[4] se ad conversationem servorum Dei praebent, metuentes ne quid poscatur ab illis: hi[5] ergo difficile in regnum Dei intrabunt. Sicut enim excalceatis pedibus[6] difficile in tribulis ambulatur, sic et huiusmodi

---

11) *et erit* Vat., voc. *unum* subinde omisso. — Hermas de unitate ecclesiae, post purificationem eius, loquitur. *H.* — Cfr. supra c. 6. 9. 15. Orig. Philoc. c. 8.

12) *voluntatem puram populo suo* Vat.

13) *domine* exhibetur post *honorifice* in Vat.

14) *fidens in domino* transp. Vat., vocc. *et sanctum* omittens.

15) *veritatem* Vat. Cot. c. Fab. St.

Cap. XIX. 1) *De* om. Vat., *In* exh. Cot. Ex Codd. auctoritate sustuli interpunctionem, quae vulgo ponitur post *nigro*, ne separentur quae sensu arcte cohaereant. Idem faciendum erat in sequentibus, ubi auctor de singulis montibus disserit.

2) *ac nefanda in domino loquentes et traditores servorum dei* Vat. Cfr. Sim. 8, 6.

3) *his* Vat.

4) *De 2° vero monte scabioso* Vat., ubi reliqui quoque montium numeri, sexto excepto, signis arabicis denotantur in textu, omnes romanis iisque rubris ad oram.

5) *sunt doctores* inv. Vat.

6) *mons* des. in Vat.

7) *est* om. Vat.

ecclesia Dei unum corpus et unus sensus, una fides et una caritas. Et tunc filius Dei laetabitur in illa, et percipiet voluptatem ex recepto puro populo suo. Magne, inquam, domine, et honeste cuncta se habent. Nunc mihi demonstra, domine, et uniuscuiusque poenitentiam et actus, ut[2] omnis anima sperans fidensque in Deum auditis his miretur et honorem et gloriam illam magnam et admirabilem, sed et nomen eius gloriosum. Audi nunc ergo et varietatem montium horum et duodecim gentium.

(B) XIX. De primo monte nigro qui crediderunt, tales sunt transfugae, blasphemi et proditores servorum Dei. Ipsis non poenitentia, sed mors est; ideoque et nigri sunt, quia genus eorum scelestum est. De secundo vero monte arido[1] tales sunt, qui crediderunt ficti, doctores nequitiae. Et prioribus similes sunt, non habentes in se fructum aequitatis; et sicut mons eorum sterilis et sine fructu est, ita et huiusmodi homines habent quidem nomen, fide vero inanes sunt, neque ullus in illis fructus veritatis est. Istis ergo data est poenitentia,[2] si cito eam fuerint secuti; si autem tardaverint, cum illis primis erit mors eorum. Et dixi ei: domine, quare istis quidem data est poenitentia,[3] prioribus autem non est data? Paene enim, domine, similes sunt actus eorum. Ideo, inquit, istis poenitentia posita est, quia nihil nefandi in Dominum suum locuti sunt, neque proditores servorum Dei fuerunt, sed propter quandam accipiendi cupiditatem fefellerunt homines docendo secundum desideria singulorum peccantium, qui et dabunt eius rei poenam. Ideo istis posita est poenitentia eo, quod non fuerunt detractores Domini, neque proditores servorum eius.

(B) XX. De tertio vero monte, qui tribulos[1] spinasque habebat, illi sunt, qui locupletes crediderunt. Et quidam eorum plurimis negotiis se obligaverunt; tribuli enim homines locupletes sunt, spinae autem illi, qui multis negotiis sunt obligati. Hi ergo, qui plurimis variisque rebus impliciti sunt, non se adiungunt Dei servis, sed avocantur in his negotiis, a quibus suffocantur. Locupletes autem duri sunt, et ne aliquid poscantur,[2] ad conversationem servorum Dei metuunt accedere; ipsi enim difficile in regnum Dei intrabunt. Sicut enim super tribulos excalciatus difficile ambulat, sic et huiusmodi homines difficile ita ambulant,

---

8) *tardantur* Vat., dein *hi* p. *ipsi.*
9) *his* Vat.
10) *admissa sunt* inv. Vat.
11) *penitentie* Vat.
12) *habendi* des. in Vat., qui dein exh. *desideria* p. *cupiditates.*
13) *sed tormenti his proposita penitentia est* Vat.
Cap. XX. 1) *divites quidem qui plurimis obstricti sunt negotiis* Vat.
2) *autem* Vat. Cfr. Matth. 13, 22.
3) *vero* Vat., ubi transponitur *dei servis,* mox *vocati* p. *revocati.* Cfr. Vis. 3, 6. Sim. 8, 8. 9.
4) *et ipsi difficile* p. *ipsi difficiles* Vat., qui iterum invertit *dei servorum,* deinde *ne aliquid* p. *ne quid.*
5) *Illi* Vat. Cfr. Matth. 19, 23. 24.
6) *Sicut enim pedibus excalceatis* Vat., qui om. *et* ante *huiusmodi*, excluditque punctis suppositis *ambulare* ante *intrare.*

2) *et* Pal.
Cap. XIX. 1) *aridum* Pal.
2) *penitentiam* Pal.
3) *penitentiam* Pal.
Cap. XX. 1) *tribulis* Pal.
2) *poscatur* Pal. Postea *metuent.*

homines difficile est in regnum Dei intrare. Sed et eis[7] omnibus datur ad poenitentiam regressus, si tamen cito redierint ad illam; ut, quia[8] prioribus diebus cessaverunt ab opere, repetito tempore aliquid boni nunc facere possint. Acta igitur poenitentia, si fecerint opera bonitatis, vivent; sin autem in[9] admissis suis permanserint, tradentur mulieribus illis, quae eis auferent vitam.'

(A) XXI. ,De quarto vero monte, habente plurimam herbam, cuius[1] superior pars viridis erat, ipsae vero radices aridae erant,[2] quaedam etiam a solis ardore tactae arescebant, huiusmodi sunt quidam dubii, qui crediderunt, et quidam[3] alii, in labiis Dominum, non in corde ferentes. Ideoque aridae sunt, et nullum fundamentum[4] habentes herbae eorum: verbis enim tantummodo vivunt, opera vero eorum mortua sunt. Hi ergo nec mortui sunt nec vivi, et dubii similiter sunt. Ipsi enim[5] dubii nec virides sunt neque aridi; id est, nec vivi nec mortui. Sicut enim herbae eorum sole viso aruerunt; ita et dubii, simul ut audierunt persecutionem, incommoda[6] metuentes, redierunt ad simulacra, et rursus servierunt eis, et erubuerunt Domini sui ferre nomen. Huiusmodi ergo homines nec vivi nec mortui sunt; sed et hi possunt vivere, si cito egerint poenitentiam; sin minus, iam[7] traditi sunt mulieribus illis,[8] quae auferent vitam eorum.'

(A) XXII. ,De quinto vero monte aspero et virides herbas habente huiusmodi sunt, qui crediderunt, fideles quidem, sed difficile credentes, et audaces, ac sibi placentes, volentes videri cuncta scire, nihilque omnino scientes.[1] Propter hanc igitur audaciam sensus discessit ab illis, et intravit in eos temeraria arrogantia.[2] Sublimes autem se gerunt, et veluti prudentes; et cum sint stulti, cupiunt doctores videri. Propter hanc stultitiam, dum se magnificant, multi eorum exinaniti sunt. Magnum enim[3] daemonium est audacia et confidentia inanis. Ex his igitur multi abiecti sunt. Alii autem agnito errore suo poenitentiam egerunt, et subdiderunt se habentibus sensum. Sed et caeteris horum similibus proposita est poenitentia; neque enim mali fuerunt, sed insipientes[4] potius et stulti. Hi[5] ergo, si egerint poenitentiam, vivent Deo; sin minus, habitabunt cum mulieribus illis, quae nequitias suas exercebunt in eis.'

(A) XXIII. ,De sexto vero monte, habente scissuras maiores et minores, huiusmodi sunt, qui crediderunt. Et hi, in quibus scissurae minores[1] erant, hi sunt, qui inter se habent lites, et propter querelas suas in fide languent; sed multi ex iis[2] egerunt poenitentiam, idemque

7) *his* Vat.

8) *quod* Vat., tum *cessaverint* p. *cessaverunt*; ex eodem et Fab. St. sub finem addidi *nunc* favente Pal.

9) *non* Vat., ibidem *tradentur illis mulieribus.*

Cap. XXI. 1) *quarum* Vat.

2) *erant* accessit ex Fab. St. et Vat., qui dein exh. *quedam vero a solis calore.*

3) *et quidam* des. in Vat. De iisdem loquitur Sim. 8, 7.

4) *nulla fundamenta* Vat., ubi *vero* p. *enim,* coniunctione *vero* post *opera* praetermissa.

5) *et ipsi* p. *Ipsi enim* Vat., qui *nec* p. *neque.*

6) *audientes persecutionem et incommoda* p. *simul ut audierunt persecutionem, incommoda* Vat., deinde *ad simulacra rursus et servierunt,* in fine *nomen ferre.*

7) *iam* om. Vat.

8) *illis* non est in Vat.

ut ad regnum Dei perveniant. Sed tamen etiam his omnibus velox regressio ad poenitentiam posita est, ut quod prioribus temporibus non sunt operati, nunc recurrant dies suos, et operam bonam faciant. Isti enim, si egerint poenitentiam, et fecerint operam bonitatis, vivent Deo. Si autem permanserint in actu suo, tradentur mulieribus illis, quae eos ad mortem deducent.

(B) XXI. De quarto vero monte, qui habet plurimas herbas, quarum superior pars erat viridis, ad ipsas vero radices arida, quaedam etiam a sole arescebant, tales sunt qui crediderunt; ex quibus quidam dubii sunt, alii in labiis Dominum, non in praecordiis perferentes. Ideoque arida sunt fundamenta eorum et vim non habentia; verba autem eorum tantummodo vivunt, opera vero eorum mortua sunt. Hi ergo nec mortui sunt nec vivi, similesque sunt dubiis; dubii enim nec virides sunt nec aridi, id est nec vivi nec mortui. Sicut illae herbae sole viso exaruerunt, ita et dubii, cum audierint, incommodi aliquid metuentes redeunt ad simulacra, et rursus erubescent Domini ferre nomen. Hi ergo nec vivi nec mortui sunt. Hi quoque possunt vivere, si cito egerint poenitentiam; sin vero iam [in admissis suis permanserint,] tradentur mulieribus illis, quae[1] auferunt vitam ipsorum.

(E) XXII. De quinto vero monte aspero viridesque herbas habente[1] huiusmodi sunt, qui crediderunt, fideles quidem, sed difficile discentes. Audaces enim sunt ac sibi placentes; videri volunt cuncta scire, nihil autem omnino sciunt.[2] Propter hanc ergo audaciam ipsorum sensus discessit ab ipsis, et intravit in eos insipientia fatua, laudantes semet ipsos velut prudentes. Et volunt esse[3] magistri, cum sint stulti; et propter stultitiam suam multi sunt ex eis exinaniti, id est se magnificant: magnum enim daemonium est audacia et confidentia inanis. Et multi ex eis abiecti sunt; quidam vero agnito errore suo egerunt[4] poenitentiam, et subiecerunt se habentibus prudentiam. Sed et caeteris horum similibus proposita est poenitentia; nec enim mali fuerunt, sed stulti potius et insipientes. Hi ergo si egerint poenitentiam, poterunt Deo vivere. Quodsi non egerint poenitentiam, habitabunt cum mulieribus illis, quae nequitiam exercent in eis.

(B) XXIII. De sexto vero monte, qui habet scissuras magnas et pusillas, et in scissuris herbas aridas, huiusmodi sunt, qui crediderunt contra se habentes, et a detractionibus suis marcidi sunt in fide, sed poenitentiam egerunt. Ex his multi [....] et caeteri poenitebunt, quando

---

Cap. XXII. 1) *volentes vendere cuncta scidaces* (ad oram man. sec. *scrutantes*) *nihil enim omnino scientes* Vat.

2) *discessit ab eis et intravit in eis fatua presumptio* Vat. I Cor. 8, 1. 2.

3) *enim* om. Vat. Etiam Mand. 2. vitia hominum *daemonia* nuncupantur, ut alias.

4) *insipientes vero* p. *sed insipientes* Vat.

5) *hii* Vat., sub finem *exercent* p. *exercebunt*.

Cap. XXIII. 1) *Et hi in quos scissure maiores* Vat.

2) *his* Vat., tum *Ideoque celeri faciunt* p. *idemque caeteri facient*, in fine *recurrunt*. Cfr. Sim. 8, 7.; Vis. 3, 6.

Cap. XXI. 1) *quia* Pal. Tum praestat *auferent*.

Cap. XXII. 1) *habentem* Pal.

2) *scient* Pal.

3) *volunt se esse* Pal.

4) *egerint* supra *u* Pal.

caeteri facient auditis mandatis meis; exiguae enim sunt lites eorum, ac facile ad poenitentiam recurrent. At[3] hi, qui maiores habent, sicut lapides pertinaces erunt, simultatum et offensarum sunt memores, iracundiam inter se exercentes. Hi ergo abiecti sunt a turri,[4] et a structura eius reprobati; huiusmodi ergo homines difficile vivent. Deus et Dominus noster, qui dominatur[5] omnium rerum, et creaturae suae universae habet potestatem, offensas meminisse non vult, sed ab his, qui peccata sua confitentur, facile placatur. Homo vero, cum sit languidus, mortalis, infirmus et repletus peccatis, homini perseveranter irascitur, tanquam conservare eum possit[6] aut perdere. Ego autem vos moneo,[7] nuntius et praepositus poenitentiae, ut, quicunque propositum tale habetis, deponatis illud, et ad poenitentiam recurratis; et Dominus medebitur prioribus delictis vestris, si ab hoc daemonio vos purificaveritis; sin minus, ad mortem trademini illi.'[8]

(A) XXIV. ,De monte vero septimo, in quo virides et hilares erant herbae, et totus mons fertilis erat, omneque genus pecudum carpebant pabulum ex herbis montis eiusdem, et quanto magis herbae illae carpebantur, tanto laetiores revirebant,[1] huiusmodi sunt, qui crediderunt, simplices et boni semper, et nullas habentes inter se dissensiones; sed laetantes semper de servis Dei, induti spiritum virginum harum, et semper in omnes homines[2] ad faciendam misericordiam prompti, et de laboribus suis cunctis hominibus facile tribuentes sine improperio et deliberatione. Visa igitur Dominus simplicitate et omni infantia eorum, auxit eos in laboribus[3] manuum suarum, et dedit eis in omni opere gratiam. Ego autem hortor vos, praepositus poenitentiae nuntius, in eodem proposito permanere, quicunque estis huiusmodi, ne eradicetur semen vestrum in aevum. Dominus enim vos probavit, et conscripsit in nostrum numerum, et omne semen vestrum cum Filio Dei habitabit; de spiritu enim eius estis omnes.'[4]

(A) XXV. ,De octavo vero monte, in quo plurimi erant fontes,[1] in quibus adaquabatur omne genus creaturae Dei, tales sunt, qui crediderunt Apostolis, quos misit Dominus[2] in totum orbem praedicare; et quidam doctores, qui[3] caste et sincere praedicaverunt ac docuerunt, nec quicquam omnino subscripserunt malae cupiditati, sed assidue in aequitate et veritate ambulaverunt. Hi ergo inter angelos conversationem habent.[4]

---

3) *Ac* Vat., ubi *simultatum* om.

4) *Hii ergo abiecti sunt a turre* Vat., in fine *vivunt.*

5) *dominator* Vat.

6) *posset* Vat. Cfr. Eccl. 28, 3. Jac. 4, 12.

7) *Ego autem moneo vos* Vat.

8) *et dominus remediabit priora vestra peccata* (c. punctis suppositis) *delicta si ab hoc demonio vos liberavreritis· Si minus ad mortem tradimini illi* Vat.

Cap. XXIV. 1) *omneque genus pecudum carpebat pabulum ex herbis eiusdem montis· et quantum herbe ille carpebantur tantum letiores crescebant* Vat.

3) *in omnibus hominibus* Vat. Cfr. Sim. 8, 3.

3) *in laboribus* bis exaratum in Vat., postremo in loco subnotatum.

4) *et omne genus vestrum cum filio dei de spiriti* (reliquis literis erasis librarius alias substituere neglexit) *eius estis*

audierint mea mandata. Minimae[1] autem sunt eorum detractiones, et cito poenitebuntur. [Qui] scissuras minores habent, huiusmodi sunt, qui crediderunt, et inter se iurgia habent, et propter querelas suas in fide languent. Sed multi ex eis egerunt poenitentiam auditis his mandatis meis; querelae enim eorum sunt pusillae, et cito agent poenitentiam. Illi autem, qui maiores habent scissuras, hi perseverant in detractionibus suis, et in ira sua inter se pertinaces sunt. Hi ergo a turre reiecti sunt, et ab eius structura reprobati sunt, et difficile vivent Deo. Deus enim Dominusque noster, dominator omnium, qui habet potestatem universae creaturae suae, non memor est offensa[2] eorum qui peccata sua confitentur, sed propitiatur, et adhuc propitius eis fiet. Homo autem, cum sit mortalis plenusque delictis, pertinaciter homini irascitur, tanquam vel conservare eum possit vel perdere. Vobis autem, quicunque tale propositum habetis, dico ego nuntius poenitentiae: deponite illud, et agite poenitentiam. Et Dominus remediabit priora delicta vestra, si ab hoc proposito iracundiae vos purificaveritis; sin minus, ab ipso ad mortem trademini.

(B) XXIV. De septimo autem monte, in quo virides hilaresque erant herbae, totusque mons fertilis erat, et omne genus pecudum volucresque caeli carpebant pabulum eius, quantoque illae[1] carpebant, tanto laetiores herbae crescebant, huiusmodi sunt, qui crediderunt, simplices bonique semper, nullasque habentes inter se dissensiones, sed conlaetantes semper Dei servis induti sunt spiritum sanctum virginum harum, semperque ad misericordiam hominum prompti, et de laboribus suis omni homini sine improperio, sine dubitatione tribuentes. Dominus igitur, cum vidisset simplicitatem eorum et omnem infantilem innocentiam ipsorum, auxit eos in laboribus manuum suarum, deditque eis in omni opere gratiam. Ego autem nuntius poenitentiae hortor vos, qui tales estis: permanete in eo, ut non eradicetur semen vestrum in aeternum. Dominus enim vos probavit et scripsit in numerum nostrum, semenque vestrum omne habitabit cum filio Dei; etenim de spiritu eius omnes estis.

(B) XXV. De octavo autem monte, ubi erant fontes multi, ex quibus adaquabatur omnis Dei creatura, tales sunt, qui crediderunt apostoli et magistri, qui praedicaverunt filium Dei per totum orbem, et docuerunt caste et pure sermonem Domini, nec quicquam minimum in desiderio malum gustaverunt, sed semper cum veritate et aequitate ambulantes, sicut spiritum sanctum acceperunt. Talium ergo traditio cum angelis erit.

---

omnes Vat. Apud Cot. est *ditavit* p. *habitabit,* quod ex Bodl. in ed. Oxon. evulgavit Fellus, suffragante nunc Codice Pal.

Cap. XXV. 1) *in quo erant plurimi fontes* Vat.

2) *deus* (cum punctis subscriptis) *dominus* Vat.

3) Pron. *qui* omisso pergit Vat. *caste et severe praedicaverunt et docuerunt*, mox *aequitate et* excluditur.

Cap. XXIII. 1) *minime* Pal.

2) Fortassis *offensarum.* Cfr. tamen infra cap. 31. ubi habes et *offensorum.*

Cap. XXIV. 1) *illi* Pal.

(A) XXVI. ‚De nono autem[1] monte deserto ac serpentes habente huiusmodi sunt, qui crediderunt, sed[2] et maculas habebant. Ili sunt ministri, male ministerium agentes, diripientes viduarum bona et pupillorum, sibi, non aliis ex his, quae acceperunt, ministrantes.[3] Ili, si[4] permanserint in eadem cupiditate, morti se tradiderunt, nec ulla erit in eis spes vitae; quodsi conversi fuerint, et caste consummaverint ministerium suum, poterunt vivere. Qui vero scabrosi reperti sunt, ii sunt, qui nomen Domini abnegaverunt, nec ad Dominum rursus redierunt, sed agrestes evaserunt atque deserti, non applicantes se ad Dei servos, sed separati ab eis pro prava[5] sollicitudine vitam suam amiserunt. Sicut enim vitis aliqua derelicta in sepe, cui nulla cultura contingit, disperit ac[6] suffocatur ab herbis, et agrestis tempore efficitur (desinit enim utilis esse domino suo), sic et huiusmodi homines de se ipsis desperantes, exacerbati, Domino suo inutiles esse coeperunt. His ergo demum datur[7] poenitentia, si non ex praecordiis inventi fuerint denegasse; quodsi quis ex praecordiis inventus fuerit denegasse, an vitam assequi possit, ignoro. Ideoque dico, ut in his diebus, si quis negavit,[8] ad poenitentiam revertatur; nam fieri non potest, ut nunc Dominum suum quis abnegans postea assequi possit salutem;[9] sed illis reputatur proposita poenitentia, qui olim abnegaverunt. Accelerare enim, qui acturus est poenitentiam, debet, antequam peragatur aedificatio turris huius; sin minus, a mulieribus illis trahetur ad mortem. Qui vero curti, dolosi sunt, et alius in alium comminiscentes,[10] hi sunt serpentes in eo monte mixti. Sicut enim mortiferum est hominibus serpentum venenum, ita et verba talium inficiunt[11] homines atque perdunt. Curti sunt igitur a fide sua, propter hoc genus vitae suae, in quo[12] morantur. Aliqui vero eorum accepta poenitentia assecuti sunt salutem; sed et caeteri huiusmodi homines aeque assequentur, si egerint poenitentiam; sin[13] minus, morientur cum mulieribus illis, quarum vim possident ac potestatem.‘

(A) XXVII. ‚De decimo vero monte, in quo arbores erant tegentes pecora, quidam tales sunt, qui crediderunt, et quidem episcopi,[1] id est, praesides ecclesiarum. Alii vero, hi lapides, qui non ficto sed alacri animo[2] semper in domos suas servos Dei receperunt; et deinde, qui praesides sunt ministeriorum, qui et inopes et viduas protexerunt, et castam[3] perpetuo conversationem habuerunt. Ergo hi homines a Domino proteguntur. Haec quicunque egerint,[4] honorati sunt apud Dominum, et inter nuntios locus eorum est, si perseveraverint usque in consummationem parere Domino.‘

Cap. XXVI. 1) *vero* Vat.

2) *qui* Vat.

3) *diripuentes* (sic) *viduarum bona et pupillorum in se alios ex eo in ministerio quod acceperunt ministrare* Vat.

4) *si* p. *Ili, si* absque praeced. interpunctione Vat.

5) Sic lego c. Vat. et Fab. St. p. *parva* Cot. In Vat. periodus in hunc modum confecta extat: *Qui vero scabrosi reperti fuerint nec ad dominum rursus redierunt sed evaserunt atque deserti nec applicantes se ad dei servos sed separati ab eis pro prava sollicitudine vitam suam admiserunt.* Cfr. supra c. 19 et Sim. 8,6.

6) *ac* Pal. Vat. Fab. St., *et* Cot. et alii vulg., mox in Vat. *utique* p. *enim*, tum *de seipso despondentes* p. *de seipsis desperantes*.

7) Ita Pal. et Mss. Angl., *demandatur* p. *demum datur* Vat. Fab. St. et Cot. dein *inventus fuerit* p. *inventi fuerint* Vat. Sensus: degenerarunt quidem; attamen poenitentiae indulgentia iis dabitur, si

(B) XXVI. De nono vero monte deserto ac serpentes habente perniliosos hominibus tales sunt, qui crediderunt, [sed] qui maculas habent mali ministerii, male gerentes ministerium, diripientes bona viduarum, etiam pupillorum in se transferentes. Qui si in ea cupiditate permanserint, morientur, nec ulla eis spes erit vitae. Quodsi se corrigentes caste consummaverint ministerium, poterunt vivere Deo. Qui vero scabri reperti sunt, hi sunt, qui Dominum negaverunt, nec ad Deum respexerunt, sed silvatici atque deserti evaserunt, non adplicantes se ad Dei servos, sed sibi soli viventes vitam suam perdunt. Sicut enim vitis derelicta in sepe[1] nullam culturam habens deperit, ac suffocatur ab herbis, et per tempora agrestis evadit, desinitque Domino suo utilis esse: sic et huiusmodi homines de semet ipsis disponentes fiunt agrestes, atque ferae[2] effecti inutiles Domino suo erunt. His ergo ita demum datur poenitentia, si non inventi fuerint ex totis praecordiis Dominum negasse. Quodsi aliquis ex totis praecordiis inventus fuerit negasse, nescio si poterit vivere. Et hoc non ita dico, ut aliquis cum negaverit, accipiat poenitentiam; impossibile est enim, ut qui Dominum suum inficiati fuerint, accipiant salutem. Nam illis putatur posita esse poenitentia, qui olim negaverunt. Si quis ergo acturus est poenitentiam, adcelerare debet, antequam peragatur aedificatio turris; sin minus, a mulieribus illis perducetur[3] ad mortem. Illi enim insidiosi sunt serpentes, quos in eo monte vidisti. Sicut enim venenum mortiferum, ita verba eorum sunt, et homines perdunt. Hi ergo inutiles sunt in fide propter hoc genus vitae. Aliqui vero eorum acta poenitentia adsecuti sunt salutem. Sed caeteri huiusmodi, si egerint poenitentiam, poterunt conservari; sin minus, cum mulieribus illis, quarum vim possident, morientur.

(B) XXVII. De decimo vero monte, in quo arbores erant tegentes pecora, tales sunt quidam, qui crediderunt, episcopi hospitales, qui semper libenter in domos suas receperunt Dei servos, et sine aliqua fraude semper inopes viduasque ministerio suo cum perseverantia protexerunt, castamque conversationem perpetuo habuerunt. Hi tales omnes protegentur a Deo, et locum habent inter nuntios, si perseveraverint usque in finem servientes Deo. Et ecce locus eorum cum angelis Dei est.

---

non ex praecordiis inventi fuerint denegasse.

8) *insaciatus aliquis* p. *si quis negavit* Vat. Forte *si inficiatus aliquis.*

9) *Non potest enim fieri ut dominum suum abnegans postea possit assequi salutem* Vat., in fine *negaverunt.* Cfr. Vis. 2, 2.

10) *Hi vero curti dolosi sunt et alius et* (ad ?) *alium commiscentes* Vat. Cfr. Vis. 3, 6.

11) *ita et verba horum consentint* (sic) Vat.

12) *qua* Vat.

13) *si* Vat.

Cap. XXVII. 1) *quidam tales sunt, qui crediderunt, et quidem episcopi* scripsi c. Vat., *tales sunt qui crediderunt, quidam Episcopi* Cot., in fine *ecclesiis* Vat. Cfr. Vis. 3, 5. Domini ministri i. e. Ecclesiae praesides, nominati erant c. 15. Qui cum e profundo ascenderent ad turrim aedificandam, haud dubie alii sunt, quam ii, de quibus hic agitur. Illi autem mortui sunt, hi adhuc superstites. Idem statuendum est de doctoribus, quorum mentio fit c. 15 et 25. Vid. Hilgenfeld l. c. p. 156.

2) *Alii vero hos lapides qui non ficti sed libenti animo* Vat.

3) *sunt ministerio inopes et viduas porrexerunt et castam* Vat.

4) *gesserunt* Vat., seq. *sunt* omisso.

Cap. XXVI. 1) *saepem* Pal., ubi postea *disponentibus* mutavi in *disponentes.*

2) *fere* Pal.

3) *ad mulieribus ad mulieribus illis perductus* (sic) p. *a mulieribus illis perducetur* Pal.

(A) XXVIII. ,De undecimo vero[1] monte, in quo erant arbores aliis atque aliis fructibus oneratae, hi sunt, qui crediderunt, et propter nomen Domini mortem obierunt, et animo prompto passi sunt, et ex toto corde suo animas suas tradiderunt.' Et dixi: ,quare ergo, domine, omnes hae[2] arbores habent quidem fructus, sed earum quaedam pulcriores?' ,Audi,' inquit: ,quicunque propter nomen Domini passi sunt, honorati apud Deum habentur; et omnium eorum deleta[3] sunt delicta, quia propter nomen Filii Dei mortem obierunt. Quare autem fructus earum dispares sint, et excellant quidam[4] inter illos, audi: quicunque enim, perducti ad potestates, interrogati non negaverunt Dominum,[5] sed prompto animo passi sunt, honoratiores sunt apud Deum; qui excellunt igitur fructus, eorum sunt. Qui vero timidi et dubii fuerunt, et deliberaverunt in corde suo, utrumne faterentur[6] an negarent, et passi sunt: horum fructus exiguiores sunt, quoniam haec cogitatio ascendit[7] in corda eorum; mala enim ac nequam est huiusmodi cogitatio, perinde ac si[8] quis servus neget Dominum. Cavete[9] igitur vos, qui huiusmodi cogitationes habetis, ne permaneat haec mens in vobis, et Deo moriamini. Vos igitur, quicunque propter hoc nomen mortem obitis, Dominum honorare debetis; quod dignos vos habet Dominus, ut nomen eius feratis, et omnia peccata vestra redimantur. Nonne[10] ergo vos potius felices existimatis? Putate potius, si quis ex vobis patitur, magnum opus perficere. Vitam enim[11] vobis donat Dominus, nec intelligitis. Delicta enim vestra vos gravabant; et nisi passi essetis huius nominis causa, propter peccata certe[12] vestra mortui eratis Deo. Haec igitur vobis dico,[13] quicunque deliberatis de confessione aut de abnegatione. Confiteamini[14] igitur vos habere Dominum Deum, ne forte negantes tradamini in vincula. Si omnes enim gentes servos suos puniunt, quicunque dominum suum negaverunt, quid putatis vos Dominum vobis[15] facturum, qui universorum habet potestatem? Removete igitur de praecordiis vestris has dubitationes vel[16] disputationes, ut in perpetuum vivatis Deo.'

(A) XXIX. ,De duodecimo vero monte[1] candido tales sunt, qui crediderunt sicut infantes sinceri, quibus nulla malitia ascendit in sensum, nec sciverunt[2] quid sit malitia, sed semper in sinceritate manserunt. Huiusmodi ergo homines sine[3] ulla dubitatione inhabitabunt regnum Dei, quoniam in nullo negotio mandata Dei maculaverunt, sed cum sinceritate permanserunt omnes dies vitae suae, eodem sensus tenore. Quicunque ergo permanserint,' inquit, ,sicut infantes, non habentes malitiam, honoratiores erunt omnibus illis, quos iam[4] dixi. Omnes enim infantes honorati sunt apud Dominum, et primi habentur. Felices ergo vos, quicunque removeritis malitiam a vobis, et indueritis innocentiam; quia primi vide-

---

Cap. XXVIII. 1) *vero* adscripsi ex Pal. Vat., in utroque *plenae* p. *oneratae*. Cfr. Sim. 8, 1 et 3.

2) *he omnes* transp. Vat., ubi *quedam vero* p. *sed earum quaedam*.

3) *abolita* Vat., sub finem om. *mortem*.

4) *dispares sunt exellent* (sic) *aliqui* Vat.

5) Voc. *Dominum* praetermisso Vat. pergit *sed prompto animo perpessi sunt apud dominum. Qui excolunt igitur fructus est.*

6) Ante *faterentur* expungitur *negaverunt* in Vat.

7) *descendit* erat in Vat.

8) *ut* p. *perinde ac si* Vat.

9) *Cavetis* man. sec. correctum in *Caveatis* Vat., deinde exh. *ne permaneat*

(B) XXVIII. De undecimo vero monte, in quo erant arbores aliis atque aliis fructibus plenae, tales sunt, qui crediderunt, [et] qui propter nomen Domini passi sunt, animoque prompto et ex totis praecordiis animas suas tradiderunt. Et ego interrogavi eum dicens: quare, domine, omnes quidem arbores fructum habent, pulcriores vero quaedam arbores sunt? Et dixit mihi: omnes, qui propter nomen Domini passi sunt, gloriosi sunt apud Deum, et omnium horum peccata remissa sunt, quia passi sunt propter nomen filii Dei. Et iterum interrogavi eum: quare autem fructus eorum varii sunt, quidam autem excellentes? Et ait mihi: quicunque perducti ad potestatem interrogatique non negaverunt, sed prompto animo passi sunt, hi gratiores sunt apud Deum, et excellunt fructus eorum. Quicunque vero timidi dubiique fuerunt, et deliberaverunt in praecordiis suis, utrum negarent an confiterentur, et passi sunt, fructus eorum minores sunt, quoniam haec cognita sunt in praecordiis ipsorum; mala enim est eiusmodi cogitatio, ita ut servus qui inficiatur dominum suum. Videte ergo vos, quicunque eiusmodi cogitationes habetis, ne eadem mens permaneat in vobis, et Deo moriamini. Vos autem, quicunque passuri estis propter nomen Domini, Deum honorare debetis, quod vos dignos[1] habeat Dominus ut nomen hoc feratis; omnia enim peccata vestra remediabuntur. Et non felices vos putatis, si aliquis[2] de vobis passus fuerit? Sed potius adhuc existimetis,[3] vos opus magnum facere. Ecce vitam vobis Dominus donat, et non intelligitis. Delicta enim vestra vos gravaverunt; nam nisi passi essetis propter nomen eius, propter peccata vestra mortui essetis Domino. Haec igitur dico vobis, qui dubitatis de confessione vel inficiatione: confitemini, vos habere Dominum, ne si negaveritis, tradamini in vincula. Si enim gentes servos suos qui dominum suum negaverunt, puniunt, quid putatis Dominum vobis esse facturum, qui universorum habet potestatem? Removete ergo a corde vestro has disputationes, ut in perpetuum vivatis Deo.

(B) XXIX. De duodecimo vero candido monte tales sunt, qui crediderunt sicut parvi infantes, quibus nulla malitia ascendit in corde, nec scierunt quae sit nequitia, sed semper in sinceritate manserunt. Illi ergo sine dubitatione habitant in regno Dei, quia in nulla re Domini mandata maculaverunt, sed cum sinceritate manserunt. In eodem ergo cursu quicunque perseveraveritis, eritis ut infantes honoratiores apud Deum illis, qui primi habentur. Felices ergo vos, quicunque a vobis malitiam removeritis, et si indueritis innocentiam, primi omnium vivetis

hec mens et deo moriamini vos. Quicumque, in fine *redimentur.*

10) *non* Vat., dein *felices extimetis sed putate.*

11) *enim* om. Vat.

12) *certe* om. Vat.

13) *dico vobis* transp. Vat., in fine *negatione.*

14) *Confitemini* absque *igitur* Vat., dein *nequando negantes tradimini.*

15) *vobis* non leg. Vat.

16) Vocc. *dubitationes vel* adscripsi ex Vat.

Cap. XXIX. 1) *monte vero* inv. Vat.

2) *scierunt* Vat.

3) *si* Vat., qua voce deleta, man. sec. in marg. notavit *sine;* deinde *habitabunt in regnum* p. *inhabitabunt regnum.*

4) *quousque iam* p. *omnibus illis, quos iam* Vat. Cf. Pal. Honoratiores ergo martyribus erunt.

Cap. XXVIII. 1) *dignus* correctum in *dignos* Pal.

2) *aliquid* Pal.

3) *sed adhuc existimatis* Pal.

bitis Deum.'[5] Postquam finivit omnium montium explanationem,[6] dico ei: ,domine, nunc exponè mihi de lapidibus his, qui allati ex campo in locum reprobatorum, ad structuram turris missi sunt; item de lapidibus illis rotundis, qui in structuram turris adiecti sunt, et de his, qui adhuc rotundi remanserunt.'

(A) XXX. ,Audi,' inquit, ,et[1] de lapidibus. Qui allati[2] de campo in structuram turris positi sunt eorum loco, qui reprobati erant, radices sunt illius candidi montis. Cum igitur hi, qui de illo monte[3] crediderunt, facti sunt innocentes, iussit dominus eius turris eos, qui de radicibus eius[4] montis essent, in structuram collocari. Intellexit enim, si ad aedificationem iissent, splendidos illos permansuros, nec ullum de his amplius denigrandum.[5] Quodsi ita[6] de caeteris montibus adiecisset, non necesse habuisset rursus visitare eam turrim atque purgare. Hi autem omnes candidi, iuvenes sunt, qui crediderunt, et qui credituri sunt; ex eodem[7] enim genere sunt. Felix hoc genus, quia innocuum est. Audi nunc et de illis rotundis lapidibus et splendidis. Hi omnes de hoc candido monte sunt. Quare autem rotundi sunt reperti, causa est, quia divitiae suae illos pusillum a veritate obscuraverunt atque obfuscaverunt; sed a Deo nunquam recesserunt, nec ullum verbum malum processit de ore eorum,[8] sed omnis aequitas, virtus et veritas. Horum ergo mentem cum vidisset Dominus, et posse[9] eos veritati favere, iussit bonos quoque permanere, et opes eorum circumcidi; non enim voluit in totum illas tolli, ut possent boni aliquid facere[10] de eo, quod eis relictum est, et vivent Deo, quoniam et ipsi[11] de genere bono sunt. Ideo ergo pusillum circumcisi sunt, et positi[12] in structuram turris huius.'

(A) XXXI. ,Caeteri vero, qui adhuc rotundi permanserunt, neque apti reperti sunt in eam structuram,[1] quia nondum acceperunt sigillum, repositi sunt in loco suo; valde enim rotundi reperti sunt. Oportet

---

5) In Vat. enuntiatio trunca: *felices ergo vos· Quicumque removeritis innocentiam primi videtis dominum.*

6) *solutionem* Vat., qui vocc. *dico ei: domine, nunc expone mihi de lapidibus his* praetermissis, in hunc modum pergit: *qui allati ex campo reprobatorum in structuram turris ierunt. Item de illis lapidibus rotundis*; in fine erat *permanserunt*, quod man. pr. redegit in *remanserunt*. Cfr. supra c. 6.

Cap. XXX. 1) Ita dedi c. Vat. suffragante Pal., nonnullorum vulg. adverb. *nunc*, quod ex praecedentibus irrepsit, post *Audi* excluso.

2) *eiecti* Vat., postea *pro his* p. *eorum loco.*

3) *Cum igitur qui de eo monte* Vat.

4) Addidi *eius* ex Vat., haud dissuadente Pal.

5) *Intellexi enim si in ea edificatione iissent splendidos eos permansuros nec ullum de his nigricaturum* Vat.

6) *ita* om. Vat. Sensus: Quodsi Dominus de ceteris montibus eiusmodi lapides prius in structuram adiicere potuisset, quales fuerint innocentes de radicibus montis duodecimi, non necesse habuisset rursus visitare turrim, eamque purgare. Sed sequere potius lectionem Codicis Pal.

7) *eo* Vat. Difficultatem huius loci, quam editores ad unum omnes tacite praeterierunt, ab Hilgenfeldio video explicatam. Etenim in cap. praecedente Hermas loquitur de innocentibus infantibus, heic de innocentibus iuvenibus; isti montem constituunt duodecimum, hi inveniuntur in campo eius radicibus adiacente. Hi igitur lapides candidi, qui supplementarii intrant in locum eiectorum, alii non esse possunt, quam novelli Christiani inter Ethnicos vocati. Iis sane Do-

Deo. Et postquam explicavit omnes montium exsolutiones, dico ei: domine, expone mihi nunc et de lapidibus illis, qui de structura turris sublati sunt et reprobati, et de rotundis lapidibus, qui in structuram[1] adiecti sunt, et de illis, qui adhuc rotundi remanserunt.

(B) XXX. Audi, inquit, et de his. Omnes illi lapides, qui de campo sublati sunt, et in structuram turris positi sunt pro his qui reprobati erant, radices sunt illius candidi montis, quia quicunque ex eo monte crediderunt, omnes boni inventi sunt. Ideo autem iussit dominus turris eos, qui essent de radicibus illius montis, in structuram turris conlocari. Scivit[1] enim, quia si in ipsa aedificatione positi essent, permanerent splendidi, nec ullum ex eis nigricaturum. Nam si de caeteris montibus adiecisset in structuram turris, necesse habuisset rursus visitare eam, et purgare illam. Hi autem omnes, qui crediderunt crediturique sunt, candidi inventi sunt; ex corde enim credunt. Felix hoc genus, quia innocuum est. Audi, inquit, et de illis rotundis splendidisque lapidibus. Et hi omnes de candido monte sunt. Audi vero, quare rotundi sunt reperti. Quia divitiae eos suae pusillum obturbaverunt; non autem recesserunt a Deo, nec ullum verbum malum de ore processit illorum, sed omnis aequitas et virtus et veritas. Horum ergo mentem cum sciret Dominus, quod boni nati essent, et possint boni esse, iussit opes eorum circumcidi, non in perpetuum tolli, ut de reliquiis[2] de caetero possint aliquid boni facere, et viverent Deo eo quod de bono genere essent. Ideo ergo pusillum circumcisi sunt, et in structuram turris positi sunt.

(B) XXXI. Caeteri vero lapides rotundi, qui nondum apti erant ad structuram turris, necdum enim acceperant sigillum, et ideo repositi sunt in locum suum, quia valde rotundi sunt. Oportet autem circumcidi

---

minus turris lacunas resarcivit, quas post reprobationem lapidum ex vetere populo Dei desumptorum videre erat. Sicuti fidelibus ex vetere Dei populo prius opponebantur novelli in fide (Vis. 3, 5.), ita heic distinguuntur ab infantibus veterum fidelium iuvenes novellorum. Auctorem in c. 21. minus accurate novellis in fide quartum montem assignasse, ut mavult Hilgenfeld, vix crediderim. Nam illud *ad simulacta redire* (Pal. nihil de *iterum serviendo iis*) referendum ad illos, quos denotaverat Mand. 10, 2. Ingressi quidem fuerant in structuram turris lapides supplementarii eo tempore, quo Hermae, quid significent montes duodecim, explicabatur; non vero de istis, parvula nimirum aedificii parte, sed de cunctis agitur c. 21, qui de quarto monte sunt. Quod distinguit inter *veteres in fide et novellos*, id prorsus auctoris est ex Iudaeo Christiani facti. Cfr. Ep. Barnabae capp. 5. 7. 13. *λαὸς καινὸς*, capp. 14. 15. *λαὸς ὁ μεταξὺ*, I Ep. Clem. Rom. ad Cor. c. 29., Clem. Rom. Hom. 7, 6. 18, 15. Vid. Matth. 11, 25. Recogn. Clem. I, 42. 50.

8) In Vat. leg. *Audi autem quare rotundi sunt reperti divitie sue eos pusillum obscuravererunt a veritate atque obfuscaverunt. A deo vero numquam recesserunt nec ullum verbum malum de ore processit eorum.* Cfr. c. 6.; Vis. 3, 6.; Sim. 8, 10.

9) *posset* Vat., qui vocc. *bonos quoque permanere, et* non agnoscit.

10) *Non enim in totum eorum tolli ut possint aliquid boni facere* Vat.

11) *et ipsi* om. Vat.

12) *circumcisi et positi sunt* Vat.

Cap. XXXI. 1) *acti sunt in ea structura* p. *apti reperti sunt in eam structuram* Vat., ubi om. *in* ante *loco*. Vid. supra c. 9.

Cap. XXIX. 1) *structura* Pal.

Cap. XXX. 1) *Sic* Pal.
2) *reliquias* Pal.

autem circumcidi hoc seculum ab illis, et vanitates opum suarum;[2] et tunc convenient in regno Dei. Necesse est enim eos intrare in regnum Dei: hoc enim genus innocuum benedixit Dominus. Ex hoc ergo genere non intercidet quisquam; etenim licet quis eorum, temptatus a nequissimo diabolo, aliquid deliquerit, cito recurret ad Dominum Deum[3] suum. Felices vos iudico, ego nuntius poenitentiae, quicunque innocentes estis sicut infantes; quoniam pars vestra bona est et honorata apud Deum.[4] Dico autem omnibus vobis, quicunque sigillum hoc accepistis: simplicitatem habete, neque offensarum memores estote, neque in malitia permanete, neque in memoria offensarum amaritudines in uniuscuiusque spiritu fiant; sed his malis scissuris remedia procurate, atque tollite illas a vobis,[5] ut dominus pecorum gaudeat de vobis; gaudebit autem, si omnia invenerit sana. Si autem pecus aliquod ex talibus invenerit dissipatum,[6] vae erit pastoribus. Quodsi ipsi pastores dissipati fuerint, quid respondebunt etiam ei pro pecoribus?[7] Nunquid dicent[8] a pecore se vexatos? Non credetur[9] illis. Incredibilis enim res est, pastorem pati posse a pecore; et magis punietur[10] propter mendacium suum. Et ego[11] sum pastor, et validissime oportet me de vobis rationem reddere.'

(A) XXXII. ,Consulite ergo vobis,[1] dum adhuc turris aedificatur. Dominus habitat in viris amantibus pacem; etenim vera pax cara est, a contentiosis vero et perditis malitia[2] longe abest. Reddite[3] igitur ei spiritum integrum, sicut accepistis. Si enim dederis fulloni vestimentum integrum, novum item vis recipere; fullo autem si tibi scissum reddat, recipies?[4] Nonne statim excandesces,[5] et eum convitio persequeris dicens: vestimentum meum integrum tibi dedi, quare scidisti illud, et inutile fecisti?[6] Nunc[7] propter scissuram, quam in eo fecisti, usui esse non potest. Nonne haec omnia[8] verba dices fulloni, et[9] de scissura, quam in vestimento tuo fecerit? Si igitur tu doles de vestimento tuo, et quereris quod non illud integrum recipias; quid putas Dominum tibi facturum, qui spiritum integrum tibi dedit, et tu eum totum inutilem reddidisti,[10] ita ut nullo usui esse possit domino suo? Inutilis enim coepit esse usus eius, cum sit corruptus a te. Nonne igitur Dominus de spiritu suo, propter hoc factum tuum, idem faciet?' ,Plane,' inquam, ,omnibus iis, quoscunque invenerit in memoria offensarum permanere,

---

2) Cf. Pal. Vis. 3, 6. Vertit Gallicciolli: Bisogna dunque che sia reciso questo secolo da essi, e la vanità delle dovizie, e allora saranno atti al Regno di Dio.

3) *Deum* om. Vat.

4) *quoniam pars vestra bona honorata est apud dominum* Vat. Cfr. Antioch. Hom. 64.; Matth. 18, 3. 4.

5) *dico autem omnibus vobis quicumque hoc sigillum accepistis simplicitatem habere atque offensarum memores esse neque in malitia vestra permanere aut in memoria offensarum amaritudines in unumquemque fieri spiritum et has malas scissuras remediare atque tollere a vobis* Vat., mox *de his* p. *de vobis*. Antioch. Hom. 122.

6) *Sin autem aliquam ex his dissipatam invenerit* Vat.

7) *quid respondebunt pecoribus huius* Vat.

8) *dicunt* Vat.

9) *creditur* Vat. Locus citatur ab auctore Homiliae *de aleatoribus*, ad calcem Opp. Cypriani.

10) Dedi *punietur* c. Pal. Vat. Fab.

seculum illorum cum illis vanitatibus opum suarum;[1] et sic convenient in Dei regno. Necesse est enim eos intrare in regnum Dei: genus enim hoc probavit Dominus. Ex[2] hoc ergo genere non intercidet quisquam. Etenim licet temptatus aliquis eorum ab iniquissimo diabolo aliquid deliquerit, cito recurrit ad Dominum suum. Ego nuntius poenitentiae felices vos iudico, quicunque estis innocui sicut infantes, quia pars vestra bona est et honorata apud Deum. Omnibus autem dico vobis, qui hoc sigillum filii Dei accepistis: simplicitatem habete, neque offensorum sitis memores, neque in nequitia permaneatis. Deponite ergo memoriam offensarum [et] amaritudinum vestrarum, et in uno spiritu efficiemini. Illas autem malas scissuras remediate ac tollite a vobis, ut si dominus pecorum venerit, gaudeat, si pecora sua integra invenerit. Si enim aut aliqua pecora a pastoribus dissipata, aut ipsos pastores corruptos invenerit dominus, quid ei respondebitur? Nunquid pastores dicturi sunt, a pecoribus se esse vexatos? Quod nec creditur illis, quia incredibile est, pastorem aliquid pati posse a pecore; magis autem punietur propter mendacium. Ego sum pastor; oportet me de vobis altissimo reddere rationem.

(B) XXXII. Remediate vos, dum adhuc turris aedificatur. Dominus habitat in his viris qui pacem diligunt, quoniam pacem amavit. A viris autem iniquis et seditiosis perditisque[1] nequitiae recedite, et habebitis Domini spiritum, sicut accepistis integrum. Nam cum fulloni dederis vestimentum novum, utique vis eum integrum recipere. Si autem fullo scissum vestimentum tibi reddat, nunquid accipies illud, aut non potius irasceris et eum convitio[2] persequeris, haec dicens ad eum: vestimentum tibi dedi integrum; quare scidisti illud et inutile fecisti ita, ut propter scissuram, quam in eo fecisti, in usu esse non possit? Nonne haec omnia dices fulloni de scissura, quam invenisti in vestimento tuo? Unde si tu de vestimento tristis efficeris et rixaris, quia non integrum recipis, quid putas Dominum esse facturum, qui tibi spiritum dedit integrum, et tu illum totum ita inutilem[3] fecisti, ut domino suo in usu esse non possit, quia usus ipsius spiritus a te inutilis esse coepit et corruptus? Et ideo Dominus ob hoc tuum factum tradet te morti. Omnes enim tales puniet Dominus, quos invenerit in memoria delictorum esse. Non

---

St. p. *punitur* Cot., dein *peccatum* p. *mendacium* Vat.

11) *ego* om. Vat., qui in fine transp. *reddere rationem.*

Cap. XXXII. 1) *Remediate ergo vos* Vat.

2) *Etenim vero pax cara est a litigiosis vero et perditis malitie* Vat.

3) Vid. Antioch. Hom. 94.

4) Cotelerii lectioni *idque integrum vis denuo recipere, fullo autem scissum tibi illud reddat, recipies illud?* praetuli, quam Vat. exhibet simpliciorem *novum item vis recipere, fullo autem si tibi scissum reddat, recipies?*

5) *candescis* Vat., ubi corrector supra addidit *ex*, ut iam sit *excandescis.* Ex Pal. Vat. et Cot. restitui *persequeris*, quod nonnulli editt. c. Fabro St. sine ulla sana ratione mutarunt in *prosequeris.*

6) *redegisti* Vat.

7) *et* Vat., paulo post *que* p. *quam*, deinde *in usum* p. *usui.*

8) *omnia hec* ordinatur in Vat.

9) *Ergo et* Vat.

10) *redigisti* Vat., subinde *ita ut in nullo usu esse possit.*

Cap. XXXI. 1) *suaque* manu pr. Pal.

2) *et* Pal.

Cap. XXXII. 1) *preditisque* Pal.

2) *convitium* Pal.

3) *et tu illud totum ita inutile* Pal.

idem faciet.'[11] ,Clementiam,' inquit, ,eius[12] nolite calcare; sed potius honorificate eum, quod tam patiens est ad delicta vestra, et non est sicut vos. Agite poenitentiam; utile enim id est vobis.'[13]

(A) XXXIII. ,Haec omnia, quae supra scripta sunt, ego pastor nuntius poenitentiae ostendi, et locutus sum servis Dei.[1] Si ergo credideritis,[2] et audieritis verba mea, et ambulaveritis in ipsis, et correxeritis itinera vestra; vivere poteritis. Sin autem permanseritis in malitia et memoria offensarum; nullus ex huiusmodi peccatoribus[3] vivet Deo. Haec omnia a me dicenda,[4] dicta sunt vobis.' Ait mihi ille pastor: ,omnia a me interrogasti?' Et dixi: ,ita, domine.' ,Quare[5] ergo non interrogasti me,' inquit, ,de forma lapidum in structura repositorum, ut tibi explicarem formas?' Et dixi: ,oblitus sum, domine.' ,Audi nunc ergo,' inquit, ,et[6] de illis. Hi sunt, qui nunc mandata haec[7] audierunt, et ex totis praecordiis egerunt poenitentiam, cumque vidisset Dominus bonam atque puram poenitentiam eorum, et posse eos in ea[8] permanere, iussit priora peccata eorum deleri. Hae enim formae peccata eorum erant, et exaequata sunt ne apparerent.'

SIMILITUDO X.[1]

De poenitentia et eleemosyna.

(A) I. Postquam perscripseram librum hunc, venit nuntius ille, qui me tradiderat illi pastori, in domum, in qua eram, et consedit supra lectum; et astitit in dextera eius ille pastor.[2] Deinde vocavit me, et haec mihi dixit: ,tradidi te,' inquit, ,et domum tuam huic pastori, ut ab eo protegi possis.' ,Ita,' inquam, ,domine.' ,Si vis ergo protegi,' inquit,[3] ,ab omni vexatione et ab omni saevitia, successum autem habere in omni opere bono atque verbo, et omnem virtutem aequitatis; in mandatis iis ingredere, quae dedit tibi,[4] et poteris dominari omni nequitiae. Custodienti enim tibi mandata illa, subiecta erit omnis cupiditas et dulcedo huius seculi;[5] successus vero in omni bono negotio te sequetur. Maturitatem huius et modestiam suscipe in te,[6] et dic omnibus, in magno honore esse eum et dignitate apud Deum,[7] et magnae potestatis eum praesidem esse, et potentem in officio suo. Huic soli per totum orbem poenitentiae potestas tributa est. Potestasne videtur tibi[8] esse? Sed vos maturitatem huius et modestiam,[9] quam in vos habet, despicitis.'

---

11) *Nonne* (lacuna quattuor vocabulis adscribendis sequente) *dominum spiritum eius propter hoc factum tuum a facie plane inquam omnes vero eos quoscumque invenerit in memoriam offensarum permanere officiet* Vat.

12) *eius inquit* inv. Vat., ubi mendum *horate* p. *honorificate*, deinde *quod tam patiens ad delicta vestra sit.*

13) *Agite enim penitentiam utilem esse vobis* Vat.

Cap. XXXIII. 1) *locutus sum dei servis* Vat.

2) *crederitis* Vat., ibidem *ambulaveritis in his.*

3) Vocc. *Sin autem permanseritis* et *peccatoribus* des. in Vat., ita ut praep. *In* hanc enunciationem exordiatur.

4) *me dicente* p. *a me dicenda* Vat.

5) *Qua* erat in Vat., ibidem vocc. *me, inquit* omissis, corrector *structuram* mutavit in *structura*; sub finem est *quod explevimus formas.* Cfr. supra c. 7 sqq.

6) *ergo* sicuti *et* repudiat Vat.

7) *mandata mea* p. *nunc mandata haec* Vat.

autem debet clementia[4] eius sperni, sed potius in delictis vestris magnanimitas eius honorificari; neque enim ipse repetens clementiam suam ut nos[5] est, sed ad utilitatem vestram.

(B) XXXIII. Haec omnia, quae suprascripta sunt, servanda mandat, ut iam agatis poenitentiam. Ego pastor nuntius poenitentiae vobis Dei servis ostendi, et locutus sum, et dico: si audieritis verba mea et crediderilis illis, ambulaveritis in illis et de caetero correxeritis vias vestras, vivere poteritis. Si autem permanseritis in malitia [et] offensarum memoria, nullus ex huiusmodi vivet Deo, quia haec omnia verba praedicata sunt vobis.[1] Et iterum dixit mihi: omnia me interrogasti? Et ego respondi: ita est, domine. Quare, inquit, me non interrogasti de forma lapidum illorum, qui in structuram ierunt, quos replevimus? Et ego dixi: oblitus sum, domine. Audi, inquit, et de illis. Ili sunt, qui nunc audierunt mandata mea, et ex totis praecordiis egerunt poenitentiam. Et vidit Dominus, poenitentiam eorum bonam et puram esse, et posse in ea poenitentia eos permanere. Iussit priora eorum peccata deleri. Et ita deleta sunt et aequata, ne apparerent postea.[2]

[SIMILITUDO DECIMA.]

(B) Postquam scripsi librum hunc, venit in domum, in qua eram, nuntius ille, qui tradiderat me pastori, et sedit supra lectum quendam, adstititque[1] ei ad dextram ille pastor. Deinde vocavit me, et haec mecum locutus est verba: tradidi, inquit, te domumque tuam huic pastori, ut ab eo protegi possis. Et ego dixi ei: ita facias,[2] domine. Et ille ait mihi: si vis ergo protegi ab omni vexatione et ab omni saevitia, successum autem habere in omni bono et in omni virtute veritatis, in mandatis huius ingredere in illis, quae iniunxi tibi. Custodienti enim tibi mandata huius subiectum erit tibi omne desiderium et dulcedo huius seculi; successus vero bonus in omni negotio te sequetur. Modestiam et venerationem huius honora, et omnibus dic, in magno honore et gloria esse apud Deum eum, et eum magnae potestatis habere licentiam. Potensque est in actu suo; per totum orbem solo huic tradita est potestas poenitentiae. Aut tibi potens non esse videtur, quia forte vos modestiam verecundiamque eius, quam in vos habet, contemnitis?

---

8) *in ea* des. Vat. Cfr. supra c. 10.

Sim. X. 1) Desideratur in Vat. ultimae Similitudinis titulus, loco quidem adponendo ei relicto.

2) *qui me tradiderat huic pastori in domo in qua eram et consedit super lectum et astitit ad dexteram is pastor* scr. Vat. Cfr. Prooem. Mand.

3) *inquit protegi* transp. Vat.

4) *in mandatis istis ingredere que tibi dederit* Vat.

5) *Custodienti enim tibi mandata hec subiecta erit tibi omnis cupiditas et dulcedo seculi huius* Vat.

6) Cf. Pal.

7) *dominum* Vat.

8) Ita dedi ex Vat., suffragante Fab. St., p. Cotelerii *Potensne tibi videtur esse?* Iam enim de potestate poenitentiae agitur, nec de nuncio potente.

9) *verecundiam* Vat.

4) Pal. hab. videtur *dementia*.

5) *vos* vulg.

Cap. XXXIII. 1) *predicata sunt a vobis* Pal.

2) Puncto posito scribitur Ἀμὴν in Pal.

Sim. X. 1) *adstitique* Pal., ubi tamen erat *adstititque* Pal.

2) *faciat* Pal.

(A) II. Dico ei: ,interroga ipsum,[1] domine, ex quo in domo mea est, anne aliquid extra ordinem fecerim, aut in aliquo eum offenderim.' ,Et ego,' inquit, ,scio, nihil extra ordinem fecisse te neque esse facturum; et ideo haec[2] loquor tecum, ut perseveres; bene enim hic de te[3] apud me existimavit. Tu autem caeteris haec verba dices, ut et illi, qui egerunt aut acturi sunt poenitentiam, eadem quae tu sentiant, et hic apud me bene[4] de iis interpretetur, et ego apud Dominum.' ,Et ego,' inquam, ,domine,[5] omni homini indico magnalia Dei; spero autem, eos omnes, qui amant ea, et ante peccaverunt, his auditis acturos esse poenitentiam, vitam recuperantes.' ,Permane ergo,'[6] inquit, ,in hoc ministerio, et consumma illud. Quicunque autem mandata huius exequuntur,[7] habebunt vitam, et hic apud Dominum magnum honorem. Quicunque vero huius mandata non servant, fugiunt a vita sua, et adversantur illi; et qui mandata eius non sequuntur,[8] morti se tradunt, et unusquisque eorum reus erit sanguinis sui. Tibi autem dico, ut serves mandata haec,[9] et remedium peccatorum tuorum omnium habebis.'

(A) III. ,Misi autem tibi has virgines,[1] ut habitent tecum; vidi enim eas valde[2] affabiles tibi esse. Habebis igitur tu[3] eas adiutrices, quo magis possis huius mandata servare; non potest enim fieri, ut sine his virginibus haec mandata serventur. Vides[4] autem eas libenter esse tecum; sed et ego praecipiam eis, ut omnino a domo tua non discedant. Tu tantum[5] communda domum tuam; in munda enim domo libenter habitabunt, mundae sunt enim atque castae et industriae, et omnes habentes gratiam apud Dominum. Igitur si habuerint[6] domum tuam puram, tecum permanebunt. Si autem pusillum aliquid inquinationis acciderit, protinus a domo tua recedent;[7] hae enim virgines nullam omnino diligunt inquinationem.' Dico ei: ,spero me, domine, placiturum eis, ita ut in domo mea libenter inhabitent semper.[8] Et sicut is,[9] cui me tradidisti, nihil de me queritur; ita neque illae querentur.' Ait ad pastorem illum: ,video[10] servum Dei velle videre et custodire haec mandata, et virgines has munda habitatione collocaturum.' Haec cum dixisset, iterum pastori illi me tradidit, et vocavit virgines,[11] et dixit eis: ,quoniam video vos libenter in domo huius[12] habitare, commendo eum vobis et domum eius, ut a domo eius non recedatis omnino.' Illae vero libenter haec verba audierunt.

Cap. II. 1) *eum* Vat., dein *an* p. *anne*, tum *et* p. *aut in aliquo*, vocc. *ex quo in domo mea est* ex prioribus ante repetitis.

2) *haec* et praecedens *esse* om. Vat.

3) Ordo vocc. *de te hic* in Vat.

4) *bene* accessit ex Fab. St. Pal. Vat., in quo subinde *de his interpretur* (sic).

5) *domine* om. Vat., postmodo exh. *indico magnalia domini. Spero autem omnes qui ante peccaverunt hec audientes quod libenter sunt acturi penitentiam.*

6) *ergo* repudiat Vat., ibidem sententiae terminus *et consummare in illud.*

7) *huius mandata faciunt* Vat., ex quo et Fab. St. dedi *et hic apud Dominum* p. Cotelerii *et hic, et apud Dominum.* Nostrae lectioni favet Pal. Ea certe vocc. *habebunt vitam* antecedentibus genuinus sensus vindicatur.

8) *Quicumque vero huius mandata non servant fugiunt a se vitam et adversus illum nec adversus* (c. punctis suppositis) *mandata eius sequuntur* Vat.

9) *ut servas mandatis his* Vat., in vocc. *tuorum omnium* non extant.

Cap. III. 1) *turbas virginum* p. *tibi has virgines* Vat.

2) *valde* excludit Vat., tum *eas* post *esse* reiiciens. Cfr. Sim. 9, 15.

(B) II. Dico ei: domine, ipsum interroga, si ex quo in domo mea est, aliquid feci extra ordinem, ut eum offenderem. Et ille dixit mihi: et ego scio, nihil te extra ordinem fecisse neque esse facturum; ideo enim loquor tecum, ut perseveres. De te autem bene hic apud me locutus est. Tu autem caeteris haec verba dic, ut et illi, qui egerint poenitentam, eadem sentiant, quae et tu, et hic apud me bene loquatur, [et] ego Domino. Et dixi ei: domine, ego omni homini indico hanc magnificentiam Domini. Spero autem, quia omnis, quicunque audierit et prius peccaverit, libenter agit poenitentiam vitam recepturus. Et dixit mihi: permane in hoc ministerio, et consumma illud. Quicunque autem mandata eius servaverit, habebit vitam, et hic apud Deum maximum honorem habebit. Quicunque vero non servaverint[1] mandata eius, fugiunt a vita sua, et hunc contemnunt; hinc[2] autem apud Deum suum, honorem suum. Quicunque ergo contemnunt[3] eum et non servant mandata eius, ipsi se morti tradunt, et unusquisque eorum reus fit sanguinis sui. Tibi autem dico, ut servias mandatis his, et habebis remedium priorum peccatorum.

(B) III. Misi autem tibi etiam virgines has, ut habitent tecum; vidi enim eas tibi benevolas esse. Habes ergo et has in adiutorium, ut possis custodire mandata haec; impossibile est enim, mandata custodire sine virginibus istis. Video autem eas libenter tecum esse; et ego iniungam illis, ut omnino a domo tua non discedant. Tu tantum modo para domum tuam; in domo enim munda libenter habitant: munda enim sunt atque castae industriaeque, et cunctam habentes[1] gratiam apud Dominum. Si ergo habuerint domum tuam puram, tecum permanebunt; sin autem in aliquo spurca fuerit domus tua, protinus recedunt a domo tua: hae[2] enim virgines spurcitiam non amant. Et ego dixi: domine, spero me placiturum eis ita, [ut] in domo mea libenter et semper habitent. Et sicut hic, cui me tradidisti, nihil de me queritur, ita neque illae virgines aliquid de me querebuntur. Deinde ait ad illum pastorem: scio hunc mandata custodire, et virgines has in habitationem mundam conlocaturum. Haec cum dixisset, rursus eidem pastori me tradidit. Et virgines illas vocavit dixitque ad illas: quoniam video vos libenter in domo huius habitare, commendo eum vobis domumque eius, ut a domo eius non discedatis. Vere autem virgines illae haec verba libenter omnino audierunt.

---

3) *habes enim* p. *Habebis igitur tu* Vat.

4) *Video* Pal. Vat., in quo deest *et* ante *ego*. Utraque lectio vulgatae praeferenda esse videtur.

5) *tm* Vat., quod in hoc Ms. et *tantum* et *tamen* esse potest; in fine *deum*. Cfr. Vis. 1, 3. 2, 2.

6) *habuerint* dedi c. Pal. Vat., *habueris* vulg.

7) *recedunt* Vat.

8) *semper* non est in Vat.

9) *hic* Vat.

10) *inquit* interponit Vat., ubi invertitur *habitatione munda*. Fellus et alii proponunt *vivere* p. *videre*. Frustra; nam *videre* = *mente intueri, intelligere*. Galliciolli recte: Vedo questo servo di Dio voler intendere e servare cotesti stanziamenti. Cf. Pal.

11) *et vocavit eas virgines* Vat., dein *ad eas* p. *eis*.

12) *eius* Vat., paulo post transponit *vobis eum*, mox *et* p. *ut*.

Cap. II. 1) *servaverit* Pal.

2) *hic* Pal.

3) *contemnent* Pal.

Cap. III. 1) *habentem* Pal.

2) *haec* Pal.

(A) IV. Ait deinde mihi: ,viriliter in ministerio hoc conversare, omni homini[1] indica magnalia Dei, et habebis gratiam in hoc ministerio. Quicunque ergo in his mandatis ambulaverit, vivet, et felix erit in vita sua; quicunque vero neglexerit, non vivet, et erit infelix in vita sua. Dic omnibus, ut[2] non cessent, quicunque recte facere possunt; bona opera exercere, utile est illis. Dico autem, omnem hominem[3] de incommodis eripi oportere. Is enim, qui eget,[4] et in quotidiana vita patitur incommoda, in magno tormento est ac necessitate. Quisquis[5] igitur huiusmodi animam eripit de necessitate, magnum gaudium sibi acquirit. Nam is,[6] qui huiusmodi vexatur incommodo, pari tormento cruciatur, atque se torquet is, qui in vinculis est. Multi enim propter huiusmodi calamitates, cum eas sustinere[7] non possunt, mortem sibi consciscunt. Qui novit igitur calamitatem huiusmodi hominis, et non eripit eum, magnum peccatum admittit,[8] et fit reus sanguinis eius. Facite igitur opera bona, quicunque accepistis a Domino, ne, dum moramini facere, consummetur structura turris; propter vos enim[9] intermissum est opus aedificationis eius. Nisi igitur festinaveritis facere recte, consummabitur turris, et excludemini.'[10] Postquam vero locutus est mecum, surrexit de lecto, et apprehenso pastore et virginibus abiit. Dixit autem mihi, remissurum se pastorem illum et virgines illas in domum meam.[11]

Cap. IV. 1) *Omnino* p. *omni homini* Vat., qui *dei domini* p. *Dei*.

2) *de omnibus et* Vat., ubi erat *quecumque* p. *quicumque*.

3) Amorem proximi commendat vel maxime.

4) *Et is enim qui egit* Vat.

5) *Quisque* Vat.

6) *Is enim* Vat., mox *atque torquet se qui in vinculo est*.

7) *sufferre* Vat., in fine *adducunt* man. sec. mutatum in *addicunt*.

8) *facit* obliteratum ante *admittit* in Vat.

9) *dum tardamini facere consummatur*

(B) IV. Ait autem mihi ille pastor: viriliter in ministerio hoc conversare, et omni homini indica magnificentiam Domini, et habebis[1] gratiam in hoc ministerio. Quicunque ergo in his mandatis ambulaverit, vivet et felix erit; quicunque vero non intellexerit ea, non vivet,[2] et erit infensus in vita sua. Dic omnibus, ut qui possunt recte facere, non cessent; bonam operam exercere utile est illis. Dico autem, omnem hominem de incommodo oportere[3] eripi. Nam et is,[4] qui [eget,] agit vitam quotidianam in magno tormento et necessitate; et huiusmodi animam qui liberat, magnum sibi gaudium adquiret. Qui enim eiusmodi incommodo vexatur, sic cruciatur, quomodo ille qui in vinculis est. Multi enim huiusmodi vexationem non substinentes mortem sibi adsciscunt. [Qui novit igitur][5] angustiam eius, et non redimit eum, magnum peccatum admittit, et fit reus sanguinis eius. Facite aliquid boni, quicunque accepistis bonum a Domino. Nolite tarde facere, ne consummetur structura turris, et vos de structura reprobemini. Iam alia turris non aedificatur; propter vos autem intermissio facta est aedificationis eiusdem turris. Nisi ergo festinaveritis facere recte, turris consummabitur. Et postquam haec locutus est, surrexit a lecto, adprehensoque illo pastore et virginibus abiit, dicens mihi iterum, se missurum pastorem et virgines in domum meam.[6]

---

structura turris· propter enim eos Vat. Vid. Sim. 9, 5.

10) *excludimini* erat in Vat.

11) *Dicens autem mihi remansurum pastorem illum et virgines in domum meam AMEN* finit Vat. cum epigraphe: *Explicit liber pastoris discipuli beati pauli Apostoli ·.· Deo gratias.*

Cap. IV. 1) *habes* p. *et habebis* Pal.

2) *vivit — vivit* Pal.

3) *omne* Pal.

4) *his* Pal.

5) Loco vocc. uncis inclusorum occurrit lacuna in Pal. Ibidem mutavi *redimet* in *redimit*.

6) Puncto post *meam* posito sequitur ἀμήν in Pal.

ΑΡΧΗ ΣΥΝ ΘΕΩ ΒΙΒΛΟΥ ΛΕΓΟΜΕΝΗΣ
ΠΟΙΜΗΝ.

ΟΡΑΣΙΣ Α'.

1. Ὁ θρέψας με[1] πέπρακεν παιδίσκην τινὰ[2] εἰς Ῥώμην. Μετὰ πολλὰ ἔτη ταύτην — —[3] καὶ ἠρξάμην αὐτὴν[4] ἀγαπᾶν ὡς ἀδελφήν. Μετὰ χρόνους πολλοὺς[5]..... αὐτὴν εἰς τὸν ποταμὸν Τιβέριον[6] εἶδον, καὶ ἐπέδωκα αὐτῇ χεῖρα, καὶ ἐξέβαλον αὐτὴν ἐκ τοῦ ποταμοῦ. Ἰδὼν δὲ τὸ κάλλος αὐτῆς διελογιζόμην ἐν τῇ καρδίᾳ μου λέγων Εὐτυχὴς ἤμην, εἰ[7] τοιαύτην γυναῖκα εἶχον καὶ τῷ κάλλει καὶ τοῖς τρόποις. Μόνον τοῦτο ἐβουλευσάμην, ἕτερον δὲ οὐδέν. Μετὰ χρόνον τινὰ πορευομένου μου εἰς Κώμας[8] ἐδόξαζον τὰς κτίσεις τοῦ θεοῦ, ὅτι μεγάλαι καὶ δυναταὶ καὶ εὐπρεπεῖς εἰσί. Περιπατῶν ἀφύπνωσα, καὶ πνεῦμά με ἔλαβε καὶ ἀπήγαγε δι' ἀνόδου ἀσκίνου,[9] δι' ἧς ὁ ἄνθρωπος οὐκ ἠδύνατο ὁδεῦσαι· ἦν δὲ ὁ τόπος κρημνώδης καὶ ἀπερρωγὼς[10] ἀπὸ τῶν ὑδάτων. Διαβὰς οὖν τὸν ποταμὸν ἐκεῖνον ἦλθον εἰς τὰς ὄχθας,[11] καὶ ἐπιθῶ τὰ γόνατά μου καὶ ἠρξάμην προσεύχεσθαι τῷ κυρίῳ, καὶ ἐξομολογεῖσθαι τὰς ἁμαρτίας μου. Προσευχομένου δέ μου ἠνοίχθη ὁ οὐρανός, καὶ βλέπω τὴν γυναῖκα, ἣν ἐπεθύμησα, ἀσπαζομένην με ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καὶ λέγουσαν Ἑρμᾶ, χαῖρε. Ἐμβλέψας δὲ αὐτῇ λέγω Κυρία, τί σὺ ὧδε ποιεῖς; Ἡ δέ φησιν Ἀνελήφθην,[12] ἵνα σου τὰς ἁμαρτίας ἐλέγξω πρὸς κύριον. Λέγω αὐτῇ Νῦν σύ μου ἔλεγχος εἶ; Οὔ, φησίν, ἀλλ' ἄκουσόν μου τὰ ῥήματα ἅ σοι μέλλω λέγειν. Ὁ θεὸς ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς κατοικῶν, καὶ κτίσας ἐκ τοῦ μὴ

---

1) super his notatur in apogr. *ὁ γράψας | ὁ θρέψας με*, ac si duplici modo scriptura codicis legi potuerit.

2) *πέπρακεν παιδίσκην τινὰ*: apogr. *πεπράκεναι* (primum *πέπρακεναι* erat) *καὶ ὁδόν τινα*.

3) --: ita apogr. Legendum *ἐθεασάμην* vel simile quid.

4) *αὐτὴν*: apogr. *αὐτὸν*, notato *ῆς* super *όν*.

5) Scripsit h. l. Sim. fere *ὁμιλεῖν*, codicis scripturam, ut saepe, non assecutus: vix enim sensu versandi accipi poterit. In Latinis cdd. est *lavari eam* vel *lavantem [se] vidi*.

6) *Τιβέριον*: ita certe apogr. Sim.

7) *εἰ*: apogr. *ἢ*.

8) *κώμας*: sic apogr. Videtur de Cumis (*Κοῦμαι* apud Ptol., *Κύμη* apud Strabonem) cogitandum esse, cf. infra Vis. II, 1. in cdd. Lat. Hoc ipso loco cod. Pal. habet *civitatem Ostiorum*.

9) ita apogr. Scriptura vitiosa est. Potest, nisi melius quid latet, *ἀσκήνου* scribi vel potius *ἀσκίου*, ut ipse Sim. scripsit in recensione editionis principis caussa proposita.

10) apogr. *ἀπερρωγός*.

11) ad *τὰς ὄχθας* apogr. in marg. *τὰ ὁμαλά*.

12) apogr. *[ἀπεκαλ]ήφθην*. Priores igitur litterae e coniectura sunt Simonidis. At clarissimum est non *ἀπεκαλύφθην*, ut est in ed. princ., legendum esse sed *ἀνελήφθην*.

ὄντος τὰ ὄντα καὶ πληθύνας καὶ αὐξήσας ἕνεκεν[13] τῆς ἐκκλησίας αὐτοῦ, ὀργίζεταί σοι, ὅτι ἥμαρτες εἰς ἐμέ. Ἀποκριθεὶς αὐτῇ λέγω Εἰς σὲ ἥμαρτον; ποίῳ τρόπῳ; ἢ πότε σοι αἰσχρὸν λόγον ἐλάλησα; οὐ πάντοτέ [σε] ὡς θυγατέραν ἡγούμην; οὐ πάντοτέ με ἐκατάκρινας;[14] διὰ τί μου καταψεύδῃ, γύναι, τὰ πονηρὰ ταῦτα; Γελάσασά μοι λέγει Ἐπὶ τὴν καρδίαν σου ἀνέβη ἐπιθυμία τῆς πορνείας· καὶ οὐ δοκεῖ σοι ἀνδρὶ δικαίῳ πονηρὸν πρᾶγμα εἶναι, ἐὰν ἀναβῇ ἐπὶ τὴν καρδίαν αὐτοῦ ἡ πονηρὰ ἐπιθυμία; Ἁμαρτία γάρ ἐστι μεγάλη, φησίν· ὁ γὰρ δίκαιος ἀνὴρ δίκαια βουλεύεται[15]. Ἐν τῷ οὖν δίκαια βουλεύεσθαι αὐτὸν κατορθοῦται ἡ δόξα αὐτοῦ ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ εὐκατάλλακτον ἔχει τὸν κύριον ἐν παντὶ πράγματι· οἱ δὲ πάλιν [πονηρὰ] βουλευόμενοι ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν θάνατον καὶ αἰχμαλωτισμὸν ἑαυτοῖς ἐπισπῶνται· μάλιστα οἱ τὸν αἰῶνα τοῦτον περιποιούμενοι καὶ γῆν ἐρῶντες[16] ἐν τῷ πλούτῳ αὐτῶν καὶ μὴ ἀντεχόμενοι τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, πολλὰ μεταμελήσουσιν αἱ ψυχαὶ αὐτῶν οἵτινες οὐκ ἔχουσιν ἐλπίδας, ἀλλ' ἑαυτοὺς ἀπεδώκασι[17] καὶ τὴν ζωὴν αὐτῶν. Ἀλλὰ σὺ προσεύχου πρὸς τὸν θεόν, καὶ ἰάσεταί σου τὰ ἁμαρτήματα καὶ ὅλον τὸν οἶκόν[18] σου καὶ πάντων τῶν ἁγίων.

II. Μετὰ τὸ λαλῆσαι αὐτὴν τὰ ῥήματα ταῦτα ἐκλείσθησαν οἱ οὐρανοί· κἀγὼ ὅλος ἤμην πεφρικὼς καὶ λυπούμενος. Ἔλεγον δὲ ἐν ἑαυτῷ[1] Εἰ αὕτη μοι ἁμαρτία ἀναγράφεται, πῶς δυνήσομαι σωθῆναι; ἢ πῶς ἐξιλεώσομαι τὸν θεὸν περὶ τῶν ἁμαρτιῶν μου τῶν τελείων[2]; ποίοις ῥήμασιν ἐρωτήσω τὸν κύριον ἵνα ἱλατεύσῃ μοι; Ταῦτα μου συμβουλευομένου καὶ διαλογιζομένου ἐν τῇ καρδίᾳ, βλέπω κατενώπιόν μου καθέδραν λευκὴν ἐξ ἐρίων λευκῶν γεγοννῖαν μεγάλην· καὶ ἦλθε γυνὴ πρεσβύτης[3] ἐν ἱματισμῷ λαμπροτάτῳ, ἔχουσα βιβλίον εἰς τὰς χεῖρας, καὶ ἐκάθισε μόνη, καὶ ἠσπάσατό με Ἑρμᾶ, χαῖρε.[4] Ἡ δὲ εἶπε Τί στυγνὸς ὁ μακρόθυμος καὶ ἀστονάχητος[5], ὁ πάντοτε γελῶν, τί οὕτω κατηφὴς τῇ ἰδέᾳ καὶ οὐχ ἱλαρός; Καὶ εἶπον αὐτῇ Ὑπό τινος γυναικὸς ἀγαθωτάτης λεγούσης μοι ὅτι ἥμαρτον εἰς αὐτήν. Ἡ δὲ ἔφη Μηδαμῶς ἐπὶ τὸν δοῦλον τοῦ θεοῦ πρᾶγμα τοιοῦτον· ἀλλὰ πάντως ἐπὶ τὴν καρδίαν σου ἀνέβη περὶ αὐτῆς· ἔστι μὲν τοῖς δούλοις τοῦ θεοῦ ἡ τοιαύτη βουλὴ ἁμαρτίαν ἐπιφέρουσα· πονηρὰ γὰρ βουλὴ καὶ ἔκφρικτος, εἰς πάνσεμνον πνεῦμα καὶ ἤδη δεδοκιμασμένον ἐὰν ἀναβῇ ἐπιθυμία ἢ πονηρὸν ἔργον· καὶ μάλιστα Ἑρμᾶς ὁ ἐγκρατὴς καὶ ἀπεχόμενος πάσης ἐπιθυμίας πονηρᾶς καὶ πλήρης ἁπλότητος καὶ ἀκακίας μεγάλης.

---

13) Haec vox ita scripta est ut possit ἔγνωσιν legi. Sed ex litteris suprascriptis, iisque ad imitationem ut videtur ipsius codicis non satis distinctis, apparet Simonidem in legendo exemplari haesisse.

14) οὐ πάντοτε (apogr. absque σε) ὡς θυγατέραν ἡγούμην; οὐ (apogr. ἡγουμένου) πάντ. με ἐκατάκρινας: haec vario modo corrupta esse apparet.

15) βουλεύεται: apogr. καλεύεται.

16) γῆν ἐρῶντες: ita apogr. In ed. princ. recte propositum est γαυριῶντες collato Vis. III. cap. IX.

17) ἀπεδώκασι: sic apogr., non ἀποδεδώκασι.

18) ὅλον τὸν οἶκον: sic apogr., non ut legendum videtur ὅλου τοῦ οἴκου.

Cap. II. 1) ἐν ἑαυτῷ: sic apogr.

2) τελείων per compendium in apogr. scriptum est, a Sim. non satis intellectum.

3) in apogr. est πρεσβύτης, non πρεσβῦτις.

4) Plura exciderunt propter ὁμοιοτέλευτον.

5) in apogr. est ἀστομάχητος.

III. Ἀλλ' οὐχ ἕνεκα τούτου ὀργίζεταί σοι ὁ θεός, ἀλλ' ἵνα τὸν οἶκόν σου τὸν ἀνομήσαντα εἰς τὸν κύριον καὶ εἰς ὑμᾶς τοὺς γονεῖς αὐτῶν ἐπιστρέψῃς. Ἀλλὰ φιλότεκνος ὢν οὐκ ἐνουθέτεις σου τὸν οἶκον, ἀλλ' ἀφῆκας αὐτὸν καταφθαρῆναι δεινῶς· διὰ τοῦτο ὀργίζεταί σοι ὁ κύριος. Ἀλλ' ἰάσεταί σου πάντα τὰ γεγονότα πονηρὰ ἐν τῷ οἴκῳ σου· διὰ γὰρ τὰ ἐκείνων ἁμαρτήματα καὶ ἀνομήματα σὺ κατεφθάρης ἀπὸ τῶν βιωτικῶν πραγμάτων. Ἀλλ' ἡ πολλή[1] εὐσπλαγχνία τοῦ κυρίου ἠλέησέ σε, καὶ τὸν οἶκόν σου ἰσχυροποίησε καὶ ἐθεμελίωσεν ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ· σὺ μόνον μὴ ῥαθυμήσεις[2], ἀλλὰ εὐψύχει, καὶ ἰσχυροποιήσεις σου τὸν οἶκον. Ὡς γὰρ χαλκεὺς σφυροκοπῶν τὸ ἔργον αὐτοῦ περιγίνεται τοῦ πράγματος οὗ θέλει, οὕτως ὁ λόγος καθημερινὸς καὶ δίκαιος περιγίνεται πάσης πονηρίας. Μὴ διαλίπῃς οὖν νουθετῶν σου τὰ τέκνα· οἶδας γὰρ ὅτι, ἐὰν μετανοήσωσιν ἐξ ὅλης καρδίας αὐτῶν, ἐγγραφήσονται εἰς τας βίβλους τῆς ζωῆς μετὰ τῶν ἁγίων. Μετὰ τὸ παυθῆναι αὐτῆς τὰ ῥήματα ταῦτα λέγει μοι Θέλεις ἀκοῦσαί μου ἀναγινωσκούσης; Λέγω κἀγώ Θέλω, κυρία μου. Λέγει μοι Γενοῦ ἀκροατὴς καὶ ἄκουε τὰς δόξας τοῦ θεοῦ. Ἤκουσα μεγάλας καὶ θαυμαστάς, ὧν οὐκ ἴσχυσα μνημονεῦσαι· πάντα γὰρ τὰ ῥήματα ἔκφρικτα, ἃ οὐ δύναται ἄνθρωπος συνιέναι. Τῶν οὖν ἐσχάτων ῥημάτων ἐμνημόνευσα· ἦν γὰρ ἡμῖν σύμφορα καὶ ἥμερα· ,Ἰδοὺ ὁ θεὸς τῶν δυνάμεων, ὁ ....[3] δυνάμει καὶ κραταιᾷ, ὁ τῇ μεγάλῃ συνέσει αὐτοῦ κτίσας τὸν κόσμον καὶ τῇ ἐνδόξῳ αὐτοῦ βουλῇ περιθεὶς τὴν εὐπρέπειαν τῇ κτίσει, καὶ τῷ ἰσχυρῷ ῥήματι πήξας τον οὐρανὸν καὶ θεμελιώσας τὴν γῆν ἐπὶ τῶν ὑδάτων, καὶ τῇ ἰδίᾳ σοφίᾳ καὶ προνοίᾳ κτίσας τὴν ἐκκλησίαν αὐτοῦ, ἣν καὶ εὐλόγησεν, ἰδοὺ μεθιστάνει τοὺς οὐρανοὺς καὶ τὰ ὄρη καὶ τοὺς βουνοὺς καὶ τὰς θαλάσσας, καὶ πάντα ὁμαλὰ γίνονται τοῖς ἐκλεκτοῖς αὐτοῦ, ἵνα ἀποδῷ αὐτοῖς τὴν ἐπαγγελίαν, ἣν ἐπηγγείλατο, μετὰ πολλῆς δόξης καὶ χαρᾶς, ἐὰν τηρήσωσι τὰ νόμιμα τοῦ θεοῦ ἅπερ ἔλαβον ἐν μεγάλῃ πίστει.'

IV. Ὅτε οὖν ἐτέλεσεν ἀναγινώσκουσα καὶ ἠγέρθη ἀπὸ τῆς καθέδρας, ἦλθον τέσσαρες νεανίσκοι καὶ ἦραν τὴν καθέδραν καὶ ἀπῆλθον πρὸς τὴν ἀνατολήν· προσκαλεῖται δέ με καὶ ἥψατο τοῦ στήθους μου καὶ λέγει μοι Ἤρεσέ σοι ἡ ἀνάγνωσίς μου; Λέγω αὐτῇ Κυρία, ταῦτά μοι τὰ ἔσχατα ἀρεστά, τὰ δὲ πρότερα χαλεπὰ καὶ σκληρά. Ἡ δὲ ἔφη μοι λέγουσα Ταῦτα τὰ ἔσχατα τοῖς δικαίοις, τὰ δὲ πρότερα τοῖς ἐθνικοῖς καὶ τοῖς ἀποστάταις. Λαλούσης αὐτῆς μετ' ἐμοῦ δύο ἄνδρες ἦλθον καὶ ἦραν αὐτὴν τῶν ἀγκώνων καὶ ἀπῆλθον, ὅπου καὶ ἡ καθέδρα, πρὸς τὴν ἀνατολήν. Ἱλαρὰ δὲ ἀπῆλθεν, καὶ ἀπάγουσα λέγει μοι Ἀνδρίζου, Ἑρμᾶ.

ΟΡΑΣΙΣ Β'.

1. Πορευομένου μου εἰς Κώμην[1] κατὰ τὸν καιρὸν ὃν πέρυσι περιεπάτουν, ἀνεμνήσθην τῆς περυσινῆς ὁράσεως, καὶ πάλιν με αἴρει

Cap. III. 1) in apogr. est ἡ πολλὴ ἡ εὐσπλ.
2) ita apogr.
3) in apogr. fere sic scriptum est: ὃς ἀγανῷ δυν. καὶ κρ., quae etiamsi ὁ pro ὃς scribamus, non satis sanantur.

1) κώμην: sic h. l. apogr.

πνεῦμα καὶ ἀποφέρει εἰς τὸν αὐτὸν τόπον ὅπου καὶ πέρυσιν. Ἐλθὼν οὖν εἰς τὸν τόπον τιθῶ τὰ γόνατα καὶ ἠρξάμην προσεύχεσθαι τῷ κυρίῳ καὶ δοξάζειν αὐτοῦ τὸ ὄνομα, ὅτι με ἄξιον ἡγήσατο καὶ ἐγνώρισέ μοι τὰς ἁμαρτίας μου τὰς προτέρας. Μετὰ δὲ τὸ ἐγερθῆναί με ἀπὸ τῆς προσευχῆς βλέπω κατέναντί μου τὴν πρεσβυτέραν, ἣν καὶ πέρυσιν ἑωράκειν, περιπατοῦσαν καὶ ἀναγινώσκουσαν βιβλιδάριον[2], καὶ λέγει μοι Δύνῃ ταῦτα τοῖς ἐκλεκτοῖς τοῦ θεοῦ ἀπαγγεῖλαι; Λέγω αὐτῇ Κυρία, τοσαῦτα μνημονεῦσαι οὐ δύναμαι· δὸς δή μοι τὸ βιβλιδάριον, ἵνα μεταγράψω αὐτό. Λάβε, φησίν, αὐτό, καὶ ἀποδώσεις μοι. Ἔλαβον ἐγώ, καὶ εἴς τινα τόπον τοῦ ἀγροῦ ἀναχωρήσας μετεγραψάμην πάντα πρὸς γράμμα· οὐχ εὕρισκον γὰρ τὰς συλλαβάς. Τελέσαντος οὖν μου τὰ γράμματα τοῦ βιβλιδαρίου ἐξαίφνης ἡρπάγη μου ἀπὸ τῆς χειρός· ὑπὸ τίνος δὲ οὐκ οἶδα.

II. Μετὰ δὲ ἡμέρας ιέ νηστεύσαντός μου καὶ πολλὰ ἐρωτήσαντος τὸν κύριον ἀπεκαλύφθη μοι ἡ γνῶσις τῆς γραφῆς. Ἦν δὲ γεγραμμένα ταῦτα· ‚Τὸ σπέρμα σου ἠθέτησεν εἰς τὸν θεὸν καὶ ἐβλασφήμησεν εἰς τὸν κύριον καὶ προέδωκε τοὺς γονεῖς αὐτοῦ ἐν ἁμαρτίᾳ μεγάλῃ, καὶ ἤκουσαν προδόται γονέων, καὶ προδόντες οὐκ ὠφελήθησαν, ἀλλ' ἔτι προσέθηκαν ταῖς ἁμαρτίαις αὐτῶν καὶ ταῖς ἀσελγείαις καὶ συμφοραῖς αὐτῶν καὶ πονηρίαις. Ἀλλὰ γνώρισον ταῦτα τὰ ῥήματα τοῖς τέκνοις σου πᾶσι καὶ τῇ συμβίῳ τῇ μελλούσῃ σου ἀδελφῇ· καὶ γὰρ αὕτη οὐκ ἀπέχεται τῇ γλώσσῃ, ἐν ᾗ πονηρεύεται· ἀλλ' ἀκούσασα ταῦτα τὰ ῥήματα ἀφέξεται, καὶ ἕξει ἔλεος. Καὶ μετὰ τὸ γνωρίσαι σε ταῦτα τὰ ῥήματα αὐτοῖς, ἃ ἐνετείλατό μοι ὁ δεσπότης ἵνα σοι ἀποκαλυφθῇ, τότε ἀφίενται αὐτοῖς αἱ ἁμαρτίαι πᾶσαι ἃς πρότερον ἥμαρτον. Πᾶσι δὲ τοῖς ἁγίοις ἄφεσιν ἐπάγει[1] τοῖς ἁμαρτήσασι[2] μέχρι ταύτης τῆς ἡμέρας, ἐὰν ἐξ ὅλης καρδίας μετανοήσωσι καὶ ἄρωσιν ἀπὸ τῶν καρδιῶν αὐτῶν τὰς διψυχίας. Ὤμοσε γὰρ ὁ δεσπότης κατὰ τῆς δόξης αὐτοῦ ἐπὶ τοὺς ἐκλεκτοὺς αὐτοῦ Ἐὰν ὡρισμένης τῆς ἡμέρας ταύτης ἔτι [τις] ἁμαρτήσας[3] γένηται, μὴ ἔχειν αὐτὸν σωτηρίαν· ἡ γὰρ μετάνοια τοῖς δικαίοις ἔχει τέλος· πεπλήρωνται γὰρ αἱ ἡμέραι μετανοίας πᾶσι τοῖς ἁγίοις· τοῖς δὲ ἔθνεσι μετάνοιά ἐστιν ἕως τῆς ἐσχάτης ἡμέρας[4]. Ἐρεῖς οὖν τοῖς προηγουμένοις τῆς ἐκκλησίας ἵνα κατορθώσωνται τὰς ὁδοὺς αὐτῶν ἐν δικαιοσύνῃ, ἵνα ἀπολάβωσιν ἐκ πλήρους τὰς ἐπαγγελίας μετὰ πολλῆς δόξης. Ἐμμείνατε οὖν οἱ ἐργαζόμενοι τὴν δικαιοσύνην καὶ μὴ διψυχήσητε, ἵνα γένηται ὑμῶν ἡ πάροδος μετὰ τῶν ἀγγέλων τῶν ἁγίων. Μακάριοι ὑμεῖς ὅσοι ὑπομενεῖτε τὴν θλίψιν τὴν ἐρχομένην τὴν μεγάλην, καὶ ὅσοι οὐκ ἀρνήσονται τὴν ζωὴν αὐτῶν. Ὤμοσε γὰρ ὁ κύριος κατὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, τοὺς ἀρνησαμένους τὸν κύριον αὐτῶν ἀπεγνωρίσθαι ἀπὸ τῆς ζωῆς αὐτῶν, τοὺς μέλλοντας ἀρνεῖσθαι ταῖς ἐρχομέναις ἡμέραις· τοὺς δὲ πρότερον ἀρνησαμένους, διὰ τὴν πολλὴν αὐτοῦ εὐσπλαγχνίαν ἵλεως[5] ἐγένετο αὐτοῖς.'

---

2) *βιβλιδάριον*: *δ* inter *ι* et *α* suprascriptum est in apogr.

Cap. II. 1) *ἐπάγει* in apogr. per notissimum compendium scriptum est, sed ipse Sim. pro *παρέχει* habuit.

2) in apogr. est *ἁμαρτήμασι*.

3) *ἁμαρτήσας*: in apogr. est *ἁμαρτήσης*.

4) *ἕως τῆς ἐσχάτης ἡμέρας*: haec in apogr. corrupta sic leguntur: *ἐστι τέλος* (suprascripto *τέως*) *τῆς ἐννάτης ἡμέρας*.

5) in apogr. erat *ἵλεος*, sed ex *ο* factum est *ω*.

III. ‚Σὺ δέ, Ἑρμᾶ, μηκέτι μνησικάκει τοῖς τέκνοις σου, μηδὲ τὴν ἀδελφήν σου ἐάσῃς, ἵνα καθαρισθῶσιν ἀπὸ τῶν προτέρων ἁμαρτιῶν αὐτῶν· παιδευθήσονται γὰρ παιδείᾳν δικαίαν, ἐὰν σὺ μὴ μνησικακήσῃς αὐτοῖς· μνησικακία θάνατον κατεργάζεται. Σὺ δέ, Ἑρμᾶ, μεγάλας θλίψεις ἔσχες ἰδιωτικὰς διὰ τὰς μὲν παραβάσεις τοῦ οἴκου σου, ὅτι οὐκ ἐμέλησέ σοι περὶ αὐτῶν, ἀλλὰ παρενεθυμήθης καὶ ταῖς πραγματίαις[1] σου συνανεφύρης ταῖς πονηραῖς. Ἀλλὰ σώζει σε τὸ μὴ ἀποστῆναι ἀπὸ τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος, καὶ ἡ ἁπλότητά[2] σου καὶ ἡ ἐγκράτεια, ταῦτα σέσωκέ σε, ἐὰν ἐμμείνῃς[3], καὶ πάντας σώζει τοὺς τὰ τοιαῦτα ἐργαζομένους. Ὅσοι δὲ[4] ἐν ἀκακίᾳ καὶ ἁπλότητι, οὗτοι κατισχύσουσι πάσης πονηρίας καὶ παραμένουσιν[5] εἰς ζωὴν αἰώνιον. Μακάριοι πάντες οἱ ἐργαζόμενοι τὴν δικαιοσύνην· ἀδιάφθαρτον ἔχουσιν ἕως αἰῶνος. Ἐρεῖς δὲ Μαξίμῳ[6] Ἰδοὺ θλίψις ἔρχεται· ἐάν σοι[7] φανῇ, πάλιν — —· ἐγγὺς κύριος τοῖς ἐπιστρεφομένοις, γέγραπται ἐν τῷ Ἐλδὰδ καὶ Μωδὴδ[8] τοῖς προφητεύσασιν ἐν τῇ ἐρήμῳ τῷ λαῷ.'

IV. Ἀπεκαλύφθη[1] δέ, ἀδελφοί, ὑπό τινος νεανίσκου εὐειδεστάτου λέγοντος Τὴν πρεσβυτέραν, παρ' ἧς ἔλαβες τὸ βιβλίον, τίνα δοκεῖς εἶναι; Ἐγώ φημι Τὴν Σίβυλλαν[2]. Πλανᾶσαι, φησίν, οὐκ ἔστι. Τίς οὖν ἐστί; φημί. Ἡ Ἐκκλησία, φησίν. Εἶπον οὖν αὐτῷ Διὰ τί οὖν πρεσβυτέρα; Ὅτι, φησίν, πάντων πρώτη ἐκτίσθη, διὰ τοῦτο πρεσβυτέρα, καὶ διὰ ταύτην[3] ὁ κόσμος κατηρτίσθη. Μετέπειτα δὲ ὅρασιν εἶδον ἐν τῷ οἴκῳ μου· ἦλθεν ἡ πρεσβυτέρα καὶ ἠρώτησέ με εἰ ἤδη τὸ βιβλίον ἔδωκα τοῖς πρώτοις. Ἠρνησάμην δεδωκέναι. Καλῶς, φησί, πεποίηκας· ἔχω γὰρ ῥήματα προσθῆναι[4]. Ὅταν οὖν ἀποτελέσω τὰ ῥήματα πάντα, διὰ σοῦ γνωσθήσονται τοῖς ἐκλεκτοῖς πᾶσι. Γράψεις οὖν δύο βιβλιδάρια, καὶ πέμψεις ἓν Κλήμεντι καὶ ἓν Γραπτῇ. Πέμψει οὖν Κλήμης εἰς τὰς ἔξω πόλεις· ἐκείνῳ γὰρ ἐπιγέγραπται· Γραπτὴ δὲ νουθετήσει[5] τὰς χήρας καὶ τοὺς ὀρφανούς. Σὺ δὲ ἀναγνώσεις εἰς αὐτὴν τὴν πόλιν μετὰ τῶν πρεσβυτέρων τῶν προϊσταμένων τῆς ἐκκλησίας.

ΟΡΑΣΙΣ Γ'.

I. Ὅρα[σιν εἶδον,][1] ἀδελφοί, τοιαύτην. Νηστεύσας πολλάκις καὶ δεηθεὶς τοῦ κυρίου ἵνα μοι φανερώσῃ τὴν ἀποκάλυψιν, ἥν ἐπηγγεί-

---

Cap. III. 1) ita apogr.
2) ἡ ἁπλότητά σου: ita apogr.
3) ἐὰν ἐμμείνῃς: ita fere apogr., quo Sim. scripturam codicis ut non satis claram imitatus est.
4) apogr. ὅσοι δὲ, supra notato οἱ δὲ.
5) παραμένουσιν: hoc accentu apogr.
6) ἐρεῖς δὲ μαξίμῳ: ita prorsus apogr.
7) σοι: apogr. τοι. Ad πάλιν deest verbum ἐπιστράφηθι vel simile.
8) ἐν τῷ Ἐλδὰδ καὶ Μωδὴδ: haec facili coniectura effecta sunt ex iis quae corrupte habet apogr.: ἐν τῷ ἑλάλη κατὰ μωσῆ δαβίδ.

Cap. IV. 1) apogr. ἀπεκαλύφθη, super θη notato σαν.
2) apogr. σιβύλλαν.
3) διὰ ταύτην ita apogr., supra την notato της.
4) προσθῆναι: ita apogr., ut saepe libri veteres.
5) νουθετήσει: quod pro hac voce apogr. habet, et ipsum ex imitatione codicis profectum, non satis legi potest. Rationem habet participii, ut fere pro νουθετησομένη haberi possit, nisi quod pro νουθετη brevius quid scriptum est.

Vis. III. 1) Ὅρα[σιν εἶδον]: sic ipsum apogr.

λατο δεῖξαι, [διὰ] τῆς πρεσβυτέρας ἐκείνης[2], τῇ νυκτὶ ὤφθη μοι ἡ πρεσβυτέρα καὶ εἶπεν Ἐπεὶ οὕτως ἐνδεὴς καὶ σπουδαῖος εἰς[3] τοῦ γνῶναι[4] πάντα, ἐλθὲ εἰς τὸν ἀγρὸν ὅπου χρονίζεις, καὶ περὶ ὥραν πέμπτην μέλλω φανισθήσομαί σοι[5], καὶ δείξω ἃ δεῖ σε ἰδεῖν. Ἠρώτησα αὐτὴν λέγων Κυρία, εἰς ποῖον τόπον τοῦ ἀγροῦ; Ὅπου, φησίν, θέλεις. Ἐξελεξάμην τόπον καλὸν ἀνακεχωρηκότα. Πρὶν δὲ λαλῆσαι αὐτὴν καὶ εἰπεῖν τόπον,[6] λέγει μοι Ἥξω ἐκεῖ ὅπου θέλεις. Ἐγενόμην οὖν, ἀδελφοί, εἰς τὸν ἀγρόν, καὶ συνώψισα τὰς ὥρας, καὶ ἦλθον εἰς τὸν τόπον ὅπου αὐτὴ ἐλθεῖν ἔμελλε, καὶ βλέπω συμψέλλιον κείμενον ἐλεφάντινον, καὶ ἐπὶ τοῦ συμψελλίου[7] ἔκειτο κερβικάριον λινοῦν, καὶ ἐπάνω λεντίου ἐξηπλωμένον λίνον καρπάσιον.[8] Ἰδὼν οὖν ταῦτα κείμενα καὶ μηδένα ὄντα ἐν τῷ τόπῳ, ἔκθαμβος ἐγενόμην, καὶ ὡσεὶ τρόμος με ἔλαβε, καὶ αἱ τρίχες μου ὀρθαί· καὶ ὡσεὶ φρίκη μοι προσῆλθε, μόνου μου ὄντος. Ἐν ἐμαυτῷ οὖν γενόμενος καὶ μνησθεὶς τῆς δόξης τοῦ θεοῦ καὶ λαβὼν θάρσος, θεὶς τὰ γόνατα ἐξωμολογούμην τῷ κυρίῳ τὰς ἁμαρτίας μου ὡς καὶ πρότερον. Ἡ δὲ ἦλθεν μετὰ νεανίσκων ἕξ, οὓς[9] καὶ πρότερον ἑωράκειν, καὶ ἐστάθη μοι καὶ κατηκροᾶτο προσευχομένου καὶ ἐξομολογουμένου τῷ κυρίῳ τὰς ἁμαρτίας μου. Καὶ ἁψαμένη[10] μου λέγει Ἑρμᾶ, παῦσαι περὶ τῶν ἁμαρτιῶν σου πάλιν ἐρωτᾶν· ἐρώτα καὶ περὶ δικαιοσύνης, ἵνα λάβῃς μέρος τι ἐξ αὐτῆς μετὰ σεαυτοῦ εἰς τὸν οἶκόν σου. Καὶ ἐξήγειρέ με τῆς χειρὸς καὶ ἄγει με εἰς τὸ συμψέλλιον, καὶ λέγει τοῖς νεανίσκοις Ὑπάγετε καὶ οἰκοδομεῖτε. Μετὰ τὸ ἀναχωρῆσαι τοὺς νεανίσκους, μόνων ἡμῶν γεγονότων, λέγει μοι Κάθισον ὧδε. Λέγω αὐτῇ Κυρία, ἄφες τοὺς πρεσβυτέρους πρῶτον καθίσαι. Ἅ σοι λέγω, φησί, κάθισον. Θέλοντός μου εἰς τὰ δεξιὰ μέρη καθίσαι οὐκ εἴασέ με, ἀλλ' ἐννεύει μοι τῇ χειρὶ ἵνα εἰς τὰ ἀριστερὰ μέρη καθίσω.[11] Λογιζομένου μου οὖν καὶ λυπουμένου, ὅτι οὐκ εἴασέ με εἰς τὰ δεξιὰ μέρη καθίσαι, λέγει μοι Λυπῇ, Ἑρμᾶ; Ὁ εἰς τὰ δεξιὰ τόπος ἄλλων ἐστί, τῶν ἤδη εὐηρεστηκότων τῷ θεῷ καὶ παθόντων ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ· σοὶ δὲ πολλὰ λείπει ἵνα μετ' αὐτῶν καθίσῃς· ἀλλ' ὡς ἐμμένεις τῇ ἁπλότητι, μεῖνον, καὶ καθίσεις μετ' αὐτῶν, καὶ ὅσοι ἂν ἐργάσονται τὰ ἐκείνων ἔργα καὶ ὑπενέγκωσιν ἃ ἐκεῖνοι ὑπένεγκαν.[12]

II. Τί, φημί, ὑπένεγκαν[1]; Ἄκουε, φησί· μάστιγας, φυλακάς, θλίψεις μεγάλας, σταυρούς, θηρία, ἕνεκα τοῦ ὀνόματος τοῦ θεοῦ· διὰ τοῦτο ἐκείνων ἐστὶ τὰ δεξιὰ μέρη τοῦ ἁγιάσματος, καὶ ὃς ἐὰν πάθῃ διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ θεοῦ· τῶν δὲ λοιπῶν τὰ ἀριστερὰ μέρη ἐστίν. Ἀλλὰ ἀμφοτέρων, καὶ τῶν ἐκ δεξιῶν καὶ τῶν [ἐξ] ἀριστερῶν καθη-

2) apogr. *ἐναντίον*, suprascripto *ἐκείνης*.
3) *εἰς*: ita apogr.
4) *τοῦ γνῶναι*: ita corrigenda videbatur scriptura apographi: *τὴν γνώμην*.
5) *μέλλω φανισθήσομαί σοι*: ita prorsus apogr.
6) *τόπον*: sic absque articulo.
7) *συμψελλίου*: *συμ* in apogr. omissum erat.
8) ita prorsus haec in apogr.
9) ἕξ, *οὕς*: apogr. *ἐξ οὗ*.
10) *ἁψαμένη*: apogr. *ἁψαμένου*. Idem pro *ἐρωτᾶν* habet *ἐρωτῶ*.
11) *καθίσω*: apogr. *καθήσω*.
12) *ὑπένεγκαν*: ita apogr. Nec magis mutavimus quod ante habet, *ἐργάσονται*.

Cap. II. 1) ita rursus apogr. Infra [*ἐξ*] et alia uncis inclusa ipsi addidimus.

μένων, τὰ αὐτὰ δῶρα καὶ αἱ ἐπαγγελίαι· μόνον ἐκεῖνοι ἐκ δεξιῶν κάθηνται, καὶ ἔχωσι[2] δόξαν τινά. Σὺ δὲ κατεπίθυμος εἶ καθίσαι ἐκ δεξιῶν μετ' αὐτῶν, ἀλλὰ τὰ ὑστερήματά σου πολλά· καθαρισθήσῃ δὲ ἀπὸ τῶν ὑστερημάτων σου· καὶ πάντες δὲ οἱ μὴ διψυχοῦντες καθαρισθήσονται ἀπὸ τῶν ἁμαρτημάτων αὐτῶν εἰς ταύτην τὴν ἡμέραν. Ταῦτα δὲ εἰποῦσα ἤθελεν ἀπελθεῖν· πεσὼν δὲ αὐτῇ πρὸς τοὺς πόδας ἠρώτησα αὐτὴν κατὰ τοῦ κυρίου, ἵνα μοι ἐπιδείξῃ ὃ ἐπηγγείλατο ὅραμα. Ἡ δὲ πάλιν ἐπελάβετο τῆς χειρός μου καὶ ἤγειρέ με, καὶ καθίζει ἐπὶ τὸ συμψέλλιον ἐξ εὐωνύμων· καθέζεται δὲ καὶ αὐτὴ ἐκ δεξιῶν· καὶ ἐπάρασα ῥάβδον τινὰ λαμπρὰν λέγει μοι Βλέπεις μεγάλα πράγματα; Λέγω αὐτῇ Κυρία, οὐδὲν βλέπω. Ἰδοὺ οὐχ ὁρᾷς[3] κατέναντί σου πύργον μέγαν ᾠκοδομούμενον[4] ἐπ' ὑδάτων[5], λίθοις τετραγώνοις λαμπροῖς; Ἐν τετραγώνῳ τε[6] ᾠκοδόμητο ὁ πύργος ὑπὸ τῶν ἓξ νεανίσκων τῶν ἐληλυθότων μετ' αὐτῆς· ἄλλαι δὲ μυριάδες ἀνδρῶν παρέφερον τοὺς λίθους, οἱ μὲν ἐκ τοῦ βυθοῦ, οἱ δὲ ἐκ τῆς γῆς, καὶ ἐπεδίδουν τοῖς νεανίσκοις· ἐκεῖνοι δὲ ἐλάμβανον καὶ ᾠκοδόμουν· τοὺς μὲν ἐκ τοῦ βυθοῦ λίθους ἑλκομένους πάντας οὕτως ἐτίθεσαν εἰς τὴν οἰκοδομήν· ἡρμοσμένοι γὰρ ἦσαν, καὶ συνεφώνουν τῇ ἁρμογῇ μετὰ τῶν ἑτέρων λίθων· καὶ οὕτως ἐκολλῶντο ἀλλήλοις, ὥστε τὴν ἁρμογὴν αὐτῶν μὴ φαίνεσθαι. Ἐφαίνετο δὲ ἡ οἰκοδομὴ τοῦ πύργου ὡς ἐξ ἑνὸς λίθου ᾠκοδομημένη. Τοὺς δὲ ἑτέρους λίθους τοὺς φερομένους ἀπὸ τῆς ξηρᾶς οὓς μὲν ἀπέβαλλον, οὓς δὲ ἐτίθουν εἰς τὴν οἰκοδομήν· ἄλλους δὲ κατέκοπτον καὶ ἔρριπτον μακρὰν ἀπὸ τοῦ πύργου. Ἄλλοι δὲ λίθοι πολλοὶ κύκλῳ τοῦ πύργου ἔκειντο, καὶ οὐκ ἐχρῶντο αὐτοῖς εἰς τὴν οἰκοδομήν· ἦσαν γάρ τινες ἐξ αὐτῶν ἐψωριακότες, ἕτεροι δὲ σχισμὰς ἔχοντες, ἄλλοι δὲ κεκολοβωμένοι[7], ἄλλοι δὲ λευκοὶ καὶ στρογγύλοι[8], μὴ ἁρμόζοντες εἰς τὴν οἰκοδομήν. Ἔβλεπον δὲ ἑτέρους λίθους τοὺς ῥιπτομένους μακρὰν ἀπὸ τοῦ πύργου καὶ ἐρχομένους εἰς τὴν ὁδὸν καὶ μὴ μένοντας ἐν τῇ ὁδῷ, ἀλλὰ κυλιομένους ἐκ τῆς ὁδοῦ εἰς τὴν ἀνοδίαν· ἑτέρους δὲ ἐπὶ πυρὸς ἐκπίπτοντας καὶ καιομένους· ἑτέρους δὲ πίπτοντας ἐγγὺς ὑδάτων, καὶ μὴ δυναμένους κυλισθῆναι εἰς τὸ ὕδωρ.

III. *Δείξασα[1] δέ μοι ταῦτα τὰ πράγματα,.... ἀποκριθεῖσα λέγει μοι Πανοῦργος εἶ, ἄνθρωπε, θέλων γινώσκειν τὰ περὶ τὸν πύργον. Ναί[2], φημί, κυρία, ἵνα τοῖς ἀδελφοῖς ἀναγγείλω καὶ ἱλαρώτεροι γίνονται, καὶ ταῦτα ἀκούσαντες γινώσκουσι[3] τὸν θεὸν ἐν πολλῇ δόξῃ. Ἡ δὲ ἔφη Ἀκούσονται μὲν πολλοί· ἀκούσαντες δέ τινες ἐξ αὐτῶν χαρήσονται, τινὲς δὲ κλαύσονται· ἀλλὰ καὶ οὗτοι, ἐὰν ἀκούσαντες μετανοήσωσι, καὶ αὐτοὶ χαρήσονται. Ἄκουε οὖν τὰς παραβολὰς τοῦ πύργου· ἀποκαλύψω σοι γὰρ τὰ πάντα· καὶ μηκέτι μοι κόπους πά-*

---

2) *ἔχωσι*: ita apogr., non *ἔχουσι*.
3) *οὐχ ὁρᾷς*: apogr. *ὁ χῶρος*.
4) *ᾠκοδομούμενον*: ita prorsus apogr.
5) *ἐπ' ὑδάτων*: ita prorsus apogr.
6) *τε*: ita apogr.
7) apogr. *κεκολωβωμένοι*.
8) apogr. *στρογγυλοί*. Infra vero Vis. III. cap. VI. recte *στρογγύλοι*.

Cap. III. 1) *δείξασα*: apogr. *δείξας*. Post *πράγματα* plura excidisse apparet.
2) in apogr. potius *καί* scriptum esse videtur.
3) ut praecedit *γίνονται*, ita h. l. *γινώσκουσι*. Sed *ου* suprascriptum est, quum infra non satis pateat utrum *ω* an *ου* exaraverit Sim.

ρεχε περὶ ἀποκαλύψεως· αἱ γὰρ ἀποκαλύψεις αὗται τέλος ἔχουσι, πεπληρωμέναι γάρ εἰσιν. Ἀλλ' οὐ παύσῃ αἰτούμενος ἀποκαλύψεις· ἀναιδὴς γὰρ εἶ. Τὸν μὲν πύργον ὃν βλέπεις οἰκοδομημένον[4], ἐγώ εἰμι, ἡ Ἐκκλησία, ἡ ὀφθεῖσά σοι καὶ νῦν καὶ τὸ πρότερον· ὃ ἐὰν οὖν θέλῃς ἐπερώτα περὶ τοῦ πύργου, καὶ ἀποκαλύψω σοι, ἵνα χαρῇς μετὰ τῶν ἁγίων. Λέγω αὐτῇ Κυρία, ἐπεὶ ἅπαξ ἄξιόν με ἡγήσω τοῦ πάντα ἀποκαλύψαι, ἀποκάλυψον. Ἡ δὲ λέγει μοι Ὃ ἐὰν ἐνδέχεται[5] ἀποκαλυφθῆναί σοι, ἀποκαλυφθήσεται· μόνον ἡ καρδία σου πρὸς τὸν θεὸν ἤτω καὶ μὴ διψυχήσῃς, ὃ ἐὰν ἴδῃς. Ἐπηρώτησα αὐτήν Διὰ τί ὁ πύργος ἐφ' ὑδάτων ᾠκοδόμηται, κυρία; Εἶπόν σοι, φησί, καὶ τὸ πρότερον, πανοῦργος εἶ περὶ τὰς γραφάς[6], καὶ ἐκζητήσεις ἐπιμελῶς· ἐκζητῶν οὖν εὑρήσεις τὴν ἀλήθειαν. Διὰ τί οὖν ἐφ' ὑδάτων ᾠκοδόμηται ὁ πύργος, ἄκουσον· ὅτι ἡ ζωὴ ὑμῶν[7] διὰ ὕδατος ἐσώθη καὶ σωθήσεται. Τεθεμελίωται δὲ ὁ πύργος τῷ ῥήματι τοῦ παντοκράτορος καὶ ἐνδόξου ὀνόματος, κρατεῖται δὲ ὑπὸ τῆς ἀοράτου δυνάμεως τοῦ δεσπότου.

IV. Ἀποκριθεὶς δὲ λέγω αὐτῇ Μεγάλως καὶ θαυμαστῶς ἔχει τὸ πρᾶγμα τοῦτο. Οἱ δὲ νεανίσκοι οἱ ἓξ [οἱ][1] οἰκοδομοῦντες τίνες εἰσίν; Ἡ δὲ ἔφη Οὗτοί εἰσιν οἱ ἅγιοι ἄγγελοι τοῦ θεοῦ, οἱ πρῶτοι κτισθέντες, οἷς παρέδωκεν ὁ κύριος πᾶσαν τὴν κτίσιν αὐτοῦ, αὔξειν καὶ οἰκοδομεῖν καὶ δεσπόζειν τῆς κτίσεως πάσης· διὰ τούτων οὖν τελεσθήσεται ἡ οἰκοδομὴ τοῦ πύργου. Οἱ δὲ ἕτεροι οἱ παραφέροντες τοὺς λίθους τίνες εἰσί; Καὶ αὐτοὶ ἅγιοι ἄγγελοι τοῦ θεοῦ· οὗτοι δὲ οἱ ἓξ ὑπερέχοντες αὐτῶν εἰσί. Συντελεσθήσεται οὖν ἡ οἰκοδομὴ τοῦ πύργου, καὶ πάντες ὁμοῦ εὐφρανθήσονται κύκλῳ τοῦ πύργου καὶ δοξάσουσι τὸν θεόν, ὅτι ἐτελέσθη ἡ οἰκοδομὴ τοῦ πύργου. Ἐπηρώτησα αὐτὴν λέγων Κυρία, ἤθελον γνῶναι τῶν λίθων τὴν διαφορὰν καὶ τὴν δύναμιν, ποταπή ἐστιν. Ἀποκριθεῖσά μοι λέγει Οὐχ ὅτι σὺ πάντων ἀξιώτερος εἶ ἵνα σοι ἀποκαλυφθῇ· ἄλλοι γάρ σου πρότεροί εἰσι καὶ βελτίους, οἷς ἔδει ἀποκαλυφθῆναι τὰ ὁράματα ταῦτα· ἀλλ' ἵνα δοξασθῇ τὸ ὄνομα τοῦ θεοῦ, σοὶ ἀπεκαλύφθη, καὶ ἔτι ἀποκαλυφθήσεται διὰ τοὺς διψύχους, τοὺς διαλογιζομένους ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν εἰ ἄρα[2] ἔσται ταῦτα ἢ οὐκ ἔσται. Λέγε αὐτοῖς ὅτι ταῦτα πάντα ἀληθῆ ἐστί, καὶ οὐδέν ἐστιν ἔξωθεν τῆς ἀληθείας· ἀλλὰ ταῦτα ἰσχυρὰ καὶ βέβαια καὶ τεθεμελιωμένα ἐστίν.

V. Ἄκουε οὖν περὶ τῶν λίθων τῶν ὑπαγόντων εἰς τὴν οἰκοδομήν. Οἱ μὲν λίθοι οἱ τετράγωνοι καὶ λευκοὶ καὶ συμφωνοῦντες ταῖς ἁρμογαῖς αὐτῶν, οὗτοί εἰσιν οἱ ἀπόστολοι καὶ ἐπίσκοποι καὶ διδάσκαλοι, οἱ πορευθέντες κατὰ τὴν σεμνὴν διδασκαλίαν[1] τοῦ θεοῦ καὶ

---

4) οἰκοδομημένον: sic apogr.

5) ἐνδέχεται: sic apogr. Subsequitur ἀποκαλυφθήσῃ σοι, cuius loco reposuimus -φθῆναί σοι.

6) περὶ τὰς γραφάς: ita prorsus apogr., quod ne ederetur, Sim. rescripsit nuper περὶ τὴν ἔννοιαν τοῦ πύργου.

7) ὑμῶν: apogr. ἡμῶν.

Cap. IV. 1) [οἱ] deest in apogr.

2) apogr. ἆρα, ex eoque correctum est ἄρα.

Cap. V. 1) σεμνὴν διδασκαλίαν: ita apogr., suprascripto στενὴν ὁδόν.

ἐπισκοπήσαντες καὶ διδάξαντες καὶ διακονήσαντες ἁγνῶς καὶ σεμνῶς τοῖς δούλοις τοῦ θεοῦ τὸν λόγον, οἱ μὲν κεκοιμημένοι, οἱ δὲ ἔτι ὄντες· πάντοτε ἑαυτοῖς συνεφώνησαν, καὶ ἐν ἑαυτοῖς εἰρήνην ἔσχον, καὶ ἀλλήλων ἤκουσαν· διὰ τοῦτο ἐν τῇ οἰκοδομῇ τοῦ πύργου συμφωνοῦσιν αἱ ἁρμογαὶ αὐτῶν. Οἱ δὲ ἐκ τοῦ βυθοῦ ἑλκόμενοι καὶ ἐπιτιθέμενοι εἰς τὴν οἰκοδομὴν καὶ συμφωνοῦντες μετὰ τῶν ἑτέρων λίθων τῶν ἤδη ᾠκοδομημένων τίνες εἰσίν; Οὗτοί εἰσιν οἱ κεκοιμημένοι καὶ παθόντες ἕνεκα τοῦ ὀνόματος τοῦ κυρίου....[2], *καὶ κατώρθωσαν τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ. Οἱ δὲ ἀγόμενοι καὶ τιθέμενοι εἰς τὴν οἰκοδομὴν τίνες εἰσίν; ....*[3] *ἐν τῇ πίστει τοῦ κυρίου καὶ πιστοί. Νουθετοῦνται δὲ ὑπὸ τῶν ἀγγέλων εἰς τὸ ποιεῖν τὸ ἀγαθόν, διότι οὐχ εὑρέθη ἐν αὐτοῖς πονηρία. Οὓς δὲ ἀπέβαλλον καὶ ἐρρίπτουν,*[4] *τίνες εἰσίν; Οὗτοί εἰσιν οἱ ἡμαρτηκότες καὶ θέλοντες μεταχωρῆσαι·*[5] *διὰ τοῦτο οὐκ ἀπερίφθησαν ἔξω τοῦ πύργου, ὅτι εὔχρηστοι ἔσονται εἰς τὴν οἰκοδομὴν ἐὰν μετανοήσουσιν. Οἱ οὖν μετανο[ήσοντες, ἐὰν]*[6] *μετανοήσωσιν, ἰσχυροί*[7] *ἔσονται τῇ πίστει ἐκείνῃ,*[8] *ἐν ᾧ οἰκοδομεῖται*[9] *ὁ πύργος. Ἐὰν δὲ τελεσθῇ ἡ οἰκοδομή, οὐκ ἔτι ἕξο.....νονται κ..*[10] *μόνον δὲ τοῦτο ἔξουσιν, ὅτι παρὰ τῷ πύργῳ κεῖνται.*

VI. *Τοὺς κατακοπτομένους καὶ μακρὰν ῥιπτομένους ἀπὸ τοῦ πύργου θέλεις γνῶναι...*[1] *διότι επ..*[1] *τῆς ἀνομίας· ἐπίστευσαν δὲ εἰς ὑποκρισίαν*[2], *καὶ πᾶσα ἀνομία οὐκ ἀπέστη ἀπ' αὐτῶν· διὰ τοῦτο οὐκ ἔχουσι σωτηρίαν, ὅτι οὐκ εἰσὶν ὠφέλιμοι*[3] *εἰς τὴν οἰκοδομὴν τοῦ πύργου διὰ τὰς πονηρίας αὐτῶν. Τοὺς δὲ ἑτέρους λίθους, οὓς ἑώρακας πολλοὺς κειμένους καὶ μὴ ὑπάγοντας εἰς τὴν οἰκοδομήν, [οὗτοι ἐψωριακότες εἰσίν, οἱ ἐγνωκότες τὴν ἀλήθειαν, μὴ ἐπιμείναντες δὲ ἐν αὐτῇ μηδὲ κολλώμενοι τοῖς ἁγίοις· διὰ τοῦτο ἄχρηστοί εἰσιν. Οἱ δὲ τὰς σχισμὰς ἔχοντες τίνες εἰσίν; Οὗτοί εἰσιν οἱ κατ' ἀλλήλων ἔχοντες ἐν ταῖς καρδίαις καὶ μὴ εἰρηνεύοντες ἐν ἑαυτοῖς· ἐν μὲν τῷ παρόντι εἰρήνην ἔχοντες, ὅταν δὲ ἀποχωρισθῶσιν, αἱ πονηρίαι ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν ἐμμένουσιν. Αὗται οὖν αἱ σχισμαί εἰσιν, ἃς ἔχουσιν. Οἱ δὲ κεκολοβωμένοι, οὗτοί εἰσιν οἱ πεπιστευκότες μὲν καὶ τὸ πλεῖστον μέρος ἔχοντες ἐν δικαιοσύνῃ, τινὰ δὲ μέρη ἔχοντες τῆς ἀνομίας· διὰ τοῦτο κολοβοὶ καὶ οὐχ ὁλοτελεῖς εἰσίν. Οἱ δὲ λευκοὶ καὶ στρογγύλοι καὶ μὴ ἁρμόζοντες εἰς τὴν οἰκοδομὴν τίνες εἰσί, κυρία; Ἀποκριθεῖσα λέγει μοι· Ἕως πότε μωρὸς εἶ καὶ ἀσύνετος, καὶ πάντα ἐπερωτᾷς*[4]

2) et h. l. et paullo post nonnihil excidit.

3) h. l. rursus plura exciderunt, fortasse propter *ὁμοιοτέλευτον* (*εἰσίν; -- εἰσὶν*).

4) *ἐρρίπτουν*: sic apogr.

5) *μεταχωρῆσαι*: apogr. *μεταχροῦσαι*, super extremis syllabis scripto *χωρισαι*, nisi quod *ισ* non certum est. Hinc ad fidem apogr. edendum videbatur *μεταχωρῆσαι* vel simile quid.

6) *μετανο[ήσοντες ἐὰν]* uncis inclusa in coniectura posita sunt; in apogr. spatium est relictum.

7) *ἰσχυροί*: apogr. *δύσχρηστοι*.

8) *ἐκείνῃ*: ita apogr. habere videtur.

9) *οἰκοδομεῖται*: apogr. *οἰκοδόμηται*.

10) ita apogr. Sim. non male: *οὐκ ἔτι ἕξουσι τόπον ἐν ᾧ ἀναπαυθήσονται*. Quod edidimus *κ*, duas fere litteras in apogr. adiunctas habet, quas non assecutus sum.

Cap. VI. 1) ita apogr.

2) *εἰς ὑποκρισίαν*: apogr. potius *καὶ ὑποκρισίαν*.

3) *ὠφέλιμοι*: apogr. *ἀδελφοί*.

4) *ἐπερωτᾷς*: apogr. *ἐρωτᾷς*, super *ερ* notato *επ*.

καὶ οὐδὲν νοεῖς; Οὗτοί εἰσιν οἱ ἔχοντες μὲν πίστιν, ἔχοντες δὲ πλοῦτον τοῦ αἰῶνος τούτου τὴν οὐσίαν. Ὅταν γένηται θλίψις, διὰ τὸν πλοῦτον αὐτῶν καὶ τὰς πραγματείας ἀπαρνοῦνται αὐτὸν τὸν κύριον. Ἀποκριθεὶς αὐτῇ λέγω Κυρία, πότε οὖν εὔχρηστοι ἔσονται εἰς τὴν οἰκοδομήν; Ὅταν, φησί, περικοπῇ αὐτῶν ὁ πλοῦτος ὁ ψυχαγωγῶν αὐτούς, τότε εὔχρηστοι ἔσονται τῷ θεῷ. Ὥσπερ γὰρ ὁ λίθος ὁ στρογγύλος ἐὰν μὴ περικοπῇ καὶ ἀποβάλῃ ἐξ αὐτοῦ τι, οὐ δύναται τετράγωνος γενέσθαι, οὕτω καὶ οἱ πλουτοῦντες ἐν τούτῳ τῷ αἰῶνι, ἐὰν μὴ περικοπῇ αὐτῶν ὁ πλοῦτος, οὐ δύνανται τῷ Χριστῷ εὔχρηστοι γενέσθαι. Ἀπὸ σεαυτοῦ πρῶτον γνῶθι· ὅτε ἐπλούτεις, ἄχρηστος[5] ἦσθα· νῦν δὲ εὔχρηστος καὶ ὠφέλιμος εἶ[6] τῇ ζωῇ· εὔχρηστοι ἦσθε[7] τῷ θεῷ· καὶ γὰρ σὺ αὐτὸς χρᾶσαι ἐκ τῶν αὐτῶν λίθων.

VII. Τοὺς δὲ ἑτέρους λίθους εἶδες μακρὰν ἀπὸ τοῦ πύργου ῥιπτομένους καὶ πίπτοντας εἰς τὴν ὁδὸν καὶ κυλιομένους ἀπὸ τῆς ὁδοῦ εἰς τὰς ἀνοδίας. Οὗτοί εἰσιν οἱ πεπιστευκότες μέν, ἀπὸ δὲ τῆς διψυχίας αὐτῶν ἀφίνουσι[1] τὴν ὁδὸν τὴν ἀληθῆ· δοκοῦντες[2] οὖν βελτίονα ὁδὸν δύνασθαι εὑρεῖν, πλανῶνται καὶ ταλαιπωροῦσι, περιπατοῦντες ἐν ταῖς ἀνοδίαις. Οἱ δὲ πίπτοντες εἰς τὸ πῦρ καὶ καιόμενοι, οὗτοί εἰσιν οἱ εἰς τέλος ἀποστάντες τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος, καὶ οὐκέτι αὐτοῖς ἀνέβη ἐπὶ τὴν καρδίαν τὸ[3] μετανοῆσαι διὰ τὰς ἐπιθυμίας τῆς ἀσελγείας καὶ τῆς πονηρίας ὧν εἰργάζοντο. Τοὺς δὲ ἑτέρους τοὺς πίπτοντας ἐγγὺς τῶν ὑδάτων καὶ μὴ δυναμένους κυλισθῆναι εἰς τὸ ὕδωρ θέλεις γνῶναι τίνες εἰσίν; Οὗτοί εἰσιν οἱ[4] τὸν λόγον ἀκούσαντες καὶ θέλοντες βαπτισθῆναι εἰς τὸ ὄνομα τοῦ κυρίου· εἶτα, ὅταν ἔλθῃ αὐτοῖς εἰς μνήμην ἡ γνῶσις τῆς ἀληθείας, μετανοοῦσι καὶ πονηρεύονται[5] πάλιν ὀπίσω τῶν πονηριῶν αὐτῶν τῶν πονηρῶν. Ἐτέλεσεν[6] οὖν τὴν ἐξήγησιν τοῦ πύργου. Ἀναιδευσάμενος ἐπ' αὐτὴν[7] ἐπηρώτησα ἔτι Εἰ ἄρα πάντες οἱ λίθοι οὗτοι οἱ ἀποβεβλημένοι καὶ μὴ ἁρμόζοντες εἰς τὴν οἰκοδομὴν τοῦ πύργου, εἰ ἔστιν αὐτοῖς μετάνοια, καὶ ἔξουσι τόπον εἰς τὸν πύργον τοῦτον;[8] Ἔχουσι, φησί, μετάνοιαν, ἀλλ' εἰς τοῦτον τὸν τόπον οὐ δύνανται ἁρμόσαι· ἑτέρῳ δὲ τόπῳ ἁρμόσουσι πολὺ ἐλάττονι, καὶ τοῦτο ἐὰν βασανισθῶσι καὶ πληρώσωσι τὰς ἡμέρας τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν. Καὶ διὰ τοῦτο μετατεθήσονται, ὅτι μετέλαβον τοῦ ῥήματος τοῦ δικαίου· καὶ τότε αὐτοῖς συμβήσεται μετατεθῆναι ἐκ τῶν βασάνων αὐτῶν, ἐὰν ἀναβῇ ἐπὶ τὴν καρδίαν αὐτῶν μετανοῆσαι· ....[9] οὐ σώζονται διὰ τὴν σκληρὰν καρδίαν αὐτῶν.

VIII. Ὅτε οὖν ἐπαυσάμην ἐρωτῶν αὐτὴν περὶ πάντων τούτων, λέγει μοι Θέλεις ἄλλο ἰδεῖν; Κατεπίθυμος ὢν τοῦ θεάσασθαι, πε-

5) ἄχρηστος: apogr. εὔχρηστος.
6) εἶ: sic, non ἐν.
7) εὔχρηστοι ἦσθε: sic, non aliter apogr.

Cap. VII. 1) Servavimus ἀφίνουσι, ut ipse Sim. edendum curavit, quamquam non satis clarum est utrum apogr. ἀφίνουσι an ἀφίουσι habeat.
2) apogr. δολοῦντες.
3) τὸ, non τοῦ in apogr. est.
4) οἱ: apogr. οἷς.
5) ita apogr., sed videntur confusa esse πονηρεύονται et πορεύονται indeque alterum excidisse. Nec magis sanum est id quod sequitur: τῶν πονηριῶν etc.
6) apogr. ἐτέλευσεν.
7) αὐτὴν: apogr. αὐτόν.
8) apogr. τούτης.
9) nonnulla excidisse apparet.

ριχαρὴς ἐγενόμην τοῦ ἰδεῖν. Ἐμβλέψασά μοι ὑπεμειδίασε καὶ λέγει μοι Βλέπεις ἑπτὰ γυναῖκας κύκλῳ τοῦ πύργου; Βλέπω, φημί,[1] κυρία. Ὁ πύργος οὗτος ὑπὸ τούτων βαστάζεται κατ' ἐπιταγὴν τοῦ κυρίου· ἄκουε νῦν τὰς ἐνεργείας αὐτῶν. Ἡ μὲν πρώτη αὐτῶν, ἡ τὰς χεῖρας κρατοῦσα, Πίστις[2] καλεῖται· διὰ ταύτης σώζονται οἱ ἐκλεκτοὶ τοῦ θεοῦ. Ἡ δὲ ἑτέρα, ἡ περιεζωσμένη, Ἐγκράτεια καλεῖται· αὕτη θυγάτηρ ἐστὶ τῆς Πίστεως· ὃς ἂν ἀκολουθῇ αὐταῖς, μακάριος γίνεται ἐν τῇ ζωῇ, ὅτι πάντων πονηρῶν ἔργων ἀφέξεται, πιστεύων ὅτι ἐὰν ἀφέξηται πάσης ἐπιθυμίας πονηρᾶς, κληρονομήσει ζωὴν αἰώνιον. Αἱ δὲ ἕτεραι, κυρία, πέντε τίνες εἰσί[3]; Θυγατέρες ἀλλήλων εἰσί· καλοῦνται δὲ ἡ μὲν Ἁπλότης, ἡ δὲ Ἀκακία, ἡ δὲ Σεμνότης, ἡ δὲ Ἐπιστήμη, ἡ δὲ Ἀγάπη. Ὅταν οὖν τὰ ἔργα τῆς μητρὸς αὐτῶν πάντα ποιήσῃς, δύνασαι ζῆσαι. Ἤθελον γνῶναι, φημί, κυρία, τίς τίνα δύναμιν ἔχει αὐτῶν. Ἄκουε, φησί, τὰς δυνάμεις αὐτῶν. Κρατοῦνται δὲ ὑπ' ἀλλήλων, καὶ ἀκολουθοῦσιν ἀλλήλαις, καθὼς γεγεννημέναι εἰσίν. Ἐκ τῆς Πίστεως γεννᾶται Ἐγκράτεια, ἐκ τῆς Ἐγκρατείας Ἁπλότης, ἐκ τῆς Ἁπλότητος Ἀκακία, ἐκ τῆς Ἀκακίας Σεμνότης, ἐκ τῆς Σεμνότητος Ἐπιστήμη, ἐκ τῆς Ἐπιστήμης Ἀγάπη. Τούτων οὖν τὰ ἔργα ἁγνὰ καὶ σεμνὰ καὶ θεῖά εἰσιν· ὃς ἂν δουλεύσῃ ταύταις καὶ ἰσχύσῃ[4] κρατῆσαι τῶν ἔργων αὐτῶν, ἐν τῷ πύργῳ ἕξει τὴν κατοίκησιν μετὰ τῶν ἁγίων τοῦ θεοῦ. Ἐπερώτησα[5] αὐτὴν περὶ τοῦ καιροῦ,[6] εἰ ἤδη συντέλειά ἐστιν. Ἡ δὲ ἀνέκραγε φωνὴν μεγάλην[7] λέγουσα Ἀσύνετε ἄνθρωπε, οὐχ ὁρᾷς τὸν πύργον ἐποικοδομούμενον; ἕως ἂν οὖν ὁ πύργος οἰκοδομούμενος[8] ἕξει τὸ τέλος· ἀλλὰ ταχὺ ἐποικοδομηθήσεται. Μηκέτι ἐπερώτα[9] μηδέν· ἀρκεῖ σοι αὐτὰ ... μετὰ τρεῖς ἡμέρας νοῆσαι γὰρ δεῖ πρῶτον.[10] Ἐντέλλομαί σοι πρῶτον, Ἑρμᾶ, τὰ ῥήματα ταῦτα, ἅ σοι μέλλω λέγειν, λαλῆσαι πάντα εἰς τὰ ὦτα τῶν ἁγίων, ἵνα ἀκούσαντες αὐτὰ καὶ ποιήσαντες καθαρισθῶσιν ἀπὸ τῶν πονηριῶν αὐτῶν· καὶ σὺ δὲ μετ' αὐτῶν.

IX. Ἀκούσατέ μου, τέκνα. Ἐγὼ ὑμᾶς ἐξέθρεψα ἐν πολλῇ ἁπλότητι καὶ ἀκακίᾳ καὶ σεμνότητι διὰ τὸ ἔλεος τοῦ κυρίου τοῦ ἐφ' ὑμῶν[1] στάξαντος τὴν δικαιοσύνην, ἵνα δικαιωθῆτε ἀπὸ πάσης πονηρίας καὶ πάσης σκολιότητος· ὑμεῖς δὲ οὐ θέλετε παῦσαι ἀπὸ τῆς πονηρίας ὑμῶν. Νῦν οὖν ἀκούσατέ μου καὶ εἰρηνεύετε ἐν ἑαυτοῖς, καὶ ἐπισκέπτεσθε ἀλλήλους καὶ ἀντιλαμβάνετε[2] ἀλλήλων, καὶ μὴ μόνοι τὰ κτίσματα τοῦ θεοῦ μεταλαμβάνετε ἐκ καταχύματος, ἀλλὰ μεταδίδοτε καὶ τοῖς ὑστερουμένοις· οἱ μὲν γὰρ ἀπὸ τῶν πολλῶν ἐδεσμάτων ἀφθονίαν τῇ σαρκὶ αὐτῶν ἐπισπῶνται καὶ λυμαίνονται τὴν σάρκα αὐτῶν· τῶν δὲ μὴ ἐχόντων ἐδέσματα, λυμαίνεται ἡ σὰρξ αὐτῶν διὰ τὸ μὴ ἔχειν τὸ ἀρκετὸν τῆς τροφῆς, καὶ διαφθείρεται τὰ σώματα αὐτῶν. Αὕτη οὖν

Cap. VIII. 1) φημί: apogr. φησίν.
2) πίστις: apogr. πιστή.
3) apogr. corrupte ἕτεραι κυρίαι πᾶσαι εἰσὶ.
4) καὶ ἰσχύσῃ: apogr. καὶ ἰσχύσαι.
5) ita apogr.
6) apogr. τοῦ καιροῦ, supra notato τῶν καιρῶν.
7) φωνὴν μεγάλην: sic apogr.
8) Nonnihil deest.
9) apogr. ἐπηρώτα.
10) Rursus in his textus mancus est.

Cap. IX. 1) ἐφ' ὑμῶν: sic apogr.
2) ἀντιλαμβάνετε: sic apogr. non -νεσθε.

ἡ ἀσυγκρασία βλαβερὰ ὑμῖν τοῖς ἔχουσι καὶ μὴ μεταδιδοῦσι τοῖς ὑστερουμένοις. Βλέπετε τὴν κρίσιν τὴν ἐρχομένην. Οἱ ὑπερέχοντες οὖν, ἐκζητεῖτε τοὺς πεινῶντας ἕως οὔπω ὁ πύργος ἐτελέσθη· μετὰ γὰρ τὸ τελεσθῆναι τὸν πύργον θελήσετε ἀγαθοποιῆσαι, καὶ οὐχ ἕξετε τόπον. Βλέπετε[3] οὖν ὑμεῖς οἱ γαυριῶντες ἐν τῷ πλούτῳ ὑμῶν, μήποτε στενάξωσιν οἱ ὑστερούμενοι, καὶ ὁ στεναγμὸς αὐτῶν ἀποβήσεται πρὸς τὸν κύριον, καὶ ἐκκλεισθήσεσθε μετὰ τῆς ....[4] ἀγαθῶν ὑμῶν ἔξω τῆς θύρας τοῦ πύργου. Νῦν οὖν ὑμῖν λέγω τοῖς προηγουμένοις τῆς ἐκκλησίας καὶ τοῖς πρωτοκαθεδρίταις, μὴ γίνεσθε ὅμοιοι τοῖς φαρμακοῖς. Οἱ φαρμακοὶ μὲν τὰ φάρμακα αὐτῶν εἰς τὰς πυξίδας βαστάζουσιν, ὑμεῖς δὲ τὸ φάρμακον ὑμῶν καὶ τὸν ἰὸν εἰς τὴν καρδίαν. Ἐσκιρρωμένοι ἐστὲ καὶ οὐ θέλετε καθαρίσαι τὰς καρδίας ὑμῶν καὶ συγκεράσαι ὑμῶν τὴν φρόνησιν ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἐν καθαρᾷ καρδίᾳ, ἵνα σχῆτε ἔλεος παρὰ τοῦ βασιλέως τοῦ μεγάλου. Βλέπετε οὖν, τέκνα, μήποτε αὗται αἱ διχοστασίαι ἀποστερήσωσι τὴν ζωὴν ὑμῶν. Πῶς ὑμεῖς παιδεύειν θέλετε τοὺς ἐκλεκτοὺς κυρίου, αὐτοὶ μὴ ἔχοντες παιδείαν; Παιδεύετε οὖν ἀλλήλους καὶ εἰρηνεύετε ἐν αὐτοῖς,[5] ἵνα κἀγὼ κατέναντι τοῦ πατρὸς ἱλαρὰ σταθεῖσα λόγον ἀποδῶ ὑπὲρ ὑμῶν πάντων τῷ κυρίῳ ὑμῶν.

X. Ὅτε οὖν ἐπαύσατο μετ' ἐμοῦ λαλοῦσα, ἦλθον οἱ ἓξ νεανίσκοι οἱ οἰκοδομοῦντες, καὶ ἦραν αὐτὴν[1] πρὸς τὸν πύργον, καὶ ἄλλοι τέσσαρες ἦραν τὸ συμψέλλιον καὶ ἀπήνεγκαν εἰς τὸν πύργον. Τούτων τὸ πρόσωπον οὐκ εἶδον, ὅτι ἀπεστραμμένοι ἦσαν. Ὑπάγουσαν δὲ αὐτὴν ἠρώτων, ἵνα μοι ἀποκαλύψῃ περὶ τῶν τριῶν μορφῶν, ἐν αἷς μοι ἀνεφανίσθη. Ἀποκριθεῖσά μοι λέγει Περὶ τούτων ἕτερον δεῖ σε ἐρωτῆσαι, ἵνα σοι ἀποκαλυφθῇ. Ὤφθη δέ μοι, ἀδελφοί, τῇ μὲν πρώτῃ ὁράσει τῇ περυσινῇ[2] λίαν πρεσβυτέρα καὶ ἐν καθέδρᾳ καθημένη· τῇ δὲ δευτέρᾳ ὁράσει τὴν μὲν ὄψιν νεωτέραν εἶχε, τὴν δὲ σάρκα καὶ τὰς τρίχας πρεσβυτέρας, καὶ ἑστηκυῖά μοι ἐλάλει· ἱλαρωτέρα[3] δὲ ἦν ἢ τὸ πρότερον· τῇ δὲ τρίτῃ ὁράσει ὅλη νεωτέρα καὶ κάλλει εὐπρεπεστάτη, μόνας δὲ τὰς τρίχας πρεσβυτέρας εἶχεν· ἱλαρὰ δὲ εἰς τέλος ἦν, καὶ ἐπὶ συμψελλίου δὲ καθημένη. Περὶ τούτων περίλυπος ἤμην λίαν, [ἕως] τοῦ γνῶναί με τὴν ἀποκάλυψιν ταύτην. Καὶ βλέπω τὴν πρεσβυτέραν ἐν ὁράματι τῆς νυκτὸς λέγουσαν Πᾶσα ἐρώτησις ταπεινοφροσύνης χρήζει· νήστευσον οὖν, καὶ λήψῃ ὃ αἰτεῖς παρὰ τοῦ κυρίου. Ἐνήστευσα οὖν μίαν ἡμέραν, καὶ αὐτῇ τῇ νυκτὶ ὤφθη νεανίσκος καὶ λέγει μοι Τί σὺ ὑπὸ χεῖρα[4] αἰτεῖς ἀποκαλύψεις ἐν δεήσει; Βλέπε μήποτε πολλὰ αἰτούμενος βλάψῃς σου τὴν σάρκα. Ἀρκοῦνταί σοι αἱ ἀποκαλύψεις αὗται· μήτι δύνῃ[5] ἰσχυροτέρας ἀποκαλύψεις ἰδεῖν

---

3) apogr. *βλέπε*.

4) Sim. edendum curavit *μετὰ τῆς ἀπληστίας τῶν ἀγαθῶν*. At ita certe non est in apogr. Super *τῆς* est *τοῦ*, tum sequitur vox per compendium scripta, a litteris *ἀδ* incipiens; item inest *χ*: quaenam ista sit, non satis assequor. *τῶν*, quo opus esse videtur, fortasse male ad compendium tractum est.

5) *ἐν αὐτοῖς*: sic apogr., non *ἐν ἑαυτοῖς*.

Cap. X. 1) *αὐτήν*: apogr. *αὐτοί*.

2) apogr. *περισυνῇ*.

3) apogr. *ἱλαρωτέραν*, super *ραν* posito *ρα*. Sequens *ἦν* supra lineam scriptum esse videtur, quamquam non satis distincte.

4) sic, non aliter apogr. habere videtur.

5) *δύνῃ*: sic apogr.

ὧν ἑώρακας; Ἀποκριθεὶς αὐτῷ λέγω Κύριε, τοῦτο μόνον αἰτοῦμαι, περὶ τῶν τριῶν μορφῶν τῆς πρεσβυτέρας ἵνα μοι ἡ ἀποκάλυψις ὁλοτελὴς γένηται. Ἀποκριθεὶς μοι λέγει Μέχρι τίνος ἀσύνετοί ἐστε; ἀλλ' αἱ διψυχίαι ὑμῶν ἀσυνέτους ὑμᾶς ποιοῦσι καὶ τὸ μὴ ἔχειν τὴν καρδίαν ὑμῶν πρὸς τὸν κύριον. Ἀποκριθεὶς αὐτῷ πάλιν εἶπον Ἀλλ' ὑπὸ σοῦ, κύριε, ἀκριβέστερον αὐτὰς γνωσόμεθα.

XI. Ἄκουε, φησί, περὶ τῶν τριῶν μορφῶν ὧν ἐπιζητεῖς. Τῇ μὲν πρώτῃ ὁράσει διὰ τί πρεσβυτέρα ὤφθη σοι καὶ ἐπὶ καθέδρας καθημένη; Ὅτι τὸ πνεῦμα ὑμῶν πρεσβύτερον καὶ ἤδη μεμαρασμένον καὶ μὴ ἔχον δύναμιν ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν ὑμῶν καὶ τῶν διψυχιῶν. Ὥσπερ γὰρ οἱ πρεσβύτεροι μηκέτι ἔχοντες ἐλπίδας τοῦ ἀνανεῶσαι οὐδὲν ἄλλο προσδέχονται εἰ μὴ τὴν κοίμην[1] αὐτῶν, οὕτω καὶ ὑμεῖς ἀπὸ τῶν βιωτικῶν πραγμάτων παραδεδώκατε ἑαυτοὺς εἰς τὰς ἀκηδίας, καὶ οὐκ ἐπερρίψατε ἑαυτῶν τὰς μερίμνας ἐπὶ τὸν κύριον· ἀλλὰ ἐθραύσθη ὑμῶν ἡ διάνοια καὶ ἐπαλαιώθητε ταῖς λύπαις ὑμῶν. Διὰ τοῦτο οὖν ἐν καθέδρᾳ ἐκάθητο. ....[2] ἤθελον γνῶναι, κύριε. Ὅτι πᾶς ἀσθενὴς ἐπὶ καθέδρας καθίζει διὰ τὴν ἀσθένειαν αὐτοῦ, ἵνα συγκρατηθῇ ἡ ἀσθένεια τοῦ σώματος αὐτοῦ. Εἶδον[3] τὸν τύπον τῆς πρώτης ὁράσεως.

XII. Τῇ δὲ δευτέρᾳ ὁράσει εἶδες αὐτὴν ἑστηκυῖαν καὶ τὴν ὄψιν νεωτέραν ἔχουσαν καὶ ἱλαρωτέραν παρὰ τὸ πρότερον, τὴν δὲ σάρκα καὶ τὰς τρίχας πρεσβυτέρας. Ἄκουε, φησί, καὶ ταύτην τὴν παραβολήν. Ὅταν πρεσβύτερός τις ἀπελπίσῃ ἑαυτὸν διὰ τὴν ἀσθένειαν αὐτοῦ καὶ τὴν πτωχότητα, οὐδὲν ἕτερον προσδέχεται εἰ μὴ τὴν ἐσχάτην ἡμέραν τῆς ζωῆς αὐτοῦ· εἶτα ἐξαίφνης κατελείφθη αὐτῷ κλῆρος· καὶ ἀκούσας ἐξηγέρθη, καὶ περιχαρὴς γενόμενος ἐνεδύσατο τὴν ἰσχύν, καὶ οὐκ ἐπανάκειται, ἀλλ' ἕστηκε[1] καὶ ἀνανεοῦται αὐτοῦ τὸ πνεῦμα τὸ ἤδη ἐφθαρμένον ἀπὸ τῶν προτέρων αὐτοῦ πραγμάτων, καὶ οὐκ ἔτι κάθηται, ἀλλ' ἀνδρίζεται. Οὕτω καὶ ὑμεῖς, ἀκούσαντες τὴν ἀποκάλυψιν ἣν ὑμῖν ὁ κύριος ἀπεκάλυψεν, ὅτι εὐσπλαγχνίσθη ἐφ' ὑμῶν καὶ ἀνανεῶσαι[2] τὸ πνεῦμα ὑμῶν, καὶ ἀπέθεσθε τὰς μαλακίας ὑμῶν, καὶ προσῆλθεν ὑμῖν ἰσχυρότης καὶ ἐνεδυναμώθητε ἐν τῇ πίστει, καὶ ἰδὼν ὁ κύριος τὴν ἰσχυροποίησιν ὑμῶν ἐχάρη· καὶ διὰ τοῦτο ἐδηλοποίησεν ὑμῖν τὴν οἰκοδομὴν τοῦ πύργου· καὶ ἕτερα δηλώσει, ἐὰν ἐξ ὅλης τῆς καρδίας εἰρηνεύητε ἐν ἑαυτοῖς.

XIII. Τῇ δὲ τρίτῃ ὁράσει εἶδες αὐτὴν νεωτέραν καὶ καλὴν καὶ ἱλαράν· ὡς γὰρ ἐάν τινι λυπουμένῳ[1] ἔλθῃ ἀγαθή τις ἀγγελία, εὐθέως ἐπελάθετο τῶν προτέρων λυπῶν, καὶ οὐδὲν ἄλλο προσδέχεται εἰ μὴ τὴν ἀγγελίαν ἣν ἤκουσε, καὶ ἰσχυροποιεῖται περὶ τοῦ λοιποῦ[2] εἰς τὸ

Cap. XI. 1) *κοίμην*: ita apogr. nisi quod potius *κόμην* ibi scriptum est.
2) h. l. rursus propter *ὁμοιοτέλευτον* nonnulla exciderunt.
3) *εἶδον*: ita apogr. Sim., ut rectius ederetur, scripsit *ἰδοὺ ἔχεις*.

Cap. XII. 1) apogr. *ἔστηκε*.
2) *καὶ ἀνανεῶσαι*: ita apogr. nisi quod habet *-εώσαι*. Ad edendum tradidit Sim. *καὶ ἀνενέωσε*. Possis etiam *τοῦ ἀνανεῶσαι* coniicere.

Cap. XIII. 1) apogr. *λυπουμένη*. Antea videtur *ἱλαρὴν* scriptum fuisse, sed *α* pro *η* statim correctum est.
2) ita ex apogr. eruendum videtur, in quo est ..*οιπ*, cum compendio addito ad *π*.

ἀγαθόν, καὶ ἀνανεοποιεῖται τὸ πνεῦμα αὐτοῦ διὰ τὴν χαρὰν ἣν ἔλαβεν· οὕτω καὶ ὑμεῖς ἀνανέωσιν ἐλάβετε τῶν πνευμάτων ὑμῶν ἰδόντες ταῦτα τὰ ἀγαθά. Καὶ ὅτι ἐπὶ συμψελλίου εἶδες καθημένην, ἰσχυρὰ ἡ θέσις· ὅτι τέσσαρας πόδας ἔχει τὸ συμψέλλιον καὶ ἰσχυρῶς ἕστηκε· καὶ γὰρ ὁ κόσμος διὰ τεσσάρων στοιχείων κρατεῖται. Οἱ οὖν μετανοήσαντες ὁλοτελῶς νέοι ἔσονται καὶ τεθεμελιωμένοι, οἱ ἐξ ὅλης καρδίας μετανοήσαντες. Ἀπέχεις ἤδη ὁλοτελῆ τὴν ἀποκάλυψιν· μηκέτι μηδὲν αἰτήσῃς[3] περὶ ἀποκαλύψεως. καὶ ἐὰν δέ τι δέῃ, ἀποκαλυφθήσεταί σοι.

ΟΡΑΣΙΣ Δ'.

1. Ὅρασις ἣν εἶδον, ἀδελφοί, μετὰ ἡμέρας κ' τῆς προτέρας ὁράσεως τῆς γενομένης, εἰς τύπον τῆς θλίψεως τῆς ἐπερχομένης. Ὑπῆγον εἰς ἀγρὸν ἐν τῇ ὁδῷ τῇ καμπήλῃ.[1] Ἀπὸ τῆς ὁδοῦ τῆς δημοσίας εἰς τὸν ἀγρόν ἐστιν ὡς στάδια ι'· ῥᾳδίως δὲ ὁδεύεται ὁ τόπος. Μόνος δὲ περιπατῶν ἀξιῶ τὸν κύριον ἵνα τὰς ἀποκαλύψεις καὶ τὰ ὁράματα, ἅ μοι ἔδειξε διὰ τῆς ἁγίας αὐτοῦ ἐκκλησίας, τελειώσῃ, ἵνα με ἰσχυροποιήσῃ καὶ δῴη τὴν μετάληψιν πᾶσι τοῖς δούλοις αὐτοῦ τοῖς ἐσκανδαλισμένοις, ἵνα δοξασθῇ τὸ ὄνομα αὐτοῦ τὸ μέγα καὶ ἔνδοξον, ὅτι με ἄξιον ἡγήσατο τοῦ δεῖξαι τὰ θαυμάσια αὐτοῦ. Καὶ δοξάζοντός μου καὶ εὐχαριστοῦντος αὐτῷ, ἦχος φωνῆς μοι ἀπεκρίθη Μὴ διψυχήσεις,[2] Ἑρμᾶ. Καὶ ἐν αὐτῷ ἠρξάμην διαλογίζεσθαι καὶ λέγειν Ἐγὼ τί ἔχω διψυχῆσαι, οὕτω τεθεμελιωμένου[3] ὑπὸ τοῦ κυρίου, καὶ εἶδον ἔνδοξα πράγματα; Καὶ ὡς προέβην μικρόν, ἀδελφοί, καὶ ἰδοὺ βλέπω κονιορτὸν ὡς εἰς τὸν οὐρανόν, καὶ ἠρξάμην λέγειν ἐν ἑαυτῷ Μήποτε κτήνη ἔρχονται καὶ κονιορτὸν ἐγείρουσιν; Οὕτω δὲ ἦν ἀπ' ἐμοῦ ὡσεὶ ἀπὸ στάδιον[4]· γενομένου δὲ μείζονος τοῦ κονιορτοῦ, ὑπενόησα εἶναί τι θεῖον· μικρὸν ἐξέλαμψεν ὁ ἥλιος, καὶ ἰδοὺ βλέπω θηρίον μέγιστον ὡσεὶ κῆτος, καὶ ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ ἀκρίδες πύριναι ἐξεπορεύοντο. Ἦν δὲ τὸ θηρίον τῷ μὲν μήκει ὡσεὶ ποδῶν ρ', τὴν δὲ κεφαλὴν εἶχεν ὡσεὶ κεράμου· καὶ ἠρξάμην κλαίειν καὶ ἐρωτᾶν τὸν κύριον, ἵνα με λυτρώσηται ἐξ αὐτοῦ. Καὶ ὑπανεμνήσθην τοῦ ῥήματος οὗ ἀκήκοα· μὴ διψυχήσεις,[5] Ἑρμᾶ. Ἐνδυσάμενος οὖν, ἀδελφοί, τὴν πίστιν τοῦ θεοῦ, καὶ μνησθεὶς ὧν ἔδειξέ μοι μεγαλείων, θαρσήσας εἰς τὸ θηρίον ἐμαυτὸν δέδωκα. Οὕτω δὲ ἤρχετο τὸ θηρίον ῥύζων,[6] ὥστε δύνασθαι αὐτὸ πόλιν λυμᾶναι. Ἔρχομαι ἐγγὺς αὐτοῦ, καὶ τὸ τηλικοῦτον κτῆνος ἐκτείνας[7] ἑαυτὸν χαμαί, καὶ οὐδὲν εἰ μὴ τὴν γλῶτταν προέβαλλε· καὶ ὅλως οὐκ ἐκινήθη, μέχρις ὅτου παρῆλθον[8] αὐτό. Εἶχε δὲ τὸ θηρίον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς χρώματα τέσσαρα· μέλαν, εἶτα πυροειδὲς καὶ αἱματῶδες, εἶτα χρυσοῦν, εἶτα λευκόν.

---

3) in apogr. *αἰτήσεις* fuisse videtur indeque *αἰτήσῃς* correctum est (nec id recenti ductu).

1) *καμπηλῃ*: ita apogr., sed suprascriptum est quod *καμπανῇ* legi posse videtur.

2) *διψυχήσεις*: sic apogr.

3) *τεθεμελιωμένου*: ita apogr.

4) *ἀπὸ στάδιον*: sic apogr.

5) *διψυχήσεις*: apogr. *-χήσις*.

6) *ῥύζων*: apogr. *ῥύνζω* habere videtur. Sim. inde fecit *ῥοίζῳ*. At praestat *ῥύζων* (*ων* retinuimus quoniam *ω* in apogr. certum est) collato cod. Pal. in quo est *rugiens*.

7) *ἐκτείνας*: apogr. *ἐκτεῖνας*, sic. Item sequens *ἑαυτὸν* ex apogr. est.

8) apogr. *παρῆλθεν*.

II. *Μετὰ τὸ παρελθεῖν με τὸ θηρίον, καὶ παρελθεῖν ὡσεὶ πόδας λ', ἰδοὺ ὑπαντᾷ μοι παρθένος κεκοσμημένη ὡσεὶ ἐκ νυμφῶνος ἐκπορευομένη, ὅλη ἐν λευκοῖς κατακεκαλυμμένη ἕως τοῦ μετώπου, ἐν μίτρᾳ*[1] *δὲ ἡ κατακάλυψις αὐτῆς· εἶχε δὲ τὰς τρίχας αὐτῆς λευκάς. Ἔγνων ἐγὼ ἀπὸ τῶν προτέρων ὁραμάτων ὅτι ἡ Ἐκκλησία ἐστί, καὶ ἱλαρώτερος ἐγενόμην. Ἀσπάζεταί με λέγουσα Χαῖρε σύ, ἄνερ· κἀγὼ αὐτὴν ἀντησπασάμην*[2] *Κυρία, χαῖρε. Ἀποκριθεῖσά μοι λέγει Οὐδέν σοι ὑπήντησε; Λέγω αὐτῇ Κυρία, τηλικοῦτον θηρίον, δυνάμενον λαοὺς διαφθεῖραι· ἀλλὰ τῇ δυνάμει τοῦ κυρίου καὶ τῇ πολλῇ εὐσπλαγχνίᾳ αὐτοῦ ἐξέφυγον αὐτό. Καλῶς ἐξέφυγες, φησίν, ὅτι τὴν μέριμνάν σου ἐπὶ τὸν θεὸν ἐπέριψας, καὶ τὴν καρδίαν σου ἤνοιξας πρὸς κύριον, πιστεύσας ὅτι δι' οὐδενὸς δύνῃ σωθῆναι εἰ μὴ διὰ τοῦ μεγάλου καὶ ἐνδόξου ὀνόματος. Διὰ τοῦτο ὁ κύριος ἀπέστειλε τὸν ἄγγελον αὐτοῦ τὸν ἐπὶ τῶν θηρίων, οὗ τὸ ὄνομα αὐτοῦ Θεγρί, καὶ ἐνέφραξε τὸ στόμα αὐτοῦ, ἵνα μή σε λυμήνῃ*[3] *καὶ μεγάλην λύμην ἐξέφυγες διὰ τὴν πίστιν σου, ὅτι τηλικοῦτον θηρίον ἰδὼν οὐκ ἐδιψύχησας· ὕπαγε οὖν καὶ ἐξήγησαι*[4] *τοῖς ἐκλεκτοῖς κυρίου τὰ μεγαλεῖα αὐτοῦ, καὶ εἶπον*[5] *αὐτοῖς ὅτι τὸ θηρίον τοῦτο τύπος ἐστὶ τῆς μελλούσης θλίψεως τῆς μεγάλης· ἐὰν οὖν προετοιμάσησθε καὶ μετανοήσητε ἐξ ὅλης καρδίας ὑμῶν πρὸς τὸν κύριον, δυνήσεσθε ἐκφυγεῖν αὐτήν, ἐὰν ἡ καρδία*[6] *γένηται καθαρὰ καὶ ἄμωμος, καὶ τὰς λοιπὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς ὑμῶν δουλεύσητε τῷ κυρίῳ ἀμέμπτως. Ἐπιρρίψατε τὰς καρδίας ὑμῶν ἐπὶ τὸν κύριον, καὶ αὐτὸς κατορθώσει αὐτάς. Πιστεύσατε τῷ κυρίῳ, οἱ δίψυχοι, ὅτι πάντα δύναται, καὶ ἀποστρέψαι τὴν ὀργὴν*[7] *αὐτοῦ ἀφ' ὑμῶν, καὶ ἀποστεῖλαι μάστιγας τοῖς διψύχοις. Οὐαὶ τοῖς ἀκούσασι τὰ ῥήματα ταῦτα καὶ παρακούσασιν· αἱρετώτερον ἦν αὐτοῖς τὸ μὴ γεγενῆσθαι.*[8]

III. *Καὶ ἠρώτησα αὐτὴν περὶ τῶν τεσσάρων χρωμάτων ὧν εἶχε τὸ θηρίον εἰς τὴν κεφαλήν. Ἡ δὲ ἀποκριθεῖσά μοι λέγει Πάλιν περίεργος εἶ περὶ τοιούτων πραγμάτων. Ναί, φημί, κυρία· γνώρισόν μοι τί ἐστι ταῦτα. Ἄκουε, φησί· τὸ μὲν μέλαν ὁ κόσμος οὗτός ἐστιν, ἐν ᾧ κατοικεῖτε· τὸ δὲ πυροειδὲς καὶ αἱματῶδες, ὅτι δεῖ τὸν κόσμον τοῦτον δι' αἵματος καὶ πυρὸς ἀπολέσθαι. Τὸ δὲ χρυσοῦν μέρος ὑμεῖς ἔστε*[1] *οἱ ἐκφεύγοντες τὸν κόσμον τοῦτον. Ὥσπερ γὰρ τὸ χρυσίον δοκιμάζεται διὰ τοῦ πυρὸς καὶ εὔχρηστον γίνεται, οὕτω καὶ ὑμεῖς δοκιμάζεσθε οἱ κατοικοῦντες ἐν αὐτῷ. Οἱ οὖν ἐμμείναντες καὶ πυρωθέντες ὑπ' αὐτοῦ καθαρισθήσεσθε. Ὥσπερ τὸ χρυσίον ἀποβάλλει τὴν σκωρίαν αὐτοῦ, οὕτω καὶ ὑμεῖς ἀποβαλέσθε*[2] *πᾶσαν λύπην καὶ στενοχωρίαν, καὶ καθαρισθήσεσθε, καὶ χρήσιμοι ἔσεσθε εἰς τὴν οἰκοδομὴν τοῦ πύργου. Τὸ δὲ λευκὸν μέρος ὁ αἰὼν ὁ ἐρχόμενός ἐστιν, ἐν ᾧ κατοικήσουσιν οἱ ἐκλεκτοὶ τοῦ κυρίου, ὅτι ἄσπιλοι καὶ καθαροὶ ἔσονται οἱ*

Cap. II. 1) *μίτρᾳ*: apogr. *μήτρᾳ*.
2) *ἀντησπασάμην*: apogr. *ἀντισπασάμην*.
3) *λυμήνῃ*: sic apogr., non *λυμάνῃ*.
4) *ἐξήγησαι*: apogr. *ἐζήτησαι*.
5) *εἶπον*; apogr. *εἶπεν*, hinc potius *εἶπον* quam *εἰπέ* edendum videbatur.
6) *ἡ καρδία* absque *ὑμῶν*: sic apogr.
7) *ὀργὴν*: apogr. potius *ὁρμὴν* habet.
8) ita apogr., non quod praestat *γεγεννῆσθαι*.

Cap. VII. 1) *ἔστε*: hoc accentu apogr.
2) apogr. *ἀποβαλλέσθε*: hoc accentu.

ἐκλελεγμένοι ὑπὸ τοῦ θεοῦ εἰς ζωὴν αἰώνιον. Σὺ οὖν μὴ διαλείπης[3] *ταῦτα λαλῶν εἰς τὰ ὦτα τῶν ἁγίων. Ἔχετε καὶ τὸν τύπον τῆς θλίψεως τῆς ἐρχομένης τῆς μεγάλης. Ἐὰν δὲ ὑμεῖς θελήσετε, οὐδέν ἐστι· μνημονεύετε τῶν προγεγραμμένων. Ταῦτα εἰποῦσα ἀπῆλθε, καὶ οὐκ εἶδον ποίῳ τόπῳ*[4] *ἀπῆλθε· ψόφος γὰρ ἐγένετο, κἀγὼ ἐπεστράφην ὀπίσω φοβηθείς, δοκῶν ὅτι τὸ θηρίον ἔρχεται.*

ΟΡΑΣΙΣ Ε΄.

Προσευχομένου μου ἐν τῷ οἴκῳ μου καὶ καθίσαντος ἐπὶ τῆς κλίνης εἰσῆλθεν ἀνήρ ἔνδοξος τῇ ὄψει, σχήματι ποιμενικῷ, περικείμενος δέρμα αἴγειον, καὶ πήραν ἔχων ἐπὶ τὸν ὦμον, καὶ ῥάβδον εἰς τὴν χεῖρα, καὶ ἠσπάσατό με· κἀγὼ ἀντησπασάμην[1] *αὐτόν. Καὶ εὐθὺς περιεκάθισέ*[2] *μοι, καὶ λέγει μοι Ἀπεστάλην ὑπὸ τοῦ σεμνοτάτου ἀγγέλου, ἵνα μετὰ σοῦ οἰκήσω τὰς λοιπὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς σου. Ἔδοξα ἐγὼ ὅτι πάρεστιν ἐκπειράζων με, καὶ λέγω αὐτῷ Σὺ γὰρ τίς εἶ; ἐγώ, φημί, γινώσκω ᾧ παρεδόθην. Λέγει μοι Οὐκ ἐπιγινώσκεις με; Οὔ, φημί. Ἐγώ, φησίν, [ὁ] ποιμὴν ᾧ παρεδόθης. Ἔτι αὐτοῦ λαλοῦντος, ἠλλοιώθη ἡ ἰδέα αὐτοῦ, καὶ ἐπέγνων αὐτόν, ὅτι ἐκεῖνός ἐστιν ᾧ παρεδόθην, καὶ εὐθὺς συνεχύθην*[3] *καὶ φόβος με κατέλαβε, καὶ ὅλος συνεκόπην ἀπὸ τῆς λύπης, ὅτι οὕτως αὐτῷ ἀπεκρίθην*[4] *πονηρῶς καὶ ἀφρόνως. Ὁ δὲ ἀποκριθείς μοι λέγει Μὴ αἰσχύνου, ἀλλ' ἰσχυροποιοῦ*[5] *ἐν ταῖς ἐντολαῖς μου, αἷς σοι μέλλω ἐντέλλεσθαι. Ἀπεστάλην γάρ, φησίν, ἵνα ἃ ἴδες τὸ πρότερον πάντα σοι πάλιν δείξω, αὐτὰ τὰ μετὰ ταῦτα*[6] *ὑμῖν συμφέροντα. Πρῶτον γράψον τὰς ἐντολὰς καὶ τὰς παραβολάς, ἵνα ὑπὸ χεῖρα ἀναγινώσκῃς αὐτὰς καὶ δυνηθῇς φυλάξαι αὐτάς. Ἔγραψα οὖν τὰς ἐντολὰς καὶ τὰς παραβολάς, καθὼς ἐνετείλατό μοι. Ἐὰν οὖν ἀκούσαντές μου φυλάξητε καὶ ἐν αὐταῖς πορευθῆτε καὶ ἐργάσησθε αὐτὰς ἐν καθαρᾷ καρδίᾳ, ἀπολήψεσθε ἀπὸ τοῦ κυρίου ὅσα ἐπηγγείλατο ὑμῖν· ἐὰν δὲ ἀκούσαντες μὴ μετανοήσητε, προσθῆτε [δὲ]*[7] *ταῖς ἁμαρτίαις ὑμῶν, ἀπολήψεσθε ἀπὸ τοῦ κυρίου τὰ ἐναντία. Ταῦτά μοι πάντα οὕτω γράψαι ὁ ποιμὴν ἐνετείλατο, ὁ ἄγγελος τῆς μετανοίας.*

---

3) *διαλείπῃς*: sic apogr., sed videtur ι ex ει effectum esse.
4) *τόπῳ*: omnino sic, non *τρόπῳ*.

Vis. V. 1) apogr. *ἀντισπασάμην*.
2) *περιεκάθισε*: ita distincte apogr.
3) apogr. *συνεχύθη*.
4) apogr. *ἀπεκρίθη*.
5) apogr. *ἰσχυροποίου*.
6) apogr. *μετὰ τὰ ὄντα*.
7) uncis inclusa per hoc caput, ut id repetam, ipsi addidimus.

ΕΝΤΟΛΗ Α'.

Πρῶτον πάντων πίστευσον ὅτι εἷς ἐστὶ θεός, ὁ τὰ πάντα κτίσας καὶ καταρτίσας, καὶ ποιήσας ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι τὰ πάντα, καὶ πάντα χωρῶν, μόνος δὲ ἀχώρητος ὤν, καὶ φοβήθητι αὐτόν. Καὶ ἀποβαλεῖς πᾶσαν πονηρίαν ἀπὸ σοῦ, καὶ ἐνδύσῃ πᾶσαν ἀρετὴν καὶ δικαιοσύνην· καὶ ζήσῃ τῷ θεῷ, ἐὰν φυλάξῃς τὴν ἐντολὴν ταύτην.

ΕΝΤΟΛΗ Β'.

Λέγει μοι· Ἁπλότητα ἔχε, καὶ ἄκακος γίνου,[1] καὶ ἔσῃ[2] ὡς τὰ νήπια τὰ μὴ γινώσκοντα πονηρίαν τὴν ἀπολλῦσαν[3] τὴν ζωὴν τῶν ἀνθρώπων. Πρῶτον μὲν μηδενὸς καταλάλει μηδὲ ἡδέως[4] ἄκουε καταλαλοῦντος· εἰ δὲ μή, καὶ σὺ ἀκούων ἔνοχος ἔσῃ τῆς ἁμαρτίας τοῦ καταλαλοῦντος, ἐὰν πιστεύσῃς τῇ καταλαλιᾷ ᾗ ἂν ἀκούσῃς· πιστεύσας γὰρ καὶ σὺ αὐτὸς ἕξεις....[5] τοῦ ἀδελφοῦ σου· οὕτως οὖν ἔνοχος ἔσῃ τῇ ἁμαρτίᾳ τοῦ καταλαλοῦντος. Πονηρὰ ἡ καταλαλιὰ καὶ ἀκατάστατον δαιμόνιον, μηδέποτε εἰρηνεῦον, ἀλλὰ πάντοτε ἐν διχοστασίαις κατοικοῦν. Ἀπέχου οὖν ἀπ' αὐτοῦ, καὶ εὐθηνίαν πάντοτε ἕξεις μετὰ πάντων. Ἔνδυσαι δὲ τὴν σεμνότητα, ἐν ᾗ οὐδὲν πρόσκομμά ἐστι πονηρόν, ἀλλὰ πάντα ὁμαλὰ καὶ ἱλαρὰ τὰ ἔργα. Ἐργάζου τὸ ἀγαθόν, καὶ ἐκ τῶν κόπων σου, ὧν ὁ θεὸς δίδωσί σοι,[6] πᾶσιν ὑστερουμένοις δίδου ἁπλῶς, μὴ διστάζων τίνι δῷς ἢ τίνι μὴ δῷς· πᾶσι δίδου· πᾶσι γὰρ ὁ θεὸς δίδοσθαι θέλει ἐκ τῶν ἰδίων δωρημάτων. Οἱ οὖν λαμβάνοντες ἀποδώσουσι λόγον τῷ θεῷ, διὰ τί ἔλαβον καὶ εἰς τί· οἱ μὲν γὰρ λαμβάνοντες θλιβόμενοι οὐ δικασθήσονται, οἱ δὲ ἐν ὑποκρίσει λαμβάνοντες τίσουσι δίκην. Ὁ οὖν διδοὺς ἀθῷός ἐστιν· ὡς γὰρ ἔλαβε παρὰ τοῦ κυρίου τὴν διακονίαν, ἐδ[ωσε],[7] μὴ διακρίνων τί δῷ. Ἐγένετο οὖν ἡ διακονία αὕτη ἁπλῶς τελεσθεῖσα ἔνδοξος παρὰ τῷ θεῷ. Ὁ οὖν οὕτως ἁπλῶς διακονῶν τῷ θεῷ ζήσεται. Φύλασσε οὖν τὰς ἐντολὰς ταύτας ὥς σοι λελάληκα, ἵνα ἡ μετάνοιά σου καὶ τοῦ οἴκου σου ἐν ἁπλότητι εὑρεθῇ[8] καὶ ἀπολαύῃ καθαρῶς καὶ ἀνιάτως.

ΕΝΤΟΛΗ Γ'.

Πάλιν λέγει μοι· Ἀλήθειαν ἀγάπα, καὶ πᾶσα ἀλήθεια ἐκ τοῦ στόματός σου ἐκπορευέσθω, ἵνα τὸ πνεῦμα, ὃ θεὸς κατῴκισεν[1] ἐν τῇ σαρκὶ ταύτῃ, ἀληθὲς εὑρεθῇ παρὰ πᾶσιν ἀνθρώποις, καὶ οὕτω δοξασθήσεται ὁμοῦ ὁ ἐν σοὶ κατοικῶν· ὅτι κύριος ἀληθινός ἐστιν ἐν παντὶ ῥήματι, καὶ οὐδὲν παρ' αὐτῷ ψεῦδος. Οἱ οὖν ψευδόμενοι ἀθετοῦσι τὸν κύριον, καὶ γίνονται ἀποστερηταὶ τοῦ κυρίου, καὶ μὴ παραδιδόντες αὐτῷ τὴν

Mand. II. 1) γίνου: apogr. νου· priore syllaba omissa.

2) καὶ ἔσῃ: apogr. δ' ἔσῃ, sed super δ' notata sunt haec: γάρ, ἤ, καί.

3) apogr. ἀπόλλυσαν.

4) apogr. corrupte: μηδὲν μηδη, super η extremo litteris ἐνα positis.

5) nonnulla deesse apparet.

6) δίδωσί σοι: apogr. δίδωσοι.

7) ἐδ[ωσε]: sic in ipso apogr. est.

8) inter εὑρεθῇ et καὶ suprascriptum est κριτῇ, recentissima manu rursus deletum.

Mand. III. 1) apogr. κατῴκησεν.

παρακαταθήκην ἣν ἔλαβον· ἔλαβον γὰρ παρ' αὐτοῦ πνεῦμα ἄψευστον. τοῦτο ἐὰν ψευδὲς ἀποδώσωσιν, ἐμίαναν τὴν ἐντολὴν τοῦ κυρίου καὶ ἐγένοντο ἀποστερηταί. Ταῦτα οὖν ἀκούσας ἐγὼ ἔκλαυσα λίαν. Ἰδὼν δέ με κλαίοντα λέγει Τί κλαίεις; Ὅτι, φημί, κύριε, οὐκ οἶδα, οὐ[2] δύναμαι σωθῆναι. Διὰ τί; φησίν. Οὐδέπω γάρ, φημί, κύριε, ἐν τῇ ἐμῇ ζωῇ ἀληθὲς ἐλάλησα ῥῆμα, ἀλλὰ πάντοτε πανούργως ἐλάλησα μετὰ πάντων, καὶ τὸ ψεῦδός μου ἀληθὲς ἐπέδειξα παρὰ πᾶσιν ἀνθρώποις· καὶ οὐδέποτέ μοι οὐδεὶς ἀντεῖπεν, ἀλλ' ἐπιστεύθη τῷ λόγῳ μου. Πῶς οὖν, φημί, κύριε, δύναμαι ζῆσαι ταῦτα πράξας; Σὺ μέν, φησί, καλῶς καὶ ἀληθῶς φρονεῖς· ἔδει γάρ σε ὡς θεοῦ δοῦλον ἐν ἀληθείᾳ πορεύεσθαι καὶ πονηρὰν συνείδησιν μετὰ τοῦ πνεύματος τῆς ἀληθείας μὴ κατοικεῖν, μηδὲ λύπην ἐπάγειν τῷ πνεύματι τῷ σεμνῷ καὶ ἀληθεῖ. Οὐδέποτε, φημί, κύριε, τοιαῦτα ῥήματα ἀκριβῶς ἤκουσα. Νῦν οὖν, φησίν, ἀκούεις· φύλασσε αὐτά, ἵνα καὶ τὰ πρότερον ἃ ἐλάλησας ψεύδη ἐν ταῖς πραγματείαις σου, τούτων εὑρεθέντων ἀληθινῶν, κἀκεῖνα πιστὰ γένηται· δύναται γάρ, φησί,[3] κἀκεῖνα πιστὰ γενέσθαι· ἐὰν ταῦτα φυλάξῃς, καὶ ἀπὸ τοῦ νῦν πᾶσαν ἀλήθειαν λαλήσῃς,[4] δυνήσῃ σεαυτῷ ζωὴν περιποιήσασθαι· καὶ ὃς ἂν ἀκούσῃ τὴν ἐντολὴν ταύτην καὶ ἀφέξεται τοῦ πονηροτάτου πνεύματος, ζήσεται τῷ θεῷ.

ΕΝΤΟΛΗ Δ.

1. *Ἐντέλλομαί σοι, φησί, φυλάσσειν τὴν ἁγνείαν, καὶ μὴ ἀναβαινέτω σου ἐπὶ τὴν καρδίαν περὶ γυναικὸς ἀλλοτρίας ἢ περὶ πονηρίας τινὸς ἢ περὶ τοιούτων ὁμοιωμάτων[1] πονηρῶν· τοῦτο γὰρ ποιῶν ἁμαρτίαν μεγάλην ἐργάζῃ. Τῆς[2] δὲ σῆς μνημονεύων πάντοτε γυναικὸς οὐδέποτε διαμαρτήσεις. Ἐὰν γὰρ αὕτη ἡ ἐνθύμησις ἡ πονηρὰ ἐπὶ τὴν καρδίαν σου ἀναβῇ, διαμαρτήσεις, καὶ ἐὰν ἑτέραν ὡσαύτως πονηρίαν ἐνθυμήσῃ, πονηρὰ ἐργάζῃ· ἡ γὰρ ἐνθύμησις αὕτη θεοῦ δούλῳ ἁμαρτία μεγάλη ἐστίν· ἐὰν δέ τις ἐργάζηται τὸ ἔργον τὸ πονηρὸν τουτοΐ, θάνατον ἑαυτῷ κατεργάζεται. Βλέπε οὖν σύ· ἀπέχου ἀπὸ τῆς ἐνθυμήσεως ταύτης· ὅπου γὰρ σεμνότης κατοικεῖ, ἐκεῖ ἀνομία οὐκ ὀφείλει ἀναβαίνειν ἐπὶ καρδίαν ἀνδρὸς δικαίου. Λέγω αὐτῷ Κύριε, ἐπίτρεψόν μοι ὀλίγα ἐπερωτῆσαί σε. Λέγε, φησίν. Εἰ γυναῖκαν, φημί...[3] κύριε, πιστὴν ἐν κυρίῳ, καὶ ταύτην εὕρῃ ἐν μοιχείᾳ τινί, μήτι ἁμαρτάνει ὁ ἀνὴρ ὁ συζῶν μετ' αὐτῆς; Ἄχρι τῆς ἀγνοίας,[4] φησίν, οὐχ ἁμαρτάνει· ἐὰν δὲ γνῷ ὁ ἀνὴρ αὐτῆς τὴν ἁμαρτίαν, καὶ μὴ μετανοήσῃ ἡ γυνή, ἀλλ' ἐπιμείνῃ τῇ ἁμαρτίᾳ αὐτῆς, καὶ συζῇ μετ' αὐτῆς ὁ ἀνήρ, ἔνοχος ἔσται τῆς ἁμαρτίας καὶ κοινωνὸς τῆς μοιχείας αὐτῆς. Τί οὖν, φημί, κύριε, ποιήσει ὁ ἀνήρ, ἐὰν ἐπιμείνῃ τῷ πάθει τούτῳ ἡ γυνή; Ἀπολυσάτω, φησίν, αὐτήν· καὶ ὁ ἀνὴρ ἐφ' ἑαυτῷ μενέτω· ἐὰν δὲ ἀπολύσας τὴν γυναῖκα καὶ ἑτέραν γαμήσῃ, καὶ αὐτὸς μοιχᾶται. Ἐὰν οὖν, φημί, κύριε, μετὰ τὸ ἀπολυθῆναι τὴν γυναῖκα μετανοήσῃ, καὶ θελήσῃ*

---

2) *οὐ*: ita apogr. pro *εἰ* ut videtur.
3) apogr. *φημί*.
4) apogr. *λαλήσεις*, notato *η* super *ει*.
Mand. IV. 1) *ὁμοιωμάτων*: sic apogr.
2) *τῆς*: apogr. *τά*.
3) *φημί*: apogr. *φησί*. Tum nonnihil deest. *γυναῖκαν*: sic apogr.
4) apogr. *ἀνοίας*.

ἐπὶ τὸν ἴδιον ἄνδρα ἐπιστρέψαι, οὐ παραδεχθήσεται; Καὶ μήν, φησίν, ἐὰν μὴ παραδέξηται αὐτὴν ὁ ἀνήρ, ἁμαρτάνει, καὶ μεγάλην ἑαυτῷ ἁμαρτίαν ἐπισπᾶται, ἀλλὰ δεῖ παραδεχθῆναι τὸν[5] ἡμαρτηκότα καὶ μετανοοῦντα· μὴ ἐπὶ πολὺ δέ· τοῖς γὰρ δούλοις τοῦ θεοῦ μετάνοιά ἐστι μία. Διὰ τὴν μετάνοιαν οὖν οὐκ ὀφείλει γαμεῖν ὁ ἀνήρ· αὕτη ἡ πρᾶξις ἐπὶ γυναικὶ καὶ ἀνδρί. Οὐ μόνον, φησί, μοιχεία ἐστὶν ἐὰν τὴν σάρκα αὐτοῦ μιάνῃ, ἀλλὰ καὶ ὃς ἂν ποιῇ τὰ ὅμοια τοῖς ἔθνεσι, μοιχᾶται. Ὥστε, κἂν τοιούτοις ἔργοις ἐπιμείνῃ τις καὶ μὴ μετανοήσει, ἀπέχου ἀπ' αὐτοῦ, καὶ μηδὲ συζῆθι[6] αὐτῷ· εἰ δὲ μή, καὶ σὺ μέτοχος εἶ τῆς ἁμαρτίας αὐτοῦ. Διὰ τοῦτο προσετάγη ὑμῖν ἐφ' ἑαυτοῖς μένειν, εἴτε γυνὴ εἴτε ἀνήρ· δύναται γὰρ ἐν τούτοις μετάνοια εἶναι. Ἐγὼ οὖν, φησίν, οὐ δίδωμι ἀφορμὴν ἵνα ἡ πρᾶξις αὕτη οὕτω συντελεῖται, ὥστε μηκέτι ἁμαρτάνειν τὸν[7] ἡμαρτηκότα· περὶ δὲ τῆς προτέρας ἁμαρτίας αὐτοῦ, ἔστι[8] τοῦ δυναμένου ἴασιν δοῦναι· αὐτὸς γάρ ἐστιν ὁ ἔχων πάντων τὴν ἐξουσίαν.

II. Ἠρώτησα αὐτὸν πάλιν λέγων Ἐπεὶ ὁ κύριος ἄξιόν με ἡγήσατο ἵνα μετ' ἐμοῦ πάντοτε κατοικῇς, ὀλίγα μου ῥήματα ἔτι ἀνάσχου, ἐπεὶ οὐ συνιῶ οὐδέν, καὶ ἡ καρδία μου πεπώρωται ἀπὸ τῶν προτέρων μου πράξεων· συνέτισόν με, ὅτι λίαν ἄφρων εἰμί, καὶ ὅλως οὐδὲν νοῶ. Ἀποκριθείς μοι λέγει Ἐγώ, φησίν, ἐπὶ τῆς μετανοίας εἰμί, καὶ πᾶσι τοῖς μετανοοῦσι σύνεσιν δίδωμι· ἢ οὐ δοκεῖ σοι, φησίν, ὡς αὐτὸ τοῦτο τὸ μετανοῆσαι σύνεσίς ἐστι μεγάλη; Συνῆκε γὰρ ὁ ἁμαρτήσας, ὅτι ἐποίησε τὸ πονηρὸν ἔναντι κυρίου, καὶ ἀνέβη ἐπὶ τὴν καρδίαν αὐτοῦ ἡ πρᾶξις ἣν ἔπραξε, καὶ μετανοήσας οὐκ ἔτι ἐργάζεται τὸ πονηρόν, ἀλλὰ τὸ ἀγαθὸν πολυτελῶς ἐργάζεται, καὶ ταπεινοῖ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ καὶ βασανίζει, ὅτι ἥμαρτεν.[1] Βλέπεις οὖν, φησίν, ὅτι ἡ μετάνοια σύνεσίς ἐστι μεγάλη. Διὰ τοῦτο οὖν, φημί, κύριε, ἐξακριβάζομαι παρὰ σοῦ πάντα· πρῶτον μέν, ὅτι ἁμαρτωλός εἰμι, ἵνα γνῶ ποῖα ἔργα ἐργαζόμενος ζήσομαι, ὅτι πολλαί μου εἰσὶν αἱ ἁμαρτίαι καὶ ποικίλαι. Ζήσῃ, φησίν, ἐὰν τὰς[2] ἐντολάς μου φυλάξῃς καὶ πορευθῇς ἐν αὐταῖς· καὶ ὃς ἂν ἀκούσας[3] τὰς ἐντολὰς ταύτας φυλάξῃ, ζήσεται τῷ θεῷ.

III. Ἔτι, φημί, κύριε, προσθήσω τοῦ ἐπερωτῆσαι. Λέγε, φησίν. Ἤκουσα, φημί, κύριε, παρά τινων διδασκάλων, ὅτι ἑτέρα μετάνοια οὐκ ἔστιν εἰ μὴ ἐκείνη, ὅτε εἰς ὕδωρ κατέβημεν καὶ ἐλάβομεν ἄφεσιν ἁμαρτιῶν ἡμῶν τὴν προτέραν. Λέγει μοι Καλῶς ἤκουσας· οὕτω γὰρ ἔχει. Ἔδει γάρ τινα εἰληφότα ἄφεσιν ἁμαρτιῶν μηκέτι ἁμαρτάνειν, ἀλλ' ἐν ἁγνείᾳ κατοικεῖν. Ἐπεὶ δὲ πάντα ἐξακριβάζῃ, καὶ τοῦτό σοι δηλώσω, μὴ διδοὺς ἀφορμὴν τοῖς μέλλουσι πιστεύειν ἢ τοῖς νῦν πιστεύσασιν εἰς τὸν κύριον. Οἱ γὰρ νῦν πιστεύσαντες ἢ μέλλοντες πιστεύειν μετάνοιαν ἁμαρτιῶν οὐκ ἔχουσιν, ἄφεσιν δὲ ἔχουσι τῶν προτέρων ἁμαρτιῶν αὐτῶν. Τοῖς οὖν κληθεῖσι πρὸ τούτων τῶν ἡμερῶν ἔθηκεν ὁ κύριος μετάνοιαν. Καρδιογνώστης ὢν ὁ κύριος, καὶ πάντα προγινώσκων, ἔγνω τὴν ἀσθέ-

5) τόν: apogr. τήν.
6) συζῆθι: ita apogr. nisi quod etiam super υ gravem habet.
7) apogr. rursus τήν.
8) facillime excidit h. l. τοῦ θεοῦ.
Cap. II. 1) apogr. ἥμαρτον.
2) inepte apogr. additum habet ἐν τάς.
3) apogr. ἀκούσῃς.

νειαν τῶν ἀνθρώπων καὶ τὴν πολυπλοκίαν τοῦ διαβόλου, ὅτι ποιήσει τι κακὸν τοῖς δούλοις τοῦ θεοῦ, καὶ πονηρεύεται εἰς αὐτούς. Πολυεύσπλαγχνος οὖν ὁ κύριος εὐσπλαγχνίσθη ἐπὶ τὴν ποίησιν αὐτοῦ καὶ ἔθηκε τὴν μετάνοιαν ταύτην· καὶ ἐμοὶ ἡ ἐξουσία τῆς μετανοίας ταύτης ἐδόθη. Ἀλλὰ λέγω σοι, φησί, μετὰ τὴν κλῆσιν[1] ἐκείνην τὴν μεγάλην καὶ σεμνὴν ἐάν τις ἐκπειρασθεὶς ὑπὸ τοῦ διαβόλου ἁμαρτήσῃ, μίαν μετάνοιαν ἔχει· ἐὰν δὲ ὑπὸ χεῖρα ἁμαρτάνῃ καὶ οὐ μετανοήσῃ, ἀσύμφορόν ἐστι τῷ ἀνθρώπῳ τὸ τοιοῦτον· δυσκόλως γὰρ ζήσεται. Λέγω αὐτῷ Ἐζωοποιήθην ταῦτα παρὰ σοῦ ἀκούσας οὕτως ἀκριβῶς· οἶδα γὰρ ὅτι, ἐὰν μηκέτι προσθήσω ταῖς ἁμαρτίαις μου, σωθήσομαι. Σωθήσῃ, φησίν, καὶ πάντες ὅσοι ἐὰν ταῦτα ποιήσωσιν.

IV. *Ἠρώτησα αὐτὸν πάλιν λέγων Καὶ ἐπεὶ ἅπαξ ἀνέχῃ μου, ἔτι μοι καὶ τοῦτο δήλωσον. Λέγε, φησίν. Ἐὰν γυνή, φημί, κύριε, ἢ πάλιν ἀνήρ τις κοιμηθῇ, καὶ γαμήσῃ τις ἐξ αὐτῶν, μήτι ἁμαρτάνει ὁ γαμῶν; Οὐχ ἁμαρτάνει, φησίν· ἐὰν δὲ ἐν ἑαυτῷ μείνῃ τις, περισσοτέραν ἑαυτῷ τιμὴν καὶ μεγάλην δόξαν περιποιεῖται πρὸς τὸν κύριον· ἐὰν δὲ καὶ γαμήσῃ, οὐχ ἁμαρτάνει. Τήρει οὖν τὴν ἁγνείαν καὶ τὴν σεμνότητα, καὶ ζήσῃ τῷ θεῷ. Ταῦτα σοι ὅσα λαλῶ ἢ καὶ μέλλω λαλεῖν, φύλασσε ἀπὸ τοῦ νῦν, ἀφ' ἧς μοι παρεδόθης ἡμέρας, καὶ εἰς τὸν οἶκόν σου κατοικήσω· τοῖς δὲ προτέροις σου παραπτώμασιν ἄφεσις ἔσται, ἐὰν τὰς ἐντολάς μου φυλάξῃς. Καὶ πᾶσι δὲ ἄφεσις ἔσται, ἐὰν τὰς ἐντολάς μου ταύτας φυλάξωσι καὶ πορευθῶσιν ἐν τῇ ἁγνότητι ταύτῃ.*

ΕΝΤΟΛΗ Ε'.

1. *Μακρόθυμος, φησί, γίνου καὶ συνετός, καὶ πάντων τῶν πονηρῶν ἔργων κατακυριεύσεις καὶ ἐργάσῃ πᾶσαν δικαιοσύνην. Ἐὰν γὰρ μακρόθυμος ἔσῃ, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τὸ κατοικοῦν ἐν σοὶ καθαρὸν ἔσται, μὴ ἐπισκοτούμενον ὑπὸ ἑτέρου πνεύματος, ἀλλ' ἐν[1] εὐρυτέρῳ[2] κατοικοῦν ἀγαλλιάσεται καὶ εὐφρανθήσεται, καὶ μετὰ τοῦ σκεύους, ἐν ᾧ κατοικεῖ, λειτουργήσει τῷ θεῷ ἐν ἱλαρότητι, ἔχον τὴν εὐθηνίαν ἐν ἑαυτῷ· ἐὰν δὲ ὀξυχολία τις[3] προσέλθῃ, εὐθὺς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, τρυφερὸν ὄν, στενοχωρεῖται, μὴ ἔχον τὸν τόπον καθαρόν, καὶ ζητεῖ ἀποστῆναι ἐκ τοῦ τόπου· πνίγεται γὰρ ῥύπῳ τοῦ πονηροῦ πνεύματος, μὴ ἔχον τόπον λειτουργῆσαι τῷ κυρίῳ καθὼς βούλεται, μιαινόμενον ἀπὸ τῆς ὀξυχολίας. Ἐν γὰρ τῇ μακροθυμίᾳ ὁ κύριος κατοικεῖ, ἐν δὲ τῇ ὀξυχολίᾳ ὁ διάβολος. Ἀμφότερα δὲ τὰ πνεύματα ἐπὶ τὸ αὐτὸ κατοικοῦντα ἀσύμφορά ἐστι καὶ πονηρὰ τῷ ἀνθρώπῳ ἐκείνῳ, ἐν ᾧ κατοικοῦσιν. Ἐὰν γὰρ λαβὼν ἀψίνθιον μικρὸν λίαν καὶ[4] εἰς κεράμιον μέλιτος ἐπιχέῃς, οὐχὶ ὅλον τὸ μέλι ἀφανίζεται, καὶ πικρὸν λίαν καὶ ἀπόλλυσι τὴν γλυκύτητα τοῦ μέλιτος,[5] καὶ οὐκέτι τὴν αὐτὴν χάριν ἔχει*

Cap. III. 1) *κλῆσιν*: apogr. *θλῆσιν*.

Mand. V. 1) in apogr. videtur *ἐπὶ* scriptum fuisse; iam corrigendo obscurata est scriptura.

2) *εὐρυτέρῳ*: ita apogr., notato *ω* super *ε* extremo, unde facile ad *εὐρυχώρῳ* videtur concludi posse.

3) *ὀξυχολία τις*: apogr. habet *ὀξυχολίαν*.

4) *καὶ*: sic apogr., sed turbat orationem.

5) inde a *καὶ πικρὸν λίαν* oratio non recte procedit, sed ita est in apogr.

παρὰ τῷ δεσπότῃ, ὅτι ἐπικράνθη καὶ τὴν χρῆσιν αὐτοῦ ἀπώλεσεν; Ἐὰν δὲ εἰς τὸ μέλι οὐ βληθῇ τὸ ἀψίνθιον,[6] --- *εὔχρηστον γίνεται τῷ δεσπότῃ αὐτοῦ. Βλέπεις ὅτι ἡ μακροθυμία γλυκυτάτη ἐστὶν ὑπὲρ τὸ μέλι καὶ εὔχρηστόν*[7] *ἐστι τῷ θεῷ, καὶ ἐν αὐτῇ ὁ κύριος κατοικεῖ· ἡ δὲ ὀξυχολία πικρὰ καὶ ἄχρηστός ἐστιν· ἐὰν οὖν μιγῇ ἡ ὀξυχολία τῇ μακροθυμίᾳ, μιαίνεται ἡ μακροθυμία, καὶ οὐκ ἐ[στὶν]*[8] *εὔχρηστός [ποτε]*[9] *τῷ θεῷ ἡ ἔντευξις αὐτῆς. Ἤθελον, φημί, κύριε, γνῶναι τὴν ἐνεργεσίαν*[10] *τῆς ὀξυχολίας, ἵνα φυλάξωμαι αὐτῆς.*[11] *Καὶ μήν, φησίν, ἐὰν μὴ φυλάξῃς ἀπ' αὐτῆς σὺ καὶ ὁ οἶκός σου, ἀπώλεσάς σου τὴν πᾶσαν*[12] *ἐλπίδα· ἀλλὰ φύλαξαι ἀπ' αὐτῆς· ἐγὼ γάρ μετὰ σοῦ εἰμί· καὶ πάντες δὲ ἀφέξονται ἀπ' αὐτῆς, ὅσοι ἂν μετανοήσωσιν ἐξ ὅλης τῆς καρδίας αὐτῶν· μετ' αὐτῶν*[13] *γὰρ ἔσομαι, καὶ συντηρήσω αὐτούς· ἐδικαιώθησαν γὰρ πάντες ὑπὸ τοῦ σεμνοτάτου ἀγγέλου.*

II. *Ἄκουε, φησί, καὶ τὴν ἐνέργειαν τῆς ὀξυχολίας, πῶς πονηρά ἐστι, καὶ πῶς τοὺς δούλους τοῦ θεοῦ καταστρέφει τῇ ἑαυτῆς ἐνεργείᾳ, καὶ πῶς ἀποπλανᾷ αὐτοὺς ἀπὸ τῆς δικαιοσύνης· οὐκ ἀποπλανᾷ δὲ τοὺς πλήρεις ὄντας ἐν τῇ πίστει, οὐδὲ ἐνεργῆσαι δύναται εἰς αὐτούς, ὅτι ἡ δύναμίς μου μετ' αὐτῶν ἐστίν· ἀποπλανᾷ δὲ τοὺς ἀποκένους καὶ διψύχους ὄντας. Ὅταν δὲ ἴδῃ τοὺς τοιούτους ἀνθρώπους εὐσταθοῦντας, παρεμβάλλει ἑαυτὴν*[1] *εἰς τὴν καρδίαν τοῦ ἀνθρώπου ἐκείνου, καὶ ἐκ τοῦ μηδενὸς ἡ γυνὴ ἢ ὁ ἀνὴρ ἐν πικρίᾳ γίνεται, ἕνεκεν βιωτικῶν πραγμάτων, ὑπέρ γε ἐδεσμάτων ἢ μικρολογίας τινός, ἢ περὶ δόσεως ἄλλης,*[2] *ἢ περὶ τοιούτων μωρῶν πραγμάτων. Ταῦτα γὰρ πάντα μωρά ἐστι καὶ κενὰ καὶ ἄφρονα τοῖς δούλοις τοῦ θεοῦ. Ἡ δὲ μακροθυμία μεγάλη ἐστὶ καὶ ἰσχυρὰν δύναμιν ἔχουσα καὶ στιβαρὰ καὶ εὐθυνουμένη ἐν πλατυσμῷ μεγάλῳ, ἱλαρά, ἀγαλλιωμένη, ἀμέριμνος οὖσα, δοξάζουσα τὸν κύριον ἐν παντὶ καιρῷ, μηδὲν ἐν ἑαυτῇ ἔχουσα πικρόν, παραμένουσα διὰ παντὸς πραεῖα καὶ ἡσύχιος. Αὕτη οὖν ἡ μακροθυμία κατοικεῖ μετὰ τῶν τῆς πίστεως ἐχόντων ὁλόκληρον. Ἡ δὲ ὀξυχολία πρῶτον μὲν μωρά ἐστιν ἐλαφρά τε καὶ ἄφρων· εἶτα ἐκ τῆς ἀφροσύνης γίνεται πικρία, ἐκ δὲ τῆς πικρίας θυμός, ἐκ δὲ τοῦ θυμοῦ ὀργή, ἐκ δὲ τῆς ὀργῆς μῆνις· εἶτα ἡ μῆνις αὕτη ἐκ τοσούτων κακῶν συνισταμένη γίνεται ἁμαρτία μεγάλη καὶ ἀνίατος. Ὅταν γὰρ ταῦτα τὰ πνεύματα ἐν ἑνὶ ἀγγείῳ κατοικῇ, οὗ καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον κατοικεῖ, οὐ χωρεῖ τὸ ἄγγος ἐκεῖνο, ἀλλ' ὑπερπλεονάζει· τὸ τρυφερὸν οὖν πνεῦμα, μὴ ἔχον συνήθειαν μετὰ πονηροῦ πνεύματος κατοικεῖν μηδὲ μετὰ σκληρότητος, ἀποχωρεῖ τοῦ ἀνθρώπου τοῦ τοιούτου καὶ ζητεῖ κατοικεῖν μετὰ πραΰτητος καὶ ἡσυχίας. Εἶτα, ὅταν ἀποστῇ ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου ἐκεί-*

6) Haec perquam confusa in apogr. leguntur. Scriptum erat, si singula recte assecutus sum: *Ἐὰν δὲ εἰς τὸ ἀψίνθιον μὴ βληθῇ μέλι οὐδὲ εἰς μέλι τὸ ἀψίνθιον βληθῇ μέλι οὐδὲ εὔχρ.* Correctum vero est ut edidimus. Sequitur autem aliquid quod fere pro *μέλι καὶ* accipi potest. Rursus super haec omnia recentissimis ductibus correctum est.

7) *εὔχρηστον*: sic apogr.

8) *ἐ[στὶν]*: ita apogr. Simonidis.

9) *ποτε*: ita fere videtur in apogr. scriptum fuisse, sed providit Sim. ne amplius legi posset.

10) *ἐνεργεσίαν:* sic apogr.

11) *αὐτῆς*: sic apogr. Item *φυλάξῃς*.

12) *πᾶσαν*: apogr. *πᾶνσαν*.

13) *αὐτῶν:* apogr. *αὐτῆς*.

Cap. II. 1) *ἑαυτὴν:* apogr. *ἑαυτοὺς*.

2) *ἄλλης*: ita apogr. Forlasse ex *λήψεως* corruptum.

νου οὗ κατοικεῖ, γίνεται ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος κενὸς ἀπὸ τοῦ πνεύματος τοῦ δικαίου, καὶ τὸ λοιπὸν πεπληρωμένον[3] τοῖς πνεύμασι τοῖς πονηροῖς· ἀκαταστατεῖ ἐν πάσῃ πράξει αὐτοῦ, περισπώμενος ὧδε κἀκεῖσε ἀπὸ τῶν πνευμάτων τῶν πονηρῶν, καὶ ὅλως ἀποτυφλοῦται ἀπὸ τῆς διανοίας τῆς ἀγαθῆς. Οὕτως οὖν συμβαίνει πᾶσι τοῖς ὀξυχόλοις. Ἀπέχου οὖν ἀπὸ τῆς ὀξυχολίας, τοῦ πονηροτάτου πνεύματος· ἔνδυσαι δὲ τὴν μακροθυμίαν, καὶ ἀντίστα τῇ ὀξυχολίᾳ καὶ τῇ πικρίᾳ, καὶ ἔσῃ εὑρισκόμενος μετὰ τῆς σεμνότητος τῆς ἠγαπημένης ὑπὸ τοῦ κυρίου. Βλέπε οὖν μήποτε παρενθυμηθῇς τὴν ἐντολὴν ταύτην· ἐὰν γὰρ ταύτης τῆς ἐντολῆς κυριεύσῃς, καὶ τὰς λοιπὰς ἐντολὰς δυνήσῃ φυλάξαι, ἃς σοι μέλλω ἐντέλλεσθαι· ἴσχυε οὖν[4] ἐν αὐταῖς καὶ ἐνδυναμοῦ, καὶ πάντες ἐνδυναμούσθωσαν ὅσοι ἐὰν θέλωσιν ἐν αὐταῖς[5] πορεύεσθαι.

ΕΝΤΟΛΗ ς'.

I. *Ἐνετειλάμην σοι, φησίν, ἐν τῇ πρώτῃ ἐντολῇ ἵνα φυλάξῃς τὴν πίστιν καὶ τὸν φόβον καὶ τὴν ἐγκράτειαν. Ναί, φημί, κύριε. Ἀλλὰ νῦν θέλω σοι, φησίν, δηλῶσαι καὶ τὰς δυνάμεις αὐτῶν, ἵνα νοήσῃς τίς αὐτῶν τίνα δύναμιν ἔχει καὶ ἐνέργειαν. Διπλαῖ γάρ εἰσιν αἱ ἐνέργειαι αὐτῶν· κεῖνται οὖν ἐπὶ δικαίῳ καὶ ἀδίκῳ.[1] Σὺ οὖν πίστευε τῷ δικαίῳ, τῷ δὲ ἀδίκῳ μὴ πιστεύσῃς· τὸ γὰρ δίκαιον ὀρθὴν ὁδὸν ἔχει, τὸ δὲ ἄδικον στρεβλήν· ἀλλὰ σὺ τῇ ὀρθῇ ὁδῷ πορεύου καὶ ὁμαλῇ, τὴν δὲ στρεβλὴν ἔασον. Ἡ γὰρ στρεβλὴ ὁδὸς τρίβους οὐκ ἔχει, ἀλλ' ἀνοδίας καὶ προσκόμματα πολλά, καὶ τραχεῖά ἐστι καὶ ἀκανθώδης· βλαβερὰ οὖν ἐστὶ τοῖς ἐν αὐτῇ πορευομένοις. Οἱ δὲ τῇ ὀρθῇ ὁδῷ πορευόμενοι ὁμαλῶς περιπατοῦσι καὶ ἀπροσκόπως· οὔτε γὰρ τραχεῖά ἐστιν οὔτε ἀκανθώδης. Βλέπεις οὖν ὅτι συμφορώτερόν[2] ἐστι ταύτῃ τῇ ὁδῷ πορεύεσθαι. Ἀρέσκει μοι, φημί, κύριε, ταύτῃ τῇ ὁδῷ πορεύεσθαι. Πορεύσῃ, φησί· καὶ ὃς ἂν ἐξ ὅλης καρδίας ἐπιστρέψῃ πρὸς κύριον, πορεύσεται ἐν αὐτῇ.*

II. *Ἄκουε νῦν, φησί, περὶ τῆς πίστεως. Δύο εἰσὶν ἄγγελοι μετὰ τοῦ ἀνθρώπου, εἷς τῆς δικαιοσύνης καὶ εἷς τῆς πονηρίας. Πῶς οὖν, φημί, κύριε, γνώσομαι τὰς αὐτῶν ἐνεργείας, ὅτι ἀμφότεροι ἄγγελοι μετ' ἐμοῦ κατοικοῦσιν; Ἄκουε, φησί, καὶ συνιεῖς αὐτάς. Ὁ μὲν τῆς δικαιοσύνης ἄγγελος τρυφερός ἐστι καὶ αἰσχυντηρὸς καὶ πραῢς καὶ ἡσύχιος. Ὅταν οὖν οὗτος ἐπὶ τὴν καρδίαν σου ἀναβῇ, ...[1] γίνωσκε ὅτι ὁ ἄγγελος τῆς δικαιοσύνης μετὰ σοῦ ἐστί. Ταῦτα οὖν ἐστὶ τὰ ἔργα τοῦ ἀγγέλου τῆς δικαιοσύνης. Τούτῳ οὖν πίστευε καὶ τοῖς ἔργοις αὐτοῦ. Ὅρα οὖν καὶ τοῦ ἀγγέλου τῆς πονηρίας τὰ ἔργα. Πρῶτον πάντων ὀξύχολός ἐστι, καὶ τὰ ἔργα αὐτοῦ πονηρά, καταστρέφοντα τοὺς δούλους τοῦ θεοῦ. Ὅταν οὖν οὗτος ἐπὶ τὴν καρδίαν σου ἀναβῇ, γνῶθι αὐτὸν ἀπὸ τῶν ἔργων αὐτοῦ. Πῶς, φημί, κύριε, νοήσω αὐτόν,*

---

3) *πεπληρωμένον:* sic apogr.
4) *ἴσχυε οὖν:* apogr. *ἴσχυρὸν*, ita ut possis etiam *ἰσχυροῦ* vel *ἴσχυσον* coniicere.
5) apogr. *ἐν ἑαυταῖς.*
Mand. V. 1) *δικαίῳ καὶ ἀδίκῳ:* ita apogr., sed super utroque ῳ notatum est *ου*.
2) apogr. *συμφερώτερον.*
Cap. II. 1) Plura h. l. excidisse in promtu est.

οὐκ ἐπίσταμαι. Ἄκουε, φησίν· ὅταν ὀξυχολία σοί τις προσπέσῃ ἢ πικρία, γίνωσκε ὅτι αὐτός ἐστιν ἐν σοί· εἶτα ἐπιθυμία πράξεων πολλῶν, καὶ πολυτέλειαι[2] ἐδεσμάτων πολλῶν καὶ μεθυσμάτων καὶ κραιπαλῶν πολλῶν καὶ ποικίλων τροφῶν οὐ δεόντων, καὶ ἐπιθυμία γυναικῶν, καὶ πλεονεξία καὶ ὑπερηφανία πολλή τις καὶ ἀλαζονεία, καὶ ὅσα τούτοις παραπλήσιά ἐστι καὶ ὅμοια. Ταῦτα οὖν ὅταν ἐπὶ τὴν καρδίαν σου ἀναβῇ, γίνωσκε ὅτι ὁ ἄγγελος τῆς πονηρίας ἐστὶν ἐν σοί. Σὺ οὖν ἐπιγνοὺς τὰ ἔργα αὐτοῦ, ἀπόστα ἀπ' αὐτοῦ, μηδὲ αὐτῷ πίστευε, ὅτι τὰ ἔργα αὐτοῦ πονηρά εἰσι καὶ ἀσύμφορα τοῖς δούλοις τοῦ θεοῦ. Ἔχεις οὖν ἀμφοτέρων τῶν ἀγγέλων τὰς ἐργασίας· σύνιε αὐτὰς καὶ πίστευε τῷ ἀγγέλῳ τῆς δικαιοσύνης· ἀπὸ δὲ τοῦ ἀγγέλου τῆς πονηρίας ἀπόστηθι, ὅτι ἡ διδαχὴ αὐτοῦ πονηρά ἐστι παντὶ ἔργῳ· ἐὰν γὰρ ᾖ τις πιστότατος ἀνήρ, καὶ ἡ ἐνθύμησις τοῦ ἀγγέλου τούτου ἀναβῇ ἐπὶ τὴν καρδίαν αὐτοῦ, δεῖ τὸν ἄνδρα ἐκεῖνον ἢ τὴν γυναῖκα ἐξαμαρτῆσαί τι. Ἐὰν δὲ πάλιν πονηρότατός τις εἴη ἀνὴρ ἢ γυνή, καὶ ἀναβῇ ἐπὶ τὴν καρδίαν αὐτοῦ τὰ ἔργα τοῦ ἀγγέλου τῆς δικαιοσύνης, ἐξ ἀνάγκης δεῖ αὐτὸν ἀγαθόν τι ποιῆσαι. Βλέπεις οὖν, φησίν, ὅτι καλόν ἐστι τῷ ἀγγέλῳ τῆς δικαιοσύνης ἀκολουθεῖν, τῷ δὲ ἀγγέλῳ τῆς πονηρίας ἀποτάξασθαι. Τά[3] μὲν περὶ τῆς πίστεως αὕτη ἡ ἐντολὴ δηλοῖ, ἵνα τοῖς ἔργοις τοῦ ἀγγέλου τῆς δικαιοσύνης πιστεύσῃς, καὶ ἐργασάμενος αὐτὰ ζήσῃ τῷ θεῷ. Πίστευε δὲ ὅτι τὰ ἔργα τοῦ ἀγγέλου τῆς πονηρίας χαλεπά ἐστι· μὴ ἐργαζόμενος οὖν αὐτὰ ζήσῃ τῷ θεῷ.

ΕΝΤΟΛΗ Ζ'.

Φοβήθητι, φησί, τὸν κύριον καὶ φύλασσε τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ· φυλάσσων οὖν τὰς ἐντολὰς τοῦ θεοῦ ἔσῃ δυνατὸς ἐν πάσῃ πράξει, καὶ ἡ πρᾶξίς σου ἀσύγκριτος ἔσται. Φοβούμενος γὰρ τὸν κύριον πάντα καλῶς ἐργάσῃ· οὗτος δέ ἐστιν ὁ φόβος ὃν δεῖ σε φοβηθῆναι καὶ σωθῆναι, τὸν δὲ διάβολον μὴ φοβηθῇς· φοβούμενος γὰρ τὸν κύριον κατακυριεύσεις τοῦ διαβόλου, ὅτι δύναμις ἐν αὐτῷ οὐκ ἔστιν·[1] ἐν ᾧ δύναμις οὐκ ἔστιν, οὐδὲ φόβος· ἐν ᾧ δὲ δύναμις ἡ ἔνδοξος, καὶ φόβος ἐν αὐτῷ. Πᾶς γὰρ ὁ δύναμιν ἔχων φόβον ἔχει· ὁ δὲ μὴ ἔχων δύναμιν ὑπὸ πάντων καταφρονεῖται. Φοβήθητι δὲ τὰ ἔργα τοῦ διαβόλου, ὅτι πονηρά ἐστι· φοβούμενος οὖν τὸν κύριον οὐκ ἐργάσῃ αὐτά,[2] ἀλλ' ἀφέξῃ ἀπ' αὐτῶν. Δισσοὶ οὖν εἰσὶν οἱ φόβοι· ἐὰν γὰρ θέλῃς τὸ πονηρὸν ἐργάσασθαι, τὸν θεὸν φοβοῦ, καὶ οὐκ ἐργάσῃ αὐτό· ἐὰν δὲ θέλῃς πάλιν τὸ ἀγαθὸν ἐργάσασθαι, φοβοῦ τὸν κύριον, καὶ ἐργάζῃ αὐτό. Ὥστε ὁ φόβος τοῦ κυρίου ἰσχυρός ἐστι καὶ μέγας καὶ ἔνδοξος· φοβήθητι οὖν τὸν κύριον καὶ ζήσῃ αὐτῷ· καὶ ὅσοι ἂν φοβηθῶσιν αὐτὸν τῶν φυλασσόντων τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ ζήσονται τῷ θεῷ. Διὰ τί, φημί, κύριε, εἶπας περὶ τῶν τηρούντων τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ, ζήσονται τῷ θεῷ; Ὅτι, φησίν, πᾶσα ἡ κτίσις[3] φοβεῖται τὸν κύριον, τὰς δὲ

---

2) πολυτέλειαι, non πολυτέλεια in apogr. est.
3) τά: apogr. τάς.

Mand. VII. 1) ὅτι δύν. ἐν αὐτῷ οὐκ ἔστιν: haec verba propter ea quae subsequuntur non abundant.
2) apogr. αὐτάς.
3) apogr. κτήσις, item subsequitur φοβῆται.

ἐντολὰς αὐτοῦ οὐ φυλάσσει. Τῶν οὖν φοβουμένων καὶ φυλασσόντων τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ ἐκόντων[4] ἡ ζωή ἐστι παρὰ τῷ θεῷ· τῶν δὲ μὴ φυλασσόντων τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ,[5] οὐδὲ ζωὴ ἐν αὐτοῖς.

ΕΝΤΟΛΗ Η'.

Εἰπόν σοι, φησίν, ὅτι τὰ κτίσματα τοῦ θεοῦ διπλᾶ ἐστι· καὶ γὰρ ἡ ἐγκράτεια διπλῆ ἐστίν. Ἐπί τινων γὰρ δεῖ ἐγκρατεύεσθαι, ἐπί τινων δὲ οὐ δεῖ. Γνώρισόν μοι, φημί, κύριε, ἐπὶ τίνων δεῖ ἐγκρατεύεσθαι, ἐπὶ τίνων δὲ οὐ δεῖ. Ἄκουε, φησί· τὸ πονηρὸν ἐγκρατεύου καὶ μὴ ποίει αὐτό· τὸ δὲ ἀγαθὸν μὴ ἐγκρατεύου, ἀλλα ποίει αὐτό. Ἐὰν δὲ ἐγκρατεύσῃ τὸ πονηρὸν μὴ ποιεῖν, δικαιοσύνην μεγάλην ἐργάζῃ. Ἐγκράτευσαι οὖν ἀπὸ πονηρίας πάσης ἐργαζόμενος τὸ ἀγαθόν. Ποταπαί, φημί, κύριε, εἰσὶν αἱ πονηρίαι, ἀφ' ὧν δεῖ ἡμᾶς[1] ἐγκρατεύεσθαι; Ἄκουε, φησίν· ἀπὸ μοιχείας καὶ πορνείας, ἀπὸ ἐδεσμάτων πολλῶν, ἀπὸ πολυτελείας, πλούτου καὶ καυχήσεως καὶ ὑψηλοφροσύνης καὶ ὑπερηφανίας, καὶ ἀπὸ ψευσμάτων καὶ καταλαλιᾶς καὶ ὑποκρίσεως, μνησικακίας καὶ πάσης ἄλλης βλασφημίας. Ταῦτα τὰ ἔργα πάντων πονηρότατά εἰσιν ἐν τῇ ζωῇ τῶν ἀνθρώπων. Ἀπὸ τούτων οὖν τῶν ἔργων δεῖ ἐγκρατεύεσθαι τὸν δοῦλον τοῦ θεοῦ. Ὁ γὰρ μὴ ἐγκρατευόμενος ἀπὸ τούτων οὐ δύναται ζῆσαι τῷ θεῷ. Ἄκουε οὖν καὶ τὰ ἀκόλουθα τούτων. Ἔτι γάρ, φημί, κύριε, πονηρὰ ἔργα ἐστί; Καί γε πολλά,[2] φησίν, ἔστιν ἀφ' ὧν δεῖ τὸν δοῦλον τοῦ θεοῦ ἐγκρατεύεσθαι· κλέμμα, ψεῦσμα, ἀποστέρησις, ψευδομαρτυρία, πλεονεξία, ἐπιθυμία πονηρά, ἀπάτη, κενοδοξία, ἀλαζονεία, καὶ ὅσα τούτοις ὅμοιά εἰσιν. Οὐ δοκεῖ σοι ταῦτα πονηρὰ εἶναι; Καὶ λίαν πονηρὰ τοῖς δούλοις τοῦ θεοῦ. Τούτων πάντων δεῖ[3] ἐγκρατεύεσθαι τὸν δουλεύοντα τῷ θεῷ. Ἐγκράτευσαι οὖν ἀπὸ πάντων τούτων, ἵνα ζήσῃς τῷ θεῷ καὶ ἐγγραφήσῃ μετὰ τῶν ἐγκρατευομένων αὐτά.[4] Ὧν μὲν οὖν δεῖ σε ἐγκρατεύεσθαι, ταῦτά ἐστιν· ἃ δὲ δεῖ σε μὴ ἐγκρατεύεσθαί, φησίν, ἀλλὰ ποιεῖν, ἄκουε· τὸ ἀγαθὸν μὴ ἐγκρατεύου, ἀλλὰ ποίει αὐτό. Καὶ τῶν ἀγαθῶν μοι, φημί, κύριε, δήλωσον τὴν δύναμιν, ἵνα πορευθῶ ἐν αὐτοῖς καὶ δουλεύσω αὐτοῖς, ἵνα ἐργασάμενος αὐτὰ δυνηθῶ σωθῆναι. Ἄκουε, φησί, καὶ τῶν ἀγαθῶν τὰ ἔργα, ἅ γε δεῖ ἐργάζεσθαι καὶ μὴ ἐγκρατεύεσθαι. Πρῶτον πάντων πίστις, φόβος θεοῦ, ἀγάπη, ὁμόνοια, ῥήματα δικαιοσύνης, ἀλήθεια, ὑπομονή· τούτων ἀγαθώτερον[5] οὐδέν ἐστιν ἐν τῇ ζωῇ τῶν ἀνθρώπων· ταῦτα ἐάν τις φυλάσσῃ καὶ [μὴ][6] ἐγκρατεύηται ἀπ' αὐτῶν, μακάριος γίνεται ἐν τῇ ζωῇ αὐτοῦ. Εἶτα τούτων τὰ ἀκόλουθα ἄκουσον· χήραις ὑπηρετεῖν, ὀρφανοὺς καὶ ὑστερουμένους ἐπισκέπτεσθαι, ἐξ ἀναγκῶν λυτροῦσθαι τοὺς δούλους τοῦ θεοῦ, φιλόξενον εἶναι — ἐν γὰρ τῇ φιλοξενίᾳ εὑρίσκεται ἀγαθοποίησις, — ποτὲ[7] μηδενὶ ἀντιτάσσεσθαι, ἡσύχιον εἶναι, ἐνδεέστερον γίνεσθαι πάντων ἀνθρώπων, πρεσβύτας σέβεσθαι, δικαιοσύνην ἀσκεῖν, ἐσκανδαλισμένους[8]

---

4) *ἐκόντων:* ita apogr., sed videtur ex *ἐκείνων* ortum.

5) *αὐτοῦ* et *αὐτοῖς:* apogr. male *αὐτῶν* et *αὐτῷ* (super *ῳ* notato *οις*).

Mand. VIII. 1) *ἡμᾶς:* apogr. *ἡμῶν.*

2) *πολλά:* apogr. *πολλαί.*

3) *δεῖ:* apogr. *δε.*

4) *αὐτά:* ita apogr., sed super *α* est *ας* notatum.

5) *ἀγαθώτερον:* apogr. *ἀγαθότης.*

6) [*μὴ*]: non est in apogr.

7) *ποτὲ μηδενὶ:* sic apogr.

8) apogr. *ἐνσκανδαλισμένους.*

ἀπὸ τῆς πίστεως μὴ ἀποβάλλεσθαι, ἀλλ' ἐπιστρέφειν καὶ εὐθύμους ποιεῖν, ἁμαρτάνοντας νουθετεῖν, χρεώστας μὴ θλίβειν καὶ ἐνδεεῖς, καὶ εἴ τινα τούτοις ὅμοιά ἐστι. Δοκεῖ σοι, φησί, ταῦτα ἀγαθὰ εἶναι; Τί γάρ, φημί, κύριε, τούτων ἀγαθώτερον;[9] Πορεύου οὖν, φησίν, ἐν αὐτοῖς καὶ μὴ ἐγκρατεύου ἀπ' αὐτῶν, καὶ ζήσῃ τῷ θεῷ. Φύλασσε οὖν τὴν ἐντολὴν ταύτην· ἐὰν τὸ ἀγαθὸν ποιῇς καὶ μὴ ἐγκρατεύσῃ ἀπ' αὐτοῦ, ζήσῃ[10] τῷ θεῷ· πάντες ζήσονται τῷ θεῷ οἱ οὕτω ποιοῦντες. Καὶ πάλιν ἐὰν τὸ πονηρὸν μὴ ποιῇς καὶ ἐγκρατεύσῃ αὐτό, ζήσῃ τῷ θεῷ· καὶ πάντες ζήσονται τῷ θεῷ, ὅσοι ἐὰν ταύτας τὰς ἐντολὰς φυλάξωσι καὶ πορευθῶσιν ἐν αὐταῖς.

ΕΝΤΟΛΗ Θ'.

Λέγει μοι Ἆρον ἀπὸ σεαυτοῦ[1] τὴν διψυχίαν καὶ μηδὲν ὅλως διψυχήσῃς αἰτήσασθαι παρὰ τοῦ θεοῦ, λέγων ἐν σεαυτῷ ὅτι πῶς δύναμαι αἰτήσασθαι παρὰ τοῦ κυρίου καὶ λαβεῖν, ἡμαρτηκὼς τοσαῦτα εἰς αὐτόν; Μὴ διαλογίζου ταῦτα, ἀλλ' ἐξ ὅλης τῆς καρδίας σου ἐπίστρεψον ἐπὶ τὸν κύριον, καὶ αἰτοῦ παρ' αὐτοῦ ἀδιστάκτως, καὶ γνώσῃ[2] τὴν πολλὴν εὐσπλαγχνίαν αὐτοῦ, ὅτι οὐ μή σε ἐγκαταλίπῃ, ἀλλὰ τὸ αἴτημα τῆς ψυχῆς σου πληροφορήσει. Οὐκ ἔστι γὰρ ὡς οἱ ἄνθρωποι οἱ μνησικακοῦντες, ἀλλ' αὐτὸς ἀμνησίκακός ἐστι καὶ σπλαγχνίζεται ἐπὶ τὴν ποίησιν αὐτοῦ. Σὺ οὖν καθάρισόν σου τὴν καρδίαν ἀπὸ πάντων τῶν ματαιομάτων[3] τοῦ αἰῶνος τούτου, καὶ τῶν προειρημένων σου ῥημάτων, καὶ αἰτοῦ παρὰ τοῦ κυρίου, καὶ ἀπολήψῃ πάντα, καὶ ἀπὸ πάντων τῶν αἰτημάτων σου ἀνυστέρητος ἔσῃ, ὅσα ἂν ἀδιστάκτως αἰτήσῃς παρὰ τοῦ κυρίου. Ἐὰν διστάσῃς ἐν τῇ καρδίᾳ σου, οὐδὲν οὐ μὴ λήψῃ τῶν αἰτημάτων σου. Οἱ γὰρ διστάζοντες εἰς τὸν θεόν, οὗτοί εἰσιν οἱ δίψυχοι, καὶ οὐδὲν ὅλως ἐπιτυγχάνουσι τῶν αἰτημάτων αὐτῶν. Οἱ δὲ ὁλοτελεῖς ὄντες ἐν τῇ πίστει πάντα αἰτοῦνται, πεποιθότες ἐπὶ τὸν κύριον, καὶ λαμβάνουσιν, ὅτι ἀδιστάκτως αἰτοῦνται, μηδὲν διψυχοῦντες. Πᾶς γὰρ δίψυχος ἀνήρ, ἐὰν μὴ μετανοήσῃ, δυσκόλως σωθήσεται. Καθάρισον οὖν τὴν καρδίαν σου ἀπὸ τῆς διψυχίας, ἔνδυσαι δὲ τὴν πίστιν, ὅτι ἰσχυρά ἐστι, καὶ πίστευε τῷ θεῷ, ὅτι πάντα τὰ αἰτήματά σου, ἃ αἰτεῖς, λήψῃ. Καὶ ἐὰν αἰτησάμενός ποτε παρὰ τοῦ κυρίου αἴτημά τι βραδύτερον λαμβάνῃς, μὴ διψυχήσῃς, ὅτι ταχὺ οὐκ ἔλαβες τὸ αἴτημα τῆς ψυχῆς σου· πάντως γὰρ διὰ πειρασμόν τινα ἢ παράπτωμά τι, ὃ σὺ ἀγνοεῖς, βραδύτερον λαμβάνεις τὸ αἴτημά σου. Σὺ οὖν μὴ διαλίπῃς αἰτούμενος τὸ αἴτημα τῆς ψυχῆς σου, καὶ λήψῃ αὐτό. Ἐὰν δὲ ἐκκακήσῃς καὶ διψυχήσῃς αἰτούμενος, σεαυτὸν αἰτιῶ[4] καὶ μὴ τὸν διδόντα σοι. Βλέπε τὴν διψυχίαν ταύτην· πονηρὰ γάρ ἐστι καὶ ἀσύνετος, καὶ πολλοὺς ἐκριζοῖ ἀπὸ τῆς πίστεως, καὶ λίαν ἰσχυρούς. Καὶ γὰρ αὕτη ἡ διψυχία ἀδελφή ἐστι τοῦ διαβόλου, καὶ λίαν πονηρεύεται εἰς τοὺς δούλους τοῦ θεοῦ. Καταφρόνησον οὖν τῆς διψυχίας καὶ κατακυρίευσον αὐτῆς[5] ἐν παντὶ πράγματι, ἐνδυσάμενος τὴν

---

9) apogr. ἀγαθώτερα ut videtur.

10) apogr. inepte οὐ ζήσῃ.

Mand. IX. 1) σεαυτοῦ: apogr. super σου deleto σεαυτοῦ praebet.

2) γνώσῃ: sic apogr.

3) sic apogr.

4) apogr. αιτιω, super ιω notato ιου.

5) αὐτῆς: in apogr. primum erat αὐτοῖς.

πίστιν τὴν ἰσχυρὰν καὶ δυνατήν· ἡ γὰρ πίστις πάντα ἐπαγγέλλεται, πάντα τελειοῖ, ἡ δὲ διψυχία, μὴ καταπιστεύουσα ἑαυτῇ, πάντα[6] ἀποτυγχάνει τῶν ἔργων αὐτῆς ὧν πράσσει. Βλέπεις οὖν, φησίν, ὅτι ἡ πίστις ἄνωθέν ἐστι παρὰ τοῦ κυρίου, καὶ ἔχει δύναμιν μεγάλην· ἡ δὲ διψυχία ἐπίγειον πνεῦμά ἐστι παρὰ τοῦ διαβόλου, δύναμιν μὴ ἔχουσα. Σὺ οὖν δούλευε τῇ ἐχούσῃ δύναμιν τῇ πίστει καὶ ἀπὸ τῆς διψυχίας ἀπόσχου τῆς μὴ ἐχούσης δύναμιν, καὶ ζήσῃ τῷ θεῷ· καὶ πάντες ζήσονται τῷ θεῷ οἱ ταῦτα φρονήσαντες.

ΕΝΤΟΛΗ Ι΄.

I. Ἆρον ἀπὸ σεαυτοῦ, φησί, τὴν λύπην· καὶ γὰρ αὐτὴ ἀδελφή ἐστι τῆς διψυχίας καὶ τῆς ὀξυχολίας. Πῶς, φημί, κύριε, ἀδελφή ἐστι τούτων; Ἄλλο γάρ μοι δοκεῖ εἶναι ὀξυχολία, καὶ ἄλλο διψυχία, καὶ ἄλλο λύπη. Ἀσύνετος εἶ, ἄνθρωπε. Οὐ νοεῖς ὅτι ἡ λύπη πάντων τῶν πνευμάτων πονηροτέρα ἐστί, καὶ δεινοτάτη τοῖς δούλοις τοῦ θεοῦ, καὶ παρὰ πάντα[1] τὰ πνεύματα καταφθείρει τὸν ἄνθρωπον καὶ ἐκτρίβει τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ πάλιν σώζει; Ἐγώ, φημί,[2] κύριε, ἀσύνετός εἰμι καὶ οὐ συνιῶ τὰς παραβολὰς ταύτας. Πῶς γὰρ δύναται ἐκτρίβειν καὶ πάλιν σώζειν, οὐ νοῶ. Ἄκουε, φησίν· οἱ μηδέποτε ἐρευνήσαντες περὶ τῆς ἀληθείας μηδὲ ἐπιζητήσαντες περὶ τῆς θεότητος, πιστεύσαντες δὲ μόνον, ἐμπεφυρμένοι δὲ[3] πραγματείαις καὶ πλούτῳ καὶ φιλίαις ἐθνικαῖς, καὶ ἄλλαις πολλαῖς πραγματείαις τοῦ αἰῶνος τούτου. Ὅσοι οὖν τούτοις πρόσκεινται, οὐ νοοῦσι τὰς παραβολὰς τῆς θεότητος· ἐπισκοτοῦνται γὰρ ὑπὸ τούτων τῶν πράξεων καὶ καταφθείρονται καὶ γίνονται κεχερσωμένοι. Καὶ ὡς οἱ ἀμπελῶνες οἱ καλοὶ ὅταν ἀμελείαις τύχωσι, χερσοῦνται ἀπὸ τῶν ἀκανθῶν καὶ βοτανῶν ποικίλων, οὕτως οἱ ἄνθρωποι οἱ πιστεύσαντες καὶ εἰς ταύτας τὰς πράξεις τὰς πολλὰς ἐκπίπτοντες τὰς προειρημένας ἀποπλανῶνται ἀπὸ τῆς διανοίας αὐτῶν, καταγίνονται[4] καὶ οὐδὲν ὅλως νοοῦσιν. Οἱ δὲ φόβον ἔχοντες θεοῦ καὶ ἐρευνῶντες περὶ θεότητος καὶ ἀληθείας καὶ τὴν καρδίαν ἔχοντες πρὸς κύριον, πάντα τὰ λεγόμενα αὐτοῖς ταχύνουσι καὶ νοοῦσιν, ὅτι ἔχουσι τὸν φόβον τοῦ κυρίου ἐν ἑαυτοῖς· ὅπου γὰρ ὁ κύριος κατοικεῖ, ἐκεῖ καὶ σύνεσις πολλή. Κολλήθητι οὖν τῷ κυρίῳ, καὶ πάντα συνήσεις καὶ νοήσεις.

II. Ἄκουε οὖν, φησίν, ἀνόητε, πῶς ἡ λύπη αὕτη ἐκτρίβει τὸ[1] πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ πάλιν σώζει. Ὅταν ὁ δίψυχος ἐπιβάληται πρᾶξίν τινα, καὶ ταύτης ἀποτύχῃ διὰ τὴν διψυχίαν αὐτοῦ, ἡ λύπη αὕτη εἰσπορεύεται εἰς τὸν ἄνθρωπον, καὶ λυπεῖ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ ἐκτρίβει αὐτό. Εἶτα πάλιν ἡ ὀξυχολία ὅταν κολληθῇ τῷ ἀνθρώπῳ περὶ πράγματός τινος, καὶ πικρανθῇ, πάλιν ἡ λύπη εἰσπορεύεται εἰς τὴν καρδίαν τοῦ ἀνθρώπου τοῦ ὀξυχολήσαντος, καὶ λυπεῖται ἐπὶ τῇ πράξει αὐτοῦ ᾗ ἔπραξε, καὶ μετανοεῖ, ὅτι πονηρὸν εἰργάσατο. Αὕτη οὖν ἡ λύπη

---

6) πάντα: sic apogr.
Mand. X. 1) apogr. παρὰ πάντων.
2) apogr. φησί.
3) δὲ: sic apogr., quum exspectes εἰσί.
4) καταγίνονται: ita apogr. habuisse videtur, sed ductibus posterioribus fere totum deletum est.
Cap. II. 1) ἐκτρίβει τό: apogr. ἐκτρίβετο.

δοκεῖ σωτηρίαν ἔχειν, ὅτι τὸ πονηρὸν πράξας μετενόησεν. Ἀμφότεραι οὖν αἱ πράξεις λυποῦσι τὸ πνεῦμα· ἡ μὲν διψυχία, ὅτι οὐκ ἐπέτυχε τῆς πράξεως αὐτῆς, ἡ δὲ ὀξυχολία λυπεῖ τὸ πνεῦμα, ὅτι ἔπραξε τὸ πονηρόν. Ἀμφότερα οὖν λυπηρά ἐστι τῷ πνεύματι τῷ ἁγίῳ, ἥ τε[2] διψυχία καὶ ἡ ὀξυχολία. Ἆρον οὖν ἀπὸ σεαυτοῦ τὴν λύπην καὶ μὴ θλίβε[3] τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τὸ ἐν σοὶ κατοικοῦν, μήποτε ἐντεύξηται κατὰ σοῦ καὶ ἀποστῇ ἀπὸ σοῦ. Τὸ γὰρ πνεῦμα τοῦ θεοῦ τὸ δοθὲν εἰς τὴν σάρκα ταύτην λύπην οὐχ ὑποφέρει οὐδὲ στενοχωρίαν. Ἔνδυσαι οὖν τὴν ἱλαρότητα τὴν πάντοτε ἔχουσαν χάριν παρὰ τῷ θεῷ καὶ εὐπρόσδεκτον οὖσαν αὐτῷ, καὶ ἐντρύφα ἐν αὐτῇ. Πᾶς γαρ ἱλαρὸς ἀνὴρ ἀγαθὰ ἐργάζεται καὶ ἀγαθὰ φρονεῖ, καὶ καταφρονεῖ τῆς λύπης. Ὁ δὲ λυπηρὸς ἀνὴρ πάντα[4] πονηρεύεται· πρῶτον μὲν πονηρεύεται, ὅτι λυπεῖ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τὸ δοθὲν τῷ ἀνθρώπῳ ἱλαρόν· δεύτερον δὲ λυπῶν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀνομίαν ἐργάζεται, μὴ ἐπιτυγχάνων μηδὲ ἐξομολογούμενος τῷ κυρίῳ. Πάντοτε γὰρ λυπηροῦ[5] ἀνδρὸς ἡ ἔντευξις οὐκ ἔχει δύναμιν τοῦ ἀναβῆναι ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον τοῦ θεοῦ. Διὰ τί, φημί, οὐκ ἀναβαίνει ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον ἡ ἔντευξις τοῦ λυπουμένου; Ὅτι, φησίν, ἡ λύπη ἐγκάθηται ἐπὶ τὴν καρδίαν αὐτοῦ· μεμιγμένη οὖν ἡ λύπη μετὰ τῆς ἐντεύξεως οὐκ ἀφίησι τὴν ἔντευξιν ἀναβῆναι καθαρὰν ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον. Ὥσπερ γὰρ ὄξος καὶ οἶνος μεμιγμένα ἐπὶ τὸ αὐτὸ τὴν αὐτὴν ἡδονὴν οὐκ ἔχουσιν, οὕτω καὶ ἡ λύπη μεμιγμένη μετὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος τὴν αὐτὴν ἔντευξιν οὐκ ἔχει. Καθάρισον σεαυτὸν ἀπὸ τῆς λύπης τῆς πονηρᾶς ταύτης, καὶ ζήσῃ τῷ θεῷ· καὶ πάντες ζήσονται τῷ θεῷ ὅσοι ἂν ἀποβάλωσιν ἀφ' ἑαυτῶν τὴν λύπην καὶ ἐνδύσωνται πᾶσαν ἱλαρότητα.

ΕΝΤΟΛΗ ΙΑ'.

Ἔδειξέ μοι ἐπὶ συμψελλίου καθημένους ἀνθρώπους, καὶ ἕτερον ἄνθρωπον καθήμενον ἐπὶ καθέδρας. Καὶ λέγει μοι Βλέπεις τοὺς ἐπὶ τοῦ συμψελλίου καθημένους; Βλέπω, φημί, κύριε. Οὗτοι, φησί, πιστοί εἰσι, καὶ ὁ καθήμενος ἐπὶ τὴν καθέδραν ψευδοπροφήτης ἐστὶν ἀπόλλων[1] τὴν διάνοιαν τῶν δούλων τοῦ θεοῦ· τῶν διψύχων δὲ ἀπόλλυσιν, οὐ τῶν πιστῶν. Οὗτοι οὖν οἱ δίψυχοι ὡς ἐπὶ μάντιν ἔρχονται καὶ ἐπερωτῶσιν αὐτὸν τί ἄρα ἔσται αὐτοῖς· κἀκεῖνος ὁ ψευδοπροφήτης μηδεμίαν ἔχων ἐν ἑαυτῷ δύναμιν πνεύματος θείου, λαλεῖ[2] αὐτῶν κατὰ τὰ ἐπερωτήματα αὐτῶν καὶ κατὰ τὰς ἐπιθυμίας τῆς πονηρίας αὐτῶν, καὶ πληροῖ τὰς ψυχὰς αὐτῶν καθὼς αὐτοὶ βούλονται. Αὐτὸς γὰρ κενὸς ὢν κενῶς[3] καὶ ἀποκρίνεται κενοῖς· ὃ γὰρ ἐὰν ἐπερωτηθῇ, πρὸς τὸ κένωμα τοῦ ἀνθρώπου ἀποκρίνεται. Τινὰ δὲ καὶ ῥήματα ἀληθῆ λαλεῖ· ὁ γὰρ διάβολος πληροῖ αὐτὸν τῷ αὐτοῦ πνεύματι, εἴ τινα δυνήσεται ῥάξαι[4] τῶν δικαίων. Ὅσοι οὖν ἰσχυροί εἰσιν ἐν τῇ πίστει τοῦ κυρίου, ἐνδεδυμένοι τὴν ἀλήθειαν, τοῖς τοιούτοις πνεύμασιν οὐ κολλῶνται, ἀλλ' ἀπέχονται ἀπ' αὐτῶν. Ὅσοι δὲ δίψυχοί εἰσι

2) τε: apogr. δέ.
3) θλίβε: hoc accentu apogr.
4) πάντα: sic apogr. non πάντοτε.
5) apogr. λυπηρόν.

Mand. XI. 1) ἀπόλλων: sic apogr., non ἀπολλύων.
2) apogr. λαλεῖν. Tum male αὐτῶν.
3) apogr. κενός.
4) ῥάξαι: sic apogr.

καὶ πυκνῶς μετανοοῦσι, μαντεύονται ὡς καὶ τὰ ἔθνη, καὶ ἑαυτοῖς μείζονα ἁμαρτίαν ἐπιφέρουσιν εἰδωλολατροῦντες· ὁ γὰρ ἐπερωτῶν ψευδοπροφήτην περὶ πράξεώς τινος εἰδωλολάτρης ἐστὶ καὶ κενὸς ἀπὸ τῆς ἀληθείας καὶ ἄφρων. Πᾶν γὰρ πνεῦμα ἀπὸ θεοῦ δοθὲν οὐκ ἐπερωτᾶται, ἀλλὰ ἔχον τὴν δύναμιν τῆς θεότητος ἀφ' ἑαυτοῦ λαλεῖ πάντα, ὅτι ἄνωθέν ἐστιν ἀπὸ τῆς δυνάμεως τοῦ θείου πνεύματος. Τὸ δὲ πνεῦμα τὸ ἐπερωτώμενον καὶ λαλοῦν κατὰ τὰς ἐπιθυμίας τῶν ἀνθρώπων ἐπίγειόν ἐστι καὶ ἐλαφρόν, δύναμιν μὴ ἔχον· καὶ ὅλως οὐ λαλεῖ, ἐὰν μὴ ἐπερωτηθῇ. Πῶς οὖν, φημί, κύριε, ἄνθρωπος γνώσεται, τίς αὐτῶν προφήτης καὶ τίς ψευδοπροφήτης ἐστίν; Ἄκουε, φησί, περὶ ἀμφοτέρων τῶν προφητῶν· καὶ ὥς σοι μέλλω λέγειν, οὕτω δοκιμάσεις τὸν προφήτην καὶ τὸν ψευδοπροφήτην. Ἀπὸ τῆς ζωῆς δοκίμαζε τὸν ἄνθρωπον τὸν ἔχοντα τὸ πνεῦμα τὸ θεῖον. Πρῶτον μὲν ὁ ἔχων τὸ πνεῦμα τὸ ἄνωθεν πραΰς ἐστι καὶ ἡσύχιος καὶ ταπεινόφρων, καὶ ἀπεχόμενος ἀπὸ πάσης πονηρίας καὶ ἐπιθυμίας ματαίας τοῦ αἰῶνος τούτου, καὶ ἑαυτὸν ἐνδεέστερον ποιεῖ πάντων τῶν ἀνθρώπων, καὶ οὐδενὶ οὐδὲν ἀποκρίνεται ἐπερωτώμενον, οὐδὲ κατὰ μόνας λαλεῖ, οὐδὲ ὅταν θέλῃ ἄνθρωπος λαλεῖν, λαλεῖ τὸ πνεῦμα ἅγιον, ἀλλὰ τότε λαλεῖ, ὅταν θελήσῃ αὐτῷ[5] ὁ θεὸς λαλῆσαι. Ὅταν οὖν ἔλθῃ ὁ ἄνθρωπος ὁ ἔχων τὸ πνεῦμα τὸ θεῖον εἰς συναγωγὴν ἀνδρῶν δικαίων τῶν ἐχόντων πίστιν θείου πνεύματος, καὶ ἔντευξις γένηται πρὸς τὸν θεὸν τῆς συναγωγῆς τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων, τότε ὁ ἄγγελος τοῦ προφήτου ὁ κείμενος πρὸς αὐτὸν πληροῖ τὸν ἄνθρωπον, καὶ πληρωθεὶς ὁ ἄνθρωπος τῷ πνεύματι τῷ ἁγίῳ λαλεῖ εἰς τὸ πλῆθος καθὼς ὁ κύριος βούλεται. Οὕτως οὖν φανερὸν ἔσται τὸ πνεῦμα τῆς θεότητος. Ὅση οὖν περὶ[6] τοῦ πνεύματος τῆς θεότητος τοῦ κυρίου ἡ δύναμις, αὕτη. Ἄκουε οὖν, φησί, περὶ τοῦ πνεύματος τοῦ ἐπιγείου καὶ κενοῦ καὶ δύναμιν μὴ ἔχοντος, ἀλλ' ὄντος μωροῦ.[7] Πρῶτον μὲν ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος ὁ δοκῶν πνεῦμα ἔχειν ὑψοῖ ἑαυτὸν καὶ θέλει πρωτοκαθεδρίαν ἔχειν, καὶ εὐθὺς ἰταμός ἐστι καὶ ἀναιδὴς καὶ πολύλαλος καὶ ἐν τρυφαῖς πολλαῖς ἀναστρεφόμενος καὶ ἐν ἑτέραις πολλαῖς ἀπάταις, καὶ μισθοὺς λαμβάνων τῆς προφητείας αὐτοῦ· ἐὰν δὲ μὴ λάβῃ, οὐ προφητεύει. Δύναται οὖν πνεῦμα θεῖον μισθοὺς λαμβάνειν καὶ προφητεύειν; Οὐκ ἐνδέχεται τοῦτο ποιεῖν θεοῦ προφήτην, ἀλλὰ τῶν τοιούτων προφητῶν ἐπίγειόν ἐστι τὸ πνεῦμα. Εἶτα ὅλως εἰς συναγωγὴν ἀνδρῶν δικαίων οὐκ ἐγγίζει, ἀλλ' ἀποφεύγει αὐτούς. Κολλᾶται[8] δὲ τοῖς διψύχοις καὶ κενοῖς, καὶ κατὰ γωνίαν αὐτοῖς προφητεύει, καὶ ἀπατᾷ αὐτοὺς λαλῶν κατὰ τὰς ἐπιθυμίας αὐτῶν πάντα κενῶς· κενοῖς γὰρ καὶ ἀποκρίνεται. Τὸ γὰρ κενὸν σκεῦος μετὰ τῶν κενῶν συντιθέμενον οὐ θραύεται, ἀλλὰ συμφωνοῦσιν ἀλλήλοις. Ὅταν δὲ ἔλθῃ εἰς συναγωγὴν πλήρη ἀνδρῶν δικαίων ἐχόντων πνεῦμα θειότατον, καὶ ἔντευξις ἀντ'[9] αὐτῶν γένηται, κενοῦται ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος, καὶ τὸ πνεῦμα τὸ μωρὸν[10] ἀπὸ τοῦ φόβου φεύγει ἀπ' αὐτοῦ, καὶ κουφοῦται[11] ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος καὶ ὅλως συνθραύεται, μὴ δυνάμενος λαλῆσαι. Ἐὰν γὰρ εἰς ἀποθήκην στιβάσῃς οἶνον ἢ ἔλαιον, καὶ

5) apogr. *αὐτον*, super *ον* posito *ο*, rursusque *ου* super *ο*.

6) *περὶ* abundat.

7) apogr. *μωρὸν*. Infra *ἀνεδὴς*.

8) apogr. potius *κοπιᾶται*.

9) *ἀντ'*: ita apogr.

10) *μωρὸν*: apogr. *ἅγιον*.

11) *κουφοῦται*, non *καυφοῦται* apogr.

ἐν αὐτοῖς θῆς κεράμιον κενόν, καὶ πάλιν ἀποστιβάσαι θελήσῃς τὴν ἀποθήκην, τὸ κεράμιον ἐκεῖνο, ὃ ἔθηκας κενόν, κενὸν καὶ εὑρήσεις. Οὕτω καὶ οἱ προφῆται οἱ κενοὶ ὅταν ἔλθωσιν εἰς πνεύματα δικαίων, ὁποῖοι ἦλθον, τοιοῦτοι καὶ εὑρίσκονται. Ἔχεις ἀμφοτέρων τῶν προφητῶν τὴν ζωήν. Δοκίμαζε οὖν ἀπὸ τῶν ἔργων καὶ τῆς ζωῆς τὸν ἄνθρωπον τὸν λέγοντα ἑαυτὸν πνευματοφόρον εἶναι. Σὺ δὲ πίστευε τῷ πνεύματι τῷ ἐρχομένῳ ἀπὸ τοῦ θεοῦ καὶ ἔχοντι δύναμιν· τῷ δὲ πνεύματι τῷ ἐπιγείῳ καὶ κενῷ μηδὲν πίστευε, ὅτι ἐν αὐτῷ δύναμις οὐκ ἔστιν· ἀπὸ τοῦ διαβόλου γὰρ ἔρχεται. Ἄκουσον τὴν παραβολὴν ἣν μέλλω σοι λέγειν. Λάβε λίθον, καὶ βάλε εἰς τὸν οὐρανόν, ἴδε εἰ δύνασαι ἅψασθαι αὐτοῦ· ἢ πάλιν λάβε σίφωνα ὕδατος καὶ σιφώνισον εἰς τὸν οὐρανόν, ἴδε εἰ δύνασαι τρυπῆσαι τὸν οὐρανόν. Πῶς, φημί, κύριε, ταῦτα γενέσθαι;[12] ἀδύνατα γὰρ ἀμφότερα ταῦτα εἴρηκας. Ὡς ταῦτα οὖν, φησίν, ἀδύνατά ἐστιν, οὕτω καὶ τὰ πνεύματα τὰ ἐπίγεια ἀδύνατά ἐστι καὶ ἀδρανῆ. Λάβε οὖν τὴν δύναμιν τὴν ἄνωθεν ἐρχομένην. Ἡ χάλαζα ἐλάχιστόν ἐστι κοκκάριον, καὶ ὅταν ἐπιπέσῃ ἐπὶ κεφαλὴν ἀνθρώπου, πῶς[13] πόνον παρέχει· ἢ πάλιν λάβε τὴν σταγόνα, ἣ ἀπὸ τοῦ κεράμου πίπτει χαμαὶ καὶ τρυπᾷ[14] τὸν λίθον. Βλέπεις οὖν ὅτι τὰ ἄνωθεν ἐλάχιστα πίπτοντα ἐπὶ τὴν γῆν μεγάλην δύναμιν ἔχουσιν· οὕτω καὶ τὸ πνεῦμα τὸ θεῖον, ἄνωθεν ἐρχόμενον δυνατόν ἐστι. Τούτῳ οὖν τῷ πνεύματι πίστευε, ἀπὸ δὲ τοῦ ἑτέρου ἀπέχου.

ΕΝΤΟΛΗ ΙΒ'.

I. Λέγει μοι· Ἆρον ἀπὸ σεαυτοῦ πᾶσαν ἐπιθυμίαν πονηράν, ἔνδυσαι δὲ τὴν ἐπιθυμίαν τὴν ἀγαθὴν καὶ σεμνήν· ἐνδεδυμένος γὰρ τὴν ἐπιθυμίαν ταύτην μισήσεις τὴν πονηρὰν ἐπιθυμίαν, καὶ χαλιναγωγήσεις αὐτὸν καθὼς βούλῃ. Ἀγρία γάρ ἐστιν ἡ ἐπιθυμία ἡ πονηρὰ καὶ δυσκόλως ἡμεροῦται· φοβερὰ γάρ ἐστι, καὶ λίαν τῇ ἀγριότητι αὐτῆς δαπανᾷ τοὺς ἀνθρώπους· μάλιστα δὲ ἐὰν ἐμπέσῃ εἰς αὐτὴν δοῦλος θεοῦ καὶ μὴ ᾖ συνετός, δαπανᾶται ὑπ' αὐτῆς δεινῶς. Δαπανᾷ δὲ τοὺς τοιούτους, τοὺς μὴ ἔχοντας ἔνδυμα τῆς ἐπιθυμίας τῆς ἀγαθῆς, ἀλλὰ ἐμπεφυρμένους τῷ αἰῶνι τούτῳ. Τούτους οὖν παραδίδωσιν εἰς θάνατον. Ποῖα, φημί, κύριε, ἐστὶν ἔργα τῆς ἐπιθυμίας τῆς πονηρᾶς τὰ παραδιδόντα τοὺς ἀνθρώπους εἰς θάνατον; Γνώρισόν μοι, καὶ ἀφέξομαι ἀπ' αὐτῶν. Ἄκουσον, ἐν ποίοις ἔργοις θανατοῖ ἡ ἐπιθυμία ἡ πονηρὰ τοὺς δούλους τοῦ θεοῦ.

II. Πάντων προέχουσα ἐπιθυμία γυναικὸς ἀλλοτρίας ἢ ἀνδρός, καὶ πολυτελείας πλούτου καὶ ἐδεσμάτων πολλῶν ματαίων καὶ μεθυσμάτων καὶ ἑτέρων τρυφῶν πολλῶν καὶ μωρῶν· πᾶσα γὰρ τρυφὴ μωρά ἐστι καὶ κενὴ τοῖς δούλοις τοῦ θεοῦ. Αὗται οὖν αἱ ἐπιθυμίαι πονηραί εἰσι, θανατοῦσαι τοὺς δούλους τοῦ θεοῦ. Αὕτη γὰρ ἡ ἐπιθυμία ἡ πονηρὰ τοῦ διαβόλου θυγατέρα[1] ἐστίν. Ἀπέχεσθαι δεῖ ἀπὸ τῶν ἐπιθυμιῶν τῶν πονηρῶν, ἵνα ἀποσχόμενοι ζήσητε τῷ θεῷ. Ὅσοι δὲ ἂν κατακυριευθῶσιν ὑπ' αὐτῶν καὶ μὴ ἀντισταθῶσιν αὐταῖς, ἀποθα-

---

12) sic apogr. omisso δύναται, ut videtur.

13) πῶς apogr., non πόσον.

14) apogr. τρύπα.

Mand. XIII. 1) θυγατέρα: sic apogr.

νοῦνται εἰς τέλος· θανατώδεις γάρ εἰσιν αἱ ἐπιθυμίαι αὗται. Σὺ οὖν ἔνδυσαι τὴν ἐπιθυμίαν τῆς δικαιοσύνης, καὶ καθοπλισάμενος τὸν φόβον κυρίου ἀντίστηθι αὐταῖς. Ὁ γὰρ φόβος τοῦ θεοῦ κατοικεῖ ἐν τῇ ἐπιθυμίᾳ τῇ ἀγαθῇ. Ἡ ἐπιθυμία ἡ πονηρά, ἐὰν ἴδῃ σε καθωπλισμένον τῷ φόβῳ τοῦ θεοῦ καὶ ἀνθεστηκότα αὐτῇ, φεύξεται ἀπὸ σοῦ μακράν, καὶ οὐκ ἔτι σοι ὀφθήσεται φοβουμένη τὰ ὅπλα σου. Σὺ οὖν στεφανωθεὶς κατ' αὐτῆς ἐλθὲ πρὸς τὴν ἐπιθυμίαν τῆς δικαιοσύνης, καὶ παραδοὺς αὐτῇ τὸ νῖκος ὃ ἔλαβες, δούλευσον αὐτῇ καθὼς αὐτὴ βούλεται. Ἐὰν δουλεύσῃς τῇ ἐπιθυμίᾳ τῇ ἀγαθῇ καὶ ὑποταγῇς αὐτῇ, δυνήσῃ τῆς ἐπιθυμίας τῆς πονηρᾶς κατακυριεῦσαι καὶ ὑποτάξαι αὐτὴν καθὼς βούλῃ.

III. Ἤθελον, φημί,[1] κύριε, γνῶναι ποίοις τρόποις με δεῖ δουλεῦσαι τῇ ἐπιθυμίᾳ τῇ ἀγαθῇ. Ἄκουε, φησίν. Ἐργάσῃ δικαιοσύνην καὶ ἀρετήν, ἀλήθειαν καὶ φόβον κυρίου, πίστιν καὶ πραότητα, καὶ ὅσα τούτοις ὅμοιά ἐστιν ἀγαθά· ταῦτα ἐργαζόμενος εὐάρεστος ἔσῃ δοῦλος τοῦ θεοῦ καὶ ζήσῃ αὐτῷ· καὶ πᾶς ὃς ἂν δουλεύσῃ τῇ ἐπιθυμίᾳ τῇ ἀγαθῇ, ζήσεται τῷ θεῷ. Συνετέλεσεν οὖν τὰς ἐντολὰς τὰς δώδεκα, καὶ λέγει μοι Ἔχεις τὰς ἐντολὰς ταύτας· πορεύου ἐν αὐταῖς καὶ τοὺς ἀκούοντας παρακάλει ἵνα ἡ μετάνοια αὐτῶν καθαρὰ γένηται τὰς λοιπὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς αὐτῶν. Τὴν διακονίαν ταύτην ἣν σοι δίδωμι τέλει ἐπιμελῶς, καὶ πολὺ ἐργάσῃ· εὑρήσεις γὰρ χάριν ἐν τοῖς μέλλουσι μετανοεῖν, καὶ πεισθήσονταί σου τοῖς ῥήμασιν· ἐγὼ γὰρ μετὰ σοῦ ἔσομαι καὶ ἀναγκάσω αὐτοὺς πεισθῆναί σοι.

Λέγω αὐτῷ Κύριε, αἱ ἐντολαὶ αὗται μεγάλαι καὶ καλαὶ καὶ ἔνδοξοί εἰσι καὶ δυνάμεναι[2] εὐφρᾶναι καρδίαν ἀνθρώπου τοῦ δυναμένου ποιῆσαι ταύτας. Οὐκ οἶδα δὲ εἰ δύνανται αἱ ἐντολαὶ αὗται ὑπὸ ἀνθρώπου φυλαχθῆναι, διότι σκληραί εἰσι λίαν. Ἀποκριθεὶς λέγει μοι Ἐὰν σὺ σεαυτῷ προσθῇς ὅτι δύνανται φυλαχθῆναι, εὐκόπως αὐτὰς φυλάξεις, καὶ οὐκ ἔσονται σκληραί· ἐὰν δὲ ἐπὶ τὴν καρδίαν σου ἤδη ἀνέβη[3] μὴ δύνασθαι αὐτὰς ὑπὸ ἀνθρώπου φυλαχθῆναι, οὐ φυλάξεις αὐτάς. Νῦν δέ σοι λέγω, ἐὰν ταύτας μὴ φυλάξῃς, ἀλλὰ παρενθυμηθῇς, οὐχ ἕξεις σωτηρίαν, οὔτε τὰ τέκνα σου οὔτε ὁ οἶκός σου, ἐπεὶ ἤδη σεαυτῷ κέκρικας τοῦ μὴ δύνασθαι τὰς ἐντολὰς ταύτας ὑπὸ ἀνθρώπου φυλαχθῆναι.

IV. Καὶ ταῦτά μοι λίαν ὀργίλως ἐλάλησεν, ὥστε με συγχυθῆναι καὶ λίαν αὐτὸν φοβηθῆναι· ἡ μορφὴ γὰρ αὐτοῦ ἠλλοιώθη, ὥστε μὴ δύνασθαι ἄνθρωπον ὑπενεγκεῖν τὴν ὀργὴν αὐτοῦ.[1] . . . σὺ συνέκλεισας φῶς καὶ ἐχώρισας[2] τὸ σκότος ἀπ' ἀλλήλων, ἐθεμελίωσας τὴν γῆν καὶ ἔκτισας καρποὺς παντοδαπούς, ἥλιον, σελήνην, ἀστέρων ἐναρμόνιον κίνησιν, ζῶα πτερωτά, τετράποδα, ἑρπετά, ἔνυδρα, ἄγριά τε καὶ τὰ τούτοις παραπλησιάζοντα, καὶ τούτων ἁπάντων ἔκτισε[3] δεσπότην τὸν

Cap. III. 1) apogr. φησί.
2) apogr. δύναμαι.
3) ἀνέβη: sic apogr.

Cap. IV. 1) h. l. aliquid deest.
2) apogr. ἐχώρησας.
3) corrige ἔκτισας.

ἄνθρωπον. Ἰδὼν δέ με τεταραγμένον ὅλον καὶ συγκεχυμένον ἤρξατό μοι ἐπιεικέστερον λαλεῖν. Καὶ λέγει Ἄφρων,[4] ἀσύνετε καὶ δίψυχος, οὐ νοεῖς τὴν δόξαν τοῦ θεοῦ, πῶς μεγάλη ἐστὶ καὶ ἰσχυρὰ καὶ θαυμαστή, ὅτι ἔκτισε τὸν κόσμον ἕνεκα τοῦ ἀνθρώπου καὶ πᾶσαν τὴν κτίσιν αὐτοῦ ὑπέταξε τῷ ἀνθρώπῳ, καὶ τὴν ἐξουσίαν πᾶσαν ἔδωκεν αὐτῷ τοῦ κατακυριεύειν τῶν ὑπὸ τὸν οὐρανὸν πάντων; Εἰ οὖν, φησίν, ὁ ἄνθρωπος κύριός ἐστι τῶν κτισμάτων τοῦ θεοῦ καὶ πάντων κατακυριεύει, οὐ δύναται καὶ τούτων τῶν ἐντολῶν κατακυριεῦσαι; Δύναται, φησί, πάντων καὶ πασῶν τῶν ἐντολῶν τούτων κατακυριεῦσαι ὁ ἄνθρωπος ἔχων τὸν κύριον ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ. Οἱ δὲ ἐπὶ τοῖς χείλεσιν ἔχοντες τὸν κύριον, τὴν δὲ καρδίαν αὐτῶν πεπωρωμένην, καὶ μακρὰν ὄντες ἀπὸ τοῦ θεοῦ, ἐκείνοις αἱ ἐντολαὶ αὗται σκληραί εἰσι καὶ δύσβατοι. Θέσθε οὖν ὑμεῖς, οἱ κενοὶ καὶ ἐλαφροὶ ὄντες ἐν τῇ πίστει, τὸν κύριον ὑμῶν εἰς τὴν καρδίαν, καὶ γνώσεσθε ὅτι οὐδέν ἐστιν εὐκοπώτερον τῶν ἐντολῶν τούτων οὔτε γλυκύτερον οὔτε ἡμερώτερον. Ἐπιστράφητε ὑμεῖς οἱ [ἐν][5] ταῖς ἐντολαῖς πορευόμενοι τοῦ διαβόλου, ταῖς δυσκόλοις[6] καὶ πικραῖς καὶ ἀγρικοῖς[7] ἀσελγίαις, καὶ μὴ φοβηθῆτε τὸν διάβολον, ὅτι ἐν αὐτῷ δύναμις οὐκ ἔστιν καθ' ὑμῶν· ἐγὼ γὰρ † ἔσομαι μεθ' ὑμῶν ὁ ἄγγελος τῆς μετανοίας [ὁ κ]ατακυριεύων αὐτοῦ. Ὁ διάβολος μόνον φόβον ἔχει, ὁ δὲ φόβος αὐτοῦ τόνον οὐκ ἔχει· μὴ[8] φοβηθῆτε οὖν αὐτὸν καὶ φεύξεται ἀφ' ὑμῶν.

V. *Λέγω αὐτῷ Κύριε [ἄκ]ουσόν μου ὀλίγων ῥημάτων. Λέγε, φησίν, ὃ βούλει.[1] Ὁ μὲν ἄνθρωπος, φημί, κύριε, πρόθυμός ἐστι τὰς ἐντολὰς τοῦ θεοῦ φυλάσσειν, καὶ οὐδείς ἐστιν ὁ μὴ αἰτούμενος παρὰ τοῦ κ[υρίου ἵν]α μὴ[2] δυναμωθῇ ἐν ταῖς ἐντολαῖς αὐτοῦ καὶ ὑποταγῇ αὐταῖς· ἀλλ' ὁ διάβολος σκληρός ἐστι καὶ καταδυναστεύει αὐτῶν. Οὐ δύναται, φησί, καταδυναστεύειν τῶν δούλων τοῦ θεοῦ τῶν ἐξ ὅλης καρδίας ἐλπιζόντων ἐπ' αὐτόν. Δύναται ὁ διάβολος ἀντιπαλαῖσαι· καταπαλαῖσαι δὲ οὐ δύναται. Ἐὰν οὖν ἀντισταθῆτε αὐτῷ, νικηθεὶς φεύξεται ἀφ' ὑμῶν κατῃσχυμμένος. Ὅσοι δέ, φησίν, ἀπόκενοί εἰσι, φοβοῦνται τὸν διάβολον ὡς δύναμιν ἔχοντα. Ὅταν ὁ ἄνθρωπος κεράμια ἱκανώτατα γεμίσῃ οἴνου καλοῦ, καὶ ἐν τοῖς κεραμίοις ἐκείνοις ὀλίγα ἀπόκενα ᾖ, ἔρχεται ἐπὶ τὰ κεράμια καὶ οὐ κατανοεῖ τὰ πλήρη· οἶδε γὰρ ὅτι πλήρη[3] εἰσί· κατανοεῖ δὲ τὰ ἀπόκενα, φοβούμενος μήποτε ὤξισαν· ταχὺ γὰρ τὰ ἀπόκενα κεράμια ὀξίζουσι καὶ ἀπόλλυται ἡ ἡδονὴ τοῦ οἴνου. Οὕτω καὶ ὁ διάβολος ἔρχεται ἐπὶ πάντας τοὺς δούλους τοῦ θεοῦ ἐκπειράζων αὐτούς. Ὅσοι οὖν πλήρεις εἰσὶν ἐν τῇ πίστει, ἀνθεστήκασιν αὐτῷ ἰσχυρῶς, κἀκεῖνος ἀποχωρεῖ ἀπ' αὐτῶν μὴ ἔχων τόπον ποῦ εἰσέλθοι.[4] Ἔρχεται οὖν τότε πρὸς τοὺς ἀποκένους, καὶ ἔχων τόπον εἰσπορεύεται εἰς αὐτούς, καὶ ὃ δὲ βούλεται ἐν αὐτοῖς ἐργάζεται, καὶ γίνονται αὐτῷ ὑπόδουλοι.*

4) apogr. *ἄφρων*, *ο* super *ω* posito, item infra *δίψυχος*, *ε* super *ος* notato.
5) [*ἐν*] deest in apogr.
6) apogr. *δυσκολίαις*.
7) apogr. *ἀγρικίαις*.
† hoc loco incipit cod. Lips. fol. 1.
8) *μὴ* delendum videtur. *ἐνδυναμ.*?

Cap. V. 1) in codice est *βου*, quod non tam *βούλῃ* (cum ed. pr.) sed *βούλει* solvere consentaneum est. Item infra Sim. S, 2. *θε* scribitur pro *θέλει*.
2) *μὴ* etiam h. l. delendum.
3) codex *πλήρεις* per compendium scriptum habet.
4) *εἰσέλθοι*: ita codex, quamquam videri potest *εἰσέλθῃ* correctum esse.

VI. Ἐγὼ δέ ὑμῖν λέγω, ὁ ἄγγελος τῆς μετανοίας· μὴ φοβηθῆτε τὸν διάβολον· ἀπεστάλην γάρ, φησί, μεθ᾽ ὑμῶν εἶναι τῶν μετανοούντων ἐξ ὅλης καρδίας αὐτῶν καὶ ἰσχυροποιῆσαι αὐτοὺς ἐν τῇ πίστει. Πιστεύσατε οὖν τῷ θεῷ ὑμεῖς οἱ διὰ τὰς ἁμαρτίας ὑμῶν ἀπεγνωκότες τὴν ζωὴν ὑμῶν καὶ προστιθέντες ἁμαρτίας[1] καὶ καταβαρύνοντες τὴν ζωὴν ὑμῶν, ὅτι ἐὰν ἐπιστραφῆτε πρὸς τὸν κύριον ἐξ ὅλης τῆς καρδίας ὑμῶν καὶ ἐργάσησθε τὴν δικαιοσύνην τὰς λοιπὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς ὑμῶν καὶ δουλεύσητε αὐτῷ κατὰ τὸ θέλημα αὐτοῦ, ποιήσει ἴασιν τοῖς προτέροις ὑμῶν ἁμαρτήμασι, καὶ ἕξετε δύναμιν τοῦ κατακυριεῦσαι τῶν ἔργων τοῦ διαβόλου· τὴν δὲ ἀπειλὴν τοῦ διαβόλου ὅλως μὴ φοβηθῆτε· ἄτονος γάρ ἐστιν ὥσπερ νεκροῦ νεῦρα. Ἀκούσατε οὖν μου, καὶ φοβήθητε τὸν πάντα δυνάμενον, σῶσαι καὶ ἀπολέσαι, καὶ τηρεῖτε τὰς ἐντολὰς ταύτας, καὶ ζήσεσθε τῷ θεῷ. Λέγω αὐτῷ· Κύριε, νῦν ἐνεδυναμώθην ἐν πᾶσι τοῖς δικαιώμασι τοῦ κυρίου, ὅτι σὺ μετ᾽ ἐμοῦ εἶ· καὶ οἶδα ὅτι συγκόψεις τὴν δύναμιν τοῦ διαβόλου πᾶσαν, καὶ ἡμεῖς αὐτοῦ κατακυριεύσομεν καὶ κατισχύσομεν πάντων τῶν ἔργων αὐτοῦ. Καὶ ἐλπίζω, κύριε, δύνασθαι μέν[2] τὰς ἐντολὰς ταύτας, ἃς ἐντέταλσαι, τοῦ κυρίου ἐνδυναμοῦντος φυλάξαι. Φυλάξεις, φησίν, ἐὰν ἡ καρδία σου καθαρὰ γένηται πρὸς κύριον· καὶ πάντες δὲ φυλάξουσιν ὅσοι ἂν καθαρίσωσιν ἑαυτῶν τὰς καρδίας ἀπὸ τῶν ματαίων ἐπιθυμιῶν τοῦ αἰῶνος τούτου, καὶ ζήσονται τῷ θεῷ.

ΠΑΡΑΒΟΛΑΙ ΑΣ ΕΛΑΛΗΣΕ ΜΕΤ ΕΜΟΥ.

Λέγει μοι· Οἴδατε, φησίν, ὅτι ἐπὶ ξένης κατοικεῖτε ὑμεῖς οἱ δοῦλοι τοῦ θεοῦ· ἡ[1] γὰρ πόλις ὑμῶν μακράν ἐστιν ἀπὸ τῆς πόλεως ταύτης· εἰ οὖν οἴδατε, φησί, τὴν πόλιν ὑμῶν ἐν ᾗ μέλλετε κατοικεῖν, τί ὧδε ὑμεῖς ἑτοιμάζετε ἀγροὺς καὶ παρατάξεις πολυτελεῖς καὶ οἰκοδομὰς καὶ οἰκήματα μάταια; Ταῦτα οὖν ὁ ἑτοιμάζων[2] εἰς ταύτην τὴν πόλιν οὐ δύναται ἐπανακάμψαι εἰς τὴν ἰδίαν πόλιν. Ἄφρον καὶ δίψυχε καὶ ταλαίπωρε ἄνθρωπε, οὐ νοεῖς ὅτι ταῦτα πάντα ἀλλότριά ἐστι, καὶ ὑπ᾽ ἐξουσίαν ἑτέρου εἰσίν; Ἐρεῖ γὰρ ὁ κύριος τῆς πόλεως ταύτης· Οὐ θέλω σε κατοικεῖν εἰς τὴν πόλιν μου, ἀλλ᾽ ἔξελθε ἐκ τῆς πόλεως ταύτης, ὅτι τοῖς νόμοις μου οὐ χρᾶσαι. Σὺ οὖν ἔχων ἀγροὺς καὶ οἰκήσεις καὶ ἑτέρας πράξεις πολλάς, ἐκβαλλόμενος[3] ὑπ᾽ αὐτοῦ τί ποιήσεις σου τὸν ἀγρὸν καὶ τὴν οἰκίαν καὶ τὰ λοιπὰ ὅσα ἡτοίμασας σεαυτῷ; Λέγει γάρ σοι δικαίως ὁ κύριος τῆς χώρας ταύτης· Ἢ τοῖς νόμοις μου χρῶ, ἢ ἐκχώρει ἐκ τῆς χώρας μου. Σὺ οὖν τί μέλλεις ποιεῖν, ἔχων νόμον ἐν τῇ σῇ πόλει, ἕνεκεν τῶν ἀγρῶν σου καὶ τῆς λοιπῆς ὑπάρξεως; Τὸν νόμον[4] σου πάντως ἀπαρνήσῃ, καὶ πορεύσῃ τῷ νόμῳ τῆς

Cap. VI. 1) *ἁμαρτίας:* ita codex, non (ut ed. pr.) *ἁμαρτίαις*.
2) *μέν:* corrigendum esse *με*, iam editor pr. suspicatus est.

Sim. I. 1) cod. *οἱ*.
2) ita in cod. est, non ut ed. pr. notat *ἡτοιμάζων*. Simillimo modo *ε* in eadem pagina saepius legitur.
3) cod. *ἐκβαλόμενος*.
4) cod. (et ed. pr.) *τῷ νόμῳ*, sed iam prima manu correctum est *τὸν νόμον*.

πόλεως ταύτης; Βλέπε μὴ ἀσύμφορόν ἐστιν ἀπαρνῆσαι τὸν νόμον σου· ἐὰν γὰρ ἐπανακάμψαι θελήσῃς εἰς τὴν πόλιν σου, οὐ μὴ παραδεχθήσῃ, ὅτι ἀπηρνήσω τὸν νόμον τῆς πόλεώς σου, καὶ ἐκκλεισθήσῃ ἀπ' αὐτῆς. Βλέπε οὖν σύ·[5] ὡς ἐπὶ ξένης κατοικῶν μηδὲν πλέον ἑτοίμαζε σεαυτῷ εἰ μὴ τὴν αὐτάρκειαν τὴν ἀρκετήν σοι, καὶ ἕτοιμος γίνου, ἵνα, ὅταν ἔλθῃ ὁ δεσπότης τῆς πόλεως ταύτης ἐκβαλεῖν σε ἀντιταξάμενον τῷ νόμῳ αὐτοῦ, ἐξέλθῃς ἐκ τῆς πόλεως αὐτοῦ, καὶ ἀπέλθῃς ἐν τῇ πόλει σου καὶ τῷ σῷ νόμῳ χρήσῃ ἀνυβρίστως καὶ ἀγαλλιωμένως.[6] Βλέπετε οὖν ὑμεῖς οἱ δουλεύοντες τῷ κυρίῳ καὶ ἔχοντες αὐτὸν εἰς τὴν καρδίαν· ἐργάζεσθε τὰ ἔργα τοῦ θεοῦ μνημονεύοντες τῶν ἐντολῶν αὐτοῦ καὶ τῶν ἐπαγγελιῶν ὧν ἐπηγγείλατο, καὶ πιστεύσατε αὐτῷ ὅτι ποιήσει αὐτάς, ἐὰν αἱ ἐντολαὶ αὐτοῦ φυλαχθῶσιν· ἀντὶ ἀγρῶν οὖν ἀγοράζετε ψυχὰς θλιβομένας, καθά τις δυνατός ἐστι, καὶ χήρας καὶ ὀρφανοὺς ἐπισκέπτεσθε καὶ μὴ παραβλέπετε αὐτούς, καὶ τὸν πλοῦτον ὑμῶν καὶ τὰς παρατάξεις πάσας εἰς τοιούτους ἀγροὺς καὶ οἰκίας δαπανᾶτε, ἃς ἐλάβετε παρὰ τοῦ θεοῦ· εἰς τοῦτο γὰρ ἐπλούτισεν ὑμᾶς ὁ δεσπότης, ἵνα ταύτας τὰς διακονίας τελέσητε αὐτῷ· πολὺ βέλτιόν ἐστι τοιούτους ἀγροὺς ἀγοράζειν καὶ κτήματα καὶ οἴκους, οὓς εὑρήσεις ἐν τῇ πόλει σου, ὅταν[7] ἐπιδημήσῃς εἰς αὐτήν. Αὕτη ἡ πολυτέλεια καλὴ καὶ ἱλαρά, λύπην μὴ ἔχουσα μηδὲ φόβον, ἔχουσα δὲ χαράν. Τὴν οὖν πολυτέλειαν τῶν ἐθνικῶν[8] μὴ πράσσετε· ἀσύμφορον γάρ ἐστιν ὑμῖν τοῖς δούλοις τοῦ θεοῦ· τὴν δὲ ἰδίαν πολυτέλειαν πράσσετε, ἐν ᾗ δύνασθε χαρῆναι· καὶ μὴ παραχαράσσετε, μηδὲ τοῦ ἀλλοτρίου ἅψησθε μηδὲ ἐπιθυμεῖτε αὐτοῦ· πονηρὸν γάρ ἐστιν ἀλλοτρίων ἐπιθυμεῖν. Τὸ δὲ σὸν ἔργον ἐργάζου, καὶ σωθήσῃ.

ΑΡΧΗ ΑΛΛΗΣ ΠΑΡΑΒΟΛΗΣ.

Περιπατοῦντός μου εἰς τὸν ἀγρὸν καὶ κατανοοῦντος πτελέαν καὶ ἄμπελον, καὶ διακρίνοντος περὶ αὐτῶν καὶ τῶν καρπῶν αὐτῶν, φανεροῦταί μοι ὁ ποιμὴν καὶ λέγει Τί σὺ ἐν ἑαυτῷ ζητεῖς περὶ τῆς πτελέας καὶ τῆς ἀμπέλου; Συζητῶ, φημί, ὅτι εὐπρεπέσταταί εἰσιν ἀλλήλαις. Ταῦτα τὰ δύο δένδρα, φησίν, εἰς τύπον κεῖνται τοῖς δούλοις τοῦ θεοῦ. Ἤθελον, φημί, γνῶναι τὸν τύπον τῶν δένδρων τούτων ὧν λέγεις. Βλέπεις, φησί, τὴν πτελέαν καὶ τὴν ἄμπελον; Βλέπω, φημί, κύριε. Ἡ ἄμπελος, φησίν, αὕτη καρπὸν φέρει, ἡ δὲ πτελέα ξύλον ἄκαρπόν ἐστιν· ἀλλ' ἡ ἄμπελος αὕτη ἐὰν μὴ ἀναβῇ ἐπὶ τὴν πτελέαν, οὐ δύναται καρποφορῆσαι πολὺ ἐρριμμένη χαμαί, καὶ ὃν φέρει καρπόν, σεσηπότα φέρει μὴ κρεμαμένη ἐπὶ τῆς πτελέας· ὅταν οὖν ἐπιρριφῇ ἡ ἄμπελος ἐπὶ τὴν πτελέαν, καὶ παρ' ἑαυτῆς φέρει καρπὸν καὶ παρὰ τῆς πτελέας. Βλέπεις οὖν ὅτι καὶ ἡ πτελέα πολὺν καρπὸν δίδωσιν, οὐκ ἐλάσσονα τῆς ἀμπέλου, μᾶλλον δὲ καὶ πλείονα, ὅτι, φησίν, ἡ ἄμπελος

5) sic legendum, non ut ed. pr. habet οὖν· σὺ ὡς.

6) *ἀγαλλιωμένως:* ita in cod. per compendium scriptum est, non ut ed. pr. habet *ἀγαλλιώμενος.*

7) *ὅταν* bis scriptum est exeunte versu et ineunte.

8) non satis apparet utrum *ἐθνῶν* an *ἐθνικῶν* scriptum sit; sed tamen probabilius *ἐθνικῶν* est.

κρεμαμένη ἐπὶ τὴν πτελέαν τὸν καρπὸν πολὺν καὶ καλὸν δίδωσιν, ἐρριμμένη δὲ χαμαὶ σαπρὸν καὶ ὀλίγον φέρει. Αὕτη οὖν ἡ παραβολὴ εἰς τοὺς δούλους τοῦ θεοῦ κεῖται, εἰς πτωχὸν καὶ πλούσιον. Πῶς, φημί, κύριε, γνώρισόν μοι. Ἄκουε, φησίν· ὁ μὲν πλούσιος ἔχει χρήματα πολλά· τὰ δὲ πρὸς τὸν κύριον πτωχεύει περισπώμενος περὶ τὸν πλοῦτον αὐτοῦ, καὶ λίαν μικρὰν ἔχει τὴν ἐξομολόγησιν καὶ τὴν ἔντευξιν πρὸς τὸν κύριον, καὶ ἣν ἔχει, μικρὰν καὶ βληχρὰν[1] καὶ ἀνθρώπου[2] μὴ ἔχουσαν δύναμιν. Ὅταν οὖν ἀναπλῇ[3] ὁ πλούσιος ἐπὶ τὸν πένητα καὶ χορηγήσῃ αὐτῷ τὰ δέοντα, πιστεύων ὅτι ὃ ἐργάσεται εἰς τὸν πένητα δυνήσεται τὸν μισθὸν εὑρεῖν παρὰ τῷ θεῷ, ὅτι ὁ πένης πλούσιός ἐστιν ἐν τῇ ἐντεύξει καὶ τῇ ἐξομολογήσει, καὶ δύναμιν μεγάλην ἔχει ἡ ἔντευξις αὐτοῦ παρὰ τῷ θεῷ· ἐπιχορηγεῖ οὖν ὁ πλούσιος τῷ πένητι πάντα ἀδιστάκτως· ὁ πένης δὲ ἐπιχορηγούμενος ὑπὸ τοῦ πλουσίου ἐντυγχάνει αὐτῷ τῷ θεῷ εὐχαριστῶν[4] περὶ τοῦ διδόντος αὐτῷ· κἀκεῖνος ἔτι ἐπισπουδάζει περὶ τοῦ πένητος, ἵνα ἀδιάλειπτος γένηται ἐν τῇ ζωῇ αὐτοῦ· οἶδε γὰρ ὅτι ἡ ἔντευξις τοῦ πένητος προσδεκτή ἐστι καὶ πλουσία πρὸς τὸν θεόν. Ἀμφότεροι οὖν τὸ ἔργον τελοῦσιν· ὁ μὲν πένης ἐργάζεται τὴν ἔντευξιν ἐν ᾗ πλουτεῖ, ἣν ἔλαβεν ἀπὸ τοῦ κυρίου· ταύτην ἀποδίδωσι τῷ κυρίῳ τῷ ἐπιχορηγοῦντι αὐτῷ· καὶ ὁ πλούσιος ὡσαύτως τὸν[5] πλοῦτον ὃν ἔλαβεν ἀπὸ τοῦ κυρίου ἀδιστάκτως παρέχει τῷ πένητι, καὶ τοῦτο ἔργον μέγα ἐστὶ καὶ δεκτὸν παρὰ τῷ θεῷ, ὅτι συνῆκεν[6] ἐπὶ τῷ πλούτῳ αὐτοῦ, καὶ εἰργάσατο εἰς τὸν πένητα ἐκ τῶν δωρημάτων τοῦ κυρίου, καὶ ἐτέλεσε τὴν διακονίαν τοῦ κυρίου ὀρθῶς. Παρὰ τοῖς ἀνθρώποις οὖν ἡ πτελέα δοκεῖ καρπὸν μὴ φέρειν, καὶ οὐκ οἴδασιν οὐδὲ νοοῦσιν ὅτι, ἐὰν ἀβροχία γένηται, ἡ πτελέα ὕδωρ ἔχουσα τρέφει τὴν ἄμπελον, καὶ ἡ ἄμπελος ἀδιάλειπτον ἔχουσα ὕδωρ διπλοῦν τὸν καρπὸν δίδωσι, καὶ ὑπὲρ ἑαυτῆς καὶ ὑπὲρ τῆς πτελέας. Οὕτω καὶ οἱ πένητες ἐντυγχάνοντες πρὸς τὸν κύριον ὑπὲρ τῶν πλουσίων πληροφοροῦσι τὸν πλοῦτον αὐτῶν, καὶ πάλιν οἱ πλούσιοι χορηγοῦντες τοῖς πένησι τὰ δέοντα πληροφοροῦσι τὰς ψυχὰς αὐτῶν. Γίνονται οὖν ἀμφότεροι κοινωνοὶ τοῦ ἔργου τοῦ δικαίου. Ταῦτα οὖν ὁ ποιῶν οὐκ ἐγκαταλειφθήσεται ἀπὸ τοῦ θεοῦ, ἀλλ' ἔσται ἐπιγεγραμμένος εἰς τὰς βίβλους τῶν ζώντων. Μακάριοι οἱ ἔχοντες καὶ συνιέντες[7] ὅτι παρὰ τοῦ κυρίου πλουτίζονται.

ΑΡΧΗ ΑΛΛΗΣ ΠΑΡΑΒΟΛΗΣ.

Ἔδειξέ μοι δένδρα πολλὰ μὴ ἔχοντα φύλλα, ἀλλ' ὡσεὶ ξηρὰ ἐδόκει μοι εἶναι· ὅμοια γὰρ ἦν πάντα. Καὶ λέγει μοι· Βλέπεις τὰ δένδρα

Sim. II. 1) cod. *βλιχρὰν*.

2) sic cod. Fortasse ex *ανω* (*ᾱνοσ*, *ᾱνου*, *ᾱνω* etc. compendia usitatissima vocis *ανθρωπος* etc. sunt) corruptum.

3) ita codex.

4) ita omnino codex habet, *ων* per compendium expresso. Ed. pr. (*καὶ*) *εὐχαριστεῖ*.

5) omnino *τὸν* per compendium scriptum in cod. est. Ed. pr. [*τ*]*ον*.

6) *συνῆκεν*: ita in cod. est, non *συνήει*, quod quum *κεν* parum appareat, satis ex spatio inter *ῆ* (nota etiam circumflexum, non acutum) et *ἐπὶ* intellegitur.

7) omnino sic in cod. scriptum est. Miro modo in ed. pr. pag. 111. *συιόντες* ex cod. affertur.

ταῦτα; Βλέπω, φημί, κύριε, ὅμοια ὄντα καὶ ξηρά. Ἀποκριθεὶς μοι λέγει· Ταῦτα τὰ δένδρα ἃ βλέπεις οἱ κατοικοῦντές εἰσιν ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ. Διὰ τί οὖν, φημί, κύριε, ὡσεὶ ξηρά εἰσι καὶ ὅμοια; Ὅτι, φησίν, οὔτε οἱ δίκαιοι φαίνονται οὔτε οἱ ἁμαρτωλοὶ ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, ἀλλ' ὅμοιοί εἰσιν· ὁ γὰρ αἰὼν οὗτος τοῖς δικαίοις χειμών ἐστι, καὶ οὐ φαίνονται μετὰ τῶν ἁμαρτωλῶν κατοικοῦντες. Ὥσπερ γὰρ ἐν τῷ χειμῶνι τὰ δένδρα ἀποβεβληκότα τὰ φύλλα ὅμοιά εἰσι, καὶ οὐ φαίνονται τὰ ξηρὰ ποῖά εἰσιν ἢ τὰ ζῶντα, οὕτως ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ οὐ φαίνονται οὔτε οἱ δίκαιοι οὔτε οἱ ἁμαρτωλοί, ἀλλὰ πάντες ὅμοιοί εἰσιν.

ΑΡΧΗ ΑΛΛΗΣ ΠΑΡΑΒΟΛΗΣ.

Ἔδειξέ μοι πάλιν δένδρα πολλά, ἃ μὲν βλαστῶντα, ἃ δὲ ξηρά, καὶ λέγει μοι· Βλέπεις, φησί, τὰ δένδρα ταῦτα; Βλέπω, φημί, κύριε, τὰ μὲν βλαστῶντα, τὰ δὲ ξηρά. Ταῦτα, φησί, τὰ δένδρα τὰ βλαστῶντα οἱ δίκαιοί εἰσιν οἱ μέλλοντες κατοικεῖν εἰς τὸν αἰῶνα τὸν ἐρχόμενον· ὁ γὰρ αἰὼν ὁ ἐρχόμενος θρόνος[1] ἐστὶ τοῖς δικαίοις, τοῖς δὲ ἁμαρτωλοῖς χειμών. Ὅταν οὖν ἐπιλάμψῃ τὸ ἔλεος τοῦ κυρίου, τότε φανερωθήσονται οἱ δουλεύοντες τῷ θεῷ, καὶ πάντες φανερωθήσονται· ὥσπερ γὰρ τῷ θέρει ἑνὸς ἑκάστου δένδρου οἱ καρποὶ φανεροῦνται καὶ ἐπιγινώσκονται ποταποί εἰσιν, οὕτω καὶ τῶν δικαίων οἱ καρποὶ φανεροὶ ἔσονται καὶ γνωσθήσονται πάντες οἱ εὐθαλεῖς ὄντες[2] ἐν τῷ αἰῶνι ἐκείνῳ. Τὰ δὲ ἔθνη καὶ οἱ ἁμαρτωλοί, ἃ εἶδες τὰ δένδρα τὰ ξηρά· τοιοῦτοι εὑρεθήσονται, ξηροὶ καὶ ἄκαρποι, ἐν ἐκείνῳ τῷ αἰῶνι, καὶ ὡς ξύλα κατακαυθήσονται, καὶ φανεροὶ ἔσο[νται][3] ὅτι ἡ πρᾶξις αὐτῶν πονηρὰ γέγονεν ἐν τῇ ζωῇ αὐτῶν· οἱ μὲν γὰρ ἁμαρτωλοὶ καυθήσονται, ὅτι ἥμαρτον καὶ οὐ μετενόησαν· τὰ δὲ ἔθνη καυθήσο[νται], ὅτι οὐκ ἔγνωσαν τὸν κτίσαντα αὐτούς. Σὺ οὖν καρποφόρησον, ἵνα ἐν τῷ θέρει ἐκείνῳ γνωσθῇ σου ὁ καρπός. Ἀπέχου δὲ ἀπὸ τῶν πολλῶν πράξεων καὶ οὐ[δέποτε] οὐδὲν διαμάρτῃς· οἱ γὰρ τὰ πολλὰ πράσσοντες πολλὰ καὶ ἁμαρτάνουσι, περισπώμενοι περὶ τὰς πράξεις αὐτῶν καὶ μηδὲν δουλεύοντες τῷ κυρίῳ ἑ[αυτῶν]. Πῶς οὖν, φησίν, ὁ τοιοῦτος δύναταί τι αἰτήσασθαι παρὰ τοῦ κυρίου καὶ λαβεῖν, μὴ δουλεύων τῷ κυρίῳ; Οἱ δουλεύοντες αὐτῷ, ἐκεῖνοι λήψονται τὰ αἰτήματα αὐτῶν, οἱ δὲ μὴ δουλεύοντες τῷ κυρίῳ, ἐκεῖνοι οὐδὲν λήψονται. Ἐὰν δὲ μίαν τις πρᾶξιν ἐργάσηται, δύναται καὶ τῷ κυρίῳ δουλεῦσαι· οὐ γὰρ διαφθαρήσεται ἡ διάνοια αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ κυρίου, ἀλλὰ δουλεύσει αὐτῷ ἔχων τὴν διάνοιαν αὐτοῦ καθαράν. Ταῦτα οὖν ἐὰν ποιήσῃς, δύνασαι καρποφορῆσαι εἰς τὸν αἰῶνα τὸν ἐρχόμενον· καὶ ὃς ἂν ταῦτα ποιήσῃ, καρποφορήσει.

ΑΡΧΗ ΑΛΛΗΣ ΠΑΡΑΒΟΛΗΣ.

1. Νηστεύων καὶ καθήμενος εἰς ὄρος τι καὶ εὐχαριστῶν τῷ κυρίῳ περὶ τούτων ὧν ἐποίησε μετ' ἐμοῦ, βλέπω τὸν ποιμένα παρακα-

---

Sim. IV. 1) *θρόνος* sic in cod. Iam ed. pr. notat esse *θέρος* corrigendum.
2) *οἱ εὐθαλεῖς ὄντες*: haec in cod. bis scripta sunt.
3) Uncis inclusa hoc loco nec raro alibi a tineis consumpta sunt.

θημενόν μοι καὶ λέγοντα Τί ὀρθρινὸς ὧδε ἐλήλυθας; Ὅτι, φημί, κύριε, στατίωνα ἔχω. Τί, φησίν, ἐστὶ στατίων; Νηστεύω, φημί, κύριε. Νηστεία δέ, φησί, τί ἐστιν αὕτη, ἣν νηστεύετε; Ὡς εἰώθειν, φημί, κύριε, οὕτω νηστεύω. Οὐκ οἴδατε, φησί, νηστεύειν τῷ κυρίῳ, οὐδέ ἐστιν[1] ἡ νηστεία αὕτη ἡ ἀνωφελὴς ἣν νηστεύετε αὐτῷ. Διὰ τί, φημί, κύριε, τοῦτο λέγεις; Λέγω σοι, φησίν, ὅτι οὐκ ἔστιν αὕτη νηστεία, ἣν δοκεῖτε νηστεύειν· ἀλλ' ἐγώ σε διδάξω τί ἐστι νηστεία δεκτὴ καὶ πλήρης τῷ κυρίῳ. Ἄκουε, φησίν. Ὁ θεὸς οὐ βούλεται τοιαύτην νηστείαν ματαίαν· οὕτω γὰρ νηστεύων τῷ θεῷ οὐδὲν ἐργάσῃ τῇ δικαιοσύνῃ· νήστευσον δὲ τῷ θεῷ νηστείαν τοιαύτην· μηδὲν πονηρεύσῃ ἐν τῇ ζωῇ σου, καὶ δούλευσον τῷ κυρίῳ ἐν καθαρᾷ καρδίᾳ· τήρησον τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ πορευόμενος ἐν τοῖς προστάγμασιν αὐτοῦ, καὶ μηδεμία ἐπιθυμία πονηρὰ ἀναβήτω ἐν τῇ καρδίᾳ σου· πίστευσον δὲ τῷ θεῷ, καὶ ἐὰν ταῦτα ἐργάσῃ καὶ φοβηθῇς αὐτὸν καὶ ἐγκρατεύσῃ ἀπο παντὸς πονηροῦ πράγματος, ζήσῃ τῷ θεῷ· καὶ ταῦτα ἐὰν ἐργάσῃ, μεγάλην νηστείαν ποιεῖς καὶ δεκτὴν τῷ θεῷ.

II. Ἄκουε τὴν παραβολὴν ἣν μέλλω σοι λέγειν ἀνήκουσαν τῇ νηστείᾳ. Εἶχέ τις ἀγρὸν[1] καὶ δούλους πολλούς, καὶ μέρος τι τοῦ ἀγροῦ ἐφύτευσεν ἀμπελῶνα, καὶ ἐκλεξάμενος δοῦλόν τινα πιστὸν καὶ εὐάρεστον ἔντιμον, προσεκαλέσατο αὐτὸν καὶ λέγει αὐτῷ Λάβε τὸν ἀμπελῶνα τοῦτον ὃν ἐφύτευσα, καὶ χαράκωσον αὐτὸν ἕως ἔρχομαι· καὶ ἕτερον δὲ μὴ ποιήσῃς τῷ ἀμπελῶνι, καὶ ταύτην μου τὴν ἐντολὴν φύλαξον, καὶ ἐλεύθερος ἔσῃ παρ' ἐμοί. Ἐξῆλθε δὲ ὁ δεσπότης τοῦ δούλου εἰς τὴν ἀποδημίαν. Ἐξελθόντος δὲ αὐτοῦ ἔλαβεν ὁ δοῦλος καὶ ἐχαράκωσε τὸν ἀμπελῶνα, καὶ τελέσας τὴν χαράκωσιν τοῦ ἀμπελῶνος εἶδε τὸν ἀμπελῶνα βοτανῶν πλήρη ὄντα. Ἐν ἑαυτῷ οὖν ἐλογίσατο λέγων Ταύτην τὴν ἐντολην τοῦ κυρίου τετέλεκα· σκάψω λοιπὸν τὸν ἀμπελῶνα τοῦτον, καὶ ἔσται εὐπρεπέστερος ἐσκαμμένος, καὶ βοτάνας μὴ ἔχων δώσει καρπὸν πλείονα, μὴ πνιγόμενος ὑπὸ τῶν βοτανῶν. Λαβὼν ἔσκαψε τὸν ἀμπελῶνα, καὶ πάσας τὰς βοτάνας τὰς οὔσας ἐν τῷ ἀμπελῶνι ἐξέτιλλε· καὶ ἐγένετο ὁ ἀμπελὼν ἐκεῖνος εὐπρεπέστατος καὶ εὐθαλής, μὴ ἔχων βοτάνας πνιγούσας αὐτόν. Μετὰ χρόνον ἦλθεν ὁ δεσπότης τοῦ δούλου καὶ τοῦ ἀγροῦ καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὸν ἀμπελῶνα, καὶ ἰδὼν τὸν ἀμπελῶνα κεχαρακωμένον εὐπρεπῶς, ἔτι δὲ καὶ ἐσκαμμένον καὶ πάσας τὰς βοτάνας ἐκτετιλμένας καὶ εὐθαλεῖς οὔσας τὰς ἀμπέλους, ἐχάρη λίαν ἐπὶ τοῖς ἔργοις τοῦ δούλου. Προσκαλεσάμενος οὖν τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν ἀγαπητόν, ὃν εἶχε κληρονόμον,[2] καὶ τοὺς φίλους, οὓς εἶχε συμβούλους, λέγει αὐτοῖς ὅσα ἐνετείλατο τῷ δούλῳ αὐτῷ,[3] καὶ ὅσα εὗρε γεγονότα. Κἀκεῖνοι συνεχάρησαν τῷ δούλῳ ἐπὶ τῇ μαρτυρίᾳ ᾗ ἐμαρτύρησεν αὐτῷ ὁ δεσπότης. Καὶ λέγει αὐτοῖς Ἐγὼ τῷ δούλῳ τούτῳ ἐλευθερίαν ἐπηγγειλάμην, ἐάν μου τὴν ἐντολὴν φυλάξῃ, ἣν ἐπηγγειλάμην αὐτῷ· ἐφύλαξε δέ μου τὴν ἐντολὴν καὶ προσέθηκε τῷ ἀμπελῶνι ἔργον καλόν, καὶ ἐμοὶ λίαν ἤρεσεν. Ἀντὶ τούτου οὖν

Sim. V. 1) excidisse videtur νηστεία.

Cap. II. 1) ἀγρὸν: sic codex, non (ut est in ed. pr.) ἀγρούς.

2) ὃν εἶχε κληρονόμον: haec bis in cod. scripta sunt.

3) sic male cod.

τοῦ ἔργου οὗ εἰργάσατο θέλω αὐτὸν συγκληρονόμον τῷ υἱῷ μου ποιῆσαι, ὅτι τὸ καλὸν φρονήσας οὐ παρενεθυμήθη, ἀλλ' ἐτέλεσεν αὐτό. Ταύτῃ τῇ γνώμῃ ὁ υἱὸς τοῦ δεσπότου συνηυδόκησεν[4] αὐτῷ, ἵνα συγκληρονόμος γένηται ὁ δοῦλος τῷ υἱῷ. Μετὰ ἡμέρας ὀλίγας δεῖπνον ἐποίησεν αὐτοῦ,[5] καὶ ἔπεμψεν αὐτῷ ἐκ τοῦ δείπνου ἐδέσματα πολλά. Λαβὼν δὲ ὁ δοῦλος τὰ ἐδέσματα τὰ πεμφθέντα αὐτῷ παρὰ τοῦ δεσπότου, τὰ ἀρκοῦντα αὐτῷ ἦρε, τὰ λοιπὰ δὲ τοῖς συνδούλοις αὐτοῦ διέδωκεν. Οἱ δὲ σύνδουλοι αὐτοῦ λαβόντες τὰ ἐδέσματα ἐχάρησαν, καὶ ἤρξαντο εὔχεσθαι ὑπὲρ αὐτοῦ, ἵνα χάριν μείζονα εὕρῃ παρὰ τῷ δεσπότῃ, ὅτι οὕτως ἐχρήσατο αὐτοῖς. Ταῦτα πάντα τὰ γεγονότα ὁ δεσπότης αὐτοῦ ἤκουσε, καὶ πάλιν λίαν ἐχάρη ἐπὶ τῇ πράξει αὐτοῦ. Συγκαλεσάμενος πάλιν τοὺς φίλους ὁ δεσπότης καὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ, ἀπήγγειλεν αὐτοῖς τὴν πρᾶξιν αὐτοῦ ἣν ἔπραξεν ἐπὶ τοῖς ἐδέσμασιν αὐτοῦ οἷς ἔλαβεν. Οἱ δὲ ἔτι μᾶλλον συνευδόκησαν γενέσθαι[6] τὸν δοῦλον συγκληρονόμον τῷ υἱῷ αὐτοῦ.

III. Λέγω Κύριε, ἐγὼ ταύτας σὰς[1] παραβολὰς οὐ γινώσκω οὐδὲ δύναμαι νοῆσαι, ἐὰν μή μοι ἐπιλύσῃς αὐτάς. Πάντα σοι ἐπιλύσω, φησί, καὶ ὅσα ἂν λαλήσω μετὰ σοῦ, δείξω σοι. Τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ... ἐάν γέ τι ἀγαθὸν ποιήσῃς ἐκτὸς τῆς ἐντολῆς τοῦ θεοῦ, σεαυτῷ περιποιήσῃ δόξαν περισσοτέραν, καὶ ἔσῃ ἐνδοξότερος παρὰ τῷ θεῷ οὗ ἔμελλες εἶναι. Ἐὰν οὖν φυλάσσων τὰς ἐντολὰς τοῦ θεοῦ προσθῇς καὶ τὰς λειτουργίας ταύτας, χαρήσῃ, ἐὰν τηρήσῃς αὐτὰς κατὰ τὴν ἐμὴν ἐντολήν. Λέγω αὐτῷ Κύριε, ὃ ἐάν μοι ἐντείλῃ, φυλάξω αὐτό· οἶδα γὰρ ὅτι σὺ μετ' ἐμοῦ εἶ. Ἔσομαι, φησί, μετὰ σοῦ, ὅτι τοιαύτην προθυμίαν ἔχεις τῆς ἀγαθοποιήσεως, καὶ μετὰ πάντων δὲ ἔσομαι, φησίν, ὅσοι ταύτην τὴν προθυμίαν ἔχουσιν. Ἡ νηστεία αὕτη, φησί, τηρουμένων τῶν ἐντολῶν τοῦ κυρίου λίαν καλή ἐστιν. Οὕτως οὖν φυλάξεις τὴν νηστείαν ταύτην ἣν μέλλεις τηρεῖν. Πρῶτον πάντων φύλαξαι ἀπὸ παντὸς ῥήματος πονηροῦ καὶ πάσης ἐπιθυμίας πονηρᾶς, καὶ καθάρισόν σου τὴν καρδίαν ἀπὸ πάντων τῶν ματαιωμάτων τοῦ αἰῶνος τούτου. Ἐὰν ταῦτα φυλάξῃς, ἔσται σοι αὕτη ἡ νηστεία τελεία. Οὕτω δὲ ποιήσεις· συντελέσας τὰ γεγραμμένα, ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ ᾗ νηστεύεις μηδὲν γεύσῃ εἰ μὴ ἄρτον καὶ ὕδωρ· καὶ ἐκ τῶν[2] ἐδεσμάτων σου ὧν ἔμελλες τρώγειν συνοψίσας τὴν ποσότητα τῆς δαπάνης ἐκείνης τῆς ἡμέρας ἧς ἔμελλες ποιεῖν, δώσεις αὐτὸ χήρᾳ ἢ ὀρφανῷ ἢ ὑστερουμένῳ, καὶ οὕτω ταπεινοφρονήσεις, ἵνα ἐκ τῆς ταπεινοφροσύνης σου ὁ εἰληφὼς ἐμπλήσῃ τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν καὶ εὔξηται ὑπὲρ σοῦ πρὸς τὸν κύριον. Ἐὰν οὕτω τελέσῃς τὴν νηστείαν ὥς σοι ἐνετειλάμην, ἔσται ἡ θυσία σου δεκτὴ παρὰ τῷ θεῷ, καὶ ἔγγραφος ἔσται ἡ νηστεία αὕτη, καὶ ἡ λειτουργία οὕτως ἐργαζομένη καλὴ καὶ ἱλαρά ἐστι καὶ εὐπρόσδεκτος τῷ κυρίῳ. Ταῦτα οὕτω τηρήσεις σὺ μετὰ τῶν τέκνων σου καὶ ὅλου τοῦ οἴκου σου. Τηρήσας δὲ αὐτὰ μακάριος ἔσῃ· καὶ ὅσοι ἂν ἀκούσαντες αὐτὰ τηρήσωσι, μακάριοι ἔσονται· καὶ ὅσα ἂν ἀκούσονται[3] παρὰ τοῦ κυρίου, λήψονται.

---

4) συνηυδόκησεν: ita cod.; ed. pr. συνευδ.
5) sic codex.
6) αὐτοῦ οἷς--γενέσθαι: haec rursus bis scripta sunt.

Cap. III. 1) σάς: sic certe cod., non (ut ed. pr.) τάς. Post αὐτοῦ plura desunt.
2) καὶ ἐκ τῶν: sic codex. Ed. pr. ἐκ (δὲ) τῶν.
3) ἀκούσονται: ita male codex.

IV. Ἐδεήθην αὐτοῦ πολλὰ ἵνα μοι δηλώσῃ τὴν παραβολὴν τοῦ ἀγροῦ καὶ τοῦ δεσπότου καὶ τοῦ ἀμπελῶνος καὶ τοῦ δούλου τοῦ χαρακώσαντος τὸν ἀμπελῶνα καὶ τῶν χαράκων καὶ τῶν βοτανῶν τῶν ἐκτετιλμένων ἐκ τοῦ ἀμπελῶνος καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τῶν φίλων τῶν συμβούλων. Συνῆκα γὰρ ὅτι παραβολή τις ἐστὶ ταῦτα πάντα. Ὁ δὲ ἀποκριθείς μοι εἶπεν Αὐθάδης εἶ λίαν εἰς τὸ ἐπερωτᾶν. Οὐκ ὀφείλεις, φησίν, ἐπερωτᾶν οὐδὲν ὅλως· ἐὰν γάρ σοι δέῃ δηλωθῆναι, δηλωθήσεται. Λέγω αὐτῷ Κύριε, ὅσα ἄν μοι δείξῃς καὶ μὴ δηλώσῃς, μάτην ἔσομαι ἑωρακὼς αὐτὰ καὶ μὴ νοῶν τί ἐστιν· ὡσαύτως καὶ ἐάν μοι παραβολὰς λαλήσῃς καὶ μὴ ἐπιλύσῃς μοι αὐτάς, εἰς μάτην ἔσομαι ἀκηκοώς τι παρὰ σοῦ. Ὁ δὲ πάλιν ἀπεκρίθη μοι λέγων Ὃς ἄν, φησί, δοῦλος ᾖ τοῦ θεοῦ, καὶ ἔχῃ τὸν κύριον ἑαυτοῦ ἐν τῇ καρδίᾳ, αἰτεῖται παρ' αὐτοῦ[1] σύνεσιν καὶ λαμβάνει, καὶ πᾶσαν παραβολὴν ἐπιλύει, καὶ γνωστὰ αὐτῷ γίνονται τὰ ῥήματα τοῦ κυρίου τὰ λεγόμενα διὰ παραβολῶν· ὅσοι δὲ βληχροί[2] εἰσι καὶ ἀργοὶ πρὸς τὴν ἔντευξιν, ἐκεῖνοι διστάζουσιν αἰτεῖσθαι παρὰ τοῦ κυρίου· ὁ δὲ κύριος πολυεύσπλαγχνός ἐστι, καὶ πᾶσι τοῖς αἰτουμένοις παρ' αὐτοῦ ἀδιαλείπτως δίδωσι. Σὺ δὲ ἐνδεδυναμωμένος ὑπὸ τοῦ ἁγίου ἀγγέλου καὶ εἰληφὼς παρ' αὐτοῦ τοιαύτην ἔντευξιν καὶ μὴ ὢν ἀργός, διὰ τί οὐκ αἰτῇ παρὰ τοῦ κυρίου σύνεσιν καὶ λαμβάνεις παρ' αὐτοῦ; Λέγω αὐτῷ Κύριε, ἐγὼ ἔχων σὲ μεθ' ἑαυτοῦ ἀνάγκην ἔχω σὲ αἰτεῖσθαι καὶ σὲ ἐπερωτᾶν· σὺ γάρ μοι δεικνύεις πάντα καὶ λαλεῖς μετ' ἐμοῦ· εἰ δὲ ἄτερ σοῦ ἔβλεπον ἢ ἤκουον αὐτά,[3] ἠρώτων ἂν τὸν κύριον ἵνα μοι δηλωθῇ.

V. Εἶπόν σοι, φησί, καὶ ἄρτι, ὅτι πανοῦργος εἶ καὶ αὐθάδης, ἐπερωτῶν τὰς ἐπιλύσεις τῶν παραβολῶν. Ἐπειδὴ δὲ οὕτω παράμονος εἶ, ἐπιλύσω σοι τὴν παραβολὴν τοῦ ἀγροῦ καὶ τῶν λοιπῶν τῶν ἀκολούθων πάντων, ἵνα γνωστὰ πᾶσι ποιήσῃς αὐτά. Ἄκουε νῦν, φησί, καὶ σύνιε αὐτά.[1] Ὁ ἀγρὸς ὁ κόσμος οὗτός ἐστιν· ὁ δὲ κύριος τοῦ ἀγροῦ ὁ κτίσας τὰ πάντα καὶ ἀπαρτίσας αὐτὰ καὶ δυναμώσας· ὁ δὲ δοῦλος ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ ἐστίν· αἱ δὲ ἄμπελοι ὁ λαὸς οὗτός ἐστιν ὃν αὐτὸς ἐφύτευσεν· οἱ δὲ χάρακες οἱ ἅγιοι ἄγγελοί εἰσι τοῦ κυρίου οἱ συγκροτοῦντες τὸν λαὸν αὐτοῦ· αἱ δὲ βοτάναι αἱ ἐκτετιλμέναι ἐκ τοῦ ἀμπελῶνος ἀνομίαι εἰσὶ τῶν δούλων τοῦ θεοῦ· τὰ δὲ ἐδέσματα ἃ ἔπεμψεν αὐτῷ ἐκ τοῦ δείπνου αἱ ἐντολαί εἰσιν ἃς ἔδωκε τῷ λαῷ αὐτοῦ διὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ· οἱ δὲ φίλοι καὶ σύμβουλοι οἱ ἅγιοι ἄγγελοι οἱ πρῶτοι κτισθέντες· ἡ δὲ ἀποδημία τοῦ δεσπότου ὁ χρόνος ὁ περισσεύων εἰς τὴν παρουσίαν αὐτοῦ. Λέγω αὐτῷ Κύριε, μεγάλως καὶ θαυμαστῶς πάντα ἐστὶ καὶ ἐνδόξως πάντα ἔχει. Μὴ οὖν, φημί, ἐγὼ ἠδυνάμην ταῦτα νοῆσαι; Οὐδὲ ἕτερος τῶν ἀνθρώπων, κἂν λίαν συνετὸς ᾖ τις, οὐ δύναται νοῆσαι αὐτά. Ἔτι, φημί, κύριε, δήλωσόν μοι ὃ μέλλω σε ἐπερωτᾶν. Λέγε, φησίν, εἴ τι[2] βούλει.[3] Διὰ τί, φημί, κύριε, ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ εἰς δούλου τρόπον κεῖται ἐν τῇ παραβολῇ;

Cap. IV. 1) *αὐτοῦ:* in cod. ut videtur *αὐτῷ* est.

2) cod. rursus *βλιχροί*.

3) *αὐτά:* ita codex, non ut ed. pr. *αὐτάς*.

Cap. V. 1) *αὐτά:* ita rursus codex, non cum ed. pr. *αὐτάς*.

2) *εἴτι:* non satis liquet utrum *εἴτι* an *ὅτι* (ut ed. pr.) scriptum sit. Sed videtur potius *εἴτι*.

3) *βούλει:* ut supra. Ed. pr. *βούλῃ*.

VI. *Ἄκουε, φησίν, [οὐκ][1] εἰς δούλου τρόπον κεῖται ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, ἀλλ' εἰς ἐξουσίαν μεγάλην κεῖται καὶ κυριότητα. Πῶς, φημί, κύριε, οὐ νοῶ. Ὅτι, φησίν, ὁ θεὸς τὸν ἀμπελῶνα ἐφύτευσε, τοῦτ' ἔστι, τὸν λαὸν ἔκτισε, καὶ παρέδωκε τῷ υἱῷ αὐτοῦ· καὶ ὁ υἱὸς κατέστησε τοὺς ἀγγέλους ἐπ' αὐτοὺς τοῦ συντηρεῖν αὐτούς. Καὶ αὐτὸς τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν[2] ἐκαθάρισε πολλὰ κοπιάσας καὶ πολλοὺς κόπους ἠντληκώς· οὐδεὶς γὰρ δύναται σκαφῆσαι ἄτερ κόπου ἢ μόχθου. Αὐτὸς οὖν καθαρίσας τὰς ἁμαρτίας τοῦ λαοῦ ἔδειξεν αὐτοῖς τὰς τρίβους τῆς ζωῆς, δοὺς αὐτοῖς τὸν νόμον ὃν ἔλαβε παρὰ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ. Ὅτι δὲ ὁ κύριος σύμβουλον ἔλαβε τὸν υἱὸν αὐτοῦ καὶ τοὺς ἐνδόξους ἀγγέλους παρὰ τῆς κληρονομίας[3] τοῦ δούλου, ἄκουε. Τὸ πνεῦμα τὰ ἅγιον τὸ προόν, τὸ κτίσαν πᾶσαν τὴν κτίσιν, κατῴκισεν ὁ θεὸς εἰς σάρκα ἣν ἠβούλετο. Αὕτη οὖν ἡ σάρξ, ἐν ᾗ κατῴκησε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἐδούλευσε τῷ πνεύματι καλῶς ἐν σεμνότητι καὶ ἁγνείᾳ πορευθεῖσα, μηδὲν ὅλως μιάνασα τὸ πνεῦμα. Πολιτευ†σαμένην οὖν αὐτὴν καλῶς καὶ ἁγνῶς καὶ συ[γκ]οπιάσασαν τῷ πνεύματι καὶ συνεργήσασαν ἐν παντὶ πράγματι ἰσχυρῶς, καὶ ἀνδρείως ἀναστραφεῖσαν μετὰ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου, εἵλατο κοινωνόν· ἤρεσε γὰρ ἡ πορεία τῆς σαρκὸς τα[ύτη]ς, ὅτι οὐκ ἐμιάνθη ἐπὶ τῆς γῆς ἔχουσα τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. Σύμβουλον οὖν ἔλαβε τὸν υἱὸν καὶ[4] τοὺς ἀγγέλους τοὺς ἐνδόξους, ἵνα καὶ ἡ σὰρξ αὕτη, δουλεύσασα τῷ [πνεύμα]τι ἀμέμπτως, σχῇ τόπον τινὰ κατασκηνώσεως, καὶ μὴ δόξῃ τὸν μισθὸν[5] ἡ εὑρεθεῖσα ἀμίαντος καὶ ἄσπιλος, ἐν ᾗ το πνεῦμα τὸ ἅγιον κατῴκησεν. Ἔχεις καὶ ταύτης τῆς παραβολῆς τὴν ἐπίλυσιν.*

VII. *Ηὐφράνθην, φημί, κύριε, ταύτην τὴν ἐπίλυσιν ἀκούσας. Ἄκουε νῦν, φησί· τὴν σάρκα σου ταύτην φύλασσε καθαρὰν καὶ ἀμίαντον, ἵνα τὸ πνεῦμα τὸ κατοικοῦν ἐν αὐτῇ μαρτυρήσῃ αὐτῇ, καὶ δικαιωθῇ σου ἡ σάρξ. Βλέπε μήποτε ἀναβῇ ἐπὶ τὴν καρδίαν σου τὴν σάρκα σου ταύτην φθαρτὴν εἶναι, καὶ παραχρήσῃ αὐτῇ ἐν μιασμῷ τινί. Ἐὰν μιάνῃς τὴν σάρκα σου, μιανεῖς καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· ἐὰν δὲ μιάνῃς τὴν σάρκα, οὐ ζήσῃ. Εἰ δέ τις, φημί, κύριε, γέγονεν ἄγνοια προτέρα πρὶν ἀκουσθῶσι τὰ ῥήματα ταῦτα, πῶς σωθῇ ὁ ἄνθρωπος ὁ μιανας τὴν σάρκα αὐτοῦ; Περὶ τῶν προτέρων, φησίν, ἀγνοημάτων τῷ θεῷ μόνῳ δυνατὸν ἴασιν δοῦναι· αὐτοῦ γάρ ἐστι πᾶσα ἐξουσία·[1] ἐὰν τὸ λοιπὸν μὴ μιάνῃς σου τὴν σάρκα μηδὲ τὸ πνεῦμα· ἀμφότερα γὰρ κοινά ἐστι καὶ ἄτερ ἀλλήλων μιανθῆναι οὐ δύναται. Ἀμφότερα οὖν καθαρὰ φύλασσε, καὶ ζήσῃ τῷ θεῷ.*

ΑΡΧΗ.

I. *Καθήμενος ἐν τῷ οἴκῳ μου, καὶ δοξάζων τὸν κύριον περὶ πάντων ὧν ἑωράκειν, καὶ συζητῶν περὶ τῶν ἐντολῶν, ὅτι καλαὶ καὶ δυναταὶ καὶ ἱλαραὶ καὶ ἔνδοξοι καὶ δυνάμεναι σῶσαι ψυχὴν ἀνθρώπου,*

Cap. VI. 1) *οὐκ* in cod. desideratur.
2) *ἡμῶν:* ita male codex.
3) cod. *κληρομίας*. Antea *παρὰ* ex cod. hausimus, quamquam male habet.
† h. l. fol. 2. codicis incipit.
4) *καὶ* pariter apparet in codice atque proxima. Aliter visum erat ed. pr.
5) h. l. desunt nonnulla.

Cap. VII. 1) nonnihil deest.

ἔλεγον ἐν ἐμαυτῷ· Μακάριος ἔσομαι, ἐὰν ταῖς ἐντολαῖς ταύταις πορευθῶ, καὶ ὃς ἂν ταύταις πορευθῇ, μακάριος ἔσται. Ὡς ταῦτα ἐν ἐμαυτῷ ἐλάλουν, βλέπω αὐτὸν ἐξαίφνης παρακαθήμενόν μοι καὶ λέγοντα ταῦτα· Τί διψυχεῖς περὶ τῶν ἐντολῶν ὧν σοι ἐνετειλάμην; Καλαί εἰσιν· ὅλως μὴ διψυχήσῃς· ἀλλ' ἔνδυσαι τὴν πίστιν τοῦ κυρίου, καὶ ἐν αὐταῖς πορεύσῃ· ἐγὼ γάρ σε ἐνδυναμώσω ἐν αὐταῖς. Αὗται αἱ ἐντολαὶ σύμφοροί εἰσι τοῖς μέλλουσι μετανοεῖν· ἐὰν γὰρ μὴ πορευθῶσιν ἐν αὐταῖς, εἰς μάτην ἐστὶν ἡ μετάνοια αὐτῶν. Οἱ οὖν μετανοοῦντες, ἀποβάλλετε[1] τὰς πονηρίας τοῦ αἰῶνος τούτου τὰς ἐκτριβούσας ὑμᾶς· ἐνδυσάμενοι δὲ πᾶσαν ἀρετὴν δικαιοσύνης δυνήσεσθε τηρῆσαι τὰς ἐντολὰς ταύτας καὶ μηκέτι προστιθέναι ταῖς ἁμαρτίαις ὑμῶν. Πορεύεσθε οὖν ταῖς ἐντολαῖς μου ταύταις, καὶ ζήσεσθε τῷ θεῷ. Ταῦτα πάντα παρ' ἐμοῦ λελάληται ὑμῖν. Καὶ μετὰ τὸ ταῦτα λαλῆσαι αὐτὸν μετ' ἐμοῦ, λέγει μοι· Ἄγωμεν εἰς ἀγρόν, καὶ δείξω σοι τοὺς ποιμένας τῶν προβάτων. Ἄγωμεν,[2] φημί, κύριε. Καὶ ἤλθομεν εἴς τι πεδίον, καὶ δεικνύει μοι ποιμένα νεανίσκον ἐνδεδυμένον σύνθεσιν ἱματίων, τῷ χρώματι κροκώδη. Ἔβοσκε δὲ πρόβατα πολλὰ λίαν, καὶ τὰ πρόβατα ταῦτα ὡσεὶ τρυφῶντα ἦν καὶ λίαν σπαταλῶντα, καὶ ἱλαρὰ ἦν σκιρτῶντα ὧδε κἀκεῖσε· καὶ αὐτὸς ὁ ποιμὴν ἱλαρὸς ἦν ἐπὶ τῷ ποιμνίῳ αὐτοῦ· καὶ αὐτὴ ἡ ἰδέα τοῦ ποιμένος ἱλαρὰ ἦν λίαν, καὶ ἐν τοῖς προβάτοις περιέτρεχε.[3]

II. Καὶ λέγει μοι· Βλέπεις τὸν ποιμένα τοῦτον; Βλέπω, φημί, κύριε. Οὗτος, φησίν, ἄγγελος τρυφῆς καὶ ἀπάτης ἐστίν· οὗτος ἐκτρίβει τὰς ψυχὰς τῶν δούλων τοῦ θεοῦ τῶν κενῶν καὶ καταστρέφει αὐτοὺς ἀπὸ τῆς ἀληθείας, ἀπατῶν αὐτοὺς ταῖς ἐπιθυμίαις ταῖς πονηραῖς, ἐν αἷς ἀπολοῦνται·[1] ἐπιλανθάνονται γὰρ τῶν ἐντολῶν τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος, καὶ πορεύονται ἀπάταις καὶ τρυφαῖς ματαίαις, καὶ ἀπόλλυνται ὑπὸ τοῦ ἀγγέλου τούτου, τινὰ μὲν εἰς θάνατον, τινὰ δὲ εἰς καταφθοράν. Λέγω αὐτῷ· Κύριε, οὐ γινώσκω ἐγὼ τί ἐστιν εἰς θάνατον, καὶ τί εἰς καταφθοράν. Ἄκουε, φησίν· ἃ εἶδες πρόβατα ἱλαρὰ καὶ σκιρτῶντα, οὗτοί εἰσιν οἱ ἀπεσπασμένοι ἀπὸ τοῦ θεοῦ εἰς τέλος καὶ παραδεδωκότες ἑαυτοὺς ταῖς τρυφαῖς καὶ ἀπάταις, εἰς δὲ τὸν κύριον οὐδὲν ἐβλασφήμησαν. Οὗτοι οὖν [οὐ][2] κατεφθαρμένοι εἰσὶν ἀπὸ τῆς ἀληθείας· ἐν τούτοις ἐλπίς ἐστι μετανοίας, ἐν ᾗ δύνανται ζῆσαι. Ἡ καταφθορὰ οὖν ἐλπίδα ἔχει ἀνανεώσεώς τινος, ὁ δὲ θάνατος ἀπώλειαν ἔχει αἰώνιον. Πάλιν προέβην μικρόν, καὶ δεικνύει μοι ποιμένα μέγαν ὡσεὶ ἄγριον τῇ ἰδέᾳ, περικείμενον δέρμα ἄγριον λευκόν, καὶ πήραν τινὰ εἶχεν ἐπὶ τῶν ὤμων, καὶ ῥάβδον σκληρὰν λίαν καὶ ῥόζους ἔχουσαν, καὶ μάστιγα μεγάλην, καὶ τὸ βλέμμα εἶχε περίπικρον ὥστε φοβηθῆναί με αὐτόν· τοιοῦτον εἶχε τὸ βλέμμα. Οὗτος οὖν ὁ ποιμὴν παρελάμβανε τὰ πρόβατα ἀπὸ τοῦ ποιμένος τοῦ νεανίσκου, ἐκεῖνα τὰ σπαταλῶντα καὶ τρυφῶντα, μὴ σκιρτῶντα δέ, καὶ ἔβαλεν[3] αὐτὰ εἴς τινα τόπον κρημνώδη καὶ ἀκανθώδη, ὥστε ἀπὸ τῶν ἀκανθῶν καὶ τριβόλων μὴ δύνα-

Sim. VI. 1) ita codex, altero λ supra lineam posito ipsa prima omnino manu. Ed. pr. ἀποβάλετε.
2) cod. ἄγομεν.
3) Nonnihil deest.

Cap. II. 1) ἀπλοῦνται, sic.
2) οὐ deest in cod.
3) ἔβαλεν in cod. est, non (ut ed. pr.) ἔβαλλεν.

σθαι ἐκπλέξαι τὰ πρόβατα, ἀλλ' ἐμπλέκεσθαι εἰς τὰς ἀκάνθας καὶ τριβόλους. Ταῦτα οὖν ἐμπεπλεγμένα ἐβόσκοντο ἐν ταῖς ἀκάνθαις καὶ τριβόλοις, καὶ λίαν ἐταλαιπώρουν δερόμενα[4] ὑπ' αὐτοῦ· καὶ ὧδε κἀκεῖσε περιήλαυνεν αὐτά, καὶ ἀνάπαυσιν αὐτοῖς οὐκ ἐδίδου, καὶ ὅλως οὐκ εὐσταθοῦσαν τὰ πρόβατα ἐκεῖνα.

III. Βλέπων οὖν αὐτὰ οὕτω μαστιγούμενα καὶ ταλαιπωρούμενα[1] ἐλυπούμην ἐπ' αὐτοῖς, ὅτι οὕτως ἐβασανίζοντο καὶ ἀνοχὴν ὅλως οὐκ εἶχον. Λέγω τῷ ποιμένι τῷ μετ' ἐμοῦ λαλοῦντι Κύριε, τίς ἐστιν οὗτος ὁ ποιμὴν ὁ οὕτως ἄσπλαγχνος καὶ πικρὸς[2] καὶ ὅλως μὴ σπλαγχνιζόμενος ἐπὶ τὰ πρόβατα ταῦτα; Οὗτος, φησίν, ἐστὶν ὁ ἄγγελος τῆς τιμωρίας· ἐκ δὲ τῶν δικαίων τῶν ἀγγέλων ἐστί, κείμενος δὲ ἐπὶ τῆς τιμωρίας. Παραλαμβάνει οὖν τοὺς ἀποπλανωμένους ἀπὸ τοῦ θεοῦ καὶ πορευθέντας ταῖς ἐπιθυμίαις καὶ ἀπάταις τοῦ αἰῶνος τούτου, καὶ τιμωρεῖ αὐτοὺς καθὼς ἄξιοί εἰσι, δειναῖς καὶ ποικίλαις τιμωρίαις. Ἤθελον, φημί, κύριε, γνῶναι τὰς ποικίλας βασάνους ταύτας [καὶ][3] τιμωρίας, ποταπαί εἰσιν. Ἄκουε, φησί, τὰς ποικίλας βασάνους καὶ τιμωρίας. Βιωτικαί εἰσιν αἱ βάσανοι· τιμωροῦνται γὰρ οἱ μὲν ζημίαις, οἱ δὲ ὑστερήσεσιν, οἱ δὲ ἀσθενείαις ποικίλαις, οἱ δὲ πάσῃ ἀκαταστασίᾳ, οἱ δὲ ὑβριζόμενοι ὑπὸ ἀναξίων καὶ ἑτέραις πολλαῖς πράξεσι πάσχοντες· πολλοὶ γὰρ ἀκαταστατοῦντες ταῖς βουλαῖς αὐτῶν ἐπιβάλλονται πολλά, καὶ οὐδὲν αὐτοῖς ὅλως προχωρεῖ. Καὶ λέγουσιν ἑαυτοὺς μὴ εὐοδοῦσθαι ἐν ταῖς πράξεσιν αὐτῶν, καὶ οὐκ ἀναβαίνει αὐτῶν ἐπὶ τὴν καρδίαν ὅτι ἔπραξαν πονηρὰ ἔργα, ἀλλ' αἰτιῶνται τὸν κύριον. Ὅταν οὖν θλιβῶσι πάσῃ θλίψει, τότε ἐμοὶ παραδίδονται εἰς ἀγαθὴν παιδείαν καὶ ἰσχυροποιοῦνται ἐν τῇ πίστει τοῦ κυρίου, καὶ τὰς λοιπὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς αὐτῶν δουλεύουσι τῷ κυρίῳ ἐν καθαρᾷ καρδίᾳ αὐτῶν, καὶ εὐοδοῦνται ἐν πάσῃ πράξει αὐτῶν, λαμβάνοντες παρὰ τοῦ κυρίου πάντα ὅσα ἂν αἰτῶνται· καὶ τότε δοξάζουσι τὸν κύριον, ὅτι ἐμοὶ παρεδόθησαν καὶ οὐκέτι οὐδὲν πάσχουσι τῶν πονηρῶν.

IV. Λέγω αὐτῷ Κύριε, ἔτι μοι τοῦτο δήλωσον. Τί, φησίν, ἐπιζητεῖς; Εἰ ἄρα,[1] φημί, κύριε, τὸν αὐτὸν χρόνον βασανίζονται οἱ τρυφῶντες καὶ ἀπατώμενοι, ὅσον τρυφῶσι καὶ ἀπατῶνται; Λέγει μοι Τὸν αὐτὸν χρόνον βασανίζονται·[2] ἔδει γὰρ τοὺς οὕτω τρυφῶντας καὶ ἐπιλανθανομένους τοῦ θεοῦ ἑπταπλασίως βασανίζεσθαι. Λέγει μοι Ἄφρων εἶ, καὶ οὐ νοεῖς τῆς βασάνου τὴν δύναμιν. Εἰ γὰρ ἐνόουν, φημί, κύριε, οὐκ ἂν ἐπηρώτων ἵνα μοι δηλώσῃς. Ἄκουε, φησίν, ἀμφοτέρων τὴν δύναμιν. Τῆς τρυφῆς καὶ ἀπάτης ὁ χρόνος ὥρα ἐστὶ μία· τῆς δὲ βασάνου ἡ ὥρα λ' ἡμερῶν δύναμιν ἔχει. Ἐὰν οὖν μίαν ἡμέραν τρυφήσῃ τις καὶ ἀπατηθῇ, μίαν δὲ ἡμέραν βασανισθῇ, ὅλον ἐνιαυτὸν ἰσχύει ἡ ἡμέρα τῆς βασάνου. Ὅσας οὖν ἡμέρας τρυφήσει τις, τοσούτους ἐνιαυτοὺς βασανίζεται. Βλέπεις οὖν, φησίν, ὅτι τῆς τρυφῆς καὶ ἀπάτης ὁ χρόνος ἐλάχιστός ἐστι, τῆς δὲ τιμωρίας καὶ βασάνου πολύς.

---

4) cod. δαιρόμενα.

Cap. III. 1) cod. ταλεπωρ., sed αι super ε pr. manu notatum.

2) καὶ πικρός: haec supra lineam adscripta sunt.

3) καὶ in cod. deest.

Cap. IV. 1) ἄρα: hoc accentu codex.

2) deest nonnihil.

V. Ἔτι, φημί, κύριε, οὐ νενόηκα ὅλως περὶ τοῦ χρόνου τῆς ἀπάτης καὶ τρυφῆς καὶ βασάνου· τηλαυγέστερόν μοι δήλωσον. Ἀποκριθεὶς μοι λέγει Ἡ ἀφροσύνη σου παραμονός ἐστι, καὶ οὐ θέλεις σου τὴν καρδίαν καθαρίσαι[1] καὶ δουλεύειν τῷ θεῷ. Βλέπε, φησί, μήποτε ὁ χρόνος πληρωθῇ καὶ σὺ ἄφρων εὑρεθῇς. Ἄκουε οὖν, φησί, καθὼς βούλει,[2] ἵνα νοήσῃς αὐτά. Ὁ τρυφῶν καὶ ἀπατώμενος μίαν ἡμέραν καὶ πράσσων ἃ βούλεται πολλὴν ἀφροσύνην ἐνδέδυται, καὶ οὐ νοεῖ τὴν πρᾶξιν ἣν ποιεῖ εἰς τὴν αὔριον· ἐπιλανθάνεται γὰρ τί πρὸ μιᾶς ἔπραξεν· ἡ γὰρ τρυφὴ καὶ ἀπάτη μνήμας οὐκ ἔχει διὰ τὴν ἀφροσύνην ἣν ἐνδέδυται, ἡ δὲ τιμωρία καὶ ἡ βάσανος ὅταν κολληθῇ τῷ ἀνθρώπῳ μίαν ἡμέραν, μέχρις ἐνιαυτοῦ τιμωρεῖται καὶ βασανίζεται· μνήμας γὰρ μεγάλας ἔχει ἡ τιμωρία καὶ ἡ βάσανος. Βασανιζόμενος οὖν καὶ τιμωρούμενος ὅλον τὸν ἐνιαυτὸν μνημονεύει ποτὲ τῆς τρυφῆς καὶ ἀπάτης, καὶ γινώσκει ὅτι δι' αὐτὰ πάσχει τὰ πονηρά. Πᾶς οὖν ἄνθρωπος ὁ τρυφῶν καὶ ἀπατώμενος οὕτω βασανίζεται, ὅτι ἔχοντες ζωὴν εἰς θάνατον ἑαυτοὺς παραδεδώκασι. Ποῖαι, φημί, κύριε, τρυφαί εἰσι βλαβεραί; Πᾶσα, φησί, πρᾶξις τρυφή ἐστι τῷ ἀνθρώπῳ, ὃ ἐὰν ἡδέως ποιῇ· καὶ γὰρ ὁ ὀξύχολος τῇ ἑαυτοῦ πράξει τὸ ἱκανὸν ποιῶν τρυφᾷ· καὶ ὁ μοιχὸς καὶ ὁ μέθυσος καὶ ὁ κατάλαλος καὶ ὁ ψεύστης καὶ ὁ πλεονέκτης καὶ ὁ ἀποστερητὴς καὶ ὁ τούτοις τὰ ὅμοια ποιῶν τῇ ἰδίᾳ νόσῳ τὸ ἱκανὸν ποιεῖ· τρυφᾷ οὖν ἐπὶ τῇ πράξει αὐτοῦ. Αὗται πᾶσαι αἱ τρυφαὶ βλαβεραί εἰσι τοῖς δούλοις τοῦ θεοῦ. Διὰ ταύτας οὖν τὰς ἀπάτας πάσχουσιν οἱ τιμωρούμενοι καὶ βασανιζόμενοι. Εἰσὶν δὲ[3] καὶ τρυφαὶ σώζουσαι τοὺς ἀνθρώπους· πολλοὶ ἀγαθὸν ἐργαζόμενοι τρυφῶσι τῇ ἑαυτῶν ἡδονῇ φερόμενοι. Αὕτη οὖν ἡ τρυφὴ σύμφορός ἐστι τοῖς δούλοις τοῦ θεοῦ καὶ ζωὴν περιποιεῖται τῷ ἀνθρώπῳ τῷ τοιούτῳ· αἱ δὲ βλαβεραὶ τρυφαὶ αἱ προειρημέναι βασάνους καὶ τιμωρίας αὐτοῖς περιποιοῦνται. Ἐὰν δὲ ἐπιμένωσι καὶ μὴ μετανοήσωσι, θάνατον ἑαυτοῖς περιποιοῦνται.

Μετὰ ἡμέρας ὀλίγας εἶδον αὐτὸν εἰς τὸ πεδίον τὸ αὐτὸ ὅπου καὶ τοὺς ποιμένας ἑωράκειν, καὶ λέγει μοι Τί ἐπιζητεῖς παρ' ἐμοί; Φημί Κύριε, ἵνα τὸν ποιμένα τὸν τιμωρητὴν κελεύσῃς[1] ἐκ τοῦ οἴκου μου ἐξελθεῖν, ὅτι λίαν με θλίβει. Δεῖ σε, φησί, θλιβῆναι· οὕτω γάρ, φησί, προσέταξεν ὁ ἔνδοξος ἄγγελος τὰ περὶ σοῦ· θέλει γάρ σε πειρασθῆναι. Τί γάρ, φημί, κύριε, ἐποίησα οὕτω πονηρόν, ἵνα τῷ ἀγγέλῳ τούτῳ παραδοθῶ; Ἄκουε, φησίν· αἱ μὲν ἁμαρτίαι σου πολλαί, ἀλλ' οὐ τοσαῦται ὥστε τῷ ἀγγέλῳ τούτῳ παραδοθῆναι· ἀλλ' ὁ οἶκός σου μεγάλας ἀνομίας καὶ ἁμαρτίας εἰργάσατο, καὶ παρεπικράνθη ὁ ἔνδοξος ἄγγελος ἐπὶ τοῖς ἔργοις αὐτῶν, καὶ διὰ τοῦτο ἐκέλευσέ σε χρόνον τινὰ θλιβῆναι, ἵνα κἀκεῖνοι μετανοήσωσι καὶ καθαρίσωσιν[2] ἑαυτοὺς † ἀπὸ πάσης ἐπιθυμίας τοῦ αἰῶνος τούτου. Ὅταν οὖν μετανοήσωσι καὶ κα-

---

Cap. V. 1) cod. καθαρῆσαι.
2) βούλει: prae correctione antiqua altera syllaba non satis liquet.
3) εἰσὶν δὲ: sic h. l. codex.

Sim. VII. 1) sic ipse codex, non (ut vult ed. pr.) κελεύσεις.
2) cod. rursus καθαρήσωσιν.
† incipit fol. 2. versum.

θαρισθῶσι, τότε ἀποστήσεται ὁ [ἄ]γγελος τῆς τιμωρίας. Λέγω αὐτῷ Κύριε, εἰ ἐκεῖνοι τοιαῦτα εἰργάσαντο ἵνα παραπικρανθῇ ὁ ἔνδοξος ἄγγελος, τί ἐγὼ ἐποίησα; Ἄλλως, φησίν, οὐ [δ]ύνανται ἐκεῖνοι θλιβῆναι, ἐὰν μὴ σὺ ἡ κεφαλὴ τοῦ οἴκου θλιβῇς· σοῦ γὰρ θλιβομένου ἐξ ἀνάγκης κἀκεῖνοι θλιβήσονται·[3] εὐσταθοῦντος δ[ὲ σοῦ] οὐδεμίαν δύνανται θλίψιν ἔχειν. Ἀλλ' ἰδού, φημί, κύριε, μετανενοήκασιν ἐξ ὅλης καρδίας αὐτῶν. Οἶδα, φησί, κἀγὼ ὅτι μετανενοήκασιν ἐξ ὅλης καρδίας αὐτῶν· τῶν οὖν μετανοούντων δοκεῖς τὰς ἁμαρτίας ἀφίεσθαι; Οὐ παντελῶς· ἀλλὰ δεῖ τὸν μετανοοῦντα βασανίσαι τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν καὶ ταπεινοφρονῆσαι ἐν πάσῃ πράξει αὐτοῦ ἰσχυρῶς καὶ θλιβῆναι ἐν πάσαις θλίψεσι ποικίλαις· καὶ ἐὰν ὑπενέγκῃ τὰς θλίψεις τὰς ἐπερχομένας αὐτῷ, πάντως σπλαγχνισθήσεται ὁ τὰ πάντα κτίσας καὶ ἐνδυναμώσας, καὶ ἰσχύν τινα δώσει αὐτοῖς· καὶ τοῦτο πάντως τοῦ μετανοοῦντος καθαρῶς ἀπὸ παντὸς πονηροῦ πράγματος. Σοὶ δὲ συμφέρον ἐστὶ καὶ τῷ οἴκῳ σου νῦν θλιβῆναι. Τί δέ σοι πολλὰ λέγω; θλιβῆναί σε δεῖ[4] καθὼς προσέταξεν ὁ ἄγγελος κυρίου ἐκεῖνος, ὁ παραδιδούς σε ἐμοί· καὶ τοῦτο εὐχαρίστει τῷ κυρίῳ ὅτι ἄξιόν σε ἡγήσατο τοῦ προδηλῶσαί σοι τὴν θλίψιν,[5] ἵνα προγνοὺς αὐτὴν ὑπενέγκῃς ἰσχυρῶς. Λέγω αὐτῷ Κύριε, σὺ μετ' ἐμοῦ γίνου, καὶ δυνήσομαι πᾶσαν θλίψιν ὑπενεγκεῖν. Ἐγώ, φησίν, ἔσομαι μετὰ σοῦ. Ἐρωτήσω δὲ καὶ τὸν ἄγγελον τὸν τιμωρητὴν ἵνα σε ἐλαφροτέρως θλίψῃ· ἀλλ' ὀλίγον χρόνον θλιβήσῃ, καὶ πάλιν ἀποκατασταθήσῃ εἰς τὸν οἶκόν σου· μόνον παράμεινον ταπεινοφρονῶν καὶ λειτουργῶν τῷ κυρίῳ ἐν πάσῃ καθαρᾷ καρδίᾳ, καὶ τὰ τέκνα σου[6] καὶ ὁ οἶκός σου, καὶ πορεύου ἐν ταῖς ἐντολαῖς μου[7] αἷς σοι ἐντέλλομαι. Καὶ δυνήσεταί σου ἡ μετάνοια ἰσχυρὰ καὶ καθαρὰ εἶναι· καὶ ἐὰν ταύτας φυλάξῃς μετὰ τοῦ οἴκου σου, ἀποστήσεται πᾶσα θλίψις ἀπὸ σοῦ· καὶ ἀπὸ πάντων δέ, φησίν, ἀποστήσεται θλίψις, ὅσοι ἐν ταῖς ἐντολαῖς μου ταύταις πορευθῶσιν.

I. *Ἔδειξέ[1] μοι ἰτέαν μεγάλην, σκεπάζουσαν πεδία καὶ ὄρη, καὶ ὑπὸ τὴν σκέπην τῆς ἰτέας πάντες ἐληλύθασιν οἱ κεκλημένοι τῷ ὀνόματι κυρίου. Εἱστήκει δὲ ἄγγελος τοῦ κυρίου ἔνδοξος λίαν ὑψηλὸς παρὰ τὴν ἰτέαν, δρέπανον ἔχων μέγα, καὶ ἔκοπτε κλάδους ἀπὸ τῆς ἰτέας, καὶ ἐπεδίδου τῷ λαῷ τῷ σκεπαζομένῳ ὑπὸ τῆς ἰτέας· μικρὰ δὲ ῥαβδία ἐπεδίδου αὐτοῖς, ὡσεὶ πηχυαῖα. Μετὰ δὲ τὸ πάντας λαβεῖν τὰ ῥαβδία ἔθηκε τὸ δρέπανον ὁ ἄγγελος, καὶ τὸ δένδρον ἐκεῖνο ὑγιὲς ἦν οἷον καὶ ἑωράκειν αὐτό. Ἐθαύμαζον δὲ ἐγὼ ἐν ἐμαυτῷ λέγων Πῶς τοσούτων κλάδων κεκομμένων τὸ δένδρον ὑγιές ἐστι; Λέγει μοι ὁ ποιμήν Μὴ θαύμαζε εἰ τὸ δένδρον ὑγιὲς ἔμεινε τοσούτων κλάδων κοπέντων· ἀφ' ἧς δέ, φησί, πάντα ἴδῃς, καὶ δηλωθήσεταί σοι τὸ τί ἐστιν ὁ ἄγγελος ὁ ἐπιδεδωκὼς τῷ λαῷ τὰς ῥάβδους. Πάλιν ἀπῄτει ἀπ' αὐτῶν· καὶ καθὼς ἔλαβον, οὕτω καὶ ἐκαλοῦντο πρὸς αὐτόν, καὶ*

---

3) *θλιβήσονται*: ita codex. Ed. pr. *θλίβονται.*

4) *δεῖ*: ita prorsus codex, non ut ed. pr. *δοκεῖ.*

5) accentum ex ipso cod. sumpsimus.

6) *σου:* per errorem ed. pr. *μου.*

7) *μου:* h. l. cod. male *σου.*

Sim. VII. 1) Initium huius Similitudinis nulla re indicatur nisi littera Ἔ primae vocis maiore ac rubra.

εἷς ἕκαστος αὐτῶν ἀπεδίδου τὰς ῥάβδους· ἐλάμβανε δὲ ὁ ἄγγελος τοῦ κυρίου καὶ κατενόει αὐτάς. Παρά τινων ἐλάμβανε τὰς ῥάβδους ξηρὰς καὶ βεβρωμένας ὡς ὑπὸ σητός. Ἐκέλευσεν ὁ ἄγγελος τοὺς τὰς τοιαύτας ῥάβδους ἐπιδεδωκότας χωρὶς ἵστασθαι. Ἕτεροι δὲ ἐπεδίδοσαν[2] ξηράς, ἀλλ' οὐκ ἦσαν βεβρωμέναι ὑπὸ σητός· καὶ τούτους ἐκέλευσε χωρὶς ἵστασθαι. Ἕτεροι δὲ ἐπεδίδουν ἡμιξήρους· καὶ οὗτοι χωρὶς ἵσταντο. Ἕτεροι δὲ ἐπεδίδουν τὰς ῥάβδους αὐτῶν ἡμιξήρους καὶ σχισμὰς ἐχούσας· καὶ οὗτοι χωρὶς ἵσταντο.[3] Ἕτεροι δὲ ἐπεδίδουν τὰς ῥάβδους ἥμισυ ξηρὰν καὶ τὸ ἥμισυ χλωρόν· καὶ οὗτοι χωρὶς ἵσταντο. Ἕτεροι δὲ προσέφερον τὰς ῥάβδους αὐτῶν τὰ δύο μέρη τῆς ῥάβδου χλωρά, τὸ δὲ τρίτον ξηρόν· καὶ οὗτοι χωρὶς ἵσταντο. Ἕτεροι δὲ ἐπεδίδουν τὰ δύο μέρη ξηρά, τὸ δὲ τρίτον χλωρόν· καὶ ουτοι χωρὶς ἵσταντο. Ἕτεροι δὲ ἐπεδίδουν τὰς ῥάβδους αὐτῶν παρὰ μικρὸν ὅλας χλωράς, ἐλάχιστον δὲ τῶν ῥάβδων αὐτῶν ξηρὸν ἦν, αὐτὸ τὸ ἄκρον· σχισμὰς δὲ εἶχον ἐν αὐταῖς· καὶ οὗτοι χωρὶς ἵσταντο. Ἑτέρων δὲ ἦν ἐλάχιστον χλωρόν, τὰ δὲ λοιπὰ τῶν ῥάβδων ξηρά· καὶ οὗτοι χωρὶς ἵσταντο. Ἕτεροι δὲ ἤρχοντο τὰς ῥάβδους χλωρὰς φέροντες ὡς ἔλαβον παρὰ τοῦ ἀγγέλου· τὸ δὲ πλεῖον μέρος τοῦ ὄχλου τοιαύτας ῥάβδους ἐπεδίδουν. Ὁ δὲ ἄγγελος ἐπὶ τούτοις ἐχάρη λίαν· καὶ οὗτοι χωρὶς ἵσταντο.[4] Ἕτεροι δὲ ἐπεδίδουν τὰς ῥάβδους αὐτῶν χλωρὰς καὶ παραφυάδας ἐχούσας· αἱ δὲ παραφυάδες αὐτῶν ὡσεὶ καρπόν τινα εἶχον, καὶ λίαν ἱλαροὶ ἦσαν οἱ ἄνθρωποι ἐκεῖνοι, ὧν αἱ ῥάβδοι τοιαῦται εὑρέθησαν· καὶ ὁ ἄγγελος ἐπὶ τούτοις ἠγαλλιᾶτο, καὶ ὁ ποιμὴν λίαν ἱλαρὸς ἦν ἐπὶ τούτοις.

II. Ἐκέλευσε δὲ ὁ ἄγγελος κυρίου στεφάνους ἐνεχθῆναι· καὶ ἠνέχθησαν στέφανοι ὡσεὶ ἐκ φοινίκων γεγονότες, καὶ ἐστεφάνωσε τοὺς ἄνδρας τοὺς ἐπιδεδωκότας τὰς ῥάβδους τὰς ἐχούσας τὰς παραφυάδας καὶ καρπόν τινα, καὶ ἀπέλυσεν αὐτοὺς εἰς τὸν πύργον· καὶ τοὺς ἄλλους δὲ ἀπέστειλεν εἰς τὸν πύργον, τοὺς τὰς ῥάβδους τὰς χλωρὰς ἐπιδεδωκότας καὶ παρυφυάδας ἐχούσας, παρπὸν δὲ μὴ ἐχούσας, τὰς παραφυάδας δοὺς αὐτοῖς σφραγίδας·[1] ἱματισμὸν δὲ τὸν αὐτὸν πάντες εἶχον λευκὸν ὡσεὶ χιόνα οἱ πορευόμενοι εἰς τὸν πύργον. Καὶ τοὺς τὰς ῥάβδους ἐπιδεδωκότας χλωρὰς ὡς ἔλαβον ἀπέλυσε, δοὺς αὐτοῖς ἱματισμὸν καὶ σφραγίδας. Μετὰ τὸ ταῦτα τελέσαι τὸν ἄγγελον λέγει[2] τῷ ποιμένι· Ἐγὼ ὑπάγω· σὺ δὲ τούτους ἀπολύσεις εἰς τὰ τείχη καθὼς ἄξιός ἐστί τις κατοικεῖν· κατανόησον δὲ τὰς ῥάβδους αὐτῶν ἐπιμελῶς, καὶ οὕτως ἀπόλυσον· ἐπιμελῶς δὲ κατανόησον. Βλέπε μή τις σε παρέλθῃ, φησίν· ἐὰν δέ τίς σε παρέλθῃ, ἐγὼ αὐτοὺς ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον δοκιμάσω. Ταῦτα εἰπὼν τῷ ποιμένι ἀπῆλθε· καὶ μετὰ τὸ ἀπελθεῖν τὸν ἄγγελον λέγει μοι ὁ ποιμήν· Λάβωμεν πάντων τὰς ῥάβδους καὶ φυτεύσωμεν αὐτάς, εἴ τινες ἐξ αὐτῶν δυνήσονται ζῆσαι. Λέγω αὐτῷ· Κύριε, τὰ ξηρὰ ταῦτα πῶς δύνανται ζῆσαι; Ἀποκριθείς μοι

2) *ἐπεδίδοσαν:* sic h. l. codex, non (quod est in ed. pr.) ut postea *ἐπεδίδουν*.
3) nonnihil deest.
4) h. l. rursus mancus est textus.

Cap. II. 1) *σφραγίδας:* hoc acc. codex ubique.
2) *λέγει:* ipse codex *λέγω*.

λέγει Τὸ δένδρον τοῦτο ἰτέα ἐστὶ καὶ φιλόζωον τὸ γένος· ἐὰν οὖν φυτευθῶσι καὶ μικρὰν ἰκμάδα λαμβάνωσιν αἱ ῥάβδοι, ζήσονται πολλαὶ ἐξ αὐτῶν· εἶτα δὲ πειράσωμεν καὶ ὕδωρ αὐταῖς παραχέειν· ἐάν τις αὐτῶν δυνηθῇ ζῆσαι, συγχαρήσομαι αὐταῖς· ἐὰν δὲ μὴ ζήσῃ, οὐχ εὑρεθήσομαι ἐγὼ ἀμελής. Ἐκέλευσε δέ μοι ὁ ποιμὴν καλέσαι καθὼς τις αὐτῶν ἐστάθη. Ἦλθον τάγματα τάγματα, καὶ ἐπεδίδουν τὰς ῥάβδους τῷ ποιμένι. Ἐλάμβανε δὲ ὁ ποιμὴν τὰς ῥάβδους, καὶ κατὰ τάγμα[3] ἐφύτευσεν αὐτάς, καὶ μετὰ τὸ φυτεῦσαι ὕδωρ αὐταῖς πολὺ παρέχεεν, ὥστε ἀπὸ τοῦ ὕδατος μὴ φαίνεσθαι τὰς ῥάβδους. Καὶ μετὰ τὸ ποτίσαι αὐτὸν τὰς ῥάβδους, λέγει μοι...[4] καὶ μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἐπανέλθωμεν καὶ ἐπισκεψώμεθα τὰς ῥάβδους πάσας· ὁ γὰρ κτίσας τὸ δένδρον τοῦτο θέλει πάντας ζῆν τοὺς λαβόντας ἐκ τοῦ δένδρου τούτου κλάδους. Ἐλπίζω δὲ κἀγὼ ὅτι λαβόντα τὰ ῥαβδία ταῦτα ἰκμάδα καὶ ποτισθέντα ὕδατι ζήσονται τὸ πλεῖστον μέρος αὐτῶν.

III. *Λέγω αὐτῷ Κύριε*, τὸ δένδρον τοῦτο γνώρισόν μοι τί ἐστιν· ἀπορυῦμαι γὰρ περὶ αὐτοῦ, ὅτι τοσούτων κλάδων κοπέντων ὑγιές ἐστι τὸ δένδρον καὶ οὐδὲν φαίνεται κεκομμένον ἀπ' αὐτοῦ· ἐν τούτῳ οὖν ἀπορυῦμαι. Ἄκουε, φησί· τὸ δένδρον τοῦτο τὸ μέγα τὸ σκεπάζον πεδία καὶ ὄρη καὶ πᾶσαν τὴν γῆν νόμος θεοῦ ἐστὶν ὁ δοθεὶς εἰς ὅλον τὸν κόσμον· ὁ δὲ νόμος οὗτος υἱὸς θεοῦ ἐστὶ κηρυχθεὶς εἰς τὰ πέρατα τῆς γῆς· οἱ δὲ ὑπὸ τὴν σκέπην λαοὶ ὄντες οἱ ἀκούσαντες τοῦ κηρύγματος καὶ πιστεύσαντες εἰς αὐτόν· ὁ δὲ ἄγγελος ὁ μέγας καὶ ἔνδοξος Μιχαὴλ ὁ ἔχων τὴν ἐξουσίαν τούτου τοῦ λαοῦ καὶ διακυβερνῶν· οὗτος γάρ ἐστιν ὁ διδοὺς αὐτοῖς τὸν νόμον εἰς τὰς καρδίας τῶν πιστευόντων. Ἐπισκέπτεται οὖν αὐτὸς οἷς ἔδωκεν εἰ ἄρα τετηρήκασιν αὐτόν. Βλέπεις δὲ ἑνὸς ἑκάστου τὰς ῥάβδους· αἱ γὰρ ῥάβδοι ὁ νόμος ἐστί. Βλέπεις οὖν πολλὰς ῥάβδους ἠχρειωμένας, γνώσῃ δὲ αὐτοὺς πάντας, τοὺς μὴ τηρήσαντας τὸν νόμον, καὶ ὄψει ἑνὸς ἑκάστου τὴν κατοικίαν. Λέγω αὐτῷ Κύριε, διὰ τί οὓς μὲν ἀπέλυσεν εἰς τὸν πύργον, οὓς δὲ σοὶ κατέλειψεν; Ὅσοι, φησί, παρέβησαν τὸν νόμον ὃν ἔλαβον παρ' αὐτοῦ, εἰς τὴν ἐμὴν ἐξουσίαν κατέλιπεν αὐτοὺς εἰς μετάνοιαν· ὅσοι δὲ ἤδη εὐηρέστησαν τῷ νόμῳ καὶ τετηρήκασιν αὐτόν, ὑπὸ τὴν ἰδίαν ἐξουσίαν ἔχει αὐτούς. Τίνες οὖν, φημί, κύριε, εἰσὶν οἱ ἐστεφανωμένοι καὶ εἰς τὸν πύργον ὑπάγοντες; Οὗτοί εἰσιν οἱ ὑπὲρ τοῦ νόμου παθόντες· οἱ δὲ ἕτεροι καὶ αὐτοὶ χλωρὰς τὰς ῥάβδους ἐπιδεδωκότες καὶ παραφυάδας ἐχούσας, καρπὸν[1] δὲ μὴ ἐχούσας, οἱ ὑπὲρ τοῦ νόμου θλιβέντες, μὴ παθόντες δὲ μηδὲ ἀρνησάμενοι τὸν νόμον αὐτῶν· οἱ δὲ χλωρὰς ἐπιδεδωκότες οἵας ἔλαβον, σεμνοὶ καὶ δίκαιοι καὶ λίαν πορευθέντες ἐν καθαρᾷ καρδίᾳ καὶ τὰς ἐντολὰς κυρίου πεφυλακότες. Τὰ δὲ λοιπὰ γνώσῃ, ὅταν κατανοήσω τὰς ῥάβδους ταύτας τὰς πεφυτευμένας καὶ πεποτισμένας.

IV. Καὶ μετὰ ἡμέρας ὀλίγας ἤλθομεν εἰς τὸν τόπον· καὶ ἐκάθισεν ὁ ποιμὴν εἰς τὸν τόπον τοῦ ἀγγέλου, κἀγὼ παρεστάθην αὐτῷ.

---

3) *τάγμα*: sic codex, non (ut ed. pr.) *τάγματα*.

4) rursus nonnihil deest.

Cap. III. 1) *καρπὸν* in cod. est, non (ut ed. pr.) *καρπούς*.

Καὶ λέγει μοι Περίζωσαι[1] ὠμόλινον ἐκ σάκκου γεγονὸς καθαρόν. Ἰδὼν δέ με περιεζωσμένον καὶ ἕτοιμον ὄντα τοῦ διακονεῖν αὐτῷ, Κάλει, φησί, τοὺς ἄνδρας, ὧν εἰσὶν αἱ ῥάβδοι πεφυτευμέναι, κατὰ τὸ τάγμα ὅστις ἔδωκε τὰς ῥάβδους. Καὶ ἀπῆλθον εἰς τὸ[2] πεδίον καὶ ἐκάλεσα πάντας· καὶ ἔστησαν πάντα τὰ τάγματα. Λέγει αὐτοῖς Ἕκαστος † τὰς ἰδίας ῥάβδους ἐκτιλάτω, καὶ φ[ερέ]τω πρός με. Πρῶτοι ἐπέδωκαν οἱ τὰς ξηρὰς καὶ κεκομμένας ἐσχηκότες· καὶ ὡς αὗται εὑρέθησαν ξηραὶ καὶ κεκομμέναι, ἐκέλευσεν αὐτοὺς χωρὶς στῆναι.[3] Εἶτα ἐπέδωκαν οἱ τὰς ξηρὰς καὶ μὴ κεκομμένας ἔχοντες. Τινὲς δὲ ἐξ αὐτῶν ἐπέδωκαν τὰς ῥάβδους χλωράς· τινὲς δὲ ξηρὰς καὶ κεκομμένας ὡς ὑπὸ σητός.[4] Τοὺς ἐπιδεδωκότας οὖν χλωρὰς ἐκέλευσε χωρὶς σταθῆναι· τοὺς δὲ ξηρὰς καὶ κεκομμένας ἐπιδεδωκότας[5] ἐκέλευσε μετὰ τῶν πρώτων σταθῆναι.[6] Εἶτα ἐπέδωκαν οἱ τὰς ἡμιξήρους καὶ σχισμὰς ἐχούσας· καὶ πολλοὶ ἐξ αὐτῶν χλωρὰς ἐπέδωκαν καὶ μὴ ἐχούσας σχισμάς· τινὲς δὲ χλωρὰς καὶ παραφυάδας ἐχούσας, καὶ εἰς τὰς παραφυάδας καρποὺς οἵους εἶχον οἱ εἰς τὸν πύργον πορευθέντες ἐστεφανωμένοι· τινὲς δὲ ἐπέδωκαν ξηρὰς καὶ βεβρωμένας· τινὲς δὲ ξηρὰς καὶ ἀβρώτους· τινὲς δὲ οἷαι ἦσαν ἡμίξηροι καὶ σχισμὰς ἔχουσαι. Ἐκέλευσεν αὐτοὺς ἕνα ἕκαστον χωρὶς στῆναι· τοὺς μὲν πρὸς τὰ ἴδια τάγματα,[7] τοὺς δὲ χωρίς.

V. *Εἶτα ἐπεδίδουν οἱ τὰς ῥάβδους χλωρὰς μὲν ἔχοντες, σχισμὰς δὲ ἐχούσας· οὗτοι πάντες χλωρὰς ἐπέδωκαν, καὶ ἔστησαν εἰς τὸ ἴδιον τάγμα· ἐχάρη δὲ ὁ ποιμὴν ἐπὶ τούτοις, ὅτι πάντες ἠλλοιώθησαν καὶ ἀπέθεντο τὰς σχισμὰς αὐτῶν. Ἐπέδωκαν δὲ καὶ οἱ τὸ ἥμισυ χλωρόν, τὸ δὲ ἥμισυ ξηρὸν ἔχοντες· τινῶν οὖν εὑρέθησαν αἱ ῥάβδοι ὁλοτελῶς χλωραί, τινῶν ἡμίξηροι, τινῶν ξηραὶ καὶ βεβρωμέναι, τινῶν δε χλωραὶ καὶ παραφυάδας ἔχουσαι. Οὗτοι πάντες ἀπελύθησαν ἕκαστος πρὸς τὸ τάγμα αὐτοῦ. Εἶτα ἐπέδωκαν οἱ τὰ δύο μέρη χλωρὰ ἔχοντες, τὸ δὲ τρίτον ξηρόν. Πολλοὶ ἐξ αὐτῶν χλωρὰς ἐπέδωκαν, πολλοὶ δὲ ἡμιξήρους, ἕτεροι δὲ ξηρὰς καὶ βεβρωμένας· οὗτοι πάντες ἔστησαν εἰς τὸ ἴδιον τάγμα.[1] Ἐπέδωκαν δὲ οἱ τὰς ῥάβδους χλωρὰς ἐσχηκότες, ἐλάχιστον δὲ καὶ σχισμὰς ἐχούσας· ἐκ τούτων τινὲς χλωρὰς ἐπέδωκαν, τινὲς δὲ χλωρὰς καὶ παρυφυάδας ἐχούσας· ἀπῆλθον καὶ οὗτοι εἰς τὸ τάγμα αὐτῶν. Εἶτα ἐπέδωκαν οἱ ἐλάχιστον ἔχοντες χλωρόν, τὰ δὲ λοιπὰ μέρη ξηρά· τούτων αἱ ῥάβδοι εὑρέθησαν τὸ πλεῖστον μέρος χλωραὶ καὶ παραφυάδας ἔχουσαι καὶ καρπὸν ἐν ταῖς παραφυάσι, καὶ ἕτεραι χλωραὶ ὅλαι. Ἐπὶ ταύταις ταῖς ῥάβδοις ἐχάρη ὁ ποιμην λίαν....[2] ὅτι οὕτως εὑρέθησαν. Ἀπῆλθον δὲ οὗτοι ἕκαστος εἰς τὸ ἴδιον τάγμα.*

VI. *Μετὰ τὸ πάντων κατανοῆσαι τὰς ῥάβδους τὸν ποιμένα λέγει μοι Εἶπόν σοι ὅτι τὸ δένδρον τοῦτο φιλόζωόν ἐστι· βλέπεις, φησί,*

Cap. IV. 1) *περίζωσαι*: ita cod., non (ut ed. pr.) *περίζωσον*.
2) *τὸ* super *εἰς* positum est, sed id pr. man. factum, nec abhorret ab usu scribae.
† h. l. exit alterum fol. cod.
3) *στῆναι*: ita apogr. nisi quod suprascriptum est *σταθῆναι*. Antea pro *ὡς αὗται*, ut edendum curavit Sim., in apogr. est *οἱ* (suprascripto *αἱ*) *οὕτως*.
4) *σητός*: apogr. *σητόν*.
5) apogr. *ἐπιδεδοκότας*.
6) Nonnihil deesse videtur.
7) apogr. *ἐνδιαταγματα*, super *ἐν* notato *ἔν*.

Cap. V. 1) Item deest aliquid, ut etiam post *ἐλάχιστον δὲ*.
2) h. l. quod scriptum est in apogr. non satis perspicuum. Est fere *μενεὶς*. Sim. ad edendum tradidit *μνησθεὶς*.

πόσοι μετενόησαν καὶ ἐσώθησαν. Βλέπω, φημί, κύριε. Ἵνα ἴδῃς, φησί, τὴν πολυευσπλαγχνίαν τοῦ κυρίου, ὅτι μεγάλη καὶ ἔνδοξός ἐστι καὶ ἔδωκε πνεῦμα τοῖς ἀξίοις οὖσι μετανοίας. Εἰ[1] *οὗτοι οὖν, φημί, κύριε, πάντες οὐ μετενόησαν; Ὧν εἶδε, φησί, τὴν καρδίαν μέλλουσαν καθαρὰν γενέσθαι καὶ δουλεύειν αὐτῷ ἐξ ὅλης καρδίας, τούτοις ἔδωκε τὴν μετάνοιαν· ὧν δὲ εἶδε τὴν δολιότητα καὶ πονηρίαν, μελλόντων ἐν ὑποκρίσει μετανοεῖν, ἐκείνοις οὐκ ἔδωκε μετάνοιαν, μήποτε πάλιν βεβηλώσωσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ. Λέγω αὐτῷ· Κύριε, νῦν οὖν μοι δήλωσον τοὺς τὰς ῥάβδους ἐπιδεδωκότας, ποταπός τις αὐτῶν ἐστὶ καὶ τὴν τούτων κατοικίαν, ἵνα ἀκούσαντες οἱ πιστεύσαντες καὶ εἰληφότες τὴν σφραγίδα καὶ τεθλακότες αὐτὴν καὶ μὴ τηρήσαντες ὑγιῆ, ἐπιγνόντες*[2] *τὰ ἑαυτῶν ἔργα μετανοήσωσι λαβόντες ὑπὸ σοῦ σφραγίδα, καὶ δοξάσωσι τὸν κύριον, ὅτι εὐσπλαγχνίσθη ἐπ' αὐτοὺς καὶ ἀπέστειλέ σε τοῦ ἀνακαινίσαι τὰ πνεύματα αὐτῶν. Ἄκουε, φησίν· ὧν αἱ ῥάβδοι ξηραὶ καὶ βεβρωμέναι ὑπὸ σητὸς*[3] *εὑρέθησαν, οὗτοί εἰσιν οἱ ἀποστάται καὶ προδόται τῆς ἐκκλησίας καὶ βλασφημήσαντες ἐν ταῖς ἁμαρτίαις αὐτῶν τὸν κύριον, ἔτι δὲ καὶ ἐπαισχυνθέντες τὸ ὄνομα κυρίου τὸ ἐπικληθὲν ἐπ' αὐτούς. Οὗτοι οὖν εἰς τέλος ἀπώλοντο τῷ θεῷ. Βλέπεις δὲ ὅτι οὐδὲ εἷς αὐτῶν μετενόησε, καὶ παρακούσαντες*[4] *τὰ ῥήματα ἃ ἐλάλησεν αὐτοῖς, ἅ σοι ἐνετειλάμην· ἀπὸ τῶν τοιούτων ἡ ζωὴ ἀπέστη. Οἱ δὲ τὰς ξηρὰς καὶ ἀσήπτους*[5] *ἐπιδεδωκότες, καὶ οὗτοι ἐγγὺς αὐτῶν· ἦσαν γὰρ ὑποκριταὶ καὶ διδαχὰς ξένας εἰσφέροντες καὶ ἐκστρέφοντες τοὺς δούλους τοῦ θεοῦ, μάλιστα δὲ τοὺς ἡμαρτηκότας μὴ ἀφιέντες μετανοεῖν αὐτούς, ἀλλὰ ταῖς διδαχαῖς ταῖς μωραῖς πείθοντες αὐτούς. Οὗτοι οὖν ἔχουσιν ἐλπίδα τοῦ μετανοῆσαι· βλέπεις δὲ πολλοὺς ἐξ αὐτῶν καὶ μετα[νε-]*[6] *νοηκότας, ἀφ' ἧς*[7] *ἐλάλησα αὐτοῖς τὰς ἐντολάς μου· καὶ ἔτι μετανοήσουσιν. Ὅσοι δὲ οὐ μετανοήσωσιν,*[8] *ἀπώλεσαν τὴν ζωὴν αὐτῶν· ὅσοι δὲ μετενόησαν ἐξ αὐτῶν, ἀγαθοὶ ἐγένοντο, καὶ ἐγένετο ἡ κατοικία αὐτῶν εἰς τὰ τείχη τὰ πρῶτα· τινὲς δὲ καὶ εἰς τὸν πύργον ἀνέβησαν. Βλέπεις οὖν, φησίν, ὅτι ἡ μετάνοια τὴν*[9] *τῶν ἁμαρτωλῶν ζωὴν ἔχει, τὸ δὲ μὴ μετανοῆσαι θάνατον.*

VII. *Ὅσοι δὲ ἡμιξήρους ἐπέδωκαν, καὶ ἐν αὐταῖς σχισμὰς εἶχον, ἄκουε καὶ περὶ αὐτῶν. Ὅσων ἦσαν αἱ ῥάβδοι κατὰ τὸ αὐτὸ*[1] *ἡμίξηροι, δίψυχοί εἰσιν· οὔτε γὰρ ζῶσιν, οὔτε τεθνήκασιν. Οἱ δὲ ἡμιξήρους ἔχοντες καὶ ἐν αὐταῖς σχισμάς, οὗτοι καὶ δίψυχοι καὶ κατάλαλοί εἰσι,*[2] *καὶ μηδὲ εἰρηνεύοντες ἐν ἑαυτοῖς ἀλλὰ διχοστατοῦντες πάντοτε· ἀλλὰ καὶ τούτοις, φησίν, ἐπίκειται μετάνοια. Βλέπεις, φησί, τινὰς ἐξ αὐτῶν μετανενοηκότας· καὶ ἔτι, φησίν, ἐστὶν ἐν αὐτοῖς*[3] *ἐλπὶς μετανοίας.*

Cap. VI. 1) in apogr. est *οἱ οὗτοι οὖν*. Levi mutatione facta scripsimus *εἰ οὗτοι οὖν*. Sim. cum coquo editor pr. *εἰ* praetermisit. Atque hic quidem proposuit *διὰ τί* pro *οὗτοι*.
2) apogr. *ἐπιγνῶντες*.
3) *σητός*: apogr. *σητάς*. Cf. supra.
4) sic apogr. In ed. pr. proponitur *καίπερ ἀκούσ*.
5) apogr. *ἀσήπους*.
6) *νε*- syllaba omissa est in apogr.
7) sic apogr.; Sim. et editores *ἀφ' οὗ*.
8) ita apogr. Correxerunt edd. pr. *μετανοήσουσιν*.
9) apogr. corrupte *οἱ*.

Cap. VII. 1) apogr. *καθὰ τὸ αὐτὸν* Ed. pr. ([*κατὰ τὸ ἥμισυ*]).
2) deest aliquid.
3) apogr. *ἐν ἑαυτοῖς*.

Καὶ ὅσοι, φησίν, ἐξ αὐτῶν μετανενοήκασι, τὴν κατοικίαν εἰς τὸν πύργον ἕξουσιν. Ὅσοι δὲ ἐξ αὐτῶν βραδύτερον μετανενοήκασιν, εἰς τὰ τείχη κατοικήσουσιν. Ὅσοι δὲ οὐ μετανοοῦσιν, ἀλλ' ἐμμένουσι ταῖς πράξεσιν αὐτῶν, θανάτῳ ἀποθανοῦνται. Οἱ δὲ χλωρὰς ἐπιδεδωκότες τὰς ῥάβδους αὐτῶν καὶ σχισμὰς ἐχούσας, πάντοτε οὗτοι πιστοὶ καὶ ἀγαθοὶ ἐγένοντο, ἔχοντες ζῆλόν τινα ἐν ἀλλήλοις περὶ πρωτείων καὶ περὶ δόξης τινός· ἀλλὰ πάντες οὗτοι μωροί εἰσιν, ἐν ἀλλήλοις[4] ἔχοντες περὶ πρωτείων. Ἀλλὰ καὶ οὗτοι ἀκούσαντες τῶν ἐντολῶν μου, ἀγαθοὶ ὄντες, ἐκαθάρισαν[5] ἑαυτοὺς καὶ μετενόησαν ταχύ· ἐγένετο οὖν ἡ κατοίκησις αὐτῶν εἰς τὸν πύργον. Ἐὰν δέ τις πάλιν ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν διχοστασίαν, ἐκβληθήσεται ἀπὸ τοῦ πύργου, καὶ ἀπολέσει τὴν ζωὴν αὐτοῦ. Ἡ ζωὴ πάντων ἐστὶ τῶν τὰς ἐντολὰς τοῦ κυρίου φυλασσόντων· ἐν ταῖς ἐντολαῖς δὲ ....[6] περὶ πρωτείων ἢ περὶ δόξης τινὸς οὐκ ἔστιν, ἀλλὰ περὶ μακροθυμίας καὶ περὶ ταπεινοφρονήσεως ἀνδρός. Ἐν τοῖς τοιούτοις οὖν ἡ ζωὴ τοῦ κυρίου· ἐν τοῖς διχοστάταις[7] δὲ καὶ παρανόμοις θάνατος.

VIII. *Οἱ δὲ ἐπιδεδωκότες τὰς ῥάβδους ἥμισυ μὲν χλωράς, ἥμισυ δὲ ξηράς, οὗτοί εἰσιν οἱ ἐν ταῖς πραγματείαις ἐμπεφυρμένοι[1] καὶ μὴ κολλώμενοι τοῖς ἁγίοις· διὰ τοῦτο τὸ ἥμισυ αὐτῶν ζῇ, τὸ δὲ ἥμισυ νεκρόν ἐστι. Πολλοὶ οὖν ἀκούσαντές μου τῶν ἐντολῶν μετενόησαν· ὅσοι[2] γοῦν μετενόησαν, ἡ κατοικία αὐτῶν εἰς τὸν πύργον. Τινὲς δὲ αὐτῶν εἰς τέλος ἀπέστησαν. Οὗτοι οὖν μετάνοιαν οὐκ ἔχουσιν· διὰ γὰρ τὰς πραγματείας αὐτῶν ἐβλασφήμησαν τὸν κύριον καὶ ἀπηρνήσαντο λοιπόν. Ἀπώλεσαν οὖν τὴν ζωὴν αὐτῶν διὰ τὴν πονηρίαν ἣν ἔπραξαν. Πολλοὶ δὲ ἐξ αὐτῶν ἐδιψύχησαν· οὗτοι ἔτι ἔχουσι μετάνοιαν, ἐὰν ταχὺ μετανοήσωσι, καὶ ἔσται αὐτῶν ἡ κατοικία εἰς τὸν πύργον· ἐὰν δὲ βραδύτερον μετανοήσωσι, κατοικήσουσιν εἰς τὰ τείχη· ἐὰν δὲ μὴ μετανοήσωσι, καὶ αὐτοὶ ἀπώλεσαν τὴν ζωὴν αὐτῶν. Οἱ δὲ τὰ δύο μέρη ξηρά, τὸ δὲ τρίτον χλωρὸν ἐπιδεδωκότες, οὗτοί εἰσιν οἱ ἀρνησάμενοι ποικίλαις ἀρνήσεσι· πολλοὶ οὖν μετενόησαν, τινὲς δὲ ἐξ αὐτῶν ἐδιψύχησαν καὶ ἐδιχοστάτησαν. Τούτοις οὖν ἐστὶ μετάνοια, ἐὰν ταχὺ μετανοήσωσι καὶ μὴ ἐπιμείνωσι ταῖς ἡδοναῖς αὐτῶν· ἐὰν δὲ ἐπιμείνωσι ταῖς πράξεσιν αὐτῶν, καὶ οὗτοι θάνατον ἑαυτοῖς κατεργάζονται.*

IX. *Οἱ δὲ ἐπιδεδωκότες τὰς ῥάβδους τὰ μὲν δύο μέρη ξηρά, τὸ δὲ τρίτον χλωρόν, οὗτοί εἰσι πιστοὶ μὲν γεγονότες, πλουτήσαντες[1] δὲ καὶ γενόμενοι ἔνδοξοι παρὰ τοῖς ἔθνεσιν ὑπερηφανίαν μεγάλην ἐνεδύσαντο καὶ ὑψηλόφρονες ἐγένοντο, καὶ κατέλιπον τὴν ἀλήθειαν καὶ οὐκ ἐκολλήθησαν τοῖς δικαίοις, ἀλλὰ μετὰ τῶν ἐθνῶν συνέζησαν, καὶ αὕτη ἡ ὁδὸς ἡδυτέρα αὐτοῖς ἐγένετο· ἀπὸ δὲ τοῦ θεοῦ οὐκ ἀπέστησαν, ἀλλ' ἔμειναν τῇ πίστει, μὴ ἐργαζόμενοι τὰ ἔργα τῆς πίστεως· πολλοὶ οὖν ἐξ αὐτῶν μετενόησαν, καὶ ἐγένετο ἡ κατοίκησις αὐτῶν ἐν τῷ πύργῳ. Ἕτεροι δὲ εἰς τέλος μετὰ τῶν ἐθνῶν συζῶντες καὶ φθειρόμενοι ταῖς*

---

4) repetendum ex antecendentibus *ζῆλον*? Idem iam propositum est in ed. pr.

5) apogr. ut solet *ἐκαθάρησαν*.

6) textus mancus est.

7) apogr. *διχοστάτοις*.

Cap. VIII. 1) apogr. *ἐκπεφυρμένοι*

2) apogr. *ὅσον*.

Cap. IX. 1) apogr. *πλουτίσαντες*.

κενοδοξίαις τῶν ἐθνῶν ἐδιψύχησαν, μὴ ἐλπίζοντες σωθῆναι διὰ τὰς πράξεις τῶν ἐθνῶν·[2] οὗτοι μετὰ τῶν ἐθνῶν ἐλογίσθησαν. Ἕτεροι δὲ ἐξ αὐτῶν ἐδιψύχησαν μὴ ἐλπίζοντες σωθῆναι διὰ τὰς πράξεις ἃς ἔπραξαν· ἕτεροι δὲ ἐδιψύχησαν καὶ σχίσματα ἐν ἑαυτοῖς ἐποίησαν. Τούτοις οὖν τοῖς διψυχήσασι διὰ τὰς πράξεις αὐτῶν μετάνοια ἔτι ἐστίν· ἀλλ' ἡ μετάνοια αὐτῶν ταχινὴ ὀφείλει εἶναι, ἵνα ἡ κατοικία αὐτῶν γένη[ται][3] εἰς τὸν πύργον· τῶν δὲ μὴ μετανοούντων, ἀλλ' ἐπιμενόντων ταῖς ἡδοναῖς, ὁ θάνατος ἐγγύς.

X. Οἱ δὲ τὰς ῥάβδους ἐπιδεδωκότες χλωράς, αὐτὰ δὲ τὰ ἄκρα ξηρὰ καὶ σχισμὰς ἔχοντα, οὗτοι πάντοτε ἀγαθοὶ καὶ πιστοὶ καὶ ἔνδοξοι παρὰ τῷ θεῷ ἐγένοντο, ἐλάχιστον δὲ [ἐξή]μαρτον[1] διὰ μικρᾶς ἐπιθυμίας καὶ μικρὰ κατ' ἀλλήλων ἔχοντες· ἀλλ' ἀκούσαντές μου τῶν ῥημάτων τὸ πλεῖστον μέρος ταχὺ μετενόησαν, καὶ ἐγένετο ἡ κατοικία αὐτῶν εἰς τὸν πύργον· τινὲς δὲ ἐξ αὐτῶν ἐδιψύχησαν· τινὲς δὲ διψυχήσαντες διχοστασίαν μείζονα ἐποίησαν· ἐν τούτοις οὖν ἔνεστι μετανοίας ἐλπίς, ὅτι ἀγαθοὶ πάντοτε ἐγένοντο· δυσκόλως δέ τις αὐτῶν ἀποθανεῖται. Οἱ δὲ τὰς ῥάβδους αὐτῶν ξηρὰς ἐπιδεδωκότες, ἐλάχιστον δὲ χλωρὸν ἐχούσας, οὗτοί εἰσιν οἱ πιστεύσαντες μόνον, τὰ δὲ ἔργα τῆς ἀνομίας ἐργαζόμενοι, οὐδέποτε δὲ ἀπὸ τοῦ θεοῦ ἀπέστησαν, καὶ τὸ ὄνομα ἡδέως ἐβάστασαν, καὶ εἰς τοὺς οἴκους αὐτῶν ἡδέως ὑπεδέξαντο τοὺς δούλους τοῦ θεοῦ. Ἀκούσαντες οὖν ταύτην τὴν μετάνοιαν ἀδιστάκτως μετενόησαν καὶ ἐργάζονται πᾶσαν ἀρετὴν καὶ δικαιοσύνην· τινὲς δὲ ἐξ αὐτῶν καὶ φοβοῦνται γινώσκοντες τὰς πράξεις αὐτῶν ἃς ἔπραξαν· τούτων οὖν πάντων ἡ κατοικία εἰς τὸν πύργον ἔσται.

XI. Καὶ μετὰ τὸ συντελέσαι αὐτὸν τὰς ἐπιλύσεις πασῶν τῶν ῥάβδων λέγει μοι Ὕπαγε, καὶ πᾶσιν λέγε ἵνα μετανοήσωσι καὶ ζήσωνται τῷ θεῷ, ὅτι ὁ κύριος ἔπεμψέ με σπλαγχνισθεὶς πᾶσι δοῦναι τὴν μετάνοιαν, καίπερ τινῶν μὴ ὄντων ἀξίων διὰ τὰ ἔργα αὐτῶν· ἀλλὰ μακρόθυμος ὢν ὁ κύριος θέλει τὴν κλῆσιν τὴν γενομένην διὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ σώζεσθαι. Λέγω αὐτῷ Κύριε, ἐλπίζω ὅτι πάντες ἀκούσαντες αὐτὰ μετανοήσουσι. Πείθομαι γὰρ ὅτι εἷς ἕκαστος τὰ ἴδια ἔργα ἐπιγνοὺς καὶ φοβηθεὶς τὸν θεὸν μετανοήσει. Ἀποκριθείς μοι λέγει Ὅσοι, φησίν, ἐξ ὅλης καρδίας αὐτῶν καθαρίσουσιν ἑαυτοὺς ἀπὸ τῶν πονηριῶν αὐτῶν τῶν προειρημένων καὶ μηκέτι μηδὲν προσθῶσι ταῖς ἁμαρτίαις αὐτῶν, λήψονται ἴασιν παρὰ τοῦ κυρίου τῶν προτέρων ἁμαρτιῶν, ἐὰν μὴ διψυχήσωσιν ἐπὶ ταῖς ἐντολαῖς ταύταις, καὶ ζήσονται τῷ θεῷ. Σὺ δὲ πορεύου ἐν ταῖς ἐντολαῖς μου, καὶ ζῆθι. Ταῦτά μοι δείξας καὶ λαλήσας πάντα λέγει μοι Τὰ δὲ λοιπά σοι δείξω μετ' ὀλίγας ἡμέρας.

I. Μετὰ[1] τὸ γράψαι με τὰς ἐντολὰς καὶ παραβολὰς τοῦ ποιμένος, τοῦ ἀγγέλου τῆς μετανοίας, ἦλθε πρός με καὶ λέγει μοι Θέλω σοι

---

2) ita haec corrupte in cod. leguntur.
3) -ται syllaba deest in apogr.

Cap. X. 1) [ἐξή]μαρτον: ita apogr.
Sim. IX. 1) Cf. notam ad initium Sim. VIII.

δεῖξαι ὅσα σοι ἔδειξε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τὸ λαλῆσαν μετὰ σοῦ ἐν μορφῇ τῆς Ἐκκλησίας· ἐκεῖνο γὰρ τὸ πνεῦμα ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ ἐστίν. Ἐπειδὴ γὰρ ἀσθενέστερος τῇ σαρκὶ ἦς, οὐκ ἐδηλώθη σοι δι' ἀγγέλου, ὅτε οὖν[2] ἐνεδυναμώθης διὰ τοῦ πνεύματος καὶ ἴσχυσας τῇ ἰσχύϊ σου ὥστε δύνασθαί σε οἱ ἄγγελοι[3] ἰδεῖν. Τότε μὲν οὖν ἐφανερώθη σοι διὰ τῆς Ἐκκλησίας ἡ οἰκοδομὴ τοῦ πύργου καλῶς καὶ σεμνῶς· πάντα ὡς ὑπὸ παρθένου ἑώρακας· νῦν δὲ ὑπὸ ἀγγέλου βλέπεις διὰ τοῦ αὐτοῦ μὲν πνεύματος· δεῖ δέ σε παρ' ἐμοῦ ἀκριβέστερον πάντα μαθεῖν· εἰς τοῦτο γὰρ καὶ ἐδόθην ὑπὸ τοῦ ἐνδόξου ἀγγέλου εἰς τὸν οἶκόν σου κατοικῆσαι, ἵνα δυνατῶς πάντα ἴδῃς, μηδὲν δειλαινόμενος ὡς καὶ τὸ πρότερον. Καὶ ἀπήγαγέ με εἰς τὴν Ἀρκαδίαν, εἰς ὄρος τι μαστῶδες, καὶ ἐκάθισέ με ἐπὶ τὸ ἄκρον τοῦ ὄρους καὶ ἔδειξέ μοι πεδίον μέγα, κύκλῳ δὲ τοῦ πεδίου ὄρη δώδεκα, ἄλλην καὶ ἄλλην ἰδέαν ἔχοντα τὰ ὄρη· τὸ πρῶτον ἦν μέλαν ὡς ἀσβόλη· τὸ δεύτερον ψιλόν, βοτάνας μὴ ἔχον· τὸ δὲ τρίτον ἀκανθῶν καὶ τριβόλων πλῆρες· τὸ δὲ τέταρτον βοτάνας ἔχον ἡμιξήρους, τὰ μὲν ἐπάνω τῶν βοτανῶν χλωρά, τὰ δὲ πρὸς ταῖς ῥίζαις ξηρά· τινὲς δὲ βοτάναι, ὅταν ὁ ἥλιος ἐπικαύσει,[4] ξηραὶ ἐγένοντο· τὸ δὲ ὄρος τραχὺ λίαν ἦν, βοτάνας ἔχον ξηράς· τὸ δὲ πέμπτον ὄρος ἔχον βοτάνας χλωρὰς καὶ τραχὺ ὄν. Τὸ δὲ ἕκτον ὄρος σχισμῶν ὅλον ἔγεμεν, ὧν μὲν μικρῶν, ὧν δὲ μεγάλων· εἶχον δὲ βοτάνας αἱ σχισμαί· οὐ λίαν δὲ ἦσαν εὐθαλεῖς αἱ βοτάναι, μᾶλλον δὲ ὡς μεμαρασμέναι ἦσαν. Τὸ δὲ ἕβδομον ὄρος εἶχε βοτάνας ἱλαράς, καὶ ὅλον τὸ ὄρος εὐθηνοῦν ἦν, καὶ πᾶν γένος κτηνῶν καὶ ὀρνέων ἐνέμοντο εἰς τὸ ὄρος ἐκεῖνο· καὶ ὅσον ἐβόσκοντο τὰ κτήνη καὶ τὰ πετεινά, μᾶλλον καὶ μᾶλλον αἱ βοτάναι τοῦ ὄρους ἐκείνου ἔθαλλον. Τὸ δὲ ὄγδοον ὄρος πηγῶν πλῆρες ἦν, καὶ πᾶν γένος τῆς κτίσεως[5] τοῦ κυρίου ἐποτίζοντο ἐκ τῶν πηγῶν τοῦ ὄρους ἐκείνου. Τὸ δὲ ἔννατον[6] ὄρος εἶχε δένδρα μέγιστα καὶ ὅλον κατάσκιον ἦν, καὶ ὑπὸ τὴν σκέπην τῶν δένδρων πρόβατα κατέκειντο ἀναπαυόμενα καὶ μαρυκώμενα.[7] Τὸ δὲ ἑνδέκατον ὄρος λίαν σύνδενδρον ἦν, καὶ τὰ δένδρα ἐκεῖνα κατάκαρπα ἦν, ἄλλοις καὶ ἄλλοις καρποῖς κεκοσμημένα, ἵνα ἰδών τις αὐτὰ ἐπιθυμήσῃ φαγεῖν ἐκ τῶν καρπῶν αὐτῶν. Τὸ δὲ δωδέκατον ὄρος ὅλον ἦν λευκόν, καὶ ἡ πρόσοψις αὐτοῦ ἱλαρὰ ἦν· καὶ εὐπρεπέστατον ἦν ἐν αὐτῷ τὸ ὄρος.

II. Εἰς μέσον δὲ τοῦ πεδίου ἔδειξέ μοι πέτραν μεγάλην λευκὴν ἐκ τοῦ πεδίου ἀναβεβηκέναι· ἡ δὲ πέτρα ὑψηλοτέρα ἦν τῶν ὀρέων, τετράγωνος, ὥστε δύνασθαι ὅλον τὸν κόσμον χωρῆσαι· παλαιὰ δὲ ἦν ἡ πέτρα ἐκείνη, πύλην ἐκκεκομμένην ἔχουσα· ὡς πρόσφατος δὲ ἐδόκει μοι εἶναι ἡ ἐκκόλαψις τῆς πύλης. Ἡ δὲ πύλη οὕτως ἔστιλβεν ὑπὲρ τὸν ἥλιον, ὥστε με θαυμάζειν ἐπὶ τῇ λαμπρότητι τῆς πύλης· κύκλῳ δὲ τῆς πύλης ἑστήκεισαν παρθένοι δώδεκα. Αἱ οὖν δ' αἱ εἰς τὰς γωνίας ἑστηκυῖαι ἐνδοξότεραί μοι ἐδόκουν εἶναι. Καὶ αἱ ἄλλαι δὲ

2) In ed. pr. proponitur ἕως ὅτου pro ὅτε οὖν.
3) οἱ ἄγγελοι: ita apogr.
4) ἐπικαύσει: apogr. ἐπικεκαύσει.
5) apogr. κτήσεως.
6) ἔννατον: sic apogr. In sequentibus haud dubie plura desunt.
7) sic apogr.

ἔνδοξοι ἦσαν· ἑστήκεισαν δὲ εἰς τὰ τέσσερα[1] μέρη τῆς πύλης, ἀνὰ μέσον αὐτῶν ἀνὰ δύο παρθένοι. Ἐνδεδυμέναι δὲ ἦσαν λινοῦς χιτῶνας καὶ περιεζωσμέναι εὐπρεπῶς, ἔξω τοὺς ὤμους ἔχουσαι τοὺς δεξιοὺς ὡς μέλλουσαι φορτίον τι βαστάζειν· οὕτως ἕτοιμοι ἦσαν· λίαν γὰρ ἱλαραὶ ἦσαν καὶ πρόθυμοι. Μετὰ τὸ ἰδεῖν με ταῦτα ἐθαύμαζον ἐν ἑαυτῷ, ὅτι μεγάλα καὶ ἔνδοξα πράγματα βλέπω· καὶ πάλιν διηπόρουν ἐπὶ ταῖς παρθένοις, ὅτι τρυφεραὶ οὕτως οὖσαι ἀνδρείως ἑστήκεισαν ὡς μέλλουσαι ὅλον τὸν οὐρανὸν βαστάζειν. Καὶ λέγει μοι ὁ ποιμήν· Τί ἐν σεαυτῷ διαλογίζῃ καὶ διαπορῇ, καὶ σεαυτῷ λύπην ἐπισπᾶσαι; Ὅσα γὰρ οὐ δυνήσῃ[2] νοῆσαι, μὴ ἐπιχείρει συνετὸς ὤν, ἀλλ' ἐρώτα τὸν κύριον, ἵνα λαβὼν τὴν σύνεσιν νοῇς αὐτά. Τὰ ὀπίσω σου ἰδεῖν οὐ δύνῃ, τὰ δὲ ἔμπροσθέν σου βλέπεις· ἃ οὖν ἰδεῖν οὐ δύνασαι, ἔασον καὶ μὴ στρέβλου σεαυτόν. Ἃ δὲ βλέπεις, ἐκείνων κατακυρίευε, καὶ περὶ τῶν λοιπῶν μὴ περιεργάζου· πάντα δέ σοι ἐγὼ δηλώσω, ὅσα ἐάν σοι δείξω. Ἔκβαλε οὖν τοῖς λοιποῖς.[3]

III. Εἶδον ἓξ ἄνδρας ἐληλυθότας ὑψηλοὺς καὶ ἐνδόξους καὶ ὁμοίους τῇ ἰδέᾳ· καὶ ἐκάλεσαν πλῆθός τι ἀνδρῶν· κἀκεῖνοι δὲ οἱ ἐληλυθότες ὑψηλοὶ ἦσαν ἄνδρες καὶ καλοὶ καὶ δυνατοί· καὶ ἐκέλευσαν αὐτοὺς οἱ ἓξ ἄνδρες οἰκοδομεῖν ἐπάνω τῆς πέτρας πύργον τινά. Ἦν δὲ θόρυβος τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων μέγας τῶν ἐληλυθότων οἰκοδομεῖν τὸν πύργον ὧδε κἀκεῖσε περιτρεχόντων κύκλῳ τῆς πύλης· αἱ δὲ παρθένοι[1] ἑστήκεισαν κύκλῳ τῆς πύλης, ἔλεγον τοῖς ἀνδράσι σπεύδειν τὸν πύργον οἰκοδομεῖσθαι· ἐκπεπετάκεισαν δὲ τὰς χεῖρας αἱ παρθένοι ὡς μέλλουσαί τι λαμβάνειν παρὰ τῶν ἀνδρῶν. Οἱ δὲ ἓξ ἄνδρες ἐκέλευον ἐκ βυθοῦ[2] τινὸς λίθους ἀναβαίνειν καὶ ὑπάγειν εἰς τὴν οἰκοδομὴν τοῦ πύργου. Ἀνέβησαν δὲ λίθοι ι' τετράγωνοι λαμπροί,[3] λελατομημένοι· οἱ δὲ ἓξ ἄνδρες ἐκάλουν τὰς παρθένους καὶ ἐκέλευσαν αὐτὰς τοὺς λίθους πάντας τοὺς μέλλοντας εἰς τὴν οἰκοδομὴν ὑπάγειν τοῦ πύργου βαστάζειν καὶ διαπορεύεσθαι διὰ τῆς πύλης, καὶ ἐπιδιδόναι τοῖς ἀνδράσι τοῖς μέλλουσιν οἰκοδομεῖν τὸν πύργον. Αἱ δὲ παρθένοι τοὺς δέκα λίθους τοὺς πρώτους, τοὺς ἐκ τοῦ βυθοῦ ἀναβάντας, ἐπήνυον[4] ἀλλήλαις, καὶ κατὰ ἕνα λίθον ἐβάσταζον ὁμοῦ.

IV. Καθὼς δὲ ἐστάθησαν ὁμοῦ κύκλῳ τῆς πύλης, οὕτως ἐβάσταζον αἱ δοκοῦσαι δυναταὶ εἶναι, καὶ ὑπὸ τὰς γωνίας τοῦ λίθου ὑποδεδυκυῖαι ἦσαν· αἱ δὲ ἄλλαι ἐκ τῶν πλευρῶν τοῦ λίθου ὑποδεδύκεισαν· καὶ οὕτως ἐβάσταζον πάντας τοὺς λίθους· διὰ δὲ τῆς πύλης ἔφερον αὐτοὺς καθὼς ἐκελεύσθησαν, καὶ ἐπεδίδουν τοῖς ἀνδράσιν εἰς τὸν πύργον· ἐκεῖνοι δὲ ἔχοντες τοὺς λίθους ᾠκοδόμουν. Ἡ οἰκοδομὴ δὲ τοῦ πύργου ἐγένετο ἐπὶ τὴν πέτραν τὴν μεγάλην. Καὶ ἐπάνω τῆς πύλης ἡρμόσθησαν οἱ [ι']¹ λίθοι ἐκεῖνοι, θεμέλιον τῆς οἰκοδομῆς τοῦ

Cap. II. 1) τέσσερα: ita apogr.

2) δυνήσῃ in apogr. suprascriptum habet δύνασε.

3) ita haec apogr.

Cap. III. 1) Ed. pr. h. l. addi vult αἵ.

2) βυθοῦ: apogr. βυθόν ut videtur.

3) deesse videtur μή, ut iam notatum in ed. pr.

4) ita corrupte apogr. Videtur ἐπετίθουν vel simile quid substituendum. Ed. pr. ad exemplum Sim. ἐδείκνυον.

Cap. II. 1) ι', item postea ι' cum ed. pr. supplevimus.

πύργον· ἡ δὲ πέτρα καὶ ἡ πύλη ἦν βαστάζουσα ὅλον τὸν πύργον. Μετὰ δὲ τοὺς ι΄ λίθους ἄλλοι ἀνέβησαν ἐκ τοῦ βυθοῦ κ[ε΄] λίθοι· καὶ οὗτοι ἡρμόσθησαν εἰς τὴν οἰκοδομὴν τοῦ πύργου, βασταζόμενοι ὑπὸ τῶν παρθένων καθὼς καὶ οἱ πρότερον. Μετὰ δὲ τούτους ἀνέβησαν λε΄· καὶ οὗτοι ὁμοίως ἡρμόσθησαν εἰς τὸν πύργον. Μετὰ δὲ τούτους ἕτεροι ἀνέβησαν λίθοι μ΄· καὶ οὗτοι πάντες ἐβλήθησαν εἰς τὴν οἰκοδομὴν τοῦ πύργου. Καὶ ἐπαύσαντο ἐκ τοῦ βυθοῦ ἀναβαίνοντες· ἐπαύσαντο δὲ καὶ οἱ οἰκοδομοῦντες μικρόν. Καὶ πάλιν ἐπέταξαν οἱ ἓξ ἄνδρες τῷ πλήθει τοῦ ὄχλου ἐκ τῶν ὀρέων παραφέρειν λίθους εἰς τὴν οἰκοδομὴν τοῦ πύργου· παρεφέροντο οὖν ἐκ πάντων τῶν ὀρέων χρόαις ποικίλαις λελατομημένοι ὑπὸ τῶν ἀνδρῶν, καὶ ἐπεδίδοντο ταῖς παρθένοις, αἱ δὲ παρθένοι διέφερον αὐτοὺς διὰ τῆς πύλης καὶ ἐπεδίδουν εἰς τὴν οἰκοδομὴν τοῦ πύργου. Καὶ ὅταν εἰς τὴν οἰκοδομὴν ἐτέθησαν οἱ λίθοι οἱ ποικίλοι, ὅμοιοι ἐγένοντο λευκοί, καὶ τὰς χρόας τὰς ποικίλας ἤλλασσον·[2] τινὲς δὲ λίθοι ἐπεδίδοντο ὑπὸ τῶν ἀνδρῶν εἰς τὴν οἰκοδομήν, καὶ οὐκ ἐγίνοντο λαμπροί, ἀλλ' οἷοι ἐτέθησαν, τοιοῦτοι καὶ εὑρέθησαν· οὐ γὰρ ἦσαν ἀπὸ[3] τῶν παρθένων ἐπιδεδομένοι, οὐδὲ διὰ τῆς πύλης παρενηνεγμένοι. Οὗτοι οὖν οἱ λίθοι ἀπρεπεῖς ἦσαν ἐν τῇ οἰκοδομῇ τοῦ πύργου. Ἰδόντες δὲ οἱ ἓξ ἄνδρες τοὺς λίθους τοὺς ἀπρεπεῖς ἐν τῇ οἰκοδομῇ, ἐκέλευσαν αὐτοὺς ἀρθῆναι καὶ ἀπενεχθῆναι[4] κάτω εἰς τὸν ἴδιον τόπον ὅθεν ἠνέχθησαν[5].....[6] λέγουσι τοῖς ἀνδράσι τοῖς παρεκφέρουσι τοὺς λίθους Ὅλως[7] ὑμεῖς μὴ ἐπιδίδοτε εἰς τὴν οἰκοδομὴν λίθους· τίθετε[8] δὲ αὐτοὺς παρὰ τὸν πύργον, ἵνα αἱ παρθένοι διὰ τῆς πύλης παρενέγκωσιν αὐτοὺς καὶ ἐπιδιδῶσιν εἰς τὴν οἰκοδομήν. Ἐὰν γάρ, φασίν,[9] διὰ τῶν χειρῶν τῶν παρθένων τούτων μὴ παρενεχθῶσι διὰ τῆς πύλης, τὰς χρόας αὐτῶν ἀλλάξαι οὐ δύνανται· μὴ κοπιᾶτε οὖν, φασίν, εἰς μάτην.

V. Καὶ ἐτελέσθη τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἡ οἰκοδομή· οὐκ ἀπετελέσθη δὲ ὁ πύργος· ἔμελλε γὰρ πάλιν ἐποικοδομεῖσθαι· καὶ ἐγένετο ἀνοχὴ τῆς οἰκοδομῆς. Ἐκέλευσαν δὲ οἱ ἓξ ἄνδρες τοὺς οἰκοδομοῦντας ἀναχωρῆσαι μικρὸν πάντας καὶ ἀναπαυθῆναι· ταῖς δὲ παρθένοις ἐπέταξαν ἀπὸ τοῦ πύργου μὴ ἀναχωρῆσαι. Ἐδόκει δέ μοι τὰς παρθένους καταλελεῖφθαι τοῦ φυλάσσειν τὸν πύργον. Μετὰ δὲ τὸ ἀναχωρῆσαι πάντας καὶ ἀναπαυθῆναι λέγω τῷ ποιμένι Τί ὅτι, φημί, κύριε, οὐ συνετελέσθη ἡ οἰκοδομὴ τοῦ πύργου; Οὔπω, φησί, δύναται ἀποτελεσθῆναι ὁ πύργος, ἐὰν μὴ ἔλθῃ ὁ κύριος αὐτοῦ καὶ δοκιμάσῃ τὴν οἰκοδομὴν ταύτην, ἵνα, ἐάν τινες λίθοι σαπροὶ εὑρεθῶσιν, ἀλλάξῃ αὐτούς· πρὸς[1] γὰρ τὸ ἐκείνου θέλημα οἰκοδομεῖται ὁ πύργος. Ἤθελον, φημί, κύριε, τούτου τοῦ πύργου γνῶναι τί ἐστιν ἡ οἰκοδομὴ αὕτη, καὶ περὶ τῆς πέτρας καὶ πύλης καὶ τῶν ὀρέων, καὶ τῶν παρθένων, καὶ τῶν λίθων τῶν ἐκ τοῦ βυθοῦ ἀναβεβηκότων καὶ μὴ λελατομημένων, ἀλλ' οὕτως ἀπελθόντων

2) apogr. ἤλασσον.
3) sic apogr.
4) apogr. ἀπηχθῆναι.
5) apogr. ἠνεώχθησαν.
6) Ista puncta in ipso apogr. sunt.
7) apogr. ὅλους.
8) τίθετε: sic ex apogr. hausimus, nisi quod ibi est τίθεται ex eoque correctum τίθετε.
9) φασίν: apogr. φησίν, sed infra recte φασίν.

Cap. V. 1) πρὸς apogr., supra-scripto παρά.

εἰς τὴν οἰκοδομήν· διὰ τί πρῶτον εἰς τὰ θεμέλια ι΄[2] λίθοι ἐτέθησαν, εἶτα κε΄,[3] εἶτα λε΄, εἶτα μ΄, καὶ περὶ τῶν λίθων τῶν ἀπεληλυθότων εἰς τὴν οἰκοδομὴν καὶ πάλιν ἠρμένων καὶ εἰς τόπον ἴδιον ἀποτεθειμένων· περὶ πάντων τούτων ἀνάπαυσον τὴν ψυχήν μου, κύριε, καὶ γνώρισόν μοι αὐτά. Ἐάν, φησί, κενόσπουδος μὴ εὑρεθῇς, πάντα γνώσῃ. Μετ᾽ ὀλίγας γὰρ ἡμέρας ἤλθομεν εἰς τὸν τόπον οὗ κεκαθίκαμεν, καὶ λέγει μοι Ἄγωμεν παρὰ[4] τὸν πύργον· ὁ γὰρ αὐθέντης[5] τοῦ πύργου ἔρχεται κατανοῆσαι αὐτόν. Καὶ ἤλθομεν πρὸς τὸν πύργον· καὶ ὅλως οὐδεὶς ἦν πρὸς αὐτὸν εἰ μὴ αἱ παρθένοι μόναι· καὶ ἐπερωτᾷ ὁ ποιμὴν τὰς παρθένους, εἰ ἄρα παραγεγόνει ὁ δεσπότης τοῦ πύργου. Αἱ δὲ ἔφησαν μέλλειν αὐτὸν ἔρχεσθαι κατανοῆσαι τὴν οἰκοδομήν.

VI. Καὶ ἰδοὺ μετὰ μικρὸν βλέπω παράταξιν πολλῶν ἀνδρῶν ἐρχομένων· καὶ εἰς τὸ μέσον ἀνήρ τις ὑψηλὸς τῷ μεγέθει, ὡς τὸν πύργον ὑπερέχειν. Καὶ οἱ ἓξ ἄνδρες οἱ εἰς τὴν οἰκοδομὴν ἐργασάμενοι μετ᾽ αὐτοῦ ἦσαν, καὶ ἕτεροι πολλοὶ κύκλῳ αὐτοῦ ἔνδοξοι· αἱ δὲ παρθένοι αἱ τηροῦσαι τὸν πύργον προσδραμοῦσαι κατεφίλησαν αὐτόν, καὶ ἤρξαντο[1] ἐγγὺς αὐτοῦ περιπατεῖν κύκλῳ τοῦ πύργου. Κατενόει δὲ ὁ ἀνὴρ ἐκεῖνος τὴν οἰκοδομὴν ἀκριβῶς, ὥστε αὐτὸν καθ᾽ ἕνα λίθον ψηλαφᾶν· κρατῶν δέ τινα ῥάβδον τῇ χειρὶ κατὰ ἕνα λίθον τῶν ᾠκοδομημένων τρὶς ἔτυπτε· καὶ ὅταν ἐπάτασσεν, ἐγένοντο αὐτῶν τινὲς μέλανες ὡσεὶ ἀσβόλη, τινὲς δὲ ἐψωριακότες, τινὲς δὲ σχισμὰς ἔχοντες, τινὲς δὲ κολοβοί, τινὲς δὲ οὔτε λευκοὶ οὔτε μέλανες, τινὲς δὲ τραχεῖς καὶ μὴ συμφωνοῦντες τοῖς ἑτέροις λίθοις, τινὲς δὲ σπίλους ἔχοντες· αὗται ἦσαν αἱ ποικιλίαι τῶν λίθων τῶν σαπρῶν εὑρεθέντων εἰς τὴν οἰκοδομήν. Ἐκέλευσεν οὖν πάντας τούτους ἐκ τοῦ πύργου μετενεχθῆναι καὶ τεθῆναι παρὰ τὸν πύργον, καὶ ἑτέρους ἐνεχθῆναι λίθους καὶ ἐκβληθῆναι εἰς τὸν τόπον αὐτῶν. Καὶ ἐκ μὲν τῶν ὀρέων οὐκ ἐκέλευσεν ἐνεχθῆναι. Καὶ ὠρύγη τὸ πεδίον, καὶ εὑρέθησαν λίθοι λαμπροὶ τετράγωνοι, τινὲς δὲ καὶ στρογγύλοι· ὅσοι δέ ποτε[2] ἦσαν λίθοι ἐν τῷ πεδίῳ ἐκείνῳ, πάντες ἠνέχθησαν, καὶ διὰ τῆς πύλης ἐβαστάζοντο ὑπὸ τῶν παρθένων· καὶ ἐλατομήθησαν οἱ τετράγωνοι λίθοι, καὶ ἐτέθησαν εἰς τὸν τόπον τῶν ἠρμένων· οἱ δὲ στρογγύλοι οὐκ ἐτέθησαν εἰς τὴν οἰκοδομήν, ὅτι σκληροὶ ἦσαν εἰς τὸ λατομηθῆναι αὐτούς, καὶ βραδέως ἐγένοντο.[3] Ἐτέθησαν δὲ παρὰ τὸν πύργον, ὡς μελλόντων αὐτῶν λατομεῖσθαι καὶ τίθεσθαι εἰς τὴν οἰκοδομήν· λίαν γὰρ λαμπροὶ ἦσαν.

VII. Ταῦτα οὖν συντελέσας ὁ ἀνὴρ ὁ ἔνδοξος καὶ κύριος ὅλου τοῦ πύργου προσεκαλέσατο τὸν ποιμένα, καὶ παρέδωκεν αὐτῷ τοὺς λίθους πάντας τοὺς παρὰ τὸν πύργον κειμένους, τοὺς ἀποβεβλημένους ἐκ τῆς οἰκοδομῆς, καὶ λέγει αὐτῷ Ἐπιμελῶς καθάρισον τοὺς λίθους πάντας καὶ θὲς αὐτοὺς εἰς τὴν οἰκοδομὴν τοῦ πύργου, τοὺς δυναμένους

---

2) apogr. οἱ pro ι΄.

3) κε΄: apogr. κύριε. Putabat igitur scriba κε compendium esse vocis κύριε.

4) apogr. παρὰ, suprascripto πρὸς.

5) αὐθέντης: ita apogr., quamquam ista vox difficilis lectu est. Sim. cum eoque ed. pr. substituit κύριος.

Cap. VI. 1) ἤρξαντο: apogr. vitiose ἤρξατο.

2) ὅσοι δέ ποτε: ita ex apogr.

3) ita apogr. corrupte.

ἁρμόσαι τοῖς λοιποῖς· τοὺς δὲ μὴ ἁρμόζοντας ῥίψον[1] μακρὰν ἀπὸ τοῦ πύργου·[2] μετὰ πάντων ὧν ἐληλύθει. Αἱ δὲ παρθένοι κύκλῳ τοῦ πύργου εἱστήκεισαν[3] τηροῦσαι αὐτόν. Λέγω τῷ ποιμένι πάλιν Οὗτοι οἱ λίθοι δύνανται εἰς τὴν οἰκοδομὴν τοῦ πύργου ἀπελθεῖν ἀποδεδοκιμασμένοι; Ἀποκριθεὶς μοι λέγει Βλέπεις, φησί, τοὺς λίθους τούτους; Βλέπω, φημί, κύριε. Ἐγώ, φησί, τὸ πλεῖστον μέρος τῶν λίθων τούτων λατομήσω καὶ βάλλω[4] εἰς τὴν οἰκοδομήν, καὶ ἁρμόσουσι μετὰ τῶν λοιπῶν λίθων. Πῶς, φημί, κύριε, δύνανται περικοπέντες τὸν αὐτὸν τόπον πληρῶσαι; Ἀποκριθεὶς λέγει μοι Ὅσοι μικροὶ εὑρεθήσονται, εἰς μέσον[5] τῆς οἰκοδομῆς βληθήσονται, ὅσοι δὲ μείζονες, ἐξώτεροι τεθήσονται καὶ συγκρατήσουσιν αὐτούς. Ταῦτά μοι λαλήσας λέγει μοι Ἄγωμεν, καὶ μετὰ ἡμέρας δύο ἔλθωμεν καὶ καθαρίσωμεν τοὺς λίθους τούτους, καὶ βάλωμεν αὐτοὺς εἰς τὴν οἰκοδομήν· τὰ γὰρ κύκλῳ τοῦ πύργου πάντα καθαρισθῆναι δεῖ, μήποτε ὁ δεσπότης ἐξάπινα ἔλθῃ καὶ τὰ παρὰ τὸν πύργον ῥυπαρὰ εὕρῃ καὶ προσοχθίσῃ,[6] καὶ οὗτοι οἱ λίθοι οὐκ ἀπελεύσονται εἰς τὴν οἰκοδομὴν τοῦ πύργου, κἀγὼ ἀμελὴς δόξω εἶναι[7] παρὰ τοῦ δεσπότου.[8] Καὶ μετὰ ἡμέρας δύο ἤλθομεν[9] πρὸς τὸν πύργον, καὶ λέγει μοι Κατανοήσωμεν τοὺς λίθους πάντας, καὶ ἴδωμεν τοὺς δυναμένους εἰς τὴν οἰκοδομὴν ἀπελθεῖν. Λέγω αὐτῷ Κύριε, κατανοήσωμεν.

VIII. Καὶ ἀρξάμενοι πρῶτον τοὺς μέλανας κατανοοῦμεν λίθους. καὶ οἷοι ἐκ τῆς οἰκοδομῆς ἐτέθησαν, τοιοῦτοι καὶ εὑρέθησαν· καὶ ἐκέλευσεν αὐτοὺς ὁ ποιμὴν ἐκ τοῦ πύργου μετενεχθῆναι καὶ χωρισθῆναι. Εἶτα κατενόησε τοὺς ἐψωριακότας, καὶ λαβὼν ἐλατόμησε πολλοὺς ἐξ αὐτῶν, καὶ ἐκέλευσε τὰς παρθένους ἆραι αὐτοὺς καὶ βαλεῖν εἰς τὴν οἰκοδομήν. Καὶ ἦραν αὐτοὺς αἱ παρθένοι, καὶ ἔθηκαν εἰς τὴν οἰκοδομὴν τοῦ πύργου μέσην.[1] Τοὺς δὲ λοιποὺς ἐκέλευσε μετὰ τῶν μελάνων τεθῆναι· καὶ γὰρ καὶ οὗτοι μέλανες εὑρέθησαν. Εἶτα κατενόει τοὺς τὰς σχισμὰς ἔχοντας· καὶ ἐκ τούτων πολλοὺς ἐλατόμησε καὶ ἐκέλευσε διὰ τῶν παρθένων εἰς τὴν οἰκοδομὴν ἀπενεχθῆναι· ἐξώτεροι δὲ ἐτέθησαν, ὅτι ὑγιέστεροι εὑρέθησαν· οἱ δὲ λοιποὶ διὰ τὸ πλῆθος τῶν σχισμάτων οὐκ ἠδυνήθησαν λατομηθῆναι. Διὰ ταύτην οὖν τὴν αἰτίαν ἀπεβλήθησαν ἀπὸ τῆς οἰκοδομῆς τοῦ πύργου. Εἶτα κατενόει τοὺς κολοβούς· καὶ εὑρέθησαν πολλοὶ ἐν αὐτοῖς μέλανες, τινὲς δὲ σχισμὰς μεγάλας πεποιηκότες· καὶ ἐκέλευσε καὶ τούτους τεθῆναι μετὰ τῶν ἀποβεβλημένων· τοὺς δὲ περισσεύοντας αὐτῶν καθαρίσας καὶ λατομήσας ἐκέλευσεν εἰς τὴν οἰκοδομὴν τεθῆναι. Αἱ δὲ παρθένοι αὐτοὺς ἄρασαι εἰς μέσην τὴν οἰκοδομὴν τοῦ πύργου ἥρμοσαν· ἀσθενέστεροι γὰρ ἦσαν. Εἶτα κατενόει τοὺς ἡμίσεις λευκούς, ἡμίσεις δὲ μέλανας, καὶ πολλοὶ ἐξ αὐτῶν εὑρέθησαν μέλανες· ἐκέλευσε δὲ καὶ τούτους ἀρθῆναι μετὰ τῶν

Cap. VII. 1) hoc accentu apogr.
2) textus mancus est.
3) apogr. εἰστήκεισαν, super εἰ posito ἑ.
4) βάλλω: sic apogr.
5) apogr. εἰς μέσην sequente τῆς οἰκοδομῆς. Infra vero bis est εἰς μέσην τὴν οἰκοδομήν.
6) προσοχθίσῃ: apogr. προσωχθίσω.
7) εἶναι: apogr. εἶμαι.
8) ita apogr.
9) apogr. ἔλθομεν.

Cap. VIII. 1) μέσην potius quam μέσον in apogr. est.

ἀποβεβλημένων. Οἱ δὲ λοιποὶ πάντας ἤρθησαν ὑπὸ τῶν παρθένων· λευκοὶ γὰρ ὄντες ἡρμόσθησαν ὑπ' αὐτῶν τῶν παρθένων εἰς τὴν οἰκοδομήν· ἐξώτεροι δὲ ἐτέθησαν, ὅτι ὑγιεῖς εὑρέθησαν, ὥστε δύνασθαι αὐτοὺς κρατεῖν τοὺς εἰς τὸ μέσον τεθέντας· ὅλως γὰρ ἐξ αὐτῶν οὐδὲν ἐκολοβώθη. Εἶτα κατενόει τοὺς τραχεῖς καὶ σκληρούς, καὶ [οὐκ][2] ὀλίγοι ἐξ αὐτῶν ἀπεβλήθησαν διὰ τὸ μὴ δύνασθαι λατομηθῆναι· σκληροὶ γὰρ λίαν εὑρέθησαν· οἱ δὲ λοιποὶ αὐτῶν ἐλατομήθησαν καὶ ἤρθησαν ἀπὸ τῶν παρθένων, καὶ εἰς μέσην τὴν οἰκοδομὴν τοῦ πύργου ἡρμόσθησαν· ἀσθενέστεροι γὰρ ἦσαν. Εἶτα κατενόει τοὺς ἔχοντας τοὺς σπίλους, καὶ ἐκ τούτων ἐλάχιστοι ἐμελάνωσαν[3] καὶ ἀπεβλήθησαν πρὸς τοὺς λοιπούς. Οἱ δὲ περισσεύοντες λαμπροὶ καὶ ἐκεῖνοι εὑρέθησαν· καὶ οὗτοι ἡρμόσθησαν ὑπὸ τῶν παρθένων εἰς τὴν οἰκοδομήν· ἐξώτεροι δὲ ἐτέθησαν διὰ τὴν ἰσχυρότητα αὐτῶν.

IX. Εἶτα ἦλθε κατανοῆσαι τοὺς λευκοὺς καὶ στρογγύλους λίθους, καὶ λέγει μοι Τί ποιοῦμεν περὶ τούτων τῶν λίθων; Τί, φημί, ἐγὼ γινώσκω, κύριε; Οὐδὲν οὖν ἐπινοεῖς περὶ αὐτῶν; Ἐγώ, φημί, κύριε, ταύτην τὴν τέχνην οὐκ ἔχω· οὐδὲ λατόμος εἰμί, οὐδὲ δύναμαι νοῆσαι. Οὐ βλέπεις αὐτούς, φησί, λίαν στρογγύλους ὄντας; Καὶ ἐὰν αὐτοὺς θελήσω τετραγώνους ποιῆσαι, πολὺ δεῖ ἀπ' αὐτῶν ἀποκοπῆναι· δεῖ δὲ ἐξ αὐτῶν ἐξ ἀνάγκης τινὰς εἰς τὴν οἰκοδομὴν τεθῆναι. Εἰ οὖν, φημί, κύριε, ἀνάγκη ἐστί, τί σεαυτὸν βασανίζεις, καὶ οὐκ ἐκλέγῃ εἰς τὴν οἰκοδομὴν οὓς θέλεις, καὶ ἁρμόζεις εἰς αὐτήν; Ἐξελέξατο ἐξ αὐτῶν τοὺς μείζονας καὶ λαμπρούς, καὶ ἐλατόμησεν αὐτούς· αἱ δὲ παρθένοι ἄρασαι ἥρμοσαν εἰς τὰ ἐξώτερα μέρη τῆς οἰκοδομῆς. Οἱ δὲ λοιποὶ οἱ περισσεύσαντες ἤρθησαν, καὶ ἀπετέθησαν εἰς τὸ πεδίον ὅθεν ἠνέχθησαν· οὐκ ἀπεβλήθησαν δέ, ὅτι, φησί, λείπει τῷ πύργῳ[1] ἔτι μικρὸν οἰκοδομηθῆναι. Πάντας δὲ θέλει ὁ δεσπότης τοῦ πύργου τούτους ἁρμοσθῆναι τοὺς λίθους εἰς τὴν οἰκοδομήν, ὅτι λαμπροί εἰσι λίαν. Ἐκλήθησαν δὲ γυναῖκες δώδεκα, εὐειδέσταται τῷ χαρακτῆρι, μέλανα ἐνδεδυμέναι, καὶ τὰς τρίχας λελυμέναι. Ἐδοκοῦσαν δέ μοι αἱ γυναῖκες αὗται ἄγριαι εἶναι. Ἐκέλευσε δὲ αὐτὰς ὁ ποιμὴν ἆραι τοὺς λίθους τοὺς ἀποβεβλημένους ἐκ τῆς οἰκοδομῆς καὶ ἀπενεγκεῖν αὐτοὺς εἰς τὰ ὄρη ὅθεν καὶ ἠνέχθησαν. Αἱ δὲ ἱλαραὶ ἦραν, καὶ ἀπήνεγκαν πάντας τοὺς λίθους, καὶ ἔθηκαν ὅθεν ἐλήφθησαν. Καὶ μετὰ τὸ ἀρθῆναι πάντας τοὺς λίθους καὶ μηκέτι κεῖσθαι λίθον κύκλῳ τοῦ πύργου, λέγει μοι ὁ ποιμήν Κυκλώσωμεν τὸν πύργον, καὶ ἴδωμεν μή τι ἐλάττωμά ἐστιν ἐν αὐτῷ. Καὶ ἐκύκλωσα[2] ἐγὼ μετ' αὐτοῦ. Ἰδὼν δὲ ὁ ποιμὴν τὸν πύργον εὐπρεπῆ ὄντα τῇ οἰκοδομῇ λίαν ἱλαρὸς ἦν· ὁ γὰρ πύργος οὕτως ἦν ᾠκοδομημένος, ὥστε με ἰδόντα ἐπιθυμεῖν τὴν οἰκοδομὴν αὐτοῦ· οὕτω γὰρ ἦν ᾠκοδομημένος ὡσὰν ἐξ ἑνὸς λίθου μὴ ἔχων μίαν ἁρμογὴν ἐν ἑαυτῷ. Ἐφαίνετο δὲ ὁ λίθος ὡς ἐκ τῆς πέτρας ἐγκεκολαμμένος· μονόλιθος γάρ μοι ἐδόκει εἶναι.

X. Κἀγὼ περιπατῶν μετ' αὐτοῦ ἱλαρὸς ἤμην τοιαῦτα ἀγαθὰ βλέπων. Λέγει δέ μοι ὁ ποιμήν Ὕπαγε καὶ φέρε ἄσβεστον καὶ ὄστρακον

---

2) οὐκ deest in apogr.
3) sic apogr.

Cap. IX. 1) πύργῳ: apogr. μικρῷ.
2) apogr. ἐκύκλωσον.

λεπτόν, ἵνα τοὺς τύπους τῶν λίθων τῶν ἡρμοσμένων εἰς τὴν οἰκοδομὴν καὶ βεβλημένων ἀναπληρώσω· δεῖ γὰρ τοῦ πύργου τὰ κύκλῳ πάντα ὁμαλὰ γενέσθαι. Καὶ ἐποίησα καθὼς ἐκέλευσε, καὶ ἤνεγκα πρὸς αὐτόν. Ὑπηρέτει μοι, φησί,[1] καὶ ἐγγὺς τὸ ἔργον τελεσθήσεται. Ἐπλήρωσεν οὖν τοὺς τύπους τῶν λίθων τῶν εἰς τὴν οἰκοδομὴν ἀπεληλυθότων, καὶ ἐκέλευσε σαρωθῆναι τὰ κύκλῳ τοῦ πύργου καὶ καθαρὰ γενέσθαι· αἱ δὲ παρθένοι λαβοῦσαι σάρον ἐσάρωσαν, καὶ πάντα τὰ κό[πρια][2] ἦραν ἐκ τοῦ πύργου, καὶ ἔφεραν[3] ὕδωρ, καὶ ἐγένετο ὁ τόπος ἱλαρὸς καὶ εὐπρεπέστατος τοῦ πύργου. Λέγει μοι ὁ ποιμήν Πάντα, φησί, κεκάθα[ρται]·[4] ἐὰν ἔλθῃ ὁ κύριος ἐπισκέψασθαι τὸν πύργον, οὐκ ἔχει ἡμῶν οὐδὲν μέμψασθαι. Ταῦτα εἰπὼν ἤθελεν ὑπάγειν· ἐγὼ δὲ ἐπελαβόμην αὐτοῦ τῆς πήρας καὶ ἠρξάμην αὐτὸν ὁρκίζειν κατὰ τοῦ κυρίου, ἵνα μοι ἐπιλύσῃ ἃ ἔδειξέ μοι. Λέγει μοι Μικρὸν ἔχω ἀναπαυθῆναι,[5] καὶ πάντα σοι ἐπιλύσω· ἔκδεξαί με ὧδε ἕως ἔρχομαι. Λέγω αὐτῷ Κύριε, μόνος ὢν ὧδε τί ποιήσω; Οὐκ εἶ, φησί, μόνος· αἱ γὰρ παρθένοι αὗται μετὰ σοῦ εἰσί. Παράδος οὖν, φημί,[6] αὐταῖς με. Προσκαλεῖται αὐτὰς ὁ ποιμὴν καὶ λέγει αὐταῖς Παρατίθεμαι ὑμῖν τοῦτον ἕως ἔρχομαι· καὶ ἀπῆλθεν. Ἐγὼ δὲ ἤμην μόνος μετὰ τῶν παρθένων· ἦσαν δὲ ἱλαρώτεραι, καὶ πρὸς ἐμὲ εὖ εἶχον· μάλιστα δὲ αἱ δ΄ αἱ ἐνδοξότεραι αὐτῶν.

XI. Λέγουσί μοι αἱ παρθένοι Σήμερον ὁ ποιμὴν ὧδε οὐκ ἔρχεται. Τί οὖν, φημί, ποιήσω ἐγώ; Μέχρις ὅτου, φασίν, ἔλθῃ, περίμεινον[1] αὐτόν· καὶ ἐὰν ἔλθῃ, λαλήσει μετὰ σοῦ, ἐὰν δὲ μὴ ἔλθῃ, μενεῖς[2] μεθ᾽ ἡμῶν ὧδε ἕως ἔρχεται. Λέγω αὐταῖς Ἐκδέξομαι αὐτὸν ἕως ὀψέ· ἐὰν δὲ μὴ ἔλθῃ, ἀπελεύσομαι εἰς τὸν οἶκόν μου, καὶ πρωῒ ἐπανήξω. Αἱ δὲ ἀποκριθεῖσαι λέγουσί μοι Ἡμῖν παρεδόθης· οὐ δύνασαι ἀφ᾽ ἡμῶν ἀναχωρῆσαι. Ποῦ οὖν, φημί, μενῶ; Μεθ᾽ ἡμῶν, φασί, κοιμηθήσῃ ὡς ἀδελφός, καὶ οὐχ ὡς ἀνήρ· ἡμέτερος γὰρ ἀδελφὸς εἶ· καὶ τοῦ λοιποῦ μέλλομεν μετὰ σοῦ κατοικεῖν, λίαν γάρ σε ἀγαπῶμεν. Ἐγὼ δὲ ᾐσχυνόμην μετ᾽ αὐτῶν μένειν· καὶ ἡ δοκοῦσα πρώτη αὐτῶν εἶναι ἤρξατό με καταφιλεῖν καὶ περιάγειν κύκλῳ τοῦ πύργου καὶ παίζειν μετ᾽ ἐμοῦ. Κἀγὼ ὡσεὶ νεώτερος ἐγεγόνειν καὶ ἠρξάμην καὶ αὐτὸς παίζειν μετ᾽ αὐτῶν· αἱ μὲν γὰρ ἐχόρευον, αἱ δὲ ὠρχοῦντο, αἱ δὲ ᾖδον· ἐγὼ δὲ σιγὴν ἔχων μετ᾽ αὐτῶν κύκλῳ τοῦ πύργου περιεπάτουν, καὶ ἱλαρὸς ἤμην μετ᾽ αὐτῶν. Ὀψίας δὲ γενομένης ἤθελον εἰς τὸν οἶκον ὑπάγειν· αἱ δὲ οὐκ ἀφῆκαν, ἀλλὰ κατέσχον με· καὶ ἔμεινα μετ᾽ αὐτῶν τὴν νύκτα καὶ ἐκοιμήθην παρὰ τὸν πύργον. Ἔστρωσαν δὲ αἱ[3] παρθένοι τοὺς λινοῦς χιτῶνας ἑαυτῶν χαμαί, καὶ ἐμὲ ἀνέκλιναν εἰς τὸ μέσον αὐτῶν, καὶ οὐδὲν ὅλως ἐποίουν εἰ μὴ προσηύχοντο· κἀγὼ μετ᾽ αὐτῶν ἀδιαλείπτως προσηυχόμην, καὶ οὐκ ἔλασσον ἐκείνων· καὶ ἔχαιρον αἱ παρθένοι οὕτω μου προσευχομένου. Καὶ ἔμεινα ἐκεῖ μέχρι τῆς

---

1) φησὶ videtur secunda manu in apogr. additum.
2) κό[πρια]: in apogr. est κό[μματα].
3) ἔφεραν: sic apogr.
4) κεκάθα[ρται]: apogr. κεκαθά[ραι]: ita prorsus.
5) apogr. ἀναιρεθῆναι.
6) apogr. φησί.
Cap. XI. 1) περίμεινον: apogr. περίμενον.
2) μενεῖς: apogr. μένεις. Idemantea μοί pro μή.
3) apogr. οἱ.

αὔριον, ἕως ὥραν δευτέραν,[4] μετὰ τῶν παρθένων. Εἶτα παρῆν ὁ ποιμὴν καὶ λέγει ταῖς παρθένοις Μή τινα αὐτῷ ὕβριν πεποιήκατε; Ἐρώτα, φασίν, αὐτόν. Λέγω αὐτῷ Κύριε, εὐφράνθην μετ' αὐτῶν μείνας. Τί, φησίν, ἐδείπνησας; Ἐδείπνησα, φημί, κύριε, ῥήματα κυρίου ὅλην τὴν νύκτα. Καλῶς, φησίν, ἔλαβόν σε; Ναί, φημί, κύριε. Νῦν, φησί, τί θέλεις πρῶτον ἀκοῦσαι; Καθώς, φημί, κύριε, ἀπ' ἀρχῆς ἔδειξας. Ἐρωτῶ σε, κύριε, ἵνα, καθὼς ἄν σε[5] ἐπερωτήσω, οὕτω μοι καὶ δηλώσῃς. Καθὼς βούλῃ,[6] φησίν, οὕτω σοι καὶ ἐπιλύσω, καὶ οὐδὲν ὅλως ἀποκρύψω ἀπὸ σοῦ.

XII. Πρῶτον, φημί, πάντων, κύριε, τοῦτό μοι δήλωσον. Ἡ πέτρα καὶ ἡ πύλη τίς ἐστιν; Ἡ πέτρα, φησίν, αὕτη καὶ ἡ πύλη ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ ἐστί. Πῶς, φημί, κύριε, ἡ πέτρα παλαιά ἐστιν, ἡ δὲ πύλη καινή; Ἄκουε, φησί, καὶ σύνιε, ἀσύνετε. Ὁ μὲν υἱὸς τοῦ θεοῦ πάσης τῆς κτίσεως αὐτοῦ προγενέστερός ἐστιν, ὥστε σύμβουλον αὐτὸν γενέσθαι τῷ πατρὶ τῆς κτίσεως[1] αὐτοῦ· διὰ τοῦτο καὶ παλαιός ἐστιν. Ἡ δὲ πύλη διὰ τί καινή, φημί, κύριε; Ὅτι, φησίν, ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν τῆς συντελείας φανερὸς ἐγένετο, διὰ τοῦτο καινὴ ἐγένετο ἡ πύλη, ἵνα οἱ μέλλοντες σώζεσθαι δι' αὐτῆς εἰς τὴν βασιλείαν εἰσέλθωσι τοῦ θεοῦ. Εἶδες,[2] φησίν, τοὺς λίθους τοὺς διὰ τῆς πύλης εἰσεληλυθότας εἰς τὴν οἰκοδομὴν τοῦ πύργου, τοὺς δὲ μὴ ἐληλυθότας πάλιν ἀποβεβλημένους εἰς τὸν ἴδιον τόπον; Εἶδον, φημί, κύριε. Οὕτω, φησίν, εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ οὐδεὶς εἰσελεύσεται, εἰ μὴ λάβοι[3] τὸ ὄνομα τὸ ἅγιον αὐτοῦ. Ἐὰν γὰρ εἰς πόλιν θελήσῃς εἰσελθεῖν τινά, κἀκείνη ἡ πόλις περιτετειχισμένη κύκλῳ,[4] καὶ μίαν ἔχει[5] πύλην, μήτι δυνήσῃ[6] εἰς τὴν πόλιν ἐκείνην εἰσελθεῖν εἰ μὴ διὰ τῆς πύλης ἧς ἔχει; Πῶς γάρ, φημί, κύριε, δύναται γενέσθαι ἄλλως; Εἰ οὖν εἰς τὴν πόλιν οὐ δυνήσῃ εἰσελθεῖν εἰ μὴ διὰ τῆς πύλης αὐτῆς, οὕτω, φησί, καὶ εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ ἄλλως εἰσελθεῖν οὐ δύναται ἄνθρωπος εἰ μὴ διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ τοῦ ἠγαπημένου ὑπ' αὐτοῦ. Εἶδες, φησί, τὸν ὄχλον τὸν οἰκοδομοῦντα τὸν πύργον; Εἶδον, φημί, κύριε. Ἐκεῖνοι, φησί, πάντες ἄγγελοι ἔνδοξοί εἰσι. Τούτοις οὖν περιτετείχισται ὁ κύριος. Ἡ δὲ πύλη ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ ἐστίν· αὕτη μία εἴσοδός ἐστι πρὸς τὸν κύριον. Ἄλλως οὖν οὐδεὶς εἰσελεύσεται πρὸς αὐτὸν εἰ μὴ διὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ. Εἶδες, φησί, τοὺς ἓξ ἄνδρας καὶ τὸν μέσον αὐτῶν ἔνδοξον καὶ μέγαν ἄνδρα τὸν περιπατοῦντα παρὰ τὸν πύργον καὶ τοὺς λίθους ἀποδοκιμάσαντα[7] ἐκ τῆς οἰκοδομῆς; Εἶδον, φημί, κύριε. Ὁ ἔνδοξος, φησίν, ἀνὴρ ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ ἐστί, κἀκεῖνοι οἱ ἓξ οἱ ἔνδοξοι ἄγγελοί εἰσι δεξιὰ καὶ εὐώνυμα συγκρατοῦντες αὐτόν. Τούτων, φησί, τῶν ἀγγέλων τῶν ἐνδόξων οὐδεὶς εἰσελεύσεται πρὸς τὸν θεὸν ἄτερ αὐτοῦ· ὃς ἂν τὸ ὄνομα τοῦ θεοῦ μὴ λάβῃ, οὐκ εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ.

---

4) ἕως ὥραν δευτέραν: sic apogr.

5) σε: apogr. σοι.

6) apogr. plene scriptum habet, ipso codice ut videtur invito.

Cap. XII. 1) apogr. rursus κτήσεως. Postea apogr. κενὴ pro καινή.

2) apogr. εἶδεν.

3) λάβοι: sic apogr.

4) ante κύκλῳ Sim. in recentissimo apogr. scripsit ἦν, unde in ed. pr. editum est ᾖ, at nihil eiusmodi in veteri apogr. quod sequimur scriptum est.

5) ἔχει: sic apogr., non ἔχῃ.

6) δυνήσῃ: in apogr. σῃ suprascriptum est.

7) apogr. ἀποδοκιμάσαντας.

XIII. Ὁ δὲ πύργος, φημί, τίς ἐστιν; Ὁ πύργος, φησίν, οὗτος [ἡ][1] ἐκκλησία ἐστίν. Αἱ δὲ παρθένοι αὗται τίνες εἰσί; Ἅγια πνεύματά εἰσι· καὶ ἄλλοι ἄνθρωποι οὐ δύνανται εὑρεθῆναι εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ, ἐὰν μὴ αὗται αὐτὸν ἐνδύσωσι τὸ ἔνδυμα αὐτῶν· ἐὰν γὰρ τὸ ὄνομα μόνον λάβῃς, τὸ δὲ ἔνδυμα παρὰ τούτων μὴ λάβῃς, οὐδὲν ὠφελεῖς.[2] Αὗται γὰρ αἱ παρθένοι δυνάμεις εἰσὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ· ἐὰν τὸ ὄνομα φορῇς, τὴν δὲ δύναμιν μὴ φορῇς αὐτοῦ, εἰς μάτην ἔσῃ τὸ ὄνομα αὐτοῦ φορῶν. Τοὺς δὲ λίθους, φησίν, οὓς εἶδες ἀποβεβλημένους, αὐτοὶ τὸ μὲν ὄνομα ἐφόρεσαν, τὸν δὲ ἱματισμὸν τῶν παρθένων οὐκ ἐνεδύσαντο. Ποῖον, φημί, ἱματισμὸν[3] αὐτῶν ἐστί, κύριε; Αὐτὰ τὰ ὀνόματα, φησίν, ἱματισμός ἐστιν αὐτῶν· ὃς ἂν τὸ ὄνομα τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ φορῇ, καὶ τούτων ὀφείλει τὰ ὀνόματα φορεῖν· καὶ γὰρ αὐτὸς ὁ υἱὸς τὰ ὀνόματα τῶν παρθένων τούτων φορεῖ.[4] Ὅσους, φησί, λίθους εἶδες εἰς τὴν οἰκοδομήν,[5] τούτων τῶν παρθένων τὴν δύναμιν ἐνδεδυμένοι εἰσί. Διὰ τοῦτο βλέπεις τὸν πύργον μονόλιθον γεγονότα τῆς πέτρας. Οὕτω καὶ οἱ πιστεύσαντες τῷ κυρίῳ διὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, καὶ ἐνδιδυσκόμενοι τὰ πνεύματα ταῦτα, ἔσονται εἰς ἓν πνεῦμα, εἰς ἓν σῶμα, καὶ μία χρόα τῶν ἱματίων αὐτῶν. Τῶν τοιούτων δὲ τῶν φορούντων τὰ ὀνόματα τῶν παρθένων ἐστὶν ἡ κατοικία εἰς τὸν πύργον. Οἱ οὖν, φημί, κύριε, ἀποβεβλημένοι λίθοι διὰ τί ἀπεβλήθησαν; Διῆλθον γὰρ διὰ τῆς πύλης, καὶ διὰ τῶν χειρῶν τῶν παρθένων ἐτέθησαν εἰς τὴν οἰκοδομὴν τοῦ πύργου. Ἐπειδὴ πάντα σοι, φησί, μέλει, καὶ ἀκριβῶς ἐξετάζεις, ἄκουε περὶ τῶν ἀποβεβλημένων λίθων. Οὗτοι, φησί, πάντες τὸ ὄνομα τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ ἔλαβον, ἔλαβον δὲ καὶ τὴν δύναμιν τῶν παρθένων τούτων. Λαβόντες οὖν τὰ πνεύματα ταῦτα ἐνεδυναμώθησαν, καὶ ἦσαν μετὰ τῶν δούλων τοῦ θεοῦ, καὶ ἦν αὐτῶν ἓν πνεῦμα καὶ ἓν σῶμα καὶ ἓν ἔνδυμα· τὰ γὰρ αὐτὰ ἐφρόνουν καὶ δικαιοσύνην εἰργάζοντο. Μετὰ οὖν χρόνον τινὰ ἀνεπείσθησαν[6] ὑπὸ τῶν γυναικῶν ὧν εἶδες μέλανα ἱμάτια ἐνδεδυμένων, τοὺς ὤμους ἔξω ἐχουσῶν καὶ τὰς τρίχας λελυμένας καὶ εὐμόρφων· ταύτας ἰδόντες ἐπεθύμησαν αὐτῶν, καὶ ἐνεδύσαντο τὴν δύναμιν αὐτῶν, τῶν δὲ παρθένων ἀπεδύσαντο τὴν δύναμιν. Οὗτοι οὖν ἀπεβλήθησαν ἀπὸ τὸν οἶκον[7] τοῦ θεοῦ καὶ ἐκείναις παρεδόθησαν. Οἱ δὲ μὴ ἀπατηθέντες τῷ κάλλει τῶν γυναικῶν τούτων ἔμειναν ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ θεοῦ. Ἔχεις, φησί, τὴν ἐπίλυσιν τῶν ἀποβεβλημένων.

XIV. Τί οὖν, φημί, κύριε, ἐὰν οὗτοι οἱ ἄνθρωποι, τοιοῦτοι ὄντες, μετανοήσωσι καὶ ἀποβάλωσι τὰς ἐπιθυμίας τῶν γυναικῶν τούτων, καὶ ἐπανακάμψωσιν ἐπὶ τὰς παρθένους, καὶ ἐν τῇ δυνάμει αὐτῶν καὶ ἐν τοῖς ἔργοις αὐτῶν πορευθῶσιν, οὐκ εἰσελεύσονται εἰς τὸν οἶκον τοῦ θεοῦ; Εἰσελεύσονται, φησίν, ἐὰν τούτων τῶν γυναικῶν ἀποβάλωσι τὰ ἔργα, τῶν δὲ παρθένων ἀναλάβωσι τὴν δύναμιν καὶ ἐν τοῖς ἔργοις αὐτῶν πορευθῶσι. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ τῆς οἰκοδομῆς ἀνοχὴ ἐγένετο,

---

Cap. XIII. 1) ἡ deest in apogr.
2) ὠφελεῖς: apogr. ἐφελεῖς. Antea plura corrupta.
3) ποῖον et ἱματισμόν: ita apogr.
4) apogr. φορεῖν.
5) ita imperfecte apogr. Item seqq. laborant inconcinnitate.
6) apogr. ἀνεπίσθησαν.
7) ἀπὸ τὸν οἶκον: ita apogr., etiam his accentibus.

ἵνα ἐὰν μετανοήσωσιν οὗτοι, ἀπέλθωσιν εἰς τὴν οἰκοδομὴν τοῦ πύργου· Ἐὰν δὲ μὴ μετανοήσωσι, τότε ἄλλοι ἀπελεύσονται, καὶ οὗτοι εἰς τέλος ἐκβληθήσονται. Ἐπὶ τούτοις πᾶσιν ηὐχαρίστησα τῷ κυρίῳ, ὅτι εὐσπλαγχνίσθη ἐπὶ πᾶσι τοῖς ἐπικαλουμένοις τὸ ὄνομα αὐτοῦ, καὶ ἐξαπέστειλε τὸν ἄγγελον τῆς μετανοίας εἰς ἡμᾶς τοὺς ἁμαρτήσαντας εἰς αὐτόν, καὶ ἀνεκαίνισεν[1] ἡμῶν τὸ πνεῦμα, καὶ ἤδη κατεφθαρμένων ἡμῶν καὶ μὴ ἐχόντων ἐλπίδα τοῦ ζῆν ἀνενέωσε τὴν ζωὴν ἡμῶν. Νῦν, φημί, κύριε, δήλωσόν μοι, διὰ τί ὁ πύργος χαμαὶ οὐκ ᾠκοδόμηται, ἀλλ' ἐπὶ τὴν πέτραν καὶ ἐπὶ τὴν πύλην. Ἔτι,[2] φησίν, ἄφρων εἶ καὶ ἀσύνετος. Ἀνάγκην ἔχω, φημί, κύριε, πάντα ἐπερωτᾶν σε, διότι οὐδόλως,[3] οὐδὲν δύναμαι νοῆσαι· τὰ γὰρ πάντα μεγάλα καὶ ἔνδοξά ἐστι καὶ δυσνόητα τοῖς ἀνθρώποις. Ἄκουε, φησί· τὸ ὄνομα τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ μέγα ἐστὶ καὶ ἀχώρητον, καὶ τὸν κόσμον ὅλον βαστάζει. Εἰ οὖν πᾶσα ἡ κτίσις διὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ βαστάζεται, τί δοκεῖς τοὺς κεκλημένους ὑπ' αὐτοῦ καὶ τὸ ὄνομα φοροῦντας τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ καὶ πορευομένους [ἐν][4] ταῖς ἐντολαῖς αὐτοῦ; Βλέπεις οὖν ποίους βαστάζει; Τοὺς ἐξ ὅλης καρδίας φοροῦντας τὸ ὄνομα αὐτοῦ. Αὐτὸς οὖν θεμέλιον αὐτοῖς[5] ἐγένετο, καὶ ἡδέως αὐτοὺς βαστάζει, ὅτι οὐκ ἐπαισχύνονται τὸ ὄνομα αὐτοῦ φορεῖν.

XV. Δή†[λωσόν μοι], φημί, κύριε, τῶν παρθέ[νων τ]ὰ ὀνόματα τῶν ἰσχυροτέρων τῶν εἰς τὰς γωνίας σταθεισῶν. Ἡ μὲν πρώτη Πίστις, ἡ δὲ δευτέρα Ἐγκράτεια, ἡ δὲ [τρ]ίτη Δύναμις, ἡ δὲ τε[τάρ]τη Μακροθυμία· αἱ δὲ ἕτεραι ἀνὰ μέσον τούτων σταθεῖσαι ταῦτα ἔχουσι τὰ ὀνόματα· Ἁπλότης, Ἀκακία, Ἁγνεία, Ἱλαρότης, Ἀλήθεια, Σύνεσις, [Ὁ]μόνοια, Ἀγάπη. Ταῦτα τὰ ὀνόματα ὁ φορῶν καὶ τὸ ὄνομα τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ, δυνήσεται εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ εἰσελθεῖν. Ἄκουε, φησί, καὶ τὰ ὀνόματα τῶν γυναικῶν τῶν τὰ ὀνόματα μέλανα ἐχουσῶν· καὶ ἐκ τούτων δ' εἰσὶ δυνατώτεραι· ἡ πρώτη Ἀπιστία, ἡ δευτέρα Ἀκρασία, ἡ δὲ τρίτη Ἀπείθεια, ἡ δὲ τετάρτη Ἀπάτη. Αἱ δὲ ἀκόλουθοι αὐτῶν καλοῦνται Λύπη, Πονηρία, Ἀσέλγεια, Ὀξυχολία, Ψεῦδος, Ἀφροσύνη, Καταλαλιά, Μῖσος. Ταῦτα τὰ ὀνόματα ὁ φορῶν τοῦ θεοῦ δοῦλος τὴν βασιλείαν μὲν ὄψεται τοῦ θεοῦ, εἰς αὐτὴν δὲ οὐκ εἰσελεύσεται. Οἱ λίθοι δέ, φημί, κύριε, οἱ ἐκ τοῦ βυθοῦ ἡρμοσμένοι εἰς τὴν οἰκοδομὴν τίνες εἰσίν; Οἱ μὲν πρῶτοι, φησίν, οἱ ι' οἱ εἰς τὰ θεμέλια τεθειμένοι, πρώτη γενεά· οἱ δὲ κε' δευτέρα γενεὰ ἀνδρῶν δικαίων· οἱ δὲ λε' προφῆται τοῦ θεοῦ καὶ διάκονοι αὐτοῦ· οἱ δὲ μ' ἀπόστολοι καὶ διδάσκαλοι τοῦ κηρύγματος τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ. Διὰ τί οὖν, φημί, κύριε, αἱ παρθένοι καὶ τούτους τοὺς λίθους ἐπέδωκαν εἰς τὴν οἰκοδομὴν τοῦ πύργου, διενέγκασαι διὰ τῆς πύλης; Οὗτοι γάρ, φησί, πρῶτοι ταῦτα τὰ πνεύματα ἐφόρεσαν, καὶ ὅλως ἀπ' ἀλλήλων οὐκ ἀπέστησαν, οὔτε τὰ πνεύματα ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων, οὔτε οἱ ἄνθρωποι ἀπὸ τῶν πνευμάτων, ἀλλὰ παρέμειναν τὰ πνεύματα αὐτοῖς μέχρι τῆς κοιμήσεως

Cap. XIV. 1) apogr. ἀνεκαίνησεν. Postea apogr. videtur ἀνανέωσε habere.

2) ἔτι: sic apogr. At id ex ὅτι (ut habet ed. pr.) corruptum esse collatis cdd. Latinis inque primis Palatino nullus dubito.

3) apogr. οὐδούλως.

4) ἐν deest in apogr.

5) αὐτοῖς: apogr. αὐτός.

† Ab h. l. incipit ipsius codicis folium 3, in quo plura a tineis exesa sunt

αὐτῶν. Καὶ εἰ μὴ ταῦτα τὰ πνεύματα μετ' αὐτῶν ἐσχήκεισ[αν], ο[ὗτοι] οὐ[κ ἄ]ν εὔχρηστοι γεγόνασι[1] τῇ οἰκοδομῇ τοῦ πύργου τούτου.

XVI. Ἔτι μοι, φημί, κύριε, δήλωσον. Τί, φησίν, ἐπιζητεῖς; Διὰ τί, φημί, κύριε, οἱ λίθοι ἐ[κ] τοῦ β[υ]θοῦ ἀνέβησαν καὶ εἰς τὴν οἰκοδομὴν ἐτέθησαν πεφορηκότες τὰ πνεύματα ταῦτα; Ἀνάγκην, φησίν, εἶχον δι' ὕδατος ἀναβῆναι, ἵνα ζωοποιηθῶσιν· οὐκ ἠδύναντο γὰρ ἄλλως εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ, εἰ μὴ τὴν νέκρωσιν ἀπέθεντο τῆς ζωῆς αὐτῶν. Ἔλαβον οὖν καὶ οὗτοι οἱ κεκοιμημένοι τὴν σφραγίδα τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ· πρὶν γάρ, φησί, φορέσαι τὸν ἄνθρωπον τὸ ὄνομα τοῦ θεοῦ,[1] νεκρός ἐστιν· ὅταν δὲ λάβῃ τὴν σφραγίδα, ἀποτίθεται τὴν νέκρωσιν, καὶ ἀναλαμβάνει τὴν ζωήν. Ἡ σφραγὶς οὖν τὸ ὕδωρ ἐστίν· εἰς τὸ ὕδωρ οὖν καταβαίνουσι νεκροὶ καὶ ἀναβαίνουσι ζῶντες. Κἀκείνοις οὖν ἐκηρύχθη ἡ σφραγὶς αὕτη, καὶ ἐχρήσαντο αὐτῇ, ἵνα εἰσέλθωσιν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ. Διὰ τί, φημί, κύριε, καὶ οἱ μ' λίθοι μετ' αὐτῶν ἀνέβησαν ἐκ τοῦ βυθοῦ, ἤδη ἐσχηκότες τὴν σφραγίδα; Ὅτι, φησίν, οὗτοι οἱ ἀπόστολοι καὶ οἱ διδάσκαλοι, οἱ κηρύξαντες τὸ ὄνομα τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ, κοιμηθέντες ἐν δυνάμει καὶ πίστει τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ, ἐκήρυξαν καὶ τοῖς κεκοιμημένοις, καὶ αὐτοὶ ἔδωκαν αὐτοῖς τὴν σφραγίδα τοῦ κηρύγματος. Κατέβησαν οὖν μετ' αὐτῶν εἰς τὸ ὕδωρ καὶ πάλιν ἀνέβησαν.[2] Διὰ τούτων οὖν ἐζωοποιήθησαν καὶ ἐπέγνωσαν τὸ ὄνομα τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ. Διὰ τοῦτο καὶ συνανέβησαν μετ' αὐτῶν καὶ συνηρμόσθησαν εἰς τὴν οἰκοδομὴν τοῦ πύργου, καὶ ἀλατόμητοι συνῳκοδομήθησαν· ἐν δικαιοσύνῃ γὰρ ἐκοιμήθησαν καὶ ἐν μεγάλῃ ἁγνείᾳ· μόνον δὲ τὴν σφραγίδα ταύτην οὐκ εἶχον. Ἔχεις οὖν καὶ τὴν τούτων ἐπίλυσιν. Ἔχω, φημί, κύριε.

XVII. Νῦν οὖν, κύριε, περὶ τῶν ὀρέων μοι δήλωσον· διὰ τί ἄλλαι καὶ ἄλλαι εἰσὶν αἱ ἰδέαι καὶ ποικίλαι; Ἄκουε, φησί. Τὰ ὄρη ταῦτα τὰ δώδεκα φυλαί εἰσιν αἱ κατοικοῦσαι ὅλον τὸν κόσμον. Ἐκηρύχθη οὖν εἰς ταύτας ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ διὰ τῶν ἀποστόλων. Διὰ τί δὲ ποικίλα, καὶ ἄλλη καὶ ἄλλη ἰδέα ἐστὶ τὰ ὄρη, δήλωσόν μοι, κύριε. Ἄκουε, φησίν· αἱ δώδεκα φυλαὶ αὗται αἱ κατοικοῦσαι ὅλον τὸν κόσμον δώδεκα ἔθνη εἰσί· ποικίλα[1] δέ εἰσι τῇ φρονήσει καὶ τῷ νοΐ. Οἷα οὖν εἶδες τὰ ὄρη ποικίλα, τοιαῦταί εἰσι καὶ τούτων αἱ ποικιλίαι τοῦ νοὸς τῶν ἐθνῶν καὶ ἡ φρόνησις. Δηλώσω δέ σοι καὶ ἑνὸς ἑκάστου τὴν πρᾶξιν. Πρῶτον, φημί, κύριε, τοῦτο δήλωσον, διὰ τί οὕτω ποικίλα ὄντα τὰ ὄρη, εἰς τὴν οἰκοδομὴν ὅταν ἐτέθησαν οἱ λίθοι αὐτῶν, μία χρόα ἐγένοντο λαμπροί, ὡς καὶ οἱ ἐκ τοῦ βυθοῦ ἀναβεβηκότες λίθοι; Ὅτι, φησί, πάντα τὰ ἔθνη τὰ ὑπὸ τὸν οὐρανὸν κατοικοῦντα, ἀκούσαντα καὶ πιστεύσαντα ἐπὶ τῷ ὀνόματι ἐκλήθησαν τοῦ θεοῦ·[2] λαβόντες οὖν τὴν σφραγίδα μίαν φρόνησιν ἔσχον καὶ ἕνα νοῦν, καὶ μία πίστις αὐτῶν

Cap. XV. 1) ita codex. In ed. pr. correctum est *γεγόνεισον*.

Cap. XIV. 1) τοῦ θεοῦ: in ed. pr. correctum τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ. 2) nonnihil deest propter ὁμοιοτέλευτον.

Cap. XVII. 1) *ποικίλα*: ita codex, non (ut ed. pr.) *ποικίλαι*. 2) τοῦ θεοῦ: ed. pr. (υἱοῦ τοῦ) θεοῦ.

ἐγένετο καὶ μία ἀγάπη, καὶ τὰ πνεύματα τῶν παρθένων μετὰ τοῦ ὀνόματος ἐφόρεσαν· διὰ τοῦτο ἡ οἰκοδομὴ τοῦ πύργου μία χρόα ἐγένετο λαμπρὰ[3] ὡς ὁ ἥλιος. Μετὰ δὲ τὸ εἰσελθεῖν αὐτοὺς ἐπὶ τὸ αὐτὸ καὶ γενέσθαι ἓν σῶμα, τινὲς ἐξ[4] αὐτῶν ἐμίαναν ἑαυτοὺς καὶ ἐξεβλήθησαν ἐκ τοῦ γένους τῶν δικαίων, καὶ πάλιν ἐγένοντο οἷοι πρότερον ἦσαν, μᾶλλον δὲ[5] χείρονες.

XVIII. Πῶς, φημί, κύριε, ἐγένοντο χείρονες, Χριστὸν ἐπεγνωκότες; Ὁ μὴ γινώσκων, φησί, θεὸν καὶ πονηρευόμενος ἔχει κόλασίν τινα τῆς πονηρίας αὐτοῦ, ὁ δὲ θεὸν ἐπιγνοὺς οὐκ ἔτι ὀφείλει πονηρεύεσθαι, ἀλλ' ἀγαθοποιεῖν. Ἐὰν οὖν ὀφείλων ἀγαθοποιεῖν[1] πονηρεύηται, οὐ δοκεῖ πλείονα πονηρίαν ποιεῖν παρὰ τὸν μὴ γινώσκοντα τὸν θεόν; Διὰ τοῦτο οἱ μὴ ἐγνωκ[ό]τες θεὸν[2] καὶ πονηρευόμενοι κεκριμένοι εἰσὶν εἰς θάνατον, οἱ δὲ τὸν θεὸν ἐγνωκότες καὶ τὰ μεγαλεῖα αὐτοῦ ἑωρακότες καὶ πονηρευόμενοι δισσῶς κολασθήσονται καὶ ἀποθανοῦνται εἰς τὸν αἰῶνα. Οὕτως οὖν καθαρισθήσεται ἡ ἐκκλησία τοῦ θεοῦ. Ὡς δὲ εἶδες ἐκ τοῦ πύργου τοὺς λίθους [ῥιπτ]ομένους[3] καὶ παραδεδομένους τοῖς πνεύμασι τοῖς πονηροῖς καὶ ἐκεῖθεν ἐκβληθέντας, καὶ ἔσται ἓν σῶμα τῶν κεκαθαρμένων ὥσπερ καὶ ὁ πύργος ἐγένετο ὡς ἐξ ἑνὸς λίθου γεγονὼς μετὰ τὸ καθαρισθῆναι αὐτόν, οὕτως ἔσται καὶ ἡ ἐκκλησία τοῦ θεοῦ μετὰ τὸ καθαρισθῆναι αὐτὴν καὶ ἀποβληθῆναι τοὺς πονηροὺς καὶ ὑποκριτὰς καὶ βλασφήμους καὶ διψύχους καὶ πονηρευομένους ποικίλαις πονηρίαις· μετὰ τὸ τούτους ἀποβληθῆναι ἔσται ἡ ἐκκλησία τοῦ θεοῦ ἓν σῶμα, μία φρόνησις, εἷς νοῦς, μία πίστις, μία ἀγάπη. Καὶ τότε ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ ἀγαλλιάσεται καὶ εὐφρανθήσεται ἐν αὐτοῖς ἀπειληφὼς τὸν λαὸν αὐτοῦ καθαρόν. Μεγάλως, φημί, κύριε, καὶ ἐνδόξως πάντα ἔχει. Ἔτι, φημί, κύριε, τῶν ὀρέων ἑνὸς ἑκάστου κύριε[4] δήλωσόν μοι τὴν δύναμιν καὶ τὰς πράξεις, ἵνα πᾶσα ψυχὴ πεποιθυῖα ἐπὶ τὸν κύριον ἀκούσασα δοξάσῃ τὸ μέγα καὶ θαυμαστὸν καὶ ἔνδοξον ὄνομα αὐτοῦ. Ἄκουε, φησί, τῶν ὀρέων τὴν ποικιλίαν καὶ τῶν δώδεκα ἐθνῶν.

XIX. Ἐκ τοῦ πρώτου ὄρους τοῦ μέλανος οἱ πιστεύσαντες τοιοῦτοί εἰσιν· ἀποστάται καὶ βλάσφημοι εἰς τὸν κύριον καὶ προδόται τῶν δούλων τοῦ θεοῦ· τούτοις δὲ μετάνοια οὐκ ἔστι, θάνατος δὲ ἔστι· καὶ διὰ τοῦτο καὶ μέλανές εἰσι· καὶ γὰρ τὸ γένος αὐτῶν ἄνομόν ἐστιν. Ἐκ δὲ τοῦ δευτέρου ὄρους τοῦ ψιλοῦ[1] οἱ πιστεύσαντες τοιοῦτοί εἰσιν, ὑποκριταὶ καὶ διδάσκαλοι πονηρίας· καὶ οὗτοι οὖν τοῖς προτέροις ὅμοιοί εἰσι, μὴ ἔχοντες καρπὸν δικαιοσύνης· ὡς γὰρ τὸ ὄρος αὐτῶν ἄκαρπον, οὕτω καὶ οἱ ἄνθρωποι οἱ τοιοῦτοι ὄνομα μὲν ἔχουσιν, ἀπὸ δὲ τῆς

---

3) λαμπρά: at ipse codex λαμπρὸς habet.

4) ἐξ: rursus vitiose codex ἔξω.

5) μᾶλλον δέ: codex addit ἤ, quod ut alia inepta exclusimus.

Cap. XVIII. 1) ὀφείλων ἀγαθοποιεῖν: codex ὁ φιλῶν ἄγαν.

2) θεὸν in codice est, non ut ed. pr. habet τὸν θεόν.

3) edidimus cum ed. pr. [ῥιπτ]ομένους, quamquam litteras ριπτ non pro certis habemus.

4) κύριε: ita in codice male repetitum legitur.

Cap. XIX. 1) ψιλοῦ: in ipso codice legitur ὑψηλοῦ.

πίστεως κενοί εἰσι, καὶ οὐδεὶς ἐν αὐτοῖς καρπὸς ἀληθείας· τούτοις οὖν μετάνοια κεῖται, ἐὰν ταχὺ μετανοήσωσιν· ἐὰν δὲ βραδύνωσι, μετὰ τῶν προτέρων ἔσται ὁ θάνατος αὐτῶν. Διὰ τί, φημί, κύριε, τούτοις μετάνοιά ἐστι, τοῖς δὲ πρώτοις οὐκ ἔστι; παρά τι γὰρ καὶ αὗται αἱ πράξεις αὐτῶν εἰσί. Διὰ τοῦτο, φησί, τούτοις μετάνοια κεῖται, ὅτι οὐκ ἐβλασφήμησαν τὸν κύριον αὐτῶν, οὐδὲ ἐγένοντο προδόται τῶν δούλων τοῦ θεοῦ, διὰ δὲ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ λήμματος ὑπεκρίθησαν, καὶ ἐδίδαξεν ἕκαστος τὰς ἐπιθυμίας τῶν ἀνθρώπων τῶν ἁμαρτανόντων. Ἀλλὰ τίσουσι δίκην τινά· κεῖται δὲ αὐτοῖς μετάνοια διὰ τὸ μὴ γενέσθαι αὐτοὺς βλασφήμους μηδὲ προδότας.

XX. Ἐκ δὲ τοῦ ὄρους τοῦ τρίτου τοῦ ἔχοντος ἀκάνθας καὶ τριβόλους οἱ πιστεύσαντες τοιοῦτοί εἰσι· τινὲς ἐξ αὐτῶν[1] οἱ μὲν πλούσιοι, οἱ δὲ πραγματείαις πολλαῖς ἐμπεφυρμένοι· οἱ μὲν τρίβολοί εἰσιν οἱ πλούσιοι, αἱ δὲ ἄκανθαι οἱ ἐν ταῖς πραγματείαις ταῖς ποικίλαις ἐμπεφυρμένοι. Οὗτοι [οὐ][2] κολλῶνται τοῖς δούλοις τοῦ θεοῦ, ἀλλ' ἀποπλανῶνται πνιγόμενοι ὑπὸ τῶν πράξεων αὐτῶν· οἱ δὲ πλούσιοι δυσκόλως κολλῶνται τοῖς δούλοις τοῦ θεοῦ, φοβούμενοι μή τι αἰτιαθῶσιν ἀπ' αὐτῶν. Οἱ τοιοῦτοι οὖν δυσκόλως εἰσελεύσονται εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ. Ὥσπερ γὰρ ἐν τριβόλοις γυμνοῖς ποσὶ περιπατεῖν δύσκολόν ἐστιν, οὕτω καὶ τοῖς τοιούτοις δύσκολόν ἐστιν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ εἰσελθεῖν. Ἀλλὰ τούτοις πᾶσι μετάνοιά ἐστι, ταχινὴ δέ, ἵν'[3] ὃ τοῖς προτέροις χρόνοις οὐκ εἰργάσαντο, νῦν ἀναδράμωσιν ἐν ταῖς ἡμέραις καὶ ἀγαθόν τι ποιήσωσι καὶ ζήσονται τῷ θεῷ· ἐὰν δὲ ἐπιμείνωσι ταῖς πράξεσιν αὐτῶν, παραδοθήσονται ταῖς γυναιξὶν[4] ἐκείναις, αἵτινες αὐτοὺς θανατώσουσιν.

XXI. Ἐκ δὲ τοῦ τετάρτου ὄρους τοῦ ἔχοντος βοτάνας πολλάς, τὰ μὲν ἐπάνω τῶν βοτανῶν χλωράς, τὰ δὲ πρὸς ταῖς ῥίζαις ξηράς,[1] τινὲς δὲ καὶ ἀπὸ τοῦ ἡλίου ξηραινόμεναι, οἱ πιστεύσαντες τοιοῦτοί εἰσιν· οἱ μὲν δίψυχοι, οἱ δὲ τὸν κύριον ἔχοντες ἐπὶ τὰ χείλη, ἐπὶ τὴν καρδίαν δὲ μὴ ἔχοντες. Διὰ τοῦτο τὰ θεμέλια αὐτῶν ξηρά ἐστι καὶ δύναμιν μὴ ἔχοντα, καὶ τὰ ῥήματα αὐτῶν μόνα ζῶσι, τὰ δὲ ἔργα αὐτῶν νεκρά ἐστιν· οἱ τοιοῦτοι τεθνήκασιν.[2] Ὅμοιοι οὖν εἰσὶ τοῖς διψύχοις· καὶ γὰρ οἱ δίψυχοι οὔτε ξηροί εἰσιν οὔτε χλωροί· οὔτε γὰρ ζῶσιν οὔτε τεθνήκασιν. Ὥσπερ γὰρ αὐτῶν αἱ βοτάναι ἥλιον ἰδοῦσαι ἐξηράνθησαν, οὕτω καὶ οἱ δίψυχοι, ὅταν θλῖψιν ἀκούσωσι, διὰ τὴν δειλίαν αὐτῶν εἰδωλολατροῦσι καὶ τὸ[3] ὄνομα ἐπαισχύνονται τοῦ κυρίου αὐτῶν· οἱ τοιοῦτοι οὖν οὔτε τεθνήκασιν.[4] Ἀλλὰ καὶ οὗτοι, ἐὰν ταχὺ μετανοήσωσιν, ἤδη παραδεδομένοι εἰσὶ ταῖς γυναιξὶ ταῖς ἀποφερομέναις τὴν ζωὴν αὐτῶν.

Cap. XX. 1) *τινὲς ἐξ αὐτῶν* simul cum *οἱ μὲν* codex habet quum alterutrum solum legendum videatur.

2) [οὐ] deest in codice.

3) *ἵν' ὅ:* ita codex, non ut ed. pr. *ἵνα ὅ.*

4) *γυναιξὶν:* in ipso cod. est *πράξεσιν*. In iis quae praecedunt *αἰτιαθῶσιν* et *νῦν ἀναδράμωσιν* etc. intacta reliquimus.

Cap. XXI. 1) *χλωράς* et *ξηράς:* ita codex.

2) ante *τεθνήκασιν* videtur supplendum cum ed. pr. *οὔτε ζῶσιν οὔτε.*

3) *τὸ* in ipso codice est. In ed. pr. manu emendatrice adscriptum est.

4) *οὔτε τεθνήκασιν:* cum ed. pr. supple *ζῶσιν οὔτε* ante *τεθν.* Etiam post *μετανοήσωσιν* textus mancus est.

XXII. Ἐκ δὲ τοῦ ὄρους τοῦ πέμπτου τοῦ ἔχοντος βοτάνας χλωρὰς καὶ τραχέος ὄντος οἱ πιστεύσαντες τοιοῦτοί εἰσι· πιστοὶ μέν, δυσμαθεῖς δὲ καὶ αὐθάδεις καὶ ἑαυτοῖς ἀρέσκοντες, θέλοντες πάντα γινώσκειν, καὶ οὐδὲν ὅλως γινώσκουσι· διὰ τὴν αὐθάδειαν αὐτῶν ταύτην ἀπέστη ἀπ' αὐτῶν ἡ σύνεσις καὶ εἰσῆλθεν εἰς αὐτοὺς ἀφροσύνη μωρά. Ἐπαινοῦσι δὲ ἑαυτοὺς ὡς σύνεσιν ἔχοντας, καὶ θέλουσιν ἐθελοδιδάσκαλοι εἶναι ἄφρονες † ὄντες· διὰ ταύτην οὖν τὴν ὑψηλοφροσύνην πολλοὶ ἐκενώθησαν ὑψοῦντες ἑαυτούς· μέγα γὰρ δαιμόν[ιόν ἐστ]ιν [ἡ αὐθάδε]ια ....[1] Ἐκ τούτων οὖν πολλοὶ ἀπεβλήθησαν, τινὲς δὲ μετενόησαν καὶ ἐπίστευσαν καὶ ὑπέταξαν ἑαυτοὺς [τοῖ]ς ἔχουσι σύν[εσιν] ....[2] ἑαυτῶν ἀφροσύνην. Καὶ τοῖς λοιποῖς δὲ τοῖς τοιούτοις κεῖται μετάνοια· οὐκ ἐγένοντο γὰρ πονηροί, μᾶλλον δὲ πονηρο ......[3] μετανοήσωσι, ζήσονται τῷ θεῷ, ἐὰν δὲ μὴ μετανοήσωσι, κατοικήσουσι μετὰ τῶν γυναικῶν τῶν πονηρευομένων εἰς αὐτούς.

XXIII. Οἱ δὲ ἐκ τοῦ [ὄρους τοῦ][1] ἕκτου τοῦ ἔχοντος σχισμὰς μεγάλας καὶ μικρὰς καὶ ἐν ταῖς σχισμαῖς βοτάνας μεμαρασμένας πιστεύσαντες τοιοῦτοί εἰσιν· οἱ μὲν τὰς σχισμὰς τὰς μικρὰς ἔχοντες οὗτοί εἰσιν οἱ κατ' ἀλλήλων ἔχοντες, καὶ ἀπὸ τῶν καταλαλιῶν ἑαυτῶν μεμωραμένοι εἰσὶν ἐν τῇ πίστει· ἀλλὰ μετενό[ησαν] ἐκ τούτων πολλοί. Καὶ οἱ λοιποὶ δὲ μετανοήσουσιν, ὅταν ἀκούσωσί μου τὰς ἐντολάς· μικραὶ γὰρ αὐτῶν εἰσὶν αἱ καταλαλιαί, καὶ ταχὺ μετανοήσουσιν· οἱ δὲ μεγάλας ἔχοντες σχισμάς, οὗτοι παράμονοί εἰσι ταῖς καταλαλιαῖς αὐτῶν καὶ μνησίκακοι γίνονται μηνιῶντες ἀλλ[ήλοις]. Οὗτοι οὖν ἀπὸ τοῦ πύργου ἀπερρίφησαν καὶ ἀπεδοκιμάσθησαν τῆς οἰκοδομῆς αὐτοῦ. Οἱ τοιοῦτοι οὖν δυσκόλως ζήσονται. Εἰ ὁ θεὸς καὶ ὁ κύριος ἡμῶν ὁ πάντων κυριεύων καὶ ἔχων πάσης τῆς κτίσεως αὐτοῦ τὴν ἐξουσίαν οὐ μνησικακεῖ τοῖς ἐξομολογουμένοις τὰς ἁμαρτίας αὐ[τῶν], ἀλλ' ἵλεως γίνεται, ἄνθρωπος φθαρτὸς ὢν καὶ πλήρης ἁμαρτιῶν ἀνθρώπῳ μνησικακεῖ ὡς δυνάμενος ἀπολέσαι ἢ σῶσαι αὐτόν; Λέγω δ[ὲ ὑ]μ[ῖν ὁ] ἄγγελος τῆς μετανοίας, ὅσοι ταύτην ἔχετε τὴν αἵρεσιν, ἀπόθεσθε[2] αὐτὴν καὶ μετανοήσατε, καὶ ὁ κύριος ἰάσεται ὑμῶν τὰ πρότερ[α ἁμαρτήματα], ἐὰν καθαρίσητε ἑαυτοὺς ἀπὸ τούτου τοῦ δαιμονίου· εἰ δὲ μή, παραδοθήσεσθε αὐτῷ εἰς θάνατον.

XXIV. Ἐκ δὲ τοῦ ἑβδόμο[υ ὄρους, ἐν ᾧ βοτάναι] χλωραὶ [καὶ] ἱλαραί, καὶ ὅλον τὸ ὄρος εὐθηνοῦν, καὶ πᾶν γένος κτηνῶν καὶ τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ ἐνέμοντο τὰς βοτ[άνας ἐν τούτῳ τῷ] ὄρει, καὶ αἱ [βοτ]άναι ἃς ἐνέμοντο μᾶλλον εὐθαλεῖς ἐγίνοντο, οἱ πιστεύσαντες τοιοῦτοί εἰσι· πάντοτε ἁπλοῖ [καὶ ἄ]κακοι ...... [ἐ]γίνοντο,[1] μηδὲν κατ' ἀλλήλων ἔχοντες, ἀλλὰ πάντοτε ἀγαλλιώμενοι ἐπὶ τοῖς δούλοις τοῦ

---

† Incipit fol. 3. versum.

Cap. XXII. 1) litterae uncis inclusae in cod. abscissae sunt, et h. l. et in seqq. Item abscissa sunt quae tantummodo punctis indicavimus.

2) vide 1.

3) vide 1.

Cap. XXIII. 1) [ὄρους τοῦ]: haec in cod. abscissa sunt, item postea [ησαν] et quae infra uncis inclusimus.

2) hoc accentu codex.

Cap. XXIV. 1) Uncis passim inclusa cum ed. pr. supplevimus.

θεοῦ καὶ ἐνδεδυμένοι [τὸ] πνεῦμα .... ρθένων[2] καὶ πάντοτε σπλάγχνον ἔχοντες ἐπὶ πάντα ἄνθρωπον, καὶ ἐκ τῶν κόπων αὐτῶν παντὶ ἀνθρώπῳ ἐχορήγησαν ἀνονειδίστως καὶ ἀδιστάκτως.[3] [Ὁ οὖν] κύριος ἰδὼν τὴν ἁπλότητα αὐτῶν καὶ πᾶσαν ἠπιότητα ἐπλήθυνεν αὐτοὺς ἐν τοῖς κόποις τῶν χειρῶν αὐτῶν, καὶ ἐχαρίτωσεν αὐτοὺς ἐν πάσῃ πράξει αὐτῶν. Λέγω δὲ ὑμῖν τοῖς τοιούτοις οὖσιν ἐγὼ ὁ ἄγγελος τῆς μετανοίας, διαμείνατε τοιοῦτοι, καὶ οὐκ ἐξαλειφθήσεται [τὸ σ]πέρμα ὑμῶν ἕως αἰῶνος· ἐδοκίμασε γὰρ ὑμᾶς ὁ κύριος καὶ ἐνέγραψεν ὑμᾶς εἰς τὸν ἀριθμὸν τὸν ἡμέτερον, καὶ ὅλον τὸ σπέρμα ὑμῶν κατοικήσει μετὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ· ἐκ γὰρ τοῦ σπέρματος[4] αὐτοῦ ἐλάβετε.

XXV. Ἐκ δὲ τοῦ ὄρους τοῦ ὀγδόου, οὗ ἦσαν αἱ πολλαὶ πηγαὶ καὶ πᾶσα ἡ κτίσις τοῦ κυρίου ἐποτίζετο ἐκ τῶν πηγῶν, οἱ πιστεύσαντες τοιοῦτοί εἰσιν· ἀπόστολοι καὶ διδάσκαλοι οἱ κηρύξαντες εἰς ὅλον τὸν κόσμον καὶ οἱ διδάξαντες σεμνῶς καὶ ἁγνῶς τὸν λόγον τοῦ κυρίου, καὶ μηδὲν ὅλως νοσφισάμενοι εἰς ἐπιθυμίαν πονηράν, ἀλλὰ πάντοτε ἐν δικαιοσύνῃ καὶ ἀληθείᾳ πορευθέντες, καθὼς καὶ παρέλαβον τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. Τῶν τοιούτων οὖν ἡ πάροδος μετὰ τῶν ἀγγέλων ἐστίν.

XXVI. Ἐκ δὲ τοῦ ὄρους τοῦ ἐνάτου τοῦ ἐρημώδους τοῦ [τὰ][1] ἑρπετὰ καὶ θηρία ἐν αὐτῷ ἔχοντος τὰ διαφθείροντα τοὺς ἀνθρώπους οἱ πιστεύσαντες τοιοῦτοί εἰσιν· οἱ μὲν τοὺς σπίλους ἔχοντες διάκονοί εἰσι κακῶς διακονήσαντες καὶ διαρπάσαντες χηρῶν καὶ ὀρφανῶν τὴν ζωὴν καὶ ἑαυτοῖς περιποιησάμενοι ἐκ τῆς διακονίας ἧς ἔλαβον διακονήσ[αντες]· ἐὰν οὖν ἐπιμείνωσι τῇ αὐτῇ ἐπιθυμίᾳ, ἀπέθανον, καὶ οὐδεμία αὐτοῖς ἐλπὶς ζωῆς· ἐὰν δὲ ἐπιστρέψωσι καὶ ἁγνῶς τελειώσωσι τὴν διακονίαν αὐτῶν, δυνήσονται ζῆσαι. Οἱ δὲ ἐψωριακότες, οὗτοι οἱ ἀρνησάμενοί εἰσι καὶ μὴ ἐπιστρέψαντες ἐπὶ τὸν κύριον ἑαυτῶν, ἀλλὰ χερσωθέντες καὶ γενόμενοι ἐρημώδεις, μὴ κολλώμενοι τοῖς δούλοις τοῦ θεοῦ, ἀλλὰ μονάζοντες ἀπολλύουσι τὰς ἑαυτῶν ψυχάς. Ὡς γὰρ ἄμπελος ἐν φραγμῷ τινὶ καταλειφθεῖσα ἀμελείας τυγχάνουσα καταφθείρεται καὶ ὑπὸ τῶν βοτανῶν ἐρημοῦται καὶ τῷ χρόνῳ ἀγρία γίνεται, καὶ ουκέτι εὔχρηστός ἐστ[ι] τῷ δεσπότῃ ἑαυτῆς, οὕτω καὶ οἱ τοιοῦτοι ἄνθρωποι ἑαυτοὺς ἀπεγνώκασι, καὶ γίνονται ἄχρηστοι τῷ κυρίῳ ἑαυτῶν ἀγριωθέντες. Τούτοις οὖν μετάνοια γίνεται, ἐὰν μὴ ἐκ καρδίας εὑρεθῶσιν ἠρνημένοι· ἐὰν δὲ ἐκ καρδίας εὑρεθῇ ἠρνημένος τις, οὐκ οἶδα εἰ δύναται ζῆσαι. Καὶ τοῦτο οὐκ εἰς ταύτας τὰς ἡμέρας λέγω ἵνα τις ἀρνησάμενος μετάνοιαν λάβοι[2]· ἀδύνατον γάρ ἐστι σωθῆναι τὸν μέλλοντα νῦν ἀρνεῖσθαι τὸν κύριον ἑαυτοῦ· ἀλλ' ἐκείνοις τοῖς πάλαι ἠρνημένοις δοκεῖ κεῖσθαι μετάνοια. Εἴ τις οὖν μέλλει μετανοεῖν, ταχινὸς[3] γενέσθω πρὶν τὸν πύργον ἀποτελεσθῆναι· εἰ δὲ μή, ὑπὸ τῶν γυναικῶν κατα-

---

2) et τὸ et quae inter πνεῦμα et ρθενων scripta erant excisa sunt. Ed. pr. habet [τούτων τῶν πα]. Hoc recte habere videtur, nisi forte ante τούτων addendum est τὸ ἅγιον.

3) ἀδιστάκτως: ita scriptum nobis esse videtur, quamquam litterae fere evanuerunt. Ed. pr. ἀ.....

4) σπέρματος: ita codex. Sed ex auctoritate Latinorum codd. reponendum est πνεύματος.

Cap. XXVI. 1) τὰ in ipso cod. scriptum esse videtur, sed exeunte versu non apparet.

2) λάβοι: οι ex η videtur correctum esse ipsa pr. man.

3) cod. ταχεινός.

φθαρήσεται εἰς θάνατον. Καὶ οἱ κολοβοί, οὗτοι[4] δόλιοί εἰσι καὶ κατάλαλοι· καὶ τὰ θηρία ἃ εἶδες εἰς τὸ [ἔνατον] ὄρος, οὗτοί εἰσιν. Ὥσπερ γὰρ τὰ θηρία διαφθείρει[5] τῷ ἑαυτῶν ἰῷ τὸν ἄνθρωπον καὶ ἀπολλύει, οὕτω καὶ τῶν τοιούτων ἀνθρώπων τὰ ῥήματα δ[ια]φθείρει τὸν ἄνθρωπον καὶ ἀπολλύει. Οὗτοι οὖν κολοβοί εἰσιν ἀπὸ τῆς πίστεως αὐτῶν διὰ τὴν πρᾶξιν ἣν ἔχουσιν ἐν ἑαυτοῖς· τινὲς δὲ μετενόησαν καὶ ἐσώθησαν. Καὶ οἱ λοιποὶ οἱ τοιοῦτοι ὄντες δύνανται σωθῆναι, ἐὰν μετανοήσωσιν· ἐὰν δὲ μὴ μετανοήσωσιν, ἀπὸ τῶν γυναικῶν ἐκείνων, ὧν τὴν δύναμιν ἔχουσιν, ἀποθανοῦνται.

XXVII. Ἐκ δὲ τοῦ ὄρους τοῦ δεκάτου, οὗ[1] ἦσαν δένδρα σκεπάζοντα πρόβατ[ά] τινα, οἱ πιστεύσαντες τοιοῦτοί εἰσιν· ἐπίσκοποι καὶ φιλόξενοι, οἵτινες ἡδέως εἰς τοὺς οἴκους ἑαυτῶν πάντοτε ὑπεδέξαντο τοὺς δούλους τοῦ θεοῦ ἄτερ ὑποκρίσεως· οἱ δὲ ἐπίσκοποι πάντοτε τοὺς ὑστερημένους καὶ τὰς χήρας τῇ διακονίᾳ ἑαυτῶν ἀδιαλείπτως ἐσκέπασαν καὶ ἁγνῶς ἀνεστράφησαν πάντοτε. Οὗτοι οὖν πάντες σκεπασθήσονται ὑπὸ τοῦ κυρίου διαπαντός.[2] Οἱ οὖν ταῦτα ἐργασάμενοι ἔνδοξοί εἰσι παρὰ τῷ θεῷ, καὶ ἤδη ὁ τόπος αὐτῶν μετὰ τῶν ἀγγέλων ἐστίν, ἐὰν ἐπιμείνωσιν ἕως τέλους λειτουργοῦντες τῷ κυρίῳ.

XXVIII. Ἐκ δὲ τοῦ ὄρους τοῦ ἑνδεκάτου, οὗ ἦσαν δένδρα καρπῶν πλήρη, ἄλλοις καὶ ἄλλοις καρποῖς κεκοσμημένα, οἱ πιστεύσαντες τοιοῦτοί εἰσιν· οἱ παθόντες ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ, οἳ καὶ προθύμως ἔπαθον ἐξ ὅλης τῆς καρδίας καὶ παρέδωκαν τὰς ψυχὰς αὐτῶν. Διὰ τί οὖν, φημί, κύριε, πάντα μὲν τὰ δένδρα καρποὺς ἔχει, τινὲς δὲ ἐξ αὐτῶν καρποὶ ἀηδέστεροί εἰσιν; Ἄκουε, φησίν· ὅσοι ποτὲ ἔπαθον διὰ τὸ ὄνομα, ἔνδοξοί εἰσι παρὰ τῷ θεῷ, καὶ πάντων τούτων αἱ ἁμαρτίαι ἀφῃρέθησαν, ὅτι ἔπαθον δια τὸ ὄνομα τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ. Διὰ τί δὲ οἱ καρποὶ αὐτῶν ποικίλοι εἰσίν, τινὲς δὲ ὑπερέχοντες, ἄκουε. Ὅσοι, φησίν, ἐπ' ἐξουσίαν ἀχθέντες ἐξητάσθησαν καὶ οὐκ ἠρνήσαντο, ἀλλ' ἔπαθον προθύμως, οὗτοι μᾶλλον ἐνδοξότεροί εἰσι παρὰ τῷ κυρίῳ. Τούτων ὁ καρπός ἐστιν ὁ ὑπερέχων· ὅσοι δὲ δειλοὶ καὶ ἐν δισταγμῷ ἐγένοντο καὶ ἐλογίσαντο ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν πότερον ἀρνήσονται ἢ ὁμολογήσουσι, καὶ ἔπαθον, τούτων οἱ καρποὶ ἐλάττους εἰσίν, ὅτι ἀνέβη ἐπὶ τὴν καρδίαν αὐτῶν ἡ βουλὴ αὕτη· πονηρὰ γὰρ ἡ βουλὴ αὕτη ἵνα δοῦλος κύριον ἴδιον ἀρνήσηται. Βλέπετε οὖν ὑμεῖς οἱ ταῦτα βουλευόμενοι, μήποτε ἡ βουλὴ αὕτη διαμείνῃ ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν, καὶ ἀποθανῆσθε ἐν τῷ θεῷ· ὑμεῖς δὲ οἱ πάσχοντες ἕνεκεν τοῦ ὀνόματος δοξ[άζειν] ὀφείλετε τὸν θεόν, ὅτι ἀξίους ὑμᾶς ἡγήσατο ὁ θεὸς ἵνα τούτου τὸ ὄνομα βαστάζητε καὶ πᾶσαι ὑμῶν αἱ ἁμαρτίαι ἰαθῶσιν. [Οὐκοῦν μᾶλλον μακα]ρίζετε ἑαυτούς; Ἀλλὰ δοκεῖτε ἔργον μέγα πεποιηκέναι, ἐάν τις ὑμῶν διὰ τὸν θεὸν πάθῃ· ζωὴν ὑμῖν ὁ κύριος χαρίζεται καὶ οὐ νοεῖ[τε]· αἱ γὰρ ἁμαρτίαι ὑμῶν κατεβάρησαν, καὶ εἰ μὴ πεπόνθατε ἕνεκεν τοῦ ὀνόματος κυρίου, διὰ τὰς ἁμαρτίας ὑμῶν τεθνήκειτε . . .[1] τῷ θεῷ. Ταῦτα ὑμῖν λέγω τοῖς διστάζουσι περὶ ἀρνήσεως ἢ

4) in cod. distinctum est post κολοβοὶ οὗτοι.

5) cod. διαφθείρουσι, super ουσι posito ει, ut iam sit διαφθείρει.

Cap. XXVII. 1) οὗ minime deest in cod., ut ed. pr. vult.

2) διαπαντός: ita cod.

Cap. XXVIII. 1) pro spatio vix licet πάντως coniicere; vix enim sufficit.

ὑμολογήσεως· ὁμολογεῖτε ὅτι κύριον ἔχετε, μήποτε ἀρνούμενοι πα[ρα]δοθ[ήσησθε] εἰς δεσμωτήριον.[2] Εἰ τὰ ἔθνη τοὺς δούλους αὐτῶν κολάζουσιν, ἐάν τις ἀρνήσηται τὸν κύριον ἑαυτοῦ, τί δοκεῖτε ποιήσει ὁ κύριος ὑμῶν,[3] ὃς [ἔχει] πάντων τὴν ἐξουσίαν; Ἄρατε τὰς βουλὰς ταύτας ἀπὸ τῶν καρδιῶν ὑμῶν, ἵνα διὰ παντὸς ζήσητε τῷ θεῷ.

XXIX. Ἐκ δὲ τοῦ ὄρους τοῦ δωδεκάτου τοῦ[1] λευκοῦ οἱ πιστεύσαντες τοιοῦτοί εἰσιν· ὡς νήπια βρέφη εἰσίν, οἷς οὐδεμία κακία ἀναβαίνει ἐπὶ τὴν καρδίαν, οὐδὲ [ἔγνω]σαν τί ἐστι πονηρία, ἀλλὰ πάντοτε ἐν νηπιότητι διέμειναν. Οἱ τοιοῦτοι οὖν ἀδιστάκτως κατοικοῦσιν ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ θε[οῦ, ὅτι] ἐν οὐδενὶ πράγματι ἐμίαναν τὰς ἐντολὰς τοῦ θεοῦ, ἀλλὰ μετὰ νηπιότητος διέμειναν πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς αὐτῶν ἐν τῇ αὐτῇ φρονήσει. Ὅσοι οὖν διαμενεῖτε, φησί, καὶ ἔσεσθε ὡς τὰ βρέφη, κακίαν μὴ ἔχοντες, καὶ πάντων τῶν προειρημένων ἐνδοξότεροι ἔ[σε]σθε· πάντα γὰρ τὰ βρέφη ἔνδοξά ἐστι παρὰ τῷ θεῷ καὶ πρῶτα παρ' αὐτῷ. Μακάριοι οὖν ὑμεῖς, ὅσοι ἂν ἄρητε ἀφ' ἑαυτῶν τὴν πονηρίαν, ἐνδύσησθε δὲ τὴν ἀκακίαν· πρῶτοι πάντων ζήσεσθε τῷ θεῷ. Μετὰ τὸ συντελέσαι αὐτὸν τὰς παραβολὰς τῶν ὀρέων λέγω αὐτῷ· Κύριε, νῦν μοι δήλωσον περὶ τῶν λίθων τῶν ἠρμένων ἐκ τοῦ πεδίου καὶ εἰς τὴν οἰκοδομὴν τεθειμένων ἀντὶ τῶν λίθων τῶν ἠρμένων [ἐκ] τοῦ πύργου, καὶ τῶν στρογγύλων τῶν τεθέντων εἰς τὴν οἰκοδομὴν καὶ τῶν ἔτι στρογγύλων ὄντων.

XXX. Ἄκουε, φησί, καὶ περὶ τούτων πάντων. Οἱ λίθοι οἱ ἐκ τοῦ [πεδί]ου ἠρμένοι καὶ τεθειμένοι εἰς τὴν οἰκοδομὴν τοῦ πύργου ἀντὶ τῶν ἀποβεβλημένων αἱ ῥίζαι εἰσὶ τοῦ ὄρους τοῦ λευκοῦ τούτου· ἐπεὶ οὖν οἱ πιστεύσαντες ἐκ τοῦ ὄρους τοῦ λευκοῦ πάντες ἄκακοι εὑρέθησαν, ἐκέλευσεν ὁ κύριος τοῦ πύργου τούτους ἐκ τοῦ ὄρους τούτου βληθῆναι εἰς τὴν οἰκοδομὴν τοῦ πύργου· ἔγνω γὰρ ὅτι, ἐὰν ἀπέλθωσιν εἰς τὴν οἰκοδομὴν τοῦ πύργου οἱ λίθοι οὗτοι, διαμενοῦσι λαμπροί, καὶ οὐδεὶς αὐτῶν μελανίσει. Ε[ἰ] δὲ... (reliqua desunt).

---

2) ον syllaba non deest sed indicata est compendio scripturae.

3) ὑμῶν, quod pro ἡμῶν per coniecturam proponitur in ed. pr., in ipso cod. voci ἡμῶν pr. manu superscriptum est.

Cap. XXIX. 1) Etiam h. l. δωδεκάτου τοῦ in ipso cod. est. Ed. pr. τοῦ suppl. habet.

INDEX RERUM ET PERSONARUM.

A.

Aaron et Mariam propter zelum extra castra stabulati sunt p. 50. Virga Aaronis 88.

Abortus. Non interficies foetum in abortione 40.

Abraham circumcidit 318 viros 20. Iam per Abrahamum populus Christianorum commemoratus est 32. Abrahami fides 32. 56. Abraham benedictus est, iustitiam et veritatem per fidem operatus 76.

Abstinentia duplex, a bono et a malo 462. Abstinentia filia fidei 430. Abstinentia commendatur 444.

Accipitris esus cur vetitus sit Judaeis 20.

Adam ex substantia terrae est formatus 10.

Adulterium. Variae quaestiones de eo 448.

Aegyptii, Arabes, Syri omnesque sacerdotes idolorum circumcisionem admittunt 20.

Aemulatio de principatu 520.

Aequanimitatis et patientiae virtus commendatur 452 sqq. 454.

Aesculapius fulmine percussus dicitur 354. 369.

Agathopodis mentio fit a. S. Ign. 184. 194.

Agape non sine episcopo celebranda 192.

Alce ab Ignatio salutatur 196. 206. 300. 305. Alce, soror Nicetae, amita Herodis 402.

Altare est unum, ut unus Christus et unus Episcopus 146. 176. Qui intra altare est, mundus est 158.

Anacletus a. S. Ign. memoratus 234.

Angeli Deo adstantes et deservientes 80. Angeli Dei et angeli Satanae 38. Officia et dignitates angelorum 156. Ipsi angeli non credentes in sanguinem Christi iudicabuntur 190. Angeli primo constituti 424. Angeli sancti, quos primo Deus creavit 496. Angeli hominum custodes et seductores 458 sqq. Duo sunt Genii cum homine, unus aequitatis et unus iniquitatis 458. Angeli populorum patroni et gubernatores, populum Israel ipse Deus gubernat 74. Angeli superiores et inferiores 424. Angelus poenitentiae 442. 450. Angelus Michael patronus Christianorum 514. Angelus Hegri (Thegri), qui est super bestias 440.

Animalia prohibita Iudaeis 20.

Apollonius presbyter Magnesiorum 140.

Apostoli homines omni peccato iniquiores 8. Apostoli XII in XII tribuum testimonium 18. Apostoli resurrectionem Christi crediderunt 188. Apostoli successionem episcoporum ordinaverunt 90 sqq.

Arabes circumcisi 20.

Ascensio Christi innuitur, corpore eius e terris ablato 166. Christum die Dominica ascendisse 36.

Asyncritus num a S. Ignatio laudetur 196. not. 4.

Athletae magni est, caedi et vincere 200.

Attalus a S. Ignatio salutatur 206. 305.

Audacia et confidentia inanis magnum est daemonium 554.

Audire. Ne audias libenter male loquentem 444.

Avaritia principium omnium malorum 380. 388.

B.

Baptismus sigillum appellatur 112. 518. 548. Baptismi necessitas ad salutem 548. Baptismus affert peccatorum remissionem 24 sqq. 450; est fluvius unde emergunt arbores pulchrae 26. In aquam descendimus pleni peccatis, inde emergimur fructum afferentes 26. Item inde accipimus remissionem peccatorum 450. Vita nostra per aquam salva est facta 424. Ipsi patriarchae defuncti baptizantur 548. not. 3. Baptisma purum et immaculatum servandum 110.

Basilides 238.

Bassus, presbyter ecclesiae Magnesiorum 140.

Beati qui pro Deo passi sunt 92. 420. 560. Beatorum sedes iam ante iudicium obtinent qui per gratiam Dei in charitate sunt consummati 96; iam ante iudicium in conspectu Dei vivunt 400. Beati ante Christum 548.

Beatitudo aeterna quae sit, et quomodo ad eam perveniatur 78. Beatitudo electorum Dei 96.

Benedictionem divinam qua ratione ad exemplum sanctorum consequamur 76.

Beneficia Dei, ne nobis in condemnationem cedant, quomodo cavendum 68.

Benevolentia erga egenos 432.

Bilinguis nemo sit 40. 382.

Bona huius seculi quantum habeant tormentum, plerique ignorant 114. Nihil quod apparet bonum est 166.

Burgus 288. 300.

Burrhus, Diaconus Ephesiorum 120 sqq. 184. 196. 320.

C.

Caius, S. Irenaei discipulus 406.

Captivitas. Multi Christiani in vincula se coniecerunt, ut alios redimemerent 100.

Caro nostra velut templum Dei custodienda 112. 180. 498. In carne vocati estis, in carne venietis 112.

Cassianus a S. Ign. memoratur 227. 312.

Cassobelus presbyter 219.

Castitas custodienda 446; ubi manet in corpore hominis iusti, nunquam ibi ascendere debet cogitatio impura 448. Iuvenes ante omnia solliciti sint de castitate 382. Si quis potest in castitate manere, in humilitate maneat; si glorietur, periit 202. 84. Carnem castam servemus 40. 112. 448. 452. 498. 548.

Catholica ecclesia est, ubi Christus est 192. Catholica ecclesia 391. 396. 404. Catholica ecclesia Smyrnae 391.

Cephas Apostolus 91.

Certamen Christianorum 54.

Charitatis laus 94 sqq. Charitas nos Deo agglutinat 97. Omnia simul bona sunt, modo in charitate credatis 182. Charitatis perfectio enarrari nequit 96. Idoneus non est qui in ipsa inveniatur, nisi quem Deus dignum esse voluerit *ibid.* Propter charitatem remittuntur peccata *ibid.* In charitate degentes seipsos in mala incidere malunt, quam proximos 98. Qui charitatem habet, longe abest a peccato 380. Charitas est sanguis Iesu Christi 158.

Chiliasmus Barnabae 34.

Christus. I. **Christus Deus**. Ita nos sentire oportet de Christo, tanquam de Deo 106. Iesus Christus, Deus noster 118. 136. 164. 166. Iesus Christus Deus 158. 184. 194. 255. Christus ut filius Deus odoratur 404. Christus sententia (γνώμη) et cognitio (γνῶσις) Patris 122. 134; Verbum Dei aeternum 146; sceptrum maiestatis Dei 62. Christus unicus Dei filius 164. Per eum Pater se manifestavit 146. In ipso et in ipsum sunt omnia 30. Christus est orbis terrarum dominus 7. Ei omnia subdita 378. Filius Dei omni creatura antiquior 540. Solus ingenitus Deus 318. Ante secula apud Patrem erat 144. Ad eum Pater locutus est ante creationem 7. 12. Ipse iam Mosi legem tradidit, ipse per prophetas loquitur 14. Christo nihil praestantius 144. Christus sine Patre nihil fecit 144. Christus ab uno Patre processit, ad unum reversus est, cum uno perseverat 146. Christus Patri subiectus est quoad carnem 150. (XIII not. 3.) **Christus creator** et orbis terrarum Dominus 7. Sol opus manuum eius 8.

II. **Christus Deus et homo.** Christus filius hominis et filius Dei 138. Deus σαρκοφόρος 294. Humanae Christi naturae infusus est Spiritus sanctus 496. Christus carnem assumsit 190. Deus humanitus manifestatus in novitatem vitae aeternae 136. Christus ex Maria vere natus est, manducavit et bibit, vere passus et crucifixus et mortuus est, etiam vere resurrexit 160. 186. Christus carnalis et spiritualis, factus et non factus, in homine existens Deus, et ex Maria et ex Deo, primum passibilis et tunc impassibilis 126. Christus intemporalis, invisibilis, propter nos visibilis, impalpabilis, impatibilis, propter nos patibilis 200. Christus revera ex genere David secundum carnem, filius Dei secundum voluntatem et potentiam Dei, natus vere ex virgine 186. Christus perfectus homo factus est 188. Christus σαρκοφόρος 190. Dei filius in carne apparuit 30. Nisi venisset in carne, nemo eum adspicere potuisset 8. Deus ut homo apparens et homo sicut Deus operans 336. Sanguis Dei 120. Christi passio passio Dei vocatur 170. Christus, quum primum esset spiritus, caro fa-

ctus est 112. Quoad humanam naturam Christus Patri subiectus est 150. XIII. not. 3. Novus homo Iesus Chr. 136. Perfectus homo factus est 188. Homo Iesus Christus 308. Quidam purum hominem esse dicunt 232.

III. Christi nativitas 148. Christi adventum Prophetae annuntiaverunt 182. Filius Dei ideo in carne venit, ut summam peccatis imponeret 8, et nos e tenebris redimeret 34. Dominus carnem adsumsit 190. Christus vere natus est ex Virgine et baptizatus a Joanne 186. 160. Stella splendidissima in nativitate Christi fulgebat 136. Principem huius mundi latuit Mariae virginitas et partus 136. Christus in humilitate venit, facie despecta 62; factus est omnium minister 382.

IV. Christi praedicatio. Christus nobis evangelizavit iussu Dei 86. Christus os verax, in quo Pater vere locutus est 172. Christus venit, non vocare iustos, sed peccatores 8. Loco antiquitatis est Iesus Christus 181.

V. Christi passio et mors expiatoria. Christi passio contigit tempore praefecturae Pilati 149 sq. Christus non potuit pati, nisi propter nos et pro nobis 14. Plaga sua nos vividos reddidit *ibidem*. Cruci affixus aceto ac felle potabatur *ibidem*. Christus vas spiritus obtulit hostiam pro peccatis nostris *ibidem*. In sanguine Domini redemtio nostra 58. Christus passus est pro omnibus, qui salvi fiunt 404; passus est propter nostras iniquitates, et peccata nostra portat 62. Charitate ductus Christus sanguinem suum pro nobis tradidit et carnem suam pro carne nostra et animam pro animabus nostris 96. Christi sanguis pro nobis datus est 68. Christi sanguis, Deo patri pretiosus, propter nostram salutem effusus, toti mundo poenitentiae gratiam obtulit 54. Christus passus est, ut nos remissione peccatorum sanctificemur 7. Christus plurimum laboravit, plurimumque perpessus est, ut aboleret delicta singulorum 496. Christus sustinuit ut vacuam faceret mortem, et de mortuis resurrectionem ostenderet, promissum parentibus reddens 7. Christus se ipsum pro nobis obtulit Deo oblationem et hostiam 120. Funiculus coccineus, e domo Rahab demissus signum redemtionis nostrae per sanguinem Christi 58. Per mysterium mortis Christi fidem accepimus 148. Pro fide divina Christus crucifixus est 134. Christi passio nostra resurrectio 190. Christus vere in carne passus est, non ad apparentiam 186. 188. 160. Christus vere crucifixus et mortuus est, videntibus caelestibus, terrestribus et subterraneis 160. Christi passio Dei passio 170. Christus sub Pontio Pilato et Herode vere clavis confixus est pro nobis in carne. 150. 160. 186. Fugiendi qui passionem Christi et nativitatem secundum carnem negant 226.

VI. Christus salvator noster 120. 140. 376. Christus nos renovavit per remissionem peccatorum, ut haberemus animam tanquam puerorum 10. Sine Christo vitam non habemus 160. Christus spes nostra 160, et vita nostra 188. Christus fecit quod praeceptum ei fuerat 8. Christus salvos nos fecit, quum spectasset in nobis errorem atque interitum 106; lucem nobis largitus est et innumera beneficia 106. Christus pontifex oblationum nostrarum, infirmitatis nostrae patronus et auxiliator 82. Christus sempiternus pontifex 389. Sine Christo nulla salus 540 sq. Christus porta ad Patrem *ibid.* Ipse perfecta fides est 194. Christus spes nostra 138. 150.; spes et pignus iustitiae nostrae 386. Christus vera et sempiterna vita nostra 122. 140. 188. Omnis beatitudo nobis per Christum tribuitur 82; Christus solus doctor noster et doctor prophetarum 148. 132.

VII. Christi resurrectio 138. 148. Christus primitiae resurrectionis 72. Christus per resurrectionem elevat vexillum pro fidelibus suis 186. Christus revera se ipsum resuscitavit 186; a Patre resuscitatus est 160. 190. 377. 378. 387. 389. Christus et post resurrectionem in carne fuit 188. Apostoli crediderunt, Christum resurrexisse, mixti eius carni et spiritui 188. Christus post resurrectionem cum Apostolis comedit et bibit ut carnalis, quamvis spiritualiter unitus Patri 188. Christi resurrectio corporalis simul et spiritualis 196. Christus die dominica resurrexit 36. 148. 236.

VIII. Christi ascensio in coelum 36. 166. 236.

IX. Christus iudex vivorum ac mortuorum 8. 14. 106. 378. Christi adventus 292.

Christiani sunt haeredes testamenti Domini 12, filii dilectionis et laetitiae

12; filii dilectionis et pacis 44; filii lucis et veritatis 176.
Christianorum est testamentum Vetus, quia illi perdiderunt illud 6. 32.
Christianorum officia describuntur 68. 380 sq. 202 sq. Christiani spiritale templum 6. 12. Sui potestatem non habet Christianus, sed Deo vacat 204. Christiani quanta beneficia debeant Christo 106. Abiiciant malum fermentum, et transmutentur in novum, quod est Christus 148; saliantur in Christo, ut non corrumpantur *ibid.* Decet non modo vocari Christianos sed etiam esse 142. 166. Absurdum est Iesum Christum profari, et iudaizare 148. Qui profitentur se Christianos, ex iis quae faciunt cernentur 132. Christiani omnia quae ad sanctitatem pertinent faciant 76.
Christianismus non in Iudaismum credidit, sed Iudaismus in Christianismum 148. Praeter Christianismum nemo est Dei *ibidem.* Non silentii tantum, sed magnitudinis opus est Christianismus 168.
Circumcisio facta in CCCXVIII viris ex familia Abrahae figura est crucis et Christi 20. Circumcisionem admittunt Aegyptii, Arabes aliique 20. Circumcisio cordis et auris 18.
Claudius Ephebus Roma ad Corinthios a Clemente missus 104.
Clemens Rom. memoratur a S. Ignatio 226; 234; item ut videtur ab Herma 418.
Cleobulus 238.
Codices et qui descripserunt ad finem martyrii S. Polycarpi commemorantur 406.
Coeli gubernatione Dei commoti, in pace ei subiiciuntur 66. Coelos Deus potentia sua firmavit, prudentia ornavit 78. Deus fortissimo verbo suo coelum confixit 412.
Communicatio idiomatum 14. not. 9. Clemens Romanus de passione Dei loquitur 46; Ignatius de sanguine Dei 120 et de passione Dei 170.
Communio bonorum 40.
Concilium a S. Polycarpo cogendum 204 sq.
Concordiam et pacem amat Deus 68 sq. In concordi charitate canitur Christus 124.
Concupiscentia mala est grande peccatum 410. 448. 476. Non debet esse in servo Dei 410.
Confessio. Confiteberis peccata tua 42. Confiteri peccata melius quam cor indurare 98. Deus nihil desiderat nisi ut ei fiat confessio 98.
Continentia salvos nos facit 418. Continentia maritis commendatur: uxores suas quasi sorores habeant 416. Qui carne castus est, ne insolescat, sciens continentiam a Deo datam esse 84. 202.
Cordis genu flectere 102.
Corinthiorum elogium 46. Seditio Corinthi orta 48. 92. Corinthiorum antiqua et firmissima ecclesia 94. Corinthii probatos suos antistites iniuste deiecerunt 90. S. Paulus ad Corinthios epistolam scripsit 94.
Coronari si non possumus omnes, saltem prope coronam simus 112.
Corpus non interit 498. Corpus mundum custodiendum est *ibid.* Ne abutaris corpore in libidine aliqua *ibid.* Accipiet mercedem omne corpus purum *ibid.* Corpus vas appellatur 14. 26. 44.
Corvi esus vetitus Iudaeis 22.
Creatio ex nihilo 410. 444. Creatio terrae et coeli 412. Omnium prima creata est ecclesia, et propter illam mundus factus est 418. Propter ecclesiam Deus creaturas multiplicavit 410. Christus solem creavit 8. Creator operibus suis se ipsum exornat 78. Creatarum rerum pax et constans obedientia erga Deum 66.
Credere cogimur a Deo 478.
Crescens laudatur a Polycarpo 390.
Crocus laudatur ab Ignatio 120. 172. 320.
Crux figura literae T. adumbratur 20. Crucis praesagium factum est per Mosen expansis manibus orantem 28. Crux spes nostra 26. Incredulis crucis lignum in scandalum, fidelibus salus et vita aeterna 134. Qui non confessus fuerit martyrium crucis, ex diabolo est 385.
Cultu publico labefactantur vires Satanae 132. Cultus publicus commendatur 78. 124. 144. 200. Nemo se separet tanquam iustificatus 6. Qui in conventum non venit, superbia elatus est 124.
Cupiditas mala horrenda est et difficile mitigatur 476; consumit homines *ibid.* Cupiditas carnis, divitiarum, deliciarum, ciborum *ibid.* Principium omnium malorum est habendi cupiditas 380. Cupiditas a diabolo est 478. Qui cupiditati resistit, armatus timore Dei, obtinebit victoriam 478. Cupiditas bona 478. Cupiditates huius seculi 524.

D.

Daemon timentibus Dominum non est metuendus 460. 482. Vitia saepe vocantur daemonia et mulieres 444. 538. 546. 554. 560, item virtutes christianae spiritus et virgines appellantur 526 sq. 542. 546.

Damas (Demas), episcopus Magnesiorum 140. 312. 318.

Danaides et Dircae 52.

Daphnus salutatur a S. Ignatio 196. 300.

Davidis humilitas 64.

Defunctorum beatitudo 90. 548.

Deliciae multae sunt fatuae 478. 522.

Detrectatio inconstans daemonium 444.

Deus unus est, qui se ipsum manifestavit per Iesum Christum filium suum 146. Deus unus est, qui omnia creavit et consummavit, et ex nihilo omnia fecit 410. 444. Super omnia Deus 258. 268. Verbo maiestatis suae constituit omnia, et verbo suo potest illa evertere 74. Deus hominum causa orbem creavit 480. Deus sanctam ecclesiam condidit 412. Capax universorum, solus immensus, qui nec verbo definiri nec mente concipi potest 444. Deo nihil impossibile praeterquam mentiri 74. Fidelis in promissionibus et iustus in iudiciis 72. Verax in omni verbo 446. Dei iudiciis nemo se subducere potest 74. Deum nihil latet 74. 134. 381. 384. Dei dona beata et mirabilia 80. Deus dominus gloriae et omnis gratiae 44. Deus per fidem omnes iustificat 70; Deus dat poenitentiam 54. Cupientibus bene agere Deus ad largiendum paratus est 196. Dei mandata non sunt impossibilia 480; ut observentur, angeli vires praestant 498. Quicumque in mandatis Dei ambulaverit, felix erit et vivet Deo 492. 498 sq. Omnibus poenitentibus remittit Deus, si se convertant ad unionem cum Deo et ad communionem cum Episcopo 180. Deus, qui potestatem habet sanandi, dabit remedium de prioribus peccatis 448. Dei longanimitas timenda, ne in iudicium nobis cedat 130. Aut futuram timeamus iram, aut praesentem gratiam diligamus *ibid.*

Diabolus quae operatus est in rebus Christi 266. Nos temptat, sed vincere non potest 450. 480. Diabolus non metuendus 460. 480. Diaboli (adversarii) suggestiones 98. Ut observemus mandata Dei, angelus nobis vires praestat 498. Multiplicem nequitiam diaboli in servos Dei scit Deus 450. Diabolus operans in martyrio Polycarpi 402. Longa Diaboli compellatio 270 sq. Pater mendacii 282.

Diaconi et Episcopi ab Apostolis sunt ordinati 88. Diaconi honorandi sunt 154. Diaconi ecclesiae Dei ministri sunt *ibid.*; caveant sibi a criminibus *ibid.* Diaconos revereamur ut praeceptum divinum 192. Diaconi inculpati esse debent 382.

Dies et nox ordinatum a Deo cursum perficiunt 66. Dies unus apud Dominum mille anni 34. Dies octava (dominica) apud Christianos solemnis 36. 146.

Dii gentium vani 296 sqq.

Dircae et Danaides 52.

Discordia, scissuris lapidum in aedificanda turre ecclesiae repraesentata 428.

Dissensionis ac seditionis auctores sequi periculosum est 60 sqq.

Divitiae. Dives oratione pauperis adiuvatur 484. (cf. etiam 84.) Divites in hoc seculo, nisi circumcisae fuerint divitiae eorum, non possunt Domino utiles esse 428. Divitiae gentium perniciosae sunt servis Dei 484; sub potestate diaboli sunt 486. Divites valde exiguam habent orationem ad Dominum 486. Divitiarum pericula 410. 522.

Divortium 446 sq.

Docetarum error castigatur 160. 186. 226. 231 sq. 256 sq. et alibi.

Doctorum perversorum duplex condemnatio 114.

Dominica dies 36. 146. 248.

Doxologiae 44. 68. 84. 88. 92. 96. 104.

Dubii animo vituperantur 58. 70. 114. 410. 416. 426. 520 sqq.

E.

Ebion 284.

Ecclesia. Melius est in grege Christi parvos reperiri quam nimis splendentes spe Christi eiici 102. Nisi quis intra altare sit, privatur pane Dei 124. Qui in conventum non venit, seipsum iudicavit *ibid.* Qui extra altare est, non est mundus 158. Fugite divisionem 176. Abstinete ab herbis noxiis, quae non sunt plantatio Patris 176. Si quis schisma facientem sectatur, regni divini hereditatem non consequitur 176. Qui fidem Dei prava doctrina corrumpunt, in ignem ibunt 134. Nemo in regnum Dei intrare potest nisi per portam Christi 542. Proiecti a turre (ecclesia) poenitentes loco ponentur multo inferiore 430. Ecclesia sancta et catholica 192. 391. 396. 404. Ec-

clesiam universalem praedicat Hermas 550. Utile est in immaculata unitate vos esse 125. Episcopi, per tractus terrae constituti, in sententia Iesu Christi sunt 122. Ecclesia erit turris ita purificata, ut credatur ex uno lapide esse tota; et ecclesia erit unum corpus 422. 552. Ecclesia turris velut ex uno lapide facta 544. Una fides et charitas est omnium 550. Unitas et concordia commendantur 144. Dum turris (ecclesia) aedificatur, poenitentia agenda 426. Qui fidem tantum simulant, excludentur ab ecclesia 428. Omnes, qui nequiter vivunt, non sunt membra ecclesiae 250. Ecclesia caelestis Hermae librum tradidit 418. Ecclesia omnium prima creata est, et propter illam mundus factus est 418. Ecclesiam Deus condidit et benedixit 412. Propter ecclesiam Deus creaturas multiplicavit 410. Fundata est verbo omnipotentis et honorifici nominis, continetur autem ab invisibili virtute Dei 424. Ecclesia turri adsimilatur super aquas constructae 423. 424 sqq. Item turri, quae aedificatur super portam 528. Per Angelos consummatur structura huius turris 424. Virtutes quibus Ecclesia fulcitur 430. 546. Aedificandae, militantis et triumphantis Ecclesiae mysteria maxima 524. Ecclesia, prius sterilis, vocatione gentium mire foecunda 106. Ibi catholica Ecclesia est, ubi fuerit Christus Iesus 192. Sine Episcopo, Presbyteris et Diaconis Ecclesia non vocatur 154. In Ecclesia unusquisque proximo suo subiiciatur, secundum ordinem gratiae 84.

Electorum Dei numerus 48. Electorum virtutes 76. Electio iustorum 412. Electi Dei 96. 377. 406. Electi beati praedicantur 96. Electi Dei omnes in charitate perfecti sunt facti 97.

Eleemosyna commendatur 432. 444. 486. 492. Eleemosyna et fide purgantur peccata 316. Eleemosyna coniungenda cum ieiunio 492. Satisfactio per eleemosynam 486.

Enochi obedientia 56.

Ephebus Claudius a Clemente ad Corinthios missus 104.

Ephesiorum ecclesia celeberrima 126. 130. Ignatius meminit epistolae a S Paulo ad Ephesios scriptae 130 sq.

Episcopi et Diaconi ab Apostolis ordinati sunt 88. Episcopi constituti consentiente universa ecclesia 90. De episcopatus nomine contentionem oborituram esse Apostoli cognoverunt 90. Ordinatio apostolorum succedendi episcopis *ibidem*. Episcopi probi iniuste deiiciuntur 90. Episcopus imago ecclesiae suae, exemplar charitatis eius 120 bis. 140. 144. 156. Presbyterium Episcopo ita coaptatum esse debet, ut chordae citharae 122. Fideles episcopo coniuncti ut ecclesia Christo 124. Episcopi et ecclesiae preces unitae magnas vires habent *ibid.* Episcopum tacentem omnes revereantur *ibid.* Episcopum respicere debemus ut ipsum Dominum 126. 154. Episcopo subiecti simus, ut Dei praecepto 162, ut Iesu Christo 154. Subiecti estote Episcopo et vobis mutuo 150. Episcopo obtemperate, ut Christus Patri, et Presbyterio ut Apostolis; Diaconos autem revereamini ut Dei mandatum 192. Cuncti revereantur Episcopum ut Iesum Christum, Presbyteros ut senatum Dei et concilium Apostolorum, Diaconos ut mandatum Christi 154 sq. Qui honorat Episcopum, a Deo honoratus est 192. Obediatis Episcopo et presbyterio mente indivulsa, frangentes panem unum 138. Non decet familiarius uti aetate episcopi 142. Episcopus praesidet loco Dei, Presbyteri loco senatus Apostolici, et Diaconi concreditum habent ministerium Iesu Christi 144. Sine Episcopo et Presbyteris nihil peragendum est, quod ad ecclesiam spectat 144. 154. 158. 180. 192. Valida eucharistia habeatur illa, quae sub Episcopo peragitur etc. 192. Non licet sine Episcopo neque baptizare neque agapen celebrare *ibid.* Ubi comparuerit Episcopus, ibi et multitudo sit *ibid.* Qui clam Episcopo aliquid agit, diabolo servit *ibid.* Qui sine Episcopo et Presbyterio et Diaconis quidpiam agit, is non est mundus in conscientia *ibid.* Episcopo attendite, ut et Deus vobis attendat 202. Quotquot Dei et Christi sunt, hi sunt cum Episcopo 176. Officia Episcopi 198 sqq.; Episcopus omnes adhortetur ut salventur 198; unitatis curam habeat *ibid.*; omnes perferat *ibid.*; precibus vacet perpetuis *ibid.*; malos mansuetudine sibi subiiciat 200; sit sobrius ut Dei athleta *ibid.*; viduas ne negligat 200; servos et ancillas ne contemnat 202. Omnium Episcopus Deus 142.

Epitropi uxor salutatur a S. Ignatio 206.

Esther perfecta in fide 100.

Eucharistia est caro Christi, quae pro

peccatis nostris passa est, quam Pater sua benignitate suscitavit 190 sqq. Frangimus panem unum, qui pharmacum immortalitatis est, antidotum, ne moriamur sed vivamus semper in Iesu Christo 138. Eucharistia est panis Dei 124. Eucharistia panis Dei, panis celestis, panis vitae, caro Christi; et potus Dei sanguis ipsius 170. Una eucharistia utendum; una enim est caro Domini et unus calix et unum altare 176. Valida eucharistia habeatur illa, quae sub Episcopo peragitur, vel sub eo, cui ipse concesserit. De agapis 192. Ab Eucharistia abstinent non confitentes, carnem Christi eam esse 190 sq.

Eulogius 219.

Euphanius lector 274.

Euplus a S. Ignatio laudatur 122. 322.

Eutecnus a S. Ignatio salutatur 196. 300.

Evangelii principium 94. In Evangelio Christi passio nobis ostensa est et resurrectio 192. Ad Evangelium confugiamus tanquam ad corporaliter praesentem Christum 178. Evangelium annuntiarunt et ipsi Prophetae *ibid.* Eximium quiddam habet Evangelium, nimirum adventum Domini nostri, passionem ipsius et resurrectionem 182. Evangelium est perfectio incorruptionis *ibid.* Male quidam dicunt: Evangelio non credo, nisi invenero in archivis 180. Evangelium arbori comparatur, sub cuius umbra omnes populi stant 514.

Evangelii secundum Aegyptios locus teste Clem. Alex. 116.

Evarestus scripsit acta martyrii S. Polycarpi 404.

Evodius 280.

Evodus 350.

F.

Fides. Per fidem iustificavit Deus ab initio omnes 78. Per fidem salvi fiunt electi 430. Ad fidem cogimur a Deo 478. Pro Dei fide Iesus Christus crucifixus est 134. Qui fidem Dei prava doctrina corrumpit, in ignem ibit *ibid.* Fides et charitas totum est, quibus nihil praestantius 140. 190. Si angeli non credunt in sanguinem Christi, et ipsi iudicabuntur 190. Fides et charitas initium vitae et finis sunt; initium fides, finis charitas 132. Haec duo in unum coeuntia a Deo sunt; omnia vero alia ad probitatem consectanea sunt *ibid.* Fidei adiutores timor et sustinentia 3. Fides quae incredulitatis sunt exercere nequit; nec incredulitas, quae fidei 126. Nullus fidem repromittens peccat, neque charitatem possidens odit 132. Fides est caro Domini, et charitas sanguis Christi 158. Fides est mater omnium nostrum, subsequente spe, praecedente charitate 380. Fides salvat, non opera 78. 430. Sed fidei opera bona coniuncta esse debent 78 sq. 94 sq. Ex bonis operibus nostris Deus agnoscit, membra nos esse Filii sui 124.

Filius Dei. Quid de eo doceat Hermas 494. 496.

Fontes perennes ad usum et sanitatem facti sunt 68.

Fortunatus a Clemente ad Corinthios missus 104.

Fronto laudatur a S. Ignatio 122. 322.

G.

Gaius 298.

Gavia a. S. Ignatio salutatur 196. 300.

Genii duo in homine, alter aequitatis, alter iniquitatis 458.

Gentes infideles comburentur 488.

Genu cordis flectere 102. Genibus positis orare 420.

Germanicus martyr fortissimus 392.

Grapte vidua 418.

Gratia Dei naturalis (ἔμφυτος?) 1. Gratiam poenitentiae sanguis Christi toti mundo obtulit 54. Gratiae divinae ministri Spiritu sancto afflati de poenitentia locuti sunt 54. Gratiae donum est charitas 96. Gratiae donum est poenitentia 188. 388. 518. Gratia sumus salvati, non ex operibus 377. Assistentia divina contra diaboli incursus 480. Quorum viderat Dominus puras mentes futuras, et servituros ei ex totis praecordiis, iis tribuit poenitentiam. At quorum aspexit dolum et nequitias, negavit iis ad poenitentiam regressum 518. Deus omnes suos dilectos poenitentiae fieri vult participes 54. Cupientibus bene agere Deus ad largiendum paratus est 196. Ut observentur Dei mandata, Angeli vires praestant 498. Dei longanimitas timenda est, ne in iudicium nobis cedat 130.

H.

Haeresis est herba diaboli, aliena herba 130. 156. 176.

Haeretici cavendi sunt 188; sunt ferae, humana specie indutae *ibid.*; eos non recipere vos oportet, neque obviam eis fieri, solum vero pro eis orare, ut poenitentiam agant, quod admodum difficile est *ibid.* Orandum est pro inimicis crucis 389. Herbae noxiae, quas Christus non colit, quia

non sunt plantatio Patris 130. 156. 176; patroni mortis sunt magis quam veritatis 188; a Christo abnegantur *ibid.*; contrarii sunt divinae voluntati 190; mortiferum pharmacum exhibent 158; ab eucharistia et oratione abstinent, eucharistiam carnem Christi esse negantes 190; sunt lapides scabrosi et scissuras habentes 422. 428. 554. 558. Haeretici virgis adsimilantur aridis 516. Decet abstinere a talibus, et nec in privato nec in communi colloquio de illis verba facere 192. Benignitas erga schismaticos 60.

Hegri (cod. Pal. Thegri) angelus, qui est super bestias 440.

Heldam et Modal (Heldat et Modat cod. Pal.) populo Israelitico vaticinati sunt in solitudine 418.

Heliopolis 72.

Hercules igne consumptus dicitur 354. 369.

Hermas continens ab omni concupiscentia scelesta, omni simplicitate plenus et innocentia magna 412; reprehensus ob uxorem et filios 412. et 414. Eius coniux futura soror 416. Iubetur Hermas duos libros scribere 418. Hermas aliquando dives fuit, sed inutilis 428. Hermam Pastor alloquitur, nuntius poenitentiae 442.

Hero successor Ignatii 314. 316. 375.

Herodes Irenarcha 394. 396. 402. 406.

Hierosolymis tantum offerebantur sacrificia 86. Hierosolymitani excidii meminit Barnabas 36.

Hircus emissarius figura Christi passuri 14.

Homo animal est excellentissimum et intellectus dignitate celsissimum 78. Homo est terra quae patitur 10. Homo carnalis spiritualia exercere nequit; neque spiritualis carnalia 126.

Hospitalitatis merces 58.

Humilitas commendatur 44. 60. Christus exemplum humilitatis 62. Humilium Christus est, non elatorum *ibid.* Humilitas Abrahae, Iobi, Mosis, Davidis 64 sqq. Quanto quisque maior, tanto humilior esse debet 94. Humilis sibi testimonium non ferat 84. Sit laus nostra in Deo, et non a nobis ipsis; odit enim Deus eos, qui semetipsos laudant 76. Humilitate princeps huius mundi destruitur 156. Castus sit humilis 84. 202.

Hyaenae esus Iudaeis vetitus 22.

Hyron a S. Ign. memoratur 227.

I.

Iacob ob humilitatem benedictionem consecutus est 76.

Ieiunium statio dicitur 488. 492. Ieiunium verum est si quid praestas aequitati, nil nequiter facis, et mente pura Deo servis 490. et 492. Die ieiunii nihil gustabis, nisi panem et aquam, et computata quantitate cibi, quem ceteris diebus comesturus eras, sumtum diei illius dabis viduae, pupillo aut inopi 492. Hoc ieiunium est hilare et acceptum Deo *ibid.* Ieiunium et oratio coniungantur 385. 434. Vetatur ieiunium dominica et sabbato 274.

Iesu nomen duabus literis Graecis I et H exprimitur 20. Iesu typus erat Iosue, filius Navae 30. Iesus sub figuris in V. T. annuntiatus est 12 sqq. 28 sqq.

Ignatius, Ioannis Apostoli discipulus 208. 367. Ignatii cura pastoralis et martyrii desiderium *ibid.* Ignatii humilitas 122. 130. 156. Ignatius ferarum dentibus moli cupit, ut purus Christi panis inveniatur 168. Ignatii cum Traiano colloquium 368 sqq. Ignatius a Traiano condemnatur 208. Smyrnam navigat 210. Romam ducitur 212. A bestiis devoratur 214. Tempus martyrii 214. 368. (172.) Eius meminit Polycarpus 387. 389. 390. Item Irenaeus 374.

Ignis aeternus 134.

Infideles. Ab infidelibus Deus sanguinem Christi requiret 378. Infideles ut arida ligna comburentur 488.

Iniuriarum memoria mortem operatur, oblivio vero earum vitam aeternam 416.

Innocentes honoratiores apud Deum ipsis martyribus 560.

Inspiratio. Inspiratus S. Paulus ad Corinthios scripsit 94.

Invidia. Per invidiam mors in mundum intravit 50, aliaque mala multa 48 sqq. 520.

Iobi humilitas 64.

Ionas et Ninivitae 54.

Iosue typus Iesu Christi 30.

Iracundia pellit Spiritum sanctum, qui est in corde hominis 452.

Irenaeus, Polycarpi discipulus 406.

Isaac libenter factus est sacrificium 76.

Iudaei cum gentilibus Polycarpum accusant 398; alacri animo interfectores eius adiuvant 400. Ipsis admonentibus corpus S. Polycarpi combustum est 404.

Iudaismus in Christianismum credit,

non Christianismus in Iudaismum 148. Si iuxta Iudaismum vivimus, confitemur nos gratiam non accepisse 146.
Iudaistae 146. 148. 178. 182.
Iudicium. Mors et vita incumbunt simul, et unusquisque in proprium locum iturus est 142. Dominus non accepta persona iudicat mundum; unusquisque secundum quae facit accipiet 7. In memoriam tuam nocte ac die revocabis iudicii diem 42. Dei iudiciis nemo se subducere potest 74. Nemo dicat quod haec caro non iudicatur neque resurgit 112. Qui dicit neque resurrectionem neque iudicium esse, hic primogenitus est Satanae 385.
Iudith beata propter amorem patriae 100.
Iupiter in Creta sepultus dicitur 354. 369.
Iusti non efficimur per nos ipsos aut opera nostra, sed per fidem 78. Iusti carnalia exercere nequeunt 126. Iusti ab iniustis in hoc seculo internosci non possunt 487. Iusti non a iustis, sed ab iniquis vexantur 92. Omnia faciant quasi Deo in ipsis habitante, ut illius sint templa 134.
Iuvencae rubrae sacrificium typus Christi eiusque regni 16.
Iuvenes in omnibus inculpati sint 382, praesertim castitati studeant *ibidem*.

L.

Labor. Ubi plus laboris, multum lucri 198.
Laicus homo praeceptis laicis constringitur 86.
Lapsis in aliquod peccatum quomodo sit consulendum 100.
Leporis esus prohibitus Iudaeis 22.
Levitis sua ministeria incumbunt 86.
Lex Dei i. e. Evangelium sub figura arboris ostenditur 514. Toti orbi terrarum praedicata est *ibid.* Dei mandata sunt valde bona et magna et honesta et laeta 498; non sunt impossibilia, non dura 478. Ut observentur, angelus Domini vires praestat 498. Quicumque in his legibus ambulaverit, vivet Deo *ibid.* Lex nova Christi sine iugo necessitatis est 3.
Liberorum educatio negligens Deo vehementer displicet 412. 416.
Libertas humani arbitrii 518. 522. Volentibus ad ipsam converti Dominus poenitentiae locum concessit 55.
Lingua duplex est laqueus mortis 40. De nemine male loquaris, neque libenter audias male loquentem 444.
Linus memoratur a S. Ign. 226. 234.
Locus neminem efferat 190. 520.
Λόγος. Ad *Λόγον* spectare videtur Hermae locus 494 sqq. *ὁ θεὸς λόγος* 236. *λόγος θεὸς* 264. *Λόγος* non e Sige progrediens 146.
Lot propter hospitalitatem et pietatem salvus evasit 58. Eius uxor *ibidem*.

M.

Magistratus, imagines Dei 40. Iis fideles obtemperent *ibid.* Orate pro regibus et potestatibus, et principibus, et pro persequentibus, et odientibus vos 389. Edocti sumus, principibus et potestatibus a Deo ordinatis honorem nobis non nocentem deferre (verba sunt Polycarpi ad proconsulem, ante martyrium) 398.
Mali. Benignitas erga malos 416.
Malitia perdidit vitam hominum 444.
Manibus extensis orabant Christiani 48.
Mansuetudine et humilitate princeps huius mundi destruitur 156. Mansuetudinis laus et exempla 330.
Marcus memoratur in Martyrio Polycarpi 404.
Maria. Ex virgine vere natus est filius Dei 186. Christus ex Maria et ex Deo 126. 136 sq. Principem huius mundi latuit Mariae virginitas 136.
Maria „filia" S. Ign. 318.
Maris episc. Eumelapes Neap. 218. 318.
Mariti diligant coniuges suas 202, doceant eas ambulare in fide, charitate et castitate, amantes viros suos 381. Continentia maritorum 416.
Martyres. Magna martyrum multitudo tempore Clementis Romani 52. Martyrum constantia admirabilis 392. 420. Martyrio nemo se ipsum sponte offerat 394. Martyrum honor 420. 560. Deleta sunt delicta eius qui patitur propter nomen Domini *ibid.* Vincula Sanctorum sunt diademata eorum 377.
Matrimonium. Cf. *Nuptiae*.
Menander 238.
Mendacium. Qui mentiuntur, abnegant Dominum 446. Qui recesserit a mendacio, vivet Deo *ibid.*
Michael archangelus, patronus et gubernator fidelium 514.
Misericordia Christi erga nos 106 sq.
Montanistae ab Herma impugnari videntur 448 sq. 519. item a (Pseudo-) Ign. 284.
Mors et vita incumbunt simul, et unusquisque in proprium locum iturus est 142. Bonum est, a mundo ad Deum occidere, ut in ipso oriamur 166. Mors non timenda 108 sq.
Mosis humilitas 64 sq.; ingens eius erga populum amor 98. Moses quo-

modo contentionem de sacerdotali dignitate sedaverit 88. Moses typus Christi et crucis 28 sq.
Mundi trans Oceanum impermeabilem 68
Muraenae esus Iudaeis vetitus 22.
Mysteria. Tria mysteria clamoris 136.

N.

Natalis martyrii Polycarpi dies celebrandus 404.
Negotiationes mundanae 412. 520.
Nicetas, pater Herodis Irenarchae 396. 402.
Nicolaus et Nicolaitae 238.
Noe poenitentiam praedicavit 54; et mundo regenerationem 56.
Nuptiae de sententia episcopi fiant, ut secundum Dominum sint, non secundum cupiditatem 202. Nuptiae non iterandae sunt coniuge superstite 448. Nuptiae secundae sunt licitae 452; sed qui per se manserit, magnum sibi conquirit honorem apud Dominum *ibid.*
Numismata duo, alterum Dei, alterum mundi 144. 246.

O.

Obedientia Enochi 56.; Abrahae *ibid.*; rerum creatarum 66 sq.
Oblationes non in quovis loco offeruntur, sed Hierosolymae tantum in atrio templi ad altare 86. Diligenter prius a sacerdote explorabantur *ibidem.*
Oceanus dispositionibus Dei gubernatur 68. Mundi trans Oceanum impermeabilem 68.
Onesimus, Ephesiorum episcopus 120. 126.
Opera. Non per nos ipsos iustificamur, neque per sapientiam nostram aut intelligentiam aut opera, quae in cordis sanctitate operati sumus, sed per fidem, per quam omnipotens Deus ab initio omnes iustificavit 78. Sed non cessabimus a bonis operibus 78. Omnes iusti bonis operibus ornati fuerunt 78. In operibus ipsum confiteamur 108. Dominus ipse operibus se ipsum ornans, gavisus est 78. Totis nostris viribus opus iustitiae operemur 78. Ne segnes et desides simus ad omne opus bonum 78 sq. Beati sumus, si praecepta Domini in charitatis concordia impleverimus, ut per charitatem peccata nostra nobis remittantur 96. In operibus Dominum confiteamur, non verbis 108. Opera vestra sint deposita vestra 204. Opera bona debet homo operari ut salvus fiat 464. Varia opera bona 464. Ex operibus Deus cognoscit nos membra esse filii sui 124. Qui cupiditates superat, Deo, non sibi ipsi, gloriam tribuat 84. 202. 478. Unusquisque secundum quae facit accipiet. Si fuerit bonus, bonitas eum antecedit, si nequam, merces nequitiae eum sequitur 7. Si quis cupit pervenire ad praefinitum locum, suis operibus id consequi studeat 40.
Opera supererogatoria. Si praeter ea quae mandavit Dominus aliquid boni adieceris, maiorem dignitatem tibi conquires 492.
Oratio. Assidue et sine haesitatione orandum est 464 sq. Indesinenter pro aliis hominibus orate 128. Diu noctuque solliciti Corinthii pro universa fraternitate 48. S. Ignatius pro ecclesiis et fratribus precatus est 214. Viduae sine intermissione interpellent pro omnibus 381. Pauper oret pro divite, et dives praestet pauperi quae illi opus sunt 486. Si precatio unius atque alterius tantas vires habet, quanto magis illa, quae episcopi est et totius ecclesiae 124. Vires orationis 466. Oratione peccata sanantur 410. Orate pro regibus et potestatibus et principibus 389; pro inimicis *ibid.*; pro omnibus sanctis *ibid.* Tristis hominis oratio virtutem non habet ut ad altare Dei ascendat 472. Oratio humilitate eget 434. Oratio et ieiunium coniunguntur 385. 434. Non accedas ad orationem tuam in conscientia mala 42. Genibus positis orare 420.
Ordo ut in militia et in corpore nostro servatus est, ita servetur utique unicuique et in ecclesia 82. 84. 86 sq.

P.

Paracletus in Mose et prophetis et apostolis operatus 282.
Parentes. Officia eorum erga liberos 40. 68. 416.
Pastor ubi est, eodem et oves sequantur 176. Pastori Hermas traditur 442. Pastor nuntius poenitentiae 442. Pastor rationem reddere debet de ovibus 564.
Patientia. Qui patitur propter nomen Domini, honoratus apud Deum habetur 560. Propter Deum omnia nos sustinere oportet 200. Magni athletae est caedi et vincere *ibid.* Patientia maneat, ut armatura totum corpus protegens 204.
Patriae causa multi etiam gentilium morti se tradiderunt 100.
Patriarchae ab Apostolis defunctis baptizati sunt 548.

Paulus Apostolus in vincula septies coniectus 52. Praeco veritatis factus in Oriente et Occidente *ibid.* Ad Occidentis terminos venit *ibid.* Martyrio coronatus est *ibid.* Ad Corinthios epistolam scripsit 94. Pauli et epistolae eius ad Ephesios datae meminit Ignatius 130 sq. Paulum apud Philippenses fuisse narrat Polycarpus 380.
Pauper a divite accipiat, et ipse oret pro divite 486.
Pax. Dominus habitat in viris amantibus pacem 564. Vera pax chara est *ibid.* Nihil praestantius pace 132.
Peccatum inviti peccantis 48; quod per serpentem in Eva contigit 28. Propter peccata in mortem tradimur *ibid.* Charitas peccatorum multitudinem tegit 96. Ora ad Dominum, et sanabit peccata tua 410. 448. Confessionem peccatorum Deus postulat 98. Omnibus poenitentibus remittit Deus, si se convertant ad unionem cum Deo et ad communionem cum Episcopo 180. Peccatorum remissione sanctificamur 7. Deleta sunt delicta eius qui patitur propter nomen Domini 560. Peccatorum remissione Christus nos renovavit 11. Poenae peccatorum aeternae 134.
Persecutio Traiani 208. Persecutio Marci Aurelii 392. Persecutiones perpessi Petrus et Paulus aliique apostoli 52.
Philippus Asiarcha 400.
Philo comes itineris S. Ignatii 184. 194. 196. 263.
Philomeliensis ecclesia 391.
Phoenix resurrectionis nostrae imago 72.
Pionius Christianus 406.
Piscis non habens squamam immundus Iudaeis 24.
Plinii Secundi mentio fit 374.
Poenitentia agenda est, quamdiu in hoc mundo sumus 112. Item: Ante consummationem turris (ecclesiae) poenitentia agenda est 426. 558. 564. Christus potestatem habet poenitentiae 54. 188. 359. Poenitentiae iustorum habent fines, gentibus autem poenitentia est usque ad novissimum diem 416. Donec tempus habemus, poenitentiam agamus 112. De sera poenitentia 430. Poenitentia inculcatur 416. 442. 478. Servis Dei poenitentia est etiam post baptismum, sed una tantum 450. 520. Nuntius poenitentiae 442; praepositus poenitentiae 488, cui soli per totum orbem poenitentiae potestas tributa est 566. Qui poenitentiam agunt, vitam recuperant 568; salutem assequuntur 518; peccata illis remittuntur 416. Poenitentiam Noe praedicavit, et qui obedierunt, servati sunt 54. Omnibus poenitentibus remittit Deus, si se convertant ad unionem cum Deo et ad communionem cum episcopo 180. Quotquot poenitentia ducti ad unitatem ecclesiae redierint, et hi Dei erunt et secundum I. Christum vivant 176. Poenitentiam agere magna sapientia est 450. Poenitentiae gratiam sanguis Christi toti mundo obtulit 54. Omnes dilectos suos Deus poenitentiae fieri vult participes 54. Omnibus volentibus ad ipsum converti Dominus poenitentiae locum concessit 54. Poenitentia sincera remunerationem quandam Deo medico nostro tribuimus 112. Poenitentibus faciendi sunt digni fructus poenitentiae 506 sq. Poenitentia laboriosa est; poenitens enim affligere debet animam suam, et vexationes multas perferre 508. Electorum et poenitentium multa sunt genera; omnes autem pro poenitentiae et bonorum operum suorum modo mercedem habebunt 510. Qui nomen Domini negaverunt sed non ex praecordiis suis, poenitentia vitam assequentur 558. Quodsi quis ex praecordiis inventus fuerit denegasse, an vitam assequi possit, ignoro *ibidem.*
Polybius, Trallianorum episcopus, a S. Ignatio laudatur 152. 228.
Polycarpi elogium 198. Polycarpus epistolas Ignatii ad Philippenses transmittit 390. Ab iis edoceri vult de ipso Ignatio deque eius in itinere Romano comitibus 390. Polycarpus propter persecutores in villam secedit 394; a persecutoribus invenitur 394 sq.; in urbem ducitur 396; a Niceta et Herode e curru deiicitur *ibid.*; octoginta et sex annos Deo serviit 398; ad rogum damnatur 398. Iudaeorum odium adversus Polycarpum 398. 400. 404. Polycarpi precatio 400. Polycarpus igne non laeditur 402; pugione transfigitur *ibid.* Corpus eius Christianis non traditur, sed comburitur 402 sqq. Reliquiae eius 404. Tempus martyrii 406.
Polypi esus vetitus Iudaeis 22.
Pontifex summus praestantior sacerdotibus 182. 86.
Porcinae carnis esus Iudaeis interdictus 22.
Praecepta Dei sunt bona 498; non sunt impossibilia 476; ad observanda ea angelus Domini vires praestat 498.
Praedestinatio. Ecclesia Ephesina

praedestinata ante secula, ut semper esset unita 118. Ab iis, quos spiritus Domini praevidebat, corda lapidea ablata sunt, et immisit illis Dominus corda carnea 12. Christus vocavit eos, quos Spiritus praeparavit 40. In Christo vocati sumus ex voluntate Dei 78. Vocati a Deo et per Christum 104. Praeparavit nobis Deus beneficia sua, antequam nasceremur 84. Omnibus in omni generatione ad ipsum converti volentibus Deus poenitentiae locum dedit 54. In charitate ii tantum inveniri possunt, quos Deus dignos esse voluit 96. Iis qui digni erant, et quorum viderat Dominus puras mentes futuras et servituros ei ex totis praecordiis, illis tribuit poenitentiam; at quorum aspexit dolum et nequitias et fallacias, negavit iis ad poenitentiam regressum 518. Angelus poenitentiae credere cogit 478. Ignorantes virtutem Dei indeque delinquentes morti destinati sunt 550.

Presbyteri praesident loco senatus Apostolici 144. Presbyteri honore sunt afficiendi ut Apostoli 154. 192; ut lex Christi 142. Presbyteris plebs fidelis se subiiciat 102. Cum presbyteris constitutis grex Christi in pace degat 100. Officia presbyterorum 383: sint ad commiserationem proni, misericordes erga cunctos, aberrantia reducentes, visitantes infirmos, non negligentes viduam, pupillum, pauperem, longe recedentes ab omni avaritia, non severi nimium in iudicio 383 sq. Presbyterii unitatem cum episcopo imitemini 122.

Principatus: fatui omnes invidiam de principatu habentes 520.

Promissa Dei quantas delicias habeant 114.

Prophetae iuxta Christum Iesum vixerunt, ideoque persecutionem passi sunt gratia ipsius inspirati 146. Spiritus sanctus per eos loquitur 70. Prophetae Christum, quum essent spiritu discipuli eius, ut doctorem exspectabant 148. Ipse eos suscitavit ex mortuis *ibid.* Baptizati sunt ab Apostolis 548. Prophetae diligendi, quia et ipsi evangelium adnuntiaverunt et in Christum speraverunt 178. Propheta Dei et pseudopropheta ex operibus probandi 472 sqq.

Q.

Quintus apostata 394.

R.

Rahab 58.

Redemtio per sanguinem Christi futura funiculo coccineo Rahabae adumbrata est 58.

Regnum Dei quando sit venturum (ex evang. sec. Aegypt.) 116.

Reliquiae Ignatii et Polycarpi honorantur ut thesaurus inaestimabilis, ut gemmis exquisitiores 214. 404.

Remissio peccatorum. Omnibus poenitentibus remittit Deus 180. Propter nostram salutem effusus sanguis Christi toti mundo poenitentiae gratiam obtulit 54. Remittuntur poenitentibus peccata 416. Qui dubii non sunt, emundabuntur ab omnibus peccatis 422. De prioribus peccatis Deus, qui potestatem habet sanitatem dandi, dabit remedium 448.

Resurrectio. Nos resurgemus, si facimus voluntatem Dei 378. In carne iudicabimur 112. In carne mercedem recipiemus 112. Utile esset illis (haereticis) diligere, ut et resurgerent 192. Resurrectio in vitam aeternam 400. Pater nos resuscitabit in Iesu Christo 160. Qui in charitate sunt consummati, resurgent 96. Nemo dicat quod haec caro non iudicatur neque resurgit 112. Phoenix resurrectionis nostrae imago 72. Futuram resurrectionem Deus continuo nobis in natura ostendit 72. Resurrecturos nos esse S. Scriptura testatur 72. Christus pollicitus est nobis quod resuscitabit nos e mortuis 382. Qui dicit neque resurrectionem neque iudicium esse, hic primogenitus est Satanae 385. Eucharistia est pharmacum, ne moriamur 138.

Revelationes nimiae corpori nocent 434.

Rheus, S. Ignatii comes in itinere Romano 184. 194.

Romanae ecclesiae elogium 164.

Rufus cum Ignatio et Zosimo a S. Polycarpo laudatur 387.

S.

Sabbati mentio in principio creationis 34. Sabbati abrogatio 36. 146.

Sacerdos summus, sacerdotes et levitae 86. 182.

Sacrificiorum tempora, horas, locum, ministros Deus definivit 86. Iudaeorum sacrificantium stultitia 3 sq.

Sanctis adhaerendum est 92. Exquiras quotidie vultus Sanctorum 43. Illi exempla nobis sint 56. Illos imitemur 64. Sanctorum deprecatio 100. San-

ctorum natalitia celebrantur 404. Reliquiae Sanctorum 214. 404.
Satanas vocatur Contrarius 3; Adversarius 98; Nequam 7; princeps temporis iniqui 38. Angeli Satanae *ibid.*
Schismatis iniquitas et pernicies 48. 94. Cur inter vos sunt contentiones, irae, dissensiones, schismata et bellum? Nonne unum Deum et unum Christum habemus? Nonne unus est Spiritus gratiae, qui super nos effusus est, et una vocatio in Christo? Cur divellimus et discerpimus membra Christi, et contra proprium corpus seditionem movemus? 92. Si quis schisma facientem sectatur, regni divini haereditatem non consequitur 176. Contentionum ac seditionum auctores sequi valde periculosum 60. Ubi est divisio et ira, ibi Deus non habitat 180. Divisiones fugiendae ut principium malorum 192. Benigni simus erga schismaticos 60.
Scripturae sacrae sunt vera Spiritus sancti oracula 92. In iis nihil iniustum neque perversum scriptum est *ibid.* Clem. Rom. nomen Scripturae dat Novi Testamenti loco 108.
Seculum praesens et futurum duo inimici 110.
Senecione et Sura Consulibus passus est Ignatius 214.
Sepiae usus vetitus Iudaeis 22.
Serpens aeneus, typus Christi 28 sq.
Servo et ancillae ne imperes in amaritudine 40. Servos et ancillas ne contemnas 202. Servi et ancillae ne superbiant; ne desiderent communibus sumtibus e servitute redimi, ne servi inveniantur cupiditatis *ibid.*
Socrates Christianus Corinthi 406.
Sibylla 418.
Σιγή 146.
Simon Magus 238. 282.
Sol et Luna et siderum chori secundum Dei mandatum orbes suos in concordia evolvunt 66. Solis altare in urbe Heliopolis 72 sq.
Sotio, diaconus ecclesiae Magnesiorum 142.
Spiritus sanctus a Deo ortus est 180; effusus super homines 48. Spiritus Dei est in nobis, et quum voluerit, Deus auferet eum 70. Spiritus sanctus datus est homini hilaris (hilari?) 472. Spiritus sanctus, qui habitat in te, mundus erit, et non obscurabitur ab aliquo nequissimo spiritu 452. Spiritus sanctus divina Christi natura 112. 113. De spiritu sancto fusius docetur 498. Per Spiritum sanctum Deus in veteri Testamento ad nos est locutus 70. 148. Cum certa Spiritus sancti fiducia egressi sunt Apostoli ad annunciandum Evangelium 86 sq. Spiritus sanctus nominatur 92. 150; in doxologiis 216. 406. 405. Incorruptio per Spiritum sanctum 400. Spiritu sancto impellente Ignatius Philadelphenses adhortatur 180. Spiritus non decipitur *ibid.* Nonne unum Deum et unum Christum habemus? Nonne unus est Spiritus gratiae, qui super nos effusus est? 92. Spiritus sancti vera oracula sunt Scripturae sacrae 92.
Spiritus ex operibus probandi, et coelestis et terrestris 472 sqq.
Sponsi et sponsae decet ut de sententia episcopi coniugium faciant, ut nuptiae secundum Dominum sint, non secundum cupiditatem 202.
Statius Quadratus proconsul tempore martyrii S. Polycarpi 406.
Superbia et insolentia reprobantur 40. 190. 520.
Syri circumcisionem admittunt 20.

T.

Thegri (Hegri) angelus super bestias 440.
Tempestates Deo ordinante in pace aliae aliis succedunt 68.
Templum Hierosolymitanum eversum 36.
Templum consummatum Deo Christiani esse debent 6 sq. Templi spiritualis aedificatio 36 sq.
Terra iussu Dei alimenta profert 68. Terram Deus super immobile propriae voluntatis fundamentum firmavit 78.
Testamentum vetus Christianorum est 6. 30.
Theodotus 238.
Traditio. Ad traditum nobis ab initio sermonem revertamur, derelicta plerorumque vanitate falsisque doctrinis 385.
Trinitatis confessio 92. 128. 151. 216. 264. 406. Trinitatem quidam pervertunt 232.
Tristitia spirituum nequissimus et pessimus servis Dei, cruciat Spiritum sanctum 470.
Turri aedificandae ecclesia adsimilatur 422 sqq. 524 sqq.

U.

Unitas et unio. Presbyterii unitatem cum episcopo imitemini 122. Tenete concordiam 144. Sitis unum templum Dei 144. Confirmemini in fide et unione 150. Manete in unitate et charitate 162. Tenete unionem cum Episcopo 176. Spiritu sancto impellente

Ignatius Philadelphenses ad unionem adhortatur 180. Studete unitati *ibid.* Uniti sitis Episcopo 192. Unitatis curam habeat Polycarpus 198. Nihil sit in vobis quod possit vos dirimere 144. In unum convenientibus una sit oratio, una precatio, una mens, una spes, in charitate, in gaudio sancto 144. Una certate, una currite, compatimini, una dormite, una exsurgite 204. Cf. *Ecclesia*, item *Schisma.*

Uxor una uni, non multae uni in principio creaturae datae sunt.

Uxores Corinthiorum in inculpabili, honesta et casta conscientia omnia peregerunt, diligentes maritos suos, prout officium postulat, et in obedientiae canone se continentes res domesticas cum gravitate administrabant 48. Viri uxores suas ad id quod bonum est dirigant 68. Uxores mores castitatis amabiles ostendant; puram et sinceram mansuetudinis suae voluntatem demonstrent; linguae suae moderationem manifestam faciant; charitatem suam sine personarum acceptione omnibus Deum timentibus aequalem exhibeant 68. Uxores Dominum ament et maritis contentae sint carne ac spiritu 202. Doceamus uxores nostras ambulare in fide ipsis tradita et in charitate et in castitate, amantes viros suos in omni veritate, ac diligentes cunctos aequaliter, in omni continentia 381. Uxor Hermae futura est soror eius 416; soror eius iam vocatur 416. Uxor adultera, quae non egerit poenitentiam et permanet in suo delicto, dimittenda est 448. Si poenitentiam egerit, recipi debet, sed non saepe 448. Non licet coniuge adultera dimissa aliam ducere. Hic actus similis in viro et muliere *ibidem.*

V.

Valens, presbyter ecclesiae Philippensium in vitia delapsus 388.

Valerius Bito, Roma ad Chorinthios a S. Clemente missus 104.

Vas spiritus 14. 26. 44.

Veneris sepulchrum Paphi 354. 369.

Verbum Dei aeternum, non e Sige progrediens 146.

Verbum Iesu qui possidet, vere potest et silentium ipsius audire, ut perfectus sit 134.

Via duplex, lucis et tenebrarum 38. Viae lucis praesident angeli Dei, viae tenebrarum angeli Satanae *ibidem.*

Viduae ne negligantur ab Episcopo 200. Viduae sint circa fidem Domini prudentes, interpellent sine intermissione pro omnibus, longe recedentes ab omni calumnia, detrectatione, falso testimonio, avaritia et omni malo; cognoscentes quod altare Dei sint 381. Viduis viro et mulieri licet iterum nubere, sed viduitas servata magnum apud Deum honorem habet 462. Virgines vocatae viduae 196.

Virgines oportet in immaculata et casta conscientia vivere 383; in humilitate maneant 202. Virgines Diaconissae vocabantur viduae 196. Virginum specie repraesentantur virtutes Christianae, dona Spiritus sancti 480. 526 sq. 542. 546.

Virtutes superiores et inferiores 546.

Vita et mors incumbunt simul 142. Vera et sempiterna nostra vita Iesus Christus est 140.

Vitalis episc. 274.

Vitio relicto virtutem persequamur 114. Vitium est praecursor scelerum nostrorum 114. Vitia repraesentantur tanquam daemones et mulieres, nigra veste indutae, 444. 538. 546. 554. 560.

Vocatio in Christo 92. Vocatio nostra 106. 112. 450. Omnes vocati sunt 550.

Voluntas i. e. Dei voluntas 186.

Voluptates 478. 480. 500. 522.

Vulnus. Non omne vulnus eodem emplastro curatur 200.

X.

Xanthicus, mensis Smyrnaeorum 406.

Xenophagiae 493. not. 10.

Z.

Zelus. Zeli perniciosi exempla 51 sqq.

Zosimus cum Ignatio et Rufo a S. Polycarpo laudatur 387. Iidem laudantur 366.

INDEX GRAECITATIS.

α.

ἡσύχως καὶ ἀβαναύσως 90.
θρησκεία δόγμασιν ἀβρυνομένη 372.
ἀγαθοποιεῖν 114. ἀγαθοποιΐα 48. 78.
ἀγαπᾶν ὡς κόρην ὀφθαλμοῦ 42.
ἀγαπήσεις ὑπὲρ τὴν ψυχήν σου 40.
μέγα καὶ θαυμαστόν ἐστιν ἡ ἀγάπη 96.
ἄγγελοι τοῦ σατανᾶ, ἄγγελοι φωταγωγοὶ τοῦ θεοῦ 38.
ὁ ἅγιος 212. 356. ἁγίου μερὶς ὑπάρχοντες 76.
ἁγιοφόρος 184. 290. ἁγιοφόροι 128. 328.
ἁγιοπρεπεῖς λόγοι 60.
ἐμπεσεῖν εἰς τὰ ἄγκιστρα τῆς κενοδοξίας 148.
ἀγρίδιον 394.
ἀγρυπνοῦντες οὐκ εἰς φόβον θεοῦ ἀλλ' ἐπὶ τὸ πονηρὸν 42.
ἄγομεν τὴν ἡμέραν τὴν ὀγδ. εἰς εὐφροσύνην 36.
ἀγῶνα ἀγωνίζεσθαι 112. ἀγὼν ἦν ἡμῖν ὑπὲρ πάσης τῆς ἀδελφότητος 48.
ἀδελφοκτονία 50.
ἀδιακρίτως 276.
ἀδιάψευστος θρησκεία 371.
ἀδιήγητος 120.
ἀένναος ζωὴ 170. ἀέναοι πηγαὶ 68.
ἄθεος 234. 372. ἄθεοι 156. 398. ἄθεοι τουτέστιν ἄπιστοι 160. αἱ ἄθεοι αἱρέσεις 238.
τὰ ἄθικτα ἀρχαῖα 180.
τὰ ἐν Χριστῷ αἰτήματα 324.
ἀπ' αἰῶνος 78. ἀπ' αἰώνων 38. τὸν ἅγιον (var. ἄλλον) αἰῶνα ἐκδέχεσθαι 24.
τὸ ἀκέραιον βούλημα 68.
ἀκεραιοσύνη 22.
τὰ ἄκκεπτα ὑμῶν 204. 305.
ἀκαυχησία 304.
ἀλίσθητε ἐν αὐτῷ (i. e. Χριστῷ) 148.
μηδὲν ἀλαζονευόμενοι 48.
ἀλείφεσθαι δυσωδίαν διδασκαλίας 334. μὴ ἀλείφεσθε δυσωδίαν τῆς διδασκαλίας τοῦ ἄρχοντος τοῦ αἰῶνος τούτου 134.
ἀλογεῖν 219.
ἀλωπὸς 373.
ἀμαύρωσιν περικεῖσθαι 106.
ἀμβλυωπῆσαι ἐν τῇ πίστει τοῦ θεοῦ 50.
ἀμέλει 354.
ἐν ἀμερίστῳ καρδίᾳ 162. 178. 240. 284.
ἐν ἀμεριμνίᾳ θεοῦ 204.
ἀμετροεπὲς 328.
ἀμεταμέλητοι ἐπὶ ἀγαθοποιΐᾳ 48.
ἀνέβη εἰς τοὺς οὐρανοὺς 36.
ἀναγωγεὺς 128.
ἀναζωπυρεῖν 120. 320. ἀναζωπυρησάτω ἡ πίστις 74.
οἱ εἰς θεὸν ἀναιρούμενοι 130.
ἀναισθητεῖν τῆς χρηστότητος 148.
ἀνακαινίζειν 10.
ἀνακόπτεσθαι ἀπὸ τῶν ἐπιθυμιῶν 383.
οἱ ἀνακρεμάμενοι αὐτῷ 324.
ἀνακτίζειν ἑαυτὸν ἐν πίστει 158.
ἀνανῆψαι 192. 278. 296.
ἀναπέμψαι τὸ ἀμὴν 402.
ἀναπλάσσεσθαι 12.
ἀναπληροῦν πᾶσαν ἐντολὴν 44.
ἄναρθρα φθέγγεσθαι 221.
ἀνάρπαστος 178.
ἀναστροφὴ 316. οἱ ἐν παλαιοῖς πράγμασιν ἀναστραφέντες 146. ἀναστραφήσῃ μετὰ δικαίων 40.
ἀνάσκαλον 219.
ἀνάστασις ζωῆς 400. ἀνάστασιν ποιεῖσθαι 72. ἐκ νεκρῶν ἀναστῆσαι 72.
ἀνασταυροῦν τὴν ἁμαρτίαν 210.
ἀνατέλλει πᾶσιν τὴν παμπληθῆ τροφὴν 66.
ἀναντίῤῥητος 225.
ἀνατυλίσσειν 76.
τοῖν ἀνδροῖν 225.
ἀνεκδιήγητον 96.
ἀνεξιχνίαστα καὶ ἀνεκδιήγητα 68.
ἀνεκλάλητος 136. 336.
ἀνεμποδίστως 164. 338. 358.
ἀνεπίστατοι τοῦ νοῦ 262.
ἀνεξέλεγκτος 372.

ἀνιχνεύειν 222.
ἄνθρωπος θεοῦ 170. 344. 360.
ἀνθρωπαρεσκῆσαι 166. 338.
ἀνθρωπόμιμοι 308.
ἀνθρωπόκτονος 276.
ἀνθρωπολάτραι 238.
ἀνταποδότης 42.
ἀντεῖπαν (var. lect. -πον) 244.
ἀντιβολεῖν 222.
ἀντίδοτος τοῦ μὴ ἀποθανεῖν 138.
ἀντιμιμήσασθαι 128.
ὁ ἀντίζηλος (de diabolo) 402.
μισθὸς ἀντιμισθίας 106.
ἀντίχριστος 314. 385.
ἀντίψυχον 200. 202. 225. 298. 310. 314. ἀντίψυχος 262. 302. ἀντίψυχον ὑμῶν ἐγὼ 138. ἀντίψυχον ὑμῶν τὸ πνεῦμά μου 194.
ἀντοφθαλμεῖν 8. 78.
ἀνυπέρβλητος 404. τελειότης ἀνυπέρβλητος 100.
ἀνυπόκριτος 116. et alibi.
ἀνυστέρητος οὖσα παντὸς χαρίσματος 184.
μικρὸν ἄνωθεν 350.
ἀξιαγάπητος 46. 178. 282.
ἀξίαγνος 340.
ἀξιέπαινος 254. 340.
ἀξιόθεος 164. 223. 278.
ἀξιοεπίτευκτος 340.
ἀξιοθαύμαστος 178. 282.
ἀξιόπλοκος στέφανος 252.
ἀξιομακάριστος 132. 172. 226. 320.
ἀξιομνημόνευτος 254.
ἀξιονόμαστος 122. 322.
ἀόργητος 66.
ἀπατεῶνες 244.
ἀπαλλαγῆναι τοῦ βίου 394.
ἀπαράθετος 230.
ἀπερίσπαστος διάνοια 138.
ἀπελεύθερος Ἰησοῦ 168. 342.
ἐπίσκοπος οὐκ ἀφ' ἑαυτοῦ οὐδὲ δι' ἀνθρώπων 174.
λόγον ἀποδοῦναι θεῷ 228.
ἀποθανεῖν εἰς τὸ αὐτοῦ (i. e. Χρ.) πάθος 144. ἀποθανεῖν εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν 170. ἀποθ. ἐν Χριστῷ 360. ἀπέθνησκαν 28. not. 19.
ἀπαλλοτριῶσαι 60.
ἄπειρος θάλασσα 68.
σιδήριος καὶ ἀπεσκληκὼς 370.
ἀπεκατεστάθη 194. 298.
ἀπλήστως ἀφίεσθαί τινος 364.
ἀποδιϋλισμένος 338.
ἀποδιϋλισμὸς 176.
ἀποκαθαίρειν 316.
ἀπολαβεῖν τὴν ἐπαγγελίαν 36.
ἀπολαυστικὸς βίος 256.
ἀπολείπειν τὸν φόβον τοῦ θεοῦ 50.
ἀποπίπτειν τῆς ὁδοῦ 110.
ἄπρακτα 332.
ἀπρόσκοπος 232.
ἀπροσδεὴς 98.
ἀπροσωπολήπτως πάντα ἐποιεῖτε 46.
ἀριμαθίας et -θείας 236. not. 18.
ἄρτος θεοῦ, ὁ ἄρτος τοῦ θεοῦ (124.), ἄρτος ζωῆς, ἄρτος οὐράνιος 170. 346. 124. ὁ ἄρτος τοῦ ἔργου 78.
ἀρχάγγελος 268.
τὰ ἀρχεῖα 180. nota. 286.
ἀρχέκακος 238. 294.
ἀρχιερεὺς τῶν προσφορῶν ἡμῶν 382.
ὁ ἄρχων τοῦ αἰῶνος τούτου 134. 136. 156. 170. 178. 336. 344. 362.
ἀσπασμοὺς ἀποδοῦναι 356. μεταδοῦναί τινι τὸν ἐν κυρίῳ ἀσπασμὸν 362.
ἀτενίζειν εἰς τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ 54.
ἀτημελείτω 84.
ἄτρεστον φρόνημα 364.
αὐθεντικὸν 286.
ἀχλύος γέμειν 106.
ἀχώριστον θεοῦ εἶναι 232.
αὐθαιρέτως ἔχειν τι 246., τὸ ἀποθανεῖν 144.
αὐλίσθητε ἐν Χριστῷ 250.
εἰς αὔξησιν ἐπιδοῦναι 371.
αὐτάρεσκον 328.
αὐτεπαίνετος 76.
οἱ αὐτομολοῦντες ἀπὸ 74.
ἐπὶ τὸ αὐτὸ 144. ἐπὶ τὸ αὐτὸ γίνεσθαι 178. 182. 332., συναχθῆναι 78. ἐλθεῖν ἐπὶ τὸ αὐτὸ 28.
ἀφίει (ἀφιεῖ 286. not. ἀφίησιν 286.) ὁ κύριος 180. 286.
ἀφιλοξενία 80.
ἀφοβία θεοῦ 42.
πλεονεκτεῖν τὴν ἀφόδευσιν 22.
ἄχρονος 200.

β.

ἕκαστον βαδίζειν κατὰ τὰς ἐπιθυμίας αὐτοῦ 50.
εἰσελθεῖν εἰς τὸ βασίλειον (εἰς τὴν βασιλείαν 112) τοῦ θεοῦ 110. 112. εἰσήξομεν εἰς τὴν βασιλ. τ. θ. 114.
τὰ βασανιστήρια 374.
βεβαιωσύνη 174.
βελίαρ 370. (var. -ίας) 272. (var. -ίαν) 334.
βλύζειν 224.
βρόχον λαβεῖν τῇ ψυχῇ 232.
βιβλίδιον 136.
βοτάνη (translate) 156., διαβόλου 130. 330. βοτάνας ἅστινας οὐ γεωργεῖ Ἰησοῦς Χριστὸς 176.
ὡς ἐξ ἑνὸς στόματος βοήσωμεν πρὸς αὐτὸν εἰς τὸ 80.
βούλει 352. 368. 398.
βούλησις 56. 80. 86.

βούλημα 66. 68.
ὑπομονῆς βραβεῖον ὑπέσχεν 52.
βύσαντες τὰ ὦτα 128.

γ.

διὰ τῆς ὑπομονῆς γὰρ 404.
θεοῦ γέμειν 150.
ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεὰν 406.
γεγέννηκαν 316.
γεγόνει 402. γέγοναν 250. ἐγενήθησαν 98.
γεννήτωρ 326.
ἐσμὲν ἐπὶ γῆς 112. ἐπὶ τῆς γῆς ὢν 8. καὶ ἐπὶ (add. τῆς 298.) γῆς καὶ ἐν (add. τῷ 298.) οὐρανῷ 194. 298. ἐκ γῆς πρὸς οὐρανὸν 328.
ἡ ἐν θεῷ γνώμη 198. 302. κατὰ γνώμην θεοῦ 346. 362.
ἐν γήρᾳ 56.
γονυκλισία 214.
τελείαν ἔχειν τὴν γνῶσιν 2.
κάμψαντες τὰ γόνατα τῆς καρδίας ὑμῶν 102.
τὸ γραφεῖον (= ἡ γραφὴ) 74.

δ.

Δαναΐδες καὶ Δίρκαι 52.
δεκαδύο 18.
ἐδεῖτο (orabat) 30.
δεσέρτωρ 204. 304.
τὰ δεπόσιτα ὑμῶν 204. 305.
ὁ δεσπότης (de deo) 54. 56. 78.
ὁ δημιουργὸς 256. ὁ δημιουργὸς τῶν πάντων 72. ὁ μέγας δημιουργὸς 68. ὁ δημ. καὶ δεσπότης ἁπάντων 78. ὁ δημ. καὶ πατὴρ τῶν αἰώνων 80.
ἡ δημιουργία 68. 282.
δημιουργεῖν 84.
δημοτελὴς πανήγυρις 364.
διὰ τριῶν ἡμερῶν ἀνέστη 369.
διάστασις γνώμης 286.
διασπᾶν τὴν ὁμόνοιαν 296.
δίγλωσσος 40. διγλωσσία 40.
δίγνωμος 40.
διάθηται ἐν ἡμῖν διαθήκην 34.
δικαιοπραγία 76.
δίλογος 382.
διορθοῦν ἐπὶ τὸ ἀγαθὸν 68.
διπλοκαρδία 42.
δίψυχος 318. οἱ δίψυχοι 58.
διστάγμὸς 92.
οἱ διστάζοντες 58; οἱ διστ. τῇ καρδίᾳ 114. διστάζειν τὴν ψυχὴν 70.
διώκοντες ἀνταπόδομα 42. διώκειν ἐν θανάτῳ 8.
διῶκται τῶν ἀγαθῶν 342.
τὸ δοκεῖν („ad apparentiam“) 188. τῷ δοκεῖν 236. δοκήσει 236.
οἱ καθ' ὑπεροχὴν δοκοῦντες 102.
δοκιμώτερον ὑπὲρ χρυσίον 404.
τοὺς τῷ θανάτῳ δεδουλωμένους 38.
ἐδόθη ὑπὲρ ἡμῶν (τὸ αἷμα Ἰησοῦ Χρ.) 68. τὸ αἷμα αὐτοῦ ἔδωκεν ὑπὲρ ἡμῶν 96. ὁ δοὺς ἑαυτὸν ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς 308. δοῦναι τῇ ψυχῇ θράσος 40.
δροσισθῆναι τὴν ἐκκλησίαν 150.
αἱ δυνάμεις τοῦ σατανᾶ 332.
ὁ δυνάστης (de Christo) 373.
ἐφ' ὅσον ἦν ἐν δυνατῷ 38.
ἠδυνήθην 206. 305.
δῦναι (διελθεῖν 342.) ἀπὸ κόσμου πρὸς θεὸν 166. 342.
δύσερις 324.
δυσθεράπευτος 126.
δυσώνυμος 296.
τὸ δωδεκάσκηπτρον τοῦ Ἰσραὴλ 76.
τὸ δωδεκάφυλον 100.
δωμάτιον 396.
δωρεὰν ἀποθνήσκω 160.

ε.

ἐὰν θύσεις 369.
ἐάν περ 122. 148. 164. 166. 252. 338. 358. ἐάν πως 188.
μεθ' ἑαυτοῦ (= ἐμαυτ.) 154. ἑαυτὸν δέδωκα 188.
ἡ τοῦ πάθους ἑβδομὰς 274.
οἱ ἔγγιστα γενόμενοι 50.
ἐγεῖραι ἐκ νεκρῶν 378. 382. ἠγέρθη ἀπὸ νεκρῶν 160.
ἐγκακῶμεν (ἐκκακ.) 108.
ἐγκεκύφατε εἰς τὰ λόγια τοῦ θεοῦ 98. ἐνκύπτειν εἰς τὰς γραφὰς 92.
ἐγχειρίζεσθαι 220.
εἶπαν 58. εἶπον (imperat.) 54. not. 5.
ἦμεν 38. ἤτω 94.
εἶδος ποιῆσαι 402.
εἰρήναρχος 394. 396.
εἴρωνες καὶ μόρφωνες 246.
εἰς τὸν ὀφειλόμενον τόπον εἰσὶν 366.
εἰσέλθατε 10. not. 25. 12. not. 39.
εἰσέρχεσθαι εἰς εὐχαριστίαν θεοῦ 332.
εἰσκομίσαι 306.
εἴτουν 350.
ὁ ἑκατόνταρχος κεντυρίων 404.
ἕκαστον — ἀνειληφότας 50.
ἑαυτὸν ἔκδοτον δοῦναι τῷ θανάτῳ 188.
τοῖς ὀφθαλμοῖς ἐκδραμεῖν 225.
οἱ ἐκεῖσε πιστοὶ 362.
ἐκζητεῖσθαι 366. 374. τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐκζητήσει ἀπὸ 378.
ἐκκαλύπτειν 221.
ἐκκλησία θεοῦ 184. 290. αἱ ἐκκλησίαι τοῦ θεοῦ 162. ἡ ἐκκλησία τοῦ θεοῦ ἡ παροικοῦσα Σμύρναν 391. ἡ παρ. ἐν Φιλομηλίῳ 391. ἡ παρ. Φιλίπποις (var. -ποις) 376.
ἐκκλῖναι τὸν θάνατον 369.

ἐκκέχυμαι ἀγαπῶν 178. 282.
ἐκλογὴ 74. ἐκλογὰς ποιεῖν ἀπὸ 404.
οἱ ἐκλελεγμένοι ὑπὸ τοῦ θεοῦ 96.
λίαν περιπαθῶς ἔχοντας καὶ οἱονεὶ ἐκκρεμαμένους τῆς ἐκείνου ψυχῆς 358.
ζῆλος καὶ ἔρις ἔθνη μεγάλα ἐξερρίζωσεν 52.
ἐκριφῆναι ἐξ ἐλπίδος 102.
ἐκστῆσαι τῆς εὐσεβείας 373.
ἐκτείνειν τὴν διάνοιαν πρός τινα 374.
ἔσχατος αὐτῶν καὶ ἔκτρωμα 172. 346.
ἑλληνισμὸς 368.
ἐλπίζειν ἐπὶ τὸν θεὸν 58. ἐπ' αὐτὸν 18. ἐπ' αὐτῷ 28. ἐπὶ τὸν σταυρὸν 26. ἐπὶ τῷ ὀνόματι κυρίου 38. ἐλπὶς εἰς τὸν Ἰησοῦν 26. ἐλπίζειν εἰς αὐτὸν 178.
ἐμβριθεῖ τῷ προσώπῳ 398.
ἐμπιστεύειν 316.
ἔμπλαστρον 200. 302.
ἔμφυτον κριτήριον 336. ἔμφυτος δωρεὰ τῆς διδαχῆς 20.
ἐν ἑνὶ εἶναι 174.
ἓν τῶν δύο 130. πρὸς ἓν τῶν ὀρέων 56.
λέγει ἐν τῷ Μωσῇ 28. ἦλθεν ἐν σαρκὶ 8. ἐν σαρκὶ φανερωθεὶς 30. οὐκ ἐλθεῖν ἐν κόμπῳ ἀλαζονείας 62. ἐν θλίψει θανάτου παραδοθήσονται 28.
ἐποίησεν ἐναλλὰξ τὰς χεῖρας αὐτοῦ 32.
ἐνανθρωπήσας 266. ἐνηνθρωπηκέναι 218. ἐνανθρώπησις 306. 308.
ἐναποθνήσκειν 370.
ἔναρθρον φώνημα 248.
ἐνδιδόναι πρὸς τὰς ὑποσχέσεις 356.
ἐνδύσασθαι τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χρ. 262., ἐνδ. τὴν ὁμόνοιαν 76.
ὁ ἐνεστὼς αἰὼν πονηρὸς 314.
ἔρις ἐνείρισται 126.
ἐνεὸς 308.
ἐνεργεῖν ἔν τινι 282.
ἡ ἐνθάδε ἀπόλαυσις 114. τὰ ἐνθάδε μισῆσαι 110.
ὑμᾶς ἐνκεκραμένους τῷ ἐπισκόπῳ 124.
ἔνοικος 236. ἔνοικον ἔχειν τὸν δράκοντα τὸν ἀποστάτην 284.
ἐνοπτρίζεσθαι 82.
ἐν ἑνότητι γενέσθαι 132.
ἐνπνεόμενοι 146.
ἐνσωμάτωσις 284
ἐξάγειν εἰς ἔργον τὰ ἐπηγγελμένα 356.
ἐξαγοράζεσθαι τὴν αἰώνιον κόλασιν 392.
ἐξαφιέναι ῥῆμα ἐκ τοῦ στόματος 402.
ἐξακοντίζουσιν εἰς ἔριν 60.
μήποτε ἐξασθενήσετε 178.
ἐξελίσσειν 66.
ἐξεμπλάριον 120. 154. 196. 230. 318.
εἰς τοσοῦτο ἐξήρισαν θυμοῦ 92.
ἐξολεθρεῦσαι 62. 98. ἐξολεθρευθήσονται 60. (ἐξολοθρ. 373.)
οἱ ἐξοκείλαντες εἰς πολυθεΐαν 250.
ἐξότου 371.
ἐξουθένημα 64. ἐξουθενεῖν 16. 274.
ἐξουσιαστὴς 306.
ἐπαναδράμωμεν ἐπὶ σκοπὸν 66.
ἐπ' ἐννοίᾳ λαβεῖν 374.
ἐπαισχύνθη (pro ἐπησχ.) 322. not. 4.
ἐπανορθῶσαι 302.
ἐπαφρόδιτοι ἐγένοντο 92.
ἐπεισάγειν 306.
ἐπείπερ 280.
ἐπεξεργάζεσθαι 94.
ἐπέρχεταί μοι λέγειν 225.
ἡ ἐπήρεια τοῦ αἰῶνος τούτου 242.
τῇ ἀπωλείᾳ ἐπιγελάσομαι 104.
ἐπικαταλλάσσεσθαι 94.
ἔργῳ ἐπιγραφῆναι 338.
ἐπιλείψει με ὁ χρόνος 222.
ἐπινομὴ 90. not. 5.
ἐπισκοπημένῳ 198.
ἐπιτυχεῖν θεοῦ 302. θεοῦ ἐπιτυχ. 162. 164. 166. 168. 194. 200. 204. Χριστοῦ ἐπιτ. 224. 232. Ἰησοῦ Χρ. ἐπιτ. 168. ἐπιτυχ. τοῦ κλήρου 240.
ἐργάσῃ et ἐργάσει 42. not. 36.
ὁ ἐργοπαρέκτης 78.
ἐρεθίζειν 310.
ἔρημον εἶναι φρενὸς ὑγίως ἐχούσης 354.
ἔσωθεν (= ἔσω) 346.
ἑτερογνώμων 58.
ἑτεροδιδασκαλεῖν 200. 302.
ἑτεροδοξίαι 146.
οἱ ἑτεροδοξοῦντες 190. 194.
οἱ ἑτεροκλινεῖς 58. 94.
ἔτι καὶ ἔτι ἐρωτῶ ὑμᾶς 44.
εὐανάτρεπτος 372.
οἱ ἀπόστολοι ἡμῖν εὐηγγελίσθησαν 86. οἱ εὐαγγελισταὶ 308.
εὐαρέστησις θεοῦ 296.
εὐαρμολογεῖσθαι 328.
εὐείκτως 82.
εὐλογοῦσαν 62.
εὐνοϊκῶς διακεῖσθαι 212.
εὐοικονόμητος 164. 338. 358.
εὐποιΐα 206. 305. εὐποιεῖν τὸν ἐχθρὸν 371.
εὐπρόθυμος 356.
εὑρεθῆναι ἐν κλήρῳ τινὸς 330.
εὐσταθὴς 200. εὐσταθεῖν 304.
εὐσυνείδητοι 142. 180. 246.
εὐχερεῖς ἐν καταλαλιᾷ 42.
ἐφοδηγεῖσθαι 338.
κατὰ τοῦ πλησίου (alibi -σίον) ἔχειν (alibi additur τι) 158.
ἅμα ἕῳ διανίστασθαι 366. ἅμα ἑῴᾳ διεγείρεσθαι 374.

ζ.

τὸ ζῆλος 156. διὰ ζῆλος 50. (bis) 52. διὰ ζῆλον 50. 52. (ter.)
ζηλωτὴς ἀρετῆς 350. ζηλωτὴς περὶ τὸ καλὸν 384.
ζηλοῖν 322. not. 4.
κατὰ ἄνθρωπον ζῆν 154. 228. κατὰ ἀνθρώπους ζῆν 172. 346. 362. κατὰ θεὸν ζῆν 326. κατὰ Ἰησοῦν Χριστὸν 228. κατὰ γνώμην θεοῦ ζῆν 362. κατὰ σάρκα ζῆν 328. τὸ ἀληθινὸν ζῆν 160.
οἱ ὑπὸ ζυγὸν τῆς χάριτος ἐλθόντες 64.
ζύμη χάριτος 250. ζύμη κακή, παλαιωθεῖσα, σεσηπυῖα (ἐνοξίσασα 148.) 250. 148. νέα ζύμη ὅ ἐστιν Ἰησ. Χρ. 148.
ὕδωρ ζῶν 170.
ζωοποιεῖν 14. 28. 30. et saepe. ζωοποιεῖσθαι 12. ζωοποιοῦν πνεῦμα 366.

η.

μείζων ἢ ἐκεῖνος 30.
ἤπερ 126.
ἥκειν ἐν προσευχῇ 42.

θ.

θανατηφόρος 160.
θέατρον γενέσθαι τῷ κόσμῳ 356.
θελήσατε ἵνα καὶ ὑμεῖς θεληθῆτε 172.
τὸ θέμα 200.
ὁ ἐπὶ πάντων θεὸς 258. 268. τὸν θεὸν τὸν ἐπὶ πάντων (adde καὶ τὸν?) κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν 370. ὁ θεοῦ ἄξιος καὶ ὑμῶν 120. τὰ παθήματα τοῦ θεοῦ 48.
θεοδρόμοι 176. 276. θεοδρόμος 204.
θεοδίδακτοι 44.
τ. θεομακαρίστου (-ρίτου 186.) πάθους 290. 186. θεομακαριστότατος 204.
θεομάχοι 238.
θεοπρεπέστατος 194. 196.
θεοπρεσβύτης 194. 298.
θεοστυγία 80.
θεοτίμητος 314.
ὁ θεοφόρος 118. 350. θεοφόροι 128.
ἀπὸ Συρίας μέχρι Ῥώμης θηριομαχῶ 168.
τὸν καθαρὸν ἀέρα θολοῦν ἀκαθαρσίαις 372.
μεγαλοπρεπὴς καὶ ἔνδοξος θρησκεία 92.

ι.

ἴδατε 386. not. 2.
ἰδὲ et ἴδε fluctuant 34. not. 15.
ἱερωσύνη τὸ πάντων ἀγαθῶν ἐν ἀνθρώποις ἀναβεβηκὸς 298.
θεὸς Ἰησοῦς Χριστὸς 158.
ἰλλιγγιᾶν 270.
ἵνα δεῖ 16. not. 38. ἵνα ἄδεται 124. not 3. ἵνα ἦν 374. ἵνα ἐκπλαγήσονται 16. θέλω ἵνα 342. θέλων ἵνα εὐλογηθῇ 30. ἔδει ἵνα πάθῃ 8.
ἰνδάλλεσθαι 70.
ἰουδαϊσμὸς 146. 148. 178.
ἰουδαΐζειν 148.
ἴσα καὶ θεοῖς τιμᾶν 350.
ἰχθύδια 22.
οὗ γένοιτό μοι ὑπὸ τὰ ἴχνη εὑρεθῆναι 132.

κ.

καθά που 219.
ἡ καθολικὴ ἐκκλησία 192. 404.
καὶ ὑμῖν δὲ 142 καὶ τοὺς προφήτας δὲ 178. καὶ μετὰ βραχέα δὲ 375.
ὁ καινὸς ἄνθρωπος Ἰησοῦς Χριστὸς 136.
καθαιρεῖτο 336.
καθαιρέτης θεῶν 398.
κακεντρεχεῖς 308.
κακόβουλος 244.
κακοδαίμων 210.
κακοδιδασκαλεῖν 114. κακοδιδασκαλία 276.
κακοτεχνίαι 202. 304.
καλλονή 80. 94. τὸ μεγαλεῖον τῆς καλλονῆς αὐτοῦ 94.
καλοκἀγαθία 132.
καπηλεύειν τὸν λόγον 250. τὸν λόγον τοῦ εὐαγγελίου 230.
καροῦχα 396.
καρποφορεῖν εἰς Ἰησοῦν Χριστὸν 377.
εἰς τὸ εὐαγγέλιον καταγγέλλειν 178.
κατακερτομεῖν 372.
καταλαλιὰ 378.
καταλύειν τὴν ζωὴν 356.
ὁ καταμανεὶς τῆς ἱερωσύνης 298.
καταντῆσαι ἕως θανάτου 377. εἰς πέπειρον καταντᾷ 70.
καταξιοπιστεύεσθαι 158.
καταπαίζειν τινὸς 352.
καταπονοῦντες τὸν θλιβόμενον 42.
καταπαύσας τὰ πάντα 36
καταπέπληγμαι τὴν ἐπιείκειαν αὐτοῦ 276.
καταῤῥητορεύειν 372.
καταστρηνιᾶν τοῦ λόγου 310.
κατασπάζομαι 226.
κατατολμᾶν 244.
καταχαροῦμαι 104.
κατευοδοῦσθαι πάντα 150.
κατενώπιον 382.
κατολιγωρεῖν 352.

ἵνα τὸ τέλειον τῶν ἁμαρτιῶν κεφαλαιώσῃ 8.
ὑπὸ κίνδυνον εἶναι 162.
κλειψίνους 266.
κληδονιζόμενοι 370.
λαὸν κληρονομίας 32.
τὰς κλεῖδας 88. bis
οἱ πρεσβύτεροι καὶ οἱ διάκονοι καὶ ὁ λοιπὸς κλῆρος 280. ἵνα ἐν κλήρῳ Ἐφεσίων εὑρεθῶ 130.
κοιμᾶται ἡ νὺξ 72.
τὸ κοινωφελὲς 94.
κολλᾶσθαι μετὰ τῶν 24. 40. κολληθῶμεν τοῖς 60. 66. κολλώμενοι ἀγαθῷ 42. ἡ ἀγάπη κολλᾷ ἡμᾶς τῷ θεῷ 96.
ὁ κομφέκτωρ 402.
κοσμοκράτορες 332.
κραβατοπυρίαι 373.
κρίματα νεωτέρων 68.
κρίνεσθαι διὰ πυρὸς καὶ θείου 58.
κυοφοροῦσα γῆ 66. ἐκυοφορήθη 236. ὑπὸ Μαρίας 136.
ἡ κυριακή, ἡ ἀναστάσιμος, ἡ βασιλίς, ἡ ὕπατος πασῶν τῶν ἡμερῶν 248.
κυριοκτόνοι 257.
κωμῳδοῦσιν τὴν ἀνάστασιν 291.

λ.

λαβεῖν τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν 38.
λαθροδῆκται κύνες 126. λαθροδῆκτοι 326.
ὁ λαϊκὸς ἄνθρωπος 86.
λαλεῖν ἐπὶ γλώσσης (opp. ἐπὶ διανοίας ἔχειν) 250. λαλεῖν Ἰησοῦν 170. 344. Χριστὸν Ἰησοῦν λαλεῖν 148. λαλεῖν καὶ μὴ εἶναι 334.
λαοπλάνος 282. 328.
ἠνόμησαν ὁ λαός σου 14.
οἱ λειτουργοὶ τῆς χάριτος τοῦ θεοῦ 54.
ἀλλὰ ἡμῖν λείπει ἵνα θεοῦ μὴ λειπώμεθα 156.
λειποτακτεῖν ἀπὸ 68.
τὰ λείψανα 214.
λήψει 40. not. 6. λήμψῃ 40. not. 9.
λινοκαλάμη 58.
λιτανεύεσθαι τὸν Χριστὸν 168. 342. λιτανεύσατε τῷ Χριστῷ ὑπὲρ ἐμοῦ 360.
λίχναι 282.
τινὰ λόγον τινὸς τίθεσθαι 352. ἀνὴρ λόγου ἄξιος 366. οὐδενὸς λόγου ἄξιον κρίνω 368.
γέγραπται ἐν τοῖς δέκα λόγοις 34.
λυμαίνεσθαι ἑαυτὸν 232.
λῦσαι ὠδῖνας τοῦ ᾅδου 377.
λυτρωσάμενος ἡμᾶς ἐκ τοῦ σκότους 34.

μ.

ἡ μαθητεία 230. μαθητευθῆναί τινι 330.
σπέρμα μακρόβιον 64.
μαμωνᾶ 110.
πνευματικοὶ μαργαρῖται 130.
μαρτύριον (de morte martyris) 216. 374. μαρτυρικὴ τελείωσις 364.
μαρυκώμενοι τὸν λόγον κυρίου 24.
ματαιολογία 378.
ματαιοπονία 56.
μεγαλόδωρος 352.
μεγαλοφρονεῖν 364.
μεγαλοπρεπὴς 92. 104. μεγαλοπρεπεῖς δωρεαὶ 66.
μεγαλοῤῥήμων 62. μεγαλοῤῥημονεῖν 64.
μεγαλορημοσύναι 128. not.
μεγαλοσύνη 404. 406. -λωσύνη 68. 104. etc.
μεθοδεύειν τὰ λόγια τοῦ κυρίου πρὸς τὰς ἰδίας ἐπιθυμίας 385.
ἡ τοῦ μέλανος ὁδὸς (opp. τῷ φωτὶ) 42.
μελετᾶσθαι θανάτου κατάλυσιν 136. τελετῶμεν τὸν φόβον τοῦ θεοῦ 7. μελετῶν εἰς τὸ σῶσαι ψυχὴν 42.
προέγνω μέλλειν ἔσεσθαι 88. εὐαγγελιζόμενοι μέλλειν ἔρχεσθαι 88.
ἤμελλεν 12. 14.
λαβεῖν μέρος ἐν ἀριθμῷ τῶν παρτύρων 400.
μερισμοὶ 180. 192.
μεσίτης 308. et alibi.
τὸ μεσότοιχον 236.
μετάμελον ἐμβάλλειν 266.
μετανοεῖν εἰς θεὸν 192.
μεταξὺ = μετέπειτα 90. not. 4. ὁ λαὸς ὁ μεταξὺ 32.
ἑαυτὸν μετρεῖν 156.
μηθαμῶς 78. 98.
διὰ τῆς μηχανῆς Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅς ἐστιν σταυρὸς 128.
τὰ μιμήματα τῆς ἀγάπης 377.
μιμηταὶ θεοῦ 154.
μόνον ἵνα 168.
μονότροπος 255.
εἴρωνες καὶ μόρφωνες 246.
μυθεύματα παλαιὰ 146.
μυσαρὰ μοιχεία 76.
μωμοσκοπεῖσθαι 381. μωμοσκοπηθὲν 86.
Μωϋσῆς 64. 88. 98. Μωϋσέως 98. 371. Μωϋσῆν 50. Μωσῆς 10. 219. 241. 286. et saepissime. Μωσέως 28. 190. 291. Μωσῇ 282. Μωσεῖ 241. 248. (var. -σῇ).

ν.

καλοῦ νάματος ἀπολαύειν ῥέοντος τῆς ἐκείνου γλώττης 358.
ναοφόροι 128. 328.
νεκροφόρος 190. 294.
νεολεία τοῦ Χριστοῦ 308.

νηπιοκτόνος 270.
νηστεύειν τὴν νηστείαν 14.
ἄνθρωπος νόμισμά ἐστιν 246. νομίσματα δύο, ὃ μὲν θεοῦ, ὃ δὲ κόσμου 144.

ξ.

ξενισμὸν παρέχειν 336.
παραβῦσαι ξιφίδιον 402.

ο.

λαβόντες θεοῦ γνῶσιν ὅ ἐστιν Ἰησοῦς Χριστὸς 134. νέα ζύμη ὅ ἐστιν Ἰησοῦς Χριστὸς 148. ἐν πίστει ὅ ἐστιν σὰρξ τοῦ κυρίου, καὶ ἐν ἀγάπῃ, ὅ ἐστιν αἷμα Ἰησοῦ Χρ. 158. τούτοις πείσθητε (πιστεύσατε 344.) οἷς γράφω 170. 344. πρόδηλον ποιήσας ὁ δεσπότης nominativo absoluto dictum 58.
ὁδὸν ὁδεύειν 40. ἐπὶ τὴν ὁδὸν ἤλπισαν καὶ οὐκ ἐπὶ τὸν θεὸν αὐτὸν 36. πορεύεσθαι ἐν ὁδῷ θανάτου 40. ἡ ὁδὸς τοῦ φωτός, ἡ τοῦ μέλανος ὁδὸς 40. sqq.
οἰκοδομὴ θεοῦ 128.
θεοῦ οἰκητήριον 316.
οἰκουργεῖν 48.
κατ' οἰκονομίαν θεοῦ 136. δι' οἰκονομίαν ἀπέθανεν 369.
οἰκοφθόροι 134. 334.
ὀλιγόψυχος 208.
ὁμόδουλος 280.
ὁμοήθεια θεοῦ 302. ὁμοήθειαν θεοῦ λαβόντες 144.
αἱ ὁμόζυγαι 310. 312.
ἐν τοῖς ἔργοις αὐτὸν ὁμολογῶμεν 108.
ἐμβλέψωμεν τοῖς ὄμμασι τῆς ψυχῆς 66.
ὀμμάτων τυφλοὺς 268.
ἔρις ἐπὶ τοῦ ὀνόματος τῆς ἐπισκοπῆς 90. τὸ μεγαλοπρεπὲς καὶ ἅγιον ὄνομα 104.
εἰς τοὐπίσω ἀφορμᾶν 72.
ὅπως λυτρώσονται 100.
ὄργανον τοῦ πνεύματος 316.
ὀρυγμαδὸς κακίας 238.
ὁσημέραι 255. 371.
ὁ ὅσιος 368.
ὅταν γίνεσθε 132. ὅταν μηδεμία ἔρις ἐνείρισται 126.
ὁπόταν καθεῖλε 28.
ὅτι = διὰ τί 16. not. 29. 18. 20.
ἐξεπέμφθη ὁ Χριστὸς οὖν 86.
οὐθὲν (var. οὐδὲν) 144.
οὐσιώδης λόγος 248.
ἦν πρὸ ὀφθαλμῶν ὑμῶν 48. πρὸ ὀφθαλμῶν λαβεῖν 52. πρὸ ὀφθαλμῶν εἶχον φυγεῖν 392. οἱ ὀφθαλμοὶ τῆς καρδίας 82. οἱ τῆς καρδ. ὀφθ. 392.
ὄψῃ (var. -ει) 86.

π.

παγὶς τοῦ διαβόλου 278.
παιδάριον 394.
παιδεραστία 310.
παιδεύειν τὴν παιδείαν τοῦ φόβου τοῦ θεοῦ 381.
παιδευθῆναι εἰς μετάνοιαν 102.
παιδοποιεῖν 316.
παιδοφθόρος 22. παιδοφθορεῖν 40.
τὸ παλίμβολον 268.
παλινδρομεῖν 270.
πάμπαν 234. παντάπασι 356. πάντα εἰσὶν 74. πάντες πανταχῆ 104.
παμμεγεθέστατος 78.
παντεπόπτης 100. 104. 386.
πανοικεὶ 404.
πάνσοφος 224.
πανταμάρτητοι 42.
ὁ παντοκράτωρ θεὸς 48. 376. 400.
τὸ παντακρατορικὸν βούλημα 54.
παρὰ θεοῦ ἔργον τοιοῦτο 88. παρὰ κυρίου (var. π. κυρίῳ 375. 387.) 366. 375. 387.
οἱ συνετοὶ παρ' ἑαυτοῖς 6.
ἡ παράβασις διὰ τοῦ ὄφεως γέγονεν 28.
παραβιάζειν 394.
παραβῦσαι ξιφίδιον 402.
παραγγελίας λαβεῖν 88.
παραδειγματίζειν 221.
παραδοῦναι ἑαυτὸν τῷ κινδύνῳ 100. παραδεδωκότας ἑαυτοὺς ὅπως λυτρώσονται 100.
παρακαθέζεσθαι 396.
παραμύθιον δέχεσθαι 364.
παρανοῖξαι θύραν 354.
τῶν παραπετασμάτων τῆς ἀπάτης συνελκυσθέντων 354.
παραφυάδες κακαὶ 238.
παρειμένον εἶναι ἐπὶ ἔργον 80.
παρέκβασις 66.
παρεκβαίνειν 68. 86.
παρεγγυᾶν 224.
θεοῦ οἰκονόμοι καὶ πάρεδροι 204.
παρεμπλέκειν 158.
παρεπιδημήσας πρὸς ὑμᾶς 46.
παρέλειπαν 308. not. 1.
ἡ παροικία (parochia) 375. καταλεῖψαι τὴν παροικίαν τοῦ κόσμου τούτου 108.
τοὺς παροξυσμοὺς ἐμβροχαῖς παῦε 302.
πατραλοίας (var. πατρολ.) 214. not. 20.
πατρώνυμος 338.
πέρας γέ τοι 8. 22. 28. 34. 36. ἐνεγκεῖν εἰς πέρας 364.
περιβόητον 46.
τὰ περίεργα πράττειν 370.
λαὸς περιούσιος 104. 280.
περιπατεῖν ἐν ἀλλοτρίᾳ γνώμῃ 176. περιπατεῖν ἐν ἀκεραιοσύνῃ 22. περιπατεῖν ἐν ἀμώμῳ καὶ ἁγνῇ συν-

ειδήσει 383. περιπ. ἐν τούτῳ τῷ κόσμῳ 24.
περιπίπτειν αἰκίαις 98.
συμφοραὶ καὶ περιπτώσεις 46.
ἡ περισσεία 274.
περιτροχάδες 282.
ἐν τῇ ψυχῇ περιφέρειν 352.
περίψημα 10. 126. 134. 326.
πήγη (agger) 28.
πρὸ τοῦ ἡμᾶς πιστεῦσαι τῷ θεῷ 38. οἱ ἐν Χριστῷ πιστευθέντες 88. πιστεύεσθαί τι 182. πιστεύειν εἰς τὸν θάνατον Ἰησοῦ 228. πιστεύω τῇ χάριτι 286.
ἡ κατὰ Χριστὸν πίστις 264. ἡ ἐν Χριστῷ πίστις 70. ἐν πεποιθήσει πίστεως 72. ἡ τελεία πίστις Ἰησοῦς Χριστὸς 194. αἱ πίστεις 316.
τὰ δικαιώματα τοῦ κυρίου ἐπὶ τὰ πλάτη τῆς καρδίας ὑμῶν ἐγέγραπτο 48.
δόξα καὶ πλατυσμὸς 48.
πληροῦν νόμον καὶ προφήτας 314. πληροῦν ἐντολὴν 380. πληρωτὴς νόμων 268. πεπληρώκει 400. not. 4.
πεπληροφορημένους εἰς τὸν κύριον ἡμῶν 186. 290. πληροφορηθῆναι 146. 148. et alibi.
κατὰ τοῦ πλησίου (-σίον 234.) 158. 234. κατὰ τοῦ πλ. ἔχειν τι 234.
εἶδε τῷ πνεύματι 32. ἐν πνεύματι ἐλάλησεν 22. 24.
πνευματοφόρος 314.
πόθος εἰς ἀγαθοποιΐαν 48.
ποῖ τις ἀπέλθῃ ἢ ποῦ ἀποδράσῃ.
ποιεῖν χρόνον 99.
ποιμαίνειν κατὰ θεὸν 322. ποιμανθῆναι ἐν Χριστῷ 252. μακάριε ποίμην 222. τὸ ποίμνιον τοῦ Χριστοῦ 100. 102.
τὴν πολιὰν φέρειν 242.
οἱ πολιτευόμενοι τὴν πολιτείαν τοῦ θεοῦ 100. πολιτεύεσθαι κατὰ τὸ καθῆκον τῷ Χριστῷ 50.
τῶν πολλῶν 385.
πολυαγάπητον 120.
τὸ πολυεύτακτον τῆς ἀγάπης 140. 242.
πολυμαθέστατος 318.
πολυπληθία 120. -θεία 320.
πολυπόθητος 318.
πολύϋμνητος 326.
πόμα θεοῦ 170.
αἱρέσεις τοῦ πονηροῦ 306.
πορεύεσθαι ἐν τοῖς νομίμοις τῶν προσταγμάτων τοῦ θεοῦ 50. πορευόμενος εἰς τὸ παρακαλέσαι 42. πορεύεσθαι ἐν ταῖς ἐντολαῖς τοῦ θεοῦ 378., ἐν τῇ ἐντολῇ τοῦ κυρίου 381., κατὰ τὴν ἀλήθειαν τοῦ κυρίου 382.
πορνοσκόπος 310.
πόρρω ἑαυτοὺς ποιοῦντες ἀπὸ 76.
τὸ ποτήριον τοῦ Χριστοῦ 400. ἓν ποτήριον εἰς ἕνωσιν τοῦ αἵματος αὐτοῦ 176.
κατὰ θεὸν πράσσειν 176.
πραϋπάθεια 158.
ἐν πνεύματι προβλέψας εἰς τὸν Ἰησοῦν περιέτεμεν Ἀβραὰμ 20.
πρόγλωσσος 40.
προγνώστης τῶν πάντων 112.
πρόδηλον ποιεῖν 58.
πρεσβεῦσαι θεοῦ πρεσβείαν 182. 288.
τὸ πρεσβυτέριον 192. 176. 196. et saepe.
προδημιουργήσας 78.
προειλάμην 242. not. προείλαντο 104.
προελθὼν ἀφ᾽ ἑνὸς 146.
προεπικαλέσασθαι 379.
τὸ προκείμενον ζῆν 134.
προκηρῦξαι 384.
ἔχειν προκοπὴν λαμπρότητος 371.
προοδοίπορος 114. προοδοιπορεῖν 90.
πολλῶν πρόξενος ἀγαθῶν 366.
πρόπολοι διαβόλου 272.
προποτίζειν 234.
προσάντης 230.
προσβιάζειν et -ζεσθαι 394. 168. 344.
προσβλέπειν 126.
προσδραμεῖν τῇ ζωῇ 369.
προσεύχετε 263.
κατὰ προσκλίσεις 68. προσκλίσεις ποιεῖσθαι 94. προσεκλίθητε ἀποστόλοις 94.
προσέθεντο δοῦναι 59.
προσοικειοῦν 208.
προσπλέκειν 230.
ἡ προστασία 308.
πρόσφατος νεότης 219.
προσφυγεῖν τῇ ζωῇ 369. προσφ. τῷ εὐαγγελίῳ 178. προσφ. τοῖς οἰκτιρμοῖς τ. θ. 68.
κατὰ πρόσωπον ἔστη τοῦ 208. πρόσωπα (de hominibus) 246. ἐν τοῖς προγεγραμμένοις προσώποις τὸ πᾶν πλῆθος ἐθεώρησα 144. ὀλίγα πρόσωπα προπετῆ καὶ αὐθάδη 46.
προφανεροῦν 10. 24.
προφητεύειν ἐπί τινι 8.
προφητοκτόνοι 257.
ἀπὸ πρωΐθεν 84.
πρωτότοκος τοῦ σατανᾶ 385.
πτεροφυεῖν 72.
συναναστήσας ἡμᾶς τοῦ τῆς ἁμαρτίας πτώματος 354.
πύλη δικαιοσύνης ἀνεῳγυῖα εἰς ζωὴν 94.
τὸ πῦρ τὸ ἄσβεστον 134. φυλάσσεσθαι τὰ ἐγκλήματα ὡς πῦρ 154.
πωλεῖν τὸν Ἰησοῦν 250.

ρ.

ἐῤῥαπίσθη (et ἐῤῥαπ.) 236. not. 16.
ῥαχίη (ῥαχίηλ, ῥαχίλ) 14. not. 25.
ῥαψωδὸς 328.
ῥεμβὸς 310. ῥεμβοὶ 282.
ῥιψοκινδύνως 60.

σ.

σάββατον μέγα 396.
σαββατίζειν 146. 248.
τὸ ἅγιον αὐτοῦ σαρκίον 402.
σαρκοφόρος 190. 294.
ὁ σατανᾶς 256. ἄρχων καιροῦ τῆς ἀνομίας 38.
ἐὰν σιωπήσητε ἀπ' ἐμοῦ 166.
ἐν τῷ αὐτῷ ἐσμὲν σκάμματι 54.
σκεῦος ἐκλογῆς 332. σκεῦος τοῦ πνεύματος 26. τὸ καλὸν σκεῦος 44.
τὸ σκῆπτρον τῆς μεγαλωσύνης τοῦ θεοῦ ὁ κύριος ἡμῶν Χριστὸς Ἰησοῦς 62.
ἐσκοτωμένη διάνοια 82.
σκυθρωπόν τι πάσχειν 356.
σμικρύνω 234.
σπαταλᾶν 22. 310.
σπονδισθῆναι θεῷ 166.
ἔχειν ἐν στέρνοις 210.
στῆλαι καὶ τάφοι νεκρῶν 178.
στασιάζειν 88. 92. 94. 96. 100. στασιάζ. πρός τινα 50.
στάσις καὶ σχίσμα 48.
οὐ τὰ ἑστῶτα στηρίζειν ἀλλὰ τὰ πίπτοντα 108.
στοιχεῖν τῷ κατὰ τὸ εὐαγγέλιον λόγῳ 406.
στραγγαλωθῆναι 230.
στυγητοὶ τῷ θεῷ 80.
ὁ τοῦ Χριστοῦ στρατιώτης 208.
στωμυλία λόγων 372.
τὸ συγγενικὸν ἔργον 320.
συγγνωμονεῖν 156. συγγνωμονεῖτέ μοι 344. συγγνώμην μοι ἔχετε 344.
συγκοπιᾶτε ἀλλήλοις 207.
συγκοινωνὸς 404.
εἴ τινά μου γνώμης λαμβάνετε συμβουλίαν 44.
συγχέων τὴν εὐταξίαν 296.
συμμύσται Παύλου 130. 332.
τοῦ σύμπαντος κόσμου 66. ὁ σύμπας τῶν προφητῶν χόρος 286.
συμπαρεκτείνω 222.
συμπλοκαὶ ἄναγνοι 76.
ἑαυτὸν σύμφυτον θέσθαι τῷ τοῦ θανάτου αὐτοῦ (i. e. Chr.) ὁμοιώματι 352.
συνάγων μαχομένους 42.
συναντᾶν 214.
συνδιδασκαλῖται 122.
συνδραμεῖν εἰς ἑνότητα τοῦ Χριστοῦ καὶ συνεδρείαν τοῦ ἐπισκόπου 286.
συνεδρευτὴς 232.
τὰς συνελεύσεις ποιεῖσθαι 68.
συνεπελθεῖν 396.
συνεπιμαρτυρεῖν 70.
συνευριθμίζειν 174.
συνηριθμημένοι τῷ εὐαγγελίῳ 178.
συνιῶν 30. συνίωμεν 24. etc.
συνομολογεῖν 354.
τὸ σύντονον τῆς ἀληθείας 206.
συντρέχειν τῇ γνώμῃ 122. 322.
συντυχία 214.
σύσσημον ἆραι τῆς ἀναστάσεως 186. 290.
συστάσεις ἀρχοντικαὶ 156.
τὸ σύστημα τῶν Χριστιανῶν 208.
σχίζοντι ἀκολουθεῖν 176.
σωματεῖον 194. σωμάτιον 298.
τὸ σωτήριον ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς 82.

τ.

ταπεινοφρονεῖν 60. 62. 94.
τέκνα εὐφροσύνης 12. τὰ τέκνα τῆς ἀπωλείας 248.
τέθηκα 32. not. 17.
τέλειος κατὰ πίστιν 100.
τελειότης ἀνυπέρβλητος 100.
τελειωθῆναι (de morte) 230.
ὡς ὤν τις 122.
Ἰησοῦς Χριστὸς τὸ ἀδιάκριτον ἡμῶν ζῆν 122.
τὸ τέρμα τῆς δύσεως 52.
τοκετὸς (lucrum) 170.
ἔχειν τόπον 176.
τοποθεσίαι ἀγγελικαὶ 156.
πάλιν ἔσωμαι τρέχων 340. οὐκ εἰς κενὸν ἔδραμον 366. 375. 387.
τριώνυμος 266.
τύπον τοῦ Ἰησοῦ δεῖξαι 28. ποιεῖν τύπον σταυροῦ 28.
θεοῦ τυχεῖν 328. βλάβην οὐ τὴν τυχοῦσαν 60.
ἀποθέμενοι τῦφος 60.
ὁ τύπος τοῦ Ἰησοῦ 14. 16. 28. ποιεῖν τύπον σταυροῦ 28.

υ.

ὑγίεια 68.
ὕθλος καὶ γέλως 336.
ὑπαντᾶν 212.
ὑπεισιέναι 208.
ὑπεξελθεῖν 394. τοῦ ζῆν ὑπεξελθεῖν 373.
ὁ ὑπὲρ καιρὸν 200. ἔλαμψεν ὑπὲρ πάντας 136. ἀγαπήσεις ὑπὲρ τὴν ψυχὴν 40. 68. ὑπὲρ ἁμαρτιῶν προσφέρειν 14. ἵνα ὑπὲρ (var. περὶ) αὐτῶν ἀνενέγκῃ 28. not. 22. ὑπὲρ θεοῦ ἀποθνήσκω 166. 338. ὑπὲρ τῆς πίστεως ἀναιρεῖσθαι 374. ὑπὲρ et περὶ fluct. 40.

ὑπεράγαν ὠφέλιμος 102.
ὑπερασπισμός 102.
ὑπεραγάλλεσθαι 178. 282.
ὑπερηγάπησεν 8.
ὑπερδοξάζω 186. 302.
ὑπερεκπερισσῶς 68.
ὑπερεπαινεῖν 126. 324.
ὑπέρμαχος καὶ ὑπερασπιστής 92.
ἀλαζὼν καὶ ὑπερόπτης 374.
ἡ ἄμωμος καὶ ὑπερτάτη ὄψις τ. θ. 82.
ὑπερφρονοῦσι σαρκὸς 219.
οἱ ὑπηρέται τοῦ σατανᾶ 316.
ὑπογραμμὸς 78. ὑπογραμμὸν τιθέναι 386. ὑπομονῆς γενόμενος ὑπογραμμὸς 52. ὁ ὑπογραμμὸς ὁ δεδομένος ἡμῖν 64.
τὸ ὑποδεὲς διὰ τῆς ὑπακοῆς 66.
ὑποδιάκονοι 310.
ὑποκορίζεσθαι 316.
κατὰ μηδεμίαν ὑπόκρισιν 142.
ὑπομονητικὸς 392.
ὕπουλος 328.
ὑποπιέζειν 368.
ὑποπίπτειν ὑπὸ τὴν διάνοιαν 80.
ἐν ὑποκρίσει 381. μεθ' ὑποκρίσεως 60.
ὑποπτεύειν 180.
ὑποσαίνω καὶ καταψῶ 356.
τὸν ὕσσωπον 16.
ὑστερηθῆναι 22.
ὁ ὕψιστος 92. bis
ὕψος δυνάμεως 42. ἀναφέρεσθαι εἰς τὰ ὕψη 128.

φ.

φαυλίζειν 314.
πεφανέρωκαν 14. not. 6.
τὸ βάπτισμα τὸ φέρον εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν 21.
ἐν ὑποκρίσει φέρειν τὸ ὄνομα τοῦ κυρίου 381.
εἰς ζωὴν φθάσαι 341.
φθόνον ἔχειν ὑπό τινος 50.
φθορεὺς τῆς ἰδίας σαρκὸς 281. φθορεῖς παίδων 369. φθορεῖς τοῦ λόγου τῆς ἀληθείας 274.
τὸ φιλοδέσποτον 392.
φιλόθεος 366.
πῦρ φιλόϋλον 170. 362.
φιλόχριστος 216. 248. 252.
-φόρος: θανατηφόρος 160. θεοφόρος et -φόροι 118. 128. 350. ναοφόροι 128. 328. νεκροφόρος 190. 294. πνευματοφόρος 314. σαρκοφόρος 190. 291. χριστοφόρος et -φόροι 128. 212. 244.
ἐν καρδίᾳ φορεῖν 210.
φοῖνιξ ὄρνεον 72.
μικρὰ φρονεῖν 106.
φρουροφυλακή 368.
φυγεῖν ἀπὸ 74.
ἐν τοῖς φυλάκοις 371.
τὸ τῶν Χριστιανῶν φῦλον 366.
φυλλοῤῥοεῖ 70.
φυτεία πατρὸς 160. 176.
φυσίωσις 262.
φωταγωγοὶ ἄγγελοι 38.
φωτίζειν φῶς γνώσεως 372.

χ.

χαίρειν ἐῶμεν 352.
χαλιναγωγεῖν ἑαυτὸν ἀπο παντὸς κακοῦ 383.
χαρακτὴρ ἀποστολικὸς 152. 228.
χάριτας παρέχειν 352. χάριτας καταθέσθαι 368.
χαρμοναὶ 284.
εἰς πίστιν χειραγωγῆσαι 354.
ἐν χερσὶν ὁ αἰὼν 110. πρὸς μὲν τὸ λαβεῖν ἐκτείνων τὰς χεῖρας, πρὸς δὲ τὸ δοῦναι συσπῶν 42.
χειροθετεῖν 316.
χερουβεὶμ καὶ σεραφεὶμ 230.
χλευάζειν 294. χλευάζειν καὶ μυκτηρίζειν 84.
οἱ χρηματολαίλαπες 250.
χρησμοδοτηθῆναι 100.
χρηστομάθεια (var. χριστομ.) 286.
Χριστὸς θεὸς 194. et alibi. Χριστὸς Ἰησοῦς 352. et passim.
χριστέμποροι 230.
χριστιανὸς et -νοὶ 130. 132. 142. 166. 204. 305. 312. 374. χριστιανὴ τροφὴ 256.
χριστιανισμὸς 148. 166. 178.
χριστοκτόνος 274. 314.
χριστόληπτοι (var. χρηστολ. et -λημπτοι) 312. not. 2.
χριστομάχοι 290.
χριστοφόνοι 284.
χριστοφόρος et -φόροι 128. 212. 244. 300.
χριστώνυμος 338.

ψ.

ψευδαπόστολοι 282.
ψευδιερεῖς 244.
ψευδοδιδασκαλίαι 385.
ψευδοδοξία 334.
ψευδοϊουδαῖοι 236. 282.
ψευδολογία 316.
ψευδόλογος κῆρυξ 278.
ψευδώνυμος 284.
ψιλὸς ἄνθρωπος 232. 259. 268. 314. μηδὲ ψιλοῦ ἀξιοῦν 352.
ψιλότης (opp. δόξα) 336.

ω.

ὠμογέρων 220.

INDEX LOCORUM SCRIPTURAE SACRAE.

Vet. Test.	pag.
Genes. 1, 9.	69.
- 1, 26.	7 et 12.
- 1, 26. 27.	79 et 307.
- 1, 28.	12 et 79.
- 2, 2.	34.
- 2, 23.	53.
- 3, 14.	273.
- 3, 19.	249.
- 4, 3—8.	50.
- 5, 1.	307.
- 5, 24.	57.
- 6, 8.	57.
- 7.	53.
- 7, 1.	57.
- 9, 3.	315.
- 9, 6.	307.
- 12, 1—3.	57.
- 13, 14—16.	57.
- 14, 14.	21.
- 15, 5. 6.	57.
- 15, 6.	32.
- 17, 5.	32.
- 17, 26. 27.	21.
- 18, 11.	57.
- 18, 27.	64 et 253.
- 19.	58.
- 19, 21.	307.
- 21, 22.	57.
- 22, 17.	77.
- 22, 18.	251.
- 25, 21.	31.
- 25, 23.	31.
- 27, 41 sqq.	51.
- 28, 4.	77.
- 28, 29.	77.
- 37.	51.
- 48, 11. 9.	31.
- 48, 18.	32.
- 48, 19.	32.
- 49, 10.	287.
Exod. 2, 14.	51.
- 3, 11.	65.
- 4, 10.	65 et 253.
- 14.	98.
- 16, 8.	245.
- 17, 14.	30.
- 17, 18 sqq.	28.
- 20, 8.	34.
- 24, 18.	33.
- 31, 8.	6 et 33.
- 32, 7.	6 et 33.
- 32, 7 sqq.	99.
- 33, 1.	11.
- 34, 28.	6.
Levit. 11.	21.
- 11, 3.	24.
- 16, 7 sqq.	15.
Levit. 20, 24.	11.
- 23, 29.	14.
- 26, 12.	210.
Num. 11, 26. 27.	418.
- 12, 3.	253 et 331.
- 12, 7.	64 et 89.
- 13, 17.	30.
- 16.	98 et 245.
- 16, 33.	51.
- 17.	89.
- 18, 27.	75.
- 19, 2 sqq.	17.
- 21, 6 sqq.	29.
- 21, 9.	30 et 291.
- 27, 16 sq.	219.
Deut. 4, 1.	22.
- 5, 12.	34.
- 6, 4.	265 et 307.
- 6, 13.	273.
- 6, 16.	273.
- 8, 12.	6 et 33.
- 9, 12 sqq.	99.
- 14.	21.
- 18, 15.	307.
- 27, 15.	29.
- 32, 8. 9.	75.
- 32, 15.	49.
Josue 2, 9.	59.
1 Reg. 18, 8 sqq.	51.
1 Paral. 17, 16.	253.
2 Paral. 20, 7.	57.
- 31, 14.	75.
Judith. 8, 4. 6.	283.
- 8, 19.	157.
- 8, 30.	101.
Esther 7 et 8.	101.
Iob. 1, 1.	64.
- 4, 16—18.	85.
- 4, 19—21.	85.
- 5, 1—5.	85.
- 5, 17—26.	103.
- 7, 6.	111.
- 11, 2. 3.	76.
- 13, 17.	431.
- 14, 4. 5.	64.
- 15, 15.	85.
- 19, 25. 26.	92.
- 30, 19.	253.
- 31, 13 sq.	311.
- 31, 13. 15.	281.
- 32, 8 sq.	243.
- 38, 10.	69.
- 38, 11.	69.
Psalm. 1, 1.	24.
- 1, 3—6.	26.
- 2, 7. 8.	83.
- 2, 11.	372.

	pag.
Psalm. 3, 6.	73.
- 4, 5.	389.
- 5, 6.	317.
- 7, 4.	331.
- 11, 4—6.	62.
- 17, 26. 27.	93.
- 17, 44.	19.
- 18, 2—4.	74.
- 21, 7—9.	64.
- 21, 17.	9 et 10.
- 21, 19.	11.
- 21, 21.	9.
- 21, 23.	13.
- 23, 1.	100.
- 27, 7.	73.
- 30, 19.	62.
- 31, 10.	70.
- 32, 1. 2.	97.
- 33, 11—18.	70.
- 33, 13.	19.
- 36, 35—37.	61.
- 41, 3.	13.
- 41, 10.	239.
- 49, 14. 15.	99.
- 49, 16—23.	81.
- 50, 3—19.	65.
- 50, 19.	4 et 99.
- 54, 23.	441.
- 61, 5.	62.
- 63, 5—7.	22.
- 68, 5.	315.
- 68, 6.	255.
- 68, 22.	14.
- 68, 31—33.	99.
- 77, 36. 37.	62.
- 82, 8.	239.
- 85, 9.	233.
- 88, 21.	65.
- 89, 4.	35.
- 91, 13.	273.
- 102, 11.	55.
- 103, 4.	83.
- 103, 9.	69.
- 104, 15.	315.
- 109 1.	31 et 83.
- 115, 3.	107.
- 115, 12.	347.
- 117, 12.	10.
- 117, 19. 20.	95.
- 117, 22.	10.
- 117, 24.	10.
- 117, 48.	103.
- 118, 51.	325.
- 118, 120.	9.
- 119, 1.	329.
- 119, 121.	186.
- 119, 163.	6.
- 130, 3.	148 et 251.
- 138, 7—10.	75.

	pag.
Psalm.138, 15.	85.
- 139, 21.	279.
- 140, 5.	103.
Prov. 1, 6.	11.
- 1, 17.	7.
- 1, 23—31.	103.
- 2, 21. 22.	61.
- 3, 12.	103.
- 3, 34.	46 et 124.
- 7, 3.	49.
- 8, 17.	225.
- 8, 22 sqq.	260.
- 8, 27. 30.	259.
- 9, 1.	267 et 291.
- 10, 24.	215.
- 10, 25.	327.
- 15, 27.	317.
- 18, 9.	233.
- 18, 17.	150 et 253.
- 20, 27.	69.
- 22, 19.	325.
- 23, 24.	281.
- 24, 21.	297.
- 27, 2.	76 et 85.
- 30, 4.	265.
Ecclesiastes 1, 10.	11.
- 2, 25.	315.
- 19, 4.	318.
Sapient. 2, 12.	11.
- 2, 24.	50.
- 11, 22.	74.
- 12, 12.	74.
Eccli. 4, 31. (36).	41.
- 28, 3.	556.
Isai. 1, 2.	19.
- 1, 10.	19.
- 1, 11—14.	3.
Isai. 1, 13.	36.
- 1, 16—20.	55.
- 1, 17.	484.
- 1, 18.	55.
- 1, 19.	315.
- 3, 5.	50.
- 3, 9.	11.
- 5.	37.
- 5, 21.	6.
- 5, 26.	186.
- 6, 3.	80.
- 7, 4.	337.
- 7, 11.	267.
- 7, 14.	307.
- 8, 14.	10.
- 9, 6.	307.
- 10, 22. 23.	5.
- 16, 1. 2.	25.
- 26, 20.	97.
- 28, 16.	10.
- 29, 13.	61. 109 et 480.
- 33, 13.	19.

	pag.
Isai. 33, 16.	26.
- 33, 16—18.	26.
- 33, 18.	7.
- 35, 4.	249.
- 40, 3.	19.
- 40, 10.	79.
- 40, 12.	37.
- 40, 13.	11.
- 41, 8.	57.
- 42, 6. 7.	34.
- 43, 9.	253.
- 44, 6.	307.
- 45, 1.	31.
- 45, 2. 3.	26.
- 49, 6.	34.
- 49, 17.	37.
- 49, 22.	186.
- 50, 6. 7.	9.
- 50, 7.	10.
- 50, 8. 9.	9.
- 52, 5.	159. 235 et 388.
- 53, 1 sqq.	63.
- 53, 4.	303.
- 53, 5.	307.
- 53, 5. 7.	7.
- 53, 8.	9.
- 54, 1.	107.
- 56, 10.	327.
- 58, 4. 5.	4.
- 58, 6—10.	4.
- 58, 8.	7.
- 60, 17.	88.
- 61, 1. 2.	34.
- 62, 2. 12.	251.
- 62, 11.	79 et 297.
- 63, 4.	34.
- 64, 4.	115.
- 65, 2.	29.
- 66, 1.	37.
- 66, 2.	40. 60 et 233.
- 66, 24.	112.
Jerem. 1, 7.	220 et 243.
- 2, 12. 13.	25.
- 3, 22. 19.	55.
- 4, 3.	20.
- 4, 4.	19.
- 4, 22.	267.
- 7, 2.	19.
- 7, 22. 23.	3.
- 7, 26.	20.
- 8, 4.	329.
- 9, 23. 24.	60.
- 9, 25. 26.	20.
- 10, 23.	226.
- 11, 19.	307.
- 15.	37.
- 15, 19.	331.
- 17, 6.	309.
- 17, 24 sqq.	34.

	pag.
Jerem. 23, 15.	277.
- 25.	37.
Ezech. 11, 19.	13.
- 14, 14. 20.	111.
- 18, 30.	55.
- 33, 11.	55 et 289.
- 33, 12.	55.
- 36, 23.	235.
- 36, 26.	15.
- 37, 12. 13.	97.
- 47, 12.	27.
Daniel 2, 44.	247.
- 3, 20.	92.
- 6, 16.	92.
- 7, 7. 8.	5.
- 7, 10.	80.
- 7, 14. 27.	247.
- 7, 24.	5.
- 9, 24. 25. 27.	47.
- 9, 24. 26. 27.	5.
- 13.	220 et 243.
- 13, 52.	245.
Osee 2, 23.	107.
Jonas 3.	55.
Habac. 2, 3.	71.
- 2, 4.	255.
Soph. 3, 19.	27.
Aggae. 2, 10.	37.
Zachar. 3, 1.	97.
- 8, 17.	3.
- 9, 17.	315.
- 12, 10.	237 et 293.
- 13, 6.	9.
- 13, 7.	9.
Malach. 2, 10.	265.
- 2, 15.	311.
- 3, 1.	71.
Nov. Test.	
Matth. 1, 1.	309.
- 1, 23.	307 et 337.
- 3, 9.	251.
- 3, 10.	488.
- 3, 15.	186 et 291.
- 4, 3.	271.
- 4, 4.	271.
- 4, 6.	273.
- 4, 9.	273.
- 4, 10.	273.
- 5, 3.	379.
- 5, 5.	331.
- 5, 11.	331.
- 5, 19.	335.
- 5, 23.	129.
- 5, 27. 28.	484.
- 5, 32.	448.
- 5, 42.	42.
- 5, 44.	389.
- 5, 45.	279.
- 5, 46.	279.

	pag.
Matth. 6, 10.	396.
- 6, 12. 14.	379 et 384.
- 6, 12—15.	60.
- 6, 13.	385.
- 6, 14.	235.
- 6, 24.	111.
- 6, 25.	441.
- 7, 1.	379.
- 7, 1. 2.	60.
- 7, 2.	379.
- 7, 11.	466.
- 7, 13. 14.	97.
- 7, 15.	277.
- 7, 19.	488.
- 7, 21.	109.
- 7, 23.	109.
- 8, 17.	303.
- 9, 13.	8 et 108.
- 9, 22.	430.
- 10, 10.	442.
- 10, 16.	110. 200 et 303.
- 10, 23.	394.
- 10, 28.	110 et 482.
- 10, 32.	109.
- 10, 33.	188 et 417.
- 10, 41.	299.
- 11, 5.	269.
- 11, 27.	123.
- 12, 33.	132 et 333.
- 12, 40.	237.
- 12, 50.	114.
- 13, 3.	72.
- 13, 22.	553.
- 13, 43.	295.
- 15, 8.	61 et 481.
- 15, 13.	161. 176 et 239.
- 16, 18.	277.
- 16, 23.	273.
- 16, 24.	17.
- 16, 26.	170. 111. 345 et 361.
- 18, 3. 4.	561.
- 18, 6.	93.
- 18, 11.	109.
- 18, 20.	325.
- 19, 4 sq.	311.
- 19, 9.	448.
- 19, 12.	190 et 295.
- 19, 17.	457.
- 19, 21—24.	429.
- 19, 23. 24.	553.
- 20.	490.
- 20, 16.	7.
- 20, 22.	401.
- 20, 28.	382.
- 21, 22.	466.
- 22, 11.	477 et 543.
- 22, 14.	7.
- 22, 37.	109.
- 22, 40.	295.

	pag.
Matth. 21, 43—45.	31.
- 23, 6.	433.
- 23, 11.	95.
- 23, 31 sqq.	9.
- 23, 35.	333.
- 24, 32.	71.
- 24, 35.	74.
- 24, 45.	125.
- 25, 5 sqq.	7.
- 26, 24.	93 et 441.
- 26, 31.	9.
- 26, 39.	401.
- 26, 41.	385.
- 26, 55.	395.
- 27, 3. 19.	267.
- 27, 48.	14.
- 27, 52.	148 et 235.
- 28, 19.	265 et 287.
Marc. 5, 34.	430.
- 7, 4.	25.
- 7, 6.	61.
- 8, 31.	172.
- 9, 42.	93.
- 10, 11.	448.
- 10, 38.	401.
- 10, 52.	430.
- 11, 25.	235.
- 12, 29.	307.
- 12, 39.	433.
- 14, 21.	441.
- 14, 27.	9.
- 14, 38.	385.
- 15, 23.	14.
Luc. 1, 5 sq.	277.
- 2, 36 sq.	283.
- 3, 23.	237.
- 5, 32.	108.
- 6, 20.	379.
- 6, 30.	42.
- 6, 36.	379.
- 6, 36—38.	60.
- 6, 37.	235 et 379.
- 6, 38.	379.
- 6, 46.	245.
- 7, 50.	430.
- 8, 5.	72.
- 8, 30.	269.
- 8, 48.	430.
- 9, 25.	345.
- 10, 3.	110.
- 10, 16.	325.
- 10, 18.	273.
- 10, 27.	295 et 333.
- 11, 8.	495.
- 11, 26.	456.
- 11, 43.	433.
- 12, 4. 5.	110.
- 12, 5.	482.
- 12, 9.	188.

	pag.
Luc. 12, 22.	441.
- 13, 27.	109.
- 16, 10—12.	112.
- 16, 13.	111.
- 16, 15.	253.
- 17, 2.	93.
- 17, 10.	253.
- 17, 19.	430.
- 18, 23.	253.
- 20.	497.
- 20, 46.	433.
- 22, 32.	297.
- 23, 34.	331.
- 24, 36—40.	188.
- 24, 39.	292.
- 24, 44.	190.
Joh. 1, 1 sqq.	309 et 541.
- 1, 1. 3. 14. 18.	260.
- 1, 3.	259.
- 1, 9 sqq.	260.
- 1, 14.	13.235.267.269 291.309et327.
- 1, 18.	265.
- 2, 9.	269.
- 2, 18.	291.
- 3, 8.	180.
- 3, 14.	29 et 291.
- 3, 16.	96.
- 3, 36.	160 et 325.
- 5, 22. 27.	106.
- 5, 30.	247.
- 5, 35.	209.
- 5, 40.	160.
- 5, 46.	249.
- 6, 9 sq.	269.
- 6, 32. 45. 51.	171.
- 6, 38.	259.
- 6, 57.	275.
- 7, 38.	171.
- 8, 29.	323.
- 8, 44.	283.
- 8, 46.	235.
- 8, 56. 58.	249.
- 10, 7. 9.	182 et 541.
- 10, 9.	542.
- 10, 11.	347.
- 10, 11. 9.	287.
- 10, 16.	148.
- 11, 25 sq.	239.
- 11, 26.	238.
- 11, 42.	239.
- 12, 7.	134.
- 12, 32.	291.
- 12, 36.	176.
- 13, 34.	295.
- 14, 6.	160. 287. 329 et 542.
- 14, 9.	123.
- 14, 24.	329.
- 15, 5.	122 et 192.
- 15, 13.	41.

	pag.
Joh. 15, 19. 4.	343.
- 16, 11.	170.
- 16, 13.	329.
- 16, 14.	329.
- 17, 3.	93. 295 et 308.
- 17, 4. 6.	329.
- 17, 5.	259.
- 17, 11. 21.	323.
- 20, 17.	258.
- 20, 27.	292.
- 20, 28.	292.
- 20, 31.	160.
Act. 1, 3.	293.
- 1, 11.	293.
- 1, 25.	52.
- 2, 24.	377.
- 3, 19.	122.
- 3, 22.	307.
- 4, 10.	72.
- 4, 12.	439.
- 4, 32.	41.
- 5, 41.	386.
- 7, 37.	307.
- 7, 59.	257.
- 8, 32.	307.
- 9, 5.	287.
- 10, 41.	188 et 293.
- 10, 42.	106.
- 11, 26.	251 et 306.
- 12, 2.	257.
- 13, 22.	65.
- 13, 50.	52.
- 14, 5. 19.	52.
- 14, 6.	52.
- 17, 25.	99.
- 17, 31.	106 et 378.
- 20, 24.	255.
- 20, 29.	176.
- 20, 35.	6 et 48.
- 21, 14.	396.
- 24, 5.	200.
- 26, 14.	287.
- 26, 18.	430.
- 26, 23.	257.
- 28, 13. 14.	213.
Rom. 1, 3.	291.
- 1, 11.	211.
- 1, 17.	132.
- 1, 20.	488.
- 1, 21.	83.
- 1, 29—32.	81.
- 2, 4.	148 et 331.
- 2, 21.	133.
- 2, 24.	94.
- 2, 29.	76.
- 3, 22. 28.	430.
- 4, 3.	57.
- 4, 3. 11 sqq.	32.
- 4, 17.	107.

	pag.
Rom. 4, 21.	2 et 88.
- 5, 1.	430.
- 6, 10.	257.
- 8, 11.	378.
- 8, 17.	188.
- 8, 18.	224.
- 8, 29. 30.	41.
- 8, 32.	235.
- * 9, 5.	77.
- 9, 10—12.	31.
- 9, 25.	107.
- 9, 33.	10.
- 10, 10.	38 et 335.
- 11, 33.	86.
- 11, 36.	69.
- 12, 17.	383.
- 13, 1. 7.	399.
- 13, 14.	262 et 543.
- 14, 10. 12.	384.
- 15, 14.	150.
- 15, 19.	256.
- 16, 4.	100.
- 16, 25—27.	405.
1Cor. 1, 7.	184.
- 1, 10.	122. 231 et 323.
- 1, 18.	134.
- 1, 18. 23. 20.	337.
- 1, 20.	134.
- 1, 31.	60. 231 et 317.
- 2, 5.	119.
- 2, 8.	239 et 269.
- 2, 9.	115 et 293.
- 3, 1. 2.	156.
- 3, 8.	7.
- 3, 13 sqq.	94.
- 3, 16.	113 et 180.
- 3, 16. 17.	6.
- 4, 4.	169.
- 4, 5.	76.
- 4, 9.	357.
- 4, 12.	42.
- 4, 12. 13.	10.
- 4, 13.	126.
- 4, 20.	335.
- 5, 7.	148 et 251.
- 6, 2.	388.
- 6, 7.	130.
- 6, 9. 10.	134. 221. 335 et 383.
- 6, 9 sqq.	261.
- 6, 14.	378.
- 6, 14. 15.	202.
- 6, 15.	161.
- 6, 19.	113 et 180.
- 7, 11.	448.
- 7, 22.	168 et 343.
- 8, 4. 6.	309.
- 8, 6.	258. 264 et 265.
- 9, 24.	52 et 166.
- 10, 4.	541.
1 Cor. 10, 13.	243.
- 10, 31.	202.
- 10, 33.	95.
- 11, 1.	285 et 323.
- 11, 11.	317.
- 12, 11.	265.
- 12, 13.	265.
- 12, 26.	389.
- 13, 2 sq.	315.
- 13, 4 sqq.	96.
- 13, 9.	156.
- 14, 40.	86.
- 15, 8. 9.	172.
- 15, 12.	113.
- 15, 13 sqq.	261.
- 15, 20. 23.	72.
- 15, 23.	84.
- 15, 28.	258.
- 15, 32.	169.
- 15, 49.	160.
- 15, 53.	261.
- 16, 13.	255.
- 16, 22.	309.
2 Cor. 4, 14.	378.
- 4, 18.	167. 343 et 360.
- 5, 17.	12 et 249.
- 6, 14 sqq.	335. 370.
- 6, 16.	210.
- 7, 10.	468.
- 8, 18.	335.
- 8, 19.	194.
- 8, 21.	383.
- 10, 13.	54.
- 10, 17.	60 et 317.
- 10, 17. 18.	76.
- 11, 3.	335.
- 11, 22 sqq.	52.
- 12, 7.	39.
- 12, 13.	180.
- 13, 12.	263 et 313.
Galat. 1, 1.	175. 277 et 389.
- 1, 4.	96 et 315.
- 1, 8.	190.
- 2, 2.	387.
- 2, 5.	256.
- 2, 6.	7.
- 2, 9.	51.
- 2, 19.	347.
- 3, 1.	48.
- 3, 11.	255.
- 3, 16.	251.
- 3, 20.	309.
- 3, 28.	281.
- 4, 9.	243.
- 4, 26.	380.
- 4, 27.	107.
- 5, 1.	3.
- 5, 8.	132.
- 5, 19 sqq.	50.

	pag.
Galat. 6, 1.	6 et 101.
- 6, 2.	315.
- 6, 7.	382.
- 6, 10.	113 et 192.
- 6, 11.	172.
- 6, 14.	257.
- 6, 16.	48.
- 6, 17.	256.
Ephes. 1, 1.	329.
- 1, 4.	119.
- 1, 18.	83.
- 1, 19.	119.
- 1, 21.	190.
- 2, 2.	267. 288 et 297.
- 2, 8. 9.	377.
- 3, 11.	119.
- 3, 19.	119.
- 4, 1.	307.
- 4, 3 sqq.	119.
- 4, 4.	150 et 265.
- 4, 4 sqq.	93 et 325.
- 4, 5.	281.
- 4, 5 sq.	265.
- 4, 26.	389.
- 4, 30.	447.
- 5, 2.	321.
- 5, 3.	311.
- 5, 16.	1.
- 5, 21.	84 et 85.
- 5, 25.	202.
- 5, 30.	161.
- 6, 3.	311.
- 6, 4.	41. 263 et 281.
- 6, 5.	41.
- 6, 9.	41.
- 6, 11.	381.
- 6, 12.	333.
- 6, 14.	378.
- 6, 16.	333.
- 6, 20.	162.
Philipp. 1, 5.	377.
- 1, 5 sqq.	388.
- 1, 21.	170.
- 1, 27.	382.
- 2, 3.	180.
- 2, 11.	251.
- 2, 12.	40.
- 2, 16	387.
- 2, 17.	166.
- 2, 30.	100.
- 3, 8.	310.
- 3, 18.	239.
- 3, 18 sq.	390.
- 3, 19.	249.
- 4, 3.	413.
- 4, 6.	441.
Coloss. 1, 15.	291. 299 et 337.
- 1, 15 sqq.	258.
- 1, 16.	30.

	pag.
Coloss. 1, 18.	72.
- 1, 23.	128.
- 1, 25.	136.
- 3, 4.	122.
- 3, 14.	95.
- 4, 3.	162.
- 4, 15.	319.
- 4, 18.	310.
1 Thess. 1, 5.	88.
- 2, 15.	239.
- 4, 4.	45.
- 4, 5.	279.
- 5, 5.	176.
- 5, 17.	381.
- 5, 18.	85.
- 5, 22.	378.
2 Thess. 3, 10.	249.
- 3, 15.	389.
1 Tim. 1, 3.	200.
- 1, 4.	136. 146 et 249.
- 1, 5.	132.
- 2, 2.	389.
- 2, 3.	55.
- 2, 4.	279.
- 2, 5.	258 et 283.
- 2, 5 sq.	309.
- 2, 8.	75.
- 3, 5.	388.
- 3, 8.	382.
- 3, 16.	11 et 30.
- 4, 7.	146.
- 4. 10.	243. 264 et 327.
- 4, 12.	317.
- 5, 3.	315.
- 5, 4.	55.
- 5, 8.	233.
- 5, 17.	42.
- 5, 21.	69.
- 6, 1.	94 et 235.
- 6, 3.	200.
- 6, 7.	380.
- 6, 8.	48.
- 6, 10.	380.
- 6, 20.	318.
2 Tim. 1, 6.	120.
- 1, 16.	122 et 321.
- 1, 18.	299 et 319.
- 2, 4 sq.	315.
- 2, 12.	381.
- 2, 19.	6 et 49.
- 2, 24 sq.	331.
- 2, 26.	279.
- 3, 4 sq.	251.
- 3, 6.	176.
- 3, 14.	88.
- 4, 1.	106.
- 4, 6.	91. 166 et 310.
Tit. 1, 2.	74.
- 1, 3.	89.

	pag.
Tit. 1, 10.	6.
– 1, 14.	146.
– 2, 5.	235.
– 2, 14.	104.
– 3, 1.	49 et 399.
Philem. 8. 9.	122.
Hebr. 1, 1. 2.	541.
– 1, 2.	30 et 287.
– 1, 3.	546.
– 1, 3. 4.	83.
– 1, 5.	83.
– 1, 7.	83.
– 1, 8.	62.
– 1, 13.	83. 237 et 259.
– 2, 17.	105.
– 3, 1. 10.	105.
– 3, 2—5.	64.
– 3, 2. 5.	89.
– 3, 5.	33.
– 4, 12.	70.
– 4, 15.	105.
– 6, 18.	74.
– 8, 1.	62.
– 8, 12.	49.
– 8, 58.	259.
– 10, 12 sq.	237.
– 10, 25.	6.
– 10, 28.	541.
– 10, 37.	71.
– 11, 5.	57.
– 11, 7.	57.
– 11, 17.	57.
– 11, 31.	59.
– 11, 37.	64.
– 12, 1.	67.
– 12, 6.	103.
– 12, 23.	325.
– 13, 5.	48.
– 13, 11.	17.
– 13, 14.	483.
– 13, 17.	229.
Iacob. 1, 6. 8.	318.
– 1, 8.	41. 58. 71 et 411.
– 1, 15.	114.
– 2, 7.	518.
– 2, 20. 26.	132.
– 2, 21.	76.
– 2, 23.	57 et 251.
– 4, 1.	93.
– 4, 5.	317.
– 4, 6.	76. 124 et 235.
– 4, 7.	6 et 481.
– 4, 12.	556.
– 5, 4.	433.
– 5, 20.	96.
1 Petr. 1, 7.	441.
– 1, 8.	377.
– 1, 13.	378.
– 1, 17.	7.

	pag.
1 Petr. 1, 19.	55.
– 1, 21.	378.
– 2, 1.	60.
– 2, 6.	10.
– 2, 7. 8.	10.
– 2, 9.	83. 281 et 329.
– 2, 11.	383.
– 2, 12.	388.
– 2, 17.	49 et 388.
– 2, 22.	386
– 2, 23.	331.
– 2, 24.	386.
– 3, 9.	378.
– 3, 18.	404.
– 3, 20.	55.
– 4, 7.	331 et 385.
– 4, 8.	96.
– 4, 16.	386.
– 5, 2.	310.
– 5, 5.	48. 76. 85. 124 et 325.
– 5, 6.	317.
– 5, 7.	439.
– 5, 8.	3.
2 Petr. 2, 5.	55 et 57.
– 2, 6.	58.
– 2, 6. 7.	58.
– 2, 15.	429.
– 2, 20.	441.
– 3, 3. 4.	71.
– 3, 5.	413.
– 3, 8.	35.
– 3, 9.	289.
– 3, 15.	380.
1 Ioh. 1, 1.	186.
– 1, 4.	2.
– 2, 22.	186.
– 3, 2.	81 et 134.
– 3, 24.	457.
– 4, 2.	186.
– 4, 3.	385.
– 4, 9.	386.
– 4, 9. 10.	96.
3 Ioh. 4.	1.
Iudae 3.	385.
Apocal. 1, 6.	69.
– 1, 7.	293.
– 1, 9.	257.
– 1, 11.	419.
– 2, 17.	544.
– 3, 12.	544.
– 11, 7.	438.
– 12, 3.	438.
– 13, 1 sqq.	438.
– 14. 1.	544.
– 17, 8 sq.	438.
– 20, 15.	413.
– 21, 2.	439.
– 21, 5.	12.
– 22, 12.	79.

ADDENDA ET CORRIGENDA.

Pag. 2, 11. scr. Domini: — 4, 17. scr. Tunc — 8, not. 20) *Quomodo possent* — 9, not. 2) Isai. 50, 8. 9. — 10, 6. *ἰσχύϊ* — 11, not. 30) Prov. 1, 6. — 12, 18. *ἀγαθήν*[49] — 14, not. 11) adv. Iud. c. 14. — 18, 8. *ἡμ. ἐ. π. κ. δ., ἐν αἷς*[17] *ἡμεῖς*[18] — 21, not. lin. 1. Abrahami — 24, not. 36) etiam O pr. man. — 20. *ἐκείνοις*[47] — 32, not. 16) lege: participium. Hefelii — 35, not. 12) Barn. p. 109. — 38, 4. lege potius *πλήρης* — 46, not. 3) respicet — not. 4) Colomesius (1694) — 48, 17. *συνειδήσεως*[9] — 52, 4. *τόπον*[5] — 53, not. 5) post verba; vindic. Petrin. pag. 54. adde: *II.* ed. IV. — 55, 5. venerandam et 17. sancto — 55, not. 3) Ezech. 33, 12. — 60, 31. *ἐγκατάλειμμα*[5] — 56, notulam 3) reponas in pag. seq. — 72, 3. *ἀπαρχὴ[ν]*[1] — Cap. XXV. not. 1) Ovid. Met. 15, 392 sqq. — 32. *[Λ]έγει* — 74, 8. *Εἰ*[5] — 92, 20. *ἐπαφρόδιτοι*[8] — 93, not. 6) Marc. 9, 42. — 105, not. 1) a S. Paulo — 112, not. 3) reiicias in pag. 111. — 118, not. 1) (Mediceo) — not. 3) humilitati (infra c. 3. Ep. ad Magn. c. 11. 12. et 13) facile aliquis crediderit illius, qui pluries (infra c. 8. et alibi) semet ipsum adeo *περίψημα* esse affirmet — 120, not. 11) Clementis Rom. — 122, 10. post *ὑμῖν* dele numerum — 125, 16. ecclesia Iesu Christo — not. 4) Matth. 24, 45. — 126, 16. *ἔρις ἐνείρισται* — 127, 26. vita, et ex — 131, 20. *XI — not. 2) *οὐχ ὡς παροδεύοντα* — 133, 16. aboletur — 138, notula 2) ad Cap. XX. apposita pertinet ad vocem *προσδηλώσω* 136, 21. — 146, in notis scr. 8) pro 7) altero — 147, 17. nulli bono sunt — 153, not. 8) loquendi genere. *Voss.* — 154, in notis scr. 2) Dedi — 157, 17. nec attendendi — 174, not. 1) Dei cultus — 175, not. 11) pot. episc. tempore commodo — 175, 20. scr. firmavit pro firmant — 176, Cap. III. not. 3) Contra quem — 181, 8. voluerunt — 12. schismatis — 192, Cap. VII, not. 5) l'acquetarsi — 196, not. 6) textui superadd. — 199, not. 11) Custodisi — not. 16) cum Antiocho — 204, not. 5) dele vocc. „hoc modo“ — 208, not. 4) Vox *ἐπιμελῶς* — 209, not. 2) den. est Dacicus — 216, not. 4) I. e. ut *τὰ* — 219, 14. te volo — 221, 25. *δὲ*[3], *ὁ* — 225, 12. *εἶχον τίσιν* — 16, ipse tibi — 228, sub textu scr.: Ad Trallianos Epistola in Codd. F O V — 232, Cap. VII. not. 7) *ἀπόθεσθε* O V — 233, 7. Deum[4] — 8. putant[5] — 10. ipsumque[6] — 11. opera[7] — 242, in notis: 8) *ἐν* om. Voss. — 244, in not. 1) Cap. IV. 1) — 247, 14. non ex natura, sed ex sua sententia factus — 30. a me ipso — 248, 20. *δυνησόμεθα*[5] — 250, 11. *ᾧ*[6] — 252, 28. *ἀξιοπλόκου*[7] — 255, not. 14) *γίνεσθε ὅτι δίκαιος* B O V Voss. — ib. not. 5) ad vers. lat. muta in 6) — 258, V, 6. *Ὅτε ὑποταγῇ* — 261, ad text. gr. not. 4) Ita B F O V, in quibus des. *οὔτε πόρνοι*, om. *οὔτε ἀρσενοκοῖται* C D Voss. — 265, 2. ASCENSURUM[1] — 267, 12. crucifixerunt[6] — 270, 23. *ἀγνοίας*[6] — 25. *ὂν*[8] — 273. Cap. XI. not. 10) *in terram* add. Reg. — Cap. XII. not. 1) *est* om. Pal. Reg., in quo des. subsequens *qui* — 278, 15. *δυσσεβέσι*[9] — 16. *ἔστι*[9] — 281, commuta locum notularum 26) et 27) — 286, 8. *εὐαγγέλιον*[6] — In notis: Cap. VII. not. 1) *ἀφιεῖ* O V — 291, 1. TROIA[1] — 294. Cap. V. not. 3) insere post O V „*μετανοήσουσι*“ B — 295, 9. Iesum[1] — 31. qui[3] et Iesu — 296, 2. *ῥύσεται ἡμᾶς* — 14. *ἐπίσκοπος, ἐκεῖ τὸ πλῆθος* — Cap. IX. not. 1) in fine F p. V — 297, 1. qui[4] — 2. qui[5] — 3. est[6] — 7. colloquium[7] — 8. evangelizantibus[8] — 299, not. 17) Ita cum pro Ita C — Cap. X. not. 5) Pal. pro al. — 302, 23. *αἰτῇς*[8], cui voci addas notulam 8) *αἰτεῖ* O V, mutesque notulam 8) in 9) — 305, 23. *Ἀσπάζομαι* — 27. *διὰ παντὸς ἐν Θεῷ* — 306, Cap. I. not. 3) ex F O V — 308, Cap. VI. not. 1) V O p. O V. — 310, Cap. XI. not. 3) V O p. O V — 311. Cap. IX. not. 5) *Parentes vero* — 314, not. 8) F O V Voss. — Cap. II. not. 2) *φίλον* om. V — 315, Cap. II. not. 5) *et* des. in Pal. — 321, 9. quae est Ephesiae — 326, 20. *ὑπάρχῃ*[3] — 328, 22. *εἰμὶ ἡ ὁδὸς* — 330, 20. *σωφρονήσατε*[16] — 334, 6. *ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος* — 339, 1. Paracleto[4] — 2. impraevaricabili[5] . . . . qui[6] — 4. nobis[7] — 340, not. 3) B V O p. B O V — 5) *ἐστὶν* O V — 341, not. 14) *et mihi difficile* — 343, Cap. IV. not. 2) in Reg. p. in Pal. — 344, Cap. VI. not. 5) Vocc. *τὴν δὲ ψυχὴν αὐτοῦ* etc. — 7) B V O p. B O V — 350, not. 3) *καὶ* ante *τῷ θεοφόρῳ* — 351, 27. sic quoque vero Deos — 353, 33. vocari — 362, Cap. XVIII. not. 1) E p. B — 363, 38. illis quoque — 369, 22. *ἀετ. καὶ ταῦρ. καὶ*[3] — 370, 34. *ὑμεῖς οἱ προσκ.* — 371, 32. *ἀμιξία τῶν ἐθνῶν* — 374, 38. dele *μακαρίου* ante *μάρτυρος* — 377, Cap. I. versionis vet. scr. not. 5) *connexi* Pal. Reg. — 381, not. 9) *σκοπεῖται* exhibet — 382, Cap. V. not. 3) 1 Tim. 3, 8. — 383, not. 2) 2 Cor. 8, 21. — 391, 16. catholicae ecclesiae paroeciis — 304, not. 2) *διδόντας ἑαυτοῖς* Vind. — 395, 27. quod idem munus — 404, 19. *δωδέκατος*[1] — 405, 2. est p. et — 408. in notis apponas signum numeri 1) ante

„Titulus iste“ — 409, 3. in urbe Romæ. — 412. Cap. II. not. 10) Ex Codice Carmelit. — 413, 26. quae acc. p. quam acc. — 414. not. 9) Virgilii et Terentii — 416, not. 18) propius p. proprius — 421, 24. permisit mihi . . . annuit mihi[8] — 423, not. 14) in fine 31. p. 32. — not. 18) in fine ed. Lond. 1637. — 425, Cap. IV. not. 5) et ipsi sancti — 429, 5. aliquanto — 437, Cap. XII. not. 2) *surrexerit* p. *surrexit* — 442, 5. (A) Cum orassem — not. 2) Matt. 10, 10; — 451. not. 17) *unam paenitentie indulgentiam habet* — 456, 6. hoc vas — 457, 25. Ecce tradidi[1] — 460, not. 16) *inquissimus* (sic) — 462, Mand. VIII. not. 8) *Audi inquit* — 465, 25. scr. nec unquam — 468, not. 8) Hom. 2, 15. et 3, 22 sq. — 470, 24. vexatur[6] — 480, 10. et[5]; in ipsa notula II Cor. 3, 14. — 17. potentiae[10] — 34. ab eis — 482, 16. LIBER[1] — 485. Sim. II not. 6) Orig. hom. X, 1. in Iosuam — 488, 32. et haec[1] — 489, Sim. V. not. 2) noctuque iacet in scapha — 490, 17. successoribus[2] — 494, 7. deprecatus[1] — 495, Cap. IV. not. 2) *intellectu* Pal. — 496, 20. acceperat. Vides — 509, not. 16) *instare valentibus id sustinere* — 18. debere[4] — 510, 20. enim[9] — 514, 18. ut admissorum suorum agant — 516, 19. habuerant;[4] — 517, not. 4) viridem Pal. — 519, 9. qui (numero[2] deleto) — 10. qui[2] — 520, 23. mandatis[3] — 521, 21. turre[2] — 523, 13. haec poenitentia citata — 30. compressos[3] — 32. compressi (sine num.[3]) — 527, 9. omne[5] genus — 532, 3. post „viginti quinque“, inserendum: deinde triginta quinque, — 535, 2. erant (absque num.[7]) — 3. erant[7] — not. 8) *et non sunt hii lapides in structuram* — 536, not. 9) dein *contineri* p. continere — 537, 24. quid[1] scio — 540, not. 7) iuniorem esse factum — 542, 6. cincta sit[7] — 544, not. 11) *Etenim filius quoque nomina* — not. 16) *reprobati erant* — 545, 5. Sic quoque — 548, 28. *κηρύγματος* — 568, not. 9) in quo vocc. — 569, 23. mundae enim — 596, 33. *διψυχήσῃς*. Cf. etiam Prolegg. LV.

Praeterea aliquoties in accentibus et spiritibus erratum est; pluries vero etiam in nonnullis certe exemplis ex iniuria typorum perierunt: quod aequus lector ne aegre ferat rogamus. Adde quod in exemplis nonnullis pag. 220. A AGINAT. pro AD IGNAT. exscriptum est typis.

Postscr. In libello nuperrime edito: Nachträgliche Bemerkungen zu Hermas von R. Anger und W. Dindorf, a viro cl. Anger exhibita est ‚varietas scripturae e primo Sim. apogr. collecta.‘ Qua in re magnam ille diligentiam posuit: ineptam scripturae Simonideae vitiositatem aliquoties etiam ubi nos non adscripsimus, quippe quum correctio planissima esset*), curiosius ille exscripsit; alibi vero nobiscum et ipse tacite correxit, ut 1, 16. 572, 11. *ἦν* apogr. *ὦ* (similiter 82, 15. 621, 14. apogr. *τῶ* suprascripto *το* pro *ἦν*) 20, 13. 583, 22. *συμψέλλ.* apogr. *συμκέλλ.* 32, 17. 591, 18. *μέλλω* apogr. *μέλω* 38, 26. 595, 14. *ψευσμάτων* apogr. *στευσμ.* Saepe vero silentio praeteriit quae haud negligenda erant, ut 6, 24. *γίνονται* pro *γίνεται* 6, 25. *ἐπηγγείλατο* pro *ἀπηγγ.* 15, 19. *ἐὰν μετανοησουσιν* pro *-σωσιν* 16, 31. *εὔχρηστοι ἦσθε* pro *-στος ἦσθα* 18, 29. *ἐπερώτησα* 23, 18. *ἀπὸ στάδιον* 26, 3. *περιεκάθισε* pro *παρεκ.* 28, 1. *δίκην* pro *-κας* 33, 26. *φυλάξῃς* pro *-ξῃ* 34, 20. *ὁλόκληρον* pro *-ρος* 49, 29. *δύναμαι* (corrige *δυνάμεναι*) pro *δύνανται* 91, 23. *ἔφεραν* 94, 32. *ἐνδιδυσκόμενοι* (apogr. *ἐνδέδ.*) pro *ἐνδεδυμένοι* etc. Neque raro de scriptura Simonidis, maxime ubi ex ipso ille codice compendia repetierat, falsus est. Ita, ut aliquid exemplorum afferamus, 8, 8. (575. ll. 13.) pro *ἐπάγει* notat ‚fere *επα*, supra *ειπα* (*ἐπαγγέλλεται* D)‘ 10, 12. pro *φανισθήσομαι* dat *φανιοθ.* 10, 20. in apogr. est *λίνον* (fere videri poterat *λίνουν*), non *λινοῦν* 12, 12. libellus habet ‚*δὲ* ut vid.,‘ sed omnino est *τε*. Item 17, 4., habet *δολοῦτε* sed est *δολοῦντες* 17, 18. *ἐτελείωσεν* sed apogr. *ἐτέλευσεν* 24, 29. *δουλεύσθαι* sed apogr. *δουλεύσεται* 51, 13. *δύστατοι* sed apogr. recte *δύσβατοι* 78, 6. ‚forte *ἁμαρτιῶν*,‘ sed omnino est *ἁμαρτωλῶν* 91, 22. *σάρους* affert, apogr. vero *σάρον*, habet 95, 2. non est *μιᾷ χρόᾳ* sed *μία χρόα*. Ad 86, 27. notat ‚*αὖθις*, in parenth. *αὐ* c. cpd. *θς*; supra *εὐθὺς*; videtur subesse: *αὐθέντης*.‘ Quae res sic habet: Sim. scripsit *αυθις*, supraposito *εὐθὺς*, una vero ipsum compendium ex codice apposuit in parenthesi, idque omnino denotat *αὐθέντης*.

*) Illorum numero loci hi rectius eximendi erant: 597, 19. (it. 600, 30.) ubi apogr. *ἐκπεφυρμ.* potius quam *ἐμπεφ.* habet. 627, 9. ubi apogr. *εὐτρεπέστατος* pro *εὐπρεπ.* 580, 28. ubi *ἐν μὲν τῷ παρόντι* ex ed. pr. repetitum est, apogr. vero *οἱ, εἰς .... πον* praebet (unde Ang. non male coniicit *οἱ εἰς τὸ παρὸν*). 588 not. 8. scribe potius verbis *εὑρεθῇ καὶ ἁ* supraposita esse (inepte quidem) *κριθῇ ἡ ἀλαγῇ*.

INDEX LIBRI.

Praefatio . . . . V.
Prolegomena . . . . VII.
De Barnaba . . . . VII.
De Clemente . . . . XII.
De Ignatio . . . . XXI.
De Polycarpo . . . . XXXIV.
De Herma . . . . XXXIX.
Tischendorfii prolegomena in Hermam Graecum . . . . . XLIV.
Notitia Codicum . . . . LVI.
Index tabulae lapidi incisae et libro praefixae . . . . LXII.
Barnabae epistola Graece et Latine . . . . 1—45.
Clementis ad Corinthios I. *Graece et Latine* . . . . . 46—105.
Clementis ad Corinthios II. *Graece et Latine* . . . . . 106—117.
Ignatii epistolae Graece et Latine . . . . 118—207.
Ad Ephesios . . . . 118—139.
Ad Magnesios . . . . 140—153.
Ad Trallianos . . . . 152—163.
Ad Romanos . . . . 164—173.
Ad Philadelphenses . . . . 174—185.
Ad Smyrnaeos . . . . 184—197.
Ad Polycarpum . . . . 198—207.
Martyrium Ignatii Graece et Latine . . . . 208—217.
Ignatii epistolae interpolatae, dubiae, spuriae, Graece et Latine . . . . 218—349.
Mariae ex Cassobelis ad Ignatium . . . . 218—222.
Ad Mariam Cassobolitam . . . . 223—227.
Ad Trallianos . . . . 228—241.
Ad Magnesianos . . . . 242—254.
Ad Tarsenses . . . . 254—263.
Ad Philippenses . . . . 264—275.
Ad Philadephienses . . . . 276—289.
Ad Smyrnenses . . . . 290—301.
Ad Polycarpum . . . . 302—305.
Ad Antiochenses . . . . 306—313.
Ad Heronem . . . . 314—321.
Ad Ephesios . . . . 320—339.
Ad Romanos . . . . 340—348.
[Ad Iohannem apostolum duae et ad S. Mariam] Latine . 348—349.
Martyrium Ignatii Graece et Latine . . . . 350—367.
Martyrium (ineditum) Ignatii Graece . . . . 368—375.
Polycarpi epistola ad Philippenses Graece et Latine . . 376—391.
Martyrium Polycarpi Graece et Latine . . . . 391—407.
Hermae Pastor ex duabus recensionibus Latinis (altera inedita) . . 408—571.
Hermae Pastor Graece a Tischendorfio editus . . . . 572—637.
Index rerum Latinus . . . . 638—651.
Index Graecitatis . . . . 652—661.
Index locorum scripturae sacrae . . . . 662—670.

LIPSIAE, EX OFFICINA C. P. MELZERI.

1.

τῇ ἐν σμύρνῃ τῆς ἀσίας, ἐν ἀμώμῳ πνεύματι καὶ λόγῳ θεοῦ πλεῖ-
στα χαίρειν: Δοξάζων ἰησοῦν χριστὸν τὸν θεὸν τὸν οὕτως ὑμᾶς σο-
φίσαντα· ἐνόησα γὰρ ὑμᾶς κατηρτισμένους ἐν ἀκι-
νήτῳ πίστει ὥσπερ καθηλωμένους ἐν τῷ σταυρῷ τοῦ κυρίου ἰησοῦ

2.

ἰγνάτι
ος ἦ πνευμ· ὅτι ἀσμένους τὸν μαθητὴν τὸν ἐπιστάν
των ἱερῶν ἡμῶν, ἰησοῦ χριστοῦ· ἀσμένους ἐστάναι τοῖς μασ
μένμασ ἀγαθά· ὅθεν ἐμὲ ἐνταῦθα λογίζον
ται τὴν ὑπαρξιν αὐτῶν ἀναιμόνων.

3.

τραϊανὸς γὰρ τῶν ῥωμαίων
αὐτοκράτορι τῆς κατασκευ
θέν

4.

Ἀρτι τραϊανοῦ ταυτικῶν
ῥωμαίων βασιλέως
σκῆπτρα παραλαβόν
τος.

5.

Ἰγνάτιος ὁ καὶ θεοφό
ρος, ἐκκλησίᾳ θεοῦ πατρὸς
καὶ κυρίου ἰησοῦ χριστοῦ· τῇ οὔσῃ
ἐν φιλαδελφίᾳ· ἐ
ν αὐτῇ

6.

κεν ὁ ἑτοιμάζων ἐπιδείξει ἐπὶ τῆς γῆς
σου. ὅτι καὶ ἀνάστασιν ἄλλοι ποιήσουσι, κρίνει.
πρὸς ἑαυτὸν οἱ διδάσκαλοι τοῦ ἰσραήλ. καὶ τη-
λικαῦτα τέρατα καὶ σημεῖα ποιῶν.

7.

ἐπακολουθούσης τῆς ἐλπίδος, προαγούσης τῆς ἀγά=
πης, τῆς εἰς θεὸν καὶ χριστὸν καὶ εἰς τὸν πλησίον.

8.

Ἰγνάτιος ὁ καὶ θεοφόρος τῇ εὐλογημένῃ
μεγέθει θεοῦ πατρὸς πληρώματι

9.

Quid est statio? Ieiuno inquam. Quod est autem
ieiunium istud? Et dixi ei sicut solebam domine sic
ieiuno. Nescitis inquit deo ieiunare.

10.

Ait mihi: Noli confundi: sed virtutem concipe animo in mandatis
meis que daturus sum tibi. Missus sum enim inquit ut que vidisti

11.

Polycarpus et qui cum eo sunt presbiteri ecclesie dei
que est philippis. misericordia vobis et
pax a deo omnipotente et Iesu Christo
salvatore nostro abundet. Congratulor

Im **J. C. Hinrichs'**schen Verlage in Leipzig erschienen ferner:

Monumenta sacra inedita. Nova collectio. Vol. I. et II. Nunc primum eruit atque edidit Prof. Dr. *Aenoth. Frid. Const. Tischendorf.* Imp.-4. cart. à n. 16 Thlr.

Inhalt: Vol. I. Fragmenta sacra palimpsesta s. fragmenta cum Novi tum Veteris Testamenti ex quinque codd. graecis palimpsestis antiquissimis nuperrime in Oriente repertis. Addita sunt fragmenta psalmorum papyracea et fragmenta evangelistariorum palimpsesta, item fragmentum codicis Friderico-Augustani. —

Vol. II. Fragmenta evangelii Lucae et libri Genesis ex tribus codd. graecis quinti sexti octavi saeculi, uno palimpsesto ex Libya in museum britannicum advecto, altero celeberrimo Cottoniano ex flammis erepto, tertio ex Oriente nuperrime Oxonium perlato. Addita sunt et Novi et Veteris Testamenti fragmenta similia nuperrime in codicum sex antiquissimorum reliquiis inventa.

Tischendorf, Aenoth. Frid. Const., Doctrina Pauli Apostoli de vi mortis Christi satisfactoria. Commentatio a s. vener. theolog. Lips. ordine praemio regio ornata. gr. 8. 1837. geh. 1/3 Thlr.

Anacker, Schlossprediger F. H., St. Pauli Brief an die Galater in Bibelstunden ausgelegt. gr. 8. (VIII u. 150 S.) 1856. geh. 1/2 Thlr.

Brückner, Univ.-Pred. Lic. Prof. Dr. Benno Bruno, Predigten gehalten in der Universitätskirche zu Leipzig. 1. u. 2. Bd. gr. 8. (1. Bd. VIII. u. 244 S.) 1855 u. 57. geh. à n. 1 Thlr.

Epistolae obscurorum virorum aliaque aevi XVI. monumenta rarissima. Die Briefe der Finsterlinge an Magister Ortuinus v. Deventer, nebst andern sehr seltenen Beiträgen zur Literatur-, Sitten- u. Kirchengeschichte des XVI. Jahrh. Hrsg. u. erläutert durch Dr. Ernst Münch. A. u. d. T.: Ulrichi ab Hutten opera quae extant omnia. Collegit, ed. atque illustr. Ern. Jos. Herm. Münch. Tom. VI. cont. opera dubia. gr. 8. (VI u. 554 S.) 1827. 2 2/3 Thlr.

Haenel, Dr. Gust., Catalogi librorum manuscriptorum, qui in bibliothecis Galliae, Helvetiae, Belgii, Britanniae m., Hispaniae, Lusitaniae asservantur. gr. 4. (X S. u. 1240 Sp.) geh. 10 Thlr.; Schrbp. in Imp.-4. 15 Thlr.

Hasse, Pastor Dr. Herm. Gust., das Leben d. verklärten Erlösers im Himmel. Nach den eigenen Aussprüchen des Herrn. Ein Beitrag zur bibl. Theologie. gr. 8. (XVI u. 408 S.) geh. 2 Thlr.

Johannsen, Dr. J. C. G., die Anfänge des Symbolzwanges unter den Protestanten. Geschichtlich dargestellt. gr. 8. (XVI u. 438 S.) geh. 2 1/3 Thlr.

Kritz, Pastor Mag. Wilh., die evangelische Lehre auf dem Grunde der heil. Schrift u. nach ihrem innern Zusammenhange f. Freunde d. göttl. Wortes dargestellt. gr. 8. (XII u. 337 S.) 1851. geh. 1 1/2 Thlr.; in engl. Einb. n. 1 3/4 Thlr.

Lipsius, Dr. Rich. Adelbert, die Paulinische Rechtfertigungslehre unter Berücksichtigung einiger verwandten Lehrstücke nach den vier Hauptbriefen d. Apostels dargestellt. Mit e. Vorwort v. Prof. Dr. C. Th. A. Liebner. gr. 8. (XX u. 220 S.) geh. 1 1/4 Thlr.

Münch, Dr. Ernst, vollständige Sammlung aller ältern u. neuern Konkordate, nebst e. Geschichte ihres Entstehens u. ihrer Schicksale. 2 Thle. gr. 8. (X u. 522, XII u. 772 S.) 1830. 31. 5 1/2 Thlr.

Demnächst wird erscheinen:

Brugsch, Privatdoc. Dr. Heinr., die Geographie des alten Aegyptens u. der anliegenden Länder besonders Palästina's, nach den altägypt. Denkmälern zum ersten Male zusammengestellt u. verglichen mit den geograph. Angaben der heil. Schrift u. der griech., röm., kopt. u. arab. Schriftsteller. 2 Bde. hoch 4. (ca. 40 Bog. m. 80 Taf. u. Karten.) ca. 25 Thlr.
